

Director of Publication
Dr. Zaven YEGAVIAN

Printed
Armenian Catholicosate of Cilicia
ANTELIAS - LEBANON

© CALOUSTE GULBENKIAN Foundation

ՀՐԱՄԱՆԱԻ
Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. ԱՐԱՄԱՅ ՍՐԲԱԶՆԱԳՈՅՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

ARMENIAN LIBRARY OF THE GALOUSTE GULBENKIAN FOUNDATION

A PUBLICATION OF THE ARMENIAN CATHOLICOSATE OF CILICIA

«MATENADARAN» MASHTOTS INSTITUTE OF ANCIENT MANUSCRIPTS

ARMENIAN CLASSICAL AUTHORS

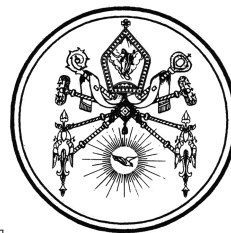
VOLUME XV

10th Century

Historiography

IN TWO BOOKS

Book II

ANTELIAS - LEBANON

201

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻՒՊԵՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻՒԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՅԻ ԱՆՈՒԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

ԳԻՐԵՐՈՒ ԳԻՒՏԻ 1600 ԱՄԵԱԿԻ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՄԱՏԵՆԱԳԻՐՔ ՀԱՅՈՑ

ԺԵ. ՀԱՏՈՐ

Ժ. ԴԱՐ

Պատմագրող թիւն

ԵՐԿՈՒ ԳՐՔՈՎ

ԳԻՐՔ Բ.

ԱՆԹԻԼԻԱՍ - ԼԻԲԱՆԱՆ

2010

*Հատորը հրատարակութեան է պատրաստուել Երեւանի պետական համալսարանի
հրատարակչութիւնում*

Գիտական խորհրդի նախագահ, մատենաշարի նախաձեռնող եւ
հրատարակութեան ղեկավար, Գալուստ Գիւլբենկեան հիմնարկութեան
հայկական բաժանմունքի տնօրէն, դոկտոր

ԶԱԻՆ ԵՎԱԻԵԱՆ

Խորհրդի փոխնախագահ, Երեւանի պետական համալսարանի ռեկտոր,
պատմական գիտութիւնների դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ
ԱՐԱՄ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

ԺԵ. ՀԱՏՈՐԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ԹԱՄՐԱԶԵԱՆ ՀՐԱԶԵԱՅ - Մաշտոցի անուան Մատենադարանի տնօրէն, բանասիրական գիտութիւնների դոկտոր

ՂԱԶԱՐԵԱՆ ՌՈՒԲԵՆ – ԵՊՀ դասախօս, բանասիրական գիտութիւնների դոկտոր-պրոֆեսոր

ՄԱՂՈՅԵԱՆ ԱՐՇԱԿ – «Էջմիածին» հանդէսի գլխաւոր խմբագիր, բանասիրական գիտութիւնների դոկտոր

ՄԻՐԶՈՅԵԱՆ ՀՐԱԶԵԱՅ – փիլիսոփայական գիտութիւնների դոկտոր-պրոֆեսոր

ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ ՊԵՏՐՈՍ – ԵՊՀ դասախօս, պատմական գիտութիւնների թեկնածու

ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ ՊԵՐԾ – ԵՊՀ հրատարակչութեան տնօրէն, խորհրդի համակարգող

ՏԵՐ-ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ ԳԵՈՐԳ – Մաշտոցի անուան Մատենադարանի ձեռագրատան գլխաւոր աւանդապահ, պատմական գիտութիւնների թեկնածու

ՔԷՈՍԵԱՆ ՅԱԿՈԲ – Մաշտոցի անուան Մատենադարանի բաժնի վարիչ, բանասիրական գիտութիւնների թեկնածու

Հատորը կազմեց եւ խմբագրեց **ՊԵՏՐՈՍ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆԸ**

Գեղարուեստական խմբագիր եւ ձեւաւորող՝ **ԳՈՒՐԳԵՆ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ**

Համակարգչային մուտքագրումը՝ **ԼԱՌԻԱ ՎԻՐԱԲԵԱՆԻ**
Սրբագրիչ՝ **ՄԱՐԹԱ ԱՐԱԲԵԱՆ**

Ցանկերը կազմեց **ՌՈՒԲԵՆ ՂԱԶԱՐԵԱՆԸ**

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՄՈՎԱԷՍ ԿԱՂԱՆԿԱՏՈՒՑԻ

Մովսես Կաղանկատուացին եւ իր «Աղուանից աշխարհի պատմութիւն»-ը - *Պետրոս 3.*

Հովհաննիսեան..... 27

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԱՂՈՒԱՆԻՑ ԱՇԽԱՐՀԻ (Գուրգէն Գասպարեան)

ՀԱՏՈՐ ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆՍ ԱՂՈՒԱՆԻՑ

ԳԼՈՒԽ Ա

Նախերգան սակս պատմութեան Աղուանից..... 32

ԳԼՈՒԽ Բ

Գիր ազգաբանութեան Յաբեթի ծննդոցն..... 33

ԳԼՈՒԽ Գ

Թէ որ ազգ գիտէ դպրութիւն..... 35

ԳԼՈՒԽ Դ

Կարգելն Վաղարշակայ զնախագահութիւնն Աղուանից..... 37

ԳԼՈՒԽ Ե

Ցուցումն բերմանց եւ պարարտութեանց սահմանացն Աղուանից,
թէ զինչ ունի ի պէտս մարդկան..... 38

ԳԼՈՒԽ Զ

Գիտութիւն երեւման Աստուծոյ մերոյ մերոցս արեւելիցս. պատմութիւն ճշմարիտ..... 39

ԳԼՈՒԽ Է

Գիւտ նշխարաց արեւելից լուսաւորչին՝ սրբոյն Եղիշայի..... 41

ԳԼՈՒԽ Ը

Ըստ կարգի զրոյցք զԱռանայ մինչեւ յՈռնայր՝ Աղուանից արքայ եւ ցՏրդատ Հայոց արքայ,
ոչ գտաք, այլ հարեւանցի գրեցաւ, որ ինչ ի պէտս էր, տեղեակ լինել..... 42

ԳԼՈՒԽ Թ

Հաւատալն Ոռնայրի եւ մկրտելն ի ձեռաց սրբոյն Գրիգորի եւ Աղուանից միաբան
լուսաւորելն ընդ ձեռամբ Ոռնայրի արքայի..... 44

ԳԼՈՒԽ Ժ

Վասն Վաչէի Աղուանից արքայի, թէ զհարդ ուրացաւ զհեթանոսական գործ
մոլորութեան եւ հաւատաց յԱստուած կենդանի. եւ ետ պատերազմ ընդ Պարսս
եւ միանձնացաւ յանապատի սուրբ վարուք..... 45

ԳԼՈՒԽ ԺԱ

Թուղթ Գիւտայ եպիսկոպոսի առ սուրբն Վաչէ..... 48

ԳԼՈՒԽ ԺԲ

Պատերազմելն Տրդատայ ընդ Բասլաց արքային ի յաշխարհիս Աղուանից,
եւ թագաւորելն Սանատրկոյ ի վերայ Աղուանից, եւ ընդդիմանալն Հայոց,
եւ խոսրովու գալն յաւգնականութիւն զաւրաւքն եւ առնուլ զԱղուանս եւ զհարկսն..... 61

ԳԼՈՒԽ ԺԳ

Շապիոյ թագաւորեցուցանելն զՏիրան եւ փրկելն ի հիւսիսականացն եւ դարձեալ
կուրացուցանելն զՏիրան. եւ խռովութիւն հիւսիսայնոցն. եւ մահն Արշակայ եւ Պապայ
թագաւորելն. եւ կորուստն Մեհրութեանայ եւ խոց առնուլն Ոռնայրի յայնմ պատերազմի..... 63

ԳԼՈՒԽ ԺԴ

Սակաւիկ յայտարարութիւն վասն սրբոյն Գրիգորիսի՝ Հայոց Լուսաւորչի եւ երանելի
որդւոց նորին. եւ ընդ նմին ձեռնադրութիւն սրբոյն Գրիգորիսի՝ որդւոյ Վրթանեսի՝ թոռին
մեծին սրբոյն Գրիգորի, ի կաթողիկոսութիւն Աղուանից եւ Վրաց. եւ եկն նորա
յԱղուանս ի լուսաւորութիւն աշխարհիս. եւ նահատակութիւն նորին եւ բերումն նշխարացն..... 64

ԳԼՈՒԽ ԺԵ	
Գիր անուանց նախագահ կարգելոց, որք յայտ են ի Յաբեթ եւ յԱռանայ մինչեւ ցերրորդն Վաչագան	75
ԳԼՈՒԽ ԺԶ	
Կեանք եւ վարք եւ կարգաւորութիւնք Աղուանից, որ ի Վաչագանայ արքայէ եղան. եւ գիւտ նշխարաց սրբոց	76
ԳԼՈՒԽ ԺԷ	
Թագաւորելն Վաղարշակայ եւ ի սմանէ առնուլ Վաչագանայ զիւր թագաւորութիւնն Աղուանից ..	80
ԳԼՈՒԽ ԺԸ	
Վասն կարգելոյ դպրոցս արքային Վաչագանայ չարածնունդ մանկանցն դիւթաց եւ գտանելոյ զպիղծ աղանդն մատնահատութեան եւ վախճանի նոցուն	86
ԳԼՈՒԽ ԺԹ	
Յայտնութիւն նշխարաց սրբոյն Ջաքարիայ՝ հաւրն Յովհաննու եւ երանելոյն Պանդալիոնի, որ վկայեաց ի Նիկոմիդիա քաղաքի, զոր տարեալ էր մանկանն Գրիգորիսի յաշխարհն ճղբաց...	92
ԳԼՈՒԽ Ի	
Գիւտ նշխարաց երանելոյն մանկանն Գրիգորիսի՝ Աղուանից կաթողիկոսի, որ վկայեաց ի Մասքութս ի ձեռաց Սանեսանայ արքային Մասքթաց	102
ԳԼՈՒԽ ԻԱ	
Թուղթ արքային Վաչագանայ առ ամենայն եպիսկոպոսունս եւ քահանայս առ ի շնորհեալ նմա ի ձեռն աղաւթից եւ պաղատանաց նոցա զծածակեալ գանձն	103
ԳԼՈՒԽ ԻԲ	
Երանելոյն Յոբայ ճգնաւորի հաւատացուցանելն զմեծագոյնն Արցախայ գաւառն Պազկանց.....	113
ԳԼՈՒԽ ԻԳ	
Ի սոյն խորհուրդ տեսիլ մի եւ Խոճկորիկայ՝ պոռնկորդոյն Եսվաղենայ՝ արքային Աղուանից, որ էր կարգեալ կողմնապահ. եւ պատմէ արքայի	116
ԳԼՈՒԽ ԻԴ	
Հարցումն Վաչագանայ՝ արքային Աղուանից զՄատթէ երեց գիտնաւոր	125
ԳԼՈՒԽ ԻԵ	
Երանելոյն Աբրահամու՝ Մամիկոնէից եպիսկոպոսի առ Վաչագան՝ Աղուանից արքայ թուղթ սակս նմջեցելոցն	128
ԳԼՈՒԽ ԻԶ	
Սահմանադրութիւն կանոնական ի Վաչագանայ՝ յԱղուանից արքայէ, եղեալ ի ժողովոյն, որ զԱղուէնն եղել	129
ԳԼՈՒԽ ԻԷ	
Յաղագս սրբոյն Մեսրոպայ եւ ընկերաց նորին պատմութիւն վիպասանաբար	135
ԳԼՈՒԽ ԻԸ	
Շարագրած յաղագս աշակերտացն սրբոյն Մաշտոցի ընդ ներգոյս զրուցատրաբար	138
ԳԼՈՒԽ ԻԹ	
Դիմումն հիւսիսականացն յամենայն սահմանս Աղուանից, Հայոց եւ Վրաց եւ վկայութիւն աշակերտացն սրբոյն Մեսրոպայ	140
ԳԼՈՒԽ Լ	
Հաւատալն մեծի զաւրավարին Թորբէեան ի Քրիստոս, եթէ նա է Աստուած. եւ նահատակել զաւրաւքն եւ որդւովքն եւ քահանայական դասուք յիւրմէ թագաւորէն յաշխարհիս Աղուանից	145
ՀԱՏՈՐ ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆՍ ԱՂՈՒԱՆԻՅ ԱՇԽԱՐՀԻՆ	
ԳԼՈՒԽ Ա	
Պատմութիւն ի դէպ գրոցս	149

ԳԼՈՒԽ Բ	
Որ ինչ յանաւրէն Յազկերտէ վտանգէր Աղուանք, եւ գտանել զփրկութիւն ի Վարդանայ Յայոց զաւրավարէ	156
ԳԼՈՒԽ Գ	
Գալուստ Մեսրոպայ վարդապետի առ Եսվաղէն Աղուանից արքայ եւ առնել զիրս եւ կարգել վերստին դպրոցս եւ հաւատս հաստատել տանս Աղուանից, բառնալ եւ զմնացեալ աղանդսն	162
ԳԼՈՒԽ Դ	
Փոխումն հայրապետական աթոռոյն Աղուանից ի Չորայ եւ նստուցանել ի մեծ քաղաքին Պարտաւ զաթոռակալութիւնն սակս Խազրաց հիմին, զոր յեւսն իւրեանց աւերեցին	163
ԳԼՈՒԽ Ե	
Յայտարարութիւն վկայելոցն ի Դիզափայտ լերինն եւ երեւումն նշխարացն յաւուրս հայրապետութեանն Աբասայ	164
ԳԼՈՒԽ Զ	
Տեսիլն Վեհկի	165
ԳԼՈՒԽ Է	
Թուրք Յովհաննիսի՝ Յայոց կաթողիկոսի առ տէր Աբաս՝ Աղուանից կաթողիկոս սակս հաւատոյ հաստատութեան	167
ԳԼՈՒԽ Ը	
Հալածումն հերձուածողացն յԱղուանից, զոր տէր Աբաս՝ Աղուանից կաթողիկոսն ընդ գալ թղթոյն ի Յայոց արտասահմանեաց	172
ԳԼՈՒԽ Թ	
Պատմութիւն յաղագս յարուցման ազգաց բարբարոսաց եւ պէսպէս անցից տիեզերահեծ տագնապին, որ եղել աշխարհաց	173
ԳԼՈՒԽ Ժ	
Յառաջին ժԸ է նահանջէն. սկիզբն պատմողաբար	174
ԳԼՈՒԽ ԺԱ	
Վասն գումարելոյ Խոսրովու ընդդէմ արքային Յունաց եւ յաղթահարելոյ զնա ամս բազումս սրով եւ գերութեամբ աշխարհին Հռովմայեցւոց	180
ԳԼՈՒԽ ԺԲ	
Գալ զաւրացն հիւսիսոյ աւգնել Հերակլի	188
ԳԼՈՒԽ ԺԳ	
Սպանումն Խոսրովու	195
ԳԼՈՒԽ ԺԴ	
Յաղագս Վիրոյի աշխարհակալ կաթողիկոսութեանն Աղուանից եւ մեծամեծ վշտակրութեանն եւ Աստուծոյ խնամոցն	199
ԳԼՈՒԽ ԺԵ	
Վասն սաստկացեալ սովոյն, սրոյն եւ գերութեանն ի միասին	216
ԳԼՈՒԽ ԺԶ	
Սակս մեծ սքանչելեացն, որ խնդրեցաւ վրէժ ի թշնամեացն	219
ԳԼՈՒԽ ԺԷ	
Վասն Միհրական տոհմին՝ լինել ի Սասանեան Խոսրովու ցեղէն եւ լինել նախագահ Աղուանից տանս	224
ԳԼՈՒԽ ԺԸ	
Գործք եւ քաջութիւն մեծի իշխանին Ջուանշիրի՝ երկրորդ որդւոյն Վարազ Գրիգորի, որ ի պարսկս եցոյց արութիւն քաջութեան	227
ԳԼՈՒԽ ԺԹ	
Սպարապետութիւն Ջուանշիրի Աղուանից եւ գրթահարելն զպարսկս, եւ մահն Յազկերտի եւ անձնատուր լինելն Յունաց կայսերն	232

ԳԼՈՒԽ Ի	
Թուղթ Ջուանչիրի առ թագաւորն Յունաց Կոստանդին	236
ԳԼՈՒԽ ԻԱ	
Պատճէն հրովարտակին	238
ԳԼՈՒԽ ԻԲ	
Կայսերն Յունաց գալն ի Պարսս ի կոչել զՋուանչիր	239
ԳԼՈՒԽ ԻԳ	
Վասն ելիցն Խազրաց եւ յաղթահարելն ի Ջուանչիրէ յայնկոյս գետոյն Կուրայ	242
ԳԼՈՒԽ ԻԴ	
Կատարումն տաճարին Տեառն ի բերդին Գարդմանայ, եւ նաւակատիքն ի Ջուանչիրէ, եւ աւրինաբանումն նորին եւ կանգնելն ի նմա խաչին Քրիստոսի	243
ԳԼՈՒԽ ԻԵ	
Աղաւթք Ջուանչիրի	244
ԳԼՈՒԽ ԻԶ	
Խնամութիւն Ջուանչիրի ընդ Յոնս եւ առնել սէր թշնամեացն	247
ԳԼՈՒԽ ԻԷ	
Որ ինչ ի թագաւորէն հարաւոյ մեծարանք արեւելից իշխանին եղեւ, աստանաւր գտցես	249
ԳԼՈՒԽ ԻԸ	
Կրկնակի երթն Ջուանչիրի առ բռնակալն հարաւոյ եւ աւգնելն Յունաց իմաստաբար աւժանդակութեամբ եւ կիսակտուր զհարկս առնել	254
ԳԼՈՒԽ ԻԹ	
Տեսիլ միանձնացելոյ առն Աստուծոյ Իսրայելի ի վերայ Մաշտոցի սրբոյ, եւ նահատակութեան աշակերտացն, ի գիւտ սրբոյ խաչին, որ ի Գիսն էր	260
ԳԼՈՒԽ Լ	
Պատճէն թղթոյն, որ գրեցաւ յեպիսկոպոսացն ի Դաւթայ եւ ի Յովելայ եւ ի մեծ Ժողովարանէն, թէ որպէս եցոյց Աստուած զմեծ սքանչելիսն	267
ԳԼՈՒԽ ԼԱ	
Առ այն պատասխանիք եպիսկոպոսացն ի հայրապետէ եւ յիշխանէն	271
ԳԼՈՒԽ ԼԲ	
Խնամաւորիլն նախարարացն Աղուանից ազգաշաղախ եւ անիծանիլն	273
ԳԼՈՒԽ ԼԳ	
Յաղագս սրբական առն Աստուծոյ Իսրայելի քահանայանալոյն եւ գիւտ սրբոյն խաչին՝ վիպասանումն զրուցատրաբար	274
ԳԼՈՒԽ ԼԴ	
Մահ աւրիասական Ջուանչիրի մեծի իշխանին	283
ԳԼՈՒԽ ԼԵ	
Ողբք ի մահն Ջուանչիրի մեծի իշխանին	288
ԳԼՈՒԽ ԼԶ	
Վասն Վարազ Տրդատայ լինել իշխան յաթոռն Ջուանչիրի, եւ Յոնաց վրեժխնդրութիւն նորին մահուանն. եւ սորա առ նոսա առնել խաղաղութիւն	294
ԳԼՈՒԽ ԼԷ	
Վասն յառաջադիմութեանն Վարազ Տրդատայ եւ ընդունել գահ եւ պատիւ ի կողմանց կողմանց, եւ վախճան Դաւթի՝ Մեծ Կուսնից եպիսկոպոսի. եւ Իսրայելի փոխանորդել զաթոռ նորին, որ եղեւ առաջնորդ բարի	297
ԳԼՈՒԽ ԼԸ	
Յուդարկումն Իսրայելի եպիսկոպոսի յԱյրարատեան գաւառ ի մեծ իշխանէն Վարազ Տրդատայ առ մեծ հայրապետն Հայոց Սահակ եւ առ բարեպաշտ իշխանն վասն սիրոյ	299

ԳԼՈՒԽ ԼԹ

Վասն խորհրդակցության իշխանին Վարազ Տրդատայ ընդ իւր նախարարսն՝
արծակել զեպիսկոպոսն Իսրայել յերկիրն Զոնաց սակս հաշտութեան..... 301

ԳԼՈՒԽ Խ

Յաստատելն ի հաւատս զՅոնաստանսն եպիսկոպոսին Իսրայելի վարդապետական
շնորհիւ, եւ նոցա քաղցրութեամբ ի ձեռն սքանչելեացն լսել 305

ԳԼՈՒԽ ԽԱ

Յաւատալն Զոնաց ի Քրիստոս ի ձեռն եպիսկոպոսին Իսրայելի, եւ կործանումն
զոհարանացն եւ կանգնել խաչին Քրիստոսի 313

ԳԼՈՒԽ ԽԲ

Խորհուրդ մեծ իշխանին Զոնաց Իլութներու ընդ նախարարս իւր, զի եպիսկոպոսն Իսրայել
առ նոսա մնասցէ հաստատել անդ զաթոռ հայրապետութեան 327

ԳԼՈՒԽ ԽԳ

Գալուստ Իսրայելի Մեծ Կողմանց եպիսկոպոսի ի Զոնաց, եւ երկու գլխաւորաց զկնի եկեալ
խնդրելով զնա յառաջնորդութիւն իւրեանց 330

ԳԼՈՒԽ ԽԴ

Թուղթ իշխանին Զոնաց ի նոյն խորհուրդ յաշխարհն Զայոց 331

ԳԼՈՒԽ ԽԵ

Պատասխանի թղթոյն Զոնաց 332

ԳԼՈՒԽ ԽԶ

Դաւթայ՝ Մեծ Կողմանց եպիսկոպոսի վասն պատկերաց եւ նկարագրութեանց հայցուած
ի Յոհաննէ Մայրագոմեցւոյ..... 335

ԳԼՈՒԽ ԽԷ

Խորհրդագգազածութիւն, թէ որով ժամանակաւ անհծաւ չար ժողովն Քաղկեդոնի. եւ Աղուանից
մնալն անխառն յաղանդէն, կամ բաժանմանն Վրաց ի Զայոց, եւ զինչ Աբրահամու
կաթողիկոսի վասն Աղուանից 338

ԳԼՈՒԽ ԽԸ

Յաղագս Յունաց առ Զայս վասն ոչ ունելոյ ինն դաս եկեղեցական կարգաւորութեան. եւ Զայոց
ջանք Աղուանից լինել առ նոքաւք արքեպիսկոպոս, որում ոչ հաւանեալ Աղուանից, եւ
դառնալ Սիւնեաց ի Զայոց յԱղուանս առնուլ ձեռնադրութիւն եւ ձեթ 340

ԳԼՈՒԽ ԽԹ

Պատասխանի թղթոյն Մխիթարայ՝ Ամարասայ եպիսկոպոսի ի Զայոց, զոր
հայիոյականս էր վերաբերեալ ի գրեանսն 346

ԳԼՈՒԽ Ծ

Վասն Յովսեփայ անապատականի բնակելն յԱրցախ եւ երթն յերուսաղէմ, ընդ մմին եւ
բերումն նշխարացն սրբոց 350

ԳԼՈՒԽ ԾԱ

Վասն որ ի սուրբն Երուսաղէմ եկեղեցւոյ շինուածք թուով եւ չափով հիմնադրելով. եւ զստոյզն
գտցես աստանաւր 353

ԳԼՈՒԽ ԾԲ

Անուանք վանորայիցն, որք յերուսաղէմ են շինեալ յԱղուանից անուն, զոր ի թղթոյ
երանելոյն Անաստասայ առ Վահան Մամիկոնեան առեալ ուսաք, այս են 356

ԵՐՐՈՐԴ ԶԱՏՈՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆՍ ԱՂՈՒԱՆԻՑ

ԳԼՈՒԽ Ա

Նախ սակս Իսմայելեան ազգին յարծակմանն ի հարաւոյ երկրէ՝ ունել զճագս տիեզերաց,
եւ եթէ ի Մահմետէ սուտ մարգարէն եղեւ սկիզբն 358

ԳԼՈՒԽ Բ	
Եթե ոչք էին, որք յետ Մահմետի՝ սուտ մարգարէին եղեն ամիրմոմնիք	362
ԳԼՈՒԽ Գ	
Վասն Բակուրայ ուրումն երկաբնակի, որում Ներսէս անուն, եղեալ կաթողիկոս Աղուանից	364
ԳԼՈՒԽ Դ	
Թուղթ ժողովոյն Աղուանից առ Եղիա Չայոց կաթողիկոս	367
ԳԼՈՒԽ Ե	
Թուղթ Եղիայի Չայոց կաթողիկոսի առ Աբղլմէլիք ամիրմոմնի ի նոյն խորհուրդ	367
ԳԼՈՒԽ Զ	
Պատասխանի թղթոյն Եղիայի՝ Չայոց կաթողիկոսի՝ յԱբղլմէլիք ամիրմոմնւոյ	368
ԳԼՈՒԽ Է	
Գալն Եղիայի՝ Չայոց կաթողիկոսի ի Պարտաւ եւ պատժել զՆերսէս, եւ ի տեղի նորին նստուցանել զՍիմէոն սարկաւագապետն կամաւք ժողովոյն Աղուանից	368
ԳԼՈՒԽ Ը	
Ջեռնարկ, զոր խնդրեաց Եղիա՝ Չայոց կաթողիկոս ի ժողովոյն Աղուանից վասն միաբանութեան եւ ուխտի հաստատութեան Չայոց եւ Աղուանից	370
ԳԼՈՒԽ Թ	
Գիր պայմանի տեառն Եղիայի՝ Չայոց կաթողիկոսի առ Աղուանս	376
ԳԼՈՒԽ Ժ	
Գիր անուանց նախարարաց Աղուանից ըստ նախադասութեանն, զոր ներքինին Աբղլմէլիք ամիրմոմնի տարաւ եւ եղ ի դիւանի արքունի	377
ԳԼՈՒԽ ԺԱ	
Կանոնք տեառն Սիմէոնի Աղուանից կաթողիկոսի յետ կործանմանն Ներսիսի	379
ԳԼՈՒԽ ԺԲ	
Չարկապահանջելն Վարազ Տրդատայ՝ Աղուանից իշխանի եւ երթն ի Յոյնս, տալ պատանդ զորդիսն իւր եւ գալ յաշխարհի իւր, եւ Միքայելի փոխանորդել զաթոռն Աղուանից զկնի Սիմէոնի	385
ԳԼՈՒԽ ԺԳ	
Վասն ոչ առնելոյ առ ազգայինս խնամութիւն Միքայելի՝ Աղուանից կաթողիկոսի արարեալ ժողով	388
ԳԼՈՒԽ ԺԴ	
Նորին Միքայելի՝ Աղուանից հայրապետին խնդիր յաղագս պապանձմանն Զաքարիայ եւ ծննդեան եւ յայտնութեան Փրկչին ընդդէմ երկաբնակ աղանդոյն	389
ԳԼՈՒԽ ԺԵ	
Որ ինչ յաւուրս որդւոյն Չերակլի եւ թռին նորա գործք	392
ԳԼՈՒԽ ԺԶ	
Յաղագս գալստեան երկրորդ Մահմետայ ի Չայս, զորս եւ հնազանդեցուցանել եւ անտի ընդ Աղուանս աճապարել, մտանել ընդ դուռն Չորայ եւ անդ լսել զապստամբելն Չայոց. առ որս դառնալ անտի եւ գալ զՍեւան ծովապատ կղզին առնուլ եւ զգաւրս Չայոց եւ Չոռնոց կոտորել եւ զոմանս յիշխանաց տանել ընդ ինքեան ի Նախիջեւան այրել եւ անտի գնալ յԱսորիս, յորում չարաչար մահուամբ սատակել եւ այլ զրոյցք պիտանիք	393
ԳԼՈՒԽ ԺԷ	
Յաղագս գալստեանն Աբղլ Ազիզայ իշխանին Տաճկաց ի Պարտաւ քաղաք Աղուանից. եւ վասն կատարման երկուց եղբարց՝ Մանկանն եւ Սիրդազատայ	394
ԳԼՈՒԽ ԺԸ	
Յաղագս Ստեփաննոսի Սիւնեաց եպիսկոպոսի, երթալն Չոռնոս եւ բերելն զգրեանսն, որ արեւելս ոչ կային եւ վախճան նորին եւ պատիժք, որ հասին յԱստուծոյ	396

ԳԼՈՒԽ ԺԹ	
Ի գրեմոյն Ստեփաննոսի Սիւնեաց եպիսկոպոսի գտաւ այս պատմութիւն սակս աւերման Ղիոն քաղաքի եւ շինելն Հռոմայ.....	398
ԳԼՈՒԽ Ի	
Որ ինչ յերկերիւր թուականութենէն Հայոց ցայսր գործք լեալ ի սահմանս Աղուանից.....	401
ԳԼՈՒԽ ԻԱ	
Երթն Մամունայ իշխանին Տաճկաց ի Հռոմոս եւ ի նմին սատակումն եւ ընդ նմին գրուցատրութիւնք պէսպէս կարճառաւտ բանիւք	406
ԳԼՈՒԽ ԻԲ	
Պաշարումն Պարտաւայ յորդոյն Շեխայ եւ ի զաւրաց Հայոց եւ Աղուանից եւ Սամուելի անձամբ առնուլ պատիւ եւ գնալ ի Դուին	411
ԳԼՈՒԽ ԻԳ	
Կրկնաբանութիւն ազգաշար անուանց համառատաբար	417
ԳԼՈՒԽ ԻԴ	
Անուանք հայրապետացն Աղուանից, ամք եւ գործք նոցին	420
ՅԱԲԵԼՈՒԿԸ Ա	
Վասն պատուական գլխոյն Յովհաննու Մկրտչին, թէ որպէս բերաւ ի գաւառն Արցախ եւ եղաւ ի սուրբ Գանձասար, որ է աթոռ Աղուանից.....	427
ՅԱԲԵԼՈՒԿԸ Բ	430

ՈՒՆՏԱՆԷՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Ուխտանէս եպիսկոպոսն ու իր պատմութիւնը - Պետրոս Յովհաննիսեան, Գէորգ Մադոյեան.....	441
ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ	
ՀԱՏՈՒԿԸ ԱՌԱՋԻՆ	
ՅԱՂԱԳՍ ԹԱԳԱՒՈՐԱՑ ԵՒ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱՑ ՍԵՐՈՑ	
ԳԼՈՒԽ Ա.	
Պատասխանի թղթոյն Անանիայի, եւ խոստումն կատարել զհայցուածս նորա	446
ԳԼՈՒԽ Բ.	
Յաղագս թագաւորաց: Սկիզբն յԱդամայ.....	455
ԳԼՈՒԽ Գ.	
Յաղագս Նոյի	456
ԳԼՈՒԽ Դ.	
Յաղագս Սեմայ.....	457
ԳԼՈՒԽ Ե.	
Յաղագս Աբրահամու	458
ԳԼՈՒԽ Զ.	
Յաղագս Քամայ.....	458
ԳԼՈՒԽ Է.	
Յաղագս Յաբեթի.....	459
ԳԼՈՒԽ Ը.	
Յաղագս բաժանմանց աշխարհաց երկից որդւոցն Նոյի.....	459
ԳԼՈՒԽ Թ.	
Եւ այլ սահմանք Քամայ	459
ԳԼՈՒԽ Ժ.	
Սահմանք Յաբեթի.....	460

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.	
Յաղագս լերանց.....	460
ԳԼՈՒԽ ԺԲ.	
Յաղագս ծովուց	460
ԳԼՈՒԽ ԺԳ.	
Յաղագս գետոց.....	460
ԳԼՈՒԽ ԺԴ.	
Եւ որ այլ ինչ գկնի բաժանման աշխարհաց.....	461
ԳԼՈՒԽ ԺԵ.	
Յաղագս Հայկայ.....	461
ԳԼՈՒԽ ԺԶ.	
Յաղագս ազգաց եւ ծննդոցն Հայկայ, եւ որ զինչ ի նոցանէ գործք	462
ԳԼՈՒԽ ԺԷ.	
Յաղագս Արամայ պատերազմին սարտիւք նահատակութեան.....	463
ԳԼՈՒԽ ԺԸ.	
Յաղագս Արայի.....	463
ԳԼՈՒԽ ԺԹ.	
Յաղագս՝ որ ինչ գկնի մահուանն Արայի պատմին գործք	464
ԳԼՈՒԽ Ի.	
Յաղագս Նահապետացն եւ Դատաւորացն՝ որք կացին Առաջնորդք ժողովրդեանն Իսրայէլի	464
ԳԼՈՒԽ ԻԱ.	
Յաղագս թագաւորաց Իսրայէլի.....	465
ԳԼՈՒԽ ԻԲ.	
Թագաւորք Պարսից յազգէն Իսահակայ	465
ԳԼՈՒԽ ԻԳ.	
Թագաւորք Հայոց ի Հայկազնեաց	466
ԳԼՈՒԽ ԻԴ.	
Յաղագս Հրաշէի թագաւորելոյն	467
ԳԼՈՒԽ ԻԵ.	
Յաղագս Տիգրանայ	467
ԳԼՈՒԽ ԻԶ.	
Յաղագս թագաւորելոյն Արշակունեաց ի վերայ Պարսից եւ Հայոց.....	468
ԳԼՈՒԽ ԻԷ.	
Թագաւորք Հայոց՝ որ ի Պարթեւաց.....	469
ԳԼՈՒԽ ԻԸ.	
Սկիզբն թագաւորութեան Յունաց.....	470
ԳԼՈՒԽ ԻԹ.	
Յաղագս Արտաշիսի թագաւորի.....	471
ԳԼՈՒԽ Լ.	
Վասն թագաւորելոյն Արտաւազդայ.....	472
ԳԼՈՒԽ ԼԱ.	
Վասն թագաւորելոյ Աբգարու ի Հայք	473
ԳԼՈՒԽ ԼԲ.	
Առաքումն իշխանացն Աբգարու առ Մառինոս, յորում տեսին զՓրկիչն մեր, ուստի եղել սկիզբն հաւատոցն Աբգարու.....	473
ԳԼՈՒԽ ԼԳ.	
Թուղթ Աբգարու առ Փրկիչն.....	473

ԳԼՈՒԽ ԼԴ.	
Պատասխանի թղթոյն Աբգարու, զոր գրեաց Թումաս Առաքեալ հրամանաւ Փրկչին	474
ԳԼՈՒԽ ԼԵ.	
Գնալն Թադէոսի առ Աբգար, եւ քարոզել քաղաքին Ուռհայի.....	474
ԳԼՈՒԽ ԼԶ.	
Թուղթ Աբգարու առ Տիբեր կայսր Հռովմայեցոց	475
ԳԼՈՒԽ ԼԷ.	
Պատասխանի թղթոյն Աբգարու	475
ԳԼՈՒԽ ԼԸ.	
Թուղթ Աբգարու	476
ԳԼՈՒԽ ԼԹ.	
(Դարձեալ) Թուղթ Աբգարու	476
ԳԼՈՒԽ Խ.	
Վասն թագաւորելոյն որդւոյն Աբգարու եւ Սանատրկոյ ի միում ժամանակի:	
Եւ յաղագս առաքելոյն մերոյ Թադէոսի: Եւ Բարթուղիմէոսի	477
ԳԼՈՒԽ ԽԱ.	
Յաղագս Երուանդայ	478
ԳԼՈՒԽ ԽԲ.	
Վասն թագաւորելոյ Արտաշէսի Հայոց	479
ԳԼՈՒԽ ԽԳ.	
Թագաւորելն Արտաւազդայ եւ մեռանելն զարմանալի իմն մահուամբ	480
ԳԼՈՒԽ ԽԴ.	
Յաղագս Տիրանայ.....	482
ԳԼՈՒԽ ԽԵ.	
Յաղագս Տիգրանայ	483
ԳԼՈՒԽ ԽԶ.	
Յաղագս թագաւորելոյն Վաղարշայ, եւ որ ինչ ի նմանէ գործք եւ պատերազմ ընդ Խազրաց,	
Եւ մահուան նորին.....	483
ԳԼՈՒԽ ԽԷ.	
Յաղագս Խոսրովու թագաւորելոյն.....	485
ԳԼՈՒԽ ԽԸ.	
Դարձեալ վասն Խոսրովու	485
ԳԼՈՒԽ ԽԹ.	
Թիւ թագաւորացն Պարսից՝ որ ի Պարթեւաց՝ մինչեւ ի վախճան.....	486
ԳԼՈՒԽ Ծ.	
Արշաւանք Խոսրովու ի (վերայ) Պարսից, եւ քինախնդիր լինել մահուանն Արտաւանայ.....	486
ԳԼՈՒԽ ԾԱ.	
Դարձեալ յարձակումն Երկրորդ անգամ Խոսրովու ի վերայ Արտաշրի՝ առանց ուրուք	
աւգնականութեան.....	487
ԳԼՈՒԽ ԾԲ.	
Խաւսք եւ Խոստմունք Արտաշրի Պարսից արքայի առ զաւրս իւր.....	488
ԳԼՈՒԽ ԾԳ.	
Գալն Անակայ առ Խոսրով յԱրտազ գաւառէ	488
ԳԼՈՒԽ ԾԴ.	
Կարգ թագաւորացն Հայոց եւ համար նոցին սկսեալ ի Վաղարշակայ մինչեւ ի Խոսրով,	
զոր սպան Անակ	488

ԳԼՈՒԽ ԾԵ.	
Յայտարարութիւն որ ինչ զկնի մահուանն խոսրովու	489
ԳԼՈՒԽ ԾԶ.	
Արշաւանք Արտաշրի ի Հայք զկնի մահուանն խոսրովու	490
ԳԼՈՒԽ ԾԷ.	
Յայտարարութիւն յաղագս սրբոյն Գրիգորի՝ թէ ո՞րպէս տարեալ լինէր յերկիրն Յունաց	491
ԳԼՈՒԽ ԾԸ.	
Յաղագս նահատակութեան Տրդատայ նախ քան զթագաւորելն	493
ԳԼՈՒԽ ԾԹ.	
Յաղագս Կոստանդինոսի Մեծի	494
ԳԼՈՒԽ Կ.	
Յաղագս սննդեան եւ ուսման եւ վարդապետութեանն սրբոյն Գրիգորի յետ մահուանն Անակայ, եւ աղետին՝ որ եհաս ընտանեաց նորա եւ ազգականաց նորա ի զաւրացն խոսրովու	494
ԳԼՈՒԽ ԿԱ.	
Յաղագս Քառասնից	495
ԳԼՈՒԽ ԿԲ.	
Յաղագս չարչարանաց սրբոյն Գրիգորի	497
ԳԼՈՒԽ ԿԳ.	
Յաղագս Տրդատայ	498
ԳԼՈՒԽ ԿԴ.	
Վասն սրբոց Հռիփսիմեանցն	498
ԳԼՈՒԽ ԿԵ.	
Վասն հարուածոցն Տրդատայ՝ որ եհաս նմա ի Տեառնէ	499
ԳԼՈՒԽ ԿԶ.	
Ելն ի վիրապէն սրբոյն Գրիգորի	500
ԳԼՈՒԽ ԿԷ.	
Գալն Տրդատայ ի Հայք	501
ԳԼՈՒԽ ԿԸ.	
Յաղագս քաջութեան Տրդատայ նախ քան զհաւատալն	501
ԳԼՈՒԽ ԿԹ.	
Դարձեալ ի նոյն խորհուրդ յաղագս սրբոյն Գրիգորի երթալոյն ի ձեռնադրութիւն Հայրապետութեանն	502
ԳԼՈՒԽ Հ.	
Յաղագս եպիսկոպոսաց՝ որք ընկալան Աթոռ ի տեղիս տեղիս ի սրբոյն Գրիգորէ յիւրաքանչիւր գահս	503
ԳԼՈՒԽ ՀԱ.	
Յաղագս մկրտութեան Տրդատայ թագաւորին եւ իւրայնոցն եւ ամենայն զաւրացն	503
ԳԼՈՒԽ ՀԲ.	
Գնալն երանելոյն Հեղինէի յերուսաղէմ ի խնդիր սուրբ Խաչի	505
ԳԼՈՒԽ ՀԳ.	
Գնալն Տրդատայ թագաւորին Հայոց ի Հռոմ առ Մեծն Կոստանդինոս յաղագս միաբանութեան հաւատոյ	506
ԳԼՈՒԽ ՀԴ.	
Դարձեալ ի նոյն խորհուրդ. եւ յաղագս սրբոց առաքելոցն Պետրոսի եւ Պաւլոսի եւ Անդրէի նշխարացն՝ յայլմէ պատմութենէ	507

ԳԼՈՒԽ ԴԵ.	
Յաղագս Թագին Երանելոյն Կոստանդիանոսի՝ թէ ուստի՞ կամ ո՞րպէս յաջողեալ եղել նմա ի Տեառնէ՝ Շափոյ որդիոյ (Շապիոյ՝ որդւոյ) Աշոտոյ Ապահի Պատրակի ասացեալ ի պատմութեան իւրոյ.....	508
ԳԼՈՒԽ ԴԶ.	
Ստուգաբանութիւն յաղագս Տրդատայ թագաւորելոյն	509
 ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ ՎԱՍՆ ԲԱԺԱՆՄԱՆ ՎՐԱՑ	
(ԳԼՈՒԽ Ա.)	510
ԳԼՈՒԽ Բ.	
Թուղթ Տեառն Մովսիսի Հայոց Կաթողիկոսի առ Կիւրոն Վրաց Կաթողիկոս	513
ԳԼՈՒԽ Գ.	
Պատասխանի թղթոյն Տեառն Մովսիսի Հայոց Կաթողիկոսի ի Կիւրոնէ Վրաց Կաթողիկոսէ.....	515
ԳԼՈՒԽ Դ.	
Պատճառք թղթոյն Հայոց Կաթողիկոսի եւ պատասխանւոյն Կիւրոնի՝ եթէ ո՞ր գտաւ եւ ո՞րպէս	516
ԳԼՈՒԽ Ե.	
Յաղագս Կիւրոնի երկեղին եւ կասկածանաց	517
ԳԼՈՒԽ Զ.	
Թէ ո՞րպէս նենգութեամբ կոչեաց Կիւրոն զեպիսկոպոսն Յուրտաւայ Մովսէս առ ինքն, եւ նա ո՛չ գնաց յաղագս երկիւղի եւ կասկածանաց: Բայց ապա յետոյ գնաց յաղագս յանդիմանելոյ զնա, թէպէտ եւ խափանումն արար ուխտին իւրոյ	518
ԳԼՈՒԽ Է.	
Գնալն Մովսիսի եպիսկոպոսին Յուրտաւայ առ Կիւրոն	519
ԳԼՈՒԽ Ը.	
Որ ինչ զկնի այսորիկ պատմի յաղագս Կիւրոնի	520
ԳԼՈՒԽ Թ.	
Պատճէն երկրորդ վասն բաժանման Վրաց զկնի մահուան Մովսիսի	521
ԳԼՈՒԽ Ժ.	
Թէ զի՞նչ արինակաւ գրեաց Մովսէս եպիսկոպոսն Յուրտաւայ առ Վրթանէս Քերթողն՝ գրել թուղթ առ վիճակեալս իւր եւ առ Կիւրոն եւ իշխանս աշխարհին.....	522
ԳԼՈՒԽ ԺԱ.	
Թուղթ առաջին Մովսիսի եպիսկոպոսին Յուրտաւայ առ Վրթանէս Քերթողն՝ տեղապահ Աթոռոյ սրբոյն Գրիգորի	522
ԳԼՈՒԽ ԺԲ.	
Պատասխանի թղթոյն Մովսիսի եպիսկոպոսի ի Վրթանիսէ Քերթողէ	523
ԳԼՈՒԽ ԺԳ.	
Ձկնի թղթոյն Մովսիսի եւ Վրթանէսի եւ ի սակ(աւ)ուց յայտարարութիւն	524
ԳԼՈՒԽ ԺԴ.	
Թուղթ շրջաբերական Մովսիսի եպիսկոպոսի առ վիճակեալսն իւր	524
ԳԼՈՒԽ ԺԵ.	
Պատասխանի թղթոյն Մովսիսի եպիսկոպոսին Յուրտաւայ ի վիճակելոցն իւրոց	529
ԳԼՈՒԽ ԺԶ.	
Թուղթ շրջաբերական տեառն Վրթանիսի Քերթողի (ի) հայալեզու աշխարհն Յուրտաւայ՝ ի խնդրոյ Մովսիսի եպիսկոպոսի՝ առ ի հաստատել զնոսա ի հաւատս	530

ԳԼՈՒԽ ԺԷ.	
Պատասխանի թղթոյն Վրթանիսի հայալեզու աշխարհին Ցուրտաւայ.....	531
ԳԼՈՒԽ ԺԸ.	
Յաղագս Ցուրտաւայ՝ եւ որ ինչ վասն Բղեշխին՝ որ ի նմա լեալ: Եւ վասն Վրաց	532
ԳԼՈՒԽ ԺԹ.	
Յաղագս Մովսիսի եպիսկոպոսին Ցու[ր]տաւայ՝ թէ ուստի՞ կամ ո՞րպէս եկեալ ի պատիւ առաջնորդութեան. եւ գովութիւն նմա, եւ կշտամբանք եւ ամբաստանութիւն Կիւրոնի եւ իշխանաց աշխարհին եւ այլոց.....	533
ԳԼՈՒԽ Ի.	
Թուղթ երկրորդ Մովսիսի եպիսկոպոսի առ Վրթանէս Վարդապետ Քերթողն	535
ԳԼՈՒԽ ԻԱ.	
Պատասխանի թղթոյն Մովսիսի եպիսկոպոսի ի Վրթանիսէ Վարդապետէ.....	536
ԳԼՈՒԽ ԻԲ.	
Թուղթ Վրթանիսի Քերթողի առ Կիւրոն Վրաց Կաթողիկոս եւ առ իշխանս աշխարհին՝ ի խնդրոյ Մովսիսի եպիսկոպոսի պատճէնին	537
ԳԼՈՒԽ ԻԳ.	
Թուղթ Վրթանիսի Քերթողի առ Պետրոս եպիսկոպոս ի խնդրոյ Մովսիսի եպիսկոպոսի	538
ԳԼՈՒԽ ԻԴ.	
Թէ է՞ր վասն ո՛չ գտաւ գրեալ ի Գիր թղթոցն պատասխանի թղթոյն Վրթանիսի, որ առ Կիւրոն՝ եւ առ իշխանս աշխարհին՝ եւ առ Պետրոս եպիսկոպոսն, զոր (ի) խնդրոյ եպիսկոպոսին Մովսիսի գրեաց.....	539
ԳԼՈՒԽ ԻԵ.	
Թուղթ երրորդ Մովսիսի եպիսկոպոսի առ Վրթանէս Քերթողն	541
ԳԼՈՒԽ ԻԶ.	
Պատասխանի երրորդ թղթոյն Մովսիսի եպիսկոպոսի ի Վրթանիսէ Քերթողէ	542
ԳԼՈՒԽ ԻԷ.	
Որ ինչ զկնի երրորդ թղթին Մովսիսի: Եւ վասն տեառն Աբրահամու, որ հանդերձեալ էր գալ յԱթոռ Հայրապետութեան: Եւ հայցումն Մովսիսի ի Վրթանիսէ՝ վերստին հաստատելոյ ի հաւատս, եւ որ ինչ պատճառն էր	542
ԳԼՈՒԽ ԻԸ.	
Թուղթ Վրթանիսի Քերթողի առ Մովսէս եպիսկոպոսն Ցուրտաւայ, որ է այժմ Գաջենք, յաղագս հաւատոյ եւ վերստին հաստատելոյ.....	543
ԳԼՈՒԽ ԻԹ.	
Որ ինչ զկնի թղթոցն Վրթանիսի՝ զոր խնդրեաց Մովսէս ի խորհուրդ հաւատոյ, եւ որ այլն եւս	546
ԳԼՈՒԽ Լ.	
Յաղագս Աբրահամու՝ որ հանդերձեալ էր գալ յԱթոռ Հայրապետութեան Հայոց՝ հրամանաւ Սմբատայ Վրկան Մարգապանի եւ այլոց նախարարացն Հայոց	547
ԳԼՈՒԽ ԼԱ.	
Յաղագս Սմբատայ Վրկան մարգապանի՝ թէ յո՞րմէ ազգէ եւ յորո՞ւմ ժամանակս եղեւ մարգապան	548
ԳԼՈՒԽ ԼԲ.	
Ձեռնարկ՝ զոր խնդրեաց Սմբատ Վրկան մարգապան յայն եպիսկոպոսացն, որք դարձեալ էին, եւ նորին հրամանաւ ի Դուին կարգեալ Կաթողիկոս Հայոց յետ մահուանն Մովսիսի, եւ զիւր ձեռնարկն ետ նոցա.....	548
ԳԼՈՒԽ ԼԳ.	
Ձեռնարկ Սմբատայ՝ զոր ետ եպիսկոպոսացն, զորոց անուանսն վերագոյն գրեցաք՝ հանդերձ Վրթանիսի եւ այլովք միաբանելովք	549
ԳԼՈՒԽ ԼԴ.	
Յաղագս Վրթանիսի Քերթողի	550

ԳԼՈՒԽ ԼԵ.	
Յաղագս եպիսկոպոսացն այնոցիկ միւսանգամ ժողովելոյ ի ժամադրեալ տեղին՝ հաստատել իւրեանց Առաջնորդ.....	551
ԳԼՈՒԽ ԼԶ.	
Որ ինչ զկնի ձեռնադրութեան Աբրահամու խաւք եւ խոստովանութիւնք ժողովոյն ձեռնարկ թղթովն, զոր ետուն Աբրահամու	552
ԳԼՈՒԽ ԼԷ.	
Ձեռնարկ՝ զոր ետուն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի՝ ի միաբանութենէ աշխարհիս Հայոց՝ այնոցիկ՝ ոյք էին ընդ իշխանութեամբ Հռոմոնց ի թագաւորութեանն Մուրկայ եւ յաշխարհակալութեանն Խոսրովու Պարսից արքայից արքայի	552
ԳԼՈՒԽ ԼԸ.	
Դարձեալ վասն Վրթանիսի վարդապետի	554
ԳԼՈՒԽ ԼԹ.	
Յաղագս արհնութեան սուրբ իւղոյն՝ զոր արհնեաց Աբրահամ Հայրապետն ի խնդրոյ եպիսկոպոսացն, որ ժողովեալ էին առ նա	555
ԳԼՈՒԽ Խ.	
Յաղագս որ ինչ զկնի այսորիկ պատմի	555
ԳԼՈՒԽ ԽԱ.	
Թուղթ Մովսիսի եպիսկոպոսին Ցուրտաւայ առ Աբրահամ Հայոց Կաթողիկոսն	556
ԳԼՈՒԽ ԽԲ.	
Պատասխանի թղթոյն Մովսիսի եպիսկոպոսին Ցուրտաւայ՝ յԱբրահամէ Հայոց Կաթողիկոսէ	557
ԳԼՈՒԽ ԽԳ.	
Թէ ընդէ՞ր չեկն Մովսէս եպիսկոպոսն Ցուրտաւայ ի ժողով անոր եպիսկոպոսացն որք ի ձեռնադրութեան Աբրահամու	558
ԳԼՈՒԽ ԽԴ.	
Թուղթ առաջին Հայոց Կաթողիկոսի առ Կիւրոն Վրաց Կաթողիկոս ի ձեռն Պետրոսի եպիսկոպոսի եւ այլ ազատաց ի խնդրոյ եպիսկոպոսի	559
ԳԼՈՒԽ ԽԵ.	
Պատասխանի առաջին թղթոյն տեառն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի՝ ի Կիւրոնէ Վրաց Կաթողիկոս[է]	561
ԳԼՈՒԽ ԽԶ.	
Յաղագս որ ինչ զկնի թղթոյն Աբրահամու եւ Կիւրոնի	563
ԳԼՈՒԽ ԽԷ.	
Թուղթ երկրորդ տեառն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի առ Կիւրոն Վրաց Կաթողիկոսն	564
ԳԼՈՒԽ ԽԸ.	
Պատասխանի երկրորդ թղթոյն տեառն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի ի Կիւրոնէ Վրաց Կաթողիկոսէ	566
ԳԼՈՒԽ ԽԹ.	
Որ ինչ զկնի երկրորդ թղթին Աբրահամու եւ պատասխան[ւ]ոյն Կիւրոնի	567
ԳԼՈՒԽ Ծ.	
Թուղթ երրորդ տեառն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի առ Կիւրոն Վրաց Կաթողիկոսն	568
ԳԼՈՒԽ ԾԱ.	
Պատասխանի երրորդ թղթին տեառն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի, ի Կիւրոնէ	573
ԳԼՈՒԽ ԾԲ.	
Որ ինչ զկնի երրորդ պատասխանոյն պատմի վասն Կիւրոնի	576
ԳԼՈՒԽ ԾԳ.	
Յաղագս Պետրոսի եպիսկոպոսի	577
ԳԼՈՒԽ ԾԴ.	
Թէ ո՞րպէս պատմի վասն թղթոցն Սմբատայ Վրկան մարգպանի. եւ դարձեալ ի նոյն խորհուրդ	578

ԳԼՈՒԽ ԾԵ.	
Թուղթ Տեառն Սմբատայ Վրկան մարզպանի առ Կիւրոն Վրաց Կաթողիկոս	578
ԳԼՈՒԽ ԾԶ.	
Պատասխանի թղթոյն տեառն Սմբատայ Վրկան մարզպանի ի Կիւրոն Վրաց Կաթողիկոսէ	580
ԳԼՈՒԽ ԾԷ.	
Թէ ո՞րպէս յերկուս կողմ[ա]նս բաժանեաց զկամս իւր Կիւրոն կեղծաւորութեամբ	582
ԳԼՈՒԽ ԾԸ.	
Թուղթ Մովսիսի եպիսկոպոսին Յուրտաւայ առ տէր Սմբատ Վրկան մարզպան	583
ԳԼՈՒԽ ԾԹ.	
Պատասխանի թղթոյն Մովսիսի եպիսկոպոսին Յուրտաւայ ի Սմբատայ Վրկան մարզպան	585
ԳԼՈՒԽ Կ.	
Յաղագս երրորդ պատճենին՝ որ ինչ վասն բաժանմանն Վրաց գրեցան, եւ յայտարարութիւն ժամանակաց	586
ԳԼՈՒԽ ԿԱ.	
Յաղագս Կիւրոնի կշտամբութեան՝ եւ որ ինչ ի մմանէ գիր եւ բան ընդդէմ Աբրահամու երրորդ թղթոյն, եւ որ այլ եւս ի բանից պատասխանի	587
ԳԼՈՒԽ ԿԲ.	
Յաղագս յայտարարութեան առաջին պատճառին՝ որ վասն բաժանման Վրաց ի Կիւրոն	593
ԳԼՈՒԽ ԿԳ.	
Յաղագս երկրորդ պատճառի բաժանմանն Վրաց՝ որ եղեւ ի հակառակութենէ Կիւրոնի	595
ԳԼՈՒԽ ԿԴ.	
Դարձեալ ի նոյն խորհուրդ խնդրոյ յայլմէ պատմութենէ	597
ԳԼՈՒԽ ԿԵ.	
Թէ յորո՞ւմ ժամանակի հաւատացին Աղուանք յառաջ քան զՀայք՝ ի պատմութենէ իւրեանց	598
ԳԼՈՒԽ ԿԶ.	
Դարձեալ ի նոյն խորհուրդ վասն Կիւրոնի՝ որ ինչ զկնի թղթոցն պատմի	598
ԳԼՈՒԽ ԿԷ.	
Յաղագս սրբոյն Շուշանայ	600
ԳԼՈՒԽ ԿԸ.	
Առաջարկութիւն յաղագս շրջագայութեան թղթին տեառն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի	601
ԳԼՈՒԽ ԿԹ.	
Թէ յորո՞ւմ ժամանակի անհծաւ չար ժողովն Քաղկեդոնի, եւ մնալ Հայոց եւ Աղուանից միաբան, եւ Վրաց բաժանումն ի Հայոց, եւ զկնի այնորիկ գիր շրջագայական տեառն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի	602
ԳԼՈՒԽ Հ.	
Թուղթ Շրջաբերական տեառն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի	603
ՑԱՆԿ	609

ԱՏԵՓԱՆՈՍԻ ՏԱՐԱԲՆԵՑԻ ԱՍՈՂԻԿ

Ստեփանոս Տարօնեցին եւ նրա «Տիեզերական Պատմութիւն» երկասիրութիւնը - <i>Գուրգէն Սամուկեան</i>	619
--	-----

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՏԻԵՋԵՐԱԿԱՆ

ԱՏԵՓԱՆՈՍԻ ՏԱՐԱԲՆԵՑԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԲԱՆԻ Ի ՊԱՏՄԱԳՐԱԿԱՆ ՏԱՌԻՑ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆԴԷՍ Ցանկ առաջին գլխոյ գրոցս	639
---	-----

ԳԼՈՒԽ Ա	
Յաղագս թե ո՞չք եղեն պատմագիրք յայլոց ազգաց եւ նախասացութիւն բանի	639
ԳԼՈՒԽ Բ	
Յաղագս Պտղոմեանց, Եգիպտացոց թագաւորաց	647
ԳԼՈՒԽ Գ	
Յաղագս իշխանացն Եբրայեցոց, որք ի քահանայից անտի առաջնորդեցին ժողովրդեանն յետ դարձին	648
ԳԼՈՒԽ Դ	
Յաղագս թագաւորաց Ասորեստանեաց Մարաց եւ Պարսից	652
ԳԼՈՒԽ Ե	
Յաղագս թագաւորաց Չայոց Արշակունեաց	657
ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ՏԱՐԱԽՆԵՑԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԲԱՆԻ Ի ՊԱՏՄԱԳՐԱԿԱՆ ՏԱՌԻՑ ԵՐԿՐՈՐԴ ՉԱՆԴԷՍ	
Ցանկ երկրորդ գլխոյ գրոցս.....	672
ԳԼՈՒԽ Ա	
Յաղագս թագաւորութեանն Տրդատայ, եւ որ ի նմանէ թագաւորք Արշակունիք. եւ լուսաւորութեանն Չայոց ի ձեռն սրբոյն Գրիգորի, եւ որ ի նմանէ հայրապետք Չայաստանեայցս .	673
ԳԼՈՒԽ Բ	
Յաղագս իշխանացն Չայոց, որք զկնի թագաւորացն Արշակունեաց, եւ հայրապետացն Չայոց, որք զկնի տոհմին սրբոյն Գրիգորի.....	686
ԳԼՈՒԽ Գ	
Թագաւորք Պարսից Սասանականք, անուանք եւ ժամանակք նոցա	711
ԳԼՈՒԽ Դ	
Ամիր-ալ-մուճիքն Տաճկաց, եւ որ ինչ յաւուրս նոցա գործեցան	715
ԳԼՈՒԽ Ե	
Յայլմէ աւրինակէ: Յաղագս ամիր-ալ-մուճեացն Տաճկաց եւ երկանուն կոչմանցն.....	728
ԳԼՈՒԽ Զ	
Կայսերք Յունաց, անուանք եւ ժամանակք նոցա ի Կոստանդիանոսէ եւ այսր.....	729
ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ՏԱՐԱԽՆԵՑԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑ ԻՆՔՆԱԽԱԲՈՒԹԵԱՆ ԵՐՐՈՐԴ ՉԱՆԴԷՍ	
Ցանկ գլխոց երրորդ գրոցս.....	735
ԳԼՈՒԽ Ա	
Բան նախասացութեան եւ յաղագս թագաւորելոյ Աշոտոյ Բագրատունւոյ	738
ԳԼՈՒԽ Բ	
Յաղագս թագաւորութեանն Աշոտոյ Բագրատունւոյ, թէ յորում ժամանակի	739
ԳԼՈՒԽ Գ	
Յաղագս թագաւորելոյն Սմբատայ, եւ որ ինչ յաւուրս նորա գործեցաւ	741
ԳԼՈՒԽ Դ	
Վասն մահուանն Սմբատայ եւ աւերածոյ աշխարհիս Չայոց յանաւրէն Յուսուփայ՝ որդւոյն Աբուսաճի	743
ԳԼՈՒԽ Ե	
Յաղագս նահատակացն, որ ի Դուին քաղաքի կատարեցան յանաւրէն Յուսուփայ	745
ԳԼՈՒԽ Զ	
Յաղագս փախստի երկուց որդւոցն Սմբատայ եւ դառնալոյ այսրէն, եւ թագաւորելոյն Աշոտոյ.....	748

ԳԼՈՒԽ Է	
Յաղագս թագաւորելոյն Աբասայ, եւ որ ինչ յաւուրս նորա գործեցաւ: Եւ վարք միանձանց եւ բազմակեաց կրանաւորաց	749
ԳԼՈՒԽ Ը	
Յաղագս թագաւորութեանն Աշոտոյ որդւոյ Աբասայ, եւ որ ինչ յաւուրս նորա գործեցաւ. եւ շինուածք սրբութեան տեղեացն.....	755
ԳԼՈՒԽ Թ	
Յաղագս կաթողիկոսութեան Տեառն Խաչկայ եւ շինելոյ զեկեղեցին եւ զտուն կաթողիկոսարանին ի գիւղն Արգինայ.....	758
ԳԼՈՒԽ Ժ	
Վասն պատերազմին Յունաց որ յԱմիթ, եւ երեւման աստեղն. եւ մահուանն Կիւռ-ժանայ թագաւորի.....	759
ԳԼՈՒԽ ԺԱ	
Վասն թագաւորելոյն Սմբատայ որդւոյ Աշոտոյ, եւ շինելոյ զպարիսպն Անոյ հանդերձ եկեղեցեան, եւ զալոյն կիրապաղատին Դաթի ի Շիրակ	760
ԳԼՈՒԽ ԺԲ	
Վասն զալոյ ամիրային Աբլիաճայ ի Զայս, եւ յետոյ բառնալոյ իշխանութեան նորա, եւ խեղդամահ լինելոյ նորա.....	761
ԳԼՈՒԽ ԺԳ	
Յաղագս կոտորածին Վասպուրականի եւ ձերբակալ լինելոյ իշխանացն ի ձեռն Աբուտլիոյ Գողթան ամիրային	761
ԳԼՈՒԽ ԺԴ	
Յաղագս թագաւորելոյն Վասլի Յունաց, եւ բռնակալութեանն Վարդայ եւ աւերածոյ աշխարհին Յունաց	762
ԳԼՈՒԽ ԺԵ	
Վասն վերջին պատերազմին Յունաց, եւ փախստական լինելոյ բռնակալին Վարդայ	763
ԳԼՈՒԽ ԺԶ	
Յաղագս ամիրայութեանն Իբն Խոսրովու եւ իմաստութեան նորա.....	765
ԳԼՈՒԽ ԺԷ	
Յաղագս թագաւորելոյն Աբասայ ի Կարս եւ բարեգործութեանցն նորա, եւ շինելոյ զՇիրիմ վանս անուամբ իւրով	766
ԳԼՈՒԽ ԺԸ	
Թէ որպէս եկն Աբլիաճ որդին Ռովդայ ի Դուին քաղաք եւ հարկս ի Զայոց առեալ՝ դարձաւ	767
ԳԼՈՒԽ ԺԹ	
Դարձեալ եկն Աբլիաճայ յաշխարհն Վասպուրականի, եւ մահ նորին. եւ ամիրայանալ Մամլանայ՝ որդւոյ նորա.....	768
ԳԼՈՒԽ Ի	
Յաղագս անցուցանելոյ թագաւորին Վասլի ի ժողովրդէս Զայոց յաշխարհն Մակեդոնացւոց. եւ հալածանք ի ձեռն մետրապալտին Սեբաստիոյ	769
ԳԼՈՒԽ ԻԱ	
Պատասխանի թղթոյն մետրապալտին Սեբաստիոյ՝ զրեալ հրամանաւ Տեառն Խաչկայ՝ Զայոց կաթողիկոսի	770
ԳԼՈՒԽ ԻԲ	
Թէ զիա՛րդ չարաչար մահուամբ մեռաւ մետրապալտն Սեբաստիոյ. եւ վասն թագաւորացն Բուլղարաց, որք սպանին զնա	800
ԳԼՈՒԽ ԻԳ	
Եթէ ո՛րպէս չոգաւ զաւրաւք թագաւորն Յունաց Վասիլ յաշխարհն Բուլղարաց եւ պարտեալ փախստեայ այսրէն դարձաւ	801

ԳԼՈՒԽ ԻԴ	
Վասն ելանելոյ բռնակալին Վարդայ ի Բաղդատայ եւ մտանելոյ յաշխարհն Հոռոմոց	801
ԳԼՈՒԽ ԻԵ	
Ելն Փոկասու-Վարդայ եւ ունել զթագաւորն Վարդ եւ թագաւորել ինքեան	802
ԳԼՈՒԽ ԻԶ	
Գալն Փոկասու-Վարդայ յեզր ծովուն զաւրաք, եւ ելանելն Վասլի եւ սպանանել զնա	803
ԳԼՈՒԽ ԻԷ	
Յաղագս երեւման աստեղն, եւ շարժման Կոստանդնուպոլսի, եւ մահ ասպտամբին Չորտուանէլի	804
ԳԼՈՒԽ ԻԸ	
Յաղագս մերժելոյ զԹեւոսս ի թագաւորութենէն Ափսազաց եւ թագաւորեցուցանելոյ զԲագարատ որդի Գուրգենայ	805
ԳԼՈՒԽ ԻԹ	
Յաղագս չար գործոցն Սմբատայ, եւ մահ նորին	806
ԳԼՈՒԽ Լ	
Յաղագս թագաւորելոյն Գագկայ, եւ որ ինչ յաւուրս նորա գործեցաւ	808
ԳԼՈՒԽ ԼԱ	
Յաղագս մահուան Տեառն Խաչկայ	810
ԳԼՈՒԽ ԼԲ	
Յաղագս կաթողիկոսութեան Տեառն Սարգսի	810
ԳԼՈՒԽ ԼԳ	
Թէ զիարդ չոգաւ կրկին անգամ թագաւորն Վասիլ յաշխարհն Բուլղարաց եւ առ զքաղաքն Վէռայ	811
ԳԼՈՒԽ ԼԴ	
Առաքումն Ժան պատրկի յաշխարհն Բուլղարաց եւ կալանաւոր լինելն	812
ԳԼՈՒԽ ԼԵ	
Ելն տաճիկ զաւրուն Եգիպտացոց յաշխարհն Յունաց եւ միանգամ եւ երկիցս պատերազմելն, եւ ելն թագաւորին Վասլի ի վերայ նոցա	812
ԳԼՈՒԽ ԼԶ	
Յաղագս շարժման Չորրորդ Հայոց	813
ԳԼՈՒԽ ԼԷ	
Դարձեալ ելն Եգիպտացոց զաւրուն, եւ վասն Բաբելոնի. եւ մահ Դալասանոսին	814
ԳԼՈՒԽ ԼԸ	
Յաղագս ամիրային Բատին մահուանն, եւ առումն Մանազկերտի, եւ գալն Մամլանայ եւ ի պատահումն կիւրապաղատին Դաւթի	815
ԳԼՈՒԽ ԼԹ	
Թէ զիարդ քեռորդին Բատին ամիրայ եղեալ՝ հանէ ի Նփրկերտոյ զտաճիկ բնակիչսն. եւ մահ նորին յԱմիթ	816
ԳԼՈՒԽ Խ	
Կոտորած Վրաց զաւրուն ի Խլաթ քաղաքի	817
ԳԼՈՒԽ ԽԱ	
Վասն մեծի պատերազմին Պարսից եւ Քրիստոնէից յԱպահունեաց գաւառին	818
ԳԼՈՒԽ ԽԲ	
Մուտն միւսանգամ թագաւորին Վասլի յաշխարհն Տաճկաց ի կողմն Ասորոց	821
ԳԼՈՒԽ ԽԳ	
Վասն մահուան մեծի կիւրապաղատին Դաւթի, եւ գալն Վասլի թագաւորին Յունաց յաշխարհն Արեւելից	822

ԳԼՈՒԽ ԽԴ

Վասն գալոյն Գուրգենայ յերկիրն Տայոց, եւ զաւրացն Յունաց՝ ի գաւառն Բասենոյ..... 824

ԳԼՈՒԽ ԽԵ

Թէ զիարդ Գագիկ աւերեաց զգաւառն Տաշիր եւ զՎրաց դաշտ..... 825

ԳԼՈՒԽ ԽԶ

Յաղագս նահապետութեանն Արծրունեաց, որ զմերովք ժամանակաւքս
թագաւորեցին Վասպուրականի..... 826

ԳԼՈՒԽ ԽԷ

Յաղագս շինելոյն Գագկայ արքայի ի քաղաքն Անւոյ զեկեղեցին մեծ
անուամբ սրբոյն Գրիգորի..... 827

ԳԼՈՒԽ ԽԸ

Յաղագս վճարելոյ մահուամբ իշխանացն Փառիսոսոյ 827
Բան վախճանի փառատրական ի սպառնուած յիշատակարանիս 828

ՑԱՆԿԵՐ

ՍՈՒՐԲԳՐԱՅԻՆ 833

ԱՆՋՆԱՆՈՒՆՆԵՐ..... 836

ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ, ՑԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ, ՏՈՂՄԱՆՈՒՆՆԵՐ..... 872

ՄՈՎԱՍԷՍ ԿԱԴԱՆԿԱՏՈՒԱՅԻ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԱՂՈՒԱՆԻՑ ԱՇԽԱՐՀԻ

ՄՈՎՍԷՍ ԿԱՂԱՆԿԱՏՈՒԱՑԻՆ ԵՒ ԻՐ «ԱՂՈՒԱՆԻՑ ԱՇԽԱՐՀԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ»-Ը

Միջնադարի հայ մատենագրութեան յուշարձանների շարքում առանձնապատուկ տեղ է գրաւում «Պատմութիւն Աղուանից աշխարհի» երկասիրութիւնը: Սոյն աշխատանքի բովանդակութեան քննութիւնը պարզել է, որ այն նուիրուած է Մեծ Հայքի Արցախ եւ Ուտիք նահանգների (Հայոց Աղուանք) պատմութեանը: Այստեղ լայնօրէն ընդգրկուել են նաեւ բուն Աղուանքի պատմութեանը վերաբերող եղելութիւնները, որով գրական յուշարձանը դուրս է եկել ազգային շրջանակից եւ ձեռք բերել կովկասագիտական անուրանալի եզակի արժէք:

Պատմա-բանասիրական ուշադիր քննութիւնը պարզել է, որ «Պատմութիւն Աղուանից աշխարհի» երկասիրութիւնը տարբեր դարաշրջանների ու տարբեր հեղինակների ստեղծագործութիւնների երեք մասից (գրքերից) բաղկացած քաղածոյ ժողովածու է: Գրքի առաջին եւ երկրորդ մասերը, որ պարունակում են աշխարհաստեղծումից մինչեւ է դարի կէսերի դէպքերը, հեղինակել է է դարի պատմագիր Մովսէս Կաղանկատուացին: Հեղինակն ի մի է բերել Հայոց Աղուանքի պատմութեանը վերաբերող իրեն յայտնի բոլոր նիւթերը, որոնք, սակայն, միշտ էլ, որ մշակուած են ու խմբագրուած: Նկարագրուող դէպքերը յաճախ պատմականօրէն փոխկապակցուած չեն, ուստի միմեանցից տարբերակում են լեզուով, ոճով, պատմելու եղանակով: Հետագայում «Աղուանից աշխարհի» պատմութիւնը համալրել ու շարադրել է Ժ դարի պատմագիր Մովսէս Դասխուրանցին, որի գրչին է պատկանում երրորդ գիրքն ամբողջութեամբ, այսինքն՝ է դարի վերջերից մինչեւ Ժ դարի կէսերն ընկած ժամանակահատուածի պատմութիւնը: Մովսէս Դասխուրանցին ներկայանում է մեզ նաեւ որպէս ամբողջ երկասիրութիւնը համակարգող ու դրա խմբագիր: Աւելի ուշ երկասիրութիւնը յաւելուել է մինչեւ ԺԸ դարն ընդգրկող Աղուանից կաթողիկոսների մի ամբողջական անուանացանկով:

«Պատմութիւն Աղուանից»-ը Մովսէս Դասխուրանցու հեղինակութիւնն են համարել ԺԲ դարի մատենագիրներ Մխիթար Գօշն ու Վանական Վարդապետը: ԺԳ դարից սկսեալ «Հայ պատմագիրներ» վերտառութեամբ յայտնի ցանկերում (առաջինը՝ Կիրակոս Գանձակեցին) «Աղուանից պատմութեան» հեղինակ է համարուել Մովսէս Կաղանկատուացին (Գրիգոր Անաւարդեցի, Վարդան Բաղիշեցի, Ղազար Զահկեցի, Խաչատուր Զուղայեցի, Միքայէլ Չամչեան եւ այլք):

Փաստօրէն, Մովսէս Կաղանկատուացու անունը, որպէս «Աղուանից աշխարհի պատմութեան» ամբողջական երկասիրութեան հեղինակ (բացառեալ առանձին դէպքերի) դարձաւ համընդհանուր ճանաչում ձեռք բերած ու քաղաքացիութիւն ստացած անուանում: Անշուշտ, մատնանշւում էր նաեւ Մովսէս Դասխուրանցու անունը, սակայն որպէս երրորդ գրքի հեղինակի եւ ամբողջ գրական յուշարձանի խմբագրի: Այսպէս է վարուել նաեւ «Պատմութեան» քննական բնագրի կազմող Վարագ Առաքելեանը, որը յուշարձանը հրատարակեց Մովսէս Կաղանկատուացու անունով: Սակայն, «Մատենագիրք Հայոց» մատենաշարի Գ, Դ եւ Ե հատորներում (Անթիլիաս-Լիբանան, 2004-2005) «Պատմութիւն Աղուանից աշխարհի» ամբողջական գրական յուշարձանը աշխատասիրող Ա. Հ. Յակոբեանի կողմից տրոհուել է առանձին մի քանի հատուածների: Պատմութիւնից անջատուել ու ինքնուրոյն խորագրերի եւ առանձին հեղինակների անունների ներքոյ լոյս են տեսել

տարբեր ժամանակաշրջաններում նրա մէջ մոռնուած բոլոր երեւակայելի հնարաւոր հատուածները: Այսպէս՝

1. **Անանուն հեղինակ**, Կեանք եւ Վարք Վաչագանայ արքայի («Վաչագանի վէպ»), տե՛ս «Մատենագիրք Հայոց», Գ հատոր, Զ դար, Անթիլիաս-Լիբանան, 2004, էջ 57-112:

2. **Վաչագան Աղուանից արքայ**, Սահմանադրութիւն կանոնական, տե՛ս Անդ, էջ 133-139:

3. **Վիրոյ Աղուանից կաթողիկոսի** վասն սաստկացեալ սովոյն, սրոյն եւ գերութեանն ի միասին, տե՛ս Անդ, Դ հատոր, Է դար, Անթիլիաս-Լիբանան, 2005, էջ 365-367:

4. **Անանուն Կաղանկատուացի**, Պատմութիւն յաղագս յատուցման ազգաց բարբարոսաց եւ պէսպէս անցից տիեզերահեծ տազնապին, որ եղեւ աշխարհաց, տե՛ս Անդ, էջ 375-414:

5. **Յովսէփ Բրտիայրեցի (Անապատական)**, Յիշատակագրութիւն, տե՛ս Անդ, էջ 583-585:

6. **Անանուն**, [684 թուականի պատմութիւն], տե՛ս Անդ, Ե հատոր, Է դար, Անթիլիաս-Լիբանան, 2005, էջ 799-895:

Այսպիսով, «Աղուանից պատմութեան» Վարագ Առաքելեանի կազմած քննական բնագրից (345 էջ) այս մասնատումների հետեւանքով մնացել է չմասնատուած ընդամենը 122 էջ: Ենթադրելի է, որ այս 122 էջ մնացքն էլ առանձին հատուածների էր մասնատուելու մատենաշարի հետագայ հատորներում:

Շեշտելով Ա. Հ. Յակոբեանի շնորհակալ աշխատանքը նման բարդ բնագրում հեղինակային տարբեր հատուածների առկայութիւնը մատնացոյց անելու եւ դրանց սահմանները տարրորոշելու ուղղութեամբ, միաժամանակ գտնում ենք, որ Մովսէս Կաղանկատուացու անունով մեզ հասած բնագիրը տրոհելն ու դրանից առանձին հատուածներ անջատելն ու անջատաբար տպագրելը ճիշտ է՝ եւ հակասում է բնագրերի հրատարակութեան դասական աւանդոյթներին: Այդ դէպքում ինչո՞ւ չտրոհել Մովսէս Խորենացու անտրոհելի բնագիրը. մի՞թէ այստեղ առկայ է են Պատմահօր գրչին չպատկանող հատուածներ. այդպիսիք կան եւ այն էլ՝ շատ (Մար-Աբաս, Բարդաժան): Նոյնը եւ այլ պատմագիրների դէպքում (Ագաթանգեղոս եւ այլք):

«Մատենագիրք Հայոց» մատենաշարի յանձնախումբը անհրաժեշտ է համարել Մովսէս Կաղանկատուացու անունով շրջանառութեան մէջ գտնուող գրական յուշարձանի բնագիրը հրատարակել այնպէս, ինչպէս այն աւանդուել է դարեր ի վեր: Ըստ այդմ էլ վերահրատարակում է Վարագ Առաքելեանի կազմած քննական բնագիրը (տե՛ս Մովսէս Կաղանկատուացի, Պատմութիւն Աղուանից աշխարհի, Երեւան, 1983):

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ա. Բնագրի հրատարակություններ

1. Մովսեսի Կաղանկատուացոյ Պատմութիւն Աղուանից աշխարհի, ի լոյս ընծայեաց Մկրտիչ Էմին, Մոսկվա, 1860:
2. Պատմութիւն Աղուանից արարեալ Մովսիսի Կաղանկատուացոյ ի լոյս ընծայեաց հանդերձ ծանօթութեամբ Կ. վրդ. Շահնագարեան՝ միաբան սրբոյ Էջմիածնի եւ անդամ խորհրդարանի Լազարեանց նեմարանին, որ ի Մոսկվայ, հատ. Ա.-Բ, Փարիզ, 1860:
3. Մովսեսի Կաղանկատուացոյ Պատմութիւն Աղուանից աշխարհի, Թիֆլիս, 1912 (անփոփոխ արտատպուած է Մկրտիչ Էմինի հրատարակութիւնից):
4. Մովսէս Կաղանկատուացի, Պատմութիւն Աղուանից աշխարհի, քննական բնագիրը եւ ներածութիւնը՝ Վարազ Առաքելեանի, Երեւան, 1983:

բ. Թարգմանութիւններ

1. “История Агван” Мойсея Каланкатваци, писателя X века, перевод с армянского, С. Петербург, 1861.
2. Мовсэс Каланкатуаци, История страны Алуанк, перевод с древнеармянского, предисловие и комментарии Ш. В. Смбатян, Ереван, 1984.
3. The History of the Caucasian Albanians by Movsès Dasxuranci, translated by C. J. F. Dowsett, London, 1961.
4. Մովսես Կաղանկատուացի, Պատմություն Աղվանից աշխարհի, աշխարհարար թարգմանությունը, առաջարանը եւ ծանոթագրությունները Վարազ Առաքելյանի, Երեւան, 1969:

Առկայ են նաեւ այլալեզու հատուածական բազմաթիւ թարգմանութիւններ՝ ֆրանսերէն (Է. Բորէ, 1846, Վ. Սէն-Մարտէն, 1848, Մ. Բրոսսէ, 1851), գերմաներէն (Յոհ. Մարկվարտ, 1929), հունգարերէն (Պ. Սալմաշի, 1974), բազմիցս ռուսերէն եւ այլն:

գ. Հիմնական գրականութիւն

1. **Ադոնց Ն.**, Քննութիւն Մովսէս Կաղանկատուացու, Ս. Էջմիածին, 2005:
2. **Ակիմեան Ն.**, Մովսէս Դասխուրանցի (կոչուած Կաղանկատուացի) եւ իր Պատմութիւն Աղուանից, Վիեննա, 1970:
3. **Գրիգորեան Մ.**, Մովսէս Կաղանկատուացոյ Պատմութիւնը, «Հանդէս ամսօրեայ», 1963, էջ 9-23:
4. **Դադեան Խ.**, Համեմատական տախտակ «Պատմութեան Աղուանից» Մովսէս Կաղանկատուացու եւ «Գիրք թղթոց» Ամանիա կաթողիկոսի, «Արարատ», 1896, էջ 25-26, 67-71, 125-128, 176-179:

5. **Հացունի Վ.**, Մովսէս Կաղանկատուացին կ'ապրէր Է դարուն, «Բազմավէպ», 1938, էջ 268-276:
6. **Մանանդյան Հ.**, Ուսումնասիրություններ Մովսէս Ուտեցու վերաբերյալ, տե'ս Հ. Հ. Մանանդյան, Երկեր, հատ. Է, Երեւան, 2010, էջ 5-32:
7. **Մնացականեան Ա.**, Աղուանից աշխարհի գրականութեան հարցերի շուրջ, Երեւան, 1966:
8. **Յակոբեան Ա.**, Մովսէս Կաղանկատուացու «Աղուանից պատմութեան» ձեռագրերը, «Բանբեր Մատենադարանի», թիւ 15, Երեւան, 1986:
9. **Սմբատեան Շ.**, Երկու նշգրտում Մովսէս Կաղանկատուացու «Աղուանից աշխարհի պատմութեան» բնագրում, «Պատմա-բանասիրական հանդէս», 1973, թիւ 1:
10. **Սևազեան Հ.**, Մովսէս Կաղանկատուացու Աղուանից պատմութեան աղբիւրները, «Պատմա-բանասիրական հանդէս», 1972, թիւ 3:
11. **Սևազեան Հ.**, Աղուանից աշխարհի պատմութիւն, Երեւան, 2006:
12. **Ուլուքաբեան Բ.**, «Ալքանիա», «Աղուանի» եւ «Առան» տեղանունները, «Պատմա-բանասիրական հանդէս», 1974, թիւ 3:
13. **Ուլուքաբեան Բ.**, Դրուագներ Հայոց Արեւելից պատմութեան, Երեւան, 1981:
14. **Օշական Յակոբ**, Մովսէս Կաղանկատուացի, տե'ս Յակոբ Օշական, Մեր մատենագիրները (վերլուծումներ), Անթիլիաս, 1987:
15. **Акопян А.**, Албания-Алуанк в греко-латинских и древнеармянских источниках, Ереван, 1987.
16. **Акопян А., Мурадян П. М., Юзбашян К. Н.**, К изучению истории Кавказкой Албании, «Պատմա-բանասիրական հանդէս», 1987, թիւ 3:
17. **Еремян С. Т.**, Моисей Каланкатуйский о посольстве албанского князя Вараз-Трдата к хазарскому хакану Алп-Илитверу, "Записки института востоковедения академии наук СССР", т. 7, 1939.
18. **Свазян Г. С.**, История страны Алуанк (с древнейших времён до VIII века), Ереван, 2009.
19. **Anassian H.**, Une mise au point relative à l'Albanie Caucasienne (Aluank), "Revue des Etudes Arméniennes", t. VI, Paris, 1969.
20. **Manandian A.**, Beiträge zur albanischen Geschichte, Untersuchungen über Moses der Utier (Kalankatuaci), Leipzig, 1897.

**ՅԱՆՎ ՄՈՎՍԷՍ ԿԱՂԱՆԿԱՏՈՒԱՑՈՒ «ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԱՂՈՒԱՆԻՑ ԱՇԽԱՐՀԻ»
ՋԵՌԱԳՐԵՐԻ ԵՒ ՏՊԱԳՐԵՐԻ ՏԱՌԱՆԻՇԵՐԻ**

- a = ՄՄ, ձեռ. 1531, ժամանակ՝ 1288-1289 թթ.
 b = ՄՄ, ձեռ. 1725, ժամանակ՝ 1675 թ.
 c = ՄՄ, ձեռ. 2561, ժամանակ՝ 1664 թ.
 d = ՄՄ, ձեռ. 3043, ժամանակ՝ 1839 թ.
 d² = ՄՄ, ձեռ. 6466, ժամանակ՝ 1839 թ.
 e = ՄՄ, ձեռ. 8035, ժամանակ՝ 1848 թ.
 f = ՄՄ, ձեռ. 4197, ժամանակ՝ 1822 թ.

g = ՄՄ, ձեռ. 2646, ժամանակ՝ 1761 թ.

h = Անթիլիաս, ձեռ. 180, ժամանակ՝ 1730-1737 թթ.

l = Սանկտ-Պետերբուրգ, ակադ. Յ. Օրբելու հաւաքածու, ձեռ. 17, ժամանակ՝ ժէ դ.

m = ՄՄ, ձեռ. 6520, ժամանակ՝ 1835 թ.

n = ՄՄ, ձեռ. 6547, ժամանակ՝ 1847 թ.

r = Բրիտանական թանգարան, ձեռ. 117, ժամանակ՝ ժՁ դ.

s = ՄՄ, ձեռ. 8057, ժամանակ՝ 1855 թ.

z = ՄՄ, ձեռ. 2966, 3062, 4284, 4442, 6577, տարբեր ժամանակներ

w = «Պատմութիւն Աղուանից արաբեալ Մովսիսի Կաղանկայտուացւոյ ի լոյս ընծայեաց հանդերձ ծանօթութեամբ Կ. վ. Շահնազարեան՝ միաբան սրբոյ Էջմիածնի եւ անդամ խոհրդարանի Լազարեանց գեմարանին, որ ի Մոսկվայ», Փարիզ, 1860, հտ. Ա.-Բ:

ՊԵՏՐՈՍ Հ. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

ՀԱՏՈՐ ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆԱ ԱՂՈՒԱՆԻՑ¹

ԳԼՈՒԽ² Ա

³Նախերգան⁴ սակս պատմութեան⁵
Աղուանից⁶

¹ Աստուածաստեղծ⁷ մարդն առաջին՝
Հայրն մեր Աղամ եկեաց⁸ ամս⁹ ՄԼ եւ
ծնաւ զՍէթ¹⁰. Սէթ¹¹ եկեաց¹² ամս¹³ ԲՃԵ եւ
ծնաւ զԵնովս¹⁴. Ենովս¹⁵ եկեաց¹⁶ ամս ՃՂ
եւ¹⁷ ծնաւ զԿայինան¹⁸. Կայինան¹⁹ եկեաց²⁰
ամս²¹ ՃՀ եւ ծնաւ զՄաղաղայէլ²². Մաղա-
ղայէլ²³ եկեաց²⁴ ամս²⁵ ՃԿԵ եւ ծնաւ
զՅարէթ²⁷. ²⁸Յարէթ²⁹ եկեաց³⁰ ³¹ամս³² ՃԿԲ

- ¹ d մովսիսի կաղանկատուացոյ հատոր առաջին m
պատմութիւն աղուանից ի մովսիսէ վարդապետէ
կաղանկատուացոյց հատոր առաջին գլուխ
առաջին
- ² abcr չիբ գլուխ
- ³ gkm չիբ նախերգան ... աղուանից gkm + որ ինչ յա-
ղամայ մինչեւ ցնոյ ծնունդի ազգասերութեանց
- ⁴ h չիբ նախերգան
- ⁵ a պատմութեանց
- ⁶ c աղաւթից փիւ աղուանից
- ⁷ c նախաստեղծ
- ⁸ abcdeghrsvs եկաց
- ⁹ gm յամս
- ¹⁰ h գսեթ
- ¹¹ h սեթ
- ¹² a էկաց bchr եկաց
- ¹³ m յամս
- ¹⁴ km ենով
- ¹⁵ h գենովս
- ¹⁶ a էկաց bchr եկաց
- ¹⁷ d չիբ եւ
- ¹⁸ aghkm գկայնան b գկաինան
- ¹⁹ aghkm կայնան b կաինան
- ²⁰ a էկաց bhs եկաց
- ²¹ m յամս
- ²² b գմաղաղայել g գմաղաղայել
- ²³ a գմաղաղայէլ b մաղաղէլ g մաղաղայել l մաղա-
ղիէլ
- ²⁴ a էկաց bchrs եկաց
- ²⁵ l չիբ ամս m յամս
- ²⁶ abghlm եկէ
- ²⁷ bcr գյարէդ e գարէդ ghlm գյարեթ

եւ ծնաւ ³³զենովք³⁴. ³⁵Ենովք եկեաց³⁶
³⁷ամս ՃԿԵ եւ ծնաւ զՄաթուսաղա³⁸. Մա-
թուսաղա եկեաց³⁹ ամս⁴⁰ ՃԿԵ⁴¹ եւ ծնաւ
զՂամէք⁴². Ղամէք եկեաց⁴³ ամս⁴⁴ ՃՁԸ⁴⁵
եւ ծնաւ զՆոյ. եւ ⁴⁶Նոյ եկեաց⁴⁷ ամս Շ⁴⁸
եւ ծնաւ երիս⁴⁹ որդիս՝ ⁵⁰զՍեմ⁵¹, զՔամ եւ
զՅարէթ⁵²:

² Եւ յետ Ճ ամի ծննդեան⁵³ Սեմայ⁵⁴
եկն ջրհեղեղն⁵⁵ յամի Ուերորդի⁵⁶ կենացն
Նոյի: ³ Եւ լինին⁵⁷ յԱղամայ⁵⁸ մինչեւ
ցջրհեղեղն⁵⁹ ամք ՍՄԽԲ եւ ազգք⁶⁰ ժ:

- ²⁸ cr յարէդ եկաց ամս եկր եւ ծնաւ գմաթուսաղայ (r
գմաթուսաղա)
- ²⁹ bcers յարէդ ghm յարեթ
- ³⁰ bhs եկաց
- ³¹ b չիբ ամս ... ենովք եկեաց
- ³² g յամս
- ³³ els չիբ գենովք ... եւ ծնաւ
- ³⁴ cr մաթուսաղայ փիւ գենովք m գենովս
- ³⁵ cr չիբ ենովք եկաց ամս եկե
- ³⁶ dh եկաց
- ³⁷ gm յամս հարիւր վաթսուն հինգ
- ³⁸ bdghm գմաթուսաղայ bdghms մաթուսաղայ
- ³⁹ a էկաց bhs եկաց
- ⁴⁰ k յամս
- ⁴¹ բոլոր ձեռագրերը եկէ. ուղղում եմք ըստ Խորենա-
ցու
- ⁴² l գամեք փիւ գգամեք
- ⁴³ a էկաց bs եկաց
- ⁴⁴ gkm յամս
- ⁴⁵ ackm ն
- ⁴⁶ bl նոյ ամաց շ-ից ծնաւ ...
- ⁴⁷ a էկաց hs եկաց
- ⁴⁸ h նձ d իննսուն
- ⁴⁹ hm գերիս
- ⁵⁰ abchr սեմ, քամ եւ յարեթ. ուղղում եմք ըստ «Անա-
նուն ժամանակագրութեան»
- ⁵¹ gklm գսեմ des սեմ
- ⁵² a յարեթ b յարեթ gkm գյարեթ
- ⁵³ cr ծննդնդեանն հի ծննդեանն
- ⁵⁴ abcr սեմայ
- ⁵⁵ b ջրհեղեղ
- ⁵⁶ m վեցհարիւր
- ⁵⁷ bcr չիբ լինին ahg լինի
- ⁵⁸ bcr յաղամայ
- ⁵⁹ b ցջրհեղեղ
- ⁶⁰ abcehrs ազգ

ԳԼՈՒԽ¹ Բ²

Գիր ազգաբանութեան
Յաբեթի ծննդոցն³

1 Աստանաւր յայտարարութիւն⁴ սահմանացն⁵ Յաբեթի⁶ եւ զազգաբանութիւն⁷ նորին գտցես յիւրում տեղւոջն⁸: 2 Սահմանք Յաբեթի⁹ այս¹⁰ են, զոր¹¹ նոյ ետ¹² բաժին¹³ եւ երդումն¹⁴ իսկ¹⁵ պահանջեաց ի մէջ եղբարցն¹⁶ չգրկել¹⁷ եղբարցն զմիմեանս. ի Մարաց մինչեւ ցԳաղիւրովն¹⁸ կողմն հիւսիսոյ¹⁹ եւ ցգետն²⁰ Դկղաթ²¹, որ մեկնէ ընդ Մարս²² եւ ընդ Բաբելովն²³: 3 Եւ որդիք²⁴ Յաբեթի²⁵ Գամեր²⁶ եւ ի նմանէ²⁷ Գամիրք. Մագոգ²⁸ եւ ի նմանէ

Կեղտք եւ Գաղատացիք. Մադա²⁹ եւ ի նմանէ Մարք. Յաւան³⁰ եւ ի նմանէ Հելլենք³¹ եւ Յոյնք. Թոբել³² եւ ի նմանէ Թեւալք³³. Մոսոք³⁴ եւ ի նմանէ Լուրիկաւցիք³⁵. Թիրաս³⁶ եւ ի նմանէ Թրակացիք³⁷. Քետին³⁸ եւ ի նմանէ³⁹ Մակեդոնացիք⁴⁰: 4 Եւ որդիք Թիրասայ⁴¹ Ասքանազ⁴² եւ ի նմանէ⁴³ Սարմատք⁴⁴ եւ Բիփաթ⁴⁵ եւ ի նմանէ⁴⁶ Սաւրոմատք⁴⁷. Թորգոմ եւ ի նմանէ⁴⁸ Հայք⁴⁹:

5 Որդիք Յաւանայ⁵⁰ Եղիսա⁵¹ եւ ի նմանէ Սիկիւացիք⁵² եւ⁵³ Աթենացիք. Թարշիշ եւ⁵⁴ ի նմանէ⁵⁵ Վիրք եւ⁵⁶ Տիւրենացիք⁵⁷. Եւ Կիտրիս, ուստի եւ⁵⁸ Հոռոմք⁵⁸, եւ

- 1 ahr չիբ գլուխ
- 2 g երկուս փխ բ
- 3 a յափեթի ծննդոցն իս յաբեթայ որդոցն ե յաբեթայ որդոցն cr յաբեթայ որդոցն gkm յաբեթի եւ ծննդոցն նորին
- 4 l պայտարարութիւն
- 5 abcehrs սահմանաց
- 6 ah յափեթի
- 7 h զազգաբանութիւնն
- 8 bclrs չիբ յիւրում տեղւոջն
- 9 h յոթին ե յաբեթի
- 10 l այս
- 11 s զորս
- 12 k ետ նմա
- 13 m ի բաժին
- 14 km գերդումն
- 15 bcehrs չիբ իսկ
- 16 bclr չիբ եղբարցն m եղբարց
- 17 cr չըգրկել
- 18 a ցգիգիրովն dgk գիգիրովն l ցգաղիւրսն bcr ցգաղիւրսն es ցգաղիւրսն
- 19 acr հիւսիսայ e հիւսիսայ
- 20 abcdehls գետն
- 21 bcehrs դկղաթ
- 22 bcdehrs պարսս
- 23 b բաբելովն e բաբելուն l բաբելուն s բաբելուն cr բաբելուն
- 24 bcehls որդիքն
- 25 es յաբեթի ah յափեթի
- 26 cs գամիր
- 27 ahgk նմանէն
- 28 bcehrs մագոգ

- 29 bcer մագա dg մարգոյ m մագայ
- 30 ah յուման l յովման
- 31 bcehrs չիբ հելլենք եւ a հելլենք
- 32 bclmrs բորել a բորել e բորել
- 33 ah բետաղի cer բետաղի s բետաղի b բետաղի
- 34 b մասոք
- 35 bcers լիւրիկացիք ad դուրիկացիք l դուրիկացիք
- 36 bcer չիբ քիրաս եւ ի նմանէ քրակացիք
- 37 abhglm քիրամ d քերամ s չիբ քիրաս
- 38 h քիրակացիք
- 39 bcehrs քետին
- 40 d նմանէն
- 41 a մակեդոնացիք dkm մակեդոնացիք e մակեդոնացիք
- 42 abh քիրասս cers գամերայ
- 43 ahg ազգանագ bs ասանաս
- 44 d նմանէն
- 45 cers սարսատ
- 46 bl երիփամ cers րիփամ k երիփատ w ուրիփաք adhgm երիփաք (ուղղում ենք ըստ «Ամանուն ժամանակագրութեան»)
- 47 d նմանէն
- 48 bcehrs սուրումամք adhgkm սուրումատ
- 49 gkm Հայկ
- 50 cels յումանայ b յովմանայ adhw յումանայ
- 51 gm օղիշայ l եղիշայ cers եղիշայ b եղիշայ k օղիշայ aw աղիշայ (ըստ «Ամանուն ժամանակագրութեան») h աղիշայ
- 52 adhgm սիւիկացիք l սեկեղացիք bcers սիկեղացիք
- 53 h չիբ եւ
- 54 km չիբ եւ
- 55 adg նմանէն
- 56 b եւ + ի նմանէ
- 57 clrs տիւրենացիք
- 58 hs հոռոմք

Լատինացիք¹, ե՛ւ Հռովդացիք²: 6 Ընդա-
մենայն ազգք³ թե:

7 Եւ ի սոցանէ⁴ ելին⁵ մեկնեցան
կղզիք⁶ հեթանոսաց, որ⁷ են⁸ Կիպրացիք:
8 Ի Կիտիացւոց⁹ որդիք¹⁰ Յաբեթի¹¹, իսկ
որ¹² ի կողմանս հիւսիսոյ¹³ են¹⁴, ազգա-
կից¹⁵ են Կիտիացւոցն¹⁶, ուստի Աղուանք.
եւ ազգք¹⁷ են¹⁸, որ¹⁹ ի Հեղայս²⁰ աշխարհի
են յայնցանէ²¹, որ²² յետոյ փոխեցան
անդր²³, որպէս Այետացիքն²⁴, որք²⁵ բնա-
կեալ²⁶ են յԱթէնս²⁷ քաղաքի²⁸ պատուա-
կանն Յունաց եւ Թեբեացւոց²⁹:

9 Սիդոնացիք³⁰ ելին³¹ պանդխտեցան³²,
որ³³ են³⁴ ի Կադմեայ³⁵ որդւոյ³⁶ Ագենով-

րայ³⁷. եւ Կարգեղովնացիք³⁸ են եկք³⁹ ի
Տիւրոսէ: 10 Իսկ ի խառնակել⁴⁰ լեզուացն՝
ելին ի⁴¹ Յաբեթէ⁴² ազգք⁴³ հնգետասան⁴⁴ ի
Մարաց մինչեւ⁴⁵ ցՍպարիովն⁴⁶, որ ձգի⁴⁷
ցովկիանոս⁴⁸ եւ Հայի ընդ հիւսիսի⁴⁹:
11 Այս է⁵⁰ երկիր⁵¹ նոցա՝ Ատրպատական,
Աղուանք, Ամազոնիա⁵², Հայք Մեծ⁵³ եւ
Փոքր⁵⁴, Կապադովկիա⁵⁵, Գաղատիա⁵⁶,
Կողքիս, Հնդիկք⁵⁷, Բոսփորիա⁵⁸, Մեով-
տիս⁵⁹, Դեռիս⁶⁰, Սարմատիա⁶¹, Տաւրինիս⁶²,
Սաւրոմատէս⁶³, Սկիւթիա⁶⁴, Թրակէ, Մակե-

- 1 a դատինացիք
- 2 bclr հռովդացիք
- 3 aehs ազգ
- 4 a սոցանէն bcels նոցանէ
- 5 bcelr չիբ ելին gkm + եւ
- 6 g կղզեցիք e կղզիք
- 7 dghm որք
- 8 bcelrs չիբ են
- 9 ah կէտարացւոց gk կեդարացւոց bcer կիտուրա-
ցոց ls կիտուրացւոց dmw կետարացւոց (ըստ
«Անանուն ժամանակագրութեան»)
- 10 km յորդոց
- 11 a յափէթի es յաբէթի h յափեթի
- 12 glm որք
- 13 a հիւսիսոյ h հիւսիսային
- 14 b չիբ են
- 15 bcl եւ ազգակիցք
- 16 cl կիտուրացոց bers կիտուրացոց km ֆետուրաց-
ւոց adhw կատուրացւոց
- 17 bcr ազգ
- 18 km չիբ են
- 19 gl որք
- 20 k հելաս
- 21 m յայնցանէ են
- 22 kl որք
- 23 bcelr անտ s անդ
- 24 a այլտացիքն bcelrs այլտացիք
- 25 m որ
- 26 l քնակեալք
- 27 ah յափէնս b յայթենս
- 28 abcdeghklmrw չիբ քաղաքի (ըստ «Անանուն ժամա-
նակագրութեան»)
- 29 ah ի թեբայեցւոց r թեբեացոց bc թեբեացոց e ի թե-
բացոց s ի թեպեացւոց klmw ի թեբեացւոց (ըստ
«Անանուն ժամանակագրութեան»)
- 30 dh սիդովնացիք

- 31 bcers ելեալ km ելին եւ l ելեալք
- 32 chr պանտխտեցան
- 33 gklm որք
- 34 b չիբ են
- 35 ah կադմեայ l կաթմա bes կադմայ cr կադմա
- 36 g յորդոյ
- 37 bcehr ազեմովրա
- 38 cers կարգեղնացիք a կարգեղովնացիք b կարֆի-
ղովնացիք l կարֆեղովնացիք
- 39 l եկք են
- 40 bcrs խառնել l խառնիլ km խառնակիլ d խառնա-
կեալ
- 41 akm չիբ ի
- 42 bcelrs յաբեթեան a յափէթէ h յափեթէ
- 43 c չիբ ազգք l զարմն brs զարմն e զարմ
- 44 bclr չիբ հնգետասան ad հինգետասն
- 45 ms մինչեւ ի
- 46 bcelrs սպարիովն g յսպարիովն adm սպարիովն
- 47 e ձգեաց s ձգէ
- 48 g ցովկիանոս ah ցաւկիանոս km յովկիանոս e ով-
կիանոսի cr ցովկիանոսի
- 49 a հիւսիսի b հիւսուսու
- 50 m եւ այս է
- 51 bcelrs երկիրն
- 52 g ամազոնիայ d ամազոնեա
- 53 s մեծք
- 54 adg փոփոց cers փոփո
- 55 ah կապուղիկիա g կապուղիկիայի m կապատով-
կիա d կապուտիկա
- 56 h գաղաղիայ
- 57 h հընդիկք
- 58 g քոսպորիայ ces պոսպորիա abkl քոսպորիա
- 59 l միովտիս ces մէովտիս adm միաւտիս bg միօտիս
h միստիս
- 60 l չիբ դեռիս b դեդիս
- 61 bcelr սարմատիս տօրինիս h արմատի
- 62 d տաւրինիս l տօրինիս
- 63 l սարմատէս ads սարմատիս e տարմատին տօ-
րինիս սարմատէս
- 64 ahm ըստուրիա g ստուրիայ

դոնիա¹, Դադմատիա², Մովղիս³, Թեսա-
ղիս⁴, Ղոկրիս⁵, Բիովտիա⁶, Հետաղիա⁷,
Ատտիկէ, Աքայիա⁸, Պեղենիս⁹, ¹⁰Ակար-
նէս¹¹, Հոկարիստիմ¹², Ղիուրիա¹³, Ղիքնի-
տիս¹⁴, Աղբիակէ, յորմէ ծովն¹⁵ Աղբիական,
Գալիա¹⁶, Սպանույ¹⁷ Գալիա, ¹⁸Իբերիա¹⁹,
Սպանիա Մեծ²⁰: 12 Աստ կատարին²¹ սահ-
մանք Յարեթի²² մինչեւ ցկղզիսն²³ Բրիտա-
նիկեցւոց²⁴: 13 Եւ Հային ամենեքեան²⁵
ընդ Հիւսիսի²⁶:

ԳԼՈՒԽ²⁷ Գ

Թէ²⁸ որ ²⁹ազգ գիտէ³⁰ զպրութիւն³¹

1 Եւ ի սոցանէ³², որ³³ գիտեն զպրու-
թիւն³⁴ եբրայեցիք³⁵, Լատինացիք³⁶, որով
եւ Հոռոմքն³⁷ վարին, Սպանիացիք, Յոյնք,
Մարք, Հայք, Աղուանք³⁸: 2 ³⁹Եւ են սահ-
մանք⁴⁰ սոցա ի Մարաց ընդ⁴¹ կողմն⁴² Հիւ-
սիսոյ⁴³ մինչեւ⁴⁴ ի Գաղիքովն⁴⁵, որ ձգին ի
Պարգամիդոս⁴⁶ գետոյ մինչեւ ի Մատու-
սիս⁴⁷, որ է⁴⁸ Իլիոն⁴⁹:

3 Իսկ կղզիք⁵⁰ Սիկիլիա⁵¹, Եւբիա⁵², Ռո-
դոս⁵³, Քիոս, Ղեսքոս, Կիթերա⁵⁴, Զակիւն-

- 1 հց մակեդոնիայ km մակեդոնիա d մակեդոն-
նայ a մակեդոնիա
- 2 d դադմատիայ e չի՞ դադմատիա
- 3 ahhm մաղիս d մաղթ s մողդիս e մողդին cr մողդիս
փիս մովդիս
- 4 adhg թեսողիս dm թեսողիս
- 5 d չի՞ դոկրիս bcers Ծովտիա l Ծովտիսս
- 6 հց Բիովտիայ
- 7 b հետաղիս gs հետաղիայ d հեթաղիս
- 8 bl ափաւէս cers ափաւէ dg ափայ ahhw ափիա (ըստ
«Ամանուն ժամանակագրութեան»)
- 9 bcelrs սպեղենիս adghkm տէղիսիմ (ըստ «Ժամա-
նակագրութեան»)
- 10 Ըստ Ամանուն ժամանակագրութեան՝ Ակաթնէա,
Հէպիրոտիս, Իդիրիս, Ղիֆնիտիս
- 11 bcll ակարնիս es ակարնիս
- 12 bcelrs հիւստերիս
- 13 bclr աղիւնիս g դիւրիայ es աղիւրիս
- 14 b լիֆնիտիս celrs ղիֆնիտիս d ղիֆնիտէս
- 15 g ծովն
- 16 cr գաղիա dhg գալիս
- 17 bcelrs սպանոյ km սպանիոյ d սպանոյ g սպա-
նիայ
- 18 Ըստ «Ամանուն ժամանակագրութեան»՝ Իբերացիք
g Իբերայ ahkm Իբիրա bcelrs Եւբերի
- 20 d Իբրասպանիա մեծ
- 21 abdelgsh կատարի
- 22 ah յափեթի e յաբէթի
- 23 c ցրկղզիսն
- 24 celrs բրտանիկեցոց b բրտանիկեցոց d բերտա-
նիկեցւոցն ah բերտանիկեցւոց
- 25 b ամենիֆեան a ամէնէֆեան
- 26 a հիւսիսի

- 27 ahr չի՞ գլուխ
- 28 a թե
- 29 km ազգ են որ գիտեն
- 30 d դիտեն
- 31 km գղպարութիւն
- 32 ag սոցանէն
- 33 egkl որք
- 34 gkw գղպարութիւն
- 35 h եբրայեցիք a էբրայեցիք e եբրայեցիք
- 36 բոլորը ղատիմացիք ըստ «Ամանուն ժամանակա-
գրութեան»
- 37 a հոռոմքն h հոռոմքն
- 38 «Ամանուն ժամանակագրութիւնը» չունի աղուանք
- 39 h չի՞ եւ են սահմանք սոցա
- 40 bclr սահման
- 41 h չի՞ ընդ
- 42 g կողմն
- 43 a հիւսիսոյ cr ընդ հիւսիսոյ
- 44 abcdgklrsw չի՞ մինչեւ
- 45 a ցիղէգիրովն g ցիղգիրովն d ցիղգերեւնայ e
ցղաղերոն է bclr ցղաղերոնէ m ցղգիրովն h
ցղգիրովնայ սահմանն որ ձգի
- 46 gm պարգամիտոս er պարտամիտոս d քարկոմի-
տոս bl պարտամիդոս c պարտամիտոս h պարգա-
մաղիոս
- 47 a ցմաստոսիս bclr ցմաստոսիս hd ցմաստիսոսիս
e մաստոսեա
- 48 d չի՞ է
- 49 bcelr լիոն gkm լիովն ah ղիովն dw եղիովն k լիովն
- 50 g կղզիք b կղզի
- 51 adghkm սկղիա g սկղիայ b սիկիլիա
- 52 lkm բիա g եւ բիայ e եւ բիա w Եւրիս
- 53 hkm գոգոս փիս ոռոգոս b եւ հոռոգոս clr հոռոգոս e եւ
հոռոգոս բոլորը ղիբնոս. ուղղում ենք ըստ «Ժամա-
նակագրութեան»՝ ղեսքոս
- 54 cgr կիթերայ

թոս¹, Կեփաղենիա², Իթակէ³, Կորկիրիա⁴
 եւ⁵ Կիւղաղէս⁶, եւ մասն մի յԱսիայ⁷, որ
 կոչի Յովանիա⁸. եւ գետն Դկղաթ⁹, որ
 մեկնէ¹⁰ ի մէջ¹¹ Մարաց¹² եւ Բաբելոնի¹³:

4 Այս¹⁴ են սահմանք Յաբեթի¹⁵:

5 ¹⁶Սեմ¹⁷ կալաւ զկողմն¹⁸ արեւելից¹⁹
 երկրին²⁰, եւ²¹ Քամ²² զկողմն հարաւոյ²², եւ
 Յաբեթ զկողմն²³ արեւմտից²⁴ եւ հիւսի-
 սոյ²⁵, ուր Աղուանք²⁶ են եւ²⁷ ծովն²⁸ Կաս-
 պից²⁹:

6 Ծագք³⁰ երկրի արեւելք³¹. եւ ի
 կողմն³² արեւմտից երթան³³ հասանեն
 ազգք³⁴ այս³⁵ մինչ³⁶ ի³⁷ Տրապիզոնտ³⁸:

1 d զինկեքնոս bcer զանկեքնոս 1 զանկեքնոս a զինկեքնոս h զինկեքնոս

2 adh կափաղանիա bclr կափաղանի e կափաղանիա

3 բոլորը՝ իբրակէ. ուղղում ենմ իբրակէ

4 bl կորկուրիա cer կուրկուրիա g կարկիրիայ a կարկիրիա h կարկիրա

5 m չիբ եւ

6 adgkmw կեղաղէմ. ուղղում ենմ ըստ «Անանուն ժամանակագրութեան»՝ կիւղաղէս cr կիսաղէս 1 կիւղաղէս b կիւղէս e կիսաղէս a կեղաղէմ

7 a յեսիա w ասիոյ d յեսիա h եսիայ gkm յեսիայ bcel ձեսիայ. ուղղում ենմ յԱսիայ

8 bcegr յովտնիայ

9 bcer դկլաթ 1 դըկլաթ

10 bclr ի մարաց եւ ի մէջ բաբելոնի

11 e չիբ մէջ

12 e չիբ եւ ... սահմանմ

13 1 բաբելոնի b բաբելոնի a բաբելոնի

14 1 այս

15 a յափէթի e չիբ յաբեթի h յափեթի

16 e չիբ սեմ ... յետ դարձի

17 a սէմ

18 b գկողմ

19 1 յարեւելից b արեւելու

20 bclr երկրի

21 gikmw չիբ եւ

22 agh հարաւու

23 bcr գկողմ

24 r յարեւմտից

25 acr հիւսիսոյ h հիւսոյ

26 h աղուանք

27 blr եւ փիս ուր

28 g ծով

29 adh կազբից bcegk կասբից

30 km եւ ծագք

31 km ընդ արեւելս

32 bcl կողմ

33 a էրթան

7 Իսկ որ³⁹ ի⁴⁰ Յաբեթէ⁴¹ մինչեւ ցՏիգ-
 րան՝ թագաւորք ԽԴ⁴² եւ կողմանց Պարսից
 թագաւորք յԱրշակայ⁴³ մինչեւ ցԱրտա-
 ւան՝ ԺԴ⁴⁴ եւ ամբ ՆԾ:

8 ԶԱրտաւան սպան⁴⁵ Արտաշիր⁴⁶ ի⁴⁷
 Սասանեան Ստահրաց⁴⁸ եւ եբարձ զթագա-
 ւորութիւնն⁴⁹ Պարթեւաց, որք Պարսից եւ
 Ասորեաց⁵⁰ տիրեցին⁵¹ ՄԾԲ ամաւք⁵² յա-
 ռաջ⁵³ քան զգալ⁵⁴ կենարարին⁵⁵ մերոյ
 Քրիստոսի⁵⁶ եւ յետ դարձի գերութեանն⁵⁷
 Հրէից⁵⁸ ի Բաբելոնէ⁵⁹ ՄՀ ամաւ⁶⁰: 9 Եւ ի
 նոյն Պարթեւաց, որք ի⁶¹ Վաղարշակայ⁶²
 մինչեւ ցԱրտաշիր՝ Վռամշապհոյ որդի,
 թագաւորք Հայոց՝ ԻԶ, ամբ⁶³ Ու:

10 Աստ բարձաւ թագաւորութիւնն⁶⁴
 յԱրշակունեաց⁶⁵ եւ հայրապետութիւնն⁶⁶

34 abcegr ազգս m ազգք

35 m այսոքիկ

36 bcl մինչեւ

37 a չիբ ի

38 c տրապիզոնա br տրապիզոն aeghkmw տրապոն d տրապոն

39 km որք

40 abcdhr չիբ ի

41 a յափէթէ h յափեթէ

42 gkm Բասն եւ Հորս (km Հորք)

43 a յարշակա

44 gkm տասն եւ երեք d տասն եւ Հորս

45 1 եսպան

46 h զարտաշիր

47 ckm չիբ ի

48 bclkmr ստահրացի w ստահրայ

49 aw գրագաւորութիւն

50 bclr ասորաց km ասորաց

51 1 տիրեցին

52 bclr ամով

53 e չիբ յառաջ ... մերոյ

54 b գկալ

55 h կենարին

56 c Յիսուսի Քրիստոսի

57 bcdew գերութեան r գերութեան ... արշակու

58 cl երէիցն

59 a բաբելոն b բաբելոն, 1w բաբելոնէ

60 gk ամով bclr ամով

61 bcr չիբ ի

62 r արշակու

63 gk իսկ ամբ

64 bcdetr քագաւորութիւն

65 e արշակունեան h արշակունեաց

66 cdekmrw հայրապետութիւն

ի ցեղէ¹ Սրբոյն Գրիգորի: 11 Իսկ եթէ² յաղագս³ Բագրատունեացն կամիցիս⁴ գիտել՝⁵ Պարոյր՝ որդի Սկայորդւոյ, կոչէր Հրաչեայ⁶ թագաւոր Հայոց, ⁷որդի Հայկայ⁸, որ խնդրեաց յարքայէն Բաբելացւոց⁹ զմի ոմն ի ¹⁰գերեւոցն Հրէից¹¹ Շամբաթ¹² անուն, զոր ածեալ¹³ բնակեցոյց ¹⁴յերկրին Հայոց մեծաւ պատուով: 12 Ի սմանէ սերեցաւ ազգն Բագրատունեաց ի նուազել¹⁵ մեծագոյն ազգին Յաբեթականի¹⁶:

ԳԼՈՒԽ¹⁷ Դ

¹⁸Կարգելն Վաղարշակայ
զնախագահութիւնն Աղուանից

1 Աստ¹⁹ սկիզբն²⁰ առնու²¹ նախագահութեան²² Աղուանից²³. զի յսկզբանն²⁴

- 1 cr ցեղէն
- 2 a եթէ
- 3 bclr սակս
- 4 d կամեսցիս
- 5 a պատիր սկաորդի w պարոյր սկայորդի կոչեցեալ g պարոյր հսկայ որդի կոչիր km պարոյրա որդին սկաորդի կոչիր (m կոչիր) bcr պարոյր սկաորդի կոչէր հրաչէ (b սկայորդի) l պարոյր ըսկայորդի կոչիր հրաչէ h պատիր հսկաորդի de պատիր իւր սկաորդի (d հսկա որդի)
- 6 cr հրաչէ
- 7 km չիբորդի հայկայ
- 8 a հայկաի հ հայկեա
- 9 cr բաբելացոց b բաբելացոց hl բաբիլացոց
- 10 e չիբ գերեւոցն ... յաբեթականի
- 11 bcr հրէիցն
- 12 adehw շրաթ
- 13 l ածել
- 14 bclr ի հայոց երկրին
- 15 dgw նուագիլ km նուագիլն h նուագել
- 16 a արեթականի h ափեթականի
- 17 ah չիբ գլուխ
- 18 adcelrw ի կարգելն զնախագահութիւնն աղուանից վաղարշակայ (cder զնախագահութիւն վաղարշակա w զնախարարութիւն) em ի կարգելն վաղարշակայ զնախագահութիւն աղուանից (m չիբ ի) g կարգելն զնախագահութիւն աղուանից ի վաղարշակայ h ի կարգելն զնախարարութիւնն աղուանից վաղարշակա
- 19 bcer աստի d անդ
- 20 a յանսկզբանն d յանսկզբնականն

աշխարհագործութեան²⁵ մարդկութեանս, որ զմեծ լերամբն Կաւկասոս²⁶ բնակելոցն, Հունիմբ²⁷ ինչ ասել զստոյգն²⁸ ²⁹ի պէտս³⁰ լսողաց մինչեւ ցՎաղարշակ արքայն³¹ Հայոց, որ ի կարգելն³² իւրում զՀիւսիսայինսն³³ կոչեաց զվայրենի եկամուտ ազգս³⁴, որ³⁵ ի³⁶ դաշտին³⁷ Հիւսիսոյ³⁸, կամ որ զստորոտովն Կաւկասոս³⁹, կամ⁴⁰ ի հովիտս⁴¹, կամ ի⁴² խորածորս՝ զհարաւով⁴³ մինչեւ ցմուտս⁴⁴ դաշտին, պատուէր առնէր զաւագակութիւն եւ զմարդադաւութիւն⁴⁵ թողուլ եւ հարկաց⁴⁶ արքունի հնազանդ կալ: 2 Ապա⁴⁷ կարգեաց նոցա առաջնորդ⁴⁸ եւ վերակացուս, յորոց⁴⁹ գլխաւոր ոմն ի Սիսական⁵⁰ տոհմէ Յաբեթական⁵¹ ծննդոցն⁵² կարգի հրամանաւ⁵³ Վա-

- 21 bcerl առնին adghw առնէ
- 22 abcdehrw նախագահութեանն
- 23 gkm չիբ աղուանից
- 24 bcr յսկզբանն klm ի սկզբան r յսկզբան
- 25 lr աշխարհագործութեանն w աշխարհագործութեան
- 26 bm կովկասոս
- 27 w Հունիմ
- 28 m ստոյգ
- 29 bcelr ի պէտս լսողաց զստոյգն
- 30 h պէտս
- 31 k արքայ
- 32 km կարգել
- 33 ar գիւսիւսայինսն bm գիւսիւսայինսն
- 34 cclr ազգսն b ազգն
- 35 bcdehnr չիբ որ
- 36 l չիբ ի
- 37 bcelr դաշտն
- 38 e հիւսիսոյ acr հիւսիսոյ
- 39 bdghkm կովկասոս
- 40 km կամ + որ
- 41 e հովիտսն
- 42 km եւ ի փիւ կամ ի
- 43 bnr ցհարաւով
- 44 bcelr ի մուտս
- 45 a մարդադաւանութիւնն ch զմարդադաւանութիւն l մարդաւութիւն
- 46 aghkm հարկուց
- 47 cer եւ ապա g ապա
- 48 clkrw առաջնորդս
- 49 h յորոց
- 50 bcelr սիսականն
- 51 a յափեթական bclr յաբեթականն e յաբեթական m ի յաբեթական h յափեթական
- 52 c ծննդոցն b ծննդոց
- 53 a հրամանով cclr հրամանաւ

ղարչակայ, Առան¹ անուն², որ ժառանգեաց զգաշտս եւ զլերինս Աղուանից՝ ի գետոյն³ Երասխայ⁴ մինչեւ⁵ ցամուրն Հնարակերտ: 3 Եւ աշխարհն յաղագս քաղցրութեան բարուց նորա անուանեցաւ⁶ Աղուանք, զի⁷ աղու ձայնէին⁸ զնա վասն քաղցրութեան բարուցն: 4 ⁹Ի սորա¹⁰ Առանայ¹¹ ծննդոց¹², ասեն, արք¹³ անուանիք¹⁴ եւ քաջք¹⁵ կարգեցան¹⁶ կողմնակալք¹⁷ բիւրաւորք¹⁸ ի Պարթեւէն¹⁹ Վաղարշակայ²⁰: 5 Եւ ի սորա զաւակէ²¹, ասեն, սերեալ զազգս²² Ուտէացւոց²³, Գարգմանացւոց²⁴ ²⁵եւ²⁶ Մաւղիացւոց²⁷ եւ Գարգարացւոց իշխանութեանց²⁸:

6 Այս մինչ ցայս վայր ցուցումն ազգաբանութեանց:

ԳԼՈՒԽ²⁹ Ե

Յուցումն³⁰ բերմանց³¹ եւ
պարարտութեանց³² սահմանացն
Աղուանից, թէ³³ զինչ³⁴ ունի ի պէտս
մարդկան

1 Բարեվայելուչ եւ ցանկալի է աշխարհն Աղուանից ամենագիւտ շահիւք եւ բարձրաբերձ³⁵ կոհակաւք³⁶ Կաւկասայ³⁷: 2 Եւ գետն³⁸ մեծ Կուր Հեղասահ³⁹ գնացիւք բերելով յինքեան⁴⁰ ձկունս⁴¹ մեծամեծս եւ մանունս՝ ճեմելով զայ անցանէ անկանի⁴² ի ծովն⁴³ Կասպից⁴⁴. եւ որ շուրջ զնովաւն⁴⁵ են⁴⁶ դաշտք, գտանի⁴⁷ ի նոսահաց եւ գինի շատ, նաւթ⁴⁸ եւ աղ⁴⁹, ապրեշուս⁵⁰ եւ բամբակ, անբաւ⁵¹ ձիթենիք⁵²: 3 Եւ Հատանի ի լերանցն ոսկի, արծաթ⁵³, պղինձ⁵⁴ եւ դեղնախոնկ: 4 Եւ որ ինչ

- 1 bcelr գեռամ
- 2 ցյանուն
- 3 aghkmw գետն
- 4 a երասխայ
- 5 a մինչ
- 6 addegblr անուանեցան
- 7 gm վասն զի
- 8 a ձայնէին
- 9 d չիք ի սորա ... ազգաբանութեանց
- 10 elr եւ ի սորա
- 11 km առան cer չիք առանայ ah առանա bclr ասեն առան
- 12 bcr ծննդոց
- 13 միայն er ունեն արք
- 14 km անուանի adghw անուանիս
- 15 m քաջ adgw քաջս
- 16 km կարգեցան
- 17 km կողմնակալ adegw կողմնակալս
- 18 adghw բիւրաւոր
- 19 a պարթեւեն
- 20 ah վաղարշակայ
- 21 amw զաւակէն
- 22 m զազգ
- 23 bcer ուտիացոց
- 24 ah զարգմացւոց e զրադմանացոց
- 25 adghkmw չիք եւ ծավղիացւոց եւ զարգարացւոց
- 26 r ծովղիացոց զարգարացոց
- 27 e ծովտիացոց
- 28 e իշխանութեանցն

- 29 ah չիք գլուխ
- 30 cr յաղագս փխ ցուցումն b ցուցու
- 31 e չիք եւ պարարտութեանց
- 32 b պարարտութեան
- 33 k չիք թե
- 34 b չիք զինչ (ջնջուած)
- 35 bclr ի բարձրաբերձ
- 36 abodeghlr կոհակացն
- 37 ah կաւկասու զաւանս d կովկասա զաւանդ g կովկասու զաւանս km կովկասայ w կաւկասա աղուանս
- 38 celr գետ
- 39 d հեղահաս
- 40 abodehklrw յինքեանս
- 41 k զձկունս
- 42 glm եւ անկանի h անցանի փխ անկանի
- 43 g ծովն
- 44 abceghr կասպից 1 կազրից
- 45 bcmr գնովաւ
- 46 d է փխ են
- 47 k գտան
- 48 b նօթ
- 49 h իւղ փխ աղ
- 50 bcler ապրիշուս
- 51 gk եւ անբաւ bodelr ամբաւ
- 52 bcler ձիթենի
- 53 belr երկաթ փխ արծաթ cr չիք արծաթ
- 54 cr պղինձ երկաթ

վայրենիք¹ առիւծ², ինծ³, յովագ, ⁴ցիւ⁵:
 5 Եւ ի թռչնոց յոլովից⁶ արծուիք⁷ եւ բա-
 զէք եւ⁸ նմանք նոցին: 6 Եւ մայրաքա-
 ղաք ունի զմեծն Պարտաւ:

ԳԼՈՒԽ⁹ Զ

Գիտութիւն երեւման¹⁰ Աստուծոյ մերոյ¹¹
 մերոցս արեւելիցս¹². պատմութիւն
 ճշմարիտ¹³

1 Առավել քան¹⁴ զնախագահելն¹⁵ Առա-
 նայ¹⁶ ի Վաղարշակայ¹⁷ տանս¹⁸ Աղուանից
 այլ ինչ ոչ գտաք մինչեւ ցքաջն¹⁹ Վաչա-
 գան²⁰, որ միանգամայն²¹ տիրեաց կող-
 մանցս Աղուանից:

2 Իսկ ի Հասանել²² ժամանակի երեւ-
 ման²³ արեւականն²⁴ արդարութեան եւ
 յայց ելանել փրկութեան մերոյ անքնին²⁵
 հուրիւն²⁶, լոյս²⁷ փառաց եւ հուրեանն²⁸

- 1 abghlw վայրենիք ինչ
- 2 a առիւծ
- 3 behkrw ինծ
- 4 bl ցիւ արծուիք ի թռչնոց (1 թռնոց) յոլով բւ քաղէք
- 5 gk եւ ցիւ
- 6 cer յոլով
- 7 d արծուիք
- 8 r չիք եւ
- 9 ahr չիք գլուխ
- 10 hkm երեւման
- 11 b մերոց փիւ մերոյ r մերոյս
- 12 bcer արեւելից 1 արեւելիցս k արեւելիցս d արեւելից r արեւելիցս
- 13 agkmr պատմութիւն ճշմարիտ. բնագրի սկզբում է
- 14 bcelr չիք քան
- 15 bcelr նախագահութեան k զնախագահիլն
- 16 abcehr առանս
- 17 d Վաղարշական (չիք տանս) ah վաղարշակա
- 18 e տանս փիւ տանս
- 19 cr ցքաջն
- 20 k Վաչական h վարչական
- 21 bcel միանգամ r միանկան
- 22 l հաստատել d հասանիլ
- 23 cmr երեւման
- 24 d արեւական
- 25 bcghlrw անքնին
- 26 cm էութիւնն w էութեան h էութիւն
- 27 bcelmr լոյսն
- 28 e էութեան w եւ էութեան

Հաւր ծագումն՝ զտնաւրինականն²⁹ կատա-
 րեալ զամենիցս³⁰, ամենայն³¹ եւ յէու-
 թեանն³² նստաւ փառս³³, ուստի ոչն էր
 մեկնեալ: 3 Եւ զսուրբ³⁴ եւ զցանկալի ա-
 շակերտսն³⁵ իւր³⁶ առաքեաց քարոզս տիե-
 ղերաց. որով³⁷ եւ մերոցս³⁸ արեւելեայցս³⁹
 վիճակեցաւ Սուրբ առաքեալն Թադէոս:
 4 Սա եկեալ⁴⁰ ի Հայս⁴¹ յԱրտազ գաւառ⁴².
 անդ⁴³ առնու վախճան⁴⁴ մարտիրոսութեան
 ի Սանատրկոյ արքայէն⁴⁵ Հայոց:

5 Եւ աշակերտ նորին⁴⁶ Սուրբն Եղի-
 շայ⁴⁷ դառնայ⁴⁸ յերուսաղէմ⁴⁹ եւ պատմէ
 զտենչալի⁵⁰ նահատակութիւնն⁵¹ առաքե-
 լակցացն⁵² նորա: 6 Անդանաւր⁵³ յազդմա-
 նէ⁵⁴ Սուրբ⁵⁵ Հոգւոյն⁵⁶ ձեռնադրի⁵⁷ Եղի-
 շայ⁵⁸ ի⁵⁹ ձեռաց սրբոյն Յակովբայ⁶⁰ եղ-

- 29 bcelr գտնօրինականն
- 30 km զամենիցս
- 31 km չիք ամենայն
- 32 adghw յէութիւնն bcer յեականն 1 յեական km նստաւ յէութեանն փառս
- 33 dw ի փառս
- 34 bcelr չիք եւ գտուրք
- 35 adgkmhw աշակերտս
- 36 l չիք իւր
- 37 bcelr որոյ adgw որում
- 38 bcelr ի մերոցս
- 39 abcdgrw արեւելիցս km արեւելիցս
- 40 a էկեալ
- 41 abcdceghlrw հայք
- 42 bcer գաւառի
- 43 clr անս
- 44 ad վաղման gkm զվախման
- 45 bcer արքայէ
- 46 k նորա
- 47 bcrw Եղիշէ
- 48 bcr դառնա
- 49 abcdcegr երուսաղէմ
- 50 l զսկանչելի
- 51 b նահատակութեանն adew նահատակութիւն
- 52 l առաքելականաց b առաքելակցայց cerw առաքե-
լակցայց
- 53 delr անտանօր
- 54 h ազդմանէ
- 55 b չիք սուրբ
- 56 er հոգոյն r հոգոյն
- 57 bcelrw ձեռաց
- 58 bcelrw Եղիշէ
- 59 e չիք ի
- 60 bceglr յակոբայ m յակովբայ a յակովբու h յակո-
բու r յակոբա

բաւրն¹ տեառն, որ էր² առաջին³ հայրապետ Երուսաղէմի: 7 Եւ⁴ վիճակ⁵ առեալ իւր զարեւելս՝ ճանապարհ արարեալ յԵրուսաղէմէ⁶ ընդ Պարսս⁷ մտանէ⁸ ի Մասքութս⁹, խոյս տուեալ ի Հայաստանեայցն¹⁰: 8 Սկիզբն¹¹ առնէ քարոզութեան ի Չողայ¹² եւ¹³ ի¹⁴ տեղիս տեղիս¹⁵ զբազումս¹⁶ աշակերտեալ՝ ծանոյց¹⁸ զփրկութիւնն¹⁹:

9 Անտի²⁰ եկեալ յՈւտի²¹ գաւառ՝ ի Սահառն²² քաղաք երիւք²³ արամբք²⁴ աշակերտելովք²⁵, որոց հարազատք²⁶ անաւրէնք ոմանք զկնի եկեալ՝ մի²⁷ յաշակերտելոցն²⁸ ընկալաւ ի նոցանէ զնահատակութեանն²⁹ վարձան³⁰: 10 Եւ երկուցն³¹ թողեալ զերանելին Եղիշայ³² գնացին զկնի

ամբարիշտ³³ եւ խողխողիչ արանցն³⁴:

11 Իսկ սուրբ հայրապետն եկեալ ի Գիս՝ կանգնեաց եկեղեցի³⁵ եւ մատոյց զանարիւն³⁶ պատարագ³⁷: 12 ³⁸Յայսմ տեղւոջ եղեւ սկիզբն արեւելեայցս³⁹ եկեղեցեացս⁴⁰ մայրաքաղաքաց եւ լուսաւորութեան տեղի: 13 Եւ ⁴¹անտի⁴² անցեալ ընդ⁴³ դաշտակն Զերգունի⁴⁴ ի տեղի զոհարանի⁴⁵ դիւցամոլ կռապաշտիցն. անդ⁴⁶ էառ⁴⁷ զնահատակութեան պսակն: 14 Եւ անյայտ իմն է, եթէ⁴⁸ ⁴⁹յորմէ իմեմնէ եղեւ⁵⁰ ելք⁵¹ իրացն. եւ անդէն⁵² ի գուր մի⁵³ մահապարտաց⁵⁴ ընկեցաւ⁵⁵ պատուական⁵⁶ նշխարքն⁵⁷ եւ ծածկեցաւ⁵⁸ ի տեղւոջն⁵⁹, որ կոչի Հոմէնք⁶⁰, բազում⁶¹ ժամանակս:

- 1 adeghkmw եղբոր
- 2 celr չիբէր
- 3 b յառաջին
- 4 bcelr չիբել
- 5 belr իւր առեալ
- 6 bcdgklnw երուսաղէմի a յերուսաղէմի
- 7 bcelr ի պարսս
- 8 d մտանեալ
- 9 acdeglm մագիութս w մասգութս
- 10 abcdgr հայաստանեացն km հայաստանեայց
- 11 km եւ սկիզբն
- 12 bcr չողայ l չոլա ekmw չողայ h չողա
- 13 d չիբել
- 14 acdg չիբի
- 15 r տեղիս քառից մինչեւ գլխի վերջը չունի
- 16 e չիբ գրագումս ... զփրկութիւն
- 17 c քագումս b քագում
- 18 m ծանուցանէ
- 19 bkw զփրկութիւն
- 20 adh անդի
- 21 h ուտի
- 22 m սհառն k սրհառն ad սոհառն h սոհան
- 23 abdeh երիս
- 24 adgchkw անձամբ m անձամբ
- 25 l աշակերտովք a աշակերտելաւք d աշակերտելովք hw աշակերտելովք
- 26 m չիբ հարազատք
- 27 bl միմն
- 28 m յաշակերտոցն k յաշակերտացն
- 29 kw զնահատակութեան m զնահատակութիւնն
- 30 ad վաղման bcl զվախման
- 31 cl երկուսն
- 32 ckl եղիշայ bgw եղիշէ d գեղիշայ

- 33 adgchkmw չիբ ամբարիշտ
- 34 b ի չարանցն
- 35 k գեկեղեցի h եկեղեցիս
- 36 bcl զանարատն
- 37 km պատարագն
- 38 k չիբ յայսմ ... տեղի (k համարում է գրիչների մերմոնտրիւն)
- 39 acgh արեւելեացս b արեւելեցեաս
- 40 bcdlmw եկեղեցեաց
- 41 e չիբ անտի ... ժամանակս
- 42 abg անդի c յանտի
- 43 bcl ի
- 44 bl զարգումն c զարգումն k ձերգումն h զերկումն
- 45 bcl զոհարանաց w զոհարանացն
- 46 cl անտ
- 47 a ետո
- 48 a եթե m թե
- 49 ag յորում է իմնէ bcl յումմէ km յորում dw յորում տեղի h եթե իմնէ եղեւ յորում է
- 50 m եղեմ
- 51 bcl գելս
- 52 cl անտէն bcl դուրս
- 53 bcl չիբ մի
- 54 bch մահապարտացն
- 55 km ընկեցան
- 56 bcl պատուական մորա (c պատուականն)
- 57 abdgch նշխարք c նշխարք
- 58 km ծածկեցան
- 59 adeh տեղւոջ c տեղոջն
- 60 ch հոմէնք
- 61 cghm ի քագում

ԳԼՈՒԽ¹ Է

Գիւտ նշխարաց ²արեւելից ³լուսաւորչին՝
սրբոյն Եղիշայի⁴

1 Ոչ էր⁵ պարտ ծածկել⁶ ճշմարտութեանն եւ ընդ⁷ փակմամբ⁸ լինել⁹ լուսոյ¹⁰:
2 Յետ բազում ժամանակաց երեւեալ¹¹ երկիւղած¹² արանց ոմանց¹³ տեսեւեամբ գան միախումբ ժողով¹⁴ ի տեղի գբին¹⁵ եւ¹⁶ անդ¹⁷ տեսանեն ոսկերս¹⁸ յոգունս¹⁹ չեղջակուտեալս²⁰. եւ առհասարակ տարակուսեցան, սակայն հանին, դիզեցին²¹ եւ հսկեցին յաղաւթս գգիշերն զայն: 3 Եւ եղեւ յառաւաւտուն շարժումն մեծ, մինչեւ որ²² անդ²³ կային անկանել²⁴ յերկիր: 4 Եւ եկն²⁵ հոդմ²⁶ սաստիկ յանապատէն²⁷, ցիր եւ ցան²⁸ զանսրբոցն²⁹ հոսեաց³⁰ զոս-

կերսն³¹ ընդ դաշտ ամենայն. եւ³² մնաց միայն ի տեղւոջն³³ առաքելականն այն նշխարք, զորոյ զգլուխն³⁴ միայն մեծահաւատ ոմն Ստեփաննոս³⁵ քահանայ Ուռեկան³⁶ գեղջ³⁷ յափշտակեալ ի միջոյն³⁸, առապարեալ յերիվար³⁹ իւր՝ ի բաց գնաց: 5 Եւ շարժեալ բազմութեանն⁴⁰ զկնի նորա. մառախուղ խաւարային⁴¹ շանթիւք⁴² ընդ մէջ անցեալ⁴³ զարհուրեցոյց զնոսա, որք⁴⁴ դարձան ի բանակն:

6 Եւ տեսեւեամբ յայտնեալ սրբոյն Եղիշայի տարան հանգուցին զնշխարս⁴⁵ նորա, ուր եղաւ⁴⁶ գլուխն⁴⁷ յաւանին⁴⁸ Ուռեկան⁴⁹ ի ձեռն⁵⁰ սրբոյ քահանային Ստեփաննոսի⁵¹: 7 Եւ ապա անտի⁵² փոխեցին ի Ներսմիհրայ⁵³ սուրբ ուխտն, որ այժմ կոչի⁵⁴ Ջրվշտիկ ի փառս Տեառն Աստուծոյ ամենակալի: 8 Իսկ յետ բազում ժամանակաց բարեպաշտն⁵⁵ Վաչագան⁵⁶ ⁵⁷Աղուանից

1 ach չի՞ գլուխ
2 bclr լուսաւորչին արեւելից
3 km արեւելեայցս
4 b եղիշէի
5 k է
6 glkmw ծածկիլ
7 d ըստ
8 ce փակամբ
9 cdkl լինիլ
10 m լուսոյն
11 km երեւեալ նորա
12 cer երկեղած
13 abodeghlwr չի՞ ոմանց
14 mw ժողովով
15 adghw գրի km գրոյն
16 adhw չի՞ եւ
17 cer եւ անտ l անտ m եւ k անդ եւ
18 gkm գոսկերս
19 a յոգունս
20 aedmh շեղակուտեալ
21 e եւ դիզեցին
22 m որք
23 clr անտն d անդ m անդր
24 dcl անկանիլ
25 bclr եկեալ
26 hkl հոդմն
27 bcer յանապատին l յապատին d յանապատէ
28 m ցան արարեալ w ցան արար
29 c զանսրբոցն
30 adghkmw չի՞ հոսեաց

31 dh ոսկերսն agm ոսկերս w գոսկերս
32 m չի՞ եւ
33 bcr տեղոջն
34 ahw գլուխն
35 cr ստեփաննոս
36 cer յուռական b ուռական k յուռեկան l յուռուկան
37 km գեղջէ
38 km միջոյ եւ (k չի՞ եւ)
39 a յերիւար celr յերիվարն h երիվար
40 w բազմութեան ad բազմութիւնն
41 b խաւային
42 agkmw չի՞ շանթիւք
43 h անցեալ
44 km որք եւ
45 g զնշխար
46 adgh եղեալ km եղեալ էր w էր (փակագծում)
47 h գլուխն
48 km յաւանն w ի յաւանին
49 a ուռեկան
50 bclr ընդ ձեռն
51 acr ստեփաննոսի
52 ag անդի
53 bclr ներսմիհրա gkm ներսմիհրա e ներսմիհրան
ah ներսմիհրայ
54 cer ջրվշտիկ որ նոյն ինքն է (e չի՞ է) եղիշայ (e եղիշա) առաքելալն ի փառս
55 abdhl բարեպաշտ
56 k վարչական
57 bclr չի՞ աղուանից արբայ

արքայ կանգնեաց սիւն¹ ի գբի² նահատակութեանն³ Եղիշայի⁴: 9 Եւ սենեկապանն⁵ արքայի մենակեաց⁶ եղեալ ի վերայ սեանն՝ կատարի:

ԳԼՈՒԽ⁷ Ը

Ըստ կարգի զրոյցք⁸ զԱռանայ⁹ մինչեւ յՈւռնայր՝ Աղուանից արքայ եւ ցՏրդատ¹⁰ Հայոց արքայ¹¹, ոչ գտաք, այլ Հարեւանցի գրեցաւ, որ ինչ ի պէտս էր, տեղեակ լինել¹²

1 Յոյժ ցանկալի էր ըստ կարգաց¹³ գտանել¹⁴ զպատմածս, որ ինչ¹⁵ յԱռանայ¹⁶ նախագահութենէն¹⁷ ցայսր¹⁸ գործք: 2 Բայց արեւելայցս¹⁹ ըզգմազգութիւն մատենից եւ կտակարանաց հրկիզութիւնք ամբոխեալ ցուցանեն զորպէսն: 3 Սակայն

21 յայսմ վայրի նպաստաւորէ²² մեզ Քերթոհահայրն Մովսէս զպատերազմելն²³ Արտաւազդայ²⁴ ընդ Հռովմայեցիսն²⁵: 4 Վասն զի ի գումարելն²⁶ նորա զբիւրաւորսն²⁷ Ատրպատականայ²⁸ անդ²⁹ կոչեաց զհզաւր ազգս³⁰ լերինն³¹ Կաւկասոս³² եւ զզաւրս Աղուանից եւ Վրաց եւ³³ խաղաց ի Միջագետս. եւ սոցին ուժով հալածեաց³⁴ զզաւրսն Հռովմայեցւոց:

5 Իսկ ի շահատակելն³⁵ Արտաշէսի³⁶ ի վերայ Երուանդայ³⁷ էր նա³⁸ ի սահմանս³⁹ Աղուանից՝ յՈւտի գաւառի: 6 Թողու անդէն⁴⁰ զզաւրսն⁴¹ եւ ինքն գնայ⁴² յիւր⁴³ քաղաքն⁴⁴: 7 Եւ եկեալ Արտաշէս միաբանէ զզաւրսն⁴⁵ Աղուանից ընդ ինքեան եւ⁴⁶ ելանէ առ ափն ծովակին Գեղամայ. եւ սոքաւք վանէ զԵրուանդ⁴⁷. եւ ինքն տիրէ⁴⁸ Հայաստանեայց⁴⁹:

- 1 gkm գսիւն
2 adegkw գբի m գբի անդ
3 dew նահատակութեան
4 gkm չիբ եղիշայի w եղիշէի
5 a սենեկապանն
6 adgkmw մենակեաց r միայնակեաց
7 achr չիբ գլուխ
8 ber գրուցք
9 b յառանա
10 abceg տրդատ r տրտատ
11 a արքա
12 e չիբ տեղեակ լինել l լինիլ
13 e կարգի
14 aghkmw գիտել
15 e ոչ ինչ
16 bc յառանա d յաւանայ
17 b նախագահութենէն
18 dew ցայսօր
19 adeghrw արեւելայցս
20 abcddegmhrw բազմազգութիւն (elr ամբոխակ) ցուցանէ (c ամբոխացուցանէ) (d ամփոփեալ) զորպէսն (c չիբ զորպէսն) (d զսպանն) եւ կտակարանացն (l գմատեան եւ կտակարանաց cer գմատեանից եւ զկտակարանաց d կտակարանացս) հրկիզութիւնք (bcelr հրկիզութիւն) km բազմազգութիւն եւ կտակարանացն հրկիզութիւնք ամբոխեալ ցուցանեն (k ցուցանէ) զորպէսն. ուղղում ենք ըստ Խորենացու ի բազմազգութիւնն

- 21 el նպաստավորէ մեզ յայսմ վայրի
22 h նպաստաւորի
23 l զպատերազմելն
24 bch արտաւազդա
25 l հռովմայեցիս cds հռովմայեցիսն b հռովմայեցիս հռովմայեցիս
26 h գգումարելն
27 m գբիւրաւորս h գբիւրաւորն
28 a ատրպատականա elrsw ատրպատականաց h ատրպատականայ
29 crs անտր beklm անդր
30 bcdelr ազգն s ազգսն
31 cers որ ի լերինն
32 bcddegkrsm կովկասու
33 bcelmr չիբ եւ
34 a ըզգորսն m զգորս l զհռովմայեցւոցն զգորս b զհռովմայեցոց cers զգորս զհռովմայեցիսն եւ զգորս նոցա
35 h իսկ շահատակելն
36 ks արտաշիսի
37 abehlrs արուանդայ c արուանդա
38 h է նա m սա չիս նա
39 h ի սահմանս
40 l անտէն
41 cels զորս
42 bcelrs զմաց ինքն d զմաց
43 adg իւր
44 adgkmw քաղաք
45 adgkmw զգորս
46 km չիբ եւ
47 d զերվանդ
48 bcelsr տիրեաց
49 abdegghrsw հայաստանեաց

8 *Ջայտու ժամանակաւ միաբանին Ա-*
լանք¹ լեռնականաւքն² ամենեքումբք³,
⁴մասն ինչ եւ ի Վրաց, եւ մեծաւ ամբոխիւ
տարածանին⁵ յերկիրն⁶ Հայոց: 9 *Ժողովէ*
եւ⁷ Արտաշէս⁸ զգաւրս⁹ իւր ընդդէմ նոցա
եւ բանակի առ Կուր գետով¹⁰: 10 *Սաստա-*
կանայ¹¹ պատերազմն, ըմբռնի¹² արքայոր-
դին¹³ Ալանաց¹⁴ ի ձեռս Արտաշէսի¹⁵:
 11 *Եւ¹⁶ վասն այսորիկ¹⁷ զաւրիորդն Սա-*
թենիկ¹⁸ առնու կին¹⁹ Արտաշէս եւ դառ-
նայ²⁰ խաղաղութիւն²¹ Հաստատեալ²²:
 12 *Վախճանի²³ Հայրն²⁴ Սաթինկայ²⁵, եւ*
այլ ոմն բռնացեալ թագաւորէ եւ զեղ-
բայրն²⁶ նորա²⁷ Հալածէ: 13 *Եւ²⁸ դա-*
յեակն²⁹ Արտաշէսի³⁰ Սմբատ³¹ եկեալ զաւ-
րու³² մեծաւ³³ վանէ զբռնացեալն³⁴ եւ տի-

րել տայ³⁵ եղբաւրն Սաթինկայ³⁶ Հայրենի
աթոռոյն եւ դառնայ³⁷ ինքն³⁸ մեծաւ աւա-
րաւ եւ բազում գերեաւք³⁹ ի Հայս⁴⁰:
 14 *Բնակեցուցանէ⁴¹ զգերեալսն ի գաւա-*
ռին⁴² Շաւարշան⁴³, ⁴⁴որ է Արտազ գա-
ւառ⁴⁵: 15 *Եւ նախարարութիւն⁴⁶ Առաւե-*
ղեան⁴⁷ տոհմին⁴⁸ յազգէ⁴⁹ ⁵⁰Սաթինկայ է⁵¹
կարգեալ⁵², ⁵³որ եւ ի ժամանակս մեծին
Խոսրովու⁵⁴ ⁵⁵Հաւրն Տրդատայ խնամե-
ցաւ⁵⁶ ընդ ումեմն⁵⁷ առն քաջի⁵⁸ ի⁵⁹ ⁶⁰Բաս-
դաց եկելոյ⁶¹:

1 բոլոր ձեռագրերում՝ աղուամբ. ուղղում եմք ըստ Խորենացու
 2 Ե լեռնականութիւն
 3 brs ամենայնիւ el ամենայնիւ a ամենեւում
 4 gkm եւ մասն եւ ինչ եւ մասն ինչ էր
 5 es տարածանէին d տարածանեն
 6 a յերկիրս d ի յերկիրն es յերկինս
 7 bcelrs չիք եւ
 8 Ե արտաշես
 9 bs զգորսն c զբգորսն
 10 Ե գետով
 11 Լ եւ սաստկանայ ac սաստկանա
 12 km եւ ըմբռնի
 13 s արեւորդին
 14 adghkmw աղուանից (Ե անաց)
 15 dkw արտաշիսի
 16 k չիք եւ
 17 cersw այնորիկ
 18 adghk սաթինեակ bcelrs սաթենիկ
 19 gkm ի կին
 20 ah դառնա
 21 g զխաղաղութիւն
 22 adw հատեալ w հա(ստ)տեալ
 23 a վաղնանի
 24 s հայր
 25 Ե սաթինիկայ ah սաթինկա e սաթենիկայ crs սաթենիկայ
 26 bcelr գեղբայր
 27 k չիք մորա
 28 bcelmr իսկ փիս եւ
 29 Ե դաեակն e դաեեակն
 30 odkrsw արտաշիսի
 31 a սմպատ cr սըմբատ
 32 adhs w գորով

33 bceglmr մեծի
 34 d գրոնացեալսն c զբրոնացեալսն
 35 abh տա
 36 adghkmsw չիք սաթինկայ clr սաթինիկայ e սաթե-
 նիկայ b սաթինիկ
 37 a դառնա
 38 adghkmw չիք ինքն
 39 bcelmr գերով
 40 abcdehlrs հայր
 41 gkm եւ բնակեցուցանէ
 42 gkm չիք գաւառին bcelr գաւառն
 43 bce շարաշան r շարարշանն
 44 h որքին abcdehgkmrs որք էին յարտազ
 45 abcdehlrs գաւառի w գաւառէն
 46 km նախարարութիւնն
 47 bcers առաւելեանացն Լ առաւելինացն h առաւե-
 լեան
 48 bers չիք տոհմին
 49 bcehlrs յազգէն
 50 Ե սաթինիկայէն ah սաթինիկայ cr սաթինկա Են
 egs սաթինիկայ Են
 51 adh Են
 52 Լ կարգեալ
 53 h որ ի մեծէն adghkmw որ ի մեծէն Խոսրովու
 54 c չիք Խոսրովու w Խոսրովայ
 55 h որ տրդատա adgklsw որ acr տրդատա
 56 bcelrs խնամեցեալ
 57 adghkmw չիք ընդ ումեմն
 58 bcelrs քաջի առն d առն մեծի եւ քաջի
 59 a եւ զի ի ցա եւ փիս ի d եւ ի
 60 h եւ բասդաց Եկելոյ bcelrs բարսպաց Եկելոյ
 61 kw Եկելոյ a Եկելոյ

ԳԼՈՒԽ¹ Թ

Հաւատալն Ուռնայրի եւ մկրտելն² ի
ձեռաց սրբոյն Գրիգորի եւ Աղուանից
միաբան լուսաւորելն³ ընդ ձեռամբ⁴
Ուռնայրի արքայի

1 Վասն զի երանելին⁵ Եղիշայ⁶ զառա-
քելագործն⁷ մշակութիւն⁸ ի ծագաց երկրի
սկսեալ⁹ լուսաւորեաց զմասունս¹⁰ ինչ¹¹
արեւելից¹² հիւսիսոյ¹³, այլ ոչ զամենե-
սեան. եւ նոյն¹⁴ ինքն զբարւոք¹⁵ կատա-
րեալ¹⁶ զմարտ¹⁷ ի¹⁸ վերայ ժողովրդեան¹⁹
իւրոյ²⁰ ճգնեցաւ: 2 Այլ յոր²¹ ժամանակս²²
այց արար Աստուած ազգի մարդկան՝ ընդ-
հանուր²³ ծագկեցոյց զարեւմտեայ²⁴ կոյս²⁵
մեծ կայսերէն²⁶ Կոստանդիանոսիւ²⁷, լու-
սաւորեաց եւ զՄեծ Հայս²⁸ երանելեաւն²⁹

Տրդատաւ³⁰: 3 Ած³¹ ի հաւատս եւ զելս ա-
րեգականն³², որ³³ սակաւ ինչ ծանուցեալ³⁴
էին³⁵ զծագումն փրկութեան³⁶ ճշմարիտ
արեգականն³⁷: 4 Կրկնակի³⁸ ընդ ձեռն
Ուռնայրի³⁹ գերագոյն լուսաւորեցան:
5 Եւ այսք ի միում ժամանակի եղեն
հրաշք յաստուածուստ⁴⁰:

6 Եւ էր Ուռնայր արքայ⁴¹ Աղուանից
քեռայր Շապհոյ Պարսից արքայի, քաջա-
զաւր այր, որ ի մեծամեծ պարտերազմունս
հոյակապ⁴² անուն ժառանգեաց ի մէջ Հա-
յաստանեայցն⁴³, նշան յազլութեան⁴⁴
կանգնեալ: 7 Առնու եւ զվերստին⁴⁵
ծնունդն⁴⁶ ի սրբոյն Գրիգորէ՝ Հայոց Լու-
սաւորչէ, եւ⁴⁷ գայ⁴⁸ լուսազգեստեալ⁴⁹ ի
Հոգւոյն⁵⁰ Սրբոյ, ⁵¹առաւել լուսաւորէ զԱ-
ղուանս եւ⁵² ⁵³կայ մնայ որդի մշտնջենա-
կալ⁵⁴ լուսոյն, վախճանէ⁵⁵ զմարդկային
զկեանս⁵⁶: 8 Իսկ զկնի⁵⁷ մահուանն սորա⁵⁸

1 acr չի՞ գլուխ

2 ad մկրտեալն bceklmrs մկրտիլն

3 aeh լուսաւորել ցw լուսաւորիլ bgeklmrs լուսաւո-
րիլն d լուսաւորեալ

4 bcegklms ի ձեռն

5 dl երեւելի

6 ekr եղիշա

7 bcelrs զառաքելագործ

8 bhlis մշակութիւնն

9 cers սկիզբն արարեալ bl սկզբնեալ

10 c զրմասունս

11 k ինչ միայն

12 km երեւելեայցս adgw արեւելեայցս h արեւելեաց

13 a հիւսիսոս h հիւսիսոյ

14 h այլ մոյն

15 bcelrs բարւոք g զբարւոք mw զբարիոքն k զբա-
րւոքն d բարւոք

16 a կատարեալ

17 belrs մարտ

18 b եւ ի

19 ks ժողովրդեանն

20 k իւր

21 bcelrs ցոր

22 w ժամանակի

23 a ընթացունս e ընդհանոյր km ընդհանուր

24 abcd Գարեւմտեալ gkm Գարեւմտեանն e Գարեւ-
մտեան h Գարեւմտակոյս

25 bcdelrs կողմն

26 e կայսերք

27 aw Կոստանտինոսիւ s Կոնստանտինոսիւ

28 abcdegklms հայք

29 clrs երանելիլն b երանելիլ e երանելիլն

30 h տրատատաւ

31 l էած

32 w արեգական

33 km որք cr չի՞ որք

34 g ծանուցեալք

35 a եին

36 b փրկութեանն

37 d արեգական

38 km եւ կրկնակի

39 ah ուռնայի

40 cr յաստուածոց e աստուածոց s յաստուածոյ k աս-
տուածուստ

41 cers արքայի

42 km զհոյակապ

43 abegw հայաստանեայց dm հայաստանեայցս k հա-
յաստանեայց hr հայաստանեայցն

44 m յաղթութեամբ

45 ds վերստին

46 bds ծնունդ

47 km չի՞ եւ

48 a գա

49 celrs լուսազգեստ լեալ

50 aghkms ի սուրբ հոգւոյն r հոգոյն

51 h առաւել փիւ առաւել լուսաւորէ

52 km չի՞ եւ

53 ae կա մնա c կա մնա

54 brs մշտնջենակս gk մշտնջենակս c մշտնջենակս

55 a վախճանէ km եւ վախճանէ

56 dkmw կեանս

57 bcers մահու սորա l մահու մորա aghw սորա մա-
հուանն

58 m մորիմ k սորիմ

խնդրեցաւ յԱղուանից մանուկն Գրիգորիս ի կաթողիկոսութիւն¹ իւրեանց, ²զի Ուռնայր՝ արքայն մեր խնդրեաց ի սրբոյն Գրիգորէ³ նորին սուրբ⁴ ձեռնադրութեամբն լինել⁵ եպիսկոպոս աշխարհին իւրոյ: ⁹ Որք⁶ եւ այսու կանոնիւ⁷ կացին աշխարհս Հայոց եւ Աղուանից Համակամ եղբայրութեամբ եւ անքակ ուխտիւ մինչեւ ցայսաւր:

ԳԼՈՒԽ⁸ Ժ

Վասն Վաչէի⁹ Աղուանից արքայի¹⁰, թէ¹¹ զիարդ ուրացաւ զՀեթանոսական գործ մոլորութեան¹² եւ Հաւատաց յԱստուած կենդանի¹³. եւ ետ պատերազմ ընդ Պարսս¹⁴ եւ միանձնացաւ յանապատի¹⁵ սուրբ վարուք

1 Յինն¹⁶ եւ ի¹⁷ տասներորդի ամի¹⁸ թաւաւորութեանն¹⁹ Յազկերտի²⁰ Հասանէ²¹

- 1 as կաթողութիւն bcdklr կաթողիկոսութիւն
- 2 հ չի՞ գի Ուռնայր ... ցայսաւր abcehlrs ոչ թէ ի հարկէ ինչ կամ թէ աւագ գոլ զհայս քան զԱղուանս հաշուեցան, այլ սակս մեծասանչ զարուսեանն, որ կատարեցաւ ի Հայք (ի ի Հայս) եղև սոցա կամաւ հնազանդիլ (ի հնազանդել) արժամաժառանգ զարմին (ե զարմոյն e զարմի) սրբոյն Գրիգորի կոչեցին (e կոչեցի) եւ հանեցան փիլ գի ... ցայսօր
- 3 a գրիգորա gw գիրիգորայ
- 4 km չի՞ սուրբ
- 5 ak լինիլ
- 6 km որ
- 7 km կանոնաւ
- 8 ahr չի՞ գլուխ
- 9 a վաչեի
- 10 g արքային
- 11 a թե
- 12 bclkmrs մոլորութեանն
- 13 g կենտանի
- 14 ag պարս
- 15 c չի՞ սուրբ վարուք
- 16 c ինն
- 17 ckms չի՞ ի
- 18 bcr ամի
- 19 ades թագաւորութեան
- 20 bcers ազկերտի
- 21 l հասանի

նմա²² վախճան²³ մահու. եւ ընդ Հակառակս լեալ²⁴ երկու որդիքն²⁵ նորա ի վերայ տէրութեանն²⁶ կռուէին²⁷: 2 ²⁸Մինչդեռ նորա²⁹ յայսմ³⁰ խռովութեան³¹ էին³², ապստամբի³³ ³⁴եւ ³⁵Վաչէ՝ արքայն³⁶ Աղուանից: 3 Զի էր նա³⁷ նոցա քեռորդի եւ յառաջ³⁸ լեալ էր³⁹ քրիստոնեայ⁴⁰ ըստ Հայրենական⁴¹ աւանդին⁴², զոր Ուռնայր⁴³ Հաստատեաց, եւ անաւրէնն⁴⁴ Յազկերտ⁴⁵ ⁴⁶արար բռնութեամբ զնա մոգ: 4 Իսկ յայսմ վայրի ժամ գտեալ⁴⁷ պարապոյ անձին իւրոյ՝ լաւ ⁴⁸Համարեալ մեռանել⁴⁹ պատերազմաւ, քան ուրացութեամբ ունել⁵⁰ զթաւաւորութիւնն:

5 Ընդ երկարել⁵¹ խռովութեանն Արեաց գնդին⁵² ոմն⁵³ Ռահատ⁵⁴ անուն⁵⁵ ի Միհ-

- 22 b նմայ
- 23 a վաղման
- 24 bcelrs մտեալ
- 25 behlms որդիք
- 26 behlms տէրութեան
- 27 ahkmw կռուեցան
- 28 bcklms եւ մինչդեռ
- 29 b նմայ
- 30 km չի՞ յայսմ
- 31 bcr խռովութեանն km ի խռովութեան
- 32 a եին
- 33 bcegkmrs ապստամբի
- 34 bcelrs չի՞ եւ վաչէ
- 35 bcelrs աղուանից վաչէ
- 36 m արքայ cr եւ արքայն
- 37 bcelrs չի՞ մա
- 38 w յառաջն
- 39 d չի՞ էր
- 40 b քրիստոնեայ
- 41 dkm հայրենի
- 42 km աւանդիցն e աւանդեն
- 43 bcelrs ուռնայրն
- 44 adew անօրէնն հ յանօրէնն
- 45 cers ազկերտ
- 46 bcelrs արար զնա
- 47 c գլուխ
- 48 bcklms համարեցաւ մտանել ի պատերազմն (lrs պատերազմ)
- 49 h մեռանիլ
- 50 ck ունիլ
- 51 aghkmw երկար
- 52 g գնտին
- 53 bcelrs չի՞ ոմն
- 54 bcelrs ռահատ
- 55 g յանուն

րեան¹ տոհմէ, որ էր դայեակ² կրտսեր³ որդւոյն⁴ Յազկերտի. սա⁵ դիմեաց⁶ գալ անբաւ գնդիւ⁷ իւրոյ ի վերայ երէց⁸ որդւոյ⁹ թագաւորին. եհար¹⁰ սատակեաց¹¹ զգունդն¹² եւ ձերբակալ¹³ արար¹⁴ զորդին¹⁵ թագաւորին եւ¹⁶ անդէն¹⁷ ի տեղւոյն¹⁸ սատակեաց. եւ զմնացեալ զգաւրսն¹⁹ ած²⁰ հաւանեցոյց եւ²¹ միաւորեաց²² ի գունդն²³ Արեաց: 6 Եւ թագաւորեցոյց զիւր սանն, որում անուն²⁴ էր Պերոզ: 7 Իսկ արքայն Աղուանից ոչ կամեցաւ նուաճել²⁵ անդրէն²⁶ ի ծառայութիւն, այլ²⁸ խրամատեաց զպահակն Չողայ²⁹ եւ³⁰ անցոյց յայն կոյս զգաւրսն Մասթթաց³²: 8 Միաբանեաց³³ ընդ իւր եւ զմետասան³⁴ թագաւորսն³⁵ զլեռնորդեայսն³⁶ եւ³⁷ ընդդէմ ե-

կաց³⁸ պատերազմաւ Արեաց գնդին եւ բազում³⁹ վնաս⁴⁰ արար զաւրացն արքունի: 9 Եւ գրեալ երկիցս եւ երկցս հրովարտակս⁴¹ աղաչանաց՝ ոչ կարաց⁴² 43 ածել զնա ի հաւանութիւն, այլ գրով⁴⁴ եւ պատգամաւ յանդիմանէր զնա⁴⁵ վասն⁴⁶ զուր⁴⁷ աւերելոյն⁴⁸ զաշխարհն Հայոց: 10 Յիշեցուցանէր⁴⁹ եւ զմահ նախարարացն եւ զհարչարանս կապելոցն⁵⁰, որոց⁵¹ փոխանակ կեանս⁵² տալոյ սիրոյն եւ վաստակոցն⁵³ զարեւսն⁵⁴ հատէք⁵⁵: 11 Լաւ լիցի ինձ⁵⁶ հարչարանաւք մեռանել⁵⁷, քան ուրացութեամբ⁵⁸ կեալ:

12 Եւ իբրեւ գիտացին, եթէ⁵⁹ ոչ բռնութիւն⁶⁰ եւ ոչ սէր⁶¹ կարեն⁶² ածել զնա ի հաւանս⁶³, գանձ⁶⁴ սաստիկ ետուն⁶⁵ տանել⁶⁶

- 1 h միհրիեան
- 2 e դահեակ
- 3 bcelr կրսեր ah կրտսեր
- 4 er որդոյն
- 5 bceklmrs չիբ սա
- 6 bcelrs գագամարար փիս գալ անբաւ
- 7 bcelrs գնդիւն
- 8 abcg h էրէց
- 9 cer որդոյ
- 10 el եւ էհար
- 11 cr եւ սատակեաց
- 12 g գգունտն ad գգունդ
- 13 g ձերբակալ
- 14 bcelrs արարեալ
- 15 h որդի
- 16 s չիբ եւ
- 17 km գոր եւ անդէն l ամտէն
- 18 cr տեղոյն
- 19 acedgkmw զօրսն
- 20 l էած
- 21 cdeg hlr միաւորեացաւ գունդն (g ի գունդն)
- 22 a միաւորեացաւ
- 23 w առ գունդն
- 24 g անունն
- 25 gklmw նուանիլ
- 26 bcers անդէն
- 27 km ի ծառայութիւն նորա
- 28 a այլ
- 29 cers նորա g չօրայ km չօրայ եւ նորայ
- 30 km չիբ եւ
- 31 g յայն կոյս եւ անցոյց զգօրսն km էանց յայնկոյս եւ անցոյց զգօրսն (m գօրս) d գօրսն յայնկոյս
- 32 a մասութիւն dg մասութիւն ի մասութիւն
- 33 abcdeg hlrsw չիբ ընդ իւր
- 34 a մետասան abcdeg hlrsw մետասան
- 35 bcekmrsw թագաւորս adhg թագաւոր

- 36 l ըզլեռնորդեայսն ah զլեռնորդեայսն cers զլեռնորդայսն k զլեռնորդեայս b զլեռնորդեայսն dgs զլեռնորդեայսն m զլեռնորդեայս
- 37 m չիբ եւ
- 38 a էակաց
- 39 bcer արար վնաս
- 40 dk վնաս
- 41 bcelrs հրովարտակ km գիրովարտակս
- 42 bcelrs կարացին
- 43 adhw ածել ի հաւանութիւն գնա km ի հաւանութիւն ածել գնա
- 44 եւ սիրով փիս գրով cers սա սիրով
- 45 l գնասա փիս գնա
- 46 b սա վասն
- 47 gklm իգուր
- 48 agh աւարելոյն
- 49 abcdeg hlrsw չիբ յիշեցուցանէր
- 50 m կապելոց
- 51 abcdeg hlrsw որ
- 52 gk կկեանս
- 53 adgh վաստակացն
- 54 bcelrsw գարեւ adgh գորեւ
- 55 km հատիբ
- 56 e չիբ ինձ
- 57 dhlw մեռանիլ
- 58 e ուրախութեամբ
- 59 a եթե bcelmrs թէ
- 60 c բռնութեամբ
- 61 c սիրով
- 62 bcelrs կարացին km կարէ adgh կամի փիս կարեն
- 63 b հաւանութիւն cels հաւան
- 64 b գանձն
- 65 adgw ետ
- 66 le տանիլ

յաշխարհն խալանդրաց¹: 13 Եւ² բացին զգրունս Ալանաց եւ³ հանին գունդ⁴ բազում ի Հոնաց եւ կռուեցան⁵ զմի ամ ընդ Աղուանից⁶ արքային:

14 Եւ թէպէտ⁷ պակասեցան եւ ցրուեցան զաւրք նորա, սակայն զնա⁸ ոչ կարացին ածել ի հաւանս, այլ եւ հարուածք մեծամեծք հասին ի վերայ նոցա⁹ 10 էր, որ կռուով եւ էր, որ հարաչար¹¹ արտիւք ծիւրեցան¹²: 15 Եւ յերկարել¹³ պաշարմանն¹⁴ Մեծ Կողմն¹⁵ աշխարհին աւերեցաւ¹⁶, 17 այլ ոչ ոք¹⁸ 19 ի նմանէն²⁰ բաժանեցաւ:

16 Ապա²¹ յղեաց առ Վաչէ թագաւորն Պերոզ. «Զքոյրդ իմ, ասէ²², եւ զքեռորդիդ ի բաց տուր ածել²³, զի ի բնէ մոգ²⁴ էին²⁵, եւ²⁶ դու քրիստոնեայ²⁷ արարեր²⁸. եւ աշխարհդ քո քեզ լիցի»:

17 Իսկ երանելի²⁹ այրն³⁰ ոչ³¹ ի վերայ տէրութեանն կռուէր, այլ յաստուածա-

պաշտութեանն մրցէր: 18 Եւ ետ տանել զմայրն եւ զկիսն, եւ զաշխարհն բովանդակ³² ի բաց եթող, եւ ինքն զաւետարանն առ³³ եւ ի բաց կամէր գնալ: 19 Զայն լուեալ թագաւորին Պարսից³⁴ Պերոզի³⁵ ի³⁶ զիղջ³⁷ եկեալ, զամենայն վնասն ի հայրն³⁸ իւր արկանէր. անսուտ երդմունս կնքէր³⁹ եւ տայր տանել⁴⁰ առ նա, եթէ⁴¹ յաշխարհէդ⁴² միայն մի՛ գնար⁴³, եւ զոր ինչ⁴⁴ ասես⁴⁵, առնեմ:

20 Իսկ⁴⁶ սա հաճեցաւ միայն զսեպհաւանն⁴⁷ առնուլ⁴⁸ բաժին իւր, զոր ի հաւրէն էր առեալ հազար երդ: 21 Առ զայն ի թագաւորէն եւ նստաւ ի նմա⁴⁹ միայնակեցաւ⁵⁰ հանդերձ. եւ այնպէս անզբաղապէս կեայր⁵¹ ըստ⁵² Աստուծոյ: 22 Եւ ոչ յիշեաց⁵³ ամենեւիմբ⁵⁴, եթէ⁵⁵ 56 թագաւոր լեալ իցէ յառաջ⁵⁷: 23 Այս եղեւ վարք նորա⁵⁸:

1 adghw աղուանդրեայ
2 m չիբ եւ
3 m չիբ եւ
4 g գգունդ
5 g ի մի km ամ մի
6 h աղուան
7 a թեպէտ
8 bceir հաւան ոչ կարացին զնա ածել
9 k նորա
10 l չիբ էր որ
11 c չարչար
12 ac ծոյրեցան dw ծոյրեցան g ծոյրեցան
13 abd յերկարեալ ahkm երկարեալ
14 d պաշարման
15 crs կողմ
16 adgh աւերեցաւ
17 s չիբ այլ ոչ ոք
18 dhc չիբ ոք
19 s չիբ ի նմանէն բաժանեցաւ
20 c նմանեն bklm նմանէ
21 bceirs չիբ ապա
22 bclr չիբ ասէ
23 h ասէ փիս ածել
24 l մոգ
25 a եին bers եմ դոքա (b դոքայ) c եմ
26 b չիբ եւ
27 e քրիստոնայ
28 d արարիւր
29 b երանելի
30 adh այր g այրս k այն փիս այրն

31 m ոչ եթէ այդ
32 a բաւանդակ
33 cl էառ
34 adghkmw չիբ պարսից
35 bceirs չիբ պերոզի
36 cers եւ ի
37 bdeirs գեղջ
38 adghkmw հայր
39 c կըմբէր
40 dl տանիլ
41 a եթե
42 l յաշխարհէ cr աշխարհէդ
43 bcer գնալ
44 h ին փիս ինչ
45 ceirs ասես
46 bceirs չիբ իսկ
47 abcegr զսեպհաւանն
48 l էառ
49 b նմայ
50 cr միանյակեցցի
51 bcler կայր h կեար
52 k ընդ փիս ըստ
53 c յիշեաց d իշխեաց
54 bcelmrs ամենեւիմ
55 a եթե
56 bcler լեալ է (l էր e չիբ է) թագաւոր յառաջ
57 m յառաջն
58 b նորա s սորա

ԳԼՈՒԽ¹ ԺԱ

Թուղթ Գիւտայ² եպիսկոպոսի
առ սուրբն³ Վաչէ

1 Լի⁴ երկնաւոր շնորհաւքն⁵ 6 Աստուծոյ, ողջոյն: 2 Ի ճառս սուրբ սիրոյ քոյ⁷ առաքինութեան ի կամս⁸ կամաց անձին իմոյ բղխեցան⁹ միտք իմ երկնաւոր զաւրութեամբն՝ յաւժարեցայ^{10 11} պատմող լինել բանիւ:

3 Եւ^{12 13} ահ անկաւ¹⁴ ինձ մեծ եւ¹⁵ ահագին եւ բարձրագոյն, քան¹⁶ գերկինս երկնից եւ¹⁷ խորագոյնս¹⁸, քան զներքին կիսագունդն: 4 Եւ յամենայն¹⁹ կողմանց շուրջ²⁰ պաշարեաց զինեւ²¹ ի վեր եւ ի վայր, ի վերջ եւ յառաջ, յաջ եւ յահեակ. փախչել²² ոչ կարեմ եւ խորամուկ²³ լինել²⁴ երկնչիմ: 5 Մի²⁵ եթէ²⁶ գուցէ ընկղմիցիմ որպէս^{27 28} Պետրոս²⁹ առաքեալ³⁰ ի ծով³¹

- 1 achx չիֆ գլուխ
- 2 b qhutay adghw գտայ
- 3 d upraqam
- 4 adgw չիֆ լի
- 5 bkm շնորհոֆ
- 6 km չիֆ աստուծոյ ողջոյն w աստուծոյ երկնաւոր շնորհոֆն ողջոյն
- 7 ls fnoy e fnyu abdhkmw fn
- 8 km չիֆ կամս
- 9 bcelrs բախեցան dkm բղխեցին
- 10 abcdehrrsw յօժարեցի
- 11 cglmrs պատմող լինիլ
- 12 km բայց փիս եւ
- 13 a անդաւ b ահաստկաւ փիս ահ անկաւ ers ահա թուի փիս ահ անկաւ
- 14 l սակաւ փիս անկաւ
- 15 es չիֆ եւ
- 16 agkm երկնի երկինս b գերկին ի երկինս d գերկինս երկնի ah գերկնի երկինս
- 17 cr չիֆ եւ
- 18 bcdehrrsw խորագոյն
- 19 es ամենայն
- 20 cers չիֆ շուրջ
- 21 abcehlrs qihu
- 22 dl փախչիլ
- 23 km խորամուկ
- 24 cl լինիլ
- 25 bcdehrrsw չիֆ մի
- 26 a եթե h միթէ
- 27 bcelrs իբրեւ փիս որպէս

անդնդային³², բայց եթէ³³ Տէր Յիսուս ձեռն կարկառուցու³⁴ յաւգնականութիւն: 6 Յայս³⁵ սակս³⁶ քաջալերեցայց եւ յանմուխդ³⁷ մխեցայց: 7 Քանզի բան ունիմ մտաց գործի, եթէ^{38 39} գտից⁴⁰ ինչ հիւթ յաննիւթ⁴¹ հոգեկիր⁴² յառաքինութենէ աւրանց քաջաց⁴³, որք զհրեշտակս ածին⁴⁴ ի⁴⁵ զարմացումն եւ անգիր աւրինաւք անձամբ անձանց⁴⁶ աւրէնք եղեն, եւ⁴⁷ առանց⁴⁸ աւրինաց զՏէրն⁴⁹ ի վեր ծանեան եւ զեղեալսն⁵⁰ գիտացին⁵¹ ընդ աւրինաւք, 52 եւ առանց⁵³ առաջնորդի⁵⁴ եւ⁵⁵ մարգարէի ուրուք եւ⁵⁶ կամ երկնաւոր հրեշտակի աստուածատեսք եղեն:

8 Արդ՝ ահա՛ յորմէ⁵⁷ երկուցեալն⁵⁸ էի⁵⁹, ի⁶⁰ ձեռն սիրոյ մաւտիմ⁶¹, եւ յուսով մեր-

- 28 km առաքեալն պետրոս
- 29 bcelrs գպետրոս
- 30 bcers առաքեալն
- 31 g doq e donq
- 32 acr անդրնդային
- 33 a եթե
- 34 gk կարկառեցէ e կարկառացու m երկարեցէ
- 35 S' - W - 24 - 32
- 36 bcelrs յայսմիկ
- 37 abgh սակաւ celrs սակաւ մի km սակաւս
- 38 km յամուխս
- 39 a եթե m միայն թէ
- 40 adgmsw գտցի ինչ հիւթանիւթ
- 41 h գտցէ
- 42 e հիւթաննիւթ s հիւթանիւթ
- 43 bcelr չիֆ հոգեկիր
- 44 cers քաջանց
- 45 g ածեն
- 46 b չիֆ ի
- 47 adhkmw անձին
- 48 km չիֆ եւ
- 49 abcdehrrsw գառանց
- 50 abcdeghrrsw տէրն
- 51 km ընդ օրինոֆ գիտացին
- 52 g գիտացեն
- 53 m չիֆ եւ առանց ... եղեն
- 54 cr գառանց
- 55 bcelrs միջնորդի
- 56 adhw չիֆ եւ
- 57 adghkw չիֆ եւ
- 58 d չիֆ յորմէ
- 59 w երկուցեալս
- 59 bl էր
- 60 adhw ձեռն մաւրիմ
- 61 bs մօրիմ

ձենամ, եւ հաւատովք¹ աներկիւղ² հաս-
տատիւմ³, եւ սկսանիւմ⁴, ուստի⁵ արժանն⁶ է⁷
սկսանել⁸: 9 Որպէս յառաջագոյն սէրն
Քրիստոսի բնակեաց⁹ ի նախնւոյն¹⁰ ձե-
րում¹¹ Ուռնայրի¹², նախանձ¹³ երկնաւոր ե-
բեր¹⁴ ընդ Տրդատայ¹⁵ 16 Հայոց արքային.
իբրեւ լուաւ¹⁷ զմեծամեծ սքանչելիսն¹⁸
Աստուծոյ, որ¹⁹ ի ձեռն սրբոյն Գրիգորի
նշանք եւ արուեստք գործեցան յաշխար-
հին²⁰ Հայոց, 21 վաղվաղակի դառնալ սո-
ցա²² ի բազում շաւղաց²³ մոլար²⁴ ճանա-
պարհին²⁵ առ մի ճշմարիտն²⁶ Աստուած:
10 Աստուածածանաւթութեամբ²⁷ եւ բա-
րեկամութեամբ ի բաց ընկեցին զծանրա-
տաղտուկ²⁸ զլուծն²⁹ հեթանոսաց, 30 թաւ-
թափեցան, թեթեւացան, թեւակոխեցին³¹,
թռան եւ³² յերկինս ճախրեցին³³:

11 Զայս³⁴ լուեալ քաջին Ուռնայրի՝ ոչ
դլաց³⁵, եւ³⁶ ոչ դադարեաց, եւ ոչ³⁷ ի
ձեռն³⁸ ծառայական հրեշտակի³⁹, այլ ինք-
նին մեծ թագաւորն մեծամեծաւք⁴⁰ նախա-
րարաւք եւ բազմագունդ⁴¹ զաւրաւք⁴²
գայր հասանէր⁴³ յաշխարհն⁴⁴ Հայոց, յան-
դիման⁴⁵ լինէր հսկայազաւր⁴⁶ թագաւո-
րին⁴⁷ Տրդատայ⁴⁸: 12 Իսկ նորա եղբայրա-
բար⁴⁹, սիրով եւ⁵⁰ 51 բարեկամութեամբ ըն-
կալեալ՝ զբոլորայնովքն⁵² առաջի առնէր
նմա⁵³, զներքին եւ զարտաքին խոր-
հուրդս⁵⁴ մերկանայր եւ դնէր⁵⁵ առաջի նո-
րա՝ հանդերձ սրբովն Գրիգորիւ եւ ամե-
նայն բազմութեամբ⁵⁶ զաւրացն Հայոց:
13 Խոնարհէր թագաւորն ծեր⁵⁷, անկա-
նէր⁵⁸ եւ պատէր⁵⁹ զոտիւք⁶⁰ եւ զձեռաւք⁶¹
62 սրբոյն Գրիգորի, պատմէր զամենայն

1 ekln հաւատով
2 c աներկիւղ h երկիւղ
3 z հաստատիւմ
4 rs սկսանիւմ
5 a ուստ
6 bcelrs արժան
7 ahw չի՞ է
8 dl սկսանիլ
9 l քնակեցաւ
10 km նախնին bders նախնոյն
11 bcelrs fn km ձեր
12 km յուռնայր
13 m եւ նախնա
14 l էրբր
15 c տըրդատա
16 bcelrs արքային հայոց km արքայի թագաւորին
17 bcelrs ի լսել
18 d սքանչելիս
19 l որք
20 z յաշխարհիս
21 k դառնալ վաղվաղակի
22 bclrs նոցա d չի՞ սոցա
23 z շաղուաց
24 d ի մոլար
25 bcelrs նամապարհի մի ունի միայն z-ը
26 bcelrs նշմարիտ
27 cdghsw ծանօթութեամբ km որոյ ծանօթութեամբ r
աստուածանօթութեամբ
28 hz զծանր աղտաղտուկ
29 bcelrms լուծն
30 acdghkmw թեթեւացան թօթափեցան (d թեթեւեցան
a թեթեւացան) z սքափեցան
31 adghkmw թեւակոխեցան
32 adgkw ի

33 abccegrsw նախրեցան d նգնեցան
34 z գայն
35 kz դլացաւ
36 crz չի՞ եւ
37 z ոչ թէ
38 d ձեռնին
39 adhw հրեշտակին
40 bcelrms մեծամեծ
41 bcelr քաղմագումար
42 c զաւրովք ehrs զօրովք
43 a հասանայր
44 z աշխարհս
45 mz եւ յանդիման
46 cr հսկայծեւ եւ սկայածեւ dw սկայագոր ers հսկա-
յածեւ a սկայագոր h սակագոր
47 h արքային
48 ce տրդատա adghkmw չի՞ տրդատայ
49 z եղբայրական (եղբարական)
50 abcdehlrs wz չի՞ եւ z նա
51 bcelrs ընկալեալ բարեկամութեամբ e սիրոյ ընկա-
լեալ բարեկամութեամբ
52 adghkmw բոլոր զինքն փիս զբոլորայնովքն (k զբո-
լոր m նգա բոլոր) z զբոլոր զինքն
53 b նմայ
54 bclrs խորհուրդն
55 z տանէր փիս եւ դնէր
56 z քաղմութիւն
57 abklmw ձեր
58 e եւ անկանէր
59 l պատիւր
60 bcelrs գոտովք
61 cers զանոովք (c ձեռովք)
62 սրբոյն գրիգորի. ունի միայն z

մոլորութիւն¹ հեթանոսաց եւ ինքն² խոստովան լինէր վասն տգիտագործ մեղացն յանցանաց³:

14 Քաջալերէր զնա սուրբն Գրիգորիոս⁴ ի գալուստ մարմնաւորութեան Որդւոյն⁵ Աստուծոյ, որ ի թողութիւն եկն եւ ոչ ի դատապարտութիւն⁶, ի կեցուցանել եւ ոչ ի մեռուցանել. եւ յառաջ անցելոցն⁷ ի հոգոյ կեանս⁸ խոստացաւ⁹: 15 Զայս ամենայն իբրեւ¹⁰ լսէր¹¹ թագաւորն ծեր¹², ինքն եւ ամենայն զաւրքն, որ¹³ ընդ նմա¹⁴, զառուրս¹⁵ քառասունս¹⁶ պահուց¹⁷ աւանդէին¹⁸ զանձինս իւրեանց՝ ի բաց հրաժարելով¹⁹ յառաջին²¹ ըստգտանելի²² գործոցն²³: 16 Եւ յառուրն յիսներորդի²⁴ իբրեւ²⁵ ուրացանն²⁶ ի սատանայէ եւ յամենայն գործոց նորա եւ խոստովանեցան²⁷ երկրպագել²⁸ զՍուրբ²⁹ Երրորդութիւնն³⁰,

էջ³¹ թագաւորն յամենասուրբ³² ջուրն³³ եւ ամենայն զաւրքն ընդ նմա³⁴: 17 Եւ կատարեաց զնոսա քահանայապետն³⁵ ի³⁶ վերստին³⁷ ծնունդն³⁸ ի³⁹ յերկնաւոր որդեգրութիւնն⁴⁰, ելին⁴¹ ամենեքեան⁴² լցեալ⁴³ Հոգւովն Սրբով⁴⁴: 18 Ի⁴⁵ նմին ժամանակի շնորհեցաւ նոցա այր մի երանելի՝ ձեռնադրեալ յեպիսկոպոսութիւն⁴⁶ ի Հռովմ⁴⁷ քաղաքէ, որ եկեալ էր⁴⁸ ընդ Տրդատայ⁴⁹ արքային⁵⁰:

19 Այսու երկնաւոր բարեաւք⁵¹ լցեալ՝ եկն Ուռնայր արքայ⁵², եմուտ յաշխարհէ⁵³ Ադուանից, ուսոյց⁵⁴ եւ կատարեաց⁵⁵ զնոսա առաքելական կանոնաւք⁵⁶: 20 Ընկալան ամենեքեան⁵⁷ զգրոշմն⁵⁸ երկնաւոր⁵⁹ եւ գրեցան ի դպրութեան⁶⁰ կենացն⁶¹:

- 1 km մոլորութիւնս
- 2 kmz չիբ ինքն
- 3 adg անցելոցն kmwz անցելոց
- 4 d գրիգորիս
- 5 crz որդոյն
- 6 d դատապարտիլ abceghlrsw դատապարտել
- 7 cer յանցելոցն
- 8 l կեան
- 9 bcelrs խոստացեալ
- 10 z չիբ իբրեւ
- 11 es լսէ
- 12 addegklmsw ծեր
- 13 bcelrs չիբ որ
- 14 b նմայ
- 15 a զաւմ
- 16 adghkmsw քառասուն
- 17 bedglmsrk պահոց
- 18 z աւանդէին եւ զանձինս
- 19 a աւանդելին
- 20 h հրաժարով
- 21 acdh զառաջին եւ զառաջինն
- 22 bedeglmsrw ստգտանելի z իստունգանելի
- 23 bceklmsr գործոց
- 24 l յսներորդի
- 25 z իբր
- 26 adeghmws ուրացան
- 27 adhw խոստովանեցին
- 28 adhw չիբ երկրպագել s երկրպագանել z երկրպագելի
- 29 s չիբ գտուրք

- 30 երրորդութեանն beglms յիբրորդութիւնն a երրորդութիւնն d երրորդութիւն
- 31 cers եւ էր փխ էջ
- 32 h ամենասուրբ
- 33 kz ջուրն
- 34 b նմայ
- 35 b քահանայապետն
- 36 bcelrs չիբ ի
- 37 c վերստին
- 38 bcelr ծնունդ
- 39 beklms չիբ ի
- 40 kz յորդեգրութիւնն bcelr որդեգրութիւն adghmsw երրորդութիւնն
- 41 m եւ ելին
- 42 w ամենեքին
- 43 adghw չիբ լցեալ l լցեալ
- 44 d սրբովն
- 45 cers եւ ի
- 46 a յեպիսկոպոսութիւն
- 47 bcelrsw հռովմ gz հռովմ
- 48 bcelrs չիբ էր
- 49 c տրդատա e տղատա
- 50 blz արքայի
- 51 adhw քարով c քարեաւ. լցեալ ունեն միայն kz
- 52 c արքա
- 53 adghkmsw յաշխարհն r յաշխարհս chs յաշխարհս
- 54 adghmw ուսաւ
- 55 h կատարես
- 56 bcelrs կանոնաւ
- 57 a ամենեքեան w ամենեքին
- 58 belrs գրոշմ
- 59 bcelrsz կենաց փխ երկնաւոր
- 60 hw դպրութիւն bcelrsz ժառանգութիւն փխ ի դպրութեան
- 61 bcelrs երկնից kz երկնաւոր փխ կենացն

21 Հալածեցան դեւք աշխարհիդ¹, խափանեցան զոհք եւ ճենճերք, ամաչեաց մոլորութիւնն, բարձրացաւ ճշմարտութիւնն², թագաւորեաց լոյսն աներեւոյթ, մերժեցաւ կամակոր³ խաւարն, կարգեցան երեխայրիք եկեղեցւոյ, տասանորդեցան պտուղք կալոց⁴ եւ Հնձանաց⁵, անդոց⁶ եւ շտեմարանաց⁷, խաշանց եւ ամենայն ընտանի անասնոց: 22 Նաեւ զհող⁸ երկրին եւս⁹ ի նոյն վիճակեցոյց¹⁰ եւ հաստատեալ կալաւ կարգ ուղղութեան առ նախնեաւքն¹¹ ձերովք¹², եւ հարբն քով¹³ երանելեալ¹⁴ եւ մեծամեծ հաւովքն եւ¹⁵ հանւովքն¹⁶ մինչեւ ի ժամանակս քոյոյ¹⁷ սքանչելի տէրութեանդ¹⁸:

23 Վիշապն, որ հինն¹⁹ էր յաւուրցն²⁰ առաջին²¹ մարդոյն, ետես²² զչքնաղ ծնունդ²⁴ քոյոյ²⁵ բնութեանդ. առաջինն ի

հայրենի հաւատոյն²⁶,²⁷ երկրորդ որ²⁸ ի գոռոգ²⁹ վիճակէն³⁰:

24 Յոյժ կասկած ի միտ³¹ անկաւ³² չարասէր թշնամոյն³³, եթէ³⁴ գուցէ³⁵ ընդ որս եղեւ մուտ կենաց³⁶ յաշխարհս³⁷ Աղուանից³⁸ ընդ այն ծնունդ եւ մուտ⁴⁰ ճշմարտութեանն⁴¹ յաշխարհն⁴² արեւելից⁴³:

25 Շտապեցաւ, տազնապեցաւ, տարակուսեցաւ առաւել քան յաւուրսն⁴⁴ Յոբայ⁴⁵ արդարոյ: 26 Ժողովեաց գումարեաց⁴⁶ զգաւրսն⁴⁷ իւր խաւարայինս⁴⁹, յայտնեաց⁵⁰ նոցա զախտն չար, որ տանջէրն⁵¹ զնա: 27 Ամենեքեան⁵² զահի⁵³ հարան եւ դողացին⁵⁴ ի⁵⁵ միաբանութիւն եկեալ, եւս⁵⁶ իրացն⁵⁷ խնդրեցին⁵⁸. «Մի՛ այդպէս⁵⁹, ա-

1 z աշխարհին
2 d ճշմարտութիւն
3 կամակոր ունի միայն z. բոլորը՝ կամաւոր
4 bceklmrs կալոյ d կալաց
5 bceklrs հնձանից cr հնձանից
6 z անդույ
7 adgmw շարանաց
8 km հող
9 km չի՛ք եւս
10 km վիճակեցաւ
11 bceklrs մախնովքն d մախնով
12 bceklrs չի՛ք ձերովքն hz ձերով
13 z ձերով առ մեծամեծ հաւովքն եւ հանովքն ձերով եւ հարբն քով երանելեալ
14 a երանելով
15 adgkmw հանովքն (k հանովքն w հանովքն) եւ հարբն քով (d gkm քով)
16 h հանովքն bceklrs հանովքն (cr հանովքն)
17 ah fn ah քով w քով z քով ah քով cr քով
18 a տերութեանդ
19 z հին
20 adh աւուրցն bceklrs յաւուրցն gm աւուրց
21 km յառաջին
22 l էտես
23 b բնութեան քով առաջին մարդոյն ետես զչքնաղ ծնունդ բնութեան քով առաջինն
24 r բնութեան քով cl բնութեան քով (c քով)
25 a քով

26 aeghklmswz km հաւատոյ
27 km չի՛ք երկրորդ ... վիճակէն
28 bceklrs չի՛ք որ
29 c չի՛ք գոռոգ
30 dw վիճակին
31 km միտ
32 bceklrs անկաւ
33 bchr թշնամոյն
34 a եթէ bceklrs եթէ
35 m չի՛ք գուցէ
36 z աղուանից աշխարհիս
37 kz որ աշխարհս r յաշխարհն c աշխարհս
38 km արեւելից քով աղուանից
39 m ընդ այն եւ մուտ ծնունդ k ընդ մոյն եւ մուտ ծնունդ z ընդ սոյն
40 g եւ մուտ քով եւ մուտ
41 bceklrs ճշմարտութեան
42 es չի՛ք յաշխարհն
43 k աղուանից քով արեւելից z յարեւելից
44 bklrz յաւուրս h զաւուրսն
45 m յովքայ e յովք cz յովք
46 km եւ գումարեաց
47 b չի՛ք զգաւրսն ... խաւարայինս
48 celmsr qզգոյս
49 l խաւարինս
50 b չի՛ք յայտնեաց
51 bceklrs տանջէր
52 a ամենեքեան w ամենեքեան
53 adghw քով քով զահի m ի սուգ
54 adghmw դողացան
55 w եւ ի h եւ քով ի
56 gkm քով
57 d յիրացն
58 kz խնդրէին
59 h չի՛ք այդպէս

սեն, տազնապեր¹ 2 յանձն³ քո, ո՛վ քաջդ⁴.
կանուխ է մոլորութիւնս⁵ մեր, քան
զճմարտութիւնն⁶ նորա. տկար գաւազա-
նաւն⁷ 8 առաջին մարդոյն յաղթեցեր, մեծ
թագաւորաւս⁹ տղայոցն¹⁰ չկարե՞ս¹¹ կալ
առաջի»: 28 Զայս ասացին եւ զհամատա-
րած ծովն շարժեցին¹² ի վերայ¹³ քո: 29 Ի-
ջին ի նա¹⁴ աւդք¹⁵ մըրկածինք¹⁶, շարժեցին
եւ յուզեցին¹⁷ ի վերայ¹⁸ նորա զբազմու-
թիւն ալեաց: 30 Սկսաւ մըմռել¹⁹, ելանել,
տարածանել²⁰, ապականել²¹ զգաշտս եւ
զլերինս: 31 Եկն եհաս ի վերայ²² քո²³
միանգամայն բազմութիւն ազգաց²⁴ հե-
թանոսաց՝ ահաւոր գազանաւք²⁵, խառ-
նադրոշմն²⁶ նշանաւք²⁷, բազմաձայն փո-
ղաւք²⁸, գալարափող²⁹ գոչմամբ³⁰, անտա-
ռախիտ³¹ նիզակաւք, ճառագայթաւոր

սուսերաւք, ոսկեկմբեայ³² վահանաւք³³,
թանճր եւ ստուար³⁴ մկնդաւք³⁵: 32 Հողե-
ղէնքն³⁶ 37 զհոգեղէնսդ³⁸ երկեցուցանէին³⁹,
եւ⁴⁰ ապականացուքն զանապականսդ⁴¹
կամէին⁴² կորուսանել, եւ անաստուածքն
զաստուածային⁴³ շառաւիղդ⁴⁴ կամէին⁴⁵
յարմատոցն⁴⁶ կտրել. երկիցս⁴⁷ եւ երիցս
պարտեցան⁴⁸ եւ ոչ ամաչեցին⁴⁹:

33 Իսկ այն, որ նստի⁵⁰ յերկնից⁵¹ եր-
կինս⁵² եւ տեսանէ⁵³ զաշխարհս ամենայն
ականելով⁵⁴ եւ կշռելով զբարի⁵⁵ աւրէնս,
եւ որ⁵⁶ 57 ընդդէմ իցեն, ետես⁵⁸ զքեզ միայն
աւրինաւոր⁵⁹, թոյլ ետ պատել⁶⁰ 61 շուրջ
62 զքեւ բոց⁶³ սաստիկ հնոցին⁶⁴: 34 Վառե-

1 բոլոր ձեռագրերը՝ տազնապիր, միայն՝ dr տազնա-
պիր

2 bcelmrs ով քաջ յանձն քո

3 հ անձն

4 adhkwx ով քաջ

5 bcelrs մոլորութիւն

6 z զմշարտութիւն

7 bcelrs գազանով հշ գազանաւ

8 gkm յաղթեցեր առաջին մարդոյն

9 d թագաւորաւս abceghlrsw թագաւորովս

10 cr տղայոցն

11 bcelrs կարես չ չիք չկարես

12 gkm չիք ի վերայ

13 gkm չիք քո ... շարժեցին

14 bclr առ նոսա փխ ի նա es չիք ի նա

15 bcelrs յողք

16 c մըրկածին

17 a յուզեցին հ չիք եւ յուզեցին

18 adhkwx չիք ի վերայ c վերա

19 gm մոմռալ

20 dkw տարածանիլ b տարածել

21 d ապականիլ gm եւ ապականեն

22 e վերա

23 dg քոյ

24 h գորաց փխ ազգաց

25 bcelrs գազանով

26 dersh խառնադրոշմ

27 bclr նշանովք es նշանակովք

28 bcelrs փողով

29 bcelr դալարափիլ

30 be կոչմամբ m գոչմամբ

31 b անդառախիտ

32 a ոսկեկմբեաւ ce ոսկեկմբեաւ bi ոսկեկմբեաւ h ոս-
կեկմբեայ r ոսկեկմբեայ

33 ah վահանեաւք

34 a ուստուար crs սստվար e ստվար

35 b մկնդայիւք adgkmw մկնդակովք h մկնդակովք

36 h հողեղէնդ bcl հողեղենքն

37 cer զարհուրեցուցանէին գիտեղէնդ r զարհուրե-
ցուցանեն գիտեղէնդ

38 b գիտեղէնդ d ոգեղենք գիտեղէնդ

39 a երկեցուցանին bcl զարհուրեցուցանեն d երկնե-
ցուցանէին h երկեցուցանեն

40 k չիք եւ

41 bcers զանապականդ

42 a կամենին s եւ կամենին

43 h աստուածային

44 ers շառավիղդ gl շառավիղդ adcmr շառաւիղդ

45 a կամենին

46 bglrs յարմատոյ m յարմատաց h յարմատոցն

47 e երկնիցս

48 k մարտեցան

49 bclrs ամաչէին

50 aghkm նստին

51 bcelrs յերկնի

52 gk յերկնիս

53 bcelrs զամենայն (c զամ) աշխարհս

54 adgh յականելով bcelrs եւ յականելաւ

55 bcelrs եւ որ գրարի

56 g որք

57 s ընդիմեցեն

58 l էտես

59 h յօրէնս

60 d պատիլ

61 abcdgghkmrs զքեզ շուրջ w զքեւ շուրջ

62 h չիք զքեւ բոց

63 cers բոցաւ b նոցաւ

64 bcels հնոցին

ցան, բորբոքեցան եւ այրեցան իբրեւ¹ փուշք^{2 3} ի մէջ հրոյ⁴: 35 Նմանեցար⁴ երից մանկանցն ի հուր⁵ հնոցին⁶, ⁶զգաւրութիւն հրոյն շիջուցեր⁷, զխոշորութիւն⁷ կայծականցն⁸ ի կակղութիւն վարդի փոխեցեր, զմղձկութիւն⁹ ծխոյն ի սպիտակութիւն շուշանի շրջեցեր, զայրեցող¹⁰ բնութիւն հրոյն¹¹ յարարող զաւրութիւն¹² սովորեցուցեր¹³, ¹⁴զերրորդութիւնն¹⁵ Աստուծոյ յերկնից յերկիր ածեր քեզ յաւգնականութիւն¹⁶: 36 Իմաստունք¹⁷ նոցա¹⁸ յիմարեցան¹⁹, ²⁰քաջն²¹ նոցա վատեցան, սպառնալիքն²² նոցա դադարեցին²³, ²⁴նահատակք նոցա զաւղեցան²⁵, բազմութիւնք²⁶ նոցա²⁷ սակաւացան²⁸:

37 Երանի է²⁹ քեզ եւ երանի է³⁰, որ³¹ մերձ³² են³³ առ³⁴ քեզ: 38 Սակաւ էիր³⁵ թուով եւ անթիւ եղեր բազմութեամբք³⁶, սակաւ էիր³⁷ յայտնէաւք³⁸ եւ անթիւ եղեր³⁹ անյայտնեաւք⁴⁰. ⁴¹Նիզակ քո նիզակ Յեսուայ⁴², եւ սպառազինութիւնք⁴³ քո սպառազինութիւնք սպարապետին Աստուծոյ. ձայն փողոյ քոյ⁴⁴ իբրեւ⁴⁵ ⁴⁶զձայն⁴⁷ հրեշտակապետին Աստուծոյ, որ⁴⁸ իջանէ ընդ նմա⁴⁹ յաւուրն յարութեան: 39 Ձայնն⁵⁰ նորա, որ⁵¹ զերկիր⁵² շարժէ⁵³, զվէմս դղորդէ⁵⁴, զգերեզմանս⁵⁵ աւերէ, զմեռեալս յարուցանէ, զհնացեալս⁵⁶ նորոգէ, զդատաստանս⁵⁷ հատուցանէ⁵⁸ ոմանց⁵⁹ ի⁶⁰ ձախակողմն եւ ոմանց

1 cers որպէս փխ իբրեւ
2 adgw զփուշք
3 bcelrs ի հուր փխ ի մէջ հրոյ
4 Տէ՛ւ Սաղ. ԶԺԷ 12
5 bcelrs ընտանեցար փխ նմանեցար km նմանեցար դու
6 adghkmw չիբ հուր c ըզհուր փխ ի հուր
7 Տէ՛ւ Գ ՄԿ. Գ 5
8 h չիբ զգորութիւն հրոյն
9 Տէ՛ւ Եբ. ԺԷ 34
10 e զխոշորութիւն
11 bels կայծականց
12 bclrs զմղձկութիւն k եւ զմղձկութիւն
13 l զայրեցող d զայրացող
14 abcdeglsrw հրոյ
15 c զօրութիւնն
16 e սովորեցուցել
17 bcklmr զերրորդն աստուած
18 km եւ զերրորդն adegmsw զերրորդն
19 h օգնականութիւն
17 adgh իմաստութիւնն m իմաստութիւնն
18 b նոցայ
19 s յիմարացան
20 bcelrs քաջ վատացան (չիբ նոցա)
21 km քաջ
22 bcekmlrs սպառնալիք
23 dkm դադարեցան
24 d նահատակքն նոցին
25 bcer զօղեցին l աղօղեցին
26 m եւ բազմութիւնն d բազմութիւնն
27 d չիբ նոցա
28 b սակաւացան

29 k չիբ է
30 bckms չիբ է
31 l որք
32 adhw մերձեցին փխ մերձ են
33 gkm իցեն փխ են
34 s չիբ առ
35 a եիր
36 cemrs բազմութեամբ
37 bclrs եկիր փխ էիր
38 bclrs յայտնով e յայտնող
39 belr էիր փխ եղեր
40 b անյայտնիւ c elr անյայտիւ s անյայտով
41 bcelrs նիզակքն fn նիզակք
42 ah յեսուայ cr յեսուա l յեսուայ bel յեսուայ
43 Տէ՛ւ Եբ. ԺԷ 8-16
43 a սպառազինութիւնն fn bdegim չիբ սպառազինութիւնն
44 bels fn
45 e եւ եւս փխ իբրեւ
46 adghkmw չիբ ձայն ... հրեշտակապետին աստուծոյ
47 e ձայն
48 adghkmw եւ փխ որ
49 bl նմայ
50 adghkw ձայն m ձայն
51 bcrs չիբ որ
52 e երկիր
53 adghw շարժեաց
54 cdgkm դղորդէ es դղրտէ
55 e զգերեզմանսն
56 abd l ըզհնացեալսն c հնացեալս
57 adeghkmw զդատաստանսն
58 s յարուցանէ փխ հատուցանէ
59 d ոմանք
60 bkm չիբ ի

ի յաջակողմն: 40 ¹Այս Աստուծոյ միայն է
եւ ²նմա ³վայել է. իսկ ⁴քեզ իբրեւ ⁵հաւա-
տարիմ ծառայի եւ սիրելւոյ ⁶եւ ժառան-
գաւորի ⁷արքայութեանն ⁸եւ շնորհս երկ-
նաւորս, զի ⁹զաւուրն ¹⁰յարութեան ¹¹բերէ ¹²
նմանութիւն: 41 Որ պարծէր ի ¹³չարն,
տագնապեցաւ. որ խիզախէր ի ¹⁴մոլորու-
թիւնն ¹⁵, յիմարեցաւ ¹⁶: 42 Ամենայն ինչ ¹⁷
քո ¹⁸գնդին ¹⁹կրկին է ²⁰. եթէ ²¹զրահք ²²
էին ²³պահապանք ²⁴մարմնոյ, ընդ նմին
եւ ²⁵զրահքն ²⁶հաւատոյ. եթէ ²⁷սաղա-
ւարտ ²⁸էր ի ²⁹զգուշութիւն սուսերի, ընդ
նմին էր ³⁰եւ ³¹սաղաւարտ ³²փրկութեան.
եթէ ³³վահան ³⁴ուռնէի ³⁵ընդդիմահար

լանջացդ ³⁶ առաքինաց ³⁷, ընդ նմին ու-
նէիր ³⁸ եւ ³⁹զվահանն ⁴⁰ ⁴¹համբերութեան
հաւատոյ ⁴². եթէ ⁴³նետ ի կորովից ⁴⁴քոց
թռչէր ⁴⁵ուղղակի, ընդ ⁴⁶նմին եւ աղաւթք
սուրբք խնդրուածաց ⁴⁷քոց վաղվաղակի
գեր ⁴⁸ի վերոյ ⁴⁹գտանէին ⁵⁰, քան գերկինս ⁵¹
առաջի Աստուծոյ. եթէ ⁵²շողայր ⁵³սուսեր
ի բազուկսդ առաքինիսդ ⁵⁴, ⁵⁵ընդ նմին
լուսաւորութիւն հաւատոյ քոց ի մէջ
հրեշտակաց ⁵⁶ փայլատակմունս ⁵⁷արծա-
կէր ⁵⁸: 43 ⁵⁹Դրաւչակք քո ⁶⁰դրաւչակք
երկնաւորք ⁶¹եւ տէգք ⁶²նիզակի քո ճառա-
գայթաւորք ⁶³իբրեւ զլարս ⁶⁴արծաթոյ ⁶⁵ա-
րեգական:

44 Այս է, որ զահի հարեալ էի ⁶⁶ի
սկզբան ⁶⁷պատմութեանս, եթէ ⁶⁸զիարդ

1 km այն ձայն որ աստուծոյ d այս է աստուծոյ
միայն
2 w չի՞ք եւ
3 b նմայ
4 k չի՞ք իսկ
5 k իբրու
6 bcder սիրելոյ
7 bdes չի՞ք եւ ժառանգաւորի
8 bdes յարքայութեան dgmw արքայութեան
9 km որ փ/ս զի
10 g յաւուրն
11 d չի՞ք յարութեան a յարութեանն
12 bcers բերէր
13 bcers չի՞ք ի
14 bers չի՞ք ի
15 bdelmw մոլորութիւն
16 s յիմարացաւ
17 km ինչ
18 k բոյոյ
19 d գնդից
20 km եւ փ/ս է bcers էր փ/ս է
21 a եթե
22 d գրահիւ՛ւ c զըրահի՛ abeghlw գրահի՛
23 a եիւն
24 b պահպանի՛ cdegkmrs պահպան
25 d չի՞ք եւ
26 adkmw զրահի՛ cers գրահի՛ն aghlw գրահի՛
27 a եթե
28 cr սաղավարդ
29 e եւ փ/ս ի akhm չի՞ք ի
30 km չի՞ք էր
31 bcer երեւի փ/ս էր եւ
32 cr սաղավարդ
33 a եթե
34 c վահանի
35 a ունեիր

36 bcers լանջաց
37 lrs առաքինեացդ e առաքինեացն
38 a ունեիր
39 abcdehls w չի՞ք եւ
40 bcers վահան dkm զվահան
41 d հաւատոյ համբերութեան
42 b ի դատոյ փ/ս հաւատոյ aeghw հաւատոյ
43 a բե cdeghlsw թէ
44 bcers կորովեաց
45 cr բոչիւր b թողեր
46 adchl չի՞ք ընդ
47 km խնդրուածոց
48 a գէր
49 a վերոյ d վեր
50 bes գտանի cr գրտանի
51 crs գերկին
52 a եթե
53 a շաւղայր d շողայ
54 adghklmw առաքինիս
55 abdegklmw չի՞ք ընդ մմին
56 a հրշտակաց
57 adhw փայլատակունս gm զփայլատակունս k
զփայլատակմունս
58 a արծակեր d արցակեցեր
59 bclr դրոշմ ֆ դրոշմ es դրոշմ ֆ դրոշմ
60 dl ֆոյ
61 s երկնաւոր
62 adghkmw տէգ
63 kmw ճառագայթաւոր
64 km զլար d զլարս
65 bcelrs արծաթոյ
66 abcdeghlms է փ/ս էի
67 adhs w սկզբանէ
68 a եթե

կարացից բանիւ պատմել զայնմանէ, որ ի վեր քան զբանն¹ գտանի: 45 Բանս չորեքնիւթեայս² աշխարհս³ կարէ⁴ ասել⁵: 46 Եւ այս վիճակ ոչ ամենեցուն է⁷, այլ որ քաջն դեգերեցան⁹ յուսումնասիրութեանն¹⁰ ի¹¹ թուականին¹², յերկրաչափականին¹³, յաստեղաբաշխականին¹⁴, ¹⁵ ի¹⁶ բժշկականին եւ ապա¹⁷ ի ծայրս ծագաց հասին ի մարգարէականն, յառաքելականն¹⁸, յաւետարանականն¹⁹, որ է սկիզբն եւ ընձիւղումն²⁰: 47 Եւ²¹ թէպէտ եւ²² ունէի²³ զայս ամենայն արուեստս նիւթականաց²⁴ պատմող²⁵, եւ²⁶ էիր դու երբեմն նիւթական, այլ այժմ²⁷ զաննիւթոցն²⁸ ունիս զնմանութիւն²⁹: 48 Ընդ³⁰ արուես-

կին³¹ կշռեցից զքեզ՝ դու պայծառագոյն³² քան զարուեսակդ նշոյլս³³ արձակես: 49 Արուեսակն զվեց ամիս³⁴ արուեսակ է եւ զվեց³⁵ ամիս գիշերավար³⁶: 50 Դու³⁷ աւուր աւուր³⁸ արուեսակ եւ ի վեր քան զարուեսակ³⁹: 51 Արուեսակն⁴⁰ յայգուն⁴¹ պահու⁴² եւ եթ երեւի⁴³, իսկ դու ի քսան եւ ի չորս ժամս՝ ի տուրնջեան⁴⁴ եւ գիշերի: 52 Եւ⁴⁵ եթէ⁴⁶ զլուսին⁴⁷ ածից քեզ յաւրինակ⁴⁸, յոյժ ծիծաղելի է իմաստնոց. երկուտասան անգամ ի տարւոյն⁴⁹ վիժած⁵⁰, ժանգազոծ⁵¹, մանգաղաճեւ⁵², կիսագունդ, խոնաւալից, կիսալոյս, հիւանդոտ, գիշերազնաց, խաւարասէր, լուսատեաց, չղջանման⁵³, պակասընթաց⁵⁴, խաւարատանջ⁵⁵, բազում անգամ ի թաքուստ⁵⁶ մտեալ: 53 Իսկ դու լիալայն⁵⁷, բարձր լու-

1 klmw գրան փիւ գրանն km գի բանս

2 ah չորեքնութեաւ km զչորեքնութեանս c զչորեքնութեայ d չորեք նիւթէ g չորեքնութեան cr չորեքնութեայս

3 d այս աշխարհս k աշխարհ

4 adghkmw ոչ կարէ d չի կարէ

5 d ասիլ

6 e եւ ոչ այս վիճակ ոչ

7 adghkmw չի է

8 dklmw որոք քաջապէս

9 a դեգերեցան

10 bdegklm յուսումնասիրութեան rs ուսումնասիրութեան

11 bcers չի է

12 belrs թուականի

13 a յերկրաչափականին

14 bcels չի յաստեղաբաշխականին adghw յաստրանի

15 bcels չի է ի բժշկականին եւ

16 adgw չի է

17 g ապայ cers ապա եւ

18 g ի յառաքելականս bcels չի յառաքելականն d յառաքելականս h առաքելականն

19 d յաւետարանս h յաւիտեականս

20 cls ընձիւղումն ahw ընձուղումն d ընձիւղումն m ընձիւղումն այլոց k ձիւղումն այլոց

21 bcels չի է

22 ds չի է

23 a ունի

24 m նիւթականացս

25 bcers եւ պատմող dghl պատմող

26 abcdelw չի է

27 abcdelrsw չի է այժմ

28 bcels զնիւթոցն փիւ զաննիւթոցն e զնոյն

29 acdehlw նմանութիւն

30 d քստ փիւ ընդ

31 b արուեսկի erl արուեսկի adghkmw զարուեսակն

32 h պայծառ

33 gk զնշոյլս

34 gm արիւսակէ e արուեսակի bcde արուեսկէ

35 b վեց ցմ եւ վեց

36 bcels գիշերավարն

37 gkm իսկ դու

38 km յոր յաւուր

39 g արուեսակ փիւ զարուեսակ

40 bcs արուեսակ dw չի արուեսակն g արիւսակն r արուեսակ

41 s յայգուն a յայգոյն h այգուն

42 d պահի bhrsw պահուն aels պահոյն

43 bcels չի է երեւի

44 abcdgmw տունջեան

45 km չի է

46 a եթ

47 bcehkr զլուսինն

48 cehr օրինակ

49 bcer տարոյն d տարոյն

50 d վիժաց

51 e ժանգառն bcr ժանգառն r ժանգ հեւծ ah ժանգառն s ժանգ հիւծ k ժանգառն d ժանգառն l ժանգառն

52 d մանկաղաց a մանկաղաճ

53 km չղջանման w զղջանման adh չղջանման

54 b պակասալընթաց cr պակասալընթաց h պակասալն

55 aghkmw հրատանջ փիւ խաւարանտանջ

56 cgrsw թագուստ

57 w լիալայն փիւ լիալայն

սասարաս¹, աւետաբեր, հրեշտակակերպ², ուրախարար, քաջալերիչ, պայծառ եւ³ գեղեցիկ քան զամենայն հասակակից ընկերս⁴ քո⁵: 54 Ոչ ինչ բաւական քեզ բաւեմ ասել, որ քան զարեգակն ի վեր գտանիս, ոչ զնա թշնամանցից եւ զքեզ գովեցից, այլ⁶ զբնութիւն⁷ նորա պատմեցից քեզ. շեղագնաց⁸, թիւրընթաց, կողմնաւոր, ստուերաշուք⁹, հարաւաբնակ, ձմեռնատանջ, ամառնակէզ¹⁰, թաւնուտ¹¹ գարնանի¹² եւ¹³ երաշտուտ¹⁴ աշնանի¹⁵, գիշերակուլ, առաւաւտածին, ծաղկաթարշամ¹⁶, դալարացամաք, կենդանահալած ի¹⁷ ստուերս¹⁸ ի միջաւրէի, կիսաբաժին¹⁹ յաւուրն²⁰ ողջունի²¹. յիրաւի սմա²² յոյնք Ապողովն²³ կարգացին²⁴: 55 Եւ ապա եթէ²⁵ զգուզնաքեայ²⁶ ճառագայթս²⁷ ածցես²⁸

զմտաւքդ²⁹, ընդ³⁰ նմին եւ³¹ զայն³² գիտասջիր. գիշերաւ³³ է ծածկեալ, ամպովք³⁴ է³⁵ թաքուցեալ³⁶, փոշեաւք³⁷ է մղտացեալ³⁸ եւ³⁹ մորկաւք⁴⁰ է ալեկոծեալ⁴¹: 56 Դու արեգական⁴² նմանեցեր⁴³, ի Հաւրէ զաւրացար, ի⁴⁴ յՈրդւոյ⁴⁵ քաջալերեցար, ի⁴⁶ Սուրբ Հոգւոյն⁴⁷ լուսաւորեցար, ի գիշերի տեսանիս⁴⁸ եւ ի տուրնջեան⁴⁹ 50 թափ անցանեն ճառագայթք⁵¹ հաւատոց քոց:

57 Ասացից առ⁵² քեզ եւ⁵³ բան ինչ առականոր. յամենայն⁵⁴ կողմանց աչացար⁵⁵. սրատես⁵⁶ ես⁵⁷ քան զարծուի եւ⁵⁸ երազալուր⁵⁹ քան զմի ի⁶⁰ հանդարտ անասնոց. ոչ միայն զերկինս⁶¹ տեսեր, այլեւ զերկնից

- 1 ah լուսասարս
- 2 e հրեշտակաբեր
- 3 adhkmo xh' bi
- 4 a ընդերս
- 5 d եոյ
- 6 bcelrs այլեւ
- 7 a գրնութիւնն
- 8 d շեղագնաց
- 9 a ըստուերաշուք
- 10 h արեւակեզ փ/ս ամառնակեզ
- 11 el թունուտ gmo թունուտ
- 12 b գառնամայի clrs գարնամային e գառնամային
- 13 es չի' bi
- 14 aghkmo աշնուտ փ/ս երաշտուտ b երաշտ
- 15 d աշնուն belrs աշնամային c աշնամամային
- 16 m ծաղկաթարշամ
- 17 bclrs չի' bi
- 18 dhkmo ի մէջ առօրէի e միջօրէի a առաւրեհ c մէջօրէի
- 19 km bi կիսաբաժին
- 20 abcdehls w աւուրն
- 21 km ողջոյն ag ողջոյնի
- 22 b սմայ
- 23 blr ապողոն es ապողոն g ապողովն a ապաւղովն d ապողոսովն cr ապաղոն
- 24 belrs կոչեցին փ/ս կարդացին h կարդային
- 25 a եթե
- 26 ah ի դոյզնաքեայ b ի դուզնաք m զդուզնաքիա dls w ի դուզնաքիա c դուզնաքիա e դոյզնաքիա r դուզնաքիա
- 27 km ճառագայթն adgw ճառագայթ h ճառագայթես մտօք
- 28 ad անցես փ/ս ածցես w անցես belrs ընթանայցես e ընթանայցիս

- 29 bcelr մտաւ s մտաւանդ adgw մտօք
- 30 bcelrs անդ ընդ (1 անտ)
- 31 bcelrs գիտասջիր bi գայն
- 32 h գայս
- 33 gkmr զի գիշերով
- 34 e ամբովք l ամպովք adghw ամպօք
- 35 g չի' ե
- 36 gks թաքուցեալ
- 37 bceglrw փոշով d փոշիով kms փոշուով փոշիով ուղղում ենք փոշեալ
- 38 abgh մղտացեալ cr մղտացեալ
- 39 abcdeghlrs w չի' bi
- 40 belrs մորկով
- 41 ade ալեկոծեալ
- 42 a արեգական es արեգան
- 43 agklmhw նմանեցար
- 44 bceklmrs չի' bi
- 45 cr յորդոյ
- 46 km bi ի
- 47 cer հոգոյն
- 48 dw տեսանես
- 49 abh տունջեան
- 50 bcer թափանց անցեն s թափանցեն l թափանցանց են
- 51 be ճառագայթիւք
- 52 dw չի' առ
- 53 adhkmo xh' bi
- 54 g ամենայն
- 55 gkm ֆաչացար փ/ս աչացար
- 56 adghkmo սրատեսիլ e մրատել
- 57 bcelr չի' bi
- 58 d չի' bi
- 59 bcelrs արագալուր bi
- 60 adghkmo հանդարտանաց փ/ս հանդարտ անասնոց
- 61 abcdeghlrs զերկիր փ/ս զերկինս

մեծն¹ տեսեր, եւ զփոքրս² թողեր³, զանցա-
ւորս ետուր⁴ եւ զանանցն⁵ առեր, ի բաց
ընկեցեր⁶ զոսկիակուռ⁷ թագ թագաւորին,
եւ ահա կայ⁸ պահի քեզ⁹ անձեռագործ
պսակն, զոր ընդունելոց ես յամենասուրբ
ձեռացն Քրիստոսի: 58 «Որ¹⁰ թողցէ վասն
աւետարանին զհայր եւ զմայր¹¹ եւ զքորս
եւ¹² զեղբարս¹³ եւ զամենայն ստացուածս
իւր, զհարիւրապատիկն¹⁴ աստէն ընկալցի¹⁵
եւ զկեանսն¹⁶ յաւիտենից աշխարհին¹⁷, որ
ոչն¹⁸ անցանէ»¹⁹: 59 Զայդ¹⁹ աղքատի ու-
մեք²⁰ դիւրագոյն է առնել, իսկ²¹ առն²²
թագաւորի, իբրեւ զքեզ²³, անհնար է:
60 Ապա եթէ²⁴ արասցէ ոք²⁵, որպէս²⁶ եւ²⁷
արարերդ²⁸, մարդկան անհաւատալի²⁹,
հրեշտակաց³⁰ զարմանալի, Աստուծոյ³¹

նմանելի³², որ³³ եթող³⁴ զանթիւ բիւր³⁵ բա-
զում³⁶ զաւրս³⁷ հրեշտակաց³⁸ եւ³⁹ եկն ի⁴⁰
գձուձ⁴¹ կերպարանս մարդկան, ⁴²գտաւ
մարդ: 61 Քո զործդ Աստուծոյ նմանի⁴³:
62 Նա⁴⁴ բոլոր աշխարհի⁴⁵ ⁴⁶եղեւ կեանք
եւ փրկուեցին, ⁴⁷եւ դու բոլոր⁴⁸ աշխարհի⁴⁹
բացեր զդուռն⁵⁰ ⁵¹կենաց եւ փրկուեցան⁵²:
63 Քոյին⁵³ իսկ աշխարհիդ⁵⁴ հայրենի հա-
ւատքն պահեցան⁵⁵, եկեղեցիք⁵⁶ չէն մնա-
ցին, վկայարանք⁵⁷ ի⁵⁸ խաղաղութեան,
քահանայք ի⁵⁹ քահանայութեան, պատա-
րագք⁶⁰ ի սեղանս⁶¹, ⁶²մարգարէք⁶³ յընթեր-
ցուածս⁶⁴, առաքեալք ի մխիթարութիւնս⁶⁵,
սաղմոսերգուք ի⁶⁶ յաւրհանութիւնս⁶⁷, կու-

1 km գմծն
2 d փոքրն
3 b թողերս
4 bcelrs թողեր փիս ետուր
5 e զանցն փիս զանանցն
6 h ընկեր
7 e թագաւորութիւն թագաւորին ad թագաւորու-
թիւն hkmw թագաւորութիւնն
8 er կա s զայ
9 a քեզ
10 cer թէ որ
11 cers կամ զմայր
12 bcers չիք եւ
13 e կամ զեղբարս a զեղբարս
14 cr զհարիւրապատիկ els հարիւրապատիկ
15 bcelrs ընկալցին
16 dkm զկեանս
17 bk յաշխարհին
18 clrs ոչ
19 Մատթ. Ժ. 36-39
20 bcelrs զայս
21 bcmrs մեմն
21 bl չիք իսկ cers բայց
22 m չիք առն d առ
23 m քեզ a զքեզ
24 a եթէ
25 b չիք ոք
26 l որպէսդ
27 bceklms չիք եւ
28 lr արարերդ
29 gkm անհաւատալի է եւ
30 a հրեշտակաց
31 gkm նաեւ աստուծոյ

32 d իմանալի փիս նմանելի
33 adg որպէս փիս որ
34 adghkmw թողեալ l էթող
35 adghkmw չիք բիւր
36 bcelrs բազումս k եւ զբազումս gm եւ բազում
37 bcelrs չիք զօրս
38 a հրեշտակաց
39 km չիք եւ
40 b չիք ի
41 gkm գձուձ d գձուց h գձուձ
42 adhkmw գտաւ fn գործդ այն նման (d fnյ գործդ)
43 d անմեան bcelrs նմանի h այնմ նման
44 blm եւ նա adhw նաեւ
45 g աշխարհից
46 d չիք եղեւ կեանք եւ փրկութիւն
47 d չիք եւ ... աշխարհի
48 agw բոլորից
49 aghw աշխարհիս
50 adgw դուռն
51 aghkmw չիք կենաց եւ
52 d ողորմութեան փիս փրկութեան
53 ace բոլոր
54 dek աշխարհի agw աշխարհին
55 d պահեցան
56 d եկեղեցին a եկեղեցիք ek եկեղեցիք
57 crs վկայարանն
58 d չիք ի
59 d չիք ի
60 e պատարագ
61 bcelrs սեղան
62 h մարգարէութիւն ընթերցուածս
63 d մարգարէն
64 b ընթերցուածս
65 bcelrs մխիթարութիւն
66 ecs չիք ի
67 clrw յօրնութեան b օրհնութիւն aehs յօրնութիւն

սանք ի կուսութեան, կնքաւորք¹ ի սրբութեան եւ ամենայն ոք յիւրաքանչիւր կարգի: 64 Եհաս² լուր առաքինութեան քոյ³ յարեւելից մինչեւ ց Գաղիլոյն⁴, ի հարաւոյ մինչեւ ի հիւսիսի⁵:

65 Գրեցաւ⁶ անուն մարտիրոսութեան⁷ քոյ⁸ յոսկի⁹ տախտակսն¹⁰ ընդ առաքելսն եւ ընդ նախավկայսն, ընդ հայրապետսն եւ ընդ¹¹ եպիսկոպոսապետսն¹², միանգամայն¹³ եւ ի դպրութեան¹⁴ 15 կենացն ի յերկինս: 66 Զգո՛յ՛¹⁶ լեր, սքանչելի՛, որ այսչափ¹⁷ մեծամեծացն¹⁸ արժանի եղեր եւ յայսչափ¹⁹ բարձրութիւնս²⁰ վերացար²¹ հասեր՝ ի²² հաստատուն կալ²³ զյուսոյն²⁴ խարիսխ²⁵, եւ անհա՛տ լեր²⁶ ի²⁷ սիրոյն եւ²⁸ համբերո՛ղ²⁹ լեր ի հաւատս ճշմարտու-

թեան, զի մի՛ վիշապն մեռեալ զտուտնն³⁰ շարժեսցէ³¹ ի վերայ³² կենաց քոց:

67 Զի թէ³³ մինչ տղայն³⁴ էիր³⁵, յաղթեցեր նմա³⁶, ի չափ հասեալ, գիտեմ, թէ առ ոտն կոխես³⁷ զամենայն մենքենայս³⁸ չաւրեաց³⁹ նորա: 68 Այլ որչափ միտքս⁴⁰ իմ⁴¹ այժմ⁴² զքեզ սիրեն, եւ մարթ էր զայն⁴³ 44 բանիւ ընդ պատմութեամբ արկանել⁴⁵, բազում մազաղաթի⁴⁶ ծախք լինէին⁴⁷: 69 Բազում անգամ յառաջ ելեալ⁴⁸ վասն⁴⁹ 50 քո՛⁵¹ սիրոյն՝ 52 գալ առ քեզ եւ⁵³ այժմ ի մերմէ բարեխաւսութենէ եւ յամենայն սուրբ ուխտէ⁵⁴ եկեղեցւոյ⁵⁵ յանձն արարեալ Հոգւոյն⁵⁶ Սրբոյ. Տէր ընդ քեզ. ամէն⁵⁷:

70 Վկայդ⁵⁸ Քրիստոսի, չարչարակից խաչին, ի հրեշտակաց⁵⁹ փառամատոյց

1 kw կրօնաւորք փխ կմֆաւորք

2 l էհաս

3 k nf փխ ֆոյ abcegklmr ֆո

4 l ցգաղիոն adghkmo փ գաղարովն c ցգաղիրսն

5 bel ցհիւսիսի փխ ի հիւսիսի a ի հիւսիւսի cr ցհիւսիւսի s ցհիւսիս kmo փ հիւսիս

6 a գրէցաւ

7 a մարտիրոսութեան

8 abdehklms ֆո

9 h ոսկի

10 bcelrm տախտակս d տապանակսն փխ տախտակսն

11 b չիբ ընդ

12 a էպիսկոպոսապետսն klm եպիսկոպոսապետս

13 bcer համանգաման is համանգամայն

14 h ի դպրութիւն

15 bcekmrs կենաց յերկինս

16 c զգուշ

17 e այսֆան

18 bceklmr մեծամեծաց

19 de այսչափ

20 bclrs բարձր

21 km վերացեալ

22 bckmrs չիբ ի

23 km կաց կալ

24 km ի յոյսն d ի յուսոյն aghw յուսոյն

25 adghkmo չիբ խարիսխ

26 dw չիբ լեր

27 es չիբ ի

28 adghw չիբ եւ

29 dg համբերող

30 bcegklrw գտուտն

31 bclrs շարժիցէ

32 adw կենաց մերոց (a մերոցս) h կենացս մերոցս

33 a քե km եքե

34 c տղայն

35 a եիր

36 b նմայ

37 d կոխես e կոխեալ

38 dklw մեմնայս c մէմնայս h մեմնեայս

39 abceghlrsw չարի

40 adhw միտք

41 adhw չիբ իմ

42 adhw չիբ այժմ

43 km զայնս

44 cer ընդ բանիւ արկանել պատմութեան bdls ընդ բանիւ պատմութեան արկանել

45 a արկարկանել

46 l պէտք ծախք լինին

47 bces լինին a լինեին

48 b ելելալ dw եկեալ elrs եղեալ km ելի

49 bcels չիբ վասն

50 b սիրոյն աստուծոյ փխ ֆո սիրոյն cels ֆո սիրոյն աստուծոյ

51 gm ֆոյ

52 bc չիբ գալ առ ֆեզ

53 w չիբ եւ

54 abdhklmrw ուխտի

55 bcr եկեղեցոյ

56 cer հոգոյն

57 e ամեն. Այս բառից յետոյ k-ն իբրեւ եմքավերնագիր ունի՝ երկրորդ թուրք գիւտայ առ նոյն արեայ

58 adghkmo վկայ

59 a հրշտակաց

պատմութեան ազդեցութեամբ, անգարչ որդեակ իմ Վաչէ՝ Աղուանից արքայ¹, Գիւտ² եպիսկոպոս³ ի Տէր⁴ բերկրի⁵:

71 Յամալթալից⁶ հեղգութենէ⁷ չկարեմ⁸ համարձակել⁹ ասել բանս¹⁰ մխիթարութեան յաղթողիդ աներեւոյթ¹¹ պատերազմիդ¹², որ ոչ ի մարդկանէ առեր¹³ քաջալերութիւն, այլ¹⁴ գոյթ ահեղ զաւրութիւն¹⁵ Քրիստոսի քեզ¹⁶ յաւճանականութիւն¹⁷ կոչելով վերադոյն¹⁸ գերազանցեալ, քան զբոլոր աշխարհս բարձրագոյն գտար¹⁹:

72 Բայց արդ՝ զքեզ ի հաւան ածեալ քոյով²⁰ ժուժկալութեամբդ, աղաչեմ, զի ախորժ եւ անոյշ իմ²¹ ողջոյնս քեզ թուեսցի. այլ գոհանալով²² զքո վերաբերութենէդ²³, ո՛վ զաւրականդ²⁴ Քրիստոսի, ոչ²⁵ ունիմ գիտութիւն աղքատութեանս²⁶ իմոյ²⁷ կազմութեան պատրաստութեան²⁸.

- 1 ce արքա
- 2 ag գիւտա d գիւտս hw գիւտայ
- 3 a էպիսկոպոս w եպիսկոպոսի
- 4 bw տէր փխ ի տէր cr տերամբ es տէրամբ l սուրբ
- 5 agh բերկրի km բերկրեաց cers երկրիս bl բերկրիս dw երկրի. ուղղում ենք բերկրի
- 6 ls ամթալից
- 7 bcers ի հեղգութենէ
- 8 adghkmw չկարեմք
- 9 dghlm համարձակել
- 10 bcelrs քան
- 11 al յամենայն
- 12 dgkmw պատերազմին ah պատերազմիս
- 13 adghkmw առեալ
- 14 adghkmw յոյժ յահեղ h յոյժ ահեղ
- 15 be գորութիւն agghkm գորութենէն
- 16 l ի քեզ
- 17 cl օգնականութիւն
- 18 gkm վեհագոյն
- 19 bclrs գտեալ
- 20 ab քով
- 21 s չիմ իմ
- 22 bcelrs գոհաբանելով
- 23 d վերաբերութեան
- 24 adghkmw գորական
- 25 belrs ունի աղքատութիւն տգիտութեան իմոյ կազմութիւն
- 26 k յաղատութեան
- 27 km իմում
- 28 m չիմ պատրաստութեան w պատրաստութիւն

29 զի եւ ոչ նիւթ ինչ ճարտարեալ³⁰ իմաստութեամբ իմով համբարել³² կարացից՝ կկել³³ զգեստ ինչ³⁴ գովութեան քում³⁵ ազնուականութեանդ³⁶: 73 Նա³⁷ մանաւանդ եթէ³⁸ իսկ⁴⁰ ամենայն⁴¹ հռետորական փիլիսոփայքն⁴² աշխարհին Յունաց ի մի տեղի⁴³ գումարեսցին, եւ⁴⁴ ոչ⁴⁵ կարացեն ասել զարժանն⁴⁶ զգովութիւն քում⁴⁷ հոգեւորից⁴⁸ յաղթութեանդ: 74 Վասն զի դու ծանեար⁴⁹ սիրելով զԱստուած⁵⁰ յամենայն⁵¹ սրտէ⁵², յամենայն⁵³ անձնէ եւ յամենայն զաւրութենէ. զամենայն ինչս եւ զմեծութիւնս փոխանակեցեր ընդ միոյ Տեառն ամենայնի. զի զնա⁵⁴ ընդ քեզ հաշտ ունելով⁵⁵ ոչ միայն զերկիրս⁵⁶, այլ եւ զերկնից զմեծութիւնն⁵⁷ առեալ ըմ-

29 k զինքն եւ h չիմ զի

30 bcelr մարտարեղ

31 belrs իմաստութեանս իմոյ համբարել կարացել adghw իմաստութեան (a իմաստութիւն) իմ (e իմոյ) համբարել կարացից (e կարացել) km չիմ իմ

32 k համբարել

33 d կրկնեալ փխ կկել km ի կկել ah կկեալ

34 km չիմ ինչ

35 km քում

36 km ազնուականութեան

37 d չիմ նա

38 a եթե

39 blr ամենայն իսկ

40 իսկ ունի միայն c

41 c չիմ ամենայն

42 d փիլիսոփայն m փիլիսոփայր

43 adg տեղ

44 km չիմ եւ

45 adghkmw ոչ ինչ կարացեն ասել զարժանն գովութեան bcelr եւ ոչ ի փոքր ինչ հետազոտութիւն կարացեն անկանել ասել զարժանն անհնար է

46 h արժանն

47 bcelrs չիմ քում

48 c հոգեւորից

49 d ծանիր

50 d չիմ զաստուած

51 bcel եւ յամենայն d զամենայն

52 belrs չիմ սրտէ

53 adghkmw չիմ անձնէ եւ յամենայն գորութենէ

54 h նա

55 m ունիցիս

56 lm գերկրիս

57 bcelrs մեծութիւն d զմեծութիւն

բոշխնեցեր¹: 75 Հրաժարեցար² ի զոհիցն
ճենճերաց³ դիւամոլ հեթանոսաց, եւ ահա⁴
եղեր հոտ անոյշ ի Քրիստոս⁵, որ հասեալ
մինչեւ յարեւմուտս⁶ հռչակեալ ծաւալե-
ցաւ եւ բերկրեալ⁷ զուարճացոյց⁸ զամենե-
ցուն⁹ հոգիս: 76 Թողեր զմեծութիւն երկ-
րային¹⁰, որ¹¹ առիթ է¹² մեղաց, ժառանգե-
ցեր զարդարութիւն հանդերձ¹³ երկնային
մեծութեամբն. հեռացար¹⁴ բնաւ իսկ ի¹⁵
զբաւսանաց¹⁶ աշխարհիս եւ¹⁷ մերձեցար ի
Քրիստոս, որ է նաւահանգիստ¹⁸ խաղա-
ղութեան: 77 Եւ գումարեալ¹⁹ զբանս իմ ի
մի տեղի խաւսեցայց²⁰. եթէ²¹ էիր²² մարդ,
եւ եղեր հրեշտակ²³: 78 Ունէիր²⁴ ազգա-
կանս²⁵ ի²⁶ յերկրի²⁷, եւ²⁸ գտար²⁹ եղբայր
Քրիստոսի³⁰ ի յերկինս. էիր³¹ մահկանա-
ցու, եւ եղեր անմահ: 79³² Ոչ թէ³³ դու

միայն ես անմահ, այլ³⁴ արդ³⁵ վասն զի³⁶
համարձակութիւն ունիս առ Քրիստոս,
բազում³⁷ մահկանացուաց³⁸ կարես³⁹ տալ
զկենդանութիւն⁴⁰: 80 Յանկալի ես հրեշ-
տակաց, փափագելի⁴¹ ես⁴² մարդկան, առա-
ւել անձկալի⁴³ ինձ⁴⁴ հեռացելոյս, չլինե-
լոյս⁴⁵ մարտակից քեզ յաներեւոյթ պատե-
րազմիդ⁴⁶ ամենաչար⁴⁷ սատանայի:

81 Բայց արդ՝ աղաչեմ, փոխանակ⁴⁸ ա-
սեմ՝ չունեմ⁴⁹ վնաս ի մտի, չյիշեմ⁵⁰ զիմ
հեղգութիւնս: 82⁵¹ Լուսաւորեալ⁵² զիմ
տրտմութիւնս քո ողջունաբեր⁵³ թղթով:
83 Դու եղեր չարչարակից Քրիստոսի,
⁵⁴ նմանեալ՝ նմա ամենայնիւ. զի թէ նա ի
վերայ խաչահանուացն աղաչէր⁵⁵ չյիշել
զմեղս, որչափ եւս առաւել քեզ արժան է
թողուլ զիմ հեղգութիւնս: 84 Զի⁵⁶ այն,
որ արարն⁵⁷ զհեզ ողջ հոգևով⁵⁸ եւ առողջ
մարմնով եւ իւրում⁵⁹ որդեգրութեանն⁶⁰

1 bcelrs ըմբռնիմնեցես a ըմբռնեցես

2 bcelrs հրաժարեցես

3 d մեմնեցանաց

4 w չի՞հաիս

5 bcel քրիստոս յիսուս

6 e հարեւմուտս

7 bcelrs բերկրեցոյց

8 bcelrs չի՞հ գումարեցոյց

9 bcelrs զամենայն w զամենեցունց

10 d երկրայինս

11 ahkmw առթի մեղոք

12 c չի՞հ է

13 dm մեծութեամբ երկնային

14 d իսկ բնաւ

15 ces չի՞հ ի

16 dw զբաղանաց

17 abcdehls չի՞հ եւ

18 km հանգիստ փիս նաւահանգիստ

19 bcelrs զբնաւ իսկ փիս զբանս իմ

20 bh եւ խօսեցայց bcelrs ասացից

21 a եթե dw եւ եթէ gkm թէ

22 a եիր

23 a հրշտակ c հրեշտակ

24 a ունեիր d ունեիր

25 bl ազգայինս cers յազգայինս d ազգական

26 bceklms չի՞հ ի

27 b երկրի

28 bcelrs գտան եղբայր

29 c զբնաւ

30 bcel չի՞հ քրիստոսի

31 a եիր

32 bcelrs չի՞հ ոչ բն ... անմահ

33 a բն հ եթէ

34 a այլ km այլեւ

35 adhkmw չի՞հ արդ

36 km չի՞հ վասն զի

37 adgkmw որ բազում

38 agh մահկանացուած

39 adghkmw կարեւ

40 bcs օգնականութիւն w կենդանութիւն l ի կենդա-
նութիւն

41 dl փափաքելի

42 bceklms չի՞հ եւ

43 d ցանկալի

44 e չի՞հ ինձ

45 abcdehls ի չլինելոյ (adg չլինելոյս) w չի՞հ չլինելոյս

46 ahkmw պատերազմի d պատերազմին

47 a յամենաչար bkm ամենաչարն

48 bcls փոխան

49 dw չունիլ

50 km եւ չյիշել

51 adghkmw չի՞հ լուսաւորեալ ... հեղգութիւնս

52 l լուսաւորեալ

53 s ողջոյնաբեր

54 l մամնեաց նմայ

55 e աղաչել

56 gkm չի՞հ զի

57 bcls արար

58 bcs հոգով

59 aghkmw իմում d իմ փիս իւրում

60 km որդեգրութեանս d որդեգրութեան

արժանաւոր¹, ²նոյն եւ շնորհեացէ մեզ՝
³զքեզ ⁴առողջ հոգւով եւ մարմնով տեսա-
 նել յաշխարհի եւ վայելել⁵ ի քո շնորհա-
 լից վարսդ⁶ առաքինութեան⁷: ⁸⁵ Ողջ լի-
 նելով⁸ ի Քրիստոս՝ լիցիս⁹ մեզ բազում¹⁰
 ժամանակս պարապեալ եւ լցեալ սիրովն
 Քրիստոսի. ամէն¹¹:

ԳԼՈՒԽ¹² ԺԲ

Պատերազմելն¹³ Տրդատայ¹⁴ ընդ Բասլաց¹⁵
 արքային ի¹⁶ յաշխարհիս¹⁷ Աղուանից, եւ
 Թագաւորելն¹⁸ Սանատրկոյ¹⁹ ի վերայ
 Աղուանից, եւ ընդդիմանալն Հայոց, եւ
 Խոսրովու²⁰ գալն²¹ ²²յաւզնականութիւն
 զաւրաւքն²³ եւ առնուլ²⁴ զԱղուանս եւ
 զՀարկսն²⁵

1 Լինի զաւրաժողով Տրդատիոս²⁶ մեծ
 Թագաւորն Հայոց եւ իջեալ ի դաշտն
 Գարգարացւոց²⁷ պատահէ²⁸ հիւսիսակա-
 նացն²⁹ սաստիկ պատերազմաւ. եւ զԹա-
 գաւորն³⁰ Բասլաց³¹ մարտակից իւր ունե-
 լով, որ ձգեալ³² զճոպան³³ արւոյն³⁴ Տրդա-
 տայ³⁵ եւ ոչ զաւրեալ³⁶ ընկճել զնա՝ ինքն
 լինի միջակտուր ի նմանէն³⁷: 2 Եւ վարէ

1 adghkmw արժանի
 2 dkm նոյնն (m չի՞ եւ)
 3 bcelrs զքեզ տեսանել յամենայն առաքինութիւնս
 4 adghkmw չի՞ առողջ ... մարմնով եւ
 5 եւ վայելել ad վայելեալ
 6 cers վարս
 7 bel չի՞ առաքինութեան
 8 ces զողջ լինել
 9 bcelrs լինիցիս իսկ
 10 k զբազում
 11 ers չի՞ ամէն

12 ahr չի՞ գլուխ
 13 bodegkls պատերազմիլն a պատերազմեալն
 14 ace տրդատա
 15 bl քարսլաց cers պարսլաց k քասլաց adghmw
 քարսլաց
 16 l չի՞ ի
 17 adghw ի յաշխարհին b յաշխարհիւ km յաշխարհին
 c աշխարհիս
 18 chls քագաւորել
 19 a սանատրկա
 20 ah խոսրովա dkm խոսրովայ
 21 b կալն չի՞ս գալն
 22 bl յունականո՞ւ cers ունականո՞ւ չի՞ս յօգնականու-
 րին զօրօքն եւ km յունական զօրօք
 23 h զօրացն
 24 h առնու
 25 bcekmrs զհարկս h հարկն
 26 gkm տրդատէս
 27 bcer զարգարացոց d զարգարացոց
 28 l պատահի
 29 ah հիւսիսականաց c հիւսիսականացն dgkmw
 հիւսիսականաց
 30 a զքագաւորն լեալ kmw քագաւորն լեալ
 31 bcels քարսլաց w քարսլաց adghkm քասլաց.
 ղնում եմի՞ քասլաց
 32 d եղեալ ի լեալ
 33 cers ճօպան bl ճոպան adgh զնապան
 34 d արւոյն celrs արոյն
 35 acehr տրդատա
 36 bcehls զօրել
 37 bcelmr նմանէ

Տրդատիոս զնոսա¹ կոտորմամբ մինչեւ ցՀոնս². եւ բազմաց լինի անկանել³ ի⁴ զաւրացն Հայոց. եւ⁵ Արտաւազդ⁶ սպարապետն Հայոց Մանգակունին մահանայ: 3 Անդ առնու պատանդս⁸ Տրդատիոս⁹ եւ միաբանեալ զհիւսիսայինսն¹⁰ դիմէ ի վերայ Շապհոյ արքային Պարսից¹¹:

4 Իսկ ի վախճանելն¹² Տրդատայ¹³ Սանատրուկ ոմն թագաւորեաց Աղուանից ի¹⁴ Փայտակարան քաղաքի եւ եկաց¹⁵ ընդդիմակաց¹⁶ Հայոց: 5 Եւ¹⁷ խոսրովայ՝ որդւոյ¹⁸ Տրդատայ ածեալ զԱնտիոքոս յունական զաւրաւքն¹⁹ եւ զԲագարատ²⁰ արեւմտեայ²¹ զնդիւն²², եւ զՄիհրան²³ Վրաց բզեաշխ²⁴: 6 Այսոքիւք ամենեքումբք²⁵ միաբանեալ՝ խաղայ²⁶ ի վերայ Աղուանից: 7 Աճապարէ Սանատրուկ զաւրաւքն²⁷ Աղուանից եւ զնայ²⁸ առ²⁹ Շապուհ³⁰ արքայն³¹ Պարսից,

թողլով զաւր բազում³² ի քաղաքին Փայտակարան: 8 Եւ Անտիոքոս³³ առեալ աւար բազում եւ³⁴ զհարկն արքունի՝ դառնայ³⁵ առ կայսր³⁶: 9 Եւ գտեալ ժամ պարապոյ Սանատրկոյ³⁸ հրամանաւ Շապհոյ ժողովէ զզաւրս³⁹ Աղուանից՝ թողլով իբրեւ երեսուն հազար⁴⁰ եւ արշաւէ ի միջոցս Հայոց: 10 Եւ⁴¹ զաւրազլուխն⁴² ոմն⁴³ անարի հսկայ⁴⁴ ի⁴⁵ տիգաւորացն վառեալ թաղեալ⁴⁶ կաճեայ⁴⁷ շահատակէր ի մէջ պատերազմին⁴⁸ առ Աւշական⁴⁹ առապարաւն⁵⁰. եթէ⁵¹ զինուք⁵² հարկանէին, ոչ գործէր⁵³, այլ⁵⁴ ճախր առնոյր: 11 Յայնժամ քաջն Վահան⁵⁵ Ամատունի նայեցեալ⁵⁶ ի կաթողիկէն⁵⁷ ասէ⁵⁸. «Աւգնեա⁵⁹ ինձ». եւ ուղղեալ զնիզակն ընդ գաւակ ձիոյն՝ յերկիր կործանէր զահագին վիրազն⁶⁰:

1 celrs չիբ գնոսս

2 bcehlr ի հոնս a զհոնս

3 dglmw անկանիլ

4 bcehls չիբ ի

5 bceir չիբ եւ

6 cs արտաւազ

7 bcehrs մանդակունի մահանայ (c մահանա) սպարապետն (c սրպարապետն) հայոց

8 bl պատանդ cers պատանո a պանդանդս

9 m տրդատէս

10 a զհիւսիսայինսն c զհիւսիսայինսն b զհիւսիսայսն

11 e հայոց փ/ս պարսից

12 agb վաղմանելն kl վախճանիլն

13 a տրդատա

14 bh չիբ ի

15 al էկաց

16 abeghkrsw դիմակաց

17 bcehrs խոսրով որդի

18 a որդոյ

19 d զորքն s զորոք

20 d զքազրատ n քազարատ

21 ah արեւմտեա

22 b գնդին

23 d զմիհրան

24 l բդեաշխն ehs բդեշխ d բդեշխի c բրդեաշխ

25 b ամէնեհումք s ամննոհումք

26 bcehrs խաղաց

27 bcehrs զորոք

28 a գնա cr գնաց

29 s չիբ առ

30 b շապիոյ d շապիուոյ

31 adgk արբայ

32 bceals չիբ բազում

33 h անտոնոս

34 adgh չիբ եւ

35 a դառնա

36 dk կայսրն

37 bcealmrs եւ գտեալ սանատրկոյ ժամ պարապոյր ahkd պարապ. ուղղում ենք պարապոյ

38 a սանատրկա dkmw սանատրկայ

39 c բզգորս h զգորսն

40 bclr հազարաւ

41 blrs չիբ եւ

42 er զորագլուխն

43 cers չիբ ոմն

44 acehrs սկայ bglw սկա

45 bclr չիբ ի

46 adghkrmw թաղիւ

47 bcer կանեա

48 d պատերազմի

49 r աւշական

50 adghw առապարով km առապարաւ r առապարաման

51 a եթե

52 abcdehlrsw զինով

53 bcealsw գծէր

54 a այլ

55 d չիբ վահան

56 b մանցեալ w հայեցեալ h մայեցաւ

57 abcdhklrs կաթողիկէն

58 k ասաց

59 bl օգնեայ

60 s վիրակն

ԳԼՈՒԽ¹ ԺԳ

Շապհոյ թագաւորեցուցանելն² զՏիրան³ եւ փրկելն⁴ ի հիւսիսականացն⁵ եւ դարձեալ կուրացուցանելն⁷ զՏիրան. եւ խռովութիւնն⁸ հիւսիսայնոցն⁹. եւ մահն¹⁰ Արշակայ եւ¹¹ Պապայ¹² թագաւորելն¹³. եւ¹⁴ կորուստն¹⁵ Մեհրուստայ¹⁶ եւ խոց առնուլն¹⁷ Ուռնայրի յայնմ պատերազմի

1 Թագաւորեալ¹⁸ Տիրանայ¹⁹ Հայոց²⁰ առնէ խաղաղութիւն ընդ²¹ Պարսս²² եւ լեալ²³ աւգնական Շապհոյ²⁴, թափէ²⁵ զնա ի²⁶ յարձակմանէ հիւսիսայնոցն²⁷, որք ամս²⁸ չորս բնակեալ յԱղուանս նեղէին²⁹ զՀայս: 2 Ապա³⁰ ըստ բարուց³¹ չարին³² Տիրանայ կուրանայ ի Շապհոյ³³: 3 եւ

Արշակ³⁴ նորին որդի, առնու զթագաւորութիւնն: 4 ³⁵Ի նմին ժամանակի եղեւ³⁶ խռովութիւն Շապհոյ յազգացն³⁷ հիւսիսոյ³⁸. եւ նա անցեալ ի³⁹ Բիւթանիա⁴⁰ նստի ամիսս յոլովս⁴¹ եւ ոչ⁴² կարաց առնել ինչ: 5 Ապա⁴³ սիւն առ ծովակին կանգնեալ⁴⁴ եւ առիւծ⁴⁵ ի վերայ՝ մատակ⁴⁶ ընդ ոտիւքն⁴⁷ ունելով⁴⁸ նշան իմն կոչել⁴⁹ առիւծ⁵⁰ զՊարսս⁵¹ եւ մատակ⁵² զՀռովմայեցոց⁵³ տէրութիւնն⁵⁴:

6 Մեռանի⁵⁵ եւ⁵⁶ Արշակ, թագաւորէ⁵⁷ Պապ. ապստամբի⁵⁸ Մեհրուստայ⁵⁹ Արծրունի՝ զԱքիտոփելին խորհեցեալ զկորուստ⁶⁰ անձին իւրոյ. լինի մեծ պատերազմ ի մէջ Պապայ⁶¹ եւ Մեհրուստայ: 7 Յայնժամ քաջն⁶² Շերգիր⁶³ Ղեկաց⁶⁴ արքայ⁶⁵, մեռա-

- 1 abchlr չիբ գլուխ
- 2 bcelrs թագաւորացուցանել
- 3 c չիբ գտիրան
- 4 abcehlrs փրկել k փրկիլմ
- 5 c իւսիւսիւսականացն փիւ ի հիւսիսականացն a հիւսիսականացն dk հիւսիսականաց
- 6 km չիբ եւ դարձեալ ... գտիրան dw չիբ եւ դարձեալ ... հիւսիսայնոցն
- 7 bcelrs կուրացուցանել
- 8 abchs խռովութեանն el խռովութեան
- 9 bcels ի հիւսիսայնոցն a հիւսիսայնոցն
- 10 ace արշակայ եւ պապայ
- 11 w չիբ եւ
- 12 hs պապայ
- 13 abcelrsh թագաւորել
- 14 w չիբ եւ
- 15 bcelrsw կորուստ
- 16 a մեհրուստայ r մեհրուստայ h մեհրուստայ
- 17 bcelrs առնուլ
- 18 h թագաւորել
- 19 acr տիրանա d տիրանայ
- 20 bcels չիբ հայոց
- 21 e չիբ ընդ
- 22 ce պարս
- 23 a լեալ
- 24 ah շապհո
- 25 h թափել
- 26 abcdegrs չիբ ի
- 27 ar հիւսիսայնոցն
- 28 m զամս
- 29 bcels մեղեցիմ
- 30 e եւ ապա
- 31 e պարուց
- 32 aeh տիրանա կուրանա c տիրանա

- 33 ah շապհո
- 34 d որդի նորին
- 35 h իսկ ի նմին
- 36 l եղեալ
- 37 cer ի յազգացն dw յազգաց
- 38 ah իւսիւսոյ bcels հիւսիսայնոց r հիւսիսայնոցն
- 39 bcelrs ընդ փիւ ի
- 40 e քիւթանիա
- 41 e հոլովս abdgwh յոլով
- 42 s չիբ ոչ
- 43 g ապայ
- 44 s կանգնեաց
- 45 a առնաւծ
- 46 bceklrs մատեան
- 47 abdeklsw ոտիւք
- 48 bcels ունել
- 49 d կոչիլ
- 50 a առնաւծ
- 51 a զպարս
- 52 bceklrs մատեան
- 53 bers զհռովմայեցոց c զհռովմայեցոց l զհռովմայեցոց
- 54 b տէրութիւնն adhkms չիբ տէրութիւնն
- 55 a մէռանի
- 56 adkmw չիբ եւ
- 57 gklm եւ թագաւորել
- 58 bcelrs չիբ արծրունի ... մեհրուստայ
- 59 adghm մերուստ
- 60 adhw կորուստ
- 61 ah պապայ er պապայ քաղից հետո ունեն եւ լինի մեծ պատերազմ ի մէջ պապայ եւ մերուստայ
- 62 d չիբ քաջն
- 63 d շերգիր h շերգիր
- 64 adhkms ղեկաց
- 65 as արքայ

նի ի ձեռաց Սպանդարատայ¹ Կամսարականի²: 8 Անդ առնու խոց մեծ արքայն Աղուանից Ուռնայր ի Մուշեղէ Մամիկոնենէ³: ⁴Վասակայ որդւոյ⁵. սատակի եւ ⁶Մեհրուծան ի սպարապետէն⁷ Սմբատայ⁸ Բազրատունւոյ⁹ պսակեալ¹⁰ բոցազոյն երկաթիւ¹¹ զգլուխն սրբոյն Ներսեսի աղաւթիւք¹²:

ԳԼՈՒԽ¹³ ԺԴ

¹⁴Սակաւիկ յայտարարութիւն վասն սրբոյն Գրիգորիսի¹⁵ Հայոց Լուսաւորչի եւ երանելի¹⁶ որդւոց¹⁷ նորին. եւ ընդ նմին ձեռնադրութիւն սրբոյն Գրիգորիսի¹⁸ ¹⁹որդւոյ Վրթանեսի²⁰ Թուռն մեծին²¹ սրբոյն Գրիգորի, ի կաթողիկոսութիւն²² Աղուանից եւ Վրաց. եւ եկն նորա²³ յԱղուանս ի²⁴ Լուսաւորութիւն²⁵ աշխարհիս²⁶. եւ²⁷ նահատակութիւն նորին եւ բերումն նշխարացն²⁸

1 Արդ, մի ոմն յաշակերտացն Տեառն՝ Թադէոս²⁹ ³⁰անուն, որպէս յառաջագոյն ասացաք, Հասեալ սմա մասն ինչ ի Հայաստան աշխարհին, Լուսաւորչէր զկողմանս ինչ Արեւելից³¹ աշխարհին³², մինչեւ եկն Հոջակելին³³ պատերազմողն³⁴ եւ երիցս³⁵

1 ah սպանդարատա ce սպարատա bhrs սպարատայ
2 bceIs կամսարականի
3 bceIs մամիկոնէէ adghkms մամիկոնէ. ուղղում՝ bmf մամիկոնէնէ
4 er վասակա որդոյ
5 h որդի
6 aghm մերուծան յասպարապետէն
7 bceghklmrw յասպարապետէն d յասպարապետէն
8 d սմպատայ achr սմբատայ
9 cer բազրատունոյ adghkms չիբ բազրատունոյ
10 h պսակել
11 bceIs երկաթեալ s երկաթալ
12 d աղօթիւք

13 abchlr չիբ գլուխ
14 bceIs չիբ սակաւիկ ... եւ ընդ նմին
15 adghs գրիգորի
16 a էրանելի
17 adhkms որդեաց g որդեացն
18 d Գրիգորի
19 bceIs չիբ որդւոյ ... վրաց e չիբ որդւոյ ... լուսաւորութիւն
20 g վրդանիսի n վարդանիսի
21 gkm մեծի
22 dk կաթողիկոսութիւն h կաթողիկոսութեան
23 bceIs չիբ նորա
24 bIs չիբի
25 bceIs լուսաւոր
26 bceIs չիբ աշխարհիս g աշխարհի km աշխարհին
27 es չիբ եւ
28 b նշխարաց նորայ
29 h քաթէոս
30 bceIs ունեն միայն հետեւեալք. որ ինչ սակս երիցս երանելոյն (1 երանելոյն) գրիգորի հայոց լուսաւորչի պատմութեան (Is պատմութիւն) ագաթանգեղոս ուսուցէ. իսկ գոր առ (s չիբ առ) աղուանս կատարեաց գործ ընդ ձեռն մանկանն գրիգորիսի գտանի յայսմ մատենի, վասն զի մեծին գրիգորի կամէր ոչ նստել (1 նստել) յառաքելական (s յառաքելականն) յայն աթոռ
31 km արեւելեայ adhw արեւելեաց. ուղղում՝ bmf արեւելից
32 km չիբ աշխարհին
33 gkm հոջակելի
34 g պատերազմողն
35 h չիբ երիցս

երանելին¹ Գրիգորիոս², զոր ի մեռանելն խոսրովայ³ Հայոց թագաւորի⁴, ի⁵ սպանանել⁶ զնա նենգութեամբ Անակայ⁷ Պարթեւի՝ հաւերն Գրիգորի, եւ իւր փախուցեալ⁸ զնալով՝ հեղձամղձուկ ի ջուրս Երասխ գետոյ լինէր. դայեկաց⁹ ոմանց առեալ փախստեայ¹⁰ ի¹¹ Յունաց աշխարհն¹² զերծուցանէին¹³ զերանելին Գրիգորիոս: 2 Եւ¹⁴ այս լինէր նախախնամութեամբ մեծին Աստուծոյ յաւրինակ¹⁵ նախամարգարէին Մովսեսի¹⁶, որ ի պրտուեայ¹⁷ տապանակին ի մէջ ջուրցն զերծանէր ի ձեռաց ամպարիշտն¹⁸ փարաւոնի¹⁹ առ ի փրկել զժողովուրդն Աստուծոյ ի ծառայութենէ եգիպտական²⁰ տանջանացն²¹:

3 Սոյնպէս եւ²¹ ամենասուրբն Գրիգոր զերծեալ ի սրոյ Հայաստան նախարարացն՝ ի փրկութիւն պահէր նորին Հայոց աշխարհին եւ ամենայն Արեւելից²² կողմանց²³, իբրեւ նետ մի ընտիր ի կապարճս թաքուցեալ²⁴ ի²⁵ յունական աշխարհին, ո-

րով խոցոտեալ²⁶ սատակէր զաներեւոյթ թշնամին: 4 Զոր ընտրեալ յորովայնէ մաւր իւրոյ եւ սրբեալ յարգանդին²⁷ յաղթող²⁸ նահատակ, առաքեալ միանգամայն. եւ վայելուչ²⁹ տուեալ քահանայապետ Թորգոմական³⁰ աշխարհին եւ Ասքանազեան զաւակին:

5 Արդ՝ սնեալ եւ ուսեալ երջանիկն³¹ Գրիգորիոս³² զքրիստոսական հաւատոցն³³ զաւրութիւն՝ առաքելական եւ քաջալերական համարձակութեամբ³⁴ եկեալ յանդիման լինէր Տրդատայ՝ արքային Հայոց, միամտութեամբ եւ քաղցր հարկանել³⁵ ծառայութիւն, պաւղոսեան³⁶ հաւանեալ ձայնի՝ հեղազոյն քաջութեամբ ծառայել³⁷ Տեառն զաւրութեանց մարմնաւոր տերանց³⁸, այլ ոչ³⁹ առ ականէ ծառայութեամբ եւ⁴⁰ հնազանդութեամբ, ուր ստանայր երկուս⁴¹ որդիս՝ Արիստակէս⁴² եւ Վրթանէս⁴³: 6 Իսկ թագաւորն մոլեգնեալ ի դիւացն⁴⁴ զանազան եւ պղծալից պաշտամունսն⁴⁵ ձեռն արկանէր յամենազաւր նահատակն՝ Քրիստոսի՝ աւժանդակութեամբ հար վիշապին՝ կամեցեալ իւրն⁴⁶ ծառայել ի խորխորատ կորստեանն⁴⁷ դիցն

1 k երանելի

2 km գրիգորի

3 a խոսրովա

4 h թագաւորին

5 h չիբի

6 w յսպանանելն ad յսպանանել

7 a եմակա dhw եմակայ

8 km փախստեայ

9 h դայեկաց

10 ah փախստեա

11 adhw չիբի

12 w յաշխարհն

13 a զերծուծանելն

14 h չիբի

15 adgh գորիմակ

16 adh մովսէսի gkw մովսիսի

17 ah պրտուեա

18 w ամբարիշտն adgh ամբարիշտ

19 a փարաւոնովնի g փարաւոնի

20 a էգիպտական

21 S՝. ԼԷՃԻ 1-10. ԺԳ. - ԺԵ. ԼԷՃԻ. 95

22 d ամենասուրբ գրիգորն

23 ah արեւելեաց

24 m կողմաց

25 dw թագուցեալ

26 ah չիբի

26 a խոստացեալ d խոստացեալ gm խոստացեալ

27 d յարգանդին

28 dg յաղթող

29 m փահանայապետ տուեալ

30 k թորգոմեան

31 h էրջանիկն

32 m Գրիգոր

33 adgw հաւատոյն

34 agh համարձակութիւնն

35 d հարկանել

36 gk պողոսեան m պողոսեանն

37 d ծառայեալ

38 d տէրանց

39 h առականել

40 adghw չիբի

41 km զերկուս

42 adw ոստակէս h ոստակէս

43 dgw վրդանէս

44 k դիւաց

45 d պաշտամունս

46 k յիւր

47 h կորստականն

աղտեղութեան պաշտամանն¹: 7 Բազում եւ² զանազան տանջանաւք չարչարեալ զսուրբն ոչ ինչ կարաց զամագիւտ³ լինել⁴ յանշարժելի հաւատս երանելոյն⁵, այլ⁶ աւր քան զաւր քաջաբար⁷ մրցեալ⁸ զյաղթութեան մրցանակն ի վերայ աներեւոյթ⁹ եւ երեւելի թշնամւոյն¹⁰: 8 Եւ իբրեւ ոչ ինչ կարացեալ¹¹ պաճարանս գտանել¹² փոխելոյ զառաքինին յուղիղ¹³ հաւատոցն¹⁴ Քրիստոսի, յայնժամ ազգեալ չարին ի միտս չար արբանեկացն¹⁵ տարեալ ընկենուին զսուրբն Գրիգորիոս յանհաւորին խոր վիրապն¹⁶ Արտաշատ քաղաքի, յորում¹⁷ զերեքտասան¹⁸ ամ¹⁹ յաւճախառն²⁰ բնակէր վայրի, մինչեւ²¹ այլ եւս կանայք ոմանք երանելիք Հռիփսիմէ²² եւ Գայանէ հանգերձ երեսուն եւ հինգ ընկերաւքն²³ ի նորին ի Հայոց արքայէն կատարեցան: 9 Եւ երանելեացն լինէին մարմինք²⁴ բացընկեցիկ²⁵:

10 Եւ ապա ամենազաւր²⁶ Աստուած յայց ելանէր երանելոյն²⁷ Գրիգորիոսի²⁸

եւ երանելի նահատակացն²⁹ սրբոցն³⁰ Հռիփսիմեանց³¹, եւ պատուհաս մեծ հասուցանէր ի վերայ³² աշխարհին Հայաստանի. ոչ պատուհասի, այլ մեծի³³ ողորմութեան³⁴ է³⁵ նշանակ, որպէս խրատել³⁶ զսիրելի որդի եւ անտես առնել զաւտարացեալ խորթն³⁷: 11 Նոքին իսկ դեւքն, զորս նուիրաւքն³⁸ եւ զոհիւք³⁹ մեծարէին, իբրեւ⁴⁰ ի վերայ թշնամեաց հասեալ⁴¹ տալին նոցա⁴² մոլեգնել⁴³ եւ ուտել զիւրեանց մարմինսն⁴⁴. այլ եւ զնորին⁴⁵ թագաւորին⁴⁶ զկերպարանս⁴⁷ ի խոզի դարձուցեալ բնութիւն⁴⁸ յեղէգն⁴⁹ լինել փախստեայ: 12 Յայնժամ ահ եւ երկիւղ սաստիկ զամենեսեան ընդ, մինչեւ մնային կորստեան⁵⁰ կենաց աշխարհին: 13 Մինչդեռ յայսմ ահի⁵¹ եւ ի դողման կային ի մեծամեծաց մինչեւ ի փոքունս⁵², երեւէր ի տեսեան զիշերոյ հրեշտակ ողորմութեան Աստուծոյ կնոջ ումեմն խորովիւրստ անուն⁵³ քեռ Տրդատայ⁵⁴ Հայոց արքայի. «Անհաւորին է ձեզ, ասէ, ի հարուածոցդ⁵⁵ զերծա-

1 a պաշտմանն

2 adhw չիբ եւ

3 gkm կամագիւտ d պատգամագիւտ

4 gk լինիլ

5 h երանելոյն

6 a այլ

7 d քաջաբար

8 km առնոյր

9 h չիբ եւ երեւելի

10 ah բշնամոյն

11 k կարաց

12 a ուղիւղ h ուղիւղ

13 adghw հաւատոյն

14 d խորապին adhw վիրապին

15 h որում

16 d զերեքտասն

17 km ամս

18 adgh օճախառն

19 adh այլ եւ փիս այլ եւս

20 a հռիփսիմէ

21 kw ընկերոփ

22 d մարմին

23 a բացընկեցիկ km բացընկեցիկփ

24 a ամենազորն

25 ah երանելոյն

26 a գրիգորի d gkm գրիգորի

27 km սրբոց

28 a հռիփսիմեանց

29 a վերայ

30 a մեծի

31 a ողորմութեան

32 gkm չիբ է

33 gkm ատել փիս խրատել

34 w խորթ

35 k նուիրոփ

36 g զոհիւք

37 k չիբ իբրեւ

38 adghw չիբ մոցա

39 a մոլեգնեալ d մոլեգնեալ h մոլեգնեա

40 k մարմինս

41 h նորին

42 d քաղաւորի

43 h զկերպարանսն

44 d զբնութիւն agn զբնութիւնն

45 a յեղեգն

46 h աշխարհին կենաց

47 d ահիւ

48 hk ցփոփունս

49 h տրդատա

50 adgw հարուածոյդ

նել¹, բայց եթե² ի ձեռն սրբոյն Գրիգորի
երթեալ հանէք զնա ի խոր վիրապէն»:
14 Եւ զարթուցեալ պատմէր զերազն. եւ
ամենեքին³ ըմբերանեալ⁴ դարովէին⁵
զկիսն եւ ասէին⁶. «Եւ դու ուրեմն դիւա-
հարի⁷ս. իսկ արդ եւ զոսկերսն անգամ
զի⁸նչ հնար է գտանել զնորա»:
15 Եւ իբրեւ կրկնեալ եւ երեքկնեալ⁸ զտեսիլն, յա-
րուցեալ⁹ առ վտանգի հարուածոցն, չո-
գան¹⁰ ի բերան վիրապին թերահաւատքն՝
կաղս ի կաղս բարբառեալ¹¹ բանիւն Աս-
տուծոյ. «Եւ ի դուրս, եթե¹² իցես կենդա-
նի»:
16 Եւ վաղվաղակի զեկուցանէր
զկեալն կենդանի:

17 Բազում խնդուլթեամբք ի վեր ա-
ռեալ ածին ի Նոր քաղաք թագաւորա-
նիստ Հայոց արքային: 18 Այնուհետեւ
դիւացն առեալ զմարդիկն¹³ ակամայ¹⁴ ընդ
առաջ մեծին¹⁵ Գրիգորի տանէին՝ մոլեգնե-
լով եւ ուտելով զմարմինս զիւրաքան-
չիւր¹⁶: 19 Եւ զթագաւորն¹⁷ նոյնպէս յե-
ղեգանէն¹⁸ առեալ դիւացն¹⁹ ածէին ընդ ա-
ռաջ²⁰ սրբոյն²¹. որոյ ծունր եղեալ մեծին
սրբոյն Գրիգորի՝ արտասուաւք խնդրէր
յամենողորմէն²² Աստուծոյ զփրկութիւն

թշուառացեալ ազգին. եւ անդէն վաղվա-
ղակի ընդունէին ի ձեռն սրբոյն աղաչա-
նաց զբժշկութիւն մարմնական տանջա-
նացն, ընդ նմին եւ զհոգւոյն²³ լուսաւո-
րութիւն²⁴:

20 Եւ իբրեւ ոչ ուրեք²⁵ ինչ զեկու-
ցեալ վասն երանելի կանանցն²⁷, որ²⁸ պսա-
կեցանն²⁹ զՀռիփսիմեայն³⁰ ասեմ եւ զնո-
րին ընկերացն, ինքն իսկ ի խոր վիրա-
պին³¹ մարգարէական ակամբն տեսանէր
զնահատակութիւն երանելեաց³² վկայիցն
Քրիստոսի եւ ասէ³³. «Ո՞ւր են նշխարք
սրբոցն»:
21 Եւ մարդիկն³⁴ զարմացեալ
ասէին. «Զո՞ւր սրբոցն ասէ³⁵». Եւ իբրեւ
³⁶լուան ի նմանէն³⁷ զանուանս պսակե-
լոցն, ապա ի միտ առեալ՝ ցուցին զպա-
տուական եւ զամենասուրբ նշխարս ոսկե-
րացն: 22 Եւ առեալ Գրիգորի՝ պատէր իւ-
րեանց իսկ պատառոտուն հանդերձիւքն³⁸
չարարեալ³⁹ ուրուք ինչ արժանի յերանե-
լեացն⁴⁰ մերձեցուցանել ի մարմինս, ⁴¹մինչ
չեւ սրբեալք⁴² ելանէին յաւազանէն
փրկութեան: 23 Եւ զնէր ի հանգստարա-

1 d գերծանիլ
2 a եթե
3 a ամենեքին w ամենեքեան
4 h ըմբերանել
5 a դարովէին
6 a ասեին
7 d դիւահար ես
8 a երեքկնեալ d երեք կրկնեալ
9 h աղ վտանգի
10 g չոգան
11 adghmw բարբառել
12 a եթե
13 gn զմարդիկն d զմարդիս
14 a ակամայ
15 d մեծի
16 d զիւրաքանչիւրս m իւրաքանչիւր
17 adgh քագաւորն
18 h եղեգանէն
19 m դիւաց
20 a յառաջ
21 m չի՞ր սրբոյն
22 dgw յամենողորմէն ah յամենողորմէն

23 w զհոգւոցն
24 a լուսաւորութիւնն
25 kw ումեք փիս ուրեք
26 d զեկուցեալ ինչ
27 ah կանացն w կանաց
28 km որք
29 dg պսակեցան եւ m պսակեցան
30 a զհռիփսիմեայն gkm զհռիփսիմէն dw զհռիփսի-
մեայն. ուղղում եմք զհռիփսիմեայն h զհռիփսի-
մեայն
31 h վիրապն
32 d երանելեացն km երանելի
33 h ասեմ
34 d մարդիկք մարդիկն w մարդիկ ո մարդիկն
35 adhw ասէ ասէին
36 d նմանէ լուան
37 kmw նմանէ
38 h զգեստիւքն փիս հանդերձիւքն
39 a չարարեալ
40 agkm յերանելեաց
41 dw մինչեւ
42 m սրբեալ

նի՝ ի տեղումն¹, յորում պսակեցան² սուրբքն:

24 Իսկ զբոլոր աշխարհն Հայոց ուսուցանէր եւ խրատէր եւ կնքէր կենսատու խաչիւն եւ լուսաւորէր մկրտութեամբ աւազանին փրկութեան. եւ արժանաւորս առնէր զանճառելի Հոգւոյն ընդունել³ շնորհս⁴ եւ⁵ ճաշակմամբ կենսատու մարմնոյ եւ արեան⁶ Տեառն: 25 Եւ ոչ կամեցեալ իւր⁷ իսկ ունել զաթոռ քահանայապետութեան: 26 Հրեշտակ⁸ Աստուծոյ եկեալ⁹ առ մեծն Գրիգորիոս՝ ասէ ցնա¹⁰. ոչ հաստել¹¹ եւ յամառել¹² առ խոնարհութեան կարգին¹³, այլ յայսմ¹⁴ քաջանալ եւ առնուլ¹⁵ կրկին¹⁶ զանանցական¹⁷ պատիւն, որ¹⁸ վասն քահանայապետութեան¹⁹ շնորհի²⁰ յԱստուծոյ²¹: 27 Եւ²² առեալ այնուհետեւ²³ զքահանայապետութեանն²⁴ պատիւ²⁵ եկեալ²⁶ լուսաւորէր²⁷ եւ զմնացորդս

28 Աղուանից եւ Վրաց: 28 Եւ²⁹ եկեալ³⁰ ի Հաբանդ³¹ գաւառ՝ ուսուցանէր³² եւ խրատէր պահել զպատուիրանս³³ Որդւոյն Աստուծոյ. անդ³⁴ արկանէր հիմն եկեղեցւոյն³⁵ ի գիւղաքաղաքին³⁶ Ամարասայ³⁷. եւ³⁸ կացուցանէր գործաւնս³⁹ եւ հրամանատարս՝ շինել եկեղեցի⁴⁰: 29 Եւ երթեալ ի Հայոց աշխարհն՝ աւծանէր փոխանակ⁴¹ իւր զորդին՝ զՎրթանէս⁴², նստուցանել⁴³ յիւր⁴⁴ աթոռ⁴⁵ քահանայապետութեան⁴⁶, որ լի հայրենատուր շնորհաւք եւ բանիւ վարդապետութեամբ⁴⁷ կեցեալ⁴⁸ 49 պատուհասէր եւ խրատէր զայնոսիկ⁵⁰, զորս⁵¹ ի⁵² գիւղապաշտութեանն⁵³ գտանէր⁵⁴ յաղան-

1 a տէղումն
2 a պսակեցան
3 w ընդունիլ
4 d գշնորիս
5 m չիբ եւ
6 g արեանն
7 dh չիբ իւր
8 a հրշտակ
9 bcelrs առ նա փիւ առ մեծն գրիգորիոս
10 bcelrs չիբ ցնա
11 bcelrs եւ արհամարհելով է յամառելով (1 յամառելով) ի խոնարհութեան կարգի
12 a յամառեալ
13 m կարգի
14 bcelrs չիբ յայսմ
15 d զանանցական կրկին
16 bcelrs գկրկնակի
17 bcel անանցականութեան rs անանցութեան
18 bcrs զոր
19 abg փահանայապետութեանն lrs փահանայութեանն
20 d շնորհին w շնորհէն
21 adw աստուծոյ
22 bcelrs չիբ եւ
23 bcelrs չիբ այնուհետեւ
24 bclrs փահանայութեան c ըզփահանայութեան d փահանայապետութեան hw զփահանայապետութեան r զփահանայութեան
25 adhw եւս պատիւ (w պատիւն) bcelrs պատիւն gkm զպատիւ
26 adghw եւ երթեալ

27 d լուսաւորել
28 adhkms գվրաց եւ գաղուանից աշխարհս adgkm աշխարհն
29 k չիբ եւ
30 bcelrs սա եկեալ d երթալն agkms երթեալ
31 c հաբանդ
32 bcelrs եւ փարգէր (փիւ եւ խրատել պահել) միշտ պատուիրանս որդւոյն (cr որդւոյն)
33 h զպատուիրան
34 l ամս adhkms եւ փիւ անդ
35 acr եկեղեցոյ
36 d գիւղաքաղաքն le գիւղն cr գեւղն bs գեղն
37 ar ամարասսա bcelrs ամարաս
38 bcelrs կարգէր (չիբ եւ) գործունեայս (e գործոնայս cr գործոնեայս) շինմանն եւ ինքն դառնայր ի հայս ինքնան փոխանակ օծանէր զորդին իւր
39 gkm գործունեայս
40 km գեկեղեցին
41 dw փոխարէն
42 bdl վրդանէս gw զվրդանէս
43 bcelrs եւ նստուցանէր d նստուցանէր
44 bcehls չիբ յիւր
45 adeghkms փահանայապետութեան գիրաման հայրենի վարուց լինել շնորհ հաւատոց եւ (km հաւատոյ չիբ եւ) բանիւ վարդապետութեանն (dkm վարդապետութեան) որ ուղիղ եւ առաքինասեր վարուի կեցեալ
46 bcelrs փահանայապետութեանն
47 s վարդապետութեան
48 bcers կեայր l կայր
49 bcelrs խրատելով եւ պատուիասելով
50 belrs զայնս c զայս
51 adg զոր h որ
52 d չիբ ի
53 cdkrsw դիւապաշտութեան
54 d գտան յիւր

դին¹. եւ յանդիմանէր² զկինն³ թագաւորին վասն ալլանդակ պոռնկութեանն⁴: 30 եւ մինչ դեռ մտեալ⁶ յեկեղեցի⁷, ի Տարաւն գաւառի գտէրունեանն⁸ կատարէր⁹ խորհուրդ¹⁰ չար¹¹ եւ դիւապաշտ մարդիկ¹² ժողովեալք¹³ բազմութիւն յոյժ առ ի սպանանել¹⁴ զերանելին¹⁵ 16 Վրթանէս¹⁷ խորհրդեամբ կնոջ թագաւորին: 31 եւ յորժամ վաղեցին ի գաւիթ եկեղեցւոյն¹⁸, ի¹⁹ դիւաց պինդ կապեալ²⁰ կաշկանդեալք²¹ եղեն²² հրամանաւ բարերարին²³ Աստուծոյ՝ ուլնագեղութեամբ ընդ կապճեալք²⁴ կային²⁵ անմոռնչ ամենեքեան²⁶, մինչեւ կատարեալ երանելւոյն²⁷ զաստուածեղէն²⁸ խորհուրդն եւ եկեալ²⁹ արտաքս՝ զարմանալ: 32 եւ³⁰ հարցեալ զպատճառս³¹ խոստովա-

նէին³² 33 զչար³⁴ խորհուրդն իւրեանց եւ զկամս կնոջ³⁵ թագաւորին: 33 եւ նա³⁶ կացեալ յաղաւթս՝ ձեռնադրութեամբ զամենեան բժշկէր եւ խրատէր³⁷ մի՛ եւս գործել չար³⁸ ինչ, այլ³⁹ ապաշխարութեամբ գտանել ողորմութիւն:

34 եւ սորա⁴⁰ 41 երկու որդիք. 42 միումն Յուսիկ անուն⁴³ առաքինասէր եւ սրբամիտ վարուք⁴⁴, որ եւ⁴⁵ սա նորին խոստովանական⁴⁶ վարուքն⁴⁷ 48 կատարեալ պսակէր⁴⁹: 35 Քանզի հասեալ⁵⁰ յաթոռ քահանայապետութեան⁵¹ հաւըն՝ յանդիմանէր զթագաւորն վասն մեղսասէր⁵² չարագործութեանն⁵³. եւ⁵⁴ նորա⁵⁵ հրամայեալ անդէն⁵⁶ յեկեղեցւոյն⁵⁷ բրով⁵⁸ սպանանել⁵⁹ զնա⁶⁰: 36 եւ անուն⁶¹ միւսումն⁶² Գրիգոր-

1 bcelrs յաղանդի
2 bekls յանդիմանէր եւ
3 b զկնի փ/ս զկնին
4 de պոռնկութեան
5 adgkmw մինչչեւ փ/ս մինչ դեռ հ մինչեւ
6 bcelrs մտանէր (e եւ մտանէր)
7 a յեկեղեցի bcelrs յեկեղեցին h եկեղեցի
8 bcdelr գտէրունեան
9 bcelrs կատարելով k կատարել
10 bdels գլխորդութիւն
11 bcelrs չարադիւ
12 g մարդիք edelr մարդիկ
13 bcdelrs կոպաշտիցն ժողովեալ
14 c սպանանել
15 bcelrs զվայելու փ/ս զերանելին h չիք զերանելին
16 bcelrs ֆահանայապետն վրթանէս կամէին խորհրդեամբ
17 dgon վրդանէս c վրթանէս
18 cer եկեղեցւոյն
19 adgk ի դիւացիւն
20 s կապեալ
21 m կաշկանդեալ
22 bcelr քանիւ աստուծոյ փ/ս հրամանաւ բարերարին աստուծոյ s չիք հրամանաւ ... աստուծոյ
23 n բարերարին
24 bcelr կապարեալ km կապեալ n ընդկարեալ
25 bcelr կացին
26 a ամենեքեան
27 abcehrs երանելոյն
28 bcehls աստուածային
29 dhkm ի դուրս եկեալ a դուրս եկեալ
30 bcelrs չիք եւ
31 bcekmrs զպատճառն

32 a խոստովանելի bcelrs խոստովան լինելի
33 adghkmw զիւրեանց չարեաց խորհուրդն
34 c ըզչար
35 d կնոջն
36 bcelr չիք եւ
37 as մի փ/ս մի եւս
38 b զչարն
39 a այլ
40 n որպէս փ/ս սորա
41 bcelrs որդիք երկու
42 bcelrs անուն միումն (crs միոյն) g միումն
43 adgwn չիք անուն
44 bcelrs չիք վարուք
45 b սպ խոստովանութեան
46 elrs խոստովանութեանն c խոստովանութեամբ w խոստովանողական
47 km վարուք
48 bcelrs հետեւեալ վկայ (ec վկա) կատարեալ պսակէր
49 g պսակիւր
50 h հասել
51 bcelrs հայրապետական փ/ս ֆահանայապետութեան
52 bcelrs չիք մեղսասէր
53 d չարագործութեան
54 bcelrs չիք եւ
55 bcelrs եւ
56 adgh անդրէն
57 cr յեկեղեցւոյն
58 bcelrs սրով
59 be սպանանել
60 bcelrs չիք զնա
61 h յանուն
62 bcelrs երկրորդին փ/ս միւսումն

ըիս¹ ²յանունն հաւուեն. եւ համանման եւ հաւասար նորուն վարուցն առաքինութեան՝ ոչ ամուսնացեալ ի ³կարգս աշխարհիս, այլ ⁴ ⁵փափագեալ բաղձայր հայրենի հոգեւոր⁶ ժառանգութեանն⁷: ³⁷ ⁸Եւ անդէն ի տղայական տիոցն վարժէր զինքն Աստուածաշունչ գրոց⁹ կրթութեամբ¹⁰ եւ զմարմնական զգայութիւնս¹¹ պահաւք եւ աղաւթիւք պարկեշտացուցանէր, ¹²զհոգին սիրոյն հաւատաւք¹³ լուսաւորէր, եւ անդէն վաղվաղակի ¹⁴զինքեան հաւոյն՝ զմեծին Գրիգորի¹⁵ զգերաշխարհիկն¹⁶ բարձրութեանցն¹⁷ զերկոսեան¹⁸ զպատիւսն¹⁹ առեալ՝ յաւրինէր²⁰ զքահանայապետութեան²¹ ²²զպատիւ եւ զաթոռն²³ եւ զմարտիրոսութեանն²⁴ ²⁵զամենապատիկ²⁶ բարձրութեանց²⁷ պսակն²⁸: ³⁸ Քանզի զհնգե-

տասան²⁹ ամաւք³⁰ ձեռնադրեալ³¹ յեպիսկոպոսութիւն³² մանուկն³³ Գրիգորիս Վրաց եւ³⁴ Աղուանից աշխարհին. ³⁵եւ երթեալ լուսաւորէր ³⁶զերկոսին³⁷ զաշխարհսն³⁸ եւ հաստատէր քրիստոսական հաւատովն զնալ: ³⁹ Շինէր եւ³⁹ եկեղեցիս⁴⁰ ըստ ⁴¹կարգաց եւ քաղաքաց. եւ ձեռնադրէր⁴² երիցունս⁴³ եւ յորդորէր⁴⁴ ի պաշտաւն⁴⁵ սրբութեան. եւ յիշատակ⁴⁶ սրբոց⁴⁷ կանխեալ⁴⁸ հանապազ. եւ նախանձեալ⁴⁹ զբարի նախանձ առաքելական ուղղութեանն⁵⁰. եւ⁵¹ կատարէր⁵² զհրաման⁵³ մարմնացեալ Աստուածորդւոյն⁵⁴ շրջեալ⁵⁵ ընդ ամենայն⁵⁶ հեթանոսս, մկրտեալ⁵⁷ ⁵⁸յանուն Հաւր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ: ⁴⁰ ⁵⁹Եւ տայր ուսանել⁶⁰

- 1 bcelrs գրիգորէս
- 2 clrs չի՛րյանուն ... համանման եւ
- 3 bcelrs կարգի աշխարհական
- 4 a այլ
- 5 bcelrs ցանկայր բաղձամոփ
- 6 bcelrs երկնաւոր փ/ս հոգեւոր
- 7 b ժառանգութեանն հ ժառանգութեան
- 8 bcelrs եւ ի տղայական տիոց անդէն
- 9 c գրոց
- 10 bcelrs կրթութեան
- 11 w զգացութիւնս bcelrs զգայութիւնսն
- 12 d լուսաւորէր որ եւ զհոգին
- 13 bcklmrs հաւատով
- 14 bclrs զմեծին գրիգորի զինքեան(er զինքեանն) հաւոյն
- 15 w գրիգորիսի
- 16 clr զգերաշխարհիկ s զերաշխարհիկ
- 17 km բարձրութեանց
- 18 a զերկոսեան
- 19 bcelr զպատիւն
- 20 bcelrs զօրանայր փ/ս յօրինէր
- 21 w զհաւանայապետութեանն
- 22 bcelrs չի՛ր զպատիւ եւ
- 23 belr զաթոռ
- 24 a մարտիրոսութեանն w զմարտիրոսութեան bcelrs զմարտիրոսական
- 25 gkm եւ զամենապատիկ բարձրութեանցն պսակ մարտիրոսութեան (m զմարտիրոսութեամբ)
- 26 bcelrs չի՛ր զամենապատիկ
- 27 ad բարութեանցն
- 28 s պսակին

- 29 c հինգետասան er հինկէտասան bcls հնգետասան
- 30 bcelrs ամենից w ամեօփ adh ամիւփ
- 31 cers ձեռնադրեցաւ
- 32 a յեպիսկոպոսութիւնն h եպիսկոպոսութիւն
- 33 adgkw զմանուկն
- 34 bcklm չի՛ր եւ
- 35 ers չի՛ր եւ ... լուսաւորէր
- 36 ers չի՛ր զերկոսին զաշխարհսն
- 37 a զերկոսինն c զերկոսեանն եւ զերկոսեան
- 38 եւ աշխարհին gmo զաշխարհս k աշխարհս
- 39 bkm չի՛ր եւ
- 40 k զերկեղեցիս
- 41 bcelrs չի՛ր կարգաց եւ
- 42 bcelrs կարգէր փ/ս ձեռնադրէր
- 43 dgkmw զերկոսունս
- 44 d յորդոր
- 45 e պաշտոն
- 46 bcls յիշատակաց mw ի յիշատակ
- 47 d սրբոցն
- 48 bers նախանձեալ փ/ս կանխեալ
- 49 c նախանձեանն l նախանձիլ bcelrs նախանձն
- 50 bcls ուղեգնացութեանն er ուղեգնացութեանն
- 51 bcklmrs չի՛ր եւ
- 52 bcelrs կատարել
- 53 celrs մարմնացելոյ բանին աստուծոյ b մարմնացելոյ աստուծոյ
- 54 gkm որդւոյն աստուծոյ
- 55 bcers շրջէր l շրջիւր
- 56 bcelr չի՛ր ամենայն
- 57 bcelr եւ մկրտէր զնոսս
- 58 bcelrs չի՛րյանուն ... սրբոյ
- 59 adghkmw չի՛ր եւ տայր
- 60 l ուսանիլ w ուսուցանէր

¹պահել զամենայն տէրունեան պատուի-
րեալսն եւ ո՛չ առնուլ ²ընդ իւրեանս ոսկի³
եւ ⁴արծաթ եւ պղինձ եւ պարկ, անգամ եւ
ցուպ⁵:

⁴¹ Յայսմ⁶ բոլորից զգուշանալով⁷ ⁸ե-
րանելոյն առեալ ⁹ընդ իւր վայելուչ եւ
յոյժ պատուականագոյն թոշակ¹⁰, զմեծ¹¹
քահանայապետին եւ մարտիրոսին Զաքա-
րիայ¹² զհաւրն¹³ Յովհաննու¹⁴ ի¹⁵ պա-
տուական արեւնէն նշխարս եւ¹⁶ սրբոյն¹⁷
Պանդալիոնի¹⁸, որ դաւանեաց զբարիաւք¹⁹
դաւանութիւնն²⁰ Քրիստոսի²¹ եւ պսակե-
ցաւ ի նիկոմիդիա²² քաղաքի²³:

⁴² Եւ տարեալ զամենասուրբ նշխարս²⁴
վկայիցն ²⁵ի մեծ քաղաքն Յրի²⁶ Աղուա-
նից²⁷ իշխանութեանն²⁸ շինէր փոքրիկ²⁹ ե-

կեղեցի եւ դնէր³⁰ անդ³¹ մեծ զգուշու-
թեամբ ³²մասն ինչ յարեւնէն³³ Զաքարիայ³⁴
եւ ի նշխարաց³⁵ սրբոյն Պանդալիոնի³⁶. եւ
թողոյր երէց³⁷ մի սպասակալ³⁸ եւ պաշ-
տանեայ³⁹ վկայիցն Քրիստոսի⁴⁰ Դանիէլ
անուն եւ ինքն առեալ զաշակերտսն իւր
զբարեսէրս⁴¹ եւ զհաւանս հրամանացն
Քրիստոսի եւ ⁴²զկէս նշխարացն սրբոյն
⁴³Զաքարիայ⁴⁴ եւ երանելոյն⁴⁵ Պանդալիո-
նի⁴⁶ ⁴⁷եւ երթեալ ի Մասքթաց⁴⁸ աշխարհն՝
յանդիման լինէր Սանեսանայ⁴⁹ թագաւո-
րին Մասքթաց⁵⁰ համատոհմին⁵¹ Արշակու-
նեաց: ⁴³ Եւ քարոզէր ⁵²զանճառելի եր-
րորդութեանն⁵³ զմի⁵⁴ արարչական զաւ-
րութիւնն եւ⁵⁵ ⁵⁶զմարմնանալն⁵⁷ Աստուծոյ
բանին, զբազում⁵⁸ եւ զզանազան⁵⁹ նշա-

- 1 bcelrs զպատուիրանս տեառն պահել փխ պահել զամենայն տէրունեան պատուիրեալսն
- 2 bc չիք ընդ իւրեանս
- 3 g գոսկի
- 4 adghkms չիք եւ
- 5 bcelrs կամ ցուպ d ցուպս
- 6 abcdghlr այսմ km այսց
- 7 bcelrs զգուշացեալ
- 8 bcdegls երանելոյն ունելով (dg առեալ) h երանելոյն
- 9 bcelrs ընդ իմեանս յոյժ վայելուչ տէրունական քոշակ
- 10 a քաւշակ
- 11 b զմեծն
- 12 bcelrs զաբարիայի a զաբարիա
- 13 bcelrs հորն
- 14 es յոհաննու
- 15 es չիք ի
- 16 k չիք եւ bcelrs եւ ի
- 17 k զսրբոյն c սուրբ w զսուրբն
- 18 es պանտալիոնի k պանդալիոնի w պանտալիոն adgm պանդալիոն
- 19 adhkms զբարութիւնս գրարութիւն
- 20 d դաւանութիւն
- 21 bcelrs չիք քրիստոսի
- 22 a նիկոմիդիա clr նիկոմիդիա bes նիկոմիդայ dg նիկոմիդայ
- 23 l քաղաքն
- 24 g նշխարն
- 25 bcelrs ի ցրի (l քաղաքի ի ցրի)
- 26 adghkms ցրի
- 27 km յաղուանից
- 28 cdh իշխանութեանն h իշխանութեամբն
- 29 bcelrs փոքր d զփոքրիկ

- 30 d չիք դնէր
- 31 bcelrs չիք անդ
- 32 km զմասն ինչ
- 33 bces ի յարեւնէն adglw յարեւնէ
- 34 bcelrs զաբարիայի
- 35 c զնշխարաց
- 36 clr պանդալիոնի w պանտալիոնի
- 37 bcgrs Էրեց
- 38 d սպասակալն
- 39 a պաշտանեայ er պաշտոնեայ bce պաշտոնեայ
- 40 adghkms չիք դանիէլ ... Քրիստոսի
- 41 bs զբարեսէրս
- 42 adhkms զկէսն նշխարաց (m նշխարացն)
- 43 r պանդալիոնի եւ Զաբարիայի
- 44 a զաբարիա bcelrs զաբարիայի
- 45 bcelr չիք երանելոյն d երանելի ah երանելոյն
- 46 a պանդալիոնի w պանտալիոնի clr պանդալիոնի adghkms ունեն առեալ ընդ իւր (պանդալիոնից հետո)
- 47 bcelrs անցեալ փխ եւ երթեալ
- 48 bcelrs մասքթաց w մասքթաց
- 49 cr սանեսանայ gk սանատրկայ m սանատրկայ a սանասանայ d սասանայ es սանեսանայ h սանասանայ
- 50 bcelrs մասքթաց w մասքթաց
- 51 bl համատոհմին c համատոհմին
- 52 dg զերրորդութիւնն զանճառելի
- 53 k երրորդութիւնն
- 54 c զի մի adhw մի
- 55 km չիք եւ
- 56 bcelrs զմարմնանալ որդոյն աստուծոյ եւ զբազում
- 57 km բանին աստուծոյ
- 58 km չիք զբազում եւ
- 59 abcdgrsw զանազան

նազործուծիւնս յերկրի առնել, զխաչելն¹ եւ զմեռանելն² եւ յերիւր³ աւուր⁴ յառնել⁵ եւ նովին մարմնով ի⁶ յերկինս վերանալ, նոյնպէս⁸ եւ յերկրորդ⁹ գալստեանն¹⁰ 11 եւ ընել¹² դատելով¹³ զկենդանիս եւ զմեռեալս¹⁴: 44 Եւ խնդուծեամբ ընկալեալ Հաւատալին¹⁵ աւետարանական¹⁶ բանին զառաջինն¹⁷:

45 Իսկ ամենաչարն¹⁸ սատանայ մտեալ ի սիրտս¹⁹ նոցա՝ գրգռէր²⁰ չարանալ²¹ ընդ²² կենսատուր²³ հրամանին բանիցն²⁴ Տեառն: 46 Սկսան դնել բաղբաղայս²⁵ ճշմարիտ վարդապետական²⁶ բանից²⁷ երանելւոյն²⁸: 29 Քանզի նա³⁰ ի քարոզութեանն³¹ ասէր զկամս բարերարին³² Աստուծոյ՝ ո՛չ աւարել³³ եւ ո՛չ յափշտակել³⁴

եւ ո՛չ գողանալ, այլ վաստակել ձեռաւք եւ վայելել³⁵ մարդաբար³⁶ եւ երանելի³⁷ լինել³⁸ Աստուծոյ³⁹: 47 Եւ ասեն Հայոց արքային. «Կեղծաւորութիւն է այդ՝ արգելուլ զմեզ⁴⁰ յաւարէ Հայաստան աշխարհին⁴¹ կամին⁴². եւ⁴³ ի՞նչ կեցցուք, զի⁴⁴ ոչ աւարեցցուք⁴⁵ 46 եւ ոչ յափշտակեցցուք»:
48 Ապա եւ զթագաւորն եւս⁴⁷ խոնարհեցուցին⁴⁸ յիւրեանց ամենաչար կեղծաւորութիւնն: 49 Յայնժամ⁴⁹ կալեալ⁵⁰ զմանուկն Գրիգորիս՝ ընդ ամենհի ձիոյ կապէին⁵¹ զագւոյն⁵² եւ արձակէին⁵³ ի դաշտին⁵⁴ Վատնեայ⁵⁵: 50 Եւ այսպէս պսակէր⁵⁶ սուրբն, զոր բարձեալ աշակերտացն⁵⁷ բերէին⁵⁸ յԱմարաս⁵⁹ գիւղաքաղաքն⁶⁰, 61 որ էր ի գաւառին Հաբանդայ⁶²: 51 Անդ⁶³ եղեալ⁶⁴ առ եկեղեցւոյն⁶⁵ հուպ

1 cklrw չխաչիլմ

2 cdgklrw գմնոանիլմ հ մնոանելմ

3 bcelrs յերրորդ

4 adg յաւուր

5 cdrw յառնելմ

6 bcels չի՞ր ի

7 d վերանալմ ի յերկինս

8 bcelrs սոյնպէս

9 c յերրորդ փ/ս յերկրորդ հ երկրորդ

10 d գալուստեանմ

11 bcelrs երեսելով դատել

12 gk երեսիլ w երեսիլմ

13 h դատել

14 a գմնոեալ

15 bcelrs հաւատացիմ

16 a աւետարանական եւ յաւետարանական

17 agh զառաջինս bcelrs չի՞ր զառաջինմ

18 b ամենաչար

19 adghkmw սիրտ

20 bcels գրգռել

21 w չանսալ փ/ս չարանալ

22 dw չի՞ր ընդ

23 bcklr կենսատու a կենսատուր d զկենսատու

24 m բանից bcl բանիմ

25 bcelrs բաղայս իմմ

26 bcelrs վարդապետութեան d վարդապետիմ

27 bcelrs չի՞ր բանից

28 bcers երանելոյմ

29 bcelrs զի նա ի վարդապետութեանմ փ/ս բանզի նա ի բարոյութեանմ

30 adghkmw չի՞ր նա

31 dk բարոյութեան

32 a բարերիմ

33 bcelrs աւերել adh յաւելել

34 a յափշտակեալ

35 adh վագելեալ

36 bcelrs չի՞ր մարդաբար d մարդկաբար

37 h երանի

38 gl լիմիլ

39 bcelrs յաստուծոյ

40 a գմնգ

41 adgh աշխարհիւ mw աշխարհի

42 adghkmw չի՞ր կամիմ

43 h զի փ/ս եւ

44 bcelrs եթէ փ/ս զի հ եւ փ/ս զի

45 ad աւերեցուիմ

46 adghkmw չի՞ր եւ ոչ յափշտակեցուիմ

47 d չի՞ր եւս

48 adghkmw խոնարհեցուցեալ

49 km չի՞ր յայնժամ

50 bcelrs գմնկագոյն հայրապետն գրիգորիս գո մանկանմ գրիգորիսի

51 bcelrs կապեցիմ d պատեցիմ

52 d ընդ ազգի bcs գագոյն եւ գագոյն adghkmw ընդ ազգի

53 l արձակեցիմ

54 bcklmrs դաշտն

55 ah վատնեա bcelrs վատնեան

56 gn պսակիւր

57 a աշակերտացն

58 a բերեիմ c բերեալ s բերեմ elr բերիմ

59 c յամարասա

60 ls գիւղաբաղաւ b գեղաբաղաւ եւ գեղաբաղաւ

61 bcelrs չի՞ր որ ... հաբանդայ

62 d հաբանդայ agh հաբանդեայ

63 bcelrs չի՞ր եղեալ ... գերանելոյն

64 bcel եղիմ

65 bcelr եկեղեցիմ

ի բեմն ի հիւսիսոյ¹ կողմանէ. ²եւ զսուրբ³ արիւնն⁴ Զաքարիայ⁵ ի միում ապակեղէն⁶ շշի եղեալ եւ ի միւսում շշի⁷ գերանելւոյն⁸ Պանդալիոնի⁹ ¹⁰զնշխարս¹¹. եւ եղեալ¹² գերկոսեան¹³ շիշսն¹⁴ ընդ ամենասուրբ¹⁵ նշխարսն¹⁶ ¹⁷մանկանն¹⁸ Գրիգորիսի եւ¹⁹ ²⁰ինքեանք փախստեայ²¹ ի Հայս անկանէին²²: 52 Վասն զի Սանեսան²³ բազում²⁴ եւ անթիւ գաւառքն²⁵ Հոնաց ի Հայս²⁶ արշաւէր, եւ ²⁷աստուածային բարերարութեանցն²⁸ գաւառութիւն տուեալ Հայաստան նախարարացն՝ առ ի խնդրել զվրէժ²⁹ աւրեան³⁰ մանկանն³¹ սրբոյն³² Գրիգորիսի: 53 եւ³³ ³⁴ամենայն³⁵ բազմութիւն գաւա-

ռացն առ Հասարակ³⁶ ի սուր անկեալք³⁷ ոչ մնայր գուժատար³⁸ յաշխարհն³⁹ Մասքթաց⁴⁰. այլեւ⁴¹ ⁴²ամենեքեան խողխողեալ սատակեցան յիւր⁴³ ազգայնոցն⁴⁴ սրով:

54 Իսկ⁴⁵ ⁴⁶ընդ ժամանակս ընդ այն բերդաքաղաքն անուանեալն⁴⁷ Յրի ապստամբեալ յԱղուանից թագաւորէն⁴⁸ եւ ձեռն տուեալ⁴⁹ ի⁵⁰ Պարսից արքայն եւ եկեալ Արգեսացիք⁵¹ ունէին⁵² գթաղաքն: 55 Անդ⁵³ ⁵⁴գտեալ գերէցն Դանիէլ՝ սպասաւոր սրբոցն, զոր կարգեաց սուրբն Գրիգորիս, եւ զմանուկ մի ճիղբ⁵⁵, զոր գտեալ երիցուն՝ քրիստոսական կնքովն էր վերծանեալ: 56 ⁵⁶Սա⁵⁷ լսէր Հաւատոյն Քրիս-

1 acr հիւսիսոյ b հիւսիսայկողմն
2 bcelrs չիբ եւ գսուրբ
3 dw սուրբ
4 k արիւն
5 bcelrs զաֆարիայի
6 c ապակեղեն
7 acr շշի
8 dh գերանելոյն
9 clr եւ պանդալիոնի ah պանդալիոնի bs պանտալիոնի e չիբ պանդալիոնի k պանդալիոնի
10 e չիբ նշխարս եւ եղեալ գերկոսեան
11 abcls նշխարս
12 h եղել
13 bclrsw գերկոսիւն h երկոսեան
14 km շիշս e չիբ զշիշսն
15 bcelrs սուրբ փիւ ամենասուրբ
16 adghkmw նշխարս
17 bcelrs գրիգորիսի փիւ մանկանն գրիգորիսի
18 a մանգանն
19 k չիբ եւ
20 bcelrs ինքեանք գնացին փախստեամբ ի հայս
21 a փախստեա
22 a անկանեին bcelrs չիբ անկանէին
23 a սանէսան
24 bcelrs չիբ բազում h բազմութեամբ
25 km զորոք
26 bcelrs հայք
27 bcehlrs աստուածային զօրութեամբն խրախուսեալ նախարարացն հայոց
28 k բարութեանցն w բարերարութեանց
29 adgh վրէժ
30 k արժան փիւ արեան
31 bcelrs չիբ մանկանն
32 d չիբ սրբոյն
33 bcelrs չիբ եւ

34 bcelrs ամենայն իսկ զօրքն առհասարակ (er չիբ առհասարակ) սատակեցան յիւր ազգայնոցն (r ազգայնոյն) սրով եւ ոչ մնաց գուժատար
35 gk չիբ ամենայն
36 adghkmw չիբ առհասարակ
37 km անկեալ
38 adghkmw գուժաբեր
39 d աշխարհն
40 e մուսուրթայ w մասքթաց
41 m այլ
42 adghkmw զամենեքեան խողխողեալ սատակեր յիւր ազգայնոցն սրով
43 km յիւրեանց
44 bcelrs ազգայնոյն
45 bcelrs չիբ իսկ
46 bcehlrs ընդ այն ժամանակս ապստամբեալ յաղուանից (r աղուանից) բերդաքաղաքացիքն ցոյ (lr ցոյ) ձեռնտու եղին (b եղին) յարֆային (r յարֆայն) պարսից
47 kmw անուանեալ
48 km արֆայէն փիւ թագաւորէն
49 km տայր
50 h չիբ ի
51 a արգեսացիք
52 a ունեին
53 adghkmw իսկ փիւ անդ
54 adghkmw իսկ գտեալ գերէց (g գերէցն) զաշակերտ մանկանն գրիգորիսի, զոր թողեալ էր ի սպասաւորութիւն սրբոցն գերէցն ցոյ (m ցոյ k գցոյ) եւ զմանուկն մարտիրոսացոյցին ֆանգի էր նորա գտեալ նիղր մանուկ
55 bcelrs նիւրբ
56 bcelrs եւ (չիբ սա) ուսուցանէր անյապաղ գրիստոնէութեանն կարգ փիւ սա լսէր հաւատոյն ... կնիքն եւ
57 adghkmw որ փիւ սա

տոսի եւ հաւատացեալ՝ առնոյր զքրիստոսական կնիքն եւ ¹անդէն աշակերտէր երիցոյն: ⁵⁷ Եւ սա ²կամէր խելամուտ լինել վարուց քրիստոնէութեան ³:

⁵⁸ Եւ ⁴⁵զերկոսեանն ⁶զսոսա ի կապանս եւ ի չարչարանս արկեալ ⁷ստիպէին ⁸լինել ⁹մոխրապաշտ դիւացն ¹⁰աղտեղութեան: ⁵⁹ Եւ ¹¹իբրեւ ոչ կարէին ¹²¹³գամագիւտ լինել ¹⁴բռնութեամբ, մաղթէին ¹⁵զճիղբ ¹⁶մանուկն եւ ասէին. «Մերոյ ¹⁷աշխարհիս մարդ ես, ¹⁸զմեր կամս արա՛, եւ մեծարոյ ¹⁹առնեմք զքեզ ²⁰ի մերում իշխանութեանս ²¹»: ⁶⁰ ²²Եւ երանելին ²³պատասխանի ²⁴արարեալ ասէ ²⁵. «Լաւ լիցի յառաջագոյն քան զերէցն ²⁷մեռանել ²⁸ինձ ²⁹վասն անուանն ³⁰Քրիստոսի, քան

բնականալ ³¹ ի ³²յարկս մեղաւորաց»:

⁶¹ Եւ վաղվաղակի սրով ³³զլխատեալք ընդունէին ³⁴ ³⁵զերանութեան զպսակն ³⁶ ³⁷եւ զամենավայելուչ նահատակութեան ³⁸յաղթանակ մրցանակն ³⁹ընդ ⁴⁰իւրեանց հոգեւոր հաւրն մանկանն Գրիգորիսի: ⁶² Զորս ⁴¹առեալ Ասորեաց ոմանց աբեղայից տանէին ⁴² ի Հակու անուանեալ գիւղն ⁴³. Եւ ⁴⁴անդ եղեալ ի գերեզմանի, եւ ինքեանք ⁴⁵ ի տեղւոջն ⁴⁶ ⁴⁷վասն շինէին ⁴⁸. ⁴⁹Եւ անդ են ⁵⁰, ասեն ⁵¹, նշխարք երանելեաց ⁵² մինչեւ ցայսաւր:

⁶³ Եւ լինէր այն ⁵³ առ ⁵⁴ քաջիւն ⁵⁵ Վաչէիւ՝ Աղուանից արքայիւ: ⁶⁴ Եւ ամրածածկեալ ⁵⁶ կային երանելեացն ⁵⁷ վկայից ⁵⁸ ամենասուրբ ⁵⁹ նշխարքն ⁶⁰ ⁶¹մինչեւ ցթա-

- 1 bcelrs չիբ անդէն ... քրիստոնեութեան
- 2 km չիբ սա
- 3 a քրիստոնեութեան
- 4 bceklrsm չիբ եւ
- 5 bcelrs ըմբռնեալ զերկոսեանն (b ըմպոնեալ) չիբ զսոսա a զերկոսեան (չիբ զսոսա)
- 6 h զերկոսեանս d զերկոսեան
- 7 bcelrs արկանէին
- 8 a ստիպեին c ստիպէին
- 9 gl լինիլ
- 10 gkm դիւթացն փիս դիւացն bcelrs չիբ դիւացն աղտեղութեան
- 11 km չիբ եւ
- 12 a կարեին d կամէին cr կարացին
- 13 bcelrs չիբ գամագիւտ լինել gk կամագիւտ լինիլ
- 14 bcelrs բռնութեամբ հաւանեցուցանել մաղթէին զմիւրք
- 15 a մաղթեին d ժողովէին
- 16 d նեղք
- 17 abchln մերոց g ի մերոց km ի մերոյ
- 18 w զկամս մեր
- 19 aegkmsw մեծարու
- 20 bcelrs չիբ ի մերում իշխանութեանս
- 21 h իշխանութեամբս
- 22 bcelrs նա փիս եւ երանելին
- 23 d երանելի
- 24 bcelrs պատասխանեալ
- 25 adghkmsw չիբ ասէ
- 26 bcelrs լաւ է ինձ նախքան
- 27 gl զերէցն
- 28 lw մեռանիլ
- 29 bcelrs չիբ ինձ
- 30 bes անուան

- 31 l բնակիլ
- 32 adcr չիբ ի
- 33 d սիրով փիս սրով
- 34 a ընդունեին
- 35 gm զերանութեանն զպսակ bcelrs զերանութեանն պսակն
- 36 k զպսակ cd պսակն
- 37 bcelrs չիբ եւ զամենավայելուչ ... մրցանակն
- 38 a նահատութեան
- 39 bcelrs ընդ երջանիկ հօրն եւ վարդապետին իւրեանց սուրբ հայրապետին գրիգորիսի
- 40 km ըստ փիս ընդ
- 41 cr զոր w ուրեմն bcelrs ուրումն
- 42 a տանեին
- 43 bels գիւղ cr գեօղ
- 44 m չիբ եւ
- 45 d ինքեան bcelrs չիբ ինքեանք
- 46 c տեղոյն
- 47 bcelrs շինէին վանք գ վանս
- 48 a շինեին
- 49 bclr եւ անտ (br անդ) եւս եմ
- 50 abdegghkm է
- 51 d ասէ
- 52 d երանելոյն
- 53 bcelrs այս փիս այն
- 54 h չիբ առ
- 55 bcelrsw քաջն d քաջին
- 56 bcelrs ամբարեալ ծածկեալ d ամրածածկոյթ
- 57 dw երանելեաց
- 58 bcelrs չիբ վկայից aw վկայիցն
- 59 bcelrs չիբ ամենասուրբ g ամենասուրբն
- 60 bceglrs նշխարք
- 61 h ցթագաւորութիւնն մինչեւ

գաւորութիւնն¹ երրորդ² բարեպաշտ Վա-
չագանայ՝ Աղուանից արքայի³ 4որդւոյ⁵
Յազկերտի, եղբաւր Վաչէի⁶ սրբոյ արքա-
յի⁷: 65 Քանզի⁸ ի քաջէն Վաչագանայ
մինչեւ ի Վաչէ⁹ թագաւորք¹⁰ էին Աղուա-
նից թուով թ¹¹ ըստ կարգի. որոց¹² տասնե-
րորդ¹³ էր¹⁴ բարեպաշտ եւ աստուածասէր
թագաւորն Վաչագան՝ Աղուանից արքայ:

ԳԼՈՒԽ¹⁵ ԺԵ

Գիր անուանց նախագահ կարգելոց¹⁶, որք¹⁷
յայտ¹⁸ են¹⁹ ի²⁰ Յաբեթէ²¹ եւ յԱռանայ
մինչեւ ցերրորդն²² Վաչագան

1 Յաբեթ²³, Գամեր, Թիրաս, Թորգոմ,
Հայկ²⁴, Արամանեակ²⁵, Արամայիս²⁶, Ամա-

սիա²⁷, Գեղամ, Հարմա²⁸, Արամ²⁹ առ սո-
վաւ Աբրահամ, Արայն³⁰ Գեղեցիկ առ սո-
վաւ Իսահակ. Անուշաւան, Պարէտ³¹, Ար-
բակ³², Զաւան³³, 34Փառնակ, Սուր առ սո-
վաւ Յեսու, Հաւնակ³⁵, Վաշտակ³⁶, Հայ-
կակ³⁷, Ամբակ, Առնակ, Շավարշ³⁸, Նո-
րայր³⁹, Վստամկար⁴⁰, Գոռակ⁴¹, Հրանտ⁴²,
Ընձակ⁴³, Դղակ⁴⁴, Հաւրոյ⁴⁵, Զարմայր⁴⁶,
Պերճ⁴⁷ առ սովաւ Դաւիթ, Արբոււն, Բա-
զուկ, 48Հոյ, Յուսակ⁴⁹, Կայակ⁵⁰, Սկայոր-
դի⁵¹. սա էառ⁵² թագ ի⁵³ Բաբելացւոց⁵⁴ թա-
գաւորէն⁵⁵. Պարոյր⁵⁶, Հրաչեայ⁵⁷, Փառնա-

- 1 bcelrs ի թագաւորութիւնն k ցթագաւորութիւն
- 2 bcelrs երկրորդ
- 3 bcers արքայի
- 4 adhkms չիբ որդոյ ... արքայի
- 5 cr որդոյ
- 6 g վաչէ (չիբ ի) km ցվաչէ
- 7 h արքայի
- 8 bces ի քաջն d ի վաչէն փի ի քաջէն
- 9 g վաչէ (չիբ ի) km ցվաչէ
- 10 bcelrs էին ինն աղուանից ըստ կարգի եւ ապա
բարեպաշտն վաչագան, որ է տասներորդ արքայից
- 11 adghkms չիբ ըստ կարգի
- 12 g յորդոյ km յորոց
- 13 a տասներորդ
- 14 adhw չիբ էր
- 15 abchr չիբ գլուխ
- 16 bceklms կացելոց փի կարգելոց
- 17 d որ եւ km որ
- 18 km յայտնէ ու յայտնեն եց յայտն
- 19 e չիբ են
- 20 adghn չիբ ի
- 21 bcelrs եւ յառանայ եւ վաչագանայ (1 եւ ի վաչագա-
նայ)
- 22 c յերրորդ ers յերկրորդ 1 ցերկրորդ b երկրորդ
- 23 a յափեթ
- 24 b հայի ահ հայց
- 25 gk արմենակ abcedhlmsw արմենակ. ուղղում ենմ
արամանակ
- 26 abcedhlw արմայիս s արմնիս

- 27 a ամայիսա w արմայիսա d արմայիսայ h ամա-
յիսա
- 28 w հարմայ աւան a աւան
- 29 adg հարմայ փիս արամ
- 30 d արքայն փիս արքայն
- 31 gkmn փարէտ
- 32 s արաբակ
- 33 b գահան 1 գայիան dw հաւան. բորորդ գահան բա-
նից հետո ունեն առ սովաւ ... ուղղում ենմ այսպէս
ըստ Խորենացու
- 34 h չիբ փառնակ սուր abcelsw չիբ փառնակ dghm
յեսու փառնաս սուր հաւանակ
- 35 b հոնակ
- 36 l վշնակ abcehklrs վշտակ
- 37 bcelrs հայկան
- 38 adgh շաւաշ
- 39 bcls նորայի a նորաի h նորաո
- 40 բորորդ ունեն վստամ կար (c վրստամկար). ուղ-
ղում ենմ ըստ Խորենացու
- 41 d գոռնակ e կարկոռակ
- 42 l հրատ
- 43 abcedlmsw ընձակ
- 44 bl գղակ c դղակ
- 45 bcls հորայ aw հաւրա d հարաւա h հորոս
- 46 adh գառնէր
- 47 a պէրն
- 48 abclr հոյուսակ փիս հոյ յուսակ e չիբ հոյ յուսակ d
հայ ուսակ
- 49 h ուսակ
- 50 bcls կայկապ e կակապ
- 51 ah ըսկաորդի e սկահորդի gkm հսկայորդի պա-
րոյր
- 52 abcedhsw առ
- 53 d թագաւորէն բարիլացւոց
- 54 a բաբելացւոց bcer բաբելացոց
- 55 bcls թագաւորէ
- 56 a պարիւր gkm չիբ պարոյր
- 57 bcelrs հրաչէ

ւազ¹, Պաճոյճ, Կոռնակ², Փաւոս³, միւս
Հայկակ, Երուանդ⁴ Սակաւակեաց, Տիգ-
րան:

2 Ի սոցա⁵ ծննդոց⁶ Կարգեցաւ Առան⁸
նախագահ Աղուանից. եւ թիւ⁹ ա-
նուանցն¹⁰ յԱռանայ¹¹ մինչեւ ցքաջն Վա-
չագան, ¹²որ էր ի մեծ ազգէն Արշակու-
նեաց, ¹³չէ յայտ. ¹⁴եւ զսոցայն ստոյգն, թէ
յորմէ տոհմէ են, չունիմ ասել: 3 Եւ
¹⁵որք¹⁶ ըստ կարգի կացին թագաւորք Ա-
ղուանից տասն¹⁷. ¹⁸անուանք են այսոքիկ.
Վաչագան քաջ¹⁹, Վաչէ, Ուռնայր, Յաւ-
չագան²⁰, Մերհաւան²¹, Սատոյ²², Ասայ,
Եսվաղէն²³, Վաչէ, ապա բարեպաշտն Վա-
չագան՝ արքայ²⁴ Աղուանից, յորոց²⁵ բա-
զումք ի սոցանէ²⁶ աստուածասէր²⁷ եւ
²⁸բարեպաշտ վարուք կեցեալ²⁹ ³⁰առին

յիւրաքանչիւր ժամանակի զվախճան³¹:
4 Սակայն ³²ոչ ինչ³³ ումեք ³⁴ի նոցանէն³⁵
այսպիսի աստուածային եւ հոգեւոր³⁶
ծածկեալ գանձ յայտնեալ ընձեռեցաւ³⁷,
որպէս վերջին³⁸ Վաչագանայ³⁹ բարե-
պաշտ Աղուանից արքայի: 5 Եւ ի հրա-
մանէ⁴⁰ Պերոզի՝ պարսից արքայի, շինեցաւ
ի Վաչէէ Պերոզապատ մեծ քաղաքն, որ
այժմ կոչի Պարտաւ:

ԳԼՈՒԽ⁴¹ ԺԶ

Կեանք եւ վարք եւ կարգաւորութիւնք⁴²
Աղուանից⁴³, որ⁴⁴ ի Վաչագանայ⁴⁵ արքայէ
եղան. եւ ⁴⁶գլխաւ նշխարաց սրբոց

1 ⁴⁷Իսկ զերեսուն ամ ի Վաչէէ⁴⁸ մինչեւ
ցՎաչագան բարեպաշտն առանց թագաւո-
րի կացեալ աշխարհս Աղուանից. քանզի

1 abclrs փառնուազ
2 adgw կոսմակ
3 d փաւսայ
4 ah էրուանդ
5 bclers սոցին
6 c ծննդոց
7 bclers գնումն կարգեցաւ
8 adh եռան
9 bclers անուանցն չէ յայտ մինչեւ ցվաչագանն քաջ
10 adghkmw աւուրցն փիւ անուանցն
11 a յաւանա փիւ յառանայ
12 bclers չիբ որ ... արշակունեաց
13 bclers չիբ չէ յայտ
14 adghkmw չիբ եւ զսոցայն ... չունիմ ասել
15 bclers լոկ ըստ կարգին փիւ որք ըստ կարգի km
իսկ որք
16 adghw որ
17 adghkmw տանս փիւ տասն
18 bclers որոց անուանք են այսոքիկ հ անուանքն
19 bclers չիբ քաջ
20 gkm վաչագան փիւ յաւազան (k վաչական) r յօչա-
կան
21 k միւսան w միւսան
22 d չիբ սատոյ
23 c վաղէն adghkmw եսուաղէն
24 cr արքա
25 h որոց
26 adgw սոցանէն հ սոցանեն
27 bclers աստուածասէրք dkmw քրիստոսասէր ah
քրիստոսասէրք
28 ghkm քարի վարուք
29 bclers կեցին

30 adghw տարան զիւրաքանչիւր bclers եւ առին
31 a զվախճան
32 bclers չիբ ոչ ինչ ումեք
33 km չիբ ինչ
34 bclers ի նոցանէ գերազոյն եւ աստուածային հրա-
շից (1 հրաշիցն) գլխաւ ոչ ումեք եղեւ որպէս վերջին
վաչագանայ յայտնեցաւ պէսպէս (զիւր վերջ)
35 km նոցանէ
36 adg ոգեւոր
37 ah ընձեռեցաւ
38 km վերջինս
39 ah վաչագանա
40 h հրամանի
41 abclrs չիբ գլուխ
42 bclers կարգաւորութիւն (cr կարգաւորութիւն) հ
կարգաւորութիւն
43 w ազվանից
44 lm որք
45 a վաչագանա
46 adghkmw գլխաւ սրբոց
47 bclers սկսում եմ առեալ (bers լոնալ) դադարեաց (1
դադարեաց) բազաւորութիւնն աղուանից ամս
երեսուն ի վաչէէ մինչեւ ցվաչագան ի բարկու-
թենէ (r բարկութենէն) պերոզի պարսից արքայի ի
սորա հրամանէ շինեցաւ ի վաչէէ պերոզապատ
մեծ քաղաքն որ այժմ կոչի պարտաւ
48 ah վաչէ k զվաչական

ամենաչար¹ եւ ամբարիշտ թագաւորն
 Պարսից Պերոզ² զայրացեալ մոլեգնէր³ իբ-
 րեւ⁴ զկատաղեալ շուն, կամէր բառնալ
 զամենայն թագաւորութիւնս⁵ աշխարհի⁶
⁷միանգամայն, ⁸շարժել⁹ զեկեղեցիս եւ¹⁰
 բառնալ զկարգ¹¹ քրիստոնէութեան եւ
 հաստատել կարգել յիւրում իշխանու-
 թեանն¹² զմոգութեան¹³ դիւապաշտու-
 թիւնն¹⁴, ¹⁵յոր¹⁶ բազում անպարտ արիւնք
 երանելի եւ սուրբ վկայիցն¹⁷ Քրիստոսի ի
 պղծալից նորա ձեռացն¹⁸ հեղոյր յերկիր:
 2 Եւ յոյժ անթիւ¹⁹ անմեղաց անձինք
 խողխողեալ լինէին²⁰ սրով չարին: 3 Այլ
 եւ կանայք տղայովք²¹ հանդերձ արտաւա-
 րահառաջ ձայնիւ գերեալ²² լինէին²³ յաւ-
 տար աշխարհ, ի²⁴ դառն ստրկութիւն²⁵:
 4 Եւ²⁶ բազում²⁷ նախարարս Հայոց, Վրաց
 եւ Աղուանից ի մոգութիւն դիւապաշտու-

թեանն²⁸ ²⁹առածեալ³⁰ կործանեաց՝ եւ³¹ զո-
 մանս բռնութեամբ, եւ զոմանս պարգե-
 ւաւք մեծամեծ³² իշխանութիւնս³³ ընձեռե-
 լով, եւ³⁴ ի տեղիս տեղիս ատրուչանս³⁵
 կանգնեալ³⁶ զաւրանայր³⁷ կրակալոյց³⁸
 պաշտամունք³⁹ դիցն⁴⁰ աղտեղութեան:
 5 Եւ ազգի ազգի⁴¹ աղանդ⁴² չարախոհն⁴³
 սատանայի յոլովեալ թշուառացուցա-
 նէին⁴⁴ զհիքացեալ⁴⁵ մարդիկ⁴⁶ աշխարհիս⁴⁷
 Աղուանից, զորս⁴⁸ ամենապիղծն⁴⁹ զրպար-
 տէր⁵⁰ ապստամբութեամբ⁵¹ պատճառաւ⁵²,
 կապանաւք եւ բանտիւք⁵³ նեղէր եւ ակա-
 մայ⁵⁴ ի մոգութիւն խոնարհեցուցանէր:
 6 Ընդ նոսին եւ Վաչագան առ բուռն եւ⁵⁵
 սաստիկ չարութեան թագաւորին յակա-
 մայ⁵⁶ հաւանէր մոգութեանն, այլ⁵⁷ գաղտ

1 bcelrs ամենաչարն
 2 adghkmw չի՞ պերոզ
 3 l մոռնգնէր
 4 bcelrs շուն կատաղի հ կատաղել
 5 bcelrs թագաւորութիւն
 6 Ե յաշխարհի
 7 bcelrs եւ միանգամ ջանայր բառնալ
 8 bcelrs եւ շարժել զեկեղեցիս աստուծոյ եւ հաստա-
 տել
 9 d շարժեալ
 10 km չի՞ բւ
 11 d չի՞ զկարգ
 12 kmw իշխանութեան
 13 adghkm մոլեգնութեան փիւ մոգութեան w զմոլեգ-
 նութիւն դիւապաշտութեան
 14 d դիւապաշտութիւն
 15 adghkmw որ (km յոր) ամենայն սուրբ (km ամենա-
 սուրբ) վկայիցն քրիստոսի ի պղծալից ձեռացն
 (km ձեռաց) արիւն հեղուլ (km հեղոյր)
 16 abcdeglrsw որ
 17 bels վկայից
 18 bels ձեռաց
 19 c անձինք ան մեղաց
 20 a լինելին
 21 gkm տղայիւք w տղայեօք adh տղայօք
 22 agw գերեալք
 23 a լինելին
 24 aghw չի՞ բի
 25 w ստրկութեան c սքտրկութիւն
 26 h չի՞ բւ
 27 lrs եւ զբազում km զբազում

28 bcelrs դիւապաշտութեան ահ դիցապաշտութեանն
 w դիցապաշտութեան
 29 a առ ի անել կործանէր dw առ ի յանել կործանել
 km անեալ կործանէր gn առ ի յանեալ կործանէր h
 առ ի յանել կործանէր
 30 bcelrs յառածեալ
 31 bceklms չի՞ բւ
 32 adghkmw ի մեծամեծ
 33 bcelrs իշխանութիւն հ իշխանութիւն
 34 hkm չի՞ բւ
 35 d ատրուչան
 36 adghkmw կանգնելով
 37 d չի՞ զօրանայր
 38 dgkm կրակալից w հրալից ah կրալից
 39 d պատերազմումն փիւ պաշտամունք ahm պաշ-
 տամունքն
 40 h դիցն դիցն
 41 h ազգի փիւ ազգի ազգի
 42 w սպանդ փիւ աղանդ
 43 adghw չարախոհ
 44 a թշուառացուցանել c թշուառացուցանել
 45 h ի յիգացեալ
 46 ag մարդիկն w մարդիկն cer մարդիկ
 47 adghkmw աշխարհին
 48 abcdeghlrsw չի՞ զորս
 49 d ամենապիղծն հ ամենապիղծն
 50 adghkmw զրպարտեալ
 51 kl ապստամբութեան
 52 d պատմադիւք w պատմադիւք ah պատմադիւ
 53 abkw բանդիւք
 54 l յակամայ a ակամայ
 55 adghkmw չի՞ բւ
 56 a ակամայ er յակամայ dkmw ակամայ
 57 a այլ

յաղաւթս¹ եւ ի պահս եւ ի Քրիստոսի խոստովանութեանն² կանխէր հանապազ, մինչեւ այց արար ամենողորմն³ Աստուած հեղման արեան⁴ սրբոց վկայիցն Քրիստոսի եւ աւերածոյ⁵ սրբոյ⁶ եկեղեցւոյ⁷, եւ ի զուր⁸ խողխողմանն⁹ ծերոց¹⁰ եւ երիտասարդաց¹² եւ գերութեան կանանց¹³ եւ տղայոց¹⁴ եւ կորստեան¹⁵ հոգւոց¹⁶ անմեղաց, որ¹⁷ մոգութեամբն եղեն¹⁸ հիքացեալ¹⁹:

7 Եւ առաքեաց զաւագան բարկութեան բռնաւոր²⁰ եւ արիւնարբու²¹ թագաւորին Պարսից Հեփթաղական²² ազգն, որք²³ հարեալ սատակեցին եւ²⁴ համաջինջ արարին զամբարիշտն իշխանսն²⁵ Պարսից աշխարհին հանդերձ խառնիճաղանձ ռամկաւքն²⁶, անթիւ զաւրացն բազմութեամբ²⁷: 8 Եւ թերեւս ի վերայ սորա²⁸ մարգարէանայր երջանիկն Նսայիաս, զտե-

սիլն, զոր ետես²⁹ ի վերայ Բաբելոնի³⁰. «³¹Բա՛ղ ղիմեալ զան հսկայք³² յազեցուցանել³³ զսրտմտութիւն իմ. խնդան՝ զան³⁴ միանգամայն եւ թշնամանեն: 9 Տէր զաւրութեանց հրաման ետ ազգաց բազմաց՝ զալ ի յերկրէ³⁵ հեռաստանէ. եւ³⁶ հասեալ³⁷ է Տէր իւրովք³⁸ սպառազինաւք³⁹: 10 ⁴⁰Ողբացէ՛ք, ⁴¹ամենայն պիղծ, չար⁴² զաւակքդ⁴³, զի մերձ է աւր Տեառն, եւ⁴⁴ բեկումն յԱստուծոյ հասեալ է ի վերայ ձեր. վասն այսորիկ ամենայն ձեռք լքցին. եւ երկունք կալցին⁴⁵ զքեզ⁴⁶ իբրեւ⁴⁷ զկանայս ծննդականս⁴⁸. զի ահաւասիկ աւր Տեառն հասեալ է⁴⁹ ի վերայ քո, մարդախողխողդ, անհնարին, անբժշկելի բարկութեամբ անզաւակեցուցանել զքեզ յերկրէ եւ իջուցանել հնացեալ⁵⁰ չարութեամբ զանձդ⁵¹ ի դժոխս⁵² սրախողխող տրտմութեամբ. եւ կորուսցէ զհպարտութիւն⁵³ անաւրինիդ, եւ զբարձրութիւն ամբարտաւանիդ կորացուցեալ՝ յերկիր⁵⁴ կործանես-

1 adghw ի յաղթօքս

2 bceklmrsw խոստովանութիւնն

3 c ամէնողորմն

4 d չի՛ք արեան

5 gkm աւերածի

6 akw սուրբ

7 adhkwx եկեղեցեաց er եկեղեցոյ

8 aw զուր

9 adghkmw խողխողման

10 adgw ծերոցն եւ երիտասարդացն

11 adghw ծերոցն

12 adgw երիտասարդացն n երախտաւորացն

13 a կանացն gh կանանցն

14 h տղայոցն

15 b կորստական d կոտորման

16 adghw հոգեացն ers հոգոց k հոգեաց

17 km որք

18 l եղին

19 bcelrs հիփացեալք

20 c բռնաւոր

21 hlw արեանարբու

22 d զնետողական փ/ս փիս հիփաղական

23 adghw որոց փ/ս որք

24 aw չի՛ք եւ

25 d իշխանն k իշխանս

26 bcelrs ռամկոյն

27 celrs բազմութեամբք b բազմութիւնք

28 n որոյ փ/ս սորա

29 l էտես adghkmw տեսանէր

30 l բաբելոնի

31 l քա ղէմ եղեալ

32 c հրսկայք

33 c ըզսրտմտութիւն իմ խնդան

34 w եւ միանգամայն

35 bcelrs չի՛ք յերկրէ

36 m չի՛ք եւ

37 h հասել

38 ach իրաւք belrs իւրօք

39 gkmn սպառազինութիւն

40 km չի՛ք ողբացէ՛ք ... պատերազմօք

41 bcelrs չի՛ք ամենայն պիղծ

42 bels ամենաչար փ/ս չար e ամենաչարչար

43 l զաւակքդ h զաւրակդ

44 bcelrs չի՛ք եւ

45 w կալցեն

46 er զձեզ

47 d իբր

48 c ծննդականս

49 d չի՛ք է

50 adgw զհնացեալ

51 aw անձնդ d անձն

52 aghw սրախողխող տրտմութեամբք ի դժոխս

53 c ըզհպարտութիւն

54 adw յերկրի cels ի յերկիր

ցէ: 11 Քանզի որ ըմբռնեսցին¹ ի չար զա-
ւակէն, ի պարտութիւն² մատնեսցին³, ⁴եւ
ժողովեալք ի միասին սրով խողխողեսցին,
եւ զորդիս նոցա առաջի նոցա սատակես-
ցեն⁵, եւ զտունս⁶ նոցա աւար Հարկանի-
ցեն, ⁷եւ զկանայս⁸ նոցա առաջի նոցա
խայտառակեսցեն, եւ լցցին⁹ տունք նոցա
աղաղակաւ¹⁰ եւ գուժիւ¹¹: 12 Զաւակ
չար, պատրաստեա՛ զորդիս քո ի սպա-
նումն վասն մեղաց հաւրդ¹² իւրեանց. զի
մի յարիցեն¹³ եւ ժառանգեսցեն զերկիր
¹⁴եւ լցցեն¹⁵ զնա¹⁶ պատերազմաւք¹⁷:

13 ¹⁸Զարուցից¹⁹ ի վերայ նոցա, ասէ Տէր
Սաբաւովթ²⁰, եւ կորուսից²¹ զանուանս²²
նոցա յերկրէ եւ ²³զգարմ եւ զգաւակ²⁴:
14 Ամենայն թագաւորք ազգաց²⁵ ննջես-
ցեն²⁶ պատուով՝ այր իւրաքանչիւր ի տան
իւրում. եւ որդիք ²⁷նոցա յաջորդեսցեն²⁸

զթագաւորութիւնս²⁹ նոցուն. այլ դու անկ-
ցիս ի վերայ լերանց իբրեւ զմեռեալ գար-
շելի ի մէջ բազում դիականց³⁰ կոտորելոց³¹
սրով եւ իջելոց ի դժոխս, զի ապականեսցեր
զերկիր իմ եւ³² զժողովուրդ իմ անողորմ
կոտորեսցեր. արդ՝ այսուհետեւ մի՛ մնասցես
յաւիտեան³³ »: 15 Որում³⁴ արդարեւ երկ-
րորդեալ³⁵ կատարեցաւ մարգարէութիւնս³⁶
այս ի վերայ Պարսից թագաւորին³⁷ ամե-
նաչարին³⁸ Պերոզի, քանզի սկայաբար³⁹
հրամանաւն⁴⁰ Աստուծոյ⁴¹ եկեալ Հեփթա-
ղական⁴² ազգն յազեցուցանել⁴³ զսրտմտու-
թիւն ⁴⁴բարկութեան Տեառն: 16 Զի նախ
զորդիս նորա⁴⁵ առաջի նորա հաւեալ սա-
տակեսցին սրով բերանոյ, զչար զաւակսն եւ
զբովանդակ⁴⁶ նախարարսն եւ զկուսա-
կալս⁴⁷ աշխարհին, ⁴⁸ընդ որս եւ զխառնի-
ճաղանճ⁴⁹ անթիւ զաւրացն⁵⁰ բազմու-
թիւնս⁵¹ եւ ⁵²նոյն ինքն թագաւորն, զամե-

1 bcelrs ըմբռնեցին

2 բոլորք ի հպարտութիւն. ուղղում եմք ի պարտու-
թիւն (Եւր. Ի. 15)

3 bcelrs մատնեաց

4 հ չիք եւ ժողովեալք ... խողխողեսցին

5 հ սատակեսցին

6 Ե տունս

7 bcelrs չիք եւ զկանայս ... խայտառակեսցեն

8 հ կանայս

9 ա լցին

10 agw աղաղակով

11 Ե գուսիւ Երս գագիւ 1 գոգիւ Ե կագիւ փիւ գուժիւ
Տէ՛ւ Եւր. Ի. 1-16

12 cers հորն

13 Ե հարիցեն

14 Ե չիք եւ լցցեն զնա եւ լցցեն զերկիր

15 Ե լցին հ լցցին

16 հ չիք զնա

17 bcelrs պատերազմաւ

18 km չիք յարուցից ... յաւիտեան

19 bcers յարեաց 1 յարեայց

20 lsw սաբաւթ

21 հ կորուսից

22 adew զանոււն

23 adw զարմ եւ զաւակ Ե զարմ եւ զաւակ

24 Ե զաւակ

Բ Տէ՛ւ Եւր. Ի. 21-22

25 ա երկրին Ե հ երկրի փիւ ազգաց

26 bcelrs ննջեցին

27 Ե նոցա թագաւորեցին յաջորդութեամբ զնոցին

28 bcelr յաջորդեցին

29 bchl զթագաւորութիւն Ե եւ զթագաւորութիւնս

30 Ե դիականաց

31 ա կոտորելոյ

32 adhw չիք եւ

33 adg յաւիտեանս

Գ Տէ՛ւ Եւր. Ի. 18-20

34 km յորում

35 adghw երկրորդեալն

36 ա հ մարգարէութիւն Ե մարգարէութիւնն

37 Ե արբային փիւ թագաւորին

38 bcers ամենաչարն

39 Ե սկայաբար Ե km հսկայաբար ա ըսկայաբար

40 Ե gklms հրամանաւ ա hw հրամանով

41 aghmw աստուածային զօրութեանն Ե աստուա-
ծային

42 ա հ հիւթաղական Ե մետողական Ե յեփթաղայական

43 Ե յանգեցուցանել Ե cers հանգուցանել km յազեցու-
ցանէր

44 Ե բարկութեանն աստուծոյ տեառն

45 bcelrs իւր փիւ նորա

46 ա Ե զբաւանդակ Ե Ե բովանդակ

47 Ե Ե կուսակալսն Ե ըզկուսակալսն

48 adghkmw ընդ նմին

49 1 զխառնիճաղանճսն bcers զխառնիճաղանճն

50 kms զօրաց

51 adghkm բազմութիւնսն

52 abcdeglsw զնոյն ինքն (Ե զինքն) Ե Ե թագաւոր adgw
Ե թագաւորն adghkmw զպերոզ պերոզ. ուղղում
եմք զպերոզէ

նաչարն զՊերոզէ ասեմ¹, սրով² խողխո-
ղեալ³ ի մէջ անթիւ⁴ դիականցն⁵ լինէր⁶ կո-
րուսեալ, եւ⁷ զթաղումն⁸ 9 եւ ոչ զիշու¹⁰ թա-
ղեցեալ¹¹: 17 Եւ զամբարշտութեամբ¹²
մթերեալ անբաւ մեծութիւնն¹³ աւարեալ¹⁴ ի
բաց բառնային եւ¹⁵ զկանայս նոցա¹⁶ խայ-
տառակէին¹⁷, եւ ոչ խնայէին¹⁸ ի¹⁹ ման-
կունս²⁰ նոցա, եւ ոչ ողորմէին²¹ որբոց²² նո-
ցա: 18 Եւ արդարապէս²³ յագեցուցին²⁴
զսրտմտութիւն²⁵ բարկութեան Տեառն²⁶, եւ
²⁷Հատուցումն չարեաց, զոր ամենայն ազ-
գաց²⁸ Հատուցանէր²⁹ արիւնարբուն³⁰ Պե-
րոզ, եաւթանասնեկին³¹ ³²տուժեցաւ, եւ
զարձաւ չարն³³ ի գլուխ նորին³⁴:

- 1 b չիբ ասեմ
- 2 r սրահար
- 3 խոցոտմամբ
- 4 bcelrs չիբ անթիւ
- 5 c դիականցն h դիականացն
- 6 bcelrs եղանէր
- 7 bcels չիբ եւ
- 8 s չիբ գրադումն
- 9 adghkmw չիբ եւ ոչ s չիբ եւ ոչ զիշու թաղեցեալ
- 10 adghkmw իշոյ
- 11 adghkmw թաղեալ
- 12 bcelrs զամբարշտութեանն
- 13 cls մեծութեան hr մեծութեանն
- 14 abcglnrs աւերեալ e աւերել
- 15 km չիբ եւ
- 16 adghw նոցուն
- 17 aխայտառակեին
- 18 a խնայեին
- 19 cers չիբ ի
- 20 g մանկունսն
- 21 a ողորմեին
- 22 d ողբոց փխ որբոց el սրբոց
- 23 adgkmw արդարեւ
- 24 a յագեցուցանեին dmv յագեցուցանեին
- 25 a զսրտմտութիւնս
- 26 e չիբ տեառն
- 27 abcdeglnrsw զհատուցումն յարեացն (s չարեաց)
- 28 bcels ազգացն
- 29 w հասուցանէր
- 30 w արեանարբուն
- 31 a եւ եւթմասնեկ d եթմասնեկն g եւ եթմաս-
նեկն b եւթմասնեկ cels եթմասնեկ w եւ
եւթմասնեկ d եթմասնեկն h եւ եթմասնեկ
- 32 adghkmw չիբ տուժեցաւ եւ
- 33 adgkmw չիբ չարն
- 34 adgkmw նորա

19 Յայնժամ լցաւ եկեղեցի³⁵ Աստուծոյ
երանութեամբ³⁶, զի³⁷ զչար մանկունս³⁸ նո-
ցա զայրացուցիչս³⁹ կալեալ Հարին ոչ
զքարի⁴⁰, այլ զբերանոյ⁴¹ սրոյ թշնա-
մեացն⁴², որ⁴³ ⁴⁴չարաչար մահուամբ վերա-
ցան ի կենցաղոյս: 20 Այլ եւ զնոյն ինքն
⁴⁵զպիղծն Հանդերձ չար զաւակաւն⁴⁶ սրա-
խողխող չարամահ դառնութեամբ բառնա-
յին յաշխարհէ:

ԳԼՈՒԽ⁴⁷ ԺԷ

⁴⁸Թագաւորելն⁴⁹ Վաղարշակայ⁵⁰ եւ ի
սմանէ⁵¹ առնուլ Վաչագանայ⁵² զիւր
Թագաւորութիւնն⁵³ Աղուանից

1 ⁵⁴Եւ ⁵⁵յետ բառնալոյ չարին Պերոզի
չարաչար մահուամբ յաշխարհէս⁵⁶ թագա-
ւորէ⁵⁷ Վաղարշակ⁵⁸ Հաւրեղբայր նորա

- 35 km եկեղեցին
- 36 e զօրութեամբ փխ երանութեամբ
- 37 n չիբ զի
- 38 adghnw մանկունսն
- 39 bceglmrs զայրացուցիչն a ըզզայրացուցիչն
- 40 bcelrs զքարին
- 41 adghkmw իրերան
- 42 a թշնամեաց bcelrs չիբ թշնամեացն
- 43 gkm որբ
- 44 bcelrs եւ այսպէս չարագրաւ մահուամբ բերեցան
(e բերեցաւ) ի կենցաղոյս a մահուամբ
- 45 bcelrs հանդերձ ամենապիղծն (bs ամենապիղծն)
պերոզի բարձան յաշխարհէ եւ յետ սատակելոյ
տեառն զպերոզ, որ իսպառ բարձաւ չարն ի միջոյ
կամօք եւ զօրութեամբ բարձրելոյն (r իսպառ որ)
- 46 gkm զաւակոքն
- 47 abchlr չիբ գլուխ
- 48 a զթագաւորեալն վաղարշակա
- 49 ghk զթագաւորելն
- 50 h վաղարշակա
- 51 adghkmw նմանէն (km նմանէ)
- 52 der վաչագանա
- 53 bcelrs թագաւորելն d զթագաւորութիւն kmw
թագաւորութիւն
- 54 bcels չիբ եւ յետ ... յաշխարհէս
- 55 km չիբ եւ
- 56 d յաշխարհէ
- 57 adghk թագաւորել
- 58 b վաղարշակայ

¹ընդ նորա: ²Եւ կատարի առ Վաչագան² արքայ³ տէրունական⁴ ասացեալ⁵ բանն, եթէ⁶ «Որ⁷ ⁸արասցէ եւ ուսուցէ⁹, նա մեծ կոչեսցի յարքայութեան¹⁰ Աստուծոյ»¹¹: ³Զայս¹¹ իսկ¹² արար¹³ աստուածասէր արքայն Վաչագան. յառաջ զինքն¹⁴ դարձուցեալ ի մեղանչական¹⁵ գործոց եւ ի¹⁶ չար ճանապարհէն եւ գործեալ¹⁷ բազում¹⁸ եւ զանազան¹⁹ առաքինութիւնս, եւ գլորով²⁰ աշխարհս²¹ ի դիւական չարագործ պաշտամանէն²² ի սուրբ եւ յողիղ աստուածապաշտութեան²³ դարձուցանէր²⁴ ի պողոտայն²⁵, ²⁶եւ ի բարեքաւութեան աւարտէր²⁷ զառաքինութիւնն: ⁴Քանզի²⁸ զիւրոյ²⁹ աշխարհին³⁰ նախարարս³¹, որ³²

միանգամ³³ մոգութեամբն աղտեղացուցեալ³⁴ էին³⁵ զոգւոցն³⁶ զխոհականութիւն³⁷ դիցն զարշելի պաշտամբք³⁸ եւ զմարմինս³⁹ պղծալից պոռնկութեամբ խենչացուցեալ⁴⁰, յորդորական խրատու ածէր ի խոստովանութիւն⁴¹ ⁴²Քրիստոսի ճշմարտութեան⁴³ եւ ուսուցանէր Աստուծաշունչ⁴⁴ զրոց վկայութեամբ՝ եթէ⁴⁵ հաւատեալ լինելոց եւ⁴⁶ յարութիւն մեռելոց՝ հրամանաւ⁴⁷ Աստուածորդւոյն⁴⁸ Յիսուսի⁴⁹ եւ անշէջ հրով⁵⁰ դառն դատաստան յանանց⁵¹ յաւիտենին յաւիտենից⁵² ուրացողաց⁵³ եւ ոչ խոստովանողաց⁵⁴ եւ ամբարիշտ չարագործաց⁵⁵, ⁵⁶եւ մշտնջենաւոր անճառ փառաց⁵⁷ պարգեւք⁵⁸ խոստովանելոց⁵⁹ ⁶⁰զանքննելի երրորդութեանն մի⁶¹ Աստուածութիւն⁶² եւ ըստ կամաց նորուն

- 1 abcdehlsrw չիբ ընդ նորա
2 a վաչագանա k վաչականաւ h վաչագանա n վաչագանու
3 adghkmsw չիբ արքայ bcers արքայի l արքայ
4 adhkmw տէրունեան g տէրունեանն
5 bcelrs բան տէրունական (ce տէրունականն ասացեալ)
6 a եթե bcelrs եթ
7 b չիբ որ
8 a արասցէն եւ ուսուցէն
9 n ուսուցանեն
10 c արքայութեանն
11 « Մատթ. 19
12 adghkmsw գոր չիս գայս
13 adghkmsw աստուածասէր արքայն վաչագան արար յառաջ քան զինքն դարձուցանել
14 l ինքն
15 adghkm չիբ գործոցն ի չար
16 crs չիբ ի
17 ahkmw գործել
18 gkm զբազում
19 c զանգան
20 bcelrs եւ գայլ եւս բազում չիս գլորով
21 d եւ ի չարագործ
22 bcels պաշտպանէն
23 lrs աստուածապաշտութեան
24 adghkmhw դարձուցանել
25 bcelrs պողոտայ (չիբ ի)
26 adghkmsw եւ բարի փաւութեամբ
27 gkm աւանդել adhw աւարտել
28 bcelrs չիբ քանզի
29 g յիւրոյ adhw իւրոյ
30 cr աշխարհի
31 adghw նախարարս bcelrs նախարարքն

- 32 a որք
33 l միանգամայն
34 bs աղտեղացուցեալ
35 a եին
36 bcer զոգոցն km զխոհայն
37 adghkmsw խոհականութիւն
38 gkm պաշտամամբ adhw պաշտամամբ
39 bcelrs զմարմին
40 km խենչացեալ e խենչացուցանել h խենչացուցեալ
41 bcelr խոստովանութիւնն
42 h ուսուցանէր քրիստոսի
43 w նշմարտութեան
44 adg ի յաստուածաշունչ
45 a բե dghkmsw եթ
46 bcelrs յարութիւն լինելոց է մեռելոց
47 bcelrs յարութեամբ չիս հրամանաւ
48 r աստուածորդոյն
49 bcelrs յիսուսի gkm չիբ յիսուսի
50 e հրոյ agh հրովն
51 d յանձանց չիս յանանց
52 bcelrs չիբ յաւիտենից
53 d ուրացողաց
54 abcehls խոստովանելոց
55 b չարագործեաց
56 agkmw եւ անճառելի
57 d փառացն
58 bcels պարգեւքն
59 adghkmsw խոստովանողաց
60 adhkmw զանքննելի աստուածութիւն
61 c միաձմութիւն եւ ըստ կամացն
62 bs աստուած

Աստուածութեանն՝ բարեգործութեամբ¹
²յաւրինել հրամայէր: 5 Եւ որք յետ շնոր-
 հի³ աւագանին փրկութեան⁴ էին⁵ զառա-
 ծեալք ի մոգութիւն⁶. ապաշխարութեամբ⁷
 հաստատէր. եւ որք ի տղայութենէ⁸ իսկ
 երթեալ էին զհետ կորստեան ճանապար-
 հին, հրամայէր լուսաւորել⁹ աւագանին
 փրկութեամբ¹⁰ եւ արժանաւորս առնէր¹¹
¹²ճաշակման կենդանացուցիչ¹³ մարմնոյ
 եւ արեան Որդւոյն¹⁴ Աստուծոյ: 6 Եւ
 ինքն յոյժ ցնծացեալ ուրախանայր¹⁵ ոչ
 այնչափ ընդ¹⁶ թագաւորութիւնն¹⁷, որչափ
 ընդ բոլոր նախարարաց աշխարհին¹⁸ միա-
 բանութեամբ հաւասարել¹⁹ ուխտի եկեղեց-
 ւոյ²⁰ սրբոյ²¹. լուեալ ի կենարար պատուի-
 րանէն, եթէ²² որ դարձուցանէ²³ ²⁴ոգի մի ի
 մոլորութեան ճանապարհէն եւ ուսուցա-
 նէ²⁵ առաքինասէր²⁶ վարս²⁷, ²⁸քաւի մեղք²⁹

նորա, ³⁰եւ զիւր հոգին փրկէ ի մահուանէ
 եւ քաւեացէ զբազմութիւն մեղաց իւրոց:

7 Եւ ³¹աւր քան զաւր յորդորելով³²
 յաստուածասէր³³ պաշտամունս³⁴ ան-
 ճանձրոյթ զյիշատակս³⁵ սրբոցն³⁶ կատա-
 րէր: 8 Հրաման տայր այնուհետեւ ³⁷Ար-
 ցախայ³⁸ ամուր աշխարհին ³⁹յիւրում ծա-
 ռայութեան, ի բաց լքանել թողուլ զգիցա-
 պաշտութեանն⁴⁰ զկարգս՝ զաղտեղի դիցն
 զոհամատոյց պաշտամունս⁴¹: 9 Յոյժ բա-
 րեմիտ, ⁴²եւ բարերար, եւ աշխարհաշէն, եւ
 խաղաղասէր⁴³ գոլով⁴⁴ ⁴⁵հրաման տայր ա-
 մենայն⁴⁶ կողմանց իւրոյ⁴⁷ թագաւորու-
 թեանն, զորոց⁴⁸ չարին Պերոզի հանեալ էր,
⁴⁹զթագաւորութիւնն եւ զիշխանաց
⁵⁰զհայրենի⁵¹ եւ զբնիկ իշխանութիւնն⁵²
 բարձեալ⁵³ էր⁵⁴, անդէն⁵⁵ առ իւրաքան-
 չիւրսն դարձուցանէր⁵⁶ զտէրութիւնն⁵⁷:

- 1 c բարեգործութեամբ
- 2 adghkmw յարուցելոց փխ յօրինել հրամայէր
- 3 h չիբ շնորհի c շնորհի
- 4 d փրկութեամբ w փրկութեանն
- 5 a եին
- 6 m մոգութիւնս
- 7 h ապաշխարութեան
- 8 bdgw տղայութեան
- 9 cge լուսաւորիլ
- 10 d մկրտութեամբ փխ փրկութեամբ
- 11 d առնել
- 12 adghkmw ճաշակման ամենասուրբ մարմնոյ եւ ա-
րեան կենդանացուցիչ որդւոյն
- 13 be կենդանացուցից
- 14 cr որդւոյն
- 15 bcelrs խրախնամանայր փխ ուրախանայր
- 16 d չիբ ընդ
- 17 dg թագաւորութեան
- 18 be աշխարհիս
- 19 l հաւասարիլ d հաստատեալ փխ հաւասարել
- 20 m եկեղեցւոյն crs եկեղեցոյ
- 21 adghkmw չիբ սրբոյ
- 22 a թե dghkmw թե
- 23 km դարձուցէ
- 24 adghkmw գոգի (km գոգիս) ի մոլոր նամապարհէն
(km նամապարհէ)
- 25 cegkmrs ուսուցէ d ուսուցանէր
- 26 gkm զառաքինասէր
- 27 bcelrs քարս փխ վարս
- 28 aghkmw չիբ քաւի մեղք նորա
- 29 b մեղքն

- 30 bcelrs չիբ եւ ... իւրոց
- 31 bcelrs օր ըստ օրէ (cr օրստօրէ) առատապէս յոր-
դորելով gkm յօր աւուր յորդորելով
- 32 h յորդորելոց
- 33 h աստուածասէր
- 34 bclr պաշտամունսն
- 35 bcr գիշատակ km յիշատակս
- 36 km սրբոց
- 37 aghk արցախ ամուր
- 38 dw արձախ cr արցախս
- 39 bcelrs իւրում ծառայութեանն կարգս ի բաց թողուլ
զաղտեղի դիցն զոհամատոյց կրօն
- 40 h զդեւապաշտութեանն փխ զգիցապաշտութեանն
- 41 ah պաշտմունս
- 42 bcelrs չիբ եւ բարերար
- 43 h խաղաղարար
- 44 adghkmw չիբ գոլով
- 45 adghkmw եւ հրամանատար
- 46 g յամենայն
- 47 d իւրոց
- 48 bcelrs զորոց
- 49 d զթագաւորութեան հանեալ aghkmw զքաղա-
ւորութիւնն հանեալ էր
- 50 bcelrs հայրենի եւ բնիկ
- 51 adghkmw չիբ գիւղայրենի
- 52 r իշխանութիւն d իշխանութեան
- 53 n բարձրացեալ
- 54 km չիբ էր
- 55 km անդէն
- 56 aghkmw դարձուցանել
- 57 d զտէրութեանն

10 Յայնժամ նախարարքն¹ աշխարհին²
³Աղուանից առեալ զիւրաքանչիւր իշխա-
 նութիւնս՝ միաբանեալ առնուն զՎաչա-
 գան⁴ յիւրեանց⁵ հայրենի թագաւորական
 զարմէն քաջարութեանց, իմաստուն եւ
 վարժ խոհականութեամբ⁶, բարձր եւ վայե-
 լուչ հասակաւ, որդի Յազկերտի⁷ եղբաւր⁸
 Վաչէի՝⁹ արքային Աղուանից. եւ¹⁰ տա-
 րեալ¹¹ թագաւորեցուցանէին ի ձեռն Վա-
 ղարշու¹² 13 արքային Պարսից: 11 Եւ ե-
 կեալ յաշխարհն¹⁴ Աղուանից՝ խնդրէր
 հնարս պատճառանաց, որով մարթացէ¹⁵
 ի բաց թողուլ զաստուածուրաց մոգու-
 թեանն¹⁶ դէն¹⁷ եւ յայտնապէս¹⁸ իսկ բերել¹⁹
 ի²⁰ խոստովանութիւն²¹ զՔրիստոս²² Աս-
 տուած ճշմարիտ գոյ²³: 12 24 Եւ դարձեալ
 նախախնամութեամբ²⁵ մեծին Աստուծոյ
 ազդեալ ի միտս թագաւորին՝ հրաման
 տայր²⁶ Վաղարշակ արքայն²⁷ պարսից, ե-

թէ²⁸ զիւրաքանչիւր²⁹ աւրէնս հաստատուն
 պահեսցեն ըստ իւրաքանչիւր ախորժելոյ³⁰
 կամացն³¹. եւ³² մի՛ զոք վտանգեալ³³ դար-
 ձուցանել ի³⁴ մոգութեան կրաւնս: 13 Եւ
 լուալ զայս բարեպաշտ եւ աստուածասէր
 արքային Վաչագանայ³⁵ բազում խնդա-
 լից բերկրանաւք դիմեալ յեկեղեցի³⁶ Աս-
 տուծոյ, բազում³⁷ աղաւթիւք եւ արտա-
 սուաւք խոստովանէր զմշտնջենաւոր եւ
 զանճառ³⁸ Սուրբ Երրորդութիւնն³⁹. եւ
 մաղթէր բազում աղաչանաւք զեպիկո-
 պոսն⁴⁰ եւ զերիցունս⁴¹ եւ զանապատա-
 կանս⁴² եւ զամենայն⁴³ ուխտ⁴⁴ եկեղեցւոյ⁴⁵
 ցաւակից եւ աղաւթակից լինել⁴⁶ իւր առ ի
 հաշտեցուցանել⁴⁷ զամենողորմ⁴⁸ Աս-
 տուած: 14 Եւ ինքն⁴⁹ ի պահս եւ յա-
 ղաւթս⁵⁰ եւ յողորմութիւնս⁵¹ աղքատաց
 առատապէս կանխէր՝ հայեցեալ յերանե-
 լին⁵² Պետրոս, եթէ⁵³ յետ ուրացութեանն⁵⁴

1 adghkmw չի՛մ նախարարքն

2 bcelrs չի՛մ աշխարհին

3 adghkmw աղուանից աշխարհին հարեալ զիւ-
 րեանց հայրենի թագաւորութիւնն (մ թագաւորու-
 թեանն) եւ առեալ զվաչագան ի թագաւորական
 զաւակէն (km զարմէն) քաջարութեամբ r զաւակն

4 bel վաչագանի

5 cs ի յիւրեանց

6 dl խոհականութեամբն

7 bcelr յազգէ փիւ յազկերտի

8 ces չի՛մ եղբոր հ եղբայր

9 adghkmsw աղուանից արքային (akmw արքայի)

10 km չի՛մ եւ

11 n չի՛մ տարեալ

12 gkm վաղարշակայ

13 crs պարսից արքային

14 k յաշխարհս

15 dkmn մարթացի

16 dkm զմոգութեան e մոգութեան ag զմոգութեանն

17 b չի՛մ դէն m դէնն n զդէնն adghkmw զդէնն

18 h յայտնս

19 adgw բերեալ

20 abcegkms չի՛մ ի

21 bers զխոստովանութիւն cl զխոստովանութիւնն

22 adkmhw քրիստոս

23 h գոյով

24 adghkmw յայնժամ փիւ եւ դարձեալ

25 k նախախնամութիւնն

26 bces վաղարշակայ արքային

27 k արքայ

28 a եթե bcelrs թէ

29 bcelrs չի՛մ զիւրաքանչիւր

30 gkm աշխատելոյ փիւ ախորժելոյ d ախորժելոց c
 ախորժելոյ

31 agghkmw կամաց

32 b մեղով փիւ մի գոյ

33 bcehls վտանգել

34 adghkmw մոգութիւն (չի՛մ կրօնս)

35 ahr վաչագանս

36 a յեկեղեցի

37 s արտասուով եւ աղոթիւ

38 d զուարմալի agghkmw զանճառելի

39 bl զերրորդութիւնն e երրորդութիւն

40 bcelrs զեպիսկոպոսս հ եպիսկոպոսն

41 h զերիցունսն

42 bcelrs զանապատաւորս ah զանապատաւանսն

43 a զամենեւեան dgg զամենեւեան

44 adghkmw ուխտաւորս

45 a եկեղեցոյ bcr եկեղեցոյ

46 l լինիլ

47 a հաշտեցուցանել l հեշտացուցանել

48 a զամենողորմն

49 bcelrs յաղօթս եւ ի պահս

50 h աղօթս

51 ah յողորմածութիւն gmnw յողորմածութիւնս r յո-
 ղորմութիւն

52 hr երանելին

53 a թե ghkm թէ w որ

54 d ուրացութեան

կարաց գլուխ¹ առաքելոցն լինել², եւ միանգամայն փակակալ³ եւ իշխան երկնից արքայութեանն⁴: 15 Եւ դարձեալ՝ այլ⁵ ոմն⁶ յաշակերտացն⁷ Տեառն թերահաւատեալ⁸ եւ⁹ յետոյ Տէր եւ Աստուած խոստովանեալ¹⁰ կալաւ զկարգ առաքելութեանն¹¹։ Եւ այլ եւս բազումք¹² եւ յուրովք¹³ մեղուցեալք ի ծայրս առաքինութեան¹⁴ ընթացան եւ եղեն ժառանգաւորք¹⁵ մշտնջենաւոր¹⁶ եւ¹⁷ վայելչական արքայութեանն:

16 Ընդ որս եւ¹⁸ բարեպաշտ¹⁹ թագաւորն²⁰ Վաչագան²¹ հայեցեալ²² սրբեալ մաքրեաց զինքն յստակ²³ հաւատոցն²⁴ առաքինութեամբ ճշմարիտ դարձին²⁵ առ²⁶ ճշմարիտ Աստուածութիւնն: 17 Եւ այլոց եւս²⁸ բազմաց եւ բազում աշխարհաց բժիշկ լինել²⁹ դարձի³⁰ առ բոլորեցունցն³¹

Աստուած Յիսուս Քրիստոս եւ ազատեալ³² ի դառն ծառայութենէ սատանայի. զի³⁴ բժիշկ³⁵ այն³⁶ իսկ է հմուտ եւ առաւել տեղեակ բժշկութեան³⁷ արուեստին³⁸, որ³⁹ յիւր⁴⁰ մարմինն⁴¹ առեալ է⁴² դժնդակութիւն⁴³ սրոյ⁴⁴ խոցման եւ զառողջութիւն⁴⁵ ի ձեռն⁴⁷ հնարից եւ բազում⁴⁸ պաճարանաց⁴⁹ բժշկական դեղոց⁵⁰ ընկալեալ, նովին դեղովք եւ զայլ⁵¹ վիրաւորեալսն⁵² կարող է վաղվադակի ածել⁵⁴ յառողջութիւն⁵⁵: 18 Սոյնպէս եւ մեղուցեալ⁵⁶ ոք, որ դառնայ⁵⁷ առ Աստուած յամենայն սրտէ, եւ բժշկական դեղ⁵⁸ ապաշխարութեան⁵⁹ ընդունի յառողջութիւն⁶⁰ հոգւոյն⁶¹, եւ⁶² նովին⁶³ կենսաբեր⁶⁴ դեղով⁶⁵ խոստովանու-

1 km գլխաւոր

2 լ լինիլ

3 adghkmw փականակալ h փականակաւ

4 dek արքայութեան

5 aghkw չիք այլ

6 d յոմն

7 km յաշակերտաց b աշակերտացն

8 cers թերահաւատ լեալ

9 a չիք եւ

10 adghkmw խոստովանելով

11 dek առաքինութեան s առաքինութեանն

■ Տէ՛ւ Մարգ. Ի.Գ. 74, Մարգ. Ժ.Գ. 29, Յովհ. Ժ.Գ. 37-38, Ի.Ը. 45-48

12 adgh բազումս kmw բազում

13 bcekm յուրով d այլով փխ յուրով

14 ah առաքինութեանն

15 k ժառանգորդք

16 bclrs չիք մշտնջենաւոր եւ

17 akmw չիք եւ

18 bclrs բարեպաշտն վաչագան

19 a բարեպաշտ

20 km թագաւորին

21 adghkmw չիք վաչագան

22 b նաեցեալ cclrs նայեցեալ

23 h ըստակ

24 adghkmw հաւատոյն crs հաւատովն

25 b դարձ km դարձիւ

26 b չիք առ

27 d եւս այլոց եւս

28 adgheklmsw չիք բազմաց եւ

29 լ լինիլ

30 w չիք դարձի

31 bclrs բոլորեցունց

32 bclrs ազատիլ km ազատիչ

33 adghkmw ի դառն սատանայական ծառայութեանէ

34 adghkmw քանզի

35 adghw բժշկացն km բժշկաց

36 adghkmw չիք այն

37 bclrs չիք բժշկութեան

38 adghkmw չիք արուեստին

39 լ չիք որ

40 h իւր

41 dl մարմին

42 adghkmw չիք է

43 adgw դժնդակութիւնս

44 km չիք սրոյ

45 dw զառողջութեան

46 h իւրոյ հնարից փխ ի ձեռն հնարից

47 aghw իւրոյ d իւրոց

48 gkm չիք բազում

49 bgklms պատմառանց h պատմարանաց

50 b տեղ փխ դեղոց a դեղաւք dghw դեղով

51 dkmw զայլս

52 dw վիրաւորս agghkm վիրաւորեալս

53 լ կարող

54 g յաճել

55 e առողջութիւն

56 bclrs մեղուցեալի h մեղաւոր

57 bclrs դառնայ (bcer դառնա) ոք

58 adghkmw դեղս

59 d ապաշխարութեամբ

60 abcders առողջութիւն

61 adgh հոգւոցն cr հոգոյն

62 km չիք եւ

63 adkmw նովին

64 h կենսաբեր

65 adghw դեղովն

թեամբ¹ եւ ապաշխարութեամբ կարէ² եւ³ այլոց եւս առողջացուցիչ⁴ եւ նորոգիչ գոլ⁵ հոգւոց⁶ եւ անմահացուցիչ մարմնոց⁷ եւ դառնալ ամենեւիմբ⁸ ի սուրբ եւ յամենապարկեշտ⁹ քրիստոնէութեանն¹⁰ պաշտաւն¹¹:

19 Պատուհաս մեծ¹² եւ տուգան¹³ ի վերայ¹⁴ 15 ածէր եւ կարգէր, որ ոք բազին աւրասցէ եւ դիւթ¹⁶ հարցցէ¹⁷, եւ կամ եթէ¹⁸ զինչ եւ իցէ, 19 որ²⁰ 21 զից աղտեղեաց պաշտաւն տարցի²² 23 եւ զկարգս քրիստոնէութեան ամբողջ եւ հաստատուն ոչ պահեսցէ: 20 Եւ²⁴ զկախարդս եւ զգիւթս եւ զքուրմս յետ միանգամ եւ երկիցս²⁵ խրատելոյ²⁶ եւ դարձեալ²⁷ ի նմին չարութեան գտանիցի²⁸ ի գործ, յայնժամ²⁹ 30 չարաչար³¹

տանջանաւք եւ գանիւք, կապանաւք ի դուռն արքունի հասուցեալ՝ մեծագոյն³² 33 պատուհաս կրեսցեն: 21 Եւ զբազում³⁴ կախարդս այնուհետեւ, ե՛ւ զգիւթս, ե՛ւ զքուրմս՝ զոմանս խեղելով³⁵, ե՛ւ³⁶ զոմանս³⁷ 38 չկաւթակ³⁹ առնելով ե՛ւ⁴⁰ զոմանս ի ստրկութիւն⁴¹ արկանելով, եւ զյուլովս խրատելով՝ տուեալ⁴² զքրիստոնէական⁴³ կնիքն՝ առնէր ուսեալս աստուծագիտութեան ճանապարհին: 22 Եւ կարգէր⁴⁴ տեղեաց տեղեաց եպիսկոպոսունս⁴⁵, ե՛ւ⁴⁶ երիցունս, 47 ե՛ւ հայեցողս. եւ ի Կամբէճս⁴⁸ եւ⁴⁹ յԱղուանս⁵⁰ զնոյն հրաման⁵¹ սաստից կարգեալ⁵² հաստատէր⁵³ եւ այսպէս⁵⁴ եպիսկոպոսս⁵⁵ եւ երիցունս եւ սարկաւագունս. բոլոր⁵⁶ իսկ ուխտ⁵⁷ եկեղեցւոյ⁵⁸ 59 մեծարեալք եւ յարգեալք էին⁶⁰ յամս թա-

1 adghkw խոստովանութեան եւ ապաշխարութեան (g ապաշխարութեանն)
2 d կարող է
3 km չի՞ք եւ
4 gkm չի՞ք եւ նորոգիչ
5 ah գալ փխ գոլ
6 km հոգւոյ ccs հոգոց
7 dkm մարմնոյ
8 bcehrs չի՞ք ամենեւիմբ km ամենեւին
9 adghkmw ի պարկեշտ
10 k քրիստոնէութեան
11 b պաշտօնն
12 dw չի՞ք մեծ
13 km տուգանս b սուգան
14 a վերայ
15 adghkmw կարգէր փխ ածէր եւ կարգէր
16 l դիւթս
17 bces հարցէ adghkmw հնարեսցէ
18 bcehrs թէ իցէ ինչ k չի՞ք եթէ a եթէ
19 bes որոցոց c որդի փխ որ դից
20 adghkmw չի՞ք որ
21 dw աղտեաց g դիցագեաց km դիցագեաց փխ դից աղտեղեաց
22 adghkmw տարցէ
23 bcehrs եւ զկարգ քրիստոնէութեան (r քրիստոնեութեանն) ամբողջ պահիցէ (elr ոչ պահիցէ)
24 km չի՞ք եւ
25 b երկիցս
26 d խրատելոց
27 km եթէ դարձեալ abcdehfrsw չի՞ք դարձեալ
28 km գտանէին adghnw գտցի
29 km չի՞ք յայնժամ
30 adghkmw չարաչար կապանօք եւ գանիւք
31 c չարաչար

32 gn գմեծագոյն
33 km պատուհասի պատժէր գոմանս խեղելով գոմանս շկօթակս առնելով
34 r բազում
35 adghw խեղելով
36 akmw չի՞ք եւ
37 r ոմանս
38 be շկօթակ առնելով եւ զյուլովս խրատելով
39 dg շկօթակս a ըշկաւթակս w շկաւթակս
40 m չի՞ք եւ
41 ahw յստրկութիւն փխ ի ստրկութիւն bcehs ստրկութիւնս
42 dw առնալ փխ տուեալ e չի՞ք տուեալ
43 bcel գրիստոսական
44 e առնել adghkmw կարգեալ
45 a էպիսկոպոս kmw եպիսկոպոսս
46 km չի՞ք եւ
47 bcehrs չի՞ք եւ հայեցողս
48 r կամբէջս
49 km չի՞ք եւ
50 achkmwի յաղուանս
51 h հրամանս
52 adghnw կարգէր
53 adghkm չի՞ք եւ այսպէս
54 kmw եպիսկոպոսք եւ երիցունք եւ սարկաւագունք km գեպիսկոպոսս եւ գերիցունս եւ զսարկաւագունս
55 a էպիսկոպոսս
56 r եւ բոլոր
57 s ուխտ
58 bcehs եկեղեցւոյ
59 hm մեծարեալ եւ յարգեալ
60 a երկն bcehs լինէին փխ էին

գաւորութեանն¹ բարեպաշտ² արքային³
Վաչագանայ⁴:

ԳԼՈՒԽ⁵ ԺԸ

Վասն կարգելոյ⁶ դպրոցս⁷ արքային
Վաչագանայ չարածնունդ⁸ մանկանցն
դիւթաց⁹ եւ գտանելոյ¹⁰ գպիղծ¹¹ աղանդն¹²
մատնահատութեան¹³ եւ վախճանի¹⁴
նոցուն¹⁵

1 Յաստուածուստ¹⁶ պսակեալն առ աշն
Վաչագան հրամայէր¹⁷ 18 ժողովել զման-
կունս կախարդացն¹⁹, եւ դիւաց, եւ
20 քրմաց, եւ մատնահատաց, եւ դեղա-
տուաց²¹. հրամայէր²² 23 ի դպրոցս ունել²⁴
եւ ուսուցանել զաստուածեղէն ուսումն²⁵
եւ տեղեակս²⁶ առնել վարուց քրիստոնէու-
թեան՝ առ²⁷ ի հաստատել²⁸ ի հաւատս եր-

րորդութեանն²⁹ եւ ուղղել յաստուածա-
պաշտութիւն զիւրեանց ամբարիշտ³⁰ հայ-
րունեան ազգս: 2 Իսկ գյուղովս ի ման-
կանցն³¹ յիւր սեփական³² գիւղն³³ Ռու-
տակ³⁴ անուն ժողովէր³⁵ եւ կարգէր ռոճիկս
եւ դպրապետս ի վերայ. եւ հրամայէր
վարժել³⁶ եւ հմուտ լինել³⁷ կարգի քրիստո-
նէութեանն³⁸:

3 Եւ ի գալն իւրում³⁹ ի գիւղն⁴⁰ կատա-
րել⁴¹ գլխատակս⁴² սրբոցն՝ նստէր⁴³ ինքն
թագաւորն⁴⁴ 45 ի դպրոցատանն եւ⁴⁶ գորդիս
47 ղիւթացն եւ քրմացն զինքեամբ⁴⁸ կացու-
ցանէր. գործողաբար⁴⁹ բաւ առեալ⁵⁰ բազ-
մութեանն⁵¹ յոյժ եւ⁵² ոմանց գիրս⁵³, եւ ո-
մանց պնակիտս⁵⁴ ի ձեռին⁵⁵ ունելով. եւ
միաբան⁵⁶ առ⁵⁷ հասարակ⁵⁸ ամենեցուն մե-

- 1 dk թագաւորութեան
- 2 clrs բարեպաշտին
- 3 abcdehlsrw չի՞ր արքային
- 4 r վաչագանայ
- 5 abchl չի՞ր գլուխ
- 6 be եւ կարգելոյ
- 7 cer դպրոց km գդպրոցս
- 8 bceglrs ի չարածնունդ
- 9 a դիւթուաց
- 10 bcelrs գտնել adghw գտանել
- 11 h գպիղծ
- 12 belr աղանդ
- 13 ah մատնահատութեան
- 14 a վաղնամի km վախճանելոյ dw վախճան
- 15 r նոցա
- 16 cr աստուածոյ
- 17 bcelrs չի՞ր հրամայէր
- 18 bcelrs ժողովել գղասս մանկանց դիւաց w դիւ-
թայ r դիւթից
- 19 km կախարդաց
- 20 h ֆրմից եւ մատնատաց
- 21 bcelrs չի՞ր դեղատուաց
- 22 m չի՞ր հրամայէր cr հրամայեաց
- 23 bcelm ունել ի դպրոցս
- 24 dl ունիլ
- 25 bcelr ուսումն
- 26 a տեղեկացուցանել dghkmw տեղեկացուցանել
- 27 bcelrs եւ կալ հաստատուն փիս առ ի հաստատել

- 28 adghkmw չի՞ր ի հաւատս ... քրիստոնէութեանն
- 29 e երրորդութեան
- 30 l անպարիշտ
- 31 els մանկանցն
- 32 crl սեփական
- 33 cr գեղն
- 34 b ռուակ
- 35 աւելացնում են՞ ժողովէր cr վերայ
- 36 l վարժիք
- 37 l լինիլ
- 38 blr քրիստոնէութեան
- 39 adghmw եւ յորժամ ինքն ի գիւղն գայր
- 40 m գեղն cghmr գեղն
- 41 adghkmw գայր ի կատարել l կատարել
- 42 bcehlrs գլխատակ
- 43 adghkmw նստել
- 44 adghkmw չի՞ր թագաւորն
- 45 bcelrs ի տան դպրոցացն
- 46 ahkmw չի՞ր եւ
- 47 km դիւթաց եւ ֆրմաց
- 48 a գիմնեամբ
- 49 gkm գորդապարար w գորդապարար bcelrs գորդա-
բար
- 50 adgh առեալ
- 51 dw բազմութեան l բազմութիւն bcers բազմութիւնն
- 52 km չի՞ր եւ
- 53 d գիրքս
- 54 a պնակիթս d բնակէտս bcelrs տախտակս
- 55 adgh ձեռն
- 56 bcelrs չի՞ր միաբան
- 57 l չի՞ր առ
- 58 bcelrs հրամայէր ամենեցուն

ծածայն¹ հրամայէր կարգալ եւ ինքն² զուարճացեալ ի մէջ նոցա յաւրանայր իբրեւ մեծագոյն իմն գտեալ պարգեւս համարէր³ անձին:

⁴ Այլ եւ ձեռն եւս⁵ արկանէր յուզել եւ⁶ քննել, ⁷ եւ խնդրել զչար աղանդսն⁸ մատնահատութեան⁹ եւ դեղատուութեան, ¹⁰ քանզի երկոքեան ¹¹ մարդասպանութեան են աղանդք: ⁵ Եւ մինչդեռ յայսմ խնդրի¹² էր, մարդասէրն Աստուած¹³ կամեցաւ ¹⁴ յայտնել սմա ¹⁵ ի ձեռն աստուածասէր արքային¹⁶ բառնալ զչար աղանդն յաշխարհէ¹⁷: ⁶ Քանզի ի բազում ժամանակաց, որպէս ¹⁸ լուեալ էր Վաչէի¹⁹, վարէր²⁰ չարագործութիւնս²¹ այս²² ²³ յաշխարհիս Աղուանից²⁴: ⁷ ²⁵ Եւ նախկին²⁶ ²⁷ թա-

գաւորացն Աղուանից²⁸ ոչ կարեցեալ ըմբռնել²⁹ եւ³⁰ կամ թէ անփոյթ իսկ արարեալ. իսկ անիծեալ եւ չար պարսիկ³¹ մարդպանքն³² շատ անգամ ըմբռնեալ³³ զնոսա³⁴ կաշառաւք³⁵ կուրացեալ³⁶ ի բաց թողուին³⁷:

⁸ Իսկ ի³⁸ ժամու միում մինչդեռ կատարէին³⁹ ⁴⁰ զչար գործ⁴¹ մատնահատութեան⁴² յամուր⁴³ մայրուջն⁴⁴ ⁴⁵ առ ափն կուր⁴⁶ գետոյ, չորիւք ցցովք⁴⁷ պրկելով զչորեցունց⁴⁸ բուծոցն⁴⁹ կապեալ⁵⁰ ⁵¹ մանուկ մի եւ մորթէին⁵² կենդանոյն⁵³: ⁹ Այլ⁵⁴ ումեմն մանկագոյն⁵⁵ պատանեկի⁵⁶ դէպ եղեւ ճանապարհաւ հուպ անցանել առ նաւաւք եւ ի վայելն⁵⁷ անդր⁵⁸ ի ներքս յարեալ տեսանէր⁵⁹ զմարդախողխո-

1 ի մի ձայն փխ մեծաւայն es մի ձայն er ի միաւայն
2 adghkmo ուրախ լինէր առաւել քան (a ք) մեծագոյն ուրու (agno ուրեմ) գտեալ աւար փխ գուարնացեալ ... համարէր անձին
3 ի համար փխ համարէր
4 adghkmo չիք այլ եւ
5 adghkmo չիք եւս
6 r չիք եւ
7 bcelrs չիք եւ խնդրել
8 abcehklrs աղանդն
9 dg մատնահանութեան bcr մատնահատութեան ավելացնում ենք եւ դեղատուութեան
10 bcelrs որք (r որ) են աղանդի երկոքին սպանութեան փխ քանզի ... աղանդի
11 g մարդասպանութեան աղանդի
12 adghkmo ի խնդրուածս
13 adghkmo կամեցաւ ի ձեռն
14 adghkmo չիք յայտնել սմա
15 c եւ ի ձեռն
16 adghkmo քաղաւորին
17 dw յաշխարհէն
18 m վաչէի լուեալ էր
19 bcelrs չիք վաչէի
20 adgh չիք վարէր l վարիւր
21 adghkmo զչարարութիւնն
22 adghkmo չիք այս
23 agkm յաղուանից աշխարհին dw աշխարհին աղուանից
24 km չիք աղուանից
25 h չիք եւ նախկին քաղաւորացն աղուանից
26 adghkmo այլոց փխ եւ նախկին
27 adw աշխարհին աղուանից

28 km չիք աղուանից
29 adghkmo ի բունն առնուլ փխ ըմբռնել
30 k չիք եւ
31 ad պարսիկն cer պարսիկի h պարսիկին
32 bcel մարդպանի k մարդպանին
33 adghkmo ի բունն առնալ փխ ըմբռնել
34 adghkmo չիք գնոսա
35 adghkmo եւ կաշառոք cer կաշառով
36 ի կուրացեալ adghkmo չիք կուրացեալ
37 adgh թողեալ kmo թողեալ b թողին
38 h չիք ի
39 a կատարեին
40 d զչարագործս մատնահանութեան
41 k գործն aw գործս
42 lr մատնահատութեան
43 aghkm յամուրս d յամուրն
44 bcehr մայրուջն
45 bcelr յափն (չիք առ)
46 d կոյր
47 gkm ցցիւք ah ցցով
48 bcel զչորեցունցն h յորեցունց
49 bce բուծացն
50 bcelr կապելով
51 adghkmo գմանուկ մի
52 a մորթեին
53 bcelr կենդանոյն
54 k այլոյ
55 d մանգագոյն
56 bcer պատանոյ l պատանոյ
57 adghkmo եւ ի վաղիւ w ի վաղի bcelrs ի վայելն ուղղում ենք ի վայելն
58 w անդ
59 b մարդախողողացն adghkmo գմարդախողող չարագործացն

դացն ոճիրս¹, եւ նոցա² զհետ ելեալ³ մանկանս⁴ 5 կամէին⁶ ունել⁷ զնա եւս⁹: 10 եւ փախստեայ¹⁰ եղեալ մանկանն¹¹ անկանէր¹² 13 ի գետն մեծ Կուր: 11 Անդ¹⁴ 15 ի միջի գետոյն¹⁶ ծառ մի կղզւոյ¹⁷ դիպեալ¹⁸. եւ¹⁹ 20 ի²¹ լուղ անցեալ²² ելանէր²³ ի ծառն՝ չգիտելով չարագործացն: 12 եւ ի միտ առեալ ճանաչէր զմարդիկն²⁴: 13 Անտի²⁵ գերծեալ անցանէր ընդ մեծ²⁶ գետն եւ եկեալ²⁷ փութապէս պատմէր արքային:

14 եւ զայս²⁸ լուեալ արքային²⁹ յաղաթս³⁰ կացեալ³¹ գոհանայր զմարդասիրէն³² Քրիստոսի³³ եւ հրամայէր ուխտի եկեղեցւոյն³⁴ պահել եւ պաշտաւն³⁵ առնել

³⁶ առ Աստուած խնդրուածովք, զի յայտնեսցի չար դիւապաշտութիւնն³⁷ եւ բարձցի³⁸ յաշխարհէս³⁹: 15 ⁴⁰ Քանզի⁴¹ սատանայի այսպէս⁴² կալեալ էր⁴³ զմիտս իւր⁴⁴ չար արբանեկաց, մինչ զի⁴⁵ անկարելի ումեք⁴⁶ էր զչար աղանդոյն մարդիկ⁴⁷ ի խոստումն ածել: 16 Յայնժամ⁴⁸ հրամայեաց թագաւորն ունել⁴⁹ զմարդիկն⁵⁰, զորս⁵¹ ի խողխողմանն⁵² իսկ տեսին եւ յուղազոյն ալլեւս մարդիկ⁵³, զորս համբաւաւ⁵⁴ գիտէին⁵⁵, եւ բազում գանիւք եւ չարաչար տանջանաւք ի փորձ առեալ⁵⁶ ոչ կարէին⁵⁷ խոստացուցանել⁵⁸ զչարագործսն⁵⁹, ապա⁶⁰ բարկ քացախ եւ բորակ⁶¹ խառնեալ⁶² եւ զերկրեալ զչարագործսն⁶³ արկանել հրամայէր ընդ ունչսն⁶⁴, մինչեւ

1 bcelr օնիրս adghkmw չարիս փ/ս ոնիրս

2 b նոցա

3 bcl եղեալ e եղեալ փ/ս ելեալ

4 adghkmw չի/ մանկանն

5 gkm չի/ կամէին ունել

6 a կամինն

7 l ունիլ

8 aglw եւ զնա եւս bcelrs եւ նա

9 cr չի/ եւս

10 ahr փախստեա b փախուստ l եւ փախստէ e փախստեա

11 bcelr չի/ մանկանն

12 a անգանէր

13 adghkmw ի կուր գետ

14 l անտ adghkmw չի/ անդ

15 adghkmw եւ ի bcelr միջոյ մ մէջա

16 bcelr դիպեալ ծառ մի կղզոյ (l կղզւոյ)

17 agkw կղզւոյն

18 d դիպել

19 k չի/ եւ

20 gkmw ի լուղոյ adh ի լուղոյ

21 cr լուղանելով ելեալ փ/ս լուղ անցեալ ելանէր

22 a դանցեալ h զանցեալ

23 bel անցանէր bel ելեալ

24 d զմարդիկն g զմարդիկն

25 aghkmw եւ փ/ս անտի bcelr անդի

26 adghkmw չի/ մեծ

27 bcelrs պատմէր փութապէս

28 adghkmw չի/ գայս

29 adghkmw թագաւորին

30 a յաղօթ

31 bcelrs կայր եւ

32 cr զաստուծոյ մարդասիրէն n զմարդասէրն

33 bel աստուծոյ փ/ս քրիստոսի

34 cr եկեղեցոյն

35 d զաղօթս փ/ս պաշտօն agkmw աղօթս h յաղօթս

36 adghkmw չի/ առ աստուած խնդրուածովք

37 k դիւապաշտութիւն

38 bcelr բարձցէ

39 bcelrm յաշխարհէ

40 bcelr քանզի սկզբնաչարն սատանայ արկեալ ափշումն մտաց չար արբանեկացն իւր

41 d այսպէս սատանայի

42 km ալմպէս

43 d չի/ էր

44 km իւրոց

45 bcelr անկարելի էր

46 c ումբ be ումմբ

47 bcelr գործօնեայսն փ/ս մարդիկ l գործօնեայսն dg մարդիկ կմ մարդիկն

48 adghkmw եւ իբրեւ փ/ս յայնժամ

49 l ունիլ

50 c մարդիկ

51 adghkmw զոր

52 d խողխողման

53 d մարդիկ g մարդիկ

54 d ի ձեռս համբաւոյ w ի ձեռն համբաւոյ bcelr համբաւով h զպահամբաւաւ

55 a գիտեին

56 km արկեալ փ/ս առեալ

57 a կարեին

58 ag խոստ կացուցանել ի խոստ կացուցանել

59 bcelr չի/ զչարագործսն

60 d չի/ ապա

61 bel բորակ cr բովակ

62 bcelr եւ պրկեալ փ/ս եւ զերկրեալ

63 d զչարագործս

64 m ունչս d եւ նկուն w ունկսն

աչքն լսնագոյն եղեալ շրջէին¹ համայն. եւ յայնմ եւս² դառն տանջանսն³ զոչ եւ զուրաստ կալեալ՝ չլինէին⁴ խոստուկ:

17 Իսկ իբրեւ Աստուծոյ⁵ յաջողեալ⁶ էր⁷ ի ձեռն թագաւորին, որպէս եղեւն⁸ ասացեալ, բառնալ զչար աղանդն յաշխարհէս⁹, իմաստութեամբ խորհեցաւ ածել¹⁰ ի խոստումն: 18 Հրամայէր¹¹ զամենեսեան ածել¹² ի տեղի սպանմանն¹³. 14 Եւ զմի ոմն, որ մանկագոյնն էր ի նոցանէ, զառաջեալ¹⁵ իւր¹⁶ հրամայեաց¹⁷ թողուլ եւ երդուաւ¹⁸ մեծապէս, թէ¹⁹ զքեզ Հրամայեմ²⁰ սպանանել, եթէ զստոյգն²¹ ասես²² եւ²³ հաւատեալ ցուցանես²⁴ զհանգամանս²⁵ դիւապաշտութեանն²⁶: 19 Եւ մանկանն սկսեալ եւ զգլուխն²⁷ ընդ²⁸ երկիր²⁹ ածեալ՝

պատմէր³⁰ զխորհուրդ³¹ չար աղանդոյն³²: 20 Ասէ. «Դեւն յայտնապէս³³ գայ³⁴ ի կերպարանսն մարդոյ եւ հրամայէ երիս դասս լինել³⁵, եւ մէն³⁶ երիս մարդս³⁷ ունել³⁸ եւ³⁹ մի⁴⁰ խոցել⁴¹, եւ մի՛ սպանանել⁴², այլ ողջոյն հանել զմորթն եւ լուծանել⁴³ զաջոյ ձեռինն⁴⁴ զբոյթն⁴⁵ եւ մորթոյն տանել⁴⁶ ընդ լանջան⁴⁷ եւ⁴⁸ ի ձախոյ⁴⁹ ճկութէն⁵⁰ հանել⁵¹, եւ լուծանել զձախ ճկոյթն: 21 Եւս⁵² ի ներքս նոյնպէս առնել եւ⁵³ զոտիցն, մինչդեռ կենդանի կայ⁵⁴ մարդն, եւ⁵⁵ ապա⁵⁶ սպանանել⁵⁷ եւ զմորթն սնուցանել⁵⁸ եւ կազմել⁵⁹, եւ դնել ի սապատի⁶⁰:

22 Եւ իբրեւ ժամանակ չար⁶¹ պաշտամանն եկեալ լինի⁶²,⁶³ արարեալ աթոռ

- 1 a շրջեին
- 2 adgkmw չիբ եւս
- 3 bcel տանջանս
- 4 a չլինեին
- 5 adgkmw յաստուծոյ
- 6 bcel աջողեալ
- 7 adghkmw ի ձեռն
- 8 d եղաւ
- 9 bcelm յաշխարհէ
- 10 cr գլխոստումն (չիբ ի)
- 11 bcelr հրամայեաց
- 12 adgkmw տանել փխ ածել
- 13 d սպանման
- 14 adghkmw եւ զմի ոմն ի նոցանէ (ahw նոցանէն) որ էր մանկագոյն աւուրբ
- 15 cr զառաջի
- 16 adghkmw չիբ իւր
- 17 r հրամայեաց
- 18 adghkmw երդուեալ
- 19 a եթե bcelr եթէ
- 20 d չհրամայիմ
- 21 c զըստոյգ be զստուգն adghkmw ստոյգն
- 22 l ասիցես
- 23 adgkmw խոստովան (a խոստուկ) լինիս եւ հաւատեալ (adhaw հաւատով) ցուցանես h խոստումն լինիս
- 24 l ցուցանիցես
- 25 h գիանգամայնս
- 26 bcelrs իրացն փխ դիւապաշտութեանն
- 27 d ընդ յերկիր
- 28 abceghklmr չիբ ընդ
- 29 abceghklmr գերկիր (r գերկիրն)

- 30 adgw եւ պատմեալ km պատմել
- 31 adghkmw գլխորհուրդս
- 32 adghnw աղանդին c աղանդն
- 33 ah գո (h գոյ) ի մարդոյ կերպարանս
- 34 agkmw ի մարդոյ կերպարանս
- 35 d չիբ լինել l լինիլ
- 36 cr միմ n մէջներիս
- 37 k զմարդն g զմարդս m զմարդսն
- 38 dlw ունիլ
- 39 km չիբ եւ
- 40 be չիբ մի
- 41 d խոցիլ
- 42 d սպանանիլ
- 43 adghkmw չիբ լուծանել
- 44 d զձեռնին k ձեռնին
- 45 cr զբոյթն
- 46 l տանիլ
- 47 km լանջս
- 48 km չիբ եւ
- 49 adghkmw եւ փխ զձախոյ. մնացածը՝ զձախոյ. ուղղում ենք՝ զձախ
- 50 բոլորը՝ նկոյթն. ուղղում ենք ի նկոյթն
- 51 adhaw հատել փխ հանել gkm հատանել
- 52 aw ի ներքս նոյնպէս. նոյնպէս առնել
- 53 h չիբ եւ
- 54 aghnw կայր cr կա
- 55 m չիբ եւ
- 56 g ապայ
- 57 h սպանուլ
- 58 adghkmw հանել փխ սնուցանել d հանեալ
- 59 d եւ կազմեալ
- 60 d պողոտի փխ սապատի
- 61 cr չիբ չար
- 62 d լինէիմ
- 63 bcelr աթոռ արարեալ

¹երկաթի ծալածոյ, եւ² ոտք³ են⁴ ⁵ոտից մարդոյ⁶ նման, ⁷զոր բերեալ իսկ տեսաք բազումք⁸. եւ⁹ Հանդերձ ինչ պատուական զնեն ի վերայ աթոռոյն: 23 Եւ եկեալ զեւն զգեւնու զՀանդերձն եւ նստի ի վերայ աթոռոյն. եւ առեալ զինն¹⁰ մարդոյն¹¹ զմորթն¹² մատամբքն¹³ Հանդերձ տեսանէ¹⁴: 24 Եւ եթէ¹⁵ չկարեն¹⁶ ունել¹⁷ զպսակն¹⁸, զծառոյ¹⁹ կեղեւ Հրամայէ Հանել²⁰ եւ առջառ²¹ կամ ոչխար զենեալ առաջի նորա՝ զոհ առնեն. եւ²² ուտէ, եւ ըմպէ²³ ընդ չար պաշտանեայսն²⁴ իւր²⁵. եւ ձի թամբեալ²⁶ եւ սանձեալ կազմ²⁷ պահեն²⁸. եւ Հեծեալ ի ձին արշաւէ այնքան, մինչեւ զկայ առնու²⁹ ձին. եւ ապա³⁰ ինքն չքացեալ աներեւութանայ³¹: 25 Այնպէս³²

առնէ³³ տարւոյ տարւոյ»: 26 Եւ եցոյց զայր եւ զկին աղանդոյն³⁴ Հարութեան. եւ ապա այլք³⁵ եւս եկեալ³⁶ յաղանդոյն զնոյն խոստովանեցան³⁷: 27 Եւ³⁸ Հրամայեաց ապա թագաւորն նմին առն³⁹, որ պատմեաց զայս ամենայն, եթէ⁴⁰ քեզ արեւդ⁴¹ չնորհեալ լիցի⁴² վասն երգմանն, զոր վկայեցի. բայց⁴³ արդ՝ որպէս նոքա⁴⁴ զայլսն⁴⁵ առնէին⁴⁶, դու նոյնպէս արա⁴⁷ զնոսա: 28 ⁴⁸Եւ այսպէս առեալ Հրաման յարքայէն առաջի բազմամբոխին արար ընդ նոսա ըստ աւրինակին իւրեանց: 29 ⁴⁹Եւ որպէս խոստովանեցաւ եղեւ, նոյնպէս արար զբազումս ի նոցանէն⁵⁰ առաջի բազում արքայական բանակին: 30 Եւ զկէսս⁵¹ ի նոցանէ յիւրաքանչիւր գիւղս⁵² տանել⁵³ ⁵⁴առ դուրս ընտանեաց⁵⁵ ետ խողխողել⁵⁶ զնոսա, ⁵⁷նոյն ձեւով ի ⁵⁸բազում զեղատուս կալեալ⁵⁹

1 d ձուլածոյ հ ծալածի երկաթոյ

2 kmr չիբ եւ

3 adghkmw ոտքն

4 adgw այն փիս եւ կոյսայն

5 w ի մարդոյ ոտիցն մամուռիւն

6 adghkmw մարդոյ

7 k չիբ գոր բերեալ իսկ տեսաք բազումք

8 m բազումք

9 bcekm չիբ եւ

10 adghkmw գէն

11 bcefr մարդոյ

12 be մորթն 1 մորթ

13 bcefr մատամբք

14 adhk տեսանի

15 a եթե bcdel թէ

16 d չկարելն

17 dl ունիլ

18 l գսակս d պսակն v սակ, պսակ

19 b զծառոյ

20 bce ունել փիս հանել 1 ունիլ

21 d արնառ

22 km չիբ եւ

23 acdlr ըմբէ

24 bcefr պաշտանեայս

25 adhkwm չիբ իւր

26 bcefr չիբ եւ սանձեալ

27 bcefr պատրաստ

28 d պահելին

29 a առու

30 g ապայ

31 a աներեւութանա cr աներեւոյթանայ

32 mw այսպէս

33 bcer տարոյ տարոյ v երկու օրինակ տարւոյ տարի

34 bcefr աղանդին

35 d այլ

36 bcefr յաղանդին գնոյն եկեալ

37 d խոստովանուեաց bcefr խոստովանեցին

38 c ապա հրամաւ bel ապա հրամայէ

39 l առնն

40 bcefr թէ a եթե

41 bcefr արեւ

42 adghkmw չիբ լիցի

43 bcefr չիբ բայց

44 adghkmw չիբ նոքա b նոքայ

45 bcefrs զայլս

46 adghm առնելին

47 b արայ

48 adghkmw չիբ եւ այսպէս ... օրինակին իւրեանց

49 h եւ այսպէս խոստովանել եղև bcefr չիբ եւ որպէս ... արքայական բանակին

50 km մոցանէ

51 ag կէսի հ կէսն

52 a գեւաղս agkmw գեղս cr գեղս

53 bcefr չիբ տանել

54 adghkmw առաջի մոցում ընտանեացն յիւրաքանչիւր դիրս (ag իրս) մոցմպէս խողխողեալ փիս առ դուրս ... գնոսա

55 be ընդանեաց

56 c խողել

57 adghkmw չիբ մոյն ձեւով h մոյնպէս խողխողեալ

58 bcefr քաղաւմ գեղատուս

59 hkm չիբ կալեալ

հրամայեաց¹ սպանանել². քանզի եւ այն աղանդ էր պաշտամանն, զոր դիւին³ հրամայեալ⁴ ի տարւոյն⁵ միում մարդոյ տալ (դեղ) եւ սպանանել. եւ եթէ⁶ այլում չկարէր տալ, այնչափ⁷ նեղէր⁸ դեւն, մինչ⁹ զի իւրում¹⁰ ընտանւոյն¹¹ տայր¹² տալ¹³ զմահու դեղն:

31 Եւ այլ եւս աղանդք¹⁵ դիւապաշտութեանն¹⁶. զի մի դեւն կոյր առնէր, եւ միւսն¹⁷ պիտակ¹⁸, որք հեղգային¹⁹ առնել²⁰ զպաշտանն²¹ չարութեան²²: 32 Եթէ²³ զայլ ոք մատնեալ կախարդութեամբ²⁴ չար դիւացն, զնոյն²⁵ աղէտս կուրութեան եւ պիտակութեան ի վերայ հասուցանէին²⁶: 33 Զորս ի բուռն առեալ թագաւորին չարաչար տանջանաւք բառնայր յաշխարհէս²⁷: 34 Եւ զաւագակա²⁸ զամենայն վնասակարս³⁰ բնաջինջ արարեալ յաշխար-

հէն Աղուանից: 35 Եւ որպէս զքաջ³² եւ զարի³³ մշակ՝ ջերմագութ սիրով խնամ տանել³⁴ անդաստանացն³⁵ զփուշ³⁶ եւ զորումն³⁷ ի բաց խլելով եւ սերմն բարի սերմանել³⁸ եւ տարածանել³⁹ առ ի պտղաբերս⁴⁰ առնելոյ⁴¹ զերեսնաւորս⁴² եւ զվաթնաւորս⁴³ եւ զհարիւրաւորս⁴⁴: 36 Յայնժամ բաւական եւ առատաբաշխն⁴⁵ ողորմածին⁴⁶ Աստուծոյ⁴⁷ նայեցեալ⁴⁸ յառնն ամենաբաւ բարուցն վայելչութիւն եւ տեսեալ թէ որպէս փոյթ ունի առ աստուածային կամացն կատարումն, այսուհետեւ⁴⁹ շնորհեաց նմա զծածկեալ հոգեւոր գանձն, ուր ուրեք կայր⁵¹ նշխարք սրբոց վկայից:

1 adghkmw հրամայէր
2 v I օրինակ՝ աղանդէր, միւսը՝ սպանդէր
3 km դեւն
4 adghkmw չի՞ր հրամայեալ adghkmw հրամայէր տալ
5 cr տարոջ bel տարուջ
6 a եթե
7 r յայնչափ
8 l նեղէ
9 m չի՞ր մինչ
10 abcdgklmno qիրում c իւրումն dghm զուրումն
11 l ընտանւոյ ber ընտանոյ
12 w տայր տանել r տալ տայր
13 gkm եւս տայր
14 gkm զմահադեղն
15 cr աղանդ
16 bcdek l դիւապաշտութիւն
17 adghkw միւսն փ/ս միւսն
18 h պիտակ
19 be հեռի գային փ/ս հեղգային
20 bcelr մատուցանել փ/ս առնել
21 d զպաշտոն ահ զպաշտան c ըզպաշտոնն
22 h չարութեանն
23 a եթե km եւ եթէ
24 k կախարդութիւն
25 bcelr աղէտս տարակուսանաց կուրութեան
26 km հասուցանէր a հասուցանեին
27 bcelr յաշխարհէ
28 adghkmw եւ զայլս փ/ս եւ զաւագակա
29 hkm չի՞ր եւ զամենայն վնասակարս
30 adghkmw ջնջեաց h անգամ ջնջեաց

31 adghkmw իրբեւ փ/ս եւ որպէս
32 km քաջ
33 dgkmw առաքինի փ/ս զարի ահ զառաքինի c արի
34 d տանիլ gkm տանելով w տարեալ
35 bceklmr անդաստանոց
36 adghkmw զփուշն
37 adgk զսերմն փ/ս զորումն
38 dw սերմանել
39 dw տարածանեալ bcelrs տարածել
40 cr պըտղաբերս
41 h առնելոյ
42 adhw երեսնաւորս
43 a վաքսնաւորս hw վաքսնաւորս dg զվաքսնաւորս
44 dw հարիւրաւորս hn հարիւրաւորս առնելով
45 bl առատաբաշխ adghkmw առատատուր
46 bl ողորմածն d ողորմածի cr չի՞ր ողորմածին
47 bcelr աստուած
48 bcelr յառն ամենավայելուչ (c յամենավայելուչ) բարուցն բարութիւն եւ ի (r չի՞ր ի) փոյթն զոր առ կամս նորա ունէր կատարումն շնորհեաց
49 mw այնուհետեւ gk ապա այնուհետեւ bcel չի՞ր այսուհետեւ
50 adghkmw շնորհեաց ուր ուրեք հոգեւորական եւ անպատում գանձ կայր ծածկեալ
51 adghkmw նշխարք ամենասուրբ վկայիցն քրիստոսի

ԳԼՈՒԽ¹ ԺԹ

Յայտնութիւնն նշխարաց սրբոյն
 Զաքարիայ² Հաւրն Յովհաննու³ եւ⁴
 երանելոյն⁵ Պանդալիոնի⁶, որ վկայեաց ի
 Նիկոմիդիա⁷ քաղաքի, զոր տարեալ էր⁸
 մանկանն⁹ Գրիգորիսի յաշխարհն շղթաց¹⁰

1 Բազում նշանք¹¹ եւ արուեստք լի-
 նէին¹² ի քաղաքին¹³ անուանեալն¹⁴ Յրի¹⁵
 ի տեղւոյն¹⁶, յորում¹⁷ երանելի վկայիցն¹⁸
 Քրիստոսի¹⁹ նշխարքն կային: 2 Եւ ոչ ու-
 մեք յայտնի էր դիր նշխարացն սրբոց²⁰. եւ
 բնակիչք հեթանոսք էին աշխարհին, այլ
 երթեալ²¹ ջերմնոտք²² եւ ախտածէտք²³
²⁴ առնուին²⁵ հող յեկեղեցւոյն²⁶ ուր

նշխարք սրբոցն կային²⁷: 3 Թէպէտ²⁸ եւ
 բարբարոսք²⁹ էին³⁰, լինէր³¹ մեծամեծ³²
 բժշկութիւն: 3 Իսկ³³ ամենաչար պարս-
 կաց³⁴ պապանճական պաշտաւնն³⁵, որ³⁶
 միշտ հակառակ կայր եկեղեցւոյ³⁷ Աստու-
 ծոյ³⁸, մտեալ պարսիկ մի մոգ, ուր³⁹ կային
 նշխարքս այս՝ առ ի ծաղր առնելոյ, կամէր
 զպէտս իւր վճարել⁴⁰. եւ իբրեւ լուծեալ
 զխոնջանն⁴¹, ⁴²աղիքն ի վայր թափեալ,
⁴³չարաչար տանջանաւք եւանէր ի կենցա-
 ղոյս:

4 Զայս նշանագործութիւնն Յունան⁴⁴
 Հոնաց եպիսկոպոս⁴⁵, որ ի Մասքթաց⁴⁶ աշ-
 խարհին⁴⁷ էր, եւ⁴⁸ յոյժ ճշմարտախաւս⁴⁹
⁵⁰իւր իսկ ականատես եղեալ պատմեաց:
 5 Իսկ ի Հակու⁵¹, ⁵²ուր երանելեաց վկա-
 յից⁵³ նշխարքն կային, որք վկայեցին⁵⁴ ի

1 bcelrs չի՛ գլուխ
 2 a զաբարիա cr զաբարիաի egkm զաբարիայի
 3 b յոհաննու
 4 n չի՛ բւ
 5 ch երեսանելոյն bլ երանելոյն
 6 d պանտալէոնի w պանտալիոնի hl պանդալիոնի
 ackmrs պանդալիոնի
 7 g միկոմիդիայ a կոմիդիայ d կոմիդայ bcelr միկո-
 միդա h ի կոմիդա
 8 adnw չի՛ էր
 9 bcelr չի՛ մանկանն
 10 adghk երաց
 11 d նշանք
 12 a լինելն
 13 adghkmw քաղաքն
 14 kw անուանեալ բոլորը
 15 ցո՛ զարձնում ենք ցրի
 16 c տեղոյն
 17 b որում
 18 bel վկայից cr վրկայից
 19 bcelr նշխարք կային adghkmw կային իբրեւ ոչինչ
 ուրեմ (km ուրում w ումբ) գիտելով զգիր (km
 զգիրս) նշխարաց (gkm նշխարացն) սրբոցն (km
 սրբոց) իմացան (km չի՛ իմացան) գի (gkm եւ)
 աշխարհն (km յաշխարհին) հեթանոսք էին երթալ
 20 bcelr չի՛ սրբոց
 21 bcelr երթեալ
 22 bcel ջերմնոտ
 23 abcdklm ախտածեալ
 24 adghkmw հող առնուին
 25 n անուանին փխ առնուին
 26 bcer յեկեղեցւոյն h եկեղեցւոյն

27 b վկայիցն փխ կային
 28 a թէպէտ
 29 b բարբարոսք adghkmw հեթանոսք
 30 a եին
 31 e ինել
 32 adghkmw մեծ
 33 d չի՛ իսկ
 34 bcelr պարսկացն
 35 e պաշտոնն
 36 adghkmw գի փխ որ
 37 bcr եկեղեցւոյ e յեկեղեցւոյ km եկեղեցւոյն
 38 h չի՛ աստուծոյ
 39 adghkmw կային սուրբ զաբարիանց (hkmw զաբա-
 րիանց) նշխարքն (a կային կրկնուած) առի
 40 e վնարէր
 41 h խոնջանն
 42 bcelrs եւ իսկ վայրեալ աղիքն արտաքս թափեալ
 43 bcelrs չարապէս քրքնաց ի կենցաղոյս c քրքնց bel
 քրքէր r քրքն
 44 l յանուան փխ յունան w յունաց
 45 gkm եպիսկոպոսապետ a էպիսկոպոսապետ
 46 gn մածկրաց km մազկրաց ah մակրաց d մոկրաց
 cr մասնութաց
 47 cr աշխարհն e աշխարհի klm աշխարհէն
 48 bcelr չի՛ բւ
 49 bcelr նշմարտախոս
 50 adw որ իւր իսկ gkm որ իմն իսկ
 51 b հակուր
 52 bcelr ուր երանելեացն կային նշխարք վկայելոցն ի
 ցրի (l ցիր)
 53 d վկայիցն
 54 dk վկայեցին

Յրի¹ քաղաքի² առաջի գերգեսացւոյն³ պարսկի⁴, ⁵երէցն⁶ Յրւոյ⁷ եւ ճիրբ մանուկն, որ⁸ գլխատեցանն եւ բերան⁹ ի Հակու, այս վանաց երիցու¹⁰ երեւի¹¹ ի տեսլեան գիշերոյն¹², որում¹³ անուն էր Յակոբ¹⁴, այր մի աւագաշուք¹⁵, լուսաւոր կերպարանաւք, ¹⁶եւ մի եւս մանուկ յարանց¹⁷ նոյնպէս¹⁸ ահագին տեսլեամբ. եւ¹⁹ ասէին. «Երթ ի Յրի²⁰ առ ²¹գործակալ քաղաքին խոճկորիկ²² անուն՝ նախարար յԱղուանից²³ աշխարհէն²⁴ եւ ասա՝ ²⁵մեք²⁶ եւ²⁷ նմա ցուցանեմք զտեսիլդ. սուրբք եմք յեկեղեցւոյդ²⁸, հանէք դու²⁹ եւ նա³⁰». եւ անփոյթ արարեալ երիցուն³¹. ³²կրկնեալ եւ

երեքկնեալ նոյն³³ տեսիլ, ³⁴եւ դարձեալ ի վերջ ընկեցեալ անփոյթ առնէր: ⁶ Եւ նա ոչ զգաց մինչեւ ³⁵ուժգին³⁶ անկանել³⁷ նմա³⁸ ի ցաւս մերձ ի մահ: ⁷ Եւ³⁹ եկեալ նոյն արք հրեշտակաշուք⁴⁰ եւ ահաւոր կերպարանաւք⁴¹ եւ⁴² ասեն⁴³ ցերէցն⁴⁴. «Է՞ր աղագաւ ⁴⁵մեռանիս, գիտե՞ս, եթէ⁴⁶ ոչ». եւ նա ասէ եթէ՝ «Ո՛չ, տեարք». եւ նոքա ասեն. «Վասն զի հետեալ յամառեցեր⁴⁷ եւ⁴⁸ ոչ չոգար ի Յրի⁴⁹ ⁵⁰առ խոճկորիկ՝ առնուլ ⁵¹զմեր նշխարս անտի⁵², արդե՞մեռանիս աւագիկ⁵⁴»:

⁸ Եւ աղաչեալ⁵⁵ երիցուն հայցէր զբժշկուծիւն. զի⁵⁶ ⁵⁷փութով⁵⁸ երթեալ կատարեցից⁵⁹ զհրամայեալսն. եւ նոցա ձեռն եղեալ ի վերայ՝ առժամայն⁶⁰ բժշկէին⁶¹:

1 d ցաֆ. քացի r-ից բոլորը ցոի

2 ahkmw չիֆ ֆաղաֆի

3 bcer արգեսացոյց l արգեսացւոյց w գերգեսացւոյցմ d գերգեսացւոյցմ n արգեսացւոյցմ km արգեսացւոյցմ ag արգեսացւոյցմ h արգեսացւոյցմ

4 bceir պարսկին

5 adghkmw չիֆ երեցն ... այս

6 bceir էրէցն h երիցոյցն

7 c ցրրոյ adkmw ցոոյ

8 l որի

9 l բերանն

10 ak երիցոյցն w երիցուն b իրիցու

11 adghkmw երեւէր

12 ah գիշերւոյց w գիշերոյց

13 d անունն մորա յակոբոս

14 e անունն

15 cr աւագաշուք

16 adghkmw եւ միւս եւս d չիֆ եւ մի եւս ... տեսլեամբ

17 bceir յորաց e յորաց

18 adghkmw լուսաւոր կերպարանոք փիս ահագին տեսլեամբ

19 bceir չիֆ եւ

20 adgkmw ցոի

21 adgkmw եւ ասա գործակալի (d եւ ահա գործակալի) ֆաղաֆին որ է խոճկորիկ անունն (aw չիֆ որ է g յանունն)

22 bceir խոճկորիկ

23 l յանուննից փիս աղուանից

24 b աշխարհին ավելացնում ենք եւ ասա

25 dg մեք ցուցանեմք մահ

26 a մէք

27 ahkmw չիֆ եւ

28 e յեկեղեցոյց cr յեկեղեցոյց akmw յեկեղեցւոյցմ

29 adghw դուք

30 b ի մա

31 bcehkl երիցոյցն dv երիցունս

32 adgkmw եւ կրկնեալ

33 bceir զնոյցն

34 bceir չիֆ եւ դարձեալ ... առնէր

35 adgkmw ապա (g ապայ) ուժգին (km յուժգին) անկանել ի հիւանդութիւն մերձ ի մեռանիլ (m մեռանել)

36 e յոյժգին

37 l անկանիլ bcr անգանել

38 l չիֆ մահ

39 k չիֆ եւ

40 l ուսաշուք փիս հրեշտակաշուք b լուսաշուք cer մեծաշուք adghkmw լուսաւոր

41 bceir տեսլեամբ փիս կերպարանոք

42 bceir չիֆ եւ

43 adh ասէ

44 bde ցերէցն

45 bceir մեռանիս դու ոչ գիտես

46 a եթէ

47 km յամառեցար

48 adgkmw չիֆ եւ

49 adgkmw ցոի

50 bceir չիֆ առ խոճկորիկ

51 bceir զնշխարս մեր

52 bceir չիֆ անտի

53 bceir ահա փիս արդ

54 bceir չիֆ աւագիկ

55 h աղաչէր

56 bceir չիֆ զի

57 bceir չիֆ փութով ... զիրամայեալսն

58 d փութալ

59 g կատարեցէր km կատարեցէր

60 adgkmw չիֆ առժամայն

61 a կնքին h կնքին փիս բժշկէին gkm չիֆ բժշկէին w կնքին adghkmw կնքադանակիր (h կնքադանակիր) խաչի մշանաւն (բժշկէին բառից յետոյ)

9 Ընկալեալ¹ զառողջութիւն եւ² յարուցեալ զնայր³ ի քաղաքն Յրի⁴: 10 ⁵Եւ իբրեւ⁶ գտանէր զխոճկորիկ⁷, որ էր գործակալ ի քաղաքին եւ նորա ոչինչ հարցաքնին⁸ արարեալ, այլ⁹ որպէս¹⁰ ¹¹առն Աստուծոյ առնէր ընդունելութիւն: 11 ¹²Եւ վասն զի ի տեսեալն ասացեալ էր, եթէ¹³ «խոճկորիկայ նոյնպէս ցուցանեմ զտեսիլդ», երէցն¹⁴ ոչինչ ի վեր¹⁵ հանէր զբանսն¹⁶: 12 Եւ իբրեւ¹⁷ յընթերցացն ի վեր յառնէին¹⁸, երէցն¹⁹ երթեալ²⁰ յեկեղեցւոջն²¹ հանգչէր՝ հանդերձ²² երկու եւս երիցամբք, որ²³ ընդ գործակալին էին²⁴, եւ խոճկորիկն երկու պատանեաւք²⁵ ²⁶յիւրն վանսն: 13 Եկեալ²⁷ նոյն արքն նովին ա-

հաւորագոյն²⁸ կերպարանաւք²⁹ եւ³⁰ աւսեն³¹ ցնոճկորիկն³². «³³Արի երթ յեկեղեցին, եւ³⁴ ³⁵սուրբքն անդ³⁶ են, ³⁷հանէք դու եւ³⁸ երէցդ³⁹»: 14 Եւ զարթուցեալ⁴⁰ ի քնոյն⁴¹ ասէր⁴². «⁴³Ուրեմն, ի ժամ⁴⁴ վաղ չոգայ⁴⁵, վասն այսորիկ է⁴⁶ տեսիլդ⁴⁷»: 15 ⁴⁸Եւ դարձեալ ննջէր եւ վաղվաղակի⁴⁹ անդէն քունն առնոյր եւ դարձեալ երեւէր նոյն տեսիլն⁵⁰: 16 Եւ ասէին⁵¹. «Ոչ եթէ⁵² վասն այնորիկ ասացաք, եթէ⁵³ ի ժամ վաղ չոգար, այլ⁵⁴ մեր նշխարքն կան յեկեղեցւոջն⁵⁵, երթ դու եւ երէցն հանէք». եւ զարթուցեալ⁵⁶ յերկիւղ ահագին, դարձեալ քունն առնոյր քաղցրագոյն. եւ⁵⁷ եկեալ⁵⁸ երրորդ անգամ նոյն արքն լուսա-

- 1 adghkmw եւ վաղվաղակի ընդունէր փխ ընկալեալ
2 bcel չիբ եւ
3 bcehl գնաց
4 adghkmw ցոի
5 bcelr անդ գտանէր զգործակալն խոճկորիկ փխ եւ իբրեւ ... Բաղափին
6 km չիբ իբրեւ
7 խոճկորիկ
8 aghw հարցաքնին be հարցաքննեալութիւն elr հարցաքննութիւն
9 a այդ
10 m չիբ որպէս
11 adghkmw առն արեղայի արար
12 bcelr եւ սորա ոչինչ վերաբերեալ մմա բան փխ եւ վասն զի ... զբանսն
13 m թէ
14 km երեցն dg է՞եցն
15 a վեր
16 km զբանսն
17 bcelr յառնեն յընթերցացն եւ երթեալ երեցն (er երեցին) յեկեղեցին (bc չիբ յեկեղեցին) երկու երիցամբք հանդերձ եւ խոճկորիկն յիւրն վանսն երկու պատանեկոք հանդերձ
18 a յառնին
19 a երեցն
20 km չիբ երթեալ h երթայր
21 a յեկեղեցւոջն
22 d եւս երկու
23 gkm որք
24 a եին
25 d տապանեոք փխ պատանեոք
26 adgh յորում վանսն k չիբ յիւրն վանսն m յիւրում վանսն w յիւրում վանսն
27 abghlr եւ եկեալ c չիբ եկեալ

- 28 bcelr լուսածե փխ ահաւորագոյն d հաւասարագոյն
29 bcelr կերպամբ a կերպարանաւք
30 km չիբ եւ
31 d ասէն
32 խոճկորիկն
33 adghkmw ի վեր (a վեր) արի յեկեղեցին երթ
34 bcelr չիբ եւ gkm զի
35 bcelr սուրբք են անդ (1 անտ) հանէք դու եւ երեցդ
36 ah անդէն
37 h երեցն եւ դու հանէք
38 bcel չիբ եւ
39 d երեցն ag երեցն
40 a զարթուցեալ
41 dgkm քնոյ
42 bcelr ասէ
43 bcelr ուրեմն վաղ չոգն (1 չոգայ) ի ժամ սակս այսր
44 d չիբ վաղ ... ննջէր եւ
45 adghkm չոգար
46 h չիբ է
47 bcelr տեսիլս
48 h չիբ եւ դարձեալ ննջէր
49 bcelr չիբ անդէն քունն առնոյր եւ դարձեալ
50 aghkm տեսիլ
51 bcelr ասեն
52 a եթէ
53 bcelr կանխաւ եկիր ի ժամ
54 bcelr վասն մերոյ նշխարաց զոր եկեալ հանէք դու եւ երեցն (bcelr երեցն) միւս անգամ զարթուցեալ ի քնոյն երրորդ անգամ ննջէր
55 h եկեղեցւոջն
56 dm զահագին զերկիւղ
57 bcelrm չիբ եւ
58 bcelr չիբ երրորդ անգամ

զգեստք¹, յոյժ² պայծառ կերպարանաւք
 չքեղացեալք³ եւ ասեն. «Արի երթ յեկեղե-
 ցին⁴ եւ տեսանես լոյս⁵ մեծ յեկեղեցւոյն⁶
⁷եւ ուշ կալջիր լուսոյն, թէ⁸ յորում տեղ-
 ւոյն⁹ լոյսն ժողովի, անդանաւ¹⁰ կան
 նշխարք մեր¹¹»: 17 Եւ նոյն տեսիլ նոյն-
 պիսի¹² ի նմին ժամուն¹³ երիցս¹⁴ երեւեալ¹⁵
 երիցուն: 18 Եւ¹⁶ յարուցեալ երէցն¹⁷ 18 յե-
 կեղեցւոյն¹⁹ ի դուրս ելանէր առ²⁰ խոնկո-
 րիկ գնալ²¹: 19 Եւ²² նա առ սա չոգաւ՝
 պատմել գտեսիլն. 23 իրերաց դիպեցան եւ²⁴
²⁵խոստովանեցան²⁶ երկոքեան²⁷ զմի պատ-
 ճառս եւ պատմէին գտեսիլն իրերաց²⁸:
 20 Եւ²⁹ աշխուհեալ երէցն³⁰ Յակոբ³¹ եւ
 նախարարն խոնկորիկ անուանեալ³² եւ եր-

կու³³ եւս այլ երիցունքն³⁴, որ³⁵ էին ընդ
 գործակալին եւ երկու³⁶ պատանիք³⁷, ո-
 րոց³⁸ տեառնագրեալ³⁹ զինքեանս⁴⁰ կենա-
 րար նշանաւ՝ խաչին⁴¹ դիմէին⁴² յեկեղե-
 ցին: 21 Եւ⁴³ իբրեւ մօտին ի⁴⁴ գաւիթ⁴⁵ եկե-
 ղեցւոյն⁴⁶, 47 կայր խաչ արտաքոյ դրանն.
 անդ երկրպագեալ խաչին՝ Հայեցեալ⁴⁸ տե-
 սին լոյս սաստիկ յեկեղեցւոյն⁴⁹ ահաւորա-
 գոյն⁵⁰ յոյժ: 22 Եւ⁵¹ զարհուրեալ⁵² յոյժ
 անկան ի վերայ երեսաց առաջի սուրբ⁵³
 խաչին եւ⁵⁴ ոչ կարէին ամբառնալ
 զգլուխ իւրեանց յերեւեցելոյ⁵⁵ նորահրաշ
 լուսոյն: 23 Եւ պաշտեցեալ⁵⁶ սաղմոս⁵⁷ մի,
 կամեցան յառնել եւ ոչ կարացին. եւ ասա-

- 1 bcelr լուսագգեստքն փխ արմն լուսագգեստք a լու-
սաստեստք
- 2 bcelr պայծառ փխ պայծառ կերպարանոք
- 3 bcelr չիք շքեղացեալք a շքեղացեալք d շքեղացեալ
- 4 a յեկեղեցին h եկեղեցին
- 5 kz անդ լոյս
- 6 b եկեղեցիոյն h զլոյս եկեղեցւոյն
- 7 bcelr նշխարեա փխ եւ ուշ կալջիր լուսոյն
- 8 adghkmtw չիք թէ
- 9 adghkmtw յոր տեղ bcr տեղոյ
- 10 delr անտանօր
- 11 adghkmtw սրբոցն փխ մեր
- 12 bcelr չիք նոյնպիսի akmt նոյնպէս
- 13 h նոյն ժամ adgw նոյն ժամայն bcelr ժամու
- 14 adghkmtw չիք երիցս h այն երիցուն e երեցոյն
- 15 adghkmtw երեւէր
- 16 bcelr յայնժամ փխ եւ
- 17 abgr Էրէցն d երեցն
- 18 bcelr ել եկեղեցոյն (l եկեղեցւոյն) գնալ առ խոնկո-
րիկ
- 19 a յեկեղեցւոյն h եկեղեցւոյն
- 20 h եւ առ
- 21 adgkmtw գալ
- 22 adghkmtw եւ սա առ երէցն (ag Էրէցն) պատմել (g
պատմեալ a պատմեալ km ի պատմել h պատ-
մեալ)
- 23 bcelr չիք իրերաց դիպեցան
- 24 adgw չիք եւ
- 25 bcelr չիք խոստովանեցան ... իրերաց
- 26 a խոստովանեցան
- 27 h երկոքեանն
- 28 a իրերաց
- 29 a եւ այնուհետեւ
- 30 abcelr Էրէցն d երեց
- 31 b յակոբ
- 32 bcelr չիք անուանեալ

- 33 bcelr չիք եւս այլ d այլեւս
- 34 dw երիցունք a Էրիցունք bcelr երիցունք բառից
յետոյ ունեն. հանդիպեալ միմեանց պատմեցին
զմի տեսիլ ապա այնուհետեւ տեսնագրեալ զմի-
մեանս կանարար խաչին
- 35 dgk որք
- 36 a Էրկուս
- 37 km պատանիքն
- 38 km չիք որոց
- 39 h տեսնագրեալ
- 40 ah զինքեան
- 41 m խաչին
- 42 a դիմէին bcelr դիմեցին
- 43 adgkmtw չիք եւ
- 44 e չիք ի
- 45 m գաւիթն
- 46 cr եկեղեցոյն k չիք եկեղեցւոյն
- 47 adghkmtw մօտ առ բնմն եւ արարեալ (km չիք եւ)
երկրպագութիւն առաջին խաչին փխ կայր խաչ ...
խաչին
- 48 bcelr չիք հայեցեալ
- 49 a յեկեղեցւոյն b եկեղեցւոյ e յեկեղեցոյ r յեկեղե-
ցոյն
- 50 bcelr ահագին
- 51 adgkmtw չիք զարհուրեալ ... երեսաց
- 52 bel ահեալ փխ զարհուրեալ r զարհուրեալք
- 53 bcelr չիք սուրբ
- 54 adghkmtw եւ ահագին (kw յահագին) երեւելոց լու-
սոյն ոչ կարէին (a կարեին) ի վեր յառնել փխ ոչ
կարէին երեւեցելոյ նորահրաշ լուսոյն
- 55 bcelr յերեւեցեալ
- 56 l պաշտեալ
- 57 gkm մի եւ երկու չկարէին յառնել եւ զերրորդն
կատարեալ օգնութիւն առեալ adhtw մի քանգի ոչ
կարէին յառնել (h ահեղ) լուսոյն եւ պաշտեալ զերկ-
րորդ սաղմոսն չկարէին (a չկարեին) եւս այնու
անգամ մի ի վեր յառնել (h առնել) եւ զերրորդն
կատարեալ օգնութիւն առեալ

ցեալ զերկրորդ սաղմոսն, ¹դեռ եւս այն անգամ ոչ զաւրեցին. եւ ի կատարել զերրորդն՝ ²աւգնութիւն հասեալ յամենազաւրէն ³յԱստուծոյ որպէս թէ եկեալ ⁴ոք զամենեսեան կանգնէր: ²⁴ Եւ նոցա զաւրացեալ ի շնորհաց Բարձրելոյն, ⁵կնքեալ զինքեանս նշանաւ տէրունեան խաչին, մտանեն յեկեղեցին՝ ⁶ի լցեալն պայծառագոյն ⁷լուսով ⁸եւ ⁹պաշտէին մինչեւ ցառաւաւտն: ²⁵ Եւ ընդ այգանալն ժողովել ¹⁰սկսանէր լոյսն բովանդակ ¹¹ի բեմ անդր եւ երթեալ միաբանէր ի տեղւոյն ¹², ¹³ուր եւրանելեաց ¹⁴վկայիցն Քրիստոսի ամենասուրբ ¹⁵նշխարքն ¹⁶կային: ²⁶ Եւ ¹⁷ի նուագել լուսոյն զաւրէն ճրագի ¹⁸ ¹⁹մերթ լուցանէր եւ մերթ անցանէր ի վերայ տեղւոյն, ուր սուրբ նշխարքն ²⁰կային, մինչեւ նկատեցին ²¹զտեղին: ²⁷ Եւ ²²ապա բա-

ցեալ ²³գտին զնշխարս երանելեացն ²⁴. եւ գիր ²⁵ ի վերայ տարմալոյն ²⁶, ²⁷յորում ²⁸սուրբքն կային ²⁹զայս աւրինակ. «Ես Գրիգորիս ³⁰բերի զայս ³¹սուրբս ³²զերջանիկն ³³Զաքարիա՝ զհայր ³⁴Յովհաննու ³⁵եւ ³⁶զմեծ վկայն Քրիստոսի՝ զՊանդալիոն ³⁷եւրանելի ³⁸, որ վկայեաց ³⁹ի Նիկոմիդիա ⁴⁰քաղաքի ⁴¹. եւ ես ⁴²աստէն վախճանեցայ ⁴³»: ²⁸ Եւ առեալ լուանային եւ աւծանէին ⁴⁴ ⁴⁵զնշխարս սրբոցն անոյշ իւղովք ⁴⁶. եւ կնքէր խոնկորիկն ⁴⁷ իւրով մատանեալ ⁴⁸. եւ ինքն ⁴⁹հեծեալ յերիվար մի գեղեցիկ ճեպէր հասանել առ բարեպաշտն Վաչագան՝ պատմել զերեւուծն հրաշիցն ⁵⁰:

- 1 թերեւս փխ դեռ եւս
- 2 Ե յօգնութիւն գերկրորդն
- 3 Ե ի յամենազօրէն
- 4 adhkaw մարդ ոք զամենեսեան (k զամենեսին) ի վեր առնոյր եւ բոլորեցունց դարձեալ (k չի՞ դարձեալ) կնքեալ զինքնանց նշանաւ տէրունեան (k չի՞ տէրունեան) խաչին ի ներս յեկեղեցին մտանէին (a մատնին) լցեալ
- 5 bcelr չի՞ կնքեալ ... խաչին
- 6 be ի լցեալ
- 7 ab նորապայծառագոյն
- 8 adw լուսովն
- 9 bcer չի՞ եւ
- 10 ի ժողովիլ
- 11 a բաւանդակ bce բովական
- 12 bcr տեղոյնց adghkmw տեղին
- 13 bcelr ուր սուրբն կային նշխար
- 14 km երանելի
- 15 km չի՞ ամենասուրբ
- 16 d նշխար
- 17 a յապառել հ սպառել փխ ի նուագել k ի սպառ gm ի սպառիլ w յապառիլ d յապառ յապառեալ ի նուագիլ
- 18 d նրագի եւ
- 19 bcelr վառէր (l վառիւր) ի վերայ եւ մերթ անցանէր մինչեւ
- 20 bcelr զնշխարսն
- 21 a նշանակելին հ նշանակելին փխ նկատեցին dg նշանակելն kmw նշանակելին
- 22 bcelr չի՞ եւ

- 23 ի բացեալ նկատեցին եւ գտանէին
- 24 bcelr չի՞ երանելեացն
- 25 հ իր փխ գիր
- 26 bcelr տարմանոյն ուղղում եմ տարմալոյն (բաւկի, պարկի) adghw զարմանալի փխ տարմալոյն km չի՞ տարմալոյն
- 27 km չի՞յորում սուրբն կային
- 28 adghmw ուր փխյորում
- 29 bcelr այս ինչ փխ զայս օրինակ
- 30 Ե չի՞ գրիգորէս Ե գրիգորէս
- 31 bcelr չի՞ զայս
- 32 bcelr զսուրբս
- 33 adghkmw չի՞ գերջանիկն
- 34 bcelr հայր (b հայրն)
- 35 Ե լուսանցում. յովհաննու որոյ անուն ասի յովիտաս
- 36 adghmw չի՞ զմեծ վկայն քրիստոսի
- 37 Ե պանտալեոնի Ե եւ պանդալիոն Ե պանդալեոնի Ե եւ զպանտալեոն Ե եւ զպանդալեոն
- 38 bcelr չի՞ երանելի հ երանելին
- 39 bcelr չի՞ վկայեաց
- 40 bcelr նիկոմիդա Ե նիկոմիդայա Ե նիկոմիդա
- 41 bcelr քաղաքի կատարել (Ե կատարեալ)
- 42 km չի՞ աստէն վախճանեցայ
- 43 abc վաղմանեցայ
- 44 d օձիւն
- 45 bcelr չի՞ նշխարս սրբոցն
- 46 adhw իւղով
- 47 adghkmw խոնկորիկ
- 48 a մատանով հ մատանովն
- 49 adghkmw դեսպան ձիով (Ե ձիով) առ բարեպաշտ արքայն աղուանից (a աղվանից) հասանէր եւ պատմէր զերեւուծն մեծագոյն նշանացն (d նշխարացն) փխ հեծեալ ... հրաշիցն
- 50 Ե հրաշից

29 Իսկ¹ ²աստուածասէր թագաւորին յոյժ³ ցնծալից ուրախութեամբ զուարճացեալ՝ կանխէր յաղաթս եւ ի բարեբանութիւն⁴ ⁵մեծին Աստուծոյ. գոհանայր⁶ զմեծագոյն տուելոյն զպարգեւս:

30 Եւ ⁷անդէն վաղվաղակի ժողովէր զեպիսկոպոսս⁸ եւ ⁹զվանականս եւ զանապատաւորս¹⁰, մեծապէս կատարէր զյիշատակ սրբոցն¹¹, եւ աղքատաց ¹²առատապէս առնէր ողորմութիւն, եւ զեպիսկոպոսս¹³ եւ զերիցունս¹⁴ զգեցուցանէր¹⁵ պատուական հանդերձիւք: 31 Եւ զՄանասէ զիւր դրան երէցն, որ էր յոյժ հաւատարիմ, հանդերձ¹⁶ իւրովք¹⁷ պաշտաւնէիւք¹⁸ առաքէր փութապէս առնուլ ¹⁹առ իւր ²⁰զամենասուրբ նշխարս վկայիցն: 32 Եւ ի գալ սրբոցն՝ ինքն²¹ թագաւորն ²²հանդերձ թա-

գուհեաւ²³ ի հետիոտս ելանէր ընդառաջ բազում ²⁴պաշտաւնէիւք, ²⁵տէրունեան պայծառացեալ խաչին նշանաւ, եւ՝ ²⁶խնկովք²⁷, եւ՝ զանազան ծաղկաւք²⁸, եւ՝ անթիւ ժողովոց²⁹ բազմութեամբ³⁰ աւրհնեալ³¹ եւ փառաւորեալ³² ³³հոգեւոր³⁴ երգովք³⁵ ի ձեռն առաքինասէր նահատակացն Քրիստոսի³⁶ զՅիսուս Քրիստոս³⁷ զճշմարիտն³⁸ Աստուած:

33 Եւ այնուհետեւ զանազան թագաւորական³⁹ զգեստովք⁴⁰ յարմարեալ զսպասս⁴¹ սրբոցն⁴² կազմէր ոսկով⁴³ եւ արծաթով եւ ⁴⁴ակամբք պատուականաւք: 34 Եւ հրամայէր առնել խորան փայտեղէն ծալածոյ⁴⁵ եւ ⁴⁶չիկակարմիր ⁴⁷կազմել մորթով⁴⁸ եւ սպիտակ կտաւովք⁴⁹ եւ ի ներքոյ դրուագել⁵⁰ զհանգստարան⁵¹ սրբոցն եւ

1 bcelr յայնժամ փ/ս իսկ
2 bcelr աստուածասէրն արբայ
3 bcelr ցնծացեալ կանխէր յաղթս
4 bcelr փառաբանութիւն gk բարեբանութիւնս a բարեբանութիւն dh բարեբանութիւնս
5 bcehnr չի/ մեծին աստուծոյ
6 bcelr զմեծապարգիւս բարեացն km տուեցելոց պարգեւաց
7 bcelr անդէն հրամայէր լինել (el լինիլ) ժողով (e ժողովք) զեպիսկոպոսաց եւ վանականաց եւ անապատականաց մեծախումբ կատարէր
8 a զեպիսկոպոսս d զեպիսկոպոսապետսն
9 m չի/ եւ
10 d զանապատականս
11 h սրբոց
12 bcelr եւ զուարթ (e զուարդ) առատ առնէր զողորմութիւնս առ (1 առ ի) կարօտեալս եւ զեպիսկոպոսս (el զեպիսկոպոս) զգեստաւորեալ (b սգեստաւորեալ)
13 a զեպիսկոպոսս h եպիսկոպոսս
14 d երեցն g էրէցն bcelr էրէց
15 h զգեցանէր
16 k եւ հանդերձ
17 adhkwx իւր bcelr իւրօք
18 gkm չի/ առաքէր ... պաշտօնէիւք
19 adw չի/ առ իւր h չի/ առ
20 bcelr զաստուածայինն (փ/ս զամենասուրբ) այն զանս (1 զանն e զանն)
21 dw չի/ ինքն
22 bcelr թագուհովն հանդերձ (1 թագուհովն) elr չի/ ի bd յետիոտս a ընդ յառաջ

23 ahw թագուհովն
24 bcelr բազմամբոյ
25 bcelr տէրունեան նշանաւ km տէրունեան խաչին նշանաւ
26 adghkmw չի/ եւ
27 adlw խնկովք
28 bcgkmr ծաղկովք e ծաղկով
29 dw ժողովոյ bcr ժողովրդովք e ժողովրդով 1 ժողովրդով m ժողովրդոց
30 bcelr չի/ բազմութեամբ
31 bcelr օրհնել
32 a փառաւորել km փառաւորել (չի/ եւ)
33 d երգով հոգեւորականօք
34 aghkwx հոգեւորական
35 hlw երգովք
36 bcelr չի/ Քրիստոսի
37 a զՔրիստոս
38 d նշմարիտ w նշմարիտն
39 bcelr չի/ թագաւորական
40 e զգեստ dghkmw զգեստիւք ah զգեստովք
41 ahw սպասս gkm սպաս bcelr զսպաս
42 e սրբոցն
43 bcr ոսկով
44 bcelr պատուական ակամբք (1 ակամբք)
45 d ծուլածոյ bcelr ծալածոյ
46 k չի/ եւ
47 dgo մորթով կազմեալ
48 a մորթով
49 bcelr կտաւովք dghkw կտաւօք a կտաւաւք
50 d դրուագեալ bcelr դրուագրեալ aghw դրուագեալ
51 km զհանգստարանս

զբոլոր¹ կտակարանաց կայեանս²: 35 Եւ Շուշանիկ³ աշխարհատիկինն⁴ Աղուանից յոյժ⁵ հաւատացեալ եւ բարեսէր կինն⁶ զիւր մեծագոյն խորանն⁷ հրամայեաց ի շիկակարմիր խորանի սրբոցն⁸ ի վերայ⁹ հարկանել եկեղեցաբար, յորում պաշտաւնեայքն¹⁰ եւ թագաւորն¹¹ եւ յովով¹² ի ժողովոյն¹³ կային¹⁴ ի ներքս¹⁵, որ¹⁶ ի ջերմին¹⁷ հով ունէր ի¹⁸ 20 սուրբ խորանին, եւ յանձրեւաբեր²¹ խոնաւէն²² ցամաք պահէր²³: 36 Եւ²⁴ բէժ կտաւով²⁵ գմեծ²⁶ խորանաւն շուրջ որմափակաբար²⁷ պատեալ, 28 յորում բանակն արքունի²⁹ ի ներքս մտանէր³⁰ 31 ի ժամ պաշտամանն առաջի ամենասուրբ³² խաչին եւ երջանիկ վկայիցն Քրիստոսի

երկրպագութեամբ մաղթել³³ զԱստուած եւ ունին զնել³⁴ Աստուածաշունչ գրոց:

37 Եւ քանզի միշտ³⁵ ընդ իւր առեալ կրէր³⁶ զնշխարս³⁷ երանելեացն, հրամայէր ղեսպակ³⁸ առնել³⁹ յանուն սրբոցն եւ⁴⁰ նոյնպէս շիկակարմիր մորթովք⁴¹ կազմեալ եւ սպիտակազգեստ⁴² պատուական կտաւով⁴³ ի վերայ յարմարեալ, եւ խաչ ոսկեղէն⁴⁴ ի պատուականագոյն⁴⁵ կազմեալ⁴⁶ աւկանց եւ⁴⁷ զանուն թագաւորին ոսկեգործ⁴⁸ 49 քանդակով ի վերայ գրեալ, զոր⁵⁰ ի վերայ ղեսպակին⁵¹ հարեալ կանգնէին, եւ⁵² 53 գունակ գունակ կերպասուց⁵⁴ յարքունաւան⁵⁵ թագէն խաչին⁵⁶ նշանք փողփողեալ⁵⁷ շողային⁵⁸, եւ յարքունի⁵⁹ ասպաստանէ ձիս⁶⁰ սպիտակս ընտրեալս, 61 որ իւր յոյժ սիրելի եւ պատուականք⁶² երեւէին,

1 abcdgghlw բոլոր

2 adghkw կայեան

3 elr շուշանիկն

4 adghw աշխարհատիկին

5 bcelr յոյժ յոյժ

6 bceklmr կին

7 adgh խորանն w խորանին

8 km սրբոց h ի սրբոցն

9 a վերայ

10 d պաշտօնայլն

11 b չիբ եւ յովով ի ժողովոյն

12 bcelr այլ փի յովով km յովով

13 adghmw ժողովորդեմն k ժողովորդեմն

14 celr կայ էին

15 gkm ի ներքոյ

16 bcelr զի փիս որ

17 bclr ջերմոտ օդոյն e ջերմոտ օդոյն adghw ջերմուն

18 ekw հով առնէր d հաղուն էր

19 bcelr չիբ ի

20 bcelr սուրբն խորանի

21 b անձրեւաբեր

22 bcelr խոնաւէ

23 abcdgghlwr պահեսցէ

24 d որ փիս եւ

25 cr կտաւ bel կտաւի (b կտաւիցն. հաւանօրէն՝ կտաւիւն)

26 cr ի մեծ

27 adghmw որմած փակարար h որմած փակապատել

28 d որում բանական

29 c չիբ ի ներքս մտանէր

30 adghmw մտեալ

31 c չիբ ի ժամ պաշտամանն

32 km չիբ ամենասուրբ bcelr կենսատուր (b կենսատու) փիս ամենասուրբ

33 gkm մաղթէր

34 ad դմել առ gkm դմէր

35 b ընդ իւր պահէր առեալ կրէր

36 k չիբ կրէր

37 e զնշխար

38 bdgw դեսպակս a դիսպ h դիսպառնել

39 bcelr կազմել փիս առնել

40 km չիբ եւ

41 adghmw մորթով h մորթուով

42 bcelr սպիտակազգեստ a սպիտակազգեստ

43 bcelr կտաւով l կտաւով m կտաւ որ

44 e ոսկեղն

45 bcelr պատուական

46 adghmw չիբ կազմեալ

47 km չիբ եւ

48 a ոսկէ գործ

49 bcelr քանդակեալ l գրել

50 bcelr եւ փիս գոր

51 a դեսպակեմ

52 bceklmr չիբ եւ

53 km չիբ գունակ գունակ ... շողային

54 h կերպասիւք

55 bcelr արքունական

56 d վակասին փիս խաչին

57 ahw փողփողեալ

58 ah շողէին

59 cr արքունի

60 adghkmw սպիտակ ձիս c սրպիտակս

61 bcelr գորս իւր իսկ յոյժ հանեալ զագիս նոցա կարմիր ներկուածով շառագունեալս (b շառագունեալ) հրամայէ

62 km պատուական

եւ զագիս¹ ձիոցն կարմիր ներկուածով տայր յարմարել², եւ պաշտակս յայտ արարեալ սրբոցն դեսպակի³ ⁴եւ ձիոցն սպաս⁵ ունել⁶: 38 ⁷Եւ մի⁸ եւս⁹ ինչ ունել դեսպակին⁹, բայց միայն¹⁰ զսուրբսն եւ զԱւետարանն¹¹ հանգերձ այլ եւս¹² Աստուածաշունչ գրովք¹³: 39 ¹⁴Եւ սայլ¹⁵ եւս¹⁶ հրամայէր կազմել սպիտակ¹⁷ ¹⁸եզամբք լծելովք,¹⁹ որ զխորան սրբոցն բառնայցէ²⁰, եւ երիցունս բազումս, եւ սարկաւագունս²¹, եւ գրակարդացս, եւ փսաղտս պահէր²² ²³յարքունի դրանն²⁴, որք²⁵ միշտ ի տուէ եւ ի գիշերի²⁶ պաշտեայ²⁷ սպաս ունէին սրբոցն: 40 ²⁸Եւ յորժամ չու լինէր բանակին, յառաջ²⁹ սրբոցն³⁰ ³¹դեսպակ³² ելա-

նէր³³ առաջի՝ սպիտակագեաց³⁴ կտաւով ծածկեալ եւ ³⁵ոսկի խաչ ի վերայ դեսպակին³⁶ թագաւորական թագով, գունակ գունակ կերպասուցն փողփողելով, սպիտակ ձիովք³⁷, ³⁸կարմրագեացն³⁹ ընդելուզեալ կերպասովք⁴⁰. ⁴¹Եւ զպուրս⁴² թագաւորական ձիոցն⁴³ կազմեալ թագաւ⁴⁴ եւ բազմութիւն ⁴⁵պաշտաւնէիցն⁴⁶ առաջի եւ զկնի դեսպակին՝ խաչ ի ձեռս⁴⁷, սաղմոսանուագ երգովք⁴⁸ միաբան⁴⁹ ⁵⁰փառաւորէին զԵրրորդութեան⁵¹ միաբուն զաւրութիւնն: 41 ⁵²Եւ ապա դեսպակ⁵³ աշխարհատիկն ողն եւ տիկնունի գունդն զհետ նորա: 42 Եւ յորժամ ⁵⁴բանակել⁵⁵ կամէին⁵⁶, յառաջ սրբոցն հարկանէր⁵⁷ չիկակարմիր⁵⁸

- 1 k գագի adgm գագիմ հ գայգիմ
- 2 adh յարմարեալ
- 3 a դէսպակի
- 4 bcefr եւ ձիոցն ունել սպաս (cr ի ձիոցն)
- 5 d սպասս
- 6 km ունելոյ
- 7 bcefr եւ յայն դեսպակի միայն փիւ եւ մի եւս ... միայն
- 8 km չիւր եւս
- 9 w ի դեսպակին a դէսպակին
- 10 adghnw սուրբմն եւ աւետարանն
- 11 bcefr եւ զայլ աստուածաշունչ գիրս դնել հրամայէր փիւ հանդերձ ... գրովք
- 12 d չիւր աստուածաշունչ ... սայլ եւս
- 13 a գրաւի հ գրոց
- 14 bcefr եւ սայլս կազմեալս (be կազմեալ)
- 15 a սայլ
- 16 km չիւր եւս
- 17 c սրպիտակ
- 18 bcefr եզամբ լծելով
- 19 bcefr որ զայն խորանն բառնայցէ
- 20 km բառնայցեն
- 21 c սարկաւակունս
- 22 bcefr կարգեալ փիւ պահէր
- 23 bcefr ի դրանն արժունի
- 24 d չիւր դրանն
- 25 dh որ
- 26 adghnw պաշտել եւ սպաս ունել w պաշտելն եւ սպաս ունէին
- 27 bcefr ունէին սպաս
- 28 bcefr եւ ի չուել փիւ եւ յորժամ չու լինէր
- 29 km սրբոց դեսպակն
- 30 c սրբոցն
- 31 bcefr ելանէր դեսպակ
- 32 a դէսպան

- 33 d լինել փիւ ելանէր
- 34 a սպիտակասգեաց
- 35 gkm ոսկեխաչ
- 36 a դէսպակին
- 37 d ձիով
- 38 km չիւր կարմրագեացն ... կերպասով
- 39 d կարմրագեաց g կարմրագեացն a կարմրագեաց
- 40 dg կերպասիւր
- 41 bcefr այդպիսի կազմածով (cer կազմածով b կազմածով) գոր ի գրիդ կայ (cr կա) այդ եւ զայն ձիոց պուսն (b պուսն) թագաւորականն պսակեալ թագիւ (bl թագաւ) ունէին
- 42 d գայասս abcehlgkm զպուսն
- 43 d թեւացն agkm թիւացն հ թիւացն v մի օրինակ՝ թիւացն, միւսը՝ թեւացն փիւ ձիոցն
- 44 gkm թագիւ w թագով
- 45 a պաշտօնեիցն դէսպակին
- 46 d պաշտօնեից
- 47 dkmw ձեռին agh ձեռն
- 48 aghkmw երգով l երգով
- 49 adgw միաբանութեամբ km չիւր միաբան
- 50 adghkmw բարեբանէին (a ... եին) զԵրրորդութիւն (aghk զԵրրորդութիւնն w զԵրրորդութեանն) մի գորութիւն (gkm ի գորութիւն)
- 51 l զԵրրորդութեանն
- 52 bcefr եւ զկնի սոցա աշխարհատիկն ողն եւ այլոց կանանց զհետ ընթացողաց փիւ եւ ապա ... զհետ մորա
- 53 a դէսպակ
- 54 bcefr կամէին բանակել (l բանակել)
- 55 d բնակիլ ah բնակել w բնակիլ
- 56 a կամեին
- 57 bcefr հարկանիւր
- 58 bcefr չիւր չիկակարմիր

խորանն¹ եւ խաչ ոսկի ի վերայ². եւ ապա սպիտակ մեծ խորանն ի վերայ նորա³, յոր⁴ եկեալ սուրբքն մեծաւ զգուշութեամբ, ⁵ա- նուշագոյն խնկովքն⁶ ծխեցելովք⁷ ⁸եւ քաղցրաճայն սաղմոսանուագ երգովք ի հանգստարանն մտանէին⁹: 43 Եւ ապա զարքունական¹⁰ խորանն¹¹ եւ ¹²այլ եւս զանազան սպասս¹³ արքունեացն¹⁴ հարեալ կազմէին¹⁵: 44 ¹⁶Եւ ինքն թագաւորն հան- դերձ թագուհեան¹⁷ եւ բոլոր բանա- կաւքն¹⁸ կանխէր զցայգ եւ զցերեկ յա- ղաւթս Աստուծոյ¹⁹ եւ ²⁰ի փառաբանու- թիւն²¹ սրբոցն: 45 Եւ զի ²²մանուկ չէր աստուածասէր եւ բարեպաշտ թագաւորին Վաչագանի²³, վանականաց ²⁴ուխտադրու-

թեամբ²⁵ աղաչէր զԱստուած ի ձեռն սրբոցն, ²⁶զի շնորհեսցէ նմա զաւակ. եւ մարդասէրն Աստուած²⁷ այս է մատակա- րար բարեաց²⁸, լուեալ ²⁹աղաւթից նորա՝ շնորհէր³⁰ նմա³¹ ³²զաւակ արու: 46 ³³Եւ խնդութեամբ ընկալաւ³⁴ զպարգեւսն³⁵ ի³⁶ յԱստուծոյ ի ձեռն սրբոց վկայիցն: 47 Եւ ³⁷դէնէր անուն մանկանն³⁸ Պանդա- լիոն ³⁹յանուն պատերազմող նահատակին Քրիստոսի Պանդալիոնի⁴⁰ եւ ⁴¹հրամայէր սնուցանել⁴² զմանուկն⁴³ ընդ⁴⁴ երկիւղն Աստուծոյ եւ ⁴⁵միշտ առաջի ⁴⁶ամենա- սուրբ⁴⁷ վկայիցն Քրիստոսի՝ երկրպագու- թեամբ կանխեալ:

48 ⁴⁸Եւ յորժամ յընթրիս լինէր⁴⁹, բարե- սէր⁵⁰ թագաւորին⁵¹ թակոյկ մի ⁵²մեծ ար-

- 1 bcelr չիբ եւ խաչ ոսկի ի վերայ ... զգուշութեամբ
- 2 a վերայ
- 3 adghw չիբ նորա
- 4 h որ
- 5 bcelr անուշահոտ խնկոցն բուրմամբ եւ քաղցրա- հնչիւն սաղմոսիւք ի սրբոցն մտանէին հանգստա- րանս փիւ անուշագոյն ... մտանէին
- 6 dn խնկոք agw խնկոքն (ah խնկաւքն)
- 7 a ծխեցելովք h ծխելովք
- 8 dw չիբ եւ ... երգովք ցոռ երգովք
- 9 a մտանէին
- 10 aghkw արքունական
- 11 bcelr խորանա
- 12 bcelr չիբ այլ եւս
- 13 bcelr սպաս adghkmo սպասք w սպասք ուղղում ենք սպասս
- 14 bcelr չիբ արքունեացն w արքունեաց
- 15 a կազմէին
- 16 bcelr եւ այսպէս թագաւորն եւ թագուհին հանդերձ բոլոր բանական կանխէին զցայգ եւ զցերեկ յա- ղոթս աստուծոյ եւ ի գովեստ սրբոցն փիւ եւ իմքն ... սրբոցն
- 17 ahw թագուհւովքն
- 18 adw բանակովք
- 19 adgmw չիբ աստուծոյ
- 20 adghmw չիբ եւ
- 21 k փառաբանութիւնս
- 22 bcegklmr ոչ ունէր մանուկ աստուածասէր (bcelr չիբ աստուածասէր) եւ բարեպաշտ թագաւորն (bcelr արքայն) վաչագան
- 23 adghkmo չիբ վաչագանի
- 24 bcelr ապա աղօթից (b յաղօթից ապա եւ ուխ- տադրութեան (c ուխտադրութիւն) պարապէր ի ձեռն սրբոցն

- 25 hn ուխտադրութեան
- 26 bcelr չիբ զի ... զաւակ
- 27 ah ասէ փիւ այս է bcel չիբ այս է w որ է
- 28 h բարգնաց փիւ բարեաց
- 29 bcelr չիբ աղօթից նորա
- 30 bcelr շնորհեաց
- 31 bcelr չիբ նմա
- 32 m արու զաւակ
- 33 bcelr եւ մեծապէս զուարմացեալ յանուն զպար- գեւն ղեւէր անուն փիւ եւ խնդութեամբ ... եւ ղեւէր անուն
- 34 km ընկալեալ
- 35 d պարգեւն
- 36 hkm չիբ ի
- 37 km չիբ եւ
- 38 w մանկան
- 39 a չիբ յանուն ... պանդալիոնի adghkmo չիբ յանուն ... պանդալիոնի
- 40 b պանդալիոն ccelr պանդալիոն w պանտալիոն bcelr պանդալիոնի
- 41 bcelr զգուշութեամբ հրամայէր
- 42 a սնուցանել
- 43 adghkmo չիբ զմանուկն
- 44 bcelm չիբ ընդ
- 45 km չիբ եւ
- 46 bcelr սրբոցն միշտ ի յարկս նոցա երկրպագելով փիւ ամենասուրբ ... կանխեալ
- 47 a ամենասուրբ
- 48 bcelr եւ ի լինել (l լինիլ) ընթրեաց (l ընթրեացն) բարեյաղթ (cr բարեյաղթ) արքային
- 49 d լինի
- 50 a բարեւէր
- 51 adghkmo թագաւորն
- 52 adghkmo չիբ մեծ արծաթի

ծաթի¹ յարքունի² սպասէն³ լցեալ արքայի
ըմպելի⁴ գինի եւ երկուս արծաթի մեծա-
գոյն սեղանս լցեալ⁵ արքունական⁶ հացիւ՝
հանապազ⁷ առաջի⁸ արքունական սեղա-
նոյն⁹ դնել հրամայէր։⁴⁹ Եւ¹⁰ սարկա-
ւազ¹¹ մի յոտն կացեալ¹² առ արքունական
սեղանոյն,¹³ եւ¹⁴ որ ինչ ի սեղանն¹⁵ գայր,
յամենայն¹⁶ խորտկացն¹⁷ առեալ¹⁸ ի վերայ
սեղանոյն¹⁹ դնէր. եւ իբրեւ²⁰ զրաւ լինէր
սեղանոյն²¹ արքունի ընթրեաց²², յայն-
ժամ²³ առեալ սարկաւազին²⁴ մատակարա-
րէր²⁵ աղքատաց²⁶։ 50 Եւ²⁷ յամենայն կիւ-
րակէի²⁸, յորժամ զաստուածեղէն²⁹ խոր-
հուրդն հանդերձեալ³⁰ էին³¹ կատարել եւ
կենարար³² աւետարանական բանքն³³ ըն-

թերցեալ լինէին³⁴ ³⁵ առաջի յոլովագոյն ժո-
ղովրդոցն³⁶, ³⁷ ոչ ունէին հրաման դատար-
կաձեռն լինել, ³⁸ եւ ոչ ինքն ³⁹ թագաւորն
ունայնաձեռն երթայր յողջոյն Աւետարա-
նին⁴⁰։ 51 Եւ արդարեւ⁴¹ ⁴² միշտ բեւեռեալ
էր ընդ երկիւղիւն⁴³ Քրիստոսի եւ ջերմա-
խանդ⁴⁴ սիրով փութայր հանապազ ի
պահս եւ յաղաւթս՝ հանդերձ թագու-
հեաւն⁴⁵ եւ ամենայն դրամբն, եւ անձանձ-
րոյթ կատարէր զյիշատակ⁴⁶ սրբոցն՝ յոր-
դորելով զամենեսեան ի հաւատսն⁴⁷ Քրիս-
տոսի. եւ խրախացեալ միշտ յաւրանայր⁴⁸
հանդերձեալ⁴⁹ յուսովն⁵⁰ Քրիստոսի, ա-
նանցական բարութեամբ յանանց⁵¹ յաւի-
տեանս։

- 1 bcelr չիբյարբունի սպասէն
- 2 d արբունական ի
- 3 bcelr լցեալ անոյշ գինով (1 գինուով) փխ լցեալ ... գինի
- 4 adg ըմբելի
- 5 adgkm լցեալս
- 6 bcelr մաբրագունիս փխ արբունական
- 7 bcelr չիբ հանապազ
- 8 bcelr սեղանոյն արբունի
- 9 gh սեղանոյն a սեղանոյն
- 10 d չիբ եւ
- 11 c սարգաւակ
- 12 bcelr առաջի սեղանոյ թագաւորին փխ առ արբու-
նական սեղանոյն
- 13 bcelr եւ գոր
- 14 k չիբ եւ
- 15 a սեղանն
- 16 a յամենայն
- 17 k խորտկաց
- 18 bcelr ի սեղանս անգ փխ ի վերայ սեղանոյն
- 19 gh սեղանոյն a սեղանոյն
- 20 bcelr իւրժամ փխ իբրեւ
- 21 km չիբ սեղանոյն
- 22 bcelr չիբ ընթրեաց dm ընթրեացն
- 23 m չիբ յայնժամ
- 24 bcelr սարկաւազն
- 25 bcelr այն բաշխէր փխ մատակարարէր
- 26 h որ ախտատաց
- 27 bcelr յաւուր կիրակէին փխ յամենայն կիրակէի
- 28 a կիրակկի d կերակուր h կիրակի
- 29 d զաստուածային
- 30 bcelr սկսանէին փխ հանդերձեալ էին
- 31 a եին
- 32 bcelr չիբ կենարար w կենդանարար
- 33 h ընթերցեալ լիցին

- 34 a լինին g լինէր
- 35 bcelr ի լսելիս ժողովրդեանն փխ առաջի ժողո-
վրդոցն
- 36 km ժողովրդոց
- 37 adghkmw չիբ ոչ ունէին հրաման դատարկաձեռն
լինել եւ ոչ ունէին (չիբ հրաման դատարկաձեռն
լինել)
- 38 adghkmw ոչ փխ եւ ոչ ինքն թագաւորն
- 39 adgkmw թագաւորն յողջոյն
- 40 bcelr քրիստոսի աստուծոյ փխ աւետարանին
- 41 bcelr զի արդարապէս
- 42 bcelr չիբ միշտ երկիւղին
- 43 bcelr երկիւղն
- 44 bcelr ջերմոտանդն dw ջերմախանդն
- 45 bcelr թագուհեովն ahlw թագուհեովն
- 46 km գլխատակս c ըգլխատակ
- 47 bcelr հաւատն m հաւատս
- 48 d գորայր w գորանայր
- 49 ahkmw հանդերձ
- 50 bcelr յամանց միշտ վայելչանալ բարիսն փխ
Քրիստոսի յաւիտեանս
- 51 km չիբ յամանց

ԳԼՈՒԽ¹ Ի

Գիւտ նշխարաց երանելւոյն² մանկանն³
Գրիգորիսի՝⁴ Աղուանից կաթողիկոսի⁵, որ
վկայեաց⁶ ի Մասքուլթս⁷ ձեռաց
Սանեսանայ⁸ արքային⁹ Մասքթաց¹⁰

1 Յոյժ ցանկալի տենչանս¹² ունէր բա-
րեպաշտն¹³ Վաչագան¹⁴ արքայն¹⁵ Աղուա-
նից առ ի¹⁶ գիւտ նշխարաց սրբոյ¹⁷ ման-
կանն¹⁸ Գրիգորիսի, քանզի տեղեկացեալ¹⁹
էր²⁰ ի հնադարացն պատմութենէ²¹, եթէ²² ի
Վատնեան²³ դաշտին²⁴ յեզր²⁵ ծովուն մե-
ծի առեալ էր զնահատակութիւն սուրբն
Գրիգորիսի: 2 ²⁷Եւ բարձեալ աշակեր-
տաց²⁸ նորին²⁹ բերին յԱմարաս գիւղ³⁰ եւ

եղին³¹ առ եկեղեցւոյն³², զոր³³ ³⁴հիմնադ-
րեալ³⁵ էր մեծին Գրիգորի: 3 ³⁶Եւ³⁷ ³⁸ոչ
նշան ինչ արարեալ ի տեղւոյն³⁹ երկու-
ցեալ⁴⁰ ⁴¹այլ ուրուք բառնալոյ⁴² զնշխարս⁴³
երանելւոյն⁴⁴ եւ կամ թէ⁴⁵ յերկիւղէն⁴⁶ հի-
նին ճեպելոյ⁴⁷, եւ⁴⁸ ⁴⁹կամ թէ ի յոլովութե-
նէ⁵⁰ ⁵¹ամաց բազմանալոյ ի մոռացումն
զընկեցեալ⁵² եղանէր⁵³ տեղին⁵⁴ նշխարաց⁵⁵
սրբոյն⁵⁶: 4 Խորհուրդ կալեալ⁵⁷ թագաւո-
րին⁵⁸ ընդ իւրոյ դրան երիցունսն⁵⁹ ⁶⁰խոր-
հել պատճառս ինչ, որով կարասցէ⁶¹ գտա-
նել զցանկալին յոյժ բարի անձինն: 5 Եւ⁶²

- 1 ahlrw չիբ գլուխ
2 adghnw սուրբ փխ երանելւոյն bcelrs երանելւոյն km
սրբոյն
3 bcelrs չիբ մանկանն
4 adghnw չիբ աղուանից կաթողիկոսի
5 r կաթողիկոսի
6 adghnw առաջի փխ ի մասուլթս
7 hn չիբ ի ձեռաց
8 agw սանէսանայ d սանեսայ br սանեսանա
9 bcelr չիբ արքային մասքաց
10 k արքայի
11 k չիբ մասքաց
12 cer տնեչումն
13 km բարեպաշտ
14 d վաչագան k վաչական
15 bcelr արքայ
16 kn չիբ ի
17 bcelr սրբոյն
18 bcelr չիբ մանկանն
19 a տեղակացեալ l տեղեկացել
20 dw ի հանգամանացն պատմութեան v մէկ օրինակ՝
հունգարաց
21 bcelr չիբ պատմութենէ
22 a եթե
23 a վատնեա dghmw վատնեայ
24 bcelr դաշտի
25 adghkmw կատարեցաւ երանելին գրիգորիս փխ
յեզր ... գրիգորիսի
26 b եզր
27 e չիբ եւ բարձեալ ... գոր
28 d աշակերտացն h յաշակերտաց
29 adghkmw ումանց փխ նորին
30 a գիւղ եւ գեղ km գիւղն c գեաւղ h գեղ

- 31 kgm յեկեղեցւոյն (չիբ առ) bcr առ եկեղեցւոյն
32 adgw յեկեղեցւումն (չիբ առ) h եկեղեցւումն
33 ah ուրում փխ գոր gkm յորում d որում
34 bcelr մեծին գրիգորի էր հիմնարկեալ (b հիմնեալ l
է հիմնարկեալ)
35 ah հիմնարկեալ
36 bcelr եւ աննշանեալ գտելին (e գտեղոյն) փխ եւ ոչ
... ի տեղւոյն
37 km չիբ եւ
38 m ոչ ինչ նշան
39 adg տեղւոյն h ի տեղին
40 bcelr չիբ երկուցեալ adgh երկուցեալ
41 bcelr վասն այլոց (l յայլոց) փխ այլ ուրում gkm
յայլուրեք
42 bl ամբառնալոյ c անբառնալոյ
43 c զմիշխարս
44 h երանելւոյն
45 a եթե
46 l չիբ յերկիւղն cr յերկեղէ bkm յերկիւղէ c յերկիւղէ
47 a նէպելոյ
48 adghw չիբ եւ
49 km չիբ կամ թէ
50 bcelr բազմութենէ առ յոլովութենէ (չիբ ի)
51 bcelr անցելոյ ամացն անյայտեալ իմն էր փխ ա-
մաց ... սրբոյն
52 dkm ընկեցեալ
53 km լինէր
54 adgh ի տեղին
55 adghn նշխարացն
56 dgo սրբոց ahk սրբոցն
57 a կալեալ
58 adghkm ընդ իւրոյ երիցունս դրանն w ընդ երիցունս
իւրոյ դրանն
59 l երիցունցն km երիցուն
60 bcelr հմարել պատճառն ինչ adghw խորհել պատ-
ճառն ինչ h պատճառն
61 bcel գիւտ լինել (l լինիլ) խնդրոյն, որում էր
ցանկացող (l ցանկացող) փխ գտանել ... անձինն
62 bcelr յայնժամ փխ եւ

կոչեցեալ¹ ²զվանաց երէցն գեղջն³ հարցա-
նէր, եթէ⁴ ⁵նշան ինչ ուրեք⁶ է⁷ առ եկեղե-
ցեաւն ի գերեզմանին վերայ, թէ⁸ ոչ. եւ
նա ասէ. «Բազում⁸ գերեզմանք են արդ-
շուրջ գեկեղեցեաւն⁹. վասն զի ի¹⁰ հինա-
խաղաց ժամանակէն¹¹ եւ¹² ի մեծագոյն
հիմնարկութենէ¹³ եկեղեցւոյն¹⁴ ոչ ոք կա-
րաց շինել, ¹⁵զոր մեծին Գրիգորի հիմնար-
կեալ¹⁶ էր»: 6 Եւ ասէ թագաւորն, թէ¹⁷
«Զհող տեղւոյն¹⁸ ի բաց հրամայեմ¹⁹ պե-
ղել», եւ ²⁰եղեալ ի միտս իւր ասէ²¹. «²²Գու-
ցէ ի բազմութենէ գերեզմանացն²³ ոչ կա-
րեմք կալ ի վերայ²⁴ ամենասուրբ²⁵ գերեզ-
մանի²⁶ երանելւոյն²⁷, այլ ապաստան պարտ
է լինել ի պահս եւ յաղաթս, եւ բազում ա-

ղաչանաւք խնդրել յամենողորմէն²⁸ Աստուծոյ՝ յիշեցեալ²⁹ զտէրունեան զբանն, որ³⁰ ասէ. «Զբարի հայցումն վաղվադակի առնուլ յառատատուրն Աստուծոյ»³¹:

ጥረባቢኳ³¹ ኮሁ

³²Թուղլթ արքային Վաչագանայ³³ առ
ամենայն³⁴ եպիսկոպոսունս³⁵ եւ
քահանայս առ ի շնորհեալ նմա ի ձեռն
աղաւթից եւ պաղատանաց³⁶ նոցա
զծածակեալ գանձն

1 ³⁷ Յայնժամ հրամայէր թագաւորն ³⁸
հրովարտակս առնել ընդ ամենայն աշ-
խարհս ³⁹ ⁴⁰ տէրութեան ⁴¹ իւրոյ ⁴² ւարիւնակ
զայս: 2 Առ եպիսկոպոսս ⁴³ եւ ⁴⁴ երիցունս,
⁴⁵ եւ ⁴⁶ սարկաւազունս, եւ ⁴⁷ անապատա-
կանս ⁴⁸, եւ ⁴⁹ առ ⁵⁰ ամենայն ⁵¹ ուխտս ⁵² եկե-

28 adhw յամենողորմիս
29 dw տէրունական զբան (d զբանսն)
30 adghkm զոր
31 S Է՛ւ Մ ԳԻ՛ւ Ե՛ւ 7, 8, 9-10, 11 3-4, 5-
22, 1-15
31 abchlrw չիբ գլուխ
32 bcelr չիբ թուղթ ... գանձն
33 k վաչականայ
34 a ամէնայն
35 a էպիսկոպոսունս
36 d պաշտամանց փխ պաղատանաց
37 bcelr յայնժամ առնէր հրովարտակ (e հրովարտա-
տաբ) թագաւորն bcelr յայնժամ ... օրինակ գայս
իրբել վերնագիր
38 d չիբ թագաւորն
39 bcelr կողմանս փխ աշխարհս հ աշխարհն
40 bcelr իւրոյ տէրութեմն (e տէրութեան)
41 a տնութեան հ տնութեանն
42 adghkmw չիբ օրինակ գայս
43 bcelr եպիսկոպոսունս a էպիսկոպոսս
44 adghw չիբ եւ
45 adghkmw չիբ եւ սարկաւագունս
46 km չիբ եւ
47 km չիբ եւ
48 mr անապատաւորս ց յանապատականս հ անա-
բատականս
49 km չիբ եւ
50 adgnw չիբ առ
51 bcelr բոլոր ց յամենայն
52 adghkmw ուխտաւորս

1 1 կոչեալ
2 m վաներէց k գվանացերէց abcegr գվանացերէցն
3 d գվանացերեցն
4 a գեաւոջն d գիւղոջն bcelr չի՛ր գեղջն
5 bcelr թէ a եթե
6 n չի՛ր նշան ինչ bcelr կա (Ir կայ) ինչ նշան առ եկե-
7 ղեցովն (e եկեղեցոյն 1 եկեղեցւովն) ի գերեզմանի
8 ուրով փիս նշան ինչ ... թէ ոչ
9 an ուրե՛ք
10 d չի՛ր է
11 bcelr յովս (1 յովս) են գերեզմանի մերձ յեկեղեցին
12 d եկեղեցեան
13 d հեմախաղաց ժամանակին
14 w ժամանակին
15 km չի՛ր եւ
16 dw հիմնարկութեան
17 a եկեղեցոյն bcelr եկեղեցոյն
18 dgw եւ գոր bcelr չի՛ր գոր ... եւ
19 d հմարեալ էր
20 a թե m եթէ
21 abcr տեղոյն
22 el հրամայեմք
23 adghkmw չի՛ր եղեալ ի միտս իւր
24 gkm չի՛ր ասէ
25 bcelr գուցէ ոչ գտանի գերեզման սրբոյն ի բագու՛մ
26 գերեզմանացն, այլ պարտ եւ արժան է լինել (1 լի-
27 նի) ապաստան յաղօթս եւ ի պահս եւ հայցել յո-
28 ղորմածէն աստուծոյ (cer յաստուծոյ) որ տա (եւ
29 տայն) առատապէս գտուրս բարիս այնոցիկ որ (1
30 որք) նշմարտութեամբ են խնդրողք (1 խնդրողք)
31 h գերեզմանաց
32 a վերայ
33 km չի՛ր ամենասուրբ
34 d գերեզմանին
35 agho երանելոյն

ղեցւոյ՝² ողջոյն. յուշ լիցի ամենեցուն ձեզ
անյապաղ պաշտել եւ պահել եւ³ առնել
խնդրուածս առ մարդասէրն Աստուած⁴ առ
ի շնորհել մեզ⁵ զնշխարս երանելւոյն
Գրիգորիսի⁷.⁸ ողջ լերուք: 3⁹ Եւ ապա
զայսպիսի հրաման արքային ընկալեալ
այնուհետեւ ամենայն եպիսկոպոս¹⁰ զիւ-
րաքանչիւր իշխանութեան զերիցունս եւ
զսարկաւազունս եւ զբոլոր ուխտ եկեղեց-
ւոյ¹¹ հանդերձ տէրունեան նշանաւ¹² խա-
չին առեալ միաբանութեամբ եւ յոյժ փու-
թով ժողովեցան¹³ ի սեպհական¹⁴ գիւղն¹⁵
արքունի՝ անուանեալն¹⁶ Դիւտական¹⁷:
4¹⁸ Եւ որ սպուծեալ յամեսցի¹⁹ ոք, ²⁰ մեծ
պատուհաս ի վերայ հրամայէր զենել:
5²¹ Եւ անդ զերիս աւուրս մեծապէս կա-
տարեցին զյիշատակ²² սրբոցն, ²³ յորում

ինքեան²⁴ իսկ թագաւորին սովորութիւն
էր յոտն²⁵ կալ եւ պաշտել՝ զբոլոր²⁶ ուխտն
եկեղեցւոյն²⁷ անդր ժողովեալ²⁸: 6²⁹ Գտա-
նէր³⁰ եւ զամենասուրբ նշխարս Գրիգորի³¹
եւ ³² յոյժ³³ հռչակելոյն Հռիփսիմեայ³⁴ եւ
Գայիանայ³⁵ ³⁶ ի Դարահոջ³⁷ գիւղն³⁸, որ է
ի նահանգին Արցախայ³⁹, զոր⁴⁰ ⁴¹ էր բե-
րեալ երիցուն Մատթէ⁴² անուն կոչեցեալ⁴³
ի Յոհաննէ⁴⁴ Մանգակունւոյ⁴⁵ Հայոց կա-
թողիկոսէն⁴⁶, զոր ունէր նորին մատա-
նեաւն կնքեալ եւ առաքեալ անդ⁴⁷ երի-

- 1 bcer եկեղեցոյ հ յեկեղեցւոյ
- 2 adghkmo չի՞ ողջոյն ... ձեզ անյապաղ
- 3 bcefr աղօթս առնել
- 4 bcefr գի շնորհեսցէ փիս առ ի շնորհել
- 5 bcefr ինձ փիս մեզ
- 6 bcefr զցանկալի գիւտ մեծի գանձին ծածկելոյ ա-
ռաքելագործ լուսաւորչին մերոյ գրիգորիսի փիս
զնշխարս երանելւոյն գրիգորիսի
- 7 m գրիգորի
- 8 adghkmo չի՞ ողջ լերուք
- 9 bcefr զայսպիսի հրաման արքային ընկալեալ ա-
մենայն եպիսկոպոսաց եւ քահանայից եւ կղերգ
եկեղեցոյ (1 եկեղեցւոյ) առեալ զիրաւանչիւր
նշանս խաչի առհասարակ հասանէին փութապէս
ի սեփական գեւղ (1ր գիւղ Ե գեղ) արքունի գու-
տական փիս եւ ապա ... գիւտական
- 10 a էպիսկոպոս
- 11 m եկեղեցւոյ
- 12 ad նշանով
- 13 w ժողովեսցին առ ժողովեսցին
- 14 a սեփական հ սեփական
- 15 a գեւղն հա գեղն
- 16 k յանունեալն
- 17 d գիւրական ցիւ գիւտական
- 18 dv որ եւս պուծել (v պուծեալ 1 օրինակ)
- 19 dgo յամիցի bcekm յամէր հա յամեցի
- 20 bcefr պատուհաս մեծ ի վերայ դնել (1 հրամայէր
դնել)
- 21 bcefr եւ գաւուրս երիս յոգնաւորակ կատարէին
փիս եւ անդ գերիս ... կատարեսցին
- 22 ad յիշատակ

- 23 bcefr յորս եւ ինքն թագաւորն ունէր սովորութիւն
յոտնկացութեամբ պաշտել զժողովեալսն
- 24 ahw ինքն d չի՞ ինքնան
- 25 h ոտն
- 26 d բոլոր
- 27 k եկեղեցւոյ
- 28 agh զժողովեալս
- 29 bcefr եւ ի կատարել (1 կատարիլ) կանոնին այնմիկ
կամ եղեւ առնուլ ընդ իւր գմասն նշխարաց ի
մեծին սրբոյն գրիգորի փիս գտանէր ... գրիգորի
- 30 h գտանէ
- 31 d գրիգորիսի
- 32 bcefr զյոյժ հռչակեալ
- 33 k զյոյժ
- 34 bcefr զհռիփսիմիէի հ հռիփսիմեա
- 35 ah գաիմանա bcefr զգայիմանա (1 զգայիմանայ)
- 36 bcefr չի՞ ի դարահոջ գիւղն, որ էր ի նահանգին
արցախայ
- 37 h դարահոջ
- 38 a գեւղն ցիւտ գեղն
- 39 d արախայ հա արցախայ
- 40 bcefr գորս
- 41 bcefr էր բերեալ մաթէ (1 մատթէ) երիցու աշակեր-
տի յովհաննու հայոց հայրապետի մանգակունւոյ (1
մանգակունւոյ) եւ էր ի գիւղն (Ե գեղն Ե գեւղն)
դարահոն նորին մատանեալ գորոց առաքեալ ե-
րիցունս եւ ետ բերել ի բանակն: Եւ ի գալ նահա-
տականս եւանդէր առաջ մեծ արքայն վաչագան ա-
մենայն ժողովրդովն (bcefr ժողովովն) դուտականու
եւ քրիստոսաւոր դիտելին եւ մեծամեծ նախարա-
րօքն եւ ամենայն եպիսկոպոս գիւրաւանչիւր վի-
նակի սպասաւորս դաս դաս (Ե դասս դասս 1 դաս
դաս) արարեալ բազմութեամբ խաչից գանազան
փողփողելոց
- 42 am մաթէ հ մաթեան
- 43 km չի՞ կոչեցեալ
- 44 k յովհաննէ
- 45 adghkmo չի՞ մանգակունւոյ
- 46 km կաթողիկոսէ
- 47 hno չի՞ անդ

ցունս առնոյր առ իւր: 7 Եւ ի գալ մեծին Գրիգորի Հանդերձ պատերազմակից պսակելովքն¹ Հռիփսիմեալ² եւ Գալիանեալ³ ի⁴ մեծ ժողովն⁵ Դիւտականու⁶, ընդառաջ ելանէր թագաւորն⁷ Հանդերձ թագուհեալն⁸ եւ ամենայն մեծամեծ նախարարաւքն⁹ հեռագոյն¹⁰ ի գեղջէն, ընդ առաջ ելանէին ամենայն¹¹ եպիսկոպոսունքն¹² իւրաքանչիւր իշխանութեամբ եւ պաշտանէիւք բազում¹³ դասք դասք եւ¹⁴ գունդք գունդք՝ յիւրաքանչիւր գնդի նշանք սրբոցն¹⁵ մեծապէս պատուով¹⁶ ընդ Աւետարանին¹⁷ պատեալք բազմութիւնք խաչիցն¹⁸ եւ¹⁹ զանազան²⁰ նշանացն փողփո-

ղելով ծուխ խնկելոցն²¹ ուժգին²² բուրեալ²³ յիւրաքանչիւր դասուէն²⁴, ձայնք²⁵ սաղմոսանուագ հոգեւոր երգոցն քաղցրագոյն²⁶ հնչմամբ անհատ բարեբանելով²⁷ զԱստուած՝ զտուողն²⁸ մեծագոյն պարգեւին:

8 Եւ այնպէս թագաւորն մեծագոյն բերկրանաւք ողջունեալ սրբոցն²⁹ հանդերձ բազմութեամբն, ինքն մեծաւ զգուշութեամբ սպասաւորէր երիցուն, որ գնչխարս սրբոցն բարձեալ տանէր: 9 Եւ բերեալ³⁰ ի³¹ հանգստարան սրբոցն դնէր առ երանելեացն Զաքարիայ³² եւ Պանդալիոնի³³: 10 Եւ վստահացեալ այնուհետեւ բարեսէր³⁴ արքայն յիւր³⁵ հաստատուն հաւատոյն խնդիր եւ³⁶ յառաքինի ժողովոյն³⁷ բարի հայցումն³⁸, ասէ. «Հաստատուն գիտեմ, զի տայ ինձ Աստուած ի

- 1 a պսակելեալն dh պսակելեալն w պսակելով
2 a հռիփսիմով g հռիփսիմաւ w հռիփսիմով h հռիմով
3 ah գայիանով gո գայիանէիւ w գայիանով
4 adh չիբի
5 dv ժողովողիւ
6 dv պականու փիս ղյուտականու
7 d թագաւորին
8 km թագուհեալ ahw թագուհեալն
9 km նախարարոֆ
10 ah մեծ հեռագոյն
11 km եւ ամենայն
12 a եպիսկոպոսունք km եպիսկոպոսունք
13 km չիբի բազում
14 agh գունդք փիս գունդք գունդք km չիբ գունդք գունդք agh գունդք յայտ աւետարանական յիւրաքանչիւր
15 d սրբոյ
16 km չիբ պատուով
17 d աւետարանի
18 km խաչից
19 adh չիբ եւ
20 bceir նշանից եւ հոտ խնկոցն ուժգին (e յոյժգին) բուրմամբ եւ յայտ աւետարանի: Այսպէս խաղացեալ ընդառաջ (l յառաջ) ձայնք սաղմոսաց յիւրաքանչիւր դասուէ հնչեցեալ (er հնչեցուցեալ) լիմէին ի փառաբանութիւն (b չիբ ի) Աստուծոյ: Եւ զուարեացեալ թագաւորն խնդալից բերկրանոֆ տայր ողջոյն սրբոցն հանդերձ ամենայն բազմութեամբն եւ երիցուն (e երիցոյն) որ (e չիբ որ) զնշխարս բարձեալ ունէր ինքն իսկ թագաւորն մեծապէս սպասաւորէր եւ բերեալ ի հանգստարան սրբոցն Զաքարիայի եւ Պանդալիոնի (e պանդալիոնի), վստահ լեալ (e վստահել) յիւր մեծահաւատ խնդիրսն եւ յառաքինութիւն բարեհայց ժողովոյն ասէ առ (l չիբ առ) ամենեսեան. գիտեմ հաստա-

տուն, զի տայ (bce տա) ինձ արդ Աստուած ի ձեռն մեծացս այսոցիկ սրբոցս նշխարս Գրիգորիսի առնոյր այնուհետեւ թագաւորն զբազմութիւն ժողովոյն եւ հրաման տայր զնդին եպիսկոպոսացն ամենայն ուխտիւն իւրեանց իւրաքանչիւր խաչիւ եւ աւետարանաւ եւ յոյժութեամբ խնկոց (b խնկոց) անուշից զկնի ելանել եւ ինքնին արհայական դրանն երիցամբ (ce երիցամբ) յոյժագոյն պաշտօնէիւ: Եւ էր ժամն զարեանային անձրեաքեր հոսմանց. կամեցաւ թագաւորն անդէն թողուլ զաշխարհատիկինն, այլ նա ոչ հաւանէր, մեծաւ փութով փափագեալ զկնի ընթանայր ի խնդիր:

- 21 a խնկելոցն h խնդրելոցն
22 g յուժգին
23 d չիբ բուրեալ
24 km դասուէ
25 gk չիբ ձայնք հա ձայն
26 d քաղցրաձայն
27 a արարեբանելով
28 d տուողն
29 km գտուրքսն
30 h բերել
31 h չիբ ի
32 ag զարեարիայ w զաբարիայ h զաբարիա
33 w պանտալիոնի
34 a քարէսէր
35 h իւր
36 abcdeghlw յառաքինութիւն ժողովոյն
37 w բարեհայցումն
38 d հայեցումն h հարցումն

ձեռն մեծիս¹ Գրիգորի² զամենասուրբ³ նշխարս⁴ սրբոյն Գրիգորիսի»։ 11 Առնոյր այնուհետն թագաւորն զբազմութիւնն ամենասուրբ ժողովոյն եւ ⁵հրաման տայր բոլոր ⁶եպիսկոպոսացն՝ եւ երիցամբ⁷ եւ ⁸սարկաւազաւք, ⁹եւ անապատաւորաւք եւ բոլոր ուխտիւ¹⁰ եկեղեցւոյ՝ պաշտանէիւք¹¹ իւրաքանչիւր, աւետարանաւ¹² եւ ¹³խաչիւ ¹⁴յոլովութեամբ¹⁵ իւրաքանչիւր դասու, եւ բազմութեամբ¹⁶ բուրվառաց¹⁷ խնկոց¹⁸ ծխելոց ¹⁹զկնի ելանել։ 12 Եւ ինքն արքունի ²⁰դրան երիցամբ²¹ եւ ²²յոլովագոյն պաշտանէիւք²³։ 13 Եւ զաշխարհատիկինն թէպէտ եւ կամեցաւ անդէն²⁴ թողուլ, քանզի ժամանակն ²⁵գարնանային էր եւ յոլովութիւնն անձրեւացն բերման սաստկանայր յերկիր, ոչ հաւանէր առնուլ²⁶ յանձն. այլ մեծաւ փափագանաւք տենչացեալ, եւ ինքն երթայր ի խնդիր ²⁷սրբոցն²⁸։ 14 Եւ զհնգեսեան²⁹ զամենա-

սուրբ³⁰ վկայսն Քրիստոսի՝ ³¹զմեծն Գրիգորիոս եւ զերանելին Զաքարիա³² եւ զամենասուրբն Պանդալիոն³³, ³⁴զյոյժ հռչակաւորս³⁵, զպատերազմայաղթա ³⁶զհռիփսիմէ³⁷ եւ զԳայիանէ, առեալ ի բարեխաւսութիւնն մեծին եւ բոլորեցուն³⁸ Աստուծոյ առ ի շնորհելոյ ի ձեռն նոցա³⁹ զինքեան փափագելին։ 15 Եւ զանազան⁴⁰ թագաւորական հանդերձիւք պատեալ զնշխարս սրբոցն⁴¹ ⁴²բազում խնկովք⁴³ եւ զանազան անուշահոտ ծաղկաւք հանդերձ՝ դնէր ի դեսպակի⁴⁴ սրբոցն⁴⁵, զոր շիկակարմիր մորթով կազմեալ եւ սպիտակ կտաւով ի վերայ յարմարեալ եւ ոսկի խաչ ի պատուականագոյն ականց քանդակեալ, ի վերայ դեսպակին⁴⁶ հարեալ, եւ ձիս⁴⁷ սպի-

րեւելի հանդերձիւք պատուեալ հոյժ խնկով (ե խնկով) եւ անուշահոտ ծաղկով (1 ծաղկով) դնէին ի դեսպակին սրբոցն, զոր շիկակարմիր մորթով կազմեալ եւ սպիտակ կտաւով ի վերայ յարմարեալ եւ խաչ ոսկի մեծագնի ակամբ յորինեալ ի վերայ դեսպակին։ Եւ այլն ամենայն կազմածովքն, զոր վերագոյնն գրեցաւ։ Այսպէս (1 այնպէս) դասք պաշտօնէիցն արքային շուրջ բակ առեալ խաչ ի ձեռն անհատական բարբառով նուագէին զցայգ եւ զցերեկ (e զցերեկ) ի փառս սրբոցն։ Ընդ որս եւ լիակատար հաւատով մեծ արքայն առ դեսպակին երթայր՝ երգալից լեալ հանգոյն մեծին (ե մեծի) Դաւթի ի կառավարել տապանակին ի մէջ իսրայէլի (1 իսրայիլի) եւ դասք եպիսկոպոսաց։

- 1 ghkm մեծին
- 2 d գրիգորիս h գրիգորի
- 3 km չի՛ր գամենասուրբ
- 4 km զնշխարս
- 5 d տայր հրաման
- 6 km եպիսկոպոսաց երիցամբ
- 7 d երիցամբ
- 8 km չի՛ր եւ
- 9 d չի՛ր եւ անապատաւորոք
- 10 g ուխտիւք km ուխտի h ուխտ
- 11 a պաշտանէիւք
- 12 a աւետարան h աւետարանիւ
- 13 h չի՛ր եւ
- 14 km չի՛ր յոլովութեամբ ... դասու
- 15 aghw յոլովութիւն
- 16 adghw բազմութիւն
- 17 a բուրվառաց
- 18 a խնկոց adghkm խնկելոց
- 19 adghw չի՛ր զկնի ելանել
- 20 h դրամբ երիցամբ
- 21 bcdeh երիցամբ
- 22 agw չի՛ր եւ
- 23 a պաշտանէիւք
- 24 adh անդրէն
- 25 d գարնան էր
- 26 km նա առնուլ
- 27 bceh սրբոցն։ Եւ զհնգեսին սուրբսն զյոյժ հռչակելի եւ զերեւելի (1 զերանելի) զգանձն, զանագան ե-

- 28 d սրբոցն
- 29 gkm զհնգեսին
- 30 km չի՛ր գամենասուրբ
- 31 km չի՛ր զմեծն ... պանդալիոն
- 32 a զաբարիայ
- 33 w պանդալիւնն
- 34 km չի՛ր զյոյժ ... զգայիանէ
- 35 d հռչակաւորսն
- 36 h զհռիփսիմէն զգայիանէն
- 37 a զհռիփսիմէ
- 38 d եւ բոլորեցուն
- 39 abcdehgw նորա փիս նոցա
- 40 km չի՛ր զանագան
- 41 d սրբոցն km նոցա (m նոցա անհատ) փիս սրբոցն
- 42 m չի՛ր բազում ... ձեռն
- 43 a խնկ աւի հո խնկով
- 44 a դեսպակի
- 45 k չի՛ր սրբոցն
- 46 a դեսպակին
- 47 d ձի

տակս կարմիր ներկուածով զագիսն¹ կազմեալ, եւ զպուրս, եւ զագիսն թագաւորական ճիւղն թագիւ պերճացուցեալ², եւ բազմաթիւն պաշտաւնէից³ արքունի դրանն⁴ առաջնոյ եւ վերջնոյ դեսպակին⁵, խաչ ի ձեռն անհատ քաղցրաբարառ⁶ պաշտամամբ⁷ զցայգ եւ զցերեկ անդադար բարեբանէին⁹ զԱստուած: 16¹⁰ Եւ ինքն թագաւորն առ դեսպակովն¹¹ երթալ եւ երգակից էր սաղմոսաց¹² աւրհնութեան¹³: 17 Եւ դասք եպիսկոպոսաց¹⁴ իւրաքանչիւր¹⁵ հանդերձ մեծագոյն¹⁶ ժողովովն երթալին¹⁷ չորեցունց կողմանց դեսպակի¹⁸ սրբոցն¹⁹ սաղմոսելով²⁰ եւ բա-

րեբանելով զՄիածինն Աստուած՝ խնդրելով²¹ զամենեցուն ցանկալին՝²² զսուրբ նշխարս սրբոյն²³ Գրիգորիսի: 18 Եւ հրաման տուեալ թագաւորին Վաչագանայ²⁴ հանդերձ եպիսկոպոսաւքն²⁵ ոչ ինչ ճաշակել ումեք մինչեւ ցերեկոյ եւ յերեկոյն²⁶ լոկ²⁷ սակաւ²⁸ հացիւ զաւրանալ: 19 Եւ ինքն թագաւորն զնոյն²⁹ առնէր մինչեւ ի գիւտ սրբոցն³⁰: 20 Իսկ դրան երիցունքն արքունի³¹ յոյժ ջերմագոյն³² պահէին³³ եւ խնդրէին ի բարերարէն Աստուծոյ. եւ ոմանք ոչ³⁴ ճաշակեցին մինչեւ ի գիւտ սրբոց նշխարացն:

21³⁵ Եւ³⁶ ի տուէ եւ ի գիշերի ամենայն ժողովելոցն անդադար լինէին աղաւթք եւ խնդրուածք ուժգին գոչմամբք՝ հայցել զամենեցուն զցանկալին՝ զԳրիգորիս: 22 Եւ յորժամ խորհուրդ արար բարեպաշտ արքայն Վաչագան, եւ ժամանակ յոյժ արարեալ խնդրելոյ զնշխարս երանելոյն³⁷ Գրիգորիսի:

23 Ընդ աւուրսն ընդ այնոսիկ առաքեաց արքայ³⁸ զՄատթէ³⁹ երէցն Դարահոջու⁴⁰ հանդերձ հանդերձ պաշտաւնէիւք⁴¹ ի Սուհառ՝ պաշտաւն առնել եւ պատա-

1 k չիբ եւ զագիսն

2 aիւ պերճացուցեալս

3 d պաշտօնէիցն

4 k յառաջոյ եւ ի վերջոյ

5 a դեսպակին

6 km չիբ քաղցրաբարառ

7 aիւ պաշտամամբ

8 km չիբ զցայգ ... անդադար

9 a բարեբանէին

10 dw եւ ինքն երգակից էր

11 a դեսպակովն ց դեսպակով

12 m սաղմոսացն

13 w օրհնութեանն

14 a էպիսկոպոսաց

15 km չիբ իւրաքանչիւր

16 hkm չիբ մեծագոյն

17 bceir ի չորեցունց կողմանց դեսպակին երամ երամ հրեշտակականս վերաձայնէին զօրհնութիւնս ի բարձունս (bc չիբ ի բարձունս) զխնդրելին փութային գտանել զգանձն. անսուղ հրամայեցեալ կալ յարքայն ամենեցունց (b ամենեցունց) երեկոյ, եւ միայն հացիւ վնարել զպէտս կերակրոյ: Նոյն կանոն (b կանոն) եւ թագաւորին պահիւր մինչեւ ի գիւտ սրբոյն: Իսկ դրան երիցունքն առանել կային ի պահս ջերմագոյն աղօթիւք եւ խնդրուածովք (l խնդրուածովք): Եւ մախ խորհրդարար ի պահս լինէր թագաւորն սակս այսորիկ: Եւ ընդ այն աւուրս առաքէր զմաթէ (l զմաթէ) դարահոջոյ (l դարահանոյ) Էրէց այլեւս պաշտօնէիւք ի սոհառ (l սոհառ) պաշտօն առնել, որ է գիսա (l գիսայ) եկեղեցին անդ (l անտ) մատուցանել պատարագ յանուն սրբոցն, որ (l որք) յայտնեցան: Եւ մինչ ղեռ գառաւօտին (b առաւօտին)

18 km դեսպակին a դեսպակին

19 km չիբ սրբոցն

20 km չիբ եւ բարեբանելով ... աստուած

21 m եւ խնդրելով

22 km չիբ զսուրբ ... գրիգորիսի

23 d սրբոցն փիւ սրբոյն

24 km չիբ վաչագանայ

25 a էպիսկոպոսաւքն km եպիսկոպոսոք

26 d երեկոյն aիւ երեկունքն

27 d չիբ լոկ

28 km չիբ սակաւ

29 d զնոյն

30 k սրբոյն

31 km չիբ արքունի

32 a պահէին եւ խնդրելին

33 km չիբ եւ խնդրելին ... աստուծոյ

34 km բնաւ ոչ

35 km չիբ եւ ի տուէ ... գրիգորիսի

36 d չիբ եւ

37 aիւ երանելոյն

38 agm զմաթէ Էրէցն դարահաջու

39 h զմաթէ

40 dw դարահանու v 2 օրինակ դարահան k դարահալու h դարահանու

41 d պաշտօնէիւքն a պաշտօնեիւք

ըագս մատուցանել յանուն Սրբոցն, որ¹ անդն² յայտնեցան: 24 Եւ մինչ զեռ զառաւառին³ 4 կատարէին⁵ 6 զպաշտաւն յոտնկալեաց, նիրհ⁷ անկանէր երիցուն Մատթէի⁸. ձայն⁹ լսէր ուժգին ասելով. «զՍուրբ¹⁰ Գրիգորիս խնդրէ՞ք¹¹. Ընդ արեւելս է¹²», որ եւ¹³ եղեւն¹⁴: 25 Իսկ յորժամ¹⁵ բրէին¹⁶ զտեղի գերեզմանին¹⁷ սխալեալ ի հիւսիսակողմն¹⁸ արարին¹⁹ զբրածն. եւ իբրեւ ոչ պատահեաց, յոյժ տրտմութիւն կալաւ զամենեսեան²⁰: 26 Եւ ապա ողորմութեամբն Աստուծոյ յարեւելս կոյս

արարեալ զբրածն՝ գտին զամենասուրբ²¹ նշխարս երանելոյն²² ըստ եկեալ ձայնի²³ հնչմանն:

27 Իսկ յորժամ հու արարեալ թագաւորն ի Դիւտականէ²⁴ բազմութեամբ²⁵ ժողովոյն, ²⁶եպիսկոպոսաւք²⁷ եւ երիցամբք²⁸ եւ ամենայն պաշտաւնէիւք²⁹ յոլովութեամբ, եւ որպէս եղեւն³⁰ ասացեալ, պահք եւ աղաւթք եւ խնդրուածք յամենայն ժողովեւոցն լինէին³¹ առ մարդասէրն Աստուած: 28 Եւ հասեալ ի գիւղ³² մի՝ Արաժանս³³ անուն³⁴ եւ³⁵ սարկաւազ մի Յովէլ³⁶ անունն նորա ի դրան³⁷ արքունի, տեսանէր ի տեսեան յառաջ քան զծագել առաւառտուն, իբրեւ³⁸ այն, թէ բահ ունիցի յուսն³⁹ եւ զնշխարս ⁴⁰երանելոյն⁴¹ Գրիգորիսի⁴² խնդրիցէ: 29 Եւ ինքն իսկ Գրիգորիսի⁴³ երեւցաւ սպիտակ հանդերձիւ յաբեղայի⁴⁴ կերպարանս: 30 Եւ հարցեալ ցսարկաւազն⁴⁵, թէ՛ «Զի՞նչ խնդրես». իսկ նորա պատասխանի արարեալ՝ «Եթէ⁴⁶ արքայ⁴⁷

1 gkm որք

2 dms անդ

3 km գառաւստուն

4 bcelr կատարէին պաշտօն յօտն կալով Գրիգ անկանէր մաթէ (մատթէ) երիցուն եւ ձայն ուժգին լսելի լինէր առ մա ասացեալ զսուրբն խնդրէք զգրիգորիս գտանէք յարեւելս կոյս եկեղեցոյն (1 եկեղեցոյն) յայնժամ հու արարեալ արքային ի դուտակաւն: Բազմութեամբ ժողովոյն ըստ գրեցելումդ ամենայորդոր (1 ամենաորդոր) փութով հասանէին ի գիւղ (ե գեօղ եր գեւղ) մի արժանս անուն: Այն օր յովել սարկաւազ պարկեշտ այր ընդ ծագել առաւստուն տեսանէր իբրեւ այն, թէ բահ ունիցի յուս (1 ի յուս) իւր եւ խնդրիցէ զգրիգորիս. եւ նոյն ինքն գրիգորիս մա երեւեալ յաբեղայի կերպի (եր կերպ), սպիտակ զգեստիւ (ե սպիտակագգեստիւ) ասէ զինչ խնդրէս. սա առ մա պատասխանեալ, թէ արքայ (cer արքա) եւ ամենայն ժողով եպիսկոպոսաց եւ բովանդակ գունդն աղուանից զգրիգորիս խնդրեմք: եւ նորա կալեալ զձեռնանէ սարկաւազին ակնյայտնի գտեղին ցուցանէր եւ ասէր զոր խնդրէմք, աստ գտանէք եւ հրամայեաց բրել գտեղին:

5 a կատարեին

6 dh զպաշտօնն յօտն կացեալ

7 adh ներք

8 hm մաթէի a մաթեի

9 m եւ ձայն

10 km գտուրբն

11 w խնդրեցէք

12 adghw չիք է

13 adghw չիք եւ

14 h եղեւ

15 km զի յորժամ

16 a բրեին

17 d գերեզմանի

18 a հիւսիսակողմն

19 w արարեալ

20 gkm զամենեսեան

21 km չիք զամենասուրբ

22 d երանելեացն հ երանելոյն

23 d յայտնի փիւ ձայնի

24 g դիւթականէ հե գիւտականէ

25 h բազմութիւն

26 km չիք եպիսկոպոսոք ... աստուած

27 d եպիսկոպոսունք հ եպիսկոպոսովք

28 d երիցամբք

29 w պաշտօնէիցն

30 d եղեւ

31 a լինեին

32 a գեւաղ

33 h արժանս

34 g յանուն

35 km չիք եւ

36 ad յովել

37 d դրանն

38 k իբրու

39 h ի յուսն

40 d երանելոյն գրիգորի

41 km չիք երանելոյն

42 km գրիգորի

43 adgh գրիգորէս

44 d արեղայի

45 k զսարկաւազն

46 a եթե

47 a արքա

եւ ամենայն պաշտաւնեայք¹ եւ բովանդակ² գունդն Աղուանից³ զԳրիգորիս⁴ խնդրեմք եւ ոչ կարացաք գտանել»:
 31 Իսկ երանելոյն⁵ կալեալ զձեռնէ սարկաւազին եւ խոնարհեցուցեալ ի տեղին, ուր կային նշխարք⁶ սրբոյն⁷. «Եթէ⁸ զԳրիգորիս⁹ խնդրէք, աստ է», ասէր¹⁰. եւ հրամայէր¹¹ բրեւ գտեղին: 32 Մաւտ¹² ի գերեզման անդր¹³ փոքր բլրիկ մի էր եւ¹⁴ խաչ ի վերայ: 33 Եւ երթեալ երանելոյն¹⁵ ի վերայ բլրոյն՝ առնր խաչին կացեալ¹⁶. եւ երէց¹⁷ մի Նաթան անուն¹⁸ եղբայր նորուն սարկաւազին, եւ միւս եւս երէց¹⁹ Գեղեւուն²⁰ անուն բրէին²¹ գտեղին.

1 d պաշտօնէայք

2 a բաւանդակ

3 a աղանից

4 adgh գգրիգորէս

5 d երանելոյն

6 m նշխարք

7 m չիք սրբոյն h սրբոցն

8 a եթէ

9 adgh գգրիգորէս

10 d չիք ասէր

11 d երամայել

12 km իսկ մօտ

13 bcelr կայր առ նա բլրիկ (1 բրիկ) մի փոքրիկ եւ խաչ ի վերայ նորա եւ երթեալ երանելոյն ի բլուրն կայր հուպ առ խաչին. եւ Նաթան էրեց (եւ երէց) եղբայր սարկաւազին. եւ միւս երէց Գեղեւուն (1 գեղեւուն) բրէին գտեղին եւ յովել իջեալ ի ծունկս պատրաստ կայր. եւ գտեալ զնշխարսն գնալ սկսան խնդութեամբ: Եւ նորա զկնի ձայնեալ ասէ կողմս եւ գտնուեմս դեռ եւս աստէն (1 աստ եւն) առէք ի ձեզ: Անդրէն դարձան (e դարձաւ) եւ առին զայն: Եւ զարթուցեալ ի քնոյ գտեսիլն պատմէր արքային: Եւ ոչ էր տեսեալ սարկաւազն զամարաս, այլ ասէր գիտեմ գտեղին գուարնացեալ արքայ (եւ արքա) վաղվաղակի առաքէ զՄաթէ (1 զՄատթէ) էրէց (եւ էրեց) եւ զնովել սարկաւազ յԱմարաս նախան գիւր երթալն: Եւ ըստ ցուցմանն երթեալ (եւ գտանէ) գտեղին, ուր եւ գտին իսկ: Եւ չուեալ ժողովն ամենայն կազմութեամբն յԱրաթանից հասանն ի փոքրագոյն ագարակն Քարունէն (e Քարվենն):

14 m չիք եւ

15 ad երանելոյն

16 km կայր փ/ս կացեալ

17 d երեց

18 g յանուն

19 ag էրէց

20 a գեղեւունն k գետեւունն v 1 օրինակ գետն, մյուսը՝ գեղեւուն

եւ Յովէլ ի ծունգս²² իջեալ՝ շալակ ունէր առաջի: 34 Եւ գտեալ զնշխարս սրբոյն²³ գնային խնդալով: 35 Եւ նորա ձայնեալ անդրէն²⁴ ասէր. «Կողքս եւ զոտկունքս²⁵ 26 աստ են, ի ձեզ առէք»: 36 Եւ մեք²⁷ գտանէաք, զոր ասացն: 37 Եւ զարթուցեալ պատմէր գտեսիլն արքայի²⁸: 38 Եւ զի չէր բնաւ երթեալ սարկաւազին յԱմարաս, ասէր. «Զտեղին, զոր եցոյց, գիտեմ»:

39 Եւ արքայ յոյժ խնդալից եղեալ՝ զՄանասէ՝ զիւր դրան երէցն²⁹ եւ զնոյն սարկաւազն առաքէր յԱմարաս յառաջ քան զիւր երթալն. եւ³⁰ երթեալ ցուցանէր զնոյն տեղին, 31 որ ի նմին իսկ տեղւոյն³² գտանէին³³ զնշխարս սրբոյն³⁴: 40 Եւ չուեալ յԱրաթանից³⁵ սրբոյն Զաքարիայի եւ երանելոյն³⁶ Պանդալիոնի³⁷ եւ յոյժ վայելչականին Գրիգորի եւ առաւել հռչակեղեացն³⁸ պատերազմողին³⁹ Հռիփսիմեայ⁴⁰ Գայիանէի⁴¹ Հանդերձ, թագաւորաւն⁴² եւ յոլովագոյն ժողովով⁴³ եւ⁴⁴ եւ պիսկոպոսաւքն⁴⁵ եւ քահանայիւք⁴⁶ եւ

21 a բրիկն

22 bcel ծունգս

23 dh սրբոցն

24 d անդր

25 km զիստիս

26 ad աստէն

27 a մէք

28 km արքային

29 d երեցն g էրէցն

30 k որ փ/ս եւ

31 km յորում իսկ փ/ս որ ի նմին իսկ տեղւոյն

32 a ի տեղւոյն

33 a գտանէին

34 gh սրբոցն

35 km սրբոց նշխարացն հանդերձ փ/ս սրբոյն զաւարիայի ... հանդերձ

36 h երանելոյն

37 w պանտալեոնի d պանդալեոնի

38 dw հռչակեղեալ

39 g պատերազմողաց

40 a հռիփսիմեայ g հռիփսիմեաւ

41 z գայիանէի g գայիանէիւն

42 gkm թագաւորաւ w թագաւորն

43 g ժողովովք km ժողովովն w ժողով

44 km չիք եպիսկոպոսոսն ... պաշտօնէիւք

45 a եպիսկոպոսաւքն dw եպիսկոպոսունք

46 w քահանայք

պաշտաւնէիւք¹: 41 Եւ հասեալ² ի Քա-
րուէճ³ 4 փոքրագոյն գիւղ⁵ մի. 6 Եւ⁷ լինէր
անդ ցայգապաշտաւն⁸: 42 9 Եւ դարձեալ
ցուցանէր նոյն Յովէլայ¹⁰ սարկաւազի ի
նմին տեղւոյ¹¹ արս¹² չորս աւագագոյնս¹³
աբեղայս, եւ զնոյն Գրիգորէս¹⁴ մանկա-
գոյն եւս քան զնոսա¹⁵ Եւ յոյժ ահաւորա-
գոյնս տեսեամբ¹⁶ չուրջ կացեալ զնոյն
տեղեաւքն¹⁷ գործադայիւք¹⁸, զոր բրել¹⁹
հրամայեաց: 43 Եւ յահէ անտի²⁰ ի բե-
րանս անկեալ սարկաւազին, եւ անդէն ի

վեր յարուցեալ կամէր հարցանել ինչ, եւ
նոքա աներեւոյթ լինէին ի նմանէն:
44 Եւ յորժամ սկիզբն լինէր ցայգապաշ-
տամանն²¹ 22 ի նմին աւուր, եւ բարե-
պաշտ²³ արքայն²⁴ անդագար խնդրէր յԱս-
տուծոյ զգիւտ սրբոյն Գրիգորիսի եւ
տեսառնագրեալ զինքն տէրունեան խաչի
նշանաւն²⁵ յոյժ բազում աղաչանաւք²⁶
ծածուկ²⁷ սրտիւ հայցէր զառատատուրն²⁸
Աստուած:

²⁹Տեսիլ երանելւոյն Վաչագանայ³⁰

45 Եւ մինչեւ նստեալ ի գիշերապաշ-
տամանն էր, նիրհ³¹ առնոյր³² փոքրկա-
գոյն³³ զԹագաւորն. եւ եկեալ հնչին ձայ-
նի ասէր. «Զոր դու հայցես աղաչանաւք,
անդ երեւեցաւ»: 46 34 Եւ գիտացեալ ի
տեսեանն³⁵, որպէս պատմեացն, թէ³⁶ «Ես
յԱմարաս³⁷ երթամ. եւ որ անդ, ասէ, երե-
ւելոց³⁸ ումեք իցէ՞ անդ մարդոյ³⁹»: 47 Եւ
անդէն վաղվաղակի զՄանասէ՝ զիւր դրան
երէցն⁴⁰ յառաջ քան զիւր երթալն յԱմա-
րաս յղեաց⁴¹. եւ ասէ. «Զիմ տեսիլդ մի՛ ու-
մեք⁴² յայտնել». եւ հարց եթէ⁴³ յայտ-

1 w պաշտօնեայք a պաշտաւնեիւք

2 ah հասեալք

3 d քարուէն v 1 օրինակ բարուիւն

4 h փոքր գեղ

5 a գեղաւոյ g գեղ

6 bcelr եւ անդ (1 անտ) կատարէին զցայգապաշտա-
մունս (e ցայգապաշտամունս) եւ դարձեալ նոյն
Յովէլ սարկաւազ տեսանէր ի նմին տեղոյ (1 տեղ-
ւոյ) ծերագոյն ուման չորս արեղայի ձեւով. գրի-
գորիս մանկագոյն եւ ի զգեստս (ce չիք ի) սպի-
տակս ընդ նոսա. շուրջ կացեալ գտեղովն (1 տեղ-
ւովն), զոր բրել հրամայէ (bլ հրաման), առ ի յահէ
նոցա պակուցեալ անկանէր (bլ անկանիւր) յերկիր
(b չիք յերկիր) սարկաւազն եւ վերստին կանգնել (1
կանգնիլ) կամեցաւ հարցանել ինչ եւ նոքա աներե-
ւոյթն եղին եւ յամենայն իսկ աւուրսն զայգապաշ-
տաման յոյժ սրտհառուչ (1 սրտառուչ) գոյմամբ
ծածկարար լինէին աղօթք արեղային Վաչագանա (bլ
չիք Վաչագանա e Վաչագայ) վասն իրացն հաստա-
տութեան. եւ մինչ դեռ զպաշտօնն կատարէին
փոքր ինչ նիրհէր թագաւորն եւ հնչին իմն եկեալ
առ նա ասէր. զոր դու հայցես (b չիք հայցես) ա-
ղաչանաւք անդ (1 անտ) երեւեցաւ. եւ առեալ (el յա-
ռեալ) ի միտս իւր ասէ երթամք յԱմարաս, եւ որ
անդդ (1 անտդ) ասէ երեւեալ ումեք (er յումեք) իցէ
անդ (1 անտ)

7 km չիք եւ

8 adghw զայգապաշտօնս

9 km չիք եւ դարձեալ ... ի նմանէն

10 w յովելայ

11 w տեղւոյն

12 h զորս փիս արս

13 h աւագագոյն

14 d գրիգորիս

15 dw չիք եւ յոյժ ահաւորագոյնս

16 h տեսլամբ

17 d տեղովն

18 dw չիք գործադայիւք

19 adg բրելն

20 a անդի

21 km պաշտաման

22 km չիք ի նմին աւուր եւ

23 h պարեպաշ

24 h արեղայն a արք էն փիս արեղայն

25 a նշանիւն

26 a աչանաւք

27 gkm եւ ծածուկ

28 d զաստուած

29 km չիք տեսիլ ... Վաչագանայ

30 d Վաչականայ

31 ah ներհ

32 d հայցէր

33 gw փոքրագոյն

34 km չիք եւ գիտացեալ ... ումեք իցէ

35 d տեսլեան

36 a թե

37 d յամարս

38 d երեւելոյ

39 d մարդոյ

40 ag էրեցն d երեցն

41 w յայտնէր

42 adh ումեք

43 a եթե

նեա¹ ինչ ումեք իցե²: 48 ³Եւ Յովէլ⁴ ե-
րէց⁵ մի անապատական, որ առ արքային⁶
լինէր, պատմեաց, եթէ⁷ ես տեսի ի նմին
տեղւոջ, ուր Յովէլ⁸ սարկաւագի⁹ բրել
հրամայեաց, աղբիւր¹⁰ ելանէր յականէն¹¹
նրբագոյն եւ յառաջ խաղացեալ յոյժ յոր-
դագոյն¹²: 49 Եւ իմ զարմացեալ¹³ եթէ¹⁴
յառաջ չէր աղբիւր ի տեղւոջս¹⁴, արդ այս
յորդ ուստի¹⁵ ելանէ: 50 Յորժամ¹⁵ չուեալ

ի Քարուհի¹⁶ կանայք յառաջ ելանէին ի
գիւղաքաղաքէն¹⁷ Ամարասայ¹⁸: 51 Եւ¹⁹
որպէս եղեւն ասացեալ, ժամանակն գար-
նանային էր, եւ յորդուծիւն²⁰ անձրեւաց
անդադար հոսմամբ²¹ իջանէր յերկիր.
եւ²² բազմութիւն²³ սմբակակոխ ձիոցն,
յոյժ վարակոխ²⁴ գործէր²⁵ զճանապարհն:
52 Իսկ թագաւորն ասէ. «Ոչ ինչ դանդա-
ղել²⁶»: 53 Առ²⁷ ի յոյժ ցանկալի տենչա-
նացն ի վայր յերկարէն²⁸ իջանէր եւ
շրջեալ ընդ²⁹ դաս դաս եպիսկոպոսացն³⁰
եւ երիցանց՝ կարգել³¹ եւ³² յարմարա-
գոյնս³³ երթալ՝ հանդարտիկ եւ³⁴ յորդա-
գոյն³⁵ քաղցր ձայնիւ, սաղմոսանուագ եր-
գովք³⁶ բարեբանեալ³⁷ զկենարար Երրորդ-
դուծիւնն³⁸: 54 Եւ ինքն անցեալ մեծաւ
զգուշութեամբ սպասաւորէր զեսպակի³⁹ ե-
րանելեաց⁴⁰ վկայիցն Քրիստոսի. եւ ի
բազմութենէ⁴¹ ձայնիցն⁴² պաշտամանց
⁴³յայլ եւ այլ լեզուս մեծագոյն⁴⁴ չնչէր եր-

1 d յայտնել

2 d իցես

3 bcelr եւ անապատական ումն Յովել (b Յովէլ) ա-
նուն էրեց արքայի պատմէ եւ նա՝ թէ ի նոյն տեղոջ
(1 տեղւոջ) ուր սարկաւագն ետես՝ տեսի եւ ես. զի
(e չիբ գի) աղբիւր (e աղբիւր e գաղբիւր) մի ելա-
նէր նրբագոյն (e նրագոյն) յականէն (e յագանէն)
յառաջ խաղացեալ յորդագոյն լինէր, ընդ որ (1 չիբ
որ) զարմացեալ կայի, թէ բնաւ իսկ յայս միջ տե-
ղոջ (1 տեղւոջ) ոչ էր ջուր, եւ զիարդ գնայ (er գնա
bc գնա) յորդագոյնս: Եւ ի Քարուհի (1 Քարունայ)
չուեալ բանակին այնմիկ (bc յայնմիկ) յայտ ելա-
նէին ի գեղաբաղան (1 գիւղաբաղան) յԱմարաս
(el ամամարաս): Եւ որպէս ասացան սաստկա-
պէս լինէին հոսմունք անձրեւաց, զի ժամն գար-
նանային էր: Եւ սմբակակոխ լեալ նանապարհին ի
բազմութենէն (bl եւ սմբակակոխ ի բազմութենէն
լեալ նանապարհին) դժուարինս գործիւր նեպո-
ղացն: Անդ (1 անտ) ապա զինչ արասցէ քրիստո-
սասէր արքայն մանկանց եկեղեցոյ (1 եկեղեցոյ) ոչ
տայր թոյլ իջանել յերկարացն, ինքն արի եւ Բաջ
հաւատովն իջանէր յերկարէն եւ շրջեալ ի մէջ
բանակին եպիսկոպոսաց հանդարտիկ եւ ըստ
կարգի (b չիբ կարգի) հրամայէր զգնալն (b գնալն)
եւ թուէր իւր, թէ ի վերայ ծաղկանց եւ ի փափկու-
թեանց ընթանայցէ եւ ոչ ի կաւի եւ ի տղմի սպա-
սաւորէ դեսպակի (b դեսպակին) սրբոցն մեծն այն
արքայ եւ այսպէս ի բազմութենէ այլ եւ այլ լե-
զուացն եւ ձայնից ազգի ազգի հնչելոց եւ գունակ
գունակ պայծառակերպութեանցն իբրեւ ամպ (e
ամբ) լուսաւոր ծածկէր գերկիր:

4 g յովել

5 a էրէցն d երեց

6 a արբաին m արբայի

7 a եթե m թէ

8 d յովել

9 dw սարկաւագին km սարկաւագն

10 km զի աղբիւր h յաղբիւր

11 km յականէն

12 km յորդագոյն լինէր

13 a եթե

14 dh տեղւոջն

15 m եւ յորժամ

16 adhkm քարուհի w քարուհի

17 a գեաւաբաղան km գիւղաբաղան

18 km ամարաս a ամարասա

19 km եւ զի

20 a յորդուծիւն

21 w հոսմամբ

22 km չիբ եւ

23 gkm բազմութիւն

24 w վատակոխ v 1 օրինակ վատակոխ

25 km գործէին d գորգէր

26 dw դանդաղիբ

27 k եւ առ

28 h երկարէն

29 d դասս դաս k դասս (մէկ անգամ)

30 a էպիսկոպոսացն

31 km կարգէր

32 km չիբ եւ

33 d յարմարագոյն

34 h քաղցրագոյն յորդառատ

35 h չիբ յորդագոյն

36 a երգաւք dghw երգաւք

37 k քարեբանել

38 d երրորդութիւն

39 a դեսպակի

40 km չիբ երանելեաց

41 d բազմութիւն

42 km ձայնից

43 a յայդ եւ այդ h այլ եւ այլ dgh յայլ եւ յայլ

44 h հնչէ յովութեանն

կիրն. եւ ի¹ յոլովութենէ տէրունեան² խա-
չածեւ նշանացն եւ ի փողփողելոյ³ նշա-
նարձակ գունակ գունակ երանգախառն⁴
կերպարանաց⁵, եւ փայլմունք⁶ ոսկւոյ եւ
արծաթոյ եւ պատուական ականց, որ ի
բազմութիւն խաչերոյն⁷ էին⁸ կառուցեալ⁹,
իբրեւ¹⁰ զլուսաւոր¹¹ ամպ¹² ծածկեալ¹³ ու-
նէին¹⁴ գերկիր¹⁵:

55 Իսկ¹⁶ դեսպակ¹⁷ սրբոցն սպիտակա-
զգեստ¹⁸ կազմածով, սպիտակ ձիով, ոսկի
ականակապ խաչին¹⁹ 20 ի վերայ կառու-
ցեալ²¹, յոյժ²² պատուական²³ թագ խաչին
նշանարձակ ի վերայ դեսպակին²⁴ լեալ իբ-

րեւ զաստղ²⁵ պայծառագոյն լուսով, եւ²⁶
ուժգին շքեղացեալ փառաւք երթալ ի
մէջ քրիստոնէական բանակին: 56 Եւ յոր-
ժամ ի գիւղն²⁷ մտանէր սուրբ եւ աստուա-
ծասէր ժողովն, գետ փոքրագոյն անցանէր
ընդ մէջ շինին²⁸ եւ կամուրջ կազմեալ ար-
քունի²⁹ պողոտային: 57 Իսկ³⁰ արքայն
առ ի յոյժ սիրոյն, զոր³¹ առ սուրբան ու-
նէր, ոչ հաւանէր զդեսպակ³² սրբոցն³³ յայլ
ոք թողուլ, այլ ինքն թագաւորական
զգեստով³⁴ հանդերձ³⁵ իջեալ³⁶ անցանէր
ընդ գետն: 58 Եւ երթեալ ի նշանակեալ
տեղին յերկարագոյն³⁷ ծունդերութեամբ³⁸
թագաւորն³⁹ հանդերձ եպիսկոպոսաւք եւ
բազմութեամբ ժողովոյն առնէր
խնդրուածս: 59 Եւ⁴⁰ հարեալ զխորանն
արքունի ի վերայ տեղոյն⁴¹ հրամայէր
զգուշանալ մինչեւ ցվաղիւն: 60 Եւ⁴² ընդ
այն⁴³ ժամանակս եպիսկոպոս⁴⁴ ոչ կայր
յԱմարաս. եւ հարցեալ արքայի⁴⁵ 46 ցվա-

1 ah չիֆ ի

2 w խաչից եւ նշանաց d խաչաց եւ նշանաց h խա-
չածեւ նշանացն տերունեան

3 d եւ փոխփոխելոյ h փողելոյ

4 adh երազախառն gk երակախառն

5 h կերպարանացն

6 adgw ի փայլունս k փայլունք

7 h խաչերուն

8 adghw էր

9 km կառուցեալք

10 adgw որ իբրեւ h որ իբր

11 km լուսաւոր h զլուսաւոր

12 ag ամբ km ամբք

13 a ծածկեալ km կալեալ

14 adghw ունէր

15 km գերկիրն

16 bcelr այլ եւ դեսպակն նշանածեւ աստանանանչ շքե-
ղացեալ փառոք երթալ ի մէջ քրիստոսական բա-
նակին: եւ իբրեւ մերձ եղեն ի գիւղն (եւ գետ c
գետն c գետն) մտանել գետ փոքրիկ անցանէր ընդ
մէջ շինոյն եւ կամուրջ (c կամուրջ) կազմ ի վե-
րայ անյագ (b անյոգ) սիրաբորբոք վառմամբ տո-
չորեալ արքայն ի Քրիստոս եւ ի սուրբս նորա իմե-
նին կայսերակերպ զգեստին իջեալ անցանէր ընդ
ջուրն՝ ոչ թողլով զայլ ոք (l յայտք) զսպասաւորելն:
եւ երթեալ ի նշանակեալ տեղին յերկարագոյն լինի
ծնրադրութիւն ամենեցուն խնդրուածս (l
խնդրուածք)

17 ah դեսպակն dgw դեսպակս

18 a սպիտակասպեստ

19 w խաչիւ

20 km չիֆ ի վերայ կառուցեալ

21 agh կառուցելոյ

22 km եւ յոյժ

23 km նշանարձակ բագին խաչին

24 a դեսպակին

25 km աստղ d զպարզ փիւ զաստղ

26 m չիֆ եւ

27 a գետն c gkw գետն

28 h չիֆ շինին

29 km յարբունի

30 km եւ փիւ իսկ

31 adghw որ

32 a գդեսպակ

33 km յայլս փիւ յայլ ոք

34 a սգեստով dgw զգեստով km զգեստովն

35 d չիֆ իջեալ ... եւ երթալ

36 w արգելաւ փիւ իջեալ aghkm աղելուն v 2 օրինակ
աղելուն

37 a յերկարագոյն hkmw երկարագոյն

38 dghkw ծնրադրութեամբ

39 km չիֆ բագաւորն h եպիսկոպոսն փիւ բագաւորն
a եպիսկոպոսաւք m եպիսկոպոսովն

40 bcelr անդէն (l անտէն) հարեալ զխորանն արբունի
զգուշանալ մինչեւ ցվաղիւն հրամայէր (c հրա-
մայէր) ընդ այն ժամանակս եպիսկոպոս ոչ կայր
յամարաս (b ամարաս). եւ հարցեալ արքայի
զգեղջն էրեց եւ զայլս ոմանս ի ծնրոց, թէ ձեր
նշան ինչ տեսեալ է ի տեղւոյն (l տեղւոյն) թէ ոչ

41 h տեղոյն

42 m չիֆ եւ

43 adgh այնմ

44 a եպիսկոպոս

45 h չիֆ արքայի

46 k զվանացերեցն

նաց¹ երէց² գեղջն³ եւ ցայլ⁴ եւս աւագա-
նի⁵ եթէ⁶ ձեր նշան⁷ ինչ⁸ տեսեալ է ի
տեղւոյն, եթէ⁹ ոչ: 61 ¹⁰Պատմեցին նոքա,
զոր ի Յոբայ¹¹ ճգնաւորէ լուեալ էին:

ԳԼՈՒԽ¹² ԻԲ

Երանելոյն¹³ Յոբայ¹⁴ ճգնաւորի¹⁵
¹⁶Հաւատացուցանելն¹⁷ զմեծագոյնն¹⁸
¹⁹Արցախայ²⁰ գաւառն Պաղկանց²¹

1 Եւ պատմեաց վանաց երէցն²² եւ ասէ.
«Երէց մի²³ Վեկերտու²⁴ ²⁵Յոբ անուն՝

- 1 adgkmw գվանաց հ գվանց. ուղղում ենմ գվանաց
- 2 d երեցն ց էրէցն
- 3 a գեաւոյն հ գեղջն
- 4 kmw ցայլ հ այլ
- 5 km աւագանին
- 6 a եթե
- 7 w չի՞մշան ցկ գմշան
- 8 h եղեալէ փ/ս տեսալ է
- 9 a եթե km թէ
- 10 adgghkmw չի՞ պատմեցին ... լուեալ էին
- 11 abe յոբա
- 12 abchlw չի՞ գլուխ
- 13 bcehl երանելոյն
- 14 abeh յոբա
- 15 c եզմաւորին
- 16 b չի՞ հաւատացուցանելն ... պարզկանց
- 17 adhw հաւատացուցանել
- 18 c մեծագոյնն հ զմեծագոյնն
- 19 agkm արցախապաւառն
- 20 w արձախայ c արցախա
- 21 adgghkm պարսկանց d պարսկաստանաց w պարծ-
կանց v պարսկանց մյուսները պարսկաստանաց,
պարսականս պարսկանց, պարսականս
- 22 a էրէցն
- 23 km մի էր
- 24 v երկու օրինակ վերկերտու
- 25 bcefr Յոբ ոմն այր եզմաւոր եւ յոյժ առաքինի վա-
րուր կեցեալ յաշխարհի (b աշխարհի)՝ ունէր եւ ա-
ռաքելական շնորհս, որ քաղմաշան աշխատու-
թեամբ իւրով հաւատովն եւ սիրովն Քրիստոսի
զմեծագոյնն Արցախա (1 Արցախայ) աշխարհ մի
Պարզկանմ (1 Պարզկանց) կոչեցեալ դարձուցանէր
ի նամապարհէն մոլորութեան եւ ի դիւանութեան
սնտոի պաշտամանց փոխարկեալ առնէր ծանօթս
Քրիստոսի աստուածութեանն եւ անմառ խորհր-
դոյ Սրբոյ Երրորդութեանն պաշտօնատարս. սա

ճգնաւոր եւ յոյժ առաքինի վարուք կե-
ցեալ յաշխարհի, որ²⁶ ունէր եւ²⁷ առաքե-
լական շնորհս, քանզի եւ²⁸ մեծագոյն²⁹
աշխարհ³⁰ մի Արցախայ³¹ Պաղկանց³² ա-
նուն³³, դարձուցանէր ի մոլորութենէ եւ
առնէր աստուածածանալթս, անճառելի
խորհրդոյ³⁴ խորհրդակից երրորդու-
թեանն³⁵ պաշտաւնատարս: 2 Սա եկեալ
կատարէր³⁶ բազում անգամ գլխատակ
սրբոյն Գրիգորիսի եւ ասէր երկիցս եւ ե-
րիցս առաջի բազմաց, եթէ³⁷ թագաւոր Հա-
ւատացեալ յառնելոց է յաշխարհիս³⁸ Ա-
ղուանից եւ խնդիր առնէ տեղւոյս³⁹ եւ
սուրբ նշխարացս⁴⁰ Գրիգորիսի: 3 Եւ
դարձեալ այլ ոմն անապատաւոր հիւր ե-
կեալ մեզ, եւ մեր⁴¹ ընդ առաջ ելեալ՝ ըն-
կալաք զնա որպէս սովորութիւն է⁴² եղ-
բարց⁴³: 4 Եւ լուացեալ զոտս՝ ճաշակել⁴⁴
փոքրագոյն ինչ, եւ ելեալ⁴⁵ ի տեղւոյդ

- բազում անգամ եկեալ կատարէր գլխատակ
սրբոյն Գրիգորիսի եւ ասէր երիցս առաջի բազ-
մաց. թագաւոր հաւատացեալ յառնելոց է Աղուա-
նից աշխարհիս նա առնէ խնդիր տեղւոյս եւ սրբոյ
նշխարացն Գրիգորիսի: Դարձեալ այլ ոմն անա-
պատական հիւր եկեալ առ մեզ, ընկալաւ զնա որ-
պէս սովորութիւն է եղբարց եւ նա եկեալ է տեղիդ,
յայտ (or յայդ) նմշեցեալ եւ ի լոյսն
- 26 dkm չի՞ որ
- 27 h չի՞ եւ
- 28 m չի՞ եւ
- 29 km զմեծագոյնն
- 30 ց աշխարհի
- 31 a արցախա
- 32 w պարծկանց km պարսական adg պարսկականս հ
պարսականս
- 33 ց յանուն
- 34 dkmw խորհրդոց km խորհրդակիցս
- 35 d երրորդութեան
- 36 h սրբոցն բազում անգամ
- 37 a եթե
- 38 d աշխարհէս
- 39 a տեղոյս
- 40 h նշխարացն այլ ոմն
- 41 agkm ընդ յառաջ
- 42 h չի՞ է
- 43 dw եղբարցս
- 44 km ճաշակէր w ճաշակեալ հ նակեալ
- 45 agghkm եղեալ փ/ս եկեալ

յայդմ ի քուն մտեալ հանգչէր. եւ ¹յարուցեալ վաղվաղակի՝ խաչ արարեալ իւրով² իսկ ձեռամբ³ կանգնէր ի տեղւոջն⁴. եւ մեզ⁵ պատուիրէր ասելով. «Մի՛ ոք զխաչդ ի բաց հանցէ ի տեղւոյդ⁶, այլ մեծագոյն խաչ տուք հարկանել⁷ ի տեղիդ եւ այգուն⁸ եւ երեկուն⁹ աղաւթս կատարել եւ խունկ ծխել, ¹⁰զի մեծ սքանչելիս տեսանեմ ի տեղւոջն¹¹»:

⁵ Եւ այլ արեղայ ոմն ¹²հիւր եկեալ, եւ ¹³մեք ճաշ հրամայեցաք տալ. եւ մինչ նա հաց ուտէր, եւ մանուկ մի գինի տայր բաժակաւ¹⁴, եւ ¹⁵ի շինին ամբոխն¹⁶ իմն լինէր: ⁶ Եւ մեր ամենեցուն զհիւրն թողեալ մեկնակ¹⁷ ¹⁸յաղաղակն երթայաք. եւ հիւրոյն յարուցեալ զբաժակն առեալ գնայր. եւ տարեալ¹⁹ ²⁰վաճառէր²¹. եւ ²²զգինսն ա-

ռեալ ի դպրոց մտանէր եւ ուսանէր թոշակաւն²³: ⁷ Եւ տեսանէր ի տեսլեանն²⁴ բաժակագողն՝ այր²⁵ մի եպիսկոպոս նստեալ աթոռով առ խաչին, զոր անապատաւորն կանգնեաց՝ սպիտակագլգեստ²⁶ հանդերձիւ եւ յոյժ ահաւորագոյն²⁷ տեսեամբ եւ զինքն մերկ²⁸ կապեալ՝ ²⁹տանջել³⁰ հրամայէր ի վերայ սրբոյ գերեզմանին: ⁸ Եւ յարուցեալ ցուցանէր ³¹զմարմինն³² բազմաց, զի ³³կապուտակացեալ էր³⁴ հարուածովք³⁵ ահագին³⁶ տանջանացն: ⁹ Եւ այնպէս աւր ըստ աւրէ հրամայէր տանջել, եւ նո-

1 bcelr գարթուցեալ իսկ եւ իսկ առնէր խաչ եւ դնէր ի տեղւոյդ (c տեղոյդ) եւ պատուէր տայր մի ումբ առնուլ գիւսչն, այլ մեծագոյն եւս կանգնել խաչ: Եւ այգուն եւ իրիկունն (1 երեկունն) անխափան կատարել զաղօթս խնկարկութեամբ, զի մեծապէս սխալեցին տեսանեմ յայսմ տեղոջս (1 տեղւոյն): Այլ ոմն արեղայի կերպիւ եկեալ՝ ընկալաւ ի մէջ որպէս գերկիւղած (c գերկիւղած) ոմ ի ժամ (b ժամուն) ուտելեացն մանուկ մի գինի մատուցանէր բաժակաւ եւ ելեալ (b1 լեալ) ամբոխ իմն արտաքոյ, թողեալ մեր գնա միայն ընթացաք ի տես. իսկ նա առեալ զբաժակն

2 d իւրովի

3 adgh չիբ ձեռամբ

4 km տեղւոյդ h տեղոյն

5 gkm չիբ մեզ

6 h զիս աշտի ի բաց հանիցէ ի տեղոյդ km չիբ ի տեղւոյդ

7 km արկանել

8 h ագուն

9 hm երեկուն w յերեկոյն

10 h զմեծամեծ փիս զի մեծ

11 w տեղդ adg տեղւոյդ h ի տեղոյդ

12 v 2 օրինակ զհետ եկեալ

13 km չիբ եւ

14 adgw բաժակով h բակով

15 m չիբ եւ

16 d ամբոխի h ամբոխումն

17 d մեկնաք gkm միայնակ

18 h յաղակն երթայք

19 km չիբ տարեալ

20 bcelr գնաց ծածկաբար. երթեալ վաճառէր եւ զգինսն առեալ մտանէր ի դպրոց, ուսանէր թոշակովն: Եւ տեսանէր գողն այն նստեալ եպիսկոպոս մի առ խաչին, զոր անապատաւորն էր (b չիբ էր) կանգնեալ ահագին տեսլեամբ եւ գնա մերկ կապեալ ի վերայ գերեզմանի սրբոյն տանջել հրամայէր: Ուստի յարուցեալ ցուցանէր զմարմինն իւր բազմաց, զի կապուտակեալ էր յահագին (cer ահագին) տանջանացն: Եւ այսպէս օրըստօրէ (cer օրստօրէ) բազմապատիկս տանջեալ՝ նենգախոհն այն ապաստանի ի սուրբ քաղաքն Երուսաղէմ գտանել բոյժս տանջահաց (1 տանջանացն): Եւ անդ առաւելագոյնս եւս տանջեալ՝ նոյն գունակ ի նմին տեղոջս (1 տեղւոյն), զինքն տեսանէր (1 տեսանէր) լսելով եւ ձայն զայս, թէ չիբ հնար քեզ գերծանել (1 գերծանիլ) ի պատուհասէդ, եթե ոչ երթեալ խոստովանեսցիս ի տեղոյն (1 տեղւոյն), ուստի զբաժակն գողացար: Անդի (1 անտի) յարուցեալ այրն այն առնոյր զգինս (1 զգին) բաժակին յերուսաղէմ: Եկեալ մտանէ (1 չիբ մտանէ) յԱմարաս: Եւ եկեալ յեկեղեցին կոչեաց առ ինքն զվանաց Էրեցն՝ սկսանէր լալով խոստովանել (1 խոստովանիլ) զիրան:

21 m վաճառեալ

22 k չիբ եւ

23 h թոշակաւն

24 dkw տեսլեան

25 kmw զայր

26 a սպիտակագեստ

27 h ահաւորացոյն

28 gkm չիբ մերկ

29 h տանջէր փիս տանջել հրամայէր

30 agkm տանջեալ

31 hkm բազմաց զմարմինն

32 agh զմարմինսն

33 h կապուտակ էին

34 a եին dkw էին

35 aw հարուածով

36 adgw յահագին

րա ի բռնութենէ՝¹ տանջանացն ապաստանի՝² ի սուրբ քաղաքն Երուսաղէմ՝ խնդրելով զբոյժ տանջանացն:

10 Եւ³ տեսանէր դարձեալ անդ⁴ ի տեղ-
ւոջն զնոյն եպիսկոպոսն⁵ դժնդակագոյն⁶
եւս հարկանել հրամայէր եւ ասէր. «Ձիք
հնար բուծել⁷ քեզ ի տանջանացդ, եթէ⁸ ոչ
երթեալ խոստովանեսցիս ի նմին տեղւոյ,
ուստի զբաժակն գողացար»: 11 Եւ յա-
րուցեալ արեղայն⁹ առնոյր¹⁰ զգինս բաժա-
կին եւ գնացեալ յերուսաղէմէ՝ գայր յԱ-
մարաս: 12 Եւ մտեալ յեկեղեցին¹¹ կոչէր
առ ինքն զվանաց երէցն¹², սկսանէր լալով
խոստովանել զիրսն: 13 Եւ բազում¹³ ա-
ղաչանաւք տուեալ զգինս բաժակին¹⁴ եւ
եկեալ ցուցանէր զտեղին, ուր խաչն կայր:
14 «Այդը¹⁵ եպիսկոպոս¹⁶ նստէր, ասէ, լու-
սաւոր զգեստու եւ ահաւոր կերպարա-

նաւք»: 15 Եւ¹⁹ զտեղին ցուցեալ զգերեզ-
մանին²⁰, եթէ²¹ 22 այդը հրամայէր զիս հար-
կանել: 16 Եւ ընկալեալ զառողջութիւն
տանջանացն²³ գնայր²⁴ խաղաղութեամբ:
17 Եւ բազումք ի գիւղս²⁵, ասեն²⁶, որ²⁷ ա-
նորդիք²⁸ 29 լեալ են եւ եկեալ ուխտեալ եւ
հող առեալ ի տեղւոյս³⁰ որդեծնութեան³¹
զաւակի հասին³². եւ ամենայն ջերմութե³³
եւ ախտաժէտք³⁴ հող առեալ՝ վաղվաղակի
ընդունէին³⁵ զառողջութիւն³⁶ անձանց իւ-
րեանց: 18 Եւ³⁷ մինչ դեռ զայս ամենայն
նշանագործութիւնս³⁸ 39 պատմէին⁴⁰ առաջի
արքային, 41 լսելի լինէր նմա:

1 d բռնութեան
2 adghkm ապաստանել
3 km բայց փխ եւ
4 km չի՞ր ի տեղւոյն
5 a եպիսկոպոսն
6 km զի դժնդակագոյն
7 w բուծիլ
8 a եթե
9 agh արեղէն
10 a առնոյն
11 a յեկեղեցին
12 gkm կոչէր զվանաց երէցն (k զվանացերէցն) առ
ինքն
13 ag երէցն
14 bcefr եւ սաստիկ աղաչեալ (1 աղաչել) առնուլ զգին
զգինս (1 զգինս) բաժակին. եւ պատմէր, զոր ինչ
կրեալ էր պատիժս եւ գտեղի տանջանացն (1 տան-
ջանաց), ուր խաչն եւ գերեզմանն կայր ցուցանէր,
եւ ինքն գնայր բժշկեալ: Իսկ ի բազում գիւղս (1
գիւղս b գեօղս) անդիորդին ուխտաւորեալք գային
եւ հող ի տեղւոյն առեալ որդեծնութեան (1 որ-
դեծնութեան) հանդիպէին, եւ բազում ջերմութեւ
ախտաժէտք ի նոյն տեղոյս (1 տեղւոյս b տեղոյ) ի
ձեռն հոգոյս միայն (b միայն) ընդունէին զառող-
ջութիւն: եւ մինչ դեռ զայս ամենայն պատմէին ա-
ռաջի արքային, լսելի լինէր նմա:
15 km աղաչանով խնդրէր առնուլ զգինս
16 w չի՞ր բաժակին
17 w եթե այդը
18 a եպիսկոպոս

19 k չի՞ր եւ
20 w գերեզմանին
21 a եթե
22 gkm այդը զիս հարկանել հրամայէր
23 d տանջանաց
24 d գայր
25 a գիւղս d gkw գեօղս
26 d ասէին
27 g որք մ թէ որք k թէ որ
28 k անորդի
29 a լինել են
30 a տեղոյս d տեղւոյն
31 m որդեծնութեամբ
32 a հասեան հե հասան
33 d գերիմաստ փխ ջերմութե
34 h չի՞ր ախտաժէտք
35 a ընդունին
36 adhw չի՞ր անձանց իւրեանց
37 km մինչ փխ մինչ դեռ
38 km նշանագործութիւն
39 km պատմէին առաջի արքային ի սոյն խորհուրդ
եւ h պատմէի արքային
40 a պատմին
41 adghkmw չի՞ր լսելի լինէր նմա

ԳԼՈՒԽ¹ ԻԳ

²Ի սոյն խորհուրդ տեսիլ մի եւ³
 Խոնկորիկայ⁴ ⁵պոռնկորդույն⁶
 Եսվաղենայ⁷ արքային Աղուանից⁸, ⁹որ էր
 կարգեալ կողմնապահ. եւ¹⁰ պատմէ
 արքայի¹¹

1 Այրն այն Խոնկորիկ անուն¹², ¹³որում
¹⁴ի Յրի երանելին Զաքարիաս¹⁵ եւ սուրբն
 Պանդալիոն¹⁶ ¹⁷յայտնեցան, ի հասարակ ա-
 լուր¹⁸ ի քուն կայր եւ տեսանէր ի տես-
 լեան¹⁹ ²⁰եաւթն²¹ այր յեկեղեցւոյն՝ սպի-
 տակ, պճղնաւոր²² պարեգաւտիւք²³ ²⁴եւ
 խաւսեալ²⁵ առն ընդ արեղայսն՝ ասէ.
 «Աւրհնեալ արք, յորժամ դուք աստ էք,

ընդէ՞ր ոչ ցուցանէք զտեղի²⁶ նշխարաց
 սրբոյն Գրիգորիսի. զի ոմանք ասեն, եթէ²⁷
 աստ է, եւ ոմանք՝ ²⁸եթէ անդ. եւ մեք յաշ-
 խատութեան²⁹ եւ ի բազում հոգս եմք»:
 2 Պատասխանի ետուն ամենեքեան³⁰ եւ
 ասեն. «³¹Նշան ինչ ո՞չ³² տեսեր». նորա
 պատասխանեալ՝ ոչ: 3 Եւ մի յեաւ-
 թանցն³³ առաջնորդեալ առնն եւ ասէ. «Եկ
 զկնի իմ, եւ ցուցից քեզ զնշանակեալ տե-
 ղին». եւ³⁴ տարեալ³⁵ ի տեղին, զոր ցու-
 ցեալն էր յառաջ. եւ տեսանէին³⁶, զի եր-
 կիրն պատառէր³⁷ եւ ընդ պատառուած
 ճրագ³⁸ լուցեալ էր եւ երեւէր³⁹. եւ բոց
 ճրագին յերկուս⁴⁰ բաժանեալ բուրհն ի
 վեր: 4 Եւ ասէր⁴¹ ցարեղայն, որ զնշանն
 ցուցանէր⁴², թէ երթամ, պատմեմ արքայի
 զնշանդ, զոր ցուցեր ինձ: 5 Եւ նա ասէ.
 «Ե՛րթ եւ պատմեա՛ւ»: 6 Եւ գայր այրն առ
 արքունիսն եւ թուէր, եթէ⁴³ արքայ ի քուն
 իցէ, եւ ինքն չիշխէր զարթուցանել:

1 abcehlw չիֆ գլուխ

2 km չիֆ ի սոյն խորհուրդ

3 km չիֆ եւ

4 a խոնկորիկա bceI խոնկորիկ

5 b չիֆ պառնկորդույն ... աղուանից

6 l պոռնկորդի ce պոռնկորդի

7 a եսվաղենայ km եսուաղենայ cl եսվաղենայ որդի

8 cel չիֆ աղուանից

9 bel չիֆ որ ... արքայի

10 cl չիֆ եւ

11 dkm արքային

12 g յանուն

13 bceI որդի ի ցրի յայտնեցան զաբարիա սուրբ եւ
 պանդալիոն կայր ի քուն ի հասարակ աւուրն (1 ա-
 լուր) եւ տեսանէր յանուրջս, զի արք եթն սպի-
 տակագգեստի կային առ դրան եկեղեցոյն (1 եկե-
 ղեցոյն)

14 gkm չիֆ ի ցրի

15 kmw զաբարիա h զաբարիայս

16 h պանտալիոն

17 gkm յայտնեցան ի ցոի

18 h աւուրս եւ

19 m տեսանցն

20 w եթ երթայր փիս եթն այր d եւ երթայր

21 a եթն

22 adgh պանաւոր m պնդանաւոր

23 a պարեգաւտիւք

24 bceI եւ հարցեալ (b ի հարցանել) ցնոսա օրհնեալ
 (1 օրհնեալ) դուք արք (b այր) ընդէր ոչ ցուցանէր
 զտեղի մշխարաց սրբոյն գրիգորիսի, զի ի մեծի
 մեզան կա (1 կայ) արքա (1 արքայ) եւ ամենայն ժո-
 ղովն եւ ոչ գիտեմք զստոյգն. ետուն պատասխանի
 միարան եւ ասն

25 km խօսեցեալ

26 km գտեղին

27 a եթն m թէ

28 a եթն յապաշխարութեանս եւ իմ բազում

29 w յաշխատութիւնս

30 a ամենեքեան

31 bceI մշան ինչ ոչ տեսաներ եւ ասէր ոչ եւ մի յեթ-
 անցն առաջնորդ լեալ առնն անէ զմա ի տեղի մի,
 որ երկիրն էր պատառեալ եւ մրագ լուցեալ էր եւ
 էր ի մերփուստ եւ բոց մրագին յերկուս բաժանիւր
 եւ ասէր ցայրն, որ գտեղին եցոյց. երթամ պատ-
 մեմ արքայի, զոր տեսիդ: եւ նա ասէ. եթ պատ-
 մեա, եւ եկեալ մորա ի պալատն արքունի, թուէր
 թէ ի քուն կա (1 կայ) արքա (1 արքայ) եւ նա ոչ իշ-
 խեր զարթուցանել. անդէն (1 անտէն) հարցանէր
 զնոյն այն այր

32 w չիֆ ոչ km թէ ոչ

33 h եթեանցն

34 km չիֆ եւ

35 km տարաւ զիս

36 a տեսանելի h տեսանէին

37 ad պատռուած gkm պատառուածն

38 km լուցեալ երեւէր

39 a էրեւէր

40 a յերկուց h երկուց

41 km ասէ

42 d ցուցանէր

43 a եթն km թէ

7 Եւ անդրէն դարձեալ¹ առ այրն, ասէ. «Արքայ ի քուն էր, եւ ոչ իշխեցի³ զարթոցանել»: 8 Մինչեւ⁴ անդրէն դառնայր այրն, երկիրն նոյն⁵ պատառեալ կայր, եւ⁶ ճրագն լուցեալ, եւ արեղայն առնթեր կայր⁷ ի տեղւոյն: 9 Եւ ասէր⁸ արեղայն ցայրն. «Յորժամ զարթնու⁹ արքայն, զոր տեսերդ, պատմեսձի՛ր նմա»: 10 Եւ կամեցաւ ոտամբն զպատառուածն¹⁰ ծածկել¹¹ եւ զլոյսն¹² արգելուլ: 11 Եւ խոնկորիկայ բռնու¹³ հարեալ արգելոյր, եթէ¹⁴ մի՛ առնէր զայդ, մինչեւ արքայն եւս տեսցէ: 12 Եւ նորա չառեալ եւս¹⁵ յանձն՝ ոտամբ հարեալ զտեղին՝ անյայտ արարեալ¹⁶ զպատառուածն¹⁷, ասէ¹⁸. «Արքայ¹⁹ յորժամ

զարթիցէ²⁰, պատմեսձի՛ր զնշանդ, զոր տեսերդ²¹»: 13 Եւ զարթուցեալ ի քնոյ²² եկն պատմեաց զայս ամենայն արքայի²³: 14 Եւ²⁴ ցայդն²⁵ բոլոր²⁶ ամենայն բազմութիւն ժողովելոցն անդադար²⁷ խնդրուածս²⁸ եւ պաղատանս մատուցանէին առ Աստուած՝ տուողին ամենայն բարութեանցն²⁹: 15 Իսկ ի³⁰ վաղիւ անդր յորժամ³¹ զառաւաւտուն³² կատարէին³³ զպաշտաւն³⁴ եկեալ³⁵ միաբանութեամբ ամենեքեան³⁶ ի տեղի նշանաւոր խաչին. եւ³⁸ զխորանն³⁹ արքունի ի վերայ տեղւոյն հարեալ. եւ շուրջ զխորանաւն բէժ⁴⁰ ամենայն⁴¹ բացագոյն, եւ արտաքոյ բէժին ամենայն⁴² ժողով եպիսկոպոսացն⁴³ զասք դասք իւրաքանչիւր աշակերտաւք⁴⁵ շուրջ կացեալ զբէժովն⁴⁶, սարկաւազապետացն⁴⁷ խաչ ի ձեռս, եւ⁴⁸ երիցանցն⁴⁹ Աւետար

1 km առ արեղայն ասէր հ առ այն

2 bcelr թէ ի քուն կա (b1 կայ) արքա (1 արքայ) եւ ոչ կամեցաւ (կամեցայ) ազդել մմա: եւ երկիրն կայր եւս պատռուածն եւ ճրագն (ե ճրագ) բուրէր յերկուս եւ այրն այն ասէ. յորժամ զարթիցէ արքա (1 արքայ), ասասցիր եւ իմն ստամբն (ե ոտամբ) զպատռուածն կամեցաւ ծածկել եւ արգելուլ զլոյսն, յայնժամ բուռն հարեալ խոնկորիկա (1 խոնկորիկայ ե խոչկորիկա) արգելոյր եւ ասէր (1 ասէ). մի առնէր մինչեւ արքա (1 արքայ) տեսցէ: եւ ոչ հաւանեալ առն (1 առնն անյայտեաց գտնդին եւ ասէ. դու պատմեսցես արքայի եւ զարթուցեալ ի քնոյն եկն պատմեաց զայս առաջի արքայի եւ յայնժամ զիշերի յերկորեա (1 յերեկորեայ ե յերեկորեայ) հսկումն լեալ ընդ այգանայն ամենայն ժողովն եկեալ ի տեղին երիցս ծունր կրկնեալ կնքէին գտնդին նշանաւ խաչին եւ այն ամենայն վայելչականն

3 a իշխացի gkm կարացի

4 km եւ մինչ

5 gkm չի՛ր նոյն

6 m չի՛ր եւ

7 km կացեալ

8 km ասէ

9 km զարթնուցու

10 adg զպատռուածն

11 ad ծածկեալ

12 d զլուսն

13 dv երկուս բուռն

14 a եթէ km թէ

15 km չի՛ր եւս

16 km արար

17 adg զպատռուածն

18 km եւ ասէ

19 d արքայն

20 dw զարթիցի g զարթիցի hm զարթիցէ

21 km տեսեր

22 dw քնոյն

23 gkm արքային

24 km վասն որոյ փիս եւ

25 d ի ցայգ k զցայգն

26 adghw ժողովելոցն հանդերձ ամենայն բազմութեամբ (d բազմութեամբ ամենայնիւ) անդադար

27 g զխնդրուածս եւ զպաղատանս

28 adlw խնդրուած

29 d բարեաց km բարութեան

30 g h չի՛ր ի

31 m չի՛ր յորժամ

32 d կատարէին զառաւտուն

33 h զառաւտուն

34 a կատարեին

35 adhw զպաշտունս

36 m եւ եկեալ

37 a ամենեկեան

38 m չի՛ր եւ

39 a զխորանովն h զխորանով

40 agkmw բէժին

41 km ածին

42 km չի՛ր ամենայն

43 a էպիսկոպոսացն

44 km դաս դաս

45 h աշակերտոփն

46 dgkkmw բէժովն

47 dgkm սարկաւազացն

48 m չի՛ր եւ

49 km երիցանց

ընդհանուր ի գիրքս, եւ պաշտանէիցն² բուր-
վառ³ ի ձեռս զանազանութեան⁴ խունկս
ծխել⁵. եւ⁶ միաբանութեամբ⁷ բարբառե-
լոյն⁸, սաղմոսելոյն եւ բարեբանելոյն
զանճառելի երրորդութիւնն⁹ հնչէր եր-
կիրն:

16 Իսկ առաքինասէր թագաւորն հոլա-
նեալ¹⁰ եւ բազ¹¹ ի ձեռն առեալ՝ քաջաբար
առնէր զբրաճն: 17 Եւ բարեսէր եւ¹² յոյժ
հաւատացեալ թագուհին զխինձ¹³ մատու-
ցեալ թագաւորական զգեստով¹⁴ ի հողոյն
կրէր փութապէս: 18 Յայնժամ եպիսկոպո-
սունք¹⁵ եւ երիցունք, եւ նախարարք, եւ
կանայք նախարարացն¹⁶ իւրաքանչիւր
զգեստով մեծաւ փափագանաւք¹⁷ կրէին¹⁸
ի դուրս զհող բրաճին¹⁹. 20 Բայց²¹ սխալեալ

առ կողմամբն²² առնէին²³ զբրաճն. իսկ²⁵
երանելոյն²⁶ նշխարքն²⁷ յարեւելս կոյս
մնայր:

19 Յայնժամ յոյժ տրտմութիւն կալաւ
զթագաւորն եւ զամենայն ժողովս բանա-
կին, մինչեւ նստէր ստրջացեալ²⁸ թագա-
ւորն ի մեծագոյն հոգս. եւ²⁹ ապա³⁰ քաջա-
բելեալ արքային³¹ ճշմարիտ հաւատով ա-
սէր. «Անսխալ լինի բան ամենակեցոյցն³²
Աստուծոյ՝³³ երկուց եւ երից ժողովելոց
յանուն կենարարին վաղվաղակի գտանել
զխնդիր բարւոյն»: 20 Իսկ այսչափ բազ-
մութիւն ժողովելոցս յամենասուրբ³⁴ ա-
նուն³⁵ բոլորեցուն Աստուծոյ՝ հաստատեալ
գիտեմ, զի ոչ անփոյթ արարեալ մերժեսցէ
զմեզ ամաւթով»: 21 Եւ հրամայեալ³⁶ այ-
նուհետեւ³⁷ զսուրբ³⁸ Զաքարիա³⁹ եւ զամե-

1 km աւետարան

2 km պաշտօնէից

3 a բուրուառս km բուրվառս h բուրուվառս

4 km զանազանութեամբ

5 k m ածել փխ ծխել

6 km առ միաբանութեամբ սաղմոսելոյն

7 w ի միաբանութեմէ

8 g առ փխ բարբառելոյն dw չիբ բարբառելոյն ah ա-
ռոյն ուղղում ենք բարբառելոյն

9 ag երրորդութեանն d երրորդութեան

10 ak հոլմեալ

11 g գրահ

12 gkm մաւել փխ եւ

13 d գլխեմ

14 m զգեստով

15 a էպիսկոպոսունք

16 m նախարարաց k մոցա փխ նախարարացն

17 m կրէին դուրս կրէին գիտել

18 a կրէին

19 km չիբ բրաճին dgh դրանցն ah դրացն

20 bcelr եւ յայնժամ խորագոյնս փորեալ սխալէին ի
կողմն հիւսիսոյ (եւ հիւսիսոյ) եւ նշխարքն յարե-
ւելս կոյս մնայր: եւ ի մեծի տրտմութեան լեալ ար-
բայն եւ ամենայն ժողովուրդն, մինչեւ մատեալ
ստրջացեալ թագաւորին ամենայն ժողովս (եւ ժո-
ղովովն) ի մեծամեծ հոգս: եւ ապա քաջաբելեալ
արքայ նշմարիտ հաւատով ասէ. անսխալ լինել (1
լինիլ) ամենակալ Աստուծոյ բանի յերկուց եւ յե-
րից ժողովոց ի նորա անուն վաղվաղակի գտանել
զխնդիրքն բոլր թէ այսչափ ժողովելոցս ի բոլորե-
ցունցն Աստուծոյ անուն: Հաստատեալ գիտեմ, որ
ոչ անփոյթ արարեալ մերժեսցէ (1 չիբ մերժեսցէ)
զմեզ ամաւթով: Յայնժամ հրամայեալ զսուրբսն, որ
զկնի էր բերեալ՝ դնել առաջի բրաճին եւ յարեւելս
կոյս սկսան զբրաճն առնել: Պատահեցին ցանկա-

ցելումն (cer ցանկացելուն) գանձի: եւ յաւերժ
լցեալ հրեւումնով արբա (1 արբայ) եւ որք ընդ մմա ի
խորանն անդր (1 անտր):

21 adgw չիբ բայց

22 gkm կողմամբ

23 abcelr որ ինչ արբունեացն էր անդ (1 անտ) կազմ
կայր եւ միաբանական (եւ ի միաբանական) բար-
բառոյն եւ յերկուց հնչէր յերկիրն (եւ երկիրն). իսկ
առաջինսէր թագաւորն հոլմեալ առնոյր բաի ի
ձեռն եւ քաջապէս առնէր զբրաճն եւ իմքն եւ իմքն
բարեւելն թագուհին թագաւորական զգեստովն
(եւ թագաւորական զգեստովն թագուհին) ի հողոյն
(1 հողոյն) փութապէս պելէր: Ընդ որս եւ եպիսկո-
պոսն եւ կանայք նախարարացն իւրաքանչիւր
զգեստով մեծաւ յոժարութեամբ կրէին գիտել բրա-
ճին:

24 a առնեին

25 km եւ փխ իսկ

26 h երանելոյն

27 km նշխարք

28 ah ստրջացեալ փխ ստրջացեալ

29 m բայց փխ եւ

30 g ապա

31 km չիբ արբային

32 d ամենակեցոյց km ամենակեցոյցին

33 gkm յերկուց եւ յերից

• S' - W - Ժ - Ժ 20

34 km չիբ յամենասուրբ

35 km յանուն

36 km հրամայեաց

37 km չիբ պնուհետեւ

38 gkm զսուրբն

39 d զաւարիայ

նասուրբն¹ Պանդալիոն², զմեծ եւ³ զյոյժ հռչակելին Գրիգորիոս⁴ եւ զՀռիփսիմեայ⁵ Գայիանեաւ հանդերձ բերել եւ դնել⁶ առաջ⁷ բրածին: 22 Վաղվաղակի առեալ առն միոյ զբաճն՝ թողոյր զառաջի⁸ բրածին եւ սկսանէր զկողմանէ⁹ յարեւելս դիմաւ¹⁰. եւ պատահէր ամենասուրբ¹¹ գերեզմանին¹² երանելոյն¹³. յոյժ¹⁴ խնդալից եղեալ թագաւորն եւ ամենեքեան¹⁵, որ¹⁶ էին¹⁷ ի խորանին¹⁸:

23 Եւ¹⁹ 20 ազդուժն լինէր²¹ բազմութեան ժողովոյն գիւտ²² նշխարաց սրբոյն. 23 եւ գիմեալ ամենայն բազմութիւնն²⁴ ի նշխարս²⁵ սրբոյն՝ առ ոտս²⁶ կամէին հարկանել²⁷ զբէժն եւ զխորանն, մինչեւ արտաքս²⁸ ելանել²⁹ թագաւորին եւ հազիւ

ուրեմն դադարեցուցանել³⁰ զգիմեալսն: 24 Իսկ ի բանալ գերեզմանին եւ յերեւել³¹ նշխարացն՝ անընդելական³² իմն³³ բուրել³⁴ 35 հոտ անուշից, մինչեւ ամենեքեան³⁶ ի թմրութիւն³⁷ լեալ³⁸ ժամս բազումս՝ ծածկելով³⁹ զյոյզիցն⁴⁰ խնկարկութեանցն⁴¹ հոտ⁴²: 25 Ընդ որ յոյժ հիացեալ արքայ⁴³ եւ ամենայն որ⁴⁴ ընդ նմա միաբան տային փառս տուողին այնպիսի ահաւոր բարեաց: 26 Ապա⁴⁵ նստէր առ գերեզմանի սրբոյն թագաւորն ի⁴⁶ վերայ երկրի⁴⁷ եւ ի զանազան պատուեալ⁴⁸ սպասուց⁴⁹ արքունի հրամայէր⁵⁰ բերել. եւ եղեալ⁵¹ սապատ⁵² ի վերայ ինքեան⁵³ ծնկացն⁵⁴ յոյժ երկիւղիւ սպասէր⁵⁵: 27 Եւ երիցունքն հանելով զնշխարս⁵⁶ հաւաքէին⁵⁷ 58 ի վեր ի սապատն, 59 զոր թագաւորն ունէր ի գիրկս⁶⁰

1 km չի՞ր գամնասուրբն

2 k զպանդալէոն m զպանտալէոն w պանտալեոն

3 m չի՞ր գմնծ եւ

4 km գրիգորիս

5 a զհոռիփսիմայ kmw զհոռիփսիմէ հ զհոռիփսիմեա

6 kmvw զառաջին բրածն

7 d առաջի

8 g զառաջին հ առաջի

9 h զկողմէ

10 gkm դիմել

11 km չի՞ր ամնասուրբ

12 gk գերեզմանի

13 h երանելոյն

14 km ապա յոյժ

15 a ամենեւեան

16 km որք

17 h եւ a եին

18 d խորանի

19 km չի՞ր եւ

20 bcelr ազդումն լինէր բազմութեան ամնայնի դիւտ նշխարացն եւ առհասարակ դիմեալ ամբոխին առ կուռն կամէին հարկանել գրեմն (bլ գրէմն) եւ զխորանն մինչեւ արտաքս ելանել թագաւորին եւ հազիւ ուրեմն հանդատեցուցանել զդիմեալսն

21 km առնէին փիւ լինէր

22 km զգիւտ

23 d չի՞ր եւ դիմեալ ... սրբոյն

24 k բազմութեան m բազմութեանն

25 km առ ի նշխարսն

26 d ոտն

27 a հարկանելն

28 g յարտաքս

29 dw ելանէր

30 w դադարեցուցանէր

31 w յերեւիլ h երեւելն

32 d ընտելական

33 h բուրեալ անուշից հոտ

34 r բուրել glw բուրեալ cekm բուրէր

35 adgw անուշից հոտ

36 km ամնեցուն

37 kw բմրութեան b թմրութիւն

38 h չի՞ր լեալ

39 v թշկելով փիւ ծածկելով

40 gkm զյոյզիցն

41 a խնկարկութեանցն c խընկարկութեանցն dv խանգարկ

42 d houn km զհոտ

43 bcr արքա

44 gkm որք

45 adghrw չի՞ր ապա

46 adghw չի՞ր ի

47 bl յերկրի

48 km պատուելի

49 bcelr սպասուցն (c սըպասուցն)

50 a հրամաէր

51 cr եղեալն

52 bcelr զսապատն

53 b չի՞ր ինքեան

54 abdgkmr ծնկացն c ծընկացն h ծնկացն

55 bcelr սպասաւորէր սրբոյն

56 bcelr զնշխարսն

57 a հաւաքին

58 c չի՞ր ի վեր bcelr ի սապատն ի վեր

59 b գոր ունէր թագաւորն km չի՞ր գոր ... ունէր

60 bcelr ընդ գիրկս

իւր¹: 28 ²Եւ գտեալ շիշս³ երկուս ապակիս
առ նոյն նշխարացն⁴. Ի⁵ միում⁶ կայր յա-
րենէ⁷ Զաքարիայ⁸ եւ ի միում⁹ ի¹⁰ նշխա-
րաց սրբոյն¹¹ Պանդալիոնի¹²: 29 Եւ առեալ
զամենն¹³ ի դուրս՝ ողջունէին¹⁴ ամենայն
բազմութիւնն¹⁵ մինչեւ ցերեկոյ¹⁶. Եւ
կնքեալ արքունի մատանեաւն¹⁷ Հրամա-
յէր¹⁸ մեծաւ¹⁹ զգուշութեամբ պահել մին-
չեւ ցառաւաւտն: 30 Եւ²⁰ գտանէին²¹ ա-
պակի մի²² զերեզմանին նորին²³ Գրիգո-
րիսի ըմպելի²⁴, զոր առեալ²⁵ գոհանայր
արքայն²⁶ զԱստուծոյ ամենակալէ²⁷ 28 Բա-
րեաց տուեցելումն իւր:

31 Եւ²⁹ ի վաղիւ³⁰ անդր Հրամայեաց
զիւր իսկ վառն արկանել ի վերայ երկրին
եւ ոսկեղէն³¹ մաղզմայս³² բերեալ³³ անոյշ³⁴

գինւով³⁵ զնշխարսն Հրամայէր³⁶ լուանալ
եւ յարեւացուցանել ի վերայ ստորար-
կեալ³⁷ վառին:

32 Անդ³⁸ ուրեմն գողացեալ արեղայի
միոյ³⁹ ի⁴⁰ նշխարացն, որ էր յԱմարասայ⁴¹
վանիցն⁴²: 33 Եւ եկեալ Գրիգորիսի⁴³ ի
տեսլեան⁴⁴ մեծավայելուչ փառաւք, ⁴⁵ ու-
մեմն⁴⁶ երեւեալ ասաց զանուն արեղային
եւ զգողանալն⁴⁷, զոր Հարցեալ⁴⁸ արքա-
յին⁴⁹, խոստովանեալ⁵⁰ երեւ⁵¹, ⁵² առաջի նո-
րա զխորեալ մասն: 34 Եւ տրտնջեալ⁵³
առն միոյ ի քարակրացն⁵⁴ սկսաւ Հայհո-
յել զնահատակն Քրիստոսի զԳրիգորիս⁵⁵,
ասէր⁵⁶. «Մեզ նեռն ընտրեցաւ⁵⁷ Գրիգո-
րիսն⁵⁸ այն»: 35 Եւ իսկոյն Հասեալ նմա
⁵⁹ պատուհաս յԱստուծոյ, զգետնեալ յեր-
կիր⁶⁰, դառնայր⁶¹ երեսքն⁶² յետս, եւ այն-

- 1 km չիֆ իւր
- 2 km եւ գտին եւս
- 3 g գշիշս
- 4 dw նշխարաց սրբոյն aghkm նշխարաց
- 5 h եւ փիս ի
- 6 bcr միումն
- 7 bl յարենէն
- 8 bchm զաբարիս
- 9 ahw միումն
- 10 c չիֆ ի
- 11 bcelr չիֆ սրբոյն
- 12 r պանդալիոնի w պանտալիոնի bcel պանդալիոնի
a պանտալիոնի h պանդալիոնի
- 13 klm զամենն
- 14 a ողջոյնն km ողջունէր
- 15 d բազմութեան k բազմութիւն
- 16 k յերեկոյ
- 17 celrw մատանեաւ b մատանով
- 18 cr հրամայէր
- 19 d մեծ
- 20 bcelr չիֆ եւ
- 21 a գտաննին
- 22 adghkmw չիֆ ի գերեզմանին
- 23 bcelr նորոյն
- 24 d ըմպելի
- 25 ce առաւել փիս առեալ
- 26 m արքայ
- 27 bl ամենայաջողակ cer ամենայաջող adg ամենակալ
d ամենակ
- 28 km չիֆ բարեաց ... իւր
- 29 km իսկ փիս եւ
- 30 ce վաղիւն bcelr զվաղն
- 31 cr ոսկեղենն

- 32 w մաղզմայս bcelr մաղզմայս aghkm մողզմայս
d մողմողայս
- 33 bcelr բերելեւ
- 34 b անուշ
- 35 ahr գինով
- 36 cr հրամայէր
- 37 a ըստորարկեալ
- 38 l անտ
- 39 abcdeghlwr չիֆ միոյ
- 40 h եւ փիս ի
- 41 acr յամարասա
- 42 adghkmw վանից
- 43 blr չիֆ ի տեսլեան
- 44 g տեսլեանն
- 45 km երեւեալ ումեմն
- 46 bcelr այլ ումեմն
- 47 h զգողանալն
- 48 w հրամայեալ փիս հարցեալ
- 49 bcelr արքայի
- 50 bcelr խոստովան եղեալ
- 51 l էրեր
- 52 bcelr զխորեալ զմասն առաջի արքայի
- 53 b ի տրտնջելն
- 54 bcelr բարակրաց
- 55 bcr զգրիգորէս m եւ փիս զգրիգորիս
- 56 k եւ ասէր
- 57 b ընտրեցաւ
- 58 acdeghrw գրիգորէսն
- 59 bcelr յաստուծոյ պատուհաս
- 60 bcelr ի յերկիր h երկիր
- 61 b դառնայր
- 62 d երեսոյն

պէս բազում աւուրս առնէր¹ ընդ առնն, մինչեւ² եկեալ եւ հող առեալ ի տեղւոյն, ուր կայր գերեզման³ Սրբոյն: 36 Հեղեալ արտասուս⁴ յոյժ, ապա գտանէր զառողջութիւն եւ զյանցանացն⁵ թողութիւն⁶: 37 Ահ մեծ յայնժամ անկանէր⁷ ի վերայ գործանէիցն⁸ եւ գործակալացն⁹. եւ փութապէս երկիւղիւ գործէին զշինուած¹⁰ սուրբ եկեղեցւոյն:

38 Աստանաւր հրամայէր¹² թագաւորն¹³ տալ մասն իւրաքանչիւրումն¹⁴ եպիսկոպոսաց¹⁵ առ ի բաշխել վիճակելոց իւրեանց. եւ մեծագոյն ինչ մասն¹⁶ յԱմարաս հրամայէր թողուլ ի նշխարացն. եւ զայլն¹⁷ մեծաւ զգուշութեամբ եւ զանազան¹⁸ սպասուք¹⁹ ինքն իսկ սպասաւորեալ՝ պահէր թագաւորական²⁰ կնքով կնքեալ: 39 Եւ ի վերայ գերեզմանին հրամայէր²¹ հիմն արկանել²³ մատրան²⁴ եւ փութապէս աւարտել²⁵ եւ²⁶ անուանել²⁷ 28 մա-

տուռն²⁹ սուրբ³⁰ Գրիգորիսի: 40 Եւ այնուհետեւ³¹ ոտանաւոր³² տքնութեամբ³³ անձնապաշտ լեալ³⁴ արքայն եպիսկոպոսքն³⁵ 36 հանդերձ ամենեքումբ³⁷ ցնծալից ուրախութեամբ պաշտէր զհամայնաժողովսն³⁸ ի³⁹ ձայն քաղցր, երգս⁴⁰ 41 սաղմոսացն յորդագոյնս⁴² ի բարեբանութիւնս⁴³ Աստուծոյ: 41 Եւանէր ի⁴⁴ բանակէն⁴⁵, եւ⁴⁶ յերրորդում գիշերին, յորում⁴⁷ չորրորդն մերկանայր տիւ⁴⁸ ի կատարել պաշտամանն, կատարէին⁴⁹ զտէրունեան եւ զկենդանական ահաւոր խորհուրդն:

42 Ապա չուէր բանակն⁵⁰ ամենայն առաջին⁵¹ կարգադրութեամբն⁵² եւ սրբոցն դասուք⁵³: 43 Անդանաւր⁵⁴ բարեացա-

1 bcefr դատին փխ ընդ առնն
2 bcefr եկեալ ի գերեզմանն հեղեալ արտասուս յոյժ եւ հող ի տեղւոյն առեալ ապա
3 d գերեզմանն
4 g զարտասուս
5 բոլորը յանցանացն. ուղղում ենք զանցանացն
6 gkm զթողութիւն
7 gm արկանէր փխ անկանէր
8 bceglmr գործունէիցն (cl գործունէից) a գործանէիցն h գործունիցն
9 dh գործակալաց
10 bcefr զշինուածն h զշինուածն
11 bcefr չիք սուրբ եկեղեցւոյն
12 c հրամայէր
13 abcdeghlrv չիք թագաւորն
14 km իւրաքանչիւր
15 w յեպիսկոպոսաց a էպիսկոպոսաց
16 bcefr հրամայեաց յամարաս թողուլ
17 bcefr զայլսն
18 km սպասուք պահէր թագաւորն (k թագաւորական)
19 dw սպասիւք
20 bcefr կնքեալ կնքով
21 b հրամայէր
22 bcefr արկանել հիմն
23 k արկանիլ
24 k մատուան 1 մատրանի adg մատրանն h մատուրն
25 1 աւարտեալ h աւարտեալ

26 b չիք եւ
27 1 անուանակոչեն bcefr անուանակոչել
28 bcefr մատրանն սուրբ գրիգորէս (b գրիգորիս)
29 a մատուրն h մատրանն d մատրուն
30 km սրբոյն
31 1 այնու փխ այնուհետեւ
32 abcdegl յոտանաւոր
33 1 տգնութեամբ
34 a լիեալ
35 a զէպիսկոպոսունսն km զեպիսկոպոսունսն bdegl զեպիսկոպոսունսն (ուղղում ենք) cer զեպիսկոպոսիւք
36 km չիք հանդերձ ամենեքումբ
37 a ամենեքումբ bce ամենեքումք d ամենեքումբ
38 w զհամայն ժողովսն cer զհամայնսն ժողովս k զհամայն ժողովն lm զհամայնսն ժողովսն b զհամայնսն ժողովսն
39 bklm եւ ի
40 1 եւ յերգ bce եւ ի յերգ
41 b1 սաղմոսաց (b սաղմոսասաց) ի բարեբանութիւն աստուծոյ յորդագոյնս (1 յորդորագոյն) ելանէր
42 cer չիք յորդագոյնս h յորդագոյն
43 w բարեբանութիւն k բարեբանութեան m բարեբանութեանն
44 km չիք ի
45 km բանակն
46 cer ի յերրորդում գիշերոյն
47 w յորժամ փխ յորում
48 km չիք ի կատարել պաշտամանն
49 bcefr զտէրունեան ահաւոր եւ կենդանաբար խորհուրդն
50 d ի բանակն
51 d առաջի
52 h կարգադրութեանն
53 adgh դասիւք
54 1 անտանօր

պարտն¹ Վաչագան² արքայ³ զհոգեւորա-
կանն⁴ եւ⁵ զգերաշխարհիկն⁶ զայն⁷ աւար
առեալ, որ էր անանց եւ անպատմելի բա-
րեացն առիթ⁸, որ⁹ 10 նախ եղելոցն¹¹ թագա-
ւորացն¹² նախ քան զնա իւր իսկ նախ-
նեացն ոչ ումեք¹³ համբարեցաւ¹⁴ այսպի-
սի¹⁵ մեծասքանչ պարգեւք: 44 Եւ¹⁶ քրիս-
տոսաժողով բանակին աւարամասն առեալ
զողորմութեանցն Աստուծոյ՝¹⁷ զբերումն
անճառաբար ստանային եւ ձեռն քրիստո-
սազգեստ¹⁸ արքային Վաչագանայ¹⁹, զորոյ
գովութիւնն²⁰ ոչ ինչ նուազ²¹ գով վարկա-
նիմ²², քան զարեւմտականին²³ տիրող
24 Կոստանդիանոս²⁵ 26 կայսր, կամ զԱրշա-
կունին Տրդատիոս²⁷ 28 Մեծաց Հայոց
փրկութեան գտող²⁹, որ³⁰ եւ մեզս³¹ արեւե-
լեայցս³²: 45 Սա եղեւ դուռն³³ լուսոյ աս-

տուածագիտութեան եւ բազմազան բա-
րեաց աւրինակ³⁴ երջանիկս այս: 46 Սա
մեծապէս ելեալ ի հանդէսս³⁵ յայս, դառ-
նայ³⁶ ըստ որում զգալն էր պատրաստեալ:
47 Նոյնդուռնակ եւ առաւելագոյն եւս
հիացուցանող³⁷ պայծառութեամբ զճանա-
պարհն յաւրինեաց³⁸:

48 Շարժի ի տեղւոյն³⁹ եւ⁴⁰ ի⁴¹ հե-
տիրոսս կացեալ արքային⁴² ամենայն բազ-
մութիւնն⁴³ հանդարտ⁴⁴ եւ ցածագնաց
քայլիւք⁴⁵, 46 նման խաղաղացեալ ծովու
երթային: 49 Եւ ի⁴⁷ քաղցրաձայն
հնչմանցն⁴⁸ եւ ի⁴⁹ ճառագայթարձակ⁵⁰
նշուլից⁵¹ փողփողելոց աւղն⁵² զուարճա-
ցեալ եւ հրեշտակք⁵³ իսկ երգակիցք⁵⁴:
50 Թուէր⁵⁵ թէ⁵⁶ երկիրս երկինք վերերե-
ւիւր⁵⁷: 51 Եւ ինքն իսկ թագաւորն ան-
խոնջ⁵⁸ վաստակով՝ որպէս ի գալն, նոյն-
պէս եւ⁵⁹ ի գնալն անցուցանէր ընդ նոյն

1 bcelr բարեցպարտն

2 k վաչական

3 abcer արբա

4 bceklr զհոգեւորական adgh զհոգեւորականն

5 adghw չիբ եւ

6 adkm զղերաշխարհիկ

7 w աւարտեալ փ/ս աւար առեալ

8 bcelr առիթ մմա

9 abcddeghlwr գոր

10 bcelr մախ եղելոց km մախ քան զնա եղելոցն

11 bcelr եղելոց

12 km չիբ մախ քան զնա իւր իսկ մախնեացն

13 abcer ումէք

14 bcelr ամբարեցաւ

15 k այնպիսի

16 m եւս եւ k առ փ/ս եւ

17 km գրերկրումն աննառական

18 cer քրիստոսազգեստ a քրիստոսասզեստ

19 b վաչագանա km չիբ վաչագանայ

20 h զգովութիւնն

21 l չիբ նուազ

22 bcehkr վարկանեմ d վարկեալ համարիմ

23 bcelr զարեւմտականն

24 bcelr կոստանդիանոսի կայսեր

25 a կոստանդիանոս

26 d չիբ կայսեր ... տրդատիոս

27 bcelr գտրդատիոս

28 abcdelrw մեծաց հայոց կոստանդիանոս

29 bgl գտող

30 km զի փ/ս որ

31 ce մերո l մերոյ b մերոյ

32 adgw արեւելեայց bcehl արեւելեայցս

33 d աստուածագիտութեան լուսոյ

34 bcelr երջանիկն այն km չիբ երջանիկս այս

35 d հանդէս

36 ace դառնա

37 gw հայեցուցանող l հիացուցանող adhkm հայե-
ցուցանող

38 bcehklmr յօրինեալ

39 c տեղոյն

40 bcelr չիբ եւ

41 adghkmw չիբ ի

42 km չիբ արքային

43 abcegl բազմութեանն d բազմութիւն km բազմու-
թեամբն

44 dw հանդարտիւ

45 a քաղիւք

46 d չիբ նման ... քաղցրաձայն

47 b չիբ ի

48 k հնչմանց c հրեշտակն

49 l չիբ ի

50 bcelr նառագայթ

51 km նշուլից b նշուլից adghw նշուլաց

52 b օղիմ

53 a հրշտակք

54 b երգակիցք լինէին

55 b թվիր cer թուիր l թուիր

56 a թե

57 b գրերեւիւր dkm վերերեւելր

58 g անխոնջ k անխոնջ

59 adghkmw չիբ եւ

գետն եւ¹ կացուցանել² հրամայէր³ զգետ-
պակ⁴ սրբոցն⁵:

52 Եւ⁶ նստէր թագաւորն⁷ ամենայն
բազմութեամբն⁸, եւ եպիսկոպոսացն⁹
աւրհնեալ զխառնիճաղանձ¹⁰ բազմու-
թիւնն¹¹ հրամայէին¹² գնալ յիւրաքանչիւր
տեղիս¹³: 53 Եւ¹⁴ զգասս եպիսկոպոսաց¹⁶
եւ երիցանց եւ այլ պատուական արանցն¹⁷
առեալ թագաւորին¹⁸ ընդ¹⁹ սրբոցն²⁰ տա-
նէր²¹ մինչեւ զՔարուէճ²² յաւթի²³ տեղ²⁴
եւ²⁵ անդ գոհացեալ զամենեցունց թագա-
ւորն²⁶ եւ երկրպագութիւն²⁷ մատուցեալ²⁸
եւ շնորհիս²⁹ եկելոցն ի նորա հրամանսն³⁰
եւ գործակցութեան³¹ խնդրոյն այնմիկ³²
մատուցանէր³³ եւ ասէր. «Որոց բարե-

խաւսութեամբ եւ ձեր³⁴ աղաւթիւք զցան-
կալին³⁵ ինձ եւ ձեզ շնորհողին³⁶ Քրիստոս-
սի³⁷ միշտ փառք եւ գոհութիւն³⁸»: 54 Եւ
նոցա միաբան աւրհնեալ զթագաւորն թա-
գուհեան³⁹ հանդերձ եւ ամենայն
ղրամբն՝ ասեն⁴⁰. «Ձամենայն բարի, զոր
խնդրեսցես դու յԱստուծոյ, ի ձեռն
սրբոյն Գրիգորիսի տացէ քեզ եւ⁴¹ շնոր-
հեսցէ⁴² մեզ լինել⁴³ քեզ⁴⁴ ընդ⁴⁵ երկայն ա-
ւուրս խաղաղասէր ընդ աշխարհի, եւ⁴⁶ ի⁴⁷
փառազարդութիւն եկեղեցւոյ⁴⁸ առաւելա-
պէս յարգարելով⁴⁹ աւր ըստ աւրէ⁵⁰. եւ
զվախճանն⁵¹ քո⁵² Քրիստոսի խոստովա-
նութեամբ⁵³ կնքեսցէ կենարարն Քրիստոս
եւ նորին Հայրն⁵⁴ երկնաւոր⁵⁵»: 55 Եւ ա-
ռեալ⁵⁶ թագաւորին⁵⁷ ընդ ինքեան⁵⁸ զա-
ւագ եպիսկոպոսապետն⁵⁹ Շուփհաղիշոյ⁶⁰
գնայր⁶¹. եւ յորժամ գեղջ⁶² ուրեք⁶³ ի⁶⁴

1 bcelr չիբ եւ

2 km կացուցեալ ad կացուցել

3 bcer հրամաւէր km չիբ հրամայէր

4 a դէսպակս dgmw դեսպակս c զըդեսպակ h գդես-
բակս

5 d սրբոյն

6 km չիբ եւ

7 km չիբ թագաւորն

8 d բազմութեամբ

9 a էպիսկոպոսաց d եպիսկոպոսաց

10 a խառնիճաղանջ

11 dk բազմութիւն

12 bcer հրամաւէին

13 dw տեղիսն

14 h եւ ի դասս

15 km իսկ փիս եւ

16 a էպիսկոպոսաց

17 a արացն bdl արանց

18 abcdeghlwr չիբ թագաւորին

19 d ըստ փիս ընդ

20 dk սրբոյն

21 g տանէին

22 d ֆարուէն

23 adghkmw օթի

24 ck տեղի

25 k եւ ապա

26 bcelr թագաւորէն km չիբ թագաւորն

27 k երկիրպագութիւն

28 bcelr մատուցանէր

29 adghkmw շնորհիւ (չիբ եւ)

30 bceklm հրամանս

31 kmw ի գործակցութիւն h գործակցութեամբ

32 bcelr չիբ մատուցանէր եւ ասէր

33 km շնորհս մատուցանէր

34 bcelr ձերոց

35 adghkmw եւ ցանկալին (km չիբ եւ)

36 b շնորհողին

37 bl փառք միշտ եւ յաւիտեան (1 չիբ եւ յաւիտեան)

38 bcelr չիբ գոհութիւն

39 bcelr թագուհովն alw թագուհւովն

40 bcelr ասացեալ

41 b մեզ շնորհեսցէ

42 bcelr մեզ ընդ երկայնաւորս լինել խաղաղասէր (1
երկնաւորս փիս երկայն աւուրս լինել)

43 d լինիլ ըստ

44 a քեզ քայց ջնջման մշանով ձեզ dgh ձեզ փիս քեզ

45 w ըստ փիս ընդ

46 km չիբ եւ

47 bcer չիբ ի

48 bcelr եկեղեցեաց d եկեղեցւոյն

49 bcelr յորդորելով փիս յարգարելով

50 c օրստօրէ

51 a զվաղմանն

52 w քոյ

53 bcelr իւր խոստովանութեամբն

54 d հայր

55 cer երկնաւորն

56 adghw չիբ թագաւորին ընդ

57 m թագաւորն

58 a ինեան

59 v էպիսկոպոսապետն m եպիսկոպոսն

60 h շափհաղիշու

61 m գայր փիս գնայր abcdeghlwr չիբ գնայր

62 a գեաւոջ h գիւղջ

63 bcer ուրէ՛ք adghkmw ուրու՛ք

64 abcdeghlwr չիբ ի

յայտ ելանէր դեսպակ¹ սրբոցն², իջանէր թագաւորն³ եւ հետեւակ սպասաւորէր⁴ սրբոցն⁵, մինչեւ տարեալ ընդ շինանիստն անցուցանէր. ոչ որպէս զաւրէն թագաւորի փափկութեամբ⁶ յաւրացելոյ⁷ հպարտացեալ, այլ իբրեւ զկիրթ եւ յոյժ հմուտ⁹ կարգի քրիստոնէութեան՝ արգելաւարութեամբ¹⁰ վարեցեալ¹¹ ի հանգստական¹³ փափկութիւնն¹⁵, եւ երկասիրութեամբ հմտացեալ հպատակէր¹⁶ պատուիրանացն Աստուծոյ:

56 Այսոցիկ այսպէս եղելոյ¹⁷ եւ յոյժ հռչակեալ լուր¹⁸ սրբոյն Գրիգորիսի ընդ ամենայն աշխարհն¹⁹ Ուտիացւոց²⁰ զաւառին. եւ²¹ յոր²² գիւղ²³ կամէին²⁵ մտանել սուրբքն, ընդ առաջ²⁶ ելանէին²⁷ ծերք²⁸ եւ

տղայք, արք եւ կանայք²⁹ եւ հեռագոյն եւս գիւղք³⁰ խաչիւք³¹ եւ զանազան ծաղկաւք եւ բուրմամբ խնկոց անուշից³². անթիւ բազմութիւնք³³ գային խնդացեալք եւ³⁴ անդադար փառատրութեամբ աւրհնէին³⁵ զմիասնական Սուրբ³⁶ Երրորդութիւնն³⁷:

57 Այս³⁸ ձեւով գային հասանէին³⁹ ի սեպհական⁴⁰ գիւղն⁴¹ Դիւտական⁴² եւ անդ⁴³ հանգուցանէին⁴⁴ կատարելով գլխաւակ նոցա մեծապէս. եւ մեծազնի⁴⁶ իւղովք⁴⁷ անուշիւք⁴⁸ աւծանել հրամայէր զնշխարս սրբոցն:

58 Եւ⁴⁹ Էր դուստր մի խնչիկ անուն՝ տղայ⁵⁰ հասակաւ⁵¹, յոյժ սիրելի արքայի, որում⁵² անուան⁵³ շինեալ էր դաստակերտ մի: 59 Տայ նմա⁵⁵ մասն մի⁵⁶ ի սրբոյն⁵⁷ նշխարացն եւ ի նմին⁵⁸ դաստա-

1 a դեսպակ

2 d սրբոյն

3 km չիթ քաղաւորն

4 w սպաս արկանել bcel սպաս արկեալ adv սպասարկէր h սպաս առնէր

5 d սրբոյն

6 cer հպարտացեալ յորացեալ

7 bl յորացեալ

8 gkm հպարտացեալ եւ կամ արգելաւորութեամբ վարեցեալ ի հանգստարանի փափկութեանն (փափկութեանն) այլ իբրեւ զկիրթ եւ յոյժ հմուտ կարգի քրիստոնէութեան երկասիրութեամբ հպատակէր

9 bcelr չիթ հմուտ

10 adgkmw արգելաւորութեամբ

11 h վարեցաւ

12 d չիթ ի ... հմտացեալ

13 adghmw հանգստարան k հանգստարանի

14 gkm փափկութիւնն այլ իբրեւ զկիրթ եւ յոյժ հմուտ կարգի քրիստոնէութեան երկասիրութեամբ

15 kw փափկութեանն

16 bcelr պատուիրանաց տեսնոն

17 dkmw եղելոց

18 d լուրս

19 d աշխարհս

20 g օտէացւոց aw աւտէացւոց d աւտեացւոց

21 km չիթ եւ

22 h յոր

23 a գեաւդ gghmw գեղ bcelr գեղ

24 b մտանէին սուրբն

25 b չիթ կամէին

26 agkm յառաջ

27 a ելանէին

28 bcelr ծերքն

29 bcelr եւ որ (e չիթ որ 1 որք) հեռագոյն եւս գեղ (1 գիւղք b h գեղք)

30 a գեաւդ d gghmw գեղք

31 m խաչիւ

32 a անուշից bcel չիթ անուշից

33 adgghkmw քաղաւորութեամբ

34 bcelr անդադար փառատրէին (c փառատրէին) զմիասնական

35 a աւրհնէին

36 d չիթ սուրբ

37 k երրորդութիւն

38 m այսու

39 h եւ հասանէին

40 abcdgghr սեփական

41 a գեաւդ adgw գեղն cr գեղն e գեղ

42 agghkm գիւտական b դուտական d դիւթական

43 l անտ

44 a հանգուցանէին

45 bcelr գլխաւակ նոցա մեծապէս կատարելով

46 gkm մեծագնոյ

47 adhw իւղով k m իւղով

48 adgghkmw չիթ անուշիւք

49 celr էր դուստր մի տղայական հասակաւ խնչիկ (cr խնչիկ) անուն յոյժ

50 ad տղա b ի տղական

51 adgw հասակով

52 ad յորում

53 abeg անուամբ l անուն k անուամբն

54 b չիթն l չիթէր a տա bcelr տան

55 bcelr չիթ մա

56 bcelr չիթ մի

57 bcelr սրբոյ d սրբոցն k սուրբ

58 abcdgghrwn նորին

կերտին¹ մեծապէս կատարի յիշատակ պէս-
պէս² պատուով³: 60 Առնոյր⁴ եւ ինքեան
մասն, զոր միշտ ի բանակին շրջեցուցա-
նէր ընդ⁵ ինքեան⁶: 61 Եւ զմնացեալն⁷ ի
նշխարացն⁸ կնքեալ⁹ մեծաւ զգուշու-
թեամբ տայր պահել ի սուրբ եւ յազնուա-
կան սենեկի, մինչեւ կատարեսցի¹⁰ հիմ-
նարկութիւն¹¹ մատրանն¹², որ¹³ ի Դիւտա-
կան¹⁴ գեղջն¹⁵ յանուն Պանդալիոնի¹⁶. զի
անդ¹⁷ փոխեալ¹⁸ 19 զերանելին²⁰ մեծարեսցէ
յոյժ: 62 Թողոյր²¹ 22 երիցունս²³ եւ սարկա-
ւագունս եւ յոլովագոյն²⁴ գունդ²⁵ պաշ-
տաւնէից²⁶, 27 եւ ինքն²⁸ ի տարւոջն²⁹ եր-
կիցս անգամ կատարէր զյիշատակ³⁰

սրբոցն³¹ 32 զերիս երիս աւուրս. եւ միշտ
անձանձրոյթ էր³³ ի պահս եւ յաղաւթս եւ
ի տուրս աղքատաց: 63 Իսկ որոց ի նշխա-
րացն հրամայեաց տալ, պատուէր տայր
մեծապէս կատարել³⁴ զյիշատակ սրբոցն:
64 Յուշ առնէր³⁵ հեղգացելոցն³⁶ զահա-
գին³⁷ աստուածային դատաստանն³⁸, ջեր-
մագոյն փութացելոցն զնորին բարերարու-
թեանցն³⁹ անպատու մարգեւս: 65 Այս-
պէս փառաւորէ Աստուած⁴⁰ զսուրբս իւր:

ԳԼՈՒԽ⁴¹ ԻԴ

Հարցումն⁴² վաչագանայ՝ արքային⁴³
Աղուանից⁴⁴ զՄատթէ⁴⁵ երէց⁴⁶ գիտնաւոր

1 Ասէ արքայ⁴⁷. «Հոգիք⁴⁸ հրաժարեալք
ի մարմնոյ զգայո՞ւն են⁴⁹, թէ⁵⁰ անզգայ.
կամ⁵¹ կենդանիքս ննջեցելոցն⁵² զիս⁵³ ըդ
կարեմք⁵³ աւգնել⁵⁴»:

- 1 b դաստակերտիւ ekm դաստակերտի
- 2 km սրբոյն փիս պէսպէս
- 3 bl պատուաւ
- 4 d առնոյրն
- 5 bcelr զաբարիանց եւ սաստիկս հանապագ լինէր
սպասաւորութիւն յարբայէն (b յարբաւէն) եւ զմնա-
ցեալն
- 6 ahkl զաբարիանց փիս իմեան bcegr զաբարիանցն
mw զաբարիանց d իմեանց ուղղում եմք իմեանց
- 7 k զմնացեալսն
- 8 d նշխարաց
- 9 h կնքէր
- 10 b կատարեսցին
- 11 a հիմնարկութիւն
- 12 k մատրանն
- 13 h եւ որ
- 14 gkm գիւտական bcel դուտական d դիւթական h
գիտական
- 15 a գեւաղջն ce գեւղ b գեւղ l դիւղ h գեւղջն
- 16 cklmr պանդալիոնի b պանտալիոնի w պանտա-
լիոնի
- 17 d զի ընդ l ամտ e զիարդ
- 18 b փոխել
- 19 e զերանելին յոյժ մեծարեսցէ
- 20 dh երանելի
- 21 km թողոյր առ նշխարոֆն
- 22 d gkm զերիցունս եւ զսարկաւագունս
- 23 cd զերիցունս
- 24 m պլովագոյն
- 25 b գունդն g գունտ
- 26 a պաշտանից d պաշտօնիցն
- 27 e չիք եւ իմքն
- 28 er չիք ի տարւոյն ... աւուրս
- 29 bcm տարւոյն adw տեղւոյն
- 30 bl պիշատակս

- 31 d սրբոյն
- 32 aw երիցս b չիք երիս km երիս երիս
- 33 bcelr առ ի պահս եւ ի տուրս աղքատաց եւ յաղթոթս
d նշխարաց
- 34 e չիք կատարել
- 35 g առնէ
- 36 gkm զաստուածային ահագին
- 37 h չիք զահագին
- 38 d դատաստան
- 39 bcelr բարերարութեանց չիք անպատու
- 40 b զաստուած
- 41 abcehlrw չիք գլուխ
- 42 bcelr արբային վաչագանա (l վաչագանայ)
- 43 acdgel արբայի
- 44 bcelr չիք աղուանից
- 45 acehr զմաքէ
- 46 bcegr էրէց l երեց
- 47 abcer արբա
- 48 w ոգիք
- 49 abcdelr է d չիք են
- 50 a թե
- 51 gkm եւ կամ
- 52 c նընջեցելոցն
- 53 abcdelrw կարեն
- 54 bl օգտել

2 Լուծումն¹. «Աղաչելով զԱստուած պահալք² եւ աղաւթիւք³ եւ պատարազաւք⁴ եւ⁵ կամ այլ ինչ բարի յիշատակաւք⁶, որ⁷ յանուն նոցա կատարի: 3 Եւ⁷ զոր աւրինակ Դաւիթ զգեցեալ⁸ զսպառազինութիւնն⁹ Սաւուդայ¹⁰ կաղալ եւ զթել¹¹ սկսաւ, իսկ յորժամ մերկացեալ ի բաց ընկէց¹² զծանրութիւն զինուոցն եւ թեթեւացեալ յիւրն¹³ դարձաւ¹⁴ բնութիւն¹⁵, սոյնպէս եւ հոգիք: 4 Մինչդեռ զգեցեալ¹⁶ զսպառազինութիւն¹⁷ մարմնոյ՝ կան ի ծանրութեան¹⁸, իսկ յորժամ զսա¹⁹ ի բաց ընկցեն²⁰, որպէս եղեւն ասացեալ, սրատեսիկ եւ քաջիմաց եւ առաւել զգայուն²¹ լինին²²: 5 Եւ որք²³ ասացին անզգայ²⁴ լինել²⁵ զհոգին²⁶ ելեալ ի մարմնոյն²⁷, յանդիմանեմք²⁸ զնոսա²⁹ Աստուածաշունչ զրոց վկայութեամբ, որ³⁰ ասէ. «Մովսէս

ծառայ իմ վախճանեցաւ³¹», իսկ արդեւ կեալ³² Մովսէս չքնաղազգեստն³³ փառաւք առաջի Աստուծոյ³⁴, ոչ մարմին զգեցեալ³⁵, որում³⁶ Պետրոս բաղձացեալ խնդրէր ի Տեառնէ զանդէն³⁷ բնակութիւնն³⁸: 6 Իսկ եթէ³⁹ անզգայ⁴⁰ էր հոգի մարգարէին, որ⁴¹ ասենդ⁴² ելեալ ի մարմնոյն⁴³, ի՞բր գայր⁴⁴ ի զգայութիւն⁴⁵ եւ յայսպէս⁴⁶ վայելուչ կերպարանս⁴⁷ խաւսել⁴⁸ ընդ Աստուածորդւոյն⁴⁹: 7 «Աստուած, ասէ, կենդանեաց եմ ես⁵⁰ եւ ոչ մեռելոց. մեռեալ մարմինն ո՞չ ապաքէն անզգայ է, իսկ անզգայացեալ հոգին, յայտ է⁵¹, թէ⁵² մեռեալ է»⁵³: 8 Եւ դարձեալ եթէ⁵³ «Վերակացու եղէց⁵⁴ քաղաքիդ այդմիկ⁵⁵ վասն իմ եւ վասն Դաւթի՝ ծառայի իմոյ»⁵⁶: 9 Արդ՝ աղէ, ասա, անզգայացեալ հոգւոյն⁵⁶ զի՞նչ մեծարանք էին⁵⁷ վերակացու լինել¹ քաղաքին² նորա.

- 1 ah լուծում
- 2 bcelr չի՞ք եւ աղօթիւք
- 3 adgw չի՞ք եւ պատարագօք
- 4 abcdeghrw չի՞ք եւ
- 5 abcdeghlr յիշատակ
- 6 bcelr չի՞ք որ
- 7 kmr զի փ/ս եւ
- 8 h զգեցաւ
- 9 bcdeh զսպառազինութիւն
- 10 ah Շաւուդայ bcelr սաւուդի
- 11 l գթիլ h գթալ
- 12 bcder ընկեց
- 13 d յիւր
- 14 adgw դարձեալ
- 15 a բնութիւն
- 16 km զգեցեալ եմ
- 17 bcelr մարմնական ծանրութեանս
- 18 h ծանրութեանս
- 19 e չի՞ք զսա
- 20 bcelr զնիցէ d զնիցէն
- 21 a զգաուն
- 22 abcdeghlr լինի
- 23 bcelr ոյ՞ք
- 24 cr անզգա b անզգա
- 25 l լինիլ
- 26 w զհոգի
- 27 km մարմնոյ
- 28 bc յանդիմանեցուք
- 29 bj չի՞ք զնոսա
- 30 abcdeghlrw չի՞ք որ

- 31 a վաղնանեցաւ
- 32 km եկեալ էր
- 33 a չմոռասցեստն bcel զմնաղազեղն km չմնաղազգեստ
- 34 d չի՞ք աստուծոյ
- 35 cr ըզգեցեալ h գոյացեալ
- 36 d յորում
- 37 l զանտէն
- 38 km բնակութիւն
- 39 a եթէ
- 40 b անզգա
- 41 bcelr որպէս փ/ս որ
- 42 bcdeh ասեսդ g ասենդ
- 43 ah մարմնէն
- 44 bcelr գայր փ/ս գայր
- 45 adhw յզգայութիւն փ/ս ի զգայութիւն
- 46 m յայնպիսի k յայսպիսի bcdeh այսպէս
- 47 w ի կերպարանս
- 48 dklmw խօսիլ
- 49 bcer աստուածորդոյն
- 50 adghkmw չի՞ք եւ
- 51 el յայտն է
- 52 a թե b եթէ
- 53 ԲՆ՝ԱՄ՝ԴԵ՝ԻԲ 32, Մ՝ԴԵ՝ԻԲ 27, Գ՝ԴԵ՝ԻԲ 38
- 53 a եթէ km թէ
- 54 b եղեց
- 55 h յայտմիկ
- 56 Գ՝Թ՝Դ՝ԻԲ 34
- 56 cer հոգոյն b հոգին
- 57 bcelr եմ

ըա. այլ⁴ յաղագս կենդանի հոգւոյ⁵ մարգարէին⁶ արար շնորհս վերակացու լինել⁷ քաղաքին՝ փրկել զնոսա⁸ ի սրոյ թշնամւոյն⁹: 10 Եւ առաքեալն Պաւղոս¹⁰ ասէ. «Եւանել¹¹ ի մարմնոյս¹² եւ ընդ Քրիստոսի լինել¹³ լաւ համարիմ»^ա. որ¹⁴ եւ¹⁵ նոյն իսկ կենարար Բանն ասէ ցՀայրն¹⁶. «Զորս ետուր¹⁷ ցիս, կամիմ զի ընդ իս իցեն եւ զփառսն¹⁸ իմ տեսցեն»^բ:

11 Արդ՝ ըստ քո¹⁹ բանիդ անզգայ հոգւոցն²⁰ ո՞րպէս մարթ էր ընդ Տեառն լինել²¹ կամ զանճառելի փառսն տեսանել, ²²կամ մեռեալ մեծատանն հոգին ի տանջանարանէն հեռագոյն սրատես աչաւք զԱբրահամ եւ զԴաւաթ տեսանել կամ գիտել ուստի^ո էր. զի յայտնապէս Փրկչին ձայն երեւեցուցանէ²³ ճշմարիտ առակաւն²⁴, եթէ²⁵ առաւել քան ի մարմնի, յորժամ արտաքսանայ²⁶ քան զմարմինն²⁷, լինի քաջատես եւ

առաւել²⁸ իմաստուն հոգին: 12 Ոչ միայն սրբոցն²⁹ եւ վայելչացելոց³⁰ հոգիք, այլ եւ մեղաւորաց³¹ զգան եւ են լցեալ իմաստութեամբ որպէս մեծատունն քաջատես լինէր, զ՝ի³² մեծ վիհ ընդ մէջ կարել³³ ճանաչել զԱբրահամ: 13 Եւ մեզ ուսոյց ճշմարիտ³⁴ հաւատն՝ իջումն³⁵ Աստուծոյ ի դժոխս³⁶ ի փրկել զնոսա, եթէ³⁷ արդարեւ³⁸ զգայուն են եւ առաւել իմաստագոյն հոգիք³⁹ հրաժարելոցն⁴⁰ ի մարմնոյ⁴¹: 14 ⁴²Եւ որք կատարեն ⁴³զյիշատակ⁴⁴ սրբոցն⁴⁵, մեծարեալ⁴⁶ պատարագաւք⁴⁷ աղաչեն զհոգիս⁴⁸ նոցա եւ նոքաւք⁴⁹ հայցեն⁵⁰ զողորմութիւն յառատատուրն Աստուծոյ⁵¹, – արդարեւ կարեն բարեխաւսել հոգիք սրբոցն⁵², եւ վաղվաղակի ընդունի Աստուած զխնդիրս⁵³ նոցա, եւ մեղացն⁵⁴ շնորհէ թողութիւն⁵⁵:

1 gl լինիլ

2 bcdew գաւակի adl գաւակին h գաւակին նորին փիս ֆաղափն նորա

3 gkm չի՞ր նորա ... ֆաղափն

4 a այլ

5 cer հոգոյ b հոգոյն

6 a մարգարեին

7 l լինիլ

8 kw զնա

9 adh թշնամոյն bce թշնամոյ l թշնամոյն

10 e պողոս

11 h եւանելն

12 a մարմնոյս h մարմնոյ

13 ghլ լինիլ

ա Փիլ. Է. 23

14 km չի՞ր որ

15 adghkmw չի՞ր եւ

16 abceghlr ընդ hop dv hop w հայր

17 km ետուրն

18 dkm զփառս

բ Զ. Է. 22-24

19 d ֆոյ

20 bcer հոգոցն d հոգւոյն

21 dl լինիլ

22 bcelr չի՞ր կամ մեռեալ ... տեսանել

23 b երեւեցուցանէր

24 e յառակաւ adgw առակովն

25 a եթե bceklmr թէ

26 a արտաքսանա

27 e զմարմինն

28 cr չի՞ր առաւել

29 m սրբոց cr սրբոցն

30 d վայելչացեաց gkm վայելչացելոցն

31 kw մեղաւորացն

32 w չի՞ր զի

33 km կարէր

34 b նշմարիտն

35 km յիջումն

36 bcelr եւ փրկել փիս ի փրկել

37 a եթե bceklmr թէ

38 w արդար եւ

39 klm ոգիքն b ոգիք

40 k հրաժարելոց

41 bcer մարմնոյն

42 km եւ թէ որք

43 belr զյիշատակս սրբոց

44 ch զյիշատակս

45 akm սրբոց

46 km եւ մեծարեալ

47 w պարգեւով

48 k զհոգիսս

49 d նոֆով

50 bcelr հայցել

51 h աստուած

52 adghw սրբոց

53 bcelr զխնդրուածս

54 bcelr մեղուցելոցն

55 bdkmw զթողութիւն

ԳԼՈՒԽ¹ ԻԵ

Երանելոյն² Աբրահամոն՝ Մամիկոնէից
եպիսկոպոսի³ առ Վաչագան⁴ Աղուանից
արքայ⁵ թուղթ⁶ 7 սակս ննջեցելոցն⁸

1 Միտ դիր, ո՛վ սիրելի⁹, գի թէ¹⁰ գի-
տութիւն¹¹ եւ անգիտութիւն¹² յաղագս
Հոգւոցն¹³ ննջեցելոցն¹⁴ 15 ասիցեմք, չիք
ինչ բնաւ այնպէս ախմար¹⁶, քան զոչ
Հանգուցեալքն¹⁷: 2 Այլ¹⁸ Աստուած¹⁹, որ²⁰
ընդունի²¹ 5²² պատարագաց²³ 24 եւ կատա-
րիչ ուխտից, լսէ աղաւթիցն²⁵ կենդանեաց,
ընդունի զպատարագսն²⁶ եւ թեթեւացու-
ցանէ զբեռինս²⁷ 28 Հոգւոցն²⁹ մեռելոց՝ յու-
սով ննջեցելոց, 30 զոր եւ ուսուցանեն մեզ³¹

Գիրք Սուրբք, որպէս Եղիսէոս³² ոչ ման-
կան³³ մեռելոյն³⁴ լսելով, 35 այլ մաւրն ա-
ղաչանաց³⁶ լսելով՝ կենդանացոյց զմա-
նուկն³⁷ եւ աւանդեաց մաւրն³⁸: 3 Եւ Տէր
Աստուած մեր գլխացեալ յայրին՝ յարոյց
զմիամաւր որդի նորա. եւ առաքելոցն
յայրեացն արտասուս եւ ի³⁹ Հառաչանս³⁹
նայելով⁴⁰ յարուցին զՏաբիթայն⁴¹ եւ ա-
ւանդեցին զնա նոցա⁴²: 4 Արդ՝ եթէ⁴² ըն-
տանեացն աղաւթք⁴³ ի մեռելութենէ ի
կենդանութիւն⁴⁴ գիտեն⁴⁵ ածել, ապա աս-
տուածային⁴⁶ զաւրութիւն⁴⁷ կարի յոյժ. եւ
մեղաց թողութիւն Հաւատասցուք առնուլ
յուսով ննջեցելոցն, որք կենդանիքս նո-
ցա⁴⁸ խնդրեմք թողութիւն⁴⁹ մեղաց⁵⁰ յԱս-
տուծոյ ներողութենէն:

- 1 abcehlrw չիբ գլուխ
- 2 abcehlr երանելոյն
- 3 a էպիսկոպոսի
- 4 k վաչական
- 5 bcer արքա 1 արքայի
- 6 bcelr չիբ թուղթ
- 7 bcelr վասն ննջեցելոց
- 8 hkmw ննջեցելոց a ննջելոցն
- 9 bcelr սիրելիքս
- 10 gkm եթէ
- 11 k գիտութեան
- 12 dw տգիտութեան k անգիտութեան
- 13 hw հոգւոց bcer հոգւոցն d հոգւոյն
- 14 km ննջեցելոց
- 15 bcelr ասիցեմք (ce ասեմք) ինչ բան ով այնպէս ախ-
մար քան զի ոչ gkm ասիցեմք ինչ բանս ով ոք այն-
պէս տխմարք եթէ ոչ. ոչ մի բնագիր չունի չիբ.
հետեւում ենք ա-իմ
- 16 h քանզի ոչ
- 17 bcer հանգուցելոցն
- 18 a այլ
- 19 bl աստուած է
- 20 abcdehlrw չիբ որ
- 21 adhw ընդունի
- 22 ahw չիբ է
- 23 ahw զպատարագսն dh զպատարագացն
- 24 adhw չիբ եւ կատարիչ ... գոր եւ
- 25 km աղօթից
- 26 gkm զպատարագացն ուղղում ենք զպատարագսն
- 27 bcelr չիբ զբեռինս
- 28 bcelr հոգոց (1 հոգւոց) յուսով մեռելոցն զմեզս (1
մեզ) ուսուցանեն
- 29 k յոգւոյ e հոգւոյ bce հոգոց g յոգւոցն
- 30 bcelr չիբ գոր եւ

- 31 adhw զմեզ
- 32 a էղիսէոս
- 33 a մանկանն
- 34 bceklmr մեռելոյ d մեռելոյն
- 35 km լսէր 1 չիբ այլ ... լսելով
- 36 cder աղաչանացն
- 37 1 զմեռեալն փիլ զմանուկն
- 38 S' . Գ . Թ . 20-37
- 39 bcelr չիբ է
- 40 am կատաչանս bcel կատաչն
- 41 bcelr հայելով d նայելովն
- 42 cer զտապիթայն
- 43 S' . Գ . Թ . 40
- 44 a եթէ
- 45 bcer աղօթիւք 1 աղօթիւք
- 46 bcelr կենդանեացն
- 47 gkm կարեն փիլ գիտեն
- 48 km յաստուածային
- 49 km զօրութեանն bceglw զօրութիւնն h չիբ զօրու-
թիւն
- 50 bcelr խնդրեմք նոցա (b խնդրեմք) gkm վասն հան-
գուցելոցն փիլ նոցա
- 51 beglrm զթողութիւն c չիբ թողութիւն
- 52 cer մեղացն

ԳԼՈՒԽ¹ ԻԶ

Սահմանադրութիւն² կանոնական³ Ի վաչագանայ⁴ յԱղուանից⁵ արքայէ⁶, եղեալ Ի ժողովոյն⁷, որ յԱղուէնն⁸ եղեւ⁹

1 Յամս¹⁰ վաչագանայ¹¹ Աղուանից արքայի բազում հակառակութիւնք¹² լինէին¹³ Ի մէջ աշխարհականաց եւ¹⁴ եպիսկոպոսաց¹⁵ եւ քահանայից, ¹⁶ քորեպիսկոպոսաց¹⁷, ազատաց¹⁸ եւ ռամկաց: 2 Ապա կամ²⁰ եղեւ²¹ արքայի առնել²² ժողով յԱղուէնն²³ բազմամբոյս ատեան²⁴ յամսեանն²⁵ մարերի, որ²⁶ աւր²⁷ երեքտասան էր²⁸ ամսոյն²⁹:

3 «Ես վաչագան³⁰ Աղուանից արքայ³¹, եւ Շուկհաղիշոյ³² ³³ Պարտաւայ³⁴

- 1 abcehrw չիբ գլուխ
- 2 h սահմանադրութեամբ
- 3 d կանոնացն
- 4 k վաչականայ ach վաչագանա
- 5 a աղուանից
- 6 cr արքաէ d արքայի
- 7 km ժողովն (c ժողովն) ahw ժողովէն
- 8 r յաղուէն w յաղվանս h աղուանից արքայի b յալունն ce յալունն h յաղվեն 1 յաղուէն
- 9 b եղեալ
- 10 h ամս
- 11 abchr վաչագանա k վաչականայ
- 12 abeghkm հակառակութիւն
- 13 abceghkm լինէր h չիբ լինէին
- 14 h չիբ եւ
- 15 a էպիսկոպոսաց
- 16 a չիբ եւ քահանայից bcehr չիբ եւ քահանայից քորեպիսկոպոսաց
- 17 gkm քորեպիսկոպոսաց եւ քահանայից
- 18 a քորեպիսկոպոսաց
- 19 d ազատաց փիս ազատաց
- 20 d կամբ
- 21 bcehr եղեալ
- 22 bi առնէ
- 23 dw չիբ յաղուէնն ah յաղուէն cr յալունն
- 24 d յատեան
- 25 h յամսեան
- 26 h չիբ որ
- 27 l օր էր
- 28 d չիբ էր
- 29 bcehr չիբ ամսոյն h ամսին
- 30 k վաչական
- 31 cr արքա
- 32 dk շուկհաղիշայ
- 33 gkm արքայիսկոպոս պարտաւայ

արքեպիսկոպոս³⁵, Մանասէ՝ Կապաղակայ³⁶ եպիսկոպոս³⁷, Յունան՝ Հաշուայ³⁸ եպիսկոպոս, Անանիա³⁹ եւ Սահակ⁴⁰, եւ Ուտոյ⁴¹ ⁴² Փող եպիսկոպոս, Յովսէփ՝ Կաղանկատուաց⁴³ երէց⁴⁴, Մատթէ⁴⁵ Պարտաւայ⁴⁶ երէց⁴⁷, Թոմա⁴⁸ Թագաւորի դրան երէց, Պաւղոս՝ Գայեգուճո՛ւ⁴⁹ ⁵⁰ երէց⁵¹, Շմաւոն՝ Յրւոյ⁵² քորեպիսկոպոս, Մատթէ⁵³ Դարահոճոյ երէց⁵⁴, Աբիկազ⁵⁵ Բեդայ⁵⁶ երէց⁵⁷, ⁵⁸ Ուրբաթայր՝ Մանուշէից⁵⁹ երէց⁶⁰, Յովէլ⁶¹ եւ Պարմիդէ⁶² եւ Յակոբ⁶³ երիցունք, եւ ազատ⁶⁴ մարդիկ⁶⁵, եւ նահապետք⁶⁶ Արցա-

- 34 bcehr պարտաւա d պարտայ
- 35 a արքեպիսկոպոս
- 36 a կապաղա bcehr կապաղակա dgkmw կապաղայ
- 37 a էպիսկոպոս
- 38 a հաշուա d հաշուոյ bcehr հաշեոյ
- 39 dI անանիայ
- 40 b իսահակ
- 41 a եւուտս kr եւ ուտոյ d եւ եւուտոյ bcehrw եւուտոյ
- 42 abcehr փորեպիսկոպոս քողովն եմբ ըստ նոր Ջուղայի հնագոյն կանոնագրի
- 43 w կաղանկատուաց cel կաղանտուաց b կաղանուաց gk կաղանկատուաց adhm կաղանկատուաց
- 44 abcegl էրեց d երեբ
- 45 abceghkmr մաթէ
- 46 abch պարտաւա
- 47 bceglr էրեց d երեց
- 48 bcehr քումա hI քումայ k քումայ
- 49 d գեւղնայ bce դայեդոնու. նոր Ջուղայի հնագոյն կանոնագիրք՝ գայեգուճո՛ւ ah գեգանա gkmw գեգանայ
- 50 bceglr էրեց շիմաւոն
- 51 d էրեց
- 52 ah ցրա bcehr ցրոյ 1 ցրոյ (bcehr քորեպիսկոպոս ցրոյ)
- 53 abceghkmr մաթէ
- 54 ceglr էրեց d եպիսկոպոս փիս երեց
- 55 bcehr արաիկ 1 արայիկ bcehr ազբեդու
- 56 ah բեդա w բեդայ
- 57 bceglr էրեց d երեց
- 58 bcehr ուրբաթայր մանուշէից էրեց
- 59 w պրմանուշաց 2 օրինակ v պրմանուշայ dkm պրմանուշաց abcehl արմանուշաց h մանուշաց
- 60 d երեց bceglr էրեց
- 61 d յովեր bce յովել
- 62 abelw պարմիդէ cr քարմիդէ g պարմիդէ k պարպ եւ միբէ m պարպ եւ միբէ
- 63 w յակովր
- 64 h յազատ
- 65 cr մարդիկ g մարդիկ
- 66 bceklrm նահապետքն

խայ¹, Բակուր² Կաղանկատուաց³ նահապետ եւ այլք⁴ բազումք, որք միաբան առաջի իմ եկին ի Հանդէս⁵ ի Հովոց⁶ ի տեղւոյս յԱղուէն⁷, կարգեցաք⁸ այսպէս.

ա. Երիցունք, որ⁹ ի շէնս լինին, երկիցս¹⁰ անգամ ի տարւոյն¹¹ եպիսկոպոսին¹² երկիր պագցեն¹³, եւ զկարգս Հոգեւորս ուսցին¹⁴ ի նմանէն¹⁵ ըստ Գրոց. եւ որպէս կարգն է, ի տարւոյն¹⁶ եպիսկոպոսին¹⁷ ընծայ¹⁸ տարցի¹⁹:

4 բ. Քահանայ եւ²⁰ սարկաւազ յորժամ ձեռնադրեն, Դ դրամ քահանային եւ Բ սարկաւազին տացեն²¹:

5 գ. Ազատ մարդոյ²² եւ թագաւորազգւոյ²³ որ²⁴ ինչ Հոգւոյ²⁵ մասն է²⁶, տացէ²⁷ իւրով ձեռամբ²⁸ ի կենդանութեանն²⁹ ձի թամբաւք եւ սանձիւք³⁰, եւ³¹ զոր ինչ կա-

րողութիւն³² է իւր՝ տացէ. ապա եթէ³³ ի կենդանութեանն³⁴ չտայցէ³⁵, յետ մահուանն³⁶ ընտանիքն³⁷ տացեն³⁸:

6 դ. Պտուղ⁴⁰ ի ժողովրդենէ⁴¹ երիցու⁴² կարգ⁴³ այս լիցի⁴⁴. Թուանիկն⁴⁵ Դ գրիւ⁴⁶ ցորեան⁴⁷ 48 եւ Զ գրիւ գարի եւ Ժ փաս⁴⁹ քաղցու եւ որ տառապեալն է Հացոյ⁵⁰ զկէսն⁵¹ տացէ⁵², եւ գինի որչափ եւ կարող⁵³ է⁵⁴: 7 55 Իսկ որոյ վար եւ այգի⁵⁶ ոչ է, մի՛ առցեն⁵⁷, 58 եւ որ ոք աւելի քան զայս տացէ⁵⁹ սակս Հոգւոյն⁶⁰, բարի⁶¹ առնէ⁶², որպէս⁶³ Պաւլոս⁶⁴ ասէ. «Որ առատութեամբ սերմանէ, առատութեամբ Հնձեսցէ⁶⁵»: 8 Եւ ոյր⁶⁶ ոչխարք⁶⁷ են, 68 ի տանէ

32 aghmaw կարողութիւնն

33 a bəb bcelr քէ

34 bdk կենդանութեան

35 bcelr չտացէ

36 celr մահուն b մահուան

37 b ընդամիքն

38 adgw տայցեն

39 a գ փիս դ

40 gkm պտուղ

41 celr ժողովրդոց b ժողովրդեան (չի՞րի)

42 a իրիցո dw երիցս c իրիցու

43 km կարգն

44 w լինի

45 cr թուանիկն որ է հարուստն

46 cr ցորեան գրիւն հարիւր իստիլնէ

47 ahw ցորեն

48 bcelr չի՞ր եւ գ գրիւ դարի

49 w քաս v երեք օրինակ փաս

50 bcelr զհացոյդ km զհացիդ d հացոց v երկու օրինակ՝ հացոց h հացո

51 km կէսն b կէսդ

52 adgw տայցէ

53 l կարող km կարողն

54 gkm իցն

55 a իսկ որ որոյ v 3 օրինակ h իսկ որ որո

56 abcdhrow չէ փիս ոչ է

57 d առնիցեն

58 gkm իսկ այնք որք փիս եւ որ ոք

59 adgh տայցեն km տացեն

60 g հոգւոց c հոգոց h ոգւոյ

61 bcelr բարիս

62 gkm առնեն

63 b ասէ պօղօս

64 d պողօս cegkmw պօղօս

65 bcel եւ հնձեսցէ

— Բ Կ Դ Զ Ը Թ 6

66 bcelr որոյ փիս ոյր

67 aghkmw ոչխար է փիս ոչխարք են d չի՞ր ոչխար

68 abcdehrow չի՞ր ի տանէ km ի տան ոչխար մի

1 abchr արցախայ w արձախայ

2 km եւ բակուր ք բագուր

3 cerw կաղանկայտուաց km կաղանկատուաց adgh կաղանկատուաց

4 abcdew այլ

5 bcr տեղոյս յալուէն ի հովոց ի տեղւոյս

6 addegklmw հովոցի

7 d յաղուիս km յաղուէն

8 km եւ կարգեցաք

9 gkl որք

10 cw երիցս

11 bcelr տարոյն

12 a էպիսկոպոսին

13 d պագցեն

14 gkm ուսանիցին c ուսանիցեն

15 bcelm մմանէ

16 bcelr տարոյն

17 a էպիսկոպին

18 a ընծայ bcelr ընծա

19 adghkmw տարցեն եւ տարցին

20 bcelr կամ փիս եւ

21 abcdeghlrow չի՞ր տացեն

22 k մարդ h մարդոյն

23 bcelr թագաւորազգի km թագաւորազն adgw թագաւորազնոյ h թագաւորազնոյ

24 adghw չի՞ր որ

25 bcelr հոգոյ m հոգւոյն

26 adghw չի՞ր է

27 h տայցէ

28 bcelr ձեռամբն

29 h կենդանութեան

30 adghkmw սանձօք k սանձիւ

31 adghkmw զինչ փիս գոր ինչ

ոչխար մի եւ Գ¹ գզաթ բուրդ² եւ մի³ պանիր, ⁴եւ ոյր ձիք ի տան իցեն, մին յովանակ, եւ ոյր պախրէք իցեն, որթ մի:

9 ե. Եթէ ազատ է⁵, եթէ⁶ չինական⁷ եւ եթէ⁸ այլ ոք յաշխարհականաց, ի տարւուոյն⁹ զպատարագն մի՛ խափանեսցէ¹⁰, այս ինքն՝ ¹¹զմեռելոց¹² յիշատակն¹³, որպէս եւ կարողն¹⁴ է. եւ անմասն մի՛ արասցեն զմեռեալսն¹⁵ ի վաստակոց իւրեանց. եւ մեռեալ մարդոյն ¹⁶եթէ ձի է՝ մի ձի, ¹⁷զոր եւ կամի¹⁸, ¹⁹եւ եթէ արջառ է՝ մի արջառ, զոր եւ կամի²⁰, ²¹յեկեղեցին²² տայցէ²³:

10 զ. Վանաց երէց²⁴ կամ վանական ոք եթէ²⁵ ի²⁶ վանացն գայթանք²⁷ առնէ²⁸, եւ ի վերայ յայտ²⁹ լինի³⁰, անարգեսցեն զնա³¹

եւ ³² ³³ի տեղւոյն³⁴ ի բաց հանցեն³⁵, եւ զխոստակն³⁶ յեկեղեցի³⁷ կալցին³⁸:

11 է. Եթէ³⁹ վանաց երիցունք բազումք⁴⁰ են, եւ ⁴¹ ժողովուրդք⁴² սակաւք⁴³, եւ այլ վանաց ժողովուրդք բազումք⁴⁴ են, եւ երիցունք⁴⁵ սակաւք⁴⁶, ի ⁴⁷բազում ժողովրդեանէն առցեն⁴⁸ եւ տացեն⁴⁹ վանացն⁵⁰, ⁵¹որոյ⁵² երիցունքն չատ⁵³ են:

12 ը. Քրիստոնեայ⁵⁴ մարդ, որ կռուի եւ արիւն հեղու, տարցի⁵⁵ առաջի եպիսկոպոսին⁵⁶, եւ ըստ աւրինացն⁵⁷ ⁵⁸պատուհաս արասցեն:

13 Թ. Երէց⁵⁹, որ զչէն մեծ պահէ, զայլ չէն ⁶⁰մի՛ պահեսցէ⁶¹. եւ որ մաւտ երկու ագարակք⁶² են, ⁶³մի երէց⁶⁴ պահեսցէ¹, եւ

1 a երէփ
2 acdhr բուրք
3 g մէկ km մեկ
4 abcdeghlwr չիփ եւ ոյր ձիք ... որթ մի
5 bceklmr չիփ է
6 a եթե հ թէ
7 b չինականի
8 km եւ թէ a եթե
9 bcer տարոցն
10 d խաբանեսցէ
11 h զմեռելոյ յիշատակ
12 ag զմեռելոյ
13 bcelr յիշատակ
14 bl կարող cer կարող
15 c զըմեռեալս d զմեռեալսն
16 bcelr թէ ձի է
17 cer զոր կամի
18 gkm կամիցի
19 km եւ թէ
20 gkm կամիցի
21 bcelr յեկեղեցի տայցէ եւ եթէ արջառ է նոյնպէս արասցէ
22 a յեկեղեցին g ի յեկեղեցին
23 km տայցէ
24 abceglr երէց d երեց
25 a եթե
26 bcelr չիփ ի
27 adhw կայտակ ոք եւ կայտափ 1 կայտառփ օք կայտփ v 2 օրինակ՝ խայտակ ոք մին՝ կատակ ոք
28 d առնէր
29 d յայտնի
30 bl լիցի
31 adhw չիփ զմա

32 d չիփ եւ
33 h չիփ եւ ի տեղւոյն ... հանցեն
34 bcer տեղոյն
35 bglmr արասցեն փիս հանցեն
36 bcemr խոստակն adhw զխոստակփն
37 a յեկեղեցի dkw յեկեղեցին
38 abcdeghklmr կալցեն
39 a եթե
40 adghklmr բազում
41 cer չիփ եւ
42 cw ժողովուրդ
43 adghklmr սակաւ
44 agklmr բազում
45 bcelr երէցփ adg իրիցունի
46 km սակաւ
47 h ժողովուրդ բազում
48 c առցեն
49 dhw տայցեն
50 dgkm այնմ փիս վանացն ahw չիփ վանացն
51 a որ իրիցունի
52 cr որ h որ
53 1 շատի
54 ac քրիստոնեա b քրիստոնէ
55 abcdeghklmr տարցեն 1 տարցին ուղղում ենի տարցի
56 a էպիսկոպոսին
57 b օրինաց
58 bceklmr պատուհասեսցեն
59 bgl երէց d երեց
60 abcdeghlwr այլ մի պահեսցէ
61 gkm պահեսցէ
62 h ագարակ
63 km զմի երէց
64 bcelr երէց d երեց

այնչափ հոփուեսցէ՝² երէցն՝³ որչափ առաջ-
նորդել՝⁴ կարասցէ՝⁵:

14 ժ. Այր գերրորդ ազգի՝⁶ կին մի՝ ա-
րասցէ եւ զեղբար կին մի՝ արասցէ:

15 ժա. Եւ որ զկին թողու՝⁷ առանց
պատճառանաց՝⁸ եւ առանց պսակի՝⁹ կին
առնէ, ¹⁰ եւ որ անաւրէն եւ ¹¹ մարդասպան
է ¹² եւ ¹³ կամ զգէտս ¹⁴ հարցանէ, զայնպի-
սին ¹⁵ կապեալ ի դուռն արքունի տարցին ¹⁶
եւ դառն մահ ¹⁷ ի վերայ դիցեն:

16 ժբ. Եւ այնք, որ ¹⁸ կոծ դնեն, զտա-
նուտէրն եւ ¹⁹ զգուսանսն ²⁰, կապեսցեն եւ
ի դուռն արքունի տարցին ²¹ եւ պատու-
հաս ի վերայ դիցեն, եւ ընտանիքն զհետ
արտասուել մի՝ իշխեսցեն ²²:

17 ժգ. Որ զմեռելոտի ուտէ, որ եւ ի
քառասներորդսն ²³ միս ուտէ, եւ ²⁴ որ ի
կիւրակէի ²⁵ գործ ինչ գործէ ²⁶ եւ ²⁷ յեկեղե-
ցի ²⁸ չերթայ ²⁹, երէցն ³⁰ պատուհաս արասցէ
³¹ ժողովրդեամբն հանդերձ:

- 1 km պահեսցն
- 2 a հոփեսցէ
- 3 bceglr էրեցն d երեցն
- 4 ah առաջնորդեալն
- 5 gkm կարիցէ
- 6 bl մի արասցէ կին
- 7 bcelr չի՞ր առանց պատճառանաց
- 8 bceklmr եւ որ առանց
- 9 cer կին պահէ l կին առնու
- 10 g անօրէն է եւ որ
- 11 dl չի՞ր եւ
- 12 b եւ որ փիս եւ կամ
- 13 k չի՞ր եւ
- 14 c զգեստս
- 15 ac զայնպիսին
- 16 bcdeghklmrw տարցն
- 17 b դիցն ի վերայ
- 18 l որ
- 19 adhw չի՞ր եւ
- 20 bcelr զգուսանն d զկուսանս adw զգուսանս
- 21 adhw չի՞ր տարցին bceghklmrw տարցն
- 22 d իշխեսցին
- 23 adghmw քառասներորդն
- 24 abceghl չի՞ր որ ի dw չի՞ր որ
- 25 a կիրակեի b կիրակի
- 26 cegkmr գործեսցէ
- 27 km յեկեղեցին ոչ երբիցէ
- 28 h եկեղեցի

18 ժդ. Եւ որ ի ³² չորեքշաբթի ³³ եւ ³⁴
յուրբաթի ³⁵ միս ուտէ, յառաջ քան զաղու-
հացսն, ³⁶ մի շաբաթ պահեսցէ. եւ եթէ ³⁷
³⁸ երիցուն առաջի ոք գայ ³⁹ եւ վկայ ⁴⁰
վասն մարդոյն, ⁴¹ թէ ⁴² չէ այդպէս, ⁴³ ա-
ւագն շինոյն ⁴⁴ կալցի ⁴⁵ զմարդոյն ⁴⁶ եզն ⁴⁷
մի եւ յերէցն ⁴⁸ տացէ ⁴⁹:

19 ժե. Եթէ ⁵⁰ աշխարհական ⁵¹ ոք ⁵² ի վե-
րայ երիցու ⁵³ կամ սարկաւազի բամբա-
սանս ⁵⁴ դնիցէ ⁵⁵, եւ նոքա խոստովանես-
ցին, եթէ ⁵⁶ այդպէս իցէ ⁵⁷, եպիսկոպոսն ⁵⁸
դնիցէ ⁵⁹ ⁶⁰ ի վերայ նոցա ⁶¹ կարգ, եւ յանա-
պատի ապաշխարեսցեն ⁶²: 20 Ապա եթէ ⁶³

- 29 bcer չերթայ g ոչ երբիցէ
- 30 bceglmr էրեցն d երեցն
- 31 bcelr հանդերձ ժողովրդեամբն
- 32 abodegl չի՞ր ի
- 33 ce չորեքշաբթու եւ չորեքշաբթու
- 34 abcdehlrw կամ փիս եւ
- 35 g յուրբաթու bcel ուրբաթու adh ուրբաթի
- 36 km շաբաթ մի
- 37 a եթէ
- 38 km առաջի երիցուն (g իրիցուն)
- 39 a գա
- 40 a վկաէ
- 41 bcelr թէ ոչ է
- 42 a թե
- 43 d առաջի շինոյ km աւագ շինին
- 44 g շինին
- 45 abcdeghklmrw կալցէ ուղղում ենք կալցի
- 46 abcdehlrw չի՞ր զմարդոյն
- 47 l էզն
- 48 d երեցն cr էրեցն l յերեցէ beg յերեցն h երեցն
- 49 adghw տայցէ
- 50 a եթէ
- 51 d ոք իցէ որ երիցու
- 52 adhmw չի՞ր ի վերայ bceghklr ի սարկաւազի վերայ
(bce վերայ)
- 53 bceghklr յերիցու a երիցոյ h երեցոյ
- 54 g զբամբասանս
- 55 gk դիցէ
- 56 a եթէ bcdeghklmrw թէ
- 57 abcdeghklmw է փիս իցէ
- 58 a էպիսկոպոսն
- 59 gkms դիցէ
- 60 bcelr չի՞ր ի վերայ նոցա
- 61 adhw չի՞ր նոցա
- 62 h յապաշխարեսցեն
- 63 a եթէ bcdehlr թէ

ոչ խոստովանեցին ճշմարտութեամբ,¹ եւ զոր այլքն² ասեն ճշմարտութեամբ եւ³ ի⁴ յայտ⁵ գայ⁶, որպէս ի կանոնսն⁷ է գրեալ, պատուհաս դիցեն եւ ի բաց հալածեցեն ի շինէն⁹. եւ¹⁰ եթէ մեղքն չեն¹¹ յայտ,¹² պատարագ հրամայեցեն մատուցանել քահանային,¹³ եւ այն երդումն լիցի նմա:

21 Ժզ. Եւ¹⁴ եթէ¹⁵ ընկերք¹⁶ իւր եւ աշակերտք¹⁷ մեղս¹⁸ ի վերայ դնիցեն¹⁹ երիցուն²⁰ եւ ինքեանք հաւատարիմ²¹ են, եւ ընցն²² առաջի սեղանոյն²³ կացցէ²⁴, եւ ամբաստանողք²⁵ ժողովրդեանն առաջի ի բեմէն²⁷ ի վայր առցեն եւ ի շինէն²⁸ արտաքս²⁹ հանցեն: 22 Ապա եթէ³⁰ ընկերք եւ աշակերտքն³¹ քինով³² լինին³³, եւ ժողո-

վորդքն³⁴ գիտէին, եթէ³⁵ յառաջ³⁶ խռով էին³⁷, քահանայն³⁸ պատարագ⁴⁰ մատուցէ⁴¹, եւ ժողովուրդն⁴² անիծիւք ի բաց հալածեցեն⁴³: 23 Եւ եթէ⁴⁴ խոստովանին, եթէ⁴⁵ սուտ ասացաք, ապաշխարուծիւն⁴⁶ ի վերայ դիցեն եւ ի վանաց⁴⁷ մի հանցեն. իսկ եթէ⁴⁸ յետ այնր⁵⁰ վնաս ինչ⁵¹ գործեսցեն⁵²,⁵³ կանոնաւք⁵⁴ դատեսցին:

24 Ժէ. Դարձեալ⁵⁵ եպիսկոպոսունք⁵⁶ եւ երիցունք զազատ արանց առաջի արքայի եղեն տրտունջ, եթէ⁵⁷ ի շինի⁵⁸ երկուս կամ երիս եկեղեցիս⁶⁰ առեն վանս: 25 Եւ⁶¹ արքայի առաջի⁶² ազատ մարդիկ⁶³ պայմանեցին⁶⁴, եւ՛ արքայի⁶⁵, եւ՛ եպիսկոպոսաց⁶⁶, եւ՛ ազատաց այսպէս հաճոյ թուե-

- 1 d չի՞ք եւ զոր ... նշմարտութեամբ
- 2 gkm այլք
- 3 cklmr չի՞ք եւ
- 4 ah չի՞ք ի
- 5 gkm յայտնի
- 6 gklm լիցի փխ գայ bcr լինի
- 7 b կանոն
- 8 km գրեալ է
- 9 bcelr շինոյն
- 10 gk ապա փխ եւ
- 11 abdehrw չէ
- 12 gkm հրամայեցեն փահանային զպատարագ մատուցանել
- 13 adghmw չի՞ք եւ այն ... լիցի նմա bcelr եւ երդումն այն լիցի նմա
- 14 km չի՞ք եւ
- 15 a եթե
- 16 adhw չի՞ք իւր եւ աշակերտք
- 17 bcegr աշակերտքն
- 18 d չի՞ք ի վերայ
- 19 ahkmw դնեն
- 20 g իրիցուն a յերիցոյն
- 21 gl հաւատարիմք
- 22 dh երեսն bcegr էրեսն
- 23 a սեղանոյն
- 24 adghw կացէ
- 25 h ամբաստանողն dgl ամբաստանողն. ըստ նոր Զուղայի կանոնագրի՝ ամբաստանող
- 26 km առաջի ժողովրդեանն
- 27 d բեմին
- 28 bceglmr շինոյն
- 29 gm յարտաքս
- 30 abcdehlrw չի՞ք ընկերք եւ
- 31 km աշակերտք
- 32 gm քինու

- 33 b լինէին
- 34 km ժողովուրդք
- 35 adhw թէ
- 36 k յառաջն
- 37 a եթե
- 38 dl փահանայն
- 39 gh մատուցանել պատարագ (g պատարագն)
- 40 bcelr պատարագս
- 41 k մատուցել
- 42 bcelr աշակերտք km ժողովուրդք bcelr զժողովուրդն
- 43 bl հալածեցեն
- 44 a բե bcelr ապա թէ gkm ապա եթե
- 45 a բե bgk եթե
- 46 h ապաշխարանք
- 47 bcelr վանացն
- 48 a եթե d թէ
- 49 w յետ այնորիկ
- 50 abcdehl այն
- 51 abcdehw չի՞ք ինչ
- 52 d գործեսցին
- 53 bcelr կանոնով դատեսցեն
- 54 gkm կանոնիւք
- 55 km չի՞ք դարձեալ
- 56 a էպիսկոպոսունք
- 57 a եթե
- 58 bcelr շինին
- 59 km գերկուս կամ գերիս
- 60 a եկեղեցիս bcel չի՞ք եկեղեցիս
- 61 gkm առաջի արքայի (g արքային)
- 62 bcelr պայմանեցին ազատ մարդիկ (bl մարդիկ)
- 63 dg մարդիկ
- 64 abd պայմանեցին h պայմանեցեն
- 65 b արքայի
- 66 a էպիսկոպոսաց

ցաւ, եթէ¹ զարարեալ² եկեղեցիսն³ թողցեն եւ զպտուղ եւ զհաս եկեղեցւոյ ի⁴ վսամ եկեղեցին տացեն:

26 Ժը. Եւ որ⁵ 6 տասնորդս տան⁷ ազատ մարդիկ⁸, զկէսն ի⁹ բուն եկեղեցին¹⁰ տացեն¹¹, եւ զկէսն յիւրեանց¹² եկեղեցին:

27 Ժթ. Կիրակէին¹³ 14 տէր եւ ծառայ¹⁵ ի¹⁶ վսամ եկեղեցին¹⁷ երթիցեն յաղաւթս եւ զյիշատակ¹⁸ յեկեղեցին¹⁹ արասցեն²⁰. այլ²¹ անաշխարհիկն²² զհոգեցատուրն²³ յեկեղեցին²⁴ տացէ²⁵:

28 ի. 26 Ազատ արանց, որչափ իւրեանց²⁷ դաստակերտքն²⁸ իցեն, զերէց²⁹ առանց³⁰ եպիսկոպոսին մի՛ իշխեսցեն հանել եւ առնել. 31 մի՛ եպիսկոպոսն իշխեսցէ

32 հանել առանց նոցա եւ առնել: 29 Եւ երիցուն³³, եթէ յազատէ³⁴ կամ ի ժողովրդականէ³⁵ վտանգ լինիցի³⁶, առանց եպիսկոպոսին³⁷ 38 գնալ մի՛ իշխեսցէ³⁹:

30 իա. Եւ⁴⁰ ազատ⁴¹ մարդ ոք⁴² յիւր⁴³ եկեղեցւոյ⁴⁴ թէ⁴⁵ սեղան կանգնէ կամ նշխարս ինչ⁴⁶ բերէ կամ պատարագ առնէ, եպիսկոպոսին⁴⁷ հրամանաւ արասցէ, որչափ եւ⁴⁸ իւր կարողութիւն⁴⁹ իցէ: 31 Եւ որ զայս հրամանաւ⁵⁰ առնէ եւ կատարէ, աւրհանալ լիցի⁵¹. եւ որ⁵² ոչն առնէ, հեռի⁵³ եղիցի⁵⁴ յեկեղեցւոյն⁵⁵. եւ ապա ըստ կարի⁵⁶ տուգանս⁵⁷ բերցէ առաջի եպիսկոպոսին⁵⁸: 32 Եւ յետ այնր⁵⁹ որչափ տուգանս⁶⁰ տայցէ⁶¹ մարդն⁶², որ ի⁶³ 64 կա-

- 1 a եթե bcegklmr թէ
- 2 b զարարել d զարարեալսն
- 3 a եկեղեցիսն cr եկեղեցիս d եկեղեցին a եկեղեցւոյ bcefr եկեղեցոյ
- 4 dv վասն ամենայն եկեղեցւոյն adgw վսամ եկեղեցւոյն
- 5 l որք
- 6 adhw տասանորդ ստանայ
- 7 adghw տայցեն
- 8 g մարդիկ
- 9 b չիք ի
- 10 adw իւրեանց եկեղեցւոյն տայցեն
- 11 abcdeghlwr տայցեն
- 12 b իւրեանց h իւրեանց
- 13 b կիրակէին ag կիրակէին dw կիրակէին
- 14 w տէրն եւ ծառայն
- 15 adh ծառայն b ծառա
- 16 abcdeglw չիք ի
- 17 a յեկեղեցին
- 18 gkm գիշատակս
- 19 bh եկեղեցին
- 20 cegkmr տարցեն փիս արասցեն bլ տարցին
- 21 a այլ
- 22 d աշխարհական
- 23 ah զհոգեացատուրն w զհոգեաց տուրն
- 24 a յեկեղեցին bh եկեղեցին
- 25 ahw տայցէ g տայցեն
- 26 m արք ազատք
- 27 bcefr չիք իւրեանց
- 28 bcefr դաստակերտք
- 29 acr գերէց d գերեց h երեց
- 30 bcefr այլ եպիսկոպոսն իշխեսցէ առանց նոցա հանել եւ առնել
- 31 ahw չիք եւ մի ... նոցա d չիք մի եպիսկոպոսն ... եւ առնել

- 32 km առանց նոցա հանել
- 33 bcefr երիցոյն d երիցունքն aghw երիցունք
- 34 h ազատք է
- 35 adghw ժողովրդեանէն bdlm ժողովրդեանէ
- 36 w լիցի d լիցին bcel լինի
- 37 a էպիսկոպոսին
- 38 bl մի իշխեսցէ գնալ
- 39 dw իշխեսցեն
- 40 k չիք եւ
- 41 ah մարդոյ փիս մարդ ոք
- 42 dkmw չիք ոք
- 43 h իւր
- 44 a եկեղեցւոյ c եկեղեցոյ l եկեղեցւոյն
- 45 bceklmr եթէ
- 46 bcefr չիք ինչ
- 47 a էպիսկոպոսին
- 48 bkm չիք եւ
- 49 l կարողութիւն է
- 50 c հրամանաւ h հրաման bcegr հրաման km հրամանս ah հրամանով
- 51 bgkm եղիցի
- 52 ah չառնեն w չառնէն d չառնէ
- 53 cer եւ հեռի
- 54 adh եղիցին bcefr լիցի
- 55 cer յեկեղեցոյ h եկեղեցւոյ
- 56 m կարին
- 57 abcehlr տուգան
- 58 a էպիսկոպոսին
- 59 ah այն
- 60 bcefr տուգանն
- 61 km տացէ
- 62 dgkm մարդն այն
- 63 d չիք ի
- 64 b կանոնսն գրեալ է

նոնսն¹ գրեալն է², ընդ աւրհնութեամբ աւրասցեն³:

33 իբ. Զայս⁴ պայման արարին եպիսկոպոսունք⁵ եւ քահանայք եւ ազատ մարդիկ⁶ առաջի արքայի⁷: 34 Եթէ⁸ ի⁹ մեր եպիսկոպոսաց¹⁰ եւ յերիցանց¹¹ եւ յեկեղեցւոյ¹² բերանոյ աւրհնեալ լիցի¹³ թագաւորն թագուհեաւն¹⁴ 15 եւ զաւակաւքն¹⁶ հանդերձ եւ¹⁷ ամենայն աշխարհաւս¹⁸ հանդերձ, որք¹⁹ 20 յայս ժողովս²¹ են, աւրհնեալ եղիցին: 35 Եւ²² զայս հրաման²³ մատանեցին²⁴ Մուծիկ²⁵ արքայի²⁶ հրամանատար, Միրհաւրիկ²⁷ հազարապետ²⁸, ազգապետք²⁹ Մարութ³⁰, Տիրազդ³¹, Սպարակոս³², Շամա³³, Բակուր³⁴, Առատան³⁵, Ար-

չէս³⁶, Վարդան քաջ, Գարդմանայ³⁷ տէր, Խուրս, Գերմանոսան³⁸, Խոսկէն³⁹, Փիրոզ⁴⁰ նահապետ եւ ամենայն ազատք Աղուանից: 36 Եւ վասն առաւել հաստատութեան գրոյս Վաչագանայ⁴¹ 42 Աղուանից արքայի մատանին եղաւ ի վերայ:

ԳԼՈՒԽ⁴³ ԻԷ

Յաղագս սրբոյն Մեսրոպայ⁴⁴ եւ ընկերաց նորին⁴⁵ պատմութիւն վիպասանաբար

1 Եւ եղեւ յետ վկայութեան⁴⁶ Գրիգորիսի⁴⁷ Աղուանից կաթողիկոսի⁴⁸, բարբառոսական ազգք⁴⁹ կողմանցն արեւելից վերստին⁵⁰ ի⁵¹ դիւցախելար⁵² կռամուղութիւնս կործանեցան. եւ բազում ուխտս⁵³ ատրուչանաց կատարելով՝ յարուցին հաւածանս ի վերայ քրիստոնէից⁵⁴: 2 Մի ոմն ի նախեղելոցն⁵⁵ վարդապետաց⁵⁶, որ ի Հոգւոյն⁵⁷ Սրբոյ⁵⁸ խնամոցն նշանագիր

1 d կանոն km կանոնս
2 kl գրեալ է
3 բոլորը՝ արասցէ. փոխեցինք ըստ նոր Ջուղայի կանոնագրոյ
4 եւ այս
5 a էպիսկոպոսունք m եպիսկոպոսունք k եպիսկոպոս
6 cđgr մարդիկ cer եւ քահանայից երիցանց
7 gkm արքային
8 a եթէ k թէ
9 b չի՞ր ի
10 a էպիսկոպոսաց
11 h երիցանց
12 achr յեկեղեցոյ
13 bcklmr եղիցի փ/ս լիցի
14 cer թագուհիւն ahlw թագուհւովն b թագուհովն
15 dhw չի՞ր եւ ... հանդերձ
16 abhlw գաւակովն
17 km յամենայն աշխարհէս
18 a աշխարհովս
19 bcelr որ
20 km աստ ժողովեալս են փ/ս յայս ժողովս են
21 d ժողովն
22 h այս հրամանեցին
23 km հրամանս
24 d մատնահարեցին
25 adhw մուծին
26 b արքայի dg արքայ
27 adghw միրհարիկ
28 d հարազատ փ/ս հազարապետ
29 agh ասկապետ dw ազգապետ bcelr չի՞ր ազգապետ
30 w մարու dv մարու
31 a տիրազդ g տիրոզդ km տիրազդ
32 abcdel սպրակոս
33 adhw դամա. ըստ նոր Ջուղայի կանոնագրոյ Շամայ
34 bcelr բկուր

35 abcdeghlrw ոստան
36 dgkmw արշես er արշէս
37 er Գարդմանա եց դարդմանայ
38 abcdehrw բերմուսան h բերմուսայն
39 km խոսկեան
40 adhw փիրոզ
41 cer վաչագանա k վաչականայ
42 adhw աղուանից արքայի մատանիս եղին ի վերայ նորա (a չի՞ր նորա) km արքային աղուանից bcelr արքայիս մատանիս
43 abcehlrw չի՞ր գլուխ
44 a մեսրոպա er մեսրովպա b մեսրովպա d մեսրովպայ m մեսրովպայ
45 adghkmw նորա
46 d վկայութեան
47 bcelr որ աղուանից եղեւ կաթողիկոս
48 k կաթողիկոսի
49 l ազգի abcdeghmrw ազգ a աղեփանդի
50 d չի՞ր վերստին a վերստին
51 b չի՞ր ի
52 km դիւցախելար d դիւցախլար
53 adghw ուխտ
54 d քրիստոնէից
55 adghkmw նախեղելոց h նախելելոց
56 b վարդապետացն
57 cer հոգոյն
58 bcelr չի՞ր սրբոյ

երից ազգացն¹ առնէր՝ Հայոց, Աղուանից
 եւ Վրաց, նա² այնուհետեւ եւ³ ի⁴ սուրբն
 երթայր յերուսաղէմ⁵ մատուցանել⁶ ուխ-
 տադրութիւն⁷: 3 Անտի⁸ 9 դարձեալ աշա-
 կերտաւքն, ընդ ինքեան¹⁰ ունելով զխաչն
 արծաթեղէն¹¹ ոսկեխաղաց¹² տեսակաւ¹³,
 յորում¹⁴ ի տէրունեան¹⁵ խաչէն էր մասնա-
 ւորեալ: 4 Անցանելով ընդ Հայաստան՝
 ճանապարհորդէ¹⁶ հասանել ի սահմանս ա-
 րեւելից¹⁷ ի գաւառն Ուտիական¹⁸: 5 Եւ
 մտեալ բնակէին¹⁹ ի ճախճախոտ²⁰ տե-
 ղիս²¹ եւ ի²² լաւաբոյս մաւրսն²³ առ²⁴ տե-
 դեան²⁵, որում Գիսն կոչեն²⁶: 6 Եւ յայն-
 ժամ²⁷ նորոգեալ զեկեղեցւոյ²⁸ 29 հաստատէ
 զհաւատս: 7 Եւ ձգէր զքարոզութիւն³⁰ Ա-
 ւետարանին յաշխարհն Ուտիացւոց³¹ եւ

յԱղուանս եւ Լփինս³² եւ ի Կասպս³³ եւ
 մինչեւ³⁴ ի դուռն Չորայ³⁵. եւ զայլազգի³⁶
 ազգսն³⁷, զոր³⁸ գերութեամբն³⁹ էր ածեալ
 Աղեքսանդրի Մակեդոնացւոյ⁴⁰ եւ նստու-
 ցեալ զմեծ լերամբն Կաւկասոս⁴¹, զԳար-
 գարսն⁴² եւ զԿամիճիկ⁴³ Հեփթաղսն⁴⁴,
 դարձուցեալ⁴⁵ ի հաւատս⁴⁶ զկարգ աս-
 տուածապաշտութեան ուսուցանէր, զոր ի
 վաղնջոց⁴⁷ ուսեալն⁴⁸ էին⁴⁹ մոռացեալ⁵⁰:

8 Բոլորովին⁵¹ քարոզ եւ առաքեալ⁵²
 խոժադուծ⁵³ սարոստանեացն⁵⁴ լինելով՝
 ըստ նոցին բարբառոյ դարութեան առ-
 նէր⁵⁵ զնոսա ծանաւթս: 9 Եւ անտի⁵⁶ դար-
 ձեալ՝ ի Մաւրսն երթեալ բնակէին⁵⁷ զաւ-
 դեալ ի սպառնալեացն⁵⁸ դժնդակ⁵⁹ իշխա-
 նացն⁶⁰. եւ⁶¹ անտի անառ, ծածուկ լեալ

- 1 km ազգաց
- 2 km եւ փխ մա
- 3 bcelrw չիբ եւ
- 4 bcelr երթայր սուրբն յերուսաղէմ
- 5 a յերուսաղէմ հ երուսաղէմ
- 6 bcelr հատուցանել մ մատուցեալ
- 7 bcelr ուխտադրութիւնս
- 8 cr անդի
- 9 bcelr աշակերտոմ դարձեալ
- 10 g իմքեամբ
- 11 cr արծաթեղեն
- 12 abcegr ոսկեխաղաց dw ոսկի խաղաց
- 13 adghw տեսակով
- 14 h որում
- 15 c տէրունական
- 16 adghw մանապարհէ km մանապարհ առնէ
- 17 b յարեւելից
- 18 ah աւտիական g օտիական
- 19 bl բանակէին k բնակէր
- 20 a մաղմախոտ km մաղմաղուտ
- 21 bcelr չիբ տեղիս
- 22 agh չիբի
- 23 km մօրս d մօրն c մայրիսն
- 24 agh չիբ առ
- 25 a տեղովն bcdel տեղովն
- 26 d կոչէին
- 27 km չիբ յայն ժամ
- 28 c զեկեղեցի h եկեղեցւոյ
- 29 bcelr հաստատէր հաւատս km հաւատս հաստա-
տէր
- 30 ad քարոզութիւն
- 31 a աւտիացւոց gh օտիացւոց b ուտիացոց

- 32 dw փլինս. ըստ v-ի չորս օրինակ փլինս
- 33 bcelr կազբս
- 34 adghkmw չիբ մինչեւ
- 35 ah չորայ cer չորս dgw չորայ
- 36 bcelr գայլազան km յայլազգի h գառազգի
- 37 gkm ազգիսն
- 38 km գորս
- 39 d գիտութեամբ
- 40 bc մակեդոնացւոց d մակեդոնացւոյ
- 41 bceklmr կովկասու g կովկասու
- 42 agkm զգարգառն bcel զգառգառն
- 43 ag կամիճիկ 1 գգամբնիկ bcel գկամբնիկ d կա-
միճիկ
- 44 ach հեփթաղսն d հեփթաղսն bcr հեփթաղսն
- 45 h ի հաւատ աստուածապաշտութեան կրկնուած է
- 46 adgh հաւատ
- 47 a վաղնջոց h վաղննոց
- 48 dw ուսեալ bcel նոցա ուսեալ
- 49 a եին bcelr չիբ էին
- 50 km եւ մոռացեալ
- 51 km եւ բոլորովին
- 52 d առաքեալն
- 53 cr խոժատուծ
- 54 km սարոստանեացն bcel սարոստայնեաց agh սա-
րոստայնեացն
- 55 cr առնել l առնէ
- 56 b անդի
- 57 bcelr բանակէին km բնակէր
- 58 bceklmr սպառնալեաց
- 59 bcr դժնդակ
- 60 g իշխանաց
- 61 cer անդ անծածուկ օրստօրէ b անտիման ծածուկ
լեալ օրստօրէ km անդ յանտառն ծածկեալ օր
ըստ օրէ

¹աւր ըստ աւրէ հաստատէր զեկեղեցիսն²
Աստուծոյ:

10 Եւ³ անդէն⁴ ոգի⁵ մոլորութեան
զրգուէր⁶ զմիտս զազանացեալ⁷ բռնակա-
լացն. զայրազնեալ նոցա փոյլ⁸ յանձին⁹
կալեալ սպանանել¹⁰ զնոսա¹¹: 11 Իսկ ե-
րանելոյն¹² Մաշտոցի¹³ ի Հոգւոյն¹⁴ Սրբոյ
ազդեալ՝ փութացեալ փորէր փոս մի ըստ
պիտոյից¹⁵ գործոյն եւ զաստուածային¹⁶
առեալ գանձ¹⁷, որ է¹⁸ խաչն տէրունա-
կան¹⁹, եղեալ ի տապանի՝²⁰ ծածկէր ի գետ-
նափոր²¹ կայենի²²:

12 Եւ այնուհետեւ հաւատարիմ եւ
զուգակրաւն աշակերտաւքն²³ միաբան
յաղաւթս²⁴ եւ ի խնդրուածս ապաւինեալ՝
միմեանց կամաւ յերկուս բաժանէին²⁵
ջուկս: 13 Կէսն²⁶ 27 ի կոյս կողմանց գաւա-
ռացն ելանել²⁸ խորհէին. կիսոցն²⁹ 30 բա-

զում աշխարհս հատեալ անցեալ քարո-
զէին³¹ հաւատս³²: 14 Բայց մնացեալ³³
դասն³⁴ ի տեղւոջ³⁵ կայենի³⁶ խաչին յետ
սակաւ ինչ աւուրց³⁷ զմարտիրոսական³⁸
առնուին³⁹ զպսակ⁴⁰: 15 Յորոց նահատա-
կութեանցն⁴¹ տեղւոջ⁴² նշանք լուսեղէնք⁴³
եւ հրաշալի սքանչելիք երեւեալ⁴⁴. զոր
տեսեալ բազում անգամ անհաւատիցն⁴⁵ եւ
ուսեալ, թէ⁴⁶ մեծին Աստուծոյ է այն
նշանն⁴⁷, հաւատային⁴⁸ միաբան⁴⁹ եւ
մկրտէին առ հասարակ:

16 Իսկ⁵⁰ մի ոմն ի նորահաւատիցն⁵¹,
որ բազում անգամ տեսեալ էր զնշանն
զայն, ի վերայ գետնափոր կայենի⁵² խա-
չին շինէ մատուռն⁵³ մի հողեղէն⁵⁴ չորեք-
կուսի⁵⁵ եւ⁵⁶ տապան⁵⁷ տախտակամած ա-
րարեալ՝ ամփոփէր⁵⁸ զնշխարս նոցա ի տա-
պանի անդ⁵⁹ եւ⁶⁰ ամ յամէ ուխտաւորեալ
կատարէր զյիշատակս նոցա: 17 Եւ յորո-

1 a աւրստարէ

2 bcelr գեկեղեցիս

3 km չի՞ք եւ

4 l անտէն հ անտի

5 cr յոգի b հոգի

6 d գրգուէր bcel գրգոնալ

7 h զայրազնացեալ

8 km եւ փոյլ

9 bd անձին gk չի՞ք անձին

10 km ի սպանանել d սպանանիլ

11 km զմա

12 abceklr երանելոյն

13 cer մնարոպայ l մաշթոցի

14 bcer հոգոյն

15 adgh պիտոյից

16 k զաստուածայինն

17 w գանձն

18 bcelr էր

19 dkm տէրունեան

20 a ծածէր ի դետափոր

21 h գետափոր

22 րոյոր ձեռագրերը րացի ահ-ից կայանի d կայեանի
km կայանին

23 km աշակերտին

24 g ի յաղօթս

25 bcelr բաժանեալ

26 km կէսն d անցեալ կէսն

27 adghw ի կէս փիս ի կոյս km չի՞ք ի կոյս

28 gkm ելեալ

29 d կիսոյն gklm եւ կիսոցն

30 adh բազմաշխարհս bcel ի բազում

31 m չի՞ք հաւատս ... աւուրց

32 k զհաւատս

33 cr մնացողն be մնացողսն l մնացող

34 cr չի՞ք դասն l արմն փիս դասն

35 bcel տեղւոջն (br տեղոջն)

36 րոյոր ձեռագրերը րացի adh-ից կայանի

37 l աւուր h աւուց

38 ac զմարտիրոսականն gkr զմարտիրոսականն

39 km առնոյր

40 abcegbklr պսակ

41 bceklmr մահատակութեանց

42 bcer տեղոջ m ի տեղոջ

43 cr լուսեղեմն

44 h երեւեալ

45 km անհաւատից

46 bcelr եթէ

47 dkmw նշան

48 bcelr հաւատացին

49 b չի՞ք միաբան

50 h նորահաւատիցն մի ոմն

51 km նորահաւատից

52 րոյոր ձեռագրերը՝ կայանի. ուղղում ենք կայանի

53 ah մատուրն d մատուր

54 cr հողեղեմն

55 chr չորեքկուսի

56 h տախտակամած տապան

57 bcelr չի՞ք տապան

58 a անփոփէր

59 l անտ

60 g յամ յամէ

վիցն¹ լինէր բժշկութիւն², յորս
հաստատեալ նուաճեցան հաւատացեալքն:
18 Եւ նախ անդ³ եղեալ⁴ հիմունս՝ հաս-
տատէին⁵ եկեղեցի⁶ Աստուծոյ ի կայա-
րանի⁷ խաչին, զոր Հին եկեղեցի⁸ տեղւոյն⁹
անուանէին, որում Գիսն¹⁰ կոչեն: 19 Այլ
եւ¹¹ յետ բազում ժամանակաց վեհազգի
ոմն իշխան Վարազ¹² Փերոժ¹³ անուն¹⁴ յԱ-
ռանշահիկ¹⁵ տոհմէ, կամեցաւ¹⁶ նորոգել¹⁷
զհին եկեղեցին, եւ¹⁸ ոչ կարէր քակել¹⁹ զա-
ղիւսաշար պոյր²⁰ գմբեթին²¹, սակս²² զի
բնակեալ էր անդ²³ խաչն տէրունական²⁴
եւ նշխարք վկայիցն²⁵:

ԳԼՈՒԽ²⁶ ԻԸ

Շարագրած²⁷ յաղագս աշակերտացն²⁸
սրբոյն²⁹ Մաշտոցի ընդ ներգոյս³⁰
զրուցատրաբար³¹

1 Յետ սրբոյն Մաշտոցի սուղ ինչ ան-
ցեալ ժամանակ³² նորին աշակերտեալքն,
որ³³ ի կողմանս գաւառացն Աղուանից,
գումարեալք ի մի վայր, յազդմանէ Սուրբ
Հոգւոյն խորհրդագգացք³⁴ լինելով՝ փու-
թային հասանել³⁵ գործոց բարեաց:
2 «Զի՞նչ մեք արասցուք, ասեն, զի որ մե-
րոյ³⁶ լուսաւորութեանն³⁷ էր առիթ³⁸,
ննջեաց ի Քրիստոս: 3 Եւ ահա ի նմանէ³⁹
մնացեալք⁴⁰ եմք⁴¹ որք⁴², եկայք, եղ-
բարք⁴³, յաստուածայինն⁴⁵ 46 երթիցուք ի
քաղաքն Երուսաղէմ⁴⁷. եւ ի նոցանէ⁴⁸
խնդրեսցուք մեզ առաջնորդս⁴⁹, զի բնա-
կան⁵⁰ լուսաւորութեան⁵¹ երկրիս արեւե-

1 bceklmrw յոյովից
2 bcer տեղոջն
3 l ամս
4 b ելեալ փխ եղեալ
5 b հաստատեմ
6 dkm գեկեղեցի
7 bcelr կայարանս d կայր աւանի
8 celr եկեղեցւոյն b եկեղեցւոյն d եկեղեցին h եկե-
ղեցւոյ
9 bcelr չիբ տեղւոյն
10 d գիմսն
11 b չիբ եւ
12 d վարեզ
13 b գփերոժ d փերոժ km պերոժ
14 g յանուն
15 bcelr յառանշահիկն d յառանշխարհի
16 adghkmw կամեցեալ
17 ad նորոգեալ
18 m չիբ եւ
19 bcelr քակտել
20 cer բուրդն l բուրքն b բուրջն
21 ce բերթին եւ բերդին gh գմբեթին
22 km չիբ սակս
23 l ամս
24 d տէրունեան
25 d վկայից

26 abcehlrw չիբ գլուխ
27 d շարագրաց
28 k աշակերտաց
29 abcdeghlrw չիբ սրբոյն
30 dw ներգոյս v 2 օրինակ ներգոյս
31 a գրոյցատրաբար
32 adghw ժամանակս
33 bceglr որք
34 gk խորհրդագգաց m եւ խորհրդագգաց
35 hl հասանիլ
36 gkm մեր
37 bdw լուսաւորութեան
38 ab առիթն
39 adghw նմանէն
40 bcelr մնացաւ d մնացեալքն
41 abcdeghlrw չիբ եմք
42 g որքս abcdehlrw որքս
43 d եղբար h եղբայրք
44 km յաստուածային ի քաղաքն երուսաղէմ երթիցուք
45 h աստուածայինն
46 g ի քաղաքն երուսաղէմ երթիցուք
47 a Էրուսաղէմ
48 bcelr նոցունց adghw նոցանէն
49 dkm առաջնորդ
50 w բնական
51 adg լուսաւորութիւն bcelr լուսաւորութեանն

լեայցս^{1 2} ի ձեռն սրբոյն Նղիշայի յերուսաղէմէ եղեալ³ սկիզբն»:

4 Յայնժամ Հանդերձեցան կազմեցան յերիս⁴ բաժանեալ գունդս՝ համբարձեալ⁵ ի կողմանցն Աղուանից յառաջ խաղային⁶ առ սահմանաւքն⁷ Ասորեստանի⁸. երթեալ⁹ Հետեւողաբար յերուսաղէմեան¹⁰ հասանէին քաղաք¹¹: 5 Եւ մտեալ յաստուածաբնակ¹² եկեղեցին¹³ 14 երկիր պագանէին¹⁵ ամենակեցոյց փայտին կենաց: 6 Եւ հանդիպեցան¹⁶ հոգեգուարձ¹⁷ 18 աստուածազարդ հայրապետին՝ տուեալ ողջոյն կղերց¹⁹ եկեղեցւոյն²⁰ խոնարհամիտ համբուրիւ²¹, ընկալեալ²² ի նոցանէ²³ լինէին²⁴: 7 Եւ զջան քրտանցն²⁵ Մաշտոցի բովանդակ²⁶ պատմէին²⁷ առաջի սրբոյ²⁸ հայրապետին, եթէ²⁹ զի՛նչ գունակ սքանչելիս³⁰

առ բարբարոսականն կատարեալ³¹ լինէին³² ուղղութիւնք³³: 8 Զոր³⁴ լսելով նոցա մեծաւ³⁵ խնդութեամբ ընկալեալ բազում մեծարանս ցուցանէին³⁶ խնամով: 9 Առնէին³⁷ անդ³⁸ աւուրս բազումս՝ յարելով յինքեանս³⁹ արս երիս աստուածասէր⁴⁰ քահանայս, որոց առաջինն՝ Աթանասիոս: 10 Զնոսա ողորական⁴¹ բանիւք⁴² հաւանեցուցանէին գալ ընդ իւրեանս⁴³, զի յառաջնորդութիւն⁴⁴ զնոսա վիճակեցուցեն աշխարհին⁴⁵ իւրեանց: 11 Եւ կատարեալ նորա զերկրպագութեան⁴⁶ ուխտ⁴⁷ երանաւէտ⁴⁸ համբուրիւ ողջունէին⁴⁹ զսրբոյ պատրիարքին⁵⁰ ոտս⁵¹: 12 Եւ նորին հրամանաւ յուղարկեալք⁵² անտի⁵³ 54 ոսկեղէն եւ արծաթեղէն սպասուք⁵⁵ եւ բազում նշխարաւք⁵⁶ յամենայն սրբութեանցն⁵⁷ Աստուծոյ, յարազուարճ ցնծութեամբ

1 gkm արեւելից abdhw արեւելից cer արեւելացս
2 bl ընդ ձեռն
3 cer եղև km եղեալ է
4 h երիս
5 bcelr ամբարձան km եւ համբարձեալ
6 bcehlrw խաղացին
7 km սահմանոմ cer սահմանովմ
8 ah ասորեստանի
9 klm եւ երթեալ
10 d յերուսաղէմէն bcel յերուսաղէմեանց w յերուսաղէմից a յերուսաղէմեան
11 d ի քաղաք
12 h աստուածաբնակ
13 abceglrw եկեղեցիսն h յեկեղեցին
14 bcelr եւ երկրպագէին km երկրպագանէին
15 a պագանեին
16 bcelr հանդիպէին
17 bcer հոգեգուարն
18 bcelr հայրապետին աստուածազարդ (bl եւ աստուածազարդ)
19 gkm չի՛ր կղերց
20 b եկեղեցոյն
21 h համբուրիւ
22 l եւ ընկալեալ abcdghrw ընկալեալ
23 adghw նոցանէն
24 a լինէին
25 km քրտանց
26 a բաւանդակ
27 a պատմին
28 abcdghrw չի՛ր սրբոյն
29 a եթէ bcelr թէ

30 km սքանչելի abcdghrw սքանչելի ուղղում ենմ սքանչելիս
31 h կատարել
32 abcdghrw չի՛ր լինէին
33 abcdghrw ուղղութիւնս
34 bcelr զորս
35 bcelr ընկալեալ խնդութեամբ
36 abcdghrw ցուցեալ h ցուցեալ
37 km եւ առնէին
38 l անտ
39 b զինքեանս
40 d աստուածասէրս
41 l ողորական
42 bcelr քանիւ
43 bcelr ինքեանս
44 cr առաջնորդութիւն d յառաջնորդութիւնս
45 gk յաշխարհին
46 cr զերկրպագութեանց d զերկրպագութեամբ
47 gk ուխտս
48 cr ողջունիւ համբուրէին
49 a ողջունին
50 acgklmr պատրիարքին b հայրապետին d պատարագին
51 w գոտս
52 k ուղարկեալ
53 g անդի
54 cr ոսկեղեն եւ արծաթեղեն
55 abcdghrw սպասիւ
56 bcelr նշխարով
57 d սրբութեանց

հրաժարեալք՝¹ քահանայիւքն² հանդերձ
 ուղեւորեալ³ գնային⁴: 13 Եւ եկեալ հա-
 սանէին ի սուրբ պահս քառասնորդացն⁵
 յեւթներորդ⁶ շաբաթու պասեքի⁷ զատկին
 ի խորախոխոմ⁸, անտառայար⁹ 10 եւ¹¹ ի
 մայրաստանիկ աշխարհն Արցախայ¹² գա-
 ւառն Մեծ Կուենից¹³: 14 Եւ ի կիրճս¹⁴ ճա-
 նապարհին երկաջոկեալ¹⁵ գունդն յեր-
 կուս¹⁶ բաժանելով՝ նստէին գուպարս¹⁷
 յայնմ տեղոջ¹⁸, որում Աստեղն կոչեն¹⁹
 բլուր՝ ի հիւսիսոյ²⁰ կողմանն²¹: Եւ²²
 գունդն²³ երկրորդ յայնկոյս Տրտուական
 գետոյն, ի հարաւական²⁴ կողմանն²⁵ ի
 մայրուորս²⁶ հովտի²⁷ պուրակի²⁸ բնա-
 կէին²⁹ Չղախն³⁰ անուանեցելոյ³¹: 15 Զի

ուխտիւք խոստացեալ էին առ միմեանս
 կատարել³² ի տեղւոջն³³ զամենասուրբ զա-
 տիկն³⁴:

ԳԼՈՒԽ³⁵ ԻԹ

Դիմումն³⁶ հիւսիսականացն³⁷ յամենայն
 սահմանս Աղուանից, Հայոց եւ Վրաց եւ
 վկայութիւն³⁸ աշակերտացն սրբոյն³⁹
 Մեսրոպայ⁴⁰

1 Ընդ այն ժամանակս⁴¹ ապա⁴² թագա-
 ւորն⁴³ Ռոսմոսոքեան⁴⁴ իւրովք⁴⁵ զաւ-
 րաւքն⁴⁶ եւ թորելական⁴⁷ զնդիւն⁴⁸ գումա-
 րեալ⁴⁹ ժողովեաց զամենայն զաւրս⁵⁰ Հո-
 նաց եւ անց⁵¹ 52 յայս կոյս⁵³ Կուրական⁵⁴
 գետոյն՝ տարածեալ յՈւտիացւոց⁵⁵ գա-
 ւառն: 2 Եւ ածեալ նստուցանէր⁵⁶ զղա-

1 bcelr հանդերձ ֆահանայիւքն

2 hkm ֆահանայիւք

3 l ուղեւորեալ քm չիք ուղեւորեալ

4 b գնացին

5 bcelr քառասնորդացն

6 a յեւթներորդ ce յեւթներորդ b յեւթներորդ d
 եւթներորդ

7 l պասեքի c պասեքի

8 a ձորախոխոմ w ձորախոխոջ d ձորախոխոմ gkm
 ձորախոխոմ v մի օրինակ ձորախոխոմ միւսն՝
 ձորախոխոմն h ձորախոխոմն

9 gw անտառայարի d անտառայարի m անտառա-
 յայր k անտառայար

10 gkm չիք եւ ի

11 adhw չիք եւ

12 w աշխարհին w արձախս abcehr արցախս

13 bd կուենից

14 bcelr կիրճն

15 w երկջոկեալ d էրկաջոկեալ

16 h երկուս

17 cr գուպարս d գումարս

18 bcelr տեղոջն l տեղոջն

19 dw կոչեն

20 ac հիւսւոյ

21 w կողման bcel կողմանէն

22 km իսկ չիք եւ

23 d գումդ

24 bcelr հարաւոյ

25 l կողմանէն

26 w մայրուորդ

27 abcdegkhrw ովտի km հովտին

28 d պարուկի km պուրակին h բուրակի

29 bl բանակէին km բնակէր

30 km չղախ d գլախն v l օրինակ գլախն. միւսն՝
 գլախն

31 kmw անուանելոյ

32 ad կատարեալ

33 bcer տեղոջն

34 bcelr զատկի (b գատիկի) տօմն

35 abcdehkrw չիք գլուխ

36 d դիպումն

37 m հիւսիսականաց a հիւսիսականաց c հիւսի-
 սականացն

38 bcelr նահատակութիւն չիք վկայութիւն

39 abcdehkrw չիք սրբոյն

40 celr մեսրոպա b մեսրոբա d մեսրոպայ

41 cer ժամանակն adghw ապա ժամանակս

42 km չիք ապա

43 adgh քաղաւորին

44 c ռոսմոսոքեան

45 a իւրաւք dhw իւրաւք

46 cr գորովք km գորովք

47 bcelr թորելեան d թորելական h թորեական

48 gh գնտին

49 b գումարեալք

50 d հայոց (փիս հոնաց) եւ ասաց յայս կոյս կրիկա-
 կան գնդոյն

51 gkkm էանց

52 b յայն կոյս

53 bcelr գետոյն կրիականի

54 ah գուրական

55 bcer յուսացոց adkmw յուսեցաւոց h յուսեցոց

56 h նստոցանէր

կիչն¹ իւր մերձ ի² խաղիսաղն³ քաղաք⁴:
 3 Եւ անդէն⁵ արս երիս⁶ ընտրեալ⁷ զաւրա-
 վարս⁸ ոստիկանս առնէր⁹ ի վերայ գնդին
 մեծի¹⁰ եւ բովանդակեալ¹¹ գումարէր ի
 ձեռս¹² նոցա զմետասան¹³ զաւրացն¹⁴ բազ-
 մութիւնս¹⁵ եւ¹⁶ 17 հրամայէր յերիս¹⁸ առաջս
 առնել՝ ասպատակել¹⁹ ի վերայ աշխարհին
 Աղուանից, Հայոց եւ Վրաց: 4 Իսկ եր-
 րորդ²⁰ մասն²¹ զաւրուն հասեալ ի մուտ
 զատկին յԱրցախական²² գաւառն՝ տայր
 ասպատակ ի վերայ Մեծ Կուենից²³:

5 Զայն հէն²⁴ համբաւ²⁵ լուեալ²⁶ Զղա-
 խական²⁷ գնդին²⁸ երուսաղէմեան²⁹ զահի
 հարեալ մեծաւ երկիւղիւ³⁰: 6 Աճապա-
 րեալ ի մի վայր ժողովէին³¹ զմասունսն³²

նշխարացն ամենայն³³ եւ յերկուս³⁴ ամփո-
 փեալ արծաթեղէն³⁵ կողոփս³⁶ ծածկէին³⁷
 յերկրի³⁸:

7 Եւ իսկոյն հասեալ աւրհասականն³⁹
 այն գութակոխի⁴⁰ աղմուկ, նման ցաւաղա-
 ցայտ⁴¹ անձրեւի տարածեալ անճողոպրե-
 լի⁴² տարակուսանքն: 8 Դիմեալ որպէս
 զալիս⁴³ ծովու՝ նախահաս յԱստեղն⁴⁴ լի-
 նէին⁴⁵ բլուր: 9 Նոցա անկասկած⁴⁶ լինե-
 լով իրացն՝⁴⁷ յեղակարծ⁴⁸ ժամու դիպէին⁴⁹
 անխնայ⁵⁰ խոցոտման սրոյ⁵¹ առհասարակ:
 10 Եւ զսպասսն⁵² ոսկւոյ⁵³ եւ արծաթոյ ա-
 ւար առեալ,⁵⁴ ցիր եւ ցան զսրբութեանցն⁵⁵
 նշխարս⁵⁶ ընդ բլուրն եւ վիժեալ⁵⁷ ճապա-
 դէին եւ⁵⁸ զգլխաւորն⁵⁹ քահանայից զերա-
 նելին Աթանաս անդրէն նահատակէին եւ
 զմնացեալսն գերի առեալ ի տեղւոջն⁶⁰
 բակարգել առնէին:

-
- 1 km գղակիշ
 2 dh չիֆի
 3 adghkmw խաղիսաղ bcel խաղաղն
 4 b քաղաքի
 5 l անտէն
 6 bcelr չիֆ երիս
 7 b ընդիրեալ h ընտրեաց ուր դնել
 8 bcelr գորաւորս
 9 d առնել
 10 d մեծիմ
 11 a բաւանդակեալ c բովանդակ
 12 cer ձեռն
 13 d գմետաղսն acegl մետաղան v մետաղոն, մետա-
 պան, մետաղան
 14 h չիֆ գորացն
 15 kmw բազմութիւն
 16 km չիֆ եւ
 17 cr հրամաւէր երիցս
 18 hl երիս
 19 d ասպատակեալ km եւ ասպատակել
 20 clr երկրորդ
 21 kmw մուտս
 22 dw յարձախական
 23 ac կուենից b գումէից d կումէից
 24 d հիմն b հեն h չիֆ հէն
 25 bcelr համբաւոյ
 26 aw լսեալ h լսել
 27 bcelr չղախարմակ v չխախական, պխաղական,
 սղախական
 28 bcelr գումն
 29 d երուսաղէմի k երուսաղեմեան
 30 b չիֆ երկիւղիւ
 31 a ժողովեին
 32 bceklmrw զմասունս

-
- 33 bcelr զամենայն
 34 h երկուս
 35 c զարծաթեղէն r արծաթեղեն
 36 br կողոպս l կողորս ce կողոպսո
 37 a ծածկեին
 38 d յերկրիս
 39 d օրհասական
 40 agkmw գոյժագոխի dw գործակոխի h գոյժակոխի
 41 bcr ցողայայտ
 42 h անմղոպրելի
 43 bceklmr ալիֆ
 44 cer աստեղն b յայտեղէն
 45 a լինեին km լինէր
 46 agh յանկասկած
 47 bcelr յանկարծ ժամուն
 48 h եղակարն
 49 adghkm դիմէին փ/ս դիպէին
 50 bcer անխնայ
 51 b սրոյն
 52 bcelr զսպասն km զսպասս adghw սպասն
 53 m սրբութեանցն ոսկւոյ c ոսկոյ
 54 bcelr ցան եւ ցիր
 55 km չիֆ զսրբութեանցն
 56 ahghw չիֆ նշխարս
 57 adghkmw վիժան
 58 adghkmw չիֆ զգլխաւորն ... նահատակէին
 59 cer զգլխաւորսն
 60 bcer տեղոջն

11 Բայց կին մի Թագուհի անուն¹ յՈւ-
տի² գաւառէ ի բնաշխարհիկ ազատաց, ի
Բագնաց³ գեղջէ՝ մեծատուն յոյժ, որ նոյն
ինքն ընդ երուսաղէմացիսն էր ցանկոր-
դեալ⁴, զնա տեսեալ զաւրավարին Հոնաց⁵
ի մէջ գերելոցն⁶, զիւրապորդոր⁷ բղջախոհա-
կան⁸ ախտիւն յեղազեղեալ⁹ տուփէր¹⁰ ի
նա¹¹, զի գեղեցիկ էր յոյժ: 12 Հրամայէր¹²
պահել¹³ զնա մեծաւ զգուշութեամբ՝ առ-
նուլ¹⁴ ի¹⁵ կնութիւն¹⁶ իւր¹⁷ կամեցեալ:
13 Եւ ինքեանք¹⁹ զառաւրեայ արշաւանսն
վճարելով՝ ածին ժողովեցին զամենայն
²⁰առ եւ աւար գաւառին²¹ եւ զնոցուն հա-
մագունդ եղբարսն: 14 Եւ²² զբազումս²³ ի
նոցանէ²⁴ սպանանէին եւ զմնացեալսն գե-
րի վարէին՝ ածելով²⁵ յԱստեղն²⁶ բլուր²⁷:
15 Եւ ի մէջ գերելոցն ունէին²⁸ գերկուս²⁹
քահանայսն³⁰ ընկերս³¹ Աթանասիոսի³²

վկային³³: 16 Քանզի³⁴ մեծ³⁵ զաւրավարն
Հոնաց³⁶ անդէն բանակեալ³⁷ կայր³⁸ իւ-
րովն³⁹ զաւրաւք զայն գիշեր, եւ⁴⁰ ընդ ե-
րեկս աւուրն սպահապետ⁴¹ գնդին⁴² Թորե-
լեան⁴³ հրամայէր⁴⁴ ածել գերանելի Թա-
գուհին, զի կատարեսցէ ընդ նմա զկամս⁴⁵
վաւաշոտութեանն⁴⁶ իւրոյ: 17 Իսկ նա
վառեալ⁴⁷ զինու զաւրութեամբ Տեառն՝ այ-
պանէր⁴⁸ զնա⁴⁹, չանսայր, չհաւանէր,
⁵⁰ծաղր⁵¹ իսկ⁵² առնէր զլկտի⁵³ բարբարո-
սովն. «Քաւ լիցի ինձ⁵⁴, ասէ⁵⁵, տալ զգաս-
տութիւն⁵⁶ պարկեշտութեան իմոյ շանագ-
գի⁵⁷ եւ խոզաբարոյ⁵⁸ հեթանոսաց, կամ ե-
թէ⁵⁹ յերկիւղէ⁶⁰ տանջանաց⁶¹ ինչ զանգի-
տել մինչեւ ի մահ, եւ փոխանակել⁶² զոչ
ինչ կեանս⁶³ ընդ այնմ⁶⁵, որ ոչն⁶⁶ անցա-

- 1 ց յանուն
- 2 Եյուտիաց ց յուտէ
- 3 Ժ բաղնայ
- 4 Ժ ցակորդեալ
- 5 Կ հոնայ
- 6 Կ գերելոցն
- 7 Կ դիւահորդոր
- 8 Կ բղջախոհական
- 9 Կ յեղաշնդեալ Ժ յեղաշնդեալ
- 10 Կ ց փրփէր Ժ տրտէր
- 11 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 12 Եւ ինքեանք
- 13 Կ պահել
- 14 Եւ առնել
- 15 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 16 Կ կնութիւն
- 17 Կ իւրովն
- 18 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 19 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 20 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 21 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 22 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 23 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 24 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 25 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 26 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 27 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 28 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 29 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 30 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 31 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 32 Կ Եյուտիաց ց յուտէ

- 33 Եյուտիաց ց յուտէ
- 34 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 35 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 36 Եյուտիաց ց յուտէ
- 37 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 38 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 39 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 40 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 41 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 42 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 43 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 44 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 45 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 46 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 47 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 48 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 49 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 50 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 51 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 52 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 53 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 54 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 55 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 56 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 57 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 58 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 59 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 60 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 61 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 62 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 63 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 64 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 65 Կ Եյուտիաց ց յուտէ
- 66 Կ Եյուտիաց ց յուտէ

նէ»։ Եւ համբարձեալ զձեռս իւր¹ առ Աստուած՝ բարբառէր ասելով²։ «Տէր³ տերանց եւ թագաւոր թագաւորաց, մի՛ յամալթ⁴ առնէր զիս՝ զյուսացեալս⁵ ի քեզ. ամբիծ⁶ եւ ուղիղ պահեա՛ր՝ յառժամանակեայ⁸ վտանգէս⁹։ 18 Որպէս շնորհեցեր ինձ զծնունդ աւազանին լուսոյ նորոգման ճանաչել զքեզ, արա՛ւ¹⁰ եւ այժմ¹¹ անարատ մնալ ինձ¹² 13 ի մեղաց հաւատովք¹⁴ եւ սրբութեամբ¹⁵։ 19 Ծագեա՛ր զլոյս ճշմարտութեան քո՛ւ¹⁶ ի սիրտ¹⁷ անզգայ¹⁸ բարբառոսացս¹⁹, զի եւ սոքա ծանիցեն զքեզ, միայն²⁰ ճշմարիտդ²¹ Աստուած²²»։

20 Իսկ զայն իբրեւ լուան²³ անաւրինացն²⁴ ջոկք²⁵, չոգան²⁶ պատմեցին իշխանին իւրեանց, զի թարգման²⁷ կայր ի միջինոցս²⁸, որ լսէր²⁹ զամենայն խաւսս նորա³⁰։ 21 Յայնժամ մոլեկան³¹ սրտմտու-

թեամբ առլցեալ³² բռնաւորն, ըստ խածանող³³ եւ մրմռող³⁴ գազանութեանն³⁵ զայրազնեալ³⁶ հրամայէր³⁷, զի եթէ³⁸ ոչ եկեսցէ շքով³⁹ եւ պատուով, անհնարին տանջանաւք չարամահ արասցեն⁴⁰ զնա⁴¹։ 22 Եւ⁴² երթեալ⁴³ սպասաւորքն⁴⁴ ստիպէին զնա առնել զկամս իշխանին։ 23 Եւ իբրեւ ոչ կարէին⁴⁵ հաւանեցուցանել զանհրապուրելի թագուհին, կապէին⁴⁶ զձեռս նորա ի յետս եւ⁴⁷ քարշէին⁴⁸ զվարսից⁴⁹ նորա⁵⁰, եւ զժնդակ⁵¹ փշովք⁵² անտառի⁵³ յանապատին ծեծէին⁵⁴ զերեսս նորա եւ⁵⁵ քանցէին մարմինք սրբոյն առհասաւ[րա]կ, եւ ապա բառնային զգլուխ երանելոյն⁵⁶ սուսերաւ։ 24 Որպէս⁵⁷ սուրբ⁵⁸ տիկնոջն Հռիփսիմէի⁵⁹ լինէր մարտն⁶⁰, եւ աստուածայաղթ պսակաւքն Քրիստոսի պսակեալ լինէր մեծն այն թագուհի⁶¹։

1 հ չիբ իւր
2 ե եւ ասելով
3 w տէրանց աստուած աստուծոց
4 ե ամթ
5 d յուսացեալս
6 għkm անբիծ
7 a պահեալ d պահեալ
8 ե առժամանակեալ աեհ յառժամանակեալ
9 e վրտանդէս
10 a արայ
11 ե յայժմ
12 ah չիբ ինձ
13 l չիբ ի մեղաց
14 a հաւատաւթ
15 km սրբութեամբ
16 dg քոյ
17 եկ սիրտս e սիրտն
18 եcer անզգայ
19 եcelr բարբառոսաց
20 d չիբ միայն
21 dklm ճշմարիտ
22 km աստուածդ
23 d լուեալ
24 w անօրինաց
25 abcrw ջոկքն
26 եgkl չոգան հ չիբ չոգան
27 ag թարգման եcelr թարգմանն ե թարգմանն
28 ac մոցա
29 ե լկէր
30 հ մոցա փիւ մորա
31 եcelr մոլական

32 հ լցեալ փիւ առլցեալ
33 եdgլ խածանող
34 ել մրմռող
35 d գազանութեան
36 km զայրացեալ
37 եr հրամայէր
38 a եթե եgkm եթե
39 եr շքով
40 adgw արասցէ
41 եcelr չիբ գնա
42 եcr չիբ եւ
43 եcelr երթեալթ
44 a ստիպէին ոչ մի ձեռագիր չունի գնա բացի հից
45 a կարեին a կապեին
46 abcdեցիւրw ձեռս յետս (չիբ մորա) (եr ի յետս)
47 m չիբ եւ
48 a քարշէին
49 dgհ զվարսիցն
50 d չիբ մորա
51 եr դժնդակ
52 agհkm փշով
53 abcdեցիւրw անապատին ծեծեին
54 ե չիբ ծեծեին
55 եcelr քանցէին (r քանցեին) առհասարակ մարմինն մորա փիւ քանցէին ... առհասարակ
56 եcr երանելոյն
57 եcelr այսպէս փիւ որպէս
58 adg գտուրթ
59 եcelr չիբ հռիփսիմէի km հռիփսիմայ
60 km մարտ մորա
61 dw թագուհի

25 Եւ յետ այնորիկ, ի նմին գիշերի մինչդեռ արթնական խնջոյիւքն¹ դեգերէին այլազուն² իշխանն³ հանդերձ զաւրականաւքն⁴ եւ առնէին⁵ ծաղրակատակ⁶ խնդուծիւն⁷, յանկարծակի նշան զարմանալի երեւեալ նոցա⁸ ի Տեառնէ: 26 Զի⁹ ակն յայտնի¹⁰ ամենեքեան տեսանէին լոյս¹¹ սաստիկ ծագեալ ի տեղւոջն¹², ուր¹³ սուրբն Թադուհի¹⁴ վկայեաց, եւ ուր ցրեալ պատառած հանդերձի¹⁵ նորա սփիռ¹⁶ եւ տարած ընդ երեսս անտառին փայլէին¹⁷ իբրեւ¹⁸ զաստեղս¹⁹: 27 Եւ հարուստ ժամանակաւ²⁰ լոյս աստեղանման ծագեալ ի տեղւոջն²¹ փարէր²² ի վերայ սրբոցն²³ նահատակացն²⁴, զոր տեսեալ բազմութեան²⁵ մարդկանն, զանուն տեղւոյն²⁶ Աստեղաբլուր²⁷ անուանեցին մինչեւ ցայսաւր: 28 Վասն²⁸ որոյ յաւետաւքանչ²⁹ հրաշիւք հիանայր իշխանն. եւ ի

մեծի ահի եղեալ՝ հրամայէր³⁰ առ ինքն կոչել զքահանայսն³¹ Տեառն: 29 Եւ ուսեալ ի նոցանէ³² զփրկութեանն³³ ճանապարհ³⁴ հաւատաց³⁵ յԱստուած կենդանի. եւ հրամայէր³⁶ ամփոփել³⁷ զցրուեալ³⁸ նշխարս սրբոցն³⁹, եւ⁴⁰ պատել սուրբ կտաւովք⁴¹ եւ ծածկել ի⁴² բլրին⁴³: 30 Եւ անդէն⁴⁴ կատարէին⁴⁵ յողեաց եւ յայծեաց պատարագս⁴⁶ աւրհնութեան. եւ զտէրունական զտաւնն մեծապայծառ խմբէին⁴⁷ յիշատակաւք⁴⁸ ի նոցին⁴⁹ վկայելոցն:

1 bcegr խնջոյիւքն km խնջոյիւք h խնջիւքն

2 ah այլազունն bcefr այլազան

3 km իշխանն

4 km զօրականոք

5 a առնելն

6 adghkmw ծաղրական b ծաղրակատականոք

7 m խնդրութիւնս

8 adghkmw չիք նոցա

9 km չիք գի

10 a ամենեքեան տեսանելին

11 h զլոյս

12 bcefr տեղոջն

13 bw սուրբ թագութիւն

14 dhm թագութիւն

15 h հանդերձն

16 kmw սփիւռ

17 a փայլելն

18 gkm որպէս փի իբրեւ

19 d զաստեղն km աստեղք

20 adghw ժամանակով

21 bcefr տեղոջն

22 dw չիք ի վերայ

23 cr որբոցն

24 a նահակացն km սրբոյ նահատակին

25 d բազմութեամբ

26 bcefr տեղոյն

27 bl աստեղ բլուր

28 bcefr յաղագս

29 agkmw անտաւսաւք cer յաւետաւքաւք

30 cr հրամայէր

31 bekmr զփառանայս cr զփառանայս

32 agm նոցանէն

33 abcdehfr զփրկութեանն

34 bcefr ճանապարհն

35 km հաւատայր

36 acr հրամայէր

37 bcefr զսրբոց ցրուեալ նշխարս

38 adghkmw չիք զցրուեալ

39 gkmw սրբոյն

40 m չիք եւ

41 dm կտաւովք aghkw կտաւովք

42 bl չիք ի

43 bcefr բլրակին

44 bcefr անդ 1 անտ

45 a կատարելն

46 adghkmw պատարագ

47 a խմբելն

48 bcefr յիշատակովք

49 km նոցանց

ԳԼՈՒԽ¹ Լ

Հաւատալն մեծի² զաւրաւարին Թոբեւեան
ի Քրիստոս, եթէ³ նա⁴ է Աստուած. եւ
նահատակել⁵ զաւրաւքն⁶ եւ որդւովքն⁷ եւ
քահանայական դասուք⁸ յիւրմէ⁹
Թագաւորէն յաշխարհիս¹⁰ Աղուանից

1 Ի Հասանել¹¹ ճշմարտութեանն¹² լուսոյ
ի սիրտ աստուածարեալ¹³ իշխանին
Թէոփիլոսի¹⁴ ի բաց արձակել զմարդագե-
րիսն¹⁵ հրամայէր¹⁶. եւ ինքն չուեալ¹⁷ զայ-
դոյ¹⁸ զատկին¹⁹ հանդերձ քահանայիւքն
սրբովքն²⁰ եւ այլ²¹ բազում²² հաւատացե-
լովք²³ խաղայր զնայր Ագիստոսեան²⁴
զնդիւն²⁵: 2 Եւ երթեալ հասեալ յՈւտի²⁶
գաւառն²⁷ իջեալ բանակէին²⁸ առ ափն
Կուրական²⁹ գետոյն, մերձ ի նաւահան-

գիստն³⁰ Զոմաքատակ³¹ կամուրջին³²:
3 Եւ ինքն իսկ մեծ Թագաւորն³³ Ռոսմոսո-
քեան դարձեալ լինէր, ամենայն զաւրաւք
իւրովք³⁴ ասպատակէր³⁵: 4 Բազմահոյլ³⁶
գերութեամբն³⁷ եւ մեծամեծ աւարաւքն³⁸
անցեալ զԿուրական³⁹ գետովն⁴⁰ ի⁴¹ յարե-
ւելից կուսէ բանակէին⁴² յայն կոյս յանդի-
ման նոցա⁴³: 5 Յայնժամ հրաման տայր
դիւցազնային⁴⁴ մոլորութեամբն⁴⁵ ձաւնել⁴⁶
նուէրս⁴⁷ զոհից⁴⁸ մեհենազարդ⁴⁹ խնճո-
յիւք⁵⁰ աստուածոցն⁵¹ իւրոց: 6 Զայն տե-
սեալ քրիստոսագարդին Թէոփիլեայ⁵² եւ
Ագիստոսեան զնդին⁵³ մատուցանէին⁵⁴ եւ
նոքա պատարագս⁵⁵ Աստուծոյ ըստ կարգի
քրիստոսական կրաւնից ի ձեռն աւրհնու-
թեան քահանայիցն սրբոց⁵⁶ եւ խաչա-
զարդ յաւրինէին զնշանս դրաւշիցն⁵⁷ իւ-

1 abcehlrw չիբ գլուխ
2 bcehr մեծ
3 a եթե bceklmr եւ
4 g նայ
5 cegklmw նահատակիլ d նահատակեալ
6 km գորօքն մորա l գորօքն իւրովք
7 w որդւով bcer որդովքն d որդւովքն l չիբ որդւովքն
8 bcer դասիւք gk դասուքն
9 g յիւրմէ
10 b յաշխարհս adghw յաշխարհին
11 g հասանիլ l հասանիլն
12 dhl նշմարտութեան
13 d աստուածարեալ c աստուածայրեալ
14 l թոփիլոսի
15 bcer զմարդագերին l զմարդագերի
16 cr հրամայէր
17 h չուել
18 w յայդոյ
19 b զատկին
20 a սրբաւք
21 a այլ
22 d բազումք
23 adw հաւատացելով (a հաւատացելաւ)
24 b անգիստոսեան h ագիստոսեան acdeglr ագիստո-
սեան k ագիստոսեան
25 b դնդիւ km գնդան
26 adghm յօտի
27 bcehr գաւառ
28 achr բնակէին
29 abdehlr կրիական փ/ս կուրական

30 abceglrw նահանգիստ
31 ghkm զոմաքտակ v 2 օրինակ չոմաքտակ
32 cr կամրին bekl կամրին m կարմրին
33 l թագաւոր
34 a իւրաւք
35 bcehr յասպատակէն km ասպատակեալ
36 c բազահոյլ
37 d գերութեամբ
38 bcehr աւարովքն
39 bcehr կրի adw գրիական փ/ս գկուրական
40 cer դետոյ անդ bլ գետոյ անդ
41 m չիբ ի h եւ փ/ս ի
42 a բնակին km բանակէր d ննակէին h չիբ բանա-
կէին
43 bcl սոցա
44 d դիւցազնէին km դիւցազնն agw դիւցազնէին h
դիւցազնեացն
45 k մոլորութեամբ
46 a ձաւնեալ bdh ձօնեալ
47 c նուերս
48 h զոհիցն
49 ak մեհենազարդ
50 dlmw խնջոյիւք h խնջիւք
51 gkm չաստուածոց cr չաստուածոցն adhw ա-
ստուածոց
52 a թեոփիլայ bcer թեոփիլա d թոփիլայ l թոփիլայ
53 bh գնդին
54 a մատուցանին
55 b պատարագ d զպատարագս
56 d սրբոցն
57 bcehr դրաւշից

րեանց: 7 Իսկ զայս¹ իբրեւ ետես² գազա-
նամիտ եւ անաւրէն թագաւորն բարբարո-
սաց³, դիւագորգիւ⁴ մոլորութեամբն⁵ դառ-
նացեալ, հրամայէր⁶ առ ինքն կոչել
զսուրբ զաւրավարն Թէոփիլոս երեսուն ա-
րամբք⁷: 8 Եւ նախ ողորջանաւք եւ⁸ ապա⁹
սրտմտութեամբ խաւսել¹⁰ սկսաւ ընդ նմա
եւ ասէ. «Սիրելի գոլով մերոյս թագաւո-
րութեանս¹¹, քաջութեամբ յաղթող¹² երե-
ւեալ՝ մեծարեցար յոյժ¹³ ի մերմէ խնամա-
կալութենէս. վասն որոյ նախապատիւ ես
քան զամենեւեան, եռամասնեայ¹⁴ զաւրա-
վարութեամբ փառաւորեալդ¹⁵. ընդէ¹⁶ ր
դու թողեր¹⁷ զքաջատոհմիկ աստուածս¹⁸
ազգի¹⁹ քո, որ ետ մեզ յաղթութիւն ասպա-
տակիս²⁰, եւ ապստամբեալ²¹ քո²² յինէն²³
քոյովք²⁴ զաւրականաւքդ²⁵ պաշտաւն
մատուցանէք²⁶ Աստուծոյն²⁷, զոր մեքն²⁸
ոչ գիտեմք: 9 Սակա որոյ²⁹ եթէ³⁰ ոչ մա-

տուցես³¹ զոհս աստուածոց³² մերոց, մա-
հապարտ ես դու եւ զաւրականքդ³³ քո³⁴ ի
միասին»:

10 Պատասխանի ետ խոստովանողն³⁵
Քրիստոսի՝ քաջ զաւրավարն Թէոփիլէ³⁶ եւ
ասէ ցթագաւորն. «³⁷Իմաստութիւն կենաց
մարդոյ ծնունդ է առաքինութեան³⁸. եւ ա-
ռաքինութիւն քաջալաւ բարեաւք³⁹ մայր
է աստուածապաշտութեան: 11 Արդ՝ եթէ
յառաւելութիւն⁴⁰ փառացն Քրիստոսի
ծնունդ⁴¹ միաւորեցաւ ի մերում բնու-
թեանս շնորհաւք լուսոյն գիտել, ճանաչել
զԱստուած՝ զԱրարիչն⁴² երկնի եւ երկրի,
զմիահասարակ Սուրբ Երրորդութիւնն⁴³
որ իւրով բարերարութեամբն⁴⁴ կամեցաւ
մերժել զմեզ⁴⁵ ի չքոտի⁴⁶ կռոցն վնասակա-
րութենէ: 12 Արդ⁴⁷ մի⁴⁸ թէ⁴⁸ արգելու ինչ
կարասցես⁴⁹ ի մէնջ զշնորհս⁵⁰ երկնային⁵¹,
կամ համեմատել զձեր⁵² վայրկենի⁵³ պա-
տիւղ կամիցի⁵⁴ ընդ աստուածային պա-
տուոյն. կամ թէ⁵⁵ ⁵⁶սպառնալեաւք քովք

1 abceglr qայն h այն

2 l էտես

3 bcelr բարբարոս

4 a դիւագորգո

5 adgkmw մոլորութեամբ

6 cr հրամայէր

7 km արամբքն a արամբ

8 bm չիք եւ

9 g ապա

10 dlw խոսիլ

11 bceglmr բագաւորութեան h բագաւորութեանն

12 d յաղթա փի յաղթող

13 adghw այլ յոյժ

14achr եռամասնեա

15 km փառաւորեալ

16 b թողեր դու

17 d թողեալ h թողիր

18 hm չաստուածս

19 bcelr չիք ազգի w ազգիս

20 a ասպատակն

21 b ամպաստամբեալ

22 bcelr չիք fn g fn ի fոով

23 w չիք յինէն d fn յինէն փի fn յինէն

24 a fոով b fոով gk fոյով

25 cer գորականով b գորականով h գորակնով

26 d մատուցանէ c մատուցիք

27 k աստուծոյ

28 adghkmw մեք

29 bcelr թէ ոչ մատուցեալ գոհեցես

30 a եթէ

31 d մատուցանես

32 bcehkmr չաստուածոց l աստուածոցն

33 bcelr գորականք

34 d fn ի չիք եւ

35 gk խոստովանողն

36 a թէոփիլէ ceklrm թէոփիլոս b թէոփիլիոս

37 abcelw կենաց մարդոյ իմաստութիւն (w իմաստու-
թեան) v 2 օրինակ կենաց մարդոյ իմաստութեան d
ծնունդ է իմաստի առաքինութեան

38 w առաքինութիւն

39 bcelr բարովք

40 bcelr առաւելութիւն

41 w ծնունդ d դունդ v 2 օրինակ գունդ km ծնունդն

42 cdenw արարալին bglkm արարիչ

43 h երրորդութեանն

44 b բարերարութեամբ

45 c զմեզ

46 ag չքոտի

47 abdhklmw չիք արդ

48 a մի եթէ

49 gk կարիցես

50 bel զշնորհս c զշնորհս

51 l երկնային չիք եւ երկնային

52 ch գոհ

53 a վայրկենի d վայրենի

54 adghkmw կամիս

55 adhmw եթէ

56 adgkmw ի սպառնալեաց fn g չիք սպառնալեով
fnով

Համարեսցիս¹ զանգիտեցուցանել³ զմեզ
եւ զառժամանակեայս⁴ ընտրել⁵ կեանս⁶.
Թողլով զԱստուած՝ անմռնչոց⁷ մատուցա-
նել պաշտաւն»։ 13 Յայնժամ զժնդակ⁸
բարկութեամբ լցեալ⁹ մրմռէր¹⁰ Թագաւորն
եւ հրամայէր¹¹ վաղվաղակի տանջանաւոր
մահուամբ կենազրաւել զսուրբ¹² զաւրա-
վարն Թէոփիլեան¹³ հանդերձ երեսուն ըն-
կերաւքն եւ սրբովք¹⁴ քահանայիւքն¹⁵։
14 Որոց արիաբար կատարեալ զնահատա-
կութեանն¹⁶ մարտ¹⁷ բարեաւք¹⁸ վկայու-
թեամբ, ըստ մարտիրոսութեանն¹⁹ հանդի-
սի ի Քրիստոսէ²⁰ գյաղթութեանն²¹ ընդու-
նէին²² պսակ²³, սուրբ խոստովանողն²⁴
Թէոփիլէ²⁵ քահանայական դասուքն²⁶ եւ
երեսնեակ²⁷ զինուորաւքն հանդերձ²⁸ յերկ-
նայինսն փոխէին²⁹ խորանս։

15 Իսկ երանելին Մովսէս եւ Աներողո-
զիս³⁰ որդին սրբոյ զաւրավարին Թէոփիլ-

լեայ³¹ հանդերձ Ագիստրոսեան³² գնդիւն³³
եւ այլ հաւատացելովք³⁴ իբրեւ զայն տե-
սանէին³⁵, աճապարէին³⁶ յիւրաքանչիւր³⁷
երիվարս՝³⁸ փախստական լինել³⁹ յանաւ-
րէն Թագաւորէն. լաւ համարել⁴⁰ հալածել⁴¹
վասն Քրիստոսի, քան յանցաւոր կեանս⁴²
ամբարշտութեամբ կեալ. կարեւոր համա-
րէին⁴³ զնախատինս⁴⁴ վասն⁴⁵ Քրիստոսի,
քան զմեծութիւն⁴⁶ գանձուցն⁴⁷ հայրե-
նեաց⁴⁸։ 16 Յայնժամ չուեալ նոցա ընդ
կողմանս հարաւոյ⁴⁹ երթեալ հասանէին⁵⁰
ի բարձրաբերձ կատար⁵¹ լերինն մեծի, որ
պարունակեալ շրջագայէ⁵² զբազմաւորա-
կան գաւառս աշխարհին։

17 Ապա⁵³ ի հրամանէ անողորմ Թագա-
ւորին⁵⁴ գունդս գունդս հատանէին⁵⁵, եւ
56 գկնի լինէին⁵⁷ նոցա⁵⁸ զաւրքն Հոնաց։
18 Եւ հասեալ նոցա ի գլուխ լերինն՝ ջա-
նային բազում ողորջանաւք դարձուցանել

1 w համարիցես cr համարեսցես d հրամայեսցես
2 km զանգիտել մեզ
3 d զանգիտացուցանել
4 h առժամանակեայս k զառժամանակեայ
5 adghw ընտրեալ
6 km զկեանս
7 cr եւ անմռնչոց
8 b դժնդակն lr դժընդակ a դժնակ h դժնեակ
9 adghkmw ցատուցեալ փ/ս լցեալ
10 km մրմռայր
11 cr հրամայէր
12 bl չի՞ր գտարք h սուրբ
13 cw թէոփիլոս g թոփիլեան km թորելեան
14 b սրբով adghkmw սուրբ
15 m քահանայիւք
16 dk զնահատակութեան h նահատակութիւնն
17 bcelr մարտն
18 bklm բարւոյ g բարուոյ cer բարիոյ
19 a մարտիրոսութեանն bdk մարտիրոսութեան
20 gkm տեաննէ փ/ս քրիստոսէ
21 hr գյաղթութեան
22 a ընդունեին
23 bcelmr զպսակն gk զպսակ
24 l խոստովանողն
25 a թէոփիլէ w թէոփիլոս
26 w դասիւք bceg դասիւք dkm դասուք
27 hw երեսուն
28 d փոխէին երկնային
29 a փոխեին
30 km աներողոզէս

31 km չի՞ր թէոփիլեայ
32 adkm ագիստրատոնեան bl ագիստրոնեան h
ագիստրոսեան
33 h գնդիւն
34 dhw հաւատացելովք a հաւատացելալք
35 a տեսանէին
36 a աճապարեին
37 h յիւրաքանչիւր
38 b փախստեան լինել l փախստեայ լինիլ
39 ghkm լինելով
40 km համարելով l համարիլ w համարեալ
41 bceghklmrw հալածիլ
42 abceghklmr կեանքս
43 a համարեին
44 g զնախատին
45 bl չի՞ր վասն
46 w մեծութիւն
47 l քանձուցն
48 cr հայրենեացն
49 ad հարաւու h հարաւ
50 a հասանեին
51 km կատարս
52 km շրջագայի
53 h արդ փ/ս ապա ի
54 km գունդի գունդի
55 a հատանեին h հասանէին
56 bcelr զկնի նոցա
57 a լինեին
58 k առ նոսա փ/ս նոցա

զնոսա յերկրպագութիւն կռոցն եւ ի հնա-
զանդութիւն թագաւորին: 18 Եւ ոչ կա-
րացեալ¹ հաւանեցուցանել² զնոսա՝ հար-
կանէին³ սրովն սուսերի⁴ ի նմին տեղ-
ւոջն⁵: 19 Այսպէս կատարեալ նոցա զըն-
թացս սուրբն⁶ Մովսէս երջանիկ⁷ եղբարբն
եւ ամենայն քրիստոսազգեստ⁸ Ագիտորո-

սեան⁹ գնդիւն¹⁰: 20 Ընկալեալ¹¹ ի Քրիս-
տոսէ զմարտիրոսական պսակն՝ փայլին¹²
անաղաւտ¹³ փայլմամբ, ի ծագաց հիւսի-
սոյ¹⁴ յափշտակողք¹⁵ եղեալ¹⁶ անմահ առա-
գաստին ընդ ամենայն սուրբս¹⁷. ամէն¹⁸:

21 ¹⁹Կատարեցան ²⁰գիրք առաջին²¹
«Պատմութեանս²² Աղուանից»:

1 bcer կարացին
2 gk հնազանդեցուցանել
3 a հարկանեին
4 h չի՞ սուսերի
5 bcer տեղոջ
6 ad սուրբ
7 h չի՞ երջանիկ
8 gk չի՞ քրիստոսազգեստ

9 a ագիստատրոնեան k ագիստրատեան hl ագիս-
տրոնեան bcmr ագիստրատոնեան d ազգիս տոս-
եան
10 bh գնդիւն
11 aghkmw ընկալեալ
12 adh փայլեան cr փայլեն
13 agh անաղտ dw անախտ
14 acr հիւսիսոյ
15 gl յափշտակողք km յափշտակող cr յափշտակողք
16 bcelr եղեն km եղեալ
17 g սուրբս
18 ckr չի՞ ամէն
19 dw չի՞ տողը
20 km առաջին գիրք
21 cr յառաջին
22 cr պատմութեանցս

¹ՀԱՏՈՐ ԵՐԿՐՈՐԴ

²ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆՍ ԱՂՈՒԱՆԻՑ ԱՇԽԱՐՀԻՆ

ԳԼՈՒԽ³ Ա.Պատմութիւն⁴ Ի դէպ գրոցս⁵

1 Որքան պայծառ⁶ են⁷ երկինք աստեղաւք⁸ եւ երկիրս⁹ բոսորք¹⁰, այսպէս¹¹ է¹² եւ ջան¹³ աշխարհագիր պատմողի¹⁴ յայլոց նիւթոց պարագարգեալ¹⁵: 2 Գտանին¹⁶ զրոյցք¹⁷ Արեւելից¹⁸ կողմանց, որ¹⁹ 20 ոչ են անկեալ ի գիրս Հնագիր²¹ պատմագրաց, զոր²² պատշաճ վարկաք մակագրել ի տառս տաղաչափութեան²³ մերում: 3 Յիշեցաք²⁴ աստանաւր զՇապհոյ՝ Պարսից արքայի²⁵ Որմզդեան²⁶, որ²⁷ յիւրում տէ-

րութեան²⁸ Հպարտացեալ՝ յղփութեամբն²⁹ կամեցաւ առնել քննութիւն, թէ³⁰ որ ազգ եւ լեզու ունիցի բարձ³¹ եւ պատիւ: 4 Եւ գործեալ ճաշ մեծապէս ամենայն մեծամեծաց³² Հնամենից³³ տոհմից ազատատոհմն³⁴ Պարսից նախարարաց եւ ըստ գահու³⁵ նախապատիւս³⁶ արարեալ բաժակաւ եւ ուռով առաջի իւր³⁷. զամենայն ոք մեծաբեալ³⁸ ցուցանէր: 5 Իսկ զմուրիւտանն³⁹ մուրիւտն⁴⁰ ի⁴¹ սեղանն արքունի մեծապատիւ առնէր:

6 Եւ խորհուրդ բերեալ ընդ մեծամեծս իւր՝ ասէ. «ԶՊարսից⁴² եւ զՊարթեւաց⁴³ զբնական Պահլաւիկս⁴⁴ եւ զազատ արանց զնախագրութիւն⁴⁵ քաջ գիտեմ, իսկ զԱրմենու⁴⁶ զազատատոհմ⁴⁷ եւ զնոցին նախապատուութիւն⁴⁸ 49 ոչ կարացաք գիտել՝ ոչ

1 bchklrw չիբ հատոր երկրորդ bedrw երկրորդ պատմութիւն արեւելեացս (dw երեւելիցս) աղուանից մահանգիս m երկրորդ գիրք պատմութիւն աղուանից

2 kl չիբ պատմութեան ... աշխարհին

3 abcehlrw չիբ գլուխ

4 d չիբ պատմութիւն

5 cr գրոց

6 l պայծառ

7 cr էմ aghkmw է

8 d աստեղ

9 bcehlr երկիր

10 adghkm բոսորք

11 km այնպէս

12 bcdehr չիբ է

13 km ջանք

14 dw պատմողին

15 bcdeklr պարագարդի c պարագարդի v 2 օրինակ պարագարդի m գիրք պարագարդի h պարագարդէ

16 m զի գտանին b գտանեն

17 abcdehlrw գրոց

18 bdl արեւելեաց ac արեւելեաց

19 klm որք

20 l ոչ անկեալ են c ոչ անկեալ են

21 adnw հնագրաց bcehr հնագրական

22 klm գորս

23 h փողաչափութեան

24 km յիշեցուք

25 b արքայի k արքայէ

26 d յորմզդային abcegl յորմզդեան

27 abcdeghlr գորս

28 bcehr տիրողութեան m տէրութեան

29 l յորութեամբ k յղփութեամբ

30 a թէ

31 b բարձր

32 m մեծամեծացն

33 w հիմամենից bcehrm իմնամենից adghkv յիմնամենից. ուղղում ենք հիմամենից

34 l ազատատոհ

35 adghw գահոյ

36 k նախապատիւ

37 l չիբ իւր

38 b մեծաբեալ

39 bcehr զմուրիւտն m զմուրիւտանն w մուրիւտանն

40 d մուրիւտն km մուրիւտնի bl անմուրիւտ c անմուրիւտ w մուրիւտն

41 km չիբ ի

42 h զպասից

43 adg պարթեւաց

44 bcehr պալիւսիկն a պալիւսիկս

45 k զնախագրութիւնն w զնախարարութիւնն m զնախարարութիւնն clr զնախագրութիւնն

46 cehr զարմնոյ b զարմնեոյ d զամիւնու

47 gkm զազատատոհմն

48 ah նախապատուութիւնն cr նախապատմութիւնն b նախապատուութիւնն d նախապատուութիւնն km նախապատուութիւնն

49 h ոչ կարաք

57 b $\zeta h f$ b₁

լեզուաց խուժադուժ ազգաց լերինն Կովկասու: 17 Եւ¹ ել² գնաց անհամար³ զաւրաւքն ի դիմի հարկանել⁴ նոցա⁵:

18 Իսկ Անդոկայ⁶ չար խորհեալ⁷ անծին⁸ եւ աշխարհի⁹ իւրում¹⁰, խրամ¹¹ հատանէր տանն արքունի՝ դաւաճանել¹² զաւրաւքն¹³ իւրովք¹⁴: 19 Հազար եւ եաւթն¹⁵ հարիւր արամբք, ժիր եւ քաջագնաց երիվարաւք¹⁶ հասանէր ի քաղաքն Տիգրան¹⁷ եւ զգաւրսն¹⁸ թաքուցանէր¹⁹ արտաքոյ քաղաքին, եւ պակաս վաշտկաւք²⁰ մտեալ ի քաղաքն՝ հարցանէր²¹ ի չքմեղս²² եղեալ, եթէ²³ ես առ Շապուհ²⁴ եկի: 20 Եւ²⁵ քաղաքացիքն յոյժ պատուեալ զնա. եւ ընդ լուսանալ²⁶ առաւաւտուն²⁷ 28 գիմեաց զաւրն²⁹ ի ներքս: 21 Եւ առին զգանձս ոսկւոյ³⁰ եւ արծաթոյ անհամարս, եւ գոհարս³¹ ականց³² պատուականաց, եւ

զչաւարն³³ բազմագինս³⁴, եւ³⁵ զոր ինչ բառնալն³⁶ կարացին ի թագաւորական տանէն, եւ յամենայն մեծամեծաց տանց³⁷ աւար առեալ յոյժ անբաւ³⁸, ժողովէ զամենայն ի Բաղաբերդ³⁹: 22 Եւ զամենայն⁴⁰ գաւառացն⁴¹ իւրոց⁴² դարմանս⁴³ անասնոց այրել⁴⁴ հրամայեաց⁴⁵, եւ զոր ինչ⁴⁶ ուտելի է մարդոյ, ի բերդն հաւաքեաց, ⁴⁷եւ զէն⁴⁸, աւճառս⁴⁹, եւ զկազմածս⁵⁰ հեծելոց: 23 Եւ տուեալ⁵¹ հրաման Անդոկայ⁵² փախչել ամենայն Սիւնեաց եւ զտունս եւ զհամբարս այրել: 24 Եւ ժողովեալ աշխարհին⁵⁴ որ ինչ եկեղեցւոյ⁵⁵ էր զարդ, զամենայն բերեալ ի Շաղատու եկեղեցին⁵⁶. հաւաքէին եւ⁵⁷ զնշխարս սրբոց⁵⁸ եւ լալով համբուրէին⁵⁹ 60 իւրաքանչիւր ոք: 25 Եւ ⁶¹ը⁶²

1 d որ փխ եւ agw որ եւ k չիք եւ

2 km ելեալ

3 b անհուն

4 l հարկանիլ

5 b գնոցա

6 abcehr անդոկա

7 h խորհել

8 bcehr անծին

9 l աշխարհիմ bcer յաշխարհիմ

10 bcehr իւրոյ

11 ahkm խրաս

12 d դաւաճանիլ km եւ դաւաճանեալ

13 d գորովք

14 l իւրով

15 a եւթն

16 a էրիվարաւք

17 adh տիսրոն bcer տիսպոն

18 km զգորս adw գորսն h գորսն h գորսն

19 l թագուցանէ bcekr թագուցանէր

20 h վաշկոք

21 d յարդարեալ փխ հարցանէր

22 ahk չմեղս

23 a եթէ bcekr թէ

24 k շապիու

25 km չիք եւ

26 b լուսանալն

27 bcehr առաւտին

28 km դիմեցին գորսն

29 bcekr ի ներս

30 bcer սսկոյ

31 g գոհարս

32 d յականց

33 l գաւարն d զչաւար w գաւար

34 beeklmr բազմագին

35 k չիք եւ

36 adw բառնալ

37 km տանցն

38 k անբաւ

39 a բաղաբերդ g բաղայ բերդ c բաղաբերք km բաղաց բերդն

40 w յամենայն

41 km գաւառաց

42 abcdeghlwr իւր

43 km զդարմանս

44 h այրել

45 cr հրամաէր bel հրամայէր

46 km ուտելի էր

47 km եւս եւ զզէն

48 adgw զզէն

49 adh ունառ g ունառս km եւ գաւառսս v մէկ օրինակ՝ պանար, միւսը՝ ունառ

50 adgw կազմուածս

51 l առեալ փխ տուեալ

52 d աղոնակայ ah անդոկա

53 bcekr ամենայն (b ամեն) սիւնեաց փախչել (l փախչիլ)

54 km յաշխարհիմ

55 bcer եկեղեցոյ

56 a եկեղեցին

57 km չիք եւ

58 d սրբոցն

59 a համբուրեին

60 km իւրաքանչիւրքն (չիք ոք)

61 bcekr օր ուր

62 dw ուրքն

աւր ցայգապաշտաւն արարեալ՝ արարին հողաբլուր ի վերայ եկեղեցւոյն¹։ Եւ ինքեանք² ցրուեցան³ ընդ ամենայն երկիր⁴։ Եւ ոչ ոք իշխէր⁵ ասել զանուն Սիւնեաց, եւ⁶ ին տարի⁷ անմարդ⁸, ապաւեր⁹ կայր երկրին ամենայն¹⁰։

26 Ապա¹¹ եկեալ Շապուհ արքայ¹² ի վճարմանէ պատերազմին, ետեա¹³ զադէտսն, լի¹⁴ ցասմամբ¹⁵ 16 ետ հրաման ամենայն¹⁷ զաւրացն ելանել ի Սիւնիս, գերել¹⁸ 19 զխաւսուն²⁰ եւ զանասուն²¹։ 27 Եւ²² եկեալ²³ ոչ ինչ գտանէին, եւ ի²⁴ շրջելն²⁵ հասին յեկեղեցաբլուրն²⁶ Շաղատու²⁷ եւ²⁸ ելեալ²⁹ ի վեր։ 28 Շարժումն³⁰ մեծ եղեալ ահացեալք³¹ ի բաց գնացին գունդն³² Պար-

սից հանդերձ Աթաշխողայիւ³³ զաւրապետիւն³⁴ իւրեանց։ 29 Եւ³⁵ անտի³⁶ անցեալ տային պատերազմ ընդ բերդին³⁷։ 30 Եւ անտի³⁸ վէմս³⁹ գլեալ⁴⁰ ընդ զառիվայրն⁴¹ սատակէին առհասարակ։ 31 Եւ⁴² կրկին եւ երեքկին տուեալ սաստկագոյն⁴³ պատերազմ⁴⁴, ոչ ինչ կարէին⁴⁵ առնել, այլ⁴⁶ բազումք⁴⁷ կոտորէին⁴⁸։ 32 Եւ զայրագնեալ արքայն⁴⁹ այլ եւս⁵⁰ սաստկացուցանել կամեցեալ⁵¹ զմարտն⁵²։ 33 Յայնժամ ամենայն մեծամեծքն⁵³ առաջի անկեալ⁵⁴ աղաչէին⁵⁵ մի՛ եւս տալ պատերազմ, այլ շուրջ զամրոցաւն⁵⁶ աւերել⁵⁷։

34 Յայնժամ Անդուկայ⁵⁸ պարապ⁵⁹ գտեալ ժամ թողու զբերդն եւ մեծաւ⁶⁰ աւարաւ⁶¹ անցանէ ի⁶² Հռովմայեցւոց⁶³ աշ-

1 a եկեղեցւոյն bcer եկեղեցոյն

2 ah ինքեանց

3 a ցրուեցան

4 h երկիրն

5 cr զանուն սիւնեաց ասել

6 g ի Բաւն եւ հինգ km Բաւն եւ հինգ h գիւն տարի

7 b յապալեքան անմարդ 1 յապալէր անմարդ cer յապալեր անմարդ

8 km յանմարդս adgh յանմարդ

9 w ապալերկ d ապալել gkm տապալեալ

10 bcelr այն

11 g ապալ

12 a առքայ b արքայն

13 l էտես

14 m եւ լի k եւ ի

15 k ցասման

16 bcelr ամենայն զօրացն հրաման ետ

17 cdgw ամեն

18 kl եւ գերել a գերել

19 w զասունս եւ զանասունս

20 cr զասուն d զխոսունս b զասուն h զանասուն զխոսուն

21 d զանասունս

22 b եկեալ հասին

23 aghw եկեալք

24 d չիք ի

25 d շրջեալն l շրջին

26 ah եկեղեցաբլուրն

27 h շաղատա

28 b չիք եւ

29 l չիք ի վեր ... եղեալ

30 d շարժուն

31 d ահաչեալք

32 km գունդն

33 h արաշխողային b արաշխողայիւ d օրաշխողայիւ 1 արաշխողայիւ v 3 օրինակ՝ արաշխողայիւ

34 km զօրապետիւ

35 cr չիք եւ

36 bcr անդի

37 adghw բերդոյն

38 bl չիք անտի

39 adghkm վէմն bc եւ վէմս

40 l գրեալ bcer գորեալ

41 cer առ դառիվայր bl առ գտորիվայրն km առ գառ ի վայրն adghw առ ի գառիվայրն

42 h չիք եւ

43 k սաստկագոյնս

44 ag պատերազմն

45 cr կարացին

46 h յայլ

47 km բազումս adgh բազում

48 a կոտորեին

49 bh արքային

50 cer կամեցաւ սաստկացուցանել bl կամեցեալ սաստկացուցանել

51 km կամէր

52 gkm զպատերազմն

53 w մեծամեծք

54 l անկեալք

55 a աղաչեին

56 g զամրոցով h զամրոցովն

57 ad աւերեալ

58 ab անդուկա

59 bcelr պարապորդ

60 a մեծով bl մեծ

61 bcel աւարովն

62 bcelr յաշխարհն (c աշխարհն) հոռմայեցոց (1 հոռմայեցւոց)

63 d հոռվմայեցւոցն w հոռմայեցւոց

խարհն: 35 Եւ անդ¹ մեծագոյն առեալ
պատիւ՝ անդէն² մեռանի: 36 Եւ նորին որ-
դին³ Բաբելի⁴ 5 փափագեալ ի հող հայրենի.
6 որպէս քաղցր են⁷ ծնողք⁸, 9 նոյն եւ գա-
ւառք¹⁰: 37 11 Երթայ գնայ¹² ի դուռն Շապ-
հոյ արքային Պարսից եւ անդ¹³ ումեմն ի
զաւրականացն պատահեալ՝ զետեղի:
38 Եւ բազում արութիւնս յոլոմպիադս¹⁴
Պարսից ցուցանէ՝ ոչ ոք գիտելով գնա:

39 Յայնժամ ելեալ հոնն ի Հոնաց՝ Հո-
նագուր¹⁵ անուն¹⁶, 17 աւար¹⁸ առեալ զաշ-
խարհն Պարսից՝ յղեալ¹⁹ առ Շապուհ՝ ա-
սէր²⁰. «Զի՞ն է հեղումն արեանս²¹. ե՛կ, մե-
նամարտեսցուք²² 23 դու եւ ես»: 40 Եւ
ինքն հոնն վառեալ էր յիսնանիւթեայ²⁴
զրահիւք²⁵ զբարձր²⁶ եւ զլայն հասակն²⁷
եւ²⁸ բեւեռապինդ սաղաւարտիւ²⁹ զահա-

գին զլուխն եւ զերեքթեան³⁰ ճակատն
պղնձեան³¹ տախտակաւ³² յաւրինեալ եւ³³
զանհեթեթ³⁴ գեղարդն ի բարձրամայր³⁵
փայտից, եւ զսուսերն բոցանշան ունելով՝
ահաբեկ զտեսողսն³⁶ առնէր:

41 Աստուտ յայտնի անուն Բաբելայ³⁷
38 առաջի արքայի³⁸ թէ⁴⁰ գործդ այդ նովաւ
վճարի: 42 Եւ արքայն⁴¹ արքայից կոչէ
առ ինքն զԲաբել եւ⁴² տայ⁴³ վճիռ թագա-
ւորութեան⁴⁴ կնքեալ վարազագիր⁴⁵ մա-
տանեաւ⁴⁶ եւ ասէ ցնա⁴⁷. «Թէ⁴⁸ մեծ⁴⁹ քի-
նուս⁵⁰ այսմիկ⁵¹ յանգումն⁵² արասցես, մե-
ծագոյն խոստմանց հասանիցես⁵³»:
43 Եւ⁵⁴ նորա յանձն առեալ կատարել
զխնդիրն: 44 Եւ նոյնժամայն ապաւինեալ
ի⁵⁵ վերին աւգնականութիւնն⁵⁶ 57 ասէ⁵⁸.

- 1 1 անտ
2 1 եւ անդնն
3 dw չորրորդ որդին
4 dh բաբել
5 b փափագեալ մեռա ի հող
6 k չիբ որպէս ... գաւառք
7 a էն
8 bgl ծնողք
9 cr նոյնպէս եւ
10 bcelr գաւառ
11 bcehr երթալ (1 երթայ) գնա (1 գնայ) անցանէ
12 d գայ փ/ս գնայ
13 1 անտ
14 kl յոլոմպիադս cdr յոլոմբիադս g յոլոմբիադս adhw
յոլոմպիադս
15 bcelr հոնագուրն
16 g յանուն
17 gkm չիբ աւար ... պարսից
18 1 եւ աւար
19 bcelr եւ յեղեալ
20 bcelr ասէ
21 d արեանց bcelr արեան aghkmw արեանցս
22 gkm մարտնչեսցուք cer եւ մեմամարտեսցուք b մե-
մամարտեսցուք 1 եւ միամարտեսցուք ah մարտես-
ցուք w մարտիցուք
23 clr եւ եւ դու
24 adghmn (վերջինս՝ երկու օրինակ) յիսնանիւթից
bcelr յսնանիւթեա 1 յսնանիւթեայ
25 ahv (վերջինս 2 օրինակ) գրեհիւք d չէհիւք
26 ahkm բարձր
27 dl հասակ
28 k չիբ եւ

- 29 bcer սաղաւարդովն 1 սաղաւարտովն km սաղա-
ւարտաւ w սաղաւարտով h սաղավարդով
30 a գերեթգեան d երեթգեան 1 գերեթգեան b գերե-
թգեան v 1 օրինակ չորեթգեան cr գերեթա-
թգեան
31 d պղնձեայ km պղնձի cr պղնձեան
32 bcelr տախտակովն d եւ տաշտակով aghw տախ-
տակով
33 bkm չիբ եւ
34 abdgwh զանհեղեղ ew զանհեթեղ
35 bcelr բարձր մայր
36 b զտեսողս dl զտեսողսն cer զտեսողսն
37 abcer բաբելայ
38 d արքայի առաջի
39 km արքային
40 a թե
41 km արքայ
42 bcelr թագաւորութեան վճիռ եւ
43 a տա
44 km թագաւորական
45 d վմասագիր
46 abd մատանով hw մատանով
47 g ցնայ
48 gkm եթէ
49 b չիբ մեծ
50 adghkmw փնոյս
51 h յայսմիկ
52 bl յանկումն
53 bcelr եւ հասանելոց gkm հասանիցիս
54 bcdkmr չիբ եւ 1
55 b չիբ ի
56 d օգնականութիւն
57 bl սիւնեաց ասէր
58 ce ասէր

«Եկեղեցի՛ք¹ Սիւնեաց, աւգնեցէք ինձ»:
 45 Եւ առեալ զիւրոյ զաւրութեանն² զգէն³
 եւ ճաճանչաւոր⁴ մարգարտական⁵ զրա-
 հիւք⁶ արքունի զվայելչականն⁷ զայն՝
 զարդարէր⁸ զհասակ⁹, եւ վազրակերպեան¹⁰
 սաղաւարտիւն¹¹ զգեղեցիկ¹² գլուխն¹³ հիւ-
 սեալ¹⁴, սուսէր¹⁵ ընդ մէջ, զոսկիակապ¹⁶
 վահանն յահեակ¹⁷ ուսն ընկեցեալ եւ¹⁸
 զգեղարդն¹⁹ քաջամուխ յաջ բազուկն ա-
 ռեալ աշտանակէր²⁰ ի սեան երիվար եւ
 խոյանայր²¹ ընդդէմ թշնամւոյն²². յարձա-
 կէին ի միմեանս: 46 Տուր²³ եւ առ գեղար-
 դացն²⁴ ճայթիւն²⁵ որոտման²⁶ ելանէր յա-
 ռաւաւտէ²⁷ մինչեւ ցինն ժամն²⁸: 47 Դա-
 տապարտիւր²⁹ անհնարին հսկայն³⁰, եւ³¹

յաղթողանայր³² քաջն Բաբելի³³, աճապա-
 րէր³⁴ ի սուրն միասեռի, որով անդէն սա-
 տակէր զմարդախոշոշ³⁵ գազանն:

48 Եւ լցեալ³⁶ Շապուհ³⁷ մեծաւ ցնծու-
 թեամբ՝ կոչէ զԲաբելի³⁸ 39 առ ի կատարել
 զառ ի նա խոստմունսն⁴⁰. եւ նորա բան
 խնդրեալ ասէ. «Բարձցի⁴¹ սանդն պղնձի⁴²
 ի դրանէ⁴³ քումմէ»:
 49 Եւ սանդն էր լի
 մոխրով հնոցի. եւ որք գային ի տեղին
 յայն⁴⁴ կոփէին⁴⁵ ի նմա եւ ասէին⁴⁶. «Սիւ-
 նեաց տէրութիւնն⁴⁷ ընդ այս մոխիր ի⁴⁸
 վայր լիցի, եւ⁴⁹ 50 կեանքն եւ խոր-
 հուրդն⁵¹»:
 50 Եւ արքայ⁵² մեծաւ զար-
 մացմամբ հրամայեաց բառնալ զսանդն⁵³ ի
 տեղւոյն⁵⁴:
 51 Եւ ապա⁵⁵ խնդրէր⁵⁶ Բա-
 բելի յարքայն⁵⁷ զբնական աշխարհն⁵⁸ իւր
 ի նա դարձուցանել. եւ⁵⁹ շնորհեալ⁶⁰ նմա
 արքայի⁶¹ մեծաւ⁶² պատուով առաքէ զնա

- 1 a եկեղեցիք 1 եկեղեցիկ
 2 b գորութեան
 3 a ըզէն w զզէնս bce զէն 1 զէն h զզէնն
 4 b մանաւոր
 5 bcelr եւ մարգարտական
 6 a գրէահիւք k գրահիւք
 7 bcelr զայն հասակ
 8 dhkw զարդարեալ agm զարդարել
 9 k հասակ
 10 gkm վագրակերպ
 11 km սաղաւարտաւն d սաղավարդաւն bcer սաղա-
 ւարդովն 1 սաղաւարտով agw սաղաւարտովն h սա-
 ղաւարտովն
 12 a զգեղեցիկ 1 զգեղեցիկն
 13 bcelr զգլուխն
 14 abcegklmr չի՛ք հիւսեալ d ուսեալ
 15 k գտուսեր
 16 km եւ գոսկիակապ
 17 cr ահեակ d յահեակկոտնն
 18 gm չի՛ք եւ
 19 ah գեղեարդն
 20 h աշտանակեր
 21 adgh ախոյանէր m ախոյանայր v 1 օրինակ՝ ախո-
 յանայր միւսը՝ ախոյանէր
 22 abcdhr թշնամոյն
 23 w ի տուր
 24 cehlr գեղարդեանցն b գեղարդեանց
 25 km իբրեւ նայթիւն
 26 adghkmw որոտմանց
 27 dgw յառաւտէն a յառաւաւտէն h առաւտէն
 28 dkm ժամ
 29 1 եւ դատապարտիւր k դատապարտէր
 30 acehlrw սկայն
 31 abceghmrw չի՛ք եւ

- 32 d յաղթող մնայր եւ յաղթողանայր
 33 d քաբել
 34 bcelr աճապարէ km եւ աճապարէր
 35 d զմարդախոշոշոյն ah զմարդախոշորշ
 36 h լցաւ
 37 bcelr ցնծութեամբ մեծաւ
 38 d գրաբել
 39 cr առ իմքն կատարել
 40 w խոստմունս
 41 ah բարձցէ
 42 a պղնձի er պղնձի
 43 gkm դիւանէ փի՛ր դրանէ
 44 h այն
 45 bcr կոփէր
 46 bcr ասէր
 47 k տէրութիւնն
 48 h չի՛ք ի
 49 adgw չի՛ք եւ
 50 bcel կեանքն եւ խորհուրդ
 51 km մոցա կեանքն
 52 ah արքա km արքայն
 53 bcelr չի՛ք գաւնդ
 54 bcr տեղոյն
 55 g ապա
 56 d չի՛ք բաբելի յարքայն
 57 bcer ի յարքայէ 1 յարքայէ k չի՛ք յարքայն h ի յարքա-
 յէն
 58 bchr յաշխարհն
 59 b չի՛ք եւ
 60 ah շնորհել
 61 km արքային adghw յարքայն
 62 1 եւ մեծաւ

¹յաշխարհն իւր: 52 Եւ աւանդէ նմա պատիւ ընդ Բագրատունիս եւ ընդ Մամիկոնեանս համապատուել²:

53 Եւ եկեալ էանց³ ընդ Երասխ գետ⁴ եւ շինեալ գիւղ⁵ մի Ակորգ⁶ անուն⁷, այսինքն՝ է⁸ առաջին կորգեալ ի⁹ հայրենեացն¹⁰:

54 Եւ յառաջին¹¹ ամի տէրութեանն¹² իւրոյ¹³ ելեալ¹⁴ յորս¹⁵ չըջեր եւ¹⁶ 17 տեսանէր¹⁸ ապաւեր¹⁹ գերկիրն. եւ հասեալ ի Շաղատ՝ ելանէ²⁰ ի բլուր մի²¹, եւ անտի²² փախչի եղջերու մի, դէպ ելանէ²³ յեկեղեցաբլուրն²⁴:

55 Եւ Բաբել²⁵ զհետ մտեալ, եղջերուն²⁶ ի բլրին²⁷ աներեւոյթ լինէր. եւ ոտք երիվաբին խրեցան ի բլրին. որ²⁸ իջեալ յերիվաբէն՝ հազիւ ուրեմն քարշէր²⁹ գերիվարն³⁰:

56 Ահ³¹ կալաւ զամենեսեան³²: 57 Ար-

տաքս³³ պեղէին³⁴ զհողն ի բլրէն³⁵ եւ գտանէին³⁶ զգեղեցկաշէն³⁷ եկեղեցին՝ լի աստուածային գանձիւն³⁸ եւ³⁹ հոտ անոյշ⁴⁰ բուրեալ: 58 Եւ աւրն այն լինէր հոռի ամսոյ⁴¹, 42 որ աւր մի⁴³ էր:

59 Զայն աւր մեծապէս⁴⁴ կատարեցին տաւն. ժողովք⁴⁵ լեալ⁴⁶, եւ⁴⁷ բազում բժշկութիւնք⁴⁸ լինէին⁴⁹, որք⁵⁰ 51 ժամուն⁵² դիպեցան անդ⁵³: 60 Զոր տեսեալ անհաւատիցն⁵⁴ հաւատացին, եւ մկրտեցան Գոր⁵⁵ եւ Գազանն⁵⁶, որք⁵⁷ բազում զաւրաւք զկնի Բաբելայ⁵⁸ եկեալ⁵⁹ էին՝ երկու⁶⁰ եղբարք մեծատունք. որոց արկեալ վիճակ Բաբելայ⁶¹ հասանէ Գորայ⁶² աւանն⁶³ Խոտայ⁶⁴, եւ կրտսերոյն⁶⁵ Գազանայ⁶⁶

- 1 adgkmw յիւր աշխարհն հ իւր աշխարհն
- 2 d w համապատուել abcddegkmr համապատուել. ուղղում bմբ համապատուել
- 3 adghw անց
- 4 abcddeghlrw չիբ գետ
- 5 cdghkmrw գետը a գեաւղ b գեղ
- 6 km մակորգ b1 նորակորգան cer կորգան
- 7 bcelr չիբ անուն g յանուն
- 8 bcelr չիբ է
- 9 l չիբ ի
- 10 bcelr հայրենեաց
- 11 abcddeghlr յառաջի
- 12 dw տէրութեան a տերութեանն
- 13 bcelr չիբ իւրոյ
- 14 h եկեալ
- 15 km յորսս bcelr ի յորս
- 16 km չիբ եւ
- 17 km տեսանէր եւ լայր գերկիրն
- 18 l գերկիրն ապաւեր
- 19 g ապա լայր d տապալէր w ապաւերկ a ապալէր
- 20 bcelr ելանէր
- 21 bcelr չիբ մի
- 22 agh անդի
- 23 ac էլանէ b չիբ ելանէ
- 24 a յեկեղեցաբլուրն b եկեղեցաբլուրն
- 25 d բաբել
- 26 bcelr գեղջերուն adgh եղջերուն
- 27 gkm բլուրն
- 28 bceglr զոր d յոր km եւ փխ որ
- 29 bcelr քարշեալ
- 30 cr երի վարն
- 31 l եւ ահ
- 32 h զամենեսեանն

- 33 g յարտախ
- 34 a պեղեին
- 35 d եւ անդ
- 36 bcelr գտանեն a գտանեին հ գտեալ
- 37 a զգեղեցկաշէն
- 38 bcelmr գանձիւք k գանձիւ
- 39 adghw չիբ եւ
- 40 a անոյշ
- 41 d ամսոյն
- 42 l որ մի էր
- 43 c մէկն
- 44 bcelr տօն կատարեցին
- 45 m եւ ժողովք
- 46 a լիկեալ b1 լեալք h լիալ
- 47 bcelmr չիբ եւ
- 48 dlw բժշկութիւն
- 49 adghw լինէր
- 50 km որոց adgw n ոք
- 51 cer յայնժամ b ի ժամ յայն l ի ժամն յայն փխ ի ժամուն
- 52 d ժամու
- 53 l անտ
- 54 km անհաւատից cr չիբ հաւատացին
- 55 km գորն
- 56 d զազան
- 57 h որ
- 58 abcr բաբելա
- 59 l եկեալք
- 60 l երկուք
- 61 abchr բաբելա
- 62 abcr գորա
- 63 d անուանն
- 64 abchr խոտա
- 65 w կրսերին bcelr կրսերոյն adghkm կրսսերին
- 66 bcr դադանա

գիւղն¹ ցանկալի Շաղատ վիճակեցաւ:
 61 Յորժամ² այս եղանիւր³, քսան ամաւ⁴
 յառաջ լինէր քան զթագաւորելն⁵ Յազ-
 կերտի⁶ չարի⁷, որ կամեցաւ բառնալ զհա-
 ւատն⁸ Քրիստոսի եւ⁹ դենի մազդեզնի¹⁰
 հնազանդել¹¹: 62 Որ եւ սուրբն¹² Վար-
 դանանք նահատակեցան ի նմին Յազկեր-
 տէ¹³ Ռեզ¹⁴ արք ընտիրք¹⁵: 63 Եւ անտի¹⁶
 մինչեւ ցՀայ¹⁷ թիւն¹⁸ ՃԻ ամ լինէր:
 64 Այսպէս իմա՛ զիրսս¹⁹:

ԳԼՈՒԽ²⁰ Բ

Որ ինչ յանաւրէն²¹ Յազկերտէ²²
 վտանգէր²³ Աղուանք, եւ գտանել²⁴
 զփրկութիւն ի²⁵ Վարդանայ²⁶ Հայոց²⁷
 զաւրաւարէ

1 Ի ժամանակս Յազկերտի ամբարշտի²⁸
 վառէր, բորբոքէր²⁹ սատանայ ի միտս նորա

- 1 a գեաւղն ցհկմ գեօղն bceր գեւղն
- 2 d յայնժամ
- 3 km եղանէր er լինէր
- 4 bceր ամով k ամ
- 5 h գթագաւորին
- 6 ah յեզկերտի
- 7 d չար
- 8 hkm զհաւատս
- 9 adghw դնէր մեզ գեհենի փխ դենի մազդեզնի
- 10 cr դէնի
- 11 bcekr հնազանդիլ
- 12 d սուրբ
- 13 ah յեզկերտէ
- 14 d եւ վաքսունքեմ (չի՞ հազար)
- 15 d ընդիրբ
- 16 bcr անդի
- 17 clr ի հայ b հայ
- 18 adghw թիւս
- 19 cr գիրս
- 20 abcelw չի՞ գլուխ
- 21 m յանօրէնն b անօրէն
- 22 a յեզկերտէ g յազկերտէ
- 23 l վտանգիւր
- 24 gkm գտնալ
- 25 cr չի՞ ի
- 26 b վարդանա
- 27 adgw չի՞ հայոց
- 28 l ամաւարշտի
- 29 l եւ բորբոքէր

բառնալ զքրիստոնէութեան կրաւնս³⁰:
 2 Եհաս³¹ հրաման սաստկագոյն յաշ-
 խարհս³² Աղուանից՝ թողուլ զհաւատս եւ
 հնազանդ կալ մոգական աղանդոյն՝ կրա-
 կապաշտութեան: 3 Նոյն աղետք³³ եւ ի³⁴
 Հայս³⁵ գործեցան ի նոյն թագաւորէն:
 4 Բայց դէմ եղեալ հազարապետն³⁶ Ա-
 ղուանից եւ սուրբ եպիսկոպոսապետն³⁷
 աշխարհիս՝ հասանեն³⁸ ի⁴⁰ միաբան
 յուխտ⁴¹ Հայաստանեայց⁴² պատմել⁴³
 զանցս աղետին⁴⁴, եթէ⁴⁵ մեծաւ տաղնա-
 պաւ⁴⁶ փութացուցանէր⁴⁷ զզաւրսն⁴⁸ իւր⁴⁹,
 եւ ասէին⁵⁰. «Գունդն Պարսից, որ էր ի կող-
 մանս աշխարհին Հոնաց, դարձաւ այսրէն⁵¹,
 եկն եմուտ⁵² յաշխարհն⁵³ մեր. եւ բազում
 եւս այլ այրեւծի⁵⁴, որ⁵⁵ ի դրանէ եկին:
 5 Եւ թող զերկոսեան⁵⁶ այլ⁵⁷ եւս⁵⁸ երեք
 հարիւր⁵⁹ վարդապետ⁶⁰ 61 ածեալ են ընդ ին-

- 30 km կրօնն d կանոնս
- 31 l էհաս
- 32 b ի շաշխարհն
- 33 bh աղէտս adglw աղէտք
- 34 b չի՞ ի
- 35 abcdghehrw հայս
- 36 c հազարապետն
- 37 a էպիսկոպոսապետն w եպիսկոպոսն
- 38 d հասանեն աշխարհես
- 39 a հասանեն bcekr չի՞ հասանեն
- 40 adghkmo չի՞ ի
- 41 l ուխտ
- 42 abcdghehr հայաստանեայց
- 43 m եւ պատմել k եւ պատմալ
- 44 celr աղէտիցն dhw աղէտին b աղետիցն
- 45 a եթէ bcekr եւ փխ եթէ km չի՞ եթէ
- 46 adhw տաղնապաւ
- 47 km փութացուցանէին
- 48 adghkmo զզօրս
- 49 bceklmr չի՞ իւր
- 50 abcdghehrw ասէր
- 51 adghw ասէ փխ այսրէն
- 52 l էմուտ
- 53 km յաշխարհս
- 54 m այրուծի
- 55 l որբ
- 56 km զերկոսեանդ
- 57 a այլ dgw այլ
- 58 h չի՞ եւս
- 59 a արիւր փխ հարիւր
- 60 km վարդապետ
- 61 bceր ածեալ էր l ածեալ է

քեանս եւ¹ պառակտեցին² զաշխարհն:
 6 Զոմանս³ յինքեանս արկին եւ⁴ կամէին⁵
 յեկեղեցիս⁶ ձեռն արկանել⁷: 7 Եւ հրամա-
 նաւ⁸ արքայի⁹ ստիպեն¹⁰ 11 զամենեսեան եւ
 ասեն¹². «Եթէ¹³ կամաւ յանձն առնուք¹⁴
 զաւրէնս¹⁵, պարգեւս եւ¹⁶ պատիւս¹⁷ գտա-
 նէք ի նմանէ, եւ թողուի ձեր հարկաց ար-
 քունի լինի ձեզ: 8 Ապա եթէ¹⁸ կամաւ¹⁹
 զայդ²⁰ ոչ առնէք, հրաման ունիմք ի
 զիւղս²¹ եւ յազարակս²² շինել ատրուշանս
 եւ զվռամական²³ կրակն ի ներքս դնել եւ
 կացուցանել մոզս եւ մոզպետս աւրէնս-
 դիրս²⁴ աշխարհիս: 9 Եւ եթէ²⁵ ստամբակէ²⁶
²⁷ ոք, մահուամբ²⁸ սատակի, եւ կին եւ որդիք
 այնպիսոյն²⁹ անաշխարհիկ³⁰ լիցին³¹»:

10 Զայս լուեալ գնդին³² Հայոց ոչ ինչ
 լքեալք³³, այլ համագումնդ լեալ վասն գու-

ժին այնմիկ՝ քաջալերս տուեալ արձակե-
 ցին զնոսա, զի առ ժամանակ մի խաբէու-
 թեամբ կալցին³⁴ զնոսա, ³⁵ զի մի՛ ձեռն ար-
 կեսցեն ³⁶ յուխտ եկեղեցւոյ, մինչեւ ելս³⁷ ի-
 րացն³⁸ խնդրեսցեն: 11 Յայնժամ զրեցին
 գունդն³⁹ Հայոց առ Թէոդոս⁴⁰ կայսր⁴¹
 աւգնել նոցա ի մեծի վտանգին: 12 Իս-
 կոյն հասանէր⁴² նմա վախճան⁴³, եւ անաւ-
 րէնս⁴⁴ Մարկիանոս թագաւորեալ՝ ոչ պա-
 ճէր⁴⁵ զուխտն, այլ ⁴⁶ ըստ իւրում բարուցն
⁴⁷ միակամի⁴⁸ հեթանոսացն⁴⁹: 13 Եւ ոչ
 ուստեք⁵⁰ գտեալ աւգնականութիւն քա-
 ջացն Հայոց՝ ի վերին⁵¹ ապաւինեալ յամե-
 նակալ⁵² զաւրուիւն Բարձրելոյն՝ յերիս⁵³
 բաժանեալ զզաւրսն⁵⁴ Հայոց, զառաջինն
 տան ցներչապուհ⁵⁵ Ռմբոսեան⁵⁶ պահա-
 պան Ատրպատական⁵⁷ կողմանն⁵⁸, եւ
 զերկրորդ գունդն տան ի ձեռն Վարդա-
 նայ⁵⁹ զաւրավարին Հայոց՝ անցանել ընդ

1 km չիֆ եւ

2 ah պառակտեցին

3 m եւ գոմանս

4 km չիֆ եւ

5 a կամին

6 celer յեկեղեցի b գեկեղեցի d յեկեղեցիմ

7 adghkmmw ձեռնարկել

8 h հրամաւ

9 bcegr արքային

10 bceler ստիպելին

11 c եւ ասելին առ ամենեսեան

12 bceler ասելին

13 a եթե

14 ah առուի

15 ah գորեմսս

16 b չիֆ եւ

17 adghkmmw պատիւ

18 a եթե

19 b կամով l կամովի

20 l չառնուի bcer շառնել

21 a գեաւոս gw գեօղս bceler գեղս d գեօղն

22 b յազակս

23 cr զվրոմական

24 b օրէնսդիր

25 a եթե b չիֆ եթե

26 d չիֆ ստամբակել

27 d ոմամբի կելմ մահուամբ

28 bceler մահու

29 abchr այնպիսոյն

30 ckr անաշխարհիկ d ազնաշխարհիկ

31 gkm լինիցին h լիցի

32 h գնտին

33 km լեալ

34 բոլոր ձեռագրերը կալցեն, բացի հ-ից

35 bceler որ (l որի) ոչ փ/ս գի մի

36 cer գեկեղեցիսմ եւ յեկեղեցիսմ փ/ս յուխտ եկեղեց-
 ւոյ

37 b յիս

38 adghkmmw չիֆ իրացն

39 km գունդի

40 a թեոդոս

41 dh կայսրն

42 ber հասանել

43 a վաղման cr վախճանն

44 d անօրէն

45 bceler պահել

46 d ըստ որում

47 km միակամ լինէր ընդ հեթանոսս

48 gw միակամ

49 g ի հեթանոսականացն abcehr հեթանոսականացն
 l հեթանոսականաց

50 abceler ուստել

51 d վերին

52 celer ամենակար b ամենակարող

53 h երիս

54 km զգօրս

55 ch ցնէրչապուհ

56 a որմբոսեան bceler որմբոսեան dh ոմբոսեան k
 որմբոսեան

57 cr ստրպատականի bghkmmw ստրպատականն

58 k կողման

59 b վարդանա

սահմանս Վրաց ի վերայ մարզպանին Չորայ¹, որ եկեալ էր աւերել² զեկեղեցիսն³ Աղուանից:

14 Եւ երանելին Վարդան⁴ ոչ գիտէր զղարանագործութիւն⁵ անիծելոյն⁶ Վասակայ⁷ ուրացողի, որ յառաջ քան զգալն⁸ զաւրուոն⁹ Հայոց յԱղուանս՝ ազդէ Վասակ մարզպանին Պարսից՝ Մերսեբուխտայ¹⁰,¹¹ եթէ¹² բաժանեցին զգաւրս Հայոց եւ զՎարդան պակաս¹³ զաւրաւք յայդ¹⁴ կողմն¹⁵ Հանին¹⁶: 15 «Արդ պատրաստ լեր ի դիմի ելանել, զի իսպառ սատակեսցես զդոսա»: 16 Այս էր¹⁷ անաւրինին խորհուրդ¹⁸: 17 Զոր¹⁹ զգացեալ²⁰ Մերսեբուխտայ²¹ զքաջալերսն²² ի Վասակայ՝ ոչ եկաց ի կողմանս Չորայ²³, այլ կուտեաց զամենայն²⁴ բազմութիւն զաւրաց իւրոց եւ փութանակի գայ²⁵ անցանէ ընդ գետն մեծ Կուր եւ պատահէ²⁶ նմա ի սահմանս Վրաց Հանդէպ Խաղխաղ²⁷ քաղաքի, որ ձմերոց

էր թագաւորացն²⁸ Աղուանից: 18 Ռազմ²⁹ եղեալ³⁰ զբոլոր մեծութիւն դաշտին³¹ ի ներքս փակէր՝³² զինեալք եւ վառեալք ի³³ մարտ պատերազմի³⁴ ընդդէմ գնդին³⁵ Հայոց: 19 Իսկ քաջն Վարդան եւ զաւրքն, որ ընդ նմա, իբրեւ տեսին զբազմութիւն Հեթանոսացն, նայեցան³⁶ եւ³⁷ յիւրեանց³⁸ սակաւութիւնն³⁹, թէպէտեւ կարի իսկ նուազք⁴⁰ էին⁴¹ քան զնոսա, ոչ ինչ զանգիտէին⁴² առ ի յոյժ բազմութենէն. այլ առ Հասարակ միաբանեցին⁴³ եւ ամբարձեալ⁴⁴ յերկինս զճայնս⁴⁵ իւրեանց՝ ասեն⁴⁶. «Դատեա՛, Տէր, զայնոսիկ, որ⁴⁷ դատին⁴⁸ զմեզ⁴⁹. մարտի՛ր⁵⁰ ընդ այնոսիկ, որ⁵¹ մարտնչին⁵² ընդ մեզ. զինու⁵³ եւ ասպարաւ⁵⁴ քո⁵⁵ աւգնեա մեզ, շարժեա՛⁵⁶ եւ դողացո՛⁵⁷ զգունդ⁵⁸ անաւրինացն»:

1 adghkmw չողայ cr չորս

2 a աւերեալ

3 cr զեկեղեցիս

4 b ոչ էր գիտէր

5 bcelr զղարանագործութիւնն

6 ad անիծելին elw անիծեալն

7 cr վասակա

8 bkl զգալ

9 h զօրացն

10 bcr մերսեբուխտա w միհրսեբուխտայ

11 bcelr թէ բաժանեցին

12 a եթե

13 bcelr պա կասաճոն

14 adghkmw յայդմ

15 l կողմն abcehr կողմ

16 bcelr հանին

17 dg է

18 k խորհուրդն

19 bcelr զորս

20 ah սգացեալ

21 abchr մերսեբուխտա w միհրսեբուխտայ

22 d զգալալերսն

23 bcr չորս ah չողա gkmw չողայ

24 adghw բազմութիւնս զօրացն

25 abcr գա

26 l պատահի

27 bclr խալխալ

28 aghkmw թագաւորութեանն d թագաւորութեան

29 l եւ ուզմ

30 bcelr արարեալ փխ եղեալ

31 h ի մերթոյ

32 km զինեալ եւ վառեալ (c վառեալն)

33 cr չի՛ր ի

34 cr պատերազմին h պատերազմին

35 h զմտին

36 ab նայեցան km եւ նայեցան

37 km չի՛ր եւ

38 b յիւրեանցն h իւրեանց

39 dk սակաւութիւն cr պակասութիւնն

40 k նուազ

41 a եին

42 a զանգիտին kmw զանգիտեցին

43 l միաբանեցան

44 bcelr ամբարձին

45 dkm զճայն

46 celr եւ ասէին b ասէին

47 dklm որմ

48 bdklm դատեմ

49 l զիս փխ զմեզ

50 km եւ մարտիւ

51 dg որմ l ոյմ

52 bcelr մարտնչին

53 km զինու

54 bl ասպարով adghkmw ասպարով h ասպարով

55 adghkmw չի՛ր fn

56 b շարժեալ

57 abcr դողացոյ

58 l զգունդն

— ՏԷ՝Ս Ս՝ՇԲ. Լ՝Գ՝ 1-2

20 Եւ այսպէս կացեալ յաղաւթս եւ¹ խումբ² արարեալ յարձակէին³ քաջքն Հայոց եւ զաջ թեւն բեկեալ⁴ զձախոյ⁵ կողմամբն արկանէին⁶ եւ⁷ սրոյ⁸ ճարակ զամենեւեան առնէին⁹ ընդ¹⁰ երեսս դաշտին. փախստականս¹¹ արկանէին յամուր տեղիս մայրեացն¹² առ¹³ խորագոյն դարիւք Լուրնաս¹⁴ գետոյ¹⁵, ուր ընդդէմ դարձեալ թագաւորազանց¹⁶ ոմանց¹⁷ Բաղասական¹⁸ արքայի¹⁹. անդ²⁰ ընկեցին ի ճիոյ զոմն ի նախարարացն Հայոց ի գնդէն²¹ Դիմաքսեւից²², զՄուշն²³ սպանին²⁴, զԳազրիկն²⁵ վիրաւորեցին: 21 Յայնմ²⁶ տեղւոյ²⁷ գդէտակն²⁸ ի վեր²⁹ ամբառնայր³⁰ Արշաւիրն³¹ Արշարունի³², գոչէր առիւծաբար եւ³³ յար-

ձակէր³⁴ վարազապէս³⁵. սատակէր³⁶ զՎուրկն³⁷ քաջ՝ զեղբայր³⁸ թագաւորին Լինաց եւ զայլս³⁹ անհամարս, զորս⁴⁰ յայսմ⁴¹ տեղւոյ սատակէր: 22 Եւ այնպէս ամենեքին⁴² այր զընկեր իւր ախոյեան⁴³ կործանէր. առ յոյժ յանդուգն⁴⁴ յարձակմանէն բազումք⁴⁵ 46 այն⁴⁷ էին, զոր⁴⁸ գետասոյզ⁴⁹ առնէին⁵⁰, քան զանկեալսն⁵¹ սրով⁵² ի ցամաքի: 23 Եւ ի բազմութենէ անկեկոցն յստակ⁵³ ջուր գետոյն յարիւն⁵⁴ դառնայր. եւ ոչ գտանէր⁵⁵ 56 ոք⁵⁷ 58 նոցանէ ամենեւին⁵⁹ ապրեալ եւ թագուցեալ⁶⁰ յանտառախիտ⁶¹ մայրիսն⁶² դաշտաց⁶³: 24 Իսկ⁶⁴ մի ոմն⁶⁵ ի զաւրացն⁶⁶

1 adghkmw չի՛ք եւ

2 d խութ

3 a յարձակելիմ

4 l ընդ ձախու արկանէին կողմամբն km ընդ ձախու կողմամբ արկանէին

5 bcer գձախու

6 a արկանելիմ

7 km չի՛ք եւ

8 d նարակ տային զամենեւեան

9 bcelr տային փ/ս առնէին a առնելիմ

10 km եւ ընդ

11 adghkmw փախստական

12 d մայրեացն հ մայրացն

13 cr առի

14 bl լուրանաս

15 cr գետոյն b գետտուփ

16 adghkmw թագաւորազանաց

17 adghkmw չի՛ք ոմանց

18 a բաղսական bcel բաղսասական d մալասական հ բաղսակայն

19 d արքային

20 adh արդ փ/ս անդ cr անտ

21 d գնդեմ հ գնտէն

22 ah դէմախնից

23 l գմուշկն

24 w եւ սպանին

25 bcer զգազրկան l b զգազրկան w եւ զգազրիկն

26 gkm յայն

27 a տէղւոյն cr տեղոյն b տեղոյ dghm տեղւոյն հ չի՛ք տեղւոյ

28 bcer դետակն adkm դիտակն հ տիտակն

29 a վէր

30 b ամբառնոյր

31 km արշաւիր

32 d արշարունիփ

33 b չի՛ք եւ

34 l յարձակիր

35 cr վարազաբար b վաղազաբալէս

36 l եւ սատակէր

37 cr զվուրիկն

38 d եղբայր

39 d զայլ

40 bcer ի յայնմ տեղոյ

41 klmw յայնմ

42 a ամենեւին bcr ամենեւեան

43 a ախոյեան

44 cr անդուգն

45 cr բազումս

46 cr չի՛ք այն էին զոր

47 l այնմ

48 h որ km որի

49 d տեղասոյզ

50 cr լինէին փ/ս առնէին

51 bcelr սրով ի պատերազմի (b պատերազմին) որ (l որք) ի ցամաքին

52 a որով փ/ս սրով

53 a յիստակ cr յըստակ հ յիսակ

54 cr արիւն

55 bl գտանելիւր

56 celr ամենեւին ապրեալ ոք ի նոցանէ

57 b ապրեալ յարքս ի նոցանէ d ի նոցանէն գտանէր ամենեւին

58 d չի՛ք ի

59 km չի՛ք ամենեւին

60 adghkmw ի թափուցելոցն

61 h յանդառախիտ

62 kmw մայրիս dg մայրեաց a մայրից հ մայից

63 adghw դաշտացն

64 bcelr իսկ միումն adghkmw չի՛ք իսկ մի ոմն

65 adghkm ոմն մի

66 adghkmw ի զօրաց բշմամեացն ոմն մի (w մի ոմն)

թշնամեաց զինու հանդերձ¹ ելեալ² ի նիւս երիվարին³ անցանէր ընդ մեծ⁴ գետն մազապուրծ գերծեալ գոյթ⁵ տանէր⁶ ի բուն⁷ բանակն⁸, որք փախստեայ⁹ անկանէին ի մեծ¹⁰ չահաստանն:

25 Եւ յայնմիկ զաւրքն¹¹ Հայոց կատարելով զգործ մեծի պատերազմին՝ ժողովէին¹² զբազմութիւն աւարին¹³ եւ կուտէին¹⁴ արծաթ եւ ոսկի յոյժ, ¹⁵զգէնս¹⁶ եւ զգարդս¹⁷ արի արանց եւ քաջ երիվարաց: 26 Եւ դարձեալ յարձակէին¹⁸ քաջաբար ի վերայ¹⁹ բերդից²⁰ եւ քաղաքաց, զոր ունէին պարսիկք յաշխարհիս²¹ Աղուանից: 27 Հզաւրապէս մարտնչէին²², այրէին²³ զամուրս²⁴ արգելանոցաց²⁵ նոցա եւ ²⁶զերամ երամ մոգսն²⁷ գայթակղեցուցիչս²⁸ ուր եւ գտանէին, սրոյ ճարակ առնէին²⁹ եւ

գէշ³⁰ թռչնոց³¹ երկնից եւ³² ³³գազանաց երկրի³⁴ արկանէին³⁵: 28 Սրբէին³⁶ զտեղիսն³⁷ ³⁸յամենայն³⁹ պղծագործ զոհիցն⁴⁰ եւ ազատեցին⁴¹ զեկեղեցիսն յանհնարին նեղութենէն⁴²:

29 Եւ բազումք⁴³ ի նախարարացն⁴⁴ Աղուանից եւ ի⁴⁵ շինականաց⁴⁶, որք վասն անուանն Աստուծոյ⁴⁷ ցրուեալք եւ վատնեալք⁴⁸ էին⁴⁹ յամուրս լերանց⁵⁰ Կապկոհի⁵¹, իբրեւ տեսին զմեծ յաղթութիւն գնդին⁵² Հայոց, գային⁵³ ժողովէին⁵⁴ եւ նոքա եւ⁵⁵ խառնէին⁵⁶ ի զաւրս նոցա. եւ միաբանեալ⁵⁷ կցորդ⁵⁸ լինէին⁵⁹ նահատակութեան⁶⁰ նոցա⁶¹: 30 ⁶²Խաղային⁶³ գնա-

-
- 1 d հանդերձեալ
2 agh ի միւս փխ ի նիւս
3 ah երիվարն
4 d չիբ մեծ
5 bcdegir գուծ
6 d գտանէր փխ տանէր
7 bceir չիբ բուն
8 d բնակն
9 ah փախստեալ
10 dw չիբ մեծ
11 gkm զորք
12 a ժողովեին
13 b աւարն
14 a կուտեին
15 abdhkm գէնս եւ զարդս որ (gkm որք) յարանցն քաղաց եւ երիվարաց dh չիբ եւ ուղղում ենք ըստ Եղիշէի
16 c զրգէն h գէնս eir զգէն
17 l զգարք bceir զգարդ h զարդս
18 a յարձակեին
19 a վերայ
20 cgr բերքից
21 abcdehrlw յաշխարհին
22 c մարտնչէին
23 l եւ այրէին
24 adg ամուրս
25 a արգելանոցաց
26 a գերամ էրամ
27 km մոգս
28 b գայթակղեցուցիչս
29 bceir տային փխ առնէին

-
- 30 b գէշն
31 l թռչնոցն
32 ghkm չիբ եւ
33 l գազանաց երկնի
34 a երկնից, երկրի
35 adghkmw չիբ արկանէին
36 l եւ սրբէին
37 d զտեղիցն
38 b յամենապիղծագործ l յամենապիղծագործ
39 a յամենայն
40 km զոհից
41 km ազատեին
42 d նեղութենէն
43 b բազում
44 km նախարարաց
45 b չիբ ի
46 bceir շինականացն
47 bceir ցրուեալք էին եւ վատնեալք km ցրուեալ եւ վտարեալ էին
48 g վտարեալք
49 a եին
50 adg լերանցն
51 bceir կապիկոյս adghkmw կապիկու w կապկոհ. ուղղում ենք ըստ Եղիշէի
52 h գնտին
53 bceir եւ ժողովէին նոքա
54 a ժողովեին
55 dgkm չիբ եւ
56 a խառնեին
57 l միաբանեալք
58 l կցորդ
59 a լինեին
60 bceir նահատակութեանն
61 bceir չիբ նոցա
62 w խաղացին գնացին
63 g խաղացին

յին¹ այնուհետեւ ի վերայ² պահակին³ Հոնաց⁴, զոր ունէին բռնութեամբ Պարսիկք⁵, առնուին⁶, քանդէին⁷ զպահակն⁸ եւ⁹ կոտորէին¹⁰ զզաւրսն¹¹, որ¹² բնակեալ¹³ էին ի ներքս. եւ զդուռն¹⁴ տային ի ձեռն¹⁵ Վահանայ¹⁶ ումեմն¹⁷, որ էր յազգէ թագաւորացն Աղուանից¹⁸: 31 Եւ յայսր¹⁹ ամենայն քաջութեանց վերայ²⁰ ոչ ոք անկաւ ի նոցանէ, ²¹բայց միայն Մուշն²², որ²³ նահատակեցաւն:

32 Եւ անդէն զնոյն այր, որում զդուռնն²⁴ յանձն արարին, արձակեցին²⁵ զեսպան²⁶ յաշխարհն Հոնաց՝ բանս դնել ընդ նոսա եւ ուխտ²⁷ հաստատել եւ²⁸ ²⁹անքակ ունել³⁰ զմիաբանութիւնն³¹: 33 Իսկ³² ³³նոքա իբրեւ զայն լուան, իսկոյն հասին ի տեղին³⁴, եւ ականատեսք³⁵ լինէին³⁶ յաջող-

մանն. եւ³⁷ երգմամբ եղին ուխտ ³⁸աւրինաւքն իւրեանց, ³⁹յանձն առին զերդուան քրիստոնէութեան՝ պահել ընդ նոսա ⁴⁰հաստատուն միաբանութիւն⁴¹ եւ այսպէս կատարեալ զամենայն ⁴²ըստ կարգի իւրեանց: 34 Եւ⁴³ մինչդեռ ի տեղիսն էին⁴⁴, գուժկան⁴⁵ հասանէր յերկրէն Հայոց վասն ուրացողին Վասակայ⁴⁶ եթէ⁴⁷ աւերեաց⁴⁸ ⁴⁹զբազում երկրիս Հայոց: 35 Չու արարեալ ⁵⁰Վարդանայ⁵¹ մեծաւ աւարաւն, անտրտում⁵² ուրախութեամբ, գոհութեամբ⁵³ առ Աստուած եւ նորին յուսովն⁵⁴ հասանէր⁵⁵ յերկիրն⁵⁶ Հայոց յաւուրս երեսուն: 36 Ազգ լինի Վասակայ⁵⁷ բարեյաղթ գալուստ քաջին Վարդանայ, եւ միաբանութիւն⁵⁹ Հոնաց եւ Աղուանից: 37 Գնայ⁶⁰ փախստեամբ յերեսաց նորա, ըստ հար բարուցն հար կրեալ անցս⁶¹ ⁶²նաեւ ոչ գտանէ յԱստուծոյ ողորմութիւն:

- 1 b գնաին
- 2 bcelr չիք վերայ
- 3 bl պահակն
- 4 d յոնաց
- 5 adghw պարսիկքն
- 6 bd առնէին
- 7 a քանդէին
- 8 a զպահակն
- 9 km չիք եւ
- 10 a կոտորեին
- 11 gkm զզորս
- 12 gklm որք
- 13 l քնակեալք c քնակեալ
- 14 km գողումն
- 15 w ումեմն վարդանայ
- 16 adghkm վարդանայ
- 17 b չիք ումեմն
- 18 h յաղուանից
- 19 abcdeghklmr յայսմ w յայս. ուղղում ենք ըստ եղիշէի
- 20 dw չիք վերայ
- 21 cr չիք բայց միայն մուշն
- 22 h չիք մուշն
- 23 d չիք որ
- 24 h զդուռն
- 25 bcelr արձակէին
- 26 a դեսպան bcelr դեսպանս
- 27 g ուխտս
- 28 km չիք եւ
- 29 h ակն ունել փխ անքակ ունել
- 30 lw ունիլ
- 31 d զմիաբանութիւն c զմիաբանութիւնն
- 32 b եւ փխ իսկ
- 33 gkm իբրեւ նոքա
- 34 h տեղիւն

- 35 b ականատեսք km ականատես
- 36 a լինէին
- 37 km չիք եւ
- 38 adghkmw օրինօք երկնից
- 39 bcelr չիք յանձն ... քրիստոնէութեան
- 40 bcelr ուխտ միաբանութեան (b միաբանութեամբ) փխ հաստատուն միաբանութիւն
- 41 w զմիաբանութիւն
- 42 adhw զկամս փխ ըստ կարգի gkm կամս bcel ըստ կամս. ուղղում ենք ըստ եղիշէի
- 43 cklmr չիք եւ
- 44 a եին
- 45 bl գուժկանն
- 46 bcr վասակա
- 47 a եթե bcelr եթ
- 48 bcr աւարեաց
- 49 bcelr զերկիրս (r բազում) բազումս
- 50 bcelr վարդանա (l վարդանայ) մեծ աւարովն
- 51 gkm վարդան
- 52 l եւ անտրտում
- 53 l եւ գոհութեամբ
- 54 w յուսով
- 55 bcelr գա (l գայ) անցանէ փխ հասանէ
- 56 h երկիրն
- 57 bcr վասակա
- 58 cr բարեյաղթ գալուստս
- 59 h միաբանիցութեամբ
- 60 bcelr գնաց
- 61 cr յանցս
- 62 adghw նաեւ ոչ եւս cclr նա ոչ յաստուծո գտանէ b նա ոչ գտանէ յաստուծոյ

38 Այս եղեւ ի ժամանակս Յագկերտի արքայի ի մէջ Աղուանից եւ Հայոց վերնոյն աւգնականութեամբ¹:

ԳԼՈՒԽ² Գ

Գալուստ³ Մեսրոպայ⁴ վարդապետի⁵ առ Եսվաղէն⁶ Աղուանից⁷ արքայ⁸ եւ առնել զիրս⁹ 10 եւ 11 կարգել վերստին զպրոցս¹² 13 եւ Հաւատս¹⁴ Հաստատել տանս¹⁵ Աղուանից, բառնալ¹⁶ եւ 17 զմնացեալ աղանդսն¹⁸

1 Յորում ժամանակի Թէոդորոս Փոքր Յունաց էր կայսր¹⁹, եւ Վռամշապուհ Հայոց թագաւոր, եւ Յագկերտ²⁰ Պարսից արքայ²¹, եւ Եսվաղէն²² Աղուանից թագաւոր, եկեալ²³ երանելին Մեսրոպ²⁴ յԱղուանս՝ մեծավաստակ, ընտիր²⁵ անաւթ Հոգւոյն²⁶

Սրբոյ, առ Հայրապետն մեր Երեմիա²⁷ եւ թագաւորն Եսվաղէն²⁸: 2 Որոց կամաւ առեալ²⁹ յանձն զվարդապետութիւնն³⁰ նորա ըստ շնորհելոյ³¹ նմա յաստուածուստ³² պարգեւին, որ³³ Հայոց եւ Վրաց ետ նշանագիր ի ձեռն նորա Հոգին Սուրբ: 3 Հաճեցան եւ ետուն մանկունս³⁴ ընտիրս³⁵ յուսումն. եւ զԲենիամին³⁶ թարգման³⁷ կոչեալ ի Սիւնեաց, զոր Վասակ Մանուկ ի ձեռն Անանէի³⁸ եպիսկոպոսին³⁹ արձակեաց: 4 Եւ նոքա եկեալ առ Մեսրոպ⁴⁰ եւ 41 նոքաւք⁴² ստեղծ⁴³ զնշանագիրս⁴⁴ կոկորդախաւս, աղխազուր⁴⁵, խժական⁴⁶, խեցբեկագունի լեզուին⁴⁷ Գարգարացոց⁴⁸: 5 Թողու աստ վերակացու զաշակերտն⁴⁹ իւր⁵⁰ Յովնաթան⁵¹, եւ ի տան թագաւորի⁵² կարգեալ քահանայս⁵³ դառնայ⁵⁴ ի Հայս⁵⁵: 6 Անցանէ⁵⁶ ի Բիւզանդիոն⁵⁷ առ Թէոդոս

- 1 Ե օգնականութեամբն
- 2 abcehlrw չիբ գլուխ
- 3 l գալուստն
- 4 ab մեսրոպ cr մեսրոպա d մեսրոպայ m մեսրոպայայ w մեսրոպայ
- 5 bcr վարդապետին
- 6 adh ասուաղէն w Եսուաղէն gkm արսվաղէն
- 7 w չիբ աղուանից
- 8 acr արքա
- 9 bceghklmr զգիրս
- 10 dcrw եւ վերստին կարգել
- 11 Ե չիբ եւ
- 12 gkm զպրոցս
- 13 cr եւ հաստատել հաւատս
- 14 gkm զհաւատս
- 15 km ի տանս
- 16 klmw բառնալ bcr բառնալն
- 17 klmw չիբ եւ
- 18 bcehr աղանդն
- 19 c կայսեր
- 20 adg աղկերտ
- 21 c արքա
- 22 gkm արսվաղէն adhw Եսուաղէն
- 23 bcehr մեսրոպ (Ե մեսրոպ) երանելին
- 24 aw մեսրոպ d մեսրոպ
- 25 Ե ընդիր
- 26 bcr հոգոյն

- 27 dg Երեմիայ
- 28 adh ասուաղէն w Եսուաղէն gkm արսվաղէն
- 29 d չիբ առեալ
- 30 bceghklmrw զվարդապետութիւն
- 31 cr շնորհելոյն
- 32 cr յաստուծոյ
- 33 km չիբ որ
- 34 d մանուկս gkm զմանկունս
- 35 Ե ընդիրս c ընտիրս
- 36 bc զմէնիամէն r զԲենիամէն
- 37 a քարթման
- 38 bcr անանիայի 1 անանիայի
- 39 a Էպիսկոպոսին 1 Եպիսկոպոսի
- 40 ab մեսրոպ dw մեսրոպ m մեսրոպայ
- 41 abdehklmw չիբ եւ
- 42 km նոքա
- 43 l Եստեղծ
- 44 Ե զնշանագիրն
- 45 ah աղի զուր dk աղխալուր gm աղի լուր
- 46 Ե խժական
- 47 Ե լեզուն
- 48 cer գարգարացոց Ե զանգարացոց
- 49 m զաշակերտ
- 50 dw չիբ իւր
- 51 ah յանաթան 1 զյովնաթան
- 52 dw քահանային
- 53 gkm զքահանայս
- 54 bcer դառնա
- 55 bcehr հայր
- 56 l Ե անցանէ
- 57 Ե եւ Բիզանդիոն (չիբ ի) ah Բուզանդիոն

Թագաւոր եւ դարձեալ¹ անտի՝ չըլէր աշակերտաւքն²: 7 եւ լուեալ եթէ³ ի Գարդման մնացեալ է հեթանոսական աղանդ, դառնայ ի Սրենեաց եւ գայ⁴ առ Խուրս⁵ Գարդմանայ իշխան⁶ եւ նովաւ ածէ յուղղութիւն⁸, եւ ինքն գնայ⁹ ի կոչ բղեշխին¹⁰ Վրաց Աշուշայ¹¹ վասն նորին գործոյ¹²:

8 Ի նմին ժամանակի երեւեցաւ Նեստոր անիծեալ¹³, որ նզովեցաւ յերկերիւրոցն¹⁴ յեփեսոս¹⁵: 9 եւ յերկրորդ¹⁶ Յազկերտի¹⁷ արքայի յառաջին¹⁸ ամին¹⁹ փոխի սուրբն Սահակ²⁰ յելս նաւասարդի ամսոյ²¹. եւ յետ վեց ամսոյ անցանելոյ²² փոխի եւ երանելի վարդապետն Մեսրոպ²³ Վաղարշապատ քաղաքի՝²⁵ հանգուցեալ ընդ սուրբս:

10 Խոսրով ոմն՝ Գարդմանայ²⁶ նախարար գնացեալ ի Հայս²⁷. 28 եղեւ նմա լինել²⁹

առաջի Շապհոյ³⁰ անարի Թագաւորին. գինեզինեալ³¹ ի խնճոյսն³² սեղեխաբար³³ վաւաչէր³⁴ ի կին մի. ընդ որ ցասուցեալ Շապհոյ՝ գնդանել³⁵ գնա³⁶ հրամայեաց. եւ նա ի³⁷ վաղակաւորն յեցեալ՝ անց³⁸ գնաց, եւ ոչ ոք իշխեաց ձգել³⁹ 40 ի նա ձեռն:

ԳԼՈՒԽ⁴¹ Դ

Փոխումն հայրապետական⁴² աթոռոյն Աղուանից⁴³ Չորայ եւ նստուցանել ի մեծ քաղաքին⁴⁴ Պարտաւ⁴⁵

զաթոռակալութիւնն⁴⁶ սակս Խազրաց հինին⁴⁷, զոր⁴⁸ յելսն⁴⁹ իւրեանց աւերեցին⁵⁰

1 Յետ այսորիկ գերեցաւ⁵¹ ի Խազրաց աշխարհս⁵² Աղուանից. հրկէզ⁵³ եղեն⁵⁴ եւ կեղեցիք եւ Կտակարանք⁵⁵: 2 Ապա⁵⁶

1 Եղանա

2 abgklmw գաշակերտոմն cer աշակերտովմն. քուղղումն եմբ աշակերտաւմն

3 bcelr Եթ

4 bcr գա

5 Ժսարգարդման փխ խուրս

6 Խ արդմանայ

7 Ժ իշխանայ իշխանն

8 Ժ յուղղութիւն

9 Ե գնա

10 agk քղեաշխին Ե քղեշխին

11 Ժ անշուշտ Ժ Խաշտուշտ gkm առ Խաշտուշտ br Խաշուշտ Ե Խարշոււ Լ Խարշուշայ w աշուշայի. քուղղումն աշուշայ

12 Ժ գործոց

13 Ե չիք անիծեալ

14 Ժ յերկիրն իւրոց Լ յերկուց Խարիւրոցն cer յերկու Խարիւրիցն Ե երկու Խարիւրոցն Խ ի երկերիւրոցն

15 Ժ յեփեսոս

16 adgmw երկրորդ k յերկրորդս

17 Ժ յեզկերտի g ազկերտի Խ եզկերտի

18 bcelr առաջին

19 Կ ամի

20 chr իսահակ

21 kl ամսոց Խ ամաց

22 Կ անցելոց adghmw անցելոյ

23 ab մեսրոք dw մեսրովք

24 gkm Խանգուցեալ ընդ սուրբս ի Վաղարշապատ քաղաքի

25 Ե եւ ընդ սուրբս Խանգուցեալ

26 abcehr արդմանա

27 bcelr Խայք

28 bcelr եւ եղեւ նմա առաջին (չիք լինել)

29 g լինիլ

30 cd շապուհոյ

31 Խ գինեզինեալ Ե գինեզինեալ dg գինեզինեալ km եւ գինեզինեալ

32 Ժ խնճոյս m խնճոյսն

33 adh սիւղիղաբար bcelr սիւղիսաբար v սիւղեղաբար

34 bcelr վաւաշտէր Խ վաղարշէր

35 elr գնտանել Ժ գատանել Ե գրնտանել

36 adghkmw չիք գնա

37 Ժ չիք ի

38 Լ էանց

39 Ժ ձգեալ bcelr արկանել

40 Ե նմա փխ ի նա

41 abcehlrw չիք գլուխ

42 Լ Խայրապետան Ե Խայրապետական

43 w ի չողայէ Ե ի չորաէ Խ ի չողայ Ե չորա (չիք ի)

44 bcelr քաղաքն

45 gkm պարտաւու

46 bcdehklrw գաթոռակալութիւն

47 Լ Խինից

48 Լ որք abcdeghmr որ. քուղղումն եմբ քստ w-ի

49 adghkmw յելս

50 Խ աւարեցին

51 Ժ գերեցաւ

52 Ե յաշխարհս

53 Ե Խրկեզ Լ Խրկեզք

54 bd եղեւ

55 Ե կտակարանք

56 g ապա

յերկրորդ¹ ամին² խոսքովու՝ արքայից արքայի³, յորժամ զսկիզբն⁴ հայ թուականին եղին⁵, ի սոյն ամի փոխեցին զաթոռ հայրապետութեանն⁶ Աղուանից ի Չորայ⁷ քաղաքէն⁸ ի մայրաքաղաքն Պարտաւ վասն հինահալած արշաւանաց⁹ թշնամեաց խաչին Քրիստոսի: 3 Եւ նստուցին հայրապետ զտէր Աբաս¹⁰ ի գաւառէն Մեծիւրանց¹¹, որ կայեալ զաթոռն¹² ամս ին, սրբական¹³ վարուք կեցեալ փոխադրի¹⁴ յանմահ կեանսն¹⁵:

ԳԼՈՒԽ¹⁶ Ե

Յայտարարութիւն վկայելոցն¹⁷ ի
Դիզափայտ¹⁸ լերինն¹⁹ եւ երեւումն²⁰
նշխարացն²¹ յաւուրս
²²Հայրապետութեանն²³ Աբասայ

1 Յառաջ²⁴ քան զտեսչաւորելն²⁵
տեառն Աբասայ²⁶ ²⁷Աղուանից աշխար-

- 1 bcehr երկրորդ d յերրորդ
- 2 bcelr ամի
- 3 km արքային փիս արքայի
- 4 km սկիզբն
- 5 adh չիբ եղին gkm եղև
- 6 d հայրապետութեան
- 7 ah չորայ bcer չորս agkmw չորայ
- 8 bcelr քաղաքէ
- 9 bcelr արշաւանացն
- 10 gh ապաս
- 11 bcelr մեծիւրանց d մեծարանց agh մեծարանց
- 12 h զաթոռ
- 13 w եւ սրբական
- 14 bcelr ի կեանս անմահ
- 15 dkm կեանս
- 16 abcdehrlw չիբ գլուխ
- 17 c վրկայելոցն
- 18 d գեղափայտէ
- 19 adghw լերին
- 20 d յերեւումն
- 21 d նշխարաց
- 22 bcelr հայրապետին արասա (1 արասայ) h ապասայ
- 23 dkw հայրապետութեան
- 24 bcelr յառաջագոյն
- 25 1 գտեսչաւորել cdr տեսչաւորեալ b գտեսչաւորել gkm գտեսչաւորիլն a գտեսչաւորեալն
- 26 bcer արասա h ապասայ

հիս²⁸ ի թշնամեաց հրդեհեցան²⁹ վկայա-
րանքն³⁰. ի Դիզափայտ³¹ լերինն ի Կատա-
րոյ³² վանս³³, որ³⁴ ի ժամանակս Վաչագա-
նայ³⁵ Աղուանից³⁶ արքայի³⁷ եւ Գառնի-
կայ³⁸ Ամարասայ³⁹ եպիսկոպոսի⁴⁰ յայտնե-
ցան, որոց անուանքն են⁴¹ այսոքիկ՝
սուրբն⁴² Մովսէս, սուրբն Դանիէլ⁴³,
սուրբն Եղիա⁴⁴: 2 Սոքա որդիք գոլով Սո-
նեսանայ⁴⁵ արքային⁴⁶ Մասքթաց⁴⁷, որք ա-
շակերտեալ⁴⁸ սրբոյն Գրիգորիսի. եւ Գո-
եւ⁴⁹ Ըճ եւ Հ⁵⁰ այր⁵¹ ընդ նոսա: 3 Ամենե-
քեան սոքա ի լեռնն⁵² Դիզափայտ⁵³ ա-
ճապարեալ խոտաբուս⁵⁴ կենաւք, զորոց⁵⁵
զհետ⁵⁶ եկեալ արիւնարբուն⁵⁷ Սանեսան⁵⁸
ի սուր սուսերի արկ⁵⁹ զնոսա⁶⁰ ի թ⁶¹ նա-

- 27 gkm չիբ աղուանից աշխարհիս
- 28 bh աշխարհս
- 29 bcelr հրդեհեցաւ
- 30 adghw վկայարանք
- 31 d գեղափայտ
- 32 dw կոտորոյ be կասարո cr կատարո
- 33 w վանքն abcdeghlr վանք
- 34 km որք
- 35 k վաչականս bcegmtr վաչագանս
- 36 adh չիբ աղուանից
- 37 a արքայի
- 38 achr գառնիկայ w գառնկայ
- 39 cr յամարասա b ամարասա
- 40 a էպիսկոպոսի d եպիսկոպոսին
- 41 w չիբ են
- 42 bl սուրբ 1 սուրբ
- 43 a դանիէլ
- 44 adg եղիայ
- 45 adh սնեսանայ bcer սանեսանայ
- 46 c արքային bdl արքայի
- 47 w մասքթաց d մասութայ 1 մագթթաց abceghkmt
մասութայ
- 48 bcelr աշակերտեալք
- 49 bcelr չիբ եւ
- 50 1 եւ ուր a եւթանասուն d ութանասուն
- 51 agw արք
- 52 bcdehrlw լեռն
- 53 d դեղափայտ
- 54 b խոտաբուս 1 խոտաբոյս
- 55 bceghkmt որոց
- 56 cer գլխի փիս գիւն
- 57 adghw արեւմարբուն d արեւմարբուն
- 58 1 սանեսան
- 59 1 էարկ
- 60 bcer ի իթ (ի քան եւ ինն)
- 61 d ի ինն g ի յինն

ւասարդի ամսոյ. որոց բարեխաւսութեամբ¹ միշտ գլխացի² Աստուած³ Աղուանից աշխարհիս⁴ եւ Հայաստանեայց երկրին:

ԳԼՈՒԽ⁵ ԶՏեսիլն⁶ Վեհկի⁷

1 Յառաջնութեն⁸ ամի Հայրապետութեանն⁹ տեառն¹⁰ Աբասայ¹¹ տեսի ես՝ անարժանս¹² Վեհկի¹³,¹⁴ ի տեսլեան այր¹⁵ մի անապատական,¹⁶ որ ունէր նշան Աստուածային խաչին¹⁷ ընդգրկեալ¹⁸ եւ ասէր¹⁹ ցիս զանուն իմ: 2 Եւ ասեմ. «Ո՞վ ես դու, տէր». ²⁰եւ նա ասէ ցիս. «Ես եմ Պաւլոսիկ²¹: 3 Արդ²², ե՛կ երկրպագեա՛ խաչիս եւ մի՛ մերձեցցիս ի սա»: 4 Եւ ես²³ զարթուցեալ²⁴ ի քնոյն²⁵ ոչ ինչ ²⁶փոյթ²⁷ առնէի²⁸

զիրացն: 5 Եւ յետ երկուց ամաց տեսանէի²⁹ ի տեսլեան³⁰ որպէս եթէ³¹ սուրբն Վարոս ի կերպ աբեղայի ասէր³² ցիս. «Մեք եմք նշխարք ծածկեալ³³ ի դաւառին³⁴ Արցախայ³⁵,³⁶ ի Մխանց տոհմին³⁷ ի վայրս³⁸ Կաղսետոլ³⁹: 6 Նախաձկայն⁴⁰ է տէրն⁴¹ Ստեփաննոս⁴² եւ Թէոդորոս⁴³ նահատակ, սուրբքն⁴⁴ Վարոս, Մամաս⁴⁵,⁴⁶ Մար⁴⁷, Սարգիս, Գէորգիոս⁴⁸ վկայ⁴⁹, Կոզմաս⁵⁰ եւ Դամիանոս⁵¹ եւ մասն մի ի սուրբ⁵² քառասնիցն⁵³: 7 Եւ երեւէր այր մի նոյն⁵⁴ ձեւով եւ ասէր⁵⁵ ցիս. «Ես եմ Բասիլա⁵⁶ ծառայ Քրիստոսի, որ չարչարեցայ⁵⁷ ի խաչի⁵⁸ եւ խնդրեցի ի Փրկչէն՝ մի՛ կորնչել⁵⁹ նշխարաց⁶⁰ իմոց. եւ որք մասին ցանկան ի սուրբ խաչէս, ընկալցին. եւ

- 1 հ բարեխաւսութեամբն
- 2 ց գլխացի
- 3 bcelr աշխարհիս հայոց եւ աղուանից
- 4 adghw չիբ եւ հայաստանեայց երկրին
- 5 abcehnr չիբ գլուխ
- 6 adghkmw տեսիլ
- 7 w վեհկիմ d վեհիմ
- 8 dw յառաջնութ
- 9 bcdrw հայրապետութեան
- 10 adghkmw չիբ տեսն
- 11 ah արասա
- 12 d արժանս
- 13 a վեհիկ
- 14 cl չիբ ի տեսլեան
- 15 km զայր
- 16 adghkm որում էր փիս որ ունէր
- 17 adghkmw խաչի
- 18 km չիբ ընդգրկեալ adghm գրեալ փիս ընդգրկեալ
- 19 bcelr ասէ
- 20 bl նա փիս եւ նա
- 21 dg պողոսիկ km պողոս
- 22 km չիբ արդ
- 23 bcelr իմ փիս եւ
- 24 a զարթուցեալ
- 25 kmw քնոյ
- 26 bcelr առնէի փոյթ
- 27 a փոյտ
- 28 a առնեի

- 29 a տեսանի
- 30 bcelr տեսլեամբ (չիբ ի)
- 31 a bpb bcdeklrw թէ
- 32 bcelr ասէ
- 33 cdlw ծածկեալ
- 34 bcer գաւառի
- 35 dw արձախայ ac արցախա m արցախոյ h արցախու
- 36 b եւ մի մխանց l եւ ի մխանց
- 37 bcelr տոհմի w տոհմէն
- 38 km վայրսն
- 39 adghkmw կաղսետոյ h կաղսեդոյ
- 40 d նախաձկային
- 41 kw տէր
- 42 ac ստեփաննոս
- 43 a թէոդորոս w թէոդոս
- 44 abcdghrw սուրբն
- 45 d մամոս
- 46 gl մարսարգիս
- 47 km չիբ մար
- 48 ce գրիգորոս gl գէորգէոս km գէորգ adh գիորգիոս
- 49 cr վկա
- 50 d կոզմաս
- 51 ad դամիանոս g դամիանոս
- 52 l որքոց
- 53 d քառասնից
- 54 cr ի նոյն
- 55 b ասէ
- 56 w բասիլայ
- 57 a չարչարեցա
- 58 d խաչին
- 59 begklrw կորնչել c կորրնչիլ
- 60 ad նշխար

է¹ մասն² մի յայն խաչէն եւ մասն մի յաւ-
տուածընկալ նշանէն»։ 8 Եւ ես՝ Վեհիկ³,
Հիացեալ կայի⁴ ընդ⁵ միտս իմ՝ մինչեւ⁶
ցեաւթն⁷ անգամ⁸ խնդրելով յամենողոր-
մէն⁹ Աստուծոյ¹⁰ եւ ի սուրբ¹¹ վկայիցս՝
ստուգութեամբ եւ¹² ճշմարտապէս¹³ ցու-
ցանել զխորհուրդ¹⁴ տեսեանն¹⁵։

9 Եւ յաճախէր եւս առաւել նոյն տե-
սիլն, եւ ճեպէր¹⁶ զհանելն¹⁷, զի դեռ ի¹⁸ նե-
ղի եմք, ասէր: 10 Եւ ապա¹⁹ յարուցեալ
ես՝ Վեհիկ²⁰, չոգայ²¹ առ սուրբ²² հայրա-
պետն²³ Աբաս²⁴ պատմելով²⁵ նմա
զխմբումն²⁶ մեծապայծառ վկայիցն:
11²⁷ Եւ նորա²⁸ լուեալ զտեսեալսն²⁹ յինէն,
ետ փառս Աստուծոյ կենդանւոյ³⁰ բազմա-
պատիկ գոհութեամբ. եւ նոյնժամայն ար-
ձակեաց զԴանիէլ³¹ մեծահաւատ³² քահա-

նայն³³ Տրիոյ³⁴ իրագէտ լինել³⁵ մեծաւ-
քանչ խորհրդոյն: 12 Եւ երագուծեամբ³⁶
ընթացաւ այրն³⁷ հաւատարիմ հանդերձ³⁸
Բոհիւ քահանայիւ եւ եղեկիէլիւ³⁹
դպրաւ⁴⁰, որք փութանակի հասին ի վայրս
Կաղսետու⁴¹ առ իս⁴² Վեհիկս⁴³: 13 Հասին
եւ այլքն⁴⁴ ի հանդէսն գործակից⁴⁵ մեզ. Ա-
բաս⁴⁶ Մոմհարէից⁴⁷ երէց⁴⁸ հաւտիւն⁴⁹ իւ-
րով⁵⁰ եւ Մարկոս քահանայ⁵¹ իւրով եղ-
բարբք⁵² եւ հայր⁵³ Տիրիթ ի⁵⁴ Յովհաննու
վանից⁵⁵ յանապատէն⁵⁶ Քարմեղինայ⁵⁷ եւ
այլ բազմութիւն յոյթ⁵⁸ հաւատացելոց:

14 Սոքաւք հանդերձ կացեալ մեր յա-
ղաւթս մեծահայց խնդրուածովք⁵⁹ սկսաք
զբրածն առնել որպէս չափ⁶⁰ մարդոյ:
15 Եւ յանկարծակի եղեւ բուրումն անու-
շահոտութեան ի տեղւոջն⁶¹. եւ յայտնեցաւ
⁶²ծածկեայ⁶³ գանձն ըստ փրկչական բա-

1   Ե   չհԻԷ
2   Ե   չհԻ մասն
3   Ե   ՎԷհիկ
4   Ե   ԵԵ կացի
5   Ե   ԵԻ ի փԻ ընդ
6   Ե   Ե միչ
7   Ե   Ե Եաւթն
8   Ե   Ե Եմ փԻ ԵնԵամ
9   Ե   Ե յամննաողորմԷն Ե Եմննաողորմ Ե Եմննաողորմ
10   Ե   չհԻ Եստուծոյ
11   Ե   ԵԵԵԵԵԵԵԵԵ Եոյն փԻ ի սուրբ
12   Ե   ԵԵԵԵԵ   չհԻ ԵԻ
13   Ե   ԵԵ ԵԻ Եմմարտութեամբ Ե ԵԻ Եմմարտասէր
14   Ե   Ե զխորհուրդն
15   Ե   ԵԵ   ԵԵԵԵԵԵ
16   Ե   Ե ԵԵԵԵ
17   Ե   Ե ի ԵԵԵԵԵ
18   Ե   ԵԵԵԵ ԵԵԵԵԵԵ
19   Ե   Ե ԵԵԵԵ
20   Ե   Ե ՎԵԵԵԵԵԵ
21   Ե   Ե չԵԵ ԵԵ ԵԵԵԵ
22   Ե   Ե   ԵԵԵԵԵ
23   Ե   Ե ԵԵԵԵԵԵԵԵ
24   Ե   Ե ԵԵԵԵ
25   Ե   ԵԵԵԵ ԵԵԵԵԵԵ
26   Ե   Ե զԵԵԵԵԵ Ե զԵԵԵԵԵԵ
27   Ե   Ե ԵԵ   Ե   ԵԵԵԵԵԵ   ԵԵԵԵԵ   յԵԵԵԵ
28   Ե   Ե ի ԵԵԵԵԵԵԵ   ԵԵԵԵԵ   յԵԵԵԵ
29   Ե   Ե   ԵԵԵԵԵԵԵԵ   ԵԵ   ԵԵԵԵԵԵԵԵԵԵ
30   Ե   Ե   ԵԵԵԵԵԵԵԵ
31   Ե   Ե ԵԵԵԵԵԵԵ   Ե   ԵԵԵԵԵԵԵԵ   փԻ ԵԵԵԵԵԵԵԵ
32   Ե   Ե   ԵԵԵԵԵԵԵԵԵԵԵԵ

33 bcehr fահամայ
34 v տրիտյ
35 gl լինիլ
36 d երկրպագութեամբ
37 b այր
38 gkm չի՞հ հանդերձ
39 a եզկիբելիւ 1 էզէկիէլիւ cr եզկիբելիւ
40 d դպրիւն abceghlr դպրիւ
41 km կաղստոյ հ կաղստու
42 b չի՞հ իս
43 c վէհիկ abehlr վեհիկ
44 kmw այլ
45 m գործակից
46 h ապաս
47 bcelr մոմհարից
48 d երեց celr էրեց
49 d հոտիւն
50 adgh չի՞հ իւրով
51 c ֆահանայիւ
52 km եղբարք
53 km հայրն
54 adghkmw չի՞հ ի
55 km վանաց
56 d յանապատէ
57 bcehr ֆարմեղինա
58 bcelr չի՞հ յոյժ
59 a խնդրուածաւ 1 խնդրուածոք
60 w գշափ km ի չափ
61 cr տեղոջն
62 gkm գանձն ծածկեալ
63 h գծածկեալ

նին, եթէ՝ «Ձէ պարտ թաքչել² լուսոյ եւ
զնել³ ընդ գրուանաւ»⁴: 16 Այսպէս⁴ ար-
տայայտեաց⁵ Աստուած⁶ սրբական⁷ ծառա-
յից⁸ իւրոց ճրագ⁹ եւ ետ լոյս փափագո-
ղաց¹⁰ սրտի¹¹ աննուաղելի¹² ճառագայթ:
17 Որոց¹³ ի¹⁴ յայտնելն¹⁵ արար Աստուած
ողորմութիւն աշխարհիս Աղուանից եւ
քաղցրութիւն¹⁶ առողջական վայրին¹⁷
Կաղսեառ¹⁸: 18 Եւ նոյնժամայն մեծա-
պէս¹⁹ աւրհնաբանութիւն Աստուծոյ եւ
զովեստ Սրբոցն տուեալ ժողովոյն՝ ամփո-
փեցին զնշխարսն²⁰ ի պատուական²¹ ինչ
տեղարանս²² յիւրաքանչիւրոցն²³ առեալ²⁴
մասն²⁵: 19 Զմեծագոյնսն²⁶ պարփակեալ
Դանիէլ քահանայ²⁷ վաղվաղակի հասա-
նէ²⁸ մեծարգի ընծայիւն²⁹ առ հայրա-
պետն³⁰ Աբաս: 20 Ընդ որ յոյժ հրճուեալ

նոցա³¹, ի գալ Սրբոցն³² տաւնախմբէ³³
զնոցին յիշատակ³⁵ եւ զնէ ի մաքրագոյն
յարկեղս:

ԳԼՈՒԽ³⁶ Է

Թուղթ Յովհաննիսի՝ Հայոց կաթողիկոսի³⁷
առ տէր³⁸ Աբաս՝³⁹ Աղուանից կաթողիկոս
սակս հաւատոյ⁴⁰ հաստատութեան⁴¹

1 Լաւաց⁴², ճշմարտից, աստուածասի-
րաց՝ սիրելի եղբաւր եւ աթոռակցի մե-
րում⁴³ տեառն Աբասայ⁴⁴ Աղուանից կա-
թողիկոսի⁴⁵, Մովսեսի⁴⁶ Բախաղատու⁴⁷
եպիսկոպոսի, Գրիգորի⁴⁸ Կապաղակայ⁴⁹
եպիսկոպոսի, Հռոմկայ⁵⁰ Ամարասայ⁵¹
եպիսկոպոսի, Տիմոթէի⁵² Բաղասակա-
նու⁵³ եպիսկոպոսի⁵⁴, Ամբակումայ⁵⁵ Շաք-

1 bcelr pէ a bթb

2 g թափչիփ km թագչել

3 adcegklmrw դմիլ

4 Sէ՝ Մաթթ. Լ. 15, Մաթթ. Գ. 21-23

4 km այնպէս

5 ble վերայատնեաց 1 վերայատեաց

6 b չիֆ աստուած

7 b գարբական d սրբակայ c սրբական

8 m ծառայիցն

9 km գմբագ

10 m փափափող d փափագող aghkw փափագող

11 w սրտից

12 km աննուաղելի

13 kmw որոց

14 adhw չիֆի

15 gl ի յայտնիլն

16 adghmw քաղցրութեամբ

17 km վայրացն

18 km կաղսեառ

19 adghkmw չիֆ մեծապէս

20 adghkmw գնչխարս

21 b տեղի ինչ տեղարանս

22 cr տեղիսն

23 ckmr եւ իւրաբանչիւրոցն b իւրաբանչիւրոց g յի-
րաբանչիւրոցն 1 իւրաբանչիւրոց

24 adgh առնել km առնելով

25 b գմասն

26 h գմծագոյնս

27 k քահանայն

28 bedklmr հասանէր

29 cr ընծայիւմն a ընծայիւմն

30 c հայրապետն

31 h նոցա

32 d սրբոյն

33 d տոնախմբ

34 bl գլիշատակս նոցին

35 cer յիշատակս

36 abcehlw չիֆ գլուխ

37 dk կաթողիկոսի

38 h ի տէր

39 b կաթողիկոս աղուանից

40 bcelr հաւատոց

41 clr հաստատման gkm հաստատութեան երկնաւոր
շնորհով առլցեալ

42 d լուսոյ փիլ լաւաց

43 agh մերոյ

44 bcer արասա

45 dck կաթողիկոսի

46 ah մովսէսի dcmw մովսէսի 1 եւ մոսիսի b մովսի

47 w քաղաքատու km քաղախատոյ

48 1 եւ գրիգորի

49 a կոպաղակա էպիսկոպոսի

50 d կապաղակայ 1 կապաղակու bchr կապաղակա

51 abeh հռոմկա 1 եւ հռոմակայ c եւ հռոմակայ

52 abh ամարասա cr յամարասա

53 b չիֆ տիմոթէի քաղասականու

54 a տիմոթէի cr դիմոթէի 1 եւ տիմոթէի

55 km քաղասականոյ

56 b չիֆ էպիսկոպոսի a էպիսկոպոսի

57 abchr ամբակումա 1 եւ ամբակումայ

ւոյ¹ եպիսկոպոսի, Յոհանկայ² Գարգմանայ³ եպիսկոպոսի, Ղեւոնդի՝ Մեծկողմանց⁴ եպիսկոպոսի:

2 Ի Յովհաննիսէ⁵ Հայոց⁶ կաթողիկոսէ⁷, յԱբրահամէ⁸ Տարաւնոյ⁹ եպիսկոպոսէ¹⁰, ի Գրիգորէ¹¹ Մարգարետական¹² եպիսկոպոսէ, ի¹³ Ստեփաննոսէ¹⁴ Տայոց¹⁵ եպիսկոպոսէ¹⁶, ի¹⁷ Մաշտոցէ¹⁸ Խորխոռունեաց¹⁹ եպիսկոպոսէ²⁰, ի Գիւտայ²¹ Վանանդայ²² եպիսկոպոսէ, յԱբգրիշուէ²³ Ասորեաց²⁴ եպիսկոպոսէ²⁵, ի Պապայ²⁶ Ամատունեաց եպիսկոպոսէ²⁷, ի²⁸ Քրիստափորէ՝ Ռշտունեաց²⁹ եպիսկոպոսէ³⁰, ի³¹ Սեկունդոսէ³²

Մոկաց³³ եպիսկոպոսէ³⁴ եւ յայլ ամենայն³⁵ եպիսկոպոսաց Հայաստանեայց³⁶ աւրհնութեամբ ողջոյն:

3 Քանզի եհաս մեզ³⁷ լուր դժնդակ³⁸ համբաւու³⁹, եթէ⁴⁰ են ոմանք գայլք յափշտակողք⁴¹ զգեստուք⁴² ոչխարաց, որ⁴³ եկին յաշխարհդ⁴⁴ ձեր ի վանաց պղծոյն⁴⁵ Պետրոսի, որ⁴⁶ անուամբ⁴⁷ աղքատասէրք կոչին եւ գործովք⁴⁸ քրիստոսատեացք⁴⁹ եւ ուրացողք⁵⁰ զՍուրբ Երրորդութիւնն,⁵¹ զհար որոմն անիծելոյն⁵² Նեստորի⁵³ եւ զժողովոյն⁵⁴ Քաղկեդոնի⁵⁵ անարգելաբար սերմանեն⁵⁶ ի հոգիս անմեղաց՝ թիւրելով զնոսա յուղղափառ հաւատոյն⁵⁸ մատնել⁵⁹ ի⁶⁰ յաւիտենական կորուստն: 4 Զորմէ լսելով թէ⁶¹ վնասակար հոգւոյ⁶² եւ մարմնոյ⁶³ եղեն անբժշկելի ցաւք⁶⁴: 5 Վասն ո-

1 bcelr շաֆիոյ

2 ah յոհանկա w յովանկայ c յովհանգա br հովհանկա d յովհանգայ l եւ յովհանկայ

3 abcer գարդմանա km դեւոնդեայ l եւ դեւոնդեայ bcer դեւոնդեա

4 d մեծակողմանց

5 bd յովհանիսէ

6 gkm հայոց մեծաց

7 dk կաթուղիկոսէ

8 cr յաբրամա b յաբրահամու եւ յաբրահամու

9 d տարօնայ m տարոնոյ

10 a էպիսկոպոսէ

11 d գրիգորայ aghkmw գրիգորոյ l եւ ի գրիգորէ

12 d մարգարայատական

13 h չիբի l եւ ի

14 adgw յստեփաննոսէ փ/ս ի ստեփաննոսէ

15 g տարոց cr տաոց

16 a էպիսկոպոսէ

17 l եւ ի

18 h մաշոցէ

19 d խորխորունեաց

20 a էպիսկոպոսէ

21 cer գիտա g գիւտոյ dw գտայ abh գտա

22 abcelr վանանդա d վանանտայ

23 kmw յարդիշոյէ l եւ յարդիշոյ bcer յարդիշոյ h յարդիշունայ

24 be ասորաց l ասորոց a յասորեաց cr ասորաց h յասորաց

25 a էպիսկոպոսէ

26 abcr բարա gkm բարայ l եւ ի բարայ h բադա

27 a էպիսկոպոսէ

28 l եւ ի

29 a յորշտունեաց

30 a էպիսկոպոսէ

31 l եւ ի

32 gh սիկունդոսէ d սիկնդոսէ a սիկոնդոսէ

33 d մոգաց

34 a էպիսկոպոսէ

35 adg յամենայն

36 abghl հայաստանեաց

37 clr ի մեզ

38 a դժնակ

39 bcelr համբաւոյ

40 a bքե bcel բէ

41 bgl յափշտակողք

42 bcer սգեստիւփ ahl սգեստոնփ

43 bkml որք

44 b յաշխարհս

45 k չիբ պղծոյն

46 l որք

47 abcdeghkmr աղքատասէր կոչի

48 a գործաւփ h գործոք

49 abcdeghkmr քրիստոսատեաց d քրիստոնեայ

50 gl ուրացողք mk ուրացոյ

51 b գշար ոմն

52 km չիբ անիծելոյն

53 km չիբ եւ ... փաղկեդոնի

54 adghw զժողովն

55 a փաղկեդոնի

56 d սերմանեալ aghkmw սերմանել

57 abcdeghlr յոգիս փ/ս ի հոգիս

58 km հաւատոց

59 l եւ մատնել

60 adgh չիբ ի

61 a բե bcel եթէ

62 bcer հոգոյ

63 ah անմարմնոյ

64 ah ցաւոց bcederlw ցաւոց

րոյ ամենայն հարկաւորութեամբ փութա-
ցաք կարեկից լինել¹ ձեզ եւ գրել՝ յիշեցու-
ցանելով² ձեզ զբանս³ սրբոյ⁴ առաքելոյն՝
զգուշանալ⁵ անձանց եւ հաւտիդ, ⁶յորում
եղ⁷ զձեզ Հոգին Սուրբ տեսուչս եւ վար-
դապետս՝ հաստատուն ունելով զհաւատս
ուղղափառութեան⁸, զոր ընկալան հարքն
մեր ⁹ի Սրբոց¹⁰ Գրոց՝ ¹¹Հին եւ Նոր Կտա-
կարանաց ի ձեռն սրբոյն Գրիգորի եւ ¹²յե-
րից¹³ երանեալ ժողովոցն¹⁴ ՅԺԸ-իցն¹⁵ ¹⁶ի
Նիկիա, եւ ¹⁷ՃԾ-իցն¹⁸ ¹⁹ի Կոստանդնու-
պաւլիս²⁰, եւ Մ-իցն²¹ յեփեսոս²², որոց
ձայնակիցք եւ ժառանգորդք եղաք²³ ուղ-
ղափառ նոցա²⁴ հաւատոյն²⁵, այսինքն՝ ա-
մենայն եկեղեցիք²⁶ Քրիստոսի Աստու-
ծոյ²⁷:

- 1 gl լինիլ
2 km յիշեցուցանելով
3 clr գրան
4 clr սուրբ
5 l եւ զգուշանալ
6 b յորում գձեզ հոգին սուրբ եւ
7 g եւ
8 ՍԷ՝Պ Գործք Ի 28
9 adghw ուղղափառութեամբ k ուղղափառութեանն
10 l ի գրոց սրբոց
11 bdegk սուրբ
12 l ի հին եւ ի նոր
13 bcelr երից երանելեաց
14 aw երիցս (ըստ «Գիրք քղթոց»-ի) km յերիցս
15 d ժողովոցս agkmw ժողովոց cl ժողովոյն
16 w 316-իցն km ուր եւ տասանիցն
17 gkm որք ի նիկիա (hk նիկիա)
18 abdegkm չիք եւ
19 k ի հարիւր եւ յիսնից m յիսնից
20 gkm որք ի
21 a կոստանդնուպոլիս bcelr կոստանդնուպոլիս w
կոստանդնուպոլիս
22 k յերկերիւրոցն w 200-իցն cr բնոց
23 gk որք եփեսոս a յեփեսոս adghkmw յեփեսոս
բառից յետոյ ունեն ջումկայ (d ջումբայ) Ոկր սուրբ
(d սուրբ) հայրապետ, որ համարում ենք
զրչագրական ներմուծոյթ
24 ahkm եղեք w եղեն
25 bcelr նոցայն
26 bceklr հաւատոցն
27 l եկեղեցիկ km եկեղեցեաց
28 bcelr չիք աստուծոյ

6 Խոստովանիմք զմի Աստուած Հայր
ամենակալ՝ զարարողն²⁸ ամենայնի, եւ
զմի²⁹ Տէր Յիսուս Քրիստոս՝ Որդի³⁰ Աս-
տուծոյ, ծնեալ ի Հաւրէ, Աստուած ճշմա-
րիտ յԱստուծոյ ճշմարտէ, որով ամենայն:
7 Եւ Սուրբ³¹ Հոգին ելող³² ի Հաւրէ ընդ
Հաւր եւ ընդ³³ Որդւոյ³⁴ երկրպագեալ եւ
փառաւորեալ՝ արարչակից եւ հաւասար
Երրորդութեանն³⁵, կատարեալ միով բնու-
թեամբ, փառաւք եւ զաւրութեամբ՝ նա-
խախնամելով զընդհանուր³⁶ եղեալսս³⁷:

8 Իսկ ի վախճան³⁸ յաւիտենիս³⁹ Աս-
տուած գոյով մշտնջենաւոր⁴⁰ Բանն⁴¹ Աս-
տուծոյ՝ եղեւ մարդ կատարեալ անյեղա-
պէս, մարմնացեալ անճառապէս ի սուրբ
Կուսէն, ոչ հեռացեալ ի բնութենէն⁴², եւ
ոչ քայքայեալ ի մարմնաւորութիւն⁴³, այլ
եկաց⁴⁴ մնաց որ էրն⁴⁵. նոյն⁴⁶ անփոփոխելի
Աստուած մարմնացեալ ոչ մասամբ, այլ
բոլորովիմբ. ոչ երկուութիւն⁴⁷, այլ⁴⁸
⁴⁹միութիւն անբաժանելի⁵⁰. ոչ Հայր մարմ-

- 28 bgl զարարողն
29 agkmw ի մի dh մի
30 akm յորդի b որդին
31 agkmw ի սուրբ
32 acglr ելող
33 k չիք ընդ
34 bcer որդոյ
35 bdw երրորդութեան celr երրորդութիւն k երրոր-
դութիւնն
36 a զընթանուր cel ընթանուր b ընթանուր
37 bcelr եղելոցս adghkmw եղեալս ուղղում ենք եղ-
եալսս
38 ab վաղեան dw վախճանիս
39 dw յաւիտենից
40 b մշտնջենաւոր
41 h բան
42 c բնութենն k բնութենէ
43 w մարմնաւորութենէն k մարմնաւորութեանն d
մարմնաւորութեան h մարմնաւորութիւն
44 a էկաց
45 km էնն abcdeghlr էն
46 m այն փիւ նոյն
47 ah երկութիւն d եկաւորութիւն
48 a այլ
49 d անբաժանելի միութիւն
50 a անբաժանելի

նազգեսաց¹, այլ² Որդի³. ոչ Սուրբ⁴ Հոգին⁵ մարմնացեալ թանձրածեւ, այլ⁶ Միածինն ի Հաւրէ. բայց կամաւ եւ⁷ Հաւր զաւրութեամբ եւ Սուրբ⁸ Հոգւոյն⁹.¹⁰ այլ¹¹ գոյութեամբ¹² միայն Բանն Աստուած: 9 Այսպէս եւ Սուրբ ծնունդն¹³ ճանաչի¹⁴:

10 Նոյն ինքն անբովանդակելին¹⁵ խանձարապատեցաւ, զի մեք զգեցցուք¹⁶ զանապականութիւն¹⁷. եղաւ ի մսուր, զի մեք զանասնական բարսն¹⁸ ի բաց դիցուք. ի հրեշտակաց¹⁹ փառաւորեցաւ²⁰, զի մեք լիցուք²¹ նոցա երգակից. ընծայեցաւ²² ի մոգուց²³, զի²⁴ պտղաբերեսցուք²⁵ զհաւատս²⁶. կաթամբ բուծեցաւ²⁷, զի²⁸ զանմեղովիւն²⁹ ընկալցուք. զարգացաւ ըստ մարմնոյ ամենակատարն, զի ժամանեացուք ի չափ³⁰ հասակի³¹ լրմանն Քրիստո-

սի. եկն կամաւ ի չարչարանս, զի ի³² տանջանաց մեղացն զերծցուք³³. խաչեցաւ, զի ի կենդանութեան պտղոյն³⁴ վայելեսցուք. մեռաւ, զի մահուամբն մեռուցէ³⁵ զմահ. եղաւ ի գերեզմանի, զի խորտակեսցէ զնիգս դժոխոց³⁶. յերրորդ³⁷ աւուր³⁸ յաւրեաւ, զի զմեզ ի կենդանութիւն փոխարկեսցէ³⁹. համբարձաւ յերկինս, նստաւ⁴⁰ ընդ աջմէ Հաւր⁴¹,⁴² զի դասեալ լիցուք եւ մեք ընդ աջմէ նորա: 11 Գալոց է միւսանգամ դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս, եւ չիք⁴³ վախճան⁴⁴ նորա թագաւորութեանն:

12 Այսպէս հաւատամբ եւ երկրպագեմք⁴⁵ եւ փառաւորելով ասեմք. «Սուրբ Աստուած, սուրբ եւ հզաւր, սուրբ եւ անմահ, որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեա⁴⁶ մեզ»: 13 Իսկ զոչ⁴⁷ այսպէս խոստովանողսն⁴⁸ նզովեցին⁴⁹ սուրբ հարքն, նմանապէս եւ մեք նզովեմք զհին⁵⁰ զամենեսեան⁵¹ եղեալ հերձուածողսն⁵² եւ⁵³ զնորս⁵⁴ զԱրիոս⁵⁵, զՊաւղոս⁵⁶ Սամոստա-

1 ah մարմնացեաց b մարմնացեալ

2 a այլ

3 km որդին

4 bcelr չի՞ սուրբ

5 cr թանձրացեալ մարմնով

6 a այլ

7 km գորութեամբ հօր

8 bcelr չի՞ սուրբ

9 bcer հոգոյն

10 km չի՞ այլ ... ծնունդն

11 a այլ

12 l գորութեամբ փիլ գոյութեամբ

13 c ծնունդն

14 km չի՞ նմանաչի

15 ah անբաւանդակելին

16 cr ըզգեցցուք

17 a զանապանութիւն

18 bcelr բարս

19 a հրշտակաց

20 d փառատրեցաւ

21 bcelr նոցա երգակից (l երգակիցք)

22 a ընծայեցաւ

23 b մոգուց

24 c զի մեք

25 h պտղաբերեսցուք

26 bcelr զհաւատն

27 k բուծեցաւ

28 h զանմեղովիւն կալցուք

29 k զանմեղութեան

30 dw չի՞ չափ

31 w հասակ

32 d տանջանարանցն մեղաց

33 bcelr զերծուցէ

34 c պտղոյն

35 bcelr սպանիլ d մեռուցուցէ

36 bcelr դժոխոցն

37 h եւ երրորդ

38 cr յաւուր

39 cr փոխեցէ

40 bi եւ նստաւ

41 bcelr նորա փիլ հօր

42 bcelr չի՞ զի դասեալ ... աջմէ նորա

43 gkm նորա թագաւորութեանն վաղման

44 a վաղման

45 adghkmw չի՞ եւ երկրպագեմք

46 ab ողորմեայ l ողորմեաց

47 b ոչ

48 l խոստովանողսն

49 a նզովէցին

50 w զհինսն

51 k զամենայն

52 cmr հերձուածող l հերձուածողս

53 b չի՞ եւ

54 c նորա

55 adghmw չի՞ զարիոս

56 g զպղոս

ցի¹, զՄանի եւ զՄարկիոն², զպիղծն³ Նեա-
տոր⁴ եւ զԹէոդորիտոս⁵ եւ⁶ ⁷զսնտի չար
ժողովն ⁸Քաղկեդոնի⁹, եւ¹⁰ զՏէական¹¹
տոմարն¹² Ղեւոնի¹³, որ¹⁴ լրբաբար¹⁵
յանդգնեցան¹⁶ ասել երկու¹⁷ բնութիւնս եւ
երկու¹⁸ դէմս ի վերայ միոյ Քրիստոսի Աս-
տուծոյ, եւ եթէ¹⁹ Սուրբ Կոյսն ոչ ծնաւ
Աստուած²⁰, այլ՝ մարդ²¹ սոսկ ըստ մեզ եւ
լոկ²² տաճար Բանին²³ Աստուծոյ:

14 ²⁴Են եւ ալլք ²⁵ ոմանք, որ ²⁶ ասեն ²⁷,
 եթէ ²⁸ մինչ ²⁹ ի յերկրի ³⁰ էր Տէրն Քրիստոս,
 յերկինս ոչ էր. եւ մինչ ի խաչին էր, ³¹ չէր
 յաթոռ փառաց. եւ մինչ ի գերեզմանին էր,
³² ոչ էր ³³ ընդ աջմէ Հաւր. գիտորհեցողսն ³⁴
³⁵ այսպէս՝ նցոյլէ Աստուած, եւ մեք նոյն

վեմք զամենայն³⁶, որք այսմ հաւանեցան
կամ³⁷ հաւանին³⁸: 15 Եւ առաքեցաք առ
ձեզ³⁹ յուխտէս մերմէ զայր հաւատարիմ՝
զՄատթէոս⁴⁰ քահանայ⁴¹ բերել⁴² զգրեալսդ
մեր առ ձեզ: 16 Յիշեցուցանեմք⁴³ եւ⁴⁴
զբանն Յովհաննու աւետարանչի⁴⁵, որ ասէ.
«Եթէ⁴⁶ ոք⁴⁷ եկեսցէ առ ձեզ եւ զվարդապե-
տութիւն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի
ոչ ունիցի⁴⁸, մի՛ ընդունիջիք⁴⁹ զնա ի
տունս եւ մի՛ բանիւք⁵⁰ ողջոյն ասել նմա:
17 Եւ⁵¹ եթէ⁵² ոք տացէ^{53 54} այնպիսւոյն⁵⁵
ողջոյն, կցորդ լիցի չար գործոց նորա⁵⁶. զի
որ ոչ խոստովանի զՏէր Յիսուս մարմնով
եկեալ, նա ինքն⁵⁷ իսկ է⁵⁸ նեռնն⁵⁹ մոլորե-
ցուցիչ: 18 Զայնպիսին ի սահմանաց ձերոց
հալածեսջի՛ք⁶⁰ եւ զմահաբեր⁶¹ վարդապե-
տութիւն նորա⁶² ամենեւին ոչ լսել»:
19 Արդ՝ վասն զի հարքն ձեր հաւատա-
կից⁶³ էին⁶⁴ հարցն մերոց, եւ դուք՝ մեզ,
հաճոյ թուեցաւ զայ ի ձէնց այսր եպիսկո-

36 k զամենեսեան համեմայն որ
37 er եւ փխ կամ
38 er հաւանեմ
39 b չիբյուխէս ... մեր առ ձեզ
40 achr զմաթեոս
41 h ֆահմայմ
42 a քերեալ
43 gkm յիշեցուցանել
44 m չիբ եւ
45 b աւետարանչիմ
46 a եթե
47 h ոք որ
48 adh ունիցիմ
49 bcelr ընդունիցիբ
50 clr բանիւ
51 bcr չիբ եւ
52 a եթե
53 h տայցէ
54 cer ողջոյն այնպիսոյն
55 abhl այնպիսոյն
56 h նոցա
57 adgkmw չիբ ինքն
58 c չիբ է
59 cklw նեոն
60 bcelr հալածեսցի
61 b մահաբեր
62 abcdeglw նոցա
63 S՝-՝ Յ Յ՝-՝ 9-10, Լ Յ՝-՝ 9-7
64 l հաւատակիցբ
65 a եթե

- 1 d սողումայեցիս հ ամուստացի
2 w մարկիոն
3 b եւ գպիդծն d գպիդծս ch գպեդծն km չիբ գպիդծն
4 km զնեսսոդ
5 a գթեռդիրիտոս w գթեռդրեստոս bcelr գթեռդրի-
տոն d գթեռդրոտոս
6 bl չիբ եւ km + գայլս
7 km չիբ գանոտի չար ժողովն
8 km չիբ ֆաղկեդոնի ... դեոնի
9 a ֆաղկեդոնի
10 clr չիբ եւ
11 d գչար փիւ գիրեական
12 bcer տումարն տումարն
13 bceghlr լււոնի
14 gkm որբ
15 a լրբար c լրբարբար
16 d յանդգնեան
17 m երկուս
18 m երկուս
19 a եթե kmw թէ
20 km զաստուած
21 km զմարդ
22 km զլոկ abcdeghlw չիբ լոկ
23 d քանի
24 bcelr այլ եւ են ոմանք
25 ad այլ
26 klm որբ
27 d ասէն
28 a եթե bceklmr թէ
29 h ի վերայ երկրի
30 bcelr ցերկրի
31 bcelr յաթոռ փառաց չէր
32 bcelr չէր փիւ ոչ էր
33 d չիբ էր
34 gkm զխորհողն l զխորհողն
35 d աստուած այսպէս նգովէ

- 36 k զամենեսեան համեմայն որ
37 er եւ փխ կամ
38 er հաւանեն
39 Ե չիբյուխէս ... մեր առ ձեզ
40 achr զմաթէոս
41 հ ֆահմայմ
42 a քերեալ
43 gkm յիշեցուցանել
44 m չիբ եւ
45 Ե աւետարանչիմ
46 a քք
47 հ ոբ որ
48 adh ունիցիմ
49 beclr ընդունիցիբ
50 clr բանիւ
51 bcr չիբ եւ
52 a քք
53 հ տայցէ
54 cer ողջոյն այնպիսոյն
55 abhl այնպիսոյն
56 հ նոցա
57 adgkmw չիբ իմմ
58 c չիբ է
59 cklw նեոն
60 beclr հալածեսցի
61 Ե մահաբեր
62 abcdeglw նոցա
63 ՏԷ՝ Բ Յ՝ 9-10, Լ Յ՝ 4-7
64 Լ հաւատակիցբ
65 a քիմ

պոսաց¹ երից² կամ աւելեաց լսելով³ ի մէջ⁴ յանդիման զճշմարիտ վարդապետութիւնն⁵, զի մի՛ ոք կորիցէ ի հովուաց կամ ի հաւտից⁶, այլ ի վերայ բարւոյ⁷ գիւտի ձերոյ եղիցի ուրախութիւն հրեշտակաց⁸ յերկինս⁹ եւ մեզ՝ յերկրի. ծառայիցս եւ երկրպագուացս Քրիստոսի¹⁰ Աստուծոյ մերոյ. ողջ լերուք ի Տէր:

ԳԼՈՒԽ¹¹ Ը

Հալածումն հերձուածողացն¹²
յԱղուանից, զոր¹³ տէր Աբաս՝¹⁴ Աղուանից
կաթողիկոսն¹⁵ ընդ գալ¹⁶ թղթոյն
¹⁷ի Հայոց արտասահմանեաց

1 Ձայն¹⁸ չիթ¹⁹ աղմկի սփռեալ տարածեցաւ ընդ²⁰ ոլորտս երկրի ի²¹ ժողովոյն²² Քաղկեդոնի²³ ի սնոտի²⁴ եւ ունայն չարափառաց պղտորմանէն²⁵, որ²⁶ ի ներելն Աս-

տուծոյ զաւրացաւ սուտ²⁷ վարդապետութիւն²⁸ նոցա²⁹, եւ զիւրալուր ունկնդրութեամբն³⁰ ներկեալ³¹ բազմաց³² ազանց հոգիքն³³ մշտնջենաւոր խաւարի կորստեան³⁵ մատնեցան: 2³⁶ Եհաս³⁷ որոմնաբոյս արմատս այս յաշխարհս Աղուանից: 3 ի նոյն ժամանակս տեառն Աբասայ³⁸ Աղուանից³⁹ կաթողիկոսի⁴⁰ յոյզ⁴¹ քննութեան⁴² առնելով իւրովք⁴³ եպիսկոպոսաւք⁴⁴, որ⁴⁵ վերագոյնդ⁴⁶ կան ի գրի, նոքաւք⁴⁷ հանդերձ հալածեաց ի տանէ⁴⁸ Աղուանից զպիղծ⁴⁹ վարդապետս⁵⁰ աղանդոյն⁵¹ այնորիկ⁵² զթոմասն⁵³ կեղծաւոր⁵⁴ եւ զփսաղտն⁵⁵ Եղիա⁵⁶ եւ զԲնոտն եւ զԻբաս⁵⁷ եւ զայլսն⁵⁸ ընդ նոսա, զնմանողս

- 1 a էպիսկոպոսաց
- 2 b չիթ երից
- 3 km լսել
- 4 aghk w ի ձէնջ
- 5 ad վարդապետութիւն
- 6 adgw հօտից (չիթ ի)
- 7 bcer բարոյ
- 8 a հրշտակաց c հրեշտաց
- 9 h եւ ձեզ
- 10 bclr մորիմ քրիստոսի
- 11 abcehlrw չիթ գլուխ
- 12 km հերձուածողաց
- 13 mw գորս
- 14 bcelr հայրապետն աղուանից
- 15 dk կաթողիկոս aghm կաթողիկոս
- 16 w ի գալ
- 17 adghkmw չիթ ի հայոց
- 18 abcdegklmw յայն փիս ձայն r յոյժ փիս ձայն
- 19 adghkmw փոյթ փիս շփոթ
- 20 bcelr ստորոտս երկրի
- 21 dkm չիթ ի
- 22 km համբաւ ժողովոյն g չարածողովն
- 23 km չիթ ի սնոտի ... պղտորմանէն
- 24 l եւ յունայն
- 25 bcelr պղտորմանց
- 26 d ի լինելն փիս ի ներելն

- 27 km չիթ սուտ d ուխտ փիս սուտ
- 28 d վարդապետութեան
- 29 m մորա
- 30 abcdegklmrw դրութեամբն
- 31 k ներկեաց
- 32 km գրագմաց l բազմագմաց
- 33 cer յոգիք bi ոգիք km հոգիսն
- 34 km չիթ մշտնջենաւոր ... մատնեցան
- 35 bcr կորստեանն
- 36 km եհաս դաւանութիւնս այս եւ յաշխարհս աղուանից ի ժամանակս տեառն արասայ կաթողիկոսի (k կաթողիկոսի) որ յոյժ
- 37 l էհաս
- 38 abchr արասա
- 39 bcelr չիթ աղուանից
- 40 bcelr կաթողիկոսի
- 41 abdegklmw յոյժ փիս յոյզ
- 42 b գլխնութիւն d գլխնութեամբ aghkmw գլխութիւն
- 43 l իւրով
- 44 a էպիսկոպոսաւք
- 45 gklm որք
- 46 ahw վերագոյնդ
- 47 d մօթօք
- 48 gkm տանէն
- 49 km չիթ պիղծ hl զպեղծ
- 50 g վարդապետսն km զվարդապետս
- 51 km կրօնին փիս աղանդոյն
- 52 adghkmw այնմիկ
- 53 celhr գթումասն b գթումաս
- 54 km չիթ կեղծաւոր
- 55 km չիթ զփսաղտն
- 56 km գեղիայն adg եղիայ
- 57 cer գիրիաս
- 58 bdghkmw զայլս

նոցին¹ արար տարաբնակ² ի հեռաւոր վայրս: 4 Եւ այնու³ եղեւ խաղաղութիւն ուխտի եկեղեցոյ⁴ ի ժամանակին⁵ յայնմիկ⁶ 7 ողորմութեամբ Տեառն ամենակալի. այլ մարմնաւորական⁸ պատերազմունքն⁹ կարի յաճախէին¹⁰:

ԳԼՈՒԽ¹¹ Թ

Պատմութիւն յաղագս¹² յարուցման ազգաց բարբարոսաց եւ պէսպէս անցից տիեզերահեծ¹³ տազնապին¹⁴, որ եղեւ աշխարհաց¹⁵

1 Ո՛վ սքանչելի պատմութեանս, զոր¹⁶ հանդերձեալ եմ¹⁷ հնչեցուցանել ի լսելիս¹⁸ տիեզերաց՝ մաւտաւորաց եւ հեռաւորաց, որում¹⁹ համեմատ են ո՛չ դարուցն առաջնոց²⁰ նշանադիրք ազգի ազգի պատերազմաց եւ խռովութեանց, որք ի²¹ տեղիս տեղիս եւ յազգս ազգս²² գործեցան եւ ի Հոգւոյն²³ Սրբոյ բազում²⁴ մասամբք եւ բա-

զում աւրինակաւք կանխաւ զըռշմեցան: 2 Նա²⁵ եւ ոչ արտաքնոցն յարմարական ճարտարախաւս առասպելացն²⁶ երկրաւոր²⁷, շնչաւոր²⁸, իմաստասիրական յաւրինուածքն²⁹ կարող³⁰ են հանգոյն այսմ գտանել³¹:

3 Զի եկն եհաս³² ի վերայ մեր միանգամայն եւ կատարեցաւ, զոր Փրկիչն մեր ի կենսաբեր³³ Աւետարանի անդ³⁴ ի ժամանակի չարչարանացն, ըստ հանդուրժելոյ լսելեաց³⁵ ընտրեալ³⁶ երկոտասանիցն³⁷ մարդկաւրէնս³⁸ զիջանելով³⁹ խաւսէր. ասէ. «Լսելոց էք պատերազմունս եւ համբաւս պատերազմաց. եւ լինել⁴⁰ սովուց յաճախութիւն, եւ սուրք, եւ սասանութիւնք⁴¹, եւ նշանք յարեգակն⁴², եւ ի⁴³ լուսին⁴⁴, եւ յաստեղս. 45 եւ խռովութիւնք⁴⁶ ժողովրդոց՝ որպէս ալեաց⁴⁷ ծովու խռովելոյ⁴⁸»⁴⁹: 4 Եւ նոյն ինքն Տէրն զգուշացուցանէր, եթէ⁴⁹ «Արթուն լերուք, զի ոչ գիտէք⁵⁰ զաւրն⁵¹ եւ զժամն»⁵²:

- 1 km նոսիմ
- 2 bcelr արտարմակ
- 3 bcelr այնուհետեւ փիս այնու
- 4 cr եկեղեցոյ
- 5 acdgh ժամանակի
- 6 l այնմիկ
- 7 h տեանն ամենակալի աստուծոյ ողորմութեամբն
- 8 cr մարմնական հ մարմնաւոր
- 9 m զպատերազմունքն
- 10 a յայնմիկ gkm անէին bcelr յանախիւր d յանախէր հ յանախիւր
- 11 abcehlrw չիֆ գլուխ
- 12 km չիֆ յաղագս
- 13 a տիեզերահեծ d տիեզերահեղծ
- 14 k տազնապինցն
- 15 d աշխարհս հայոց
- 16 abcdeghlr որ
- 17 d հանդերձեալ էր
- 18 d լսելիսն
- 19 km համեմատեմ bacdeglw համեմատել հ համեմատել
- 20 h առաջնոցն
- 21 d չիֆ ի
- 22 d ազգս
- 23 bcelr հոգոյն
- 24 adghkmw չիֆ բազում

- 25 k չիֆ նա
- 26 d առասպելացն km առասպելաց
- 27 d երկրաւոր
- 28 gkm եւ շնչաւոր
- 29 c օրինումն d յորինումն
- 30 l կարող
- 31 kw գտանել
- 32 l էհաս
- 33 a կենսաբեր
- 34 l անտ
- 35 d լսելեացն
- 36 b ընդերեալ
- 37 dwv չորս օրինակ առ երկոտասանից
- 38 bcelr մարդկօրէն
- 39 h իջանելով
- 40 bgl լինիլ
- 41 b սասանութիւն
- 42 d յարեգակն
- 43 bh չիֆ ի
- 44 km լուսինն
- 45 c չիֆ եւ խռովութիւն
- 46 c չիֆ ժողովրդոց ... ծովու
- 47 b յալեաց
- 48 cdlr խռովելոց
- 49 չիֆ. Մարտի. ԺԳ. 7-9. Մարտի. ԻԵ. 9-11. 25
- 49 a եթե bcelr թէ
- 50 r գիտակի
- 51 cr եւ ոչ ժամն
- 52 չիֆ. Մարտի. ԺԳ. 35-37

5 Եւ արդ՝ քանզի ընկղմեցան միտք իմ¹ եւ զմբաղեցան² խորհուրդք իմ ի տիեզերական հարուածոցս³, եւ մոռացայ⁴ զկարգ բանին, զոր⁵ հանդերձեալն էի⁶ արկանել հիմն եւ սկիզբն առնել ժամանակաց եւ անցից, որ⁷ անցին ընդ աշխարհս Աղուանից՝ ըստ բանի մարգարէին⁸,⁹ որ աւսէր, եթէ¹⁰ «Մոռացայ¹¹ ուտել զհաց իմ ի ձայնէ հեծութեան իմոյ»։ 6 Սակայն եւ այժմ առ անգամ մի թողեալ զահ եւ զերկիւղ, որ դեռ զմեզս¹² ունի, ի նոյն կարգն դարձցուք¹³։ քանզի¹⁴ տեսանեմք զբազումս, զի կան եւ կամին¹⁵ լսել, եթէ¹⁶ զի՞նչ արդեաւ կարիցէ բովանդակել¹⁷,¹⁸ զի անթիւ հարուածս բարբարոսականաց¹⁹ թշնամեաց շուրջանակի զմեաւք պատեալ²⁰։ 7 Ապա²¹ եւ ընդ նմին զնշանս²² մեծամեծս եւ զարմանալիս²³, որով զթշնամիս²⁴ մեր պարտեաց²⁵ հզաւր եւ մարդասէր աջն Աստուծոյ, եւ²⁶ անկան տապաստ առաջի աչաց մերոց։ 8 Եւ զի

անցեալ ժամանակն²⁷ յետս յետս զիւրն պահանջէ²⁸ ի մէնջ պատմել, սկսայց յառաջին²⁹ ԺԸ³⁰ է³¹ նահանջէն³² յայտնութեան³³ Տեառն³⁴ մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի մեհակների³⁵ ամսոյ³⁶ ի³⁷ ԼԵ³⁸ ամին խոսրովու յՈրմզդեան³⁹ Պարսից⁴⁰ արքայից արքայի⁴¹։

42ԳԼՈՒԽ 43 Ժ

Յառաջին ԺԸ⁴⁴ է⁴⁵ նահանջէն⁴⁶ սկիզբն պատմողաբար

1 Իբրեւ լցաւ ժամանակ զերութեանն⁴⁷ Երուսաղեմի⁴⁸, որ յաւուրս Փլաւոս⁴⁹ Հերակլէ⁵⁰ քրիստոսասէր կայսերն, որպէս երբեմն եաւթանասուն⁵¹ ամացն՝ յաւուրս⁵² Կիւրոսի պարսկի⁵³, այց⁵⁴ արար Աստուծ

1 d մնր
2 bęklmow դրաղեցան d նուաղեցան
3 d հարուածոյս
4 bcehlr մոռացա
5 abcdeghlwr որ
6 adghw էր
7 gklmw որք
8 a մարգարեիին
9 բոլոր ձեւերը չիք որ ասէր, բացի հ-ից
10 a եթե bceklmr թէ
11 chr մոռացա
12 Մ. Դ. Ը. 6
12 bcehr զմեզ հ զմեզս
13 cr դարձցի
14 adghklmw զի փխ քանզի
15 c կամի
16 a եթե bcehr թէ
17 a բաւանդակել
18 adghklmw զանթիւ փխ զի անթիւ
19 adghklmw քարքարոսական
20 adghklmw չիք պատեալ
21 g ապայ զի չիք ապա
22 bcehr եւ զնշանս d նշանս
23 cr զարմանալիս
24 km զթշնամիսն adgw թշնամիին հ զթշնամիին
25 adgh պատեաց bcehr պատեաց
26 հ անկան առաջի աչաց մերոց տապաստ

27 w յետս կոյս փխ յետս bcehr յետս փխ յետս յետս
28 gk պահանջէր
29 a յառաջին յառաջին
30 km ուրեւտասն d տասն եւ ուրեւ
31 dgklmw չիք է
32 d նահանջէն հ նահանջին
33 km յարութեան
34 g չիք տեսան
35 gk մեհակի
36 km ամսոյն
37 h չիք ի
38 a երեսուն փխ Լ. եւ ե հինգ
39 kw որմզդեան
40 adghw չիք պարսից
41 abcdeghlwr արքայի որ եղեւ
42 g գլուխ ԺԸ-ն
43 abcehlwr չիք գլուխ
44 d տասն եւ ուրեւ km ուրեւտասն
45 dklmw չիք է
46 bcehr նահանջի 1 նահանջին d նահանջին
47 dw գերութեան
48 abcdgmrw երուսաղեմի
49 dw քրոսոս v փղոսոս b փղոսոս aceghkm փղաւս
50 abw հերակլի
51 a եւթանասուն
52 b յաւուրսն
53 dw պարսից
54 chr եւ այց

յանդիմանել զսէգ¹ թագաւորն Պարսից՝
զմեծն խոսրով, որ ի բազում ժամանակաց
յաղթահարեալ² վանեաց վարատեաց նա
զտունն³ աւգոստոսական⁴ մեծ աշխար-
հաւն իւրով հանդերձ⁵ Հռոմաւ⁶ եւ նշա-
նաւոր⁷ քաղաքաւն⁸ Պաղեստինեայ⁹:

2 Արդ՝ իբրեւ ետես¹⁰ նա, եթէ¹¹ յաջողե-
ցաւ¹² գործ¹³ մարտի¹⁴ պատերազմաց, զոր
սկսաւ¹⁵ առնել¹⁶ ընդ արքային Յունաց ի
ձեռն զաւրավարին իւրոյ, զոր կացոյց¹⁷ ի
վերայ զաւրուն¹⁸ այնորիկ¹⁹, զոր կազմեալ
էր²⁰ ընդդէմ արեւմտից, որոյ բուն անուն²¹
իւր խոռեան²² կոչէր²³: 3 Եւ վասն մղե-
լոյ²⁴ նորա եւ յաւրինելոյ²⁵ զճակատն պա-
տերազմաց եւ զյաղթութիւնսն²⁶ կատարե-
լոյ ըստ խորագիտութեանն²⁷ Պարսից,
²⁸այլ եւ այլ պճնող²⁹ անուամբ յորջորջեն³⁰

զնա. երբեմն³¹ Ռոգմի Ոգան եւ երբեմն
Շահ Վարազ:

4 Սա առ³² եւ հրձիգ արար զսուրբ³³
քաղաքն Երուսաղէմ³⁴ եւ ի գերութիւն³⁵
վարեաց զփայտն կենաց՝ զխաչն լուսա-
տու տիեզերաց, որով³⁶ դժոխք գերեցան,
եւ զսպասսն³⁷ ամենայն սրբութեանց կող-
մանցն այնոցիկ զոսկւոյ³⁸ եւ³⁹ զարթածոյ
եւ զականցն պատուականաց եւ զհան-
դերձս⁴⁰ ծիրանիս ընդելուզեալ⁴¹ մեծա-
գնի⁴² մարգարտով⁴³. նա եւ զկահ⁴⁴ անգամ
շինուածոց⁴⁵ զարմանալի հոյակապ մայ-
րաքաղաքաց, զսիւնս⁴⁶ եւ զխոյակս⁴⁷
կճեայս⁴⁸, նաեւ զչորքոտանիս⁴⁹ եւ
զթռչունս մեծամեծս, զորոց⁵⁰ զանուանս⁵¹
⁵²անգամ ոչ էր լուեալ ի կողմանս արեւե-
լից: 5 Եւ զի ոչ երկարեցից⁵³ զբանս, քան-
զի անցանել⁵⁴ զանցանէ զչափ⁵⁵ կարգի
տեսութեանս իմոյ գործն, զոր գործեաց
նա: 6 Եւ զմթերս գանձուցն, զոր աւա-
րեաց⁵⁶ եւ ետ բերել⁵⁷ ի դուռն Պարսից ար-

- 1 k qubq c ըզսէգ
- 2 cr յաղթարեալ
- 3 k գտուն adghw գտունս
- 4 b օգոստոսական l օգոստական
- 5 adghkwm չիբ համդերձ
- 6 h հոռվմաւ
- 7 cr մշանաւ
- 8 a քաղաքովն
- 9 gkmw պաղեստինեաւ d քաղաստինեաւ l պաղես-
տնայ cer պաղեստնա b պաղեստինեա ah պաղես-
տինեաւ
- 10 l էտես
- 11 a եթե bcelrm թէ
- 12 abcddegkrmw յաջողեաց
- 13 ce պատերազմաց մարտի
- 14 blr չիբ մարտի
- 15 c սրկսաւ
- 16 bcelr չիբ առնել
- 17 bcel կացուցեալ էր
- 18 km գորացն
- 19 adghw իւրոյ այնորիկ km այնմիկ
- 20 bcelr չիբ ընդդէմ արեւմտից
- 21 bcehlrm անունն
- 22 adghm խոռիեան bcekl խոռիան
- 23 ghլ կոչիւր bcelr կոչիւր յարեւմտից
- 24 adgh մղելոյն
- 25 gh յօրինելոյն h օրինելոյն
- 26 dmow յաղթութիւնս aghk պաղթութիւնս
- 27 dk խորագիտութեան
- 28 a այլ եւ այլ d այլեւ
- 29 l պննող d պննողս
- 30 bdghkw յորջորջէ m յորջորջէր

- 31 bcelr ոռւզմի ոգան d ոռզմի սշան
- 32 gkm էառ
- 33 gkm զմեծ փիս գուրբ
- 34 b չիբ երուսաղէմ
- 35 a գերութեան
- 36 bl որով
- 37 km զսպասս abcdehlw զսպասն
- 38 bcelr գոսկոյ
- 39 h արծաթոյ եւ ականց
- 40 gkm ծիրանիս մեծագինս ընդելուզեալս
- 41 d ընդելուզեալս
- 42 bcelr մեծագին d մեծագն
- 43 km մարգարտով
- 44 km զկահս
- 45 ad շինուածու w շինուածոյ g զշինուածու
- 46 adghkw զսիւն
- 47 bcelr զխոյակսն
- 48 a կննեայս
- 49 g զչորքոտանիս
- 50 bcr գորոյ adghw որոց
- 51 bcelr եւ զանուն w զանունս
- 52 gkm ոչ էր լուեալ անգամ
- 53 cr յերկարեցից
- 54 d անցեալ փիս անցանել gkm անցանէ
- 55 b չիբ զչափ
- 56 b աւերեաց d աւեաց
- 57 ad բերեալ

քայլ¹: 7 Սակայն ոչ յագեցաւ եւ ոչ շատացաւ անթիւ կարասեաւն², եւ երգեցիկ³ ազգի ազգի արուեստաւորաւքն⁴ խրախճանականաց⁵ փափկասուն⁶ աղջկանց⁷ եւ մանկանց. այլ⁸ առաւել եւս ոգորէր ընդ ծով⁹ եւ ընդ¹⁰ ցամաք, եւ զգեղեցկաշէն¹¹ քաղաքս¹² Հռովմայեցւոց¹³ բնակչաւքն¹⁴ իւրովք¹⁵ հանդերձ խաղացուցանէր ի կողմանս Պարսից վասն տենչանաց իւրոց: 8 Նմանապէս ճարտարաւք¹⁶ ի նոյն ձեւ աւրինակի նստուցանէր¹⁷ եւ անուանէր¹⁸ զոմն առաւել քան զԱնտիոք¹⁹ քաղաք. եւ զայլսն²⁰ ամենայն²¹ 22 ի նոյն²³ աւրինակի իւր²⁴ անուն՝ զառաւելն²⁵ ի վերայ յաւելեալ²⁶:

9 27Արդ՝ իբրեւ ելից յաղթութեամբն²⁸ ըստ ցանկութեան²⁹ զկամս իւր³⁰ ի վերայ

ամենայն ազգաց եւ թագաւորութեանց, մինչեւ ցայնչափ³¹ զաւրանալ³² եւ հպարտանալ եւ կարծել անձին³³ քաջութեամբ³⁴ առնուլ³⁵ զթագաւորութիւնն իւր ահեղ եւ զարմանալի, ³⁶եւ ոչ էառ³⁷ ի միտ, եթէ³⁸ Տէր է Բարձրեալն թագաւորութեան մարդկան եւ ում կամի, տայ³⁹ զայն:

10 Ապա սկսաւ տակաւ⁴⁰ նուաղել⁴¹ եւ տկարանալ⁴² առաջի արքային Յունաց եւ ոչ կարէր⁴³ ամբառնալ զգլուխ իւր ըստ առաջին զաւրութեանն⁴⁴: 11 Զի յանկարծակի ազդ արարեալ⁴⁵ կայսերն⁴⁶ ամենայն⁴⁷ 48 զաւրավարաց եւ զաւրագլխաց իւրոց զյաջողելն⁴⁹ Աստուծոյ առաջի նորա, հրամայէր⁵⁰ վաղվաղակի ի մի վայր գումարել⁵¹ հանդերձ ամենայն զաւրութեամբ⁵², որ⁵³ ընդ ձեռամբ⁵⁴ իւրեանց, եւ լսելի լինէր⁵⁵ ամենեցուն ժամադիր⁵⁶ գումարտակին⁵⁷ այնորիկ: 12 Ոչ ժամանէր

1 adgw արքային

2 bcdekr կարասովն amw կարասովն l կարասեալ

3 b երգեցիկ

4 w արուեստաւոր d արուեստաւորս abgl արուեստաւոր cer չի՞ արուեստաւորսն

5 abcdegklrw խրախճականացն

6 l եւ փափկասուն

7 l ախնկաց c աղնկաց

8 a այդ

9 g ծով

10 c չի՞ ընդ

11 a զգեղեցկաշէն

12 cel զքաղաքսն b զքաղաքն

13 l հռովմայեցւոց cer հռոմայեցոց w հռոմայեցւոց

14 bcdekr բնակչոք

15 a իւրաւ b իւրով

16 km եւ զնարտարս bcer նարտարով

17 abcdegklrm նստուցանել

18 w անուանել

19 b զանգիրն

20 km զայլս abcdegklrw զայլն

21 km չի՞ ամենայն

22 adghkmw չի՞ ի նոյն

23 c օրինակի իւր

24 bcehkr իւր

25 b զառաւել եւ

26 c աւելալ l աւելեալ

27 bcelr արդ իբրեւ յաղթեաց եւ ելից զցանկութիւն ըստ կամս (c կամ)

28 w յաղթութիւնն d յաղթութեան

29 km ցանկութեանն

30 bcelr չի՞ իւր

31 celr այնչափ b չի՞ ցայնչափ m յայնչափս k յանչափս

32 bcelr զարմանալ փիլ զօրանալ

33 d անդէն փիլ անձին

34 d քաջութիւն

35 k առնել

36 aw չի՞ եւ ոչ էառ ... մարդկան

37 bcdegr առ

38 cdelr թէ

39 abcemr տա

40 b տակաւին

41 gklmw նուաղիլ c նուազել

42 k անկարանալ

43 acdegklmw չի՞ կարել

44 d զօրութեան

45 a արարել

46 km կայսեր

47 b ամենայն

48 adghkmw զօրաց իւրոց եւ զօրագլխաց

49 ad զյաջողեալն bcer զյաջողեալ l զյաջողել

50 cr հրամաւեր

51 lw գումարիլ

52 d զօրութեամբն k զօրութեամբն

53 gkm որք

54 km ձեռամբք

55 d լինէին gl լինիլ abcdr լինել

56 l ժամադիրք

57 cr գումարտակին d գումարդին

այր ընկերի¹ իւրում, այլ առանց² յապա-
ղելոյ³ փութանակի կոտորէին⁴ զխոփս⁵ իւ-
րեանց⁶ ի⁷ սուսերս եւ զգերանդիս իւ-
րեանց ի գեղարդունս: 13⁸ Տկարքն եւ
հանդարտքն խրախուսէին⁹, եթէ¹⁰ հզաւր¹¹
եւ պատերազմող¹² եմք մեք: 14 Եւ յարու-
ցեալ ամենայն զաւրութեամբ իւրով¹³
ինքն¹³ իսկ իւրովի զաւրավար եւ առաջ-
նորդ լինէր առաջի զաւրաց¹⁴ իւրոց:
15 Եւ զդուռն¹⁵ պալատանն¹⁶ իւրոյ¹⁷ թո-
ղեալ ի ձեռս որդւոյն¹⁸ իւրոյ, ¹⁹թագ կա-
պեալ նմա՝ նստուցանէր²⁰ փոխանակ ²¹իւր
յաթոռ թագաւորութեան իւրոյ²²:

16 Եւ²³ ոչ հարկանէր²⁴ ընդդէմ զաւ-
րացն Պարսից, որք ²⁵պատեալ պաշարեալ
ի հնազանդութեան ունէին²⁶ ²⁷զաշխարհս
եւ զքաղաքս նորա. եւ²⁸ ոչ անցանէր
մաւտ առ նորաւք, եւ ոչ գրգռէր զնոսա

²⁹ի մարտ պատերազմի. այլ³⁰ թողեալ զնո-
սա անդէն³¹ յերկրին³² իւրում³³, եկն³⁴ ել
ընդ³⁵ ծով, ճանապարհ կազմեալ³⁶ ընդ աշ-
խարհն եգերացոց³⁷ գայ³⁸ ընդ Հայս եւ³⁹
անցանէ⁴⁰ ընդ գետն Երասխ: 17 Եւ խոր-
հէր⁴¹ մտի իւրում յանպատրաստ⁴² ու-
նել⁴³ զմեծ թագաւորն Խոսրով⁴⁴:

18 Եւ⁴⁵ իբրեւ ազդ լինէր Խոսրովու,
հիանայր ընդ միտս իւր եւ ասէր. «⁴⁶Ո՛հ նա
է սա, որ յերկիւղէն⁴⁷ իմմէ⁴⁸ յանդունդս⁴⁹
վարեցաւ. իսկ արդ այս զի՞նչ»: 19 Եւ
խոյս տուեալ յերեսաց նորա յամրոցացն⁵⁰
սահմանացն⁵¹ Մարաց՝ զնաց⁵² անդէն⁵³
յաշխարհն⁵⁴ Ասորեստանեայց⁵⁵: 20 Եւ⁵⁶
վաղվաղակի առաքէ⁵⁷ սուրհանդակս երա-
գահասս⁵⁸ եւ գրէ⁵⁹ առ մեծ զաւրավարն
իւր Շահ Վարազ⁶⁰ երդմունս⁶¹ մեծամեծս եւ

1 km ընդ ընկերի

2 a առ առանց

3 d յապելոյ

4 a կոտորեին d կատարեին

5 d զխոփս

6 l չիբի սուսերս եւ զգերանդիս իւրեանց

7 cr չիբի

8 adghw տկարն եւ հանդարտո km տկարք եւ հան-
դարտք

9 a խրախուսեին

10 a եթե bcelr թէ

11 dl հզորք

12 g պատերազմող l պատերազմողք d պատերազմողք

13 cr եւ ինքն

14 bcelr գորացն

15 l զդուռնն h դուռն

16 ahw պաղատանն bcr պաղատան dl պալատան

17 km չիբիւրոյ

18 ad որդոյն bcelr որդոյ l որդոյ

19 h թագ կազմեալ

20 cr նստուցանէ

21 d իւրոյ յարո թագաւորութեան իւր m թագաւո-
րութեանն

22 m չիբիւրոյ

23 km չիբիւ

24 l հարկանիւր

25 l պատեալք պաշարեալք

26 a ունեին

27 bcelr զաշխարհ մորա եւ զգաղափս

28 k չիբիւ

29 d ի պատերազմ մարտի

30 a այլ

31 bcelr անդրէն l անտէն

32 b ի յերկրի ccelr յերկրի

33 c յիւրում

34 w չիբի եկն d եկեա փիս եկն ել

35 bcelr ի փիս ընդ

36 w կալեալ փիս կազմեալ

37 bcelr եգերացոց

38 ah գա

39 d չիբիւ

40 bcelr անց l էանց

41 adghkmw չիբի մտի իւրում

42 hw անպատրաստ km յանպատրաստի

43 abcdeghrm ունեկով

44 d խոսրովու

45 km չիբիւ

46 bcelr ոչ է մա սա (l այն) d ոչ է մա սա

47 cemr յերկիւղէն եւ յերկիւղէ

48 a իմէ

49 b յանդունդն h յանդո

50 w յամրոցաց bcelr յամրոցացն km յամրալոցն g
յամրալոցացն

51 bcelr ի սահմանաց

52 c գընաց

53 l անտէն m անդրէն

54 bcelr յերկրին d յաշխարհ

55 abcdeghr ասորեստանեայց

56 km չիբիւ

57 bcelr առաքէր

58 abcdeghlw երագահաս

59 եւ գրէր cr գրգռէր

60 w շահվարազն ah շահվարազս

61 adgh երդումն

սպառնալիս: 21 «Այնու¹ քաւեսցի² մեծ³ նախատինքս եւ ցասումնս⁴ իմ, եթէ⁵ այսպէս ժամանեսցես փութալ⁶ հասանել⁷ եւ ոչ⁸ թողուլ եւ ո՛չ⁹ զմի ոք ի մարդոյ մինչեւ յանասուն¹⁰ ի¹¹ համարձակելոցդ յերեսս¹² իմ»: 22 Եւ ի ձեռն առեալ զաւրավարին զհրամանն, ¹³ ընթերցեալ եւ¹⁴ լուեալ¹⁵ զլուրն¹⁶ ահագին՝ վաղվաղակի հանդէս առնէր¹⁷ ամենայն զաւրացն Պարսից: 23 Եւ թողեալ ի ձեռս¹⁸ գումարտակաց¹⁹ զքաղաքսն²⁰ Հռովմայեցոց²¹ եւ Պաղեստինացոց՝ զեկեալսն ի հնազանդութիւն ծառայութեան. եւ²² զգուշութեամբ պատուիրէր ունել²³ մինչեւ դառնալ նմա²⁴ յիրացն²⁵ հասելոց: 24 Եւ ինքն չարժէր զզաւրսն²⁶ հանդերձ²⁷ ընտիր սպառազինութե²⁸ եւ քաջընթաց երիվարաւք աճապարէր²⁹ հասանել³⁰ ի հրաման թագաւորին:

25 Իսկ կայսրն մեծ Հերակլիոս³¹ իբրեւ ետես, եթէ³² խոյս ետ յերեսաց նորա թագաւորն Պարսից³³, դադարեաց ի պնդելոյ³⁴ զհետ նոցա: 26 Եւ ասպատակ³⁵ սփռեալ³⁶ զկողմամբք³⁷ Ատրպատանակու³⁸ մինչեւ ցտեղի³⁹ անուանեալն⁴⁰ ⁴¹ Գայշ աւան՝ տեղի⁴² ամարոցաց⁴³ ամսոց⁴⁴ ջերմութեան⁴⁵ ընտրեալ⁴⁶ յառողջութիւն հովասնութեան⁴⁷ թագաւորացն Պարսից, որ է⁴⁸ ի սահմանս Մարաց⁴⁹ աշխարհին: 27 Աւերէր⁵⁰, քանդէր, գերէր զերկիրն ամենայն եւ անտի⁵¹ դարձեալ⁵² կամէր ձմերել⁵³ ի կողմանս Ադուանից, Վրաց⁵⁴ եւ Հայոց աշխարհաց: 28 Ուստի եւ գիր արարեալ առ իշխանս եւ առաջնորդս աշխարհաց, զի ինքնակամ կամաւք ելցեն⁵⁵ ընդ առաջ⁵⁶ նորա եւ ընկալցին⁵⁷ եւ պաշտեսցեն զնա հանդերձ զաւրաւքն իւրովք յաւուրս ձմերանոյ⁵⁸: 29 Ապա⁵⁹ եթէ⁶⁰ ոչ⁶¹ համա-

1 bcelr այսու
2 km քաւեսցի ասէ
3 bcelr նախատինքն եւ ցասումն
4 d ցասումն
5 a էթե
6 b փութալ
7 l հասանիլ
8 cr չի՞ր եւ ոչ
9 d զո՞ք մի
10 w ցանասուն d յանասունս
11 abcdegir չի՞ր ի
12 dw յերեսսն եւ երեսս ag երեսս h յերեսս
13 klm եւ ընթերցեալ
14 km չի՞ր եւ
15 adghkmw չի՞ր լուեալ
16 c ըզլուրն
17 adghw առնէ d առնես
18 adghw ձեռն
19 adgw գումարտակացն c գումարտակաց
20 dkm զքաղաքս
21 l հռովմայեցոց bce հռովմայեցոց
22 bcegklmr չի՞ր եւ
23 w ունիլ
24 bcelr նորա
25 adg յիրաց
26 cr զզորն b զզորն d զզորս
27 dw ընտիր պնդաւրս u պառագիւնօֆ
28 bcelr սպառազինօֆ
29 b ի հասանել
30 gl հասանիլ

31 a հերակլիոս եւ հերակլ ղիոս
32 a եթե եւմր թէ
33 bcelr պարսից խոսքով
34 l պնդելոյ
35 bcr ասպատ
36 bcelr սփռեալ
37 w զկողմամբ bcl զկողմամբն adghkmw զկողմամբն
38 bcelr ատրպատականի
39 bkmw ցտեղին
40 bkm անուանեալ
41 bcelr գաշաւան v գայանիսոյ
42 d ի սոյն տեղի
43 adghkm ամրոցաց
44 adghkmw չի՞ր ամսոց
45 d ջերմութեամբ
46 b ընդերեւ h ընկալեալ
47 edr հովհանութեան b հովասնութեան
48 cr էր
49 d վրաց
50 l աւերէր
51 abcer անդի
52 clr դարձեալ
53 d ձմերեւալ
54 clr եւ վրաց
55 c եղցեն
56 cr յառաջ
57 ach ընկալցեն dghkm ընկալնուցուն
58 bcehrl ձմերայնոյ dg ձմերայնոյ
59 g ապա
60 bcelmr թէ a եթե
61 bcelr զի ոչ

ըեսցին¹ առաջի նորա իբրեւ զհեթանոսս², եւ³ առցին⁴ ամուրք⁵ նոցա, եւ գերեսցին⁶ սահմանք աշխարհացն այնոցիկ ի⁷ զաւրաց նորա: 30 Եւ⁸ իբրեւ լուան զայս ամենայն պետք եւ իշխանք աշխարհիս Ազուանից, ի նոյն ինքն ի⁹ հրամանէ Խոսրովու թողեալ¹⁰ զքաղաքն¹¹ մեծ Պարտաւ եւ¹² ելեալ գնացին ամրացան ի տեղիս տեղիս. եւ բազումք¹³ ի քրիստոնէից¹⁴ եւ ի հեթանոսաց, յարուեստագործաց¹⁵ բնակչաց¹⁶ քաղաքին, որք վասն անկարութեան¹⁷ 18 եւ¹⁹ տկարութեան իւրեանց ոչ կարացին գերծանել²⁰ փախչել²¹ առաջի նոցա, մնացին անդէն²² ի քաղաքի անդ:

31 Եւ քահանայ ոմն՝ անուն²³ Զաքարիա²⁴ այր սուրբ, որ էր վանական Պարտաւայ²⁵ եկեղեցւոյն²⁶, հեզ եւ հանգարտ, որ²⁷ եղ²⁸ զանձն իւր²⁹ ի վերայ նոցա³⁰, եւ երդամարք³¹ եւ³² ազգի ազգի հնարիւք

գերծոյց զբազում անձինս քրիստոնէից՝ աղաթիւք³³ իւրովք երաշխաւորեալ³⁴ զնոսա³⁵: 32 Նա եւ³⁶ 37 վասն հրէից եւ հեթանոսաց, ուստի եւ յետոյ³⁸ գովեցաւ գործնորա եւ վկայեալ յամենեցունց³⁹ կարգեցաւ յեպիսկոպոսապետութիւն⁴⁰ 41 արթուոյն Ազուանից: 33 Իսկ իբրեւ եկն եհաս զաւրն Հռովմայեցւոց⁴² անթիւ բազմութիւն⁴³ 44 յոյժ յոյժ եւ⁴⁵ բանակեցան⁴⁶ յուտի գաւառի առ հեղեղատովն, որ ի մէջ սահմանացն գեղջն Կաղանկատուաց⁴⁷. եւ կոխեցին քանդեցին⁴⁸ զգեղեցիկ ստացուածս այգեստանեացն⁴⁹ եւ գիւղաստանեացն⁵⁰, ընդ որ⁵¹ անցանէին⁵²: 34 Եւ անտի⁵³ չուեալ բանակեցան առ հեղեղատովն Տրտուայ⁵⁴ մաւտ ի գիւղն⁵⁵ Դիւտական⁵⁶:

35 Ապա⁵⁷ եկեալ⁵⁸ հասին⁵⁹ զհետ նոցա զաւրն Պարսից⁶⁰, զաւր Նոր զաւր⁶¹ ա-

- 1 adgh համարեսցի bcelr համարեալ
- 2 d հեթանոս km հեթանոս
- 3 km չիք եւ
- 4 d առցն
- 5 bcer ամրոցի 1 ամրոցի
- 6 bd գերեսցն
- 7 bcelr չիք ի
- 8 k չիք եւ
- 9 d չիք ի
- 10 k գմնծ քաղաքն
- 11 d գաղաք
- 12 k չիք եւ
- 13 km իսկ բազումք հ բազումք
- 14 a քրիստոնէից
- 15 hw արուեստագործաց d արուեստագործոց
- 16 d բնակչացն
- 17 b անկարգութեանց
- 18 km չիք եւ տկարութեան
- 19 bcelr չիք եւ
- 20 ghlw գերծանել
- 21 ghլ փախչիլ
- 22 l անտէն 1 անտ
- 23 g յանուն
- 24 a զաքարիայ
- 25 bcer պարտաւ
- 26 bcer եկեղեցւոյն k եկեղեցւոյ
- 27 km չիք որ
- 28 abg եւ
- 29 d չիք իւր
- 30 c նորա
- 31 adghkmw երդամարք
- 32 adgw չիք եւ

- 33 adgh աղոթիւք bcel եւ աղոթիւք
- 34 cer երաշխի առեալ եւ յերաշխի առեալ
- 35 km չիք զնոսա
- 36 adghkmw չիք եւ
- 37 bcelr գեթանոսաց եւ գերեից (չիք վասն)
- 38 ah յետս bcer յետոյ
- 39 acdegmrw յամենեցուն հ ամենեցուն
- 40 w յեպիսկոպոսութիւն a յեպիսկոպոսապետութիւն
- 41 d աղուանից արթուոյն
- 42 հռովմայեցւոց 1 հռովմայեցւոց
- 43 bcer w բազմութեամբ bcel բազմութեան
- 44 ckmr յոյժ փի յոյժ յոյժ
- 45 km չիք եւ
- 46 aghkm բնակեցան
- 47 hw կաղանկատուաց d կաղանկատուացւոյ km կաղանկատուաց ag կաղանկատուաց
- 48 w չիք քանդեցին
- 49 d այգեստանեաց hkm այգեստանեաց
- 50 a գեղաստանեաց w գեղաստանեացն 1 գեղաստանեացն cr գեղաստանեացն dm գեղաստանեացն k գեղաստանեացն g գեղաստանեացն be գեղաստանեացն
- 51 km որս
- 52 a անցանիւն
- 53 bg անդի
- 54 abcer տրտուա
- 55 a գիւղն bcer գեղն gh գեղն
- 56 bcelr դուտական d թիւթական հ դիւտական
- 57 g ապայ
- 58 bcelr եկին
- 59 bcelr զորն պարսից գեղն նոցա
- 60 a պարից
- 61 m զորն k զոր km զորս

նուանէին¹: 36 Եւ էր զաւրազլուիս² նոցա
Շահապղաղին³: 37 Եւ ի⁴ հաւատարիմ նա-
խարարաց⁵ թագաւորին վերակացու եւ⁶
հրամանատար⁷ ի միջի նոցա՝ այր մի, զոր
Գրանիկն⁸ Սաղար⁹ անուանէին¹⁰, եկն էջ
ընդդէմ նորա¹¹. եւ միւս¹² զաւրավարն
Պարսից եկեալ ի Հռովմայ¹³ եւ դարձու-
ցեալ¹⁴ 15 զՀերակլիոսն¹⁶ ընդ կրուկն եւ¹⁷
վարեցին ընդ աշխարհն Սիւնեաց: 38 18 Զի
թէպէտ¹⁹ եւ հարուածք մեծամեծք եղեն
զաւրացն Պարսից, սակայն հանին տա-
րան²⁰ արկին զնա յաշխարհն²¹ իւր եւ ան-
դէն կալան²² զքաղաքսն²³, զոր²⁴ հանին
բռնութեամբ ի նմանէ²⁵:

ԳԼՈՒԽ²⁶ ԺԱ

Վասն գումարելոյ²⁷ Խոսրովու ընդդէմ²⁸
արքային Յունաց եւ յաղթահարելոյ զնա
ամս²⁹ բազումս սրով եւ զերութեամբ
աշխարհին³⁰ Հռովմայեցւոց³¹

1 Սաստիկ ամբոխիւ³² ելին Խազիրք՝
ասպատակել³³ յաշխարհս մեր հրամանաւ
Հերակլի³⁴: 2 Եւ պատգամատարք առ նո-
սա Խոսրովու՝ Պարսից արքայի. «Եթէ³⁵
դուք ո՞ր³⁶ 37 հրամանաւ եկիք յաշխարհս
իմ. որ³⁸ թափառական եւ փախստական³⁹
չըլէր յերեսաց⁴⁰ իմոց ի կղզիս⁴¹ ծովուն ա-
րեւմտից⁴²: 3 Ապա եթէ⁴³ կարաւոցար⁴⁴
45 դու ի նմանէ ոսկւոյ⁴⁶ 47 կամ արծաթոյ⁴⁸,
կամ ականց պատուականաց, կամ ոսկե-
ման⁴⁹ մարգարտայեռ⁵⁰ հանդերձից, բեհե-
զից⁵¹ եւ ծիրանեաց, կարող⁵² էի ես առաւել
կրկին քան զնա հաճել զմիտս քո:

1 aghk անուանեն
2 bcer գորական
3 aghk շահապղաղական w շահատրպաղական d շա-
հատրպալատական blm շահապղաղական
4 b չիբի
5 b նախարարացն
6 bcr չիբի
7 a հրամատար
8 m գրանիկ bcelr գրանիկան
9 bcelr սալար
10 a անուանեին
11 m նոցա
12 l միւսն
13 bcdelmr հոռմայ a հոռվմա
14 bcelr դարձուցին
15 bcelr ընդ կրունկն (b կրունկ) զհերակլիոս (b հե-
րակլիոս)
16 a հերակլիոսն km զհերակլեանսն
17 km չիբի
18 k չիբի զի ... իւր
19 a թեպէտ
20 l եւ տարան w տարին
21 d յաշխարհէն agw յաշխարհ
22 d կեալն փի կալան
23 gh զբաղաքն
24 l գորս
25 cr զմամնէ adgkw նմանէն

26 abcehlrw չիբ գլուխ
27 a գումարելոյ
28 abcehlrw ընդ փի ընդդէմ
29 g յամս k զամս
30 bcelr զաշխարհն k յաշխարհին
31 l հոռմայեցւոց dw հոռմայեցւոց bcelr հոռմայեցւոց
32 bcelr ամբոխեալ h ամբոխիւ
33 d ասպատակեալ
34 a հերակլի w հերակլիոսի b հերակլի
35 a եթէ bcelr թէ
36 bcelr չիբ ոյր
37 l հրամանաւ նորա ելէ (ելի) մեր
38 gkm այնմ որ
39 gkm չիբ փախստական
40 h երեսաց
41 d կղզին
42 b յարեւմտից
43 d չիբ եթէ a եթէ
44 w կարօտացալ km կարօտացալ g կարօտացար
abceder կարոտեցար
45 adgkmw չիբ դու ի նմանէ
46 bcelr ոսկոյ
47 c եւ կամ արծաթոյ
48 bcelr եւ արծաթոյ
49 bcelr ոսկեման
50 d մարգարտիւ h մարգարեո
51 a բեհեզից g բեհեզից km բեհեզանց
52 l կարող

4 Վասն որոյ ասեմ քեզ, մի՛ կրկնել ¹ առ իս վասն դորին ² ունայն խնդրոյ ³. ապա եթէ ⁴ ոչ, եղիցին կամք քո ⁵: 5 Բայց ահա կանխաւ ասացից ⁶ քեզ, զոր ինչ ես ⁷ գործելոց եմ յառաջագոյն. ի թողացուցանել ⁸ ինձ նմա ըստ բանիդ ⁹ քում, կոչեցից ես յերկրէ ¹⁰ նորա ¹¹ գյաղթող ¹² զմեծ զաւրավարն ¹³ իմ Շահ Վարազն ¹⁴ հանդերձ երկու քաջ զաւրականաւքն իմովք ¹⁵ Շահենովն ¹⁶ եւ Քրտիկարինաւն ¹⁷ եւ զզաւրսն ¹⁸ իմ՝ զբիւրաւորս ¹⁹ եւ զհազարաւորս ²⁰ զընտիր ²¹ սպառազէնսն ²² իմ, զոր ²³ յաւրինեցի ²⁴ ընդդէմ արեւմտից ²⁵ կորուսանել եւ ²⁶ ջնջել զնա յերկրէ իմմէ ²⁷: 6 Արդ ²⁸ ահա դարձուցից ²⁹ զերասանակա նոցա ընդդէմ արեւելից, եւ յարեայց ամենայն զաւրութեամբ իմով ի վերայ քո, ³⁰ եւ ոչ թողից

զքեզ, եւ ոչ տայ քեզ դուլ եւ դադար, մինչեւ ³¹ հանից զքեզ ընդ ծագս տիեզերաց: 7 Ապա ³² գիտասցես եւ ի միտ առցես ³³ զանիմացական, զտրտմեցուցիչ անձին ³⁴ քո խնդիրս ³⁵, զոր առնես. զի ուր տարայց, հանգուցից, յորժամ հանից ³⁶ ես անտի ³⁷ զայն ամբոխ բազմութեան ³⁸. ³⁹ եւ կամ ո՞ր ⁴⁰ իցէ երկիր, որ բաւիցէ առաջի նոցա. եթէ ⁴¹ ոչ արարից ըստ բանիդ ըստ այդմիկ»: 8 ⁴² Եւ այսպէս միաբան ⁴³ սպառնալեաց պատգամաւ ⁴⁴ դադարեցին յամին ⁴⁵ յայնմիկ ⁴⁶ եւ դարձան ⁴⁷ անդրէն ⁴⁸ ընդ նոյն դուռն:

9 Ապա իբրեւ ետես ⁵⁰ ⁵¹ իշխանն՝ տէրն նոցա զայն ամենայն աղիւ ⁵² գերութեան աւարացն ⁵³ մարդոյ եւ ⁵⁴ անասնոյ եւ անաւթոց, արծաթեղինաց ⁵⁵ եւ ոսկեղինաց եւ հանդերձից պատուականաց, խորհեցաւ ի մտի իւրում յայն ⁵⁶ կոյս ⁵⁷ ինքն ⁵⁸ իսկ իւ-

- 1 ag չի՛ առ իս
- 2 d դարին gk դորս
- 3 km խնդրոյն
- 4 a եթէ bklm բէ d չի՛ եթէ
- 5 d քոյ
- 6 bcelr ցուցի փ/ս ասացից amw ասացի
- 7 h չի՛ ես
- 8 bcelr թողացուցանել
- 9 h բանի
- 10 bcelr ի յերկրէ h երկրէ
- 11 bcelr գմնծ գորավարն իմ եւ գյաղթողն (1 գյաղթողն)
- 12 g գյաղթող
- 13 h գորաւարն
- 14 bgl զշահվարազն cr չի՛ շահվարազն km զշահվարազ
- 15 a իմաւ b իմօք
- 16 km շահենով
- 17 adghkmw գրտակարինով c բրտիկարինաւն
- 18 km զգորս adghw զգորն cr ըզգորսն
- 19 d զբիւրաւորսն
- 20 l զհազարաւորս
- 21 b զընդիր l զնդիր km եւ զընտիր a զնտիր cr զընտիր
- 22 km սպառազէնս h զսպառազէնս
- 23 l գորս
- 24 d յորինեցին
- 25 adghkmw չի՛ կորուսանել ... յերկրէ իմմէ
- 26 bcelr չի՛ եւ
- 27 cr իմէ
- 28 b չի՛ արդ
- 29 cr դարձուցանեմ b դարձուցի
- 30 bcelr չի՛ եւ ոչ ... հանից գիւց

- 31 h մինչ
- 32 g ապայ
- 33 bcelr առնուցուս
- 34 d քոյ խնդրես
- 35 km զխնդիրն
- 36 gkm հանիցեմ adhw հանգիցեմ
- 37 l անդի
- 38 bcelr բազմութեանն
- 39 km չի՛ եւ կամ
- 40 adghw ուր փ/ս որ
- 41 a եթէ
- 42 km այսպիսի փ/ս եւ այսպէս
- 43 bcelr անմիաբան k չի՛ միաբան
- 44 cer պատգամօք bl պատգամով adghw պատգամովն
- 45 w չի՛ յամին
- 46 h այնմիկ
- 47 bcelr դարձեալ
- 48 bcelr չի՛ անդրէն
- 49 bcelr մտին ընդ նոյն դուռն
- 50 l էտես
- 51 adghkmw իշխան տէր
- 52 d ախդ
- 53 ah աւարուցն cl աւարոցն km աւարաց
- 54 cr ի փ/ս եւ
- 55 բոլոր ձգ. բացի հ-ից չի՛ արծաթեղինաց
- 56 adghkmw յայնմ
- 57 celr կողմն փ/ս կոյս b կողմնմն
- 58 b չի՛ ինքն

ըովի գալ ելանել: 10 Ազդ առնէ այնուհետեւ ամենեցուն, որ¹ ընդ ձեռամբ իւրով էին², ³տոհմից տոհմից եւ ազգաց ազգաց, լեռնականաց եւ դաշտականաց, յարկաբնակաց եւ բացաւթեկաց⁴, ծովամիսաց եւ ցամաքայնոց⁵, գլխագերծաց եւ գիսաւորաց. զի ընդ⁶ ակնարկել⁷ նորա պնդակազմ⁸, պատրաստական գտանիցին⁹:

11 Արդ՝ յամին¹⁰ երեսներորդի ութերորդի¹¹, որ ամ էր տագնապի եւ¹² աղետի¹³, սպանման¹⁴ խորովու, եկեալ նոյն ինքն, զոր վերագոյնն ասացաք, որ էր նա Զեբուխաքան, ունելով ընդ իւր եւ զորդին իւր. եւ զհամար զաւրուսն¹⁵ նորա ոչ ոք¹⁶ կարէր արկանել ընդ թուով: 12 Իբրեւ եհաս¹⁷ ¹⁸յերկիրս Աղուանից բաւթն ահագին, կամեցեալ¹⁹ ամրացուցանել զաշխարհս մեր ի մեծ ²⁰մայրաքաղաքին ²¹Պարտաւայ²² բերդին²³. եւ լինէր այն ի հրամանէ առն միոյ, որում անուն²⁴ էր Գայշաք²⁵, որ առաքեալն²⁶ էր ²⁷ի խորովայ պետ²⁸ եւ իշխան

աշխարհիս. որ փակեաց ներքս զբազմութիւն շրջակայից²⁹ գաւառաց եւ կամէր պնդել³⁰ զինքն միաբանութեամբ հանդերձ մեծամեծաց³¹ աշխարհիս եւ բնակչաց քաղաքին կալ ընդդէմ նոցա: 13 Բայց հայէր տեսանել, եթէ³² զինչ ինչ³³ անցք անցանիցեն³⁴ ընդ պահապանս մեծի³⁵ քաղաքին Չորայ³⁶. եւ ընդ գումարտակս սքանչելի³⁷ պարսպացն³⁸, զոր³⁹ բազում ծախիւք⁴⁰ թագաւորացն⁴¹ Պարսից մաշեալ էր զաշխարհ⁴² իւրեանց՝ գումարել⁴³ ճարտարապետս⁴⁴ ⁴⁵եւ հնարելով ազգի ազգի նիւթս ի շինուածս⁴⁶ մեծաւքանչ գործոյն, զոր⁴⁷ փակեցին աղիւսեցին ընդ լեռոն Կաւկաս⁴⁸ եւ⁴⁹ ընդ մեծ⁵⁰ ծովն⁵¹ Արեւելից:

14 Արդ՝ ի մաւտել⁵² տիեզերական ցասմանն⁵³, որ ⁵⁴առաջի էր մեզ ամենեցուն, նախ՝ զնա բախեցին⁵⁵ ալիք ծովուն⁵⁶ ծաւալեալ եւ ի⁵⁷ հիմանց տապալեալ:

1 gkm որբ

2 a եին bcelr է

3 d տոհմից եւ ազգաց

4 a բացեալականաց

5 a ցամաքայնոց

6 bcelr չի՞ր ընդ

7 bcelr յակնարկել

8 dl պնտակազմ

9 cr գտանիցեն

10 bcelr ի յամին

11 l ութներորդի

12 adghkwm չի՞ր եւ

13 km աղետից acdegrw աղետի

14 hkm սպանմանն

15 clr գորաց

16 cr կարէր ընդ գրով արկանել կամ ընդ թուով

17 l էհաս

18 h երկիրն աղուանիցն

19 km կամեցան

20 bcelr մայրաքաղաքն պարտաւ

21 km պարտաւաքերդի

22 ag պարտաւա d պարտաւոյ r պարտաւու

23 g բերթին

24 bg անունն

25 bcelr գաշաք

26 adghkwm առաքեալ

27 bcelr ի խորովու

28 a պետ

29 km շրջակայ abcdgrw շրջագայից

30 l պնտել aghkwm պնդեալ

31 a մեծամեծաց bcelr մեծաց

32 a եթէ b թէ

33 adghkwm չի՞ր ինչ

34 adg չի՞ր անցանիցեն w անցանիցն են

35 adghkwm մեծ

36 adh չողա bcr չորա gkmw չողայ

37 d քանգի փիս սքանչելի

38 km պարսպացն նորա

39 w գորս

40 a ծախով d ծախով

41 bcelr թագաւորաց

42 adhkwm գաշխարհս

43 d գումարեալ k գումարելով

44 h նարտարս արս

45 d եւ հնարելով

46 cer շինած եւ շինուած

47 km որով

48 gkmw կովկաս l կաւաս b կօկաս

49 d չի՞ր եւ

50 bcelr չի՞ր մեծ

51 g ծովն

52 gl մօտիլ

53 b ցասման

54 bcelr առաջի կայր

55 k բաղիսեցին

56 d ծովու g ծովուն

57 cr չի՞ր ի

15 Քանզի տեսանելով զահն¹ սաստկացեալ ժանտատեսիլ², ժպրհերես³, լայնադէմ⁴ անարտեւանուն⁵ բազմութեանն ի ձեւ⁶ իգական գիսարձակս դիմեալս⁷ ի վերայ⁸ դողումն կալաւ զնոսա առաջի նոցա. մանաւանդ ի տեսանել⁹ զպնդաքարչ¹⁰ կորովածիգան¹¹, որ¹² իբրեւ զկարկուտ¹³ սաստիկս¹⁴ տեղայր¹⁵ ի վերայ նոցա:

16 Իբրեւ զգայլս¹⁶ գիշախանձս¹⁷ անամալթացեալս¹⁸ զիմեցին¹⁹ ի վերայ նոցա եւ անխնայ²¹ կոտորեցին²² յանցս եւ ի²³ փողոցս քաղաքին. եւ ոչ խնայէր²⁴ ակն²⁵ նոցա ի գեղեցկատես²⁶, պայծառագեղ, մանկահասակ²⁷ արուի կամ իգի, եւ ոչ²⁸ յանպիտանս²⁹ եւ յանաւգուտս. ³⁰եւ³¹ ոչ թողուին զհաշմս կամ զծերս³², եւ ոչ զթային³³ կամ³⁴

գալարէին աղիք նոցա ի խանդաղատանս³⁵ տղայոց, որք³⁶ զկոտորեալ մարքքն³⁷ փարէին եւ դիէին զարիւն ստեանց³⁸ նոցա իբրեւ³⁹ զկաթն: ¹⁷ Այլ իբրեւ⁴⁰ զհուր⁴¹ վառեալ⁴² յեղէգն⁴³ մտանէին⁴⁵ ընդ դուռն եւ ելանէին⁴⁶ ընդ միւսն՝ գործ գազանաց երկրի⁴⁷ եւ թռչնոց⁴⁸ երկնից⁴⁹ թողեալ ի նմա. ապա⁵⁰ տակաւ տակաւ⁵¹ չարժէին ալիքն⁵² ընդդէմ մեր:

18 Արդ⁵³ իբրեւ լսէր զայս ամենայն պետ եւ⁵⁴ իշխանն⁵⁵ մեր⁵⁶, ⁵⁷որ պահէր եւ ունէր զքաղաքն Պարտաւ, կամէր խաւսել⁵⁸ առ ամրացեալ⁵⁹ բազմութիւնն, որքէին⁶⁰ ժողովեալ⁶¹ ⁶²ի մեծ բերդին, վասն սաստկացեալ ահին, եթէ⁶³ զինչ իցէ արժան⁶⁴ գործել: ¹⁹ Եբաց⁶⁵ զբերան իւր եւ

- 1 bcelr գահս
- 2 cr ժանգատեսիլ
- 3 w ժպրհերես a ժպրհէրես h ժպրհէին
- 4 d այտնադէմ փիւ լայնադէմ
- 5 b չիբ բազմութեանն ... իգական
- 6 a ձեւ
- 7 a դիմեալս cfr դիմեալ
- 8 a վերայ
- 9 gkm տեսանելով (չիբ ի)
- 10 bdgl զպնդաքարչ
- 11 bcelr զկորովածիգ մետսն
- 12 gk որք
- 13 k կարկուտ
- 14 dghkm սաստիկ
- 15 km տեղային
- 16 d չիբ գայլս km գայլ
- 17 km գիշախանձ
- 18 k անամոթացեալ m ամոթացեալ
- 19 d դիմեցին յանցս եւ ի փողոցս քաղաքին ի վերայ մոցս
- 20 km դիմէին
- 21 ce յանխնայ b անխնայ a յանխնայ dghw յանխնայ
- 22 km կոտորէին
- 23 b չիբ ի
- 24 cr խնայէր
- 25 d չիբ ակն
- 26 a գեղեցկատես
- 27 bcelr մանկան հասակ km մանկահասակս
- 28 bcelr զանպիտանս եւ զանագուտս
- 29 h յանպիտանս էր
- 30 abcdehkrw չիբ եւ ոչ k ոչ փիւ եւ ոչ
- 31 a եր փիւ եւ
- 32 cfr եւ զծերս
- 33 d գրացին

- 34 bcelr չիբ կամ
- 35 a խանտաղատանս
- 36 g որք bklm որ
- 37 d մարքն cfr մարամբն
- 38 a ըստեանց
- 39 bcelr որպէս փիւ իբրեւ
- 40 a իրեւ փիւ իբրեւ
- 41 k հուր
- 42 l վառեալ
- 43 b մտն ի յեղեգն մտն
- 44 cr ի յեղեգն h եղեգն
- 45 cfr մտն
- 46 a ելանէին bcelr ելին
- 47 abcdeghklmw չիբ երկրի. աւելացնում ենք
- 48 adghkmw չիբ թռչնոց
- 49 h չիբ երկնից
- 50 g ապա
- 51 adghkm տակաւ փիւ տակաւ տակաւ
- 52 bcelr ի վերայ մեր
- 53 km եւ փիւ արդ
- 54 adghkmw չիբ եւ
- 55 d իշխան
- 56 adghkmw չիբ մեր
- 57 bcelr չիբ որ պահէր եւ ունէր
- 58 lw խոսիլ
- 59 b ամրացեալս
- 60 a եին
- 61 gkl ժողովեալ
- 62 g ի մէջ բերդին
- 63 a երբ bcelr բէ
- 64 bcelr արժան է
- 65 h բերանն եւ երկիւղէն

յերկիրդէն¹ մեծէ անդրէն զբանն կրկնել² ոչ կարաց, քանզի թափեցաւ սիրտն նորա³, եւ դողումն կալաւ զնա յոտից մինչեւ ցգլուխ, եւ ծունգք նորա զմիմեանս բախէին: 20 Եւ իբրեւ գիտաց բազմութիւնն⁴ զանչափ⁵ վատասարտել⁶ առնն, զաղաղակ⁷ բարձին եւ ասեն. «Ընդէ⁸ ր բնաւ արգելեր⁹ զմեզ պահել ի ժամս յայս⁹ տալ զմեզ¹⁰ կանամբք եւ որդւովք¹¹ մերովք¹² ի ձեռս արիւնարբու¹⁴ գազանացն¹⁵»: 21 Եւ արդ՝ որպէ՞ս կարիցեմք ելանել¹⁶ փախչել առաջի նոցա այսչափ¹⁷ խառնաղանձ¹⁸ բազմութիւն քաղաքիս¹⁹, քանզի եկն²⁰ եհաս²¹ ահա²² սատակիչ²³ թշնամին մաւտ²⁴ առ մեզ իբրեւ մղոնաւք²⁵ երիւք: 22 Ապա²⁶ ասեն այր ցընկեր իւր²⁷. «Ընդէ²⁸ ր²⁸ հեղգամբ²⁹ առնել³⁰ զքաղաքս³¹ գե-

րեզման անձանց մերոց, ³²թողցուք ³³զկահ եւ զկարասի³⁴ մեր, ելցուք³⁵ զնասցուք, թերեւս զերծնուլ³⁶ մարթասցուք»: 23 Եւ դէմ եղեալ³⁷ առ հասարակ ընդ չորս³⁸ դրունս քաղաքին՝ աճապարէին³⁹ անկանել⁴⁰ ի լեռնակողմն^{41 42} Արցախայ⁴³ գաւառին:

24 ⁴⁴Եւ իբրեւ իրազգած⁴⁵ եղեն թշնամիքն⁴⁶ եղելոցն՝ պնդեցան⁴⁷ զհետ փախստէիցն⁴⁸. եւ հասեալ ի մասն ինչ առ ստորոտով⁴⁹ լերինն, որ է⁵⁰ յանդիման⁵¹ գեղջն⁵² մեծի կողմանն⁵³ կաղանկատուաց⁵⁴, ⁵⁵որ է ի նմին յՈւտի գաւառի, յորմէ եւ⁵⁶ ես: 25 Եւ ի նսեմանալ⁵⁷ աւուրն ոչ կարացին ժամանել ի բազում ինչ ի⁵⁸ վնաս, այլ զանկեալսն փոքր ի չատէ ի ձեռս, զորս⁵⁹ կոտորեցին եւ զորս զհետ

1 cr յերկեղէն
2 adh կրկնեալ
3 adg զնոսա
4 d բազմութիւն
5 hk զայնչափ
6 dgklmw վատասարտիլ b վատասարտեալ h վատասրտութիւնն նորա
7 k աղաղակ
8 cr արգելէր
9 b այս
10 adw մեզ
11 bcer որդովք
12 bl չի՞մերովք
13 adgw ի ձեռն
14 h արեանարբու
15 bcelr թշնամեացն փիս գազանացն
16 bcelr չի՞բ ելանել
17 h այսքան
18 cer խառնիմաղանչ b խառնանաղանչ l խառնանաղանչ gkm խառնիմաղանն h խասնանաղանն
19 adhw քաղաքի
20 bcelr չի՞բ եկն
21 l էհաս
22 h չի՞բ ահա
23 d սրտակէզ փիս սատակիչ
24 dw չի՞բ մտ
25 b մղոնովք adghkmw մղոնիւք
26 g ապայ
27 adghkw չի՞բ իւր
28 a ընդիւր
29 bcelr չի՞բ առնել գաղաքս գերեզման անձանց մերոց

30 gkm առնելով
31 d կախաւս փիս գաղաքս
32 bcelr չի՞բ թողցուք ... մեր
33 v զահ եւ զտկարութիւն մեր
34 w կարասի
35 km եւ ելցուք
36 bcer գերծանել klm գերծանիլ
37 bcelr դիմեալ փիս եղեալ
38 bcer չորեսեան l չորեսին
39 a անապարեին
40 ghլ անկանիլ
41 clr լեռնակողմ d լեռնակողմն
42 k արցախագաւառին
43 agh արցախա w արախայ clr արցախ d արախ
44 bcelr եւ իբրեւ երբ ուրեմն
45 a իրազգաց (ուղղուած՝ իրազգած) l իրազգածք
46 d թշնամին
47 l պնտեցան
48 km փախստէից
49 a ըստորոտով
50 bcelr չի՞բ է
51 bcelr մեծ գեղին (l գիւղին) կաղանկատուաց որ եւ (l որ է) ի միմն
52 a գէաւղջն
53 ghkm կողման w չի՞բ կողմանն
54 adghkm կայտուաց r (յուսանցում) ի թու հայոց 50 կամ 60
55 k որ ի միմն h որ է
56 dk չի՞բ եւ
57 a նսեմանալ
58 hm վնաս (չի՞բ ի)
59 d զորս

կահուց¹, սայլիցն² եւ գրաստուցն³ 4 անկե-
լոցն⁵ ի բուռն՝ դարձուցին անդրէն ի բա-
նակն⁶ իւրեանց: 26 7 Եւ ի խնամակալու-
թենէն Աստուծոյ ոչ եւս յաւելին պնդել⁸
զհետ բազմութեան⁹ փախստէիցն: 27 10 Եւ
ի¹¹ գիշերի յայնմիկ անցին ամենեքեան¹²,
որպէս երբեմն եբրայեցիքն¹³ ընդ ծովն¹⁴
Կարմիր¹⁵, եւ¹⁶ անկան յամուր գաւառն¹⁷
Արցախայ¹⁸: 28 Եւ¹⁹ նոյնպէս եւ²⁰ այն իշ-
խանն՝ Գայաք²¹ անուն²² զերծաւ համաւ-
րէն տամբ իւրով եւ անկաւ ի կողմանս
Պարսից. եւ այլ ոչ եւս կարաց կարգել²³
զինքն ի նոյն իշխանութիւն²⁴:

29 Եւ²⁵ յետ այսր ամենայնի դիմէին²⁶
ուղիւքն²⁷ յարուցեալ, գետն²⁸ յորձանուտ
ընդգէմ Վրաց աշխարհին, եւ պատեալ
պաշարէին²⁹ զփափկասուն, 30 վաճառա-

շահ³¹, հռչակաւոր մեծ³² քաղաքն Տփղիս³³:
30 Ազդ³⁴ լինէր եւ³⁵ մեծի³⁶ կայսերն Հե-
րակլիոսի³⁷: 31 38 Ժողովեալ եւ նորա³⁹ զա-
մենայն զաւրս զաւրութեան իւրոյ, գայր
վաղվաղակի հասանէր առ նիզակակից
աւգնականն⁴⁰ իւր. եւ ի մատուցանել⁴¹
զաւժիտս⁴² եւ զընծայս⁴³ թագաւորական⁴⁴
ընկալեալ⁴⁵, յոյժ բերկրեցան ի տեսանել⁴⁶
զմիմեանս: 32 Ապա այնուհետեւ անդ⁴⁷
էր տեսանել⁴⁸ զաղէտս⁴⁹ եղկելի⁵⁰ ան-
ձանցն, որ⁵¹ փակեալն⁵² էին ի բերդին:
33 Հասեալ ի վերայ նոցա թշուառու-
թիւն⁵³ ի վերայ թշուառութեան⁵⁴. բայց
վասն⁵⁵ զի չեւ եւս էր հասեալ ժամանակն,
որ առաջի կայր: 34 Եղեւ այսպէս⁵⁶, զի ի-
մացեալ խոսրովու զժամադիր մեծ թագա-
ւորացն երկոցունց⁵⁷ ի քաղաքն յայն⁵⁸,

1 km կահից adghw կահաց
2 km սայլից
3 km գրաստուց
4 km չիժ անկելոցն ի բուռն
5 adghw անկելոց
6 adg բանակ
7 adghkmw չիժ եւ ի խնամակալութենէն ... փախս-
տէիցն
8 l պնդիլ
9 cer բազմութեանն
10 km իսկ ի գիշերին
11 d չիժ ի
12 a ամենեքեան
13 b հեբրայականն cer յեբրայականն adhlw հեբրա-
յեցիքն
14 g ծովն
15 c կարմիր
16 bklm չիժ եւ
17 adghkmw գաւառս
18 dw արձախայ k արցախոյ bcer արցախա
19 b չիժ եւ
20 km իշխանն այն
21 abcehlr գաշաք
22 g յանուն
23 cr կարգիլ
24 cer իշխանութիւնն b գիշխանութիւն
25 km չիժ եւ
26 km դիմէր
27 km ուղիսն h ուղիսն
28 w գետ km եւ գետն
29 b պաշարէցին

30 cer վաճառաշահն քաղաք հռչակաւոր եւ մեծն տփ-
լիս
31 b վաճառաշահն
32 bhl զմեծ
33 bklm տփլիս
34 l արդ չիժ ազդ
35 km չիժ եւ
36 adghw մեծ
37 g հերակլիսի abcdehm չիժ հերակլիոսի km հերա-
կլիոնի
38 km եւ ժողովեալ նորա
39 h նորեւ
40 dh օգնական
41 cer մատուցանէր
42 bcehr զօթիտսն
43 a զընծայս
44 k քագաւորականս
45 bcehr ընկալեալ ի նմանէ
46 cr տեսանելն
47 l անտ a անդր
48 cer ի տեսանել
49 adghkmw չիժ զաղէտս
50 km զեղկութիւն չիժ զեղկելի
51 gl որք
52 bk փակեալ
53 agh թշուառութիւնն
54 gh թշուառութեանն gkm թշուառութեանց
55 bcehr չիժ վասն
56 adghkmw չիժ այսպէս
57 a երկոցունց cr երկոցունցն
58 adghw այն

յառաջ քան զպաշարելն¹ զաւր փութանա-
կի առաքէր յաւգնականութիւն նոցա եւ
ի² պահպանութիւն քաղաքին, զյաւժարն
եւ զքաջ պատերազմող³ զզաւրագլուխն
իւր զՇարհապաղ⁴ եւ յընտիր⁵ հեծելոց
թիկնապահաց եւ դռնապահաց իւրոց⁶ ընդ
նմա իբրեւ արս հազարս⁷: 35 Զոր⁸ իբրեւ
տեսին բնակիչք քաղաքին զզաւրավիզն⁹
առաքեալ հանդերձ յաղթանդամ եւ կիրթ
պատերազմակցաւքն, յոյժ զաւրացան յան-
ձինս իւրեանց. եւ սկսան ծաղր առնել զեր-
կուս¹⁰ թագաւորսն, զի թէպէտ¹¹ եւ տեսա-
նէին¹² զանթիւ բազմութիւն զաւրացն հիւ-
սիսոյ¹³ եւ արեւմտից¹⁴, զի¹⁵ ի¹⁶ նմանու-
թիւն լերանց ճակատեալ¹⁷ չուրջ զքաղա-
քան, ¹⁸թնդայր¹⁹, դողայր երկիրն ի բազ-
մութենէն, նա եւ ընդ նմին զմեքենայսն²⁰
եւ զչորեքանիւսն²¹ եւ զայլ ազգի ազգի
հնարս²² յաւրինեալ ի ձեռաց²³ ճարտարացն
Հոռովմայեցւոց²⁴, որով²⁵ անվրէպ առնէին²⁶

զքարածիգսն²⁷ ի²⁸ փութանել զպարիսպն²⁹
քարամբք մեծամեծաւք³⁰: 36 ³¹Նա եւ
³²զուռուցիկ տիկսն մեծամեծս, քարալիցս,
աւազալիցս³³, որով³⁴ զգետն մեծ՝ զԿուր, որ
պատէ³⁵ զկողմն քաղաքին՝ ուռուցեալ յետս
ընդդէմ ընդ³⁶ պարիսպն³⁷ դիմեցուցանէին.
այլ³⁸ նոքա ոչ ինչ վատեալք եւ ³⁹յոչ մի
ինչ իրաց, այլ⁴⁰ քաջալերէին⁴¹ զմիմեանս.
եւ զբեկեալսն⁴² ի պարսպէն անդէն⁴³ ⁴⁴չի-
նէին եւ կանգնէին⁴⁵:

37 Ապա⁴⁶ իբրեւ լքան վատեցան⁴⁷
վաստակեցան⁴⁸ զաւրք⁴⁹ երկոցունց թա-
գաւորացն, եւ ոչ սակաւ էր թիւ անկելոցն
ի մարտի հետեւակացն⁵⁰, խորհեցան⁵¹ առ
միմեանս թագաւորքն եւ ասեն⁵². «Ըն-
դէ⁵³ ը⁵⁴ է այս կորուստ զաւրաց մերոց⁵⁵. ո՞չ
ապաքէն յորժամ կապիցեմք զհզաւրն,
գտուն⁵⁶ նորա, որպէս եւ կամիցիմք⁵⁶, ա-

1 a զպաշարեալն k զպաշարիլն

2 cr չիբի

3 a պատերազմողն l պատերազմողն bcecg պատե-
րազմողն h պատերազմողն

4 agh զշարհապաղա bcelr զշարհապաղական w զշար-
հապաղայ km զշահապաղ

5 d յնդիր b ընդիր cr յընտիր

6 adghw իւր

7 hk հազար

8 b գորս

9 dw գորավիզն

10 km գերկու

11 a թեպէտ

12 a տեսանեին

13 acr հիւսիսոյ

14 abcdeghlw զարեւմտից

15 km չիբի

16 adgh չիբի

17 l նակատել

18 adghkmw չիբի թնդայր ... բազմութենէն

19 l թնդայր

20 a զմեքենայսն

21 a չորեքանիւսն d զչորեքանիւսն c զչորեքանիւսն

22 adghkmw հնարսն

23 bdw ձեռն

24 lw հոռովայեցւոց bceer հոռովայեցոց

25 l որով

26 a առնեին

27 l զքարածիբսն

28 bcelr չիբի

29 l զպարիսպսն

30 l մեծամեծս

31 l չիբի նա եւ

32 l չիբի զուռուցիկ տիկսն մեծամեծս

33 bceer աւազալից k չիբի աւազալիցս

34 km որով

35 bcelr զքաղաքին կողմն

36 l չիբի ընդ

37 kl պարիսպսն h պարսպին

38 km սակայն փիս այլ

39 bceer ոչ մի adghkmw ոչ ի մի

40 k չիբի այլ

41 bcelr քաջալերեալ

42 adghkmw մոցանէն փիս ի պարսպէն km մոցանէ

43 kmw անդրէն

44 a շինեին եւ կանգնեին

45 d զանգնէին

46 g ապա

47 km վատեցան abcdehl վանեցան

48 l եւ վաստակեցան h չիբի վաստակեցան

49 bcelr գորբն

50 km հետեւակաց

51 a խորհեց d խոնարհեցան

52 d չիբի ասեն

53 w թէ ընդէր

54 a մերոց

55 b գտունն

56 b կամիցիմք

Լար Հարկանիցեմք¹»: 38 Յայնժամ կար-
 գէր, յաւրինէր նախանձախնդիր² մեծ³
 կայսրն⁴ Հերակլիոս⁵, եթէ⁶ զինչ ինչ⁷ 8 ար-
 ժան իցէ գործել: 39 Եւ ասէ ցայրն այն⁹,
 որ եկեալ էր յաւգնականութիւն նմա.
 «Դարձի՛ր¹⁰ դու, մո՛ւտ խաղաղութեամբ
 զաւրաւք¹¹ քովք յամիս¹² յայսմիկ ի՛ տե-
 ղի¹⁴ քո. զի տեսանեմք¹⁵ զՏովասնու-
 թիւնդ¹⁶ ձեր, եւ ահա¹⁷ ոչ կարէք տովալ՝ ի
 հասանել¹⁸ ամառնային տապախառն ջեր-
 մութեան¹⁹ աշխարհին Ասորեստանի, ուր²⁰
 է²¹ թագաւորանիստն Պարսից առ²² գե-
 տովն մեծ²³, որ է Տիգրիս: 40 Եւ²⁴ ի գալ
 միւս ամին եւ ի²⁵ նուազել²⁶ ամսոցն²⁷ ջեր-
 մութեան²⁸ վաղվաղեսցես ելանել այսրէն,
 զի կատարեսցուք զկամս մեր. եւ ես ոչ
 դադարեցիցի²⁹ ոգորել³⁰ ընդ³¹ թագաւորին

Պարսից եւ վտանգեալ³² նեղեցից³³ զաշխարհս եւ զծառայս նորա. եւ այնչափ հնարեցայց³⁴ խելամոռլթեամբ. մինչեւ յիւրոցն³⁵ վճարեսցի³⁶»:

41 Եւ եղեւ³⁷ իբրեւ լուան բնակիչք
քաղաքին զլքանել³⁸ զվատել³⁹ նոցա, ա-
ռաւել հպարտացան յանձինս իւրեանց եւ
սկսան զպատճառ⁴⁰ կորստեան իւրեանց
զխաղն խաղալ: 42 Բերին⁴¹ դդուժ⁴² մի
մեծ, նկարէին ի վերայ նորա⁴³ զպատկեր
⁴⁴Թագաւորին Հոնաց՝ կանգուն մի յեր-
կայն⁴⁵ եւ կանգուն մի ի⁴⁶ լայն⁴⁷. Եւ
գտեղի արտեւանաց⁴⁸ աչացն յաւա⁴⁹ մի
ծրագրեալ⁵⁰, զոր⁵¹ ոչ⁵² ոք⁵³ կարէր նշմա-
րել: 43 Նոյնպէս⁵⁴ եւ գտեղի մաւրուացն⁵⁵
լերկս⁵⁶, ժպիրհս⁵⁷, եւ գտեղի շնչառու⁵⁸
քթացն⁵⁹ թիզ մի լայն՝ թռուով մագից⁶⁰ պե-

- 1 ի հարկանիցեմմ
2 Ե զնախանձախնդիր
3 Ժ չիբ մեծ
4 Կ կայսր
5 Ժ հերակլիւս abcew հերակլիոս
6 Կ ԵԵ ԵԵ ԵԵ
7 adghkmw չիբ ինչ
8 Ժ արժան էր abcdehլw արժան է
9 adghkmw չիբ այն
10 ԵԵ մուտ դու ի ԵԵ մուտ դու
11 ԵԵ զորով
12 ԵԵ ի յամի ի յամի Ժ յամիսս
13 Ե չիբ ի
14 ԵԵ տեղիս
15 Կ տեսանիմբ ԵԵԵԵ տեսանեմ
16 aghkԵ զհովասնութիւն ԺԵ զհովանաւորութիւն
17 Ժ չիբ ահա
18 ԵԵ հասանիլ
19 adghkmw չիբ ջերմութեան
20 adghkmw որ փ/Ե ուր
21 Ժ չիբ է
22 agԵ ԵԵ առ
23 ի մեծի
24 ԵԵԵԵ չիբ ԵԵ
25 adh չիբ ի
26 Ժ նուագեալ ի նուաղիլ ԵԵ նուագել ԵԵ նուագիլ
27 Ժ ամառայ ԵԵ ամառայ
28 Ժ ջերմութիւն ԵԵԵ ջերմութեանն
29 ԵԵ դադարեցայց
30 Կ զգորեցից
31 Ժ չիբ ընդ

- 32 a վտանկեալ հ վտանգել
33 gkm նեղացուցից
34 gkm հնարեցից
35 1 յիւրայոցն bcer յիւրայննոցն
36 d վնարեացին
37 1 եղեն
38 w զլֆանիլն 1 զլֆանիլ
39 w վատնիլ 1 եւ զվատնիլ d զվատնել abcegkmr
վատնել ուղղում եմք զվատել
40 bcelr զպատնաոս
41 k քերէին
42 a դրդում
43 h չիֆ նորա
44 bcelr հոնաց քազաւորին
45 bk յերկայն d երկան հ երկայնն
46 a չիֆ ի
47 dkw լայն
48 bcdcr արտեւանացն
49 w հօտ d հոտ 1 յաւտ v յոտ հ յովտ
50 a ծրագրել dw ծրագրելով
51 b եւ փիս գոր abcdeghm չիֆ գոր kl որ
52 d չիֆ ոչ
53 k չիֆ ոք
54 km չիֆ նոյնպէս
55 acklr մուրուացն
56 1 լեկս
57 1 եւ ժպիրիս
58 acdeghkmw շնչաւոր Ե շունչառու
59 hkm քիցն
60 bcdelr մագուցն agw մագուց հ մագաց

ըեւեշտիցն¹, ²զոր եւ թէ ³կարէր ոք ճանա-
չել: ⁴4 Եւ բերեալ զայն⁴ եղին⁵ ի վերայ
պարսպին⁶ յանդիման նոցա եւ⁷ աղաղա-
կէին առ զաւրսն⁸ եւ ասէին. «Ահաւասիկ
կայսր⁹ թագաւորս¹⁰ ձեր, ¹¹ուր կայս. դար-
ձարո՛ւք¹², ¹³երկի՛ր պագէք սմա¹⁴. Զերու
¹⁵խաքան է¹⁶ այս¹⁷»: ⁴⁵ Եւ առեալ գե-
ղարդ¹⁸ ի ձեռն՝ ծակոտէին¹⁹ յանդիման նո-
ցա զգղուսն²⁰ զնմանեցուցեալն ի պատ-
կեր նորա²¹: ⁴⁶ Նոյնպէս եւ զմիւս թագա-
ւորն ²²ձաղէին, ծաղր²³ առնէին, այպա-
նէին, պիղծ եւ արուազեղծ կարգային:
⁴⁷ Զայս²⁴ տեսեալ ²⁵եւ լուեալ թագաւո-
րացն՝ քինանային, փքանային, ոխս²⁶ մթե-
րեալս ժողովէին ի սիրտս իւրեանց, ²⁷չար-
ժէին զգլուխս իւրեանց²⁸ եւ մեծաւ նշո-
վիւք նզովէին²⁹ զանձինս իւրեանց, զի ե-

թէ³⁰ ոչ ³¹մի³² հոգի³³ չապրեսցի³⁴ յամենե-
ցունց³⁵, որ³⁶ են³⁷ ընդ թագաւորութեամբ³⁸
նոցա, մինչեւ³⁹ խնդրեսցի⁴⁰ վրէժ⁴¹ նախա-
տանացն⁴² այնոցիկ, որ⁴³ ձաղեցանն⁴⁴ նո-
քա ի նոցանէ⁴⁵: ⁴⁸ Եւ դարձուցեալ զե-
րեսս իւրեանց նովին սպառնալեալք⁴⁶
զնացին⁴⁷:

ԳԼՈՒԽ⁴⁸ ԺԲ

Գալ զաւրացն հիւսիսոյ⁴⁹ աւգնել⁵⁰
Հերակլի⁵¹

1 Ապա⁵² այնուհետեւ յամին⁵³ երեսնե-
րորդի վեցերորդի խոսրովու եղ⁵⁴ ի մտի
իւրում կայսրն աւգոստոսական⁵⁵ ⁵⁶հնա-
րել հնարս, թէ⁵⁷ զիա՛րդ արդեաւք⁵⁸ կարի-

1 a պէր եւ եշտիցն gw պերեւէշտէիցն km պերեւէշ-
տէիցն c պերեւէշտիցն bd պերեւէշտիցն v 2 օրի-
նակ պերեւէշտիցն
2 bcelr չի՞ր զոր եւ adghw որ եւ
3 dgkm ո՞ր կարէր
4 adghkwm չի՞ր գայն
5 adghkwm եղեալ
6 d պարսպացն
7 adghkwm չի՞ր եւ
8 d զօրս
9 bl չի՞ր կայսր
10 dkw թագաւոր
11 adghkwm չի՞ր ուր կայս
12 d չի՞ր դարձարու՞
13 km երկրպագէ՞ր d չի՞ր երկիր ... այս
14 w նմա
15 bcer խաքանեայս փի՛ս խաքան է այս
16 l չի՞ր է
17 km սա փի՛ս այս
18 bcelr գեղարդս
19 l եւ ծակոտէին
20 a զղրղումն
21 clr նոցա
22 cer ծաղրէին ձաղէին b ծաղէին ծաղրէին l ձա-
ղէին ծաղրէին
23 d եւ ծաղր
24 d գայն
25 d թագաւորացն եւ լուեալ
26 l եւ ոխս
27 bcehlr չի՞ր շարժէին ... զանձինս իւրեանց
28 km չի՞ր իւրեանց
29 aw նզովո՞ւ

30 a եթե km թէ եւ
31 k հոգի մի
32 m չի՞ր մի
33 g հոգիս blw ոգի cer յոգի adh ոգիս
34 bcelr ոչ ապրեսցի d չապրեսցէ
35 b ի յամենեցունց
36 gklm որք
37 d էն
38 d թագաւորութեան
39 bcelr բայց եթէ փի՛ս մինչեւ
40 d խնդրեսցի
41 bcelr նախատանաց նոցա այն զոր
42 h նախատանաց
43 g որք km զոր dw յոր
44 adghkwm ձաղեցան b ձաղկեցանն
45 adghw նոցանէն (h չի՞ր ի)
46 d սպառնալիւսն cl սպառնալիւսն
47 l եւ զնացին
48 abcehlrw չի՞ր գլուխ
49 cr հիւսիսոյ
50 dkmw յօգնել
51 a հերակղի w հերակղիոսի cr հերակլայ d հերա-
կղի
52 g ապայ
53 bcelr յամի
54 d ետ
55 bl օգոստական
56 gkm հնարս հնարել
57 a թե
58 a արդեւք

ցէ¹ բուծել² յանհնարին³ տրտմութենէն⁴ եւ ի⁵ նախատանացն: 2 ⁶Նա եւ զամենայն ժամանակս իւրոյ թագաւորութեանն⁷ միաբանէր առ իւր զամենայն տունն⁸ Հռովմայեւեայ⁹, զոր¹⁰ կոչել¹¹ յաւգնականութիւն, խրամատել¹² զմեծ լեառն Կաւկասոս¹³, որ փակեալ ունի զկողմանս¹⁴ արեւելից հիւսիսոյ¹⁵. բանալ զդրունս Չորայ¹⁶, հանել զազգս ազգս¹⁷ բարբարոսաց եւ նոքաւք վանել¹⁸ զթագաւորն Պարսից՝ զհպարտն խոսրով: 3 Յայնժամ հանդերձէր կազմէր գոմն¹⁹ ի նախարարաց²⁰ իւրոց Անդրէ անուն²¹ այր հանճարեղ եւ իմաստուն, առաքէ²² զնա բազում խոստամբք անթիւ²³ եւ²⁴ անհամար գանձուց²⁵, թէ²⁶ միայն²⁷ ձեռնտու²⁸ լինիցին²⁹ ինձ ի մեծ նախանձուէս յանձն առնում եւ ես ընուլ³⁰

զպասքումն զազանաբարոյ³¹ ոսկեսէր³² ազգին գիսաւորաց³³:

4 Արդ՝ իբրեւ³⁴ զայս լսէր յաջորդ³⁵ արքային հիւսիսոյ³⁶, որ էր երկրորդ թագաւորութեանն³⁷ նորա՝ ³⁸անուն իւր Ջեբուխաբան, եւ տեսանէր զմեծամեծ³⁹ պարզեւացն⁴⁰ խոստմունսն⁴¹, ընդ նմին եւ առնուլ ասպատակաւ⁴² յաւարի⁴³ զամենայն աշխարհս⁴⁴, որ⁴⁵ ընդ հնազանդութեամբ Պարսից արքայի⁴⁶, յայնժամ⁴⁷ մեծաւ յաւժարութեամբ առնէր զպատասխանին⁴⁸ ասելով. «Ես եղէց⁴⁹ վրէժխնդիր ընդդէմ⁵⁰ թշնամւոյն⁵¹. ⁵²Ես եկից⁵³ ելից հասից⁵⁴ անձամբ իմով աւգնական նմա⁵⁵ քաջ զաւրաւք⁵⁶ իմովք⁵⁷ եւ⁵⁸ հաճեցից զմիտս նորա գործովք⁵⁹ պատերազմաց, սրով⁶⁰ իմով եւ աղեղամբ⁶¹, որպէս ցանկայ⁶² անձն նորա:

- 1 adghkmw կարասցէ
- 2 gklmw բուծիլ
- 3 h անհնարին
- 4 gkm տանջանացն փխ տրտմութենէն
- 5 acdeghlr չիբի
- 6 km եւ ընդ այն ժամանակս միաբանէր փխ նա եւ զամենայն ...
- 7 d թագաւորութեան
- 8 dh տունս
- 9 ah հռովմայեւայ w հռովմայեւոց bcelr հռովմայ dkm հռովմայեւոց
- 10 adgw զոր km զորս
- 11 lw կոչեալ
- 12 adw խրամատեալ
- 13 b կօկասու gk կովկասու
- 14 adghw կողմանս
- 15 acr հիւսիսոյ h հիւսիսոց
- 16 a չորայ dghkmw չորայ bcer չորա
- 17 bcelr չիբ ազգս
- 18 dh վարել փխ վանել
- 19 b ոմն
- 20 bcerm նախարարացն
- 21 g յանուն
- 22 m եւ առաքէր k առաքէր
- 23 clr հանդերձ անթիւ
- 24 km չիբ եւ
- 25 l գանձուք
- 26 km զի եթէ
- 27 km չիբ միայն
- 28 ah ձեռնաւոր
- 29 bcehrl լիցին
- 30 l ընուլ

- 31 a զազանաբարոյ
- 32 a սկեսէր cr եւ ոսկեսիբաց el եւ ոսկեսիբաց b ոսկեսիբաց h չիբ ոսկեսէր
- 33 d չիբ գիսաւորաց
- 34 l լսէր զայս
- 35 w յաջորդն
- 36 ac հիւսիսոյ r հիւսիսոյ
- 37 bhlw թագաւորութեան
- 38 km եւ անուն իւր
- 39 adghw զմեծապէս
- 40 m պարզեւաց
- 41 bcelr զխոստմունսն
- 42 adw ասպատակով h չիբ ասպատակաւ
- 43 h աւարի
- 44 bcelr աշխարհն
- 45 gkm որք
- 46 w արքային
- 47 km չիբ յայնժամ
- 48 b պատասխանն
- 49 a էղէց bcder եղեց
- 50 k ընդ փխ ընդդէմ
- 51 abcdehrl թշնամոյն (b թշնամոյն fn)
- 52 d չիբ եւ եկից
- 53 d չիբ ելից ... օգնական
- 54 l եւ հասայց b հասայց
- 55 d չիբ քաջ ... զմիտս նորա
- 56 bcer զորովք h զորականք
- 57 bl իմով
- 58 k եւ փխ եւ
- 59 a գործաւք g գործովք
- 60 bcelr աղեղամբ իմով
- 61 km աղեղամբ
- 62 abcer ցանկալ

5 Յայնժամ առաքէր ընդ նախարարին
 ընդ այնմիկ¹ առ ի հաստատել զխորհուրդ²
 պայմանին³ այնորիկ⁴ արս⁵ ⁶հեծեալս ըն-
 տիրս⁷, զաւրաւորս⁸ զաւրութեամբ, աղեղ-
 նաւորս⁹ կորովաճիգս¹⁰ թուով¹¹ իբրեւ հա-
 զար մի. որք դիմեալ¹² յանկարծակի ընդ
 դրունս¹³ Չորայ¹⁴ ¹⁵առ ոչինչ համարեալ¹⁶
 զքաղաքապահսն¹⁷ եւ ¹⁸զգումարտական
 Պարսից արքային¹⁹, որք էին²⁰ կարգաւո-
 րեալք²¹ ի մեծի²² դրանն. այլ²³ ²⁴սլացեալք
 որպէս զարծուիս²⁵ առ մեծ²⁶ գետովն Կու-
 րայ²⁷ ²⁸յոք ոչ խնայելով²⁹, որ հասանէր³⁰
 ընդդէմ նոցա: 6 Ճանապարհ կալեալ ընդ
 աշխարհն Վրաց եւ Եգեբացւոց³¹ հատին
 անցին ընդ ծովն³² մեծ մինչեւ ի³³ պա-
 լատն³⁴ արքունի. եւ յանդիման լեալ³⁵ մե-

ծի կայսերն Հերակլեայ³⁶ հաստատեն³⁷ առ
 միմեանս զերդմունս³⁸ ըստ³⁹ իւրաքանչիւր
 աւրինաց⁴⁰: 7 Եւ առեալ⁴¹ ի նմանէ⁴²
 զհրաման⁴³ վասն ելիցն իւրեանց՝ ⁴⁴դար-
 ձան անդրէն ընդ նոյն ճանապարհ աշ-
 խարհն իւրեանց, ոչ ինչ⁴⁵ կասկածեալ յու-
 մեքէ:

8 Իսկ ի⁴⁶ մտանել ամին⁴⁷ երեսներորդի
 եաւթներորդի⁴⁸ նոյն ինքն խոսրովու ա-
 ռաքեաց⁴⁹ թագաւորն հիւսիսոյ⁵⁰ զխոստա-
 ցեալ⁵¹ զաւրն⁵² պատերազմող⁵³ զաւրա-
 վար կարգեալ⁵⁴ զեղբաւորորդին⁵⁵ իւր, ո-
 րում⁵⁶ ի պատիւ իշխանութեանն իւ-
 րեանց⁵⁷ Շաթ անուն⁵⁸ կարդային⁵⁹: 9 Որ
 եկեալ՝ արշաւեաց⁶⁰ ընդ ամենայն սահ-
 մանս⁶¹ աշխարհիս⁶² Աղուանից եւ ընդ
 մասն ինչ⁶³ Ատրպատականու. որ⁶⁴ մա-
 չեաց ի սուր սուսերի զբազում⁶⁵ անձինս

- 1 հ չիբ առ ի
- 2 լ զխորհուրդս
- 3 ւ պայմանի
- 4 հ յայնմիկ ց այնմիկ
- 5 լ այրս
- 6 ընտիրս հեծեալս
- 7 ւ ընտիրս ւ ընդիր
- 8 ա զաւրավորս զցի զօրավարս
- 9 կմ եւ աղեղնաւորս
- 10 ւ զգորովաճիգս
- 11 ւ զթուով
- 12 ւ զբեր դիմեալի
- 13 ա զգեհկմա զդուն
- 14 ա զհոյա զգեհկմա զհոյա ւ զբեր զհոյա
- 15 լ առ յոչինչ
- 16 ւ զբեր համարելով հ համարել
- 17 լ զգաղաքապահս
- 18 ւ զբեր զպարսից զումարտական
- 19 ւ զբեր զիբ արքային
- 20 ա եին
- 21 կ կարգաւորեալ
- 22 ա զգեհկմա մեծ
- 23 կմ չիբ այլ
- 24 զ սլացեալ հասանէին առ մեծի
- 25 ւ զբեր զարծուի անդր
- 26 ա զցի մեծի
- 27 ա զբեր կուրա
- 28 զգեհկմա յոչ զհ ուր ոչ
- 29 ւ զխնայելով
- 30 ւ զհարկանէր լ հարկանիւր փիս հասանէր
- 31 ւ զբերացոց ա զեգեբացւոց
- 32 ց ծովն
- 33 ւ չիբ ի
- 34 ա զբեր պաղատն

- 35 զ լինի
- 36 ա զբերակայ չիբ հերակլեայ
- 37 ւ զբեր հաստատեն
- 38 ւ զբեր զերդմունս ւ զերդմունսն
- 39 զ ընդ փիս ըստ
- 40 ւ զօրինացն
- 41 կմ առնուն
- 42 ւ զբեր զոցանէ զ մամնէն
- 43 ա հրաման
- 44 ա զգեհկմա չիբ զարձան ... իւրեանց
- 45 լ չիբ ինչ
- 46 ւ չիբ ի
- 47 ւ զբեր ա զբերորդ ե զբերորդի
- 48 ա զգեհկմա չիբ զոյն ինքն խոսրովու
- 49 ւ զբեր առաքէ
- 50 ա հիւսիսոյ
- 51 լ զխոստացեալն
- 52 կմ զօրսն ւ զօրն իւր
- 53 ց պատերազմող
- 54 հ կարգեաց
- 55 ւ զեղբորորդ
- 56 ա զգեհկմա զորոյ
- 57 ա չիբ իւրեանց
- 58 ց յանուն
- 59 ւ զկարդային
- 60 ա զգեհկմա յամենայն փիս ընդ ամենայն
- 61 հ կողմանս փիս սահմանս
- 62 ւ զաշխարհին ւ չիբ աշխարհիս
- 63 ա չիբ ինչ
- 64 կմ եւ փիս ուր
- 65 զ զբազում

քրիստոնէից, նաեւ¹ հեթանոսաց: 10 Իսկ զթիւ նոցա, որ² գերեցանն³ ի նոցանէ⁵, ո՞ր կարիցէ հասու լինել⁶ եւ⁷ ընդ գրով⁸ արկանել:

11 Եւ բանակեալ⁹ նոցա¹⁰ առ գետովն¹¹ Երասխայ¹² առաքէր ի ձեռն պատգամաց առ մեծ թագաւորն Խոսրով՝ յայտ առնելով զմիաւորելն¹³ իւրեանց¹⁴ ընդ կայսերն¹⁵ եւ զգալ¹⁶ 17 նմա յաւգնականութիւն: 12 Եւ են¹⁸ պատճէնք¹⁹ պատգամացն²⁰ առ միմեանս այսպէս. «Եթէ²¹ ոչ դարձուցանես զերեսս²² քո²³ ի թագաւորէն Հռովմայեցւոց²⁴ եւ թողցես ի նա զամենայն աշխարհս եւ զքաղաքս, զոր²⁵ առէր²⁶ բռնութեամբ քոյով²⁷ 28 եւ յուղարկեսցես²⁹ զամենայն գերեալսն³⁰ 31 յերկրէ³² նորա, զոր³³ այժմդ ու-

նիս ընդ³⁴ ձեռամբ քոյով³⁵ հանդերձ³⁶ փայտիւն³⁷ խաչի, զոր ամենայն ազգք³⁸ քրիստոնէից³⁹ 40 երկիր պագանեն եւ փառաւորեն, եւ կոչեսցես արտաքս⁴¹ քան զսահմանս նորա զամենայն⁴² զաւրս քո⁴³. այսպէս ասէ արքայն հիւսիսոյ⁴⁴ տէրն⁴⁵ ամենայն երկրի, թագաւորն քո եւ ամենայն թագաւորաց, հաստատեցից եւ ես զերեսս⁴⁶ իմ ի վերայ քո⁴⁷, կուսակալդ Ասորեստանայց⁴⁸. եւ⁴⁹ փոխանակ միոյ չարեացն, զոր ընդ նա⁵⁰ անցուցեր, կրկին հատուցից քեզ. եւ խաղացից ընդ ամենայն սահմանս⁵¹ քո⁵² սրով իմով, զորաւրինակ խաղացեր դու սրով քով ընդ⁵³ սահմանս նորա: 13 Եւ ոչ թողից⁵⁴ զքեզ⁵⁵ եւ ոչ յամեցից⁵⁶ առնել ընդ քեզ ըստ բանիդ⁵⁷ ըստ այդմիկ, զոր խաւսեցայ⁵⁸ ընդ քեզ»:

14 Յայնժամ, իբրեւ լսէր զայս ամենայն մեծ թագաւորն Խոսրով՝ յարուցեալ իբրեւ զհեղեղ⁵⁹ անհուն⁶⁰ եւ⁶¹ կամ որպէս

1 km եւ փխ նաեւ

2 bğkl nrf

3 bdklm գերեցան

4 h չիբ ի նոցանէ

5 bcelr նմանէ

6 gl լինիլ

7 km կամ փխ եւ

8 celr ի գիր b եւ գիր

9 a բնակել g բնակիլ dhkmw բնակեալ

10 m նորա

11 g գետով

12 abchr երասխա

13 gklw զմիաւորիլն c զմիաւորութիւնն

14 bcelr չիբ իւրեանց km իւր

15 w կայսրն

16 kmw զգալն cer գալն bl գալ

17 km յոգնակաւորութիւն նմա

18 adghkmw էին

19 ah պանէն bodeglr պատնէն

20 bcelr այսոքիկ որ (1 որբ) առ միմեանս թէ ոչ

21 a եթե

22 a գերես

23 h ի թագաւորութենէն

24 cer հռոմայեցւոց h հռոմայեցոց l հռոմայեցւոց

25 l գորս

26 d առնէր

27 a բոռվ ghkl բով bce fn

28 w չիբ եւ ... գերեալսն

29 celr յղարկեսցես

30 a գերեալսն

31 w չիբ յերկրէ ... ընդ

32 bcer ի յերկրէ

33 d գոր եւ klm գորս

34 w չիբ ձեռամբ բոյով

35 ab բոռվ celmr բով

36 adghkm փայտիւ խաչիւ

37 l պայտիւն

38 bglw ազգ d չիբ ազգբ

39 h բրիստոնէիցն

40 bg երկիր պագեն d երգրպագեն km երկրպագենն alw երկրպագեն

41 gl յարտաւս

42 b չիբ զամենայն

43 d բոյ

44 ac հիւսիսոյ

45 g տէր l տեառն

46 h երեսս

47 g բոյ

48 abceghrw ասորեստանեաց

49 aw չիբ եւ

50 adh չիբ նա gk նմա

51 d սրով բով (w fn)

52 adgh չիբ բո

53 abghkmw ի փխ ընդ

54 ahkmw թողացուցից dg թողուցից

55 d չիբ եւ ոչ յամեցից

56 dw յամեցուցից

57 adgw այդմիկ փխ ըստ այդմիկ

58 adgh խօսեցայց bcer խոսեցա

59 w հեղեղ

60 adghkmw կամ փխ եւ կամ

61 hw չիբ եւ

առիւծ¹ ընդդէմ որսորդաց եւ² իբրեւ
զարչ³ որդեկոտոր, այսպէս եւ նա: 15
Թէպէտ⁴ եւ⁵ ինքն միաբանեալս⁷ եւ յա-
րուցեալս⁹ ի վերայ իւր¹⁰ տեսանէր¹¹, սա-
կայն ըստ խորագիտութեանն¹² իւրում¹³ ոչ
յայտնէր զերկնչելն¹⁴ եւ զգաւելն¹⁵ յերե-
սաց¹⁶ նորա. այլ հպարտութեամբ եւ մե-
ծաւ սաստիւ առնէր զպատասխանիսն¹⁷.
«Ե՛րթ, ասա¹⁸ թագաւորին քում¹⁹ եւ եղ-
բաւրն²⁰ մերում²¹ խաքանայ²², եթէ ի
վաղնջուց հետէ ի նախնեացն²³ իմոց եւ
յինչն²⁴ մեծարեալ եւ պատուեալ էր տունդ
ձեր իբրեւ²⁵ եղբաւր մերոյ²⁷ սիրելւոյ²⁸.
վասն որոյ ուստերաւք եւ դստերաւք ընդ
միմեանս պատուաստեալ²⁹ էաք³⁰ ի խնա-
մութիւն: 16 Արդ՝ ոչ էր պարտ եւ արժան
քեզ³¹ թողուլ զանդամս քո եւ խոտորել³² ի

բանս³³ ծառային³⁴ իմոյ՝ կտրճին³⁶ Հռով-
մայեցւոց³⁷»: 17 Տուրականն³⁸ դարձաւ
յաշխարհ իւր:

18 Իսկ կայսերն⁴⁰ առեալ զգաւրս⁴¹ իւր՝
դիմեաց ի կողմանս Պարսից. եւ յամա-
ռեալ, պնդեալ հասանել⁴² ջանայր ի⁴³
դուռն⁴⁴ Պարսից արքային: 19 Իսկ⁴⁵ իբ-
րեւ ետես⁴⁶ արքայն Պարսից, եթէ⁴⁷ եւ այն-
պէս ոչ վճարեցաւ, այլ համարձակեալ⁴⁸
դիմեալ⁴⁹ գայ ի վերայ նորա, փախստա-
կան գնայ⁵⁰ առաջի նորա, անկանի⁵¹ ի
բուն թագաւորանիստն իւր՝ ի մեծ Տիգ-
րոն⁵². 53 եւ զկանայս եւ զհարձս⁵⁴ իւր⁵⁵ եւ
56 զորդիս անցուցանէ յայնկոյս գետոյն
Դիլլաթու⁵⁷: 20 Եւ զպատրաստական⁵⁸
զաւրն⁵⁹ իւր⁶⁰, որ⁶¹ էին փոքր ի շատէ,
մաւտ առ ինքն ժողովէր⁶², կազմէր, առա-

- 1 acr առնծ
- 2 w չիբ եւ
- 3 kmw արչ
- 4 a թեպետ
- 5 km չիբ եւ իմքն
- 6 bcelr իմքն գիտէր միաբանեալս
- 7 k միաբանեալ միապետեալս
- 8 km չիբ եւ յարուցեալս
- 9 b յարուցեալ
- 10 bcelr նորա փի իւր
- 11 bcelr չիբ տեսանէր km տեսանէր պոլովս
- 12 dkmw խորագիտութեանն
- 13 adghkmw իւրոյ
- 14 kl զերկնչելն մ երկնչել հ երկնչելն
- 15 gklmw զգաւելն km զգաւելն իւր մ զգաւելն
- 16 b երեսաց
- 17 d զպատասխանիցն ցտ զպատասխանի k պատաս-
խանի cr զպատասխանիքն
- 18 g ասաց a ասայ
- 19 d քոյ agghkmw քո
- 20 bcelr եղբոր
- 21 hw իմ km իմում adg իմոյ
- 22 dw չերու խաքանայ cel խաքանա (1 խաքանայ) b
խաքանա
- 23 bh նախնեաց
- 24 l մեծարեալ էր եւ պատուեալ
- 25 a իբր
- 26 cer եղբոր սիրելոյ մեր
- 27 dw մերում
- 28 b սիրելոյ
- 29 adlw պատուաստեալք
- 30 adw չիբ էաք
- 31 b չիբ բեզ
- 32 gklmw խոտորիլ

- 33 bcelr բան
- 34 d ծառայիցն
- 35 d կտրճին իմոց
- 36 bcelr կտրճին
- 37 l հռովմայեցւոց bce հռովմայեցւոց d հռովմայեցւոց h
հռովմայեցւոց
- 38 dw տուրկանն l տուրուականն b տուրուկանն vw
դորկան km չիբ տուրականն
- 39 km չիբ դարձաւ յաշխարհ իւր (bcelr ի տեղի)
- 40 gkm կայսրն (g կայսերն) հիւսիսոյ
- 41 agw գորս
- 42 l հասանիլ
- 43 h չիբ ի
- 44 km չիբ արքայն պարսից
- 45 km որ փի իսկ
- 46 l էտես
- 47 a եթէ bcelr բէ
- 48 a համարձեալ
- 49 bcelr չիբ դիմեալ
- 50 bcelr գնաց
- 51 km եւ անկանի
- 52 abcdeghe տիսպոն klm տիսպոն
- 53 k չիբ եւ զկանայս ... գետոյն
- 54 h հարնս l զհաննար փի զհարնս
- 55 bcelr չիբ իւր
- 56 bcelr զորդիս անցուցանէր
- 57 m դկղաբայ k չիբ դկղաբու adgw դկղաբու h դղա-
բու
- 58 h պատրաստական
- 59 d գոր km գորս bcel զգորսն
- 60 bcelr չիբ իւր
- 61 gklm որք
- 62 km ժողովեալ

զաւրքն¹ իւր եւ² եղեն իբրեւ զփոշի, զոր³ տանի⁴ մըրիկ:

27 Արդ՝ իբրեւ տեսին նախարարքն Պարսից⁵ զայն եւս⁶ բեկումն⁷ մեծ, որ եղեւ զաւրացն Պարսից, սկսան քրթմնջել ընդ միմեանս եւ ասեն⁸. «Մինչեւ ցե⁹րբ⁹ հոսեսցեն¹⁰ վտակք արեանցս այսոցիկ¹¹ ի տեղիս տեղիս պատերազմաւ անձանց Արեաց աշխարհիս. ¹²մինչեւ ցե¹³րբ¹³ իցեմք յահի¹⁴ եւ ի դողման¹⁵ արիւնահեղ¹⁶ թագաւորիս. մինչեւ ցե¹⁷րբ¹⁷ ժողովեսցին ¹⁸ինչք եւ ստացուածք¹⁹ մեր յարքունիս, ոսկի եւ արծաթ մեր ի գանձս նորա, մինչեւ ցե²⁰րբ²⁰ պնդեալ²⁰, ²¹կապեալ կայցեն²² կիրճք²³ ճանապարհաց՝ յարգելուլ զհասս վաճառաց²⁴ ²⁵կողմանց կողմանց. մինչեւ ցե²⁶րբ²⁶ սարսեալ թափեալ կան²⁶ ոգիք²⁷ մեր յանձանց մերոց յահագին²⁸ հրամանէ նորա: 28 Ո՞չ ապաքէն²⁹ սպառեաց եւ³⁰ եկուլ³¹ ³²որպէս

ծով³³ զընտիր ընտիր ընկերս մեր՝ զառաջնորդս³⁴ աշխարհաց. ո՞չ ապաքէն բազում եղբարք³⁵ ³⁶մեր³⁷ ի ժամանակս ժամանակս երամ երամ, դասք դասք ի պէս պէս տանջանս հրամանաւ նորա վճարեցան, եւ ոմանք խորասոյզ իսկ եղեն³⁸. ո՞չ ապաքէն զայր ի կնոջ եւ զհայր յորդուոյ³⁹ եհան⁴⁰ բաժանեաց⁴¹ յազգս⁴² հեռաւորս ի ծառայութիւն եւ⁴³ յաղախութիւն եւ ի ⁴⁴գումար տայ⁴⁵ բնակութեան ընդ երեսս չարաշուք⁴⁶ թշնամեաց⁴⁷»:

29 Զայս եւ ⁴⁸նման սմին⁴⁹ բազում⁵⁰ շշնջէին⁵¹ զնմանէն⁵², այլ ոչ ոք իշխէր համարձակապէս⁵³ խաւսել⁵⁴ ինչ, մինչեւ ⁵⁵լցաւ ժամանակ⁵⁶ կատարածի կենաց նորա: 30 Ապա⁵⁷ յարեաւ ⁵⁸ոմն մի⁵⁹ ի ⁶⁰հա-

- 1 bcelr qorpf bcelr nprf
- 2 agh որ փխ եւ
- 3 adghmw որ փխ զոր
- 4 bl տարաւ
- 5 bcelr եւ զայն եւս
- 6 d եւ փխ եւս
- 7 d գրեկումն
- 8 bcelr ասել
- 9 k յերբ
- 10 ghklw հոսեսցին
- 11 km չի՞րբ այսոցիկ
- 12 b չի՞րբ մնչեւ ցերբ ... թագաւորիս
- 13 k յերբ
- 14 h ահի
- 15 gkm դողութեան
- 16 d արիւնահեղեղ
- 17 acgkmr յերբ
- 18 adghkmw ինչի մեր եւ ստացուածք (g ստացուած) ոսկի եւ արծաթ ի գանձս յարքունի (d արքունիս)
- 19 h չի ստացուածք
- 20 b պնտեալ
- 21 gkm կայցեն եւ կապեալ
- 22 d կայցեմք cl կայցեն
- 23 ag կիրն dh կիրնս
- 24 adghkmw աշխարհաց փխ վաճառաց b վաճառանց
- 25 aw եւ կողմանց կողմանց h կողմանց (մի անգամ)
- 26 bcelr եւ փխ կան
- 27 gkm հոգիք
- 28 k յահագին
- 29 bcelr չի՞րբ ապաքէն

- 30 adghkmw չի՞րբ եւ
- 31 l էկուլ
- 32 adghkmw չի՞րբ որպէս ծով
- 33 b զընդիր զընդիր
- 34 cclr առաջնորդ b առաջնորդաց adgkw առաջնորդս
- 35 abodeghlr եղբարք
- 36 h ի մեր
- 37 bceghklmr չի՞րբ մեր
- 38 h եղան
- 39 bcelr յորդոյ
- 40 l էհան
- 41 b եւ բաժանեաց
- 42 h զազգս
- 43 b չի՞րբ եւ
- 44 kmw գումար տա բնակութիւն bcelr գումարտակս բնակութեան dv գումարտակաբանութիւն
- 45 agh տա
- 46 d կալարուլ փխ չարաշուք
- 47 g թըշնամեացն
- 48 w սմին մման
- 49 gkm սորին փխ սմին
- 50 lm բազումս
- 51 a շշնջէին
- 52 d մմանէին km զմմանէ
- 53 b համարձակ m համարձակեալ
- 54 glw խօսիլ
- 55 cr ժամանակն լցաւ
- 56 begl ժամանակն
- 57 g ապայ
- 58 w մի ոմն
- 59 gkm չի՞րբ մի
- 60 bcr չի՞րբ ի

ւատարիմ ընտանեաց¹ նորա նախարար մի,
²որ էր դայեակ³ ⁴անդրանկան⁵ խոսրովու,
 որ Կաւատն⁶ կոչիւր: ³¹ Խորհուրդ արա-
 րեալ ընդ նմա՝ ետ բառնալ զյիշատակ
 հաւր⁷ իւրոյ խոսրովու⁸ եւ զբազմութիւն⁹
 եղբարց իւրոց. եւ էառ¹⁰ զթագաւորու-
 թիւնն¹¹ Պարսից¹²: ³² Հնարելով եւ առաջ-
 նորդելով դայեակին¹³ իւրոյ՝ հրապուրեաց,
 պղտորեաց զմեծաշարմար կարգս բնակ-
 չաց դրանն խոսրովու: ³³ Եւ խոտորեաց
 յանկարծակի զսիրտ¹⁴ ամենեցուն զհետ
 սանուն¹⁵ իւրոյ Կաւատայ՝ առ ի թագաւո-
 րեցուցանել¹⁶ զնա¹⁷ փոխանակ հոր իւրոյ¹⁸:

ԳԼՈՒԽ¹⁹ ԺԳ

Սպանումն խոսրովու

¹ Բայց անսացէք²⁰ ²¹ինձ սակաւիկ մի,
 եւ պատմեցից կարճառաւտիւ²² զխորագի-
 տութիւն²³ առնն²⁴, եթէ²⁵ զիա՞րդ կամ ո-

րո՞վ աւրինակաւ կարաց արգելուլ ի գա-
 ռագեղն²⁶ մահու զահեղ²⁷ որսորդն՝ զա-
 ռիւծն²⁸ արեւելից, որ²⁹ ի գոչելն միայն
 ազգք³⁰ հեռաւորք սարսեալ³¹ դողային, եւ
 մաւտաւորք յերեսաց³² նորա իբրեւ զմոմ³³
 հալեալ³⁴ պականէին³⁵: ² ³⁶Եւ³⁷ նա այնպէս
 ի վայրկեան ժամանակի դողացաւ զամենե-
 ցուն³⁸ սիրտ³⁹. եւ յարեաւ ի վերայ նորա
 իբրեւ յորբոյ⁴⁰ միոյ: ³ Եւ առնելով զայս
 ամենայն՝ ո՛չ այլ⁴¹ թագաւոր եւ իշխան⁴² ի
 թիկունս կոչէր, եւ⁴³ ո՛չ զազգս եւ զլեզուս
 հեռաւորս⁴⁴ զաւերավիզն⁴⁵ աւգնականու-
 թեան⁴⁶ սանուն իւրոյ⁴⁷ ընդդէմ նորա⁴⁸
 պատրաստէր: ⁴ Այլ առաքէր միայն ծած-
 կաբար առ կայսրն Հերակլիոս⁴⁹՝ զետեղա-
 նալ նմա անդէն⁵⁰, ուր էրն⁵¹ զաւրաւքն⁵²
 իւրովք⁵³ հանդերձ աւուրս ինչ:

⁵ Եւ հրամայէր գրել հրովարտակս յե-
 րեսաց Կաւատայ առ մեծամեծս⁵⁴ եւ ա-

1 Երևողանեաց
 2 km չի՞ր որ էր
 3 ց դանակ
 4 bcelr անդրանկան մորա (չի՞ր խոսրովու)
 5 Կ անդրանկացն
 6 bcelr կոչիւր մա երբն (1 էրարձ) զյիշատակ (cr զի-
 շատակ Ե զյիշակ) կենաց հոր ...
 7 km հորն
 8 adh խոսրովայ
 9 d բազմութիւն
 10 abcdehwr առ
 11 dw գրագաւորութիւն
 12 km չի՞ր պարսից
 13 d դանակին Կ դանակին
 14 bckmr զսիրտս
 15 adghw սանն
 16 k Բագաւորեցուցանելոյ
 17 bcelr չի՞ր գնա
 18 m մորա փ/ս իւրոյ
 19 abcehlrw չի՞ր գլուխ
 20 Ե սանսայցէ՛ք
 21 cer սակաւիկ մի ինձ Ե սակաւ մի ինձ
 22 bcer կարճառոտ gkm կարճառոտիւ
 23 c ըլխորագիտութիւն
 24 gk առն
 25 a եթե bcer եւ կամ

26 a գառագիղմ d գառագէն
 27 d ահեղ
 28 a գառնաւծն cr գառնծն
 29 k յորոյ m յորոց
 30 Ե ազգ
 31 adghkmw չի՞ր սարսեալ
 32 Կ երեսաց
 33 bcelr մոմ
 34 cr հալէին
 35 cr չի՞ր պականէին
 36 adghw մա եւ
 37 km չի՞ր եւ
 38 d ամենեցուն
 39 d զսիրտ m սիրտս
 40 cr որբոյ
 41 km զայլ
 42 bcelr իշխան գորաց
 43 k չի՞ր եւ
 44 cr հեռաւոր
 45 cr չի՞ր զորավիզն
 46 cr զօգնականութեան adghw յօգնականութիւն
 47 bcelr ընդդէմ պատրաստէր մմա
 48 km հորն փ/ս մորա
 49 aw հերակլիոս
 50 clr անտէն
 51 cr էր
 52 d զօրօք
 53 a իւրաւ 1 իւրօք
 54 d մեծամեծ

ռաջնորդս¹ գնդից գնդից մեծի² դրանն³ թագաւորութեանն⁴ Պարսից, եթէ⁵ «Բարձաւ ի հաւրէ իմմէ եւ ինձ տուաւ⁶ իշխանութիւն թագաւորութեանս⁷, պատրաստական⁸ լերուք սակաւ ինչ հեծելովք⁹»: 6 Եւ կացուցանէր զնոսա առ խելս կամրջին¹⁰ Տիգրիս գետոյ¹¹ ըստ¹² Վեհ Արտաշիր քաղաքէ¹³ յանդիման դրանն Տիգրոնի¹⁴, ուր էր հայրն¹⁵ նորա խոսրով՝ պահպանեալ մերձակայ¹⁶ զաւրաւքն իւրովք: 7 Եւ քարոզն¹⁷ մեծաբարբառ աղաղակէր յաջմէ եւ յահեկէ Կաւատայ եւ ասէր¹⁸. «¹⁹Ով է մարդ, ²⁰որ սիրէ գկեանս եւ կամի տեսանել զաւուրս իւր²¹ ի բարութեան, վաղվադեսցէ ելանել²² ընդ առաջ²³ նորոգ²⁴ թագաւորութեանս Կաւատայ²⁵, զի²⁶ սա է արքայից արքայ»: 8 Եւ²⁷ բացին զգրուենսն²⁸ Անյուշն²⁹ բերդի³⁰. եւ յախուռն³¹ կոչէր³²

³³արտաքս զամենայն կալանաւորս ³⁴արքային, ³⁵որք էին ի բազում ժամանակաց արգելեալք³⁶ ի ստուերս մահու անթիւ բազմութեամբ³⁷ յոյժ յոյժ: 9 Եւ ասէր³⁸ ցնոսա. «Եկայք, ելէք, թշուառականք³⁹ սրտառուչք⁴⁰ ի խոսրովայ. ⁴¹զի բացան դրունք կենաց ձեզ ի նորընծայ⁴² թագաւորէս⁴³ յորդուոյ⁴⁴ նորա Կաւատայ»: 10 Եւ բեկեալ իւրաքանչիւր ուրուք⁴⁵ զշղթայս⁴⁶ իւր՝ դիմեցին առ հասարակ արտաքս⁴⁷: 11 Եւ ելանէր ձայն գոչելոյ աւրհնութեան նոցա յերկինս, որք ⁴⁸աւրհնէին զԿաւատ եւ ասէին. «Արքայ⁴⁹, յաւիտեան կեայ⁵⁰»: 12 Եւ մխեալ⁵¹ յընտիր յընտիր երիվարս ⁵²ասպատանացն խոսրովու. շղթայք իւրեանց ի ձեռս⁵³ իւրեանց հեծեալք արշաւէին⁵⁴ յայս կոյս, յայն կոյս՝ արհամարհելով⁵⁵ զխոսրով:

13 Ապա⁵⁶ եւ բազումք ի ⁵⁷գնդից գնդից ⁵⁸դռնապահաց եւ թիկնապահաց եւ

1 d գնդից գնդի

2 bcelr չի՛ մեծի

3 l ի դրան bkg դրան

4 bdlw թագաւորութեան

5 a եթէ

6 h իշխանութիւնն թագաւորութեանն

7 cr թագաւորութեանս պարսից

8 b պատրաստ

9 adghw հեծելով belr հեծելով

10 g կամուրնին dh կամուրջին

11 d գետոյ m գետոյն

12 d վեհ արպաշիր h վեհարտաշէր

13 abdgghkmw քաղաքի

14 bcelr տիսպոնի g տիսպոնի

15 agw հայր

16 bcer մերձակա k մերձակաց

17 d քարոզ

18 a ասին bdehnr ասին

19 d ով էր

20 bcelr որ կամի գկեանս եւ սիրէ զաւուրս իւր տեսանել ի բարութեան

21 b չի՛ իւր

22 gkm չի՛ ելանել

23 a յառաջ

24 gkm նորոյ

25 d կաւատոյ

26 b ասէ փիս սա է

27 b թէ փիս եւ

28 cklw գղրուես

29 g անուշն

30 d բերդին

31 c յախուռն g յախուռն

32 c կոչիւր m կոչէին

33 cr զամենայն կալանաւորս արտաքս

34 bcelr որք էին փիս արքային որք էին ի

35 adghkmw չի՛ որք էին

36 kmw արգելեալ bcelr արգելեալ

37 ag բազմութեան bdehnr բազմութիւն

38 km ասէին

39 km թշուառականք

40 h սրտառուի

41 gkm զի ձեզ բացան դրունք կենաց

42 a նորընծա bcer նորընծա

43 w թագաւորութեանս

44 cr յորդոյ

45 abcehnr իւրուրուի

46 h շղթայսն

47 g յարտաքս

48 a աւրհնէին եւ ասին

49 a արքա

50 ch կաց

51 b յընդիր յընտիր ckw յընտիր ընտիր

52 adghkmw ասպատակեալի ի վերայ խոսրովու փիս ասպատակեալն խոսրովու

53 bcelr ձեռնին

54 clr եւ յայն կոյս

55 d արհամարելով

56 g ապա

57 l գնդից գնդից

58 adgkw ի դռնս եւ ի թիկնապահաց եւ յանուակրաց

անուանակրացն¹ դրանն² խոսրովու³ ա-
ռեալ զնշանս դրաւշից իւրեանց՝ դիմեցին⁴
առ Կաւատ՝ որդի նորա: 14 Եւ որ⁵ մնա-
ցին⁶ անդրէն ի դրանն, ճեպէին զնոսա
7 պատգամաւորքն⁸ Կաւատայ զգուշու-
թեամբ⁹ ունել¹⁰ պահել¹¹ զխոսրով, ապա ե-
թէ¹² ոչ՝ մահու մեռանիցին:

15 Արդ՝ իբրեւ լսէր խոսրով¹³ զբարբառ
աղաղակին այնորիկ, ասէ ցայնոսիկ, որ¹⁴
ի¹⁵ մաւտն կային¹⁶. «Զի՛նչ են¹⁷ ձայնք
զոչմանցն¹⁸ այնոցիկ»: 16 Եւ նոքա լռե-
ցին, քանզի պատկառէին պատմել նմա:
17 Եւ խառնաձայն¹⁹ փողոցն եւս քան
զեւս ստիպէին: 18 Դարձեալ ասէ ցնոսա,
որ²⁰ 21 մերձն էին. «Զի՛նչ են անկարգ
Հնչիւնք²² բարբառոցն»: 19 Եւ նոքա²³ ա-
սեն. «Քանզի կամի թագաւորել²⁴ փոխա-
նակ քո որդի քո Կաւատ. եւ ամենեքեան²⁵
ընթանան²⁶ 27 առ նա. եւ ասա ճակատեալ է
յանդիման քաղաքիս առ եզերք գետոյն.

եւ արձակեաց զամենայն²⁸ կալանաւորս²⁹
մեծի բանտին³⁰ զարգեւեալսն ի հրամանէ
քումմէ. եւ³¹ ցնծալով ամենեքեան³² աւրհ-
նեն³³ զնա՝ արքայ³⁴ կարգալով»: 20

Իբրեւ³⁵ լուաւ զայս ամենայն ա-
ղէտս³⁶ գուժին, մանաւանդ զարձակումն
կալանաւորացն, Հաչէր³⁷ Հառաչէր, վա-
յէր³⁸ վարանէր³⁹ 40 յանձն իւր. ոչ ի
նստելն⁴¹ իմանայր եւ ոչ ի⁴² յառնելն⁴³
զգայր ամենեւին, քանզի ետես⁴⁴ զզաւրն⁴⁵
ահագին Հասեալ ի վերայ իւր: 21 Եւ ե-
լեալ⁴⁶ Հետիոտս⁴⁷ ընդ դուռն բուրաստա-
նին իւրոյ⁴⁸ զնաց եւ թաքեալ⁴⁹ ընդ ծա-
ռովք⁵⁰ բուրաստանին⁵¹, 52 եւ կայր զաւ-
ղեալ⁵³ թափեալ⁵⁴ ոգի իւր յանկարծ երկիւ-
ղէն. եւ զիտէին աչք իւր վերանալոյ⁵⁵ ի
վերայ նորա անողորմ⁵⁶ սրոյն: 22 Ապա⁵⁷

1 dgmv անուարակաց a անուկրաց hw անուակրաց
2 bcelr դրացն
3 a խոսրովայ
4 l եւ դիմեցին
5 klm որք
6 abcdegիւ մնացին
7 bcelr պատգամաւ որ ի կաւատայ (l պատգամաւ
որք)
8 d պատգամաւորք
9 ce ունելիլ զխոսրով եւ պահել
10 lw ունիլ զխոսրով եւ պահել
11 l եւ պահել
12 a եթե bcehlrw թէ
13 bcelr զձայն աղաղակին
14 gl որք
15 adghkmw չիք ի
16 a կային
17 bcelr բարբառք կոչմանցն (b գոչմանցն)
18 g կոչմանցն d գոչմանց
19 d խոռնաձայն
20 gl որք
21 bcelr մերձն կային
22 d հնչմանք er հնչիւն
23 a մոխայ
24 bcelr որդին քո փոխանակ քո կաւատ g քոյ
25 a ամենեւեան
26 b ընթանային
27 adghw չիք առ նա

28 g զամենեւեան
29 b կալանաւոր
30 abg բանդին d գնդին
31 h չիք եւ
32 a ամենեւեան
33 dh օրհնէին
34 bcr արքա
35 bcelr եւ իբրեւ
36 b աղետս
37 d հաչէր
38 w չիք վայէր
39 h վարկանէր
40 h ձայն իւր
41 dgl նստիլն
42 bcelr չիք ի
43 ag յառնել
44 l էտես
45 bcehlrw զօրն
46 acklm լեալ փոխ ելեալ
47 cr հետիոտս
48 bcelr չիք իւրոյ
49 dg թագեալ
50 bcelr ծառով adhw ծառով
51 km չիք բուրաստանին h բուրաստանին իւրոյ
52 bcelr եւ կայր զօղեալ թափեալ ոգի իւր յանկարծ
յերկիւղէն (cer յերկիւղէն) զնաց թագեալ ընդ
53 d թագեալ ahw թափեալ փոխ թափեալ
54 dw ոգի եւ յանկարծ km ոգի մորա ի յանկարծ
55 abcdehlrw վերանալով
56 l անողորմ
57 g ապա

եկին հասին ի վերայ նորա գունդն¹
²ամենայն շուրջ զապարանաւքն: 23 Եւ
 զհետ մտեալ խնդրակքն³ գտին զնա ի
 տեղւոջն⁴, ⁵ուր նստէր վարանեալ⁶: 24 Եւ
 ածեալ զնա արտաքս⁷ քան զապարանսն⁸
 մուծին ի սրահ մի, զոր Քատակի
 Հնդուկն⁹ կոչեն՝ յապարանսն¹⁰ Մարաս-
 պանդ¹¹ կոչեցելոյ¹²: 25 Եւ իբրեւ եմուտ¹³
 ստուգեաց գտեղւոջն¹⁴ եւ գտանուտեառ-
 նէն¹⁵, բախեալ¹⁶ զկուրծս¹⁷ իւր¹⁸ հեծեծե-
 լով¹⁹ ասէր. «Վա՛յ ինձ, եղուկ եմ ես²⁰. որ-
 պէ՛ս հրապուրեցայ²¹ ի կախարդացն, որք
 ըղձային²² ինձ ի²³ Հնդիկս ի Մարասպան²⁴
 տեղւոջ²⁵ ըմբռնել²⁶: 26 Եւ արդ՝ ահա ե-
 հաս ինձ ըստ բանի²⁷ նոցա ցնորք, այլ ոչ
 ճշմարտութեամբ»:

27 Եւ պահեալ զնա առ այն աւր՝ ի վա-
 ղիւն բառնային սրով զգլուխն. եւ²⁸ բար-
 ձաւ²⁹ չարն ի միջոյ: 28 Նոյնպէս եւ զեղ-

բարս իւր³⁰ Կաւատ արքայ յոտից եւ ի³¹
 ձեռաց անպիտանս արարեալ՝ կամէր խե-
 ղութեամբ³² չնորհել նոցա կեանս³³. ապա³⁴
 յամբաստանութենէ³⁵ բազմաց բարձան եւ
 նոքա սրով:

29 Եւ ինքն³⁶ կալաւ զտեղի խոսրովու՝
 հաւր իւրոյ³⁷ թագաւորութեանն³⁸: 30 ³⁹Եւ
 էր բարեխորհ⁴⁰, ողորմած առ ամենայն
 աշխարհս եւ առ ծառայս իւր. ⁴¹եւ
 խնդրեաց⁴² զխաղաղութիւն առ թագաւո-
 րակիցս իւր: 31 Եւ արձակեաց⁴³ յիւրա-
 քանչիւր տեղիս զամենայն կալանաւորս,
 որք էին ի դիպահոջ⁴⁴ դրան⁴⁵ հաւր իւրոյ:
 32 Եւ⁴⁶ գրեալ հրովարտակս ընդ ամենայն
 սահմանս թագաւորութեան⁴⁷ իւրոյ⁴⁸
 ցնծութեամբ եւ ուրախութեամբ կեալ⁴⁹
⁵⁰ամենեցուն. եւ զամենայն⁵¹ հարկս⁵² եւ
 զմաքս արքունի երեքամեայ ժամանակս⁵³
 ընդ ամենայն տեղիս իւրոյ տէրութեանն⁵⁴
 չնորհեալ ամենեցուն: 33 Նա եւ ջանայր

1 km գումդ
 2 d շուրջ ամենայն
 3 a խնդակքն
 4 bcr տեղոյն
 5 d ուր էր եւ կամ նստէր
 6 b վարանեալ
 7 m յարտաքս
 8 km զապարիսպսն փխ զապարանսն
 9 bcelr հունդուկան
 10 adgkmw յապարանս
 11 d մարգպանդ v մարգպանդ
 12 c կոչելոյ
 13 w չիբնմուտ
 14 cr ի տեղոյն b գտեղոյն
 15 bcr գտանուտեառնէն
 16 d բախեալ m բաղխեալ
 17 bcelr զկուրծսն
 18 aghkm չիբիւր
 19 cr հեծեծալով
 20 cr չիբս
 21 a հրապուրեցայ
 22 bcelr ըղձային
 23 abdgkmw չիբի
 24 abcdegbr մարասպան
 25 bcr տեղոյն gkm տեղոյն
 26 dghkmw ըմբռնեալ cr ըմբռնիլ
 27 bcelr չիբբանի
 28 km չիբս
 29 adghkmw քարծեալ

30 1 չիբիւր
 31 abw չիբի
 32 w նոցա շնորհիւ
 33 m զկեանս
 34 g ապա
 35 cr ամբաստանութենէ d յամբաստանութեամբ
 36 bcelr կալաւ գաթոռ հոր իւրոյ
 37 d իւր
 38 w թագաւորի d թագաւորէն cer թագաւորէր bi թա-
 գաւորութիւն էր
 39 bcelr չիբս էր
 40 d քարեխոհ
 41 gkm չիբս խնդրեաց ... իւր
 42 adh խնդրել w խնդրէր bi խնդրեալ
 43 b արձակել dghklm արձակեալ
 44 d դիպահոյն abw դիպահոյն
 45 d դրանն
 46 km չիբս
 47 bcelr թագաւորութեանն
 48 bcelr չիբիւրոյ
 49 d եկեալ փխ կեալ
 50 bcelr ամենեցուն շնորհէր եւ զամենայն հարկս եւ
 զմաքս արքունիս երեքամեայ (cr երեքամեայ) ժա-
 մանակս
 51 d մաքս եւ հարկս
 52 m հարկ
 53 d ժամանակ k ժամանակաւ
 54 d տէրութեան

¹եւս² առնել, զի մի՛ ոք կապեսցէ զսուր
իւր յազգեր³ իւրում զամենայն ժամա-
նակս⁴ ⁵Թագաւորութեան իւրոյ⁶: ³⁴ Այլ⁷
քանզի վիրաւորելոց էին զմեզ մեղք⁸ մեր
անտերունչք⁹ անկարգ ժամանակաւք, ըն-
դունայն կորեան խորհուրդք նորա:
³⁵ Կարճեցաւ¹⁰ կէտ կենաց նորա, տեւեալ¹¹
ամիսս է¹². յաւելաւ¹³ առ հարս իւր¹⁴ հայ-
րասպանն այն, քանզի բառնալոց էր թա-
գաւորութիւնն ի տանէ Սասանականացն,
եւ տալ ի ձեռս որդւոցն¹⁵ Իսմայելի¹⁶:

ԳԼՈՒԽ¹⁷ ԺԴ

Յաղագս Վերոյի¹⁸ աշխարհակալ
կաթողիկոսութեանն¹⁹ Աղուանից եւ
մեծամեծ վշտակրութեանն²⁰ ²¹եւ
Աստուծոյ խնամոցն

¹ Ապա²² ի գտանել²³ ամենեցուն զթո-
ղութիւն յանցանաց իւրեանց ի նորըն-

ծայ²⁴ Թագաւորէն²⁵ Կաւատայ²⁶ շնորհելով
զմիւս²⁷ եւս պարգեւսն²⁸, որ²⁹ կարի իմն
ախորժելի թուէր³⁰ կալանաւորացն³¹ եւ
այնոցիկ, որք³² ի դիպահոյ³³ էին³⁴ միայն³⁵
պահեալ³⁶ ի³⁷ մեծի դրանն, որոց³⁸ մոռա-
ցեալ էր յոյս³⁹ իւրեանց դառնալ յիւրա-
քանչիւր աշխարհ⁴⁰ եւ յերկիր⁴¹
ծննդեան⁴²: ² Որք փութանակի յուղար-
կէին⁴³ ի հրամանէ նորա, եւ⁴⁴ մեծաւ փա-
փազանաւք⁴⁵ գնացին⁴⁶ ի տուն⁴⁷ հայրե-
նի⁴⁸:

³ Ընդ որս⁴⁹ էր եւ կաթողիկոսն⁵⁰ մեծ
իշխանութեանն⁵¹ Աղուանից՝ Վերոյ⁵² ա-
նուն նորա. այր հանճարեղ եւ⁵³ իմաս-
տուն, զաւրաւոր ի բանս իմաստութեան,
եւ լեզու նորա իբրեւ զգրիչ⁵⁴ երազագրի⁵⁵

- 1 dh եւս առանել զմի ոք
2 km չի՞ եւս
3 cr յազգէր
4 d զժամանակ
5 clr իւրոյ թագաւորութեանն
6 adghw իւրում
7 a այդ
8 b մեղքն
9 w անտերունչ ber անտերունչ՝ dkm անտերունչ c
անտերոյք
10 l կարճեցաւ
11 km եւ տեւեալ
12 dw հինգ
13 b աւելաւ l յաւել
14 bcler չի՞ հայրասպանն ... իսմայելի
15 d որդւոց
16 adgw իսմայելի
17 abcehlrw չի՞ գլուխ
18 d վերոյի
19 cklr կաթողիկոսութեանն dw կաթողիկոսութեան
20 ah վշտակցութեանն w վշտակրութեան d վշտա-
կցութեան
21 bl եւ խնամոցն աստուծոյ
22 g ապա
23 h զթողութիւն ամենեցուն

- 24 a նորընծա r նորընծա
25 d թագաւորութեան
26 ah կաւատայ
27 bcler եւ զմի փիլ զմիւս
28 b պարգեւին km պարգեւս
29 km չի՞ որ b եւ էր փիլ որ
30 l թուիր
31 a կալաւորացն
32 m որ
33 adghw դիպահ ոջն km դիպահոջն
34 a եին
35 km չի՞ միայն
36 agh պահել
37 clr չի՞ ի
38 km եւ որոց
39 km գոյս
40 km աշխարհս
41 m յերկիրս
42 cr ծննդեան
43 bcler յղարկէին
44 abcdegkrw չի՞ եւ
45 d փափակամոք
46 mw գնային
47 km տունս
48 m հայրենիս
49 cr եւ էր
50 bcler կաթողիկոս dk կաթողիկոսն
51 kw իշխանութեան
52 d վերոյ
53 bcler զօրաւոր էր նա իմաստութեան (l իմաստու-
թեամբ) ի բանս եւ հմուտ էր նա (ce չի՞ նա) բանի
գիտութեան
54 cekmr գրիչ
55 bcler արագագրի

ի պատմութիւնս¹ խաւսից խորհրդականաց
եւ ի մտավարժութիւն գովութեանց թա-
գաւորաց եւ մեծամեծաց, նա եւ խոնար-
հախաւսութիւն² նորա³ քաղցրալուր ռամ-
կաց եւ խառնիճաղանճ⁴ ժողովրդոց:
4 Երկայնէր⁵ զխաւսս իւր՝ համեմատեալ
ընդ⁶ ճառս իմաստնոց եւ ընդ առակս նո-
ցա. շարէր⁷ յաւրինէր զբարբառ⁸ բերանոյ
իւրոյ, զորաւրինակ զմարգարիտ ոք⁹ յոս-
կի¹⁰ յեռուցու: 5 Մանաւանդ ի թարգմա-
նութիւն¹¹ լեզուին Պարսից վարժեալ նո-
րա¹² ամս քսան եւ հինգ ի դիպահոյ¹³ առ¹⁴
զբանն խորովու՝ յանցական գտեալ զնա¹⁵
ընդ ապստամբողս¹⁶ մեծամեծացն¹⁷ իշխա-
նաց¹⁸ աշխարհիս¹⁹ Աղուանից. որք ապս-
տամբեցան²⁰ յարքայէն Պարսից եւ կո-
րեան անկան բազումք ի նոցանէ²¹ ոմանք
ի սուր, ²²եւ²³ ոմանք ի խեղութիւնս անդա-
մոց, ոմանք տարագրեալք յաշխարհս հե-
ռաւորս: 6 Իսկ նա ²⁴փախստեալ²⁵ անկա-

նէր²⁶ ի դուռն արքունի. եւ յաջողեցաւ ա-
ռաջի նորա, զի շնորհք սրբոյ նշանի²⁷ նո-
րա²⁸ յորդեցին²⁹ նմա ճանապարհ ի դուռն
թագուհւոյն³⁰, որ մեծաւ ջանիւ կարաց
գտանել ի պարգեւի զկեանս նորա ի թա-
գաւորէն³¹: 7 Բայց մեծաւ երգմամբ հաս-
տատէր յանձն իւր թագաւորն վասն նորա՝
զամս³² կենաց³³ նորա ոչ դառնալ նմա
յերկիր իւր. այլ կալ մնալ³⁴ նմա ի դիպա-
հոյն³⁵, որ³⁶ առ դրանն: 8 Եւ ոչ արգելոյր
ի նմանէ զհաս³⁷ իշխանութեան ³⁸աթոռոյ
նորա, եւ ոչ զանուն կաթողիկոսութեան³⁹
նորա եբարձ ի նմանէն⁴⁰. այլ պահէր զնա
իբրեւ զանաւթ ինչ ընտիր⁴¹ ⁴²եւ խնայէր
⁴³ի նա իբրեւ յերկար ինչ⁴⁴ ընտիր⁴⁵ քա-
ջընթաց յաւր մարտի եւ պատերազմի.
մինչեւ լցաւ⁴⁶ ժամանակ պանդխտութեան
նորա, եւ⁴⁷ մերձեցան⁴⁸ երկունք հարուա-
ծոց անողորմ տանջանաց ի ձեռն չար
թշնամեաց աշխարհիս Աղուանից: 9 Եւ
առաքէ⁴⁹ զնա⁵⁰, որպէս երբեմն զՄովսէս⁵¹

1 dgv եւ ի մօտաւոր խօսից թագաւորականց եւ մե-
ծամեծաց aw եւ ի մտաւոր խօսս թագաւորակա-
նաց km եւ ի մտաւոր խօսս թագաւորաց
2 bcelr ի խոնարհախօսութիւն w ի խոնարհախօսու-
թեան
3 abcdedgrw չիբնորա
4 abcdelrw խառնաղանջ
5 km որ երկայնէր
6 adgmw գնառս (փխ ընդ)
7 abcdedgrw շարժէր փխ շարէր
8 adgkmw գառակս փխ զբարբառ
9 adgkw չիբնո
10 adw յոսկւոյ bcelr յոսկոյ
11 a թարգմանութիւն km թարգմանութեան
12 adgkmw չիբնորա
13 m դիպահոյն adgw դիպահոյն
14 bcelr ի փխ առ
15 adgkmw չիբնո
16 I ապստամբողս b ապստամբողսն
17 adgkmw մեծամեծաց
18 b իշխանացն
19 adgkw աշխարհիւն m չիբ աշխարհիս
20 bl ապստամբեցին
21 bcelr նոցանէն
22 k եւ ոմանք
23 k չիբ եւ
24 I փախստական էր ի դուռն
25 acr փախստեալ

26 b անկանի
27 bcelr նշանին
28 clr չիբնորա
29 I հորդեցին
30 bcr թագուհւոյն
31 d թագաւորութեան
32 k յամս
33 km կենաց իւրոց
34 agkmw չիբ մնալ
35 bce զիպառն d դիպահոյն agw դիպահոյն
36 km չիբնո
37 km գհասս c զըհաս
38 bcelr զանուն աթոռոյ
39 dklm կաթողիկոսութեան cr կաթողիկոսութեանն
40 bm նմանէ
41 b ընդիր
42 d եւ նայէր ի նա
43 k ի նմա
44 adgkmw չիբ ինչ
45 adgkmw չիբ ընտիր b ընդիր
46 adghkmw մերձեցաւ փխ լցաւ
47 admw չիբ եւ
48 adghkw եհաս փխ մերձեցան m հասին
49 bcelr առաքէր
50 km գնալ աստուած
51 I զմօսէս h մովսէս

ի Մադիամայ¹, զի եկեալ² կորզեացէ, հան-
ցէ ի ձեռաց արուասպան եւ իգաչար³ ազ-
գին⁴ առ ի⁵ բուծանել զաւակ ի վերայ
երկրի զսակաւ մնացեալսն՝ մի յազգէ եւ
երկու ի քաղաքէ:

10 Արդ, իբրեւ ել նա յարքունուստ⁶
անտի⁷ եւ եկն ի սահմանս⁸ երկրի⁹ ծննդեան
իւրոյ, փարէր, ¹⁰անկանէր նա¹¹ ամենայն
ուրեք¹² զգրամբք^{13 14} եւ զյատակաւք¹⁵ եկե-
ղեցեաց իւրոյ վիճակին, հեղոյր, յորդէր¹⁶
զարտասուս¹⁷. եւ ի¹⁸ կրկնել¹⁹ զծուներ²⁰ թա-
նայր զգետինն: 11 եւ դարձեալ ի²¹ յառ-
նելն քաջալերէր զինքն եւ մխիթարէր,
զորս²² ընդ²³ ինքեան էին՝ գոհանալով զԱս-
տուծոյ, որ²⁴ եզերծ²⁵ զնա²⁶ ի ժանեաց ա-
ռիւծուն²⁷ եւ ²⁸չնորհեաց նմա²⁹ տեսանել
միւսանգամ զյարկս սրբոց եկեղեցեաց³⁰:

12 եւ խորհէր հանգչել³¹ սակաւ մի եւ
լնուլ զանձուկ սիրոյ խանդաղատանաց³²
իւրոց բազմաժամանակեայ³³ հեռաւորու-
թեանն³⁴: 13 Բայց զի³⁵ առաջի կայր նմա³⁶
սուգ³⁷ անհնարին, ջանք³⁸ եւ քրտունք՝ տե-
սանելոյ³⁹ զկործանումն, որ ընդ հուպն⁴⁰
լինելոց⁴¹ էր:

14 ⁴²Եւ մինչդեռ սփռեալ էր զանձուկ⁴³
սիրոյ իւրոյ⁴⁴ ի տեղիս տեղիս սննդեան իւ-
րոյ, յանկարծակի⁴⁵ երկրորդեաց, հնչեաց
հողմն հիւսիսային⁴⁶ եւ բախեաց⁴⁷ զծովն⁴⁸
մեծ Արեւելեան⁴⁹: 15 Եկն եւ զազանն ա-
պականիչ⁵⁰ հանդերձ արիւնարբու կո-
րեամբն իւրով՝ Շաթն կոչեցելով⁵¹: 16 եւ⁵²
նախ՝ նա⁵³ հաստատէր զերեսս իւր ընդդէմ
Վրաց աշխարհին՝ քաղաքին Տփղեաց⁵⁴. եւ
⁵⁵ոչ զոք գտեալ⁵⁶ ի ներքս յառաջին քաջ
արանցն, տեղի գտեալ սփռելով զոխսն
մթերեալս⁵⁷ սակս առաջին⁵⁸ նախատա-

1 bcelr մադիամ

■ ՏԷ՝ ԼԵՂ՝ Գ՝ 19-20

2 bcelr կորզիցէ եւ Ե հանիցէ

3 dv ի գագամ փխ իգաչար

4 dghv ազգէն

5 a չիբի

6 adgh յարքունուստն

7 Ե անդի ahkmw չիբ անտի

8 cr երկրի ծննդեան

9 abdgghkmw չիբ երկրի

10 adgw մա անկանէր

11 km չիբ մա

12 cr ուրեք

13 adgh զգրամբն Ե եւ զգրամբ

14 cr եւ եւ գատակով

15 bel գատակով Ե չիբ գատակով

16 cr յորդ Ե որդէր

17 bcelr արտասուս

18 bgkm չիբի

19 w կրկնելն Ե եւ կրկնեալ

20 ag զծուներն

21 adghw չիբի

22 cr գորսն

23 bcelr իւրն էին

24 c չիբ որ Ե գոր

25 aghlm էզերծ

26 Ե չիբ գնա

27 a ունւծուն km առիծոյն

28 bcelr շնորհեաց տեսանել մմա

29 d միւսանգամ տեսանել

30 d եկեղեցեացն

31 dgl հանգչիլ

32 Ե խանդաղատականաց

33 Ե բազմաժամանակեա

34 d հեռաւորութեամբ

35 hkm չիբ գի

36 bcelr չիբ մմա

37 bcehlr սուգն

38 mk չիբ ջանք

39 adw տեսանելով

40 adghkmw հուպ

41 bcelr լինելոցն

42 clr եւս (c եւ) սփռեալ

43 Ե զան

44 cr չիբ իւրոյ

45 km անկարծակի

46 acr հիւսիսային

47 w բաղխեաց

48 g զծովն

49 bcehlr արեւելից

50 d ապականել

51 Ե կոչեցելոյ

52 km որ փխ եւ

53 bcdekmlr չիբ մա

54 w տփղիսայ bceklmr տփխեաց d տփխեայ

55 gh ոչ ոք

56 d գիտեալ

57 bcelr մթերեալ

58 w առաջին

նացն¹ ի նոցանէ: 17 ²Եւ իբրեւ պաշա-
րեաց³ զքաղաքն⁴ եւ⁵ սկսաւ մարտնչել⁶,
նեղել⁷ զբնակիչսն⁸, որ⁹ ի նմա¹⁰. 11 Դարձան
եւ նոքա ընդդէմ նորա: 18 Եւ յոյժ աշ-
խատեալք որպէս աւուրս¹² երկուց¹³ ամսոց
գուր¹⁴ ջանալով¹⁵ ընդ¹⁶ հրամանի¹⁷ կատա-
րածի կենաց իւրեանց¹⁸: 19 ¹⁹Եւ ահ հեղ-
ման²⁰ արեանց²¹ իւրեանց, որ²² ընդ հուպն
էր դիպելոց²³ նոցա²⁴, ²⁵ տազնապէր գնոսա:
20 Յայնժամ գոչեաց²⁶ գազանն ահագին ի
վերայ նոցա, որսացաւ եւ հեղձոյց²⁷ բաւա-
կան կորեանց²⁸ իւրոց. եւ²⁹ ելից³⁰ գմորիս³¹
իւր³² որսով³³ եւ³⁴ զգաւրս³⁵ իւր յափշտա-
կութեամբ: 21 Եւ վերացուցեալ գսուրս³⁶

իւրեանց առ հասարակ դիմեցին^{37 38} ի պա-
րիսպն եւ³⁹ զմիմեամբք⁴⁰ դիզանալով այն-
չափ բազմութեանն⁴¹ վերանային քան
զպարիսպն գեր ի վերոյ: 22 Եւ անկանէր
ստուեր խաւարային⁴² եւ ահ ի վերայ եղ-
կելի բնակչաց⁴³ քաղաքին: 23 Լուծան
յաւդք⁴⁴ անդամոց նոցա, թուլացան⁴⁵ բա-
զուկք նոցա, մատնեցան ի պարտութիւն,
անկան⁴⁶ յետս ի պարսպէն եւ⁴⁷ խուճա-
պեալք^{48 49} որպէս ճնճղուկս⁵⁰ ըմբռնեալս⁵¹
ի գործիս⁵² որսորդաց⁵³, ⁵⁴ ոչ ոք կարելով
ժամանել ի տուն իւր՝ ձայն տալ^{55 56} գուժին
ահագին⁵⁷, հրամայել⁵⁸ սիրելւոյ⁵⁹ ամուս-
նոյ⁶⁰ իւրոյ, կամ⁶¹ գլխով⁶² ի ծնունդս ու-
րովայնի⁶³ իւրոյ, կամ գմտաւ⁶⁴ ածել զծնո-
ղաց զծնողական գուլթս. այլ պակու-
ցեալք⁶⁵ ջանային ծածկել⁶⁶ գանձինս իւ-

1 Մախատանաց

2 km չիբ եւ իրբեւ

3 d զպաշարեաց

4 cr քաղաքն

5 cr չիբ եւ

6 d մարտնչեալ gl մարտնչիլ

7 bcelr եւ նեղել gkm նեղէր

8 dw զբնակիչս

9 gkl որբ

10 bcelr ներսն չիբ մմա

11 km որբ դարձան ընդդէմ նորա

12 adgw աւուրց km յաւուրս

13 bcer երկուս

14 gkm ի գուր

15 km ջանացին

16 km ընդդէմ չիբ ընդ

17 m չիբ հրամանի

18 km չիբ իւրեանց

19 km չիբ եւ ահ

20 ah ի հեղմանց

21 cdkmr արեան

22 ah ընդ էր դիպել d gkm անդ էր դիպելոց

23 h դիպելոց (չիբ հուպ)

24 cdklmrw չիբ մոցա

25 ahkm չիբ տազնապէր գնոսա

26 d կոչեաց

27 cr հեղձոյց

28 d կորեանցն

29 km չիբ եւ

30 d ելոյց

31 km գմորիս

32 m իւրոյ

33 d գորսս

34 km որբ չիբ եւ

35 l գորս

36 d գսուր

37 b դիմին

38 gkm ի վերայ պարսպին

39 km ուր չիբ եւ

40 km զմիմեամբք

41 dw բազմութիւնն

42 bcelr եւ ահ ի վերայ մոցա որբ բնակիչքն էին քա-
ղաքին h չիբ եւ ահ

43 d բնակչացն

44 d յոյք

45 cr եւ թուլացան

46 bcelr ի յետս

47 km չիբ եւ

48 w խուճապեալ d խուճապեալս h խուճապեալս

49 d չիբ որպէս ... ըմբռնեալս

50 kmw ճնճղուկ c ճնճղուկս h ճնճղուկ

51 km ըմբռնեալ bcelrw ըմբռնեալ

52 cr գործին

53 clr առաջի որսորդաց h որսորդովք

54 bcer ոչ ուրեք l ոչ ուրով

55 bcelr տալով

56 km ահագին գուժին

57 a ահագին d ուժգին ահագին l ահագին

58 d հրամայեալ

59 bcelr սիրելոյ

60 bh ամուսնոյն

61 km չիբ կամ

62 bkm գրաւ l գրեալ

63 h յորովայնի

64 bcelr ածել զծնողական (b զծնողական) սնունդ ծնո-
ղաց (c ծնաւողաց r ծնողաց) իւրոց (l իւրոյ) այլ65 w պակուցեալ bcelr պատրասեալ (l պատրաս-
տեալ) եւ պակասեալ

66 ad ծածկեալ h ծածկեալ

րեանց. ոմանք ի վերայ տանեաց եւ¹ ոմանք ի ներքոյ² խողովակաց³. իսկ բազումք գիմեցին ի սուրբ յարկս եկեղեցեաց⁴ եւ⁵ բոռն հարեալ գեղջերաց⁶ սեղանոյն⁷:

24 Եւ⁸ ելանէր գոչիւն⁹ հառաչման¹⁰ նոցա ըստ նմանութեան բազմամբոխ հատից¹¹ մաքեաց առ գառնիս¹² եւ մաւր¹³ առ մանուկն¹⁴ իւր: 25 Եւ¹⁵ գհետ նոցա հնձողք¹⁶ անողորմք, որոց ձեռք իւրեանց¹⁷ հեղուին զվտակս¹⁸ արեաց. եւ¹⁹ ոտք²⁰ իւրեանց²¹ կոխէին զգիակունսն²², եւ աչք²³ իւրեանց²⁴ տեսանէին զգիւթաւալն²⁵ իբրեւ զհեղեղ²⁶ կարկտի: 26 Եւ²⁷ յորժամ հատան ձայնք ողբոց²⁸ եւ²⁹ վայիցն³⁰, եւ ոչ ոք³¹ մնաց ապրեալ եւ ոչ մի, ապա³²

գիտացին եւ³³ նոքա, եթէ³⁴ յագեցան սուրբ նոցա: 27 Եւ³⁵ Ածին եւ զերկոսին³⁶ իշխանսն՝ զմի³⁷ իշխանն պետ³⁸ կողմնակալ թագաւորութեանն Պարսից, եւ զմիւսն⁴⁰ ի⁴¹ բուն բնակչաց⁴² իւրոց, ի տոհմէ⁴³ իշխանութեանն աշխարհին Վրաց՝ զերկոսեան⁴⁴ ունելով: 28 Որք իբրեւ ածան ձերբակալք առաջի թագաւորին՝ հրամայեաց փորել⁴⁵ զաչս նոցա՝ փոխանակ զի կոյր նկարեցին զպատկեր⁴⁷ նորա⁴⁸ ի նախատել⁴⁹ նոցա զնա: 29 Եւ դառն չարչարանաւք հեղձամահ արարեալ զնոսա, ողջոյն⁵⁰ վարեցին⁵¹ զմորթս⁵² նոցա⁵³ յանդամոց նոցա. եւ պրկեալ, հագնեալ⁵⁴, լցեալ զնոսա խոտով՝ կախեցին⁵⁵ ի⁵⁶ վերուստ զպարսպէն:

30 Յայնժամ⁵⁷ արկին զձեռս իւրեանց⁵⁸ յարկեղս գանձուցն⁵⁹ մթերեալս, եւ ծանրաբեռնեալք⁶⁰ ամենայն բազմութիւն⁶¹

1 gkm չիֆ եւ
2 dw ներքս b ներքո k մէջ a վերայ
3 ah հողովակաց
4 bcer եկեղեցոյ եկեղեցոյ
5 km չիֆ եւ
6 adgm գեղջերուէ kw գեղջերուէ h գեղջերուէ
7 a սեղանոյն
8 bcr չիֆ եւ
9 cr գոչումն
10 bcelr հառաչանաց d հնչման
11 d հոտից
12 b գառնիսն
13 km կամ մօր
14 ag մանուկս
15 abcdeghw չիֆ եւ
16 l հնձողք
17 l չիֆ իւրեանց
18 h զվտակ
19 km չիֆ եւ
20 l ոտքն
21 l չիֆ իւրեանց
22 dkm գիակունս
23 l աչքն
24 l չիֆ իւրեանց
25 w գիւթաւալսն km գիւթաւալս cr գիւթաւալն
26 ceklq զհեղեղս b հեղեղատ
27 bcelr իրքեւ փիս եւ յորժամ
28 bcelr ողբոցն
29 clr չիֆ եւ
30 km վայից d վկայիցն
31 km չիֆ ու
32 g ապալ

33 cr չիֆ եւ
34 a եթե bceklm թէ
35 km եւ ածին
36 b գերկոսեան
37 bcelr զմի իշխան
38 km զմի
39 abdeghkmw կողմնակալութեան (d ...ութեանն) փիս կողմնակալ թագաւորութեանն
40 clr միւսն
41 h չիֆ ի
42 km չիֆ իւրոց ... իշխանութեանն
43 h բնակչաց փիս իշխանութեանն աշխարհին
44 w գերկոսեանսն bcel գերկոսեանն
45 a փորեալ
46 d չիֆ զաչս նոցա
47 g զպատկերս
48 km չիֆ նորա
49 bcelr նախատելն իւրեանց
50 adghkmw ողջէն l եւ ողջոյն
51 adgh այլ (a այդ) վարեցին w այլ եւ վարեցին
52 adghkw զմորթ m զմորթն
53 m չիֆ նոցա
54 kw կանգնեալ abcdeghmr հանգնեալ
55 l եւ կախեցին
56 bl չիֆ ի
57 km զձեռս արկին
58 km չիֆ իւրեանց
59 dkmw գանձուց
60 km ծանրաբեռնեալ
61 km բազմութեան h բազմութիւնն

զաւրացն բերէին դնէին¹ առաջի² իւրեանց բռնաւորին³ շեղջս շեղջս եւ⁴ կոյտս կոյտս: 31 Մինչեւ⁵ այնչափ յաճախել⁶ բերել⁷ առաջի նորա, մինչեւ⁸ ձանձրացեալ⁹ հայել¹⁰ տեսանել նմա¹¹ զանհամար¹², զանթիւ¹³ տաղանդ¹⁴ ոսկւոյ¹⁵ եւ արծաթոյ: 32 Իսկ¹⁶ զգարդուց¹⁷ եկեղեցեաց¹⁸, զականակապ, զմարգարտայեռ¹⁹ սպասուցն²⁰ 21²¹ ո՞վ իցէ բաւական առ ի պատմել²²:

33 Արդ՝ իբրեւ արար²³ եւ կատարեաց նա²⁴ 25²⁵ ըստ կամս իւր եւ հրամայեաց 26²⁶ բառնալ անտի²⁷ զաւարն²⁸ ամենայն²⁹, ինքն³⁰ չուեալ անտի³¹ հանդերձ գանձիւքն՝ զառնայ ի տեղի³² իւր. եւ թողեալ զաւրս³³ պատերազմողս³⁴ ի ձեռն³⁵ որդե-

ւոյն³⁶ իւրոյ Շաթայ³⁷ հանդերձ դաստիարակաւք³⁸ արամբք քաջաւք³⁹, երթալ⁴⁰ հրամայէր⁴¹ ի սահմանս Աղուանից⁴²: 34 Եւ պատուիրէր նոցա զայս ինչ. ասէ⁴³, թէ⁴⁴ ելցեն մեծամեծք⁴⁵, առաջնորդք⁴⁶ նոցա⁴⁷ աշխարհին⁴⁸ ընդ առաջ որդւոյ⁴⁹ իմոյ եւ տացեն⁵⁰ 51⁵¹ ի ձեռս զաշխարհն⁵² իւրեանց ինձ ի ծառայութիւն եւ ընդարձակեսցեն զքաղաքս եւ զամրոցս իւրեանց եւ զվաճառս⁵³ առաջի զաւրաց⁵⁴ իմոց, թողացուցէք եւ դուք նոցա կեալ եւ ծառայել ինձ. ապա եթէ⁵⁵ ոչ՝ մի՛ խնայեսցէ ական ձեր ի նոսա յամենայն⁵⁶ հասակ արուրի ի⁵⁷ հնգետասանամենից⁵⁸ 59⁵⁹ ի վեր. եւ⁶⁰ զմատաղատունկս⁶¹ արուացն եւ զազգն⁶² իգականացն⁶³ պահեցէք⁶⁴ ինձ եւ ձեզ ի ծառայութիւն եւ յաղախնութիւն:

1 a դնեին 1 եւ դնէին

2 bkm բռնաւորին իւրեանց

3 l շեղջս (մէկը միայն)

4 d չի՞ք եւ

5 km եւ փիս մինչեւ

6 k յաճախեալ

7 km բերին

8 bcelr որ եւ փիս մինչեւ

9 l ձանձրանալ

10 w ի հայել

11 ahw չի՞ք նմա

12 a զանհամարն թիւ gkmw զանհամար թիւ

13 l եւ զանթիւ

14 w տաղանդից km տաղանդաց l տաղանտ

15 bcr ոսկոյ

16 bcelr այլ եւ փիս իսկ

17 km զգարդս adghw զարդ cr զգարթուց b զարդուց

18 celr եկեղեցեացն b եկեղեցեայցն

19 l եւ զմարգարտայեռ h զմարգարտաեռ d զմարգարտիւ

20 cr ըսպասուցն

21 bcelr առ ի պատմել ո՞վ իցէ բաւական

22 adghkm պատմելոյ

23 adghkmw չի՞ք արար եւ

24 celr չի՞ք նա

25 k զկամս փիս ըստ կամս

26 bcelr անդի (l անտի) բառնալ

27 a անդի

28 adw զօրն փիս զաւարն

29 bcelr չի՞ք ամենայն

30 l եւ ինքն

31 adghkmw չի՞ք անտի

32 ad տեղիս

33 gkm զգօրս

34 l պատերազմողս a պատերոդս

35 kmw ձեռս

36 bcr որդոյն

37 bcdlr շաթայն

38 l արամբ արամբ b արամբ արամբ d արամբ արամբ

39 cr արամբ

40 ag երթեալ

41 d հրամայել

42 k եղուանից

43 a ասե km չի՞ք ասէ

44 gkm եթէ

45 b մեծամեծքն

46 klm եւ առաջնորդք

47 km չի՞ք նոցա

48 bcelr չի՞ք աշխարհին

49 km որդւոյն bc որդոյ

50 bcdelr տայցեն

51 cr ի ձեռն

52 d չի՞ք զաշխարհն

53 d զվաճառ

54 bcelr զօրացոյ

55 a եթե bcelr եթէ

56 d ամենայն

57 km չի՞ք ի

58 cr հնկէտասանամենիցն d հնգետասան ամից km

չի՞ք հնգետասանամենից h հնգետասանամենից

59 d ի վերեւ bcel եւ ի վեր km չի՞ք ի վեր

60 d չի՞ք եւ

61 l տունկսն

62 adghkmw զազգս

63 bcelr իգական

64 bcelr պահիցէք

35 Եւ մեկնեալ ի միմեանց¹ զաւրացն՝
արարին ըստ² բանին ըստ այնմիկ. ապա³
եկին Հասին⁴ (ի տեղին յայնմիկ) ի հրա-
մայեալսն: 36 Յայնժամ առաքէր պատ-
գամս ըստ բանի Հաւրն⁵ իւրոյ առ կուսա-
կալ⁶ իշխանն պարսից, որ էր մարգպան
Աղուանից աշխարհիս⁸, Սեմավչնասպ⁹ ա-
նուն նորա¹⁰, եւ առ¹¹ նոյն կաթողիկոսն¹²
Աղուանից¹³ Վիրոյ¹⁴, զոր վերագոյնն¹⁵ ա-
սացաք: 37 Եւ ոչ առեալ յանձն պարսկին.
«¹⁶Ո՞վ ես, ասէ, եւ ուստի՞ տունդ Աղուա-
նից, զի՞ եղից ես փոխանակ դոցա զանձն
իմ ընդ հրամանաւդ¹⁷ ընդ¹⁸ այգուիկ¹⁹»:
38 Եւ առեալ զաղխն²⁰ իւր ընդ իւր, յափշ-
տակեալ²¹ զբազում²² ինչս²³ յաշխարհէս²⁴
աստի՝ զերծաւ²⁵ գնաց²⁶ անկաւ ի կողմանս
Պարսից: 39 Իսկ հայրապետն Աղուանից
Վիրոյ²⁷, որպէս²⁸ լուաւ, եթէ²⁹ եհաս³⁰

լուծ³¹ ծանրութեան³² ի պարանոց իւր³³
միայն³⁴, վարանէր յանձն իւր, կասկածէր,
երկնչէր³⁵ ի պարսից թագաւորէն, քանզի
վասն նորին իսկ անուան ապստամբու-
թեան³⁶ պանդխտեալ³⁷ էր նա յաւտարու-
թեան յաքսորս³⁸ ի³⁹ բազում ժամանակս
եւ⁴⁰ անսալ⁴¹ պատգամացն⁴² եւ կալ առաջի
թշնամւոյն⁴³ վասն բեկման եւ կորստեան⁴⁴
աշխարհիս կամէր⁴⁵ յանձն առնուլ: 40 Ա-
պա⁴⁶ ըստ խորագիտութեանն⁴⁷ իւրում
գրէր թուղթ⁴⁸ ի⁴⁹ ծածուկ առ թագաւորն
պարսից՝ զսպառնալիս⁵⁰ թշնամւոյն⁵¹, ե-
թէ⁵² ներեսցէ նմա⁵³ թագաւորն, հաճեսցէ⁵⁴
առ⁵⁵ անգամ մի զմիտս թշնամւոյն⁵⁷ իւր
առաջի կալով: 41 Ապա եթէ⁵⁸ ոչ, ի⁶⁰
բաց գնասցէ ի⁶¹ սահմանաց աշխարհացս:

- 1 bcelr ի նմանէն
- 2 bcelr բանին այնմիկ
- 3 g ապայ
- 4 adghkmw չիք ի տեղին յայնմիկ
- 5 bcelr հոր
- 6 b կուսակալս
- 7 bcehl աշխարհին աղուանից
- 8 dw աշխարհին
- 9 adghkmw սեմավչնասա bce սեմավչնասա 1 սեմա-
վչնասա q r սեմավչնու. ուղղում բնմ սեմավչնասա
- 10 k չիք նորա
- 11 adghw չիք առ
- 12 cdklr կաթողիկոսն
- 13 adghkmw չիք աղուանից
- 14 d վիրոյ
- 15 dm վերագոյն
- 16 bcelr ասէ ով ես
- 17 ahw հրամանովդ
- 18 adghw չիք ընդ
- 19 bcehlr այդմիկ
- 20 ah գալսն bcelr գաղխ
- 21 bcelr յափշտակեաց
- 22 kw եւ զբազումս abcdeghlrw զբազումս
- 23 km ինչ abcdeghlrm չիք ինչս. ուղղում բնմ ինչս
- 24 h աշխարհէ adgw ի յաշխարհէ bcelmr յաշխարհէ
- 25 adghw զերծ
- 26 bcelr գնացեալ
- 27 d վիրոյ 1 վիրո
- 28 l իբրեւ
- 29 a եթե clr թէ
- 30 l էհաս

- 31 ah լուր փխ լուծ
- 32 bceklmr ծանրութեանն
- 33 dw իւրեանց
- 34 dw չիք միայն
- 35 l եւ երկնչէր
- 36 dw ամբաստանութեան
- 37 bh պանտխտեալ km պանդխտացեալ
- 38 g յաքսորս
- 39 blw չիք ի
- 40 m չիք եւ
- 41 d չիք անսալ
- 42 l պատգամաց
- 43 abcdehr թշնամւոյն
- 44 l կորստեանն
- 45 bl չիք կամէր
- 46 g ապայ
- 47 dkw խորագիտութեան
- 48 bcelr ի ծածուկ գրէ առ թագաւորն պարսից
- 49 d չիք ի
- 50 d զսպառնալիսն h սպառնալիսն
- 51 abcdehr թշնամւոյն
- 52 km զի եթէ bcelr զի թէ
- 53 gkm չիք նմա
- 54 adghw հաճեսցի
- 55 l առա ամ մի (առ անգամ մի) cer առ այն ամ մի b
առ սակաւ մի
- 56 adghkmw չիք առ
- 57 adh թշնամւոյն c թշնամւոյն
- 58 bceklmr թէ
- 59 adkmr ոչ զի
- 60 adkmw զի
- 61 km աշխարհացս սահմանաց (չիք ի) km յաշխար-
հիս սահմանաց

42 Եւ մինչ դեռ նա ական ունէր պատասխանուոյն¹ ի թագաւորէն եւ² 3 կամէր հրապուրել պահել ինչ զպատգամաւորսն, որք առաքեցանն⁴ 5 առ նա ի թշնամուոյն⁶ կալեալ⁷ զաչս նոցա սակաւ⁸ ինչ⁹ արծաթով¹⁰: 43 Եւ¹¹ տանէր բերէր¹² զնոսա պատճառս կազդուրելով. երբեմն ասէր. «Կոչեցից զգլխաւորս¹³, զառաջնորդս¹⁴ ամենայն գաւառաց աշխարհացս¹⁵, զի միաբանեսցին¹⁶ եւ նոքա ընդ իս ի պատասխանիս¹⁷ հրամանի¹⁸ թագաւորին ձերոյ». եւ¹⁹ երբեմն ասէր. «Ոչ ինչ է պիտոյ յամել²⁰ մնալ²¹ ինձ բազմացն խորհրդակցութեան²², այլ ես ինձէն պատասխանեցից²³ եւ²⁴ յաւրինեցից ըստ պատշաճի թագաւորական²⁵ ընծայիցն ընծայս²⁶ ի պատիւ ողջունի թագաւորին²⁷ ձերոյ»:

- 1 km պատասխանուոյն abcdր պատասխանոյն
2 k չիբ եւ
3 adghw հուպ ունել (d ունիլ) փխ կամէր հրապուրել km հուպ առնել փխ հրապուրել
4 adghkmw առաքեցան
5 adghkmw չիբ առ նա
6 abcdhr բշնամուոյն
7 bcelr կալաւ d կալ
8 ad սակաւիւ g սակաւիւբ h սակաւն
9 adghkmw չիբ ինչ
10 g արծաթովբ
11 km չիբ եւ
12 l եւ բերէր
13 k գլխաւոր l գլխաւորն h գլխաւորս
14 l եւ գառաջնորդս adghkmw առաջնորդս r առաջնորդն
15 km աշխարհիս
16 k միաբանեցան
17 aghkmw պատասխանի
18 bcelr չիբ հրամանի
19 cr չիբ եւ
20 gkm յամնալ
21 l եւ մնալ gkm չիբ մնալ
22 b խորհրդակցութեամբ
23 ah պատասխան dw զպատասխանն gkm պատասխանի
24 adhkwm չիբ եւ
25 km ընծայիւբ եւ ըստ պատուոյ ողջունի adghw ընծայիցն եւ պատիւ ողջունի (a ողջոյնի gh եւ պատիւ)
26 bl ընծայից
27 adghkwm բազաւորին

44 Յայնժամ սկսան²⁸ պատգամաւորքն ստիպել եւ ասեն²⁹. «Զի³⁰ կաս, հի³¹մ յապաղես³⁰, զի ահա եհաս³¹ աւրս³² սահմանեալ³³ սփռելոյ³⁴ ասպատակ ընդ ամենայն երեսս Աղուանից աշխարհիս³⁵, յայտնեսցուք³⁶ 37 ահա քեզ³⁸ զխորհուրդ³⁹ ծածկեալ⁴⁰ իշխանացն մերոց եւ տեառն⁴¹ մերոյ Շաթայ⁴²: 45 Արդ⁴³ եթէ⁴⁴ ոչ կամիցիս⁴⁵ առնել ըստ հրամանի⁴⁶ նորա, աճապարեալ⁴⁷ փախչել⁴⁸ զերծանել⁴⁹, քանզի գտին անձինք մեր մեծարանս եւ տուրս ի ձեռաց⁵⁰ քոց: 46 Եւ⁵¹ երկնչիմք մեք յԱստուծոյ մերոյ⁵², եւ չկարեմք⁵³ նենգել⁵⁴ քեզ⁵⁵ եւ տեսանել, թէ⁵⁶ մխեսցին⁵⁷ ձեռք բազմութեան զաւրաց մերոց⁵⁸ ի քեզ եւ ի մերձակայ⁵⁹ բանակդ⁶⁰ եւ ի ժողովուրդդ⁶¹ քո»:

- 28 d չիբ սկսան
29 d ասէն h ասել
30 c յապաղես d հապաղես h յապաղիս
31 l էհաս
32 km օրն l օր
33 gkm ասպատակ սփռելոյ
34 h սփռել
35 adghkwm չիբ աշխարհիս
36 adghkwm յայտնեսցալ
37 clr չիբ ահա բեզ
38 km գծածկեալ խորհուրդ
39 c չիբ զխորհուրդ
40 cr գծածկեալ
41 a տեռն
42 a շաթա b շաթայն
43 km ապա փխ արդ
44 a եթե
45 aeghw կամնացիս
46 cr հրամանաց
47 adghkwm գերծանել (gw գերծանիլ) փախչել (g փախչիլ) h գերծել փախչել
48 l փախչիլ
49 clr գերծանիլ
50 adghw ձեռոց
51 dw չիբ եւ
52 l մերմէ
53 bcelr ոչ կարեմբ
54 l ներգել
55 adhkwm չիբ բեզ
56 a բե
57 adghw մխեսցին
58 adhkwm ի ձեզ
59 ac մերձակա b եւ մերձակա d եւ մի մերձակայ
60 adh բանակի k բնակս gwm բանակս
61 adgh ժողովուրդի kw ժողովուրդս

47 ¹Մինչ դեռ նոքա զայս խաւսէին, յանկարծակի պատեաց ²մէջ եւ մառախուղ զամենայն երեսս երկրիս ⁴մերոյ ⁵առ հասարակ, զդաշտս եւ զգլուխս լերանց, զբլուրս եւ զխորս ձորոց. եւ ոչ ուրեք ⁶մնաց ⁷եւ ոչ քայլ մի ոտին ⁸յամենայն սահմանս երկրիս ⁹մերոյ ¹⁰, ի շէնս եւ յազարակս, ի տունս եւ յանցս ¹¹ճանապարհաց: 48 Բերան ամենեցուն կարգայր՝ ¹²վա՛յ, վա՛յ. գոչիւն ¹³բարբարոսական ¹⁴ոչ լռէր ¹⁵, եւ չէր, ուր ¹⁶ոչ ¹⁷եւանէր սատակիչ ¹⁸բարբառ չար ¹⁹թշնամեացն: 49 Եւ այն ի միտմ աւուր, ²⁰ի միտմ ժամու: 50 Քանզի բաժանեցին ²¹վիճակաւ ²²յառաջագոյն ²³ըստ գնդից գնդից ²⁴զգաւառս եւ զշէնս, զհեղեղատոս եւ զգետս, զաղբիւրս ²⁵եւ զմաւրս, զլեւրինս ²⁶եւ զդաշտս յամենեսին ²⁷միապէս ըստ ժամադրին սփռեալ ²⁸զասպատակն ²⁹

աշխարհակու: 51 ³⁰Ի ծագաց մինչեւ ի ծագս դողային սահմանքս ³¹մեր:

52 Ապա ³²այնուհետեւ անդ ³³էր տեսանել նմանապէս կատարեալ ³⁴ըստ ³⁵բարբառոյ մարգարէին, եթէ ³⁶«Զոր աւրինակ փախնուցու մարդ յերեսաց առիւծու ³⁷, եւ պատահիցի ³⁸նմա արջ, եւ գերծեալ ի նմանէ՝ անկանիցի ի տուն իւր ³⁹եւ յեցուցեալ զձեռս ⁴⁰իւր ⁴¹յորմն, եւ ⁴²հարկանիցէ ⁴³զնա աւճ»⁴⁴: 53 Այնպէս հասին ի վերայ մեր աւուրքն այնոքիկ, զի յերեսաց ⁴⁵սրոյն, որպէս ⁴⁶յահեղ ⁴⁷առիւծէ ⁴⁸ի մագիլս ⁴⁹գիշաքարչս ⁵⁰բեկանող ⁵¹արջոյ ⁵²53 ի ժանիս սովոյն ⁵⁴մատնէին ⁵⁵: 54 ⁵⁶Եւ անտի լքեալք, յաւալոյծք, սովաբեկք ⁵⁷, ակամայ ⁵⁸դիմեալք ի գերութիւն ⁵⁹, որպէս ի ⁶⁰

- 1 bcelr իբրեւ այս այսպէս եղեւ փխ մինչ դեռ ... խօսէին
- 2 adghw պատեաց զնոսս (1 qunus)
- 3 aghkmw մէջն եւ մառախուղն (ց մառախուղս) dv մէջն եւ խաւարն մառախլապատ
- 4 bcelr երկրի
- 5 քոյոր ձձ. մերում. ուղղում բնմ մերոյ
- 6 acr ուրեք
- 7 km չիք եւ ոչ
- 8 cr յոտին
- 9 k երկրի
- 10 abcdeghkm մերում
- 11 d յայնց 1 յանձս հ ի յանցս
- 12 h վայ վա
- 13 l եւ գոչիւն
- 14 km քարքարոսացն
- 15 d լոնք
- 16 b ուրեք
- 17 adghw որ
- 18 d սրտակէզ փխ սատակիչ
- 19 g ի չար
- 20 bcelr եւ ի միտմ ժամու հ եւ ի միտմ
- 21 adghkmw յառաջագոյն վիճակով
- 22 dghkm վիճակաւ
- 23 ad զգնդից ա գնդից փխ ըստ գնդից եւ ըստ գնտից
- 24 l չիք գնդից
- 25 cr զաղբիւրս
- 26 h զլեւնս
- 27 bcelr յամենեսնան
- 28 adh զսփռեալն ա սփռել
- 29 d զասպատական

- 30 ce ի ծագէն եւր ի ծագէ km եւ ի ծագաց
- 31 adghkw սահմանք
- 32 g ապա
- 33 l անտ
- 34 w կատարիլ dkm կատարել
- 35 k չիք ըստ
- 36 a եթեւ d թէ
- 37 cr առնծու
- 38 adghkmw պատահեցէ ե պատահեցի r պատահիցէ
- 39 l չիք իւր
- 40 l զձեռն
- 41 d չիք իւր
- 42 km չիք եւ
- 43 celr հարկանէ ե հարկանի
- 44 h զնայ զձ
- 45 Մէջն Լճաւ Լ 19
- 46 h երեսաց
- 47 h իբրեւ
- 48 a առնծէ 1 առնծուէ cr առնծուց
- 49 bl մաքիլս g մաքիլ km մագիլ
- 50 adgv գիշաքարչս k գիշաքարչ
- 51 gl բեկանող
- 52 km արջոյն
- 53 m եւ ի ժանիս
- 54 l սրոյն փխ սովոյն
- 55 a մատնէին
- 56 adghkmw ի միասին փխ եւ անտի
- 57 d սովաբեկ
- 58 abcr ակամա
- 59 bcelr գերութիւնն
- 60 chlr չիք ի

չարաթոյն¹ աւձից² ի յաճէ տեսեան³ դառնաշունչ⁴ թշնամւոյն⁵ խածանէին⁶:

55 Ապա⁷ ի ծածկել⁸ զմեզ ծովային աւեացն այնոցիկ, զհետ մտեալ եւ⁹ կաթողիկոսին¹⁰ մերոյ, հանեալ¹¹ զնա ի տեղւոջ¹² ապառաժից¹³ վիմայատակ լերանցն ի¹⁴ գեղջն¹⁵, որ կոչի Կողթագարակ¹⁶. Թողեալ¹⁷ նորա զկահ եւ զկարասի¹⁸ իւր եւ զսպաս գանձուցն՝ հեծեալ¹⁹ ի²⁰ ձի փախստական լինէր առաջի նոցա: 56 Եւ ոչ ոք կարաց ընդ նմա ելանել ի սպասաւորաց իւրոց, բայց մի ոմն յապակեաց²¹ աշխարհիս՝ առնուն նորա Գաբվշնասպ²², այր յաղթանդամ եւ զաւրեղ²³ ի տոհմէ գնդապետութեան²⁴ ազգին իւրոյ. նա միայն ժամանեաց²⁵ ելանել ընդ նմա: 57 Եւ ոչ արգելին զարշաւանա²⁶ թշնամւոյն²⁷ վիմախառն, ձորախիտ²⁸ ապառաժք լերանց Արցախական²⁹ ամուր գաւառացն³⁰. այլ գոր-

ծեցին մեղք³¹ մեր առաջի նոցա զդժուարինսն³² ի³³ դիւրինս եւ³⁴ առանց գայթակղութեան³⁵ էին³⁶ 37 գնացք ընթացից երկվարաց նոցա ի վերայ գլխոց³⁸ լերանց:

58 Հասին գկնի կաթողիկոսին³⁹ թշնամիքն⁴⁰, լարեցին⁴¹ զաղեղունս ի վերայ նորա⁴² յիրս⁴³ դառնութեան: 59 Յայնժամ սքանչելի շնորհք⁴⁴ սուրբ⁴⁵ խաչին, զոր ունէր ընդ իւր, անջրպետեաց⁴⁶ ի մէջ նորա⁴⁷ եւ թշնամեացն. եւ ոչ մխեցաւ⁴⁸ 49 ի նա ձեռն յաւուրն⁵⁰ յայնմիկ: 60 Եւ ի նսեմանալ աւուրն զերծեալքն⁵¹ ուխտիւք⁵² խնդրէին զխաւար գիշերոյն առաւել, քան զլոյս տուրնջեան⁵³: 61 Եւ⁵⁴ ի գիշերին յայնմիկ ընդարձակէր⁵⁵ ճանապարհ⁵⁶ փրկութեան մեծի Հայրապետին եւ ամենայն ապրելոցն: 62 Եւ կրկնեալ⁵⁷ անդէն Հասին պատգամաւորքն⁵⁸ թշնամւոյն⁵⁹,

1 adgh չարութիւն kmw չարութենէ

2 l ođiցն

3 h չիբ տեսեան

4 d դառնալըսենչ

5 abchr բշնամոյն

6 a խածանելին

7 g ապայ

8 d ծնանիլ

9 ahkmw չիբ եւ

10 odklr կաթողիկոսին

11 km հանին 1 եւ հանեալ

12 bcr տեղոջէն 1 տեղւոջէն

13 d ապառաժաց km ապառաժ

14 w չիբ ի

15 a գեաւոջն 1 գեղջէն h գեղջն

16 a կաղթագարակ k կողթ ագարակ g կողթագարակ dv կողսակարգ c գողթագարակ

17 km եւ թողեալ

18 g զկարաս

19 l եւ հեծեալ

20 b չիբ ի

21 ad ապայեկաց g ապեկաց bceir պայազատեկաց

22 bkr գատվշնասպ

23 bcdlr յաջող փիս գորեղ

24 cr գնտապետութեան

25 d ժամանակաց

26 bceir զարշաւանսն

27 abchr բշնամոյն

28 bceir ապառաժքն լերանցն

29 dw արձախական

30 d գաւառաց

31 bl մեղքն

32 c դժուարիս

33 b չիբ ի

34 k չիբ եւ

35 d գայթակղութեան

36 a եին

37 d ընթացք գնացից

38 d գլխոյ

39 odkl կաթողիկոսին

40 bceir չիբ բշնամիքն

41 bceimr եւ լարեցին

42 dw նոցա փիս նորա b չիբ նորա

43 d լեալս փիս յիրս

44 d շնորք

45 bceir սրբոյ

46 d անջատեաց

47 bceir նոցա

48 bceir խառնեցաւ փիս մխեցաւ

49 amw ի նոսա

50 bceir յաւուր klm աւուր

51 d գերծեալն

52 bceir ուխտիւ

53 cr տուրնջեանն adgkmw տուրնջեան

54 ceir որ b որք փիս եւ

55 d ընդարձակեցեր

56 km նանապարհն

57 ceir կրկնելով b երկնելով

58 bl պատգամաւորք

59 adh բշնամոյն bceir ի բշնամոյն (1 բշնամոյն)

թէ՜¹ «Արա՛ զայդ եւ ապրեսցիս դու եւ տուն քո՝² եւ ամենայն մնացորդք՝³ երկրի քոյ՜⁴. ապա՝⁵ եթէ՜⁶ ոչ, հրամայեցաւ յինէն⁷ ունել՝⁸ ածել զքեզ՝⁹ առ իս ակամայ՝¹⁰ կամաւք»։⁶³ Եւ ժողովեալ առ ինքն կաթողիկոսին¹¹ զամենայն գլխաւորս՝¹², զորդիս՝¹³ թագաւորազանց՝¹⁴ մեծաց՝¹⁵ աշխարհիս, զգաւառապետս եւ զգեղապետս՝¹⁶, զերիցունս՝¹⁷ եւ զսարկաւազունս եւ զգլխիս, որ՝¹⁸ ի ժամուն անդ՝¹⁹ հանդիպեցան՝²⁰ յամրոցին Չարաբերդոյ՝²¹. եւ²² ասէ ցնոսա. «Արք՝²³ եղբարք, դուք ինքնին գիտէք զհարուածս մեծամեծս,՝²⁴ զահ եւ զդողումն անյագ եւ անողորմ սրոյն՝²⁵, որ վասն մեղաց մերոց առաքեցաւ մեզ եւ ընկղմեաց յանկարծակի զանձինս մեր։⁶⁴ Եւ ահա եմք ի տարակուսանս, եւ ոչ գիտեմք յո՞ւն²⁶ երթիցուք, կամ՝²⁷ ո՞ւր փախիցուք յերեսաց նոցա՝²⁸։ 65 Եւ արդ՝ եթէ

արասցուք ըստ կամաց նոցա՝²⁹ եւ³⁰ եթէ ոչ, սակայն աւր մահուան մերոյ ի ձեռս նոցա՝³¹ յամենայն՝³² ժամ նկարեալ է առաջի աչաց մերոց. խորհելով վաղվաղակի արարէք ինձ պատասխանի,՝³³ որում եւ ես անսացից տեսեալ՝³⁴ զաւգուտն, քանզի՝³⁵ ստիպէ զիս եկեալ պատգամն. եւ սա զի՝³⁶ ոչ³⁷ ի ռամկաց, այլ նախարար ի՝³⁸ զաւրս՝³⁹ թշնամեացն՝⁴⁰ եւ հաւատարիմ դայեալ՝⁴¹ եւ դաստիարակ թագաւորորդւոյն՝⁴² Շաթայ՝⁴³»։

66 Եւ⁴⁴ իբրեւ զայս խաւսեցաւ, ձայն բարձին միաբան եւ ասեն. «Ընդէ՞ր խաւսի տէր՝⁴⁵ մեր ըստ այդմ բանի այպանել զթշուառացեալ՝⁴⁶ անձինս մեր. իսկ արդ գուցէ՞ ոք ի մէնջ իմաստնագոյն քան զքեզ ճանաչել զիմաստութիւն՝⁴⁷ եւ զխրատ. եւ⁴⁸ կամ համարձակիցի՝⁴⁹ ոք՝⁵⁰ առաջի քո՝⁵¹ քանալ զբերան իւր եւ խաւ-

1 a բւ bcebr եթէ
2 b չիբ եւ ամենայն ... երկրի քո
3 d մնացորդ
4 abdhkmw քո
5 g ապա
6 a եթէ bceklmr եթէ
7 d ածել ունիւ
8 w ունիւ
9 clr չիբ առ իս
10 abr ակամա
11 ckr կաթողիկոսին
12 dw գլխաւոր
13 cdr որդիս
14 dw թագաւորացն
15 km եւ մեծաց
16 acr զգեղապետս bhw զգեղապետս
17 bcebr չիբ եւ զսարկաւազունս
18 gklm որդի
19 l անս
20 bcebr դիպեցան
21 bcebr չարաբերդու
22 m չիբ եւ
23 h արդ
24 blr եւ պահ եւ զողորմումն
25 bcebr սրոյս
26 a յոյ bcebr ուր
27 h կամ
28 km նորա

29 cr նորա
30 a եթէ ոչ
31 b չիբ յամենայն ժամ
32 d ժամանակ արարեալ է
33 km չիբ որում եւ bcehlr որում եւ ես անսացից տեսեալ զօգուտն խորհելով վաղվաղակի արարեմ ինձ պատասխանի adghkmw որում եւ (km չիբ որում եւ) ես անսացից տեսանել զօգուտն խորհրդով (k ձեր խորհրդով) վաղվաղակի արարեմ ինձ պատասխանի (ուղղում եմք այսպէս)
34 bcebr տեսեալ
35 m զի k չիբ քանզի
36 k չիբ զի
37 aceghl յոսմկաց փիս ի ռամկաց d ռամկաց (չիբ ի) b յոսմկամաց
38 r չիբ ի
39 w զօրու
40 d թշնամեաց
41 h դանակ
42 bcr թագաւորորդոյն
43 ah շաթա
44 bklm չիբ եւ
45 d տէրն
46 bcebr անձամբ մերով (l մերով)
47 h իմաստութիւն
48 km չիբ եւ
49 adgmw համարձակեցի kh համարձակեցում
50 k չիբ ոք
51 d քոյ
52 adghkmw չիբ քանալ զբերան իւր եւ

սել¹ զբանս² Հանճարոյ³: 67 Արդ՝ եթէ⁴ երկայնամտեսցէ⁵ մարդասէրն Աստուած, մի՛ յապաղեր⁶ որպէս⁷ Հովիւ քաջ դնել⁸ զանձն քո ի վերայ մեր: 9 վասն որոյ եւ մեք ըստ կարի մերում դիցուք զանձինս ի վերայ քո¹⁰»: 68 Յայնժամ ասէ ցնոսա. «Եթէ միայն Տէր Հանճարցի, ես ոչ զանգիտեմ յերկիւղէ¹¹ նոցա. բայց դուք զայս արարէք, զոր ասեմս¹² ձեզ. 13 իւրաքանչիւր ոք ի ձէնջ ըստ կարի իւրում բերցէ¹⁴ արծաթ եւ¹⁵ ոսկի եւ Հանդերձս. եւ մի՛ ազաՀեսցեն¹⁶ սիրտք¹⁷ ձեր¹⁸ յինչս¹⁹ ձեր²⁰. զի կաւասցուք²¹ ցածուցանել զերեսս նոցա պատարագաւք»:

69 Յայնժամ²² բերեալ²³ յաւժարութեամբ ամենեցուն եղին²⁴ առաջի նորա. ապա²⁵ եհան²⁶ եւ նա բազում ինչս²⁷ ի զանձուց իւրոց, որ ինչ²⁸ պատշաճ էր ի պատիւ ընծայից²⁹ նոցա պարգեւաց³⁰:

- 1 dḡw խօսիլ bcelr իմանալ
- 2 adḡw բանս
- 3 ah հանճարո
- 4 a եթե h չի՞ եթե
- 5 adḡhkmw երկայնամտեսցէ մեզ
- 6 c յապաղէր
- 7 ckr քաջ հովիւ
- 8 l զանձն քո
- 9 m չի՞ վասն որոյ
- 10 bḡg քոյ
- 11 cr յերկեղէ
- 12 adḡhkmw ասեմ
- 13 l ի ձեռք իւրաքանչիւր ոք
- 14 d ոսկի եւ արծաթ
- 15 admw չի՞ եւ
- 16 bl ազահեսցին
- 17 a սիրտք
- 18 km չի՞ ձեր
- 19 bcelr յինչսն g ի յինչս
- 20 b չի՞ ձեր
- 21 d վերակացուի փխ կարացուի
- 22 bcelr չի՞ յայնժամ
- 23 bcelr ամենեցուն յօժարութեամբ
- 24 adḡhkmw չի՞ եղին
- 25 g ապա
- 26 l էհան
- 27 dkm ինչ փխ ինչս
- 28 b էր պատշաճէր
- 29 a ընծայ dḡw ընծայ km ընծայ
- 30 bcelr պարգեւաց

70 Եւ զեկեալն³¹ առ ինքն՝ զդայեակ³² արքայորդւոյն³³ 34 Հարցեալ եւ ստուգեալ ի նմանէ³⁵ զանուանս մեծամեծացն³⁶ 37 իշխանաց եւ զաւրավարաց, նախարարաց եւ պետաց³⁸, ցեղից ցեղից ամենայն զաւրուս իւրեանց³⁹ ըստ առաւելութեան⁴⁰ եւ⁴¹ ըստ խոնարհութեան նոցա, զի գիտացէ ինքն⁴² պատուել կարասեալն⁴³: 71 Եւ այսպէս⁴⁴ բաժանեալ զինչսն ըստ առանց⁴⁵ տոհմից նոցա, եւ գրով նշանակեալ կնքեաց: 72 Եւ Հրամայեաց⁴⁶ կահավարից եւ սայլից բառնալ. եւ ասէ ցորս⁴⁷ անդն⁴⁸ կային. «Իրաւունս Համարիմ⁴⁹ ես, բայց⁵⁰ ի⁵¹ խառնաղանձ⁵² ժողովրդոց, ձեզ ամենեցուն յայտնի անձանց գալ⁵³ ընդ իս ի բանակ այլազգւոյն⁵⁴, զի Հաւատարմագոյն լիցի⁵⁵ յաչս նոցա երթն իմ ձեւաւք⁵⁶ Հանդերձ ի Հնազանդութիւն նոցա»:

73 Իբրեւ լուան զայս, բազումք յաւժարե-

- 31 h եկեալն d գեկեալսն
- 32 adḡm դայեակ h դայեակ
- 33 b արքայորդոյն
- 34 bcelr չի՞ հարցեալ եւ
- 35 d նմանէն
- 36 km մեծամեծաց
- 37 adḡhw եւ իշխանացն եւ նախարարացն եւ զօրավարացն km եւ իշխանաց նախարարաց եւ զօրավարաց (m զօրավարաց)
- 38 l պետից
- 39 k չի՞ իւրեանց
- 40 h առաւելութեանն
- 41 adḡhw չի՞ եւ
- 42 km չի՞ ինքն
- 43 akmw կարասուովն gh կարասովն
- 44 m այնպէս
- 45 adḡkmw անուան
- 46 m բառնալ կահաւորից եւ սայլից
- 47 adḡhkmw գոր
- 48 d անտ l անտն
- 49 cr համարեմ
- 50 gk քաց
- 51 b չի՞ ի
- 52 d խառնաղանջ dḡkm խառնիճաղանջ
- 53 adḡhkmw չի՞ ընդ իս
- 54 d այլազգագոյն c այլագոյն եւ այլազգագոյն h այլազգոյն
- 55 bcelr լիմիցի
- 56 a ձեւ d ձեւով

ցան¹ ելանել² զհետ նորա³, եւ սակաւք
սրտաբեկեալք⁴ 5 յետս կացին: 74 Եւ թոյլ
տուեալ⁶ ոչ զոք բռնադատէր⁷, 8 այլ արհ-
նեաց զնոսա, որք ելին⁹ ընդ նմա, եւ ասէ¹⁰.
«Քաջալերեցարո՛ւք¹¹, որդեակք իմ¹², մի՛
երկնչիք, քանզի առաջնորդ¹³ մեր է Հոգին
Սուրբ¹⁴ ճշմարտութեան եւ գաւազանն
Մովսեսի¹⁵, շնորհք¹⁶ սուրբ¹⁷ խաչին Քրիս-
տոսի¹⁸, առ ի հարկանել զալիս ծաւալեալ¹⁹
ծովուն²⁰ առաջի մեր»: 75 Եւ չուեալ ան-
տի²¹ գնաց յառաջ ելանել: 76 Եւ իբրեւ
անցին ընդ ձորս լերանց եւ թափեցան ի
գեղեցկատես²², վայելուչ, հարթ²³ հաւա-
սար յուռթի²⁴ դաշտն Ուտի գաւառի²⁵, ոչ
կարէին իմանալ նշմարել²⁶ գտեղիսն²⁷, ընդ
որ անցանէին յանթիւ²⁸ բազմութենէ²⁹
զաւրացն³⁰ Շաթայ³¹: 77 Այլ որպէս եր-
բեմն ի մէջ Կարմիր ծովուն, նոյնպէս եւ
սահմանք անթիւ բանակին, մինչեւ հասա-

նել³² նոցա ի դուռն արքայորդւոյն³³,
34 պարիսպ էին ընդ աջմէ եւ ընդ ահեկէ
իւրեանց³⁵: 78 Գտին³⁶ զնա բանակեալ ի
նմին³⁷ գաւառի ըստ հիւսիսոյ³⁸ կողմանէ,
39 մերձ⁴⁰ ի⁴¹ 42 մեծ քաղաքն⁴³ Պարտաւ⁴⁴ ի
մէջ յորդաբուղի⁴⁵ մաւրաջուրցն⁴⁶:

79 Եւ⁴⁷ ի հասանել⁴⁸ նոցա ի դուռն նո-
րա էին մեծամեծք եւ նախարարք առաջի
նորա. անդ⁴⁹ տեսաք զբազմոցս նոցա՝ ի
գուճ⁵⁰ ի վերայ ծնգաց⁵¹ ըստ նմանութեան
փաղանգաց⁵² ծանրաբեռն⁵³ ուղտուց:
80 Իւրաքանչիւր կոնք մի լցեալ մսով
յանսուրբ⁵⁴ անասնոց⁵⁵. ըստ նմին եւ
սկտեղք, յորում թանային յուտելն⁵⁶ իւ-
րեանց յաղաջուր⁵⁷: 81 Եւ զբաժակս եւ
զիմպելիս⁵⁸ արծաթեղէն⁵⁹ քանդակունս⁶⁰
յոսկի համակեալս⁶¹, զոր⁶² բերեալն⁶³ էր⁶⁴

- 1 adhw յօժարեցիմ
- 2 adghkmw չի՛կ ելանել
- 3 bcr նոցա
- 4 km սրտաբեկեալ
- 5 adghkmw չի՛կ յետս կացիմ
- 6 h qnf ոչ
- 7 bl բռնադատել cer բռնադատեալ
- 8 adghkmw չի՛կ այլ ... ընդ նմա
- 9 bcer էիմ փ/ս ելիմ
- 10 adghw ասէր
- 11 w քաջալերացարո՛ւք
- 12 adgkw չի՛կ իմ
- 13 agkw է մեր d էր մեզ m է մեզ
- 14 adgkmw չի՛կ սուրբ
- 15 abh մովսէսի l մօսիսի dgkw մովսիսի
- 16 l եւ շնորհիւ c շնորհիւ d շնորհ
- 17 w սրբոյ
- 18 d չի՛կ քրիստոսի
- 19 d չի՛կ ծաւալեալ
- 20 bcelr ծովուդ d ծովու
- 21 abcg անդի
- 22 a գեղեցկատես
- 23 ah հարկ փ/ս հարթ
- 24 adgh յուտի
- 25 dw գաւառիմ
- 26 l եւ նշմարել
- 27 adghkmw գտեղիմ
- 28 h անթիւ
- 29 adgkm քազմութենէմ
- 30 d գորաց
- 31 a շաթա d շաթոյ

- 32 d հասնել k ի հասանել
- 33 c արքայորդւոյն br արքայորդւոյն
- 34 km պարսպէիմ գնա d պարսպէիմ
- 35 km չի՛կ իւրեանց
- 36 S t' n' t' t' t'
- 36 klm եւ գտիմ
- 37 adghw նորիմ
- 38 acr հիւսիսոյ b հիւսոյ
- 39 h մերձ ի մէջ
- 40 bcelr մօտ փ/ս մերձ
- 41 bc չի՛կ ի
- 42 d քաղաքն մեծ
- 43 b քաղաքիմ
- 44 d մուտ ի մէջ agw մօտ ի մէջ
- 45 d յորդաբուլ
- 46 b մօրջուրցն
- 47 km չի՛կ ի հասանել ... առաջի նորա
- 48 bcelr հասանելիմ
- 49 l անտ
- 50 kmw գունս
- 51 բոլորը ծնկաց, քացի ad-ից
- 52 d փաղազմաց
- 53 d ծանրաբեռն
- 54 բոլոր ձգ. անսուրբ. ուղղում ենք ըստ ch-ի
- 55 l կերակրոց փ/ս անասնոց
- 56 aghw յուտել d յուտելի
- 57 h աղաջուր
- 58 abcd զբմբելիս
- 59 km արծաթեղէնս
- 60 w քանդակունս d քանդակունոյ l անտակունս
- 61 bcelr համբակեալս
- 62 cklmw զորս
- 63 acdeghkmw քերեալ
- 64 km էիմ

յաւարէն Տփղեաց¹. ²Ըստ նմին եւ զըմպոցս³ եղջիւրեղէնս⁴ եւ շորոմածեւս⁵ փայտեղէնս⁶ մեծամեծս, որով զարգանական⁷ լափէին⁸ եւ⁹ նովին պարարտական¹⁰ սառոյց¹¹, անլուալ¹² աղտեղեաւքն¹³ յարթառն¹⁴ յանգգայս¹⁵ ի միոյ միոյ բաժակէ երկու երկու կամ երեք երեք ի նոցանէն¹⁶ զանապակ¹⁷ գինին¹⁸ կամ զկաթն¹⁹ ուղտուց եւ ձիոց անյագ²⁰ յորովայնս²¹ իւրեանց իբրեւ ի²² տիկա ուղտուցիկս չափէին: 82 Ո՛չ աւրինաւոր²³ մատուռակք էին առաջի նոցա, եւ ո՛չ սպասաւորք ի թիկանց կողմանէ: 83 Եւ ո՛չ անգամ²⁴ որդւոյ²⁵ թագաւորին, բայց²⁶ ի²⁷ զինուորաց²⁸, որք²⁹ զգուռն նորա պահէին. շուրջանակի ասպարափակ, նիզակախիտ³⁰ զգուշութեամբ:

84 Եւ իբրեւ մուծին զնոսա³¹ ի ներքս ըստ մի դռնապահսն³² մինչեւ ցերկորդսն, եւ զընծայ³³ ողջունին³⁴, որ³⁵ բարձեալ³⁶ ի վերայ³⁷ բազկաց մերայնոցն³⁸ զկնի կաթողիկոսին³⁹. ապա⁴⁰ ընթացան ընդ⁴¹ առաջ նորա եւ հրամայեցին⁴² ամենեցուն⁴³ փոխել⁴⁴ ոտն ոտն եւ⁴⁵ երկիր պազանել երիցս անգամ, եւ զայլսն⁴⁶ արգելեալ յերկրորդ դրանն, եւ փոխեալ⁴⁷ ⁴⁸ ի նոցանէ զաւժիտսն⁴⁹ ի բազուկս իւրեանց, տարան զկաթողիկոսն⁵⁰ միայն ի ներքսագոյն⁵¹ խորանն⁵², ուր նստէր⁵³ արքայորդին⁵⁴: 85 Եւ ի⁵⁵ յանդիման լինելն⁵⁶ երկիր եպագ⁵⁷ կաթողիկոսն⁵⁸ ի վերայ երեսաց իւրոց. եւ մատուց նմա զպատարագսն⁵⁹. նոյնպէս եւ մեծամեծացն ամենեցուն: 86 Եւ⁶⁰ ընկալեալ ի ձեռաց նորա եւ յոյժ

- 1 agkm տփիսեաց d տփղեայ h տփիսթաց
- 2 ak ընդ նմին
- 3 ag զըմբոց bcdr զըմբոցսն km զըմբոցս l զըմպոցս
- 4 cr եղջիւրեղենս a եղջիւրեղէնս
- 5 w շերեփածեսւ c շորոմածեսւ d շորմածեսւ km զշորոմածեսւ v զորոմածեսւ
- 6 cel փայտեղէն b պայտեղէն r փայտեղեն
- 7 agkmw զարգանակն l զանգանակն d զարեգակն
- 8 d փայլէին փ/ս լափէին
- 9 v չիք եւ
- 10 bcelr պատրաստական
- 11 gkm սաղոյց
- 12 h անլւայ
- 13 a աղտեղիւսն dw աղտեղիւսն bcelr աղտեղովսն gkm աղտիւս h աղտեղիւսն
- 14 alw յախուռն
- 15 a ի միոյ միոյ bcel ի միոյ ի միոյ k ի միոյ փ/ս ի միոյ միոյ
- 16 km մոցանէ
- 17 c զանապագ
- 18 g գինի
- 19 bcelr ուղտուցն եւ ձիոցն
- 20 gkm յանյագ
- 21 km որովայնս g զորովայնս d յորովայն
- 22 l չիք ի
- 23 d մատուռակէին
- 24 bcr անկամ
- 25 b որդոյ
- 26 l քացի
- 27 adghkmw չիք ի
- 28 adgkm զինուորի h w զինուորի
- 29 bl որ
- 30 bcelr նիզակիտ

- 31 d զնա
- 32 km դռնապանս
- 33 a զընծա bkm զընծայս h ընծայ
- 34 bcelr ողջունի մոցա km ողջունին մոցա
- 35 bceklmr չիք որ
- 36 l չիք ի վերայ
- 37 adghkmw չիք վերայ
- 38 c մերոց այն l մերայոցն adghkmw մերոց
- 39 bcelr կաթողիկոսին
- 40 g ապա
- 41 h առաջի մոցա
- 42 cr հրամանեցին
- 43 a ամենեցուն
- 44 d փոխիլ
- 45 d երկրպագել km երկրպագանել abglw երկրպագել
- 46 h զայն
- 47 d փոխիլ a փոխել
- 48 b չիք ի մոցանէ
- 49 a զյաւժիտսն g զյոժիտսն
- 50 cdklr զկաթողիկոսն
- 51 b մեծականցն gkm մերմագոյն d մերմագոյն
- 52 k չիք խորանն էր
- 53 k մատուլ h մատւրն
- 54 cr արքայորդին
- 55 abcdeghcr չիք ի
- 56 gl լինիլն
- 57 a էպագ
- 58 cklr կաթողիկոսն
- 59 w զպարգեսն dh զպատարագն
- 60 bl չիք եւ

բերկրեալ¹ ի տեսանելն² զնա, ³Հանդերձ
բազմութեամբն⁴ երթալ⁵ առ նա նստել⁶,
հրամայեաց նմա⁷ մերձ⁸ առ ինքն⁹ ի խո-
րանի անդ¹¹: 87 Եւ հայեցեալ ընդ երեսս
կաթողիկոսին¹² իբրեւ ժամ մի, ասէ¹³.
«Հայր իմ ես դու, եւ տեսիլ քո իբրեւ զտե-
սիլ Աստուծոյ. եւ զի¹⁴ յամեցեր¹⁴ գալ առ
իս. զի ոչ լինէր այդ շտապ տագնապի ի
զաւրաց իմոց աշխարհիդ¹⁵ քում¹⁶: 88 Եւ
արդ¹⁷ ի գալի քո ելցեն հրամանք¹⁸ յերե-
սաց իմոց առ ամենայն զաւրս զաւրու-
թեան իմոյ¹⁹, զի դարձցին²⁰ անդրէն ի բա-
նակս իւրեանց եւ ոչ եւս ելցեն²¹ ²²ասպա-
տակ սփռել²³ ընդ²⁴ սահմանս երկրի քոյ²⁵.
Եւ բերանոյ քո հնազանդ լիցի²⁶ ամենայն
զաւրութիւն²⁷ իմ. ²⁸եւ ²⁹ուխտ եղից քեզ
երդմամբ³⁰ յարեւն³¹ հաւր³² իմոյ Զերու-

խաքանայ³³, զի զոր ինչ խնդրեսցես յի-
նէն, անվրէպ կատարեցից: 89 Եւ դու պա-
տուէր տալիր ամենայն³⁴ իշխանութեան
քում³⁵, զի դարձցին յիւրաքանչիւր տունս
եւ ի վաստակս իւրեանց եւ ի գործս³⁶ ձե-
ռաց: 90 Եւ ասպատակեցից ես³⁷ ³⁸ընդ աշ-
խարհս, որ³⁹ շուրջ զքեւ, եւ⁴⁰ բերեալ հան-
գուցից զաւարն⁴¹ եւ զկապուտն⁴² ի սահ-
մանս⁴³ քո. եւ փոխանակ միոյ բեկմանն⁴⁴
կրկին հատուցից քեզ⁴⁵ զլիութիւն մար-
դոյ⁴⁶ եւ անասնոյ, զի ստացաւ հայր իմ
զաշխարհս⁴⁷ զայսոսիկ զերեսին⁴⁸ Աղուա-
նից, Լփնաց եւ⁴⁹ Չորայ⁵⁰ իւր սեպհական⁵¹
ժառանգութիւն⁵² յաւիտեանական»: 91 Յա-
րեաւ կաթողիկոսն⁵³ եւ⁵⁴ երկրպագեաց⁵⁵
նմա եւ ասէ. «Ծառայք⁵⁶ քո եւ հաւր քոյ⁵⁷
եմք⁵⁸ ես եւ ամենայն բնակիչք⁵⁹ երկրիս.
Խնայեա՛ այսուհետեւ յանձինս ծառայից
քոց⁶⁰ եւ դարձո՛ւ⁶¹ զսուր քո⁶² ի մէնջ, զի

1 bcelr բերկրեցաւ

2 w տեսանել d տեսլեան

3 bcelr բազմութեամբն հանդերձ

4 d բազմութեան

5 h երթեալ

6 gl նստիլ

7 h չի՞մմա

8 bcelr մօտ

9 h առ իւր

10 a յինմն

11 l անտ

12 odklr կաթողիկոսին

13 l եւ ասէ

14 gkm յամեցար

15 dw յաշխարհի agkm աշխարհի

16 dgw քոյ փ/ս քում ahkm քո

17 bcelr ի քո գալի

18 h երաման

19 ahw իմ

20 d դարձին

21 bcer յաւելից l արեւելից փ/ս ելցեն

22 bcelr սփռել ասպատակ

23 d սփռիլ

24 adgkmw ըստ

25 abcdehklmrw քո

26 adghw լիցին

27 w զօրութիւնի

28 km եւ եւ ուխտեցից փ/ս եւ ուխտ եղից

29 cr ուխտեցից d ընդ քեզ եղից

30 aghkm երդմամբ

31 adghkmw յարեւ

32 b հօրն

33 b խաքանայ c խանայ

34 km յամեցայն

35 dgl քոյ abcehkmr քո ուղղում բնի քում

36 l գործ

37 bcelr չի՞մմա

38 b յաշխարհս (չի՞մմա)

39 klm քո

40 adh չի՞մմա

41 dw զօրն փ/ս զաւարն

42 d կապուտն

43 c սահմանքս

44 w բեկման

45 d չի՞մմա

46 d մարդոյ

47 d զաշխարհ

48 km երեսին

49 h չի՞մմա

50 abr չոյա d չոյա ghkmw չոյա

51 adl սեփական cr սեփական

52 h ժառանգութիւն

53 edkr կաթողիկոսն

54 m չի՞մմա

55 k երկրպագեալ c երկիր պագեաց

56 d ծառայ

57 bdhkm քո փ/ս քոյ

58 l եմ

59 d բնակիչքս

60 b չի՞մմա

61 c դարձոյ

62 adghkmw քո g քոյ

քեզ ծառայեցուք եւ հաւր քուժ, զոր աւ-
րինակ ծառայեցաք Սասանականին»:
92 Եւ զայս ասացեալ՝ զաւրութեամբ
սրբոյն¹ խաչին շիջաւ ցասումն բարկու-
թեան գազանաբարոյ² ազգին³ 4 ամենայն
նախարարացն եւ 5 ամենայն զաւրացն 6 ա-
ռաջի կաթողիկոսին: 93 Եւ⁷ եղեն զգաւ-
նացեալք⁸ իբրեւ զոչխարս եւ իբրեւ զարս⁹
երկիւղածս¹⁰ յԱստուծոյ¹¹ առ սիրելի եղ-
բարս եւ առ համաշուռն քաղաքակիցս եւ
ղրացիս: 94 Եւ կարդային զանուն¹² կա-
թողիկոսին¹³ ըստ անուանն արքայորդ-
ւոյն¹⁴ իւրեանց աստուած Շաթ եւ աս-
տուած կաթողիկոս¹⁵ եւ զանուանս երթե-
լոցն ընդ նմա՝ սիրելի եղբայր¹⁶:

95 Ապա¹⁷ հրամայեցաւ նոցա նստել¹⁸
յուտեկ¹⁹ ընդ ինքեանս²⁰. եւ իջուցին զնո-
սա ի վերայ ծնգաց²¹ ըստ աւրինին²² իւ-
րեանց՝ եղեալ²³ առաջի զամանս լցեալ²⁴ ի
մսոյն²⁵ պղծոյ²⁶. եւ ոչ կամեցան²⁷ ճաշա-

կել, զի²⁸ էին²⁹ աւուրք պահոց³⁰ քառասնե-
րորդացն³¹: 96 Եւ թոյլ տուեալ ըստ կա-
մաց ծառայիցն Աստուծոյ՝ բարձին զմիսն
եւ բերին եղին հացս³² սակաւս³³ անաւս-
րունս³⁴ խարշեալս³⁵ ի տապակի: 97 Եւ
գոհացեալ զԱստուծոյ՝ աւրհնեցին եւ³⁶ բե-
րին կերան³⁷ եւ հաճեցին³⁸ զմիտս նոցա:
98 Եւ յարուցեալ յընթրեաց անտի³⁹ հրա-
մայեաց յուղարկել⁴⁰ զկաթողիկոսն⁴¹ հան-
դերձ իւրայնովքն⁴² 43 մեծաւ պատուով, զի
երթիցէ ի քաղաքն եւ հեշտութեամբ ազ-
ցի⁴⁴ ի տան իւրում: 99 Ապա⁴⁵ յայնմ աւ-
րէ հետէ⁴⁶ էր⁴⁷ ընդ նոսա ի բանակս⁴⁸ նո-
ցա՝ ի չուել նոցա եւ ի նստել⁴⁹: 100 Եւ
իբրեւ հաստատեցան սիրտք նոցա ի նա,
ապա⁵⁰ 51 եւ նա սկսաւ համարձակապէս⁵²
53 առնել զխնդիր իւր եւ ասէ առաջի ար-
քայորդւոյն⁵⁴. «Որովհետեւ ծառայք քո⁵⁵

1 cr սուրբ

2 a գազանաբարոյ

3 km իշխանին փ/ս ազգին

4 km եւ ամենայն նախարարացն եւ զօրացն

5 bcelr չիբ ամենայն զօրացն

6 km չիբ առաջի կաթողիկոսին adgh առաջի կաթո-
ղիկոսին (d կաթուղիկոսին) եւ ամենայն զօրացն
bcelr առաջի կաթուղիկոսին եւ ամենայն իւրայոցն

7 bcelr չիբ եւ

8 a զգաւնեալ կմ զգոնացեալ h զգոնեալբ

9 adgkmw զօրս փ/ս զարս

10 c երկիւղածս r երկեղածս

11 b աստուծոյ

12 l չիբ գանուն

13 cdk կաթուղիկոսին

14 a արքայորդոյն c արքայորդոյն bc որքայորդոյն

15 dk կաթուղիկոս

16 km եղբարս

17 g ապայ

18 dgl նստիլ

19 w եւ ուտել d ուտել

20 a յինքեանս

21 adeghl ծնկաց

22 dklw օրինի

23 l եւ եղեալ

24 gk չիբ լցեալ

25 b մսոցն

26 bcelr պղծոց

27 h կարացին

28 bcelr քանգի

29 a եին

30 cr պահոցն

31 gk քառասնորդացն m քառասնորդաց

32 abcdegirw հաց

33 adgw սակաւ

34 dv անաւիւն փ/ս անօսրունս

35 h խարշեալ

36 km չիբ եւ

37 l կերին

38 adghw հաճեցան

39 bcr անտի

40 a յուղարկեալ bcelr յղարկել

41 dk զկաթուղիկոսն h կաթողիկոսն

42 a իւրայնեւքն bcelr իւրայնովքն gk իւրայնեւքն hmw
իւրայնեւքն

43 adghkwm չիբ մեծաւ պատուով

44 cr ազիցի

45 g ապայ

46 adghkwm չիբ հետէ

47 d չիբ էր

48 km քանակի

49 dl նստիլ

50 g ապայ

51 m ապա սկսաւ նա

52 d համարձակեալ g համարձակիլ adghkm համար-
ձակել

53 adghkwm խնդրել փ/ս առնել զխնդիր իւր

54 cr արքայորդոյն b արքայորդոյն

55 g քոյ

- 1 h չհf զօգուտն
2 g ֆոյ
3 a խորանացեալ
4 եւր անապատեցի հ անպատացի
5 d երկիր agkmw երկիրն
6 h չհf ի ֆէն
7 h չհf ի շէնս
8 cr դարձցեն
9 bcr չհf եւ
10 cr երկեղի
11 bcelr պահեսցեն
12 a եթե
13 abcdegkhmw խոնարհեա
14 c եւ մեծամեծօրդ
15 ach հրամայեա
16 a արձակեալ
17 bcelr զամծինս ամենայն
18 bcelr գերեալ
19 b զաղնկունս
20 klm զորս
21 b ունէին
22 d չհf մի
23 br յորդոց d յորդոյ
24 l սարտուցեալ հ սարգուցեալ
25 dw ընդ փիշ ըստ bcelr չհf ըստ
26 bcelr յերկրէս d ընկերս
27 cr եղուսի d ելիւք

ներքոյ կարասուոյ¹ կամ գրաստու² պատա-
նաց³ զմատաղ մանկունսն⁴ նոցա⁵ քար-
շէին, ածէին⁶ արտաքս⁷, եւ ոչ ոք իշխէր
հարկանել⁸ ընդդէմ նոցա: 107 Եւ ժողո-
վեալ երամ երամ՝ ածէին ի դուռն կաթողի-
կոսին⁹: 108 Իսկ¹⁰ նա, իբրեւ հաւ ի վերայ
ձագուց գլխացեալ, զգեցուցանէր զմերկսն
եւ¹¹ կերակրէր զկարաւտեալսն, եւ առա-
քէր յիւրաքանչիւր¹² տունս: 109 Եւ
շնորհք Աստուծոյ էին ընդ նմա. եւ¹³ յա-
ջողէր¹⁴ յամենայն¹⁵ ճանապարհս եւ ի
խորհուրդս իւր: 110 Եւ մեծացաւ անուն
նորա ի¹⁶ մէջ բազմութեան թշնամեացն¹⁷
մինչեւ յաւրն, յորում¹⁸ այց արար Աս-
տուած ի ձեռաց նոցա¹⁹ ժողովրդեան²⁰ իւ-
րում²¹ ի²² փրկութիւն:

ԳԼՈՒԽ²³ ԺԵ

Վասն սաստկացեալ սովոյն, սրոյն եւ
գերութեանն²⁴ ի միասին

1 Պարտ եւ արժան է մեզ այսուհետեւ²⁵
յիշել²⁶ վասն ժամանակի²⁷ նեղութեան սո-
վոյն, զի²⁸ եկն եհաս²⁹, եռացոյց ի ներքոյ³⁰
ոտից մերոց զմուկն ծախող³¹. եւ եկեր³²
զամենայն բոյսս եւ սպառեաց զամենայն
պտուղ³³ անդաստանաց մերոց: 2 Ապա³⁴ ի
մի վայր գումարեալք³⁵ սոսկալի զաւրա-
վարքն երեքին³⁶ սովն եւ³⁷ սուրն եւ մահն՝
գործակիցք³⁸ նոցա զոյգ ընթացեալք³⁹ ի
միմեանս խուճապէին⁴⁰, եւ⁴¹ յանխնայ⁴²
վիրաւորէին եւ գիւթաւալ⁴³ տարածա-
նէին: 3 Եւ⁴⁴ ոչ արժանի լեալ⁴⁵ հաղորդու-
թեան՝ յետին թոշակի⁴⁶ քաւութեանն⁴⁷, զի
արգելոյր սուրն, եւ⁴⁸ խեղդէր⁴⁹ սովն, եւ
հեղձուցանէր մահն: 4 Ո՛հ դառնութեան

- 1 cr կարասու եւ կարասոյց կարասի
- 2 adgw գրաստուն
- 3 bcer պատատաց 1 պատատած
- 4 bceklmr մանկունս
- 5 adgkmw չի՛մնոցա
- 6 l եւ ածէին
- 7 g յատափս
- 8 lw հարկանիլ
- 9 cdkr կաթողիկոսին
- 10 bcer չի՛մ իսկ 1 եւ փխ իսկ
- 11 m չի՛մ եւ
- 12 h իւրաքանչիւր
- 13 m չի՛մ եւ
- 14 a աջողէր
- 15 c յաստուծոյ փխ յամենայն d զամենայն
- 16 adgw չի՛մ ի
- 17 bcer թշնամոյց 1 թշնամոյցն
- 18 h որում
- 19 w նորա
- 20 dghkm ժողովրդեանն
- 21 dw փրկութեան (չի՛մ ի)
- 22 abcegr չի՛մ ի

- 23 abcehlrw չի՛մ գլուխ
- 24 bd գերութեան
- 25 adghkmw չի՛մ այսուհետեւ
- 26 d յիշելս
- 27 bcelr ժամանակին
- 28 m որ փխ զի
- 29 l էհաս
- 30 c ներքո
- 31 l ծախող a ծաղող
- 32 l էկեր
- 33 dkm պտուղս
- 34 g ապալ
- 35 km գումարեալ 1 ժողովեալ
- 36 bcelr երեքեան d չի՛մ երեքին
- 37 gkm չի՛մ եւ
- 38 abcklr գործակից
- 39 km ընդ միմեանս
- 40 a խուճապին
- 41 km չի՛մ եւ
- 42 dk անխնայ bcr յանխնայ
- 43 bcelr դիթաւալ
- 44 km չի՛մ եւ
- 45 a լիեալ bcer լինել 1 լինիլ
- 46 bhkl թոշակին
- 47 bceklmr քաւութեան
- 48 km չի՛մ եւ
- 49 adghkmw հեղձայր փխ խեղդէր b խեղդէր

ժամանակիս¹ այսորիկ. եւ² եղկելի են աչք
նոցա, որք տեսին զվիհն զայն³ մեծ:
5 Չուառացեալ⁴ զերծեալքն աղերսէին⁵
լերանց, եթէ⁶ անկերուք ի⁷ վերայ մեր. ա-
հաբեկեալք⁸ ի նոցանէն⁹ ի¹⁰ տերեւոյ ե-
ւեթ խարշափելոյ¹² սրտաթափք: 6 Եւ ի
ժամանակի նեղութեան յաւուրս քառաս-
ներորդացն¹³ պահոցն¹⁴ յախուռն, անխտիր
մերձեցեալ¹⁵ ի գէշ¹⁶ մեռելոտեաց¹⁷ անսր-
բոց, այլ եւ զարմատս¹⁸ բանջարոց¹⁹ 20 եւ
21 զկեղեւս ծառոց հանեալք²² եւ զծայրս
ոստոցն²³ ծամէին. եւ ոչ ինչ²⁴ լինէր աւ-
գուտ ուժի²⁵ ինչ յուտելն²⁶: 7 Այլ²⁷ եւ
զչոր խիզ²⁸ խաղողոյ²⁹ ու³⁰ տայր անձանց
թշուառականացն³¹ յաղալ³² եւ յուտել³³:
8 Եւ³⁴ բազմութիւն սովածացն ժողովեալ³⁵

ի մի վայր³⁶ դիմէին ի վերայ այնպի-
սեացն³⁷, ³⁸ որ ունէին. յափշտակէին ի նո-
ցանէ³⁹ եւ⁴⁰ պատուհասակոծ⁴¹ եւս⁴² առ-
նէին⁴³ վասն ընչիցն⁴⁴: 9 Եւ⁴⁵ այնպէս սա-
տակէին⁴⁶ եւ նոքա ընդ չքաւորան: 10 Եւ
միշտ քաղցեալ կային աչք⁴⁷ նոցա⁴⁸ յազա-
հել⁴⁹ ⁵⁰ եւ հանել զընկերին: 11 Եւ⁵¹
լուայ⁵² ի հաւատարիմ մարդոց⁵³, եթէ⁵⁴
տեսաք մեք զոմանս յուտել⁵⁵ զմեռելոցն⁵⁶
անդամս⁵⁷, ⁵⁸ այլ եւ զբազմաժամանակեայ⁵⁹
մորթս⁶⁰ արջառոց եւ⁶¹ զպարկս ծխակերս⁶²
եւ⁶³ զաւղս⁶⁴ կաւչկաց հնացեալս եփէին եւ
ուտէին:

12 Այլ⁶⁵ աւրինակ մերոցն⁶⁶ փորձու-
թեանց⁶⁷ ոչ կարեմք գտանել, բայց միայն
զաւերն⁶⁸ Երուսաղեմի⁶⁹ ի Վեսպիանոսէ⁷⁰

- 1 եւ ժամանակի
- 2 ցկմ չիֆ եւ
- 3 հ չիֆ զայն
- 4 ա չշուառացեալ aghkmw թշուառացեալ
- 5 ա աղերսեին
- 6 bcelr թէ
- 7 կմ չիֆ ի
- 8 ցր ահաբեկեալքն եւ ահաբեկեալ
- 9 կմ չիֆ մոցանէն l մոցանէ
- 10 կ եւ ի տերեւոյ
- 11 հ չիֆ ի
- 12 ցկ խարշափելոյ d խարշատելոյ
- 13 եւ քառասներորդացն ցկմ քառասներորդաց
- 14 lw պահոց
- 15 կմ մերձեցեալք
- 16 d գեշ
- 17 ցր մեռելոտաց
- 18 w յարմատս
- 19 dւ բանջարաց
- 20 agw եւ հանեալք զկեղեւս ծառոց
- 21 d չիֆ զկեղեւս ծառոց
- 22 d հանեալ
- 23 կմ ոստոց
- 24 adghkmw չիֆ ինչ
- 25 bcelr ուժոյ
- 26 abcgw ուտելն կմ ուտելն զայնս
- 27 կմ մասն փիս այլ
- 28 bcelr խիզ w խեշ
- 29 d խաղողաց
- 30 adghkmw չիֆ ու
- 31 d թշուառականաց
- 32 կմ աղալ
- 33 bceklmr ուտել
- 34 կմ առ որս փիս եւ
- 35 l ժողովեալք

- 36 m չիֆ վայր
- 37 abl այնպիսոյն ցw այնպիսոյն
- 38 abdgghklmw չիֆ որ ունէին
- 39 abgh մմանէն մlw մմանէ
- 40 կմ չիֆ եւ
- 41 d պատուհաս
- 42 կմ չիֆ եւս
- 43 կմ չիֆ վասն ընչիցն
- 44 ցլ իւրայոցն ahw իւրայոցն
- 45 bcelr չիֆ եւ
- 46 a սատակեին
- 47 կմ աչքն
- 48 ցկմ չիֆ մոցա
- 49 d յազիլ
- 50 կմ եւ ի հանել adghkmw եւ զընկերին
- 51 կմ չիֆ եւ
- 52 bchr լուս
- 53 d մարդոյ կմ մարդկանէ
- 54 a եթե bcelr թէ
- 55 hkm ուտել
- 56 adgw մեռելոյն
- 57 c անդամսն հ անդամսն
- 58 կմ չիֆ այլ եւ
- 59 abch զբազմաժամանակեալ d բազմաժամանակեայ
- 60 adgh զմորթս
- 61 d չիֆ եւ
- 62 amw ծխակերս
- 63 կմ մասն փիս եւ adgh չիֆ եւ
- 64 d զօդս ց զյօդս
- 65 կմ զայլ
- 66 կմ մերոյ adghw մերոց
- 67 aghw փորձութեանց կմ փորձութեանս
- 68 bcelr զպաշարելն փիս զաւերն հ աւերն
- 69 abcdedghw երուսաղեմի
- 70 a վեսպիանոսէ, mw վեսպասիանոսէ, d վեսպանիոսէ

եւ ի Տիտոսէ: 13 Եւ¹ կոխեցաք² զգիւհունս³ սովամահաց՝ սեւացեալս⁴ եւ ուռուցեալս ընդ երեսս դաշտաց⁵ եւ ճանապարհաց իբրեւ զքարինս հեղեղատի: 14 Եւ⁶ կատարէր⁷ բանն մարգարէական⁸, եթէ⁹ «Թաղումն¹⁰ իշոյ¹¹ Թաղեսցի¹², եւ հաց սգոյ մի՛ բեկցի¹³ ի տան ձերում¹⁴»¹⁵: 15 Եւ ի ժամուն¹⁵ յայնմիկ¹⁶ եւ¹⁷ ի խառնել դաւլաւոյն¹⁹ առաւել էր թիւ²⁰ սատակելոցն, քան զամենայն աւուրս ձմերայնոցն²¹: 16 Եւ մանաւանդ²² որք կարեւոր²³ էին ի լսել եւ²⁴ ի միտ առնուլ, ²⁵որ է այս ինչ. ²⁶մաւտ ի վախճան ²⁷ժամանակին կատարածի սովոյն այլ ²⁸իմն ախտք ²⁹հիւանդութեան տարածեցան³⁰ ընդ սահմանս³¹ աշխարհիս, որ ոչ էր ըստ³² բնութեան³³

այլոց ցաւոց: 17 Այլ³⁴ յանկանեալ³⁵ յախտէ անտի³⁶ անզգայեալք³⁷ իբրեւ աւուրս³⁸ ³⁹ամսոյ միոյ կամ երկուց կարկափեալք⁴⁰ կցրէին⁴¹ զատամունս իւրեանց⁴² եւ⁴³ յեղուն զաչս իւրեանց. եւ⁴⁴ ոչ զնշան անգամ⁴⁵ հիւանդութեանն⁴⁶ իմանային, եւ ջուր իսկ⁴⁷ խնդրել ոչ գիտէին: 18 Եւ⁴⁸ ոմանք իբրեւ մոլեգին⁴⁹ վարսամահարք⁵⁰ ելեալք⁵¹ յանկողնոցն մերկք եւ խայտառակք՝ ընդ որմս⁵² խաւսէին եւ ընդ⁵³ ⁵⁴հողմս⁵⁵ կոծէին. այլք⁵⁶ զհիւանդապաշտս⁵⁷ կռփէին: 19 ⁵⁸Թէպէտ եւ ցաւքն ժանտք⁵⁹ էին⁶⁰, սակայն մահք ոչ գործեցան. զոր անուանեցին ցաւ խելագարութեան⁶¹. այլ⁶² ծիրէին⁶³ ⁶⁴սեւացեալ⁶⁵,

- 1 km չի՞ք եւ
2 bcelr կոխեալք
3 d գղիարունս
4 cr սեւացելոյ
5 adghkmw չի՞ք եւ ցանապարհաց
6 adghkmw չի՞ք եւ
7 d կատարիւր km առ որս կատարէր
8 d մարգարէիմ
9 a եթե
10 cekm գրադումն
11 bkr իշոյ
12 d Թաղեսցաւ
13 adghkmw գտցի փիս բեկցի
14 km մորա փիս ձերում
15 Եւ¹⁵
15 b ժամանակին
16 adgw յայնմ հայն
17 km չի՞ք եւ
18 bcelr ընդ խառնելն դաւար
19 d դաւարունցն
20 d թիւն
21 agh ձմերայնոցն b ձմերայնոցն km ձմերայնոցն
22 km բայց որ կարեւոր է
23 l կարեւորք
24 b չի՞ք եւ
25 km այս է փիս որ է այս ինչ
26 km զի մօտ է l մօտ ի կատարածի սովոյն վախճանի ժամանակին adghkmw մօտ ի վախճան (a վաղման) ժամանակի կատարածի սովոյն (d սովուն)
27 bcer սովոյն ժամանակին
28 a այն փիս այլ
29 km ախտ
30 chkm տարածեցաւ
31 d սահման
32 d ընդ փիս ըստ

- 33 d բնութեամբ
34 km զի փիս այլ
35 dw յանկանեալ l յանկանել c յանկանելն km անկեալն
36 c յանդի r անդի
37 r անզգա լեալք
38 km զաւուրս
39 aw միոյ ամսոյ
40 w կարկափեալք c կարկափեալք կափկափեալք m կափկափեալ
41 a կցրեին gklm կցէին
42 km չի՞ք իւրեանց
43 aghmw չի՞ք եւ
44 km չի՞ք եւ
45 km չի՞ք անգամ
46 dw հիւանդութեանն bcelr չի՞ք հիւանդութեանն
47 adghkmw չի՞ք իսկ
48 km չի՞ք եւ
49 cr ի մոլեգին m գմոլեգին
50 bcelr վարսամահարս d վարսամահարք km վարսամահարս
51 km եղեալք
52 d որմ l որմն
53 bcelr չի՞ք ընդ
54 l գողմակոծէին
55 bcer գողմս
56 l եւ այլք
57 bcelr զհիւանդապաշտս d հիւանդապաշտն
58 km եւ Թէպէտ
59 k ժանտ bkr ժանգք
60 a եթե
61 k խելագարութիւն
62 km չի՞ք այլ
63 a ծիրեին g ծուրեին
64 b սեւացեալ էին հալէին
65 km սեւացեալք

Հալէին մարմինք նոցա եւ¹ լուծանէին
յաւդքն² եւ³ ճողէին⁴ մազք⁵ հերացն եւ
մաւրուացն⁶: 20 Զորս⁷ ողբալ ի⁸ սուգ⁹
10 առի¹¹ 12 աւուրս բազումս ի վերայ ան-
թիւ¹³ խայտամահացն՝ աղաչելով զամենո-
ղորմն¹⁴ Աստուած, զի յանգումն¹⁵ արասցէ
անտանելի Հարուածոցն:

21 Ես Վիրոյ¹⁶, Աղուանից եւ¹⁷ Լփնաց
եւ Զորայ¹⁸ կաթողիկոս¹⁹ թողում ասել
զայլն²⁰ ամենայն զպէսպէս²¹ զազրալիս՝
զմարմնոց²² սեւութիւն²³ եւ²⁴ զկնտու-
թիւն²⁵ գլխոց. զի յայսմ եւս յայտնի լիցի
բան²⁶ մարգարէական²⁷, եթէ²⁸ «Ածից ի
վերայ ամենայն Հասակաց²⁹ քարձ³⁰ եւ³¹ ի
վերայ ամենայն գլխոց կնտութիւն³², եւ
արարից նմա իբրեւ զսուգ սիրելւոյ³³»:

- 1 km չի՞բ եւ
2 l օդն
3 km չի՞բ եւ
4 l նողիւր bcer նողէր
5 abcegr մազ
6 ahkl մուրուացն
7 km զորոց
8 cr չի՞բ ի
9 a սուգ
10 bcelr առ ի բազում աւուրս
11 gkm առիմ
12 km զաւուրս բազումս
13 adghkmw անցից փխ անթիւ
14 cr զամէնողորմն
15 adhlw յանկումն
16 dh վերոյ
17 bcelr չի՞բ եւ
18 cr չորս ab չոյս d չողայոց gkmw չողայ
19 dkr կաթողիկոս
20 km զայլ
21 km պէսպէս
22 adghkmw զմարմնոցն bcelr եւ զմարմնոց
23 bcdeklnrw սեւութիւնս h տեսութիւն
24 celr եւ զգլխոց (r կնտութիւն) կնտութիւնս b զգլ-
խոց գնդութիւնս
25 d զկնտութիւնս mw զկնտութիւնս
26 klm բանն
27 a մարգարեական b մարգէրական d մարգարէին
28 a եթե
29 l հասարակաց
30 ahf փուրց bcdgr փուրձ km գփուրձ
31 bcelr չի՞բ ի վերայ ամենայն
32 km զկնտութիւն
33 bcer սիրելոյ
■ ԸՆԴՈՒՄ Ը 10

22 Ապա³⁴ իբրեւ ետ³⁵ Աստուած կատա-
րել³⁶ զամենայն կամս իւր, յիշեաց³⁷ իբ-
րեւ³⁸ զնոյ³⁹ ի ջուրցն⁴⁰ հեղեղէ ի տապանի
անդ⁴¹: 23 Եւ զթացեալ⁴² ետ նոցա
զխնդրուածս նոցա. առաքեաց⁴³ լիու-
թիւն⁴⁴ յանձինս նոցա. յազեցոյց⁴⁵ զքաղ-
ցեալս եւ⁴⁶ լի արար զկարաւտեալս բարու-
թեամբ, զի⁴⁷ վայելեալք⁴⁸ յաւելցեն⁴⁹ ի
փառատրութիւն⁵⁰ Աստուծոյ:

ԳԼՈՒԽ⁵¹ ԺԶ

Սակս մեծ սքանչելեացն, որ խնդրեցաւ⁵²
վրէժ⁵³ ի թշնամեացն

1 Յերկրորդի ամի Արտաշրի՝ որդւոյ⁵⁴
Կաւատայ, Պարսից արքայի, մինչդեռ⁵⁵ եւ
սա առնէր⁵⁶ զիշխանութիւնն⁵⁷ ըստ⁵⁸ կամս
իւր, իշխանն⁵⁹ Հիւսիսոյ⁶⁰ զաւրանայր
բռնութեամբ յամենայն հրամանս⁶¹ իւր:

- 34 g ապա
35 bcer ետս l էտես
36 bl կատարեալ
37 km յիշեաց զնոսս
38 bcelr որպէս փխ իբրեւ
39 a ն
40 w ջուրց bcelr ջրոցն
41 d չի՞բ անդ
■ ՏԵ՛՞՞՞՞՞՞՞ Ը-Ը
42 l նոցա ետ
43 g եւ առաքեաց
44 dgkmw զլիութիւն
45 l եւ յաղեցոյց
46 adghkmw զկարօտեալս լի արար
47 g զի զոր
48 km վայելեալք զայնս d վայելեցուք
49 adghlw յաւելցին
50 g փառաբանութիւն km փառաբանութիւնս
51 abcehr չի՞բ զլուխ
52 adghkmw խնդրեաց
53 km զվրէժ
54 bcr որդոյ
55 bcekmr եւս փխ եւ սա
56 km առնէր նա w առնէր
57 b իշխանութիւն
58 d ընդ փխ ըստ
59 h իշխան
60 ac հիւսւոյ h հիւսիսոյ r հիւսիսոյ
61 dw հմարս փխ հրամանս

2 Եւ եղ զաճ եւ զերկիւղ¹ ընդ երեսս երկրի. եւ² առաքեաց գործակալս ի վերայ³ ազգի ազգի արուեստագործաց, որք զգիտութիւն ոսկեծնութեան⁴ եւ արծաթահալութեան⁵ եւ երկաթահալութեան⁶ եւ պղնձագործութեան⁷ ունէին⁸: 3 Նա եւ զանցս վաճառաց⁹ եւ զկարթընկէցս¹⁰ ձկնորսութեան մեծամեծ գետոցն Կուրայ¹¹ եւ Երասխայ¹² զամենայն¹³ ճշգիւ¹⁴ պահանջէր, եւ զդիզրաքմայսն¹⁵ ըստ սովորութեան աշխարհագրին¹⁶ պարսից թագաւորութեանն¹⁷: 4 Եւ իբրեւ ստուգեաց¹⁸ զամենայն բարութիւնս երկրիս եւ հաստատեաց ի միտս իւր զոչ¹⁹ ծածկեալն²⁰ ի նմանէն²¹, եղ²² ի մտի իւրում ի ժամանակս ամառնային վարել²³ յաշխարհն²⁴ Հայոց, եւ զնոսս²⁵ եւս սահմանակցաւք²⁶ իւրեանց²⁷ ածել²⁸ ի հնազանդութիւն: 5 Եւ ընտրեալ²⁹ ի զաւրաց իւրոց արս զաւրա-

ւորս իբրեւ երիս հազարս եւ իշխան նոցա³⁰ Չորպան Թարխան³¹ կոչեցեալ³² այր ժպիրհ³³ եւ արիւնարբու: 6 Առաքէր զնա յառաջագոյն³⁴ քան զինքն, զի պատրաստեսցէ³⁶ առաջի նորա աներկիւղ զճանապարհս նորա եւ քննեսցէ վասն հպարտացեալ զաւրավարին պարսից, որ դեռ եւս ունէր զաշխարհն Պաղեստինացւոց³⁷: 7 Եւ ինքն տակաւ³⁸ չուեաց³⁹ զհետ նորա⁴⁰ ըստ կազդուրելոյ⁴¹ աղխի⁴² բազմութեան զաւրուսն իւրոյ:

8 Արդ՝ իբրեւ եհաս⁴³ իշխանն⁴⁴ առաջապահ նորա յաշխարհն Հայոց, լսէր⁴⁵ այնուհետեւ⁴⁶ զգալն ընդդէմ նորա⁴⁸ զաւրավարին Պարսից՝ ընկճեալ⁴⁹ կայր իբրեւ զաւճ⁵⁰ ի ճանապարհին դարանակալ եւ պահէր առաջի նորա զճանապարհն: 9 Ազգ լինէր ապա⁵¹ Շահվարազայն⁵² լուրս⁵³ այս, եթէ⁵⁴ զինչ խորհեցաւ թշնամին եւ⁵⁵ կամ եթէ⁵⁶ ուր ձգեցան աներ-

1 cr գերկիղ a երկիւղ k գերկիւղ իւր

2 km չի՛ք եւ

3 d ազգի տէրութեանս արուեստագործութեանց

4 abckr ոսկեծնութեան

5 bcelr արծաթաբերութեան

6 blw երկաթահալութեան d չի՛ք երկաթահալութեան

7 cr պղնձագործութեան

8 a ունեին

9 clr վաճառուց

10 bce գկարթընկեց 1r գկարթընկէց

11 bcr կուրա

12 b երասխա

13 bcelr եւ զամենայն

14 1 նշտիւ a նժդիւ

15 k զդիտրաքմայսն

16 k աշխարհագրի d աշխարհագիտին

17 dw թագաւորութեան

18 d զստուգեաց h անցս

19 km ոչ ինչ

20 cr ծածկելն km ծածկիլ

21 km նմանէ

22 h եւ

23 km վագել

24 h աշխարհս

25 w գնա

26 bcdektr սահմանակցոֆն

27 km նորա a իւրաւ dցw իւրովի h իւրով

28 d ածեալ

29 bd ընդրեաց

30 km զչորպան թարխանն

31 bghl թար խանն

32 bcelr կոչէին

33 w ժիրի

34 bl յառաջոյ cer առաջի

35 cr չի՛ք քան զինքն

36 cr չի՛ք առաջի նորա

37 bcr պաղեստինացոց

38 b տակաւին cr սակաւ

39 bcelr չուէր

40 bcelr մոցա

41 a կազդիւրելոյ

42 bl յաղխի

43 1 էհաս

44 k նորա առաջապահ

45 km եւ լսէր

46 km չի՛ք այնուհետեւ

47 h զգալն զօրավարին պարսից ընդդէմ նորա

48 bcelr պարսից զօրավարին

49 bcdekmr ընգնեալ

50 րոյորը քացի d-ից օձ

51 1 ապա g ապայ bcel ապա եւ

52 d շահվարազայն m շահրվարազայ w շահր-վարազայն

53 h լուրս

54 a եթե 1 թէ

55 km չի՛ք եւ

56 d կամ փիւ եթէ a եթե clrw թէ

կիւղ¹ առաջապահքն զաւրոն² իւրեանց
ընդդէմ նորա: 10 Յայնժամ եւ նա հրա-
պարակախաւս լինէր ի մէջ իւրոց եւ կար-
ծիս տայր կտրել³ զչառաւիղս⁴ Սասանա-
կանին եւ իւր⁵ զթագաւորելն⁶: 11 Եւ ա-
սէր. «Տեսէ՛ք եւ իմասջի՛ք⁷, տունդ Պար-
սից, զի ոչ ինչ էք առանց իմ, ⁸որ վանեցի⁹
զորդին Հոռմելայ¹⁰ եւ արդ դարձայ¹¹ ընդ-
դէմ արեւելից եւ ¹²հրամայեմ քաջ գաւ-
րաց¹³ իմոց ընդ ոտս երիվարաց կոխել¹⁴
զԳողեստանս¹⁵ ելեալ¹⁶ յերեսաց հիւսի-
սոյ¹⁷: 12 Եւ ¹⁸զիւրդ ոչ փրկեաց զնոսա
զիւցիկն¹⁹ իւրեանց, յոր²⁰ յուսացեալն²¹
էին²², ²³որում եւ ²⁴եղեալն է խաղալիկ ի
ձեռին, եւ գգուէին²⁵ ի գերկս որպէս մա-
նուկ²⁶ ընդոծնի²⁷ իւրեանց: 13 Այլ անկան
պարտեցան²⁸ առաջի ²⁹սակաւաւորացն, ո-

րոց³⁰ եւ ³¹անմարդի³² գտեալ զձեզ՝ հաս-
տատեցան³³ ի սիրտս իւրեանց ժառանգել
զփառս Արեաց աշխարհիս»:

14 Եւ զայս ասացեալ՝ հպարտութեամբ
բարբառէր ³⁴առ մի ոմն քաջարանց զաւ-
րուն իւրոյ, զոր Հոնահն³⁵ կոչէին՝ իշխան
գնդին տաճկաճիաց³⁶. «Արի՛, ասէ՛³⁷, ³⁸անց
³⁹ի մէջ, ընտրեալ⁴⁰ դու քեզ գունդս՝ ⁴¹արս⁴²
արիս իբրեւ տասն հազարս⁴³ եւ ⁴⁴զիմեա՛ ի
վերայ նոցա: 15 Եւ մի՛ ընտրեսցես վասն
նոցա տեղի պատերազմի⁴⁵. եւ ⁴⁶մի՛ ճակա-
տեսցիս⁴⁷ ընդ նոսա. եւ մի՛ ձգեսցես⁴⁸
գսուր քո ի պատենից⁴⁹ իբրեւ ⁵⁰վրէժխն-
դիր ի վերայ թշնամեաց իւրոց⁵¹, զի մի՛
պարծեսցին⁵² յազգս իւրեանց, եթէ⁵³ սրով
իւրեանց⁵⁴ սատակեցին զնոսա. այլ ընդ
ոտս եւ ընդ լանջս երիվարաց քոց կոխես-
ցես զնոսա եւ հոսեսցես զնոսա իբրեւ⁵⁵
զփոշի⁵⁶ առաջի հողմոյ: 16 ⁵⁷Այլ եւ զայս

- 1 cr աներկիղ
- 2 bcelr ի գորէն km ի գորուն
- 3 d կատարել
- 4 ah զշառաւել cr զշառաւեղս gkm զշառաւիղ
- 5 k զիւր
- 6 c թագաւորելն
- 7 gkm ի միտ առէփ փիս իմասջիփ bcelr գիտացէփ
- 8 v երկու օրինակ՝ որ վանեցին գորդիսն հոռմայեց-
ւոց
- 9 adh վանեցին
- 10 a հոռմէղա g հոռմելայ d հոռմայեցւոց
- 11 a դարձա
- 12 cr հրամայեմ կոխել bel հրամայեմ կոխել
- 13 bcelr գորացս
- 14 adgh չիփ կոխել
- 15 a գգողեստանսն d գգողեստանսն gw գգողես-
տանսն h ընդ գողեստանսն
- 16 km ելեալս w իջեալ d լեալ
- 17 ac հիւսւոյ h հիւսիւոյ r հիւսիւոյ
- 18 km զի ոչ փիս զիարդ ոչ
- 19 abcdegիւրw դիացիկն
- 20 chr որ
- 21 d յարուցեալն v երկու օրինակ յարուցեալն փիս
յուսացեալն
- 22 a եին
- 23 adgkmw չիփ որում եւ եղեալն է
- 24 c եղեալն էին
- 25 cr գրգնեմ dehlw գգունեմ a գրգունեմ
- 26 km զմանուկ
- 27 ad ընտոծնի
- 28 bcelr պարտասեցան
- 29 a սակաւ արկացն h սակաւօրկացն bcelr սակաւ
որկացդ km սակաւաւորաց

- 30 km չիփ որոց
- 31 bcelr իբրեւ փիս եւ
- 32 h զանմարդի abcdegիւր զամիարտի
- 33 kmw հաստատեցին
- 34 adghw առաջի միումն փիս առ մի ոմն
- 35 w հոնակն bcelr վասն հոնահն d հոնահն
- 36 dw տանկացեաց km տանկաճիոց abcdegիւր տան-
կաճիեաց ուղղում եմք տանկաճիաց
- 37 bcelr չիփ ասէ
- 38 agkm անցիր h անցիր ընդ մէջ
- 39 ad ի մէնջ g ընդ մէջ
- 40 l եւ ընտրեալ b ընդրեալ
- 41 d արիս արիս
- 42 aghkm չիփ արս
- 43 h հազա
- 44 km չիփ եւ
- 45 a պատերազմի
- 46 km չիփ եւ
- 47 agkw նակատեսցես
- 48 b ձգեսցես
- 49 c պատենից
- 50 c ի վրէժխնդիր
- 51 bcelr չիփ իւրոց
- 52 b պարծեսցի
- 53 bcelr թէ
- 54 k չիփ իւրեանց
- 55 adgkmw որպէս փիս իբրեւ
- 56 adgw փոշի
- 57 bcelr այլ փիս այլ եւ

արացես ընդ նոսա. զի ի¹ սպառել² զառաջինսն³ յառաջեսցես մխել⁴ ի պատերազմ⁵ թագաւորին⁶ եւ ի բանակս նորա եւ քեզէն⁷ միայն վճարեսցես զգործ⁸ պատերազմին⁹ ընդ նմա: 17 Եւ իբրեւ¹⁰ սպառեսցես զամենեսին¹¹ առ հասարակ, կոչեսցես¹² զտեղի պատերազմին Գերեզմանս թշնամեաց: 18 Ահա ասացի քեզ»:

19 Արդ իբրեւ¹³ լուաւ զայս¹⁴ հպարտն ի հպարտէն, պանծացեալ¹⁵ յանձն իւր. եւ լանէր ճոխութեամբ յերեսաց նորա. ¹⁶եւ հանդէս արար¹⁷ զաւրուն ¹⁸նորա եւ¹⁹ եհաս²⁰ ընդդէմ թշնամուոյն²¹: 20 Եւ²² իբրեւ²³ եղեն իրազէկ թշնամիքն, յառաջ քան զգալ²⁴ նոցա դարան գործեալ ի ճանապարհին՝ կէսն²⁵ ընդդէմ նոցա ճակատեալ կային: 21 Եւ բախեալ²⁶ ընդ միմեանս՝ իսկոյն ի²⁷ փախուստ դառնային²⁸ ²⁹առաջի նոցա: 22 Եւ³⁰ յարուցեալք³¹ ³²աստի³³ ան-

տի գոչէին ի վերայ նոցա. եւ շուրջ պատեալ³⁴ որպէս հուր յեղէգն³⁵ զեզերք³⁶ ծովուն Գեղամայ³⁷, ոչ թողին³⁸ ի նոցանէ եւ ոչ մի³⁹. եւ⁴⁰ ոչ ոք էր, որ գուժական լինէր այնչափ արանց: 23 Եւ պարծանք նոցա յետս ընդդէմ դառնային⁴¹, զի ոչ եթէ⁴² իւրով զաւրութեամբ զաւրանայր⁴³ մարդ, այլ տէր տկար առնէ զհակառակորդն⁴⁴:

24 Եւ⁴⁵ իբրեւ⁴⁶ կողոպտեցին զգիւղունսն եւ ժողովեցին զգարդս երիվարացն⁴⁷, զգեղարդունս⁴⁸ եւ⁴⁹ զսուսերս⁵⁰ ոսկիապատս⁵¹ եւ զվահանս եւ զհանդերձս պատուականս՝ Հոռվմայեցւոց⁵² ⁵³ճարտարաց ներկեալ եւ յաւրինեալ⁵⁴, եւ բովանդակ⁵⁵ զամենայն կուտեալս⁵⁶ բաժանեցին յինքեանս. եւ, ըստ սովորութեանն⁵⁷ իւրեանց, զամենայն⁵⁸ գեղեցիկ⁵⁹ երիվարացն⁶⁰ հերձուին զլանջս⁶¹ եւ⁶² զչնչա-

1 adgkw չիփի

2 kn սպառելմ adgw յսպառել

3 d յառաջեսցեն

4 dkml մխիլ

5 adghkms չիփ պատերազմ

6 adgkms Թագաւորն

7 c քեզեն

8 h գործ

9 bcelr պատերազմի

10 h սպառելսն գառնասարակ զամենեսին

11 b զամենեսեան

12 bcelr զամուռ տեղոյն գերեզման փխ գտեղի ... գերեզմանս

13 bl գայս լուաւ

14 c չիփ գայս

15 a պանծացեալ

16 bcelr չիփ եւ հանդէս ... նորա

17 m արարեալ

18 km չիփ նորա եւ

19 km չիփ եւ

20 dl էհաս

21 abcdhr քշնամոյն

22 km չիփ եւ

23 km իրազէկ եղեն

24 bl զգայն

25 km կէսն

26 m բաղխեալի k բաղխեալ

27 l չիփի

28 bcelr շրջէին փխ դառնային

29 km չիփ առաջի նոցա

30 km ապա փխ եւ

31 bcelr յարուցեալմ km յարուցեալ

32 klm անտի եւ անտի d անտի աստի

33 bcgr անդի

34 bcelr չիփ պատեալ

35 b յեղեգն h եղեգն

36 adw գեզերք

37 bcr գեղամա

38 g քողոյն

39 m գմի

40 m չիփ եւ

41 adghkms լինէին փխ դառնային

42 a եթէ bcelr Թէ

43 cr գորամա

44 adghkms զհակառակորդս

45 km չիփ եւ

46 km երիվարաց

47 l եւ զգեղարդունս

48 bcelr չիփ եւ

49 adw սուսերս

50 bcelr ոսկիապատ

51 cr հոռմայեցոց lw հոռմայեցւոց b հոռմայեցոց

52 abcdgler մարտարաներկեալ km մարտարաներկեալս

53 bceklm յօրինեալս

54 a քաւանդակ

55 bl կապտեալս m կուտեալ

56 kw սովորութեան

57 bcelr չիփ զամենայն

58 a գեղեցիկ bl զգեղեցիկ

59 km երիվարաց

60 g լանջս bcelr զականջսն

61 km չիփ եւ

30 Դիմեցին¹ նոքա ի կիրճս ճանապարհաց երկից աշխարհացն² Հայոց, Վրաց եւ Աղուանից: 31 Եւ³ անդ ընկճեալ⁴ վաղվաղակի⁵ հասանէր բաւթն ահագին ի հիւսիսական⁶ 7 աւձտող առիւծէն, որ էր⁸ նա ինքն Ջերու խաքան, առ գիշախանձ կորիւնն իւր՝ Շաթ, թէ հասին ի վերայ իմ հէնք, եւ ոչ յաւելուս տեսանել զերեսս իմ. փոխանակ⁹ զի ոչ կացի ես յակաստանի¹⁰, այլ ձգտեցայ¹¹ յանպատշաճ¹² թագաւորութիւնս¹³, որ ոչն¹⁴ էր ինձ անկ: 32 15 Վասն որոյ յամբարտաւանելն¹⁶ իմում եւ յայսմ¹⁷ բարձրութենէս¹⁸ անկայ: 33 Եւ արդ՝ դու մի՛ յապաղեր¹⁹ զազգդ ամենայն սատակել, որ²⁰ ընդ քեզդ²¹ են, եւ ջանա՛²² ապրել²³ ի ձեռաց դոցա՛²⁴. զի²⁵ յառաջագոյն²⁶ լսել²⁷ դոցա զեղեալքս²⁸, վաղվաղեսցեն²⁹ պատառել զքեզ. այլ ես կորեայ³⁰ եւ անզաւակացայ:

- 1 km արդ դիմեցին
- 2 kmw աշխարհաց
- 3 b չիբ եւ
- 4 dm ընգնեալ bcelr ընդ գնեալ v ընկիցնեալ
- 5 adghkmw չիբ վաղվաղակի
- 6 adh հիւսիսականաց w հիւսիսականաց cr հիւսիսական
- 7 cr օցտող առիւծէն agh տողառ ի ծովէն km տոչորիչ ծովէն d յօձտող առիւծէն
- 8 km է
- 9 km եւ փոխանակ
- 10 g յագաստանի
- 11 ah ձգտեցա cr ձկտեցա
- 12 ah անպատշաճ
- 13 ahkmw թագաւորութիւն
- 14 adghkmw ոչ
- 15 km վասն այն
- 16 dgklm յամբարտաւանիւն
- 17 bcelr յայս
- 18 adghkmw բարձրութենէ cr բարձրութենես
- 19 adghkmw սատակել զազգդ փիս զազգդ ամենայն սատակել
- 20 gl որի
- 21 adghkmw քեզ
- 22 dg ջանայ
- 23 gklm ապրիլ
- 24 dw նոցա
- 25 bceklm զի մի
- 26 kmw ի յառաջագոյն
- 27 w լսելն clr լուեալ
- 28 r գեղեալս
- 29 քացի k-ից բոլորը պատրաստել քեզ
- 30 abchr կորեայ

ԳԼՈՒԽ³¹ ԺԷ

Վասն Միհրական³² տոհմին³³ լինել³⁴ ի Սասանեան³⁵ խոսրովու ցեղէն³⁶ եւ լինել³⁷ նախագահ³⁸ Աղուանից տանս

1 39 ի ստոյգ եւ ի բուն աւրինակս⁴⁰ պատմաբանաց⁴¹ այսպէս ծանեաք, եթէ⁴² Բնդոյ⁴³ եւ Վստամ եղբարք⁴⁴ ազգայինք⁴⁵ պարսից թագաւորին, յարեան ի վերայ Որմզդի⁴⁶ արքայի՝ հաւր խոսրովու, եւ սպանին⁴⁷ զնայ եւ ինքեանք զնացին զհետ քեռորդւոյն իւրեանց խոսրովու՝ որդւոյ⁴⁸ Որմզդի, փախստեայք⁴⁹ եղեալ⁵⁰ ի ձեռաց Վահրամայ⁵¹ Չորինն կոչեցելոյ՝ անկանին ի⁵² Յոյնս առ Մաւրիկ⁵³ թագաւորն Հռոմոց⁵⁴: 2 Եւ նորա փեսայացուցեալ զխոսրով՝ առաքէ⁵⁵ ընդ նմա զաւրս

- 31 abcehlrw չիբ գլուխ
- 32 cdgklmr միհրական
- 33 l տոհմ
- 34 gl լինիլ m լինելոյ
- 35 c սասանեան k սասանեան adghmw սասանական
- 36 ahw ցեղէ
- 37 g լինիլ bcelr լինելոյ
- 38 gkm տանս աղուանից
- 39 g յստոյգ adw յստոյգ փիս ի ստոյգ
- 40 adghkmw չիբ օրինակս
- 41 d պատգամաց փիս պատմաբանաց
- 42 a եթե bcelr թէ
- 43 ad բնդո bcelr վահրամ փիս բնդոյ
- 44 bcelr չիբ եղբարք
- 45 bcel արքային
- 46 cr արքային հօրն
- 47 bcelr գնա հանդերձ ամենայն (bcel չիբ ամենայն) ազգատոհման իւրեանց, ուստի գերծեալ խոսրովու փախստեա (l փախստեայ) անկանի առ մօրիկ թագաւորն (b թագաւոր) եւ կնքեալ նորին որդի. նորին (l եւ նորին) զօրութեամբ գայ անցանէ (l անցանի) ունի զթագաւորութիւնն (b թագաւորութիւն) իւր
- 48 h որդւոյն
- 49 dm փախստեայ k եւ փախստեայ
- 50 km եղեալք
- 51 a վահրամաց hk վահրամայ
- 52 gh չիբ ի
- 53 adh մուրիկ
- 54 d հռոմոց
- 55 h առնէ

բազումս. եւ նա անցանէ գայ, առնու զթագաւորութիւնն¹ իւր:

3 Յետ բազում ամաց² լինի վրէժխնդիր արեան հաւր իւրոյ Որմզդէի. կոտորէ զերկոսեան զքեռիս³ իւր՝ զԲնդոյ⁴ եւ զՎստամ⁵ եւ ի նոյն ազգէ⁶ իբրեւ արս վաթսուն: 4 Ուստի լեալ⁷ փախստական Միհրանայ⁸ ազգակցին⁹ խոսրովու, միաբանէ ընդ իւր զկողմանս¹⁰ աշխարհացն¹¹. եւ առեալ երդս իբրեւ երեսուն հազար՝ անցանէ ի կողմանս¹² Ադուանից, հասանէ¹³ յՈւտի գաւառ՝¹⁴ մերձ ի քաղաքն մեծ¹⁵ Պարտաւ: 5 Կամէր¹⁶ 17 անտի եւս մտանել ի խաղիւս¹⁸ եւ յաւելու ի թշնամիսն: 6 Իսկ արքայի խոսրովու լինին մեղադիր պատուաւորքն¹⁹ իւր, թէ²⁰ ընդէ²¹ ոչ է քեզ²² փոյթ վասն Միհրանայ²³ ազգակցին քո²⁴, որ յերկիւղէ²⁵ քումմէ²⁶ յա-

ւելաւ ի թշնամիս²⁷ քո²⁸ եւ յարուցանէ²⁹ ի վերայ քո խոսրովութիւն: 7 Նա իսկ եւ իսկ առաքէ³⁰ գիր խոնարհութեան զկնի Միհրանայ³¹. «Եղբայր իմ եւ հարազատ, մի՛ լիցի քեզ³² հեռանալ յինէն թշնամութեամբ. եւ³³ եթէ³⁴ ոչ հաճեցար ընդ իս բնակել³⁵, ուր հրովարտակդ³⁶ իմ հասանէ³⁷, երկիրդ այդ քեզ լիցի ի բնակութիւն, որչափ եւ հասանեն³⁸ գնացք ոտից քոց»:

8 Եւ ի գալ հրովարտակին³⁹ պատահի⁴⁰ նմա ի սարոտն⁴¹ 42 գաւառին Գարդմանայ. զոր առեալ ընթերցաւ եւ լի եղեւ ուրախութեամբ: 9 Եւ տեսեալ զբարեւաւորութիւն⁴³ աշխարհին՝ հաճեցաւ ի նմա լինել⁴⁴ բնաբար⁴⁵: 10 Եւ շինեաց⁴⁶ յիւր⁴⁷ անուն քաղաք մի⁴⁸ կոչելով զնա Միհրաւան⁴⁹:

11 Իսկ⁵⁰ ի գալ գարնանային⁵¹ աւուրցն⁵² ելանէ ի վերկոյս Գարդման գաւառի⁵³. գաւով⁵⁴ առ ինքն կոչէ ի գլխաւո-

1 w գրագաւորութիւն

2 bceI եւ լինի վրէժխնդիր արեան հօրն կոտորէ (I եւ կոտորէ) յիւրոց զարմիցն (bI զարմից) իբրեւ արս Կ: աստուստ լեալ փախստական միւրին այն (bI միւրիւնայ) ազգային խոսրովու միաբանէ ընդ իւր զկողմանս

3 m Բնդիս k Բնդիսն

4 d եւ քնդոմ

5 aw վստամ

6 a ազդէ

7 d ելեալ

8 km միհրանն այն w միհրան d միւրի այն gh միհրն այն a միհրնայն

9 kmw ազգային d ազգաւ

10 adghkmw գկողմս

11 b աշխարհաց

12 g կողման km կողմն

13 l հասանի

14 bceI առ մերձ ի

15 d չիբ մեծ

16 km եւ կամէր

17 adghkmw չիբ անտի եւս

18 d խաղիւս

19 bceI պատուաւորք

20 a թե

21 ce ոչ է քեզ r քեզ ոչ է փոյթ

22 d չիբ քեզ

23 d միհրանայ

24 bceI քում

25 cr յերկիւղէ

26 c քումմէ, g քոյ adw քո

27 m թշնամիսն

28 g քոյ

29 dw հասուցանէ փխ յարուցանէ

30 adghkmw առնէ փխ առաքէ

31 bcr միհրանա

32 bceI թշնամութեամբ հեռանալ յինէ (b ի յինէն)

33 b չիբ եւ

34 a եթե bceI թէ

35 cghI բնակիլ

36 l հրովարտակս bce հրովարտաւ d հրովարտա-
փրկդ

37 gl հասանի

38 g հուսանի l հասանին adhw հասանէ

39 c հրովարտափին r հրովարտակս

40 c պատահէ b պատահեցաւ

41 c ստորոտն r ստորոտ

42 bceI դարդմանա (I զարդմանայ) գաւառի

43 a զբարեւաւորութիւն adghkmw զբարեւաւորութիւն
bceI զբարի լաւութիւն

44 dgl լինիլ

45 c քննաբար

46 admw շինեալ

47 h իւր

48 adgw չիբ մի

49 adghkm միհրանա

50 d չիբ իսկ

51 b զարնային

52 d աւուրց

53 kmw գաւառին

54 l եւ դաւով

րացն արս երկոտասանս¹, սրով² բառնայ³ եւ տիրէ աշխարհին: 12 Ապա⁴ յետ բազում ժամանակաց⁵ խաղաղական կենաւք վճարի⁶ յաշխարհէս: 13 Լինի⁷ սորա⁸ որդի Արամայէլ⁹, որ ծնաւ զՎարդ¹⁰. Վարդ ծնաւ¹¹ զՔաջն Վարդան, որ չինեաց զբերդն Գարդմանայ զերիս ամս: 14 Եւ 12 նենգեալ¹³ ի սիրտ իւր զնախնական ազգն¹⁴ Հայկազնեանց¹⁵ Եռանշահիկս¹⁶, զոր¹⁷ վերագոյն¹⁸ գրեցաք¹⁹ ի մատենիս, կոչէ²⁰ որպէս²¹ ի սէր իմն²² ի ճաշ եւ հաց կորստեան գործեալ²³ նոցա՝ տայ ուտել²⁴ ի ճաշի անդ արեամբ իւրեանց: 15 Արար²⁵ գլխատումն²⁶ արանց վաթսնից²⁷, միայն թողոյր ի նոցանէն²⁸ զփեսայացեալն²⁹ իւրում ցեղին³⁰ 31 Զարմիհրն³² Եռանշահիկ:

16 Այսպէս եղեւ նոցայն³³ տիրել Աղուանից³⁴: 17 Նա եւ զվայրասուն³⁵ ազգն Կաւկասու³⁶ հնազանդեցոյց իւր³⁷:

18 Եւ սա մեռանի խաղաղութեամբ: 19 Սորա³⁸ լինի որդի Վարդ. Վարդ³⁹ ծնանի⁴⁰ զՎարազման եւ⁴¹ զՇուշիկ⁴² տիկին եւ զՎարազ Գրիգոր՝ առաջին⁴³ իշխանն Աղուանից, որ էառ⁴⁴ զմկրտութիւն⁴⁵ ի Վիրոյէ⁴⁶ Աղուանից կաթողիկոսէ⁴⁷: 20 Վարազ Գրիգորի⁴⁸ լինին⁴⁹ որդիք չորք⁵⁰ Վարազ Փերոժ, Զուանշիր⁵¹, Յեզուա⁵² Խոսրով, Վարազման⁵³. այս կացցէ⁵⁴ ի պատշաճն⁵⁵:

1 abdegghklmw երկոտասան

2 bcr սրով

3 acr բառնայ k բառնայ զնոսա

4 a ապայ

5 bcelr ժամանակի

6 bcelr վճարի ի կենցաղոյս միւր

7 cr եւ լինի

8 m մորա

9 cer արմայել abl արմայել

10 b վարդն

11 bcelr ծնանի

12 abdegghklmw ի նենգել k ի նենգելն

13 r նենգել

14 km ազգս

15 abhl հայկազնեանց w հայկազնեանց ckm հայկազնեանց

16 km զեռանշահիկս bl յեռանշահիկս

17 l որ

18 ahkm վերագոյնն

19 bl գրեցաւ

20 cr կոչէ ապա

21 adgghkmw չիք ի սեր իմն

22 bcelr չիք ի նաշ

23 bcelr նմա տայր km տայ նոցա

24 g յուտել bcelr չիք ուտել

25 bcelr չիք արար

26 d գլխատումն

27 g վաթսունից

28 aceklmr նոցանէ

29 c զփեսայացեալն b զփեսայացեալն d զփեսայացեալն միմայն

30 bcelr ազգին փիս ցեղին

31 bcel զարմիրեռանշահիկ

32 adh զարմիրին

33 bcehlr նոցա

34 bcelr աշխարհիս աղուանից

35 celr զվայրեմասուն b վայրեմասուն

36 bdegghklmr կովկասու

37 bcelr ի կամս իւր km իմեման փիս իւր

38 bcelr որդին լինի

39 clr եւ վարդ

40 d ծնաւ

41 km չիք եւ

42 adgw շուշիկ bcelr զշուշիկն

43 k զառաջին

44 ahcdehwr առ

45 bcehl զմկրտութիւնն

46 cd վերոյէ

47 cdklr կաթողիկոսէ

48 aw գրիգորոյ d գրիգորայ

49 b լինի

50 b չորս

51 ah ջաւանշէր w ջեւանշէր gkm ջիւանշիր

52 w յիգուտ

53 km եւ վարազման

54 a կացէ

55 km պատշաճն

ԳԼՈՒԽ¹ ԺԸ

Գործք² եւ քաջութիւն³ մեծի⁴ իշխանին
Ջուանշիրի⁵ երկրորդ որդւոյն⁶ Վարազ
Գրիգորի, որ⁷ ի պարսիկս եցոյց արութիւն⁸
քաջութեան⁹

1 Յետ ամաց չորից մահուան մեծին
Խոսրովու, որ Պարսիցն¹⁰ էր արքայ, թա-
գաւորէ որդի նորա Յազկերտ¹¹: 2 Զաւրա-
նայ¹² ազգն Հագարու՝ միաբանեալ¹³ իբ-
րեւ¹⁴ ցեղս տասն¹⁵. խրոխտ եւ ահեղ¹⁶ յոյժ-
վութեամբ յերկրէ հեռաստանէ¹⁷ դիմեալ
զան իբրեւ մրրիկ¹⁸ ընդ անապատ¹⁹, ան-
ցանեն²⁰ ընդ կողմանս Ասորեստանի եւ²¹
ելանեն²² տազնապաւ²³ ի վերայ տէրու-
թեանն²⁴ Պարսից: 3 Յայնժամ, որ միան-
գամայն²⁵ ²⁶ի ձեռս թագաւորութեան²⁷
Պարսից էինն²⁸, զաւրավարք եւ իշխանք,

- 1 abcehlrw չիբ գլուխ
- 2 d գործ
- 3 m քաջութիւն
- 4 abcelr մեծ
- 5 dh ջեւանշիրի w ջեւանշերի gkm ջիւանշիրի c ջի-
ւանշերի a ջեւանշերի
- 6 bcr որդոյն
- 7 abcehlrw գոր
- 8 bcr արիութիւն k զարութիւն
- 9 c քաջութիւն h քաջութեան
- 10 d պարսից
- 11 bcr ազկերտ
- 12 a զորանա
- 13 k միաբանեալ m միաբան
- 14 adghkmw ի փիս իբրեւ
- 15 adghkmw երկուստասն փիս տասն
- 16 cr յահեղ
- 17 d ի հեռաստանէ
- 18 d զմրրիկ
- 19 adghkmw անապատ երկիր (d երկիրս)
- 20 dw անցանէին bcelr անցին
- 21 ah չիբ եւ
- 22 bcelr ելանէ d ելանին
- 23 g չիբ ի վերայ km ընդդէմ
- 24 c թերութեան adghkmw թագաւորին
- 25 bcelr միանգամ d ոչ միանգամ
- 26 bl ընդ ձեռս
- 27 w թագաւորութեան
- 28 bklm էին

²⁹տեարք եւ բնաշխարհիկ³⁰ ազատք³¹
³²կողմանց կողմանց զաւրաժողով լինէին³³
կալ ընդդէմ աւտարազգւոյ³⁴ թշնամւոյն³⁵:
4 Եւ ի³⁶ լինել³⁷ այսորիկ³⁸ Վարազ
Գրիգոր³⁹ իշխանն Աղուանից, ըստ սեպ-
հականն⁴⁰ ⁴¹իւր լինելոյ⁴² յԱրտաշրական⁴³
տոհմէ⁴⁴ տեսեալ զերկրորդ որդին իւր⁴⁵
Ջուանշիր⁴⁶ խրոխտ եւ սիգողաճեմ⁴⁷,
չքնադագեղ⁴⁸ ունելով տիպ⁴⁹: 5 ⁵⁰Դեռ եւս
կամէր⁵¹ ծաղկել⁵² եւ ի ծնաւտսն⁵³ տէգ⁵⁴
մաւրուացն⁵⁵, սիրեցեալ⁵⁶ յաչս հաւր,
պատրաստ ի սպառազինութիւն, քաջա-
սլաց⁵⁷ իբրեւ զարծուր⁵⁸: 6 Վստահ եղեալ
հաւրն յամենայաջողն Ջուանշիր⁵⁹ հաս-
տատէր ի միտս իւր լինել⁶⁰ նմա⁶¹ հնարա-

- 29 bl եւ տեարք
- 30 d բնաշխարհիկ
- 31 d աղբատ փիս ազատք
- 32 bceklmr ի կողմանց կողմանց
- 33 a լինելին
- 34 abchr օտարազգոյ km օտարազգի d օտարազգաց
- 35 abcdhr թշնամոյն
- 36 d չիբ ի
- 37 gl լինիլ
- 38 bcelr այսորիկ
- 39 b գրիգորն g գրիգորի
- 40 abcehlr սեփականն
- 41 d չիբ իւր ... արտաշրական
- 42 bcelr լինելով
- 43 adghkmw արտաշրական
- 44 w տոհմին adghkm տոհմի
- 45 d մորս փիս իւր
- 46 ah ջեւանշիր dw ջեւանշեր gk ջիւանշիր m ջիւան-
շեր bcelr չիբ ջուանշիր
- 47 w սիգանեմ b սիգողաճեմ
- 48 cr չմաց
- 49 r դիպ
- 50 km որոյ դեռ եւս
- 51 km կամէր ինչ adghkmw կամէր եւ
- 52 klm ծաղկիլ
- 53 d ծնոտսն r ծնոտս
- 54 h դէգ
- 55 m մօրուաց k մուրուաց agh մուրուացն
- 56 cr սիրեալ
- 57 adghkmw քաջասնոյց
- 58 m արծուի h զարծվի
- 59 aw ջեւանշեր gkm ջիւանշիր dh ջեւանշեր cr ջուան-
շեր
- 60 dgl լինիլ
- 61 bdg նման

ւոր ի կեանս¹ աշխարհիս հաւասարել² զինքն ի մեծամեծս եւ կալ առաջի թագաւորաց³: 7 Վասն այսորիկ⁴ յորդուց⁵ անտի⁶ փոխանակ իւր պատշաճ համարէր⁷ զնա առաքել ի դուռն⁸ արքունի: 8 Որոյ առեալ զգունդն¹⁰ ի հաւրէն՝ նախքան¹¹ զիշխանն Սիւնեաց եւ¹² զսպարապետն Հայոց յառաջէր¹³ հասանել¹⁴ ի¹⁵ համաշխարհականն յայն¹⁶ բերաւոր ժողովս¹⁷: 9 Զոր տեսեալ զաւրավարին¹⁸ Ռոստոմայ¹⁹ թուեցեալ լինէր²⁰ յաջս նորա իբրեւ զեղբայր²¹ կամ զորդի²². այլեւ ամենեցուն երեւէր ըզձալի:

10 Անդ²³ առնոյր զաւրավարն զյոզնահազարս²⁴ հեծելոց²⁵, գայր հասանէր ի Տիգրեոն²⁶ քաղաք²⁷ առ թագաւորն Յազկերտ եւ յանդիման առնէր զմանուկն Զուանշիր²⁸: 11 Նոյնժամայն²⁹ եղեալ ար-

քային³⁰ զձեռն³¹ ի³² գլուխ նորա գովեաց եւ կոչեաց զնա սպարապետ³³ Աղուանից: 12³⁴ Յետ այսորիկ առնոյր զգաւրսն ամենայն զաւրավարին Պարսից եւ իջանէր³⁵ յերկիրն Ասորեստանեաց: 13 Եւ անցեալ ընդ գետն Դիլաթ³⁶ հՀաս³⁷ ի Վեհկաւատ³⁸ գաւառ. ³⁹ ի բազումս⁴⁰ ⁴¹ պարծեցեալ զաւրս՝ մեծամեծս⁴² խրոխտանայր⁴³ առաթուր⁴⁴ հարկանել զհարաւայինսն ամենայն⁴⁵: 14⁴⁶ Եւ յայնկոյս Մեռեալն ջրոյ բանակեցաւ ընդդէմ⁴⁷ նոցա: 15 Եւ յորժամ ելանէին ասպատակք⁴⁸ ի նոցանէն⁴⁹, ելանէր եւ սպարապետն Աղուանից եւ⁵⁰ զյաջողութիւն⁵¹ ⁵² ցուցանէր արիաբար: 16 Եւ⁵³ յառաջնում նուագին⁵⁴ զոմանս հարկանէր, ⁵⁵ եւս առաւել սրայորդոր⁵⁶ լինէր⁵⁷, ⁵⁸ զի գիտէր, եթէ Տէր ընդ նմա է:

- 1 d կեան
- 2 w հաւասարեալ 1 եւ հաւասարել
- 3 adgh թագաւորացս
- 4 bd այնորիկ
- 5 bcr յորդոց
- 6 abg անդի
- 7 d հրամայէր փիս համարէր
- 8 bcelr առաքել զնա
- 9 h տունն
- 10 gkm արիայի զգունդսն
- 11 d նախ
- 12 d չի՞ր գսպարապետն ... հասանել
- 13 bcelr յառաջանայր
- 14 gl հասանիլ
- 15 d եւ ի
- 16 adghw այն
- 17 m ժողով
- 18 bcelr ռոստոմա զնա թուեցեալ
- 19 a ըռոստոմայ
- 20 adghkw չի՞ր լինէր
- 21 km եղբայր
- 22 km որդի
- 23 clr անտանօր
- 24 ab գլոմահազարս
- 25 l հեծելոցն
- 26 abcegr տիսպոն d տեսպան
- 27 adghkmw չի՞ր քաղաք
- 28 aw ջեւանշիր bcr ջուանշեր dh ջեւանշեր gkm ջիւանշիր
- 29 bckmr եւ նոյն

- 30 bcelr ձեռս ի վերայ գլխոյ
- 31 քոյորք ձեռս. ուղղում ենք ձեռն
- 32 d գլուխն աղուանից նորա
- 33 ahk ասպարապետ
- 34 adghkmw չի՞ր այսորիկ ... ասորեստանեայց
- 35 bcer իջանէր
- 36 adghkmw դիլաթ h տկաթ
- 37 l էհաս
- 38 bcr վեհկաւատ
- 39 km եւ պարծեցեալ (k պարծեալ) ի բազում գօրս իւր
- 40 celr բազումսն b բազումն
- 41 adghw պարծեալ գօր (d գօր)
- 42 d մեծամեծ
- 43 ahkw խրոխտայր
- 44 g առաթուրս h առթուր
- 45 k զամենայն
- 46 d չի՞ր յայնկոյս ... բանակեցաւ
- 47 d եւ ընդդէմ
- 48 abhl տակաստի w փախատի v մի օրինակ կակաւ արի, միւսը՝ տասնհատի cer տակաստի d տասնհատի
- 49 dm նոցանէ
- 50 bcr չի՞ր եւ
- 51 km գլաջողութիւն իւր h գլաջողութեանն
- 52 bcelr արիաբար ցուցանէր
- 53 km չի՞ր եւ
- 54 ah նուագէն
- 55 km եւ առաւելս
- 56 w սրայարդար km սիրայորդոր v մի օրինակ սորայորդոր միւսը՝ սիրայորդոր
- 57 bcelr լինելով d լինիլ
- 58 bcelr զի ծանեալ գտէր, թէ ընդ նմա է

17 Եւ յետ սուղ ինչ աւուրց յամսեանն¹ մեհեկանի², որ աւր³ ծննդեանն⁴ էր Քրիստոսի, երեսուն հազար⁵ հեծելոց եւ տասն հազար հետեակաց⁶ զինեալ⁷ ընդդէմ նոցա ճակատեցան. եւ որդիքն Հազարու եկեալ⁸ ի Կատշանէ՝ բազմութիւն⁹ հեծելոց¹⁰ եւ քսան հազար¹¹ հետեակաց՝ ասպարախիտ¹² շարժամբք յառաջ խաղացեալ¹³ նախաձեռն լինէին¹⁴ հարկանել զզաւրն¹⁵ Պարսից:

18 Իսկ սպարապետն Աղուանից ընդ արս զաւրութեան¹⁶ միջամուխ լեալ¹⁷ զերկուսն¹⁸ ի¹⁹ դիմամարտիցն²⁰ հարեալ ընկենոյր²¹, եւ գայր ելանէր երիս²² վէրս դժնդակս յանձին բերելով եւ զերիվարն ի չորս վայրս²³ խոցեալ²⁴. ուստի մինչեւ²⁵ ցգետն Եփրատ²⁶ հինահալած արարեալ²⁷ արշաւանաւք զհետ ընթանայր թշնամին:
19 Սա եւ մարտուցեալ²⁸ ընդ նոսա՝²⁹ գայր եւ³⁰ զգետովն անցանէր արիւնա-

զանգ³² լեալ՝ զգետոն³³ եւ զէնքն³⁴ շաղախիւր³⁵: 20 Իսկ իբրեւ ետես³⁶ զմեծամեծսն³⁷ եւ³⁸ զզաւրսն³⁹ ամենայն իբրեւ զխոտ հնձեալ⁴⁰, աճապարէր անդէն⁴¹ ի դուռն արքունի: 21 Եւ⁴² իբրեւ պատմեցաւ⁴³ արքայի արութեան նորա գործք եւ կարեւիւր⁴⁴ խոցոտմունք⁴⁵, նոյնժամայն հրամայէր⁴⁶ տալ նմա⁴⁷ ասպարանս, եւ արքունի բժշկաց կալ⁴⁸ առ նմա. նա եւ յաշխարհէն բազում ընդունելութիւն:

22 Ապա⁴⁹ գտեալ զառողջութիւն՝ մտանէ առ արքայ⁵⁰,⁵¹ եւ արքայ զնէ⁵² զձեռն⁵³ ի գլուխ նորա եւ⁵⁴ բանս բարեաց ի լուր ամենեցուն զնմանէն⁵⁵ խաւսէր⁵⁶: 23 Եւ⁵⁷ ըստ զաւրավարաց⁵⁸ կարգի⁵⁹ տայր նմա նշանակա եւ փողս ազդեցութեան՝⁶⁰ երկուս⁶¹ նիզակս ոսկիս⁶² եւ երկուս⁶³ վահանս

- 1 d յամենեսեան
- 2 gkm մեհեկի h մեհեկեան
- 3 l օրն
- 4 km ծննդեան
- 5 kmw հազարք, հազարք
- 6 b հետեակօքաց
- 7 adghkmw չիք զինեալ
- 8 km եկեալք
- 9 bceklmr բազմութիւնք
- 10 a ի հեծելոց
- 11 km հազարք
- 12 bcelr ասպարախիտ շարժամբք
- 13 km խաղացեալք
- 14 a լինին
- 15 bcelr զզօրսն g զօրն km զզօրս
- 16 cr չիք զօրութեան
- 17 bcelr եղեալ
- 18 bcelr զերկուս
- 19 bl չիք ի
- 20 bl յընդդիմամարտիցն cer ընդդիմամարտիցն dk դիմամարտից
- 21 a ընդենոյր
- 22 bcelr դժնդակ վէրս
- 23 adgw վայր
- 24 d խոցեալ
- 25 agh մինչ
- 26 adghkmw չիք եփրատ
- 27 adghkmw չիք արարեալ
- 28 bceglmr եւ սա
- 29 dw չիք ընդ նոսա
- 30 bcelr զգետով (c զգետնով) գայր անցանէր

- 31 h ընդ գետովն
- 32 abcdeghlr արեւագանգ km արեւագանգ (m արիւնագանգ)
- 33 a սզգետոն bcelr զգետոն km զգետոն gm զզգետոն
- 34 km զգէնս d զէնքն gm զգէնքն h զինքն
- 35 km շաղախիւր
- 36 l էտես
- 37 km զմեծամեծս
- 38 w չիք եւ
- 39 km զզօրս
- 40 km հնձեալս
- 41 cr անտէն k անդէն l չիք անդէն
- 42 km չիք եւ
- 43 dk պատմեցան
- 44 bcdl կարեւիւր h կարեւիւր
- 45 bcelr խոցոտմունքն
- 46 acr հրամայէր
- 47 a նմայ
- 48 g առ նա
- 49 g ասպայ
- 50 g արքայն
- 51 d չիք եւ արքայ g եւ արքայն km եւ նա bcr եւ արքա
- 52 bkm դնէր
- 53 a զձեռնն bcelr ձեռն
- 54 km չիք եւ
- 55 bceklr զմանէ
- 56 cr ասէր
- 57 km չիք եւ
- 58 blr զօրավարացն
- 59 w կարգին bcelr կարգիլ
- 60 b նիզակս երկուս
- 61 adgmw երկուս
- 62 clr ոսկի
- 63 brw երկուս

ոսկեքանդակս¹, զոր² միշտ առաջի³ չըլե-
ցուցանէին⁴ եւ նախամեծար քան զամենե-
սեան⁵ առնէին⁶. Ընդ մէջ ածեալ գաւտի ոս-
կի⁷ ընդելուզեալ մարգարտով, եւ սուսեր
ոսկեստրեայն⁸, ապարանջանս⁹ բազկացն եւ
պսակ ցանկալի ի գլուխ նորա. ետուն¹⁰
նմա¹¹ զանկապանս¹² մարգարտով¹³ եւ գու-
մարտակ նոյնգունակ¹⁴ չուրջ զապարանո-
ցաւն: 24 Ագուցին նմա արջնաթոյր¹⁵
ստորս¹⁶ չորիւք դրաւչակաւք, եւ դրաստս¹⁷
սնդուսս¹⁸, մետաքսառէջս¹⁹ ոսկեթեզան²⁰
փարուազով²¹: 25 Եւ հրամայեցին նմա
գիւղաստանեայս²² բնաբար ծառայութեան
եւ գետս²³ ձկանց²⁴: 26 Անդ²⁵ էր²⁶ տեսա-
նել ըստ գրեցելու մն ընդ²⁷ վաստակոց բա-

1 bcr ոսկեփանդակս

2 k գորս k չիբ գոր

3 km առաջի նորա

4 a շրջեցուցանեին

5 k զամենսին

6 km առնէր գնա a առնեին

7 cr չիբ ոսկի

8 a ոսկէստրեայն w ոսկեսարայն cer ոսկրեստեան b ոսկրեստրեան d ոսկեսատարայն g ոսկէստրեայն lh ոսկեստրեան k ոսկէստրեայս

9 km եւ ապարանջանս cr ապարանջանս

10 w ոսկէստրեան ետուն d ոսկեսատարեան ետուն

11 km նմա եւս

12 akm զանգապանս bcelr եւ զանգապանս d զակա-
նակապս

13 a մարտարտով

14 b նունգունակ

15 w արջմաթար agh արջմաթորս d աջմաթարս bcelr
արջմաթոր

16 aghkm մորս d տորս

17 aghkm դրաստս w գրաստս d գրաստս

18 abhl սնդս w սնդոյ d սնդո e սնդուս c սնդուս r
սնդուս19 a մետակսառէջս bcegr մետաքսառէջս h մետակս-
առէջս20 abdegltw եւ ոսկեթեզան abcegr ոսկեթեզան h ոսկե-
թեզան

21 bcelr փարուազաւ

22 ac գիւղաստանեայս r գեղաստեայս b գեղաստայս l
գիւղաստեայս

23 clr գետ

24 bcelr ձկնորսաց

25 l անտ

26 bcelr ըստ գրեցելումն տեսանել

27 gkm չիբ ընդ adhw անդ

րեաց պտուղ փառաւոր: 27 Որոյ առեալ
զայսքան թագաւորական մեծութիւնս²⁸
²⁹յառաջադէմ եւս³⁰ լինէր:

28 Քանզի իմայ³¹ եւ Ահմատան³² եր-
կու զաւրավարք սաստիկ վրդովմամբ զմի-
մեանս բախէին³³ ի կռիւ: 29 Հարեալ³⁴ սո-
րա զայր մի յանդիման ամենեցուն թա-
ւալելոր³⁵ խաղաղացուցանէր³⁶: 30 Եւ
ինքն որպէս զիմաստուն³⁷ ոք³⁸ զնոսա ի
խաղաղութիւն վարեաց³⁹. ուստի եւ զաւ-
րավարն խոռագատ⁴⁰ բազմամեծար յար-
գանաւք ընդ⁴¹ իւր առեալ⁴² ածէր: 31 Իսկ
⁴³յուլթերորդ⁴⁴ ամին⁴⁵ Յազկերտի⁴⁶ եւ միւս
անգամ թշնամին եւ պաշարեաց զարքայ ի
Տիգրոն⁴⁷ քաղաքի զամիսս⁴⁸ վեց:
32 Յայնժամ զաւրավարն խոռագատ⁴⁹ եւ
սպարապետն⁵⁰ Աղուանից⁵¹ դէմ եղեալ
չարժէին զաւրաւքն⁵² հանդերձ: 33 Անդ⁵³
ակն ի վեր եղեալ արին Ջուանշիր⁵⁴ ե-
րիւք⁵⁵ հազարաւք նախընթաց լինէր ի վե-

28 celr գահմունս b գահմուն փիւ մեծութիւնս

29 km եւ եւս յառաջադէմ

30 agh չիբ եւս

31 km ի մարս փիւ իմայ ag իմա w ի մայ

32 agkmw յահմատան d յամատան

33 w բաղիւիւն d բախդիւն

34 km եւ հարեալ

35 bcelr թաւազորս h թաւազորս

36 cdehklmrw խաղաղացանէր

37 km իմաստուն

38 gkm չիբ ոք

39 km վարէր

40 bcr խոռագատ

41 km գնա ընդ

42 adghbmrw չիբ առեալ

43 adg յուլթամոջն v չորեքին օրինակ յուրն ամսոյ

44 b ուրեքորորդ km յուր l յուրեքորորդ h յուրեքմիջոյն

45 km ամսոյն փիւ ամին h չիբ ամին

46 a յզկերտի g ազկերտի

47 abcehklmr տիսպոն d տեսպոն g տիսպոն

48 adghlrmw ամիսս

49 b խոռագատ d խոռվագատ

50 aghk ասպարապետն

51 gkm դիմեալ փիւ դէմ եղեալ

52 k զօրօք

53 l անտ

54 aw ջեւանշիր dh ջեւանշիր gkm չիվանշիր

55 c երեք

զորդուովն¹ իւրով՝ զգոյն երեսաց² ալեծա-
ղիկ³ զարդարեալ⁴:

ԳԼՈՒԽ⁵ ԺԹ

Սպարապետութիւն⁶ Զուանչիւրի⁷
Աղուանից եւ գրթահարելն⁸ զպարսկիս⁹, եւ
մահն Յազկերտի¹⁰ եւ անձնատուր¹¹
լինելն¹² 13 Յունաց կայսերն¹⁴

1 Եկեալ մեծապանծ անուամբ¹⁵ ամենա-
պայծառն¹⁶ Զուանչիւրի¹⁷ ի Պարսկաստա-
նացն¹⁸ մարտից¹⁹ հանդիսացուցանէ²⁰ ընդ
ինքն²¹ զբովանդակ²² տունն²³ Աղուանից
ըստ թագաւորական հրամանին²⁴: 2 Եւ ա-
ռեալ զգունդն²⁵ իւր հանդերձ հարբն՝ ի
վերկոյս Պերոզապատ քաղաքին ելանէր²⁶:

- 1 bcr գորդովն
- 2 gkm երեսացն
- 3 abcd ալեծաղիկ
- 4 bcefr դադարէր k զարդարել
- 5 abcehlrw չիբ գլուխ
- 6 bl սպարապետութիւնն
- 7 a ջեւանշերի dw ջեւանշերի k ջուանշերի h ջեւան-
շերի
- 8 adh գրդահարեալն g գրդահարելն km գրթահարել
նորա w յաղթահարելն c գրահարելն
- 9 c պարսիկս
- 10 g ազկերտի
- 11 c յանձնատուր d յանձն առնուլ g յանձնապուրծ l
անձնատուրն
- 12 g լինիլն l լինիլ
- 13 km կայսեր յունաց
- 14 lw կայսեր
- 15 w անուամբն
- 16 dgkm ամենապայծառ
- 17 aw ջեւանշեր dh ջեւանշեր gkm արին ջուանշեր (k
ջուանշիր)
- 18 w պարսկաստանեացն km պարսկաստանի deg
պարսկաստանեաց
- 19 bcefr մարտիցն
- 20 bcefr հանդիսաւորէր gkm հանդիսացուցանէր
- 21 gkm ինքնան
- 22 a գրաւանդակ
- 23 bcefr գտունն
- 24 bcefr հրամանի
- 25 km գգունդս
- 26 bcefr ելանէ

3 Եւ²⁷ քաջքն²⁸ Պարսից շարժեալ գային²⁹
ի վերայ³⁰ աշխարհիս սակս ապստամբ-
մանն³¹ Զուանչիւրի³²: 4 Եւ մինչդեռ
առաջը³³ թշնամեացն զառ ստորին³⁴ կոյս
նորին գաւառի ճեպով³⁵ ելանէին³⁶ ան-
դէն³⁷ վաղագոյն ճեպով³⁸ ի վերայ գի-
նեալ³⁹ ինքնաձեռն լինէր⁴⁰ հարկանել⁴¹
անդ⁴² զգիւղմնագգի^{43*} ոմն հեղինակ⁴⁴
գաւրուն: 5 Առ⁴⁵ որ⁴⁶ սրահար⁴⁷ ճարակ-
մամբ ինքն եւ զաւրբն⁴⁸ իւր անկումն
բազմաց առնէին. այլ եւ⁴⁹ ձերբակալս⁵⁰ ի
նոցանէ եւ ձիս, եւ ջորիս, եւ կապուտս⁵¹
յորով առեալ դառնային⁵²: 6 Եւ ոչ դադա-
րէին⁵³ հետամուտ լինել⁵⁴ գունդն⁵⁵ Պար-
սից: 7 Լինէր միւս անգամ ի լեռնավայրի

- 27 km իսկ փխ եւ
- 28 d քաջն
- 29 d գնային
- 30 br վերա
- 31 m ապստամբութեանն k ապստամբութեան
- 32 dw ջեւանշերի gkm ջիւանշերի a ջեւանշերի h
ջեւանշերի
- 33 d առաջի gl գառաջ
- 34 bcefr ստորեւ d ստորինս
- 35 a նէպով
- 36 a ելանելին
- 37 l անտէն
- 38 k չիբ ի վերայ
- 39 a գիւղէր d շինեալ
- 40 km չիբ լինէր
- 41 km հարկանէր
- 42 l անտ
- 43 w գգիւմնագգի v l օրինակ գեղմնագգի մյուսը՝ գե-
ղանագգի c գգիւղմնագգի եւր եւ գգիւղմնագգի k
գիւղմնագգի ah գիւղմնագգի
- * Ենթադրուի է, որ պէտք է լինի Դիւմնագգի: Ըստ
Ադոնցի՝ Դիւմնի լեռններում բնակուող դիւմիկները
կամ դիւմիկները:
- 44 abcehlr հիւղինակ
- 45 km չիբ առ
- 46 bcefr որս
- 47 b սրահարակ
- 48 adgw գորբ
- 49 agh չիբ եւ
- 50 bcefr ձերբակալ
- 51 bceklmr կապուտ
- 52 k դառնայր
- 53 km դադարէր a դադարեին
- 54 gl լինիլ
- 55 km գնդին

անդ¹ բախումն² ընդ³ միմեանս. յաջողեցաւ⁴ ⁵եւս այն աւր նմա ի Տեառնէ⁶ առնելով⁷ զյաղթութիւնն⁸: 8 Եւ իսկոյն եհաս⁹ գեղուր¹⁰ գուժի, եթէ¹¹ մտին զաւրքն¹² Պարսից ի Պերոզ Կաւատ¹³ եւ զմայրն¹⁴ հանդերձ եղբարքն¹⁵ գերի առեալ վարեցին: 9 Արդարեւ ասեմ, եթէ¹⁶ որպէս արջ որդեկոտոր¹⁷ զայրադնեալ գազանանայր: 10 Եւ դառնացեալ¹⁸ ¹⁹ճեպով անցանէր²⁰ զհայրենի²¹ վիճակին²² իւր սահմանս յայնկոյս գետոյն Կուրայ²³ ի Կապիճանն²⁴ գաւառ եւ²⁵ անդ²⁶ զնէր²⁷ ընդ նոսա ոչ վարկպարագի, այլ խոհականապէս դէմ առ դէմ ռազմ²⁸ պատերազմի: 11 Եւ անզանգիտող²⁹ մրցմամբն³⁰ իւր առնոյր ³¹վէր ի ³²գլուխն, այլ բաւական աշոյն Քրիստոսի

աւգնութեամբ³³ սաստիկ եւ զաւրեղ զինքն եցոյց, մինչեւ որ միոյ³⁴ առն³⁵ մնալ ի թշնամեացն, որ³⁶ ոչ սատակեցան: 12 Ուստի եւ³⁷ մեծապանծ³⁸ անուամբ ³⁹դադարէր դարձեալ առ սահմանաւքն Վրաց: 13 Եւ անդ⁴⁰ մեծապատիւ այրն Ատրնեբսեհ⁴¹ իշխան աշխարհին, որ երբեակ իշխանութեան⁴² գահերիցութիւն ի Հռովմայեցւոց⁴³ թագաւորութենէն⁴⁴ ունէր, գայր առ նա եւ իւրովի պատէր⁴⁵ զվէրս նորա⁴⁶. եւ⁴⁷ զմեծ⁴⁸ ⁴⁹քաջութեան նորա զյաղթութիւն խնդութիւն⁵⁰ համարեալ: 14 Յայնժամ խաղաղական եւ անքակ միաբանութիւն հաստատեալ ընդ միմեանս՝ առնու⁵¹ յաւգնականութիւն⁵² զզաւրսն⁵³ Վրաց, աճապարէր նախարշաւ⁵⁴ յՈւտիականն⁵⁵ գաւառ. եւ ուր⁵⁶ միանգամայն⁵⁷ գտանէր զոք⁵⁸ ի զաւրացն Պարսից, սրոյ ճարակ առնէր: 15 Եւ⁵⁹ նոյնգունակ⁶⁰

- 1 k չիբ անդ
- 2 d բախումն
- 3 bcelr առ փխ ընդ
- 4 km յաջողեցաւ bcel յաջողեցան
- 5 bceklmr այն եւս օր
- 6 km քրիստոսէ փխ տեսնել
- 7 km առնել
- 8 cklmr յաղթութիւն
- 9 l էհաս
- 10 w լուր փխ գեղուր d դիգուր hkm դեգուր ag դեղուր v l օրինակ դեգուր
- 11 a եթե bcelr թէ
- 12 dw զօրբ
- 13 adghkmw քաղաք փխ կաւատ celr քաւատ. ուղղում եմք կաւատ
- 14 gkm զհայրն h մայրն
- 15 cr եղբարքն
- 16 a եթե bcelr թէ
- 17 achr որդեկոտոր
- 18 km դառնայր փխ դառնացեալ
- 19 adw անցանէր նեպով (a նէպով)
- 20 km չիբ անցանէր
- 21 km ի հայրենի c ըզհայրենի
- 22 h վիճակն
- 23 achr կուրա
- 24 bcer կամբեչանն l կամբէնանն
- 25 h չիբ եւ
- 26 l անտ
- 27 cr գներ
- 28 d եւ ռազմ cr ըռազմ
- 29 bcelr զանգիտող
- 30 b մրցմամբ
- 31 celr ի գլուխ վէրս
- 32 b գլուխն իւր

- 33 bcelr օգնութեամբն k օգնականութեամբ
- 34 g միոյն
- 35 l առնն
- 36 g որբ
- 37 bcelr չիբ եւ
- 38 a մեծապանծ
- 39 bcelr դարձեալ դադարէր
- 40 l անտ
- 41 cr աղբնեբսեհ
- 42 adghkmw չիբ իշխանութեան
- 43 delw հռովմայեցւոց bcr հռովմայեցոց
- 44 celr թագաւորութիւնն b թագաւորութիւն d թագաւորէն
- 45 d պատմէր
- 46 h չիբ նորա
- 47 k չիբ եւ
- 48 bcelr մեծ km գմեծի
- 49 bcelr խնդութիւն վասն նորա քաջանալոյն ցիրոյն ցուցանէր անձին յայնժամ
- 50 h չիբ խնդութիւն
- 51 km առնոյր
- 52 b օգնականութիւնն a յօգնականութիւնն
- 53 b զզօրսն
- 54 d նախարաջաւ
- 55 agh յոտիեանս d յոտիական m յուղիեան k յուտիեանն
- 56 bcelr զոր փխ ուր
- 57 bcelr միանգամ
- 58 adghkm չիբ զոք
- 59 km չիբ եւ
- 60 km զնոյնգունակ

Հասեալ¹ շտապ տագնապի ի² վերայ ձմեռ-
նահանգիստ³ քաղաքին իւր⁴ առնէր, մին-
չեւ զհասակածին⁵ եւ արգանդակիցս⁶
մանկունս պահանջամբ⁷ թափէր:

16 Եւ⁸ յետ այսորիկ սկսան յԱտրպա-
տականացն⁹ առաւել¹⁰ եւս անդր¹¹ հեղուլ
գունդք¹² բազում¹³: 17 Իսկ նա¹⁴ ոչ ինչ
կասկածէր ի նոցանէ, զի բնութիւն էր¹⁵ ի
նմա¹⁶, որ առ¹⁷ բազումս խիզախող¹⁸ լինէր
առաւել¹⁹, քան առ²⁰ սակաւս: 18 Որ եւ ի
Շակաշէն²¹ գաւառի²² յերկու²³ իմն պատե-
րազմունս զհազարաւորս²⁴ 25 հանդերձ իւ-
րեանց գնդիւն քաջավրիժակ խոցոտմամբ
կենազրաւէր: 19 Եւ եթէ²⁶ զորս²⁷ յետ
այսր²⁸ եղեալ²⁹ ի տեղիս տեղիս անթիւս³⁰

սրահար ջարդմունս պարսկացն³¹ ի
Ջուլանշիրէ³², անտեղի է³³ ասել:

20 Յայսոսիկ նայելով³⁴ նախարա-
րացն³⁵ Հայոց եւ³⁶ վրաց աշխարհին՝ խոր-
հէին³⁷ ի ծննդոց իւրեանց տալ³⁸ նմա կին:
21 Իսկ նա յԱրուիճան³⁹ տոհմէն առնոյր⁴⁰
կին զդուստր իշխանին⁴¹ Սիսականեան⁴²
աշխարհին, ընդ որ յաւէժ⁴³ ուրախ եղեն⁴⁴
Սիւնիք:

22 Իսկ⁴⁵ զաւրավարն Պարսից գիտա-
ցեալ⁴⁶ զմեծ պարտելն իւր ի նմանէ եւ
զկործանումն զաւրացն⁴⁷ շրջեալ ի սէր
խաղաղութեան⁴⁸. գրէր թուղթ եւ արձա-
կէր⁴⁹ զմեծագահ իշխանն Սիւնեաց մեծաւ
երդմամբ գալ նմա ի միաբանութիւն, զոր
հազիւ ուրեմն հաւանեցուցանէր միջ-
նորդն՝ առնել⁵⁰ զմիակամ սէր եւ խաղա-
ղութիւն⁵¹: 23 Զայս⁵² կնքեալ խորհրդա-
բար⁵³ ի մտի իւրում⁵⁴ 55 դառնայր, եւ⁵⁶

1 adghkmw չիֆ հասեալ

2 km եւ ի

3 d ձմեռն հանգիստ

4 m իւրոյ

5 d գիսաւարկածինն

6 c յարգանդակիցս d արգանդակից km զարգանդա-
կիցս h արգանդածինս

7 d պահանջ k նահանջմամբ

8 k չիֆ եւ

9 h ատրպատականացն

10 bce յառաւելագոյն և առաւելագոյն

11 cr անտր

12 gkm զգունդս adhw գունդս

13 adghkmw բազումս

14 l նայ

15 d է

16 l նմայ

17 adghkmw ի փիս առ

18 d խիզախողիտող g խիսախող

19 adghkmw չիֆ առաւել

20 adghkmw ի փիս առ

21 d շաղաշէն

22 km գերկուս պատերազմունս

23 abcdeghlwr երկու ուղղում բնի յերկու

24 adghkmw հազարաւորաց bcel գիւղաբաւորաց r
գիւղաբաւորացն ուղղում բնի գիւղաբաւորս

25 km չիֆ հանդերձ իւրեանց գնդին

26 a եթե bceklmr չիֆ եթէ

27 gkm չիֆ յետ այսր

28 ad այս

29 blr եղեալս gk լեալ

30 bceklmr անթիւ

31 km պարսկաց

32 a ջեւանշիրէ w ջեւանշիրէ d ջեւանշիրէ gkm ջիւան-
շիրէ

33 ad չիֆ է

34 a նայելով

35 blr նախարարն

36 km ի փիս եւ

37 bcelr խորհեցան

38 aghkm առնուլ փիս տալ

39 agh յարուեւծան km յարուեւծան bcelr ի յարուեւծան

40 a առնուլ

41 bcelr չիֆ իշխանին

42 km սիսական d սեսանականեան

43 b յաւելթ d յաւելթ m յաւելտ

44 bc եղեն

45 d իսկ իրքեւ

46 adghkmw զմեծ պարտիւն (d պարտելն) ի նմանէ
գիւղացեալ

47 km զօրաց

48 bcelr խաղաղական

49 bcelr մեծամեծ երդմամբ

50 h առնուլ

51 k գիւղաղութիւն

52 km եւ նա գայս

53 km չիֆ ի մտի իւրում

54 adghw չիֆ իւրում

55 bcelr դառնայր սպարապետն աղուանից մարքն եւ
եղբարքն յաշխարհն իւր (l յաշխարհ)

56 l չիֆ եւ k նոյնպէս եւ

սպարապետն Աղուանից մարբն եւ եղբարբքն¹ հանդերձ դառնայր յաշխարհն իւր:

24 ²Եւ ահա յիշեցեալ³ ⁴զնուագելն⁵ մեծ թագաւորութեանն⁶ Պարսից, եւ զառաջնոց⁷ թագաւորացս⁸ արեւելեացս⁹ ինքնակալութիւնս¹⁰ եւ զիւրն¹¹ նմանեցուցեալ¹² արքայաբար¹³ շուք՝ դնէր ի մտի¹⁴ զիշխանութեանն իւրոյ վիճակ ոչ ումեք¹⁵ լինել¹⁶ ընդ ձեռամբ: 25 Խիզախէր¹⁷ եւ առ¹⁸ Պարսիցն զաւրապետ իւրաքանչիւր կողմանցն¹⁹ իշխել²⁰ առանձնակի, եւ ինքն եղբարբքն²¹ հանդերձ²² ելանէր ի հայրենի գաւառն: 26 Իսկ զաւրագլուխն Պարսից դաւաճանեալ կոչէ պատճառաւոր բանիւք²³ զհայր նորա, զի ի հնազանդութեան²⁴ կացցէ²⁵ նմա²⁶. եւ արձակէր գունդս եւ²⁷ կարգէր կողմնակալս²⁸ Աղուանից նահանգիս:

- 1 adw եղբարբքն
- 2 km եւ ապա
- 3 լյիշեալ
- 4 d գլխն մուգի
- 5 a մուգել bceklm գնուգիլն g գնուգիլ w գնուգել h մուգել r մուգիլն
- 6 ah թագաւորութիւնն d թագաւորին k թագաւորութեան
- 7 agh գառաջնոյ
- 8 cklmr թագաւորաց
- 9 gkm արեւելից bdew արեւելեաց r արեւելեացս
- 10 b ինքնակալութիւնն km զինքնակալութիւնս
- 11 adghkm գիւր w իւր
- 12 bcelr ստացեալ չիխ մամնեցուցեալ
- 13 km արքայականն
- 14 ad զիշխանութիւնն սիրոյ km զիշխանութիւնն իւր եւ գսիրոյ վիճակ
- 15 bcelr ումէք
- 16 l լինիլ adghkmw դնել
- 17 km վասն որոյ խիզախէր
- 18 km պարսից (k պարսիցն) զորապետս
- 19 dkm կողմանց
- 20 km իշխողս
- 21 adhw եղբարբքն
- 22 bcelr ի հայրենի (r հայրենին) ելանէր սահման
- 23 blr բանիւ
- 24 a հնազանդութեանն
- 25 ah կացցէն w կացցեն d կայցեն
- 26 a մմալ
- 27 km չիխ եւ

27 Արդ զի՞նչ արասցէ արին այն Զուանչիւր²⁹ եւ անդրանիկ եղբայրն³⁰ իւր. արք³¹ չառանձնողք³² քինախնդիր եղեալ³³, զէն զանձամբ արկեալ³⁴ հեծան³⁵ յերազընթաց երկարս³⁶, եւ զերկայն³⁷ զայն ուղի եւ կարճ բերելով³⁸ գային շրջագայութեամբ անդ³⁹ ի⁴⁰ ⁴¹Պերոզ Կաւատ քաղաք՝ ի⁴² զուարափակ⁴³ եւ յանտառախիտ⁴⁴ տեղւոյ⁴⁵ ⁴⁶զառաջին քնովն դաւղեալ: 28 Եւ⁴⁷ ընդ ծագել արեգականն⁴⁸ ձիարձակք⁴⁹ եղեալք⁵⁰ որպէս կորիւնք առիւծոյ⁵¹ զքաղաքն յափշտակէին⁵², եւ զորս⁵³ ի քաղաքին կամ⁵⁴ յամենայն սահմանս⁵⁵ ընդ⁵⁶ հրամանաւ զաւրավարին⁵⁷ Պարսից գտա-

- 28 ac կողմնակալ
- 29 aw ջնւանչիւր dh ջնւանչիւր gkm ջիւանչիւր cr ջուանչիւր
- 30 dl եղբայր
- 31 km որք չիխ արք
- 32 w զառանձնողք v զառանցանողք km չյանձնառու bcer չառանձնողք l չառանձնողք g զյանձնառուք
- 33 bcelr լեալ km եղեալք
- 34 a արկել
- 35 bcelr հեծեալ
- 36 bcelr երկար
- 37 w գերկայնն
- 38 bcelr գային անդ (l անտ) ի շրջագայութեան
- 39 bceklmr չիխ անդ
- 40 adghkmw չիխ ի
- 41 bcer պերոզ Կաւատն l պերոզ Կաւատն gkm պերոզ Կաւատ
- 42 dg չիխ ի km ուր ի
- 43 cr զուարափակ
- 44 dh անտառախիտ
- 45 bcer տեղոյ
- 46 km զառաջինն մնով
- 47 k չիխ եւ
- 48 ah արեգակն gkmw արեգական
- 49 bceklmr ձիարձակ
- 50 m չիխ եղեալք
- 51 a առիւծոյ cel առիւծոյ bkm առիւծոյ gառիւծոյ r առիւծոյ
- 52 bcelr յափշտակեցին
- 53 bcelr գոր
- 54 el եւ յամենայն սահման (l սահմանս) ընդ հրամանաւ ոք գտանէր զորավարին պարսից
- 55 adghkmw ընդ հրամանաւ ոք գտանիւր զորավարին պարսից ուղղեցինք այսպէս
- 56 cr չիխ ընդ
- 57 cr պարսից եկելոյն ոք (r գտանիւր)

նէին, չարաչար պատժէին: 29 Եւ ¹վառեալ զաւրաւքն իւրեանց հարուածս մեծամեծս Պարսիցն ² հասուցանէին, մինչեւ ողջամբ ³ զհայրն ⁴ անդրէն դարձուցանէին:

30 Եւ ⁵ի քսաներորդի ամի ⁶ թագաւորութեանն ⁷ Յազկերտի ⁸ համաւրէն ⁹ ի բաց բառնայր ի միջոյ տէրութիւնն ¹⁰ Պարսից. եւ այն երեսուն ¹¹ եւ մի ամ էր տիեզերամարտութեանն ¹² Հազարացւոց ¹³ եւ տեառն իմոյ Զուանշիրի ¹⁴ հնգետասան ¹⁵ ամ:

31 Եւ այսպէս ¹⁶ տաճիկք յարձակեցան ¹⁷ ի կողմանս հիւսիսոյ ¹⁸ եւ արեւելից. եւ ¹⁹ վտանգէին զտեարս տոհմից տալ ի ձեռս զտեղիս ապաւինութեան ²⁰ եւ պատանդս ²¹ առնուլ ²² զզաւակս ²³ եւ զկանայս՝ չապստամբելոյ ²⁴ ²⁵ ի նոցանէն ²⁶: 32 Իբրեւ տեսանէր զզաւազանն խստութեան ²⁷ հարաւյնոյն ²⁸ Զուանշիր ²⁹, փոքր ինչ ժամանակ

դաւաճանեալ զնոսա. էանց յայնկոյս գետոյնն, ուստի անվեհերն ³⁰ իւր սիրտ վառէր, բորբոքէր վերստին ³¹ առնել ³² առ նոսա պատերազմ ³³, զի ³⁴ զհայրն իւր ի նոցանէ եւս թափեացէ: 33 Եւ հայր նորա արգելոյր զնա ի խորհրդոյն եւ ³⁵ զնայր կամաւորաբար ի թշնամիսն: 34 Իսկ բազմիմաստս ³⁶ Զուանշիր ³⁷ ընդ զաւրավարին Հայոց դնէր ուխտ եւ քաջալերէր ³⁸ դառնալ ի հնազանդութիւն կայսերն ³⁹ Հռոմոց. ⁴⁰ եղեալ միակամս ⁴¹ եղբայրութեան ⁴² գրէ ⁴³ առ թագաւորն Յունաց աւրինակ զայս:

ԳԼՈՒԽ ⁴⁴ Ի

⁴⁵ Թուղթ Զուանշիրի ⁴⁶ առ թագաւորն Յունաց Կոստանդին ⁴⁷

1 «Ամենայաղթ տէր, հզաւր եւ ողորմած թագաւոր Հռոմոց ⁴⁸ Աւգոստոս Կոստանդին ⁴⁹ ծովու եւ ցամաքի աստուածա-

1 dh վառեալ՝ գորավարքն
2 dkm պարսից
3 dkmw ողջամբ ց ողջամբամբ՝ ah ողջամբամբ
4 km զհայր իւրմանց
5 a ի փամէրորդ ցk փամերորդ
6 bcelr չի՞ր ամի
7 dw թագաւորութեան km չի՞ր թագաւորութեանն
8 ց ազկերտի
9 c յամօրէն
10 adw տէրութիւնն h տերութեանն
11 a էրեսուն
12 dw տիեզերամարտութեան
13 bcr հազարացոց
14 a ջեւանշերի dw ջեւանշերի ցkm ջիւանշիրի h ջեւանշերի
15 adgkmw տասն եւ հինգ
16 clr այսպէս ձեռով
17 cr արձակեցան
18 acr հիւսիսոյ
19 km չի՞ր եւ
20 cr ապաւինութեան
21 a պանդանդս bcelr պատանդ km եւ ի պատանդ
22 km առնուիմ
23 bl զզաւակսն
24 km առ չապստամբելոյ
25 bcelr չի՞ր ի նոցանէն
26 dkm նոցանէ
27 c իմաստութեան
28 d հարաւայնոյ km հարաւայնոյ

29 a ջեւանշերի w ջեւանշեր m ջիւանշիրի dh ջեւանշեր bcelr ջուանշեր
30 ac անվեհերն b յանվեհերն r անվեհերն
31 a վերստին
32 a առնել ցk չի՞ր առնել
33 km ի պատերազմ
34 c զհայր իւրեանց br զհայրն իւրեանց ցhkm զիւր հայրն adw զիւր զհայրն l հայրն նորա
35 bcelr ընդ չի՞ր ի km առ
36 ah բազմիմաստս kmw բազմիմաստն l բազմիմաստ d բազմիմաստս
37 aw ջեւանշեր km ջիւանշիրի dg ջիւանշեր dh ջեւանշեր bcelr ջուանշեր
38 a քաջալերէր d քաջալերել
39 cr կայսերն
40 km եւ եկեալ ի միակամ եղբայրութիւն (c եղեալ)
41 aclrw միակամն
42 aghw եղբայրութիւն
43 bcelr գրէր
44 abcehlrw չի՞ր գրուի
45 bcelr չի՞ր թուղթ ... Կոստանդին
46 a ջեւանշերի dw ջեւանշերի km ջիւանշիրի h ջեւանշերի
47 adgw կոստանդին
48 ad հռոմոց
49 b Կոստանդին adgwm Կոստանդին

բար իշխան. Զուանշիր¹ սպարապետ² եւ իշխան Աղուանից Հանդերձ³ արեւելեացս⁴ ծառայական աշխարհաւ նուաստաբար⁵ ողջունելով երկրպագէ:

2 Հաճոյ թուեսցի քրիստոսասէր տէրութեանդ⁶ ախորժելով ընդունել⁷ ի հեռաւոր անձանց զնորընծայ⁸ հնազանդութիւնս⁹. զի ի մեծ¹⁰ վայելչութենէ¹¹ փառացդ սարգեւեսցի եւ¹² պսակաբաղձիկ խոնարհութեանս մերում¹³ աստուածաշնորհ բարերարութիւն»:

3 Արդ, իբրեւ մատուցաւ հրովարտակն առաջի ամենաբարեպաշտ¹⁴ կայսերն, զուարճանայր, զուարթանայր, բազմամեծար¹⁵ ուրախութիւն¹⁶ զաւրն զայն առնէր եւ իսկոյն հրամայէր¹⁷ 18 գրել երգմունս եւ¹⁹ ունել²⁰ համամիտ խաղաղութիւն:

4 Եւ²¹ պարգեւս մեծամեծս շնորհէր եւ²² զահոյս²³ արծաթիս²⁴ քանդակներս²⁵ թիկամբ²⁶ ոսկեզաւծ²⁷, եւ²⁸ Հանդերձ²⁹ ոսկե-

մանեալս³⁰ եւ զիւրոյ անձինն³¹ մարգարտայեռն³² պատենիւք սուսեր³³: 5 Եւ առնէ³⁴ զնա պռոտոն պատրիկ³⁵ եւ տայր բերել³⁶ 37 պատրկութեան եւ հիպատութեան³⁸ եւ ապհիւպաքոսութեան³⁹ եւ ստրատելատութեան⁴⁰ 41 եւ ելիստութեան հազար երկերիւր արանց պատիւ. զի որում⁴² ինքն կամեսցի՝ շնորհեսցէ⁴³ 44 եւ նա զայն⁴⁵: 6 46 Եւ⁴⁷ որ ի կենեղում⁴⁸ խաչէն⁴⁹ Քրիստոսի մասն, զոր միշտ ի ծոց իւր կրէր, հանեալ յիւրմէ առաքէր⁵⁰ նմա⁵¹:

1 km ջիւանշիր w ջեւանշէր dh ջեւանշէր a ջեւանշէր bclr ջուանշէր
2 a սսպարապետ cr ըսպարապետ
3 a հանդերձ
4 gkm արեւելիցս
5 d նուաստէր
6 d տէրութեան
7 w ընդունիլ d ընդունելով
8 c ըզնորընծայ r զնորընծա
9 b հնազանդութիւն
10 a մեծ
11 a վայելչութենէ d փաղցրութենէ
12 km չիբ եւ
13 a մէրում
14 a ամենաբարեպաշտ
15 a բազմամեծ 1 եւ բազմամեծար
16 b ուրախութեամբ
17 cr հրամայէր
18 cr երգմունս գրել
19 km չիբ եւ
20 w ունիլ km ունել
21 km չիբ եւ
22 bceklmr չիբ եւ
23 w արծաթափնդակակերպ d արծաթափնդակակերպ
24 agkm արծաթի
25 aghkm զանդակակերպ
26 abedgklmrw թիկամբ

27 a ոսկեզաւծ cr ոսկեզոծ
28 km չիբ եւ
29 g հանդերձ
30 achr ոսկէ մանեալս
31 adw անձինն
32 agkmw մարգարտայեռն d մարգարտահեռն
33 km սուսերն
34 bkmr առնէր
35 c պատիկ փիս պատրիկ
36 km տանել փիս բերել
37 d պատրկութեամբ եւ հիպատոսութեամբ
38 w հիպատոսեան
39 bcekr եւ ապեւիպափութեամբ (b ապեւիպափութեան) g ապայ հիպափութեան adkm ապա հիպափութեան w ապիւպափութեան h հիպոփութեան
40 a ստրատելատութեան
41 aghkm չիբ եւ ելիստութեան
42 bl որոց cr գորոց h որ
43 h շնորհեսցի
44 bcekr նաեւ զայն
45 km զայնս
46 cr որ եւ
47 1 չիբ եւ
48 bcekr կենսատու
49 g խաչէ
50 b առաքեաց
51 c չիբ նմա

ԳԼՈՒԽ¹ ԻԱ

Պատճեն հրովարտակին

1 «Քեզ տեառնդ² Զուանչիրի³ Գարդմանայ⁴ տեառնդ⁵ եւ Աղուանից իշխանի⁶, ապուհիպատ⁷ եւ պուոտոն պատրիկ⁸ եւ արեւելից⁹ կուսակալ¹⁰, ի փրկական խաչիս¹¹ աստուածային զաւրութենէ¹² շնորհք եւ ողորմութիւն¹³, եւ ի մերմէ աւգոստոսական թագաւորութենէս¹⁴ խաղաղական եւ մեծ սիրով ողջոյն:

2 Ընկալաք զգիր ողջունի¹⁵, որ եցոյց¹⁶ մեզ¹⁷ զառ Աստուած բարեպաշտութեան¹⁸ քո¹⁹ սէր²⁰, եւ ուրախ եղաք²¹ փոխանակ զի առեր յանձն հանդերձ արեւելեայց²² աշխարհաւ նուաճել²³ մեզ²⁴ ի հնազանդութիւն. վասն որոյ մեք եւ որդիք մեր ընդ քեզ²⁵ եւ ընդ²⁶ ծնունդս քո²⁷ մտերմաբար

անքակ սիրով ազգէ²⁸ յազգ մինչեւ յաւիտեան²⁹ քաղցրութեամբ եղիցուք»:

3 Իբրեւ³⁰ լսէր նա³¹ զբանս թղթոյն, հրաշալի խնդութեամբ զուարճանայր, մանաւանդ³² զնշանին զամենազաւր³³ գալստենէն³⁴ առաւել լինէր գոհացող³⁵. ուստի անկեալ ի վերայ երեսացն³⁶ առաջի փրկական³⁷ խաչին՝ փառաւոր առնէր զԱստուած, որ ամենայն բարութեանց³⁸ տուողն է: 4 Յայնժամ կաթողիկոսն³⁹ Աղուանից եպիսկոպոսաւքն⁴⁰ հանդերձ եւ երեւելի⁴¹ արանց բազմութեամբ առաջի եկեալ⁴² ծաղկաբերք եւ աւրհնաբանիչք լինէին⁴³ մեծազարդ պատուին⁴⁴: 5 Անդ⁴⁵ այնուհետեւ⁴⁷ ոչ լինէր գործ անկարգ խաւսից կամ արբեցութիւնք⁴⁸ կամ կատակերգութիւնք⁴⁹, այլ չափաւոր վայելմունք⁵⁰: 6 Որ⁵¹ եւ զգիշերն զայն փակեալ զինքն⁵² ի քնոյ⁵³ անցուցանէր խորհելով զաշխարհին իւրոյ զաւգուտն⁵⁴: 7 Եւ ի

1 abcehlrw չիբ գլուխ

2 adgkmw տեառն

3 a ջեւանշերի w ջեւանշերի d ջեւանշերի gkm ջիւանշերի h ջեւանշերի

4 abcr գարդմանա

5 abcddegkmrw տեառն

6 abcddegkmrw իշխանի

7 aghk ապուրիպատ w ապահիւպատ

8 adghkmw պատրիկ

9 adw արեւելեայց

10 adghkmw կուսակալի

11 adghw խաչէ

12 dw գորութեան

13 d ողորմութիւն

14 d խաղաղական առ մեծ ողջոյն

15 km ողջունիդ a ողջոյնի

16 a էցոյց

17 d չիբ մեզ

18 cr բարեբարութեան

19 gl քոյ

20 km զսէր

21 l եղեալ a եղեալ

22 gkm արեւելից adhw արեւելեայց

23 gklmw նուաճիլ

24 d զմեզ

25 bcelr եւ ի փիւս եւ ընդ

26 d չիբ ծնունդս ... սիրով

27 g քոյ

28 gkm յազգէ

29 km ցաւիտեան

30 bcelr եւ իբրեւ

31 bcdelrw չիբ նա

32 bcelr զամենազոր նշանին

33 km ամենազոր

34 bl գալստենէ

35 cr գոհացեալ gl գոհացող

36 km երեսաց

37 bcelr փրկական

38 bcelr է տուիչ

39 cdkr կաթողիկոսն

40 a էպիսկոպոսաւքն

41 adghkmw արամբ բազմութեանցն (m բազմութեանցն k բազմութեանցն)

42 bacdegw եկեալք

43 km ծաղկաբեր եւ օրհնաբանիչ

44 a լինելին

45 km պատուոյն

46 km եւ անդ l անտ

47 km ոչ լինելին

48 cr արբեցութիւն

49 cr կատակերգեցորթոյն d կատակերգութիւն

50 d վայելչումն

51 k չիբ որ

52 km զինքն գուրկ

53 b քնոյն

54 bcelr օգուտն

ծագել¹ Արուսեկին մեծի առնոյր² 3 զար-
քունական զարդն⁴ իւր⁵ եւ նստէր ի գա-
հոյս⁶ 7 իւր. եւ դրունք բանային. եւ զի-
նուորքն մտեալ՝ ունէին զգէնս իւրեանց
8 աստի անտի⁹ շուրջ զնովաւ պարախմ-
բեալք: 8 Եւ ըստ կարգի պատուաւորքն
մտանէին¹⁰ ահաբեկեալք: 9 Դատաստան¹¹
արդար եւ իրաւունք անկաշառ ի դրանն¹²
նորա հասարակաց¹³ լինէին¹⁴ շնորհեալ¹⁵:
10 Եւ¹⁶ ոչ զբաղմունք¹⁷ պագշոտելիք¹⁸,
այլ զաւրն¹⁹ ողջոյն աշխարհական հոգ-
ւոց²⁰ պարապէր. եւ զորս առ լերամբն
Կովկասու զվայրագասունսն²¹ իմաստա-
բար ածէր ի զգայութիւն: 11 Այսպէս ի
սահմանացն²² Վրաց մինչեւ²³ ի դրունս
Հոնաց՝ միահեծան ճոխութեամբ եղեւ տէր
մինչեւ ցգետն Երասխ:

ԳԼՈՒԽ²⁴ ԻԲ²⁵

Կայսերն²⁶ Յունաց գալն²⁷ ի Պարսս²⁸ ի
կոչել զՋուանշիր²⁹

1 Իսկ յինն³⁰ եւ ի³¹ տասաներորդի ամի
Թագաւորութեանն³² իւրոյ³³ Կոստանդինա-
նոս³⁴ թոռն Հերակլի³⁵ բազմամբոխ զաւ-
րաւք եւ³⁶ ընտիր ընտիր գլխաւորաւք³⁷
Յունաց հանդերձեալ եկն յաշխարհն³⁸
Պարսից՝ կորզել³⁹ ի տաճկաց⁴⁰ զկողմանս
աշխարհին⁴¹ 42 զճառագայթաւէտ⁴³ զլոյս⁴⁴
աշխարհաց ընդ իւր ունելով: 2 Յայնժամ
առաքեաց զմի ոմն ի գլխաւորացն առ
Ջուանշիր⁴⁵ գալ նմա ի տեսութիւն: 3 Եւ
վաղվաղակի աճապարեալ հասանէր յաշ-
խարհն Մարաց առ⁴⁶ մեծ կայսրն: 4 Զո-

- 1 gl ծագիլ b ծագիլին
2 ah առնուր
3 b զգահ արժուական
4 km զարդս l զզարդն
5 bcelr չիբ իւր եւ
6 km գահոյսն
7 km չիբ իւր եւ
8 km աստի եւ անդի
9 abcgbr անդի
10 a մտանքին
11 adw դատաստան տեսոն
12 blr դրան
13 bcelr շնորհեալ լինէր
14 a լինին
15 a շնորհել
16 km չիբ եւ
17 d զբաղմունս
18 a պագշոտելիք bcelr պակշոտելիք
19 adh զօր
20 bcelr հոգոց
21 km վայրագասունք ach ի վայրադասունսն d վայ-
րագասուն ոմն
22 bcelr սահմանաց
23 l եւ մինչեւ

- 24 abcehlrw չիբ գլուխ
25 b իա
26 km կայսեր
27 adghkmw գալ
28 h պարս
29 m զքիւանշիր aw զքեւանշէր dh զքեւանշէր cr
զքուանշէր
30 l ի յինն
31 b չիբ ի
32 d թագաւորութեան
33 bl իւրում
34 l Կոստանդինոս ag Կոստանտինոս w Կոստան-
տինոս
35 a հայրակղի w հերակղիոսի d հայրապետի gkm
հերակլայ
36 b ընդիր ընդիր a ընդիր ընտիր km ընտիր (միայն
մէկը)
37 d գլխաւորք km հեծելով եւ գլխաւորքն g հեծելով
եւ գլխաւորքն
38 bcelr ի սահմանս փխ յաշխարհն
39 adghkmw կորզեալ
40 adghv տանեաց w պիտանեաց km մոցանէ c տան-
կացն
41 l աշխարհաց bcelr աշխարհացն
42 bcelr ընդ իւր ունելով զմառագայթաւետ լոյս աշ-
խարհի զխաչն քրիստոսի յայնժամ
43 ah մառագայթաւետ
44 km զլոյսն d լոյս
45 gkm չիւանշիր adw չեւանշէր cr ջուանշէր h չեւան-
շէր
46 d կայսրն մեծ

րոյ զգալն լուեալ¹ ընդ առաջ նմա³ ինքն⁴ ելանէր ի Քուենգր գիւղ⁵ եւ ողջամբ⁶ ընկալեալ⁷ զնա: 5 Եւ նոյնժամայն հրամայէր⁸ փոխել⁹ ի նմանէն¹⁰ զտխրականն¹¹ զգեստ¹², զոր սակս մահուան¹³ ամուսնոյն¹⁴ իւրոյ¹⁵ էր զգեցեալ. եւ ագուցին նմա զարքունական զգեստն¹⁶: 6 Ընդ որս¹⁷ առեալ համարձակութիւն՝ խնդրէր¹⁸ ի կայսերէ¹⁹ զմասն²⁰ յաւիտենից²¹ թագաւորին նշանի:

7 Եւ²³ նորա առեալ²⁴ զփրկութեան²⁵ արեգակն՝ յանդիման իւր կտրեաց եւ ետ նմա զայրիչն մեղաց ասելով. «Սա եղիցի քեզ եւ որդւոց²⁶ քոց աշտարակ հզաւր ընդդէմ թշնամոյն²⁷»: 8 Տեսեալ²⁸ զայսպիսի եւ երկնաւոր²⁹ պարգեւս առ նա եղեալ, նախարարացն³⁰ Հայոց³¹ եւ զաւրա-

վարին Համազասպայ³² ի³³ նախանձ մեծ բրդեցան³⁴. եւ նմա ոչ էր փոյթ այն³⁵. եւ³⁶ այնուհետեւ խնդրէր հրաժեշտ ի բարեսէր³⁷ տեառնէն: 9 Եւ նա ոչ իբրեւ զծառայ ոք, այլ իբրեւ զեղբայր համազա՛յ յանդիման Պարսից³⁸: 10 Եւ Այրարատեան³⁹ ազատքն⁴⁰ զնա յուղարկեալ⁴¹, ⁴²որոյ⁴³ հիացեալ ընդ Աստուծոյ ներողութիւնն⁴⁴ առ ինքն լեալ՝ գայր յիւրն⁴⁵ աշխարհ⁴⁶: 11 Ջայս լուեալ զնորայն գալուստ⁴⁷ հոգեգուարծ⁴⁸ հայրապետին Աղուանից Ուխտանիսի⁴⁹ հանդերձ բազում ժողովով աւրհնեաց զնա ի ձայն մեծ ասելով. «Ահա առաքեաց մեզ Տէր ի Սիւանէ⁵⁰ գաւազան զաւրութեան, եւ սովաւ տիրեսցուք մերոց թշնամեաց»:

12 Խորհի մեծիմաստն Ջուանշիր⁵¹ տեղի հանգստեան⁵² տէրունական նշանին⁵³ գտանել. եւ ի բնական գաւառին⁵⁴ ի Գարդման բերդին⁵⁵ ⁵⁶հիմն արկեալ տուն⁵⁷

1 km իրրել լսէր adh լսել w լսելով g լսէր

2 a ընդ յառաջ

3 a մման bcehr մորս

4 bcehr իմքնին

5 bghklm գեօղ a գելղ c գիօղ r գիող

6 d ողջմամբ

7 cr ընկալաւ

8 cr հրամայեաց

9 d փոխիլ

10 klmr մմանէ

11 hkm գտխրական

12 km զգեստն d զգեստ

13 bcehr չիբ մահուան

14 b ամուսնոյ

15 cr իւր

16 bcehr զգեստս d զգեստ

17 akm որ

18 bl խնդրէ

19 g կայսերէն

20 bcehr մասն

21 l ի յաւիտենից

22 bcehr քազաւորէն նշանէ

23 bcr չիբ եւ

24 h արեալ

25 adgh զփրկութեանն

26 bcr որդոց

27 abcd քշնամոյն

28 l եւ տեսեալ

29 c երկնաւորստ bl երկնառատ

30 h նախարարին

31 b հայոց

32 bcr համազասպա h համազասպի

33 h չիբ ի

34 c մտեալ l մտեալ gkm դրդեցան

35 adghkmw այլ փիս այն

36 abcdgkrw չիբ եւ

37 bcehr քարեար

38 cr պարսիցն

39 w արարատեան h այրարատեան

40 bceklmrw ազատացն dw ազատօքն

41 h ուղարկել km յուղարկեաց

42 d որոց հեցեալ

43 bce ընդ որոյ

44 d մերողութիւնն gh մերողութեանն

45 aghw ի յիւրն d ի իւր

46 adh աշխարհն

47 bcehr գալուստն

48 acr հոգեգուարն

49 d ուխտիանութի

50 ah սիովնէ bcdkmr սիովնէ

51 gkm ջիւանշիր adw ջիւանշէր cr ջուանշէր h ջեւանշէր

52 c հանգիստեան h հանգստեանն

53 bcehr խաչին փիս նշանին

54 gk գարդմանայ abcdemw գարդման փիս ի գարդման

55 aghkm բերդի

56 cer հիմնադրեալ l հմնադրեալ h հիմնատրեալ

57 km տունն

Աստուծոյ մեծապէս ¹ գեղազարդէ² ի հրճուանս եւ ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ:

13 Եւ ի³ փոխանորդել գարնանային ժամուն հանդերձաւ⁴, կազմեցաւ⁵ մեծարգի իշխանն⁶ Աղուանից միւսանգամ տեսանել⁷ զկայսրն⁸ հանդիպել⁹ նմա ի¹⁰ Վաղարշապատ քաղաքի: 14 Յայնժամ հրամայի¹¹ ի թագաւորէն¹², զի մեծամեծք¹³ պալատանն¹⁴ եւ վեհանձունքն¹⁵ ընդառաջ¹⁶ նորա ելցեն: 15 Եւ այնպէս արքայաբար¹⁷ մտանէ ի կայսերական¹⁸ մարզարանն¹⁹: 16 Զնա²⁰ տեսեալ կայսերն՝ խնդամիտ համբուրիւ²¹ յառաջագահ²² անդ²³ զնստելն²⁴ առձեռնէր²⁵ քան զամենայն մեծամեծացն²⁶: 17 Եւ լինէր աւերն այն յաւուրս²⁷ աւրհնեալ²⁸ պէսպէս գեղեցկազարդութեամբ²⁹ ոսկւոյ³⁰ եւ արծաթոյ:

18 Եւ զինչ³² թագաւորականն³³ սպաս էր, զամենայն³⁴ նմա հրամայեաց³⁵ տալ, ընդ որ տրապէզիտքն³⁶ անգամ³⁷ սոսկացան: 19 Եւ ի վերայ այնոցիկ³⁸ զքաջ հաւուն³⁹ իւրոյ Հերակլի⁴⁰ եւ⁴¹ զՆիկիտայ⁴² հանւոյն⁴³ զարքունական գաւտին⁴⁴ ածին⁴⁵ ընդ մէջ նորա, եւ զիւրն պատմուծան եւ դրաւչս⁴⁷ երկուն. եւ զորդիս նորա առնէր պատրկունս զտղայականս⁴⁸: 20 Եւ որ միանգամ առաջին⁴⁹ թագաւորացն Աղուանից գիւղաստանեայք⁵⁰ ⁵¹եւ սահմանք լեալ էին⁵², զամենայն⁵³ ի նա ընդձեռեաց⁵⁴ ազգաց⁵⁵ յազգս⁵⁶ եւ արեւելեայցս⁵⁷ մամենցուն արքայաբար առնել տեսչութիւն:

21 Եւ ոչ էր խորհուրդ կայսերն ծածկեալ ի նմանէ⁵⁸, եւ⁵⁹ ի նմանէն⁶⁰ լսելով⁶¹

1 b գեղազարդ եւ հրնուանս
2 l գեղեցկազարդէ
3 b չիբի
4 b հանդերձեւ
5 c չիբկազմեցաւ
6 h իշխան
7 bcelr գկայսրն եւ հրաժարեալ ի նմանէ (b նմանէն) ի Վաղարշապատ քաղաքի
8 adgw գկայսր
9 g հանդիպիլ k հանդիպեալ
10 h առ ի
11 bcelr ել հրաման d հրամայէ
12 l թագաւորէ
13 d մեծամեծ bcel մեծ
14 abcehrl պալատանն
15 km վեհանձնիմ ah վեհանձնիմ bcr վեհանձնիմ
16 a յառաջ
17 adghkmw արքայաբար
18 bcelr կայսերականն
19 abdghw մարզարան
20 km եւ զնա
21 a համբոյրել
22 km ի յառաջագահ
23 bcekmr անդ l ամուր
24 gklm զնստիլն ընձեռնեալ դնէր
25 dw նստելն
26 adghkm առձեռնեալ դնէր փխ առձեռնէր
27 bcelr մեծամեծացն
28 km յաւուրս նորա
29 d օրհնեալս
30 a գեղեցկազարդութեամբ bcelr գեղեցկութեամբ

31 bcr ոսկոյ
32 bcelr թագաւորական էր սպաս (b սպայ l սպա)
33 k թագաւորական
34 adk գամէնն ցոռ գամենն
35 d չիբ հրամայեաց
36 dl տրապէզիտքն
37 bcr անկամ
38 bcelr այսոցիկ l այսորիկ
39 d հաւուն
40 a հերակլի w հերակլիոսի
41 k զնիկիտահանոյն փխ զնիկիտայ հանոյն
42 w նիկիտայ abcehr զնիկիտա d զնիկիտանոյն
43 abcehrl հանոյն
44 adgh գոտի
45 km էած
46 bcelr ընդ նորայն մէջ
47 b դրոշակս
48 c զտղականս b զտղայական r զտղականս
49 d առաջի
50 ah գիւղաստանայք c գեղաստանայք b գեղաստանայք r գեղաստանայք l գիւղաստանայք
51 cr լեալ էին եւ սահմանիմ
52 a եին
53 dghkl գամենայն
54 bcelr հրամայեաց ընձեռնել
55 gkmw զազգաց
56 km ազգս
57 acdghrw արեւելեայցս
58 adghw նմանէն
59 km չիբ եւ
60 bcelr նմանէ կոյրմէ
61 k եւ լսելով

հանճարեղ խորհրդականութիւնս¹ բազումս հիանայր. եւ ողջունեալ² զնա՝ ասէ. «Անձն քո ընդ անձին իմոյ³, եւ սիրտ իմ⁴ որպէս զսիրտ քո. եւ թի ի խաղաղութիւն»:
22 Այսպէս գերահռչակ հրճուանաւք⁵ անցեալ գայր յաշխարհս⁶ իւր: 23 Եւ վերստին առնէր հրամանս⁷ ընդ որս⁸ իւրն է⁹ աշխարհս¹⁰ շինել, տնկել, վայելել եւ կեալ ի խաղաղութեան¹²: 24 Եւ իւր¹³ շինեալ¹⁴ բազում¹⁵ ապարանս. եւ որ ինչ մարդկան է վայելուչ, եւ ամենապայծառ իրք անկարաւտ էր նմա ի փառացն Աստուծոյ, մինչ¹⁶ զի եւ թուրքաստանեայց¹⁸ թագաւորն խնդրէր¹⁹ ի նմանէ²⁰ սէր եւ խաղաղութիւն. եւ ընծայաբերս²² նմա առնէին²³ երիվարս ընտիրս²⁴, ծառայս եւ աղախնայս²⁵ եւ զանազան զեռնոց մորթս. այլ եւ յԱսորեաց²⁶ եւ յԱտրպատական գաւառէ եւ²⁸ յԱյրարատեան կողմանցն եւ²⁹ ի Վրաց աշխարհէն. մինչեւ ի Հնդկաց եւս³⁰ գային առ նա լսել եւ տեսանել³¹: 25 Եւ նորա բազմահանճար խորհրդականութիւնն³² եւ խոնարհամիտ սէրն³³ առ հասարակ եկելոցն լինէր հիացուցանող³⁴ պատմութիւն յիւրաքանչիւր աշխարհի: 26 Եւ ոչ ուստեք³⁵ եղեւ³⁶ նմա այս, այլ փայտն կենաց յայտնի³⁷ արար զանուն նորա ամենայն տիեզերաց, եւ աւրհնութիւնք³⁸ բարեխնամ ծնողին³⁹ զնա⁴⁰ ծաղկեցուցին⁴¹:

ԳԼՈՒԽ⁴² Ի Գ⁴³

Վասն ելիցն⁴⁴ Խաղրաց⁴⁵ եւ յաղթահարելն⁴⁶ ի Զուանչիւրէ⁴⁷ յայնկոյս գետոյն Կուրայ⁴⁸

1 Յետ⁴⁹ այսորիկ⁵⁰ լինելութեան⁵¹ եւ երկուցն⁵² հոլովելոց ամաց ելանեն Խաղիրք⁵³ յաշխարհս⁵⁴ Աղուանից յառ եւ յաւար:

1 bcelr խորհրդակցութիւնս
2 a ողջոյնեալ h ողջունել
3 bcelr իմում
4 d չիք իմ
5 adgkmw գայր անցեալ
6 aghkmw ընդ աշխարհս (hkw աշխարհ d աշխարհն) bclr յաշխարհ
7 km հրաման c հրրամանս
8 km որ
9 adgmw էր
10 k աշխարհ
11 l եւ վայելել d վարել
12 cd խաղաղութիւն
13 bcelr չիք իւր
14 bclr շինել
15 d բազումս
16 adgkmw մինչեւ
17 adghkmw չիք զի եւ
18 km թուրքաստանի adgh թուրքաստանաց bcelrw թուրքաստանեաց (ուղղում եմք այսպէս)
19 bcelr խնդրէ
20 d նմանէն
21 ad ընծայաբեր նմայ
22 gkmw ընծայաբեր
23 w լինէր (առաքելով նմա) km լինէր adg լինէին փխ առնէին
24 celr ընտիր b ընդիրս
25 adl աղախնայս w չիք յատրեաց
26 agh յատրեաստանեաց dkm աստրեստանեայց
27 hklm չիք եւ
28 w չիք յայրատեան կողմանցն adghkm յայրատեան գաւառէ

29 bcelr չիք եւ
30 b եւ փխ եւս
31 km տեսանել զնորա
32 dk խորհրդակցութիւն bcelr խոնարհամտութեան
33 m սէրն նորա k սէր նորա
34 gl հիացուցանող
35 cr ուստէք
36 adghkmw այս նմա
37 a նայ յայտնի dghkmw նա յայտնի
38 k օրհնութիւնն adgmw օրհնութիւն
39 c ծնողացն
40 akmd չիք զնա
41 d ծաղկեցուցանէին akm չիք ծաղկեցուցին
42 abcehlrw չիք գլուխ
43 b իր փխ իգ
44 b իլից
45 cr խաղրացն
46 cdgkl յաղթահարելն w յաղթահարելոյն
47 gkm ջիւանչիւրէ d ջեվանչիւրէ aw ջեւանչիւրէ h ջեւանչիւրէ
48 adghkmw չիք կուրայ
49 bcelr այսորիկ հոլովելոյ յերկուց ամաց
50 km այսոցիկ
51 h լինելութիւն
52 km երկուց
53 d խաղիրք
54 h աշխարհն

2 Յայնժամ իշխանին¹ Աղուանից զինեալ զինքն՝ մտանէ² առաջի ամենայաղթ նշանին. եւ կացեալ ի վերայ ծնկաց³ իւրոց զարքային⁴ Իսրայելի⁵ երգէր⁶ երգս⁷, եթէ⁸ «Տէր իմ, առ զգէն⁹ եւ զասպար քո, ¹⁰արի աւգնել ինձ եւ արգել զեկեալսն ի վերայ իմ»¹¹: 3 Եւ առեալ զգոռնդն¹² իւր՝ անց¹³ յայնկոյս գետոյն մեծի Կուրայ¹⁴: 4 Եւ ետ¹⁵ ընդ նոսա պատերազմ, եւ ոչ վրիպեցաւ¹⁶ ի խնդրոյն. զի¹⁷ ի¹⁸ խռնել¹⁹ պատերազմին զթեալ²⁰ քաջասլաց²¹ նորայն երիվարն²² զլորեցոյց²³ զնա²⁴, սակայն ոչ կործանեցաւ²⁵, զի Տէր ետ ձեռն եւ կանգնեաց զնա: 5 Որ ի²⁶ յառնելն²⁷ եհար զընդդիմամարտն: 6 ²⁸Եւ զայն աւր եւս արար²⁹ յաղթութիւն մեծապէս՝ ասելով առ բարբառոսն այն ազգ³⁰. «Գնա³¹, մո՛ւտ ընդ դուռն Չորայ³², եւ մի՛ եւս յաւելուր³³ գալ այսր, զի արգել Տէր³⁴ զյառնելն քո»:

- 1 clr իշխանն
2 l մտանէր
3 adg ծնկաց
4 b զարքայն
5 al [իսրայ]իղի b իլի d gw իսրայէլի
6 bcelr երգէ
7 ghk զերգս
8 a եթե bcelr թէ
9 bl զգէնն
10 abdeghklmw չիբ արի ... ինձ
11 km զգումնդ
12 gklm էանց
13 bcr կուրա
14 d եւ փիս ետ
15 a վրիպեցաւ
16 km եւ փիս զի
17 bcelr չիբի
18 bcelr խռնեալ
19 d քաջասլաց անոյց նորայն
20 aghkm քաջասնոյց
21 bckmr երիվար l երեւվար
22 a զլորեցոյց
23 l զնա
24 a կործանեցաւ
25 abdeghklrw չիբի
26 c յառնելն
27 bcel եւ զայն օր եւս r եւ զայն եւս օր
28 bcelr մեծապէս յաղթութիւն
29 b ազգն
30 d զնա փիս զնա h զնայ
31 ah չոյա b ձորա l սորա gkmw չողայ r չորա

ԳԼՈՒԽ³⁴ ԻԴ³⁵

Կատարումն տաճարին³⁶ Տեառն³⁷ ի բերդին³⁸ Գարդմանայ³⁹, եւ նաւակատիքն⁴⁰ ի Զուանշիրէ⁴¹, եւ աւրհնաբանումն նորին եւ կանգնելն⁴² ի նմա խաչին Քրիստոսի

1 Ի յաղթահարելն Զուանշիրի⁴³ ⁴⁴զինազիրսն⁴⁵ եւ երկուց ամաց անցելոց զկնի վանելոյն⁴⁶ զզաւրսն⁴⁷ խաղրաց կատարի գեղեցկայարմար⁴⁸ շինումն տաճարի⁴⁹ աւնուան⁵⁰ Աստուծոյ: 2 Եւ նորա⁵¹ յարուցեալ անկանի⁵² առաջի մշտնջենաւոր լուսոյն կալով յաղաւթս. «Այժմ արի՛, Տէր, ի հանգիստ քո⁵³, զոր⁵⁴ շինեցի⁵⁵ անուան⁵⁶ քոյ⁵⁷ եւ⁵⁸ ի⁵⁹ յարկ⁶⁰ քոյոյ⁶¹ կենեղուտ⁶² փայտիս⁶³»: 3 Յայնժամ առնու⁶⁴ զկաթո-

- 32 gkm յաւելցիս a յաւելոյր
33 d զյառնելի ֆոյ l զառնելն ֆոյ
34 abcehlrw չիբ գլուխ
35 bc իդ
36 l տաճարն
37 cl չիբ տեառն
38 clr բերդն
39 clr զարդման
40 g նաւակատիկն h նաւակատիկքն l նաւակիքն
41 aw ջեւանշիրէ dh ջեւանշիրէ k ջիւանշիրէ gm ջեւանշիրէ
42 l կանգնելի agk կանգնելն bcelr կանգնիլ
43 a ջեւանշիրի dw ջեւանշիրի k ջիւանշիրի gm ջեւանշիրի h ջեւանշիրի
44 bcelr զխաղրսն զկնի երկուց ամաց կատարի
45 adghklmw չիբ զխաղրսն
46 k վանելոյ
47 km զզօրս
48 a գեղեցկայարմար
49 bcelmr տաճարին
50 gkm յանուն h յանունան
51 l նորայ
52 b կանգնի
53 l ֆոյ
54 b զոր եւ
55 c շինեցան
56 gkm անուամբ
57 bd չիբ ֆոյ w ֆոյ aceghklmr ֆոյ
58 km չիբ եւ
59 bcelr չիբի
60 d յարկս
61 bd չիբ ֆոյ abdeghklmw ֆոյ
62 bcelr կենեղուտ
63 km փայտիդ
64 km առնոյր

ղիկոսն¹ ²Հանդերձ³ եպիսկոպոսաւքն⁴ եւ
ամենայն նախարարաւքն⁵ իւրովք⁶ ելանէ⁷
իբրեւ աւուր միոյ ճանապարհ ի վեր կոյս
⁸Պերոժ Կաւատ քաղաքի⁹. անկեալ¹⁰ աղաւ-
թէր¹¹ նախ ի վանս մի¹², զոր շինեալ էր
յանչէն վայրս¹³ ի մէջ երկուց գաւառաց,
ամենալի¹⁴ բարեաւք¹⁵ ¹⁶ի Հանգիստ¹⁷ իջե-
ւանի¹⁸ իւր¹⁹ եւ ամենայն ²⁰եկեղոց անդր:
⁴ Եւ²¹ Հրաման²² ²³կարգեալ ի վերայ թէ²⁴
մի²⁵ եւս լիցի²⁶ անընդունելի ումեք ի
ձէնջ մնալ: ⁵ Եւ անտի²⁷ յարուցեալ բազ-
մախումբ²⁸ կարճառաւն²⁹ մտանէ ի Գարդ-
ման գաւառ. որ³⁰ աւր մետասան էր ³¹ա-
րաց³² ամսոյ, զխաչն լուսոյ տարեալ Հան-
գուցանէ³³ ի տանն, զոր շինեաց: ⁶ Եւ³⁴

անդ կացեալ ի վերայ ծնկաց³⁵ իւրոց
թախծալից³⁶ զղջմամբ եւ արտասուաւք
դնէր աղերս Ամենահաստչին³⁷ եւ ասէր:

ԳԼՈՒԽ³⁸ ԻԵ³⁹

Աղաւթք Զուանչիւրի⁴⁰

¹ Տէր իմ, Տէր, որովհետեւ եղեր անյի-
շաչար ծառայի քում⁴¹ բազմամեղի եւ
պարգեւեցեր ինձ զխաչս⁴² զայս⁴³, զորմէ
զքեզ բեւեռեալ կախեցեր⁴⁴ յերկրի, առա-
քեա⁴⁵ ի տաճարս յայս⁴⁶ զչնորՀս⁴⁷ Սուրբ
Հոգւոյդ եւ Հանգոյն Սողոմոնի⁴⁸ տաճա-
րին Հոգեխառն⁴⁹ ամպով⁵⁰ փառաց քոց իբ-
րեւ միգով զսա⁵¹ զարդարեալ վայելչա-
ցո⁵²: ² Արա՛ զսա տուն աղաւթից⁵³
խնդրուածոց⁵⁴, որք յարեւելս⁵⁵ ծովեզե-
րեայքս⁵⁶ են⁵⁷: ³ Զի⁵⁸ որք միանգամ պա-

1 ak գկաթուղիկոսն

2 bcelr եպիսկոպոսոֆն հանդերձ

3 lյանդերձ

4 a էպիսկոպոսոֆն km եպիսկոպոսոֆ

5 br նախարարովն cel նախարարով gk նախարա-
րոֆ

6 cr ելանէ ի վեր կոյս իբրեւ աւուր միոյ նախապարհ

7 adghkm ելանէր

8 ah փերոժ ֆաւատ bcelr փերոժ ֆաւատ km պերո-
զապատ g պերոզ ֆաւատ

9 bel ֆաղաֆին cr ֆաղաֆէ

10 cr եւ անկեալ b եկեալ l ելեալ

11 bcelr աղօթէ

12 d չի՛ր մի

13 l վարս

14 bcelr ամենալիւր d ամենակալի

15 ah բարոյիւ bcelr բարոյիւֆ

16 h ի հանգստի

17 agk հանգստի

18 d ի իջեւանի k իջեւանի

19 bceklmrw իւրոյ

20 km անդր եկելոց

21 km չի՛ր եւ

22 adehklmw հրամանս

23 bcelr ի վերայ կարգեալ

24 adgw չի՛ր թէ

25 k լինիցի

26 bceklmr ումեֆ անընդունելի (cr ումեֆ)

27 abg անդի

28 d բազմամբոյս

29 bcer կաճառովն l կաճառով

30 adhw եւ որ

31 d ամսոյն արաց

32 ah արանց

33 bcelr հանգուցանէր

34 blr չի՛ր եւ

35 blr ծնկաց

36 cr թախծալից dh թաղծալից

37 dv ամենատեսչին bcelr ամենահաստիչ փրկչին

38 abcehlrw չի՛ր գլուխ

39 b իդ

40 a ջեւանչերի w ջեւանչէրի b ջուանչէրի g ջուանչրի
km ջիւանչիւրի h ջեւանչէրի

41 g ֆոյ adhkmw ֆո

42 k զխաչն d զխաչս ֆո

43 adghkmw չի՛ր զայս

44 cr կախեցար

45 b առաքեալ

46 b այս

47 bcelr հոգւոյդ (r հոգոյդ) սրբոյ

48 w սաղօմօնի bcelr սողոմօնեան g սօղօմօնի

49 acr հոգեխառն

50 abd ամբով

51 h չի՛ր զսա

52 abcr վայելչացոյ l վայելեցոյ h վայելչացեալ

53 gkm աղօթից եւ

54 agh խնդրուածաց d խնդրուածոց ֆոց

55 ce արեւելքս blr արեւելքս

56 ad ծովեզերայս bcelr ծովեզերայս g ծովեզերայս
km ծովեզերայֆ

57 bl չի՛ր են cer կան km իցեն

58 b ֆանգի

տարագաւք¹ զերեսս քո պաշտեսցեն ի տեղւոջս² յայսմիկ, լուիցես³ դու ի բարձանց, եւ տացես⁴ զխնդրուածս նոցա: 4 Եւ եթէ⁵ ամենայն⁶ աշխարհս⁷ Աղուանից միաբան գայցեն փառաւորել զանուն քո ի տանս յայսմիկ, աստուածընկալ զաւրու-թեամբ խաչիս աղիեսցես զդրունս թշնա-մեացն, եւ խափանեսցես զմարտիցն⁸ հէնս. 9 զաւդս քաղցրաբերս հրամայեսցես հե-ղուլ¹⁰ ի վերայ երկրի¹¹, զի լիապատար բերմամբ որթ եւ թփենի եւ ամենայն բոյսք անդաստանաց¹² պտղաւէտք¹³ լի-ցին, եւ յըղձալի¹⁴ երկրիս¹⁵ անվրդով հան-գիցեն:

5 Իսկ զիս¹⁶ զՋուանշիր¹⁷, որ ծանրա-բեռնեալս¹⁸ եմ յանցանաւք, ի¹⁹ քո, Տէր, ամենազաւր նշանիս աւգնականութիւն, որպէս կարաւտագոյն ոք հիւանդ ի բժիշկ²⁰ բարի²¹ անձկացեալ²² ապաւինե-ցալ²³, մի՛ դարձուցաներ ունայն եւ ամա-չեցեալ²⁴. եւ զտունս զոր շինեցի, արա՛

զսա²⁵ հովանի գլխոյ իմոյ յաւր մարտի, եւ²⁶ զյարուցեալսն²⁷ ի վերայ²⁸ իմ, ի²⁹ ներ-քոյ իմ³⁰ արասցես. եւ³¹ զուստերս եւ զդստերս իմ աներկիւղ³² արասցես ի չարէ եւ զաւրաւոր³³ պահեսցես³⁴ յամենայնի: 6 Եւ դու³⁵, Տէր իմ, Տէր, որ պահեցեր զիս ի մանկութենէ³⁶ իմմէ եւ³⁷ ի³⁸ չրջապա-տեալ փորձութեանց փրկեցեր, յաճախե-ցեր³⁹ ինձ⁴⁰ ոսկի եւ արծաթ, ծառայս⁴¹ եւ աղախնեայս⁴², եւ ետուր⁴³ ինձ իշխանու-թեամբս իմով արքայաբար⁴⁴ առնել⁴⁵ տես-չութիւն, ընկա՛լ եւ այժմ զծառայս քո ի բարի եւ ի վերայ ծննդոց իմոց հե՛ղ զհան-ճար գիտութեան՝ զնալ ի ճանապարհս քո, եւ հնազանդ կալ առ ի քէն պսակելոյ⁴⁶ կայսերն Յունաց աներկբայաբար⁴⁷:

7 Իսկ ի համաշխարհական աւուրն յա-րութեան հասանելոյ⁴⁸, յորժամ աներե-ւոյթքն զերեւելիս⁴⁹ փոխանորդեն, եւ փո-ղազոչ հնչմունքն⁵⁰ զննջեցեալսն կոչեն⁵¹

1 w պարգեւօf եւ պատարագովօ

2 bcr տեղոջս

3 d չուիցես

4 bceir տայցես

5 a եթե

6 d չի՛ք ամենայն

7 d յաշխարհս

8 bceir գմարտից

9 bcer գոդ օգտաբերս 1 զօգտաբերս փիս գոդս քաղց-րաբերս

10 bceir չի՛ք հեղուլ

11 km երկրիս

12 bceir անդաստանի

13 a պտղաւետօf bceir պտղաբերօf km պտղաւետ

14 cr յղձալի

15 1 երկիրս

16 adghkmw չի՛ք գիս

17 km զքիւանշիրս adgw զքիւանշէր cr զքիւանշէր հ զքիւանշէր

18 k ծանրաբեռնեալ եւ ծանրաբեռնեալօf

19 km եւ ի

20 b բժշկ

21 h ապաւինեալ անցկացայ

22 bceir չի՛ք անձկացեալ

23 a ապաւինեցա

24 h ամաչեալ

25 ah գսայ

26 km չի՛ք եւ

27 adw զյարուցեալս

28 a վերայ

29 agkm չի՛ք ի

30 bceir ինձ փիս իմ

31 km չի՛ք եւ

32 cr աներկիղ

33 ceir գորաւորս եւ զայրաւորս

34 adghw արասցես փիս պահեսցես km չի՛ք պահեսցես

35 bceir չի՛ք դու

36 a մանգութեմէ

37 km չի՛ք եւ

38 ceir չի՛ք ի

39 1 եւ յաճախեցեր

40 w չի՛ք ոսկի ... ծառայս

41 w չի՛ք եւ աղախնեայս եւ ետուր ինձ

42 bceir աղախնայս

43 ad տուր

44 cr արքաբար

45 d չի՛ք տեսչութիւն ... իմոց

46 g պսակեցելոյ

47 cr աներկբաբար

48 adghkmw հասելոյ

49 dw զերեւելիս հ երեւելիս

50 bd հնչմունք

51 d գոչեն

ի քնոյ, եւ հրեղէն¹ ջուկքն ի ծագաց երկրէ² առ ամենակալ թագաւորդ հաւաքին³, յայնժամ⁴ ⁵ի ձեռն կարապետի խաչի քո⁶, յոր⁷ ապաւինեալս եմ, ողորմութեամբ այց արասցես ինձ եւ զուգակցի իմոյ խորո-վանուչի⁸ եւ⁹ նախահարց¹⁰ իմոց, մանա-ւանդ ծաղկեալ ալեաւք հաւր իմոյ Վա-րազ Գրիգորի¹¹ եւ մաւր իմոյ՝ Գորի-դիստոյ¹² եւ¹³ եղբարց իմոց Վարազ¹⁴ Փերո-ժի¹⁵ եւ Յեզուտ¹⁶ խորովու եւ զաւակաց իմոց: 8 Իսկ զիս զՋուանշիր¹⁷, որ աւրի-նակ¹⁸ Դաւթի¹⁹ երանելոյ²⁰ իջուցի արտա-սուս²¹, մի²² բարկութեամբ խրատեմ²³, եւ մի՛ ճշդիւ²⁴ պահանջեմ²⁵. զի զի՞նչ աւգուտ է քեզ յարենէ²⁶ իմմէ իջանել²⁷ ²⁸ինձ²⁹ յա-պականութիւն: 9 Փրկեա³⁰ զիս ի³¹ յաւի-տենից փորձանաց եւ փոխանակ տաճարիս

այսորիկ³², զոր շինեցի³³ ³⁴անուան³⁵ քում³⁶ յերկրի, պատրաստեալ³⁷ մեղուցելոյս հոգ-ւով³⁸ աւթեւանս ի տան Հաւր քում³⁹, Քրիստոս»:

10 Եւ⁴⁰ իբրեւ կատարեաց զաղաւթս, մատոյց եւ⁴¹ զայն, որ յաղագս նորահրաշ տանին էին⁴² պատարագք, եւ ուխտեաց անդ ուխտ փրկութեան, եթէ⁴³ սա եղիցի ինձ եւ որդւոց⁴⁴ իմոց տեղի՝ տալոյ երա-խայրիս⁴⁵ առաջի Տեառն եւ գտանել⁴⁶ ո-ղորմութիւն⁴⁷ ի քէն⁴⁸: 11 Եւ յետ այսո-րիկ⁴⁹ իջանէ⁵⁰ անտի⁵¹ աստուածավայելուչ աւետեաւքն⁵² ի ձմեռնահանգիստ⁵³ քա-ղաքն⁵⁴ Պերոզ Կաւատ. եւ զամն ողջոյն յըղձալի⁵⁵ եւ ի⁵⁶ խաղաղաւէտն⁵⁷ անցու-ցանէ⁵⁸ հանգիստ⁵⁹:

1 cr հրեղեն

2 w յերկրէ

3 adghw հաւաքին

4 d յայն ժիս յայնժամ

5 bcdeir չի՞ր ի ձեռն

6 g քոյ

7 bhl որ

8 ah խորովանողի w խոստովանողի

9 k չի՞ր եւ

10 h նախահարցն

11 l չի՞ր եւ մօր իմոյ գորիդիստոյ

12 bcel գրիգորիդիստոյ

13 c չի՞ր եւ

14 ad վար չիս վարագ

15 gkm պերոժի c փերոժի

16 bcelr եզուտ d լեզուդ

17 w զջեւանշէր a ջեւանշէր g ջուանշիր d զջեւանշէր kմ զջիւանշիրս bcelr ջուանշէր h զջեւանշէր

18 k յօրինակ

19 b դաւթայ

20 bcr երանելոյ d երանելոյ

21 ah արտասուսն bcegklmr զարտասուս

22 bcelr իմ մի

23 bcel դատել չիս խրատեմ

24 km նշդութեամբ

25 adl պահանջէր

26 d յարէ չիս յարենէ

27 k յիջանել

28 d յապականութիւն ինձ

29 b չի՞ր ինձ

30 a փրկեայ

31 abcdgr չի՞ր ի

32 adghkmw այսմիկ

33 a շինեցի

34 bcelr յերկրի (b չի՞ր յերկրի) անուան քում սրբոյ

35 gh յանուան km յանուն

36 adghkmw քո

37 w հոգւով մեղուցելոյս

38 b հոգով g հոգեւոր km զհոգեւոր

39 g քոյ adghkmw քո

40 m չի՞ր եւ

41 bcelr չի՞ր եւ

42 h չի՞ր էին

43 a եթե bcelr եթե

44 abcr որդոց

45 d երախայրիս

46 km գտանելոյ

47 km գողորմութիւն

48 km նմանէ չիս քէն

49 adghkmw այնորիկ

50 bcelr իջանէր

51 bl անտի adghkmw չի՞ր անտի

52 a աւետաւքն bc աւետեալ

53 h ձմեռնահանգիստ

54 bcelr պերոզապատ aghkm պերոզ քաւատ

55 agh յիղձանի cr չի՞ր յղձալի d յեղձանի

56 b չի՞ր ի

57 clr խաղաղաւետն km խաղախաւետ

58 bl անցուցանէ adgh անցանէ

59 km ի հանգիստս a հանգիստս

ԳԼՈՒԽ¹ ԻՋ²

Խնամութիւն³ Զուանչիւրի⁴ ընդ Հոնս⁵
եւ առնել⁶ սէր թշնամեացն⁷

1 Մինչդեռ նստէր խաղաղացեալ ի գա-
հոյս իւր արին Զուանչիւր⁸, ի⁹ միւս ամին¹⁰
լինէր ձմեռնային¹¹ եղանակի հասարա-
կաւորութիւն¹², եւ թագաւորն Հոնաց յոգ-
նահազար¹³ հեծելովք¹⁴: 2 Եւ թէպէտ եւ¹⁵
¹⁶յառաջագոյն զգուշանալ¹⁷ ¹⁸եւ ¹⁹ամրա-
նալ աշխարհին հրամայեալ լինէր²⁰ ի նմա-
նէ, սակայն ասպատակաւորքն²¹ Հոնաց
յայտկոյս գետոյն Կուրայ²² եւ զեզերբքն²³
Երասխայ ոչ միայն զբնաշխարհիկսն²⁴,
այլ որ զԱյրարատեան գաւառացն²⁵ եւ ի²⁶
Սիւնեստանեայց²⁷ աշխարհէն հաւտք եւ

անդեայք ի ձմեռնաճաշակ²⁸ դաշտն²⁹ ե-
կեալ էին յարաւտ³⁰, ³¹գերի³² վարեալ զա-
մենայն³³ ի բանակետդն³⁴ ժողովէին:

3 Ապա³⁵ եղեւ թագաւորին Հոնաց³⁶
ցանկութիւն տեսանել զերեսս Զուանչի-
ւրի³⁷. եւ արձակեալ զեղբարս³⁸ իւր³⁹ թա-
խանձեցուցանէր⁴⁰ զնա տեսանել զմի-
մեանս եւ ⁴¹ի մէջ իւրեանց առնել սէր եղ-
բայրական: 4 Իսկ քաջ եւ արի տէրն ոչ
ինչ ⁴²ածել զմտաւ զարհուրէր, ⁴³կամ⁴⁴ թէ
⁴⁵ո՛րք յարքայիցն⁴⁶ Պարսից, որ⁴⁷ կարաց
յանդիման իւր⁴⁸ տեսանել զԹուրքաստա-
նեայցն⁴⁹ թագաւոր. այլ նա⁵⁰ աներկիւղա-
բար⁵¹ ⁵²եւ անվեհեր⁵³ սրտիւ անկեալ առա-
ջի փրկչական⁵⁴ խաչին, ասէ⁵⁵. «Թէպէտ եւ
զնացից ի մէջ ստուերաց⁵⁶ ⁵⁷մահու, ոչ եր-
կեայց⁵⁸ ի չարէ, զի դու, Տէր, ընդ իս ես»:

1 abcehlrw չիբ գլուխ
2 b ին
3 bcelr խնամաւորութիւնն (b1 ... բիւն)
4 km ջիւանչիւրի w ջուանչիւրի w ջեւանչիւրի ad ջեւան-
չիւրի bcl ջուանչիւրի h ջեւանչիւրի
5 h հունս
6 bl առնել
7 b բշնամեաց
8 km ջիւանչիւրի r ջուանչիւրի h ջեւանչիւրի adw ջեւանչիւրի
9 k միւս ամն adhmw միւսումն (չիբ ամ) g միւսումն
ամն
10 bcelr ձմեռնային լինէր յեղանակի
11 w ձմեռնային
12 dw հասարակութիւն 1 հասարակաւորութիւնն
13 a յոգնահազար
14 l հեծելովք abdghew հեծելովք
15 k չիբ եւ
16 bcelr յառաջ քան զգուշանալ աշխարհին եւ մրանալ
ի մմանէ լինէր հրամայեալ
17 a զգոյշանալ
18 hkm չիբ եւ ամրանալ
19 adgw աշխարհին հրամայեալ ի մմանէ ամրանալ (g
մմանէն)
20 km էր փիւ լինէր dh չիբ լինէր
21 gkm ասպատակաւորք
22 abchr կուրա
23 bceklmr զեզերբք
24 b զբնաշխարհիկսն
25 km գաւառաց
26 d չիբ ի
27 crw սիւնեստանեաց b սիւնեստանեաց 1 սիւ-
րաստանեաց adgh սիւնեստանեաց

28 w ձմեռնաճաշակ d ձմեռնաճաշակք
29 bcelr դաշտն
30 bcelr յարաւտ
31 bcelr գերի առեալ
32 a գերի
33 w զամենեանս
34 d քանակետդ 1 քանակետդ
35 g ապա bcelr չիբ ապա
36 d յոնաց
37 a ջեւանչիւրի w ջեւանչիւրի dh ջեւանչիւրի bcl
ջուանչիւրի
38 l զեղբար
39 km իւր առ նա
40 m թախանձէր
41 bcelr ի մէջ նոցա h ի մէն
42 bcelr զմտաւ ածել
43 l կամէր ոք փիւ կամ թէ ո
44 km չիբ կամ
45 km ոչ ոք
46 dm յարքայից
47 km չիբ որ
48 adghkmw չիբ իւր
49 abcdghehw զթուրքաստանեացն
50 adghkmw չիբ նա b սաս
51 cr աներկեղաբար
52 adghkmw չիբ եւ անվեհեր սրտիւ
53 bclr անվեհէր
54 dh փրկական
55 m ասէր
56 ah ստորուաց
57 d մահու ոչ երկեայց մահու ոչ երկեայց ի չարէ
58 h երկաց
— Ս՝ՇԴ. ԻԲ 4

5 Անտի¹ յարուցեալ² ելանէր առ նոսա
արքայաչու³ կազմութեամբ: 6 Իսկ թա-
գաւորն Հոնաց⁴ ընդ առաջ նմա ելեալ՝
գայր հանդերձէր⁵ ի նաւ⁶ եւ յայսկոյս խա-
ղացեալ դադարէր⁷ յեզր գետոյն⁸ ի վերայ
նարմաշարժ⁹ եւ խորասոյզ ջրոյն:
7 Դնէին¹⁰ առ միմեանս խորհուրդս¹¹ խա-
ղաղականս¹² բառնալ ի միջոյ զանմիաբա-
նութիւնս¹³ երկոցունց եւ մանաւանդ¹⁴
զբաւելով¹⁵ ի¹⁶ համակամ եղբայրու-
թիւնս¹⁷. որոց կնքեալ զդաւիւն¹⁸ դարձան
յիւրաքանչիւր¹⁹ տեղիս²⁰:

8 Իսկ զի²¹ նչ քաջասիրտ²² տէրն²³ իմ²⁴
եւ միւսում²⁴ աւուրն²⁵ եցոյց. ժէ ա-
րամբք²⁶ էանց յայն կոյս գետոյն ի բա-
նակն²⁷ Հոնաց. անդ²⁸ առնոյր զդուստր
29 թագաւորին իւր ի կնութիւն³⁰ եւ դար-

ձուցանէր յաւարէ անտի³¹ հարիւր եւ³²
քսան հազար³³ հաւտից³⁴ եւ եաւթն հա-
զար ձիոց եւ արջառոց³⁵ բազմութիւն, ³⁶եւ
ոչ ինչ նուազ քան զհազար³⁷ եւ երկե-
րիւր³⁸ արանց զերելոց³⁹: 9 ⁴⁰Աստ⁴¹ իմն
⁴²դարձեալ⁴³ խաղաղութեամբ գայ⁴⁴ ի տե-
ղի իւր բարգաւաճեալ⁴⁵ սրտիւ: 10 Լայր
առաջի Տեառն, կարգայր եւ ասէր. «Ոչ ե-
թէ⁴⁶ յաղեղն իմ յուսացեալ եմ⁴⁷, այլ դու,
Տէր⁴⁸, փրկեցեր զիս եւ պարծանք իմ⁴⁹ ի
քեզ, ⁵⁰Տէր, են»: 11 Յայնժամ հրամայէր,
զոր⁵¹ ինչ դարձուցեալ⁵² էր յաւարէն⁵³, զի
արք հաւատարիմք առ իւրաքանչիւր ոք
ըստ մասին բաժանեցեն⁵⁴: 12 Եւ ահա⁵⁵
⁵⁶այս⁵⁷ երկու ամբ⁵⁸ պակաս յերից⁵⁹ տաս-
ներկեաց⁶⁰, յորս աշխարհակալ սպարապե-

1 celmr անտի b եւ անդի
2 b չի՞ր ելանէր առ նոսա
3 bcr արքայաչու adw արքայաշուք
4 a ընդ յառաջ bcelr ընդ առաջ եկեալ նման
5 dw հանդերձ
6 adghkwm նաւով
7 l դադարիւր
8 d գետոյ
9 kmw մեղմաշարժ adgh ներմաշարժ
10 c եւ դնէին adghkwm դնեն
11 bcdl խորհուրդ
12 h խաղաղականց
13 dw զանբաւականութիւնս bcelr զանմիաբանութիւն
14 km չի՞ր մանաւանդ
15 m գրաւել k գրաւիլ
16 bcelr համակամն եղբայրութիւն
17 km եղբայրութիւն h եղբայրութեանս
18 dl գդաւելն
19 h իւրաքանչիւր
20 bcr տեղի
21 agh քաջասիրտն
22 d տէր
23 bcr չի՞ր իմ
24 d միւսումն
25 k աւուր
26 a արամք
27 bcelr բանակս
28 l անտ
29 bcelr թագաւորին անդրանկանն իւր ի կնութիւն
(bcr կնութեան)
30 adhw կնութեան (չի՞ր ի)

31 b անդի
32 bcr չի՞ր եւ
33 d չի՞ր հազար
34 d հոտից
35 c արջառոց
36 bcelr եւ ի գերելոցն ոչ ինչ նուազ քան զհազար
երկերիւր արանց
37 d վեց հազար
38 a երկերիւր
39 k գերելեաց b չի՞ր գերելոց
40 km եւ անտուստ փիս աստ իմն
41 cr աստի
42 bcr խաղաղութեամբ դարձեալ
43 a դարձեալ
44 bcelr չի՞ր գայ km գայր
45 a բարգաւաճել
46 a էթէ bcelr թէ
47 a էմ փիս եմ
48 bcelr իսկ փիս տէր
49 bcelr չի՞ր իմ
50 d տիրեն փիս տէր են
51 km զի որ adghw որ
52 b դարձուցեալն
53 w յաւարէ
54 a բաժանեցեն
55 a ահա
56 d այս աշխարհակալ սր ամի պակաս երից km եւ
այս եղիւ երկու ամոք պակաս
57 w չի՞ր այս
58 a ամբք ամոք
59 a յերից
60 a տասներրեկաց w տասներեկաց dg տասներե-
կաց

տուլթեամբն¹ իւրով ի տիոց անտի² երիտա-
սարդականաց³ մինչեւ ցմիջակ⁴ արբունս
ժամանակի⁵ դրուատայեղց⁶, համաշխար-
հալուր⁷ կատարեաց⁸ զերիս⁹ ի չորից ան-
տի¹¹, նախ ի Պարսս, ¹²ապա¹³ ի դրունս Հո-
նաց անվեհեր¹⁴ քաջութիւնս¹⁵ անսխալ¹⁷
գոլով¹⁸, մինչ զի արեւելից¹⁹ եւ արեւմտից,
հիւսիսոյ²⁰ եւ հարաւոյ, յԱրիս²¹ եւ յԱնա-
րիս²² հրատարակաւոր²³ ամենեցուն²⁵ եւ²⁶
քաջափարթամ եցոյց ծանալթուլթիւն²⁷:
13 Արդ՝ ձեռնարկեցից²⁸ եւ զայն ասել, ե-
թէ²⁹ որպէ՛ս կամ զինչ պատճառաւ չնոր-
հատուն այն³⁰ խաչ³¹ ծագեաց նմա³² ի խա-
ւարէ լոյս կամ քաղել³³ ծաղիկ ի հրոյ:

- 1 aw ասպարապետութեամբն
2 b անդի
3 a էրիտասարդականաց km երիտասարդականացն
4 bcelr միջահասակ փ/ս ցմիջակ
5 km ժամանակին
6 bl դրուատայեղց d դրուայեղձ km ... յեղց եւ
7 ag համաշխարհալու h համաշխարհակալու
8 a կատարեաց
9 km չի՞ր գերիս ի չորից անտի
10 a գերիս bcelr գերիսն
11 ab անդի
12 km եւ ապա ի հոնս զանվեհեր
13 g ապայ
14 a անվեհեր c անվեհեր lr անվեհեր
15 bcelr քաջութեամբ
16 d անսխալ արս մինչ
17 w անսխալս
18 dw չի՞ր գոլով
19 b յարեւելից
20 acr հիւսիսոյ
21 c արիս
22 h յանցերիս
23 d հրատարակելը m հրապարակաւ k հրապարա-
կաւոր
24 km ամենեցուն եցոյց զհաշտարթամ
25 a ամենեցուն w ամենեցունց
26 bcehrlr չի՞ր եւ
27 cm ծանօթութիւնս
28 bcelr ասել եւ զայն
29 a երեւ bcelr թէ
30 bcelr չի՞ր այն
31 bcelr ծաւալեաց խաւարելոյս (l ի խաւարէ լոյս)
կամ քաղել ի հրո ծաղիկ
32 a նմայ
33 a եւ քաղել

ԳԼՈՒԽ³⁴ ԻԷ³⁵

³⁶Որ ինչ ի թագաւորէն հարաւոյ
մեծարանք արեւելից իշխանին եղեւ,
աստանաւր գտցես

1 Լերինք մշտնջենաւորք եւ ծովք
անդնդայինք³⁷ ալեկոծեալք³⁸ հնազան-
դեալ³⁹ կան Բանին Աստուծոյ, քանզի վեր-
նառաք⁴⁰ հրամանն յորժամ հայի յերկիր⁴¹,
դողացուցանէ զսա⁴², եւ ի մերձելն⁴³ ի լե-
րինս՝ ծխին⁴⁴: 2 Որպէս⁴⁵ եւ այժմ ահա յե-
րեսաց ահի⁴⁶ Տեառն բարձրացեալ բլուրք⁴⁷
հարթեալ⁴⁸ հաւասարեցան⁴⁹, եւ ալեփար-
թամ⁵⁰ խորոցն ջրայեղց⁵¹ բռնութիւնքն⁵²
անդէն⁵³ յինքեանս⁵⁴ սուզան, որպէս⁵⁵ ա-
հագին⁵⁶ փառք⁵⁷ տէրութեանն Պարսից
խոնարհեցան⁵⁸, եւ⁵⁹ զամպախրորխո⁶⁰
բարձրութիւնս նորա⁶¹ խորք⁶² ծածկեցին:

- 34 abcehlrw չի՞ր գլուխ
35 bc իգ
36 bcelr որ ինչ մեծարանք ի թագաւորէն
37 cr անդնդայինք l սննդայինք
38 acr ալեկոծեալք
39 b հնազան
40 abcehrlr վերառաք
41 chr երկիր
42 adghkmw զմա
43 gklmw մերձիւն
44 d ծխելն
45 b եւ այժմ եւ ահա
46 adghkmw չի՞ր ահի
47 km բլուրքն
48 d հարդեալ
49 a հաւասարեցան c հասարեցան
50 abckr ալեփարթամ
51 d գրայեղձ
52 dkw բռնութիւնք
53 mw անդրէն
54 cr յինքեան
55 bdgl որպէս զի amw զի փ/ս որպէս h որպէս զի
56 cr չի՞ր ահագին
57 adghkmw պարսից տէրութեանն (a տէրութէն d տե-
րութեան)
58 d խորհեցան km խոնարհեցաւ
59 km չի՞ր եւ
60 bcelr զամպախրորխո adghkmw զամբաւ (ah զանբաւ)
խրոխտ
61 w նոցա
62 c եւ խորք

3 Լռեցին թեւաւորք արձագանք¹ խորոց ի հողմուռոյց² եռանդանէ³, եւ փուշք ագաւակի⁴ աւղասլաց թռչմամբ եկեալ տաղաւարեցան⁵ ի վերայ⁶ մկանանց⁷ լայնատաւած ծովուն⁸: 4 Զի որպէս ջուրք բազումք, որ⁹ կոհակաշարժ¹⁰ բռնութեամբ¹¹ ծաւալասոյզ¹² առնէին¹³ զերկիր¹⁴, ¹⁵ և¹⁶ երբեմն ժամանակ, յորժամ¹⁷ թագաւորք¹⁸ Հոռոմոց ամբոխեալ զաւրաւք¹⁹ այնպէս²⁰ հիւսածածուկ²¹ զընդհանրական²² աշխարհիս առնէին բազմութիւնս²³:

5 Իսկ այժմ ²⁴այն աթոռոյն ամբարձեալ զաւրութիւնք²⁵ այնքան ²⁶ի վայր ցնդեալ՝ զիջան²⁷, մինչ զի որ²⁸ միանգամ ընդ ձեռամբ նորա էին մարդկային²⁹ անտառք՝ գնացեալ յարեցան ընդ հովանեաւ, այնր³⁰, որ ըստ³¹ Գեղէոնեան³² դժնկին³³

էր պատաղիճ³⁴, զոր ի նուս³⁵ բարձեալ բանաւորաց³⁶ շառաւիղքն³⁷ եւ³⁸ խլրտալ³⁹ անգամ ոչ կարէին⁴⁰: 6 Զի իբրեւ ետես⁴¹ քաւշն արեւմտեան⁴², թէ դարձոյց Տէր զաւգնականութիւն⁴³ ի սրոյ նորա, եւ կինձ⁴⁴ վայրենի⁴⁵ զազանանայ⁴⁶ փշրել զեղջիւրա⁴⁷ նորա. առեալ զլրումն ժամանակի⁴⁸ ըստ կանխասաց մարգարէութեանն⁴⁹ եւ խոստմանցն⁵⁰ Աբրահամու, եւ թէ⁵¹ ձեռք Իսմայելի⁵² յամենեսին⁵³, եւ ձեռք ամենեցուն ⁵⁴ի դա՞. ⁵⁵եւ եթէ⁵⁶ առաջ⁵⁷ նորա հուր ծախիչ, եւ վերջ նորա բոց⁵⁸ բորբոքեալ:

7 Յայնժամ առեալ կայսերն՝ ⁵⁹Հոռոմոց զսինքնորս զաւրացն՝ ածապարէր ընդ ծով⁶⁰

1 bcelmr áայմf w առ áայմ d առ áայմf ahk արձամf gv արձայմf v արձագամf
2 a հողմուռոյց d հողմուռոց
3 l եռանդէ adghkwm եռանդմանէ
4 d ագաւակի
5 b տաղավարեցան
6 b վերա
7 w մկանաց bcelr մկանացն ah մկանանցն
8 bcelr ծովու
9 km չի՞ր որ gl որք
10 b կոհակաշարժաբանութեամբ
11 cr գնութեամբ
12 adhkwm ծովասոյզ g ծովասոյզ
13 klm առնեն
14 a գերկիր
15 km մոյնպէս երբեմն ժամանակի փիւ էր երբեմն ժամանակ
16 g որ փիւ էր
17 km չի՞ր յորժամ bcelr յորում
18 bcelr թագաւորքն
19 m զօրօքն
20 km չի՞ր այնպէս
21 d հիւսածածուկ
22 w գիւնրական d ընդհանրական
23 d բազմութիւն m զբազմութիւնս
24 km այնր արոտոյ
25 km զօրութիւնքն
26 kmw ի վեր
27 adgkmw շիջան
28 gkm որք
29 d մարդիկ
30 d այն

31 k չի՞ր ըստ
32 a գեղեւոնեան cr գեղեւոնեան b գեղեւոնեան d գեղեւոնեան h գեղեւոնեան
33 ah դմնկին dg դմնկին cr դմնկին
34 k պատաղիչ bcelr պատաղիչ a պատղիչ dgw պատաղեալ
35 adghkwm մոսա փիւ մոս
36 km բոնաւորաց adghw բոնաւորացն
37 abchw շառաւիղքն
38 km չի՞ր եւ
39 km խլրտել
40 bcr կարեն
— Տէ՛ւ Գաբ. ԺԹ 15
41 l էտես
42 bcelr արեւմտեա l արեւմտայ
43 m զօգնականութիւն l զօգնութիւն
44 gkm կինն
45 a վայրենի
46 abchr գազանանա
47 cr գեղջիւրս g գեղջիւրն adnkmw գեղջիւր
48 k ժամանակին
49 cd մարգարէութեան
50 km խոստման
51 bl թէ
52 l իսմայիլի
53 bcdew յամենիս եւ
54 km ի նա
բ Տէ՛ւ Իսմայ. ԺԳ 12, ԺԷ 20
55 bcelr կամ թէ առաջ փիւ եւ եթէ
56 cw թէ
57 km առաջք
58 dw հուր փիւ բոց
59 bcelr յունաց փիւ հոռոմոց զսինքնորսն զօրաց եւ ամապարէր
60 g ծով

եւ ընդ¹ ցամաք² անցանել ի սահմանս հե-
ռաւոր³ կղզեացն արեւմտից: 8 Այն վեցե-
րորդ⁴ ամ էր հարաւայնոցն⁵ փոխելոյ
զթագաւորութիւնն⁶ իւրեանց յաշխարհն
Ասորեստանի. զի թողեալ զերկիր աղախ-
նոյն՝ արկանէին զաթոռ տէրութեանն⁷ ի
Դամասկոս: 9 Որոյ⁸ նստեալ անդ⁹ սկսա-
նէր շուրջ զիւրեւ¹⁰ յաջ եւ յահեակ ծծել¹¹
գուղիղ¹² երկրի¹³: 10 Քանզի տուաւ նմա
անընդդիմակաց¹⁴ զաւրութիւն, աշխարհա-
վար իմաստ, երկրավար քաղցրութիւն եւ
հեզութիւն մարդկային¹⁵, ուստի չորիւքս
այսոքիւք¹⁶ եւ¹⁷ չորից¹⁸ անկեանց աշխար-
հիս¹⁹ հասարակաց կալով իշխանութիւն՝
տեսանելով²⁰ զանհնարին տկարանալն²¹
կայսերն²² Հոռոմոց²³ ի թագաւորէն Հարա-
ւայնոյ, որ իբրեւ զբոց²⁴ ճարակեաց զբազ-
մամարդ հրապարակս եւ զքաղաքս²⁵ նո-
րա²⁶ սրով²⁷:

- 1 c չիբ ընդ
- 2 h կղզեացն անցանել յարեւմտից
- 3 k հեռաւորս
- 4 a վեցերորդ
- 5 a հարաւայնիցն
- 6 dkm գրագաւորութիւն
- 7 dw տէրութեան
- 8 bcer որոց
- 9 l ամս
- 10 adgw զիւրեւ
- 11 adgh ծծելով cr ծրծել
- 12 cegkw գուղիղ
- 13 h յերկրի
- 14 cr յանդիմակաց b յանդիմանակաց d անդդիմակ l
անդդիմակաց g լայն ընդդիմակաց km լայն եւ ընդ-
դիմակաց
- 15 cr մարդկային
- 16 bl այսոքիկ crw այսոքիկ
- 17 bceklmr չիբ եւ
- 18 bcekr ի չորից
- 19 km հասարակապէս (m հասարակապ) եկաց իշ-
խան
- 20 km արդ տեսանելով
- 21 d տկարանալն
- 22 dm կայսեր
- 23 d հոռոմոյ
- 24 km բոց
- 25 agh զբաղաւ
- 26 cr մոցա
- 27 adghkmw հրով

11 Յայնժամ²⁸ բազմահոգ²⁹ վասն³⁰ իւ-
րոյ³² իշխանութեանն³³ լինէր մեծ իշխան
արեւելից Զուանշիր³⁴. ³⁵նախ զգաստ³⁶ լի-
նէր³⁷, թէ գուցէ³⁸ ամբոխն հարաւոյ³⁹ ընդ
ոտս առեալ զերկիրն⁴⁰ կոխեցեն⁴¹: 12 Եւ
թէպէտ եւ⁴² կարող⁴³ էր զթուրքաստա-
նեայց⁴⁴ հանել զանթիւ⁴⁵ զաւրսն⁴⁶ իւր⁴⁸
յաւգնականութիւն, սակայն⁴⁹ յանձն առ-
նոյր նուաճել⁵⁰ ընդ լծով ծառայութեան⁵¹
թագաւորին հարաւոյ⁵²: 13 Արդ՝ իբրեւ
լսէր բռնակալն հարաւոյ սակս մերոյ⁵³ իշ-
խանին⁵⁴ ի⁵⁵ ծայրափառելի⁵⁶ բարեւաւոր-
ութեանն⁵⁷, զոր⁵⁸ առ կայսրն ունէր Հոռոմոց,
կամ⁵⁹ եթէ նա⁶⁰ ինքն⁶¹ է⁶² երասանակալ⁶³

- 28 km չիբ յայնժամ
- 29 dv բազմահոգ
- 30 bcel յաղափ
- 31 bcel իշխանութեան իւրոյ
- 32 h մորս փխ իւրոյ
- 33 d իշխանութեան
- 34 adw ջեւանշիր m ջիւանշիր bcel ջուանշիր h ջեւան-
շիր
- 35 k նախազգաստ
- 36 bchr սգաստ
- 37 w չիբ լինէր
- 38 cr հարաւոյ ամբոխն
- 39 dv ընդոտս
- 40 km զերկիր մորս
- 41 km կոխեցէ d կոխեցին
- 42 bcedegklr չիբ եւ
- 43 l կարող
- 44 celer գրորբաստանեացն dgh գրորբաստանաց aw
գրորբաստանեաց
- 45 bcekr չիբ գանթիւ
- 46 d զգորսն
- 47 bcekr յոգնականութիւն իւր
- 48 k յիւր
- 49 k չիբ սակայն
- 50 km մուանիլ
- 51 m ծառայութեամբ
- 52 bcekr հարաւայնոյ
- 53 bl մերոյս
- 54 b իշխանութեան l իշխանի
- 55 adghw չիբ ի
- 56 km ծայրափառ
- 57 c բարեւաւորեանն bl բարեւաւորեան
- 58 abcdeghlrw որ
- 59 km եւ կամ l կամ թէ
- 60 adghw չիբ նա
- 61 km չիբ ինքն
- 62 km էր
- 63 bcekr երասանակալ d երասանակալ

թուրքաստանեայցն¹ ազգաց՝ հանել եւ արգելուլ կարող² է յաղագս³ մարմնական⁴ խնամաւորութեանն⁵, անդանաւր⁶ անըմբերելի⁷ նախանձ ի⁸ միտս տիեզերակալ պարծողին⁹ բորբոքէր: 14 Ուստի ի ձեռն հաւատարիմ պատգամաւորաց առաքէր երդմունս մեծամեծս եւ խոստմունս¹⁰ անչափ¹¹ պարգեւաց, զի առ նա¹² երթիցէ:

15 Իսկ նա ըստ¹³ մեծայոյս բարութեանցն ի¹⁴ խաչն¹⁵ Քրիստոսի վստահ եղեալ՝ կազմէ ընծայ¹⁶ բազմապատիկս¹⁷ եւ հանդերձի նոքաւք յողջոյն¹⁸ տիեզերակալին¹⁹: 16 Եւ²⁰ նախ ժամանէ ի տուն²¹ Տեառն, զոր յապաւինուլիւն²² իւր չինեալ էր²³ ի բերդն Գարգման: 17 Եւ²⁴ անդ²⁵ սրտառուչ հառաչմամբ ի²⁶ ծածկագիտէն²⁷ խնդրէր այցելուլիւն²⁸, որպէս²⁹ մեծն Դաւիթ ասէ³⁰. «Արարիչ իրաւանց եւ արդա-

րութեան³¹, մի՛ մատներ³² զիս ի ձեռս³³ նեղչաց իմոց»³⁴: 18 Եւ այսու մտաւք հրաժարեալ մեծայաղթ լուսոյն³⁴ զինեցաւ չուել³⁵ ի տար աշխարհ: 19 Իսկ զաւրաւարին³⁷ Հայոց ամենայն նախարարաւքն³⁸ հանդերձ³⁹ ընդ առաջ նմա⁴¹ ելեալ⁴² զուարճալից խնդութեամբ⁴³ ընդունողք⁴⁴ լինէին⁴⁵, եւ մեծապատիւ չքով յուղարկիչք⁴⁶ լինէին⁴⁷: 20 Իբրեւ իջանէր յերկիրն Ասորեստանեայց⁴⁸, տեսանէր զի⁴⁹ ահա հրամանաւ⁵⁰ թագաւորին պետք⁵¹ դաւառաց եւ ճոխք քաղաքաց ըստ իւրաքանչիւր սահմանս պատուիչք⁵² լինէին. երիվարք պատրաստք, աւթեւանք⁵³ կազմք⁵⁴, մինչեւ եհաս ի դուռն թագաւորին մեծաւ⁵⁶ չքով:

21 Յայնժամ⁵⁷ հրամայեալ մերձակայ մեծամեծացն⁵⁸ ընդ առաջ⁵⁹ ելանել նմա՝

1 bcelr թուրքաստանեայց adghw թուրքաստանեայցն
2 l կարող
3 km զմոսս յաղագս
4 h մարմնաւոր
5 bcdr խնամաւորութեան km խնամութեանն
6 d աստամօր h անտամօր
7 dw անըմբերելի
8 l չի՞ր ի
9 bcelr պանծողին
10 km զխոստմունս
11 adghkmw մեծամեծս փխ անչափ
12 d չի՞ր նա
13 adghkmw չի՞ր ըստ
14 abcdeghkmw որի ի
15 cr խաչ b խաչին
16 a ընծայս
17 bcr բազմապատիկ
18 bcel ի ողջոյն r ի յողջոյն
19 k տիեզերակալի
20 cdlr նախաժամանէ
21 m տունն
22 celr ի յապաւինութիւն b ի ապաւինութիւն
23 adgw չի՞ր էր
24 d չի՞ր եւ
25 d չի՞ր անդ
26 h չի՞ր ի
27 kw զծածկագիտին adgh ծածկագիտին
28 m զայցելութիւն
29 km զոր adg որ փխ որպէս
30 blr ասէր

31 l արդարութեանց
32 d մատներ
33 adhк ձեռն
* ՍՊՇԻԻԶ 12
34 ahw լուսնի ց յուսոյն km յուսով
35 egkm չուել
36 v ի տէր փխ ի տար
37 bcr զօրավարն
38 km նախարարոք
39 adghkmw չի՞ր հանդերձ
40 al ընդ յառաջ b ընդ առաջել
41 aghkmw նորա d չի՞ր նմա
42 d եղեալ
43 a խնդութեամբ
44 dg ընդունողի km ընդունող
45 a լինելին km լինէր
46 km յուղարկիչ ց ուղարկիչք
47 adghkmw չի՞ր լինէին
48 acghrw ասորեստանեայց
49 adghw եւ փխ զի
50 adghkmw պետք բագաւորին գաւառացն այնոցիկ հրամանաւ նորա եւ նոյն բաղաւաղն ըստ
51 l պետ
52 km պատուիչ
53 km եւ օթեւանք
54 adghw կազմ
55 bcelr մինչ (lr մինչեւ) ի դուռն եհաս (l էհաս) բագաւորին
56 bcelr պայծառ փխ մեծաւ
57 bcelr հրամանել ի մերձակայ (b մերձակա)
58 bcelr ելանել ընդ առաջ նորա
59 d նմա ելանել

ածելով¹ զերիվարս, յորս ինքն թագաւորն
հեծանէր: 22 Եւ այնպէս շքեղաշուք պա-
տուով² մուծանէին³ ի բանակն յոգնահոյլ⁴
գուպարից⁵: 23 ⁶Վասն որոյ ի հոյակապ
նորա անուն⁷ խառնիճաղանճն⁸ ամենայն
ի տես ճեպէին⁹ համախմբեալ¹⁰ ի ճանա-
պարհին: 24 Իսկ թագաւորն հարաւոյ
¹¹ընդ ծագել արեւուն՝ նախքան զսովորա-
կան¹² ժամն¹³ յարուցեալ ի քնոյ¹⁴ հրճուա-
լից մտաւք եւ բարի ողջունիւ զիշխանն
արեւելից տեսանէր. եւ յարագուարճ
վասն¹⁵ գալստեանն¹⁶ նորա լինէր: 25 Ուս-
տի ամենակատար ընդունելութեամբ¹⁷ եւ
ոչ առ մի ոք ի¹⁸ կողմակալաց¹⁹ երկրի
²⁰այնպէս²¹ եղեւ²² փաթշաբար²³ մեծագրու-
թիւնք²⁴. մանաւանդ յորժամ զփորձ²⁵ եւս²⁶
առնոյր խոհական²⁷ հանճարամտութեան²⁸
նորա: 26 Վասն զի թէպէտ եւ բազում
տեսարք եւ յուով ազգաց հեղինակք²⁹ ընդ

ձեռամբ անկեալ³⁰ կային³¹ հնազանդեալք,
այլ ոչ ումեք³² ի նոցանէ աներկեւան³³
խորհուրդ որպէս Զուանշիրի³⁴ տայր, յո-
րոյ³⁵ վերայ³⁶ եւ³⁷ պարգեւս մեծամեծս³⁸
չնորհէր նմա³⁹ եւ⁴⁰ որոց⁴¹ ընդ նմայն էին:
27 Եւ յետ այսորիկ⁴² խնդրէր իշխանն ա-
րեւելից խաղաղական ողջունիւ⁴³ հրա-
ժեշտ: 28 Իսկ⁴⁴ արքայն հարաւոյ վասն
սեռն եւ սերտ սիրոյն հաստատութեան
երդմունս կնքեալ՝ տայր նմա եւ զաջ իւր,
որ չէր երբեք⁴⁵ լեալ սովորութիւն տիեզե-
րապետ գոռոզին⁴⁶ աւտարազգւոյ⁴⁷ առ-
նել⁴⁸ գայս⁴⁹:

29 Այսոցիկ այսպէս եղելոց⁵⁰, մեծավա-
յելուչ փառաւք յուղարկելի⁵¹ ի համաշ-
խարհական մարգարանէն: 30 Գայր⁵² հա-
սանէր յԱյրարատեան⁵³ գաւառն⁵⁴, ուր
⁵⁵ընդ առաջ լինէր⁵⁶ նմա⁵⁷ ի⁵⁸ Մամիկո-

1 bcelr անելով անդ (1 անտ)

2 g փառոֆ փ/ս պատուով km փառուֆ եւ պատուով

3 a մուծանիւն

4 acr յոբնահոյլ

5 bcelr գուպարիցն

6 w վասն այսորիկ

7 km անունն

8 bcelr խառնիճաղանճն

9 a ցէպին c ցէպէին

10 gh համախմբել l համախմբեալ f a հոմախմբել

11 km ի ծագել

12 m զսովորականն

13 adh ժամ

14 bl քնոյն

15 b չիք վասն cel յաղագս

16 ckr գալստեան

17 w ընդունելութեամբն

18 d չիք ի

19 l կողմակալացն

20 bcelr եղեւ այնպէսի (b այնպիս)

21 cr չիք այնպէս km այնպիսի

22 km եղեւ

23 w փաղափշաբար cr փաշաաբար km փաթշահա-
բար v փաթշաբար b փաթշարաբարութիւն

24 dv գրութիւն gk մեծագրութիւն l մեծագրութիւն

25 cr փորձ

26 adghkmw չիք եւս

27 km զխոհական

28 d հանճարամտութեամբ

29 a հեղինակք bcelr հիւղանակք h հիւղինակք

30 adghkmw չիք անկեալ celr անկեալք

31 km նորա կային

32 abcr ումէք

33 a աներկեւան

34 aw ջեւանշիրի d ջեւանշիրի km ջիւանշիրի cr
ջուանշիրի h ջեւանշիրի

35 cmr յորոց

36 a վերայ h չիք վերայ

37 adghkmw չիք եւս

38 a մեծամեծս

39 adghw չիք նմա

40 km չիք եւս

41 bcr ընդ նմա

42 cr այնորիկ

43 a ողջոյնիւ gkm ողջոյն եւ

44 bcelr տէրանց (l տերանց) տէրն փ/ս արքայն հա-
րաւոյ

45 cr երբեք

46 bl գոռոզոյն

47 bcelr օտարազգին d տարազգայ ah օտարազգոյ

48 km ումէք անել

49 bcegr գայն

50 bcehr եղելոյ

51 d զիւղարկիւ

52 klm եւ գայր

53 agkmw յայրապետական h յարարատական

54 k գաւառ m գաւառս clr գաւառսն

55 a ընդ յառաջ

56 km լինի

57 a նմայ

58 ag չիք ի bcelr որի

նեան¹ տոհմին² քաջն Գրիգոր համալրեն
ազատաւքն³ եւ⁴ ածէ զնա ի գիւղաքա-
ղաքն⁵ իւր Արուծ⁶: 31 Գայր հասանէր
անդր⁷ 8 աղանին սուրբ՝ սիւնն⁹ եկեղեց-
ւոյ¹⁰ մեծն Հայրապետն Հայոց Անաս-
տաս¹¹: 32 Զնա¹² տեսեալ մեծահաւատ իշ-
խանին՝ հոգեզուարծ¹³ բերկրանաւք լցեալ,
խոնարհեցուցեալ զինքն՝ աւրհնեցաւ ի
նմանէ¹⁴ որպէս ի հրեշտակէ¹⁵ սրբոյ:
33 Եւ նովին բարեգարգութեամբ¹⁶ գայր,
իջանէր ի գաւառն Գարդման. ¹⁷իսկ եւ իսկ
մտանէր¹⁸ ի¹⁹ յարկ²⁰ ապաւինին իւրոյ: 34
Սկսանէր²¹ այնուհետեւ²² զոր²³ ինչ ազ-
նուական նիւթեղինացն էր²⁴, առ ի զարդ
յաւրինել²⁵ 26 նորահրաշ գեղեցկութեանն
անճառելի²⁷ լուսոյն: 35 Եւ ծախս մեծս ա-
րարեալ եւ գեղազեղիչս ի գործ արկեալ՝
նկարեաց ի գմբեթէն²⁸ մինչեւ ի բարա-

ւորս²⁹ դրանն պատաղահիւթ³⁰ կերպասա-
գործեալ. եւ զգուռն սենեկին՝ զլոյսն³¹
³²տիեզերաց ունողին արծաթապատ հրա-
ման³³ տայր քանդակել: 36 Եւ ³⁴յայտու³⁵
վերայ իբրեւ գերեամ³⁶ ողջոյն հաւատա-
րիմ խորհրդովք³⁷ տիրասէր առ թագաւորն
հարաւոյ զինքն ցուցանէր մեծավայելուչ³⁸
իշխանն³⁹ Զուանշիր⁴⁰:

ԳԼՈՒԽ⁴¹ ԻԸ⁴²

Կրկնակի երթն Զուանշիրի⁴³ առ⁴⁴
բունակալն⁴⁵ հարաւոյ եւ աւգնելն⁴⁶
Յունաց իմաստաբար աւժանդակութեամբ⁴⁷
եւ կիսակտուր զհարկս⁴⁸ առնել⁴⁹

1 Դարձեալ թագաւորն հարաւոյ կոչէ
պարգեւախոստ⁵⁰ հրաւիրանաւ⁵¹ զհոգակե-
լին Զուանշիր⁵² արեւելից⁵³ իշխանն⁵⁴, զի

1 adgm մամիկոնեանն

2 adgkm տոհմէ

3 bcelr ազատովքն

4 abcdghr չի՞ք եւ

5 a գիւղաքաղաքն

6 g արան

7 cr անդ 1 չի՞ք անդր

8 d սուրբ աղանին

9 km եւ սիւնն

10 a եկեղեցոյ cr եկեղեցոյ

11 1 անանիաս

12 km զոր փի՛ս գնա

13 acr հոգեզուարմ

14 adgh մորիմ

15 a հրշտակէ

16 a բարեգարգութեամբ

17 1 եւ իսկ եւ իսկ k ուր իսկ եւ իսկ

18 bcelr մտնալ

19 bcr չի՞ք ի

20 clr յարկս

21 km եւ սկսանէր

22 km չի՞ք այնուհետեւ

23 adghkmw որ

24 adgkmw չի՞ք էր

25 adghkmw չի՞ք յորինել bce յորինեալ

26 acdgw մորա հրաշագեղեցկութեան (a հրաշագե-
ղեցկութեան c հրաշագեղեցկութեանն) km չի՞ք k
մորա հրաշագեղութեան

27 adghkmw լուսոյն ծախսել (k ծախել) որ եւ (d չի՞ք
որ եւ) դեղագեղիչս (k գեղագեղիչս) h արկեաց

28 cr գմբեթէն

29 bcelr ցրարաւորս

30 w պատշաճահիւթ bcelr պետադահիւթ

31 aw զլոյս

32 a տիեզերաց ունողին

33 adgh եւ հրաման

34 km յայտու ամենայնի վերայ

35 bcelr յայսմ dw այսու

36 abcegrw գերեամք km գերեամք մի

37 blr խորհրդով acdehw խորհրդով

38 bcelr մեծավայելուչն

39 bcelr չի՞ք իշխանն

40 m ջիւանշիր adw ջիւանշեր bclr ջուանշեր h ջիւան-
շեր

41 abchlrw չի՞ք գլուխ

42 b ին

43 dh ջիւանշերի w ջիւանշերի a ջիւանշերի

44 h ի առ

45 bl բունակալ

46 bcelr օգնել km օգնելն մորա

47 al օժընդակութեամբ cr օժնդակութեամբ

48 bcelr զհարկսն

49 1 առնեայն

50 dv օրինակ պարգեւախիտ

51 1 հրաւիրանաւ

52 aw ջիւանշեր m ջիւանշիր dh ջիւանշեր bclr ջուան-
շեր

53 bcelr արեւելեաց

54 adgkmw իշխանն

ի¹ նախկին պատիւ² եւս³ առաւել արասցէ
յաւելուած փառաց. սակս⁴ զի ճոխք քաղա-
քին⁵ Բիւզանդեայ⁶ եկեալ էին յանձն առ-
նուլ զլուծ հարկատրութեան⁷ որդւոցն⁸ Հա-
զարու⁹, վասն այնորիկ¹⁰, ¹¹որ էր¹² յեաւթ-
ներորդի¹³ ամի թագաւորութեան¹⁴ Կոս-
տանդնի¹⁵, ինքնաձեռն եղեն ներքինիքն¹⁶
սպանանել¹⁷ զնա¹⁸. որոց ի թագաւորէն լի-
նէր հրաման մնալ, մինչեւ¹⁹ եկեսցէ անդ
իշխանն²⁰ արեւելից²¹: 2 Իսկ բազմագով
տէրն Զուանշիր²² ըստ առաջնութ²³ նուա-
գին կազմութեամբ անյապաղ²⁴ անդ²⁵ հա-
սանէր, որում ի վեր քան զառաջինն ան-
համեմատ²⁶ մեծարանս²⁷ եւ պատիւս²⁸ հան-
դիպէր. զի զհարազատ եղբաւր իւրոյ ապա-
րանս²⁹ ի հանգիստ նմա³⁰ յաւրինել հրա-
մայէր³¹. եւ յընթրիս³² միշտ ընդ իւր

³³նստել³⁴ ի սեղանն. ուստի եւ եկելոցն ի
կայսերական քաղաքէն պատուական ա-
րանց, նմա հրամայէր³⁵, առ նոսա³⁶ բանս
խաղաղականս դնել³⁷: 3 Ընդ որ յոյժ զար-
մացեալ լինէր³⁸ թագաւորն³⁹ յաղազս տրա-
մախոհ⁴⁰ խորագիտութեան⁴¹ նորա, որում
եւ ոչ սակաւ լինէր շնորհակալութիւն, որ ի
թագաւորութենէն⁴² Հռոմայեցւոց⁴³ անդ⁴⁴
պատգամաւորաց⁴⁵. քանզի բազում իրաւք
եւ յաւգուտ⁴⁶ ⁴⁷նոցա զթագաւորին⁴⁸ հնա-
րէր հաւանեցուցանել զմիտս⁴⁹:

4 Եւ⁵⁰ յետ այսորիկ⁵¹ գերահռչակ⁵² եւս
պատուով ըստ թագաւորին⁵³ արքայից զա-
րեւելից⁵⁴ իշխանն ծայրափառեալ⁵⁵ ⁵⁶թա-
գաւորին հարաւոյ⁵⁷ հրամայեաց⁵⁸ շնորհել
նմա զայն, որ ի Հնդկաց աշխարհէն⁵⁹ քա-
ջահրահանգ⁶⁰, առատուսն⁶¹ փիղն⁶² խրոխ-

- 1 bd1 չիբի
- 2 km պատիւսն
- 3 bcelr արասցէ առաւել
- 4 km չիբսակս
- 5 d չիբֆաղափին
- 6 a բիւզանդիա b բիւզանդիայ ceker բիւզանդիոյ 1 բիւզանտիոյ
- 7 cr հարկատրութեան
- 8 bcr որդոցն
- 9 1 հազարոյ
- 10 b այսորիկ km այն զի
- 11 km չիբոր էր
- 12 adghkmo չիբ էր
- 13 adghkmo յերեսներորդ bcer յերեսներորդի 1 եօթն-երրորդի
- 14 bhklmr թագաւորութեանն
- 15 1 կոստանդինի
- 16 h ներքին
- 17 b սպանել
- 18 c նա
- 19 h մինչեւ ի
- 20 d իշխան
- 21 bcelr աղուանից փխ արեւելից
- 22 bclr ջուանշէր adghkmo ջուանշիր
- 23 adghkmo առաջին
- 24 adhm չիբ անյապաղ
- 25 b անդր kw անդր
- 26 d հանդերձ մեծութեամբ հանդիպէր
- 27 km մեծարանք
- 28 cm պատիւ 1r ի պատիւս
- 29 km զապարանս
- 30 m նորա
- 31 cr հրամայէր
- 32 km յընթրիսն

- 33 gkm ի սեղանն նստիլ (k նստել)
- 34 d նստիլ 1 չիբ նստել
- 35 bcel հրամայէր (bcr հրամայէր) դնել
- 36 k առ նոսա
- 37 bcelr չիբ դնէր
- 38 h չիբ լինէր
- 39 d թագաւորէ
- 40 d տրամախոյ
- 41 dw գիտութեան
- 42 a թագաւորութենէն d թագաւորէն
- 43 a հռովմայեցւոց c հռոմայեցոց b հռովմայեցոց 1 հռոմայեցւոց
- 44 1 անտ
- 45 d պատգամաւորութեանց
- 46 bcr օգուտ
- 47 bcelr նոցա հմարէր զթագաւորին հաւանեցուցա-նել
- 48 h զթագաւորէն
- 49 adgh միտս
- 50 km չիբ եւ
- 51 m այնորիկ
- 52 a գերահռչակ
- 53 km թագաւորիկ dw թագաւորական
- 54 cr զարեւելեաց
- 55 ahl ծայրափառել
- 56 adgkw հրամայեաց թագաւորն
- 57 h հարաւոց
- 58 ahm չիբ շնորհել նմա զայն k ընծայելով նմա զայն
- 59 clr ֆաջահրանգֆ առատ ունին
- 60 h հրահանգ
- 61 w ֆառոտանին փխ առատուսն km առատուս ag առատուսին d փառս տանին h առատունին
- 62 ahw փիղն m փիղ d փիղն

տաճեւ, որով դրունք թագաւորաց ահեղա-
գոյն¹ եւ բազմաշուք զարդարին: 5 ²Զոր-
մէ յաւիտեան³ ոք մինչեւ ցայսաւր ոչ
լուաւ, ⁴թէ առ ի⁵ մեծարգութենէ⁶ ինչ
կրտսերագունից⁷ շնորհեցաւ⁸: 6 Զկնի այ-
սորիկ⁹ եւ զպապկայն¹⁰, որ¹¹ պատուա-
կանն¹² եւս¹³ է, քան զամենայն թռչունս,
զոր ի նախավաղն¹⁴ ժամանակի ոչ գոյր
հնար¹⁵ յայլում¹⁶ ուրեք¹⁷ տեսանել¹⁸ վայրի,
բայց միայն ի Հոռվմայեցւոցն¹⁹ թագաւո-
րութեան²⁰: 7 Ըստ նմին եւ այլ²¹ եւս մե-
ծութիւն²² ²³շնորհէր նմա. սուսեր²⁴ պողո-
վատիկ, ոսկեպատեան²⁵, մարգարտահոծ,
գեղաշարեալ²⁶ պատմուճանս²⁷, ոսկե-
հուռս²⁸ ըստաւրակս²⁹ եւ դիպակս³⁰, ողիբէ-

րոն³¹ եւ զուարճատեսիլ³² ծիրանիս եւ որ
ինչ մեծազան³³ գոյնք ըստ թուոյ միահա-
մուռ, որ յառաջն³⁴ եւ այժմ, եւ ³⁵յիսուն³⁶
եւ երկուս³⁷ ձիս երազաքայլս, յորս ինքն
թագաւորն նստէր:

8 Նա եւ տիկնացն³⁸ իւրոց դշխոյին
հրամայէր³⁹, զի նա եւս արեւելից⁴⁰ տիկ-
նոջն տացէ⁴¹ ըստ թագուհեաց⁴² պարգեւս⁴³
հրաշապաճոյճ գեղազարդութեան⁴⁴, մե-
տաքսառէջ⁴⁵ եւ ոսկեհիւսակ⁴⁶ զգեստս⁴⁷:
9 Եւ որոց զկնի եկելոցն⁴⁸ հրամայէր⁴⁹
⁵⁰իւրաքանչիւր ումեմն⁵¹ տալ, իբրեւ յի-
սուն արանց⁵² դիպակս եւ ճեղանակս⁵³.
ուստի⁵⁴ եւ ընդ ձեռամբ նորա փակէր
զսիւնաստանեայցն⁵⁵ իշխանութիւն. այլ
եւ ստիպէր զնա թագաւորն, զի առցէ

1 d անհեղադոյն հ անհեղադոյն

2 celer գորմէ եւ յաւիտեանից ու բց գորմէ ոչ յաւիտե-
նից

3 km ի յաւիտեանից

4 bceler եթէ առ ի

5 adghkmw չիք ի

6 acegklmrw մեծարգութիւն dv մեծագնութիւն ե մե-
ծարգութիւն է v 1 օրինակ մեծարգնութիւն ուղ-
ղում են մեծարգութեան է մեծարգութիւն

7 a կրտսերագունից cr կրցերագունից ե կրսերա-
գունից

8 a հրամայեցաւ adghkmw հրամայեցաւ փիշ շնորհե-
ցաւ

9 m այնորիկ

10 agkm զպապկայն d զպապկեացն հ զպապկեայն

11 adghw եւս որ

12 adghkmw պատուական

13 adghkmw չիք եւս

14 km նախավաղ հ վաղանախն

15 adghkmw չիք հնար

16 adghw յայլումն

17 acr ուրեք 1 ումեք

18 bceler գտանել

19 w հոռմայեցւոցն bcer հոռմայեցոց 1 հոռմայեցւոց
a հոռվմայեցւոցն

20 bceler թագաւորութեանն

21 m զայլ

22 k մեծութիւն հ մեծութեանն

23 adghkmw չիք շնորհէր նմա

24 a սուսեր km գտուսեր

25 abchr ոսկեպատեան

26 a գեղաշարեալ

27 km զպատմունանս

28 acr ոսկեհուռս

29 gkm ըստաւրակս v ըստաւարակս

30 w դիպակ km զդիպակ

31 bceler ողորբիւրն w ասղիբերան d ողիբերան ցհ
ողիբերան km ողիբերան

32 km զգուարմատեսիլ (k ... տեսիլ) a գուարմատեսիլ
b գուարմատեսիլ celer գուարմատեսիլ

33 w մեծաշուք bceler մետաքսառէջ d մեծագունք

34 km եւ որ այժմ

35 bcr ծք

36 km գլխուն

37 m գերկուս k երկուս

38 clr տիկնացն d տիկնացն հ տիկնեացն

39 cr հրամաէր ah հրամանաւ

40 abdlw արեւելեաց

41 bcehr տայցէ

42 h զթագուհեացն a զթագուհեացն dghkmw զթագու-
հեաց փիշ ըստ թագուհեաց

43 adghkmw չիք պարգեւս

44 km գեղազարդութիւն a գեղազարդութիւն dgh
գեղազարդութիւն

45 km զմետաքսառէջ d մետաքսառէջս g մետաքսառէջ
a մետաքսառէջ հ մետաքսառէջ

46 acr ոսկեհիւսակ dwnսկեհիւսակ

47 cdw զգեստ

48 a էկելոցն

49 cr հրամաէր

50 celer իւրաքանչիւրումն b իւրաքանչիւրումն փիշ իւրա-
քանչիւր ումեմն

51 a ումեմն

52 h արամն

53 kmw ճեղանակս

54 km չիք ուստի

55 a զսիւնաստանեացն km զսիւնաստանեացն bceler
զսիւնաստանեացն g զսիւնաստանեացն dw զսիւ-
նաստանեացն հ զսիւնաստանեացն

յանձն¹ եւ յայնկոյս գետոյն Ատրպատա-
կանացն իշխել²: 10 Իսկ նա ոչ հաւանէր
տիեզերական կողմանցն³ միահեծան իշ-
խանութեամբ⁴ ճոխանալ: 11 Թողու⁵ զայն
յաւելուած փառաց⁶ եւ ըստ բնական աշ-
խարհաչէն⁷ բարուց⁸ բնութեանն⁹ լաւ հա-
մարէր զընտանին¹⁰ խորհել աւգուտ¹¹:

12 Սկսեալ¹² այնուհետեւ թողութիւն¹³
ծանրաբեռն¹⁴ իւրոյ վիճակին խնդրել հար-
կաց¹⁵. զոր ախորժելով յանձն առ¹⁶ թագա-
ւորն հարաւոյ եւ հրամայեաց երկակիսել¹⁷
զհարկացն¹⁸ լուծ¹⁹ թեթեւացուցանել²⁰ յա-
ռաջին երրեակն²¹ չափուց²² մասն մի:

13 Արդ²³ յետ²⁴ այսչափ մեծապարզեւ
երախտեաց, որով արար նախամեծար²⁵
քան²⁶ զամենայն իշխանսն²⁷, դարձեալ
տայր նմա զաջ իւր եւ²⁸ յաւէտասքանչ
պատուով²⁹ արձակէր զնա³⁰: 14 Գայր,

հասանէր³¹ յաշխարհն³² իւր, ³³փութայր
ժամանել ի տուն Տեառն. անկանէր³⁴ ի վե-
րայ³⁵ երեսաց³⁶ իւրոց. գոհանայր³⁷ զան-
պատում պարգեւացն³⁸. ³⁹Աստուծոյ եւ ա-
սէր. «յԱստուծոյ է զաւրութիւն իմ⁴⁰ եւ
փառք իմ»: 15 Անտի⁴¹ իջանէր յոստանն⁴²
անդր⁴³, որ⁴⁴ ցրտային⁴⁵ ձմերայնոյն⁴⁶ էր
հանգիստ: 16 Յայնժամ⁴⁷ լինէր անդ⁴⁸ հա-
մաշխարհական ժողով. եւ⁴⁹ տեսանէաք⁵⁰
անդ⁵¹ ոչ միայն սովորական չափով, այլ
⁵²առաւել եւ բազմապատիկ⁵³ արքայական
չքով պատուեալ⁵⁴ եւ պճնեալ պերեւե-
տեալ⁵⁵: 17 Տեսանէաք զթագաւորական⁵⁶
հաւ⁵⁷, որոյ տեսակն ցանկալի էր. զի ընդ
դեղնադոյն⁵⁸ փետուրսն⁵⁹ փոքր ինչ կա-
նաչութիւն⁶⁰ համավար⁶¹ խառնեալ ար-
տաքս ճողճայր⁶². եւ լանջացն⁶³ կարմրա-

1 bcelr եւ որոց ե եւ յանկոյս

2 bcelr էին իշխեալ (1 իշխել)

3 d կողմանց

4 bcelr իշխանութեամբն

5 bcelr թողոյր km այլ թողու

6 ե փառացն

7 cr աշխարհէն

8 bcelr բարոյիցն

9 bdl բնութեան

10 l զնտանին

11 l օգիւտ ե զոգուտ ag յօգուտ

12 km եւ սկսեալ սկսաւ

13 km զթողութիւն

14 bcelr յաղագս ծանրաբեռն

15 bcelr չիբ հարկաց

16 gkm էառ

17 adghkmw երկակիսեալ

18 bcelr զհարկուցն

19 d զլուծ

20 c թէքեւացուցանել

21 km երբեակ ե երկակն

22 km զմասն մի

23 d անդ

24 h չիբյետ

25 adghkmw մեծարանս

26 adgw չիբ քան

27 km իշխանաց

28 bcelr յաւետասքանչ հասանէր եւ պատուով

29 bcelr արձակելու ի տէրանց (1 տերանց) տեսանէն

գայր յաշխարհի իւր

30 ե ի նմա

31 bcelr յաշխարհի իւր

32 aghw ի յաշխարհն

33 bcelr եւ փութայր հասանել

34 եւ անկանել

35 a վերայ l չիբ ի վերայ

36 l յերեսաց

37 bcelr գոհանայր

38 l պարգեւաց

39 bcelr ասելով յաստուծոյ

40 adghkmw չիբ իմ

41 cr անդի

42 bcelrw յոստան

43 cr անտր ե անդ

44 ե իւր փի որ cde ուր

45 bcelr զցրտաշունչ

46 bcelr հանգիստն էր

47 km եւ յայնժամ

48 d չիբ անդ

49 km ուր փի եւ

50 cr տեսանեաք

51 cr անտ km զնա փի անդ

52 k առաւել եւս

53 ե ի բազմապատիկ

54 adghkmw չիբ պատուեալ եւ

55 w փերթեւեթեալ cr պերթեւեթեալ a պերթեւեթեալ

56 km եւս զարքայականն

57 w հաւն

58 a դեղնագոյն

59 a փետուրսն

60 l կանաչութիւնն

61 bcelr համուար

62 gkm մոնէր adhw մոնէր

63 l լանջոց abeghm լանջուցն

նիշագոյն¹ այսր անդր տրոհէր շուրջ զպարանոցաւն² առ³ միմեանս պատուածեալ նման⁴ զարնանային⁵ առաւաւտու⁶ ցաւ-դոյ⁷ կայլակաց⁸ յանդաստանս⁹, զոսկեծայր¹⁰ քստից¹¹ մարգարտածեւ ի վայր կախեալ¹² բոլորովիմբ: 18 ¹³Այսպէս եւ բիբբ աչացն, որ եւ սոնքածեւ կտցոյն¹⁴ փողորտածգութիւն¹⁵ ի վայր կոյս դարձեալ զբերանովն¹⁶ կռանայր, յորում¹⁷ բոլորատէգ¹⁸ լեզուոյն¹⁹ ծայր²⁰ իբրու²¹ դանդանաց²² ցցեալ²³ զբարակավանգ²⁴ ճռուողումն²⁵ ձայնի ըստ մարդկային²⁶ բնութեանս²⁷ խաւսից²⁸ ստէպ ստէպ²⁹ առ բան հոլովէր: 19 Եւ սա զորաւրինակ յառաջինսն³⁰ անդ ներոնի³¹ ումեմն կայսեր ի սենեակսն³² լինէր գովող. այսպէս եւ³³ ի վերջնումն աստ

յոգնաբաստիկ³⁴ իշխանիս³⁵ մերոյ տեսաք³⁶ աւրհնիչ³⁷: 20 Ընդ որ թէպէտ³⁸ առաւելասքանչ³⁹ զարմանք⁴⁰, սակայն ոչ այնչափ զոր⁴¹ հանդերձեալ⁴² եմ ասել, ⁴³զի⁴⁴ յորժամ կամէր յորս ինչ ելանել կամ ի զբաւսանս⁴⁵ խաղու⁴⁶, տեսանէաք յելս⁴⁷ արքայաչու⁴⁸ կազմութեանն⁴⁹ արտաքոյ պարսպին ի նախադրան⁵⁰ ճանապարհին, որպէս առն⁵¹ թագաւորի⁵². երկրպագութիւն⁵³ եկեալ⁵⁴ անարի, անբարի⁵⁵ անհեղեղ⁵⁶ կենդանին⁵⁷ վիմահասակն փիղ⁵⁸, որոյ գերանածեւ⁵⁹ սրունք⁶⁰ որպէս զլեառն⁶¹ ինչ ի վեր բարձեալ ունէին⁶², եւ զխելապատակէ⁶³ անտի⁶⁴ ըստ չարաթոյն⁶⁵ սողնոյն⁶⁶ նմանութեան ի վայր կոյս կախեալ ձեւանայր պատիճ⁶⁷, զոր առ գետ-

- 1 bghmw կարմրանիշ գոյն ah կարմիրանշգոյն
- 2 d զպարանոցաւ a պարանոցաւ
- 3 adghw առ ի
- 4 bceir եւ նման
- 5 bcr գառնանային
- 6 km առաւաւտեան
- 7 w ցողու ah ցողո
- 8 agh կալոյկի d կալաւի bceir կայլակի
- 9 d գանդաստան
- 10 abcl գոսկեծայրի w գոսկեծայրս ghk ոսկեծայր r գոսկեծայր
- 11 aghkm քստից bk ըստից
- 12 ag կոխել k կոխեալ
- 13 aghkm չի՞ր այսպէս ... կոյս
- 14 d կոյոյն փի՛ս կտցոյն
- 15 dv փոլորտածգութիւն w փողորդածգութիւն
- 16 hkm եւ բերնովն
- 17 abcdegirw որում
- 18 d բոլորագէտ h բոլորադէգ
- 19 km լեզուն d լեզուացն
- 20 ag չի՞ր ծայր
- 21 d իբրեւ
- 22 l դնդանաց bceir գնդանաց km դանդանգ
- 23 hk ցուցեալ a ցրցեալ
- 24 clr զբարգաւանդ abdemw բարկավանգ h զբարգաւանդ
- 25 ahw նովորումն b նոռուողումն g նովորումն
- 26 a մարդկային
- 27 adghkmw բնութեան
- 28 d խոսից
- 29 km չի՞ր առ բան
- 30 b յառաջինսն
- 31 adh ներովնի
- 32 d սենեակասան
- 33 bclr չի՞ր եւ

- 34 acdghw յոգնաբաստիկ
- 35 d իշխանի
- 36 km տեսաք գնա
- 37 bceir օրհնիչս
- 38 bceir թէպէտ եւ
- 39 km առաւելասքանչ էին
- 40 bceir զարմացաք
- 41 km քան զոր
- 42 k հանդերձեալս
- 43 adghkmw չի՞ր զի յորժամ ... ելանել
- 44 km զի փի՛ս կամ
- 45 d զրոսանս
- 46 km խաղուց
- 47 km յելս անդ bceir ի յելս
- 48 bcr արքայաչու
- 49 bceir կազմութեան d կազմութեամբ
- 50 d նախադրանցն
- 51 dkm առ
- 52 km թագաւոր
- 53 h երկրպագութիւն
- 54 km գայր փի՛ս եկեալ
- 55 I անբար
- 56 adghkmw չի՞ր անհեղեղ
- 57 d կենդանիքն
- 58 adghkmw փիղ
- 59 d զարմանածեւ
- 60 bcekimr քրունքն
- 61 bceirw լեառն
- 62 a ունեին km ունէին գնա
- 63 dw զխելապատկէ
- 64 bceir անդի
- 65 l չարաթնոյ adghkmw չարութեան
- 66 dw սողնոց km սողնոցն abceghr սողնոյ
- 67 km պատիճն

նովն¹ շրջշրջելով² այսր անդր³ ստէպ
ստէպ դարձուցանելով եւ⁴ ուղղորդածեւ⁵
ի վեր կանգնելով եւ⁶ մերթ ի⁷ յինքն
քնթոնեցուցանելով⁸, եւ⁹ ուժգնակի¹⁰
մռնչմամբ գտուր եւ առութիւն¹¹ շնչոյն
ընդ խոչափողն¹² արտաքս հոսելով¹³, ար-
դարեւ ասեմ թէ¹⁴ իբրեւ¹⁵ բեհմութ¹⁶ ի¹⁷
շարժելոյն¹⁸ գլխոյ¹⁹ ահաբեկ²⁰ զարհուրա-
նաւք²¹ դողումն լինէր բնութեան²² մար-
դոյ: 21 Տեսանէաք եւ զերիվարս ա-
ծեալս²³. սիգաւորք²⁴, պերճասոսորդք²⁵ ճե-
մողք²⁶, ճեպողք²⁷ 28 եւ²⁹ եւս ճախրաս-
լացք³⁰, որք հողմավար թեթեւութեամբ
զարշաւանս³¹ առնէին ոսկեսանձ³² թամ-
բաւք³³ եւ գեղգեղեալ զինուք:

- 1 adghkmw գետովմ
- 2 b շուրջ շրջելով h շրջելով
- 3 km ստէպ փխ ստէպ ստէպ
- 4 km չիբ եւ
- 5 bcer ուղղորդածեւ l ողորդածեւ
- 6 km չիբ եւ
- 7 bcekr չիբ ի
- 8 bl քնթոնեցուցանելով
- 9 bcekr եւ նա
- 10 d ուժկնակի
- 11 h ի յառուրթիւն
- 12 a խոչափողն cetr խոռոչափողն d խնչափողն g խոչափողն w խնչափողն b խոնչափողն
- 13 adghkmw հեղյով փխ հոսելով
- 14 k չիբ թէ d զի փխ թէ
- 15 adghkmw ի փխ իբրեւ
- 16 ah բեհմութ (ուղղումս՝ բեհմութ) w բեհմութ b բեհմութի
- 17 abcdeglrw չիբ ի
- 18 bcekr շարժումն km շարժելոյ
- 19 km գլխոյն
- 20 cer զարհուրումն լինէր դողութեամբ
- 21 adgkmw դողումն ունէր
- 22 km գրնութիւն d քնութեամբ w քնութիւն
- 23 bcekr ածեալ
- 24 cetr սիգասարբ b սիգասարգ d սիգաւորս
- 25 w պերն առ ոտիւ d պերնառոտիւ b պերնամա-
ւորդի km պերնազարդի ag պերնասորդի
- 26 a նէմողի g նեմողի
- 27 a նէպողի g նգպողի cr նեպող
- 28 d եւս եւ
- 29 bkm չիբ եւ
- 30 d նախրասլաց
- 31 adgkmw զարշաւանսն
- 32 acgklmr ոսկէսանձ
- 33 l թամպոփ

22 34 Աստանաւր եւ արդ զի³⁵նչ ասացից
եւ³⁵ կամ զո³⁶ր³⁶ խաւսեցայց, զի աստուա-
ծային նախախնամութեամբ ի ծնէ իսկ սա
ի փառս եւ ի մեծութիւն ստեղծաւ, եւ
մինչեւ ցայսաւր ժամանակի ընդարձա-
կեաց³⁷ սմա տէր լինել³⁸ առ ամենայն³⁹
ամենափառ: 23 40 Վասն այսորիկ ոչ ինչ
նուազ⁴¹, քան որ⁴² թագաւորաց⁴³, զսա տե-
սաք՝ լի⁴⁴ ամենայն ընչիւք, ոսկի եւ ար-
ծաթ բազում յոյժ, ծիրանիք պատուա-
կանք եւ հանդերձք գեղեցիկք⁴⁵ եւ⁴⁶
ականք⁴⁷ պատուականք⁴⁸ եւ լուսափայլ
մարգարիտք⁴⁹ ոչ սակաւք. նաեւ ամենայն
ինչ լի եւ պատարուն⁵⁰: 24 Արդ՝ այս
երրեակք⁵¹ տասներեակք եւ տարիք
երեք⁵², յոր⁵³ սկսաւ Տէր բազմամեծար⁵⁴
զբարեյաղթ⁵⁵ իշխանն Աղուանից առնել, ի
չորից ազգաց⁵⁶ թագաւորաց աշխարհակա-
լաց⁵⁷ պատուել եւ մեծարել յոյժ, ոչ ինչ
նուազ գոյով⁵⁸, քան զբռնակալսս⁵⁹ զայսո-

- 34 km եւ արդ աստանօր
- 35 bcekr չիբ եւ
- 36 km եւ զինչ փխ զոր
- 37 adgh ընդարձակեցաւ
- 38 b չիբ լինել l լինիլ
- 39 km ամենեւեան փխ ամենայն
- 40 bceglmr վասն որոյ
- 41 km պակաս փխ նուազ
- 42 w զոր ի km չիբ որ
- 43 km գրագաւորս
- 44 g եւ փխ լի h կ չիբ լի
- 45 d գեղեցիկս
- 46 h չիբ եւ
- 47 bceklmr ակումբ d ակումս aghw ականս
- 48 adgh պապուականս
- 49 adghw մարգարիտ
- 50 adw կատարուն
- 51 abcdeglr եռեակի
- 52 km երեք եւ
- 53 adghkmw զոր
- 54 bd գրագմամեծար
- 55 a գրարէ յաղթ d եւ բարեյաղթ
- 56 bcekr աշխարհակալ թագաւորաց պատուել եւ
մեծարեալ
- 57 km պատուել եւ մեծարեալ
- 58 c գոյովքն
- 59 d բռնակալիս abcdeghlr գրնակալիս km գրնա-
կալսն

սիկ¹, այլ յամենայնի² վեհ եւ մեծ գողով:
25 ³Մի՛ ոք տղայական⁴ բարութե⁵ եւ անի-
մաստ խորհրդով փոքր վարկանելով զսո-
րայս⁶ տիրողութիւնս⁷ յաղագս ոչ ունե-
լոյ⁹ թագ եւ եթ ի գլուխ¹⁰, ծայրայապա-
ւիչ¹¹ թագաւորական¹² պատուոյ, յոգնա-
վայելութե¹³ մեծութեան¹⁴:

26 Վասն որոյ ամենանուաստ¹⁵ ծառա-
յիցս ընդարձակ եղիցի ոչ ընդ Աւգոստի¹⁶
ուամեն կամ ընդ Տիբերի¹⁷ կայսեր, ¹⁸այլ
ընդ աստուածաշնորհ բարերարութեան¹⁹
աշեղագոյն²⁰ գերազանցելումն²¹ ընդ²² ե-
րանելոյն²³ Կոստանդիանոսի²⁴, որ յաս-
տուածուստ պսակաւ²⁵ պատուեալ փա-
ռաւորեցաւ: 27 Այո՛²⁶, արդարեւ զքեզ
ինքն բազմամեծար²⁷ իշխանդ արեւելից²⁸
լծորդեալ²⁹ բարգաւաճեցուցութե³⁰, քանզի
զինչ խնդրէ³¹ ի քէն Տէր մեր³² Յիսուս

Քրիստոս, որ զքեզ³³ ստեղծ, տէր իմ Թէո-
դորոս, եթէ³⁴ ոչ՝ հրաժարել³⁵ ի մեղաց եւ³⁶
սիրել զԱստուած, երկնչել³⁷ ի նմանէ եւ
գնալ ի ճանապարհս նորա. զի քեզ³⁸ ³⁹բա-
րի լիցի⁴⁰ եւ որդւոց⁴¹ քոց ⁴²ազգէ յազգ
մինչեւ յաւիտեանս⁴³:

ԳԼՈՒԽ⁴⁴ ԻԹ⁴⁵

Տեսիլ միանձնացելոյ առն Աստուծոյ
Իսրայելի⁴⁶ ի վերայ Մաշտոցի սրբոյ, եւ
նահատակութեան⁴⁷ աշակերտացն⁴⁸, ի գիւտ
սրբոյ խաչին, որ ի Գիսն⁴⁹ էր⁵⁰

1 Զճշմարտախաւս դրուագս⁵¹ բայից⁵²
սակաւ ինչ նուազ⁵³ գտի զմիայնաւալոյն⁵⁴
Իսրայելի⁵⁵: 2 Սկիզբն անյայտ⁵⁶ իմն էր⁵⁷,
այլ⁵⁸ զայս եւ եթ, որ ինչ խորհրդոյս էր⁵⁹
իրք, բովանդակեցաք⁶⁰: 3 Կատարեալ⁶¹

1 km գայնոսիկ
2 bcelr մեծ եւ վեհ
3 km ապա մի ոք
4 c տղական
5 a բարիւմ
6 km գտրա
7 d տիրողութիւն
8 b յաղագս որ ոչ ունելով
9 km ունելոյն
10 km գլուխ
11 agb ծայրայապաւիւնիչ w ծայրայապաւ ինչ 1 ծայր-
ապաւիւն d ծայրապաւիւնիչ
12 km լիմիցի թագաւորական
13 bcelr յոգնավայելութե կմ եւ յոգնավայելութե
14 km մեծութեան սորա
15 bcelr եւ ամենանուաստ
16 dw օգոստոսի b օգոստոսի c Օգոստ
17 gmo տիբերոյ k տիբերայ
18 w այլ ըստ
19 dkm բարերարութեամբ
20 a աշեղագոյն
21 d գերազանցելումն
22 b ըստ փխ ընդ
23 abcelr երանելոյն
24 w կոստանդիանոսի
25 l պսակով պսակեալ
26 a այս փխ այո
27 km գրագմամեծար
28 a արեւելից
29 km լծորդել
30 km չիք բարգաւաճեցուցուք adghw պարգեւեցուք
31 bcelr ի քէն տէր մեր

32 d չիք մեր
33 a գեք
34 a թե bcelr թե
35 h հրաժարիլ adgh հրաժարեալ
36 w չիք եւ
37 cglr երկնչի
38 a flq
39 b որդոց fng բարի եղի
40 bcelr լիմիցի
41 bcr որդոց
42 bcelr մինչեւ յաւիտեան յազգէ ազգ (lr յազգ)
43 g յաւիտեան km ցյաւիտեան
44 abcelr չիք գլուխ
45 b իք
46 al իլի d չիք իսրայելի bcdgrw իսրայելի
47 clrw նահատակութիւն
48 adg աշակերտաց
49 ad դիսն
50 bl է
51 adgh դրուակս c դրուակս
52 kmw բանից dh բացից
53 b նուազ
54 ghkm միայնամալոյն (k եւ միայնամալոյն) a միայ-
նամալ
55 al իղի bcdgrw իսրայելի
56 b այնպայտ
57 bcelr իմն է
58 d այլեւ
59 km էին bcelr չիք էր
60 a բաւանդակեցաք bcel բովանդակեցուք
61 d կատարել km թե կատարեալ

ամ մի ի լերինն ննջէր¹ ի յերկրի² ի³ վերայ ծնգաց⁴ իւրոց. ⁵ի չորրորդում պահու գիւ- շերոյն⁶ յեղակարծումն⁷ երեւեալ ահա⁸ նմա տեսիլ⁹ հրաշալի, զարմանազան, լու- սեղէն¹⁰ փայլատակեալ¹¹, եւ¹² ընդ նմին ծաւալեալ¹³ հոտ անուշից¹⁴ եւ առլցեալ պարարէր զնորա¹⁵ հոտոտելիսն¹⁶, եւ ի- մաստուծիւն¹⁷ յաւելեալ ի նա՝ խելամուտ ¹⁸նմա առնելով, զամենայն¹⁹ ²⁰ի միտ առ- նուլ զասացեալսն, ²²զմեծ²³ խորհուրդ ցու- ցակութեանն²⁴ զանցեալ²⁵ ժամանակաց, ²⁶զմեծաց²⁷ ²⁸նախապարգեւ աւետեացն²⁹ քարոզութիւն³⁰, թէ ի՞բր արդեաւք կամ³¹ զիա՞րդ ընկալան, որպիսի՞ արամբք, եւ³² կամ³³ ո՞ր ուստեք³⁴ էին, որք³⁵ արեամբ³⁶

պատերազմեալք³⁷ վկայ³⁸ անուն ժառան- գեցին եւ³⁹ կամ⁴⁰ ո՞ր ուրեք⁴¹ զաստուա- ծային⁴² ⁴³ծածկեցին զգանձ. եւ եթէ⁴⁴ ⁴⁵զի՞նչ պարտ իցէ քեզ⁴⁶ առնել⁴⁷: ⁴ Զայս⁴⁸ ամենայն ասացեալ⁴⁹ առ նա մի անգամ եւ երկիցս՝ զարթուցեալ այրն, յահի⁵⁰ լինէր իբրեւ ժամ մի հարուստ: ⁵ Ապա⁵¹ յարու- ցեալ անտի⁵² զուարթանայր⁵³ եւ բազկա- տարած եղեալ⁵⁴ առաջի Աստուծոյ ⁵⁵գո- հութեամբ զառաւաւտին կատարէր զա- դաւթս:

⁶ Եւ ի ⁵⁶վաղիւ անդր իբրեւ զմտաւ ա- ծէր զաստուածային⁵⁷ բանն, թէ՛ «Վա՛յ, որ գործէ զգործս⁵⁸ Տեառն Հեղգութեամբ», փութացեալ իջանէր ի լեռնէ⁵⁹ անտի⁶⁰ առ- նելով ընդ ինքեան զիւրն արբանեակ, ճե- պով⁶¹ հասանէր⁶² յեկեղեցաւան⁶³ եպիսկո- պոսանոցն⁶⁴. եւ մտեալ մեծաւ զգուշու-

1 km մնջէր մա

2 h երկրի

3 l չի՞ր ի

4 elmw ծնկաց

5 km եւ ի չորրորդում b չորրորդումն

6 adg գիշերին

7 d յաղակարծումն km յեղակարծում

8 d ահ km չի՞ր ահա

9 abghw ի գիշերին տեսիլ d տեսիլն

10 cr լուսեղնն km լոյս

11 d փայլակեալ

12 d չի՞ր եւ km որ փ/ս եւ

13 bcer ծաւալէր l ծաւալիւր

14 a անուշից

15 g գնա փ/ս զնորա

16 bcelr հոտոտելիս

17 g յիմաստութիւն

18 bcelr առնելով մմա m առնել մմա k մմա առնել

19 w զամենայնն

20 km եւ ի միտ

21 d չի՞ր ի

22 w զմեծախորհուրդ d մեծախորհ

23 bl մմա զմեծ

24 w ցուցակութիւնն bd ցուցակութիւն ccelr ցուցա- կութեան

25 km անցեալ

26 h զմեծնապարգեւ bcelr զմեծնապարգեւ փ/ս զմեծաց մախապարգեւ m եւ զպարգեւաւտ

27 km չի՞ր զմեծաց

28 k զպարգեւաւտ g մա պարգեւաւտ փ/ս մախա- պարգեւ աւետեացն

29 ah աւէտ

30 d քարոզութեան km քարոզութիւնն

31 bcelr չի՞ր կամ

32 km չի՞ր եւ

33 adghkmw չի՞ր կամ

34 a ուստէ՞

35 bl չի՞ր որք

36 g արեամբք

37 km պատերազմեալ

38 bcelr վկայք

39 adghkmw չի՞ր եւ

40 c չի՞ր կամ

41 cr ուրեք

42 bcelr զաստուածային adgw զաստուածայինն

43 bcelr զանձն ծածկեցին (l զարձնն)

44 a bքb bcelmr թէ

45 gkm քեզ զինչ պարտ իցէ a զինչ քեզ պարտ իցէ

46 a քէզ

47 agh ունել փ/ս առնել

48 w յայս adghkm այս bcelr այսմ ուղղումն մմա զայս

49 bcel ի խօսեցելոյ փ/ս ասացեալ dw ասացելոց agh եւ ասացելոյ

50 h ահի

51 g ապայ

52 abcr անդի

53 h եւ զարթուցեալ

54 d ելեալ

55 bcelr գոհութիւն մատուցանելով զառաւուտն

56 adghkmw վաղիւն փ/ս վաղիւ անդր

57 bcelr զաստուածեղնն l զաստուածեղնն

58 l զգործս h գործ

59 SՏ՝ա Եւայի Ե 11-12

59 ah լեռնն

60 ac անդի

61 h փութով a մէպով l եւ մեպով

62 adgw անցանէ, hkm անցանէր

63 a յեկեղեցաւան bcelr յեկեղեցաւանն

64 bceklrw եպիսկոպոսանոցն a եպիսկոպոսանոցն

թեամբ, ասաց¹ մանրամասնաբար² զերե-
ւումն³ ցուցակութեան⁴ խորհրդոյն եպիս-
կոպոսին ճշգրտիւ⁵ զբովանդակն⁶: 7 Եւ
ասէ⁷. «⁸Տէրդ⁹ իմ, մի¹⁰ հեղգասցուք զհրա-
մանս Աստուծոյ¹¹ յապաղել, գուցէ իբրեւ
զլացողս¹² դատապարտիմք. այլ զկնի լի-
նելով գործոյս փութապէս կատարեալ¹³, զի
յայտնեսցի Աստուծոյ¹⁴ գանձն»։ 8 Զայ-
սոսիկ¹⁵ ամենայն¹⁶ լսելով եպիսկոպոսին¹⁷
Դաւթայ¹⁸, որ¹⁹ Մեծ կողմանցն էր տեսուչ,
մտախոհ²⁰ եղեւ²¹ իբրեւ ժամ մի. խորհէր²²
²³ ընդ միտս իւր՝ ²⁴ առնուլ ընդ իւր²⁵ արս
ոմանս ի քորեպիսկոպոսաց²⁶ անտի²⁷ պար-
կեշտից, եւ նոքաւք²⁸ հանդերձ պատ-
մեաց²⁹ հայրապետին³⁰ Աղուանից Ուխտա-
նիսի³¹: 9 Նորա³² լուեալ զայն³³ ³⁴ ուրա-

խուլթեամբ գոհանայր զՏեառնէ՝ յոյժ զար-
մացեալ ընդ զըրուցատրութիւն³⁵ եպիսկո-
պոսին³⁶, որ պատմէր զտեսիլ հաւրն³⁷, ե-
թէ³⁸ զիարդ եղեւ արժանի այնմ խորհրդոյ:
10 Եւ յաղազս նորին իրաց հրամայէր³⁹
⁴⁰ կաթողիկոսն ժողով մեծ լինել, ⁴¹ եւ կոչել
նաեւ⁴² զմիւս⁴³ եպիսկոպոսն⁴⁴ Արցախա-
կան⁴⁵ կողմանց⁴⁶, զոր⁴⁷ Մեծիրանցն⁴⁸ կո-
չեն, զարի այրն Յովէլ⁴⁹, որոյ եկեալ ան-
դէն⁵⁰ աստիկ բարբառով յանդիմանէր
զկաթողիկոսն⁵¹ եւ զեպիսկոպոսն Դաւիթ,
թէ⁵² «Ընդէ՞ր բնաւ թողէք⁵³ յականջս⁵⁴
⁵⁵ ձեր⁵⁵ զայնպիսի⁵⁶ դատարկաբանութիւն⁵⁷.
անսայք⁵⁸ ցնորական տեսւեան⁵⁹, զոր Գիրք
մեզ հաւանել⁶⁰ ուսուցին: 11 Զի յետ
առաքելոցն⁶¹ եւ աւետարանչացն⁶² քա-
րողելոյ⁶³ ⁶⁴ ոչ երեւել⁶⁵ այդպիսի⁶⁶ իրք,

1 km ասւր

2 bcelr եպիսկոպոսին գերեւումն ցուցակութեան խորհրդոյն

3 a գերեւումն

4 w ցանկութեան

5 h նշկրտիւ

6 ah գրաւանդակն

7 hm ասւր

8 bcelr Այս բեզ յինէն ով քահանայապետ նշգրտիւ խօսեցեալ զբովանդակն բայց ի ծուլութեմէ քումմէ տէր իմ սուրբ մի հեղգացցի հրամանն աստուծոյ

9 m տէր

10 h իմի փիւ մի

11 h յաստուծոյ

12 dg զլացող

13 a կատարեալ

14 cr յաստուծոյ

15 km զայս

16 g զամենայն bcelr չիբ ամենայն

17 a էպիսկոպոսին

18 aber դաւթա 1 դաւթի

19 km մեկողմանց

20 a մտայխոհ եւ մտայխորհ

21 bl լեալ cer եղեալ

22 g խորհէ km խորհեցաւ

23 bcelr ընդ միտսն առնուլ ընդ իւր

24 d չիբ առնուլ ընդ իւր

25 m չիբ իւր

26 a բորեպիսկոպոսաց bcelr բորեպիսկոպոսացն

27 bcelr չիբ անտի

28 d նոքա

29 bcelr պատմել

30 bcelr աղուանից մեծի առն աստուծոյ ուխտանիսի

31 w ուխտանէսի d ուխտիանոսի

32 celr եւ նորա

33 w զայս

34 bcelr գոհանայր զփառացն աստուծոյ յոյժ d ուրա-
խութեամբ գոհութեամբ գոհանայր

35 a զըրուցատրութիւն

36 a էպիսկոպոսին

37 bcelr արասուն փիւ հորն

38 a եթե bcelr թէ

39 cr հրամայէր

40 cdkr կաթողիկոսն լինիլ

41 abcdeghlwr չիբ եւ կոչել

42 bcelr չիբ նաեւ

43 h մեծ փիւ զմիւս

44 a էպիսկոպոսն

45 dw արձախական

46 km կողմանց bcelr կողմանցն

47 abcdeghlwr որ

48 w մեծ իրանցն bcelr մեծարանց

49 d յովել

50 l անտէն

51 dk զկաթողիկոսն a գէպիսկոպոսն

52 c թէ թէ

53 km թողիբ bcelr թողուբ

54 b չիբ յականջս

55 bcelr չիբ ձեր

56 bcelr զայդպիսի

57 b դակտարկաբանութիւն

58 d անսացեմ cmkl եւ անսայք w անսացիք h անսալեմ

59 bcelr տեսլանցն h տեսլանցն

60 d չհաւանեալ 1 չհաւանիլ

61 km առաքելոց

62 d աւետարանչաց

63 d քարոզելոց

64 bcelr ոչ եւ երեւեալ

65 g երեւիլ km երեւիմ

66 l այդպիսի

¹եւ ոչ այժմ լինել² պարտ³ է»։ 12 Եւ ինքն լի էր հզաւր գիտութեամբ եւ տեղեակ Աստուածաշունչ⁴ գրոց։

13 Յայնժամ պատասխանեալ⁵ առ նա սրբոյ հայրապետին՝ ասէ. «Ըստ Գրոց իմանալի է այս⁶. Բայց զի⁷ նոր իմն⁸ եւ չքնաղ է⁹ պատմութիւն տեսլեանս¹⁰, գուցէ¹¹ յԱստուծոյ իցէ, եւ մեք այնմ ընդդիմամարտեալ¹² իբրեւ զլացողս¹³ դատապարտիմք¹⁴. եւ չէ պարտ հակառակել¹⁵, գուցէ աստուածամարտք¹⁶ գտանիցիմք¹⁷. զի ոչ է պարտ ի մտաց ասել¹⁸ զերեւումն¹⁹, որ յետ առաքելոցն²⁰ ամենայն սրբութիւնք²¹ սուրբ խաչիւն հանդերձ եւ գանձք երկնայինք ծածկեալք՝ ընդ վերջին²² ժամանակս²³ տեսլեամբ ի ձեռն մարդկան²⁴ ի տեղիս տեղիս երեւեալ²⁵ յերուսաղէմ սուրբ²⁶ քաղաք²⁷ եւ ի²⁸ բազում քաղաքս, որ³⁰ այժմ լցեալ³¹ տիեզերք

եւ պայծառացեալ³² եկեղեցիք³³։ 14 Զի³⁴ աստէն³⁵ իսկ յԱղուանից³⁶ աշխարհիս³⁷ թազում տեղիս երեւեալ են³⁸ աշխարհ սրբոց. եւ չէ³⁹ ինչ⁴⁰ այս նոր զարմանք, որ այժմս⁴¹ երեւի, զի ոչ ինչ է ի գանձուց Աստուծոյ, որ⁴² ծածկեսցի յերկրի⁴³. եւ չէ իսկ պարտ զճշմարտութիւն⁴⁴ ընդ⁴⁵ ստութեան⁴⁶ եւ ընդ⁴⁷ խաբէութեան⁴⁸ ի բաց ընկենուլ, եւ⁴⁹ զգործ⁵⁰ Աստուծոյ սատանայի⁵¹ լլկանս⁵² համարել⁵³, այլ ստուգիւքնել եւ ճշմարտիւ ի վերայ հասանել, որպէս սուրբ առաքեալն⁵⁴ ասէ, թէ՝ «Զամենայն ինչ փորձեցէք⁵⁵ եւ զբարին ընկալալովք»⁵⁶։ 15 Եւ դարձեալ ի կաթողիկոսէն⁵⁶ ասէ, թէ՝ «Մի՛ ամենայն հոգւոյ⁵⁷ հաւատայք⁵⁸, այլ ընտրեցէք⁵⁹, որ⁶⁰ յԱստուծոյ հոգին»⁶։

1 bcelr եւ ոչ լինել (1 լինիլ)
2 d լինէր gl լինիլ
3 km պարտի
4 bcelr աստուածային
5 bcelr չի՞ր առ մա
6 bcelr այդ
7 dhw չի՞ր զի
8 l իմն է
9 bcer չի՞ր է
10 c ի տեսլեանս
11 bcelr միգուցէ
12 b ընդդիմամարտեալի
13 dl զլացողս
14 b դատիմք
15 gkl հակառակիլ
16 k աստուածամարտ
17 dw գտանիմք
18 bcelr չի՞ր ասել
19 km գերեւումնս
20 km առաքելոյ
21 km սրբութեանց
22 hkm ի վերջին
23 b ժամանակիս
24 bcelr երեւեալ ի տեղիստեղիս
25 km երեւեալ են
26 bcelr սուրբ
27 bkr չի՞ր քաղաք d քաղաք km քաղաքի
28 km եւ ի քաղումսյայլ քաղաքս
29 b չի՞ր ի
30 kmw որովք

31 cklmrw լցեալ են
32 b պայծառացեալի
33 b եկեղեցիկի a եկեղեցիք
34 bcelr զի եւ
35 d ազտէն g յաստէն
36 cr ի յաղուանից հաղուանից
37 bd եւ ի քաղումս
38 bcelr շնորհիւ աստուծոյ
39 b չեն
40 d չի՞ր ինչ
41 w այժմոյս d այժմուս
42 cl եթէ փիս որ
43 adghw ի յերկրի
44 clmr զճշմարտութիւնն
45 m ըստ փիս ընդ
46 acdegir ստութեամբ
47 bceklmr չի՞ր ընդ
48 adcegir խաբէութեամբ
49 km կամ փիս եւ
50 bcelr զգործս
51 adgkmw ընդ սատանայի
52 d լլկան a լլկանս
53 l համարիլ
54 a առաքեալ
55 l փորձիցէք
56 Եւ թէ՛ առ Եւ 21
56 dgklr կաթողիկէն
57 bcr հոգոյ d հոգւոց
58 ah հաւատէք
59 a ընտրեցէք b ընդրեցէք
60 km գործ
բ Եւ թէ՛ առ Եւ 1

16 Արդ՝¹ երթայք դուք յաջորդեալք² եպիսկոպոսք³ կողմանցն⁴ այնոցիկ, երկաքանչիւր⁵ ոստիկանաբար ի վերայ⁶ հասջիք⁷ քննութեամբ⁸, առաւել խնդրեսջիք⁹ յԱստուծոյ, թէ¹⁰ աստուածայի՞ն իցէ, թէ՞¹¹ այլ ազգ ինչ¹¹ բաշխանաց. զի սատանայի¹² փորձանք եւ¹³ մարդկան խաբէութիւնք յայտ¹⁴ են, եւ Աստուծոյ¹⁵ շնորհք¹⁶ առաւել եւս յայտնի¹⁷: 17 Արդ՝ որպէս¹⁸ Տէր Աստուած երեւեցուցանէ եւ յայտնէ զխորհուրդ¹⁹ ձեզ ի տեղւոյն²⁰,²¹ աւր ըստ աւրէ եւ մեզ ուսուսջիք»:

18 Յայնժամ կամաւորութեամբ յանձն առեալ²² զհրամանս հայրապետին եպիսկոպոսացն²³ երկոցունց՝ Դաւթի եւ Յովէլեայ²⁴ եւ²⁵ տուեալ ողջոյն՝ գային Հոգւոյն²⁶ Սրբոյն առաջնորդելով²⁷ հասանէին²⁸ յՌոստակ²⁹ գաւառն³⁰ Մեծ Կողմանց, ի³¹ Չղա-

խեան հովիտն³² յասպարիսաձեւ³³ դաշտակն³⁴ առ ափն Տրտուական գետոյն, որ է ի վիճակին³⁵ Մեծիրանց³⁶: 19 Եւ եկեալ³⁷ բանակէին³⁸ ի նշանաւոր³⁹ պրակին ի խունաբերձ տեղւոյն⁴⁰ ի սարաւանդակ⁴¹ վայրի: 20 Անդ⁴² կայր մատուռն⁴³ մի փայտեղէն⁴⁴ 45 կազմեալ եւ խեցայարկ⁴⁶ վերտաւորեալ⁴⁷ եւ⁴⁸ խաչանիշ զարդու⁴⁹ յարմարեալ պալարափայլ⁵⁰ գորմոցն⁵¹ յաւրինեալ գեղեցկութիւն⁵²: 21 Արդ՝ ի լինել⁵³ համբաւոյն⁵⁴ այնմիկ⁵⁵ վաղվաղակի ճեպով⁵⁶ ժամանեալ⁵⁷ գումարէին արք պատուականք, քորեպիսկոպոսունք⁵⁸, երիցունք⁵⁹ սարկաւազունք⁶⁰, հարիւրաւորաց գաւառապետք, գլխաւորք⁶¹ եւ մեծամեծ⁶² գործակալք, բազմութիւն⁶³ ժողովրդոց արանց եւ կա-

- 1 bcelr չիբ արդ
- 2 bkm յաջորդեալ
- 3 a էպիսկոպոսոք km էպիսկոպոսոք
- 4 d կողմանց
- 5 km եւ երկաքանչիւրիք
- 6 cr վերայ
- 7 klmw հառեմ abcdeghr հասիմ. ուղղում՝ եմբ հասիմ
- 8 d քննութեամբ aghkmw քննութեամբ
- 9 d քննեսջիք
- 10 d եթե
- 11 adhkmw ի փխ ինչ
- 12 c սատանային
- 13 bcelr մարդկային յայտ եմ խաբէութիւնք
- 14 kmw յայտնի
- 15 l աստուածային a յայստուծոյ
- 16 bcelr շնորհք
- 17 bcelr յայտնի եմ
- 18 bcelr երեւեցուցանէ տէր աստուած
- 19 km գլխորհուրդ
- 20 bcr տեղոյն
- 21 acr օրստօրէ
- 22 h առիմ
- 23 a էպիսկոպոս h եպիսկոպոսանցն
- 24 a յովէլեայ w յովելայ c յովելեային br յովելայի d յովելայ
- 25 bcelr չիբ եւ
- 26 b հոգոյն
- 27 km յառաջնորդելովն
- 28 adghkmw չիբ հասանէին
- 29 l յոռոստակ br յըռոստակ m յըռոստակ ce յըռոստակ
- 30 d կողմանցն (չիբ մեծ) bcelr մեծ կողմանցն այնոցիկ

- 31 ah չիբ ի
- 32 abdh l ովիտն
- 33 adghkmw յասպարիսական
- 34 h դաշտական
- 35 bl վիճակն
- 36 adhkm մեծ իրանաց bcelr մեծարունեաց d մեծի իրանաց
- 37 bcdeghklr ելեալ
- 38 gk բնակէին h բնակին
- 39 cr նշանակաւոր
- 40 bcr տեղոյն
- 41 adghkmw սարաւանդակ
- 42 k անդ l անտ
- 43 gw մատուռ adh մատուր
- 44 bcr փայտեղեն
- 45 adghkmw չիբ կազմեալ եւ
- 46 adghkmw խեցեղէն
- 47 gkm կերպաւորեալ փխ վերտաւորեալ
- 48 adglw չիբ եւ
- 49 d զարդս
- 50 a պալարափայլ dw պայծառափայլ
- 51 b գորմոցն kmw որմոցն agh յորմոցն
- 52 a գեղեցկութիւն km գեղեցկութեամբ
- 53 dgl լինիլ
- 54 dkm համբաւուն
- 55 km այնորիկ h յայնմիկ
- 56 a նեպով
- 57 b ժամադրեալ
- 58 a քորեպիսկոպոսունք
- 59 bcelr չիբ երիցունք
- 60 a սարկաւունք
- 61 m գլխաւոր
- 62 bcelr մեծամեծ
- 63 cgmw բազմութիւնք kl եւ բազմութիւն

նանց, զի մասնաւորեացին ամենեքեան¹ տեսակի սքանչելեացն Աստուծոյ:

22 Ապա հրամայեալ եպիսկոպոսացն² քարոզ հնչեցուցին³ ի հանդիսաւոր ժողովրդարանին⁴, զի եռաւրեայ⁵ պահք եւ աղաւթք պնդութեամբ կատարեցին⁶, ⁷ զի ոչ⁸ կայր ⁹ սակաւ ինչ ի նոսա երկպառակութիւն. ոմանք հաւանէին¹⁰, եւ կէսք չհաւանէին¹¹. եւ նոյն ինքն գլխաւոր եպիսկոպոսն¹² Յովէլ¹³ պատրանս համարէր: 23 Եւ¹⁴ ի լնու¹⁵ կիտին¹⁶ եռաւրեայ¹⁷ պահոցն, աբասուն¹⁸ իսրայէլի¹⁹ առեալ բահ²⁰ ի ձեռն եւ եղեալ²¹ համաւրէն ծունր ամենեցուն զիտել²² ²³ ուղղորդաբար²⁴ ի նկատեալ²⁵ տեղին՝ հրամայէր²⁶ անվեհեր²⁷ բրել²⁸. զոր²⁹ ի³⁰ նմին գործ³¹ դասահոյլ մարդկան բազմութիւնն³² զհոգն³³ զգես-

տուք³⁴ իւրեանց ի բաց պեղէին³⁵. եւ մեծ ջանիւ վաստակաբեկ³⁶ եղեալ³⁷ ոչ³⁸ կարէին³⁹ գտենչալի⁴⁰ ⁴¹ եւ զփափագելի գանձն⁴² գտանել: 24 Ապա⁴³ այնուհետեւ յարեւելից կողմանէ զփայտաշար յարկն քակէին⁴⁴, ուր կանգնեալ էր սեղանն մեղսաքաւիչ⁴⁵ պատարագի Տեառն: 25 Անդ⁴⁶ անկեալ ի⁴⁷ խոյզ եւ ի խնդիր՝ իբր⁴⁸ կանգունս երիս⁴⁹ փորեցին ի ներքոյ սեղանոյն: 26 Ահա⁵⁰ յանկարծակի⁵¹ բուրեալ⁵² ի տեղուջէ անտի⁵³ հոտ անուշից սաստիկ համեղութեան⁵⁴. եւ⁵⁵ առլցեալ⁵⁶ ⁵⁷ քմազարդ պարարտութիւն յաւետաբար⁵⁸ զյուրովիցն քաղցրացուցանէր զճաշակս⁵⁹, որպէս թէ ճշգրտեալ⁶⁰ նմանիւր⁶¹ ազնուական հոտն բիւրուց⁶² խնկոց⁶³ եւ ծաղկանց⁶⁴ զանազանաց⁶⁵ մինչեւ զարմանալ

- 1 a ամենեւեան եւ ամենեւին
- 2 bcelr եպիսկոպոսաց
- 3 d հնչեցուցանեն bcelr հնչել h հնչեցուցանել
- 4 br ժողովարանին
- 5 acr եռօրեա
- 6 cr կատարեցեն
- 7 km զի կայր ոչ սակաւ
- 8 d ոչ ոք
- 9 bcelr ի նոսա սակաւ ինչ
- 10 a հաւանեին
- 11 a չհաւանեին bcelr չհաւատային
- 12 a էպիսկոպոսն
- 13 bcdeler յովել
- 14 m չիբ եւ
- 15 l լնանիլ
- 16 km կիտի
- 17 abcr եռօրեա
- 18 abcehklmw սրբասուն (w սրբասունն)
- 19 g իսրայիլի l իղի d ի սալի abcemrw իսրայէլի
- 20 d բահ մի
- 21 bceklmr ծունր համօրէն
- 22 w զիտելով km զիտել
- 23 d չիբ ուղղորդաբար ... տեղին
- 24 ab ուղղորդաբար
- 25 agh նկատել
- 26 cr հրամայէր km եւ հրամայէր
- 27 hlr անվեհեր
- 28 cr բահել փիս քրել d քրել
- 29 km ուր փիս զոր
- 30 bcelr չիբ ի
- 31 bcelr գործոյ
- 32 adgw բազմութիւն d բազմութեան

- 33 c զհեղն
- 34 bl սգեստուրն gk զգեստիւր a զգեստուր r զգեստուրն
- 35 a պեղելին
- 36 d վաստակաբեկ
- 37 b լինելին ccelr լեալ
- 38 b այլ ոչ
- 39 a կարեին
- 40 bd1 գտենչալին
- 41 km չիբ եւ զփափագելի
- 42 d գանձ
- 43 g ապայ
- 44 bcelr քակեցին
- 45 g պատարագի ի տեառն
- 46 l անտ
- 47 b չիբ ի ի
- 48 bcelr իբրեւ
- 49 cr չիբ երիս
- 50 km եւ ահա a ահայ
- 51 d բուրեալ ըստ անուշից ի տեղուջէ
- 52 bcr ի տեղուջէ անդի
- 53 d չիբ հոտ անուշից
- 54 bcelr համեղութեամբ
- 55 km չիբ եւ
- 56 adh առլցեալ
- 57 adghkmv համազարդ պարարտութեամբ v 2 օրինակ պատրաստութիւն
- 58 adg յաւետաբար h յաւետաբար
- 59 cr զնաշակն
- 60 dh նշկրտեալ
- 61 km նմանել
- 62 a բիւրուց bcelr իւր dhw բուրուց km բիւրոց
- 63 a խնկոց
- 64 a ծաղկոց
- 65 dw զանազան b զազանից ceghklmr զանազանից

ամենեցուն առ հասարակ: 27 Եւ իբրեւ փորեցին թիզս տասն, գտին կողոփս¹ երկուս² արծաթեղէնս³ կապարի⁴ կնիք ի վերայ եղեալ: 5 զորմէ⁶ տախտակ մի ոսկեծոյլ⁷ հաստահեղոյս⁸ բեւեռեալ. եւ ի նմա գրեալ ասորերէն⁹ եւ հայերէն¹⁰ գրով: 28 Քանզի¹¹ որպէս¹² ի մէջ բազմամբոխ¹³ հրապարակին այնպիսի հրաշագործութեան¹⁴ Աստուծոյ լինէր երեւումն¹⁵, այր առ այր եւ մարդ առ մարդ զարմացումն յոյժ¹⁶ յաճախէր¹⁷: 29 Եւ զմիմեամբք կուտակեալ¹⁸ զեղուին, 19 փութային²⁰ զսրբութեանցն²¹ տեսանել²² գտապանակս²³, զի հաւատովք²⁴ էին²⁵ վառեալ ի սէր²⁶ սրբոցն:

30 27 Անդ²⁸ էր այնուհետեւ սրտալիր ուրախութիւն եւ ակնավայելուչ տեսիլ հայեցողացն²⁹, 30 ուր եւ ցնծութիւն եւ խնդութիւն լինէր հանապազ: 31 Նոյն-

պէս եւ սրբոց³¹ արանց³² եւ Քրիստոսասէր եպիսկոպոսացն³³ յոլովք³⁴ սխրացեալք³⁵ յոյժ վասն սքանչելեացն Աստուծոյ, 36 վասն որոյ աւրհնութեամբ մեծաւ գոհանային զանպատում³⁷ պարգեւացն³⁸ Աստուծոյ³⁹: 32 40 վասն որոյ 41 այրն Աստուծոյ Իսրայէլ⁴² մեծարոյ⁴³ եղեալ յոյժ 44 առաջի եպիսկոպոսացն⁴⁵ եւ յաջս⁴⁶ ժողովրդոցն⁴⁷ պատուէին⁴⁸ զնա ըստ արժանի իւրում սրբութեանն:

33 Ապա⁴⁹ առանձնացեալ եպիսկոպոսացն⁵⁰ 51 Իսրայէլի⁵² հանդերձ եւ պատուաւոր քահանայիւք՝ բացեալ⁵³ զկնիք⁵⁴ մատանւոյն⁵⁵ ի սրբութեան տապանակացն. գտանէին⁵⁶ անդ⁵⁷ 58 զփրկագործ⁵⁹ խաչին մասն, ընթերցեալ⁶⁰ զգիր ոսկեծոյլ⁶¹ տախտակին նորին⁶² իսկ արքիդիա-

- 1 d կողփս
- 2 abcdeghw երկուս
- 3 cr արծաթեղենս
- 4 lw կապարեայ bcr կապարեա d կատարի
- 5 d չիֆ գորմէ; ... բեւեռեալ
- 6 km յոր փ/ս գորմէ
- 7 abcdgr ոսկեծոյլ
- 8 bcefr հաստահեղոյս
- 9 dg ասորերէն h ասորերէն
- 10 c հայերեն
- 11 km եւ քանզի
- 12 klm չիֆ որպէս cr որ
- 13 d բազմամբոխն
- 14 bcefr հրաշագործութեանց
- 15 ag չիֆ երեւումն
- 16 bcefr չիֆ յոյժ
- 17 l յաճախիւր
- 18 m կուտակ
- 19 d փութային գոր բնութեանց ունել
- 20 l եւ փութային
- 21 bceir զարբութեանց
- 22 g առնել ah անել w հանել km առնուլ փ/ս տեսանել
- 23 bcefr տապանակս
- 24 km հաւատով b հաւաւասարֆ
- 25 a եին
- 26 d չիֆ սէր
- 27 adghkmw անդ այնուհետ լինէր
- 28 l անտ էր
- 29 adghkmw հայեցելոցն
- 30 adghkmw չիֆ ուր ... հանապազ

- 31 c սրբոյ
- 32 h արանցն
- 33 b եպիսկոպոսական km եպիսկոպոսաց
- 34 m չիֆ յոլովք b յոլովք adghkw յոլովիֆ
- 35 b խրախացեալ km սխրացեալ
- 36 bcefr յաղագս km չիֆ վասն որոյ w վասն այնորիկ
- 37 bl զանպատումն
- 38 km պարգեւաց
- 39 bcefr քրիստոսի փ/ս աստուծոյ
- 40 k նորա bl եւ վասն այսորիկ km եւ փ/ս վասն որոյ
- 41 km այրն այն իսրայէլ
- 42 a իէդ
- 43 bceklmr մեծարու d մեծարգոյ
- 44 bcefr առաջի աստուծոյ եւ առաջի եպիսկոպոսացն
- 45 a էպիսկոպոսացն
- 46 l յաջս
- 47 bcefr ժողովելոցն km ժողովրդոց
- 48 l եւ պատուէին
- 49 g ապա
- 50 a էպիսկոպոսացն
- 51 bcefr հանդերձ իսրայելի (l իդիւ)
- 52 al իդիւ d իսրայէլին k իսրայելի
- 53 klm եւ բացեալ
- 54 d զկնիքն
- 55 abcr մատանոյն
- 56 l եւ գտանէին adh գտանիւր
- 57 h չիֆ անդ
- 58 bcefr զփրկական խաչին քրիստոսի մասն
- 59 w փրկագործ
- 60 l եւ ընթերցեալ
- 61 abcdgr ոսկեծոյլ
- 62 bcefr նորուն

կոն քորեպիսկոպոսին¹: 34 Եւ էր գիրն
այս, եթէ² «Երուսաղէմեան³ մասնաւորեալ
նշխարք սրբոց են»: 35 Իսկ զայն աս-
տուածային նշանն⁴ իբրեւ տեսանէր Մեծի-
րանց⁵ Հայր⁶ Հովուապետն⁷ Յովէլ⁸, նմա-
նապէս բազմաբեղուն ծաղկէր իւրով սա-
ղարթածաւալ գիտութեամբն⁹ եւ ի բոլոր
սրտէ¹⁰ գոհացող¹¹ լինէր զԱստուծոյ¹² եւ
Հաստատեալ ճշմարտութեամբ գտեսիլ ա-
բասուն¹³ հռչակեցուցանէր յականջս ամե-
նեցուն շինող¹⁴ այնմ լինելով¹⁵, զոր եր-
բեմն քակտէր¹⁶. նմին իրի իսկ¹⁷ եւ վասն¹⁸
առաջին¹⁹ դիմամարտն²⁰ լինելոյ²¹ յանցա-
ւոր²² եւ²³ դատապարտ զինքն վարկանէր
գոլ: 36 Եւ վասն²⁴ զի յիւր նահանգին էր
նախավիճակեալ վայրն²⁵, ուր կենսատու
լոյսն էր ծածկեալ, վասն այնորիկ²⁶ ոչ որ-
պէս²⁷ առ ուղեկան²⁸ ինչ²⁹ կամ անցաւոր³⁰

չնորհել յումեքէ³¹ անսայր. այլ ինքն լի-
նէր իբրեւ³² ի վերայ իւրոց³³ գանձուց
հրամանատարութեան³⁴ մատակարար:
37 Եւ զմի ի տապանակացն առեալ³⁵ ի
պատիւ՝ յինքեան³⁶ տանէր³⁷ յեպիսկոպո-
սանոցն³⁸: 38 Այլ³⁹ ընդ այն թէպէտ եւ⁴⁰
կարի յոյժ դժկամակ այրն Աստուծոյ լի-
նէր, ⁴¹զի որ ինչ նմայն⁴² հաւատացաւ
յԱստուծոյ, եւ որում ինքն եղեալ էր
գտակ⁴³, ⁴⁴ի դէպ էր⁴⁵ ընդ նորին ձեռն եւ⁴⁶
մատակարարեալ⁴⁷ սրբութեանն⁴⁸ Աստու-
ծոյ: 39 Սակայն նորա թոյլ տուեալ⁴⁹ առ
մի նուազ, ըստ իւրում հեզութեանն⁵⁰ չլի-
նէր զումեքէ⁵¹ ամբաստան⁵², այլ⁵³ առնոյր
զմնացեալ տապանակն⁵⁴ կամակցութեամբ
եպիսկոպոսին⁵⁵ Դաւթի⁵⁶ Հանդերձ⁵⁷ քորե-
պիսկոպոսաջով⁵⁸ եւ երիցախումբ պաշ-
տանէիւք Տեառն եւ ամենայն ժողովր-
դովք⁵⁹ տանէին⁶⁰ ի տեղի բնակութեան իւ-

1 a Բորեպիսկոպոսին d Եպիսկոպոսին Բոր
2 a եթե bcefr ԲԷ
3 a եմեան
4 եւր նշան
5 d մեծիրանցն bcefr մեծարունեաց
6 հայր ունեն միայն cr
7 c չիք հովուապետն
8 bcdlr յովել
9 d անգիտութեամբն
10 bcefr գոհացող (1 գոհացող) զաստուծո լինէր
11 dgl գոհացող
12 h յաստուծոյ
13 h ապաստուն
14 dl շինող
15 h լինէր
16 adghkmw խախտէր
17 k չիք իսկ
18 h չիք վասն
19 bcefr դիմամարտ լինելոյն
20 d դիմամարտ
21 km լինելոյն
22 bcefr յանցական
23 g չիք եւ
24 b զիւր փիւր զի յիւր celf իւր
25 d զայրն փիւր վայրն
26 k այն փիւր այնորիկ
27 bcefr որպէս ԲԷ
28 d ուղիական a ուղեկան
29 km ու փիւր ինչ
30 dw առ անցաւոր cr յանցաւոր

31 b ումեքէ km ումեք
32 km չիք իբրեւ
33 bd իւրոյ
34 agh հրամանատարութեանն
35 d առեալ
36 bceklmr յինքեանն
37 d տանէ
38 a Էպիսկոպոսանոց dhgkmw Եպիսկոպոսանոց
39 km եւ փիւր
40 adghkmw չիք եւ
41 bcefr զոր ինչ փիւր զի որ ինչ
42 h նման
43 abcdeghlr գիտակ
44 c ի դիպէր
45 bl ըստ նորին
46 k եւ ընդ km չիք եւ
47 blrw մատակարարիլ k մատակարարել
48 w սրբութեանց d սրբութեան
49 gkm չիք առ մի նուազ
50 d հեզութեան
51 a զումեքէ cr զումեքէ h ումեք
52 agh ապաստան
53 c այր փիւր
54 bcefr տապանակ adgw տապանակսն
55 a Էպիսկոպոսին
56 bcr դարբա
57 km եւ հանդերձ
58 a Բորեպիսկոպոսաջով w Բոր Եպիսկոպոսով d
Բար Եպիսկոպոսով
59 a Ժողովրդաւ cl Ժողովրդով
60 km տանէին h տանին

ըոյ եւ¹ սաղմոսիւք եւ աւրհնութեամբ յուղարկեալ² հանգուցանէին³ զսրբութիւնն⁴ Տեառն լապտերաւք⁵ լուցելովք⁶ եւ մոմեղինաւք վառելովք ի Գլխոյ⁷ վանաց⁸ սուրբ եկեղեցւոջն⁹, եւ միմեանց¹⁰ հոգեւոր ողջունիւ¹¹ ¹²համբոյր տուեալ դառնային յիւրաքանչիւր¹³ տեղիս:

ԳԼՈՒԽ¹⁴ Լ¹⁵

Պատճէն¹⁶ թղթոյն¹⁷, որ գրեցաւ
յեպիսկոպոսացն¹⁸ ի¹⁹ Դաւթայ²⁰ եւ ի²¹
Յովելայ²² եւ ի²³ մեծ ժողովարանէն²⁴, թէ²⁵
որպէս եցոյց Աստուած²⁶ զմեծ
սքանչելիսն²⁷

1 Ուղիւստոս²⁸, հոգեւորապէս²⁹ համբուրիւք³⁰ առլցեալ եւ ի շնորհաց³¹ Հոգւոյն³²

- 1 cdgmr չիք եւ
- 2 cr ուղարկեալ
- 3 k հանգուցանէր
- 4 w զսրբութիւնս
- 5 cr լապտերովք
- 6 a լուցելաւք d լուցելովք h լուցեալք
- 7 adh գլխոյ c գլխոյ
- 8 w վանաց
- 9 a եկեղեցւոյն hcr եկեղեցոյն
- 10 adgkmw ի միմեանց
- 11 a ողջոյնիւ
- 12 adgghkmw համբուրեալ փիս համբոյր տուեալ
- 13 h իւրաքանչիւր
- 14 abcelrw չիք գլուխ
- 15 b իք
- 16 a պատճէն
- 17 l նորին փիս թղթոյն
- 18 d յեպիսկոպոսաց a յեպիսկոպոսացն h եպիսկոպոսացն
- 19 cr չիք ի
- 20 km դաւթէ
- 21 clr չիք ի
- 22 aw յովելայ
- 23 b չիք ի
- 24 cr ժողովարանին
- 25 w եթէ a եթե h եթէ
- 26 l զծածկեալ նշխարսն փիս զմեծ սքանչելիսն
- 27 w սքանչելիս իւր
- 28 d ուղիւստոս
- 29 acr հոգեւորապէս

ընկալեալ պարգեւ, ո՛վ աստուածազան աւրեւելեայց³³ արքեպիսկոպոս³⁴ Ուխտանէս, եւ բարեխնամող³⁵, քաջազնեայ³⁶, յաւէտաբարգաւաճ³⁷ զաւրավար³⁸ ³⁹ապուհիւպատ պատրիկ տէր Զուանշիր⁴⁰ Աղուանից իշխան, ամենայն նախարարաւքդ, որ համանգամայն ընդ ձեզ են⁴¹, Դաւիթ եւ Յովէլ⁴² նուաստ եպիսկոպոսունք⁴³ ⁴⁴ի Տէր խնդալ:

2 Աւետարեւ⁴⁵ հնչմամբ հանդիսացուցանել ձեզ⁴⁶ պարտիմք եւ ձեռն հրովարտակ⁴⁷ պատճենիս⁴⁸ զհրաշափառ⁴⁹ ծածկելոցն երեւոմն եւ զգիւտ սրբոյն խաչին⁵⁰, որ առաւել քան զառաւելն⁵¹ յաճախեաց յոգնայեղց⁵² զարմացումն⁵³ ի մեր միտս, զոր⁵⁴ երբեմն անհաւան⁵⁵ եւ անհաւատ մտաւք ճառել իսկ վասն⁵⁶ իրացն⁵⁷ չառնուաք⁵⁸ յանձն⁵⁹, այժմ ահա տեսաք⁶⁰ տե-

- 30 d համբոյրիւ km համբուրիւք
- 31 bcelr շնորհ
- 32 bcr հոգոյն
- 33 ghk արեւելից k արեւելից adw արեւելեայց
- 34 a արքեպիսկոպոս
- 35 dgl քաջազնեայ
- 36 bcelr քաջազնեայ
- 37 k յաւետաբարգաւաճ cr աւետաբարգաւաճ
- 38 adgkmw զարավար
- 39 w ապաւիւպատ պատրիկ chr ապուհի պատրիկ
- 40 km ջիւանշիր
- 41 adgghkmw չիք են
- 42 cdr յովել
- 43 a էպիսկոպոսունք
- 44 d խնդալ ի տէր
- 45 bcelr աւետարար
- 46 adh զմեզ
- 47 w հրովարտակի c հրովարտալ
- 48 l պատճէնս cgr պատճէնիս
- 49 d հրաշափառ agh հրաշափառ
- 50 c խաչին
- 51 kmw զառաւել
- 52 a յոգնաւից d յոգնայեղք k զոգնայեղց
- 53 bcelr ի միտս մեր
- 54 bceklmr զի որ փիս որ
- 55 a յանաւան (յ-ն յետագայում ջնջուած)
- 56 dw չիք վասն
- 57 w զիրացն
- 58 ah չառնուաք (ե-ն յետագայում ջնջուած)
- 59 bcr ի յանձն
- 60 adgghkmw չիք տեսաք

սողք¹ եղեալ² յաւէտասքանչ³ ցուցակու-
թեան խաչիս, ⁴աչաւք մերովք⁵ պիտառա-
պէս⁶ վկայեմք ճշմարտութեամբ, թէ սա է
պարծանք պարծանաց. եւ զիա՞րդ զայս
⁷տալ լուութեան մարթիցէ⁸, եւ⁹ կամ զար-
փիափայլ լապտեր^{10 11} դնել ընդ գրուանաւ.
այլ յայտ է¹², թէ¹³ ի վերայ¹⁴ կարգաց լու-
սեղէն աշտանակի, այսինքն՝ ի սրբումն¹⁵
կոչարանի լուսատու¹⁶ յԱմարասումն¹⁷ լի-
նել¹⁸ զսա: 3 Արդ, այսուհետեւ պարտ է
մեզ փաստողագոյն¹⁹ հրատարակել^{20 21} զա-
ռիթս գոլոյ մերոյ²² փրկութեան՝ զգեղա-
ղէշ²³, յարավայելուչ, չորեքկերպեան²⁴
զտիրականն²⁵ յաղագս մեր ընդունելով
յինքեան²⁶ զանհամեմատ նախակրթու-
թիւնն²⁷: 4 Արդարեւ²⁸ սա իսկ է քրիստո-
նէից յոյս²⁹, մեռելոց յարութիւն, կուրաց³⁰

առաջնորդ: 5 Զի որ երբեմն դատապար-
տութեան էր անուն խաչն³¹, այժմ հաւա-
տացելոցս իրք եղեն³² փրկութեան³³. որով
ի³⁴ ձեռն սորա ի ներքս³⁵ յարքայականին³⁶
գտաք յառազաստումն³⁷ եւ³⁸ չերկնչիմք
այսուհետեւ³⁹ ի բոցեղէն⁴⁰ նետից, զի
զթագաւորականի⁴¹ նշան⁴² յանձինս մեր
բարձեալ բերեմք. ունկնդիր լերուք մտա-
դիւրութեամբ⁴³ բանիս, զոր լսէքդ⁴⁴:

6 Թէպէտ եւ ոչ կամաւ յաւժարեցաք
հմտանալ այսմ գործոյ, այլ իբրեւ ոչ մար-
թացաք դառնալ ընդդէմ ձերոց հրամա-
նաց եւ մանաւանդ զի երկբայելի մտաւք
խաբէութիւն զիրսն կարծեցաք: 7 Սա-
կայն ճշդիւ քննեալ շնորհիւն Աստուծոյ
գտաք⁴⁵ ճշմարտութիւնն⁴⁶ ի գալն մեր ի
հովիտ մի⁴⁷ Արցախայ⁴⁸ յեզր գետոյ⁴⁹ ինչ՝
ի տեղի մի Զղախ⁵⁰ անուն⁵¹ կոչեցելոյ⁵²,
ուր⁵³ կայր մատուռն⁵⁴ մի: 8 Եւ ահա
համբաւն⁵⁵ հռչակէր⁵⁶ երթալոյն մերոյ. եւ

1 dgl տեսողի

2 akm եղեալ (a-ն յետագայում դարձրած եղալ) dgw եղալ h կա

3 acr յաւետաբանչ

4 adghkwm չի՞ աչո՞ մերովք

5 l մերովք

6 kmw եւ պիտառապէս

7 d տալով լուսեանմբ

8 celr մարթիցի b մարթցի

9 bceklmr չի՞ եւ

10 km պատկերն adgh պատկեր

11 blr ի ներքոյ դնել գրուանի (c գրաւանի)

12 cr չի՞ է

13 cr եթէ

14 cr վերա

15 k սրբում

16 b լուսատուր

17 b յամարասիւմ d յարմարումն w յարմար առումն

18 agh շինել bcelr ի շինել փխ լինել

19 gkmw դատողագոյն abcedelr փատողագոյն. ուղ-
ղում bmf փատողագոյն

20 adghkwm հրապարակել

21 ah գառիքս գալով km գառիքն զգալի d գառիք
գտալով gw գառիք զգալով

22 d մեր

23 adh զգեղեշէշ

24 a չորեքկերպեան b չորեքկերպեանն

25 a գատիականն km գատիւկանն h գատիական փխ
գտիականն

26 cr չի՞ յինքեան

27 dk նախակրթիւն

28 km զի արդարեւ

29 cr լոյս փխ յոյս

30 klm եւ կուրաց

31 bcelr խաչդ

32 crw եղեւ

33 b փրկութիւն

34 m եւ ի

35 adghkwm ներքոյ

36 cr արքայականին adghkwm արքայականին

37 km յառազաստի d յառազաստում

38 adghw որ փխ եւ

39 h այնուհետեւ

40 bcr բոցեղն

41 hkmw զթագաւորական

42 km նշանն

43 a մտադիրութեամբ

44 adghkwm լսէ՞ք

45 l գտիմք

46 adg զնշմարտութիւն

47 ag չի՞ մի

48 a արցախա dw արձախայ m արցախոյ

49 adghkwm գետոյն փխ գետոյ ինչ

50 h շղախ

51 g յանուն

52 km կոչեցեալ

53 d ոյր

54 ah մատուրն w մատուռ d մատուր

55 b համբաւն մերոյ

56 l հռչակիւր

բազմութիւն¹ շրջակայիցն յոյժ շեղակու-
տեալ. անդ² հասանէին քահանայական
դասք եւ այլք ի պատուական արանց,
յորս³ ոչ⁴ սակաւ կայր հակաճառութիւն
դիմամարտելոյ⁵: 9 Բայց ապա⁶ մինչ⁷
զպահան⁸ պնդապէս⁹ եղաք երեքաւրեայ¹⁰
լնելով սահմանացն եւ յաւէժ¹¹ խնդրուա-
ծոցն իւրաքանչիւրոցն¹² լինելով¹³ սկսա-
նէաք զփորուածն¹⁴ առնել մերձ առ սեղա-
նովն¹⁵: 10 Ուստի յանկարծակի¹⁶ հոտ ա-
նոյշ բուրեաց¹⁷, յաճախապէս զմեր¹⁸ լցոյց
հոտոտելիս. որով եւ¹⁹ յետ սուղ ինչ վաս-
տակոցն²⁰ գտաք զփափագելին ի ձեռն
շնորհաց Բարձրելոյն եւ յաղաւթից
²¹սրբոյ հաւրն Իսրայէլի²² կողովս եր-
կուս²³ արծաթեղէնս²⁴ կապարեայ²⁵ 26 կնիք
ի վերայ պնդեալ²⁷ հոռոմափակ²⁸, յորմէ²⁹
տախտակ մի ձոյլ ոսկի՝ հաստահեղոյս բե-
ւեռեալ եւ ի նմա գիր ասորի եւ հայ:

11 եւ³⁰ ըստ գրոյն³¹ մեր բացեալ³² առաջի
սրբազան³³ քահանայից³⁴, գտաք³⁵ զամե-
նակեցոյց խաչին մասն եւ այլ բազում³⁶
սրբութեանց, զորոց³⁷ գիրն ասաց, թէ³⁸
Երուսաղէմեան³⁹ են մասունք սրբութեանց
Տեառն:

12 ⁴⁰Ընդ որս ես իսկ ⁴¹Յովէլ՝ նուաստ
եպիսկոպոս⁴², մեծապէս գոհացեալ զբոլո-
րից պարգեւատուէն⁴³, զամենայն երկբա-
յութիւն ի բաց ընկեցեալ⁴⁴ յիմոց մտացս
եւ⁴⁵ հաւատով⁴⁶ ընկալեալ⁴⁷ զտեսիլ աբա-
սուս⁴⁸: 13 ⁴⁹Վասն լինելոյ գիւտիս այսո-
րիկ յիմում⁵⁰ վիճակիս՝ մեծաւ ցանկու-
թեամբ զմի⁵¹ ի տապանակացս յիմ⁵² սեպ-
հական⁵³ եկեղեցին առեալ տարայ⁵⁴. եւ
զայլ սրբութիւնսն յուղարկեցաք⁵⁵ ի ձեռն
քորեպիսկոպոսաց⁵⁶ եւ քահանայից եւ դա-
սուս⁵⁷ պաշտանէից⁵⁸ մեք՝ Դաւիթ եւ Յո-

1 m բազմութիւնմ
2 km անդր l անտ
3 l որս
4 l թէ ոչ
5 bcelr դիմամարտ լինելոյ
6 g ապայ h ահա
7 c մինչեւ adghkmw չի՞ մինչ
8 adgw զպահս km պահս
9 adghkmw պինդս
10 bc երեքօրեա
11 d յաւէթ c յաւետ belr յաւետ
12 adgkmw իրաւանչիւրոց
13 adghkmw չի՞ լինելով
14 clr զփորածն
15 adghw սեղանաւն
16 d յանկարծակի
17 l բուրեալ
18 w եւ գմբ
19 bcelr չի՞ եւ
20 bcelr վաստակոց
21 bcelr հօրն սրբոյն (l սրբոյ)
22 al իղի
23 agw երկու
24 cr արծաթեղեն b արծաթեղեն
25 bcr կապարեա d կապարեաց
26 adgkmw կնիքով պնդեալ
27 cr պնտեալ
28 c հրոռմափակ
29 clr գորմէ b գորմէ եւ

30 bcelr որ փիւ եւ
31 d գրոցն
32 km բացեալ տեսալ
33 bcelr սրբական
34 c քահանայից
35 cr եւ գտալ l գտիմ
36 d բազումս
37 d գորոյ
38 a թե
39 d երուսաղէմին
40 d ընդ որ
41 bcelr նուաստ եպիսկոպոս յովել (b յովէլ)
42 a էպիսկոպոս
43 d պարգեւէն
44 a ընկեցեալ
45 cr չի՞ եւ
46 l հաւատով
47 bcelr ընկալալ
48 km արասուն
49 bcelr վասն որոյ գիւտիսայսորիկ լինելով յիմում (l
յորում) վիճակից
50 w յիմոյ adg յիմոց h իմոյ
51 l գի մի փիւ գմբ
52 h յիմս
53 abcdghr սեփական
54 ah տարա (հետագայում դարձած տարայ)
55 e յուղարկեցի bcelr յղարկեցի
56 a քորեպիսկոպոսաց
57 km դասուց
58 a պաշտօնեից

վէլ¹ եպիսկոպոսունք² ի տեղի մենաստանաց³ արասուս⁴ շնորհաւքն⁵ Աստուծոյ, ցնծալից ուրախութեամբ, հոգեւորական⁶ երգով⁷: 14 Եւ Տէր Աստուած զաւրութեամբ⁸ եւ փառաւք զձեզ պահպանեսցէ⁹ ի¹⁰ շնորհս աստուածընկալ խաչիս երեւման¹¹ 12 եւ¹³ բազմաւոր կենաւք խաղաղականաւք. ի ցաւոյ¹⁴ երկնից եւ ի պարարտութենէ երկրի տացէ¹⁵ զանհամեմատութիւն երկաքանչիւրովք¹⁶ ի վայելումն¹⁷ հոգեծաղիկ¹⁸ տեսողիդ¹⁹ եւ թագազարմ ժառանգաւք²⁰ մեծահազ հեղինակիդ²¹ Զուանչիրի²². ո՛ղջ լերուք ի Տէր:

ԳԼՈՒԽ²³ ԼԱ²⁴

²⁵Առ այն պատասխանիք եպիսկոպոսացն²⁶ ի հայրապետէ եւ յիշխանէն²⁷

1 Տառայարեալ պատճէն՝ հրովարտակիս, զոր շարաքերեալ²⁸ եւ կարգեալ էր, տեսաք²⁹. յորմէ մեծապէս զանգեղջականէն³⁰ գոհացաք³¹ զԱստուծոյ, որ իւրով³² ողորմութեամբն³³ արքայ տալէ հրաշագործէ յարարածս³⁴ իւր³⁵, առաւել ի³⁶ մեզ ի շնորհս³⁷ Ձերոյ Սրբութեանդ, Դաւիթ եւ Յովէլ³⁸ եպիսկոպոսունք³⁹:

2 Ուխտանէս՝ նուաստ կաթողիկոս⁴⁰ եւ Զուանչիր⁴¹ Աղուանից զաւրավար⁴² եւ իշխան ի Տէր խնդալ:

3 Վասն կենսատու փրկութեանդ հասելոյ մեզ յԱստուծոյ յաւէտապէս⁴³ գոհացաք զԱստուծոյ⁴⁴ անսպառ⁴⁵ պարգեւացն եւ վասն⁴⁶ սրբոյ⁴⁷ խաչիդ, որ ի միջի մերում երեւեցաւ, ծագեաց⁴⁸, եբաց, լուսաւո-

1 bcdlr յովել
2 a էպիսկոպոսունք
3 adgh մենաստանաց becl մենաստանի km մենաստանայց
4 km արասուն
5 km շնորոք
6 km եւ հոգեւորական
7 km երգով
8 d գորութեան
9 bghlm պահպանեսցուցէ cdr պահպանեսցուցէ
10 cr չիք ի
11 b երեւմամբն
12 km եւ բազմասուրբ
13 aw չիք եւ
14 d ցողոյ
15 km զանհամեմատ վայելումն երկաքանչիւրոցդ հոգեծաղիկ
16 d իւրաքանչիւրովք
17 d վայելուչ
18 acr հոգեծաղիկ
19 adghw տեսողիդ
20 becl ժառանգովք հ ժարմանկոք
21 becl հիւղանակիդ ahr հիւղիմակիդ
22 k ջիւանչիր w ջիւանչերի ad ջիւանչերի d ջուանչերի h ջիւանչերի

23 abcehlrw չիք գլուխ
24 b Լ
25 beclmr առ այս
26 beclr թղթոյ եպիսկոպոսացն (1 եպիսկոպոսաց)
27 g իշխանացն 1 ի յիշխանէն
28 a շարաքերեալ
29 c տեսալ
30 l զանգեղջակայք
31 d չիք գոհացաք
32 b իւր
33 cr օրբարտէ
34 d յարարածս
35 adghw չիք իւր
36 adghw եւ չիք ի km եւ ի
37 adghkmw զշնորհս չիք ի շնորհս
38 bcd յովել
39 a էպիսկոպոսունք
40 dkl կաթողիկոս
41 km ջիւանչիր adw ջիւանչեր becl ջուանչեր h ջիւանչեր
42 d չիք գորավար
43 b յաւետապէս
44 h աստուծոյ
45 adghkmw չիք անսպառ c զանսպառ b եւ անսպառ
46 d չիք վասն
47 gkm չիք սրբոյ
48 km եւ ծագեաց

րեաց զաչս մեր. վասն այսորիկ¹ անդադար բերանով եւ անհանգիստ լեզուաւ² զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս՝ զբարերարն³, զսքանչելագործն⁴ եւ զպարգեւաբաշխն⁵ աւրհնեցաք, որ շնորհեաց մեզ⁶ զանապական⁸ պարգեւս Սուրբ⁹ Հոգւոյն¹⁰: 4 ¹¹Եւ մեք թէպէտ եւ¹² հեռի եմք մարմնով¹³ մերձ¹⁴ համարեալ հոգւով¹⁵ յիշեսցիք առաջի նորազիւտ խաչիդ: 5 Եւ դուք զառաքինազգեստ եւ զսրբասնեալդ¹⁶ Իսրայէլ¹⁷ եւ զգանձդ շնորհաց հանդերձ սրբոյ¹⁸ նշանիւդ¹⁹ այսր առեալ առ մեզ հասուցէք մեծաւ զգուշութեամբ, զի եւ մեք երկրպագեսցուք երանաւէտ²⁰ համբուրիւ հանդերձ տիեզերական ժողովովս²¹. ո՛ղջ լերուք ի Տէր²²:

6 Նմանապէս²³ իսկ երջանիկ վերադիտող²⁴ եւ տեսուչ եպիսկոպոսացն²⁵ տեսեալ զգրուագ²⁶ նամակին արեւելից զաւրապետին²⁷ 28 եւ²⁹ սրբոյ կաթողիկոսին՝ այնուհե-

տեւ շեշտակի³⁰ ճեպով³¹ առեալ զգտեալ³² գանձ սրբութեանցն եպիսկոպոսքն³³ հանդերձ Իսրայելիւն³⁴ անյապաղ³⁵ ժամանէին ի մեծ քաղաքն³⁶ Պերոթ Կաւատ, վասն զի արեւելեայցս³⁷ մեծ իշխանն Ջուանշիր³⁸ եւ եպիսկոպոսապետն³⁹ Ուխտանէս⁴⁰ անդ նստէին ամենայն նախարարաւքն⁴¹: 7 Ուրոց ընկալեալ զլուսապայծառ շնորհս⁴² հռչակաւոր⁴³ հանդիսիւ⁴⁴ մերկարէին⁴⁵ զերկրպագութիւնն⁴⁶ ի բազմախումբ հոլարանին: 8 Եւ⁴⁷ նպաստամատոյց ընծայիւք⁴⁸ եւ պատարագաւք կատարէր իշխանն առաջի⁴⁹ սրբոյն⁵⁰ խաչին⁵¹ նուէրս⁵² եւ⁵³ ներբողելով զաբասն՝ մեծարէր⁵⁴ կաթողիկոսան⁵⁵ եւ ամենայն⁵⁶ աշխարհակոյտ⁵⁷ ամբողիւն: 9 Ապա⁵⁸ հրաման⁵⁹ տայր յուղարկել⁶⁰ զնա խաչապայծառ տապանա-

1 km այդորիկ
2 agw լեզուով d բարբառով եւ լեզուաւ h լեզով
3 adhw բարերարն c ըզբարերարն
4 adhw սքանչելագործն
5 d պարգեւաբաշխն
6 bkr չի՞ մեզ
7 h անապարգեստ
8 adghkmw անապական
9 adghkmw ի սուրբ
10 cr հոգոյն
11 celr գի եւ մեք b գեւ մեք
12 adghkmw չի՞ եւ
13 d մարմնով
14 d բայց մերձ
15 bcr հոգով
16 h սրբասնեալդ
17 a իէդ
18 w սուրբ
19 km առեալ այսր
20 ac երանաւետ
21 d ժողովրդովս
22 k տերամբ a տր dgmw տերամբ
23 km եւ նմանապէս
24 gl վերադիտող aw վերադիտողն
25 a էպիսկոպոսացն bcel եպիսկոպոսաց
26 abcdegghklr գրուագ
27 a գորաւստիւն
28 l եւ հայրապետին սրբոյ
29 bcdekr կաթողիկոսին (b կաթողիկոսին) սրբոյ

30 c եւ զշեշտակի br զշեշտակի
31 a ճեպով
32 bcelkm գանձն սրբութեանց
33 w եպիսկոպոսոֆն
34 a իէդիւն l իդիւն bcdegrw Իսրայելիւ
35 a անապաղ
36 a պերոթ Կաւատ bcdehkr պերոթ Կաւատ gkm պերոթապատ
37 beer արեւելայցս adghkmw արեւելից
38 k ջիւանշիր adw ջիւանշեր bcelr ջիւանշեր h ջիւանշէր
39 a էպիսկոպոսապետն
40 b ուլտանէս d ուխտանէս
41 km նախարարոֆ h ուխտաւորոֆն
42 km շնորհս
43 h հռչակաւոր
44 adghw հանդիսին
45 gl երկարէին a յերկարեին
46 d զերկրպագութիւն
47 bcelr որ եւ
48 a ընծայիւք w պարգեւոֆ
49 h չի՞ սրբոյն խաչին
50 adghkmw սուրբ
51 gkm խաչին սեղանոյն
52 c նուէրս km զնուէրս իւր
53 bcelr չի՞ եւ
54 km մեծարէր զնա
55 aw կաթողիկոսովն dk կաթողիկոսան
56 c չի՞ ամենայն
57 c համաշխարհակոյտ
58 g ապալ
59 b հրամայն
60 bcelr յղարկել

կաւն անդրէն¹ ի վերնակողմն² գաւառն Մեծ Կուենից³ ի բարձրաւանդակ լեառնն⁴ ի տեղի⁵ մենաստանին⁶ իւրոյ⁷ ի Գլխոյ վանս: 10 Եւ ողջոյն⁸ տուեալ հոգեւոր համբուրիւ երանելիքն⁹ միմեանց¹⁰ խնդամիտ յիւրաքանչիւր¹¹ ոք¹² դառնային¹³ ի նաւահանգիստն¹⁴:

ԳԼՈՒԽ¹⁵ ԼԲ¹⁶

Խնամաւորիլն¹⁷ նախարարացն Աղուանից ազգաշաղախ եւ անիծանիլն¹⁸

1 Ընդ այսոսիկ¹⁹ ապա²⁰ 21 ժամանակ²² տարաւրէն խառնակութեամբ²³ գլխաւորք ազգաշաղախ Աղուանից²⁴ աղծապիղծք²⁵ եղեալ. նախ՝ թագաւորազինն²⁶ 27 Կողթայ²⁸ տեառն տունն²⁹, ապա յԱրշակաշէն³⁰ գա-

ւառի³¹ երեք տունք³² Դաստակերայն³³, Ճնշմիայն³⁴, Մամշեղուն³⁵ եւ Կուր գետոյն յայնկոյս³⁶ տունն Հեջերւոյ³⁷, եւ յՈւտի գաւառի³⁸ ի Գիս³⁹ վարազ Պերոժի⁴⁰ տունն, որ դաքնար⁴¹ ունէր պատիւ, եւ⁴² վարաժնու սպասատունն⁴³, որ յԱրաժականի⁴⁴ նստէր, եւ Տուերակու⁴⁵ տունն: 2 Զսոցա⁴⁶ անազդակ լրբութիւնն եւ զանաւրէն⁴⁷ ամուսնութիւնն⁴⁸ երանելի հայրապետն Ուխտանէս⁴⁹ անիծիւք փակեաց. եւ անդարձ լեալ ի գտեալ⁵⁰ չարեացն⁵¹ ամենքին⁵² առ հասարակ բնաջինջ եղեալ սատակեցան ի⁵³ յերկրէ: 3 Որ եւ⁵⁴ յետոյ փոխի ի Քրիստոս սուրբ հայրապետն. եւ յաջորդէ զաթոռ նորին⁵⁵ Նդիագար՝ այր բարի եւ ազնուական: 4 Սա էր եպիսկոպոս⁵⁶ ի⁵⁷ Շաքւոյ⁵⁸, որ ի վախճանելն⁵⁹ Ուխտանիսի⁶⁰ ի ժողովի⁶¹ անդ⁶² դիպեալ

1 հ անդէն
2 agdkmw վերնակողմ
3 d կուենից cels կուենից b գուենից
4 bcelr լեառն
5 b չիբ տեղի
6 adgkmw մենաստանի
7 k նորա փխ իւրոյ
8 d ողջոյնեալ փխ ողջոյն g ողջուն
9 abgh երանելոյն dklm երանելոյն
10 abdgghkmw չիբ միմեանց
11 h իւրաքանչիւր
12 abdgghkmw չիբ ոք
13 b դառնայ
14 km նաւահանգիստ c ի նաւահանգիստս h հանգիստ
15 abcehlrw չիբ գլուխ
16 a ԼԲ b ԼԱ
17 adghw խնամաւորիլն r խնամաւորիլն km խնամաւորիլն
18 d անիծեալ abceghkmw անիծանիլ
19 d այսորիկ km այսոցիկ
20 km յապա
21 d տարօմին ժամանակ
22 kmw ժամանակս
23 bcelr գլխաւորս աղուանից ազգաշաղախութիւն ըմբոնեալ եղծապիղծք (b եղծապիղծ) km գլխաւորք աղուանից ազգաշաղախ աղծապիղծ եղեն
24 d աղծապիղծք եղեն
25 a աղծ պիղծ h աղծպիղծք
26 adgghkmw թագաւորազն
27 d տեառն կողթատունն յաշակաշէն
28 abcr կողթա
29 adgh տուն

30 h յաշակաշէն r արշակաշէն
31 km դաւառի
32 d տունն abceghlrw տուն
33 dw դաստակերայն
34 dw ննշմայն
35 d մաշեղուն klm եւ մամշեղուն
36 bcelr հեջերւոյ տունն
37 dw հեջերւոյ h հեջերւոյ
38 w գաւառն adgh գաւառ
39 km գիսն
40 acdlr փերոժի
41 lr զաքնար
42 c չիբ եւ
43 l սպասատունն
44 adgghkmw յարաժակն
45 d տուերակաւուն
46 adgghkmw չիբ անազդակ լրբութիւնն եւ
47 adgghkmw անօրէն
48 km ամուսնութիւնն d ամուսնութեամբ
49 b ուխտանէս d ուխտիանէս
50 km գործեալ փխ գտեալ
51 bcelr չարիսն h չարկացն
52 a ամենեւին
53 bckmr չիբ ի
54 dh չիբ եւ
55 clr նորա
56 a էպիսկոպոս
57 k չիբ ի
58 bcelr շաքիոյ adhw շաքոյ
59 a վաղնանելն gkl վախճանիլն
60 b ուխտանէսի d ուխտանիսի
61 bcelr ժողով
62 r անտ

¹կոչմանն² ընդ այլ³ եպիսկոպոսունսն⁴, զորոյ⁵ չարափառ ոմանք զգալն⁶ նորա ի ժողովն պարսաւէին: ⁵ Եւ զկնի ցայգապաշտամանն⁷ ընտրեալ⁸ ժողովոյն զայր ոմն վանական առաջնորդ¹⁰ Պերոզ¹¹ Կաւատ¹² քաղաքին¹³ կամեցան առնել կաթողիկոս¹⁴: ⁶ Յայնժամ¹⁵ զգետնեաց զնա այսն¹⁶ պիղծ ի տեսիլ ամենեցուն զամբաստանութեանն¹⁷ կտակ ի մէջ բերեալ¹⁸: ⁷ Եւ անդէն վիճակադրեալ որպէս զՄատաթիայն պարկեշտն¹⁹ այն Եղիազար ի նոյն ժողովոյն²⁰ առնու առաքելական²¹ պատիւ²², մինչդեռ բարեբաստիկն²³ Զուանշիր²⁴ զաշխարհական²⁵ տէրութիւնն²⁶ վարէր յանհաստատելի կենցաղումս²⁸ ի կամս Աստուծոյ:

- 1 m ընդ կողմանն k ըստ կոչմանն
2 w կողման d կողմանն
3 adghw չի՛ր ալլ
4 d եպիսկոպոսունս
5 kmw գոր c գորս r գորո
6 ghk ի գալն admw ի գալ
7 a ցայգապաշտաման cr ցայգապաշտաման
8 adghkmw ընտրեալ զայր ոմն վանական ժողովոյն (km ժողովորդեանն h ժողովոյն)
9 b ընդրեալ
10 bcelr չի՛ր առաջնորդ
11 g պերոզապատ km ի պերոզապատ
12 bchlr Բաւատ
13 adgkmw քաղաքին
14 dk կաթողիկոս
15 km եւ յայնժամ
16 aghw այս d չի՛ր այսն
17 dw զամբաստանութեան
18 agdghkmw բերելով
19 k պարկեշտ
20 km ժողովոյն ahw ժողովէն
21 adgkmw զառաքելական
22 km պատիւն
23 a բարեբաստիկն cr բարեպաշտիկն b բարեպատիկն
24 adw ջեւանշիր bclr ջուանշիր h ջեւանշիր
25 bcelr զաշխարհակալ
26 h չի՛ր տէրութիւնն վարեր
27 d տէրութիւն
28 cr կենցաղոյս

ԳԼՈՒԽ²⁹ Լ Գ³⁰

Յաղագս սրբական առն³¹ Աստուծոյ³² Իսրայելի³³ քահանայանալոյն եւ³⁴ գիւտ սրբոյն³⁵ խաչին՝ վիպասանումն³⁶ զրուցատրաբար

1 Այլ քանզի աղբիւր³⁷ ուղփաճեմ³⁸ ի ջիւք էր այրն³⁹ երանելի⁴⁰ ի⁴¹ յորդահոս⁴² քաղցր իւրոց յոգուց արբուցանէր վտակաց⁴³, սաստկացեալ ունելով⁴⁴ միշտ⁴⁵ պատերազմ ընդդէմ ենիբայ⁴⁷ թշնամւոյն⁴⁸, որով սովոր իսկ են առաքինազունքն ախոյեան քաջ եւ ընտիր ընտիր⁴⁹ ընդդէմ նորա գտանիլ⁵⁰: 2 Նոյն աւրինակ եւ սա գեղեցկազարդ արդարութեամբ⁵¹ էր վայելչացեալ⁵² անուանելով⁵³ յաշխարհի⁵⁴. բղխեաց, արձակեաց յեղակարծ ի⁵⁵ յոլովից ճաշակելիս զհոտ անուշից⁵⁶ սրբութեանց⁵⁷

- 29 abcehlrw չի՛ր գլուխ
30 b լր
31 b առնն
32 km չի՛ր Աստուծոյ
33 al իղի bcdgrw իսրայելի
34 dw եւս եւ
35 adgw սուրբ
36 adgw վիպասանումն
37 cr աղբիւր
38 d ուղփիւանեմ՝ akm ուղփիւանեմ
39 bcelr երանելի յորդահոս ի քաղց (b քաղցոյ) յիւրոց յոլումս
40 adghkmw երջանիկ
41 km եւ ի
42 km քաղցր վտակաց իւրոց
43 cr ի վտակաց km չի՛ր վտակաց
44 l ունէր
45 l չի՛ր միշտ
46 bcelr պատերազմ ի քաց թշնամոյն, որով սովոր իսկ են առաքինազունքն ախոյեան քաջ եւ ընտիր (b ընդիր) ընդդէմ նորա գտանիլ
47 h ենիբա d ենեբա
48 d թշնամոյն
49 hk չի՛ր ընտիր
50 d գտեալ
51 d արդարավարաբար
52 b վայելուչացեալ
53 km եւ անուանեալ
54 km յաշխարհիս
55 bcdclr չի՛ր ի
56 bcelr անուշահոտ փիս անուշից a անուշից
57 d սրբոց սրբութեանց v 2 օրինակ սրբոցն

սրբոյ¹: 3 Յետուստ ուրեմն յակնարկել² Հոգւոյն Սրբոյ ի սիրտ վերադիտողին Դաւթայ³ տուելովն⁴ նմա⁵ զմեծն քաւա- նայապետութիւն՝ ձեռնադրէ⁶, զի կալցի⁷ իշխանութիւն շահել⁸ զոգիս⁹ կորուսե- լոցն¹⁰, որպէս մեծն Պետրոս, եւ զանա- րատն¹¹ մատուցանէ¹² պատարագ որպէս զարին¹³ Ահարոն¹⁴: 4 Եւ մերձաւորք եւ հեռաւորք խրախճանակիցք¹⁵ ընդ այն լինելով՝ ի սրբական աջոյ նորա առցեն¹⁷ աւրհնութիւն¹⁸: 5 Բայց¹⁹ ահա մեծ զար- մանք այն էին սքանչելեաց²⁰, որ²¹ յոլովից անհաւատալի²² իրն թուէր. այն ըստ կար- գի²³ կատարէր առ նա²⁴ աւր ըստ աւրէ ա- ուաջին խորհրդոյ²⁵ վերին ցուցականու- թեանն²⁶: 6 Սակա որոյ²⁷ ի²⁸ դէպ էր առ նա առաքելական ձայնն, թէ՛ «Զնախա- հրաւէր կոչեցեալսն արդարացոյց Աս- տուած եւ զարդարսն փառաւոր²⁹ արար»³⁰:

7 Արդ յետ անցանելոյ^{30 31} ամ մի ի վե- րայ այնորիկ, սակս նախագուշակ հրամա- նին, որ ի վերուստ եղեւ նմա³² ազդումն³³, ցանկութիւն^{34 35} յոյժ սուրբ երէցն³⁶ ունէր խնդրել զփափագելի³⁷ խաչն՝ զծածկեալն³⁸ սրբոյն Մաշտոցի ի Գիս անուանեալ գիւղ³⁹, որ յՈւտի գաւառի: 8 Եւ⁴⁰ վասն զի ինքն առաջնորդ⁴¹ բարի⁴² եղբարց⁴³ զսիրոյն^{44 45} խորհելով կատարել առ ամե- նեսեան զպատուիրանն եւ⁴⁶ զգեցեալ⁴⁷ էր⁴⁸ զճշմարտութիւնն⁴⁹ Աստուծոյ ի ծա- ծուկ: 9 Վասն այնր⁵⁰ բարեխնամաբար հոգացեալ զբոլորիցն աւգուտ⁵¹, ոչ հռչա- կելով⁵² զծածուկ խորհուրդ⁵³ ի հանդէս ամբոխից եւ⁵⁴ խոսսափել⁵⁵ ջանայր ի մարդկան գովեստից՝ փախչել⁵⁶ ի փառա- մոլ եւ ի սնապարծիկ⁵⁷ արտից:

1 w սրբոյն փխ սրբոց
2 Ե յակնարկել 1 յակնարկելն km ի յակնարկելն
3 ah դաւթա gklm դաւթի
4 abgh տուելով dw տալով
5 adgw Ի նա
6 Ե ձեռնադրել km ձեռնադրել գնա
7 adg կալցել
8 km շահելով
9 dw զոգիս
10 bcelmr կորուսելով
11 adhw զանարատ
12 km մատուցանելով bl մատուցել
13 w արին gkm չիք զարին
14 dg ահարոն km զահարոն
15 m խրախճանակից
16 adghkmw չիք ընդ այն
17 c առցելն
18 km զօրհնութիւն
19 adhw մեծ ահա
20 bcr ըստանչելեաց
21 km զի որ
22 adghkmw անհաւատ
23 bcelr առ նա կատարել
24 cr օրըստօրէ
25 ad խորհրդոց Ե խորհր
26 d ցուցականութեամբ
27 bcelr որոց
28 Ե չիք ի
29 gklm փառաւորս
30 «Հմարտ. Հմարտ. Բ՝ 28-30

30 Ե յանցանելով
31 bcer ամ ի միոյ 1 ամի միոյ
32 ad Ե նմա
33 km զազդումն
34 adghkmw ցանկութեան
35 km յոյժ ունէր սուրբ երէցն խնդրել adghw ունէր յոյժ
36 abcgir էրէցն
37 1 զփափագելի
38 g զծածկեալն d ծածկեալ a զծածկեալ
39 a գիւղ cr գեղ km գիւղն h գեղ
40 h չիք եւ
41 dgkmw առաջին ad առաջն
42 k ի բարի
43 adgw եղբարցն
44 adgw զսիրոյ
45 adghkmw ունէր պատուիրան (km զպատուիրան) խորհելով առ ամենեսեան bcr խորհելով առ ամե- նեսեան կատարեալ Ե խորհելով կատարել ամե- նեսեան
46 adgw չիք եւ
47 ah զգեցեալ
48 adghkmw չիք էր
49 agkw զճշմարտութիւն
50 km այն
51 bcer օգուտն
52 k հռչակել
53 gkm խորհուրդն
54 bcelr զի փխ եւ
55 1 խոսսափել
56 kw փախչելով cgl փախչել
57 a սնապարծ

10 Վասն այսորիկ¹ զմի ոմն ի սրբա-
սնելոցն² քահանայից նախամեծար³ պա-
տուաւորաց հետեւող⁴ 5 իւրումն միայն
զնա առնէր⁶ գիւտին այնմիկ, եւ ոչ ժողո-
վով⁷ կամէր գերթն: 11 Եւ⁸ նովաւ հան-
դերձ հասանէր⁹ ի նախասացեալ վայրն¹⁰ ի
11 հինն եկեղեցի¹², եւ ոչ գիտելով ստուգել¹³
եւ¹⁴ նշմարել¹⁵ զտեղին: 12 Նոյնժամայն
նշան զարմանալի լինէր ի վերայ սաղար-
թապատ ծառոցն¹⁶ նոճից¹⁷, որք երկաքան-
չիւր¹⁸ աստի եւ¹⁹ անտի²⁰ միջաւորեալ ու-
նէին²¹ յինքեանս²² զկոչարանն սուրբ,
23 որ²⁴ իբրեւ²⁵ եթէ²⁶ 27 ծագումն երեւեալ
բոցաճաճանչ ի²⁸ վերոյ²⁹ ունել³⁰ կամարա-
ձեւ. եւ ի նոյն միացեալ հաւասար գերա-
կատար գմբեթին³¹, բովանդակապէս³² սա-

հեալ ճառագայթէր ի ծայրս ծառոցն նո-
ճից³³ ճշգրտապէս³⁴ աղեղանդ, որ
յամպսն³⁵ լինի³⁶. փայլակնաբար³⁷ ցայտէր
ի ստորադրեալ³⁸ քարատող եւ աղիւսաշար
պուրակին³⁹, ուր⁴⁰ կայր դադարեալ⁴¹ անդ⁴²
խաչն Քրիստոսի: 13 Գիտացեալ այնու-
հետեւ սրբոյն առն⁴³, եթէ յայնմ⁴⁴ տեղ-
ւոյ⁴⁵ է գանձն անկապուտ: 14 Առնոյր⁴⁶ ի
ձեռն բրիչ՝ պարեգաւտեալ⁴⁷ իբրեւ զա-
րին⁴⁸ Աբրահամ, սկսաւ⁴⁹ բրել զնկատեալ⁵⁰
տեղին⁵¹ իւրով համահաւանեալ⁵² ա-
րամբն⁵³: 15 54 Եւ որպէս վայրափոսէր⁵⁵,
հինգ էր⁵⁶ քիլ կամ թէ աւելի ինչ՝ յանկար-
ծակի երեւեալ⁵⁷ տապան մի արծաթի⁵⁸
ժանգառագոյն, հնացեալ, 59 որ եւ ունէր
առ հասարակ հայ, հռոմ⁶⁰ եւ⁶¹ ասորի
գիր. եւ ցուցանէր ի նմա գոլ զմասն ի⁶²

1 bkm այնորիկ
2 bcelmr սրբասնելոց
3 km ի նախամեծար
4 h հետեւող
5 km իւրումն գիտին առնէր (k առնէ)
6 adg առնէ
7 b ժողովովք cr ժողովովք
8 c այլեւ փ/ս եւ
9 bcelr հասին
10 bcelr ի վայրն adgkw վայրսն
11 cdkmw հին եկեղեցին
12 a եկեղեցի b եկցին
13 w յստուգել
14 bcelr չի/բ եւ
15 adgw ի նշմարել
16 bcdr ծառոցն
17 aw նոճիցն
18 bcelr չի/բ երկաքանչիւր
19 br չի/բ եւ
20 bcgr անդի
21 a ունեին
22 aghkm յինքեան
23 c որ եւ իբրեւ
24 km յոր r չի/բ որ
25 adgkm իբր
26 a երբ cr չի/բ երբ bklm թէ
27 km ծագումն ինչ լուսոյ երեւեալ բոցաճաճանչ կա-
մարանս միացեալ ընդ գմբեթին
28 bcdeghlr չի/բ ի
29 b վրա l վերայ ce չի/բ վերայ r վերա
30 w ունիլ
31 ag գմբեթին l գումբեթին br գումբեթին ce կումբե-
թին

32 a բաւանդակապէս bcelr բովանդակատես m բո-
վանդակ k եւ բովանդակ
33 adg նոճիցն
34 d նշկրտապէս km եւ նման
35 agm յամպս dgw յամպս
36 adgkmw երեւի փ/ս լինի
37 w փայլակաբար
38 adgw յստորադրեալ փ/ս ի ստորադրեալ
39 g պուրանտին km պուրակն abcdefr պուրատին
40 d որ փ/ս ուր
41 b դարանակեալ
42 km չի/բ անդ
43 l առնն
44 adw յայնմիկ
45 bc տեղոյ r տեղոյէ
46 h առնու
47 a պարեգաւտեալ c պարեգոտեալ l եւ պարեգո-
տեալ
48 w արին
49 m եւ սկսանէր k սկսանէր h սակաւ
50 ah զնկատել
51 adgl տեղի
52 l համալիւսանեալ
53 abcdeglrw արամբն
54 km եւ իբրեւ
55 dw վայրն փոս էր h վայրափայլէր
56 km չի/բ էր
57 km երեւէր
58 h արծաթեայ
59 km որ ունէր
60 d հռոմ
61 dh չի/բ եւ
62 adghkmw չի/բ ի

կենդանարմատ¹ փայտէն²: 16 Կայր³ անդ⁴ նշանն⁵ Քրիստոսի արծաթածոյլ, գեղազանեալ⁶ ոսկիազաւծ⁷ տեսակաւ⁸, որ⁹ յաւէտ է ի խաչէն¹⁰ Քրիստոսի¹¹:

17 Ապա այնուհետեւ հրճուալից եղեւ յօլովակի¹² խնկարկութեամբ այրն Աստուծոյ՝ զուարթանայր¹³ հոգեծաղիկ¹⁴ պայծառութեամբ, յարակցաբար¹⁵ լեալ¹⁶ մարմնաքնարն¹⁷ Դաւթի երգոյն, յաւրինէր նուազս երաժշտականս¹⁸. «Աւրհնեցից զՏէր յամենայն ժամ»¹⁹ եւ որ ի կարգին է. վասն շնորհելոյ¹⁹ երկիւղածաց իւրոց²⁰ զնշանն²¹, ²²որ միշտ ապրեցուցանէ²³ ի թշնամուոյն²⁴: 18 Զայս²⁵ անխաբար²⁶ ընկալեալ զնշան²⁷ փրկութեան յիւրն²⁸ բերէ²⁹ եկեղեցի³⁰: 19 Յաւուրսն³¹ յայնոսիկ³² յե-

րեւել³³ նշանին եւ ի³⁴ գալ հասանել³⁵ ի հանգստարանն՝ մեծ եւ հրաշալի զարմացումն լինէր³⁶, որ³⁷ լոյս³⁸ անհնարին էր³⁹ զահեղ, զմեծ⁴⁰ փառացն⁴¹ Աստուծոյ: 20 Զի որպէս Կիւրղի⁴², որ յերուսաղէմ⁴³ էր հայրապետ, զբուրեամբ⁴⁴ ի⁴⁵ Կոստանդինոս⁴⁶ վասն երեւման խաչին ասէ⁴⁷. «Եթէ⁴⁸ ցոլքն⁴⁹ լուսոյ մինչ⁵⁰ ի Զիթաստանեաց⁵¹ լեառնն⁵² ոչ միում կամ երկրորդում երեւեալ⁵³, այլ ամենայն բազմութեան քաղաքին ակն յայտնի ցուցեալ⁵⁴», – նոյնգունակ եղեւ⁵⁵ արեւելեայց⁵⁶ աշխարհիս լուսոյ խաչիս երեւումն⁵⁷. ⁵⁸Զի հարթ առ հասարակ⁵⁹ ⁶⁰ամենեցուն տեսեալ զսաստկութիւն լուսոյն բոցաճաճանչ⁶¹ փայլմամբ եկեալ ընդ ամպս⁶² երկնից՝ սլացեալ⁶³ յայտ յանդի-

- 1 հ կենդանարմատ
- 2 kmw փայտիմ
- 3 km եւ կայր
- 4 1 անտ
- 5 d մշան
- 6 l գերազանեալ
- 7 w յոսկի աղօտ adghkm ոսկի աղօտ
- 8 adghw տեսակով
- 9 bcel յաւետ (ir յաւէտ) էր
- 10 bd խաչիմ
- 11 bcelr տեսումն փիս քրիստոսի հ չիք քրիստոսի
- 12 d յօլովակ
- 13 klm եւ զուարթանայր
- 14 acr հոգեծաղիկ
- 15 d յարակցաբար եւ յարակից
- 16 d չիք լեալ
- 17 adghkmw մարմնաքնար
- 18 bcelr երաժշտական
- 19 «Սուգ. Լ. Գ. 2
- 20 d շնորհեցելոյ
- 21 d fng իւրոց
- 22 d գնշան
- 23 d որի միտ
- 24 a ապրեցուցանէ
- 25 abdlr թշնամումն
- 26 km եւ փիս զայս
- 27 w անխաբար klm զանխաբար v անխաբար
- 28 km զայն մշան l գնշանն
- 29 h իւրմ
- 30 m բերէր
- 31 a եկեղեցի d եկեղեցիմ km յեկեղեցի
- 32 h յաւուրմ
- 33 d յայնմիկ

- 33 gklm յերեւիլ հ երեւել
- 34 bcdghlr չիք ի
- 35 k հասանել
- 36 c չիք լինէր b լինէր
- 37 w գոր
- 38 adghlw լոնի m զի լսել k զի լոնի
- 39 celr է փիս էր
- 40 dghklm մեծ
- 41 d փառաց m փառսմ
- 42 d չիք կիւրղի km կիւրեղ
- 43 l եմի cer երուսաղէմի է b յերուսաղէմի է
- 44 ce գիտութեամբ blr գիտութեան d գրութեան
- 45 k առ փիս ի
- 46 w կոստանդինոս
- 47 bcklmr ասէր
- 48 bkm թէ a եթե հ մինչեւ փիս եթէ
- 49 w ցողմն ce ցոյլ բլր ցոյլմն g ցայթլ d ցողմն km ցայթլ ah ցայլմն
- 50 dghklm միմչեւ հ չիք միմչ
- 51 km ձիթաստանեայց
- 52 dl լեառն
- 53 h երեւել
- 54 km ցուցեալ երեւէր
- 55 h եղեալ
- 56 gkm արեւելիք abcdehrw արեւելեաց
- 57 h յայտնեցուցեալ celr երեւումնս b երեւումնս
- 58 dgh զի ի հարթ
- 59 adghkmw հասարակ
- 60 km ամենեքիմ տեսանէիմ
- 61 h բոցաճաճանչ
- 62 a ամպս
- 63 m եւ սլացեալ

ման: 21 Ամենեցուն տեսեալ¹ 2 զել եւ զէջ սուրբ³ շնորհացն ի վերայ ամենասուրբ⁴ խաչին, երբեմն ի նմանութիւն հրոյ⁵, երբեմն ի նմանութիւն լուսոյ⁶, երբեմն ի տեսիլ⁷ աստեղն, որ ծագէ յառաւաւտուն⁸, զոր ոչ⁹ մի ոք, այլ աշխարհ ամենայն եղեն տեսող¹⁰ մեծապայծառ սքանչելեացն¹¹ ճառագայթից¹²: 22 Զի¹³ մինչ ընդ երկինս ցոլացեալ¹⁴ էր մերձ առ տեղեաւն¹⁵ ի¹⁶ տաճարին¹⁷ Տեառն ոչ միայն բնակչաց¹⁸ քաղաքին, այլ շրջակայ¹⁹ համասփիւռ²⁰ եւ համատարած ամենայն²¹ գիւղից²² եւ քաղաքաց, արանց եւ կանանց²³, այլ²⁴ եւ հովուաց ի լերինս եւ անդիորդաց²⁵ ի փոսս ճարակողաց²⁶ եւ արդիւնաւորաց²⁷ ի դաշտս, որք աշխարհասէրք զպտուղս²⁸ կապտէին, եւ բազում ճանապարհորդաց բացաւթէից²⁹: 23 Ի հինգերորդում³⁰ պահու գիշերոյն, այդոքիկ³¹ ա-

մենեքեան³² տեսանէին զարփահրաշ³³ սքանչելիսն: 24 Եւ եկեալ բազում ճեպով³⁴ ընդ այլ բազում³⁵ տեսողսն³⁶ ահիւ քաջաւաց քայլարանաւք³⁷ 38 առ ի տես³⁹ յախուռն⁴⁰ խմբելոցն⁴¹ հոյս հոյս ի հանդիսի յաւթարձակ⁴² տեսարանին⁴³: 25 44 Եւ լցեալ զցանկութիւն փափագանացն⁴⁵ համբուրելով զսուրբ խաչն Քրիստոսի, ընկալեալ⁴⁶ զշնորհս⁴⁷ եւ զողորմութիւն⁴⁸ ի նոյն ինքն ի տենչալի զինէն՝ զհանդերձեալ վայելուչ զյաղթութեանն⁴⁹ առեալ ընդունէին պարգեւս⁵⁰: 26 Եւ զի բազումք ի գլխաւորաց աշխարհիս⁵¹ կողմանց կողմանց եկեալ էին ի տաւնն⁵² տէրունական նշանին, եւ⁵³ վասն այնորիկ⁵⁴ սաստիկ եւ ահեղ նշանացն⁵⁵, որ⁵⁶ երեւէին⁵⁷ ի վերայ խաչին, ոչ ոք⁵⁸ իշխէրն⁵⁹

- 1 km չի՞ տեսեալ
- 2 km ելելէջ
- 3 adghkmw չի՞ սուրբ
- 4 եւ չի՞ ամենասուրբ
- 5 bcel hrn եւ (1 hrnj)
- 6 gkm լուսոյ եւ
- 7 adghkmw նմանութիւն փի տեսիլ
- 8 հ առաւաւտուն
- 9 bcer ու մի ա մէք
- 10 m տեսող ցլ տեսող
- 11 adghkmw չի՞ սքանչելեացն
- 12 km նառագայթիցն
- 13 bcelr մինչդեռ ի յերկինս
- 14 հ ցոլացել
- 15 m տեղեաւ
- 16 km չի՞ ի
- 17 bcelr տաճարի
- 18 ց բնակչաց
- 19 abchr շրջակա
- 20 km չի՞ եւ համատարած
- 21 d եւ քաղաքաց եւ գիւղից արանց
- 22 ar գեղից d գիւղորէից
- 23 a կանաց
- 24 km չի՞ այլ եւ
- 25 dhw անդորդացն km անդորդաց a անորդացն
- 26 agh նարակաց
- 27 w արդիւնաւորացն adghkm արդիւնաւորաց
- 28 d զպտուղն adghkmw զպտուղսն
- 29 a բացաւթից 1 բայցթից
- 30 հ ինգերորդում

- 31 w այդոքիկ bcelr այդքան
- 32 a ամենեքեան
- 33 ց զարփահրաշ
- 34 a նեպով
- 35 m յով փի բազում հ չի՞ բազում
- 36 dgl տեսողսն
- 37 adghkmw քայլարանաց հ քայլարանց
- 38 km չի՞ առ ի տես
- 39 b չի՞ տես adgh տեսս
- 40 gkm խառնիխուռն a յառուռն հ առուռն
- 41 km հոյլի հոյլի հ հոյս հոյս
- 42 a հաւաքարձակ bcelr հօթարձակ ց հաւաքարձակ (յետոյ դարձած բացարձակ) km բացարձակ hv երկու օրինակ յօժարձակ
- 43 հ տեսանէին
- 44 km լնուին փի եւ լցեալ
- 45 1 փափագանացն
- 46 w ընդունել adgh ընդունել km եւ ընկալեալ
- 47 adgw շնորհս
- 48 հ ողորմութիւն
- 49 cer յաղթութեան եւ զպաղթութեան km յաղթութեան
- 50 dkm զպարգեւս
- 51 km ի կողմանց կողմանց
- 52 bcr տօն
- 53 km չի՞ եւ
- 54 km չի՞ այնորիկ
- 55 w նշանք
- 56 gklm որք
- 57 a երեւեին d երեւին
- 58 km չի՞ ոք
- 59 km իշխէին bcelrwx իշխէր

¹ զգիշերն ² ի ³ յարկսն ⁴ յայն ⁵ մտանել կամ ⁶ ⁷ ի քաղաքի ⁸ գաւթին ⁹ աւթել ¹⁰, այլ այնուհետեւ ¹¹ ելեալ ¹² արտաքս ¹³ ի սարաւանդակ ¹⁴ վայրսն ¹⁵ եւ ¹⁶ զգիշերն ¹⁷ ամենայն անդ աղաւթէին մինչեւ ցառաւաւտն ¹⁸:
27 Եւ ի ծագել ¹⁹ արեգական ²⁰ մտանէին ի գաւթի եկեղեցոյն ²¹ առաջի խաչին ահիւ եւ երկիւղիւ. եւ իսկոյն յարուցեալ ²² ի հսկումն խաչապայծառ տաւնին ²³ կատարէին գոհացողական ²⁴ պատարագ ²⁵ ի վերայ սեղանոյն ²⁶:

28 Ապա ²⁷ յետ երեւելոյ հրաշիցս այսոցիկ՝ իբրեւ ²⁸ վերստին ընծիւղեալ ²⁹ ³⁰ վերածաղկէր ³¹ հզաւրեղ, աստուածընկալ խաչ ³² աշտարակին մեծի, յորժամ ³³ դաւանել ³⁴

հաւատացաւ ³⁵ ³⁶ յԱստուծոյ արժանաւորել ³⁷ ³⁸ մեզ ³⁹ միշտ զմեւ ⁴⁰ պահպանութեամբ պարունակեալ զիւրոյ արարչութեան գութ ⁴¹ խնամոյ ⁴² անվթար առտուեաց ⁴³ մեզ Տէրն ⁴⁴ նեցուկ զփրկական ⁴⁵ կայմն զպարգողն ⁴⁶ ⁴⁷ ի մեզ աստուածգիտութեանն ⁴⁸ առագաստ: 29 Թանց ⁴⁹ գիտութեանց ⁵⁰ դպրացն ջոկ ⁵¹ եւ ուխտի մանկանցն ⁵² դասք մնային ⁵³. զի ի նոցանէ էր ծածկեալ խորհուրդն:

30 Ապա ⁵⁴ զգացեալ ⁵⁵ Աստուծոյ ⁵⁶ սպասաւորին ⁵⁷, որ էր ի հին եկեղեցւոյ ⁵⁸ անդ ⁵⁹, ծագումն խաչին: 31 ⁶⁰ Վասն որոյ իբրեւ գիտակ ⁶¹ լինէր այսմ այրն՝ քաջայաւժար կամաւ երթայր ի Մեծ Կուսնից ⁶² գաւառն ⁶³ ի Գլխոյ վանաց եկեղեցին: 32 Եւ անդ զսուրբն տեսեալ ⁶⁴ հեղինակ ⁶⁵ Իսրայէլ ⁶⁶ ա-

1 bcelr չի՞ր զգիշերն ի

2 հ զգիշերսն

3 հ յարկսն յանդի մտանել

4 և՛ր մտանելայն

5 զ այն

6 adgw եւ փի կամ

7 dw ի քաղաքին

8 km չի՞ր քաղաքի

9 զ գաւթի կոտ ի գաւթին bcr դաւթին

10 ց օթեալ

11 km չի՞ր այնուհետեւ

12 km ելանէին adghw ելանել

13 ց յարտաքս

14 ի սարաւան adgkmw սարեւանդակ հ սարեւանդակ

15 km վայրս

16 br չի՞ր եւ

17 զ անդ ամենայն

18 a առաւաւ (տն ջնջված) ցհ յառաւտն զ չի՞ր ցառաւտն

19 c ծիծաղել ի ծագիլ

20 km արեգական

21 a եկեղեցոյն bcr եկեղեցոյն

22 bceghklr յարեալ

23 ի տօնին եւ

24 km զգոհացողական

25 km պատարագն

26 a սեղանոյն

27 ց ապայ

28 km չի՞ր իբրեւ

29 cr ընծիւղեալ

30 զ վերածաղկեալ հօրեւ

31 ի վերածաղկիւր

32 km խաչն

33 km յոր փի յորժամ

34 acdhhklr դաւանիլ b դաւանեալ

35 km հաւատալ հ հաւանեցաւ

36 km արժանաւորեցալ յաստուծոյ

37 adglw արժանաւորիլ

38 bcelr մեզ ընդունակ գոյով անման առձանկելի՛ք զինին եւ միշտ զմեոք

39 km որ փի մեզ

40 dglkm զմեոք

41 cr գութն adghkmw գործ փի գութ

42 dgkmw խնամոց

43 km տայ adgw առտուեցելոյ հ առտոցանելոյ

44 km չի՞ր տէրն w տեսն

45 և՛ր զփրկականն

46 glm զպարգողն

47 զ չի՞ր մեզ

48 bdkm աստուածգիտութեան

49 adghw եւ փի թանց km ուր

50 հ գիտութեան

51 bcelr ջոկիցն

52 bdghklm մանկանց

53 km արտաքս մնացին (k մնային)

54 ց ապայ

55 զ զգոհացեալ

56 bcelrw յաստուծոյ

57 km սպասաւորին այնորիկ հ սպասաւորին

58 a եկեղեցւոց bcr եկեղեցոց km եկեղեցւոցն

59 ի անտ km չի՞ր անդ

60 km չի՞ր վասն ... այրն

61 bceghlr այսմ լինէր

62 bd կունէից kw կունենիցն agh կունենիցն

63 adghw գաւաւս

64 հ չի՞ր տեսեալ

65 a հեղինակ bcehrl հիւղիմակ

66 a իւր

նուն¹ եւ² անկեալ³ առ ոտս նորա՝ պատմէր⁴ զբովանդակն⁵ զանուրջտեսութիւն⁶. եւ մաղթէր⁷ հնարս գտանել եւ յայտնել նմա զիրացն հանգամանս: 33⁸ Նա իսկ ոչ առնոյր յանձն յայտնել նմա զխորհուրդն⁹: 34¹⁰ Եւ նորա¹¹ դարձեալ ի տեղի իւր: 35¹² Եւ ի վաղիւն¹³ առ նոյն¹⁴ այրն¹⁵ նոյն երկրորդէր տեսիլն¹⁶ առնելով¹⁷ ձեռագիր¹⁸ նշան, զոր նա բերեալ տայր առնն Աստուծոյ: 36¹⁹ Որոյ զայն ահա²⁰ տեսեալ սրբոյն²¹ հմտաւորեալ²² թէ²³ ի վերուստ²⁴ է ազդեցութիւնն, յայտնէ²⁵ նմա զխորհուրդն, եւ²⁶ զնոյն ինքն²⁷ զկենսատու²⁸ խաչն²⁹ ցուցանէ³⁰ եւ երդմնապատիժ³¹ սահմանադրութեամբ պատուէր տայր նմա³² մի՝ ումեք³³ պատմել: 37³⁴ Այլ³⁵ նա

թէպէտ եւ բազմադաշն³⁵ լեալ էր³⁶ երդմամբ³⁷ չպատմել ումեք³⁸, սակայն յետ սակաւ³⁹ ինչ⁴⁰ աւուրց դժրողաբար⁴¹ ուխտազանցեալ⁴² երթայ⁴³ առաջի կաթողիկոսին⁴⁴ եւ այլոցն⁴⁵ ամենեցուն հռչակեցուցանել⁴⁶ զգրոյցն⁴⁷, զի չէր պարտ ծածկել⁴⁸ ճշմարտութեանն: 38⁴⁹ Ընդ որ հայրապետն Եղիազար⁴⁹ հիանայր վասն յարեւական աւետեացն եւ նոյնժամայն կամաւ իշխանին Ջուանշիրի⁵⁰ գիր հրամանական⁵¹ առ Իսրայէլ⁵² առաքէ⁵³ փութանակի՝ զչքնադագիրւտ⁵⁴ զխաչն⁵⁵ Քրիստոսի առ նա հասուցանել:

39⁵⁶ Իսկ նորա հնազանդեալ հայրապետական հրամանին՝ փութով⁵⁶ հասանէր ի սուրբ եկեղեցին: 40⁵⁷ Եւ ինքնին⁵⁷ մեծ⁵⁸ իշխանն եւ սուրբ հայրապետն ամենայն մեծամեծաւքն անդ⁶⁰ հասանէին⁶¹ եւ ակն⁶²

- 1 g յանուն
- 2 bchkmr չիբ եւ
- 3 h անկել
- 4 m գտեսիլ ինչ իւր անուրջս k գտեսիլ իւր յանուրջս փ/ս գրովանդակն զանուրջ տեսութիւն
- 5 ah գրաւանդակն c գրովանդակ
- 6 adghw յանուրջ
- 7 km չիբ հմարս գտանել եւ
- 8 km իսկ նա
- 9 d զխորհուրդ
- 10 hkm որով դառնայն մա փ/ս եւ նորա դարձեալ
- 11 adgw մա փ/ս նորա
- 12 b վաղիւ
- 13 h նուն
- 14 bkm այր
- 15 km երկրորդէր նոյն տեսիլն
- 16 bcdeir տեսիլ
- 17 adghkmw ունելով
- 18 bcr ձեռնագիր km եւ ձեռագիր
- 19 abcdeir տայր նշան (d չիբ նշան) մմա (cr մմա նշան) այրն (bcdeir յայրն) աստուծոյ
- 20 km չիբ ահա
- 21 km եւ փ/ս սրբոյն
- 22 w հմտաւորիլ ad հմտաւորել
- 23 a թե
- 24 ceir ազդեցութիւնն է հ աստեցութիւնն
- 25 bcekmr յայտնէր l եւ յայտնէր
- 26 km չիբ եւ
- 27 h ինքն
- 28 bcr զկենսատուն
- 29 bcr խաչ
- 30 bceklmr ցուցանէր (cr ցուցանէր մմա)
- 31 km երդումնապատիժ
- 32 cr չիբ մմա

- 33 acr ումեք
- 34 km բայց փ/ս այլ
- 35 abcdeghlwr բազմադաշին
- 36 adgw չիբ էր
- 37 m երդմամբ
- 38 cr ումեք
- 39 adghw աւուրց ինչ
- 40 km չիբ ինչ
- 41 km դժրողաբար
- 42 a ուխտազանցել
- 43 km երթայր h երթա
- 44 cdkir կաթողիկոսին
- 45 km այլոց
- 46 d հռչակեցուցանելով bcdeir հռչակեցուցեալ km հռչակէր
- 47 h գրոյցն
- 48 l ծածկիլ g պարածածկեալ km պարածածկիլ ah ծածկեալ
- 49 bi դազար
- 50 a ջաւանշիրի dw ջեւանշիրի km ջիւանշիրի h ջեւանշիրի
- 51 h հրամայական
- 52 a իէր
- 53 bcekmr առաքէր
- 54 eir զչքնադագիրւտ a զչքնադագիրւտ
- 55 km խաչն
- 56 bcdeir քնադով փ/ս փութով
- 57 cr ինքն
- 58 cr մեծ հայրապետն եւ իշխանն
- 59 cr չիբ մեծ
- 60 l անտ
- 61 a հասանելին
- 62 cr յակն

յայտնի զնորոգափայլ¹ խաչն Քրիստոսի տեսանէին, զոր² սրբոյն³ Մաշտոցի իւր իսկ ձեռամբն⁴ եղեալ⁵ էր⁶ ի պահեստի, որով⁷ դարձուցանէր իսկ⁸ զաշխարհս Աղուանից ի կռոցն մոլորութենէ լուսածնութեամբ⁹ աւագանին շնորհաց: 41 Եւ երկրպագեալք¹⁰ սրբոյ նշանին՝ անտի¹¹ դառնային յարագուարճ բերկրանաւք գտենչալին¹² պարգեւաց տուողն¹³ բարեբանելով:

42 Յայնմհետէ¹⁴ մեծարու եղեալ քահանայն Աստուծոյ Իսրայէլ առաջի կաթողիկոսին¹⁵ եւ իշխանին եւ¹⁶ յաչս մեծամեծացն. առնորդ եւ հրաման¹⁷ ի նոցանէ գործել զամենայն համարձակապէս: 43 Եւ յետ սուղ ինչ աւուրց վասն¹⁸ առաւել հրաշիցն եւ մեծամեծ սքանչելեացն, որ¹⁹ բազում անգամ եղեալ էր ի վերայ ծառոցն²⁰ նոճից²¹, կամեցաւ զի ի²² նուէր նշանին²³ ձաւնեցէ ի պատկեր տեառնանման խաչին²⁴: 44 Եւ առժամայն²⁵ կալեալ²⁶ վարձաւորս²⁷ արս ճարտարս հիւսաց

եւ²⁸ պատշաճաբար²⁹ յաւրինեալ³⁰ զնշան խաչին³¹ քանդակակերպ զարդու³² դրուադելով³³ պատրաստեցին³⁴ զամենայն ըստ գործոյ Տեառն:

45 Զայսոսիկ³⁵ լուեալ եպիսկոպոսապետին³⁶ եւ Զուանշիրի³⁷ նոյնժամայն³⁸ գրեն³⁹ առ այրն Աստուծոյ Իսրայէլ⁴⁰, զի եւ նոքա հաղորդեցին⁴¹ 42 հասանել⁴³ ի⁴⁴ ժամադրութիւն նաւակատեաց նշանին եւ յաւժումն սրբոյ խաչին: 46 Որում⁴⁵ մեծաւ լրջմտութեամբ քաջահաւան⁴⁶ այնմ⁴⁷ եղեալ քահանային⁴⁸ Տեառն՝ պատրաստական⁴⁹ յաւրինէր զպէտս⁵⁰ կազմութեան⁵¹ նուիրական տաւնին⁵² ըստ⁵³ աւրինակի խաչազարդ պայծառութեանն⁵⁴: 47 Այլ նոքա հեղգական ծուլութեամբն⁵⁵ 56 ոչ ժամանէին հասանել⁵⁷ յամբող⁵⁸ գործոյն⁵⁹:

27 c վարձաւոր km զվարձաւորս

28 adghkmw չիբ եւ

29 d պատշաճէր

30 adghw յօրինել km յօրինել տայր

31 km խաչի

32 km զարդով

33 g դրուակելով l դրուագրելով

34 adghkmw պատրաստութեամբ

35 k զայնոսիկ

36 a էպիսկոպոսապետին h եպիսկոպոսապետն

37 aw ջեւանշիրի cdlr ջուանշիրի g ջեւանշիրի h ջեւշիրի

38 km չիբ նոյնժամայն

39 a գրեան

40 a իէդ

41 bcer հաղորդ լիցին l հաղորդ լիցին

42 bkr ի հասանել (l հասանիլ) ժամադրութիւն

43 d հասանիլ

44 cr չիբ ի

45 aw որոյ d որով

46 d եղեալ այնմ

47 km չիբ այնմ

48 bcelr քահանայի

49 l եւ պատրաստական

50 c զպետս

51 l կազմութեան

52 adghkmw տանն չիբ տօնին

53 adghw չիբ ըստ

54 bcdelr պայծառութեան

55 klm ծուլութեամբ a ծոյլութեամբն

56 adghkmw չժամանէին

57 gl հասանիլ

58 ahkm յամբաւ ce յարով եւ յամբով g յամբու

59 ag գործոյն m գործոցն

1 bcelr զնորոգափայլն

2 km որ

3 k սրբոյ

4 km ձեռացն bcelr յեռամբ

5 dw արարեալ aghkm լեալ չիբ եղեալ

6 adghkmw չիբ ի պահեստի

7 m եւ որով

8 adghkmw չիբ իսկ

9 g լուսածնութեամբն

10 w երկրպագեալ

11 bdeg անդի l եւ անտի r յանտի c յայտի km չիբ անտի

12 km տենչալի

13 dh տուող bcelr չիբ տուողն

14 h այնուհետէ

15 cklr կաթողիկոսին

16 km չիբ եւ

17 d երամանս

18 bcelr յաղագս

19 m որք

20 b ծառոյ

21 l նոնեաց

22 agd չիբ ի

23 adghkm նշանի

24 m խաչի

25 bl առժամն

26 adghw կոչեալ km կոչեցեալ

48 Յայնժամ¹ տեսիլ² յԱստուծոյ³ երեւէր⁴ ի վերայ⁵ սրբոյ⁶ պատրիարքին⁷ Եղիազարոս¹⁰, զի մի՛ յապաղեսցէ¹¹ երթալ աւծանել¹² զխաչն Քրիստոսի: 49 Որոյ¹³ պարառաբար յարուցեալ յառաւաւտուն¹⁴ փութապէս¹⁵ հասանէր ի կարգեալ¹⁶ եկեղեցին՝ ի վիճակ¹⁷ Գիսաւան նահանգին:

50 Քանզի¹⁸ յայնժամ իշխանն մեծ չոռեալ էր ի կողմանս հարաւոյ¹⁹ ի Սիսաւանացն²⁰ գաւառ, եւ վասն զի²¹ 22 հայրապետն Եղիազար նմանակիր²³ առաքելոցն էր²⁴ բանիւր եւ գործովք՝ զպատրանաց²⁵ ինչ²⁶ զնորս վրէժխնդրութեամբ վանէր, եւ²⁷ զոր²⁸ 29 ինչ ճշմարտութիւն³⁰ ծաղկէր, պսակ պարծանաց իւրոց³¹ վարկանէր, 32 ջատագով³³ այնմ լինէր³⁴ խնդրոյ: 51 Երկա-

սիրեալ³⁵ առաքինազարդ ուղղափառութեամբ՝ յերիս³⁶ անձնաւորութիւնս անշփոթելիս միշտ երկրպագել ուսուցանէր: 52 Ծանուցեալ³⁷ 38 այնուհետեւ³⁹ երջանիկ առն, եթէ⁴⁰ աստուածապաշտութեան⁴¹ է խորհուրդս⁴² զարմանազործ տեսմանս⁴³, որ երբեմն առ⁴⁴ Իսրայէլ⁴⁵ քահանայ. ընդունէր⁴⁶ զնա⁴⁷ իբրեւ զԱստուծոյ⁴⁸ սպասաւոր եւ առհասեալ մասն⁴⁹ ի սրբոյ խաչէն Մաշտոցի⁵⁰ նորին կամաւ եղեալ⁵¹ ի փայտակերտ⁵² նորոգաչէն⁵³ նշանին⁵⁴ աւծանէր⁵⁵ զխաչն⁵⁶ իւղովն⁵⁷ աւրհնութեան⁵⁸. եւ կանգնեալ ի մէջ եկեղեցւոյն⁵⁹ առնէր⁶⁰ նաւակատիւ մեծապէս խնճոյիւր⁶¹, հռչակաւոր⁶² հանդիսիւր⁶³, եկեղեցական⁶⁴ ուխտիւ⁶⁵ եւ հաւատացելոց զասուրք⁶⁶:

1 km եւ յայնժամ

2 a տեսիլ

3 adghkmw աստուծոյ

4 bcefr երեւեալ

5 d պատարագին վերայ

6 a էր վերայ r վերա

7 r սրբոյ դագարու r սրբոյ դագարու

8 km չի՞ր սրբոյ d ի սուրբ

9 c պատրագին ar պատրիարգին

10 bceI դագարու

11 d պղերգասցէ agkmw պղերգասցի h պղերգացցէ

12 d յօծանել

13 bcefr որոց

14 bfr առաւօտուն

15 l եւ պուրպալէս

16 h կարգել

17 km վինակն a անուան lw անուն gkm անուամբ

18 km եւ փիս քանգի

19 h հարւոյ

20 klw սիսականացն bcer սիսականացն d սասանականացն

21 b չի՞ր զի

22 gkm չի՞ր հայրապետն եղիազար

23 d նման գիր

24 bcefr բանիւ եւ գործով

25 l զպատրանացն

26 km չի՞ր ինչ

27 k չի՞ր եւ

28 w որ

29 d ինչ ծաղկէր նշմարտութիւն

30 km զնշմարտութիւն

31 adghkmw չի՞ր իւրոց

32 km չի՞ր ջատագով ... ուսուցանէր

33 l եւ ջատագով

34 dw լինել

35 d երկարասիրեալ

36 h երիս

37 adghkmw ծանուցանէր

38 km չի՞ր այնուհետեւ երջանիկ առն

39 adgw երջանկանն փիս երջանիկ առն

40 bceklmr թէ

41 cw աստուածապաշտութիւն agghkm աստուածապաշտութեանն

42 km խորհուրդ

43 km տեսլանն

44 g էառ km չի՞ր առ

45 a իէր

46 km ընդունէր

47 h չի՞ր գնա

48 adhw աստուծոյ

49 adw զմասն

50 km չի՞ր նորին կամաւ

51 km դնէր

52 l փայտակերտ առաւ փայտակերպ

53 cr չի՞ր նորոգաչէն bl նորաչէն

54 km նշանն

55 cr եւ օծանէր

56 km գնա փիս զխաչն

57 a եւղովն

58 k օրհնութեամբ

59 bcr եկեղեցոյն

60 l եւ առնէր

61 km խնկով adghw խնկով փիս խնկովիւ

62 bcr հռչակուր l եւ հռչակաւոր

63 m հանդիսիւ

64 a եկեղեցական

65 adw ուխտիւ

66 bcr դասիւ

ԳԼՈՒԽ¹ Լ Դ

ՄաՀ² աւրհասական Զուանչիւրի³
⁴մեծի իշխանին⁵

1 Եւ եղեւ ի ժամանակին յայնմիկ խա-
 ղալ գնալ մեծի⁶ իշխանին Զուանչիւրի⁷ ի
 կողմանս⁸ լեռնականացն⁹ ի զբաւանս բո-
 լոր տարեկան¹⁰ աւուրց¹¹ հրճուական¹² ան-
 ցուցանելով¹³ երկրաչափութեամբ¹⁴: 2 Յոգ-
 նայորդոր¹⁵ գուսանաւք¹⁶ ¹⁷ներբողեալ¹⁸
 տարփողականն Զուանչիւր¹⁹ ²⁰զաւրապետն
 տենչահասակ, որ եւ զանազան իսկ²¹ խո-
 հականութեամբ²² նուաճէր իսկ²³ զամենե-
 սեան²⁴ ընդ իւրով²⁵ իշխանութեամբ եւ²⁶
²⁷բոլորովիմբ եղեալ յերկրականիս²⁸ բարե-
 բաստիկ²⁹ գերաստացութեամբ³⁰ խորխտա-

բար յաւրանայր³¹ իմաստակիր քաջու-
 թեամբ: 3 Բայց ապա³² ըղձալի³³ ³⁴հռչա-
 կաւորն ի ձեռն խարդաւանող³⁵ ախտին,
 զի³⁶ ընդդէմ Աստուծոյ երկասիրէր³⁷ պա-
 տուիրանին, թափուր³⁸ եւ ունայն գոլով՝
 մերկ³⁹ ի⁴⁰ յայնցանէ⁴¹ երեւէր⁴² փառաց:
 4 Եւ ահա ամենայն⁴³ սարդի ոստայն ե-
 ղեւ⁴⁴. վաղվաղակի չքնաղն այն⁴⁵ քակ-
 տէր⁴⁶ վայելչութիւնք⁴⁷, զի⁴⁸ ⁴⁹ի ժամ տա-
 պակէզ⁵⁰ աւուրցն առեալ գերահրաշապե-
 տաւորին⁵¹ զազատասուն⁵² տոհմն հան-
 դերձ Նամեսական⁵³ գնդիւն ի⁵⁴ հովիտս⁵⁵
 բարձրաբերձ լերանցն⁵⁶ բերկրէին⁵⁷ ծաղկա-
 տեսակ⁵⁸ հանգստեամբ⁵⁹, ի գեղեցիկ⁶⁰
 մարգս պերեւետեալ⁶¹ յովովէին⁶² յաւուրս⁶³
 բարեկեցիկ⁶⁴ յղփութեամբ:

1 abcehlrw չիբ գլուխ
 2 l մահն cr մահուն
 3 a ջաւանչերի dw ջեւանչերի km ջիւանչիւրի h ջե-
 ւանչերի
 4 cr մեծի աղուանից քաջ իշխանին
 5 b իշխանի
 6 l մեծ
 7 a ջաւանչերի c ջուանչերի h ջեւանչիւրի d ջեւան-
 չերի w ջեւանչերի k ջիւանչիւրի r ջուանչերի
 8 cr կողման
 9 km լեռնականաց
 10 a տարական b տարեկանաւորաց h տարականաց-
 ւոց
 11 b չիբ աւուրց km աւուրցն
 12 w հրճուականն
 13 km չիբ անցուցանելով
 14 k երկրաչափութեամբ
 15 ab յոմայորդոր l յորգմայորդոր k եւ յոգմայարգար
 m յոգմայորդոր w յոգմայարդար
 16 bcefr գուսանոֆն
 17 km չիբ ներբողեալ ջուանչիւր
 18 bcefr ներբողել
 19 adw ջեւանչեր bcefr ջուանչեր h ջեւանչեր
 20 km չիբ գորապետն ... եւ զանազան
 21 bcd չիբ իսկ km ուր եւ փիս իսկ
 22 dh խոհականութեամբն
 23 km չիբ իսկ
 24 bl զամենեսին
 25 km իւրովն
 26 a ի փիս եւ
 27 km բոլորովին բարեբաստիկ եղեալ գերաստացու-
 քեամբ իմն եւ խորխտաբար զամենայն ինչ յորի-
 նէր իմաստակիր քաջութեամբ
 28 a յերկարականիս
 29 a բարեբաստիկ bcefr բարեբախտիկ
 30 b գերաստացութեամբ adgw գերաստացութեամբ

31 aghk յորինէր
 32 g ապայ
 33 bcefr քաղալի
 34 km հռչակաւորն այն զի ի ձեռն
 35 gl խարդաւանող
 36 km չիբ զի
 37 cr երկրասիրէր d երկասէր էր
 38 km եւ ունայն ի նորայն փառաց երեւէր
 39 w եւ մերկ
 40 bl չիբ ի
 41 bcefr յայցանէ
 42 bcefr երեւեալ
 43 km ամենայն ինչ w ամենայն
 44 km եղեալ
 45 bcefr չիբ այն
 46 gl քակտիւր h քակէր
 47 kmw վայելչութիւն
 48 bcefr քանգի
 49 bcefr չիբ ի ժամ
 50 d տապակել
 51 a գերահրաշապետաւորին km գերահրաշապետա-
 կանին l գերահրաշ պետաւորին
 52 km զազատագարմ abcdegheh զազատասահ
 53 d մամիսական
 54 bcefr չիբ ի
 55 bcefr յովիտս (l եւ յովիտս)
 56 a լէրանցն
 57 km բերկրէր
 58 km եւ ծաղկատեսակ
 59 c հանգիստեամբ
 60 a գեղեցիկ
 61 w փերեւետեալ a պերեւետեալ c պերեւետեալ b
 պերեւետեալ l պերեւետեալս km չիբ պերեւե-
 տեալ r պերեւետեալ
 62 km յովովէր h յովովին
 63 b յաւուրս km զաւուրս h արս
 64 bcefr բարեկից

5 Իսկ իբրեւ անցանէին աւուրք խորշա-
կայեղց¹ տաւթանացն² ի³ ժամանել⁴ բարձ-
րութեան⁵ տաւնին⁶ մեծի⁷ նաւակատեաց
խաչին՝ համբարձեալ ի կողմանցն յայնցա-
նէ՝ գայ⁸ անցանէ յՈւտի գաւառ ի Պարտաւ-
քաղաք յիւրականն⁹ գեղազարդեալ տա-
ճարս, զի¹⁰ անդ¹¹ պարգեւածիր¹² մեծարա-
նաւք ի հանդիսաւոր տաւնին¹³ Աստուծոյ
մատուցէ¹⁴ երկրպագութիւն¹⁵: 6 Եւ մինչ-
դեռ հանգուցեալ էր¹⁶ մեծաւ ուրախու-
թեամբ մեծահռչակն Զուանշիր¹⁷, այր ոմն
տարաւրէն եւ վատանշան ի Կայենեան¹⁸
ընկղմեալ¹⁹ ախտ, արկեալ²⁰ ի հրապոյրս²¹
խարդախութեան ընկերս²² իւր համահա-
ւանս²³ արարեալ, որ ոչ զսէր նորա յիշեալ²⁴
եւ ոչ զպատիւ²⁵ տան հաւր²⁶ իւրոյ, զոր
գտեալ էր ի նմանէ²⁷ մեծաւ բարգաւաճա-
նաւք²⁸, այլ²⁹ մահ խորհեալ³⁰ ի վերայ³¹ նո-

րա խորհուրդ վատ³² ի միտս արկանէր եւ
հրապուրեալ³³ զնա ի պատճառս բղջախո-
հութեան, փաստապատիր բանիւք³⁴ զնա
հաւանեցուցանէր³⁵ ելանել ի զբաւսանս
խոհերական³⁶: 7 Եւ մինչ դեռ³⁷ ի տաճարէ
անտի³⁸ ելանէր իշխանն ընդ ճանապարհ³⁹
պարտիզայար⁴⁰ ծաղկոցացն, յայնժամ⁴¹ ի
գիշերի յառաջին⁴² պահուն՝⁴³ անվահան ու-
նելով թուր. որ եւ սպառազինեալ սուր-
հանդակ պահապանացն⁴⁴ ջոկք անհոգ⁴⁵ եւ
անվեհեր⁴⁶ ի դրունս արքունի⁴⁷ պաղա-
տանն⁴⁸ 49 կային անկեալ ընդ քնով:

8 Առեալ հարաբարոյն⁵⁰ Ենիբայ⁵¹ դա-
ւաճանողին⁵² Վարազոյի⁵³, զվաղըն⁵⁴ ար-
քունական եւ⁵⁵ սուսեր⁵⁶ պողոպատիկ եւ
զվահանն ոսկեխնձոր⁵⁷ դաւով առաջա-
պահ⁵⁸ լինէր, պատճառէր⁵⁹ ըստ աւրինի⁶⁰
զինակրութեան⁶¹: 9 Եւ ինքն անաւրէն⁶²

1 a խաւակայեղց dw խորշակահեղձ

2 dw տօթացն km տօթոյն

3 Եւ չիք ի

4 Եւ ժամանեալ ց ժամանիլ

5 Եւ ի բարձրութիւն

6 km տօմի

7 gkm չիք մեծի

8 km գայր

9 dghkm յիւրական

10 km Եւ փիս զի

11 l անտ

12 ah պարգեւակիր

13 b տօմն

14 gkm մատուցանէր

15 d յերկրպագութիւն

16 b չիք էր

17 bcelr ջուանշիր km ջիւանշիր dw ջեւանշիր a ջա-

ւանշիր h ջեւանշիր

18 a կայեանն celr կահեղեանն b գահեղեան dh կա-
յանն gkm կայեանն

19 h ախտակրեալ

20 k չիք արկեալ

21 cr հրապուրս b հրաբոյրս

22 dkm զընկերս

23 Եւ համահաւան

24 adghkmw չիք յիշեալ

25 h պատիւ

26 adghkmw հօրն

27 bcr նմանէն

28 adghkmw պարգեւօք յիշեալ (km յիշէր h յիշել) փիս
բարգաւաճանօք

29 k ինչ փիս այլ

30 km խորհեալ

31 a վերայ

32 adghkmw արկեալ ի միտս (adgh միտ)

33 b հրաբուրեալ

34 km հաւանեցուցաներ զնա

35 a հաւանեցուցանէր

36 a խոհերական b խոհերական

37 adghkmw չիք դեռ

38 agh անդի

39 h ճանապարհն

40 dw պարտիզահար a պարտիզայար

41 km չիք յայնժամ

42 gl առաջին h առաջի

43 km անվահան Եւ թուր միայն ունելով ուր սպա-
ռազինեալ

44 a պահպանացն

45 Եւ անհոգ

46 l անվեհէր

47 adghkmw չիք արքունի

48 d պալատին gkm պալատանն aw պաղատանին

49 km անկեալ կային

50 ad չարաբարոյն km չարաբարոյ

51 ah Ենիբայ dw Ենիբայ cr Ենիբայ

52 bcelr դաւաճանողն l դաւաճանողն d դաւաճանողին

53 bcelr վարագոցի d վարայգոյի

54 dv զվարագն g զվագիրն h զվագրն v զվարգն փիս
զվագրն

55 km չիք Եւ

56 km գտուսեր

57 cr ոսկեխնձոր ah ոսկեխանձոր

58 km յառաջապահ

59 km ի պատճառս Եւ փիս պատճառէր

60 adghkmw օրինակի

61 bcelr իշխանական զինուորութեան փիս զինակրու-
թեան

62 cg անօրէնն

նենգաւորն¹ ²վառեալ ի ծածուկ՝ ագեալ³ էր
զգրահան⁴ ի ներքոյ պատմութեանին⁵։
10 Ապա⁶ իբրեւ հասանէին⁷ ի միջնավայր⁸
անդր⁹ բուրաստանին եւ մերձ էին¹⁰ ի պա-
րոյկ որմոյն¹¹, որ պարունակեալ էր զլայ-
նատարածն¹² արքունական բակին¹³, եւ¹⁴
որպէս այլով ամենայնիւ¹⁵ էր իմաստա-
յեղց¹⁶ անվկանդն¹⁷ Զուանշիր¹⁸ յայնմ¹⁹
եւս գիտաց զնենգութիւն սպանողին պի-
տակահոյլ դաւոյն²⁰։ 11 Եւ²¹ ի հնչիւն²²
ձայնից²³ ²⁴վառելոյ զրահին պակուցեալ
իշխանն²⁵ սրտաբեկ լինէր՝ համարելով,
թէ²⁶ աշխարհախումբ²⁷ խորհուրդն է վասն
իւրոյ սպանմանն։ 12 Եւ լռելեայն²⁸ ի
տաճարն կամեցաւ²⁹ դառնալ։ 13 Իսկ ա-
նաւրէն³⁰ սպանողն³¹ զսուսերն թերաքա-
մեալ ունելով՝ յանկարծակի յետուստ³² կող-

մանէ հարկանէր զիշխանն արի՝ սաստիկ³³
վիրաւորեալ, զի մերկ³⁴ էր ի զրահից³⁵։
14 Այլ³⁶ ոչ կարէր ստէպ ստէպ³⁷ զնա յաղ-
թահարել³⁸ սրով³⁹։ 15 Աճապարէր⁴⁰ եւ⁴¹
նա որպէս առիւծ⁴² մոնչող⁴³, կամեցեալ⁴⁴
զձեռն⁴⁵ ի գործ արկանել սուսերաւն, բայց
զի զարուրթիւն⁴⁶ Բարձրելոյն հեռացեալ էր
ի նմանէ⁴⁷ մատնելով զնա⁴⁸ ի ձեռն⁴⁹ ձեռ-
նասուն⁵⁰ սիրելոյն⁵¹ իւրոյ⁵²։

16 Յառաջնում նուագին⁵³ իբրեւ յար-
ձակէր⁵⁴ ⁵⁵սուսերաւն⁵⁶ ի վերայ անաւրի-
նին⁵⁷, նորա⁵⁸ ⁵⁹յասպարն առեալ ընդդիմա-
մարտեալ արձանանայր. եւ խրեալ⁶⁰
զզէնն⁶¹ ⁶²ի սեռ վահանին՝ ոչ⁶³ կարէր հա-
նել զսուրն եւ անդէն⁶⁴ ամփոփի⁶⁵ ամենե-
ւին։ 17 Եւ⁶⁶ նա լցեալ վիրագային⁶⁷ գա-

- 1 g եւ նենգաւորն
2 km ի ծածուկ վառեալ
3 dv արկեալ փխ ագեալ
4 ah զգրահան cektmr գրահս b գրահս d զվահանն
v զվահանն
5 km պատմութեանին իւրոյ
6 g ապայ
7 a հասանին
8 adw միջնավայր
9 l անտ bcelr անդ
10 a եին
11 k որմոյ
12 d լայնատարած km զլայնատարած aghw լայնատա-
րածն
13 abcdegkhr քային m բակն k բանն
14 km չիբ եւ
15 km իմաստայեղց էր
16 d իմաստայեղծ
17 adghw անվկանն bcelr անուանակիրն
18 k ջիւանշիր adw ջիւանշէր bcelr ջուանշէր h ջիւան-
շէր
19 cr այնմ km այժմ
20 clr դասուն
21 bceghlr չիբ եւ
22 bcelr հնչումն
23 km ձայնի
24 bcelr վառելոյ գրահից (r գրահին)
25 km չիբ իշխանն
26 bcr եթէ
27 d աշխարհախումբ
28 ad լոնլայն bhl լոնլան
29 km կամէր bcelr կամեցեալ
30 bl անողորմ փխ անօրէն
31 gl սպանողն
32 m ի յետուստ

- 33 cr եւ սաստիկ dl սաստիկ
34 d մերձ փխ մերկ
35 bcelr գրահից
36 gkm չկարէր b ոչ կարէր գնա ստեպ ստեպ գնա
37 a ըստէպ ckmr չիբ ստէպ
38 adh յաղթահարեալ
39 bceghklmr որով փխ սրով
40 dw անապարեալ ah անապարեալ km եւ անապարեա
նա
41 hkm չիբ եւ
42 cr առնծ
43 dgl մոնչող r մորնչալ
44 km չիբ կամեցեալ
45 քոլոր ձ.ձ. ձեռն, քացի h-ից
46 h զօրութիւնն
47 h նմանէն
48 celer չիբ ի ձեռն
49 b ձեռն
50 a ձեռնասուն h ձեռնասոյն
51 bcdhr սիրելոյն
52 km նորա
53 km իբրեւ ի վերա նորա յարձակէր
54 bcr արձակէր l յարձակիւր
55 km սուսերաւն նորա սպարն (k յասպարն)
56 celer չիբ սուսերաւն b սուսերաւ
57 adghw նորին փխ անօրինին
58 l եւ նորա
59 w զասպարն եւ ընդդիմամարտեալ
60 d խրեալ
61 cr զէնն d զզէն
62 km ի սերտ վահանն
63 l եւ ոչ
64 l անտէն adgkmw անդրէն
65 bl ամփոփ cer ամփոմր gkmw ամփոփել d չիբ ամ-
փոփի a ամփոփել h ամփոփեալ
66 km իսկ փխ եւ
67 dw վայրագին v վիրագին

զանութեամբ՝ զայրագնեալ վիրաւորէր զամենայն մարմինս¹ նորա իբրեւ² զթունաւոր³ աւճ եւ⁴ խածանող⁵ սրտմտութեամբ⁶ նրանակոտոր եւ վաղակաւոր⁷ խոցոտմամբ անխայբար⁸ յերկիր⁹ ընկենոյր¹⁰ զիւր¹¹ տէրն՝ ոգւոյն¹² ի ծոցոյն¹³ թափել¹⁴ գոլ¹⁵ վարկանելով տիրասպանին. եւ¹⁶ կարծեցեալ¹⁷ կիսամահ զնա արարեալ՝ զանխաբար արտաքս ելանէր յիւր¹⁸ երթալով տուն՝ կեղծաւորեալ¹⁹ ոչ ունել²⁰ կարծիս²¹, թէ յանգէտս²² ի տան²³ ննջիցէ²⁴: 18 Եւ ահա անդուստ²⁵ ուրեմն իրազգաց²⁶ լեալ իրացն եղելոց²⁷ գոյթ²⁸ աղմկի խռովութեան²⁹ հնչէր. կաճառ³⁰ ամբոխ³¹ մարդկան³² բազմանայր: 19³³ Որոյ ուրումն մի յեղբայրական³⁴ հարազատաց վրիժապարտին³⁵, զե-

կուցեալ նմա զոճիրս³⁶ իրացն, զոր գործեացն³⁷, անդէն փութապէս հեծեալ³⁸ յերիւ վար³⁹ իւր⁴⁰ փախստական լինէր:

20 Յայնժամ պատրիկ ոմն՝ քեռորդի իշխանին, ⁴¹զիւր նամեսականն⁴² առեալ լեզէոն⁴³ գնդի յիսնեակսն⁴⁴ զկնի ելանէր մահապարտին. բայց ոչ զգացին⁴⁵ ⁴⁶վասն⁴⁷ նախափախուստ լինելոյն⁴⁸ հասանել⁴⁹, այլ ի վերնակողմն երթալին յԱրցախունեաց⁵⁰ գաւառն⁵¹ նմին իրաց քինախնդիր: 21 Եւ գտուն հաւր⁵² նորա աւերեալ⁵³ քանդէին⁵⁴ հրդեհաբոց կիզմամբ: 22 Եւ⁵⁵ զմետաքսառէչ⁵⁶ եւ⁵⁷ զկերպասանիւթ⁵⁸ զիպակս եւ զգոյնագոյն⁵⁹ կապերտս⁶⁰ զոսկի եւ⁶¹ զարծաթ եւ զընտիր⁶² ընտիր կահուց⁶³ եւ սպասուց աւար առեալ. եւ ինքեանք ողորմագորչ⁶⁴ արտասուաւք⁶⁵ անդրէն⁶⁶ դառնային,

1 km մարմինս
2 gkm եւ իբրեւ
3 abdklw գրիւնաւոր
4 k չիբ եւ
5 d խածանող եղև խածանող
6 c նրան խանջալակոտոր եւ վաղ թուրակաւոր
7 w չիբ վաղակաւոր. նոյն ձեռագրով նրան բառի վրայ գրուած է խանջալ, վաղակ-ի վրայ՝ թուր
8 crw անխայբար
9 cr երկիր հ գերկիր
10 a ընկենոյր l ընկոյր
11 l իւր
12 bcr ոգոյն km եւ յոգոյն հ որոյն
13 agh ծոց km ծոցն bcelr ծոցոյ
14 dw թափեալ
15 b գոլով km չիբ գոլ
16 bceghklmr չիբ եւ
17 km չիբ կարծեցեալ
18 kmw յիւրն
19 agh կեղծաւորիլ d կեղծաւորել
20 b ունելով d ունիս km տալ
21 km որպէս թէ հ կարծասիս
22 g անգէտս c յանգէտս
23 bcmr տանն
24 adghkmw անցեաց
25 l անտուստ
26 w իրազգաց adgh իրազգեաց
27 bcelr եղելոյ
28 adgh գոլծ
29 bcr խռովութեանն
30 klm եւ կանառ
31 km ամբոխին
32 adghkmw չիբ մարդկան
33 km յորոց մի ոմն adghw որոյ երբեմն մի
34 h եղբայրական

35 d վարժապետին
36 b գոմիս dlr գոմիրս
37 km գործեալ էր adghw գործեալ
38 km հեծեալ նա
39 adghw յիրիւարն
40 adghkmw չիբ իւր
41 r զիրն ամեսականն
42 bce ամեսականն d ամսականն aghw ամեսականն km ամեսականն (km առեալ զիւր ամեսականն)
43 a լեզէոյն d լեզէոյն km լեզէոն եղև լեզէոն հ զլեզէոյն
44 dw յիսնեական c յանեականն եւ յսնեականն
45 adghkmw զգացեալ հ գացեալ
46 km հասանել նմա վասն լինելոյն ի վերնակողմն
47 d չիբ վասն
48 bl լինելոյ
49 l հասանիլ
50 dw յարձախունեաց bcelr յարցախունեացն
51 br գաւառ
52 acgw հորն
53 adghkmw աւարեալ
54 a քանդէին
55 m չիբ եւ
56 edrw մետաքսառէչ
57 m չիբ եւ
58 mw կերպասանիւր
59 d նոյնագոյն m գոյնագոյն հ գոյնագոյն
60 a կապերտ
61 bcdr չիբ եւ
62 b զընտիր d ընտիր b ընտիր km ընտիրս
63 d զահուց
64 bcelr սրտագոչ l սաստակագոչ
65 l չիբ անդրէն դառնային
66 br անդէն

¹լային եւ աշխարհին զիշխանն: ²³ ²Այլ դեռ շունչն ի նմա³ կայր. զի⁴ ⁵սուղ ինչ աւուրս տեւեաց⁶ կենդանի⁷, որդւոց⁸ իւրոց իւրաքանչիւրումն զգանձս եւ զպատիւ⁹ յայտ առնելով՝ կարգէր զնոսա¹⁰ ի բաժինս իւրեանց¹¹ եւ ի դժնդակ վիրացն¹² պակասեալ վախճանէր¹³:

²⁴ Յայնմ ժամանակի ոչ սակաւ խռովութիւն լինէր աշխարհիս¹⁴ Աղուանից¹⁵, զի կուտեալ զինեալ խռռն կաճառացն¹⁶, եւ մեծամեծ նախարարացն ժողովեալ եւ ամենայն երկիրն առհասարակ վայիւք լի եղեալ՝ ողբային զիշխանն կականաւոր եւ դժնդակ գոչմամբ: ²⁵ ¹⁷Եւ այսպէս անտանելի¹⁸ սուգ եւ անհնարին բեկումն աշխարհիս հասոյց¹⁹: ²⁶ Յայնժամ ճարտասան ոմն ի մէջ անցեալ, որ²⁰ տեղեակ էր²¹ արհեստական²² իմաստից, Դաւթակ անուն կոչեցեալ, հնարագիւտական վարժիւք²³ յաջողակ²⁴ եւ վերժանական²⁵ քերթութեամբ²⁶ յառաջագէտ²⁷: ²⁷ ²⁸Որ եւ յառա-

տաբար²⁹ ի³⁰ բանիցն³¹ պաճուճանս³² ճարտարութեամբ³³ նուագէր³⁴, քաջապէս³⁵ հրատարակող³⁶ լեզու³⁷ ունելով³⁸ նման³⁹ երագագիր գրչի: ²⁸ Սա յոլովիւք⁴⁰ աւուրբբ⁴¹ ⁴²ժամանեալ⁴³ յամէր⁴⁴ ի դրան արքունի⁴⁵: ²⁹ Իսկ⁴⁶ իբրեւ հասանէր⁴⁷ աւրհասական շշուկն⁴⁸ ի վերայ արեւելից⁴⁹ աշխարհիս սակս յանկարծահաս⁵⁰ սպանման մեծի⁵¹ զաւրավարին⁵², յայնժամ սկսաւ նա երգել ըստ ալփափետաց⁵³ գլխակարգութեանց⁵⁴ զողբս զայս ի վերայ⁵⁵ բարեացապարտն⁵⁶ Ջուանշիրի⁵⁷ ⁵⁸եւ ասէ⁵⁹ այսպէս.

- 1 adghkmw լային զիշխանն եւ աշխարհին
- 2 km այլ զի դեռ շունչ
- 3 a նմայ
- 4 d չի՞ր զի
- 5 d ոչ ի սուղ
- 6 km տեւէր
- 7 adhw կենդան
- 8 kmw եւ որդւոց bcr որդոց
- 9 bkm զպատիւս
- 10 a զնոսայ
- 11 km նոցին փիլ իւրեանց
- 12 l վիրաց
- 13 a վաղնամէր
- 14 r աշխարհս
- 15 adghkmw չի՞ր աղուանից
- 16 a կարճառացն հ կատնագացն
- 17 km որ այնպէս
- 18 ah անտելի
- 19 dh հայոց փիլ հասոյց
- 20 km չի՞ր որ
- 21 km չի՞ր էր
- 22 d արհեստին
- 23 bcehklr վարժիւքն
- 24 bcr աջողակ
- 25 d վարճանական
- 26 cel վերթութեամբն b վերթութեամբն
- 27 h յառաջագետն

- 28 km չի՞ր որ եւ
- 29 km առատաբեր
- 30 km չի՞ր ի
- 31 km բանից
- 32 k պաճուճանացն
- 33 k նշարտութեամբ clr նարտարութեան
- 34 agkmw չի՞ր նուագէր d չի՞ր նուագ
- 35 km եւ քաջապէս
- 36 bddl հրատարակող
- 37 b լեզուն
- 38 bcer ունել
- 39 b նմանէր
- 40 km յոլով
- 41 h ամօֆ
- 42 km յառաջ ժամանէր ի դուռն արհունի
- 43 h ժամանէր
- 44 h չի՞ր յամէր
- 45 c արբայի
- 46 dw արդ km եւ փիլ իսկ
- 47 l շշուկն օրհասական
- 48 a շրջումն
- 49 celr արեւելեանց b յարեւելեանց
- 50 b հանկարծակի հաս
- 51 cer մեծ
- 52 bcelr իշխանին
- 53 a աղփայփետաց dkm ալփափետաց bcelr աղբարետաց հ աղփափետաց
- 54 ce իլոս կարգութեանց bl լիոս կարգութեանց r լիոս կարգութեանց
- 55 a վերայ r վերա
- 56 a բարեացապարտն gkm բարեացապարտին
- 57 adw ջուանշիրի km ջիւանշիրի l ջեւանշիրի
- 58 h եւ այսպէս ասէ (յիշեցէ՛ք զեղկելիս) d այսպօս զօրօրինակ
- 59 km ասէր

ԳԼՈՒԽ¹ ԼԵ

Ողբք² ի մահն Զուանչիւրի³ մեծի⁴ իշխանին⁵

Աստուածային բանին արուեստաւոր հոգի⁶,
Յաւրինեա⁷ իմաստիւ⁸ զտխրական⁹ երգմունս¹⁰,
Զի սգալի¹¹ ձայնիւ անդադար ողբասցուք
ի վերայ դժնդակ կորստեանս¹² մերոյ¹³:

5 Բեկումն մեծ, ¹⁴որ եղեւ արեւելից¹⁵ աշխարհիս,
եւ¹⁶ աղաղակ¹⁷ կործանման հնչեաց ընդ երկիր.
Ազգք^{18 19} եւ ազինք լուիցեն զբարբառս իմ²⁰,
եւ երկրածինքս^{21 22} ամենայն²³ ողբասցեն ընդ իս:

Գլորեցաւ վէմն²⁴ կենդանի եւ²⁵ հզաւր,
10 եւ պարիսպն²⁶ ամրութեան խորտակեցաւ.
Աշտարակն²⁷ բանաւոր տապալեցաւ.
եւ ցանկն²⁸ շինութեան խրամատեալ քակտեցաւ²⁹:

Դարձաւ ի դառնութիւն խաղաղութիւն մեր³⁰,
եւ դրունք հինից տեղացին³¹ ի մեզ.
15 Զի մեծասքանչ տէրութիւնն կործանեցաւ,
եւ³² հրաշալի³³ պետութեանն³⁴ չիջաւ ճառագայթ:

1 abcehlrw չիբ գլուխ

2 b չիբ ողբի հ ողբ

3 a ջաւանչերի dw ջեւանչերի cer ջուանչերի b ջեւանչերի f ջեւանչերի h ջեւանչերի

4 h մեծ

5 bf իշխանի

6 ոգի n յոգի f բանի b ձեռագրում տնայրը համարակալուած են ա, p եւ այլն:

7 bl յօրինեալ

8 ahl իմաստի km իմաստս

9 k ի տիրական m տիրական

10 clr երգումնս

11 clr զգալի

12 bdfhk կորստեան

13 adghkmw մերում

14 bcelr չիբ որ եղեւ

15 df ի վերայ արեւելից becr արեւելեաց l արեւելեայց n արեւեաց

16 h չիբ եւ

17 k ի աղաղակ

18 l ազգ k լ

19 dd² չիբ եւ ազիբ

20 bcelr չիբ իմ

21 d երկրածինս km երկրածինբ

22 dd² ողբասցէն ամենայն

23 f չիբ ամենայն

24 dd² f վէմ

25 bcelr չիբ եւ

26 bcd²eflr պարիսպ

27 clr աշտարակ dd² եւ աշտարակ

28 cdd²eflr ցանկ b ցանգ

29 add2 ghkmw քակտեցաւ

30 c չիբ մեր

31 bcelekm տեղացին

32 k չիբ եւ

33 dd² f չիջաւ պետութեան

34 k պետութեան

Եկին հասին ի վերայ մեր անէծք,
 Զորս¹ ²կանխագոյն սպառնայր ³Նսայի մարգարէն⁴,
⁵Զի զաւուրս տաւնի տէրունեան⁶ նշանին
 20 Դարձուցին մեզ ի⁷ սուգ⁸ եւ⁹ ի լալիւն դառնութեան:

¹⁰Զանգիւտ կորստեան¹¹ փորեցին¹² խորխորատ,
 Զի¹³ հովիւն բարի ընկուղեցին¹⁴ ի նա¹⁵.
 Հոգի¹⁶ մոլորութեան շնչեաց ի նոսա,
 Եւ¹⁷ ի նանիր թաքուցին¹⁸ զորոգայթն¹⁹ մահու:

25 Էր նստեալ որպէս զառիւծ²⁰ ի մորւոյ²¹,
 Եւ²² լռեալ՝ ի նմանէն²³ սարսէին թշնամիք.
 Տեարք տոհմից եւ իշխանք ամենայն
 Երկիւղիւ եւ սիրով հնազանդէին²⁴ նմա:

Ընդ ամենայն երկիր ել համբաւ²⁵ նորա,
 30 Եւ²⁶ ի ծագս աշխարհի ծաւալեցաւ²⁷ անուն²⁸ նորա²⁹.
 Զի զհնարիմաց³⁰ զաւրութիւն³¹ նորա եւ³² ³³զհանճարեղ իմաստն
 Հանդիսաւոր հնչմամբ զովեցին տիեզերք:

Թագաւորն Յունաց եւ իշխանն³⁴ հարաւոյ
 Տենչանաւք խնդրէին³⁵ տեսանել զտէրն.
 35 Եւ³⁶ յոգնամեծար³⁷ ողջունիւ ընդունէին.
 Եւ³⁸ փառաւք պսակեալ³⁹ ⁴⁰պատուէին մեծապէս:

1 k զոր
 2 bcegklmr n կախագոյն մարգարէն (f մարգարէին)
 3 r մարգարէն եսայի
 4 dd² մարգարէին
 5 Sէ'• Եսայի Եւ
 6 bdfw զոր աւուրս d² զոր աւուրս clr զորաւորս
 7 c տէրունեաց b տէրունական
 8 dd² չիբի
 9 r սուգ
 10 rn չիբի
 11 dd²f զանգիւտ փորեցին խորխորատ կորստեան
 12 n դորուստեան
 13 l փոխեցին
 14 m եւ փիլ զի
 15 add²gfkrm ընկուղեցին h ընկուղեցին
 16 add²gfhkm մահ
 17 bkr ոգի
 18 k չիբի
 19 bkl Բագուցին
 20 bfr զորոգայթ

20 kmw առիւծ cr առեւծ a գառնաւծ b մորոջ
 21 m մորուոյն
 22 bcelr լռեալ սարսէին ի նմանէ
 23 k նմանէ
 24 a հնազանդեցին
 25 f բարբառ փիլ համբաւ
 26 k չիբի
 27 cer ծաւալեաց b ծաւալեց
 28 lr անունն
 29 bceklr չիբի նորա
 30 d²f հնարիմաց
 31 bcer զորութիւնն l զզորութիւնն
 32 bcel չիբի
 33 bcelr հանճարեղ իմաստին
 34 celr իշխանի k աշխարհն abdgbd²w իշխանն
 35 bcelnr զտէրն տեսանել
 36 kmn չիբի
 37 abegn յոգնամեծար
 38 h չիբի
 39 l պատուեալ փիլ պսակեալ
 40 bcelrn մեծապէս պատուէին

Ժամանեցին առժամայն չարիքն¹ մեր,
 Եւ զաւգեղջ² մոլորութիւնն³ յանդիմանեաց.
 Բարկացուցաք զԱրարիչն գործովք⁴ մերովք⁵,
 40 Եւ մատնեաց ի կորուստ⁶ զնախագահ⁷ տէրութիւնն⁸:

Ի բաց մեկնեցան⁹ ի նմանէ պաշապանքն,
 Եւ աւգնութիւնք¹⁰ վերնայինք¹¹ 12 հրաժարեցան¹³ ի նմանէ.
 Զի Տէր հռացաւ յաւուրն¹⁴ չարի
 Եւ եթող զնա ի¹⁵ կոխան¹⁶ ժանտից¹⁷:

45 Լարեաց զաղեղն¹⁸ իւր բանսարկու թշնամին,
 Եւ սրեաց որպէս զսուր¹⁹ զնենգիչ²⁰ սիրոյն²¹.
 Զարաչար խոցոտմամբ²² հասոյց ի վերայ²³,
 Որպէս յազգին Մովսէսը ի գիշերի²⁴ սատակումն²⁵:

Խարդաւանող²⁵ խորհրդովք²⁶ տարեալ մեկուսի,
 50 Եւ²⁷ անողորմ²⁸ խոցոտմամբ վիրաւորեաց զվեհազնն²⁹:
³⁰Խրոխտ էիր դու ի վերայ ազգաց տիեզերաց,
 Եւ խորագոյն խոցէիր, որք զքեզ³¹ արթնացուցանէին.
 Իսկ արդ դարձաւ արփին յայլ ճանապարհ,
 Եւ խիզախեցին ի վերայ քո որդիք ծառայիցդ:

55 Մնունդ³² չար, որ մեղաւ նմա
 Եւ³³ որդի անաւրէնութեան³⁴, որ չարչարեաց զնա.
 Անիծիւք պարուրեալ գնասցէ ընդ երկիր,
 Եւ Կայենի³⁵ երեւմամբն³⁶ վարանեալ³⁷ շրջեսցի³⁸:

1 fw չարիք
 2 addkmhrw անգեղջ
 3 k մոլորութիւն
 4 a գործաւք dd²g գործովք
 5 h չիք մերովք
 6 cnr զնախագահութիւն տեսնուն մեր
 7 agh նախագահ
 8 d տէրութիւն
 9 abdgghkmw չիք ի նմանէ
 10 bdnr օգնութիւն 1 օգնութիւն
 11 bcelnr վերին
 12 bcelr հրաժարեալ ի նմանէն (1 նմանէ)
 13 a հրաժարեցան
 14 add²fgkmw յաւուր հ յարուր
 15 bed²e չիք ի
 16 l ի կողումն bcer կախումն
 17 abceghlr ժանգից
 18 k աղեղն n գաղեղունս
 19 bklr սուր
 20 bcdflrw զնենգիչս

21 dd²f իւր սիրոյն n սրոյն
 22 n յարձակմամբ
 23 a վերայ
 24 ah գիշեր k գիշերին
 25 S Ե՛ւ ԹԻ՛ւ ԻԼ
 26 dgl խարդաւանող
 27 hkm խորհրդովք add²w խորհրդովք
 28 k չիք եւ
 29 km զվեհազննն սաստիկ խոցոտեաց խստասիրտն
 սիրելի մինչեւ անկաւ ի յերկիր իշխանն այն արի
 ծնունդն
 29 a զվեհազննն bcd²efghr զվեհազննն
 30 abceghkmr չիք խրոխտ էիր ... ծառայիցդ
 31 df զքեզ
 32 bcelr ծնունդն
 33 k չիք եւ
 34 bcelr անօրէն
 35 l կայենին
 36 dd² երեւմամբ f երդմամբ
 37 dd²f չիք վարանեալ
 38 Ե՛ւ Ն՝Ե՛ւ Գ՝ 13-16

- 60 **Կապեսցին շաւիղք¹ փախստեան նորա,**
եւ թռչունք² երկնից ճախրեսցին³ ի վերայ նորա⁴.
Ազուաւք⁵ ձորոց սլասցին⁶ ի նա⁷,
եւ գազանք վայրի⁸ սպասեսցեն⁹ նմա:
- 65 **Հուրն¹⁰ Հերովդէ¹¹ առաքեսցի նմա,**
եւ¹² ծնցին¹³ ի նմա որդունք եւ մունք¹⁴.
Աղեկէզ¹⁵ տոչորմունք բորբոքեալ ի նմա՝
Կերիցեն¹⁶ առժամայն գտիրասպան մարմին¹⁷ նորա:
- 70 **Ձեռն որ ձգեցաւ ի¹⁸ սպանանել¹⁹ գտէրն,**
եւ²⁰ ոտք²¹, որ կոխեսցին²² զհրաշագեղ²³ պատկերն²⁴,
Ուրկածին²⁵ ախտիւն²⁶ եռացմամբ²⁷ գաւսացեալ՝
Յարեսցին ի նա²⁸ ցեցք²⁹ չարակեղ³⁰ խոցոտմամբ:
- Ղաւղեալ հանգիցէ ընդ հովանեաւ դժնկի³¹**
եւ կորինք իժից մեղիցեն³² նմա.
Թոյնք³³ քարբից հեղցին զնովաւ,
եւ³⁴ սաստկագոյն ուռուցմամբ հերձցեն³⁵ զնա:
- 75 **Ճրագ ճշմարիտ³⁶ խաղաղութեան էր նա³⁷ մեր**
եւ³⁸ նաւապետ ցածուցիչ խռովութեան ալեաց³⁹,
Անձն քաջին Զուանչիւրի⁴⁰,
Որ զամենայն գերչաց փարատէր զյուզմունս⁴¹:

1 f շաւիղ
 2 bcelnr նախրեսցին յերկնից (ce երկնից)
 3 kw նախրեսցեն հ նախեսցին
 4 bcelnr չի՞ր նորա
 5 c ալոուաւ
 6 h չի՞ր ի նա
 7 add²gkmw նմա
 8 g վայրենի km վայրենի
 9 a սպասեսցեսցեն
 10 f հուր
 11 adghkmw հերովդէի
 12 l ծնցին որդունք եւ մունք ի նման
 13 add²gh ծնցի
 14 f մկնունք adghkmnrw մկնունք
 15 aclr աղեկէզ
 16 w կերցեն
 17 l մամիւն
 18 h չի՞ր ի
 19 bcelnr յապականել փիս սպանանել
 20 k չի՞ր եւ

21 abcd²efhnr ոտն gm ոտն
 22 bcelnr կոխեսցի a կոխցին
 23 add²gkwf զհրաշալի
 24 a պատկերն
 25 a աւրկածին dd²f ուրկացեալ հ օրկածին
 26 km ախտիւ bcelr ախտին
 27 h եռամամբ
 28 h ի նմա
 29 a ցեցք
 30 a չարակեղ ln չարագեղ
 31 afh դժնկի
 32 dd² մեղիցեն
 33 h թիւնք
 34 k չի՞ր եւ
 35 bcelnr հեղձուցեն
 36 h ճշմարտութեան
 37 cnr չի՞ր նա
 38 k չի՞ր եւ
 39 b չի՞ր ալեաց
 40 add²fw ջնանչիւրի k ջնանչիւրի h ջնանչիւրի
 41 b զյուզմունս

¹Մարգարտաշարք² էին յեռեալ բանք բերանոյ նորա,
 80 Եւ մաքրափայլ կեանք վարուց նորին:
 Յառնէր ի քնոյ իբրեւ զկորիւն³ առիւծոց⁴
 Ուծեալ զայգուն⁵ յափշտակէր եւ զբլթակս ոչխարաց⁶ բաշխէր:

Նիրհէր ի մարմին, այլ հոգւոյն⁷ արթնութեամբ
 Վարէր զկառս զԱրէսի⁸ ի մէջ աստեղացն⁹,
 85 Քաջութեամբ բերելով զուշիմութեան ծաղիկն:

¹⁰Շնորհք աստուածապաշտութեան
 Յորդահոս շարժմամբ ի կայլակաց կողիցն¹¹ Յիսուսի.
¹²Ծոց ծովասարաս զհոգւոյն¹³ առակ եղեալ
 Յանուշիցն արտահոսէր յախորժացն¹⁴
 90 Հոտոտեկաց¹⁵ զհոտ անմահութեան:

Ողբք¹⁶ են ինձ արդէն ոչ հաւերժահարսիցն¹⁷
 Եւ տարմի¹⁸ ջայլեմանց.
 Այլ զորդւոցն համբարուց կոծ կսկծագին¹⁹
 Առ զատեալ մնացելոցդ քաղաք²⁰ մենացեալ:

95 Զթուեսցին²¹ յամս ժամանակաց աւուրք դառնաբեր²²,
 Յորում²³ առթեցաւ²⁴ մահ քո ցաւաբեր.
 Եւ չարեաւք չորասցի, որ զքեզ չարչարեացն:

²⁵Պայծառ քո արփին²⁶ էր մեզ լոյս անմուտ,
 Ո՛հ թէ գինչ գիշեր խաւար թխպահոծ²⁷
 100 Եւ մարմին անլոյս զգէմ քո մեզ կալաւ՝
 Անփարատ ստուեր զքոյայնաւքս²⁸ արկեալ:

1 abcceghklm չիբ մարգարտաշարք ... ծաղիկն
 2 f մարգարտաշար
 3 w կորիւն
 4 dd²f առիւծոց
 5 f զայգույն
 6 dv նշխարաց փիս ոչխարաց
 7 d գիոգւյն
 8 d զարեսի d² զարես
 9 f աստեղաց
 10 abcceghklm չիբ շնորհք ... հայիմ
 11 f կողից
 12 f ծովասարաս ծով (չիբ ծոց)
 13 dd²f առայկայեալ զանուշիցն
 14 f ախորժեացն

15 d հոտոտեալ
 16 f ողբ
 17 w զհաւերժահարսցն
 18 f տարմի տարմ d² տար
 19 d կսկծակին
 20 f քաղաք
 21 f չթուեսին
 22 f դառնաբեր
 23 f որում
 24 f առիթեցաւ
 25 f չիբ պայծառ ... գիշեր
 26 d² արփի
 27 dd²f թխպահոց
 28 df զքոյայնոքս

**Ջեռնոմ յիրաւի. տազնապեալ այրիմ,
Մինչ զաթոռ քո բարձրագահ ունայն քեւ հայրիմ:**

¹Ռահ մխիթարութեան գնացք քո փակեաց,
105 Ուստի վշտագին վիրաւք աչք իմ
Ծորեն² յար ³զաղբիւրս արտասուաց:

**Սիրով քո այրին սիրելիք քոյին.
Եւ զսէր քո անմոռաց ի մտի ունին.
Ո՛հ, թէ խունկ անուշութեան**
110 **Բուրեալ լինէաք քո գերեզմանին:**

**Վերացաւ մեր թագ, վերացաւ աթոռ.
Եւ փառք վայելչութեան ընդ քեզ թաղեցաւ:**

**Տիբերական ծոցք Լիբանոս լերամբք
Յագուրդ⁴ առնուին քեւ⁵ ի տես միակի
115 Ակամբ կալեալ զաւճիսն հողմոյն հիւսիսոյ
Զքեզ միշտ խնդրեն՝ առ ոչ երեւելդ
Տապարաւ Հոնաց զկոտորումն նռնենեաց առնեն:**

**Րամք թագաւորաց քեւ սուգ զգեցան.
Առագաստք⁶ հարսանց խիստ փոշոտեցան:**

120 **Ցաւին եւ ցաւին եւ դառն արտասուեն⁷,
Իւծեալ⁸ տառապին⁹,
Զերթ ձագամեռ հաւ¹⁰ յանապատ նստին:**

**Փութան մերկանալ զայս փառք անարգեալ.
Քեւ զսնոտութիւն նորին նոր ուսեալ,
125 Թէ չունի երբեք ումեք աստ մնալ:**

¹¹Քաղցր էր զայլս ասել ¹²եւս եւ միշտ հեծել,
Բայց քաղցրագոյն եւս ընդ քեզ մեռանել:

1 abceghlm չի¹ռահ ... մեռանել
2 d²f ծորին
3 d² զարտասուս զաղբիւրս
4 dd² յագուրտ
5 f սեւ փխ ֆեւ
6 df առագաստ

7 dd² արտասուին
8 f եւ իւծեալ կամ լիւծեալ
9 dd² տառապեն
10 dd² հաւ
11 d քաղցրագոյն է
12 d²df եւ եւս

ԳԼՈՒԽ¹ ԼԶ²

Վասն Վարազ Տրդատայ³ լինել⁴ իշխան
յաթոռն Զուանշիրի⁵, եւ Հոնաց
վրէժխնդրութիւն նորին մահուանն⁶. եւ
սորա առ նոսա առնել խաղաղութիւն⁷

1 Եւ⁸ եղեւ յետ այնորիկ իբրեւ⁹ մեկնէր
տրտմութիւնն¹⁰, փարատէր¹¹ սուգն¹², եւ
փոքր մի¹³ տարակուսական¹⁴ աղետիցն¹⁵
լինէր մոռացումն, յայնժամ տեարք¹⁶ տոհ-
մից, կուսակալք, կողմնակալք¹⁷, մեծա-
մեծք, նախարարք եւ ամենայն իշխանք
աշխարհիս¹⁸ այսորիկ¹⁹ ժողովեալք²⁰ առ
մեծ արքեպիսկոպոսն²¹ Եղիազար²² խոր-
հուրդ²³ բարեաց վասն²⁴ խաղաղութեան
խորհէին եւ շինութեան աշխարհիս Ա-
ղուանից: 2 Եւ մտադիւր մտածութեամբ
հոգացեալ սակս²⁵ իշխանութեան երկրի²⁶,

հաճեցան առժամայն²⁷ հաւանութեամբ²⁸
ընտրել²⁹ զնախարար³⁰ ոմն աւագ³¹, որ մե-
ծարեալն³² էր կայսերական³³ պատուով
զապուհիւկատ³⁴ պատրակութեան³⁵ ստա-
ցեալ պատիւ. որոյ անուն էր³⁶ Վարազ
Տրդատ՝ որդի Վարազ Փերոթի³⁷ եղբաւր
Զուանշիրի³⁸, որք սրտայաւժար կամա-
կցութեամբ իշխանք աշխարհին եւ³⁹ կա-
թողիկոսն⁴⁰ ճեպէին⁴¹ մեծաւ փութով հա-
սանել⁴² ի կատարումն գործոյն: 3 Եւ ան-
դէն⁴³ ամենայն մեծամեծքն⁴⁴ առ հասա-
րակ զնշան կենդանատեսակ դրաւշուց⁴⁵
վառելոց, ի ձայն փողոյ հռչակեալ⁴⁶ ա-
ռեալ⁴⁷ կացուցանէին⁴⁸ զնա ի վերայ⁴⁹ ոս-
կեհանգոյց⁵⁰ վահանին երիցս⁵¹ վերաբերե-
լով⁵², ներբողականս⁵³ հնչէին բարբառս⁵⁴:

4 Եւ այսպէս մեծաւ ուրախութեամբ
աւանդեալ նմա⁵⁵ զպատիւ նախագահ իշ-

1 abcehtrw չիբ գլուխ

2 Եւ

3 տրտատայ

4 ցլ լինիլ

5 a ջեւանշերի dw ջեւանշերի k ջիւանշերի h ջեւան-
շերի

6 k մահումն

7 g զխաղաղութիւն

8 adgkmw չիբ եւ

9 bcefr մեկնեալ տրտմութեանցն

10 d տտմութիւն

11 l փարատիւր

12 bcefr սուգ

13 bl մի ի

14 a տարեկուսական r տարակուսան

15 b աղետից acdemw աղետիցն

16 bl տեարքն

17 a կողմակալ k չիբ կողմնակալ

18 adgkhmw աշխարհացն bcefr աշխարհին. ուղղում
bմբ աշխարհիս

19 abcdeghkmrw այնոցիկ. ուղղում bմբ այսորիկ

20 bcefr ժողովեալ

21 a արեւելիսկոպոսն

22 bcefr զազար

23 l fu խորհուրդ k խորհուրդս adgm խորհուրդ

24 d խաղաղութեան իրի հանեցան առժամայն

25 h վասն փխ սակս

26 abceghlrv իրի փխ երկրի km չիբ երկրի

27 dkmw առժամայն ընտրել

28 h չիբ հաւանութեամբ

29 dkmw չիբ ընտրել

30 h ոմն աւագութեամբ

31 ahkm չիբ աւագ

32 adgkhkmw մեծարեալ

33 adgkhkmw կայսերական

34 agkm զապեհի w զապահիւկատ l զապեհիւկատ
bceder զապեհիւկատ ուղղում bմբ զապուհիւկատ

35 aghm պատրկութիւն

36 agkm չիբ էր

37 a փերոթի km պերոթի

38 adw ջեւանշերի bcefr ջուանշերի km ջիւանշերի h
ջեւանշերի

39 km եւ

40 klr կաթողիկոսն

41 a մեպէին k մեպեցին

42 gl հասանիլ

43 k անդրէն

44 adh մեծամեծք

45 ghkm դրոշիցն adw դրոշից

46 adh հռչակել

47 h առել

48 d կացուցին

49 b չիբ վերայ

50 abchr ոսկեհանգոյց

51 km եւ երիցս d երկիցս

52 a վերաբերելով

53 bceghlr մերբողական adw մերբողելով

54 bcefr բարբառ

55 bcefr ի նա

խանութեանն¹ հայրենական² գահուն³ աւժտաբեր⁴ եւ ընծայաբեր⁵ լինէին նորոգ նորա տէրութեանն⁶: 5 Նախ⁷ յառաջ իսկ⁸ 9 քան զայս արի այրն Վարազ Տրդատ՝ հնարիմաց¹⁰ հանճարով գերագոյն¹¹ էր¹² յոյժ ցուցանելով ամենեցուն սէր¹³ 14 խնամակալ բարեկամութեան¹⁵։ 16 Իբրեւ յայն¹⁷ իսկ հասանէր իշխանութեանն¹⁸ գահ, թէպէտ եւ անբեղուն¹⁹ միտս ունէին ընդ նմա ոմանք ի մախայորդոր տոհմակցացն։ այլ²⁰ նա ի ձեռն իմաստակիր եւ քաղցրահամբոյր խաւսից նուաճէր²¹ եւ յանկուցանէր²² յինքն²³ զամենեցուն սիրտ։ 6 Եւ երկայնամիտ հեզութեամբն²⁴ հնազանդեցուցանէր զաշխարհս²⁵ ըստ²⁶ սովորական իւրոյ նախնական²⁷ տէրութեանն²⁸։ 7 Եւ իսկոյն²⁹ աճապարեալ ունէր զհռչակաւոր մայրաքաղաքն Պարտաւ։

- 1 bcdelr իշխանութեան
2 a հայրենական
3 km գահոյին
4 l օժտաբեր
5 ag ընծայաբեր b ընծայաբեր
6 a տէրութեանն d տէրութեան
7 km որ նախ bcelr նախ
8 km չի՞ր իսկ
9 clr քան զայն
10 d հզորիմաճ agkmw հզորիմաց h զօրիմաց
11 a գերագոյն
12 adghkmw չի՞ր էր
13 k գսէր
14 h խնամակալութիւն բարեկամութեան
15 a բարեկամութեան celr բարեկամութեամբ b բարեկամութիւն
16 km չի՞ր եւ
17 cr այն
18 a իշխանութեան dgkmw իշխանութեան
19 b անպեղուն dv անտելուն aghkm անբեղոյ
20 km բայց փ/ս այլ
21 km եւ յինքն յանկուցանէր
22 b հանգուցանէր l յանգուցանէր
23 h չի՞ր յինքն
24 bcelr հեզութեամբ m սիրտս
25 adgkmw զաշխարհին
26 abdgw ընդ փ/ս ըստ
27 adhkmw չի՞ր նախնական
28 d տէրութեան w տէրութեամբն
29 dkm ի նոյն aghw ի սոյն փ/ս իսկոյն

8 Յայնմ ժամանակի զաւրավարի³⁰ եւ մեծի³¹ իշխանին Հոնաց³² 33 Ալփ Իլիթուե-րու առեալ զբազմութիւն զաւրաց իւրոց, եւ որ³⁴ 35 ուստեք ուստեք եկեալ էին առ նա յաժխուժագնեան³⁶ յաշխարհէն Գովգայ³⁷, ի զէն եւ ի զարդ վառելոց³⁸ զաւրապետաց³⁹, դրաւչուք⁴⁰ եւ գնդիւք⁴¹ մկնդագգեստ⁴² աղեղնաւորաց եւ սպառազէն հեծելոց զրահաւք⁴³ եւ սաղաւարտեաւք⁴⁴, 45 իբրեւ թէ վրէժխնդիրք⁴⁶ աւրեանն իցեն⁴⁷ Զուանշիրի⁴⁸ ասպատակ սփռեալ⁴⁹ յաշխարհն Աղուանից՝ առ⁵⁰ ստորոտով⁵¹ մեծ լերինն Կաւկասու⁵² եւ յաւանս Կապաղակայ⁵³ գաւառին⁵⁴։ 9 Եւ ինքն իւրով⁵⁶ յաւգնական⁵⁷ գնդիւն⁵⁸ ի⁵⁹

- 30 kmw զօրավարին
31 cghkimr մեծ
32 d հոնաց
33 aghkm աղփիւղի թուրոյ w աղբիւղի թուլայ b աղփիւղի թուրու d աղտիւղի թուլոյ l աղփիւղի թուրու cer ալփիլիթուրու
34 gkm որք
35 acr ուստէք ուստէք l եւ ուստեք ուստեք որք եկեալ bcelr ուստեք ուստեք որ եկեալ
36 adgw աժխուժագնեան bcelr յայխոժագնեան km աշխոյժագնեայք
37 km գովգոյ cr գովգոյ cr գովգա
38 a վառելոց
39 a զօրապետաց b զօրաց պետաց d զօրապետոք
40 klm դրոշիւք adghw դրոշոք
41 bcelr գնդոք
42 a մկնդագգեստ k մկնդակագգեստ
43 b եւ զրահաւք
44 bcdr սաղաւարդեալք
45 blmr իբրու թէ
46 adghw վրէժխնդիր
47 adghkmw չի՞ր իցեն
48 a ջաւանշիրի w ջեւանշիրի b ջուաների k ջիւանշիրի dh ջեւանշերի
49 km սփռեալք
50 km եւ առ
51 ag ստորոտովն
52 b կօկասու dgklm կովկասու
53 k կապաղանայ bcelr կապաղական a կապաղակա
54 bl գաւառի
55 km չի՞ր եւ
56 k իւրովի
57 ag յո՞ւնական
58 b գնդիւ h գնդիւն
59 h չի՞ր ի km ընդ փ/ս ի

Հովիտս¹ դաշտացն ճախր առեալ՝ անցանէր յՈւտի գաւառ ընդ գետն Կուր. եւ ահա² սաստիկ³ ամփոփէր⁴ զմարդ եւ զանասուն աշխարհին այնորիկ⁵, աւար առեալ գերէին⁶ զամենայն⁷: 10 Եւ ինքեանք անդրէն⁸ դարձեալ բանակէին⁹ ի կողմանս դաշտին առ սահմանաւքն¹⁰ Լփնաց:

11 Իսկ իբրեւ ետես իշխանն Աղուանից¹¹ Վարազ Տրդատ զայն ամբոխ բազմութեան գնդին¹², զի ասպատակ¹³ տուեալ¹⁴ յանխնայ¹⁵ գերէին¹⁶, քանդէին¹⁷ զամենայն¹⁸, նեղեցաւ¹⁹ յոյժ եւ տարակուսեցաւ²⁰: 12 Ապա²¹ առաքէր պատգամ²² առ իշխանն Հոնաց զմեծ եպիսկոպոսապետն²³ Եղիազար²⁴ ցուցանելով ի ձեռն նորա²⁵ զիւրն²⁶ Հաւատարմութիւն²⁸ միամիտ եւ զսէրն, զոր ունէր²⁹ առ նա մտերմաբար իբրեւ³⁰ եղբար սիրելւոյ³¹, թէ³² չէաք³⁴

մեք Հաղորդ սպանմանն³⁵ Զուանշիրի³⁶, այլ ի ձեռն վատանշան առն միոյ նուազագուշի եղեն ոճիրք³⁷ անհնարինք³⁸ չարեաց³⁹: 13⁴⁰ Զայս ամենայն խաւսեցաւ կաթողիկոսն⁴¹ Աղուանից⁴² առաջի Հիւղականին Հոնաց. որոյ⁴³ յաւելեալ եւ այլ⁴⁴ բանս աստուածայինս զանգիտականս՝ մերձեցուցանէր զնա յերկիւղ⁴⁵ եւ ի սէրն Աստուծոյ եւ նուաճէր զմիտս նորա ի Հաշտութիւն եւ ի սէր անքակտելի: 14 Ապա⁴⁶ Հաւանական⁴⁷ մտաւք իշխանն⁴⁸ Հոնաց աւգնական եւ թիկունք նորա իշխանութեանն⁴⁹ լինէր⁵⁰. եւ ինքն չուեալ անտի⁵¹ անցանէր գնայր յաշխարհն⁵² իւր:

1 abcdlr յովիտս փխ ի հովիտս

2 a ահայ m անդ

3 kmw սաստիկս

4 bcelmr ամփոփեալ k ամփոփեալ a ամփոփեր

5 km չիք այնորիկ

6 a գերէին

7 c ամենայն

8 bcelr անդէն

9 adgkmw բնակէին h բնակին

10 d սահմանքն h չիք առ սահմանքն

11 bcelr չիք վարազ տրդատ

12 h գնդին

13 d ասպատ

14 a առնլ km սփռեալ dghw առեալ փխ տուեալ

15 abcr յանխնայ kmw չիք յանխնայ h անխնայ

16 a գերէին

17 bcelr չիք քանդէին

18 gw զամենայն

19 a նեղեցաւ bcelr նեղացաւ

20 a տարակուսեցաւ

21 g ապայ

22 b պատգամ պատգամ

23 a էպիսկոպոսապետն w եպիսկոպոսն

24 bcelr դազար

25 d չիք նորա

26 km զիւր միամիտ

27 abcdegbrw զիւր

28 cmr հաւատարմութիւնն

29 h չիք առ նա

30 k իբրու

31 bcr սիրելոյ

32 km եւ թէ bcelr եթէ

33 l մեք չէաք

34 gk չեղաք

35 d սպանման

36 w ջնանշիրի dh ջնանշիրի k ջնանշիրի a ջնանշիրի bcelr ջնանշիրի

37 a աւնիրք bdlr օնիրք km օնիրքն

38 bcelmr անհնարին

39 w չարեացն

40 bcelr զալս իբրեւ լսէր զամենայն գոր խօսեցաւ a զայ ամենայն

41 kr կաթողիկոսն

42 lm չիք աղուանից

43 cr որոյ

44 km զայլ

45 ch երկիւղ

46 km եւ ապա g ապայ

47 d հաւանակ

48 adgkmw զիշխանն

49 dw իշխանութեան

50 bdghkmw առնէր փխ լինէր

51 er գնայր անցանէր

52 h աշխարհն

ԳԼՈՒԽ¹ ԼԵ²

Վաան³ յառաջադիմութեանն⁴ Վարազ
Տրդատայ⁵ եւ ընդունել⁶ գահ եւ պատիւ⁷ ի
կողմանց կողմանց⁸, եւ վախճան⁹ Դաւթի¹⁰
¹¹Մեծ Կուսնից եպիսկոպոսի¹². եւ
Իսրայելի¹³ փոխանորդել¹⁴ զաթոռ¹⁵
նորին¹⁶, որ եղեւ¹⁷ առաջնորդ քարի¹⁸

1 Այնուհետեւ աստուածաբնալ իշ-
խանն¹⁹ Վարազ Տրդատ²⁰ աւր ըստ աւրէ
յառաջատէր²¹ ի պետաւորութեանն²² իւ-
րում: 2 Եւ²³ յետ այսորիկ²⁴ ընդունէր²⁵
զգերագոյն գահն ի հզաւր եւ յարքայա-
կերպ²⁶ իշխանէն Տաճկաց սահմանակալ²⁷
լինել²⁸ կողմանն²⁹ արեւելից³⁰, եւ³¹ իշխել
ամենայն թագաւորութեանն³² Աղուանից

եւ Ուտիացոց³³ գաւառին, նուաճեալ³⁴
ընդ ինքեամբ³⁵ զամենեսեան³⁶ յարա-
զուարճ ցնծութեամբ յաղթող³⁷ եւ հզաւր
գոլով ի վերայ սահմանաց³⁸ իւրոց:
3 ³⁹Ընդ ժամանակս⁴⁰ ընդ այնոսիկ ապա⁴¹
եւ⁴² երջանիկ հայրապետն⁴³ Մեծ Կուս-
նից⁴⁴ Դաւիթ յաւելաւ⁴⁵ առ հարս իւր, ո-
րոյ զբարեաւքն⁴⁶ պատերազմեալ՝ յաս-
տեացս քարի անուանեցաւ⁴⁷ եւ⁴⁸ ի հան-
դերձեալսն հրանիւթիցն⁴⁹ գտաւ հանդի-
սակից: 4 Բայց ապա⁵⁰ անհովիւ հաւտն
գոլով՝ եկեղեցին⁵¹ մնացեալ⁵² տխուր:
5 Յայն ամ խորհուրդ⁵³ ի միտ առեալ քա-
րեպաշտ իշխանին⁵⁴ Աղուանից ընդ հարա-
զատ զաւրավարին⁵⁵ եւ ընդ կաթողիկո-
սին⁵⁶ ամենայն եպիսկոպոսաւք⁵⁷ եւ նա-
խարարաւքն⁵⁸ հանդերձ՝ փութով հասա-
նել⁵⁹ ի կատարումն աստուածային խորհր-
դոյն: 6 «Եկա՛յք, ասէ, զընտրեալս⁶⁰ զայս

1 abcehlrw չիբ գլուխ

2 ե ԼԶ

3 bcelr յաղագս

4 adghw առաջնորդութեան կմ յառաջադիմութեան

5 bcr տրդատա

6 լ ընդունիլ

7 bcr ի կողմանց ի կողմանց

8 k չիբ կողմանց

9 ac վաղման կմ վախճանի

10 cr դաւթա ե դաւթայ

11 adghkmw մեծ կողմանց

12 a էպիսկոպոսի

13 a իսրաէղի լ իսրաիղի bcdegmw իսրայէլի

14 h վասն որդութեան adgw փոխանորդութեան

15 adghw չիբ զաթոռ

16 r նորա

17 ե առաջնորդաբար փի առաջնորդ քարի

18 km քարի յիւրում կոչմանն

19 d իշխան

20 ե յօրստօրէ ա օրստօրէ

21 gkm յառաջանայր adh յառաջանէր cr յառաջւորէր

22 d պետաւորութեան

23 km չիբ յետ այսորիկ

24 bcelr այնորիկ

25 bcelr չիբ ընդունէր

26 cr արբաակերպ ե յարբաակերպ

27 d սահմանեալ

28 լ լինէր g լինիլ

29 bcelr կողմանցն

30 ahw արեւելեաց

31 km չիբ եւ

32 d թագաւորութեան

33 bcr ուտիացոց d ուտեացոց aghkmw ուտեացոց

34 bklm եւ նուանել cr եւ նուանել adghw նուանեալ

35 իր ինքեան ե յինքեան

36 dmo զամենեսին k զամենեսինն

37 dl յաղթող

38 h սահմանացն

39 bcer ընդ այն ժամանակսն ընդ այնոսիկ

40 լ ժամանակսն

41 g ապայ bcelr չիբ ապա

42 bcelr չիբ եւ

43 bcelr քահանայապետն

44 agh կուսնից

45 cw յաւելու

46 d զբարեկամօքն gklm զբարւոքն h զպարեօքն

47 bcelr եւ հրանիւթիցն ի հանդերձեալսն գտաւ

48 d չիբ եւ

49 d հրանիւթից

50 g ապայ

51 a եկեղեցին ե եկեղեցի

52 k մնացեալ էր

53 d առեալ ի միտ

54 ե իշխանն

55 d զօրաւորին

56 cdkr կաթողիկոսին

57 d եպիսկոպոսունի bcelrw եպիսկոպոսօքն a էպիս-
կոպոսօք

58 km նախարարօք

59 gl հասանիլ

60 ե զընտրեալս h ընտրեալս

յԱստուծոյ զԻսրայէլ¹ զառաքինազգեստ² այրս³, յաթոռ աստուածազան վերադիտողութեան⁴ գաւառին⁵ Մեծ Կողմանց կարգեսցուք տեսուչ, զի լուսաւորեսցէ զնոսա աւրէնստւոյց խոհականութեամբ⁶ ի բանս⁷ Արարչին»։ 7 Իսկ նա թէպէտ եւ առ մի նուագ ոչ առնոյր յանձն, բայց քանզի⁸ իշխանասաստ հրամանաւ⁹ ստիպէին զնա, ոչ յամառեալ¹⁰ պնդէր¹¹ զառաքելականն¹² իշելով¹³ բան¹⁴, եթէ¹⁵ «¹⁶Որ եպիսկոպոսութեան¹⁷ ցանկայ¹⁸, բարւոյ¹⁹ գործոյ²⁰ ցանկայ²¹»։ 8 Կամ զվաղնջոցն յիշատակել²² ի միտս²³ միտս²⁴ զհամբակական²⁵ տիոց զտեսիլ²⁶ ցուցակութեան նմա ի սուրբ եկեղեցւոյն²⁷ Վաղարշապատ քաղաքի։ 9 Վասն որոյ ձայն արկեալ ասէր³⁰։ «Կամք Աստուծոյ կատարեսցին³¹»։ 10 Ա-

պա³² յայնժամ շեշտակի ճեպով³³ յղեալ զնմանէ³⁴ իշխանն³⁵ արս աւագս ի գլխաւոր³⁶ նախարարացն³⁷, զի փութով առ նա³⁸ հասուցեն։ 11 Արդ՝ եկեալ հասեալ նոքա ի Միջնարցախն³⁹ գաւառ⁴⁰ գտանէին⁴¹ զնա ի Գլխոյ վանս⁴² յիւրում⁴³ մենաստանին, որով⁴⁴ եղեւ ժողով վիճակելոցն⁴⁵ քահանայից։ 12 Եւ յուղարկեալ զնոսա անտի պիտառականն⁴⁶ հրովարտակաւք հասանէին⁴⁷ առ կաթողիկոսն⁴⁸ եւ իշխանն⁴⁹ Աղուանից⁵⁰։ 11 յանդիման ունէին առաջի նոցա զսրբասնեալն⁵¹ Իսրայէլ⁵² կրաւնաւորազգեստ⁵³ կարգաւ⁵⁴։ 13 Որոց առեալ⁵⁵ մեկնեցուն⁵⁶ զգիր գովութեան⁵⁷ մուրհակ⁵⁸ կնքէին⁵⁹ նմա յիւրաքանչիւր կողմանց⁶⁰ զաւրավարն⁶¹ նախարարաւքն⁶² հանդերձ։

1 a զիէդ
2 ah առաքինազեստ dgkmw առաքինազգեստ
3 adghkmw այր
4 cr վերադիտողութեանն
5 bcdx մեծկողմանցն b մեծի կողմանց
6 gh խոհականութեան
7 adghkmw հրամանս փ/ս բանս
8 gk չի՛ք քանզի
9 bcelr հրամանսովն
10 k յամառել
11 adhmw պնդեալ b պնդել 1 պնդել gk պնդել
12 abhw գաղափարականին
13 b յիշելով
14 kmw զբան
15 a եթէ b թէ
16 1 որպիսութեան փ/ս որ եպիսկոպոսութեան
17 a էպիսկոպոսութեան
18 bcr ցանկա a ցանգա
19 blr բարոյ adg բարւոյ
20 d գործոց
21 a ցանգա b ցանկա
22 « Ը Տ ի Վ Պ 1
23 mw յիշատակեալ
24 km ի միտ մորա
25 bcelr չի՛ք ի
26 gw չի՛ք գիտմբական տիոց
27 bcelr ըստ համբակական d գիտմբակն
28 km գտեսիլն
29 a եկեղեցւոյն bcelr եկեղեցոյ
30 bcel ի վանս վաղարշապատ
31 a արկել
32 adgh կատարեսցին

32 g ապա
33 a ճեպով
34 adghkmw արս աւագս իշխանն cer իշխանն սարկաւագս
35 km իշխանս
36 adghkmw չի՛ք գլխավոր
37 km նախարարաց
38 d չի՛ք նա
39 w միջնարձախն d մէջնաձախն dhm մէջարցախն
40 b գաւառն km գաւառի
41 1 եւ գտանէին
42 b վանաց d վնաս
43 b իւրում
44 km ուրանոր փ/ս որով եղել
45 w ուր
46 km վիճակելոց
47 w պիտառականն bcelr պիտառական
48 1 եւ հասանէին
49 cdkr կաթողիկոսն
50 b յիշխանն
51 km եւ յանդիման առնէին մոցա
52 w զսրբասնեալ
53 a իէդ
54 a կրօնաւորազգեստ
55 adghw կարգով
56 blr տուեալ փ/ս առեալ
57 km չի՛ք ամենեցուն
58 bcelr գովութեանց km գովութեանն
59 1 եւ մուրհակ
60 a կնքելն
61 bcelr կողմանցն
62 adghw զօրավարին
63 k նախարարով

14 ¹Ապա² ³առեալ զնա կաթողիկոսին⁴
 ձեռնադրէ յեպիսկոպոսութիւն⁵ գաւառին
 Մեծ Կողմանց եւ մեծաւ ժողովով⁶ եւ⁷ ըն-
 ծայական⁸ թղթովք⁹ յուղարկէր¹⁰ զնա¹¹
 իւր գաւառն¹²: 15 Եւ նոքա¹³ եկեալ ի¹⁴
 նախնականն Հասանէին¹⁵ եպիսկոպոսա-
 նոցն¹⁶, որում Տաղճանսն¹⁷ անուանէին:
 16 Եւ¹⁸ մեծաշուք մեծարանաւք յաթոռակ-
 ցաց եւ ի գլխաւորաց եւ ի ժողովրդակա-
 նաց առաւել քան զամենեսեան¹⁹ ²⁰լաւ ցու-
 ցանէր զիւր վարդապետութիւնն²¹: 17 Ա-
 ռեալ զնշան խաչին պարծանաց²² յանձն
 իւր բազկատարած պաղատանս առ Աս-
 տուած մատուցանելով²³ վասն իւրոյ աշ-
 խարհին: 18 Զգաստացեալ²⁴ կրաւնաւոր²⁵
 վարուք²⁶ յառաջագէմ լինէր²⁷, չրջէր²⁸ ընդ
 ամենայն գաւառս վիճակելոց²⁹ իւրոց. եւ

Հաստատէր զնոսա վարդապետական շնոր-
 հաւք³⁰ ³¹կալ նոցա յուղղափառ³² հա-
 ւատս³³ պատուիրանին պահպանութեան³⁴:
 19 Այսպէս³⁵ եւ այսու աւերինակաւ³⁶ ³⁷ցու-
 ցանէր զիւր վարդապետութիւնն³⁸ եւ³⁹
 պայծառանայր սիրովն Քրիստոսի:

ԳԼՈՒԽ ⁴⁰ԼԸ ⁴¹

Յուդարկումն Իսրայելի⁴² եպիսկոպոսի
 յԱյրարատեան⁴³ գաւառ⁴⁴ ի մեծ իշխանէն
 Վարազ Տրդատայ⁴⁵ առ⁴⁶ մեծ Հայրապետն
 Հայոց Սահակ եւ առ բարեպաշտ⁴⁷ իշխանն
 վասն սիրոյ

1 Ընդ այն իսկ⁴⁸ ժամանակս լինէր խոր-
 հուրդ բարեպաշտ իշխանին Վարազ
 Տրդատայ⁴⁹ ⁵⁰ի գործ ինչ խորհրդական եւ
 ի սէր արձակել⁵¹ զեպիսկոպոսն⁵² Իսրայէլ⁵³
 առ մեծ կաթողիկոսն⁵⁴ Հայոց եւ առ⁵⁵ բա-

1 km եւ պատուեալ փխ ապա առեալ adgw պա-
 տուեալ
 2 adghkmw չիք ապա
 3 h պատուել զնա
 4 dkr կաթողիկոսին
 5 a յեպիսկոպոսութիւն cr եպիսկոպոսութեան և
 եպիսկոպոսութիւն
 6 cr ժողով
 7 km չիք եւ
 8 a ընծայական
 9 dkm թղթով
 10 adghkmw յուղարկեալ
 11 abcdeghlrw չիք զնա
 12 h գաւառսն
 13 km մորա փխ մոխ
 14 ag չիք ի
 15 k հասանէ m հասանէր
 16 cle եպիսկոպոսանոց km յեպիսկոպոսանոց
 17 dw պաղճանս bcelr տաղճանս
 18 bcelr մեծաշուք մեծարանոք պատուեալ
 19 km զամենեսին
 20 w լցուցանէր d լուցուցանէր
 21 dw վարդապետութիւն
 22 adghkmw չիք պարծանաց
 23 km մատուցանէր
 24 bchr սգաստացեալ km եւ զգաստացեալ l եւ սգաս-
 տացեալ
 25 l կրօնաւորաց
 26 ab վարիւք
 27 d չիք լինէր
 28 l շրջիւր
 29 bceklmr վիճակելոցն

30 d չիք շնորհօք
 31 dkmw չիք կալ մոցա agh տալ մոցա
 32 adghm ուղղափառ
 33 abcdeghlr հաւատ
 34 adghkmw մշմարտութեան փխ պահպանութեան
 35 bcelr չիք այսպէս
 36 adhw օրինակով
 37 bcelr զիւր վարդապետութիւնն ցուցեալ
 38 d վարդապետութիւն
 39 bcehlr չիք եւ
 40 abcclrw չիք գլուխ
 41 b ԼԸ
 42 al իղի w իսրայէլի
 43 bh յարարատեան
 44 adghkmw գաւառն
 45 abchr տրդատա
 46 adghkmw չիք առ
 47 bcer բարեպաշտ l բարեպաշտ
 48 bceklmr չիք իսկ
 49 bcr տրդատա
 50 h չիք ի գործ
 51 celr արձակեալ b յարձակել
 52 a զեպիսկոպոսն b եպիսկոպոսն
 53 a իէդ
 54 dk կաթողիկոսն
 55 abcdeghlr չիք առ

ընկալալ իշխանն Այրարատեան¹ գաւա-
ռին: 2 Որոց² մեծաւ սիրով պատուեալ
ընդ առաջ³ ելանէին⁴ նմա⁵: 3 Եւ տուեալ
նմա հանգիստ՝ շնորհէին⁶ նմա յամել⁷ ժա-
մանակս ինչ⁸ ի տիեզերական աշխարհին:
4 Եւ¹⁰ ի ժամանակսն¹¹ յայնոսիկ բերեալ
էր¹² իշխանին¹³ մեծ¹⁴ զաւրավարին¹⁵ Հա-
յոց ի Թորդանայ¹⁶ 17 ի Դարանաղեաց գա-
ւառէն, զպատուական նշխարս¹⁸ 19 խոստո-
վանողին Քրիստոսի՝ սրբոյն²⁰ Գրիգորի²¹
բողոքովին ամենայն²² 23 ոսկերաւքն հան-
դերձ յաշխարհն Հայոց՝ յԱյրարատեան²⁴
գաւառ²⁵ ի Վաղարշապատ²⁶ քաղաք²⁷
հանգուցեալ²⁸ ի նորաչէն յարկս եկեղեց-
ւոյն²⁹, զոր Մեծին Ներսիսի³⁰ շինեալ³¹ է³²
յանուռն սրբոյն Գրիգորի: 5 Ապա³³ մեծաւ

աղաչանաւք³⁴ անկեալ եպիսկոպոսին³⁵ Իս-
րայելի³⁶ առաջի կաթողիկոսին³⁷ եւ գաւ-
րավարին Հայոց, մաղթէր³⁸, եթէ հնար ինչ
իցէ ընդ զկարաւտանս³⁹ սրտին եւ
զխնդրուածս նորա⁴⁰. «Տուք, ասէ, ի նշխա-
րաց սրբոյն Գրիգորի»: 6 Եւ⁴¹ նոքա ոչ
առնուին յանձն, եթէ⁴² «Ոչ⁴³ երբէք ուրեք
բաշխեալ են նշխարք սրբոյն Գրիգորի, եւ
⁴⁴ ոչ մեք ունիմք իշխանութիւն հանել
մասն⁴⁵ ի նմանէ եւ տալ քեզ»:

7 Յայնժամ կալեալ⁴⁶ աւգնական
զդշխոյն Հեղինէ՝ զտիկինն Հայոց Մեծաց,
որ⁴⁷ եւ նա իսկ յԱղուանից նահանգէն էր.
սակս⁴⁸ այնորիկ⁴⁹ եղեւ ձեռնտու նմա:
8 Եւ⁵⁰ պարառաբար յարուցեալ գայր առ
կաթողիկոսն⁵¹ եւ⁵² աղաչէր կատարել
զխնդիրն, որ⁵³ վասն նշխարացն⁵⁴: 9 Նոյն-
պէս եւ զգաւրավարն⁵⁵ Հայոց՝ զիւր տէրն,
հաւանեցուցանէր⁵⁶ 57 տալ զնշխարսն, թէ⁵⁸
«Տուք զբաժին իմոյ աշխարհին⁵⁹ եւ տան

1 a արայրատեան hw արարատեան cr յայրարա-
տեան
2 bcelr որոյ
3 a յառաջ
4 a ելանէին
5 m չիմմա
6 adhw շնորհել
7 bcelr յամել ինչ d յաւել
8 bcdelr չիմինչ
9 d չիմի տիեզերական ... եւ ի
10 k չիմ եւ
11 dw ժամանակս
12 bcelr չիմ էր
13 akhm իշխանն
14 bceklmr եւ մեծ
15 km զօրավարն
16 abcr թորդանա
17 bcelr յաղեաց փ/ս ի դարանաղեաց
18 b նշխարն
19 aghkm չիմ խոստովանողին քրիստոսի
20 dw մեծի փ/ս սրբոյն bcelr մեծին
21 cr գրիգորի լուսաւորչին
22 h յամնայն
23 a ոսկերաւքն հանդերձ
24 w յարարատեան bcelr յարատ h յարայրատեան
25 adghkmw գաւառն
26 bcelr վաղարշապատն
27 d քաղաքի
28 km եւ հանգուցեալ
29 a եկեղեցւոյն bcr եկեղեցւոյն d եկեղեցւոյ
30 a ներսիսի dh ներսիսի b ներսիսի
31 a շինեալ
32 adghkmw էր
33 g ապալ

34 h պաղատանով w աղաչանով
35 a էպիսկոպոսն dghkmw եպիսկոպոսն
36 a իէդ I իսրայիլ dghkmw իսրայիլ bcelr իսրայիլի h
իսրայիլ
37 cdkr կաթողիկոսն
38 I եւ մաղթէր
39 adghkmw զկարտ
40 adghw չիմ նորա
41 k իսկ փ/ս եւ
42 a եթէ m թէ
43 gkmw ուրեք երբեք
44 k ոչ ումեք ունիմք
45 agw նմանէն
46 km կալեալ նորա
47 km չիմ եւ նա իսկ
48 km եւ սակս
49 d այսորիկ
50 km որ փ/ս եւ
51 dkr կաթողիկոսն
52 adghw չիմ եւ
53 k չիմ որ
54 km նշխարաց
55 adghkm զօրավարն
56 h հաւանեցուցն
57 km չիմ տալ զնշխարսն
58 c ասէ թէ եւ եթէ r ասէ փ/ս թէ
59 b եւ ի տան

հաւր իմոյ ի մեծէն¹ Գրիգորէ եւ կատարեցէք² զխնդրուածս եպիսկոպոսին³, որ առաքեցաւ⁴ յիմոյ աշխարհէն, զի լցեալ նորա փափագն⁵ զուարթամիտ հրաժարեալ յուղարկեսցի⁶ ի մէնջ⁷: 10 Եւ մարդասիրին Աստուծոյ⁷ արկեալ ի սիրտ⁸ նոցա⁹ միամտութեամբ տալ¹⁰ մասն յաւրէնսուսոյց¹¹ ծնաւտէն խոստովանողին¹² Քրիստոսի¹³ մեծին Գրիգորի: 11 Եւ պարգեւեալ¹⁴ նմա¹⁵ զփափագելի գանձն եւ¹⁶ մեծարեալ մեծապատիւ շքեղութեամբ յարքունեաց¹⁷, ընկալեալ¹⁸ ողջոյն, յանձն¹⁹ արարեալ շնորհացն Աստուծոյ՝ ճանապարհորդէր²⁰: 12 ²¹Պային անցանէին լուսաչու փառաւր. անցեալ զսող²² ինչ²³ ոթեւանաւք առողջութեամբ, բազմութեամբ²⁴ եւ²⁵ հոգեզուարճ²⁶ հասանէր յաշխարհն²⁷ իւր. եւ զբերեալ սրբութիւնսն²⁸ հանգուցանէր յիւրում մենաստանին ի Գլխոյ²⁹ վանս³⁰:

- 1 c մեծնն
- 2 d կատարեցիք
- 3 ag հայրապետին փխ եպիսկոպոսին
- 4 a առաքեցաւ
- 5 km զփափագն
- 6 d ի ձեռն յիս ի մէնջ
- 7 cr չիք աստուծոյ
- 8 b սիրտս
- 9 adgw նորա b չիք նոցա
- 10 bcelr ամենեցուն տալ
- 11 bcr ի յորէնսուսոյց հի յորէնսուսոյց
- 12 c խոստովանողի
- 13 adghmw չիք քրիստոսի
- 14 ahk պարգեւել
- 15 b զգանձն փափագելի
- 16 km որոյ յիս եւ
- 17 bcelr յարքունեացն
- 18 h կալեալ
- 19 km եւ յանձն
- 20 bcelr ճանապարհորդ լինէր
- 21 km գայր հասանէր լուսաչու փառս յաշխարհն իւր
abcdghrw գային հասանէին
- 22 adghw ընդ սուղ
- 23 bc չիք ինչ
- 24 b բազմութեամբ
- 25 adgw չիք եւ
- 26 bcr հոգեզուարն
- 27 abghw յաշխարհ
- 28 bcr զսրբութիւնսն
- 29 a գլխո

ԳԼՈՒԽ³¹ ԼԹ³²

Վասն խորհրդակցութեան³³ իշխանին Վարազ Տրդատայ³⁴ ընդ իւր նախարարսն³⁵ արձակել զեպիսկոպոսն³⁶ Իսրայէլ³⁷ յերկիրն Հոնաց սակս հաշտութեան³⁸

1 Ապա³⁹ ի վաթսնեորդ երկրորդ ամի⁴⁰ հարաւայնոյ իշխանութեանն⁴¹ գոռոզին⁴² Մահմատայ⁴³ խորհուրդ լինէր հաւանութեամբ Վարազ Տրդատայ⁴⁴ Աղուանից իշխանի⁴⁵ ընդ ազգակից նախարարս իւր եւ ընդ կաթողիկոսին⁴⁶ Եղիազարու⁴⁷ եւ ասէ. «Ահա հարկք, որ⁴⁸ եղան ի վերայ մեր ի դժնդակ ազգէն Տաճկաստանեայց⁴⁹, յոյժ վտանգեալ⁵⁰ տարակուսեսցէ⁵¹ զմեզ: 2 Եւ⁵² երկրորդ անգամ անհնարին աղէտք⁵³ այն⁵⁴ են մեզ՝ ամի ամի ասպատակեալ⁵⁵ յաշխարհս⁵⁶ մեր զաւրացն Հոնաց: 3 Եւ

- 30 adghw վանսն
- 31 abcehlrw չիք գլուխ
- 32 b ԼԹ
- 33 c խորհրդականութիւն adghkmw խորհրդականութեան
- 34 bcr տրդատա
- 35 adghkmw նախարարս
- 36 a զեպիսկոպոսն
- 37 a իէլ
- 38 clr հաշտութեան իրի
- 39 g ապայ
- 40 bcelr հարաւայնոյն իշխանութեանց
- 41 d իշխանութեան
- 42 dw չիք գոռոզին
- 43 achr մահմատա b մահմադա
- 44 bcr տրդատա
- 45 blr իշխանին
- 46 cklr կաթողիկոսին h կաթողիկոսն
- 47 bcelr զազարու adw եղիազարայ h եղիազար
- 48 kl որք
- 49 abcdghkmw տանկաստանեաց
- 50 h վտանգեալ
- 51 w տարակուսէն
- 52 bcelr չիք եւ
- 53 h այն է
- 54 l այնք
- 55 w ասպատակել եւ ասպատակ տալ
- 56 adgw յաշխարհն h աշխարհն

յերկաքանչիւր¹ կողմանց² բռնութենէ³ թշնամեացն⁴ աւերեալ պակասեցաւ⁵ երկիրս: 4 Եկայք, ⁶մերձաւորք իմ եւ սիրելիք, զի ընտրեսցուք⁷ եպիսկոպոս⁸ մի ի մերմէ⁹ աշխարհէս վասն¹⁰ մերոյ¹¹ խաղաղութեան¹². զի երթեալ հաճեսցէ¹³ շնորհիւն Աստուծոյ զմիտս երկուց¹⁴ աշխարհակալաց¹⁵ ի հաշտութիւն եւ յանքակտելի¹⁶ սէր, զի ¹⁷մի՛ լիցի¹⁸ յայսմհետէ խէթ¹⁹ իմն²⁰ ունել²¹ մեզ²² ²³ի մեր միտս ²⁴թշնամութեան²⁵ խորհուրդ²⁶»:

5 Եւ զայս ահա²⁷ իբրեւ խորհեցան²⁸ ²⁹իշխանքն եւ նախարարքն, առժամայն ընտրեցին³⁰ եւ ³¹³²արձակեցին մեծաւ աղա-

չանաւք³³ ³⁴զիմաստուն եւ ³⁵պարկեշտ³⁶ եպիսկոպոս³⁷ զաւառին Մեծ Կողմանց, որում Խորայէլ³⁸ կոչիւր³⁹: 6 Վասն զի ողջախոհ վարուք⁴⁰ եւ իմաստութեամբ հոգւոյն⁴¹ բացափայլեալ⁴² ⁴³առ ամենեսեան⁴⁴ ճշգրտապէս⁴⁵ հրաշանայր՝ շահելով իւր⁴⁶ զհոգիսն⁴⁷ ⁴⁸եւ զբազմաց⁴⁹ զհնազանդութիւն⁵⁰ եւ ⁵¹զսիրոյն կատարէր պատուիրան, յանձն առնոյր վաղվաղակի ճանապարհորդել⁵² գնալ ի հեռաբնակ⁵³ աշխարհն Հոնաց: 7 Յայնժամ⁵⁴ հանդերձեալ պատրաստեցին⁵⁵ ընծայս⁵⁶ եւ պատարագս. նոյն աւերիւնակ եւ ըստ⁵⁷ հեռաւորութեան⁵⁸ ճանապարհին թռչակս⁵⁹ նմա եւ որք ընդ նմայն էին, եւ առաջէին⁶⁰ անտի⁶¹ յամսեանն մեհեկանի⁶², որ աւր ժԸ⁶³ էր⁶⁴:

1 w յիւրաբանչիւր հ երկաբանչիւր

2 aghkl կողմանցն

3 d բռնութեան

4 kw բշնամեաց

5 a պակասեցաւ

6 bcelr չի՛ք մերձաւորք իմ եւ հ սիրելիք իմ եւ մերձաւորք սիրելիք

7 b ընդրեսցուք հ ընտեսցուք

8 a էպիսկոպոս եւ գեպիսկոպոս

9 a մէրմէ

10 bcelr յաղագս

11 a մէրոյ

12 k խաղաղութեանն

13 bcelr աստուածային շնորհիւ

14 d երկուց

15 bcelr աշխարհաց

16 h անբակտելի

17 h մի լիցի մեզ այսուհետէ

18 adghkmw լիցի մեզ

19 cr խէթ

20 km չի՛ք իմն

21 dlw ունիլ

22 hkmw չի՛ք մեզ

23 bcelr ի միտս մեր

24 h բշնամութիւն ընդ նոսա km եւ բշնամութեան խորհուրդ bcelr առ ի բշնամութիւն ընդ նոսա

25 a բշնամութ

26 bcelrw չի՛ք խորհուրդ

27 bceklmr չի՛ք ահա

28 adghkmw մտածելին

29 adghkmw իշխանի եւ նախարարի

30 cdelrw ընտրեալ b ընդրեալ

31 bcelrw չի՛ք եւ

32 bcelr արձակեցին (d աղաչանք կոչել) կոչել զմեծ կողմանց եպիսկոպոսն գիտալէլ մեծաւ աղաչանքի եւ վասն

33 w աղաչանք կոչել

34 w չի՛ք զիմաստուն գաւառին

35 a պարկեշտ էպիսկոպոս

36 dghkm գալարեշտ

37 h եպիսկոպոսն

38 a իէլ

39 km կոչէր

40 ahkm չի՛ք եւ իմաստութեամբ հոգւոյն

41 bcr հոգւոյն

42 b բացափայլեալ

43 h ամենեցուն փիլ առ ամենեսեան km առաջի ամենեցուն adgw չի՛ք առ

44 adgw ամենեցուն

45 h ճշգրտափայլ

46 բոլոր ճ.ճ. գիւր. ուղղում ենք իւր

47 bl ոգիսն cr յոգին kmw հոգին

48 adhhkmw չի՛ք եւ բազմաց

49 c գրազմանց

50 abdekkmw հնազանդութեան հ հնազանդութեամբ

51 m չի՛ք եւ

52 ace նամապարհորդէր l նամապարհորդիլ km եւ նամապարհորդէր հ նամապարհորդէր

53 a հեռաբնակ

54 adghkmw պատրաստեցին հանդերձեցին (a պատրաստեցին)

55 km զընծայս եւ գալատարագս

56 h զընծայս

57 km վասն փիլ ըստ

58 adghkmw հեռաւոր հ հեռագոյն

59 g բոշակս

60 w առաջէին cr յառաջէին

61 b անդի

62 adghkm մեհեկի

63 d տասն եւ ութն

64 adghkmw էր ամսոյն

8 Եւ¹ յուղարկեալք² խաղաղութեամբ³ ի
⁴Պերոզ Կաւատ⁵ քաղաքէ՝ վտարեալք⁶ ան-
 ցանէին ընդ գետն մեծ Կուր. հատեալ⁷
 անցանէին ընդ սահմանս Աղուանից մին-
 չեւ⁸ յերկոտասան⁹ աւր: 9 Գային հասա-
 նէին ի քաղաքն Լփնացւոց¹⁰, ուր¹¹ ընդ ա-
 ռաջ¹² ¹³ելեալ նմա ամենայն քաղաքա-
 ցիքն՝ ընդունէին զնա խնդութեամբ ըստ
 կարգի եպիսկոպոսաց¹⁴, մանաւանդ զի
 մերձեալ էր տէրունական տաւն¹⁵ աս-
 տուածայայտութեանն¹⁶: 10 Մտեալ¹⁷ ի
 քաղաքն¹⁸, երեկաւթս¹⁹ արարեալ՝ անդէն
 կատարէին զտաւնն²⁰: 11 Եւ անտի²¹ գնա-
 ցեալ անցանէին յաշխարհն Ճղբաց²² առ
 ստորոտով լերինն մեծի²³:
 12 Յայնժամ ձմեռային հողմոցն²⁴ հիւ-
 սիսային²⁵ բախմունքն²⁶ ձիւնախառն²⁷
 անհնարին փոթորիկս²⁸ յարուցին²⁹ մերձ

ի³⁰ սարաւանդակ լերինն Կաւկասոս³¹:
 13 Եւ յայնմ ³²տեղւոջ³³ եռաւրեայ³⁴ ար-
 գելեալք³⁵ ոչ կարէին զաչս ամբառնալ
 կամ նշմարել³⁶ զանցս³⁷ ճանապարհին:
 14 Վասն զի տարժանեալք³⁸ յոյժ լցան³⁹
 տարակուսանաւք յաղագս սատանայա-
 կան⁴⁰ պատերազմին: 15 Արհաւիրք եւ
 բոմբիւնք⁴¹ զարթուցեալք⁴², սակայն⁴³ ոչ
 կարէին զայրն Աստուծոյ զարհուրեցուցա-
 նել⁴⁴, զի զնշան⁴⁵ խաչին առեալ⁴⁶ ⁴⁷ի ձեռն
 հրամայէր⁴⁸ զնել ծունր ամենեցուն. եւ նո-
 քաւք հանդերձ⁴⁹ ելեալ⁵⁰ ի լեռունն⁵¹,
 որում ⁵²Վարդէգրուակ⁵³ ⁵⁴անուն էր:
 16 Զաւրութեամբ աստուածայնոյ⁵⁵ նշա-
 նի⁵⁶ խաչին եւ աղաւթիւք⁵⁷ մեծ եպիսկո-
 պոսին լինէր խաղաղութիւն հողմոցն⁵⁸.
⁵⁹Եւ լինէր հանդարտութիւն բռնութեանն:

1 bcelr չիբ եւ
 2 km յուղարկեալ h ուղարկեալ
 3 bcelr չիբ խաղաղութեամբ
 4 a պէրոզ ֆաւատ bcelr պերոժ ֆաւատ km պերոզա-
 պատ
 5 d ֆաւատ
 6 km վտարեալ clr չիբ վտարեալ
 7 l եւ հատեալ h հասեալ
 8 km եւ մինչ
 9 b ցերկոտասան h երկոտասան
 10 b լփնացոց km լփնաց
 11 cdegir որ եւ փիս ուր b որոց եւ h որ էր
 12 a յառաջ
 13 d մմա ելեալ
 14 a էպիսկոպոսաց l եպիսկոպոսացն
 15 bceklmr տունն
 16 dhlm աստուածայայտութեան
 17 km եւ մտանելով adghkmw մտանելով
 18 ahqm ֆաղաֆս
 19 a եեֆաւթս
 20 aghkm չիբ գտունն
 21 abg անդի
 22 bl մղփաց d մաղբաց
 23 d մեծ
 24 d հողմոյն
 25 a հիւսւսային cr հիւսիւսական bl եւ հիւսիսական
 26 bcelr բախմանցն km բաղխմունքն
 27 adghkmw ձիւնասոյգ
 28 bcelr փոթորիկ
 29 bcelr յարուցեալ

30 bcer առ փիս ի l չիբ ի
 31 bdgklmr կովկասոս
 32 bcr տեղոջ ետօրեա
 33 a տէղւոջ
 34 a եռաւրեա
 35 km արգելեալ
 36 c մըշմարել
 37 d զանց
 38 m տարժանեալ k տաժանեալ
 39 bcelr լցաբ
 40 d չիբ սատանայական
 41 a բոմբիւնք bcr բոմբիւք
 42 bcr զարթուցեալ
 43 k չիբ սակայն
 44 a զարհուրեցուցանել
 45 d մշան
 46 d առեալ էր
 47 d հրամայէր ի ձեռն
 48 bcelr ամենեցուն կծունր դնել km ծունր դնել
 49 w հանդերձել bcelr հանդերձ h հանդերձել
 50 abcdegirw չիբ ելեալ
 51 adghkmw լեռուն
 52 h վարդէգրուակ անուանէր
 53 edgkmw վարդեգրուակ
 54 adgkmw անուանէր
 55 a աստուածայնոյ km աստուածային bcelr աս-
 տուածեան
 56 abcdehlrw չիբ մշանի
 57 a մէծ էպիսկոպոսին
 58 l հողմոյն km հողմոց
 59 adghkmw եւ հանդարտէր բռնութիւնն (w բռն-
 ութիւնն d բռնութիւնն)

17 Եւ այնպէս ¹անցանէին աներկիւղ ընդ կատարն լերինն՝ հսկայածիր ² եւ ³ դիւցազանցն ⁴: 18 Եւ յետ այնորիկ ոչ արեւ եւ ոչ աստեղք ի բազում աւուրս երեւէին ⁵. եւ դառնաշունչ աւդն ոչ սակաւ կայր ի վերայ: 19 Դէմ եղեալ ակամայ ⁶, տարադէմ զնացեալ, ⁷լքեալք եւ աշխատեալք, բազում ⁸ աւուրս երթեալք ⁹ ի ¹⁰վաղնջուցն ¹¹ թագաւորանիստ ¹² հասանէին կայեանս ¹³, յայն տեղի ¹⁴, ուր վկայեաց սուրբն Գրիգորիս ¹⁵ ¹⁶թոռն մեծին ¹⁷Գրիգորի, կաթողիկոս ¹⁸ Աղուանից: 20 ¹⁹Որ եւ անտի ²⁰ յետ աւուրց ինչ հասանէին ի դուռն Չորայ ²¹, ²²որ է մերձ ի Դարբանդ:

21 Եւ անդ ²³ նպաստամատոյց մեծաւանս գտեալ ի քաղաքացեացն ²⁴: 22 Այնպէս ²⁵ բազմապատիւ ²⁶ ճանապարհ ելեալ ²⁷ նոցա ²⁸ գային հասանէին ի հոյակապ քա-

ղաքն Վարաչան, ի մուտս քառասներորդացն ²⁹: 23 Չորոյ զգալուստն ³⁰ լուեալ մեծի ³¹ իշխանին Հոնաց՝ ընդ առաջ ընթացեալ ողջունիւ ³². ընկալեալ զնա մեծաւ ուրախութեամբ եւ ³³ խոնարհեցուցեալ ³⁴ զինքն առաջի նորա, պատուէր եւ ³⁵ պատիւ հայրապետական սրբութեանն ³⁶ առնէր ³⁷: 24 Եւ ³⁸եղեւ իբրեւ պայծառապէս ծագեցան ³⁹ աւուրք քառասներորդացն ⁴⁰ սրբոց, մեծաւ սիրով ընկալեալ ⁴¹ զնա քաղաքացեացն ⁴², զուարճացեալք եւ պատուեալք ⁴³ լինէին ⁴⁴ յամենցունց, մանաւանդ ⁴⁵ առաւել ի բարեխնամ ⁴⁶ իշխանէն եւ յազնուական մեծամեծացն ⁴⁷: 25 Զայն պայծառութիւն ընդունելութեան եւ զհամբոյր սրբութեան սիրոյն իբրեւ տեսանէր եպիսկոպոսն ⁴⁸ խնդամիտ յոյժ լինէր եւ մեծապէս գոհանայր զանպատում պարգեւացն Քրիստոսի: 26 Եւ այսպէս ⁴⁹ բազմաւրեայ ⁵⁰ հանգուցեալ ի վաստակաբեկ աշխատութեանցն, լսէր եւ տեսանէր անդ ⁵¹ ամբաստանութիւն եւ կրաւնս մարդահաճոյս ազգին թշուառացելոյ ⁵²:

- 1 bcelr աներկիւղ (bcr աներկիղ) անցանէին ընդ կատար
- 2 a սկայածիր w սկայածիր h սկայածիր
- 3 km չի՞ք եւ
- 4 k դիւցազանց
- 5 adgh երբեւէր
- 6 r ակամա
- 7 mr լինալ եւ աշխատեալ
- 8 km ի բազում
- 9 km երբեւէր
- 10 r հասանէին ի վաղնջուցն թագաւորանիստ կայեանս
- 11 km վաղնջուց h վաղնջուցն
- 12 km թագաւորանիստ
- 13 w կայանս km կայեանս
- 14 r տեղ
- 15 ahr գրիգորէս
- 16 km չի՞ք թոռն մեծի գրիգորի
- 17 r գրիգորի լուսաւորչին (չի՞ք կաթողիկոս աղուանից)
- 18 k կաթողիկոս
- 19 km չի՞ք որ եւ
- 20 r յանտի
- 21 kmw չորայ r մորա
- 22 r որ է դարբանդ
- 23 l անտ
- 24 ce քաղաքացուցն br քաղաքացուցն km քաղաքացեաց
- 25 klm եւ այնպէս
- 26 adghkmw բազմապատիկ
- 27 km արարեալ abcdegl լեալ փիլ ելեալ
- 28 km չի՞ք նոցա

- 29 a քառասներորդացն gkmw քառասներորդացն
- 30 dgh գալուստն
- 31 adghkmw մեծ
- 32 a ողջոյնիլ km եւ ողջունիլ
- 33 km չի՞ք եւ
- 34 km խոնարհեցուցանէր
- 35 bcelr ի փիլ եւ
- 36 bcelr սրբութեան
- 37 bcelr չի՞ք առնէր
- 38 bcelr չի՞ք եղեւ իբրեւ պայծառապէս ծագեցան
- 39 bcelr յաւուրս քառասներորդացն
- 40 gkm քառասներորդացն
- 41 c ընկալելալ եւ
- 42 c քաղաքացոց եւ քաղաքացոցն
- 43 adkm ընկալեալ փիլ պատուեալ
- 44 a լինեին
- 45 bcelr չի՞ք մանաւանդ
- 46 bcelr բարեպաշտ փիլ բարեխնամ
- 47 bcr մեծամեծաց
- 48 a էպիսկոպոսն
- 49 adghkm այնպէս
- 50 a բազմաւրեալ bcr բազմութեալ
- 51 l անտ
- 52 ad թշուառացելոյ

27 Ողբայր եւ տրտմէր վասն անհնարին
չարեացն եւ երկմիտ հաւատոցն¹. որք
զանձինս իւրեանց պերճացեալ² աստուա-
ծապաշտ անուանէին³, եւ նոքա⁴ էին, որք⁵
ի զաւրութեանէ անտի նորա⁶ ուրացեալք եւ
աւտարք⁷ գտանէին⁸:

ԳԼՈՒԽ⁹ Խ¹⁰

Հաստատելն ի հաւատս¹¹
զՀոնաստանսն եպիսկոպոսին¹² Խարայելի¹³
վարդապետական¹⁴ շնորհիւ, եւ նոցա
բաղցրութեամբ¹⁵ ի ձեռն
սքանչելեացն լսել

1 Քանզի սատանայակուր¹⁶ ծառագո-
թի¹⁷ մոլորութեամբն¹⁸ աղճատեալ¹⁹ ազգն
այն, ըստ հիւսիսական²⁰ ցրտամիտ մորո-
սութեանն²¹ առասպելայաւդ²² եւ ստապա-
ճոյճ²³ կրանիւք²⁴ զհեթանոսական պղտոր

- 1 c հաւատոց km հաւատոց նոցա
- 2 adghkmw չիբ պերճացեալ
- 3 h անուանեն
- 4 km չիբ նոքա
- 5 cer որ b ոգի adghkmw չիբ որք
- 6 adghkmw չիբ նորա
- 7 abcdeghw օտար
- 8 a գտանելի km չիբ գտանելի
- 9 abcehlrw չիբ գլուխ
- 10 b ԼԹ
- 11 bcelr հաւատս
- 12 a էպիսկոպոսին
- 13 al իղի g իսրայիլի bodehmw իսրայելի
- 14 ac վարդապետական d վարդապետին
- 15 a քաղցրութեամբ d քաղցրութեամբն h քաղցրութեան
- 16 c աստանակուր bclr սատանակուր
- 17 agkm ծառագործի d ծառոյ գործի
- 18 m մոլորութեամբ b մոլորութեան cklr մոլորութեամբ
- 19 agh աղճատեալ d անապատեալ
- 20 acr հիւսիսական h հիւսիսային
- 21 ag մորոսութեամբ d մոլորութեան cr մոլորութեան 1 մոլորութեան h մոլորութեամբ
- 22 w յառասպելայոյ
- 23 cw ի ստապանոյ
- 24 adghkmw կրօն

պաշտամունսն²⁵ մեծ գոլ կարծէին: 2 Նա²⁶
եւ զորոտընդոստ հրատեսակ շանթիցն²⁷
ցայտմունս²⁸ եւ զեթերակէզ²⁹ այրեց-
մունս³⁰, թէ³¹ մարդոյ դիպեսցի³², ³³թէ այլ
ինչ³⁴ նիւթեղինաց³⁵ ձաւնեալ իմն³⁶, զնա
³⁷ի³⁸ պաշտաւն առեալ³⁹ նուիրեալ³⁹ Քուար
աստուծոյն⁴⁰ համարէին⁴¹: 3 Նոյնպէս
սկայի⁴² ումեմն⁴³ ⁴⁴վայրագի անճոռնոյ⁴⁵
ճիւղորով զոհիւք պաշտաւն մատուցա-
նէին⁴⁶ կարգալով նմա⁴⁶ Թանգրի⁴⁷ խան աս-
տուած, որում⁴⁸ պարսիկք Ասպանդիատն⁴⁹
կոչեն⁵⁰: 4 Բնաւին անթագաւոր միտս⁵¹
ունելոյ⁵² ⁵³գրթախաղաց լինէին⁵⁴ զկնի⁵⁵
ամենայն մոլորութեանցն⁵⁶: 5 Թմբուկք⁵⁷
եւ շուրջք⁵⁸ ի վերայ դիականցն⁵⁹ եւ⁶⁰ նրա-

- 25 a պաշտմունսն
- 26 km չիբ նա
- 27 m շանթից
- 28 ah ցայտմունս
- 29 a գէթերակէզ b գեթերակէզ
- 30 adg երէցմունս h երեցմունս
- 31 bcelr եթէ
- 32 c դիպեսցի
- 33 km եւ թէ այլ
- 34 m չիբ ինչ
- 35 l ի նիւթեղինաց
- 36 k չիբ իմն
- 37 adghkmw չիբ ի պաշտոն առեալ
- 38 b չիբ ի
- 39 km եւ նուիրեալ
- 40 adghkmw աստուծոյ
- 41 adghkmw համարէին առնել
- 42 bcr սկայի gkm հսկայի
- 43 m ուրումն
- 44 bcelr վայրագ եւ անճոռնոյ
- 45 d անճոռնոյ h անճոռնոյ
- 46 km գնա փիս մմա
- 47 cr քանկրի
- 48 km գոր փիս որում
- 49 e այսպանտայտն bclr այսպանտայտն h ասպան-
դիատն km ասպադէատ
- 50 h կոչին
- 51 d չիբ միտս
- 52 bcelr ունելով
- 53 gkm չիբ գրթախաղաց լինէին
- 54 bcelr լինելով
- 55 d չիբ զկնի
- 56 km մոլորութեանց
- 57 bl քմբուկք cr քմբուկք
- 58 ahm սոխիք gk սոխիք d լոխիք
- 59 ag դիականացն km դիականաց bodehw դիակա-
նացն
- 60 adghkmw չիբ եւ

նակոտոր¹ եւ դանակացիտ² զայտիւքն³ եւ զանդամամբքն⁴ արիւնահոս գծմունք⁵ եւ⁶ մերկանդամ⁷ սրակոծութիւնք⁸ դժոխոց⁹ տեսարան¹⁰, որ¹¹ առ¹² գերեզմանաւքն¹³ յածին¹⁴ այր առ այր եւ¹⁵ ջոկ առ ջոկ մարտատեսիկ¹⁶ հոլարանին: 6 Եւ յոգնայեղջ¹⁷ կաճառացն¹⁸ ըմբշամարտք¹⁹ եղեալ²⁰ առ միմեանս²¹ զելութեանն²² կատարէին զընթացս²³ ձիարձակ արշաւանաւք այսր անդր ճախրելով: 7 Ոմանց²⁴ սուգ²⁵ եւ կոծ, եւ²⁶ ոմանց խաղ²⁷ ըստ այսամիտ սովորութեանն²⁸: 8 Զխաղս²⁹ խաղային եւ զկաքաւսն³⁰ յորդորէին³¹ զազիր գործովքն³² ընկղմեալք³³ ի խոհերս խաւարայինս, կուրացեալք³⁴ ի լուսոյ Արարչին,

քանզի կրակաց եւ ջրոց զոհէին եւ ճանապարհաց³⁵ աստուածոց³⁶ ոմանց, ³⁷երկիր պագանէին լուսնի եւ ամենայն արարածոց, որ ինչ թուէր³⁸ յաչս³⁹ նոցա զարմանալի:

9 Նոյնաւրինակ եւ փրողիտական⁴⁰ ցանկութեամբն⁴¹ զեղխեալք⁴² ըստ հեթանոսական վայրենամիտ բարուցն՝ զհաւրակինն առնելով⁴³ կանայս⁴⁴ եւ զմի կին ունելով⁴⁵ երկուց եղբարց, եւ⁴⁶ պէսպէս կանայս առնելով բազում եւ անկրաւն կարգս ունելով եւ անկանոն խորհուրդս⁴⁷, որոց⁴⁸ ոչ կարացեալ նկատել⁴⁹, իմանալ զարեգակնն⁵⁰ արդարութեան:

10 Որ⁵¹ իբրեւ լսէր եւ տեսանէր⁵² զայն եւս չարեաց⁵³ պաշտամունսն⁵⁴ եւ զկռակործան⁵⁵ անուղղայ⁵⁶ սովորութիւնն⁵⁷, զցայգ⁵⁸ եւ զցերեկ խնդրէր յԱստուծոյ վասն աշխարհին փրկութեան, թերեւս դարձի⁵⁹ հնար⁶⁰ գտանել մարթասցէ⁶¹:

1 Եւ ի դանակացիտ

2 Ի դանակացիտ

3 Կմ զայտիւք

4 Կմ զանդամովք Եւ զանդամամբքն Եւ զանամամբքն

5 Կմ զանդամովք Եւ զանդամամբքն

6 Կմ չիք եւ

7 Կմ մերկանդամ

8 Կմ զառնայեղջ սրբագործութիւնք

9 Կմ զառնայեղջ Եւ զառնայեղջ

10 Ի տեսարան

11 Ի որք

12 Ի չիք առ

13 Կմ զգերեզմանովք

14 Ի այրս առ

15 Ի ջոկառնայեղջ

16 Կմ զառնայեղջ Եւ զառնայեղջ

17 Կմ զառնայեղջ Եւ զառնայեղջ

18 Կմ զառնայեղջ Եւ զառնայեղջ

19 Կմ զառնայեղջ Եւ զառնայեղջ Կմ զառնայեղջ Եւ զառնայեղջ

20 Կմ զառնայեղջ

21 Կմ զառնայեղջ

22 Կմ զառնայեղջ

23 Կմ զառնայեղջ

24 Կմ զառնայեղջ

25 Կմ զառնայեղջ

26 Կմ զառնայեղջ

27 Ի խաղս

28 Կմ զառնայեղջ Եւ զառնայեղջ Կմ զառնայեղջ Եւ զառնայեղջ

29 Կմ զառնայեղջ

30 Կմ զառնայեղջ

31 Կմ զառնայեղջ

32 Կմ զառնայեղջ Կմ զառնայեղջ

33 Կմ զառնայեղջ

34 Կմ զառնայեղջ Եւ զառնայեղջ

35 Կմ զառնայեղջ

36 Կմ զառնայեղջ Եւ զառնայեղջ

37 Կմ զառնայեղջ Եւ զառնայեղջ

38 Կմ զառնայեղջ

39 Կմ զառնայեղջ

40 Կմ զառնայեղջ Եւ զառնայեղջ Կմ զառնայեղջ Եւ զառնայեղջ

41 Կմ զառնայեղջ

42 Կմ զառնայեղջ

43 Կմ զառնայեղջ

44 Կմ զառնայեղջ Եւ զառնայեղջ

45 Կմ զառնայեղջ Եւ զառնայեղջ

46 Կմ զառնայեղջ

47 Կմ զառնայեղջ

48 Կմ զառնայեղջ

49 Կմ զառնայեղջ

50 Կմ զառնայեղջ Եւ զառնայեղջ

51 Կմ զառնայեղջ Եւ զառնայեղջ

52 Կմ զառնայեղջ Եւ զառնայեղջ

53 Կմ զառնայեղջ

54 Կմ զառնայեղջ

55 Կմ զառնայեղջ Եւ զառնայեղջ

56 Կմ զառնայեղջ Եւ զառնայեղջ

57 Կմ զառնայեղջ Եւ զառնայեղջ

58 Կմ զառնայեղջ

59 Կմ զառնայեղջ

60 Կմ զառնայեղջ

61 Կմ զառնայեղջ

11 Ապա¹ ²ի հրամանէ նորա ժամ լինէր³ աստուածարեալ իրին եւ ամենայն ազատակոյտ նախարարացն⁴ եւ ռամկացն Հոնաստանեայց⁵ գալ յերկրպագութիւն⁶ պաշտաման սրբոյ եկեղեցւոյ⁷, եւ լսել զպատգամս⁸ ⁹աստուածայինս: 12 ¹⁰Որոց անդէն ժողովեալք այնուհետեւ տէրունական տունն¹¹, իշխանն եւ աշխարհախումբ¹² բանակն խնդրէին¹³ լսել բանս¹⁴ յեպիսկոպոսէն¹⁵ եւ ասէին¹⁶ ցմիմեանս. «Եկա՛յք լուարո՛ւք¹⁷ ի սմանէ բանս¹⁸ մխիթարութեան, զի սա¹⁹ է առաջնորդ սուրբ հաւատոց²⁰ քրիստոնէից²¹, որ աւանդէ աշխարհի զպատգամս²² Հոգւոյն²³ Սրբոյ»:

13 Ապա²⁴ իբրեւ տեսանէր զյաւժարամտութիւն նոցա եւ զմտադիւր ունկնդրութիւնն²⁵, սկսաւ ճառել նոցա ի ²⁶վարդապետութենէ²⁷ Գրոց²⁸ աստուածայնոց եւ

ասէ²⁹. «Որդեակք, դարձարո՛ւք ³⁰առ Տէր եւ ծաներո՛ւք զՏէր Աստուած, զի ողորմեսցի եւ կեցուցէ³¹ զձեզ. զի նա ինքն է Տէր³² եւ Արարիչ ամենայնի: 14 Ի բա՛ց թողէք այսուհետեւ զպղծութեան զպաշտամունսդ, մի՛ մատուցանէք երկրպագութիւն արարածոց, զի սատանայական է ամենայնդ³³ եւ կորուսիչ³⁴ հոգւոց³⁵: 15 ³⁶Զի ոչ ոք կարէ երկուց տերանց³⁷ ծառայել³⁸, եւ ոչ ոք կարէ զբաժակն³⁹ Տեառն ըմպել⁴⁰ եւ զբաժակն⁴¹ դիւաց⁴², եւ չիք հնար ի սեղանոյ⁴³ Տեառն վայելել⁴⁴ եւ ի սեղանոյ⁴⁵ դիւաց⁴⁶: 16 Այլ զգիտութեան⁴⁷ եւ զանգիտութեան մեղս ձեր մի՛ յիշեսցէ Աստուած, այլ արկցէ զձեզ ի բովս գիտութեան եւ ի խրատ արդարութեան: 17 Որ լուսաւորեաց իսկ⁴⁸ զամենայն տիեզերս աստուածընկալ աւազանաւն⁴⁹ եւ մերժեալ⁵⁰ զմէզ եւ զմառախող⁵¹ ի խաւարչական ազգացն հեթանոսաց՝ ծագելով⁵² ի նոսա զհաւատոյ⁵³ ճշմարտութեան⁵⁴ լոյս⁵⁵.

1 g ապայ
2 adghkmow ժամ ի հրամանէ լինէր (w չի՞ր լինէր ըստ հրատարակչի՝ որոշեալ d չես փխ լինէր)
3 h լսէր
4 klm եւ ռամկաց
5 d հայաստանեաց bcelr հոնաստանեացն aghw հոնաստանեաց
6 h երկրպագութիւն
7 a եկեղեցւոյ bcr եկեղեցոյ
8 w չի՞ր պատգամս
9 w չի՞ր աստուածայինս ... խնդրէին
10 bcdelr անդէն եւ անդ (l ամտ)
11 chr տօնն փխ տունն
12 clr աշխարհախումբով
13 cer խնդրէր bl խնդրել
14 km զբանս
15 a յեպիսկոպոսէն h եպիսկոպոսէն
16 l անեն փխ ասէին
17 km լուիցում
18 cr բան
19 ab սայ
20 k հաւատոյ bcelr հաւատոցն
21 bcelr քրիստոնէութեան
22 r զպարգեւ փխ զպատգամս
23 cr հոգոյն
24 g ապայ
25 d ունկնդրութիւն
26 adghkmow վարդապետական գիտութենէ
27 gkm զվարդապետական
28 a գիտութենէ d գիտութեան k գիտութենէն

29 km ասէր
30 adghkmow չի՞ր առ տէր
31 d կեցուցէ
32 bcelr չի՞ր եւ արարիչ
33 cr զամենայնդ km այդ
34 blr սատակիչ փխ կորուսիչ
35 m հոգւոյ bl չի՞ր հոգւոց
36 b զի եւ ոչ ոք
37 abcdgmow տէրանց
38 adchkmow զբաժակ
39 abcde ըմբել
40 adghkmow զբաժակ
41 b դիւաց
42 h տեղանոյ փխ սեղանոյ
43 ah վայելեալ d վայելեալ r չի՞ր վայելել
44 h զսեղանոյ
45 բ Հօգոյ. Լ. Կոչիշ. Ժ 20-21
46 d գիտութեամբ
47 km չի՞ր իսկ
48 b աւազանին
49 blr մերժեաց
50 w մառախող
51 km ծագեաց
52 bcelr զհաւատս d զհաւատոց
53 km մշմարութեանն
54 bcelr չի՞ր լոյս

նոյնպէս եւ զձեզ լուսաւորեսցէ իւրով¹ ճառագայթարձակ շնորհաւքն, միայն թէ զանձինս ձեր մատուցիք առաջի աստուածութեանն² աներկեւան³ մտաւք, սիրով՝ արմատացեալք եւ հաստատեալք ի փառս Աստուածորդւոյն⁴ խոստովանութեամբ Սրբոյ⁵ Երրորդութեանն հաւատացէք: 18 Զի եւ անմարմին զինուորութիւնքն⁶ սրբասաց ձայնիւ⁷, 8 երրորդական⁹ բարբառով աղաղակեն¹⁰ ասելով¹¹. «Սուրբ, սուրբ, սուրբ Տէր զաւրութեանց, 12 լի է ամենայն երկիր փառաւք նորա»¹²: 19 Տեսանե՛ս զերից¹³ անձնաւորութեանցն¹⁴ եւ 15 զմի Աստուածութեանն զաւրութիւն¹⁶, որպէս եւ յառաջընծայ¹⁷ աւանդեցին¹⁸ մեզ աստուածազան¹⁹ առաքեալքն եւ խոստովանողն²⁰ Քրիստոսի²¹ Գրիգորիոսի²², թէ Հայր յանձնէ²³, Որդի ի Հաւրէ, Հոգին Սուրբ ի նոցունց²⁴ էութենէ²⁵: 20 Եւ²⁶ լի

է²⁷ ամենայն երկիր փառաւք նորա²⁸, այսինքն է՝ քարոզութիւն Աւետարանին. ըստ փրկչական²⁹ բանին ի²⁹ վկայութիւն ամենայն հեթանոսաց, որ³⁰ ելից, տարածեցաւ ընդ տիեզերս ըստ սաղմոսին³¹ ձայնի³², թէ³³ «Ընդ³⁴ ամենայն երկիր եւ բարբառ նորա³⁵, եւ³⁶ մինչեւ ի ծագս աշխարհի են³⁷ խաւսք³⁸ նորա³⁹»⁴⁰: 21 Եւ միւս մարգարէն ասէ. «Լցաւ երկիր գիտութեամբ Տեառն, որպէս⁴¹ զջուրս բազումս, որ⁴² ծածկեն զծովս⁴²»⁴³:

22 Ահաւաղիկ⁴⁴ տեսանեմք այսաւր, զի եւ⁴⁴ ի ձեզ թագաւորի⁴⁵ 46 աստուածային բանն եւ ծաւալեալ արդիւնանայ⁴⁷ յանդաստանս⁴⁸ սրտից ձերոց⁴⁹ որայն⁵⁰ բազմաբեղուն խայրի⁵¹ ընծայելով⁵² ի ձեռն

1 gk իւրով
2 bd աստուածութեան
3 a անէրկեւան
4 bcr աստուածորդոյն
5 dw սուրբ
6 m երգչական ձայնիւ
7 bcelr ձայնիւ
8 bceklmr չի՞ր երրորդական բարբառով
9 k երրորդական
10 c աղաղակէմ
11 bl չի՞ր ասելով
12 bghklmr լի են
13 Եւ
14 a չէրից
15 dw անձնաւորութեանց g անձնաւորութեանն km անձնաւորութեան
16 adhkx զմի աստուածութեան զօրութիւնն (dk զօրութիւն)
17 h զօրութեանն
18 a յառաջընծայ b ընծա (չի՞ր առաջ)
19 b յաւանդեցին
20 l աստուած
21 gl խոստովանողն
22 adghkmw չի՞ր քրիստոսի
23 w գրիգոր
24 h անձնէ
25 bcelr նոցուն
26 ah յէութեմէ dgkw յէութեմէ
27 h չի՞ր եւ

27 bcelr չի՞ր է
28 Եւ
29 cr չի՞ր ի
30 a էլից տարածեցաւ
31 k սաղմոսի m սաղմոսողի
32 km ձայնիւ
33 d երբէ
34 h չի՞ր ընդ
35 adghkmw նոցա փիւ նորա
36 addegkmw չի՞ր եւ
37 bcelr չի՞ր են
38 d փառք փիւ խոսք
39 hkm նոցա փիւ նորա
40 Եւ
41 bcelr իբրեւ
42 dkm որք
43 d զծով
44 Եւ
45 crw ահաւասիկ
46 adghkmw չի՞ր եւ
47 adghkmw ընծայեալ (a ընծայեալ) h տպաւորի բան
48 adgkmw բանն (w բանիւ) ի վարդապետութիւն (kw չի՞ր ի kw վարդապետութեան) h աստուածային ի վարդապետութիւն
49 h արդիւնանայ
50 adhkx յանդաստան
51 d մերոց փիւ ձերոց
52 km որ փիւ որայն adg ուր
53 w խայրիս c երախայրի (յետոյ եւ-ն ջնջուած) r երախայրի
54 c ընծայելով

ճարտարապետ մշակացն¹ հարիւրաւոր²,
³վաթսնաւոր եւ երեսնաւոր³: 23 Արդ՝
⁴այդչափ քաջապտղութիւն ի ձեզ լինելով՝
 զի⁶ հարկաւորիք մահացան⁵ թռչնոյն⁶
 մուտ⁷ առնել յողջախոհ⁸ եւ ի⁹ ծաղկա-
 զարդ¹⁰ ձերոց¹¹ մտացդ¹² անդաստան¹³. ո՞չ
 զիտէք եթէ¹⁴ նախահայրն մեր Աղամ սակս
 սորա ելեալ ի դրախտէն զփշաբեր եւ
 զտատասկածին¹⁵ ժառանգէր երկիր¹⁶:
 24 Զորոյ¹⁷ եւ առաքեալն ամբաստանէ,
 թէ¹⁸ «Անաւրէն իշխանն յորժամ աստուա-
 ծանալ կամեցաւ՝¹⁹ ձեռն արկանէր եւ զա-
 մենայն մարդիկ²⁰ մեղաւք կապէր²¹:
 25 Որ եւ նախանձաբեկ եղեալ առ ի մա-
 խանս²² նախաստեղծին՝ ի ներհակային²³
 յորդորելով²⁴ ախտս, ածեալ²⁵ ի հրապու-
 րանս²⁶ խարդախութեան զԿայէնն²⁸ ա-
 նաւրէն սպանանել զեղբայրն. վասն այնր

սպանութեան²⁹ ամենայն մարմնական
 ախտից, երեքմանց³⁰ եւ³¹ նզովից սեր-
 մանց³² լինէր հայր³³ ինքն³⁴ եւ ամենայն
 ազգ³⁵ իւր թշուառական»: 26 Որպէս եւ
 ասէ³⁶ իսկ ի³⁷ Ծննդոց պատմութեանն³⁸,
³⁹թէ՝ «Եւ⁴⁰ էառ⁴¹ իւր Ղամէք⁴² երկուս կա-
 նայս»⁴³, թէ՝ «Եւ Յոբաւ⁴⁴ որդին⁴⁵ Ղամե-
 քայ⁴⁶ եհան⁴⁷ զերգս⁴⁸ եւ զքնարս⁴⁹, մանա-
 ւանդ թէ⁵⁰ զփողս եւ զտաւիղս⁵¹ եւ
 զթմբուկս⁵² եւ զամենայն ձայն արուես-
 տական⁵³», որ⁵⁴ են յաւրինիչք⁵⁵ կռապաշ-
 տութեան եւ յորդորիչք⁵⁶ իգամով⁵⁷
 ախտից. զոր եւ Նաբուգոդոնոսոր⁵⁸ յայն
 հրաւիրելով⁵⁹ ձայնս⁶⁰ զմեռասան⁶¹ խեղա-

- 1 ghkm մշակեաց
 2 km զհարիւրաւոր
 3 km զվաթսնաւոր եւ զերեսնաւոր
 4 Տէ՛ւ Մա՛րգ. Գ. 8, 20
 5 adghkmw մահացու
 6 h թռչնոցն
 7 adgw մտ
 8 adgw ողջախոհ
 9 adgw չի՞ր ի
 10 km մտաց ձերոց
 11 cr ձերոցդ
 12 adghw մտաց
 13 m յամդաստանս հ անդամտան
 14 a եթե
 15 bcelr երկիր ժառանգէր
 16 km զերկիր
 17 gkm զորմէ
 18 bcelr եթէ
 19 bcelr ձեռնարկէր
 20 cdhr մարդիկ՝ g մարդիք
 21 bcelr կապել
 22 Բ Կ Դ՝Ն. Բ 16-17
 23 adghkmw ի պատիւ
 24 km ներհակայինս
 25 adghkmw յորդորել
 26 adghkmw ածել
 27 adghkmw հրապոյրս
 28 adghkmw խարդախութեան սպանութեան (a սպա-
 նութ)
 29 b զկահեղն c զկանն r զկահեղն

- 29 c մարմնականի եւ ամենայն (d զամենայն) մարմ-
 նական
 30 a էրեքմանց w երեքման
 31 bcelr չի՞ր եւ
 32 d բերմամց
 33 h հայր
 34 h ինքն
 35 bcelr ազգն g ազգք
 36 w ասի
 37 adghkm չի՞ր ի
 38 adghkm պատմութիւնն d պատմութեան
 39 h թէ, ետու իւր
 40 clr չի՞ր եւ
 41 abcederw առ
 42 bl դամբ
 43 Գ Դ՝Ն. Գ 19
 44 w եւ թէ, bcelr եւ եթէ
 45 agkm յաւրաղ bcelr յովրաղ
 46 d որդի
 47 a դամբայ
 48 al էհան
 49 a զերգոց dghkmw զերգոց
 50 adghkmw քնարս (չի՞ր եւ)
 51 cr թե
 52 b տաւիղս
 53 h թմբուկս
 54 b արուեստականաւոր են
 55 Գ Դ՝Ն. Դ 21
 56 gklm որք
 57 k յորինիչ
 58 bcelr յորդորիչ
 59 ahkm իգամով
 60 ab նաբուգոդոնոսոր w նաբոգոդոնոսոր d նաբու-
 գոտոնոսոր
 61 a հրաւիրելով
 62 w ձայն
 63 adghw զմեռաղս ce զմեռագն blr զմեռագան km
 չի՞ր զմեռասան

յեղ¹ կաճառսն² կոչէր³ ի կռապաշտու-
թիւն⁴, անարի, ոսկիաստեղծ անդրւոյն⁵
զոհարան ձաւնէր, նմա նուիրական տաւն
լինել⁶ տեսարանին: 27 Տեսանե՞ս⁷ զանո-
ւալ⁸ չարութիւնն⁹ դիւամուլ ազգին Կայե-
նի: 28 Զի որպէս սպանումն¹⁰ ի սատանա-
յէ¹¹ էր, նոյնպէս եւ¹² երկուս¹³ կանայս առ-
նել¹⁴ եւ¹⁵ դաշնակաւոր նուազս յաւրինել¹⁶
լինէր ի նորին բանսարկուին ուսմանց,
որ եւ անդէն¹⁷ իսկ ընկղմեալք¹⁸ ի շնու-
թիւն¹⁹ եւ յայլանդակ²⁰ միտս Սեթեան²¹
ազգին խառնակեցան²² ընդ դստերս նզո-
վից. եւ փոխանակ բարի²³ խոստմանցն²⁴
ած²⁵ ի վերայ²⁶ նոցա²⁷ Աստուած զանձրե-
ւասաստ²⁸ պատիժն եւ զհամաշխարհական
կատարածն: 29 Եւ Նոյ, քանզի յարգարա-

ցեալ³¹ տոհմէն արդար գտաւ յազգին³²
յայնմիկ ի ձեռն հաւատարիմ սրբու-
թեանն³³ իւրոյ, հրամանաւ³⁴ Աստուծոյ
պահեալ լինէր³⁵ իւրայնովքն³⁶ հանդերձ ի
ջրահեղձ³⁷ պատուհասէն: 30 Այսպէս³⁸
յարգոյ³⁹ է եւ պատուական⁴⁰ հաւատք⁴¹ եւ
սրբութիւնք⁴²:

31 Ահա եւ Քանան անիծաւ յաղագս
ձաղրական ժպրհութեանն Քամայ⁴³ ըստ
բանի պատմութեանն⁴⁴, եթէ⁴⁵ «Անիծեալ
լիցի⁴⁶ Քանան մանուկ եւ եղիցի ծառայ
եղբարց⁴⁷ իւրոց⁴⁸»⁴⁹: 32 Տեսանեմք⁵⁰, զի⁵¹
յազգէ⁵² նորա ելեալ⁵³ Նեբրովթ⁵⁴ սկայ⁵⁵,
որ դիւցազնային⁵⁶ կախարդութեամբ զբո-
լորս⁵⁷ հրապուրէր ազինս աշտարակաչէն⁵⁸
առնել քարակոյտս⁵⁹. եւ ինքն ամբարտա-
ւանեալ⁶⁰ ամբարհաւաճութեամբ⁶¹ յաղագս

1 kmw խեղայեղեալ a խեղայեղեալ l խեղայեղ bodegh խեղայեղեալ
2 adghkmw չի՞ կանառսն c կանառն l կանառեալսն
3 clr չի՞ կոչէր
4 clr կռապաշտութիւնս
5 celr անդրիոցն b անդրիոց w անարւոյն d անդրոյն
6 l լինել adghw լինել (g լինի) մման km լինէր մմա
7 a տեսանել gghkm տեսանել փ/ս տեսանես
8 agghkw զանսպառ bcr զանոպա
9 d չարութիւն
10 b սպանալ
11 h կայենէ փ/ս սատանայէ
12 bcelr չի՞ բւ
13 km երկու
14 w առնույն adghkm առնուլ
15 b եւ ի
16 w յօրինել
17 adghkmw ի մորին (km ն մոյն) բանսարկուէն լինէր
առ ումանս
18 adghkmw որ (km որք) փ/ս որ բւ
19 d անդրէն
20 d ընկալեալ փ/ս ընկղմեալք
21 km շնութիւնս
22 c այլանդակ g յայլանդակս
23 a սէթեան
24 a խառնակեցան l եւ խառնակեցան h կառնակե-
ցան
25 adghkmw բարւոյ
26 bcelr խոստմանց
27 gkm ածէ l էած
28 a վերայ
29 w չի՞ մոցա
30 cr անձրեւասաստ

31 b արդարացեալ
32 l յազգէն
33 dw սրբութեան g մաքրութեան km մաքրութեանն
34 l հրամանաւ
35 adgh լինէր մա
36 a իւրայաւն g իւրայնոքն bcelr իւրայնովքն h իւրայոք
37 a ջրահեղձ bcelr ջրայեղ
38 ag յայպիսի bcelr այնպէս h այսպիսի
39 a յարգոյ k արգոյ dghmw յարգոյ փ/ս յարգոյ է
40 agh ի պատուական է km պատուական են
41 l հաւատ
42 bcerw սրբութիւն
43 bcelr ձաղրակատակ ժտութեանն
44 abcr քամա
45 d պատմութեան
46 a եթէ bcelmr եթէ
47 bcelr չի՞ լիցի
48 h յեղբարց
49 k իւրոյ
50 Ն. 25-27
51 a տեսանեմք bcelr եւ տեսանեմք
52 bcelr զի ահա
53 h յազգ էր
54 a ելեալ
55 a մեքրովդ h մեքրովդ
56 dghkm հսկայ
57 agghkm դիւցազնէին
58 adghw բոլորական
59 b աշտարակաչէն
60 bcelr կարիկարս km քարակոյտ
61 adghkmw չի՞ ամբարտաւանեալ
62 adghkmw ամբարտաւանեալ

յաղթանդամ տեսակին եւ սկայազաւր¹ մեծութեանն² թագաւորէր ի ³վերայ ամենեցուն, որպէս եւ գրեալ է, եթէ⁴ «Եղեւ սկիզբն ⁵թագաւորութեան նորա ի Բաբելոն⁶»։ ³³ Նա եւ ⁷յետ այնորիկ ⁸յետ կործանման ⁹աշտարակին աշխարհաշէն¹⁰ եւ խառնափնդոր¹¹ լեզուացն, լուաք մեք ի ժամանակագիր¹² պատմութենէ¹³ ոմանց¹⁴, եթէ¹⁵ աստուածոց¹⁶ նմանեցուցեալ¹⁷ զինքն Ներքովթայ¹⁸ ամբարտաւանեալ¹⁹ հպարտանայր, մինչեւ զպատկերն իւր անդրիագործ ճարտարաց ոսկիապաճոյճ²⁰ նկարաւք²¹ քանդակել²² հրամայէր յարծաթս²³ կամ²⁴ ի պղինձս՝ անուն²⁵ կոչելով ինքեան նկարագրին²⁶։ ³⁴ Որոց²⁷ բազում²⁸ ազգք մոլորեալք նուիրական ճաւնիւք²⁹

զոհս³⁰ մատուցանէին առաջի այնր պատկերին³¹, որպէս եւ³² այժմ իսկ ահա տեսանեմք³³ զձեզ, զի յողբողդամիտ եւ առասպելակոծ մրցանաւք յածիք այսր անդր՝ ընդ³⁴ անկոխ³⁵ ճանապարհն³⁶ խաբէութեամբ³⁷ կախարդասար³⁸ վհկաց եւ գետնակոչ³⁹ քաւդէից⁴⁰ եւ Ասպանդիատայ⁴¹ ումեմն վայրագ⁴² սկայի⁴³ ճիւղք⁴⁴ այրեցելովք⁴⁵ զոհ մատուցանէք. եւ զայն⁴⁶ ոչ⁴⁷ մարթէք⁴⁸ գիտել, թէ անմաքրոցն⁴⁹ սիրող⁵⁰ զիս⁵¹ լինիցի սուրբ։ ³⁵ Զի որպէս զոհարանքն անմաքուր եւ պիղծ⁵² են, այնպէս⁵³ գարշելի եւ պիղծ են առաջի Աստուծոյ ամենեքեան⁵⁴, որ⁵⁵ Ասպանդիատայն⁵⁶ մատուցանեն⁵⁷ պաշտաւն⁵⁸ ըստ գրեցելումն, եթէ⁵⁹ «Պիղծ է առաջի Տեառն

1 b սկազգոր gkm հսկայագոր
2 a մեծութեան d մեծութեամբ
3 a վերայ ամենեցուն
4 a եթե bclmr թէ
5 adghkmw մորա թագաւորութեան (dk թագաւորութեան)
6 a բաբելոն bgl բաբելոն ckmr բաբելոն h բաբելոն
7 km չիֆյետայմորիկ
8 a յետ կործանման km կործանման
9 bcelr աշխարհաշէն աշտարակին
10 km չիֆ աշխարհաշէն
11 bcelr խառնափնդոր h խառնափնտոր
12 bcelr ժամանակագիր
13 a պատմութեան w պատմութեան cdr պատմութեան
14 agw յոմանց
15 a էթէ bcelr թէ
16 h չաստուածոց
17 a նմանեցուցեալ
18 adghkw ներքովայ
19 h ամբարտաւանել l եւ ամբարտաւանեալ a անբարտաւանեալ
20 bcelr յոսկիապաճոյն d ոսկեպաճոյն
21 adghkmw նկարիւք
22 abdh քանդակեալ
23 d արծաթս
24 km եւ փիս կամ
25 d անհաւան փիս անուն
26 d նկարագրեան l նկարագրի
27 w յորոց
28 adghkmw ազգս մոլորեալս
29 dv (երկու օրինակ) ձայնիւք

30 adghkmw զոհ
31 adghkmw պատկերի
32 bcelr չիֆ եւ
33 bcelr տեսանեմք
34 adghkmw չիֆ ընդ
35 adghkmw յանկոխ
36 km մանապաքս
37 d խաբէութեան
38 d խաբդախաւոր
39 a գետնակոչ
40 bcelr քաւդէից d քոչից h քոչից
41 a ասպանդիատայ dghkm ասպանդիատայ bcelr սպանդիատայի h ասպանդիատայ
42 a վայրս gghkm վայր
43 dghkm հսկային ah սկային
44 bgw ճիւղք dh ճիւղք a ճիւղք
45 a էրեցելովք d այրեցելովք g այրեցելովք h էրեցելովք
46 adghkmw իմանայք փիս ոչ մարթէք գիտել
47 d չիֆ ոչ
48 c մարթէք
49 bcelr անմաքրոցն
50 d սիրողք
51 bcelr պիղծք
52 bcelr այսպէս k նոյնպէս
53 d եւ գարշելի պիղծք
54 a ամենեքեան
55 gkm որք
56 km ասպանդիայ agh ասպանդիայն bcelr սպանդիատայն
57 d մատուցանելին
58 adghkmw մուրս փիս պաշտոն
59 bcelmr թէ

ամենայն անաւրէն եւ ընդ¹ արդարս² ոչ ունի հաղորդութիւն³»։ 36 Նոյնպէս եւ եթերացայտ⁴ կայծականց, որ ի ձայնից⁵ որոտմանց փայլատակէ, Աստուած կարդացեալ՝ Փրկիչ անուանէք։ 37 Եւ զիս⁶ ըզ ոչ իմանայք, ո՛վ անուպայ⁷ մտացիք, եթէ⁸ վեցամսեայ⁹ ժամանակաւ¹⁰, յորժամ ձմեռնայինն¹¹ յուզէին¹² ցրտոցն¹³ բռնութիւնք, ո՞ւր ուրեք¹⁴ երթեալ դադարեցին¹⁵ ամպայոյց¹⁶ փայլատակմունքն եւ ձայնք որոտմանցն¹⁷։ 38 Ո՞չ ապաքէն յակնարկել¹⁸ Արարչին մերոյ Աստուծոյ¹⁹ զփայլատակելն²⁰ փայլատակեն, ²¹եւ ի հրամանէ նորա դադարեն²² զդադարելն²³ եւ ²⁴ոչ իշխեն երեւել²⁵ ի ձմեռնային ժամանակի²⁶։ 39 ²⁷Որով յայտ իսկ է, եթէ²⁸ ոչ են աստուածք, այլ արարածք²⁹ Արարչին Աս-

տուծոյ³⁰։ 40 Եւ դուք յոյժ մոլորեալ³¹ էք՝ ոչ լսելով³² զբանն զայն, եթէ³³ «Աստուածքն³⁴, որ զերկինս³⁵ եւ զերկիր³⁶ ոչ արարին, ³⁸կորիցեն յերկրէ»³⁷։ 41 Արդ³⁹ դուք⁴⁰ ծաներո՛ւք⁴¹ եւ տեսէ՛ք, ⁴²եթէ⁴³ Տէր Աստուած, ⁴⁴որ նա միայն է ինքնութեամբ, եւ յառաջ քան զնա չիք ոք, ինքն է⁴⁵ Արարիչ ամենայնի⁴⁶, որ⁴⁷ երեւի⁴⁸, եւ որ ոչն⁴⁹ երեւի։ 42 Եւ⁵⁰ Որդին Միածին Աստուած⁵¹, որ ի Հաւրէ ծնեալ, եւ ⁵²Հոգին Սուրբ, որ ի նոցունց յէութենէ⁵³, որով եւ⁵⁴ ⁵⁵աշխարհ եղեւ։

43 Մերկացարո՛ւք այսուհետեւ զհին մոլորութիւնն⁵⁶ ⁵⁷եւ զապականեալ կռապաշտութիւնն եւ նորոգեցարո՛ւք ի ⁵⁸նորոգումն սրտից ձերոց ⁵⁹առ ի ընտրել⁶⁰

1 d չի՞ր ընդ

2 adghkwmw արդարն

3 g հաղորդութիւնն

« Ըստ Գ. 32

4 agh եթերաց գետ km եթերայ գետ փիս եթերացայտ 1 եթերացայտ

5 adghkwmw ձայնէ 1 ձայնից

6 bcelr փայլատակէ յորոտմանցն (1 որոտմանցն)

7 abchr անուպա

8 bcelr քէ a եթե

9 acr վեցամսեա

10 bcelr ժամանակօք

11 d ձմեռային km ձմեռնայինն

12 c յուզեցին lr յուզիցին

13 km ցրտոց d ցրտոյն

14 a ուրէք

15 a դադարեցեն bcdgghkwmw դադարեցին

16 ab ամբայուզ cr ամպայուզ

17 adghkwmw որոտմանց

18 d յակնարկեալ

19 c յաստուծոյ

20 c փայլատակին d փայլատակէին

21 d առ ի փիս եւ ի

22 aghkwmw դադարին

23 abcdgghkwmw չի՞ր զդադարելն

24 ad չիշխեն h ոչ ոք իշխեն

25 bcelr չի՞ր երեւիլ gkwmw երեւիլ

26 bcelr ժամանակին

27 d որով իսկ է, յայտ

28 a եթե bcelm քէ

29 acdelrw արարած

30 km աստուծոյ մերոյ h մերոյ եւ աստուծոյ

31 a մոլորեալ

32 a լսելով

33 m քէ

34 h զաստուած

35 a զերկինս

36 a զերկիր

37 h ոչ արար

38 a կորիցեն յերկրէ

բ Եւրեմ. Ժ 11

39 adghkwmw այլ փիս արդ

40 cd չի՞ր դուք

41 a ծաներուք

42 h չի՞ր եթէ տէր աստուած

43 a եթե

44 mk նա է, որ միայն

45 bcelr չի՞ր է

46 h չի՞ր ամենայնի

47 gl որք

48 bceklm երեւին

49 bcehlm ոչ

50 bcelr քայց փիս եւ

51 b չի՞ր աստուած

52 bcelr հոգի (1 հոգին) ի նորին փիս հոգին սուրբ որ ի նոցունց

53 bcelr էութենէն a յէութենէ

54 bcelr չի՞ր եւ

55 bkr եղեւ աշխարհ

56 d մոլորութիւն km մոլորութիւնն

57 adghkwmw չի՞ր եւ զապականեալ կռապաշտութիւնն

58 bcelr նորոգութիւն մտաց

59 clr առ ի ընտրել

60 b ընտրել

ձեզ զլաւն¹. զի ²Քրիստոս Յիսուս³ ⁴եկն
 յաշխարհս⁵ փրկել⁶ զմեզաւորս, եկա՛յք
 դարձարո՛ւք առ նա ի ձեռն ապաշխարու-
 թեան: ⁴⁴ Մի՛ երկրպագէք⁷ արեգական եւ
 լուսնի⁸, այլ Աստուծոյ, որ զարեգակն եւ
 զլուսին արարեալ է եւ զերկինս եւ զերկիր
 եւ⁹ ¹⁰զծով¹¹ եւ զամենայն, որ ի նոսա:
⁴⁵ Զի¹² որք արեգական եւ լուսնի¹³ երկիր
 պագանեն, բաժին է նոցա հուրն անշէջ:
⁴⁶ Իսկ որ¹⁴ ջրոց¹⁵ զոհեն¹⁶, իջցեն որպէս
 վէմս¹⁷ ի ջուրս բազումս: ⁴⁷ Իսկ որ ձաւ-
 նեն զվարսաւոր¹⁸ ծառս¹⁹ նուէրս²⁰ նոցա²¹
 մատուցանելով, այսպէս ասէ վասն նոցա
 աստուածային Գիր²², եթէ²³ «Հուր²⁴ վա-
 ունցի²⁵ ի վերայ ամենայն փայտի ագարա-
 կի եւ²⁶ կերիցէ զամենայն ամբարիշտս եւ
 մի՛ շիջցի²⁷»²⁸: ⁴⁸ Իսկ որք²⁸ կապեալ ու-
 նեն յանձինս²⁹ իւրեանց³⁰ զպատկեր³¹ վի-

շապ աւձին ³²ոսկեղէն կամ արծաթեղէն,
 վասն նոցա ասէ Գիր³³. «Արծաթ նոցա եւ
 ոսկի մի՛ կարասցեն³⁴ փրկել զնոսա յաւուր
 բարկութեան³⁵ Տեառն³⁶, որ ³⁶կարողն է
 բառնալ զբեռինս ծանունս զտանջանաց
 եւ³⁷ զգեհնին յաւիտենից դիմադարձաց³⁸
 մեղաւորաց, որ³⁹ իբրեւ զհեթանոսս⁴⁰ ի-
 ցեն⁴¹ ամբարիշտք»: ⁴⁹ Զայս եւ առաւել⁴²
 քան զսոյն խաւսեցաւ մեծ քահանայա-
 պետն⁴³ Աստուծոյ⁴⁴ Իսրայէլ⁴⁵:

ԳԼՈՒԽ⁴⁶ ԽԱ⁴⁷

Հաւատալն Հոնաց ի Քրիստոս ի ձեռն
 եպիսկոպոսին⁴⁸ Իսրայելի⁴⁹, եւ
 կործանումն զոհարանացն⁵⁰ եւ կանգնել⁵¹
 խաչին Քրիստոսի

1 c լաւն
 2 w յիսուս քրիստոս
 3 ckr չիք յիսուս
 4 b չիք եկն յաշխարհս
 5 w յաշխարհ
 6 m ի փրկել
 7 cr երկիր պագէք k երկրպագանէք
 8 cm զլուսինն
 9 bceir չիք եւ
 10 d զծով եւ զցամաք եւ զամենայն ինչ
 11 g զծով
 12 adgw է, զի
 13 dk երկրպագանեն
 14 gkm որք
 15 d ջրոցն
 16 d զոհէին
 17 d gkm զվէմս
 18 c զվարսաւորս km վարսաւոր
 19 km ծառոց
 20 bc նուէրս
 21 adghkmw չիք նոցա
 22 dkmw զիրն
 23 a եթե bceir թէ
 24 bceir չիք հուր
 25 bceir վառեցաւ
 26 km չիք եւ
 27 adghkmw շիջցէ
 28 𐎠𐎡𐎣𐎤 𐎠𐎡𐎣𐎤 𐎠𐎡𐎣𐎤 𐎠𐎡𐎣𐎤 20
 28 bcdkmr որ
 29 gk յանձին
 30 km չիք իւրեանց

1 Քանզի յորդորեալ⁵² էին յոյժ
 յունկնդրութիւն բանից⁵³ առնն⁵⁴ Աստու-
 ծոյ բարեմիտ իշխանն մեծազա՛հ Ալփիղու-

31 adghkmw զպատկերս
 32 cr ոսկեղեն կամ արծաթեղեն
 33 m գիրն
 34 adghkmw կարասցէ
 35 r բարկութեանն
 36 𐎠𐎡𐎣𐎤 𐎠𐎡𐎣𐎤 19, 𐎠𐎡𐎣𐎤 18
 36 br կարող է ց կարողն է 1 կարող է
 37 km չիք եւ
 38 w դիմադարձիցն bceir դիմադարձաց
 39 gkm որք
 40 ah զհեթանոս
 41 b չիք իցեն
 42 adghkmw աւելի
 43 bc քահանայապետն
 44 adghkmw չիք աստուծոյ
 45 a իւր
 46 abcehlrw չիք գլուխ
 47 b իս
 48 a էպիսկոպոսին
 49 al իդի cdrw իսրայելի ց իսրայիլի
 50 k1 զոհարանաց
 51 a կանգնեալ d կանգնեալն 1 կանգնիլ
 52 1 յորդորեալ
 53 bceir քանի
 54 bceir չիք առնն h յառնն

թուէր¹ ²մեծամեծաւքն ³Հանդերձ եւ աշ-
խարհախումբ բանակաւքն, որոց ախորժա-
բար լուեալ զծաղկազարդ ⁴նորա վարդա-
պետութիւնն⁵ եւ զքաղցրուսոյց խրատն⁶,
փառաւոր⁷ առնէին⁸ զԱստուած եւ ասէին⁹.
«Արդ՝ հաւատամք ճշմարտութեամբ, եթէ¹⁰
առաքեաց Տէր ի ձեռն սորա զմխիթարու-
թիւն շնորհաց իւրոց առ մեզ, զի ապրե-
ցուցէ¹¹ զմեզ ի խաւարային գործոց եւ
յամենայն¹² սատանայական զնացից¹³»:

2 Ապա¹⁴ այնուհետեւ մխիթարու-
թեամբ¹⁵ հնազանդեցուցեալ զանձինս
միամտութեամբ¹⁶ լծոյ ծառայութեանն¹⁷
Քրիստոսի՝ սրբութեամբ եւ պարկեշտու-
թեամբ¹⁸ զարդարէին ¹⁹զանձինս ի պահս
քառասներորդացն²⁰ պահաւք եւ աղաւ-
թիւք զցայգ եւ զցերեկ ըստ²¹ հոգեւոր նա-
խանձուն²² ²³այր քան զընկեր փութային
յերկրպագութիւն²⁴ սրբոյ եկեղեցւոյն²⁵

մոռանալով զառաջին որկորստութեանն²⁶
²⁷մոլորութիւնն²⁸. զայն եւս շնորհաւք լու-
սատու խրատու սրբոյ եպիսկոպոսին ի
բաց քերեալ ի մտաց նոցա: 3 ²⁹Երազ
երազ՝ ³⁰հնազանդելով հրամանի³¹ ³²սրբոյ
եպիսկոպոսին, վաղվաղակի յանձն առ-
նոյր աստուածասէր իշխանն իւրով մաւ-
տակաց³³ մերձակայիւքն³⁴ զեաւթանեսին³⁵
եաւթներորդսն³⁶ ամի ամի սրբութեամբ³⁷
կատարել. ³⁸զի ինքն էր բարեմիտ³⁹ այր
յոյժ: 4 ⁴⁰Նոյնժամայն հրամանակատար
լինէր աստուածային պատուիրանին⁴¹
⁴²կարգելով զինքն բարեպաշտ, հալածա-
կանս առնէր զորդիսն⁴³ խաւարի:

5 ⁴⁴Այսպէս⁴⁵ հաւատացեալ լուսափայլ
վարդապետութեան⁴⁶ նորա⁴⁷ ⁴⁸աւր ըստ
աւրէ պայծառանայր սիրովն Քրիստոսի՝

1 w աղբիչութիւն bcr ալփիւթութիւն agkm աղփի-
դութիւն h աղիւիւթութիւն
2 adghkmtw չի՛ր մեծամեծո՛ւմ համդերձ եւ աշխարհա-
խումբ
3 km համդերձ բանակօ՛ւմ
4 cr նոր վայելչութիւն նորա վարդապետութիւն
5 d վարդապետութիւն
6 bcekr զխրատն
7 b փառաւոր
8 a առնէին
9 a ասէին
10 a եթէ bcekr թէ
11 b ապրացուցէ l ապրեցուցէ
12 g ամենայն
13 bcekr պաշտամանց փ/ս զնացից
14 g ապա
15 bcekrw չի՛ր մխիթարութեամբ
16 b միաբանութեամբ adghkmtw չի՛ր միամտութեամբ
17 km փաղցրութեանց փ/ս ծառայութեանց
18 d աստուածապաշտութեամբ փ/ս պարկեշտու-
թեամբ
19 adghkmtw զպահս փ/ս զանձինս ի պահ
20 g քառասներորդացն km քառասներորդականս
21 adghkmtw չի՛ր ըստ
22 adghkmtw նախանձն
23 km այր քան զայր
24 h երկրպագութիւն
25 a եկեղեցւոյն bcr եկեղեցւոյն

26 bcekrw որկորստութեան d որկորստեան

27 adghkmtw մոլորութիւն (gkm մոլորութիւն) զայն
եւս (k եւ այն m զայն փ/ս զայն եւս) շնորհօք լու-
սատու խրատու (m խրատուց) սրբոյ եպիսկո-
պոսին ի բաց քերել (a քերել h քերել w քերել) ի
մտաց նորա (km չի՛ր ի բաց քերել ի մտաց նոցա)

28 bcr սովորութիւն el սովորութիւն փ/ս մոլորու-
թիւն

29 kmtw չի՛ր երազ երազ clr արագ արագ

30 w չի՛ր հնազանդելով հրամանի եպիսկոպոսին km
որոյ հրամանին հնազանդելով (չի՛ր սրբոյ եպիս-
կոպոսին վաղվաղակի)

31 a հրամի

32 adgh նորա փ/ս սրբոյ եպիսկոպոսին

33 w մօտակայ r չի՛ր մօտակայ

34 km սուրհանդակաւն adghw սուրհանդակովն փ/ս
մերձակայիւմ

35 a զէթանեսին cr զեթանեսին d զեթանասնեսին

36 a էթներորդսն cr եթներորդսն d եթներորդի

37 d սրբութեան

38 bcekr չի՛ր զի ... յոյժ

39 a բարեմիտ

40 km եւ նոյն ժամայն bcekr առ ժամայն

41 bcekr պատուիրանց

42 bceklmr չի՛ր կարգելով զինքն բարեպաշտ

43 d զորդոն

44 bcekr չի՛ր այսպէս ... նորա

45 km չի՛ր այսպէս

46 m վարդապետութեան

47 k չի՛ր նորա

48 acr օրստօրէ

ասպնջական ցանկալի սուրբ¹ հաւատոցն²
³լինելով. յաշխարհածնունդ հայրենեացն
 որդի գտանիւր⁴ շնորհացն⁵ Աստուծոյ
⁶մերձաւոր կենարար կենացն⁷ լինելով:
⁸Այլ⁹ եւ ինքն ուժով պնդութեամբ
 հարստութեանն¹⁰ քաջ եւ անուանի ե-
 դեալ¹¹ ի մարտ¹² պատերազմաց¹³, (¹⁴որպէս
 Ուղումպ¹⁵ ազգք¹⁶ Յունաց¹⁷ հզաւր երե-
 ւեալ առ ամենեսեան) զհոյակապ¹⁸ քաջու-
 թեանն¹⁹ անուն ժառանգէր՝ բազում²⁰
 զործս²¹ արութեան ցուցեալ²² եւ անդ²³ ի²⁴
 թուրքաստանին²⁵ առ²⁶ խազր խաքանին²⁷:
²⁸Վասն որոյ հարկաւորեալ²⁹ ի սէր նորա
³⁰խաքանայ տայ³¹ զգուստր³² իւր³³ նմա

կնութեան³⁴, եւ ինքն զլիթուերութեանն³⁵
 բերելով պատիւ³⁶ փառաւորեալ լինէր ի
 մէջ երից աշխարհաց³⁷, քանզի³⁸ իբրեւ
 զպսակ պարծանաց³⁹ ընդունէր զխրատն⁴⁰
 ի⁴¹ լուսաւոր վարդապետութենէ⁴² եպիսկո-
 պոսին⁴³: 8 Առ սակաւ սակաւ ջանայր
 խափանել⁴⁴ ի վերայ մեռելոցն⁴⁵ զմոլեկան
 լալիսն եւ զդիւական⁴⁶ սրակոծութիւնսն⁴⁷
 զարշելի եւ պիղծ համարելով զհայրենի⁴⁸
 պաշտամունս⁴⁹, ⁵⁰ուխտէր առ ամենեսեան
 զԱսպանդիատայ⁵¹ զգոհարանսն եւ⁵² զայ-
 լոց չաստուածոցն խափանել⁵³ զնուէրս եւ
 պաշտել զԱստուած կենդանի՝ զԱրարիչն
 երկնի եւ երկրի, եւ զՈրդին Միածին, եւ
 զՀոգին համազաւր: 9 ⁵⁴Եւ⁵⁵ զամենայն
 յաւելուածս⁵⁶ չարեաց⁵⁷ հերքելով ի բաց ի
 մտաց իւրոց⁵⁸, իբրեւ զորդի⁵⁹ ծնեալ մա-
 նուկ անխարդախ կաթինն⁶⁰ փափագէր:

1 bcelr չիֆ սուրբ
 2 l հաւատոցն եւ մերձաւոր կենարար կենացն
 3 bcer չիֆ լինելով ... եւ իմքն
 4 km գտանիւր
 5 k շնորհոցն
 6 km չիֆ մերձաւոր ... եւ իմքն
 7 a կենաց d կենաց h կենացն աստուծոյ
 8 adghw եւ իմքն այլ փիս այլ եւ իմքն
 9 l չիֆ եւ իմքն
 10 b հարստութեան d հաստատութեամբ km հարս-
 տութեամբ
 11 k եղեալ էր
 12 k մարտս
 13 a պատերազմաց
 14 bcelr չիֆ որպէս ... ամենեսեան
 15 w յուղումպ d ումբ m զուիմպ k զուիմպ
 16 d ազգ km ազգն
 17 d հունաց
 18 cr զհոյակապ
 19 bcdeklr քաջութեան m քաջութեամբ
 20 km զի քաջութ
 21 bcelr զործ
 22 bceklmr չիֆ եւ անդ
 23 h անս
 24 d չիֆ ի
 25 d զթուրքաստանսն km թուրքաստանի aghw թուր-
 քաստանսն
 26 h խազրիականին w խազրականին km խազրիա-
 կանն adg խազրիականին փիս խազր խափանին
 27 bcelr խափանին
 28 km եւ փիս վասն որոյ
 29 adghkmw ի սէր իւր (d չիֆ իւր) գրաւել (dkw
 գրաւեալ) զմա խոստանայ (km տայ) հարկաւոր-
 ւեալ (h խոստանայր) (km չիֆ հարկաւորեալ)
 30 bcr խափանա տա
 31 h տայր

32 m զդուստրն
 33 d չիֆ իւր
 34 l ի կնուութեան m ի կնութիւն h կնութիւն
 35 l զլիթուերութեանն adghkmw ի ծերութեանն
 36 l զպատիւ
 37 adghkw աշխարհացն
 38 bcelr եւ քանզի km չիֆ քանզի
 39 a պարծան
 40 m զխրատ k խրատ
 41 km չիֆ ի
 42 a վարդապետութենէ km վարդապետութեան
 43 a եպիսկոպոսին
 44 bcelr չիֆ ի վերայ m զի ի վերայ
 45 m մեռելոց
 46 w զդիւական d զդիւական h զդիւական
 47 d սրակոծութեան v սրագործութիւնն aghkmw սրա-
 կոծութիւնն
 48 bcelr զհայրենեացն
 49 aghkmw պաշտամունսն
 50 adghkmw չիֆ ուխտէր ... զգոհարանսն
 51 bcr զասպանդիատա
 52 km ի փիս եւ
 53 km խափանել
 54 bcelr չիֆ եւ զամենայն ... փափագէր
 55 km չիֆ եւ
 56 adghw չարեաց իւրոց
 57 km ի բաց հերքելով
 58 km չիֆ իւրոց dgh իւրեանց
 59 a զարդի
 60 h կաթինն

10 Շինէր¹ ի տեղիս տեղիս եկեղեցիս² եւ մեծացուցանէր զպատիւ քահանայիցն³ Աստուծոյ: 11 Քանզի⁴ ի⁵ վարսաւոր ծառոցն⁶ կաղնեաց⁷ բարձրագունից⁸, զորս⁹ ձաւնեալ էին¹⁰ Ասպանդիատայ¹¹ գարշելւոյ¹² առ ի զոհս մատուցանելոյ¹³ նմա ձիովք¹⁴, զորոց գարիւնն¹⁵ հեղուին զծառովքն¹⁶ եւ զգլուխն եւ զկաշին արկանէին զոստովք ծառոցն, հրամայէր եպիսկոպոսն¹⁷ հատանել զմի¹⁸ 19 ի նոցանէ, որ գլուխ²⁰ եւ մայրն²¹ էր ամենայն²² ծառոցն²³ 24 բարձրագունից²⁵, ձաւնելոցն²⁶ յանուն զիցն սնոտեաց, զոր պաշտէին յոգումբք²⁷ աշխարհն²⁸ Հոնաց, իշխանն եւ ազատքն²⁹ ամենայն, զի համարէին³⁰ զնա աստուածոց³¹ փրկիչ եւ կեցուցիչ եւ

տուող³² ամենայն բարեաց: 12 Եւ³³ իբրեւ լսէին³⁴ զայն³⁵, թէ³⁶ հրամայէր³⁷ հատանել զսկայածիր³⁸ դիւցազանց³⁹ ծառն, որով գայթակղեալ⁴⁰ եւ⁴¹ կործանեալ էին, ամենեքեան զճիչ⁴² բարձեալ, զաւճիս⁴³ հաբեալ ի ձայն բարձր աղաղակէին կախարդքն⁴⁴ եւ քաւդեայքն⁴⁵, վհուկքն⁴⁶ եւ քրմապետքն⁴⁷ հանդերձ⁴⁸ ռամկաւքն⁴⁹ առ իշխանն Հոնաց եւ⁵⁰ առ մեծամեծսն⁵¹ աշխարհին եւ ասէին, եթէ⁵² «Զիա՞րդ մարթէք⁵³ 54 եւ իմանայք⁵⁵ եւ զիտէք առնել զայդ, զոր հակառակորդն⁵⁶ մեր⁵⁷ եւ⁵⁸ թշնամի աստուածոցն⁵⁹ մերոց ասէ⁶⁰ ընդ ձեզ հատանել զծառն⁶¹ զայն: 13 Եւ ընդդէ՞ր իսկ⁶² բնաւ անսայք նմա⁶³ եւ⁶⁴ լսէք

- 1 ի եւ շինէր
2 km զեկեղեցիս
3 ahmw ֆահաւայից
4 km եւ ֆանզի
5 abceglmrw չիֆ ի
6 klm ծառոց
7 aghl կաղնեացն
8 a բարձրագունից w բարձրագունից
9 ghw ձոնեալն էր d ձոնեալ էր
10 a չիֆ էին
11 a ասպանդիատայ cer ասպանդիատայի եւ սպանդիատայ
12 abcdhr գարշելոյ
13 w մատուցանել
14 a ձիեալ d gw ձիօֆ h ձիօֆ
15 clr գարիւն
16 km զծառովք a զծառաւք bdhw զծառոքն
17 a էպիսկոպոսն
18 km զմի
19 km չիֆ ի նոցանէ
20 եւ գլուխն
21 km մայր
22 km պլ ամենայն
23 km ծառոց
24 km չիֆ բարձրագունից ... ազատքն
25 bcelr բարձրագունիցն
26 d ձոնելոց bcelr դրօշելոցն
27 abclr յոբումբք w յոբումբ h յոբումբ
28 w յաշխարհին h յաշխարհին
29 km եւ փիս ամենայն զի
30 a համարելին
31 ghm չաստուածոցն adkw աստուածոցն

- 32 gl տուող d պտուղ
33 km չիֆ եւ
34 a լսելին
35 km չիֆ գայն
36 եւ եթէ
37 cr հրամաւ եւ bel հրամայէ
38 km զսկայածիր bcer զսկածիր h զսկահածիր
39 bc դիւցազանցն
40 adghw գայթակղեալ
41 aghkm էին ի կործանել (km ի կործանումն) ամենեկուն
42 km նիչ
43 klm եւ զօճիս
44 w չիֆ եւ ֆաւդեայքն
45 bcehlr ֆոդեայքն km ֆաւդեայք
46 km եւ վիւկք
47 adgkmw քրմապետքն
48 h հանդերն
49 adghkkmw չիֆ ռամկոքն
50 h չիֆ եւ
51 adghkmw մեծամեծ
52 a եթէ bcel թէ
53 bcelr չիֆ մարթէք km մարթիք
54 bcelr չիֆ եւ իմանայք եւ զիտէք
55 ah իմանէք w իմանաք bcelr առնէք
56 dkm հակառակորդ
57 d չիֆ մեր
58 km քշնամին աստուածոց
59 h չաստուածոցն
60 km ընդ bcelr չիֆ ընդ ձեզ
61 w եւ ծառն
62 bcelr չիֆ իսկ
63 bcelr չիֆ եւ լսէք
64 km չիֆ եւ

¹ քանդել եւ աւերել², կործանել զբազինս³ մեհենաց⁴ մերոց⁵, զոր⁶ հարքն ձեր կանգնեցին՝⁷ թագաւորք եւ իշխանք, եւ աշխարհս մեր⁸ բոլորովին պաշտեցին մինչեւ ցայժմ եւ գտին զպարգեւս բարեաց⁹ ի նոյն ինքն ի դիցն մեհենաց¹⁰ եւ ի ծառոցն¹¹ ձաւնելոց¹² շնորհեցին¹³ զմարդաշատութիւն աշխարհիս՝¹⁴ զաւրաւոր¹⁵ եւ¹⁶ յաղթող¹⁷ լինել¹⁸ ձեզ ի պատերազմունս թշնամեաց ձերոց։¹⁴ ¹⁹Արդ՝ դուք համարիք ինչ զդա եւ լսէք բանի դորա²⁰։ եւ²¹ տայք դմա զիշխանութիւնդ զայդ²² հանել, աւերել²³, քակտել զմեհեանս²⁴ աստուածոց²⁵ ձերոց։¹⁵ Ո՛չ ապաքէն յորժամ²⁶ պաշտէիք եւ մատուցանէիք զզոհս եւ զնուէրս²⁷ առաջի ծառոցն յանուն սկայազաւր²⁸ քաջին²⁹ Ասպանդիատայ³⁰, զոր ինչ խնդրէիք³¹, առնուիք³² եւ գտանէիք զբա-

րիսն³³։³⁴ Հիւանդաց առողջութիւն պարգեւէր, ³⁵ չքաւորաց՝ հարստութիւն, յարեգակնակէզ երաշտոցն³⁶ ³⁷ եւ ի³⁸ տոթախառն ջերմութեանցն³⁹ անձրեւ⁴⁰ ածէաք⁴¹ ձեզ⁴² նոցա⁴³ զաւրութեամբն, ⁴⁴ որ⁴⁵ զտապ խորշակին⁴⁶ ⁴⁷ զովացուցանէին⁴⁸ եւ⁴⁹ զբոյսս եւ զտունկս⁵⁰ դալարեցուցանէին, եւ զպտուղս⁵¹ պարարեցուցանէին⁵² ի վայելումն եւ ի կերակուր⁵³ ձեզ։¹⁶ ⁵⁴ Նոյնպէս եւ ի սաստիկ անձրեւաց եւ յամպոց⁵⁵։ յեթերական⁵⁶ փայլականացայտ⁵⁷ աւդոց որոտընդոստ⁵⁸ խռովութեանցն⁵⁹ խաղաղութիւն առնէաք⁶⁰ ձեզ։

¹⁷ Բայց⁶¹ արդ՝ թէ եւ⁶² այլ մոլորական բանից դորա⁶³ հաւատայք եւ պաշտէք

- 1 bcelr չի՞ր քանդել եւ աւերել
- 2 a աւերել
- 3 g գրաբիս
- 4 l մեհենացն
- 5 km մեր
- 6 l զորս
- 7 km եւ թագաւորք
- 8 bcelr չի՞ր մեր
- 9 km ի մոյն իսկ ի դիցն
- 10 bgh մեհենացն
- 11 km ծառոց
- 12 bcelr ձոնելոցն
- 13 adghkmw չի՞ր շնորհեցին
- 14 km եւ գորաւոր եւ յաղթող
- 15 h գորաւորն
- 16 h չի՞ր եւ
- 17 l յաղթող
- 18 gl լինիլ
- 19 bcelr չի՞ր արդ դուք ... դորա եւ
- 20 h դորայ
- 21 bcelr չի՞ր տայք ... զայդ
- 22 bcelr չի՞ր հանել ... զմեհեանս
- 23 a աւերել
- 24 bcelr չի՞ր աստուածոց ձերոց
- 25 h չաստուածոց
- 26 bcelr չի՞ր պաշտէիք եւ
- 27 bl չի՞ր զնուէրս
- 28 gkm հսկայագոր bcr սկայագոր
- 29 bcelr մեծին փիս քաջին
- 30 a սպանտիադա bcegr սպանդիատայ h սպանտիա-րա
- 31 l խնդրէին

- 32 bcelr չի՞ր եւ գտանէիք
- 33 bcelr չի՞ր գրաբիսն km գրաբիս
- 34 adghkmw զիւանդս (km զիւանդս ձեր) առողջացուցանէր
- 35 adw զհիւանդս եւ զաղբատս մեծացուցանէր (a մեծացուցանէր) gghkm չի՞ր հիւանդաց հարստութիւն
- 36 w երաշտիցն km երաշտից
- 37 bcelr չի՞ր եւ ի տոթախառն
- 38 adghmw չի՞ր ի
- 39 a ջերմութեանցն h ներմութեանցն km ջերմութեանց bcelr չի՞ր ջերմութեանցն
- 40 km անձրեւս
- 41 g անձնալք km անձնալ
- 42 a ձեզ
- 43 km մորա
- 44 bcelr չի՞ր որ ... խորշակին
- 45 k որք
- 46 a խորշակին
- 47 bcelr չի՞ր զովացուցանէին ... գտունկս
- 48 agl զովացուցանէր d զովացուցանել
- 49 km չի՞ր եւ
- 50 bcelr չի՞ր դալարեցուցանէին եւ
- 51 dw զպտուղ
- 52 k պարարէին h դալարեցուցանէին փիս պարարեցուցանէին
- 53 a կերակուր
- 54 bcelr չի՞ր մոյնպէս եւ
- 55 bcelr չի՞ր յամպոց ad ամբոց dh ամպոց
- 56 adghkmw եթերական h չի՞ր եթերական
- 57 a փայլատակնացայտ h փայլակնացայդ
- 58 bcelr չի՞ր որոտընդոստ k յորոտընդոստ
- 59 km խռովութեանց
- 60 km առնէր
- 61 bcelr արդ ընդէր հաւանիք մոլորական բանից դորա պաշտել զաստուածն զոր դա քաղաքէ ձեզ (չի՞ր սակայն ... աստուածսն)
- 62 hkm չի՞ր եւ
- 63 h դորայ

զԱստուածն¹, զոր դայն քարոզէ ձեզ, սա-
կայն զբնական աստուածսն² ձեր, զոր³
նախնիք ձեր եւ դուք պաշտեցիք⁴, ոչ⁵ է
պարտ ձեզ թողուլ⁶ եւ ուրանալ եւ ի բաց
ընկենուլ, եւ մատնել⁷ ի ձեռս դորա, որ
ընդ ոտն արկեալ մանրեացէ⁸: 18⁹ Այլ
նոյնպէս պաշտեցէք¹⁰, զի մի¹¹ սրտմտեալ¹²
բարկասցին¹³ եւ յանդիմանեցեն¹⁴ զաշ-
խարհս մեր¹⁵ մեծամեծ¹⁶ եւ չարաչար հա-
րուածովք¹⁷: 19¹⁸ Այլ¹⁹ եւ¹⁹ ո՞վ իշխեսցէ²⁰
²¹իսկ²² մաւտել, հպել եւ մերձենալ²³ ի յայն
վայրն, ուր սկայազաւրին²⁴ Ասպանդիա-
տայ²⁵ մեհեանքն²⁶ եւ բազինքն շինեալ²⁷ եւ
հաստատեալ են, կամ ի ծառն գեղեցկա-
բոյս²⁸, որ պահիչ եւ կեցուցիչ է աշխարհիս
այսորիկ²⁹. ո՞չ³⁰ ապաքէն որք³¹ անգիտու-

թեամբ³² ի ծառոյն յայնմանէ³³ յանկելոց³⁴
տերեւոց եւ³⁵ կամ ի փայտից ինչ³⁶, որ ի
նմանէ, առնուին ի պէտս ինչ իւրեանց, չա-
րաչար կեղովք³⁷ եւ³⁸ այսահարութեամբ
այլ եւ մահուամբ իսկ յանդիմանէր զնոսա,
եւ տունն³⁹, եւ ազգն⁴⁰ հատանէր: 20⁴¹ Եւ
արդ՝ դա⁴² կարէ՞⁴³ հպել, մաւտել եւ կտրել
զդա⁴⁴, եւ⁴⁵ կամ աւերել⁴⁶ զմեհեանսն⁴⁷
⁴⁸աստուածոց⁴⁹ մերոց: 21⁵⁰ Արդ՝ գիտեմք
զայս, եթէ⁵¹ յամառեալ⁵² պնդի եւ մերձեա-
ցի⁵³ առ նոսա⁵⁴, յանդիմանի չարաչար ցա-
ւովք⁵⁵, այլ եւ ի կենաց⁵⁶ ⁵⁷իսկ հանէ
զնա⁵⁸»:

22 Յայնժամ պատասխանեալ⁵⁹ իշ-
խանն⁶⁰ Հոնաց առ քաւդեայսն⁶¹ ⁶²եւ առ

- 1 g գաստուածսն m աստուածսն h չաստուածսն
- 2 bcelr չի՞ք ձեր ... պաշտեցիք
- 3 km գորս
- 4 a պաշտեցիք
- 5 bcelr պարտ է
- 6 bcel եւ ուրանալ ձեզ զնախնեացն ձերոց գաս-
տուածսն եւ մատնել ի ձեռս դորա ի կտրումն եւ
ի խորտակումն զի մի
- 7 d մտանել փխ մատնել
- 8 km մանրեացէ զնոսա
- 9 k չի՞ք այլ ... պաշտեցէք
- 10 a պաշտեցէք m պաշտեցէք եւ զնոսա
- 11 d չի՞ք մի
- 12 a սրտմտեալ
- 13 d բարկասցեն
- 14 ah յանդիմանեցէ
- 15 bcelr չի՞ք մեր
- 16 ghkm չի՞ք մեծամեծ եւ
- 17 a հարուածաւք h հարուածոք
- 18 bcelr չի՞ք այլ
- 19 km ով իսկ
- 20 bcelr յիշխեսցէ
- 21 bcelr չի՞ք իսկ մտել հպել եւ
- 22 d մտիլ հպիլ
- 23 bceklmr ի վայրն յայն
- 24 gkm հսկայազորին bcelr մեծին
- 25 a ըսպանդիատեայ w ասպանդիատեայ bcedegir
սպանդիատայ h սպանդիատեայ
- 26 bcelr չի՞ք եւ բազինքն
- 27 bcelr չի՞ք եւ հաստատեալ d հաստատեալ էին (չի՞ք
եւ)
- 28 a գեղեցկաբոյս bcelr չի՞ք գեղեցկաբոյս
- 29 bcelr չի՞ք այսորիկ
- 30 adghkmw չի՞ք ոչ

- 31 bcelr անգիտութեամբ յանկելոց տերեւոցն կամ
փայտի ինչ ի ծառէն յայնմանէ առնուն ի պէտս
- 32 a անգիտութեամբ
- 33 d առնուին յանկելոց տերեւոյ
- 34 ag յանկելոյ
- 35 km չի՞ք եւ
- 36 km չի՞ք ինչ
- 37 adghkmw կեղովք
- 38 bcelr չի՞ք եւ
- 39 adghw տուն km գտունն
- 40 km զազգն
- 41 bcelr արդ (չի՞ք եւ)
- 42 d չի՞ք դա
- 43 bcelr չի՞ք հպել մտել եւ dgkm հպիլ մտիլ
- 44 ah զդայ km զնա
- 45 km չի՞ք եւ
- 46 ad աւերեալ
- 47 adghkmw զմեհեանսն
- 48 bcelr չի՞ք աստուածոց մերոց
- 49 g գաստուածոց h չաստուածոց
- 50 bcelr զայս գիտեմք (չի՞ք արդ)
- 51 a եթե km զի եթէ
- 52 bcelr չի՞ք պնդի եւ
- 53 km մերձի
- 54 km նա
- 55 adghmw ցաւոք bcel չի՞ք ցաւովք
- 56 a կէնաց
- 57 clr իսկ հատանի այրդ այդ
- 58 km զդա
- 59 bcelr չի՞ք իշխանն հոնաց bcelr եւ վիուկսն (cr
զվիուկսն b վիուկսն) եւ կախարդսն, որ (l որք) էին
սպասաւորք պաշտաման ծառոյն եւ բազմացն (b
բազմեացն) իշխանն հոնաց (c ինքն իշխանն)
- 60 d իշխանին
- 61 a քաւդեայսն bcelr քաւդեայսն dhkm քաւդեայսն
- 62 bcelr չի՞ք եւ առ կախարդսն

կախարդսն¹ եւ² առ վհուկսն եւ առ³ պաշտաւնեայս⁴ բազնացն⁵ եւ ծառոցն⁶ եւ ասէ. «Մեք հաւանեալ⁷ հաւատացաք⁸ առնս այսմիկ⁹ եւ¹⁰ պաշտեմք¹¹ եւ երկրպագեմք¹² Աստուծոյն¹³,¹⁴ զոր դայն¹⁵ քարոզէ մեզ. եւ ոչ արգելումք¹⁶ զդա¹⁷ յաւերելոյ¹⁸ եւ ի¹⁹ քանդելոյ զմեհեանս²⁰,²¹ եւ ի խլելոյ²² եւ ի²³ կտրելոյ զծառն եւ այրել²⁴ ի հուր: 23 Արդ՝ եթէ²⁵ դուք կարող²⁶ ինչ էք բազնաւք²⁷ եւ մեհեանաւք²⁸ եւ³⁰ ծառովքն³¹ ձաւնելովք զարհուրեցուցանել ինչ³² զդա³³, եւ³⁴ կամ ի ցաւս³⁵ ծանրութեան ախտի³⁶ ինչ արկանել, եւ կամ մահ³⁷ իսկ

հասուցանել դմա, հաւատամք³⁸ ի³⁹ ձեզ եւ հաստատիմք անդրէն շինել եւ պաշտել զմեհեանս⁴⁰ եւ զբազինս եւ զանդրիագործ պատկերսն⁴¹. եւ⁴² երկիր պագանեմք ծառոցն⁴⁴ եւ մատուցանեմք զոհս⁴⁵ եւ նուէրս⁴⁷, որպէս մինչեւ⁴⁸ ցայժմ: 24 Ապա⁴⁹ եթէ⁵⁰ դուք ոչ կարէք յանդիմանել զդա եւ զարհուրեցուցանել ինչ⁵¹,⁵² եւ դա⁵³ աւերեալ⁵⁴ քանդէ⁵⁵ զբազինս⁵⁶ եւ զմեհեանս եւ հատանէ⁵⁸ զծառս եւ ի հուր այրէ⁵⁹, եւ⁶⁰ ոչ ցաւք ինչ հասանեն դմա⁶¹ եւ ոչ մահ, մեք⁶² նոյնպէս հաւանեալ հաւատամք ի դա⁶³, եթէ⁶⁴ յԱստուծոյ առաքեցաւ⁶⁴ դա մեզ, եւ երկրպագեմք⁶⁵ միոյ⁶⁶ Աստուծոյ,⁶⁷ որ արար զերկինս եւ զերկիր, զարեգակն⁶⁸ եւ զլուսին⁶⁹ եւ զաստեղս. եւ

1 km առ վիուկս (չիֆ եւ)

2 adghw վիուկսն (չիֆ առ)

3 h չիֆ առ

4 a պաշտօնէայս

5 km բազնեայ

6 km ծառոց

7 h հաւանել

8 bcel քարոզութեան առնս այսմիկ

9 h յայսմիկ

10 bcel չիֆ եւ

11 d պաշտիմք

12 km երկրպագանեմք

13 bcel աստուծոյն դորա

14 bcel չիֆ զոր ... մեզ

15 km դա

16 h արգելեմք

17 ah զդայ

18 bcel չիֆ եւ ի քանդելոյ

19 gh չիֆ ի

20 bcel զմեհեանս

21 bcel չիֆ եւ ի խլելոյ եւ ի

22 bcel եւ կտրելոյ (b կտրել) զծառոց

23 gh չիֆ ի

24 kmw յայրելոյ g այրելոյ

25 a եթե

26 l կարող

27 gkm բազնեմք bcel բազնեմք

28 bcel չիֆ եւ մեհեանիւք

29 h մեհեանեմք dgkmw մեհեանեմք a մեհեանաւք

30 bcel ծառովն ձօնելով

31 km ծառովն ahw ծառովն

32 bcel չիֆ ինչ

33 h զդայ

34 bcelrm չիֆ եւ

35 b ցաւ

36 bcel ախտից

37 bcel հասուցանել իսկ ի վերայ դորա

38 d չիֆ ի ձեզ

39 bcel չիֆ ի

40 bcl չիֆ եւ զբազինս

41 km պատկերս

42 k չիֆ եւ

43 bcdgklr երկրպագեմք

44 km ծառոց

45 dg զոհս

46 bcel չիֆ եւ նուէրս

47 dg զնուէրս

48 bcel չիֆ մինչեւ

49 g ապայ

50 a եթե

51 h չիֆ ինչ

52 g ինչ յայնժամ եւ դա աւերեալ

53 a դայ

54 a աւերել

55 h քանդել bcel քանդեմք gkm քանդել

56 cl զբազինս

57 bcel չիֆ եւ զմեհեանս

58 b արկանել չիֆ հատանել

59 adgh այրել

60 km չիֆ եւ

61 ah զմայ

62 cl եւ մեք

63 ah դայ

64 bcel չիֆ դա մեզ

65 km երկիր պագանեմք

66 kmw միոյն

67 bcel որ զերկինս եւ զերկիր արար

68 k եւ զարեգակն

69 cr զլուսինն

զձեզ կապեալ¹ ոտիւք եւ ձեռաւք՝ մատենեցից ի ձեռս դորա², որ³ ընդ նոյն⁴ ծառովքն⁵ եւ ընդ⁶ մեհենաւքն⁷ զձեզ այրեսցէ⁸:

25 Յայնժամ քաւդեայքն⁹ ¹⁰եւ կախարդքն¹¹ եւ վհուկքն Ափրոդիտեայ¹² մոլեկան¹³ կախարդութեամբն¹⁴ սկսան ¹⁵դիւթութիւնս¹⁶ առնել ստապածոյճ գետնակոչութեամբքն¹⁷ ուռութիւն¹⁸ եւ բարբաժմունս¹⁹ իմն յաւրինէին: 26 Եւ ոչ ինչ կարէին գործել²⁰ ²¹ի սուտ եւ ի մոլար արուեստիցն²² իւրեանց: 27 ²³Ձի երբեմն յառաջ ²⁴քան զայս կապէին զմարդիկ²⁵ անյայտ կապանաւք եւ ²⁶զոր կամէին ի²⁷ ծանր ցաւս արկանէին այսս առաքելով ի նոսա. եւ ապա²⁸ քարոզէին նոցա փաստապատիր բանիւք, եթէ՝ «²⁹Պարտ էր ձեզ

³⁰զոհս եւ նուէրս ³¹մատուցանել մեհենացն³² եւ ծառոց եւ ոչ մատուցէք³³, փոխանակ այնորիկ եղեւ այդ առ ձեզ յանդիմանութիւն ի մեծէ աստուածոցն³⁴ մերոց³⁵: 28 Բայց արդ առէք զոհս³⁶ եւ նուէրս³⁷ եւ ³⁸մատուցէք առաջի ծառոցն³⁹ եւ մեհենացն⁴⁰. ապա⁴¹ ապրիք ⁴²⁴³ի ցաւոց եւ ի հարուածոց⁴⁴ այտի⁴⁵»: 29 Եւ ⁴⁶յառաջն յաղագս ահ արկանելոյ նոցա որպէս ասէինն⁴⁷, նոյնպէս առնէր եւ կատարէր սատանայ: 30 Այլ եւ երբեմն առ աչաւք⁴⁸ եւ ցնորիւք⁴⁹ անձրեւս⁵⁰ սաստիկս երեւեցուցանէին եւ երբեմն երաշտիւք⁵¹ ցամաքեցուցանէին զերկիր⁵² դիւակործան⁵³ եւ ⁵⁴սատանայազրգիռ⁵⁵ մոլորութեամբն⁵⁶: 31 ⁵⁷Եւ այնուամենայնիւ գայթակղեցուցանէին⁵⁸ եւ կործանէին զաշխարհն⁵⁹ նո-

1 bcelr չիֆ ոտիւք եւ ձեռնօք

2 հ դորայ

3 հ գոր

4 bcdelr չիֆ նոյն

5 abcdelrw ծառօքն հ ծառայէքն

6 adghkmw չիֆ ընդ

7 km մեհենօք

8 bcelr այրեսցէ ձեզ հ այրեսցի

9 w Բաւդեայքն bcel Բոդեայքն adgkm Բադեայքն հ Բաւդեայքն

10 bcelr չիֆ եւ կախարդքն եւ փուկքն

11 km կախարդք

12 b Բափրոդիտիտա

13 bcelr մոլորական

14 dkmw կախարդութեամբ

15 bcelr դիւթութիւնս առնել եւ բարբաժմունս գետնակոչութեամբն (b) գետնակոչութեամբն) յորինէին

16 d դիւթական դիւթութիւն agb դիւթութիւն

17 kmw գետնակոչութեամբք

18 adghv ուռուցս km ուռոյցս

19 km բարբաժմունս

20 bcelr առնել փիւ գործել

21 bcelr չիֆ ի սուտ ... իւրեանց

22 km արուեստից

23 bcelr զի որ երբեմն

24 clr չիֆ Բան գայլս

25 dgh գմարդիկք

26 clr չիֆ գոր կամէին

27 b եւ փիւ ի r եւ ի

28 g ապայ

29 clr չիֆ պարտ էր ձեզ

30 g զզոհս եւ զնուէրս

31 bcelr չիֆ մատուցանել ... առէք

32 a միյէնացն gkm մեհենեացն

33 d մատուցանէք gk մատուցիք

34 gh չաստուածոցն k աստուծոյն m չաստուածոյն

35 km մերմէ

36 gh զզոհս

37 gd զնուէրս

38 d չիֆ եւ

39 km ծառոց

40 clr մեհենեացն km մեհենեացն km մեհենեաց

41 g ապայ

42 clr եւ ապրիք

43 bcelr չիֆ ի ցաւոց եւ

44 clr հարուածոցք

45 adghw այդի clr չիֆ այտի

46 adghkmw չիֆ յառաջն յաղագս ահ արկանելոյ նոցա

47 dw ասէին

48 hl աչօք

49 adghw ցնորօք

50 bcelr այլ եւ անձրեւս

51 abodeghlw երաշտօք

52 adghkmw չիֆ զերկիր

53 l դիւակոծան

54 d չիֆ եւ

55 adghkmw սատանայական b սատանազրգիռ

56 km մոլորութեամբք adghw մոլորութեամբքն

57 bcelr չիֆ եւ այնուամենայնիւ ... զաղղողղաւփիտսն

58 a գայթակղեցուցանեին

59 adgw զաշխարհս

ցա, զի մոլորեալք¹ էին եւ մոլորեցուցանէին զյողդողդամիտսն²:

32 Ապա³ յայնժամ ոչ կարացեալ յայացանէ⁵ զմի ինչ⁶ ի գործ եւ ի կիր արկանել եւ զարհուրեցուցանել զայրն Աստուծոյ եւ⁷ յաղթել նմա, զի⁸ կապեցան եւ փակեցան ի նշանէ սուրբ¹⁰ խաչին ամենայն զաւրուծիւնք¹¹ նոցա:

33 Ապա¹² սկսաւ խաւսել¹³ եպիսկոպոսն¹⁴ սուրբ ւաւրէնստուոյցն¹⁵ առ իշխանն Հոնաց¹⁶ եւ¹⁷ առ մեծամեծսն¹⁸, ասէ¹⁹ ցնոսա²⁰. «Ես²¹ ոչ ինչ զարհուրիմ եւ²² երկնչիմ կամ զմտաւ ինչ ածեմ յաղագս²³ դոցա զրախաւսութեանդ²⁴. զի են իսկ²⁵ դոքա անյոյսք²⁶ ի ճշմարիտ կենացն²⁷ Աստուծոյ, որ²⁸ կամին դիւապաշտ²⁹ կախար-

դուծեամբն³⁰ զարհուրեցուցանել զիս, ³¹որպէս եւ զայս ի մարդկանէ զմորոսամիտս³²: 34 Եւ ոչ ի ծառոցդ³³ բարձրագունից մեհենացն³⁴ զմտաւ³⁵ ինչ ածեալ զանգիտեմ կերպ ի կերպս լինելով դոցա³⁷ առաջի իմ. այլ եւս³⁸ յայտ³⁹ յանդիման⁴⁰ ամենեցուն ձեր գործեմ աներկիւղաբար⁴¹ յուսալով ի⁴² շնորհս սուրբ խաչին Քրիստոսի: 35 Եւ⁴³ բառնամ զկարծիս⁴⁴ սրտից⁴⁵ ձերոց եւ զծառագոթի⁴⁶ մոլորութիւնդ, որ ոչ ինչ իսկ են, եւ⁴⁷ ոչ չար ինչ կամ բարի առնել կարեն, եւ ո՛չ⁴⁸ զպաշտաւնեայսն պատուել⁴⁹ կարեն եւ ոչ անարգել զթշնամադիրսն⁵⁰ իւրեանց, զոր այժմ դուք աչաւք ձերովք⁵¹ տեսանէք առ կուռս⁵² Համերս, թէ որպէս մանրեալ⁵³ փշրեսցի⁵⁴ ի ձեռաց իմոց եւ ընդ ոտն⁵⁵ անկեալ⁵⁶ կոխեսցի⁵⁷ ի գնացս աշխարհի⁵⁸»:

1 km մոլորեալ a մոլորեցուցանելին

2 w զյողդողդամիտսն mk զյողդողդամիտս

3 bcelr բայց այժմ թէպէտ եւ ջանացան շատ, ոչ կարացին (b կարացի l կարաց) ի գործ արկանել զկախարդութեան հմայս եւ կամ յաղթող (l յաղթել) առնն աստուծոյ

4 g ապայ

5 km յայնցանէ

6 km ինչ մի

7 km կամ փիս եւ

8 km չի՞ր զի

9 cer փակեցան եւ կապեցան

10 bklm սրբոյ

11 bcelr ի գործութեան

12 m չի՞ր ապա

13 dlw խօսիլ

14 bcelr չի՞ր սուրբ օրէնստուոյցն

15 km եւ օրէնստուոյցն dw օրէնստուոյց

16 bcelr չի՞ր հոնաց

17 h չի՞ր եւ

18 km մեծամեծս

19 a եթե dgghkmw եթէ փիս ասէ

20 acdeghklmrw չի՞ր ցնոսա

21 h չի՞ր եւ

22 bcelr չի՞ր երկնչիմ կամ

23 adghkmw վասն

24 gm զրախօսութեանցդ k չարախօսութեանցդ

25 bcelr չի՞ր իսկ

26 bcelr անյոյս

27 d կենաց

28 gkl որի

29 h դիցապաշտ

30 cklr կախարդութեամբ m կախարդութեամբ h մոլորութեամբն եւ կախ. ...

31 bcelr իբրեւ գայլս եւ իբրեւ զմորոսամիտս ի մարդկանէ

32 k մորոսամիտս h մորոսամիտսն

33 bcelr ծառոցն

34 km մեհենեաց adhw մեհենաց

35 celr չի՞ր զմտաւ ինչ ածեալ

36 h մտաւ

37 adghkmw չի՞ր դոցա

38 bcelr չի՞ր եւս

39 h գայտ փիս յայտ

40 bcelr ձեր ամենեցուն

41 clr աներկեղաբար

42 g չի՞ր ի

43 bcelr չի՞ր եւ

44 k զկարծիսդ

45 akm ի սրտից

46 b ծառագոթի km ծառագոթի h զծառագոթի

47 bcelr չի՞ր եւ

48 adghkmw չի՞ր զպաշտօնեայսն պատուել կարեն եւ ոչ

49 adghkmw անարգել կարեն (km գորեն փիս կարեն)

50 adghkmw զթշնամադիրս

51 bhl ձերով

52 adgw կուռսն

53 adghkmw չի՞ր մանրեալ

54 km փշրեսցին

55 km ոտս

56 a անգեալ

57 km կոխեսցին

58 bcelr աշխարհիդ

36 Յայնժամ հրամայէր¹ եպիսկոպոսն² քահանայիցն³ առնուլ փայտատ⁴ ի ձեռն, ղնել ծունր եւ աղաւթել՝ կարգալով⁵ առ Աստուած զսաղմոսս⁶ զայս⁷. «Յարիցէ⁸ Աստուած, եւ ցրուեսցին ամենայն թշնամիք նորա⁹. փախիցեն ատելիք¹⁰ նորա յերեսաց¹¹ նորա»¹²: 37 Եւ ապա¹² արարեալ զնշան խաչին ի վերայ ծառոցն բարձրագունից¹³, զորս ձաւնեալ էր¹⁴ յանուն¹⁵ Ասպանդիատայ¹⁶ գարշելոյն¹⁷: 38 Եւ զիմեալ ի ներքս քահանայիցն¹⁸ 19 առ հասարակ՝ կտրեցին²⁰ զծառսն²¹. եւ նոյնժամայն հրամայէր բերել ի քաղաքն Վարաջան: 39 Եւ կոչեալ²² առ ինքն ի ճարտարագործ²³ հիւսանց²⁴ քաղաքին²⁵ հրամայէր²⁶ առնել²⁷ զնա խաչ²⁸ պայծառակշիռ²⁹ բոլորագործ³⁰. եւ³¹ յաւրինուածովք³² նկարա-

կերպ³³ եւ պէս պէս կենդանագիրս³⁴ 35 հաստատեաց³⁶ եւ³⁷ սոսնձեալ³⁸ ի վերայ բոլորովին³⁹ ծածկելով⁴⁰ գեղեցկութեամբն⁴¹ պատկերագործ⁴² 43 նմանահանութեամբն⁴⁴ ճշգրտեալ, ի ծայրից⁴⁵ մինչեւ ի խոնարհ համանման զեղովքն⁴⁶ պաճուճեալ: 40 Նոյն աւրինակ եւ յաջող⁴⁷ կողմանէ⁴⁸ գեղեցկագոյն⁴⁹ իմն⁵⁰ լուսեղէն⁵¹ խաչս մի գմբոյ զկնի⁵² 53 ի վերուստ ի վայր տողեալ⁵⁴ պնդէր⁵⁵ հաստահեղոյս⁵⁶ բեւեռաւք. 57 եւ առ ստորեւն դռնակ մի⁵⁸ երկբացիկ քանդակագործ⁵⁹, շուշանաձեւ, չորեքկուսի⁶⁰, յորում⁶¹ կայր խաչ մի արծաթեղէն⁶² մասնաւորեալ⁶³ ի տէրունական⁶⁴ խաչէն⁶⁵:

- 1 cr հրամաւեր
- 2 a էպիսկոպոսն
- 3 dkm փահանայից հ ի փահանայիցն
- 4 dw զփայտատ
- 5 bcelr կարդալ
- 6 d զսաղմոս
- 7 bcelr չիբ գայս
- 8 bl թէ յարիցէ
- 9 h չիբ նորա
- 10 m յերեսաց նորա
- 11 h երեսաց
- 12 « Ս՝ՁԷ. ԿԷ 2
- 12 g ապայ
- 13 h բարձրագունիցն
- 14 l էին
- 15 g յանունս
- 16 ah սպանդիատայ bcer սպանդիատա g ասպանդիատայ
- 17 bceklr գարշելոյ
- 18 d փահանայից
- 19 h չիբ առ հասարակ
- 20 h կտեցին
- 21 w զծառն c զծառնն
- 22 bcelr կոչել
- 23 d նշմարագործ փիւ նարտարագործ
- 24 c հիւսանոց
- 25 m չիբ քաղաքին
- 26 bcr հրամաւեր l եւ հրամայէր
- 27 bcelr խաչ զնա
- 28 bcelr չիբ պայծառակշիռ ... եւ յորինուածովք
- 29 ah պայծառակշիռ
- 30 dw բոլորակալ
- 31 km չիբ եւ
- 32 a յաւրինուածաւ h յորինուածովք

- 33 bcelr չիբ եւ պէս պէս կենդանագիրս
- 34 d կենդանագիրս h նկարագիրս
- 35 bcelr չիբ հաստատեաց ... բոլորովին
- 36 km հաստատէր
- 37 km չիբ եւ
- 38 dhkm սոսնձեալս a սոսնձեալս d սոսնձեալս
- 39 bcelr չիբ ծածկելով ... պատկերագործ
- 40 km չիբ ծածկելով
- 41 a գեղեցկութեամբն km գեղեցիկ
- 42 km պատկերագործութեամբ
- 43 bcelr չիբ նմանահանութեամբն ... ի ծայրից
- 44 k նմանութեամբ
- 45 bcelr չիբ մինչեւ ի խոնարհ
- 46 k զեղովք abcdeghlrw զեղովք
- 47 c աջոյ
- 48 bcelr կողմանէն
- 49 a գեղեցկագոյն
- 50 bceghlr իմն եւ
- 51 c լուսեղեն
- 52 gkm կնի
- 53 bhl վերուստ (չիբ ի)
- 54 a տաւղեալս gkh տողեալս
- 55 cl եւ պնդէր br պնդէր
- 56 bcr հաստահեղոյս
- 57 w առ ի յստորեւն adh առ ի յստորեւն c առ ի ստորեւն r առ ստորեւն gkm առ ի ստորեւն
- 58 c չիբ մի
- 59 h քանդակագործ
- 60 ch չորեքկուսի
- 61 g յորմ
- 62 cr արծաթեղեն
- 63 a մասնաւորել
- 64 bl տէրունական
- 65 h խաչին

41 Այսպիսի աւրինակաւ կարգեալ եւ յարմարեալ զանազան եւ¹ հրաշալի գեղեցկութեամբ² կանգնէր³ զնա⁴ յուխտի եւ ի խնդրուածոց⁵ տեղի⁶ յարքունական դրանն ընդ արեւելս⁷ եւ⁸ ասէ. «Առաջի այսր ամենակեցոյց նշանիս⁹ երկրպագեցէք Տեառն Արարչին ձերոյ, զի որք¹⁰ սովորն էինք¹¹ երկիր պագանել ծառոյդ այդմիկ¹² մոլեկան մտածութեամբ, սովորական¹³ ընդելութեամբն¹⁴ երկիր պագէք խաչիդ եւ անտեսանելոյ¹⁵ պատկերի¹⁶ Աստուածութեանն¹⁷, քանզի¹⁸ ուտէիք եւ ըմպէիք¹⁹ զմիս²⁰ եւ զարիւն զոհիցն²¹ անասնոց²², եւ զոր դիւացն²³ առաջի ծառոցն²⁴ մատուցանէիք: 42 Վասն այնորիկ փոխանակ նուիրեալ ծառոցն²⁵ զխաչն իւր կանգնեաց ի մէջ տիեզերաց. եւ²⁶ փոխանակ²⁷ արեանցն զոհից²⁸ զարիւնն²⁹ իւր ետ

ի քաւութիւն³⁰ մեզ ամենեցուն: 43³¹ Եւ ես գիտեմ, որ³² անգիտութեամբ արարէք³³, զոր ինչ արարէքն: 44 Բայց արդ³⁴ այսուհետեւ մատուցէք զանձինս³⁵ ձեր առաջի աթոռոյ շնորհացն Աստուծոյ՝ թաւթափելով ի բաց զամենայն ախտս չարեաց անաւրէնութեան ձերոյ եւ³⁶ զփառացն լուսոյ պատմուճանն³⁷ արժանի լիջիք զգեւորլ յանձինս ձեր»:

45 Իսկ բարեպաշտ³⁸ իշխանն Հոնաց³⁹ իբրեւ լսէր զայն մեծամեծաւք⁴⁰ հանդերձ՝ յորդորեալ⁴¹ ի սէր եւ յերկիւղ⁴² Աստուծոյ: 46 Եւ զայն եւս տեսանէր, թէ ոչ⁴³ յայնցանէ, զոր⁴⁴ քաւդեայքն⁴⁵ ասէին⁴⁶ յանդիմանել⁴⁷ ինչ նմա ի ծառոցն⁴⁸ մեհենից եւ անկանել⁴⁹ 50 ի ցաւս ծանունս⁵¹ եւ հասանել⁵² ի մահ, ոչ ինչ դիպեալ նմա յայսցանէ չար. 53 ալ⁵⁴ եւս⁵⁵ քան զեւս առաւել⁵⁶

- 1 km չիֆ եւ
- 2 a գեղեցկութեամբ
- 3 l եւ կանգնէր
- 4 bcelr չիֆ գնա
- 5 m խնդրուածոյ b եւ խնդրուածոց
- 6 adghkmw անուն (h յանուն) փիս տեղի
- 7 g ասէր փիս եւ ասէ km եւ ասէր
- 8 bcdehnr չիֆ եւ
- 9 bcelr նշանի
- 10 bceklmr որն
- 11 gkm երկրպագել d երկրպագանել
- 12 bcelr չիֆ մոլեկան մտածութեամբ
- 13 km եւ սովորական
- 14 dv ընդունելութեամբն b ընդունելութեամբ cklmw ընդունելութեամբ dkmw երկրպագէք
- 15 bcelr անտեսանելոյ d անտեսանելիդ
- 16 b չիֆ պատկերի
- 17 d աստուածութեան
- 18 bcelr եւ քանզի
- 19 acdr ըմպէիք
- 20 bcelr չիֆ եւ զմիսն
- 21 l գոհիս cdh գոհից
- 22 abcehnr անասնոցն d եւ անասնոց
- 23 km դիւաց
- 24 km ծառոյցն
- 25 km ծառոյցն
- 26 cr եւ ի
- 27 aw արեանցն գոհիցն
- 28 h գոհիցն
- 29 adkmw զարիւն

- 30 bcelr ամենեցուն մեզ
- 31 bcelr արդ փիս եւ ես
- 32 bcelr զի փիս որ
- 33 ghklw արարիք ghklw արարիքն
- 34 bcelr այժմ փիս արդ
- 35 d զանձին
- 36 bcelr զպատմուճանն փառաց լուսոյ
- 37 km պատմուճան
- 38 a բարեպաշտ
- 39 gkm հոնաց ի լուսնոսբու (m աղութութիւն k իլութիւն)
- 40 k մեծամեծաւք
- 41 ah յորդորել w յորդորիւր
- 42 hkm յերկիւղն bcdh ի յերկիւղ a ի երկիւղն
- 43 m ոչ ին
- 44 bcelr որ l որք
- 45 a քաւդեայքն w քաւդեայքն bcelr քաւդեայքն dghkm քաւդեայքն
- 46 a ասէին
- 47 bcelrw յանդի մանիլ
- 48 clr ծառոցս
- 49 cdklmrw անկանելի a անգանել
- 50 adghw ի ծանր ցաւս
- 51 km չիֆ ծանունս
- 52 cghkr հասանելի h հաստատել
- 53 d ալ եւ ալդեւս
- 54 bcelr չիֆ ալ
- 55 k առաւել քան զեւս m առաւել քան զառաւել
- 56 bcelr չիֆ առաւել

պայծառացեալ¹ զուարթանայր եւ զաւրանայր ի գործ մշակութեանն² Քրիստոսի: 47³ Եւ նոքա առաւել եւս հաստատէին⁴ ի հաւատսն եւ լսէին զբան վարդապետութեան նորա: 48 Ապա յայնժամ մեծասաստ իշխանութեամբ տայր⁵ հրաման զսատանայակուր⁶ եւ զդիւամոլ⁷ ազգ կախարդացն եւ քաւդեայցն⁸ գլխաւոր քրմապետաւքն հանդերձ ունել⁹ եւ¹⁰ կապել¹¹ ոտիւք եւ ձեռաւք. եւ¹² ածեալ¹³ առաջի առնն Աստուծոյ՝ տայր¹⁴ ի ձեռս նորա: 49 Իսկ¹⁵ նա հրամայէր¹⁶ զոմանս¹⁷ ի հուր ընկենուլ¹⁸ ի յանցս¹⁹ ճանապարհացն²⁰, 21 յելս²² եւ ի մուտս²³ փողոցացն²⁴ առ ի տեսիլ առնել զսնոտի զաւրութիւն կախարդութեանն եւ զոմանս բանտարգելս²⁵ արարեալ եւ զերծեալ²⁶ զաշխարհն²⁷ ամենայն յունայնակրաւն²⁸ պաշտամանցն²⁹,

30 եւ հնազանդեալ ամենահեշտ³¹ լծոյ ծառայութեանն³² Քրիստոսի: 50 Քանզի³³ ոմանց³⁴, որոց կապեալ ունէին յանձինս իւրեանց զոսկեղէն³⁵ հեթանոսական ճուղածոյսն³⁶, հրամայէր³⁷ զերծուլ եւ հանել ի նոցանէ եւ ինքն իւրովք³⁸ ձեռաւքն³⁹ խորտակէր յանդիման ամենեցուն առնելով եւ զայս⁴⁰ նշան տէրունական⁴¹ խաչին⁴²: 51 Այսպէս եւ այսու աւրինակաւ ցուցանէր առ ամենեսեան զիւրն⁴³ աստուծապաշտութիւն:

52 Եւ կարգեցաւ այս⁴⁴ ամենայն կարգաւորութիւնս ի սուրբ քառասներորդսն ի բիւրաւոր արքունական⁴⁵ Հոնաստանեայցն⁴⁶ բանակս⁴⁷, կազմեցաւ⁴⁸, պատրաստեցաւ կամաւք⁴⁹ Տեառն Աստուծոյ ի ձեռն եպիսկոպոսին, ազդեցութեամբ⁵⁰ Հոգւոյն⁵¹ Սրբոյ, որով ծաւալէր⁵² շնորհք պարգեւաց⁵³ անպատում⁵⁴ փառացն Քրիստոսի: 53 Իսկ ծագումն արփիափայլ լուսոյ պասեքին⁵⁵ սրբոյ⁵⁶ իբրեւ⁵⁷ հասանէր,

1 clr չի՞ գուարթանայր եւ

2 d մշակութեան

3 bcelr չի՞ եւ ... եւս km չի՞ եւ նոքա

4 bcelr հաստատելով

5 bcelr ետ փխ տայր

6 bcelr զսատանակուր

7 adgw դիւամոլ

8 w քաւդեայցն bcelr քոդեայցն d քաւդեայցն km քաւդեայցն agh քաւդեայցն

9 w ունիլ

10 bclr չի՞ եւ

11 gkmw կապել

12 adghkmw չի՞ եւ

13 adghkmw ածել

14 km եւ տալ adghw եւ տայր

15 h ի փխ իսկ

16 cr հրամաւէր

17 d ցումանս

18 d արկանել փխ ընկենուլ

19 clr յանցս (չի՞ ի)

20 aghkm մանապարհաց

21 adg յել եւ ի մուտ

22 h եւ

23 km փողոցաց բանդարգելս

24 ah փողոցեայցն

25 l բանտարգել

26 km զերծուլ d զերծանել

27 abcgkw աշխարհն

28 bcelr պաշտամանցն հնադանդեայցն

29 dkm պաշտամանց

30 km եւ հնազանդել

31 d ամենահեշտ

32 d ծառայութեան

33 km եւ փխ բանգի

34 w յումանց km զումանց

35 cr զոսկեղեն

36 cr ճոյածոյսն

37achr հրամաւէր

38 m իւրովքն

39 km ձեռոքն

40 l զայն km զայնս

41 akmw տէրունական

42 km խաչի

43 w զիւր

44 h զայս

45 m յարմունական

46 h հոնաստանեայցն

47 km բանակի

48 gkm կազմեցաւ եւ

49 b կամոքն

50 gkm եւ ազդեցութեամբ

51 bcr հոգոյն

52 l ծաւալիւր

53 adgw պարգեւացն h պարգել

54 h անապատում

55 cr պասէֆին

56 h սրբոյ լուսոյն

57 d չի՞ իբրեւ

բազումք ի քրմապետացն եւ ի գլխաւոր
կախարդասար¹ քաւդէիցն² դեռ եւս³ ի
դժնդակ կապանս անկեալ դնէին:
54 Բայց⁴ ապա⁵ հաւանութեամբ իշխանին
իլուծութեռու⁶ ժողովեալ բոլոր քաղաքայ-
նոցն⁷ հրաման լինէր ատեան դնել եւ
հրապարակս⁸ յաւրինել. եւ տուեալ⁹ ցե-
ղիցն¹⁰ երկաքանչիւրոցն¹¹ պայքար յանդի-
ման կաճառախիտ¹² բազմութեանն¹³:
55 Սկսաւ եպիսկոպոսն¹⁴ յաստուածա-
յին¹⁵ Գրոց ձեռն ի գործ արկանել վարդա-
պետական¹⁶ բանին¹⁷ եւ¹⁸ սաստկագոյն²⁰
յանդիմանէր զնոսա եւ ի²¹ նախատինս²²
դսրովանաց²³ արկանէր²⁴: 56 Եւ զրապա-
րիշտ²⁵ եւ²⁶ թշուառական²⁷ քուրմքն²⁸ յա-
մաւթ²⁹ եղեն³⁰ ի տէրունական³¹ խաչէն,

զոր միշտ ի ձեռին ունէր³² եպիսկոպոսն,
պակուցեալ սրտաբեկք³³ լինէին: 57 Եւ
ինքեանք իսկ զանձինս դսրովէին³⁴ խոս-
տովանեալ³⁵ զիւրեանց մեղս, դարձան ի
հաւատս ճշմարիտս: 58 Զքուէս³⁶ կորու-
սիչ³⁷ հմայիցն³⁸ ի ձեռն տուեալ եպիսկո-
պոսին ի նիւթ հրոյ³⁹ ծախէին՝ արժանի լի-
նելով վերստին ծննդեանն⁴⁰ ի ձեռն սրբոյ
աւագանին:

59 Իսկ իբրեւ ետես⁴¹ իշխանն զայն
Հոնաց, ամենայն բազմութեամբն⁴³ հան-
դերձ առաւել եւս հաստատեցան ի սէր
հաւատոցն⁴⁴ Քրիստոսի՝ հեռացեալ ի
սնոտի դիւագործ պղծութեան⁴⁶ պաշտա-
մանցն, քանզի⁴⁷ յաւուր նաւակատեաց նո-
րոգազարդ նշանի խաչին, զոր կանգեալ
էր եպիսկոպոսին⁴⁸ յարքունական դրանն,
արարեալ⁴⁹ իշխանին⁵⁰ զենմունս պատա-
րագաց՝ եւ ամենայն մեծամեծացն⁵¹:
60 Մինչդեռ զաւրհնութիւնսն⁵² կամէին
երգել⁵³ քահանայքն ի վերայ ընծայիցն⁵⁴
առաջի խաչին, ասէ եպիսկոպոսն ցիշ-

1 d կախարդաւոր
2 agh ֆօտէիցն bcelrw ֆօդէիցն
3 m չիբ եւս
4 km եւ փխ բայց
5 g ապայ
6 w իլուքուէլու b իլուքվեբու d իլուքելու km իլու-
թուերոյ h իլուքուէրու
7 d քաղաքացւոյն
8 km հրապարակ
9 km տալ
10 km ցեղից
11 d իւրաքանչիւրոցն klm երկաքանչիւրոց
12 aber կատնառախիտ
13 d քաղմութեան
14 l եւ սակաւ km յայնժամ սկսաւ
15 h յեպիսկոպոսն
16 ag աստուածային
17 km վարդապետութեան
18 ghkm չիբ քանին d քանիւ
19 km չիբ եւ
20 km սաստկագոյնս
21 cr չիբ ի
22 l նախատանս
23 a դսրովանաց
24 h արկանէր զնոսա
25 d գրապարիշտ gk կոպարիշտ
26 k չիբ եւ
27 b թշուական
28 lm ֆուրմ ֆուրմ ֆուրմ
29 h ամօթ
30 km եղեալ
31 a տէրունան h տէրունեան

32 a ունէին
33 km սրտաբեկ
34 a դսրովէին
35 km եւ խոստովանեալ
36 km գորոց գիւէս w գիւէս այս
37 km կորուսիչս
38 adgw համայնիցն m համայնից k հմայից
39 km ծախէր եւ արժանի առնէր զնոսա վերստին
40 d ծննդեան
41 l էտես
42 ckmrw զայն իշխանն
43 d թեամբ h քաղմութեամբ
44 d հաւատոյն
45 abdegklmw սնոտիագործ
46 b պղծութեանց dk պղծութեան
47 km իսկ փխ քանզի
48 h եպիսկոպոսն
49 km իշխանին եւ ամենայն մեծամեծաց (k մեծամե-
ծացն) զգնմունս (k զնմունս) պատարագաց cr
պատարագաց աստուածասէր իշխանին եւ
50 cr չիբ իշխանին b զիշխանին
51 d մեծամեծաց
52 d գորհնութիւն
53 a ելգել
54 d ընծայեցան

խանն. «Ահա զխոստմունս սիրոյ քոյ¹, զոր ունիս առ² Աստուած³, այսաւ⁴ հատո⁵ Տեառն հաշտեցուցանել⁶ զնա ընդ ձեզ՝ ի բաց բառնալով զանաւրէնութիւն⁷ ի ձէնջ, զի⁸ յայսմ հետէ մի՛ լիցի խէթ⁹ եւ խուլթ¹⁰ ընդ ոտն, մանաւանդ¹¹ զայս քրմապետուն¹² յայսմ նուագի փորձէ¹³ Հոգին Սուրբ, որով եւ¹⁴ դուք եղերո՛ւք¹⁵ կատարեալք¹⁶ որպէս եւ¹⁷ Հայրն ձեր երկնաւոր կատարեալ է: 61 Արդ՝ հաւանեցարո՛ւք¹⁸ այսմ բանի. որոտընդոստ¹⁹ չոփայիցդ²⁰ չիրիմք²¹ Դարբունանդ²² կոչեցեալ²³. նախ՝ նա այրեսցի յայսմ²⁴ մեծի²⁵ աւուր ի ձեռն խոստովանող²⁶ քրմապետացդ²⁷ այդոցիկ, որոց երթեալ նզովելով²⁸ նզովեսցեն եւ ապա²⁹ այրեսցեն,³⁰ յետ այնր եւ մկրտեսցին եւ ճաշակեսցեն կերակուր:

62 Իբրեւ³¹ լուաւ զայս բարեպաշտ իշխանն Հոնաց, փութով տայր ի ձեռս նորա քանդել³² զմեհեանսն³³: 63 Յայնժամ³⁴ առաքեաց եպիսկոպոսն³⁵ եւ իշխանն զՄովսէս՝ այր³⁶ հմուտ արհեստական³⁷ շնորհի՛ հանդերձ այլ³⁸ քահանայիւք³⁹ քանդել եւ⁴⁰ այրել զմեհեանսն՝ գործակցելով⁴¹ եւ⁴² քրմապետացն դասուց⁴³ զդիւցազնեայ⁴⁴ զպղծանոցսն⁴⁵ բոցակէզ սպառէին առ հասարակ: 64 Ինքնին⁴⁶ եպիսկոպոսն ելեալ ի բարձրաւանդակ տեղի⁴⁷ հանդէպ կռոցն՝ եղեալ ծունր⁴⁸ եւ արարեալ զնշան խաչին տէրունական՝ հողմն⁴⁹ ուժգին⁵⁰ սաստկապէս հասեալ վառէր⁵¹ զայրեցումն բարձու մեհենիցն⁵² եւ զչոփայսն⁵³ զազիր մորթովքն⁵⁴ հանդերձ զոհարանաւքն⁵⁵: 65 Անտի⁵⁶ դարձեալք⁵⁷ մեծաւ ուրախութեամբ ի քաղաքն՝ լուսազգեստ⁵⁸ մկրտութեամբն⁵⁹

1 adghkmw fn

2 bcehlr չի՛ք առ

3 celr յաստուած Ե ի յաստուած

4 c յայսօր

5 bce հատոյ

6 m ի հաշտեցուցանել

7 km զամօրէնութիւնս

8 h այսմ հետէ

9 c խէթ

10 dw խոչ փիս խուլթ

11 km զայդոսիկ քրմապետսդ

12 cr քրմապետս

13 h փորձի

14 km չի՛ք եւ

15 l եղալք

16 km կատարեալ

17 km չի՛ք եւ

18 h յայսմ բանիս

19 km զի որոտընդոստ

20 b չոփայից

21 m չիրիմ

22 b արբունանականդ d արբունական h արբունանդ

23 h կոչեցեալք

24 d յայնմ

25 km չի՛ք մեծի

26 al խոստովանող

27 h այսոցիկ որով

28 d նզովեցին h չի՛ք նզովելով

29 g ապայ hkm չի՛ք ապա

30 adghkmw չի՛ք յետ այնր եւ մկրտեսցին

31 b իսկ իբրեւ

32 cr քանդել

33 b մեհեանսն (ս-ն ջնջուած է) c ըզմեհեանսն

34 dv յորժամ km եւ յայն ժամ

35 km չի՛ք եւ իշխանն adg իշխան

36 km զայր

37 km արուեստական

38 km այլովք

39 celr քահանայիւքն

40 bcelr չի՛ք եւ

41 km որք գործակցելով

42 km չի՛ք եւ

43 d դուց m դասուցն

44 abcr դիւցազնեայ

45 w պղծանոցսն b զպղծանոցսն

46 km եւ ինքնին

47 b տեղոյ

48 a ծունր

49 bcdcr հողմ l եւ հողմ

50 g յուժգին

51 h վառել

52 k մեհենիցն

53 a զչոփայսն gkm զչափայսն

54 w մորթով k մորթովք

55 բոլոր ձ.ձ. գոհարանաց (km եւ ի գոհարանաց). ուղղում ենք ըստ հ-ի գոհարանօքն

56 bhl անդի

57 km դարձեալ

58 cr եւ լուսազգեստ

59 d մկրտութեամբ

լինէին. եւ զաւրն զայն¹ տաւնից տաւն եւ ժողովոց ժողով առնէին իշխանն եւ մեծամեծքն:

ԳԼՈՒԽ² ԽԲ

Խորհուրդ մեծ իշխանին Հոնաց
Իլութուերու³ ընդ նախարարս իւր, զի
եպիսկոպոսն Իսրայէլ⁴ առ նոսա մնացէ
Հաստատել⁵ անդ⁶ զաթոռ⁷
Հայրապետութեան⁸

1 Մտանէ մեծ իշխանն Հոնաց⁹ ընդ ա-
մենայն մեծամեծս եւ նախարարս իւրոյ
տէրութեան¹⁰ ի¹¹ Խորհուրդ բարի եւ ասէ.
«Խաւար ուրեմն տգիտական մթացուցիչ
ոգւոց¹² զմեաւք պարփակեալ ունէր¹³ ի
վաղնջուց¹⁴, որով նկատել¹⁵ ուրեմն¹⁶ ոչ
կարէաք¹⁷ զարդարութեան¹⁸ զլոյսն բոլոր
տիեզերաց: 2 Արդ՝ Տէր¹⁹ մեր²⁰ Յիսուս
Քրիստոս առաքեաց մեզ²¹ քաղցրու-
թեամբ²² իւրով առաջնորդ կենաց զայս ե-

պիսկոպոս²³, որ²⁴ բանիւք եւ գործովք
կ[շ]տամբեալ յանդիմանեաց²⁵ զանաւրէ-
նութիւնս մեր²⁶ եւ ետ մեզ ճանաչել զամե-
նաստեղծն²⁷ Աստուած եւ զսքանչահրաշ²⁸
նորա զաւրութիւնն²⁹, որում ամենայնին³⁰
իսկ միտք իմ ճշմարիտ³¹ Հաւատացեալ
վկայեաց: 3 Եւ ահա Հաւատացաք³² ի³³ մի
Աստուած Արարիչ³⁴ երկնի եւ երկրի:
4 Աւրինակ³⁵ բերցուք մեզ³⁶ զամենայն
աշխարհս Հաւանեալս³⁸ այսմ³⁹ Հաւատոց⁴⁰
եւ զմեծ թագաւորութիւնն⁴¹ Հռովմա-
յեցւոց⁴². քանզի թագաւոր ոմն⁴³ եղեալ,
ասեն, անուն⁴⁴ Կոստանդիանոս⁴⁵, որ զԿոս-
տանդնուպոլիսն⁴⁶ շինեաց: 5 Առաջին
զնա⁴⁷ ասեն⁴⁸ լեալ քրիստոնեայ⁴⁹ թագա-
ւորութեանն⁵⁰ այն⁵¹, եւ այնչափ Հաւատա-
րիմ⁵² այր⁵³ եղեալ, որ հրեշտակ Աստուծոյ

23 w եպիսկոպոսս

24 h ոչ փիս որ

25 c ցանդիմանեաց d յանդիմանեալ

26 d չիբ եւ ետ

27 d զամենաստեղծ

28 gkw սքանչելահրաշ

29 d զորութիւն

30 w ամենայնիւ gk ամենեւին

31 bcelr նշմարտութեամբ

32 l հաւատացաք մեզ

33 h չիբ ի

34 m յարարիչ b արարիչն

35 w յօրինակ

36 d չիբ մեզ

37 cr զաշխարհս ամենայն

38 h հաւանելս

39 dh յայսմ

40 k հաւատոյ

41 d թագաւորութեան

42 b հոռվմայեցոց

43 d չիբ ոմն

44 g յանուն dw չիբ անուն

45 w կոստանտինոս

46 bcer զկոստանդնուպոլիս w զկոստանտնուպոլիսն
l զկոստանդինուպոլիս

47 a ըզմա

48 b չիբ ասեն

49 ab քրիստոնեա

50 l եւ թագաւորութեանն

51 m այնմիկ

52 km եղեալ այր

53 b չիբ այր

1 d այն

2 abcehlrw չիբ գլուխ

3 w իլու թուէլու d իլու թուէր km իլի թուերոյ acelr
իլիթուերոյ h իլիթուէրու

4 h ելեալ փիս իսրայէլ

5 km ի հաստատել

6 cr անտ

7 bdkw զաթոռ

8 bcelr հայրապետական h հայրապետութեանն

9 h չիբ հոնաց

10 d տէրութեան

11 h եւ փիս ի

12 bw հոգոց a ոգոց (յետոյ ուղղուած ոգոց) cr յոգոց
gk հոգւոց h ոգոց

13 ad ի վաղ վաղնջուցն

14 h վաղնջուցն

15 d նկարեալ փիս նկատել

16 km չիբ ուրեմն

17 d կարէք

18 bg զարդարութեանն

19 adw տէրն

20 bcelr քրիստոս աստուած փիս յիսուս քրիստոս

21 km առ մեզ

22 cghlr քաղցրութեամբն

կայր ի¹ սպասուռ նմա, եւ այսու հաւատով² հզաւր յաղթութեամբ³ զամենայն թշնամիսն⁴ իւր կործանեաց: 6 Արդ՝ եթէ ի ձեռն քրիստոսական⁵ հաւատոցն այնպէս փառաւոր⁶ եւ յաղթող⁷ մարթէ⁸ լինել⁹, մեք զի¹⁰ հեղգասցուք¹⁰ հաւատալ յԱստուած կենդանի: 7 Ահա ուսուցիչ պատգամացն Աստուծոյ¹¹ այս խորայն¹² եպիսկոպոս. եկայք աղաչեսցուք զսա¹³, զի կացցէ յաշխարհիս¹⁴ մերում եւ լուսաւորեսցէ զմեզ»:

8 Զայսոսիկ միաբանութեամբ խորհեալ՝ յղեն¹⁵ առ եպիսկոպոսն խորայն¹⁶ աւագ¹⁶ ոմն իշխան՝ անուն¹⁷ 18 Աւչի¹⁹, որ զտուրք²⁰ թարխանութեան²¹ ունէր պատիւ²², եւ զսենեկապետն²³ Զաթկասար²⁴: 9 Եւ նոքա ի գալն առ նա՝ պատմեն զխորհրդոյն գաւրութիւն²⁵: 10 Եթէ²⁶,— ասաց մեծ իշխանն Հոնաց եւ ամենայն մեծամեծքն,— Հայր մեր ծանեաք զՏէր²⁷ զԱրարիչն մեր ի ձեռն քո՝ հաւատացեալ²⁸ երկրպագեմք միշտ

Սրբոյ Երրորդութեանն²⁹: 11 Աղաչեմք զքո՞³⁰ սրբութիւնդ, զի հաւանեսցիս լինել³¹ մեր տեսուչ եւ վարդապետ՝ կանգնելով ի վարաչան³² քաղաքիս մերում զաթոռ³³ հայրապետական: 12 Եւ յուխտ³⁴ Տեառն³⁵ մտից ես իւրութուեր³⁶ ընդ քեզ եւ³⁷ զամենայն հեթանոսական պաշտամունս բնաջինջ³⁸ խլեցից յերեսաց Հոնաց երկրիս, եւ³⁹ զկախարդասար⁴⁰ քաւգեայս⁴¹, որ⁴² ոչ գան⁴³ ի հաւատս, հրով⁴⁴ այրեցից⁴⁵: 13 Եւ անձն որ հեթանոսաբար չըջիցի յաշխարհիս⁴⁶ իմում⁴⁷, կամ գաղտ⁴⁸ կռոց զոհեսցէ, սատակեցից սրով⁴⁹: 14 50 Եւ յառաջ⁵¹ եղիցի նոյն ինքն⁵² աստուածապաշտութիւնն եւ քարոզեսցի զանպատում⁵³ պարզեւացն⁵⁴ Քրիստոսի»:

15 Եւ⁵⁵ 56 պատասխանի տուեալ եպիսկոպոսին ասէ. «⁵⁷Ոչ է ինձ իշխանութիւն ա-

1 adgh չի՞ք ի
2 a հավատով
3 a յախտութեան հ յաղթութեան
4 bcelr բշնամիս
5 w քրիստոնէական
6 cr չի՞ք փառաւոր
7 b յաղթ I յաղթող
8 bcelr մարթէր d չի՞ք մարթէ km մարթէ մեզ
9 gl լինիլ
10 k յեղգասցուք
11 d այր այս ինչ եպիսկոպոս
12 a իղէլ
13 adw զմա
14 abh աշխարհիս
15 cdghkmw յղէ մա փիս յղեն
16 բոլոր ձ.ձ. քացի ցհ-ից գաւագ
17 g յանուն
18 gkm աւչի այր գորաւոր adv աւչի որք գորք w աւչի որ ի գորու b օչի որ գիրք
19 bl օչի
20 h գորք
21 d թարխանութեամբ
22 km զպատիւ
23 agh սենեկապետ
24 w կաթկասար
25 h գորութեան
26 bcelr թէ
27 adghkmw չի՞ք գտէր
28 klm եւ հաւատացեալ

29 d երրորդութեանդ
30 h չի՞ք գրո
31 cghl լինիլ
32 d վարաչական
33 k գաթոռս
34 agh ուխտ
35 a մտից ես
36 w իւրութիւն a լի թուեր m լիթուեր cdlr իլիթուեր h լի թուեր
37 k չի՞ք եւ
38 a քրմաջինջ
39 km չի՞ք եւ
40 d կախարդարար h կախարդաւոր
41 d ֆոդեայսն bcelr ֆոդեայս w ֆոդեայս k ֆադեայս h ֆուայս
42 g որք
43 b գտանի փիս գան
44 a հըրով
45 c այրեցից
46 h աշխարհիս
47 adw մերում
48 d կաղտ
49 a սրով gkm զմա սրով
50 bcelr չի՞ք եւ յառաջ ... քրիստոսի
51 w յառաջացի
52 ah չի՞ք աստուածապաշտութիւնն ... ֆարգեսցի
53 km անպատում
54 k պարգեւմ
55 r չի՞ք եւ
56 adghkmw պատասխանեալ ասէ ցնոսա d պատասխանի ասէ ցնոսա
57 adghkmw ոչ է իմ այդ կարողութիւն աննել անկամք առանց

ռանց մեծի¹ հայրապետին Աղուանից՝ սրբոյն Եղիազարու² 3 առնել զայդ, զի նորա է այդ իշխանութիւնդ⁴, եւ ես վիճակ ունիմ բարեկարգ, զիա⁵ ըդ մարթացից⁵ թողուլ զհաւտն⁶ իմ, զոր Աստուած շնորհեաց ինձ հովուել: 16 Այլ Տէր Քրիստոս⁷ 8 ըստ մարդասիրութեանն⁹ իւրոյ զձեզ¹⁰ հոգացէ, աճեցուցէ եւ աւրհնեցէ եւ տացէ ձեզ ըստ հաւատոց ձերոց հովիւ տեսչաւորել¹¹ զձեզ¹² Աւետարանաւն Քրիստոսի»: 17 Եւ¹³ երկրորդեալ եւ երրորդեալ¹⁴ պատգամացն¹⁵ զնոյն¹⁶ ասէին¹⁷ բանս: 18 Եւ եպիսկոպոսն¹⁸ ասէ. «Թոյլ տուք այժմ¹⁹, մինչեւ շնորհեցէ²⁰ ինձ Աստուած երթալ²¹ յաշխարհն իմ առ բարեպաշտ որդեակն իմ Վարազ Տրդատ²² իշխանն Աղուանից, եւ առ²³ սուրբ կաթողիկոսն²⁴: 19 Եթէ²⁵ Աստուծոյ եւ նոցա հաճոյ թուեացի, կատարեցէ Աստուած զբանդ զայդ: 20 26 Եւ²⁷

28 ոչ է իմ²⁹ պատիւդ այդ, զոր խոստանայք, այլ եթէ³⁰ չարամահք³¹ տանջանաւք ի ձէնջ տանջիմ, փառս եւ պատիւս³² ինձ զայն համարիմ վասն Տեառն խնդամիտ յոյժ լինելոյ³³: 21 Բայց պարտ է ձեզ զայդ խորհուրդ մտածութեան³⁴ գրով ծանուցանել առ համաւրէն աշխարհն Աղուանից³⁵ եւ առ հայրապետն Եղիազար³⁶. որ ի սրբոյն Եղիշայէ³⁷ մինչեւ ցայսաւր արեւելից հիւսիսականաց³⁸ միայն³⁹ վիճակեալ⁴⁰ է առաքելական⁴¹ աթոռ յաստուածաբնակ քաղաքէն՝ յերուսաղէմէ⁴² եւ ի⁴³ սրբոյն Յակոբայ⁴⁴ 45 յեղբաւրէ⁴⁶ Տեառն՝ ընկալեալ ձեռնադրութիւն⁴⁷: 22 Եւ դուք սահմանք⁴⁸ էք այնմ⁴⁹ վիճակի. առանց կամաց խորհրդակցութեան բոլորեցունց⁵⁰ հարց եւ եղբարց եւ աթոռակցաց իմոց՝ այդ զիա⁵¹ ըդ լինիցի, զի նոր է գործս եւ կարեւոր խորհուրդ⁵²»: 23 Լսելով⁵³ զայս ամենայն եպիսկոպոսէն⁵⁴ կատարեցին⁵⁵ զհրամանն⁵⁶ եւ արձակեցին զնա պատուով յաշխարհն⁵⁷ իւր:

1 bcelr մեծ
2 d դազարու
3 adghkwm չի՞ առնել զայդ
4 bcelr իշխանութիւն
5 bcelr կարացից km մարթացայց ag մարթացի
6 adghkwm qhou d զհաւտս
7 gk յիսուս փիս քրիստոս m յիսուս քրիստոս
8 bcel չի՞ ըստ ... օրհնեցէ եւ
9 d մարդասիրութեան
10 adgmw գձեզ եւ
11 km ի տեսաւորել abcdeghrw տեսաւորել
12 adghkwm չի՞ գձեզ
13 w յերկրորդել եւ յերրորդել adgh երկրորդել եւ երրորդել
14 b երրորդեալ
15 cr չի՞ պատգամացն
16 ah զնոյն
17 bcelr ասն
18 a էպիսկոպոսն
19 cr այժմ ինձ
20 b շնորհեցի
21 g երթալ
22 h տրտատ
23 adghw չի՞ առ
24 cdkr կաթողիկոսն
25 h եւ եթէ
26 w եւ n (է որ ոչ ընդունի) պատիւդ այդ bcelr չի՞ եւ ոչ է ... լինելոյ
27 km չի՞ եւ

28 km ոչ է վասն իմ պատիւ այդ
29 h եւ զպատիւդ զայդ
30 a եթէ
31 gkm չարահմար փիս չարամահ
32 ghkm պատիւ
33 k լինելով
34 bcelr չի՞ մտածութեան
35 bcelr չի՞ եւ առ հայրապետն
36 bcelr դազար
37 gkm եղիշէ
38 acr հիւսիսականաց
39 bcelr մերն փիս միայն
40 d միջակեալ է
41 blr առաքելականն
42 a էրուսաղէմէ c յերուսաղէմէ
43 h չի՞ ի
44 b յակոբայ aw յակովբայ
45 cer տեառն եղբար
46 gmw եղբար abdh եղբար
47 k գձեռնադրութիւն
48 adghkwm սահման
49 km այնք հ այդմ
50 bcelr չի՞ բոլորեցունց
51 bcelr չի՞ զի ... խորհուրդ
52 km խորհուրդս
53 a լսել w լսելով gk լուեալ m եւ լուեալ
54 a էպիսկոպոսն
55 l եւ կատարեցին
56 b գիրամ l գիրամանս
57 h աշխարհն

ԳԼՈՒԽ¹ ԽԳ

Գալուստ² Իսրայելի³ Մեծ Կողմանց
 եպիսկոպոսի⁴ ի Հոնաց. ⁵եւ երկու
 գլխաւորաց⁶ զկնի⁷ եկեալ խնդրելով⁸ զնա
 յառաջնորդութիւն⁹ իւրեանց

1 Մեծ եւ բարեպաշտ իշխանն Հոնաց
 Իլութուեր¹⁰ Հանդերձեալ¹¹ կազմէր ի
 գլխաւորաց աշխարհին իւրոյ Զիթգինն¹²
 Խոլրսունաց¹³ եւ զՉաթն¹⁴ Խազր¹⁵ զկնի
 սրբոյն Իսրայելի¹⁶ պատգամատարս սիրոյ
¹⁷եւ խնդրել զնոյն Իսրայել յառաջնորդու-
 թիւն Հոնաստանեայցն¹⁸: 2 Եւ¹⁹ պատ-
 ճեն²⁰ հրովարտակին²¹ ²²էր այս: 3 «Իմա-
 նալի աչաց տեսութեամբ ընկալաք²³ զա-
 ռաքեալդ ի ձէնջ²⁴ այրդ²⁵ Աստուծոյ Իս-
 րայել²⁶ եպիսկոպոս եւ ²⁷ընդ դորա ձեռն

ողջունեմք²⁸ զձեզ, տէր սուրբ եղիազար²⁹
 Աղուանից մեծ հայրապետ եւ սիրելի եղ-
 բայր մեր Վարազ Տրդատ՝ աշխարհակալ
 իշխան Աղուանից: 4 Վասն զի խնդրէիք³⁰
 մարմնաւոր³¹ խաղաղութիւն ի մէնջ, եւ³²
 մեք³³ հոգեւոր ողջունիւ տեսաք զզա³⁴ որ-
 պէս պատկեր³⁵ Աստուծոյ եւ ի ձեռն դո-
 րա³⁶ սրբական վարուց³⁷ եւ նորահրաշ
 սքանչելեաց³⁸, զոր³⁹ եցոյց Բարձրեայն,
 ծանեաք զԱրարիչն մեր եւ ստացաք խա-
 ղաղութիւն հոգւոց⁴⁰ մերոց: 5 Եւ արդ
 խնդրեմք ի ձէնջ զնոյն⁴¹ ինքն⁴² զԻսրա-
 յէլդ⁴³ տեսուչ եւ առաջնորդ մեզ շնորհե-
 ցէք, յորոյ⁴⁴ ձեռն գտաք բազումք⁴⁵
 զփրկութիւն յաւիտենից, զի եւ մեր⁴⁶ ընդ
 ձեզ անքակ սէր հաստատեսցի: 6 Ո՛ղջ լե-
 րուք⁴⁷ ի Տէր»:

1 abcehlrw չիբ գլուխ

2 bl գալուստն

3 g իսրայիլի al իղի

4 a էպիսկոպոսի

5 bcelr եւ այլ փիս եւ երկու

6 a զարաւորաց h զորաւորաց w զորավարաց d զո-
րավարացն g զորաւորաց փիս գլխաւորաց

7 d լիմի փիս զկնի

8 km ի խնդրել

9 d առաջնորդութիւն c յառաջնորդութիւնն

10 w իլութուէլ m իլութուէր dh լի թուէր r իլիթուէր a
լիթուէր cel իլիթուէր

11 bcelr չիբ հանդերձեալ

12 h զիթգինն փիս զզիթգինն w զբրթգինն

13 agkm խոլրսունց

14 w զկաթն փիս զչաթն d զկաթ

15 bcelr խազրն d խաչս

16 al իղից g իսրայիլի w իսրայելի

17 adgghkmw չիբ եւ խնդրել ... հոնաստանեայցն

18 l հոնաստանեայցն

19 adghw չիբ եւ

20 h պատմունն

21 adh հրովարտագին celr քղբոյն b քղբին փիս հրո-
վարտակին

22 cr չիբ էր այս

23 h զնկալաբ

24 a ձէնջդ

25 km զայրդ bl այր

26 a իէդ

27 d ընդ որս

28 a ողջոյնեմք

29 bcelr դազար

30 h խնդրեմք

31 gkm չիբ մարմնաւոր h ի մարմնաւոր

32 bl չիբ եւ

33 c չիբ մեք

34 ag դա h դայ

35 km զպատկեր

36 h դրա

37 km վարուցն

38 km սքանչելացն

39 l գորս

40 bcer ոգոց l ոգւոց

41 b զնոյնն km զոյնն

42 b չիբ ինքն

43 bcr իսրայել a զիէդդ g զիսրայելդ l զիսրայել h իս-
րայելդ

44 a յորոց c որոյ

45 km չիբ բազումք

46 h մեզ փիս մեր

47 blr չիբ ի տէր

ԳԼՈՒԽ¹ ԽԴ

Թուղթ² իշխանին Հոնաց
ի նոյն խորհուրդ յաշխարհն Հայոց

1 Առ սուրբ եպիսկոպոսապետդ³ Հայոց
Մեծաց Սահակ եւ մեծագով իշխանդ Գրի-
գոր՝ Հայոց զաւրապետ⁴ ողջո՛յն շատ:

2 ⁵Ի սկզբան լինելութեան⁶ երկրի ան-
գիտութեամբ խաւարեալք⁷ մառախլապատ
միգով⁸ Հարքն մեր ննջեցին⁹: 3 Իսկ գե-
կեալ¹⁰ փրկութիւնն¹¹ աշխարհի, գվերինն¹²
Աստուած, ¹³յերկիր¹⁴ եկեալ գՔրիստոս¹⁵ ի
լուր ականջաց լուաք իբրեւ ընդադաւտ¹⁶:
4 Եւ յարշաւանաց¹⁷ մերոց ¹⁸յայդ¹⁹ աշ-
խարհ²⁰, եւ որ մաւտ²¹ առ մեզ²² տունդ Ա-
ղուանից²³, զմի հաւատ²⁴ ²⁵ուսողք²⁶ դուք
²⁷այժմ եւ ամենայն տիեզերք՝ նախանձ
բարի ²⁸եւ մեր տնկեցաւ ²⁹ի սրտի: 5 Եւ

- 1 abcehlrw չիբ գլուխ
- 2 հ քուխք
- 3 dw եպիսկոպոսդ k եպիսկոպոսապետ bcegm եպիսկոպոսապետ a էպիսկոպոսապետդ
- 4 c զօրապետ h զօրացեալ
- 5 ahv յիսկիգրան w յիսկգրանէ cr յըսկգրանցն b յսկգրանցն l ի սկգրանցն d յըսկսրանցն g յըսկգրանցն km յըսկգրանցն
- 6 h լինելութեամբ
- 7 km խաւարեալ
- 8 bcehr մնջեցին հարքն մեր
- 9 gkm մնջեցին ի դոխս
- 10 km գեկեալ ad եկեալ
- 11 acdeghkmw փրկութիւն
- 12 abcdeghlw վերին
- 13 v յերկիր եկեալս
- 14 abceh յերկրի h երկիր
- 15 abcdeghlrw քրիստոս
- 16 m անաղօք փխ ընդադաւտ
- 17 h յարշան
- 18 km յաշխարհդ յայդ
- 19 ck չիբ յայդ
- 20 cm յաշխարհս br աշխարհս
- 21 h չիբ մօտ
- 22 bcehr մեզ
- 23 l անուանից փխ աղուանից
- 24 km հաւատս
- 25 cr ունելով ողջ դուք
- 26 l ունողք
- 27 cdgl եւ այժմ
- 28 bceklmr եւ ի մեր տնկեցաւ սրտի (km ի սրտի)

բան Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ ³⁰լցեալ
կատարեցաւ եւ ³¹ի ³²ծագս հիւսիսայնոցս³³
³⁴քարոզեցաւ³⁵ Աւետարան³⁶ նորա³⁷,
զորս³⁸ բովանդակապէս³⁹ ուսաք ի⁴⁰ լաւա-
գոյն⁴¹ առնէ⁴² միողէ յիսրայելէ⁴³ Մեծ Կող-
մանցդ⁴⁴ եղելոյ⁴⁵ եպիսկոպոսէ⁴⁶:

6 Եւ այժմ գեղեալ առ մեզ զսքանչե-
լիս⁴⁷ յեկելոցդ⁴⁸ լուեալ ձեր, եւ ⁴⁹զհայ-
ցումն մեր կատարել⁵⁰ ախորժեսջիք⁵¹
զնոյնդ առաքել⁵² մեզ⁵³ տեսուէ⁵⁴: 7 ⁵⁵Եւ ⁵⁶
ի սրբոյ Հայրապետէդ⁵⁷ Աղուանից⁵⁸ յե-
ղիազարէ⁵⁹ ⁶⁰խնդրեալ է մեր. եւ զձեզ գոր-
ծակից եւ հաւատակից նմա գիտացեալ⁶¹
աղերսեմք⁶² յերկաքանչիւրոցդ⁶³ կատա-
րել⁶⁴ զմեր հոգեւոր խնդիր⁶⁵. զի սակս

- 29 d ի սիրտ
- 30 cr կատարեցաւ լցեալ
- 31 km չիբ եւ
- 32 h չիբ ի
- 33 a հիւսիսայնոցս cr հիւսիսայնոցս
- 34 h կատարեալ քարոզեալ զաւետարան
- 35 g քարոզեալ adkmw քարոզել
- 36 km զաւետարանն adgw զաւետարան
- 37 adg չիբ նորա
- 38 km գոր
- 39 a քաւանդակապէս
- 40 c չիբ ի
- 41 b լաւագոյնս
- 42 c առնել փխ առնել
- 43 a իէդ l ինդէ dgh իսրայէլ
- 44 adghkmw կողմանց
- 45 dh եղելոց
- 46 a էպիսկոպոսի bh եպիսկոպոս bkm եպիսկոպոսի
- 47 m սքանչելիս adcehkmw սքանչելիս
- 48 d յեկելոյդ h յեկելոց
- 49 clmr չիբ եւ
- 50 adhmw կատարեալ
- 51 cr յախորժեսջիք
- 52 ah առաքեալ
- 53 c մեր
- 54 d գտեսուէ l տեսուէս
- 55 d եւ սուրբ փխ եւ ի սրբոյ
- 56 bcehr չիբ եւ
- 57 km հայրապետէն
- 58 adghkmw չիբ աղուանից
- 59 km եղիազարէ bceh դազարու adghw եղիազարու
- 60 bcehr յուզեալ է եւ մեր գձեզ
- 61 adghkmw գիտելով
- 62 ah աղերսամբ
- 63 d իւրաքանչիւրոցդ
- 64 d կատարեալ
- 65 km խնդիր

¹նորա լինելոյ² առ մեզ³ արշաւանք⁴ զաւրացս խոժաղուժ ազգաց⁵ յաշխարհ⁶ ձեր արգելեալ փակեալ⁷ լինիցին⁸ մեր մի հաւատ⁹ ունելով եւ ձեզ. ողջ լերուք»:

8 Արդ իբրեւ եկին հասին նոքա յաշխարհս¹⁰ Աղուանից¹¹ եւ Հայոց եւ տուեալ ողջոյն՝ պատմելով զամենայն, զոր¹² ինչ արար Աստուած¹³ ի ձեռն նորա յաշխարհին¹⁴ Հոնաց, եւ¹⁵ ¹⁶մատուցին զհրովարտակն¹⁷ մեծի¹⁸ ¹⁹իշխանին Հոնաց²⁰ առաջի²¹ քահանայապետին սրբոյն Սահակայ²² եւ Գրիգորի²³ իշխանին Հայոց, եւ²⁴ մեծաւ խնդութեամբ²⁵ ընկալեալ նոցա եւ ամենայն աշխարհին²⁶ առնէին²⁷ պատասխանի զայս²⁸:

ԳԼՈՒԽ²⁹ ԽԵ³⁰

Պատասխանի թղթոյն Հոնաց

1 Ի³¹ Սահակայ³² Հայոց կաթողիկոսէ³³ եւ յամենայն քահանայական³⁴ ուխտէ³⁵, եւ ի Գրիգորի³⁶ Հայոց իշխանէ, եւ ի համաւրէն եկեղեցեացս³⁷ ժողովրդականաց³⁸ ի³⁹ Տէր խնդալ⁴⁰:

2 Վասն կենսատու փրկութեան հասանելոյ ի ձեզ յԱստուծոյ, որպէս մեզ պատմեցաւ, անպայման⁴¹ ուրախութեամբ⁴² գոհացաք զանդեղ⁴³ պարգեւացն Քրիստոսի եւ զթուղթ⁴⁴, զոր⁴⁵ նորընծայ⁴⁶ ծառայիցդ Աստուծոյ գրեալ էր⁴⁷ առ մեզ, տեսաք. յորմէ իմացաք զբարերարութիւն⁴⁸ Արարչին⁴⁹, որ ծագեաց⁵⁰ յաշխարհդ⁵¹ ձեր զլոյս աստուածածանալթութեան, որպէս եւ զամենայն աշխարհս առաւել⁵² փառաւորեցաք զմարդասէրն⁵³ Աստուած, որ ոչ եթող զձեզ յընդունայն⁵⁴ պաշտամունս հարցն

1 cr լինելոյ նորա

2 adgh լինելով

3 gk ձեզ

4 d աղուամբ

5 bl ազգացս

6 km յաշխարհդ հ աշխարհ

7 cer փակեցին bl փակեցին

8 adghkm լինիցի bcelr չի՞ր լինիցին

9 adghkmw լինելով փիս ունելով եւ ձեզ

10 adghkmw յաշխարհին

11 h յաղուանից

12 acdghlrw որ

13 blr ի ձեռս

14 km աշխարհին

15 dkm չի՞ր եւ

16 d չի՞ր մատուցին ... հոնաց

17 adghkmw գրողութն փիս գիրովարտակի

18 bcelr չի՞ր մեծի

19 bcelr հոնաց իշխանին

20 adghkmw չի՞ր առաջի ... իշխանին հայոց

21 l սրբոյ փառանայապետին

22 b սահակա

23 bcer գրիգորոյ

24 adghw չի՞ր եւ

25 g ցնծութեամբ փիս խնդութեամբ

26 h աշխարհին

27 adghkmw առնեն եւ առնէին

28 bl չի՞ր զայս

29 abcehlrw չի՞ր գլուխ

30 c ԽԵ փիս ԽԵ

31 ch չի՞ր ի

32 br սահակա

33 dkr կաթողիկոսէ

34 cr փառանայապետական d փառանայից

35 h յուխտէ

36 h գրիգորոյ

37 cr եկեղեցացս

38 cr ժողովրդականացս

39 bcelmr չի՞ր ի

40 h չի՞ր խնդալ

41 b այն պայման

42 a ուրախութեան

43 k զանդեղական adghmw զանդեղական

44 kmw գրողութն

45 b չի՞ր գոր

46 a նորընծայ r նորընծա

47 adghkmw չի՞ր էր

48 k զբարերարութեան

49 k արարչի

50 c գործեաց փիս ծագեաց

51 adgh յաշխարհ

52 m եւ փիս առաւել adghkw չի՞ր առաւել

53 l մարդասէրն

54 h ընդունայն

ձերոց առաջնոց¹, այլ ծանոյց ձեզ զանուն² իւր սուրբ, եւ³ եղէք⁴ ճշմարիտ երկրպագութեամբ Արարչին մերոյ⁶ Աստուծոյ:

3 Ահա գիտացաք, եթէ⁷ անուն նորա տարածեալ՝ ելից զտիեզերս⁸. որպէս ի⁹ ձեռնոց զերկոց¹¹ եւ ի¹² պատգամաւորացս¹³ լուաք, եթէ¹⁴ որպէս դարձայք բոլորիւ¹⁵ սրտիւ ի ձեռն երանելի¹⁶ 17 եպիսկոպոսիդ Իսրայէլի¹⁸: 4 Եւ¹⁹ արդ՝ մեք եւ աշխարհս մեր, թէպէտ եւ մարմնով հեռի եմք²⁰, սրտի²¹ սիրով մերով²² համարիմք²³, թէ յանդիման²⁴ տեսաք զձեզ: 5 Այլ զոր խնդրեցէք²⁵ ի մէջ զեպիսկոպոսդ Իսրայէլ²⁶, մեծ է այդ խորհուրդ ձեր, զի չէ մարթ հաւտի առանց հովուի լինել²⁷: 6 Եւ²⁸ արդ՝ ծանր եւ դժուարին է մեզ չկատարել³⁰

զհայեցումնդ³¹ ձեր, սակայն պատճառք կան, զի³² ոչ է³³ նա վիճակեալ մերում³⁴ աթոռոյս³⁵, այլ տանն³⁶ Աղուանից: 7 Մեր կամ է եւ մեծ յաւժարութիւն³⁸ լինել³⁹ նմա առ ձեզ հանապազ, այլ այդ⁴⁰ հրաման⁴¹ եւ իշխանութիւն⁴² արթուակցին⁴³ մերոյ՝ Եղիազարուն՝ Աղուանից հայրապետին է. 44 նորա է գործդ այդ: 8 Արդ՝ ծաներուք զԱստուած կենդանի, որ տայն⁴⁵ կեանս մարդկան, մեռուցանէ եւ կեցուցանէ: 9 Եւ⁴⁶ նոյն շնորհք⁴⁷ Սուրբ⁴⁸ Հոգւոյն⁴⁹ հաստատեսցէ զձեզ յերկիւղն⁵⁰ Աստուծոյ եւ ի պահպանութիւն⁵¹ պատուիրանաց նորա: 10 Եւ մեք կարաւտութեամբ սրտից⁵² անմոռաց յիշեսցուք զձեզ ի մեր եկեղեցիս. ո՛ղջ լերուք»:

11 Իսկ⁵³ իբրեւ դարձան ի Հայոց Զիրթ գիւնն⁵⁴ 55 խուրսան⁵⁶ եւ Չաթն խազր⁵⁷ եւ կացին առաջի կաթողիկոսին⁵⁸ Եղիազա-

1 bcer առաջնոցն

2 bcer զանունն

3 d չի՞ք եղե՞ք նշմարիտ

4 l եղայք

5 h նշմարտին եւ արարչին

6 adghkmw ձերոյ

7 a եթե bcelr թէ

8 c տիեզերս

9 adg եւ փխ ի

10 b ձերոց գրեւոյդ

11 c գրեւոյդ

12 h չի՞ք ի

13 adghkmw պատգամաւորաց

14 bedelr թէ

15 dw բոլոր

16 adghkmw չի՞ք երանելի

17 adghkmw իսրայելի (a իէդի g իսրայիլի dw իսրայելի) եպիսկոպոսի

18 b չի՞ք իսրայելի

19 bcr չի՞ք եւ

20 g եմք

21 gkm սակայն սրտի

22 bcelr չի՞ք մերով

23 cr համարեմք

24 bcr չի՞ք յանդիման

25 g խնդրեցի՞ք km խնդրեցի՞ր l խնդրեցի՞ք agdehrw խնդրեցէ՞ք

26 a իէդ

27 dgl լինիլ

28 km չի՞ք եւ

29 bcelr չի՞ք ծանր եւ

30 l կատարել

31 cer զհայցումնդ dgw զհայցումնդ a զհայցումնդ

32 g ոչ եմք

33 km վիճակեալ նա

34 a մերոյ adghkmw մերոյ

35 d աթոռոյ

36 d տան

37 bcelr չի՞ք մեր կամ է d մեր եւ մեծ ամ է

38 bcelr յոժարութիւն է (b յոժարութեան է) մեզ

39 dgl լինիլ

40 hw արդ փխ այդ

41 bcelr չի՞ք հրաման

42 bcelr իշխանութիւն

43 adghkmw մերոյ է եղիազարուն հայրապետին աղուանից

44 bcelr չի՞ք նորա է գործդ այդ k նորայ արդ դուք

45 ah տա dgkmw տայ

46 adgh որեւ

47 gkm հոգւոյն սրտոյ

48 h չի՞ք սուրբ

49 bcr հոգւոյն

50 d յերկիւղս

51 w պահպանութեան

52 km սրտից

53 km չի՞ք իսկ

54 w երթգինն h զիթկինն

55 w խուրսանաց եւ կաթն խազր

56 h գորսան

57 b խազրն

58 dk կաթողիկոսին

րու¹ եւ իշխանին Վարազ Տրդատայ² ի մայրաքաղաքն Պարտաւ, խնդրէին³ հրաժեշտ ի նոցանէ տալ⁴ գեպիսկոպոսն⁵:
 12 Յայնժամ ոչ կամեցան տալ նոցա զԻսրայէլ⁶ յառաջնորդութիւն: 13 ⁷Ասեն. «Ոչ է պարտ դմա զհաւատացեալ դմա⁸ յԱստուծոյ զհաւտն⁹ իւր¹⁰ թողուլ¹¹ միանգամայն եւ լինել¹² ընդ ձեզ. այլ երթալ եւ գալ դմա¹⁴ ըստ կարի իւրում¹⁵ հրամայեմք հաստատել¹⁶ զձեզ ի հաւատս¹⁷ Քրիստոսի եւ ողջ¹⁸ պահել զանխախտելի սէր¹⁹ մեր, որ առ միմեանս է²⁰: 14 ²¹Այնմ²² եւ²³ մեք կամակիցք²⁴ եմք. զի լինելով դորա միջնորդ²⁵ ընդ մեզ եւ ընդ ձեզ, բարձցի²⁶ թշնամութիւն²⁷ ի միջոյ մերմէ եւ տնկեսցի սէր եւ խաղաղութիւն»:

15 Զայս ամենայն լուեալ իշխանացն՝ խռովամիտ²⁸ ընդ իրսն²⁹ եղեալ³⁰ զարհուրէին եւ անյաւժար կամաւորութեամբ հա-

ւանեալ³² ասեն³³. «³⁴Ի գալն եւ յերթալն³⁵ առ մեզ մի՛ յապաղեսցի³⁶, եւ զեղեալ³⁷ հիմն հաւատոյ անդրէն³⁸ մի՛ քակտեսցի³⁹ ⁴⁰եւ թողցէ զմեզ որբս, զի այլում վարդապետի ոչ⁴¹ անսամք եւ հնազանդիմք⁴²»:

16 Եւ⁴³ երանելի եպիսկոպոսն⁴⁴ ⁴⁵ըստ քաղցր բարուցն՝ առնէր շինութիւն երկուցունց⁴⁶ կողմանցն⁴⁷, յանձն առնոյր զերթալն ի Հոնս քաջայաւժար⁴⁸ կամաւորութեամբ եւ յանձանձել⁴⁹ ⁵⁰զնորընծայ⁵¹ հաւտն⁵² Քրիստոսի, ⁵³ունել եւ⁵⁴ ⁵⁵հաստատուն զուխտ եւ զպայման դաշնաւորութեան⁵⁶ նոցա: 17 Այսմ⁵⁷ հաւանեալ բանից⁵⁸ մեծաշնորհ եպիսկոպոսին⁵⁹ լնուին⁶⁰ ուրախութեամբ եւ դառնային խաղաղութեամբ⁶¹ ի տեղի իւրեանց՝ ⁶²փառաւոր առնելով զԱմենասուրբ Երրորդութիւնն:

1 bcelr դագարու
 2 b տրդայ
 3 l եւ խնդրէին
 4 bcelr եւ տալ
 5 a գեպիսկոպոսն
 6 a զիէդ
 7 d ասէն ոչ պարտ
 8 bcelr չի՞ր դմա
 9 dv գիւսատն փխ գիտն
 10 bcelr չի՞ր իւր
 11 bcel չի՞ր միանգամայն եւ լինել
 12 g լինել
 13 bcel չի՞ր ընդ ձեզ
 14 b ըստ կարգի
 15 d իւրով
 16 km ի հաստատել
 17 l հաւատն bce հաւատսըն
 18 m յողջ
 19 bcel սէրն
 20 km չի՞ր է
 21 bcel չի՞ր այնմ եւ մեք կամակիցք եմք
 22 km այդմ
 23 km չի՞ր եւ
 24 d կամակից
 25 k չի՞ր ընդ մեզ
 26 c բարձի g եւ բարձցի
 27 l թշնամութիւնն
 28 km եւ խռովամիտ
 29 bcel ընդիրն եղեալ (b ելեալ)
 30 g իրս
 31 bcel եւ զարհուրէին

32 cl հաւանէին
 33 h ասէին
 34 km ի գալ եւ յերթալ bcel յերթալն (c երթալն եւ ի գալն (c չի՞ր)
 35 h երթալն
 36 m յապաղեսցէ k յապաղիսցի
 37 a գեղեալ
 38 bcel անդէն
 39 kmw քակտեսցէ ce քակտեսցի bl քակտեսցէ
 40 km եւ մի թողցէ
 41 dgw չի՞ր ոչ km եւ ոչ
 42 b հնազանդեմք
 43 km իսկ փխ եւ
 44 a էպիսկոպոսն
 45 c չի՞ր ըստ քաղցր բարուցն
 46 adghw երկուց
 47 dkm կողմանց
 48 d քաջ յոժար
 49 g յանձնաւեալ
 50 h գնոր հաւատ հոտն
 51 a գնորընծա bcr գնորընծա d գնոր
 52 r հոտն adgkmw հաւատն փխ հոտն
 53 km եւ ունել l ունիք
 54 d չի՞ր եւ
 55 h հաստատ ուխտն
 56 dw դաշնադրութեան cr դաշնաւորութեանց
 57 agh յայսմ
 58 k քանի
 59 a էպիսկոպոսին
 60 l շնութիւնն փխ լնուին
 61 bcelr չի՞ր խաղաղութեամբ
 62 bcelr փառաւորելով փխ փառաւոր առնելով

ԳԼՈՒԽ¹ ԽԶ

Դաւթայ² Մեծ Կողմանց³ եպիսկոպոսի⁴
վասն պատկերաց եւ նկարագրութեանց
Հայցուած⁵ Ի Յոհաննէ⁶ Մայրազոմեցւոյ⁷

1 Ընդ այն իսկ⁸ ժամանակս, որ⁹ դեռ
եւս վարէր զՀայրապետութիւնն Աղուա-
նից տէր Ուխտանէս եւ զկնի նորա՝ Եղիա-
զար, եւ¹⁰ խոռվութիւն¹¹ եւ հերձուած¹²
բազում¹³ Ի կողմանս կողմանս գիտնաւո-
րաց եւ տգիտաց լինէր¹⁴, մարտ եւ
մրցումն Յունաց եւ Հայոց: 2 Եւ աշ-
խարհս¹⁵ Աղուանից¹⁶ անվրդով¹⁷ յայսցա-
նէ¹⁸ մնայր. եհաս¹⁹ համբաւ իմն ի նոսա²⁰,
եթէ²¹ ոմանք պատկերս²² ոչ ընդունին²³, ո-
մանք²⁴ մկրտութիւն²⁵ ոչ առնեն, ո՛չ աղ
աւրհնեն, ²⁶ո՛չ պսակ դնեն հարսանեաց.
յայս պատճառս, եթէ²⁷ քահանայութիւն

²⁸բարձեալ է յերկրէս²⁹: 3 Վասն այսորիկ³⁰
Դաւիթ³¹ եպիսկոպոս Մեծ Կողմանց³²,
խնդրեաց զրով ի Յոհաննէս³³ վարդապե-
տէ Հայոց զպատճառ իրացն: 4 Եւ նա ա-
րար հմուտ³⁴ ³⁵իրացն ճշմարտապէս՝ այս-
պէս³⁶ ասացեալ. «Աղանդէ³⁷ այդ յետ ա-
ռաքելոցն երեւեցաւ. եւ պատկերամար-
տութիւն³⁸ նախ ի Հոռոմս³⁹ երեւեցաւ⁴⁰,
վասն⁴¹ որոյ ժողով մեծ եղեւ⁴² ի Կեսա-
րիա⁴³. հրամայեցին⁴⁴ նկարել զպատկերս⁴⁵
ի տան⁴⁶ Աստուծոյ. ⁴⁷վասն որոյ բարձրա-
մտեալ նկարչաց⁴⁸ զինքեանս գերագոյնս⁴⁹
կամէին առնել⁵⁰, քան զամենայն ա-
րուեստս⁵¹ եկեղեցականս⁵²: 5 Ասէին⁵³.
«Մեր արուեստս⁵⁴ լոյս է, զի ծերք եւ
տղայք առ⁵⁵ հասարակ վերձանեն⁵⁶ եւ⁵⁷
զԳիրս Սուրբս սակաւք⁵⁸ ընթեռնուն»:

1 abcehlrw չիբ գլուխ
2 acr դաւթա klm դաւթի
3 l կուենից bcer կուենից փիս կողմանց
4 a էպիսկոպոսի
5 blr հարցուած c հայրցուած
6 bcer յովհաննա 1 յովհաննայ dkm յովհաննէ a յո-
հանէ
7 c մայրագովեցոյ d մայրագոմեցոյն br մայրագոմե-
ցոյ 1 մայրագոմեցւոյ
8 bceklmr չիբ իսկ
9 km յոր
10 km չիբ եւ bcel էր փիս եւ
11 km խոռվութիւնի
12 adghkmw հերձուած
13 km բազում
14 km լինէին bcelr չիբ լինէր
15 adghkmw աշխարհի
16 cer յայսցանէ անդրվով
17 g մնայր յայսցանէ km մնայն յայնցանէ
18 km յայնցանէ
19 l էհաս
20 km առ նոսա
21 a եթե
22 bcelr զպատկերս
23 d ընդունէին
24 l եւ ոմանք
25 cr մկրտութիւնս
26 klm եւ ոչ պսակ
27 km թէ

28 1 յերկրէ բարձեալ է
29 bcr km յերկրէ
30 clr այնորիկ km որոյ
31 l մեծ կուենից եպիսկոպոս
32 cer կուենից b կուենից
33 km յովհաննէ bcer յովհաննա 1 յովհաննու dh յո-
հաննայ a յոհանայ
34 agkmw հմուտ այնմ
35 dh ճշմարտապէս այնմ փիս իրացն ճշմարտապէս
36 h չիբ այսպէս
37 clr աղանդոտ km եթե աղանդ
38 bcelr պատկերամարտութիւն
39 cdr հոռոմ 1 հոռոմս
40 bcelr եղեւ երեւեցաւ
41 bcelr սակս փիս վասն
42 cer չիբ եղեւ եւ եղեալ
43 g կեսարիայ
44 lm եւ հրամայեցին
45 c պատկերս
46 km տան
47 km բայց փիս վասն որոյ
48 l նկարչացն
49 adghkmw գերագոյն
50 adghkmw լինել (d լինիլ) փիս առնել
51 bl արուեստ w արհեստս gkm արուեստաւորս
52 a եկեղեցականս b եկեղեցականաց
53 km եւ ասէին
54 b արուեստ d արհեստ
55 bcelr չիբ առ
56 a վերձանեն հլ վերձանեան
57 km իսկ փիս եւ
58 d սակաւութ

6 Աստանաւր աղմկեալ կրկին լինի¹ ժողով. եւ քննեալ արդարացուցին զգրիչս եւ² զվերծանողս³ եւ զմեկնիչս եւ եղին յառաջ քան զնկարիչս: 7 Եւ անտի⁴ մինչեւ ցՄովսէս⁵ Հայոց կաթողիկոսն⁶, այն աղանդ⁷ հերձուածին⁸ չէր յայտնեալ: 8 Ապա⁹ ընդ երկուանալ¹⁰ հայրապետութեանն¹¹ Հայոց էր¹² մեծ մարտ ընդ¹³ Մովսէս եւ ընդ Թէոդորոս¹⁴ Կարնոյ եպիսկոպոս, զոր փիլիսոփայապետն կոչէին¹⁵: 9¹⁶ Սոքա¹⁷ եւ ուղղափառքս¹⁸ աղարտէին զՀոռոմոց¹⁹ ամենայն կրաւնսն:

10 Եւ առնէր ժողով Մովսէս իւր կողմանն²⁰ վարդապետացն²¹, եւ հրամայէր²² ամենեւին չհաղորդել²³ ընդ Հոռոմոսն²⁴ հնազանդեալսն²⁵ քաղկեդոնական²⁶ ժողովոյն²⁷ չարի, զի գործք նոցա ստութեամբ են: 11 Մի՛ գիրս, մի՛ պատկերս, ²⁸մի՛ նշխարս²⁹ ի նոցանէ ընդունել³⁰:

- 1 հ լինէր
- 2 c չի՞ գվերծանողս եւ գմեկնիչս
- 3 b վերծանողս l վերծանողս r վերծանեան
- 4 bcr անդի
- 5 l կաթողիկոս հայոց
- 6 bd կաթողիկոս k կաթողիկոսն
- 7 gkm հերձուած ինչ էր յայտնեալ
- 8 cfr հերձուածի b հերձուած
- 9 g ապալ
- 10 km երկուամալն
- 11 bklr հայրապետութեան
- 12 bcelr մարտ մեծ
- 13 l չի՞ ընդ
- 14 a կարւոյ էպիսկոպոս
- 15 h կոչեն
- 16 bcelr եւ սոքա
- 17 k չի՞ սոքա
- 18 km ուղղափառքն
- 19 km զամենայն կրօնսն adhw ամենակրօնս
- 20 kmw կողման
- 21 l վարդապետաց
- 22 r հրամաէր
- 23 hlw չհաղորդիլ g ոչ հաղորդիլ km ոչ հաղորդել
- 24 ceklmrw հոռոմս b հոռոմս
- 25 ceklmrw հնազանդեալս b հնազանդեալքս
- 26 bcehlr քաղկեդոնի
- 27 bkln չի՞ չարի ... են
- 28 gklm եւ մի նշխարս
- 29 h նոցա ընդունել (չի՞ ի)
- 30 bdglw ընդունիլ

12 Յայնժամ Թէոդորոս ետ հրաման ժողովել³¹ եպիսկոպոսացն³² Հայոց, որ³³ ի նորայն³⁴ կողմանն ի Կարնոյ³⁵ քաղաք, եւ ասէ. «Պարտ է մեզ առնել կաթողիկոս³⁶»:
13 Եւ ածին³⁷ զՅոհան³⁸ ոմն սիւնական, ձեռնադրեցին եւ հնազանդեցան քաղկեդոնական³⁹ կրաւնիցն: 14 Եւ ոչ ոք ի նոցանէ եղեւ⁴⁰ խնդրող⁴¹ ուղղափառ հաւատոյն⁴², ⁴³բաց ի⁴⁴ յենոսայ⁴⁵ երանելւոյն⁴⁶, որ⁴⁷ գնաց ի նոցանէ եւ եկն առ Մովսէս կաթողիկոս⁴⁸, ⁴⁹զոր ուրախութեամբ ընկաւան: 15 Մովսէս նստէր ի Դուին⁵⁰ կաթողիկոս⁵¹. պատշաճեցան⁵² եւ նոքա⁵³ Հոռովմայեցիքն⁵⁴ Յոհաննու կաթողիկոսարան⁵⁵ յԱւանին⁵⁶, մաւտ առ միմեանս: 16 Եւ էր խռովութիւն ի միջի⁵⁷ նոցա՝ չընդունելով⁵⁸ զՅոհաննու⁵⁹ ձեռնադրեալսն: 17 Ապա⁶⁰

- 31 lw ժողովիլ
- 32 m եպիսկոպոսաց
- 33 l որք
- 34 h նորան
- 35 a կարնոյ
- 36 cdk կաթողիկոս
- 37 h գմումն յոհան
- 38 bcklmr գլովհան g գլոհան
- 39 a քաղկեդոնական b քաղկեդոնիսկան
- 40 cr եղեալ
- 41 gl խնդրող
- 42 km հաւատոց adgh հաւատոյ
- 43 adgh բայց փիւ բաց ի
- 44 hkmw չի՞ ի
- 45 d յինոսեայ bcr յենոսա km յենովսայ aghw յենոսեայ
- 46 bcr երանելոյ
- 47 h չի՞ որ
- 48 bg կաթողիկոսն dk կաթողիկոս
- 49 bcelr չի՞ զոր ... կաթողիկոս
- 50 h դիւն
- 51 k կաթողիկոս
- 52 kmw պատշաճեցին h պատմառեցան
- 53 km չի՞ նոքա
- 54 a հոռովմայեցիքն l հոռովմայեցիքն a յոհանու bcklmr յոհաննու g յոհաննու d յովհաննու
- 55 d կաթողիկոսն n զկաթողիկոսարան k զկաթողիկոսարան l կաթողիկոսարան
- 56 adghkmw յաւանի
- 57 bcelr մէջ
- 58 bcer չընդունել l չընդունիլ
- 59 bcklmr գլովհաննու
- 60 g ապալ

Յեսուս անուն¹ քահանայ եւ թաղէոս² եւ Գրիգոր, որ³ ի Մովսեսի⁴ կողմանէն⁵ էին, գնացին ի Դուռնայ⁶ եւ ելին ի Սոթից⁷ գաւառն: 18 Եւ⁸ բնակելով յանապատսն⁹, զի կրանաւորք¹⁰ էին, սկսան¹¹ ուսուցանել. եթէ¹² «Զպատկերս¹³, որ¹⁴ յեկեղեցիս¹⁵ են նկարեալ¹⁶, ի բաց ջնջեցէք¹⁷ եւ ընդ աշխարհական քահանայս մի՛ հաղորդիք¹⁸»:
19 Եղեւ²⁰ խոսովութիւն ի գաւառին, եւ համբաւն²¹ եհաս²² առ Մովսէս հայրապետն: 20 Եւ²³ իսկոյն²⁴ գրեաց, թէ²⁵ փութով այրէն²⁶ եկա՛յք: 21 Նոքա²⁷ ոչ անսացին²⁸ հրամանին, այլ անտի²⁹ գնացեալ բնակեցան ի³⁰ ձերուս³¹ Արցախական³² գաւառս³³: 22 Եւ հարցեալ հայրապետին³⁴

զգիտնաւորսն³⁵ իւր, եթէ³⁶ զիա՞րդ է այն մարդկան գործ. նոքա զոր վասն³⁸ Հռոմայականին³⁹ էր, թիւրութիւն⁴⁰ ետուն պատճառս:

23 Ապա⁴¹ գրեցին⁴² նամակ, թէ մի՛ ոք իշխեսցէ⁴³ խոտել զնկարս⁴⁴, որ յեկեղեցիս⁴⁵ է⁴⁶: 24 Եւ ի⁴⁷ վախճանել⁴⁸ հայրապետին Մովսեսի⁴⁹ եւ⁵⁰ տիրել⁵¹ խոսրովու Հայոց՝ միաւորեցաւ երկիրն: 25 Եւ նստուցին⁵² հայրապետ ճշմարիտ եւ արդար այր՝ զԱբրահամ, որ զուրացող⁵³ ժողովն⁵⁴ Քաղկեդոնի⁵⁵ նախ եբարձ⁵⁶ նզովիւք, եւ ապա⁵⁷ ձեռնադրեցաւ: 26 Իսկ պատկերամարտքն, որ⁵⁸ իջին⁵⁹ յԱղուանս, պղտորեցին⁶⁰ զերկիրդ ձեր. ապա⁶¹ Գարդմանայ⁶² տէրն կալեալ⁶³ զերեսին արսն, ու

1 ցյանուն
2 w թաղէոս
3 klm որք h չիք որ
4 ab մովսէսի gklmw մովսիսի
5 b կողմանէ
6 cgr դըւնա b դունա
7 bcelr սողից
8 km չիք եւ
9 km յանապատս
10 l կրօնաւորքն
11 l եւ սկսկսան
12 a եթե bcelr եթէ
13 d գաշակերտս փիւր գաւառներս
14 l որք
15 a յեկեղեցիս k յեկեղեցիսն
16 adh նկարել l նկարեալք
17 d ի բաց գնացէք
18 l ջնջեսցէք
19 b հաղորդէք
20 cr եղեւ lm եւ եղեւ
21 d համբաւ
22 gl էհաս
23 bcer չիք եւ km որ
24 h չիք իսկոյն
25 a եթե bcelr եթէ
26 h այսիրէն
27 klm եւ նոքա
28 d անսային
29 a անդի
30 b չիք ի
31 w միւրում d միւրում
32 dw արձախական b արցական
33 km գաւառի
34 bcelr չիք հայրապետին

35 km զգիտնաւորս
36 cr եթէ
37 km զիարդ են այնց մարդկան գործք adghw զիարդ է մարդկան այս գործք
38 ce հռոմայական է եւ հռոմականն է
39 a հռոմայականն km հռովմայականին h հռոմական
40 l թերութիւն w թիրութեան
41 g ապա
42 b գրեցին
43 h իշխեսցի
44 d զնշխարս փիւր զնկարս
45 h եկեղեցիս
46 km են
47 h չիք ի
48 c վախճանել dgl վախճանիլ a վախճանել
49 abh մովսէսի glw մովսիսի
50 c չիք եւ
51 km ի տիրել w ի տիրել h տիրել
52 adghkmw հայրապետ զաբրահամ ճշմարիտ եւ ընտիր (a ընդիր) այր (d այրն)
53 gl զուրացող km չիք զուրացող
54 km զժողովն
55 a քաղկեդոնի
56 l էբարձ
57 g ապա
58 l որք
59 d իջին փիւր իջին
60 d անդ պղտորեցին
61 g ապա
62 bcr գարդմանա
63 d կոչեալ

րոց անուանքն ¹ի թղթիդ ²են, ետ ³կապա-
նաւք ածել ի Հայս: 27 Եւ եղեալ նոցա
յանդիման մեզ՝ Հարցաք, թէ՛ «Յո՞ր ⁴պատ-
ճառս չընդունիք ⁵զմարմնացելոյ ⁶Աստու-
ծոյ զպատկերն ⁷». ետուն պատասխանի, ե-
թէ ⁸արտաքոյ է պատուիրանաց ⁹, եւ եթէ ¹⁰
կռապաշտից ¹¹ է գործդ այդ, որոց ¹²զամե-
նայն արարածս ի ¹³պաշտաւն էր առեալ.
¹⁴մեք ոչ պագանեմք երկիր պատկերաց ¹⁵,
զի ¹⁶ոչ ունիմք ¹⁷հրաման ի Գրոց: 28 Ա-
պա ¹⁸մեր ¹⁹յայտ արարեալ զմովսիսականն
ի խորանին նկարակերտութիւն եւ զՍողո-
մոնեան ²⁰ տաճարին զանազան քանդակա-
գործութիւնսն ²¹ զնոյն ²²կերպագրեալ ²³ եւ
ի ²⁴մեր եկեղեցիս: 29 ²⁵Զայս եւ որ ²⁶ման
է սոցին ասացեալ ²⁷ զթիւրութիւն ²⁸ նո-
ցա ³⁰ ուղղեցաք:

- 1 d եմ ի թղթից
- 2 a թղթիտ
- 3 l եւ ետ
- 4 cr պատճառ ոչ ընդունիմք
- 5 cr զմարմնացելոյ բանին աստուծոյ
- 6 b զմարմնելոյ
- 7 bl պատկեր
- 8 a եթե ետք թէ
- 9 bcelr օրինաց փխ պատուիրանաց
- 10 a եթե ետք թէ bcel չիք եթէ
- 11 clr կռապաշտիցն
- 12 l որոյ
- 13 d պաշտօն իւր առեալ
- 14 bcelr մեք (l մեք ոչ) պատկերաց ոչ երկիր պագա-
նեմք
- 15 d պատկերացդ
- 16 m չիք զի
- 17 abcehlr չունիմք
- 18 g ապայ
- 19 bcelr մեք փխ մեր
- 20 w զսաղօմոնեան d զսողոմոնեան g զսողոմոնեան
- 21 bcelr քանդակագործութիւնս
- 22 km զնոյնն
- 23 bcelr կերպս գրեալ km նկարագրեալ
- 24 dh չիք ի
- 25 g զայս եւ սոցին նմանս km զայս եւ զսոցին նմանս
- 26 dhw սոցին նման (չիք է) a չիք նման է
- 27 cr ասաց հ ասացել
- 28 c չիք գրիւորութիւն նոցա ուղղեցաք
- 29 w գրիւորութիւն l եւ գրիւորութիւն
- 30 l նոցինն

ԳԼՈՒԽ ³¹ ԽԷ

Խորհրդագրածութիւն ³², թէ որով
ժամանակաւ ³³ անիծաւ չար ³⁴ ժողովն
Քաղկեդոնի ³⁵. եւ ³⁶ Աղուանից ³⁷ մնալն ³⁸
անխառն յաղանդէն ³⁹, կամ բաժանմանն ⁴⁰
Վրաց ի Հայոց. եւ զի՛նչ Աբրահամու
կաթողիկոսի ⁴¹ վասն Աղուանից

1 Քառասներորդ երրորդ ⁴² ամ էր
թուականին Հոռոմոց ⁴³, յորժամ լուսաւո-
րեցան Հայք ի հաւատս, եւ ⁴⁴ Աղուանից
լուսաւորութեանն ⁴⁵ ՄՀ ⁴⁶ ամ ⁴⁷ յառաջ ⁴⁸:
2 Յետ ⁴⁹ ՃԶ ⁵⁰ ամի ⁵¹ լնլոյ ⁵² հաւատալոյն
Հայոց յաղագս տիեզերակործան ⁵³ ժողո-
վոյն Քաղկեդոնի ⁵⁴ եղեւ հանդէս ժողո-
վոց ⁵⁵ ի ժամանակա Բաբգենայ ⁵⁶ Հայոց
կաթողիկոսի ⁵⁷: 3 Յոյնք եւ ամենայն ի-
տալիա ⁵⁸, Հայք եւ Աղուանք եւ Վիրք
միաբանեալ նզովեցին զչարափառ ⁵⁹ ժո-

- 31 abcehlrw չիք գլուխ
- 32 adghw խորհրդոյ զգացութիւն
- 33 bcelr ժամանակօք adhw ժամանակով
- 34 km չիք չար
- 35 a քաղկեդոնի
- 36 bcelr չիք եւ
- 37 km անխառն մնալ ի նմանէ կամ (m եւ)
- 38 hl մնալ
- 39 g յաղանդոյն հ աղանդէն
- 40 kmw բաժանումն
- 41 cdklr կաթողիկոսի
- 42 b չիք երրորդ a երրորդ
- 43 l հոռոմոց d հոռովմայեցւոց
- 44 adgw չիք եւ
- 45 d չիք լուսաւորութեանն kw լուսաւորութիւնն
- 46 d յիսուն (այսպէս) փխ եօթնասուն r մ եւ h d h
- 47 d չիք ամ
- 48 km յառաջ էր
- 49 km իսկ յետ
- 50 bcel եօթնասուն փխ ուրսուն d ուրանասուն
- 51 w ամի (փակագծում) հ ամ
- 52 cer ի լնլոյ b լինելոց adghkmw լցելոյ
- 53 km չիք տիեզերակործան
- 54 a քաղկեդոնի
- 55 w ժողովոյ
- 56 a բաբգենա bcel բաբգենի l բաբգենի km բաբկենի
- 57 ckr կաթողիկոսի
- 58 a յիտաղիա bhr իտալիայ d յիտալիս g յիտալիայ
- 59 d չարափառ km չիք զչարափառ հ չար

դովն Քաղկեդոնի¹ ²եւ զտոմարն³ Լեւոնի⁴
 հրամանաւ բարեպաշտ թագաւորացն Հո-
 ոմոց՝ Զենոնի եւ Անաստասայ⁵: 4 Եւ⁶
 յետ Զէ⁷ ամի⁸ անցանելոյ⁹ ի ժամանակս
¹⁰Աբրահամով՝ Հայոց կաթողիկոսի¹¹, բա-
 ժանեցան Վիրք ի Հայոց միաբանութենէ¹²
 ի ձեռն անիծելոյն¹³ Կիւրիոնի¹⁴. այլ եւ
 Յոյնք եւ Իտալիա¹⁵ ընդ նոսա: 5 Իսկ¹⁶ Ա-
 դուանք ոչ քակտեցան յուղղափառութե-
 նէ¹⁷ եւ¹⁸ ի միաբանութենէ Հայոց: 6 Զո-
 րոց¹⁹ ի²⁰ շրջաբերական թղթին²¹ վասն
 Կիւրիոնի²² գիմադարձութեան²³ Աբրահամ
²⁴զամբաստանականս²⁵ վասն նորա գրէ²⁶
 յազգ²⁷ ամենայն²⁸ ի բաց²⁹ կտրելով սրով
 Հոգւոյն: 7 Ազգէ նախ յԱդուանս, տայ
 զգիտութիւն եւ գրէ այսպէս ի թղթին³⁰.
 «³¹Յառաջագոյն³² քան զմեզ կացեալքն

յաստիճանի կաթողիկոսութեան Ադուա-
 նից եւ նորին աթոռակիցս³³ ³⁴ընդ մեզ հա-
 մաճայն գոլով³⁵ եւ³⁶ նոցա կամակցու-
 թեամբ³⁷ նզովեցաք³⁸ եւ³⁹ արտաքս⁴⁰ ընկե-
 ցաք զԿիւրոն⁴¹ ըստ կանոնական⁴² հրամա-
 նի հարցն, ⁴³զոր հատին ի վերայ Հոռոմին
 եւ կացցէ մինչեւ ցբուն մեք եւ Ադուանք:
 8 Զնոյն⁴⁴ ի վերայ⁴⁵ Վրաց հրամայե-
 ցաք⁴⁶ ամենեւին մի՛ հաղորդել⁴⁷ ընդ նո-
 սա մի՛ յաղաւթս, մի՛ ի⁴⁸ կերակուրս⁴⁹, մի՛⁵⁰
 յըմպելիս⁵¹, մի՛ ի⁵² բարեկամութիւն⁵³, մի՛
 ի դայեկութիւն⁵⁴. մի՛ աղաւթիւք երթալ ի
 խաչն, որ Մցխիթայի տեղեալքն համբա-
 ւի, մի՛ ի Մանգլեաց խաչն եւ մի՛ ի մեր ե-
 կեղեցիս զնոսա ընդունել, այլ եւ ամուս-
 նութեամբ ամենեւիմբ⁵⁵ հեռանալ. ⁵⁶միայն
 գնել ինչ կամ գնոյ⁵⁷ տալ որպէս Հրէից:
 9 Արդ⁵⁸ որ ոք անխտրաբար հաղորդեսցի՝
 կամակից լինելով անհաւատութեան նոցա,
 նզովեսցի⁵⁹ ⁶⁰Հոգւով եւ մարմնով. եւ ամե-

1 a ֆաղկեդովնի b ֆաղկեդովնի

2 b չիբ եւ զտոմարն լեւոնի

3 ockrw զտոմարն gl զտոմարն

4 aw դեւոնի g լեւոնի պղծոյ

5 abcr անաստասա

6 agw չիբ եւ

7 d ութանասուն

8 km ամաց

9 k անցելոց acdegimw անցելոյ

10 d կաթողիկոսի արքահամո

11 ckr կաթողիկոսի

12 a միաբանութենէ

13 km չիբ անիծելոյն

14 btr կիւրոնի d կիւրեմի

15 a յիտաղիա chr իտալիայ d յիտալայ g յիտալիայ

16 bcelr եւ փիս իսկ

17 a յուղղափառութենէ

18 l չիբ եւ

19 a զորո w որ եւ dgh զորոյ km որոց

20 ahkw չիբ ի

21 km թղթով g թղթոյն w թղթիւ

22 adh կիւրեմի lr կիւրոնի

23 bceklmr դիմադարձութեան

24 km չիբ զամբաստանականս ... գրէ

25 ah զամբաստանականս

26 ah չիբ գրէ

27 gl յաղագս փիս յազգ km եւ յաղագս

28 m ամենայնի k ամենեւին

29 km կտրելոյն qմա սրով

30 d թղթէն bcelr թէ

31 քնագիրն է. եթէ յառաջագոյն քան զհայոց աթոռա-
 կալութիւնն կացեալ աթոռակալութեան աղուա-
 նից ընդ մեզ. ուղղում ենք ըստ «Գիրք թղթոցի»

32 b յառաջ

33 bcelr աթոռակալութիւնն mk աթոռակալութիւնն
 adgmkw աթոռակալութեանն

34 km եւ ընդ մեզ

35 ah գալով

36 km չիբ եւ

37 d կապակցութեամբ

38 a նզովեցաք bcelr նզովեալ

39 akceglrw չիբ եւ

40 adghkmw չիբ արտաքս

41 l զկիւրոն d զկիւրեմ a զկիւրոն

42 adghkmw չիբ կանոնական

43 adghkmw չիբ զոր ... ցբուն

44 km եւ զնոյնն

45 a վերայ

46 a հրամայեցաք

47 dhklmw հաղորդիլ

48 cr չիբ ի

49 abcehlw կերակուր

50 h չիբ մի

51 ad յըմպելիս cr ըմբելիս

52 b չիբ ի

53 w բարեկամութեան g բարեկամութեանն km բա-
 րեկամութիւնն

54 w դայեկութեան cr դայեկութիւն km դայեկութիւնն

55 kmw ամենեւին

56 bcelr միայն զնոյ տալ կամ զնել ինչ որպէս (r չիբ
 ինչ)

57 km զնոց

58 b այլ l այլ փիս արդ

59 cr նզովեսցին

60 bcelr չիբ հոգւով ... իւրով

նայն կենցաղով իւրով¹ որոշեացի² յեկեղեցոյ³ Աստուծոյ. ⁴եւ եղիցին խաւարաբնակք⁵ եւ յաւիտենից հրոյն կերակուր, որք⁶ զհրամանս զայս արհամարհեացեն⁷»:

ԳԼՈՒԽ⁸ ԽԸ

Յաղագս Յունաց առ Հայս վասն ոչ ունելոյ ինն⁹ դաս¹⁰ եկեղեցական¹¹ կարգաւորութեան¹². եւ Հայոց ջանք¹³ Աղուանից¹⁴ լինել¹⁵ ¹⁶առ նոքաւ արքեպիսկոպոս¹⁷, որում¹⁸ ոչ հաւանեալ¹⁹ Աղուանից. եւ դառնալ²⁰ Սիւնեացի Հայոց յԱղուանս²¹ ²²առնուլ ձեռնադրութիւն եւ ձէթ

1 Ի թագաւորելն²³ չարագլուխն²⁴ Մարկիանոսի Հոռոմայեցոց²⁵ անդէն հրապուրեալ²⁶ ի²⁷ պղծոյն²⁸ Պողքերայ²⁹ կնոջէն

- 1 w իւրով
- 2 adgh որոշեացիմ bce եւ որոշեացիմ
- 3 Եկեղեցոյն km Եկեղեցոյն r Եկեղեցոյ
- 4 bcelr չիբ եւ եղիցին ... արհամարհեացեն
- 5 km խաւարաբնակ
- 6 k որ
- 7 Ի արհամարհեմ
- 8 abcehlrw չիբ գլուխ
- 9 gk զինն
- 10 adgkmw դասս
- 11 bcelr Եկեղեցական
- 12 Լ կարգաւորութեանց bcelr կարգադրութեանց
- 13 d Բաջբ փիս ջանք
- 14 celr առ նոբոլ լինել (Լ լինիլ)
- 15 dl լինիլ
- 16 adgkmw ընդ նոբոլ (d նոբոլ)
- 17 a արքեպիսկոպոս
- 18 Ե յորում
- 19 w հաւանել
- 20 km դառնալն
- 21 cr եւ յաղուանս
- 22 km եւ առնուլն զձեռնադրութիւն եւ զձէթ
- 23 adgw թագաւորել
- 24 km չիբ չարագլուխն adg չարագլուխ
- 25 celr հոռոմայեցոց Ե հոռովմայեցոցն agkm հոռովմայեցոց
- 26 ah հրապուրել d հրապուրիլ
- 27 Ե չիբ ի
- 28 km չիբ պղծոյն Լ պղծ bcelr պղծմ
- 29 cr պողքերա Ե ի պողքերա

իւրմէ³⁰ կարգընկէց³¹ նեստորականէ³², վաղվաղակի³³ պատառեալ ելոյծ զսահման ուղղափառ³⁴ հաւատոյ³⁵ քաղկեդոնական³⁶ հաւաքամբն: 2 Յետ որոյ³⁷ նոցին հաւանեալքն բազում³⁸ անգամ³⁹ մրցեցան վասն⁴⁰ Հայոց հաւասարել⁴¹ նոցին⁴²: 3 Էր որ⁴³ թղթովք⁴⁴ բազում⁴⁵ անգամ դէմ յանդիման ժողովովք⁴⁶ ⁴⁷կոչեցին մի անգամ ի Կոստանդնուպաւլիս⁴⁸, եւ երկիցս ի Թէոդոսիոպաւլիս⁴⁹: 4 Ջանային⁵⁰ իբրեւ զվրիպեալս չահել⁵¹ զնոսա: 5 Այլ⁵² թէպէտ թագաւորական⁵³ հրամանաւ⁵⁴ յարակիրթ ճարտարքն⁵⁵ Յունաց վստահանային⁵⁶ ⁵⁷Ի սուր լեզուս հելլենական⁵⁸ յորդաբանուլթեամբ⁵⁹ յաղթող⁶⁰ լինել⁶¹, սակայն ըստ⁶² նմին եւ պատասխանիս⁶³ լսէին: 6 Քանզի

- 30 adghw չիբ իւրմէ km եւ
- 31 bclr կարգընկէց km ի կարգընկէց
- 32 bcelr նեստորականէ
- 33 km չիբ վաղվաղակի
- 34 bcelr չիբ ուղղափառ
- 35 km հաւատոց
- 36 a քաղկեդոնական
- 37 Ի չիբ որոյ
- 38 Լ քաղումբ
- 39 bcelr չիբ անգամ
- 40 m ընդ փիս վասն
- 41 g հաւասարիլ km ի հաւասարիլ
- 42 km ընդ նոսին (k նոսա)
- 43 d չիբ որ
- 44 adgkmw թղթով
- 45 km եւ քաղումբ
- 46 abcehlrw ժողովով
- 47 bcelr մի անգամ կոչեցին
- 48 ag կոստանդնուպոլիս (a ... պաւլիս)
- 49 a Թեոդոսիպոլիս ghr Թեոդոսիպոլիս bcelr Թեոդոսիպոլիս km Թեոդոսիպոլիս
- 50 km եւ ջանային
- 51 km շահիլ d գոհել
- 52 w չիբ այլ
- 53 d թագաւորին
- 54 ahw հրամանով d չիբ հրամանաւ
- 55 adghw նարտարովն
- 56 d չիբ վստահանային
- 57 d գիրալեզու իւրեանց հիւլեական
- 58 a հիւլեական
- 59 km յորդաբանութեամբ v յորդոքաբանութեամբն
- 60 dgl յաղթող
- 61 dl լինիլ Ի լինիլն
- 62 gk ընդ փիս ըստ
- 63 km զպատասխանիս adgw պատասխանի Ի պատասխան

¹նորոգ էր ի Հայաստան եկեղեցիս² ուսմունք, ³եւ յոյն լեզուին տեղեկագոյնք: 7 Այլ Հայք համբաւէին⁴ զՅոհաննու⁵ Մայրագոմեցոյ⁶, եթէ⁷ ծի Յունաց կողմն ելեալ⁹ հակառակ¹⁰ բերէր¹¹. զորոյ¹² զրպարտութեանն¹³ պատճառ¹⁴ Սողոմոն¹⁵ ոմն միանձնեայ¹⁶, որ¹⁷ եւ¹⁸ յետոյ¹⁹ Հայոց եղեւ կաթողիկոս²⁰: 8 Նորա²¹ հարցեալ զվարդապետն իւր Սողոմոն²², որ Մաքենացւոցն²³ էր հայր. եւ²⁴ նա գրով ուսոյց զայս, եթէ²⁵ ոչ պարտեցան Հայք ի հաւատոյ մասին. այլ այսուիկ յոյժ եղեն պարտեալք²⁶, զի ասացին Յոյնք, եթէ²⁷ կարգաւորեաց Աստուած զեկեղեցի²⁸ ինն դասուք²⁹. ³⁰որպէս ի վեր անդ³¹ երկնայինքն, նոյնպէս գահակալեցան ներքին³² խորա-

նիս պատրիարք³³, որ է հայրապետ, եւ արքեպիսկոպոս³⁴, որ կոչի³⁵ եպիսկոպոսապետ³⁶, մետրոպալիտք³⁷ եւ³⁸ եպիսկոպոսք³⁹, քահանայք եւ սարկաւազունք, կէսսարկաւազք⁴⁰ եւ⁴¹ ընթերցողք⁴² ⁴³եւ փսաղտք⁴⁴: 9 Այսք⁴⁵ ամենայն միաբանեալ՝ ապա⁴⁶ կարեն ձեռնադրել զհայրապետն, եւ հայրապետն զամենեսեան:

10 Արդ՝ եթէ⁴⁷ ⁴⁸ողջամտութեան հաւատոյ⁴⁹ էք, խոստովան լերուք⁵⁰, եթէ⁵¹ ո՛վ է պատրիարքն⁵² ձեր, զի⁵³ չորք միայն կացին ի վերայ երկրի. Աղեքսանդրին⁵⁴ Մարկոսի⁵⁵ աթոռն, Անտիոքայն⁵⁶ Մատթէոսին⁵⁷, Հռոմայն⁵⁸ Ղուկասուն, ⁵⁹Եփեսոսին⁶⁰ յԱսիա⁶¹ Յովհաննուն⁶². Ըստ⁶³

1 km նորոգեալ էին
2 bcelr եկեղեցիքն a եկեղեցիս
3 km եւ էին յոյն ցի եւ էր յոյն
4 blr համբաւեան
5 dgw գլխահմայ km գլովհանմէ bcelr գլովհանմա (1 գլովհանմայ)
6 bcer մայրագոմեցոյ
7 a եթե
8 km ի կողմն յունաց
9 adghkmw լեալ
10 bcelr հակառակս
11 km բերի
12 km որոյ
13 ag գրպարտութեամբ dkmw գրպարտութեան
14 blr զպատմառ km պատմառ էր
15 w սաղօմոն g սողօմոն
16 a միանձնեա w միայնակեաց
17 adghw չի՛ր որ (w-ն ունի փակագծում)
18 adghkmw չի՛ր եւ
19 bcelr եղեւ հայոց
20 dr կաթողիկոս
21 km եւ նորա
22 w սաղօմոն dg սողօմոն km գտողմոն
23 a մաթեմացւոցն ce մաթեմացւոցն blrw մաթեմացւոցն
24 g որ փիւ եւ km չի՛ր եւ
25 a եթե bcelr թէ
26 km պարտեալ
27 a եթէ dm թէ
28 a զեկեղեցիքն d զեկեղեցիս
29 adg դասիւք
30 d որպէս անդ ի վեր
31 klm անդր
32 km եւ ի ներքին

33 a պատրիարք bcelmr պատրիարգ
34 a արքեպիսկոպոս
35 b կոչի
36 a էպիսկոպոսապետ k էպիսկոպոսապետ եւ կաթողիկոս
37 a նետրապալիտք bl եւ մետրոպոլիտք d նետրոպոլիտք km մետրոպոլիտ
38 km էպիսկոպոս, քահանայ, սարկաւազ
39 a էպիսկոպոսք
40 kmw կէս սարկաւազ
41 km չի՛ր եւ
42 km ընթերցող gl ընթերցողք
43 d չի՛ր եւ փսաղտք
44 aghkm փսաղք
45 w այսուիկ
46 g ապալ d չի՛ր ապա
47 a եթե
48 adghkmw ողջամտութեամբ հաւատալ
49 h հաւտի
50 bcelr եղեցուք
51 a եթե bcelr թէ
52 abcehklr պատրիարքն
53 b չորն միայն կացին
54 al աղեքսանդրին d աղեքսանդրի km աղեքսանդրիոյ
55 h մարկոսին
56 cer անդիոքայն b անդայն km անտիոքայ
57 cr մաթեոսին h մատեոսին
58 km հռովմայ d հռոմայն
59 b էփեսոսին յասիայն
60 a էփեսոսին
61 dgghkmw չի՛ր յասիա a յովհանն փիւ յասիա
62 h յովհաննուն g յովհաննուն
63 adghw չի՛ր ըստ

¹ չորեքկերպեան² տիեզերաց, ըստ քառավտակ գետոցն³ աղենականի⁴, ըստ չորեքկերպեան⁵ կենդանեացն, ըստ չորից աւետարանչացն⁶, ⁷ ըստ չորից մովսիրական⁸ աւերինացն, զի երկրորդումն⁹ Աւերինացն¹¹ որիչ համարի¹²: 11 Եւ¹³ մեք ամենեցուն¹⁴ հնազանդիմք, հնազանդեցարո՛ւք զուր¹⁵ միում ի նոցանէ կամ ամենեցուն, որ մտահաւատ¹⁶ լինիմք¹⁷. 18 քանզի ձեր¹⁹ ի Կեսարիա²⁰ եպիսկոպոսապետ²¹ միայն ձեռնադրեցաւ սուրբն Գրիգոր եւ որք²² յետ²³ նորա մինչեւ ցայսաւր: 12 Ապա²⁴ եթէ²⁵ 26 ալ ոք եկեղեցի²⁷ ուղղափառ գիտէ՞ք²⁸ զատ յայսցանէ: 13 Յուցէ՛ք եւ²⁹ զպատրիարքն³⁰ ձեր³¹, ընդ որո՞վ դասի արքե-

պիսկոպոսապետն³² ձեր³³, որ մինչեւ ցայսաւր ընդ մեաւք³⁴ է³⁵: 14 Ապա եթէ պատրիարք³⁶ ոչ ունիք, ³⁷ եւ³⁸ ոչ զայլ կղերս³⁹ եկեղեցւոյ բովանդակ⁴⁰, յայտնի է⁴¹ խոտորեալ⁴² հերձուածողք⁴³ էք ընդ Արիոսս⁴⁴ եւ ընդ⁴⁵ խուժաստանս եւ⁴⁷ ընդ ալ⁴⁸ չարափառս⁴⁹: 15 Այնուիկ⁵⁰ անպատասխանիք⁵¹ եւ⁵² 53 54 պարտեալք⁵⁵ լինէին⁵⁶ Հայք, զի այնպիսի⁵⁷ դրութեամբ վարէր⁵⁸ եկեղեցի⁵⁹:

16 Իսկ ի թագաւորելն⁶⁰ Յուստիանոսի⁶¹ փոխեաց զնշխարս սրբոյն Յովհաննու աւետարանչի⁶² ի Կոստանդնուպաւլիս⁶³. եւ հաստատեաց անդ աթոռ⁶⁴ հայրապե-

- 1 bcel ըստ չորեքկերպեան (c չորեքկերպեան) կենդանեացն ըստ չորեքանկեան (c չորեքանկեան) տիեզերաց ըստ քառավտակ գետոցն աղենականի ըստ չորից աւետարանչացն
- 2 a չորեքանկեան k չորեքանկիւն
- 3 adghkmo գետոցն
- 4 kw աղենականի d աղենականի
- 5 a չորեքկերպեան
- 6 m աւետարանչաց
- 7 km եւ ըստ չորից
- 8 l մովսիրական
- 9 km օրինաց երկրորդում
- 10 gd երկրորդում
- 11 k օրինաց
- 12 d համարիմ
- 13 km արդ փիս եւ
- 14 d չի՞ք հնազանդիմք ... ամենեցուն
- 15 bcel չի՞ք դուք km եւ դուք
- 16 adghkmo մի հաւատ
- 17 c լինիմ
- 18 km քանզի ձեր սուրբն Գրիգոր ի Կեսարիա
- 19 w ձերն
- 20 w կեսարիոյ b կեսարիայ
- 21 w եպիսկոպոսապետ abcdew եպիսկոպոսապետն
- 22 adghkmo չի՞ք որք
- 23 b եւտ
- 24 g ապալ
- 25 a եթե bcel եթե
- 26 km ալ ոք փիս ալ ոք
- 27 a եկեղեցւոյ ghkm եկեղեցւոյ
- 28 abcdghkmo է՞ք փիս գիտէ՞ք
- 29 km չի՞ք եւ
- 30 abcdehklr պատրիարքն
- 31 aghmw չի՞ք ձեր

- 32 a արքեպիսկոպոսապետն km արքեպիսկոպոսն
- 33 bcelr չի՞ք ձեր
- 34 a մեւք
- 35 adghkmo էր
- 36 abdkl պատրիարք
- 37 h չի՞ք եւ ոչ
- 38 d չի՞ք եւ bcelr եւ բովանդակ զայլ կղերս եկեղեցւոյ (bcr եկեղեցւոյ) յայտնի adgw եւ ալ (b զայլ) կղերսկոս եկեղեցւոյ (a եկեղեցւոյ)
- 39 h կղերսկոս
- 40 ah քաւանդակ
- 41 bcelr ասն փիս է gm չի՞ք է
- 42 b չի՞ք խոտորեալ l խոտորեալ
- 43 av հերձողք k հերձող l հերձուածող
- 44 b արիոս
- 45 agkmo եւ ընդ (dg չի՞ք ընդ) ալ
- 46 h չի՞ք ընդ
- 47 km չի՞ք ընդ ալ
- 48 adghw չի՞ք ալ
- 49 l չարափառսն
- 50 a այնուիկ km այսուիկ dw այնու իսկ h այնուիկ
- 51 km անպատասխանի
- 52 gk չի՞ք եւ պարտեալք
- 53 adhw չի՞ք եւ
- 54 bd պարտեալ լինին
- 55 ah պարտեալք
- 56 h լինին
- 57 bl այդպիսի
- 58 l վարիւր
- 59 d եկեղեցիք a եկեղեցի km եկեղեցի մոցա
- 60 a թագաւորեալն bcelr թագաւորել g թագաւորիւն
- 61 km յուստինիանոսի
- 62 bcelr չի՞ք աւետարանչի km աւետարանչին
- 63 a կոստանդինուպոլիս w կոստանդնուպոլիս bcelr կոստանդնուպոլիս
- 64 g զաթոռ km զաթոռն

տական. եւ բուն աթոռն մնաց անդէն¹ յե-
փեսոս²: 17 Նոյնպէս եւ³ զՄատթէոսին⁴
փոխեաց յԱնտիոքայ⁵ յերուսաղէմ. ասէ.
«Վասն⁶ զի քաղաք⁷ մեծի⁸ արքային է⁹»:
18 Եւ բունն¹⁰ մնաց յԱնտիոք¹¹: 19 Յայն-
ժամ չարժեցան ամենայն մեծամիտքն¹², եւ
ուր¹³ առաքեալ էր վախճանեալ¹⁴ զամենե-
ցուն աթոռ¹⁵ պատրիարք¹⁶ խոստովանե-
ցին¹⁷: 20 Անդանաւր¹⁸ ապա¹⁹ մերոյս²⁰ բե-
րաւ բան ի բերան²¹ յետ զկարգ նոցա դնե-
լոյն²²: 21 Եւ զՀայս²³ Պարսիկք²⁴ եւ
Յոյնք բաժանեալ էին. եւ տէր Մովսէս էր
յաթոռ²⁵ սրբոյն Գրիգորի ի Դունի²⁶, եւ²⁷
ի²⁸ կողմն²⁹ Յունաց Հակառակ նմա³⁰
նստուցին յաթոռ³¹ զՅովհան³² ոմն մերձ
առ նա: 22 Իսկ զերկուանալն³³ Հայրապե-

տութեանն³⁴ խոտեցին տեարքն³⁵ Սիւնեաց,
եւ ոչ հաւանեցան ընդ մի ոք յերկուցն³⁶.
Հրամանաւ եպիսկոպոսին իւրեանց առա-
քինւոյն³⁷ Պետրոսի, որ հասեալ ի վախ-
ճան³⁸, պատուէր ետ վիճակին իւրում³⁹
առնուլ ձեռնադրութիւն⁴⁰ յԱղուանս⁴¹ եւ
զմիւռոնն⁴² աւրհնութեան, մինչեւ միասցի
աթոռ⁴³ սրբոյն Գրիգորի: 23⁴⁴ Վասն այ-
սորիկ ձեռնադրեցաւ Վրթանէս⁴⁵ յեպիսկո-
պոսութիւն⁴⁶ Սիւնեաց ի Զաքարիայ⁴⁷
սուրբ⁴⁸ Հայրապետէն Աղուանից: 24 Ընդ
նմին եւ զիւղն⁴⁹ աւծութեան⁵⁰ 51⁵¹ամ յամէ
առնուին Սիւնիք յԱղուանից, մինչեւ
բարձաւ Հակառակութիւնն⁵², եւ միապե-
տեաց Աբրահամ զՀայրապետական⁵³ ա-
թոռն⁵⁴: 25⁵⁵Եւ սակս ինն զասակարգու-
թեան⁵⁶ գլխաւորք եկեղեցական⁵⁷ անձնա-
հաճ կամաւք⁵⁸ ըստ նպերտ⁵⁹ բարուց⁶⁰

- 1 bcr չիբ անդէն
- 2 ah յեսոս
- 3 bcr չիբ եւ
- 4 abcdgr մաթէոսին
- 5 cr անտիոքոս յայնդիոքայ
- 6 adghkmw չիբ վասն
- 7 adghkmw քաղաք է
- 8 adg մեծին
- 9 adghkmw չիբ է
- 10 d բուն
- 11 bcr յանդիոք
- 12 d մեծամիտքն bceklm մեծամիտք
- 13 h առաքեալ էր
- 14 ac վախճանեալ
- 15 km աթոռն
- 16 abcehklr պատրիարք
- 17 gkm խոստովանեցան
- 18 l անտանօր
- 19 g ապայ km եւ ապա
- 20 w մերոցս
- 21 km յետ քան զկարգն
- 22 km դնելոյ
- 23 abcdeghlr զհայք
- 24 cr եւ պարսիկք
- 25 km յաթոռն
- 26 km դունի w դվնի cgr դունի
- 27 h չիբ եւ
- 28 bcelr չիբ ի
- 29 gh կողմն km կողմանք
- 30 ah ի նմա
- 31 adghkmw չիբ յաթոռ
- 32 a գոհան cdeghrw գոհան
- 33 w յերկուանալն b զերկուանալ

- 34 dklw հայրապետութեան
- 35 b տեարք
- 36 b ի յերկուցն
- 37 abcr առաքինոյն
- 38 ac վաղնան
- 39 adghw իւրոյ
- 40 dhw զձեռնադրութիւն
- 41 adghkmw յաղուանից
- 42 cer զմիւռոնն bh զմիւռոնն g մեղօնն l զմիւռոնն k զմիւռոնն m զմիւռոնն
- 43 km աթոռն
- 44 km վասն այնորիկ
- 45 w վրդանէս
- 46 c յեպիսկոպոսութիւնն a յեպիսկոպոսութիւն
- 47 w զաբարիա c զաբարիոսէ եւ զաբարիայէ r զաբարիա է
- 48 km չիբ սուրբ l սրբոյ
- 49 cr գնդն
- 50 w չիբ օծութեան adghkm օրհնութեան
- 51 celr առնուին սիւնիք ամ յամ է b առնուին ի սիւնիք ամ յամէ սիւնիք
- 52 d հակառակութիւն c հակառակութեանն
- 53 bcelr զհարապետականն
- 54 bcdeklr աթոռ
- 55 km եւ ի սակս
- 56 km գլխաւոր եկեղեցականք
- 57 g եկեղեցականք cr եկեղեցոյ
- 58 aghkm կամաւ
- 59 dw բիրտ փիւր նպերտ r նրպերտ h նպերտ
- 60 cr բարուցն

Հայաստանեայցն¹ կարգեն² զԱբրահամ
պատրիարք³ եւ զԱղուանիցն⁴ արքեպիս-
կոպոս⁵, եւ զՎրացն մետրոպոլիտ⁶:
26 Խեռեցաւ⁷ Վրացն⁸, որում Կիւրոն⁹ կո-
չէին, եւ զՀակառակութեան¹⁰ բերէր¹¹ վճիռ:
27 ¹²Իսկ Հայրապետն Աբրահամ ասէր լի-
նել¹³ յառաջահաւատ քան զՎիրս, զԱ-
ղուանս¹⁴, եւ նոցա ¹⁵անկ է եպիսկոպոսա-
պետութիւն¹⁶: 28 Յայսմ¹⁷ մաքառմանէ եւ
ի¹⁸ խնդիր ուղղափառ¹⁹ հաւատոյ դարձան
Վիրք եւ եղեն քաղկեդոնիկ²⁰: 29 Իսկ²¹
յունական²² գորավարացն ²³գրգռեալ
զնա²⁴ խնդրել զգահեցութիւնն²⁵ ի վե-
րայ Աղուանից²⁶. որում ոչ հաւանեալ Ա-
ղուանից²⁷ զայլ ²⁸ոմն երեւեցուցին²⁹, կան-
խաւ առաքեալ³⁰ եկեալ³¹ ³²յաշխարհն Ա-

ղուանից, Եղիշայ³³ անուն³⁴ յաշակեր-
տացն³⁵ Տեառն³⁶, ձեռնադրեալ³⁷ ի սրբոյն
Յակոբայ՝ եղբաւր ³⁸Տեառն, քարոզեալ³⁹
անդ⁴⁰ եւ⁴¹ եկեղեցիս⁴² շինեալ նախկին
քան⁴³ ի Հայս⁴⁴: 30 Առաջինն⁴⁵ մայր եկե-
ղեցեացն արեւելեայց⁴⁶ Գիսոյ⁴⁷ եկեղեցին⁴⁸
նորին Հիմնադրեալ եւ զինքեանս նմա ա-
ւանդեալ. դարձան ի Հայոց առ ինքեանս՝
չլինել⁴⁹ ընդ ումեք⁵⁰ իշխանութեամբ⁵¹:
31 Ապա⁵² Հայք վասն մեծաբանութեանն⁵³
Յունաց, որ ⁵⁴փոքր կացուցանել ջանային
զկայս հանգստեան⁵⁵ Թադէոսի⁵⁶ առաքե-
լոյ⁵⁷ չունել եպիսկոպոսապետ⁵⁸ եւ մետրո-
պալիտ⁵⁹ զՄարդպետականն⁶⁰ եպիսկոպոս⁶¹
տալ⁶² նմա⁶³ խաչ եւ պատիւ միայն եւ ոչ

1 km հայաստանեայց c հայաստանեաց adhw հա-
յաստանեացն
2 cr կարգէն
3 cdhklmr պատրիարք
4 d յաղուանիցն
5 a արբէպիսկոպոս
6 a մետրոպոլիտ h մետրապոլիտ
7 adgw խեռեցաւ
8 h վրացն
9 bcelr կիւրովն d կիւրին
10 km հակառակութեան
11 b բերել
12 gk իսկ սուրբ հայրապետն
13 d լինէր gl լինիլ
14 g զաղուանսն
15 h յանկ է
16 a էպիսկոպոսապետութիւն
17 abcdegkwr յայս
18 b չիբի
19 blr ուղղափառութեան
20 a քաղկեդոնիստ ghkmw քաղկեդոնիտ
21 adgw չիբիսկ
22 r ի յունական
23 ce գրգռեալ զնա նախ blr դրդոնալ զնա adghw
գրգռեալ նախ
24 km զհայր
25 ah զկահեցութիւնն d զգահեցութիւն
26 km աղուանի
27 cr չիբի զայլ h զայլումն
28 cr չիբի ոմն ... եկեալ
29 bl երեւեցին
30 a առաքել
31 w չիբի եկեալ
32 cr չիբի յաշխարհն աղուանից b ի յաշխարհն

33 blw եղիշայ km եղիշէ cr զի սուրբն եղիշայ
34 g յանուն
35 bhklmr յաշակերտաց
36 c չիբ տեառն
37 adghkmw ի ձեռնմէ յակոբու (w յակովբայ d յակո-
բայ) փիս ի սրբոյն յակոբայ
38 cr տեառն bl կանխաւ առաքեալ յաշխարհն աղուա-
նից քարոզեալ
39 adh քարոզել
40 l անտ
41 d չիբ եւ
42 adghkmw եկեղեցի
43 c չիբ քան
44 abcdegkhlrw հայր
45 dkmw առաջին
46 gkm արեւելից bcer արեւելեացն adh արեւելեաց
47 bcelr զիսու km զգիսոյ d զգիսոյ
48 d եկեղեցի
49 g չլինիլ km չլինելով
50 a ումէք
51 bcelr իշխանութեան
52 g ապայ
53 ch մեծաբանութեանն dkmw մեծաբանութեան
54 cr փոքր կացուցանել
55 l հանստեան
56 w քաղդէոսի h քաթէոսի
57 clr առաքելոյն
58 a էպիսկոպոսապետ
59 a մետրապոլիտ
60 km զմարդպետական
61 a էպիսկոպոս km եպիսկոպոսն
62 w տալով
63 a նմայ clr նա

առնել ձեռնադրութիւն եպիսկոպոսի¹:
 32 Եւ² նորա խնդրեալ եպիսկոպոս³ երկուս կամ երկու լինել⁴ ընդ իւր⁵, որում ոչ հաւանեալ⁶ գլխաւորացն՝ երկուցեալ, թէ⁷ մի՛ գուցէ արդեաւք⁸ այլ իմն գունակ բաժանումն լինիցի⁹ միապետեալ աթոռոյն:
 33 Ապա տեսանելով միշտ¹⁰ աստուածերկրւղս¹¹ եւ հլուս եւ հաւանս պատուիրանաց¹² գտեարսն Սիւնեաց, եւ գկղերս եկեղեցեացն քաջութունս եւ ուղղափառս յամենայնի¹³, նոցա ետուն զպատիւ¹⁴ լինել¹⁵ մետրոպալիտ¹⁶ Հայոց խաչանիչ մեծարանաւք եւ ոչ ժտել¹⁷ յիրս¹⁸ ինչ աւելի¹⁹ եւ ոչ քարոզել եպիսկոպոսապետ²⁰ զհայրապետն: 34 Եւ զայլ աշխարհի²¹ զառաջին սովորութիւնն²² իւրեանց²³ թողին, զի մի՛ ամբողջ ինչ լինիցի: 35 Վասն այնորիկ²⁴ չքարոզեն եպիսկոպոսապետ Սիւնիք

եւ ոչ²⁷ գրեն ի պատասխանին Հայոց եպիսկոպոսապետ²⁸, զի թէ²⁹ քարոզելի էր, ապա³⁰ եւ գրելի էր³¹. բայց ոչ քարոզելն մեծութիւն է, որպէս³² ոչ³³ գրելն³⁴. եւ զխաչն առաջի ունել³⁵ ի փառս տէրունեան է, եւ³⁶ անունն³⁷ լով³⁸ խաչիւն եւ քարոզովն³⁹ է⁴⁰ բնաւորեալ յիշատակ ոչ ուրուք ընդ նովաւ եղելոյ⁴¹: 36 Այսպէս գետեղեցին զինն⁴² դասս. եւ⁴³ տէրունիք ի Սիւնիս «հոգեւոր տէր» գրէին⁴⁴, եւ նոքա «ի ծառայէ»: 37 Ապա⁴⁵ տեսան Եղիայի⁴⁶ խակագործութեան⁴⁷ յերիցոյ⁴⁸ վանս, յորժամ յԱղուանս⁴⁹ երթայր⁵⁰. սակս այնր ոչ գրեցին «ի ծառայէ», արգելին եւ⁵¹ նոքա «զհոգեւորն»⁵². այդպէս է ստուգութիւն⁵³ իրացդ⁵⁴:

- 1 a էպիսկոպոս
- 2 km չի՛ք եւ
- 3 a էպիսկոպոս
- 4 gl լինիլ
- 5 l ինքեան փի իւր
- 6 b չի՛ք հաւանեալ
- 7 a բե km չի՛ք թէ
- 8 a արդ արդեւք
- 9 dg լինիլ ahkm լինել
- 10 adghkmw աստուածերկիւղ հլու եւ հաւանս (km հաւան)
- 11 clr աստուածերկիւղս
- 12 bcelr չի՛ք պատուիրանաց
- 13 r ամենայնի
- 14 km զպատիւն
- 15 gl լինիլ km լինելոյ
- 16 a մետրոպոլիտ
- 17 l ժտիլ
- 18 knw իրս bcr ի իրս
- 19 bcelr չի՛ք աւելի
- 20 a էպիսկոպոսապետ
- 21 km իսկ զայլ
- 22 w աշխարհի dkm չի՛ք աշխարհի
- 23 w ըստ սովորութեան km սովորութիւնս bd սովորութեան aceg սովորութեանն
- 24 km նոցա փի իւրեանց
- 25 h վասն որոյ
- 26 b այսորիկ

- 27 abghlv գրոյն ի (b չի՛ք ի) պատասխանակին հայոց w գրեն ի պատասխան մամակին հայոց cder գրոյն պատասխան արկին (d արկանին) հայոց
- 28 a էպիսկոպոսապետ
- 29 bcelr եթէ
- 30 bcelr չի՛ք ապա
- 31 km չի՛ք էր
- 32 km եւ փի որպէս
- 33 bcelr զոչ
- 34 l գրել
- 35 lw ունիլ h չի՛ք ունել
- 36 w չի՛ք եւ
- 37 w անունն bլ անուն
- 38 d չի՛ք լով
- 39 a քարոզողն g քարոզողն km քարոզն
- 40 km չի՛ք է
- 41 km լինելոյ
- 42 dh ինն
- 43 h չի՛ք եւ
- 44 a գրեին clr գրի են
- 45 g ապայ km ապա վասն
- 46 d յեղիշայի կանխագործութեամբ
- 47 bcelr խակագործութեանն
- 48 b յերիցոյ adghkm յերիցոյ h յերիցոյ
- 49 b աղուանս
- 50 cer երթայ b երթ
- 51 h չի՛ք եւ
- 52 km զհոգեւոր տէրն
- 53 h եւ ստուգութիւն
- 54 cr հրացդ եւ քրիստոսի փառք միշտ

ԳԼՈՒԽ¹ ԽԹ²

Պատասխանի թղթոյն Մխիթարայ³
Ամարասայ⁴ եպիսկոպոսի⁵ Ի Հայոց,⁶ գոր
Հայհոյականս⁷ էր վերաբերեալ⁸ Ի գրեանսն

1 ⁹Պատուական գտելոցդ եւ վեհ¹⁰
հռչակելոցդ¹¹, որք զտկարութիւն բերեալ
յաւժարութեամբ¹² յառարկութեանն¹³ եւ¹⁴
զանտելիս բացասողք¹⁵, նաեւ¹⁶ նմանողք¹⁷
թուեցեալք¹⁸, – Ի դեպ է¹⁹ ինձ ասել, – կա-
մաւք հաւասար ընդ²⁰ հարց ջանի²¹ աթե-
նականաց. ²²նորագոյն²³ Ի լսողս²⁴ եւ
պատմիչս²⁵ յարդեան ժամանակիս Ի մէջ²⁶
հիւսիսական կողմանցս տաւղավարողք²⁷
զբոլոր լսողս²⁸ տարբերմամբ²⁹ Ի³⁰ մանա-
ւանդն³¹ սակս ջամբոցեալ³² զխորհրդոյդ³³

զսեւեռութիւն³⁴, տէր³⁵ Մխիթար՝ Ամարա-
սայ³⁶ եպիսկոպոս³⁷, Սիմէոն³⁸ Մեծիրանց³⁹
եպիսկոպոս⁴⁰ եւ թէ⁴¹ այլ⁴² եպիսկոպո-
սունք⁴³ նոցին համախոհակք⁴⁴ սրբոյ եկե-
ղեցւոյ⁴⁵, եւ ազատ մարդիկ⁴⁶ եւ այլք⁴⁷ Ի⁴⁸
ժողովրդականաց Աղուանից:

2 ՅԱբրահամայ⁴⁹ Հայոց կաթողիկո-
սէ⁵⁰, Ի⁵¹ թէոդորոսէ՝ Մարդպետական⁵² ե-
պիսկոպոսէ⁵³, Ի Ստեփաննոսէ⁵⁴ Բագրե-
ւանդայ⁵⁵ եպիսկոպոսէ, Ի Դաւթայ⁵⁶ Սիւ-
նեաց եպիսկոպոսէ⁵⁷, Ի Մովսիսէ⁵⁸ Խոռխո-
ռունեաց եպիսկոպոսէ⁵⁹, Ի Քրիստափորէ՝
Ապահոնեաց եպիսկոպոսէ⁶⁰ եւ յայլ ե-
պիսկոպոսաց⁶¹ եւ յուխտէ⁶² եկեղեցաց⁶³ եւ
⁶⁴յազատ մարդեանէ. ըղձամբ⁶⁵ աղաւթա-
լիւր եւ ուժգին⁶⁶ խնդրուածովք սրտի զտէ-
րունեան հոգեխառն⁶⁷ ողջոյն համարձա-

1 abcehlrw չի՞ր գլուխ

2 c չի՞ր խթ

3 bcr մխիթարայ

4 abchr ամարասայ

5 a էպիսկոպոսի

6 gkm չի՞ր գոր ... գրեանսն

7 d հայկականսն փիս հայկականսն

8 adhw ուրեմ (a երուէմ) բերեալ փիս վերաբերալ

9 dվեհ որք

10 d չի՞ր վեհ

11 b հռչակելոց

12 bl յոժարութեամբ

13 bcdeklnr յառարկութեանն

14 km չի՞ր եւ

15 dgl բացասողք

16 km չի՞ր նաեւ

17 bcelr նմանք km նմանող

18 l թուեցեալ

19 km չի՞ր է

20 km ջանի հարցն

21 w ջանից

22 h վելվիդոնից չցլսողս

23 a նոր լիզանի gkm նորագունից bcer նոր ոգոյն

24 dgl լսողս (g չի՞ր Ի) km լսողք

25 km պատմողք

26 km հիւսիսաւորմանդ adgh հիւսիսաւորման w
հիւսիսաւորման cr հիւսիսական կողմանցս27 km տարավարողք g տարավարողք l տաղաւարողք
cer տաղավարողք b տաղաւարողք ah տարաւարողք

28 a լսաւդս dgl լսողս

29 km տարութեամբ

30 l չի՞ր Ի

31 hl մանաւանդ km մանաւանդ Ի

32 bcghlr ջամբոցել km ջամբոցել km ջամբելոյ

33 km գլխորհրդոյն adgw գլխորհրդոյն h խորհրդոյն

34 adgkm սեւեռութիւն

35 d Ի տէր

36 abcr ամարասայ

37 a էպիսկոպոս

38 g սիմէոն

39 d մեծարանաց celr մեծիրանաց b մեծիւնաց

40 a էպիսկոպոս

41 a եթե aghkmw եթե

42 g չի՞ր այլ

43 km եպիսկոպոս b եպիսկոպոսունս

44 km համախոհ adghw համախոհականք

45 bcr եկեղեցոյ

46 dghr մարդիկ

47 d այլ

48 h առ Ի փիս Ի

49 bcr յաբրահամա g յաբրահամա km յաբրահամէ

50 dk կաթողիկոսէ

51 l եւ Ի

52 c մարդպետական

53 a էպիսկոպոսէ

54 a ստեփաննոսէ

55 bcr բագրեւանդա a բագրաւանդայ

56 bcr դաւթայ

57 a էպիսկոպոսէ

58 bcr մովսէսէ

59 a էպիսկոպոսէ

60 d եւ այլն km եւ յայլոց

61 a էպիսկոպոսաց

62 b ուխտէ d յուղիսնէ

63 dhkm եկեղեցոյ a էկեղեց

64 l յազատաց մարդոց

65 d ըղձամբ

66 abh ուժգին

67 achr հոգէ խառն

չէ առեալ յառաքելոցն¹, եւ ոչ զբանս² Գրոց ի նոյնս բռնաձգեալ³, ալ⁴ գայլոցն⁵ յափշտակեալ⁶ ի նմանէ արս, որ⁷ խաւսին⁸ թիւրս ձգել⁹ զկնի իւրեանց զաշակերտեալսն. իսկ զայլ¹⁰ խաւսսն¹¹, որք¹² ոչ¹³ ըստ սոսայն միաբանին, իբրեւ զպարզամիտս¹⁴ խաբելոյ¹⁵ կեղծաւորութեան դուռն առ մեզ հաւատացեալ¹⁶ փակի. եւ զի¹⁷ այսպէս է, ո՛վ պատուականքդ, մի՛տ դիք խոստովանութեան ձերում¹⁸, թէ ուր ձգէ¹⁹ եւ որպէս մեկուսացուցանէ ի Հոգւոյն²⁰ Սրբոյ վարդապետութենէ²¹:

9 Արդ՝ բան առ բան բազմաւորական եւ հատու պատասխանեալք²² զլոյսն առ խաւար²³ ծաներո՛ւք խորագոյնս²⁴ քննելով. եւ դո՛ւ բարեաց ցանկացողդ²⁵, վերացո՛ւ²⁶ ընդ իս սրագոյն²⁷ զհայեցուածս ի սահմանս²⁸ Սրբոյ Երրորդութեանն²⁹, զոր

Պաւղոս³⁰ վարդապետէ առ Հռոմայեցիսն³¹. «Աղաչեմ զձեզ, ասէ, ի ձեռն տեառն Յիսուսի Քրիստոսի եւ սիրով Հոգւոյն³² պատերազմակից լինել³³ ինձ յաղաւթս առ Աստուած: 10 Եթէ³⁴ Աստուած է³⁵ Տէր Յիսուս Քրիստոս եւ Սուրբ Հոգին»³⁶: 11 Այսպէս ուսուցեալ³⁶ զանուն Սուրբ Երրորդութեանն³⁷ եւ³⁸ գրէ իսկ, թէ³⁹ ամենայն առաքելական Կտակարանքն⁴⁰ լի են այսու բարբառով, յոր անուն մեք հրաման առաք մկրտել⁴¹ եւ⁴² փառս վայելել միով երկրպագութեամբ:

12 Արդ ընդէ՞ր⁴³ տամք տեղի Բոբովամու⁴⁴ պատառել⁴⁵ զեկեղեցի⁴⁶ Աստուծոյ՝, զորս⁴⁷ Որդին Աստուծոյ ժողովեաց ի մի⁴⁸ գաւիթ. մի՛⁴⁹ ի մէնջ երեւեսցին⁵⁰ Նազաբ⁵¹ եւ Աբիուդ⁵² զաւտար⁵³ հուր մատուցանել⁵⁴ անհաւատապէս⁵⁵, զի մի՛ հրատուչոր լիցուք. զմեզ վերստին զերկնողն⁵⁵ զՔրիստոս

1 km յառաքելոց

2 km ի բանից

3 bhr բռնաձգել km բռնաձգելոց

4 h չի՞ր ալ

5 bcr գայլոյն km գայլոց

6 km չի՞ր ի մմանէ

7 km արք gklm որք

8 l խոսելին

9 km ի ձգել

10 km ալ

11 km խօսք

12 km որ

13 km ընդ սոսս

14 km պարզամտաց a ըզպարզամիտս h պարզամիտսն

15 km խաբելոց

16 aw հաւատացեալս

17 km այս այսպէս (չի՞ր է)

18 abcdeghlwr ձերոյ

19 km ձգէ զձեզ

20 bcr հոգւոյն

21 km վարդապետութենէն

22 abhl պատասխանօք d պատասխանօքն

23 h խար

24 b խորագոյն

25 bcer ցանկացող dgl ցանկացողդ

26 abcr վերացոյ

27 km սրագոյնս

28 km սահմանն

29 dw երրորդութեանն

30 a պողոս

31 dl հռոմայեցիսն h զհռովմայեցիսն

32 bcr հոգւոյն

33 gl լինիլ

34 ckmr եւ թէ

35 d էր

» Հ.Մ.Բ. Ժ.Ե. 30

36 l ուսուցանել

37 d երրորդութեանն

38 km չի՞ր եւ

39 h եթէ

40 l լինեն

41 l մկրտիլ

42 d վայելիլ փառս

43 d տեղի տամք

44 adghkmw չի՞ր բոբովամու el բոբովամայ

45 km պատանելոյ

46 km զեկեղեցին

բ Տէ՛ր Պ. Թ.՝ Ժ.Բ.

47 dkmw զոր

48 ah չի՞ր մի

49 h ի մէջ

50 adghklm երեւեսցի

51 ce մարութ bcklmr մարաք d մարութ ahw մարութ. ուղղում ենք մարաք

52 d արիւտ klm արիւթ h զարիւտ

53 km օտար c զօտոր

54 km մատուցանելով

գ Տէ՛ր Թ.՝ Ժ.Բ. 61

55 abglr զերկնողն

տոս¹ մի՛ անարգեսցուք՝ այլաձեւելով զհաւատ², զի մի՛ զնոյանն³ առ Քանան անէծս⁴ յորոշողէն⁵ զաւգիսն⁶ ի⁷ յայծեաց մեք առցուք, քանզի⁸ ընդ մեզ է ձայնս, եւ քեզ, Միսրիմ⁹, որ կացեալ⁹ ես¹⁰ գլուխ Ամարասայ¹¹ եկեղեցւոյ¹² եւ համբաւես, եթէ Գրիգոր¹³ եղեալ է¹⁴ հիմն, զնոյն¹⁵ հաւատն¹⁶ ունող¹⁷ եւ զաւակ¹⁸ բարեխաւս առ Քրիստոս Աստուած վասն մեզ ժառանգակից նմա լինել¹⁹. ²⁰մի՛ լիցի լսել, գուցէ եթէ²¹ դուք²² զաւակ²³ Քանանու էք ծառայելոյն²⁴ մեղաց եւ ո՛չ Յուդայի խոստովանողի, եւ հրամայեսցի²⁵ կտրել²⁶ ընդ մէջ²⁷ եւ կեղծաւորացն մասն: 13 Եթէ որդիք այնց²⁸ հարցն եմք, որ²⁹ ոչ անզանազան³⁰ առաքելոցն³¹ են հաւատ, զնոցին ուսուցեալս³² պինդ³³ կալցուք եւ³⁴ մի՛ ջուր ընդ

բուռ³⁵ խառնելով³⁶ զնմանութիւն անխարդախ կաթին³⁷ արասցուք, զի որոյ անուամբ³⁸ մեք պարծիմք, նա իսկ չարախաւս լինի³⁹ զմէնջ⁴⁰ առ երկնաւոր Հայրն⁴¹, այլ եւ ո՛չ յողովութեամբ ոխից հրապուրեսցուք. բայց⁴² ըստ⁴³ առակողին խրատու⁴⁴ մի՛ միտել⁴⁵ ընդ բազումս ի չարիս⁴⁶: 14 Ընդ ութ⁴⁶ հոգիսն⁴⁷ տապանափակ⁴⁸ ջանասցուք լինել⁴⁹ ի բազմամբոխ⁴⁹ ձգողացն⁵⁰ եւ ի ջրահեղձոյցն⁵¹ պատուհասէն⁵², ընդ Ղովտայ⁵³ գերծանել⁵⁴ ի հրակէզ անձրեւաց⁵⁵, ընդ երկուսն ի պարզեւականն մտանել երկիր⁵⁵ ի Զոսն⁵⁶ տապաստելոց: 15 Քանզի եւ այժմ⁵⁷ ցանդ բարի հովիւն⁵⁸ զլերինս հնչեցուցանելով՝ ասէ. «Մի՛ երկնչիր, հաւտ փոքրիկ, զի հաճեցաւ հայր⁵⁹ ձեր տալ ձեզ զարքայութիւն»⁶⁰. ⁶⁰եւ զյամառեալսն⁶¹ ⁶²յայցանէ

1 cr քրիստոս
2 km գիւատս
3 bklmr գնոյեանն
4 c յանէծս
5 ՏԷ՝՝ ԻՐՆՆԳ. Թ. 20-29
6 b յորոշողէն 1 յորեշեղէն h որոշողէն
7 gk զօղիս
8 cdkw չիբի
9 km եւ ընդ քեզ
10 km կացեալ
11 d չիբիս
12 aber ամարասայ
13 bcr եկեղեցւոյ
14 ad գրիգոր km գրիգորի cr գրիգորի է
15 km չիբի
16 km եւ գնոյն
17 km հաւատս
18 g ունող km ունիս
19 km զգաւակսն
20 kmw լինելոյ 1 լինիլ
21 km մի գուցէ լինիցի լսել եթէ
22 g բէ
23 d դու
24 dw չիբի գաւակ
25 w ծառայելոց d ծառայելուն
26 cr հրամայասցէ
27 km եւ ընդ կեղծաւորացն դնել մասն
28 cr եւ դնել կեղծաւորացն
29 agh հարցանեմք km հարցեմք
29 klm որք w որոց
30 h յառաքելոց են
31 cegklmr յառաքելոցն
32 km ուսուցեալ
33 1 պինտ

34 d մի ոմ ջուր
35 abcdceghkm բուռն d խոռն v խառն
36 c խառնելովս b արխոնելով
37 km կաթինն
38 km անուամբն h գանուամբ
39 1 լինիլ
40 gkm չիբի գմէնջ 1 գմէջ
41 abchr հորն
42 km այլ փիս բայց
43 adw չիբի ըստ
44 b չիբի մի միտել
45 1 միտիլ
46 ՏԷ՝՝ ԼԷԷԻ ԻԳ. 2
47 acdelrw ութն
48 c ողիսն begkkl ողիսն d հոգիս
49 ՏԷ՝՝ Լ ՊԷԴԴԴ. Գ. 20
48 gl լինիլ
49 abcehklm բազմաց ամբոխն
50 a չգողացն km չոգողաց g չոգողացն h չոգողացն
51 ag գարահեղձոյցն d գարահեղձոյց bcerw գարահեղձոյց h գարահեղձոյց
52 abcdceghlrw գաւատուհասն
53 cer դովտա b դոտա g դովտայ 1 դոտայ
54 abceghlrw գերծանիլ
55 ՏԷ՝՝ ԻՐՆՆԳ. Թ. Թ.
55 gkm յերկիր
56 e 600000ացն m հազար k հազարաց
57 gkm չիբի այժմ
58 agcdceghlrw չիբի հովիւն
59 abceh հայրն
60 Ղ.՝՝. Թ.Բ. 32
60 d չիբի եւ զյամառեալսն
61 km զյամառեալս
62 d չիբի յայցանէ ... ի նոյնս

յորդորենցուք՝ ի նոյնս: 16 Բայց՝ մեք որպէս ընկալաքն՝ երկրպագութեամբ պատուել՝ զՍուրբ Երրորդութիւնն՝ առանց թերահաւատելոյ՝ ունիմք եւ կալցուք մինչեւ յաւիտեան՝ խորշելով յամենայն եղբարէ, որ յայս՝ ստահակիցէ՝:

ԳԼՈՒԽ⁹ Ծ

Վասն Յովսեփայ¹⁰ անապատականի բնակելն¹¹ յԱրցախ¹² եւ երթն յԵրուսաղէմ, ընդ նմին եւ բերումն նշխարացն¹³ սրբոց

1 Ի թագաւորութեանն¹⁴ Հերակլի¹⁵ եւ Ջախջախ¹⁶ թագաւորութեանն¹⁷ Պարսից¹⁸ Յագկերտի¹⁹, ի կաթողիկոսութեանն²⁰ Հայոց Եզրի²¹ եւ²² ի սպարապետութեանն²³ Մուշեղի, ի²⁴ Սիւնեաց տէրութեանն Գրիգորի, յեպիսկոպոսութեանն²⁵ Մաթուսաղայի²⁶ եւ²⁷ յԱղուանից իշխանութեանն²⁸

- 1 w չիբի նոյնս
- 2 g որպէս մեք
- 3 w ընկալաքն h կալայլմ
- 4 b պատուել
- 5 d երրորդութիւնն
- 6 gkm թերահաւատութեան bcelr թերահաւատալոյ
- 7 km յայսմ
- 8 km ստահակէ իցէ
- 9 abcelrw չիբ գլուխ
- 10 ah յուսիփայ c յովսեփա d յուսիփայ br յովսեփա
- 11 gl բնակիլն bcer բնականալն m բնակել k բնակիլ
- 12 d յարձախ
- 13 bcegklmr նշխարաց
- 14 dggk թագաւորութեան
- 15 w հերակլիոսի ab հերակլի
- 16 d նախնախ km ի ջախջախ
- 17 d թագաւորութեան
- 18 dw չիբ պարսից
- 19 abdgk ագկերտի
- 20 dk կաթողիկոսութեան bcer կաթողիկոսութեանն l կաթողիկոսութեանն
- 21 a Էզրի
- 22 km չիբ եւ
- 23 b սպարապետութիւնն d սպարապետութեան
- 24 l եւ ի
- 25 d յեպիսկոպոսութեան
- 26 c մաթուսաղի r մաթուսաղայի

Վարազ Գրիգորի՝ Գարդմանայ²⁹ տեառն՝ գնացի ես Յովսէփ անապատական³⁰ ի գաւառէ³¹ Գեղամայ³² յանապատէ³³ 34 Բրտի այրեաց վասն³⁵ չար նեղութեան ժամանակի³⁶, որ³⁷ անիրաւք³⁸ զայրացեալք³⁹ առ ոտսն⁴⁰ կոխեցին զեկեղեցիս⁴¹ եւ զտառապեալսն⁴² Հարկապաւանչ⁴³ եւ⁴⁴ անառակ գնացիւք աւերեցին⁴⁵. մանաւանդ արիւնարբու ազգն Տաճկաց սկսաւ⁴⁶ զաւրանալ եւ եղ⁴⁷ զամենայն աշխարհս⁴⁸ իբրեւ զհող⁴⁹ ի կոխումն: 2 Յայսպիսի⁵⁰ նեղութեանց խոյս տուեալ իմ⁵¹ եկի⁵² ի գաւառս Արցախայ⁵³, ի գիւղս⁵⁴ Յղերկս առ ծերունի⁵⁵ եպիսկոպոսն Միհր⁵⁶: 3 Եւ նորա ընկալեալ զիս զանարժանս՝ խնդրեաց ի գեղջէիցն⁵⁷ զայս տեղի, շինեաց⁵⁸ զեկեղեցիս⁵⁹.

- 27 gkm յիշխանութեան (k յիշխանութեանն) աղուանից
- 28 d յիշխանութեան
- 29 abcr գարդմանա
- 30 km անապատականս
- 31 kmw գաւառէն
- 32 a գեղամա
- 33 k յանապատէն
- 34 cer պրտիայրեաց d բերդի այրեաց
- 35 cer չարութեան ժամանակին
- 36 bkm ժամանակիս
- 37 l որք km յոր
- 38 d անիրաւս
- 39 bclr գորացեալք փխ զայրացեալք
- 40 bcdgklmrw ոտն h ոտս
- 41 c յեկեղեցիս h զեկեղեցիսն
- 42 d զպատանալսն bceklwr զտառապեալս
- 43 gkm հարկապաւանչ
- 44 km չիբ եւ
- 45 km աւերեցին
- 46 gk սկսաւ
- 47 km դնել փխ եղ
- 48 km աշխարհն
- 49 dw չիբ գիւղ
- 50 h յայսպիսիսի
- 51 km չիբ իմ
- 52 cr գնացի փխ եկի
- 53 d յարձախայ g յարցախայ bchr արցախա km արցախոյ a յարցախ w արձախայ
- 54 abdmw գեղս gk գեղն cr գեղս
- 55 d արծրունի փխ ծերունի
- 56 bceglr միհի
- 57 agk գեղջեացն dkmw գեղացեացն l գեղջեն b գեղ
- 58 klm եւ շինեաց
- 59 km եկեղեցի

ըստ՝ երաց¹ զտապանակն², եւ³ գտաք անդ⁴ զսուրբ Մկրտիչն⁵ եւ⁶ զԹումաս⁷ առաքեալ⁸ եւ⁹ զնախավկայն Ստեփաննոս,¹⁰ զորս¹¹ առաջնոց հարանցն¹² բերեալ էին¹³ յուղղափառացն¹⁴ սրբոյն Երուսաղէմի¹⁵։
 16 Ընկալեալ¹⁶ իմ Յովսեփայ¹⁷ բերի¹⁸ ի նոյն վկայարան¹⁹։²⁰ Եւ մեծապէս²¹ լցեալ խնդութեամբ մեր՝ ընդ²² առաջ մեր եկին²³։
 17 Եւ այսպէս²⁴ հանգուցաք²⁵ ի տեղիս²⁶ եւ²⁷ կարգեցաք զյիշատակ²⁸ սոցա²⁹ ըստ հրամանի³⁰ Կիւրղի Երուսաղէմացւոյ³¹, որ³² զընթերցուածսն³³ եցոյց ի փառս³⁴ Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ։

18 Յետ այսր եղելոյ³⁵ հաճեցան սուրբքն³⁶ ամենայն, որ³⁷ ի գաւառին Գե-

ղամայ³⁸։ Բերին³⁹ իւրաքանչիւր⁴⁰ ոք⁴¹ անուամբ եւ գրով եւ⁴² եղին⁴³ ի նմին եկեղեցւոյ⁴⁴, որոց բարեխաւսութեամբն⁴⁵ Տէր Աստուած աշխարհի⁴⁶ ողորմեսցի։

ԳԼՈՒԽ⁴⁷ ԾԱ⁴⁸

Վասն որ⁴⁹ ի⁵⁰ սուրբն Երուսաղէմ եկեղեցւոյ⁵¹ շինուածք թուով եւ չափով⁵² հիմնադրելով⁵³։ Եւ⁵⁴ զստոյզն⁵⁵ գտցես⁵⁶ աստանաւր⁵⁷

1 Անձնաչափ կենարարին Քրիստոսի լայնութիւն⁵⁸ տապանափորած⁵⁹ վիմին⁶⁰ գիրկ եւ կէս հեռի են ի միջի գմբէթէն⁶¹ սրբոյ⁶² Փրկչին մերոյ կենարար գերեզմա-

1 a երաց
 2 b գտապանն h գգանձանակն
 3 l գտինմ անտ
 4 h սուրբ մկրտչին
 5 d մկրտիչն անդ
 6 h թումա առաքեալն
 7 g գթումաս kտա գթովմաս
 8 h առաքեալն
 9 h զնախավկային ստեփաննոսի
 10 d գոր առաջնոցն հարցն
 11 h ըստ փխ գորս
 12 k հարանց
 13 km էին
 14 bcelr յուղղափառաց
 15 k երուսաղեմի
 16 m եւ ընկալեալ
 17 achr յովսեփա d յովսէփայ
 18 d բերէի
 19 gkm վկայարանն
 20 km եւ մեր մեծապէս ...
 21 l լցեալ մեր խնդութեամբ
 22 cr եւ ընդ
 23 cr երկին ամենեքեան
 24 km այնպէս
 25 km հանգուցեալ
 26 km տեղիսն
 27 km չիբ եւ
 28 cr զյիշատակս
 29 bkr նոցա
 30 m հրամանին
 31 bcr երուսաղեմացոյ k երուսաղեմացւոյ
 32 dh գոր
 33 d ընթերցուածսն
 34 d աստուծոյ մերոյ քրիստոսի
 35 h չիբ եղելոյ
 36 l սուրբք
 37 km որք

38 a գեղամա
 39 dkm բերդին փխ բերին
 40 ahw իւրաքանչիւրք
 41 adhw չիբ nf
 42 h չիբ եւ
 43 km եղան
 44 bcr եկեղեցոյ d եկեղեցւոյ gkh եկեղեցւոցն
 45 h բարեխաւսութեամբ
 46 km աշխարհիս. c-ն եւ r-ը Ծ զլիսից յետոյ ունեն.
 «Վասն պատուական զլիսից Յովսեփայն Մկրտչին, թէ որպէս բերաւ ի գաւառն եւ եղաւ ի սուրբ Գանձասար, որ է աթոռ Աղուանից»։ Այս հատուածը բերուած է յաւելուածում (Ա)։
 47 ahcehlrw չիբ գլուխ
 48 c չիբ ԾԱ. r ԾԲ
 49 g որք
 50 h չիբ ի
 51 cr եկեղեցոյ b եկեցոյ ոհkm եկեղեցեաց
 52 aw չիբ չափով h1 գրով
 53 gkm հիմնադրելոց
 54 ghklm չիբ եւ
 55 adhw ստոյզն
 56 b գտցես
 57 abdelw անդանոր r անտանոր c անտոր gkm աստանոր որում ականատես լեալ
 58 km լայնութիւնն
 59 d տապանափորաց
 60 c գրկուկէս l գիրկս կէս r գիրկուկէս
 61 w գմբէթին cr գմբէթէն d գմբէթէն d գմբէթին g գմբէթէն
 62 ձեռագրերը բացի cr-ից չունեն փրկչին մերոյ

նէն¹. եւ ի ²վերայ սեանցն գմբեթաձեւ³, ⁴ի վերայ եկեղեցւոյն⁵, որ շինեալ է հարիւր կանգուն բարձրութիւնն⁶ եւ հարիւր լայնութիւնն. բոլոր⁷ ⁸յայն ⁹եւ յայն երկոտասան սիւնք ներքոյ¹⁰ եւ երկոտասան վերոյ¹¹ վերնատանն. ¹²եւ յայն վերնատանն գեղարդն եւ սպունգն¹³ եւ սկաւառակն Քրիստոսի պատեալ ոսկւով¹⁴: 2 Իսկ եկեղեցին¹⁵ կաթողիկէ¹⁶, որ Մատուռն անուանի, որ է գիւտ խաչի¹⁷, քսան կանգուն հեռագոյն¹⁸ ի Յարութենէն, ¹⁹վաթսուն եւ հինգ սիւն վեր²⁰ եւ ի²¹ ներքոյ երկայնութիւն²²: 3 Իսկ սուրբ Գողգոթայի²³ եկեղեցին²⁴ տասն քայլ հեռի էր²⁵ ի²⁶ Յարութենէն, որ Ագամայ²⁷ գերեզման²⁸ կոչի. ներքոյ²⁹ եւ ի վերոյ սեղան³⁰ խորհրդոյ³¹, յորում³² խաչեցաւ Քրիստոս ի վիմին վերայ:

- 1 km գերեզմանին
- 2 w չիբի վերայ սեանցն
- 3 w չիբ գմբեթաձեւ odh գմբեթաձեւ a գմբեթաձեւ
- 4 km չիբի վերայ
- 5 bcr եկեղեցոյն
- 6 km բարձրութեամբ d բարձրութիւն
- 7 km չիբ բոլոր
- 8 w յայն եւ յայն կողմն փ/ս յայն եւ յայն
- 9 km եւ յայնմ
- 10 km ի ներոյ
- 11 km ի վերոյ
- 12 km յայնմ վերնատան
- 13 ag ի սպունգն
- 14 abcr ոսկով l ոսկեաւ
- 15 d եկեղեցի
- 16 bcdeklr կաթողիկէ
- 17 km խաչին
- 18 km հեռագոյն է
- 19 d վաթսուն եւ ինն v 75
- 20 bcder վերեւ km ի վերոյ
- 21 bcelr չիբի
- 22 w երկայնութեան km երկայնութեանն
- 23 clr գողգոթային
- 24 bcelr եկեղեցի
- 25 b չիբ էր
- 26 a չիբի
- 27 bcr ագամայ h յաղամայ
- 28 bcdeklr գերեզմանն
- 29 dw չիբ ներոյ
- 30 ah սեղանոյ
- 31 km խորհրդոյն
- 32 h որում

4 Իսկ սուրբ Սիւանի³³ եկեղեցին միով ասպարիզաւ³⁴ բացագոյն ի³⁵ Յարութենէն, հարիւր կանգուն³⁶ ի յերկայնն եւ եաւթանասուն ի³⁷ լայնն, ութսուն³⁸ սեամբք կամարակապաւք. եւ չէ³⁹ վերնատամբ⁴⁰, այլ թարբ⁴¹ կապեալ է փայտեայ⁴², եւ պսակ փշոյն⁴³ կայ⁴⁴ ⁴⁵ի կախ զթարբէն⁴⁶, զոր⁴⁷ եղին ⁴⁸կենարարին ի⁴⁹ գլուխ: 5 Եւ յաջմէ եկեղեցւոյն⁵⁰ վերնատունն⁵¹ խորհրդոյ⁵² եւ փայտեայ⁵³ ⁵⁴գմբէթ⁵⁵, յորում⁵⁶ նկարեալ է զընթրեացն⁵⁷ խորհուրդ Փրկչին⁵⁸, յորում⁵⁹ է⁶⁰ սեղան⁶¹ խորհրդոյ եւ պատարագ մատչի ի⁶² վերնայարկն⁶³ Սիւանի⁶⁴ եւ վերնատուն⁶⁵ ⁶⁶մի լինի: 6 Եւ սուրբն Սիւանի⁶⁷ ընդ աջմէ խորանին⁶⁸ Պիղատոսի⁶⁹, որ

- 33 cer սիւնի dkm սիւնն aghw սիւն
- 34 abcehlr ասպարիսաւ
- 35 km չիբի
- 36 g ի երկայնն
- 37 ad չիբի
- 38 dv իննսուն
- 39 cr ոչ է
- 40 d վերնատանոք l վերնատնով a վերնատնաւ
- 41 dv թագ փ/ս թարբ
- 42 acr փայտեայ
- 43 d փայլուն փ/ս փշոյն
- 44 cr կա
- 45 c չիբի կախ
- 46 d զթարբէն
- 47 adghw որ cr այն որ
- 48 dkm ի գլուխն (d գլուխ) կենարարին
- 49 g չիբի
- 50 abcr եկեղեցոյն
- 51 km վերնատունն է h վերնատան
- 52 d չիբ եւ փայտեայ
- 53 ach փայտեայ
- 54 d չիբ գմբէթ ... խորհուրդ
- 55 bcelr գումբէթ
- 56 h յորժամ
- 57 km ընթրեացն
- 58 cr փրկիչն
- 59 h յորժամ
- 60 bcehklmr չիբ է
- 61 bcelr սեղանն
- 62 bcelr եւ ի
- 63 dw վերնայարկին
- 64 bckr սիւնի
- 65 achlr վերնատունն
- 66 km մի մինի v միջին
- 67 abcekmr սիւն
- 68 clrw խորանն
- 69 h որ ի պիղատոսի

այրն¹ եւ մսուրն, ուր սեղան² է³, եւ պատարագ մատչի: 12 Եւ յաջմէ եկեղեցւոյն⁴ մատուռն⁵, յորում մանկանց սպանելոցն⁶ ի Հերովդէէ⁷ նշխարք⁸ պահին. եւ անտի⁹ յարեւելից կուսէ ըստ Յորդանանու կողմանէ երեք¹⁰ ասպարիզաւք¹¹ հեռի ի Բեթղեհէմէ¹² հովանոցն¹³, ուր երկու եկեղեցի¹⁴,¹⁵ եւ պատարագ մատչի, եւ Յորդանան գետ¹⁶ հինգ հրասախ¹⁷ հեռի է յերուսաղէմէ¹⁸ յարեւելից կուսէ, ուր¹⁹ Փրկիչն մկրտեցաւ. յորում եկեղեցի սազաչէն խաչանման յարմարեալ²⁰ ութսուն²¹ կանգուն երկայն²²,²³ ութսուն²⁴ լայն, երեք²⁵ սեղան²⁶ խորհրդոյ²⁷, եւ պատարագ²⁸ մատչի²⁹. եւ լեառն Զիթենեաց երուսաղէմի³⁰ յարեւելից կուսէ լինի:

ԳԼՈՒԽ³¹ ԾԲ³²

³³Անուանք վանորայիցն³⁴, որք յերուսաղէմ են³⁵ չինեալ³⁶ յԱղուանից անուն, զոր³⁷ թղթոյ երանելւոյն³⁹ Անաստասայ⁴⁰ առ Վահան⁴¹ Մամիկոնեան⁴² առեալ⁴³ ուսաք,⁴⁴ այս են

1 Պանդափանքն⁴⁵, որ յարեւելից կողմանէ⁴⁶ ի⁴⁷ Զիթենեաց լերինն կայ⁴⁸, Պանոնոմն ճգնաւոր յԱղուանից եղեալ նախաշինող⁴⁹, եւ այժմ Պետրոս⁵⁰ Աղուան քահանայ⁵¹ ունի: 2 ⁵²Մրուոյ⁵³ վանք սուրբ քառասունքն⁵⁴ ի նոյն կողման⁵⁵, մերձ⁵⁶ ի նա, զոր⁵⁷ այժմ տաճիկ⁵⁸ ունի: 3 Պարտաւայ⁵⁹ վանք Սուրբ Աստուածածինն⁶⁰,⁶¹ որ առ

- 1 cr յայրն
- 2 d սեղանն
- 3 abcdehlr չիբէ
- 4 bcr եկեղեցոյն
- 5 km է մատուռն
- 6 km սպանելոց
- 7 abdh հերովդէ cr հերովդէ է
- 8 dkm նշխարքն
- 9 abegr անդի
- 10 m երիւփ հ դ
- 11 abcegr ասպարիսոփ
- 12 bcelr քերդահէմէ g քերդէհիմէ l քերդեհիմէ է m քերդեհիմէ է հ քերդեհիմէ
- 13 k հովանոց
- 14 km եկեղեցիք
- 15 dw չիբէ պատարագ մատչի եւ յորդանան գետ
- 16 adw եթմ է խրասի
- 17 d հրասի
- 18 ak յերուսաղէմէ
- 19 g որ փիս ուր
- 20 b զ կանգուն
- 21 d եթմանսուն
- 22 bl յերկայն km երկայն եւ d երկայնութիւն
- 23 d եթմանսուն լայնութիւն
- 24 g եւ ութսուն
- 25 հ դ
- 26 km սեղանք
- 27 k խորհրդոց
- 28 gkm պատարագ
- 29 km մատչի
- 30 ck երուսաղէմի

- 31 abcdehrlw չիբ գլուխ
- 32 c չիբ ԾԲ r ԾԳ
- 33 adhw վասն այն (w այնց) որ փիս անուանի վանորայիցն որք b չիբ անուանի վանորայիցն
- 34 km վանորէից el վանորէից cr վանացն
- 35 a չիբ են d էն
- 36 l շինեալք
- 37 gkm գորս b գորոյ
- 38 ahcddeghrlw չիբ թղթոյ
- 39 bcr յերանելոյն adewlw յերանելոյն
- 40 bcr անաստասա
- 41 adghw վահրամ m վահան փակագծում վահրամ
- 42 d մամիկոնեայնց g մամիկոնեայն հ մամիկոնեայնց
- 43 abcdehrlw չիբ առեալ
- 44 km չիբ այս են l այսմ են
- 45 w պանտափանքն v պանդափանքն d պանդափանքն acg պանդայ վանքն
- 46 h կողմն է
- 47 km չիբ ի
- 48 a կա
- 49 gl նախաշինող հ նախաշինող
- 50 dw պետրոս
- 51 m քահանայն
- 52 h մրուոյ վանք ... տանիկ ունի (տարուած է գլխի վերջը)
- 53 bcr մրուոյ gkm մրուոյ
- 54 dw չիբ ի նոյն ... ունի a ի նոյն ... ունի տողատակում է
- 55 km կողմն
- 56 km եւ մերձ
- 57 abcelr չիբ գոր
- 58 l տանիկա km տանիկն
- 59 ak պարտաւայ bcr պարտաւա հ պարտըլացոց
- 60 hkm աստուածածին
- 61 km գոր այժմ

աշտարակին Դաւթի¹, այժմ ունի կին ոմն Մարիամ² անուն Շամքորեցի, եւ զկէսն³ տաճիկ⁴ ունի⁵: 4 Կաղանկատուաց⁶ վանք ի նոյն կողմանն⁷, այժմ Թէոդորոս⁸ ունի. սա⁹ քրիստոնեայ^{10 11} տաճիկ¹² է, աբրահամեան դպիր¹³: 5 Աբուղկամեայ¹⁴ յԱղիովիտեայ¹⁵, ¹⁶ ի Զարիշատայ¹⁷ ունի^{18 19} անիւրաւ եւ չար²⁰ տաճիկ: 6 ²¹ Արցախայ²² վանք Սուրբ ²³ Աստուածածին^{24 25} ի Հարաւոյ Սրբոյն Ստեփաննոսի. այժմ տաճիկ²⁶ ունի զամենայն: 7 Ամարասայ²⁷ վանք Սուրբ²⁸ Գրիգոր²⁹, այժմ ունի³⁰ կին մի Գրիգորի անուն, եւ զկէսն ունի տաճիկ³¹:

- 1 d դաւթայ
- 2 r մարամ
- 3 h զկէս
- 4 km տանիկն
- 5 abcdeghlw չի՞ ունի
- 6 w կաղանկատուաց
- 7 acghklm կողմն
- 8 km Թէոդորոսն
- 9 h չի՞ սա
- 10 abcr քրիստոնեայ
- 11 bl տանկարահամեան
- 12 km եւ տանիկն
- 13 c դպիր
- 14 bchr արուղկամեայ d արուղկամիայ
- 15 ah յաղիովիտեայ w աղիովիտոյ cr յաղիովիտեայ b յաղիովտեայ d յաղիովտայ
- 16 m եւ ի գարիատայ
- 17 a գարիշատայ bcelr գարիշատեայ km եւ ի գարիատայ
- 18 abcdeghlw եւ զկէսն ունի d զկէս
- 19 km չի՞ անիրաւ եւ չար տանիկ
- 20 bcel տանիկ արցախայ (bcr արցախայ) վանք սուրբ աստուածածին ի հարաւոյ սրբոյն ստեփաննոսի այժմ տանիկ ունի զամենայն այլ
- 21 bcel չի՞ արցախայ ... զամենայն
- 22 ah արցախայ dw արձախայ
- 23 km աստուածածին (k աստուածածնին) եւ սրբոյն ստեփաննոսի
- 24 dw աստուածածնայ
- 25 w հերաց dh հարց փ/ս ի հարաւոյ
- 26 km տանիկն
- 27 acr ամարասայ
- 28 d սրբոյն
- 29 km գրիգորիկ
- 30 h չի՞ ունի
- 31 km տանիկն

8 Այլ Գ³² վանք Աղուանից, զոր տաճիկը ունին³³ բռնութեամբ, ³⁴ անուանքն չեն յայտ³⁵: 9 Միւս եւս այլ վանք Աղուանից ընդ Առաւելից³⁶ վանաւքն, որ ի շուկամիջին³⁷ է, զոր³⁸ այժմ տաճիկը ունին: 10 Այսպէս³⁹ առ նախանձու հայրապետքն Երուսաղէմի⁴⁰ խանդարեցին⁴¹ զՀայոց եւ զԱղուանից անդ ձեռնառուութիւն⁴² ի⁴³ վանորայիցն⁴⁴. զի ճ⁴⁵ աւելի վանք, ⁴⁶ որ⁴⁷ կան անդ, զորոց փոյթ կաւելալ իշխանացն Հայոց, է⁴⁸ կենդինար⁴⁹ տուեալ թագաւորին Յուստիանոսի, որ է Հո⁵⁰ դահեկան, թափեցին ի բռնութենէ հայրապետացն զամենայն վանորայսն⁵¹. ապա⁵² յետոյ⁵³ յանհոգանալոյ⁵⁴ մերոցս⁵⁵ ամենեքեան⁵⁶ այլայլեցան⁵⁷:

11 ⁵⁸ Կատարեցաւ⁵⁹ չարած երկրորդ միջակ պատմութեան Աղուանից:

- 32 b երեգ ց չորս
- 33 h չի՞ ունի
- 34 gkm որոց անուանքն չեն յայտ d աղուանքն չեն յայտ
- 35 l յայտ
- 36 c առաւելից g առաւելից h երկու առանեմից
- 37 d շուկամիջին ah իջուկամիջին
- 38 h որ
- 39 adghkmo այսինքն փ/ս այսպէս
- 40 k երուսաղեմի
- 41 h խանդարեցին
- 42 m ձեռնառուութիւն w ձեռնադրութիւն
- 43 ghk չի՞ ի
- 44 kl վանորէիցն m վանորէից b վանորայոցն d վանորէիցն a վնրոցն h վանորոց
- 45 h իզն
- 46 h չի՞ որ կան անդ
- 47 dg որք km չի՞ որ
- 48 m եւ եօթն
- 49 abdw կենսինար
- 50 d եօթն հարիւր հազար
- 51 d վանորայն h վանորայս
- 52 g ապա
- 53 g յետո
- 54 c անհոգալոյ r յանհոգալոյ
- 55 k մերայնոցս
- 56 bk ամենայն
- 57 k այլայլեցաւ
- 58 w վերջ առաջին հատորոյ k կատարեցաւ երկրորդ գիրք պատմութեանս աղուանից ah չի՞ կատարեցաւ ... աղուանից
- 59 b չի՞ կատարեցաւ

¹ԵՐՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐ ²ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆՍ³ ԱՂՈՒԱՆԻՅ

ԳԼՈՒԽ⁴ Ա.

⁵Նախ⁶ սակս Իսմայելեան ազգին
յարձակմանն ի հարաւոյ երկրէ⁷ ունել⁸
զծագս տիեզերաց,⁹ եւ եթէ ի Մահմետէ
սուտ մարգարէն եղեւ սկիզբն

1 ¹⁰Զորս¹¹ ընկալաք ի հոգեգուարձ¹²
վարդապետաց զմակերեւումն¹³ ապառ-
նեաց արտաճառել¹⁴ ուսցուք՝ յիշելով
զնահապետական¹⁵ բանն¹⁶ առ Իսմայել¹⁷
մազարէացեալ, եթէ¹⁸ ձեռք զորա յամենե-
սեան¹⁹, եւ եղիցի յազգ²⁰ մեծ՝:

2 Ընդ նուազել²¹ թագաւորութեանն
Պարսից սասանական²² ազգին՝ վերերե-

ւեալ²³ ²⁴այր մի Մահմետ²⁵ անուն՝ ²⁶ի
սուտ մարգարէիցն, զոր ի Փրկչէն ու-
սաք²⁷, ²⁸զիւական ոգւով²⁹, վայրագ³⁰ եւ³¹
աղեղնաւոր յանապատս³² կեայր³³: 3 Եւ ի
միում աւուր³⁴ կերպարանեալ սատանայի³⁵
ի ձեւ էրէոյ³⁶ վայրոյ³⁷ ³⁸դիպեցուցանէ³⁹
զնա⁴⁰ Արիոսի կեղծոյն⁴¹ միայնակեցի⁴² ու-
մեմն՝ անուն⁴³ Բահիրայ⁴⁴. ⁴⁵Եւ չարն չիք
եղեալ⁴⁶ ի տեղւոյն⁴⁷. ⁴⁸Եւ ⁴⁹լիալիճ⁵⁰ աղեղն
ի Մահմետէ գեղապարիւր⁵¹ մարդոյն⁵²:
4 Իսկ նորա սաստիկ ձայնեալ ասէ⁵³. «Մի՛
մեղանչեր⁵⁴, որդեա՛կ, զի իբրեւ զքեզ
մարդ եմ»: 5 Ասէ առ նա Մահմետն⁵⁵.

- 1 w երրորդ գիրք dkv հատոր երրորդ b երրորդ ցանկ
I III ցանկի r երրորդ ցանկի acr չիբ երրորդ հատոր
2 bcelr չիբ պատմութեանս աղուանից
3 dw պատմութեան
4 abcehlrw չիբ գլուխ
5 abcehlrw առաջին յարձակումն (abd արձակումն) ի
հարաւոյ (a ի հարաւու) երկրէ bcel հարաւայնոյն
երկրի ունել (hw ունիլ I եւ ունիլ) զծագս տիեզե-
րաց իսմայելեան (d իմայելեան I իսմայիլեան aw
իսմայելական) ազգին փիւ նախ սակս ... սկիզբն
6 kmr չիբ նախ
7 k չիբ երկրէ
8 km յունել
9 gkm եւ եթէ որոյ (g յորոյ) սկիզբն ի մահմետէ
կարգեցեալ մարգարէն եղեւ (g մարգարէն)
10 d գորս ի հոգեգուարձ վարդապետաց ընկալաք c
ընդ որս ընկալաք
11 k գոր
12 acr հոգեգուարձ
13 abcdeghkmrw մակերեւումն
14 I արտաճառել d արածել aghkmw արտածել
15 d զնահապետական bcel զնահապետականն
16 bcelr չիբ բանն
17 cd իսմայել
18 a եթէ
19 km յամենսին
20 ckm ազգ
■ ՏԷ՝՝ Ե՝՝՝՝. ԺԷ՝ 20, ԺԹ 12
21 dgl նուազիլ km նուազիլն
22 bl սասանեան

- 23 km ի վեր երեւեցաւ a վերերեւել h ի վեր երեւեալ
24 bcer ոմն փիւ այր մի
25 km մահմետ
26 km չիբ ի սուտ ... ոգւով
27 adgw լուսաք փիւ ուսաք
28 d դիւահոգով
29 br ոգով ceg հոգով w հոգւով
30 bcr վարագ ցի վայրագի
31 gkm չիբ եւ
32 km որ յանապատս
33 adgklmw կայր
34 km չիբ կերպարանեալ ... վայրոյ
35 dclrw սատանայ
36 a էրէիոյ br երէոյ I երէոյ h երէիոյ
37 gh վայրոյ bcelr չիբ վայրոյ
38 km դիպաւ նա արիոսի կեղծիւն
39 b դիպեցուցանէր
40 d չիբ գնա
41 bcelr կեղծիւ g կեղծիւն-կեղծիւն adw կեղծիւն
42 d bcelr չիբ ումմն ... չարն
43 g յանուն
44 w բահիրայ dv բախրայ g փաջիրայ km փախիրայ
45 km չիբ եւ չարն bcelr եւ չիբ եղեալ չարն
46 km չիբ ի տեղւոյն եւ
47 bcr տեղոյն g տեղոյն
48 km առ որ լիալիճ (չիբ եւ)
49 bcer լեալնաղեղն
50 I գիալիճ
51 bcehlr գեղապարոյր km գեղապարէր
52 gk չիբ մարդոյն
53 bcelr ասէր
54 cr մեղանչէր
55 akw մահմետն d մահմետ

«Զի՞ մարդը ես, վասն¹ է՞ր կաս ի քարան-
ճաւդ²»:

6 Յայնժամ կոչեցեալ առ ինքն զնա՝ սկսաւ ուսուցանել ի Հին եւ ի Նոր կտաւ-կարանաց ըստ Արիոսի, որ արարած զՈրդի՝³ Աստուծոյ ասաց. եւ նա՝⁴ զոր ինչ՝⁵ ի⁶ նմանէ՝⁷, լինէր ուսեալ՝⁸ ի պիղծ վարդապետէն՝¹⁰,¹¹ հրամայէր¹² նմա զնոյն խոսժադուժ ազգին¹³ տաճկաց¹⁴ պատմել. եւ բողոքէ՝¹⁵ առ նա, զի մի՛ ոք գիտասցէ՝¹⁶ զնորա տեղին: 7 Եւ անիմաստ,¹⁷ հեթանոսամիտ¹⁸ եւ մարդահաճոյ ազգն այն ի¹⁹ զարմանս եղեալ սակս հրաշաքանութեանն՝²⁰ ասեն ցՄահմետ²¹. «Ուստի՞ է քեզ²² զայդ գիտել²³»: 8 Եւ Մահմետն²⁴ հայթայթեալ²⁵ զանծանաւթն²⁶ զիւր²⁷ ազգ²⁸ ասէ. «Հրեշտակ խաւսի ընդ իս, որպէս ընդ մի ոք յաստուածախաւս առաջին²⁹ մարգա-

րէիցն»։ 9 Եւ նոցա գաղտնի լրտես³⁰ կա-
ցուցեալ առ ի գիտել թէ ով պատմէ նմա
զայն³¹ կամ ուստի գիտէ նա^{32 33} զայս ամե-
նայն։ 10³⁴ Իսկ^{35 36} զայս իմացեալ Մահմե-
տի³⁷ զգաւաճանսն ծածկաբար զչար³⁸
վարդապետն³⁹ իւր սպանեալ^{40 41} ընդ աւա-
զեաց։ 11 Եւ ի⁴² նմին տեղւոջ նստեալ⁴³
ինքն^{44 45} լրտեսացն ասէ. «Յայսս տեղւոյ⁴⁶
հրեշտակ⁴⁷ ինձ⁴⁸ երեւեալ մեծամեծ սքան-
չելիս պատմէ⁴⁹»։ 12 Եւ նոցա տեսեալ
զնա միայն՝ եկին պատմեցին վրիպական⁵⁰,
մոլորամիտ⁵¹ ազգին Տաճկաց։ 13 Եւ նո-
ցա⁵² մեծախոռմբ արարեալ ժողով գիմեցին
յանջրդի⁵³, գիււական⁵⁴ յանապատն⁵⁵ եւ
մեծագոյն⁵⁶ պատուով⁵⁷ զգիւաշունչն յայն
Մահմետ⁵⁸ ածին յիւրեանց մէջն։

14 Եւ փրկչական բանն անդանաւր կա-
տարիւր՝⁵⁹ յառնել սուտ մարգարէի⁶⁰, զոր

1 m ել վասն
2 h Բարանձաւոյ
3 klmw գորդին
4 bcelr չի՞մա
5 bcelr չի՞իմչ
6 Ե մման էր լինէր
7 adgw մմանէին
8 adgmw ուսուցեալ հ ասացեալ
9 km չի՞ի պիղծ վարդապետէն
10 a վարդապետէն
11 bcelr զնոյն հրամայէր (չի՞մմա)
12 km չի՞մման զնոյն
13 adghkmw չի՞լ ազգին
14 adgkmw տանկացն
15 adghkmw բողոքէր
16 bcelr զնորայն տեղի
17 km չի՞լ հեքանոսամիտ եւ մարդահանոյ
18 bcelr չի՞լ եւ մարդահանոյ
19 bcelr զարմացան (1 զարմացմանս r զարմանաց-
ման) լեալ
20 bcelr մահմետի ասնն
21 kw ցմահմէտ bcelr ցմա
22 Ե չի՞լ Բեզ
23 bcelr զիտելոյ
24 m մահմետ k մահմէտն
25 bcelr հայթեթեալ
26 cr զանօթն
27 adgkmw իւր
28 bcelr ազգն ց ազգէ
29 d չի՞լ առաջին

30 a լոտես k լրոտեսս
31 bceIr չիբ գայն
32 blr չիբ նա
33 km գայն ամենայն
34 km չիբ իսկ գայս
35 bceIr չիբ իսկ
36 bceIr գայն իմացեալ
37 mw մահմէտի
38 km չիբ զչար
39 km զվարդապետն
40 d սպանեալք
41 bcr տեղոջն
42 h չիբ ի
43 c ստեալ փխ նստեալ
44 h չիբ ինքն
45 km ասէ ցլրտեսս
46 bcr տեղւջ
47 a հրշտակ
48 h ձեր փխ ինձ
49 l եւ պատմեցին
50 bceIr մոլորակն վրիպամիտ (l եւ վրիպամիտ)
51 d մոլորապետ km չիբ մոլորամիտ
52 bcer նոքա փխ նոցա
53 d յաջորդի h յանջրտի
54 km չիբ դիւական
55 l անապատն
56 ah մեծագուն
57 km չիբ գդիւաշունչն այն h գդիւաշունչ մահմէտ
58 km զմահմէտն lw մահմէտ
59 km չիբ յառնել ... դիւապատիր
60 abhl մարգարէ
... S t ' u W x y z . 0 - 22

դիւապատիր ¹Մահմետն ² առնել սկսաւ
մարգարէութիւն ⁴: 15 Ասէ ⁵. «Եթէ ⁶ դուք
անսայք իմում ⁷ մարգարէութեանս ⁸ եւ քա-
րոզութեանս ⁹ եւ առնէք, մեծ իշխանու-
թիւն ազգիս մերոյ հասանէ ¹⁰, որպէս Հո-
ռոմոց զիրն ասէ, թէ՛ «Մեզ ¹¹ իշխանու-
թիւն ¹² վասն հաւատոյս ¹³ մերոյ տուաւ
յԱստուծոյ»: 16 Եւ զոր իւրեանց ¹⁴ ատ-
րուշանաց եւ զոհից ¹⁵ էին տեղիք՝ Գմբէթ ¹⁶
Աբրահամու անուանեաց ¹⁷ եւ տեղի աս-
տուածակոխ: 17 ¹⁸Եւ ¹⁹անդէն եւ անդ
հրամայեաց ²⁰ կոտորած առնել. եւ զաւրն ²¹
զայն Աբրահամու անուանեաց. եւ ²² հրա-
ման ետ ²³ չորեքկուսի ²⁴ ի ²⁵ զոհանոցն ա-
ղաւթել. քարարձան տայր ²⁶ կանգնել եւ
համբուրել ²⁷ յանուն ²⁸ Աբրահամու: 18 Եւ
առ նա երանելի մարգարէն ²⁹ առնէր ³⁰
զմարգարէութիւնն ³¹. «Եթէ ³² թողցէ այր

զկին իւր, եւ լինիցի առն այլում, եթէ ³³
դառնայցէ ³⁴ առ այր իւր, ո՞չ ապաքէն
պղծելով պղծեսցի կինն այն ³⁵»: 19 Զայս
իսկ ³⁶ կատարեաց Մահմետն ³⁷:

20 Տալք ³⁸ ոմն տաճիկ ունէր կին գեղե-
ցիկ. վասն որոյ յղեալ ³⁹ ⁴⁰ պատգամ առ նա,
եթէ ⁴¹ Աստուած հրամայեաց թողուլ զկին
քո: 21 Իսկ ⁴² Տալքն ⁴³ այն ⁴⁴ զկին ⁴⁵ իւր ա-
ծեալ ⁴⁶ ի մէջ հրապարակին՝ երգմամբ կա-
ցուցեալ ⁴⁷ վկայս՝ հՀան արձակեաց յիւրմէ:
22 Եւ Մահմետն ⁴⁸ ⁴⁹ առ ինքն առեալ
զկինն ⁵⁰ ելից զբղջախոհ ախտին իւրոյ
տուփանս ⁵¹. եւ յետ այնորիկ դարձեալ ասէ
ցՏալքն ⁵². «Աստուած հրամայեաց ⁵³ առ-
նուլ զկին քո ⁵⁴ առ քեզ»: 23 Եւ ⁵⁵ այն ⁵⁶
աւրէնք տաղտկալի ⁵⁷ յազգ ⁵⁸ նոցա եմուտ,
եթէ ⁵⁹ զկին թողեալ ⁶⁰ ի կնուծենէ ⁶¹, ապա
առ այլում եղեալ ի քուն՝ առ ինքն առ-

1 bcelr մահմետն սկսաւ առնել

2 aw մահմետն

3 km որ սկսաւ առնել

4 ag մարգարէութիւնն

5 km եւ ասէ

6 a եթէ bcelr թէ

7 abedegkmw իմոյ

8 bcelr չի մարգարէութեանս եւ

9 km եւ առնէր զայն

10 h հասանի

11 d քեզ չի մեզ

12 l զիշխանութիւն

13 bl հաւատոյ

14 km իւրեան

15 l զոհիցն

16 abceghklmr գումբէթ

17 d չի բւ տեղի աստուածակոխ

18 adghkmw չի անդէն եւ

19 l անտէն եւ անտ

20 d կործան առնել

21 b զոր

22 km չի բւ

23 b չի բտ

24 cr չորէր կուսի

25 b չի բի

26 km չի տայր

27 a համուրել

28 h անուն

29 bcelr երեմիա (c երեմա) r երիմա չի մարգարէն

30 bcelr առնէ

31 kl զմարգարէութիւնն

32 d չի բթ bcelr թէ

33 a եթէ clr թէ

34 d առ այր իւր կին

35 cr չի այն

— Եւ 1

36 bcelr զայստուիկ չի իսկ

37 kw մահմետն

38 km զի տալք bcelr տաղք

39 km յղեաց

40 d պատգամաւ նա

41 a եթէ bcelr թէ

42 b եւ չի իսկ

43 celr տաղք b տաղքն

44 km ածեալ զկինն իւր

45 g զկինն

46 g ածել

47 d վկայութեան հան

48 w մահմետն km մահմետն

49 d առեալ առ իմնն

50 b զկին

51 c ըզտուփանս kmr զտուփանս a տրփանս

52 bcelr առ տաղքն

53 bcelr քեզ առնուլ զկինն քո

54 bcelr չի առ քեզ

55 cr անտէն չի այն օրէնն

56 h այս

57 bcelr տալակի adhw տաղտկի չի տաղտկալի

58 b յազգն h ազգ

59 km որ չի եթէ

60 h թողել

61 c կնուծենէ

նու: 24 Եւ այսպէս¹ է անաւրէն² նոցա
աւրէնսդրութիւն³, որ մինչ յահեղ⁴ ա-
նունն⁵ Աստուծոյ⁶ երդնուն, ստեն, եւ
մինչ յառականս կանանց⁷ երդնուն⁸, զայն⁹
անսուտ պահեն: 25 Եւ այլ ինչ բազում
աղտեղութիւն¹⁰ աւանդեաց ազգին այն-
միկ, ¹¹որք են կարապետք¹² եւ զաւրք¹³
¹⁴Նեոխնն ¹⁵եւ լինելոց են երկրպագութեան
¹⁶նմա եւ մարտակիցք նորա լինին: 26 Առ
նոսա ¹⁷ասէ¹⁸ ¹⁹աւրհնեալն Պաւղոս.
«Մարդք ապականեալք²⁰ ²¹մեղաւք, անպի-
տանք ի հաւատս, որոց²² անմտութիւնն²³
յայտնի լիցի²⁴ յաւուր մեծի դատաստանին
Աստուծոյ²⁵», ²⁶եւ այլուր. «Լալով ²⁷իսկ
ասեմ զթշնամեաց խաչին Քրիստոսի, որոց
կատարածն կորուստ է»²⁸:

27 Ի լնուլ²⁸ Կե թուականին²⁹ Հայոց ե-
րեւեցաւ մուլարն³⁰ Մահմետ³¹ ի Մեղին³²

չահաստանի. ³³եւ իբրեւ եղեւ Հ³⁴, եկն ի
Գմբէթն³⁵ Աբրահամու եւ անտի³⁶ ել³⁷ յայն
չահաստան, որ այժմ կոչի յիւր անուն
Մահմետայ³⁸ յամսեանն³⁹ սաւփար⁴⁰:
28 Եղեւ⁴¹ անդ ամ մի եւ զողջոյն ամն ի
չահաստանէն ասպատակ արարեալ⁴². յամ-
սեանն ⁴³չահր ռաբի դովաղ սկսեալ թա-
փեաց⁴⁴ զԳմբէթն⁴⁵ Աբրահամու ի ռամա-
զան⁴⁶ ամսոյ ժի⁴⁷ անն, այն ութերորդ⁴⁸
ամ էր նորա իշխանութեանն⁴⁹: 29 ⁵⁰ի⁵¹
⁵²չաւաղ ամսոյ ժե ին⁵³ կուռեցաւ ընդ
Րեփ⁵⁴ պարսկի⁵⁵. յաղկաթ⁵⁶ ամսոյ⁵⁷ ի հա-
սարակել⁵⁸ տուրնջեան⁵⁹ ⁶⁰եւ գիշերոյ եկն
ի Մաքա⁶¹ եւ անտի⁶² դարձեալ⁶³ յիւր⁶⁴ չա-

- 1 km այնպէս
- 2 d օրէն նոցա գորութիւն
- 3 m օրէնսդրութիւն
- 4 bl ի յահեղ
- 5 bcr անուն
- 6 h ստեն գերդումն
- 7 a կանաց
- 8 a էրդնուն
- 9 adghkmw չիբ գայն
- 10 bl աղտեղութիւն k չիբ աղտեղութիւն նորա
- 11 km չիբ որք ... զորք
- 12 adg կարապետ
- 13 b զորքն
- 14 km չիբ նեոխնն ... նմա
- 15 bcelr չիբ եւ ... լինին km չիբ եւ ... ասէ
- 16 d մարտակից լինին նմա
- 17 bcelr պողոս ասէ
- 18 bcelr չիբ ասէ
- 19 km չիբ օրհնեալն ... ապականեալք
- 20 h ապականեալ
- 21 km չիբ մեղով ... հաւատս
- 22 m որոյ
- 23 b անմտութիւն
- 24 bcelr չիբ լիցի
- 25 bceklmr չիբ աստուծոյ
- 26 km չիբ եւ ... լալով
- 27 km իսկ ... կորուստ է
- 28 Բ Ք չաւաղ 18
- 28 l լնանիլ
- 29 bcelr ամի թուոյ gkm թուին
- 30 bceklmr չիբ մուլարն

- 31 bcelr մահմետն kw մահմէտ
- 32 abceh մղին dl մթին gkm մտին
- 33 bcelr եւ յորժամ երթանասուն էֆ
- 34 k երթանասուն թիւն
- 35 abceghklmr գումրէթն
- 36 bcelr անդի d անդ
- 37 abcdghw ելաւ l էլ
- 38 a մահմեդայ w մահմէտայ bcelr մահմա
- 39 b յամսեան
- 40 bcelr սովոր gkm սափար
- 41 l եւ եղեւ
- 42 km արար
- 43 bcelrw շահ ռաբի աւաղ (l աղովոյ bcelr ալով) d շահր եւ արի գովաղ g շահր ռաբիլաւալ km շահր ռապիլ (k ռաբիլ ալալ)
- 44 h չիբ թափեաց
- 45 abcehkr գումրէթն
- 46 ah ռազմագան ce յոսմգտան blr յոսմգտան d ռազման
- 47 w 19-նն d տասն ինանն bcelr ի ժք
- 48 g ութերորդ
- 49 d իշխանութեան
- 50 bcelr եւ ի շամաղ (l շամղ) ամսոյ ի հնգետասանին d շուաղ ամսոյ տասն եւ հինգին
- 51 adghkmw չիբ ի
- 52 gkm շաւալ ամսոյ
- 53 km տասն եւ հինգին
- 54 adghkmw նեփ
- 55 l պարսկի
- 56 bcelr եւ աղկաղ (l աղկաթ) w դուղկաթ v յաղկաթ
- 57 km ամսոյն
- 58 d հասարակիլ
- 59 adghkmw տունջեան
- 60 d եւ ի գիշերոյ
- 61 gkm մափայ
- 62 bcelr անդի
- 63 bcelr դարձաւ
- 64 h իւր

Հաստանն, մինչդեռ ² Զ աւր¹ կայր ի² աղ-
կաղէէ³ ամսոյ ⁴ ի նոյն ամին: ³⁰ Եւ⁵ եթող
ամիրայ ի Մաքա⁶ զՍէդ⁷ Աբուսիդայ⁸ որ-
դի, եւ դարձան նորա ընկերքն ի Մաքա:
³¹ Աբուբքր Աբուհիւայ⁹ որդի¹⁰ աւագ էր
ընկերացն¹¹, եւ այն ինն տարի¹² Մահմե-
տայ¹³ իշխանութեանն: ³² Ի¹⁴ Ժ երորդ¹⁵
ամին մեռաւ յաւուր երկշաբաթի¹⁶ յամ-
սեանն ¹⁷ Հազ ուսրիւր յերկուսն¹⁸ կա-
լեալ զիշխանութիւնն ամս¹⁹ Ժ: ³³ Եւ ե-
րեք տասան ամ զմոլորականն²⁰ ²¹ իւր քա-
րողութիւն²² գաղտնի Հաստատեաց Հա-
ւատ²³: ³⁴ Խ ամ ունէր, մինչ երեւեցաւ²⁴
²⁵ եւ ի²⁶ վաթսուն եւ երրորդ ամին մեռաւ:

ԳԼՈՒԽ²⁷ Բ

²⁸ Եթէ ոյք էին, որք²⁹ յետ Մահմետի³⁰
³¹ սուտ մարգարէին եղեն³² ամիրմոմնիք³³

1 Երկրորդ իշխան³⁴ Տաճկաց զկնի
Մահմետի³⁵ նստաւ ³⁶ Աբուբքր Աբի Կազ-
փեան եւ կալաւ զիշխանութիւնն³⁷ ամս
Թ³⁸: 2 Ումար³⁹ ⁴⁰ Իբն Խատաբ է ամ, զնա
սպանին: 3 Ութման⁴¹ Իբն⁴² Ափան⁴³ ամս
ԺԱ. ապա արգելին զիշխանութիւնն⁴⁴
Ութմանայ⁴⁵. եւ Ութման ետ իշխանու-
թիւն⁴⁶ Աբդլայի⁴⁷ պատիւ՝ քրքմել զհերս⁴⁸
եւ զմաւրուս⁴⁹: 4 Մուաւեա⁵⁰ ամս Թ:
5 Եղիդ⁵¹ Իբն⁵² Մուաւեա⁵³ ամս Ը: 6 Ի

1 d չիֆօր

2 l չիֆի

3 aw դուղեւեջայ d դուղկատայ g գուգկաթայ km փուղկաթայ a գուղկադա h կուգգադայ

4 km ի նմին

5 km չիֆել

6 km մաֆայ

7 bcelr գաղ փ/ս զսեդ h ի սեդ

8 cr արուսիդաի ad արուսիդա w արուսիդայ h արուսա lw արուբաֆր km արուբէֆր

9 bcer արիկուհարայ l արիկուհապայ m ապուհա-
փայ k արուհափայ ah արուհփա

10 km որդին bcelr չիֆօրդի

11 km յընկերացն

12 mk տար եր

13 a մահմեդա bcel մահմադա h մահմետա

14 bcelr եւ ի

15 a ժ էրորդ

16 l երկուշարթոջ k երկուշարթի cm երկուշարթու

17 adghkmw շահ ոսրի աղավաղի (m շահոսայի) (w
աւաղի) b շահոխաթադու l շահոխաթի աղովդ

18 adgmw յերկուց gh երկուցն

19 bl չիֆամս

20 km չիֆ գմոլորականն

21 km գֆարոգութիւն իւր

22 adw ֆարոգութեան

23 km չիֆ հաւատ bd հաւատս

24 km երեւեցան

25 h չիֆել ի

26 bcr չիֆի

27 abcehlrw չիֆ գլուխ

28 abceglrw չիֆ եթէ ոյք էին

29 adhw որ

30 dl մահմատայ hkm մահմետայ a մահմեդայ w ահ-
մէտի bcer մահմադա

31 bceklmr չիֆ սուտ մարգարէին

32 b եղէն h եղել

33 cr մոմնի d մովմանիֆ w մոմնիֆ km մոմնիֆ v
երբօրինակ մոմնիֆ34 ah իշխանութեանն d իշխանութիւն gkmw յիշխա-
նութեանն35 l մահմատայ m մահմեդայ k մահմետայ bcer մահ-
մադա w մահմէտի36 ah արուբֆր յարիկ աւիփեան bcelr արուբֆրի երիկո
երիկու հարա (l երիկո) d արուբֆր յարեկ յամ-
ֆեան m ապուպղիֆր ապի կահփեան

37 adghkmw չիֆ զիշխանութիւնն

38 bcelr ժը փ/ս ք

39 km օմար bcelr ումառ

40 dw խատարեան agkm ի խատարեան h ի խաթա-
րեան փ/ս իրն խատար

41 k օտման m օթման

42 m իպն

43 ah աւփան w ֆան bcelr ափան d փան

44 d զիշխանութիւնն

45 abcr ութման l յութմանայ

46 chr իշխանութիւնն

47 a արդայի k արդլաի

48 a ըզհերս

49 a գմոլորու l գմոլորու k գմոլորուս m գմոլորուս

50 km մաւի է a մուելիա w մաւիա bcelr մաւեա

51 l յիզիտ a եղիդ եր յիզիք

52 m իպն

53 ah մուելիայ w մաւիա km մաւի է

սորա աւուրս էր Հաջաջ¹ Իբն Յուսուփ²:
 7 ³Աբգլմէլիք⁴ Իբն⁵ Մրուան⁶ ամս ԺԱ:
 8 Վլիթ⁷ Աբգլմէլիքի⁸ որդի⁹ ամս Թ:
 9 Սուլէման¹⁰ Իբն¹¹ Աբգլմէլիք¹² ամս
 ԺԱ¹³: 10 Ումար¹⁴ 15 Աբգլ Ազիազայ որդի
 ամս Ժ: 11 Եզիդ¹⁶ Իբն¹⁷ Աբգլմէլիք¹⁸ ամս
 Զ: 12 Հէշմ¹⁹ Իբն Աբգլմէլիք²⁰ ամս Ի:
 13 Վլիթ²¹ Իբն²² Եզիդ²³ ամ մի: 14 Զնա
 սպանին, եւ չփոթումն եղեւ տաճկաց:
 15 Մրուան՝ Մահմատայ²⁴ որդի ամս Դ,
 սա²⁵ սպան զԿուրիշկա²⁶ գլխաւորս տաճ-
 կաց արս Կ զսպանողսն²⁷ Վլիթայ²⁸ ամի-
 րայի²⁹, առաջի իւր ականարկեալ³⁰ սպանո-
 ղացն:

- 1 bcelr հանան
- 2 Եյուսուփ
- 3 adghkmw ութ արդմալիֆ (w արդմէլիֆ) իբն
մրուան ամս տասն եւ մեկ ի սորա աւուրս էր հա-
ջէջ (w հաջիջ) իբն ուսուփի հ եղդ իբն յուսուփայ
- 4 ccelr արդմելիֆ b արդմելիֆ km արդմալիֆայ հ արդ-
մէլիֆ
- 5 bcr իբ փ/ս իբն
- 6 bcelr մրուանեան
- 7 լ վլիտ
- 8 a արդմելիֆ w արդմելիֆայ bcer արդմելիֆա լ
արդմելիֆի մ արդմալիֆա k արդմալիֆայ հ արդ-
մէլիֆ
- 9 k որդին
- 10 dkm սուլէյման a սուլէյման
- 11 m իպն
- 12 լ արդմելիֆայ ah արդմելիֆ m ապտմելիֆ bcr արդ-
մելիֆ
- 13 bcelr ժգ
- 14 km օմար bcelr ուման
- 15 bcelr արդիլուզա (լ արդիլուզայ) m ապտալգիզայ
- 16 լ յիզիտ bcer յիզիթ
- 17 m իպն
- 18 bcelr արդմելիֆ a արդմելիֆ m ապտմէլիֆ
- 19 ah հիշիմ
- 20 a արդդմելիֆ bcel արդմելիֆ
- 21 d վլիդ հ վլիտ
- 22 m իպն
- 23 km իշիդ bcelr եզի adghr իզիդ
- 24 abcr մահմադա w մահմէտայ
- 25 bcelr եսպան գկուրիշկա
- 26 d կուրիշկա
- 27 hl զսպանողսն adghkm զսպանողս
- 28 agh վղիդա եւ վլթայ d վլիդայ
- 29 a ամիրայի c ահիրայի r ահրայի b արայի km ամի-
րային

16 եւ եկն Աբլ³¹ Աբաս ի Մարաց³²
 աւգնականութեամբ եւ զաւրաւք Աբու
 Մսլիմայ³³ խորասանայ³⁴ իշխանին եւ
 սպան³⁵ զՄրուան եւ կալաւ զիշխանու-
 թիւնն³⁶ Աբլ Աբաս ամս է³⁷. եւ³⁸ Աբլ³⁹ Ա-
 բաս Աբգլա⁴⁰, Մահմատայ⁴¹ որդի, Աղայի⁴²
 որդի, Աբգլայի⁴³ որդի, Աբասայ⁴⁴ որդի,
 Աբգլ⁴⁵ Մուտաղիբայ⁴⁶ որդի, որ⁴⁷ այժմ
 ազգաւ⁴⁸ կոչին Հեշամիկ⁴⁹. եւ սպան⁵⁰
 զաղտուկ⁵¹ 52 զԱբու Մսլիմ⁵³, յորժամ ե-
 հաս⁵⁴ յիշխանութիւնն⁵⁵. եւ⁵⁶ յետ նորա
 57 սպանմանն եւ ինքն վախճանեցաւ⁵⁸:
 17 ⁵⁹Աբու Զափր, որ⁶⁰ կոչեցաւ Աբգլա⁶¹,

- 30 հ ական արկեալ
- 31 ah արդ
- 32 հ մարա
- 33 a մսլիմա bcr մսլիմա հ մսլիմայի
- 34 a խորասանա bcel խորասանա (լ խորասանայ) r
խորասանա
- 35 bcelr սպանին
- 36 adghkmw չիֆ արլ արաս
- 37 bcel b
- 38 km արլ արաս էր
- 39 a արդ
- 40 gw արդլայ m ապատալլահ k արդալլահ հ արդա-
րաս
- 41 abcr մահմադա km մահմադայ
- 42 w ալայի
- 43 a արդդայի bcr արդլաի k արդլլահի
- 44 abchr արասա k արբասայ m ապալասայ
- 45 w չիֆ արդլ ah արդադ g արդալ
- 46 a մուտաղիբա հ մատաղիբա լ մսլիբայ bcer մու-
լիբա w արդաղմուտ աղիբայ
- 47 klm որբ
- 48 a ազգով
- 49 եւ հեշմիկ k հեշամիկիֆ ah հեշամիկիֆ cer հէշմիկիֆ
- 50 km սպան նա
- 51 bcelr չիֆ զաղտուկ
- 52 dw զարուսաղիմ cer զապուսղիմ եւ զարուսղիմ հ
զարասղիմ
- 53 a սղիմ
- 54 agl էհաս
- 55 հ զիշխանութիւնն
- 56 b չիֆ յետ նորա
- 57 b չիֆ սպանմանն ... արու ccelr չիֆ սպանմանն եւ
- 58 ac վաղնանեցաւ
- 59 w արու ջալար g արա ջափր եւ արու ջարր d արու
լափր a արու ջափր հ ապաջափր
- 60 w չիֆ որ
- 61 ah արդադա w արդադայ cgr արդլայ km արդալլահ

նորին եղբայր, ամս իԲ: 18 Նա¹ մեռաւ ի Գոմբէթն² Աբրահամու³: 19 Մահադի⁴, որ կոչի Մահմատ⁵, որդի⁶ Աբդլայի⁷ ամս Թ: 20 Մուսէ ամ⁸ մի: 21 Հարուն՝ Մահադեայ⁹ որդի, որ¹⁰ Մահդիւնն¹¹ կոչէր¹², ամս ԻԵ: 22 Սա նեղութիւն անչափ հասոյց աշխարհի եւ վասն¹³ այնր բազում զաւառք Հայոց փախեան ի Հոռոմս: 23 Մահմատ¹⁴ որդի Հարունայ¹⁵, ամս Գ. Հարուն¹⁶ մինչ կենդանի¹⁷ էր, բաժանեաց զիշխանութիւնն իւր¹⁸ երկուց որդւոց¹⁹ իւրոց՝ Մահմատայ²⁰ եւ Մայմունայ²¹. 22 եւ ըստ երիցութեանն²³ ունել²⁴ 25 զիշխանութիւն Մահմատայ²⁶ ի²⁷ Բաղդատ²⁸ 29 եւ ի³⁰ Խորասան, եւ Մայմուն ընդ հակառակս

նմա³¹ ելեալ³² պատերազմաւ³³ մեռանի Մահմատ³⁴. եւ Աբդլա³⁵, որ եւ Մայմունն կոչիւր³⁶, իշխեաց ամենայնի: 24 37 Իբրայիմ³⁸, ամս Ժ. 39 Հարուն՝ 40 ի եւ Բ երրորդ նստաւ ի Մահմատայ⁴¹ ամիրմոմնի⁴², եւ հայ թուականն էր ՄԶ⁴³:

ԳԼՈՒԽ⁴⁴ Գ

Վասն⁴⁵ Բակուրայ⁴⁶ ուրումն⁴⁷ երկաբնակի⁴⁸, որում⁴⁹ Ներսէս անուն, եղեալ⁵⁰ կաթողիկոս⁵¹ Աղուանից⁵²

1 ի վախճանելն⁵³ երանելոյն⁵⁴ Եղիազարու⁵⁵ Աղուանից կաթողիկոսի⁵⁶, ոմն 57 յերկաբնակ աղանդոյն Քաղկեդոնի Բա-

- 1 km սա
- 2 b գումբ w գմբն cfr գումբէք a գութէք
- 3 abchr արբահամ
- 4 w մահդի adgkm մադի h մարդ l մահմադի փխ մահադի
- 5 abceghlr մահմադ
- 6 k որդին
- 7 a արդաի cr արդլաի km արդալլաի w արդլլայի l արդլլայի
- 8 bcr ամս
- 9 a մահդեա cer մահաոեա b մահադեա km մադիայ dցw մահդեայ h մահատեա
- 10 k գոր
- 11 adgkmw մադիումն
- 12 adgkmw կոչնն h կոչին
- 13 berlr յաղագս փխ վասն
- 14 ab մահմադ cr մահմադա w մահմէտ
- 15 cr հարուն փխ հարունայ ab հարունա h հարանայ
- 16 bl հարունն
- 17 acr կենդանին
- 18 k չիբ իւր
- 19 bcr որդոց
- 20 ah մահմատա w մահմէտայ l մահմադայ bcer մահմադա
- 21 ab մայմունա h մամունայ
- 22 km ի փխ եւ ըստ
- 23 agh ինդիցութեանն (g ... եան) km ստնդիեցութեանն
- 24 gw ունիլ k ունէր
- 25 km մահմատ գիշխանութիւնն
- 26 abcr մահմադա h մահմատա
- 27 abcelr չիբ ի
- 28 ah քալդատ bl քատ
- 29 l եւ խորասան
- 30 abceghl չիբ ի

- 31 abceghlr չիբ նմա
- 32 km եղեալ
- 33 aghw պատերազմով
- 34 abcer մահմադ w մահմէտ h ի մահմատ
- 35 ah արդդա km արդալլաի dցw արդլայ
- 36 km կոչէր
- 37 k ամս իբրայիմ
- 38 ah արբիիիմ w արբեիիմ b արբահամ c արբահամա l արբահամայ
- 39 w հարուն երկրորդ
- 40 bcelr ֆանեբորդ երրորդ
- 41 a մահմադա w մահմէտայ g մահմետաֆ h մահմատա
- 42 ag ամիրի km մումին w մունիս h ի մումնի
- 43 adgw եօթանասուն km վաթսուն adghkm եօթանասուն (km վաթսուն) ամ
- 44 abcehlrw չիբ գլուխ
- 45 ah քակուրա ումն (ուղղում ենք ուրումն) w քագուրայ ումն
- 46 bcelr քակուրի
- 47 bceghlmr չիբ ուրումն
- 48 abcehlrw չիբ երկաբնակի
- 49 ahw չիբ որում
- 50 b եղկելի փխ եղեալ
- 51 k կաթողիկոս
- 52 gkm չիբ աղուանից
- 53 a վաղնանելն l վախճանիլ bcer վախճանել d վախճանիլն
- 54 adghlmw չիբ երանելոյն bcelr երանելոյն
- 55 abcehlrw դազարու
- 56 dk կաթողիկոսի
- 57 km յերկաբնակ կրօնէն քակուր

կուր անուն¹, երբեմն եղեալ եպիսկոպոս² Գարգմանայ³ եւ Ներսէս յորջորջեալ⁴:
 2 Սա⁵ ուխտադրեալ⁶ Սպրամայ⁷ Աղուանից տիկնոջ⁸ կնոջ⁹ Վարազ Տրդատայ¹⁰, որ էր ի նոյն աղանդն¹¹ հետեւեալ, կնքէր¹² դաշինս վասն¹³ փառամոլ տիրողութեանն¹⁴ ասելով. «Եթէ կամ է քո, կոչեալ¹⁵ զիս ի հայրապետութիւն Աղուանից, եւ¹⁶ ես արարից զամենայն Աղուանս խոստովանութեամբն¹⁷ Քաղկեդոնի»: 3 Եւ ունկնդիր եղեալ նմա չարափառ¹⁸ կնոջն՝ խորհուրդ բերեալ ընդ եպիսկոպոսունս¹⁹ եւ ընդ մեծամեծս աշխարհին²⁰ Աղուանից, եւ²¹ ոչ ոք իմացաւ զդաւաճանութիւն, յանձն²² առին առ հասարակ կատարել զխնդիրն²³: 4 Իսկ ամենակար²⁴ Հոգին Սուրբ ազգեալ եպիսկոպոսին²⁵ Մեծիրանց²⁶ Յովելայ²⁷. առաջի մեծախումբ ժողովոյն խնդրեաց ի Ներսիսէ²⁸ ձեռնարկ

նզովել²⁹ զժողովն Քաղկեդոնի³⁰ եւ զտոմարն³¹ Լեւոնի³² նովին³³ մատանեալ³⁴. եւ ընկալեալ զնամակն³⁵ ի ժողովումն³⁶ արեւելից³⁷ ըստ կանոնական հրամանի³⁸ ընկալեալ եղեւ. եւ³⁹ նոյն ինքն⁴⁰ Յովել⁴¹ եպիսկոպոս⁴² հանդերձ այլ եպիսկոպոսաւք⁴³ վերակոչեն զնա ի հայրապետական⁴⁴ շնորհս սուրբ⁴⁵ աթոռոյն Աղուանից: 5 Եւ նոյնժամայն Յովել⁴⁶ եպիսկոպոս⁴⁷ առ ինքն առեալ⁴⁸ զնզովից գիրն⁴⁹ զնէր ի պահեստի. եւ յետ այնր⁵⁰ կեցեալ⁵¹ ամս ԺԴ փոխադրիւր⁵² ի Քրիստոս:

6 Յայնժամ գտեալ⁵⁴ տեղի Ներսէսի⁵⁵ կատարել⁵⁶ զկամս իւր իսկոյն⁵⁷, փութայ⁵⁸ ի գաւառն Մեծիրանց⁵⁹ եւ գործակից⁶⁰ իւր գտեալ զՋաքարիա⁶¹ վանաց հայր՝ տայ⁶²

1 ց յանուն

2 a էպիսկոպոս

3 abchr գարգմանայ

4 d յաջորդեալ

5 km չի՛ք սա

6 h ուխտադրել

7 km ընդ սպրամայ (k սպրամայ) ah ըսպրամա r սպրամա

8 a տիկնոջ cr տիկնոջն

9 l կնոջն k ի չի՛ք կնոջ

10 abcr տրդատա

11 bcelr աղանդն km կրօն

12 bcelr կնքէ

13 bcelr չի՛ք վասն

14 d տիրողութեան

15 adghkwm կոչել

16 adghkwm չի՛ք եւ

17 d խոստովանութեամբ

18 km չի՛ք չարափառ

19 a էպիսկոպոսունս ce եպիսկոպոսն b եպիսկոպոսն km եպիսկոպոս

20 bcelr չի՛ք աշխարհին

21 km չի՛ք եւ b զի փի՛ս եւ

22 km եւ յանձն

23 ckimr զխնդիրն

24 adghkwm ամենակալ

25 a էպիսկոպոսին

26 a մեծիրեանց bcelr մեծիրեանց

27 a յովելայ b յովելա cr յովելա

28 a ներսիսէ b ներսիէ h ներսէսէ

29 k նզովելոյ

30 a քաղկեդոնի

31 bg գտօմարն dh գտումարն

32 a դեւոնի g պղծաշուրթն լեւոնի

33 adghkwm նորին

34 ahw մատանով bcr մատանով

35 km զնամակ

36 km ժողովոյն

37 d արեւելեաց

38 adghkwm սահմանի h սահմանին

39 bcelr չի՛ք եւ

40 bcelr չի՛ք ինքն

41 c յովել h ժողովել

42 a էպիսկոպոս

43 a էպիսկոպոսաւք bcelr եպիսկոպոսն

44 b հայրապետեան

45 km չի՛ք սուրբ

46 bee յովել

47 a էպիսկոպոս bcelr եպիսկոպոսն

48 gkm զնզովիցն գիր

49 c թուղթն փի՛ս գիրն

50 d այնորիկ

51 bcelr կացեալ

52 km փոխադրել

53 c ի քրիստոս սուրբն յովել

54 km գտեալ

55 b ներսէսի

56 km ի կատարել

57 km չի՛ք իսկոյն

58 ah փութալ

59 bcelr մեծիրեանց d մեծիրեանց

60 ah գործակ

61 ab զգաքարիայ

62 abchr տա

նմա խորհուրդ առնել զնա¹ եպիսկոպոս² եւ շնորհեալ նմա զտէրունի³ հասն, միայն եթէ⁴ տացէ⁵ զնորին ձեռնարկն՝ զի այրեսցէ: 7 Ու նորա տուեալ⁶ զսուրբ⁷ ուխտին զիրն⁸ ի նա. առ¹⁰ 11 եւ անդէն¹² ի տեղւոջն¹³ հրկիզեաց. եւ զԶաքարիա¹⁴ ձեռնադրեաց եպիսկոպոս¹⁵ Մեծիրանց¹⁶. եւ ի կարեւոր բարեկամութիւն¹⁷ զնա ընկալեալ՝ դարձաւ ի հին փսխածն¹⁸, զոր ի ժամանակաց սպասէր¹⁹: 8 Տիկնոջն²⁰ Սպրամայ²¹ զնա ստիպեալ²² նորին²³ աւգնութեամբ եւ այլոց նախարարաց²⁴, որոց զորոմն էր ընկալեալ, քակեալ²⁵ աւերեաց զբազում²⁶ սեղանս եկեղեցեաց²⁷, որում²⁸ յաղթողն²⁹ եղեւ. եւ³⁰ զարժանաժառանգ մանկունս եկեղեցւոյ³¹ զուղղափառս³² հալածեալ տա-

րաբնակ արար նախ՝ զերանելին Իսրայէլ³³ նշանագործ եպիսկոպոսն³⁴ Մեծ Կողմանց հալածեաց, որ զբազում աշխարհս Խաղրաց եւ Հոնաց դարձոյց ի քրիստոնէութիւն, ³⁶ ընդ նմին եւ զԵղիազար³⁷ Գարդմանայ³⁸ եպիսկոպոս³⁹: 9 Իսկ ոմանք յեպիսկոպոսաց⁴⁰ նշկահեցին⁴¹ ի նմանէ⁴² Յովհաննէս⁴³ Կապաղակայ⁴⁴ եպիսկոպոս⁴⁵, Սահակ⁴⁶ Ամարասայ⁴⁷ եպիսկոպոս⁴⁸, Սիմէոն⁴⁹ Հոշոյ⁵⁰ եպիսկոպոս⁵¹, Շերոյ⁵² մեծ իշխանն Աղուանից հանդերձ⁵³ իւր ազատաւքն, եւ⁵⁴ բազմութեամբ ուխտից եկեղեցւոյ⁵⁵ գումարեալ⁵⁶ հանդէս ժողովոյ⁵⁷ նզովեցին զՆերսէս⁵⁸ ընդ ամենայն հերձուածողս⁵⁹ 60 եւ զրեցին ի Հայս զանցս աղետիցն⁶¹:

- 1 bceIr չիբ գնա
- 2 a էպիսկոպոս
- 3 a գտեբունի
- 4 bcehIr թէ
- 5 h տայցէ
- 6 d տեսեալ փխ տուեալ
- 7 km չիբ գսուրբ
- 8 km գգիրն
- 9 adgkmw առ նա փխ ի նա
- 10 h առ նմա km չիբ առ եւ
- 11 bceI չիբ եւ անդէն
- 12 d անդրէն
- 13 abcdeIrw տեղն h տեղին
- 14 bceIr գգաբարիայն
- 15 a էպիսկոպոս
- 16 bceIr մեծիրանցն d մեծիրանաց
- 17 k բարեկամութեան
- 18 ah փսխուածն d փաղուածն
- 19 a ըսպասէր
- 20 km իսկ տիկնոջն
- 21 acIr սպարմա b սպարմա d gkm սպարմայ
- 22 bceIr ստիպելով
- 23 h եւ նորին
- 24 bceIr նախարարացն
- 25 bceIr բանդեալ փխ բակեալ
- 26 g գրագումն b քագում
- 27 clr եկեղեցեացն d gkm եկեղեցւոյ
- 28 b յորում km որոց
- 29 gl յաղթողն k յաղթող
- 30 d չիբ եւ
- 31 ac եկեղեցոյ եւ եկեղեցոյ
- 32 adghkmw հալածականս (km հալածական) արար տարաբնակս

- 33 a իէդ
- 34 adghw եպիսկոպոս
- 35 cer մեծկուէնից b մեծկունէից 1 մեծկունից
- 36 a ընդին
- 37 bceIr գեղիա
- 38 bcr գարդմանա
- 39 a էպիսկոպոս
- 40 a յէպիսկոպոսաց
- 41 ah նշկահեցին
- 42 adghw նմանէն
- 43 a յովհաննէս c յովհանէս
- 44 abcr կապաղակա
- 45 a էպիսկոպոս
- 46 d սհակ
- 47 abchr ամարասա d ամարայ
- 48 a էպիսկոպոս
- 49 a սիմէոն dw սիմէոն
- 50 agh հոշաչ d յոյոյ k հոշաչայ
- 51 a էպիսկոպոս
- 52 km եւ շերոյ
- 53 a իր ազատաւքն bceIr իւր ազատովն
- 54 km որբ փխ եւ
- 55 bcr եկեղեցոյ
- 56 ah գումարել
- 57 bceIr ժողովոյն
- 58 b գնեբսես
- 59 a հերձուածողս gl հերձուածողս
- 60 adghkmw չիբ եւ գրեցին ... աղետիցն
- 61 1 աղետիցն

ԳԼՈՒԽ¹ Դ

Թուղթ ժողովոյն Աղուանից առ Եղիա²
Հայոց կաթողիկոս³

1 «Տեառն Եղիայի⁴ Հայոց կաթողիկոսի⁵ ի⁶ միաբան ժողովոյս⁷ Աղուանից երկրպագութիւն:

2 ⁸Վասն զի զմի հաւատ ունող⁹ հարքն մեր ընդ հարսն^{10 11} ձեր զմիմեանց հոգային զհոգւոցն¹² փրկութիւն¹³, եւ¹⁴ ի ներել¹⁵ Տեառն Աստուծոյ՝ զաւրացեալ¹⁶ տիեզերակործան զեղի¹⁷ կրաւնն Քաղկեդոնի¹⁸, որ¹⁹ ելից զտիեզերս. եւ մեր կողմանքս²⁰ մինչեւ²¹ ցայսաւր ժամանակի անխառն յայնմ²² աղանդոյ²³ էր մնացեալ: 3 Իսկ այժմ զոր կարծեաք զոլ հովիւ բարի մեզ²⁴ զՆերսէս²⁵, սա գայլ եղեալ՝ աւճտել²⁶ սկսաւ զբանաւոր հաւտս²⁷ Քրիստոսի, վասն որոյ կամեցաք յուշ առնել սրբու-

թեան ձերում²⁸ յայց ելանել²⁹ որպէս ձերոց անդամոց եւ բժշկել³⁰ զբեկումն³¹ մեր: 4 Ողջ լերուք ի Տէր»:

ԳԼՈՒԽ³² Ե

Թուղթ Եղիայի³³ Հայոց կաթողիկոսի³⁴
առ Աբղիմէլիք³⁵ ամիրմոմնի³⁶
³⁷ի նոյն խորհուրդ

1 «Տիեզերակալ Աբղլայի³⁸ ամիրմոմնոյ³⁹. յԵղիայէ⁴⁰ Հայոց եպիսկոպոսապետէ⁴¹:

2 Յամենակալէն Աստուծոյ⁴² ունիմք զծառայական⁴³ աշխարհս⁴⁴ հնազանդ ձերոյ տէրութեանդ⁴⁵. եւ⁴⁶ մեք, եւ Աղուանք⁴⁷ զմի⁴⁸ հաւատ պաշտել⁴⁹ ունիմք զՔրիստոսի Աստուածութեանն⁵⁰: 3 Իսկ այժմ, որ Աղուանիցն⁵¹ է⁵² կաթողիկոս⁵³ նստեալ ի Պարտաւ, խորհուրդ⁵⁴ արարեալ

1 abceghlrw չի՛ր գլուխ
2 ag եղիայ
3 k կաթողիկոս
4 bc եղիայի
5 bcelr հայրապետի dk կաթողիկոսի
6 bceghl չի՛ր ի
7 w ժողովոյ
8 h վասն զմի
9 adghkmw ուղիղ փիւ ունող
10 dkm հարս
11 km ձեր ունէին եւ զմիմեանց
12 bcer զհոգոց aghkm զհոգւոյ
13 l փրկութեան
14 km չի՛ր եւ
15 b ներել
16 km չի՛ր տիեզերակործան զեղի
17 h զեիս w զեղիսկրօնն
18 a քաղկեդոնի
19 adghkmw չի՛ր որ
20 gk կողմունքս
21 abcehrlw չի՛ր մինչեւ
22 bcelr յամենայն k յայնմանէ
23 km չի՛ր աղանդոյ
24 bcelr չի՛ր մեզ
25 bcel զներսէս մեր r զներսէսս մեր
26 cr օգդել d ձգտել
27 d հոտս

28 abcdehrlw ձեր
29 km ելանել մեզ
30 a բժշկել
31 adh զբեկումն
32 abcehrlw չի՛ր գլուխ
33 bcelr չի՛ր եղիայի
34 dkl կաթողիկոսի
35 a արդիմեմբ bcelr արդիմեմ d արդիմեմ g արդիմեմբ
36 km էմիր km մումին d մոնի adgw մումնի
37 bcelr չի՛ր ի նոյն խորհուրդ
38 k արդալաի
39 km էմիր d մոնոյ bcegh մումնոյ km մումինոյ
40 cr յեղիայէ h եղիայէ
41 a էպիսկոպոսապետ h եպիսկոպոսէ
42 h չի՛ր աստուծոյ
43 h զծառայական փիւ զծառայական
44 d աշխարհանս
45 cr տիրողութեանդ l իշխանութեանդ
46 bcelr չի՛ր եւ
47 w չի՛ր զմի հաւատ
48 bcelr զի փիւ զմի
49 bcelr չի՛ր պաշտել
50 aw աստուածութիւնն d աստուածութիւն
51 k աղուանից
52 b չի՛ր է
53 dkl կաթողիկոս
54 bcelr տարեալ փիւ արարեալ ընդ

ընդ կայսրն¹ Յունաց՝ զնա քարոզէ յա-
ղաւթս եւ զաշխարհս² ստիպէ³, զի ի հա-
ւատ⁴ եւ ի⁵ միաբանութիւն նմա եկեցեն:

4 Արդ՝ գիտութիւն ձեզ լիցի, եւ մի՛ ան-
փոյթ արասջիք⁶ վասն այդորիկ. զի կին մի
մեծատուն խորհրդակից է նորա, ⁷զորս
պատուհասակոծ ⁸հրամայեսջիք⁹ առնել
մեծ իշխանութեամբ ձերով՝ ըստ արժանի
իւրեանց գործոց, զոր առ¹⁰ Աստուած կա-
մեցան մեղանչել»:

ԳԼՈՒԽ¹¹ Զ

Պատասխանի թղթոյն Եղիայի¹² Հայոց
կաթողիկոսի¹³ յԱբգլմէլիքէ¹⁴
ամիրմոմնուոյ¹⁵

1 «Զառնդ¹⁶ Աստուծոյ զԵղիայի զԱր-
մենեան¹⁷ ազգի ջաթկիրդ¹⁸ կարդացի զգիր
մտերմութեան, եւ ի շնորհս¹⁹ քեզ առաքե-
ցի զծառայ իմ հաւատարիմ բազում զաւ-
րաւք: 2 Եւ վասն ապստամբացն Աղուա-
նից ի ²⁰մերմէ տէրութենէս²¹ հրամայեալ

- 1 a կայսերն
- 2 bceklmr գաշխարհն
- 3 a ըստիպէ
- 4 c հաւատս
- 5 c չի՞ի
- 6 l առնիցէ՛ք adghkmw արասցես
- 7 bcelr զորս հրամայեսջիք պատուհասակոծ լինել (l լինիլ)
- 8 h առնել նման հրամայէր առնել
- 9 km հրամայեսցէ՛ք adgw հրամայէ՛ք
- 10 b չի՞ի առ
- 11 abcehlrw չի՞ի գլուխ
- 12 bcelr չի՞ի եղիայ
- 13 bcelr չի՞ի կաթողիկոսի dk կաթողիկոսի
- 14 ag արդմելիք w արդմելիք, h ի յարդմելիք
- 15 km էմիր km մումինոյ abcr մումնոյ w մումին
- 16 l ժառնդ
- 17 h զամ
- 18 aghm ջաթկիրդ d գեղդիկ dv գաթողիկ k ջաթկիրդ (k-ի ծանօթագրութիւնն ունի՝ ջաթկիրդ)
- 19 bcelr շնորհիս
- 20 h մեր տէրութենէ
- 21 a տերութենէ, dgw տերութենէ

եմք ըստ քո²² կրաւնիցդ առնել առ նոսա
ուղղութիւնս, ²³եւ զմեր պատուհասդ²⁴
քո²⁵ առաջի ի²⁶ Պարտաւ արասցէ ծառայդ
մեր. զՆերսէս²⁷ եւ զկինն²⁸ համախոհ²⁹
նմին³⁰ ի³¹ չղթայս³² երկաթիս հարեալ³⁴
անարգանաւք ածցէ³⁵ ի³⁶ դուռն արքունի,
զի ի տեսիլ ամենայն ապստամբացն³⁷
³⁸նշաւակս³⁹ զնոսա⁴⁰ արարից»:

ԳԼՈՒԽ⁴¹ Է

Գալն Եղիայի⁴² Հայոց կաթողիկոսի⁴³ ի
Պարտաւ եւ պատժել զՆերսէս, եւ ի տեղի⁴⁴
նորին⁴⁵ նստուցանել⁴⁶ զՍիմէոն⁴⁷
սարկաւազապետն⁴⁸ կամաւք⁴⁹ ժողովոյն
Աղուանից

1 Եկեալ հասանէ մեծ հայրապետն Հա-
յոց ⁵⁰Եղիա⁵¹ ի մեծ քաղաքն Աղուանից՝

- 22 dw չի՞ի քո
- 23 k եւ զմեր
- 24 bcelr զպատուհասդ
- 25 g քոյ
- 26 b չի՞ի ի
- 27 a զնէրսէս
- 28 d զկին
- 29 km ի հիւմայիդ aghv հսմայիդ w հոմանիդ d հաս-
մայիդ փիս համախոհ
- 30 adgkm հիւմին h հիւմն bcel մի փիս նմին
- 31 h չի՞ի ի
- 32 bcelr երկաթի շղթայս
- 33 gh երկաթահարել km երկաթահարել
- 34 d հարել
- 35 dh ածէ
- 36 h չի՞ի ի
- 37 a ապստամբաց b ապստամբացն
- 38 bcelr զնոսա նշաւակս արարից
- 39 ag նշովակս h շովակս
- 40 ag զնոսայ
- 41 abcehlrw չի՞ի գլուխ
- 42 b եղիայ
- 43 cdh կաթողիկոսի
- 44 c գտնելի
- 45 bceglmr նորա
- 46 h յաջորդել փիս նստուցանել
- 47 a զսիմէոն bdg զսիմէոն
- 48 ag սարկաւազապետն bcelr սարկաւազապետ
- 49 bcelr չի՞ի կամոք
- 50 bcelr եղիա հրամանաւ արմունի ի մեծ
- 51 a Եղիա հե եղիայ

Պարտաւ¹, եւ նստեալ² ի մեծ եկեղեցւոյն³ հրամայէ⁴ ածել զՆերսէս առաջի իւր. եւ նա⁵ ի թաքստի⁶ լեալ ոչ գտանիւր: 2 Յայնժամ մեծահաւատն Շերոյ՝ Աղուանից իշխան, ըմբռնեալ⁷ զմաւտակացս⁸ նորա⁹ սաստէր¹⁰ ածել զՆերսէս¹¹. եւ կացուցեալ¹² զնա ի մէջ բազմամբոխ¹³ ատենին¹⁴ առաջի եղիայի: 3 Եւ¹⁵ 16 անպատասխանի գոլով եղկելին այն¹⁷ ըստ արքունի¹⁸ հրամանին¹⁹ տարժանելի²⁰ վիրաց հանդիպիւր²¹: 4 Զի ոտն ընդ ոտն բաղազանեալ կապեցաւ ընդ կնոջն. եւ²² հանդերձեալ²³ էր²⁴ վարել²⁵ ի տար աշխարհ, որ²⁶ սակա այնորիկ անսուղ եղեալ զաւուրս ութ²⁷ վախճանեցաւ²⁸. եւ ետ թաղել զինքն նովին երկաթովք²⁹ եւ նզովեաց զՇերոյ, զի նա եղեւ առաջնորդ չարի նորա եւ Սպրա-

մայ³⁰, վասն³¹ հակաճառութեանն որ³² ընդ նա եւ ընդ Սպրամ³³ ի վերայ իշխանութեանն³⁴: 5 35 Եւ Ներսէս³⁶ կալաւ զաթոռն³⁷ ուղղափառութեամբ ամս ԺԴ եւ ի³⁸ չարափառութեանն³⁹ ամս Գ եւ կէս, 40 նմանեալ⁴¹ զերաքրիստոսի⁴² Նեոինն, որ հանդերձեալ է լինել⁴³ ի⁴⁴ յետին աւուրսն:

6 Այսոցիկ այսպէս եղելոց⁴⁵ ընտրեցաւ⁴⁶ ի նմին ժողովոյն⁴⁷ Սիմէոն⁴⁸ այր պարկեշտ եւ⁴⁹ սուրբ, եւ ձեռնադրեցին⁵⁰ զնա⁵¹ 52 ի հայրապետութիւն Աղուանից, որ զպղտորումն⁵³ Ներսիսի⁵⁴ եբարձ յաշխարհէս⁵⁵, եւ բազում կարգս ուղղութեան աւանդեաց եկեղեցւոյ⁵⁶ վրիպելոյ⁵⁷. եւ զեղկելոյն⁵⁸ Ներսիսի⁵⁹ գրեանն, զորս⁶⁰ լցեալ էր յարկեղս⁶¹ լի հերձուածովք⁶², առեալ

- 1 adgkmw պարտաւ փիս ի պարտաւ
- 2 aghw նստաւ
- 3 cr եկեղեցոյն a էկեղեցոյն
- 4 a հրամալ:
- 5 bcelr նորա
- 6 bdkm թաքստի
- 7 h ըմբռնել
- 8 mw զմտակայսն ag զմտակացսն
- 9 d չիբ նորա
- 10 adghkmw հրամայէր փիս սաստէր
- 11 b զնա փիս զմերսէս
- 12 bcer կացուցանել l կացուցանել
- 13 l ամբով bcelr ամբով փիս բազմամբով
- 14 adghw ատենի
- 15 k չիբ եւ
- 16 h նա պատասխանի գոլով
- 17 km չիբ այն
- 18 l արքունական
- 19 h տաժանել ի վերայ
- 20 km տաժանելի
- 21 km հանդիպէր
- 22 h չիբ եւ
- 23 bcer հանդերձիլ
- 24 bcelr ի տար աշխարհ վարի
- 25 gkw վարիլ
- 26 bcelr չիբ որ
- 27 dw ութն
- 28 a վաղմանեցաւ
- 29 a երկաթաւ cer երկաթովն gh երկաթով dkmw երկաթով

- 30 ag ըսպրամայ bcr սպրամա hkm սպարամայ d սպարմայ
- 31 bcr հակաճառութեանն նորա ընդ
- 32 d ընդ մման
- 33 ag ըսպրամ b սպրամի km սպարամ
- 34 d իշխանութեանն
- 35 bcelr եւ զաթոռն ներսէս կալաւ
- 36 a մէրսէս
- 37 d զաթոռ
- 38 k չիբ ի
- 39 k զչարափառութեանն
- 40 km չիբ մմանեալ ... աւուրսն
- 41 bcelr մման
- 42 adghkmw չիբ դերաքրիստոսի
- 43 dgl լինիլ
- 44 bcelr չիբ ի
- 45 h եղելոյ
- 46 ceklmr ընտրեցին b ընդրեցին
- 47 ahkmw ժողովոյ
- 48 a սիմէոն bcelm զսիմէոն
- 49 km չիբ սուրբ եւ
- 50 bcelr ձեռնադրեցաւ
- 51 bcelr չիբ զնա
- 52 dw չիբ ի հայրապետութիւն
- 53 a զպղտորումն
- 54 bdh ներսէսի
- 55 bcelr աշխարհէն
- 56 a եկեղեցւոյ bcr եկեղեցոյ
- 57 c վրիպելոյ
- 58 adghkmw զեղկելի
- 59 c ներսէսի d ներսէսի
- 60 adghw զոր
- 61 gh զարկեղս
- 62 a հերձուածաւ hw հերձուածով

զամենայն ետ¹ ի գետն Տրտու յիւր² հովոյ³ տեղւոջն⁴, որ Բերդակուրն⁵ կոչի. կացեալ յաթոռն⁶ ամ մի եւ կէս:

ԳԼՈՒԽ⁷ Ը⁸

Ձեռնարկ, զոր խնդրեաց Եղիա⁹ Հայոց կաթողիկոս¹⁰ ի ժողովոյն Աղուանից վասն միաբանութեան եւ¹¹ ուխտի Հաստատութեան Հայոց եւ Աղուանից

1 Քանզի¹² բազում եւ ազգի ազգի հա-
րութեամբ, որպէս¹³ սովորն¹⁴ է¹⁵ յամենայն
ժամ բարիատեաց թշնամին մեր եւ հասա-
րակաց փրկութեան հակառակորդն՝ սա-
տանայ, որսալ¹⁶ զպարզամիտս¹⁷ ի մարդ-
կանէ եւ ընդդէմ մրցել¹⁸ մանկանց եկե-
ղեցւոյ¹⁹ 20 ըստ իւրում բնածին բարուցն²¹,
հնարել²² եւ յրնտրեալսն²³ կամեցեալ, ըստ
բանին, եթէ²⁴ «Ոսոխն մեր²⁵ սատանայ²⁶

իբրեւ զառիւծ²⁷ գոչէ²⁸ եւ շրջի, եթէ²⁹ զո՞
կլանիցէ»³⁰, 30 քանզի նոյն հարութիւն
ապստամբին ի սկզբանն արտասահմա-
նեաց զնախաստեղծ Հայրն մեր զմեզ ի
կենաց փայտէն եւ յանուշակ³¹ 32 ի հեշտա-
լի³³ փափկութեան դրախտէն: 2 Եւ սա-
տանայ³⁴ ի սկզբանէ³⁵ մեղանչէ՝ մանա-
ւանդ ի³⁶ թոյլ եւ յողորմող խորհուրդս³⁷
դիւրամուար³⁸ անմիտ մարդոց³⁹, որոց կու-
րացեալ են⁴⁰ միտք ըստ ժամանակաց հա-
րութեամբ գնացելոց, 41 զի մի՛ ծագեսցէ առ
նոսա լոյս փառացն Քրիստոսի:

3 42 Զի որովք զրկեցաւ բանսարկուն
43 սկզբնատիպ հարութեամբն ի մուար խա-
բէութենէ կողմն⁴⁴ երկրպագութեան⁴⁵, հա-
հել⁴⁶ կամեցաւ այժմ զնոյն⁴⁷ ի ձեռն⁴⁸ ան-
իմաստ մարդոց⁴⁹ պառակտողաց զեկեղե-
ցի⁵⁰ Աստուծոյ⁵¹ նորաձայնութեամբ եւ

27 a գառնած c զարիւծ (դարձուած գառնւծ)

28 adgikmw չի՞ք եւ շրջի

29 a եթե bceklmr թէ

30 ԶՔՆ. Ը ՊԵՐ. Ե 8

30 adghkmw քանզի (h եթէ km զի եւ) ի նախաստեղծ
լինելութեան նախահօրն մեր (km մերոյ) նոյն (adgh
ի նոյն) հարութիւն ապստամբ գորականին արտա-
սահմանեաց զմեզ

31 bceklmr չի՞ք յանուշակ

32 bcekr չի՞ք ի հեշտալի փափկութեան h եւ ի հեշտալի

33 km փափկութենէ դրախտին v (երկու օրինակ)
փափկութեան դրախտին

34 br սատանա

35 cr սկզբան

36 bcekr չի՞ք եւ թոյլ

37 adgh խորհուրդ

38 a դիւրամուար dw դիւամուար m դիւամուար kl
դիւրամուար

39 w մարդկանց

40 d էին

41 bcekr չի՞ք զի մի ... քրիստոսի

42 bcekr զի որովհետեւ

43 bcekr չի՞ք սկզբնատիպ ... խաբէութենէ

44 bcekr ի կողմն

45 bcekr երկրպագութեանց h չի՞ք երկրպագութեան

46 klmw շահիլ

47 km գորին

48 bcekr չի՞ք անիմաստ մարդոց

49 d մարդոյ

50 d եկեղեցի

51 bcekr չի՞ք նորաձայնութեամբ ... զշահս եւ

1 d չի՞ք եւ

2 bcr ի յիւր h իւր

3 agkmw հովոց d յովոց h հովոց

4 bc տեղոջն

5 bhrv բերդակուրն w բերդական

6 d յաթոռ

7 abcehlrw չի՞ք գլուխ

8 c չի՞ք ը

9 a եղիայ

10 cdkr կաթողիկոս

11 gkm հաստատութեան ուխտի

12 bcekr չի՞ք բազում ... հարութեամբ

13 km չի՞ք որպէս bcecr որ

14 adghkmw սովոր

15 bcekr չի՞ք յամենայն ... մեր h եւ ամենայն

16 h ոսալ

17 bcekr չի՞ք ի մարդկանէ

18 klmw մրցիլ adgh մրցեալ

19 bcr եկեղեցոյ

20 bcekr չի՞ք ըստ ... բարուցն

21 adhw բարուց

22 bcekr ազգի ազգի հարութեամբ հնարել

23 cr ընտրեալսն b յըդրեալսն

24 a եթե bcekr թէ

25 gkm ձեռ

26 br սատանա

ձեռով անսրբով՝ զշահս եւ զգլուխս¹։
 4 Սակս որոյ եւ ի միջի մերում² երեւեալ
 այժմ չարարմատ դառնութեան³ աղան-
 դոյն նեստորի⁴ եւ Մաքսիմոսի⁵ 6 ի ձեռն
 ներսեսի⁷ ամբարշտեցելոյ⁸, որ⁹ ներողու-
 թեամբն¹⁰ 11 Հոգւոյն Սրբոյ կարգեցաւ յա-
 ռաջնորդութիւն տանս Աղուանից, եւ
 խորամանկութեամբն¹² եղեւ հաւատակո-
 րոյս¹³ եւ մոլորեցուցիչ հոգւոց¹⁴ մերոց։
 5 15 Վասն զի զփրկական աւանդութիւնն¹⁶
 առաքելաքարոզ հարցն մերոց՝ որ¹⁷ անա-
 րատ ձեռաւք հաստատեալ էին¹⁸ յեկեղե-
 ցիս՝ անարժան ձեռաւք ի բաց կործանեաց.
 եւ¹⁹ զբարենախանձ եպիսկոպոսունս²⁰
 21 ուղղափառութեան հաւատոյն²² եւ զա-
 լանդապահս²³ քայքայեաց²⁴. զոմանս
 բամբասանաւք հալածեաց յաւտար երկիր,
 զոմանս տրտմութեամբ լցեալ²⁵ վտան-
 զեաց. 26 զպատուական²⁷ աթոռսն²⁸ քակ-

տեաց եւ զբանակս ճգնաւորական²⁹ կրաւ-
 նաւորացն³⁰ այլայլեալ³¹ չփոթեաց, յորմէ
 ցրուեալ³² եղեն Քրիստոսի³³ սուրբ մարմ-
 նոյ³⁴ պատուական³⁵ անդամք³⁶, եւ³⁷ որդիք
 Սիոնի³⁸ բովանդակ³⁹ 40 մոլորեցան խաբէու-
 թեամբ, եւ⁴¹ տաճար⁴² սրբութեան մերոյ ե-
 ղեւ յապականութիւն⁴³ 44 ըստ ողբերգու-
 թեան⁴⁵ Երեմիայի. «Բարձան⁴⁶ փառք
 սրբութեան⁴⁷ մերոյ⁴⁸, 49 եւ⁵⁰ ի չորեքեզե-
 րեան տիեզերս պարծանք պարծանաց⁵¹ մե-
 րոց չիջեալ կործանեցաւ»⁵²։

6 52 Այլ սակայն յայսմ⁵³ վայրի աւրհ-
 նութիւն եւ⁵⁴ գոհութիւն եղիցի⁵⁵ Փրկչին
 մերոյ⁵⁶ Աստուծոյ, որ ոչ ետ թոյլ թշնամ-
 ւոյն⁵⁷ մարդկան յառաջել ի սպառ։ 7 58 Եւ
 գթացեալ ի տկարութիւնս մեր եւ ողոր-

1 bcelr չի՞ գլուխս
 2 bcelr այժմ՝ երեւեալ
 3 bcelr չար աղանդն նեստորի (նեստորի)
 4 km չի՞ նեստորի
 5 dkm մաքսիմիանոսի
 6 bcelr ընդ ձեռն ամբարշտեցելոյն (նամպարշտե-
 ցոյն) ներսեսի
 7 հ ներսէսի
 8 km ամբարշտելոյ զ ամբարշտացելոց
 9 հ չի՞ որ
 10 adghw ներողութեամբ
 11 bcelr աստուծոյ փիլ հոգւոյն սրբոյ
 12 bcelr խորամանկութեամբ
 13 bcelr չի՞ հաւատակորոյս եւ
 14 bcelr ոգոց 1 ոգւոց
 15 bcelr վասն զի զաւանդս ուղղաբառութեան սրբոց
 հարցն մերոց հաստատեալ զեկեղեցիս ի բաց
 կործանեաց
 16 dw աւանդութիւն
 17 k որք
 18 clr չի՞ էին
 19 w չի՞ եւ
 20 a էպիսկոպոսունս
 21 bcelr չի՞ ուղղափառութեան ... զաւանդապահս
 22 m հաւատոյ
 23 w զաւանդապահսն ահ զաւանդապահն
 24 cer փակեաց փիլ փայլապեաց
 25 bodeghlr լցեալս
 26 հ չի՞ զպատուական ... փակտեաց
 27 bcelr զարծանական

28 blr աթոռս ք զաթոռն զմ աթոռն
 29 bcelr նգնազգեաց
 30 bkm կրօնաւորաց
 31 w այլ եւ այլ bcelr չի՞ այլայլեալ
 32 l ցրուեալ
 33 d անդամք սուրբ մարմնոյ պատուականի
 34 a մարմն հ մարմինն
 35 bcelr չի՞ պատուական
 36 bcelr անդամքն
 37 k չի՞ եւ
 38 a սիոնի զգw սիոնի
 39 bcelr չի՞ բովանդակ ահ բաւանդակ
 40 bcelr խաբէութեամբ մոլորեցան
 41 km չի՞ եւ
 42 bcelr եղեւ սրբութիւն մեր յապականութիւն
 43 a յապականութեան հ ապականութեան
 44 bcelr չի՞ ըստ ... երեմիայի
 45 հ ողբերգութեանն
 46 dw սրբութեան մերոյ փառք
 47 bcelr չի՞ սրբութեան
 48 bcelr մեր
 49 bcelr չի՞ եւ ի ... կործանեցաւ
 50 հ չի՞ եւ
 51 bcelr չի՞ մերոց ... կործանեցաւ
 52 Եւրեմ. ԺԷ 15
 52 bcelr այլ սակայն ողորմութիւնն աստուծոյ ոչ ետ
 թոյլ թշնամոյն (1 թշնամոյն)
 53 հ այսմ զ յայսմ
 54 abcehlrw չի՞ եւ km այլ փիլ եւ
 55 g եղիցի եւ եղիցի
 56 w չի՞ մերոյ
 57 ահ թշնամոյն
 58 bcelr չի՞ եւ գթացեալ ... իւրում

մեալ ժողովրդեան իւրում¹ առաքեաց առ
մեզ զպատուական² հայր³ զեղիա շնոր-
հին Աստուծոյ Հայոց կաթողիկոս⁴, զայր⁵
սուրբ եւ ճշմարիտ⁶ զուգաթող⁷ սրբոյն
Գրիգորի⁸, ձերովք⁹ եպիսկոպոսաւք եւ
վարդապետաւք¹⁰ Սիմէոն¹¹ Խոռխոռու-
նեաց եպիսկոպոս¹², Սարգիս Ամատունեաց
եպիսկոպոս¹³, Սարգիս¹⁴ Ռոստակայ¹⁵ ե-
պիսկոպոս¹⁶, Յովհաննէս¹⁷ վարդապետ եւ¹⁸
այլ բազում աշակերտաւք¹⁹ ձերովք²⁰ ե-
կիք²¹ հասիք²² ի մայրաքաղաքս մեր՝
²³Պարտաւ, եւ ձերով քաղցրուսոյց վար-
դապետութեամբ²⁴ բարձէք²⁵ զչարն ի մի-
ջոյ մերմէ. եւ յիշելով զառաջնոց²⁶ հարցն
մերոց²⁷ զաւանդութիւնս²⁸ վերանորոգե-
ցէք²⁹ զաթոռ հայրապետութեանս³⁰ մերոյ³¹

ի³² ձեռն սրբասնեալ առն, որոյ մեք եմք³³
վկայք³⁴ ճշմարտութեանն³⁵: 8 Վասն որոյ
մեք ամենքեան³⁶ Սիմէոն³⁷ Աղուանից կա-
թողիկոս³⁸, Յովհաննէս՝ Կապաղակայ³⁹ ե-
պիսկոպոս⁴⁰, Սիմէոն⁴¹ Հոշոյ⁴² եպիսկո-
պոս⁴³, Սահակ՝ Ամարասայ⁴⁴ եպիսկոպոս⁴⁵,
⁴⁶Սահակ Մեծ Կուենից եպիսկոպոս,
⁴⁷սրբասէր Քչիկ՝ Ներսմերհի⁴⁸ վանաց տա-
նուտէր⁴⁹ բոլոր ուխտիւ⁵⁰ իւրով⁵¹, որք⁵²
անխառն⁵³ յաղանդոյն⁵⁴ պահեցան,
Գտայ⁵⁵ վանաց⁵⁶ տանուտէր, Կատարոյ
վանաց տանուտէր, Յովսէփայ⁵⁷ վանաց
տանուտէր, Դաւիթ՝ Կաղանկատուաց⁵⁸
վանական, ⁵⁹Պետրոս՝ Տկուակերտոյ⁶⁰ վա-
նական, Պաւղոս⁶¹ Աղածոբայ⁶² վանական:

- 1 d մերում փիս իւրում
- 2 gw զպատուականդ
- 3 km հայրդ
- 4 klm կաթողիկոս d կաթողիկոս հայոց
- 5 km այր adg զայրս
- 6 bi զնշմարիտ
- 7 l զոյգաթոռ
- 8 b գրիգորին
- 9 cer ծերոֆ bhi ձերոֆ d ձերոֆ a ձերաւֆ
- 10 b վարդապետով d վարդապետութեամբ
- 11 a սիմեոն d gw սիմեոն
- 12 a էպիսկոպոս
- 13 a էպիսկոպոս
- 14 cer սահակ
- 15 abcmr ոռտակա k ոռտակաց adeww ոռտակայ ուղղում ենք ոռտակայ
- 16 a էպիկոպոս
- 17 bi եւ յովհաննէս a յովհաննէս
- 18 b չիք եւ
- 19 a աշակերտելով dw աշակերտելով ckmr աշակերտելով
- 20 adghkmw ձեր c ձերով l ձերոֆ
- 21 cr եկին l չիք եկին
- 22 bcelr չիք հասիք adw հասայք h հասաք
- 23 cr պարտաւ եւ միաբան ժողովն աղուանից աղա-
չելով ասացին ձերով
- 24 cr վարդապետութեամբդ
- 25 gklm բարձիք
- 26 agl զառաջնոցն
- 27 aghkm մեր
- 28 a աւանդութիւնն gw աւանդութիւն dkm աւանդու-
թիւնն bi զաւանդութիւն ի աւանդութիւն
- 29 kl վերանորոգեցիք
- 30 bcehr հայրապետութեան

- 31 adhw մեր
- 32 bcelr ընդ փիս ի
- 33 d չիք եմք l ամենքեան եմք
- 34 adgkm վկայ
- 35 d ճշմարտութեան
- 36 a ամենքեան
- 37 a սիմեոն dw սիմեոն
- 38 ck կաթողիկոս
- 39 abcr կապարակա
- 40 a էպիսկոպոս
- 41 alw սիմեոն a սիմեոն
- 42 w յոշոյ k հոշոյ adgm հոշոյ h հրշոյ z շոհայ
- 43 a էպիսկոպոս
- 44 abchr ամարասա
- 45 a էպիսկոպոս
- 46 միայն z-ն ունի սահակ ... էպիսկոպոս
- 47 z չիք սրբասէր ... Աղածոբայ վանական
- 48 dw մերս միերի bcer մերս միերի l մերսմիերիայ
- 49 a տանուտէր h տանուտէրք
- 50 km ուխտիւն
- 51 w մերով փիս իւրով
- 52 d որ
- 53 d յանխառն
- 54 d աղանդոյ
- 55 abcr գտա w գտոյ
- 56 cer վանից bcel վանից
- 57 b յովսէփ ceglr ովսէփ a յովսէփա
- 58 a կաղանկատուոց d կաղանկատուոց ghkm կա-
ղանկատուոց w կաղանկատուաց
- 59 d չիք պետրոս ... վանական
- 60 aw տգուակերտոյն c տկուակերտոյ bi տգուակեր-
տոյ
- 61 km պողոս
- 62 cr աղածոբա l աղածոբոյ

9 ¹Այլեւ քրիստոսասէր ամենագով ազատք՝ աստուածապահ Շերոյ² պատրիկ³ եւ Աղուանից իշխան, իշխան Զուանք⁴ պատրիկ՝ Աղուանից սպարապետ, Վարդան պատրիկ եւ նորին եղբայր տէր⁵ Գագիկ, ⁶Բաբ ի Հրահատեան, Վախտանգ⁷ ի⁸ Վարազմանեան⁹, ¹⁰Պատրիկ ի Քարոյեան¹¹ ¹²յազգէ¹³ թագաւորաց, ¹⁴Վահան ի Վարազ Յոհանեան, ¹⁵Թէոդորոս¹⁵ յԱնաստասեան¹⁶, Ռոստոմ¹⁷ ի Վարազ¹⁸ ¹⁹Աքոյեան²⁰, Զարմիհր²¹ ի Վարազ Քուրդաքեան²² ²³յազգէ²⁴ թագաւորաց, Մահմատ²⁵ ի Շերոյեան²⁶ եւ այլ²⁷ ամենայն ազատք²⁸ աշխարհիս²⁹ աւրհնեցաք եւ ընկալաք միաբանութեամբ հոգեւորաց եւ մարմնաւորաց զառաքելական հաւատն մեր, որ³⁰

նախ ի սրբոյն Եղիշայէ³¹ հիմնադրեալ եւ ապա³² ի սրբոյն Գրիգորիսէ³³ հաստատեալ, որ³⁴ ցայժմ ոչ էր ստերիւրեալ³⁵: 10 Եւ ի հասանել³⁶ փորձանացս՝ հասոյց³⁷ Աստուած զաւգնութիւն իւր ի ձեռն փոխանորդիդ սրբոյն³⁸ Գրիգորի, որոյ ուղղափառութեանդ³⁹ եղաք⁴⁰ աշակերտք⁴¹ եւ եղիցուեք⁴² տեառնդ⁴³ Եղիայի Հայոց կաթողիկոսի⁴⁴, որ եղեր⁴⁵ վրէժխնդիր թշնամւոյն⁴⁶ արդարութեան: 11 Եւ արդ՝ մեք ամենեքեան⁴⁷ նզովեմք զամենայն հերձուածողսն⁴⁸ զառաջինս⁴⁹, եւ⁵⁰ զմիջինս, եւ զվերջինս, զՆոմինոս⁵¹ եւ զնորին վարդապետն զԱրիոս⁵², զՎաղենտինոս⁵³, զԱպողինար⁵⁴, զՄանի, զՄարկիոն⁵⁵, զԵւտիքէս⁵⁶ եւ⁵⁷ զՆեստոր⁵⁸, զԴիոդորոս⁵⁹, զԹէո-

1 ունի միայն z այլեւ քրիստոսասէր ... ազատք
2 ah շերոյ cr շիրոյ
3 միայն z-ը ունի պատրիկ
4 agkmo ջուանից d շուանից h ջեւանից z ջալանից
5 միայն z-ը ունի տէր
6 b բաբիկ հրահատեան
7 gkm վախտանտ
8 bdw չիք ի
9 b վարազ փիս վարազմանեան
10 b չիք պատրիկ ... վահանի
11 z քարոյեան
12 z չիքյազգէ թագաւորաց
13 km ազգէ celr չիքյազգէ
14 h վարազ ի վահան z վարազ վահան celr վարազյովհանեան
15 a թեոդորոս h թեոդորիս
16 bcelr յանաստոյեան adgkmw յանաստոյեան
17 z ռոստոմ
18 z վարազաբեան (թուում է նիշտը սա է)
19 քստ z-ի b չիք աբոյեան ... վարազ
20 d սոյեան
21 l զարմիրի celr զարմիրի h զարմիրի
22 h բուրաբեան
23 bcelrz չիքյազգէ թագաւորաց
24 km ազգէ
25 bceglr մահմադ z մահումատ
26 cr շիրոյեան
27 abcehlrwz չիք այլ
28 z լատ փիս ազատք
29 bcelr չիք օրինեցաք եւ ընկալաք bcelr մարմնաւորաց օրինեցաք եւ ընկալաք զառաքելական հաւատն մեր
30 abceghlrw գոր

31 l եղիշայ h եղիշա է
32 g ապայ
33 bcelr գրիգորի
34 km եւ որ bcelr գոր
35 ab ըստերիւրեալ
36 gl հասանիլ
37 dv հայոց փիս հասոյց
38 bl չիք սրբոյն
39 bcelr ուղղափառութեան
40 a եւ adgkmw էաք փիս եղաք
41 h աշակերտ
42 clr լիցուք
43 acrlw տեառն
44 ckm կաթողիկոսի
45 adghw եղեւ
46 abcer թշնամոյն
47 a ամենեւեան
48 dg հերձուածողսն l հերձուածողս bcelmr հերձուածողս
49 a զառաջինս
50 bklm չիք եւ
51 bcelr զեւնոմիոս l զեւնոմիոս
52 adghkmw արիոս
53 h զվաղենտինոս a զվաղենտինոս g զվաղենտինոս l զվաղենտինոս ce զվաղենտինոս b եւ զվաղենտինոս
54 a զապողինար w զապողինար d զապողինար
55 adghkmw զմարկիոն
56 g զեւտիքէս
57 km չիք եւ
58 bcelr զնեստոր
59 adghlmw զդիոդորոս զմանի k չիք զդիոդորոս

դորիտոն¹, ² զժողովն Քաղկեդոնի եւ³ զտոմարն⁴ Լեւոնի, զՄաքսիմոս եւ զաշակերտս⁵ նորա⁶, ընդ որս եւ զեղկելին⁷ մեր զՆերսէս⁸ նզովեցաք, որ հաւանեալ⁹ եղեւ երկաբնակ աղանդոյն¹⁰ եւ որք հաւանին: 12 Եւ¹¹ զնոյն¹² կանոնս առաջի Աստուծոյ եւ ձեր¹³ սրբութեանդ պայմանեցաք, զի¹⁴ յայսմհետէ¹⁵ մի՛ ոք իշխեսցէ ի մէնջ¹⁶ արտաքս ելանել յաւանդութենէ հարցն մերոց¹⁷ եւ ձերոց¹⁸: 13 Եւ¹⁹ եթէ²⁰ յանդուգն²¹ ոք գտցի, որ վերստին զնորաձեւութիւն²² բերցէ²³ 24 ի մեջ՝ այնպիսիքն նզովեալ եղիցին ի Սրբոյ Երրորդութենէն²⁵ եւ ի մերմէ միաբանութենէս, ²⁶եւ²⁷ ի շնորհաց Հոգւոյն²⁸ անմասն եղիցին²⁹ եւ խոստացեալ արքայութեանն³⁰ մի՛ հասցեն³¹: 14 Եւ³² ե-

թէ յեպիսկոպոսաց³³ ոք³⁴ իցէ, լուծեալ լիցի³⁵ ի պատուոյն եւ ի բարձրութենէ³⁶ աստուծոյն անկցի. ³⁷եւ եթէ³⁸ ի քահանայից իցէ³⁹, զնոյնս⁴⁰ կրեսցէ⁴¹, եւ⁴² եթէ⁴³ ի կրաւնաւորաց ոք իցէ, նզովեալ հաւածեսցի, եւ⁴⁴ եթէ⁴⁵ յազատաց⁴⁶ 47 ոք իցէ, արգելեալ յեկեղեցւոյ⁴⁸, յընկերս⁴⁹ մի՛ խառնեսցի մինչեւ ի կարգ ուղղութեան եկեսցէ:

15 Նոյնպէս եւ⁵⁰ վասն ձեռնադրութեան կաթողիկոսաց⁵¹ Աղուանից այսպէս⁵² կանոնեցաք⁵³. քանզի⁵⁴ ի սուղ ինչ ժամանակ⁵⁵ կաթողիկոսքս⁵⁶ մեր զկարգն յեպիսկոպոսաց⁵⁷ մերոց առին, իսկ այժմ զի անփորձ եւ անընտրող⁵⁸ գործով⁵⁹ եղեւ եւ հերժուածեցաւ աշխարհս, վասն այդո-

- 1 w եւ գթեղորեստոս g եւ գթեղորիդոս adhkm եւ գթեղորիտոս
- 2 km չիբ գժողովն ֆաղկեղոնի
- 3 km չիբ եւ
- 4 dhw գտումարն bgl գտումարն
- 5 d աշակերտն
- 6 w դորս
- 7 c եղկելին
- 8 adgkmw ներսէս
- 9 c հաւանել
- 10 km կրօնի փիս աղանդոյն
- 11 abcdegħlrw չիբ եւ
- 12 dw նոյն եւ գնոյնս cer գնոյնն agh նոյնս km գոյն
- 13 bcelr ձերում
- 14 abcdegħlrw չիբ զի
- 15 b այսուհետեւ
- 16 bcelr արտաքս ելանել յաւանդութենէ (c ի յաւանդութենէ) հարցն մերոյ եւ ձերոյ (եւ չիբ մերոց եւ ձերոց)
- 17 h չիբ եւ ձերոց
- 18 bcr ձերոյ adgkmw չիբ ձերոց
- 19 km չիբ եւ
- 20 a եթե
- 21 cr անդուգն b յանդուգն g յանդուգն
- 22 aghw գնորաձայնութիւնն bcer գնորաձայնութիւնն dkm գնորաձայնութիւնն
- 23 d բերիցէ
- 24 abcghr ի մէջ
- 25 a երրորդութենէն
- 26 b եւ շնորհաց
- 27 km չիբ եւ
- 28 bcelr հոգոյն gkm սրբոյ հոգոյն
- 29 km եղիցի
- 30 bcr արքայութեան

- 31 km հասցէ l հասցին
- 32 bceklmr չիբ եւ
- 33 a յեպիսկոպոսաց
- 34 km չիբ ոք
- 35 b պատուոյն փիս ի պատուոյն h պատրույն
- 36 a բարձրութենէ
- 37 km եթե փիս եւ եթե
- 38 a եթե c թե
- 39 adhw իցեն
- 40 b գոյնս
- 41 gw կրեսցեն
- 42 bceklmr չիբ եւ
- 43 l թե a եթե
- 44 bcer չիբ եւ
- 45 l թե
- 46 cr ազատաց
- 47 bcelr չիբ ոք իցէ
- 48 bcer յեկեղեցոյն l յեկեղեցոյն
- 49 c ցընկերս
- 50 h չիբ եւ
- 51 dhw կաթողիկոսաց k կաթողիկոսացս bcelr կաթողիկոսութեան bcehlr կաթողիկոսութեան քահանայ յետոյ ունեն մերոյ նախկին յերուսաղէմէ (h յերուսաղէմ) ընկալան մինչեւ (b չիբ մինչեւ) ցտուրն գրիգորիոս (h գրիգորիս) եւ անդի (h1 անտի) ցայժմ յեպիսկոպոսաց մերոց առնուին (b առաք)
- 52 bd կարգ փիս այսպէս
- 53 g կանոնեցաք
- 54 km զի փիս ֆանգի
- 55 d ժամանակիս g ժամանակս
- 56 d կաթողիկոսքս k կաթողիկոսքս
- 57 k յեպիսկոպոսաց a յեպիսկոպոսացս
- 58 g անընտրող
- 59 bcelr գործով

ըիկ պայմանեցաք առաջի Աստուծոյ եւ ձերոյ հայրութեանդ, եթէ¹ ձեռնադրութիւն հայրապետութեանս³ Աղուանից ի սուրբ Գրիգորի⁴ աթոռոյն⁵ լիցի՝ միաբանութեամբ աշխարհիս՝ որպէս եւ էրն ի սրբոյն Գրիգորայ⁶ անտի, զի անդ⁷ ընկալաք զլուսաւորութիւն. եւ ճմարտութեամբ գիտեմք, թէ⁸ զոր դուք ընտրէք, հաճոյ Աստուծոյ է⁹ եւ մեզ: 16 Եւ յայսմ¹⁰ պայմանէ¹¹ մի՛ լիցի իշխանութիւն ումեք¹² արտաքոյ ելանել¹³ եւ ալլաճեալ¹⁴ ինչ առնել. ապա եթէ¹⁵ ոչ՝ անվաւեր¹⁶ եւ ունայն լիցի եւ մի՛ համարեսցի¹⁷ ձեռնադրութիւնն¹⁸ այն ընդունելի: 17 Արդ՝ որք երկիրդ իւն Աստուծոյ մերոյ սահմանադրութեանս կատարիչք¹⁹ լինին, ի Սրբոյ²⁰ Երրորդութենէ²¹ աւրհնեալք²² լիցին եւ յամենայն²³ ծառայից²⁴ Աստուծոյ ուղղափառաց²⁵. իսկ եթէ²⁶ ոք ընդդիմացեալ թիւ-

րեսցի ի²⁷ ճմարտութենէ աստի, ինքն²⁸ տացէ²⁹ Աստուծոյ պատասխանի՝ ոյք³⁰ եւ իցեն³¹:

18 «Գրեցաւ³² գիրս այս³³ միաբանութեամբ³⁴ եւ³⁵ Աստուծոյ միջնորդութեամբ վասն³⁶ հաստատութեան հաւատոյ անշարժ լինելոյ ի մէջ³⁷ երկոցունցս³⁸: 19 Ձե³⁹ երրորդ ամին⁴⁰ Տաճկաց⁴¹ եւ⁴² ի⁴³ հայ թուականիս⁴⁴ Ճիւղ⁴⁵ յամսեանն⁴⁶ հրտաից⁴⁷: 20 Եւ կնքեցաւ կամաւք մերովք եւ մատանեալք⁴⁸, որոց անուննք⁴⁹ վերագրեալ են»:

1 a եթե km զի փ/ս եթէ
2 bcelr աշխարհիս եւ հայոց աթոռոյն ձեռնադրութիւն աղուանից (եւ յաղուանից) աթոռակալէն լիցի, զի այս (եւ չի/բ այս) երիցագոյն է քան զհայոցդ եւ յայսմ (եւ այսմ)
3 cr հայրապետութեանդ 1 հայրապետութիւնս
4 d գրիգորայ
5 adghw աթոռէն
6 a գրիգորա
7 d չի/բ անդ
8 km զի փ/ս թէ
9 d չի/բ է
10 a այսմ
11 aghw պայմանի
12 cr ումէք
13 g ցելանել
14 adhw ալլաճել gkm մորաճնութեամբ
15 a եթե bcelr թէ
16 abcehlr անունէր փ/ս անվաւեր
17 cr հաստատեսցի b հանեսցի d համարեսցին
18 cehlr երկաւանչիւրոցն b երկաւ (անչիւրոցն ջնջուած) փ/ս այն ընդունելի
19 km կատարիչ
20 adgkmw սուրբ
21 a երրորդութենէն cdegw երրորդութենէն
22 km օրհնեալ
23 h ամենայն
24 d ծառայիցն
25 h իւրոյ ուղղափառաց
26 a եթե

27 cer ճմարտութենէս աստի եւ ճմարտութենէս (չի/բ աստի) d ճմարտութենէն աստի
28 d չի/բ ինքն
29 adhw տացէ
30 dw որք km ոյք
31 aghw իցենք km իցէ
32 c գրեցաւ
33 d չի/բ այս
34 w միաբանութեան
35 abcdeglrw չի/բ եւ
36 bcelr յաղագս փ/ս վասն
37 a մէջ
38 abcdeghlr երկոցունց
39 bcelr ութուն d ինն հարիւր abcelrw հինգերորդ
40 adgkmw ամի
41 d տաճկաց
42 abcelr չի/բ եւ
43 d չի/բ ի
44 h թվականիս
45 dgkm ութն ce ութին aw ութ
46 aw յամսեան
47 d հարօտից
48 bcelr մատանովք
49 adgkmw ի վերոյ գրեալ են (d չի/բ են) bcer գրեալ են 1 վերագրեալ են

ԳԼՈՒԽ¹ Թ²

Գիր պայմանի³ տեսան ⁴Եղիայի՝ Հայոց
կաթողիկոսի առ Աղուանս

1 «Ջշարթումն⁵ չարափառին⁶ Ներսիսի⁷, որ յԱղուանս էր, սակս հաւատոյ, եւ զներկումն⁸ երկաբնակ⁹ աղանդոյն¹⁰ Քաղկեդոնի¹¹ ի բազմաց սերմանեալ¹² յոգիս¹³, եւ խորամանկ¹⁴ չարութեամբն¹⁵ իւրով վտանգեալ¹⁶ գեպիսկոպոսունս¹⁷, զքահանայս եւ զկրանաւորս. ¹⁸վասն որոյ զգացեալ¹⁹ իմ Եղիայի²⁰ Հայոց կաթողիկոսի²¹, եկի հանդերձ իմովք²² եպիսկոպոսաւք²³ յԱղուանս ի գերահռչակ²⁴ քաղաքդ Պարտաւ: 2 Եւ ժողովեցան առ իս հոգեւորք եւ մարմնաւորք, եւ ցուցին ինձ զայն գիր, որ յառաջ²⁵ նշովեալ եւ ի բաց ընկեցեալ էր ²⁶զՆերսէս²⁷ ի յԱղուանից²⁸ կաթողիկո-

սութենէն²⁹: 3 ³⁰Թէպէտ եւ նա բռնակալութեամբ³¹ կացեալ էր յաթոռն, սակայն նոյն եպիսկոպոսունքն³² եւ բովանդակ³³ ուխտ³⁴ եկեղեցւոյ³⁵ վերստին նշովեցին գրով եւ կնքով, Աստուծոյ միջնորդութեամբ եւ մեաւք³⁶ հանդերձ եւ պայմանեցին, եթէ³⁷ կամք ի նոյն հաստատութեանս³⁸ եւ ³⁹ոչ խառնիմք ի պիղծ⁴⁰ աղանդն⁴¹ Քաղկեդոնի⁴² եւ ընդ չար⁴³ վարդապետութիւնն⁴⁴ Բակուրայ⁴⁵: 4 Արդ՝ ⁴⁶եթէ⁴⁷ կան ի նոյն պայմանի եւ յաւանդութեան սուրբ հարցն, ընկալարուք զգոսա⁴⁸ եւ սիրեցէք որպէս զհոգեւոր⁴⁹ տեսուչս ձեր. ապա⁵⁰ եթէ⁵¹ թիւրեացի⁵² ⁵³ոք⁵⁴ ⁵⁵յայսմ⁵⁶ պայմանէս⁵⁷, կաթողիկոս⁵⁸ կամ եպիսկոպոս, չունի իշխանութիւն ⁵⁹ի ձեր վերայ. այլ կալ ձեզ յեկեղեցիս ձեր եւ հա-

1 abcehlrw չիբ գլուխ

2 c չիբ ք

3 bcer պատասխանոյ 1 պատասխանոյ փիս պայմանի

4 bcelr հայոց կաթողիկոսի եղիայի առ աղուանս

5 celr ի շարժումն

6 m այրափառին k այլափառին

7 d մէրսէսի

8 d գնեքումն

9 akm չիբ երկաբնակ

10 km կրօնին փիս աղանդոյն

11 a քաղկեդոնի

12 ah սերմանել

13 dw հոգիս

14 km զխորամանկ

15 km չարութեամբ

16 km վտանգելն

17 a զեպիսկոպոսունս m գեպիսկոպոսս

18 km չիբ վասն որոյ

19 bcelr գնացեալ փիս զգացեալ

20 cr եղիայի

21 ckr կաթողիկոսի

22 a իմաւ ք իմով ք իմօք

23 a էպիսկոպոսօք

24 bcelr մեծ փիս գերահռչակ

25 dlw յառաջն

26 adv (չորս օրինակ) գնեքսէս ի հայոց կաթողիկոսութենէն ք հայոց գնեքսէս ի կաթողիկոսութենէն ք հայոց կաթողիկոսութենէն

27 g մերսէս

28 bcelr չիբ ի յաղուանից

29 bceklr կաթողիկոսութենէն

30 km եւ թէպէտ մա bcelr մա թէպէտ եւ

31 bl բռնութեամբ

32 a էպիսկոպոսունքն dkm եպիսկոպոսունք

33 ah բաւանդակ

34 g ուխտօք

35 a եկեղեցւոյ bcr եկեղեցոյ

36 cr մեւք

37 a եթէ

38 km հաստատութեան d հաստատութեան

39 bcelr ոչ խառնակիմք ընդ պիղծ աղանդոյն (1 պղծեալ)

40 km չիբ պիղծ ք դեղծ

41 km կրօնն փիս աղանդն

42 a քաղկեդոնի

43 km չիբ չար

44 km վարդապետութեանն

45 bcelr բակուրի

46 d կան եթէ

47 a եթէ

48 km գոսա փիս գոսա

49 hw հոգեւոր

50 g ապա

51 a եթէ

52 1 թիւրիցի

53 km ոք թիւրեացի

54 g չիբ ոք

55 bcelr ի պայմանէս յայսմանէ

56 aghw յայս

57 m պայմանէ

58 dk կաթողիկոս

59 bcelr ի վերայ ձեր

նապազ անդադար աղաւթս մատուցանել
առ Աստուած. ի ձեր վերայ իշխան Աս-
տուած լիցի եւ ուղղափառ վարդապետք:
5 Եւ ետու¹ զայս անհոգութիւն ձեզ սրբա-
սիրաց, Քչկայ² Ներսմերհի³ վանից⁴ տա-
նուտեառն⁵ եւ⁶ Գրիգորի⁷ Յովսեփայ⁸ վա-
նից տանուտեառն: 6 Ես Եղիայ՝ Հայոց⁹
կաթողիկոս¹⁰ հանդերձ իմովք¹¹ եպիսկոպո-
սաւքս¹² առի զմիաւորութեան¹³ գիրդ ի
ժողովոյդ Աղուանից, եւ ետու զայս¹⁴ պայ-
մանի¹⁵ գիր ձեզ. զի մի՛ ոք յանդգնեսցի
թիւրել ինչ զեղեալ¹⁶ ուխտադրութիւնդ:
7 Եւ զերկոսեան նամակսդ կնքեալ իմով
մատանեալ ետու ի պահեստի Ներսմերհի¹⁷
ուխտի¹⁸ ի ձեռն սրբասիրի Քչկայ¹⁹ հաւր՝
պայման անհոգութեան»:

- 1 bcelr անհոգութիւն գայս (b յս)
- 2 ah քչկա bcelr քչիկա (1 քչիկայ)
- 3 bcer ներսմիրիա 1 ներսմիրիայ
- 4 kmw վանուց
- 5 w եւ գրիգորի
- 6 bcelr եւ յովսփայ (1 յո սիփայ) վանի տանուտեառն
գրիգորա (1 գրիգորի)
- 7 g գրիգոր ah գրիգորա d գրիգորայ bcelr չիք գրիգո-
րի
- 8 ah յովսփայ w եւ յովսեփայ
- 9 h չիք հայոց
- 10 cdk կաթողիկոս
- 11 adghkmw իմ
- 12 d եպիսկոպոսոֆ
- 13 d զմիաւորութիւն
- 14 b գայս գայս
- 15 h պայման
- 16 h էղեալ
- 17 bcelr ներսմիրիական d մերոմնիրի
- 18 bl ուխտ km ուխտիմ
- 19 ah քչկա bcelr (1 քչիկայ)

ԳԼՈՒԽ²⁰ Ժ

Գիր անուանց²¹ նախարարաց Աղուանից
ըստ նախադասութեան²², զոր²³
ներքինին²⁴ Աբղիմէլիք²⁵ ամիրմոմնի²⁶
տարաւ²⁷ եւ եղ ի դիւանի²⁸ արքունի²⁹

1 Զայս սուրբ հաւատոյ³⁰ խոստովա-
նութիւն, զոր խնդրեցաք ի ժողովոյն Պար-
տաւայ³¹ գրով ծանուցանել³² մեզ զճշմար-
տութիւնն³³, զերկեկի³⁴ հերիեսութեանցն³⁵
36 դաւող բանս, եւ զհոգեզուարճ³⁷ վարդա-
պետացն³⁸ զընդդիմակսն⁴⁰ 41 եւ նոյնժա-
մայն իմացաք զստոյգն⁴². նախ⁴³ ես Շերոյ
Աղուանից իշխան եւ⁴⁴ Զուանքոյ⁴⁵ Ա-
ղուանից սպարապետ, Վարդան պատրիկ
եւ նորին եղբայր Գագիկ, Վախտանգ ի
Վարազմանեան եւ նախնի է սոցա քաջն
Վարդան ի⁴⁶ Միհրական⁴⁷ տոհմէն, որ յա-

- 20 abcehlrw չիք գլուխ
- 21 d անուանեաց
- 22 adghw նախադրութեանն bcelr նախադասութեան
- 23 abceghlrw զորս
- 24 h ներքինոյն b ներքինին adg ներքինոյն
- 25 km արղիմելիքի a արղիմելիքի w արղիմելիքի h ար-
ղիմելիքի
- 26 km էմիր մոմինոյ h ամիրի մոմնոյ b ամի մնոյ a
ամիրի մոմնոյ
- 27 a մարաւ փ/ս տարաւ
- 28 bcelr դիւանս km դիւանն
- 29 h արքունոյ
- 30 adghkmw հոգւոյն փ/ս հաւատոյ
- 31 achr պարտաւ
- 32 m ի ծանուցանել cclr ծանուցեալ
- 33 dw զճշմարտութիւն
- 34 km զերկեկոս (m եւ զերկելոս) h զերկերկի
- 35 km հերեսիոսութեանց w հերեսիոսութեանցն bcelr
հերեսիոսութեանց h հերկոսութեանցն
- 36 d դաւողաբանս
- 37 acr հոգեզուարճ
- 38 bcelr վարդապետաց
- 39 d ընդ աղուանից դիմակսն
- 40 aghw ընդդիմակսն
- 41 km չիք եւ նոյն ժամայն
- 42 km ստոյգ h զստոյգսն
- 43 km չիք նախ
- 44 km չիք եւ
- 45 bcelr ջուանքոս
- 46 bcelr չիք ի
- 47 clr միրիական dw միրիական

ւուրս վաչագանայ¹ Աղուանից արքայի² յԱղուէն³ ժողովոյն յարքայէն⁴ նախագահ եղեալ՝ բնաւորեցաւ ի Գարդման⁵, Պատրիկ ի Քարոյեան⁶,⁷ յարքայիցն զարմից⁸, որք⁹ ի նորին¹⁰ Հրամանէ¹¹ վաչագանայ¹² արքայի¹³ բնակեցան յԱղբերդ¹⁴ գաւառի, եւ սորա նախնիք՝ քաջն վաչագան¹⁵ եւ¹⁶ վաչէ եւ որք¹⁷ ըստ կարգի¹⁸ կան ի գրիդ, Բաբ¹⁹ ի Հրահատեան, որք յԱտրպատականո²⁰ իշխանացն են՝ բնաւորեալք²¹ ի Կապաղակ եւ ի Կողթ²². Վազան ի Վարազ Յոհանեան²³ ի Մաղիանացւոցն²⁴ զարմից²⁵ յակոբիկ²⁶ հաւատով, որք եկեալ ի Կամբիճան²⁷ բնակեցան. Ռոստոմ²⁸ ի Վարազ Աքոյեան, որք ի Ստահր²⁹ գաւառէ Պարսից բնակեցան³⁰ յՈւտի³¹ գաւառի յա-

ւանին³² Կաղանկատուաց³³. Զարմիրհ³⁴ ի³⁵ Վարազ Քուրդակեան³⁶, եւ Մահմատ³⁷ ի³⁸ Շերոյեան³⁹ Դղմանցն⁴⁰ տեարցն⁴¹ որդիք. սորա⁴² բնակեալ էին⁴³ ի Դղմահոզսն⁴⁴ արքայատուր Աղուանից աշխարհիս: 2 Այսք ամենեքեան⁴⁵, որ⁴⁶ գրեցան ի դիւանին⁴⁷ Աբղլմեղքի⁴⁸ ամիրմոմնոյ⁴⁹ սակս այսորիկ, եթէ⁵⁰ ոք⁵¹ ի սոցանէ գտանիցի⁵² երկաբնակ⁵³ եղեալ՝ սրով եւ գերութեամբ սպառնացի⁵⁴: 3 Այսպէս⁵⁵ եղեւ խաղաղութիւն ամենայն եկեղեցեացս⁵⁶ Աղուանից:

1 cr վաչագանա bdk վաչականա (k վաչականայ)

2 Ե յարայէ m եւ յարայէն

3 a յաղվէն bcelr յալուանի

4 agw ի յարայիցն km յարայից

5 d կարդման

6 h Բարոնան

7 h ի յարայիցն զարմից

8 w պարսից փ/ս զարմից

9 k որ

10 bcelr վաչագանա (1 վաչագանայ) հրամանէ

11 dgh հրամանէն

12 dk վաչականայ

13 bcelr չի/ արայի

14 ah յագրեդ dw յաղբիդ b յաղբեդ

15 k վաչական

16 m չի/ եւ

17 bcelr չի/ ըստ կարգի

18 h գարգի

19 w քարի փ/ս քար ի km պապ

20 bcelr ի յատրպատականու km յատրպատականիս

21 bcelr բնաւորեալ

22 cr գողթ

23 d յովհաննեան g յօհաննեան

24 d մատիանացւոցն bcr մաղիանացւոցն h մաղիանացւոցն

25 w պարսից փ/ս զարմից

26 d յակօբի

27 bcelr կամբիճան

28 b ռոստոմ

29 adw յստահր

30 km եւ բնակեցան d չի/ բնակեցան

31 bcelr յուտն d յուդի

32 g ի յաւանէն d հաւանիւն

33 w կաղանկատուաց d կաղկանտուած aghkm կաղանկատուոց

34 ah զառմիրի bcelrw զառմիրի (w զառմիրի) d զառմիրի

35 bcelr չի/ ի

36 a Բուրդաբնան cw Բարդաբնան d Բուրդաբնան

37 abcelr մահմադ

38 dw չի/ ի

39 w շերոյեանց

40 w դղմանց cr տղմանցն d դղմանաց

41 abhl տերանցն crw տէրանցն g տերանց

42 bcelr որք փ/ս սոքա

43 a եին

44 bcelmr դղմանցն հողսն d տղմահողսն w դղմայ հողսն

45 a ամենեքեան

46 g որք km չի/ որ

47 dghw դիւանի bcelr դիւանս

48 km արղլմեղքի a արղլմեղքի

49 km էմիր մուլմնոյ agw մուլմնոյ abcdhr մուլմնոյ

50 km զի եթէ a եթէ

51 abcdgghlrw զորս փ/ս ոք

52 bcdgghr գտանի w գտանեն

53 ah երկրնակ

54 a սպառնացին bcelrw սպառնացին dh սպառնացին

55 d այնպէս

56 adghkmw եկեղեցեաց

ԳԼՈՒԽ¹ ԺԱ

Կանոնք տեսան Սիմէոնի² Աղուանից
կաթողիկոսի³ յետ կործանմանն⁴ Ներսիսի⁵

1 Այս կանոնադրութիւն եղաւ⁶ ի Սի-
մէոնէ⁷ Աղուանից կաթողիկոսէ⁸, յորժամ
նստաւ յաթոռն⁹ ի ժողովումն¹⁰, որ վասն
անիծելոյն¹¹ Ներսիսի եղեւ, զի¹² զկարգս¹³
եկեղեցւոյ¹⁴ ալլալեաց. վասն որոյ¹⁵ հարկ
եղեւ վերստին առնել ուղղութիւն:

2 Զի¹⁶ կամեցաւ զթալ ի մեզ քաղցրու-
թեամբն¹⁷ իւրով բարերար^{18 19} եւ մարդասէր
ամենակալն Աստուած ըստ մեծի ողորմու-
թեանն²⁰ իւրում²¹ եւ վասն բազում սիրոյն
իւրոյ²² կարգեաց զմեզ²³ հովիւս^{24 25} տե-
սուչս եւ²⁶ առաջնորդս բանաւոր հաւտի²⁷
իւրոյ, որ է սուրբ եւ²⁸ առաքելական եկե-

ղեցի. եւ շնորհեալ^{29 30} մեզ Քրիստոսի՝
զայս աստուածային³¹ եւ^{32 33} զմեծ պա-
տիւս^{34 35}, ոչ յաղազս մերոյ ինչ բարեգոր-
ծութեան³⁶ եւ արժանաւոր լինելոյ, այլ
ըստ բազում³⁷ ողորմութեան³⁸ իւրում
³⁹ կամեցաւ⁴⁰ ինքն⁴¹ եւ⁴² պարգեւեաց մեզ
շնորհիւն⁴³ իւրով: 3 Որպէս եւ⁴⁴ երանելի⁴⁵
առաքեալն⁴⁶ ասէ, ⁴⁷ որով Քրիստոս խաւ-
սէր. «Հոգին Սուրբ եղ⁴⁸ զձեզ⁴⁹ հովիւս,
տեսուչս⁵⁰ հաւտի իւրոյ հովուել արդարու-
թեամբ. ⁵¹ վասն որոյ պատուիրեմ ձեզ՝
զգոյշ կացէք անձանց եւ հաւտիդ⁵²»:
4 Այլ եւ յորժամ^{53 54} Մովսիսի⁵⁵ պատուի-
րէր Տէր⁵⁶ վասն քահանայիցն, այսպէս⁵⁷
ասէր⁵⁸. «Յարուցից⁵⁹ զքեզ գլուխ եւ ա-
ռաջնորդ ժողովրդեան⁶⁰ իմոյ՝ զգուշացու-

1 abcehlrw չիբ գլուխ
2 a սիմեոնի dցw սիմեոնի h սիմեոնի
3 dk կաթողիկոսի
4 km կործանման
5 h ներսիսի
6 adghkmw եղիւ փիւ եղաւ
7 a սիմեոնի gw սիմեոնի d սիմեոնի
8 dk կաթողիկոսէ
9 bcefr յաթոռ
10 m ժողովմ
11 l անիծեալ bcer անիծեալն adh անիծելին km չիբ ա-
նիծելոյն
12 km որ փիւ զի
13 adghw զկարգ
14 a եկեղեցեաց w եկեղեցեացն bcr եկեղեցոյ adgw ե-
կեղեցեաց
15 km այսորիկ փիւ որոյ
16 achw չիբ զի km զի մինչ hr մինչ փիւ զի
17 bkln քաղցրութեամբ
18 bcr բարերարն
19 bcefr չիբ եւ մարդասէր ... իւրում եւ
20 dw ողորմութեան h ողորմութեամբն
21 h իւրով
22 km չիբ իւրոյ
23 bcefr մեզ
24 gkm հովիւ
25 bcefr չիբ տեսուչս եւ gkm տեսուչ եւ առաջնորդ
26 hl չիբ եւ
27 h հոտին
28 km չիբ եւ

29 l շնորհիւ
30 abceghlrw զայս մեզ քրիստոսի
31 abceghlrw զաստուածային
32 bcefr չիբ եւ
33 bcefr մեծ պարգեւս եւ պատիւ (bl զպատիւ)
34 km պատիւ
35 adgh մերոյ ոչ ինչ
36 a բարեգործութեան cr բարեգործութեանց
37 bcefr ողորմութեանն իւրոյ
38 h ողորմութեանն
39 cfr չիբ կամեցաւ ինքն
40 h կամեցեալ
41 bcefr չիբ եւ ... իւրով
42 aw չիբ եւ
43 mw շնորհիւ
44 bcehlr չիբ եւ
45 a էրանելի
46 a առաքեալն
47 bcefr չիբ որով ... խօսէր
48 k եւ
49 b ձեզ
50 l եւ տեսուչս c չիբ տեսուչս
51 adghkmw որոց փիւ վասն որոյ
52 bdgh հոտի
53 Գ. Բ. Զ. Ի 28
54 d յարժամ
55 d մովսիսի պատուիրան պատուիրէր
56 ah մովսիսի
57 b չիբ տէր
58 d այլ այսպէս
59 w ասէ
59 crw կացուցից
60 bcefr ժողովրդեանն

ցանել նոցա պահել զպատուիրանս¹ իմ,
 Ժրացիր եւ քաջ լեր եւ մի՛ հեղգասցես^{2»}։
 5 Ըստ նմին³ աւրինակի եւ⁴ ի ձեռն այլոց
 մարգարէից⁵ եւ⁶ զմեզ զգուշացուցանէ⁷
 Տէրն⁸ Որդի Մարգոյ. «Դէտ կացուցի
 զքեզ¹⁰ ի վերայ ժողովրդեան իմոյ¹¹. զգու-
 շացուցէք¹² նոցա¹³ պատգամս¹⁴ որպէս յի-
 նէն՝ դառնալ¹⁵ մեղաւորին¹⁶ եւ անաւրինին
 ի չար ճանապարհէ¹⁷ իւրմէ եւ կեպ։ 6 Եւ
 եթէ¹⁸ ոչ զգուշացուցանիցէք¹⁹, ²⁰զարին
 նոցա ի ձեռաց ձերոց խնդրեցից»²¹։
 7 Զայս ²¹ահագին եւ սոսկալի պատուէր
 ունիմք ի Տեառնէ, այլ եւ զայս²², եթէ՝ «Ե-
 տու ձեզ իշխանութիւն թողուլ զմեզս եւ
²³արձակել ի կապանաց մեղաց զմար-
 դիկ²⁴»²⁵։ 8 Եւ²⁵ արդ՝ ոչ եթէ²⁶ մերով²⁷ ան-
 ձամբ կամ զաւրութեամբ առաք զայս իշ-
 խանութիւն եւ²⁸ ²⁹զպատիւ եւ զաթոռ ա-

ռաքելական, այլ Արարիչն եւ Հաստիչն
 ամենայնի Աստուած³⁰ կարգեաց զմեզ
 յայս տեղի³¹ հովուել ³²զժողովուրդ իւր
 ըստ հաճոյից իւրոց։

9 ³³Վասն որոյ, սիրելիք³⁴ եւ³⁵ եղբարք
 իմ պատուականք եւ ընտիր³⁶ աշակերտք
 Քրիստոսի եւ ճշմարիտ ծառայք պատուի-
 րանաց նորա, պարտ եւ արժան է մեզ
 պտղաբերել Աստուծոյ պտուղ³⁷ բարի ³⁸եւ
 քաղցր ի հաճոյս նորա³⁹ եւ շինել⁴⁰ ⁴¹ի վե-
 րայ հիմանն առաքելական, որ է ⁴²Յիսուս
 Քրիստոսի՝ ոսկի, արծաթ, ականս պա-
 տուականս, այսինքն՝ զզանազան⁴³ առա-
 քինութիւնս եւ զամենայն⁴⁴ ⁴⁵գործս բա-
 րիս⁴⁶. զի յերեւել⁴⁷ Փրկչին մերոյ Աստու-
 ծոյ՝ ընդունիցիմք զանթառամ ⁴⁸փառաց
 պսակն⁴⁹։

10 Արդ՝ ⁵⁰ընտրեսցուք զբարին եւ մեր-
 ժեալ անարգեսցուք զչարն ⁵¹չնորհիւ
 Սուրբ Հոգւոյն եւ պատուիրանաւ⁵² նո-
 րա, որպէս հրամայեաց մեզ Տէր եւ ձեռն

1 հ պատուիրանն

2 d հեղգասցես

» Դ.ա.թ. Ժ.Ը 11

3 d դմին

4 d չիք եւ

5 w մարգարէիցն

6 bcdeklmr չիք եւ

7 b գգուշացուցանէ

8 bdhlw տէր

9 abcdehkr չիք որդի մարդոյ

10 abdlrw չիք ի վերայ

11 l իմում

12 d գգուշացուցանէ

13 h զայն փխ մոցա

14 d զպատգամս

15 km ի դառնալ

16 bkr չիք եւ անօրինին

17 bcelr մանապարհէն

18 a եթե

19 dw գգուշացուցանէ

20 bcelr չիք զարին մոցա

» Լ.Վ.Վ. Լ.Գ. 7

21 bcelr սոսկալի եւ զահագին

22 adgkmw զայն

23 bcelr արձակել զմարդիկ ի կապանաց մեղաց

24 d մարդիկի հ զմարդիկի

» Հ.Վ.Վ. Ս.ա.թ. Ժ. 6. Ս.ա.թ. Բ. 10. Գ.ա.թ. Լ. 24

25 bcr չիք եւ

26 a եթե

27 g մերովս

28 ahw չիք եւ

29 bcelr զպատիւս եւ զառաքելական արքոն

30 abchlrw չիք աստուած

31 gkm տեղիս

32 km ժողովուրդս ըստ մորայն հանոյից dw զժողո-
 վուրդս իւր (d որ) վասն իւրոց հանոյից agb զժո-
 ղովուրդս ըստ (a որ փխ ըստ) իւրոց հանոյից

33 adhw զայս մորոյ փխ վասն որոյ bcelr չիք վասն ո-
 րոյ a p զայս մորոյ

34 bcelr չիք սիրելիք

35 bcr զայս փխ եւ km չիք եւ

36 b ընդիւր

37 gkm զպտուղն adh զպտուղ

38 bcelr չիք եւ քաղցր

39 l չիք մորա

40 l շինիլ

41 abcdeghlrw հիման վերայ

42 l քրիստոս յիսուս

43 abcrw զանազան

44 bcelr չիք զամենայն

45 adgkmw գործ բարի

46 h բարի

47 dgklw յերեւիլ

48 km փառացն պսակ

49 l պսակս

50 adghkmw չիք ընտրեսցուք ... զչարն

51 bcelr չիք շնորհիւ ... մորա

52 w պատուիրանի

մարգարէից¹ եւ² առաքելոց եւ վարդապետաց. նախ³ սիրել զԱստուած ի բոլոր սրտէ եւ պահել զպատուիրանս նորա. զընկալեալ⁴ ի ճշմարիտ եւ յաստուածարեալ հարցն⁵ մերոց՝ անշարժ եւ հաստատուն ունել⁶. նոյնպէս զեկեղեցւոյ⁷ սրբոյ կարգս անխափան պահել, ի ձեռն անարատ քահանայից եւ սպասաւորաց պայծառացուցանել, զմիմեանս որպէս զանձն⁸ սիրել. եւ⁹ միաբանութեամբ կրաւնաւորել¹⁰ ըստ կանոնական հրամանի¹¹, եւ¹² մի՛ թողացուցանել եւ ոչ¹³ տալ անարժանից եւ զինուորական¹⁴ մարդկան¹⁵ զեկեղեցւոյ¹⁶ ունել¹⁷ իշխանութիւն. մի՛ պոռնկորդեաց¹⁸, մի՛ շնացելոց, մի՛ սպանողաց¹⁹, մի՛ գողոց, ²⁰մի՛ ստոց եւ սուտերդմանց, մի՛ զրկողաց եւ չարակն ազահից, մի՛²¹ զաւշաքաղաց²² եւ մի՛ ամենեւին զինուոր մարդկան²³ հեծելոց եւ մաքսապետաց մի՛ ոք իշխեսցէ տալ զեկեղեցւոյ²⁴ իշխանութիւն²⁵ եւ²⁶ մի՛ զհացն²⁷ եւ զհասն տալ այնպիսեացն²⁸. զի

աստուածային աւրինաւքն²⁹, զոր մատուցանէին³⁰ ժողովուրդն³¹ ի տան³² Աստուծոյ վասն մեղաց՝ զայն քահանայքն³³, անարատք³⁴ մատուցանողք³⁵ եւ սպասաւորք սեղանւոյն՝ վայելէին. զի նոցա է հասն եւ խնդրել յԱստուծոյ զտիւ եւ զգիշեր ³⁶զքաղցրութիւն եւ զհաշտութիւն վասն աշխարհի, զթողութիւն³⁷ մեղաց եւ զառողջութիւն հոգւոց³⁸ եւ մարմնոց³⁹. եւ ոչ անարժանից կամ⁴⁰ զինուորաց ⁴¹հրամայեալ է ունել⁴² զիշխանութիւն եկեղեցւոյ⁴³ եւ շարժել զբարկութիւն⁴⁴ ի վերայ աշխարհի եւ անձանց իւրեանց⁴⁵: 11 Զի Տէրն փառաց յորժամ պատուիրէր Մովսիսի⁴⁶ յաղագս խորանին՝ ասէր. «Զքահանայս⁴⁷ սուրբս եւ⁴⁸ անարատս ընտրեսցես ⁴⁹յազգէն Ղեւտայ⁵⁰, եւ մի՛ այլ ազգացն⁵¹ Իսրայելի⁵² զինուոր կամ անարժան⁵³ յանցաւոր⁵⁴ ոք կամ⁵⁵ արատաւոր⁵⁶»⁵⁶. որպէս

1 adgh մարգարէիցն
2 aw չի՛ք եւ
3 km պարտիմֆ նախ
4 w զընկալեալս gkm զընկալելալսն
5 bcelr հարց
6 dlw ունիլ
7 abcr զեկեղեցւոյ հ եկեղեցւոյ
8 b զանձնս
9 km չի՛ք եւ
10 klw կրօնաւորիլ
11 adh հրամանաւ bcelr հրամանին
12 km չի՛ք եւ
13 gkm տալ թոյլ անարժանից
14 h զինուորեալ
15 ghw մարդկանց bcelr մարդկաց
16 a զեկեղեցւոյ bcer եկեղեցւոյ hlw եկեղեցւոյ
17 lw ունիլ
18 adghkmw պոռնկորդեաց
19 w սպանանողաց
20 abcelrw ստոց փիս մի ստոց
21 h չի՛ք մի
22 bh զօշափաղից
23 dw մարդկանց
24 abcr զեկեղեցւոյ հ եկեղեցւոյ
25 km իշխանութիւնս
26 km չի՛ք եւ
27 km եւ մի զհասն

28 ckm այնպիսեաց
29 km օրիցօֆ
30 aw մատուցանէր
31 dgkm ժողովուրդն
32 w տուն հ տանն
33 w քահանայի հ քահանայ
34 agkm անարատ
35 bcer մատուցողի մատուցողի
36 km չի՛ք զքաղցրութիւն եւ
37 h եւ զթողութիւն
38 cr հոգոց b հոգոյ
39 b մարմնոյ
40 h եւ փիս կամ
41 dgkm հրամայեալ էր
42 lw ունիլ
43 abcr եկեղեցւոյ
44 a զբարկութիւն
45 l իւրոց
46 h մովսիսի
47 a զքահանայս bcelr զքահանայսն
48 adghkmw չի՛ք եւ
49 aw ընտրեաց b ընտրեսցես agghkm ընտրեա
50 ah ղեւտա celr ղեւեայ
51 l ազգաց
52 b իսրայէլի
53 bcr զանարժան
54 cd անցաւոր
55 l կան փիս կամ
56 abceghlr զարատաւոր
— ԹԻՒՆ Գ՝ 6-10, ԺԸ՝ 2-7

55 agh qunqbn

ժեալ լիցին ի ժառանգութենէն. եւ որք
յանդգնին¹, նզովեալ լիցին²»:

16 Ձայդ հրաման³ ունիմք մեք յԱս-
տուծոյ եւ ի նորին պատուիրանացն⁴, եւ
⁵ոչ է պարտ Աստուծոյ⁶ հակառակ լինել⁷:
17 Եւ⁸ զդոյն⁹ աւրէնք վասն եկեղեցեաց¹⁰
ամենայն աշխարհականք ունին¹¹ եւ այ-
սաւր, զի յորժամ վաճառեն¹² զգիւղս¹³ իւ-
րեանց սեպհականս¹⁴, այսպէս¹⁵ գրեն
զկտակն, եթէ¹⁶ ուրոյն յեկեղեցւոյն¹⁷ եւ
յեկեղեցւոյ¹⁸ հողոյն. եկեղեցիք¹⁹ Աստու-
ծոյ²⁰ ազատ²¹ են եւ չեն ընդ ուրուք իշխա-
նութեան բայց²² յեպիսկոպոսաց²³, եւ որոց
նոքա տան՝ անարատից²⁴ եւ²⁵ ճշմարտից²⁶
սուրբ քահանայից, եւ ոչ²⁷ անարժան²⁸ գի-
նուորաց²⁹, զոր յայսմհետէ եւ յառաջ մի՛
ոք իշխեսցէ առնել զայդ այդպէս: 18 Զի

հակառակ³⁰ Աստուծոյ պատուիրանացն է
եւ կորուստ հոգւոյ³¹ եւ մարմնոյ³² զազա-
տութիւն եկեղեցւոյ³³ ի ձեռն³⁴ անարժա-
նից մատնել³⁵: 19 Վասն որոյ լսեմ ի բազ-
մաց տրտնջելոյ³⁶, թէ ի յոլով տեղիս զեկե-
ղեցիս³⁷ Աստուծոյ վանականութեամբ գի-
նուոր³⁸ մարդիկ³⁹ ունին, որք⁴⁰ սակս⁴¹
⁴²չար գործոց իւրեանց չեն արժանի մտա-
նել յեկեղեցի⁴³, թող թէ զեկեղեցականն⁴⁴
ուտել զհասն կամ զհացն⁴⁵:

20 Վասն որոյ եւ⁴⁶ սրբասնեալ⁴⁷ Քրի-
կայ⁴⁸ 49 Ներսմիհրի⁵⁰ հայր⁵¹ վանից տանու-
տեառն գրեալ է, թէ Վարազ Տրդատայ⁵²
Աղուանից իշխանի, տուեալ է գեղիկ⁵³
փոքրիկ Սրբոյ Խաչիս⁵⁴ ի սպասաւորու-
թիւն սակս հոգւոյն⁵⁵ մասին: 21 Արդ⁵⁶
այժմ⁵⁷ ի⁵⁸ Փոստան Վեհ անուն⁵⁹ հեծե-
լակ⁶⁰, աշխարհավար⁶¹, կեցեալ անառակու-

1 achlr յանդգնին

2 bgl եղիցին

3 c մեք ունիմք

4 l պատուիրանաց

5 bcdehkr ոչ պարտ է

6 b հակառակել փխ հակառակ լինել

7 gkl լինիլ

8 abcehkr չիմք եւ

9 d դոյն

10 d եկեղեցւոյ

11 b ունիցին

12 d վաճառելին

13 cr գգելս m գղեղս abdgghkmw գգելս

14 bcel սեփական a սեփականմ ունին gr սեփական
ունին w սեփականմօ ունին d սեփականմօ ունին
h սեփական

15 adgw եւ այսպէս

16 hkm թէ

17 w յեկեղեցւոյ bcr չեկեղեցւոյն h եկեղեցւոյն

18 ar եկեղեցւոյ c եկեղեցւոյն b յեկեղեցւոյ h եւ եկեղեց-
ւոյ հարցն

19 k n զի եկեղ եցիմ եկեղեցի

20 b քրիստոսի աստուծոյ

21 l ազատմ

22 gklm բաց

23 h եպիսկոպոսաց

24 w արժանաւորաց փխ անարատից

25 bh է acdg ի փխ եւ

26 ghkm մշմարիտ

27 km ոչ եթէ

28 d անարժանից

29 a զինաւորաց

30 er պատուիրանացն աստուծոյ է

31 abcr հոգոյ

32 g մարմնոց

33 adcr եկեղեցւոյ

34 blr ձեռն

35 ac մտանել

36 d տրտնջելոց a տրտնջելոյ

37 d եկեղեցիս

38 gkmw զինաւոր a զինաոր

39 dh մարդիկմ

40 achlrw որ

41 h վասն փխ սակս

42 d չարագործաց

43 d յեկեղեցի աստուծոյ

44 bl զեկեղեցեկանսն

45 d եւ զհացն k զհաց

46 w չիմք եւ

47 d սրբաբանեալ

48 h քրիկս

49 km հայր ներսմիհրի

50 ah ներսմիհր w ներսմիհրայ d ներսմիհր g ներսմիհր
bcelr ներսմիհրայ

51 bcrw չիմք հայր

52 bcr տրդատա

53 d զեղիկ l զիւղիկ

54 d խաչի

55 a հոգոյ bcr հոգոյ

56 km իսկ փխ արդ

57 w այժմիկ

58 kmw չիմք ի

59 g յանուն

60 h հեծեկակ

61 a աշխարավար

թեամբ, գրածս բերէ յառաջ, թէ ինձ տուեալ է գեկեղեցիդ¹ Աղուանից իշխանի² վանականութեամբ վասն դայեկութեան իմոյ. վասն այդորիկ, սիրելիք, այս³ իրաւունք կացցեն յայսմհետէ եւ առ յապա⁴, եւ մի՛ լիցի ունել⁵ Փռսանու⁶ Վեհին այն⁷ զայն եկեղեցին⁸ ըստ Սուրբ⁹ Հոգւոյն¹⁰ հրամանի. այլ ամբիծ¹² եւ անարատ քահանայքն¹³ իշխեսցեն¹⁴ յեկեղեցւոյ¹⁵ վերայ, զի¹⁶ իշխանութիւն¹⁷ ոչ ունի նա յԱստուծոյ¹⁹ եւ²⁰ ոչ ի մէնջ:

22 Արդ՝ ես²¹ Սիմէոն²² շնորհիւն Աստուծոյ Աղուանից կաթողիկոս²³ ըստ աստուածային պատուիրանացն²⁴ եւ կանոնացն²⁵ այսպէս հրամայեցի, զի²⁶ զիրաւունս եկեղեցւոյ²⁷ Աստուծոյ քահանայք²⁸ կալցեն²⁹ ճշմարիտք եւ ուղղափառք, որք զեղկե-

լոյն³⁰ Ներսիսի³¹ ոչ ընկալան³² աղանդս, եւ մի՛ լիցի զինուորաց եւ աշխարհականաց³³ յեկեղեցւոյ³⁴ վերայ ունել³⁵ իշխանութիւն, եւ մի՛ ի շնորհէն³⁶ առնուլ բռնութեամբ³⁷. եւ եթէ յանդգնի ոք, յԱստուծոյ եւ ի մէնջ ընդ պատուհասիւ եղիցի: 23 Իսկ եթէ³⁸ զիր ոք բերէ³⁹ յառաջ վասն եկեղեցւոյ⁴⁰ ըստ մարմնաւոր աշխարհական իրաւանց⁴¹ եւ ոչ ըստ աստուածային պատուիրանաց⁴² եւ կանոնաց, անվաւեր եւ⁴³ անհաստատ է, ⁴⁴եւ մի՛ ոք⁴⁵ ընկալցի ընդ իրաւունս. վասն զի զեկեղեցի⁴⁶ սուրբ յԱստուծոյ⁴⁸ եպիսկոպոսաց եւ քահանայից հրամայեալ է հոգալ⁴⁹, եւ ոչ զինուորաց եւ հեծելոց անարժան մարդկան⁵⁰:

24 Այժմ եւ⁵¹ դուք, սիրելիք եւ եղբարք, միմեանց աթոռակից⁵² եպիսկոպոսունք սուրբ աթոռոյս վիճակեալք՝ զդոյն աստուածային կանոնական⁵³ իրաւունս⁵⁴ պահեցէք յիւրաքանչիւր⁵⁵ վիճակի⁵⁶ եւ⁵⁷ եւ⁵⁸

1 w գեկեղեցիին
2 dw իշխանիդ
3 h այդ փիս այս
4 g յապայ h արապա
5 gkmw ունիլ
6 d փիսանու
7 gkm չի՞ր այն
8 cr չի՞ր գայն ... սուրբ
9 km եկեղեցի
10 c չի՞ր հոգւոյն հրամանի
11 br հոգոյն
12 clr անբիծ
13 abcdchlrw քահանայից
14 h իշխան
15 h եկեղեցւոյ
16 abcdchlrw չի՞ր զի (w զի փակագծում)
17 d իշխանութեան
18 abcdchlrw ոչ առ փիս ոչ ունի նա
19 d յայս փիս յաստուծոյ
20 w ոչ առ ի մէնջ
21 d չի՞ր ես
22 glw սիմէոն
23 dk կաթողիկոս
24 m պատուիրանաց
25 lw կանոնաց cer կանոնի b կա
26 bcehr չի՞ր զի
27 adhw գերկիւղի փիս եկեղեցւոյ bcehr գեկեղեցի
28 h քահանայ
29 gkm չի՞ր նշմարիտք ... աղանդս adhw նիշդ (ah նշմարիտ) փառք որք գեկեղեցեացն (a եկեղեցեացն) ներսիսի (a ներսեսի)

30 1 գեղկեղոյն
31 adhw չի՞ր ոչ ընկալան աղանդս
32 b ունիւն փիս ընկալան
33 b յաշխարհականաց
34 abcr եկեղեցւոյ h եկեղեցւոյ
35 glw ունիլ
36 d առնուլ բռնաւալ
37 w բռնուլ
38 b ո՞ր գիւր ո՞ր
39 d բերցէ
40 abcr եկեղեցւոյ
41 h իւրովանաց
42 cr պատուիրանացն
43 c հաստատէ
44 bcehr չի՞ր եւ մի ո՞ր
45 bcehr չի՞ր ընկալցի ընդ իրաւունս
46 clr եկեղեցի
47 h չի՞ր սուրբ յաստուծոյ
48 gm ի յաստուծոյ
49 h հոգալ աստուծոյ
50 dg մարդկանց
51 bcehr չի՞ր եւ
52 g քաթոսկիցք km քաթոսաց
53 bl եւ կանոնական
54 km իրաւունսդ
55 adghw զիւրաքանչիւր
56 bcehr վիճակս
57 bcehr չի՞ր եւ ... յամենայն
58 km չի՞ր եւ

մի՛ տայք համարձակութիւն նեղել զեկեղեցի Աստուծոյ եւ զքահանայս՝ ընդ ծառայութեամբ արկանել. զի հաշտեսցի ընդ մեզ մարդասէրն՝² Աստուած եւ ողորմեալ փրկեսցէ զմեզ՝³ յամենայն չնեղութեանց։
25 Զի Տէրն՝⁵ ասաց «Մի՛ արկանէք՝⁶ զմարգարիտս ձեր առաջի խոզից՝⁷, եւ մի՛ տայք զսրբութիւնս՝⁸ շանց», որպէս՝⁹ կամ՝¹⁰ եղեւ Աստուծոյ կոչել սրբութիւն սրբութեանց եւ՝¹¹ զնոյն ինքն անարատ քահանայից, եւ ոչ անարժանից՝^{12 13} եւ աշխարհականաց զինուորաց։

26 Արդ՝ պատուիրեմ ամենեցուն՝¹⁴ զգոյշ կացէք պատուիրանացն Աստուծոյ եւ գոհութիւնս՝¹⁵ անսպառ մատուցիք՝¹⁶ ողորմածին Աստուծոյ՝¹⁷ որ խնդրեաց զվրէժ երկաբնակութեան՝¹⁸ Ներսիսի՝¹⁹ պղծոյն՝²⁰ եւ զչար՝²¹ որոմն նորա՝²² եբարձ՝²³ ի մէնջ՝ տնկելով զխաղաղութեան՝²⁴ արմատ՝²⁵ ի մէջ եկեղեցւոյ՝²⁶ սրբոյ՝²⁷ իւրոյ՝²⁸։ 27 Վասն ո-

րոյ զգաստութեամբ տեսչաւորեցէք զպէտս՝³⁰ եկեղեցւոյ, զի ամենեցուն մեզ՝³² յանդիման լինել՝³³ կայ առաջի ահեղ՝³⁴ առ տենին Քրիստոսի եւ համարս տալ վասն ժողովրդեան եւ անձանց։ 28 Դարձեալ աղաչեմ եւ ասեմ՝ զգո՛յշ՝³⁵ կացէք։ 29 Եւ Հոգին՝³⁶ Սուրբ եղիցի ընդ ձեզ. ամէն՝³⁷»։

ԳԼՈՒԽ՝ 38 ԺԲ

Հարկապահանջելն՝³⁹ վարազ Տրդատայ՝⁴⁰ Աղուանից իշխանի եւ երթն ի Յոյսս՝⁴¹, տալ՝⁴² պատանդ՝⁴³ զորդիսն՝⁴⁴ իւր՝⁴⁵ եւ՝⁴⁶ զալ՝⁴⁷ յաշխարհ՝⁴⁸ իւր, եւ Միքայելի՝⁴⁹ փոխանորդել՝⁵⁰ զաթոռն՝⁵¹ Աղուանից՝⁵² զկնի Սիմէոնի՝⁵³

1 Ընդ նուազել՝⁵⁴ ի սպառ թագաւորութեանն՝⁵⁵ Պարսից եւ զաւրանալ ազգին

1 w ֆահանայս
2 bcelr մարդսերն adghw չի՛ մարդասերն
3 h մեզ
4 bcelr չի՛ մեղութեանց ... արկանել
5 h տէր
6 bcelr չի՛ զմարգարիտս ձեր ... տայք
7 a խոզաց հա խոզոց
8 d զսրբութիւն
9 ahw եղիւ կամ
10 d չի՛ կամ
11 km չի՛ եւ
12 dh անարժան
13 abcdehrlw չի՛ եւ աշխարհականաց զինուորաց
14 bdh զգոյշ 1 զգոյշացէ՛ք փիւ զգոյշ կացէ՛ք
15 b ի գոհութիւն
16 a մատուցիք
17 bl չի՛ աստուծոյ
18 h երկաբնակի
19 b ներսեսի dh ներսեսի
20 km չի՛ պղծոյն d աղծոյ
21 km չի՛ զչար
22 d չի՛ մորա
23 a էբարձ
24 cer խաղաղութիւն bl զխաղաղութիւն
25 bcelr չի՛ արմատ
26 ber եկեղեցոյ
27 adghkmlw չի՛ սրբոյ
28 abcehlr իւրում dw մերում

29 bcelr չի՛ վասն ... զգոյշ կացէ՛ք
30 d զպէտս
31 d զի յանդիման ամենեցուն լինիլ կայ առաջի
32 agw չի՛ մեզ
33 g լինիլ
34 aw չի՛ ահեղ
35 h զգոյշ
36 al հոգի
37 l չի՛ ամէն
38 abcehlrw չի՛ գլուխ
39 ah հարկապահելն bceglrw հարկապահանջիլն
40 bcelr չի՛ աղուանից իշխանի
41 cr յոյսսն h յոյսս
42 km եւ տալ
43 ah պատանդ
44 d զորդի agkmlw զորդիս
45 agh զալ եւ w չի՛ եւ զալ յաշխարհ իւր
46 bch չի՛ եւ
47 d չի՛ զալ
48 h զաշխարհ beer ի յաշխարհ 1 յաշխարհս
49 l միքայելի bceder միքայելի
50 adghkml փոխադրել
51 km զաթոռ
52 b ի աղուանից
53 gl սիմէոնի a սամուելի dhw սամուելի
54 a մուաղեալ bg մուաղել d մուաղեալ 1 մուաղիլ
55 dw թագաւորութեան

հարաւային¹ Տաճկաց² սաստկանային³ սակք⁴ հարկահանաց աշխարհի, ⁵ առաւել կողմանցս արեւելից. զի⁶ իշխանն⁷ Աղուանից⁸ Վարազ Տրդատ ընդ երիս հարկէր⁹ խազրաց¹⁰, Տաճկաց եւ¹¹ Հոռոմոց¹²: 2 Իսկ խստագոյն նեղութիւն ի Հռովմայեցւոցն¹³ հասեալ նմա հանդիպիւր¹⁴. զի¹⁵ հանդերձ որդւովք¹⁶ իւրովք յարքայաբնակ¹⁷ քաղաքի անդ¹⁸ արգելեալ լինէր ի¹⁹ կայսերէն. եւ տուեալ ի պատանդ զորդիսն՝ եւ ինքն իշխանն²⁰ անդ²¹ խաւթացեալ²² մնայր: 3 Զի այսպէս ասեն²³ զաւղոց երկրին, եթէ²⁴ ²⁵ ժանտաբերք են՝ տարամուտ²⁶ ազգաց²⁷ մտեալ ²⁸ յաւուրս գարնանայնոյ²⁹ առժամայն³⁰ հիւանդանան³¹, եւ հերքն³² եւ մուրուքն³³ ճողին³⁴ յայս պատճառս³⁵: 4 Եւ

³⁶ ի յերկարելն³⁷ Վարազ Տրդատայ³⁸ ի միում աւուր³⁹ եղեւ թագաւորին Հռովմայեցւոց⁴⁰ ընտրել⁴¹ ակունս⁴² պատուականս, եւ կոչեալ⁴³ զիշխանն⁴⁴ Աղուանից՝ ցուցանէր⁴⁵ նմա. եւ նորա խորամանկեալ⁴⁶ ասէ. «Ի տան իմում պատուականագոյնք⁴⁷ գտանին⁴⁸ քան զայդոսիկ⁴⁹, տաց զայնս⁵⁰ ձերոյդ աստուածապսակեալ անձինդ⁵¹, զի վայել է իսկ⁵² ձեզ»: 5 Եւ այն ամ հինգ էր իշխանին կալն⁵³ ի Հոռոմս⁵⁴: 6 Եւ վասն այսր իրի զերծեալ Աստուծոյ աւգնականութեամբն⁵⁵ եկն եհաս⁵⁶ յաշխարհն⁵⁷ իւր, եւ⁵⁸ յայնմ հետէ ետ զաշխարհս արեւելից⁵⁹ ի Տաճիկս, եւ նոցա միայն հարկէր⁶⁰:

7 Եւ եղեւ ի նմին⁶¹ աւուրս Վարազ Տրդատայ⁶² սոզ անտանելի⁶³ ⁶⁴ Աղուանից սահմանս. վասն որոյ առասպելաբանիւր յոմանց, եթէ⁶⁵ «Ես կորեակ ի Շակաշէն⁶⁶

1 ah հարաֆային (a-ն նոր ձեռնով գրուած)

2 h չիֆ տանկաց

3 bcehnr սաստկանայր

4 abcdceghnr սակս

5 d չիֆ առաւել ... վարազ

6 b չիֆ զի

7 b զիշխանն

8 adgchkmw չիֆ աղուանից

9 d հարկեք

10 a խազրոց

11 b չիֆ եւ

12 d հոռոմաց b hn

13 km հոռովմայեցւոց dglw հոռովմայեցւոցն

14 km հանդիպիւր

15 adceghl չիֆ զի w եւ

16 a որդաւ bcr որդովք

17 h յարքայանիստ

18 l անտ bcer անդ եւ

19 bcehr չիֆ ի

20 bcehr չիֆ իշխանն w իշխանին

21 l անտ

22 adg խորթացեալ

23 a ասասեն

24 a եթե bcelm թէ

25 cr ժանդաքերք էն km ժանտաքեր

26 bcdelrw օտարամուտ

27 bcehr մարդ ոք փիս ազգաց

28 bcehr ի գարնանային աւուրսն

29 w գարնայնոյն a գարնայնոյն dkm գարնայնոյ

30 dw առժամանակ bcehr չիֆ առժամայն

31 bcehr հիւանդանալ

32 d հերք

33 bcer մօրուքն dw մօրուք gkm մօրուքն

34 a մաւղին h մողին

35 l պատման

36 k ի յերկարիւն

37 bcehr յերկարեալ h երկրելն

38 h զրդատայ

39 bcr աւուրց

40 adw հոռովմայեցւոց bcehr հոռովմոց

41 b ընդրել

42 gkm զակունս

43 abcdhr կոչեցեալ

44 h իշխանն

45 bcehr ցուցանէ

46 cr խորամանկեալ

47 adgh պատուականագոյն

48 bcehr գոն d գտանէին

49 km զայստոսիկ

50 lw զնոսա abcdgh զնա

51 km անձին

52 b ի փիս իսկ

53 gkm կալոյ d գալն

54 b հոռովմա acdehr հոռովմա

55 l օգնութեամբ

56 bcehr չիֆ եհաս

57 bcer ի յաշխարհ ի յաշխարհ

58 h յանմիտէ ետ աշխարհս

59 h չիֆ արեւելից

60 l հարկիւր

61 adgkmw մողին h մողն փիս մմին

62 abcehr տրդատայ

63 a անդանելի

64 cer սահմանս աղուանից

65 a եթե bcehr թէ

66 g շեկաշէն

գաւառի ծածկեալ կայի¹ ի վայրին Կա-
կուլայ², եւ զանց առնէին³ զինեւ բազմու-
թիւնք⁴ գնողաց եւ ոչ գնէին⁵ զիս. եկն
⁶ժամ բարի, որ եղբայրն իմ Սով տիրանայր.
եւ ահա գտայ ես ելեալ⁷ ի սեղանն⁸ Վարազ
Տրդատայ իշխանի եւ Նղիազարու⁹ կաթո-
ղիկոսի¹⁰: 8 Եւ որք կերանն զիս՝ արիւնա-
բերք եղեն, անմեղադիր¹¹ լերուք»:

9 Իսկ Վարազ Տրդատայ¹² 13 Աղուանից
իշխանի որդիքն՝ Գագիկ եւ Վարդան, որք
ի¹⁴ Յոյնս էին պատանդք¹⁵, վասն խռովու-
թեան թագաւորին կացին ի մթին տան
¹⁶ընդ երկրաւ զամս¹⁷ ժիւ¹⁸ եւ պատճառք
հաւր նոցա զաշխարհս արեւելից ի Տա-
ճիկս տալն եղեւ: 10 Եւ ի վախճանելն¹⁹
Յուստիանոսի Հոռոմոց²⁰ թագաւորի,
Վարդան Փիլիպիկոս²¹ թագաւորեաց²², որ
էր յազատացն²³ Հայոց. եւ յիշեաց զորս ի
խաւարային բերդին²⁴ էին²⁵ արգելեալ²⁶
կենդանւոյն²⁷. եւ հրամայեաց թագաւորն
հանել զնոսա յանտանելի տանջանացն, ո-

րոց տեսութեան²⁸ աչացն խաւար էր ծած-
կեալ: 11 Ապա առ փոքր փոքր ածեալ ի
լոյս՝ ետ պարգեւս թագաւորն եւ արձա-
կեաց զնոսա²⁹ յաշխարհն³⁰ իւրեանց. շնոր-
հեալ³¹ Գագիկայ մասն ի կենսատու խաչէն՝
զլոյսն³² տիեզերաց: 12 Եւ նորա եկեալ
ետ զմեծ պարգեւն³³ ցՄիքայէլ՝ Աղուանից
կաթողիկոս³⁴. եւ կանգնեցին նշան³⁵ տէ-
րունական, յորում կայ³⁶ գիր այսպէս.
«Քրիստոս Աստուած, յիշեալ³⁷ զկամաւոր
չարհարանս քո ի վերայ սորա, որ³⁸ վասն
մերոյ փրկութեան. ³⁹եւ ընկալ զնշանս
զայս, զոր ետուր երկիւղածաց քոց. եւ նե-
րեալ⁴⁰ յանցանաց իմոց՝ Միքայելի⁴¹ Ա-
ղուանից կաթողիկոսի⁴². եւ ողորմեալ⁴³ Ա-
ղուանից⁴⁴ աշխարհիս՝ փրկելով յամե-
նայն⁴⁵ փորձութեանց, ⁴⁶զի յաւուր գալս-
տեան քո⁴⁷ արժանի լիցուք կալ ընդ աջմէ
քումմէ⁴⁸: 13 Եւս⁴⁹ աղաչեմ վասն Գագ-
կայ⁵⁰ ծառայի քոյ⁵¹ եւ քեռ սորա Մարիա-
մայ⁵², ⁵³եւ Վարազոյի ոսկերչի մեծի»:

1 Ե կայ
2 adh կակուա օե կակուկայ Լր կակուղայ Ե կակուղա
3 a առնեին
4 d բազմութիւն
5 abcdehլր գտանէին (a գտանեին) փիս գնէին
6 d չի՞ ժամ ... տիրանայր
7 adghkmw երեւելի փիս ելեալ
8 km սեղանս adghw սեղան
9 abc եղիազարա dw եղիազարայ
10 k կաթողիկոսի
11 l անմեղադիրք
12 acr տրդատա
13 km չի՞ աղուանից իշխանի
14 cr յոյսն էի
15 bcelr պատանդ ah պանդանդ
16 adghkmw չի՞ ընդ երկրաւ
17 w ամս
18 w 12 dghkm տասն եւ երկու
19 a վաղնանելն gklmw վախճանելն
20 d հոռոմոց
21 a փիլիպիկոս dghkmw փիլիպիկոս 1 փիլոպիկոս
22 d բազաւորեցոյց
23 akm յազատացն d յառատացն
24 bcer բանդին 1 բանտին
25 a եին
26 abceghlrw արգելեալ
27 cr եւ էին կենդանի փիս կենդանւոյն h կենդանւոյն

28 w տեսութիւն d տեսութեամբ
29 adghkmw չի՞ գնոսա
30 h աշխարհն
31 abdeghlw մասն գագիկայ (b գագիկա)
32 w զլոյս
33 d պարգեւ
34 dk կաթողիկոս
35 d գնշան bl չի՞ նշան
36 d կայր cr կա
37 b յիշեալ
38 բոլոր ճ. ճ. գոր. ուղղում բնմ ըստ հ-ի
39 bcelr չի՞ եւ ընկալ ... քոց
40 g ներեալ
41 gl միքայիլի abcderw միքայէլի
42 dk կաթողիկոսի 1 չի՞ կաթողիկոսի
43 h ողորմեա Ե ողորմեաց
44 adghkmw չի՞ աղուանից
45 h ամենայն
46 bcelr չի՞ գի ... քումմէ
47 gh քոյ
48 d քրիստոսի փիս քումմէ
49 d եւ եւ փիս եւս
50 a գակա bcr գագիկա
51 abdkmw քո
52 a մարիամա
53 bcelr չի՞ եւ վարազոյի ... մեծի

ԳԼՈՒԽ¹ ԺԳ

Վասն ոչ առնելոյ² առ ազգայինս³
խնամութիւն⁴ Միքայելի⁵ Աղուանից
կաթողիկոսի⁶ արարեալ ժողով

1 Փոխանորդէ զաթոռ հայրապետութեան⁷ Աղուանից երջանիկն Միքայել զկնի Սիմէոնի⁸. եւ կեցեալ⁹ ամս ԼԵ:
2 Յաւուրս¹⁰ սորա լինի խառնակութիւն¹¹ իշխանացն Աղուանից. Վարազոյ¹² Վախտանգայ¹³ որդի, թոռն Վարազմանայ¹⁴, զթոռնակիցն իւր զՎարդանուհի¹⁵ արար կին¹⁶. եւ տէր Միքայել¹⁷ տարագրեաց¹⁸ զնա, թէ մի՛ յանգզնիր¹⁹ առնել²⁰, զի թոռունք էք: 3 Իսկ նորա²¹ զկորստեան խորհեալ զխորհուրդ²², գրէ²³ առ Թալիլէ²⁴ Վրաց կաթողիկոս²⁵, աւրհնել զանաւրէն ամուսնութիւնն²⁶: 4 Եւ չարափառն²⁷ այն

այր այսպէս հրամայեաց. «Եթէ²⁸ դուք յիմում խոստովանութեանս²⁹ էք՝ աւրհնեալ³⁰ էք³¹. ապա եթէ յԱղուանից աւանդութեանն³² էք, դուք գիտէք»: 5 Յայնժամ հայրապետն Աղուանից Միքայել³³ արար³⁴ ժողով ուխտի եկեղեցւոյ³⁵ իւրոյ³⁶. եւ³⁷ կոչէ առ ինքն³⁸ զհռչակելի այրն³⁹ զՍողոմոն⁴⁰, որ Մաքենացւոցն⁴¹ սուրբ ուխտին էր առաջնորդ, ⁴³ եւ ըստ ժամանակին Հայաստանեայցն⁴⁴ էր պարծանք: 6 Եւ գումարեալ զնոսա⁴⁵ ամենեսին⁴⁶ ի Շամքոր ի Բերդոյ⁴⁷ վանս՝ միաբան⁴⁸ ժողովով⁴⁹ նգովեցին գտունն Վարազոյի. եւ⁵⁰ ի նոյն ժամու հասանեն⁵¹ Տաճիկք եւ⁵² ի գոգ⁵³ մաւրն⁵⁴ փողոտեն⁵⁵ զորդի նորա սրով, եւ զմիւս որդին ձի⁵⁶ տարեալ սպան⁵⁷: 7 Եւ գրեցին թուղթ ժողովեալքն⁵⁸ առ Վրացն

- 1 abcehlrw չիբ գլուխ
2 l չառնելոյ ahw առնել
3 ah ազգինս d ազգային
4 bceghlmr խնամաւորութիւն a խմամութիւն
5 gl միքայիլի cd միգայելի br միքայելի
6 cdkr կաթողիկոսի
7 bdw հայրապետութեան
8 aw սամուելի dh սամուելի
9 adghkmw եկաց
10 ah յաւուր
11 adghkmw առնակնութիւն
12 h վարագո
13 a վախտանգա m վախտանկայ
14 b վարազմանա
15 a վարդանաւրիի w վարդանուհին dghm վարդանուհի b զվարդանուհին h վարդանօրիի
16 bdw իւր կին
17 b միքայել
18 adghkmw տարագրեալ
19 bcer յանգզնել
20 l եւ առնու cer առնուլ
21 b գնորա
22 adghkmw խորհուրդ
23 d առ թագաւորն վրաց եւ առ թաղիղէ մոյնոյ կաթողիկոս
24 ahw թաղիղէ
25 ck կաթողիկոս
26 d ամուսնութիւն
27 k այլափառն

- 28 a եթե bcelr եթ
29 adghkmw խոստովանութեան
30 bcelr օրհնած
31 d չիբ էբ
32 adghkmw աւանդութեան
33 d միքայելի
34 bcelr արարեալ
35 bcr եկեղեցոյ
36 h չիբ իւրոյ
37 bchr չիբ եւ
38 bcelr զհռչակելին սողոմոն
39 d այրն այն
40 w զսաղոմոն g զսողոմոն
41 bcelr մաքենացացն d մաքենացուցն
42 adghkmw էր առաջնորդ ուխտին սուրբ
43 bcelr չիբ եւ ... վանս
44 adgh հայաստանեայց ccelr հայաստանեայցն
45 ah գոսսա
46 km չիբ ամենեսին
47 a քերդո քերդոյ
48 d միաբանեալ
49 adgh ժողովոյն bcelr ժողովն
50 bcelr մոյնժամայն փիս ի մոյն ժամու
51 dw հասանելին
52 bcelr չիբ եւ
53 bcelr գոգ
54 d մօր
55 abdgbl փողոտեցին ալիկացմում եմբ գորդի մորա
56 km ձին
57 h սպանին
58 adghkmw առ թալիլէ (adh թաղիղէ) վրաց եպիսկոպոս (a էպիսկոպոս)

Թալիլէ, եթէ¹ «Զի՞ իշխեցեր լուծանել զկանոնեալսն² սուրբ³ առաքելոցն աշակերտաց⁴, որք յԱնտիոք⁵ ժողովեալ տարազրեցին⁶ զՊաւղոս⁷ Սամոստացին⁸ ի սուրբ եկեղեցւոյ⁹ եւ սահմանեցին¹⁰ տառականականս¹¹», թէ¹² «Մի՛ ոք¹³ իշխեցէ զազգայինս¹⁴ առնել¹⁵ կին¹⁶». եւ¹⁷ սրբոյն Աթանասի կանոնական հրաման է^{18, 19} եթէ²⁰ «Զէ ամուսնութիւն, այլ պոռնկութիւն». եւ երանելւոյն²¹ Բարսղի վասն²² սորին²³ գործոյ²⁴ ասացեալ: 8 Արդ՝ մեք ուղղափառութեան ժողովքս եւ զքեզ նզովեցաք ընդ ամենայն հերձուածողսն²⁵, եւ արդարադատին Քրիստոսի մատուցուք²⁶ բազմապատիկ փառս»:

- 1 bcelr քէ
- 2 abdhlw գկանոնեալ cer գկանոնս
- 3 km ի սուրբ
- 4 bcelr աշակերտացն հ աշակերտ
- 5 a անդիոք b յանդիոք
- 6 d տարագրէին b տարագրէ
- 7 k զպղոս
- 8 b սամասատացին
- 9 bcr եկեղեցոյ
- 10 a սահմանեցին
- 11 d կանոնական
- 12 a քե
- 13 d չի՞ իշխեցէ ... սրբոյն
- 14 adghw զազգական km զազգականն
- 15 adgkmw առնուլ
- 16 adkm ի կին
- 17 bcelr չի՞ սրբոյն..հրաման է
- 18 dw չի՞ է
- 19 bcelr եւ քէ, չէ
- 20 a քե d եթէ m քէ
- 21 abcelr երանելոյն
- 22 bcelr յաղագս
- 23 d նորին
- 24 b չի՞ գործոյ
- 25 l հերձուածողս bcelmr հերձուածողս
- 26 bcelr հատուցուի

ԳԼՈՒԽ²⁷ ԺԴ

Նորին Միքայելի²⁸ Աղուանից
Հայրապետին²⁹ խնդիր յաղագս
պապանձմանն³⁰ Զաքարիայ³¹ եւ ծննդեան³²
եւ յայտնութեան³³ Փրկչին ընդդէմ
երկաբնակ³⁴ աղանդոյն

1 Մովսէս^{35, 36} տաւնս³⁷ կարգեաց Իսրայէլացւոցն³⁸ յեաւթներորդում³⁹ ամսեանն,
⁴⁰ որ է⁴¹ թշրին առաջին⁴² աւրն⁴³ տաւն⁴⁴
փողոցն⁴⁵, տասներորդ⁴⁶ աւրն՝ տաւն⁴⁷
⁴⁸ քաւութեան. հնգետասներորդ աւր՝
տաւն⁴⁹ տաղաւարահարացն⁵⁰, եաւթեւտասներորդն՝ պապանձումն եղեւ⁵¹ Զաքարիայ⁵² մինչեւ ի քսանեւերկու⁵³ նոյն

- 27 abcehlrw չի՞ գլուխ
- 28 gl միքայիլի bcerw միքայիլի
- 29 bdhlm հայրապետի
- 30 w պապանձման
- 31 bcer զաքարիայի l զաքարիայի
- 32 bcehlr ծննդեանն
- 33 cr յայտնութեանն
- 34 eklm երկաբնակաց
- 35 g մովսէս l մոսես
- 36 ahkmw տօնակարգեաց
- 37 d տօն
- 38 hl իսրայէլացւոցն a իէղացւոցն bcer իսրայէլացւոցն
- 39 a յեթներորդ ում b յերորդ celer յեթներորդ հ յեթներորդում
- 40 km չի՞ որ է
- 41 bcelr չի՞ է
- 42 km յառաջին
- 43 bcelr օր
- 44 km գտօն
- 45 km փողոց
- 46 km ի տասներորդ km ի տասն. ուր դնել
- 47 km գտօն
- 48 bcelr քաւութեանն (b քաւութեան) յորս պապանձումն (cr պապանձումն) գի եւ քաւութեանն էր ի ժամայն, սուտ է, քէ ի տաղաւարահարացն եղեւ պապանձումն հնգետասներորդ օրն տօն տաղաւարահարացն եթներորդ որ է պապանձումն զաքարիայի (cr զաքարիայի)
- 49 km գտօն
- 50 km տաղաւարահարաց
- 51 adghw չի՞ եղեւ
- 52 a զաքարիա h զաքարիայի
- 53 w ցֆան եւ երկու a ցֆան եւ երկու dg ցֆաներկու

թշրին ամսոյ: 2 Ապա¹ գնաց² ի տուն իւր, եւ յղացաւ Եղիսաբեթ³ կին նորա, որպէս Ղուկաս աւետարանիչն ասէ⁴, եթէ⁵ «Թաքուցանէր⁶ զանձն ամիսս հինգ, եւ յամսեանն վեցերորդի առաքեցաւ Գաբրիէլ հրեշտակ⁷ յԱստուծոյ⁸»:

3 Արդ՝ տեսցուք զվեցերորդ ամիսն, թէ⁹ ո՛ր իցէ: 4 Տեսաք զտոմարն¹⁰ եւ գտաք այսպէս. ի¹¹ թշրին ամսոյ քսան¹² եւ երկուսն¹³ լինի ըստ Հռոմին հոկտեմբեր¹⁴ ամսոյ ինն: 5 Արդ՝ ի տասնէն¹⁵ յառաջ սկսանիմք¹⁶ լնուլ զվեց ամիսն, եւ¹⁷ լինի յապրիլի¹⁸ եաւթանն¹⁹, ըստ²⁰ հրեշտակին²¹, թէ²² այս²³ վեցերորդ ամիս է նորա, Երբայցեւոցն²⁴ նիսանի²⁵ ի²⁶ տասն եւ եաւթանն²⁷ աւետիք Կուսին: 6 Անտի²⁸ յառաջ մինչեւ²⁹ ի հինգն յունուարի³⁰ լինի ՄՀ

աւր, որ է ինն ամիս, եւ ծնունդն³¹ նորին³² Քրիստոսի: 7 Նոյնպէս³³ ունիմք զվարդապետաց զասացուածս³⁴ 35 առ այս. իսկ զծնունդն³⁶ եւ զյայտնութիւնն³⁷ եւ զաւետիսն³⁸ մի³⁹ տաւն կատարէ եկեղեցի, վասն զի միոյ Աստուծոյ⁴⁰ ծնունդ՝ հոգեւոր փրկութեան մերոյ մի⁴¹ տաւն կատարի: 8 Որպէս ոմն ի յաստուածագան⁴² վարդապետացն ասաց. «Երիս ծնունդս⁴³ մեզ գիտէ բանն՝ զմին⁴⁴ փչմամբ, զերկրորդն⁴⁵ մարմնանալով եւ մկրտութեամբ⁴⁶, եւ⁴⁷ 48 մի ծնունդ թուէ⁴⁹ եւ զերրորդն⁵⁰ յարութեամբն⁵¹»:

9 Նոյնպէս⁵² Մարկոս⁵³ հայրապետն Երուսաղէմի⁵⁴, որ⁵⁵ 56 մի էր ի⁵⁷ Նիկիական հարցն, որ յիւրում⁵⁸ խրատական թղթին գրեաց ի Հայս⁵⁹ յաղագս մկրտութեանն⁶⁰,

- 1 g ապայ
- 2 h չիբի տուն
- 3 bgw եղիսաբեթ k եղիսաբեթ
- 4 h չիբ ասէ
- 5 a եթե եմ թէ
- 6 bdegkm թաքուցանէր
- 7 a իրեշտակ
- 8 bdw աստուծոյ b աստուծոյ ի ֆաղափ մի
- 9 a թե
- 10 hw գտումարն g գտումարն l գտումարս
- 11 km զի փիս ի
- 12 a ի ֆան
- 13 adg երկուցն
- 14 dg հոգտեմբեր h հոգեմբեր
- 15 gkm տասնէն
- 16 cr սկսանեմք
- 17 abcdegklrw չիբ եւ
- 18 d ապրիլի a յապրիլի b յապրիլի c յապրիլի r ապրիլի
- 19 dw յեթանն a յեթանն
- 20 a չիբ ըստ
- 21 ag զիշատակին (g զիրշատակին)
- 22 a թե bcelr եթէ
- 23 l 2 անն ce 2 ամսեանն b յ2 անն
- 24 km եւ յերրայեցուց al երրայեցուց gw երրայեցուց cr երրայեցուց d երրայեցուց b յերրայեցուց
- 25 adgh նիսանն l նիսան
- 26 abcegrw չիբ ի
- 27 a եթանն h եթաննտան
- 28 cr յանտի b անդի
- 29 km մինչ

- 30 ml յունվարի aw ապրիլի dg հ ապրիլի
- 31 bklm ծնունդ
- 32 km չիբ նորին
- 33 km եւ նոյնպէս
- 34 abcdegklw ասացուածս
- 35 abcdegklrw գայս փիս առ այս
- 36 agh ծնունդն dkmw ծնունդ
- 37 agh յայտնութիւնն dw յայտնութիւն b գայտնութիւն
- 38 abcdegklw աւետիքն
- 39 a մի
- 40 km ծնունդ է եւ հոգեւոր
- 41 d չիբ մի
- 42 bcelr սրբոց փիս յաստուածագան
- 43 bcelr գիտէ մեզ
- 44 hkmw մի զմիմն bcelr զմիմն
- 45 dgkmw երկրորդն
- 46 bcelr մկրտութեամբն
- 47 bcelr չիբ եւ gkm որ փիս եւ
- 48 bcelr մի թուէ զծնունդ (b զծնունդն)
- 49 km թուի
- 50 kmw երրորդն
- 51 km յարութեամբ
- 52 c մարկոս ասէ հայրապետն
- 53 b մարկոսն
- 54 mw երուսաղէմի
- 55 km չիբ որ
- 56 h մեր էր
- 57 km առ փիս ի
- 58 h իւրում
- 59 bcelr հայր
- 60 dkm մկրտութեան

¹եթէ² ի միում աւուր³ տաւեմք⁴ զծնունդն եւ զմկրտութիւնն⁵: 10 Եւ⁶ զորաւրինակ մահն եւ թաղումն անկատար է առանց յարութեանն⁷. եւ որպէս յարութեան աւետարանն նախ զխաչն եւ զթաղումն յայտնէ⁸ եւ ապա⁹ ի վերայ ածէ զյարութիւնն, նոյնպէս եւ¹⁰ կատարէ զփրկութիւնն¹¹, զոր դարձեալ ասէ Աստուածաբանն¹². «Բայց այժմ Աստուծոյ յայտնութեանս¹³ տաւն է¹⁴, քանզի երեւեցաւ Աստուած մարդ ծննդեամբ»: 11 Երուսաղեմայ¹⁵ եպիսկոպոսքն¹⁶ մինչեւ ցկիւրեղ՝ ԽԲ¹⁷ եպիսկոպոսք, ¹⁸եւ յետ նոցա այլք տաւն¹⁹ ծննդեան²⁰ եւ յայտնութեան²¹ կատարէին ի²² յունուարի²³ ամսոյ²⁴ Զ-ին²⁵ մինչեւ ցմորենաղիոս²⁶, որ թուին²⁷ լինել²⁸ ամբ ի²⁹

յարութենէն³⁰ ցմորենաղիոս³¹ չորեքհարիւր³²: 12 Դարձեալ՝ որ³³ յընթերցուածին³⁴ ասէ վասն Դաւթի³⁵ եւ Յակոբու³⁶ տաւնին³⁷ աւուրն³⁸, եթէ³⁹ յայլ քաղաքս⁴⁰ առնեն զծնունդն⁴¹ Քրիստոսի, ⁴²որ է դեկտեմբերի⁴³ քսան եւ հինգն⁴⁴. յայլ⁴⁵ քաղաքս⁴⁶ այսպէս ասեն, եթէ⁴⁷ ի հեթանոսաց անտի⁴⁸ հաւատացեալք էին, ոչ⁴⁹ եթէ⁵⁰ ի թլփատութենէն. եւ ի հեթանոսութեանն⁵¹ սովոր էին ծնունդ⁵² արեգական կատարել յայնմ աւուր, վասն այնորիկ ոչ⁵³ հաւանէին⁵⁴ թողուլ գտաւն: 13 Ապա⁵⁵ հարկաւորեցան առաքեալքն հաւանել⁵⁶ նոցա⁵⁷ եւ կարգել նոցա զՔրիստոսի ծնունդն յայնմ աւուր: 14 Իսկ որք⁵⁸ ի⁵⁹ թլփատութեան են, ամենայն ուրեք⁶⁰ ի⁶¹

1 հ չի՞ք եթէ ... զծնունդն
2 a եթե
3 ց որ
4 d զծնունդն եւ զմկրտութիւնն եւ զյարութեանն (1 յարութեան) նոյնպէս եւ ծնունդն առանց մկրտութեան եւ որպէս յարութեան ընթերցուածն մախ զխաչն եւ ապա զթաղումն պատմէ եւ ապա ի վերայ ածէ զյարութիւնն
5 հ մկրտութեանն
6 km չի՞ք եւ
7 mw յարութեան
8 d յայտնի
9 ց ապա
10 km չի՞ք եւ
11 km եւ զփրկութիւնն d զփրկութիւն
12 b աստուածաբան
13 km յայտնութեանն d յայտնութեան
14 dw չի՞ք է
15 ah երուսաղեմայ եւ երուսաղեմի m երուսաղեմայ
16 a եպիսկոպոսքն b եպիսկոպոսին
17 l եւ Բաղաշուն
18 եւ երկուսն նոցա եւ այլք
19 km զտուն
20 եւ երկուսն
21 chkm յայտնութեանն
22 abcdehkrw չի՞ք ի
23 m յունուարի
24 h ամսն
25 crw ի վեցն d վեցն km վեցն hl ի վեց
26 abcegr ցորենաղիոս
27 l քունդն
28 gl լինիլ b լինէր հ լինին
29 ah չի՞ք ի

30 w յարութեանն c յարութեանն
31 d եւ յորենաղիայ եւ երկուսն ցորենաղիոս (b ցորենաղիոսն) agh եւ ցորենաղիայ
32 a չորեքհարիւր b չի՞ք չորեքհարիւր
33 km զոր
34 եւ երկուսն
35 cr դաւթա
36 bcr յակոբա klm յակոբայ
37 abdeghkmw չի՞ք տունին
38 dw չի՞ք աւուրն ccl աւուր b աւուր
39 a եթե
40 bl քաղաքս
41 d զծնունդն
42 km ի փիս որ է
43 a քսանուինգն
44 km հինգ
45 bcr այն l այնք փիս յայլ
46 adgh քաղաք եւ երկուսն
47 a եթե cr թէ
48 ց անդի
49 ց եւ ոչ
50 a եթե kmw թէ
51 d հեթանոսութեանն
52 km զծնունդն h ծնունդ
53 h հաւանիւն թող
54 a հաւանիւն
55 ց ապա եւ երկուսն չի՞ք ապա h եւ ապա
56 gklm հաւանիլ
57 d չի՞ք նոցա
58 abcederw որ
59 acdeghkmw թլփատութեանն փիս թլփատութեան են
60 cr ուրեք
61 adhw չի՞ք ի

յունուարի¹ վեցին² կատարեն, որ³ եւ մեր նախնեացն⁴ աւանդեցաւ, ⁵նոյնպէս եւ ունիմք այժմ, որպէս ասէ, եթէ⁶ «Աւրէնքն ի Սիոնէ⁷ ⁸եկցեն, եւ բանն Աստուծոյ՝ յերուսաղեմէ⁹»:

ԳԼՈՒԽ¹⁰ ԺԵ

Որ ինչ յառուրս որդւոյն¹¹ Հերակլի¹² եւ
¹³Թոռին նորա¹⁴ գործք

1 Բարեյաղթ¹⁵ Հերակլ¹⁶ ¹⁷Հռովմայեցւոց¹⁸ թագաւոր զպէսպէս պատերազմունս վանեալ՝ յիշատակ¹⁹ քաջութեան եթող²⁰ յաշխարհի: 2 Եւ ²¹զկնի նորին նստի թագաւոր Հռովմայեցւոց²² որդի նորա Կոստանդին²³ ամս Գ: 3 ²⁴Ի սորա առուրս²⁵ տիրեցին Ասորւոց²⁶ Տաճիկք եւ արկին ընդ հարկաւ զեկեղեցիս սրբոյ քաղաքին Երու-

սաղեմի²⁷. եւ հայ թուականն²⁸ 2 լինէր: 4 Իսկ Կոստաս սորին²⁹ որդի՝ ամս ԻԹ. ի սորա հինգ ամին յԱրաբիա³⁰ կռիւն եղեւ, եւ ի³¹ վեցին³² Տաճիկք էին ի Հայս, եւ ³³առաւ Դուին³⁴ ³⁵ի Տաճկաց, եւ որք զերեցանն³⁶ Լեռն³⁷ թուեցան: 5 Եւ ի նորին ³⁸ԺԹ ամին³⁹ նստի կաթողիկոս⁴⁰ Հայոց տէր Ներսէս ամս Ի. եւ ⁴¹հայ թուականն⁴² 2ԺԺ եւ մին էր: 6 Սա էր հայրազիր նորին Կոստանդին⁴³ եւ գանձիւք նորա շինեաց զբազմապայծառ փարախն բանաւոր հաւտից⁴⁴ ի Քաղաքադաշտի⁴⁵ զսուրբն⁴⁶ Գրիգոր եւ ի նաւակատիս⁴⁷ կոչեաց զթագաւորն Հռոմոց⁴⁸, որ յաւէժ⁴⁹ հիացեալ ընդ⁵⁰ շինուածն⁵¹ ետ հրաման շինողացն գնալ զկնի⁵² իւր, զի զնոյնաձեւն⁵³ յարմարեսցէ ի պալատանն⁵⁴: 7 Եւ ոչ ժամանեալ դադատոսն⁵⁵ ի ճանապարհին⁵⁶ վախճանէր⁵⁷:

27 mw երուսաղէմի cr երուսաղէմի

28 k թուական bcelr թիւս

29 bcelr նորին

30 ad արաբիա w արաբիոյ bcelr արաբիա l արաբիայ g յայրաբիայ

31 d չիբի

32 w վեցն

33 km առին գողին

34 cgr դրին

35 k m չիբի տանկաց

36 bcelr գերեցան

37 cr Լեռն

38 cl ԺԹ km յինն ի տասն w 19

39 a ԺԹ անն clr չիբ ամին

40 k կաթողիկոս

41 cl չիբն

42 bcelr թիւն

43 aw կոստանտին c կոստանդին h հայրապետ

44 w հօտի

45 abcdchlr քաղաքի դաշտի gkmw քաղաք ու դաշտի. mւղղում bմբ քաղաքադաշտի

46 gkm ի սուրբն

47 w նաւակատիսն

48 hl հռոմոց

49 d յաւէթ l յաւէտ յաւէթ b չիբ յաւէթ

50 abcdchlr ընդ որ

51 l շինածն

52 bcelr զկնի (l զկնին) քաղաւորին

53 cr նոյնս ձեւն d նոյնաձեւ

54 abcelr պաղատանն

55 ah գաղտուն d գաղատսսն gkm գնալ ի տուն իւր փ/ս գաղատսն

56 cr մանապարհի

57 a վաղմանիւր w վախճանիւր bcelr վախճանի

1 bkm յունվար

2 adglw ի վեցին (d վեցն w վեցն)

3 h չիբ որ abcdchlr գոր

4 br նախնեացնն

5 km եւ նոյնպէս

6 a էթե b gkm չիբ եթե odlr թէ

7 ah սիւնն d g w սիւնն

8 ah եկցէ բան

9 a յերուսաղէմէ w յերուսաղէմէ

10 ԼԵՐՆԱՅԻ Բ 3

11 abcdchlrw չիբ գլուխ

12 cr չիբ որդւոյն b որդոյն

13 a հերակլի w հերակլիոսի

14 h չիբ թոռին նորա գործք

15 abcdchlrw չիբ նորա

16 c բարեյաղթ l բարեյայթ

17 a հերակլ w հերակլիոս

18 cer քաղաւորութիւնն հռովմայեցոց, որ հերակլիոս զպէսպէս եւ հռովմայեցոց (l հռովմայեցւոց) քաղաւորն հերակլիոս զպէսպէս

19 h հռոմոց

20 w եւ յիշատակ

21 adghw թողեալ

22 bcelr զկնի նորա քաղաւորէ կոստանդիանոս որդի նորա

23 mw հռովմայեցւոց

24 w կոստանտին

25 h ի սորին

26 bcr յաւուր

27 ah ասորեց bcdchlr ասորոց

ԳԼՈՒԽ¹ ԺԶ²

Յաղագս³ գալստեան երկրորդ Մահմետայ
ի Հայս, գորս եւ հնազանդեցուցանել եւ
անտի ընդ Աղուանս աճապարել, մտանել
ընդ դուռն Չորայ եւ անդ լսել
⁴գալստամբելն⁵ Հայոց. առ որս դառնալ
անտի եւ գալ զՍեւան ծովապատ⁶ կղզին
առնուլ եւ գալարս Հայոց եւ Հոռոմոց
կոտորել եւ գոմանս յիշխանաց⁷ տանել⁸
ընդ ինքեան ի Նախիջեւան այրել եւ
անտի գնալ յԱսորիս, յորում չարաչար
մահուամբ սատակել⁹, եւ այլ զրոյցք
պիտանիք

1 Ի Ճիւղ¹⁰ երորդ թուականութեան¹¹ Հա-
յոց եկն Մահմետն¹² երկրորդ ի¹³ Հայս¹⁴. եւ
աճապարեալ ընդ աշխարհն Աղուանից՝
մտանէ ի Չոր¹⁵: 2 Իսկ ապստամբեալ Հա-
յոց՝ արգելին զՏաճիկսն¹⁶ ի Դուռնի¹⁷ եւ
ԿԲ¹⁸ հազարս ի¹⁹ Տաճկացն²⁰ սպանին՝ ա-
ծեալ զաւր²¹ բազում²² ի Հոռոմոց²³: 3 Եւ

ի նմին ամին²⁴ եղեւ զրաւ զարմիցն²⁵
սրբոյն Գրիգորի: 4 Եւ²⁶ դարձաւ Մահ-
մետն²⁷ ի Չորայ²⁸, գայ²⁹ պաշարէ զՍեւան³⁰
ծովապատն բերդ³¹ ամս Գ. եւ ապա³² առ-
նու³³ զայն³⁴ եւ³⁵ ի սուր սուսերի արկա-
նէ³⁶, ³⁷զորս գտանէ ի նմա. եւ անտի³⁸ ան-
ցեալ ի Հայս³⁹ եհար⁴⁰ զՀոռոմստայն⁴¹ եւ
զՀայն. եւ զորս ոչ կարաց ըմբռնել⁴²
⁴³դարան գործեալ⁴⁴ մեծապէս երդմամբ,
դաւով եւ⁴⁵ խաբէութեամբ⁴⁶ առ ինքն ժո-
ղովեաց զամենայն գլխաւորս Հայոց, եւ
տարեալ ի Նախիջեւան⁴⁷ քաղաք՝ ութ հա-
րիւր այր յեկեղեցիսն արկեալ կենդան-
ւոյն⁴⁸ այրեաց, եւ Ն այր ի Խրամ նոյնպէս
այրեաց եւ զսինլիքորս⁴⁹ նոցա սրահար
սատակեաց: 5 Եւ⁵⁰ այսմ⁵¹ կորստեանն⁵²
նոցա պատճառ եղեւ այն, զի առ հասա-

- 1 abcehnr չիբ գլուխ
2 km ժէ
3 h չիբյաղագս
4 abcdehnrw ապստամբութիւն (1 ապսամբութիւնն b
յապստամբութիւնն) հայոց (b չիբ հայոց) եւ մահ-
մետի (w մահմէտին adh մահմետին) գալն (adhw
գալ) ի հայս եւ առումն (adh առնումն) սեւանայ (b
երեւանայ) եւ մահն մահմետի (w մահմէտի)
5 gkm զապստամբիլն (ուղղում ենք)
6 g ծովապատ
7 g իշխանաց
8 gkm տանիլ (ուղղում ենք)
9 gkm սատակիլ (ուղղում ենք)
10 gkm հինգ
11 h թուականին d երկրորդ թուականութեան h երկ-
րորդն
12 kmw մահմէտն
13 l չիբ ի
14 բոլոր d. d. ունեն հայր. ուղղում ենք հայս
15 a չողա dghkmw չողայ adghkmw չորս
16 abdhw գտանիկն l գտանիկն gkm գտանիկս
17 cgr դըլին bklm դուլին w դվնի
18 w չիբ վաթսուն km զվաթսուն w եւ գերկու bcelr կը
19 h չիբ ի
20 km տանկաց
21 c գոր փիս գոր
22 h հազար

- 23 dh հոռոմոց
24 clr ամի
25 aghkmw զարմից
26 bcelr չիբ եւ
27 aw մահմէտն
28 abcr չորս l չորայս w չողայէ d չողա gm չորայու
29 bcr գա
30 h գսեւման
31 gkm բերդ կղզի
32 g ապայ
33 km առնալ
34 abcdehnrw չիբ գայն
35 km չիբ եւ
36 l էարկ bcer արկ
37 bcelr գորս ի նմայն եգիտ (b եկին փիս եգիտ)
38 b անդի
39 bcelr հայր
40 l էար km հար h եւ եհար
41 b զհոռոմ այն d զհոռոմ սպան h զհոռոմապայն l
զհոռոմս այն gkmw զհոռոսպայն a զհոռոմըսպայն
w զհոռոմստայն
42 a ըմբռնեալ
43 bcelr չիբ դարան գործեալ մեծապէս
44 h գործեաց
45 d չիբ եւ
46 bcelr խաբեալ
47 w նախիջեւան g նախիջեւան bcelr նախաւան d
նախջեւան a նախջեւան h նախիջեւան
48 abcelr կենդանոյն
49 l սինլիքորս
50 adghkmw այսորիկ պատմառ կորստեանն եղի ի
նոսա այն (d ի նոսայն)
51 b այս
52 l կորստեան

րակ¹ չնչեալ ի նոսա հոգի² մոլորութեան,
 զի³ արհամարհանաւք այսն առնէին
 զհայրապետ⁴, եւ զքահանայս եւ⁵ զկրաւ-
 նաւորս, ճանճրացուցանէին⁶ ⁷եւ նեղէին
 զնոսա: ⁸Եւ թէպէտ կրեցին⁹ Հայաստա-
 նեայքն¹⁰ զհարուածն¹¹ զայն¹², ¹³սակայն
 ոչ եթող Տէր Աստուած¹⁴ Մահմետի¹⁵
 զվրէժն զայն. այլ ի հասանել¹⁶ Մահմետի
 յԱսորիս, դժնդակ¹⁷ ախտ մահու զնա պա-
 շարեալ¹⁸ եւ¹⁹ զեաւթն²⁰ ամիս յոգեհանս²¹
 կացեալ՝ հազիւ ուրեմն²² թքէր զոգին²³
 եւ²⁴ սատակէր²⁵: ⁷Երեցս²⁶ թաղեալ վե-
 րընկէց²⁷ լինէր, զի²⁸ երկիր ոչ ընդունէր
 զնորա գարշելի²⁹ մարմինն: ⁸Ապա³⁰ կա-
 լեալ չուն մի շամփրեցին ընդ մարմինն³¹
 Մահմետի³² եւ այնպէս ծածկեաց³³ երկիր
 զշարն զայն:

- 1 bcelr ի շնչել
- 2 b ոգի
- 3 bceklmr չիբ գի
- 4 adghkmw զհայրապետս
- 5 a չիբ եւ
- 6 cr ծանրացուցանէին
- 7 abcehlrw չիբ եւ նեղէին զնոսա
- 8 h թեպէտ եւ
- 9 a կրեցին km եւ կրեցին
- 10 hkm հայաստանեայք
- 11 aghmw զհարուածսն
- 12 w զայնս
- 13 aghkm չիբ սակայն ... զվրէժն զայն
- 14 clr չիբ աստուած
- 15 abcdehlr նորա փիս մահմետի w մահմետի
- 16 dl հասանելի b հասանելի
- 17 d ի դժնդակ
- 18 bcelr ըմբռնեալ փիս պաշարեալ
- 19 bceglr չիբ եւ
- 20 a զեւթն
- 21 w յոգեհանս a յոգեհանս celr հոգեհանս b հոգեհ
- 22 abcdehlrw չիբ թքէր զոգին
- 23 g զպիղծ ոգին
- 24 bcelr չիբ եւ
- 25 adgl սատակիւր
- 26 clr եւ երեցս
- 27 d վերնկեց եւ վերընկեց
- 28 adhw չիբ գի gkm եւ փիս գի
- 29 km չիբ գարշելի
- 30 g ապայ
- 31 բացի հ-ից միւսները չունեն մարմինն
- 32 kmw մահմետն b մահմետին

⁹ Յետ այսորիկ զՇերոյ³⁴ Աղուանից
 իշխանն³⁵ ազատաւքն³⁶ հանդերձ տարան
³⁷ի ³⁸Տարաւն ³⁹եւ անտի յԱսորիս. եւ հայ
⁴⁰թիւն ձ⁴¹ԾԳ էր⁴²: ¹⁰ ⁴³Եւ ի ⁴⁴միւսու⁴⁵
 ամին⁴⁶ զՇիրակայ տէրն տարան յԱսորիս:
¹¹ Եւ յետ⁴⁷ երկուց ամաց էանց⁴⁸ Մրուան
 Տաճկաց իշխանն⁴⁹ ի յԱլան⁵⁰ եւ ոչ կարաց
 մտանել: ¹² ⁵¹Եւ ել Խազրաց տէրն ութ-
 սուն հազար արամբք եւ էառ⁵² զԱղուանս.
 եւ ⁵³էր թիւն Հայոց ձԾԸ:

ԳԼՈՒԽ⁵⁴ ԺԷ

Յաղագս գալստեանն Աբղլ Ազիզայ
 իշխանին Տաճկաց ի Պարտաւ քաղաք
 Աղուանից. եւ վասն կատարման երկուց
 եղբարց՝ Մանկանն եւ Միրզազատայ

¹ ⁵⁵Եւ յետ երկուց ամաց ⁵⁶ի թուական-
 նութեանն Հայոց ձԿ եկն Աբղլ Ազիզ ⁵⁷իչ-

- 33 b ծածկեցին
- 34 c շիրոյ
- 35 adglw իշխան
- 36 bcelr ազատովն
- 37 bcelr չիբ ի տարօն եւ անտի
- 38 dw չիբ տարօն եւ անտի
- 39 ah չիբ եւ անտի
- 40 gkm թիւն լինէր
- 41 g մէկ հարիւր
- 42 gkm չիբ էր
- 43 w չիբ եւ ի ... յաստորիս
- 44 bcelr զմիւս տարին
- 45 d միւսումն h զմիւսում
- 46 km ամի
- 47 d չիբ յետ
- 48 abcdehlrw անց
- 49 l իշխան
- 50 ah գելան cr ցալան b լան l յաղան dghkmw գիլան
- 51 cr գի ել փիս եւ ել
- 52 bcr առ
- 53 adh ԾձԸ էր թիւն w 158 էր թիւն bcelr ի ձԾԸ, բուա-
 կանին փիս եւ ... ձԾԸ
- 54 abcdehlrw չունեն
- 55 gkm չիբ եւ յետ ... յայն կողմն (սրամբ այս հատվածն
 ունեն առանձին գլխով ժԸ)
- 56 h չիբ ի բուականութեանն հայոց ձԿ
- 57 h չիբ իշխանն տանկաց

խանն Տաճկաց յԱղուանս¹ ²եւ նստաւ ի Պարտաւ: ³ Անդ³ ածին զՄանկիկ⁴ եւ զՄիրդազատ⁵ եղբարս երկոսին⁶, որք էին ի տոհմէ ազատաց⁷, առաջի նորա. եւ վասն հաւատոյ քրիստոնէութեանն⁸ բազում եւ ազգի ազգի տանջեալք⁹ Մանկիկն երանելի զվկայութեանն¹⁰ անուն ժառանգեալ՝ պսակեցաւ ի Քրիստոսէ: ³ Եւ եղան¹¹ պատուական նորա նշխարք ի մեծ եկեղեցւոյն¹² Պարտաւայ¹³ ի սուրբն¹⁴ Գրիգոր: ⁴ Իսկ եղբայրն Միրդազատ¹⁵ ոչ ժուժեալ¹⁶ տանջանացն առաջի բազմամբոյս ժողովոյն¹⁷ ուրացաւ զՔրիստոս Աստուած. եւ ապա ի զեղջ եկեալ՝ յետոյ դառն եւ մեծ արտասուաւք հաշտեցոյց՝ զոր խռովեցոյցն: ⁵ Նա եւ զամենայն ժամանակս կենաց¹⁸ իւրոց¹⁹ աւագան քաւութեան զարտաւսրն²⁰ իւր արարեալ՝ լուանայր, զորս աղտեղեալ զթեացն²¹. եւ հեծեծանս ի խորոց սրտին²² առաքէր առ գիտակն²³ զաղտնեաց. մինչեւ ցելս անձին իւրոյ ի սուգ անմխիթար մնայր: ⁶ Այլ՝ որ ողոր-

մածն²⁴ էր²⁵ եւ գթած, զնա ընդ մարտիրոսս²⁶ ընկալեալ. նշանք զարմանալիք²⁷ լինէին²⁸ ²⁹ի ժամ մահու նորա:

⁷ Եւ ի նոյն ³⁰ամի էանց³¹ Աբդլ Ազիզ զԿուր³² գետով յայն կողմն: ⁸ Եւ զկնի Գ³³ ամաց եկն Մսլիման³⁴ աւերեաց³⁵ զԴարբանդ³⁶ ³⁷եւ եմուտ ի Խազիրս³⁸: ⁹ ³⁹Ուստի⁴⁰ ոչ զաւրեաց ելանել⁴¹, ապա⁴² թողու զբանակ կազմն ամենայն ընչիւք եւ զհարձս անգամ⁴³, վերջապահս ⁴⁴իւր առնէ, եւ զեռանշահիկն⁴⁵ զՎաչագան⁴⁶ ի⁴⁷ Պատրիկեան⁴⁸ Աղուանից ⁴⁹իշխան զքաջ կորովի աջողակ⁵⁰ աղեղնաւորն ⁵¹հանդերձ զաւրաւքն⁵² իւրովք յետոյ իւր արարեալ, յորմէ զկնի եկեալ Խազիրքն պարտեցան⁵³ դարձեալք⁵⁴ ի փախուստ:

- 1 bcelr ի յաղուանս
- 2 bcelr չիբ եւ նստաւ ի պարտաւ
- 3 l անտ
- 4 adhv զմանուկ
- 5 acir զմիրդազատ b զմարդազատ d զմարտաշատ v մարդազատ h միրթազատ
- 6 h չիբ երկոսին
- 7 d ազատ
- 8 b քրիստոնէութեան dI քրիստոնէութեան
- 9 dI տանջեալ
- 10 cdhw վկայութեան r զվկայութեան
- 11 h եղաւ
- 12 bcr եկեղեցոյն
- 13 abh պարտաւա
- 14 l սուրբն
- 15 abcehtr միրդազատ d մարդազատ
- 16 bcelr ժուժկալեալ d ժուժել
- 17 bcelr հրապարակին փխ ժողովոյն
- 18 adhw չիբ կենաց
- 19 adhw իւր
- 20 adw զարտար
- 21 d գթեցան
- 22 w սրտէ ad սրտէն
- 23 cr գիտակն

- 24 w ողորմած
- 25 adwh է փխ էր
- 26 a մարտիրոսս l մարտիրոսսն
- 27 h զարմանալի
- 28 abcdhr լինէր
- 29 h ի մահուանն նորա
- 30 h ամն անցաւ
- 31 bcer անց adw անցաւ
- 32 cr ընդ կուր
- 33 d երեք gkm հնգից
- 34 bcelr մսլիման h մսլիման
- 35 ghkm աւերեաց
- 36 h զղարպանտ
- 37 h եւմտեալ ի զազիրս
- 38 ad դազիրս
- 39 adghkm ուստեք գորացեալ (d ուստեք a զարացել)
- 40 adgw չիբ ուստի km քայց փխ ուստի
- 41 km ելանէր
- 42 g ապայ
- 43 c անգամս
- 44 l առնէ իւր
- 45 km զեռանշահիկ d զեռանշահիկս
- 46 b զվաչական k զվաչական
- 47 km չիբ ի
- 48 d պատրիական
- 49 bcelr իշխան իւրով (l իւրով) գորոքն զքաջ կորովի աջողակ
- 50 km զաջողակ
- 51 bcelr չիբ հանդերձ ... արարեալ
- 52 km գորով նորա
- 53 bcelr պարտեալ
- 54 w դարձեալ

10 Այսպէս գերծեալ ¹Մսլիման ելանէր
ընդ Վրաց կողմն: 11 Իսկ ի ՃՀԴ թուա-
կանութեանն ² Հայոց ³ զամառն ⁴ մահ ա-
նասնոց ⁵ եւ ձմեռն աշխարհագիրն ⁶ Հեր-
թի ⁷, որ արկ զմարդ եւ զանասուն եւ
զսահմանս երկրի ընդ հարկաւ անթիւ ծա-
ռայութեան ⁸: 12 Ի սոյն ժամանակս ⁹
զՋուանշիր ¹⁰ ¹¹ իշխան Աղուանից սպանին
ամեթեղուքն ¹²: 13 Եւ ի նոյն ամի մեռաւ
Սմբատ ¹³ Հայոց իշխան ¹⁴: 14 Եւ եղեւ տա-
րին ¹⁵ սով խիստ, որ էր թիւ ¹⁶ Հայոց ընդ:
15 Եւ երկից ամաց ¹⁷ այլ անցելոց Ջառահ
երկրորդ անգամ մտանէ ընդ Աբխազս ի
Խազիրս: 16 Եւ ի միւսում ամի ¹⁸ ել Խազ-
րաց ¹⁹ տեառնորդին ²⁰ եւ սպան ²¹ զՋառահ ²²
եւ ²³ ձերբակալ արար ²⁴ զՋագիկ ²⁵:

17 ²⁶ Եւ ի ²⁷ ընթացիկս զարծեալ
Մսլիման չինէ զԴարբանդ յանուն Տաճ-
կաց, այլ զկաթողիկոսարանն ²⁸ արեւելից ²⁹
ոչ աւերէ, որ դեռեւս կայ ³⁰ ի նմա ³¹:

- 1 bcefr մսիմանն ելանել (1 ելանէ)
2 bcefr թուականին մ թուականութեան
3 bcdelf չիբ հայոց
4 abceggkmlrw ամառն
5 dw ձմեռն km ի ձմեռն h ի ձմեռն
6 bd աշխարհագիր
7 v երդի v հերդի
8 b ի ծառայութեան
9 gkm ժամանակի
10 a զջուանշիր dw զջուանշիր h զջուանշիր
11 bcefr աղուանից իշխանն
12 dw ամեթեղուքն bcefr միթեղուքն b ամի
13 agw իշխանն
14 h եւ էր չիս եւ եղեւ
15 bcefr ի տարին
16 aw թիւ
17 bl ամ
18 bcegr ամին
19 bcefr ի խազրաց
20 a տեռնորդին v տերն w տեր h տերնորդին d ասր-
դին w ասորդին
21 b զսպան g իսպան
22 cr զջառահն
23 b չիբ ձերբակալ ... զձագիկ
24 d արարեալ
25 d զձագիկ
26 d չիբ եւ ի ... ի նմա
27 c չիբ
28 cggk զկաթողիկոսարանն

ԳԼՈՒԽ ³² ԺԸ ³³

Յաղագս Ստեփաննոսի ³⁴ Սիւնեաց ³⁵
եպիսկոպոսի ³⁶, երթալն ³⁷ Հոռոմս ³⁸ եւ
բերելն ³⁹ զգրեանսն ⁴⁰, որ ⁴¹ յարեւելս ոչ
կային ⁴² եւ վախճան ⁴³ նորին ⁴⁴ եւ պատիժք,
որ ⁴⁵ հասին յԱստուծոյ

1 Յայտոսիկ ⁴⁶ ժամանակս Ստեփաննոս ⁴⁷
Սիւնեցի տիրով ⁴⁸ դեռ եւս մանուկ գոլով
կիրթ եւ յարավարժ ի խոկումն Գրոց ե-
ղեալ. հանդիպի նմա հակաճառել ⁴⁹ Սմբա-
տայ ⁵⁰ ասպետի ⁵¹ Հայոց ⁵² երկաթնակի
առն ⁵³. եւ թողեալ զնա ⁵⁴ յանհաւանու-
թեան ⁵⁵ զնաց ⁵⁶ ի Հոռոմս ⁵⁷. գտանէ ⁵⁸ անդ ⁵⁹
միայնակեաց ⁶⁰ զոմն ուղղափառ եւ առ

- 29 gkm աղուանից փիս արեւելից
30 ah կա
31 l նմա
32 abchlrw չիբ գլուխ
33 km ժԸ lr ժԸ
34 h ստեփաննոսի
35 d չիբ սիւնեաց
36 a էպիսկոպոսի
37 b երթն
38 km հոռոմս
39 ad բերեալն bceklmr բերել
40 l զգրեանսն km զգրեանս abcedrw զգրեանն h
զգրեան
41 gl որի
42 km գոյին
43 a վախճան b վախճանի
44 bcefr եւ յաստուծոյ (c աստուծոյ) պատիժք
45 g որի
46 a յայտուիկ h յայսմիկ
47 aelr ստեփանոս
48 bgh տիոբ
49 հակաճառել bcr հակամառել
50 km ընդ սմբատայ abcr սմբատա
51 h ասպարապետի
52 bcefr երկաթնակ առն (1 առնն)
53 adhkms չիբ առն
54 cr զսա փիս զսա
55 bcefr յանհաւանութեանն
56 km գնալ
57 km հոռոմս
58 a գրեանէ
59 l անտ
60 bcr միակեաց

նմա¹ դադարեալ կայ յուսման: 2 Իսկ երկաբնական այն Սմբատ² գրէ³ առ թագաւորն Հոռոմոց⁴, եթէ⁵ Ստեփաննոս⁶ հերձուածող⁷ եկեալ աստի⁸ բնակի առ այս անուն միայնակեցի: 3 Եւ յոյժ ցասուցեալ թագաւորն⁹ խնդրէ¹⁰ զնա ի գուռն. եւ¹¹ տուեալ¹² նմա խրատ միայնակեցին¹³ ասել¹⁴ զինքենէ¹⁵ անբնակ անազգի¹⁶ մուրացիկ առաջի կայսերն: 4 Եւ լուեալ զայն՝ շիջաւ¹⁷ ցասումն բարկութեան բռնաւորին¹⁸: 5 Յայնժամ գտեալ համարձակութիւն Ստեփաննոսի¹⁹ ասէ ցկայսրն. «Խնդիր է իմ ի քէն, զի բացցին²⁰ արկեղք սրբոցն²¹». եւ գտեալ անդ ոսկետիպ²² մի²³ մատեան սակս հաւատոյ՝ մատոյց առաջի նորա: 6 Եւ²⁵ ընթերցեալ զայն՝²⁶ առաքէ կայսրն զՍտեփաննոս²⁷ ի Հռոմ²⁸ քաղաք բերել անտի²⁹ երիս գիրս համաբարբառ³⁰ այնմ գրոց սակս ճշմարիտ³¹ հա-

ւատոյ, զի զաշխարհս յայնմ³² գրենոյն³³ ի կրաւնս դարձուցեն³⁴: 7 Իսկ նորա զգրեանն³⁵ ի Հռոմայ³⁶ առեալ³⁷ եւ³⁸ անփոյթ զհրաման ինքնակալին արարեալ՝ դիմէ ի Դուին³⁹ քաղաք, ⁴⁰վասն զի կամ⁴¹ էր⁴² նորա⁴³ զաշխարհս⁴⁴ յայնմանէ ուսուցանել: 8 Եւ ի Բաբելոնէ⁴⁵ եւ ի Քուրդոյ⁴⁶ խնդրոյ լինի ձեռնադրեալ յեպիսկոպոսութիւն⁴⁷ Սիւնեաց: 9 Եւ զմի⁴⁸ ամ կալեալ զեպիսկոպոսութիւնն⁴⁹ սպանեալ լինի ի Մոզն⁵¹ գաւառի: 10 Ասեն, ⁵²թէ⁵³ ի պիղծ կանաց⁵⁴ եղեւ մահ նորա. զորոյ մարմինն⁵⁵ առեալ բերին յԱրկազեան⁵⁶ սենեակն⁵⁷ եւ անտի⁵⁸ փոխեցին ի Թանատաց⁶⁰ վանս ի հանգիստ:

- 1 adg ի նմա
- 2 h սմատ
- 3 d գրէթէ
- 4 h հոռոմոց
- 5 bcelr թէ
- 6 ac ստեփաննոս
- 7 gl հերձուածող
- 8 a աստից
- 9 bcelr թագաւորին
- 10 c խնդրել
- 11 d չի՞ք եւ
- 12 c առեալ փ/ս տուեալ km տայ
- 13 adghkmw միայնակեացն
- 14 b ասէ
- 15 c զինքենէ
- 16 ahv ազգի km ազգաւ
- 17 km զիջաւ
- 18 bcelr թշնամոյն (1 թշնամոյն) փ/ս բռնաւորին
- 19 c սըտեփաննոսի
- 20 agh բացցեն
- 21 d սրբոյն km գրոցն
- 22 abchr ոսկետիպ
- 23 km մատեան մի
- 24 dw չի՞ք մի
- 25 achrw չի՞ք եւ
- 26 km կայսեր առաքէ, bcel յղէ կայսր
- 27 c գտեփաննոս h ստեփաննոսի
- 28 gkm հոռովմ
- 29 a անդի
- 30 km համարա

- 31 adhw հաւատոյ մատոյց առաջի զի bcelr հաւատոյ մատուցէ առաջի զի
- 32 bcr ի յայն 1 յայն d այնմ
- 33 b գրէնոյն d ի գրենոյն aghkmw ի գրենոյն (w չի՞ք ի)
- 34 km դարձուցից
- 35 km զգրեանն
- 36 ab հռոմա km հոռովմայ
- 37 h առաքեալ
- 38 bceglrw չի՞ք եւ
- 39 bcr դըւին w դվին
- 40 bcelrw վասն զիւրն աշխարհն (cw զիւր)
- 41 ad չի՞ք կամ
- 42 adh էրն
- 43 ad չի՞ք նորա
- 44 ad աշխարհ
- 45 l բարգինէ
- 46 h քարտոյէ
- 47 a յեպիսկոպոսութիւն
- 48 d չի՞ք սիւնեաց ... զեպիսկոպոսութիւն
- 49 km մի
- 50 w զեպիսկոպոսութիւն a զեպիսկոպոսութիւնն bcel զաթոռն փ/ս զեպիսկոպոսութիւն
- 51 w մոզան
- 52 cr թէ պիղծ
- 53 a թե
- 54 bceglmrw կանանց
- 55 km զմարմինն
- 56 km ի յարկազեան w յարկազեանի bcelr յարակազան
- 57 d սիւնեական
- 58 ad անդի
- 59 bcelr ի թանատաց վանս փոխեցին
- 60 w թանահատից

11 Եւ ի բերել¹ զգրեանն երանելոյն² Ստեփաննոսի ի Հռոմայ³ 4 յերբեակ դասու եպիսկոպոսութեանն⁵ Հայոց կարգեցաւ եպիսկոպոսութիւնն⁶ Սիւնեաց: 12 Իսկ միայնակեաց ոմն⁷ Նոյ անուէն, տեսանէր ի տեսլեանն⁸, եթէ⁹ Ստեփաննոս զգոգն աւրեամբ լի¹⁰ ունէր առաջի Փրկչին եւ ասէր. «Տես, Տէր, զայս, զի քո¹¹ են դատաստանքդ¹² արդար»: 13 Եւ ազգեալ ի գաւառն զգալ բարկութեանն¹³ բողոքէ կալ յաղաւթս. եւ ի վերուստ խաւար անտեսանելի կալաւ զՄոզանն¹⁴ սահման եւ զաւուրս քառասուն շարժեցաւ¹⁵ վայրն եւ¹⁶ խորասոյզ եղեալ ընկղմեցան¹⁷ կենդանւոյն հոգիք¹⁸ իբրեւ¹⁹ տասն հազար. վասն այնորիկ²⁰ Վայոց Ձոր անուանեցաւ:

- 1 cw բերելն հ եւ բերեալ
2 cr երանելոյն
3 km հռովմա
4 bcelr յերբեակ դասու եպիսկոպոսութեանն դասուցն եպիսկոպոսացն հայոց
5 a էպիսկոպոսութեանն dw էպիսկոպոսութեան
6 d եպիսկոպոսութիւն
7 l նոյն անուն
8 km տեսլեան
9 a եթե bceklmr եթէ
10 bcelr առաջի փրկչին ունէր
11 b քոյ
12 ckmw դատաստանք
13 bcer բողոք կալեալ l բողոք եկեալ փ/ս բողոքէ կալ
14 w գմեղանի
15 c եւ շարժեցաւ
16 l խորասոյզ բեղալիք
17 abcdeir կենդանոյն ոգիք (c յոգիք)
18 w ոգիք
19 l չիք իբրեւ
20 cr այսորիկ փ/ս այնորիկ

ԳԼՈՒԽ²¹ ԺԹ²²

Ի գրեանոյն²³ Ստեփաննոսի²⁴ 25 Սիւնեաց եպիսկոպոսի գտաւ այս պատմութիւնս սակա աւերման²⁶ Ղիոն²⁷ քաղաքի²⁸ 29 եւ շինելն³⁰ Հռոմայ³¹

1 Ի ժամանակս Ապղանի³² դատաւորի³³ առաւ³⁴ Ղիոն³⁵ այսպէս³⁶. քաղաքս այս³⁷ յԱքայեցւոց³⁸ երկրին³⁹ էր հուպ⁴⁰ յաշխարհն Պողոպանիս⁴¹ յարեւմուտս Մակեդոնացւոց⁴² յերկրին եւրոպայ⁴³: 2 Ընդ այն ժամանակս ոչ գոյր թագաւոր⁴⁴ Յունաց, այլ⁴⁵ միայն իշխանք տիրէին բոլոր աշխարհին: 3 Եւ Ղիոն⁴⁶ էր⁴⁷ քաղաք մեծ⁴⁸, որ ոչ գոյր համեմատ նմա⁴⁹ ի վերայ երկրի: 4 Յաւուրսն յայսոսիկ ոմն երիտա-

21 abcdeirw չիք գլուխ

22 abcdeirw ԺԹ

23 w գրեանոյն

24 h ստեփաննոսի

25 abcdeirw չիք սիւնեաց եպիսկոպոսի

26 b աւերման

27 bcr լիոն

28 gl քաղաքին

29 g եւ ի շինելն

30 w շինելոյն

31 lkm հռովմայ

32 b արդանի

33 gh առ օղիոն

34 km առ

35 bcelr ելիոն km ողիոն

36 g այսպէսս

37 gkm չիք այս

38 bcr յաքայեցւոց gkm աքայեցւոց հ աքայեցւոց

39 b երկիրն հ երկրին

40 h եւ հոպ

41 a պոպայանիս c պողապանիս w պեղոպոնէս b սրովպանիս l պովպանիս g պողոպանիս dh պովատանիս

42 a մակեդոնացւոց bcr մակեդոնացոց

43 ac բովպա bdw բովպայ g իւրօվպիայ km եւրոպիոյ

44 cd թագաւորն

45 abcghirw չիք այլ

46 l ելիոն bcer լիոն

47 d իւր փ/ս էր

48 h մեծ յոյժ

49 a նմայ

սարդ յիշխանաց¹ քաղաքին գայ ի Թեսա-
ղոնիկէ² քաղաք³, որ է յարեւելս Մակեդո-
նի⁴, ի պատճառս ինչ զբաւսանաց. եւ⁵ ըն-
կալեալ⁶ եղեւ⁷ ի մեծամեծաց⁸ քաղաքին.
եւ տուեալ⁹ ի դուստր¹⁰ առն միոյ մեծի
պատրեալ¹¹ ածէ զնա ի Ղիոն¹² քաղաք¹³.
զոր ծնողաց¹⁴ խնդրեալ¹⁵ իմացան, եթէ¹⁶
յերիտասարդէն¹⁷ եղեւ յափշտակեալ՝ զրեն
թուղթ¹⁸ առ Ղիոնացիսն¹⁹ եւ առնուն²⁰
²¹պատասխանի խստագոյնս²²: 5 Եւ նորա
ընթերցեալ յականջս ժողովրդեան²³ իւրոյ՝
անդանաւր²⁴ ի նախանձ բրդեցան²⁵ ամե-
նեքեան²⁶: 6 Կոչեն յաւգնականութիւն
զըջակայսն ամենայն. եւ ժողովեալ ան-
թիւ զաւրս՝ պատերազմին ընդ Ղիոնի ամս
ԺԵ ապականելով զամենայն երկիրն²⁷:
7 Եւ²⁸ ապա²⁹ այլ³⁰ խորհուրդ մտաբերեալ՝

յղեն առ քաղաքացիսն բանս հաւանա-
կանս³¹ ասելով, եթէ³² մեծ են աս-
տուածքդ³³ Ղիոնի³⁴, եւ³⁵ վասն այնորիկ
տկարացաւ զաւրութիւնս³⁶ մեր³⁷. Խաղա-
ղութիւն³⁸ արարացուք³⁹ յայսմհետէ եւ սէր
դիցուք ընդ միմեանս, եւ⁴⁰ զաստուածսդ⁴¹
Ղիոնի⁴² ընծայիւք⁴³ պատուեսցուք:
8 Եւ նոցա այսմ⁴⁵ բանից⁴⁶ հաւանեալ՝
կազմեն⁴⁷ երիվարս փայտեայս⁴⁸ թուով⁴⁹
ԲԻ⁵⁰ փոր գործած. եւ մուծանեն⁵¹ ի
ներքս⁵² արս պատերազմողս⁵³ զինուք
իւրեանց թուով⁵⁵ Խ⁵⁶ հազար. եւ զերի-
վարսն⁵⁷ պատեալ ոսկւով⁵⁸ եւ արծաթով՝
զնէին⁵⁹ ի վերայ սայլից եւ տանէին⁶⁰ ի
դուռն քաղաքին զկորստական պարգեւսն.
եւ քարոզն աղաղակէր⁶¹. «Այս⁶² են ըն-

1 cr իշխանաց
2 b թեսաղոնիկ d թեսաղոնիկէ
3 bcelr չիբֆաղաբ
4 a մակեդոնի w մակեդոնիոյ bcer մակեդոնացոց l
մակեդոնացւոց
5 adghkmsw չիբֆ եւ
6 b չիբֆ եղեւ ... տուեալ
7 d ի ֆաղաբին մեծամեծաց
8 h մեծաց
9 agw տրփեալ d տարփեալ
10 h դուստրն
11 l եւ պատրեալ
12 ber լիոն l յելիոն
13 bcelr չիբֆաղաբ
14 bceklmr ծնողացն
15 l խնդրել
16 a եթե bcelr թէ
17 h երիտասարդէն
18 cer ի լիոնացիցն w ի դիոնացիսն l յելիոնացիսն
փիւ առ դիոնացիսն d չիբֆ առ ... խստագոյնս
19 b յիլիոնացիսն ah յիլիոնացիսն
20 b առնեն
21 adghw պատասխանիս խիստ
22 km խիստ
23 h ժողովրդեանն
24 cglr անտանօր
25 bcelr շրջեալ փիւ բրդեցան km բրդին
26 abcdehlrw չիբֆ ամենեքեան
27 d երկիր
28 bcelr չիբֆ եւ
29 g ապա
30 clrw յայլ

31 abcdehlrw չիբֆ ասելով եթէ
32 bh չիբֆ եթէ
33 adw աստուածք gh չաստուածքն km աստուածքն
34 l ելիոնի bcer լիոնի g դեւոնի
35 h չիբֆ եւ
36 l գորութիւն
37 b չիբֆ մեր
38 h խաղաղութեամբ
39 bl յայսմհետէ եւ սէր դիցուք յայսմհետէ ընդ
40 h զի փիւ եւ
41 h չաստուածքն
42 l ելիոն d դիւնոնի bcer լիոնի
43 d պատուեսցուք ընծայիւք
44 a ընծայիւք l ընծայուք
45 h յայսմ
46 bceklmr բանի
47 ah կազմեան bcelr ապա կազմեն g կազմեն ապա
km կազմեն սոքա
48 ab փայտեալ hlw փայտեալ
49 h փութով
50 bcelr փորագործեալ
51 bcelr մուծանեն
52 bcelr ներս
53 gl պատերազմողս
54 adghkmsw չիբֆ զինուք իւրեանց
55 gkm թուով իրքեւ
56 cr իո
57 d զերիվարն
58 bcelr ոսկւով
59 a դնեն bcelr դնեն
60 cer տանեն bl տանին
61 h աղաղակեն
62 l այսպէս

ծայք¹ աստուածոցը² Ղիոնի³»։ 9 Քսան⁴
⁵կանգուն էր չափ բարձրութեան երիվա-
 րացն⁶, զորս ոչ կարէին⁷ մոռնանել ընդ
 դուռն քաղաքին՝ քակէին⁸ մասն ինչ ի
 պարսպէն եւ⁹ ի ժամադրութեանն ելանե-
 լոյ արտաքս, զոր արարեալ ունէին¹⁰, ¹¹ընդ
 խրամն¹², զոր հատին, մտանէ բազմութիւն
 զաւրացն¹³ ի քաղաքն եւ մատնի¹⁴ քա-
 ղաքն¹⁵ ի բերան սրոյ՝ ծերք եւ տղայք, իսկ
 զկանայս¹⁶ նոցա¹⁷ գերեալ՝ մտանեն ի
 նաւսն¹⁸ դառնալ յերկիրն¹⁹ Ասիական²⁰.
 բայց²¹ հողմ²² ուժգին յարեւելից²³ եկեալ՝
 վարէ զնաւսն՝ ²⁴մղոնս երկու հազար եւ
 հինգ հարիւր եւ ընկենու²⁵ արտաքս յեր-
 կիր²⁶ աւտարական, որ կոչի Իտալիա²⁷։
 10 Անտի²⁸ կամէին²⁹ միւսանգամ նաւել
 յերկիր³⁰ իւրեանց. իսկ գերեալ³¹ կանայքն

ի մէջ գիշերին³² հրով³³ տոչորէին զնաւսն՝
 մինչեւ³⁴ ոչ մնալ եւ ոչ մի, զի մի՛ երթի-
 ցեն ի ստրկութիւն։ 11 Եւ տեսալ ա-
 րանց³⁵ զեղեալսն³⁶, յոչ կամաց դադարեալ
 յաշխարհին՝ ³⁷ամուսնացան³⁸ ³⁹ընդ գե-
 րեալ կանայսն։ 12 Եւ ետ բազում ժամա-
 նակաց ⁴⁰զմի ոմն ի միջոյ ժողովրդեանն⁴¹
 առաջնորդ ինքեանց⁴² կացուցանեն⁴³ Հռո-
 մելոս անուն⁴⁴, որ հեռագոյն ի⁴⁵ ծովէն⁴⁶
 մղոնս Իւ չինէ քաղաք յիւր անուն
 Հռոմ⁴⁷. ⁴⁸սոքա են ազգ Հռովմայեցւոց⁴⁹։
 13 ⁵⁰Եւ այս յետ չորեք հարիւր⁵¹ ԽԱ ա-
 մաց եղեւ, յետ առնլոյն⁵² զՂիոն⁵³։ 14 Եւ
⁵⁴յորժամ եղեւ ԽԴ ամ, նստաւ Թագաւոր ի
 Հռոմ⁵⁵ Փիլիպպոս⁵⁶։ 15 ⁵⁷Եւ երբ Ռ⁵⁸ ամ
 էր Հռոմայ⁵⁹ չինելոյն՝ եւ⁶⁰ անտի⁶¹ փո-

- 1 a ընծայք d ընծայ h ընծայքն
- 2 b աստուածոցդ h չաստուածոցդ
- 3 l ելիոնի d դիովնի bceր լիոնի
- 4 km եւ գի բազում փխ քսան adghw չիք քսան
- 5 w կանգուն էր ինն չափ
- 6 a երիւարացն
- 7 a կարեին
- 8 a քակեին h չիք քակեին
- 9 abcdeghlwr ժամադրութիւն փխ ի ժամադրութեան
- 10 a ունեին h ունին
- 11 bceր զխրամս փխ ընդ խրամն
- 12 adghw զխրամն
- 13 acdehkmrw չիք ի քաղաքն
- 14 g մտնի փխ մատնի
- 15 h ի բերան փխ ի բերան
- 16 km եւ զկանայս abcdeghlw զկանայսն
- 17 bcehlwr չիք նոցա
- 18 k նաւս
- 19 k յերկիրն h ի յերկիրն
- 20 cr յասիական
- 21 bdgh չիք բայց cեւ եւ փխ բայց
- 22 d հողմն
- 23 gkm յարեւմտից
- 24 cer ԲՈՇ մղոնս եւ
- 25 adghw ընկենոյր
- 26 h երկիր
- 27 a յիտաղիայ w իտաղիա bcdր իտալիայ gh յիտա-
լիայ
- 28 abcdeghlwr չիք անտի
- 29 a կամեին l եւ կամէին
- 30 bceւր յերկիրն
- 31 h չիք գերեալ

- 32 bceւր գիշերի
- 33 b հրով
- 34 abglw մինչ
- 35 bdghl արանցն
- 36 bceւր զաղէտսն (b զաղետսն) փխ զեղեալսն
- 37 adgw ամուսնացեալ ընդ կանայսն (a կանկանայսն)
գերեալս
- 38 l ամուսնացան
- 39 a ընդկան կանայսն գերեալս
- 40 adhw մի ոմն
- 41 dkm ժողովրդեան
- 42 bceւր իւրեանց փխ ինքեանց
- 43 abcdeglwr կացուցեալ
- 44 g յանուն
- 45 b չիք ի
- 46 g ծովէն
- 47 km հոռով adgh հոռով
- 48 clr սոքա եղեն
- 49 dl հոռովայեցւոց bcr հոռովայեցոց
- 50 abcdeghlwr եւ (km բայց) այս յետ ամաց չորեք ...
- 51 a արիւր
- 52 aghw առնլոյ bceւր առնելոյն d առնելոյ
- 53 bceւր զլիոն l զելիոն
- 54 bceւր յորժամիդ նստաւ
- 55 km հոռով
- 56 cr փիլիպոս
- 57 abcdeghlwr չիք եւ երբ
- 58 bceւր ամ լցաւ հոռմա (l հոռմայ c հոռմ շինու-
թեանն) շինութեանն
- 59 km հոռովայ
- 60 km չիք եւ
- 61 ah անտի

խեաց զթագաւորութիւնն ի Բիւզանդիա¹
Կոստանդինոս², որ այժմ կոչի Կոստանդ-
նուպօլիս:

ԳԼՈՒԽ³ Ի⁴

Որ ինչ յերկերիւր⁵ թուականութենէն⁶
Հայոց ցայսր⁷ գործք լեալ⁸ ի սահմանս
Աղուանից⁹

1 Ընդ ժամանակս ընդ այնոսիկ¹⁰ սփռե-
ցաւ¹¹ տարածեցաւ յողորտս¹² երկրի բռնու-
թիւն հարաւայնոցն ազգի¹³ խիստ եւ
կսկծանող¹⁴, որ իբրեւ զհուր¹⁵ լափեաց գա-
մենայն գեղեցկութիւն¹⁶ եւ զփառս մարդ-
կան. ըստ¹⁷ սրբոյն¹⁸ Պաւղոսի բանին¹⁹ ի-
մանալի²⁰ այն եղեւ ժամանակ ապստամ-
բութեան²¹. եւ թէ²² դատաւոր²³ հասեալ է
առ դուրս եւ²⁴ մերձ է²⁵ ժամն²⁶ ահարկու²⁷,

աւրն²⁸ չար եւ անաչառ: 2 Այսպէս գա-
զանացեալ²⁹ Իսմայելեանն³⁰ Հագարա-
ցիքն³¹ յինքեանս³² գրաւեցին զփափկու-
թիւն³³ երկրի, եւ³⁴ ծով³⁵ եւ ցամաք ունկն-
դիր եղեւ կարապետաց Նեոխնն³⁶ որդ-
ւոցն³⁷ կորստեան: 3 Եւ³⁸ եղեւ այս
տանս Աղուանից զրկանք մեծապէս, զի
զմայրաքաղաքն⁴⁰ Պարտաւ խլեցին յիշ-
խանացն Աղուանից Տաճիկք ըստ իւրեանց
անառակ⁴¹ ազգաշաղախութեանն⁴²: 4 Եւ
որպէս գառաջինն⁴³ աթոռ⁴⁴ իշխանու-
թեանն⁴⁵ իւրեանց արկին ի Դամասկոս Ա-
սորեստանեայց⁴⁶, նոյնպէս աստ յԱղուանս
նստուցին ի Պարտաւ կալ արքունեացն՝ եւ
ծծել⁴⁷ զպարարտութիւն երկրիս, յորոց⁴⁸
մի ոմն յարքունեացն⁵⁰ եկեալ⁵¹ ի Պար-
տաւ: 5 Եւ⁵² Հայաստանեայց⁵³ սակա աշ-
խարհին հոգւոց⁵⁴ զհայրապետն⁵⁵ իւրեանց

1 bcr բիւզանդիայ
2 a կոստանտինոս a կոստանդնուպոլիս b կոս-
տանդինուպոլիս
3 abcelrw չիբ գլուխ
4 abcdceghlrw ժԹ
5 h ԲՃ (չիբյ)
6 w թուականութենէ 1 թուականէն b թուականն cer
թուականին adghkm թուականութեանն
7 w այսր adghkm այս
8 h երկիրսփիս ի սահմանս
9 bcr արեւելից փիս աղուանից
10 al այսոսիկ
11 bcelr սփռեալ
12 bcelr ընդ ոլորտս
13 bcelr չիբ խիստ եւ կսկծանող
14 g կսկծանող
15 adgkmw հուր
16 km գեղեցկութիւնս
17 km եւ ըստ
18 km պողոսի բանին եկն իմանալի ժամանակն այն
19 bcelr չիբ իմանալի այն
20 adgh իմանալի
21 a ապստամբութեան
22 a Թէ bcel եթէ
23 km դատաւորն
24 km չիբ եւ
25 bcelr չիբ է
26 d ժամանակ

27 1 արհարկու
28 km եւ օրն
29 mk չիբ գազանացեալ
30 w իսմայելեան 1 իսմայիլեան km իսմայելեան
31 abcegrw հագարայիմն h հագարացի
32 1 եւ յիմնանս
33 km զփափկութիւնս
34 1 չիբ եւ
35 g ծով c գծով
36 1 նեոխն
37 a որդոցն bcelr որդոյն b որդոցն
38 abcdcehrw չիբ եւ
39 h եղեն մոցա եւ եղեւ տանս
40 h մայրաքաղաքն
41 km չիբ անառակ
42 d ազգաշաղախութեան h ազգաշաղախութեանցն
43 bl գառաջին
44 d զաթոռ
45 dw իշխանութեան
46 aceghr ասորեստանեացն w ասորեստանեաց bl ա-
սորեստանեայցն
47 a ծծել
48 km եւ փիս յորոց
49 gh միմն փիս մի ոմն
50 km յարքունեաց
51 km եկեալ բնակեցաւ
52 bcelr չիբ եւ հայաստանեայց
53 adghw հայաստանեացն
54 ag հոգւոց d հոգւոյ
55 1 եւ զհայրապետն

զտէր¹ Եսայի² Հանդերձ եպիսկոպոսաւքն³ յղեալ⁴ առ նա առաքեն⁵. զորոյ զգալուստն լուեալ տիկնոջն Վարդանուհեայ⁶ կարեվէր⁷ եղեալ ի դատաստանացն Աստուծոյ, դիմէ⁸ ընդ առաջ նորա⁹ լինել¹⁰ կարեկից¹¹ իւրում¹² տարժանելի¹³ աղետիցն¹⁴, զոր¹⁵ ի ձեռանէ Տեառն էարբ¹⁶ զբաժակ¹⁷ դառնութեան ըստ¹⁸ վերագոյն գրելոցն: 6 Եւ¹⁹ երանելի Հայրապետն²⁰ Հայոց՝ խոնարհեալ յարտասուս կնոջն եւ աւթեանս²¹ առ նմա կալեալ²², ցայգապաշտամամբ²³ մաղթանս առ²⁴ Աստուած մատուցանէր առ ի լուծանել զանէծս²⁵ առաջնոց Հայրապետացն: 7 Ընդ նմին եւ տէր Սողոմոն²⁶ Աղուանից կաթողիկոս²⁷ իւրովբ²⁸ եպիսկոպոսաւքն ի խորհուրդ եկեալ՝ լուծանէ²⁹ եւ նա զկապանս աթոռա-

կալացն իւրոց եւ վասն³⁰ իւրաքանչիւրոցն³¹ խնդրոց³² արմատ³³ մի մնաց տիկնոջն³⁴ վշտագնելոյ:

8 Եւ Վարազ Տրդատայ³⁵ Վարազմանայ³⁶ որդւոյ³⁷, Աստուած շնորհեաց կեանս³⁸. եւ որդի նորին³⁹ Ստեփաննոս կիսաւրեայ⁴⁰ վախճանեալ⁴¹. եւ նորին եղբայր⁴² Վարազման վրիպեալ ընկղմեցաւ ի Կուր գետ՝ նա եղեւ գերեզման նորա: 9 Իսկ Զուանչերիկ⁴³ 44 նորին եղբայր մնաց⁴⁵ 46 ժառանգ⁴⁷. այս մինչեւ ցայս վայր:

10 Իսկ ի լնուլ Մշ թուոյ⁴⁸ Հայոց ելին գաղտաբար⁴⁹ ի Պարտաւայ⁵⁰ արք ընտիրբ⁵¹ ի⁵² Տաճկաց եւ յաւարի առին զԱմարաս⁵³ գաւառ եւ⁵⁴ գերի առեալ իբրեւ ոգիս⁵⁵ Հազարս⁵⁶, եւ ի Մեծիւրանց⁵⁷ սահմանի⁵⁸ ամրացեալբ⁵⁹ ի⁶⁰ տեղւոջն, որ կո-

1 adghw տէր

2 dghw Եսայիա

3 km եպիսկոպոսոֆ

4 km չիֆյղեալ

5 d առաքէմ

6 a վարդանաւրիեայ հ վարդանօրիեայ km վարդանուիւոյ c վարդանուրիեալ br վարդանուրիեալ d վարդանուրիեայ

7 b կարեվեր acg կարեվեր d կարեվեր

8 a ընդ յառաջ

9 adghkmsw չիֆնորա

10 km ի լինել gl լինիլ

11 a կարեկից

12 km իւրոյ հ իւրում

13 bgl տաժանելի

14 ag աղէտիցն

15 km որ

16 abcderw արբ

17 bdr գրաժակն

18 c չիֆ ըստ

19 h չիֆ եւ

20 d հայրապետացն

21 l աթեւանս

22 h կլեալ

23 abcehnr ցայգապաշտամբ

24 h չիֆ առ

25 bcehnr զանէծսն

26 b եւ սաղօմօն g սողօմօն d սողօմօն

27 dk կաթողիկոս

28 a իւրաւ w իւրով հ իւրօֆ

29 km չիֆ եւ նա

30 gkm չիֆ վասն

31 clr երկաւանչիւրոցն gkm յիւրաւանչիւրոցն

32 cl խնդրոյ d խորհրդոց

33 bcehr արմատն

34 ckm կնոջն

35 achr տրդատա

36 abcr վարազմանալ d վարազման

37 bcr որդո

38 km զկեանս

39 bcr նորա

40 d կեսօրեայ abcr կիսօրեա

41 a վաղնանեալ bcehnr վախճանեցաւ

42 km եղբայրն

43 aw ջեւանչերիկ d ջեւանչերի հ ջեւանչերիկ

44 b չիֆնորին եղբայր

45 d չիֆ մնաց

46 w ժառանգանայր մինչ ցայս վայր

47 d ժառանգս

48 bcehr թուոյն d թուոց

49 a դաղտարար

50 b պարտաւա

51 b ընդիւրբ

52 bcehr չիֆ ի

53 d գարամաս

54 km չիֆ եւ

55 g հոգիս

56 bcehr հազար

57 ad մեծարանց bcehr մեծիւրեանց

58 b սահմանի իւր

59 bcehr ամրացան

60 bcehr չիֆ տեղւոջն, որ կոչի

չի Շիկաքար: 11 Յայնժամ արի¹ եւ² չքեղատեսակն Սահլի³ Սմբատեան Եռանշահիկն տէր⁴ քաջազաւր եղբարբք⁵ իւրովք եւ զաւրաւքն⁶ իւրեանց⁷ ի լուսանալ⁸ առաւաւտուն ի վերայ յարձակեալ⁹ առ Հասարակ դիւթաւալ¹⁰ զնոսա¹¹ ցիր եւ ցան կացուցանէին¹², եւ¹³ որպէս յառիւծու¹⁴ ժանեաց զգերեալսն ի բաց կորզէին¹⁵: 12 Եւ¹⁶ ի նոյն ամի¹⁷ ասպատակեաց Սեւադայ¹⁸ աշխարհաւերն¹⁹ Տաճիկ²⁰, որ²¹ Աւառանշան²² անուն ճանաչէր²³, ի սահմանս Հայոց. եւ յաւարի առեալ զաշխարհս²⁴ ամենայն՝ դառնայ²⁵ ի Սիւնիս, եւ ամրանայ²⁶ ի Բերդատեղի²⁷ աւանին Շաղատու, որ է ի գաւառին Ծղկաց: 13 Եւ²⁸ Վասակ Սիւնեաց տէր ածեալ²⁹ զԲաբան ի Պարսից՝ հօտ³⁰ զնոսա եւ արար փախստականս³¹. եւ Սիւնեաց տէրն, ի նմին ամի

վախճանեցաւ³² եւ նոյնժամայն³³ էառ³⁴ Բաբան³⁵ զդուստրն³⁶ Վասակայ³⁷ Սիւնեաց տեառն³⁸ ի կնութիւն: 14 Եւ ի³⁹ նոյն ամի տէր⁴⁰ Ներսէս ի Փղիպեան⁴¹ սպան⁴² զՎարազ Տրդատ ի Ստեփաննոսեան⁴³, եւ զորդի նորին⁴⁴ ի մաւրն գող զենին եւ զամենայն⁴⁵ ստացուածս նորա յափշտակեցին: 15 Այս Վարազ Տրդատ ի Միհրապեան⁴⁷ տոհմէ⁴⁸ էր, որք զԱղուանս ժառանգեցին որդի ի հաւրէ առնլով⁴⁹: 16 Սա ութերորդ էր⁵⁰ ի Վարազ Գրիգորէ⁵¹ առաջին իշխանէն⁵² Աղուանից: 17⁵³ Յետ այսորիկ անհրամանակատար եղեւ գաւառն Բաղաց՝ յանաւրէն Բաբանայ. եւ ել նա ի Պարսից եւ էառ⁵⁴ աւերեաց զերկիրն եւ ի սուր սուսերի էարկ⁵⁵ զկանայս⁵⁶ եւ զմանկունս⁵⁷ Բաղաց⁵⁸: 18 Եւ անտի ի⁵⁹ միւս⁶⁰ տարին էանց⁶¹ Բաբան⁶² ի գաւառն Գեղարքունի⁶³

1 b չիֆարի
2 h որ եւ փիս եւ
3 adgkm սահղի w սահկի
4 bcelr չիֆաջագոր եղբարբք
5 a եղբարաւքն w եղբորքն dg եղբարբքն
6 bcelr ազատովք գորքն (b գորք)
7 bceklmr չիֆիւրեանց
8 bcelr ընդ լուսանալ
9 d արձակեալ
10 bcelr դիւթաւալ
11 bcelr ցան եւ ցիր
12 bcelr կացուցանէր
13 bcelr չիֆորպէս յառիւծու ժանեաց
14 km յառիւծոյ
15 a կորզեին bcelr կորզէր
16 km չիֆեւ
17 bcelr ամիս
18 al սեւադա
19 l աշխարհաբերն dv աշխարհորէն
20 d տանիկի
21 km որոյ
22 d աւառանանշան
23 km մանաչէր
24 km զաշխարհն
25 b դառնա
26 ab ամրանա
27 bcelr բերդատեղն
28 abcdegkhrw տէր վասակ սիւնեաց տէր
29 d տարածեալ փիս ածեալ
30 l էհար
31 km փախստական

32 a վաղնանեցաւ
33 km չիֆնոյնժամայն
34 abcdhw առ փիս էառ
35 cr բաբայն
36 ad գղուստր
37 bcr վասակա
38 abgl ի կնութեան
39 h չիֆի
40 l տէրն
41 w փիղիպեան bcelr փիլիպեան l փիլիպեան d փեղիփեան
42 gl եսպան
43 abckmr ստեփաննոսեան
44 bl մորա
45 bcelr ի գող մորն
46 c ամենայն
47 b միւրեան
48 bcelrw տոհմէն
49 ah առլով cdr առնելով
50 b ի վարագոյի
51 b չիֆգրիգորէ cr գրիգորոյ
52 adgh իշխանին kmw իշխանէ bcelr յիշխանէն
53 km յետ այս որ կան հրամանակատար
54 agcdhrw առ
55 abcdrw արկ
56 bcelr զկանայսն
57 g զմանկունսն
58 g բաղայ
59 gh չիֆի
60 h զմիւս
61 adhw անց
62 d մեքան
63 a գեղարքունի

եւ հարկ¹ ի սուր զբնակիչսն² ոգիս³ իբրեւ ժեհ հազարս⁴. եւ զմեծ⁵ մայրաքաղաքն Մաքենացւոց⁶ այրեաց, ⁷մնաց միայն ջրազացն եւ այլ ոչ ինչ. եւ էր թիւն⁸ Հայոց ՄՀԶ:

19 Եւ յետ երկուց ամաց եհար Բաբան զՏաւուսին⁹ եւ հալածականս¹⁰ արար անձինս¹¹ իբրեւ¹² ՃԾ հազար¹³: 20 Եւ ի¹⁴ միւսում¹⁵ տարին եհար¹⁶ Բաբան զիբրահիմ՝ զորդի Ղեթայ: 21 Եւ ի նմին ամի դաւաճանողքն¹⁷ ¹⁸ի սէր խաղաղութեան¹⁹, որոց²⁰ ²¹անուանք ²²Դաւոն²³ եւ Շապուհ ճանաչիւր²⁴, սրով²⁵ սպանին զՍտեփաննոս՝ զկոչեցեալն²⁶ Աբլ Ասադ, որ հածն²⁷ զԲաբան եւ եհար²⁸ զԲաղականեցիսն²⁹, որ³⁰ ի սուր նիզակաց կոտորեցին զԲերձոր գա-

ւառ³¹ եւ³² զաւանսն զՈւռեաց³³ զԿառնակաչ³⁴, զՀակարի եւ զՏափատ: 22 Եւ³⁵ դարձեալ ապստամբքն³⁶ ի Բաբանայ դիմադարձ³⁷ պատերազմաւ³⁸ ամրացան ի բերդն³⁹ Գորոզու⁴⁰ եւ⁴¹ կալեալ⁴² զգաւառսն⁴³ զամս⁴⁴ ԺԲ⁴⁵, որք⁴⁶ են այսոքիկ՝ Վերին Վայկունիք⁴⁷, Բերձոր⁴⁸, Սիսական, Հաբանդ, Ամարաս, Պազկանք, Մխանք, եւ⁴⁹ Տրի⁵⁰ գաւառ⁵¹: 23 Եւ⁵² յետ այնորիկ⁵³ զսպանողսն⁵⁴ ⁵⁵Աբլ Ասադայ կալեալ մերձաւորացն՝ չարաչար կործանեցին: 24 Եւ Յիսայի⁵⁶ անուանեալն Աբու Մուսէ⁵⁷ այր խաղաղութեան, քեռորդի⁵⁸ ⁵⁹Աբլ Ասադայ՝ ըմբռնեալ զնոյն⁶⁰ գաւառսն⁶¹ իշխանացաւ ամենայնի: 25 Եւ ի նոյն ամի⁶² հանց Բաբան զգետովն⁶³ Երասխ⁶⁴ ի

- 1 abcdhrw արկ
- 2 agw իբրեւ ոգիս h իբրեւ զոգիս
- 3 cr յոգիս
- 4 h հազար
- 5 km մաֆնացւոց մայրաքաղաքն
- 6 a մաֆնացւոց w մաֆնացոց bcelr մաֆնացաց (c մաֆնացաց) bcelr մաթնացւոց քառից հետո վանսն այրեաց
- 7 ag միայն մնաց bcelr չիֆ մնաց ... ինչ
- 8 bl թիւս
- 9 clr գտօսին b գտաւսին h զգաւուսին
- 10 akm հալածական
- 11 c զանձինս
- 12 l չիֆ իբրեւ km իբրու
- 13 bcelr հազարս
- 14 d չիֆ ի
- 15 bcehnr միւս
- 16 l էհար մոյն
- 17 bcdeghr դաւաճանողի l դաւաճանողի
- 18 ah ի սիրի
- 19 gkm եւ ի խաղաղութեան h խաղաղութիւն
- 20 bcelr չիֆ որոց
- 21 bcelr չիֆ անուամբ ... մանաչիւր
- 22 d չիֆ դաւոն եւ շապուհ
- 23 h դաւոն
- 24 km մանաչէր
- 25 adghkmw չիֆ սրով
- 26 w ապլ-Ասադ bcel արլասաթ gh ապլասաթ a ապլասադ
- 27 cer ած եւ էած
- 28 al էհար
- 29 bcel զբաղանիկեցիս k զբաղակացիսն
- 30 l որք

- 31 d գաւառն bcelr գաւառի
- 32 bcelr չիֆ եւ
- 33 clr զուռեց
- 34 bd զկառնակալ d զմակարի
- 35 bcelr չիֆ եւ
- 36 agh ապստամբի bcelw ապստամբին d ապստամբ էին
- 37 l եւ դիմադարձ
- 38 bcelr պատերազմով
- 39 c բերթն
- 40 bl գորոզուայ
- 41 km չիֆ եւ
- 42 bcelr կալան
- 43 cer զգաւառ եւ զգաւառն
- 44 adghkmw ամս
- 45 cer ժեւ l ժ ե չիֆ ժք
- 46 d որք
- 47 ah վացկունիք եւ վակունիք
- 48 h վերձոր
- 49 abcdehrw չիֆ եւ
- 50 w սողից փխ տրի v սողէից
- 51 a գաւառ h գաւառ
- 52 hkm չիֆ եւ
- 53 abcdehrlw այնր
- 54 l զսպանողսն
- 55 ah արդասադա b ապլասադա cel ապլուսադայ d արդասադայ
- 56 lw եսայի bcde յեսայի
- 57 bcel մովսէ
- 58 abdlw քուերորդի c քուերորդի h քուերորդի
- 59 a արլասադա w արլասադայ bcel ստեփաննոսի
- 60 gkm չիֆ զմոյն
- 61 d գաւառն
- 62 km ամին
- 63 bcel զգետով
- 64 a էրասխ

Պարսից ¹յայս կողմն եւ յԱմարաս² գա-
լառ³ բնակեցաւ. բան⁴ խաղաղութեան
սկսաւ խաւսել⁵, զի ի հնազանդութիւն
նմա եկեացեն⁶, որ⁷ եւ ժամագիւտ զղջմամբ
ոմանք հնազանդեցան⁸ ⁹եւ յետոյ դա-
ւեալք¹⁰ անհնազանդ¹¹ եղեն: 26 Անտի¹²
դարձեալ Բաբանայ¹³ երկիրն¹⁴ իւր ի¹⁵
Պարսս յԱտրպատական¹⁶ եթող զաւրա-
վար¹⁷ ոմն անունն¹⁸ Ռոստոմ հանգերձ զաւ-
րաւք¹⁹, ²⁰եւ ետ ²¹հրաման նմա ոչ պատե-
րազմել²² ընդ բերդին²³, այլ ի սէր համա-
կել, զի հնազանդեացին²⁴: 27 Իսկ Ռոստո-
մայ²⁵ անփոյթ արարեալ զպատուէրն Բա-
բանայ²⁶ ել տալ պատերազմ ընդ ամրացե-
լոցն ի բերդին: 28 Յայնժամ ապաւինեալ
բերդեցեացն²⁷ ի²⁸ ²⁹զաւրութիւնն³⁰ Քրիս-
տոսի՝ զխաչս եւ զսրբոց³¹ նշխարս ընդդէմ

բերեալ ի³² հարուածս սաստիկս հարկա-
նէին զպարսկական գունդն³³: 29 ³⁴Եւ
զերծեալ յայնմանէ զՔրիստոս փառաւո-
րէին, գոհանալով զնմանէ:

30 ³⁵Եւ ³⁶ասի բան, թէ³⁷ ³⁸ի սոյն ժամա-
նակս Սերոբ³⁹ ոմն եղեալ եպիսկոպոս Ա-
մարասայ⁴⁰, գնացեալ⁴¹ ի Հոռոմս⁴² եւ հայ-
ցեալ ի Թագաւորէն⁴³ մասն ինչ ի նշխա-
րաց⁴⁴ սրբոց⁴⁵ շնորհեաց⁴⁶ նմա մասն⁴⁷,
զոր համբաւեն, եթէ⁴⁸ սրբոյն Գրիգորի⁴⁹
աջ բազուկն է, որով զաւրհնութեան⁵⁰
իւղն⁵¹ խնկարկեն⁵² արտաքոյ ամենայն⁵³
գրոց: 31 Բայց այս իսկ են զարմանք⁵⁴ եւ
սոսկալի իրք, ⁵⁵թէ սուրբ Գրիգոր ի Կեսա-
րիայ⁵⁶ էառ⁵⁷ զաւանդութիւնն⁵⁸, որ ընդ
⁵⁹Հոռոմայեցւոցն է իշխանութեամբ հայրա-
պետացն, եւ ինքն ոչ կարաց աւրհնել ձէթ,
այլ ի Կեսարիայ⁶⁰ առնուին ձէթ⁶¹ Հայք

1 abdeghkmw չի՛յայս կողմն

2 h յամարս

3 w գաւառին

4 l եւ բան

5 lw խօսիլ

6 d կոչեացեն w կոչեացին փ/ս եկեացեն

7 km չի՛ որ

8 b հնազանդ եղեն

9 b չի՛ եւ յետոյ ... եղեն

10 gh դաւեալքն

11 l անհնազանդ

12 abcegh անդի l եւ անտի

13 ab բաբանա

14 h երկիր

15 g չի՛ ի

16 abcehl ատրպատական

17 h զօրական

18 adghkmw չի՛ անուն

19 bcel զօրով d զօրովն

20 abcehlw ետ եւ

21 km նմա հրաման

22 ghլ պատերազմիլ

23 abdeghlw բերդոյն

24 ah հնազանդեացեն

25 abch ոռոստոմա

26 ach բաբանա

27 lw բերդացեացն ce բերդակեցացն b բերդակա-
նացն h բերդեցացն

28 b չի՛ ի

29 b զգորութիւն սրբոյ քրիստոսի

30 w զօրութիւն

31 w սրբոց

32 bcel չի՛ ի

33 bc գունդնն

34 abcdehlw չի՛ եւ զերծեալ ... զնմանէ

35 gkm չի՛ եւ ասի ... հերձուածեալ

36 bcerr չի՛ եւ

37 a թե

38 bcelr չի՛ ի սոյն ժամանակս

39 a սէրոբ h սերոպ

40 abcr ամարասա

41 bcelr զնաց

42 ah հոռոմս

43 bcelr չի՛ մասն ինչ

44 cer զնշխարս bl նշխարս փ/ս ի նշխարաց

45 b զսրբոց

46 l եւ շնորհեաց

47 adhw չի՛ մասն

48 cr թէ

49 d գրիգորն

50 h չի՛ զօրհնութեան

51 a եւղն

52 a խնկարեն h խնկարեն

53 b յամենայն

54 bcelr չի՛ եւ սոսկալի իրք

55 bcelr եթէ սուրբն

56 w կեսարիոյ l կեսարիա

57 a ետ

58 d գաւանդութիւն cl զձեռնադրութիւնն

59 bcelr հոռոմայեցոց (l հոռոմայեցոց) հայրապետացն
է իշխանութեամբ

60 w կեսարիոյ

61 bcelr չի՛ ձէթ

5 Իսկ յետ երից ամաց Բաղսղի¹ ² ոմն
ամիրայ³ եկեալ Հրամանաւ իշխանսին Տաճ-
կաց, որ Ամիր⁴ Մոմնի⁵ կոչի⁶. եւ ⁷ Հասեալ
նորա⁸ ի Նախճաւան⁹ քաղաք՝ անդ¹⁰ ըմբռ-
նի¹¹ մանուկ մի Յոհան¹² անուն¹³ ի ձեռս
նորա, եւ սակս Հաւատոցն¹⁴, որ ի Քրիս-
տոս, չարաչար տանջեալ նահատակի ի
սուրբ քառասունսն¹⁵ մերձ աւր¹⁶ սրբոյ
պատեքին¹⁷: 6 ¹⁸Որոյ նշխարքն լուսաճա-
ճանչ փայլմամբ ¹⁹զթշնամիսն հիացուցա-
նէր. զոր տեսեալ նոցա, անհետեցին ի գի-
շերի, եւ ոչ ոք գիտաց զնա ի քրիստո-
նէիցն: 7 Պսակողին իւրում միայն մնայ²⁰
յայտնութեան²¹: 8 ²²Իսկ ի²³ միւսում ա-
մին զաւուրս²⁴ քառասուն եղելոյ սաստիկ
անձրեւաց՝ լցաւ ծայրալիւր հոսմամբ գետ-
նակուր մինչեւ հնգետասան Հրասախ²⁵
արտաքս ծովանալ ընդ եդեալն²⁶ իւր սահ-
ման եւ անտուստ²⁷ յայխարհական ծովէն

Կասպից²⁸ ելանէ վիշապաճուռն մի անարի նման լերին, եւ զորսորդաց ձկուռնս յորովայն իւր ամայէր, եւ սնավաստակ մնալ որսորդացն լինէր: 9 Աստ իմն հնարեալ նաւորդացն՝ գումարեալք ի մի վայր՝ յաւշեն զնա ի²⁹ տանոյն կողմանէ սրով մինչեւ սատակիլ նմա եւ Կուրայ³⁰ տանել³¹ զնա, ուստի եկն: 10 Եւ ապա գիւրաւ լինէր որսորդացն գիւտ ձկանց, զի իբրեւ ի կապարանէ³² արձակեալ գային:

11 Ի նոյն ամի տէր Դաւիթ Հայոց կաթողիկոս³³ վախճանեցաւ³⁴, եւ անէծ գլափշտակողսն ի սրբոյն Գրիգորի Հոգոյն, որք էին այսոքիկ. Աբդլ Մելք՝ Զահաբայ որդի սրով սատակիւր. եւ Աբդլ Ասուր՝³⁵ Հարճոյ³⁶ որդի, եւ Աբու Զափր Արածացի. ածան ի Պարտաւ եւ կենդանւոյն³⁷ տիկ Հանին գերկոսեանն: 12 Եւ գիտութիւն իմն զայս ուսաք³⁸ զամիր մոմնւոյ³⁹ դարապասին, թէ յաջակողմն դրանն⁴⁰ նստի շուրտայաց աւագն, որ մեծ է քան⁴¹ զայլսն⁴² դահճապետաց աւագ, եւ ճախոյ կողմանն դատաւորն եւ գանձու ամիրայն, որք առնէին⁴³ իրաւունս եւ զտիեզերաց հարկաց վճարմունս: 13 Եւ յինն ժամ աւուրն⁴⁴ մտանեն առաջի եւ զվաղորդայն աւուրն հրաման առնուն եւ մարդկան^{45 46} զաւգտակարն մատակարարեն:

1 Ի բաղիսսի Ե բաղիսայ ԵԵ բաղիս ԵՎ բարդողի Ե բար-
դող ցկմա բաղդողի
2 Ե ոմն անուն ամիրայ ԵԵ մի ոմն ամիրա
3 Ե ամիրա
4 ԵԵԵ ամիրի
5 ԵԵԵԵԵԵԵ մոմնին Ե մանեթին ԵԵ մոմին
6 ԵԵ ԵԵԵԵԵ
7 ԵԵԵԵԵԵԵ ԵԵԵԵԵ
8 ԵԵԵԵԵԵԵ ԵԵԵԵԵԵԵ
9 Ե մախիչեան Ե մախչեան ԵԵ մախնուան ԵԵԵ
մախիչեվան Ե մախչուան
10 ԵԵ անտ
11 ԵԵԵԵԵ Եմրոնեալ
12 ԵԵԵ ԵԵԵԵԵ
13 Ե ԵԵԵԵԵ
14 ԵԵԵԵ ԵԵԵԵԵԵԵ
15 ԵԵԵԵ ԵԵԵԵԵԵԵԵԵԵԵԵԵ
16 ԵԵԵ ԵԵ Ե ԵԵԵԵԵ Ե ԵԵԵ
17 Ե ԵԵԵԵԵԵԵ
18 ԵԵԵԵԵ ԵԵԵԵ ԵԵԵԵԵԵԵԵ ԵԵԵԵԵԵԵԵԵԵԵԵԵ ԵԵԵԵԵԵԵԵԵԵԵԵԵ
ԵԵԵԵԵ ԵԵԵԵ ԵԵԵԵԵ ... ԵԵԵԵԵ
19 Ե ԵԵԵԵԵԵԵԵԵԵԵ ԵԵԵԵԵԵԵԵԵԵԵ
20 Ե մնա
21 ԵԵԵ ԵԵԵԵԵԵԵԵԵԵԵ Ե ԵԵԵԵԵԵԵԵԵԵԵԵԵ
22 ԵԵ ԵԵԵԵ ԵԵԵԵ ... ԵԵԵԵԵ
23 Ե ԵԵԵԵԵ
24 ԵԵ ԵԵԵԵ
25 Ե ԵԵԵԵԵԵԵ
26 Ե ԵԵԵԵԵԵ
27 Ե ԵԵԵԵԵԵԵԵ

28 եր կասքից 1 կազբից
29 ե չի՞րի
30 եր կուրա
31 1 տանիլ
32 1 կապանէ
33 եր կաթուղիկոս
34 ր վաղնանցաւ
35 adghkwm չի՞ր հարնոյ ... ցրուեալ
36 ե հարայ փի՞ր հարնոյ
37 ե կենդանոյն
38 եւ զամի մոմմոյ
39 ր մոմմոյ
40 1 դրան եւer դոանն
41 ե չի՞ր քան
42 ե յայլսն
43 ե առնեն
44 ե աւուր
45 եր զմարդկան
46 եր մատակարարեն զօգտակարսն

14 Իսկ յերկու հարիւր ութսուն եւ վեց թուոյն Հայոց՝ երկոտասան հազար հեծելոց յանկարծազաս լեալ ի Բաղդատայ¹ արշաւէին² յերկիրս³ Աղուանից: 15 ⁴Անդ⁵ ակն ի վերայ հարեալ Սահլի Սմբատեան, որ յարքայից Զարմիրհական⁶ տոհմէն էր, գործակից իւր կալեալ զմեծ նահապետն Գէորգիոս⁷, դիմէ ի վերայ որպէս արծուի խոյացեալ ի տկար թռչունս՝ այսր անդր⁸ ցրուեալ⁹ տապաստ դաշտացն արկեալ վանէր: 16 Եւ ի նոյն ամին¹⁰ նոյն տէրն Սահլի Սմբատեան ձերբակալ արարեալ զապստամբն Բաբան՝ զմարդախողխող, աշխարհաւեր¹¹, արիւնարբու գազանն եւ ետ ի ձեռս ամիր մոմնւոյ¹²: 17 Եւ ընդ վաստակոցն առնու յարքունեացն վարձս բարիս: 18 Զի առնու իշխանութիւն ի վերայ Հայոց, Վրաց եւ Աղուանից՝ տիրել իշխանութեամբ ամենեցուն արքայաբար:

19 Այլ երկու հարիւր ութսուն եւ եաւթն թուականին Հայոց Աբրահամ ամիր մոմնի գնաց զաւրու մեծաւ յաշխարհն Հռոմոց եւ հառ¹³ զմեծ քաղաքն յեմովրիայ սրով եւ գերութեամբ: 20 Եւ անտի¹⁴ դարձաւ ի բնակութիւն իւր: 21 Սա է Աբու¹⁵ Սահակն. ի սոյն ամի տերանց տէրն Յովհաննէս, որ Հայոց, Վրաց¹⁶ եւ Աղուանից եղեւ տէր, խնդրեաց յարքունեացն կրկին

անգամ զԲուխար, Խոյտա, Փատգոս եւրիցս այսոցիկ աշխարհաց:

22 Եւ յայնմ ամի եւ մարախ ի Խազրաց կուսէ՝ զարմանալի մեծ քան զճնճղուկ եւ եկեր զմասն ինչ¹⁷ Աղուանից աշխարհիս:

23 ¹⁸Եւ յետ երկուց ամաց դժնդակ եղեալ¹⁹ կարի ձմեռն. կեղեալ հասոյց մահ անասնոց եւ հովուաց բազմաց: 24 Եւ ընդ աւուրսն ընդ այնոսիկ եկին հասին բաղականացիք²⁰ եւ արարին վնաս Սիւսան, Տրւոյ²¹ եւ Ամարաս գաւառաց: 25 Եւ ել Եսայի անուանեալն Աբու Մուսէ ի վերայ նոցա եւ կոտորեաց զնոսա:

26 Յետ այսորիկ անցանելոյ²² ի վերայ ²³Եւս երկուց ամաց եկն Խազր²⁴ Փատգոս²⁵ այր շամշոտ²⁶ եւ անողորմ²⁷ եւ ²⁸ի նմին ամի²⁹ սատակեցաւ. իսկ ³⁰նորին³¹ որդին եկեալ հառ³² զաշխարհս սրով եւ գերութեամբ եւ եկեղեցիս³³ բազումս հրով այրեալ³⁴ կիզեաց³⁵ եւ գնաց ի Բաղդատ³⁶: 27 Եւ անտի³⁷ դարձեալ եկն³⁸ արքունի հրամանաւ³⁹ եւ գանձուք⁴⁰ շինեաց⁴¹

1 Երազմադայ 1 Երազմադայ Երազմադայ

2 Երազմադայ

3 1 Երկիր Երկիր Երկիր

4 Երազմադայ Երազմադայ Երազմադայ

5 Երազմադայ

6 Երազմադայ Երազմադայ

7 Երազմադայ Երազմադայ

8 Երազմադայ

9 Երազմադայ Երազմադայ Երազմադայ

10 Երազմադայ

11 Երազմադայ Երազմադայ

12 Երազմադայ Երազմադայ

13 Երազմադայ Երազմադայ

14 Երազմադայ

15 Երազմադայ

16 Երազմադայ

17 Երազմադայ Երազմադայ

18 Երազմադայ Երազմադայ Երազմադայ

19 Երազմադայ Երազմադայ

20 Երազմադայ Երազմադայ Երազմադայ

21 Երազմադայ Երազմադայ Երազմադայ

22 Երազմադայ Երազմադայ Երազմադայ

23 Երազմադայ Երազմադայ

24 Երազմադայ Երազմադայ Երազմադայ Երազմադայ

25 Երազմադայ Երազմադայ

26 Երազմադայ

27 Երազմադայ Երազմադայ

28 Երազմադայ Երազմադայ Երազմադայ

29 Երազմադայ Երազմադայ Երազմադայ

30 Երազմադայ Երազմադայ Երազմադայ

31 Երազմադայ Երազմադայ

32 Երազմադայ

33 Երազմադայ Երազմադայ

34 Երազմադայ Երազմադայ Երազմադայ

35 Երազմադայ Երազմադայ

36 Երազմադայ Երազմադայ Երազմադայ

37 Երազմադայ Երազմադայ

38 Երազմադայ Երազմադայ

39 Երազմադայ Երազմադայ

40 Երազմադայ Երազմադայ Երազմադայ

41 Երազմադայ Երազմադայ Երազմադայ

¹ Գ Գանձակ քաղաքն ² ՄՂԵ ³ Թուին յԱրշա-
կաշէն գաւառի: ²⁸ Եւ ⁴ յետ այսորիկ ⁵ ար-
շաւանս առնէր յաշխարհն ⁶ Սիւնեաց եւ ⁷
գերի վարեալ զԲաղացն ⁸ սահմանս՝ գայ ⁹
իջանէ յԱղաշէջ ¹⁰ գաւառ՝ յաւան ¹¹ մի՝ Ար-
քուզետ ¹² կոչեցեալ, եւ ¹³ իսկոյն հրամայէ
այրել զեկեղեցին, որ սրբոյն Գրիգորի ¹⁴
էր ¹⁵ անուանադրեալ ¹⁶: ²⁹ Եւ ¹⁷ յայնժամ
զաւրուծիւն աստուածային հասեալ՝ հե-
ծեալ մի ի ձի ¹⁸ ճերմակ ¹⁹ ճեպով ելանէ
²⁰ յեկեղեցոյն արտաքս ակն յայտնի ²¹ ա-
մենեցուն եւ ²² ընթացեալ ի բանակն՝ շփո-
թեալ ²³ զայրն անաւրէն հանդերձ ²⁴ զաւ-
րաւքն ²⁵ իւրովք ²⁶ ²⁷ դարձուցանէ ի փա-
խուստ ²⁸ ընդ սարն, որ կոչի ²⁹ ³⁰ Եղջիւր ³¹
խոյի ³². եւ անդ ³³ հողմ ³⁴ դժնդակ մրրկեալ

չըջապատեաց ³⁵ զնոսա. եւ միայն ի ձի ա-
պաստանքն ³⁶ փախուցեալ ³⁷ զերծան. իսկ ³⁸
պաղանաւորքն ³⁹ ⁴⁰ եւ ⁴¹ առապուրք ի լե-
րանց ⁴² վերայ կորեան ⁴³. եւ գերեալքն
մնացին խաղաղութեամբ՝ ⁴⁴ փառս ⁴⁵ Աս-
տուծոյ տալով:

³⁰ Եւ ի լնուլն երրորդ ⁴⁶ հարիւր
թուոյ ⁴⁷ Հայոց՝ լցան ⁴⁸ սահմանեալ մե-
ղացն ⁴⁹ տուգանք հաւատացեալ իշխա-
նացն Հայոց եւ Աղուանից, որք ⁵⁰ յայսմ
ամի կապեալ պարաւանդեալ ըմբռնեցան
ի ձեռս Տաճկաց եւ ⁵¹ տարագրեալք ⁵² ի
տանց իւրեանց՝ յոչ ⁵³ կամաց գնային ⁵⁴ ի
Բաղդատ ⁵⁵: ³¹ Եւ ⁵⁶ անդ ⁵⁷ վտանգեցու-
ցեալ ⁵⁸ սաստէին անաւրէնքն ⁵⁹ թողուլ
զհաւատս իւրեանց ⁶⁰, յորոց բազումք կո-
րեան ⁶¹ զանմահն մահ՝ թողլով զանկողոպ-
տելի ⁶² գանձն ⁶³ հաւատոյ սրբոյ: ³² Իսկ
երանելի ոմն Շապուհ Արծրունի եւ միւս

- 1 bcelr գփաղաֆն գանձակ
- 2 adghkmw քաղաք
- 3 ce ՄՂԵ
- 4 km չիբ եւ
- 5 bcelr այսոցիկ km այնորիկ
- 6 adhw յաշխարհ
- 7 abcdghr չիբ եւ
- 8 gkm զքաղաք
- 9 cr գա
- 10 d յաղահեղ l յաղահէն
- 11 dgl յաւանի
- 12 cegr արփուագետն bl արփուագետն ah արփուգետն
- 13 bcelr չիբ եւ
- 14 a գիորգայ gkm գէորգայ dw գրիգորայ cer գրիգոր-
կայ h գեորգայ
- 15 l է
- 16 dw անուանագրեալ
- 17 km չիբ եւ
- 18 clr ձիոյն adgh ձիոյ
- 19 h ճերմակ
- 20 c յեկեղեցոյն յարտաքս
- 21 c յայտի
- 22 abcdghw չիբ եւ
- 23 ah շփոթել
- 24 w չիբ հանդերձ
- 25 l զօրօք
- 26 b իւրօք
- 27 bcelr ի (c չիբ ի) փախուստ դարձուցանէր
- 28 h չիբ ընդ սարն
- 29 l կոչիւր bcelr կոչէր
- 30 h եղջեր խու
- 31 bceglr եղջեր dw եղջերիս
- 32 bcelr խոն dw չիբ խոյի
- 33 l անտ

- 34 adghkmw հողմն
- 35 cr շրջապատէ
- 36 abcdeglwr ապաստան h արաստան
- 37 adw փախուցեալ bcelr փախուցեալն
- 38 bcelr եւ փի իսկ
- 39 w կալանաւորքն
- 40 bcelr առ եւ պաւորք hkm առապուրք d առապուրք
- 41 bcelr չիբ եւ
- 42 agkm լեւաբցն
- 43 h փախեան փի կորեան
- 44 bcelr փառս տալով աստուծոյ
- 45 g գփառս
- 46 a երրորդ
- 47 km թուոյն r թրոյ
- 48 abcdchlwr լցաւ
- 49 cr մեղաց r մեղացքս
- 50 agh զորս w որ bcelr զորս ի
- 51 abcdghlr չիբ եւ
- 52 d տարագրեալ
- 53 cr ոչ
- 54 bcdclr գնացին
- 55 aclr բաղտատ
- 56 km չիբ եւ
- 57 bcelr անտ
- 58 a վտանգեցուցեալ
- 59 c անօրէնք
- 60 km չիբ իւրեանց
- 61 bcelr զանմահ մահն
- 62 bcelr զանկապուտ
- 63 h սրբոյ հաւատոյ

զաւառի¹ եւ² հասեալ³ գնացք հեղեղին⁴ ի
Դաստակերտ գիւղ⁵ ի կից գետոցն⁶, զութ⁷
հարիւր վրան խաշնարածաց տարաւ, որք
եկեալ⁸ էին⁹ ի Կաւկասայ¹⁰ յապուր՝ յա-
ւուրս¹¹ ամարայնոյ¹². եւ տէր Սուփան¹³
վախճանեցաւ¹⁴ ի Վայոց¹⁵ Զոր¹⁶ ի¹⁷ նոյն¹⁸
ամի: 37 Եւ ի միւս տարին եկն Բուղա¹⁹ ի
Հայս²⁰, եւ սպանաւ²¹ Սահակ²² Իսմայե-
լեան²³ ի Տփղիս²⁴ քաղաքի²⁵ եւ զամս Գ-
կալաւ զՀայս՝ մինչեւ²⁷ զիշխանսն ազատ²⁸
կանամբք խաղաղուցանէր²⁹ ի Բաղդատ³⁰:
38 Ապա³¹ ի չորրորդում³² ամին եղեւ
զալն³³ Մահմատայ³⁴ Խաղթի³⁵ որդւոյ³⁶ եւ
մահ³⁷ տեառն Վասակայ³⁸ Գաբուին³⁹:

- 1 bghlw գաւառ c գաւառն
- 2 bcehl չիբ եւ
- 3 w հոսեալ
- 4 bcel հեղեղի
- 5 bce գեւղ gw գեղ a գեաւղ km գեղն
- 6 d գետոյն
- 7 agh ութ dw ութն
- 8 l եկեալի
- 9 a եին
- 10 bcdegklmw կովկասայ
- 11 bcel աւուրցն
- 12 gkmw ամարայնոյ a ամարանոյ
- 13 h սոփան
- 14 a վաղճանեցաւ
- 15 a վայոյ
- 16 km ձորն
- 17 bc չիբ ի
- 18 cl սոյն
- 19 bch բուխայ l պուղայ gkm բուղխայ a բուղխա
- 20 bcel հայի
- 21 bcel սպանումն (c ի սպանումն)
- 22 bcel սահակայ
- 23 b իսմայելի ce իսմայելի w իսմայելեան l իսմայելի
- 24 bdl տփիսիս
- 25 aghw քաղաք
- 26 dgkm երեւ
- 27 bcehl մինչ
- 28 km զատ
- 29 a խաղաղացուցանէր bcel խաղացոյց
- 30 ac քախղատ l պաղտատ
- 31 g ապայ bl ապա եւ
- 32 adghkmw չորրորդ
- 33 c ի գալն
- 34 a մահմատայ gkmw մահմետայ bcel համադայ
- 35 w խողթի d թողթի bl խալթի
- 36 c որդո
- 37 agkm մահն
- 38 abcd վասակա
- 39 dkm գաբուինն

39 Եւ Յով⁴⁰ Թուականին⁴¹ Հայոց եղեւ⁴²
անհնարին եւ հիացուցանող⁴³ շարժն Դու-
նայ⁴⁴, որ⁴⁵ զամ մի ողջոյն դողացուցեալ⁴⁶
խորասուզեաց յանդունդս⁴⁷ անձինս իբրեւ
երկոտասան⁴⁸ բիւր մարդկան: 40 Ահա
49 նմանութիւն⁵⁰ 51 խոտոյ ասի մարդ:

ԳԼՈՒԽ⁵² ԻԲ⁵³

Պաշարումն Պարտաւայ⁵⁴ յորդւոյն⁵⁵
Շեխայ եւ ի⁵⁶ զաւրաց⁵⁷ Հայոց եւ
Աղուանից⁵⁸ եւ Սամուելի⁵⁹ անձամբ
առնուլ պատիւ եւ գնալ⁶⁰ ի Դուին⁶¹

1 ի ժամանակի խռովութեանն⁶², որ
շարժեցաւ ի մէջ Եսայի⁶³ որդւոյն⁶⁴ Շե-
խայ⁶⁵, եւ իւրոյ գործակալին Մահմետի⁶⁶
որդւոյ⁶⁷ Աբլվահդի⁶⁸, որ կոչուր⁶⁹ Եմէմիկ⁷⁰,

- 40 d երեւ bcel տասնվեց (v Յով c յ ԳՅՁ)
- 41 bcel թուին
- 42 ah չիբ եղեւ
- 43 l հիացուցանող
- 44 c դրւնայ g դրւնոյ
- 45 d գամի փիս գամ մի
- 46 a դողացեալ
- 47 d յանդունդ
- 48 h երկոտասանն
- 49 bcel խոտոյ նմանութիւն
- 50 h ի նմանութիւն
- 51 dw խրատոյ այս ի մարդ
- 52 abcehlw չիբ գլուխ
- 53 abcdegklw ԻԼ
- 54 h պարտաւա
- 55 a որդւոյն bce որդոյն
- 56 ah չիբ ի
- 57 bcel չիբ գորաց
- 58 bcol յաղուանից
- 59 gl սամուելի abcdehkmw սամուելի
- 60 gkm գալ
- 61 ahw դվին
- 62 h խռովութեանն
- 63 km յիսայի w Եսայեայ g իսայի
- 64 abc որդոյ dglw որդւոյ
- 65 abch շեխա
- 66 w մահմէտի ag մահմեդի
- 67 abc որդոյ
- 68 g ապլվահդի l ապլվիտայ a ապլվեհդի w ապլ-
մեհդի ce ապլվիստոյ b արդվիսայ dh արդվեհտի
- 69 bcel կոչի km կոչէր
- 70 km Էմմիկ h Եմմիկ

զաւրաժողով լինի¹ որդին Շեխայ² ի կողմանցն³ Ասորեստանեայց⁴ միակամութեամբ Աշոտի⁵ իշխանի, զի եւ սա գումարէ զզաւրսն⁶ Հայոց⁷ հանդերձ իշխանաւքն⁸ Աղուանից երթան եւ⁹ հարկանեն զզակիչն¹⁰ ի դրանն Պարտաւայ եւ քաջամուխ¹¹ կացին¹² ի մարտի զամիսս¹³ ԺԳ: 2 Ընդ այն աւուրս հասանէ վախճան¹⁴ հայրապետին Աղուանից Յովսեփայ¹⁵,¹⁶ եւ ոչ լինէր պարապ¹⁷ իշխանացն Աղուանից նորոգել զաթոռ¹⁸ հայրապետութեան¹⁹ Աղուանից²⁰: 3 Իսկ Մեծկողմանցն²¹ եպիսկոպոսն²² Սամուէլ անձնակամակ²³ ընդ Միսայելի²⁴ քահանայի, որ իմաստասէրն կոչուի²⁵ խորհրդազգած²⁶ եղեալ՝ առանց գլխաւորագոնին աջոյ տայ²⁷ զեպիսկոպոսութիւնն²⁸ իւր Միսայելի²⁹. եւ ինքն Սա-

մուէլ զանկատարն առնու ձեռնադրութիւն յիւրմէ եպիսկոպոսէն³⁰: 4 Լուրս³¹ այս եհաս³² ի բանակն. եւ բազում եղեւ խռովութիւն իշխանացն Աղուանից. 33 յայնժամ ի³⁴ միաբանութենէ³⁵ զեկուցանեն զայս³⁶ տեառն³⁷ Գէորգայ³⁸ Հայոց կաթողիկոսի³⁹: 5 Եւ նորա⁴⁰ կանոնական սահմանադրութեամբ գրեալ⁴¹ առ իշխանն Հայոց՝ մաղթէ⁴² աւգնել իրացն եւ⁴³ առնել զաւարտն⁴⁴ ի⁴⁵ խաղաղութիւն⁴⁶: 6 Եւ⁴⁷ նորա⁴⁸ իմաստաբար ածեալ ի հաւան զպետս եւ զիշխանս Աղուանից՝ խաղաղութիւն ի մէջ նոցա առնէր. 49 այլ նոցա⁵⁰ զնզովս Հայոց պատճառեալ⁵¹: 7 Իսկ Աշոտ՝ իշխանն⁵² Հայոց խնդրէր⁵³ զկարգադրութիւն⁵⁴ սրբոյն Գրիգորի հաստատել⁵⁵ եւ զձեռնադրութիւն առնուլ ի Հայոց. որք⁵⁶ առժամայն⁵⁷ հաւանեալ⁵⁸ սակս⁵⁹ Սա-

1 հ լինիմ

2 ah շեխա

3 bcel կողմանց

4 adcdchw ասորեստանեայց

5 հ աշուրի փ/ս աշուրի

6 հ գորսն

7 ի հայոց փ/ս հանդերձ (հայոց կրկնուած է)

8 ի իշխանոք

9 dw չի/բ եւ

10 adghv fշակիչն v փշակիչն km գփշակիչն ce գփակիչն եւ fղակիչն

11 bcel ի մարտն կացին

12 km կան փ/ս կացնա

13 adghkmw զամս

14 a վաղնան

15 d յովսեփայ

16 bcel եւ ոչ լինէր իշխանացն աղուանից պարապ

17 gkm պարապ ժամ

18 km զաթոռն

19 bcel հայրապետութեանն

20 km չի/բ աղուանից

21 gkmw մեծկողմանց bcel մեծկուսնից (ե մեծկուսնից)

22 e եպիսկոպոս

23 d անձնակամ

24 gl միսայելի a միսլի cdw միսայելի

25 km կոչէր

26 dkm խորհրդազգաց

27 ach տա

28 a զեպիսկոպոսութիւն

29 adghkm իսմայելի ի միսայելի w միսայելի հ իսմայելի

30 a եպիսկոպոսէն

31 bce լուրս

32 agl էհաս

33 km եւ յայնմ adghw յայն եւ յայնմ փ/ս յայնժամ ի

34 հ չի/բ ի

35 bcel միաբանութենէն w միաբանութեամբ

36 ի չի/բ զայս

37 հ չի/բ տեառն

38 a գիորգայ bcel գէորգայ d գրիգորիայ

39 bdk կաթողիկոսին

40 bcel նա

41 bcel գայ փ/ս գրեալ

42 bce մաղթէր ի եւ մաղթէր

43 adhw զաւարտն առնել

44 gkm չի/բ զաւարտն

45 adghkmw չի/բ ի

46 w խաղաղութեամբ d խաղաղութիւն իւր հ ի խաղաղութիւն

47 d չի/բ եւ

48 d նմա փ/ս նորա

49 d չի/բ այլ ... պատնառեալ

50 km նոքա փ/ս նոցա

51 km պատնառէին aceg պատնառել հ պատնառել

52 հ իշխան

53 e խնդրէ հ խորհուրդէր

54 bcel զկարգադրութիւն

55 adghkmw չի/բ հաստատել

56 km քայց փ/ս որք

57 bcel առայժմ aghkmw առժամն

58 bcel հաւանեալ km հաւանեալ նոցա

59 adghkmw չի/բ սակս

մուկելի¹ եւ Միսայելի² պղտորմանն, զոր³ մեծ իշխանն Հայոց գրէ⁴ առ հայրապետն Գէորգ⁵. եւ զՍամուէլ⁶ հաճեցուցանէր ամենայն Աղուանից կամակցութեամբ⁷:
8 Յանկամական մտաց չուեալ⁸ երթայ ի Դուին եւ զերկրորդն առնու ձեռնադրութիւն անձնահաճն Սամուէլ ի Գէորգայ⁹ Հայոց¹⁰ կաթողիկոսէ¹¹, յաւուրս¹² Աշոտի¹³ Հայոց իշխանի¹⁴,¹⁵ ի թուականութեան¹⁶ Հայոց Յիշ¹⁷:

9 Եւ նոյն իշխանն Հայոց՝ Աշոտ զվաղնջուց¹⁸ դադարեցուցեալ¹⁹ քարոզութիւնն²⁰ Սիւնեաց՝ որպէս այր իմաստուն, ընդ Սողոմոնի²¹ եպիսկոպոսի²² եւ ընդ Գէորգայ²³ հայրապետի²⁴ վերստին նորոգեաց:

10 Ի նոյն ժամանակս²⁵ յերեք հարիւր երեսուն եւ վեց թուին եղեւ Աշոտի Բագրատունւոյ²⁶ նստուցանել զաթոռ²⁷ թագա-

ւորութեանն²⁸ իւրոյ²⁹ ի մէջ Հայաստանեայց³⁰, որ³¹ ի բազում ժամանակաց էր բարձեալ պատիւ թագաւորական³² ի տանէն³³ Թորգոմայ³⁴: 11 Իսկ³⁵ գալուստ Տաճկին ի Հայս եւ զրաւել³⁶ զաշխարհն³⁷ ընդ լծով ծառայութեան³⁸ հարկաց թուականն³⁹ Հայոց⁴⁰ Յիւր լինէր, յորոյ⁴¹ ձեռն⁴² ըմբռնեալ լինէր⁴³ հայրապետն Հայոց⁴⁴ Գէորգ⁴⁵ ի⁴⁶ կապանս երկաթիս⁴⁷ պարփակեալ ածաւ ի Պարտաւ: 12 Ապա⁴⁸ բարեպաշտն Համամ,⁴⁹ որ եւ Աղուանից եղեւ թագաւոր, նոյնպէս⁵⁰ զկործանեալ⁵¹ թագաւորութիւն⁵² տանս⁵³ Աղուանից նորոգեաց⁵⁴, որպէս Աշոտ Բագրատունի՝ զՀայոց⁵⁵ թագաւորութիւնն. այսք ի միում⁵⁶ ժամանակի գործեցան: 13 Եւ նոյն⁵⁷ ինքն Համամ սակս առ Աստուած մեծապէս⁵⁸

1 ի սամուիլի abcdegkmw սամուէլի
2 a իսմայելի g լ միսայելի cd միսայելի km իսմայելի w միսայելի h իսմայելի
3 km չիբ գոր
4 km գրէր
5 a գիորգ c գէորգ dh գրիգոր
6 h զսամուէլ bcel գմս փյս զսամուէլի d զսամուէլի
7 km կամակցութեամբն
8 km ապա չուեալ
9 b գէորգա d գրիգորալ գէորգեայ ah գիորգա
10 bcel չիբ հայոց
11 bdk կաթողիկոսէ
12 bcel յաւուրսն
13 km աշոտոյ
14 ի իշխանին
15 ah եւ թուականութեան հայոց լինէր երեք w եւ թուականութիւն հայոց լինէր d gkm եւ ի թուականութեան հայոց լինէր (km չիբ լինէր)
16 be թուականութեանն
17 c վեցի
18 b զի վաղընջուց w ըզ ի վաղընջուց
19 km դադարեալ
20 d քարոզութիւն
21 ah սողոմոն w սաղոմոն bd սողոմոն g սողոմոն լ սողոմոն
22 a Էպիսկոպոսի b Էպիսկոպոսին w Էպիսկոպոսն
23 bcel գէորգ a գիորգ d գէորգ h գրիգոր
24 adhw հայրապետն ceg հայրապետին
25 adghkmw չիբ յերեք ... թուին
26 abch բագրատունոյ

27 h աթոռ
28 dkm թագաւորութեան
29 ahw իւր
30 agdh հայաստանեացն lw հայաստանեաց
31 abceghl գոր
32 h թագաւորութեան
33 g տանէ
34 ac թորգոմայ
35 bcel չիբ իսկ
36 bcel գրաւելոյ
37 bcehl զաշխարհս
38 adhw ծառայութեամբ
39 km ի թուականն w ի թուականին
40 bcel երեք հարիւր բառասուն երկու թուին լինէր
41 dw յորոյ
42 km ի ձեռն
43 km չիբ լինէր bcel եղեւ
44 adghkmw չիբ հայոց
45 a գիորգ bce գէորգոս լ գէորգէոս h գրիգոր
46 km եւ ի
47 abchw երկաթի
48 g ապա
49 km չիբ որ եւ ... թագաւոր
50 dkmw նոյնպէս եւ
51 h զկործանել
52 c թագաւորութիւնս d թագաւորն
53 adghkmw տանն
54 adghw համամ նորոգէ km նորոգէ
55 h հայոց
56 h իմում
57 լ ինքն համարակա առ աստուած մեծ
58 bce մեծ փյս մեծապէս

յանցանացն, որ վասն սնոտի այս¹ ²կենացս զպարտ արեան եղբաւրն ժողովեալ³ ⁴յանձին⁵ իւրում մեծագոյն⁶ բարեգործութիւնս առ եկեղեցիս եւ առ ամենայն կաւաւտեալս⁷ եւ չքաւորս ⁸առատագուարթ⁹ անսպառ կատարէր, որ եւ զմեծ հայրապետն Հայոց Գէորգ յանաւրէն Տաճկաց¹⁰ կապարանէն¹¹ բազմաբաշխ գանձիւք¹² տայր արձակել եւ յոգնամեծար զնա արարեալ՝ առողջ առ Հայաստանեայս¹³ առաքէր: 14 Իսկ յետ Դ¹⁴ ամաց, յորում տարեմուտն ի սրբումն հանդիպիւր¹⁵ Պասեքին¹⁶ աւր¹⁷, սպանաւ¹⁸ Ապու Ալի¹⁹ Աղուանից իշխանն²⁰ Հայկազունի²¹ յիւրմէ²² հարազատէն²³ Սմբատայ²⁴. եւ եղեւ այն սուգ մեծ իւրայնոցն զարմից²⁵: 15 Ի նմին ամի զաւրածողով լինի թագաւորն Հայոց Սմբատ²⁶ որդի Աշոտոյ Բագրատունւոյ²⁷ անցանէ²⁸ ասպատակաւ յաշխարհն Ասո-

րեստանեայց²⁹, անդ³⁰ ի դիմի հարկանին³¹ նմա զաւրքն Տաճկաց, եւ փախստեամբ դարձուցանեն ի Հայս՝ թափուր³² եւ ունայն զամենայն³³ առնէին³⁴: 16 Անդէն³⁵ մեռանէր³⁶ Աշոտ իշխանն Հայկազնի³⁷ եւ սակաւք³⁸ ի զաւրացն:

17 Ի նմին ժամու մեծ իշխանն Վասպուրականի Ապու³⁹ Մրուան⁴⁰ սպանանի⁴¹ յիւրոց զաւրացն: 18 Ի նոյն⁴² ամի գայր հասանէր ամպարիշտ⁴³ Տաճիկն⁴⁴ երկրորդ անգամ յերկիրն Հայոց, եւ ի նորին հրաման ելանէ⁴⁵ ներքինին ի դրանէն⁴⁶ Պարտաւայ⁴⁷ գալ ի Հայս⁴⁸: 19 Եւ էր այրն այն⁴⁹ ժպիրհ եւ անաստուած. ուր զնացք ոտից նորա⁵⁰ լինէր, աւերէր քանդէր⁵¹ զեկեղեցիս⁵² Աստուծոյ. եւ զնշան⁵³ Քրիստոսի ուր ⁵⁴եւ տեսանէր, մանրէր⁵⁵ իբրեւ զփոշի⁵⁶: 20 Եւ իբրեւ եհաս յաշխարհն Հայոց, առժամայն փախստական լինէր

1 km այսր bce1 չի՞ այս
2 bce1 կենացս եղեւ պարտապան արեան
3 km ժողովեալ
4 km յանձն իւր
5 ag յանձինն
6 d չի՞ մեծագոյնի հ մեծապէս
7 bce1 կարօտս
8 d չի՞ առատագուարթ ... կատարէր
9 a առատագուարթ
10 g տաջկաց abcdew տաջկայ հ տաջկա
11 l կապանէն հ կապարանին
12 w գանձուք
13 agh հայաստանս bce հայաստայսն d հայաստանեայցս l հայաստանեայսն
14 d չորս
15 a հանդիպի իւր km հանդիպէր
16 a պասէֆին
17 b աւուր
18 gkm սպանանի ah սպանդիու
19 aghkm պօլի
20 abw իշխան
21 abcdgh հայկազնի km հայկազուն
22 h իւրմէ
23 ah հարազատէ km հարազատէ
24 a սմբատայ km ի սմբատայ
25 ah զարմաց
26 h սմբատայ
27 abch բագրատունոյ
28 c անցէ l եւ անցանի km եւ անցանէ հ անցանանէ

29 abcdgw ասորեստանեաց հ ասորեստանեաց
30 l ամտ
31 acdgh հարկանի
32 km թափուր
33 dkm զամենայն
34 km առնենն a անտէն
35 l եւ անտէն
36 h մեռանի
37 km հայկազուն w հայկազն
38 c սակոփ
39 h արու
40 d րուան
41 h ի գորացն իւրոց
42 d նոյնոյ l նոյնում հ նմին ժամանակաւ
43 l ամբարիշտն km չի՞ ամպարիշտ bd ամբարիշտ
44 abcegl տանիկ
45 km ելանէր
46 dh դրանէ
47 ac պարտաւա
48 abcdceghklmw հայր ուղղում ենի հայս
49 w չի՞ այն
50 h չի՞ նորա
51 c եւ փանդէր
52 a զեկեղեցիսն հ զեկեղեցի
53 l զնշանն
54 c երեւէր եւ տեսանէր
55 adw աւերէր փխ մանրէր
56 b փոշի

Թագաւորն Սմբատ¹: 21 ²Եւ առեալ զամ-
րոցն նորա եւ զթագուհին³ հանդերձ տիկ-
նամբք⁴ եւ որդւոյքն⁵ իւրեանց⁶, զԿտակա-
րանս⁷ եւ զսպաս սրբութեանց եւ զխաչս⁸
բազում⁹ գանձիւք¹⁰ խաղացուցեալ¹¹ ի գե-
րութիւն: 22 ¹²Ընդ նոյնն արշաւեալ¹³ ի
Վիրս¹⁴ ընդդէմ¹⁵ ելեալ¹⁶ նմա¹⁷ երկու քաջ¹⁸
¹⁹զաւրավարք¹⁹ Վրաց¹⁹ Գէորգ²⁰ իշխան եւ
Արեւէս եղբայր նորին²¹. եւ²² երկոքինն²³
չարաչար մեռանէին ի նմանէ: 23 Յայն-
ժամ վերափոխի մեծ²⁴ հայրապետն Հա-
յոց²⁵ Գէորգ²⁶ եւ իշխանն Սիւնեաց²⁷ Ա-
շոտ²⁸ ողբերգական կանայք²⁹ կակա-
նէին՝ ասելով. «Մի եկեսցէ եւ մի՛ լիցի
այսպիսի տարի ի վերայ երկրի, որչափ
ազգ մարդկան է»: 24 Եւ հայ թիւն³⁰
Յնջ³¹: 25 ³²Այլ այն ամենայն սկիզբն էր

երկանցն³³ ³⁴եւ տագնապին, որ եղեւ Հա-
յոց. զի զնոյն ինքն զմեծ Թագաւորն
Սմբատ յետ սակաւ ժամանակի մատնեաց
աստուածահաս պատուհասն, որ լինելոց
էր աշխարհի. եւ ի բաց կացեալ վերնոյն
զաւրութիւնն³⁵ ի նմանէ՝ զկորստեանն³⁶
իւր եւ Հայոց³⁷ գնաց զճանապարհ³⁸ ի³⁹
յերեսս գազանաղէմ⁴⁰ իշխանին Տաճկաց
երթալով, ⁴¹որ զչան⁴² ⁴³եւ զչմարդոյ⁴⁴ բե-
րելով զբարս⁴⁵, ըմբռնեալ նորա⁴⁶ զկամաւ
եկեալ Թագաւորն, ի վերայ փայտի սպա-
նանէր⁴⁷: 26 Եւ ապա գուժէր ճայն աղե-
տաւոր⁴⁸ ի տունն⁴⁹ Թորգոմայ⁵⁰ եւ առհա-
սարակ աւերանք⁵¹ աշխարհին հասանէր:
27 Հայ⁵² ⁵³թիւն ՅԿԳ էր: 28 ⁵⁴Զորոյ
վրէժն միայն Աստուած խնդրեաց զսպան-
մանն⁵⁵ Սմբատայ, զի անագորոյնն⁵⁶ այն
Տաճիկ փոխեալ ի Հայոց, գնայ⁵⁷ անցանէ⁵⁸
ընդ Ասորեստան⁵⁹ երկիր՝ ⁶⁰ի վերայ արա-

- 1 հ սմպատ
- 2 km եւ նորա առեալ զամբոցն
- 3 b գրագուհի
- 4 a տիկնամբք km տիկնոբ
- 5 abce որդովք ghi որդուովք
- 6 km նորա փիս իւրեանց h իւրանց
- 7 adghkmw զքնակարանս l զկատակարանս
- 8 b զինչս փիս զխաչս
- 9 abcdhl բազումս
- 10 abcdeghl գանձիւք
- 11 km խաղացուցանէր
- 12 g ընդ նոյն ամի km ի միմն ամի adhw ընդ նոյն
- 13 h ի վերայ փիս ի վիրս
- 14 l եւ ընդդէմ
- 15 abcdeghw եղեալ
- 16 c նորա փիս նմա
- 17 d քաջք
- 18 h զօրականք ի վրաց
- 19 bcel զօրավարքն
- 20 ac գիորգ
- 21 c նորա
- 22 km չիք եւ
- 23 km երկոքինն իսկ g երկոքինն
- 24 c եւ մեծ
- 25 c չիք հայոց
- 26 a գիորգ c գեորգիոս
- 27 h հայոց սիւնեաց
- 28 l զորս
- 29 bcel կայնաքն
- 30 gkm թուականն
- 31 b էր երեք հարիւր բառասուն եւ վեց h ժիզ էր d եւ չորս էր

- 32 c այլ այն ամ որ Գձնջ էր թիւն հայոց սկիզբն էր
- 33 kmw երկանց
- 34 a ի տագնապին bd եւ ի տագնապին
- 35 d գորուքիւն
- 36 bceh զկորստեանն
- 37 km զհայոց
- 38 abcdeglw նախապարհ h չիք զնախապարհ
- 39 km զի փիս ի
- 40 km չիք գազանաղէմ
- 41 km չիք որ ... զբարս
- 42 d զչան փիս զչան
- 43 bl եւ ոչ զմարդոյ
- 44 a զմարդոյ w չմարդոյ h զմարդկան
- 45 abchlw բարս
- 46 abcdeghlw չիք նորա
- 47 bceklm սպանանք h սպանանէ
- 48 d աղետու l աղետաւոր
- 49 km տանն c չիք տունն
- 50 a թորգոմա
- 51 d աւերակ
- 52 km եւ հայ
- 53 h թիւն յկղ էր
- 54 l զորս միայն վրէժն
- 55 dw սպանմանն abcegl սպանմանն
- 56 km անագորոյնն l անագորոյնն
- 57 a զնաց
- 58 cel գատէ
- 59 h ասորեստանեաց
- 60 adghkmw չիք ի վերայ ... զերկիր

բացւոցն¹ կամեցեալ տիրել, զոր անդ² ոտնակապեալ զնա Տեառն, որ դատի զերկիր, մատնի³ ի ձեռն⁴ Արաբացւոցն⁵ իշխեցողի եւ կենդանւոյն⁶ թաղեալ սատակի⁷: 29 Ի վերայ այսոցիկ անցելոց⁸ ժամանակաց⁹ սպառի ազգն այն¹⁰ Տաճկաց, եւ երեւի¹¹ 12 ազգ այլ, զոր¹³ Դելեմիկք¹⁴ կոչեն¹⁵, որոց¹⁶ գլխաւոր¹⁷ ոմն եղեալ¹⁸ Սալար¹⁹ անուն²⁰ համատարած²¹ սփռեալ զիր²² գաւազանն, տիրէ Աղուանից, Պարսից, եւ Հայոց, եւ եկեալ ի Պարտաւ²³ իւրացողցանէ իսկոյն²⁴:

30 Ընդ նոյն ժամանակս բախի²⁵ ի²⁶ կողմանցն Հիւսիսւոյ²⁷ այլադէմ²⁸, աւտաւրանշան²⁹ ազգ³⁰ իմն³¹, զոր Ռուզիկ³² կոչեն, որք ոչ աւելի քան զերիս³³ ժամանակս³⁴

ընթանալով³⁵ իբրեւ³⁶ զմրիկ³⁷ ընդ համատարած աշխարհածով ելիցն Կասպից³⁸ յանկարծ հասանէին ի մայրաքաղաքն³⁹ Աղուանից Պարտաւ⁴⁰, ոչ⁴¹ 42 ուստեք լեալ կարողութիւն ընդիմակայել⁴³ նոցա, եւ⁴⁴ ի⁴⁵ սուր սուսերի⁴⁶ 47 մատնեալ զքաղաքն⁴⁸ թափեցին⁴⁹ յինքեանս զվայելչութիւն⁵⁰ ամենայն⁵¹ կազմութեան⁵² բնակչացն եւ նոյն ինքն սալարն⁵³ պաշարեալ զնոսա՝ ոչ ինչ կարէր վնասել, զի անյաղթելի էին⁵⁴ զաւրութեամբ: 31 Իսկ կանացն⁵⁵ քաղաքին հնար իմացեալ՝⁵⁶ բաժակ մահու արբուցանէին Ռուզացն⁵⁷, որոց իմացեալ զգաւաճանութիւնն՝ անխնայ⁵⁸ կոտորէին զկանայսն⁵⁹ եւ զմանկունս նոցա: 32 Եւ կացեալ ի նմա ամիսս 2, թափուր եւ ունայն զքաղաքն թողուին⁶⁰, եւ մնացեալքն զանգիտող⁶¹ ձեւով զնացին յաշխարհն⁶² իւրեանց բազմազան աւարաւ:

1 b արբացոց

2 l անտ

3 a ի մատնէ gkm մատնի dw եւ մատնի h մտանէ

4 km ձնոս

5 abh արբացոցն l արբացոց

6 abce l կէնդանոյն

7 ah սատակդ bcdel սատակիր

8 ab անցելոյ c անցանելոյ

9 d ժամանակի

10 d չի՞ր այն

11 l երեւիին

12 bce այլ ազգ l այլ ազգ ah ազգ այլ

13 bceh որ l որի

14 km դէլէմէկի a դելեմիկի w գիլեմիկի ce դելեմիկի d դելեմիկի h կելեմէկի

15 cl կոչին

16 km յորոց

17 d գլխաւորի

18 adhkms եկեալ b եղեալ չի՞ր եղեալ

19 gkm սաղար

20 g յանուն

21 klm եւ համատարած

22 h իւր

23 ab պարտայ h պարտա

24 km զայն իսկոյն

25 km բաշխի

26 acdgh չի՞ր ի

27 c հիւսիսոյ bdeghklms հիւսիսոյ

28 b այլանդէն cel այլադէն

29 h ըստարանշան չի՞ր օտարանշան

30 abcdeghlms չի՞ր ազգ

31 l չի՞ր իմն

32 ce ռուզիկի b ռուզիկի

33 adgw զերիս

34 abcdeg ժամանակ l չի՞ր ժամանակս

35 ahkm չի՞ր ընթանալով bdw ընթանալ

36 b եւ իբրեւ

37 w մրիկի a մրրդիկի h զմրիկ

38 l կազրից bghkm կասպից

39 b մայրաքաղաք

40 km ի պարտաւ

41 km որ ոչ

42 ah ունեալ l ումիւր լեալ c ուտէր լեալ g ունիլ km ունելով չի՞ր ուտէր լեալ

43 abcdeghklms ընդդիմակայիլ

44 km չի՞ր եւ

45 d չի՞ր ի

46 c սուրբերի

47 km մատնեալ լինէր քաղաքն

48 h զքաղաքս

49 aghkm կացին չի՞ր քաղաքին

50 b զվայելչութեան km վայելչութիւն

51 h յամենայն

52 adghkm կազմութեանց

53 c սաղարն

54 abcdegl եր չի՞ր էին h անյաղթելի եր զնոսա

55 km կանանց bcehl կանանցն

56 h չի՞ր բաժակ ... իմացեալ

57 km ռուզաց

58 bce յանիւնա dl յանիւնայ l յանիւնայս

59 hkm զկանայս

60 b թողին

61 d զանգիտող l զանգիտող

62 b յաշխարհ

ԳԼՈՒԽ¹ ԻԳ²

Կրկնաբանութիւն³ ազգաչար⁴ անուանց⁵
Համառուաւորար

1 Ստուգաբանութեամբ այսպէս ծա-
նեաք ընդ⁶ Հայկազանց⁷ արանց խնամա-
ւորիլ⁸ Միհրական⁹ տոհմին, եւ պատուա-
տութեամբս այսուիկ¹⁰ առ ի գոյգ ունել¹¹
զպետութիւն արեւելեայց¹² կողմանցս¹³ Ա-
ղուանից¹⁴: 2 Զանուանս արքայիցն¹⁵ վե-
րագոյն գրեցաք ի քաջէն Վաչագանայ
մինչեւ ցբարեպաշտն Վաչագան¹⁶ Ժ թա-
գաւորք, յորոց¹⁷ ըստ թուոյ¹⁸ աւուրց¹⁹
տարւոյն²⁰ եկեղեցի²¹ միայն բարեպաշտն
Վաչագան²² շինեաց յարեւելս: 3 Եւ յետ
մահուն²³ նորա սկսաւ նուազել²⁴ ազգն
այն: 4 Եւ Միհրհանն²⁵, որ ի²⁶ Սասանեան
տոհմէն²⁷ էր եկեալ ի Պարսից, հաստատե-
ցաւ ի նախարարութիւն²⁸. եւ անուանք²⁹
³⁰նորա որդի ի հաւրէ առնլով՝ են այսո-

- 1 abcehlw չի՞ գլուխ
- 2 a ի bodeglw իր
- 3 c երկնաբանութիւն
- 4 a ազգաչարնց dhw ազգաչարանց
- 5 b անուամբ ahw չի՞ անուանց a նց
- 6 b որ ի adgw ի ce սակս փխ ընդ
- 7 abghlw հայկազանեաց km հայկազանայց
- 8 h խնամաւորեալ
- 9 w ի (ընդ) միհրական b ի միհրական ah հական
- 10 km չի՞ առ ի
- 11 gl ունիլ
- 12 abcdehw արեւելեաց gkm արեւելից
- 13 abcdehlw կողմանց
- 14 h աղւանից a դանուամբ w անուամբ
- 15 abcdeghlw որք վերագոյն (w վերագոյնն) գրեցան
- 16 ac վաչականա k վաչականայ h վաչագանա
- 17 hl որք abcdegw որ
- 18 km թուոց
- 19 a աւուց
- 20 abc տարոյն
- 21 km եկեղեցիս
- 22 k վաչական
- 23 abl մահու
- 24 gkmw նուանիլ l նուազիլ
- 25 dw միհրեանն
- 26 ah չի՞ ի
- 27 km տոհմէ
- 28 km նախարարութիւն
- 29 h անունք
- 30 d որդիք նոցա ի հորէ առնելով

քիկ. Միհրհ³¹, Արմայէլ³², Վարդ³³, քաջ³⁴
Վարդան, որ հաւատացեալ³⁵ ի Քրիստոս,
եւ³⁶ ոչ շինողն³⁷ Գարդման³⁸ բերդոյ³⁹:
5 Սորա որդի⁴⁰ Վարդ⁴¹. Վարդ ծնանի⁴²
զՎարազ Գրիգոր՝ զառաջին⁴³ իշխանն⁴⁴
Աղուանից, որ ծնաւ Դ⁴⁵ որդիս՝ զՎարազ
Փերոժ⁴⁶, զՋուանշիր⁴⁷, զՅեզուտ⁴⁸ Խոսրով
եւ⁴⁹ զՎարազման⁵⁰:

6 Ի սոցանէ գերէց⁵¹ որդւոյն⁵² չարեալ⁵³
ըստ կարգի զանուանս⁵⁴ բերցուք՝ յայտ⁵⁵
առ Հայկազինսն⁵⁶. եւ այլքն⁵⁷ կացցեն⁵⁸,
որք⁵⁹ են Վարազ Փերոժ⁶⁰, Վարազ Տրդատ,
Վարդան, Ներսէհ Դժնդակ⁶¹, որ⁶² ⁶³եհան
ճաղք գլխոյն մարդկան⁶⁴ եւ հաւտիքս⁶⁵

- 31 w միհր
- 32 w արմայիլ եւ արմաէլ
- 33 d վարդան փխ վարդ
- 34 w քաջն
- 35 l հաւատաց
- 36 bcehl չի՞ եւ
- 37 bcdehw շինող gl շինող
- 38 c Գարդմանա
- 39 l բերդի
- 40 hw վարդ փխ վարդ վարդ
- 41 d վարդան փխ վարդ
- 42 gkm ծնաւ
- 43 bcdeglw առաջին a առջին h որ առաջին
- 44 bcel իշխան
- 45 gkm զնորս
- 46 km պերոժ h փերոժ
- 47 km զՋուանշիր dh զԵւանշէր abcel զուանշէր
- 48 abcgh յեզուտ
- 49 acdh չի՞ եւ
- 50 abcdegh վարազման
- 51 bce գլխոյն
- 52 abc որդոյն
- 53 agh չարժեալ
- 54 abcdehhlw անուանս
- 55 km ի յայտ
- 56 a հայկազինսն ce հայկազանեան
- 57 d այլք
- 58 l կացցեն
- 59 bcehl սոքա (l սոքայ)
- 60 km պերոժ
- 61 ah դժնդակ v դժնդակ v դժմոտ
- 62 w որ փխ որ km որ է
- 63 a էհանեալ bcel էհանեալ dv էհաս v էհանալ g
հանեալ km հանեալ w էհաս ի տանկաց h էհան-
եալ. ուղղում բնմ էհան մաղ
- 64 aghkm չի՞ մարդկան
- 65 ag հաւիքս h հաւիքս d հաւատիքս b հաւատ ի քրիս-
տոս ce հաւանիքս w ի հաւատս քրիստոսաբար km
չի՞ հոսիքս v հաւատիքս fn v հաւատ fn

արար. եւ¹ ոտք տառապելոց պարաւան-
դեալ² կապեցան ի շղթայս³ երկաթեղէնս⁴.
վասն որոյ բազումք խորշակահար եւ⁵
հեղձամղձուկ⁶ սատակեցան: 7 Ի նոյն
խորհուրդ⁷ գնացեալ Ներսէհի⁸ անցանէր
ընդ⁹ Հացիւն¹⁰ գիւղ¹¹ մտանել յԱսորիս.
լինէր¹² աւրն կիւրակէ¹³: 8 Նա¹⁴ մեկնեալ
յընկերացն¹⁵ միայն՝ դարձաւ առ հոգեւոր
հայրն Սիմէոն¹⁶ սպասաւոր¹⁷ սուրբ¹⁸ խա-
չին, ծածկելով¹⁹ զանուն²⁰ իւր²¹ ընդ այլսն
աղաւթէր:

9 Իսկ երանելին²² Սիմէոն²³ առ նա
խրախուսեալ ասէր. «Ո՞վ ես դու. հէր²⁴
Աստուած յայտնեաց զաշխարհակործան
քո ամպարշտութիւնդ²⁵. որ²⁶ եւ որդիք
քո²⁷ ոմանք²⁸ զքո անլրութեանդ²⁹ չարու-
թիւն կորստեան տառապելոց առնուն գա-
ւազան, ո՞չ ապաքէն դու իցես Ներսէհ, որ
դիմեալ երթաս յատելիս³⁰ Քրիստոսի՝ յա-

ւելադրել³¹ զնոյն³² չարութիւն արեւե-
լեայցն³³ եկեղեցեաց³⁴: 10 Արդ երթաս³⁵
յերկիրն³⁶, այլ բաց աչաւք ոչ տեսցես զեր-
կիր³⁷ հարց քոց»: 11 Իսկ Ներսէհի³⁸ ան-
կեալ³⁹ առ ոտս ծերոյն⁴⁰ ոչ ինչ լսէր պա-
տասխանի⁴¹. միայն⁴² զճանապարհն գնայր
եւ անդէն⁴³ վախճանեալ⁴⁴ ըստ բանի
հաւրն Սիմէոնի⁴⁵ անշնչացեալ⁴⁶ լոկ մար-
մին բերաւ ի հող⁴⁷ իւր: 12 Ներսէհի⁴⁸ որ-
դի՝ Գագիկ, Գագկայ⁴⁹ որդի՝ Ստեփաննոս
եւ Ապրսամիկ⁵⁰ քոյր իւր⁵¹: 13 Զայս Վա-
րազ Տրդատ եւ⁵² զորդի⁵³ իւր⁵⁴ Ստեփան-
նոս Ներսէհ⁵⁵ ի Փիլիպեան⁵⁶ ազգակիցն
իւրեանց⁵⁷ սպան ի միում ժամու ի Խորա-
ծորն, որ կոչի Դադոյի⁵⁸ վանք: 14 Ապա⁵⁹
յայն⁶⁰ աղետիցն⁶² զառն զգեցեալ արու-

1 հ չիբ եւ

2 հ պարանդեալ

3 լ շխթայս

4 ւ երկաթեղէնս

5 beel չիբ եւ

6 bc հեղձամղձուկի հ հեղնամղձուկ

7 adghw խորհրդի d խորհուրդն

8 abl ներսէ edew ներսէի հ ներսէի

9 aghkm չիբ ընդ

10 km գիացիւն

11 c գեւղ հ գեղ

12 km եւ լինէր

13 bceh կիրակէ

14 լ եւ նա

15 հ ընկերացն

16 bdglw սիմէոն

17 km առ սպասաւորն

18 km սրբոյ

19 km եւ ծածկելով

20 հ գանունն

21 հ չիբ իւր

22 d ելանելին

23 bdlw սիմէոն

24 gkm զի տէր

25 c զամբարշտութիւնդ bghm ամբարշտութիւնդ

26 լ որք km չիբ որ

27 d չիբ եւ v գիւ w գիւղին

28 km չիբ ոմանք

29 a անլուրեանդ w լուրեանդ gh անլուրեանդ

30 w յասորիս փխ յատելիս

31 d յաւելորդեալ w յաւելորդել

32 a ըզնոյն

33 km արեւելից g արեւելիցն h արեւելեացն

34 d եւեղեցւոյ ab եկեղեցաց

35 ce գերթոյ fn

36 ad գերկիրն լ գեր

37 dh երկիրն

38 g ներսիիի հ ներսիի

39 b առաջի փխ առ ոտս

40 d ծերոցն

41 h զպատասխանի

42 c եւ միայն

43 c անտէն

44 ac վաղնանեալ

45 dglw սիմէոնի հ սամուէլի

46 լ եւ անշնչացեալ

47 d հողս

48 abch ներսէի

49 bel գագիկա a գագիկայ

50 km ապրսամին agw ապրսամին d ապրսամին հ ապրսամիին

51 km մորա

52 c որդին իւր եւ եղորորդին իւր km գորդի մորա

53 h որդի

54 d չիբ իւր

55 bch ներսէ

56 dl փիլիպեան

57 բոյոր d.ձ. իւր ուղղում ենք իւրեանց հ չիբ իւր-եանց

58 c դադոյ d դաւդոյի

59 g ապայ

60 c այն աղետիցն

61 h այն

62 lw աղետիցն

թիւն¹ կնոջն սպանելոյ՝ առեալ² զմնացեալ զոստորն իւր Սպրամ գիշերահէն³ տաժանելի ուղեւորմամբ մտանէ⁴ ի բերդն խաչենայ⁵ բարուրս⁶ խորհեալ տան իւրում աւոտանացուցանէ զՍպրամ⁷ Ատրներսեհի⁸ Սահլի որդւոյ⁹, որ էր¹⁰ ի¹¹ տոհմէն Հայկայ՝ տէր¹² Սիւնեաց, որոյ բռնազբաւսութեամբ կալեալ էր զգաւառն Գեղամայ¹³. եւ որդին¹⁴ իւր Ատրներսեհ¹⁵ հանդիպեցաւ կնոջ զգաստի, որք երկիւղածք¹⁶ Աստուծոյ¹⁷ եւ բարեպաշտ¹⁸ զիւրեանցն¹⁹ ցուցանէին զկեանս եւ աշխարհի քաղցունք:

15 Սա Ատրներսեհ²⁰ չինէ զբերդն Հանդու, եւ զապարանս իւր եղեալ²¹ ի գիւղն²², որ կոչի Վայոլնիք²³, ուր եւ բաղանիք²⁴ արքունական²⁵ են: 16 Զնա տարան ընդ այլ իշխանսն²⁶ յերկիրն Պարսից, եւ կալով նորա անդ²⁷ ամս բազումս: 17 Տիկիրն²⁸

Սպրամ յառաւել²⁹ բարեգործութիւնս յաճախէր եւ մեծածախ տենչմամբ չինէ³⁰ զնորավանս³¹ ի գաւառին Սողէից³² ամենապայծառ զարդուք: 18 Եւ իսկոյն գայր Ատրներսեհ³⁴ զերծեալ³⁵ ի կողմանց³⁶ Տաճկաց. եւ խաղաղութեամբ զառժամեայս³⁷ լուծանէ կեանս: 19 Լինին սորա որդիք Գրիգոր եւ Ապուսէթ. Գրիգոր չինէ զՀաւախաղացին³⁸ բերդն, եւ յայն կողմն³⁹ ձգէ⁴⁰ զձեռն⁴¹ իւր⁴² իշխանութեանն⁴³. եւ Գրիգորի⁴⁴ լինին որդիք հինգ⁴⁵, յորոց⁴⁶ եւրէջ⁴⁷ որդին Ապուլի⁴⁸ սպանանի յազգակցէն⁴⁹ Սմբատայ. եւ միւս որդին Սահակ, որ⁵⁰ եւ Սեւադայ կոչեցաւ, այր քաջ եւ յաջող, սա առհասարակ⁵¹ տիրեաց⁵² Գարդմանայ եւ⁵³ Քաւսայ⁵⁴ եւ Փառնայ⁵⁵ գաւառաց, այլ եւ⁵⁶ աւագակապետաց Զորոյգետոյն⁵⁷ բովանդակ⁵⁸ եղեւ իշխան, եւ

1 km զարուքիւն c արիւնքիւն
2 bgl զմնացեալն իւր դուստր adkmw զմնացեալ իւր դուստր
3 d գիշերարէն
4 l եւ մտանէ
5 km խաչենոյ h խաչէմայ
6 km եւ բարուրս p բարուրս p բարուրոյ
7 h սպրամ
8 km ընդ ատրներսեհի c ադրներսեհի
9 bc որդոյ
10 bcegl է
11 a տոհայկա b տոհայկայ c հայկան dgh տոհակայ փխ տոհմէն հայկայ
12 h եւ տէր
13 a գեղամա
14 h գորդին
15 c ադրներսեհ
16 ceg զերկեղածք r երկիւծ
17 kmw յաստուծոյ
18 g զբարեպաշտք km բարեպաշտք
19 kmw զիւրանց
20 c ադրներսեհ
21 km դնէ փխ եղեալ
22 a գեղն c գեղս
23 w վայկունիք
24 d պողանիք km բաղանիքն եւ
25 km արիւնակամք
26 c իշխանաց km իշխանս
27 բոլոր ձ.ձ. բացի km չիք անդ
28 h առ կինն փխ տիկին

29 h առաւել
30 km շինէր
31 g նորավանս c գնոր վանս
32 w սողից h աղից
33 h ի ամենապայծառ զարդիւք
34 c ադրներսեհ
35 h զերծեալք
36 ghkm կողմանցն
37 b գառմամ այս ghkm գառմամայն acdew գառմամայս h գառմամայս
38 d զմաւախաղացին h զապուխաղացին
39 bl կողմ
40 a ձգեց dցw ձգեաց h ձգէց
41 bl զձեռն
42 km իւրոյ
43 d իշխանութեան
44 abcdew գրիգորոյ h գրիգորայ
45 c եօթն փխ հինգ
46 h յորոյ
47 beg էրէց
48 d ապուլիս w ապու տի
49 h ազգակցէն
50 b որ է
51 d չիք տիրեաց ... ձորոյգետոյն
52 b տիրել
53 w եւ Բուստի փառնայ
54 ah Բաւսա bcel եւ Բուստի
55 bce փառնա h ի փառնայ
56 bl չիք եւ
57 bcel ձորոյ գետոյ
58 a բաւանդակ

խնդրող¹ իսկ գրագիտութեան. եւ դպրապետս² ի տան իւրում կարգեաց. ընդ որում³ եւ⁴ բազմաջան հնարիւք թագաւորն Հայոց Սմբատ⁵ մարտուցեալ⁶ ոչ ինչ կարաց⁷ ստերիւրել⁸ զնա ի կամս իւր: 20 Սեւադայ⁹ ծնանի Բս¹⁰ որդիս՝ զԳրիգոր եւ զԴաւիթ. Գրիգոր ծնանի զՍեւադայ¹¹, որ¹² իշխանանուն¹³ կոչիւր, եւ զԱտրներսեհ: 21¹⁴ իշխանանուն ծնանի որդիս Դ՝ զՅովհաննէս¹⁵, զԳրիգոր, զԱտրներսեհ եւ¹⁶ զՓիլիպպէ¹⁷: 22 Իսկ¹⁸ զերէց¹⁹ որդին Իշխանանոյ²⁰ զՅովհաննէս, որ եւ Սենեքերիմ²¹ կոչեցաւ, ընտրեաց²² 23 աջ²⁴ Բարձրելոյն՝ կոչելով ի²⁵ թագաւորութիւն. զվաղնջուց²⁶ խափանեալ թագաւորութիւնն²⁷ տէրն²⁸ ամենակալ ի ձեռն սորա²⁹ նորոգեաց, զոր թագաւորն Պարսից³⁰ չքով³¹ եւ

մեծամեծ զարդուք³² զարդարեաց զնա. տայ³³ նմա եւ³⁴ 35 զթագ հաւր իւրոյ եւ զնորին երիվարն: 23³⁶ Ի նոյն ամի եւ որ³⁷ Յունացն էր³⁸ մագիստրոս³⁹ Դաւիթ կոչեցեալ անուն⁴⁰, թագ զարմանազան եւ ծիրանիս թագաւորական առաքէր ի պատիւ եւ ի գովեստ աստուածայաջող առնն⁴¹ այնորիկ եւ⁴² ի ձեռն հայրապետական⁴³ աւջոյն⁴⁴ առնոյր զաւծումն թագաւորական⁴⁵ ի փառս Քրիստոսի⁴⁶:

ԳԼՈՒԽ⁴⁷ ԻԴ⁴⁸

Անուանք⁴⁹ Հայրապետացն Աղուանից,
ամբ եւ գործք նոցին

1 Սակա Հայրապետական անուանց պարտ եւ պատշաճ վարկանելի էր զստոյգն⁵⁰ յիշատակաւ⁵¹ դրոշմել⁵² ի գրի: 2 Բայց զի⁵³ սկզբանցն հոլովեալ նախաշաւիղ⁵⁴ առաջնորդաց⁵⁵ գործք⁵⁶ եւ ժամա-

1 իմնորոյ
2 bcel դպրոցս a դրպրապետս
3 acdegh որս w որ փխ որում
4 bi չիբել
5 a սմպատ
6 c մատուցեալ
7 b չիբկարաց
8 ab ըստերիւրել
9 ah սեւադա w եւ սեւադայ
10 dw երկու km զերկուս փխ p-ս
11 h գսեւադա
12 km որոյ
13 g յանուն
14 gkm չիբ իշխանանուն ... գատրներսեհ
15 c գովանելս
16 dh չիբել
17 bce գփիլիպէ a ըգփիլիպէ
18 abcdeghlw չիբ իսկ
19 bcdg զերէց
20 km իշխանի w իշխանին cde իշխանոյ h զիշխանն աննոյ
21 ah սիմեթարիմ
22 b ընդրեաց
23 km աջն կոչելով զնա
24 km աջն
25 h չիբի
26 km եւ զվաղնջուց
27 adgkm թագաւորութիւն
28 abcdeghw տէր
29 bcel մորա փխ սորա
30 bdgkmw չիբ շնով եւ c յոյժ փխ շնով եւ
31 ah չիբ շնով

32 agh չիբ զարդարեաց զնա km պատուէ եւ տայ փխ զարդարեաց զնա տայ
33 ah տա
34 km չիբել
35 b զթագաւորութիւն իւրոյ փխ զթագ հոր իւրոյ
36 km ի մմին h եւ ի մոյն
37 b չիբ որ
38 c է
39 a մագիստրոսն g մագիստրոսն h մագիստրոսն
40 g յանուն
41 h առա adgkmw առն
42 hkm որ եւ
43 h հայրապետին
44 h օծումն առնոյր
45 h չիբի փառս քրիստոսի
46 bcel քրիստոսի աստուծոյ մերոյ (b չիբ մերոյ)
47 abcdehlw չիբ գլուխ
48 abcdeglw իգ
49 w անուանդ aghkm անուան w աւանդ
50 b գստուզն
51 agh յիշատակի bi յիշատակիւ w չիբ յիշատակաւ gkm առ յիշատակի
52 a դրոշմել
53 w յիսկզբանցն d յսկզբանց
54 w եւ նախաշաւիղ
55 ckm առաջնորդացն
56 b գործ

նակք եւ անուանք հրկէզ եղեալ¹ յանաւ-
րինաց, եւ Կտակարանք² եւ սպասք եւ տե-
ղիք³ կալոյ⁴ նոցա անյայտք մեզ. ոչ բե-
րեալ⁵ ի լուր, այլ⁶ զայս⁷ փոքր ի շատէ,
արտայայտեալ⁸ բացայայտեցաք⁹ առ¹⁰ ի
գիտութիւն այնոցիկ, որք¹¹ փոյթ յանձին
կալեալ իցեն¹² ալսմ¹³ խնդրոյ:

3¹⁴ Արդ՝ զի¹⁵ առաջին¹⁶ պատճառ լու-
սաւորութեան մերոյ¹⁷ է¹⁸ սուրբն¹⁹ եղի-
շայ²⁰ աշակերտ սուրբ առաքելոյն²¹ Թա-
ղէսի, որ ձեռնադրեցաւ²² յերոսաղէմ²³ ի
ձեռաց²⁴ սրբոյն Յակոբայ: 4²⁵ Սա եկն
լուսաւորիչ երից աշխարհացս²⁶ Չորայ²⁷,
Լփնաց եւ Աղուանից, եւ ի սոյն կատարե-
ցաւ վկայութեամբ: 5²⁸ Եւ ապա²⁹ տէր
սուրբն³⁰ Գրիգորիս Պահլաւիկ³¹ 32³² Թոռն

- 1 km եղեալ են
- 2 b գտակարանք
- 3 d մոցա կալոյ
- 4 km մոցա մեզ անյայտք
- 5 h բերեալք
- 6 km չիք ալ
- 7 l չիք գայս
- 8 h արտայայտե
- 9 a բացադրեցաք d gkmw բացատրեցաք փ/ս բացա-
յայտեցաք
- 10 l ի գերութիւն փ/ս ի գիտութիւն
- 11 bce որ h չիք որք
- 12 b իցեն
- 13 ch յայսմ km գայսմ
- 14 l արդ զի էր պատճառ b արդ ի պատճառ
- 15 km չիք զի
- 16 h չիք առաջին
- 17 l մերում
- 18 bl չիք է
- 19 h սուրբ
- 20 bl եղիշէ
- 21 h առաքելոցն
- 22 c ձեռնադրեալ h ձեռնադրեաց
- 23 h երուսաղէմ
- 24 c յակոբայ տեառն եղբորն
- 25 bcel ա սա եկեալ
- 26 b աշխարհաց
- 27 dw չորայ ch չորա
- 28 bcel չիք եւ ապա ... աթոռ
- 29 a ապա
- 30 d սուրբ gkm եւ սուրբ մանուկն
- 31 gkm չիք պահլաւիկ
- 32 gkm թոռն սրբոյն գրիգորի լուսաւորչին հայոց

մեծին Գրիգորի³³ Հայոց Լուսաւորչին
³⁴ երկատեսակ փառաւք կացեալ ի նոյն ա-
թոռ: 6³⁵ Սուրբն³⁶ Շուփհաղիչոյ³⁷ կաթո-
ղիկոս արեւելեայց³⁸ յերոսաղէմէ³⁹ եկեալ,
տէր Մատթէոս⁴⁰, տէր Սահակ, տէր Մով-
սէս⁴¹, տէր Պանդ⁴², տէր⁴³ Ղազար, ⁴⁴ տէր
Գրիգոր, տէր Զաքարիա⁴⁵, տէր Դաւիթ,
սուրբն⁴⁶ Յովհան⁴⁷, ⁴⁸ որ եւ Հոնացն եղեւ
եպիսկոպոս⁴⁹ տէր Հայրապետական շնոր-
հիւ, ⁵⁰ զորպէսն չգիտեմք: 7⁵¹ Տէր Երե-
միա⁵². ի սորա աւուրս⁵³ արար ⁵⁴ գիր Ա-
ղուանից երանելին Մեսրոպ⁵⁵, որ եւ Հա-
յոց եւ Վրաց ետ զնշանագիր⁵⁶ ջանիւ մե-
ծաւ: 8⁵⁷ Տէր ⁵⁸ Աբաս⁵⁹, որ ի⁵⁸ սկզբանն⁵⁹

- 33 d գրիգորայ ag գրիգորոյ
- 34 gkm չիք երկատեսակ ... աթոռ
- 35 bcel p սուրբն (b սուրբ)
- 36 bw շուփաղիչոյ d շուփաղիչոյ km շուփաղիչոյ a
շուփաղիչոյ
- 37 adw չիք կաթողիկոս ... եկեալ gkm աղուանից արե-
ւակոսկոպոս փ/ս կաթողիկոս ... եկեալ
- 38 c յարեւելեայց b արեւելեայց h յարեւելից
- 39 bce յերուսաղէմէ
- 40 bcel մաթէ (l մաթէ) l մաթէ
- 41 a տէր մոսէս
- 42 aw պանտ h չիք պանդ
- 43 cel զազար այս չէ յայտ, թէ որք են յայս միջոցս (l
կացեալ փ/ս յայս միջոցս) մինչ ցտուրբն (l ի
սուրբն) գրիգորիս (l գրիգորիոս) b զազար յետ
սոցա սուրբն գրիգոր
- 44 ceh լտէր սուրբն գրիգորիս արշակունեայց (h չիք
արշակունեայց) ի պահլաւիկն գրիգոր ոյ (h գրիգո-
րայ l գրիգորէ) հայոց լուսաւորչէ երկատեսակ
փառօք կացեալ ի մոյն աթոռ b սուրբն գրիգոր
յարշակունեայց ի պահլաւիկն գրիգորոյ լուսաւոր-
չէն կացեալ ի մոյն աթոռ
- 45 bce գաբարիայ
- 46 gkm տէր փ/ս սուրբն
- 47 b johան dh յովհան
- 48 gkm չիք որ եւ ... չգիտեմք h որ եւ ոնացն
- 49 h չիք եպիսկոպոս
- 50 dw չիք գորպէսն չգիտեմք a գորպէսն չգի h չգի
- 51 abc երեմիայ
- 52 b յաւուրս
- 53 b մեսրոբ երանելին գիր աղուանից հայոց եւ վրաց
- 54 a մեսրոբ dw մեսրոպ ch չիք մեսրոպ
- 55 gkm մշանագիր
- 56 bcel ձեռագրեք միջնէ արաս համարակալում են,
որ հարկ չենք համարում կրկնել
- 57 h ապա
- 58 h չիք ի
- 59 gw յսկզբան ce յսկզբանն km ի սկզբան abd յսկզ-
բանն

թուականիս¹ Հայոց փոխեաց զաթոռ² Հայ-
րապետութեանն³ 4 Չորայ⁵ ի Պարտաւ⁶
կացեալ⁷ ամս խԴ յեպիսկոպոսութեանն⁸
Մեծիրանց⁹ կոչեցեալ: 9 Առ սովաւ կա-
լան սովորութիւն գրել ի¹⁰ պատրուակ
թղթի՝ Աղուանից, Լփնաց¹¹ եւ Չորայ¹² կա-
թողիկոսի¹³: 10 Եւ առ սա գրեցին ի ժողո-
վոյն Դունայ¹⁴ ասել մի բնութիւն¹⁵ Աս-
տուածութեան¹⁶ եւ մարդկութեան¹⁷, եւ
յաւելուլ ի սուրբ Աստուածդ¹⁸ «անմահ եւ
խաչեցար»:

11 19 Զի նոցա ուսեալ ի խնդրոյն²⁰
Պրոկղի Կոստանդնուպոլսի²¹ Հայրապե-
տին²², որ երկերիւր սուրբ Հարքն յեփեսո-
սի²³ ժողովոյն տպաւորեցին ի²⁴ Սուրբ Եր-
րորդութիւնն²⁵. եւ յետոյ ի Տիմոթէոսէ²⁶
Աղեքսանդրոս²⁷ Հայրապետէն եւ ի Պետ-
րոսէ Անտիոքացւոյն²⁸ գալստեանն առ Ա-
նաստաս կայսրն²⁹ ընդ ձեռն Յակոբայ³⁰

Միջագետաց եպիսկոպոսի, որք³¹ զնոյն
սահմանեցին ուղղափառացն³² «անմահ
որ խաչեցար³⁴» ասել, ³⁵ որպէս եւ է իսկ:
12 ³⁶ Զայս ոչ էր սահմանեալ ասել Աբաս
Հայրապետն, զի չէր լեալ սովորութիւն եւ
ոչ հերձուածք³⁷ կային յաշխարհիս, ³⁸ թէ
պէտք իմն լինէր քննութեան³⁹ այսորիկ:
13 Ապա՝ յետոյ առ Եզրիւ⁴⁰ կաթողիկոսիւ
գնաց Ստեփաննոս Գարդմանայ⁴¹ եպիսկո-
պոս⁴² առ նա Հաղորդեցաւ ընդ նմա. եւ
Գարդման եւ Արցախ⁴³ ընկալան զաւան-
դութիւնս զայս, զոր այժմ ամենեքեան ու-
նիմք⁴⁴:

14 Տէր Վիրոյ⁴⁵, ամս ԼԴ⁴⁶: 15 Սա թա-
փեաց զգերեալսն Հայոց, Վրաց եւ Ա-
ղուանից ի Շաթայ⁴⁷ խազրէ. եւ սա
խնդրեաց ⁴⁸ ի⁴⁹ Խոսրովայ⁵⁰ արքայէ⁵¹ գրել
պատիւս⁵² Գարդմանայ⁵³ տէր եւ իշխան⁵⁵
Աղուանից ի վերայ թղթոց «առ կուսա-
կալս⁵⁶ աշխարհիս⁵⁷», զոր եւ դեռեւս գրեն:

1 cl թուականին հ թվականիս

2 b գաթոռն

3 bd հայրապետութեան

4 b ի չորս որ է դարպանդ

5 w չողայէ d չողա հ չորս

6 b պարտաւ քաղաք a դարտաւ հ չորդաւ

7 abcdegghklm կալեալ

8 acghklm յեպիսկոպոսութեանն

9 c մեծիրանաց եւ մեծիրանաց հ մեծիրանաց d մեծ
իրանաց

10 km պարուակի թղթոյն

11 d լփնաց

12 dw չողայ հ չորս

13 cw կաթողիկոս d կաթողիկոս km կաթողիկոսի

14 w դվնա bcg դրւնայ հ դունա

15 a միաբանութիւն

16 h աստուածութեանն

17 gkm մարդկութեանն քրիստոսի

18 gkmw աստուածն d աստուած

19 gkm չիք գի ... ունիմք

20 w խնդրոյ

21 w կոստանտնուպոլսի b կոստանդինուպոլսի հ
կոստանդնու

22 b հայրապետի

23 ac յեփեսոս b եփեսոսի հ եփեսոս

24 b չիք ի

25 d երրորդութիւն

26 l տիմոթէոսի

27 ac աղեքսանդրոս

28 a անդիոքացւոյն c անտիոքացոյն b անդիոքացոյն

29 bl կայսր

30 d յակոբայ w յակովբայ

31 a որ

32 bcel ուղղափառաց

33 h չիք որ խաչեցար

34 adw եւ խաչեցար

35 bcehl չիք որպէս եւ է իսկ

36 adw գայս ... հայրապետն հ չիք գայս ... սահմանեալ
b չիք գայս ... ունիմք

37 a հերձուած

38 ah թէպէտքնիսն էր w թէ պետք ունիս մեր dw թէ-
պէտքնիսն մեր փիւ թէ պէտք իմն լինէր

39 w քննութեանն dv քննութեամբ

40 a յեզրիւ

41 c գարդման

42 w եպիսկոպոսն a եպսա

43 d արձախ

44 d չիք ունիմք

45 ah գիրոյ d վերոյ

46 bcel ամս յո

47 ah շաթա

48 adw խոսրով (a չիք ի) g խոսրովու

49 h չիք ի

50 h խոսրով

51 gkm պարսից արքայէ b յարքայէ

52 b պատիւ km ի պատիւ

53 bc գարդման

54 km տեանն իշխանացն

55 agh իշխանաց

56 a կուսակաւս

57 km աշխարհին

16 Տէր Զաքարիա¹ այր սուրբ, ամս ժե²: 17 Սա³ երաշխի⁴ էառ⁵ զմեծ⁶ քաղաքն Պարտաւ⁷ եւ աղաւթիւք իւրովք⁸ զերծոյց ի գերութենէ զբազում անձինս. եւ ձեռնադրեաց եպիսկոպոս⁹ Սիւնեաց¹⁰ զՎրթանէս¹¹ 12 ոմն անուն¹³ յանհաւանութեան¹⁴ Հայոց:

18 Տէր Յոհան¹⁵, ամս Ին¹⁶, յեպիսկոպոսութենէն¹⁷ Ամարասայ¹⁸ կոչեցեալ յաթոռն¹⁹:

19 Տէր Ուխտանէս, ամս ԺԲ²⁰: 20 Սա անէծ²¹ զնախարարս Աղուանից վասն ազգաշաղախ²² խառնակման²³ նոցին²⁴, որք եղեն սատակեալք:

21 Տէր Եղիազար, ամս Զ, յեպիսկոպոսութենէն Շաքւոյ²⁵: 22 Սա եգիտ զսուրբ²⁶ խաչն՝ ծածկեալն²⁷ ի Մեսրոպայ²⁸ ի Գիս գիւղ²⁹ եւ ի նոյն կենարար փայտէն մասն առեալ³⁰ եղ ի³¹ ձի դահեկանի ոսկ-

ւոջ³², եւ գրեաց³³ ի վերայ եթէ. «Եղիազարայ³⁴ է»:

23 Եւ կարգ եղ յաւր խաչին տաւնել ի Գիս:

24 Ներսէս³⁵ յեպիսկոպոսութենէն³⁶ Գարդմանայ³⁷, ամս Ժէ³⁸: 25 Սա վրիպեալ³⁹ ի մտաց՝ կամեցաւ աղմկել զսեպհական⁴⁰ տունս Աղուանից՝ խոտորեալ յաղանդն⁴¹ Քաղկեդոնի⁴² կապեալ⁴³ մարմնով եւ ոգւով⁴⁴ յանէծս⁴⁵ որոշեալ եղեւ ի⁴⁶ փառաց Որդւոյն⁴⁷ Աստուծոյ⁴⁸ Աղուանիւք⁴⁹ եւ Հայովք՝ բաժին առեալ⁵⁰ իւր, զոր հերձուածողքն⁵¹ առին:

26 Տէր Սիմէոն⁵² ամ մի եւ կէս. ⁵³սա⁵⁴ էր սարկաւազապետ աթոռոյն⁵⁶, ⁵⁷որ զպղտորումն Ներսեսի⁵⁸ եբարձ յերկրէս⁵⁹. եղեալ⁶⁰ կանոնս է տունս⁶¹:

1 g գաֆարիայ 1 գաֆարիս
2 h ժէ dw եօթն
3 cl եւ սա
4 km յերաշխի
5 abcdhw առ
6 h մեծ
7 a պարտայ h պարտաւայ
8 b իւրով
9 h եպիսկոպոսն
10 c անուն ոմն զվարդնէս
11 bgw զվարդանէս
12 c անուն ոմն
13 g յանուն
14 bgkm յանհաւանութենէ 1 յանհաւանութեանն
15 km յովհան
16 km Բաւն եւ յեօթն d տասնհինգ
17 bklm յեպիսկոպոսութենէ
18 ach ամարասս b յամարասայ յերկրէ
19 w յաթոռ
20 d տասներկու
21 abcdeghlw անիծեաց
22 d շաղախ փիս ազգաշաղախ h ազգաշախ
23 l խառնակմանն h խառնըման
24 acdeghlw չիբ մոցին km մոցս
25 cw շաֆոյ b շաֆու d շաֆայ
26 c չիբ գտուրբ
27 km զծածկեալն
28 b մեսրոպայ
29 bcde գեւղ aghkmw գեօղ (km գեօղն)
30 b առ

31 b չիբ ի
32 abc ոսկոյ
33 abcdeghlw չիբ ի վերայ եթէ
34 bhl եղիազար
35 gkm տէր մերսէս b մերսես
36 b յեպիսկոպոսութենէ
37 a գարդմանայ
38 b ամս ժէ
39 b վրիպեալ
40 abc զսեպհականն gh զսեպհականն
41 km ի կրօնն փիս յաղանդն
42 km չիբ կապեալ ... առին
43 bce ոգով եւ մարմնով
44 a ոգով g հոգւով
45 c չիբ յանէծս adgw զանէծս
46 b չիբ ի
47 ac որդոյն
48 b չիբ աղուանիւք ... առին
49 l աղուանոք
50 l առեալ բաժին
51 c հերձուածողքն 1 հերձուածողքն
52 bgw սիմէոն
53 b չիբ սա ... տունս
54 a սայ
55 km սարկաւազապետ էր
56 c յաթոռոյն gkm աթոռոյն աղուանից
57 adhkm չիբ որ ... յերկրէս
58 c մերսէսի 1 մերսիսի
59 l յերկրէն
60 gklm եւ եղ
61 km տուն

27 Տէր Միքայէլ՝ ամս ԼԵ՛¹. սա՛² էր սար-
կաւազ՝³ ի Շաքւոյ՝⁴ եւ սորա կոչեցեալ՝⁵
զՄաքենոցացն՝⁶ Հայր՝⁷ Սողոմոն՝⁸ եւ անէծ՝⁹
զտեարս՝¹⁰ Աղուանից, որք՝¹¹ ¹²զերից ազ-
գաց ծնունդս ամուսնացեալ՝¹³ էին, որ՝¹⁴
առժամայն՝¹⁵ Հասեալ պատուհաս՝ սպառե-
ցան՝¹⁶:

28 ¹⁷Ընդ որս եւ նզովեցին զԹալիլէ՝
Վրաց առաջնորդն, զի Հրաման տայր ա-
նաւրէն ամուսնութեան:

29 Տէր Անաստաս՝ ամս Դ: 30 Տէր
Յովսէփ՝¹⁸ ամս ԺԷ՝¹⁹. ի սորա Ե՛²⁰երորդ ա-
մին լցաւ Մ՝²¹ ²²ամ թուոյ Հայոց: 31 Սա ե-
կեալ յաթոռ՝²³ յեպիսկոպոսութենէն՝²⁴ Ամա-
րասայ՝²⁵: 32 Տէր Դաւիթ՝ ամս Դ: 33 Եւ
սա յԱմարասայ եպիսկոպոսութենէն՝²⁶ կա-
ցեալ յաթոռն՝ թափեաց զհող եւ զսպաս
սրբութեանց՝²⁷, եւ ²⁸դեղ մահացու արբեալ
ի դաւողաց վախճանի՝²⁹:

34 Տէր Դաւիթ, ամս Թ. յեպիսկոպոսու-
թենէն՝³⁰ Մեծկուենից՝³¹: 35 Սա վաճառեաց
անաւրինաց՝³² զԴաստակերտն եւ զՍահմա-
նախաչն:

36 Տէր Մատթէոս՝³³ ամ մի եւ կէս, յե-
պիսկոպոսութենէն՝³⁴ Կապաղակայ՝³⁵ եւ
³⁶սա դեղաւք վախճանեցաւ ի դաւողաց:

37 Տէր Մովսէս, ³⁷ամս Բ:

38 Տէր Ահարոն՝³⁸, ամս Բ՝³⁹:

39 Տէր Սողոմոն՝⁴⁰, կէս ամ:

40 Տէր Թէոդորոս, ամս Դ. յեպիսկոպո-
սութենէն՝⁴¹ Գարդմանայ:

41 Տէր Սողոմոն՝⁴², ամս ԺԱ՝⁴³:

42 Տէր Յովհաննէս, ամս ԻԵ՝⁴⁴: 43 Սա
փոխեաց զկաթողիկոսարանն՝⁴⁵ ⁴⁶ի ⁴⁷Բեր-
դակ, որ իւրեանց հովոցաց՝⁴⁸ տեղիք՝⁴⁹ էր՝⁵⁰,
յոր՝⁵¹ Հանաւ ի Պարտաւայ:

44 Տէր Մովսէս, կէս ամ:

45 Տէր Դաւիթ, ամս ԻԸ՝⁵². յեպիսկոպո-
սութենէն՝⁵³ Կապաղակայ՝⁵⁴: 46 Սա՝⁵⁵ աւրհ-

1 cdgkm եօթն փիս հինգ
2 a սայ
3 b չիբ սարկաւազ km սարկաւազապետ
4 acdhw շարփոյ b շափուայ
5 l կոչեալ
6 a մաքցացն w զմաքնոցաց b զմաքնաց
7 ab հայրն
8 l սողոմոնն bd սողոմոն g սղոմոն w սաղոմոն
9 aw անիծեալն d անիծեալն bce անիծեաց
10 g գտեարսն ad տեարս
11 abdgլ որոց
12 c գերիս ծնունդս ազգաց
13 l ամուսնացեալք
14 km որոց
15 d ժամայն
16 l եւ սպառեցան
17 abcdehw չիբ ընդ ... ամուսնութեան
18 bc յովսէփ
19 b ամս ժդ հ է փիս ժէ
20 cl հինգերորդի c եօթներորդի
21 gkm երկու հարիւր
22 km ամն քուոյն
23 ckm յաթոռն l յաթոռոյ հ աթոռ
24 h եպիսկոպոսութեանն
25 c յամարասա հ ամարասա
26 c յեպիսկոպոսութեանն h եպիսկոպոսութեանն
27 bce սրբութեանցն
28 b դեղմահ փիս դեղ մահացու gkm դեղ մահու
29 a վաղնանի c վախճանեցաւ

30 b յեպիսկոպոսութեանն h յեպիսկոպոսութեանն
31 agh մեծկուենից c մեծկուենից bd մեծկուենից
32 l րինաց a գորինաց h օրինաց adkmw անօրինաց
bce զմադրինաց
33 bh մաթէոս gkm մատթէ
34 h եպիսկոպոսութեանն
35 ah կապաղակա b կապաղակաց
36 agh սաղփաւ dw սաղկուի km սաղփաւայ փիս սա դե-
ղօք վախճանեցաւ ի դաւողաց
37 bce ամ մի եւ կէս h չիբ ամս երկու
38 g ահարոն
39 h չիբ ք cl հինգ
40 w սաղոմոն b սողոմոն d սողոմոն g սողոմոն
41 abdhw յեպիսկոպոսութեանն
42 g սողոմոն d սողոմոն w սաղոմոն
43 cl ժա եկաց gkm տասն եւ մի կէս
44 dl տասն եւ հինգ
45 b զաթոռն հայրապետական d կաթողիկոսարանս
klm կաթողիկոսարանն
46 b գրերդակ փիս ի բերդակ
47 km բերդակուր փիս բերդակ որ հ բերդատակ
48 abdhw հովանոց l հովուոց փիս հովոցաց
49 g տեղի km տեղին
50 km չիբ էր
51 km յորժամ փիս յոր w որ
52 d ութն
53 h յեպիսկոպոսութեանն
54 a կապաղակա b կապաղակաց
55 b սայ

նեաց զանաւրէն ամուսնութիւնն Շաքւոյ¹ տեառն, ² եւ նորին տեառն³ ⁴ եղբայրն⁵ աշխարհական հարցեալ⁶ ասէ ցնա. «⁷ Ուստի՞ զաս, տէր». եւ նա ⁸ ասէ: ⁴⁷ «Ի տանէ եղբաւր քո՞». եւ ասէ իշխանն ց' Դաւիթ¹⁰. «Լեզուդ¹¹, որ¹² աւրհնեաց, մի՛ խաւսեսցի, եւ աջդ չորասցի», որ առժամայն եղեւ ¹³ այնպէս, եւ ոչ բժշկեցաւ ¹⁴ մինչեւ ի ¹⁵ մահ¹⁶ նորա: ⁴⁸ Տէր Յովսէփ¹⁷ ամս ԻԵ. յեպիսկոպոսութենէ¹⁸ Մեծկուռնից¹⁹: ⁴⁹ ²⁰ Եւ սորա յերրորդ²¹ ամին լցաւ թիւս²² Հայոց Յ²³: ⁵⁰ ²⁴ Տէր Սամուէլ, ամս ԺԷ²⁵. ²⁶ յեպիսկոպոսութենէն²⁷ Մեծկուռնից²⁸, անձամբ ²⁹ առեալ սորա³⁰ ³¹ զպատիւ³², ³³ յետոյ³⁴

³⁵ լուծեալ ի կարգէն՝ առնու զերկրորդ ձեռնադրութիւն³⁶ ³⁷ ի Դուին³⁸ ³⁹ ի Գէորգայ⁴⁰ Հայոց կաթողիկոսէ⁴¹: ⁵¹ ⁴² Տէր Յունան⁴³ ⁴⁴ ամս⁴⁵ Ը եւ կէս. սա էր Դունայ⁴⁶ եպիսկոպոս ⁴⁷ Հայոց⁴⁸ եւ առանց կամաց կաթողիկոսին⁴⁹ Գէորգայ գայ յԱղուանս եւ աստէն ձեռնադրի, ⁵⁰ զոր նոյն ինքն Գէորգ եւ զսա կրկին ձեռնադրէ⁵¹: ⁵² Տէր Սիմէոն⁵² ամս ԻԱ. ⁵³ սա էր դրան եպիսկոպոս սուրբ աթոռոյն, որ առաւել⁵⁴ զարդարեաց սպասիւք⁵⁵ ⁵⁶ զսուրբ⁵⁷ խաչն: ⁵³ Տէր Դաւիթ, ամս Զ⁵⁸. յառաջնորդութենէ⁵⁹ Փառիսոսայ⁶⁰ վանաց: ⁵⁴ Տէր Սահակ ամս

- 1 a շաֆո bcdw շաֆոյ l գաֆոյ
- 2 gkm եւ մոյն (g մորին) իշխանի (g իշխանին) աշխարհական եղբայրի (g եղբայր աշխարհական) գիտացեալ հարցանէ զմա եւ ասէ
- 3 bl չի՛ տեսնոմ
- 4 bhl եղբայրի (g եղբայր աշխարհական) գիտացեալ հարցանէ զմա եւ ասէ
- 5 bhl եղբայր
- 6 l հայցեալ
- 7 abcdehkw չի՛ ուստի ... մա
- 8 abcdelw չի՛ ասէ ... իշխանն
- 9 g ֆոյ
- 10 ah դաւթա bcdw դաւթայ gl դաւթի
- 11 h լեզուտ
- 12 gkm եւ փ/ս որ
- 13 abcdelw չի՛ անյալէս եւ ոչ բժշկեցաւ
- 14 b չի՛ մինչեւ ի
- 15 adh չի՛ ի
- 16 dw ցմահ
- 17 bc յովսէփ
- 18 h յեպիսկոպոսութեանն
- 19 ag մեծ կուռնից ceh մեծկուռնից bd մեծկուռնից
- 20 acdg եւ սորա w չի՛ եւ ի սորա ... թիւս
- 21 ce յերրորդի adgkm յերրորդ h երրորդ
- 22 km թիւն
- 23 w չի՛ հայոց երեք հարիւր
- 24 w չի՛ տէր ... եօթն
- 25 d հինգ փ/ս եօթն
- 26 w չի՛ յեպիսկոպոսութենէն մեծկուռնից
- 27 h յեպիսկոպոսութեանն
- 28 agh մեծկուռնից ce մեծկուռնից bd մեծկուռնից
- 29 h չի՛ առեալ սորա
- 30 l մորա փ/ս սորա
- 31 b զպատիւ յետոյ երկրորդ առնու ի հայոց կաթողիկոսէն գէորգայ զպատիւ հայրապետութեան km

- յետոյ լուծեալ ի գէորգայ կաթողիկոսէ հայոց առնու գերկրորդ ձեռնադրութիւնն ի մմանէ ի դուին
- 32 gkm զպատիւն
- 33 cel յետո ի հայոց առնու
- 34 gkm եւ յետոյ
- 35 h չի՛ լուծեալ ի կարգէն
- 36 cl ձեռնադրութիւնն
- 37 a չի՛ ի դուին h չի՛ ի դուին ի
- 38 c դրին
- 39 g ի դէորգայ կաթողիկոսէ հայոց ի հարկէ առնու
- 40 h գէորգա
- 41 d կաթողիկոսէ
- 42 b չի՛ տէր ... ձեռնադրէ
- 43 dgw յովհան km յովհան
- 44 dgw ութ ամ եւ կէս
- 45 a չի՛ ամս
- 46 ah դիմա dw դիմայ ce դրմայ km դրմայ
- 47 gkm հայոց եւ մինչ դեռ ի գերութեան էր գէորգաս գայ յաղուանս եւ անդէն ձեռնադրի առանց կամաց տեսնոմ գէորգայ
- 48 ah չի՛ հայոց
- 49 cd կաթողիկոսին
- 50 gkm եւ իբրեւ զմեցին գտէր գէորգ իշխանն աղուանից լուծանէ զմա ի պատուոյն, բայց աղաչեալ զմա իշխանացն աղուանից վասն երախտեացն որ առ մա կրկին ձեռնադրէ փ/ս զոր ... ձեռնադրէ
- 51 h ձեռնադրի
- 52 bdg սիմէոն
- 53 b չի՛ սա ... խաչն
- 54 h առեալ
- 55 lw սպասուք
- 56 gkm զխաչն սուրբ
- 57 c սուրբ
- 58 bcel եօթն
- 59 h փառիսոսէ վանից
- 60 adg փառիսոսէ w փառիսոսոյ

ԺԸ¹. յեպիսկոպոսութենէն Մեծկուենից²:

55 Տէր Գազիկ ամս ԺԴ³. ⁴ յեպիսկոպոսութենէն Գարդմանայ. ի⁵ սորա չորրորդ⁶ ամին լցաւ թիւն⁷ Հայոց Ն:

56 ⁸ Տէր Դաւիթ ամս Է. յեպիսկոպոսութենէն⁹ Կապաղակայ¹⁰:

57 Տէր Դաւիթ ամս Զ. ¹¹ յառաջնորդու-

թենէն¹² Փառիսոսայ¹³ վանաց. սա առ¹⁴ ձեռնադրութիւն յԱնանիայէ¹⁵ Հայոց կաթողիկոսէ¹⁶:

58 Տէր Պետրոս¹⁷ ամս ԺԸ. յեպիսկոպոսութենէն Գարդմանայ:

59 Տէր Մովսէս¹⁸ ամս Զ. յառաջնորդութենէն¹⁹ Փառիսոսայ²⁰ վանաց:

1 d ութն

2 abcdg մեծ կանէից հ մեծ կանեից

3 bcl ամս ժգ

4 bcel յեպիսկոպոսութենէն կապաղակայ

5 a չիբի

6 a չորրորդ

7 b չիբ թիւն acdehlmw թիւս

8 bcel չիբ տէր ... կապաղակայ

9 h յեպիսկոպոսութեանն

10 adh յապաղակայ

11 adghkmw չիբ յառաջնորդութենէն ... վանաց

12 c յառաջնորդութենէ

13 l փառիսոսա ce փառիսոսայ b փառսուայ

14 gklm էառ

15 g անանիայէ

16 ckl կաթողիկոսէ b կաթողիկոսէն

17 ah պենդաս w պենեղաս d բենեղաս

18 l մօսէս

19 l յառաջնորդութենէ h յառաջնորդութեանն

20 ckmw փառիսոսայ b փառիսոսա

ՅԱԽԵԼՈՒԱԾ Ա

Վասն պատուական գլխոյն Յովհաննու
Մկրտչին, թէ որպէս բերաւ ի գաւառն Ար-
ցախս եւ եղաւ ի սուրբ Գանձասար, որ է ա-
թոռ Աղուանից

1 Իսկ յորժամ մկրտեաց զՏէրն եւ քա-
րողէր ժողովրդեանն, իսկ Հերովդէի եղ-
բայրն մեռաւ, եւ կամէր Հերովդէս առնուլ
զկին եղբաւրն իւրոյ: 2 Եւ Յովհաննէս ա-
նարգեաց զնա եւ ասէր. «Ոչ աւրէն է հրա-
ման առնուլ զկին եղբաւր քո»: 3 Եւ Հե-
րովդէս կալաւ զՅովհաննէս եւ եդ ի բան-
տի: 4 Իսկ աւուր միում տաւն էր
ծննդեան Հերովդէի. ուրախութիւն առնէր
ընդ մեծամեծսն. ուտէր եւ ըմպէր: 5 Իսկ
զՀրոդիադայ կին եղբաւր իւրոյ առաքեաց
զդուստրն իւր, զի կաքաւեսցէ առաջի նո-
ցա: 6 Իսկ աղծիկն պիղծ զարդարեալ եւ
պճնեալ խաղայր եւ կաքաւէր եւ յիմարե-
ցուցանէր զանաւրէն գինարբուսն, որ եւ
հաճոյ թուեցաւ թագաւորին. եւ ասէր
երդմամբ. «Զինչ որ խնդրես յինչն, մին-
չեւ ցկէս թագաւորութեան իմոյ, տաց
քեզ»: 7 Եւ նա գնացեալ առ զմայրն իւր
եւ ասէ. «Զի՞նչ խնդրեցից ի թագաւորէն»:
8 Իսկ պիղծ մայրն ասէ. «Խնդրեա՛
զգլուխն Յովհաննու: 9 Եւ բեր ինձ ի վե-
րայ սկտեղ, զի տեսից զգլուխն նորա հա-
տեալ, եւ այն բաւ է ինձ գանձ»: 10 Իբ-
րեւ զնաց աղչիկն եւ խնդրեաց զգլուխն
Յովհաննու, տրտմեցաւ թագաւորն, քան-
զի գիտէր, որ մարգարէ էր, բայց վասն
բազմականացն ոչ ստեաց զինքն, զի ա-
ռաջի նոցա երդուեալ էր: 11 Եւ հրամա-
յեաց դահճացն բերել զգլուխն Յովհաննու
ի վերայ սկտեղ: 12 Եւ իբրեւ զնացին դա-
հիճքն առ Յովհաննէս եւ դողալով կացին

առաջի դրանն. եւ ոչ իշխէին ասել նմա:
13 Իբրեւ գիտաց Յովհաննէս եւ ետես
զսուսերն, ասէ ցղահիճսն. «Զինչ կամիք,
արարէք»:

14 Ասեն դահիճքն. «Մարգարէ, որպէ՞ս
կարեմք կատարել զհրամանս թագաւորին
եւ հատանել զգլուխ քո, քանզի գիտեմք՝
մարգարէ ես դու: 15 Երկնչիմք ի պատու-
հասէ»: 16 Ասէ սուրբն Յովհաննէս.
«Դուք անպարտ էք յարեմէ իմմէ, եւ թո-
ղեալ լիցին մեղք ձեր»: 17 Իսկ նոքա ա-
հիւ եւ դողալով հատին զգլուխ սուրբ Կա-
րապետին եւ եդին ի մէջ սկտեղին եւ տա-
նէին առ թագաւորն: 18 Եւ ով ոք հար-
ցանէր ի ճանապարհին՝ թէ այդ ի՞նչ է,
դահիճքն ասէին. «Հուր ծախիչ է տանն
Հերովդէսի»: 19 Եւ նոքա տարեալ եդին
առջի Հերովդէի: 20 Եւ Հերովդէս ետ ի
աղչիկն եւ աղչիկն տարեալ ետ ցմայրն
իւր: 21 Իսկ պիղծ կինն եդ, զպատու-
հանն ի դէմ հայէր եւ ասէր. «Պառաւի որ-
դի, այլ կարես խափանել զհարսանիսն
իմ»:

22 Ինքն կաքաւէր, ծափս հարկանէր եւ
ասէր. «Դո՛ւստր իմ, սա էր թշնամին մեր,
եւ յաղթեցաք զսա: 23 Այսուհետեւ ուրա-
խութեամբ զնա առ թագաւորն, խաղա՛ եւ
կաքաւեա՛. եւ զոր ինչ կամիս, խնդրեա՛ ի
նմանէ»:

24 Դարձեալ զնաց առ թագաւորն,
խաղայր եւ կաքաւէր ի վերայ սառինն:
25 Յանկարծակի պատառեցաւ սառն եւ
կլաւ զաղչիկն. եւ բաժանեալ սառն առ
միմեանս եկեալ եւ հարին զգլուխն որպէս
սուսեր: 26 Զգլուխ պղծոյն մնաց յերեսս
պաղին, եւ գարշելի մարմինն ընկղմեալ՝
չըջանք ջրոյ պաշարեցին:

27 Եւ ահ մեծ անկաւ ի վերայ թագաւորին եւ ամենայն իշխանացն: 28 Եւ առաքեաց թագաւորն առ մայր զգլուխ աղչկանն եւ ասէ. «Տուր սկտեղն»: 29 Եւ զգլուխ պիղծ աղչկանն եղ ի մէջ սկտեղն եւ առաքեաց առ մայրն իւր: 30 Եւ ասացին. «Առ զգլուխ աղչկանդ քո փոխանակ գլխոյն Յովհաննու, զոր խնդրեցեր»: 31 Իբրեւ ետես պիղծ կինն զայն զգլուխ դստերն, առժամայն ճիշ բարձեալ ասէր. «Պառաւի որդի, առեր զվրէժ արեան քո»: 32 Եւ առեալ զգլուխն Յովհաննու, արկ յերկիր եւ ոտիւքն հարկանէր եւ հայհոյէր: 33 Յայնժամ անկաւ քար մի մեծ յաւդիցն եւ խորտակեաց զտունն, եւ ինքն մնաց ի ներքոյ վիմին: 34 Իսկ Հերովդէս հրամայեաց անդ մնալ, այլ ոչ ոք իշխեաց բառնալ: 35 Իսկ աշակերտքն Յովհաննու առին զմարմինն եւ թաղեցին ի նշանավոր տեղոջ: 36 Եւ գլուխն մնաց անդ բազում ժամանակս, մինչեւ երեւեալ Բ ճգնաւորաց, երթեալ առցեն զգլուխն սուրբ:

37 Եւ նոցա գնացեալ յԵրուսաղէմ եւս կացեալ անդ ամ մի պահաւք եւ աղաւթիւք՝ հայցէին զգանձն սուրբ: 38 Եւ ի միում գիշերի հանդիպեալ յաւերակսն եւ մնացին անդ եւ ննջեցին: 39 Եւ երեւեցաւ ի տեսեան սուրբն Յովհաննէս եւ մատամբն ցուցանէր, թէ աստ է: 40 Եւ զարթուցեալ տեսին լոյս ծագեալ ի վերայ Սուրբ գլխոյն: 41 Ապա փորեցին եւ գտին. լցին տոպրակ մի դարման եւ սուրբ գլուխն եդին ի ներս, զի մի՛ ոք դիտասցէ, եւ առեալ գնացին: 42 Եւ հանդիպեալ նոցա այր մի մուրացկան եւ կամէր գնալ ընդ նոսա:

43 Իբրեւ հասին քարատակ մի, ասեն. «Աստ սակաւ մի ննջեսցուք ընդ հովովս եւ ապա գնասցուք»: 44 Իբրեւ ննջեցին, սուրբ Յովհաննէս երեւեալ աղքատին եւ ասաց. «Ես եմ գլուխն Յովհաննու, որ ի մէջ մախաղիդ եմ: 45 Նոքա ննջեն, դու

առ զմախաղն եւ գնայ եւ բարւոք ապրիս»: 46 Եւ իբրեւ երեկոյ եղեւ, առին զքսակն եւ կախեցին ի ցից մի եւ ինքեանք ննջեցին: 47 Եւ առեալ աղքատին զքսակն եւ փախեալ գնաց յաշխարհն իւր:

48 Իսկ ճգնաւորքն ելին որոնեցին յայս կոյս եւ յայն կոյս եւ ոչ գտին զգլուխն եւ ոչ զաղքատն: 49 Բազում սուգ արարին, մինչեւ երեւեալ սուրբն Յովհաննէս եւ ասաց. «Մի՛ տրտմէք վասն իմ, զի ես այսպէս կամեցայ. դուք զձեր փափագն ընկալայք: 50 Զի կամք իմ այս է, զի այլք եւս հասցեն փափագանաց»: 51 Եւ նոքա փառս ետուն Աստուծոյ: 52 Իսկ աղքատն այն տարեալ զսուրբ գլուխն եւ եդ ի մէջ տանն, զի բազումք գային առ նա՝ հիւանդք եւ ախտաժէտք եւ ցաւագարք: 53 Իսկ գիշերն աման մի ջուր դնէր ի տան այն եւ առաւաւտուն, որք լուանային եւ կամ ըմպէին ի ջրոյ անդի, առժամայն բժշկէին ի ցաւոց անտի եւ պէսպէս ախտից:

54 Եւ յետ նորա անկաւ ի ձեռն բրտի մի եւ նա նոյնպէս բժշկուլթիւն առնէր: 55 Եւ նա շինեաց կուժ մի եւ եդ ի ներս զսուրբ գլուխն. եւ ի ժամ մահուանն անկաւ ի ձեռս եղբաւրն Զալալ Դաւլայի՝ տեսառն Արցախու:

56 Իսկ ի ՈԿ թուին գնացեալ Զալալ Դաւլայն առ եղբայրն եւ խնդրեաց զգլուխն սուրբ, եւ նա ոչ յաւժարեցաւ տալ սիրով: 57 Իսկ սա բռնութեամբ յափշտակեալ յեղբաւրէն եւ բերեալ ի կողմանս Գանձակա ի գաւառն Արցախա իւր հայրենի հանգստարանն շիրմի:

58 Եւ ամփոփեալ շինեաց ի վերայ զարմանաշէն եւ հրաշագան կաթուղիկէ եկեղեցի ի փառս Քրիստոս Աստուծոյ եւ Մկրտչի իւրոյ սրբոյն Յովհաննու: 59 Եւ աւուր նաւակատեաց անուանակոչութեան վերաձայնեաց Գանձասարա սուրբ Յովհաննէս:

60 Այլեւ անտ է աւրէնսուսոյց սուրբ ծնաւտն Լուսաւորչին եւ աջ սրբոյն Գրիգորիսի՝ զթողոյն նորին, եւ զարիւն սրբոյն Զաքարիայի՝ հաւրն Յովհաննու,

զնշխար սրբոյն Պանտալեոնի՝ մեծ վկային, եւ այլ բազում սրբոց, յորոց բազում բժշկութիւնք լինին ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ աւրհնելոյն յաւիտեան:

ՅԱԽԵԼՈՒԲՈՐ Բ¹

1 Փառք Փրկչին մերոյ Յիսուսի ընդ նմին Հաւր եւ Հոգւոյն, որ ետ զդադարումն աստանաւր տալ գրոցս դատաստանի. զի թէ եւ յառաջագոյս ասացեալ՝ գրելով ըզսակաւ յիշատակարանն եթէ աւարտումն սորա ոչ է: 2 Սակայն այժմ մեք հանգուցանել կամեցաք՝ գրելով ըստ կարի. ոչ խափանել զայլոց, որք կամին գրել եւ յաւելուլ: 3 Եւ թէպէտ յամի, յորում սկսաք, գրեցաք զեղեալ չափս դատաստանի, սակայն յաղագս հալածանաց, որ եհաս մեզ ընտանի եւ աւտար, յապաղեաց գրել զյիշատակս զայսոսիկ, բայց համարեցաք եւ զայս եւս հարկաւոր լինել, զի զշար կարգի հայրապետացն դիցուք զԱղուանից. զի եւ յայնոսիկ յամենեանն զսոսա, որ այժմ ունին, յարմարեցուք: 4 Մի ըստ այդմ գրեցուք պատճառի, երկրորդ՝ զի թէ ոք յաւժարեսցի գրել պատմութիւն զկնի գրեցերոյն պատմութեանն Մովսէսի Դասախորանեցւոյն, որ զբովանդակ պատմէ զտանս Աղուանից, դիւրին լիցի յայսմանէ զշար հայրապետացն առնուլ, զի ոչ զամենեցուն՝ անուն ի նորայն գտցէ պատմութեան, բայց զայնոցիկ, զորոց գրեաց: 5 Զի յայն ժամանակէ մինչեւ ցայժմ ոչ ոք գրեաց. եւ թէ պատահի ոք, յոյժ հարկաւոր է:

6 Եւ արդ դիցուք զկարգն:

7 Շարք հայրապետացն Աղուանից, որք կացին զկնի տեառն Եղաշայի, որ եկն

յերուսաղեմէ. Ա. Սուրբն Շուփխաղիշոյ, Բ. Մատթէ, Գ. Սահակ, Դ. Կարէն, Ե. Պանոս, Զ. Ղազար: 8 Սա չինեաց զՂազարապատ գրեալ ի Բեղամէջս, զոր եկեղեցին Պանտալէսովնի, եւ չինէ ահաւոր տեսլեամբ: 9 Եւ ի սրբոյն Եղիշայէ մինչեւ ցսուրբն Գրիգոր ամք Յ: 10 Եւ ապա խնդրեցին Աղուանք ի Հայոց կաթողիկոս զսուրբ Գրիգորիս ի Եժ ամի ձեռնադրեալ ի հայրապետութիւն, եւ ի բարբարոսաց վախճան մահու ընկալաւ. Հոռոմ թւ. ՃԱ էր: 11 Եւ այսոքիկ են, որք ի Չոլ հայրապետք նստան. Զաքարիա, Դաւիթ, սուրբն, սուրբն Յոհան, Երեմիայ: 12 Իսկ յամի յորում հայ թուականն սկիզբն առնոյր՝ փոխեցին զաթոռ կաթողիկոսութեանն Պարտաւ եւ նստուցին կաթողիկոս զտէր Աբաս, որ կալաւ ամս ԻԳ: 13 Եւ նախնեացն այսպիսի իմն սովորութիւն էր՝ զաւրինակ պատրիսակի (հասցե) թխթոցն յաջորդէին այսպէս. Աղուանից, Լինու եւ Չոլայ կաթողիկոսէ:

14 Տէր Վիրոյ ամս ԼԳ՝ այր սուրբ եւ պայծառացեալ առաքինութեամբ, հայ թւ. ՀԵ: 15 Տէր Զաքարիա՝ այր սուրբ եւ անբիծ ամս ԺԷ: 16 Տէր Յոհան՝ ամս ԻԵ, տէր Ուխտանէս՝ ամս ԲԺ, տէր Եղիազար՝ ամս Զ, սա յԱստուծոյ ընտրեցաւ ի նախագահութիւն, հայ թուականն ՃԼԷ էր. տէր Ներսէս՝ ամս ԺԵ, եւ էր նա հետեւեալ աղանդոյն Քաղկեդոնի. տէր Սիմէովն՝ ամ Ա եւ կէս. տէր Միքիել՝ ամս ԼԵ, հայ թուականն ՃՂ. տէր Անաստաս՝ յամս Դ, տէր Յուսէփ՝ ամս ԺԵ. տէր Դաւիթ՝ ամս Դ, միւս տէր Դաւիթ՝ ամս Թ. հայ. թւ. ՄԻԵ. տէր Մատթէ՝ ամ Ա եւ կէս. տէր Մովսէս՝ ամ Ա եւ կէս, տէր Ահարոն՝ ամս Բ. տէր Սողոմոն՝ կէս ամ. տէր Թէոդորոս՝ ամս Դ, հայ թու. ՄԼԴ, տէր Սողոմոն՝ ամս ԺԱ.

1 Այս յաւելուածը գրել է Մխիթար Գօշը եւ խրախուսել հետագայ հայ գրողներին շարունակել լրացնել Կաղանկատուացու պատմութիւնը. կցուած է «Դատաստանագրի» յիշատակարանին: Առաջին անգամ հրատարակել է Ալիշանը (տե՛ս «Հայապատում», էջ 384-391): Վերցուած է Մաշտոցի անուան Մատենադարանի լուսանկարների ֆոնդի 265 համարի ձեռագիր լուսանկարից, որն արուած է Վենետիկի Մխիթարեանների N 1237 ձեռագրից:

տէր Յովհաննէս՝ ամս ԻԵ Ռ տէր Մովսէս՝ կէս ամ, տէր Դաւիթ՝ ամս ԻԸ, տէր Յովսէփ՝ ամս ԻԲ, հայ թւ. ՅԻԵ. տէր Սամուէլ՝ ամս ԺԵ, տէր Յովնան՝ ամս Ը, տէր Սիմէոն ամս ԻԱ, տէր Դաւիթ՝ ամս ԼԵ, թու. ՅՀԸ, տէր Սահակ՝ ամս ԻԵ, տէր Գագիկ՝ ամս Ժ, տէր Դաւիթ՝ ամս Զ, տէր Պետրոս՝ ամս ԺԲ: 17 Սորա ի կենդանութեանն հրաժարեալ յաթոռոյն, յաջորդէ յաթոռ իւր զտէր Մովսէս՝ վանական ի Փառիսոսոյ: 18 Իսկ զկնի տեառն Մովսիսի կալաւ զաթոռ հայրապետութեան այրն Աստուծոյ տէր Մարկոս: 19 Եւ յետ նորա տէր Յովսէփ, եւ ապա միւս տէր Մարկոս, եւ զկնի նորա տէր Ստեփաննոս, եւ ապա տէր Յովհաննէս, եւ ապա տէր Ստեփաննոս կոչեցաւ ի կաթողիկոսութիւն ի տիս պատանեկութեան, որ եւ կալաւ զաստիճան հայրապետութեան ամ Ա եւ կէս: 20 Ապա յետ վախճանելոյ նորա զամս ութ առանց հայրապետի եկաց նահանգս Աղուանից, յորում եւ ոչ գոյր ի սմա եպիսկոպոս, մինչեւ զ'ի զնուիրեալսն ի քահանայութիւն յայլ գաւառ տանէին առ ձեռնադրութիւն: 21 Եւ այնքան սպառեցաւ իւղն աւծութեան, մինչ զի լոկով ջրով մկրտէին զերեսայսն, եւ զոմանս սոսկ ձիթով աւծանէին: 22 Իսկ յետ անցանելոյ ութ ամացն, ի ՇՁԸ թուակ. Հայոց եկն ի Հայոց տէր Սահակ աստուածընկալ եպիսկոպոս ի զրանէ սրբազան հայրապետին տեառն Գրիգորիսի Հայոց կաթողիկոսի, որ ըստ հրամանի նորին եւ առաքմանն եկեալ ի գաւառն Աղուանից ի խնդրոյ եւ ի ձեռնարկութենէ Գրիգորոյ վարդապետ աշխարհիս մերոյ, որ էր աշակերտ Դաւթի փառաւոր եւ մեծահոգի վարդապետի: 23 Արդ, ի գալ տէր Սահակայ յաշխարհս Աղուանից, ժողովէր զամենեսան առ հասարակ ի տուն թագաւորին Աբասս Բագրատունւոյ՝ որդւոյ Կուրիկէի արքայի, որ եւ ժողովեալ ամենեցուն առաջի նորա ի բերդն, որ կոչի

Տաւուշ, ուր եւ ժողովեալ հարանց սրբոց եւ եպիսկոպոսաց. թագաւորն Դաւիթ եղբայր Աբասայ թագաւորի: 24 Տէր Ստեփաննոս՝ որդի Կիւրիկէի նոցունց եղբայր, Սարգիս վարդապետ՝ աշակերտ Դաւթի վարդապետի, Գրիգոր արհիեպիսկոպոս Գանձակա, Սահակ եպիսկոպոս՝ աշակերտ Սարգիսի վարդապետի, Ստեփանոս եպիսկոպոս Կողթա գաւառին եւ քաղաքին Շամբորոյ, Սարգիս եպիսկոպոս Շամիրամաձորոյ, Սամուէլ եպիսկոպոս Կաբրոյ (Կարբո՞յ), հայր Սարգիս Խամշիվանից: 25 Իսկ գլուխ ժողովոյն էր տէր Սահակ՝ զրան եպիսկոպոս Հայոց կաթողիկոսին եւ Սարգիս ճգնազգեսաց եւ երանելի վարդապետ: 26 Եւ այսպէս մեծաւ հանդիսիւ եւ հռչակաւոր կոչմամբ ձեռնադրեցին կաթողիկոս Աղուանից զԳրիգորիս՝ հաւրեղբաւորդի տեառն Ստեփաննոսի Աղուանից կաթողիկոսի: 27 Եւ էր Գրիգորիս յորժամ ձեռնադրեցաւն եւ նա ի տիս պատանեկութեան գոլով որդի Գէորգա եւ եղբաւորդի Կարճկա՝ թոռն Կարապետին: 28 Իսկ աւր ժողովելոցն եւ միասին էր տաւն պենտակոստէին եւ գալուստ Հոգւոյն Սրբոյ յամսեանն տրէ: 29 Եւ ապա յետ այսորիկ չուեցին ժողովեալքն յիւրաքանչիւր տեղի իւր. ապա դարձեալ ի տաւնի վարդապետին ժողովեալ ամենեցուն ի միասին ի բերդն, որ ասի Կաթողիկոսի քար, նոյնք վերասացեալ եպիսկոպոսունք եւ վարդապետք եւ հարք սուրբ եւ այլ վարդապետք քան զառաջինն յոլովագոյն եւ քահանայք, յորում աւուր եւ ձեռնադրեցին երկու եւս այլ եպիսկոպոս եւ աւրհնեցին զեւղն աւծութեան յոլովագոյն, բազում եւ առատ ընձեռնամբ բաշխեցին ընդ ամենայն տեղիս: 30 Եւ այսպէս խրախուծիւն հոգեւորական կատարէին մինչեւ ցաւուրս սրբոյ խաչին, զուարճացեալք ի միասին ի փառս Աստուծոյ: 31 Իսկ յամսեանն արէգի, որ աւր ԺԸ էր ամսոյն, ի գիշերի ուր-

բաթու ի լուսանալ շաբաթուն, յորում ա-
 ւուր տաւն էր սրբոյն Գէորգա, զարթեալ
 ցասումն բարկութեանն Աստուծոյ ի վե-
 րայ աշխարհի ի բռնութենէ հոգմոց եւ
 շարժեալ անհնարին դողմամբ սաստիկ
 կործանումն հասուցանելով աշխարհիս Ա-
 ղուանից, ըստ գրելումս, թէ՝ «Ո շարժե-
 զառ ի ներքոյս երկիր ի հիմանց, եւ սիւնք
 նորա դողան»³⁶, եւ ըստ միւսումն՝ «Ո հայի
 յերկիր եւ տա դողալ սմա»³⁷, որով շարժ-
 մամբ բազում աւերումն լինէր ընդ բա-
 զում տեղիս ի գաւառիս Փառխոսոյ եւ
 Խաչինոյ, առ հասարակ ի դաշտս եւ ի լե-
 ըինս, յորում եւ մայրաքաղաք Գանձակ
 առ հասարակ յանդունդս կործանիւր՝ խո-
 րասոյց առնելով զբնակիչսն իւր, քանզի
 չորս կողմ երեսաց նորա, սնոյց, ամփո-
 փեաց զնոսս ի ծոց իւր: 32 Եւ ի լեռնա-
 կողմանս բազում զղեակք եւ գեւղք տա-
 պալեցան հանդերձ վանորայիւք եւ եկե-
 ղեցաւք, որք փլլան ի վերայ գլխոյ բնակ-
 չաց իւրեանց: 33 Յորում եւ անթիւք սա-
 տակեցան ի կործանել շինուածոց եւ աշ-
 տարակաց. եւ լինէր այս ի 292 թուակա-
 նին Հայոց: 34 Իսկ ի նոյն յաւուրսն, յո-
 րում եղեւ շարժումնն, եւ թագաւորն
 Վրաց հանդերձ զաւրաւք բազմաւք եւ
 եկն ի գաւառս Առանայ, որ անուանեալ
 կոչիւր Դիմետրէ՝ որդի Դաւթի թագաւորի:
 35 Սորա եկեալ ի քաղ(աք)ն Գանձակ յա-
 ռաջնորդութեան զաւրագլխին իւրոյ Իւա-
 նէի, որ եկեալք անողորմ եւ զազանային
 բարուք՝ յարեան ի վերայ մնացորդաց
 մարդկանն՝ վարելով առ հասարակ ի սուր
 եւ ի գերութիւն, որ թէպէտ եւ տեսին
 զքաղաքն զայն, որ յառաջագոյն էր քա-
 ղաք վայելուչ, որպէս զդժոխք եղեալ յան-
 կարծակի, զի միասին կուտեալ էին ի նմա
 բլուրք ոսկւոյ եւ բլուրք ոսկերաց մարդ-

կան, յորում եւ անկեալ կային անթիւ
 բազմութիւնք դիականց, սակայն ոչ կա-
 մեցան առնել ողորմութիւն ի վերայ նորա,
 այլ փորէին՝ հանելով գանձս ոսկւոյ եւ
 արծաթոյ, եւ գերելով եւ տառապանաւք
 առաւել չարչարեցին քան զժամանն:
 36 Իսկ յաւուր շարժմանն ի սաստկութենէ
 հարուածոցն փոխեցան առ Քրիստոս լու-
 սաւորիչ վարդապետքն մեր Սարգիս եւ
 Գրիգոր: 37 Իսկ յետ աւուրց ինչ անցելոյ
 ամիրայ ոմն ի տաճկանց, որ անուանեալ
 կոչիւր Խարասնգուր, որ ըստ պարսկային
 բարբառոյն տիեզերակալ անուանեցաւ:
 38 Սորա ելեալ յաշխարհէն Պարսից՝ եկն ի
 գաւառս Առանայ եւ սկիզբն արար շինու-
 թեան եւ հաստատութեան այսմ աշխարհի.
 եւ շինեաց զաւերեալ պարիսպ քաղաքին
 Գանձակա եւ առնէր խաղաղութիւն ամե-
 նայն սահմանաց նորա եւ ապա դիմէր ի
 վերայ գաւառին, որ ընդ իշխանութեամբ
 թագաւորին Վրաց, առ ի վրէժխնդիր լինել
 վասն գաւառի իւրոյ, որ աւերեալ էր ի ձե-
 ոաց նորա: 39 Քանզի յառաջագոյն ընդ
 նորա իշխանութեամբ էր Գանձակ հան-
 դերձ ամենայն սահմանաւք իւրովք:
 40 Ապա երթեալ յաշխարհն Վրաց միան-
 գամ եւ երկիցս՝ զարհուրեցուցանէր զնո-
 սա դողմամբ, եւ առնոյր յամուր դղեկաց
 նոցա եւ նուաճէր զնոսս. եւ զառնայր
 այսրէն ընդ լեռնակողմ Գեղամայ: 41 Ա-
 պա անցեալ ընդ գետն Երասխ՝ հասանէր ի
 սահմանն Ատրպատականի եւ անդ վախ-
 ճանէր զկեանս ի ՇՁԹ թու[ականին] Հա-
 յոց:

42 Իսկ շահապ քաղաքին Գանձակա, որ
 կարգեալ էր ծառայ մի նորա՝ անուն Խուհ-
 տուղտի. սորա ապստամբեալ ի սուլտանէն՝
 յանդգնէր եւ ձեռնարկէր համարձակու-
 թեամբ արտաքո իշխանութեան սահմանաց
 իւրոց. եւ ապա ելեալ զաւրաւք բազմաւք ի
 Գանձակայ, եկն ի լեռնակողմ Հաղահերայ
 եւ հասեալ ի բերդն, որ կոչի Կաթողիկոսի

36 ՅԷԹ 6

37 ՍՄԷ. ՃԳ. 32

քար, եւ որ մերձն է առ նմին, որ անուանի Կարապետանց քար: 43 Եւ ի բազում աւուրս պաշարեալ զերկոսին եւ ջանիւ մեծաւ առեալ՝ աւարեաց զերկոսին քակմամբ եւ հրկիզութեամբ: 44 Եւ եկեղեցիք սրբութեան կոխան եղեն՝ անաւրինացն, մինչ զի իսպառ ջնջիլ եւ աւերիլ Կաթողիկոսի քարին ի ՇՂԱ թուակ[անին] հայոց: 45 Եւ ապա այսպէս վարելով ապստամբութեամբ աւուրս ինչ: 46 Իսկ զկնի այնորիկ եկն դարձեալ ի Պարսից գաւրաղլուխ մի անուն Չաւլի, որ ունէր զիշխանութիւն եւ զտեղի եւ զաւր խարասն Կոսրին: 47 Սորա եկեալ անթիւ գա[ւ]րաք ի դուռն Գանձակա, յորում եւ ապստամբեալ էր Խոհատուղտի: 48 Եւ պաշարեալ զքաղաքն ամիս մի՝ առնոյր զնա, եւ կալեալ զԽոհատուղտի՝ փորեաց զաչս նորա եւ ինքն նուաճեաց զամենիսեան ի ՇՂԲ թուականին: 49 Ի սոյն ամի մեռաւ տէր Ստեփանոս եպիսկոպոս՝ որդի Կիւրիկէի թագաւորի ի բերդին, որ կոչի Խալընճաքար: 50 Իսկ առաւել ամբարտաւանեալ յանձն իւր՝ դիմեաց ի կողմանս Խաչէնոյ եւ էառ զամենայն ամրոցս նոցա, քակեաց եկեղեցիսն եւ այրեաց զվանորեայսն, կոտորեաց զազատսն եւ գերեաց զգաւրականսն, եւ այսպէս իսպառ մաշեաց զամենիսեան առ հասարակ ի սուր եւ ի գերութիւն: 51 Եւ ապա ինքն դարձեալ երթայր յաշխարհն Պարսից: 52 Ապա ի միւսում ամին դարձեալ գայր ի գաւառս Առանայ: 53 Եւ փութանակի երթայր ի բերդն Տաւուշ, յորում ամրացեալ էր թագաւորն Աբաս. եւ բազում ջանիւ ընդերկար պաշարեալ զնա՝ ապա առնոյր զբերդն. իսկ Աբաս անցեալ զնաց առ թագաւորն Վրաց ի ՇՂԴ թուականին: 54 Ի նմին ամի փոխի առ Քրիստոս թագաւորն Դաւիթ որդի Կիւրիկէի ի յամրոցին, որ կոչի Մծնաբերդ: 55 Եւ թագաւորեաց Կիւրիկէ որդի նորա ընդ նորա:

56 Իսկ Չաւլի զնաց ի կողմ Խաչինոյ, Տանձեաց եւ Ադախայ կրկին անգամ, քանզի յառաջնում նուագին ոչ մնացին ընդ ձեռամբ նորա դղեակք այնոքիկ, զորս էառն, այլ սակաւ ինչ մնացեալքն յազատացն անտի, որք էին զաւղեալք յանտառս մայրեաց, առին դարձեալ զբերդամրոցսն իւրեանց եւ դարձեալ ապստամբութեամբ վարէին ընդ տաճկացն: 57 Վասն այսր պատճառանաց սրտմտեալ Չաւլեայ, դիմէ առ ի վրէժխնդրութիւն ի վերայ նոցա: 58 Իսկ զամրոցսն ոչ կարաց առնուլ, բայց զգաւառն զամենայն իսպառ աւերէր. այրեաց եւ զառաքելադիր ուխտ սրբութեանն, որ կոչի Դադուի վանք, եւ ինքն չուեալ զնաց յաշխարհն Մարաց: 59 Եւ ապստամբեալ ի սուլտանէն՝ ապա չարաչար մահուամբ սատակի մերձ ի քաղաքն Զանգան ի ՇՂԵ թ[ուականին] Հայոց:

60 Իսկ այլ ոմն ամիրա անուն Փախրադին՝ մեծատուն եւ մեծատոհմ յազգէ. սա տիրեաց գաւրացն Չաւլեա եւ գաւառացն համանգամայն, որ ընդ իշխանութեամբ նորա: 61 Եւ ըստ հրամանի սուլտանին եկեալ ի գաւառս Առանա, տիրէ ամենայնի, բայց զի ոխացեալ էր քինուլ ընդ թագաւորին Վրաց եւ սպառնայր աւերել զամենայն գաւառսն, որք ընդ իշխանութեամբ նորա, վասն այսր ահի եւ սպառնալեաց տարակուսեալ յերկեղէն սուրբ մայրաքաղաքք վանորեայսն՝ Հաղբատ եւ Սանահինն միայն յաղաւթս ապաւինեալ՝ հայցէին յԱստուծոյ զփրկութիւն ամենայն հաւատացելոց, զոր եւ վաղվաղակի լսէր Աստուած աղաւթից նոցա եւ բառնայր ի կենաց զՓախրադինն սակաւ աւուրս տիրապետեալ Գանձակա՝ սպանմամբ սրոյ ի ձեռն ամիրայի միոյ՝ Խազբեկ կոչեցելոյ, որ ի տանէ սուլտանին առաքեցաւ նմա որպէս աւգնական, իսկ նա ի սաղրելոյ սուլտանին սպան ըզնա: 62 Եւ

էր թուականն ՇՂԶ եւ Հոռոմին ՅԿէ, իսկ Պարսիցն ՇԼԶ: ⁶³ Եւ էր կայսր Յունաց Միխել՝ որդի Կալուժանա, թոռն Ալեքսին, իսկ թագաւոր Վրաց Դեմետրէ՝ որդի Դաւթի, թոռն Գեորգեա Բագրատունի: ⁶⁴ Իսկ Պարսից սուլտանն Մասուդ՝ որդի Մահմեդի, թոռն Մլեքշահի:

⁶⁵ Իսկ ամիրային Փարսայ եւ Խուժաստանի, որում անունն Բզափայ կոչուր, լուեալ զսպանումն Փախրադինին եւ իմացեալ, թէ հրամանաւ սուլտանին է, զաւրածողով եղեալ դիմէ ի վերայ նորայ՝ կամեցեալ ընկենուլ զնա յիշխանութենէ: ⁶⁶ Իսկ Խազրեկին առեալ զզաւրս իւր զնաց յաւանականութիւն սուլտանին: ⁶⁷ Եւ սաստիկ պատերազմ եղեալ՝ զմիմեանս զաւրքն սատակէին, յորում պատերազմի սպանաւ Բզափայն, եւ եղեւ շփոթումն մեծ: ⁶⁸ Յետ այսորիկ եկն ամիրայումն անունն Ըրդիշ կոչեցեալ, առանց հրամանի սուլտանին տիրապետել կամեցաւ Գանձակայ, զոր գիտացեալ քաղաքին զլիաւորաց եւ ոչ ընկալան զնա ի քաղաքն, եւ նա զչարեալ յաղագս արհամարհանաց իւրոց եւ ի լեռնակողմանս եւ ժողովեալ զապստամբ զգլխաւորսն Թուրքմանին, եւ նոքաւք բազում աւեր հասուցանէր լեռնակողմանցն. եւ զգաւառն բաժանեալ նոցա՝ ոչ սակաւ տազնապ հասուցանէր եւ այնպէս կամեցեալ պաշարել զքաղաքն: ⁶⁹ Իսկ քաղաքացեացն աւանականութիւն խնդրեալ ի թագաւորէն Վրաց, որում անունն էր Դեմետրէ, զի դուստր նորա յառաջագոյն կին լեալ էր սուլտանին, որոյ անունն էր Ռուզուգան. եւ յանուն վարձանի տուեալ էր նոցա Գանձակ. ըստ այսմ պատճառի զաւրս առաքեալ թագաւորն Վրաց, եւ փախստական եղեալ Ըրդիշն՝ դարձաւ ի կողմանս Պարսից: ⁷⁰ Իսկ զկնի այսորիկ առաքէ սուլտան Մասուդն զամիրայումն Ռովադի անունն շահապ քաղաքին Գանձակա, որոյ

եկեալ եւ կամեցաւ վրէժխնդիր լինել աւերման գաւառին ի Թուրքմանէն, եւ ոչ կարացեալ նուաճել զնոսա, զի ոչ էր մեծ ազգաւ եւ կամ զաւրութեամբ, յաղագս որոյ արհամարհեալ զնա Թուրքմանի զլիաւորացն՝ բազում ապստամբութիւն ցուցանէին նմա. նոյնպէս եւ ամենայն բերդորայք գաւառին ոչ հնազանդէին նմա. եւ նորա երթեալ եւ պաշարեալ զնոսա, ոչ ինչ կարաց առնել նոցա: ⁷¹ Եւ Թուրքմանին ոչ սակաւ աւերեալ զգալտավայրս եւ զլեռնակողմանս: ⁷² Յաղագս որոյ զչարեալ ել եւ բազում աւար առեալ ի Թուրքմանէն եւ առաւել զնոսա ի թշնամութիւն դարձուցանէր: ⁷³ Ապա սէր եւ բարեկամութիւն եղեալ ընդ նոսա՝ առնու իւր կին ի նոցանէ, եւ զքոյր իւր տա ի կնութիւն Ազադին կոչեցելոյ՝ տեառն Հերքան բերդոյ: ⁷⁴ Եւ այնպէս ի խաղաղութիւն արարեալ գաւառին: ⁷⁵ Յետ այսորիկ որդի Դարին Տաւղան առնուն՝ իշխան աշխարհին Ճարաբերդոյ եւ նորին դղեակին ամպարտաւանեալ եւ կամեցեալ տիրել Առանայ, միանգամայն զի եկեալ ոմն որդի սուլտանի առ նա, որում անունն էր Չախրշահ եւ առեալ զնա եւ զաներ իւր զԳրիգոր իշխան՝ որդի Վասակա, տեառն Խաւախան բերդոյ, որոյ եկեալ առ նա, զի նովաւ վրէժ առցէ ի Հասանա՝ որդւոյ Դեսրմոյ, յաղագս եղբաւր իւրոյ Սըմպատա, զոր սպանեալ էր նա պատերազմի պատճառաւ, զոր ունէին ընդ միմեանս վայրապար: ⁷⁶ Եւ յաղագս այդպիսի պատճառաց զգոտերս իւրեանց յայլազգիս յամուսնութիւն տային. եւ զի ըստ այսմ պատճառի Գրիգոր համարձակեալ եկն առ փեսայ իւր Տաւղան: ⁷⁷ Եւ երթեալ Տաւղան նոքաւք բանակեցաւ ի լեռն, որ կոչի Կայծոյ ծառ՝ մերձ ի Հերքան բերդ. բայց զի յառաջագոյն փեսայացեալ էր Ռովադայի Գուրբուղային՝ զլիաւորի Թուրքմանի միոյ, զոր կոչէր

Տաւղան ի Հնազանդութիւն սուլտանին զնա եւ զայլս, որ ընդ նմա զՏուտաքեանսն կոչեցեալ. եւ նոցա բանակեալ ի լեառնն, որ կոչի Դիւախոռ, ոչ գային ի Հնազանդութիւն նոցա. եւ եղեւ յաղագս այսորիկ պատերազմ. եւ հարան զաւրքն Տաւղանա, եւ ինքն Տաւղան սպանաւ: 78 Սպանին զԳրիգոր եւ ընդ նմին այլ եւս ազատս, որ եւ թաղեալ անդ՝ քրիստոնէից գաւառին: 79 Եւ զկնի ամի միոյ առեալ բերին ի վանքն՝ անուանեալ Գանձասար, որ էր տապանատուն նախնեաց նորա, եւ անդ թաղեցին զնա: 80 Իսկ զՉախրչազն ըմբռնեալ տարան յՌովադի, ի քաղաքն Գանձակ. իսկ նորա իբր զսուտ ոք եւ զխաբեբա համարեալ զնա՝ այլն արարեալ շրջեցուցանէր ի քաղաքին նախատանաւք եւ ապա թողեալ զնա: 81 Եւ նորա երթեալ առ թուրքմանսն, զոր յառաջագոյն աւարեալ էր Ռովադի: 82 Եւ նոքա ուրախացեալ առ հասարակ կոչեն զամենայն թուրքսն Գեղամա լերինն. եւ պատուեալ զնա իբր թագաւոր եւ զաւր ժողովեալ եւ եկեալ՝ զամենայն գաւառն լեռնակողմանն բաժանէր նոցա, եւ ինքն գաւրաւք բազմաւք եկեալ պաշարէր զքաղաքն Գանձակ: 83 Իսկ Ռովադի առաքեալ ի թագաւորն Վրաց եւ հայցեալ ի նմանէ զաւրք յաւգնականութիւն: 84 Եւ նորա առաքեալ զաւր բազում: 85 Եւ լուեալ Չախրչազին եւ փախուցեալ ի վայր քան զՊերոզապատ, որ այժմ ասի Պարտաւ: 86 Եւ անդ դադարեալ առ թուրքմանսն ապստամբս:

87 Զկնի այսորիկ Սեւունձ ոմն ծառայ թապարկաղանա, որ էր ի դղեկին եղեալ, որ կոչի Չարէք: 88 Նա մախանս ունելով ընդ Ռովադու վասն յառաջագոյն պաշարելոյ զնա յիւրում ամրոցին եւ աւերման գաւառին իւրոյ: 89 Եւ միաբանութեամբ ոմանց ի քաղաքէն Գանձակա երթեալ առ Ելտկուզն, որ էր տէր Նախճաւան քաղա-

քին եւ գաւառին: 90 Եւ կոչեալ զնա եւ բերեալ եւ պաշարեալ զքաղաքն Գանձակ՝ առնու զկնի ամսոյ միոյ՝ յաւուր ճրագալուցի յայտնութեան Տեառն մերոյ կամաւք քաղաքացեացն: 91 Եւ Ռովադի իբր գիտաց զկամս քաղաքին, ինքն իսկ կամաւք տայ զքաղաքն ի ձեռս նորա. բայց իբրեւ եկն Ելտկուզն ի դուռն քաղաքին, ասեն քաղաքացիքն՝ եթէ զթշնամին մեր Չախրչազն ոչ բառնաս, ոչ հնազանդիմք քեզ: 92 Յաղագս որ անյապաղ երթեալ եւ ըմբռնեալ զնա, կախէ զփայտէ, եւ ապա եկեալ առնու զքաղաքն, որպէս ասացաք: 93 Իսկ Ռովադի անցեալ զնաց ի հայրենի գաւառն իւր մերձ ի Բելապատ քաղաք: 94 Բայց զի ունէր կին Ելտկուզն ի կանանց սուլտանին, զկնի մահուանն Մասուդին թագաւորեցուցանէ զԱսլանշազն, որ էր որդի կնոջ, զոր ինքն ունէր, եւ առնու յինքն զպատիւ աթաբակութեան զի սպանեալ էր զԽազրեկն աթաբակ որդւոցն սուլտանին՝ ի հակառակելն իւրեանց եւ յաղագս այսորիկ տիրեալ թագաւորութեանն Պարսից՝ զաւրացաւ յոյժ եւ եբարձ զմեծամեծ իշխանսն ամենայն եւ հնազանդեցոյց զբազումս, եւ զգլխաւոր ապստամբսն ի թուրքմանացն եբարձ բնաւ եւ խաղաղացոյց զխռովութիւն աշխարհիս Առանա. եւ վայրենամիտ ազգն իսմայելացւոց ընդանացան, եւ կապուտ կողպուտն դադարեաց ի նոցանէ, զոր առնէին յաճախ յաշխարհիս Աղուանից: 95 Բայց սակայն ըզմարտ զպատերազմի ոչ դադարեցուցանէր ընդ թագաւորին Վրաց եւ ընդ իշխանսն Խաչինոյ, զի ուրեմն երթեալ գաղտագողի եւ առեալ զամրոցն Հարու. եւ առ հասարակ զամենեսեան կոտորեալ սրով:

96 Իսկ իբրեւ մեռաւ թագաւորն Վրաց Դեմետրէ, թագաւորեաց փոխանակ նորա Դաւիթ որդի նորա՝ այր բարեմիտ մանաւանդ առ իշխանսն Հայոց, որք էին ընդ

ձեռամբ նորա, եւ զի յոյժ մեծարէր պատուով, զշահապ քաղաքին Տըփիսեաց՝ զՎասակ որդի Վահրամա իշխանի եւ զեղբարս նորա զՔուրդն կոչեցեալ եւ զՍարգիս. եւ այնքան բարեմըտութիւն ցուցանէր, մինչ զի առաքէր եւ կոչէր զթագաւորն Կիւրիկէ՝ որդի Դաւթի թագաւորի Բագրատունւոյ եւ խոստանայր նորա դարձուցանել ի նա զժառանգութիւն նորա, զոր նախնեացն իւրոց հանեալ էր ի նոցանէ. եւ այնպէս պարգեաւք յղարկէր զնա ժամադիր եղեալ նմա: 97 Կամէր եւ ժողովս առնել եւ յաղագս հաւատոյ զճշմարիտն գիտել եւ այնպէս պատուել զուղղափառութիւն: 98 Զայսպիսի գկամս իբրեւ գիտացին իշխանքն Վրաց, յոյժ նախանձաբեկ եղեն մանաւանդ Որբելեանքն կոչեցեալ ազգ, եւ դեղ մահու արբուցեալ սպանին զթագաւորն Դաւիթ, եւ սուգ մեծ եւ բազմաժամանակեա արարեալ աշխարհին Վրաց եւ Հայոց: 99 Եւ թագաւորեցուցին զԳիորգի՝ եղբայր նորա ընդ նորա:

100 Իբրեւ թագաւորաց Գիորգի, կամեցաւ ըմբռնել զիշխանն Վասակ, զի մախանս ունէր ընդ նմա, զի մինչ քաղաքապետն էր, ոչ մեծարէր զնա իբրեւ զեղբայր իւր զԴաւիթ եւ ոչ ծառայէր նմա սպաս տանելով. հարախաւսելով եւ այլոց իշխանացն Վրաց. յաղագս այսորիկ փախստական եղեալ Վասակայ իւրովք եղբարբքն հանդերձ եւ երթեալ ի Թիոդուպալիս, որ այժմ ասի Կարնոյ քաղաք: 101 Եւ ամիրային, որ կոչէր Սալտուխ, խնդութեամբ եւ մեծարանաւք ընկալեալ զնոսա: 102 Զի յորժամ ըմբռնեցաւ Սալտուխն ի զաւրացն վրաց, մինչ պաշարեալ էր զքաղաքն Անի, եւ ածաւ առ թագաւորն Դեմետրէ ի Տփիսիս, բազում սպասակալութիւն արարեալ էր նմա Վասակ. յաղագս այսորիկ պատուեալ զնոսա պարգեաւք եւ շնորհեաց իշխանութիւն գեղատէից բազմաց: 103 Եւ անդ լինելով ամս ինչ՝

մեռաւ Վասակ եւ թաղեցաւ յեկեղեցւոյն, որ կոչի Աստուածածին ի քաղաքին: 104 Իսկ զգրաւչ նորա եւ զփող եւ զիշխանութիւն տուեալ եղբաւր նորա, որ կոչեցեալ էր Քուրդ, եւ կայր նա անդ մեծաւ պատուով: 105 Իսկ Գիորգի իբրեւ թագաւորեաց եւ հաստատեցաւ՝ բազում գործ արութեան ցուցանէր՝ արչաւելով ի կողմանս կողմանս, զբազում գաւառն հարկանէր զպատահեալսն պատերազմաւ, առնոյր եւ զքաղաքն Անի միանգամ եւ երկիցս՝ կոչելով եպիսկոպոսին Բարսղի եւ եղբարց նորա, որդւոցն Մագիստրոսին Հասանայ: 106 Եւ ապա ընդդիմացեալ ոչ տային ի ձեռս նորա զքաղաքն: 107 Եւ առեալ բռնաբար զքաղաքն եւ հրամայեաց աւար հարկանել: 108 Եւ մերկացուցեալ զաւրացն զամենիսեան զայրս եւ զկանայսն, զքահանայսն եւ զկրօնաւորսն՝ բազում անարգանս ցուցանէին յաղագս ընդդիմանալոյն: 109 Եւ եղեալ շահապ քաղաքին եւ զաւր ընդ նմա՝ գնաց: 110 Եւ նեղեալ քաղաքն յարչաւանաց թշնամեաց՝ աղաղակեցին տալ ի ձեռս առաջին տեառնն, որ էր պարսիկ ազգաւ, եւ դարձեալ յայլ յայլմէ փոխեալ՝ ոչ լինէր խաղաղութիւն քաղաքին եւ գաւառին: 111 Ապա տայ ի ձեռս զաւրաւորին իւրոյ Իւանէի: 112 Եւ ոչ եղեւ եւ ոչ այնպէս հանդարտութիւն, մինչեւ տալ ի ձեռս իւրոց առաջնոց տերանցն: 113 Իսկ էլտկուզին, որ էր իշխան ամենայն թագաւորութեանն Պարսից, զայս իբրեւ ետես եւ զամենայն զաւրութիւն նորա, յառաջ քան զայսոսիկ զաւրաժողով եղեալ, առեալ ընդ իւր զսուլտանն եւ եկեալ բանակեցաւ ի դաշտին մերձ ի բերդն, որ կոչի Գագ: 114 Եւ այրեալ զուխտն, որ յանուն սրբոյն Սարգսի. եւ բազում հարուած եղեալ ի բանակին եւ բազումք յաւճիցն սատակէին: 115 Իսկ թագաւորն Գիորգի ժողով արարեալ զաւրաց բազմաց, եկն

բանակեցաւ ընդդէմ նորա եւ պատրաստեցաւ պատերազմիլ: ¹¹⁶ Բայց զաւրավարն նորայն, որ Իւանէ՝ որդի Սմբատա Խաղազունի կոչեցեալ՝ ծածկաբար ազդ արարեալ աթաբակին եւ սուլտանի, զի դաշնագիր էր նոցա եւ կաշառով կուրացեալ ի նոցանէ. եւ նոցա ի գիշերին, յորում հանդերձեալ էին վաղն պատերազմիլ, փախուցեալ գաղտագողի՝ թողեալ զխորանս իւրեանց գնացին. այլ սակայն ոչ դադարէր ի չար կամաց, որ ընդ քրիստոնեայս: ¹¹⁷ Եկեալ յանկարծաւրէն ի սահմանս

Անույ, եւ զԱշնակ, եւ զԹալին՝ զաւանազեաւորեայսն առեալ եւ այրեալ զամբոցսն եւ զբազում զարս եւ զկանայս եւ մանկտի ընդ նոսա: ¹¹⁸ Եւ բազում վարեաց ի գերութիւն վաճառակուր եղեալ յազգս հեռաւորս: ¹¹⁹ Իսկ թագաւորն Գիորգի յանկարծաւրէն երթեալ սակաւ արամբք ի քաղաքն Դվին եւ բազում ժամանակեայ ի Պարսկաց մնացեալ... բազում աւար առեալ փակեաց եւ զտունն... Որմզդէի...

(Մի քանի տող ջնջուած է, անընթեռնելի)

ՈՒԽՏԱՆԷՍ ԵՊԻՄԿՈՊՈՍ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ

ՈՒՒՏԱՆԵՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՆ ՈՒ ԻՐ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Ժ. դարի հայ պատմագրական երկերի շարքում իր ուրոյն ու պատուաւոր տեղն ունի Ուխտանէս Եպիսկոպոսի «ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ» երկասիրութիւնը¹:

Հեղինակի մասին կենսագրական տուեալները սուղ են. հիմնական աղբիւրն իր երկասիրութիւնն է: Այդ յուշարձանի օգնութեամբ էլ հիւսւում է նրա կենսագրութեան թուուցիկ տարեգրութիւնը: Պէտք է ենթադրել, որ Ուխտանէսը ծնուել է Ժ. դարի առաջին կէսին²: Կրթութիւնն ստացել է Նարեկայ համբաւաւոր ուսումնագիտական կենտրոնում, հմտացել աստուածաբանութեան մէջ: Աշակերտել է դարաշրջանի ականաւոր մտաւորականներից Անանիա Նարեկացուն, որի հետ, ենթադրելի է, որ ունեցել է ազգակցական կապ: Իր ուսուցչին Ուխտանէսն անուանում է «տէր եւ հոգեւոր հայր», իսկ իրեն՝ «որդի» կամ «յետին եւ տրուպ աշակերտ»:

Ուխտանէսը շատ է շրջագայել Հայաստանում՝ Փոքր Հայքում, Հայոց Միջագետքում, Վասպուրականում, Տայքում, Շիրակում, Վանանդում, եղել Վրաստանում եւ այլուր: Զբաղեցրել է եկեղեցական բարձր պաշտօններ, վարել Սեբաստիայի (970-985), հաւանաբար նաեւ Ուռհայի (985-ից յետոյ) Հայոց թեմակալ առաջնորդի պաշտօնները³: Վարդան Արեւելցու վկայութեամբ Ուխտանէսն առաջինն է սահմանել Սեբաստիայի Քառասուն մանկանց տունը:

Պատմութիւնը գրելու յանձնարարութիւնն ստացել է իր ուսուցչից՝ Անանիա Նարեկացուց, 980 թուականին: Ուսուցիչ եւ սան այդ թուականի յուլիսի 4-ին «յեզր գետոյն որ կոչի Ախուրեան» գրուցել են «բերան ի բերան... յաղագս պատմութեան»՝ այսինքն՝ քննարկել են ապագայ երկասիրութեան թէ՛ կառուցուածքը, թէ՛ ծաւալը, թէ՛ բովանդակութիւնը: Այդ հանդիպումից յետոյ է, որ Ուխտանէսը հեղինակել է իր Պատմութիւնը: Մեր պատմագիրը բաւականին յայտնի անուն է միջնադարեան հայ գրական միջավայրում: «Հայ պատմագիրներ» ցանկերը նրան հիմնականում տեղադրում են Յովհաննէս Դրասխանակերտցուց յետոյ եւ Ստեփանոս Ասողիկից ու Արիստակէս Լաստիվերտցուց առաջ⁴: Յականէ-յանուանէ նրան եւ նրա երկասիրութիւնը յիշատակում են ԺԳ. դարի չորս նշանաւոր մատենագիրներ՝ Կիրակոս Գանձակեցի⁵, Վարդան Արեւելցի⁶, Մխիթար Այրիվանեցի⁷ եւ Ստեփանոս Օրբէլեան⁸:

Ուխտանէսի երկասիրութեան ճիշտ եւ լրիւ խորագիրը չի պահպանուել: «Պատմութիւն Հայոց» եզրը պայմանական է. այն տրուել է հրատարակիչների եւ ուսումնասիրողների կողմից: Իսկ հրատարակութեան համար հիմք հանդիսացող ձեռագիրը (Մաշտոցի անուն Մատենադարան, ձեռ. N 1774) ունի հետեւեալ ընդհանրացնող վերնագիրը՝

1 Ուխտանէս Եպիսկոպոս, Պատմութիւն Հայոց, Վաղարշապատ, 1871:

2 Նորայր Եպ. Պողարեանը ծննդեան թուական է համարում մօտ 940-ը. տե՛ս «Հայ գրողներ», Երուսաղէմ, 1971, էջ 154:

3 Ս. Քոլանջեան, Հզորութիւնն Ուխտանէս պատմիչի կենսագրութեան վերաբերեալ. տե՛ս «Պատմա-բանասիրական հանդէս», 1980, N 4:

4 Յ. Անասեան, Հայկական մատենագիտութիւն, հտ. Ա, Երեւան, 1953, էջ XLIX, L, LI, LII, LIII, LIV:

5 Կիրակոս Գանձակեցի, Պատմութիւն Հայոց, Երեւան, 1961, էջ 7:

6 Վարդան Արեւելցի, Հաւաքումն պատմութեան, Վեներտիկ, 1862, էջ 42:

7 Գ. Յովսէփեան, Մխիթար Այրիվանեցի. Նորագիտ արձանագրութիւններ եւ երկեր, Երուսաղէմ, 1931, էջ 19. հմմտ. Մխիթար Այրիվանեցի, Պատմութիւն Հայոց, Մոսկուա, 1860, էջ 23, 57:

8 Ստեփանոս Օրբէլեան, Պատմութիւն նահանգին Սիսական, Թիֆլիս, 1910, էջ 99, 106:

«Զպատմութիւն յերիս հատուածս, զոր ասացեալ է տեառն Ուխտանիսի Սե[բաստիոյ] եպիսկոպոսի, ի խնդրոյ հաւրն Անանիայի՝ Նարեկավանաց առաջնորդի եւ նախաշար վարդապետի. Հատուածն առաջին. **Յաղագս թագաւորաց եւ հայարապետաց մերոց**, եւ երկրորդն. **Վասն բաժանման Վրաց**, եւ երրորդն. **Յաղագս մկրտութեան ազգին այնմիկ Ծաղն կոչեցեալ**»։ Աներկբայելի է, որ Ուխտանիսի Պատմութիւնը բաժանուած է եղել երեք հատուածների, սակայն մեզ հասած ձեռագիրը եւ դրա հիման վրայ կատարուած միակ հրատարակութիւնը փաստում են այլ իրողութիւն։ Առաջին **Հատուածը** (Ուխտանիսի եզրն է)՝ «Պատմութիւն հայրապետաց եւ թագաւորաց Հայոց», բաղկացած է 76 գլուխներից։ Այն ընդգրկում է Ադամից մինչեւ Տրդատ Գ. Մեծն ու Հայաստանում քրիստոնէութեան տարածման պատմութիւնը։ Շարադրանքի ընթացքում, Հայոց թագաւորների գործունէութիւնը ներկայացնելուց յետոյ, զուգահեռաբար տալիս է նաեւ հռոմէական կայսրերի եւ քահանայապետների ցանկը, համառոտակի խօսում նաեւ եկեղեցական պատմութեան հետ առնչուող դէպքերի մասին։ Ելնելով այս հանգամանքից՝ Զ. Արզումանեանը Ուխտանիսի Պատմութեան Ա. հատուածը համարում է «առձեռն դասագիրք մը, որ կրնար օգտագործուիլ իր ատենին (Ժ. դարում – Պ. Յ., Գ. Մ.)՝ հոգեւորականներու եւ ուսանողներու կողմէ»¹։ Անկասկած է, որ Ա. հատուածը մեզ է հասել թերի վիճակում, քանզի մինչեւ Բ. հատուածի իրադարձութիւնները, որ սկսւում են Զ. դարի վերջերի եւ է. դարի սկզբների դէպքերով, շուրջ 300 տարուայ բաց դաշտ է մնում։

Բ. հատուածը՝ «Պատմութիւն բաժանման Վրաց ի Հայոց», բաղկացած է 70 գլխից։ Այստեղ Ուխտանիսն անդրադառնում է Հայ-վրացական եկեղեցական յարաբերութիւններին, թէ ինչպէս Բիւզանդական Եկեղեցու սաղրանքով Վրաց Եկեղեցին բաժանուեց Հայոց Եկեղեցուց եւ ընդունեց քաղկեդոնականութիւն։ Բ. հատուածը եւս մեզ է հասել թերի վիճակում եւ հէնց այդպէս էլ տպագրուել է։ Սակայն Ուխտանիսի Պատմութեան անխոնջ ուսումնասիրող Ս. Քոլանջեանին յաջողուել է Մաշտոցի անուան մատենադարանի ձեռագիր պատուիրիկների հաւաքածուն հետազօտելիս յայտնաբերել Բ. հատուածի վերջաբանութեան մի մասը (շուրջ 11 ձեռագիր էջ)²։

Գ. հատուածը՝ «Մկրտութիւն ազգին այնմիկ Ծաղն կոչեցեալ», մեզ չի հասել։ Այդ հատուածի բովանդակութեան վերաբերեալ հեղինակն իր երկասիրութեան նախաբանում հետեւեալն է հաւաստում. «...եւ զամենայն կարգել մի ըստ միոջ է ըստ իւրաքանչիւր խորհրդոյ. նախ՝ զթիւ թագաւորացն եւ զհայրապետացն մերոց, եւ զբաժանումն Վրաց ի Հայոց միաբանութենէ. եւ յետ այնորիկ զմկրտութիւն ազգին՝ որ Ծաղն կոչի. նա եւ զգաւառս, եւ զգեղս գլխաւորս, եւ զքաղաքս, եւ զբերդս իւրաքանչիւր գաւառաւք՝ որ են յաշխարհին յայնմիկ՝ որպէս եւ կամք քո հրամայեցին, եւ զվանաւրայս հանդերձ վանականաւք՝ անուամբ իւրաքանչիւրոց, եւ զանապատս միայնաւորաց, եւ որք բազմակեցք եւ որ միայնակեացք բնակեալ յապատս եւ յանապատս, եւ զաւրինակ ցուցանել զաւրութեանն Աստուծոյ. որ ի ծածուկ եւ ի յայտնի գործէր ի մկրտեալսն՝ երեւմամբ նշանաց եւ արուեստից՝ տեսեամբ եւ յայտնութեամբ, միանգամայն եւ զգործս հոգեւորս»³։ Հատուածի կորուստը տեղի է ունեցել հաւանաբար շատ վաղուց։ Փաստ է, որ Կիրակոս Գանձակե-

1 Զ. Արզումանեան, Ուխտանիս եպիսկոպոս Սեբաստիոյ եւ իր «Պատմութիւն Հայոց» երկը. տե՛ս «Էջմիածին», 1985, ք. 2, էջ 42։

2 Ս. Քոլանջեան, ԵԶԼ. աշխ., էջ 160։

3 Ուխտանիս, Ա. հատուած, գլ. Ա.։

ցին¹ եւ Ստեփանոս Օրբէլեանը², որ ներկայացնում են Ուխտանէսի երկասիրութեան բովանդակութիւնը, որեւէ ակնարկ չեն անում Գ. Հատուածի վերաբերեալ: Ցաւալի կորուստ է, քանզի հեղինակը պատմա-աշխարհագրական յոյժ արժէքաւոր տեղեկութիւններ է հաղորդել Ծաղ անուանեալ ժողովրդի բնակութեան տարածքի, գաւառների, քաղաքների, գիւղերի, բերդերի ու վանքերի մասին:

Պատմութեան Ա. Հատուածի համար Ուխտանէսն օգտագործել է բազմաթիւ սկզբնաղբիւրներ՝ Եւսեբիոս Կեսարացի, Ագանթանգեղոս, Զենոբ Գլակ, Մովսէս Խորենացի, «Գահնամակ» եւ այլն: Թէեւ հեղինակն այստեղ ինքնուրոյն չէ եւ հաստատել է թուարկուած պատմիչների համապատասխան վկայութիւնները, այնուհանդերձ, Ա. Հատուածն ունի աղբիւրագիտական անսքող արժէք:

Բ. Հատուածի համար սկզբնաղբիւր են ծառայել Մովսէս Կաղանկատուացին, «Կայսերաց գիրքը», Շապուհ Բագրատունին, եկեղեցական հայրերի ճառերը, թղթակցութիւնները՝ յատկապէս Մովսէս Բ. Նղիվարդեցի Կաթողիկոսի (1), Վրկանաց մարզպան Սմբատ Բագրատունու (2), Աբրահամ Ա. Աղբաթանցի Կաթողիկոսի (4), Վրաց Կիւրիոն Կաթողիկոսի (5), Յուրտաւի Մովսէս եպիսկոպոսի (6) եւ Վրթանէս Քերթովի (8) նամակները: Այստեղ Ուխտանէսը մանրամասն անդրադառնում է Կիւրոն Կաթողիկոսի խոտոր ընթացքին եւ Հայ ու Վրաց եկեղեցիների բաժանման մանրամասներին: Մեծ արժէք ունեն 607 թ. Դուինում հրաւիրուած զոյգ եկեղեցական ժողովների վերաբերեալ ներկայացուած նիւթերը: Գրքի այս հատուածը կարեւոր սկզբնաղբիւր է նաեւ Վրաստանի, Բիւզանդիայի ու Սասանեան Պարսկաստանի տուեալ ժամանակաշրջանի պատմութեան ուսումնասիրութեան համար: Հետեւաբար, պատահական չպէտք է համարել, որ այս հատուածը թարգմանուել է վրացերէն եւ մանրամասն ծանօթագրութիւններով հրատարակուել Թբիլիսիում՝ 1975 թուականին:

«Մկրտութիւն Ծաղն ազգին» (Գ.) հատուածի մասին կարելի է գաղափար կազմել բուն աշխատութեան նախաբանից եւ մասամբ՝ Մխիթար Այրիվանեցուց: Այս վերջինս մեզ ծանօթ միակ հեղինակն է, որ տեսել եւ օգտուել է Ուխտանէսի Պատմութեան լրիւ օրինակից:

Պահպանուած վկայութիւններից ակներեւ է, որ հատուածն ունեցել է շեշտուած դաւանա-աստուածաբանական բնոյթ եւ պէտք է ծառայէր ժամանակի Հայոց պետական գաղափարախօսութեանն ու քաղաքականութեան նպատակներին, Բիւզանդիայի դէմ կրօնաքաղաքական մաքառման գաղափարին: Ուխտանէսի ժամանակներում Բիւզանդիայի մարտավարութիւնը Հայաստանում հասել էր զգալի յաջողութիւնների, եւ նրա երկասիրութիւնը նշանակալից դեր է խաղացել կայսրութեան նուաճողական քաղաքականութեան եւ կայսերականացուած եկեղեցու նկրտումների դէմ մղուող դաւանաբանական պայքարում: Պատահական չէ, որ Ուխտանէսի պատուիրատուն Անանիա Նարեկացին էր: Վերջինս ժամանակի հակաքաղկեդոնականութեան ականաւոր ներկայացուցիչներից էր, որի, ինչպէս նաեւ նրա աշակերտների ամբողջ ջանքերն ուղղուած էին Բիւզանդիայի ծաւալապաշտական ձգտումների դէմ:

1 Կիրակոս Գանձակեցի, էջ 7 («Եւ Ուխտանէս եպիսկոպոս Ուոհայի, որ գրեաց զբաժանումն Վրաց ի Հայոց ի ձեռն Կիւրոնի»):

2 Ստեփանոս Օրբէլեան, էջ 106:

Ուխտանէսի լեզուն պարզ է, անպաճոյճ, զերծ ժամանակաշրջանին յատուկ արհեստական ոճից, իսկ երբեմն հանդիպող կրկնութիւններն ու երկարաբանութիւնները բացատրելի են այն հանգամանքով, որ ներառում են հեղինակին առաւելագոյնս յուզող դէպքերը:

* * *

Ուխտանէսի Պատմութեան բնագիրը մեզ է հասել 1663 թ. ընդօրինակութեամբ (ՄԱՄ, ձեռ. N 1774), միւս չորս ձեռագրերը գրչագրուած են դրանից եւ պահուած են Երեւանի, Վենետիկի, Փարիզի ու Ս. Պետերբուրգի ձեռագրատներում: Պատմութեան միակ տպագրութիւնը (Վաղարշապատ, 1871) (Տպ.) իրականացուել է 1663 թ. ձեռագրի հիման վրայ: Ստորեւ վերահրատարակում է այդ տպագրութիւնը՝ առկայ բազմաթիւ տպագրական սխալների ու վրիպումների շտկմամբ:

Սոյն բնագիրը կազմելիս օգտուել ենք 1774 (Ա.), 3732 (Բ.) եւ 8851 (Գ.) ձեռագրերից: Վերջինս ներառում է միայն Բ. գրքի որոշ հատուածներ, որ ոչ միշտ են ամբողջական: Բ. եւ Գ. ձեռագրերում եղած յաւելումները նշել ենք ուղիղ փակագծով՝ [...]: Տպ. օրինակում աւելացուած տառերը կամ բառերը գրուած են եղել կլոր (...) փակագծով, որ եւ թողել ենք նոյն կերպ: Սրա հետ մէկտեղ Տպ. մէջ կան նաեւ յաւելումներ, որ արուած են առանց որեւէ նշանի. դրանք իջեցրել ենք տողատակ, կամ եթէ համընկել են Բ. եւ Գ. ձեռ. եղած ուղղումների հետ, եւս նշել ենք ուղիղ փակագծերով, իսկ Տպ. մէջ եղած վրիպակները ուղղել ենք առանց նշումների: Մեր կողմից արուած յաւելումները դրել ենք սեպաւոր {...} փակագծերով:

Հին ժամանակներին վերաբերող Ուխտանէսի նիւթի զգալի մասը Մովսէս Խորենացուց (Խոր.) է. աղբիւրը ցոյց ենք տուել միայն բառացի արուած քաղուածքների համար:

Չնայած Բ. ձեռագիրն արտագրուած է Ա. օրինակից, սակայն հետաքրքրութիւն է ներկայացնում իր ուղղումներով, որ իրենց հիմնական մասով խիստ օգտակար են: Երկրորդ գրքում տեղ գտած թղթերը համեմատել ենք «Գիրք Թղթոցի»¹ հետ՝ ամբողջացնելով նամակները:

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

1. Ադոնց Ն., Հայ-Ծաթերի ծագման մասին. տե՛ս «Երկեր», հտ. Ա., Երեւան, 2006, էջ 535–546:

2. Ակիմեան Ն., Կիրոն Կաթողիկոս Վրաց. Պատմութիւն հայ-վրական յարաբերութեան Զ.-րդ դ. մէջ (560–610), Վիեննա, 1910:

3. Ակիմեան Ն., Ուխտանէս Եպիսկոպոս պատմագիր. տե՛ս «Հանդէս Ամսօրեայ», 1908, էջ 17–20, 70–74, 112–115:

4. Ակիմեան Ն., Ե^օրք գրած է Ուխտանէս իր Պատմութիւնը. տե՛ս «Աւետիք» ամսագիր, Պէյրութ, 1944, N 5–8:

1 «Գիրք Թղթոց», Բ. հրատ., Երուսաղէմ, 1994:

5. **Արզումանյան Զ.**, Ուխտանէս Եպիսկոպոս Սեբաստիոյ եւ իր «Պատմութիւն Հայոց» երկը. տե՛ս «Էջմիածին», 1985, ք. Զ., էջ 38-43, ք. ԺԱ.-ԺԲ., էջ 90-94:
6. **Բաբայեան Լ. Հ.**, Դրուագներ Հայաստանի զարգացած ֆեոդալիզմի դարաշրջանի պատմագրութեան, Երեւան, 1981:
7. **Թամրազեան Հ. Հ.**, Անանիա Նարեկացի (Կեանք եւ մատենագիտութիւնը), Երեւան, 1986:
8. **Տէր-Մկրտչեան Գ.**, Ծաթերի մասին. տե՛ս «Հայագիտական ուսումնասիրութիւններ», գիրք Ա., Երեւան, 1979, էջ 482-483:
9. **Ուխտանէս Եպիսկոպոս**, Պատմութիւն Հայոց, Վաղարշապատ, 1871:
10. **Ուխտանէս Եպիսկոպոս**, Հայոց պատմութիւն, թարգմ., առաջաբանը եւ ծանօթ. Վ. Առաքելեանի, Երեւան, 2006:
11. **Brosset M. F.**, Etudes sur l'Historien Armenien Okhtanes, "Bulletin de l'Académie des Sciences", St. Pétersbourg, 1869, N 13, pp. 401-454.
12. "Deux historiens Arméniens. Kiracos de Gantzag, XIIIe siècle: Histoire d'Arménie. Oukthanès d'Ourha, X siècle: Histoire en trois parties". Traduit par M. F. Brosset, St. Pétersburg, 1870-1871.
13. Bishop Ukhtanes of Sebastia, History of Armenia, Part II, Translation, introduction and commentary Fr. Zaven Arzumanyan, Fort Lauderdale, 1985.

**ՊԵՏՐՈՍ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ
ԳԷՈՐԳ ՄԱԴՈՅԵԱՆ**

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ¹

¹ Ձպատմութիւն¹ յերիս հատուածս, զոր ասացեալ է տեառն Ուխտանիսի Սե[բաստիոյ] եպիսկոպոսի, ի խնդրոյ հաւրն Անանիայի՝ Նարեկավանաց առաջնորդի եւ նախաշար վարդապետի

Հատուածն առաջին. Յաղագս թագաւորաց եւ հայրապետաց մերոց

եւ երկրորդն. Վասն բաժանման Վրաց

եւ երրորդն. Յաղագս մկրտութեան ազգին այնմիկ Ծաղն կոչեցեալ

Սկիզբն ասից: ² Պատասխանի թղթոյն Անանիայի եւ խոստումն կատարել զհայցուածս նորա

ՀԱՏՈՒԱԾ ԱՌԱՋԻՆ

ՅԱՂԱԳՍ ԹԱԳԱՒՈՐԱՑ
ԵՒ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱՅ ՄԵՐՈՅ

ԳԼՈՒԽ Ա.

¹ Պատասխանի թղթոյն Անանիայի եւ խոստումն կատարել զհայցուածս նորա

² *Ձառ ի Հաւրէն² լուսոյ շնորհաց ընդունակի՝ եւ զՄիածնի Բանի Նորա բնակարանի՝ եւ զհամագոյակցի Հոգւոյն ընդունողի՝³ զտեառն իմոյ պատուականի եւ զհաւրն⁴ հոգեւորի ընկալայ⁵ զգրեալսս կատարելապէս աւրհնութեամբ, եւ բազում զթով՝ եւ հոգեւոր ողջունիւ. զոր լի սիրով սակս խնդրոյն եկեալ առ մեզ՝ զոր ի սուրբ սրտէ եւ ի մտաց բարեաց բղխեալ բանք⁶ շրթանց քոց եւ մեծարանք ի քուծմէ մե-*

ծանձնութենէդ առ իմն կրտսերութիւն⁷, զոր բերաւ ի ձեռն սիրելի եւ հաւատարիմ եղբաւր մերոյ Փիլիպպոսի քահանայի: ³ Այլ որ ընդդէմ դարձայ հրամանի քում՝ զտկարութիւնս իմ առաջի արկեալ, որպէս մի ոմն ի հնումն զնրբութիւն ձայնին եւ զծանրութիւն լեզուին առաջի արկանելով Տեառն, եւ այլ ոմն յետոյ քան զնա՝ զմանկութիւն տիրոցն⁸ պատճառելով. վասն զի բարի է եւ տեղի տալ Աստուծոյ փոքր ինչ՝ զրեալ է. հայցեմ անմեղադիր լինել, զի ո՛չ այն միայն էր պատճառ, այլ եւ այլ իմն, զի զհաւատարմութիւն խնդրէի տեսանել ո՛չ միայն ի գրոյ այտի⁹, որ առաքեցաւ ի քէն, այլ եւ յերկուց եւ յերից վկայից հաստատելոյ բանին¹⁰ միանգամայն¹¹. եւ լուեալ իսկ էր իմ զգալն քո միւսանգամ առ մեզ, եւ այնմ անձկայի¹² ի տեսանել զքեզ՝ եւ բերան ի բերան խաւսել, եւ ստուգիւ ի շրթանց քոց [լսել] եւ ապա հաւատարմացունել զյառաջագոյն զրեալսն առ ի քէն, որպէս եւ եղեւ իսկ, զոր եւ յետոյ ասացից զժամանակ զալոյ քո՝ եւ զպատճառն՝ վասն որոյ եկիր¹³, նաեւ¹⁴

¹ Ձեռ. Ա. թղթ. 65 Պատմութիւն Ուխտանիս եպիսկոպոսի, որ վասն՝

1. Թագաւորաց եւ Հայրապետաց մերոց,

2. Բաժանման Վրաց ի Հայոց,

3. Մկրտութեան Ծաղ կոչեցեալ ազգաց ի խնդրոյ Անանիայ վարդապետի Նարեկացւոյ յամի Տեառն ... եւ Հայոց ... տեղերը բաց են բողոքուած

² Ձեռ. Ա. Հաւրը, Տպ. Հաւրն, փխ ըստ Բ. ձեռ.

³ Ա. ընդունաւորի

⁴ Ա. եւ Բ. գիւար

⁵ Ա. ընկալալ

⁶ Ա. եւ Տպ. բանի: Փխ ըստ. Բ

⁷ Տպ. կրտսերութիւն

⁸ Տպ. տիրոյն

⁹ Ա. եւ Տպ. իատի: Փխ ըստ Բ.

¹⁰ Ա. եւ Տպ. չիք

¹¹ Ա. միայն կամայն

¹² Ա. եւ Տպ. անսայի: Փխ ըստ Բ.

¹³ Ա. եւ Բ. եկի

¹⁴ Ա. նայ եւ

զտեղին իսկ յայտ արարից, յորում սկիզբն եղեւ բանից¹ ի սկզբան² պատմութեանս՝ հարցանելով զպատճառն. թէպէտ եւ յառաջագոյն սակաւ ինչ հասու էիր լեալ ի գրոյ անտի իմոյ՝ որ բերաւ քեզ ի ձեռն Սիմէան³ քահանայի, եւ ապա ի ձեռն Բաբուտ բովանդակն⁴ ծանուցեալ: 4 Բայց արդ լինիմ քեզ Ահարաւն եւ Եսայիաս⁵. թէպէտ եւ յանդգնութիւն է զայս ասել, եւ ընթանամ պատրաստաբար առ հայցումն⁶ խնդրոյն որ ի քէն, եւ փութամ մտադրութեամբ⁷ հատուցանել զոր խոստացայ⁸ վստահացեալ յաղաւթս քո: 5 Քանզի կարաւտ եմ աւգնականութեան աղաւթից քոց՝ ո՛վ վսեմականդ ի հարս՝ հայր սուրբ. թէպէտ եւ Հոգին Սուրբ ի թիկունս հասանէ տկարութեան⁹ իմոյ, զի թերեւս կարացից կացուցանել առաջի քո զխնդրելին ի քէն ի մատենի աստ փոքր պատմութեանս զամենայն կարգ ըստ կարգի, եւ մի ըստ միոջէ, զի գիտասցես ստուգիւ: 6 Բայց նախ տեսուն իմոյ պատուականի հաւր եւ պատկառեցուցչի զաղերս իմոյ բանից առաջի արկանեմք քում պատուասիրութեանդ, եւ աղաչեմ զի մի՛ եւ եթէ կամաւք կամ յաւժարութեամբ, որ յիմս խոնարհեցար տգիտութիւն, այլ եւ անդադար աղաւթս առնել առ Աստուած, զի թերեւս կարացից իմովս տկարութեամբ ըստ կամաց քոց կատարեալ զկամս քո յայսմիկ յաւժարութիւն¹⁰, որ զգլուխդ¹¹ թողլով՝ յոտս ճեպեցար¹². զի

զայսոսիկ հրամայեալս ի քէն՝ քեզ պարտ էր կատարել առ իմս խնդիր, որպէս յառաջագոյն գրեցի առ քեզ սակաւ ինչ զպատճառն յայտ արարեալ պատմութեանս. զի յայսմ ամենայնի բնաւ իսկ ոչ (ակն)¹³ ունէի թէ լինիցի, այլ սակաւութեամբ յայտարարութեամբ յիշատակել ի ձեռն գրոյն իմոյ՝ որ բերաւ առ քեզ: 7 Արդ քանզի խնդրեցեր ի սկզբան ի ձեռն գրոյ¹⁴, եւ ապա բերան ի բերան խաւսելով¹⁵ զիմս յորդորեցեր զմիտս, որ կրսերս եմ ուսմամբ՝ եւ յետին քան զամենեւեան, իսկ ժամանակաւ քան զբազում արբանեկակիցս իմ, եւ զիտեմ, աւսէ, սիրոյ եւ խոնարհութեան եղեւ այս ինձ առ ի քէն: 8 Արդ սկսայց յայտնեմն՝ սկիզբն դնելով զսէր եւ զխոնարհութիւն՝ որպէս վայել է քում սրբութեանդ եւ պարկեշտ վարուցդ՝ ո՛վ պատուական գլուխ եւ պատկառելի. զի իբրեւ ընդ հայելի հայելով ի քեզ տեսանեմք զամենայն բարեկարգութեան ձեւ եւ նմանութիւն եւ իր եւ աւրինակ: 9 Նախ առաջնորդական պետութեամբք բարգաւաճեալ, եւ ապա խորհրդով յաւելեալ լաւագունիւ: 10 Իսկ աստուածայնաւքն առաւել եւս պայծառացեալ փառաւք եւ մեծագոյն պատուով պանծացեալ ի պարծանս մեզ՝ եւ ի փառս Քրիստոսի:

11 Արդ ամենայն Գիրք աստուածաշունչք եւ աւգտակարք զաւգոտն մեզ ուսուցանեն պատուիրանն, նախ սիրել զՏէր Աստուած յամենայն սրտէ եւ յանձնէ եւ ի զաւրութենէ եւ ի մտաց՝ որպէս ուսուցանէ աւրինադիրն Մովսէս, եւ որ սորին լծակից՝ սիրել զընկերն իբրեւ զանձն¹⁶, եւ որ այլն եւս: 12 Եւ յայլում վայրի այլ եւս՝ որ ի սոյն յարմարին խրատք եւ խաւսք յաս-

1 Բ. հանից

2 Ա. հանից իսկ գրամ

3 Ա. Սիմեոն, Բ. Սիմեոն

4 Ա. գրաւանդակն

5 Ա. Յեսայիաս

6 Տպ. հարցումն

7 Ա. մտադիրութեամբ, Բ. մտադիրութեամբ (ուշ ընդմիջարկ.)

8 Ա. խոստացա

9 Բ. տկարութեանս

10 Բ. տկարութեանս

11 Ա. գլուխտ

12 Տպ. հպեցար

13 Բ. ուշ յաւելում

14 Ա. եւ Տպ. խնդրոյ Բ. ուշ փի

15 Ա. խաւսելոյ

16 ՏԵ՛Ր ԲՏԻ՛. Գ. 16. Բ. Օբ. 25

17 ՂԵ՛՞Ր. ԺԹ. 19

տուածային աւրինացն, եւ երանելի լինել, որ խորհի յաւրէնս Տեառն ի տուէ եւ ի գիշերի՝ ըստ մարգարէական ձայնին: 13 Եւ դարձեալ, երանի՛ որ խորհի յաղթատն եւ ի տնանկն՝. եւ զայն եւս իւր համարի Աստուած: 14 Եւ դարձեալ այլ երանէ մարգարէն զգնացեալսն ամբռութեան ճանապարհաւ, զվայելչութիւնս նորա բոլորով սրտիւ, եւ առնել զոր յամենայն ի՛ գիրս գրեալ է վասն նորա, եւ այնուհետեւ երանելի լինել ամենայնիւ: 15 Եւ այսոքիկ իմաստնոց եւ աստուածասիրաց է գործ, որ կարիցեն² ճանաչել իմաստութեամբ զխրատ՝ ըստ իմաստնոցն բանի՞. զի սիրել զՏէր Աստուած՝ բարի է յամենայն սրտէ՝ որպէս վերագոյն ասացաք, եւ կարի կարգաւոր եւ կատարելագոյն քան զամենայն սէր. եւ ո՛չ երբէք յագի անձն աստուածասիրին³ առ ի սիրել զԱստուած. գրեալ է. «Եւ որ սիրէ զԱստուած, նա է տեղեկացեալ ի նմանէ»⁴. եւ յիշել զՆա յամենայն ժամ, ուրախութիւն է ըստ մարգարէին⁵: 16 Քանզի սիրելն զԱստուած հոգեխառն եւ աստուածախառն լինի սիրողին իւրում. եւ կոչել զԱստուած զաւրութիւն իւր ըստ Դաւթայ ձայնին, նաեւ ամենեցուն առիթ փրկութեան լինի. որք կոչեն զԱստուած զաւրութիւն՝ եւ ա՛յն ի վերին իմաստութեանէն լինի տուեալ, որ է սուրբ, խաղաղաւար, լի բարաւք⁶ եւ պտղաւք արդարութեան. վասն զի աղբիւր է Աստուած ամենայն բարեաց, եւ արբուցանէ զպասքեալ ոգիս՝ ըստ իւրաքանչիւր ցանկութեանց՝ ի բարի եւ ի սուրբ շնորհաց. քանզի տուիչ եւ լցուցիչ ամենայն բարեաց, եւ ինքն է

բարի եւ աղբիւր⁵ բարութեանց, եւ ի նմանէ բղիւէ ամենայն բարիք. եւ որք սիրենն զՆա, լինի պարգեւատու. նաեւ որք սիրեն զՆա, սիրին ի նմանէ. «Որ սիրէն զԻս,– աւսէ,– սիրեսցի ի Հաւրէ իմմէ, եւ Ես սիրեսցի զնա»⁶ այլովքն հանդերձ. զի ո՛չ ոք այնչափ սիրէ զՆա, որչափ Նա զմեզ սիրեաց. «Ա՛յնչափ,– աւսէ,– սիրեաց Աստուած զմարդիկ, մինչեւ զՈրդին իւր Միածին ետ»⁷,– լուաք յԱւետարանէն: 17 Եւ դարձեալ, թէ՛ «Յայսմ երեւեցաւ սէր Նորա ի մեզ, զի զանձն իւր ետ⁸ վասն մեր»⁸. եւ այսպիսի՛ սէր ո՛չ ոք կալցի՝ թէ զանձն իւր դիցէ ի վերայ բարեկամաց իւրոց. եւ դարձեալ. «Դուք բարեկամք իմ էք՝ եթէ սիրէք զմիմեանս»,– ի Տեառնէ իսկ հրամանատրեցաւ⁹. եւ դարձեալ, թէ՛ «Յայսմ ծանիցեն ամենեքեան՝ թէ իմ աշակերտք էք՝ թէ սիրիցէք զմիմեանս»¹⁰. «զի որ սիրէ զընկերն՝ զաւրէնս կատարէ»¹¹. եւ կատարումն աւրինացն¹² սէր է, եւ սէր կատարեալ ի բաց մերժէ զերկիւղ¹³. զի երկիւղ ո՛չ գոյ ի սէր. վասն զի երկիւղ ընդ տանջանաւք է: 18 Արդ լիցո՛ւք եղբայրասէրք՝ մանաւանդ քան անձնասէրք. զի որ սիրէ զեղբայրն, զԱստուած սիրէ. եւ սիրելն զԱստուած ներումն տանջանացն՝ որ անդն, նաեւ աստ ներէ մեզ բազում անգամ. եւ ա՛յն՝ սիրոյ է պատճառ, զի զդարձն մեր խնդրէ առ ինքն. «Դարձարո՛ւք,– աւսէ,– առ իս, եւ Ես դառնամ առ ձեզ»¹⁴. արդ ետ զանձն իւր ի մահ վասն մեր, եւ ա՛յն կամաւ Հաւր, զի զՈրդին իւր Միածին ետ: 19 Եւ այսմ Առա-

« Սաղմ. Խ 2

1 Ա. եւ Տպ. յամենայնի, փխ ըստ Բ.

2 Ա. եւ Տպ. կարիցէ

3 Ըստ Լ 2

4 Ա. եւ Տպ. յացի անձն աստուածային սէր

5 Լ. Կորնթ. Բ 3

6 Հմմտ. Սաղմ. Հ 9, 4

7 Բ. բարիաւք

5 Ա. եղբար

6 Յովհ. Ժ Գ 21

7 Յովհ. Գ 16

8 Տպ. դիցէ (եղ)

9 Հմմտ. Բ. Խ Գ 9

10 Հմմտ. Յովհ. Ժ Լ 13-14

11 Յովհ. Ժ Գ 35

12 Հմմտ. Ժ Գ 8

13 Տպ. աւրինաց

14 Տպ. զերկիւղն

15 Սաղմ. Գ 7

քեալ վկայէ, թէ՛ «Որ յիւր Որդին ո՛չ խնայեաց, այլ վասն մեր ամենեցուն մատնեաց զՆա»^ա. եւ յայլու մ տեղւոջ, եթէ՛ «Ետ զանձն իւր վասն մեր ի չարչարանս խաչի եւ մահու, զի զմեզ փրկեսցէ ի մահուանէ»^բ: 20 Եւ դարձեալ այլուր, թէ՛ «Ետ զանձն իւր փրկանս փոխանակ բազմաց»^գ: 21 Արդ ա՛յս է սէրն Նորա ի մեզ. իսկ մերն առ Նա՝ սիրել զՆա ի բոլոր սրտէ եւ ի բո՜վանդակ¹ մտաց եւ ի զաւրութենէ, եւ առնել զհաճոյսն Նորա առաջի Նորա յամենայն ժամ. եւ չարչարակից լինել Նմա եւ նմանող ամենայնիւ, յամենայնի, որպէս եւ Պաւլոս, թէ՛ «Նմանողք ինձ եղբրո՛ւք՝ որպէս եւ ես՝ Քրիստոսի»^ա. եւ այն՝ կամաւք եւ յաւժարութեամբ: 22 Այլ եւ արդ մեք իսկ սպանանելով զանդամս երկրաւորս ըստ իւրում բանին. «Եւ եթէ ես Աստուածոյ կեցից² եւ ընդ Քրիստոսի ի խաչ ելից»^բ: 23 Եւ դարձեալ. թէ՛ «Ո՛չ եմ ես կենդանի, այլ կենդանի է յիս Քրիստոս»^գ. եւ որ մեռանի մարմնով, ըստ Աստուծոյ կենդանանայ հոգով³. «Սպանէ՛ք,՝ ասէ,՝ զանդամս ձեր զերկրաւորս»^ա ի բաց ընկենլով զամենայն կիրս՝ որ ըստ աշխարհի գործի հակառակ ճշմարտութեանն, եւ ի խաչ ելանել յաշխարհի՝ որպէս եւ գրեալ է. նաեւ եթէ մեռանել իսկ հասանէ, եւ զա՛յն եւս կրել, որպէս եւ առաջին սուրբքն կամաւք եւ յաւժարութեամբ մտանէին ի կապանս եւ ի բանտս⁴, եւ մատնէին զանձինս իւ-

րեանց ի չարչարանս եւ ի մահ. եւ եթէ փախչել ումեք հասանէր, վասն Աստուծոյ հնարիւք գողանայր զինքն առ ժամանակ մի, եւ դարձեալ ի մահ մատնէր. եւ դարձեալ այլ ոմանք յաղագս Աստուծոյ եւ աստուածայնւոյն ջատագով լեալ, նախ քան զըմբռնելն զնոսա թշնամեացն, զանձինս իւրեանց ի վայրից⁵ ի վայր մղէին. թէպէտ եւ ո՛չ էր իրացն իրաւունք առնել, այլ նոքա զմահ յափշտակութեան լաւ համարէին իւրեանց՝ առաւել քան զչարութիւն ամբարշտաց: 24 Քանզի յառաջագոյն ուսեալ էին յաւրինաց անտի եւ ի մարգարէի⁶ սիրել զՏէր Աստուած՝ եւ մի՛ երկիրպագանել աստուծոյ աւտարի. «Տեառն Աստուծոյ քում երկիրպագցես,՝ ասէ,՝ եւ զՆա միայն պաշտեսցես»^ա: 25 Եւ դարձեալ, թէ՛ «Մի՛ եղիցին քեզ այլ աստուածք բաց յինէն»^բ. եւ դարձեալ, թէ՛ «որ զոհէ աւտարոտի աստուծոյ՝ կորիցէ»^գ:

26 Արդ մեք ունիմք այսպիսի բազում յիշատակ ի Գրոց Սրբոց՝ սիրել զՏէր Աստուած եւ զընկերն⁷ իբրեւ զանձն, եւ պարտ է կատարել յամենայն ժամ. «Ունիս,՝ ասէ,՝ բազում պատուիրանաց յիշատակ, զբարեգործութեամբ մի՛ զանց առնել»^ա: 27 Արդ պարտ է զհետ ընթանալ, եւ բուռն հարկանել զբարի գործոց, եւ գնալ ի ճանապարհս Տեառն՝ անխեթ եւ անխոտոր, եւ պահել զպատուիրանս Նորա, եւ առնել զիրաւունս, եւ գործել զարդարութիւն յամենայն⁸ ժամ մինչեւ ի կէտ սահմանեալ կոչմանն Քրիստոսի. վասն զի աշակերտք եմք աւրինացն Աստուծոյ եւ

^ա Հռովմ. Բ 32

^բ Հմմտ. Գաղաթ. Լ 3

^գ Մատթ. Ի 28

¹ Ա. քաւրնդակ

^ա Լ. Կորնթ. ԺԵ 1

² Տպ. աստուածոց... կեցից: 20նայած Ա. ձեռ. եղած ջնջմանը՝ քացորոշ ընթերցում է եւ համընկնում է աստուածաշնչեան տողին

^բ Գաղաթ. Բ 19

^գ Գաղ. Բ 20

³ Տպ. հոգւով

⁴ Կորնթ. Գ 5

⁵ Ա. եւ Բ. քանոն

⁵ Ա. եւ Տպ. վազից, Բ. ի վաղից. աւելի ուշ. փխ ի վայրից

⁶ Ա. մարգարէի. Տպ. մարգարէից

⁷ Մատթ. Դ 10

⁸ Եւթ. Ի 3

⁹ Հմմտ. Եւթ. Լ 16, Լ Բ 29

⁷ Ա. զնկերն

⁸ Ա. ամենայն

մարգարէիցն¹, նաեւ առաքելոցն² իսկ, եւ ամենայն սուրբ հարցն եւ վարդապետացն՝ որք խաւսեցան մեզ զբանն կենաց, մանաւանդ թէ քաղաքակիցք սրբոց եւ ընտանիք³ Աստուծոյ, շնորհաւք (եւ) որդեգրութեամբ եւ⁴ տուն եւ տաճար բնակութեան Բանին Աստուծոյ, շինեալ ի վերայ⁵ հիման հաւատոյ առաքելոց եւ մարգարէից: 28 Արդ գնասցո՛ւք այսուհետեւ հաւատով, յուսով եւ սիրով, եւ սիրեսցո՛ւք զմիմեանս. որպէս եւ Աստուած զմեզ սիրեաց, եւ մեք սիրեսցուք զՆա, եւ զպատուիրանս Նորա պահեսցո՛ւք. վասն զի ինքն իսկ ասաց. «Եթէ սիրէք զԻս, եւ⁶ զպատուիրանս Իմ պահեալիք»⁷: 29 Արդ Աստուած սէր է, եւ սէր՝ զթիւ, եւ զանուն, եւ զխորհուրդ Երրորդութեանն բերէ համար եւ աւրինակ: 30 Հայր է՝ Որդի՝ Հոգի, եւ այսու Երրորդութիւն Սուրբ խոստովանեալ լինի ի մէնջ, եւ երկրպագեալ անձնաւորութեամբ, եւ անուամբ բաժանեալ, իսկ բնութեամբ եւ Աստուածութեամբ միաւորեալ եւ երկրպագեալ. եւ սոքա մնան մեզ, եւ են մեր բաժին եւ ժառանգութիւն. «Տէր է բաժին ժառանգութեան Իմոյ»⁸, – ասէ մարգարէն: 31 Արդ մնան մեզ հաւատք, յոյս, սէր⁹. հաւատն՝ ի Հայր, յոյսն՝ յՈրդի, սէրն՝ ի Սուրբ Հոգին⁷: 32 Քանզի այսօրիկ մնան մեզ, եւ սոքաւք գործին ամենայն արդարութիւնք: 33 «Հաւատաց, – ասէ, – Աբրահամ յԱստուած, եւ համարեցաւ նմա յարդարութիւն»¹⁰. եւ բազումք յուսով ապրեցան. եւ սէր՝ որ է զարդ կատարման, եւ

«Սէր՝ ընկերի իւրում չար ոչ առնէ. եւ լրումն աւրինաց՝ սէր է»¹¹: 34 Արդ զայս փոքր ի շատէ գրեցաք առ քեզ յաղագս սիրոյ՝ վստահացեալ ի քոյին հեղութիւնդ՝ ո՛ր հայր հոգեւոր. քանզի գիտեմք զքեզ ճշմարիտ աշակերտ դու Յիսուսի⁸ հեգոյն եւ մարգասիրին, եւ ուսեալ ի Նմանէ հեղութիւն եւ խոնարհութիւն⁹. զոր սկսաւ ինքն առնել եւ ուսուցանել. «Ուսարո՛ւք յինէն, զի հեզ եմ եւ խոնարհ սրտիւ»¹², եւ՝ «Ես յո՞ւ բնակեցայց, եթէ ո՛չ ի հեզս եւ ի խոնարհս»¹³. որ¹⁰ արդարեւ բնակարան են այնպիսիքն¹¹ Սրբոյ Երրորդութեանն¹². «Ես եւ Հայր իմ առ նա¹³ եկեսցո՛ւք՝ ասէ, եւ աւթեւանս առ նա արասցուք». զի ուր Հայր եւ Որդի բնակին, եւ Հոգին Սուրբ անմեկնելի իսկ լինի. քանզի. «Որ խոնարհեցուցանէ զանձն իւր, բարձրացի նոքաւք»¹⁴. «Զոր սիրէ զԱստուած, Աստուած ի նա¹⁴ բնակէ, եւ նա յԱստուած»¹⁵: 35 Եւ պարտ եւ արժան է սուրբ սրտիւ եւ հաստատուն հաւատով սիրել եւ պաշտել զսուրբ եւ զանբաժանելի եւ զերկրպագելի¹⁵ Երրորդութիւնն: 36 Այլ վասն եղբայրսիրութեան չէր ինչ պիտոյ գրել առ քեզ՝ ըստ առաքելոյ բանին. զի դու ինքն աստուածուսոյց ես, կարող ես եւ զայդոսիկ զգրեալսդ ուսուցանել հասարակաց: 37 Վասն զի ուսեալ յԱստուծոյ¹⁶ եւ ուսուցեալ զբազումս բազում անգամ, եւ ի

1 Տպ. մարգարէից

2 Տպ. առաքելոց

3 Ա. ընդամիմ

4 Ա. եւ Տպ. ետուն

5 Ա. վերայ

6 Ա., Բ. չիմ

7 Յովհ. ԺԳ՝ 15

8 Սաղմ. ԺԵ՝ 5

9 Լ. Կոլ. ԺԳ՝ 13

10 Տպ. Հոգի

11 Իսն. ԺԵ՝ 6

12 Լ. Կոլ. ԺԳ՝ 10

13 Տպ. Փրիստոսի

14 Տպ. հեղութիւն եւ արդարութիւն եւ խոնարհութիւն

15 Սաղմ. ԺԵ՝ 29

16 Լ. Կոլ. ԺԳ՝ 2

17 Տպ. որ չիմ

18 Տպ. այսպիսիքն

19 Տպ. Երրորդութեան

20 Տպ. ի նմա

21 Տէ՛ր Սաղմ. ԺԳ՝ 12

22 Ա. նայ

23 Բ. Պէտր. Գ՝ 12

24 Ա. երկրպագել

25 Ա. Աստուծոյ

մանկութենէ առեալ զլուծ խոնարհութեան, եւ ի նմանէ¹ սնեալ եւ ուսեալ. զամենայն² գործս առաքինութեան, եւ աստուածային բարեպաշտութեամբ դայեակեալ եւ դաստիարակեալ զմանկուսն հաւատոյ Նոր Սիրնի:

38 Արդ զայսոսիկ գրեալս ի քեզ տեսանեմք կատարեալ, եւ աստուածային շնորհիւ պայծառացեալ, եւ ձրիւք Սուրբ Հոգւոյն առլցեալ գիտութեամբ, եւ հոգեւորական երգով գեղգեղմամբ գեր ի վերոյ քան զամենեսեան, եւ ամենայն պատուիրանաց Աստուծոյ հասեալ եւ հաստատեալ քան զբազումս՝ ո՛վ աստուածազարդ եւ վսեմական տէր իմ տէր՝ եւ տիեզերական վարդապետ, իբր ծառ իմն բազմապտուկ³ եւ բարձր ի մէջ վայելուչ եւ աստուածատունկ դրախտիդ⁴ Նարեկդ⁵ կոչեցեալ ուխտի՝ սաղարթ առեալ եւ վարսաւորեալ վարուք առաքինութեամբ: 39 Եւ ապա ծաղկեալ ի տան Տեառն եւ ի գաւիթս Աստուծոյ, եւ բերեալ պտուղ արդարութեան՝ եւ ընդ միոյ հարիւր, եւ ընդ միոյ վաթսուսն, եւ ընդ միոյ երեսուն, եւ բազում ճգնութեամբ եւ առաքինութեամբ գեր ի վերոյ ելեալ ի մէջ բազմաց: 40 Եւ կանխաւ առաջնորդեալ զքեզ ինքն յանդաստանս հոգեւորս ընդ արթնեալ եւ ընդ զգուշացեալ մշակս սպասես գալստեան Տեառն, բեղմնաւորեալ⁶ զմնակս⁷ շնորհաց քոց՝ արկանել ի սեղանաւորս տաղանդանշութեամբ ի ներքին մարդն բնաւորեալ: 41 Զի ի գալստեան Տեառն առցես զանարատ եւ զանապակարբոյց գեղումն պարգեւաց բարեաց ի Հաւրէն լուսոյ, եւ լսել զաւետաւոր զայն ձայն՝ եթէ՝ «Եկա՛յք

առ իս ամենայն աշխատեալք⁸, եւ ես հանգուցից զձեզ»⁹. Եւ դարձեալ, եթէ՝ «Եկա՛յք աւրհնեալք Հաւր իմոյ՝ ժառանգեցէ՛ք զխոստացեալ ձեզ զարքայութիւն»¹⁰. Եւ այսոքիկ յաջակողմեան ձայն. իսկ ապա ի բաց ասի որոշումն՝ որ յահեկացն, եւ որ զկնի այնորիկ: 42 Եւ այսոքիկ ձայնք անդ՝ ուր կայ Աստուած ի մէջ աստուածոց եղելոց եւ թագաւորաց, որոշելով եւ բաժանելով զվատթարն ի լաւագունէն՝ եւ զարժանաւորութիւնն զանդերանութեան, եւ ընդ աջմէ ընդ արդարսն դասելով ընդ սուրբս ամենայն. վասն զի արժան է ո՛չ այս ազգ⁹ ինչ ասել, եթէ ոչ բարի չափով Աստուծոյ զքեզ վարկանել արժանի, որ զամենայն չափով եւ կշռով ուղղէ եւ հատուցանէ զհատուցումն ըստ իւրաքանչիւր գործոց, որոշելով¹⁰ զվատթարն ի լաւագունէն, որպէս նախասացեալ եղեւ. վասն զի անսպառ խաղացումն սուրբ եւ երկրպագելի Հոգւոյն շնորհաց ի քեզ տեսանել՝ ո՛վ աստուածաբեալ տէր եւ բազմերջանիկ հայր՝ երկրորդ Կեփաս եւ առաջին առաքեալ. որ եւ նորին չաղաւք շրջեալ հանգիտանման գոլ նմա՝ մանաւանդ եթէ հանգիտապատիւ տարացոյց զնորայն մեզ ցուցանելով, նաեւ հանգիտահաւասար իսկ նմա¹¹ երեւեալ մեզ: 43 Վասն զի մարմնական հանգստենէ փափկութեան ի հոգեւորն ժամանեալ խրախճանութիւն. փափագեալ քո եւ փափագելի լեալ հանգստեան արդարոց. քանզի հաւանիմ ոչ նմա միայն նման գոլ, այլ եւ այլոց արանց աստուածասիրաց եւ բարեպաշտից, որք են մարդասէրք եւ աստուածասէրք, այնք՝ որք ըստ բարեպաշտութեանն իւրեանց վարձ զայն առին

1 Ա. Գմայ, Տպ. Գմա

2 Ա. եւ Բ. զի զամենայն Բ. մեջ զի ջնջուած է

3 Տպ. բազմապտուղ

4 Ա. դրախտիտ

5 Ա. Նարեկտ, Տպ. Նարեկայ

6 Ա. բեղմնաւորեալ

7 Բ. զմնասս

8 Տպ. աշխատեալք եւ բեռնաւորք

9 Մատթ. ԺԷ 28

10 Մատթ. ԻԵ 34

9 Տպ. այլ ազգ

10 Ա. արոշելով

11 Ա. եւ Տպ. Գման

Հանդերձ: 50 Քանզի սկիզբն ուրախութեան իմոյ դու ես. վասն զի ոչ խորհուրդք իմ եւ սիրտ թեթեւ ինչ մտաւք ներքադրեալ առ քոյդ խորհի ճշմարտասիրութիւնդ, այլ կարի կարեւոր եւ կատարելագոյն եւ գերագոյն: 51 Քանզի նոյնգունակ եւ զքոյդ իմանամ առ իմս փանաքիմա(ց) բանս. նաեւ տեսանեմ իսկ արդեամբք լեալ մեծարանս առ իս. որ փոքրս եմ եւ անկատար¹ առ քո կատարեալ մեծութիւնդ. վասն զի ես ոչինչ եմ. եւ եթէ եմ ինչ՝ քո եմ: 52 Եւ յաղագս այսորիկ յառաջադրեալ նախակարգեցի զխորհուրդ սիրոյ եւ խոնարհութեան ի կարգի պատմութեանս. զի զքեզ տեսանելով յիմս խոնարհեալ փոքրկութիւն սակա սիրոյ եւ խոնարհութեան:

53 Արդ քանզի ի ժամանակին յայնմիկ, յորժամ եկիր առ աստուածապատիւ եւ սուրբ Հայրապետն մեր Խաչիկ՝ բերելով նմայ² ընծայ եւ պատարագ հոգեւոր զգիրս Հաւատարմատ՝ որ ընդ դէմ երկաթնակացն, զոր քո ինքնին խաւսեալ ի խորհուրդ հաւատոյ ի ձեռն Հոգւոյն Սրբոյ ի քեզ բնակելոյ, եւ բերան ի բերան խաւսեցար ընդ իս յաղագս պատմութեանս. զոր եթէ խնդրես զտեղին ուսանել, ասացից նաեւ զբանից նշանն. տաց³ թէ ախորժես. եւ զյեղանակս ժամանակին յայտ արարից. զի յորժամ անցեալ գնացաք⁴ ի միասին՝ եւ նստաք յեզր գետոյն՝ որ կոչի Ախուրեան, եւ ասէաք զՊատարագամատոյցն Տէր⁵ զաւրութեանց, զոր ասեն Աթանասի, եւ էր յաւուրս ամարայնոյ, յամսեանն Տրէ, որ աւր մետասան⁶ էր ամսոյն, յաւուր կիրակէի յիններորդ ժամուն: 54 Արդ ա՛յս քեզ նշան առ ի յինէն եւ կնիք սիրոյ եւ յուխտ

յանձնառութեան կատարել⁷ զՀայցուածս քո յաղագս պատմութեանս: 55 Իսկ ի քէն առ իս, զի յիշեսցես զուխտս մեր եւ զնշան բանին, միանգամայն եւ զկնիք սիրոյ. զի ի սուրբ տեղիսդ՝ որ⁸ մակագրեալ ունիս զպետական անուն, յիշատակաւ սիրոյ մշտնջենաւորեսցես՝ յիշելով յաղաթս քո, զի շնորհք Սուրբ Հոգւոյն հասարակ քեզ եւ մեզ՝ բարեխաւսութեամբ ամենայն սրբոց՝ պարգեւեսցի ձեռնատու լինելով մեզ ի գործս, յորում կամք եւ պարծիմք յուսովն Աստուծոյ: 56 Արդ գիտեմ՝ զի մեծ է յիշատակիս շահ՝ ըստ սովորութեան սիրոյ՝ որ աւրինաւքն Աստուծոյ նմանողք մարդասիրութեան Նորա. եւ Քրիստոսի աշակերտ գոլ ուսեալ ի նմանէ. որ թափեաց գինքն յաղագս մեր, մինչեւ ի ծառայի կերպարանս, եւ զաւտարացեալսն յինքն ժողովեալ: 57 Արդ զայսոսիկ զԱստուծոյ մարդասիրութիւնն եւ զաւանդեալն ի նմանէ զպատուիրանս առ ի շահ եւ յաւուրս Հոգւոց մերոց՝ ի սրտի մերում իբր կենդանագիր ի տախտակս տպաւորեմք հանապազ, խնամ տանել միմեանց, եւ պինդ ունել եւ պահել զմիաբանութիւն Հոգւոյն՝ այլովքն հանդերձ:

58 Արդ քանզի լուեալ էր մեր յաղագս պատմութեան քո՝ սակաւ հատուածով առնել յսկզբան թագաւորացն Հայոց մինչեւ ի մեզ, եւ զքո բանիբուն Պուլետիկոս դաստաշարժիդ վարժս ի ստադիս⁹ ասպարէզ առ քո խաղաղութիւն, եւ զընթացս լեզուիդ¹⁰ որ քնար է Հոգւոյն, եւ որպէս կամի շարժէ զդա. եւ զուրախարար գիր պատմութեան Հայոց փոքր հատուածաւք՝ որպէս վերագոյն ասացաք, զոր արարեալ առ ի մխիթարութիւն ընթերցաւդաց՝ եւ ի լուսաւորութիւն լսաւդաց՝ եւ ի պայծառութիւն

1 Ա. եւ Տպ. կատար Բ. ան-ը յաւելուել է ուշ

2 Տպ. վրիպ. նամ

3 Ա. եւ Տպ. տացէ

4 Ա. եւ Տպ. գնացեալ

5 Տպ. Տնառն: Փխ. ըստ Ա.՝ Տէլը

6 Ա. տասնութիւն, Տպ. տասն եւ միւն

7 Ա. կատարեալ

8 Բ. փխ ուր

9 Ա. եւ Տպ. իստագիս

10 Ա. լեզուդ

սրբոյ եկեղեցւոյ յիշատակել¹ զայս եւս պատմութիւն, հայցէի² փոքր ի շատէ գրով իմով՝ որ բերաւ առ քեզ սակաւ ինչ յայտարարութեամբ ի ձեռն Փիլիպպոսի քահանայի՝ որպէս ի սկզբան ճառիս ասացաք. վասն զի եւ այսմ եւս ական ոչ ունէի՝ եթէ ինձ հաւատալոց է ի քէն վիճակ պատմութեան: 59 Արդ ա՛ւն առեալ զքո աղաւթսդ տացես ինձ ի սատարութիւն, զի թերեւս կարացից ուղղել զմակոյկ բանին՝ եւ դիմել ի խաղաղ նաւահանգիստ՝ զանձն ի ներքս արկեալ ի ծերպս փոքր պատմութեանս. որպէս զի կատարեսցի փոյթ քոյոյ³ յաւժարութեանդ՝ եւ իմոյ հաւանութեան հրամանաց քոց: 60 Քանզի ընդ քո հարցողութեամբ քաղաքավարին՝ ո՛չ միայն կատարելով զհրամայեալս ի քէն, այլ եւ ջերմ փափաքանաւք⁴ թէ եւ այլ իմն⁵ խնդրէիր՝ բռնուն հարկանել զնմանէ եւ զբնաւն կատարել՝ հնազանդէի հրամանի քում. քանզի հաւանիմ քում պատուականութեանդ, զի զխոշորութիւն բանից իմոց ի լաւագոյնսն համարեալ հաշուես քոյով ճշմարտիմաց եւ իմաստուն մտաւք. վասն զի յոյս ունիմ ի յաւժարութիւն մտաց քոց՝ թէ համարիս: 61 Քանզի այսպէս ասէ ոմն ի⁶ սրբոց հարցն, եթէ՛ յայնժամ աշակերտքն քաջայոյս, յորժամ վարդապետն յաւժարկոտ. յայնժամ վարդապետն շահս պտղաբերէ, յորժամ աշակերտն զփոյթութիւն ցուցանէ. յայնժամ աշակերտն վարդապետին աւրուեստին ական ունի, յորժամ զգեգերանսն որպէս զբարեկամ ողջունեսցի: 62 Քանզի այլազգ վարդապետին անհնար է ծագել, եթէ ոչ զաշակերտին լապտերս⁷ գտցէ վառեալ ուսումնասիրութեան ձիթով: 63 Եւ

դարձեալ, եթէ՛ այլազգ անհնար է աճել աշակերտին, եթէ ո՛չ վարդապետն զառուն իմաստասիրութեան հեղուցու առաջի: 64 Քանզի պէտս ունին ընթացից եւ փութոյ երկոքին կողմանքն, եւ առ ի շինուած վեհագունութեան երկաքանչիւրոց, զոր ինչ ըստ կարողութեան ի միասին բերել ի ներքս, մի ոմն զլեզուն սրեալ, իսկ միւսում զլսելիսն պատրաստ ունել: 65 Եւ այս յինչն իսկ ասի՝ եւ զքէն վկայի, զոր ետ մեզ տարացոյց՝ որպէս ասացաքն՝ մի ոմն ի սրբոց հարցն: 66 Եւ արդ այնքան ի միմեանց բաժանեալք՝ որքան զանձուկն ճանաչել եւ մաքրել զբանս իմ՝ եւ յարմարել ըստ պատշաճի պիտոյից զանչափն ի չափաւորութիւն բերելով, եւ զչափաւորն աճեցուցանել, զաւելորդն հանել, եւ զպակասութիւնն լնուլ ըստ իմում կարի, եւ զամենայն կարգել մի ըստ միոջէ ըստ իւրաքանչիւր խորհրդոյ. նախ՝ զթիւ թագաւորացն եւ զհայրապետացն մերոց, եւ զբաժանումն Վրաց ի Հայոց միաբանութենէ. եւ յետ այնորիկ զմկրտութիւն ազգին՝ որ Մադն կոչի. նա եւ զգաւառս, եւ զգեղս զլիաւորս, եւ զքաղաքս, եւ զբերդս իւրաքանչիւր գաւառաւք՝ որ են յաշխարհին յայնմիկ՝ որպէս եւ կամք քո հրամայեցին, եւ զվանաւրայս հանդերձ վանականաւք՝ անուամբ իւրաքանչիւրոց, եւ զանապատս միայնաւորաց, եւ որք բազմակեցք եւ որ⁸ միայնակեացք բնակեալ յապատս եւ յանապատս, եւ զաւրինակ ցուցանել զաւրութեանն Աստուծոյ. որ ի ծածուկ⁹ եւ ի յայտնի գործէր ի մկրտեալսն՝ երեւմամբ նշանաց եւ արուեստից՝ տեսլեամբ եւ յայտնութեամբ, միանգամայն եւ զգործս հոգեւորս. ե՛ւ զբան ե՛ւ զջան ե՛ւ զվաստակ ե՛ւ զհանդէս եւրանելի եպիսկոպոսացն Գրիգորի՝ եւ իւրոյ պաշտաւնէիցն, զգործակցութիւն եւ զհրա-

1 Ա. եւ Տպ. յիշատակեալ

2 Տպ. հայցէի

3 Ա. բոյ

4 Տպ. փափաքանաւք, Բ. փափաքանոք

5 Ա. իմս, Բ. այն ինչ

6 Ա. չիմ

7 Ա. լապտերս

8 Տպ. որք

9 Տպ. ծածուկս

ման թագաւորին Սմբատայ, եւ զնախանձ նախարարացն ի հոգեւոր գործն, եւ զհանդէս իշխանացն ըստ իւրաքանչիւր իշխանութեան, եւ զայլ եւս պատուաւորացն ըստ իւրաքանչիւր պատուոյ, որք գործակիցք լինէին մեզ ի բանս եւ ի գործ հոգեւոր: 67 Նաեւ զահ եւ զերկիւղ եւ սպառնալիս գազանամիտ եւ թեթեւահաւատ (եւ) ճուղադաբարւոյ¹ մարդկան այնոցիկ ի վերայ մեր: 68 Վասն զի այսոցիկ հրամայեալս ի քէն գատուգութիւն բերէ պատմութեանս², թէպէտ եւ մեզ աշխատութիւն հասուցանէ յերկարութիւն բանիցս: 69 Այլ քանզի եւ ոչ այսու եւ եթէ բաւականանային չարութեամբ, այլ եւ ի մարտ մտանէին եւ ի կռիւ, եւ որսային ազգի ազգի հնարիւք մեքենայից հրացանութեամբ, եւ այլ եւս բազում եւ պէս պէս չարութեամբ՝ արդ եւ դաւաճանութեամբ. արդ զայսոսիկ խնդրեցեր ուսանել: 70 Դարձեալ եւ սկիզբն եւ զբնակութիւն եւ զպատճառ³ ասացից՝ եթէ ուստի⁴, կամ ի՞նչ, եւ կամ զի՞րդ, եւ կամ է՞ր վասն, եւ կամ ո՞րպէս, եւ կամ որո՞վ աւրինակաւ: 71 Վասն զի յիշեմ, զի խոստացայ⁴ կարգաւ ճառել՝ եւ գրով յանդիման կացուցանել ի պատմութեան աստ, ո՞վ հոգեւոր հեղինակ եւ հոգակաւոր հոգեւոր: 72 Վասն զի զայսոսիկ խնդրէր կամք իմ ի քէն հանդերձ մախթանաւք եւ բազում աղաչանաւք կատարել ինձ⁵, ըստ յառաջագոյն գրելեացն իմոց, զսոյն խորհուրդ խնդրոյն՝ որ ի քէն առ մեզ եղեւ՝ որպէս յառաջագոյն ասացաք⁶ յսկզբան ճառիս. արդ եւ կամք քո կատարեսցին ի փառս Աստուծոյ: 73 Եւ այս առ ի մէնջ քեզ դարձուած բանից եւ թղթոց պա-

տասխանի. որ ունի յինքեան արտասանեալ զխորհուրդ պատմութեանս:

74 Ողջ լե՛ր ի Տէր:

ԳԼՈՒԽ Բ.

1 Յաղագս թագաւորաց: 2 Սկիզբն յԱդամայ

3 Աստանաւր սկիզբն արասցուք պատմել յաղագս թագաւորաց՝ սկսեալ յԱդամայ՝ որ է նախահայր մեր՝ եւ առաջին թագաւոր լեալ ի վերայ երկրի. իսկ զբան⁷ Արարչին հոսկ յետոյ քան զամենայն արարածս եւ թագաւոր զնա կացուցեալ ամենայն արարածոց՝ որ ի ներքոյ երկնից: 4 Վասն զի պարտ եւ արժան էր՝ որպէս ասէ Գիրն, նախ գոյանալ թագաւորութեան, եւ ապա ի ներքս գալ թագաւորին՝ լինել թագաւորին⁸ որոց ի վերայ երկրի ընդ թագաւորութեամբ վերնոյն: 5 Եւ ապա զկնի արտասահմանելոյն ի դրախտէն՝ աճեցին ծնունդք նորա, եւ բազմացան, եւ լցին զերկիր ըստ հրամանի Արարչին:

6 Ադամ նախաստեղծն կեցեալ ամս երկերիւր եւ երեսուն՝ ծնաւ զՍէթ. եւ եղեն ամենայն աւուրք Ադամայ՝ զոր եկեաց՝ ամք իննհարիւր եւ երեսուն, եւ մեռաւ: 7 Սէթ կեցեալ ամս երկերիւր եւ հինգ՝ ծնանի զԵնոփս. եւ եղեն ամենայն աւուրք⁹ Սեթայ՝ ամք ինն հարիւր եւ երկուսսան, եւ մեռաւ: 8 Ենոփս¹⁰ կեցեալ ամս հարիւր եւ իննսուն՝ ծնանի զՎայնան. եւ եղեն ամենայն աւուրք Ենոփսայ՝ ամք ինն հարիւր եւ հինգ, եւ մեռաւ: 9 Սա առաջին յուսուցաւ կոչել զԱստուած: 10 Վայնան կեցեալ ամս ճ¹¹ եաւթանասուն¹² ծնաւ

1 Տպ. նուադաբարոյ

2 Տպ. պատմութիւնս

3 Տպ. պատճառս

4 Ա. խոստացաւ

5 Տպ. չի՞մ

6 Ա. ասաց

7 Բ. ի սկզբան

8 Տպ. թագաւոր

9 Տպ. աւուրքն

10 Ա. եւ Տպ. ենոփսայ

11 Տպ. հարիւր

12 Ա. եւ Տպ. աւթանասուն

զՄաղաղիէլ. եւ եղեն ամենայն աւուրք Կայնանայ՝ ամք ինն Հարիւր եւ տասն, եւ մեռաւ: ¹¹ Մաղաղիէլ կեցեալ ամս Հարիւր եւ վաթսուն եւ Հինգ՝ ծնանի զԱրէդ¹, եւ եղեն ամենայն աւուրք Մաղաղիէլի՝ ամք ութ² Հարիւր իննսուն: ¹² Յարեդ³ կեցեալ ամս Հարիւր վաթսուն եւ երկուս՝ ծնանի զԵնովք. եւ եղեն ամենայն աւուրք Յարեդի⁴ ամք ինն Հարիւր վաթսուն եւ երկու, եւ մեռաւ: ¹³ Ենովք կեցեալ ամս Հարիւր վաթսուն եւ Հինգ՝ ծնանի զՄաթուսաղայ: ¹⁴ Եւ Հաճոյ եղեւ Ենովք Աստուծոյ յետ ծնանելոյն զՄաթուսաղայ՝ ամս երկերիւր: ¹⁵ Եւ եղեն ամենայն աւուրք Ենովքայ ամք երեք Հարիւր վաթսուն եւ Հինգ: ¹⁶ Եւ արժանի եւ Հաճոյ վարս ստացեալ, եւ ո՛չ ուրեք գտանէր. զի փոխեաց զնա Աստուած յաշխարհէ ի կարգս Հրեշտակաց: ¹⁷ Մաթուսաղայ կեցեալ ամս Հարիւր վաթսուն եւ Հինգ՝ ծնանի զՂամէք. եւ եղեն ամենայն աւուրք Մաթուսաղայի՝ ինն Հարիւր վաթսուն եւ ինն, եւ մեռաւ: ¹⁸ Ղամէք կեցեալ ամս Հարիւր ութսուն եւ ութ՝ ծնաւ որդի, եւ անուանեաց զանուն նորա՝ Նոյ: ¹⁹ Սա յԱդամայ տասներորդ եղեալ ի թուոյ նախահարցն, եւ լինին ամք երկու Հազարք⁵:

ԳԼՈՒԽ Գ.

1 Յաղագս Նոյի

2 Մարգարէանայ Ղամէք՝ Հայր Նոյի՝ կոչելով զանուն նորա՝ Նոյ. ասէ՝ «Սա Հանգուցէ զմեզ ի գործոց մերոց եւ ի տրտմութենէ ձեռաց մերոց՝ եւ յերկրէ, զոր

անէծ Տէր Աստուած»⁶: 3 Գեղեցիկ իմն յարգարէ զբանս Մովսէս ստուգադիրն. «Եղեւ, — ասէ, — ո՛չ Հանգիստ, այլ ջնջումն՝ որ ինչ միանգամ ի վերայ երկրի». եւ յառաջ մատուցեալ՝ ասէ. «Ինձ թուի Հանգուցանելն դադարեցուցանել զամբարշտութիւնս եւ զչարիս սատակմամբ մարդկան զազրագործաց»⁷: 4 Եւ դարձեալ մեկնութիւն տայ բանին, թէ՛ «Գեղեցկաբար ասաց, թէ ի գործոց մերոց՝ որ է յանաւրէնութեանց եւ ի տրտմութեան ձեռաց, որովք կատարեմք զպղծութիւնս. բայց Հանգչին արգարեւ ըստ այսմ մարգարէութեան՝ ոչ ամենեքեան, այլ կատարեալք յառաքինութեան ոգիք, յորում չարիքն իբրեւ ջրհեղեղաւ ջնջեալ»⁸ մաքրին որպէս առ Նոյիւ մոլորեալք ի չարիս»⁹: 5 Արդ իբրեւ եհաս ժամանակ մարգարէութեան Ղամէքայ՝ որ առ Նոյ, զի եկեալ Հասեալ էր Հաստուցումն ամբարշտութեան եւ անիրաւութեան մարդկան, զի մեղք յաճախեցին ի վերայ երկրի յազգս ամենայն մարդկան, որ էին բնակեալ ընդ ամենայն երեսս երկրի. եւ Նոյ էր այր արդար եւ՝ կատարեալ յազգի անդ իւրում, եւ եզիտ շնորհս առաջի Տեառն Աստուծոյ: 6 Եւ ինքն էր ամաց Հինգ Հարիւրոց՝ յորժամ ծնաւ զՍէմ, զՔամ եւ զՅաբեթ: 7 Եւ յամի վեցՀարիւրերորդի եկն ջրհեղեղն, եւ Հարիւր ամաւ յառաջ՝ Նոյ գործեալ էր զտապանն ի փրկութիւն տան իւրոյ. ճարտարապետ եւ արարիչ Աստուած էր, հրամայեալ նմա զամենայն նշանս եւ արուեստս գործել ի տապանին. զի «լցաւ, — ասէ, — երկիր անիրաւութեամբ»¹⁰, եւ «ես ածից ջրհեղեղ ի վերայ երկրի՝ սատակել զամե-

1 Տպ. զԱրեթ

2 Տպ. ութն

3 Տպ. Արեթ

4 Տպ. Արեթի

5 Տպ. քաղմակետ: Սակայն բացթողումը թերեւս չկայ. Հմմտ. Իննգ. Ե 21-25

6 Իննգ. Ե 2

7 Իննգ. Ե 29

8 Մովսէս Խորենացի, Պատմութիւն Հայոց, Թիֆլիս, 1913, գիրք Ա., գլ. Դ

9 Ա. ջնջել

10 Խոր., գիրք Ա., գլ. Դ

8 Ա. չիմ

9 Իննգ. Ե 11

նայն մարմին՝ որ ունիցի շունչ յինքեան»⁸: 8 Եւ պատուէր առեալ ի Տեառնէ Նոյի՝ հմուտ ի տապանն հանդերձ ամենայնիւ՝ զոր հրամայեաց նմա Աստուած. եւ ապա զինի կատարման Արարչական հրամանին՝ ել Նոյ ի տապանէ անտի. եւ աւրհնեաց զՍէմ եւ զՅաբեթ՝ այլ ո՛չ զՔամ՝ յաղագս քամահելոյ նորա զմերկութիւն հաւրն: 9 Եւ ասէ. «Աւրհնեալ Տէր Աստուած Սեմայ. եւ ընդարձակեցէ Տէր Աստուած Յաբեթի. եւ եղիցի Քանան՝ ծառայ նոցա»⁹: 10 Եւ ապա ծնան որդիս որդիք Նոյի. եւ աճեցին ծնունդք նոցա ըստ իւրաքանչիւր ազգաց: 11 Եւ ի Սեմայ ծննդոցն երեքտասաներորդ Փաղեկ, որ յաւուրս նորա բաժանեցաւ երկիր, եւ եղեւ բնակութիւն նոցա եւ թագաւորութիւն ի Մասեայ¹ մինչեւ ի գալն ի Սաւփերիոյ² լեռոն արեւելեաց³: 12 Իսկ (ի) Քամայ ծննդոցն Նեբրովդ⁴ ի նորա⁵ ժամանակս եղեւ սկիզբն թագաւորութեան նոցա՝ ի Բաբելոնէ մինչեւ ի Նինուէ: 13 Իսկ որդիք Յաբեթի եւ ծնունդք նոցա՝ որ սերեցան եւ աճեցին, եւ լցին զերկիր. ի սոցանէ եղեւ սկիզբն թագաւորութեան ի Հայք: 14 Ի գալն Հայկայ եւ անուանել յիւր⁶ անուն, եւ յայնմհետէ տիրել ի նմանէ եւ անդր ամենայն աշխարհին⁷ արեւմտից եւ հիւսիսի: 15 Եւ յեւանել Նոյի ի տապանէն՝ եղեւ թագաւոր ի վերայ երկրի. զինի Ադամայ երկրորդ թագաւոր: 16 Քանզի հրամայեաց նմա Աստուած՝ որպէս յսկզբանն⁸ Ադամայ, տիրել ամենայնի՝ որ ընդ ձեռամբ նորա իցեն ի վերայ երկրի: 17 Եւ աւրհ-

նեաց Աստուած զՆոյ եւ զորդիս նորա, եւ ասէ. «Աճեցէ՛ք եւ բազմացարո՛ւք, եւ լցէ՛ք զերկիր»⁹. Եւ՝ «Ահ եւ երկիւղ ձեր ի վերայ ամենեցուն եղիցի»¹⁰: 18 Եւ աճեցին եւ հղիցին(են) ազգք, եւ անուանեցան լեզուք, եւ կոչեցան տոհմք ըստ աշխարհաց եւ գաւառաց. աճեցին եւ բազմացան եւ լցին զերկիր: 19 Եւ եկաց Նոյ յետ ջրհեղեղին ամս երեք հարիւր եւ յիսուն. եւ եղեւ ամենայն աւուրք Նոյի ամբ ինն հարիւր եւ յիսուն, եւ մեռաւ:

ԳԼՈՒԽ Դ.

1 Յաղագս Սեմայ

2 Սեմ որդի հարիւր ամեայ էր⁹ յորժամ ծնաւ զԱրփաքսադ յերկրորդում ամի յետ ջրհեղեղին. եւ եկեաց Սեմ յետ ծնանելոյ նորա զԱրփաքսադ՝ ամս հինգ հարիւր. եւ ծնաւ ուստերս եւ դստերս, եւ մեռաւ: 3 Եւ Արփաքսադ եկաց ամս հարիւր երեսուն եւ հինգ, ծնաւ զԿայնան¹: 4 Եւ Արփաքսադ կեցեալ ամս երեք հարիւր եւ երեսուն, եւ մեռաւ: 5 Եւ Կայնան կեցեալ ամս հարիւր եւ քսան՝ ծնանի զՍաղղայ. եւ ինքն կեցեալ այլ եւս ամս, եւ մեռաւ: 6 Եւ Սաղղայ ամաց հարիւր երեսուն(սնից) ծնանի զԵբեր. եւ կեցեալ յետ ծնանելոյն զԵբերայ¹⁰ ամս Յ. Լ.¹¹, եւ մեռաւ: 7 Եւ կեցեալ Եբեր ամս հարիւր Լ.¹² եւ չորս՝ ծնաւ զՓաղէկ: 8 Ի սորա աւուրս՝ որպէս ասացաք, եղեւ բաժանումն երկրի՝ եւ սկիզբն թագաւորութեան յազգէն Սեմայ: 9 Եւ եկեաց

« Եւնք. Գ 17

բ Եւնք. Թ 26

1 Տպ. Մասեայ

2 Ա. Սոփերիայ

3 Բ. արեւելեայն

4 Ա. Նեբրովտ, Տպ. Նեբրովդի

5 Տպ. չիբ

6 Ա. եւ. Տպ. զիւր

7 Ա. եւ Տպ. աշխարհի

8 Բ. յիսկզբանն

գ Հմք. Եւնք. Բ 17

դ Հմք. Եւնք. Թ 2

9 Ա. հարիւր ամէն, Տպ. հարիւրամենի

ե Հմք. Եւնք. ԺԸ 12. եւ Արփաքսադ կեցաց ամս հարիւր երեսուն եւ հինգ, եւ ծնաւ զՍաղղա (Սաղղա). Աստուածաշնչում Ուխտամէսի Կայնան բացակայում է

10 Տպ. եբեր

11 Տպ. երեք հարիւր եւ երեսուն

12 Տպ. երեսուն

Եբեր յետ ծնանելոյ նորա զՓաղէկ՝ ամս երկերիւր եաւթանասուն¹, եւ մեռաւ: 10 Եւ Փաղէկ կեցեալ ամս հարիւր երեսուն եւ² չորս՝ ծնաւ զՌազաւ. եւ յետ ծնանելոյն զՌազաւ Փաղէկի՝ եկաց ամս երկերիւր եւ ինն, եւ մեռաւ: 11 Եւ Ռազաւ կեցեալ ամս հարիւր երեսուն եւ երկուս՝ ծնաւ զՍերուբ. եւ եկեաց Ռազաւ յետ ծնանելոյն զՍերուբ՝ ամս երկերիւր եւ³ եաւթն, եւ ծնաւ ուստերս եւ դստերս, եւ մեռաւ: 12 Եւ կեցեալ Սերուբ ամս հարիւր եւ երեսուն՝ ծնաւ զՆաքովր. եւ Սերուբայ կեցեալ յետ ծնանելոյ նորա զՆաքովր՝ ամս երկերիւր, եւ մեռաւ: 13 Եւ եկեաց Նաքովր ամս եաւթանասուն⁴ եւ ինն եւ⁵ ծնաւ զԹարայ. եւ Նաքովր եկեաց յետ ծնանելոյ նորա զԹարայ՝ ամս հարիւր քսան եւ երկուս. եւ ծնաւ ուստերս եւ դստերս, եւ մեռաւ: 14 Եւ եկեաց Թարայ ամս Հ.⁶, եւ ծնաւ զԱբրամ⁷:

ԳԼՈՒԽ Ե.

1 Յաղագս Աբրահամու.

2 Սա յԱգամայ⁸ քսաներորդ առաջնեւորդ լեալ ի կարգի⁹ նախահարցն, եւ լինին ամբ երեք հազարք: 3 Եւ ամենեքեան սոքա նահապետք՝ յԱգամայ սկսեալք՝ ծնանելով ուստերս եւ դստերս մինչեւ ցԱբրամ¹⁰ եկին հասին չափելով իւրաքանչիւր ոք զժամանակս իւրեանց եւ մեռան¹¹: 4 Իսկ Աբրամու ոչ ծնան որդիք. զի էր

1 Ա. եւ Տպ. աւիթանասուն

2 Բ. չիբ

3 Բ. չիբ

4 Ա. եւ Տպ. աւիթանասուն

5 Ա. եւ Տպ. չիբ

6 Տպ. աւիթանասուն

7 Տպ. զԱբրահամ

8 Ա. Ադամայ

9 Տպ. կարգէ

10 Ա. Աբրահամ

11 Տպ. իւր եւ մեռաւ, Ա. իւրեանց եւ մեռաւ

Սարայ կին նորա ամուլ, եւ ոչ ծնանէր, մինչեւ հասա հրաման ի Տեառնէ աւետեաց նորա: 5 Եւ խաւսեցաւ ընդ նմա Աստուած՝ եւ ասէ. «Ահա աղիկ¹² ուխտ իմ ընդ քեզ, եւ եղիցիս հայր բազմութեան ազգաց. եւ ոչ կոչեսցի անուն քո այսուհետեւ Աբրամ, այլ եղիցի անուն քո Աբրահամ. զի հայր ազգաց բազմաց եղի զքեզ. եւ արարից զքեզ յազգ մեծ, եւ աւրհնեցից զքեզ. եւ թագաւորք ի քէն ելցին¹³». եւ ապա զկնի ուխտաւորութեանն ասէ Աստուած ցԱբրահամ. «Եւ Սարայի կնոջ քո ոչ կոչեսցի Սարայ, այլ Սառայ անուն նորա: 6 Եւ աւրհնեցից զնա. եւ տաց քեզ ի նմանէ որդի, եւ եղիցի յազգ մեծ. եւ թագաւորք ազգաց ի նմանէ եղիցին»¹⁴: 7 Եւ երկիր եպագ Աբրահամ Աստուծոյ: 8 Եւ ապա ծնաւ ի նոցանէ Իսահակ որդի աւետեաց. եւ ի նմանէ բազմացան ազգք եւ թագաւորք ազգաց: 9 Եւ եղեւ Աբրահամ թագաւոր եւ հայր թագաւորաց: 10 Եւ այս են ծնունդք Թարայի: 11 Աբրահամ, եւ Նաքովր, եւ Առան. եւ երթեալ նոքաւք յերկիրն Քանանացւոց, եկին մինչեւ ի Խառան, եւ բնակեցան անդ: 12 Եւ եղեն ամենայն աւուրք Թարայի ի Խառան՝ ամբ երկերիւր եւ հինգ. եւ մեռաւ Թարա ի Խառան¹⁵:

ԳԼՈՒԽ Զ.

1 Յաղագս Քամայ

2 Քամ ծնանի զՔուշ. Քուշ ծնանի զՄեստրիմ. Մեստրիմ ծնանի զՆեբրովթ¹⁴: 3 Ի նորա ժամանակս եղեւ սկիզբն թագաւորութեան նոցա¹⁵ ի Բաբելովն: 4 Եւ թա-

12 Տպ. ահա աղիկ

13 Տպ. ելցին

14 Իս. 4-6

15 Իս. 15-16

16 Իս. 32

17 Ա. եւ Բ. Նեբրովթ

18 Տպ. նորա

զաւորեաց Ներբովթ ի Բաբելոն՝ եւ այլոց քաղաքաց՝ որք են այսոքիկ. Որիդ, եւ Աքար, Քաղնան՝ յերկրին Սէնայար։
 5 Յերկրէն յայնմանէ ել Ասուր, եւ շինեաց զՆինուէ եւ զՌուովթ քաղաք, եւ զՔաղան, եւ զԴասեման, եւ ի մէջ Նինուէի եւ ի մէջ Քաղանայ՝ ա՛յն է քաղաք մեծ։
 6 Ներբովթն այն առաջին սկսաւ լինել սկայ ի վերայ երկրի. եւ նա էր որսորդ առաջի Տեառն Աստուծոյ։
 7 Ներբովթ ծնանի զԲաբ. Բաբ ծնանի զԱնեբիս. Անեբիս ծնանի զԱրբէլ. Արբէլ ծնանի զՔաաղ. Քաաղ ծնանի զմիւս Արբէլ. Արբէլ ծնանի զՆինուս. Նինուս ծնանի զՆինուաս։
 8 Իսկ ի Մեստրեմ¹ ծնողոցն բազում ազգք բաժանեցան. Ողորմացիք եւ Սենիմացիք, եւ Սաղբիմացիք, եւ Նեփթաղիմացիք, եւ Պարոսիմացիք, ուստի ելին Փղշտացիք եւ Կափթորիմացիք։

ԳԼՈՒԽ Է.

1 Յաղագս Յաբեթի

2 Յաբեթ ծնանի զԳոմեր. Գոմեր ծնանի զԹիրաս. Թիրաս ծնանի զԹորգոմ. Թորգոմ ծնանի զՀայկ. Հայկ ծնանի զԱրամենակ². Արամենակ ծնանի զԱրմայիս. Արմայիս ծնանի զԱմասիայ. Ամասիայ ծնանի զԳեղամ. Գեղամ ծնանի զՀարմայ. Հարմայ ծնանի զԱրամ. Արամ ծնանի զԱրայն Գեղեցիկ։
 3 Արդ զայսոսիկ ազգաբանուծիւնս ստուգեալ ի Մովսիսէ ի մերոյ պատմազրէ՝ որպէս ինքն վկայէ, եթէ՝ «Ասացեալ, — ասէ, — ազգաբանուծիւնդ հաւաստի է երիցունց ցեղից³ մետասաներորդ զոլով ցԱբրահամ եւ ցՆինուաս եւ ցմերն Արամ։
 4 Զի Արայն երկոտասաներորդ է

յետ Նինուսի՝ մանուկ տիաւք վախճանեալ։
 5 Եւ ճշմարիտ է, ասէ, եւ մի՛ ոք յերկուասցի»⁴։
 6 Եւ Յաբեթայ⁵ բաժանեցան եւ մեկնեցան ազգք⁶ բազումք. Կետացիք եւ Ռոգացիք եւ ի սոցանէ այլք բազումք. եւ մեկնեցան կղզիք ազգեաց յերկիր իւրեանց. իւրաքանչիւր ըստ լեզուս յազգս իւրեանց եւ ի տոհմս իւրեանց աճեցին եւ բազմացան, եւ լցին գերկիր։

ԳԼՈՒԽ Ը.

1 Յաղագս բաժանմանց⁷ աշխարհաց երկից որդւոցն Նոյի

2 Սահմանք Սեմայ ի Պարսից եւ ի Բաղդովնէ⁸ մինչեւ ի Հնդկիս, եւ ձգեն մինչեւ ի Հռենիկորորով⁹։
 3 Եւ անուանք աշխարհացն Սեմայ՝ Պարսիկք, Տապրիկք, Վրկանիկք, Բաբելովն, Արաբիայ Առաջին եւ Երկրորդ. եւ որ այլն եւս մինչեւ ի Փիւնիկէ։
 4 Եւ ունին կղզիս Սառդոնիայ¹⁰, զԿրիտէ եւ զԿիպրոս, Գաղոս, Մեղիտէ, Սարդովնիայ, Մենիդայ, Գաղատիայ¹¹, Գորսենիայ¹², Գորոս։

ԳԼՈՒԽ Թ.

1 Եւ այլ սահմանք Քամայ

2 (Ի) Հռենիկորուրա[յ] մինչեւ ցԳաղիւրոն, կողմն հարաւոյ. եւ անուանք աշխարհացն Քամայ՝ Եգիպտոս, եւ Եթէովպիէ¹³ որ հայի ընդ Հնդկիս. եւ միւս Ե-

1 Ա. եւ Բ. Մեստրասայ, Տպ. Մեստրասայ. փխ ըստ Ծննդ. Ժ.

2 Ա. զԱրամենէկ

3 Բ. ցեղիցն

4 Խոբ., Ա., գլ. Ե

5 Տպ. ի Յաբեթայ

6 Ա. ազգ

7 Բ. բաժանմաց

8 Բ. Բաբելովնէ

9 Ա. Հոնիուկորորով

10 Տպ. Սառդունիա

11 Ա. Գաղատես

12 Բ. Գորսինես

13 Տպ. Եթովպիէ

թէովպիէ, յորմէ Քուշացւոց գետն ելանէ. եւրիթրայ՝ որ է Կարմիր ծովն, որ հայի ընդ յարեւելս¹. եւ այլ եւս ազգք մինչեւ ի Փոիւգիայ, եւ յԵգիպտոսէ մինչեւ յՈվկիանոս: ³ Եւ ի նոսա կղզիք՝ որ են այսոքիկ. Ադակարսովդա, Ղեթեթիւրա, Սաւրեթոս, Քիոս, Ղեսքոս, Մենիդոս², Իմբոս, Յարկոս, Կինիդոս եւ Կիւպոս մեծ կղզի, եւ այլն:

ԳԼՈՒԽ Ժ.

1 Սահմանք Յաբեթի

² Ի Մարայ մինչեւ ց Գադիւրոն, ի կողմն հիւսիսոյ. եւ անուանք աշխարհացն՝ Ատրպատականք, Ադուանք, Ամագոնիայ³, Հայք Մեծ եւ Փոքունք, Վիրք, Կապադովկիայ⁴, Պամփղազովնիա, Գաղատիա, Գաղիա, Կողքիս, Սպանիա Մեծ, եւ այլ եւս: ³ Եւ այս են կղզիք նոցա. Բրենտինա, Սիւկեղիա, Եւբիա, Ռոգիսքիս⁵, Ղոսբոս, եւ այլ եւս կղզիք ԲԺ.-անք⁶ մեծամեծք, յորս քաղաքք բազումք բնակեալ են, որ անուանեալ կոչի Սպորադէս, այսինքն՝ ցան եւ ցիր: ⁴ Զնահանգին Հռովմայեցւոց՝ յորս պանդխտութեամբ բնակէին Յոյնքն, եւ են այսոքիկ. Եւիբիա⁷, Կրետէ, Սիկիլիա⁸, Կիպրոս, Կովաս, Սամոս, Ռոդոս⁹, Քիոս, Թէաթոս, Ղեմնոս, Ղէովրոս, Սամոթրակէ, Եւենքէովտացւոց Եւբիա, Կղազոմենէ, Միւտիւղոնէ, Փովկէ, Պրզենէ, Եւրիթրէ, Մամոստէոս, Կողովփոն, Քիոս, Եւփեսոս, Զմիւռնիա, Պերինթոս, Բիւզան-

դիոն, Քաղկեդոն, Պոնտոս: ⁵ Արդ այսոքիկ կղզիք եւ այլ եւս բազումք՝ որք են ի բաժնի երկց որդւոցն Նոյի եւ լերինք եւ լլուրք եւ ծովք եւ գետք:

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

1 Յաղազս լերանց

² Եւ այս են անուանք երկոտասան լերանց անուանեաց. Լիբանան, Կաւկաս, Տորոս, Աղտաս, Պառնասոս, Կիթերոն, Եղիովն, Պատրիթենիոս, Մասիք, Ղիւզաբանդոս, Պենիոս, Ղոնպոս:

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

1 Յաղազս ծովուց¹⁰

² Ովկիանոս, որ կոչի Համաշխարհական ծով. եւ ծովն Հնդկաց, եւ ծովն Կարմիր, եւ ծովն Կազբից, եւ այլ եւս ծովք եւ ծովակք, եւ լերինք եւ կոհակք:

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

1 Յաղազս գետոց

² Գետք մեծամեծք եւ անուանիք քառասուն¹¹. Ինդոս՝ որ է¹² Եփրատն, Նեղոս՝ որ է Գեհոն, Դեկղաթ Եփրատ՝ որ է Ստածանի, Յորդանան, Կեփիսոս, Տանիս, Մենոս, Եղիմանթոս, Աղիսաս, Որպիս, Թեսուդոն, Երասիս, Կուր գետ, Բորիսթենէս, Ադրբոս¹³, Տորոս, Եւբոտաս, Մեանտրաս, Երմոս, Աքսիոս, Պիւրամոս, Բէոս, Եբրովն, Սնդարիս, Քեղկոս, Պտենէոս, Եպարքիոս,

1 Տպ. արեւելս

2 Տպ. Մենդուս

3 Բ. Ամագոնիա

4 Ա. եւ Բ. Կապոդովկիա

5 Տպ. Ռոգիոֆիս

6 Տպ. երկոտասան ԲԺ.-անք=20

7 Տպ. Եւբիա

8 Ա. եւ Բ. Սիկիլիայ

9 Բ. Ռոդոս

10 Ա. եւ Բ. ծովու

11 Գետերի ցուցակում առնուազն երկու անուն պակաս է:

12 Ա. չիլ

13 Ա. եւ Բ. Ադիփիոս

Կախիստրոս, Սիմոս, Սկամանտրոս, Ստիլմոն, Պարթենիոս, Իստրոս, Ռենոս, Բետէս, Րոդանոս, Թիբրոս՝ որ այժմ անուանեալ կոչի Տիբերոս:

ԳԼՈՒԽ ԺԴ.

1 Եւ որ այլ ինչ զկնի բաժանման աշխարհաց

2 Զհաւաստին ի սակաւուց որչափ կարացեալ ի բազմաց պատմեցուք քեզ՝ ո՛վ ուսումնասէր դու եւ խոհեմ: 3 Ի ժամանակին յայնմիկ՝ ի բաժանել որդւոցն Նոյի զամենայն երկիր ընդ իշխանութեամբ իւրեանց հաստատեալ, տիրել կամէին բոլոր աշխարհաց՝ Զրուանն եւ Տիտանն եւ Յապետոսթէ, այսինքն՝ Սեմ, Քամ, Յաբեթ, եւ լինել իշխանք երկրի: 4 Իսկ Զրուանն տիրէ ի վերայ երկոցունցն եւս: 5 Իսկ ապա ընդդիմանայ նմա Տիտանն եւ Յապետոսթէ ի մարտ պատերազմի, զի թագաւորեցուցանել զորդիս իւր Զրուանն ի վերայ ամենեցուն խորհէր. եւ յայսպիսում խռանց եւ խռովութեան յափշտակեաց Տիտանն զմասն ինչ ի ժառանգութենէ զսահմանացն Զրուանայ. աստ ուրեմն ի մէջ անցեալ քոյր նոցա Աստղիկ, ասէ պատմագիրն, համոզեալ զաղարեցուցանէ զամուկն¹. ապա յանձն առն[ուն]² թագաւորեցուցանել Զրուանայ³: 6 Եւ յետ այնորիկ ապա իւրաքանչիւր ոք յիւրում բաժնի թագաւորեցեալ, վիճակ բաժանման (եղեւ) աշխարհս մեր Յաբեթայ կրսեր որդւոյն Նոյի: 7 Յաբեթ ծնանի զԳոմեր. Գոմեր ծնանի զԹիրաս. Թիրաս ծնանի զԹորգոմ⁴.

Թորգոմ ծնանի զՀայկ: 8 Արդ ծնունդքն⁵ Սեմայ եւ Քամայ ազգք լեալ, եւ սերեալ ցրուեցան⁶ յիւրաքանչիւր յաշխարհս եւ ի գաւառս: 9 Իսկ մերն Յաբեթայ՝ որք ի ծննդոց նոցա կալան զաշխարհս մեր, զնահատակութիւն պատերազմաց ի նոցանէ ոչ գտաք ուրեք, բայց միայն զքաջին Հայկայ՝ եւ զԱրամայ՝ եւ զՏիգրանայ՝ որ ինչ յիւրում ժամանակս: 10 Իսկ զայլոցն՝ որ ինչ ի Հայկայ մինչեւ ցԱրայն Գեղեցիկ՝ ոչ գտաք քաջութիւն ցուցեալ պատերազմաւ, բայց միայն զանուանս իւրաքանչիւրոցն ի վերայ նահապետաց անուանեալ եւ աշխարհաց եւ գաւառաց եւ գետոց եւ լեռանց:

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.

1 Յաղազս Հայկայ

2 Հայկս այս գեղապատշաճեալ եւ անձնեայ՝ քաջազանգուր⁷ գոլով, խայտակն եւ հաստաբազուկ: 3 Սա ապստամբեալ ի Բելայ՝ գնայ⁸ յերկիրն Արարադայ ի կողմն հիւսիսոյ հանդերձ ծննդովք իւրովք՝ թուով իբրեւ երեք հարիւր. եւ կացեալ անդ ժամանակ ինչ, ապա տայ զտեղին Կադմայ թոռին իւրում, եւ ինքն գայ⁹ ի գաւառն՝ որ կոչի յիւր անուն՝ Հարք. շինէ գեղ մի, եւ անուանէ յիւր անուն՝ Հայկաշէն: 4 Յետ այսորիկ ելանէ Բել եւ գայ ի պատերազմ (ի վերայ) Հայկին: 5 Զայս իմացեալ քաջին Հայկայ յազդմանէ Կադմայ թոռին իւրոյ, ելանէ իւրայնաւքն¹⁰ հանդերձ ի պատերազմ Բելայ. յառաջ վարէ զինքն՝ եւ մաւտ հասանէ յարքայ, եւ գրկալիւր քարշեալ զլայնալիճ աղեղն՝ դի-

1 Տպ. զադմուկս

2 Ներկայ տողերը բառացի կրկնում են Խորենացու շարադրանքը՝ «Եւ յանձն առնուն թագաւորել Զրուանայ», ուստի բազմակէտի մօտ աւելացնում ենք պակասող վանկը:

3 Խոր., Ա., գլ. 2.

4 Ա. Թորգոս

5 Բ. ծնունդք

6 Ա. գրուեցան

7 Ա. քաջազանկուր

8 Տպ. գնաց

9 Տպ. գնայ

10 Ա. իւրաքանչիւր

պեցուցանէ զերեքթիւնեան¹ սուր սլաքն՝ կրծից տախտակին, եւ շեշտ ընդ մէջ ճեխալ թիկանցն՝ եւ թափանցիկ լեալ՝ ընդ յերկիր հարստի սլաքն. եւ Բել կործանեալ ընդ ոտիւք զգետնի հարկանի², եւ փչէ զհոգին: 6 Իսկ ամբոխն Բելայ տեսեալ զքաջութիւն Հայկին՝ փախստեայ լինէին դէպ երեսաց իւրաքանչիւր ոք: 7 Իսկ Հայկայ շինեալ գտեղի ճակատուն դաստակերտ, եւ անուն կոչէ՝ Հայք. վասն այնորիկ եւ գաւառն այժմ անուանի Հայոց-Ձոր: 8 Եւ զդիակն Բելայ պաճուճեալ դեղովք՝ հրամայէ³ տանել ի Հարք. եւ թաղեալ ի բարձրաւանդակ տեղւոյ ի տեսիլ կանանցն⁴ եւ որդւոց իւրոց. եւ յայնմհետէ աշխարհս մեր կոչի յանուն նախնւոյն⁵ մերոյ Հայկայ՝ Հայք:

ԳԼՈՒԽ ԺԶ.

1 Յաղագս ազգաց եւ ծննդոցն Հայկայ, եւ որ զինչ ի նոցանէ գործք

2 Արդ այժմ⁶ անցից ի թիւ մերոց արանց՝ որ ի ծննդոցն Հայկայ: 2 Արամանեակ, որդի Հայկայ, զոր ծնաւ ի Բաբելոն, բնակի ի Հարք յետ մահուան Հայկայ հաւր իւրոյ. եւ խոռ եւ Մանաւազ եղբարք իւր հանդերձ աղխիւք⁷ իւրեանց ընդ նմին: 3 Իսկ որդին Մանաւազայ⁸ Բազ շինէ իւր գաւառ, եւ կոչեն⁹ զնահապետութիւն եւ զգաւառն՝ Մանաւազեան եւ զԲզնունեաց: 4 Իսկ խոռն յիւր անուն անուանէ զազգն խորխոռունեաց: 5 Իսկ Արամանեակ շինէ

մասն ինչ, եւ կոչէ յիւր յանուն զլեառն Արագածոռ: 6 Իսկ որդին Արամայ Արմայիս շինէ իւր տուն յեզր գետոյն եւ անուանէ յիւր անուն՝ Արմաւիր՝ եւ զանուն գետոյն յանուն թոռին իւրոյ Երաստայ՝ Երասխ: 7 Իսկ որդին նորա Շարայ շինէ իւր գաւառ, եւ անուանէ¹⁰ յիւր անուն¹¹ Շիրակ: 8 Իսկ Արամայիս ծնանի չորս որդիս՝ զԱմասիայ¹² եւ զԳեղամ եւ զՓարոխ եւ զՅուլակ. եւ ինքն շինէ երկուս տունս, եւ տայ երկուց որդւոցն իւրոց, եւ անուանէ յանուն Փարոխայ՝ Փարոխոտ, եւ ի Յուլակայ՝ Յուլակերտ: 9 Իսկ Ամասիայ անուանէ զլեառն յիւր անուն՝ Մասիս: 10 Իսկ Գեղամ ծնանի զՀարմայ յԱրմաւիր, եւ ինքն երթայ յեզր ծովակի միոյ¹³, եւ շինէ շուրջ զծովան¹⁴ եւ անուանէ Գեղարքունի, եւ ծովն ի նոյն յանուն, եւ զլեառն¹⁵ Գեղալեառն¹⁵. եւ ծնանի զորդի իւր զՍիսակ: 11 Սա երթեալ ի սահմանս Սիւնեաց՝ շինէ զգաւառն, եւ կոչէ յիւր անուն՝ Սիւնիք: 12 Իսկ Գեղամ շինէ ձեռակերտ մի՝ եւ անուանէ յանուն իւր Գեղամի, որ այժմ կոչի Գառնի՝ յանուն Գառնեկայ թոռին իւրոյ: 13 Եւ ի սորա ծննդոց¹⁶ առ Արտաշիսիւ արքային¹⁷ Հայոց՝ պատանի մի լեալ Վարաժ անուն՝ բնակի առ եզերք գետոյն՝ որ կոչի Հարազդան¹⁸, եւ անուանի գաւառն այն յանուն նորա՝ տուն Վարաժունի: 14 Արդ ասացեալ եղեւ ծնունդքն Հայկայ՝ եւ որ ինչ ի նոցանէ գործք մինչեւ ցԱրամ: 15 Այս Հայկ՝ որդի Թորգոմայ՝ որդւոյ Թիւրասայ՝ որդւոյ Գոմերայ՝ որդւոյ Յաբեթի՝ նախնի Հայաստանեացս. եւ ազգք նորա եւ

1 Տպ. գերեթեւեան

2 Ա. եւ Տպ. Հայկիմ

3 Բ. հրաման եղ

4 Ա. կանացն

5 Ա. նախնոյն

6 Ա. յայժմ

7 Ա. աղի

8 Ա. անաւազայ

9 Բ. կոչէ

10 Ա. յանուանէ

11 Ա. անունն

12 զՄասեայ

13 Տպ. միոյ

14 Տպ. (գուցէ ծովուն)

15 Տպ. Գեղալեառն

16 Տպ. ծննդոցն

17 Տպ. արթայիւ

18 Տպ. Հուրագղան

ծնունդը եւ աշխարհ բնակութեան, եւ յայսմ հետէ¹ սկսան բազմանալ եւ լնուլ զերկիր: 16 Իսկ Հարմայ կեցեալ ամս ինչ՝ ծնաւ զԱրամ. եւ Արամայ բազում գործք² քաջութեան պատմին:

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.

1 Յաղագս Արամայ պատերազմին սարտիւք նահատակութեան

2 Սա եղեալ այր պատերազմող եւ աշխատասէր, որ սիրելով զՀայրենիս իւր՝ լաւ համարէր մեռանել ի վերայ՝ քան թէ աւտար թշնամեաց կոխել զսահմանս նորա: 3 Սա ելեալ ի պատերազմ բազում եւ քաջ արամք՝ յարեւելս կոյս երթեալ պատահէ Մեղացւոց զաւարաց. որոց զլխաւոր ի նոցանէ Մաղէս անուն, այր հպարտ եւ պատերազմող, եկեալ ի սահմանս Հայոց, եւ սմբակակոխ արարեալ ծառայեցոյց ամս ինչ. ապա յանկարծաւրէն ի վերայ հասեալ Արամայ զաւարաւք իւրովք՝ ի լուսանալ աւուրն սատակեաց զբազմութիւն ամբոխիցն, եւ զգլխաւորն³ նոցա ձերբակալ արարեալ բերէ յԱրմաւիր. եւ անդ ցից վարեալ երկաթի ընդ ճակատ նորա՝ վարսել⁴ հրամայէ ընդ պարիսպն ի տեսիլ անցաւորացն: 4 Եւ ինքն խաղայր զաւարաւքն զկողմամբք⁵ Ասորեստանի, եւ գտանէ անդ ապականիչս երկրին իւրոյ ինն բիւր հեծելոց եւ հետեւակաց. եւ ճակատ տուեալ պատերազմաւ սատակէ իսպառ զզաւարսն՝ ընդ նոսին եւ զԲարշամ⁶ գլխաւոր նոցա, եւ զմնացեալսն հալածական արարեալ ընդ սահմանս Կորդուաց մինչեւ յերկիրն

Ասորեստանեայց⁷: 5 Զսա Աստուած պաշտեալ՝ ասեն՝ Ասորիք բազում ժամանակս⁸: 6 Եւ ապա յարեւմուտս արշաւեալ⁹ վեց հազար բիւրաւք, եւ եկեալ ի կողմանս Բիւզանդացւոց՝ որ այժմ կոչի Կեսարիա, եւ պատահէ Պայապիս Քաաղեայ¹⁰, որ բռնացեալ ունէր զմիջոցս երկուց ծովուց՝ Պոնտոսի եւ Ովկիանու. եւ դիմի հարեալ նմա պատերազմաւ՝ յաղթէ բռնաւորին, եւ զզաւարսն փախստական արարեալ սատակմամբ՝ ցիր եւ ցան զհեռաբնակ տեղեաւք, եւ այսպէս ընդարձակեալ զսահմանս Հայոց քաջութեամբն իւրով, մինչ զի ամենայն ազգք զՀայք Մեծ կոչեն, եւ յանուն Արամայ՝ Յոյնք՝ Արմեն իսկ կոչեն. իսկ Ասորիք եւ Պարսիկք՝ Արմնիք:

ԳԼՈՒԽ ԺԸ.

1 Յաղագս Արայի¹¹

2 Արայն այն Գեղեցիկ՝ որդի Արամայ տիրէ Հայոց զկնի հաւր իւրոյ: 3 Սա անուանէ յիւր անուն զդաշտն Արարատեան: 4 Ապա վաժառն այն եւ բորբորիտոսն¹² Շամիրամ՝ ի բազում ամաց լուեալ զգեղեցկութենէ նորա՝ ցանկայր հասանել նմա. այլ ո՛չ իշխէր յայտնապէս՝ մինչեւ մեռաւ Նինոս՝ որ ի Նինուէ: 5 Եւ ապա պատուեալ զախտն իւր վաժառն այն Շամիրամ, առաքէ հրեշտակս առ Արայն Գեղեցիկ բազում ընծայիւք՝ աղաչել զնա, զի կատարեսցէ զկամս նորա՝ կամ կնուութեամբ՝ կամ կատարելով զցանկութիւն

1 Տպ. յայնմ հետէ

2 Ա. եւ Տպ. գործ

3 Ա. եւ Տպ. գլխաւոր

4 Ա. վարսել

5 Տպ. կողմամբ

6 Ա. եւ Բ. զԲարձամ

7 Ա. եւ Տպ. Ասորեստանեայց

8 Ա. եւ Տպ. ժամանակ

9 Ա. եւ Բ. արշաւել

10 Ա. եւ Տպ. Պայապիս քաաղեայ-ն. ուղղելի է՝ Պայապիս Քաաղեայ Տիտանեան (Խոր. Ա., ԺԴ):

11 Տպագիր օրինակում հետեւեալ ծանօթագրութիւնն է՝ «Ի ձեռ. օրինակին գրեալ էր յաղագս Արամայ» Բ. փխ Արայի

12 Բ. բորբորիտոն

նորա: 6 Որում ոչ հաւանեալ Արային: 7 Իսկ շամբուլն այն ի սաստիկ ցասման եղեալ՝ առնու զգաւրս իւր, եւ գայ հասանէ ի սահմանս Հայոց ի դաշտն Արայի. եւ պատերազմի ընդ նմա. եւ մեռանի Արայն ի պատերազմի: 8 Այլ որ ինչ յաղագս նորա կարճառաւտիւ¹ այսչափ շատ լիցի յիշատակել:

9 Սա կեցեալ ամս ինչ՝ ծնաւ զԿարդոս: 10 Իսկ Շամիրամայ գկնի այնորիկ յաջողութեան կալեալ զՀայք, շինէ իւր քաղաք ի գաւառին Տոսպն կոչեցեալ եւ տուն արքունի շինէ հրաշագան իմն շինուածովք² եւ զյատուկ³ ամբարտակ ի գետոյն հանեալ. եւ նախ քան զայս պատերազմեալ ի Հնդիկս՝ մեռանի ի Հայս՝ սպանեալ ի Նինուասայ որդւոյ իւրմէ:

ԳԼՈՒԽ ԺԹ.

1 Յաղագս՝ որ ինչ գկնի մահուանս Արայի պատմին գործք⁴

2 Ասացաք որ ինչ վասն ծննդոցն Հայկայ գործք մինչեւ ի Պարոյր. որ պսակեցաւ մեզ առաջին թագաւոր ի Վարբակայ. զոր սակաւ ինչ յիշատակէ վասն նորա պատմագիրն. նմանապէս եւ զՀրաչեայ մինչեւ ցՏիգրան: 3 Իսկ զՏիգրան գովէ յոյժ ճշմարտապատումն Մովսէս ի պատմութեան իւրում, թէ որպիսի՝ ամենայնիւ գովելի է: 4 Եւ ասէ այսպէս. «Ով ոք սորա յիշատակովք ո՛չ գուարճանայցէ եւ յորդորեսցէ այսպիսի՝ լինել այր եւ արանց կացեալ գլուխ, եւ արութիւն ցուցեալ՝ զազգս մեր բարձրացոյց, եւ զընդ լծով կացեալս լծադիրս բազմաց եւ հարկապահանջս կացոյց. խաղաղութեան եւ շինութեան բե-

րող, եւ բաշխիչ ամենայն բարեկարգութեան աշխարհիս Հայոց»⁵. եւ ապա⁶ զգոյն եւ զգեղն եւ զհասակն եւ զտեսակն եւ զբարս բարի բնութեան նորա: 5 Այլ մեք զթագաւորելն նորա յիւրում տեղւոջն թողցուք կարգեալ:

ԳԼՈՒԽ Ի.

1 Յաղագս Նահապետացն եւ Դատաւորացն՝ որք կացին Առաջնորդք ժողովրդեանս Իսրայէլի

2 Աբրահամու իբրեւ եկն եհաս լրումն աւետեացն, ծնաւ զԻսահակ. եւ ամբ կենացն Աբրահամու հարիւր եւթանասուն⁷ եւ հինգ: 3 Իսահակ ամաց վաթսնից ծնաւ զՅակոբ, եւ միահամուռն ամբ կենացն Իսահակայ հարիւր եւ ութսուն: 4 Յակոբ՝ ամաց ութսուն եւ երից՝ ծնաւ զՂեւի. եւ միահամուռն ամբ կենացն Յակոբայ հարիւր քառասուն եւ հինգ: 5 Այլ թէպէտ եւ սկիզբն եղեւ Ղեւի աստ որդւոյն Յակոբայ, սակայն զՌոբէյն ծնաւ նախ, եւ դնի սկիզբն մտելոցն յԵգիպտոս. եւ ըստ այնմ կարգի սկիզբն եղեւ քահանայութեան յերրորդ թուոյ զաւակէն Յակոբ⁸, եւ ի չորրորդէն թագաւորութիւն: 6 Ղեւի ամաց քառասուն եւ հինգ՝ ծնաւ զԿահաթ. եւ միահամուռն ամբ կենացն Ղեւեայ հարիւր երեսուն եւ եւթն: 7 Կահաթ ամաց⁹ վաթսուն եւ մին ծնաւ զԱմրամ. եւ միահամուռն ամբ կենացն Կահաթու հարիւր երեսուն եւ երեք: 8 Ամրամ ամաց եաւթանասուն եւ երեք՝ ծնաւ զՄովսէս. որ եղեւ նախամարգարէ՝ եւ առաջին քահանայ՝ եւ առաջնորդ ժողովրդեանս Իսրայէլի. եւ

5 Խոր., Ա., ԺԴ (ԻԵ)

6 Բ. չիբ

7 Ա. եւ Տպ. աւխթանասուն

8 Տպ. Յակոբայ

9 Ա. Կահաթ ամա[ց] կեցեալ ամաց, Տպ. Կահաթ... կեցեալ....

1 Ա. եւ Տպ. կարճառաւտի

2 Ա. շինուածաիբ

3 Ա. եւ Տպ. գմատակ

4 Ա. եւ Տպ. կարգի

միահամուռն ամք կենացն Ամրամու հարիւր երեսուն եւ եւթն. եւ ամք կենացն Մովսիսի հարիւր եւ քսան: 9 Յետ նորա եկաց զլուի եւ առաջնորդ Յեսու Նաւեայ ամս երեսուն եւ մի. ծերքն ամս Լ.¹ Դատաւորքն Գեղէոն, Բարակ, Սամփսոն, Յեփթաայ, եւ որ առաջի եւ զկնի սոցա միահամուռն ամս չորեք հարիւր եւ հինգ: 10 Եւ Հեղի՝ որ դատեաց զԻսրայէլ ամս քսան, եւ եկեալ հասին կարգ ըստ կարգի, մի ըստ միոջէ զկնի իւրեանց, սկսեալ ի Մովսիսէ մինչեւ ցՍամուէլ. որ եւ նա եկաց ամս յիսուն եւ ութն:

ԳԼՈՒԽ ԻԱ.

1 Յաղաքս թագաւորաց Իսրայէլի

2 Թագաւորեաց Սաւուղ (ի վերայ) Իսրայէլի զկնի Դատաւորացն յաւուրս Սամուէլի մարգարէի. քանզի խնդրեցին իւրեանց թագաւոր, եւ ետ նոցա զՍաւուղ՝ որդի Կեսեայ՝ յազգէ Բենիամենի. եւ թագաւորեաց ամս քառասուն: 3 Եւ խնդրեցին այլ թագաւոր. եւ ետ նոցա Տէր զԴաւիթ՝ որդի Յեսեայ, որում եւ ինքն վկայեաց, թէ՛ «Գտի զԴաւիթ որդի Յեսեայ. այր ըստ սրտի իմոյ, որ արասցէ զամենայն կամս իմ»:² 4 Եւ էր մարգարէ, եւ եղեւ թագաւոր, եւ թագաւորեաց Իսրայէլի ամս քառասուն: 5 Թագաւորեաց Սողոմոն՝ որդի Դաւիթ, այր իմաստուն եւ հանճարեղ, խորհրդոցն Աստուծոյ քննիչ, թագաւորեաց ամս քառասուն: 6 Բաբովամ՝ որդի Սողոմոնի՝ ամս հնգետասան: 7 Առ սովաւ բաժանեցաւ թագաւորութիւնն Իսրայէլի յերկուս. եւ թագաւորեաց ի Սամարիայ Բաբովամ՝ որդի Նաբատայ, որ յայնցոյցն զԻսրայէլ. յետ Բաբովամայ Աբիա ամս երեք. Ասաբ ամս

քառասուն եւ մին. Ոզիա ամ մի. Գոթողիա² ամս հինգ. Յովափատ ամս քսան եւ հինգ. Յովրամ ամս ութ. Յովաս ամս քառասուն. Ամասիայ ամս քսան եւ ինն. Ոզիա ամս յիսուն եւ երկուս: 8 Սա յանդգնեցաւ խուսկ արկանել ի տաճարին, եւ յանդիմանեցաւ ի Տեառնէ: 9 Յովաթամ ամս տասն եւ վեց. Աքազ ամս յիսուն եւ վեց. Եզեկիա ամս քսան եւ ինն: 10 Ի սորա աւուրս պաշարեաց զԵրուսաղէմ Սենեքերիմ արքայն Ասորեստանի. եւ հարաւ ի հրեշտակէ Աստուծոյ: 11 Մանասէ ամս յիսուն եւ վեց. Ամովս ամս երկուս. Յովսիա ամս երեսուն եւ մին. Յովաքազ ամս³ երեք. Յովակիմ ամս տասն եւ մին. Յոթնիա ամիսս երեք. Սեդեկիա ամս տասն եւ մին: 12 Զսա կալեալ Նաբուգոդոնոսոր արքայն Բաբելացւոց՝ խարեաց զաշսն, եւ խաւարեցոյց ի կենաց յաւիտենականին: 13 Առ գերութեամբն Բաբելացւոց՝ Նաբուգոդոնոսոր ամս քսան եւ հինգ: 14 Ելմարովբազ ամ մի: 15 Բաղդասար ամս երեք: 16 ՅԱդամայ, որ էր առաջին մարդ⁴ յերկրէ եւ թագաւոր ի վերայ երկրի՝ մինչեւ ցերկրորդ Ադամ, որ է Տէր երկնից՝ եւ թագաւոր երկնի եւ երկրի, եւ լինին ամք հինգ հազար հինգ հարիւր. եւ ի Քրիստոսէ մինչեւ ցՀայ թուականն՝ հինգ հարիւր⁵:

ԳԼՈՒԽ ԻԲ.

1 Թագաւորք Պարսից յազգէն Իսահակայ

2 Կիւրոս թագաւորեաց ամս երեսուն:

3 Ի սորա աւուրս եկաց Յովսեփէ՝ զլուիս

2 Ա. Գողգոթիա

3 Տպ. ամիսս

4 Ա. եւ Տպ. առաջին, որ էր մարդ

5 Ա. ձեռ. 90ա էջում կարմիր մելանով լրացուելու համար բաց թողնուած տեղերը չեն լրացուել, ուստի Տպ. օրինակում պակասող տառերն աւելացուել են փակագծերով, որ համում են:

1 Ա. եւ Տպ. երեսուն

« Գործք ԺԳ. 22

եւ առաջնորդ ժողովրդեանն Իսրայէլի:
 4 Կարբտես ամս ինն. Մոգքն ամս եւթն.
 Դարեհ Վշնասպեան¹ ամս երեսուն եւ վեց:
 5 Առ սովաւ Զաւրաբաբէլ Եբրայեցւոց վե-
 րակացու եղեալ Հանդերձ Յեսուաւ քաշա-
 նայապետիւ, որ կատարեաց զշինուածս
 Տաճարին. եւ մարգարէանային Անգէաս
 եւ Զաքարիաս: 6 Քսերքսէս Դարեհեան
 ամս քսան. Արտաւան ամիսս եւթն: 7 Յա-
 ւուրս սոցա կացին ծերքն գլխաւորք ժո-
 ղովրդեանն Իսրայէլի: 8 Արտաշէս Երկայ-
 նաճեռն ամս քառասուն եւ մին: 9 Առ սո-
 վաւ Եզրաս ել յԵրուսաղէմ, եւ ուսուցա-
 նէր զաւրէնսն. եւ ի քսաներորդի ամի² նո-
 րին թագաւորութեանն Նման տակառա-
 պետ խնդրեաց ի նմանէ, եւ հրամանաւ
 նորին ել յԵրուսաղէմ՝ եւ շինեաց զպա-
 րիսպն, եւ կազմեաց զհրապարակս քաղա-
 քին:

10 Ի ժամանակին յայնմիկ կացին Դա-
 տաւորքն գլուխ ժողովրդեանն Իսրայէլի՝
 ամս չորս հարիւր եւ հինգ: 11 Քսերքսէս
 Երկրորդ՝ ամիսս եւթն. Սոքդիանոս՝ եւ նա
 ամիսս եւթն. Դարեհ Խորթ՝ ամս յիսուն եւ
 ինն. Արտաշէս Ուշիմ ամս քառասուն. Ար-
 տաշէս Երրորդ՝ որ եւ Քոս՝ ամս քսան եւ
 երեք. Դարեհ Արտեմեայ՝ ամս վեց:
 12 Զսա եսպան Աղէքսանդր ի վեցերորդ
 ամի թագաւորութեանն իւրոյ, եւ եբարձ
 զթագաւորութիւնն Պարսից, որ եհաս մին-
 չեւ յամս երկերիւր եւ վեց՝ եւ ամիսս եր-
 կու. եւ թագաւորեաց յետ ունելոյն զԲա-
 բելոն՝ ամս վեց եւ ամիսս եաւթն: 13 Եւ
 ընդ ամենայն թագաւորեաց Աղէքսանդր
 ամս երկուտասան եւ ամիսս եւթն: 14 Յետ
 Աղէքսանդրի թագաւորեաց յեգիպտոս
 Պտղոմէոս-Ողորոս ամս քառասուն. Պտղէ-
 մէոս Եղբայրասէր. առ սովաւ թարգմանե-
 ցին զաւրէնսն Եբրայեցւոց իմաստունքն:

15 Պտղոմէոս Բարերար ամս քսան եւ ե-
 րեք: 16 Առ սովաւ էր Յեսու Սերուքայ, որ
 զամենայն արուեստս ի մանկութեան կար-
 գեաց: 17 Այս Պտղոմէոս Երրորդ՝ որ թա-
 գաւորեաց յեգիպտոս, եւ այլ եւս Պտղո-
 մէոսք ութ, որ թագաւորեցին զկնի մի-
 մեանց յեգիպտոս: 18 Այլ մեք անդրէն
 դարձցուք ի կարգ թագաւորացն Հայոց:

ԳԼՈՒԽ ԻԳ.

1 Թագաւորք Հայոց ի Հայկազնեաց

2 Թագաւորէ մեզ առաջին թագաւոր
 Պարոյր պսակեալ ի Վարբակայ ի Մարաց
 առաջին թագաւորէն՝ բազկակից իւր առ-
 նելով զմերն Պարոյր: 3 Քանզի Վարբա-
 կէս զաւառաւ Մեղացի էր՝ ասէ մեզ ստու-
 գաբանելով պատմագիրն Մովսէս, եւ խո-
 րամանկութեամբն³ իւրով տիրէ Ասորես-
 տանի եւ Նինուէի. եւ զքաջն մեր նախա-
 րար յինքն յարեցուցեալ զՊարոյր, թագա-
 ւորեցուցանէ զնա. եւ ժողովէ զբազմամ-
 բոխ արի արանց ամենայնիւ աջողաճեռ-
 նութեամբ⁴ ի տէգ նիզակի՝ եւ յաղեղն՝ եւ
 ի սուսեր, եւ պատերազմաւ տիրէ՝ որպէս
 ասացաք՝ Ասորեստանի եւ Նինուէի:
 4 Բայց յինքն⁵ փոխէ զթագաւորութիւնն ի
 Մարս, ուստի Աժդահակն: 5 Բայց եւ մեր
 առ Մարաց թագաւորութեամբն կացեալ
 բնակք սպասաւորք ի մերում աշխարհիս,
 որպէս ասէ ստուգաբանելով Մովսէս ի
 պատմութեան իւրում: 6 Եւ գեղեցկապէս
 վկայ ունի իւր զմարգարէն Երեմիաս, զոր
 ի բանս իւր հրաւիրէ ընդ դէմ Բաբելոնի ի
 պատերազմ: 7 «Հրաման տո՛ւր, — ասէ, — Ա-
 րարատեան⁶ թագաւորութեանն եւ Ազքա-

1 Ա. եւ Տպ. Վշմասպեան

2 Ա. եւ Տպ. չիթ

3 Տպ. խորամանկութեամբ

4 Բ. աջողաճեռն

5 Բ. ինքն

6 Ա. Արայրատեան

նազեան գնդին»⁷։ Եւ դարձեալ ինքն հաստատէ զբանս, եթէ՝ «Այս, — ասէ, — հաւաստի ի մերոց գոլով թագաւորութեանն առայնու ժամանակաւ»¹։ 7 Այլ զկնի սորա Հրաչեայ, Փառնաւազ, Պաճոճ, Կռոնակ, Փաւոս², միւս Հայկակ, Երուանդ Սակաւակեաց, Տիգրան։ 8 Արդ զՏիգրանայ որ ինչ գովութիւն եւ քաջութիւն պատմի՝ ճառեացուք ստուգիւ զկնի այնոցիկ։ 9 Բայց զայլոցն զանուանսն՝ զորոց վերագոյնն յիշեցաք, անուն ինչ կամ գործ ո՛չ գտաք ի պատմութեան անդ, որպէս ինքն իսկ ասէ, եթէ վերջին Երուանդ եւ Տիգրան, ի սոցանէ՝ ասէ, ըստ յուսոյ կոչեցեալ ասեմ։ 10 Եւ դարձեալ, թէ՛ արդեւք ո՛չ կարի հեռի գոլով ժամանակին յիշեցուք զանուանս զայսոսիկ։ Եւ ինքն յաղագս Հրաչէի³ զսակաւ ինչ պատմէ զկնի այսորիկ։

ԳԼՈՒԽ ԻԴ.

1 Յաղագս Հրաչէի⁴ թագաւորելոյն

2 Հրաչեայ թագաւորեաց⁵ Հայոց զկնի Պարոյրայ։ 3 Սա Հրաչեայ կոչի վասն առաւել պայծառերես եւ բոցակնագոյն իմն լինելոյ։ 4 Առ սովաւ՝ ասեն՝ կացեալ զՆաբուգոդոնոսոր Բաբելացւոց արքայ՝ որ գերեաց զՀրէայսն. եւ սորա ասեն զմի ի գերելոց գլխաւորաց Եբրայեցւոցն խնդրեալ ի Նաբուգոդոնոսորայ, անուն Շամբաթ⁶, ածեալ բնակեցոյց յերկիրս մեր մեծաւ պատուով, եւ ի սմանէ՝ ասէ պատմագիրն՝ լինել զազգ Բագրատունեաց. եւ հաւաստի է։ 5 Արդ ի դառնալն Նաբուգոդոնոսորայ ի Հրէաստանէ բազում աւարաւ եւ գերու-

թեամբ, ընդ առաջ⁷ առաքէ նմա Հրաչեայ հրեշտակս պատուական գանձիւք եւ պայծառ պատարագաւք. վասն զի դաշնաւորք էին միմեանց. եւ խնդրէ ի նմանէ մասն յաւարէ անտի. եւ նա տայ նմա զմի ի գերելոց գլխաւորացն՝ Շամբաթ անուն, որպէս վերագոյնդ ասացաւ ի Մովսիսէ. եւ կացուցանէ զնա պատուով՝ մինչ ի ժամանակս Վաղարշակայ առաջին թագաւորին Հայոց։

6 Եւ նա կարգէ զնա իւր Թագադիր եւ Ասպետ. եւ ազգի նորա խոստանայ տիրութեան⁸ իշխանութիւն. զոր ապա ասացից յետոյ յայլում տեղւոյ։ 7 Իսկ այլ թագաւորքն ստիպէին զնոսա ի պաշտաւն կռոցն. զոր եւ թողից ասել յիւրաքանչիւր կարգի։

ԳԼՈՒԽ ԻԵ.

1 Յաղագս Տիգրանայ

2 Տիգրան առաջին թագաւորէ Հայոց՝ եւթներորդ ի Հրաչեայ. գովութիւնն նախասացեալ եղեւ յիննեւտասներորդ ճառի անդ։ 3 Սա դաշնաւորեալ Մարացն Աթաւհակայ՝ տայ նմա զքոյր իւր Տիգրանուհի ի կնութիւն՝ ըղծիւք զնա խնդրեալ Աթաւհակայ։ 4 Եւ յետ այսորիկ նենգեալ Աթաւհակայ դաւաճանութեամբ ի վերայ Տիգրանայ չար խորհեալ նմա։ 5 Զոր իմացեալ աւրիորդին Տիգրանուհու⁹, ազգ առնէ Տիգրանայ եղբար իւրում զնենգն Աթաւհակայ։ 6 Բայց գովելին մեր քաջահասակն եւ նիզակաւորն ժողովէ այնուհետեւ արքայն Հայոց ի սահմանաց իւրոց զաւրս բազումս՝ զամենայն ընտիրս աշխարհացն

⁷ Երեմ. ԽԼ 27

¹ Խոր., Ա., ԻԲ (ԻԳ)

² Ա. եւ Տպ. Կոովնակ, Փաւոզ

³ Ա. եւ Տպ. Հրաչեայ

⁴ Ա. Հրաչեայ

⁵ Ա. քաղաւորեա, Տպ. քաղաւորեալ

⁶ Տպ. Շամբատ

⁷ Ա. յառաջ

⁸ Տպագիր օրինակում հետեւեալ ծանօթագրութիւնն է՝ «Գուցէ տանուտէրութեան»։

⁹ Ա. Տիգրանուհեայ

Հայոց, եւ երթայ զկողմամբք Մեղացւոց¹, հանդիպի զաւրացն Աթղահակայ: 7 Իսկ սա ի խմբել պատերազմին ի դիմի հարկանի Աթղահակայ, եւ նիզակաւն² իւրով հերձէ զերկաթի հանդերձն, եւ ի քարշել զձեռն իւր արտաքոյ զկէս մասն թոքոյն բերէ. եւ վաղճան առնէ պատերազմին մահն Աթղահակայ: 8 Եւ ինքն առեալ զքոյր իւր Տիգրանուհի՝ յուղարկէ յանուանեալն Տիգրանակերտ. եւ ինքն դառնայ յաշխարհ³ իւր բազում առ եւ աւարաւ⁴ հանդերձ գերութեամբ ընդ ինքեան⁵ բերելով: 9 Սա աջակցեալ Կիւրոսի՝ ի բաց բառնայ զթագաւորութիւնն Մարաց՝ ասէ պատմագիրն: 10 Բայց ի սորա զարմից ո՛չ ոք եցոյց քաջութիւն պատերազմաւ. այլ միայն իւրաքանչիւր⁶ ոք⁷ յանուն իւր զգաւառս կամ զազգս իւրեանց կոչել⁸, որպէս ի կրտսեր որդւոյն սորա Առանայ՝ Առաւենեանք, եւ ի Զարեհէ՝ Զարեհուան:

11 Իսկ աւագ որդի(ք)ն սորա՝ Բապ, Տիրան, Վահագն⁹, զորոյ քաջութեան գովութիւն երգիչք երգէին ի պարս խաղուց¹⁰, նաեւ աստուածացուցեալ ասեն զնա Վրաց աշխարհին. եւ զչափ հասակի նորա անդրի կանգնեալ՝ պատուէին զոհիւք, ասէ մեզ ստուգիւ պատմագիրն:

12 Եւ Վահէ¹¹ ասէ՝ ընդվզեալ մեռանի յԱ-

ղէքսանդրէ Մակեդոնացւոյ¹²: 13 Եւ դարձեալ ասէ, թէ մինչեւ ցթագաւորութիւնն Վաղարշակայ՝ ի Հայք ոչինչ ճշմարտագոյն գտաք պատմեալ¹³:

ԳԼՈՒԽ ԻԶ.

1 Յաղագս թագաւորելոյն Արշակունեաց ի վերայ Պարսից եւ Հայոց

1 Սկիզբն արասցուք քեզ պատմել զթագաւորութիւն Պարսից եւ Հայոց՝ որ յԱբրահամէ՝ ո՛վ հայր հոգեւոր: 2 Աբրահամ նահապետ եւ գլուխ նահապետաց, եւ ըստ հաւատոց յԱդամայ եւ ի Նոյէ երրորդ մեզ կոչեցեալ նախահայր, իսկ յԱդամայ քսաներորդ առաջներորդ, եւ ի Նոյէ ըստ թուոյ ծննդոցն՝ որ ի Սեմայ՝ մեռասաներորդ ծնեալ ի Թարայէ: 3 Յեւթանասներորդ ամի՝ Աբրահամ կոչեցեալ՝ եւ դարձեալ յորջորջմամբ Աբրահամ անուանեալ. եւ ի նմանէ ասեն եղեալ զազգն Պարթեւաց: 4 Քանզի՝ ասէ՝ յետ մեռանելոյն Սարրայի առեալ Աբրահամու կին զՔետուրայ, յորմէ ծնաւ Եմբան եւ եղբարք նորա. զորս ի կենդանութեան իւրում Աբրահամ մեկնեաց [յ]Իսահակայ, եւ արձակեաց յերկիրն արեւելից¹⁴. յորոյ¹⁵ սերեալ ազգ Պարթեւաց¹⁶, եւ ի նոցանէ Արշակ Քաջ, որ ապստամբեալ ի Մակեդոնացւոց՝ թագաւորեաց յերկրին Քուշանաց ամս երեսուն եւ մին: 5 Եւ յետ նորա՝ որդի նորին Արտաշէս՝ ամս քսան եւ վեց: 6 Ապա Արշակ՝ որդի նորա՝ որ կոչեցաւ Մեծ, թոռն Քաջին Արշակայ, որ զԱնտիոքոսն

1 Ա. Մեղացւոց

2 Ա. նիզակոն, Տպ. նիզակով

3 Տպ. յաշխարհն

4 Ա. աւար

5 Ա. յիմքեան

6 Տպ. (յ)իւրաքանչիւր

7 Ա. եւ Տպ. չիք

8 Ա. եւ Տպ. անուն զգառաւս (գուցէ զգաւառս-ծան. Տպ.) իւրեանց կոչել

9 Ա. եւ Տպ. չիք

10 Խորենացու մօտ՝ «Սորա որդի Բաբ, Տիրան, Վահագն, զորմէ ասեն առասպելի աշխարհիս». տե՛ս գիրք Ա., ԼԱ. (ԼԲ.)

11 Ա. եւ Տպ. Տիգրան. փիւ ըստ Բ.ի ուղղման եւ Խորենացու

12 Ա. եւ Տպ. յԱղեփսանդրացւոց Մակեդոնացւոց. Խորենացու մօտ՝ «Սա (Վահէ) ընդվզեալ՝ մեռանի յԱղեփսանդրէ Մակեդոնացւոյ». տե՛ս գիրք Ա., ԼԱ. (ԼԲ.)

13 Խոր., Ա., ԼԱ. (ԼԲ.)

14 Ա. յարեւելից

15 Ա. որոյ

16 Ա. Պարթեւեաց

սպան, եւ զՎաղարշ[ակ] եղբայր իւր թագաւոր Հայոց կացոյց՝ երկրորդ իւր առնելով: 7 Ինքն չուեալ ի Բազղ, հաստատեաց զթագաւորութիւն իւր. վասն որոյ զարմք նորա Բազղաւք անուանեցան, որպէս եւ եղբաւր նորա Վաղարշակայ՝ ի նախնւոյն անուն՝ Արշակունիք. եւ որ այլ եւս պատմի զկնի այսորիկ ի Մովսիսէ. «Յետ տիրելոյն, — ասէ, — ամենայն տիեզերաց Աղէքսանդրի Մակեդոնացւոյ՝ որդւոյն Փիլիպպեայ, եւ Ողոմպիադայ՝ որ էր քսան եւ չորսերորդ¹ յԱքիղղայ² բազմաց տալով զտէրութիւնն կտակաւ»³ ասէ պատմագիրն, զի ամենեցուն իշխանութիւն՝ Մակեդոնացւոցն անուանեսցի⁴. եւ յետ այնորիկ ինքն մեռանի: 8 Յետ որոյ ապա թագաւորեաց ի Բաբելոն Սեղեւկոս. որ կորզելով յինքն զյուդից իշխանութիւն՝ նաեւ զՊարթեւս հնազանդեցոյց մեծաւ պատերազմաւ: 9 Սա տիրեալ ամս երեսուն [եւ մի]⁵ թողու զթագաւորութիւնն որդւոյ իւրում ամս տասն եւ ինն: 10 Եւ ի մետասաներորդին ապստամբին Պարթեւք ի Մակեդոնացւոցն. ուստի եւ թագաւորեաց Արշակ Քաջ՝ որ ի զաւակէ Աբրահամո՝ ի Քեստուրա[կան]⁶ ծննդոցն՝ առ ի հաստատել բանին Տեառն՝ որ առ Աբրահամ, եթէ՝ «Թագաւորք ազգաց ի քէն ելցեն»:

ԳԼՈՒԽ ԻԷ.

1 Թագաւորք Հայոց՝ որ ի Պարթեւաց

1 Առաջին թագաւոր Վաղարշակ՝ որ թագաւորեաց Հայոց՝ հրամանաւ Արշակայ Մեծի եղբաւր իւրոյ՝ Պարսից արքայի: 2 Սա բազում արութիւն քաջութեան ցուցեալ ի ժամանակս թագաւորութեան իւրոյ զաւրաւք քաջացն Հայոց: 3 Քանզի խաղաց գնաց առ սահմանաւքն Խաղտեաց⁷ ի վերայ Մակեդոնական զաւրուն անթիւ բազմութեամբ. եւ այլ բազում նահատակութիւն քաջութեան ցուցեալ, եւ կարգ ուղղութեանց աշխարհիս Հայոց: 4 Քանզի խորհուրդ արարեալ Վաղարշակայ մեծի արքային Հայոց, առաքէ հրովարտակ⁸ առ Արշակ Մեծ եղբայր իւր ի ձեռն Մարեբայ Կատինեայ, որոնել զգիւանն արքունի, եւ տալ զգահնամակ նախարարացն Հայոց: 5 Զոր առեալ զթուղթն եղբաւր իւրոյ Մեծին Արշակայ՝ առաջի առնէ նմա զգիւանն արքունի: 6 Իսկ նա գտեալ զգահնամակն բերէ առ⁹ Վաղարշակ արքայն Հայոց: 7 Իսկ նա առեալ զաւրինակն՝ նախա(րա)րութիւնս կարգէ իւրաքանչիւր ումեք բարձ եւ պատիւ տալով նախարարացն՝ ըստ իւրաքանչիւր բարձի տալով իշխանութիւն միոյ միոյ ըստ արժանեաց՝ որում վայելէր: 8 Տայ եւ նախնւոյն մերոյ որ ի Հրէից՝ Բագարատուն՝ իշխանութիւն թագաւորութեան՝ թագ ի գլուխ դնել թագաւորին՝ եւ Թագադիր անուանիլ, այլ եւ Ասպետ, եւ զտանուտէրական պատիւն տայ ազգին նորա. եւ առանց ոսկոյ եւ ականց մարգարիտ երեքտակեան վարսակալ հրամայէ ածել թագաւորին իւրոյ¹⁰, եւ զայն՝ յորժամ յարքունիս եւ ի տան թագաւորին շրջիցի: 9 Եւ զայլս մի ըստ միո-

1 Բ. չորրորդ

2 Ա. յԱֆեղեայ. փխ ըստ Խոր.

3 Խոր., Բ., գլ. Ա.

4 Ա. գիարց եւ գիրաման իշխանութեամբ Մակեդոնացւոցն անուանեսցի. Բ. ձեռ. փխ ըստ Խոր. գիրք Բ., Ա.

5 Տե՛ս Խոր. գիրք Բ., Ա.

6 Ա. Քեստուրայ Փխ. ըստ. Խոր. գիրք Բ., Ա.

7 ԴՆՆԳ. ԺԷ 16

7 Ա. Խախտեաց

8 Ա. հրով արշտակ

9 Ա. եւ Տպ. քերեալ (առ)

10 Բ. բագաւորին իւրոյ համուած է

ջէ կարգէ եւ կոչէ անուանս: ¹⁰ Նախ առաջին ակրինադրէ զինքն եւ զտուն իւր, սկիզբն առնելով ի գլխոյ իւրմէ եւ ի թագէ. եւ զկոչեցեալն՝ որ ի Հրէից Բագարատ՝ առնէ զնա ազգաւ Թագադիր լինել Արշակունեաց. եւ զազգ¹ նորա Բագրատունիք անուանէ: ¹¹ Եւ զայլս մի ըստ միոջէ կարգէ եւ կոչէ անուանս. առաջին՝ Սիւնեաց տէր, երկրորդն՝ Ասպետ Բագրատունի, երրորդն՝ Արծրունի, չորրորդն՝ Մախազ(ունի), հինգերորդն՝ Մամիկոնեան. եւ զայլ եւս կարգէ եւ հաստատէ յիւրաքանչիւր իշխանութեանն: ¹² Եւ ինքն յետ այսքան արութեանց եւ առաքինութեանց եւ բազում բարեկարգութեան՝ մեռանի ի Մծբին, թագաւորեալ ամս քսան եւ երկու, թողեալ զտէրութիւնն որդւոյ² իւրոյ Արշակայ Երկրորդի: ¹³ Եւ յետ նորա թագաւորէ Արշակ Առաջին՝ որդի Վաղարշակայ: ¹⁴ Սա նախանձաւոր լեալ հայրենի առաքինութեանց՝ բազում ուղղութիւն եւ սազործեաց. եւ պատերազմեալ ընդ Պոնտացիս՝ նշանակ զնիզակ իւր թողեալ, զոր մխեալ՝ ասեն՝ արեամբ զեռնոց ձգեալ թաղեաց յերկանաքար արձանի. զոր բազում ժամանակ զարձանն զայն պատուեցին Պոնտացիք՝ որպէս թէ յԱստուծոյ է գործն: ¹⁵ Ի սմանէ երկուք ոմանք որդիք Բագարատայ ի Բագրատունեաց՝ սրով կատարեցան վասն զկուռսն չպաշտելոյ: ¹⁶ Բայց ապա այլք յանձն առնուն յաւուր շաբաթու յորս եւ ի պատերազմ հեծանել, եւ զմանկունսն իւրեանց ոչ թլփատել: ¹⁷ Սա թագաւորեալ ամս տասն եւ երեք՝ եւ մեռաւ:

ԳԼՈՒԽ ԻԸ.

1 Սկիզբն թագաւորութեան Յունաց

1 Յունաց թագաւորութիւնն յեւաւայ էր: 2 Քանզի յետ թագաւորութեանն Աղէքսանդրի Մակեդոնացւոյ՝ հաստատեցաւ թագաւորութիւնն Յունաց. զի եւ Աղէքսանդր Յունաց էր թագաւորեալ ի տիեզերակալութեանն իւրում՝ ամս երկուտասան: 3 Արդ քանզի ոչ առնու որդի ի հաւրէ զթագաւորութիւնն նոցա, այս է, զի ընդ ժամանակս ժամանակս ժողովէին գլխաւորք³ նախարարք եւ ընտրէին իւրեանց թագաւոր, զոր ընտրէին ըստ կամաց իւրեանց, զոր յիշէ գիրք Մակաբայեցւոցն. ապա դարձեալ յիշէ զայս եւ Սգաւնն, թէ՛ թագաւորութիւնն յեւաւայ ոչ եթէ թագաւորէր որպէս ինքն կամէր, զոր աւրինակ՝ որդի թագաւորի յառնէ առաջնորդել⁴ թագաւորութեանն, այլ իբրեւ ժողովեցան որդիքն եւաւայ ի քաղաք մի ամուր, եւ արարին տուն խորհրդեան, եւ անտի կացուցանէին թագաւոր քաղաքին՝ այր իմաստուն՝ առաջնորդել թագաւորութեանն: 4 Արդ աստանաւր յայսմ վայրի սկիզբն լինի թագաւորաց, զոր եւ ի Գիրս կայսերացն կարգեալ կան անուանք՝ եւ համարք՝ եւ գործք իւրաքանչիւրոցն՝ ո՛ր շատ եւ ո՛ր սակաւ, ոմանք հարափառութեամբ կեցեալք՝ եւ յիշատակ հարի թողեալ յաշխարհի. իսկ ոմանք բարեփառութեամբ հաստատեալ զթագաւորութիւնն իւրեանց, եւ անուն բարի ժառանգեալ ի կեանս յայտոսիկ՝ եւ որ գալոցն իցէ: 5 Արդ՝ որպէս ասացաք ի սկզբն ճառիս, եթէ յորդուցն⁵ եւաւայ⁶ էր թագաւորութիւնն. վասն այնորիկ դեռեւս տակաւին գինասէրքն են եւ որովայնամուրք, որպէս

1 Ա. եւ Տպ. ազգի

2 Ա. որդոյ

3 Բ. գլխաւոր

4 Ա. առաջնորդեալ

5 Ա. որդոցն, Բ. որդւոցն

6 Ա. յեւաւայ

Եսաւն¹ այն ի հնումն, որ ընդ միոյ կերակրոյ զանդրանկութիւն վաճառեաց²:
 6 Այլ մեք ի մերն դարձցուք ի կարգ խնդրոյն:

7 Գայիոս առաջին կայսր, որ կոչեցաւն Յուլիոս, ամս երեք եւ ամիսս չորս:
 8 Սա առաջին եկաց ի Հռովմս ինքնակալ կայսր երեք ամ ի Կղէովպատրէ Եգիպտոսի եւ Աղէքսանդրի թագաւորի. սա այլ ինչ գործք ո՛չ գործեաց, բայց զկնի Տղոս ամիս Յուլիս անուանեաց վասն յայնմ ամիսն ծնանելոյ:

ԳԼՈՒԽ ԻԹ.

1 Յաղագս Արտաշիսի թագաւորի²

2 Թագաւորէ Արտաշէս՝ որդի Արշակայ ի քսան եւ երեք(երորդ) ամի Արշականայ Պարսից արքայի: 3 Սա յառաջադէմ եղեալ՝ զաւագութեան ածէր թեկն Հայոց եւ Պարսից միապէս. զի էր այր Հպարտ եւ պատերազմասէր. որ շինեաց իւր արքունի ի Պարսից աշխարհին. եւ դրամ³ առանձին զիւրն հարկանէր պատկեր՝ ասէ պատմութիւնն⁴: 4 Եւ խաղայ բազում զաւրու յարեմուտս, եւ ձերբակալ առնէ զԿիւրոս թագաւոր Լիւդացոց⁵: 5 Եւ գտեալ անդ պատկեր զԱրտեմիդայ⁶, եւ տայ բերել յաշխարհն Հայոց. եւ կանգնեալ յԱրմաւիր, եւ ինքն նուաճէ զմիջոց երկուց ծովուցն Ովկիանու եւ Պոնդոսի՝ ծառայեցուցանել իւր⁷ զբոլոր արեւմուտս: 6 Եւ կալեալ զԿիւրոս կապեաց, եւ զաւրս նորա

սատակեաց. եւ ինքն մեռաւ ի զաւրաց իւրոց՝ թագաւորեալ ամս քսան եւ հինգ:
 7 Եւ յետ նորա թագաւորէ Երկրորդ⁸ Տիգրան՝ որդի նորա՝ ի տասնեւիններորդ ամի իշխանութեանն Արշականայ Պարսից թագաւորին: 8 Եւ ժողովեալ զաւրս բազում՝ հալածական առնէ զզաւրս Յունաց. որ եկեալ էին յաշխարհս Հայոց զկնի մահուանն Արտաշիսի՝ միջոցն իմն համարելով: 9 Եւ ապա շինէ մեհեանս, եւ բազինս կանգնեալ՝ զոհս ամենայն նախարարացն հրամայէ մատուցանել: 10 Զոր չառեալ յանձն արանցն Բագրատունեաց, զմիոյ ուրումն լեզուն հատեալ վասն զպատկերսն անարգելոյ. ապա եւ խոշտանկեալքն յանձն առնուին ուտել զմիս զոհիցն եւ զմիս խոզի, այլ ո՛չ ինքեանք զոհեցին կամ երկրպագեցին: 11 Յետ այսորիկ չուեալ ի Հրէաստան բազում եւ անթիւ զաւրու, եւ առնու առ եւ աւեր (աւար) եւ գերութիւն բազում. եւ թողու զայն ի սակաւ զաւրս իւր: 12 Եւ ինքն դիմեալ այլ բազմութեամբ զաւրու ի վերայ Հռովմայեցոց զաւրուն՝ փախստական առնէ իսպառ. եւ ինքն դառնայ հանդերձ գերութեամբ յաշխարհ իւր: 13 Նաեւ զԿրասոս ոմն սպանանէ յեզր Եփրատ գետոյ, եկեալ յերուսաղէմէ առաւ եւ աւարաւ եւ բազում գանձիւք, եւ առեալ դառնայ ի Մծբին: 14 Եւ այլ եւս բազում պատերազմունս հարեալ՝ վախճանի ինքն թագաւորեալ ամս երեսուն եւ երեք:

15 Երկրորդ Աւգոստոս Յունաց թագաւոր ամս յիսուն եւ ամիսս վեց: 16 Առ սովաւ եղեւ աշխարհագիր ընդ ամենայն տիեզերս. յորում եւ Յովսէփ ելեալ յաշխարհագիրն հանդերձ Մարիամաւ՝ ծնաւ ի քաղաքին Բեթղեհէմ զՓրկիչն մեր:
 17 Այս Աւգոստոս Սեւրաստոս՝ Հոկտաւիոս {Օկտաւիոս} յորջորջեցաւ, եւ զՍեք-

1 Ա. յեսաւն

2 Տէ՛ւ Ն՞ւ. ԻԼ: 33

3 Տպ. թագաւորիմ

4 Ա. դրամադ- առ-ը միացել դարձել է ադ

4 Խռք., Բ., ԺԱ.

5 Ա. թագաւորել իւզացոց, Տպ. թագաւոր Լիւզացոց

6 Ա. եւ Տպ. զԱրտեմիայ

7 Տպ. իւր (իմեան)

8 Ա. ձեռ. Բ. Տիրգրան, Բ. ձեռ. չիֆ

տոս ամիս՝ Աւգոստոս անուանեաց յիւր անուն՝ վասն ի նոյն ամսեանն իւրոյ ծննդեանն լինելոյ: 18 Նա համաւերէն տիրեաց ամենայն Հռովմայեցւոց եւ Յունաց: 19 Ի սորա քսան եւ երեք(երորդ) ամի ծնանի Յիսուս Քրիստոս ի Բեթղեհէմ Հրէաստանի, եւ լինի՛ն՝ յԱդամայ մինչեւ ի ծնունդն Քրիստոսի՝ ամբ հինգ հազար հինգ հարիւր, իսկ ըստ Հրէիցն մինչեւ ի ծնունդն Քրիստոսի՝ չորս հազար ամբ, եւ ըստ Շամարտացւոցն՝ չորս հազար, իսկ ըստ Յունացն Եպիփանու Կիրացւոյ պատմութեանն՝ հինգ հազար հինգ հարիւր ամ, եւ ըստ Քրոնիկոնին՝¹ բազմավէպ պատմութեան՝ հինգ հազար հարիւր իննսուն եւ երկու:

ԳԼՈՒԽ Լ.

1 Վասն Թագաւորելոյն Արտաւազդայ²

2 Արտաւազդ՝ որդի Տիգրանայ՝ Թագաւորէ Հայոց: 3 Սա այլ ինչ գործ արութեան եւ քաջութեան ո՛չ գործեաց. այլ միայն ուտելեաց եւ ըմպելեաց պարապեալ՝ եւ որսոց՝³ ցոռաց եւ վարազաց, զիմաստութենէ եւ զքաջութենէ անփոյթ արարեալ: 4 Սա բարեալ եւ բամբասեալ լինէր ի զաւրաց իւրոց յաղագս սաստիկ որկրամոլութեան իւրոյ: 5 Ապա իբրեւ այս լինէր ի զաւրաց իւրոց, եհան ի նմանէ զՄիջագետս Անտոնինոս: 6 Զայրացեալ Արտաւազդայ՝ հրամայէ՝⁴ զաւրս ժողովել յԱտրպատականէ՝ եւ զբնակիչս լերինն Կովկասու՝ եւ զզաւրս Աղուանից եւ զՎրաց եւ զԽաղտեաց: 7 Եւ իջեալ նոքաւք ի Միջագետս՝ հալածական եւ փախստական արար զզաւրսն Հռովմայեց-

ւոց: 8 Զոր ապա մռնչեալ առիւծաբար Անտոնինոս, եւ առեալ զբազմութիւն զաւրաց իւրոց՝ դիմէ ի վերայ Արտաւազդայ, եւ անցեալ ի Միջագետս՝ կոտորէ զզաւրսն Հայոց, եւ ձերբակալ արար⁵ զԱրտաւազդ. պարգեւէ Կղեոպատրի⁶. զոր ո՛չ գիտեմ՝ ինչ աւրինակաւ լեալ մահ նորա: 9 Եւ Թագաւորէ յետ նորա Արշամ՝ որդի Արտաշիսի՝ հրամանաւ Արշէգի Պարսից արքային: 10 Առ սովաւ եղեւ սկիզբն Հայոց տալ մասնաւոր հարկ Հռովմայեցւոց: 11 Զսա զայրացուցեալ Զուրայի նահապետին Գնթունեաց ի վերայ Ենանայ⁷ նախարարին Բագրատունւոյ. զոր զայրացեալ Արշամայ՝ հրամայէ տանջանս յարուցանել ի վերայ Ենանոսի, եւ վախճան գործոյն այս ինչ՝ կամ թողուլ զաւրէնս Հրէութեանն եւ երկիրպագանել կոռցն, կամ կախել զփայտէ եւ ջնջել զազգ նորա: 12 Եւ սպանեալ զմի յազգականացն որձ նորա առաջի նորա՝ Սարի[այ]⁸ անուն, եւ զՍաբատիայ եւ զԱզարիայ որդիս նորա ի տեղի սպանման մատուցեալ. զոր ապա յերկեղէ [մահուանն] կատարէ զկամս արքային հանդերձ ազգատոհմիւ. եւ Ենան յառաջին պատիւն իւր հաստատի: 13 Եւ Արշամ կեցեալ ամս քսան՝ մեռանի:

14 Տիբերիոս Թագաւորէ ամս քսան եւ երեք: 15 Ի սորա հնգետասաներորդ⁹ ամի գայ ի Մկրտութիւն Յիսուս Քրիստոս ի Յորդանան առ Յովհաննէս. եւ ի վեցեւտասաներորդ¹⁰ ամի զլիսատեցաւ Մկրտիչն. եւ ի յութեւտասաներորդ¹¹ ամի խաչեցաւ Քրիստոս ի Հրէիցն. եւ ի յիննեւտասաներորդ¹² ամին քարկոծեցաւ

5 Բ. առնէ

6 Ա. Կղեոպատրի

7 Ա. Ենանայն

8 Խոր. Բ. ԻԴ.

9 Ա. տասնեւհինգ(երորդ)

10 Ա. տասնութ(երորդ)

11 Ա. տասնեւութ(երորդ)

12 Ա. տասնեւից(երորդ)

1 Ա. Քննիկոնին

2 Ա. եւ Բ. Արտաւազդայ Դ.

3 Ա. որսուց

4 Բ. հրամայեաց

Ստեփաննոս: 16 Եւ ի նոյն ամի կոչեցաւ Պաւղոս յառաքելութիւն: 17 Եւ էր յերուսաղէմ եպիսկոպոս Յակոբոս եղբայր Տեառն. եւ տեղեկացեալ Տիբերայ վասն սքանչելագործ նշանացն Քրիստոսի, խնդրեաց առ ինքն զՊիղատոս: 18 Իսկ նորա երկուցեալ ի տանջանաց, մինչդեռ յովկիրանոսի նաւէին, մարտ անձին իւրոյ եղեալ՝ ընկեցաւ ի ծով: 19 Առ սովաւ էր Աբգար թագաւոր Հայոց յՈւռհա. որ եւ գրեալ թուղթ առ Փրկիչն ի ժամանակի խաչելութեանն, եւ ընկալաւ թուղթ պատասխանի՝ աւրհնելով զքաղաքն՝ ցուցանելով նմա զկատարումն ելից նորա յերուսաղէմ, եւ ուխտադրեալ առաքել առ նա մի յաշակերտացն բռնել զհիւանդութիւն նորա. զի էր նա պատառնոս յոտից իւրոց:

ԳԼՈՒԽ ԼԱ.

1 Վասն թագաւորելոյ Աբգարու ի Հայք

2 Թագաւորէ Աբգար՝ որդի Արշամայ՝ ի քսաներորդ ամի Արշաւրի արքայի Պարսից: 3 Ի սորա երեք ամի թագաւորութեանն՝ հարկին Հայք Հռովմայեցոց. քանզի հրամայեալ յԱւգոստոս կայսերէ՝ որպէս ասի ի Ղուկասայ¹ Աւետարանին՝ աշխարհագիր առնել ընդ ամենայն տիեզերս^ա. վասն որոյ եւ ի Հայս առաքեալ գործակալք Հռովմայեցոց՝ բերելով զպատկերն Աւգոստոսի կայսեր՝ կանգնեցին յամենայն մեհեանս:

ԳԼՈՒԽ ԼԲ.

1 Առաքումն իշխանացն Աբգարու առ Մառինոս, յորում տեսին զՓրկիչն մեր, ուստի եղեւ սկիզբն հաւատոցն Աբգարու

2 Ընդ այն ժամանակս եկաց ի գործ հազարապետութեան կայսեր ի վերայ Փիւնիկեցոց՝ եւ Պաղեստինացոց՝ եւ Ասորոց՝ եւ Միջագետաց՝ Մառինոս², որդի Ստորգեայ³. առ որ առաքեաց Աբգարոս երկուս ի գլխաւորաց իւրոց՝ զՄարիհաբ բղեշին Աղձնեաց եւ զՇամշազրամ⁴ նահապետ Ապահունեաց եւ զԱնան⁵ հաւատարիմ իւր՝ ի քաղաքն Բէթքուբին⁶ զգացուցանելով նմա զպատճառ երթալոյն իւրոյ յարեւելս: 3 Իսկ նոքա⁶ դարձեալ անտի՝ եկին յերուսաղէմ. տեսանել⁷ զՓրկիչն մեր Քրիստոս՝ եւ ահանատես եղեալ՝ պատմեցին Աբգարու: 4 Եւ նորա զարմացեալ՝ հաւատաց ճշմարտութեամբ. եւ ասէ. «Այն զաւրութիւն ո՛չ է մարդոյ, այլ Աստուծոյ. զի ո՛չ կարէ մարդ յարուցանել զմեռեալս, այլ Աստուած»⁸: 5 Եւ քանզի ինքն վշտացեալ էր մարմնով հարաչար [ի] ցաւոց, գրէ թուղթ առ Փրկիչն՝ գալ բռնել զնա ի ցաւոցն. աւերինակ գայս:

ԳԼՈՒԽ ԼԳ.

1 Թուղթ Աբգարու առ Փրկիչն

2 «Աբգար Համացի՝ իշխան աշխարհի՝ առ Յիսուս Փրկիչ եւ բարերար, որ երեւեցար յաշխարհիդ Երուսաղէմացոց, ողջոյն:

2 Ա. Գոտորգեայ

3 Ա. զՄամշահգրամ

4 Ա. զեման

5 Ա. Բէթքուբեն

6 Բ. Անցա

7 Ա. տեսեալ

8 Խոր., Բ., Լ.

1 Ա. յՂուկասայ

ա Ղուկ. Բ., 1

3 Լուեալ է իմ վասն քո եւ վասն բժշկութեանդ՝ զոր առնես ի վերայ հիւանդաց առանց դեղոց եւ արմատոց. զի որպէս ասի, տաս դու կուրաց տեսանել, եւ կաղաց գնալ, եւ զբորոտս սրբել, եւ զայսս պիղծ հանել ի մարդկանէ, եւ որ միանգամ չարհարեալք ընդ յերկար¹ հիւանդութեամբ՝ բժշկես: 4 Դու եւ զմեռեալս յարուցանես: 5 Եւ իբրեւ լուայ վասն քո զայս ամենայն, եղի ի մտի իմ մի յերկուց, կամ եթէ դու իցես Աստուած՝ իջեալ յերկնից՝ որ գործես զայդ, եւ կամ թէ Որդի իցես դու Աստուծոյ՝ եւ զայդ (գործես): 6 Արդ վասն այնորիկ գրեցի ես առ քեզ՝ աղաչել զքեզ, զի աշխատ լիցիս եւ եկեսցես առ իս, եւ բժշկեսցես զհիւանդութիւնս՝ զոր ունիմ ես: 7 Նա եւ լուայ, եթէ Հրէայքդ տրտունջեն զքէն, եւ կամին չարհարել զքեզ: 8 Բայց քաղաք մի փոքրիկ եւ գեղեցիկ է իմ, եւ բաւական է մեզ երկոցունց, ե՛կ բնակեսցո՛ւք ի միասին»:

9 Որոց տարեալ զթուղթն՝ պատահեցին Նմա յերուսաղէմ: 10 Զայս վկայէ եւ Աւետարանական բանն, եթէ՝ «էին ոմանք ի հեթանոսաց եկելոց առ Նա»: 11 Վասն որոյ որք լուանն՝ ո՛չ համարձակէին ասել ցՅիսուս, այլ ասեն ցՓիլիպպոս եւ ցԱնդրէաս: 12 Անդրէաս եւ Փիլիպպոս ասեն ցՅիսուս: 13 Իսկ Ինքն Փրկիչն մեր յայնմ ժամանակի՝ յորում կոչեաց զՆա, ո՛չ առ Նա յանձն. բայց թուղթ հրամայեաց գրել աւրինակ զայս:

ԳԼՈՒԽ ԼԴ.

1 Պատասխանի թղթոյն Աբգարու, զոր գրեաց Թումաս Առաքեալ հրամանաւ Փրկչին

2 «Երանի՛ իցէ այնմ, որ հաւատայցէ յիս, իբր ո՛չ իցէ տեսեալ զիս. զի գրեալ է վասն իմ այսպէս. «զի որք տեսանեն զիս՝ ո՛չ հաւատայցեն յիս. եւ որք ո՛չ տեսանեն զիս՝ նոքա հաւատայցեն եւ կեցցեն»: 3 Իսկ վասն այն՝ զի գրեցեր դու առ իս՝ գալ Ինձ առ քեզ, արժան է Ինձ աստ կատարել զամենայն ինչ՝ վասն որոյ առաքեցայ Ես: 4 Եւ իբրեւ կատարեցից զայս, ապա համբարձայց առ Այն՝ որ առաքեացն զիս. եւ յորժամ համբարձայց, առաքեցից քեզ զմի յաշակերտաց անտի իմոյ, զի զցաւս քո բժշկեսցէ, եւ կեանս քեզ՝ եւ որոց ընդ քեզ են՝ շնորհեսցէ»:

5 Զայս թուղթ բերին սուրհանդակք Աբգարու, ընդ որում գկենդանաբերութիւն Փրկչական պատկերին. որ կայ յեղեսացւոց քաղաքին մինչեւ ցայսաւր ժամանակի:

ԳԼՈՒԽ ԼԵ.

1 Գնալն Թադէոսի առ Աբգար, եւ քարոզել քաղաքին Ուռհայի

2 Թումաս առաքեալ՝ մի յերկոտասանիցն անտի՝ առաքեաց զԹադէոս ի քաղաքն Եդեսիա՝ բժշկել զԱբգար ըստ բանին Տեառն: 3 Որոյ եկեալ ի տուն Տուբ[ի]այ իշխանին, որ էր յազգէն Բագրատունեաց, եւ ել համբաւ զնմանէ ընդ ամենայն քաղաքն: 4 Իսկ իբրեւ լուաւ թագաւորն Աբգար, կոչեաց զնա առ ինքն. եւ յարուցեալ ի գահոյիցն² երկիր եպագնմա: 5 Իբրեւ տեսին զայն իշխանքն, որ

1 Տպ. երկար

2 Ա. գահուիցն

մաւտ կային առ նմա, զարմացան: 6 Եւ ա-
սէ ցնա Աբգար. «Եթէ դո՞ւ իցես աշակերտ
աւրհնելոյն Յիսուսի, զոր ասաց ինձ՝ ա-
ռաքել¹ այսր, եւ կարո՞ղ իցես բժշկել
զիս»: 7 Ասէ սուրբ Առաքեալն. «Եթէ հա-
ւատաս ի Յիսուս Քրիստոս յՈրդին Աս-
տուծոյ, եղիցի քեզ՝ որպէս կամիս»: 8 Ասէ
Թագաւորն. «Ես հաւատացի ի Նա եւ ի
Հայր Նորա. վասն որոյ կամեցայ առնուլ
զաւրս իմ՝ եւ գալ կոտորել զՀրէայսն՝ որք
խաչեցին զՆա, եթէ ո՛չ էր իմ արգելեալ
վասն Թագաւորութեանն Հռովմայեցոց»: 9
Եւ ապա սկիզբն արարեալ սրբոյ առա-
քելոյն՝ աւետարանեաց նմա եւ քաղաքի
նորա. եւ եղեալ ձեռն ի վերայ Աբգարու՝
բժշկեաց զնա. եւ զԱբգրի ու պատագրոս² եւ
զամենայն հիւանդս քաղաքին բժշկեաց:
10 Եւ հաւատացին ամենեքեան. եւ
մկրտեցաւ Թագաւորն եւ ամենայն քա-
ղաքն: 11 Եւ զտունս կոոցն փակեցին եւ
ծածկեցին: 12 Եւ առաքելոյն Թադէի զմե-
տաքսագործ ոմն խոյրարար մկրտեալ՝ եւ
անուն կոչեալ նմա Ադդէ, ձեռնադրէ ի
վերայ Եղեսիա՝ փոխանակ իւր Թողլով ի
քաղաքին: 13 Եւ ինքն գայ առ Սանատ-
րուկ քեռորդին Աբգարու. զոր կարգեալ
էր ի վերայ զաւրացն Հայոց. որ էր ի քա-
ղաքին Շաւարշան՝ ի գաւառին, որ կոչի
Արտազ:

ԳԼՈՒԽ ԼԶ.

1 Թուղթ Աբգարու առ Տիբեր կայսր
Հռովմայեցոց

2 «Աբգար արքայ Հայոց՝ տեառն իմում
Տիբերեայ կայսեր Հռովմայեցոց՝ խնդալ:

3 Գիտելով իմ՝ եթէ ոչինչ ծածկի ի
քում Թագաւորութենէդ, այլ իբրեւ մտե-

րիմ ոք աւելի եւ ես իմացուցանեմ քեզ ի
ձեռն գրոյ: 4 Զի Հրէայք, որ բնակեալ են
ի գաւառս Պաղեստինացոց, ժողովեալք
խաչեցին զՔրիստոս առանց իրիք յանցա-
նաց՝ ի վերայ մեծամեծ երախտեաց՝ զոր
արար առ նոսա՝ նշանս եւ սքանչելիս մին-
չեւ զմեռեալս անգամ յարուցանել. գիտա-
ցի՝ զի զաւրովթիւնք այս ո՛չ են սոսկ մար-
դոյ, այլ Աստուծոյ: 5 Զի ի ժամանակին՝
յորում խաչեցին զՆա, արեգակն խաւարե-
ցաւ, եւ երկիր շարժեալ տատանեցաւ. եւ
ինքն յետ երից աւուրց յարեաւ ի մեռելոց,
եւ երեւցաւ բազմաց: 6 Եւ այժմ յամե-
նայն տեղիս անուն Նորա ի ձեռն աշակեր-
տաց Նորա սքանչելիս մեծամեծս կատա-
րի(է). որ եւ առ իս ինքեան եցոյց յայտ-
նապէս: 7 Եւ արդ այսուհետեւ տէրու-
թիւնդ քո գիտէ՝ որ ինչ արժանն է՝ հրա-
մայել ի ժողովրդեանն Հրէից՝ որք զայն
գործեցին, եւ զրել ընդ ամենայն³ տիե-
զերս, զի երկիրպագեսցեն Քրիստոսի իբ-
րեւ ճշմարտի Աստուծոյ»:

ԳԼՈՒԽ ԼԷ.

1 Պատասխանի Թղթոյն Աբգարու

2 «Տիբեր կայսր Հռովմայեցոց՝ Աբգա-
րու Թագաւորի Հայոց՝ խնդալ:

3 ԶԹուղթ մտերմութեան քո ընթերցան
առաջի իմ. վասն որոյ շնորհակալութիւն ի
մէնջ քեզ հասցէ: 4 Թէպէտ եւ ի բազմաց
լուեալ էր մեզ զայդ, յառաջագոյն եցոյց
եւ Պիղատոս ստուգապէս վասն նշանաց
Նորա՝ թէ յետ յարութեանն իւրոյ հաւա-
տարիմ եղեւ բազմաց՝ թէ Աստուած է:
5 Վասն որոյ եւ ես կամեցայ առնել զայդ՝
զոր եւ դու խորհեցար: 6 Այլ քանզի սովո-
րութիւն է Հռովմայեցոց՝ Աստուած ի
հրամանէ Թագաւորի միայնոյ ո՛չ հաստա-

1 Տպ. առաքել

2 Ա. եւ Բ. պատագիրոս

3 Ա. յամենայն

տել բան, մինչեւ փորձեալ քննեցի նա ի Սինկղիտոսէ: 7 Վասն որոյ եւ իմ յայտնեալ զբանս զայսոսիկ ի Սինկղիտոսէ, արհամարհեաց Սինկղիտոսս, զի ոչ քննեցաւ նա յառաջագոյն ի սմանէ: 8 Այլ մեք տուաք հրաման ամենայն ումեք՝ որում եւ հաճոյ թուեսցի Յիսուս, ընկալցի զՆա Աստուած, եւ մահ այնոցիկ սպառնացեալ՝ որք չարախաւս կայցեն քրիստոնէից. եւ վասն ժողովրդեանն Հրէից՝ որ յանդգնեցան խաչել, զոր լսեմ՝ թէ ոչինչ արժանի խաչի եւ մահու էր Նա, այլ պատուի եւ երկրպագութեան, յորժամ առից պարապումն ի պատերազմէ Սպանիացւոց ապստամբողաց յինէն, քննեալ հատուցից նոցա զարժանն:

9 Ողջ լե՛ր»:

ԳԼՈՒԽ ԼԸ.

1 Թուղթ Աբգարու

2 Դարձեալ առաքէ Աբգար առ Տիբեր ի ձեռն գրոյ բանս ինչ պատասխանաց արժանի այսպանելոյ սակս Սինկղիտոսին, եւ ամբաստանութիւն զՊիղատոսէ՝ առ ի լծակից լինել Հրէիցն յաղագս յանդգնութեան ի վերայ Փրկչին, նաեւ վասն այնր, զի առանց հրամանի կայսեր գործեաց զգործն զայն ի քսութենէ Հրէիցն: 3 Եւ զթուղթս¹ գրեալ՝ ասէ՝ «Ըստ արժանի քոյոյ տէրութեան տեսի, եւ ընդ հրամանի մտածութեան քո ուրախացայ: 4 Բայց գործ Սինկղիտոսի յոյժ այսպանելի է եւ պարսաւելի: 5 Բայց քեզ տեսուն իմում հաճոյ թուեսցի առաքել յերուսաղէմ փոխանակ Պիղատոսի, զի լուծցի անարգանաւք յիշխանութենէ՝ յորում կացուցեր զնա. վասնզի արար զկամս Հրէիցն. եւ խաչեաց զՔրիստոս²

տարապարտուց առանց քո հրամանի. ողջ լե՛ր»:

6 Եւ ապա խնդրեաց Տիբեր առ ինքն զՊիղատոս. եւ նորա երկուցեալ ի տանջանաց՝ մարտ անձին իւրոյ եղեալ՝ ընկեցաւ ի ծով:

ԳԼՈՒԽ ԼԹ.

1 (Դարձեալ) Թուղթ Աբգարու

2 Գրէ եւ առ Արտաշէս արքայն Պարսից վասն Յիսուսի:

3 «Աբգար արքայ Հայոց՝ Արտաշիսի եղբար մերում՝ արքայից արքայի՝ խնդալ:

4 Գիտեմ՝ զի լուեալ է քո վասն Յիսուսի Քրիստոսի Որդւոյն³ Աստուծոյ. զոր խաչեցին Հրէայքն. որ յարեաւն ի մեռելոց, եւ առաքէ զաշակերտսն իւր ընդ ամենայն տիեզերս, քարոզել եւ ուսուցանել զԲանն կենաց: 5 Որ եւ մի յաշակերտաց Նորա գլխաւորաց մի ոմն անուն Սիմոն. որ եկեալ ի կողմանս քոյոյ աշխարհիդ. արդ խնդիր արարեալ գտցես զնա. եւ նա բժշկեացէ զամենայն ախտս հիւանդութեանց՝ որ ի ձեզ, եւ ճանապարհ կենաց ցուցցէ. եւ հաւատայցես բանի նորա՝ դու (եւ) եղբարք քո՝ եւ ամենայն որ հնազանդին քեզ կամաւոր. զի ախորժելի է ինձ զձեզ ըստ մարմնոյ ազգականս իմ՝ լինել եւ ինձ մտերիմ ձեզ հարազատ եւ ըստ հոգւոյ հաւասար միմեանց. ողջ լե՛ր»:

6 Եւ այսպէս երանելի թագաւորն Աբգար ի ձեռն հրովարտակացն քարոզ լինէր Քրիստոսի յարեւելս եւ յարեւմուտս, առ կայսր եւ առ արքայ. եւ մինչդեռ պատասխանի չէր ընկալեալ այսմ թղթոյ, վախճանի՝ թագաւորեալ ամս երեսուն:

1 Տպ. գրուղթն

2 Բ. զՅիսուսու

3 Ա. Որդոյն

7 Կայսերք

8 Թագաւորէ Գայիոս Երկրորդ, որ է ի թողոյ չորս թագաւորացն Յունաց, ամս երեք եւ ամիսս չորս: 9 Ի սորա յառաջնում ամի Մարկոս Աւետարանիչն յԱղէքսանդրիա¹ եւ յԵգիպտոս քարոզեաց զԱւետարանն. եւ եկեաց ամս քսան եւ երկու. եւ մարտիրոսացաւ ի Բոկոդոսորիսաց: 10 Եւ յետ նորա նստաւ Աղէքսանդր[իա] առաջին եպիսկոպոս Անտիանոս² ամս քսան:

11 Կայսերք

12 Կղաւղէոս թագաւորէ, որ է Հինգերորդ ի կարգի կայսերացն Հռովմայեցւոցն, ամս երեքտասան³ եւ ամիսս ինն: 13 Առ սովաւ եղեւ սովն Համաշխարհական. եւ ընդ նոյն ժամանակս եղբայր Արքեղոսի սպան զՅակովբոս զեղբայրն Յաւհաննու՝ սրով, ա՛յն որ յառաջագոյն գլխատեաց զՅովհաննէս Մկրտիչ: 14 Եւ ի նոյն ժամանակս Պետրոս առաքեալ զԱնտիոքացւոց զեկեղեցին Հաստատեաց. եւ զնացեալ ի Հռովմ՝ քարոզեաց զաւետարանն. եւ կացեալ անդ առաջնորդ եկեղեցւոյն⁴ ամս քսան: 15 Ընդ այն ժամանակս եկեալ յԵրուսաղէմ Պատրոնիկէ՝ կին Կղաւղիայ կայսեր, կին բարեպաշտաւն եւ երկիւղած ի Տեառնէ, եւ առեալ ի Հրէիցն իշխանութեամբն իւրով զԽաչն տէրունական՝ աւանդեաց Յակովբոս եղբաւր Տեառն. եւ ինքն ընկալեալ զբշկութիւն դստերն նորա՝ դարձաւ ի Հռոմ ուրախութեամբ:

ԳԼՈՒԽ Խ.

1 Վասն թագաւորելոյն որդւոյն Աբգարու եւ Սանատրկոյ ի միում ժամանակի: 2 Եւ յաղագս առաքելոյն մերոյ Թաղէոսի: 3 Եւ Բարթուղիմէոսի⁵

4 Յետ մահուանն Աբգարու բաժանեցաւ թագաւորութիւն Հայոց յերկուս մասն. զի զմի մասն կալաւ Անանուն՝ որդին Աբգարու, եւ թագ կապեալ թագաւորեաց յԵգեսիա. իսկ միւս մասինն թագաւորէ Սանատրուկ՝ քեռորդին Աբգարու: 5 Յայնմ ժամանակի Հաւատաց Սանատրուկ ի քարոզութենէ առաքելոյն Թաղէոսի ի Շաւարշան քաղաքի. զի նախ Աբգար Հաւատաց, եւ ապա Սանատրուկ իւրայաւքն: 6 Եւ դարձեալ թողեալ՝ ասեն՝ Սանատրկոյ⁶ զՀաւատն յերկեղէ նախարարացն: 7 Սա սպան զսուրբ առաքեալն Թաղէոս եւ զդուստր իւր Սանդուխտ, եւ զայլս յարանց եւ ի կանանց. որոց անուանք՝ Զեմէնդոս, եւ Զաքարէ, եւ Զարմանդուխտ, եւ այլք բազումք՝ որք Հաւատացին յԱստուած եւ մարտիրոսացան: 8 Իսկ ի կատարման առաքելոյն Թաղէի պատառումն եղեւ վիմին, որպէս ասէ պատմութիւնն, եւ ընկալաւ զմարմինն սուրբ, եւ դարձեալ յիրեարս գալ ասի: 9 Եւ ապա յայտնեալ նշխարացն երկոցունց՝ առաքելոյն եւ Սանդխտոյ: 10 Նոյնպէս եւ վասն կատարմանն Աղդէի՝ որ եղեւ յորդւոյն Աբգարու՝ ասի բան. զի զկնի մահուան Հաւր իւրոյ դարձաւ ի կռապաշտութիւն. եւ խնդրեաց խոյր յԱղդէ(է). զոր ապա պատասխանի առնէ նմա Աղդէ. «Ո՛չ արասցեն, — ասէ, — ձեռք իմ խոյր անարժան գլխոյ քո, որ ո՛չ երկրպագէ Քրիստոսի Աստուծոյ»: 11 Եւ ընդ այնմ բանի Հրամայեաց կտրել զոտս նո-

1 Ա. յԱղէփանդր

2 Տպ. Անտիանոս...

3 Ա. եւ Տպ. տասն եւ երեք

4 Ա. եկեղեցոյն

5 Տպ. եւ յաղագս առաքելոցն մերոց Թաղէոսի եւ Բարթուղիմէոսի

6 Ա. Սանատրուկոյ

րա: 12 Եւ ի կատարել անարժան հրամանին՝ աւանդեաց զհոգին: 13 Եւ վիճակեցաւ Հայոց Բարթողիմէոս առաքեալ. որ եւ նա կատարեցաւ յԱրեւսբոնոս քաղաքի: 14 Իսկ զՍիմէոնին՝ որ Պարսիցն վիճակեցաւ, զորմէ գրեաց Աբգար առ Արտաշէս Պարսից արքայն, անգիտացուցանէ զնմանէ պատմագիրն զհաւաստին՝ եթէ զինչ գործեաց, այլ միայն կատարել ասէ ի Վերիփոսփորայ¹: 15 Եւ զայսոսիկ մեր կարծ ի կարծոյ առեալ պատմեցաք քեզ համառաւտ՝ ով ուսումնասէր² դու: 16 Իսկ Սանատրուկ ի Թագաւորելն իւրում զաւրածողով լինէր ի վերայ որդւոյն³ Աբգարու, զի բոլորովին ինքն տիրեսցէ Հայոց: 17 Որ ապա Աստուած պատերազմեցաւ ընդ որդւոյն Աբգարու՝ խնդրելով վրէժս Ազդէի: 18 Քանզի տայր կանգնել սիւն յապարանս իւր եւ ինքն ի մաւտ կալով հրամայէր զորպէսն: 19 Եւ զերծեալ յունողացն անկաւ ի վերայ նորա, եւ խորտակեալ գոտս նորա՝ սատակեցաւ: 20 Եւ եբարձ Սանատրուկ ի տանէն Աբգարու զամենայն զարմ նորա: 21 Իսկ գլուխ կանանցն Աբգարու՝ Հեղինէ անուն՝ չոգաւ յԵրուսաղէմ յաւուրս Կողղեայ կայսեր, եւ տուեալ զամենայն գանձս իւր յԵգիպտոս՝ գնեաց ցորեան բազում եւ բաշխեաց կարաւտելոց: 22 Եւ էր կին բարեպաշտաւն եւ երկրւղած յԱստուծոյ իբրեւ զայր իւր Աբգար: 23 Իսկ Սանատրուկ ոչինչ կան գործք արժանի յիշատակի, բայց միայն շինելոյ զքաղաքն Մծբին: 24 Սա Թագաւորեալ յերկոտասաներորդի ամի Արտաշէսի Պարսից արքայի եւ խոցեալ նետիւ՝ յորս մեռանի Թագաւորեալ ամս Լ.:

25 Կայսերք

26 Ներոն Թագաւորէ, որ է վեցերորդ ի Թուոյ կայսերացն Հռոմոց, ամս տասն եւ երեք եւ ամիս[ս] ինն: 27 Ի սորա եւթնեւորդի ամի Յակոբոս եղբայր Տեառն քարկոծեցաւ ի Հրէիցն վասն (քարոզելոյ) զՅիսուսէ գոլ Որդի Աստուծոյ: 28 Եւ յետ նորա եկաց յԵրուսաղէմ եպիսկոպոս Շմաւաւն: 29 Եւ յերեքտասաներորդի ամի սպան Ներոն զՊետրոս եւ զՊաւղոս ի Հռոմ. եւ յետ սակաւ աւուրց յարուցեալ քաղաքն ի վերայ նորա, եւ նա փախուցեալ՝ ամբարիշտն ընկալեալ պատուհաս ի Տեառնէ՝ կենդանւոյն Թաղեցաւ:

30 Կայսերք

31 Թագաւորէ Վեսպիանոս ամս տասն, որ է եւթներորդ ի կարգի կայսերաց Հռովմայեցոց: 32 Ի սորա եւթներորդ ամի Տիտոս որդի նորին⁴ պաշարեաց զԵրուսաղէմ եւ առ զնա ի տաւնի Ջատկին: 33 Եւ բրեաց զքաղաքն ի հիմանց եւ բիւր աւրանց կոտորեաց. պատմէ եւ զայս Յովսէպոս, թէ սովոս⁵ եւ սրով հարիւր եւ քսան բիւրս կոտորեաց⁶: 34 Եւ այլ եւս յիսուն բիւրս գերեաց եւ վաճառակուր արար յաւտար ազգս. եւ որ այլ եւս պատմի:

ԳԼՈՒԽ ԽԱ.

1 Յաղագս Երուանդայ⁷

2 Թագաւորէ Երուանդ զկնի մահուանն Սանատրուկոյ՝ յեւթներորդի ամի Դարեհի վերջնոյ Պարսից արքայի, որ է ութերորդ⁸ ի Թուոյ Թագաւորացն Հայոց: 3 Սա ծնեալ ի կնոջէ միոյ Արշակունւոյ⁹, որ էր խորշա-

4 Ա. Տիտոս Գորգի Գորգի

5 Բ. սովով

6 Ա. կըտորեաց

7 Ա. Արուսեղայ

8 Տպ. եւթներորդ

9 Ա. Արշակունւոյ

1 Խոր., Բ., Լ.Դ.

2 Տպ. համառոտով՝ ուսումնասէր

3 Ա. որդայն

րագեղ, եւ խրթնի եւ խարստի: 4 Սա ծնանի զԵրուանդ յանկարգ իմն խառնակութենէ՝ ասէ պատմագիրն. եւ թագաւորէ Հայոց Երուանդ եւ կոտորէ զամենայն որդիսն Սանատրկոյ, որպէս նա զորդիսն Աբգարու: 5 Իբրեւ թէ ի Տեառնէ լինել այնմ, բայց միայն ի տղայոյ միոյ Արտաշէս անուն. զոր առեալ Սմբատայ¹ որդւոյ Բիւրատայ Բագրատունւոյ² դիմէ ի դուռն Դարեհի Պարսից արքայի, եւ ընկալեալ լինի ի նմանէ մեծաւ պատուով: 6 Եւ կացեալ անդ ամս ինչ մինչեւ զարգացաւ մանուկն Արտաշէս, ապա աւգնականութեամբ Դարեհի ածէ ի Հայս. եւ մտեալ ի տուն Երուանդայ քաջին Սմբատայ սպանանէ զԵրուանդ: 7 Եւ առեալ զթագ նորա՝ դնէ ի գլուխ Արտաշէսի եւ թագաւորեցունէ զնա: 8 Եւ թիկունս արարեալ իւր Երուանդայ զՎեսպիրանոս եւ զՏիտոս զկայսերս Հռովմայեցւոց, թողու ի նոսա զՄիջագետս: 9 Եւ յայնմհետէ բարձաւ ի Միջագետաց իշխանութիւնն Հայոց: 10 Իսկ Երուանդայ գործ ինչ քաջութեան ո՛չ պատմի, բայց միայն յամրոցէն³ (զոր) չինեաց յԵրասխայ⁴, որ այժմ կոչի յիւր անուն՝ Երուանդաքար, եւ դաստակերտին՝ Երուանդակերտ: 11 Բայց ասացից ինչ եւ ծաղրականս յաղագս Երուանդայ. զոր ասեն առասպելաբանելով ի կարգի զրուցաց, եթէ՝ չար ունելով զաչս իւր՝ ո՛չ ոք իշխէր մտանել առ նա ի լուսանալ աւուրն՝ եթէ ո՛չ նախ սպասաւորք նորա ընդ յայգանալն՝ առեալ վէմ արձանաքարի՝ ունելով ընդ դէմ նորա, զոր ի հայելն Երուանդայ՝ պայթէր արձանաքար վէմն. ապա թէ ո՛չ այն լինէր՝ վնասէր զոր կամէր: 12 Եւ այսպիսի զաւրութիւն դիւական առ ինքն

ունելով՝ վախճանի՝ կալեալ զթագաւորութիւնն ամս քսան:

13 Կայսերք

Թագաւորէ Տիտոս ամս երկուս, որ է յովթերորդ ի թուոյ թագաւորացն Յունաց:

14 Առ սո(վաւ) Բեսիոս լեառն պատառեցաւ, եւ հուր հնչեաց, եւ զգաւառս եւ զքաղաքս այրեաց:

15 Դոմեաթիանոս, որ է իններորդ ի կարգի կայսերաց. սա թագաւորէ ի Հռոմ ամս տասն: 16 Ի սորա չորրորդում ամի տուաւ Յովհաննէսի Պատմոս կղզի վասն Բանին Աստուծոյ: 17 Առ նովաւ էին բազում հերձուածողք՝ Մենանդրոս եւ Մանի, որք էին աշակերտք Սիմոնի կախարդի, եւ Աբւոն, եւ Կերինթոս, եւ Նիկողիոսք. զորս նզովեն կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցիք:

ԳԼՈՒԽ ԽԲ.

1 Վասն թագաւորելոյ Արտաշէսի Հայոց

2 Թագաւորէ Արտաշէս՝ որդի Սանատրկոյ՝ յետ մահուանն Երուանդայ. որ է իններորդ ի կարգի թագաւորացն Հայոց՝ յազգէ Արշակունեաց: 3 Թագաւորէ եւ տայ պարգեւս զաւրացն Պարսից եւ Մաւրաց, որք եկեալ էին յաւգնականութիւն նմա՝ հրամանաւ Դարեհի՝ Պարսից արքայի. արձակէ զնոսա յաշխարհն իւրեանց:

4 Տայ եւ իւրոց նախարարացն բարձ եւ պատիւ. յառաջ՝ քաջին Արգամայ տայ զերկրորդականն գահ՝ եւ պսակ յականց կապեալ՝ եւ գինդ ոսկի յերկոսին յականջսն, եւ կարմիր զգեստ միոյ ոտինն, եւ զրգալ ոսկի եւ պատառաքաղ: 5 Տայ եւ դայեկին իւրոյ Սմբատայ պատիւ ըզթագակապ ասպետութիւնն եւ զիշխանութիւնն ամենայն զաւրացն Հայոց. եւ հրամայէ մանր մարգարտով վարսակալ ունել

1 Ա. Սմբատ

2 Ա. Բագրատունոյ

3 Ա. յամրոցեմ

4 Տպ. հետեւեալ ծանօթագրութիւնն է՝ «Այսինքն յեզր Երասխայ»:

ի գլուխ՝ եւ չըջել ի տան թագաւորին։
 6 Առաքէ եւ Դարեհի բազում ընծայս եւ պատարագս իբրեւ հաւր եւ երախտաւորի։
 7 Զայնու ժամանակս լինի պատերազմ Արտաշիսի ընդ արքային Ալանաց. եւ հնազանդեցուցեալ զնա, առնու իւր կին զՍաթենիկ դուստր արքային. եւ դառնայ եւ շինէ զքաղաքն եւ անուանէ յիւր անուն՝ Արտաշատ. եւ որ այլ եւս գործք ի նմանէ պատմի ի Մովսիսէ ընդ այն ժամանակս՝ որ եկեալ էին ընդ Սաթենիկայ՝ սուրբն Սուրբիաս եւ իւրքն. իբրեւ լուան զԲան կենաց ի սրբոց Ոսկեանցն, որք էին լեալ աշակերտք սուրբ առաքելոյն Թադէոսի, եւ ի նմանէ մկրտեալ եւ ուսեալ զԲանն կենաց, եւ զնոյն ուսուցեալ սոցա առաջի թագաւորին եւ Սաթինկայ. եւ հաւատացեալ մկրտեցան ի նոցանէ, եւ երթեալ ի լեառն Սուկաւէթ, բնակեցան անդ ամս քառասուն եւ չորս։
 8 Եւ կատարեցան ի նոյն լերինն ի Բառաշլայէ բռնաւորէ եկեալ (յ)Ալանաց։
 9 Եւ էին սուրբ Ոսկեանքն բնակեալ ի սուրբ լերինն՝ որ կոչի Ծաղկէտուն։
 10 Իսկ ապա մերս Արտաշէս թագաւորեցուցանէ զհամանուն իւր զԱրտաշէս ի վերայ Պարսից. եւ ինքն մեռանի՝ թագաւորեալ ամս քառասուն եւ մին։

11 Կայսերք

12 Թագաւորէ Ներուաս ամս {Բ}¹, որ է տասներորդ ի թուոյ թագաւորացն Յունաց։

13 Տրայիանոս ամբարիշտ թագաւորէ, (որ էր) մետասաներորդ ի կարգի կայսերաց, կեցեալ ամս տասն եւ ինն։
 14 Սա սպան զերանելին Իգնատիոս եւ զայլ(ս) բազումս ի հաւատացելոց։

1 Ուխտամէսի Թարգմանիչը բաց թողնուած թիւն աւելացրել է ըստ Խորենացու՝ 1: Ամս ձեւը հաշուի առնելով կիրառոււմ ենք Զաւէեանի եւ Ռուսական մեծ հանրագիտարանի աղիւսակների տուեալը, որ մօտ երկու տարի է կազմում։

15 Թագաւորէ Ադրիանոս ամս քսան եւ մին, որ է երկոտասաներորդ ի թուոյ թագաւորացն Յունաց։
 16 Սա եկն ի գաւառն Աթենացոց եւ հարցանէր վասն Սեկենտոսի փիլիսոփայի Աթենացոյ, որ զինքն նուաճեալ էր ի վարս ժուժկալութեան՝ զՊիթագորէ նախանձն առեալ. եւ զամենայն ժամանակս կենաց իւրոց ի լուութեան զինքն նուաճեաց։
 17 Եւ առաքեաց կոչեաց զնա կայսրն Անդրիանէ. եւ բազում բան խաւսեցեալ ընդ նա պէս պէս հնարիւք՝ ո՛չ կարաց բանս ինչ լսել ի նմանէ, բայց միայն ի ձեռն գրոյ բանս ինչ առակաց։

18 Թագաւորէ Անտոնինոս Բարեպաշտ՝ որ է երեքտասաներորդ ի կարգի կայսերացն Հռովմայեցոց։
 19 Սա բազում բարեպաշտութեամբ կեցեալ՝ մեռանի թագաւորեալ ամս քսան եւ երկու։

ԳԼՈՒԽ ԽԳ.

1 Թագաւորելն Արտաւազդայ եւ մեռանելն զարմանալի իմն մահուամբ

2 Այլ թէպէտ եւ զկնի այսորիկ իմոյ բանիցս պատմի յաղագս Արտաւազդայ այլազգաբար իմն եւ այլաբանաբար։
 3 Այլ ես ասեմ, թէ եւ ի հեթանոսս եւ յանհաւատսն լինի Աստուծոյ խնայելն եւ անխնայելն. զի զայսպիսի սքանչելիս ներեաց տալ նմա, եւ անսայ տալ նմանեաց նորա՝ մինչ² զի եւ ի խաղս եւ յերգս՝ եւ յառասպելս՝ եւ ի զրոյցս եւ ի վիպասանութիւն մարդկան, զհետ երթայ ամաւք եւ ժամանակաւք ի զարմացումն ածել զլսաւղս՝ թէ զի՞նչ ի թագաւորել իւրում Արտաւազդ եղեւ. այլ մեք ո՛չ եթէ ի պէտս ումեք ինչ գրեցաք, թէպէտ եւ այլոցն գրեալ էին յիւրեանցն պատմութեան։

2 Ա. եւ Տպ. զիմչ

4 Այլ սակս զարմացման լսաւդաց եւ մեք
զրեցաք ի մերուս: 5 Արդ թագաւորէ Ար-
տաւազդ՝ որդի Արտաշիսի՝ որ է տասնե-
րորդ ի կարգի թագաւորացն Հայոց: 6 Սա
յետ թագաւորելոյն իւրոյ անցեալ զկամր-
ջովն¹ Արտաշատ քաղաքի որսալ կիննս եւ
իշաւայրիս եւ աղմկեալ ի ցնորից իմն խե-
լագար² անսաց ընդ վայր ածելով երկվա-
րաւ, անկանի ի խոր իմն տեղի մեծ եւ խո-
րասոյզ՝ լեալ անհետի: 7 Ի սմանէ եր-
գիւնքն Գողթան առասպելաբաննն այս-
պէս, եթէ ի մահուանն Արտաշիսի բազում
կոտորուածք լինէին ըստ աւրինի Հեթա-
նոսաց: 8 Դժուարի, ասեն, Արտաւազդ ա-
սելով ցհայրն:

Մինչ դու գնացեր, եւ գերկիրս
ամենայն ընդ քեզ տարար,
ես աւերակացս ո՞ւմ թագաւորեմ:

9 Վասն որոյ անիծեալ զնա Արտաշիսի՝
ասաց այսպէս:

Եթէ դու յորս հեծցիս
ՅԱզատ³ ի վեր ի Մասիս,
Զքեզ կալցեն⁴ քաջք,
Տարցեն⁵ յԱզատ⁶ ի վեր ի Մասիս:
Անդ կայցես՝ եւ զլոյս մի՛ տեսցես:

10 Զրուցեն եւ զսմանէ պառաւունք՝ ե-
թէ արգելեալ կայ յայրի միում կապեալ
երկաթի շղթայիւք: Հանապազ⁷ կրծելով
զշղթայսն՝ ջանայ ելանել եւ առնել վախ-
ճան աշխարհի: 11 Այլ ի ձայնէ կռանար-
կութեան դարբնաց, ասեն, զաւրանան կա-
պանքն: 12 Վասն որոյ եւ առ մերով իսկ

ժամանակաւ՝ բազումք ի դարբնաց զհետ
երթալով առասպելին՝ յաւուր միաշաբաթ-
ւոջ երիս կամ չորս բաղխեն զսալն, զի
զաւրացի, ասեն, շղթայքն Արտաւազդայ:
13 Բայց է ճշմարտութեամբ այսպէս՝ որ-
պէս վերագոյն ասաց(աք): 14 Այլ ոմանք,
ասեն, եւ ի ծնանելն զնա դիպեալ պատա-
հարաց իմն՝ զոր համարեցան կախարդել
զնա կանանցն զարմիցն Աժդահակայ.
վասն որոյ բազումս զնոսա չարչարեաց
Արտաշէս. եւ զայս նոյն երգիւնքն յառաս-
պելսն երգեն այսպէս. եթէ՝

Վիշապազունք գողացան զմանուկն
Արտաւազդ,
եւ դեւ փոխանակ նմա⁸ եղին:

15 Բայց ինձ արդարացեալ թուի լուրն
այն՝ եթէ ի ծննդենէ եւ եթ՞ մոլորութեամբ
լեալ՝ մինչ նովիմք եւ վախճանեցաւ, թո-
ղեալ զթագաւորութիւնն Տիրանայ եղ-
բաւր իւրում:

16 Կայսերք

17 Մարկոս Անտոնինոս, որ է ի թուոյ
թագաւորացն Յունաց չորեքտասանե-
րորդ: 18 Սա թագաւորեալ ամս տասն եւ
ինն եւ ամիսս մի: 19 Սա ել (ի) պատե-
րազմ ի Կուաղս եւ ընդ Գերմանիկս եւ
ընդ Սարմատս. եւ առ ի չգոյէ ջրոյ՝ նեղե-
ցան զաւրքն ի ծարաւոյ. եւ գունդ մի ի
զաւրացն քրիստոնեայք՝ որք էին ի Մեղի-
տինեայ, յաղաւթս կացին առ Աստուած,
եւ ծունր կրկնեալ ի վերայ երկրի: 20 Եւ
մինչդեռ թշնամիքն զարմացեալ էին, եղեւ
յանկարծակի շարժումն մեծ, եւ կայծա-
կունք տեղացին ի վերայ թշնամեացն՝ եւ
սատակեցան. եւ ջուրք անձրեւացն ըն-

1 Ա. եւ Տպ. գկարմնջովն

2 Ա. եւ Բ. խելագալ. փիւ ըստ Տպ.

3 Խոր. յԱզատն

4 Խոր. կալցին

5 Խոր. տարցին

6 Խոր. յԱզատն

7 Ա. հանապազ

8 Խոր. չիք

9 Ա., Բ. եւ Տպ. եթէ. նախադասութեան առաջին մա-
սը բառացիօրէն վերցուած է Խորենացուց. փիւ
ըստ վերջորնիս

դարձակեցան, եւ արբին զաւրքն: 21 Ի սորա ժամանակս եղեն բազում հերձուածողք հակառակ Աստուծոյ պատուիրանացն, զոր նզովեն կաթուղիկէ եկեղեցիք:

22 Կայսերք

23 Թագաւորէ Կոմիդոս ամս {վեցեկ} տասան¹, որ է ի կարգի կայսերացն Հռովմայեցւոց հինգետասաներորդ: 24 Ի սորա ժամանակս էին հերձուածողք՝ Թէոդիտոն՝ եւ Ապեղէս՝ եւ Փռիւզացիք եւ այլ բազումք՝ զոր նզովեն եկեղեցիք² ուղղափառաց:

25 Թագաւորէ Եւդիոս ամ մի. որ էր ի թուոյ թագաւորացն Յունաց վեցտասաներորդ: 26 Առ սովաւ եղեւ սաստիկ հրայրեացք, եւ պաղատն եւ տուն կոստանացն այրեցաւ ի Հռոմ:

ԳԼՈՒԽ ԽԴ.

1 Յաղագս Տիրանայ³

2 Թագաւորէ Հայոց Տիրան որդի Արտաշիսի⁴... յերեք ամի Պերոզի, որ է մետասաներորդ ի թագաւորացն Հայոց:

3 Սորա գործ ինչ պատերազմի կամ քաջութեան ո՛չ պատմի, այլ միայն մտերմութեամբ:

1 Թարգմ. պնդմամբ «տասն» բառից յետոյ տեղ է թողնուած (ծան. 134). իրականում՝ ձեռ. խումբացի եւ անընթեռնելի է դարձել: Թարգմ. դրել է 13 տարի (Փիլոն Տիրակացի): Զամչ.՝ 12 տարի է տալիս: Կ.-ն կատարել է՝ 176-192 թթ.:

2 Ա. Գոգովէ եկեղեցիք

3 Տպ. հետեւեալ ծանօթագրութիւնն է՝ «Ի քննարկմ գրեթէ եղծեալ էր խորագիրս այս, որ կարմրադեղով գրեալ»:

4 Տպ. հետեւեալ ծանօթագրութիւնն է՝ «Ի քննարկմ իսպառ եղծեալ էր աստ տող մի, որ հագիւ նշմարի կարմրադեղով գոլ գրեալ: Ըստ այսմ՝ եմ եւ ի տեղիս տեղիս բառի ինչ եւ տող՝ Է՝ որ կարմրագոյն, Է՝ զի ծիրանեգոյն եւ Է՝ զի սեւագոյն մելանով գրեալ եմ, եւ որպիսի եւ իցէ պատահմամբ (թողումք ասել զհնութիւն ձեռագրին) քերտալ կամ եղծեալ եմ, նշանակեալ կ'էտադրութեամբ»:

Թեամբ կեցեալ ընդ Հռովմայեցիս՝ եկաց խաղաղութեամբ՝ զբաւսանաց⁵ եւ որսոց⁶ պարապեալ: 4 Ի յանդարտութիւն վարեաց զթագաւորութիւն իւր: 5 Եւ ի ճանապարհի ուրեմն ձեան⁷ հիւսոյ կալեալ մեռաւ՝ կեցեալ ամս քսան եւ մին:

6 (Կայսերք)

7 Սեւերիոս ամբարիշտ, որ էր ի կարգի կայսերացն Հռովմայեցւոց տասն եւ եւթներորդ, թագաւորեաց ամս տասն եւ հինգ: 8 Սա յարոյց սաստիկ հալածանս ի վերայ եկեղեցեաց, յորում բազումք վկայեցին ի Քրիստոս. որ էր մի ի նոցանէ Ղերիզէս՝ հայր Որոզինի: 9 Եւ ի սորա աւուրս թարգմանութիւնն, որ յերիքով գտաւ ի կարաս թաքուցեալ: 10 Եւ ի սորին աւուրս էին բազումք ի մտահաճ մարդկանէ, որք կամեցան ուղղութիւնս ինչ առնել յԱստուածաշունչ գիրս. զորս խափանեաց զխորհուրդս նոցա Հոգին Սուրբ:

11 [Կայսերք]

12 Թագաւորէ Անտոնինոս Երկրորդ, որ եւ Սեւերիոս, ամս եւթն. որ է ի թուոյ թագաւորացն Յունաց տասն եւ ութերորդ: 13 Առ սովաւ Նարկիսոս⁸ եպիսկոպոս յԵրուսաղէմ, այր սքանչելի եւ նշանագործ. զի էր երբեմն հսկումն Մեծի տաւնի Զատկաց. եւ ի պակասել ձիթոյ ճրագացն, երանելին Նարկիսոս հրամայեաց սպասաւորացն բերել ջուր. եւ կացեալ յաղաւթս ի վերայ ջրոյն՝ հրամայեաց արկանել ի ճրագսն հաստատուն հաւատով: 14 Եւ շրջեցաւ ջուրն ի բնութիւն ձիթոյ: 15 Զսոյն վկայէ Եւսեբի յեկեղեցական

5 Ա. բաւսանաց

6 Ա. որ սոցա

7 Ա. ձիւն

8 Ա. Նարկիսոս

պատմութեանն: 16 Եւ եկեաց Նարկիսոս ամս հարիւր տասն եւ ինն:

ԳԼՈՒԽ ԽԵ.

1 Յաղագս Տիգրանայ

2 Թագաւորէ Հայոց Տիգրան վերջին՝ եղբայր Տիրանայ՝ ի քսաներորդ եւ ի չորրորդ ամի Պերոզի Պարսից արքայի. որ է երկոտասաներորդ ի կարգի թագաւորացն Հայոց: 3 Սորա ոչինչ գործ արութեան ասի ուրեք: 4 Սա զկնի վախճանելոյն Տիտոսի ութերորդ թագաւորին Հռովմայեցւոց՝ անցեալ յաւգնականութիւն Պերոզի արքայի մինչ ի Հռովմայեցւոց իշխանութիւնն¹ արշաւեաց: 5 Եւ յասպատակելն Պերոզի ընդ յԱսորիս ի կողմանս Պաղեստինացւոց, եւ մերն Տիգրան հրամանաւ նորին ի Միջերկրայսն ըմբռնեալ ի կալանս յաղջկանէ միոջէ իշխեցելոյ կողմանցն այնոցիկ՝ ասէ պատմագիրն. որ եւ Ղուկիանոս ոմն Կեսար անցեալ զաւրաւք բազմաւք ի Միջերկրայսն, յետ մեռանելոյն Պերոզի նուաճէ զՀայք եւ արձակէ զՏիգրան: 6 Եւ տայ նմա զՌոփի կոյս, զոր եկեալ ի Հայս, եւ զլեալսն ի նմանէ պատանիս ազգ սերէ յանուն մաւր իւրեանց Ռոփեայ՝ Ռոփսեան: 7 Եւ ինքն կացեալ ամս քառասուն եւ երկուս՝ մեռանի:

8 Կայսերք

9 Թագաւորէ Մակրինոս ամս քսան, որ էր իննեւտասներորդ ի կարգի կայսերացն Հռովմայեցւոց: 10 Առ սովաւ հանդիսիցն տեղիք չուրջ տեսանելեացն այրեցան հրով ի Հռովմ:

11 Անտոնինոս Երրորդ թագաւորէ ամս չորս. որ է քսաներորդ ի թուի թագաւորացն Յունաց: 12 Առ սովաւ հին Եմաւուս

նորոգեցաւ, եւ ի Նիկոպոլիս կոչեցաւ յԱփրիկանոսէ:

13 Թագաւորէ Աղէքսանդրոս՝ որդի Մամէ(ի), որ է քսաներորդ առաջներորդ ի կարգի կայսերացն Հռովմայեցւոց, ամս տասն եւ երեք: 14 Յաւուրս սորա Հեպերիբոս Բոսպորացի դնէ իւր խաւսս բազումս վասն Զատկի, եւ զտասնամեկն կանոնս, եւ յաղագս վեցաւրէ ծննդոցն, եւ սակաւաւհնութիւն արհնութեանցն, այլ եւ սակաւ ինչ յեզեկիէլի: 15 Եւ ի սոյն աւուրս էր Որոգինէս յԱղէկսանդր, եւ ներքինացոյց զինքն:

ԳԼՈՒԽ ԽԶ.

1 Յաղագս թագաւորելոյն Վաղարշայ, եւ որ ինչ ի նմանէ գործք եւ պատերազմ ընդ Խաղրաց², եւ մահուան նորին

2 Թագաւորէ Հայոց Վաղարշ՝ որդի Տիգրանայ՝ փոխանակ հաւր իւրոյ, յերեսներորդի երկրորդի ամի Վաղարշայ Պարսից արքայի. որ է երեքտասաներորդ ի թուոյ թագաւորացն Հայոց: 3 Սա չինէ աւան մի մեծ ի գաւառին Բասենոյ զտեղի ծննդեան իւրոյ. եւ պատեաց պարսպաւ զմիւս աւանն՝ որ ի Վարդգէսի³ որ է ի վերայ Քասաղ գետոյ: 4 Ի սորա աւուրս միաբանեալ Մուշկանն ի ամբոխն Խաղրաց եւ Բասղաց՝ անդր քան զգոռունն ձորայ՝ թագաւոր ունելով իւրեանց զՆասիպ ոմն, անցեալ զԿուռ գետով այսր. որ եւ պատահեալ նմա Վաղարշ ամբոխաւ մեծաւ՝ ցիր եւ ցան արարեալ՝ դի(ա)թաւալ կացուցեալ զամբոխն Խաղրաց, եւ հետամուտ լեալ անցուցանէ ընդ կապանն ձորայ: 5 Զոր ապա միւսանգամ ճակատ կազմեալ թշնամեացն, որ թէպէտ եւ վա-

2 Ա. Խարզաց

3 Ա. Վարդգեսի

1 Բ. տէրութիւնն

նեալ քաջացն Հայոց փախստական առնէին, սակայն Վաղարշ մեռանի ի նոցանէ՝ թագաւորեալ ամս քսան: ⁶ Եւ առնու զթագաւորութիւնն Խոսրով՝ որդի նորին՝ յերրորդ ամի Արտաւանայ Պարսից արքայի. եւ նոյն հետայն միաբանեալ զգաւրս Հայոց՝ անցանէ ընդ լեառն մեծ՝ վրէժս պահանջելով մահուան հաւր իւրոյ. եւ վանեալ հրով եւ սրով զաշխարհն զայն՝ առնու պատանդս եւ դառնայ: ⁷ Եւ զիւրոյ տէրութեանն նշանակ արձան հաստատէ Հելլենացի գրով՝ որպէսզի ընդ հնազանդութեամբ լինել Հայոց:

8 Կայսերք

⁹ Մաքսիմիանոս ամբարիշտ եւ չարափառ, որ է ի թուոյ թագաւորացն Յունաց քսան եւ երկուս, ամս չորս: ¹⁰ Սա յարոյց հալածանս ի վերայ եկեղեցեաց. եւ հրամայեաց կոտորել զբազումս. յորոց մի էր սուրբն Թէոդորոս. որ երանելիս այս ծնեալ ի գիւղ մի Սաբորէ անուն, որ հեռի է ի Վեոխ քաղաքէ վեց մղոնաւ, եւ է գաւառն այն Արմենեակ՝ որ կոչի Երկրորդ Հայք: ¹¹ Եւ պատմի այս յաւանդութենէ. եթէ սնեալ լինի սա հատաճրով ի հաւրէ իւրմէ զկնի մահուան մաւր իւրոյ. եւ հասեալ յարբունս՝ մարտիրոսացաւ յամբարշտէն Մաքսիմիանոս: ¹² Եւ նախ քան զայս դէպ եղեւ անցանել նմա ընդ Պռասմին Եւսեբեա կնոջ այրւոյ, որ կոչէր Ահոտա. եկեալ մերձ ի գիւղն, նստի ընդ հովանեալ (եաւ) ծառոյ միոյ ի միջաւրէի ի տաւթ ժամու. եւ կապեալ զերիվարն առ շքովն, եւ կամէր սակաւ մի հանգչել եւ գնալ: ¹³ Ապա եկեալ ի դուրս կինն այն, զորմէ ասացաքն, ետես զսուրբն Թէոդորոս նստեալ՝ եւ զերիվարն մերձ առ նա: ¹⁴ Յայնժամ ձայն բարձեալ կնոջն առ սուրբն՝ ասէ. «Ա՛յ հեծեալ, ա՛յ հեծեալ, մի՛ նստիր այդր, զի կայ մաւտ առ սահմանաւք այդ վիշապ մի չար եւ մեծ յոյժ, եւ

վնաս առնէ քեզ եւ երիվարիդ»։ ¹⁵ Իսկ ապա ընդ բանից կնոջն գայ վիշապն ահագին շարժմամբ եւ շառաչմամբ յոյժ. ապա յայնժամ աճապարեալ սրբոյն՝ եւ հեծեալ յերիվարն վաղվաղակի եւ առեալ զգայիսոնն ի ձեռն իւր՝ հարկանէ զվիշապն, եւ շեշտակի ճեղքեալ գայիսոնաւն զգլուխն երեւելի չար վիշապին, եւ մղեալ զնա ի ջուր գետոյն՝ որ մաւտ առ նա կայր՝ իբր ահագին գերան, որպէս յայնժամ Փրկիչն զաներեւոյթ վիշապին զգլուխն ջախջախեալ ի ջուրսն Յորդանանու. եւ ապա, որպէս ասացաք, կատարի մարտիրոսութեամբ ի քաղաքին Ամասիայ: ¹⁶ Եւ բերեալ կնոջ բարեպաշտի ի գիւղն իւր Եւքա[յ]իտա¹ անուն գնչխարս սրբոյն, եւ դնէ ի տապանի մեծաւ պատուով. եւ է Եւքա[յ]իտա մերձ ի քաղաքն Ամասիայ. եւ կատարեցաւ սուրբ նահատակն ի մարերի ի քսան եւ ի չորսն՝ ի փառս Աստուծոյ:

17 Կայսերք

¹⁸ Թագաւորէ Գորգիանոս, որ է քսան եւ երեք ի կարգի կայսերացն Հռովմայեցւոց, ամս վեց: ¹⁹ Սա յաւուրս Զատիկի տաւնի կամեցաւ խառնել յաղաւթս ընդ ժողովուրդս եկեղեցւոյն. եւ ո՛չ հրամայեաց նմա եպիսկոպոսն Փղաբիանոս մինչեւ խոստովանեալ: ²⁰ Եւ նա յանձն առնոյր յամենայն մտաց իւրոց: ²¹ Առ սովաւ էր Բերիբելոս եպիսկոպոս Բոսորայ ի կողմանս Արաբացւոց: ²² Սա ժպրհեցաւ² ասել վասն Փրկչին մերոյ, թէ՛ «Ո՛չ էր Սա անձամբ գոյութիւն յառաջ՝ մինչեւ երեւեալ յաշխարհ եւ մարմնացեալ. եւ չի՛ք Նորա,— ասէ,— Աստուածութիւն յանձին իւրում, այլ Աստուածութիւն Հաւր Իւրոյ բնակեալ ի Նմա»։ ²³ Եւ այլքն ի նոյն կողմանց այլ իմն բանս կատարէին արտա-

¹ Ա. Եւֆաիտայ

² Ա. ժպոհեցաւ

քոյ պատուիրանաց: 24 Եւ աղաչեցին զՈրոգիներէս, եւ նա դարձոյց զնոսա ի ճշմարտութիւն. եւ կեցեալ նմա ամս վաթսուէն:

25 Կայսերք

26 Թագաւորէ Փիլիպպոս ի Հռոմ ամս եւթն, որ էր քսաներորդ չորրորդ ի կարգի կայսերացն Հռովմայեցւոց: 27 Ի սորա ի սկզբան թագաւորութեանն Հազար ամ լցաւ Հռոմայ ի սկզբանէ շինութեան քաղաքին: 28 Առ սովաւ էր թագաւոր ի Հայք Մեծն Խոսրով. եւ բազկակից իւր արարեալ զսա, առնու զաւրս բազումս, եւ դիմէ ի վերայ Արտաշիւր որդւոյ Սասանայ Ստահրացւոյ՝ քինախնդիր եղեալ Արտաւանայ ազգականի իւրոյ, Հալաժական առնէ զԱրտաշիւր զարքայն Պարսից մինչեւ ի սահմանս Զենաց. զոր բազում անգամ միջնորդեալ՝ ասեն՝ Զենաց արքային, ո՛չ կարաց առնել Հաշտութիւն:

ԳԼՈՒԽ ԽԷ.

1 Յաղագս Խոսրովու թագաւորելոյն

2 Թագաւորէ Հայոց Խոսրով Մեծ՝ որդի Վաղարշու՝ (յ)երրորդ¹ ամի Արտաւանայ Պարսից արքայի, որ էր չորեքտասաներորդ ի կարգի թուոյ թագաւորացն Հայոց: 3 Զայնու ժամանակաւ վրէժխնդիր լեալ մահուան Հաւր իւրոյ յարքայէն Խազրաց², եւ հնազանդեցուցեալ՝ պատանդ առնու եւ դառնայ: 4 Յետ այսորիկ ապա հասանէ բաւթ առ Խոսրով յաղագս սպանման Արտաւանայ, որ էր վերջին թագաւոր Պարսից ի Պարթեւաց. յորմէ բարձաւ թագաւորութիւնն:

ԳԼՈՒԽ ԽԸ.

1 Դարձեալ վասն Խոսրովու

2 Ի ժամանակս թագաւորութեանն Խոսրովու արքային Հայոց Մեծաց՝ բարձեալ լինի թագաւորութիւնն Պարսից ի Պարթեւաց յամս տէրութեանն Փիլիպպոսի կայսեր Հռովմայեցւոց: 3 Եւ զսոսա ասեն լեալ յԱբրահամեան զաւակէն՝ որ ի Քեստուրայ. զորս ի կենդանութեանն իւրում Աբրահամ մեկնեաց յԻսահակայ զծնունդն Քեստուրայ զԵմբան³ եւ զեղբարս նորա. եւ արձակեաց յերկիրն արեւելից, յորոց սերեալ ի նոցանէ ազգ՝ Պարթեւք անուանեցան: 4 Եւ սկիզբն առնու թագաւորելոյ նոցա ըստ Հաստատելոյ բանին Տեառն՝ որ առ Աբրահամ, եթէ՝ «Թագաւորք ազգաց ի քէն ելցեն»⁴. եւ թագաւորեն Պարսից եւ Հայոց: 5 Արդ թագաւորէ Պարսից Արշակ Քաջ. սա ապստամբ ելեալ⁴ ի Մակեդոնացւոց թագաւորէ ի քաղաքին՝ որ կոչի Բահղաւ⁵, յերկիրն Քուշանացւոց: 6 Յետ վաթսուէն ամի մահուանն Աղէքսանդրի Մակեդոնացւոյ⁶ թագաւորէ ամս երեսուն եւ մին: 7 Եւ յետ նորա Արտաշէս՝ որդի նորա՝ ամս քսան եւ վեց: 8 Ապա Արշակ՝ որդի Արտաշէսի՝ որ կոչեցաւն Մեծ, որ եսպան զԱնտիոք՝ զորդի Սեղեւկեայ, եւ զՎաղարշակ զեղբայր իւր թագաւորեցոյց Հայոց՝ երկրորդ իւր առնելով: 9 Այս միանգամ ասացեալ եղեւ յիսկզբան⁷ մերոյ զործառնութեանս: 10 Արդ կալեալ Պարթեւք զթագաւորութիւնն Պարսից՝ կարգ ըստ կարգի որդի ի հաւրէ առնելով՝ ամս ՆԾԵ՝⁸ մինչեւ բարձաւ թագաւորութիւնն նոցա:

3 Տպ. Էմբան

4 Ինչ. ԺԷ 15-16

4 Բ. ապստամբեալ

5 Ա. Բահղաւ

6 Ա. Աղեկսանդ Մակեդոնացւոց

7 Տպ. ի սկզբան

8 Բ. յուսանցումն չորս հարիւր յիսուն եւ եաւթն

1 Ա. երրորդի

2 Ա. Խազրաց

ԳԼՈՒԽ ԽԹ.

1 Թիւ թագաւորացն Պարսից՝ որ ի Պարթեւաց՝ մինչեւ ի վախճան

2 Արդ անցցո՛ւք ընդ թիւ թագաւորացն Պարսից՝ որ ի Պարթեւաց՝ սկսեալ յԱրշակայ Մեծէ մինչեւ յԱրտեւան, յորմէ բարձաւ թագաւորութիւնն: 3 Արշակ Մեծ՝ ամս յիսուն եւ երկուս, Արշական՝ ամս երեսուն եւ երկուս. ապա Արշէզ՝ ամս քսան. եւ Արշաւիր՝ ամս քառասուն եւ վեց. յետ որոյ Արտաշէս՝ ամս երեսուն եւ չորս. ապա Դարեհ՝ ամս երեսուն. յետ սորա Արշակ՝ ամս յիսուն¹ եւ եւթն. եւ ապա Արտաշէս՝ ամս Ի.² Պերոզ՝ ամս երեսուն եւ չորս. իսկ յետ սորայ Վաղարշ՝ ամս յիսուն³. ապա հուսկ⁴ յետոյ քան զսոսա Արտաւան՝ որդի Վաղարշու՝ ամս երեսուն եւ Զ.⁵ 4 Զսա սպանեալ Արտաշի որդւոյ Սասանայ Ստահրացւոյ՝ եբարձ զթագաւորութիւնն Պահլաւկաց յերկրորդ ամի թագաւորութեանն Փիլիպպոսի կայսեր Հռովմայեցոց: 5 Աստանաւր դադարումն առնու թագաւորութիւնն Պարսից ի Պարթեւաց՝ յազգէ Պահլաւկաց՝ սկսեալ յերեք հարիւր յերեսուն ամէ Փիլիպպոսի Պտղոմեայ, կալեալք ընդ ամենայն ամս չորեք հարիւր յիսուն եւ հինգ⁶ մինչեւ բարձաւ տէրութիւն նոցա, սկսեալ յԱրշակայ Մեծէ մինչեւ ցԱրտաւան, զոր սպան Արտաշիր՝ որդի Սասանայ Ստահրացւոյ, եւ ինքն եկեալ միաբանեաց ընդ իւր զզաւրս Պարսից. եւ նոքա խոտեալ մերժեցին յինքեանց զտէրութիւն Պարսից, եւ հաճեալ հաւանեցան Ստահրացւոյն⁷: 6 Իսկ իբրեւ եհաս բաւթ մահուանն Արտաւանայ առ

Խոսրով մեր թագաւորն, ի մեծի տրտմութեան եղեալ վասն նորա, քանզի ազգական նորա էր, եւ խորհէր տեսանել զելս իրացն. այլ թէպէտ եւ վաղուրեմն լուաւ զգոյթ⁸ մահուանն Արտաւանայ, ո՛չ կարաց պարապ առնուլ յայլ հոգոց եւ ի պատերազմացն յայն ամ:

ԳԼՈՒԽ Ծ.

1 Արշաւանք Խոսրովու ի (վերայ) Պարսից, եւ քինախնդիր լինել մահուանն Արտաւանայ

2 Իսկ ի գալ տարւոյն⁹ յետ սպանանելոյն զԱրտաւան եւ թագաւորելոյն Արտաշի՝ որդւոյ¹⁰ Սասանայ՝ սկսաւ զաւրածողով լինել Խոսրով արքայն Հայոց: 3 Եւ ժողովեաց զզաւրս Աղուանից եւ զՎրաց եւ զԼինաց եւ զՉղբաց եւ զԿասբից. եւ զզաւրս Հոնաց հանեալ մեծաւ ուժով, եւ զայլ եւս բազում զաւրս յայլոց ազգաց, եւ ազգ առնէր Փիլիպպոսի կայսեր Հռովմայեցոց, զի եւ նա աւգնեսցէ նմա զաւրս տալով: 4 Իսկ նա փոյթ ընդ փոյթ տայ նմա զաւրս յեգիպտոսէ եւ յանապատէն մինչեւ ի ծովեզերն Պոնդոսի: 5 Ապա այնուհետեւ խաղա՛յ գնայ այնքա՛ն բազմութեամբ եւ զաւրաւք ի վերայ Արտաշի. եւ ճակատ տուեալ՝ փախստական առնէ գնա, եւ զաւրս նորա հարեալ իսպառ: 6 Եւ անչափ կոտորածովք վատեալ առհասարակ զամենեսեան, եւ թափեալ ի նմանէն զԱսորեստան եւ զայլ արքայանիստ աշխարհն Պարսից, եւ դառնայ մեծաւ յաղթութեամբ յաշխարհ իւր:

1 Ա. յսուն

2 Բ. Բսան

3 Ա. յսուն

4 Ա. Հուսկ

5 Բ. վեց

6 Ա. հինգ

7 Ա. Ստահրացոյն

8 Ա. եւ Բ. զգոյթ

9 Ա. տարոյն

10 Ա. որդոյ

7 Կայսերք

Դեկոս չարափառ եւ անաւրէն թագաւորէ ամ Ա.¹: 8 Եւ էր ի կարգի կայսերացն Հռովմայեցւոցն՝ քսաներորդ հինգերորդ: 9 Սա յարոյց հալածանս ի վերայ եկեղեցեաց, եւ եղեն վկայք եպիսկոպոսք ի Հռոմ՝ Փլաբիանոս, յԱնտիոք՝ Բաբելաս, յԵրուսաղէմ՝ Աղէքսանդրոս. նաեւ Որոգինէս չարչարանս կրեաց, ի կատարումն մարտիրոսութեան ո՛չ եհաս: 10 Սա բազում գրեանս խաւսեցաւ, եւ էր ի նոսա բանք՝ որ ո՛չ էր ընդունելի, այլ հակառակ ճշմարտութեան: 11 Եւ կեցեալ ամս վաթսու եւ ինն՝ մեռանի ի Կիպրոս: 12 Եւ ի նոյն ժամանակս ննջեցին եւթն մանկունքն՝ որ յԵփեսոս՝ յՈքզոս լերին յայրին. եւ զկնի հարիւր եւ քառասուն ամաց զարթեան առ ի յանդիմանութիւն այնոցիկ՝ որք ոչն հաւատային յարութեան մեռելոց: 13 Եւ էին անուանք մանկանցն այսոքիկ՝ Մաքսիմիանոս, Մարտիանոս, Թոնիսիանոս, Յոհանէս, Անտոնինոս, Ամղիքոս...²:

14 Կայսերք

15 Գաղոս եւ Վաղենտինոս³ որք էին ի կարգի կայսերացն քսան եւ վեցերորդ, ամս երկուս եւ ամիսս եւթն: 16 Առ սոցիւ Նաւատիոս երէց Հռովմայեցւոց եկեղեցւոյն եղեւ առաջնորդ աղանդոյն Կաթարոսաց, այսինքն՝ որք սուրբք կոչէին զանձինս իւրեանց, եւ զապաշխարութիւն ո՛չ ընդունէին. զի Նաւատիոս ասէր. «Որ ոք յետ մկրտութեանն սխալէ⁴ առանց բժշկութեան մնայ այնպիսին»: 17 Վասն այնորիկ Աստուածաբան(ն) այպանէ զնա հեզնական բանիւք, եւ ասէ. «Նաւատեայ մար-

դատեցութիւնն՝ որ զմեղուցեալս դառնութեամբ դատապարտէր իբրեւ զանմիս եւ զանմարմին»: 18 Եւ դարձեալ, եթէ՝ «Ո՛չ ընդունէր զայնոսիկ՝ որ ի հալածանս գլորէին». զոր ապա ժողովեցան բազում եպիսկոպոսք եւ քահանայք եւ սարկաւագունք, եւ նզովեալ մերժեցին զնա եւ զհաւանեալսն նորա: 19 Եւ էին եպիսկոպոսք՝ Ստեփան(ն)ոս ի Հռոմայ, Դիոնէսիոս յԱղէկսանդրէ, Փլաբիանոս յԱնտիոքայ, որ զկնի Նաւատեայ մոլորեցաւ: 20 Իսկ Դիոնէսիոս Աղէկսանդրացի հաստատեաց զնա ի հաւատս:

ԳԼՈՒԽ ԾԱ.

1 Դարձեալ յարձակումն երկրորդ անգամ Խոսրովու ի վերայ Արտաշրի՝ առանց ուրուք աւգնականութեան

2 Յետ մահուանն Փիլիպպոս[ի] կայսեր Հռովմայեցւոց թագաւորէ Դեկոս: 3 Եւ Վաղերիանոս եւ Գաղիոս կայսերք Հռովմայեցւոց ո՛չ աւգնեցին Խոսրովու մերոյ արքային սակս շփոթութեան իւրեանց ընդ միմեանս: 4 Սակայն նա զաւրաւքն իւրաւք ի գնալն իւրում յաղթեաց դարձեալ Արտաշրի, եւ հալածական արար զնա մինչեւ յաշխարհն Հնդկաց եւ Ճենաց. եւ ինքն զկողմանս Պարսից եւ զսահմանս Ասորոց մինչեւ ի դրունս Տիգրէոնի՝ զքաղաքս եւ զգիւղս եւ զազարակս միանգամայն իսկ եւ զամենայն երկիրն ի սուր սուսերի մաշեալ՝ առնելով առ եւ աւար եւ գերի՝ դառնայ խաղաղութեամբ եւ մեծաւ յաղթութեամբ յաշխարհն իւր, եւ տուեալ բազում պարգեւս զաւրաց իւրոց:

1 Բ. մի

2 «Վարբ սրբոցում» սրբերի անունները հետեւեալներն են՝ «Մաքսիմիլիանոս, Ամիլիոս, Մարտինոս, Դիոնեսիոս, Յովհաննէս, Հեմակիոս, Տատիանոս»:

3 Ա. Վաղենտինոսի

4 Ա. սղալէ

ԳԼՈՒԽ ԾԲ.

1 Խաւսք եւ խոստմունք Արտաշիր Պարսից արքայի առ զաւրս իւր

2 Յետ այսքան աւերման եւ հալածանաց կոչէ Արտաշիր առ ինքն զամենայն նախարարս իւր եւ զգլխաւորս, եւ խաւսի ընդ նոսա վասն ամենայն իրացն եղելոց. եւ խոստանայ բազում պարգեւս տալ՝ թէ ոք զերծուցէ զնա ի հալածանացն Խոսրովո՛վն՝ կամ հնարիւք դեղոց եւ կամ գաղտնի խողխողմամբ սրոյ: 3 Իսկ Անակ՝ որ էր մի ի գլխաւորաց նախարարացն՝ անցեալ ի մէջ՝ խոստանայ առնել զկամս արքային: 4 Եւ ելեալ հանդերձ կնաւ իւրով եւ ընտանեաւք հատուածի պատճառանաւք եւ կեղծաւորութեամբ՝ գայ հասանէ ի սահմանս Ատրպատականի ընդ մէջ Կորդուաց եւ դադարէ ի գաւառն Արտազոլ: 5 Զոր ապա լուեալ Խոսրովո՛վն՝ ուրախ եղեւ եւ առաքէ ընդ առաջ նորա զաւրս: 6 Եւ երթեալ հանդիպի նա առ հանգստարանի սրբոյ առաքելոյն Թադէոսի. զոր՝ «անդ, — ասէ պատմագիրն, — գլղութիւն մաւր սրբոյն Գրիգորի»¹, նաեւ զառաքելութեան ընկալեալ զշնորհս եւ ի կեանս իւր կրեալ զպաւաստութիւն չարչարանաց նորա՝ որպէս ուսուցանէ քեզ պատմագիրն:

ԳԼՈՒԽ ԾԳ.

1 Գալն Անակայ առ Խոսրով յԱրտազ գաւառէ

2 Իսկ ի գալն Անակայ առ Խոսրով՝ խնդաց յոյժ, եւ անդ առաջ² ելեալ նմա մեծաւ ուրախութեամբ ընկալաւ զնա: 3 Իսկ նա զհետ ինչ սակաւ աւուրց սկսաւ դաւով իմն եւ կեղծաւորութեամբ խաւսել

ընդ թագաւորին՝ իբր թէ հաւատարիմ ցուցանել նմա զինքն: 4 «Եւ սակս այնր աղազաւ եկի, ասէր, զի խորհեսցուք ի միասին եւ մերոյ ազգականին վրէժ խնդրեսցուք»³: 5 Եւ այսու հաւանեցուցեալ զթագաւորն՝ բազում սէր եւ պարգեւս տեսանէր ի նմանէ: 6 Այլ եւ յերկրորդական նստուցանէր յաթոռ թագաւորութեանն իւրոյ զԱնակ: 7 Եւ էր այս ի ժամանակս ձմեռայնոյ: 8 Իսկ ի յաւուրս գարնայնոյ գայ թագաւորն յՈւտի գաւառէ յԱյրարատ գաւառ: 9 Եւ խորհեցաւ զաւրս ժողովել ի վերայ Արտաշիր ըստ սովորութեանն իւրոյ: 10 Եւ յիշեալ Անակայ զպայման ուխտ[ի] եւ զխոստումն Պարսից արքային, առեալ զթագաւորն մեկուսանայր՝ իբր թէ խորհել ինչ վասն ճանապարհին, սպան զթագաւորն: 11 Եւ ինքն մեռանի իւրայաւքն:

ԳԼՈՒԽ ԾԴ.

1 Կարգ թագաւորացն Հայոց եւ համար նոցին սկսեալ ի Վաղարշակայ մինչեւ ի Խոսրով, զոր սպան Անակ

2 Վաղարշակ ամս ԻԲ.⁴: 3 Յետ նորա եւ Արշակ կեցեալ ամս քսան եւ երեք: 4 Արտաշէս ամս քսան եւ հինգ: 5 Տիգրան ամս ԼԳ.⁵: 6 Յետ նորա Արշամ ամս Ի.⁶: 7 Ապա Աբգար ամս ԼԸ.⁷: 8 Իսկ Սանատրուկ ամս Լ.⁸: 9 Յետ նորա Երուանդ ամս քսան եւ մի.⁹: 10 Ապա Արտաշէս ամս քառասուն եւ մի.¹⁰: 11 Տիրան ամս ԻԱ.¹¹: 12 Եւ յետ նորա

3 Ագաթ., Բ. Մահ Խոսրովու...

4 Բ. Բաւն եւ երկու

5 Բ. երեսուն եւ երեք

6 Բ. Բաւն

7 Բ. երեսուն եւ ութն

8 Բ. երեսուն

9 Ա. մի

10 Ա. մի

11 Բ. Բաւն եւ մի

1 Խոսր., Բ., գլ. 47.

2 Ա. յառաջ

Տիգրան ամս քառասուն եւ երկու: ¹³ Վաղարշ ամս քառասուն: ¹⁴ Իսկ Խոսրով՝ որդի Վաղարշու ամս Ի. եւ Ը.¹: ¹⁵ Զսասպանեալ ազգականի իւրոյ Անակայ մեռանի, եւ ինքն իւրայաւքն ամենայնիւ. որ ապա զորպիսութիւնն ասացից յետ այսորիկ: ¹⁶ Իսկ յետ մահուանն Խոսրովու կացեալ մնացեալ առանց իշխանութեան տունն Հայոց ամս քսան եւ եւթն. քանզի նուաճեալ Ստահրացւոյն Արտաշրի զամենայն արիս եւ անարիս Պարսից աշխարհին, հնազանդեցուցանէ իւր, եւ խաղաղանայ ի պատերազմէն Հայոց:

ԳԼՈՒԽ ԾԵ.

1 Յայտարարութիւն որ ինչ զկնի մահուանն Խոսրովու

2 Արդ իբրեւ կատարեաց զկամս նենգութեանն իւրոյ Անակ ի գլուխ մոլութեանն իւրոյ սուսերահար արարեալ զթագաւորն Խոսրով խաւար արար Հայոց, եւ խաւարեցաւ ինքն եւ իւրքն ամենայն՝ ըստ գրեցելումն թէ՛ «Գուրն զոր փորեաց եւ պեղեաց՝ ինքն անկցի ի խորխորատն»¹. եւ դարձեալ թէ՛ «Որ սուր հանէ՝ սրով անկցի»²: 3 Իսկ իբրեւ լուան նախարարքն զմահ թագաւորին իւրեանց՝ հետամուտ եղեալ զկնի Անակայ, եւ փակեալ զճանապարհն աստի եւ անտի, եւ անցեալ զկամրջաւն³ Մեծամաւրի՝ որ ի վերայ Արտաշատ քաղաքի, եւ հասեալ ի խելս կամրջին⁴ եւ ի մէջ արարեալ արգելեն զնոսա: 4 Եւ նոքա յանճարութենէ ճանապարհին իւրեանց՝ ջրահեղձ լեալ սատակէին որպէս Փարաւաւնն այն ի Կարմիր

ծովուն, եւ կամ իբրեւ զլեգէոնսն⁵ ընդ խոցիցն խեղդեալ ի ծովն Գերգեսացւոց. եւ այնպէս անձամբ անձին դատաստան հատեալ՝ տան վրէժս եւթնպատիկ: 5 Քանզի սուր եղեալ ի վերայ անխնայ սատակամբ կոտորեցին զկանայս նոցա եւ զմանկունս հանդերձ ամենայն ընտանեաւք. եւ այսպէս զվճիռ մահու ընկալեալ փոխանակ զոր ընտրեցին առին անձամբ զանձինս իւրեանց դատապարտեալ:

6 Կայսերք

7 Վաղերիանոս եւ Գաղիոս, որք էին ի թոռոյ թագաւորացն Յունաց քսաներորդ եւթներորդ ամս տասն եւ հինգ: 8 Սա ի սկզբան թագաւորութեանն իւրոյ խոստացաւ առնել խաղաղութիւն եկեղեցւոյ. բայց այր մի կախարդ եգիպտացի չըջեաց զնա յառաջին մտաց անտի իւրոյ, եւ ի նոյն այլ ոմն եպիսկոպոս եգիպտացի Եփետէ անուն հերձուածող, որ ասէր՝ «Յետ հազար ամի հատուցումն լեալ մարմնաւոր ի վերայ երկրի», եւ այլ ինչ բազում աղտեղագործութիւն⁵ ի ժամանակն յայն գործէին զոհել հարց զորդիս եւ հերձել զմանկունս: 9 Առ այսոցիկ եւ Պաւղոս Սամոստացի եպիսկ(ոպ)ոս Անտիոքայ, զոր նզովէ կաթողիկէ առաքելական եկեղեցի:

10 Կայսերք

11 Թագաւորէ Կղաւղիոս ամ մի եւ ամիսս ինն: 12 Սա էր քսաներորդ ութերորդ ի կարգի կայսերացն Հռովմայեցւոց: 13 Առ սովաւ Պաւղոս Սամոստացի, զոր վերագոյն նզովեցաք ընդ այլ չարափառսն: 14 Սա զառողջ կանոն որոշեաց, եւ զԱրտեմոնի հերձուածն դարձեալ նորոգեաց. զի զՓրկչէ մերմէ ասէր, թէ՛ «Մարդ սոսկ էր Նա՝ որպէս ամենայն մարդիկ, եւ

1 Բ. Բսան եւ ութն

2 Ս. Գ. Ի. 16

3 Մ. Գ. Ի. Գ. 52

4 Ա. զկարմնջաւն

5 Ա. կարմնջին

4 Ա. զլեգոնսն

5 Ա. աղտեղագործութիւն

բնակութիւն Բանին Աստուծոյ՝ մարդ լեալ ճշմարտութեամբ»։¹⁵ Եւ ժողովէ եպիսկոպոսք ի տեղեաց տեղեաց յԱնտիոք յաղագս նգովելոյ զՊաւղոս Սամոստացի. Դիոնէսիոս ի Հռոմայ, Պարմեղիանոս ի Կեսարիոյ, Գրիգորիոս եւ Աթենադորոս եղբարք եպիսկոպոսք եկեղեցեացն Պոնտացւոց, Հեղիանոս Տարսոնացւոց եկեղեցւոյն, Նիկոմիա Նիկոնացւոց քաղաքին, Հիմենոս Երուսաղէմի եկեղեցւոյն, Թեւատիկնոս Կեսարեա Պաղեստինացւոց, Սակսիմիս Բոսոր քաղաքի։¹⁶ Իսկ զԴիոնէսիոս աղաչեալ՝ զի եւ նա եկեսցէ ի ժողովն, այլ նա ոչ կարացեալ գալ սակս ծերութեան, բայց առաքէ թուղթ յաղագս խնդրոյ նոցա։¹⁷ Եւ նգովեցին զՊաւղոս Սամոստացիին, եւ լուծեալ մերժեցին յեկեղեցւոյն։

ԳԼՈՒԽ ԾԶ.

1 Արչաւանք Արտաշրի ի Հայք զկնի մահուանն Խոսրովու

2 Արդ իբրեւ լուաւ Արտաշիր արքայն Պարսից զմահն Խոսրովու, խնդաց յոյժ. եւ զաւրածողով լեալ արչաւէ ի վերայ աշխարհին Հայոց համարձակաբար։³ Եւ զզաւրս Յունաց՝ եւ որ ի Փռիւգիայ Պարսից եկեալ էր յաւգնականութիւն ի խորհրդոյ նախարարացն Հայոց, զայն փախստական արարեալ գերեցին զյոյով մասն աշխարհին Հայոց եւ յաւեր դարձուցին։⁴ Բայց Վաղերիանոսի կայսեր ոչ ժամանեալ ի շփոթմանէ՝ իւրմէ աւգնել մերոյ աշխարհիս, այլ եւ ի մաւտոյ վճարէ զկեանս իւր, եւ առնու զթագաւորութիւնն Կղոզէոս. ապա Ուրղիանոս փոխանորդեալ միմեանց կարճ ի կարճոյ։⁵ Յետոյ թագաւորեալ Կինդոս, եւ Տակիտոս, եւ Փողիս-

տիանոս եղբարք ամսականաւք աւուրբք։⁶ Եւ սակս այնորիկ արչաւեալ ի մեզ Արտաշրի համարձակաբար, եւ զաշխարհս խաղաղացուցանէր յերկիրն Պարսից։⁷ Իսկ ի մեռանելն Խոսրովու՝ ոմն ի մտերմաց նորա Արտաւազ անուն Մանգակունի՝ առեալ զՏրդատ² ապրեցուցանէր ի գերութենէ անտի՝ տղայ գոլով փոքրիկ. եւ տարեալ ի դուռն կայսեր Տակիտոսի, եւ անդ սնեալ եւ ուսեալ առ կոմսի ումեմն Լիկիանէս անուն։⁸ Ապա տեսեալ կայսերն Տակիտոսի զՏրդատ³ առ ինքն երթեալ եւ զաւերութմն մերոյ աշխարհիս յԱրտաշրէ, հարկաւորեալ այնուհետեւ՝ ընդ դէմ եկեալ Արտաշրի պատերազմաւ՝ մեռանի։⁹ Յետ Տակիտոսի թագաւորէ Պոռթոս։¹⁰ Եւ բաժանեն զաշխարհս ընդ միմեանս Պոռթոս եւ Արտաշիր սահմանադրութեամբ⁴ խաղաղութիւն ընդ միմեանս առնելով։¹¹ Եւ զկնի նորա Շապուհ որդի նորին ամ մի մինչեւ ի թագաւորելն Տրդատայ. որ լինի յանիշխանութեան կալ աշխարհիս մեր Իէ։⁵ ամ։

12 Կայսերք

13 Թագաւորէ Ուրղիանոս անաւրէն եւ ամբարիշտ, որ էր ի թուոյ թագաւորացն Յունաց քսանեւիններորդ, ամս եւթն եւ ամիսս վեց։¹⁴ Սա սպան զերանելի հայրապետն Մամաս. զոր յիշէ Աստուածաբանն ի Նաւակատեաց ճառին. գովէ ասելով. «Մամաս հռչակեալ հովիւ, — ասէ, — եւ վկայ, որ յառաջ եղինս կթէր զճեպեալսն այլ քան զայլ, զի աւտար կաթմբն կերակրեսցի արդարն»։¹⁵ Եւ դարձեալ խորհեցաւ հալածանս յարուցանել եկեղեցւոյն. եւ ի բարկութենէն Աստուծոյ հարեալ սատակեցաւ ի նոր բանտի. զի ըն-

2 Ա. զՏրտաղ

3 Ա. զՏրտաղ

4 Ա. սահմանորութեամբ

5 Բ. Բաւն եւ եւթն

1 Ա. շփութեամբ

կալաւ նա զհատուցումն ըստ արժանի՝ որոց խորհեցաւն: 16 Յետ որոյ եւ Տակիտոս ամիսս վեց. եւ զկնի սորա Փողեստիանոս աւուրս ութսուն եւ ութ: 17 Սոցա ո՛չ գտաւ համար ի կարգի կայսերացն, նա եւ ո՛չ գործք ինչ սակս սակաւութեանն ժամանակաց նոցա:

18 Կայսերք

19 (Պ)րորոս թագաւորէ ամս վեց եւ ամիսս չորս. եւ է երեսներորդ ի կարգի կայսերացն Հռովմայեցւոց: 20 Առ սովաւ մոլեկան Մանինեցւոց¹ սատակիչ կործանումն ի բարս մարդկան եմուտ. զի երկու բնութիւնս զոյգ ասաց Մանի՝ նիւթ եւ խաւար, որպէս թէ չար կամ բարի: 21 Եւ մաշեալ կատաղէր զիւսական աղանդովն. զի ասէր. «Ես եմ՝ որ Մովսիսի ի լերինն երեւեցայ հրով». եւ դարձեալ, եթէ՝ «Ես եմ Հոգին բարեխաւս». զոր նզովէ զնա Երրորդութիւնն սուրբ:

ԳԼՈՒԽ ԾԷ.

1 Յայտարարութիւն յաղագս սրբոյն Գրիգորի՝ թէ ո՞րպէս տարեալ լինէր յերկիրն Յունաց

2 Արդ ի գոռալն ընդ միմեանս երկուց թագաւորացն այնոցիկ՝ արքային Հայոց Խոսրովու եւ թագաւորին Պարսից Արտաշրի յաղագս վրէժխնդիր լինելոյ մահուանն Արտաւանայ ազգականին Խոսրովու, եւս քան զեւս սաստկանայր պատերազմ ի վերայ Պարսից յարքայէն Խոսրովայ. եւ անգրաւ խռովութեամբ քանդեալ սպառէր զերկիրն սրով եւ զերութեամբ զամս Ժ.², որպէս վերագոյն ասացաք: 3 Եւ թէպէտ եւ բազում անգամ հրեշտակս³ առաքէր

պայծառ պատարագաւք խնդրել զխաղաղութիւն, չեղեւ հնար: 4 Նաեւ բազում անգամ միջնորդեալ արքայն ձենաց՝ ոչինչ աւգնեաց նմա: 5 Իսկ ապա Անակնայն՝ զորմէ վերագոյն ասացաք, խորհրդով արքային Պարսից գայ հասանէ առ Խոսրով արքայն Հայոց հատուածի պատճառաւ. եւ զկնի երկուց ամաց սպանանէ զԽոսրով, եւ ինքն փախստական լեալ ջրահեղձ լինի: 6 Եւ թագաւորն Պարսից գաւր մահուան Խոսրովու տաւն կարգէր ի կեանս իւր. եւ զխոստացեալ պարգեւն տայ մնացեալ ազգի նորա: 7 Իսկ եկեալ⁴ ընդ նմա այր մի ի Պարսից Բուրդաք աւուրն, եւ գնացեալ ի գաւառէն Արտաղու ի կողմանս Կապուտկացւոց ի քաղաքն Կեսարու, եւ առեալ իւր կին ի հաւատացելոց զքոյրն Եփթաղեայ⁵ Սոփի անուրն կոչեցեալ: 8 Եւ կացեալ անդ ամ մի, եւ առեալ զկինն իւր կամեցեալ գնալ ի Պարսս. զորոյ զհետ մտեալ Եփթաղեայ հասանէ նմա ի գաւառին Արարատեան⁶, դադարեցուցանէ զնա ի քաղաքին Արտաշատու: 9 Արդ իբրեւ ետես Բուրդաք զմահն Խոսրովու եւ զհրամանն՝ զոր ել ի վերայ ազգին Անակայ՝ սպանանել առհասարակ, եմուտ առ կինն Անակայ վաղվաղակի՝ որում անուրն էր Ոգուհի, եւ առեալ ի գրկաց նորա զմանուկն Գրիգոր՝ ետ գնա ցկինն իւր Սոփի. եւ նա դայեկեալ սնուցանէր զմերն Լուսաւորիչ: 10 Իսկ զմիւս եղբայր նորա, որում անուրն կոչէր Սուրէն, առեալ մանկաբարձն տարաւ ի դուռն արքային Պարսից: 11 Եւ նա տայ նմա զհաւրն խոստացեալ պարգեւսն՝ որպէս վերագոյնն ասացաք: 12 Եւ նորա սնեալ առ հաւրաքեռն իւրում, որ էր կին որդւոյն⁷ Զաւանչէրի թագաւորին Հեփթաղեայ: 13 Արդ վասն ման-

1 Ա. Մանինեցոց

2 Բ. տասն

3 Ա. հրշտակս

4 Տպ. եկեալ

5 Ա. Եփթաղեայ

6 Ա. Արայրատեան

7 Ա. որդոյն

կանս այսորիկ՝ որ էր եղբայր սրբոյն Գրիգորի, Զենոբայ Ասորւոյ¹ ասացեալ ստուգիւ ի պատմութեան անդ իւրում: 14 Իսկ մանուկն զարգացեալ եւ հասեալ յարբունս՝ գնաց բազում զաւրաւք ապստամբեալ յերկիրն Ճենաց եւ Դարդանդաց. եւ դառով իմն պատրեաց զիշխանսն. եւ թագաւորեալ ի վերայ երկուց աշխարհացն՝ միաւորեաց ընդ ինքեան կալեալ զթագաւորութիւնն ամս ինն: 15 Արդ ոմանք յԱսորոց կողման համբաւեն Զգաւն ոմն Յակոբ անուն կոչեցեալ, թէ՛ «Նա է եղբայր Գրիգորի»: 16 Բայց չէ ճշմարիտ. զի Յակոբն այն հաւրաքեռորդի էր սրբոյն Գրիգորի. եւ անուն մաւր նորա՝ Խոսրովուհի: 17 Իսկ յորժամ մեռաւ մայր նորա, թագ եւ զթագաւորութիւնն բարձին ի հաւրէ նորա Տիրանայ, զոր սպան արքայն Լիփնաութէս: 18 Ապա Յակոբ հանդերձ քերքն իւրով Սակդենեալ եւ նորին որդւովն² Հրաչէիւ գնաց ի կողմն Գթաց: 19 Եւ կացեալ անդ ամս ինչ՝ ապա դնեն թագ Հրաչէի. եւ թագաւորեցուցանեն ի վերայ ինքեանց³ մարդիկ աշխարհին: 20 Սա էր՝ որ եկն ի վերայ արքային Յունաց, զոր ըմբռնեացն Տրդատ: 21 Զայսոսիկ տեղեկութիւն տայ հաւատարիմ արանց, որք էին ազգակիցք իւր եւ գաւառակիցք. եւ այս է, զոր դուք կարի իսկ քաջ գիտէք ի տեղեկութենէ հարցն մեր զրուցատրութեանց: 22 Դարձեալ եւ այլ եւս հաւատարմացուցանէ. «Բայց եթէ ստուգիւ կամիք տեղեկանալ, ասէ, ընթերցի՛ք զվերջին դրուագն Բարդանանայ Ուռհացւոյ. զոր կարի գեղեցիկ ասէ եւ զբանն՝ զոր խաւսեցան ընդ միմեանս Տրդատ եւ Հրաչեայ արքայ. եւ կամ թէ յետոյ զինչ արարին զՀրաչէ՝ ո՛չ գիտեմ», – ասէ պատմագիրն:

1 Ա. Ասորոյ

2 Ա. որդովն

3 Բ. յիմեանց

23 Կայսերք

24 Թագաւորէ Կարոս որդեաւքն Կարենիւ եւ Ոմերիանոսիւ, որոց թիւքն ի կարգի կայսերացն Հռովմայեցւոց երեսներորդ առաջիներորդ, ամս երկու: 25 Յաւուրս սոցա Անատողիոս Աղէքսանդրացի եկաց եպիսկոպոս Ղեւողիսեցւոցն⁴, որ փիլիսոփայից ուսմամբ պայծառացեալ երեւէր. եւ զթիւ չափոյ եւ համարոյ⁵ կարգեաց:

26 Կայսերք

27 Դիոկղետիանոս կռապաշտ եւ ամբարիշտ թագաւոր ամս Ի.⁶: 28 Սա էր ի թուոյ թագաւորացն Յունաց երեսներորդ երկրորդ: 29 Սա թագաւորեցոյց զՏրդատ արքայ Հայոց Մեծաց. եւ հասոյց հալածանս սաստիկս ի վերայ եկեղեցեաց. զի տաճարք աղաւթից կործանեցան. եւ Կտակարանք այրեցան ի հրապարակս. եւ անթիւք եղեն վկայք արք եւ կանայք. եւ բազում հայրապետք մարտիրոսացան, Պետրոս Աղէքսանդրի⁷ եպիսկոպոսն, եւ Փելիաս Թէոմացիս քաղաքի, Անթիմոս Նիկողիմացի, Տէրկանոս ի Փիւնիկէ եկեղեցւոյն Ծարուրացւոց, Ղուկիանոս Մեծացւոց, Սուղիանոս Գաղացւոց, Պեղոս եւ Սիդոս Եգիպտացւոց, եւ այլք բազումք: 30 Եւ սուրբ Հռիփսիմեանքն ի⁸ նոյն ինքն ամբարիշտն Դիոկղետիանոսէ գնացին փախստականք ի Հայս, եւ մարտիրոսացան վասն Քրիստոսի: 31 Եւ ի նոյն ժամանակն ելեալ ի Վիրապէն մեծ խոստովանողն Քրիստոսի սուրբն Գրիգոր, որ եղեւ քարոզ եւ Լուսաւորիչ Հայոց ի ձեռն մկրտութեան սուրբ աւագանին. եւ եկեաց յետ այսորիկ ամս երեսուն, եւ հանգեալ ի Քրիստոս:

4 Տպ. Ղեւողիսեցւոցն

5 Բ. համարոյ

6 Բ. Բաւն

7 Ա. Աղէկսանդրի

8 Ա. եւ, Բ. եւ ի

ԳԼՈՒԽ ԾԸ.

1 Յաղագս նահատակութեան Տրդատայ նախ քան զթագաւորելն

2 Արդ իբրեւ եհաս ժամանակ Տրդատայ ժառանգելոյ զաթոռ թագաւորութեան իւրոյ զհայրենիսն, զաւրաժողով¹ լինէին թագաւորն Գթաց ընդդէմ Պռոսպայ Յունաց թագաւորին: 3 Եւ յղէ առ կայսրն Յունաց Պռորոս, զի միամարտեացին ընդ միմեանս. եւ զաւրք իւրեանց (ի) խաղաղութեան² մնասցեն: 4 Իսկ արքայ Պռորոս ահիւ մեծի եղեալ տազնապէր՝ որպէս Սաւուղն այն ի Գողիադայ³. քանզի էր անզաւր ի պատերազմի. եւ պատմեաց զաւրացն իւրոց զբանն Գթաց թագաւորին: 5 Իսկ Լիկիանէսն այն՝ որ առ մաւտն էր Տրդատ՝ զաւրացոյց զթագաւորն՝ եւ ասէ. «է աստ այր մի յազգէ թագաւորացն Հայոց՝ որում անուն Տրդատ, եւ իրքդ այդ նովաւ վճարի»: 6 Եւ որպէս անդ վասն Դաւթի առ Սաւուղ ասացին զյաղթելն Գողիադու, եւ կամ որպէս ինքն վասն իւր յաղագս առիւծուցն եւ արգուցն սատակման. եւ զաւրացաւ ի բանս Սաւուղ պարգեւս խոստանալով Դաւթի: 7 Եւ ազուցանել Հրամայէր նմա վրապանս եւ որ այլս կազմած սաղաւարտս. այնպէս եղեւ առ Տրդատ ի կայսերէ. որպէս անդ բանն Աստուծոյ թագուցեալ էր յողորկ քարն Դաւթի, նոյնպէս եւ աստ առ Տրդատ: 8 Թէպէտ եւ դեռ ոչ էր հաւատացեալ եւ ընդունակ լեալ բանին, սակայն հանդերձեալ էր նշանակեալ որ լինելոց էր առ յապա՝ յաղթել անմարմին Գողիադու: 9 Ապա զգեցուցին մեծազաւրին Տրդատայ զկերպ կայսերն. եւ Լիկիանէս պատմեալ զամենայն կայսեր զգործ քաջութեանն Տրդատայ առաջի ամենայն բազմութեան զաւ-

րացն, եւ ասացեալ նախ զբացումն դրանցն աղելոց⁴, եւ զյաղթումն զաւրացն, եւ զդարման երիվարացն, զոր ընկենոյր ընդ բարձրութիւն պարսպին յայնկոյս բարդս բարդս, ընդ նմին եւ զիշեանն եւ զայլն եւս. նաեւ զայլ գործսն՝ որ յըմբշամարտսն էր լեալ, եւ զձիավարեալսն, եւ որ այլ ուրեք գործ ի նմանէ եղեալ: 10 Յետ այսորիկ իբրեւ լուաւ զայս կայսրն, հրամայեաց ածել զՏրդատ: 11 Իբրեւ եկն, պատմեաց նմա զամենայն. ապա այնուհետեւ ժամ տուեալ մարտի: 12 Իսկ իբրեւ եհաս ժամն, հրամայեաց կայսրն՝ զի զարդարեցեն զՏրդատ ի կերպ կայսեր: 13 Եւ նորա առեալ զզաւրս թագաւորին՝ ձայնիւ փողոյ յառաջ մատուցեալ յանդիման թշնամւոյն. եւ ի հանդիպիլ միմեանց Տրդատ(այ) եւ թագաւորին Գթաց, մտրակ ի կուշտ արարեալ երիվարան՝ յուժգին⁵ գոչմամբ յարձակեցան ի միմեանս: 14 Յաղթեալ քաջին Տրդատայ՝ ի փախուստ դարձուցանէր զթագաւորն. եւ հասեալ ձերբակալ⁶ առնէ, եւ ածեալ յանդիման կացուցանէ կայսեր: 15 Յայնժամ մեծացուցանէ կայսրն զՏրդատ անչափ պարգեւաւ: 16 Եւ թագ եղեալ ի գլուխ նորա՝ զարդարեաց թագաւորական ծիրանեաւք. եւ տուեալ ի ձեռս նորա զաւրս բազումս՝ արձակեաց յաշխարհ իւր⁷: 17 Արդ իբրեւ եկն Տրդատ մեծաւ խնդութեամբ, եզիտ անդ զաւրս բազում ի Պարսից. զոր ապա քաջապէս փախստական արարեալ իսպառ⁸ հարուածով՝ մինչեւ յաշխարհն Պարսից. եւ զայն արարեալ բազում ժամանակս քինախնդիր լեալ առ ի նոցանէ գործելեացն,

4 Ա. ախելոց

5 Ա. յուշգին

6 Ա. ձերբակալ

7 Ա. ձեռ. սրան յաջորդում է մի մախաղասութիւն, որ Բ.-ի մէջ արդարաբար համարուել է ընդմիջարկութիւն եւ հանուել: Տպ. դրուած է բազմակէտով՝ «... Այսք թագաւորն Հրաչեայ՝ գորմէ ասացաք»:

8 Ա. իսպառ

1 Ա. զաւրայժողով

2 Տպ. (ի) խաղաղութիւն

3 Ա. Գողիդայ

եւ զթագաւորութիւն իւր լիապէս բովանդակ յինքն նուաճէր զաւերացեալ ի վերայ ամենեցուն:

ԳԼՈՒԽ ԾԹ.

1 Յաղագս Կոստանդիանոսի Մեծի

2 Թագաւորէ Կոստանդիանոս ամս երեսուն եւ չորս, եւ է ի կարգի կայսերացն երեսներորդ երրորդ: 3 Սա էր կոչեցեալ ի ծնողաց իւրոց Կոստանդիանոս, եւ անուանեցաւ (ի) զաւրաց իւրոց՝ Սեբաստոս: 4 Եւ հաւատացեալ յԱստուած եւ ի Բան Նորա յՈրդին Միածին եւ ի կենդանարար ամենասուրբ Հոգին եւ տուեալ պատերազմ ընդ անաւրէն թագաւորսն՝ սատակեաց զնոսա՝ զՄաքսիմիանոս եւ զՄաքսինդէս եւ զԼիկիանէս, եւ որ զկնի այսորիկ պատմի մինչեւ տալ պատերազմ ընդ թշնամեացն Կոստանդիանոսի: 5 Որ եւ ապա հրաման տայ զաւրաց իւրոց զնշան Խաչին Քրիստոսի դրոշմեալ ի կապերտակի, որպէսզի ունիցի յաջոյ ձեռին իւրում զԽաչն. եւ մտեալ ի Հռոմ՝ հրամայեաց յամենայն տեղիս նշանաւորս կանգնել զնշան յաղթութեան Խաչին Քրիստոսի՝ որպէս ուսուցանէ պատմագիրն: 6 Սա հաւածեաց զհերձուածողսն՝ որ ի ժամանակի անդ նորա յարեան՝ զԱրիոս եւ զայլ համախոհս նորա, զՆաւատիանոս, եւ զԱրսերոս, եւ զՆոմերիոս: 7 Ի սորա ժամանակս եղեւ ժողովն Նիկիա մայրաքաղաքին Բիւթանացւոց, եւ նգովեցան Արիոս յերեք հարիւր եւ ի ԺԸ¹: 8 Սա փոխեաց զթագաւորութիւնն² ի Հռոմայ ի Բիւզանդիոն, որ այժմ կոչի Կոստանդինուպոլիս:

ԳԼՈՒԽ Կ.

1 Յաղագս անդեան եւ ուսման եւ վարդապետութեանն սրբոյն Գրիգորի յետ մահուանն Անակայ, եւ աղետին՝ որ եհաս ընտանեաց նորա եւ ազգականաց նորա ի զաւրացն Խոսրովու

2 Յորժամ սատակեցին զնոսա յանխնայ ըստ արժանի որոց գործեացն Անակ ընդ Խոսրովու, եւ խաւար արար Հայոց, որով եւ ինքն խաւարեցաւ: 3 Արդ զկնի կատարման ազգին եւ ընտանեացն՝ առեալ զմանուկն Գրիգոր դայեկացն՝ փախչէին յերկիրն Յունաց: 4 Ու երթեալ բնակէր յերկիրն Կեսարացւոց. զոր միանգամ ասացաք: 5 Եւ անդ սնանէր եւ ուսանէր ի ձեռանէ երկեղածաց Քրիստոսի, եւ այն՝ յաղագս մերոյ փրկութեան լինէր անհասանութեան խորհուրդ, որով այնպիսի լինէր պատրաստել ճանապարհ նորա եւ մուտ ի մեզ կենաց մերոց դուռն լուսոյ: 6 Զի զնա սնուցանէին եւ ի Քրիստոս ընծայէին հաւատով: 7 Իսկ նա յարբունս հասեալ ամուսնանայ եւ որդիս ծնանի. յետ երից ամաց երկու որդիս ծնեալ՝ ի կամաց երկուց մեկնեալ յամուսնէն զնայ առ Տրդատ մինչդեռ յերկիրն Հռովմայեցւոց էր. եւ տեղեակ եւ հմուտ էր աստուածային պատուիրանին եւ յոյժ հասու Քրիստոսական դպրութեանն. եւ գնացեալ ի պատուիրանս Տեառն ուղիղ վարուք եւ ճշմարիտ առաքինութեամբ ի կեանս իւր: 8 Իսկ իբրեւ լուաւ եւ տեղեկացաւ ստուգիւ ի դայեկաց իւրոց զհայրենեաց իւրոց զգործ՝ զոր եղեւ, թէ ուստի³, կամ զիս⁴ որ եւ կամ ո՞րպէս, եւ գնաց առ Տրդատ՝ որպէս ասացաք, եւ թագուցեալ զինքն ի վեր ոչ հանէր՝ թէ ո՞ր կամ ուստի³ իցէ՝ մինչ ի ժամանակս չարչարանաց³. զոր սգացոյց⁴ ոմն ի

1 Տպ. նգովեցաւ Արիոս յերեք հարիւր եւ ի տասն եւ ութն (հայրապետացն), Բ. տասն եւ ութն

2 Ա. զթագաւորութեանն

3 Տպ. չարչարանաց իւրոց

4 Տպ. զգացոյց

նախարարացն՝ Տաճատ անուն, թէ՛ «Սա է՛ որդի Անակայ մահապարտի, որ եսպան զԽոսրով հայր քո»։⁹ Այլ նա զինքն թաքուցեալ՝ որպէս վերագոյնն ասացաք՝ միայն ի ծառայութիւն տայր զինքն Տրդատայ. եւ ընդ նմա եկեալ յաշխարհս Հայոց. ապա յառաջին ամին իւրոյ թագաւորելոյն գնաց Տրդատ յեկեղեաց գաւառ ի գեղն Երիզա՝ զոհել Անահտական (կոռյն)։¹⁰ Իսկ իբրեւ զոհեաց ինքն եւ իւրքն որ զհետ նորա, եկին բնակեցան յեզր Փայլ գետոյ։¹¹ Եւ ի խրախանալ նախարարացն՝ հրամայեաց Գրիգորի զոհել Անահտի. զոր ոչ առնոյր յանձն, այլ ասէր. «Տեառն իմոյ մատուցից զոհս եւ պատարագս աւրհնութեան հանդերձ երկրպագութեամբ. զի Նա միայն է Աստուած՝ եւ չիք այլ ոք. եւ Նա է արարիչ ամենայն արարածոց, երկնից եւ երկրի, հրեշտակաց եւ մարդկան, եւ ամենեցուն՝ որ երեւին եւ որ ոչն երեւին, եւ Տէր ամենայնի։¹² Եւ Նմա պարտ է մատուցանել պատիւ եւ երկրպագութիւն եւ փառք՝ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն»։

¹³ Եւ իբրեւ լուաւ զայս թագաւորն, այն(ու)հետեւ ի հարց եւ ի փորձ մտեալ՝ բազում բանիւք սկսան խաւսել ընդ միմեանս։¹⁴ Եւ իբրեւ ո՛չ կարաց բանիւք ողորմանաւք կամ սպառնալեաւք կամագիտ՝² լինել, ապա այնուհետեւ հրամայեաց չարչարել զսուրբն Գրիգորիոս բազում եւ ազգի ազգի չարչարանաւք եւ նեղութեամբ տանջել. զոր ո՛չ ոք ի մարդկանէ կամ ի սրբոց ա՛յնքան չարչարանս կրեաց՝ որպէս եւ նա. զոր ասացից փոքր ի շատէ յայլում տեղւոջ։

ԳԼՈՒԽ ԿԱ.

1 Յաղագս Քառասնից

2 Մոռացումն եղեւ մեզ յիշատակել զնահատակութիւն սրբոց Քառասնիցն՝ որ եղեւ յամբարիշտէն՝³ Լիկիանէ. զոր եբարձ՝⁴ երանելի սուրբ թագաւորն Կոստանդիանոս՝ զՄաքսիմիոս եւ զՄաքսիմիլիան, եւ զՄաքսիմոս, եւ զամբարիշտն Լիկիանէս։³ Սա յարոյց հալածանս ի վերայ եկեղեցեաց. եւ հրամայեաց հանել հրովարտակ ընդ ամենայն գաւառս իւրոյ իշխանութեանն. եւ հանեալ զհարիւրապետ ոմն հանդերձ գնդաւն իւրով ի գաւառն՝ որ կոչի Կապուտակէք, եւ ի թեմն Թելախուսէք եւ Անատալիկէք եւ Խարտանայք եւ Արմենակք եւ Դագիրմոն, զի զորս գտցեն ի Քրիստոնէից զոք՝ մատուցեն՝⁵ ի պաշտաւն կոռցն, եւ կամ սպանցեն չարչարանաւք։⁴ Ապա իրագեկ՝⁶ եղեալ հաւատացեալքն անարժանն այն հրամա(նա)ցն, յարուցեալ յիւրաքանչիւր գաւառաց՝ դէմ եղեալ տարադէմ թաքչել ի տեղի ինչ թաքստեան, եւ եկեալ հասին ի սահմանս Սեբաստիոյ. դիմեն ըստ իւրաքանչիւր յաջողութեան՝ ոմանք ի Մելեսիտն, որ է ամրոց եւ լեռնակողմ, իսկ այլք ի Տախալասուն, որ եւ այն լեռուն, եւ թափի ի կողմն Տիւկնոց, եւ են զերծ տեղիք եւ հեռագոյն եւ ամրոց։⁵ Իսկ հարիւրապետն այն՝ զորմէ ասացաքն՝ հանդերձ գնդաւն իւրով հետամուտ լեալ գայ հասանէ նոցա յիւրաքանչիւր ամրոցի. եւ բաժանեալ զգինուորան՝ հրամայէ նոցա յերկուցս յայսցանէ ընտրել՝⁷ զոր կամին, կամ հաւանել հրամանացն Լիկիանէ(ի), եւ դառնալ յիւրաքանչիւր տեղի խաղաղութեամբ, եւ

3 Ա. յամբարիշտն

4 Տպ. եհարց

5 Ա. մատուցեն

6 Ա. իրագիկ

7 Ա. ընդրել

1 Բ. էր

2 Ա. գամագիտ

կամ մեռանել չարչարանաւք: ⁶ Ապա իբր(եւ) ո՛չ հնազանդեցան անաւրէն հրամանացն, սուր ի վերայ եղեալ կոտորեցին զբազումս. եւ այլք փախստական լեալք զերծան ի ձեռաց նոցա: ⁷ Իսկ ի տեղի սպանելոցն զկնի հալածանացն չինեցին եկեղեցիք բազում, որ այժմ կոչեն Եկեղեցածոր, եւ սակս այնորիկ տեղիք նահատակութեան նոցա պատուին եւ փառաւորին ի բնակչաց աշխարհին: ⁸ Իսկ սուրբ քառասունքն ո՛չ եղեն կատարիչք անաւրէն հրամանացն Լիկիանէ(ի) առ ի սպանումն հաւատացելոցն, եւ ո՛չ հաղորդ անարժան սպանողացն, այլ հրաժարեալ ի նոցանէ երթեալ բնակէին յայրի մի յեզր գետոյն՝ որ կոչի Ալիս՝ ի տեղի մի ամրոցի, զի յայնմ ժամանակի ամայի էր լեալ տեղին այն, իսկ այժմ չէն, որ կոչի Քաջ-Վահանայ. որ դեռեւս տակաւին կայ տեղիք կայարանաց սրբոցն եւ գիր իւրաքանչիւր անուանցն՝¹ գրեալ ի տախտակս քարանցն, եւ զնշան յաղթութեան Խաչին տպաւորեալ ի նոյն յարձանս վիմացն, որ այժմ եւս պատուին տեղիք բնակութեանն նոցա Եկեղեցաւք՝² եւ պաշտաւնէիւք: ⁹ Բայց հարիւրապետն՝³ ոչ գիտաց զտեղի բնակութեան նոցա, այլ երթայր պատմէր Լիկիանէ(ի) զիրսն եւ զեղեալսն միանգամայն եւ զդառնալ քառասունիցն եւ զոչ հնազանդելն հրամանացն հարիւրապետին: ¹⁰ Իսկ ապա յետոյ երթեալ պատմէին Լիկիանէ(ի) վասն սրբոցն, եւ նշան ածէին զտեղի բնակութեան նոցա: ¹¹ Եւ նորա հրաման տուեալ՝⁴ դքսին եւ դատաւորին՝ որք էին ի քաղաքին Սեբաստիա, զի խնդիր արարեալ Քառասունիցն՝ գտցեն եւ արկցեն ի չարչարանս, որ կամ ուրասցեն (գուցէ՝ անասացեն) անարժան հրամանաց նորա՝ պաշտել

զկուռսն, եւ կամ մեռցին չարչարանաւք: ¹² Եւ երթեալ խնդրակքն գտին զնոսա ի տեղւոյն՝ զոր վերագոյնն⁵ ասացաք. եւ առեալ գնացին ի քաղաքն Սեբաստիա: ¹³ Եւ էր աւրն՝ յորում հանին զնոսա ի բնակութենէ իւրեանց՝ ԺԵ.⁶ Արեգ ամսոյ. զոր մեր ո՛չ վարկապարզի ինչ՝ այլ ստուգիւ քննեալ յուսումնասիրաց ոմանց՝ որք էին մարդասէրք եւ աստուածասէրք. եւ վասն այնորիկ կարգեցաք մեք զաւրն զայն տաւն սրբոց Քառասունիցն՝ եւ սահմանեցաք մերոց վիճակելոցն տաւնել ամ յամէ անխափան ի փառս Աստուծոյ:

¹⁴ Արդ որպէս ասացաք, ստուգիւ քննեալ մեր գտաք զսկիզբն չարչարանաց նոցա զաւրն զայն՝ յորում կարգեցաք գտաւն. իսկ կատարումն նահատակութեան նոցա եղեւ ի մարտի Թ.⁷ կարգեալ ի սրբոց հարցն, զոր տաւնեցաք եւ տաւնեմք հանապազ ընդ ամենայն ուղղափառ եկեղեցիս: ¹⁵ Արդ զնոսա գովէ եւ երանելին Բարսեղ ի պատմութեան անդ իւրում, եւ ասէ. «Ո՛վ հասու լիցի սոցա պատուոյս, զոր ո՛չ մի լեզու միայն, այլ եւ ո՛չ քառասուն լեզու բաւական լինին զայնչափ արանց առաքինութիւն աւրհնել եւ գովել. վասն զի մեզ ո՛չ ընդ մի վկայէ սքանչանալ՝ եւ ո՛չ ընդ յերկուս՝ եւ ո՛չ ի տասնեւորորդ չափ վկայեցելոց, այլ ընդ քառասուն այր, որ իբրեւ զմի ոգի միաբանեալ ընդ միմեանս՝ նահատակեցան ի փառս Քրիստոսի, որում փառք յաւիտեանս. ամէն»:

¹⁶ Այլ մեք ի մերն դարձցո՛ւք ոճ եւ ի ժամադրեալ տեղին՝ զոր խոստացաք ասել:

1 Ա. անուացն

2 Տպ. Եկեղեցեալք

3 Ա. հայրիրապետն

4 Ա. տվեալ

5 Ա. վերագումն

6 Բ. հնգետասան

7 Բ. ինն

ԳԼՈՒԽ ԿԲ.

1 Յաղագս չարչարանաց սրբոյն Գրիգորի

2 Յառաջին ամին Տրդատայ արքային¹ Հայոց Մեծաց սկիզբն լինի չարչարանաց սրբոյն Գրիգորի ի գաւառին Եկեղեցաց ի գեղն Երիզա ի մեհեանս Անահտական: 3 Եւ Հրամայեաց թագաւորն Գրիգորի պսակս եւ ոստս ծառոց նուէրս մատուցանել բազնին: 4 Իբրեւ նա ո՛չ առ յանձն, յայնժամ խաւսել սկսաւ թագաւորն բազում բանիւք ընդ Գրիգորի, եւ զգալն նորա առ ինքն, եւ գերախտիքն իւր առ նա. սակայն ոչ կարաց հաւանեցուցանել զնա: 5 Ապա այնուհետեւ Հրամայեաց չարչարել: 6 Եւ սկսան նախ զկապանս ձեռացն յետս կոյս, եւ հարկանել գալ ի բերան նորա: 7 Եւ Հրաման թագաւորին սաստկանայր. եւ նա եւս քան զեւս զաւրանայր եւ ընդունէր խնդութեամբ զչարչարանսն: 8 Ապա շառաւիղս կախեալ ի վերայ ողին նորա եւ գելոց՝ կապեալ կրծից նորա եւ առասանս ի կապս կրծիցն գելարանացն, եւ համբառնալ ի բարձրաւանդակ ի տանիս ապարանից որմոյն մեքենայիւք, եւ յետ այնորիկ զկախաղանս գլխիվայր զմիոյ ոտանէն, եւ ծուխ մխախառն ի ներքոյ նորա, եւ զգանս սաստիկս բրաւք դալարաւք ի ձեռն տասն արանց. եւ այլ լեալ գաւուրս եւթն, եւ ապա զկոճեղս կազմեալս միոյ միոյ ոտին ոլոք ի խոտցից ոտիցն եւ զբեւեռս երկաթիս վարեալ ընդ ներբանս ոտիցն, եւ առեալ զձեռանէ նորա աստի եւ անտի ընթացուցանէին յայսկոյս յայնկոյս, մինչ զի արիւնն հոսէր իջանէր եւ ոռոգանէր գերկիր: 9 Եւ կամ զկռփս գլխոյ հարկանելոյ անհնարին հարուածովք եւ ապա յետ այնորիկ զգլուխ նորա դնել ի

մամուլս հիւսանց, եւ փող եղեգնէ² դնել ի քիթս նորա, եւ արկանել աղ եւ բորակ եւ քացախ ի ներքս: 10 Յետ այնորիկ զմոխիրն՝ զոր լցեալ ամանով ինչ աւգենի, եւ կապեալ ի փողս նորա, եւ կացեալ նովիմբ աւուրս վեց. յետ որոյ ապա պնդեալ ոտից նորա ի հրապոյրս տկաց, եւ զկախելն գլխիվայր, եւ դնել ձագար ի նստոյ տեղուոյն՝ եւ արկանել տկաւ ջուր յորովայն նորա: 11 Եւ ապա զքերել կողիցն երկաթի քերչաւք՝ մինչեւ ոռոգանէին³ վայրքն յարենէ սրբոյն. եւ կամ թէ զտարածումն տատասկին ի գետնի անդ, եւ մերկացուցանել զսուրբն Գրիգորիոս, եւ ընկեցեալ ի վերայ տատասկին՝ եւ քարչէին մինչեւ ծակոտեալ առհասարակ մարմին երանելոյն՝ եւ անդէն թաղին ի ներքս, եւ դարձեալ քարչէին՝ մինչ ո՛չ մնայր տեղի ողջ: 12 Ապա յետ այնորիկ արկանել կապիճս երկաթիս ի ծունկս նորա եւ վարել ուռուռնս եւ բառնալ ի կախաղանս մինչեւ յաւշեցին ծունկք նորա ի կախաղանի: 13 Եւ այն լինէր երիս աւուրս: 14 Եւ ապա պուտամբք երկաթի հալեալ կապար եւ արկանել զմարմնովք նորա, մինչ զի այրել եւ խորովել մարմին⁴ երանելոյն: 15 Իսկ երանելին ի միոյ միոյ միջոց ի չարչարանացն աղաւթս առ Աստուած մատուցանէր: 16 Եւ ապա յետ այսր ամենայնի անհնարին տանջանաց՝ մատուցեալ ոմն ի նախարարացն, զոր վերագոյնն աւագաք, որում անուն Տաճատ՝ մատնիչ եղեւ հանգոյն Յուդայի, եւ ասէ ցարքայ թէ՝ «Չէ՛ պարտ դմա կեալ, ասէ, զի որդի վրիժապարտի է դա, որդի Անակայ՝ որ սպան զհայր քո Խոսրով»: 17 Իսկ իբրեւ լուաւ թագաւորն եւ տեղեկացեալ ստուգիւ, ապա հրամ(այ)եաց կապանաւք խաղացուցանել յԱյրարատեան գաւառէ, եւ

2 Տպ. եղեգնե(այ)

3 Ա. եւ Բ. ոռոգանէր

4 Ա. մարմին

1 Ա. եւ Բ. Տրդատային

տանել զնա ի Դղեակ բերդն, եւ ի ջուցանել ի Վիրապն. որ էր խորութեամբ անհնարին եւ խաւարին եւ գիջին, ի մէջ թիւնաւոր աւճիցն, որ շեղջա շեղջա կուտէին զմարմնովքն նորա. եւ ի յազդմանէ նոցա եւ ի շոգոյն եւ ի գոլորշեացն՝ թխացեալ լինէր մարմինք նորա եւ սեւացեալ իբրեւ զածուխ. եւ այս լինէր զամս հնգետասան¹:

18 Եւ յարհաւրաց հրեշտակին կերակրեալ լինէր ի ձեռն կնոջ միոյ, որ բնակեալ էր մերձ ի Վիրապն. զի առնէր՝ ասէր՝ աւուրս աւուրն նկանակ մի փոքրիկ՝ եւ տարեալ ընկենոյր ի Վիրապն: 19 Եւ երանելին ոչ դադարէր յաղաւթելոյ ի մէջ աւճիցն: 20 Արդ որպէս ասացեալ եղեւ, զայնքան անհնարին եւ բազում չարչարանս կրեալ երանելոյն Գրիգորի, եւ առ միոյ միոյ չարչարանաց թողացուցեալ լինէր ի թագաւորէն յաղազս հարցի եւ պատասխանելոյ², զի թերեւս զղջացի եւ դարձցի: 21 Իսկ նա եւս քան զեւս պնդէր ի հաւատս, եւ ի միջոյ չարչարանացն բազում աղաւթս մատուցանէր յերկարեալ զբանս իւր. եւ գրէին զամենայն ատենական զպիրքն նշանագրացն: 22 Արդ վասն նկանակին սակաւ ինչ ասացեալ եղեւ: 23 Իսկ վասն ջրոյ լուեալ է մեր յաւանդութենէ, թէ ի խորութենէ Վիրապին եւ ի կաթուածոյ հիմանցն ժողովեալ լինէր առ սակաւ սակաւ յաւուրս ինչ, եւ այնու զովանայր կարաւտիւ: 24 Թէպէտ եւ կինն այն զկնի նկանակին ջուր մատուցանէր, այնպէս ընդ աւճիցն կեցեալ լինէր եւ կերակրեալ, եւ արբեալ ի կաթուածոյն՝ զոր ի մարդկանէ չիք հնար տեսութեամբ անգամ մերձենալ ի յաւձ. բայց նա թաղեալ ի մէջ այնքան³ բազմութեան աւճիցն, որպէս եւ ինքն վկայէ: 25 Եւ այնպէս կացեալ եւ համբերեալ ի նմա զայնքան ամս եւ զժա-

մանակս կենդանի վկայն Քրիստոսի սուրբն Գրիգոր, մինչեւ եհաս նմա հրաման ի Տեառնէ՝ ելանել եւ լուսաւորել զաշխարհս մեր ջրով եւ Հոգւով⁴:

ԳԼՈՒԽ ԿԳ.

1 Յաղազս Տրդատայ

2 Թագաւորէ Հայոց Տրդատ՝ որդի Խոսրովու զկնի սպանման հաւր իւրոյ՝ եւ յանիշխանութեանն մնալ Հայոց ամս քսան եւ եւթն: 3 Սա էր ի թուոյ թագաւորացն Հայոց հնգետասաներորդ⁵: 4 Ի սորա առաջին ամին սկիզբն առնու չարչարանացն սուրբն Գրիգոր. եւ ի տասնուչորս ամին վկայքն Քրիստոսի Հռիփսիմեանքն եկին ի Հայք, եւ ի հնգետասան ամին մարտիրոսանալ նոցա: 5 Եւ ի նոյն ամի սուրբն Գրիգոր եւ ի Վիրապէն, եւ Հայոց Լուսաւորիչ գտաւ. եւ ժողովին ամենայն ամք յԱղամայ մինչեւ ի հնգետասան ամն Տրդատայ՝ հինգ հազար ութ հարիւր ամ:

ԳԼՈՒԽ ԿԴ.

1 Վասն սրբոց Հռիփսիմեանցն

2 Յետ թագաւորելոյն Դիոկղետիանոսի կայսեր Հռովմայեցւոց՝ ելեալ երանելեացն Հռիփսիմեանցն⁶ յաշխարհէն Հռովմայեցւոց, եւ յաղազս հալածանաց դէմ եղեալ եկին յաշխարհս Հայոց: 3 Իսկ իբրեւ եկին հասին սուրբքն ի Նիկոմիդէ քաղաքն, ուստի քաջն Տրդատ զիշեանն⁷ հանդերձ բարդ բարդ խոտաւն ի ներքուստ ի դուրս արտաքոյ պարսպին ձգեալ ընկենոյր: 4 Իսկ երանելին Հռիփսիմէ թագաւորացն

1 Ա. հիմնգետասան

2 Ա. պատասխանելոյ

3 Ա. յայնքան

4 Ա. Հոգով

5 Ա. հիմնգետասաներորդ

6 Բ. Հռիփսիմեանց

7 Ա. իշխեանցն

լեալ՝ կամ թէ դուստր թագաւորի, եւ լուեալ զքարոզութիւն առաքելոցն սրբոց Պետրոսի եւ Պաւղոսի, եւ զհաւատն որ ի Քրիստոս, երթեալ բնակէր ի միայնար(ան)ի մի մաւտ ի քաղաքն Հռովմ՝ հանդերձ երանելովն Գայիանիւ¹ դայեկաւն իւրով՝ եւ այլ բազում ընկերաւք, որովք եկն յաշխարհս Հայոց: 5 Իսկ իբրեւ եհաս հալածումն նոցա յամբարշտէն Դիոկղետիանոսէ, գաղտնագնաց արարեալ ի Հռովմայ եկին հասին յաշխարհս Հայոց՝ ի գաւառն Այրարատեան², եւ բնակեցան մաւտ ի Դուին՝ որ է քաղաք Հայոց. որ էին լեալ աւելի քան զեւթանասուն հոգի՝ ասէ պատմագիրն: 6 Այլ եւ այն յաղագս սիրոյն Քրիստոսի լինէր, զայնքան տար աշխարհ հատեալ անցեալ եկին ի Հռովմայ ի Հայք. որ է ի Հռոմայ մինչեւ ի Դուին ԵՌ.³ եւ հարիւր մղոն. եւ մղոնն է.⁴ ասպարէզ: 7 Զոր ասպ տեղեկութիւն տուեալ ամբարիշտն Դիոկղետիանոս զգալ նոցա յաշխարհս մեր, առաքէ հրովարտակ առ Տրդատ արքայն Հայոց, որ ունէր խորհուրդ գայս. «Եկին, — ասէ, — առ ձեզ կանայք ոմանք յաշխարհ(էն)»⁵ մեր(մէ). զոր կամէի զմի ոմն ի գլխաւորաց՝ որում աւուռն Հռիփսիմէ՝ առնուլ ինձ ի կնութեան: 8 Արդ տեսցես, եղբայր, յորժամ գտանիցես յաշխարհիդ քում, առ իս առաքեսցես. եւ եթէ հաճոյ թուեսցի յաչս քո՝ առցես զնա քեզ կնութեան»: 9 Իսկ իբրեւ խնդրեաց եւ եզրիտ թագաւորն Տրդատ, եւ ոչ կարաց ի կամս իւր ածել զերանելի սուրբ տիկինն Հռիփսիմէ. քանզի Քրիստոսիւ էր զաւրացեալ. եւ էր նա յազգէ թագաւորացն, որպէս ի սկզբան ճառիս ասացաք. եւ կամէր հարսնանալ Քրիստոսի

երկնաւոր Թագաւորին. եւ ընտանի եւ ազգակից լինել. պահեաց զկուսութիւն իւր ճշմարիտ. վասն զի ճշմարիտ կուսութիւնն ազգակցութիւն ունի առ հրեշտակս. յաղագս այնորիկ ոչ հնազանդեցաւ երկրաւոր թագաւորին Տրդատայ. վասն որոյ չարչարեցաւ եւ եղեւ վկայ Քրիստոսի. եւ զկնի սրբոյն Գրիգորի պատճառ եղեւ լուսաւորութեան աշխարհիս Հայոց հանդերձ այլովք եւս ընկերաւք երեսուն եւ երիւք: 10 Իսկ այլքն ի նոցանէ ի ճանապարհի բաժանեալ զնացին ի լեառն Վարագ, որ է ի Նարսդոս⁶ գաւառի: 11 Արդ չարչարի չքնաղագեղն այն եւ պատճառ մերոյ փրկութեան հանդերձ ընկերաւքն միանգամայն եւ մեռանի վասն Քրիստոսի: 12 Յետ որոյ եւ սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչ իսկ եղեւ իւրով կենդանի վկայութեամբն ելեալ ի վիրապէն սակաւ աւուրբք զկնի կատարման նոցա. վասն զի արդիւնք էր նա մահուան նոցա. իսկ նոքա պտուղ աղաւթից նոցա, զոր առնէր ի խոր վիրապին ի մէջ թիւնաւոր աւձիցն:

ԳԼՈՒԽ ԿԵ.

1 Վասն հարուածոցն Տրդատայ՝ որ եհաս⁷ նմա ի Տեառնէ

2 Արդ իբրեւ էառ թագ քաջն Տրդատ յաշխարհին Հռովմայեցոց եւ եկեալ թագաւորեաց ի վերայ աշխարհին Հայոց զկնի սպանման հաւր իւրոյ՝ եւ յանիշխանութեան լինելոյ Հայոց զամս քսան եւ հինգ, եւ էր⁸ հնգետասաներորդ [ի] թուոյ թագաւորացն Հայոց՝ սկսեալ ի Վաղարշակայ եւ յինքն: 3 Սա յառաջին ամին իւրոյ թագաւորութեանն չարչարեաց զսուրբն Գրիգոր: 4 (Ի) չորեքտասան ամին սուրբ

1 Ա. Գայիայնիւ

2 Ա. Արայրատեան

3 Բ. հիմզ հազար

4 Բ. եւթն

5 Ա. յաշխարհն

6 Ա. եւ Տպ. էիմ արս (առ) Տոսր-պ

7 Ա. եհամ

8 Ա. էր ի

վկայքն Քրիստոսի Հռիփսիմեանքն եկին ի Հռոմայ ի Հայք: 5 (Ի) Հնգետասան ամին սպան զնոսա չարչարանաւք. եւ ի նոյն ամի սուրբ Գրիգոր ել ի վիրապէն, եւ Հայոց Լուսաւորիչ եղեւ. եւ լինի ամք յԱղամայ մինչեւ ի տասնեւհինգ ամն Տրդատայ՝ հինգ Հազար եւ ութ Հարիւր: 6 Իսկ ապա զկնի չարչարանացն սրբոց Հռիփսիմեանցն ելեալ Տրդատ ի կառս իւր՝ կամէր ելանել ընդ դուռն քաղաքին. եւ հասեալ նմա առ ժամայն պատուհաս ի Տեառնէ՝ ի կառացն ի վայր կործանեաց. եւ սկսաւ մոլեգնել եւ ուտել զմարմինս իւր, եւ որ այլն ամենայն Հարուածք՝ որպէս ասէ պատմագիրն: 7 Նաեւ զնախարարացն՝ ասէ՝ ի նոյն Հարուածս մոլեգնեալ ի դիւաց, եւ առհասարակ ամենեքեան ահիւ ըմբռնեալք արք եւ կանայք՝ միանգամայն եւ ամենայն հասակ: 8 Ապա տեսիլ երեւեալ Խոսրովիդիստոյ քեռ թագաւորին. «Ո՛չ գոյ բժշկուի ինչ, — ասէ, — Հարուածոց թագաւորին Տրդատայ (եւ) նախարարաց իւրոց»¹:

ԳԼՈՒԽ ԿԶ.

1 Ելն ի վիրապէն սրբոյն Գրիգորի

2 Եւ առաքէն զնախարար ոմն Աւտայ անուն. եւ երթեալ Հանէ եւ առեալ բերէ առ թագաւորն մեծաւ խնդութեամբ: 3 Եւ թագաւորն ընդ առաջ² ելեալ Հանդերձ նախարարաւքն. եւ նա հինգաւորեայ անսուղ թողեալ զամենայն բազմութիւնսն՝ միայն ունկն զնելով վարդապետութեան նորա. եւ ի զգաստութիւն եկեալ ծանեան զնա եւ զինքեանս: 4 Եւ յայնմհետէ զայս զԱռաջաւոր պահոցս արինաղբեցին յամենայն³ պահել: 5 Զոր եւ ի Հռոմ Սեղբեստրոս հաւանեցաւ պահել Կոստանդիա-

նոսիւ թագաւորան, նաեւ ամենայն Եգիպտոս. զոր եւ արդ եւս Առաջաւորք կոչեմք: 6 Եւ յորժամ լցան աւուրք այլ եւս պահոցն վաթսուն եւ հինգ ւար, թափեցաւ մորթ վայրենական ի թագաւորէն, եւ դիւաբնակ միտք նոցա բժշկեցան: 7 Այլ մեք ի նոյն դարձցո՛ւք բան: 8 Ապա (մ)երձեալ⁴ Հանդիպի նշխարաց սրբոց Հռիփսիմեանցն, եւ զսպեալ զնոսա յիւրաքանչիւր Հանդիստ փոխեաց: 9 Եւ ինքն վարդապետէ ամենայն բազմութեան մարդկան աւուրս ԿԵ.⁵ որպէս ասաց: 10 Ուսուցանէ նոցա սկիզբն առնելով յանսկիզբն էութեանէ Աստուածութեան, եւ զառաջագործութեան⁶ երկնի եւ երկրի: 11 Եւ յԱղամայ սկիզբն արարեալ մինչեւ ի մարմնանալ Բանին Աստուծոյ՝ աւրինակ եւ նմանութիւն բերելով ի նախահարցն եւ ի նահապետացն եւ ի մարգարէից մինչեւ ի ծնանիլ Բանին Աստուծոյ ի Կուսէն, եւ զթլփատիւն, եւ զընծայիւն ի տաճարին, եւ զմկրտիւն, եւ զընդաւրինեյն Աստուածապէս, եւ աստուածային մարմնովն զքարկոծիւն, եւ զմատնիւն, եւ զբեւեռիւն ի խաչին, եւ զմեռանելն, եւ զթաղիւն, եւ զյարութիւնն, եւ զհամբառնալն, եւ զմիւսանգամ գալուստն Հանդերձ մարմնով, եւ զգատաստանն, եւ զհատուցումն:

12 Եւ եղեւ յետ այսորիկ առնու ձեռնադրութիւն. եւ ընկալեալ զաստիճան Հայրապետութեան յերեւմանէ Հրեշտակին ի ձեռն տեսլեանն՝ որ երեւեցաւ նմա, եւ ա՛յն յաղագս փոքր մի ընդդիմանալոյ արքային եղեւ: 13 Եւ ապա այնուհետեւ ի մկրտութիւն ձեռն արկանէր զաշակերտեալսն. եւ լուսաւորէր ի ձեռն աւագանին լուացմանն: 14 Եւ կործանէր զբազինսն ամենայն կռոցն, որ եւ հասանէր ա-

1 Ագաթ. Ի

2 Ա. յառաջ

3 Տպ. յամենայն (ամի)

4 Բ. յերձեալ

5 Բ. վաթսուն եւ հինգ

6 Տպ. հետեւեալ ծանօթագրութիւնն է՝ «Գուցէ զարարագործութեան»:

մենայն ուրեք հանդերձ թագաւորաւն ընդ յամենայն տեղիս:

ԳԼՈՒԽ ԿԷ.

1 Գալն Տրդատայ ի Հայք

2 Իսկ ապա ի գալն Տրդատայ ի Հայք ի սկզբան¹ թագաւորութեան իւրոյ, յորժամ թագաւորեաց յերրորդ ամի Դիոկղետիանոսի կայսեր Հռովմայեցւոց, առնու իւր կինն զԱշխէն դուստր Աշխէնդարայ. յորմէ ծնաւ զԽոսրով՝ ոչ նման հասակաց իւրոց ծնեալ: 3 Եւ ընդ այն աւուրս լինէր Կոստանդիանոսի հարսանիս՝ առնլով նմա կինն զդուստրն Դիոկղետիանոսի զՄաքսիմիանէ. յորում եւ ժամանակի հաւատաց ի ձեռն տեսեան աստղանշան իմաչին, որ երեւցաւ նմա: 4 Եւ հրապուրեալ ի կնոջ իւրմէ. զոր ապա զորպիսութիւնն ասացից յետոյ յայլում տեղւոջ:

ԳԼՈՒԽ ԿԸ.

1 Յաղաքս քաջութեան Տրդատայ նախ քան զհաւատալն

2 Իսկ թագաւորն Տրդատ զկնի ամենայն քաջութեան եւ առաքինութեան՝ զոր գործեաց պատերազմաւ ի Յոյնս՝ եւ ի Հայս՝ եւ ի Պարս[ս], բազում զաւրաւք Հայաստանեաց իջեալ ի դաշտն Գարգաւրացւոց ի սահմանս Աղուանից, յորում եւ զմիջակտուր զԲաղացն արար թագաւորն, զոր այժմ ո՛չ երբէք կոչի աշխարհն Բաղսաց, զոր կարծեմ փոխել անուանն. ո՛չ յիշի որպէս շորայն ի Դարբանտ. բայց է բլուր մի յաշխարհին Ուտիացւոց՝ մերձ առ ստորոտով լերինն՝ որ կոչի Արաթիւն, որ դեռ եւս կոչի բլուրն այն Բարսղաբերդ.

եւ զկնի այսորիկ այնքան բազմութեա(մբ)² զաւրացն արշաւէ ի վերայ Շապհոյ որդւոյ Արտաշրի՝ զմնացեալ պարտս հաւրն իւրոյ հատուցանել. բազում առ եւ աւար արարեալ՝ հանդերձ գերութեամբ դառնայ յաշխարհ իւր մեծաւ յաղթութեամբ: 3 Արդ դարձայց անդրէն ի կարգ բանին:

4 Առնոյր այնուհետեւ սուրբն Գրիգոր խորհուրդ հաւանութեան ընդ թագաւորին Տրդատայ եւ իշխանսն՝ կործանել զկուռսն ամենայն, եւ երթեալ հանդերձ բազմութեամբ զաւրուսն ի տեղիս կռոցն, ուր եւ զիպէին եւ հասեալ յերկացւոց յերեզամոյնս տեղի անուանեալ. զի նախ նա դիպեցաւ ի ճանապարհին. եւ ի նա ձեռն արկեալ քանդեցին: 5 Եւ ապա յԱնահտական մեհեանս երթեալ՝ որ յԱրտաշատ քաղաքն լինէր, եւ զայն ի հիմանց տապալեալ աւերեցին: 6 Եւ ապա երթեալ ի Դարանաղեաց գաւառն եւ ի գեղն Թորդան, եւ անդ զմեհեանս սպիտակափառ դիցն Բարշամինայ քանդեցին՝ եւ զպատկերն փշրեցին: 7 Եւ ապա հասեալ յամուրս Անի, անդ կործանեցին զպատկերն Արամազդայ, որ հայրն կոչէր դիցն ամենայնի: 8 Եւ անդէն երթեալ ի գաւառն Եկեղեաց, փշրեցին զոսկի պատկերն Անահտականից դիցն: 9 Եւ ապա անցեալ ընդ Գայլ գետ՝ քանդէին զՆանէական մեհեանս դստերն Արամազդայ ի Թիլն աւանի: 10 Եւ անտի գային հասանէին ի գեղն Բակառիճ կոչեցեալ. եւ անդ աւարեալ զՄիհրական մեհեանս որդ[ւ]ոյն Արամազդայ: 11 Եւ ապա ամենայն ուրեք զնշան Տէրունական իմաչին կանգնեալ սրբոյն Գրիգորի՝ հալածէր զբազմութիւն դիւացն, որ բռնեալ³ էին ի մեհեանս կռոցն. որ եւ կէսքն ի կողմանս Կովկասայ անկանէին հալածական, եւ

2 Ա. եւ Բ. քաղմութեան

3 Բ. բռնեալ

1 Ա. յսկզբան

այլքն ի սահմանս խաղտեաց՝ վայ ի վերայ անձանց իւրեանց կարդալով: 12 Եւ զամենայն զանձս մթերեալ ի մեհենացն՝ յաղքատս բաշխէին: 13 Եւ զմնացեալ զանձն հանդերձ դաստակերտաւք ի սպասաւորութիւն եկեղեցւոյ նուիրէին:

14 Բայց ո՛չ ուրեք առնէր յայտ հիմնարկութիւն եկեղեցւոյ, եւ ո՛չ սեղան ուղղէր. վասն զի դեռ ո՛չ ունէր պատիւ Քահանայութեան՝ որպէս ասէ պատմութիւնն: 15 Բայց յաղագս նշանացն եւ սքանչելեացն՝ որ լինէին, տեսեալ զայն թագաւորին եւ բազմութեան զաւրացն՝ հաստատէին ի հաւատս: 16 Եւ ապա խորհուրդ արարեալ թագաւորին Տրդատայ հանդերձ կնաւ իւրով եւ քերքն եւ ամենայն բազմութեամբ զաւրացն, զի ի կարգ քահանայութեան ածցեն զԼուսաւորիչն, զի մկրտութեան եւս արժանի լինիցի(ն): 17 Իսկ նա ընդ[դ]իմաբանեալ ո՛չ առնոյր յանձն, մինչ զի տեսիլ սքանչելի երեւեալ թագաւորին հաստատէր զբանն: 18 Նաեւ երանելոյն Գրիգորի երեւեալ տեսիլ՝ որպէս եւ ինքն իսկ ասէ զհրեշտակին երեւումն, ապա հաւանեալ՝ ասէ, կամք Աստուծոյ եղիցին կատարեալ: 19 Ապա թագաւորն փութանակի հրամայէր գունդ գումարել բազում իշխանաց իւրաքանչիւր զաւրաւք. եւ պատրաստեցին զսուրբն Գրիգոր հանդերձ իշխանաւքն. եւ առաքեցին ի Կեսարիայ Կապուտկացւոց առ մեծն Ղեւոնդ արքեպիսկոպոսն Կեսարու հանդերձ հրովարտակով, զի ձեռնադրեսցէ զսուրբն Գրիգոր ի Հայրապետութիւն Հայոց: 20 Զոր ընկալեալ մեծաւ խնդութեամբ՝ մի վասն խոստո[վ]անական անուանն, եւ մի՝ յաղագս լուսաւորութեան Հայոց աշխարհիս, ձեռնադրէ եւ դարձուցանէ հանդերձ պատասխանեալ¹ հրովարտակին:

ԳԼՈՒԽ ԿԹ.

1 Դարձեալ ի նոյն խորհուրդ յաղագս սրբոյն Գրիգորի երթալոյն ի ձեռնադրութիւն Հայրապետութեանն

2 Արդ յորժամ եհաս հրաման ի Տեառնէ սրբոյն Գրիգորի զպետականն առնուլ իշխանութիւն, յայնժամ տեսիլ սքանչելի երեւեալ թագաւորին յԱստուծոյ. քանզի հրեշտակ խաւսէր ընդ նմա եւ ասէր. «Պարտ է քեզ Գրիգոր վիճակեցուցանել ի Հայրապետութիւն, զի լուսաւորեսցէ զձեզ»: 3 Նա եւ Գրիգորի երեւեալ հրեշտակ յԱստուծոյ, զի մի՝ ընդդիմացի Աստուծոյ թագաւորին, զի յԱստուծոյ է հրամանն:

4 Ապա այնուհետեւ թագաւորն գումարեալ գունդ ի գլխաւոր նախարարացն իւրաքանչիւր զաւրաւք: 5 Առաջին՝ իշխան Անգեղ² տանն, երկրորդ՝ իշխան Աղձնեաց, որ էր Բդեաշխ, երրորդ՝ իշխան Մարգպետութեան, եւ զիշխանն Թագակապ՝ որ կոչի Ասպետ, եւ զիշխանն Ասպարապետ, եւ զիշխան Կորդուաց, եւ զիշխանն Գարգարացւոց, որ եւ նա անուանիւր Բդեաշխ. եւ զիշխանն Ռուշտունեաց, եւ զիշխանն Մոկաց, եւ զիշխանն Սիւնեաց, եւ զիշխանն Ծաւղեաց աշխարհին, եւ զիշխանն Ուտիացւոց, եւ զիշխանն Շահապն՝ Զարաւանդ՝ եւ Հեր գաւառի, եւ զիշխանն Արծրունեաց: 6 Եւ հանեալ զԳրիգոր յոսկիապատ կառս արքունականս, եւ գային հասանէին ի քաղաքն Կեսարացւոց: 7 Եւ հանդիպեալ սրբոյ Կաթողիկոսին Ղեւոնդի, մատուցին զթուղթ թագաւորին Տրդատայ: 8 Եւ տուեալ ողջոյն ամենեցուն. ապա եկեալ ժողով բազմութեան եպիսկոպոսաց՝ ձեռնադրեցին զսուրբն Գրիգոր Հայրապետ Հայոց Մեծաց. եւ էր գլխաւոր եպիսկոպոսացն Մեծն

1 Ա. պատասխանով

2 Ա. Անկել

Ղեկնդիրու: 9 Եւ առեալ պատասխանի թղթոյն՝ դարձան մեծաւ ուրախութեամբ. եւ եկին Հասին ի քաղաքն Սեբաստիա: 10 Եւ կացեալ անդ աւուրս ո՛չ սակաւ, եւ արկեալ ի նմա Հիմն եկեղեց[ւ]ոյ. որ եւ շինեցին իսկ հրամանաւ սրբոյն Գրիգորի արք հաւատարիմք, եւ անուանեցին յանուն սրբոյն Գրիգորի. որ դեռ եւս կայ յեզր քաղաքին: 11 Իսկ ապա լուեալ արքայն Տրդատ զգալն սրբոյն Գրիգորի՝ ելեալ ընդ առաջ¹ նորա գաւրաւք բազմաւք առ ստորոտով Նպատ լերինն՝ հանդիպի առ ամին Եփրատ գետոյն. եւ ընդ պատահելն միմեանց լցան ուրախութեամբ: 12 Եւ տուեալ զպատճէն թղթոյն պատասխանի, եւ նստաւ սուրբն Գրիգոր յաթոռ Կաթողիկոսութեան Հայոց Մեծաց: 13 Եւ եպիսկոպոսք՝ որ ձեռնադրեցան ի նմանէ՝ աւելի քան զչորեքհարիւր եպիսկոպոս՝ տեսուչք տեղեաց տեղեաց:

ԳԼՈՒԽ Հ.

1 Յաղագս եպիսկոպոսաց՝ որք ընկալան Աթոռ ի տեղիս տեղիս ի սրբոյն Գրիգորէ յիւրաքանչիւր գահս

2 Արդ յայսմ վայրի զաթոռակալս շարադրեցից եւ յայտ արարից զիւրաքանչիւր գահս՝ որպէս Լուսաւորչին մերոյ սրբոյն Գրիգորի է կարգեալ եւ եղեալ զսեփհական աթոռընկալ եպիսկոպոսացն զկարգս. առաջին՝ Հարքայ եպիսկոպոսն, երկրորդն՝ Ոստան եպիսկոպոսն, երրորդն՝ Տայոց եպիսկոպոսն, չորրորդն՝ Մարգաղոյ, հինգերորդն՝ Արշամունեաց, վեցերորդն՝ Արծրունեաց, եւթներորդն՝ Սիւնեաց, ութներորդն՝ Ռշտունեաց, իններորդն՝ Մոկաց, տասներորդն՝ Ամատունեաց, մետասաներորդն՝ Բասենոյ, երկոտասաներորդն՝

Մամկոնէից, երեքտասաներորդն՝ Բագրեւանդայ, չորեքտասաներորդն՝ Խորխոռունեաց, հնգետասաներորդն՝² Վանանդայ, վեշտասաներորդն՝ Ապահունեաց, եւթնետասաներորդն՝ Արշարունեաց, ութնետասաներորդն՝ Գնունեաց, իննետասաներորդն՝ Գողթան, քսաներորդն՝ Գարդմանայ, քսանեմինն՝ Ակէոյ, քսան եւ երկուսն՝ Բաժունեաց, քսան եւ երեքն՝ Երուտակաց, քսան եւ չորսն՝ Ասորեաց, քսան եւ հինգն՝ Անձեւացեաց, քսան եւ վեցն՝ Պալունեաց, քսան եւ եւթն՝ Մեհնունեաց, քսան եւ ութն՝ Ելոյ, քսան եւ ինն՝ Զարեհհանից, երեսունն՝ Միւսաւորեաց: 3 Այս երեսուն եպիսկոպոսք՝ որք աթոռակալութեամբ ընկալան ձեռնադրութիւն ի սրբոյն Գրիգորէ, եւ այլ եւս երեք հարիւր եւ եւթանասուն եպիսկոպոսք. որ եւ նոքա կարգեցան ի տեղիս տեղիս տեսուչք եւ առաջնորդք յիւրաքանչիւր գաւառս ի փառս Աստուծոյ:

ԳԼՈՒԽ ՀԱ.

1 Յաղագս մկրտութեան Տրդատայ Թագաւորին եւ իւրայնոցն եւ ամենայն գաւառացն

2 Արդ իբրեւ եկն սուրբն Գրիգոր յաշխարհս Հայոց, եւ Թագաւորն Տրդատ լուաւ լցաւ խնդութեամբ. եւ առեալ ընդ իւր զԱշխէն գկին իւր եւ զԽոսրովիդուխտ զքոյր իւր հանդերձ բազում գաւրաւքն գայ հանդիպի սրբոյ Հայրապետին առ ստորոտով լերինն Նպատայ՝ որպէս ասացաք վերագոյն. գան հասանեն յամին Եփրատ գետոյն. բազում խնդութեամբ ողջոյն տուեալ միմեանց՝ եւ մատոյց³ զպատճէն պատասխան[ւ]ոյն՝ դարձեալ ուրախ

1 Ա. յառաջ

2 Ա. հիմնգետասաներորդն

3 Ա. մատուց

լինէին: 3 Եւ առեալ սուրբն Գրիգոր զթագաւորն հանդերձ իւրայաւքն՝ եւ զայլն ամենայն բազմութիւն զաւրաց մկրտէր ի գետն Եփրատ յանուն Հաւր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ: 4 Որ ապա նշանք սքանչելի երեւեալ. զի գետն զտեղի առեալ կայր. եւ սիւն լուսաւոր ի վերայ նոցա ի նմանութեան տէրունական խաչին. եւ որք մկրտեցան յայնժամ ընդ այր եւ ընդ կին եւ ընդ մանուկ աւելի քան զչորեքհարիւր բիւր մարդիկ. եւ խորհուրդ ածեալ զամենայն բաշխէր նոցա զկենդանարար սուրբ Մարմին եւ զԱրիւն Փրկչին մերոյ. եւ լուսաւոր վարդապետութեամբն իւրով ընոյր եւ լուսաւորէր զնոսա զամենեւեմ: 5 Եւ նոքա արհնէին զԱստուած եւ փառաւորէին. որ ետ նոցա միտս զգաստութեան, եւ հան զնոսա ի խաւարէ ի լոյս¹, եւ յանգիտութենէ ի գիտութիւն ճշմարտութեան, եւ յանհաւատութիւնէ ի հաւատս. եւ յազազս այնորիկ արհնէին զԱստուած զտուիչ[ն] այնպիսի պարգեւաց:

6 Այլ մեք ի նոյն դարձցուք բան՝ զոր խոստացաք յազազս հաւատալոյն Կոստանդիանոսի, թէ ո՞րպէս հաւատաց Կոստանդիանոս, կամ որո՞վ արինակաւ: 7 Զայս ասացեալ պատմագրաց Յունաց՝ եթէ թագաւորն Հռովմայ Կոստանդիանոս կռապաշտ էր. եւ հրապուրեալ ի Մաքսիմիանէ կնոջէ իւրմէ՝ որ էր թոռն Դիոկղետիանոսի կայսեր. սա հալածէր զքրիստոնեայսն. եւ զբազում հաւատացեալս եսպան, որ ո՛չ զոհեցին կռոցն: 8 Իսկ երանելին Սեղբեստրոս առեալ զաշակերտսն՝ փախեալ ի լեառն, եւ էր անդ ի թագստի: 9 Եւ եղեւ բորոտութիւն Կոստանդիանոսի թագաւորին իբրեւ տապաստ, եւ բժիշկք ամենեւին ո՛չ կարացին բժշկել: 10 Ասացին աղանդաւորքն, եթէ՝ «Անհնարին է քեզ բժշկել՝ բայց միայն եթէ անարատ

մանկունք ժողովեցես եւ արեամբ նոցա լց[ց]են զաւագան. եւ մինչդեռ ջերմ է արին, մտցես ի նա մերկ յաւագան, եւ լուայցես արեամբն, եւ ապա ողջացիս»:
11 Հրամայեաց, եւ փութապէս ժողովեցին տղայս մանկունս բազում եւ անթիւս յոյժ: 12 Եւ հեծեալ թագաւորին երթայր ի Կապետղոյն տաճար կռոցն. եւ ընթացան կանայք եւ տղայք ի գիրկ² իւրեանց մեծաւ հառաչանաւք, հերարձակք՝ եւ ստինքն ի բերան տղայոցն անկան առաջի թագաւորին կսկծալից ողբովք: 13 Եւ նորա տեսեալ զկոծ եւ զտուայտումն մարցն եւ զլալիւն տղայոցն, յոյժ ողորմեցաւ եւ գթացաւ ի նոսա, նա եւ արտասունք հեղան յաչացն, եւ լաւ համարեցաւ զփրկութիւն նոցա քան զառողջութիւն անձին իւրոյ: 14 Արձակեաց զնոսա ուրախութեամբ (ի) յարկս իւրեանց՝ տուեալ նոցա հաց եւ ռոճիկ: 15 Եւ ի գիշերին այնմիկ երեւեցան Պաւղոս եւ Պետրոս առաքեալքն Քրիստոսի՝ եւ ասացին. «Որովհետեւ ողորմեցար դու տղայոցն առաւել քան անձին քում, եկաք քեզ յաւագանութիւն. առաքեա՛ յայս նիշ լեառն, եւ բեր առ քեզ զեպիսկոպոսապետն Սեղբեստրոս. եւ նա պատրաստեցէ քեզ աւագան ջրոյ. եւ դու լուսացիս այնու՝ եւ բժշկեցիս ի բորոտութենէդ»:
16 Եւ ընդ առաւաւտն արձակեաց ի լեառն. եւ տարան զսուրբն Սեղբեստրոս. եւ նա կարծէր՝ թէ ի մարտիրոսութիւն տանին զնա, ուրախութեամբ երթայր: 17 Եւ մտեալ առաջի թագաւորին՝ ողջոյն ետ: 18 Եւ ասէ ցնա. «Ե՞ն Աստուածք քո, որ անուանին Պետրոս եւ Պաւղոս»:
19 Պատասխանի ետ Սեղբեստրոս՝ եւ ասէ. «Ո՛չ են նոքա աստուածք, այլ ծառայք են Աստուծոյ եւ առաքեալք»:
20 Ասէ թագաւորն. «Որո՞վ կերպարանաւ են կամ յո՞ր չափ հասակի»:

1 Ա. լուս

2 Ա. գիրկ

21 Եւ հանեալ ի ծոցոյն իւրմէ փոքր մի պատկեր զսրբոց առաքելոցն՝ եցոյց թագաւորին: 22 Եւ նա տեսեալ ծանեալ՝ եւ ասէ. «Ճշմարիտ սոքա են՝ զոր տեսի ես յանուրջս»: 23 Եւ առժամայն լցին զաւագանն ջրով. եւ երթեալ ի տեղին աւրհանեաց Սեղբեստրոս զջուրն. եւ մերկացուցեալ զթագաւորն իջոյց ի ջուրն. եւ լոյս փայլեաց ի վերուստ ի մարմինս նորա. եւ եղեւ ճարճատումն որպէս ի տապակաց. եւ անկան որպէս կեղեւանք յանձնէն՝ եւ ելից զջուրն. եւ ելեալ թագաւորն մաքուր մարմնով եւ պայծառ հոգւով: 24 Եւ մկրտեցան յաւուր յայնմիկ ի ձեռաց Սեղբեստրոսի ի գետն ոգիք երկոտասան հազար. զորս ագոյց թագաւորն հանդերձս սպիտակս, եւ սաւանս, եւ կաւչիկս, եւ ամեն միոյ միոյ մոմեղէն մի: 25 Եւ գրեաց թագաւորն հրամանս. «Եթէ ոք հայհոյեցէ զՔրիստոս, զկէս ընչից իւրոց յարքունիս տացէ. եւ անխափան եւ անարգել՝ ո՛վ եւ կամեսցի՝ մկրտեսցի, եւ աներկիւղ կործանեսցէ զբազինս կռոցն»: 26 Եւ շինեաց թագաւորն եկեղեցի յանուն սուրբ Փրկչին. եւ ինքն փորէր եւ հանէր զհողն, եւ դնէր զքարինս: 27 Եւ հրամայէր ի մէջ հրապարակին աղաղակել զաւրացն իւրոց քառասուն անգամ, եթէ՝ «Քրիստոնէից Աստուածն ճշմարիտ Աստուած է». եւ դարձեալ տասն անգամ, եթէ՝ «Եկեղեցիք Քրիստոսի բացցին. եւ որք զՔրիստոս ո՛չ պաշտեն՝ թշնամիք են թագաւորութեանս մեր»: 28 Զայս աղաղակեցին տասն անգամ. «Եւ որ կեցոյց զթագաւորն՝ Աստուած է»: 29 Իսկ Հեղինէ՝ մայրն Կոստանդիանոսի էր ի Բեթանիայ՝ եւ երկու թուռունքն ընդ նմա՝ Կոստանդիանոս եւ Կոստ: 30 Եւ ժողովեցան առ նա Հրէայքն՝ եւ ասեն. «Որդին քո՝ թագաւորն մեր՝ բարիոք արար, որ եթող զհաւատն՝ եւ ընտրեաց¹ զկուռսն. բայց

ճշմարիտ հաւատ ո՛չ ստացաւ. արդ գրեա՛ առ նա, զի թլփատեսցի եւ լինիցի Հրէայ իբրեւ զմեզ»: 31 Եւ նա անարգեալ զնոսա՝ թշնամանաւք դարձոյց: 32 Եւ գրեաց առ որդին իւր. որ հաստատ(եաց) զհաւատ Քրիստոնէութեանս, եւ մեծարեաց զՍեղբեստրոս: 33 Եւ այնպէս փայլեաց սուրբ Հայրապետն յեկեղեցին՝ որպէս զլոյս: 34 Եւ զհիւանդս բժշկէր աղաւթիւք իւրովք. եւ զդեւս հալածէր ի մարդկանէ: 35 Եւ բազում Հրէայս եւ հեթանոսս դարձոյց յաստուածգիտութիւն. եւ եղեւ զլուխ երեք հարիւր եւ տասն եւ ութն հայրապետացն՝ որ ի Նիկիա առաջին Սինհոդոսին: 36 Եւ հասեալ ի բարիոք ծերութիւն՝ հանգեաւ ի Քրիստոս:

ԳԼՈՒԽ ՀԲ.

1 Գնալն Երանելոյն Հեղինէի յԵրուսաղէմ ի խնդիր սուրբ Խաչի

2 Յետ այսորիկ առաքէ սուրբն Կոստանդիանոս զմայր իւր Հեղինէ յԵրուսաղէմ ի խնդիր Խաչին: 3 Եւ նորա երթեալ ժողովէ զքահանայս եւ զծերակոյտս Հրէից, հարցանէր վասն նշանի Խաչին: 4 Եւ նոքա յուրաստ կացեալ՝ «Զգիտենք» ասէին: 5 Եւ ապա ի խոշտանգանս արկեալ զերանելին Կիւրեղ² մի, զի նովաւ գտաւ փրկականն մեր Նշան: 6 Եւ առեալ տանէին ի քաղաքն ուրախութեամբ. եւ եւեալ ի վերայ պատանի մեռելոյն, զոր բարձեալ տանէին ի թաղումն: 7 Նա վաղվաղակի կենդանացաւ. զոր տեսեալ երանելոյն դշխոյի՝ լցաւ խնդութեամբ. եւ տուեալ փառս Աստուծոյ՝ գոհանայր եւ աւրհնէր զԱստուած: 8 Նաեւ ամենայն հաւատացեալքն ուրախ լինէին: 9 Եւ Հրէայքն լի եղեն ամաւթով: 10 Իսկ երա-

1 Բ. լուս. գրառած է՝ աւելորդ է

2 Ա. Կիւրիւղ

նեղին Հեղինէ լցեալ հաւատովքն՝ որ առ Աստուած, եւ մեծաւ փափագանաւք դարձեալ խնդրեաց զբեւեռսն Փրկչին ի Կիւրեղէ¹: 11 Իսկ երանելին Կիւրեղ² երթեալ ի կառափման հանդերձ այլ եւս հաւատացեալ եղբարբք, եւ մեծաւ հառաչմամբ աղաթս մատուցեալ՝ յանկարծակի փայլեալ յերկրի. զոր առեալ բերէր մատուցանէր աստուածասէրն դշխոյին: 12 Իսկ նա տալեալ խնդութեամբ կոչեաց առ ինքն այր մի հաւատարիմ եւ գիտուն, եւ ասէ ցնա. «Առ ինձ (գուցէ՛ քեզ) զբեւեռս զայսոսիկ, եւ արա՛ զսոսա կոճակս սանձաց ձիոյ թագաւորին. զի եղիցի զէն անվթար առ ամենայն հակառակորդս յաղթութիւն³ թագաւորին: 13 Զի կատարեսցի ասացեալն ի մարգարէէն, եւ եղիցի յաւուրն յայնմիկ, որ ի վերայ սանձաց ձիոյ սուրբ Տեառն կոչեսցի»⁴: 14 Եւ այսպէս զարգարեալ առաքինութեամբ երանելի սուրբ տիկինն դշխոյ մեծ(աւ) փափագանաւք խնդրեաց եւ եգիտ զփրկական սուրբ Նշանն, եւ աւանդեաց ի ձեռն երանելոյն Կիւրղի: 15 Եւ իբրեւ առեալ զբեւեռն եկն առ թագաւորն Կոստանդիանոս եւ պատմեաց նմա զամենայն իրս եղելոցն: 16 Եւ ուրախ լեալ ի միասին՝ ետուն փառս Աստուծոյ:

ԳԼՈՒԽ ՀԳ.

1 Գնալն Տրդատայ թագաւորին Հայոց ի Հռոմ առ Մեծն Կոստանդիանոս յաղագս միաբանութեան հաւատոյ

2 Ընդ ժամանակս ընդ այնոսիկ թագաւորեաց Կոստանդիանոս՝ որդի Կոստանդենայ, եւ հաճոյացաւ Աստուծոյ ի ձեռն իւրոյ ճշմարիտ խոստովանութեանն: 3 Եւ

այնպէս յաղթող երեւեալ եւ հաճոյ Աստուծոյ, մինչդի զամենայն ժամանակս կենաց իւրոց հր[ե]շտակ յերկնից երեւեալ՝ սպասաւորէր նմա. ընդ առաւաւտս առաւաւտս զքրիստոսեան Նշան թագին դնէր ի գլուխ նորա. եւ ինքն ինքեան տեսանէր զսպասաւորութիւն հր[ե]շտակին: 4 Ապա իբրեւ լուաւ զայս մեծ արքայն Տրդատ, խորհուրդ առնոյր՝ զի զնացէ առ սուրբն Կոստանդիանոս: 5 Հանդերձէր պատրաստէր մեծ արքեպիսկոպոսն Գրիգոր եւ զնորին որդի զՌատակէս եպիսկոպոսն եւ զեպիսկոպոսն Աղբիանոս, եւ ի նախարարացն զչորեսին զահերէցսն իւրոյ տաճարին՝ որ բղբէին կոչէին. եւ զառաջին սահմանակալն ի Նոշիրական կողմանէն, եւ զերկրորդն յԱսորեստանեայց կողմանէն, եւ զերրորդն յԱրուստական կողմանէն, եւ զչորրորդն ի Մասքթաց կողմանէն. եւ զայն իշխանսն՝ որ զկնի սրբոյն Գրիգորի զնացին ի Կեսարիա, եւ այլ բազում մեծամեծք եւ թանասուն հազարաւ ընտիր ընտիր զաւուր, եւ խաղայր զնայր նոքաւք յԱյրարատեան գաւառէ յԱրտաշատ քաղաքէ անցեալ ի կողմանս Յունաց՝ երթեալ անցանէր ի կողմանս յերկիրն յԻտալիացւոց⁴ եւ Դաղմատացւոց ի թագաւորական քաղաքն Հռոմ: 6 Եւ իսկոյն զգացուցեալ⁵ աստուածասէր թագաւորին Կոստանդիանոսի եւ մեծ հայրապետին Եւսեբեայ՝ ուրախ եղեն յոյժ: 7 Եւ մեծաւ պատուով ընդառաջ⁶ ելեալ ընդունէին խնդութեամբ: 8 Եւ հարցեալ զմիմեանս յաղագս յառաջագոյն աղետին՝ որ եհաս նոցա ի Տեառնէ, եւ ապա սքանչելեացն Աստուծոյ, որ գթացաւ ի նոսա. եւ թէ ո՞րպէս ըմբռնմամբ ձգեաց զնոսա ի խաւարէ ի լոյս. եւ զհաւատալն երկոցունց կողմանցն պատմէին միմեանց. եւ զիրսն՝ եւ զեղեալսն՝ եւ

1 Ա. Կիւրիւղէ

2 Ա. Կիւրիւղ

3 Ա. յախթուքիւն

4 Զաւար. ԺԳ. 20

4 Տպ. Իտալացւոց

5 Ա. սգացուցեալ

6 Ա. ընդ յառաջ

զնմանութիւնսն՝ եւ զաւրինակսն՝ որ ինչ լեալն էին Տրդատայ եւ Կոստանդիանոսի՝ պատմէին առաջի բազմութեանն: 9 Ձոր զարմացեալ ամենեցունց՝ տային փառս Աստուծոյ: 10 Եւ դարձեալ զերանելոյն սրբոյն Գրիգորի նահատակութիւնս եւ սքանչելիսն պատմէր թագաւորն Տրդատ: 11 Ընդ որ զարմացեալ երանելի Կոստանդիանոս եւ իւրքն ամենայն՝ ընդունէին զնա իբրեւ զկենդանի վկայ Քրիստոսի, որ (արեւ)¹ էր իսկ: 12 Իսկ ապա այնուհետեւ հաստատեալ ի միջի իւրեանց Հայրապետքն եւ թագաւորքն զհաւատ ուղղափառութեան՝ եւ ըստ մարմնոյ սէր միաբանութեան առ միմեանս՝ հաստատուն պահել ի միջի իւրեանց. եւ յանձն առնուին զգիր դաշնաւորութեան հաստատուն եւ անխախտ պահել ի միմեանց կայսրն Կոստանդիանոս եւ արքայն Տրդատ. նաեւ հայրապետ[ք]ն դնէին ուխտ եւ դաշինս ընդ միմեանս, զի զսէր հոգեւոր եւ զմիաբանութիւն հաւատոյ հաստատուն կայցեն ի միջի իւրեանց՝ ինքեանք եւ որ զկնի իւրեանց յաջորդեն յաթոռ Հայրապետութեան Հայոց եւ Հռոմոց: 13 Եւ այնպէս ընկալեալ եղեն ի նոցանէ մեծաւ սիրով: 14 Եւ հրաժարեալ ի կայսերէն Կոստանդիանոսէ եւ ի սուրբ հայրապետէն Եւսեբեայ բազում ընծայիւք եւ պայծառ պատարագաւք գային հասանէին խաղաղութեամբ յաշխարհն Հայոց ի թագաւորական քաղաքն Վաղարշապատ. եւ տուեալ ողջոյն հանգստարանի սրբոց Հռիփսիմեանց՝ փառաւորէին զԱստուած:

ԳԼՈՒԽ ՀԴ.

1 Դարձեալ ի նոյն խորհուրդ. եւ յաղագս սրբոց առաքելոցն Պետրոսի եւ Պաւլոսի եւ Անդրէի նշխարացն՝ յայլմէ պատմութենէ

2 Ձայսու ժամանակաւ լուր եհաս առ արքայն Տրդատ՝ եթէ Կոստանդիանոս արքայն հաւատաց յԱստուած եւ դադարեցոյց զհալածումն եկեղեցեաց՝ քաջութեամբ կալեալ զթագաւորութիւնն: 3 Ապա խորհուրդ արարեալ Տրդատայ հանդերձ իշխանաւք եւ բազում նախարարաւք գնալ ի դուռն կայսեր՝ եւ զսուրբն Գրիգոր ընդ ինքեան տանել յաղագս դնելոյ դաշինս² խաղաղութեան ի մէջ իւրեանց: 4 Եւ բազում աւթեւանաւք խաղաց գնաց մինչեւ եհաս ի դուռն ծիրանափառ Աւգոստեան. եւ ընկալեալ եղեւ մեծաշուք պատուով. եւս առաւել զխոստովանողն Քրիստոսի զսուրբն Գրիգոր յաղագս խոստովանողական անուանն եւ կե[ն]դանի վկայութեանն ընկալան փառաւորապէս՝ տեղեկացեալ ի նոցանէ զամենայն սքանչելիսն Աստուծոյ՝ որ ինչ գործեցաւ առ նոսա ի Հայք: 5 Եւ ինքն կայսրն՝ զոր ինչ առ նա³ ինքն եղեւ տեսութիւն սքանչելի ի ձեռն խաչանման աստեղն՝ պատմեաց նոցա: 6 Եւ կեց (կացին) անդ աւուրս բազումս: 7 Եւ խնդրեալ սրբոյն Գրիգորի մասն ինչ ի նշխարաց սրբոց առաքելոցն Պետրոսի եւ Պաւլոսի. եւ տուեալ նոցա թագաւորական հրամանաւ սրբոյ հայրապետին Հռոմայ, զոր առեալ ուրախ եղեն յոյժ. ետ զահեկ ձեռն սրբոյն Անդրէի առաքելոյն. եւ առաւել մեծարելով զնոսա զայնքան աւուրս. զոր ապա առեալ մեծաւ խնդութեամբ զգանձս աստուածային, եւ ելեալք ի քաղաքէն՝

1 Ա. եւ Բ. արդ եւ

2 Ա. դաշտինս

3 Ա. առ նու

յետ բազում աւուրց եկին յաշխարհն Հայոց: 8 Եւ հասեալ ի գաւառն Եկեղեաց¹ ի Թիլն աւան եւ հանգիստ առեալ անդ աւուրս ինչ: 9 Երթեալ գնաց Տրդատ ի գաւառն Այրարատեան ի բուն աւանն արքունի ի Վաղարշապատ քաղաքն. իսկ սուրբն Գրիգոր մնացեալ սակաւ ինչ ժամանակս անդէն ի գաւառն Տարաւն՝ ընդ իւր ունելով զաստուածային առաքելական գանձս ոսկերաց առ ի կործանել զկուռսն՝ որ յիննակնէն տեղիսն Գիսանեայ. եւ փոխեալ զանուն տեղ[ւ]ոյն կոչեաց Գլականս ի կայանս նշխարաց սրբոյն Կարապետին:

ԳԼՈՒԽ ՀԵ.

1 Յաղագս Թագին երանելոյն Կոստանդինոսի՝ թէ ուստի՞ կամ ո՞րպէս յաջողեալ եղեւ նմա ի Տեառնէ՝ Շափոյ որդիոյ (Շապհոյ՝ որդւոյ) Աշոտոյ Ապահի Պատրակի ասացեալ ի պատմութեան իւրոյ

2 Կոստանդինոս թագաւորէ ամս երեսուն եւ երեք: 3 Սա եղեալ ի կողմանս Բիւզանդացոց՝ շինեաց քաղաք՝ եւ կոչեաց զանուն նորա Կոստանդնուպոլիս: 4 Սա եհան ի Հռոմայ ընդ իւր մասն ինչ ի նշխարացն² Պետրոսի եւ Պաւլոսի՝ ի հաստատութիւն թագաւորանիստ քաղաքին իւրոյ. որ կան ի մեծ եկեղեցւոյն, որ կոչի սուրբ Առաքելք: 5 Վկայէ այսմիկ Գրիգոր Աստուածաբան. քանզի ասէ ի ճառին՝ որ ի գալ եպիսկոպոսացն ի հրաժարական բանսն, թէ՝ «Ուրախ լերո՛ւք, ով առաքելքդ, զեղեցիկ փոխադրութիւն»:³ 6 Արդ քանզի ասի բան, եթէ ի ժամանակին՝ յորում եբարձ Յովաք զթագաւորութիւն յորդ[ւ]ոցն Ամովնայ, առաքեալ

զթագս զայս ի տանէ գանձուց նոցա՝ առնէ ի գլուխ Դաւթի արքայի, եւ ի նմանէ Սողոմոնի, եւ ի Սողոմոնէ՝ Ռոբովամ, եւ ապա՝ Աբիայ, եւ Ասափ եւ Յովսափաթ. եւ ի նոցանէ նոյնպէս ամենայն թագաւորք Յուդայ, եւ հուսկ յետոյ Սեղեկիայ, եւ Յոքոնիայ. զոր գերեալ Նաբո[ւ]զոդոնոսորայ արքային Բաբելացւոց, եւ զնոյն թագաւորեալ ի Բաբելոն, եւ նովիմբ պսակեալ ինքն եւ իւրքն ամենայն՝ մինչեւ յաւուրս³ Կիրոսի արքային Պարսից. եւ ի նմանէ հասանէր մինչեւ ի Դարեհ Պարսից արքայ. զոր սպան Աղէքսանդր⁴ Մակեդոնացի: 7 Եւ ի նմանէ յափշտակեալ⁵ թագս այս մնայ մինչեւ ցԱնտիոքոս: 8 Զոր վանեալ մեծ քաջին Արշակայ Պահուաղի (Պահլաւի) առնու զթագն. եւ այս լինի մինչեւ ցՇապուհ՝ որ անուանեցաւ արքայից արքայ. որ հնազանդեցաւ սիրով Մեծին Կոստանդինոսի: 9 Արդ ցանկայր Կոստանդինոս նախնական եւ մարգարէական պսակին լինել իւր աստուածահաճոյ թագաւորութեանն: 10 Զայսու ժամանակաւ առաքէ Շապուհ արքայից արքայ առ Մեծն Կոստանդինոս՝ աղաչել զնա խնդրել զգաւաւորութիւն եւ զսէր հաստատութեան ի մէջ երկոցունց: 10 Իսկ նորա հաւանեալ ըստ աւրինի քրիստոնէութեան՝ կատարել զխնդիրսն. բայց հայցէ եւ նա ի Շապհոյ զպսակ թագին. զի ըստ նմին աւրինակի տայցէ կազմել յանուն իւր. եւ զնորայն անդէն ի նա դարձուցանել. եւ այն լինէր յաղագս փափագման անդրանիկ թագաւորին եւ մարգարէին Դաւթի: 11 Եւ նորա առաքեալ զկնի առանց հաւատարմաց. զոր տեսեալ Մեծին Կոստանդինոսի, ժողովեալ զճարտարապետս արուեստին այնորիկ՝ եւ հրամայէ ձուլել ըստ նմին աւրինակի: 12 Իսկ ի կա-

1 Ա. Եկեղեցեաց

2 Ա. ճշխարհացն

3 Ա. յուրս

4 Ա. Աղէկսանդր

5 Ա. յապշտակեալ

տարումն եկեալ գործոյն՝ հրամայէ դնել ի վերայ ոսկի սեղանոյ, եւ հայցէր յԱրար-
չէն՝ զի մնասցէ առ ինքն նախնական
պսակն: 13 Եւ կոչեցեալ առ ինքն զհաւա-
տարիմսն Շապհոյ՝ հրամայէ առնուլ յին-
քեանս զբերեալ թագն ի թագաւորէն իւ-
րեանց: 14 Իսկ նոցա կուրացեալ միտք եւ
աչք յաստուածային իմն գոգցես տեսչու-
թենէ՝ զառ ի Յունաց զձուլեալն առեալ
յինքեանս գնացին թողլով անդրէն գտե-
նալին Մեծի թագաւորին Կոստանդնայ:
15 Զոր առեալ դնէր ի վերայ պատուական
զլիսոյ իւրոյ. որում սպասաւորէին հրեշ-
տակք. եւ այսմ վկայէ Գիրք կանոնացն
Նիկիայ, թէ՛ այգոյն այգոյն սպասաւորէին
հրեշտակք, որ մինչեւ ցայսաւր ժամանա-
կի կայ ի թագաւորական պալատին:
16 Զոր եւ յաւուրս Մեծի Երկշաբաթոջն
պսակին այնմ թագաւորք Հռոմոց՝ յետ
Մեծի Կիւրակէին Պասեքին՝ յորժամ դառ-
նան ի հրաշալի եկեղեցւոյն, յորում է տա-
պան նորուն սրբոյն Կոստանդիանոսի եւ
այլոց ուղղափառ թագաւորացն: 17 Նա եւ
(ի) յատակս բեմին կայ հանգիստ մեծի
հայրապետին Յովհաննու Ոսկեբերանի:
18 Նոյնպէս եւ յերկրորդ կիրակէն, որ կո-
չի Նաւակատեաց աւր նովիմբ թագովն
պսակին դառնալով ի մեծ եկեղեցւոյն՝ որ
կոչի Սուրբ Մոգք: 19 Արդ ասացաք զոր-
պիսութիւն թագին ի պատմութենէ Շա-
փոյ:

ԳԼՈՒԽ ՀԶ.

1 Ստուգաբանութիւն յաղագս Տրդա-
տայ թագաւորելոյն

2 Գրեցաք ի մերումս պատմութեան մի
անգամ եւ երկիցս յաղագս Տրդատայ թա-
գաւորելոյն, թէ ե՞րբ եւ յորո՞ւմ ժամա-
նակս եղեւ: 3 Բայց ոչ միաբանէին ընդ
միմեանս Զենոբ եւ Մովսէս վասն նորա.

զի Զենոբ ի Պռոպայ ասէ թագաւորեալ
Տրդատայ. եւ թագաւորեալ յորժամ
զԳթացն արար ձերբակալ զթագաւորն. եւ
նա երախտահատոյց լեալ Տրդատայ՝ թագ-
եղեալ թագաւորեցոյց զնա, եւ առաքեաց
զաւրաւք իւրովք ի Հայս: 4 Իսկ Մովսէս ի
Դիոկղետիանոսէ ասէ թագաւորեալ. վկայէ
եւ այսմ Գիրք կայսերացն: 5 Բայց Մով-
սէս ստուգաբանեալ՝ ասէ այսպէս: 6 «Քան-
զի ո՛չ է վկայութիւն ճշմարիտ, ասէ, ա-
ռանց ժամանակագրութեան. վասն որոյ
մանրախուզիւ քննեալ գտաք զթագաւո-
րելն Տրդատայ յերրորդ ամի Դիոկղետիա-
նոսի կայսեր՝ եւ զալ այսր հանդերձ մե-
ծաւ զաւրու»¹: 7 Դարձեալ այլ ստուգա-
բանեն. նախ քան զայս սկսեալ ի ժամա-
նակէն Պռոպայ մինչեւ ի թագաւորելն
Դիոկղետիանոսի՝ Յունաց թագաւորէ՝ ասէ՝
Պռոքոս, եւ խաղաղութիւն արարեալ ընդ
Արտաշրի՝ բաժանէ զաշխարհս մեր սահ-
մանադրութեամբ փոս գործելով: 8 Եւ
դարձեալ զմահն յայտ առնէ, թէ ի պատե-
րագմելն Պռոպայ ընդ Գոթս՝ յարեան ի վե-
րայ նորա զաւրքն իւր, եւ սպանին զնա:
9 Եւ թագաւորեաց զկնի նորա Կարոս Կա-
ռինաւ հանդերձ եւ Նոմերիանոսիւ. եւ
պատերազմեալ ընդ արքային² Պարսից
յեզր Եփրատու՝ մեռաւ Կարոս. եւ Կառի-
նոս ի Կուռնակայ սպանաւ յանապատին:
10 Ընդ նոյն աւուրս եւ Նոմերիանոս լինի
սպանեալ ի Թրակէ. եւ փոխանորդեալ
զթագաւորութիւնն Դիոկղետիանոս: 11 Եւ
այսպէս կարճ ի կարճոյ զկնի միմեանց
զմահն նոցա [պատմէ]: 12 Եւ ի միջոցի
այսմ զրուցաց առաջի եւ զկնի նոցա
պատմէ եւ զքաջութիւնն Տրդատայ.
«Սա,— ասէ,— զերկուց ցլուց վայրենեաց
միով ձեռամբ կալեալ զեղջերուէ թափեաց
հանդերձ ընդվզեալ ջախջախմամբ. եւ ի

1 Խոբ., Բ., գլ. ԶԲ

2 Ա. յարթայից

ձիւնթացս կառավարել կամեցեալ՝ ի հմտութենէ հակառակադրին ոստուցեալ յերկիր անկաւ. եւ բռնուն հարեալ Տրդատայ՝ արգել զկառսն. ընդ որ զարմացեալ ամենեքեան¹: 13 Եւ դարձեալ՝ «Ի պատերազմելն Կոռնակայ ընդ Կառինոսի՝ վիրաւորեցաւ երիվարն Տրդատայ. եւ առեալ զզէնն իւր եւ զկազմած² ձիոյն՝ դէպ ուղիղ ընդ լայնատարած խորայատակն անցանէր ընդ Եփրատ ընդ զաւրսն իւր՝ ուր Լիկիանէսն էր»:

14 Փառք փառաց Փառաւորելոյն յամենայն յարարածոց. ամէն:

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՎԱՍՆ ԲԱԺԱՆՄԱՆ ՎՐԱՑ³

(ԳԼՈՒԽ Ա.)

1 Ի ժամանակս թագաւորութեանն Հռովմայեցւոց Մուրկայ, եւ ի բռնակալութեան Պարսից եւթնեւտասներորդ ամի Ապրուէզ-Նոսրովու արքայից արքայի, եւ ի տէրութեանն Տեառն Սմբատայ Վրկան⁴ մարզպանի Հայոց Մեծաց՝ եկաց յԱթոռ Հայրապետութեան Հայոց՝ Աբրահամ. որ էր քսաներորդ վեցերորդ ի սրբոյն Գրիգորէ, ի գաւառէ(ն) Ռշտունեաց⁵: 2 Սա կեցեալ ամս քսան եւ երեք: 3 Ի սորա ժամանակս եղեւ բաժանումն Վրաց ի միաբանութենէ Հայոց ի ձեռն Կիւրոնի Վրաց Առաջնորդի: 4 Եւ հաճեցան⁶ լինել կցորդակից չար (աղ)անդւոյն Քաղկեդոնի, փոխեալ զաւրէնս սրբոց հարցն եւ մոռացեալ զուխտն աստուածեղէն: 5 Իսկ Կիւրոնի ընկալեալ էր ձեռնադրութիւն ի Մովսիսէ Հայոց Կաթողիկոսէ. զորոյ զկնի մահուան նորա յաջորդէ զԱթոռն Աբրահամ, զոր վերագոյն ասացաք: 6 Իսկ զԿիւրոնէ, թէ ուստի՞ կամ յորմէ՞ ազգէ եւ կամ յորմէ՞ գաւառէ եւ ի գեղջէ է, եւ կամ որո՞վ աւրինակաւ եկեալ ի Հայս՝ ասացից սակաւ ին[չ]⁷ զպատճառն: 7 Սա էր աշխարհաւ եւ ազգաւ ի Վրաց՝ ի գաւառէ Ջաւախաց՝ ի գեղջէ՝ որ կոչի Սկուտրի. եւ ունէր զղպրութիւն վասն Վրաց եւ Հայոց: 8 Եւ երթեալ յերկիրն Հռոմոց բնակեցաւ անդ ամս հնգեւտասան⁸ ի գաւառին՝ որ կոչի Կողոնիայ. եւ բնակի անդ ի մեծ քաղաքա-

3 Տպ. Վրաց պատմէն առաջին. Պատմութիւն քաժամման վրաց ի Հայոց

4 Ա. Վարկան

5 Ա. Ռուշտունեաց

6 Գ. հանեցան [Վիրք]

7 Ա. եւ Բ. սակաւին, Տպ. սակաւիկ. փ/ս ըստ Գ.

8 Ա. հինգետասան

1 Խոր., Բ., գլ. ՀԹ

2 Ա. զկազմաց

գեղն Նիկոպոլիս կոչեցեալ՝ յեզր գետոյն՝ որ կոչի Գայլ: 9 Եւ վարժեալ եւ ուսեալ զգլխութիւնն նոցա եւ զայլ եւս չարարուեստ գիտութիւնն, որով որոշեցաւ ի մէջն: 10 Եւ ելեալ անտի գնաց ի Հայս առ Մովսէս Կաթողիկոսն Հայոց եւ բնակէ առ նա ի սուրբ Կաթողիկէին, որ ի Դուին քաղաքի, քանզի յայնմ ժամանակի անդ էր Աթոռ Հայրապետութեանն Հայոց: 11 Եւ նա կացուցանէ զնա վանաց երէց սրբոյ Կաթողիկէին, այլ եւ քորեպիսկոպոս՝ տալով նմա վիճակ՝ զգաւառն Այրարատեան²: 12 Եւ կացեալ ի նմին ամս հինգ. ապա ընդ այն ժամանակս մեռանի Կաթողիկոսն Վրաց: 13 Եւ առաքեն իշխանք աշխարհին եւ նախարարքն հանդերձ եպիսկոպոսաւքն առ Մովսէս Կաթողիկոսն Հայոց՝ խնդրել իւրեանց առաջնորդ: 14 Իսկ նա խորհուրդ արարեալ՝ զի ի տանէ իւրմէ տացէ նոցա առաջնորդ յաղագս հաւատարմութեան եւ միաբանութեան հաւատոյ երկոցունց կողմանցն, միանգամայն եւ վասն հաստատելոյ գոլխտ առաջնոց հարցն՝ որք նախ քան զնա. ձեռնադրէ զԿիւրոն՝ որպէս յառաջն ասացաք՝ իւր համարելով զնա, իբր թէ հաւատարիմ զնա վարկանելով եւ միամիտ ի դրան իւրում, անգիտացեալ զծածուկ նորա սրտին: 15 Առաքէ զնա ի ձեռն Պետրոսի եպիսկոպոսի՝ որ էր ի Վրաց աշխարհէն՝ եւ այլ եւս նախարարաց եկեալ ընդ նմա մեծաւ պատուով: 16 Իսկ յորժամ եհաս Կիւրոն³ ի վիճակ իւրոյ իշխանութեանն եւ ի քաղաքն իւրեանց՝ որ կոչի Մցխեթայ, ժողովէ առ ինքն զեպիսկոպոսունսն հանդերձ լաւաւք աշխարհին եւ զիշխանս եւ զնախարարս, եւ նուաճէ նոքաւք հանդերձ առհասարակ զամենայն աշխարհն ընդ իւրով իշխանութեամբ:

17 Իսկ ապա յորժամ տեսանէր զամենայն յաջողեալ ըստ կամաց իւրոց, այնուհետեւ խորհուրդ նենգութեան ի միտ արկեալ՝ ձեռնադրէ եպիսկոպոս մի խուժիկ նեստորական. որում անուն Կիս կոչիւր, որ է խստութիւն: 18 Քանզի եւ էր իսկ խիստ, եւ խստութեամբ վարեցաւ ի տեսառակողմն կոյս, եւ ի ցամաքութիւն ցասամբ բարկացոյց զՏէր: 19 Սա եկեալ առ նա յաշխարհէն Հոռոմոց՝ ի գաւառէն Կողոնիայ՝ բնակութեամբ ի գեղջէն՝ որ կոչի Զուտառիմայ, մերձ ի Նիկոպոլիս, եւ են երկոքեան յեզր Գայլ գետոյ, որպէս նախասացեալ եղեւ. որ կարծեմ ո՛չ միայն գաւառակից միմեանց լեալ կամ գեղեցիկ, այլ եւ աղանդակիցք եւ ուսումնակիցք չար ուսմանց ի չար վարդապետաց. եւ ձեռնադրէ զնա աւտարատեսուչ՝ այսինքն աղանդաւոր եպիսկոպոս. եւ միաբանեալ ընդ դէմ միմեանց՝ որպէս Արամն ընդ Եփրեմի, եւ դարձեալ որդին Արամայ եւ որդին Հոռոմեղայ խորհեցան խորհուրդ չար, եւ զարհուրեցաւ անձն նոցա: 20 Զոր ասէ Տէր զաւրութեանց. «Մի՛ կացցէ խորհուրդն այն»⁴: 21 Եւ դարձեալ այլ խորհուրդ չար հանգոյն⁴ Կիւրոնի⁵ եւ խուժիկին այնմիկ. զոր Տէր սպառնայ մարգարէին՝ «Մի՛ կալ խորհուրդն այն հաստատուն եւ կամ թէ հաւասար նոցա»: 22 «Ծանեաւ,— ասէ,— այս Վասակ զայն Վասակն. որ ննջեաց առ ի սպանումն սրբոցն լի նենգութեամբ եւ դաւաճանութեամբ հակառակ ճշմարտութեան զինքեանս սրեալ»: 23 Եւ այնպէս լծակից լեալ Կիւրոնի անհաւատութեան ժողովոյն Քաղկեդոնի՝ ունելով ի ծածուկ յինքն ինքեան հաւանութեամբ զհաւատս նոցա, վաղուրեմն ներկեալ ի գոյն երկաբնա-

1 Ա. գվիմակ

2 Ա. Այրայրատեան

3 Ա. Կիւրոնի

4 Եւսպիւս Է 7

4 Ա. համգույն

5 Ա. Կիւրոնի

կացն, թէպէտ եւ խուժկէն դարձեալ նորոգումն եղեւ:

24 Արդ ձեռնադրէ զխուժիկն զայն եպիսկոպոս՝ որպէս ասացաք՝ զանխլաբար ունելով ի Մովսիսէ ի Հայոց Կաթողիկոսէ՝ մինչեւ յայտնեցաւ խորհուրդ նենգութեան նոցա. զոր ի վաղնջուցն էր ծածկեալ: 25 Իսկ երանելի Հայրապետն Մովսէս՝ նմանեալ մեծին Մովսիսի նախամարգարէին՝ քաղցր եւ հեզ առ ամենեան: 26 Սա էր ի գաւառէ Արագածոտանէ, ի գեղջէ Եղիվարդայ: 27 Սա կացեալ յԱթոռ իւրոյ Հայրապետութեան ամս երեսուն: 28 Ի սորա տասներորդ ամի աթոռակալութեան՝ ի սորին իսկ հրամանէ եղաւ թուականութիւնս Հայոց Թորգոմեան՝ եւ պատճէն տուամարի¹ Հայ ամսոց: 29 Ի սորա քսանեւհինգերորդ ամի կալաւ Կիւրոն զԱթոռ Կաթողիկոսութեան տանն Վրաց. որ եւ սաւուղաբար² երկրորդ ամ եղեւ նմա հնազանդել ճշմարտութեան: 30 Ապա այնուհետեւ սկսաւ ամբարշտել եւ ստել ճշմարտութեան. ձեռնադրէ զխուժիկն ի յերրորդ ամի իւրոյ Հայրապետութեան: 31 Ապա իմացեալ զայն եպիսկոպոսին Մովսիսի՝ որ ի Յուրտաւ, որ այժմ կոչի Գաջէնք. որ եւ նա ընկալեալ էր ձեռնադրութիւն ի Կիւրոնէ՝ մինչդեռ յուղղափառութեան էր, յառաջի[ն] ամի իւրոյ Հայրապետութեան. զոր եւ յիւր իսկ ի թուղթսն յիշէ Կիւրոն սոյն բան: 32 Արդ ծանուցանէ եպիսկոպոսն Յուրտաւայ բանիւ եւ ի ձեռն գրոյ՝ Հայրապետին Մովսիսի՝ զեղեալսն ի Կիւրոնէ՝ որ վասն խուժիկին³ եպիսկոպոսին՝ եւ որ այլ ինչ գործք ի նմանէ գործեալ էր: 33 Զոր տեսութեամբ եւ իմացութեամբ ի վերայ Հասեալ ստուգիւ, եւ եթէ զՔաղկեդոնին ունի զհաւատ՝ պատրուակեալ զինքն կեղծաւորութեամբ՝

որպէս պատմէ ինքն իսկ յիւր թուղթսն:

34 Արդ երանելի եպիսկոպոսս այս՝ զորմէ ասացաք ճշմարտասէր եւ բարեփառ ունել զինքն միջնորդ խաղաղութեան ի մէջ երկոցունց կողմանց Հայոց եւ Վրաց՝ իբր թէ միջնորդ խաղաղութեան գոյ եւ հաստատութեան հաւատոյ ի մէջ երկոցունց՝ որպէս պատմի ի Գիրս թղթոցն: 35 Քանզի եւ էր միջնորդ խաղաղութեան, եւ ունէր զպրութիւն զՀայոց եւ զՎրաց: 36 Քանզի երթեալ էր ի տիս տղայութեան իւրոյ ի գեղաքաղաքն Յուրտաւ. եւ ի նմա սնեալ եւ ուսեալ զգրութիւն զմերս եւ զվրաց՝ աշակերտեալ երանելի եպիսկոպոսացն՝ որք զԱթոռն զայն ունէին՝ որք նախ քան զնա. որ ապա եւ իւրն շնորհեցաւ ի Տեառնէ՝ յաջորդեալ զԱթոռն երեսնամէ գոյ(ով)⁴: 37 Արդ իբրեւ լուաւ Կաթողիկոսն Մովսէս զեղեալսն ի Կիւրոնէ, ի տարակուսի լեալ հոգայր. եւ սուգ առեալ որպէս Սամուէլ ի վերայ Սաւուղայ՝ ասելով զբանս Գրոյն, եթէ՝ «Զղջացեալ {եմ}, զի թագաւորեցուցի զՍաւուղ թագաւոր ի վերայ Իսրայէլի»⁵. եւ այնպէս սուգ առեալ սակս Կիւրոնի կորստեան՝ խնդրէր ի մտի իւրում զելս իրացն: 38 Ապա այնուհետեւ գրէ թուղթ առ Կիւրոն սիրոյ պատճառաւ եւ առաքէ ի ձեռն Ստեփաննոսի եպիսկոպոսին, որ էր ի դրան իւրում, սակաւ ինչ անգիտանալով զեղեալսն ի նմանէ. զի թերեւս կարասցէ շահել զնա, եւ իմանալ զմեղկ միտս նորա: 39 Արդ գրէ նախ զգուշանալ ի վարս եւ ի գնացս, եւ կալ հաստատուն ի հաւատս ճշմարիտս՝ եւ հեռանալ ի հայհոյութենէ աղանդոյն Քաղկեդոնի, միանգամայն եւ վասն խուժիկ նեստորին գրէ, գիտելով ի նմանէ ստուգիւ: 40 Իսկ նա տակաւին եւս ծածկէր խաբելով զպարզամիտսն, եւ առժամայն

1 Ա. տաւմարի

2 Ա. սաւղաբար

3 Ա. խուժիկին

4 Տպ. գոյ(ով)

5 Հմմտ. Ե. Թ. Գ. Ժ. Ե. 11

չինելով զմիտս Կաթողիկոսին Մովսիսի:
 41 Եւ այս լինէր յանիշխանութեանն Հա-
 յոց. քանզի բարձեալ էր թագաւորութիւն
 յազգէ Արշակունեաց. եւ զաշխարհս յեր-
 կուս բաժանեալ էին Պարսիկք եւ Հռոմք:

ԳԼՈՒԽ Բ.

1 Թուղթ Տեառն Մովսիսի Հայոց Կա-
 թողիկոսի առ Կիւրոն Վրաց Կաթողիկոս

2 Կիւրոնի Վրաց Կաթողիկոսի եւ այլ
 եպիսկոպոսաց աթոռակցաց քոց՝ ի Մովսի-
 սէ Հայոց Կաթողիկոսէ եւ յայլ եպիսկոպո-
 սաց աթոռակցաց իմոց՝ սիրով ողջոյն:

3 Յառաջագոյն իսկ՝ մինչդեռ առ մեզն
 էիր՝ խաւսեցաք ընդ քեզ բան խրատու եւ
 միխթարութեան. որպէս սիրելի եղբաւր եւ
 աթոռակցի՝ որպէս եւ եսդ, եւ եղիցիս ար-
 ժանապէս գնալ քեզ ի ճանապարհս
 Տեառն, եւ պահել զպատուիրանս Նորա
 սուրբ սրտիւ եւ անկեղծաւոր հաւատով,
 եւ զգուշանալ ի վարս եւ ի գնացս, եւ բա-
 րիորդ հովուել եւ հովուապետել¹, եւ զգոյշ
 լինել հաւտիդ² որ քեզ հաւատացաւ. եւ
 այլ ամենայն պատուիրանք Տեառն՝ որ
 յայդ բան բովանդակին: 4 Եւ դարձեալ
 զնոյն գրեմ. գնալ արժանապէս ի ճանա-
 պարհս Տեառն եւ երանելի լինել ըստ մար-
 գարէին ձայնի, եւ ո՛չ գնալ ի խորհուրդս
 ամբարշտաց, եւ յիշել զամենայն բանս
 Աստուածաշունչ Հին եւ Նոր կտակարա-
 նաց, որ պատուիրեն մեզ՝ պահել զպա-
 տուիրանս Տեառն ուղիղ մտաւք եւ ճշմա-
 րիտ խոստովանութեամբ, եւ ո՛չ խոտորել
 ի ճանապարհաց Տեառն յաջ կամ յահեակ.
 եւ ես զնոյն խնդրէի լսել ի քէն: 5 Բայց
 արդ լսեմ, թէ հերձուածք գոն ի քեզ. եւ
 սակաւ ինչ հաւատացի: 6 Բայց հաւատա-

ցի, վասն զի ի հաւատարիմ վկայից եղեւ
 ծանուցեալ: 7 Եւ լուաք այսպէս. եթէ այր
 մի խուժիկ նետտորական եկն առ քեզ, եւ ի
 քէն առեալ ձեռնադրութիւն եպիսկոպո-
 սութեան. եւ զարմացայ³ յոյժ, զի զայնպի-
 սին ո՛չ միայն ի պատիւն յայն ածել ար-
 ժան էր, այլ եւ պատժել, եւ ի ժողովս հա-
 ւատացելոց ո՛չ ընդունել. զի գայլ ո՛չ եր-
 բէք բնակի ի մէջ ոչխարաց, այլ եթէ եր-
 բէք բնակել հանդիպի՝ աւժտէ եւ ցրուէ
 զնոսա: 8 Նմանապէս եւ գողք. զի՝ «Գող
 ո՛չ գայլ⁴ եթէ ո՛չ զի գողասցի եւ սպանցէ
 եւ կորուսցէ», ասաց մեզ Տէրունական
 բանն: 9 Վասն զի այնպիսիքն գողք են եւ
 աւագակք եւ գայլք յափշտակողք. եւ
 դարձեալ սուտ առաքեալք եւ մշակք նեն-
 գաւորք եւ կերպարանին զգեստիւք ոչ-
 խարաց, եւ ի ներքոյ գայլք են յափշտա-
 կողք. յայնպիսեացն զգուշանալ մեզ հրա-
 մայեաց Հովիւն քաջ. որ եզ գանձն իւր ի
 վերայ ոչխարաց. եւ ապա յաւուր վրիժուց
 հատուցման հատուցանէ նոցա որոշելով ի
 ձախակողմն կոյս՝ ասելով. «Երթայք անի-
 ծեալք յինէն»⁵, եւ որ ի կարգին է բան:
 10 Եւ դարձեալ, եթէ՝ «Ի բաց կացէք յինէն
 ամենայն մշակդ անիրաւութեան. զի ո՛չ
 գիտեմ զձեզ»⁶: 11 Նաեւ ընդ մէջ կտրեսցէ
 զնոսա, եւ զմասն նոցա ընդ անհաւատս
 դիցէ. զի եւ առաքէ ի տեղին, զոր պատ-
 րաստեալ է սատանայի եւ հրեշտակաց նո-
 րա:

12 Արդ գիտեմք՝ զի անգիտութեամբ
 արարեր զայդ: 13 Արդ դարձի՛ր եւ ապա-
 շաւեա՛ հանդերձ ապաշխարութեամբ. եւ
 արտասուաւք ասա՛ դու զմարգարէին.
 «Տէ՛ր մի՛ յիշեր զմեզս մանկութեան իմոյ
 եւ զանգիտութեան»⁷. եւ այլ մի՛ եւս տա-

3 Ա. զարմացաւ

4 Ա. գոյ

5 Յով. Ժ 10

6 Մարգ. Ի 41

7 Ղուկ. Ժ 9 27

8 Մարգ. Ի 7

1 Ա. հովապետել

2 Ա. հաւտիտ

ցես տեղի բնակություն խուժվելն այնորիկ ի մէջ հաւատացելոց: 14 Եւ պատուիրեա՛ մեծաւ սաստիւ, զի մի՛ ոք իշխեսցէ ընդու- նել զնա [ի] յարկս իւր, եւ մի՛ տալ նմա ողջոյն՝ ամենեւին եւ մի՛ տեղի բնակելոյ նմա ընդ իշխանութեամբ քոյ: 15 Եւ դար- ձեալ մի՛ երբէք ողջոյն տալ նմա ի հաւա- տացելոց քոց. վասն զի հրաման առաք յաստուածային պատուիրանաց՝ այնպի- սեացն ողջոյն ո՛չ տալ. այլ դու ապաշա- ւեա՛ հանդերձ արտասուաւք եւ ողորմու- թեամբ աղքատաց, եւ ապաշխարեա՛ մե- ծաւ զղջմամբ. զի ապաշաւելն (է) դադա- րելն ի մեղացն: 16 Զի եթէ մեղիցես, դարձցիս ասէ. եւ թէ ուղղեսցես, յերկար ձգեսցիս¹. եւ յորժամ դարձցես եւ յոգւոց հանիցես եւ հեծեծիցես²: 17 Արդ դարձցին առ Աստուած՝ որ խնդրեն զնա, գրեալ է: 18 Վասն զի զդարձն միայն խնդրէ Աս- տուած. «Դարձարո՛ւք առ իս, ասէ, եւ ես դարձայց առ ձեզ»³: 19 Արդ մի՛ լինիր չա- րի յիշատակ, եւ մի՛ գտիչք չարեաց. վասնզի ունիս բազում պատուիրանաց յի- շատակ. զբարի գործովք մի՛ զանց առներ: 20 Արդ այսոքիկ քեզ պատուէր ի Գրոց Սրբոց. զի սիրեսցես զՏէր Աստուած քոյ. քանզի այն է պատուիրանն Աստուծոյ՝ զի սիրեմք զնա ի սուրբ սրտէ եւ յանկեղծա- ւոր հաւատոյ. զի գրեալ է. «Սիրեսցես զՏէր Աստուած քո յամենայն սրտէ քում- մէ եւ զաւրութենէ»⁴, եւ որ այլն եւս: 21 Այս է առաջին պատուիրան. եւ ամե- նայն Գիրք աստուածայինք յայս բան բո- վանդակին⁵: 22 Արդ պահեա՛ զհաւատ եւ զխոստովանութիւն սրբոց հարցն, զոր ին-

քեանք դաւանեցին, եւ զնոյն մեզ աւան- դեցին ՅԺԸ-իցն⁶. որ ի Նիկիա, եւ զհա- րիւր⁷ եւ յիսնիցն՝ որ ի Կոստանդնուպալ- սին, եւ զերկերիւրոցն⁸ որ յԵփեսոս, իմա՛ զայն՝ որ ի ժամանակս Կաւատայ արքայից արքայի խնդիր եղեւ քննութեան հաւա- տոց. եւ Հռոմք զՔաղկեդոնին ընկալան զհաւատս. եւ մեր աշխարհս եւ ձեր հրա- ժարեցին՝ եւ հեռացան. եւ դեռ եւս գրով կայ եւ պահի մեր եւ ձեր միաբանութիւն հաւատոյ: 23 Արդ մի՛ ստեր ուխտի հարցն մերոց՝ որ եղին ի մէջ երկոցունց. եւ մի՛ մեկներ ի միաբանութենէ մերմէ. եւ մի՛ թողուր զուսումն մանկութեան. եւ մի՛ մո- ռանար զուխտն աստուածեղէն. եւ մի՛ ձայնակից լինիր Հռոմոց. եւ մի՛ դառնար սրտիւք քո յԵփեսոս. այլ յիշեա՛ ուստի եւեր՝ ի նոր Եփեսոսէ, եւ ի փչողէ քեզ զՓարաւաւն ի դառն⁹ տանէն Հռոմոց, եւ ի չար վերակացուացն, եւ ի դառն ծառա- յութենէ. մի՛ յանդիմանիր ի մարգարէէն, թէ՛ «Ո՛չ կացին նոքա յուխտին Տեառն, եւ ըստ իրաւանց⁸ Նորա ոչ կամեցան զնալ»⁷: 24 Եւ այլուր թէ՛ «Դարձան սրտիւք իւ- րեանց յԵփեսոս»⁵: 25 Արդ մի՛ յենուր ի ցուպն եղեգնէ ի ջախջախեալն. զի թէ յե- նուցուս, վնաս ոչ սակաւ առնիցես անձին քում: 26 Մի՛ քակեր զցանկ հայրենի, զոր հաստատեցին սուրբ հարքն վիմաւք հա- ւատոց: 27 Զի. «Որ քակէ զցանկ, հարցէ զնա աւճ. եւ որ գլէ վէմ, կորուստ անձին իւրոյ առնէ»⁸: 28 Արդ հաստատուն կա՛լ զխոստովանութիւն երից սուրբ ժողո- վոցն⁹. զոր հարքն մեր եւ ձեր միաւորա-

1 Ա. ողջույն

2 մեղիցէ քեզ, եւ եւթն անգամ դարձցի ի քեզ եւ ասիցէ ապաշխարեմ, թողցես նմա

3 Հմմտ. Եսայի Լ. 15. «Երբժամ դարձցին է- յոգոց հանիցէս, յայնժամ էցցէս»

4 Զաւ. Ը 3

5 Բ. Օր. Զ 5

6 Ա. քաղկեդոնի

4 Բ. չիէ Գ. գերեմի հարիւր ութսուսանիցն

5 Բ. ի հարիւր

6 Ա. երկերիւրոցն, Բ. յերկերիւրոցն

7 Գ. բառի փոխարէն քաղմակետ է

8 Տպ. օրինակում՝ իրանց-ի կողմին փակագծով դրուած է իրաւանց: Փխ. ըստ Աստուածաշնչի:

9 Սաղմ. Լ 10

10 Գ. Եր. Լ 39

11 Ժ. Ժ. Ժ 8-9

9 Ա. ժողովոյն

կան գրով հաստատեցին ի մէջ իւրեանց, որ դեռ եւս կայ: 29 Եւ փախիւր անչափ հեռաւորութեամբ ի պիղծ ժողովոյն Քաղկեդոնի եւ յանընդունակ¹ տոմարէն Լեւոնի. եւ նզովեա՛ զամենայն հերձուածողսն զառաջին[ս]ն եւ զմիջինսն եւ զվերջինսն, զոր սուրբ հարքն² նզովեցին, եւ մեք նզովեմք. եւ բա՛րձ զամենայն չար ի միջոյ: 30 Վասն զի գրեալ է. «Բարձէ՛ք,– ասէ,– զչարն ի միջոյ ձերմէ»³: 31 Եւ դարձեալ, եթէ՛ «Ելէ՛ք ի միջոյ նոցա եւ մեկնեցաւ զքեզ, եւ ի պիղծս մի՛ մերձենայք. եւ ես ընկալայց զձեզ»⁴ ասէ Տէր: 32 Արդ զխուժիկն զայն հալածեա՛ յերկրէ քումմէ եւ յաշխարհէ, [զի] մի՛ դարձեալ արմատ դառնութեան ի վեր երեւեալ, եւ նովաւ բազումք պղծեսցին:

33 Յիշեա՛, զի եկիր բնակեցար ընդ հովանեաւ սրբոյ Կաթողիկէիս եւ ծառայեցեր միամտութեամբ սրտի քո ի ձեռն հոգեւոր ծառայութեանն՝ որ քեզ⁵ հաւատացաւ ի մէջը. եւ մեք վստահացեալ ի կեանս քո՝ առ սէր քո՝ արարաք զկամս քո՝ առաջնորդ զքեզ կացուցանելով աշխարհիդ այդմիկ. զի թէպէտ եւ էիր ազգաւ եւ բնակութեամբ յաշխարհէդ, այլ վաղ ուրեմն հեռացեալ եւ աւտարացեալ ի Հռովմայեցւոցն վարեցար աշխարհ:

34 Իսկ շնորհք Հոգւոյն՝ որ կոչեաց զքեզ ի կոչումնդ յայդ հոգեւոր, իբր ըմբ(ռն)մամբ⁶ իմն ձգեաց եւ եհան զքեզ յերկաթի հնոցէն՝ եւ ի միջոյ հալոցացն Հոռոմոց բռնութենէն. վասն զի փառք Տեառն ի կղզիս ծովու. եւ անուն Նորա փառաւորեալ եղիցի յամենայն տեղիս հեռաւորս⁷: 35 Արդ մի՛ լինիր պատճառ

կորստեան քեզ եւ ժողովրդեան քում, զի մի՛ գուցէ հասանիցեն նզովք ի Տեառնէ յաղագս քո ի վերայ ժողովրդեան երկրիդ՝ ըստ ասելոյ մարգարէին, եթէ՛ «Նզովք կերցեն զերկիր. զի⁵ մեղան բնակիչք նորա, եւ մնացեն մարդք սակաւաւորք»⁸: 36 Եւ դարձեալ, եթէ՛ «Առաքեսցէ Տէր ի պատիւ քո անարգանս եւ զփառս հանցէ ի քէն»⁹: 37 Եւ դարձեալ, եթէ՛ «Յորժամ կատարեսցէ Տէր առնել զամենայն ինչ, ածցէ զձեռն իւր ի վերայ մեծամտին, եւ որք զանձինս առ իմաստունս ունին, եւ խորհեցան խորհուրդ ալ ո՛չ Տեառմբ»¹⁰:

38 Արդ զայսոսիկ ի բազում վշտաց եւ ի նեղութենէ սրտի զրեցի առ քեզ, քանզի սէրն Աստուծոյ ստիպէ զմեզ խաւսել զբանս ճշմարտութեան՝ որ վասն Նորա:

39 Ողջ լե՛ր ի Տէր եւ զպատասխանիդ թղթոյդ ըստ կամաց Աստուծոյ եղիցի մեզ լսել: 40 Ողջ լե՛ր ի Տէր:

ԳԼՈՒԽ Գ.

1 Պատասխանի թղթոյն Տեառն Մովսիսի Հայոց Կաթողիկոսի ի Կիւրոնէ Վրաց Կաթողիկոսէ

2 Սրբասիրի եւ պատուականի Տեառն իմոյ՝ Մովսիսի Հայոց Կաթողիկոսի՝ եւ ամենայն եպիսկոպոսաց աթոռակցաց քոց՝ ի Կիւրոնէ Վրաց Կաթողիկոսէ խոնարհ երկրպագութեամբ եւ սիրով ողջոյն, եւ յամենայն աթոռակցաց իմոց եպիսկոպոսաց՝ կրկին խոնարհութեամբ եւ երկրպագութեամբ ողջոյն եւ աւրհնութիւն ձեզ ի սուրբ խաչէս:

3 Զթողթս ձեր՝ զոր գրեալ էիք՝ ընկալաք եւ հասու եղաք: 4 Եւ զպատգամս՝

1 Ա. անյընդունակ

2 Ա. հայրքն

3 Բ. Օր. Ժ Է 7

4 Բ. Կ. Ե. Բ. Գ 17, Հմմտ. Ե. Կ. Ե. Բ. 11

5 Ա. մեզ

6 Ա. ըմբմամբ

7 Ե. Կ. Ե. Բ. Գ 15

5 Ա. մի

8 Ե. Կ. Ե. Բ. Գ 6

9 Հմմտ. Ե. Կ. Ե. Բ. 16

10 Հմմտ. Ե. Կ. Ե. Բ. 12

զոր արարեալ էիք՝ լսեցաք յեպիսկոպոսէս. եւ որ գրով եւ բանիւ հոգացեալ էիք զմեզ խրատական եւ վարդապետական բանիւ, նա եւ յանդիմանեալ էիք որպէս տէր եւ վարդապետ եւ հայր հոգեւոր, որպէս եւ էքդ իսկ, երկիր պագի եւ շնորհակալ եղէ ձեր հոգեւոր սիրոյդ: 5 Բայց ես հանդերձ եպիսկոպոսաւք իմովք եւ լաւաւք աշխարհիս խորհուրդ արարի աւրէնս համարելով ո՛չ արգելուլ ի գալոյ զամենեսեան զայնոսիկ՝ որք ի զղջումն գան եւ յապաշխարութիւն: 6 Իսկ իբրեւ իմացաք զնորա չարութիւն, դարձեալ մերժեցաք ի մէնջ եւ արգելաք զմարդիկ ո՛չ տալ ողջոյն նմա: 7 Եւ որ գրեալս էիք, թէ՛ «Հերձուածք գոն ի ձեզ՝ եւ մեք ո՛չ հաւատացաք». եւ դարձեալ՝ «Հաւատացաք յաղագս հաւատարիմ վկայից». ահա մեք մեզէն իսկ ասացաք զեղեալսն ի մէնջ: 8 Եւ որ զԿաւատայ արքայից արքայի ժամանակն էիք գրեալ, գիտեմք՝ զի այնպէս եղեւ որպէս բազում անգամ լսեալ եմք. եւ որ վասն հարցն մեր եւ ձեր միաբանութեան եւ ուխտի եւ հաստատութեան հաւատոյ էիք գրեալ, մեք անշարժ ունիմք զնոյն: 9 Եւ որ վասն մեր եւ ձեր աշխարհաց էիք գրեալ եւ ասացեալ յաղագս միաբանութեան՝ զոր ի մերում ժամանակիս է, մեք ի նոյնս ունիմք միաբանութիւն եւ ո՛չ փոխիմք: 10 Իսկ վասն խոսկիւն էիք հաստատեալ զհրամանս ձեր գրով եւ բանիւ. որպէս գրեցաք վերագոյն, վաղ մերժեցաք զնա ի մէնջ, եւ հրամայեցաք մերոց ո՛չ ընդունել զնա: 11 Այլ մեք յամենայնի հնազանդ եմք ձեզ եւ ձերոց հրամանացդ:

12 Ողջ լերո՛ւք ի Տէր. եւ մեզ աղաւթս արարէ՛ք:

ԳԼՈՒԽ Դ.

1 Պատճառք¹ թղթոյն Հայոց Կաթողիկոսի եւ պատասխանոյն² Կիւրոնի՝ եթէ ո՞ր գտաւ եւ ո՞րպէս

2 Արդ զայսոսիկ թուղթս Մովսիսի Հայոց Կաթողիկոսի՝ եւ զպատասխանին Կիւրոնի ո՛չ գտաք ի գրեալ ի Գիրս թղթոցն. եւ ի բազում ջան մտեալ հազիւ կարացաք գտանել: 3 Քանզի վաղ ուրեմն լուեալ էր իմ յուսումնասիրաց ոմանց՝ եթէ սկիզբն Կիւրոնի կորստեան ի Մովսիսի ժամանակն եղեւ. զոր ապա սակաւ ինչ պատճառն տայ Կիւրոն յառաջին պատասխանումն իւրոյ թղթին՝ որ առ Աբրահամ Հայոց Կաթողիկոս. եւ ասէ այսպէս. «Մովսէս Հայրապետն Հայոց ասէ, որ նախ քան զքեզ յԱթուղ յայդ գրեաց առ մեզ վասն խոսկիւն եւ ո՛չ վասն հաւատոյ ինչ իւրաց». զոր ապա ընթեռնուք յիւր իսկ ի թղթի անդ: 4 Արդ մեք ի բանէդ յայդմանէ ուսեալք յաղագս թղթոյդ, եւ լուեալ ի հաւատարիմ մարդոց՝ որպէս ասացաք, ի խնդիր ելեալ գտաք ի Տփլիս քաղաքի, որ է ի Վրաց նահանգի՝ մերձ առ ստորոտով լերինն Կովկասու՝ ի վերայ գետոյն որ կոչի Կուր, քանզի էր քահանայի միոյ գտեալ ի գիրս Վրաց, որում անուն քահանային Կիրակոս կոչիւր: 5 Որ եւ նա մեծաւ աշխատութեամբ գտեալ եւ թարգմանեալ ի մերս լեզու՝ ետ մեզ գրով: 6 Վասն զի ինքն իսկ կարի քաջ գիտէր զգիր եւ զլեզու Վրաց: 7 Եւ մեր առեալ զստուգիւ քննութեամբ գրեցաք առ ձերդ հարցասիրութիւն:

1 Բ. եւ Գ. պատճէնք

2 Ա. պատասխանոյն

ԳԼՈՒԽ Ե.

1 Յաղագս Կիւրոնի երկեղին եւ կասկածանայ

2 Արդ քանզի Կիւրոնի ո՛չ իշխեցեալ համարձակապէս ի հակառակս ելանել Մովսիսի Հայոց Կաթողիկոսի, որպէս Աբրահամայն, թէպէտ եւ ի ցաւս մտեալ երկանց. վասն զի երկնչէր. մի՞ զի կարի յերախտեացն¹ Մովսիսի յաղթահարեսցի եւ զամաւթ կրեսցէ. եւ միւս՝ զի մնայր այլո՞ւմ ժամանակի. յորո՞ւմ ծնաւ զանաւրէնութիւն, որպէս եղեւ իսկ, քանզի մեռաւ իսկ Մովսէս Կաթողիկոսն Հայոց: 3 Եւ Կիւրոնի եհաս ժամանակ եւ իշխանութիւն խաւարի, քանզի զխուժիկն զայն, զորմէ ասացաքն, որ սկիզբն եղեւ Կիւրոնի կորստեան, թաքուցեալ էր իբրեւ զկորիւն² իժի ի ծակս եւ ի ծերպս վիմաց. եւ ինքն զայս ինչ եւ զայս բաղբաղէր եւ պատճառէր զպատճառս մեղաց: 4 Քանզի զպատասխանի թերի եւ թեթեւ բանիւք իբր կասկածանաւք էին, եւ բեկբեկելով առնէր: 5 Եւ ասէր. «Աւրէնս համարեցայ զայն առնել, ո՛չ արգելոյլ³ զոք գալոյ ի գղջումն». եւ կամ թէ՛ «Մեք զուխտն հաստատուն ունիմք զհարցն մերոց, զոր եղին». եւ որ այլն եւս: 6 Եւ այսոքիկ ասացեալքս լինէին նենգութեամբ. քանզի ծածկեալ էր զինքն նենգութեամբ: 7 «Զխուժիկն զայն որոշեալ եմք, — ասէր, — եւ հրամայեալ եմք մերոց ո՛չ տալ ողջոյն նմա»: 8 Իսկ ինքն բնաւ ո՛չ մեկնէր ի նմանէ, թէպէտ եւ ի ծածուկ զնա ունէր, մինչեւ ի ժամանակ քաջայայտ լինելոյ նորա ամբարշտութեանն: 9 Բայց նախ քան զյայտնել նորա չարութեան, որ եղեւ մինչեւ ի պատասխանիս երրորդ թղթոյն Աբրահամու. զոր արար Կիւրոն չարաչար եւ դառն բանիւք,

զի տակաւին եւս ծածկեալ ունէր զինքն պատրուակաւ կեղծաւորութեամբ, եւ ո՛չ առնոյր ի միտ զբանս Գրոց Սրբոց, զոր առակաւք եւ աւրինակաւք յանդիմանեալ զկեղծաւորս, միանգամայն եւ զպատիժ պատուհասին իմացուցանելով: 10 Քանզի ասէ մի ոմն յաստուածայնոցն, եթէ՛ «Ճշմարտապէս խաւար է, եւ լոյս կեղծաւորի»: 11 Եւ այլ ոմն, եթէ՛ «Կեղծաւորք ի բանս եւ ի դէմս իւրեանց երեւեցուցանեն զիրս ինչ հաւատալիս»: 12 Եւ դարձեալ, եթէ՛ «Մինն լինի ասել լոկ բանիւ փիլիսոփոս իբր ու չիցէ փիլիսոփոս, այլ կերպաբանս ունի վասն առ ի պատմել զգործ աւրուեստին. եւ որ ի ներքոյ փիլիսոփոսն էր՝ արտաքինն դարբին գտաւ: 13 Ահա առաւ ի բաց դիմակն ուր որ ծածկեալ ունէր եւ մեկնեցաւ խաբէութիւն նորա. եւ գտաւ՝ որ ի ներքոյ ազատն էր՝ արտաքոյ ծառայ: 14 Եւ այսպէս յերկուս դէմս գտեսիլ կեղծաւորութեան ցուցանել կամին»: 15 Եւ այսոքիկ սատանային գործ. նաեւ՝ «Սատանայ կերպարանի ի հրեշտակ⁴ լուսոյ»՝ ասէ աստուածային առաքեալն: 16 Եւ ինքն Տէրն ասէ. «Տեսանէի զսատանայ անկեալ յերկնից իբրեւ զփայլակն»⁵: 17 Եւ այն՝ զի ունէր կեղծաւորութեամբ զտեղի բնակութեան իւրոյ՝ ուստի անկաւն. վասն զի սիրեաց վերագոյն լինել ինքն քան զամենեսին՝ սիրելով զփառս, այնմ ո՛չ եհաս՝ զոր խնդրէր, եւ յայնմանէ զրկեալ գտաւ՝ զոր ունէր միանգամայն: 18 Եւ լռեաց ի փառաբանութենէն՝ յորո՞ւմ կարգեալն էր եւ սահմանեալ: 19 Արդ Կիւրոն այսպիսի մտաւք վարեցաւ ի ծածուկ կեղծաւորեալ զինքն եւ ո՛չ գիտէր զբան Գրոյն՝ եթէ՛ «Խաւար յանդիմանեալ ի լուսոյ յայտնի լինի»⁶, — եւ որ ինչ սոցին նման: 20 Եւ

1 Ա. երախտեացն

2 Ա. գկորոյն

3 Ա. արգելոյլ, Բ. արգելում

4 Ա. հրշտակ

5 Բ. Կարն. ԺԷ 14

6 Գ. Կ. Ժ 18

7 Հ. Կ. Ե. Կ. Ե. Ե. 13

դարձեալ, եթէ՝ «Մեր ազգ ինչ իցէ թաքչել ո՛չ կարէ»²¹: 21 Արդ աշխարհաբեկ եւ աշխարհի իրաւք կացեալ Կիւրոնն ամս հինգ, զերկուս ամս ի ժամանակս Մովսիսի Հայոց Կաթողիկոսի, եւ զերկուս ամս զկնի մահուան նորա՝ մինչեւ ի ժամանակս Աբրահամու, որ յաջորդեաց¹ զԱթոռ Հայրապետութեան զկնի Մովսիսի:

22 Իսկ յառաջնումն ամին Աբրահամու սկսաւ ամբարշտել եւ յայտնել զչարութիւն իւր, քանզի իբրեւ յաճախեցան զրեալքն առ նա յԱբրահամայ Կաթողիկոսէ, ապա այնուհետեւ առնէր ընդ դէմ նմա պատասխանի յերրորդում իւրոյ թղթին. եթէ՝ «Կամիք՝ եւ ոչ, — ասէ, — մեր հաւատ այդ է»։ 23 Այլ թէպէտ եւ յառաջագոյն գրեալ էր առ նա Վրթանիսի Քերթողի² որ Տեղապահն էր Աթոռոյ սրբոյն Գրիգորի եւ առեալ էր զչափ նորա չարութեանն:

24 Բայց քանզի Հայրապետ ոչ կայր ի ժամանակին, նա ոչինչ կարաց հնարել, միանգամայն եւ ընդ երկուց ելեալ³ էր աշխարհս Հայոց. եւ նա ի տարակուսի⁴ լեալ՝ ոչինչ կարէր հնարել՝ ո՛չ հոգեւոր ինչ սաստիւ եւ ո՛չ մարմնաւոր պատուհասիւ, քանզի հոգեւորն դեռ եւս տակաւին չէր հաստատեալ, եւ մարմնաւորն հեռի էր եւ աւտար: 25 Եւ Սմբատն՝ զորմէ ասացաք թէ՝ մարգպան էր Հայոց, այր բարի եւ բարեպաշտ եւ հաւատարիմ եւ հաստատուն ի հաւատս ուղղափառութեան, զիտէր զկամս Կիւրոնի՝ եթէ ձայնակից եղեւ Հոռոմոց, ո՛չ կարաց զգացուցանել կայսեր զեղեալս ի Կիւրոնէ, նա եւ ոչ արքայի ծանոյց. քանզի զիտէր՝ եթէ ոչինչ աւգտի միանգամայն եւ իմացեալ իսկ էր զկամս

կայսեր, եթէ միաբան է ընդ Կիւրոնի՝ եւ նորա հրաման՝ ասէ՝ զործն այն. քանզի կարծիս տայ մեզ բանն Կիւրոնի՝ զոր յիւր թուղթսն գրէ առ Աբրահամ եւ առ Սմբատ, թէ՝ «Կեցուցէ Աստուած զկայսրն, զի նա զաշխարհս մեր կեցոյց»։ 26 Եւ դարձեալ, թէ՝ «Աստուած փառաւորեաց զարքայ, քանզի նա փառաւորեաց». որ արդարեւ այնպէս եղեւ Կիւրոն. զի սիրեաց զփառս մարդկան առաւել քան զփառս Աստուծոյ եւ յուսացեալ եղեւ ի զաւրութիւն բազկի իւրոյ եւ ո՛չ լուաւ ի մարգարէէն՝ «Մի՛ յուսայք յիշխանս յորդիս մարդկան, զի ոչ գոյ փրկութիւն ի նոսա»⁵. եւ որ յետ այսորիկ ասի բան: 27 Եւ դարձեալ զմիւս մարգարէի՝ թէ՝ «Անիծեալ է, որ դնէ զյոյս իւր ի մարդ եւ ո՛չ յԱստուած»⁶:

ԳԼՈՒԽ Զ.

1 Թէ ո՞րպէս նենգութեամբ կոչեաց Կիւրոն զեպիսկոպոսն Յուրտաւայ⁵ Մովսէս առ ինքն, եւ նա ո՛չ գնաց յաղագս երկիւղի եւ կասկածանաց: 2 Բայց ապա յետոյ գնաց յաղագս յանդիմանելոյ գնա, թէպէտ եւ խափանումն արար ուխտին իւրոյ

3 Իսկ իբրեւ մեռաւ Մովսէս Կաթողիկոսն Հայոց, Կիւրոնի յանձն կասկած լեալ վասն եպիսկոպոսին Յուրտաւայ, թէ նա յայտնեաց զչարին նորա, առաքէ առ նա եւ կոչէ առ ինքն: 4 Քանզի խորհեալ էր չար առնել նմա հանդերձ իշխանաւք աշխարհին: 5 Իսկ նորա իմացեալ զնենգութիւն Կիւրոնի՝ ո՛չ հառ յանձն երթալ, միանգամայն եւ վասն բանին՝ զոր հրա-

²¹ Հմմտ. Լ. Տէմբ. Լ. 25 (այսպէս եւս ինչ իցէն՝ թափեւ ոչ կարէն)

¹ Ա. յառաջորդեաց

² Ա. Քերթողի

³ Ա. երկու ելեալ

⁴ Ա. տարեկուսի

⁵ Ստեփ. Ճիւղ 3

⁶ Հմմտ. Երեմ. Ժ. 5

⁵ Ա. Յուրտաւայ

մայէ աստուածային առաքեալ, եթէ⁵ «Յառնէ յանիրաւէ յետ միանգամ եւ երկիցս խրատելոյ՝ հրաժարեսջիւր. զի թիւրեալ է այնպիսին եւ մեղանչէ անձամբ զանձն դատապարտեալ»⁶: 6 Իսկ նա ո՛չ միանգամ եւ երկիցս, այլ բազում անգամ զչափ առեալ էր նորա չարութեանն, ո՛չ կամեցաւ երթալ առ նա. նաեւ ուխտ իսկ եղեալ էր ի սրտի իւրում՝ բնաւ ո՛չ տեսանել զնա. քանզի խոցեալ էր ի գաղտածիգ նետից նորա, զոր ձգէր ընդ խաւար յայնոսիկ՝ որ ուղիղ են սրտիւք: 7 Այլ միայն զայս եղեալ էր ի մտի իւրում, թէ յորժամ ծանուցանին նմա չարիք իւր, թերեւս դարձցի եւ զղջացի. վասն զի ցաւ էր նմա վասն նորա՝ յաղագս այնորիկ՝ զի միջնորդ եւ շաղկապ էր սիրոյ ի մէջ երկուց² կողմանց՝ Հայոց եւ Վրաց:

ԳԼՈՒԽ Է.

1 Գնալն Մովսիսի եպիսկոպոսին Յուրտաւայ առ Կիւրոն

2 Բայց ապա յետոյ գնացեալ եւ խափանուան իւրոյ ուխտին արարեալ, սակս այնորիկ՝ զի տեսանելով՝ ասէր՝ «Զիս, գուցէ արդեաւք ամաչեսցէ յուխտէն եւ ի դաշանցն՝ զոր եղին Հայրապետքն Հայոց եւ Վրաց ի մէջ³ երկուց կողմանցն»⁴: 3 Եւ երթեալ Հանդիպի Կիւրոնի ի քաղաքին՝ որ կոչի Տփղիս, զոր յառաջագոյն ի չորրորդ ճառի անդ յիշեցաք, քանզի էր նա ի գաւթի սրբոյն Սիովնի, որ էր մերձ յապարանս արքունի. զոր տեսեալ զնա սպասաւորացն Կիւրոնի, ազդ առնեն նմա: 4 Իսկ նա առաքէ ընդ առաջ⁴ նորա զմի ոմն ի սպա-

սաւորացն իւրոց եւ արգելու զնա յերեսաց իւրոց: 5 Իսկ նա երթեալ ի տուն քահանայի միոյ՝ որում անունն Յակովբ կոչիւր⁵, որ էր մերձ ի սուրբ Սիովն: 6 Եւ անդ կացեալ աւուրս ինն, յղէ այնուհետեւ պատգամ առ Կիւրոն եւ խաւսի ընդ նմա դատաստանաւ ոչ ինչ⁶ զանգիտացեալ ի նմանէ. «Ես,— ասէ,— գիտեմ զոր ինչ պակասութիւն լինէր ի քէն սակս ուղղափառ եւ սուրբ Հաւատոյն, զոր ուսուցին մեզ սուրբ Հարքն՝ զառաջագոյն քարոզեալն ի սրբոց առաքելոցն՝ եւ զՀաստատեալն ի սրբոյն Գրիգորէ, եւ զնոյն աւանդեալ մեզ յերից սուրբ Ժողովոցն⁷ յերեք Հարիւր տասն եւ ութիցն [որ] ի Նիկիա⁸, եւ [ի] Հարիւր եւ յիսնիցն, որ ի Կոստանդնուպալիս, եւ յերկերիւրոցն, որ յԵփեսոս. եւ երկոքեան աշխարհս մեր Հայոց եւ Վրաց զնոյն ունէին եւ ունիմք: 7 Արդ զի՞ եղեւ քեզ, զի խախտիչ եղեր դու անխախտ եւ անշարժ Հաստատուն եւ սուրբ Հաւատոյս մերոյ, զոր ի սրբոց Հարցն Հաստատեցաւ, եւ նոյն մեզ տուաւ Հաստատուն պահել: 8 Քանզի նոքա մեծաւ Հանդիսիւ եւ բազում աշխատութեամբ այսահալած⁹ լեալ կործանեցին զսատանայ: 9 Եւ նգովեցին զամենայն հերձուածողսն՝ զառաջինսն եւ զմիջինսն եւ զվերջինսն, մանաւանդ գանիծեալ Ժողովն Քաղկեդոնի եւ զպեղծ տոմարն Լեւոնի, եւ զայնոսիկ՝ որք նոցայն Հաւատացին¹⁰. որ մինչեւ ի մեր ժամանակս Հաստատուն եկն նոյն աւանդեալն ի նոցանէ: 10 Իսկ երանելի Հայրապետն Մովսէս, յորմէ դու ընկալար զձեռնադրութիւն, վասն այնորիկ ընտրեաց¹¹ զքեզ ի տանէ իւրմէ Հաւատարիմ Համարելով

5 Ա. ամուռն էր Յակովբ կոչիւր

6 Ա. ոչեւն

7 Ա. Ժողովոյն

8 Ա. Նիկիայի

9 Ա. այսպիսիաւ

10 Ա. հօտացիւն

11 Ա. ընդրեաց

1 Ա. եւ Բ. եթէ-ից յետոյ մէկ բառի տեղ է թողնուած
— ՏՃԳ. Գ. 10-11

2 Ա. երկուց

3 Ա. համդերձ ինեւ ի մէջ

4 Ա. յառաջ

զքեզ, զի ուխտ եւ դառնութիւն հարցն մերոց հաստատուն կացցէ, եւ մեք ի խաղաղութեան մնայցեմք. եւ քեզ հաւատաց զԱթոռդ զայդ Հայրապետութեան, զի մի՛ կուտեսցես քարինս ի շաւիղս ժողովրդեանս հաւատացելոց, այլ [զի] զխոջ եւ զխուծ¹ ի բաց խլեսցես ի ճանապարհաց նոցա: 11 Իսկ դու արգել արկեր ճանապարհաց նոցա զայդ ամենայն՝ ոչ գնալ ի ճանապարհս Տեառն ուղիղ՝ ընդ որ գնացին հարքն մեր. եւ զխուծիկդ զայդ ապականիչ ընկեցեր ի մէջ, զի էր յինքն խմոր դառնութեան ծածկեալ՝ զոր ունէր ի հնմէն եւ ի քացախուտ չարութենէն Քաղկեդոնի ի Հրէական զանկուածոյն ի նա հասեալ: 12 Արդ ես անպարտ եղիցիմ եւ քաւեալ ի միջնորդութենէ քումմէ»:

ԳԼՈՒԽ Ը.

1 Որ ինչ զկնի այսորիկ պատմի յաղագս Կիւրոնի

2 Արդ զայս նորա ասացեալ առ Կիւրոն ի ձեռն պատգամի իբր ի մահ եւ յապտակ զինքն գնելով ինքնակամ կամաւք եւ յաւժարութեամբ, վասն զի թշնամիք էին նմա ամենեքեան՝ իշխանքն եւ ժողովրդականքն հանդերձ Կիւրոնի: 3 Եւ նա ո՛չ ետ նմա պատասխանի այնքան բազում յանդիմանութեան, այլ որպէս իժի եւ քարբի խցեալ էր զականջս իւր, զի մի՛ լուիցէ զձայն թովչի ճարտարի. այլ եւ ոչ ինչ կարէր չար ինչ խաւսել նմա կամ առնել. զի խցցի բերանք այնոցիկ՝ որ խաւսին զանիրաւութիւն: 4 Քանզի գիտէր ի մտի իւրում, եթէ յորժամ Կաթողիկոս նստի Հայոց, դարձեալ խնդիր լինի իմոց իրացս. զի թերեւս կարասցէ հնարիւք ինչ այլազգ

ինչ խորհել. զի դեռ եւս տակաւին² յերկուս ոտս կաղայր: 5 Իսկ երանելի եպիսկոպոսն զբարւոք մարտն մարտեաւ բազում բանիւք յանդիմանեալ գնա եւ ոչինչ կարաց աւգտել: 6 Ապա դառնայ ի վիճակ իւր ի մեծի զարմացման եղեալ եւ ի տրտմութենէ(թեան) սակա Կիւրոնի անդարձութեանն, միանգամայն վասն գուշակելոյ նմա զնենգութիւն նորա. եւ յանձն արարեալ զվիճակեալսն իւր շնորհաց Հոգւոյն՝ պահապան թողլով նոցա զայն՝ որ պահէրն զԻսրայէլ, գնայ մեծաւ տրտմութեամբ ի վանսն՝ որ կոչի Յոհաննու, որ է յԱրագածոտան, եւ ընկալեալ լինի անդ բազում սիրով եւ մեծաւ պատուով ի Բաբելոնացի Վանաց Երիցէ: 7 Ջոր ապա բազում գոհութիւն գրէ ի թղթի անդ իւրում՝ որ առ Վրթանէս Քերթով. եւ զառաջին ուխտ իւր դարձեալ հաստատէ ի սրտի իւրում յաղագս Կիւրոնի՝ միայն եթէ դարձցի առ ճշմարտութիւն եւ ուղղեսցի:

8 Իսկ Կիւրոնի զգնալ եպիսկոպոսին Յուրտաւայ ի նմանէ համբաւէ այսպէս, թէ գիշերի գաղտ գնաց փախստեայ³ ի մէջ յաղագս իւրոյ ինչ չարի եւ բազում բանից նորա՝ զոր խաւսեցաւ ընդ նա վասն հաւատոց: 9 Եւ դարձեալ յաղագս յանդիմանութեան եւ մեղադրանաց ոչինչ պատմեաց յայնցանէ, թէպէտ եւ եպիսկոպոսն զամենայն էր պատմեալ ամենեցուն. զոր եւ գնոյն գրէ Կիւրոն յիւրում թղթի անդ՝ որ առ Աբրահամ Կաթողիկոսն Հայոց. «Ձնա, — ասէ, — մեք ո՛չ եմք հանեալ ի վիճակէ մերմէ, այլ ինքն գնաց ի գիշերի փախստեայ⁴ յաղագս իւրոյ ինչ յանցանաց»: 10 Եւ այսպէս անիրաւութեամբ եւ ստութեամբ առնէ պատասխանի իւրոց եւ աւտարաց: 11 Քանզի ամենայն՝ որ անիրաւ է՝ ի պատասխանսն է պատրաստ.

2 Ա. տակաւին

3 Ա. փախստեայ

4 Ա. փախստեայ

1 Ա. զխոյթ

քանզի անիմաստ մտաւք վարէր առ ամենեսեան. զի հոգիք ըմբռնեալք ի մեղս՝ ի մտաց եւս անկանին¹: 12 Արդ Կիւրոն թէպէտ եւ վաղուրեմն ատեալ էր զճշմարտութիւն, ինքն ատեցեալ էր ի ճշմարտութենէն: 13 Քանզի յառաջ թշնամի էր եպիսկոպոսին Յուրտաւայ²՝ կասկածելով զնմանէ յաղագս յայտնելոյ զչարութիւն նորա. եւ որսայր³ զնա ի մահ. վասն զի գիտէր նա զնորա զամենայն ինչ ստուգիւ, որ ինչ ի ծածուկ եւ յայտնի, որպէս ասաց ինքն ի ձեռն պատգամին: 14 Քանզի յառաջ մինչդեռ ոչ էր հրապարակագուծ լեալ, բազում անգամ յանդիմանեալ լինէր ի նմանէ ի ծածուկ: 15 Իսկ նա ատէր զնա յաղագս յանդիմանական բանից նորա՝ թշնամի իմն համարելով զնա. «Ատեցին, — ասէ, — ի դրունս զյանդիմանիչս իւրեանց եւ զբանս սուրբս պիղծ արարին»⁴. զի յորժամ խրատու ոչ լսեաց, ապա յանդիմանեցաւ. «Զի խրատ առանց յանդիմանութեան մոլար չըջի»⁵՝ ասաց ոմն ի սրբոցն: 16 Արդ յետ այսոցիկ եղելոց իրաց գրէ առ Վրթանէս թուղթ եպիսկոպոսն Մովսէս՝ լի բազում ամբաստանութեամբ, զոր յիւր իսկ թուղթսն պատմի յաղագս Կիւրոնի, եւ զՎրաց աւրինակաւ ինչ իրաց նմանեցուցեալ նոցա վասն անպտղութեան նոցա⁴ թղթնոյն, եւ հայցէ գրել⁵ թուղթ առ Կիւրոն, զի թերեւս կարիցէ հնարել ինչ, իւրք ինչ իրաւք շահել զնա: 17 Խնդրէ նախ գրել եւ առ եկեղեցին Յուրտաւայ⁶ որք հայայեցուք էին, առ ի մխիթարել զնոսա: 18 Իսկ նա այր իմաստուն եւ հանճարեղ եւ նախանձայոյց աստուածային պատուի-

րանին, եւ զաւրավիգ եւ աւգնական ուղղափառ հաւատոյ⁷, ճշմարտասէր եւ լի գիտութեամբ. որ սակս իւրոյ հաւատարմութեանն տեղապահ զնա կացուցեալ Աթոռոյ սրբոյն Գրիգորի: 19 Իսկ նա ապա ցաւակից լեալ եպիսկոպոսին միանգամայն եւ գործակից եւ ջատագով աստուածային պատուիրանին՝ գրէ առ Կիւրոն թուղթ ծանուցանելով նմա զամենայն մի ըստ միոջէ, որպէս ուսուցանէ քեզ գրեալքն առ ի նմանէ յիւրում թղթին: 20 Գրէ եւ առ եկեղեցին Յուրտաւայ⁸ շրջաբերական թուղթ լի մխիթարութեամբ, եւ յորդորէ զնոսա կալ հաստատուն ի հաւատս ճշմարիտս եւ զգուշանալ յայնցանէ՝ որք ոչն զնան ճշմարտութեամբ ի ճանապարհս Տեառն: 21 Եւ այս լինէր մինչեւ ի ժամանակս Աբրահամու, որ յաջորդեաց զԱթոռ Հայրապետութեանն Հայոց զկնի երեք ամաց մահուանն Մովսիսի Հայոց Կաթողիկոսի:

ԳԼՈՒԽ Թ.

1 Պատճէն երկրորդ վասն բաժանման Վրաց զկնի մահուան Մովսիսի

2 Ի ժամանակն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի եղեւ բաժանումն Վրաց՝ քաջայայտ գոլով՝ որպէս ուսուցանեն մեզ Գիրք թղթոցն: 3 Բայց այսոցիկ գրեալքս առ ի մէնջ մինչեւ ցայս վայր ի ժամանակս Մովսիսի Հայոց Կաթողիկոսի եղեւ՝ որպէս պատմեցաք ձեզ ստուգիւ. այլ եւ այնմ վկայեն Գիրք թղթոցն. ահա՛ ցուցաք ձեզ ըստ կարի մերում համառաւտ բանիւ սկիզբն եւ զպատճառ բաժանման Վրաց: 4 Վասն զի այսոցիկ յայպէս իմացեալ եղեւ ի մէնջ ստուգիւ քննեալ: 5 Իսկ ի նոցին թղթոցն կամէի եւ այլ յիսկզբան մե-

1 Ա. անգանիմ

2 Ա. Յուրտաւայ

3 Ա. որսայի

4 Ըմբռնել 10

5 Ընտել 17

4 Ա. նոցա արիմակաւ

5 Ա. գրեալ

6 Ա. Յուրտաւայ

7 Ա. հաւատոյ

8 Ա. Յուրտաւայ

ըոյ գործառնութեանս յաղագս նոցա յարմարել բանս, միանգամայն եւ յաղագս Կիւրոնի կշտամբութեան յաւելուլ ի պատմութեանս՝ որ մինչեւ ցայս վայր: ⁶ Բայց թողաք յայլում տեղւոջ ասել: ⁷ Իսկ նախ քան զձեռնարկելն մեր էր ի բանս եւ ի գործս՝ որ յաղագս Կիւրոնի եւ բաժանման նորա ի մէջն՝ կամէի ասել եւ այլ իմն պատճառ. զոր ի բազմաց լուեալ մեր բազում անգամ՝ թէպէտ եւ գրով ոչ գտեալ ուրեք ի մատենի, նաեւ ո՛չ ի գրուցաց՝ եւ եթէ ընդ վայրաբանութեան, այլ յաւանդութենէ ծերոց եւ յընթերցասիրաց ոմանց հաւատարիմ արանց, զոր կամէի ասել յայսմ պատմութեան ի կարգի ճառիս: ⁸ Բայց քանզի ո՛չ եղեւ ասել, զի մի՛ խորհուրդս ընդմիջեացի՝ որ ի կարգիս, զոր պատմի ի Գիրս թղթոց, ասացից յետոյ յայլում տեղ[ւ]ոջ:

ԳԼՈՒԽ Ժ.

1 Թէ զի՞նչ աւրինակաւ գրեաց Մովսէս եպիսկոպոսն Յու[ր]տաւայ առ Վրթանէս՝ ¹ Բերթողն՝ գրել թուղթ՝ ² առ վիճակեալս իւր եւ առ Կիւրոն եւ իշխանս աշխարհին

2 Արդ գրէ թուղթ եպիսկոպոսն Մովսէս առ Վրթանէս՝ ³ Բերթողն զգնալն՝ ⁴ իւր ի վանսն Յովհաննու, եւ պատմէ նմա զամենայն իրս եղելոցն միանգամայն եւ զձմեռնային դառնաշնչութեան հոգմոցն՝ եւ զիւր գոհութիւն յառաջնորդէն՝ որ ի վանսն, որում անուն Բաբելոս ճանաչիւր, եւ հայցէ գրել առ եկեղեցին Յուրտաւայ գիր շրջաբերական՝ յաղագս հաստատուն կալ ի հաւատս, որպէս յառաջն ասացաք,

եւ յետ այնորիկ առ Կիւրոն եւ առ իշխանս աշխարհին:

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

1 Թուղթ առաջին Մովսէսի եպիսկոպոսին Յուրտաւայ առ Վրթանէս Բերթողն՝ տեղապահ՝ ⁵ Աթուոյ սրբոյն Գրիգորի՝ ⁶

2 «Փափագելի՛ ⁷ վիճակի քրիստոսեան հաւատոցն սիրելութիւն՝ ⁸ ընդունող եւ ինձ երեւեալ հայրաձեւ եւ մերձաւոր տէր Վրթանէս, ի Մովսէսէ անարժանէ՝ քեզ եւ քոյոցդ՝ բազում խոնարհութեամբ երկրպագութիւն, ընդ որով եւ առաւել ողջունի հարցութիւն:

3 Ծանուցանեմք փոքր ի շատէ տեառն մերում զգեղեղակ նեղութիւնս՝ ⁹ որ եհաս մեզ: ⁴ Դէպ եղեւ ինձ ի տղայութեան հասանել յեպիսկոպոսարանն Յուրտաւայ. որոյ եկեղեցւոյ՝ ¹⁰ ըստ աւրինաց աշակերտ իսկ էի, որ սնայ եւ ուսայ՝ ¹¹ դպրութիւն Հայերէն եւ Վրացերէն. որ պարգեւեցաւ ինձ իսկ անարժանիս ի Տեառնէ հասանել յԱթոռ վարդապետական. եւ յետ այնորիկ եպիսկոպոս նոյն՝ ¹² տան դրանն՝ ¹³ բղբելիի, ո՛չ եթէ ըստ արժանեաց իմոց ինչ՝ ¹⁴ ասեմ, այլ որպէս՝ ¹⁵ կարծեմ, եթէ՝ ¹⁶ ի՛ ¹⁷ յանդիմանութիւն ուրացողացն՝ ¹⁸ զՈրդին Աստու-

5 Ա. մեղապահ

6 ԳԹ Այս առաջին թուղթ գրեցաւ ի Մովսէսէ եպիսկոպոսէ առ Վրթանէս Բերթող՝ սրբոյն Գրիգորի Տեղապահ

7 Ա. փափաքելի

8 ԳԹ սիրելութեամբ

9 Ա. գղժնդակութիւնս

10 Ա. որ յեկեղեցւոյն, Բ. որ եկեղեցւոյն. փիւ ըստ ԳԹ

11 Բ. որ եւ ուսայ

12 Ա. չիբ

13 Ա. դրան

14 ԳԹ ինչ իմոց

15 Ա. եւ Բ. չիբ

16 ԳԹ չիբ

17 Ա. չիբ

18 ԳԹ ուրացողաց

1 Ա. Վարթանէս

2 Ա. թուղթ

3 Ա. Վարթանէս

4 Ա. զգնեալն

ծոյ: 5 Քանզի յետ այսչափ¹ անցելոց ժամանակաց՝ ապա եւ ես հասի ի վերայ՝ թէ ո՛րպէս Վիրք² զկանաչագեղ տերեւն միայն ունէին, ոսոս³ առանց⁴ պտղոյ ունելով⁵ յինքեանս⁶ ըստ աւրինակի սաղարթալից թզենուոյն⁷։ յորում պտուղ ո՛չ եգիտ Տէրն, այլ տերեւ միայն: 6 Ըստ որում եւ⁸ այսօրիկ ի հաճոյս մարդկան, զամենայն պաշտաւնն ի եւ կատարեալ կարծեցուցանէին ցուցանել⁹։ 7 Իսկ յորժամ ծանեաք ի Կիւրոնէ¹⁰ զմեծարանսն մատուցանել հրէական սահմանին¹¹ ժողովոյն Քաղկեդոնի, եւ զհայհոյութիւնն¹², որ յՈրդին Աստուծոյ, նաեւ ոչ տերեւն¹³ կանաչ գոյր ի նոսա:

8 Վասն որոյ եւ իմ զբանն¹⁴ ի վեր առեալ՝ թշնամի եղեաք¹⁵ Կաթողիկոս առնուան՝ եւ ամենայն իշխանացն՝ եւ նախարարացն՝ եւ ամենայն աշխարհին¹⁶, եւ վախճան այս է, զի հալածեցայ: 9 Եւ թէպէտ¹⁷ վասն իմ մեղաց՝ ի¹⁸ ժամուս յառաջնորդութենէ զրկեալ է աշխարհս Հայոց, հարկ համարեցայ գալ ծանուցանել սրբութեանդ ձերում զկորուստ աշխարհին եւ զիմ տառապանսն¹⁹: 10 Եւ թէ ո՛րպէս վասն խստութեան ձմերայնուոյս²⁰ եւ բքա-

յոյզ²¹ լինելոյ արգելեալ եղէ ի սրբոյ Յովհաննու Մկրտչի²² ի վանս՝ որ յԱրագածոտան²³: 11 Եւ ընկալեալ իմ²⁴ ի ձեռն երանելոյ տեառն Բաբելասայ²⁵ վանաց երիցու²⁶, զայլն²⁷ ի մանկանէդ լսէք: 12 Բայց առ ժամս զրեցի եւ²⁸ ես ի հայ լեզու իշխանութեանն²⁹ Յուրտաւայ եկեղեցւոյն: 13 Հրամայեցէ՛ք եւ դուք զրեւ³⁰, զի նախանձաւոր են ուղղափառ հաւատոյն³¹, թո՛ղ զի յաղանդոյն առաւել զգուշանան: 14 Գրեցէ՛ք եւ առ Կիւրոն եւ առ իշխանս աշխարհին, եւ ի ձեռն թղթոյ խրատ տո՛ւք բերել³². եւ զողջոյն սրբութեան ձերոյ ծանուցէք մեզ:

15 Եւ դուք ողջ լերո՛ւք ի Տէր»:

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

1 Պատասխանի թղթոյն Մովսիսի եպիսկոպոսի ի Վրթանիսէ Քերթովէ³³

2 «Զգիր³⁴ ողջունի³⁵ սրբութեան քո ընկալայ³⁶ եւ գոհանալով զԱստուծոյ՝ ուրախացայ, զի նախանձաւոր էք ուղղափառ հաւատոյ³⁷, եւ ասպնջական սուրբ հարցն³⁸ ճշմարիտ վարդապետութեան³⁹, որ աւան-

1 Գթ յայսչափ

2 Ա. վիրգ

3 Ա. չիբ

4 Ա. ըստ առանց

5 Ա. ցուցանելով

6 Ա. յիմքեան

7 Ա. սաղարթալիցս զի նոյն

8 Ա. չիբ

9 Ա. չիբ

10 Գթ չիբ

11 Գթ սահմանի

12 Գթ զհայհոյութիւնս

13 Ա. տերեւս

14 Գթ որոյ զբանն

15 Ա. եղէ

16 Գթ ամենայն իշխանացն եւ աշխարհին

17 Ա. թէպէտ

18 Ա. չիբ

19 Գթ տառապանս

20 Ա. անբայնոյս

21 Ա. բգայոյց, Գթ փայտոյ

22 Գթ Մկրտչի Յովհաննու

23 Գթ յԱրագածոտն ոտին

24 Գթ ես

25 Գթ Բաբելասայ

26 Գթ երեցու

27 Գթ զայդ

28 Ա. չիբ

29 Գթ ցիշխանութիւնն

30 Գթ գրել եւ դուր

31 Գթ հաւատոյ

32 Ա. բերեալ

33 Գթ չիբ

34 Գթ գիր(ս)

35 Ա. ողջոյնի

36 Գթ ընկալեալ

37 Ա. հաւատոց

38 Գթ հարց

39 Գթ վարդապետութեանն

ւատոցն սիրելութեամբ¹ ընդունողը² ի ձեռն երիցս երանելոյ անզանգիտող նահատակին Տեառն սրբոյն Գրիգորի՝ Հայալեզու իշխանութեամբ Յուրտաւայ եկեղեցւոյ³, առ որս առաւել Հարկ Համարեցայ գրել: 3 Իսկ յաւժարութեամբ լսողաց առ Հասարակ ամենայն պաշտաւնէից սրբոյ⁴ եկեղեց[ւ]ոյ⁵ Հանդերձ միաբան ժողովրդեամբ⁶, ի Մովսիսէ անարժանէ՝ Տերամբ ողջոյն: 4 Ընդ որով եւ առաւել ի խաղաղութեան պահպանեալք լինիլիք յուսով Սրբոյ Երրորդութեանն:

5 Սիրելի՛ք, ի սկզբանէ⁸ իսկ ընդ որս⁹ Հաճեցաւ Աստուած եւ կոչեաց ի սպասաւորութիւն մեծի տէրութեան իւրոյ, գլոյժ քաջահաճոյսն ընտրեալ¹⁰ իմացեալ տեսանեմք. որոց զվերակացութիւն ժողովրդեան շնորհեաց, եւ կամ՝ որոց զմարգարէութեան շնորհէն¹¹ առաջի էարկ¹²: 6 Ոմանք տեղի ետուն եւ յաւժարութեամբ լուան կոչմանն, եւ կէսք յապաղէին¹³ զշնորհն¹⁴ եւ բամբասէին¹⁵ եւ ո՛չ մի ոք ի նոցանէ: 7 Վասն զի կէսքն ի սպասաւորութեանն մեծութենէ զարհուրեալ երկնչէին, այլքն Հաւատովքն //Համարձակեալք կոչաւորին զձեռն չոգան: 8 Վասն որոյ ոմանք հրաժարմամբն զգաւորութիւնս նշանացն պահանջեն որ յեզիպտոսն, եւ այլք յաւժարութեամբն Հաւատացան այլոց բերան լինել, եւ ոմանք Համարձակութեամբ ի ձեռն

սերովբէին կայծակամբն սրբեցան, եւ այլք երկչոտութեամբ զաւետիսն պահանջեն՝ թէ յարգանդի իսկ սրբեցի: 9 Բայց դարձեալ տեսանեմք եւ այլս ոմանս կոչեցեալս եւ ի նոյն սպասաւորութիւն կարգեալս. զոմանս աւծեալ ի թագաւորութիւն ի հրամանէ Աստուծոյ, եւ զոմանս դասեալ յառաքելութեան շնորհս. եւ զի չետուն զինքեանս բովանդակ Հոգւոյն Սրբոյ, եւ զի ոչ ցուցին գնացս արժանաւորս ըստ կամաց կոչողին, ոչ միայն չաւգտեցան ինչ ի շնորհէն, այլ զի եւ պատժեցան, եւս եւ պատժելոց են չարաչար: 10 Քաջայայտ է ամենեցուն, զի Աստուած մեր ոմանց է լոյս, բայց ոմանց հուր, ըստ իւրաքանչիւր նիւթոյ որպիսութեանն. ապա ուրեմն զստացուած զոր տայ ումեք Տէր յաւանդ, պարտ է երկիւղիւ զգուշանալ եւ պահել, եւ առաւել եւս աճեցուցանել, այլ ոչ եւս կորուսանել. զի պարգեւք Աստուծոյ առանց համարողական հանդիսի ոչ ունին դիւրանալ, այլ որպէս տուեալն լինի առաւորութեամբ, ըստ նմին եւ հատուցանելի է աճելութեամբ, մանաւանդ զառաջնորդութեան ստացուած զաւրինաւոր, որոյ որքան է բարձրութիւն՝ նոյնքան եւ վտանգն:

11 Որ ոք ջանայցէ կատարել զհրամայեալսն բովանդակ, որ եպիսկոպոսաց եւ երիցանց կարգեցան, աշխոյժ եւ ողջախոհս լինելն եւ ուսուցիչս անբաղբաղայս յամենայնի, ծախելով զմարմինն ի հոգին յաւելուլ, զգայլսն Հալածելով՝ ի գահավիժութենէ զփարախն պահել, մերձենալ առ Աստուած եւ ընծայել զայլս: ||¹⁶

12 Արդ վասն զի եւ մեզ դիպուած աշտիճանին թէպէտ եւ կարգ մի¹⁷ զհրաժարելն ուսուցանէր, եւ առաւել եւս երկչոտանալ ընդ երկչոտսն, //զի թէ յարժանա-

1 Ա. սիրելութեամբ

2 ԳԹ ընդունաւոր

3 ԳԹ եկեղեցւոյ

4 Ա. չի՞

5 Ա. եկեղեցւոյ, ԳԹ եկեղեցւոյ

6 Ա. ժողովրդեանդ

7 Ա. անարժան

8 Ա. սիրելի ի սկզբանէ

9 Ա. որ

10 ԳԹ ընդրեալ

11 Ա. շնորհսն

12 Ա. արկ

13 Ա. յապաղեցին

14 Ա. զշնորհսն

15 Ա. քամբասի

16 Կոտորակով առանձնացուած հատուածը Ա. ձեռ. քացակայում է:

17 Ա. կարգի

ւորաց իսկ ոք լեալք, եւ յոյժ իսկ ի քաջահաճոյիցն,¹ սակայն վերագոյն էր քան զմեր տկարութիւնս, միջնորդ ընդ Աստուած եւ ընդ² մարդիկ լինել //զմտաւ ածելով եթէ գուցէ վրիպեալք ինչ պատուհասիցիմք, թո՛ղ թէ եւ յանարժանից եւս:

13 Բայց դարձեալ միւս եւս կարգն³ զհնազանդելն ուսուցանէր⁴, զի որպէս ի հայրենեաց իմն ի սննդեան⁵ տեղւոյ կոչեցեալք եղեաք⁶ հաւատովք Աստուծոյ նախանամութեանն զշնորհն⁷ վարկանելով, յաղագս որոյ տեղի տուեալ յաւժարութեամբ լուաք կոչմանն. վասն որոյ եւ⁸ յանկարծակի իմն ի վերայ հասեալք հայհոյութեան ինչ՝ զոր յՈրդին Աստուծոյ էր, հաստատել շնորհակորուսացն. առ որս ծանուցեալ զվէրս անհնարինս եւ չիշխեցեալ ընկենուլ ընդ լուսութեամբ զախտն, զոր եւ շարժեցաք իսկ: 14 Վասն որոյ եւ թշնամի եղեաք⁹ ամենեցուն: 15 Եւ որչափ յանդիմանեցաք, առաւել եւս¹⁰ սպառնացեալ եղեաք¹¹ ի քահանայապետից եւ յիշխանաց, մինչեւ հալածեալ¹² եղ[ե]աք¹³: 16 Բայց¹⁴ ինձ այսպէս թուի, թէ զոր աւրինակ՝ ես ընդ դատապարտութեամբ անկեալ¹⁵ լինէի, եթէ գիտէի զախտն եւ ծածկէի, նոյնպէս եւ չարաչար բարկութեան է արժանի՝ որ լսէն եւ անփոյթ առնեն¹⁶, որպէս եւ արարին իսկ անփոյթ, որք զառաջ-

նորդել ուրուք չունին յանձին, եւ ինքեանք եւ ոչ զղիւրագիտելին անգամ կարեն առնուլ ի միտ, թէ ե՞րբ եւ կամ յու՞մէ՞ զերեալք եղեալ իցեն ի գեղեցիկ հայրենի իւրեանց ժառանգութենէն, այլ եւ վարիցեն եւս ընդ ինքեանս ի գերութիւն եւ զհաւատն, որ պարտէին կենաց: 17 Ապա ուրեմն յիրաւի լուիցեն զսպառնացեալն Աստուծոյ, զոր¹⁷ աստուածայնովն Երեմիայիւ. «Քահանայք, ասէ Տէր¹⁸, ոչ սացին՝ ո՞ւր է Տէր. եւ հովիւք ամբարշտեցան յինէն, եւ ցրուեցին զոչխարս արաւտի իմոյ»¹⁹: 18 Եւ ապա զի՞նչ՝ «Յաղագս այդորիկ այսպէս ասէ Տէր. «Ո՛վ հովիւք¹⁹ որ կորուսէք եւ ցրուեցէք զոչխարս արաւտի իմոյ. արդ ահա աւտիկ ես վրէժս²⁰ առից ի ձէնջ, զի լցան աւուրք ձեր ի խողխողումն²¹»²²: 19 Արդ զի գսիրելի զՄիածին²³ Որդին²⁴ Աստուծոյ զսպանողացն²⁵, յայտ է թէ՛ ըստ աւրինակի նոցա եւ ո՛չ ի մարմնաւոր պատուհասէ²⁶ վրիպելոց են²⁷. եւ նոքա զի՞նչ պատուհաս կրեցին արդեւք: 20 Սովոյն դեղ արարին. կանայք նոցա գսիրելի որդիս իւրեանց՝ զորս²⁸ խորովէին եւ ուտէին ի պաշարելն²⁹ Տիտոսի զԵրուսաղէմ. զորս վեց բիւր սովն³⁰ սատակեաց, եւ հարիւր եւ քսան բիւր սրով կոտորեաց, եւ յիսուն բիւր ի գերութիւն

1 Ա. չիբ

2 Ա. չիբ

3 Ա. չիբ

4 Ա. ուսաբ

5 Ա. սննդոյ

6 Ա. եղաբ

7 ԳԹ զշնորհն

8 Ա. չիբ

9 Ա. եղաբ

10 Ա. եւ

11 Ա. եղաբ

12 ԳԹ հալածել

13 Ա. եւ Բ. եղել, Տպ. եղել, ԳԹ չիբ

14 ԳԹ չիբ

15 Ա. անգեալ

16 ԳԹ. առնէ

17 ԳԹ զորս

18 Բ. եւ Գ., ԳԹ չիբ

— Հմմտ. Երեմ. Բ 8, ԻԳ. 1

19 Ա. հոգիւբ

20 ԳԹ վրէժ

21 ԳԹ հողհողումն

22 Հմմտ. Երեմ. ԻԳ. 1-2

23 Ա. Միածնի

24 Ա. Որդւոյն

25 ԳԹ զսպանաւղացն

26 Ա. չիբ

27 Ա. եւ Բ. պատուն ասէ

28 Ա. իցեն

29 Ա. չիբ

30 Ա. պաշարեալն

30 Ա. բիրտովն

վարեաց: 21 Եւ պատճառք այսքան¹ բազմութեան ի քաղաքին գտանելոյ՝ Զատկի տաւնին էր, յորում ամենայն ազգն ի մի վայր գումարեալ էին. եւ իբրեւ ի բանտի արգելան. զի յորում յաւուր² նենգեցին³ զկեանս իւրեանց ի Քրիստոս Աստուած, ի նմին աւուր եւ զհատուցումն⁴ ընկալան. եւ այժմ որք զնոցայն ախտանան, յայտ է թէ՛ ընդ նոսին եւ⁵ պատժելոց են եւ զաստիս եւ զանդին:

22 Արդ զի ընդ որս մի՛ եւ մեզ լիցի լսել զահագին սպառնալիսն Աստուծոյ, եւ կրել զանողորմ պատուհասն զայն: 23 Այլ ես⁶ Հարկ Համարեցայ ի ձեռն զգուշացուցիչ թղթոյս խաւսել յականջս աստուածասիրութեանդ⁷ ձերոյ. զգոյշ լինել ի Հաղորդութենէ տէրութեաց⁸ եւ տիրասպանաց⁹ մեծարողաց ժողովոյն Քաղկեդոնի: 24 Քանզի առաջնորդք ժողովոյն աղանդակիցք Նեստորի էին եւ Հալածեալք յեկեղեցւոյն¹⁰, որոց սատար գտեալ զթագաւորն Մարկիանոս՝ եւ զկին նորին՝ որում¹¹ անուն¹² Պողքերիանէ¹³ կոչիւր¹⁴. Խնդիրք

եղեալ Նեստորի, յեղեալ ի բաց տապալեցին զառաջին սահմանս զերանելի վարդապետացն, եւ ոչ մնաց խոստովանութիւն առաքելոցն, որք ի սկզբանէ ականատեսք եւ սպասաւորք եղեն Բանին, եւ այլ սահման հաստատեցին, այլաձեւ քան զՆեստորին, եւ նոյնամիտ որպէս զնորինն, զի դիւրաւ կորուսանել մարթացեն զպարզամիտս: 25 Զորոց զկեղծաւորութիւն նոցին իսկ զրեալքն յայտ առնեն. զի յետ հրաշալի խառնմանն եւ ճշմարիտ միաւորութեանն, երկուս բնութիւնս սահմանեցին ի վերայ միոյ Քրիստոսի, բաժանեալս եւ անջատեալս ի միմեանց. եւ վրիպեցուցանելով, մերթ ասեն մի է եւ միադէմ, եւ նոյն Քրիստոսն Որդի Աստուծոյ եւ Տէր եւ Միածին: 26 Եւ անդրէն դարձեալ ասեն, եւ յերկուց բնութեանցն անխառնելի է, եւ որք խառնեալ Համարին՝ ասեն զերկուս բնութիւնսն Քրիստոսի այսինքն զմարդկութիւն իւր բովանդակ, ընդ իւրում Աստուածութեանն, զնոսս նորմեմք ասեն. վասն որոյ իսկ եւ յերկուս դէմս եւ յերկուս զաւրութիւնս բաժանեն զբանս Գրոց Սրբոց. եւ որ խոնարհագոյնք ասացեալ՝ միում բնութեանն առանձինն որոշեն, եւ զբարձրագոյնսն՝ միւս եւս բնութեանն առանձին զատուցանեն:

27 Այսպէս՝ զասելն, թէ՛ «Ես եւ Հայր Իմ մի եմք», եւ ի վերայ ծովուն զգնալն, զփորձչին զյաղթելն, զխեղսն ողջացուցանելն, զքաղցեալսն կերակրելն, զչորեքաւրեայ զմեռեալն յարուցանելն, եւ որ ինչ նման է դորին, միայնոյ եւ մերկի Աստուածային բնութեանն առանձին զատուցանեն: 28 Իսկ ասելն, թէ՛ «Հայր Իմ մեծ է քան զԻս», եւ զվաստակելն, եւ զննջելն, զքաղցնուլն, եւ զծարաւելն, եւ զահագին զհարչարանսն, եւ զկամաւոր մահն, մարդկային բնութեանս միայնոյ առանձին որոշել, եւ իբրեւ սոսկի մարդոյ, զամենայն տկարութեամբ կրել վարկանին՝

1 ԳՊ այսչափ

2 ԳՊ աւուր

3 Ա. ցնցեցին

4 ԳՊ զհատուցումն

5 Ա. չի՛

6 ԳՊ չի՛

7 Ա. աստուածասիրութեան

8 Ա. տր. ուրացացն, Տպ. Տեառն ուրաց(ող)ացն

9 Ա. տր. սպանողացն, Տպ. Տեառն սպանողացն

10 ԳՊ յեկեղեցւոյ

11 ԳՊ չի՛

12 ԳՊ չի՛

13 Ա. Պողէր

14 Սրան Ա. յաջորդում է հետեւեալ հատուածը, որով եւ աւարտում է գլուխը. «Երկու բնութիւն ասել զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս. գոր մեզ մի՛ լիցի հաղորդել նոցա: Արդ զայս ամենայն գիտացեալ, սիրելի՛ք, մանապարհ զարհուլի գմացուի, մի՛ յաջ խոտորեցուի եւ մի՛ յահեակ: Եւ զայս այսչափ հարկ համարեցաք փոքր ի շատէ գրել առ ձեզ. զի զգուշացուի՛ք լայնալիսեացն: Եւ որ ոք յետ այդ պատուիրանի անփոյթ առնէ, իմե՛ն տացէ պատասխանի Աստուծոյ. եւ մե՛ք անպարտօք եղիցուի: Ողջ լերո՛ւք ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս»:

Բանին զնա վարելով յայն: 29 Եւ այսպիսի կեղծաւորութեամբ՝ բնութեանցն բաժանմամբ, զհայհոյութիւն առաջնոցն սահմանեցին: 30 Զի թէ բնութիւնք երկուք անհաղորդելիք եւ անխառնք են ի միմեանց, որպէս ասենն, յայտ է, թէ եւ դէմք երկուք, ապա եւ որդիք երկուք:

31 Եւ արդ զի՞ եւս ըստ առաջին կեղծաւորութեամբ մեղմեխանացն նոցա վեր ի վայր ընթացուցանեմք զբանս, յորում ժամանակի գաղտագողի, եւ սողեցուցանելով մոլորեցնէին զհերձուածն, վասն զի եւ աշխարհ ծաղկեալ եւս էր տակաւին սրբով հաւատովն: 32 Իսկ այժմ առաւել եւս յայտնապէս գրեալ տեսանեմք զաղանդն Նեստորի, յեւս առաւել նորաձեւ գրեալս նոցա, զոր ես տեսի եւ կարգացի նոցին իսկ գրով, որ թարգմանի ի մեր լեզուս այսպէս: 33 Ասէ. «Զոր աւրինակ ազնիւ հիւսան գտեալ նիւթ ինչ՝ առնէ զնա անաւթ պատուական, այնպէս Աստուածութեանն գտեալ զարգանդ կուսին սուրբ եւ ամբիժ, արար ի նմա, ասէ, զմարդն զոր զգեցաւ եւ ծնաւ ի կուսէն»: 34 Եւ դարձեալ. «Զի՞ զարմանաս, ասէ, ո՛վ այր դու, զի զոր աւրինակ զկինն ի կողից առնն ստեղծ, սոյնպէս եւ զայրն յարգանգի կուսին արար, ասէ, զոր զգեցաւ եւ ծնաւ ի կնոջէն»: 35 Եւ յայլում տեղով ասէ. «Եւ ոչ ամաւթ համարեցաւ, զի որ արարեալ զմարդն զգենով եւ ծնանել ի կուսէն. եւ զոր միանգամ երանելի վարդապետացն զթողլթա տեսի եւ կարգացի, զոր յաղագս հրաշալի խառնմանն եւ անճառ միութեանն էր ասացեալ, զամենայն յայսպիսի հայհոյութիւնս փոփոխեալ տեսի:

36 Իսկ զեւս առաւել հրէական սարսափելի հայհոյութիւնս նոցա, վիճելովն մերկացուցեալ զարմանալաք. թէ ո՛րպէս ամենեւեմք իսկ արտաքոյ Երրորդութեանն, այլ եւեթ զոմն զխաչեալն Քրիստոս, հրէաբար հայհոյէին: 37 Արդ զայս ամենայն գիտա-

ցեալ, սիրելի՛ք, զճանաչարհ արքունի, զնասցուք, մի՛ յաջ խոտորեցուք, եւ մի՛ յահեակ: 38 Յամենայն ծառոյ դրախտի Աստուծոյ կերիցուք, այսինքն սուր եւ սուրբ աչաւք մտացն հայել, յամենայն ի սուրբ եկեղեցական գրոց եւ յուղղափառ վարդապետաց ճաշակեցուք զբանն Աստուծոյ եւ կեցցուք: 39 Իսկ որ աւտարտիսն բերեն ի մէջ, ի նոցանէն, ասաց Աստուած, ոչ ճաշակել մեզ, զի մի՛ մեռցուք: 40 Քանզի հաւատք են ամենայն բարեաց գործոց գլխաւորութիւն, եւ առանց ուղիղ հաւատոց անհնար է հաճոյ լինել Աստուծոյ: 41 Պահեցին նոքա սրբութեամբ, եւ մի՛ ոք պղծեցէ զնոսա. քանզի հիմն սրբութեան հաւատոց այժմ այլ ոք ոչ կարէ դնել քան զեդեալն, որ է Յիսուս Քրիստոս, մի յերրորդութենէն. մեծատունն՝ վասն մեր աղքատացեալն, որով ամենայնքն ըստ Պաւղոսի՞. զորմէ եւ Յովհաննէսն ասէ, թէ՛ «Որ էրն ի սկզբանէ Բանն կենաց՝ առանց որոյ եղեւ եւ ոչինչ. զնա աչք իսկ մեր տեսին, ասէ, եւ ձեռք մեր շաւափեցին»³⁸:

42 Արդ թէ սոսկ մարդ է ծնեալն ի կուսէն, ըստ բանին նոցա, յորմէ՞ մեծութենէ արդեաւք աղքատացաւ, եւ կամ ամենայնքն նովաւ զիա՞րդ եղեն, եւ թէ ոչ բնութեամբ էր խառնեալ եւ միացուցեալ Աստուածն Բանի զբովանդակ մարդկութիւն իւր, այսինքն մարմին եւ հոգի եւ միտս եւ զինչ ի մարդ է՝ ընդ իւրում Աստուածութեանն, որպէս գիտէ միայն Երրորդութիւնն, զանտեսանելի զԲանն զիա՞րդ արդեաւք տեսանէին. եւ կամ զաներեւոյթն զիարդ շաւափէին: 43 Այլ զի յաղագս այսպիսեաց իսկ, որք ասէին. թէ՛ ոչ եկն Տէրն մարմնով, փութով պնդութեամբ. զհամառաւտ գրէ առաքեալն եւ աւետարանիչն ասելով՝ թէ՛ «Զ՛ի սկզբանէ

38 ՏԵ՛ՊԵՒ Կ՛Դ Ը 6

39 ՏԵ՛ՊԵՒ Յ՛Ը Ը 1

Բանն՝ առանց որոյ եղեւն եւ ոչինչ. աչք մեր իսկ տեսին, ասէ, եւ ձեռք մեր շաւշափեցին», եւ որ ինչ այլ այսպիսիք:

44 Արդ մեք, սիրելիք, պարտական զթով շարժեցեալք ի վերայ եղբայրական կորստեանն վախճանի, անձանց զգուշացուք որպէս եւ պարտ է, եւ ի վերայ նոցա աղաւթս արասցուք որպէս արժան է, դառնալ նոցա ի վրիպեալ մտացն եւ գալ յուղիղ հաւատս, որ տուեալ են ի սկզբանէ յեկեղեցիս, յաստուածատես առաքելոցն, եւ յերանելի վարդապետացն: 45 Եւ զայս այսչափ փոքր ի շատէ հարկ համարեցաք զրել ձեզ, եւ զմեղանս յանձանց ի բաց թափել առաջի Աստուծոյ եւ մարդկան: 46 Եւ ետուր բերել զպատճառս ժողովոցն եւ այլ հաւասարս հաւատոց զերանելի վարդապետացն, եւ զընդդիմակաց հերձուածողացն զյոյժովագոյնն այտի տեղեկա[ս]ցիք: 47 Եւ որ յետ այսր պատուիրանի անփոյթ առնելով անխրատաբար վարեացի ի հաղորդութիւն աղանդին, ինքն բարձցէ զգատաստանն ի Տեառնէ եւ զաստիս եւ զանդին, ո՛ր ոք եւ իցէ, եւ մեք անպարտ լիցուք:

48 Ո՛ղջ լերուք ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս»:

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.

1 Պատասխանի թղթոյն Մովսիսի եպիսկոպոսին Յուրտաւայ ի վիճակելոցն իւրոց

2 «Զգիր ողջունի՜ սրբութեան քո զխրատատուութեան՝ եւ զգուշացուցիչ ընկալեալ ամենայն եղբայրութեանս՝, գոհանալով զԱստուծոյ մեծաւ ուրախութեամբ լցաք. որ տէրդ՝ Սրբոյ երրորդութեանն պահպանութեամբ ողջ է, եւ որք մնացեալ ի ձէնջ զաշ-

խարհ՝ հոգայք՝ որպէս արժան իսկ է. ամենայն ուղղափառ խոստովանողաց աղաւթից լուիցէ Աստուած եւ առաքեսցէ զհոգին սուրբ ի քեզ՝ տէր եւ յաւգնականս քո՝ զաւրացուցանելով զձեզ՝ եւ՝ լինելով վերակացու եւ աւգնական զարտուղեալ կողմանցս մերոց. եւ վերստին ի ձեռն՝ ձեր՝ տէր՝ տէրանց Սուրբ Հոգին քարոզեսցէ եւ հաստատեսցէ յաշխարհիս՝ մերում զընդհանուր՝ Բանն՝ կենաց. որ յառաջ քան զյաւիտեանս՝ ի Հաւրէ եւ ընդ Հաւր. եւ ի վախճան ժամանակացս՝ վասն մերոյ փրկութեան ի սրբոյ կուսէն Մարիամայ՝ մարմնացեալ լինելով ամենայնիւ որպէս զմեզ. բաց՝ ի մեղաց մնալով եւ՝ այնպէս Աստուած, որպէս էրն յառաջ ընդ Հաւր Իւրում եւ Սուրբ Հոգւոյն. զոր եւ յառաջավաստակ սուրբ մարգարէիցն զծածկոյթ խորհրդոյն՝ որ յաւիտենից ընդ Հաւրն՝ մարգարէացեալ, զոր եւ երանելին Պաւղոս մեկնէ, թէ որ՝ աշխարհս՝ յայտնեցաւ Գրովք սրբովք:

3 Եւ ամենայն ուղղափառաց ընկալեալ հաստատեցաւ՝ ի սրբոյն Գրիգորէ՝ եւ Հայաստանեայցս՝ հաւատն, եւ յոյսն, եւ սէրն, զոր աստուածայինն Պաւղոս աւանդեաց Եկեղեցւոյ՝ զհաւատն ի Հայր, զյոյսն յՈրդի, եւ զսէրն ի Հոգին Սուրբ:

4 Գթ գաշխարհս

5 Ա. տեղ է թողնուած

6 Ա. չի՞

7 Ա. ձեռս

8 Գթ չի՞

9 Ա. գաշխարհիս

10 Ա. զընթանուր

11 Ա. Բան

12 Ա. գաւիտեանս

13 Ա. ժամանակաց

14 Գթ չի՞

15 Ա. բայց

16 Ա. չի՞

17 Ա. Հաւր

18 Ա. չի՞

19 Ա. այժմ

20 Ա. հաստատեցան գրով

21 Ա. Գրիգորի

22 Ա. Հայաստանեացս, Գթ Հայաստանեայսս

1 Ա. ողջոյնի

2 Ա. գիտատուութեան, Բ. գիտատաւութեան, Գթ գիտատուութեան

3 Ա. եղբայրութեանս

4 Ջայս երիս պտուղս¹ ի ձեռն քո տեառն² եւ երանելի վարդապետացդ՝ լի եւ գեղուն յեկեղեցիս կողմանցս մերոց պահեսցէ Քրիստոս Աստուած մեր, // եւ զաւրու-
թեամբ Հոգւոյն Սրբոյ, ժողովող լինել ձեզ երից պտղոցն³ եւ ընդունել ընդ միոյն⁴ երեսուն⁵, // եւ ընդ միոյն⁶ վաթսուն եւ ընդ միոյն հարիւր⁷ 5 Նորոգեսցէ եւ⁸ Տէր Աստուած եւ գԱթոռն⁹ քո տեառն ի նմին եկեղեցւոյդ, յոր վիճակեցարն⁹ ի ձեռն ուղղափառ խոստովանողացդ¹⁰ Քրիստոսի. ապա թէ ոչ՝ եւ մեզ այլ ինչ ճար չէ, բայց կամ կալ¹¹ յաշխարհիս եւ ըստ կամաց նո-
րա¹² լինել, կամ թողուլ եւ գնալ ի բաց¹³:

6 Ողջ լին տէր մեր. եւ մեզ աղաւթս ա-
րա»:

ԳԼՈՒԽ ԺԶ.

1 Թուղթ շրջաբերական տեառն Վրթա-
նիսի Քերթովի (ի) հայալեզու աշխարհն
Յուրտաւայ՝ ի խնդրոյ Մովսիսի եպիսկո-
պոսի՝ առ ի հաստատել զնոսս ի հաւատս¹⁴

2 Սրբասէր ուղղափառաց եւ ճամարտից
եւ¹⁵ ամենայն¹⁶ վանաց երիցանց եւ գեղ-
ջաց¹⁷ քահանայից, ազատաց¹⁸ եւ շինակա-

նաց, ծերոց եւ տղայոց, եւ համաւրէն ա-
մենայն ժողովրդականաց հայալեզու աշ-
խարհացդ¹⁹, որ էքդ²⁰ ընդ իշխանութեամբ
եկեղեցւոյդ²¹ Յուրտաւայ, ի Վրթանիսէ²²
եւ յայլ պաշտաւնէից սրբոյ եկեղեցւոյս՝
Տերամբ ողջոյն: 3 Վասն զի եհաս առ մեզ
լուր չախորժելի՝ թէ²³ գհերձուածն Նեստո-
րի եւ գժողովոյն²⁴ Քաղկեդոնի²⁵, զոր Հա-
յոց՝ եւ Վրաց՝ եւ Աղուանից միաբանա-
կաց²⁶ եպիսկոպոսաց, եւ իշխանաց, սոսկա-
լի նզովիւք անյիշատակութեամբ էր ի բաց
բարձեալ: 4 Արդ Կաթողիկոսդ անուանեալ
եպիսկոպոսակցաւքդ²⁷ հանդերձ եւ իշխա-
նաւքդ ընդունելութիւն եւ մեծարանս առ-
նեն հերձուածողաց²⁸: 5 Լուաք եւ վասն
սրբութեանդ²⁹ ձերոյ՝ ունել նախանձ վասն
ուղղափառ հաւատոյ ամենայն բարեպաշ-
տութեամբ ընկալեալ³⁰ ի սկզբանէ յաշ-
խարհիդ ձերում, եւ աղաւթեմք միշտ հաս-
տատուն մնալ եւ արիանալ՝ անզանգիտող
համարձակութեամբ: 6 Գիտացէ՛ք, եղ-
բարք, զի ի վերջին ժամանակս եմք, եւ
չար գազանին հրապոյրք մերձեալ են
ապստամբութիւն առնելով ուղղափառ
հաւատոյ³¹, զի մոլորութեանն իւրոյ կազ-
մեսցէ ասպնջականս³²:

7 Վասն որոյ արթուն կացէ՛ք եւ հսկե-
ցէք խորշել յանդգամացն, զի պարգեւացն
Աստուծոյ արժանի լիցուք: 8 Եւ եթէ աւե-
լի ինչ պէտք լինին հակառակութեան եւ

1 Ա. պտուղն

2 Ա. չիբ

3 Ա. չիբ

4 ԳԹ միոյ

5 Ա. չիբ

6 Ա. չիբ

7 ԳԹ չիբ

8 Ա. զԱթոռս

9 Ա. վիճակեցար

10 Ա. խոստովանողաց

11 Ա. կեալ

12 ԳԹ սորա

13 Ա. չիբ

14 ԳԹ քուղթ շրջագայական տեառն Վրթանիսի Քեր-
տովի

15 Ա. չիբ

16 ԳԹ չիբ

17 Ա. գեղջայ, ԳԹ գեղջ

18 Ա. ազատեաց

19 Ա. հայալեզու աշխարհաց եւ համաւրէն ամենայն
ժողովրդականաց

20 Ա. էբ

21 Ա. եկեղեցւոյս, ԳԹ եկեղեցւոյն

22 ԳԹ Վրթանիսայ

23 ԳԹ եթէ

24 Ա. զնզովեալն

25 ԳԹ Քաղկեդոնի

26 Ա. միաբանականաց

27 Ա. եպիսկոպոսաւք

28 ԳԹ հերձուածող

29 Ա. սրբութեան

30 Ա. որ տնկեալ է

31 Ա. ուղղափառաց հաւատոց

32 ԳԹ ասպնջական

պատասխանելոյ, գրեցէ առ մեզ սրբութիւնդ ձեր: 9 Եւ շնորհիւ ամենասուրբ երրորդութեանն հասեալ առ ձեզ պապանձեցուցողք զբերանս հայհոյութեան չարախաւսացն¹:

10 Ողջ լերո՛ւք ի Տէր»:

ԳԼՈՒԽ ԺԷ.

1 Պատասխանի թղթոյն տեառն Վրթանիսի հայալեզու աշխարհին Յուրտաւայ

2 «Տեսաք զթուղթ ուղղափառ հաւատոյ ձերոյ² եւ լուաք զողջոյն ձեր եւ զամենայն պաշտաւնէից սրբոյ եկեղեցւոյդ. եւ մեծաւ³ ուրախութեամբ լցեալ գոհացաք զՔրիստոսէ Աստուծոյ մերմէ⁴: 3 Եւ որպէս երկիր ծարաւի ի բազում երաշտութենէ⁵ պասքեալ՝ ընդունելով անձրեւ շահեկան՝ զուարճացեալ յինքեան ցուցանէ զդալարութիւն, եւ⁶ զանուշահոտ ծաղիկսն⁷ երեւեցուցանելով տեսողացն: 4 Զի էք իսկ շնորհիւն Քրիստոսի հոտ անոյ՜»

1 ԳԹ վասն որոյ արթո՛ւն կացէի եւ հսկեցէի եւ մի՛ իւրի մեղկիցիմ, զանգիտելով ի մահկանացուացն երկիրդ, այլ համարձակութեամբ, գայն համառատել, զոր ի սկզբանէն ունէալ զնշմարիտ հաւատն, զի եւ պարգեւացն Աստուծոյ արժանի լինիցիմք, գուցէ ձեռն զմանով արկեալ՝ լճանիցիմք աշտոնով կամ զանգիտելով յոմանց, վասն որոյ գայ բարկութիւնն Աստուծոյ: Այլ դի՛ք ի սիրտս ձեր գորդորական բան Փրկչին մերոյ եւ Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի Աստուծոյ. եթէ մի՛ հոգայցէի, որպէս թէ զի՞նչ խաւիցիմ ընդ հակառակորդս ձեր. զի հոգի իմ պարգեւէ՛ որ ինչ պիտոյ է ձեզ խաւել: Եւ եթէ աւելի ինչ պէտք եղիցին հակառակութեան եւ պատասխանաց, հրամայեցէ զրել առ մեզ Սրբութիւնդ ձեր. եւ շնորհիւ ամենասուրբ երրորդութեանն հասեալ առ ձեռն պապանձեցուցուի զբերանս՝ զհայեցողութեան բանս չարախաւսողացն

2 Ա. հաւատոց ձերոց

3 Ա. մեծ

4 Ա. մերոյ

5 Ա. երաշտութեան

6 ԳԹ չի՛ք

7 Ա. ծաղիկս

« Տէ՛ր. Բ Կ՛ր. Բ 15

ըստ գրեցելումն կենաց ի կեանս, ոչ միայն ի ձերում աշխարհիդ⁸, այլ եւ ամենայն հիւսիսային կողմանցս⁹. զոր մեր ընկալեալ զգրեալն¹⁰ ի ձէնջ, եւ ցուցեալ ամենայն եղբայրութեան մերում¹¹. զոր ախորժելով լուեալ՝ ետուն գոհութիւն Աստուծոյ: 5 Եւ վարդապետութեանդ ձերում հոգալով զաշխարհս մեր՝ յիշեցուցանելով սուրբ եւ զուղիղ հաւատն՝ զոր մեծին սրբոյն¹² Գրիգորի սահմանեալ էր յայս Կաւկասային կողմանս: 6 Արդ համարձակիմք եւ աւրհնեմք զտէր[դ] Վրթանէս, եւ եղիցիս աւրհնեալ ամենայն ուխտիւդ¹³ հանդերձ. եւ պահպանեալ լիջիք Հոգւովն¹⁴ Սրբով յայս ծովածովի կենցաղոյս¹⁵, աղաւթեմք¹⁶ միշտ նորոգել եւ սրբոյ¹⁷ Աթոռոյդ սրբոյն Գրիգորի, զի արասցէ խնդիր մոլորեալ ոչխարիս մերում, ըստ աւրինակի առաջնոց¹⁸ վարդապետացն, զի մեզ առանց այտի աւգնականութեան եւ թիկանց՝ աստ չմարթի կալ. զի այնպիսի բռնաւոր գոռոզի՛ որ Հայրապետս անուանի՝ դիպեալ չէ ոք¹⁹, եւ²⁰ մեզ չմնայ այլ ինչ²¹ բայց թողուլ զաշխարհս եւ գնալ:

7 Ողջ լեր՛ տէր²² մեր»:

8 ԳԹ աշխարհի

9 Ա. կողմանս

10 Ա. զգրեալս

11 Ա. եղբայրութեանս մերոյ

12 Ա. չի՛ք

13 Ա. ուխտիւտ

14 Ա. Հոգւով

15 ԳԹ կենցաղիս

16 Ա. աղաւթիւք

17 Ա. սրբոյ

18 Ա. առաջին

19 ԳԹ դիպեալ եմք

20 ԳԹ չի՛ք

21 Ըստ Գ.

22 Տպ. (ի) Տէրն մեր

ԳԼՈՒԽ ԺԸ.¹

1 Յաղագս Յուրտաւայ՝ եւ որ ինչ վասն Բղեշխին՝ որ ի նմա լեալ: 2 Եւ վասն Վրաց

3 Ունիմ ի մտի եւ զայս եւս կարգել զոյգն յիշատակաւք բանից՝ որ ինչ յաղագս Յուրտաւայ՝ եւ որ զկնի այնորիկ:

4 Զի Յուրտաւն այն անուն՝ որ միշտ եւ յար յիշատակեցաք ի պատմութեան, աստ յիշատակեմք, յայն ժամանակի այն կոչէր անուն, իսկ այժմ յորջորջեալ կոչի Գաջենք: 5 Յայնժամ լի եւ ընդարձակ² մայրաքաղաք մեծ եւ հռչակաւոր. իսկ այժմ փոքրեալ եւ չափաւորեալ քաղաքագեղ յեզր գետոյն՝ որ կոչի յիւր անուն՝ Գաջենագետ, ի նահանգին՝ որ կոչի Վրաց-դաշտ, որ է միջաստման երկուց աշխարհացն Հայոց եւ Վրաց, հայի հանդէպ լեւրինն Կաւկասու, որ է սահմանակից հրաշալէն եւ հրաշալի, հռչակաւոր եւ ականաւոր³ մեծի մայրաքաղաքին Տփղեաց. եւ եղեալ Յուրտաւն այն բնակարան Բղեշխի մեծի Գուգարացւոց⁴ կողմանակալ հիւսիսոյ կարգեալ ի Վաղարշակայ Արշակունւոյ⁵ մերոյ արքայէ: 6 Եւ էր լեալ Բղեշխն այն ի զաւակէ Միւրհատայ Դարեհի նախարարի, որպէս պատմէ մեզ ճշմարտապատումն Մովսէս. «Զոր ածեալ, ասէ, Աղէքսանդրի Մակեդոնացւոյ, եւ թողեալ իշխան ի վերայ գերութեանն ի Վերիացւոցն ազգաց. զորս էած Նաբո[ւ]զոդոնոսոր զաւրութեամբ զաւրուն Լիբէացւոց, եւ վանեալ վկանդեալ ընդ ձեռամբ նուաճէր, եւ զմասն մի ի նոցանէ՝ յաջակողմն Պոնտոս ծովու տարեալ բնակեցուցանէր»⁶,— ասէ պատմագիրն: 7 Եւ է Վերիայն այն յեզր յերկրի յարեմոստ:

8 Արդ ի բնակեցուցանել զնոսա յեզր Պոնտոսի, ածումն առնու ազգն այն եւ բազմացեալ սփռի յեզր ծովուն աստի եւ անտի, եւ շրջի յայն կողմն եւ ձգի մինչեւ ի սահմանս Հայոց եւ Աղուանից, եւ լինի ազգ եւ բազում յոյժ, եւ կոչի անուն աշխարհին Ափխազք, եւ իւրաքանչիւր անուանք գաւառացն՝ որ շուրջ զիւրեւ անթիւք, եւ այլ եւս գաւառք շուրջ զՏփիսիս քաղաքաւ, որ կոչին Ծանարք՝ եւ Զաւախք՝ եւ Թուխք: 9 Արդ սերեցան եւ բազմացան, եւ եղեն ազգ. եւ զոր յառաջին իւրեանց յաշխարհին անուանէին Վերիայ, աստ Վրացիք անուանեցան ազգաւ, եւ լեզուաւ, եւ գրով, եւ հայրապետութեամբ, եւ թագաւորութեամբ հաստատեցան. զոր մերժեալ եւ հերձեալ հռացոյց ի մէջն Կիւրոն Սկուրտացի՝ հանգոյն եւ հաւասար լեալ Յուդայի Սկարովտաց[ւ]ոյ, եւ կորուսեալ, կործանեաց զայնքան բազմութեան ազգ՝ պատճառ (լ)եալ⁷ կորստեան նոցա:

10 Բայց դու մի՛ աստանաւր բամբասեցես զմեզ իբրեւ զաւելորդ ինչ գրել զայս, ո՛վ ուսումնասէր. զի կամեցաք սակաւ բանիւք զբազում յիշողութիւն Յուրտաւայ ծանուցանել քեզ. զի պարտ եւ արժան էր ո՛չ առնել զանց սեփականութեան նորա, զի բնաւ բնակարան ելեալ արքունի եւ հանգստեան սրբոյն Շուշանայ, որ դեռ եւս կան տեղիք չարչարանաց նահատակութեան նորա, եւ հանգստարան սուրբ եւ պատուական նշխարաց նորա. զոր մեր բազում անգամ երթեալ եւ համբուրեալ զսրբութեան տեղին, զոր ապա զորպիսութիւն նահատակութեան նորա յետոյ ասացից յայլում տեղ[ւ]ոյ:

1 Գլուխը չկայ Գ. ձեռ.

2 Ա. ընդարձակ

3 Ա. յակամոր

4 Ա. Գուգուարացւոց

5 Ա. Աշակունոյ

6 Հմմտ. Խոր. Բ., գլ. Ը.

7 Ա. պատմառեալ

ԳԼՈՒԽ ԺԹ.¹

1 Յաղագս Մովսիսի եպիսկոպոսին Յուլիտաւայ՝ թէ ուստի՞ կամ ո՞րպէս եկեալ ի պատիւ առաջնորդութեան. եւ գովութիւն նմա, եւ կշտամբանք եւ ամբաստանութիւն Կիւրոնի եւ իշխանաց աշխարհին եւ այլոց

2 Այլ յառաջ քան զձեռնարկելն մեր ի բանս՝ որ յաղագս Մովսիսի՝ մոռացումն եղեւ մեզ յառաջագոյն յիշատակել վասն նորա՝ զգաւառ, եւ զգեղ, եւ զգալ նորա ի պատիւ եպիսկոպոսութեան: 3 Բայց այժմ անցցուք այսուհետեւ սակաւ բանիւք յիշատակել ըստ կարի մերում: 4 Սա էր ի գաւառէ Տաշրայ ի գեղջէն Մեհենկերտոյ: 5 Եւ երթեալ ի տիս տղայութեան իւրոյ ի գեղաքաղաքն Յուրտաւ, զորմէ յառաջագոյն ճառեցաք, եւ ի նմա սնեալ եւ ուսեալ՝ որպէս ինքն պատմեաց ի թղթի անդ իւրում: 6 Եւ ուսեալ զուսումն գերկուց ազգաց՝ զՀայոց եւ զՎրաց, եւ հասեալ յարբուսս՝ հանդիպի նմա աստիճան վարդապետութեան, եւ յետ այնորիկ Աթոռ եպիսկոպոսութեան տան Բդեշխի: 7 Որ եւ զսոյն վկայէ ինքն ի թղթին՝ որ առ Վրթանէս². եւ կացեալ միջնորդ հաւատոյ հաստատութեան ի մէջ երկուց ազգաց՝ Հայոց ասեմ եւ զՎրաց՝ մինչեւ ի ժամանակս Կիւրոնի կորստեանն: 8 Վասն զի ի նմանէ էր ընկալեալ ձեռնադրութիւն՝ մինչդեռ յուղղափառութեանն էր: 9 Բայց զայն ամենայն կրէր ի Կիւրոնէ՝ զվիշտ եւ զնեղութիւն՝ եւ զհալածանս՝ ինքն եւ իւրքն ամենայն: 10 Նաեւ վիճակեալքն առհասարակ հայալեզու իշխանութեանն. որ եւ թողուլ զաշխարհն եւ գնալ գրեն առ Վրթանէս ի պատասխանումն անդ նորա թղթին: 11 Այլ արդ ճշմարտիմաց լեալ ե-

պիսկոպոսն Մովսէս եւ ազնուապաշտաւն առ ի խրատել եւ ուսուցանել զեկեղեցին Յուրտաւայ, նախ քան եպիսկոպոսութիւնն վարդապետ կեցեալ եւ ուսուցեալ՝ որպէս ասաց մեզ ի թղթի անդ իւրում: 12 Եւ յետ այնորիկ ապա եպիսկոպոսութիւն նմա հանդիպի ի վերին Տեսուրթեանէն: 13 Կրկին եւս կեցեալ վարդապետ եւ տեսուչ եւ առաջնորդ առ ի հաստատել եւ յուսուցանել զտակաւին եւ տղայաբարոյսն մտաւք, եւ իբրեւ զհովիւ քաջ զանձն իւր դնելով ի վերայ ոչխարաց իւրոց՝ գայլահալած լեալ, եւ ճանաչող զիւրսն եւ ծանուցեալ յիւրոցն, եւ որ ոչն լինէին յայնմ գաւթի, ածէր եւ մուծանէր անդէն, ուսեալ ի քաջ Հովուէն՝ որ ասէր. «Ես եմ հովիւ քաջ, եւ դնեմ զանձն իմ ի վերայ ոչխարաց իմոց»³: 14 Եւ սա զնոյն առնէր. եւ որ ոչ մտանէին ընդ դուռն գաւթի նորա, այլ արտաքոյ չըջէին քան զգաւիթն աւազակաբար եւ դաւաճանութեամբ, ի նոցանէ զգուշանայր եւ զգուշացուցանէր զլսեցեալսն իւրոյ ձայնին՝ եւ զհետ երթեալսն կոչողին հովուաբար եւ ազատաբար յաղագս սուղալոյն: 15 Եւ պատուիրէր մի՛ աւտար ձայնի լսել, որ գողանայ եւ աւժտէ ի ճշմարիտ եւ յառաջին Հովուէն եւ Կեցուցանողէն զկորուսեալս. որ ասացն. «Եկն որդի մարդոյ խնդրել եւ կեցուցանել զկորուսեալս»⁴: 16 Եւ դարձեալ. «Հայր՝ զոր ետուր ցիս, ոչ կորուսից ի նոցանէն եւ ոչ մի»⁵: 17 Եւ դարձեալ, եթէ՝ «Որ գայ առ Իս՝ ոչ քաղցիցի. եւ որ հաւատայ յԻս՝ ոչ երբէք ծարաւեսցի, զի ես եմ կեանք, եւ ճշմարտութիւն եւ լոյս»⁶: 18 Իսկ սա աշակերտ գուրով քաջ Հովուին Քրիստոսի, զսոյն ասէր եւ ուսուցանէր իւրոյ վիճակելոցն եւ զայնոսիկ յանդիմա-

1 Գլուխը չկայ Գ. ձեռ.

2 Ա. վարթանէս

— ՅՎՀ. Ժ 11

բ ԳՎՀ. ԺԹ 10

գ ՀՄԴ. ՅՎՀ. ԺԲ 9

դ ՅՎՀ. 9.35

նէր, որք խորհէին յառողջ հաւատոցն ի բաց տանել որ ի Հայր եւ յՈրդի եւ ի Սուրբ Հոգին. նաեւ զայնոսիկ՝ որ ի մարմնացեալ Բանին Աստուծոյ միաւորութիւնն բաժանումն բերէին: ¹⁹ Վասն որոյ զայս ամեն իմացեալ սատանայի եւ Կիւրոնի՝ ատեցին զնա, եւ ի բաց ընկեցին յեկեղեցւոյ իւրեանց, թշնամի ոմն վարկանելով զնա, զի զստոյգն խաւսեցաւ. նա եւ մահու սպառնային նմա իշխանք աշխարհին՝ եւ նախարարաւք՝ եւ խաժամուժ ամբոխն այն, որք ոչ գիտէին զաւրէնս եւ զպատուիրանս Տեառն, եւ նզովեալք էին: ²⁰ Վասն զի զՀրէիցն¹ ունէին զկատաղութիւն² յինքեանս: ²¹ Եւ այսպէս բազում նեղութեամբ եւ չարչարանաւք հալածէին զնա, եւ որպէս ասացաք՝ մահու սպառնային, եւ ասէին. «Եկա՛յք սպանցո՛ւք զնա, զի դժպէս եղեւ մեզ»:³ ²² Եւ չեն ինչ զարմանք, զի որդիք են սատանայի եւ համաձայնք այնոցիկ, որ սպանին զմարգարէսն եւ զՏէր մարգարէիցն: ²³ Արդ այս ամենայնի պատճառ եւ եւս քան զսոյն չար ի Կիւրոն գտաւ. զի առաջնորդ եղեւ չարի եւ բաշխիչ գտաւ գայթակղութեան աշխարհին Վրաց՝ հանդերձ խուժիկ նետորդին, զի որդգայթ եղեւ նա նոցա: ²⁴ Ասէ երանելին Ովսէէ. «Եւ իբրեւ զվարմ ձգեալ ի զլուխ գահաւանդի, զոր որսորդք յորս հաստատեցին»:⁴ ²⁵ Քանզի նա զլի եւ զանթերի հաւատ ուղղափառութեան մերոյ, զոր ուղիղ դաւանութեամբ աւանդեցին մեզ սուրբ հարքն մեր, նա յայլացեղս վարդապետեաց նոցա, եւ այլազգ իմն ուսոյց⁵ աւտար խորհրդով, զհայհոյութիւն՝ որ յՈրդին Աստուծոյ՝ ի մարմնացեալ Բանն Աստուած անբաժանելի

լի միաւորութեամբ՝ նա բաժանելով ի ներքս բերէր զհայհոյութիւն, մինչ զի ամենեքեան առհասարակ ներկեցան ի գոյն նորա երկաբնակութեանն, եպիսկոպոսք, եւ քահանայք, իշխանք, զաւրավարք եւ զաւրականք, միանգամայն իսկ եւ ամենայն չափ հասակի ի մի եւ ի նոյն խորհուրդ վառեցան, զորաւրինակ հուր յանտառի վառեալ բորբոքի, եւ զամենայն անտառն առհասարակ վառեալ բորբոքմամբ տոչորէ. նոյնպէս եւ անկարգ նորա բանքն եղեւ նոցա հուր մխախառն այրելով զնոսա իբրեւ զխուլ ինչ: ²⁶ Արդ զայս ամենայն տեսեալ երանելի եպիսկոպոսն Մովսէս, վառեցաւ հրով Հոգւոյն Սրբոյ, եւ յանդիմանէր զԿիւրոն միանգամ եւ երկիցս, եւ երիցս առանձին եւ առաջի վկայից: ²⁷ Եւ եկեղեցւոյն՝ ըստ աւետարանական բանին, այլ եւ բազում անգամ խրատական բանիւք ողորէր, բանալով նմա զԳիրս, եւ առաջի արկանելով զխրատ հոգեւոր: ²⁸ Իսկ նա ոչ ընկալեալ զխրատ նորա երբէք: ²⁹ Վասն զի անձն անխրատ առանց բժշկութեան է. «Նրատեցաւ Բարելոն եւ ո՛չ բժշկեցաւ»⁶,— գրեալ է: ³⁰ Արդ իբրեւ ոչ կարաց ժուժել⁴ եւ ծածկել զչարութիւն նորա, ապա այնուհետեւ յայտնեաց. զի ո՛չ իմացան եւ ո՛չ ի միտ առին ըստ մարգարէին բանին. քանզի ընդ խաւար էր ճանապարհ նոցա. եւ յայնմհետէ եւ առ յապա թշնամի եղեւ ամենեցուն: ³¹ Բայց Կիւրոն կարի իսկ առաւել. զի նա եղեւ սկիզբն չարի. եւ ո՛չ զիտէր եղկելին՝ թէ՛ «Լաւ է թշնամի իմաստուն քան սիրելի անմիտ»:⁵ ³² Եւ դարձեալ. «Եթէ արդարն հարկանէ զքեզ, ե՛րթ զհետ նորա. զի նա է, որ սիրէ զքեզ»:⁶ ³³ Արդ այսքանեաց եւ այսպիսեաց հալածանաց եւ տառապանաց տուեալ եւ տարեալ լինէր երանելիս

1 Ա. գէրէիս

2 Ա. զկատաղութիւն

3 Հմմտ. Իմաստութեան Սոփոսի Բ 12, Եւայի Գ 10

4 Ովս. Ե 1-2

5 Ա. ուսուց

6 Հմմտ. Երեմ. Եւ Ե 9

4 Ա. ժուժեալ

այս եպիսկոպոս՝ ի Կիւրոնէ եւ ի նորայոցն, մինչ զի թողեալ զաշխարհն եւ զվիճակ իւր՝ եւ ի բաց հեռանալ ի տար աշխարհ: 34 Իսկ ապա յորժամ գրեաց ինքն առ վիճակ իւրոյ եկեղեցւոյ, խնդրէ եւ գրել Վրթանիսի. զոր եւ գրեալ նա մեծաւ զգուշութեամբ՝ որպէս ընթեռնութի մատենի անդր նամակի: 35 Զոր ապա գրէ դարձեալ երկրորդ թուղթ, եւ յիշատակէ այսպէս. գոհութիւն եւ շնորհակալիս նմա մատուցանէ յաղագս շրջագայական գրոյն, զոր գրեաց առ հայալեզուսն՝ որ ի Յուրտաւ. «Տեսի, — ասէ, — զգիր ողջունաբեր՝ սրբութեան քո», եւ որ այլ զկնի այնոցիկ: 36 Դարձեալ հայցէ զկնի այսոցիկ: 37 Եւ դարձեալ հայցէ գրել առ Կիւրոն. «Այս անգամ, — ասէր, — հրամայեցէ՛ք գրել թուղթ մի առ Կիւրոն Կաթողիկոս անուն, եւ առ իշխանս աշխարհին, եւ առ Պետրոս եպիսկոպոս, յանդիմանելով զժողովն Քաղկեդոնի»: 38 Զոր ապա յանձն առնու, գրէր մեծաւ հոգաբարձութեամբ սատար նմա լինելով իսպառ:

39 Ահա ցուցաք քեզ գտեղի ծննդեան եւ զսննդեան եպիսկոպոսին Մովսիսի՝ ստուգիւ քննեալ եւ զայլ եւս աղէտ եւ զնեղութիւն նորա:

ԳԼՈՒԽ Ի.

1 Թուղթ երկրորդ Մովսիսի եպիսկոպոսի՝ 2 առ 3 Վրթանէս Վարդապետ 4 Քերթովն 5

2 «Տեսի զգիր ողջունաբեր՝ սրբութեան քո. եւ լուեալ զբանս միւթարութեան՝ որ ի սմա, գոհանալով զՔրիստոսէ Աստուծոյ՝

անհոգացայ, զի ձեր ի ձեռն առնելով զիս՝ ահա կրկին կենաց դիպեցայ հոգալով զիս եւ զաշխարհն՝ որպէս արժան իսկ էր՝ 3 Եւ իմ վստահութիւն էր՝, որպէս զսկիզբնդ յաւժարութեամբ արարէք. աղաչեմ բարեխաւսութեամբ սրբոցն՝ 10 ջանասցուք՝ 11 եւ ի գլուխ տանել. այս անգամ հրամայեցէ՛ք գրել թուղթ մի առ Կաթողիկոս անունն, եւ առ Ներսէս՝ 12 եւ Վահան եւ Բզմեհ՝ 13, յանդիմանելով զժողովն Քաղկեդոնի. եւ թուղթ մի առ Պետրոս յանձնառութեան. եւ ամենայն՝ 14 աւրինակ ի ձեռն ձերոյ աշակերտի առաքեցէ՛ք, եւ զայ խաղաղութեամբ շնորհիւն Քրիստոսի Աստուծոյ՝ 15, եւ յորժամ զպատասխանիսն ընդունիք, ապա եթէ ո՛չ, եւ 16 ձեզ պիտի երթալ, թո՛ղ զի լինիք աշխատ յիշելով զյորդորականն Տեառն բարբառով մարգարէին, թէ՛ «Երթա՛յք ի դրունս Իմ դուք՝ որ կարողքդ՝ 17 էք, եւ զքարի(ն)սն ի ճանապարհէն ի բաց ընկեցէ՛ք. զի մի՛ իւրեք սայթաքեսցեն ժողովուրդք Իմ»։ զի եւ մեք թէպէտ եւ կամք, վասն տգիտութեան եւ միայնութեան, //կամ վասն չարութեան|| 18 առաջնորդին մերոյ զանգիտեցաք՝ 19 ինչ եւ 20 յոյս ի ձեզ եղաք. զի եւ նա իսկ այդր՝ 21 սրբոյ Աթոռոյդ աշակերտ է մեւք հանդերձ, թէպէտ եւ ժամուս ի սնոտի մեծութենէն իբրեւ

7 Ա. զի

8 Գթ է

9 Գթ էր արդ

10 Գթ սրբոց

11 Գթ ջանասցարուք

12 Գթ Ատրնեքսեհ

13 Գթ Բրզմիհր

14 Գթ ամեն

15 Գթ որ իմ մանուկս տանի եւ ամէ խաղաղութեամբ՝ շնորհիւն...

16 Գթ չիք

17 Ա. կարող

18 Հայերէն. Եւս. Կ Բ 10

18 Ա. չիք

19 Ա. զանգիտեցաք

20 Ա. ի, Բ. եւ Գ. չիք

21 Ա. այդ

1 Ա. ողջոյնաբեր

2 Գթ Մովսիսի եպիսկոպոսէ

3 Ա. արդ

4 Գթ չիք

5 Գթ Քերթովն

6 Ա. ողջոյնաբեր

զգեստ ինչ ի բազում ուխտից է յարուցեալ եւ¹ իբրեւ զգազան ինչ դժնդակ ճիրանաւք² եւ մագլաւքն³ է սաստկացեալ. զոր ամաչեցուցէ Տէր Աստուած աղաւթիւք սրբոյն Գրիգորի: 4 Եւ ըստ աւրինակի առաջնոց վարդապետացն⁴ ի ձեռն ձեր խզել զայդ վարմ խորամանկ աւձին. եւ երգակցել⁵ ընդ երանելոյն Պաւղոսի. թէ⁶ յԱղուանից մինչեւ յաշխարհն Վրաց մեզ եհաս լի առնել զԱւետարանն Քրիստոսի, եւ լսել զուրախարար բարբառն հրաւիրական, թէ⁷ «Բարի մշակ եւ հաւատարիմ հանդերձ ընդ քեզ փրկեալ գնդաւդ եկ մուտ յուրախութիւն Տեառն քո»:⁸ 5 Որոց լիցի ձեզ հասանել, տէրդ⁸ Վրթանէս, հանդերձ ամենայն ուխտիւդ, ի ձեռն ձեր եւ մեզ շնորհին Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ: 6 Ողջ լե՛ր ի Տէր. եւ մեզ աղաւթս առա՛ւ»:

ԳԼՈՒԽ ԻԱ.

1 Պատասխանի թղթոյն Մովսիսի եպիսկոպոսի⁹ ի Վրթանիսէ Վարդապետէ

2 «Զգիր ողջունի¹⁰ սրբութեան քո ընկալեալ՝ զԱստուծոյ գոհացաք եւ ուրախ եղաք¹¹, որ տէրդ պահպանութեամբ ամենասուրբ Երորդութեանն ողջ է//ր պահեալ, եւ պահեսցէ¹²: 3 Այլ¹³ զոր գրեալս էր առ նուաստութիւնս մեր, բազմապատիկ շնոր-

հակալութեամբք եւ արդիւնաւոր աւրհնութեամբք¹⁴ երկիրպագաք¹⁵:

4 Զթուղթն՝ զոր խնդրէքն¹⁶ առ Կաթողիկոսն անուանեալ եւ առ այլ իշխանս աշխարհին՝ արարաք որպէս արժանն¹⁷ էր: 5 Բայց որ վասն մանկանն գրեալ էր, //մի յաղագս նուազութեանն եւ մի¹⁸ յաղագս ժամանակիս դժուարութեան չեղեւ հնար արձակել. տէ՛ր՝ անմեղադիր լե՛ր: 6 Թո՛ղ՝ զի քո մանուկդ¹⁹ //տանի եւ²⁰ զպատասխանիս²¹ բերէ, որ մեք ըստ նմին իմանալ գիտեմք: 7 Եւ եթէ շնորհէ²² զթուղթին առ մենասուրբ Երորդութեանն եւ ի ձեռն գրոյ²³ խաղաղութիւն լինի՝ որպէս եւ²⁴ ունիմք իսկ յոյս, բարի է. որ դուք ի ձեր սուրբ եկեղեցին²⁵ հասանէք բարգաւաճեալ անուամբ: 8 Ապա թէ յերկարէ²⁶ ինչ յամառութիւն ուրացողացն²⁷, պատուէր տո՛ւք ծանաւթից ձերոց եւ սիրելեաց իշխանաց՝ որ գրեն առ փառաւորեալ իշխանս²⁸ աշխարհիս²⁹ մերոյ. որ մեզէն իսկ երթամք հրամանաւ սոցա: 9 Եւ աւզնուութեամբ³⁰ Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ յանդիմանեմք գնոսա, է³¹ զի գան յուղղութիւն: 10 Ապա եթէ վասն բազում մեղաց մերոց զհակառակսն եւ զընդդէմսն հասանէ լսել, զփոշի ոտից մերոց ի նոսա թաւ-

14 Ա. արհմութեամբ

15 ԳԹ էր պատարուն

16 Ա. խնդրեցեմք

17 ԳԹ արժան

18 Ա. չիմք

19 Ա. մանուկ

20 ԳԹ չիմք

21 ԳԹ պատասխանիս

22 Ա. չիմք

23 ԳԹ գրեցելոցդ

24 Ա. չիմք

25 Ա. յեկեղեցին

26 Ա. յերկարի

27 ԳԹ ուրացելոցն

28 Ա. իշխան

29 Ա. աշխարհի

30 ԳԹ աւգմակաւնութեամբ

31 Ա. չիմք

1 Ա. չիմք

2 ԳԹ նիրամամբն

3 ԳԹ մագլաւքն

4 Ա. վարդապետաց

5 Ա. երգակցեալ

6 Ա. եթէ

7 Ա. եթէ

8 Մատթ. Ի 21

9 Ա. եւ Բ. տ[եառ]ն, Տպ. եւ ԳԹ տէր

10 ԳԹ չիմք

11 Ա. ողջոյնի

12 ԳԹ եղեալ

13 ԳԹ չիմք

14 ԳԹ եւ

թափեմք. //եւ մեք անմեղադիր լիցուք յԱստուծոյ եւ ի մարդկանէ՝¹:

11 Ողջ լե՛ր ի Տէր»:

ԳԼՈՒԽ ԻԲ.

1 Թուղթ Վրթանիսի Քերթովի առ Կիւրոն Վրաց Կաթողիկոս եւ առ իշխանս աշխարհին՝ ի խնդրոյ Մովսիսի եպիսկոպոսի՝² պատճենին

2 «Սրբասիրի՝³ տեառն Կիւրոնի Վրաց Կաթողիկոսի, առ Ներսէ՛հի՝⁴ եւ Վահանայ՝⁵ եւ Բզըմ՛հի՝⁶ իշխանաց, ի Վրթանիսէ եւ ի միաբան պաշտաւնէից սրբոյ եկեղեցւոյս՝ Տերամբ ողջոյն:

3 Յառաջագոյն առ պատուականութիւն ձեր գրեաց՝⁶ երանելի Հայրապետն մեր Մովսէս յաղագս խուժիկ եպիսկոպոսին՝⁷ խաբէութեանց՝⁸ զի մի՛ եղիցի նորոգածեւութիւն հաւատոյ ի մէջ երկուց աշխարհացս. որ սքանչելի հիմնադրութեամբ կանգնեցաւ՝⁹ յանգանգիտող եւ ի քաջ նահատակէն Տեառն ի սրբոյն Գրիգորէ՝¹⁰:

4 Արդ ո՛չ միայն ի Նեստորի խմորոյն ունիմք պատուէր ի հարցն եւ յուղղափառ վարդապետացն մերոց հեռանալ եւ նզովել, այլ եւ զՆւտիքոս, եւ զՆւնիմոս, եւ զՍեւերոս, եւ զՄարկիոն՝¹¹, եւ՝¹² զՍաբելիոս՝¹³, եւ զայլ նմանիս նոցա: 5 Եւ առաւելագոյն եւս զտիեզերակործան եւ զան-

յիշելի ժողովն Քաղկեդոնի. որ յետ ճշմարիտ միաւորութեանն //Տեառն երկուս բնութիւնս՝¹⁴ բաժանեալս՝¹⁵ եւ անջատեալս ի միմեանց սահմանեցին ի վերայ միոյն՝¹⁶ Քրիստոսի: 6 Այժմ լուաք, թէ դուք զանաւրէն ժողովն Քաղկեդոնի եւ զանիծեալ՝¹⁷ տոմարն Լեւոնի ուղղափառ համարիք եւ մեծարանաց արժանի. վասն զի չունիք կրթութիւն քննել զհերձուածոց չարութիւնս՝¹⁸. զի չարագոյն քան զՀրէական ուրացութիւնսն՝¹⁹ հեռացուցանեն՝²⁰ ի միամիտ հաւատոցն՝²¹ որ ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր է:

7 Արդ ո՛չ է պարտ աստուածասիրութեանդ՝²² ձերում աւելի ինչ վարդապետութիւն զուրուք ընդունել. քան զերից՝²³ սուրբ եւ անարատ ժողովոցն՝ որք ի պատիւ ամենասուրբ Երրորդութեանն գումարեցան երեք հարիւր տասն եւ ութիցն ի Նիկիա, եւ հարիւր յիսնիցն ի Կոստանդնուպոլիս, եւ երկերիւրոցն որ՝²⁴ յԵփեսոս, եւ աւելի՝²⁵ քան զայս՝²⁶ սահման հաւատոյ մեր եւ ձեր հարցն եւ վարդապետացն՝²⁷ ո՛չ կալեալ է՝²⁸ եւ ո՛չ ընդունիմք: 8 Եւ որ ընդունի ոք՝²⁹ եւ կամի խառնել յականակիտ եւ յամբիծ սահման հաւատոյ վարդապետութեան նոցա հրապոյրս ինչ պղտորս՝ զիտասցէ, զի աւտար է եւ տարագիր յուղ-

1 ԳԹ եւ յաղագս այդր պատճառի է, զի անմեղադրելիք յԱստուծոյ եւ ի մարդկանէ լինիմք
2 Ա. Մովսիսէ եպիսկոպոսէ
3 Ա. Սրբայսիրի
4 ԳԹ Ատրնեբսեհի
5 ԳԹ Բզրմիհի
6 Ա. չիբ
7 ԳԹ չեպիսկոպոսին
8 Ա. խաբէութեան
9 ԳԹ տնկեցաւ
10 Ա. Գրիգորի
11 ԳԹ զՄարկիոն
12 ԳԹ չիբ
13 ԳԹ զՍաբելիոս

14 Ա. չիբ
15 Ա. բաժանեալ
16 ԳԹ միոյ
17 ԳԹ չիբ
18 Ա. չարութիւն
19 ԳԹ ուրացութիւնս
20 ԳԹ հեռացուցանէ
21 ԳԹ հաւատոյն
22 ԳԹ աստուածասիրութեան
23 Ա. քանզի երից
24 ԳԹ չիբ
25 Ա. ասելի
26 Ա. զայն
27 ԳԹ վարդապետաց
28 Ա. չիբ
29 ԳԹ չիբ

դափառ հաւատոյ. զի հաւատովք¹ ուսանիմք հաճոյ լինել Աստուծոյ:

9 Արդ² զի ի վերջին ժամանակս եմք, չգոյ ումեք լինել յերկրայս: 10 «Զի³ նախ ապստամբութիւն⁴ է գալոց», — երանելի առաքեալն ուսուցանէ: 11 Եւ յաղագս նորին նոյն ինքն հանդիպողական պատասխանին՝ «Եթէ ոք աւելի ինչ աւետարանեացէ ձեզ⁵ քան զայն⁶ զոր աւետարանեցաքն, նզովեալ լիցի»⁷: 12 Զի ընդ ամենայն տիեզերս յեկեղեցիս ուղղափառաց յետ ընթեռնոյ զսուրբ⁸ Աւետարանն⁹ որ ի նիկիա սահմանեցաւ սուրբ⁹ հաւատն ասեմք, այլ¹⁰ ո՛չ եթէ զՔաղկեդոնի ժողովոյն զհայհոյութիւնսն¹¹. ապա թէ այդպէս է, ո՛չ պարտիմք զամուր զցանկ¹² հաւատոյս մերոյ խրամատել, զի. «Որ քակէ զցանկ հայրենի, հարցէ զնա աւծ», — գիրն բողոքէ. եւ՝ «Որ գլէ զվէմ¹³, //այսինքն հաստատութիւն ճշմարիտ հաւատոյ\\¹⁴ զանձն իւր կորուսանէ»¹⁵: 13 Արդ պարտ է պատուականութեանդ ձերում՝ նախանձաւոր լինել ճշմարիտ հաւատոյ հարցն, որ սքանչելեալք եւ աստուածաշնորհ պարգեւաւք արմատացաւ¹⁵ յաշխարհիս մերում: 14 Եւ¹⁶

եթէ է¹⁷ ինչ երկբայութիւն ի միտս ձեր եւ կամիք զփորձ առնուլ յաղագս այդորիկ, գրեցէ՛ք առ միաբան փառաւորեալ իշխանս աշխարհիս մեր¹⁸. որ գամք այդր. եւ որպէս ի հեռաստանէ թղթոյս պատգամաւ, նոյնպէս յանդիմանական վկայութեամբ Գրոց Սրբոց յայտնի առնեմք զճշմարտութիւն բանիցս:

15 Ողջ լերո՛ւք»:

ԳԼՈՒԽ ԻԳ.

1 Թուղթ Վրթանիսի Քերթովի առ Պետրոս եպիսկոպոս ի Խնդրոյ Մովսիսի եպիսկոպոսի¹⁹

2 «Փառաւորելոյ տեառն Պետրոսի աստուածաշնորհ պատուաւք²⁰ պայծառացելոյ, ի Վրթանիսէ եւ ի միաբան սուրբ²¹ եկեղեցւոյ²² պաշտաւնէիցս²³ Տերամբ ողջոյն:

3 Գրէ երանելի առաքեալն Պաւղոս²⁴, որ հանդերձեալն էր լինելոց, թէ՛ «Հերձուածք լինելոց են ի ձեզ. եւ որ ընտիրքն²⁵ են՝ երեւեսցին»²⁶: 4 Լուաք յաղագս պատուականութեան քո, եթէ նախանձաւոր ես եւ սիրող ճշմարիտ հաւատոյ. զի որպէս յառաջագոյն երանելի Հայրապետն մեր Մովսէս գրեաց յաշխարհդ՝ հեռանալ ի խոռժիկ եպիսկոպոսէդ²⁶ խաբէութեանց, եւ²⁷ այժմ առաւելագոյն եւս

1 Գթ հաւատով

2 Ա. չիբ

3 Գթ եւ զի

4 Գթ ապստամբութիւնն

5 Բ. Թէ. Կ. Բ. 3

6 Ա. չիբ

7 Ա. չիբ

8 Գ. Կ. Կ. Բ. 8

9 Ա. չիբ

10 Ա. չիբ

11 Գթ զհայհոյութիւնս

12 Ա. ցանկ

13 Գ. փակագծով. այսինքն՝ զճշմարտութիւնն ճշմարիտ հաւատոյ

14 Ա. չիբ

15 Բ. Կ. Բ. Բ. 27

16 Ա. առատացաւ

17 Ա. չիբ

17 Ա. չիբ

18 Գթ մերոյ

19 Գթ Տեառն Պետրոսի, Վրացի եպիսկոպոսի, ի Վրթանիսէ

20 Գթ պարգեւաւք

21 Գթ սրբոյ

22 Գթ եկեղեցւոյս

23 Գթ պաշտաւնէից

24 Գթ չիբ

25 Գթ ընդիրքն

26 Բ. Կ. Բ. Բ. Բ. 19

26 Գթ չեպիսկոպոսիդ

27 Գթ չիբ

պարտիմք փախչել յանաւրէն ժողովոյն¹ Բաղկեդոնի հայհոյութեանցն. զի հաւասար Հրէութեան² է. զոր համբաւ չախորժելի այժմ եհաս մեզ լսել, եթէ³ յաշխարհիդ ձերում մեծարանս մատուցանեն անարժան⁴ ժողովոյն այնմիկ: 5 Վասն որոյ եպիսկոպոս մի յաշխարհիդ գնացեալ է փախստական⁵ զդառն եւ զանբժշկելի⁶ վիրաւունութիւն⁷ ժողովոյն այնորիկ ճանաչելով: 6 Արդ //որպէս ընկալայք զնախանձ Աստուծոյ յանձինս ձեր, պինդ կացէք մինչեւ ի կատարումն գործոյդ, զի եւ պարգեւացն երկնաւորաց արժանի լինիցիք⁸: 7 Թողլթ արարաք վասն դորին իւրաց առ Կաթողիկոսդ⁹ եւ առ¹⁰ իշխանսդ. զի նորոգաձեւութիւն ինչ¹¹ հաւատոյ մի՛ եղիցի ի մէջ երկուց աշխարհացս, //եւ մի՛ ատարութիւն հոգեւոր եւ մարմնաւոր սիրոյ թուեսցի պատուականութեանդ քում, որպէս եղեր իսկ ասպնջական ուղղափառ հաւատոյ¹²: 8 զոր ի ձեռն սրբոյն Գրիգորի հաստատեաց բազում սքանչելագործութեամբք Տէր Աստուած յաշխարհիս¹³: 8 //Եւ դու¹⁴ առաւելագոյն խաղաղութեան պատճառ¹⁵ լե՛ր. զի նորոգաձեւութիւն¹⁶ ստութեամբն¹⁷ //է պաճուճեալ¹⁸

կորիցէ, եւ ճշմարտութիւնն հաստատեսցի. եւ սրբասէր¹⁹ եպիսկոպոսն²⁰ [Մովսէս Յուրտաւայ], //որ ճշմարիտ հաւատոյ նախանձաւոր է²¹ ի տեղի իւր դարձցի: 9 Զի եթէ այդ այդպէս ոչ լինի, յաւիտենական թշնամիք²² մնամք²³ ի վերայ աշխարհիդ: 10 Եւ եթէ ի ձեռն գրելեացս²⁴ հակառակութիւն²⁵ բառնայ²⁶, գրեցէք²⁷ առ փառաւորեալ²⁸ իշխանս աշխարհիս մերոյ, որ զմեզ այդր առաքեն²⁹. եւ այն³⁰ լինի՝ որպէս Աստուած կամի:

11 Ողջ լե՛ր»:

ԳԼՈՒԽ ԻԴ.

1 Թէ է՞ր վասն ո՛չ գտաւ գրեալ ի Գիր թղթոցն պատասխանի թղթոյն Վրթանիսի, որ առ Կիւրոն՝ եւ առ իշխանս աշխարհին՝ եւ առ Պետրոս եպիսկոպոսն, զոր (ի) խնդրոյ եպիսկոպոսին Մովսիսի գրեաց

2 Թղթոցս³¹ այսոցիկ՝ որ գրեցան ի Վրթանէսէ առ Կիւրոն եւ առ իշխանս աշխարհին՝ եւ առ Պետրոս՝ ի խնդրոյ եպիսկոպոսին Մովսիսի՝ պատասխանի ո՛չ գտաք գրեալ ի Գիրս թղթոցն, ո՛չ ի կարգի, եւ ո՛չ յայլում տեղւոջ³², նաեւ ո՛չ այլ ուրեք կարացաք գտանել: 3 Բայց սակաւուց այլ ընդ այլոյ իմն եւ արհամարհանաւք գրեալ, զոր գրէ Մովսէս յերկրորդ թղթի իւրում առ Վրթանէս՝ որ զկնի այսոցիկ.

1 Գթ ժողովոյ

2 Ա. Հրէութեանցն

3 Գթ թէ

4 Գթ չի՞

5 Գթ փախստական գնացեալ է

6 զանյիշելի

7 Ա. վիրուքիւն Տպ. հետեւեալ ծանօթագրութիւնն է. «Գուցէ վիրութիւն կամ վիժութիւն», ԱՆԳԼ. վիրաւորութիւն

8 Ա. չի՞

9 Գթ ցԿաթողիկոսդ

10 Գթ ցայլ

11 Ա. չի՞

12 Ա. չի՞ Բ. այլ կացցէ մնացէ, Ա. մնացէ

13 Ա. չի՞

14 Գթ չի՞

15 Գթ պատճառս

16 Ա. չի՞

17 Ա. ստութիւն

18 Ա. չի՞

19 Ա. չի՞

20 Գթ եպիսկոպոսս

21 Ա. չի՞

22 Գթ թշնամեմք

23 Գթ մնան

24 Գթ գրելոցդ

25 Գթ հակառակութիւնդ

26 Գթ չբառնայ

27 Ա. գրէ՞

28 Ա. չի՞

29 Գթ արձակեն

30 Գթ այնպէս

31 Ա. Թղթոյս

32 Ա. տեղոյ

զոր ապա ընթեռնուս յիւրում տեղ[ւ]ոջ:⁴ «Զթուղթն, — ասէ, — զոր գրեցէքն առ Կաթողիկոսն անուն՝ եւ առ իշխանս աշխարհին՝ եւ առ Պետրոս՝ զոր խնդրեցի ի ձէնջ, տարեալ մանկանս իմոյ, եկն եւ պատմեաց, թէ՛ «Ո՛չ ոք իշխեաց յանդիման տանել զթուղթն»:⁵ Բայց ապա յորժամ տարան, եւ նզովէր եւ թշնամանէր զՀայաստանեայս»:⁶ Եւ դարձեալ, թէ՛ «Ետու բերել զսակաւուց արարեալ պատասխանին. հրամայեցէ՛ք ընթեռնուլ»:⁷ Եւ դարձեալ. «Վրթանէս սակաւ բանիւ յիշէ յիւրում թղթին՝ որ առ Մովսէս. «Ծանեայ, — ասէ, — զպատճառ թղթին՝ պատասխանի ինձ առնելով, եւ զայն ազատ ումանց. եւ զայն նշան ասեն աւրինակ ցաւածոյ եւ հիւանդի ի թուղթս իւրեանց Մովսէս եւ Վրթանէս»:⁸ Արդ թուի ինձ ո՛չ արժանի եւ պատշաճ համարեալ զանարժան եւ զանընդունակ նոցա պատասխանիսն գրել ի Գիրս թղթոցն. եւ վասն այնորիկ անգիւտ եւ անգիր եղեւ ի մէնջ. նաեւ անյիշատակ եւ անյիշելի նոցա եւ մեզ:⁹ Բայց կարծեմ՝ ի Կիւրոնէ լեալ այն ամենայն՝ որպէս եղեւն իսկ. զի ո՛չ միայն զիւրն եւ զիշխանացն խափանեալ պատասխանի, այլ եւ զՊետրոսին. զի նա նախանձախնդիր էր աստուածային պատուիրանին, եւ ջատագով ուղղափառ հաւատոյ, եւ հաւատարիմ մերոյ կողմանս. թէպէտ եւ ինքն ի նոցանէ էր ազգաւ եւ աշխարհաւ. զոր եւ գովութիւն գրէ նմա Վրթանէս ի թղթի անդ իւրում առ նա. եւ թէ՛ «Նախանձաւոր ես, — ասէ, — եւ սիրող ճշմարիտ հաւատոյ»:¹⁰ Եւ դարձեալ ամբաստանութիւն գրէ զաշխարհէն. եթէ՛ «Լուր եհաս մեզ, եթէ յաշխարհիդ ձերում մեծարանս մատուցանեն ժողովոյն Քաղկեդոնի. զոր մի՛ եղիցի նորոգածեութիւն ի մէջ երկուց աշխարհաց մեր եւ ձեր»:

¹¹ Բայց զպատճառն ստուգիւ ո՛չ գիտեմք, եթէ զի՞նչ եւ կամ է՞ր վասն ո՛չ գրեաց Պետրոս պատասխանի թղթոյն Վրթանիսի՝ որ առ նա. թէպէտ եւ կարծենք զԿիւրոնէ ասացաք, բայց կարծեմ թէ ո՛չ բնաւ գտաւ գրեալ պիտանի ինչ մեզ. քանզի արգելան գրել սակս ստահակութեան իւրեանց եւ ապստամբութեան, բայց այնմ անպիտան եւ անմիտ պատասխանոյն՝ որ ի սակաւուց ինչ յիշատակեն² Վրթանէս եւ Մովսէս սակաւ բանիւք ի թուղթսն իւրեանց՝ որ առ միմեանս:¹² Արդ իբրեւ տարեալ եղեւ ի մանկանէն Մովսիսի թուղթքն Վրթանիսի՝ որ առ Կիւրոն՝ եւ առ իշխանս աշխարհին՝ եւ առ Պետրոս, ի կասկածի եղեալ Կիւրոն սակս Մովսիսի՝ թէ գուցէ բարեխաւսութիւն իցէ վասն նորա, միանգամայն եւ յաղազս հաւատոյ ինչ խրատ եւ մեղադրանք իցեն, որպէս եւ էր իսկ:¹³ «Ի բարկութենէ բնութեանն եւ ի սաստկութենէ սրտին՝ իբր արբեալ իմն ժայտքեալ ի յայլախելս, կամ թէ շռայլեալ իմն եւ մոռելեալ մտաւք մոռնեալ³ եւ մոզգայլեալ մոռնէր⁴ սպառնայր, ասէ, եւ մրոտեալ եւ մրջոտեալ էր երեսաւք. եւ անդուռն բերանով եւ լեզուաւ նենգաւոր խաւսէր եւ ասէր. «Զայս թուղթ յերուսաղէմ առ Հայրապետ քաղաքին տամ տանել, պատասխանի նա առնէ»:¹⁴ Եւ այնպէս յառեալ եւ յամառեալ ընդ խոր գնայր եւ ընդ խաւար խաւսէր:¹⁵ Վասն զի խաւարեալ էր ակն հոգւոյն, մթացեալ միտք մարմնոյն, թողեալ զԱստուած՝ ի մարդիկ ապաւինիւր ի⁵ թագաւորն Հռոմոց եւ ի Հայրապետն Երուսաղէմի:¹⁶ Անդ ասաց, թէ՛ «Փառաւորեսցէ Աստուած զարքայ, զի նա փառաւորեաց». եւ աստ՝ եթէ՛ «Զայս յերուսաղէմ առ Հայ-

1 Ա. գՀայաստանայսս

2 Ա. յիշատակէ

3 Ա. մրմոռեալ

4 Ա. մոռնէս

5 Ա. զի

ըստ քաղաքին տամ տանել, պատասխանի նա առնէ»։¹⁷ Եւ զայս ո՛չ Կիւրոն միայն սպառնայր¹ եւ ասէր, այլ եւ ամենայն մերձակայքն եւ եպիսկոպոսք եւ քահանայք եւ իշխանք եւ շինականք, նախարարք եւ խորհրդականք ի մի եւ ի նոյն միտս վառեալ բորբոքեցան բարկութեամբ։¹⁸ Եւ առհասարակ ամենեքեան խռովեցան սասանեցան որպէս արբեալք, եւ ամենայն իմաստութիւն նոցա ընկալաւ. զոր մարգարէն եղկելով ասէր. «Վա՛յ ձեզ՝ որ արբեալդ² էք եւ ո՛չ ի գին[ւ]ոյ»³։

ԳԼՈՒԽ ԻԵ.

1 Թուղթ երրորդ Մովսիսի եպիսկոպոսի առ Վրթանէս Քերթովն³

2 «Սրբասիրի տեառն Վրթանիսի՝ ի Մովսէսէ անարժանէ՝ Տերամբ ողջոյն։

3 Զթուղթս⁴ զոր գրեցէք առ Կաթողիկոսն անուանեալ եւ առ այլ իշխանս աշխարհին՝ եւ առ Պետրոս. զոր խնդրեցի ի ձերմէ սրբութենէդ, ետու տանել մանկան իմոյ։ 4 Եւ այժմ եկն. բայց յաշխատութենէն⁵ առ ձեզ չկարաց գալ⁶ եւ զրոյց տալ, թէ ո՞րպէս նախ⁷ յանդիման իսկ⁸ ոք չիշխեաց⁹ տանել զթուղթն (առ) Կաթողիկոս անուան(եալ)ն։ 5 Ապա թէպէտ ի վերջոյ տարան. «Յընթեռնուլ թղթոյն,– ասէ,– ի սաստիկ բարկութիւն շարժեալ՝ զայրացեալ սրտիւ՝ եւ եղծեալ գունով՝ զաւրէն ցաւածոյ նզովէր եւ թշնամանէր,– ասէ,– զՀայաստանեայս։ 6 Եւ թղթոյն պատաս-

խանի ո՛չ ինքն արար եւ ո՛չ այլու¹⁰ ետ առնել։ 7 «Զայս յերուսաղէմ առ Հայրապետն քաղաքին տամ տանել,– ասէ,– որ¹¹ պատասխանի նա¹² առնէ»։ 8 Բայց սակաւուց ոմանց¹³ որոց արարեալ է պատասխանի, ետու բերել¹⁴ առ տէրդ. հրամայեցէ՛ք ընթեռնուլ եւ մեզ ծանուցէ՛ք զինչ գրեալ¹⁵ է։ 9 Զձեզ յարաժամ յաշխատութիւն պահեցի. Աստուած եղիցի վարձահատոյց։ 10 Բայց ձանձրանայք մի՛. աղաչեմ որով եւ¹⁶ աւրինակաւ //եւ է\|¹⁷ յանձին լիցի ձեզ մոլորեալ աշխարհն եւ անձն իմ տառապեալ. եւ ի ձեռն գրոյ վերստին Հաստատեալ գմեղ։

11 //Եւ զայս եւս աղաչեմ զՏէր. զգիրս երանելոյն Տիմոթէոսի բովանդակ ստացայ. եւ թուղթք, որ ի սուրբ եկեղեցւոյդ եւ առ ձեզ գտան, զամենայնն գրեցի։

12 Հասին առ իս եւ այլ թուղթք, բովանդակ տեղաց տեղաց, երանելի վարդապետացն, որք յանդիմանեն եւ նզովեն զժողով երկաբնակացն։ 13 Բայց յետ ի բաց բարձութեան սահմանի Հրէական ժողովոյն, բարեպաշտ թագաւորացն երանելոյն Զենոնի եւ Անաստասայ, ոչ գտի ուրեք, թէ որպէս դարձեալ նորոգաձեւութիւնն շարժեալ կործանեաց զբազում եկեղեցիս, եւ կամ ի ձեռն որոց. որպէս տեղեկացեալ է սրբութիւնդ ձեր, հրամայեցէ՛ք գրել առ մեր նուաստութիւն\|¹⁸։

14 //Ողջ լե՛ր ի Տէր\|¹⁹»։

1 Ա. սպառնէր

2 Ա. արբեալտ

3 Լեւոն ԻԲԻ, 1

4 ԳԹ Քրեդոս

5 ԳԹ յաշխատութենէ

6 ԳԹ այդր ոչ կարաց գալ

7 Ա. չի՞

8 Ա. չի՞

9 ԳԹ չիշխաց

10 ԳԹ այլոցն

11 Ա. չի՞

12 ԳԹ չի՞

13 Ա. չի՞

14 Ա. բերեալ

15 ԳԹ գրեալն

16 ԳԹ չի՞

17 Ա. չի՞

18 Ա. չի՞

19 ԳԹ չի՞

ԳԼՈՒԽ ԻԸ.

1 {Այլ} թուղթ վրթանիսի Բերթողի առ Մովսէս եպիսկոպոսն Յուրտաւայ, որ է այժմ

Գաջենք, յաղազս Հաւատոյ եւ վերստին Հաստատելոյ¹

2 «//Զգիր քո ընկալայ, տէ՛ր իմ\|², եւ զպատճառ խնդրոյն³ ընթերցուածասէր⁴ եւ⁵ ուղղափառ պատուականութեանդ⁶ յաղազս վերստին Հաստատելոյ աւտարացուցանալ եւ կորստական անաւրէն ժողովոյն Քաղկեդոնի, զոր եբարձ ի միջոյ բարեպաշտն Զենոն⁷, միաւորիչ թղթովն: 3 Եւ յետ նորա ի⁸ նորին սահմանի նախանձաւոր եղելոյ ցանկալին Հրեշտակաց⁹ եւ մարդկան Անաստաս¹⁰: 4 Արդ այսպէս ունի պատմութիւնս այսորիկ պատճառ¹¹: 5 Քանզի յետ փոխելոյ յանարատ եւ յաստուածահաճոյ կենաց պանդխտութեանս այսորիկ երանելոյ քաջանուան¹² Անաստասայ, Յուստին անուն կալաւ զյաջոր-

դութիւն¹³ իշխանութեանն՝ այր ժանտ¹⁴ եւ անաւրէն, որ վարժեալ էր աղանդովն Նեստորի, եւ զանգեալ եւ Հաստատեալ ի նմին¹⁵: 6 Սորա¹⁶ թագաւորեցելոյ¹⁷ ըստ¹⁸ յանդգնութեան¹⁹ անձին²⁰ եւ կանխապատրաստ եղելոյ մահացան²¹ խորհրդոյն՝ սկիզբն արար թշնամանել, Հերետիկոս կոչելով զբարեպաշտ եւ զխաղաղասէր թագաւորսն²² զԶենոն եւ զԱնաստաս: 7 Եւ զզեղծեալն²³ ի²⁴ նոցանէ զտոմարն Լեւոնի եւ զժողովն Քաղկեդոնի, Հրաման տայր շրջաբերական թղթովք²⁵ գոռոզասատ եւ անխիղճ իշխանաց անդէն Հաստատել: 8 Եւ²⁶ եթէ ոք Համարձակեցի ընդդէմ կալ²⁷ թագաւորին Հրամանաց, սրով սպառել²⁸ եւ պէս պէս²⁹ տանջանաւք: 9 Յայնժամ եկեղեցիք ամենայն արեամբ լինէին շաղախեալք, եւ մետաղք //եւ բանտք եւ զանազան Հնարիւք տանջանք\|³⁰, եւ կղզիք կապանաւորաւք լցեալք, զի քաջ Հովիւքն³¹ զմեռանելն լաւ Համարէին՝ եւ անարատութեամբ առ Քրիստոս ժամանել, քան թէ կալ անաւրէն վարդապետութեամբ ամբարիշտ³² ժողովոյն Քաղկեդոնի: 10 Իսկ անաւրէն վիրազին զաղանդին

1 Այս եւ ԻԶ. գլխի (Պատասխանի երրորդ թղթոյն Մովսիսի...) մամականքը ԳԹ հանդիպումն են որպէս մէկ ծաւալումն թուղթ: Սակայն Ուխտամէսի մօտ երկուսն էլ տարբեր սկստածքներ ունեն: Դրանց տարբեր լինելու օգտին են խօսում մասն Ուխտամէսի ԻԷ. գլխի հետեւեալ տողը՝ «զկնի պատասխանւոյն (իմա՛ ԻԶ. մամակի) եւ այլ եւս թուղթ (իմա՛ ԻԸ.) հաւատոյ հաստատութեան գրէ», ինչպէս եւ ԻԹ. գլխի վերտառութիւնը՝ «Որ ինչ զկնի **թղթոցն** վրթանիսի»: Թերեւս կարելի է վստահ լինել, որ Ուխտամէսի ձեռքն են հասել երկու առանձին մամականքեր, եւ ոչ թէ ինքն է մէկ թուղթը բաժանել երկու մասի:

2 ԳԹ չի՛

3 ԳԹ խնդրոյն զպատճառս

4 Ա. ընթերցասէր

5 Ա. չի՛

6 Ա. պատուականութեանս

7 Ա. Զինոն

8 ԳԹ չի՛

9 Ա. հրշտակաց

10 ԳԹ Անաստասիոս

11 ԳԹ պատճառս

12 Ա. քաջանունն

13 Ա. գաջորդութիւն

14 ԳԹ ժանդ

15 ԳԹ ի միմն զանգեալ եւ հաստատեալ

16 ԳԹ նորա

17 Տպ. թագաւորեցեալ

18 Բ. ընդ

19 ԳԹ ցանկութեան

20 ԳԹ անձինն

21 ԱնԳԼ. մահացու

22 Ա. թագաւորս

23 Ա. զեղծեալ

24 Ա. զեղծեալ

25 Ա. թղթաւք

26 ԳԹ չի՛

27 Ա. կեալ

28 Ա. եւ Բ. սպառեալ

29 Գ. փակագով՝ գուցէ՛ սպանանել պէս պէս...

30 ԳԹ չի՛

31 ԳԹ հովիւք

32 ԳԹ չի՛

սիրողս¹ եւ աշակերտս՝ եւ որք զանցաւոր պատուոյս² քան զմշտնջենաւորին³ կամեցեալք ընտրել զփառս եպիսկոպոս կարգեալ քաղաքաց քաղաքաց՝ հաստատեաց զժողովոյն խորհուրդ։ 11 Աստանաւր էր ինչ յիշատակի արժանի, բայց յայլում ժամու պահեսցի։ 12 Քանզի բազում խռովութիւնք եղեալ ի ժողովրդականաց՝ յաղագս չընդունելոյ⁴ զհերձուածող⁵ եպիսկոպոսունս⁶։ 13 Արդ սուղ ինչ ժամանակ կալեալ զթագաւորութիւնն⁷ Յուստինէ⁸՝ վախճանի ի⁹ ծանր ախտից հարուածովք։ 14 Եւ թագաւորէ Յուստինիան¹⁰ յետ նորա. եւ աղմուկ հակառակութեան ժողովոյն Քաղկեդոնի տակաւին եւս հնչէր եւ ի նորա ժամանակս։

15 Իսկ յաւուր միում խորհուրդ արարեալ ընդ ոմանս ի մեծամեծացն յաղագս սպանման ուղղափառ եպիսկոպոսացն¹¹ եւ հալածանաց, թէ¹² ի¹³ զուր¹⁴ արար թագաւորն զխռովութիւնս զայս ամենայն քաղաքաց։ 16 Եւ այժմ ո՛չ է պարտ մեզ անտես առնել. եւ ոմանք ի յանդիման¹⁵ կացելոցն¹⁶՝ որք աղանդոյն այնր էին աշակերտք՝ ասեն ցթագաւորն, թէ¹⁷ անհնարին է ումեք ի մարդկանէ ասել զայդ. զի Սիմէոնի¹⁸ ձեռն արկեալ է եւ հաւանեալ¹⁹ է²⁰

սահմանադրութեան²¹ ժողովոյն Քաղկեդոնի, եւ ցարդ եւս պահի զգուշութեամբ²² ի ներքս ի տապանին սրբոյն Եւփիմեայ²³. ուր ժողովն իսկ եղեւ։ 17 Քանզի Սիմէոնս²⁴ այս եղեալ միայնակեաց յԱնտիոք քաղաքի, հրաշալի եւ հռչակաւոր, եւ ընտանի Սրբոյ Հոգւոյն շնորհաց. որպէս եւ զմի ոք ի տեսանողաց։ 18 Եւ ոմն ի մաւտաւորացն²⁵ նախանձաւոր եղեալ ուղղափառ հաւատոյ, ասէ ցթագաւորն, թէ²⁶՝ «Երանելի²⁷ Սիմէոնի²⁸ ձեռն արկեալ եւ հաւանեալ է սահմանադրութեան հաւատոյ ժողովոյն Քաղկեդոնի, եւ կայ ի տապանի սրբոյն Եւփիմեայ²⁹, ես դառն չարաշարանաւք ընկալայց զգրաւորմն³⁰ կենաց իմոց»։

19 Քանզի այսպէս ունի պատմութիւն //անսուտ յիշատակարանաց մերոց, թէ թէնդորիտոս, որ համազոյգ Նեստորի գտեալ, լուծեալ եղեւ յեպիսկոպոսութենէ իւրմէ, եւ հրամանաւ ամպարչտին Մարկիանոսի ընկալեալ եղեւ յառաջնորդութիւն Քաղկեդոնի ժողովոյն, եւ առեալ զսահմանեալ գրեալսն ըստ հրամանի թագաւորին հասանէր ի դուրս խցկանն երանելոյն Սիմեոնի։ 20 Իսկ նորա յառաջագոյն ծանուցեալ զգալուստն, հրամայէ սպասաւորացն յարգելանոցէն զինքն ի խոնարհ իջուցանել, եւ հրատ լուցեալ վասն որոյ յոյժ զարմացեալ սպասաւորացն եթէ զինչ լինիցի այն։ 21 Եւ իսկոյն տեղեկութիւն տուեալ երանելոյն, թէ ոմն ի թագաւորէն եկեալ խնդրէ տեսանել

1 Ա. միտողս

2 ԳԹ պատուոցս

3 Ա. զիմշտնջենաւորին

4 Ա. չնդունելոյ

5 Ա. զհերձուածող

6 ԳԹ եպիսկոպոսսն

7 Ա. գթագաւորութիւն

8 Ա. Յուստինի

9 ԳԹ չի՞

10 Ա. Յուստինու

11 ԳԹ եպիսկոպոսաց

12 Ա. եթէ

13 Ա. չի՞

14 Ա. զոր

15 Ա. յանդիմանակաց

16 Ա. չի՞

17 Ա. եթէ

18 ԳԹ Սիմեոնի

19 Ա. համեալ

20 Ա. չի՞

21 Ա. սահմանադրութիւն

22 ԳԹ զգուշաբար

23 ԳԹ Եւփիմայ

24 ԳԹ Սիմեոնս

25 Ա. մաւտաւորաց

26 ԳԹ եթէ

27 Ա. երանելին

28 ԳԹ Սիմեոնի

29 ԳԹ Եւփիմայ

30 Ա. զգրուումն

զքեզ: 22 Եւ նորա հրաման առեալ թէ վասն այդորիկ իսկ եկի ի տեղս յայս, եւ մտեալ ի ներքս Թէոդորիտոս, բազում բանիւք թախանձանս մատուցանելով աղաչէր ձեռնարկ առնել եւ հաւանել առաջիկայ լինել սահմանին, քանզի ամենեւին ի մարդկանէ յայսպիսի իմն գործաւղաց եւ ոչ ակն առնուլ գիտէր երեսաց: 23 Վաղվաղակի զգրեալսն յինքն առեալ ի վառեալ հրատն ընկենոյր. նզովելով զՄարկիանոս եւ զԺողովն եւ զհաւանեալսն այնմ սահմանի. «Եւ աւելի ինչ քան զայդ ո՛չ գտանես,— ասէ,— ո՛վ թագաւոր»:

24 Իսկ թագաւորին թոյլ տուեալ առ ժամն¹ լուռ լինելով, հրամայէ² ի միում աւուրց մակուկաչու ուղեգնացութեամբ ի Քաղկեդոն ելանել սակաւութեւ արամբք. եւ մտեալ ի վկայարանս սրբոյն Եւփիմեայ, ստիպէ զսպասաւորս³ բանալ զտապան ոսկերացն պահարանի: 25 Իսկ նա ասէ. «Ո՛վ դուք, որ զայդ համարձակիք գործել. զոր չէ⁴ ուրուք արարեալ ի մարդկանէ»։ 26 Եւ իմացեալ զմիտս ինքնակալ թագաւորին՝ վաղվաղակի բանայ նմա⁵. եւ սփռեալ զքղամիդն՝ հրամայէ զնշխարս սրբոյն անդր հանել: 27 Եւ ասէ ցսպասաւորսն. «Այլ կա՞յ ինչ ի ներքս»։ 28 Եւ նա ասէ. «Այլ ոչինչ⁶ գոյ ամենեւին⁷»։ 29 Եւ հայեցեալ թագաւորին՝ տեսանէր ինքն իսկ, զի ինչ ո՛չ գոյր: 30 Յոգւոց⁸ հանեալ ծեծէր զճակատն, ապաշաւելով եւ ողբալով զսուրբ եւ զերանելի հովիւսն՝ որք յաղագս ուղղափառ⁹ եւ ճշմարիտ հաւատոյն հալածեցան եւ սպանան: 31 Եւ խորհուրդ

արարեալ ընդ մեծամեծս իւր բառնալով ի միջոյ զսահման¹⁰ նորոգածեւութեան¹¹ // ժողովոյն¹² Քաղկեդոնի, եւ վաղնջուցն յառաքելոցն եւ ի¹³ սուրբ հարցն զքարոզեալն հաստատել: 32 Եւ իսկոյն հասեալ նմա մահ դաւողական, որպէս¹⁴ բազմաց բան է, ի նմին մնաց յառաջագոյն գործեցեալն:

33 // Եւ դու մի զարմանար, ո՛վ նախանձաւորդ աստուածայնոյն, թէ ընդէ՞ր նուագեաց ուղղափառութիւնն եւ զարգացեալ ծաւալեցաւ հրէական սարսափելի հայհոյութիւնն: 34 Վասն զի ի յետին ժամանակս եմք, եւ զարհուրեալ կասկածեմք, թէ ի մեր իսկ աւուրս հասցէ կատարած: Եւ քանզի բազում ինչ եղեալ էր ի նշանաց, պարտ էր եւ այդմ լինել, զոր կանխաւ գուշակեաց բանն երջանիկն առաքելոյ: 35 Եւ ո՞ր իցէ այն. «Նախ եկեսցէ,— ասէ,— ապստամբութիւնն եւ ապա յայտնեցի մարդն անաւրէնութեան որդին կորստեան»։ 36 Ապստամբութիւն աստ ոչ եթէ զերկրաւոր թագաւորացս ճակատամարտից ինչ ասէ, զի այդ ի վաղնջուց կալաւ սովորութիւն, այլ ի ճշմարիտ հաւատոյն քակելոյն, եւ այսուս մոլորութեան զհետ երթաւղացն, ասէ, ըստ այնմ եթէ՝ «Ի ժամանակս յետինս քակեսցին ոմանք ի հաւատոց»։ 37 Եւ զի յոյժ նուագուք մնալոց են անբիծ եւ կեցուցանող հաւատոյն պաշտանեայք Փրկչին մերոյ եւ Տեառն, հաւանեցուցէ զքեզ անշուշտ բանն, զոր ի դէմս մեր որպէս ըղձալով իմն ճառեաց: «Իսկ Որդին մարդոյ, ասէ, եկեալ գտանիցէ՞ արդեւք հաւատս յերկրի»։ 38 Վասն

1 Ա. չիբ

2 Ա. եւ Բ. հրամայեալ

3 Ա. զսպասաւորսն

4 ԳԹ ոչ

5 Ա. չիբ

6 Ա. ոչ

7 ԳԹ ամենեւին

8 Բ. հոգւոց

9 Ա. ուղղափառութեան

10 Ա. չիբ

11 Ա. զնորոգածեւութիւն

12 Ա. հաւատոյ, զոր սահմանեալ ունէին թղթովն

13 ԳԹ չիբ

14 Ա. որ

— Բ. Թէ՛ս. Բ. 3

է Ե. Տէ՛մ. Գ. 1

զ Ղ.՝ Գ. Ժ. 8

այնորիկ վաղվաղակի գայթաղեցուցանէ եւ տիրէ դերաքրիստոսն. զի յուղիղ ճանապարհէն զմոլորեալն դիւրաւ ըմբռնելով, յափշտակէ գայլն ապականիչ, եւ յաճախէ զՋոլիրս ձախակողմանն դասու գժոխըմբեր կորստեան: 39 Յաղագս որոյ պարտ է մեզ զգուշանալ եւ անսասանելի պահել զանձինս ի վերայ ճշմարիտ հաւատոյ ի մարգարէիցն տնկեալ, եւ ի սքանչելազործ առաքելոցն անեցեալ, եւ պտղաբերեալ ոռոգմամբ ի Սուրբ Հոգւոյն, եւ ի սուրբ հարցն դաւանեալ եւ համառատեալ, Յժ. եւ Ը. իցն ի Նիկիա, եւ ՃԾ. իցն ի Կոստանդնուպալիս. եւ Մ. ոցն յԵփեսոս, որք ի պատիւ ամենասուրբ Երրորդութեանն գումարեցան:

40 Եւ մի՛ ոք բանիւ կամ գործով ըստեփրւրեսցուք ի հետոց նոցա, թէ եւ ի պատուոց ինչ հասցէ անկանել, եւ մերկանալ ի փառաց երկրաւորաց, կամ բանդից կամ կապանաց մատնել, սովոյ եւ սրոյ յաւժաբուլթեամբ մատուցուք զպարանոցս մեր, զի առանց այսց աստուածահաճոյ երիցս ժողովոցս անթերի հաւատոյ խոստովանութեան անհնար է հաճոյ լինել Աստուծոյ: 41 Զորոց զգրութիւն հաւատոց, եւ ոչ ի Քաղկեդոնի ապստամբեալքն իշխեցին յայտնապէս հայհոյել, այլ ի ծածուկ զաղտնապէս երկուս բնութիւնս ասելով անխառնս եւ անհաղորդելիս, քստմանել անջատմամբ, եւ զգործ երկաքանչիւրոցն բաժանել տան լրբենի յանդգնութեամբ. զի եւ զաստուածափայլչաբար միաւորութեանն խառնումնն եւ հաղորդութիւն ուրանալ եւ ի բաց բառնալ հնարեսցին: 42 Վասն որոյ պարտ է ճանաչել աստուածսիրութեան քում, զի գտակ այս չարեաց եւ հիմն Սիմոն է՝ մոգն եւ կախարդն, որ առ սուրբ երանելի առաքելովքն էր, եւ ձաղաժանակ նշաւակութեամբ հերձեալ կորեաւ. զոր եւ ի հինգե-

տասաներորդում սաղմոսին մեկնութեանն ծանուցանէ:

44 Այս փոքր ի շատէ ծանուցումն քում Սրբութեան¹:

45 Ողջ լե՛ր ի Տէր մեր»:

ԳԼՈՒԽ ԻԹ.

1 Որ ինչ գկնի թղթոցն Վրթանիսի՝ զոր խնդրեաց Մովսէս ի խորհուրդ հաւատոյ, եւ որ այլն եւս

2 Արդ զայսոսիկ պատմեալ նմա Վրթանիսի սակս խնդրոյն՝ որ յերրորդում իւրոյ թղթին՝ յաղագս հաւատոյ եւ վերստին հաստատելոյ զխախտեալն յանաւրէն ժողովոյն Քաղկեդոնի, զոր² ի ձեռն բարեպաշտ թագաւորացն Զենոնի եւ Անաստասայ վերստին հաստատեցաւ, եւ որ գկնի այնորիկ եւ այլ որ վասն Կիւրոնի եւ Վրաց, որ նախ քան զայսոսիկ եւ որ ի սոյնս կարգի պատմութեան յարմարեցան բանք: 3 Եւ այլ եւս բազում բանիւք վարդապետութեան զաւրացուցանէր զնա: 4 «Դու,— ասէ,— մի՛ զարմանար, ո՛վ տէր իմ, զի ի յետին ժամանակս հասեալ եմք. եւ պարտ է կատարել գրելոցն՝ որ ի Պաւղոսէ. զոր աստուածագոչ ձայնիւ աղաղակէ ամենայն ուրեք յամենայն տեղիս. եթէ՝ «Ի ժամանակս յետինս քակտեսցին ոմանք ի հաւատոց»³: 5 Եւ դարձեալ, եթէ՝ «Յայտնելոց է մարդն անաւրէն՝ որդին կորստեան՝ հակառակորդն հպարտացեալ»⁴: 6 Եւ դարձեալ, եթէ՝ «Արդէն իսկ նեոնք բազումք եկեալ են»⁵: 7 Եւ յայլում տեղւոջ, թէ՝ «Հերձուածք լինելոց են ի ձեզ»⁶, եւ որ այլն եւս. եւ որ այլ ինչ սոցին

1 Ա. չիբ

2 Ա. գոր

3 Ա. Տէմբ. Դ 1

4 Բ. Թէմբ. Բ 3-4

5 Ա. Թէմբ. Յ Վանն Բ 18

6 Ա. Կրնբ. Ժ Ե 19

նմանք բանք՝ յուշ առնէր նմա: 8 Եւ այլ բազում բանիւք մխիթարէր զնա եւ զաւրացուցանէր եւ թելադիր լինելով նմա. խոստանայր սատար լինելով նմա՝ մինչեւ ի վախճան գործոյն. եւ որ այլ ինչ բանք:

ԳԼՈՒԽ Լ.¹

1 Յաղագս Աբրահամով՝ որ հանդերձեալ էր գալ յԱթոռ Հայրապետութեան Հայոց՝ հրամանաւ Սմբատայ Վրկան մարզպանի եւ այլոց նախարարացն Հայոց

2 Սկիզբն արասցո՛ւք պատմել քեզ համառաւ² բանիւ՝ որ ինչ մեզ անգ է՝ եւ քեզ տեղեկութիւն տալոյ բաւական, եւ զայլն այլում թողցուք ժամու: 3 Աստանաւր ապա յայսմ վայրի խորհուրդ արաբեալ Սմբատայ Վրկան մարզպանի հանդերձ նախարարաւք եւ լաւաւք աշխարհիս Հայոց ժողով առնել եպիսկոպոսաց, զի Հայրապետ հաստատեացեն Հայոց, որ ապա ժողովեցան ի նորին իսկ հրամանէ յՈստանն Հայոց՝ որ կոչի Դուին: 4 Քանզի անդ էին հանդերձեալ նստուցանել. զի անդ էր Աթոռ Հայրապետութեան Հայոց յայնմ ժամանակի. որոյ Տեղապահ Աթոռոյն Վրթանէս Քերթով՝ որպէս վկայեն Գիր[ք] թղթոցն. եւ այս³ լինէր զկնի մահուանն Մովսիսի Հայոց Կաթողիկոսի: 5 Իսկ իբրեւ ժողովեցան եպիսկոպոսունքն, ապա այնուհետեւ խնդրէ ձեռնարկ ի նոցանէ Սմբատ, զի մի՛ թիւրեացեն յուղիղ եւ ի ճշմարիտ հաւատոց եւ ի խոստովանութենէ սրբոց հարցն, զոր հաստատեցին ի մեզ⁴: 6 Եւ զիւր ձեռնարկն տայ նոցա՝ նմանապէս ուղիղ եւ ճշմարիտ խոստովանութեամբ եւ մեծաւ զգուշութեամբ

կնքեալ եւ պահեալ ի տան Տեառն: 7 Եւ այս լինէր ի թագաւորութեան Հռոմոց Մուրկայ, եւ յեկեղեցիտասաներորդ ամի Ապրուէզ-Նոսրովու Պարսից արքայից արքայի՝ յամսեանն Մարերի: 8 Եւ էին առնուանքն եպիսկոպոսացն այսոքիկ՝ Մանասէ Բասենոյ եպիսկոպոս, Քրիստափոր Սիւնեաց եպիսկոպոս, Աբրահամ Ռշտունեաց եպիսկոպոս, Յոհաննէս Ամատունեաց եպիսկոպոս, Ահարոն Մեհենունեաց եպիսկոպոս, Ներսէս Բզնունեաց եպիսկոպոս, Սիոն Գողթան եպիսկոպոս, Թէոդոս Մարգարետական եպիսկոպոս, Թադէոս Առնոյ եպիսկոպոս, Գրիգոր Անձեւացեաց եպիսկոպոս: 9 Այս տասն եպիսկոպոսք, եւ այլ եւս այսչափ հարք եւ քահանայք եւ վանաց երիցունք, որք ժողովեցան հրամանաւ Սմբատայ եւ ի սատարելոյ այլոց նախարարացն ի Դուին քաղաք՝ յաղագս ձեռնադրելոյ Կաթողիկոս զԱբրահամ Ռշտունեաց {եպիսկոպոս}, զոր ի կարգիս թուեցաք: 10 Եւ խափանեցաւ այն անգամ: 11 Բայց գողցես թէ՛ իբրեւ ի տեսչութենէ Աստուծոյ եղեւ այն, որ զի թէպէտ եւ կային ոմանք ի նոցանէ, որ անկեալ էին ի կամաց իւրեանց ընդ հարկաւ, եւ թիւրեալ ի հաւատոյն, եւ այլք ի բռնութենէ Հռոմոց զկնի նոցա խոտորեալ, յայնմ ժամու ղեռեւս տակաւին չեւ էին սպառ ի հաւատս հաստատեալ⁵, թէպէտ եւ կարծիս տային, թէ հաստատեալ են: 12 Ապա իբրեւ հաստատեցան, վերստին ի ձեռն գրոյ եւ խոստովանութեան՝ զոր էառն եւ ետ բարեպաշտ եւ ամենագով մարզպանն Սմբատ, որ զի թէպէտ եւ թագաւոր չէր աշխարհիս Հայոց, այլ նա ընդ զպակասութիւն թերութեան թագաւորի հոգաբարձութեամբն իւրով յամենայնի՝ (յ)ամենայնում ըստ նմանութեանն Դաւթի առաջնորդելով ժողովրդեանն իս-

1 Գլուխը Գ. ձեռ. չկայ

2 Ա. հաւառաւ

3 Ա. այլմ. փխ ըստ ԱՆԳԼ.

4 Ա. հաստատեց ի մեզ

5 Ա. հաւատս հաստատեալ ի հաւատս

րայելի: 13 Իսկ իբրեւ զնացին եպիսկոպոսունքն, յայնժամ ի խորհուրդ եկեալ միաբան՝ եթէ վասն զի ո՛չ եղեւ առ ժամս՝ յոր պէտս իրացն ժողովեալ էաք, աւրէնս համարեցան ի միջի իւրեանց կանոնս կարգել. որ եւ կարգեցին իսկ եւ հաստատեցին զուխտ իւրեանց միաբանութեան առ ի խրատ եւ ի խոստովանութիւն, եւ ի շահ եւ յաւգուտ ոգոց: 14 Ապա դարձան իւրաքանչիւր յԱթոռ խաղաղութեամբ:

ԳԼՈՒԽ ԼԱ.¹

1 Յաղագս Սմբատայ Վրկան մարզպանի՝ թէ յորմէ ազգէ եւ յորո՞ւմ ժամանակս եղեւ մարզպան

2 Գրեմ քեզ այժմ՝ որ յաղագս մերոյս Սմբատայ պատմի յիշատակն: 3 Վասն զի յառաջ քան զայս յսկզբան առաջին ճառին՝ որ յաղագս բաժանման Վրաց՝ զանուն միայն յիշեցաք, եւ որ այլ ինչ էր՝ ո՛չ ժամանեցաք:

4 Արդ էր սա այր քաջ ի պատերազմունս, արի եւ առաքինի, հզաւր եւ զաւրաւոր յամենայնի (յ)ամենայն ուրեք: 5 Նա է ի մերազնի ի մերոց՝ թագաւորաց: 6 Եւ ազգաւ Բագրատունի, եւ սիրելի մեր՝ որպէս բնիկ եւ մերոց՝ թագաւորացս արեանառու, եւ հաւաստի հարազատ. որ լեալ մարզպան Վրկան իշխանութեանն ի հրամանէ Ապրուէզ-Նոսրովու արքայից արքային՝ Պարսից: 7 Յաշխարհակալութեանն Մուրկայ Յունաց թագաւորի. որ բազում պատերազմունս վանեալ եւ վատնեալ ի Հայս, եւ [ի] Յոյնս, եւ ի Պարսիկս՝ որպէս ուսուցանէ քեզ պատմութիւնն Հերակղի: 8 Իսկ այժմ եւ [յ]այժմու

ժամանակս հեզ եւ հնազանդ հարցն հաւատոյ, եւ հաւան եւ հպատակ ուղղափառ հաւատոյ սուրբ հարցն եւ վարդապետացն, եւ կարեպէտ եւ կարեկից ամենայն կարաւտելոց, եւ զաւրավիզ եւ աւգնական Հայաստանեայցս՝ զաւրացեալ յԱստուած եւ զաւրացեալ Աստուծով. որ եւ յայնմ եւս նուագի եւ յանիշխանութեանն Հայոց ելից զթերութիւն թագաւորի եւ զպակասութիւն Հայրապետի. զի խոհեմ եւ խորհրդական մտաւք իւրովք խորհուրդ արարեալ՝ խափանեաց զխարդախութիւն խորհրդոց թիւրեալ եպիսկոպոսացն, եւ ուղղեալ հաստատեաց զմեղի միտս նոցա: 9 Եւ վերստին կանգնեաց ի գլորմանէ ի ձեռնարկի գրոյն. զոր առ ի նոցանէ եւ ետ նոցա: 10 Եւ զդարձումն նոցա յահեակ կողմն ճանապարհին արքունի յաջակողմն դարձոյց: 11 Իսկ ապա յետ առնլոյ զձեռնարկն ի դարձեալ եպիսկոպոսացն, ժողովէ դարձեալ միւսանգամ ի նոյն խորհուրդ՝ Հայրապետ նստուցանել:

ԳԼՈՒԽ ԼԲ.⁶

1 Ձեռնարկ՝ զոր խնդրեաց Սմբատ Վրկան մարզպան յայն եպիսկոպոսացն⁷, որք դարձեալ ժողովեցան⁸ նորին հրամանաւ ի Դուին կարգել⁹ Կաթողիկոս Հայոց յետ մահուանն Մովսիսի, եւ զիւր¹⁰ ձեռնարկն ետ նոցա

2 «Ամենագովելոյ եւ փառաւորելոյ եւ աստուածաշնորհ պատուաւք¹¹ պայծառացելոյ տեառն Սմբատայ Վրկան մարզպա-

1 Գլուխը Գ. ձեռ. չկայ

2 Ա. մերոյ

3 Ա. մերոյ

4 Ա. արքայէն

5 Ա. Հայաստանեացս

6 Գլուխը Գ. ձեռ. չկայ

7 Գթ ցայն եպիսկոպոսունս

8 Ա. էին եւ

9 Ա. կարգեալ

10 Գթ գայս

11 Գթ պատուովք

նի, եւ Տէրանց¹ զինաւորի. եւ տեառն² Գե-
զայ դաշտականի, եւ Վրթանիսի³ Վար-
դապետի⁴ Հայոց Շարսաղարի, ի Մանասէ
Բասենոյ եպիսկոպոսէ, ի Քրիստափորէ
Սիւնեաց եպիսկոպոսէ, յԱբրահամէ⁵
Ռշտունեաց եպիսկոպոսէ, ի⁶ Յոհաննիսէ
Ամատունեաց եպիսկոպոսէ, ի Գրիգորէ
Անձեւացեաց եպիսկոպոսէ, ի Սիոնէ Գող-
թան եպիսկոպոսէ, յԱհարոնէ Մեհնու-
նեաց եպիսկոպոսէ, ի Ներսիսէ Բզնու-
նեաց⁷ եպիսկոպոսէ, ի⁸ Յոհանն[է] Կայե-
լոյ⁹ եպիսկոպոսէ, ի Թադէոսէ Առնոյ ե-
պիսկոպոսէ, // ի Թէոդոսէ Մարգարետական
եպիսկոպոսէ¹⁰ Տերամբ ողջոյն:

3 Յեւթն¹¹ եւ տասներորդ ամի Ապ-
րուէզ-Նոսրովու արքայից արքայի¹² յամ-
սեանն Մարերի, որպէս փառաւորութիւնդ
ձեր յայս¹³ եպիսկոպոսաց, զոր ի¹⁴ վերա-
գոյնդ¹⁵ գրեալ է, որ ի ժամուս ի Դուին¹⁶ ի
սուրբ եկեղեցւոյս դիպաք, ձեռնարկ
խնդրեցաք¹⁷ վասն¹⁸ // սուրբ եւ¹⁹ ուղղա-
փառ Հաւատոյ. զոր մեր Հարանցն²⁰ եւ ե-
րանելի վարդապետացն կալեալ է, եւ այժմ
մեք²¹ ունիմք կամաւքն Աստուծոյ: 4 Արդ
որպէս յառաջագոյն Հայրապետացն Հա-

յաստան աշխարհիս եւ եպիսկոպոսաց²²
// եւ քահանայից²³ եւ իշխանաց՝ եւ աշ-
խարհականաց՝ սոսկալի նզովիւք մերժեալ
եւ ի բաց ընկեցեալ էր²⁴ զամենայն հեր-
ձուածողս. զԱրիոս²⁵, եւ զՄակեդոն, եւ
զանիծելին²⁶ Նեստոր²⁷, եւ զԵւտիքոս²⁸, եւ
զժողովն Քաղկեդոնի, եւ զպիղծ²⁹ զտո-
մարն Լեւոնի: 5 // Նոյնպէս եւ մեք նզո-
վեմք զամենայն հերձուածողս. եւս առա-
ւել զանիծեալ ժողովն Քաղկեդոնի եւ
զպիղծ տոմարն Լեւոնի: 6 Դարձեալ կրկին
նզովեմք եւ հեռանամք ի Հաղորդութենէ
նոցա: 7 Ժշմարտութեամբ է բանս. ապա ե-
թէ խաբէութեամբ ինչ իցեն բանք մեր,
նզովեալ եղիցուք յամենասուրբ Երրոր-
դութենէն³⁰:

ԳԼՈՒԽ ԼԳ.³¹

1 Ձեռնարկ Սմբատայ՝ զոր ետ եպիսկո-
պոսացն, զորոց անուանսն վերագոյն գրե-
ցաք՝ Հանդերձ Վրթանիսի³² եւ այլովք
միաբանելովք

2 «Ըստ բանիդ ձերում նոյնպէս եւ ես
Սմբատ Վրկան Մարգարան եւ Տէրանց զի-
նուոր, եւ Գեգդաշտկարին³³, եւ Վրթա-
նէսի³⁴ Վարդապետ Հայոց Շաղսաղար՝

1 Ա. տիրանց

2 Ա. չիբ

3 Յաւելում եմք ըստ Ա., գիրք Բ., ԼԷ.

4 Տպ. վարդապետ ի

5 Գթ. յԱբրահամայ

6 Ա. չիբ

7 Ա. Բժմունեաց, ԳԷ. Բուժունեաց

8 Ա. չիբ

9 Ա. Յոհան Կայելոյ, Գթ. Յոհանկայ եղոյ

10 Գթ. չիբ

11 Գթ. եւթն

12 Ա. արգայի

13 Ա. յայսէ Տպ. (յայսցիկ)

14 Ա. չիբ

15 Ա. վերոյդ

16 Գթ. Դուրնի

17 Գթ. խնդրեցէք

18 Ա. վասն եւ

19 Ա. չիբ

20 Ա. հարցն

21 Գթ. չիբ

22 Գթ. եպիսկոպոսացն

23 Ա. չիբ

24 Գթ. է

25 Ա. զԱրիոսի

26 Գթ. զանիշելին

27 Ա. Նեստորի

28 Ա. զԵւտիքոսի

29 Ա. չիբ

30 Գթ. չիբ

31 Դուրիք Գ. ձեռ. չկայ, Գթ. առանձին վերտառու-
թեամբ չէ, այլ կցուած է նախորդին:

32 Ա. Վրթանիսիդ

33 Տպ. հետեւեալ ծանօթագրութիւնն է. «Դժուարա-
նամք իմանալ զբառս զայս եւ զնշանակութիւնն սո-
րին, զոր գտանեմք եւ յայլ թուղթսն՝ մերթ քեղա-
դաշտականի, երբեմն գեգդաշտականի եւլն
գրեալ»:

34 Յաւելում եմք ըստ Ա., գիրք Բ., ԼԷ.

նզովեմք զնզովեալսն ի ձէնջ, որպէս եւ¹ երանելի հարքն մեր² նզովեցին զնզովեալսն³ ի ձերոց հարանցն⁴: 3 Եւ աւրհնեմք զաւրհնեալսն⁵ ի ձէնջ՝ որպէս եւ հարքն մեր աւրհնեցին զաւրհնեալսն ի ձերոց հարանցն⁶ երանելեաց եւ վարդապետացն⁷ աշխարհիս: 4 Եւ յայս ուղղափառ հաւատոյս վերայ հաստատուն եւ անշարժ կացցուք ի կեալ եւ ի մեռանել ընդ ձեզ: 5 Ապա եթէ⁸ խաբէութեամբ ինչ իցեն բանքս մեր, նզովեալք⁹ եղիցուք յամենասուրբ Երրորդութենէն:

6 Եւ կնքեցաք զձեռնարկս զայս եւ եղաք ի սուրբ եկեղեցւոյն¹⁰ Դունայ:

7 Ես Մանասէ եպիսկոպոս Բասենոյ¹¹ իմ աթոռակցաւքս¹² հանդերձ, որոց առնուանքն վերագոյն¹³ յիշատակեալ են, եւ Սմբատ Վրկան մարզպան եւ Տէրանց զինուոր՝ իւր եղբայրաւք հանդերձ առաջի ամենասուրբ Երրորդութեանն՝ նախ սրտիւք մերովք եւ ապա մարմնաւք մերովք»:

ԳԼՈՒԽ ԼԴ.¹⁴

1 Յաղագս Վրթանիսի Քերթովի

2 Վրթանէսս այս վարդապետ եղեալ Հայոց՝ սնեալ եւ ուսեալ ի տան Կաթողիկոսարանին. այր հեզ եւ իմաստուն, հոգեւոր եւ հանճարեղ, երկիւղած եւ ուղղափառ հաւատոյ հիմն: 3 Լի գիտութեամբ

եւ ամենայն շնորհաւք զարդարեալ, սնեալ սրբութեամբ առ սուրբ Աթոռոյն սրբոյն Գրիգորի, տնկեալ ի տան Տեառն, եւ ծաղկեալ ի գաւիթս Աստուծոյ, եւ պտղաբերեալ ի պատիւ եւ ի պէտս մանկանց Եկեղեցւոյ, վարժեալ ամենայն հոգեւոր եւ մարմնաւոր իմաստութեամբ, եւ զարդարեալ ամենայն առաքինութեամբ, հլու եւ հպատակ ի վարդապետութեանն իւրում, հաճոյ Աստուծոյ եւ ընտիր¹⁵ մարդկան, եւ հաւատարիմ երկնահաճոյ եւ առաքելական սուրբ Աթոռոյն սրբոյն Գրիգորի, որ եւ Տեղապահ կացուցեալ զնա յաղագս այսր ամենայնի գովութեան զկնի մահուանն Մովսիսի, մինչեւ ի ժամանակս Աբրահամով, որ առաջնորդեաց¹⁶ զԱթոռնորին: 4 Որ ապա ի բաժանման Վրաց բազում ջանիւ եւ աշխատութեամբ եւ հոգեւոր հոգեբարձութեամբ¹⁷ վշտակից լեալ իբրեւ զբարիք զինուոր Քրիստոսի Յիսուսի, համազոյգ առաքելական քարոզութեանն եւ հաւասար սրբոց վարդապետացն, կարեկից Մովսիսի եպիսկոպոսին Յուրտաւայ լեալ: 5 Հանապազ եւ ի ձեռն գրոյ մխիթարէր զնա եւ թելադիր լինէր բանիւք բազմաւք, եւ որ ինչ հալածելոց եւ համբերողաց երանի էր՝ զայն տայր նմա ի նամակի անդ պատասխանում թղթոցն. զոր արար երրորդ անգամ եւ առ Կիւրոն գրեաց եւ առ իշխանս աշխարհին վասն նորա: 6 Սա եկեալ ի ժողով եպիսկոպոսացն, որ զձեռնարկն տային Սմբատայ եւ առնուին, եկեալ Վրթանէսս այս Վարդապետ Հայոց Շարսաղար այլաւք հանդերձ, եւ միաւորեալ գրովն ձեռնարկին հաստատեաց զերկոսեան կողմանսն ուղղափառ եւ բարի խոստովանութեամբ սրբոց հարցն եւ վարդապետացն՝ միջնորդ եւ վկայ ունելով զսուրբ Երրորդութիւնն,

1 Գթ չիբ

2 Գթ հարթն մեր երանելիբ

3 Ա. զնզովեալս

4 Ա. հարցն

5 Գթ գաւրհնեալսդ

6 Ա. հարցն

7 Գթ վարդապետաց

8 Գթ քէ

9 Գթ նզովեալ

10 Գթ եկեղեցւոյն

11 Գթ Բասենոյ եպիսկոպոս

12 Գթ աթոռակցաւբ

13 Գթ ի վերոյդ

14 Գլուխը Գ. ձեռ. չկայ

15 Ա. ընդիր

16 Ա. յառաջնորդեաց

17 Բ. հոգեբարձութեամբ

եւ կապեալ եւ կնքեալ սրտիւ եւ մատանեալ իւրեանց երկոքեան կողմանք ի փառս սուրբ Երրորդութեանն. ամէն:

ԳԼՈՒԽ ԼԵ.¹

1 Յաղագս եպիսկոպոսացն այնոցիկ միւսանգամ ժողովելոյ ի ժամադրեալ տեղին՝ Հաստատել իւրեանց Առաջնորդ

2 Յետ կարգելոյ զկանոնսն միազոյգ հաւանութեամբ՝ եւթն սահմանեալ գլխով եւ բարեձեւ կարգաւք, զոր Հաստատեցին ի շնորհաց Սուրբ Հոգւոյն, ապա դարձեալ միւսանգամ ժողովին հրաւիրեալք ի Հոգւոյն Սրբոյ: 3 Քանզի գրէ Սմբատ Վրկան մարգպան հրովարտակ հանդերձ իշխանաւք աշխարհին եւ նախարարաւք Հայոց՝ զալ ժողովեալ ի ժամադրեալ տեղին՝ ի հոյակապ եւ յակնաւոր եւ [ի] հռչակաւոր մեծ մայրաքաղաքն Հայոց Մեծաց Դուին կոչեցեալ: 4 Իբրեւ² զնաց հրովարտակն³, եկ[ի]ն ժողովեցան ըստ գաւառաց գաւառաց եկելոց առ նա եպիսկոպոսունք. որ յառաջն էին եկեալ եւ արարեալ ձեռնարկ, եւ որք ո՛չն էին եկեալ եւ արարեալ՝ եւ նոքա՝ յերկուց կողմանցն՝ որք ի Յունական կողմանէն եւ որք ի Պարսից. զի կային ի կողմանէ Յունաց, որ թիւրեալ էին ի հաւատոց. զոր ապա⁴ եկեալ ի ձեռն խոստովանութեան եւ գրոյ Հաստատեցան յԱբրահամէ՝ տալով ձեռնարկ: 5 Արդ ի զալ ժողովել եպիսկոպոսացն եւ վանաց⁵ երիցանց՝ իսկ եւ իսկ ըստ ականարկութեան ի բարձանց վսեմականն⁶ կամաց Աստուածաւն (Աստուծոյ) հրամանաւ հրաւիրեալք եւ հասեալք ի հոգեւոր հարսանիսն, զոր

հանդերձեալ էին հաստատել Հայրապետ իւրեանց զայն՝ զոր ընտրէր Հոգին Սուրբ: 6 Իսկ իբրեւ եկին ժողովեցան առհասարակ ամենեքեան՝ եպիսկոպոսք եւ վանաց երիցունք եւ գեղջ քահանայք եւ իշխանք եւ շինականք, եւ լցան հարսանիքն բազմականաւք արժանաւորացն: 7 Իսկ Կիւրոն ո՛չ եղեւ կոչեցեալ ի հարսանիսն. քանզի խոտան գտաւ սակս երկուցն⁷ կորստեան, որ հասեալ էին նմա ի ցաւոցն՝ զոր յառաջագոյն յղացեալ էր, որով եւ ծնաւ զանաւրէնութիւն: 8 Իսկ Կաթողիկոսն Աղուանից, որ յայնժամ արքեպիսկոպոս էր Կաթողիկոսին Հայոց, հակառակութեամբ ինչ իրիք ո՛չ եկն ի ժողովն, զոր ապա ասացից զպատճառն յետոյ: 9 Իսկ այնոցիկ՝ որք ժողովեալ էին՝ ընտրեցին զԱբրահամ, որ էր ի գաւառէ Ռշտունեաց՝ ի գեղջէ Աղբաթանից՝ յազգմանէ Սուրբ Հոգւոյն: 10 Եւ ձեռնադրեն զկնի սրբոյ Զատիկին յաւուր Կիրակէի՝ յելս ամսոյն Նաւասարդի: 11 Եւ էին նոյն եպիսկոպոսունք, զորոց անուանսն յիշատակեցաք ի ճառի անդ իւրեանց. եւ այլ եւս եպիսկոպոսունք, եւ վանականք, եւ քահանայք, իշխանք եւ նախարարք հրամանաւ բարեպաշտ եւ ուղղափառ Սմբատայ Վրկան մարգպանի ի Դուին քաղաք ի սուրբ Կաթողիկէն: 12 Որոց գլխաւորք են այսոքիկ՝ Վրթանէս Վարդապետ, որ էր Տեղապահ Աթոռոյ սրբոյն Գրիգորի, այլ եւ անադապահ ի մահուանէ Մովսիսի մինչեւ ցԱբրահամ, որ յաջորդեաց զԱթոռն: 13 Եւ Մանասէ Բասենոյ եպիսկոպոս. եւ Քրիստափոր Սիւնեաց եպիսկոպոս, այլ եպիսկոպոսք⁸ այլաւք հանդերձ [եւ] ձեռնադրեն զԱբրահամ՝ մեծաւ թախանձանաւք եւ բազում աղաչանաւք հազիւ ուրեմն⁹ հաւանեցուցեալ, թէպէտ եւ ո՛չ կամաւ եւ յաւ-

1 Գլուխը Գ. ձեռ. չկայ

2 Ա. Զոր իբրեւ

3 Ա. հրովարտաւն

4 Բ. եւ ապա

5 Ա. վանաց

6 Ա. վստմականն

7 ԱնԳԼ. երկանցն

8 Ա. եպիսկոպոս. փխ ըստ ԱնԳԼ.

9 Ա. հազիր ուրեմ

ժարութեամբ նորին. մինչ զի արկեալ վիճակ ըստ սովորութեան իւրեանց. եւ էր վիճակ Աւետարանին այս՝ «Իջի ես յերկնից ո՛չ զկամս իմ արարից, այլ զկամս այնորիկ՝ որ առաքեացն զիս»¹⁴։ Ապա հաւանեալ եւ հաստատեալ ի միտս իւր, ձեռնադրի ի շնորհաց Սուրբ Հոգւոյն։¹⁵ Սա էր այր հեզ եւ իմաստուն, եւ երկիւղած, եւ բարի եւ հաւատարիմ, եւ հաստատուն ի հաւատս ճշմարիտս, եւ նախանձախնդիր ուղղափառ հաւատոյ, եւ լի գիտութեամբ Տեառն։¹⁶ Զեռնադրեցաւ սա ի ժամանակս թագաւորութեանն Հռովմայեցւոց Մուրկայ, եւ [յ]եւթն եւ տասներորդի ամի Ապրուէզ-Խոսրովու արքայից արքայի, եւ ի տէրութեանն Սմբատայ Վրկան մարզպանի Հայոց Մեծաց, որպէս ի սկզբանց առաջի ճառին մերոյ գործառնութեան՝ որ վասն բաժանման Վրաց գրեցաք. եւ յետ այսորիկ զեղեալ կանոնսն իւրեանց դարձեալ վերստին հաստատեցին ուղղափառ խոստովանութեամբ ի փառս Աստուծոյ։¹⁷ Եւ ի սորա ժամանակս եղեւ բաժանումն Վրաց ի միաբանութենէ Հայոց։¹⁸ Եւ նզովեցին զաղանդն Քաղկեդոնի, զոր նզովեն¹ ամենայն ուղղափառ Եկեղեցիք։

ԳԼՈՒԽ ԼԶ.²

1 Որ ինչ զկնի ձեռնադրութեան Աբրահամու խաւսք եւ խոստովանութիւնք ժողովոյն ձեռնարկ թղթովն, զոր ետուն Աբրահամու

2 Թողլով զոչ կարեւորագոյնս ի բանից՝ ասացո՛ւք որ ինչ հարկաւորն է եւ առ ժամս մեզ պիտանի։ 3 Որ ի բառնալ թագաւորութեանն Հայոց բաժանեալ եղեւ աշխարհս մեր ի մէջ Հռոմոց եւ Պարսից։

— ՅՎԷ. Զ. 36

1 Ա. ցգովէ

2 Գլուխը Գ. ձեռ. չկայ

4 Եւ նստուցին կողմն Հռոմոց հակառակ Աթոռ Մովսիսի՝ զԱւհան ոմն երկաբնակ, որ ո՛չ համարեցաւ ի թիւ Հայրապետացն Հայոց։ 5 Որ ապա եւ յետոյ Աբրահամու եղեւ հակառակ. եւ այն եպիսկոպոսունքն՝ զորմէ ասացաքն յառաջագոյն ի ճառի անդ, եթէ ի Յունաց կողմանէ են եկեալ³, ի նմանէ սակաւիկ մի ի կասկածի եղեալ, զի մի՛ գուցէ զԿիւրոնին ժառանգեսցեն աւունն չար եւ յիշատակ անյիշելի, խորհեցան տալ ձեռնարկ Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի, եւ այն լինէր ի միաբանութենէ Հայոց։ 6 Զի յայնժամ անդէնն ժողովեալ ամենեքեան յիւրաքանչիւր գաւառաց եւ ի գիւղից՝ որոց անուանքն յիշատակին ի ձեռնարկի անդ իւրեանց, զոր եւ յաջորդն յայտ առնէ։

ԳԼՈՒԽ ԼԷ.⁴

1 Զեռնարկ՝ զոր ետուն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի՝ ի միաբանութենէ⁵ աշխարհիս Հայոց՝ այնոքիկ՝ որք⁶ էին ընդ իշխանութեամբ Հռոմոց ի թագաւորութեանն Մուրկայ⁷ // եւ յաշխարհակալութեանն {Ապրուէզա} Խոսրովու Պարսից արքայից արքայի⁸

2 «//Եւթն եւ տասներորդ ամի Ապրուէզ-Խոսրովու արքայից արքայի⁹ իմ Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի՝ եւ աթոռակցաց իմոց Մանասէի Բասենոյ եպիսկոպոսի, Քրիստափորի Սիւնեաց եպիսկոպոսի, Յովհաննիսի¹⁰ Ամատունեաց եպիսկո-

3 Ա. ցերկեալ. փխ ըստ ԱՆԳԼ.

4 Գլուխը Գ. ձեռ. չկայ

5 Գթ միաբանութեանն

6 Ա. ոյք

7 Գթ Մարկան

8 Գթ չիք

9 Ա. չիք

10 Գթ Յովանիսի

պոսի, Գրիգորի Անձեւացեաց¹ եպիսկոպոսի, Սիրոնի Գողթան եպիսկոպոսի, Ահարոնի Մեհնունեաց² եպիսկոպոսի, Ներսիսի Բզնունեաց³ եպիսկոպոսի, Յոհան⁴ Կայդոյ⁵ եպիսկոպոսի, Թադէոսի Առնոյ⁶ եպիսկոպոսի, եւ իշխանաց մերոց տեառն Սմբատայ Վրկան մարզպանի՝ եւ Տէրանց զինուորի՝ եւ Գիգաղաշտակարանի, եւ Վրթանիսի⁷ Վարդապետի Հայոց Շարսաղարի, եւ այլ իշխանաց եւ աշխարհականաց ուղղափառաց առաջին⁸ կացեալ Թէոդորոս սեպհական⁹ գնդին եպիսկոպոս, Ստեփանոս Բագրեւանդայ¹⁰ եպիսկոպոս, Մովսէս Խորխոռունեանց եպիսկոպոս, Քրիստափոր Ապահունեանց եպիսկոպոս, Ներսէս Վանանդոյ¹¹ եպիսկոպոս Հանդերձ վանաց¹² երիցամբ¹³ // որք են\\¹⁴ այսոքիկ¹⁵ Աբրահամ սրբոյ Կաթողիկէի վանաց¹⁶ երէց, Սամուէլ¹⁷ սրբոյ Հռիփսիմէի¹⁸, Բաբեղաս¹⁹ սրբոյ Յովհաննու վանաց, Խոսրով՝ Աւշականու, Յաւրիտեան՝ Եղիվարդայ, Դաւիթ Երեւանու²⁰, Իսմայէլ՝ Գառնոյ, // Յունանէս՝ Աւանի, Իսրայէլ՝ Պտղավանից\\²¹ Զոջիկ՝ Արամունից, Յոհանիկ՝

Արտաւազդայ Ապարանից, Աբաս եւ Որդեակ եւ Աբրահամ՝ Փարբոյ²², Միքայէլ՝ Աղցից, Գրիգորիս՝ Արճոյ, Կոզմ²³ Ուրդայ, Մայէն՝ միւս Արճոյ, Յոհանիկ՝ Արծափաց, Սիմոն՝ Դարունից, Սամաս²⁴ Բագարանի²⁵ եւ այլ վանից իրիցունք²⁶ երիցամբ²⁷ Հանդերձ եկեալ յանդիման մեր՝ զբարեպաշտութիւն խոստովանեցին, նզովելով նոյնաձեւս ըստ երանելի Հարցն մերոց զամենայն հերձուածողսն²⁸ ե՛ւ զԱրիոս, ե՛ւ զՄակեդոն, ե՛ւ զՆեստոր, ե՛ւ զԵւտիքոս, ե՛ւ զՀար ժողովն Քաղկեդոնի, ե՛ւ զպիղծ տոմարն Լեւոնի: 3 Եւ աղաչանս մատուցանելով առաջի մեր՝ խառնել զինքեանս ի միաբանութիւն Եկեղեցւոյ ճշմարիտ Հաւտին Քրիստոսի: 4 Եւ ասացին միաբանութեամբ ամենեքեան, եթէ²⁹ «Զխոստովանութիւն եւ զսահմանն Հաւատոյ՝ զոր Հաստատեցին Հարքն մեր՝ անշարժ պահեսցուք առաջի Աստուծոյ եւ Հոգեւոր Հարանց մերոց: 5 Եւ զապաշխարութիւն՝ զոր տայք մեզ, յաւժարութեամբ ընդունիմք, եւ կամաւք կատարեմք. եւ ի հաղորդութենէ նզովելոցն ամենեւին հեռանամք: 6 Եւ եթէ³⁰ խաբէութիւն ինչ իցէ ի կամս ուրուք, նզովեացի հոգւով եւ մարմնով յամենասուրբ Երրորդութենէն»: 7 Եւ ընկալեալ զնոսա ապաշխարութեամբ բեռն ինչ, եւ մեր բառնալով զնոցա ըստ գրեցելումն: 8 Կնքեցաւ ձեռնարկս այս ի նոցանէն յանդիման մեր ամենեցուն, վկա-

1 Ա. Անձեւացանց

2 Ա. Վեհնունեաց

3 Ա. Բժմունեաց, ԳԹ Բուժունեաց

4 Ա. Յեհան, Տպ. (Յաւհան)

5 Տպ. Կայեմոյ, ԳԹ Յոհանկայ՝ Էդոյ, փխ ըստ Լ.Բ. գլ. Կայելոյ

6 ԳԹ Առանայ

7 ԳԹ չիբ

8 ԳԹ առաջի

9 Ա. ե-էփական

10 ԳԹ Բագրաւանդայ

11 ԳԹ Վանանդայ

12 ԳԹ վանից

13 ԳԹ երիցամբս

14 ԳԹ չիբ

15 ԳԹ այսոբիւ

16 ԳԹ վանից

17 Ա. Սամուէլ

18 Ա. Հոռիփսիմի

19 ԳԹ Բաբիւլաս

20 ԳԹ Երեւանայ

21 Ա. ձեռ. այս երկուսը յիշուում են ցուցակի վերջում, սակայն ըստ տեղագրական հերթականութեան

թերեւս պիտի լինէին այստեղ: Ա. ձեռ. Պտղունիցը դարձել է Պտղունից: Իսրայէլը Ա. ձեռ. եւ դրանից արտագրուածներում դարձել է Իւդ, ուր հաւանորէն է-ը հապաւման մշակման է Իսրայէլի-ի:

22 ԳԹ Փարպիոյ

23 ԳԹ Կոզմաս

24 ԳԹ Սամոս

25 Ա. Բագրանի

26 ԳԹ չիբ

27 Ա. երիցամբ

28 ԳԹ հերձուածողս

29 ԳԹ թէ

30 ԳԹ թէ

յուլթեամբ սրբոյ¹ Երորդուլթեանն. որում փառք յաւիտեանս. ամէն»:

ԳԼՈՒԽ ԼԸ.²

1 Դարձեալ վասն Վրթանիսի Վարդապետի

2 Կամիմ դարձեալ երկրորդել յաղագս Վրթանիսի Վարդապետի. որ տեսեալ զայսքան հոգեւոր հանդէս սրբոց հարցն ի միասին ժողովելոց ի քակտումն ամենայն հերձուածողաց եւ ի նորոգումն խոստովանութեան եւ դաւանութեան հաւատոյ սրբոց հարցն՝ որ ի Նիկիա եւ ի Կոստանդնուպալիս եւ յԵփեսոս, եւ զնոցին աւանդեալսն մեզ դարձեալ վերստին աւանդեցին եւ հաստատեցին ի ձեռն միաբանական գրոյ ձեռնարկին, զոր ետուն միմեանց՝ կապ եւ կնիք դնելով զսիրտ եւ զմատանի, եւ վկայ եւ դատախազ զսուրբ զերրորդութիւնն ունելով, միանգամայն եւ զնորոգումն Աթոռոյ սրբոյն Գրիգորի, որում ինքն էր Տեղապահ եւ աւանդապահ, ուրախ եղեւ յոյժ եւ գոհացաւ զԱստուծոյ, իբր արդար եւ երախտաւոր գոյ, որպէս էրն իսկ, յոտն կացեալ աւրհնէր զԱստուած գտուիչն այնպիսի բարեաց, ընդ նմին զՀայրապետն Աբրահամ. որ նորոգիչ եղեւ սուրբ Աթոռոյն սրբոյն Գրիգորի. նոյնպէս եւ զսուրբ ժողովն սրբոց հարցն. վասն զի համագոյգ եւ ձայնակիցք եղեն նոցա՝ մանաւանդ թէ հանգոյն եւ հաւասար նոցին. զի զնոցա աւանդեալն դարձեալ վերստին աւանդեցին Հայաստանեա[յ]ցս, եւ հաստատեցին ի փառս Աստուծոյ: 3 Արդ աւրհնեաց նա զնոսս՝ եւ աւրհնեցաւ ինքն ի նոցանէ՝ որպէս եւ բարեկամ եւ սիրելի հասարակաց: 4 Ապա

այնուհետեւ բերեալ զաւանդն՝ որ ինչ նմայն էր հաւատացեալ ի Մովսիսէ Հայոց Կաթողիկոսէ ի ժամ մահուան իւրոյ: 5 Նախ զփրկական եւ զկենսակիր Աստուծոյ Նշանն, եւ ապա զնշխարս սուրբ առաքելոցն՝ զոր բերեալ էր սրբոյն Գրիգորի ի Հոռովմայ՝ գտուեալն նմա ի բարեպաշտէն Կոստանդիանոսէ, եւ յետ այնորիկ զԱթոռն եւ զգաւազանն, որ պատուով պահեալ էր եւ պաշտեալ, զայլ ամենայն զսպաս սրբութեան՝ զսկիհս³ եւ զգետոս սրբոյ⁴ սեղանոյն, եւ զվարագոյրս, եւ զխնկանոցս, եւ զբուլաւոս, եւ զքնոցս, եւ զվակաս Կաթողիկոսին մետաքսեայ⁵ կազմեալ յականց՝ եւ յոսկւոյ⁶ եւ ի մարգարտէ, եւ զայլ զգեցելիսն եւ զարկանելիս քահանայից եւ սարկաւազաց, զբեհեզս եւ զծիրանիս, որպէս մարգարէն ի թիւ արկեալ կարգէ, զեզրածիրանին, եւ զմիջնածիրանին, եւ որ առաջի եւ զկնի ախոցիկ ասի, եւ զայլ եւս պայծառ պատմուծանս պէսպէս զարդուց, դիպակաց, եւ կերպասուց, եւ ծիրանեաց՝ գունակ գունակ՝ եւ երփն երփն՝ եւ երանգ երանգ⁷ ծաղկազարդ գունաւք գործեալ գեղեցկապէս, նաեւ զբարեպաշտին մերոյ թագաւորին Տրդատայ պատուական զգետոն, զոր տուեալ {էր} ի տուն Տեառն ի սպաս սրբութեան, զոր մեր տեսեալ աչաւք մերովք: 6 Եւ ապա յետ այնորիկ բերեալ բազում գրեան զանազան եւ ազգի ազգի եկեղեց[ա]կան եւ վարդապետական, եւ այլ եւ մարմնաւոր իրք գոյիւ չափ բերեալ գրով առաջի կացուցանէր, եւ աւրհնեալ լինէր ի Հայրապետէն: 7 Եւ բազում երախտիք⁸ եւ շնորհակալութիւն ընկալ[աւ] յամենեցունց. զի զայնքան անցելոց ա-

3 Ա. գսկիսս

4 Ա. սրբոյն

5 Ա. մետակսէակա

6 Ա. յոսկոյ

7 Ա. երանկ երանկ

8 Ա. երախտիկ

1 Ա. չիբ

2 Գլուխը Գ. ձեռ. չկայ

մացն առանց Առաջնորդի ոչինչ թեթեւ եւ թերի թողեալ զՏեղապահութիւն իւր, այլ լի եւ կատարեալ դատիւ եւ դատաստանաւ առնել իրաւունս եւ գործել զարդարութիւն յամենայն ժամ. եւ դարձեալ խնդրել իրաւունս եւ փրկել զրկեալսն, դատ առնել որքոյն եւ տալ իրաւունս այր[ւ]ոյն ըստ մարգարէին. եւ դարձեալ զորքս եւ զայրիս ընդունել, եւ զճանապարհս ամբարշտաց կորուսանել ըստ մարգարէին. եւ աղքատսիւրութեամբ եւ եղբայրսիրութեամբ եւ աւտարսիրութեամբ զարդարեալ զինքն, եւ աստուածային շնորհիւ պայծառացեալ եւ պատուեալ ի պատիւ եւ ի փառս անուանն իւրոյ:

ԳԼՈՒԽ ԼԹ.¹

1 Յաղագս արհնութեան սուրբ իւղոյն՝ զոր արհնեաց Աբրահամ Հայրապետն ի խնդրոյ եպիսկոպոսացն, որ ժողովեալ էին առ նա

2 Իսկ ապա զկնի կատարման իրացն այնմիկ արդարութեան եւ իրաւանցն ուղղութեան, որ գործեցաւ ի նոցանէ, զայս եւս իրաւունս համարեցան՝ հայցել² ի Հայրապետէն իւրեանց՝ արհնել³ իւղ աւծութեան, եւ տալ նոցա, այսինքն զՄիւռոնն. որով աւծանեն եւ լուսաւորեն ամենայն ուղղափառ հաւատացեալք ի ձեռն սուրբ աւագանին՝ գործակցութեամբ ջրոյ եւ Հոգւոյ: 3 Զի զկնի մահուանն Մովսիսի ո՛չ էր այլ արհնեալ իւղ աւծութեան, եւ զարհնեալն ի նմանէ բաշխեալ էր Վրթանէս Տեղապահ Աթոռոյն: 4 Եւ զայս եւս գործեալ եւ կազմեալ ի պատրաստի ունէին. զի զայնքան աւուրս ամսոցն ընդ մէջ անցելոցն յառաջին ժողովոյն եպիսկո-

պոսացն մինչեւ ցերրորդ ժողովն՝ գործեալ էր Վրթանէս հանդերձ պաշնաւնէիւք եկեղեցւոյն զիւղն աւծութեան, որպէս սովորութիւն է արուեստիւ գործել իւղագործաց: 5 Խնդրեն այնուհետեւ սուրբ հարքն ի Հայրապետէն եւ զայն եւս գործ հոգեւոր ի գլուխ հանել, եւ գլխաւորել ի միասին մինչդեռ չեւ եւս էին ցրուեալ: 6 Ապա այնուհետեւ մտեալ ի պաշտաւն գիշերոյն՝ սաղմոսիւք՝ եւ արհնութեամբ՝ եւ երգաւք հոգեւորաւք ըստ խորհրդոյ աւուրն, եւ կարգացմամբք ըստ պատշաճի խորհրդոյն հանէին զգիշերն ի գլուխ յաղաւթսն Աստուծոյ: 7 Եւ զտիւն ողջոյն տքնեալ՝ մինչեւ կատարեցաւ խորհուրդն ամենայն ի փառս Աստուծոյ: 8 Ապա ի միւսում աւուրն բաշխէ Հայրապետն ամենեցուն զիւղն արհնութեան: 9 Եւ արհնեալ զնոսա եւ արհնեալ ի նոցանէ՝ ետուն ողջոյն միմեանց, եւ խնդրութեամբ եւ խաղաղութեամբ չուեցին⁴ յիւրաքանչիւր վիճակ:

ԳԼՈՒԽ Խ.

1 Յաղագս որ ինչ զկնի այսորիկ պատմի

2 Արդ զայս այսպէս կարգեալ կատարեցաք գլխաւորելով զհոգեւոր հանդէս, որ յաղագս տեառն Աբրահամու մերոյ Հայրապետի եւ հոգեւոր Հովուապետի՝ եւ հաստատութեան ուղղափառ մերոյ հաւատոյս՝ եւ միաբանութեան երկուցն կողմանցն Յունականաց եւ Պարսկականաց: 3 Այսուհետեւ դարձցուք անդրէն ի կարգ բանին, որ յաղագս Մովսիսի եւ Կիւրոնի: 4 Զի Մովսէսն այն եպիսկոպոս Գաջեանց ո՛չ յիշատակի ի Գիրս թղթոցն գալ նմա ի ժողովն, որ վասն Աբրահամու եղեւ ձեռ-

1 Գլուխը Գ. ձեռ. չկայ

2 Ա. հայցեալ

3 Ա. արհնեալ

4 Ա. բառից առաջ եւս մէկ տառ կայ, որ կիսատ է, կարող է դառնալ գ կամ չ:

նադրութեան: 5 Թէպէտ եւ զտեղին ծանուցաք բազում անգամ, զի հիւանդութիւն հանդիպեալ նմա ասեն: 6 Բայց ապա զրէ առ Աբրահամ ծանուցանելով նմա զաղէտ նեղութեան իւրոյ եւ զհալածանս՝ որ ի Կիւրոնէ, միանգամայն եւ վասն աշխարհին Յուրտաւայ, եւ աղաչանք յաղագս Կիւրոնի, եւ զայլ տեղեկութիւնն ի Վրթանիսէ՝ ասէ՝ լսել:

ԳԼՈՒԽ ԽԱ.

1 Թուղթ Մովսիսի եպիսկոպոսին Յուրտաւայ առ Աբրահամ Հայոց Կաթողիկոսն¹

2 «Սրբասիրի տեառն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի՝ ի Մովսիսէ անարժանէ՝ բազում խոնարհութեամբ երկրպագութիւն, ընդ որով եւ առաւել սրբութենէդ՝² ձերմէ ողջոյնահարցութիւն:

3 Լուայ //հայր պատուական//³ պայծառութեամբ զնորոգութիւն սուրբ⁴ Աթոռոյ տեառն Գրիգորի, եւ բազում խնդութեամբ լցաւ անձն իմ տառապեալ: 4 Զի ի վաղուց հետէ փափագեալ սպասէի լսել զայդ, մանաւանդ զաստուածասէր առաքինութենէդ⁵ ձերմէ յորժամ լուայ⁶, որ ի մանկութենէ, վասն որոյ ընտրեաց իսկ Աստուած եւ պարգեւեաց առաջնորդ եւ վարդապետ աշխարհիս ի նեղութեան ժամանակի, յոյժ խնդացաք եւ ուրախ եղաք: 5 Քանզի ահա արդէն իսկ աւրհնեաց Աստուած //յաղագսքո՞ւ//⁷ զաշխարհս Հայոց, եւ ամենայն բարեաց հիմնադրութեան⁸ //սկիզբն եւ առաջնորդ, իշխանացդ բազմամեայ ժամանա-

կաւք հեռացելոց// յաշխարհէս⁹ պայծառացեալ¹⁰ պատուովք եւ գոհութեամբ թագաւորաց՝ այսրէն դարձ, եւ¹¹ սրբոյ եկեղեցւոյ սկիզբն շինութեան եւ նորոգութեան աշխարհիս յերկոցունց կողմանց, հոգեւոր եւ մարմնաւոր պատառմանն անդրէն միաւորութիւն: 6 Եւ որպէս հիմն բարւոք¹² եղաւ ի ձեռն ձերոյ¹³ սրբութեանդ¹⁴, յուսամք յողորմութիւնն Քրիստոսի Աստուծոյ զկատարումն եւս լաւագոյն լինել:

7 Արդ¹⁵ փութացաք ծանուցանել եւ զցաւս մեր սրբութեանդ¹⁶ ձերում, որպէս հիւանդք, որ ցուցանեն զվէրս իւրեանց ճարտար բժշկաց եւ խնդրեն զառողջութիւն ի նոցանէ. աղաչեմք եւ մեք ձեռնատու լինել ձեզ Եկեղեցւոյ Քրիստոսի, որ¹⁷ հաւատակից եւ աշակերտ ձեր էր Կիւրոն, եւ այժմ //հիւանդացեալ ի նեղութեան է//¹⁸, նախ աղաւթիւք խնդրելով յԱստուծոյ, եւ ապա աշխատասէր վարդապետութեամբ ձերով¹⁹ եւ²⁰ սատարութեամբ²¹ փառաւորեալ իշխանացդ ջանացարձէք դարձուցանել զժողովուրդն ժխտող եւ զապստամբեալն յողորմութիւն, եւ ածել ի նոյն գաւիթ միոյ Հովուի. եւ փութացարձէք այսուհետեւ՝ որ ի հասարակացն է շահաւորութիւն՝ եւ²² ի բազմաց կարեբարձրութիւն ըստ աւրինակի երանելոյն Մովսիսի եւ սրբոյն Պաւղոսի. յորոց մինն առանց

9 Ա. աշխարհիս

10 Ա. պայծառացեալ

11 ԳԹ չի՞

12 ԳԹ քարիոք

13 Ա. չի՞

14 ԳԹ սրբութեան

15 Տպ. մէջ այստեղից մինչեւ գլխի աւարտը յայտնուել է յաջորդ գլխի վերջում:

16 ԳԹ սրբութեան

17 Ա. որք

18 Ա. հիւանդացեալ է ի նեղութենէ

19 Ա. ձերոյ

20 ԳԹ չի՞

21 ԳԹ սատարութեամբ եւ

22 Ա. չի՞

1 ԳԹ Առ սրբասէր տէր Աբրահամ ի Մովսիսէ

2 ԳԹ սրբութենէ

3 Ա. զհայրապետական

4 ԳԹ սրբոյ

5 Ա. առաքինութենէ

6 Ա. լուաք

7 ԳԹ յոտին քում

8 Ա. հիմնադրութիւն

իւրոցն¹ թողութեան հասման եւ զինքն տարագրել ի դպրութենէ կենաց աղաչէր²: 8 եւ միւսն ասէր, թէ³ «Ուխտիւք⁴ խնդրէի ես իսկ ինքնին⁵ նզով լինել ի Քրիստոսէ վասն եղբարցն⁶ իմոց եւ ազգականաց ըստ մարմնոյ»⁷. որոց ահա առաքինութիւնն ընդ ամենայն բոլոր ազինս աշխարհաց⁸ մշտաբարող⁹ բանիւ ընթանայ պայծառացեալ: 9 Զի ունելով զնոցա⁹ գործսն¹⁰ աւրինակ, եւ հետեւելով¹¹ նոցա՝ եղիցի եւ ձեզ պարծիլ ի Քրիստոս, //եւ ասել¹² թէ՝ «Ինձ տուան շնորհքս այս ի Տեառնէ՝ ի Վրաց մինչեւ ցաշխարհն¹³ Ազոռանից քարոզել զանքնին մեծութիւն փառացն Քրիստոսի, եւ զայսչափ ազգս շահել ձեզ, եւ Քրիստոսի պատարագել»: 10 Ընդ¹⁴ որոց եղիցի լսել եւ¹⁵ զբարբառն հրաւիրական, թէ՝ «Բարի մշակ եւ հաւատարիմ՝ Հանդերձ ընդ քեզ սատարիչ բարեկամաւքդ¹⁶ եւ փրկեալ զնդաւդ ե՛կ մուտ յուրախութիւն Տեառն քո, ընդ նախնիս քո եւ ընդ սիրելիս աւուան իմոյ»¹⁷: 11 Իսկ եթէ զանարժանութենէս մերմէ հարցանէք, ի Վրթանիսէ Քերթովէ տեղեկանայք¹⁷. եւ անձն իմ տառապեալ եւ աշխարհս մոլորեալ սրբութեանդ¹⁸ ձերում յանձն եղիցուք:

12 եւ դուք ո՛ղջ լերուք տէր մեր»:

- 1 Գթ իւրայոցն
2 Գթ աղերսէր
3 Գթ եթէ
4 Ա. ես իսկ ինքնին ուխտիւք
5 Գթ ինքն
6 Գթ եղբարց
7 Զ. Բ. Թ. 3
8 Գթ չիք
9 Ա. բարոզ
10 Ա. նոցա
11 Ա. հետեւաւ
12 Գթ չիք
13 Գթ յաշխարհն
14 Ա. ըստ
15 Ա. չիք
16 Ա. բարեկամաւք
17 Մ. Գ. Բ. Ի. 21
18 Ա. հասկանայք տեղեկութեամբ
19 Գթ սրբութեամբ

ԳԼՈՒԽ ԽԲ.

1 Պատաւխանի թղթոյն Մովսիսի //եւ պիսկոպոսին Յուրտաւայ՝ յԱբրահամէ Հայոց Կաթողիկոսէ¹⁹

2 «Սրբասիրիդ²⁰ տեառն Մովսիսի եւ պիսկոպոսի՝ յԱբրահամայ թէպէտ եւ ո՛չ կամաւ Հայոց²¹ Կաթողիկոսէ²² Տերամբ ողջոյն:

3 Տեսի զսրբութեան ձերոյ զգիր ողջոյնի²³, որ լի էր բազում գոհութեամբ զողորմութեանցն Աստուծոյ. եւ²⁴ արդիւնաւոր աւրհնութեամբ²⁵ զմեր տկարութենէ նաեւ արժանաւոր ասել զանբաւականութիւնս իմ. որ եւ յանձնեցաք իսկ Պարզեւաբաշխին բոլորեցունց շնորհահատոյց լինել ձեր սրբութեանդ: 4 Իսկ զսոսկալի²⁶ եւ զծանր բեռանցն²⁷ բառնալոյ՝ որում ո՛չ ունէի ակն՝ անգիտելի է ինձ, որպէս ըմբռնեցայ, եւ կամ թէ զբազմութեանն²⁸ կամս²⁹ ի³⁰ միաբանութիւն³¹ գալ: 5 //Քանզի թէ ի վերուստ կարծիցի ումեք, զանարժանութիւնս իմ դիտելով, որ ոչ այսմ աստիճանի նմանութիւն ցուցանի, այլ եւ ոչ փոքրագունին քան զսոյնս՝ զոր ունէին, եւ եթէ ի փորձութիւն եւ յերեւոյթ ամենեցուն եղ Աստուած³²: 6 եւ³³ այս յոյս³⁴ ո՛չ ուստեք է ինձ՝ բայց //թէ յետ³⁵ Աստու-

- 19 Գթ չիք
20 Գթ սրբասիրի
21 Ա. չիք
22 Ա. Կաթողիկոս
23 Ա. ողջունի
24 Ա. զի
25 Ա. արհնութեամբ
26 Ա. սոսկալի
27 Ա. բեռանց
28 Ա. զբազմութեան
29 Ա. կամ
30 Ա. չիք
31 Ա. միաբանութեան
32 Ա. չիք
33 Գթ չիք
34 Ա. չիք
35 Ա. չիք

ծոյ¹ ողորմութեանն² եւ³ ի⁴ ձեր սրբութեան⁵ աղաւթիցդ⁶:

7 Արդ աղաչեմ զձեր սրբութիւնդ՝ ոչ դադարել աղաչանս մատուցանել առ ամենազաւարն Աստուած⁷, զի տացէ ինձ ոյժ կարողութեան ըստ իւրն հաճոյից կատարելագոյնս⁸ ցուցանել զնորայն տնտեսութիւն առ մերս երկիր, նմանապէս⁹ եւ¹⁰ առ աշխարհն Վրաց եւ Աղուանից¹¹ պայծառանալ ի Քրիստոս Յիսուս¹² ճշմարիտ հաւատով ի ձեռն մերոյ նուաստութեան¹³. եւ կամիմ աւրհնիլ ի ձերմէ¹⁴ սրբութենէդ:

8 Մի՛ դանդաղեցիս¹⁵ ի սուրբ Զատիկին գալ այսր. զի բազմաց լինի խնդութիւն, եւ գործք¹⁶ հոգեւոր առաջիկայ //Կիւրոնի եւ Վրաց||¹⁷ մինչդեռ տէր Սմբատ աստ¹⁸ է, փութամք՝ որով //եւ է||¹⁹ աւրինակաւ նախ զայդ ի գլուխ տանել //մերով հրամանաւ եւ գրով||²⁰ շնորհաւքն²¹ Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ:

9 Ողջ լե՛ր»:

ԳԼՈՒԽ ԽԳ.

1 Թէ ընդէ²² չեկն²² Մովսէս եպիսկոպոսն Յուրտաւայ ի ժողով անդր եպիսկոպոսացն որք ի ձեռնադրութեան Աբրահամու:

2 Թուղթս այս առաջին՝ որ գրեցաւ ի Մովսիսէ ի Յուրտաւայ եպիսկոպոսէ առ Աբրահամ Հայոց Կաթողիկոսն, յետ ութից ամսից անցելոց գրեցաւ. վասն զի հիւանդութիւն հանդիպեալ նմա ասեն յայնժամ մերձ ի մահ, եւ վասն այնորիկ ո՛չ կարաց գալ ի ժողովն, նաեւ ո՛չ ծանուցանել իսկ կարաց ի ձեռն գրոյ զցաւս իւր եւ զհալածանսն ի Կիւրոնէ, միանգամայն վստահացեալ էր ի Վրթանիսի յառաջագոյն յուսադրութիւն եւ ի սատարն լինելոյ, զոր ի ձեռն իւրոյ պատասխան[ւ]ոյն արարեալ էր նմա, թէ՛ «Ի մաւտոյ աւուրս Կաթողիկոս կամին նստուցանել, զհոգս քո նա հոգասցէ, եւ մեք սատարեմք մինչեւ ի գլուխ գործոյն»: 3 Իսկ իբրեւ ընթերցաւ զթուղթն Մովսիսի Աբրահամ. եւ հասու եղեալ²³ ի սակաւուց²⁴ որ ինչ գրեալն վասն Կիւրոնի եւ Վրաց: 4 Յայնժամ սկիզբն արարեալ Վրթանիսի՝ պատմէր զամենայն, որ ինչ ի Կիւրոնէ եղեալն էր գրով եւ անգիր, հասու առնելով զԿաթողիկոսն, նախ զթուղթն Մովսիսի Կաթողիկոսին, որ առ Կիւրոն վասն խոսովին, եւ ապա զնեղութիւնսն եւ զհալածանսն Մովսիսի եպիսկոպոսի ի Կիւրոնէ, եւ յետ այնորիկ զիւր թուղթսն զոր գրեցան²⁵ առ Կիւրոն՝ եւ առ իշխանս աշխարհին՝ եւ առ Պետրոս եպիսկոպոսն, եւ զո՛չ ընդունելն պատասխանի, այլ եւ զընդգէմ²⁶ պատասխանին Կիւրոնի՝ զոր ո՛չ գրով՝ այլ բազում բանիւք եւ

1 Ա. յԱստուծոյ

2 Ա. ողորմութեանցն

3 ԳԹ չի՛

4 Ա. չի՛

5 Ա. սրբասէր

6 ԳԹ աղաւթս

7 ԳԹ չի՛

8 ԳԹ կատարանագոյնս

9 ԳԹ նմանաբար

10 Ա. չի՛

11 Ա. Առուանից

12 ԳԹ Աստուած

13 Ա. նուագութեանս

14 ԳԹ ձեր

15 ԳԹ դանդաղիցիս

16 Ա. գործ

17 ԳԹ չի՛

18 ԳԹ աստէն

19 Ա. չի՛

20 ԳԹ չի՛

21 ԳԹ շնորհիւն

22 ԱՆԳԼ. ոչ եկն

23 Գ. եղեւ

24 Ա. սակաւուց

25 Ա. գրեցաւ. փխ ըստ ԱՆԳԼ.

26 Ա. զնդգէմ

սպառնալեւաւք արարեալ էր, եւ զսակաւ պատասխանիսն ազատաց՝ որ պակաս գրով գրեալ էին առ Վրթանէս, եւ դարձեալ զմեծարանս Կիւրոնի առ արքայն, եւ զպարծումն, եւ զսպառնալիս՝ որ Հայրապետիւն Երուսաղէմի, եւ զայլն ամենայն մի ըստ միողէ: 5 Զայս ամենայն լսելով Աբրահամու Կաթողիկոսին ի Վրթանիսէ Քերթով՝ զարմացաւ յոյժ եւ զմտաւ ածէր եւ խորհէր ի սրտի իւրում՝ թէ որո՞վ աւերանակաւ շահիցէ զԿիւրոն եւ զաշխարհն, կամ ի՞նչ տարագու յաղթիցէ գոռոզ վիրագին: 6 Գրէ ապա ի պատասխանում անդը՝ որ առ Մովսէս եպիսկոպոսն, զի անդանդադ եւ անյապաղ՝ եկեսցէ այսր ի սուրբ Զատիկին. «Զի բազմաց, — ասէ, — լինի խնդութիւն, եւ գործդ հոգեւոր առաջի կայ». եւ դարձեալ՝ եթէ՝ «Տէր Սմբատ աստ է, եւ փութամբ արինակաւ ինչ զգործս ի գլուխ հանել». եւ որ գրեաց ի սուրբ Զատիկին գալ, այլ երկրորդ Զատիկ լինէր Աբրահամու գալ նորա յԱթոռ Հայրապետութեան: 7 Եւ որ վասն Սմբատայ գրէ, թէ՝ «աստ է», — թուի թէ՝ հանդերձեալ էր գնալ յաշխարհն Վրկան, որ զիշխանութիւնն ունէր մարգպանութեան: 8 Արդ զայս առաջին թուղթ գրեաց Մովսէս առ Աբրահամ Հայոց Կաթողիկոս մեծաւ թախանձանաւք աւգնական լինել նմա յամենայնի՝ որպէս ասացաւ, եւ բազում ամբաստանութիւն զԿիւրոնէ, եւ ակնկալութիւն իւր ըստ առաջիկայ՝ յուսոյն՝ զոր ունէր, եւ վասն առաջիկայ արկեալ գործոյն հոգայր, զի թերեւս հնար ինչ իրացն կարիցէ գտանել. զի ի բազում վշտաց եւ ի նեղութենէ սրտին՝ ի տարակոյս մտեալ մտախոհ լինէր. մի՞ վասն իւրոյ հալածանացն՝ թէպէտ եւ վասն Աստուծոյ, եւ միւս՝ վասն իւրոյ վիճակին անտէրունչն լինելոյ, զի մի գու-

ցէ այլազգ ինչ լինիցի նոցա, որպէս Կիւրոնին եղեւ, որ արտաքոյ գտանի կամացն Աստուծոյ. իսկ երրորդ՝ վասն Կիւրոնի կորստեանն եւ անդարձութեան. եւ հայցէ մեծաւ աղաչանաւք գրով սատարել նմա եւ աւգնական լինել աղաւթիւք եւ զգրեալսն առ Կիւրոն ի ձեռն հաւատարիմ մարդոյ՝ առաքել. զի մինչ ո՛չ է իսպառ գլորեալ՝ կանգնել կարասցի՝: 9 Այլ եւ վասն իւր եւ վասն աշխարհին իւրոյ հոգալ զնեղութիւն երկոցունց առաջի արկեալ: 10 Ապա սկիզբն առնէ այնուհետեւ Աբրահամ գրել առ Կիւրոն եւ յիշեցուցանէ նմա զամենայն ինչ գրով ի՞նչ ձեռն պատգամի իրաւապէս՝ աւերինակ զայս:

ԳԼՈՒԽ ԽԴ.

1 Թուղթ առաջին Հայոց Կաթողիկոսի առ Կիւրոն Վրաց Կաթողիկոս ի ձեռն Պետրոսի եպիսկոպոսի եւ այլ ազատաց ի խնդրոյ եպիսկոպոսի՝

2 «Սրբասիրի տեսուն Կիւրոնի Վրաց Կաթողիկոսի՝ եւ այլ եպիսկոպոսաց աթոռակցաց քոց, յԱբրահամայ՝ Հայոց Կաթողիկոսէ եւ յայլ եպիսկոպոսաց աթոռակցաց՝ իմոց Տերամբ ողջոյն:

3 Յառաջագոյն երանելի Հայրապետս մեր Մովսէս գրեաց առ ձեզ մեղադրութիւն յաղազս հաղորդելոյն ձեր ընդ այնոսիկ՝ ընդ՝¹¹ որս՝¹² // ո՛չ էր՝¹³ պարտ: 4 Եւ ձեր գրով եւ պատգամաւորաւ՝¹³ յանձն էր

1 Ա. յանապաղ
2 Ա. յառաջիկայ
3 Ա. եւ Բ. սրտիւ

4 Ա. մարդոյ արիմ մարդոյ
5 Ա. եւ Բ. կարասցէ
6 Ա. չի՞մ
7 Գթ Թուղթ առաջին տեսուն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի, առ Կիւրոն Վրաց Կաթողիկոս
8 Ա. յԱբրահամ
9 Ա. չի՞մ
10 Ա. չի՞մ
11 Ա. որ
12 Գթ չէր
13 Ա. պատգամաւ

առեալ // ո՛չ հեռանալ¹ ի միաբանական հաւատոյ² հաղորդութենէ աշխարհիս մերոյ: 5 Արդ³ այժմ զչարագոյնն եւ զծանրագոյնն⁴ եւս⁵ եհաս մեզ լսել. զի զմիաւորութիւն հաւատոյ եւ զասպնջականութիւն երկոցունց⁶ աշխարհացս Յուրտաւայ եկեղեցին անշարժ միջնորդութեամբ պահէր. // ուստի սէր եւ խնամութիւնք⁷ մարմնաւորականք եւ հաղորդութիւնք հոգեւորականք կատարէին ցնծալից ուրախութեամբ⁸, աստի ի Մծխիթայի ի⁹ Խաչն¹⁰ գալով¹¹, եւ այտի ի սուրբ Կաթողիկէ, այժմ զՅուրտաւայ եկեղեցւոյն¹² եպիսկոպոսն¹³ հալածեալ է[ք]¹⁴, թէ՛ «Ընդէ՞ր խոստովանել հրամայես զհաւատ ուղղափառութեան եւ զպաշտաւնն¹⁵ հայերէն¹⁶ զսրբոյ¹⁷ Շուշանկան¹⁸ զկարգեալն¹⁹», — որպէս²⁰ լսեմ թէ՛ ի բաց խափանեալ²¹ էք: 6 Մեզ մահուցափ եւ եւս առաւել²² չարագոյն²³ թուեցաւ²⁴ գործդ²⁵ այդ: 7 Զի թէպէտ եւ յամս Կաւատայ արքայից արքայի եղեւ խնդիր քննութեան մեր աշխարհիս

եւ Հռոմոց՝ որք զժողովն Քաղկեդոնի ընկալան եւ զտոմարն²⁶ Լեւոնի, մեր եւ ձեր աշխարհի վարդապետք եւ իշխանք հեռացան ի հաղորդութենէ նոցա, եւ միաբանութեամբ երկոցունց²⁷ եւ զրով պահի ի միջի մերում մինչեւ ցայժմ: 8 Արդ²⁸ այժմ ո՛չ է պարտ ձեզ²⁹ աւտարութիւն³⁰ ի մէջ արկանել երկոցունց աշխարհացս, եւ հեռացուցանել զսէր եւ զխնամութիւն մարմնաւորական եւ զհաղորդութիւն հոգեւորական, զի մի՛ ոք եկեսցէ աղաւթել աստի ի սուրբ Խաչդ՝ եւ այտի ի սուրբ Կաթողիկէ: 9 Զի եթէ³¹ ի զինուորաց ոք լինէր պատճառ այդպիսի³² պատառման եւ չար խռովութեան, ձեզ³³ պարտ էր խնամ տանել³⁴ եւ լինել պատճառ³⁵ խաղաղութեան: 10 Իսկ եթէ³⁶ դուք լինիք³⁶ պատճառ աւտարանալ մեզ ի միմեանց՝ // ո՞վ կարիցէ համբերել այդպիսի աղետի³⁷:

11 Կամէաք եպիսկոպոսունս առաքել³⁸ առ ձեզ³⁹ եւ վարդապետս // զհմուտս Գրոց Սրբոց⁴⁰ եւ⁴¹ ծանուցանել ձեզ⁴² զվնաս⁴³ աղանդոյն⁴⁴ Քաղկեդոնի եւ զտոմարին⁴⁵ Լեւոնի, եւ զպիղծ⁴⁶ կրաւնս եւ զանսուրբ վարս նոցա⁴⁷ որ յայնմհետէ¹ եմուտ յաշ-

1 ԳԹ չհեռանալ

2 Ա. հաւատոց

3 ԳԹ չի՞ր

4 Ա. զծանրականն

5 ԳԹ չի՞ր

6 ԳԹ զերկոցունց

7 Ա. ուստի եւ մեր խնդրութիւն

8 Ա. ուրախութեամբ

9 Ա. չի՞ր

10 Ա. Խաչդ

11 Ա. գովով

12 ԳԹ չի՞ր

13 ԳԹ զեպիսկոպոսն

14 ԳԹ չի՞ր

15 Ա. զպաշտաւն

16 Ա. հայրենի, Գ. փակագծով. գուցէ՛ հայերէն

17 Ա. զսրբոյն

18 Ա. Շուշանկանն

19 ԳԹ զկարգաւորեալն

20 ԳԹ չի՞ր

21 փոխեցէ՛ք

22 ԳԹ չի՞ր

23 Ա. եւս առաւել դժուարագոյն

24 Ա. ցուցաւ

25 Ա. գործտ

26 Ա. տոմարն

27 ԳԹ չի՞ր

28 ԳԹ չի՞ր

29 ԳԹ սրբութեանդ ձերում

30 Ա. աւտարութեան

31 ԳԹ թէ

32 ԳԹ այսպիսի

33 ԳԹ սրբութեան ձերում

34 ԳԹ ունել

35 Ա. պատճառ

36 Ա. դու լինիս

37 ԳԹ ո՞ր բան բովանդակիցէ զայսպիսի աղետս

38 ԳԹ արձակել

39 սրբութիւն ձեր

40 Ա. չի՞ր

41 ԳԹ չի՞ր

42 ԳԹ չի՞ր

43 ԳԹ վնասամտութիւն

44 ԳԹ եւ Բ. ժողովոյն

45 Ա. տոմարին

46 ԳԹ զաղծապիղծ

47 ԳԹ չի՞ր

խարհս²: 12 Վասն որոյ սրբասէր եպիսկոպոսս Մովսէս³ հալածեալ է: 13 Բայց առ ժամս պատշաճ եւ հաճոյ⁴ համարեցաք՝ նախ՝ ի ձեռն //Պետրոսի եպիսկոպոսիդ եւ⁵ պատուական ազատացդ⁶ թղթով⁷ ընդունել ի քէն⁸ պատասխանի. զի է ինչ՝ որ //ոչ հաւատարիմ ցուցաւ⁹ մեզ, վասն¹⁰ զի¹¹ ընդ աւտար¹² թագաւորութեամբ արքայից արքայի ծառայից սիրոյ միաբանութիւն առնել, եւ զբնակիչս¹³ որոշել. //այդ կարի դժուարին է¹⁴:

14 //Ողջ լե՛ր ի Տէր¹⁵: 15 Եւ զպատասխանի թղթոյս¹⁶ եւ զողջոյն ձեր ըստ հաճոյիցն Աստուծոյ եղիցի մեզ լսել, որ առիթն է միաբանութեան //եւ խաղաղութեան¹⁷»:

ԳԼՈՒԽ ԽԵ.

1 //Պատասխանի առաջին թղթոյն¹⁸ տեառն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի՝ ի Կիւրոնէ Վրաց Կաթողիկոս[է]¹⁹

2 «Սրբասիրի եւ պատուական²⁰ տեառն իմոյ²¹ Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի՝ եւ

ամենայն եպիսկոպոսաց աթոռակցաց քոյ՝ ի Կիւրոնէ Վրաց Կաթողիկոսէ՝ //խոնարհ երկրպագութիւն եւ սիրով ողջոյն, եւ յամենայն եպիսկոպոսաց աթոռակցաց իմոց կրկին խոնարհութեամբ ողջոյն եւ աւրհնութիւն ձեզ ի սուրբ Խաչէս²²:

3 Թղթոյս²³ ձերոյ²⁴ որ²⁵ գրեալ²⁶ էիք²⁷ //հասու եղէ²⁸. //եւ զինչ գրեալս էր իմացայ²⁹ եւ²⁹ վասն արժանի լինելոյ տեառնդ³⁰ իմոյ զսուրբ³¹ Աթոռ երանելոյ³² սրբոյն³³ Գրիգորի ժառանգելոյ, եւ վասն ողջութեան³⁴ ձերոյ մեծապէս ուրախ եղէ³⁵ եւ զԱստուծոյ գոհացայ: 4 Եւ որ գրեալ³⁶ էր, թէ՛ «Յառաջագոյն երանելի³⁷ Հայրապետն մեր Մովսէս գրեաց առ ձեզ մեղադրութիւն յաղագս հաղորդելոյ³⁸ ձեր ընդ այնոսիկ, ընդ որս ո՛չ էր աւրէն», – //գրեաց առ մեզ վասն խուժկին եւ ոչ վասն հաւատոյ ինչ իրաց³⁹. Ես⁴⁰ հանդերձ եպիսկոպոսաւքս⁴¹ աթոռակցովքս⁴² իմովք եւ լաւաւք աշխարհիս //խորհուրդ արարի՝ աւրէնս համարելով⁴³ ոչ ի բաց ընկենուլ, //այլ ընդունել⁴⁴ որք դառնան ի զղջումն¹ եւ //յա-

- 1 Ա. չիբ
- 2 Բ. վարս որ յայնմ հետէ եմուտ յաշխարհս, ԳԹ յաշխարհ
- 3 ԳԹ չիբ
- 4 ԳԹ, Բ. եւ Գ. չիբ
- 5 ԳԹ չիբ
- 6 ԳԹ ազատ արանցդ
- 7 Ա. թղթովք
- 8 ԳԹ եւ Բ. ի ձեռն
- 9 Հաւատալի իսկ թուեցաւ
- 10 ԳԹ չիբ
- 11 Ա. զի զինչ
- 12 Ա. յատար
- 13 ԳԹ զբնական հաղորդակիցս
- 14 ԳԹ կարի իսկ դժուարին է
- 15 ԳԹ Ողջ պահեսչիք Քրիստոսի Աստուծով մերով
- 16 Ա. թղթոյդ
- 17 Ա. չիբ
- 18 Ա. թղթուն
- 19 ԳԹ Պատասխանի ի Կիւրովնէ
- 20 Ա. չիբ
- 21 ԳԹ չիբ

- 22 ԳԹ //եւ յամենայն եպիսկոպոսաց աթոռակցաց իմոց\՝ աւրհնութեամբ սրբոյ Խաչիս՝ ողջոյն
- 23 Բ. թղթոյն, ԳԹ թուղթս
- 24 ԳԹ չիբ
- 25 ԳԹ գոր
- 26 Ա. գրեալ
- 27 ԳԹ էր
- 28 ԳԹ տեսի
- 29 ԳԹ չիբ
- 30 Ա. տեսուն
- 31 Ա. սուրբ
- 32 ԳԹ երանելոյն
- 33 ԳԹ չիբ
- 34 Ա. ողջնութեան
- 35 Ա. եղեայ
- 36 Ա. գրեալս
- 37 Ա. չիբ
- 38 Ա. հաղորդելոյն
- 39 ԳԹ եթէ վասն խուժկացն ասեմք, մեք յայնժամ ընդ աշխարհի խորհելով
- 40 ԳԹ չիբ
- 41 Ա. եպիսկոպոսաւք
- 42 Ա. չիբ
- 43 ԳԹ եւ որպէս աւրեմք հրամայեն
- 44 Ա. չիբ

պաշխարութիւն եւ ի հերձուածոյ ի հա-
ւատս²: 5 Այլ յորժամ գիտացաք //զգառ-
նալ նոցա³ յիւրեանց տիղմն չարութեան⁴
//զարձեալ կործանեցան⁵, նզովեցաք զնո-
սա⁶ եւ ի բաց ընկեցաք⁷ յեկեղեցւոյ⁸: //եւ ի
մէնջ քրիստոնէից⁹: 6 Եւ¹⁰ այժմ նոցա ող-
ջոյն //ոչ ոք իշխէ¹¹ տալ:

7 Եւ որ գրեալս էիք¹², եթէ¹³ «Վասն
հոգեւոր խաղաղութեան¹⁴ եւ մարմնաւոր
սիրոյ՝ եկեղեցին Յուրտաւայ հաստատեալ
է¹⁵ ի մէջ երկուց աշխարհացս¹⁶, եւ այժմ
Յուրտաւայ¹⁷ եպիսկոպոսն վասն ուղղա-
փառութեան հալածեալ է, եւ զպաշտաւն¹⁸
հայերէն¹⁹ ի²⁰ բաց փոխեալ է²¹», — մեր
զպաշտաւնն չէ փոխեալ: 8 Բայց զի²² որ
եպիսկոպոսն եղեւ Վրացի //ուսուսն գիտէ
եւ հայ նոյնպէս²³ եւ երկոքումք²⁴
ղպրութեամբք պաշտաւն կատարէ²⁵: 9 Այլ
վասն Յուրտաւայ եպիսկոպոսին հալած-
ման՝ գործք իւր ծանուցանեն, թէ²⁶ վասն

ուղղափառ²⁷ հաւատոյ գնացեալ է²⁸ եթէ²⁹
վասն այլ իրիք: 10 //Քանզի որպէս գրեալ
է, թէ՝ «Որ գործէ զհար՝ առէ զլոյս, եւ որ
գործէ զճշմարտութիւն՝ գայ ի լոյս»³⁰:
11 Ես գնա ո՛չ հալածեցի, //այլ էր ինչ որ
լսեցի վասն նորա յետին գործոց³¹ եւ³²
կոչեցի առ իս //եւ կամէի³³ խրատ տալ.
//եւ ուսուցանել որպէս պարտ էր աշակեր-
տի, իսկ նա յիմ կոչ չեկն, այլ³⁴ նա³⁵ գե-
կեղեցին եթող եւ ի գիշերի գաղտ գնաց:
12 Իսկ այն՝ որ վասն հաւատոյն³⁶ եւ ժո-
ղովոյն եւ տոմարին գրեալ էր, եւ //զայս
գրեալ էր³⁷ թէ՝ «Արքայից արքայի ծա-
ռայից ընդ աւտար թագաւորաց ծառայս
հաւատ ի զուգաց ունել եւ զբնական հա-
ղորդակիցս ուրանալ»³⁸, —/յոյժ անհնա-
րին թուի³⁹: 13 Մեր եւ ձեր հարքն //ընդ
արքայից արքայի իշխանութեամբ էին⁴⁰,
եւ հաւատ զԵրուսաղէմին⁴¹ ունէին, եւ
դուք եւ մեք⁴² նոյնպէս: 14 //Եւ արքայից
արքայ տէր է Հռոմոց եւ Արեաց աշխար-
հին: 15 Եւ չէ այսպէս՝ որպէս դուք գրեալ
էիք, թէ՝ որիչ թագաւորութիւնք են. զի
«Աստուած փառաւորեսցէ զարքայ, զի նա
զիս փառաւորեսցէ»: 16 Եւ որ գրեալս էիք,
եթէ՝ «Կամէաք եպիսկոպոսունս արձակել
եւ վարդապետս, որ գային ուսուցանէին».
եթէ կամիք՝ արձակեցէ՛ք դուք, թո՛ղ գան.

1 ԳԹ չարութեմէ ինչ

2 ԳԹ կամ ի հերձուածոց յապաշխարութիւն, այն
իրաւում ընդունելութիւն արարա՞մ

3 ԳԹ թէ մոխ գիտատկանութիւնն ստուրբամբ ա-
րարին եւ անդրէն

4 Ա. չարութեանն

5 Ա. չի՞մ

6 Ա. չի՞մ

7 ԳԹ կործանեցա՞մ

8 ԳԹ ի կաթուղիկէ եկեղեցւոյ

9 Ա. չի՞մ

10 ԳԹ չի՞մ

11 ԳԹ ո՞ք չիշխէ

12 ԳԹ գրեալ էր

13 ԳԹ թէ

14 ԳԹ հաղորդութեան

15 ԳԹ էր

16 Ա. աշխարհաց

17 Ա. չի՞մ

18 ԳԹ զպաշտաւնն

19 Ա. հայրենի, Գ. փակագծով. գուցէ հայերէն

20 Ա. չի՞մ

21 Ա. չի՞մ

22 Ա. չի՞մ

23 Ա. հասումն, Գ. փակագծով. գուցէ հայ լեզուն,
ԱՆԳԼ. Հայ ուլտումն

24 ԳԹ երկոքումք

25 ԳԹ կատարի

26 ԳԹ եթէ

27 ԳԹ ուղիղ

28 Ա. չի՞մ

29 ԳԹ թէ

30 Ա. չի՞մ

31 Ա. չի՞մ

32 Ա. այլ

33 Ա. չի՞մ

34 Ա. չի՞մ

35 ԳԹ չի՞մ

36 ԳԹ հաւատոյ

37 Ա. դարձեալ

38 Ա. Ընդ աւտար ծառայից արքայից արքայի միա-
բանեալ, եւ զբնակիցս ի բաց ընկնուն

39 Ա. չի՞մ

40 ԳԹ արքայից արքայի ծառայի էին

41 ԳԹ զԵրուսաղէմի

42 ԳԹ մեք եւ դուք

պարտ էր ինձ գալ, եւ աղաւթել ի սուրբ եկեղեցիսդ, եւ ի ձէնջ աւրհնիլ, կամ արձակել զիմ աշակերտս, որ զողջոյն սրբութեան ձերոյ առ մեզ բերէին: ¹⁷ Բայց վասն չար ժամանակիս եւ աշխարհիս կարեաց՝ խափանեցաք:

¹⁸ Ո՛ղջ լիջիք տէր իմ՝ Քրիստոսիւ Աստուծով՝¹⁹»:

ԳԼՈՒԽ ԽԶ.

1 Յաղագս որ ինչ գկնի թղթոյն Աբրահամու եւ Կիւրոնի

2 Տեսեալ զպատասխանի թղթոյն տեառն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի ի Կիւրոնի եւ ի նմա իմացեալ զնենգութիւն Կիւրոնի, որ դեռ եւս ունէր զխմոր չարութեան իւրոյ ծածկեալ յինքեան, այսինքն զհրէական նենգութիւն, զոր յամբարիշտ ժողովոյն ունէր Քաղկեդոնի. զոր առ սա-

կաւ սակաւ յապաղմամբն ի չարէն գողացեալ եղեւ, որպէս են նորա բարքն, կամ թէ փոքր ի շատէ եղեւ կուրութիւն նորա, որպէս յայնժամ Իսրայէլացւոցն². զի գաւրէն բազմաւրեայ հիւանդի զառաջին իւր ցուցանելով ցաւս³ յինքեան, որ անկեալ զնէր ի մահիճս, զոր⁴ կարծիս տայ տեսողաց՝ թէ մերձ է ի մահ. նմանապէս եւ սա՝ զի զայն առնէր պատասխանի՝ զոր առ Մովսիսիւն արար Կաթողիկոսին Հայոց. «Ես,— ասէ,— աւրէնս համարեցայ հանդերձ իմովք խորհրդակցովք ո՛չ արգելուլ զայնոսիկ, որ գան յապաղխարութիւն»:

2 Եւ դարձեալ, եթէ՝ «Վասն եպիսկոպոսին Յուրտաւայ հալածմանն՝ գործք իւր հալածեցին». եւ դարձեալ, եթէ՝ «Մեր հարքն եւ ձեր ընդ արքայից արքայի իշխանութեամբ էին, եւ հաւատ Երուսաղէմին ունէին. եւ արքայից արքայ տէր է Հոռոմոց եւ Արեաց աշխարհին»,— եւ այս այնպէս՝ որպէս թէ ի նա պարծել: 3 Յայնժամ ապա սակաւ մի ծանուցանէ նմա զծածկեալ չարութիւնն՝ որ ի բանս յայտոսիկ: 4 Գրէ դարձեալ յերկրորդ թղթին իւրում առ նա. փոքր ինչ յայտ արարեալ յանդիմանական բանիւք: 5 Զայս ասէ. «Զոր ընդդէմ եւ հակառակ էիք գրեալ՝ ծանեաք. բայց մեր զհակառակ պատասխանիս թողցուք. վասն զի խաղաղութեան կոչեաց զմեզ Աստուած, եւ ո՛չ խնդրեմք զանձանց աւգուտ, այլ զբազմաց, զի ապրեցեն. եւ դուք մի՛ պարծիք ի նազելի անուն Երուսաղէմի, յորմէ զաստուածային փառսն կողոպտեցին, եւ բազում հերձուածս սերմանեցին եւ մոծին յեկեղեցի. որով եւ դուք այժմ ունիք եւ պարծիք: 6 Արդ մի՛ պարծիք հաւատովն, որ յերուսաղէմն եղաւ. եւ միաբանութեամբ մեր ունելով զնա, զի գիտեմք՝ եթէ միաբան էաք: 7 Բայց արդ-

1 ԳԹ թողթը սոյն աւարտն ունի. «Թէպէտ եւ ծառայք արքայից արքայի եմք, զհաւատ գերուսաղէմի ունիմք եւ կայցումք: Զի թէ ցայժմ խոնարհեցա՞նք: Եթէ: Տեսրք, այժմ որչափ եւս առաւել երանելի եմք, որք յարքայից արքայի ծառայութեան հասնալ եմք: Զի մինչ երկինք եւ երկիր լեալ էին, չէր եղեալ եւ ոչ մի տէր, որ ամենայն ազգի զիր արեւնս ի վերայ թողնալ էր, որպէս այս տէր եթող, եւ մանաւանդ զմեր քրիստոնէից հաւատս. իսկ ազատի աշխարհի մերոյ աւելի քան զամենայն աշխարհաց, եւ բարի անձինս իմոյ լաւագոյն քան զամենայն ընկերաց իմոց: եւ արքայից արքայ, նոյնպէս տէր է Հոռոմոց, որպէս եւ Արեաց աշխարհի. եւ չէ այսպէս, որպէս դուք գրեցէք, թէ որիշ որիշ թագաւորութիւնք եմք:

Եւ որ գրեալ էր թէ՝ «Կամեաք եպիսկոպոսունս արձակել եւ վարդապետս, որ գային եւ ուսուցանէին»: Թէ կամիք արձակեցէք, թո՛ղ գան որ ուսուցանեն եւ ուսանին: Բայց պարտ էր ինձ զի գայի եւ յաղաթս կայի ի սուրբ եկեղեցիսդ եւ ի ձեռք արհնէի, կամ արձակել զիմ աշակերտս, որ գողջոյն սրբութեան ձերոյ առ մեզ բերէին. բայց վասն չար ժամանակիս եւ աշխարհիս կարեաց խափանեցաք. ի բանի մի ունիք. ողջ պահեսցիք Քրիստոսիւ Աստուծով մերով, եւ զպատասխանի թղթոյս՝ ըստ հանոյիցն Աստուծոյ եւ մեզ տացէ լսել ի ձեռք»:

2 Բ. երուսաղէմացւոցն

3 Ա. gou

4 ԱնԳԼ. որ

մեք միայն ունիմք զԵրուսաղէմին, իսկ զուրք եւ այլք եւ բնակիչքն Երուսաղէմի փոխեցաք, եւ մեք ոչ»։⁸ Իսկ նա թէպէտ եւ այսքանեաւք եւ այսպիսի բանիւք յանդիմանեցաւ, այլ ոչ խրատեցաւ, զի անիրաւ էր եւ ի պատասխանիս պատրաստ, եւ հեղզ առ ի բարիսն, եւ պատրաստ առ ի չարիսն, զոր ունէր։⁹ Եւ ոչինչ զաւգուտ ուրուք խորհէր, ո՛չ զիւր եւ ո՛չ զ[ը]նկերի. զի տգէտ էր Աստուծոյ արդարութեանն, եւ զիւրն խնդրէր կացուցանել։¹⁰ Քանզի ո՛չ գիտէր զԳիրս եւ ո՛չ զգաւրութիւնն Աստուծոյ. վասն զի յարածամ պատմեն մեզ զիրք Աստուածաշունչք եւ աւգտակարք զաւգուտն մեր խորհել եւ զ[ը]նկերին, եւ զհետ խաղաղութեան ընթանալ եւ հեղզ լինել առ ի չարութիւն։¹¹ Վասն զի զոյգ է չար պատրաստութիւն առ վատթարս՝ եւ պղերգանալ առ լաւագոյնսն։¹² Արդ այսպիսի խրատք եւ յանդիմանութիւնք եւ եւս քան զսոյնս գրեցան առ նա ի Մովսիսէ Հայոց Կաթողիկոսէ եւ ի Վրթանիսէ Քերթովէ. եւ ո՛չ կարաց ոք յայնցանէ գործել նմա փրկութիւն։¹³ Վասն զի ոչինչ աւգտեաց լուր բանին չամոքելոցն ի հնազանդութիւն. այլ յամենայն ժամ ընդ հակառակսն ճեպէր։¹⁴ Արդ գրէ զարձեալ երկրորդ թուղթ՝ Աբրահամ առ Կիւրոն՝ գթածաբար՝ եւ ոչ այլազգ ինչ, զի մի՛ լիցի ինչ աղմուկ խռովութեան յաւուրս նորա, այլ գրէ. «Մի՛, — ասէ, — առներ զայդ, այլ հայեա՛ց ի քեզ, եւ մի՛ լինիր պատճառ աղմկի եւ խռովութեան երկոցունց կողմանց»։

ԳԼՈՒԽ ԽԷ.

1 Թուղթ երկրորդ տեառն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի առ Կիւրոն Վրաց Կաթողիկոս²

2 «//Սրբասիրի տեառն Կիւրովնի Վրաց Կաթողիկոսի, յԱբրահամայ Հայոց Կաթողիկոսէ Տերամբ ողջոյն||³։

3 Ձգիր ողջունաբեր⁴ ձերոյ սրբութեան⁵ ընկալաք. եւ որ գրեալ էիք⁶, թէ՛ «Ընդ նորոգութիւն սրբոյ Աթոռոյդ տեառն⁷ Գրիգորի յոյժ խնդացաք», — //Ընդ նմին||⁸ եւ զանարժանութիւնս մեր աւրհանալ էիք⁹ գոհացեալ զԱստուծոյ։ 4 Արդ¹⁰ յաղագս այդորիկ¹¹ շնորհահատոյց Տէր¹² եղիցի ձեզ¹³։ 5 Իսկ զոր ընդդէմս¹⁴ եւ հակառակս գրեցէք, ծանեաք եւ զայս։ 6 //Արդ մեք զհակառակաբանութեան պատասխանիսն թողցուք, զի չգրեմք ի վիճաբանութիւն, այլ փութամք ի սէր եւ ի հաւատս հայրենի միաւորութեանն, եւ չխնդրեմք միայն զանձին աւգուտ, այլ զբազմաց զի ապրեսցին։ 7 Արդ մի՛ պաշարեսցուք իւրիք, յորմէ ոչինչ աւգտեմք||¹⁵, եւ մի՛ պարծեսցուք միայն¹⁶ բարգաւաճեալ եւ¹⁷ նազելի անուամբ սրբոյ քաղաքին Երուսաղէմի, յորմէ զաստուածային փառսն

2 Ա. Կաթողիկոսի

3 Ա. չիբ

4 Ա. ողջոյնաբեր

5 Ա. չիբ

6 Գթ էր

7 Ա. սրբոյն

8 Գթ չիբ

9 Գթ էր

10 Գթ չիբ

11 Ա. այդոր

12 աստուած

13 տեառնդ

14 Ա. ընդդէմ

15 Ա. Արդ մեք զհակառակութեան պատասխանիս եւ զվիճաբանութեան՝ թողցուք եւ ի բաց ընկեսցո՛ւք եւ փութացո՛ւք ի սէր եւ ի հաւատ հայրենի միաւորութեան. եւ ո՛չ խնդրեմք միայն զանձին աւգուտ, այլ զբազմաց, զի ապրեսցին

16 Ա. ի միայն

17 Ա. չիբ

1 Ա. քուխք

կողողպտեալ մերկացուցին, եւ զհաւատն առաքելական //ի բաց¹ բարձին ի նմանէ², եւ յոլովս եւ զանազան հերձուածս //ի հաւատս եւ ի գործս աղանդեցին ի նմա, զոր³ զուք այժմ եւս⁴ պարծելով զրէք առ մեզ, թէ⁵ «Հարցն մերոց եւ ձերոց⁶ սուրբն Գրիգոր զԵրուսաղէմի հաւատն ետ, եւ մեք զնոյն ունիմք»:

8 Արդ⁷ քաջ քննեցէ՛ք եւ տեսէ՛ք՝ զի զուք եւ յոլովք⁸ այլք հանդերձ բնակչաւք սուրբ⁹ քաղաքին փոխեցայք յայնմանէ, //եւ ո՛չ¹⁰ ունիք զնոյն: 9 Իսկ մեք եւ այժմ ունիմք զհաւատն Երուսաղէմի, զայն՝ զոր ի Սիոնէն¹¹ ասացին¹² ելանել աւրէնք եւ բան Տեառն յԵրուսաղէմէ, ուստի եւ Փրկիչն մեր ծագեաց Քրիստոս Բանն Աստուած //եւ շնորհաւք Հոգւոյն Սրբոյ ելից զերանելի առաքեալսն, եւ նոքաւք որսաց զամենայն տիեզերս ի կենդանութիւն, եւ բղխեցոյց նոքաւք զկենդանարար վտակն, եւ զաշխարհ ի մեռելութենէ դարձոյց ի կենդանութիւն, եւ զամենայն եկեղեցիս ծաղկեցոյց յաշխարհի, եւ արար ոչ ստորին՝ այլ Վերին Երուսաղէմի, եւ զժողովս հաւատացելոց տէրունական աւետարանաւն փութացոյց յաճելութիւն, զորս գնեաց եւ ազատեաց կենդանարար մարմնով եւ արեամբն իւրով, եւ արար ժառանգորդս արքայութեանն Վերին Երուսաղէմի¹³:

1 ԳԹ գերծեալ
2 ԳԹ նմանէն
3 ԳԹ եւ աղանդս սերմանեցին. այլ որով
4 Ա. չի՞
5 Ա. եթէ
6 Ա. ձեր
7 Ա. եւ
8 Ա. չի՞
9 ԳԹ սրբոյ
10 ԳԹ այլ ոչ եթէ
11 Ա. Սիոնէ
12 ԳԹ մարգարեացան աւրիմացն յառաջագոյն մարգարէն
13 Ա. չի՞

10 Այլ ո՛չ եթէ զհայհոյութիւնն¹⁴ ունիմք զանիծեալ ժողովոյն Քաղկեդոնի եւ զպիղծ¹⁵ տոմարն¹⁶ Լեւոնի. զոր երբեմն բերեալ սերմանեաց Յորենաղ¹⁷ ոմն¹⁸ եպիսկոպոս¹⁹ անուանեալ յաստուածակերտ քաղաքն²⁰ Երուսաղէմի²¹:

11 Եւ զամենայն աստուածային եւ²² զառաքելական²³ //հաւատս եւ²⁴ զկարգս²⁵ ապականեաց եւ վեր ի վայր տապալեաց:

12 Եկն մոլորութիւնս այս՝ որպէս յառաջագոյն գրեցաք՝ եւ ի մեր աշխարհս առ Բաբելոնաւ²⁶ Հայոց Կաթողիկոսիւ²⁷ եւ առ Գաբրիէլիւ Վրաց Կաթողիկոսիւ. եւ միաբանութեամբ եպիսկոպոսաց եւ ազատորերոյ²⁸ նգովեցին եւ ի բաց հեռացան ի միաբանութենէ մեծարեւեացն²⁹ զժողովն եւ զտոմարն հրէական. եւ այժմ գրով պահի առ մեզ:

13 Արդ //աղաչեմք եւ մեք զձեր սրբութիւնդ³⁰ մի՛ ախտանալ զախտ ուրացողաց³¹, զի մի՛ ընդ նոսա պատժիցիմք³², եւ մի՛ ընդ նգովիւք հարցն եղիցուք³³, եւ³⁴ մի՛ զգեհենն³⁵ ժառանգիցեմք³⁶, //եւ մի՛ հանգոյն թշնամեաց զխրատուսն վար-

14 Ա. զհայհոյութիւն
15 ԳԹ չի՞
16 ԳԹ գտումարն
17 ԳԹ Յորենաղիոս
18 ԳԹ չի՞
19 Ա. չեպիսկոպոս
20 ԳԹ քաղաքին
21 ԳԹ չի՞
22 Ա. չի՞
23 Ա. առաքելական
24 Ա. չի՞
25 Ա. կարգս
26 ԳԹ Բաբելոնաւ
27 Ա. Կաթողիկոս
28 Ա. ազատաց
29 ԳԹ մեծարաւոյացն
30 Ա. աղաչեմ գրեմ
31 ԳԹ ուրացողացն
32 Ա. պատժիցիս
33 Ա. եղիցիս
34 ԳԹ զի
35 Ա. զգեհենն
36 Ա. ժառանգեցես

կանխիցիմք, եւ յանձինս պանծայցեմք, զի մի՛ անմիտ եւ անխրատ երեւեացուք, այլ լցեալ եւ աճեցեալ առաքելական եւ հայրենի հաւատովն փութացուք կանխել եւ յառաքինութեան շաւիղս, զի արժանի լիցուք հասանել եւ պարգեւացն խոստացելոց ի Փրկչէն մերմէ Բրիստոսէ Աստուծոյ:

14 Իսկ որ յաղագս սրբասէր եպիսկոպոսիս Յուրտաւայ գրեցէք, քաջ հասեալ եմք ի վերայ սորա բարեպաշտութեան եւ լաւութեան, եւ աւելի վկայ ոք չէ պիտոյ. ապա թէ է ինչ երկբայութիւն ի միտս ձեր վասն սորա, միայն¹ բան² միաւորութեան գրեալ³ առ իս. եւ ընդ //նմին ցոյց տեղի մի ի սահմանս քոյ կամ ի մեր⁴, որ յետ սրբոյ Զատիկին զմիմեանս տեսանեմք. //եւ եթէ առ սմա ինչ թիւրութիւն գտանի, թո՛ղ զի աշխարհաւ յանդիմանի եւ մեք անխռով պահմք⁵:

15 //Եւ զայլն յեպիսկոպոսէդ⁶ լսել ի Պետրոսէ⁷:

ԳԼՈՒԽ ԽԸ.

1 Պատասխանի երկրորդ թղթոյն տեառն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի ի Կիւրոնէ Վրաց Կաթողիկոսէ

2 «//Սրբոյ եւ ճշմարտի տեառն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի, ի Կիւրոնէ Վրաց Կաթողիկոսէ խոնարհ երկրպագուութիւն եւ սիրով ողջոյն:

3 Զթուղթս ձեր տեսի եւ⁸ զինչ գրեալ էիք⁹ իմացայ: 4 Բայց թէ եւ¹⁰ //տէրդ իմ¹¹

1 Ա. չիբ

2 Ա. արդ քան

3 Ա. գրէ

4 ԳԹ պատմեա՛ ինձ վասն տեղւոյ ի քո սահմանի, կամ ի մեր

5 Ա. չիբ

6 Ա. յեպիսկոպոսէտ

7 ԳԹ չիբ

8 Ա. չիբ

9 ԳԹ էր

քաջ գիտես, սակայն //եւ մեզ յիշեցուցանել պարտ է¹². զի որ յառաջ քան զքեզ յայդ սուրբ Եկեղեցւոյդ¹³ վարդապետք էին¹⁴, //եւ որ ի մեր տեղւոյն վարդապետք լինէին¹⁵ ընդ միմեանս խաղաղութիւն եւ սէր ունէին¹⁶, եւ մի հաւատ¹⁷, եւ մի¹⁸ կարգաւորութիւն, //եւ մանաւանդ յիմ ի ժամանակիս¹⁹ եւ²⁰ մինչ Մովսէս աւրհնեալ²¹ կենդանի էր, գրեաց առ իս, թէ՛ «Չէր պարտ հաղորդել ձեզ²² ընդ խուժիկս», – //որպէս դուք յիշեալ էիք ի ձերում առաջին թղթին²³: 5 Եւ ես²⁴ գիտացի²⁵, թէ արգար է, ըստ նորա հրամանի²⁶ հեռացուցի զնոսա ի մէնջ:

6 Եւ զայդ Մովսէսդ²⁷ մինչ Յուրտաւայ եպիսկոպոս կամեցաք առնել, դմա պարտ էր ասել, թէ՛ «Ես ի ձէնջ չաւրհնիմ, զի դուք չէք ուղղահաւատ²⁸»: 7 Մինչ յայնժամ աւրհնեցաւ ի մէնջ, արդ զի՞ պարտի զմեզ քննել, մի՞թէ յետ այնր ինչ փոխեցաք զհաւատս: 8 Եւ յառաջ քան զդա՛ եպիսկոպոսը²⁹ որ ի Յուրտաւ լեալ էին³⁰, ի սրբոյ³¹ Շուշանկանէն³² եւ այսր,

10 ԳԹ թէպէտ եւ

11 ԳԹ դու ինքն իսկ

12 ԳԹ յիշեցուցանել եւ մեզ չէ գիտան

13 ԳԹ եկեղեցւոյդ

14 Ա. լինէին

15 Ա. չիբ

16 ԳԹ խաղաղութիւն էր եւ սէր

17 ԳԹ հաւատ էր

18 ԳԹ չիբ

19 Ա. չիբ

20 Ա. չիբ

21 Ա. չիբ

22 ԳԹ չիբ

23 ԳԹ չիբ

24 ԳԹ չիբ

25 ԳԹ գիտելի

26 Ա. հրամանին

27 ԳԹ Մովսէս

28 ԳԹ զի չէ ուղղահաւատ

29 ԳԹ եպիսկոպոսունի

30 ԳԹ եւ

31 ԳԹ սրբոյն

32 ԳԹ Շուշանկանէ

Աւիոց, Գառնիկ, Սահակ, Եղիայ¹, Յակովբ, Յովհան², Ստեփաննոս, Եսայի, Սամուէլ³, միւս Ստեփաննոս, Յովհաննէս⁴, եւ այլ եպիսկոպոսունք //ի Հայոց եւ⁵ ոմանք //ի Վրաց էին⁶: 9 Եւ չէր ինչ Հակառակու-

1 ԳԹ Եղիշայ

2 ԳԹ Յոհան

3 Ա. Սամուէլ

4 ԳԹ Յոհաննէս

5 Ա. չիբ

6 Ա. չիբ ԳԹ թուղթը սոյն աւարտն ունի. «ի Հայս ուսնալ գիտունմ եւ վարդապետմ. նոքա եւ մեր վարդապետմ ընդ միմեանս խաղաղութեամբ կեցին. ի միմեանց ուսանէին եւ զմիմեանս ուսուցանէին եւ մեր քան զմեր հարանցն ո՛չ թողեալ ինչ է, եւ ոչ յաւելեալ ի հաւատոց: Եւ ազատ մարդիկն որ ի Հայոց ի Վիրս խնամութիւն արարեալ էր, ի սրբոյ Շուշանկայ պաշտանն գային, եւ ի սուրբ Խաչս Մծխիթայի աղաւթել եւ արիմաց հաղորդէին: Նոյնպէս եւ որ աստի այդր գային ի սուրբ Կաթուղիկէ եւ յայլ եկեղեցիսդ աղաւթել, անխիղն ի միմեանց արիմաց հաղորդէին: Եւ միաբանութիւն էր Վրաց եւ Հայոց ընդ միմեանս, եւ ամենայն իսկ վիճակիս սրբոյ տեառն Գրիգորի միաբանութիւն էր ընդ հաւատոյն երոստաղէմի, որով Հոռոմք վարին. եւ այլ ինչ բանք եւ խաւսք չէին ուրով եղեալ ի ներքս: Իսկ այժմ ո՞ւստի եղեն. Հոռովմայ Հայրապետն ի սրբոյն Պետրոսի Աթոռն նստի, եւ Աղեփսանդրացին ի սրբոյ Մարկոսի աւետարանչի, եւ Անտիոքացին ի սրբոյն Դուկասոս աւետարանչի, եւ Կոստանդնուպոլսեցին ի սրբոյն Յովհաննու աւետարանչի, եւ Երուսաղէմացին ի սրբոյն Յակովբայ եղբարն Տեառն: Արդ՝ զոր նոցա հաւատն կալեալ է եւ մեզ տուեալ եւ մեր հարանցն, եւ մեր մինչեւ ցայժմ պահեալ, այժմ զիս՝ քողոցումք գայն եւ ձեզ հաւատասցունք: Եւ այլ եպիսկոպոսունմ ուղղափառք, որոց համար չկայ, եւ թագաւոր եւ իշխանք, եւ աշխարհի ամենայն ուղղափառք, զնոսա զամենեւեան զի՞արդ մարթի թողուլ, եւ ընդ ձեզ միայն միաբանել: Եւ կամ միանգամայն, Լ. եւ Ե. եպիսկոպոսունմ են ի Վիրս, Մովսէսդ այդ ո՞ւստի գտաւ միայն ուսեալ եւ ուղղափառ եւ այլն ամենեւեան հերձուածող. մանաւանդ զի յիմումն Տէր Աստուած մեր, զեկեղեցիս մեր աւելի պայծառացոյց, եւ գիւտատս մեր առաւել հաստատեաց, եւ յարեայից արեայի փառաց զիս աւելի մեծացոյց. եւ յառաջագէտ արար քան զհարսն իմ, մանաւանդ թէ, եւ քան զամենայն ընկերս իմ:

Արդ թէ միաբանութիւն եւ սէր կամիս պահել, եւ կեալ ընդ մեզ խաղաղութեամբ, որպէս հարկն մեր եւ ձեր կեցին, մեք պատրաստ եմք ի խաղաղութիւն: Իսկ եթէ այլ տարագ ինչ կամիք խորհել, աւելի աշխատ մի՛ լինիք, եւ յաղագս այդորիկ այլ

թիւն լեալ ի մէջ երկոցունց կողմանցս. այժմ զի՞ եղեւ, եւ մեք ո՛չ գիտեմք»:

ԳԼՈՒԽ ԽԹ.

1 Որ ինչ զկնի երկրորդ թղթին Աբրահամ եւ պատասխան[ւ]ոյն Կիւրոնի

2 Իսկ արդ յայտոսիկ թուղթս՝ զոր գրեաց Աբրահամ առ Կիւրոն՝ յուշ առնելով նմա զառաջին ժամանակսն՝ որ վասն ուղղափառութեանն, եւ դարձեալ՝ սակահալ զարափառութեանն, եւ յաղագս ընդգիծաբանութեան՝ մանաւանդ զայն՝ զոր վաղուրեմն յերուսաղէմն եղեւ առ Յորենաղաւ չարիմաց եպիսկոպոսիւն⁸. որ երբեմն ուղղափառ գոյ ասեն զնա, եւ ապա չարափառ նման Կիւրոնի իւրով չարիմաց մտածութեամբն: 3 Զի չար սերմն Հայհոյութեանն Հրէականն Հերձուածոյն, որ յանիծեալ ժողովն Եհան Քաղկեդոնի, նմանապէս եւ ի պիղծ տոմարն Լեւոնի նա սերմանեաց, եւ այլ որ ի ժամանակս Բաբելոնի Հայոց Կաթողիկոսի եւ Գաբրիէլի Վրաց Առաջնորդի եղեւ. եւ դարձեալ զմիաբանական ժողովոյն խորհուրդ՝ որ յաղագս այնորիկ եպիսկոպոսաց եւ ազատաց՝ որպէս վերագոյնդ ասացաւ, եւ զայլ եւս եղեալ իրս՝ որ ի ժամանակս լեալ՝ յուշ առնէ նմա: 4 Ապա յաղաքանս դառնայ դարձեալ խրատական բանիւք՝ զնալ արժանապէս ըստ զնացից առաջնոց հարցն. եւ դարձեալ ժամագիր եւ տեղի խնդրէ դիպելոյ միմեանց. զի՞ թերեւս կարիցէ բերան

մի՞ գրէք առ մեզ. զի ապա ինձ ընդ Հայս, բայց թէ մանապարհաւ հասանէ անցանել երբեք՝ թէ Աստուած արժանի առնէ երթեալ երկրպագել սուրբ տեղեացն երուսաղէմի. թէ ոչ այլ ինչ գործ չկայ: Եւ որ վասն ինձ եւ ձեզ ի մի տեղի գալոյն գրեալ էր, ինձ ձեր տեսութիւն կարի պիտի. բայց վասն ժամանակիս անպարապ եմք. անմեղադիր լերուք»:

7 Ա. թուղթսս

8 Ա. եպիսկոպոսին

ի բերան բանիւ ինչ բժշկել զնա, եւ զեղ զնել բուժական վիրացն՝ զոր վիրաւորեաց ինքն ինքեան: 5 Իսկ ապա նա խոշտանգեալ ի հրեշտակէ, խոստովանի զյառաջագոյն միաւորութիւնն երկուց կողմանցն՝ եւ դաշնաւորութիւնն՝ զոր ի ձեռն գրոյ հաստատեցին հարքն առաջինք, որ ի Հայք եւ ի Վիրք. եւ ապա զերանելոյ զեպիսկոպոսին Յուրտաւայ, թէ զի՞ եղեւ քննիչ, ի թիւ արկեալ զեպիսկոպոսունս՝ զոր ի սրբոյն Շուշանկանէ մինչեւ առ նա. եւ որ ինչ զկնի այսոցիկ բանք, զոր յաջորդն յայտ առնէ. եւ զոր ի ժամանակս Մովսիսի Հայոց Կաթողիկոսի սկսաւ ծածկել եւ կեղծաւորութեամբ առնել պատասխանի, զնոյն եւ աստ. զի թէպէտ եւ ի տեղիս տեղիս կարծիս տայ ի մաւտ գալ, եւ դարձեալ փախչի անչափ հեռաւորութեամբ: 6 Բայց զպատասխանովն ո՛չ արարից զանց՝ որ առ Վրթանէս լի քաջայայտ չարութեամբ՝ որպէս պատմի յիւրում թղթի անդ՝ որ առ Մովսէս եպիսկոպոսն Յուրտաւայ: 7 Այլ թէպէտ եւ առ մեզ ո՛չ գտաւ պատասխանին այն թղթոյն՝ որ առ Կիւրոն՝ եւ առ իշխանս աշխարհին՝ եւ առ Պետրոսս. սակայն ի բանից տեղեկացեալ եղեւ ի Մովսիսէ եւ ի Վրթանիսէ՝ որ առ միմեանս գրով. զոր լուեալ ի մանկանէն Մովսիսի, եւ սակաւ ինչ գիր, զոր գրեալն էին ազատացն, զոր չէր արժան ըստ մերում գրոյն այնպէս պատասխանին, զի զարժանն ո՛չ ինքն արար, ասէ, պատասխանի, եւ ո՛չ այլում ետ առնել: 8 Վասն զի լի բարկութեամբ էր, զորաւրինակ հիւանդ ոք ի չար ցաւս գունատեալ, եւ ո՛չ ակն ունել ուստէք բժշկել. նոյնպէս եւ նա: 9 Արդ գրէ դարձեալ եւ այլ եւս թողլթ առ Կիւրոն, եւ ասէ գթածաբար եւ ողորձական բանիւք այսպէս: 10 Թէպէտ եւ նա ոչ էր լսելոց ի հնչմանէ բանիցն:

ԳԼՈՒԽ Ծ.

1 Թուղթ երրորդ տեառն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի առ Կիւրոն Վրաց Կաթողիկոսն

2 «Զի՞նչ առնեմք, ո՛վ պատուական եղբայր, զաստուածային պատուիրանացն զձայն՝ որ միշտ բողոքէ մեզ, եթէ՞» «Զգոյ՛շ՝ կացէ՛ք հաւտիդ, որում եդ զձեզ Հոգին սուրբ տեսուչս՝ հովուել զժողովուրդս՝ Տեառն, զոր փրկեաց պատուական արեամբն իւրով»¹, — եւ ասել, թէ՛ «Համարս տալոց էք ընդ նոսա՞»². եւ մեք ի ծուլութենէ՞ հարեալ՝ եմք՝ եւ մեղկք եւ ծոյլք//:

3 Արդ այս երիցս անգամ գրեցաւ առ քեզ, զի ի բերանոյ երկուց եւ երից վկայից հաստատեցի ամենայն բան: 4 Արդ՝ գրեալ է՛||³. «Փորձեցէ՛ք զամենայն ինչ, եւ զբարին ընկալարո՛ւք, եւ յամենայն չարէ ի բաց կացէ՛ք»⁴. //եւ դարձեալ՛||⁵, թէ՛⁶ «Հաստատեցէ՛ք զմիմեանս. եւ զննեցէ՛ք՝ զի-

1 ԳԹ ԹԷ

2 Ա. զգուշ

3 Ա. չի՞

4 ԳԹ զժողովուրդ

5 Գ. Բ. Գ. Գ. Ի 28

6 ԳԹ մոցա

7 Հ. Բ. Բ. Բ. Բ. 17

8 ԳԹ ծուլութիւն

9 ԳԹ հատեալ

10 ԳԹ լինիմք իբրեւ զմեծս, որ ոչ երբեք սթափին ի մեջելոյ. եւ ոչ զմի ինչ չփորձեմք զայն զոր գրեալն է թէ...

11 Լ. Թ. Բ. Բ. Բ. 21-22

9 ԳԹ հետեւեալ տողերն են. «Քանզի առաջնորդի եկեղեցւոյ եւ զլուս կացելոյ զբաւականութիւն գիտութեան ի հարկէ պիտի ստանալ եւ ուսանել, եւ այնպէս ապա զԱստուած առաւել սիրել քան զեղբայր եւ քան զորդի եւ քան զայլ զամենայն սիրելիս. եւ յայնժամ ապա Աստուծոյ արժանի լինի որդեգրութիւն, եւ մանաւանդ զի վասն այսր (որ) սիրոյ եղբայրութեանդ քու աւելի հասանէ ինձ ակն առնուլ, եւ պատուիրանին առաքելոյ ի խոնարհ մնալ. այն որ ասէ...»

10 ԳԹ չի՞

11 ԳԹ շինեցէք

լարս, եւ միոյն առաւելութիւն զմիւսոյն պակասութիւնն լցցէ»¹:

5 Եւ¹ արդ մի՛ հեղգասցուք զսէր² հոգեւոր, որ³ կայր ի մէջ երկուց ազգացս⁴ նորոգել. եւ զայն որ ի միոջէ աղբիւրէ առնալ է⁵ զվարդապետութիւն, որ նախ ինքեանք առին զկենդանութեան լոյսն⁶, որպէս ուսուցին մեզ⁷ մարգարէքն եւ առաքեալքն, եւ ապա ձեզ եւ մեզ⁸ սերմանեցին առ հասարակ⁹ զուղղափառ¹⁰ աստուածպաշտութիւն: 6 Նախ երանելին սուրբ¹¹ Գրիգոր եւ ապա Մաշտոց¹². //եւ պարտ է մեզ կեալ նովիմք մինչեւ ի գալուստն Աստուծոյ մերոյ Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի: 7 Եւ յայդպիսի վրիպեալ մտաց ի բաց փախչել արժան է¹³: 8 //Քանզի առա-

քեալքն եւ որք ի նոցանէ ճշմարտութեամբ ուսանն եւ մեզ ուսուցին ի¹⁴ սուրբ Երրորդութիւնն մկրտել¹⁵, //ըստ Փրկչին Բանին¹⁶, եւ զՈրդի յերրորդութենէն մարմնացեալ եւ¹⁷ միացեալ մի լեալ քարոզեցին, եւ զՆոյնն¹⁸ Աստուած ընդ Հաւր եւ Սուրբ Հոգւոյն: 9 Եւ ասեն այսպէս. «Մի է Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս». եւ դարձեալ՝ «Յորոց եւ Քրիստոս, //որ է¹⁹ ի վերայ ամենայնի²⁰ Աստուած աւրհնեալ յաւիտեանս. ամէն²¹»: 10 Եւ այլ դարձեալ ի Կաթողիկէին. «Սա է²² Աստուած ճշմարիտ եւ կեանք յաւիտենականք»²³. եւ այլք²⁴ բազումք նոյնպէս քարոզեցին առաքեալքն //որ վասն ժամուս այսչափ բաւական համարեցայ²⁵: 11 Նոյնպէս եւ մարգարէքն՝ //սկսեալ ի Մովսիսէ մինչեւ ցՅովհաննէս Մկրտիչ²⁶ յառաջագոյն ծանուցեալ վկայեցին: 12 //Երեմիա ասէ. «Սա է Աստուած մեր ընդ որում ոչ համարեսցի այլ ոք. սա՛ որ ետ զիմաստութիւնն Յակովբայ. յետ այսորիկ յերկրի երեւեցաւ եւ ընդ մարդկան չըջեցաւ»²⁷: 13 Եւ այլք նոյնպէս վկայեն²⁸:

14 Իսկ եթէ վասն ճշմարիտ²⁷ մարդ²⁸ լինելոյ //առաքեալն²⁹ յիշատակէ //ասե-

« Հմմտ. Բ. Առն. Բ. 14

1 Գթ բայց

2 Գթ զսէրն

3 Ա. չիք

4 Ա. ազգաց

5 Գթ էր

6 Գթ զկենդանութեանն լոյս առին

7 Գթ չիք

8 Գթ մեզ եւ ձեզ

9 Գթ առ հասարակ սերմանեցին

10 Գթ չիք

11 Գթ սուրբն

12 Գթ Մաշտոց

13 Գթ հետեւեալն է. «Եւ զգրոց ծանաւութիւն ի պնդութիւն հաւատոց, եւ այժմ աղաւթեցումն օղիմ կալ մեզ, մինչեւ ի գալուստն Աստուծոյ մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, եւ զնոյն հաւատ նշմարտութեան ընծայել մեա:

Քանզի եւ սէր իսկ աստուածային է, եւ յայդ վրիպեալ մտաց ի բաց փախչել արժան է. գոնեա՛ թէ այժմ գոր ասէր, թէ «Մեք գիայրենի ունիմք հաւատ եւ այժմ»: Զի թէ գիայրենի հաւատն ունիք, մեր այլ խնդիր զի՞նչ էր, եւ կամ բնաւ զաշխատութիւնս զայս զի՞նչ կամէաք տեսանել, այլ զի փոխեցայք յայնմանէ. վասն այնորիկ այս երրորդ թուղթ գրեցաւ ի մէնջ առ ձեր սրբութիւնդ, բանզի գրեալ է. «Յերկուց եւ յերից վկայից հաստատեսցի ամենայն բան:

Զի յառաջ, մինչ առաքինի հարքն մեր ազգացս երկոցունց, եւ որք յայս իշխանութիւն կարգեալ, գոր այժմ մեք ունիմք, նոքաւ հանդերձ միաբանէին յամենայն բարիսն, եւ զուգաց հեռանային յամենայն չարէ. թուի ինձ թէ տեղեակ է ձեր սրբութիւնդ այնմ: Եւ յեկեղեցուց սուրբ զերրորդութիւնն փառա-

ւորել մեզ ուսուցին առաքեալքն, եւ որք ի նոցանէն նշմարտութեամբ ուսան, ի նոյն»:

14 Գթ չիք

15 Գթ մկրտիլ

16 Գթ չիք

17 Գթ չիք

18 Գթ նոյն

19 Ա. չիք

20 Գթ ամենեցուն

21 Գթ չիք

22 Ա. ասէ

23 Եւ Յովն. Եւ 20

24 Ա. չիք

25 Գթ չիք

26 Հմմտ. Թոմ. Բ. Բար. Գ. 36

27 Ա. չիք

28 Ա. նշմարիտն

29 Ա. մարդն

30 Գթ է ուրեմ, որ

ւոյ երկու բնութիւնքն սուրբ, եւ Հոգի Սուրբ»։²⁴ Ապա թէ չիշխեն ասել այդպէս, այլ՝ Հաւր, եւ Որդւոյ, եւ Հոգւոյն Սրբոյ փառս տան. ապա ուրեմն լոկ խոտորումն յԱստուծոյ ուսուցանեն ժողովն Քաղկեդոնի եւ տոմարն Լեւոնի¹։

25 Արդ եթէ չէք² փոխեալ ի //մերոց հաւատոց³, որպէս բազում անգամ գրեցեր⁴ առ մեզ, //ե՛կ նզովեա՛ եւ դու զանիծեալ ժողովն Քաղկեդոնի եւ զպիղծ տոմարն Լեւոնի,⁵ որպէս եւ նախնին քո երանելին Գաբրիէլ Կաթողիկոսն Վրաց նզովեաց զնոսա՝⁶ ընդ երանելի հարսն մեր հանդերձ աթոռակցաւ իւրովք, որոց անուանքն են այսոքիկ, որ ինքն Գաբրիէլ եպիսկոպոս Մծխիթայի անուանի, եւ Պաղգէն⁷ եպիսկոպոս թագաւորութեան տանն, Եղիփաս եպիսկոպոս Աստուրիադէ՝⁸ Սամուէլ եպիսկոպոս Տիմուէլ⁹, Դաւիթ եպիսկոպոս Բողնիայ, Յակոբ¹⁰ եպիսկոպոս Սրգաւի¹¹, Ստեփանոս եպիսկոպոս Ռուզթաւի¹², Սահակ եպիսկոպոս Տփիսեաց¹³, Եղատէս¹⁴ եպիսկոպոս Մանգլեաց¹⁵, Ենէս¹⁶ եպիսկոպոս Մարուելի¹⁷, Եւգինիս¹⁸ եպիսկոպոս Սամթաւայի¹⁹, Յովսէփ եպիսկոպոս Աղսունելի²⁰, Յո-

հան եպիսկոպոս Սառութի²¹, միւս Յովսէփ եպիսկոպոս Կուժրդայ²², //Եզրաս եպիսկոպոս Կիսդադ, Ենովք եպիսկոպոս Ծիղկանու, Յովսէփ եպիսկոպոս Միդամիդ²³, Ղազար եպիսկոպոս Քողկղնլա²⁴, Թէոդորոս եպիսկոպոս Փորթայ, Զաքարիաս եպիսկոպոս Կաստացի²⁵, Փոկաս եպիսկոպոս Աստերմիւղայ²⁶, Իսահակ եպիսկոպոս Հնարակերտի²⁷, Մովսէս²⁸ եպիսկոպոս Տարսի, Լստընգենէ²⁹ եպիսկոպոս Քորզանայ³⁰։

26 Արդ այս երանելի եպիսկոպոսունք, որ յաշխարհէդ³¹ ձերմէ էին, եւ ընդ Աղուանիւք³², եւ ընդ Սիւնիւք³³ ի Հայս հանդիպեցան³⁴ յաւուրս Բաբգենի³⁵ Հայոց Կաթողիկոսի. յայնմ ժողովի յորում անիծաւ³⁶ ի նոցանէ միաբանութեամբ³⁷ ժողովն Քաղկեդոնի եւ տոմարն Լեւոնի։ 27 Եւ զի³⁸ զպայման³⁹ //նամակն, որ հայերէն գրով էր, յապստամբութեանն կորեաւ, եւ թարգմանեցաւ այս յՈւրհայ քաղաքի ի հռոմ գրոյ. քանզի եւ նոքա ունէին ի մէնջ. եւ ստոյգ եւ սուրբ, որպէս արժան էր, չկարացին թարգմանել, զի են որ քաջ յայտնի են եպիսկոպոսացդ եւ եպիսկոպոսարանացն անուանք, եւ են որ կարի ի ծածուկ եւ այլաձեւք։ 28 Բայց թէ կամիք անուամբք եպիսկոպոսացն եւ յաջորդաւք տեղեացն եւ

1 Ա. չի՛

2 Ա. չի՛

3 ԳԹ հայրենի հաւատոյ

4 Ա. գրեցիր

5 Ա. ընդունել զանիծեալ ժողովն Քաղկեդոնի եւ զպիղծ տոմարն Լեւոնի, նզովե՛ եւ դու

6 ԳԹ չի՛

7 ԳԹ Պաղգէն

8 ԳԹ Սամուրիադ

9 ԳԹ Տումասուէլ

10 ԳԹ Յակովբէ

11 ԳԹ Որտաւի, Գ. փակագծով. գուցէ Յուրտաւի

12 ԳԹ Ուսթաւի

13 ԳԹ Տփիսեաց

14 ԳԹ Եղագէս

15 ԳԹ Մանգլեաց

16 Ա. Էնէս

17 ԳԹ Մարուէլ

18 ԳԹ Եւգենէս

19 ԳԹ Սամթաւացի

20 ԳԹ Աղսունէլ

21 ԳԹ Սառուսթիէլ

22 ԳԹ Կուխորդոյ

23 Ա. չի՛

24 ԳԹ Փողղբիդ

25 ԳԹ Կասդրացի

26 ԳԹ Տսերմիդ

27 ԳԹ Քուճաւակերտ

28 ԳԹ Թովմաս

29 ԳԹ Եստգեն, Տպ. Ըստմգենէ

30 ԳԹ Քորզոնա

31 ԳԹ յաշխարհէ

32 Ա. Աղուանի

33 Ա. Սիւնի

34 ԳԹ դիպեցան

35 ԳԹ Բաբգենայ

36 ԳԹ անիծաւ

37 Ա. միաբանութեամբ

38 Ա. չի՛

39 Ա. զպայման

այլաձեւ անուամբք եպիսկոպոսացդ՝ որպէս գրեալ են, կարէք զստոյգ անուանս եպիսկոպոսարանացն գտանել, եւ զայլոցն եւս, քանզի եւ մեք զմերս, այդ տարազու մարթացաք գտանել, եւ մանաւանդ թէ զպայման նամակն իսկ գտանիցէք գրով ձերով¹:

29 Իսկ զոր² դարձեալ գրեցէքն³ //միանգամ եւ երկիցս⁴, թէ՛ «Յառաջ եւ դուք զերուսաղէմի հաւատն ունէիք»: 30 Եւ արդ ունիմք մեք զայն որ յառաքելոցն քարոզեցաւ, որպէս եւ գրեալ է, եթէ՛ «Ի Սիոնէ ելցեն աւրէնք», — որ են առաքեալքն⁵ ժողովեալ⁶ ի Վերնատանն⁷, եւ՝ «Բան Տեառն յերուսաղէմէ»⁸, որ է Բանն Աստուած Քրիստոս: 31 Եւ զոր ի նոցանէ⁹ ուսաք, պահեմք եւ պահեսցո՛ւք //միշտ եւ¹⁰ յաւիտեան: 32 Եւ այլում¹¹ պատուիրեմք մի խոտորիլ¹² եւ մի՛ զաւտար¹³ ուսումն ուսանել: 33 Քանզի զայս գիտէր Պաւղոս առաքեալ, //որ գրէ¹⁴ թէ՛ «Զարմանամ, զի այդպէս վաղվաղակի փոփոխիք յայլ յԱւետարան¹⁵, որ ո՛չ գոյ այլ Աւետարան¹⁶», եւ ո՛չ միայն երուսաղէմացիք¹⁷ այլ թէ՛ «Եւ մեք, — ասէ, — կամ հրեշտակք¹⁸ յերկնից¹⁹ աւետարանեն²⁰»:

ձեզ //քան զոր աւետարանեցաքն²¹, նզովեալ եղիցին²²»²³: 34 Զնոյն²⁴ եւ ես ասեմ՝ զոր առաքեալքն ասեն²⁵:

35 Իսկ զոր վասն եպիսկոպոսին²⁶ Յուրտաւայ գրեալ է²⁷ թէ՛ «Յորժամ ո՛չ գիտէր զմեզ ուղղափառ²⁸, չէր արժան աւրհնիլ ի մէնջ»։ Երդմամբ հանդերձ հաստատեաց զայդ տեղի, թէ՛ «Զգիտեաք»։ Բայց զի յետ ձեռնադրութեանն ծանեաք, որ եւ մեզ կարի հաւատալի²⁹ թուեցաւ. քանզի չգիտէր ոք յուղղափառաց ստոյգ զայդ այդպէս: 36 Վասն զի երանելին Մովսէս՝ որ յառաջ քան զիս յառաքելական³⁰ Աթոռս յաջորդեալ³¹ էր, չգրեաց այնպէս, թէ՛ «Դուք չէք ուղղափառ³²», այլ թէ՛ «Ընդ չուղղափառսն ընդէ՞ր հաղորդեցայք»: 37 Արդ ինձ՝ այս անգամ յաղագս անիծեալ ժողովոյն³³՝ Քաղկեդոնի եւ պիղծ տոմարին Լեոնի՛ թէ՛ «Ո՞րպէս ընդունիք՝ ճշմարտութեամբ եւ հաւաստի պատասխանի արարէ՛ք»։ Եւ թէ՛³⁴ «Աստուած կամի եւ բան միաւորութեան գրէք³⁵, թո՛ղ ժամադրես ինձ եւ քեզ տեղի մի³⁶ գալ, եւ³⁷ Աստուծով³⁸ լինի³⁹ խաղաղութիւն՝ թէ Աստուած կամի»:

38 //Եւ զայլն յեպիսկոպոսէդ տեղեկանայք ի Պետրոսէ⁴⁰»:

1 Ա. չիբ
2 Ա. չիբ
3 Ա. գրեցէք
4 ԳԹ յոյովիցս անգամ
5 ԳԹ առաքեալք
6 ԳԹ ժողովեալք
7 Ա. Վերնատունն
8 Լեւ. 24: 3
9 ԳԹ նոցանէն
10 ԳԹ միշտ
11 ԳԹ խոտորիլ
12 Ա. աւտար
13 ԳԹ գրէր
14 Ա. յաւիտարան
15 Ա. չիբ
16 Գ. Գ. Գ. Գ. 6-7
17 Ա. իմացայք
18 ԳԹ հրեշտակ
19 Ա. չիբ
20 ԳԹ աւետարանեցէ

20 ԳԹ աւելի քան զոր առեմն
21 ԳԹ լիցի
22 Գ. Գ. Գ. Գ. 8
23 Ա. իսկ զնոյն
24 ԳԹ ասէին
25 ԳԹ եպիսկոպոսիս
26 ԳԹ էր
27 ԳԹ ուղղափառս
28 Ա. հաւատարիմ
29 Ա. զառաքելական
30 Ա. յորջորջեալ
31 ԳԹ ժողովոյ
32 ԳԹ եթէ
33 Ա. դմես
34 ԳԹ ի մի տեղի
35 Ա. չիբ
36 Ա. որով
37 Ա. լին
38 ԳԹ չիբ

ԳԼՈՒԽ ԾԱ.

1 //Պատասխանի երրորդ թղթին տեառն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի, ի Կիւրոնէ՝¹

2 «Սրբասիրի եւ ճշմարտասիրի տեառն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի, ի Կիւրոնէ Վրաց Կաթողիկոսէ խոնարհութեամբ եւ սիրով ողջոյն:

3 Ահաւասիկ այս ի մէնջ երրորդ թուղթ գրեցաւ առ ձեր² սրբութիւնդ:

4 //Եւ ես զսահման հաշտութեան պինտ պահեմ, որպէս պատուիրէ սուրբ Աւետարանն, թէ լոկ ի ձէնջ չլինի խռովութիւն, զի դուք այնպէս գրէք առ մեզ, որպէս առ նորատունկս եւ նորահաւատս, եւ չգրէք այնպէս, որպէս արժանն է առ պատուականս եւ առ միշտ ուղղափառս: 5 Զի այսաւր ողորմութեամբն Աստուծոյ եւ քան զամենայն երկիր յառաջադէմ եմք մեք եւ ուղղափառ, թո՛ղ թէ քան զսակաւ ոմանս: 6 Յառաջագոյն քան զքեզ, որ յայդ Աթոռ նստէր երանելին Մովսէս մեծ սէր էր ընդ իս եւ ընդ նա: 7 Եւ ապա եղեւ ժամ մի, զի սրտի պակասութիւն եղեւ նորա ընդ իս, վասն զնեստորականսն ընդունելոյ. այլ ոչ թէ վասն հաւատոյ ինչ գրեաց առ մեզ, թէ՛ «Չէք ուղղահաւատ»,— որպէս դուք իսկ գրեցէքն: 8 Եւ իմ զնոսա ընդունելն վասն այսր իրաց եղեւ, զի զիւրեանց զհաւատն եւ զկրանսն նզովեցին եւ զմերս խոստովանեցին: 9 Եւ զի վասն իւրեանց չուսուցեան դարձեալ անդրէն յիւրեանց չարութիւն դարձան, նզովեցաք, որպէս արժան էր, զանհաւատս, եւ ի մեր եկեղեցւոյ ի բաց հանաք:

10 Եւ արդ ձեզ չէ արժան միոյ ուրուք բանիւ խղճալ ի մեր հաւատս, զի մինչեւ ցձեր հասանելոյ ժամ ի յայդ սուրբ Աթոռ,

ձեր եւ մեր հաւատ մի էր, եւ հաւատ զամենայն յերուսաղէմէ ունէաք եւ ունիմք, որպէս եւ գրեալն իսկ է. «Բայց զինչ աւգուտ իցէ մարդոյ, եթէ զամենայն պատուիրանս կատարեսցէ եւ միով պակաս գտանիցի՞. ապաքէն ամենայն աւրինացն յանցաւորութիւն: 11 Մի մեծ պատուիրանաց ձեր այս է, զի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս ց Պետրոս ասաց, թէ՛ «Զոր կապիցէք յերկրի, եղիցի կապեալ յերկինս»³: 12 Արդ ահաւասիկ մեք, որ ի նոցա Աթոռս նստիմք, զՄովսէսդ զայդ, որ պատճառանաւք եպիսկոպոս անուանէ Յուրտաւայ, կապեցաք հաւատով՝ իմ բերանով եւ ամենայն եպիսկոպոսաց, եւ դուք ընկալայք զդա որպէս եւ զբարեգործ ոմն: 13 Արդ եթէ ունիս ընդ իս սէր կամաւորութեամբ թէպէտ աւագութեամբ, թէպէտ կրտսերութեամբ, թէպէտ վարդապետութեամբ յայսմհետէ յառաջ զոր գրէք թուղթ առ իս, թէպէտ ողջունի, թէպէտ վասն այլ ինչ պիտոյից՝ որ սիրոյ մասամբ է, ընդունիմ, բայց վասն այսր դատաստանի առ իս աւելի ինչ մի՛ գրեր, եւ մի՛ աշխատ լինիր, թէ ո՛չ՝ պատասխանի ոչ ընդունիս՝⁴:

14 Իսկ⁴ եթէ զհաւատս մեր կամիք⁵ քննել եւ գիտել, ետու թարգմանել եւ բերել զգիրս չորից ժողովոցն⁶, որով Հոռոմք վարին, եւ ի սուրբ Անաստաս եւ ի սուրբն⁷ Սիրովն նոյն քարոզի. եւ⁸ եթէ կամիք⁹ եւ եթէ չկամիք¹⁰ հաւատ մեր այդ¹¹ է:

« Հմմտ. Մատթ. Բ 36

բ Մատթ. ԺԲ 18

3 Ա. չիբ

4 Ա. որ

5 Գթ կամիս

6 Ա. ժողովոյն

7 Գթ սուրբ

8 Գթ չիբ

9 Գթ կամի ոմ

10 Գթ չկամի

11 Գթ այս

1 Գթ Պատասխանի ի Կիւրոնէ

2 Գթ ձերում

15 //Եւ այլ՝ զոր զրէք առ մեզ թէպէտ վասն ողջունի¹ թէպէտ վասն այլ ինչ պատճառի եւ պիտոյից՝ որ սիրոյ մասամբ լինի՝ զրեցէ՛ք, ընդունիմք: 16 Բայց վասն այսր դատաստանի² աւելի առ իս մի՛ ինչ զրէք եւ մի՛ աշխատ լինիր. ապա թէ ո՛չ՝ պատասխանի ո՛չ ընդունիս: 17 Արդ եթէ միաբանութիւն եւ սէր կամիս պահել եւ կեալ ընդ ձեզ խաղաղութեամբ՝ որպէս եւ հարքն մեր եւ ձեր կեցին, մեք պատրաստ եմք ի խաղաղութիւն: 18 Իսկ եթէ [այլ-լա]տարազ³ ինչ կամիք խորհել, եւս աւելի աշխատ մի՛ լինիք. եւ յաղագս այդորիկ այլ մի՛ զրէք առ մեզ. զի⁴ ապա ինձ ընդ Հայս՝ բայց եթէ ճանապարհաւ հասանիցէ անցանել երբէք, եթէ ո՛չ, այլ ինչ գործ չկայ⁵»:

1 Ա. ողջոյնի

2 Ա. այս ի դատաստանի

3 Ա. եւ Բ. տարազի

4 Գ. փակագծով. գուցէ՝ չի՛՛

5 ԳԹ թուղթն այս է.

«Առաջին Նիկիական ժողովն

Առաջին ժողովն, որ եղեւ ի Նիկիա ՅԺԸ. սուրբ եպիսկոպոսաց, ի թագաւորութեան Կոստանդիանոսի Մեծի, եպիսկոպոս էր ի Հռոմ Յուլիոս, յԱղեփանդրիա Աղեփանդոս, յԵրուսաղէմ՝ Մակարիոս: Վասն այսորիկ եղեւ սուրբ ժողովն. էր ոմն յԱղեփանդրիա Բաղաթի, որ զանուն Բաղանայութեան էր զգեցեալ եւ աւտարացեալ ի նշմարտութենէն եւ ուղիղ հաւատոց, որում անուն էր Արիոս: Անաւրեմս այս եւ ողորմելի Բ.-դ Յուդայ դիմաց հայեոյն զսուրբ եւ զանեղծանելի գէութիւն Երրորդութեան, ասել զՈրդւոյ, թէ չէ առաքեալն հաւասար առաջին: Վասն որոյ յարեաւ ի վերայ նորա սուրբ ժողով եպիսկոպոսացն եւ նգովեցին զնա, եւ մեզ յայտնեցին հաւատս այսպէս:

«Հաւատամք ի մի Աստուած՝ Հայր ամենակալ, արարիչ երկնից եւ երկրի, երեւելաց ամենայնի: Եւ ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս Որդի Աստուծոյ, միայն ծնեալ ի Հաւրէ, յառաջ Բան զամենայն յաւիտեանս յԱստուծոյ նշմարտէ ծնեալ եւ ոչ արարեալ, նման Հաւր, որով ամենայն եղեւ, որ վասն մարդկան կենաց էջ յերկնից, մարմնացաւ, եւ մարդացաւ, եւ չարչարեցաւ եւ մեռաւ, յարեաւ յերրորդ աւուր, եւ համբարձաւ յերկինս, եւ գալոց է դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս: Եւ ի Սուրբ Հոգին»:

Բայց թէ եմ, որ ասեմ՝ «էր երբեմն, զի ոչ էր, եւ յառաջ Բան ծնանելն չէր», եւ կամ թէ «Յոչընչէ եղեւ, թէպէտ յայլմէ՝ զարութենէ, թէպէտ յերբե-

նէ», եւ կամ փոփոխելի ասեմ զՈրդին Աստուծոյ», զնոսա նգովէ կաթողիկէ եւ առաքելական եկեղեցի սուրբ:

Երկրորդ Կոստանդնուպոլսի ժողովն

Երկրորդ ժողովն եղեւ ի Կոստանդնուպոլսի ՏԾ. սուրբ հարցն, ի թագաւորութեան Թէոդոսի Մեծի: Եպիսկոպոս էր ի Հռոմ Դամասոս, յԱղեփանդրիա՝ Տիմոթէ, յԱնտիոքիա՝ Մելիտէ, ի Կոստանդնուպոլսի Նեփտադոս, յԵրուսաղէմ՝ Կիրեղ: Վասն այսորիկ եղեւ սուրբ ժողովն. էր ոմն ի Կոստանդնուպոլսի, որում անուն էր Մակեդոն. դիմեաց եւ սա, ողորմելիս այս եւ անաւրէն ի հայեոյն զսուրբ եւ զանմեղելի Էութիւն Երրորդութեան, եւ իշխեաց ասել զՀոգին սուրբ պակաս եւ կրտսեր ի Հաւրէ եւ յՈրդւոյ: Եւ որպէս զառաջին մոլորեցուցիչն Արիոս նգովեցին սուրբ հարքն եւ ընկեցին արտաքս, նոյնպէս եւ աստ զսա նգովեցին եւ ի բաց հանին ի սուրբ եւ յառաքելական եկեղեցւոյ, եւ մեզ հաւատս յայտնեցին այսպէս:

«Հաւատամք ի մի Աստուած Հայր ամենակալ, արարիչ երկնից եւ երկրի, երեւելաց եւ աներեւութից: Եւ ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս յՈրդի Աստուծոյ, միայն ծնեալ ի Հաւրէ, յառաջ Բան զամենայն յաւիտեանս: Աստուած նշմարիտ, յԱստուծոյ նշմարտէ ծնեալ եւ ոչ արարեալ, նման Հաւր, որով ամենայն ինչ նովալ եղեւ. որ վասն մեր՝ մարդկան էջ յերկնից եւ մարմնացաւ ի Հոգւոյն սրբոյ եւ ի Մարիամայ կուսէն մարդացաւ. խաչեցաւ վասն մեր ի Պոնտաց[ւոյ] Պիղատոսէ, թաղեցաւ եւ յարեաւ յերրորդ աւուր եւ համբարձաւ յերկինս եւ նստաւ ընդ աջմէ Հաւր, եւ դարձեալ գալոց է դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս, որոյ թագաւորութեանն վախճան ոչ գոյ: Եւ ի Հոգին սուրբ, որ ի Հաւրէ նյանէ, եւ ընդ Հաւր եւ ընդ Որդւոյ երկրպագի եւ փառաւորի, որ խաւսեցան մարգարէիւ: Եւ ի մի կաթողիկէ առաքելական եկեղեցի. խոստովանիմք զմի մկրտութիւն, ապաշխարութիւն ի թողութիւն մեղաց, եւ մնամք յարութեան մեռելոց եւ կենացն յաւիտենից. ամէն»:

Երրորդ Եփեսոսի ժողովն

Երրորդ ժողովն, որ եղեւ յԵփեսոս, սուրբ հարցն մերոց, ի թագաւորութեան Թէոդոսի Փոքու: Եպիսկոպոս էր ի Հռոմ Կելիստինոս, յԱղեփանդրիա Կիրեղ, յԱնտիոքիա Յոհան, յԵրուսաղէմ Յովթնադ: Ի Կոստանդնուպոլսի երեւեցաւ դարձեալ այր մի, որ ունէր պատիւ հովուութեան, բայց նշմարտութեամբ ուրացող էր, եւ անաւրէն որդի կորստեան եւ ժառանգ սատանայի, որում անուն կոչէր Նեստորիոս: Ասաց եւ սա հայեոյնութիւն ըզսրբոյ կուսէն թէ՛ չէ Աստուածածին, այլ մարդ սոսկ ծնաւ, որ եւ Քրիստոս անուանեցաւ: Վասն որոյ հայեոյնութեան եւ սուրբ ժողովն եղեւ, եւ բազում անգամ յանդիմանեցաւ ի նոցանէ, եւ ոչ կամեցաւ ընդրել զբարին, եւ տեսեալ զանաւրէն յամոռութիւն նորա սուրբ ժողովոյն, նգովեցին եւ

հալածեցին զգային ապականիչ ի հաւտէն Քրիստոսի, եւ յայտնեցին մեզ հաւատս այսպէս:

«Նոյն ինքն յԱստուծոյ Հաւրէ բնութեամբ Որդի, միայն ծնեալ յԱստուծոյ Հաւրէ, Աստուած նշմարիտ եւ Լոյս ի Լուսոյ, զոր վասն մեր ամենեցուն պատրաստեաց Հայրն իջանել, մարմին զգեցուլ, մարդանալ, չարչարիլ, մեռանել եւ յերրորդ յաւուր յառնել»:

Զայս խոստովանիմք եւ մեք գիտատես, եւ գիտեմք նշմարտապէս զի մարմին զգեցաւ Բանն Աստուած եւ մարդացաւ: Բայց ոչ ասեմք որպէս թէ Բանն զբնութիւնն փոխեաց, այլ ի պատկեր մեր եղիւ մարմնով: Ոչ իբրու թէ ոչ ամենեւեմ, մարդ բովանդակ զգեցաւ հոգւով եւ մարմնով, ո՛չ այսպէս, այլ վերագոյն առաւել եւս հարցն մերոց վարդապետութիւն, մարմին հոգւով հանդերձ ասացին առնուլ, հոգի խաւսուն միաւորեցոյց բանիւ զարութեամբ հանդերձ, եւ էութեամբ զանգեցին եւ զանհասանելին:

Եղիւ մարդ որպէս կամեցաւ, եւ անուանեցաւ Որդի մարդոյ: Կամեցաւ յերկուց դիմաց գէութիւն բնութեանցն զերկոսեան միաւորել, ի մի միաւորութենէ Քրիստոս եկ Որդի, ոչ թէ յիրաւանջիւր բնութենէ ա՛ռ զխառնելն. այլ առաւել բովանդակեաց ի մեզ, մի Տէր, եւ մի Քրիստոս, եւ մի Որդի, Աստուածութիւն եւ մարդկութիւն, որ զանգեցնելի էութիւնն մի արար, որ յառաջ քան զյաւիտեանսն էր, եւ միշտ ընդ Հաւր ի գաղտնիսն ծածկեալ. այլ վասն մերոյ փրկութեան միաւորեցաւ սրբութիւն նորա զարութեամբ հանդերձ եւ փառաւ: Եւ մարդոյ մարմնով ծնաւ ի կնոջէ մարմնաւոր, ո՛չ իբրու թէ յառաջագոյն սոսկ մարդ ծնաւ, եւ ապա եմուտ ի նա Բանն: Զայս գիտացել ձեր սէրդ, զի անմիտն Նեստորիոս այսպէս իմաստնանայր: Բայց մեք հաւատամք ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս Որդի Աստուծոյ, միայն ծնեալ, Աստուած կատարեալ եւ մարդ կատարեալ, նման Հաւր Աստուածութեամբն, նման մեզ նոյն ինքն եւ մարդկութեամբն, զի յերկուց բնութեանց եղիւ միաւորեալ, վասն որոյ մի Քրիստոս, մի Որդի, մի Տէր, զայս խոստովանիմք անխառնակելի իմանալով: Խոստովանիմք եւ զսուրբ կոյսն Մարիամ Աստուածածինն, յորմէ Աստուծոյ Բանն մարմին եղիւ եւ մարդացաւ, եւ ի նմանէն, յոր բնակեցաւ ի նմա, եւ միաւորեաց զիրն ի նմա, զոր զգեցաւ ի նմանէ զտանալն:

Զորրորդ Քաղկեդոնի ժողովն

Զորրորդ ժողովն որ եղիւ ի Քաղկեդոն ի սուրբ հարցն Ռ. եւ Լ. իցն, ի թագաւորութեանն Մարկիանոսի. եպիսկոպոս էր ի Հռովմ Լեւոն, յԱմտիոմ Մաքսիմոս, ի Կոստանդնուպոլիս Անատոլի, յԵրուսաղէմ Յուստինոս, յԱղեփանդրիա Դիոսկորոս, վասն որոյ եւ ժողովն իսկ եղիւ, եւ վասն Եւտիմի խորհրդականի նորա: Այս Եւտիմի քահանայ էր եւ վանական ի Կոստանդնուպոլիս, բայց աւտարացեալ էր յարդար եւ ի նշմարիտ հաւատոց: Վարդապետութիւն իմն ի մէջ երեք յիւրոց

մտացն սատանայականաց եւ ասաց. թէ յառաջ քան զմիաւորութիւնն երկուս բնութիւնս խոստովանիմք Քրիստոսի, իսկ յետ միաւորութեանն՝ մի, վասն զի ի սրբոյ կուսէն ի Մարիամայ մարմին ոչ զգեցաւ: Եւ յաղագս այսորիկ բազում անգամ յանդիմանեալ լինել ի սրբոյ ժողովոյն, որք խոստովանութիւն խնդրէին ի նմանէ այսպէս. «Եթէ ոչ խոստովանիս յառաջ քան զմիաւորութիւնն մի բնութիւն Աստուծոյ Բանին, իսկ յետ միաւորութեանն երկուս՝ անփոփոխելի եւ անխառնելի եւ անբաժանելի, եւ եթէ ոչ խոստովանիս զԱստուածածինն նման մեր, եւ ի նմանէ զծնեալն նման մեր, մարդկութեամբ յամենայնի նման մեր առանց մեղաց, եւ ոչ նզովես զամենայն հերձուածս միացեալս եւ խառնեալս, եւ ոչ հեռանաս յամենայն չար վարդապետութեանց սատանայականաց, չունիս իշխանութիւն ժառանգել զեկեղեցի Քրիստոսի»:

Իսկ ողորմելին Եւտիմի ասաց. «Զկոյսն խոստովանիմք նման մեր լինել, բայց զմարմինն Քրիստոսի նման մեր լինել չասեմք եւ ոչ նզովեմք»: Ապա յարեաւ սուրբ ժողովն եւ նզովեցին զնոսա եւ ասացին այսպէս. «Նզովեալ Եւտիմի, եւ նզովեալ Դիոսկորոս, Երրորդութիւնն սուրբ նզովէ, եւ հանէ, առաքելական Աթոռն սրբոյն Պետրոսի»: Եւ հալածեցին զնոսա ի սրբոյ կաթողիկէ առաքելական եկեղեցւոյ, եւ մեզ յայտնեցին հաւատս այսպէս:

Բաւական ահա էր առ ի կատարելութիւնն բարեպաշտութեան գիտութիւն իսկ եւ հաստատութիւն. իմաստուն եւ փրկականս այս Աստուածային շնորհին հմայումն, քանզի յաղագս Հաւր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ ի քաց ուսուցանէ զկատարեալն, եւ զՏեառնն ներգործութիւնն, որք հաւատովք ընդունին յառաջակայ: Եւ ոմանք վասն մեր զՏեառն տնարեւելութիւնն ապականել իշխեցեալք, եւ զԱստուածածին՝ ի վերայ կուսին զգայն ուրանան: Իսկ ոմանք խառնել եւ խառնակել ասեմք, եւ մի բնութիւն զմարմնոյ եւ զԱստուածութեանն կարծեն տգիտութեամբ իւրեանց, եւ զՄիածինն զԱստուածութեանն զբնութիւնն խառնակելովն ծածկեն:

Եւ ոմանք վասն չարչարանացն ձեռն արկանել իշխեն ի գաղտնիսն, եւ սոսկ մարդ լինել ի սրբոյ կուսէն ծնեցելոյն անամաւթաբար առասպելաբանեն: Եւ որք յՈրդին ձեռն արկանեն՝ քաժանել յերկուս, ի գաղտնիսն նոցա ընդդիմանայ: Եւ որք չարչարել զՄիածինն զԱստուածութիւնն իշխեն ասել, զայնոսիկ ի քահանայութեան ժողովարանէս հեռացուցանէ: Եւ վասն երկուց բնութեանցն Քրիստոսի, որք խառնակել համարին, նոցա ընդդիմանայ: Եւ որք յերկնից այլազգ ինչ լինել գէութեանն ասեմք, որ ի մեզէ առեալ Նորա, եւ զծառայութեան պատկերս արտառել պատմեն, զնոսա հալածէ: Եւ որք երկուս բնութիւնս յառաջ քան զմիաւորութիւնն զՏեութեանն առասպելաբանեն, եւ մի բնութիւն զկնի միանալոյն առասպելաբանեն. զնոսա նզովէ սուրբ եւ աշխարհի ժողովն: Եւ խոստովանի մի եւ զնոյն Քրիստոսն Որդի եւ Տէր եւ Միածին եւ յերկուց բնութեանցն անխառնելի:

ԳԼՈՒԽ ԾԲ.¹

1 Որ ինչ զկնի երրորդ պատասխանոյն պատմի վասն Կիւրոնի

2 Արդ զայս այսպէս պատասխանի արարեալ Կիւրոնի լրբաբանութեամբ առ Աբրահամ, զի որքան յայնժամ յոյս էր ուղղութեան եւ զգուշութեան: 3 Իսկ այժմ քաջաստարութիւն² զհակառակութիւնսն ընդ դէմ իւրոյ փրկութեանն: 4 Նա եւ յերկրորդ թղթին այսպէս ընդդիմաբանեալ ընդ հակառակսն ճեպիւր. այլ թէպէտ եւ յիւրում կարգին մեք ոչ յիշատակեցաք՝ բաւական համարելով զանարժան պատասխանիս նորա: 5 Բայց դարձեալ ասեմք յաղագս յանդիմանելոյ զնա. վասն զի ինքն զինքն իսկ յանդիմանեաց. քանզի խոշտանկեալ ի հր[ե]շտակէ խոստովանի զստոյգ. «Բազում եպիսկոպոսունք, ասէ, ոմանք ի Հայոց ոմանք ի Վրաց ի Հայս ուսեալք, եւ գիտունք եւ վարդապետք. եւ ընդ միմեանս խաղաղութեամբ

կացին, ի միմեանց ուսանէին, եւ ի սրբոյն Շուշանկանն ի պաշտաւն գային եւ ի Մծխիթայ³ յաղաւթել. եւ աւրինաց հաղորդէին»: 6 Նոյնպէս եւ որ աստի անդր գային, այնպէս առնէին. «Ի սուրբ Կաթողիկէ եւ յայլ յեկեղեցիսդ⁴ յաղաւթա կային, եւ անխիղճ ի միմեանց հաղորդէին ի մարմին եւ յարիւն Փրկչին աւրինաւք հաւատոյն եւ սիրոյն, եւ միաբանութիւն էր Հայոց եւ Վրաց ընդ միմեանս. եւ ամենեքեան իսկ վիճակ սրբոյն Գրիգորի, եւ միաբանութեամբ ընդ հաւատոյն Երուսաղէմի ...⁵ չէին լեալ ի ներքս. իսկ այժմ ուստի՞ եղեն: 7 Այդ զոր Երուսաղէմացի սրբոյն Յակոբու եղբաւրն Տեառն զտեղին յաջորդեալ է, եւ նա մեզ հաւատ տուեալ՝ եւ մեր հարանցն՝ եւ մեզ մինչեւ յայս պահեալ. արդ զիա՞րդ թողուցումք զայն՝ եւ ձեզ հաւատասցուք. եւ կամ այլ եպիսկոպոսունք եւ թագաւորք եւ իշխանք եւ ամենայն բնակիչք աշխարհիս մերոյ զնոսա զամենեւեան զիա՞րդ մարթի թողուլ, եւ ընդ ձեզ միաբանել»: 8 Եւ ոչ գիտէր թշուառականն, թէ ինքն եղեւ պատճառ կորստեան անձին իւրոյ եւ նոցա: 9 Եւ դարձեալ ասէ. «Այս երեսուն եւ հինգ եպիսկոպոսունքս՝ որ ի Վրկան, չեն ուղղափառ եւ կամ գիտուն, այդ Մովսէսդ մէն եղեւ ուղղափառ»: 10 Եւ այսպէս յամենայն թուղթս իւր մաքառի, եւ գոռայ ընդ երանելոյն Մովսիսի. վասն զի նա եղեւ պատճառ յայտնելոյ զհարութիւնն նորա, զոր ծածկեալ ունէր պատրուակաւ կեղծաւորութեամբ: 11 Եւ ոչ յայնժամ միայն, այլ եւ յամենայն ժամ, որ այժմ եւս տակաւին առաքաւստ ձգեալ կայ ի վերայ սրտից նոցա, եւ ո՛չ վերանայ. քանզի Քրիստոսիւ խափանելոց է. բայց սա առ սակաւ յայտնէ զիւր զհարութիւնն աստա-

Ձայս ահաւասիկ արարեալ աշխատութեամբ եւ պատեքովմաւ, եւ ամենայն նշմարտութեամբ յայտնեաց սուրբ աշխարհաժողովմ: Այլ քան զայս աւելի հաւատս ամենեւին ոչ է պարտ ի մէջ բերել, եւ կամ գրել, եւ կամ խաւսել, կամ բանիւմ եւ կամ ուսմամբ: Իսկ որք յանդգին գրել այլ հաւատս, կամ յառաջ բերել եւ կամ ուսուցանել, այնոքի թէ իցեն եպիսկոպոս կամ քահանայք, եւ կամ սարկաւագունք, աւտար եղիցին եպիսկոպոսն յեպիսկոպոսութենէ, եւ քահանայքն ի քահանայութենէ: Եթէ մոռագն իցէ եւ կամ զինուոր, նգովեալ եղիցին նոքա:

Արդ զայս գրեցաք վասն սիրոյ ձերոյ, զի արդար եւ զնշմարիտ հաւատն պահիցէք եւ կեանս ունիցիք: Գիտիցէք զի անձամբ իմչ զայս ոչ գրեցաք, այլ յիւրաքանչիւր ժողովոցն գրեց. եւ հաւատ ողորմութեամբն Աստուծոյ ի մեզէ կնքեցաւ. եւ զայս ամենայն վասն ձեր շինութեան գրեցաք ամենայն նշմարտութեամբ, եւ ոչ եթէ սակաւ քննութեամբ, այլ մեծապէս աշխատեցաք եւ ծանեաք, զի այս է նշմարիտ հաւատ: Եւ դուք նշմարտութեամբ հաւատացէք զարդար հաւատս զայս, եւ մի դեղեւելով աւն եւ անդր անկանիցիք. գիտացէք զի իւրաքանչիւր ոք ի մէջ համարս տալոց եմք Դատաւորին յաւուրն մեծի»:

1 Գ. գլուխը չկայ

2 ԱնԳԼ. քաջաստարութիւն

3 Ա. եւ Բ. Մցխիթայ

4 Ա. յեկեղեցիստ

5 Ա. տեղ է թողնուած

նաւր եւ յայլում վայրի, նախ ի պատասխանում թղթին՝ որ առ Վրթանէս, թէպէտ եւ ո՛չ գրով է բովանդակ, զոր առ ինքն եւ առ այլսն՝ այլ սակաւ գրով, եւ բազում բանիւք եւ սպառնալեաւք¹ ի ձեռն մանկանն Մովսիսի, զոր այլ ընդ այլոյ արարեալ, իբրեւ Հիւանդ ոք ի չար ցաւս մտեալ, եւ առ նեղ անձին իւրոյ ոչ գիտէ զի՞նչ խաւսի: 12 Բայց ապա ի հաւան եկեալ կեղծաւորութեամբ. «Մեք, — ասէ, — զայս ունիմք հաւատ եւ զայդ, եւ աւրինաց աստ հաղորդիմք եւ այդը»: 13 Եւ դարձեալ. «Մեր հարքն, — ասէ, — եւ վարդապետք եւ ամենայն բնակիչք աշխարհիս՝ յորժամ գային ա[յ]դը՝ աղաւթէին ի սուրբ եկեղեցիսդ: 14 Նոյնպէս եւ ձերդ² աստ գային առ սուրբ Խաչս Մցիսիթայի՝ եւ աղաւթէին»: 15 Եւ այսպիսի բանիւք խոստովանի եւ մաւտի եւ գործովք ուրանայ եւ հեռանայ եւ անուամբ[ը]քն միայն մեծարէ, այլ ոչ արդեամբ[ը]ք՝ ըստ Տերունական բանին, թէ՛ «Ժողովուրդս այս չըթամբ[ը]ք իւրեանց մեծարեն զԻս եւ սրտիւք իւրեանց հեռացեալ³ մէկուսի են յինէն, եւ զուր պաշտեն զԻս»:

16 Արդ զայսոսիկ միանգամ եւ երկիցս գրեալ էաք յայլում տեղւոյ, է՛ ինչ՝ որ յիւրաքանչիւր թղթոց անտի, եւ է՛ ինչ՝ որ մեզէն իսկ կրկնաբանեալ, որ կարծեմ ոչ զերծանիմք ի բամբասելոյ ի ձէնջ: 17 Բայց գիտէք, զի յորժամ ցաւք Հիւանդին խիստ հանդիպի, հեծն յովով ելանէ. բայց յաղագս ստուգելոյ յաւելաք գրել զնորա որոմանցն, որ սերմանեաց ի վերայ ցորենոյն իւր մահաշունչ բերանովն. որ ըստ կարի յապաղանաց իւրոց հագիւ յայտնեաց զանճառելիսն զոչ գովելոյ արժանիսն:

ԳԼՈՒԽ ԾԳ.⁴

1 Յաղագս Պետրոսի եպիսկոպոսի

2 Պետրոս այս եպիսկոպոս լեալ ի տան դրան եպիսկոպոսին յաւուրս Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի. այր կորովամիտ, ճոխախաւս եւ ճարտարաբան եւ բանիբուն դպիր: 3 Զսա առաքեալ Աբրահամ առ Կիւրոն զկնի թղթոցն իւրոց հանդերձ ազատ արամբ[ը]ք, զոր յերկրորդում նուագի անդ սպառնացեալ նմա իշխանքն Վրաց, եթէ՛ «Մի՛ առներ երթեւեկ ի մեզ վասն հաւատոյ ինչ իրաց. ապա եթէ ո՛չ՝ մեռանիս ի ձեռաց մերոց»: 4 Եւ կամ՝ «Զի՞ այդպէս յարձակեալ ես ի վերայ մեր գայլաբար գալով քո առ մեզ գրով եւ պատգամաւ». զոր յայսմ բանէ պարծին դեռ եւս բնակիչք Վրաց աշխարհին, աւանդութեամբ ի միմեանց առնելով որդի ի հաւրէ ուսեալք, եթէ՛ «Զձեր Գայլ Պետրոսն սպանին իշխանքն մեր ի վերայ լերինն՝ որ կոչի Կանգարք»: 5 Բայց մեք ո՛չ գիտեմք այնպէս լեալ՝ որպէս նոքայն ասեն: 6 Նաեւ Հռոմք կոչեն Գայլ զՊետրոս Անտիոքացին, որ փախեալ ի չար ժողովոյն Քաղկեդոնի. եւ ասեն ոմանք՝ «Մի լեալ զայս եւ զայն. զոր ո՛չ սոքա զայն գիտեն, եւ ոչ նոքա զայս». զի այն Պետրոսն յամբարիշտն Մարկիանոսի ժամանակս էր, եւ այս ի Մաւրկայ կայսեր: 7 Բայց նոքա անիմաստ մտաւք կարծեն եւ ասեն մի: 8 Զի ի Մարկիանոսէ մինչեւ Մաւրիկ են ամբ ձԾ. [Հաիւր յիսուն]:

1 Ա. սպառնալիւք

2 Ա. ձերդ

3 Ա. մեկուսեալ

4 Լեւ. Ի Թ. 13

4 Գ. գլուխը չկայ

ԳԼՈՒԽ ԾԴ.¹

1 Թէ՛ ո՞րպէս պատմի վասն² թղթոցն Սմբատայ Վրկան մարգպանի. եւ դարձեալ ի նոյն խորհուրդ

2 Այլ զթուղթն Սմբատայ Վրկան մարգպանի ո՛չ գտաք ի կարգի գրեալ ի Գիրս թղթոցն՝ յորում հանդիպեցաք. նոյնպէս ապա եւ աստ եղեւ անցանել միանգամայն. եւ մոռացեալ եղեւ. քանզի կարծիս տայր մեզ խորհուրդ բանին, եթէ զկնի առաջնոյն թղթի Աբրահամու էր՝ որ առ Կիւրոն թուղթս այս: 3 Քանզի խնդրեալ յայլ յաւրինակի գտաք այնպէս՝ որպէս կարծէաք. քանզի եւ ինքն իսկ թուղթս յայտ առնէ ճանաչաւք բանիւք. զոր ի թղթի անդ Աբրահամու՝ որ առաջին գրեցաւ առ Կիւրոն, եթէ համազոյգ եւ միաբան եւ ախոյանակից են միմեանց: 4 «Քանզի անդ, — ասէ, — եթէ կամէաք եպիսկոպոսունս առաքել առ ձեզ հանդերձ վարդապետաւք, որ դային ծանուցանէին ձեզ զաւրինակ աղանդոյն Քաղկեդոնի եւ այլ հերձուածողաց, որ դուք ստուգիւ գիտակ լինէիք»: 5 Եւ աստ զնոյն յիշէ դարձեալ եւ այլ եւս մեղադրանք որ առ Կիւրոն. «Եթէ ոք, — ասէ, — յաշխարհականաց եւ ի տգիտաց լինէր պատճառ, քեզ պարտ էր խրատել՝ թո՛ղ թէ քեզ առնել զայդ»: 6 Եւ դարձեալ զամենայն սէր եւ զմիաբանութիւն հոգեւոր եւ մարմնաւոր առաջի արկանէ, եւ իսկոյն տեղեկութիւն տայ նմա զհաստատութիւն հաւատոյ երկոցունց կողմանցս, եւ եթէ՛ «Աշակերտք եմք սրբոյն Գրիգորի մեք եւ դուք». եւ եթէ՛ «Զհաւատ ուղղափառութեան ունիմք զոյգ զսրբոց հարցն աւանդեալն մեզ»: 7 Եւ դարձեալ, եթէ՛ «Լուեալ է մեր յաշխարհականաց ոմանց զպակասութիւն ձեր

սակս հաւատոյ, եւ սակաւ ինչ հաւատացաք. որ ապա եւ յեպիսկոպոսէս Յուրտաւայ տեղեկացեալ՝ ստուգիւ հաստատեցաք»: 8 Եւ դարձեալ՝ «Զսուրբ վկայաբանս զսրբոյն Շուշանկայ՝ որ միջնորդ էր խաղաղութեան եւ տեղի աղաւթից երկուց կողմանցս»: 9 Այսոքիկ բանք միաբանի թղթոյն Աբրահամու: 10 Եւ դարձեալ յիւրում պատասխանում անդ՝ որ առ եպիսկոպոսն Յուրտաւայ, զսոյն նշանակէ բան, թէ՛ «Համազոյգ են միմեանց, եւ ի միասին երթեալ թուղթքս այս առ Կիւրոն»: 11 Եւ յայլում տեղ[ւ]ոջ ասէ, եթէ՛ «Ի միասին գրեցաք զթուղթդ մեք եւ տէր Սմբատ»: 12 Քանզի այսպէս ասէ առ Մովսէս. «Քո հոգդ նախ առ ողորմութիւնն Աստուծոյ յանձն եղիցի, — ասէ, — եւ ապա Տեառն Կաթողիկոսի, թո՛ղ զի գրէ նա, — ասէ, — երկիցս անգամ եւ երիցս»: 13 Արդ քանզի ո՛չ թուեցաւ մեզ աւտար ինչ եւ հեռի յառաջին խորհրդոյն թուղթս այս, որ գրեցաւ ի դիմաց Սմբատայ առ Կիւրոն, թէպէտ եւ սակաւ ինչ ընդմիջեցաւ յառաջին թղթոյն Աբրահամու, վասն այնորիկ յայտ արարաք մեք:

ԳԼՈՒԽ ԾԵ.

1 Թուղթ Տեառն Սմբատայ Վրկան մարգպանի առ Կիւրոն Վրաց Կաթողիկոս

2 «Սրբասիրի տեառն Կիւրոնի Վրաց Կաթողիկոսի եւ այլ եպիսկոպոսաց աթոռակցաց ձերոց եւ իշխանաց աշխարհիդ Ատրնեքսեհի եւ ամենայն լաւացդ³, ի Սմբատայ Վրկան⁴ մարգպանէ եւ Տէրանց զինուորէ եւ Դաշտկարնէ եւ ի {Վրթանիսէ}⁵ Վարդապետէ Հայոց Շարսաղարէ՝ եւ

1 Գ. գլուխը չկայ

2 Ա. վանս

3 Գթ լաւաց

4 Գթ Գուրկան

5 Յաւելում եմք ըստ Ա., գիրք Բ., ԼԷ.

յալ յազատաց¹ խոնարհութեամբ եւ սիրով ողջոյն:

3 Քանզի որպէս յառաջագոյն հարցն մերոց եւ ձերոց² եւ վարդապետաց աշխարհիս միաբանութեամբ զյետին կարգս ոմանց եւ զատելի վարս տեսեալ, որ աննման եւ թիւր³ էր, ի⁴ մեր հաւատոյս⁵ եւ ի⁶ կանոնանց, մերժեալ էր զնոսա նզովիւք. //եւ յայնմհետէ ամենայն հակառակութիւն [ոչ] եղեւ եւ Քրիստոս Աստուած փառաւորեցաւ. երանելի հարցն մերոց եւ սուրբ վարդապետացն հաւատն հաստատեցաւ⁷, եւ եղաք ամենեքեան մի հաւատ՝ որ ընդ արքայից արքայի իշխանութեամբս եմք:

1 ԳԹ ազատորերոյ

2 Ա. ձեր

3 Ա. թերի

4 ԳԹ չիք

5 ԳԹ հաւատոյ

6 Ա. չիք

7 ԳԹ «մերժեալ էր զնոսա նզովիւք, եւ վասն հեռաւորութեան մեր եւ նոցա աշխարհաւ եւ ոչ խիղճն այն առ ամենեւեան ի մտի էր, բայց առ սակաւ ոմանս հաստատուն կայր: Իսկ մինչ մեղաց յառաջութիւն եղի եւ առ միմեանս եհաս..... ապստամբեալք ի բնիկ տեղանց ա.....վասն հաւատոյ էր, եւ կամ վասն կար..... վարուց նոցա, եւ քաջ ի վերայ հասաւ..... անմեանք եւ թիւրք էին ամենեւիմք մեր կար.....այլ տեսանէաք եւ յԱրեւելոյ աշխարհի քրիստոնեայքն ուղղափառք էին, զնոյն պայման մեր եւ ձեր հարանցն եւ նոցա .....աջ պատուիրանաւ: Ապա առաւել եւս հասաւ ի վերայ, թէ որք ի մէնջ էին եւ միաբանեցին ընդ նոսա պակասամիտք եւ լոյծ ուրեմն էին յառաքինութենէ եւ ի հաւատոց, եւ այս պատեարագմս որ ընդ հաստատունսն եւ ընդ լոյծսն էր, չար եւ դառնագոյն թուէր քան զամենայն չարս: Եւ յորժամ մարդասէրն Աստուած ողորմեցաւ, եւ արքայից արքայ բարեբարութեամբ արար, եւ զմեզ յաշխարհարձակ հաւատոյ եւ եկեղեցեաց կարգի աւելագոյն պատուէր ի վերայ արար, զի ընդ միմեանս խաղաղութիւն եղիցի, քանզի էր ինչ որ լուսն: Եւ մինչ բարեաւ յաշխարհս հասաւ առաջնորդութեամբ սուրբ Հոգւոյն հայրապետ կարգեցաւ, եւ այն ամենայնի հակառակութեան եւ թերութեան ուղղութիւն եղի, Քրիստոս Աստուած փառաւորի, որպէս յառաջագոյն ուսուցին մեզ երանելի վարդապետքն»:

4 //Արդ զայսոսիկ⁸ հարկաւորեցաք զրեւ առ ձեզ⁹, եւ զձեզ ընդ մեզ միաբանել¹⁰ որպէս եւ մեր հարքն էին: 5 Քանզի //ի միոյն¹¹ իսկ վարդապետի աշակերտ եւ վիճակ եմք լեալ, եւ մեզ¹² նովին հաւատով որպէս եւ հարքն մեր եւ զյոյս¹³ եւ զհաւատ առ Աստուած ունել եւ զսէր առ միմեանս: 6 Բայց արդ¹⁴ է՝ ինչ լուր՝ որ յաշխարհականաց լուսայ եւ //սակաւ ինչ հաւատացի¹⁵: 7 Իսկ հաւաստի¹⁶ յեպիսկոպոսէս Յուրտաւայ՝ որ աստ է, լուսք եւ կարի դժուարացաք: 8 Քանզի մեր եւ այդ աշխարհի ազատորերոյ¹⁷ թէպէտ արիւն եւ հարազատութիւն ի միջի կայր, բայց հաստատութիւն եւ վստահ լինել մեզ որպէս յերդումն ինչ այդ¹⁸ սուրբ վկայարանդ¹⁹ որ ի Յուրտաւ²⁰ պատուական եկեղեցիդ //Հաստատեցաւ, եւ պաշտաւնդ եւ կարգդ²¹ հայերէն²² ի ձեր միջի էր, եւ փոխելն²³ թշնամութիւն իմն²⁴ ի մէջ արկանէ, մանաւանդ թէ եւ²⁵ թերութիւն՝ արդելու²⁶ եւ մեզ²⁷ որք²⁸ աստ²⁹, որք³⁰ կամին զալ եւ

8 ԳԹ զնոյն

9 ԳԹ ձեր սրբութիւն

10 Ա. միաբանեալ

11 ԳԹ միոյ

12 Ա. չիք

13 ԳԹ չիք

14 ԳԹ չիք Գլխի սկզբից մինչեւ այստեղ ընկած հատուածը Գ. չիք

15 Ա. սակայն չհաւատացի

16 Ա. հաւատացի եւ

17 Ա. ազատերոյ

18 Ա. այտ

19 Ա. վկայարանտ, ԳԹ վկայարան

20 Ա. Յուրտաւայ

21 Ա. չիք

22 Ա. հայրենի որ

23 ԳԹ փոխել

24 ԳԹ չիք

25 Ա. չիք

26 Ա. արգելեալք

27 Ա. զմեզ

28 Ա. չիք

29 Ա. աստ

30 Ա. չիք

երկիր պազանել սրբոյ Խաչիդ եւ ո՛չ տալ¹ մտանել որք այտի գան ի սուրբ Կաթողիկէ եկեղեցի² եւ յայլ վկայարանս յաղաթել³: 9 Եւ այսմ⁴ մեծի պարգեւի որ յԱստուծոյ տուան մեզ եւ ձեզ՝ // խափանումն լինի⁵։ Եթէ⁶ ոք յանխրատից եւ⁷ կամ ի տգիտաց լինէր, քեզ⁸ պարտ էր խրատել վարդապետութեամբ զայնպիսին եւ պատուհասել, որ հակառակութիւն⁹ ի միջոյ բառնայր, թո՛ղ թէ քեզ¹⁰ առնել զայդ, որ կարի անհնարին չար է: 10 Կամէաք եպիսկոպոսունս հանդերձ քերթողաւք արձակել, զկիրթան¹¹, որ գիտեն զչարութիւն հերձուածոյ¹², որ զձեզ ի վերայ հասուցանէին, // եւ զճշմարտութիւն ծանուցանէին¹³: 11 Բայց ապա առ ժամս բաւական համարեցաք ի ձեռն ազատ արանցդ նախ թղթով զկամս ձեր գիտել:

12 Ո՛ղջ լերուք»:

ԳԼՈՒԽ ԾԶ.¹⁴

1 Պատախանի թղթոյն տեառն Սմբատայ Վրկան մարգպանի ի Կիւրոնէ Վրաց Կաթողիկոսէ¹⁵

2 «Փառաւորելոյ տեառն Սմբատայ Վրկան¹⁶ մարգպանի եւ Տէրանց զինուորի՝

Դաշտկարնի՝ եւ {Վրթանխսի}¹⁷ Վարդապետի Հայոց Շարսաղարի¹⁸, եւ այլոց¹⁹ ազատորերոյ Հայոց աշխարհիդ՝ ի սրբոյ Նշանէս²⁰ աղաւթք եւ ի Կիւրոնէ Վրաց Կաթողիկոսէ՝ եւ յամենայն եպիսկոպոսաց աթոռակցաց իմոց եւ յիշխանաց²¹ յԱտրներսհէհէ եւ յԱշուշանէ եւ յամենայն լաւաց աշխարհիս Վրաց՝ խոնարհութեամբ²² եւ սիրով ողջոյն:

3 // Գոհանամ զամենասուրբ Երրորդութենէն, որ զքեզ տէր Սմբատ ի ժամանակի յայսմ փորձութեան պատրաստեաց ի բարեխաւսութիւն բարերար տերանց՝ որ գոհ էին զքէն, եւ ետ մեզ: 4 Քանզի ազտիհդ ձեր եւ փառաւորութիւն, մեծութեամբ հանդերձ, ոչ միայն Հայոց աշխարհիդ խնդութիւն է, այլ եւ Վրաց²³:

5 Զթուղթս, զոր արարեալ²⁴ էր՝ տեսի եւ զողջոյն ձեր լսելով՝ խնդացի²⁵: 6 Եւ որ գրեալ²⁶ էր, թէ՝ «Զհարանց²⁷ ձերոց եւ մերոց²⁸ զթիւր եւ զատելի զկարգս²⁹ ոմանց եւ զհաւատս տեսեալ, // խոտեցին եւ ի բաց ընկեցին³⁰»։ 7 // Վասն որոյ էր ինչ, որ այժմ եղեւ հակառակութիւն ի մերում աշխարհիս, որ մինչեւ յարքայից արքայ եհաս. եւ արքայից արքայ բարերարութեամբ արար զիս աշխարհարձակ, եւ վասն եկեղեցեաց եւ հաւատոյ եւ ընդ միմեանս խաղաղութիւն ունելոյ պատուէր ի վերայ արար: 8 Եւ յորժամ բարեաւ յաշխարհ եկաք, ի մեր ձեռն Աստուած հակա-

1 Ա. գալ

2 Ա. չիբ

3 Ա. աղաւթել

4 Ա. այս

5 ԳԹ խափանիչ

6 ԳԹ թէ

7 Ա. չիբ

8 ԳԹ ձեզ

9 Ա. հակաբակութիւն

10 ԳԹ ձեզ

11 Ա. չիբ

12 ԳԹ հերձուածոց

13 ԳԹ չիբ

14 Գ. գլուխը չկայ

15 ԳԹ Պատախանի ի Կիւրոնէ առ տէր Սմբատ

16 ԳԹ Գուրկան

17 Յաւելում եմք ըստ Ա., գիրք Բ., ԼԵ.

18 Ա. Շարսաղի

19 ԳԹ այլ

20 ԳԹ Խաչէս

21 ԳԹ յիշխանացս

22 ԳԹ խոնարհ երկրպագութեամբ

23 Ա. չիբ

24 Ա. արարեալս

25 ԳԹ խնդացաք

26 Ա. գրեալս

27 ԳԹ հարանցն

28 Ա. մերոց եւ մեր

29 ԳԹ կարգս

30 ԳԹ խոտեալս էր եւ ի բաց ընկեցեալ

ռակուծիւնն զայն եբարձ ի միջոյ¹։
 9 Վասն այդ² բարերարութեան հրամանի
 եւ³ զտէրդ յայդ⁴ գործ պարապեցուցանե-
 լով⁵։ 10 Աստուած զարքայից արքայ ան-
 մահ արասցէ. եւ զքեզ Տէր տէրանց աւելի⁶
 պատուականագոյն արասցէ զաւակաւք⁷
 հանդերձ՝ քան որչափ եսդ, //զգիտութիւն
 եւ զիմաստութիւն եւ զհրահանգ տերանց
 աւելի եւ Տէր Աստուած քան զբազմաց։ 11
 Նախ՝ քեզ տեսառն եւ ապա ինձ, զի ազտի՛հ
 որ ինձ հասեալ է ի տերանց վասն իւ-
 րեանց բարերարութեան, թէ ամենայն
 քրիստոնեայք զձեռս յերկինս համբառնա-
 յին եւ զնոցա անմահութիւն խնդրէին,
 արժան էր։

12 Եւ այն⁸, որ վասն հաւատոյ⁹
 գրեալ¹⁰ էր, թէ՛ «Հարքն մեր եւ ձեր միա-
 բան էին¹¹»։ //Թէ՛ «որովհետեւ¹² սուրբն
 Գրիգոր զուղղափառ հաւատս ուսոյց¹³
 //մեզ, որ յերուսաղէմին ուսաւ, զդոյն
 հաստատեաց»։ 13 Եւ անսղալ մեր եւ ձեր
 հաւատ այդ է¹⁴։ Իսկ եթէ Մովսէսդ այդ
 այլազգ ընդունի, զոր ո՛չ ընդունէաք մեք
 եւ դուք, եւ դուք կամիք դմա հաւանել,
 եւ նորաձեւս առնել, մեք այդմ ո՛չ հնա-
 զանդիմք։ 14 Վասն զի զոր ինչ ուսաքն՝
 ո՛չ թողու՞մք. քանզի մեր Եկեղեցիքս այս-
 պէս հաստատեալ են, նոյնպէս եւ Յուդ-
 տաւայ եկեղեցին որպէս էն եւ կայր եւ

կայ։ 15 Եւ պաշտաւն եկեղեցւոյն չէ ինչ
 փոխեալ կարգն¹⁵։

16 Բայց զի եպիսկոպոսն, զոր արա-
 րաք, Վրացի եւ Հայ դպրութիւն զոյգ¹⁶
 գիտէ եւ զպաշտաւն կատարէ երկո-
 քումք¹⁷։ 17 Բայց իմ սրտի պակասութիւն
 մեծ¹⁸ է մարդոյ միոյ բանից հաւատալ ձեզ,
 որ եւ¹⁹ իւր գլխոյն²⁰ չէր հաւատարիմ,
 թո՛ղ թէ վասն մեր. որ վասն չար գործոց
 իւրոց գաղտ գիշերի փախստական գնաց։
 18 Եւ յապստամբս²¹ գնաց²² առ Վահրամ.
 եւ այնպէս չարութիւն գիտաց²³ առնել. զի
 սակաւիկ²⁴ ինչ պիտեցաւ, եւ դեռ զքա-
 ղաքս առնուլ տայր եւ Արեաց աշխարհի²⁵
 մեծ վնաս հասուցանէր։

19 Եւ արդ դուք նմա հաւատացէ՛ք²⁶,
 եւ նորա բանիւ առ մեզ խափանեցայք
 գալ //եւ երկրպագել պատուական եւ կեն-
 սատու սրբոյ Խաչիս Մծհիթայի, յորմէ
 խնդրելով պարգեւեցար հաւր եւ մաւր
 քում, եւ սորա առաջի սնար, եւ սորա ա-
 ռաջնորդութեամբ ի բարի հասեր։ 20 Թէ-
 պէտ եւ դուք չեկիք յերկրպագել, այլ մեք
 յամենայն ժամ յաղաւթս յիշեմք առաջի
 սրբոյ Խաչիս, Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս,
 բարեխաւսութեամբ սրբոյ Աստուածած-
 նին, եւ պատուական Խաչին, վասն քեզ ի
 կամս հասուցանելոյդ եւ առաւել բարի
 առնելոյ, զարքայից արքայ անմահ արաս-
 ցէ, եւ աւելի ի կամս հասուցանէ. եւ քեզ,
 տէր, նոցա գոհութեամբ, շատ կեցուցէ
 զաւակաւդ հանդերձ, եւ ի կամս հասուս-

1 Ա. չիբ

2 Ա. այդ

3 Ա. չիբ

4 Գթ յայտ

5 Գթ պարապեցուցանելոյ

6 Գթ աւելի տէրանց

7 Գթ գաւակաւք

8 Ա. չիբ

9 Ա. հաւատոցդ

10 Ա. գրեալս

11 Գթ ապաքան ունէին

12 Գթ յորմէհետեւ եւ

13 Ա. ուսուց, Գթ հաւատ կարգեաց

14 Ա. եւ

15 Գթ չիբ

16 Ա. չիբ

17 Գթ երկոքում դպրութեամբն

18 Գթ մի

19 Գթ չիբ

20 Գթ գլխոյ

21 Ա. յապստամբն

22 Գթ չոգաւ

23 Ա. գնաց

24 Ա. սակաւ

25 Ա. աշխարհիս

26 Ա. հասուցէ՛ք

ցէ, եւ արժանի լինիջիք ի մաւտէ աւուրս
զալ եւ երկրպագել սրբոյ Խաչիս¹:

21 //Ո՛ղջ լիջիք ի Տէր. այլ կեցոյց² Աս-
տուած զկայսր, զի նա զաշխարհս մեր կե-
ցոյց³»:

ԳԼՈՒԽ ԾԷ.⁴

1 Թէ ո՛րպէս յերկուս կողմ[ա]նս բաժա-
նեաց զկամս իւր Կիւրոն կեղծաւորու-
թեամբ

2 Ասել կայ մեզ առաջի (ի) դրուագի
աստ զկամս Կիւրոնի կեղծաւորութեանն,
զոր յերկուսն էր բաժանեալ կողմանս, ի
կողմն Պարսից եւ ի կողմն Հռոմոց՝ եւ
այն լի նենգութեամբ եւ կեղծաւորու-
թեամբ: 3 Քանզի յորժամ կամեցաւ խորա-
մանկութեամբն իւրով Հիմն դնել խար-
խուլ իւրոց չար շինուածոյն, եւ զխոժիկն
զայն նեստորական, որ սկիզբն եղեւ կորս-
տեան նորա ձեռակերտ, սկսաւ ձեռնադ-
րել՝ դնելով ի վերայ նորա զաջ իւր՝ զաջն
մեղաց, եւ կազմեաց զնա իւր մահիծս մա-
հու, եւ հիւանդացաւ ի նմա զհիւանդու-
թիւն հոգւոյն. որով եւ մեռաւ իսկ ի նմին,
եւ մեռոյց զամենայն աշխարհն Վրաց նո-
վին հիւանդութեամբն: 4 Իսկ մեք ի տես
ընթացեալ նոցա հիւանդութեանն, եւ մա-
տուցեալ առ նոսա բժշկապետաբար ի պա-
տել զվէրս նոցա, եւ խոնարհեալ յախտն
նոցա, եւ ժահահոտութեանն համբերեալ՝
ո՛չ կարացաք բժշկել զնոսա. վասն զի բու-
ժական դեղն՝ զոր կազմեալ էր մեր աւրի-
նաւք եւ մարգարէիւք եւ աստուածային
աւետարանութեամբն եւ առաքելական
քարոզութեամբն, եւ նոյն ինքն ուսմամբ
սրբոց հարցն եւ երանելի վարդապետացն

եղեալ ի վերայ նոցա՝ ո՛չ ընկալան՝ զի ա-
ռողջասցին ի վիրաց անտի, զոր ընկալեալ
էին ի նետիցն Նեստորի՝ որ ի կապարճս
քաղկեդոնականացն թագուցեալ եւ ձգեալ
յաղեղնաւորէն Լեւոնի. այլ աւելի ի բաց
ընկեցին յինքեանց լեալք անշնորհակալու
ստացուածք չարին ստեղծուածք: 5 Եւ ին-
քեանք կազմեցին իւրեանց դեղ մահացու
եւ մահաբեր. զոր եղին դաւանութեամբն
նեստորական խուժ[կ]ին ի վերայ իւ-
րեանց: 6 Իսկ մեր տեսեալ զայն՝ հիւան-
դամիտք եղաք՝ հեծելով յերկար՝ յաղագս
նոցա կործանմանն եւ մահուն. եւ զմիան-
գամ ասացեալսն ի նոցանէ զհակառակսն
եւ զ[ը]նդ[դ]էմսն կրկնաբանեալ էր միւ-
սանգամ եւ երիցս⁵ անգամ՝ մանաւանդ⁶ ե-
թէ յորովս. զի որպէս նախ ասացաք, թէ
յորժամ ցաւք հիւանդին յերկար հանդիպի
եւ խիստ հեծն չատ ելանէ եւ յորով, այս-
պէս եւ մեզ հանդիպեցաւ յաղագս նոցա,
զի հիւանդացեալ մտաւք վասն նոցա հե-
ծեմք հանապազ, եւ յամենայն ժամ յոգւոց
հանիցեմք, եւ ջանամք մի բանի նոցա՝
հազար բանի պատասխանի տալ կրկնա-
բանելով զմինն յերկուս եւ զերկուսն յե-
րիս՝ եթէ ախորժիս:

7 Այլ մեք յառաջինն դարձցուք ոճ ի
խորհուրդ ի սկզբան ճառիս: 8 Արդ բաժա-
նեալ Կիւրոնի զկամս իւր յերկուս թեւա-
կոխէր յայն կողմն Հռոմոց՝ շուք դնելով
եւ շնորհուկս առնելով Մուրկայ կայսեր,
եւ նովաւ պարծի ասելով. «Մեք, — ասէր, —
զկայսեր ընկալաք զհաւատ եւ ունիմք». եւ
ո՛չ իմանայր մարդադաւանն այն՝ թէ՛
«Պարտ է Աստուծով պարծել զաւրհանա-
պազ». եւ՝ «Որ պարծին, ի Տէր պարծես-
ցի»⁷: 9 Եւ դարձեալ ասէր. «Կոստանդնու-

1 Ա. չիբ

2 Ա. կեցուց

3 Գթ չիբ

4 Գ. գլուխը չկայ

5 Ա. երկիցս

6 Ա. մանուկն

7 Ս. Ս. Գ. 9, 455. Գ. 14

8 Լ. Կ. 31

պաւլիս¹ սրբոյն Յոհաննու Աթոռ է եւ տուն կայսեր. եւ մեք զոր ի նմա հաւատ քարոզի՝ զայն պաշտեմք»։¹⁰ Եւ դարձեալ եթէ՝ «Ետու թարգմանել եւ բերել զգիր չորից ժողովոցն, որով Հռոմք վարին, եւ մեք զայն ունիմք հաւատ»։ եւ՝ «Աստուած զկայսր կեցուցէ»։¹¹ Իսկ ապա թեկն ածէ յայս կողմն Պարսից. զի եւ նոցա աշխարհն ընդերկուացեալ էր ի Պարսից կողմն եւ ի Հռոմոց. եւ նա ի կասկածի եղեալ յարքայից արքայէ՝ թէ զի մի գուցէ խնդիր առնիցէ իմոց իրացս ի սաղրելոյ Սմբատայ Վրկան մարգպանի, զի բան նորա՝ որ գրեաց առ Մովսէս՝ ծանալթ տայ խորհրդոյս։¹² «Քանզի վաղ ասացի, — ասէ, — թէ գրեմ առ արքայից արքայ. որ բարերարութեամբն իւրով հրաման տայ քեզ, որ երթաս նստիս քո յեկեղեցւոյն. դու ո՛չ առեր յանձն»։¹³ Արդ յաղագս այսպիսի կասկածի կայր Կիւրոն, յայն կողմն պարծէր, վասն զի հաւատ զնոցայն էր ընկալեալ. եւ յայս կողմն երկնչէր², թէ խնդիր լինի յարքայէն հաւատոյն ի յազգմանէ ազատացն Հայոց. եւ ասէր՝ «Փառաւորեացէ Աստուած զարքայ»։¹⁴ Եւ այսպէս յերկուս ոտս կաղալով՝ հակամիտէր յայս կողմ յայն կողմ, եւ կոծելով յածէր ընդ ծով եւ ընդ ցամաք՝ եկամուտ առնել առ ինքն զդաւանողսն պեղծ ժողովոյն Քաղկեդոնի եւ անիծեալ տոմարին Լեւոնի, մանաւանդ եթէ զհայհոյութիւնն հին հրէութեանն առ ինքն նորա ցուցեալ, եւ այնու ի մարդիկ ապաւինեալ պարծէր, եւ շողմոգ բանիւք եւ աղերսանաւք կեանս խնդրէր կայսեր եւ փառս հայցէր արքայի սնոտի իմացմամբք։

1 Ա. ի Կոստանդնուպաւիս

2 Ա. ընկրնչէր

ԳԼՈՒԽ ԾԸ.³

1 Թուղթ Մովսիսի եպիսկոպոսին Յուրտաւայ առ տէր Սմբատ Վրկան մարգպան⁴

2 «Աստուածաշնորհ պատուով⁵ պայծառացելոյ տեառն Սմբատայ Վրկան⁶ մարգպանի՝ եւ Տէրանց զինուորի, ի Մովսիսէ նուաստէ⁷ Տերամբ ողջոյն։

3 Զպատասխանիսն⁸ թղթոցն⁹ տեսի. զոր անաւրէնութեամբ եւ ամբարշտութեամբ¹⁰ արարեալ¹¹ էր Վրաց աւերիչ¹² Կաթողիկոս անուանեալ¹³ եւ¹⁴ առ մեր աստուածապատիւ¹⁵ Տէր Կաթողիկոս եւ առ քեզ տէր իմ¹⁶։ 4 Եւ յաղագս Տեառն Կաթողիկոսի՝ վասն իմ չէ սրտի պակասութիւն, զի տեղեկացեալ է, եւ բովանդակ ի վերայ հասեալ, թէ վասն է՞ր կամ զի՞ հալածեցայ¹⁷։ 5 Բայց վասն քո տեառնդ¹⁸ կարի պակասութիւն է սրտի, գուցէ արդեւք ամբարիշտ թղթովք¹⁹, զոր գրեաց առ ձեր փառաւորութիւնդ, երկմտեցոյց ինչ²⁰ զձեզ։ 6 Բայց տեառնդ ձեռնհասութիւն է ողորմութեամբն Աստուծոյ, թէ եւ²¹ ի²² հեռագոյն տեղիս քննութեան²³ իմիք պէտք էին տեղեկանալ, թո՛ղ թէ կարի ի մաւտոյ

3 Գ. գրուիւր չկայ

4 ԳԹ Առ տէր Սմբատ ի Մովսիսի

5 Ա. պատուով պատուով

6 ԳԹ Գուրկան

7 Ա. չիք

8 ԳԹ զպատասխանիս

9 ԳԹ թղթոցս

10 ԳԹ ամպարշտութեամբ

11 ԳԹ գրեալ

12 ԳԹ աւերչի

13 ԳԹ անուանն

14 Ա. չիք

15 ԳԹ չիք

16 ԳԹ չիք

17 Ա. հալածեցաւ

18 ԳԹ տեառն

19 ԳԹ թղթովքն

20 Ա. ինձ. փխ ըստ ԱՆԳԼ.

21 Ա. եւ է եւ

22 Ա. եւ է եւ ի. փխ ըստ ԱՆԳԼ.

23 Ա. քննութիւն

է¹. Հայք եւ Վիրք սահմանակիցք² են միմեանց, եւ շատք յազատաց եւ յոլովք ի շինականաց³ աստի անդր հասանեն եւ անտի այսր գան⁴. յորոց մարթի տեղեկանալ⁵, թէ արդարեւ այդպէս⁶ գտանիմ որպէս առ ձեր փառաւորութիւնդ⁷ գրեալ⁸ է ի նոցանէ⁹: 7 Եւ ես այլ տարազ ծանուցի զիս⁹ ձեզ եւ զայսպիսի վարդապետս եւ զիշխանս եւ զաշխարհս խաբեցի, պատուհաս գայն¹⁰ արժան է առնել ի վերայ իմ. զի որ յիս¹¹ նայի, այլ զլաւ¹² չկարէ խաբել: 8 Բայց թէ քաջ¹³ քննել հրամայէք, յուսամ յողորմութիւնն Քրիստոսի¹⁴ Աստուծոյ, թէ զամենայն բանս թղթոցն՝ որ վասն իմ գրեալն¹⁵ էր, սուտ գտանէք, եւ¹⁶ մանաւանդ զի ի հալածանացն ժամ զինն աւր ի Տփլիս¹⁷ ի նորա դրունս¹⁸ կացի եւ յանդիման չարար. եւ աշխարհն ամենայն զիտէր, զի չէր¹⁹ վասն այլ ինչ իրաց, բայց վասն հաւատոյ: 9 //Այլ ես բազում բանիւք ի ձեռն պատգամի խաւսեցայ ընդ նա, եւ ծանուցի նմա զամենայն որ ինչ տեսեալ էր իմ զնոսա եւ իմացեալ՝ ոչինչ զանգիտացեալ զնմանէ: 10 Իսկ նա ո՛չ ետ ինձ պատասխանի եւ ո՛չ յանդիման արար զիս²⁰. եւ յետ ինն աւուրն²¹ ինքն ի

Մցխիթայ²² գնաց. եւ²³ ես այսր լուսով գնացի, եւ ո՛չ ընդ խաւար, որպէս եւ²⁴ նայն²⁵ գրեաց²⁶: 11 Եւ յորժամ նոքա գնացին, որ աւր եւթն էր, ի սրբոյ²⁷ Յովհաննու վանս եկի ես, //յանձն արարաք զժողովուրդն շնորհաց Հոգւոյն²⁸. եւ չեմ երթեալ առ Վահրամ²⁹, //եւ ո՛չ նոքա կացուցանել կարեն զայդ³⁰. այլ եւ այսու³¹ եւս³² անգուման առնեմ գտէրդ. զի³³ Վահրամայ³⁴ առ իս գրեալ էր, եթէ³⁵ «Իմ սրտի մեծ պակասութիւն է ձեր ի սրբոյ եկեղեցւոյն³⁶ հեռանալդ³⁷. բայց մինչ գնացէք՝ ճանապարհ առ մեզ պիտէր առնել³⁸. զի եւ եկեղեցւոյն մեծ բաժին կայ աստ, որով եւ զձեզ յանձն ունել³⁹ մարթ էր»: 12 Զայս թուղթ Տեառն Կաթողիկոսին⁴⁰ տեսեալ⁴¹ է, եւ քեզ տեսաւ ցուցանեմ: 13 Եւ ես անդրէն պատասխանի արարի եւ⁴² ասեմ, ապա անտի զի⁴³ գնայի՝ թէ առ ձեզ⁴⁴ գայի. զի հաւատ ձեր եւ նոցա մի է: 14 Իսկ որ վասն չար գործոց⁴⁵ գրեալ էր, թէ՛ «Հալածեցաւ ի ծածուկ»,— քան զիս մարդ⁴⁵ մե-

1 Ա. մաւտէ
2 Ա. եւ սահմանակից
3 Ա. իշխանականաց
4 ԳԹ չի՞
5 Ա. տեղեկալ
6 Ա. սրբութիւնդ
7 ԳԹ գրեցաւ
8 ԳԹ նոցանէն
9 Ա. չի՞
10 Ա. գոր
11 ԳԹ ընդ իմն
12 Ա. չի՞
13 Ա. չի՞
14 Ա. չի՞
15 ԳԹ գրեալ
16 Ա. չի՞
17 ԳԹ Տփլիս
18 ԳԹ դուրս
19 Ա. չար, Տպ. չար(ար)
20 ԳԹ չի՞
21 Ա. աւուր

21 Ա. աւուր
22 ԳԹ Մցխիթայ
23 ԳԹ չի՞
24 ԳԹ չի՞
25 ԳԹ նոցանէն
26 ԳԹ գրեցին
27 ԳԹ սուրբ
28 ԳԹ չի՞
29 ԳԹ առ Վահրամ երթեալ
30 ԳԹ չի՞
31 Ա. չի՞
32 Ա. ես
33 Ա. չի՞
34 Ա. զՎահրամ
35 ԳԹ թէ
36 Ա. եկեղեցոյն
37 Ա. հեռանալ
38 ԳԹ ունել
39 Ա. ունէր
40 ԳԹ Կաթողիկոսի
41 ԳԹ ցուցեալ
42 ԳԹ արդ
43 Ա. քեզ
44 ԳԹ գործոցն
45 ԳԹ մարդ քան զիս

դառնալով չմարտի լինել. զմեզս իմ՝ զոր Աստուծո՞ւ միայն գիտէ եւ ես, բայց յայտնի չէ իմ կարի շատ աշխարհի զիմ յետնութիւնը¹ չկարէ ցուցանել, եւ զպաշտաւնն² զի փոխեցին³ յայտ է: 15 Եւ զչեպիսկոպոսն⁴ նետորական, զոր արարին զպրութիւն զի եւ վրացերէն չգիտէ⁵ որպէս արժանն⁶ է՝ թո՛ղ թէ հայերէն, եւ այն յայտ է⁷: 16 Բայց փառաւորութեանդ⁸ ձերու՞մ տեղեկութիւն լիցի, զի նա⁹ այդպիսի¹⁰ չարութեան մեքենայս շատ գիտէ, եւ զձեզ հաւատացուցանել կամի եւ զգործդ խափանել. բայց վասն Աստուծոյ եւ ձեր հոգւոյդ¹¹ ջանացարո՛ւք. որով եւ հնար է¹² ո՞ր գիտէ՝ տառապեալ աշխարհին փրկութիւն առնէ Տէր Աստուծո՞ւ ձեռն փառաւորութեան ձերոյ: 17 Եւ դուք վարձս յԱստուծոյ ընդունիք եւ բարգաւաճանք ի մարդկանէ լինին. եւ անարժանութիւնս իմ մինչեւ կենդանի է¹³, զտեառնդ¹⁴ եւ զորդեկիդ զփրկութիւն հոգւոց¹⁵ եւ մարմնոց՝ որպէս զգանձին իմում¹⁶ խնդրեմ ի Տեառնէ Աստուծոյ:

18 Ողջ լի՛ր ի Տէր»:

ԳԼՈՒԽ ԾԹ.¹⁷

1 Պատասխանի թղթոյն Մովսիսի եպիսկոպոսին Յուրտաւայ ի Սմբատայ Վրկան մարզպանէ¹⁸

2 «Զգիր ողջունի սրբութեան ձերոյ¹⁹ ընկալաք, եւ ի Քրիստոս ուրախ եղաք²⁰. որ վասն թղթոյն պատասխանեաց զարմացեալ էք²¹, զոր առ մեզ գրեաց²² Վրաց Կաթողիկոսին²³: 3 Մեք աւելի զարմացեալ եմք²⁴ յերկոցունց կողմանց յաղագս նորա՝ թէ²⁵ զիա՞րդ զայսպիսի բաներ մահաբեր²⁶ սուտ գրէր²⁷ առ մեզ. եւ զի²⁸ յանդիմանէր²⁹ ի մէնջ³⁰ եւ ի ձէնջ, թէ³¹ զի³² յանձն չէր³³ վստահ աստանոր³⁴ ի մաւտ, զիա՞րդ կայր արդեւք եւ զմեզ յորդորէր, եւ թողնէր տայր առնել յաշխարհն, եւ զինքն ինքեամբ յանդիմանէր³⁵: 4 Բայց³⁶ ապա էր ինչ որ յառաջագոյն յաշխարհականաց լուեալ էր յաղագս³⁷ սրբութեան ձերոյ, եւ այժմ ի Վրթանիսէ Քերթովէ աւելի տեղեկացաք, թէ ո՞րպէս հալածեցայք եւ եկիք այսր եւ մանաւանդ վասն հոգեւոր իրաց. որում Տէր Կաթողիկոս ի վերայ հասեալ է եւ տեղեկացեալ, եւ զձեզ ընկալեալ, մեզ

- 1 Ա. չի՛
- 2 Ա. զպաշտաւն
- 3 Ա. փոխեցի
- 4 Ա. զեպիսկոպոսն
- 5 ԱնԳԼ. գիտէ՞
- 6 ԳԹ արժան
- 7 ԱնԳԼ. մեզ անցայտ է
- 8 ԳԹ փառաւորութեան
- 9 Ա. չի՛
- 10 Ա. այնպիսի
- 11 ԳԹ հոգւոյ
- 12 ԳԹ է դրաւ
- 13 ԳԹ է կենդանի
- 14 Ա. տեառն
- 15 Ա. հոգոց
- 16 ԳԹ զանձինս

- 17 Գ. գրուի՛ր չկայ
- 18 ԳԹ Պատասխանի Սմբատայ առ Մովսէս
- 19 ԳԹ քն
- 20 ԳԹ ուրախացաւ
- 21 Ա. զարմացեալ
- 22 ԳԹ գրեալ
- 23 Ա. Կաթողիկոսի
- 24 ԳԹ Կայալ
- 25 ԳԹ եթէ
- 26 ԳԹ մահաբեր բաներ
- 27 Ա. գրէ
- 28 ԳԹ վաղիւ
- 29 Ա. յանդիմանիւր
- 30 Ա. ձէնջ
- 31 Ա. չի՛
- 32 Ա. ի
- 33 Ա. ձեր
- 34 Ա. աստէն որ
- 35 Ա. ինքեամբ յանդիմանէ
- 36 ԳԹ չի՛
- 37 ԱնԳԼ. մեր յաղագս

աւելի քննութիւն առնելոյ զի՞նչ պէտք էն:

5 Արդ զիս ահաւասիկ¹ փութով ի դուռն խնդրեալ է արքայից արքայի, քեզ վաղ աւասցի, թէ՛ գրեմ առ արքայից արքայ, որ բարերարութեամբ հրաման տայ, եւ երթաս ի քո եկեղեցւոյ² նստիս. եւ քո հաւատով զքո ժողովուրդն³ ունիս: 6 Դու ասես՝ «Ես⁴ Ատրնեբսեհի եւ Վահանայ եւ⁵ եղբարցն⁶ //ինչ եմ, եւ⁷ //ո՛չ արարել ընդ դէմ կալ⁸. եւ ո՛չ կարեմ սուր առնուլ, եւ ընդ ամենայն Վիրս կռուել: 7 Արդ քո հոգի եւ գործդ նախ ողորմութեանն Աստուծոյ յանձն եղիցի⁹, եւ ապա Տեառն Կաթողիկոսի. //զի գրեալ էր առ մեզ, թէ՛ «Գրեցաք առ Կիւրոն երկիցս»: 8 Այլ այս¹⁰ // թո՛ղ, զի գրէ երկիցս եւ երիցս անգամ, ո՞ գիտէ թէ՛¹² գան յուղղութիւն: 9 Ապա եթէ¹³ ի նոյն յամառութեան կան, տեսցուք¹⁴ զի ի նորա ի¹⁵ թղթին իսկ աւանիկ գրեալ էր, թէ¹⁶ «Հարքն մեր եւ ձեր զԵրուսաղէմի հաւատն ունէին, եւ սուրբն Գրիգոր զայն ետ նոցա, եւ մեք զնոյն ունիմք»:

10 Արդ այդում պատասխանի Տէր Կաթողիկոսն առնէ: 11 //Եւ թէ¹⁷ ի նոյն խելագարութեան¹⁸ կան եւ ի միաբանութեանէ

մերմէ հեռանան, զարիւն նոցա ի գլխոյ¹⁹ իւրեանց խնդրեսցէ Տէր Աստուած. եւ մեք անպարտ եղիցուք: 12 Բայց սակայն զիս²⁰ զգործդ ի գլուխ երթայ, գրեցէք առ իս. թէ՛ զհնազանդութենէ լսեմ, եւ Տէր Աստուած ժամ յաջող տայ, ո՞ գիտէ թէ՛ եւ աստէն իսկ ընդունին²⁰ հատուցումն յԱստուծոյ ի ձեռն մարմնաւոր տէրանցս²¹:

13 Ողջ լե՛ր ի Տէր»:

ԳԼՈՒԽ Կ.²²

1 Յաղագս երրորդ պատճէնին՝ որ ինչ վասն բաժանմանն Վրաց գրեցան, եւ յայտարարութիւն ժամանակաց

2 Ծրեցան²³ եւ գլխաւորեցան թուղթքս իւրաքանչիւրոց՝ որ առ միմեանս գրեալ վասն բաժանմանն Վրաց՝ սկսեալ ի Մովսիսէ Կաթողիկոսէն մինչեւ ցայսաւր, եւ դարձեալ գրեցան պատճէնք երրորդ յայտարարութեան իւրաքանչիւր ժամանակաց՝ որ ինչ յաղագս բաժանման Վրաց:

3 Նախ որ ինչ միանգամ ի ժամանակս Տեառն Մովսիսի Հայոց Կաթողիկոսի եւ ի ձեռն իւր թղթին եւ պատգամին, եւ ապա երկրորդ որ²⁴ ինչ յաւուրս Վրթանիսի Քերթովի եղեւ, որ Տեղապահ էր Աթոռոյ սրբոյն Գրիգորի, նմանապէս ի ձեռն գրոյ եւ պատգամի: 4 Իսկ երրորդ ի ժամանակս տեառն Աբրահամու, որ յաջորդեաց զԱթոռ Հայրապետութեան Հայոց գկնի Մովսիսի: 5 Արդ սկիզբն բաժանման Վրաց ի ժամանակս Մովսիսի եղեւ, որպէս ուսուցանեն քեզ յառաջագոյն գրեալքն ի թղթի անդ իւրում՝ որ առ Կիւրոն: 6 Իսկ երկրորդն եւ երրորդն, որ յաւուրս Վրթանիսի

1 ԳԹ աւասիկ

2 Ա. եկեղեցւոյն

3 ԳԹ ժողովուրդս

4 Ա. թէ

5 ԳԹ չի՞մ

6 ԳԹ եղբարց

7 Ա. չի՞մ

8 ԳԹ չի՞մ

9 ԳԹ լիցի

10 Ա. այս այլ

11 ԳԹ չի՞մ

12 ԳԹ թող զի

13 ԳԹ թէ

14 ԳԹ չի՞մ

15 Ա. չի՞մ

16 ԳԹ ասէ

17 Ա. եթէ

18 Ա. խելագարութեան

19 Ա. գլխոյ

20 ԳԹ ընդունի

21 ԳԹ տէրանց

22 Գ. գլուխը չկայ

23 Տպ. գրեցան

24 Ա. էր

եւ Աբրահամու եղեւ, ուսուցանեն եւ զայն Գիրք թղթոցն՝ որ գրեցաւ ի պատմութեան աստ:

7 Այլ այսչափ բաւական լիցի ասացեալքս ի մէնջ:

ԳԼՈՒԽ ԿԱ.¹

1 Յաղագս Կիւրոնի կշտամբութեան՝ եւ որ ինչ ի նմանէ գիր եւ բան ընդդէմ Աբրահամու երրորդ թղթոյն, եւ որ այլ եւս ի բանից պատասխանի

2 Ձհաւաստին որչափ կարացեալ ի բազմաց ընտրեալ բանից կարգեցաք ի թուղթս յայսոսիկ: 3 Բայց էր բազում եւ այլ ինչ գկնի միոյ միոյ թղթոցս եւ ի միջոցի իւրաքանչիւրոց որ պատմիւր բանք. զոր ո՛չ կարեւոր համարեալ մեր եւ ո՛չ հարկաւոր, այլ զհաւաստին եւ զպիտանին մեզ գրեցաք զյուլովս մէկին² եւ գկեսս կրկին՝ սակս ստուգելոյ զբանն եւ քեզ ի յայտ բերելոյ ո՛վ հայր հոգեւոր: 4 Արդ կարգեցաք դոյզն յիշատակաւք բանից յաղագս Կիւրոնի կշտամբելոյ եւ զոր ի նմանէ գկնի երրորդ թղթին տեառն Աբրահամու եւ պատասխան[ւ]ոյն Կիւրոնի, որ հակառակ ճառեալ ընդդէմ Աբրահամու ապշեալ³ չարափառութեամբ եւ մախանաւք չարին միեաւ կայծակունս կորստեան կամաց իւրոց. եւ ջանահնար լեալ առ ի խափանել զբովանդակ ջանս հաւատոյ սրբոց հարցն եւ երանելի վարդապետացն, եւ խարխալեալ եւ խախտեալ զկարգս Եկեղեցւոյ սրբոյ եւ զբարեպաշտութիւն բոլոր աշխարհիս ի բաց բառնալ, նաեւ զխոստովանութիւն մարմնացեալ Բանին Աստուծոյ եւ զմիաւորութիւն տնաւրէնութեան նորա յերկուս բաժա-

նեալ բնութիւնս՝ ըստ չարափառութեան ժողովոյն Քաղկեդոնի: 5 Այլ եւ բազում հայհոյութիւնս եւ հերձուածս չարաչարս եմոյծ յեկեղեցի Կիւրոնս այս հանդերձ իւրովք միաբանելովք. զոր Աստուած զսա եւ զնոսա խափանեցէ. զորոյ եւ չարանդակ եւ չարահնար չար մտածմունս չարիմաց առն բովանդակ ուսուցանեն քեզ թուղթք իւր եւ բանք: 6 Իսկ ի սակաւուց՝ եթէ ախորժես՝ ցուցանէ քեզ եւ այս գիր յայտարարութեան բանից, որ ընդդէմ չար նամակագրին Կիւրոնի ասացեալ լինի ի մէնջ՝ եւ ասի:

7 «Արդ իբրեւ ընթերցեալ⁴ եղեւ թուղթն երրորդ պատասխանի թղթոյն Աբրահամու ի Կիւրոնէ՝ ոչ ըստ առաջին գրոյն կամ երկրորդին, այլ այլ իմն լի խժեժանաւք եւ խարդախութեամբ ի բաց տարամերժեալ ի մէնջ, զի յերկուսն յայն թագուցեալ էր չարութիւն նորա կեղծաւորութեան, թէպէտ ի տեղիս տեղիս խթեալ լինէր. իսկ յերրորդումն չարալուր բանից նորա խորհրդեանն լսելի եղեւ յականջս ընթերցողացն, որ քաջայայտ գտիչ եղեւ չարի եւ վարդապետ չար ուսմանցն, եւ երկրագործ չար սերմանն, որ ցանեցաւ ի վերայ ցորենոյն ի սաղրելոյ տիեզերակործան ժողովոյն Քաղկեդոնի՝ եւ անյիշելի տոմարին Լեւոնի. զոր զնոցայն ինքնակամ կամաւք եւ յաւժարական մտաւք յինքն բերեալ ցուցակութիւն՝ ցանեաց յաշխարհն Վրաց. եւ կամ թէ կամեցեալ լինէր վրիպակ եւ խոտորեցուցիչ սնոտի եւ ունայն բանիւք իւրովք՝ ո՛չ գիտելով զինչ գրէր ի չար նամակի անդ, պայման դնելով չար կամաց իւրոց, զոր խորհէր: 8 Այլ թէ՝ «Վասն հաւատոյ,— ասէ,— գրէք առ իս, պատասխանի ո՛չ ընդունիք յինէն»: 9 Եւ դարձեալ՝ «Եթէ՝ ինձ ընդ Հայք՝ բայց եթէ

1 Գ. գլուխը չկայ

2 Ա. մեկիմ

3 Ա. ափշեալ

4 Ա. ընթերցեալ

ընդ ճանապարհ ուրէք լինի անցանել, թէ ոչ այլ չկայ ինչ»:

10 Եւ զայս այսպէս վճիռ մահու հատեալ կորստեան իւրոյ, եւ զայն ո՛չ եթէ գրովք կամ գիտութեամբ ասացեալ որոշեալ¹ ի մէնջ, այլ մարդկեղէն իմն ուսմամբ եւ իշխանութեամբ խաւարի վաւերեալ, գործակից գտեալ իւր եւ հակառակ հաւատոյ զխոսքիկն զայն նեստորական եւ զհամախորհսն իւր՝ որ ընդ նմա, եւ նոքաւք մարտնչէր ընդդէմ ողջամիտ վարդապետութեան սրբոց հարցն եւ երանելի վարդապետացն, որ ուղիղ դաւանութեամբ հետեւեց[ուց]ին զմեզ Աւետարանի փառացն Աստուծոյ: 11 Զի մինչեւ ցայն վայր զնանրութեան խորհուրդ իւրոյ ամբարշտութեան ծածկեալ ունէր սակս երկիւղի կասկածանաց մերոց կողման[ց]ս: 12 Նախ մինչ կենդանի էր Հայրապետն մեր Մովսէս, յորոյ ձեռանէ նորա ընկալեալ էր զձեռնադրութիւն. վասն զի ի նորա ժամանակն եհաս նորա երկու[ն]ք մահու եւ հեծ հիւանդութեան հոգւոյն. որով յղացեալ էր զցաւս երկանցն: 13 Եւ ի ժամանակս Վրթանիսի եւ յաւուրս Աբրահամու ծնաւ զանաւրէնութիւն. եւ ի նմին մեռաւ ի ցաւս իւր եւ մեռոյց ընդ ինքեան ազգ մի ողջոյն:

14 Բայց քանզի յանիշխանութեան կայր² աշխարհ Հայոց, եւ Հռոմք եւ Պարսիկք ունէին բաժանեալ ի միջի իւրեանց ի ժամանակս Մուրկայ կայսեր եւ Խոսրովու արքայից արքայի, ի բաց ընկեցեալ յիւրմէ զերկիւղ կասկածանաց մերոյ կողմանս, եւ յաղագս այնորիկ վստահացեալ համարձակութեամբ ի մէջ երկուց իշխանութեանցն հակառակեալ ընդդէմ դարձաւ ճշմարիտ քարոզութեան Աւետարանի սրբոց հարց[ն], որպէս անդ առաքելաւքն Եղիաս

մոգ, եւ կամ Կերինթոս կախարդ, եւ կամ թէ նոյն ինքն Սիմաւն մայր կախարդաց՝ հակառակեալ ընդ երկուց ամուլացն հաւատոյ եւ սա այնպէս խոկայր ի խորհուրդս իւր հակառակեալ ընդ յերկուց պատուիրանաց մարգարէականաց եւ առաքելականաց վասն տնաւրէնութեան Տեառն եւ միաւորելոյն ընդ մեզ բնութեամբ յերկուս բաժանէր բնութիւնս, եւ զայեցան խորութիւն խաւարային խորհրդոց իւրոց ջան³ ներհակ դնել եւ հակառակ հակաճառ բարբաջմանն իւրոյ. եւ այնպէս կարծեմ ի սկզբանէ մարդասպան լեալ նենգագործն այն փոփոխելով զինքն ի տեղուջէ ի տեղի, եւ յամենայնի սուտ գտեալ: 15 Այլ ես ընդ այս ո՛չ կարի զարմացեալ եմ. քանզի սուտ է եւ հայրն նորա սատանայ, եւ ի սկզբանէ մարդասպան վկայեալ ի Տեառնէ: 16 Քանզի եւ սա զհրէիցն ունէր զհայհոյութիւն յորդին Աստուծոյ. իսկ սա ո՛չ մարդասպան, եւ այլ եւ ոգեսպան, զի զոգիս անձանց անմեղաց, որ դեռեւս տղայաբարոյ⁴ մտաւք մարդիկք սպանանել ջանացաւ, կամ թէ սպան իսկ գրով եւ բանիւ, եւ զկեցուցիչ Հոգին ի բաց տարամերժեաց ի նոցանէ, եւ զեկամուտ չարն իբր բնութեամբ յինքն բնաւորեալ բոլորովին, որպէս է սովորութիւն չարին ընդ բարւոյ մարտնչել եւ մտանել գիտել զազատութիւն, եւ հակառակաւն ընդ հակառակսն ճեպել, եւ զայն ի ձեռն համակամաց իւրոց առնէ. զոր եւ աստ իսկ զսա էր մեղ տեսանել. զի զանհեթեթ⁵ եւ զանճոռնի, զապիրատ եւ զզրդուող բանս իւր այսր անդր յաժելով, ջանայ Հնար լեալ սամարտիկոս եւ զնոյն տալով սերմ չար իւրոյ վարդապետութեանն, եւ զչար ոխից տրտմախառն մրուր արբուցանել զկիսակատարսն բանին արդարութեան, զոր

1 Ա. աւրոշեալ

2 Ա. հայել. փխ ըստ ԱՆԳԼ.

3 Տպ. գայն

4 Ա. տղայաբարոյ

5 Ա. զանհեթեթ

ինքն ունէր ի հնմէն եւ ի քացախուտ չարութեան ի հրէական զանգուածոյն¹ դրժաւդ եւ դառն եւ դժնդակ անբժշկելի արբուցանեն. որոց մըրուրն ո՛չ սպառի: 17 Եւ այնպէս հակառակորդ լեալ աջակողմանն, եւ հակամիտեալ զինքն ի ձախակողմն կոյս՝ ռիսորտի եւ խամ մտաւք զհետ ընթացեալ սնոտի բանից առասպելաց՝ սատանա[յա]կան եւ սնոտի խաբէութեամբ զմարդկան պահելով պատուիրանաւ անդ թողեալ զպատուիրան Աստուծոյ, զի թերեւս յաւարի կարասցէ առնուլ եւ գ[ե]րել զհաւանե[ա]լս նմա պարզամիտսն: 18 Նաեւ առաջնորդս եկեղեցւոյն Յուրտաւայ, որպէս պատմեցաւ յառաջագոյն, զատեալ ի հաւտէ իւրմէ, եւ հալածեալ ի տանէ Տեառն, որ խաւսէր նմա զԲանն Աստուծոյ համարձակութեամբ: 19 Վասն զի նախ քան զյայտնել նորա չարութեանն՝ զկասկած առեալ յանդիմանէր զնա՝ որպէս ինքն իսկ յիշէ ի թղթի անդ իւրում, եւ զայն ո՛չ կարծեաւք ինչ, այլ ստուգիւ: 20 Իսկ նա ո՛չ հաւանեալ նմա, եւ ո՛չ ընկալեալ զբան խրատու վարդապետութեանն նորա՝ մինչեւ անկաւ (ի) խորխորատ կորստեան: 21 Ապա այնուհետեւ վարանեալ ի վէրս իւր եւ ի խաւարային խորհուրդս՝ կամէր գաղտնի սպանանել զամբիծն. եւ հարեալ ընդ վիմին ընդ այնմիկ² փշրեցաւ, որպէս հրէայքն (ի) Փրկչէն. այլ թէպէտ եւ վիմին ոչինչ ստանանել՝ ինքն առ վիմին խորտակեցաւ: 22 Քանզի կամեցաւ զնա արտասահմանել³ ի ժառանգութենէ իւրմէ, ինքն արտաքսեցաւ ի կենացն անվախճանից: 23 Քանզի եզիտ համակամ իւր զխուժիկն զայն նետորական եւ զնմանիսն իւր. որ ինքն իսկ Կիւրոն իբրեւ զբազմաց խաւսի եւ ոչ զմիոյ: 24 Քանզի ասէ ինքն ի թղթի

անդ իւրում՝ որ առ Աբրահամ. «Յորժամ իմացաք, — ասէ, — զնոցա չար աղանդն, ի բաց մերժեցաք ի միջոյ. եւ յայնմհետէ նոցա ողջոյն ոչ ոք իշխէ տալ»:²⁵ Եւ զայն զաւղեալ թաքուցանէր առ ինքն, եւ զայս ինչ եւ զայս պատճառէր. եւ նոքաւք [հա]կաճառեալ ընդ ճշմարիտ հաւատ ուղղափառութեան, որպէս անդ երբեմն ի սկզբանն սատանայ աւձիւն ի դրախտին ընդ նախահայրն մեր: 26 Քանզի որպէս նովաւ եւ ի ձեռն նորա մահ եմուտ յաշխարհ, նոյնպէս եւ ի ձեռն սորա բազում հերձուածք եւ հայհոյութիւնք մտին յեկեղեցիս: 27 Ըստ որում եւ զինքն կերպարանեալ ի հր[ե]շտակ լուսոյ, որպէս սովորութիւն է սատանայի կերպարանիլ, եւ չեն ինչ զարմանք թէ, եւ սա նոյնպէս. վասն զի զնորայն գործեաց պատրանս Վրաց աշխարհին: 28 Քանզի պատրուակեալ զինքն չարն իբր բարի գոլ, որ էր ճշմարտապէս խաւար եւ լոյս կերպարանիւր, եւ կամեցեալ լինել վարդապետ աւրինաց, խոտորեալ յունայնութենէ բանից իւրոց՝ ո՛չ իմանայր զինչ խաւսէր՝ եւ ո՛չ վասն որոյ պնդեալն էր: 29 Եւ հանգոյն Հիմենեայ, եւ Աղէքսանդրի մատնեցաւ սատանայի, զի խրատեսցի չհայհոյել. զի սաստիկ եւ չար ախտիւ սատակմամբ ասեն վճարեալ զկեանս իւր Կիւրոնն այն Սկոտրացի: 30 Քանզի մերժեալ էր յիւրմէ զհաւատս սրբովք մտաւք, եւ նաւակոծեալ ի հաւատս ճշմարիտս՝ ոչինչ աւգտեաց նմա բան ինչ ամոքելով⁴ ի հնազանդութիւն: 31 Իսկ եկեղեցիք ուղղափառաց, որք աստուածայնոյն են տեղեկացեալ պատուիրանի, եւ ուսեալք ի տան Տեառն, եւ յինքեան ունին բնաւորեալ բերելով զբան Աւետարանին, եւ գործ կատարեալ հաւատովք խոստովանութեամբ ճշմարիտ առաքելական քարոզութեանն, ոչ դողորդեցան

1 Ա. զանկուածոյն

2 Ա. յայնմիկ

3 Ա. արտասահմանեալ

4 Ա. ամոքելով

զրդուեալ ի շփոթմանէ վրիպական չար վարդապետութեան խաբեբայի այնմիկ: 32 Քանզի զինուորեալ էին զգեղեցիկ զինուորութիւնն¹, եւ սնեալք բանիւ հաւատոց եւ բարիոք² վարդապետութեամբ, եւ զհետ երթեալ ճշմարտութեանն, եւ կան եւ մնան մինչեւ ցայժմ յեցեալ եւ յուսացեալ յաւրէնս Տեառն: 33 Եւ զսահման բարեպաշտութեան պատուիրանաց Աստուծոյ յինքեանս բերելով բնաւորաբար՝ որպէս ասացաք աւրինաւք մարտուցեալ ընդ չար ոսոխին, որ դեռ եւս կան եւ մնան ի նմին, եւ միշտ հային յայս մոլորութիւն[ս]³ եւ ի վարդապետութիւնս զիւսաց կեղծաւորութեամբ՝ հարեալք յիւրեանց խղճի մտացն. իսկ մերքն եւ որ վասն մերոցն հալածեալ ի նմանէ զհետ իսկ եղեւ բարեպաշտութեան ուղղափառ խոստովանութեամբ սուրբ եւ աստուածահաճոյ հարցն, որ ժողովեցան ի Նիկիա եւ յեփեսոս եւ ի Կոստանդնուպալիս. եւ նորա ընկալեալք ի սրբոց առաքելոցն, եւ առաքեալքն ընկալեալք ի Հոգ[ւ]ոյն Սրբոյ, որ ի սկզբանէ մինչեւ ցարդ եւս ներգործի ի մեզ միշտ գեղեցիկ հաւատոյ ուղղափառ խոստովանութիւն. ընդ որոց եւ դաւանեցաք մեք եւ դաւանեմք մինչեւ իսպառ. եւ նորա ի նոյն կանխեալ բարեպաշտութեան, եւ զնոյն աւանդեալ եկեղեցւոյ իւրոյ բանիւք հաւատոյ եւ բարեոք⁴ վարդապետութեամբ մինչ ո՛չ⁵ էր հալածեալ ի Կիւրոնէ, եւ զկնի հալածանացն գրով զնոյն հաստատէր ի հեռաստանէ: 34 Իսկ Կիւրոն մինչդեռ ո՛չ էր ի դերեւ ելեալ, ո՛չ առնէր ընդդէմ ումեք պատասխանի գրով կամ անգիր՝ մինչեւ ի գրելն առ նա Վրթանիսի. այլ միայն զԱրիանոսին ցուցանէր խոնարհութիւն՝

որ առ երանելին Կիւրեղ, եւ կամ նոյն ինքն զՍիմօնի կախարդին՝ որ առ Պետրոս. թէպէտ եւ գրէր յոք եւ կամ խաւսէր ումեք մինչեւ ի պատասխանի երկրորդ թղթին Աբրահամոյ: 35 Իսկ իբրեւ ծանուցեալ եղեւ կեղծաւոր կորուստն Կիւրոնի յեպիսկոպոսէն Յուրտաւայ գրով, եւ ի Վրթանիսէ Քերթողէ բանիւ, նոյնպէս եւ ի Սմբատայ մարգպանէ, նաեւ յիշխանաց եւ ի շինականաց, որք գիտակք են նորա մոլորութեանն. որ ապա զստոյգն եւ զհաւաստին յերրորդում թղթին իւրոյ պատասխան[ւ]ոյն իմացաւ զքաջայայտ հարութիւն Կիւրոնի՝ ի կատարումն եկեալ եւ ի գլուխ մոլորութեան հասեալ: 36 Գրէ ապա եւ նա նամակ ընդդէմ նորա Շրջաբերական յամենայն եկեղեցիս ուղղափառաց, եւ ի բաց հատանէ զնա սրով Սուրբ Հոգ[ւ]ոյն: 37 Եւ գրէ զգուշանալ ի նմանէ՝ եւ ի նորաձայն չար վարդապետութեանէ նորա, եւ յաշխարհին սիրելութեանէ եւ ի խնամութեանէ, եւ որ մկրտութեամբն ընդ նոսա միաւորին, եւ կամ առնուն ի միմեանց եւ որ այլ եւս հաղորդութիւն միաւորութեամբն, այլ միայն այլազգաբար վաճառաւ տալ ինչ եւ առնուլ ի միմեանց: 38 Նաեւ Խաչիւն որ ի Մցխիթային, եւ որ ի Մանկղիս, ոչ պատրիլ⁶ ումեք երթալով յերկրպագութիւն առ նոսա՝ եւ կամ յայլ եկեղեցի ուրեք խափանաւք ուխտի, եւ կամ թէ ուրեք ուրեք Խաչ անուանեն ուխտի պատճառաւ, եւ այնու պատրեն զսիրտս անմեղաց. եւ ի վերայ այսոցիկ ամենայնի կապ եւ կնիք եղեալ չարաչար նզովիւք եւ սպառնալեալք⁷ տուծից ի հոգեւորաց՝ եւ տուգանաւք ի մարմնաւորաց: 39 Այսպէս ապա բաժակ բարկութեան Տեառն հասեալ ի վերայ Վրաց առ ի պատել զնոսա անէծս եւ հեծս ցաւազինս:

1 Տպ. զինուորութեանն

2 Ա. քարիւնք

3 Ա. մոլորութեանն

4 Ա. քարիւնք

5 Բ. որ

6 Ա. պատրիլ

7 Ա. սպառնալիւք

40 Վասն զի ո՛չ կացին նոքա յուրստի Տեառն. եւ ըստ իրաւանց նորա ո՛չ կամեցան գնալ: 41 Վասն այնորիկ բարձեալ թողան երթան զյետ¹ կամաց իւրեանց: 42 Եւ այս ի Կիւրոնէ եղեւ նոցա: 43 Վասն զի խածաւ նա յիժէն անհնարին վիրաւք առանց բժշկութեան. եւ հարաւ յաւձէն նախաչար եւ խաբեբայ: 44 Քանզի քակեաց զցանկ հայրենի, եւ գտաւ գտիչ չաբեաց՝ եւ հակառակորդ մոլարանուն զիտութեամբն իւրոյ նորաձայն իմն բանիւ, հակառակութիւն եւ կռիւ ի մէջ արկեալ երկոցունց կողմանց: 45 Իսկ զի՞նչ ապա ասացից վասն նորա, եւ կամ զի՞նչ նմա առ ի մէնջ գովութիւն պարսաւանաց, ասացից ի Գրոց, հեգնելով զնորա անիմաստ իմաստութիւնն եւ զաներկիւղ երկիւղածութիւնն, որ խաբեբայ² չարութեամբն իւրով խաբեաց եւ խախտեաց ի հաւատոց զայնքան Արեաց աշխարհն Վրաց՝ անգլամն եւ անիմաստն այն՝ իմաստուն զինքն կարծելով: 46 Որով եւ ի վերայ գայ բան իմաստնոյն Սողոմոնի այնոցիկ՝ որոց թուին իմաստուն լինել. քանզի ասէ. «Վա՛յ այնոցիկ որ թուին իմաստուն լինել յանձանց իւրեանց»³: 47 Եւ աստուածային առաքեալն ասէ. «Խաւարեցան մթութեամբ⁴ սիրտք նոցա, եւ զանձինս առ իմաստունս ունէին, յիմարեցան»⁵: 48 Իսկ սա այսպիսի գտաւ անմտութեամբն իւրով՝ իմաստուն զինքն կարծելով անիմաստն այն, եւ փոխանակեաց զճշմարտութիւնն Աստուծոյ ընդ ստութեան: 49 Քանզի ատելութիւն բերաւ ի բերան նորա. եւ սուր շողաց ի շրթունս նորա. եւ նենգութիւն գտաւ ի լեզուի նորա. եւ ամենայնիւ յամենայնի իսկ խոտան գտաւ. զի խոտորե-

ցաւ յուղիղ ճանապարհէն, զոր հետեւեցին հարքն մեր ուղղափառութեամբ, եւ մեզ ուսուցին ընդ նոյն գնալ: 50 Իսկ նա հէքն եւ թշուառականն թողեալ զաւրէնս սրբոցն հարցն, եւ հետեւեալ զհետ խուժկին, եւ մոռացեալ⁶ զպատուէր երանելի վարդապետացն, չոգաւ զկնի նեստորականացն. խոհեմ զինքն եւ իմաստուն կարծեալ, ամբարշտաբար զայրացոյց զՀոգին սուրբ յանաւգուտ փոյթ զինքն ձգելով եւ սնոտի ցանկութեամբն իւրով դաւաճանեաց զմիտս բազմաց. եւ զոր հարցն մերոց սրբոց եւ վարդապետացն ուղղափառաց հաւանութեամբ միմեանց եւ հաճութեամբ Հոգւոյն Սրբոյ աւանդեցին մեզ զքարոզ առաքելական եւ զդաւանութիւնն իւրեանց մեզ, ճշմարիտ խոստովանութեամբ պատուել մեզ եւ պաշտել եւ տաւնել զտաւն Տնաւրէնութեան Տեառն մերոյ. որ մինչեւ ցայս վայր բերեն⁷ բնաւորաբար եկեղեցիք ուղղափառաց: 51 Ուրում ո՛չ ոք կալ հակառակ, բայց նա միայն՝ որ հակառակն եկաց անձինն իւրում եւ դատաստան ընդ հերեսիտացսն⁸ ընդունի⁹, որք հերքեալ կործանեցան ի սրբոց հարցն եւ վարդապետացն: 52 Եւ արդ վասն զի այսոքիկ այսպէս ի սրբոցն եւ ի բարեպաշտիցն հարցն եղեւ մեզ աւանդեալ, որպէս ասացաք, յետ այսորիկ ապա եւ զյաջորդն յանձն առցուք պահել եւ առնել. զի թերեւս կարասցուք զգուշանալ ի սուտ ու[ս]մանէ չար ոսոխին՝ եւ ի սերմանողէն զչար սերմն ի վերայ ցորենոյն ի չար մշակէն ցանողին ի գիշերի եւ ի թշնամ[ւ]ոյն ճշմարտութեան: 53 «Այնուհետեւ, — ասէ, — զաղջամղջին գիշերայնոյ սեւութիւն սերմանողին ի բաց արարէք ի ձէնջ զգուշաբար»: 54 Արդ ա՛ւն ա-

1 Ա. զհետ

2 Ա. խաբեբայ
— Հռոմ. ԺԲ՝ 17

3 Ա. մտութեամբ
բ Հռոմ. Ը՝ 21-22

4 Ա. մատուցեալ

5 Ա. բերէ

6 Տպ. Հերեսիտ(վ)ացսն

7 Ա. յնդունի

ռեալ մեր զպատուէր սրբոց հարցն՝ զչարն չար խորհողին ի գլուխ կուտեսցուք. եւ դարձեալ զչարն չարով կորզեսցուք, զի դարձցին ցաւք ի գլուխ նորա, եւ անաւրէնութիւնք իւր ի վերայ գազաթան նորա: 55 Զի քարածիգ եղեւ բանիւք իւրովք, եւ բանս առ Բարձրեալն խաւսեցաւ. եւ ըստ իմաստնոյն բանի ընկալաւ առ ինքն զոր ձգեաց. թէ՛ «Որ ձգէ քար ի բարձունս՝ ի գլուխն իւր անկցի»: 56 Եւ այլ ոմն ի սրբոց հարցն հաստատէ զբանս զայս. «Եթէ ոք, — ասէ, — գազան հերձուածող անբանից է՝ ի խոնարհ մնացէ. ապա թէ [ոչ] քարկոծեցի բանիւ ճշմարտութեան».

քանզի զՔրիստոսի մարդանալն մարմնով եւ զմարմինն միաւորեալ ընդ Բանին շփոթ եւ խառնակեալ խորհեցաւ աւերիչն այն Վրաց անուանեալ Կաթողիկոս Կիւրոն կոչեցեալ՝ Կերնթոսի գոլ հաւասար. յորմէ երանելի առաքեալն եւ աւետարանիչն Յովհաննէս երկուցեալ փախեաւ ի բաղանեացն՝ զԿերնթոս ի ներքս տեսեալ, եւ կամ թէ ծնունդ ամբարիշտ ժողովոյն Քաղկեդոնի՝ եւ պտուղ աղանդոյն Լեւոնի: 57 Քանզի հանդերձեաց զինքն զկնի նոցա՝ այլ Քրիստոս քարոզել, զոր ի Պաւղոսէ ոչ քարկոծեցաւ, եւ հոգի աւտար առնուլ, զոր ոչ ոք յառաքելոցն էառ եւ ի քարոզելոցն ի նոցանէ, եւ կամ աւետարան աւտար ընդունել, զոր ոչ ոք ի սրբոց հարցն ընկալաւ, եւ կամ երկրորդ առաքեալն սուրբ՝ եւ երանելին Գրիգոր Լուսաւորիչն մեր, որ ուսոյց մեզ զճշմարտութիւնն. եւ այսպէս ապա խորհիչն չարեաց կամ թէ գտիչն ոչ չատացեալ յիւրն կալ մնալ ի հնացեալ չարութեան եւ կամ թէ յանաւրէն հայհոյութեան, այլ դարանակալ նստուցեալ¹ առ ինքն զխուժիկն զայն եւ զնմանիս նորա նեստորականք². որ եւ

ինքն իսկ Նեստոր եղեւ երկրորդ եւ առաջին մեզ փչող զԱրիոսին չար եւ զաղտեղի մտածմունս, առ ի տարագրել եւ ի գերել զայնոսիկ. որ դեռ չեւ եւս էին թիւրեալ ի չար խմորէ նորա, այն որ ոչ լինի հաց կենդանական, եւ կամ ի զանկուածոյն, որ փարիսեցւոցն անաստուած վարդապետութեան նշխար բերեալ խուժիկն այն ի հրէական աղանդոյն ի հնմէն եւ ի քացախուտ չարութեանէն, եւ խմորեալ նովաւ առհասարակ զամենայն աշխարհն Վրաց. եւ այսպէս մաքառեալ եւ կռուեալ նովաւ Կիւրոն ընդ ճշմարտութեան ի ձեռն զրոյ անարժան³ եւ չար նամակին իւրոյ՝ որ առ Աբրահամ, եւ այնպէս ժառանգիչ լեալ անիծից՝ որպէս Քուշանն այն Մեստրաց ծնունդ անիծիցն Կայենի, որ հնարեցաւ լինել ուսուցիչ Արեաց երանելի ազգին Սեմայ: 58 Եւ արդ վասն զի այս[պ]էս եղեւ մեզ ասել յաղագս Կիւրոնի, կարգեսցի աստանաւր. եւ ի բաց տարեալ տարագրեսցի ի մէնջ անհանճար եւ անընտրող միտք նորա, եւ հերեսիոտ լեզու նորա արգելցի ի խաւսելոյ զնենգութիւն. եւ զծաղրական նորա եւ զչամուշ մտաց բանս՝ իբրեւ զփխրան ինչ ի բաց թքեալ թողցուք, եւ զգոխազնաց ճանապարհ նորա խոպանել ջանացուք, որ թուէր նմա՝ թէ ուղիղ է: 59 Քանզի ասէ աստուածայինն Սողոմոն, թէ՛ «Են ոմանք՝ որ թուի նոցա թէ՛ ուղիղ են ճանապարհք իւրեանց. բայց կատարած նոցա հայի ի յատակս դժոխոց»:

60 Արդ՝ այսոքիկ մինչ ցայս վայր յայսմ մասին բաւական լիցի քեզ առ ի մէնջ ասացեալքս. զայլն յայլում տեղ[ւ]ոջ թողցուք ասել:

1 Ա. Գստուցանել

2 Ա. Գստորականք

3 Ա. անարժան-ուրեան՝ վերջին մասը գրիչը ջնջել է:

— Ընդ. Ժ. 9. 25

ԳԼՈՒԽ ԿԲ.

1 Յաղագս յայտարարութեան առաջին պատճառին՝ որ վասն բաժանման Վրաց ի Կիւրոնէ

2 Գրեմ քեզ այժմ՝ որ ինչ մերոցս է լեալ¹ հասողութիւն՝ որ յաղագս առաջին պատճառի բաժանման Վրաց: 3 Վասն զի ի Գիրս թղթոցն ո՛չ այլ ինչ գտաք աւելի պատճառ գրեալ, բայց միայն զխոսութիւն զայն նեստորական, զորմէ գրեաց առ Կիւրոն երանելի Հայրապետն Մովսէս՝ որ յիշի մինչեւ ցայժմ: 4 Արդ անցից սակաւ ինչ բանիւք յիշատակել վասն առաջին պատճառին՝ յաղագս որոյ վերագոյնն խորխտացաք ասել՝ թողլով յետ զխոսութիւն զայն: 5 Քանզի մեր ի վերայ հասեալ ստուգիւ ի կարգի զրուցաց ո՛չ ի միոյ միայն կամ յերկուց եւ կամ յերից, այլ ի բազմաց բազում անգամ, եւ այժմ ասացից քոյին հարցասիրութեանդ ըստ իմում առաջին² յանձնառութեանն՝ ո՛վ հոգեւոր հեղինակ. վասն զի պատուէր ընկալայ յառաջագոյն ի քէն ամենայնի հոգ տանելով եւ զհաւաստին կարգել մեզ ի պատմութեանս աստ՝ որ ի լրոյ եւ ի գրոյ: 6 Իսկ մեք փոյթ յանձին կալեալ [եմք], թէ վասն զի մեզ հաւատացաւ ի քէն այսմ գործոյ վերականգնութիւն, ո՛չ երբէք անցանել զքոյով հրամանաւ, այլ ջան տանել ամենայնի, եւ խնամով հոգալ որչափ միտք մեր եւ հասողութիւն բաւիցէ³: 7 Վասն զի փոյթ քոյոյ յաւժարութեանդ սակա խնդրոյն հաճոյ թուեցաւ մեզ, եւ զտկարութիւնս մեր ի բաց դնել, եւ ի վերայ քո հրամանիդ զդժուարութիւն հեշտութիւն համարել: 8 Արդ կարգեսցուք զայս դոյզն յիշատակաւ բանից զկնի առաջնոյ պատ-

ճէնիցն՝ որ ըստ միոյ միոյ ժամանակաց պատմեցաւ յիւրաքանչիւր տեղեաց⁴: 9 Եւ յետ այսորիկ՝ զոր պատշաճն վարկանեմք ի կարգի ըստ խորհրդոյ բերման յիշատակել եւ զայն: 10 Արդ եւ ծանիր զառաջարկութիւնս մեր յայսորիկ խորհուրդ թէպէտ եւ փոքր թուի փութոյ⁵ մերոյ հաւաստի քննութիւնս. զի թէպէտ եւ քեզ հեշտութիւն թուի եւ կամ ուրախանալ ի վերայ ասացելոցս, սակայն ընդ միմեանս համեմատել զխորհուրդս եւ զկամս, արդ ընկալ զհաւաստի քննեալսս. զի որչափ կարացեալ ըստ կարի մերում քննեցաք ստուգիւ ի բազմաց, որպէս վերագոյնն ասացաք: 11 Բայց զհաւատարմութիւն յընթերցասիրաց ոմանց ուսաք. որ կարծեմ բաւական լեալ, զի միեւնոյն առաջին պատճէնս՝ որ յիւրեանց թուղթսն պատմի ստուգիւ ի Գիրս թղթոցն. եւ մերս ըստ մերում կարի եւ հասողութեան ի խորհուրդ ածեալ գրով զնոյն պատմեցաք քեզ: 12 Վասն զի այն պատճէնք վիճոյ էին ընդ միմեանս, իսկ այս պատճառք իսպառ ի բաց գնալոյ: 13 Քանզի անդ յղացաւ զցաւ, եւ աստ ծնաւ զանաւրէնութիւն. անդ հիւանդացաւ ի հեծ եւ ի ծոմ, իսկ աստ մեռաւ զմահ հոգ[ւ]ոյ մերոյ: 14 Վասն զի զայս այսպէս ասեն յաւանդութենէ ծերոց, եթէ [ի] ժամանակս Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի իբրեւ եկաց նա յԱթոռ Հայրապետութեան իւրոյ, եկին առ նա Կաթողիկոսն Վրաց եւ Աղուանից. քանզի յայնժամ էին ի պատիւ արքեպիսկոպոսութեան Աթոռոյ սրբոյն Գրիգորի, եւ ըստ առաջնոց հարցն սահմանադրութեան եւ սովորութեան եկին առ Աբրահամ յառաջին ամին Հայրապետութեան իւրոյ ի սէր եւ ի հնազանդութիւն: 15 Իսկ նա ընկալեալ զնոսա մեծաւ պատուով եւ

1 Ա. մերոցս ելեալ. փխ ըստ Գ.

2 Ա. յառաջին

3 Բ. բաւիցեմ

4 Ա. տեղոց

5 Ա. փոյթոյ

սիրով հոգևոյն, որպէս աւրէն է, եւ նստուցեալ զնոսա յիւրաքանչիւր գահի, որպէս սովորութիւն էր նոցա նստել: 16 Եւ ի ժամ ճաշոյն առեալ զհացն ի ձեռանէ տեառն Աբրահամով՝ աւրհնեցին եւ կերան մինչեւ ի ժամ գինոյ. եւ ապա առեալ Տէր Կաթողիկոսն՝ աւրհնեաց եւ ետ նախ՝ Կաթողիկոսին Աղուանից. իսկ (ի) միւսում նուագին յորժամ կամեցաւ տալ Կիւրոնի, նա ո՛չ կամեցաւ առնուլ խոժոռեալ ընդ միտս իւր: 17 Իսկ Կաթողիկոսն Աբրահամ իբրեւ ետես զայն, առժամայն ոչինչ ասաց. ապա իբրեւ ստիպեաց զԿիւրոն ասել զպատճառն, եհարց զորպիսութիւն գործոյն: 18 Իսկ նորա պատասխանի տուեալ ասէ. «Զի՞ եղեւ ինձ այս փոքրկանալս ի քէն. քանզի ես աւագ եմ քան զնա, եւ մեծ ի տան իմում. եւ այս տանս գահերէցութիւնս նախ իմ էր¹, եւ ապա զորա: 19 Վասն զի վիճակաւ վերագոյն եմ քան զդա, եւ եպիսկոպոսաւք եւս առաւել, իսկ հաւատով նախ քան զդա ի սրբոյն Գրիգորէ եւ այսր»: 20 Իսկ Աբրահամ, քանզի կամեցաւ խաղաղութիւն առնել, սկսաւ² արդարացուցանել զնա՝ եւ ասէ. «Ո՛չ գիտէի զայդ ամենայն, ո՛վ Տէր եղբայր, միանգամայն եւ պատիւ արարի զայն նորա ծերութեանն՝ ուսեալ ի Գրոց Սրբոց: 21 Քանզի ասաց մի ոմն յիմաստնոցն, թէ՝ «Զալիս պատուեսցի, եւ առաջի ծերոց յոտն կացի»: 22 Եւ դարձեալ աստուածալինն Պաղոս, եթէ՝ «Զծերն ընկալցիս իբրեւ հայր»³. եւ այլ ոմն, թէ՝ «Ծերութիւնն պատուականագոյն է»: 23 Եւ անդ առ Մովսիսիւ ի խրատ ժողովրդեանն Իսրայէլի ասէ Գիրն. «Առաջի ալեաց յառնիցես, եւ պատուիցես զերեսս ծերոյն. եւ երկից(ես) յԱստուծոյ քումմէ»⁴, եւ այլ որ

ինչ սոցին նման ասի յայլում տեղոջ: 24 Արդ նա քանզի ծեր էր եւ դու մանուկ, նմա զայն պատիւ ո՛չ վասն մեծութեան արարաք, եւ ո՛չ այլ ինչ իրաւք³ զնա նախամեծար համարեալ, այլ վասն ծերութեան միայն»: 25 Եւ այսքանե[ա]ւք եւ այսպիսի բանիւք խաւսեցեալ ընդ նմա՝ ո՛չ կարաց հաշտութիւն ածել. եւ որ այլ պաշտաւն[ե]ալքն էին Աթոռոյն՝ զնոյն բանս խաւսէին, զի թերեւս խաղաղասցի ի խոռվութենէն եւ լռեսցի: 26 Այլ նա եւս առաւել քան զեւս առաւել յորդորէր լի ցասմամբ ի խոռվութիւն շարժեալ զինքն, որ կարծեմ զպատճառն միայն խնդրէր խոռվութեան: 27 Եւ այնուհետեւ ոչ ոք կարաց յայնցանէ լռեցուցանել զնա. զի թէպէտ եւ կամեցան հատանել զպատճառս այնմիկ, որ զպատճառսն կամէր, ո՛չ կարացին. եւ այնուհետեւ ո՛չ էր խաղաղութիւն ի մէջ երկոցունց: 28 Քանզի գիրն ասէ. «Խաղաղութիւն խաղաղութիւն, եւ անդ ո՛չ էր խաղաղութիւն»: 29 Ապա այնուհետեւ յարուցեալ Կիւրոն եւ արտաքս ի սեղանոյն. եւ այլ ոչ ոք կարաց ի մարդկանէ՝ որ անդն կային՝ դարձուցանել զնա. այլ ընդ միոյ բաժակի զանդրանկութիւնն վաճառեաց, որպէս Եսաւն⁴ այն ի հնումն, որ ընդ միոյ կերակրոյ զանդրանկութիւնն վաճառեաց ընդ եղբաւրն իւրում Յակովբայ. որ թէպէտ եւ յետոյ արտասուաւք զղջացաւ, ո՛չ եգիտ թողութիւն: 30 Իսկ սա եւ ո՛չ յառաջ զղջացաւ եւ ո՛չ յետոյ. նա առնլով կերակուր եւ տալով աւրհնութիւն, իսկ սա ետ բաժակ, եւ հառ անէծս անձին իւրոյ առանց թողութեան: 31 Արդ այս յաւանդութենէ⁵ ի մեզ հասեալ՝ այլ ո՛չ գրով. քանզի սովորութիւն է Գրոց Սրբոց եւ զրուցաց ասել բան որ յարտաքնոց եւ առնուլ վկայութիւն: 32 Նաեւ ա-

1 Գ. մեր է

2 Ա. սկսաւ

3 Տէ՛ւ Ե Տէ՛ւ. Ե 1

4 Հմմտ. Գեթ. ԺԹ 32

3 Ա. իւրաւք

4 Ա. յեսաւն

5 Ա. յաւանդութեանէ

ռաքեալ յիշէ զսոյն բան ի թղթի անդ իւրում՝ որ առ Տիմոթէոս. «Պարտ է,– ասէ,– վկայութիւն բարի եւ յարտաքնոցն ընդունել»³³։ 33 Եւ դարձեալ ի գռեհիկ առասպելաց զայն բան, եթէ՝ «Կերիցո՛ւք արբցո՛ւք, քանզի վաղիւն մեռանիմք»։ որ ի յառասպելս յայս կործանեցաւ Կիւրոն սակս ըմպելեացն։ 34 Իսկ ի կատարեւագունից ոմանց, զորոյ զանուն եւ զբան յիշէ մի ոմն ի պատմագրաց¹, եւ ասէ այսպէս. «Ողորմալիոսս անուն ասաց. «Պատմեցից ձեզ,– ասէ,– զրոյցս անգիրս յաւանդութենէ ի մեզ հասեալս. զոր եւ բազումք ոմանք ի գեղջկաց² զրուցեն մինչեւ ցայժմ»³. եւ դարձեալ եթէ՝ «Ոմանք այլազգաբար եւ ոմանք այլաբանաբար զրոյցս մատենից տային»⁴։ 35 Արդ մեք ո՛չ ի գեղջկաց եւ ո՛չ ի գռեհիկ առասպելաց⁵ ասացաք, այլ ի կարի քաջ արանց ուսումնասիրաց⁶ ուսեալ պատմեցաք քեզ։ 36 Վասն զի պարտ էր մեզ զանգիրս հինս զրուցաց ասացեալս մեզ յաւանդութենէ ծերոց հաւատարիմ արանց պատմել քեզ ի մատենի աստ պատմութեան։ 37 Նաեւ որ ի մերումս ժամանակի, թէպէտ եւ ո՛չ տակաւին եւս հաստատեալ գրով։ 38 Ասացաք զպատճառս առաջին պատճէնիս՝ որ ի դրուագի աստ՝ որ յաղագս փառասիրութեան մարդադաւանն Կիւրոնի մեզ ի վերայ եհաս հարկ. որ մի էր եւ պատճառ եղեւ՝ սակս միոյ բաժակի՝ բաժանման ի մէնջ այնքան բազմութեան ազգի։ 39 Քանզի գոյ մահ եւ ի միոյ ցաւոյ⁷ հանդիպեալ մարդկան։ 40 Քանզի ասէ աստուածայինն Գիր յաղագս Ադամայ անկելոյն ի փառաց, եթէ՝ ի միոյ

պտղոյ ճաշակեաց, եւ ընկալաւ⁸ զմահ ի միոյ,– ասէ,– այլ ոչ եթէ յերկուց կամ յերից պտղոց, եւ այն յաղագս փառաց, ուստի եւ մեղք, եւ ի մեղաց անտի մահ. զոր լուաւ յաստուածային հրամանացն, թէ՝ «Հող էիր եւ ի հող դարձցիս»⁹. զի ցանկանալով այլ փառաց, զոր ո՛չ ունէր, եւ զայն եւս կորոյս՝ զոր ունէր։ 41 Եւ յաղագս այնր մահ ամենեցուն՝ «եւ մահուամբ միոյ մարդոյն մեռան ամենեքեան»⁹. զրեալ է. եւ զկնի մահուանն մեղք. որ տիրեաց բնութեանն մարդկան, եւ այն յետոյ ի ներքս մտեալ ի մեզ՝ այլ ո՛չ յԱրարչէն, եւ ապա կռապաշտութիւնք ազգի ազգի. զի թողլով զԱրարիչն՝ զարարածս պաշտեցին՝ այսինքն զարեգակն եւ զլուսին եւ զաստեղս, նաեւ զոսկի, եւ զարծաթ, եւ զքար, եւ զփայտ եւ զայլ եւս անթիւս որ ի տարերս, թողում ասել եւ զսողնոց եւ զջրային զեռնոց, զորս զամենեսեան եւ զնոսա ի բաց եբարձ Քրիստոս։ 42 Եւ Քրիստոսի քարոզն, եւ ապա զպաշտաւն նոցա Քրիստոսի մատուցին, եւ մատուցանեմք, այն որ Աւրհնեալն է յաւտեանս. ամէն։

ԳԼՈՒԽ ԿԳ.

1 Յաղագս երկրորդ պատճառի բաժանմանն Վրաց՝ որ եղեւ ի հակառակութենէ Կիւրոնի

2 Զայս ասելով մեզ յայլոց պատմագրաց թելադրութենէ՝ տան մեզ նպաստ լինելով ի գործս մեր. վասն զի ուսեալ մեր եւ այլ պատճառ ի պատմութենէ գրոց յաղագս բաժանմանն Վրաց։ 3 Ընդ այն⁹ ժամանակս մինչ բաժանեալ ունէին Պարսիկք եւ Յոյնք ի միջի իւրեանց զաշխարհս Հա-

« Լ. Տէմբ. Գ. 7

1 Ա. պատմագիրաց

2 Ա. գեղջիաց

3 Խճր., Ա., գ. 2

4 Խճր., Ա., գ. 2

5 Ա. առասպելաց

6 Ա. ուսումնասիրաց

7 Ա. ցաւոց

8 Ա. անկաւ. փխ ըստ ԱնԳԼ.

9 Ծանոթ. Գ., 19

4 Տէմբ. Լ. 15

9 Ա. յայնու, Բ. այնու

յոց, եղեւ քննութիւն ի մէջ Հայոց եւ Յունաց վասն դասակարգութեանն եկեղեցւոյ՝ նման ինն դասուցն վերնոց. զի վիճէին Յոյնք եւ մեծաբանէին ի վերայ Հայոց, եթէ՝ «Զի մեր, — ասէին, — ինն դասակարգութիւնք եկեղեց[ւ]ոյ՝ եւ ձեր ո՛չ: 4 Մերն կարգեալ կան ըստ ինն թուոյ դասուց վերնոցն՝ որք են այսոքիկ.

Պատրիարքք, արքեպիսկոպոսք, մետրապաւլիտք, եպիսկոպոսք, քահանայք, սարկաւազք, կիսասարկաւազք, կղերիկոսք, գրակարգացք»։ 5 Անդանաւր ապա բերաւ բան ի բերան մերոցս՝ յետ զկարգին նոցա ղնելով, եւ ասեն. «Եւ մեք ունիմք կարգեալ զնոյն դասս եկեղեցւոյ աւանդեալ մեզ ի սրբոյն Գրիգորէ, եւ այլ կարգեմք կամաւքն Աստուծոյ: 6 Զի եւ մերս Առաքելական է Աթոռ սրբոյն Թադէոսի, եւ զկնի նորա սրբոյն Գրիգորի, որ եղեն մեզ երկրորդ Առաքեալ, միանգամայն եւ Լուսաւորիչ»։ 7 Եւ յայնժամ զՀայք Պարսիկք եւ Յոյնք ունէին որպէս բազում անգամ ասացեալ եղեն՝ բաժանեալ ի միջի իւրեանց, եւ Տէր Մովսէս յԱթոռ սրբոյն Գրիգորի նստէր ի Դուռին: 8 Եւ ի կողմն Յունաց հակառակաթոռ նմա՝ նստուցին զՅոհան ոմն մերձ առ նա: 9 Իսկ զերկուեան Աթոռ Հայրապետութեան խոտեցին տեարքն՝ Սիւնեաց. եւ ո՛չ հաւանեցան ընդ հակառակութեան հնազանդել ումեք հրամանաւ եպիսկոպոսին իւրեանց առաքին[ւ]ոյն Պետրոսի. որ հասեալ ի վախճան՝ պատուէր ետ վիճակին իւրոյ առնուլ ձեռնադրութիւն՝ յԱղուանից եւ զմեռոնն աւրհնութեան՝ մինչեւ միասցի Աթոռ Հայրապետութեան սրբոյն Գրիգորի: 10 «Եւ յայն[մ] հետէ եւ առ յապա առնուին ձեռնադրութիւն

եւ մեռոն Սիւնիք յԱղուանից»⁵ մինչեւ բարձաւ հակառակութիւն»⁶, — ասէ պատմագիրն: 11 Վասն այնորիկ ո՛չ եկն Կաթողիկոսն Աղուանից ի ժողովն ձեռնադրութեան Աբրահամով՝ մինչեւ միապետեաց Աբրահամ զԱթոռ Հայրապետութեան իւրոյ: 12 Եւ սակս ինն դասակարգութեանն եկեղեցական կարգաց զխաւորեցին եւ կարգեցին. զԱբրահամ՝ Պատրիարք, եւ զԱղուանիցն՝ արքեպիսկոպոս, եւ զՎրացն՝ մետրապաւլիտ. որում ո՛չ հաւանեալ Վրացն Կիւրոն կալ ի կարգին [յ]այնմիկ՝ յորում կացուցին, խեռացաւ եւ զհակառակութեան բերէր վճիռ: 13 Իսկ Հայրապետն Աբրահամ լինել ասէր [զԱղուանս]⁷ յառաջահաւատ քան զՎիրս, եւ նոցանգ՝ է արքեպիսկոպոսութիւն. յայսմ մաքառման եւ ի⁹ խնդիր ուղղափառ¹⁰ հաւատոյ դարձան Վիրք եւ եղեն Քաղկեդոնիկ ի սաղրելոյ սատանայի եւ Կիւրոնի: 14 Միանգամայն եւ ի կամաց կայսերն Մուրկայ, եւ (ի)¹¹ յունական զաւրաժարացն գրգռեալ լինէր լիրբն այն Կիւրոն՝ խնդրել զգահեցեցութիւն¹² իւր ի վերայ Աղուանից: 15 Որում ո՛չ հաւանեալ Աղուանից, զայլ ոմն երեւցուցանեն կանխաւ եկեալ առաքեալ յաշխարհն Աղուանից՝ Եղիշէ¹³ անուն. զ[որոյ] որպիսութիւնն ասել կամէի զառաջին¹⁴: 16 Սա լեալ յաշակերտաց Փրկչին՝ ձեռնադրեալ (ի) Յակոբայ յեղբարէն Տեառն, եւ հաւանեալ այնմ: 17 Ետուր զարքեպիսկոպոսութիւնն տանն Աղուանից՝ իրաւունս համարելով: 18 Եւ զմետրապետութիւնն տանն

5 Ա. Սիւմբ ի յԱղուանից. փխ ըստ ԱնԳԼ.

6 Մովսէս Կաղանկատուացի, Հատուած Բ., ԽԸ

7 ԱնԳԼ.

8 Բ. անկ

9 Ա. ի եւ, Գ. ի

10 Բ. ի յուղղափառ

11 Տպ. եւ (ի)

12 Տպ. գգահեցեցութիւնն

13 Ա. Եղիշայ

14 Գ. գորպիսութիւնն... զառաջին չի՞

1 Ա. եւ Բ. մերոյս

2 Ա. եւ Բ. նման

3 Ա. տեպոբն

4 Տպ. ձեռնադրութեան

Սիւնեաց: 19 Իսկ Կիւրոն ի բաց գնացեալ եւ այն անգամ, եւ մեծի Հայրապետին Աբրահամու միապետեալ ընդ ինքեամբ¹ զԱղուանս եւ զՍիւնիս: 20 Եւ յայնմհետէ եղեն մի հաւտ եւ մի հովիւ, եւ հնազանդ սուրբ երկնայարկի Աթոռոյ սրբոյն Գրիգորի:

ԳԼՈՒԽ ԿԴ.

1 Դարձեալ ի նոյն խորհուրդ խնդրոյ յայլմէ պատմութենէ

2 Երկուքս² այսոքիկ են՝ որք աշխատութիւն տազնապաւ մեզ ի վերայ հասուցանեն պատմել զմի եւ զնոյն խորհուրդ: 3 Վասն զի դարձեալ աղմուկ եւ շփոթ իմն շարժեալ ի կողմանէ Յունաց ի նոյն խնդիր եկեղեցական կարգաց դասուց: 4 Եւ շարժեցան ամենայն մեծամեծքն Յունաց: 5 Եւ ուր առաքեալ էր վախճանեալ՝ զամենեցուն Աթոռ Պատրիարք խոստովանեցին. եւ ի մեծի մաքառման լեալ ընդ մերս կողմ, առ ի փոքրացուցանել զմեզ զոր ապա Հայք վասն մեծաբանութեանն Յունաց որ փոքրացուցանել ջանացան զկայս հանգստեան սրբոյն Թադէոսի առաքելոյ, ո՛չ ունել Պատրիարք, եւ արքեպիսկոպոս, եւ մետրապալիտ³ հանդերձ այլ դասակարգաւքն: 6 Իսկ ապա նոցա տեսեալ զԱղուանս միաբան ընդ Հայոց ի հաւատս ուղղափառութեան ի սկզբան սրբոյն Գրիգորէ եւ այսր: 7 Քանզի խնդրեալ էին իւրեանց առաջնորդ զերանելին Գրիգորիս ի զարմից սրբոյն Գրիգորի: 8 Այլ թէպէտ եւ նոքա զայլ ոմն ասէին կանխաւ եկեալ յաշխարհն Աղուանից Եղիշէ անուն, զոր վերագոյնդ յիշեցաք, յաշակերտաց Փրկչին՝ ձեռնադրեալ ի սրբոյն Յակովբայ՝ եղբարէն

Տեառն, եւ քարոզեալ անդ, եւ եկեղեցի շինեալ նախ քան զլուսաւորութիւնն Հայոց, որ է Մայր Եկեղեցեացն Գիսու եկեղեցին այն առ ստորոտով Ամարասու՝ ի գաւառին՝ որ կոչի Գորոզու՝ մերձ ի դաշտն Պարտաւ քաղաքի, որ կոչի Փայտակարան. եւ ինքն մեռանի անյայտաբար ի մարդկանէ՝ ո՛չ գիտելով յումեքէ լեալ⁴ ելք կենաց նորա: 9 Զայս նախադրութիւն տեսեալ եւ զմիաբանութիւն հաւատոյն Աղուանից առ Հայս, նոցա ետուն պատիւ լինել արքեպիսկոպոս Հայոց: 10 Նոյնպէս տեսանելով զաստուածերկեղ եւ հաւատարիմ ի հաւատս զՏէրսն Սիւնեաց, եւ քաջուսմունս եւ ուղղափառս յամենայնի եւ նոցա ետուն պատիւս լինել մետրապալիտս⁵ Հայոց: 11 Եւ խաչանիշ մեծարանաւք պատուեալ զնոսա: 12 Եւ այսպէս կարգ ըստ կարգի հաստատեցին զինն դասս, եւ եղեն մի հաւտ եւ մի հովիւ՝ յայնժամ եւ այժմ, եւ մինչեւ ի վախճան ժամանակաց իւրեանց: 13 Եւ զԿիւրոն կտրեալ ընդ մէջ, եւ զբաժին նորա ընդ կեղծաւորս եղեալ, ի բաց թողին զնա երթալ զկնի կամաց իւրոց: 14 Զի. «Ամենայն ծառ՝ որ ո՛չ բերէ զպտուղ բարի, հատանի եւ ի հուր արկանի»⁶: 15 Եւ «Ամենայն տունկ զոր ո՛չ [է] տնկեալ⁶ Հայրն երկնաւոր, խլեսցի»⁷: 16 Այսպէս եւ նա. զի ի հակառակութիւն եւ ի կռիւ եղեւ կեանք նորա՝ յորմէ հետէ տնկեցաւ նա ծառ անպտուղ եւ որթ անբարունակ, եւ ապա կորեաւ յիշատակ նորա աղաղակաւ:

17 Ահա ցուցաք քեզ զպատճէն թղթոցն Կիւրոնի: 18 Եւ դարձեալ զպատճառ բաժանմանն զոր ի լրոց եւ [զոր] ի գրոց ի մեզ հասեալ:

1 Ա. յիմնամբ

2 Ա. եւ Բ. երկումնս

3 Ա. մետրապալիտ

4 Բ. յումեքէ լեալ

5 Ա. մետրապալիտս

6 Մատթ. Գ. 10

7 Տպ. տնկեաց

8 Մատթ. Ժ. 13

ԳԼՈՒԽ ԿԵ.

1 Թէ յորո՞ւմ ժամանակի հաւատացին Աղուանք յառաջ քան զՀայք՝ ի պատմութենէ իւրեանց

2 Լսելով զայս մեզ (ի) պատմագրացն Աղուանից զարդար եւ զբուն եւ զառաջին հաւատալն աշխարհին իւրեանց հաւաստի մեզ պատմեալ. զի պատմութիւն ճշմարիտ է. եւ առաւել քան զխոնարհելն¹ զԱռանայ ի Վաղարշակայ տանն Աղուանից: 3 Այլ ինչ գտաք², ասէ պատմութիւնն, մինչեւ ցքաջն Վաչագան, որ միանգամայն տիրեաց կողմանցն Աղուանից: 4 Իսկ ի հասանել ժամանակի՝ Արեգակ արդարութեան եւ ձայն ելանէր մերոյ փրկութեան անքննին էութեան Լոյսն փառաց, եւ էութեան Հաւր ծագումն զտնաւրինականս կատարեալ զամենիցս ամենայն, եւ յէականն նստաւ փառս, ուստի ո՛չն էր մեկնեալ: 5 Եւ զսուրբ եւ զցանկալի աշակերտսն Իւր առաքեաց քարոզ տիեզերաց³. որում եւ մերում Արեւելեացս վիճակեցաւ սուրբ առաքեալն Թադէոս: 6 Սա եկեալ ի Հայս յԱրտազ գաւառ, եւ անդ առնու զվախճան մարտիրոսութեան ի Սանատրկոյ՝ արքայէն Հայոց: 7 Եւ աշակերտ նորին սուրբ Եղիշէ դառնայ յԵրուսաղէմ եւ պատմէ անդ մեծին Յակոբայ եղբաւր Տեառն զտենչալի նահատակութիւն առաքելակ(ց)աց նորա: 8 Անդանաւր ապա յազդմանէ Սուրբ Հոգւոյն ձեռնադրի Եղիշէ⁴ ի ձեռաց սրբոյն Յակոբայ, որ էր առաջին Հայրապետ Երուսաղէմի: 9 Վիճակ առեալ իւր Եղիշայ զարեւելս, ճանապարհ արարեալ յԵրուսաղէմէ ընդ Պարսս մտանէ ընդ Մասքութս, խոյս տուեալ ի Հայաստանեայցն: 10 Սկիզբն առնէր քարոզութեան ի Ճորայ, որ է Դար-

բանդ, եւ ի տեղիս տեղիս բազում աշակերտեալ՝ ծանոյց նոցա զփրկութիւն: 11 Եւ անտի եկեալ յՈւտի գաւառ ի Սոհառն քաղաք երիւք⁵ արամ[բ]ք աշակերտելովք⁶, որոյ հարազատք՝ անաւրէնք ոմանք զկնի եկեալ՝ զմինն յաշակերտելոցն ընկալեալ ի նոցանէ զնահատակութեան վախճան: 12 Եւ երկուսն թողեալ զերանելին Եղիշէ, գնացին զկնի ամբարիշտ եւ խող[խ]ողիչ արանցն: 13 Իսկ սուրբ Հայրապետն Եղիշայ եկեալ ի Գիս՝ կանգնեաց անդ եկեղեցի, եւ մատոյց զանարիւն պատարագն: 14 Յայնմ տեղւոյ եղեւ սկիզբն Արեւելեաց եկեղեցեաց մայրաքաղաքաց, եւ լուսաւորութեան տիեզերաց: 15 Եւ անտի անցեալ ի դաշտն Զարգունի ի տեղիս զոհարանաց դիւամոլ կռապաշտիցն, եւ անդ էառ զնահատակութեան պսակն: 16 Անյայտ իմն եթէ յումեմնէ եղեւ ելք կենաց սրբոյն. եւ անդէն ի գուր մի մահապարտաց ընկեցաւ պատուական նշխարք սրբոյն, եւ ծածկեցաւ ի տեղ[ւ]ոջն՝ որ կոչի Հումեանք՝ բազում ժամանակ ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ: 17 Արդ վասն այսր պատճառի պատեհ համարեալ Հայրապետն մեր Աբրահամ տալ զարքեպիսկոպոսութիւն՝ տանն Աղուանից, եւ տանն Վրաց՝ զմետրապալտութիւն. որում ո՛չ հաւանեալ Կիւրոնի բաժանեցաւ ի Հայոց եւ ի բաց տարագրեցաւ:

ԳԼՈՒԽ ԿԶ.

1 Դարձեալ ի նոյն խորհուրդ վասն Կիւրոնի՝ որ ինչ զկնի թղթոցն պատմի

2 Զամենայն յարմարեալ կարգեցիցքեզ ի գիրս այսոսիկ՝ որ ինչ վասն Կիւրոնի զկնի թղթոցն, զոր գրեցաւ առ նա. եւ

1 Վրց. գնախագահելմ

2 Վրց. իմչ [ոչ] գտաք

3 Ա. տիեզերաց

4 Ա. եղիշայ

5 Ա. երիս

6 Ա. աշակերտելաւք

ոչինչ ո՛չ կարացին հնարել դարձի եւ փրկութեան նորա: 3 Քանզի վաղուրեմն հատեալ էր զվճիռ իւրոյ անդարձութեան. վասն զի սաւուղաբար երկու ամ եղեւ նմա ճշմարտութեան հաւանեալ, որպէս միանգամ ասացաւ. «Որդի տարեւոր Սաւուղ ի թագաւորելն իւրում, եւ երկու ամ թագաւորեաց», — գրեալ է: 4 Վասն զի այնչափ ինչ եղեւ հաճոյ Աստուծոյ, ապա այնուհետեւ սկսաւ ամբարշտել եւ ստել ուխտի Տեառն: 5 Զի թէպէտ եւ մատոյց ողջակէզս Աստուծոյ յազազս կուտելոց ազգացն ի վերայ նորա, ո՛չ հաճեցաւ ընդ նա Տէր. այլ ասէ ցնա Սամուէլ մարգարէն սպառնալով ի դիմաց Աստուծոյ. «Մի՛ կացցէ, — ասէ, — թագաւորութիւն քո՞ւ, զի ի զուր է քեզ այդ՝ զոր արարեր, զի ո՛չ պահեցեր զպատուիրանն իմ՝ զոր պատուիրեաց Տէր: 6 Արդ այսուհետեւ խնդրեսցէ իւր Տէր այր ըստ սրտի իւրում, եւ կացուցէ զնա իշխան ի վերայ ժողովրդեան իւրոյ, զի ո՛չ պահեցեր զոր ինչ պատուիրեաց քեզ բերանով իմով»: 7 Արդ վասն այնորիկ ընկալաւ նա զայն վճիռ ի Տեառնէ, զի ո՛չ եկաց (յ)ուխտին Տեառն, եւ ըստ իրաւանց նորա ո՛չ կամեցաւ գնալ, եւ ո՛չ լուաւ պատուիրանի Տեառն. «Ունկնդիր լերո՛ւք պատուիրանաց Տեառն», — գրեալ է. վասն զի պատուիրանք Տեառն լոյս են՝^ա եւ որ ի կարգին է, եւ ո՛չ է ընդունելի ողջակէզք եւ զոհք քան լսել ձայնի Տեառն. եւ վասն զի ձայն Տեառն պատուիրանք նորա են՝^բ: 8 «Եւ ահա լաւ է ունկնդրութիւն քան զզոհ ընտիր, եւ հնազանդութիւն՝ քան զճարպս խոյոց», — ասաց ոմն յիմաստնոցն: 9 Արդ այսոքիկ ի Կիւրոն կատարեցաւ, թէպէտ ի հնումն առ Սաւուղ ասա-

ցաւ. զի եւ սա ո՛չ լուաւ ձայնի Տեառն: 10 Արդ լեալք սորա յառաջագոյն ցուցանէ յեպիսկոպոսէն Յուրտաւայ, եւ յայտնիք նորա հանդիպեցան վաղվաղակի գոլ՝ յանդիման առնելով Կաթողիկոսին զայն՝ զոր ի վաղնջուցն ունէր ծածկեալ: 11 Իսկ իբրեւ հրապարակագոյժ եղեւ գործք նորա եւ քաջայայտ ամենեցուն, եւ եւս քան զեւս յորդորէր զնմանէ համբաւ ապստամբութեան: 12 Ապա այնուհետեւ սկսաւ ընդդէմ վիճել բիւր շատախաւսութեամբ այնոցիկ՝ որք բանիւ յանդիմանէին զնա. զի զմիտս իւր ի վեր աճեցուցեալ եւ ոչինչ գտեալ զինքն առաւել քան զինչ էրն, իբրեւ զայնոսիկ որք զանձինս առ իմաստունս ունէին, յիմարեցան: 13 Իսկ սա զանգզամութեան իրս առ ձեռն պատրաստ ունելով, յետոյ գտաւ հաղորդ անմտաց իւր չար եւ ս[ն]ոտի վաստակաւք ի հանդերձելումն աճեցուցեալ զիւր չար ուսումն չար վարդապետութեամբ ցանելով որումն ի վերայ ցորենւոյն չար իւրով երկրագործութեամբն. զոր Փրկիչն ի ժամանակի հնձոցն խոստացաւ ի ձեռն հնձողացն քաղել եւ կապել խրճուռս առ ի յայրել, եւ զցորեանն ժողովել յշտեմարանս արքունի: 14 Իսկ իբրեւ հայեցան յանդարձութիւն նորա, թէ ինքեամբ ձգէ յինքն զխորհուրդս բազմաջանս, եւ կամ թէ յեղ[յ]եղէ զբանս իւր այսր անդր իբրեւ զհոգմ ինչ կոծելով, եւ կամ թէ յուսմունս պէս պէս եւ յաւտարաձայնս դանդաղէ, այնուհետեւ անփոյթ արարեալ զնմանէ, բարձեալ թողին զնա երթալ զհետ կամաց իւրոց, ասեն. եղիցի ժամանակ նորա յաշխարհի աստ. վասն զի այս է նորա ժամանակ եւ իշխանութիւն խաւարի. «Քանզի մեծ թշուառութիւն է մարդոյ չար գործել»՝ գրեալ է: 15 Եւ դարձեալ՝ «Ի լեզու խնայել բարիք է եւ հաստատագոյն, քան թէ վարել սրտիւ բանիցն փոյթ». վասն զի պարտ եւ արժան է ամենեւին փախչել յո՛չ

^ա Ը. Թ. Գ. Ժ. Գ. 1

¹ Ա. Բ. Գ. Ժ. Գ. 13-14

^բ Ը. Թ. Գ. Ժ. Գ. 13-14

^գ Ս. Գ. Ժ. Գ. 9

² Բ. եւ վասն ... նորա եւն. չի՞

գեղեցիկ բանիցն հոսանաց: ¹⁶ Քանզի որպէս բազում անուրջք սնոտիք՝ նոյնպէս եւ յոլով բանք ասաց իմաստութիւնն: ¹⁷ Իսկ նա ոչինչ յայտնանէ զգայր, եւ ո՛չ հայէր ի բանս իւր ունայնս, այլ անիմաստ մտաւք ձգէր զբանս իւր իբրեւ զպարան աներկիւղ համարձակութեամբ, եւ ո՛չ գիտէր, եթէ՝ «Երկիւղ Աստուծոյ՝ մարդկան փրկութիւն է»՝ ըստ գրեցելումն: ¹⁸ Քանզի թէպէտ եւ յոյժ ի բաց եմք յերկնէ ճանաչել, զի ի լսողին Աստուծոյ յականջս խաւսիմք՝ ի գրոց ուսաք: ¹⁹ Իսկ նա յուսացեալ յաճախութիւն բանից իւրոց, եւ շատախաւսութեամբ թշուառականն հաստատէ իւր զկեանսն՝ որոշելով զինքն ի լաւագունէն ի վատթարագոյնն: ²⁰ Վայել կարծէր զինքն ի վաստակս իւր, զոր ո՛չ Աստուծով գործեաց՝ բարերար զինքն վարդապետելով իւրոցն հաւանելոցն. որ ամենեւին չարն էր, հալածեալ ինքն ի բար[ւ]ոյն ինքնակամաւք եւ չարաչար տարակուսմամբ մղեալ ի ցնորս մտաց իւրոց: ²¹ Եւ յայտոսիկ մահու հանդիպեալ ո՛չ ելից բարութեամբ զանձն իւր. եւ կատարեցաւ առ նա բան Գրոյն՝ զոր ասաց մի ոմն յաստուածայնոցն՝¹ հենգնելով եւ այպանելով այսպէս. «Ես,– ասէ,– ընդ յոլովութիւն կենաց այնպիսոյն նախանձի, այլ եւ լաւագոյն վարկանիմ գտարաժամ յորովայնէ մաւր ի բաց անկեալ սաղմն քան զնա. վասն զի այնպիսին որպէս եկն ընդունայնութեամբ՝ նոյնպէս եւ ի բաց զնաց»՝:

ԳԼՈՒԽ ԿԷ.

1 Յաղագս սրբոյն Շուշանայ

2 Արդ այսուհետեւ յըզձալին քո ժամանեալ հասանիցիմք պատմութիւն, որ

յաղագս յաղթաւղ եւ սուրբ նահատակին Շուշանկայ, զբարի վկայութիւն նորա՝ որ վասն Քրիստոսի աստուածապաշտութեանն եւ ուղիղ խոստովանութեանն՝ եհաս նմա մարտիրոսանալ յուրացող եւ յամբարիշտ յառնէ իւրմէ: ³ Պատմեցից եւ ի գովեստ նորա շարժեցից զլեզու իմ, որ ինչ գրով եւ անգիր մեզ եղեւ ուսանել: ⁴ Արդ քանզի (ի) Գիրս թղթոցն գտաք մեք յիշատակեալ ի սրբոց հարցն եւ ի վարդապետացն զնորա քաջութիւնն եւ զպահպանութիւն պատուիրանի հարցն աւերինաց, եւ զուղիղ² եւ զճշմարիտ խոստովանութիւնն եւ զհաստատութիւն հաւատոյն եւ զպաշտաւն՝ զոր կարգեալ էր յեկեղեցւոյ անդ Յուրտաւայ. զոր ամենայն ուրեք յամենայն տեղիս պատմի այս բան, մանաւանդ ի թուղթսն՝ որ գրեցան առ Կիւրոն: ⁵ Նախ ի Վրթանիսէ վարդապետէ, եւ ապա յԱբրահամայ Հայոց Կաթողիկոսէ: ⁶ Քանզի յանդիմանեալ զնա այսպէս ասեն. «Դու զպաշտաւն սրբոյն Շուշանայ խափանեալ ես»՝ զոր ի Յուրտաւայ յեկեղեց[ւ]ոյն կարգեալ եւ հաստատեալ:

⁷ Արդ մեք, որպէս ասացաք, զյիշատակս սորա ի թուղթս յայս ո՛չ կարացաք ընդմիջել ի կարգէ խորհրդոցս, եւ յայլում տեղ[ւ]ոյն ասել, զի մի՛ գուցէ աւտարածայնեալ հեռացի խորհուրդն՝ որ առաջի եւ զկնի կարգեալ թղթոցն: ⁸ Նաեւ վերագոյն³ իսկ ասացաւ սոյն խորհուրդ՝ եթէ զպատշաճն վարկանելոյ գրեմք ի կարգի. զոր եւ խորհուրդն խնդրէ ուսանել մեզ: ⁹ Իսկ արդ ինձ եթէ հնար ինչ էր՝ փոխէի զգաւրութիւն տկարութեան իմոյ, եւ այլ եւս առնուի առաւելագոյն ուժ եւ զաւրութիւն. զի տկարութիւնս իմ աւժանդակեալ զաւրացուցանէր զիս ի պատմութեան աստ սրբոյ վկայի Շուշանկանն: ¹⁰ Նաեւ զլե-

1 Ա. յաստուածայնոցն
« ԺՂ. Գ. 3

2 Ա. գուղիղ
3 Բ. գերագոյն

զու իմ փոխէր ի բարեբանութիւն նորա սքանչելեացն՝ որ զկնի չարչարանաց նորա եհաս նմա ի Յուրտաւ. եւ նախ քան զկատարումն մեծաւ ճգնութեամբ ի հանդէս մտեալ, եւ ի մարմնի զանմարմնոցն բերելով զաւրինակ, ի քաղց եւ ի ծարաւ զինքն մաշէր տքնութեամբ եւ հանապազորդ սաղմոսերգութեամբ. ի տուէ եւ ի գիշերի ո՛չ դադարէր աւրհնել զԱստուած:¹¹ Ոչ իբր ի բանտի եւ ի կապանս զնա արգելեալ ոք, այլ որպէս թէ ինքնայաւժար կամաւք մտեալ ի կապանս, զի զվեց ամ կեցեալ նորա ի կապանս եւ ի բանտի ի բերդին՝ որ կոչի Ուփրեթ:¹² Զի քան զչարչարանսն, որ էած ի վերայ նորա ամբարիշտ եւ անաւրէն բդեշխն չարաչար եւ դառն տանջանաւք:¹³ Նախ զի քարչեալ եղեւ ընդ փողոցս եւ ընդ գոեհս, եւ ջարդեալ զնա բրաւք եւ ծեծեալ յերեսս եւ ի կզակ՝ մինչեւ բազում աւուրք ոչինչ կարացեալ տեսանել անյայտմանէ աչացն. եւ ապա ի կապանս եւ յերկաթս եւ ի բանտս, տեղեացն ժահահոտութիւն եւ գիշութիւն բանտին այլ առաւելագոյն էր:¹⁴ Թողում ասել զայն՝ որ ի լուէ եւ յորդանցն ի վերայ հասեալ նմա նեղութիւնք, զոր ասի իսկ յիւրում պատմութեանն:¹⁵ Իսկ երանելի վկային ոչինչ¹ թուէր չարչարանքն այն յաղագս յառաջիկայ յուսոյն եւ սիրոյն եւ հաւատոցն՝ որ ունէր առ Աստուած:¹⁶ Զի ի նախնեաց անտի իւրոց² ունէր զբարեպաշտութիւն. բարի արմատոյն բարի շառաւիղ. զի ծառ բարի պտուղ բարի առնէ. եւ ի պտղոյ անտի ծառն³ ճանաչի:¹⁷ Արդ այսքանեաց եւ այսպիսի նեղութեանց համբերեալ նաեւ տարեալ՝ ոչինչ զգայր, այլ առաւել քան զառաւել յորդորէր ի ճգնութեան իւրում, զոր ունէր ազգի ազգի առաքինութեամբ,

անսուղութեամբ հացի եւ ծարաւով ջրոյ, եւ տքնութեամբ եւ արտասուաւք եւ անդադար սաղմոսերգութեամբ զցայգ եւ զցերեկ:¹⁸ Եւ ունէր առ ինքն գրկունք մի զպաշտաւնն իւր եւ զՍաղմոսն այնու կատարէր, եւ քարոզէր ամենեցուն առ նա եկելոց զամենայն զկարգս աստուածպատութեան:¹⁹ Եւ նման Նունէի առաքելուհի լեալ, մինչեւ քարոզ նորա սփռեցաւ ընդ ամենայն աշխարհն Վրաց:²⁰ Եւ որք գային առ նա ի տեսութիւն, ուսանէին ի նմանէ զքարոզ բարեպաշտութեան, եւ բազումք հիւանդք եւ ախտաժէտք գալով առ նա՝ բժշկէին:

ԳԼՈՒԽ ԿԸ.

1 Առաջարկութիւն յաղագս շրջագայութեան թղթին տեսուն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի

2 Արդ որ վասն բաժանման Վրաց եղեւ ի ձեռն Կիւրոնի վիճմունք պէս պէս եւ թողութ ազգի ազգի՝ կարգեցաք ի պատմութեան աստ ըստ մերում հասողութեան՝ քննեալ եւ ստուգեալ հաւաստի:³ Բայց իբրեւ ո՛չ կարաց⁴ հնարս ինչ առնել եւ շահել զանիմաստն զայն Կիւրոն երանելի Հայրապետն մեր Աբրահամ. քանզի կորեաւ ի Կիւրոնէ հանճար, եւ փախեաւ ի նմանէ իմաստութիւն անբաւ հեռաւորութեամբ:⁴ Յայնժամ ապա գրէ ձեռնա[ր]կ ընդհանուր ընդ ամենայն աշխարհս Հայոց, եւ գիր շրջագայական առ ամենայն ուղղափառ հաւատացեալքս ի քաղաքս՝ եւ ի գաւառս՝ եւ ի գեղս, զի մի՛ ոք ամենեւին հաղորդեսցի նոցա կամ ի խնամութիւն կամ ի սիրելութիւն եւ կամ ի հաղորդութիւն ինչ հոգեւոր իրաց, կամ ի մարմնաւոր մատաւորութիւն, որպէս ասացաւ

1 Ա. ոչ իմն, Բ. որ իմն

2 Ա. անդ իւրոց

3 Ա. ցառն

4 Ա. կարացաք

միանգամ, այլ միայն գնել ինչ կամ վաճառել: 5 Եւ դարձեալ թէ՛ «Մի՛ ոք խաբեսցի ի նոցանէ անուամբ տեղ[ւ]ոյ ինչ, զոր նոքա անուանեն Մցխիթայի խաչ եւ կամ Մանգղաւեաց եւ կամ այլ ինչ տեղաւք, որ նոցա պատճառ գտանի խաբելոյ զպարզամիտսն»: 6 Եւ այսքանեաւք եւ այսպիսի իրաւք գրէ զգուշանալ. եւ այլ բազում բանիւք պատմաբանէ արտայայտելով զնոցա՝ որ ինչ ենն եւ եղեն, եւ մեզ աւրինադրէ զհաւատ եւ զխոստովանութիւն հարցն առաջնոց յերից սուրբ ժողովոցն՝ հաւատալ ի Հայր, եւ յՈրդի, եւ ի Սուրբ Հոգի, եւ զՏնաւրէնութիւն մարմնացելոյ Բանին Աստուծոյ ճշմարիտ անքակ եւ անբաժանելի միաւորութեամբ: 7 Պատմի եւ այս յաղագս Կիւրոնի, եթէ զկնի մահուանն Մովսիսի Հայոց Կաթողիկոսի՝ եւ նախ քան զառաջնորդելն Աբրահամու գԱթոռն՝ եկեալ Կիւրոնի առ Սմբատ Վրկան մարգպան խաբանաւք իմն եւ խորամանկութեամբ խնդրել ինչ ի նմանէ թուղթ յաշխարհն Վրաց, զի մի՛ հաւանեսցին խուժկին այնմիկ նեստորականի եւ համախորհաց նորա, եւ մի՛ բաժանեսցին¹ ի միաբանութենէ Հայոց. եւ այն լինէր լի նենգութեամբ եւ կեղծաւորութեամբ ի չքմեղս երեւեցուցեալ. զոր եւ զսոյն յիշէ Սմբատ ի թղթի անդ իւրում՝ որ առ Մովսէս եպիսկոպոսն Յուրտաւայ, զի յանձն չէր վստահ Կիւրոն, զիա՛րդ կայր արդեւք եւ զմեզ յորդորէր եւ թուղթս տայր առնել յաշխարհն, եւ զինքն ինքեամբ յանդիմանէր. եւ այսպէս ամենայն ուրեք յամենայն տեղիս յանդիմանեալ լինի խաբեբայ եւ փորձիչն՝ որ խաբեաց եւ խափանեաց զուղղափառութիւն աշխարհին Վրաց, խարդախութեամբ ինչ գիտելով զգպրութիւն խարդաւանողն այն վիշապն:

ԳԼՈՒԽ ԿԹ.

1 Թէ յորո՞ւմ ժամանակի անիծաւ չար ժողովն Քաղկեդոնի, եւ մնալ Հայոց եւ Աղուանից միաբան, եւ Վրաց բաժանուան ի Հայոց, եւ զկնի այնորիկ գիր շրջագայական տեսառն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի

2 Քառասներորդ երրորդ ամ էր թուականին Հոռոմոց՝ յորժամ լուսաւորեցան Հայք ի հաւատս: 3 Եւ Աղուանից լուսաւորութեանն երկերիւր եւթանասուն ամ յառաջ՝ յետ հարիւր² ութսուն ամ լցելոյ հաւատալոյն Հայոց, յաղագս տիեզերակործան ժողովոյն Քաղկեդոնի: 4 Եղեւ հանդէս ժողովոց ի ժամանակս Բաբգեն Հայոց Կաթողիկոսի, Յոյնք եւ ամենայն Իտալիա, Հայք եւ Աղուանք եւ Վիրք միաբանեալ՝ նգովեցին զչարափառ ժողովն Քաղկեդոնի՝ հրամանաւ բարեպաշտ թագաւորացն Հոռոմոց Ջենոնի եւ Անաստասայ: 5 Եւ յետ ութսուն եւ եւթն ամի անցելոյ, ի ժամանակս Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի բաժանեցան Վիրք ի Հայոց միաբանութենէ ի ձեռն անիծելոյն Կիւրոնի. այլ եւ Յոյնք եւ Իտալիա ընդ նոսա: 6 Եւ Աղուանք ո՛չ քակտեցան յուղղափառութենէ եւ ի միաբանութենէ Հայոց: 7 Զորոյ ի շրջաբերական թղթին վասն Կիւրոնի դիմադարձութեան՝ Աբրահամ զամբաստանականսն վասն նորա յաղագս ամենայնի բաց կտրելով սրով Հոգւոյն ազդէ նախ յԱղուանս եւ տայ գիտութիւն, եւ գրէ այսպէս ի թղթին:

1 Ա. քաժանեցն

2 Ա. հարոյր

ԳԼՈՒԽ Հ.

1 Թուղթ Շրջաբերական¹ տեառն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի

2 «Նազելի եւ ի վեր քան զբանի բերման պարգեւ², զչնորհ, զոր ետ Բանն Աստուած արժանեաց զմարդկութեանս Աթոռունել երկնային, զառաքելոցն³ ասեմ եւ զնոցունց յաջորդացն⁴, որ եւ ես Աբրահամ անարժան, կոչեցայ յԱթոռ երջանկին Գրիգորի, յաջորդելոյ մեծի առաքելոյն Թադէոսի: 3 Ամենեցուն կացելոց⁵ ընդ այս⁶ Հովուական իշխանութեամբ առաջնորդաց Եկեղեցւոյ, եւ⁷ վանաց երիցանց, եւ քահանայից, եւ սարկաւազաց դասաւք սուրբ եկեղեցւոյ⁸, անապատակեցաց⁹ եւ միայնացելոց¹⁰, ազատաց եւ իշխանաց¹¹, շինականաց եւ Համաւրէն ժողովրդականաց՝ արանց եւ կանանց, ողջունիւ եւ խաղաղութեամբն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ Հասցի¹² ձեզ զարգանալ, //կարգ վարուց, եւ յաշտիճան իրական կոչումն:

4 Սովորութիւն կալաւ պատահել թէպէտ եւ մեծ անձանց յառաքինաւէտսն, այլ ոչ նուազ եւ դուզնաքեայ յառաքինութեան եւ ի զգաստալի խոհականութիւնս, նա եւ ի բաց որոշեալ ի նմանութեանցն բարուք. թէպէտ եւ երկուքն ի վերին տեսչութենէն ակնարկեալք, եւ մինն ի թոյլ տալոյ, որոց զպատճառսն ինքն միայն գիտէ, եւ է մեզ խորշելի, մի ըստ դուզնաքեայցն ըմբռնեցաք եւ մեք ակա-

մայ ածեալք յաշտիճանս քահանայապետական ի կամողացն զայս հրաժարեալք. գիտէ զամենեցուն սիրտս ճանաչաւն Քրիստոս՝ զի ոչ ստեմք: 5 Այլ զի՞նչ քան զբաւականսն զիմ զհաւատացեալսն համարէի, եւ արհամարհելիք, ցանկացաւք տիրել վիճակաց, նա եւ սոսկալի. մի՞ վասն գերամբարձ գահակցութեան Աստուծոյ քահանայապետելոյ, եւ երկրորդ յաղագս սղալայեղց եւ ըմպահակոտի մարդկային բնութեանս. գուցէ ծանրաբեռնեալ ոչ ախորժակաւքն ըստ պատուոյ, եւ կամ զվարդապետութեանն ընտրութիւն առ արժանս ոչ բաւականել. եւ թէ այսք ինձ առ նախնս, քանի՞ք եւս առ արդեանս: 6 Բայց յետ բռնաձգութեանս դիմադարձեալ, գուցէ ի փոխաւն զսիրտս իշխանացն հաշուէ, եւ ի պատուէրն հնազանդ եղանիւն վասն Տեառն, ամենայն մարդկային ստեղծուածոյ, առաւել որք ի մահ Որդւոյն Աստուծոյ կենդանացեալք, հաղորդեցան՝ անճառաբար զՀոգւոյն Սրբոյ զորդեգրութեան շնորհն յինքեանս բերեալ, հարկաւորեցաք հնազանդել ընդ լծով կոչմանս այսորիկ, եւ ընդ հուպ ի ձեռն առնուլ զայցելութեանն բան ի պատիւ անուանն Աստուծոյ, ի պայծառութիւն վարդապետութեան Նորա:

7 Զի թէպէտ եւ ձեռաց ժամանակիս մարդկան գործք են, ամպարշտելն առ Աստուած, եւ անիրաւ գնացքն պտուղ սպառմունս պատրաստեաց, եւ զմնացեալս դարձեալ տասանորդել, սակայն հոգաւդք վերատեսչութեանն զծուլական լքումնն, որ դասակցէ պատժապարտիցն, ի վերջ հրամայեցաք հարկանել, եւ ի բաւական լինել անաշխատաբար յառաջատիւ, զՀոգւոյն Սրբոյ զվարդապետութիւնն, որ է հաստատուն մխիթարութիւն, ամենայն ումեք բաշխեալ, մանաւանդ որք պատշաճին ժամանակին թէ պարտ է համբերել նեղութեան եւ տանել առաքինութեամբ

1 ԳԹ շրջագայական

2 Ա. պարգեւի

3 ԳԹ գառաբնական

4 ԳԹ յաջորդաց

5 Ա. կացելոյ

6 ԳԹ այսմ

7 ԳԹ չիք

8 ԳԹ եւ բնաւ ուխտի եկեղեցւոյ

9 ԳԹ անապատականաց

10 ԳԹ մենացելոց

11 ԳԹ չիք

12 Ա. հասցէ ի

կարեաց, համբառնալ զանձն առ Աստուած մաքուր մտաւք եւ յուսալ ի Նա:

8 Քանզի խորհուրդք թիւրք անջատանեն յԱստուծոյ, որպէս ուղիղքն եւ մաքուրքն անքակ պահեն: 9 Վասն զի յաճախութիւն թեթեւ նեղութեան յանհաստատ եւ ի վաղանցուկ ի կեանսս, յաւիտենական զմեծութիւն փառաց գործէ: 10 Միայն իբրեւ սպանող զնեղութիւնն մի՛ ընկալջիք, եւ զչարչարելն, կամ իբրեւ զգող, կամ իբրեւ զաւտարատեսուչ, որ է հերձուածող. ապա թէ իբրեւ զքրիստոնեայ երանելի է այնպիսին, քանզի սովոր է Մարգասէրն ի բարկութեան զողորմութիւնն յիշել, եւ կեցուցանել յորժամ դառնան առ Նա եւ յողոց հանեն: 11 Զի որպէս երկրագործն համբերէ տապախառն ջերմութեան աշխատանաց, վաճառականն զերկայնուղեայ տուայտանս, նաւաստին ընդդէմ ալեացն եւ մրրկին հնարել, ախտաժէտն ի բուժողական կտրումն խարմամբ, մինչեւ առցէ իւր ... զաւգուտն: 12 Այսպէս եւ մեք ի նեղու ..... թիցն փութով նահատակեալք զ.... ի բարձանց ընկալցուք, եւ զկատարել ..... զբան յուսոյն¹:

13 //Կամէաք մերով բարբառով ասել ի բարեպաշտացդ լսելիս, բայց ի հարկէ² պիտոյից շինուածոյ Եկեղեցւոյս հասարակաց³ Հայաստանեայցս⁴ որ ի Դուինի արգելեալ⁵ եղաք, փութացայ զգուշացուցանել շրջաբերական թղթովս ի⁶ գայթակղութեանցն զարթուցանելոց մահացու⁷ թշնամւոյն. զոր թանձրամիտքն եւ մարմնասէրքն⁸ ախտացեալ ի նոյն ապերախտք

եղեն, եւ զփրկութիւնն⁹ յՈրդւոյն Աստուծոյ, եւ վասն մարմնոյ Նորա զհաշտութիւն ընդ մեզ, եւ զմեզ ի վեր տանումն ի բարձրութիւն երկնից երկրի¹⁰ ուրանան. զի յայնպիսեացն¹¹ խորշեսջիք¹², զընտանիսն¹³ հաւատոյ ճանաչելով, ո՛չ աւտար ինչ ձայնիւ նորաձեւել յայլայլական¹⁴, որպէս զաւճտողսն¹⁵ լեզուաւ մեր¹⁶ վարդապետութիւնս:

14 Այլ յառաջագոյն աւետարանեալքն յիսկզբանէ ականատեսացն եւ ի սպասաւորաց Բանին եւ ի մարգարէիցն գուշակեալք՝ զոր մատուցին մեզ երեք հարիւր տասն եւ ութ հարքն ժողովեալք ի Նիկիա, նովիմբ քաջ նահատակաւքն հարիւր եւ յիսնաւք ի Կոստանդնուպալիս՝ կործանեցին զհոգեմարտսն: 15 Եւ երկերիւրքն յԲփեսոս զամբարիշտն Նեստոր. եւ իւրեանց խոստովանութիւն կալեալ առաջնորդ¹⁷ զկեանսն յաւիտենից. զոր եւ ես կարճառաւտագոյնս եւ մեկնողաւրէն յիշատակեցիք. եւ է այս:

16 «Հաւատամք¹⁸ ի մի Աստուած Հայր ամենակալ, արարիչ¹⁹ երկնի եւ երկրի, երեւելեաց եւ աներեւելեաց: 17 Եւ ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, յՈրդի Աստուծոյ, ծնեալ ի յԱստուծոյ Հաւրէ, Միածին՝ այլ ո՛չ արարեալ կամ հաստատեալ. համագոյ Հաւր, այլ ո՛չ յոչընչէ. արարիչ ամենայն²⁰ երեւելեաց եւ աներեւելեաց: 18 Եւ ի Սուրբ Հոգին, արարիչ եւ կենդանացուցանող եւ նորոգիչ. ո՛չ ծնունդ, այլ ելումն:

1 Ա. չիբ

2 Ա. Արդ քանզի հոգի

3 Ա. հայրապետաց

4 Ա. Հայաստանեայցս

5 Ա. արգելեալք

6 Ա. չիբ

7 ԳԹ ի մահացն

8 ԳԹ մարմնասէրք

9 Ա. զփրկութիւնն

10 ԳԹ երկնի

11 ԳԹ յայնպիսեացս

12 Ա. խորշիջիք

13 Ա. զնոյնիսն

14 Ա. յայլայլակն

15 ԳԹ զաւցտողսն

16 Ա. է մեր

17 ԳԹ առաջնորդ կալան

18 ԳԹ հաւատամք

19 Ա. արարիչն

20 ԳԹ ամենայնի

19 Աստուած ասի Հայր, Աստուած՝ Որդի, Աստուած՝ Սուրբ Հոգի. ո՛չ երեք Աստուածք, այլ մի Աստուածութեամբ, կամաւ եւ զաւրութեամբ փառաբանի Սուրբ Երրորդութիւնն, զոր իմանամ միաւորութեամբ բաժանեալ, եւ բաժանմամբ միաւորեալ. ո՛չ սկիզբն եւ ո՛չ դադարումն կամ երիցութիւն. քանզի որպէս փառք առանց լուսոյ ո՛չ իմանի, եւ ո՛չ նկարագիր¹ կամ պատկեր առանց էութեան, եւ զաւրութիւն առանց զաւրութեան, կամ իմաստուն առանց իմաստութեան: 20 Այսպէս եւ Հայր առանց Որդւոյ: 21 Եւ որպէս ի լուսոյ երեսաց Նորա միշտ լոյս ծագէ տեսողաց², եւ ո՛չ ոք զատանի առանձնաբար, կամ մինն յառաջ երեւի. այսպէս //եւ ոչ||³ Հայր եւ Որդի առանց Սրբոյ Հոգւոյն: 22 Իսկ ի վերջին աւուրս Որդի իջեալ մարմնացաւ եւ մարդացաւ. ծնաւ անճառաբար ի սուրբ կուսէն⁴ Աստուածածնէ մարմնով, Հոգւով բանականաւ, շնչաւ⁵, մտաւք, եւ զինչ ի մարդ յաւրինակ աստուածային ճոխութեամբ: 23 Եւ ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, անմեկնելի ի Հաւրէ, եւ բովանդակ⁶ յերկրի, խաչեալ, եւ թաղեալ, եւ յերրորդ աւուր յարուցեալ, ելեալ յերկինս նստաւ ընդ աջմէ Հաւր. գայ նովիմբ մարմնով դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս. որոյ թագաւորութեանն ո՛չ գոյ վախճան»: 24 Իսկ որք ասենն՝ «էր՝ յորժամ⁷ ոչ էր», եւ՝ «Նախ քան զլինելն չէր»,— եւ կամ «Զայս զՍրբոյ Հոգւոյն»,— կամ՝ «Փոփոխելի»,— կամ՝ «Այլայլելի»,— եւ կամ՝ «Յայլմէ էութենէ»,— կամ՝ «Ի գոյութենէ»,— զայնպիսին նզովէ կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցի:

1 Ա. Է

2 ԳԹ տեսողացն

3 Ա. չի՞

4 Ա. կուսէ

5 ԳԹ շնչով

6 Ա. բաւրնդակ

7 Ա. երբէ յորժամ

25 //Այս է խոստումն նախասացեալ ցուցակաւրէն երանութեանցն պայծառութիւն, որ առ Թովմաս ձայնն, եւ սովիմբ մկրտեալք պահեցաք ի մեզ, եւ աւելի Հաստատեալք պահեցցուք. յորս գտեալ Տեառն մերոյ եւ Աստուծոյ, պատուականս Համարի յաջակողմեան դասուն: 26 Եւ մի՛ երբէք ըստ Հաւատոյն մասին մեղիցուք, այլ եւ ընդ ըստգտեալսն ամենեւիմբ ոչ հաղորդել, որ կամակարն զյաւիտենական կորուստն [առ]Հասարակ ժառանգեցուցանէ: 27 Բայց եղիցին կամք ձեր ըստ մարգարէին բանից, ատել ձեզ ժողովս չարաց եւ ընդ ամպարչտեալսն մի՛ նստել, եւ զՏեառն ատելիսն ձեզ կատարեալ թշնամիս դնել, որք են յաշխարհիս մերում բազում չարք, բայց առաւել երկաբնակքդ||⁸:

28 Քանզի յաւուրս Մարկիանոսի Հռոմոց թագաւորի, որ //գրեթէ||⁹ ի ժամանակս Կաւատայ Պարսից արքայի, եւ կամ թէ փոքր ինչ յառաջ, ժողովեալք ի Քաղկեդոն՝ ի ճշմարտութենէն¹⁰ վրիպեցան. զի եւ զնոյն¹¹ ինքն զթագաւորն ամենաչար¹² կամացն Նեստորի միաբանեալ, եւ ժողովեալքն¹³ գլխաւորք //եւ Համախոհք||¹⁴ նմին արձան կացուցեալ իւրեանց չարափառութեան զթուղթն Լեւոնի, Հաստատեցին¹⁵ զյառաջ¹⁶ եղեալ աղանդն Նեստորի, եւ կամ զեւս¹⁷ վերնագունին զՍամոստաց-

՝ ՏԵ՛՝Ա՜ՂԴ. Ը

8 Ա. Արդ այս է խոստովանութիւնն մեր հանդերձ ամենայն տնայրիկականն մերգործութեամբն մարդացեալ Բանին Աստուծոյ: Իսկ նոքա ասեն՝ «Բնութիւն մարմնացելոյ Բանին Աստուծոյ»,— զոր եւ մեզ մի՛ երբեք լիցի ասել:

9 Ա. էր գրեալ, եթէ

10 Ա. ճշմարտութենէ

11 Ա. զայն

12 Ա. ասեն չար

13 Ա. ժողովուրդք

14 ԳԹ համախոհակք

15 Ա. հաստատեաց

16 Ա. գառաջ

17 Ա. զանեւս

ւոցն¹. զի թէպէտ եւ² ձայնքն³ որոշին⁴,
//միտքն\\⁵ զմիոյ բերեն:

29 Քանզի անյիշատակելին⁶ Նեստոր
անդուռն բերանով յանդգնեցաւ⁷ ասել եր-
կուս որդիս, մի⁸ զՈրդին Աստուծոյ, եւ
միւս՝ զ'ի Մարիամայ⁹ ծնեալն¹⁰, մարդ
սոսկ, եւ տաճար Բանին, եւ զաւրանալ
զնա ի Հոգւոյն Սրբոյ ուսուցանէ:
30 Քանզի մարդածին, եւ ո՛չ Աստուածա-
ծին ասէ զսուրբ կոյսն. եւ մարդ մեռեալ
ասէ. եւ ո՛չ խոստովանի զԱստուածն
Բան¹¹ իւրով մարմնով¹² կրեալ զամենայն.
վասն որոյ նգովեցաւ: 31 Իսկ ի Քաղկեդո-
նի ժողովեալք¹³ ո՛չ իշխեցեալ¹⁴ զնոյն ա-
սել՝ երկուս բնութիւնս աւրինադրեցին
որք ի սուրբ վարդապետացն «երկա-
բնակք» անուանեցան եւ «Հայհոյաւդք»:
32 Քանզի որոշեն¹⁵ իսկ զկիրսն¹⁶. միում¹⁷
բնութեան զքաղցենալն, զծարաւելն¹⁸,
զվաստակելն յուղեգնացութենէն¹⁹, զլալն
ի գթոյն²⁰, յանդգնին եւ անգիտութիւն ա-
սել զԽաչն եւ զամենայն տկարականսն:
33 Իսկ զնշանագործութիւնսն, //եւ զաս-
տուածային եւ զհրաշափառսն ի բժշկու-
թիւն\\ եւ յայլսն²¹ միւսում բնութեանն՝

իբրեւ թէ²² պարզագուռնի²³ եւ քաջ մեկու-
սացելոյ²⁴ ի մարմնականացն: 34 Եւ այս-
պէս երկուս ուսուցանեն, զմինն մարդ՝ եւ
ընդ կարեաւք անկեալ, եւ զմիւսն²⁵ ի վեր
քան կարիս²⁶. զմինն բնակութիւն, իսկ
զմիւսն բնակիչ, զմինն՝ չարչարելի, եւ
զմիւսն՝ անչարչարելի, թէպէտ եւ դէմ մի
համբաւեն:

35 Ապա յիրաւի նգովեցան յուղղահա-
ւատիցն²⁷ եւ ի վարդապետաց աշխարհի²⁸:
36 Քանզի առաքեալքն Փրկչին մերոյ՝ մի
Տէր քարոզեցին զՅիսուս Քրիստոս, եւ
զՆոյն ի խաչ ելեալ: 37 Պաւղոս յայտնա-
գոյն աղաղակէ, թէ²⁹ զՏէրն փառաց ի խաչ
հանին, եւ Որդին Աստուծոյ զմահ ճաշա-
կեաց, ասէ. «Մինչ թշնամիքն էաք, հաշ-
տեցաք ընդ Աստուծոյ՝ մահուամբ Որդւոյ
Նորա»³⁰. եւ եթէ³⁰ «Քրիստոս վասն մեր
մեռաւ»³¹, եւ զնոյն ասէ՝ «Ի վերայ ամենե-
ցուն Աստուած աւրհնեալ յաւիտեանս. ա-
մէն»³²:

38 Եւ այսպէս զԱստուածն Բան իւրով
մարմնով եւ անձամբ զամենայն մարդկա-
յինսն³¹ կրեալ առանց մեղաց ուսուցանեն
մեզ: 39 Եւ հրաման ետուն՝ որք այսու
վարդապետութեամբ ո՛չ գնան, զնոսա մի՛
ընդունել ի տունս եւ մի՛ ողջոյն տալ. զի
մի՛ նոցա մեղացն կցորդ լինիցիք³²:

40 Արդ՝ ըստ առաքելոցն եւ երանելի³³
մեր՝ վարդապետացն հրամանի՝ փախի-

1 Ա. Սամոստացւոյն

2 Ա. չիբ

3 Ա. գայնմն

4 Ա. որիշեն

5 Ա. այլ դէմբ

6 ԳԹ չիշատակելին

7 ԳԹ յանդգնի

8 Ա. միմ

9 Ա. զՄարիամայ

10 Ա. ծնեալ

11 Ա. քանիւ

12 ԳԹ մարմնովն

13 ԳԹ ժողովեալմն

14 ԳԹ իշխեցեալբ

15 Ա. ուղղեն

16 Ա. զկիրս

17 Ա. մերոյ

18 Ա. չիբ

19 Ա. յուղեգնացութեան

20 Ա. գթոյ

21 Ա. զայլսն

22 Ա. չիբ

23 Ա. Աստուծոյ պարզագունի

24 Ա. մեկուսացելոց

25 Ա. զմիմն

26 Ա. զմարդ

27 ԳԹ յուղղահաւատից

28 ԳԹ աշխարհիս

29 Ա. եւ

30 Հ.Մ.Մ. Ի 10

30 ԳԹ քէ

31 Հ.Մ.Մ. Ի 9

32 Հ.Մ.Մ. Ի 5

31 Ա. մարդկայինսս

32 ԳԹ կցորդիցիբ

33 Ա. ըստ երանելի

ցո՛ւք ի նզովեցելոցն², եւ ի նոցունց դժո-
խաժառանգեցուցանաւ զփոխմանցն³,
զամբիծ⁴ հաւատան զառեալ⁵ ի մեզ պա-
հելով: 41 Քանզի եւ դեռ որպէս քաղցկեղ⁶
ճարակի խմոր հերձուածոյն⁷, մինչ զի
զրեթէ ի //սահմանակիցս⁸ եւ միով վար-
դապետութեամբ լուսաւորեալս⁹ ժամա-
նաց: 42 ԶՎրաց ասեմ //եւ զԱղուա-
նից¹⁰, որք զժահահոտ սերմն¹¹ նախասա-
ցելոցն մեծարանաւք ընկալեալ յինքեանս
հաստատեցին զաստուածպաշտութեանն¹²
լոկ զկերպարանս¹³ ցուցանելով պարզա-
մտացն¹⁴: 43 Եւ որք սովորութիւն ունին
զմիաբանելն ընդ նոսա, եւ ի զաւրութե-
նէն¹⁵ ինքեանց մնան, եւ զնոսա հեռացու-
ցանեն: 44 Վասն այսր հարկաւոր համա-
րեցան զրել յառաջագոյն քան զմեզ կա-
ցեալքն յաստիճանի¹⁶ Կաթողիկոսութեան
յԱղուանս: 45 Իսկ մեք ի Վիրս առ Կիւ-
րոն, որ Կաթողիկոս¹⁷ անուանի՝ եւ առ¹⁸
նորին աթոռակիցսն: 46 Քանզի զեպիսկո-
պոսն եկեղեցւոյն Յուրտաւայ, որ զմիջ-
նորդութիւն ունէր երկուց աշխարհացս,
յաղազս ուղղափառ հաւատոյ հալածա-
կան արար, եւ զպաշտաւն հայերէն¹⁹, զոր
սրբոյն Շուշանկանն²⁰ էր կարգաւորեալ,

հակառակ մեզ խորխտացեալ՝ ի բաց խա-
փանեաց: 47 Յաղազս որոյ զրեցաք դառ-
նալ ի ճշմարիտ հաւատն, եւ կալ հաստա-
տուն յաւանդութեան առաքելոցն, որ
տուաւ ի ձեռն մեր վարդապետացն: 48 Եւ
նոցա ընդդիմացեալ երկիցս անգամ զհա-
կառակն²¹ զրեցին առ մեզ: 49 Քանզի
նոյն²² իսկ սուտանունն²³ կացեալ գլուխ
եկեղեցւոյն Վրաց. ի նմին ժամանակս
Խոսրովու արքայի որդւոյ Որմզդի²⁴, ըն-
կալեալ ի նեստորի ուսմանէն եպիսկոպոս
գոմն, եւ ի նոյն հայհոյող վարդապետու-
թիւն²⁵ զինքն տուեալ յառաջ ունելով
զՔաղկեդոնի ախտն: 50 Ապա թէպէտ եւ
զայրն մերժեալ՝ զմրուր դեղացն պահեցին,
եւ ուժգնագոյն եւս զամբարշտութիւն իւ-
րեանց յերրորդ զրին ընկալաք: 51 Եւ
պարծանաւք խորխտացեալ ոչ թողուլ զա-
ղանդն. այլ եւ զմեզ զկնի իւրեանց թիւ-
րեալ խորխորատն²⁶ ուսուցանել համար-
ձակեցաւ ամբարիշտն Կիւրոն: 52 Վասն
որոյ եւ զյառաջագոյն սահմանն²⁷ վարդա-
պետացն մերոց, զոր ի վերայ Հոռոմին
հատին, եւ կացցէ²⁸ մինչեւ ցրուն, թէ ո՛չ
դարձցին ի ճշմարիտն: 53 Մեք զնոյն եւ ի
վերայ Վրաց հրամայեցաք, ամենեւեմ²⁹
մի՛ հաղորդել ընդ նոսա, մի՛ յաղաւթս, եւ³⁰
մի՛ ի կերակուրս, եւ³¹ մի՛ յըմպելիս, մի՛ ի
բարեկամութիւնս³², մի՛ ի դայեակու-
թիւնս³³, մի՛ աղաւթիւք³⁴ երթալով ի
նաչն, //որ ի Մծխիթայի տեղաւքն համ-

1 Ա. չիբ
2 Ա. նզովելոցն
3 Ա. փոխմանցն. փխ ըստ ԱՆԳԼ.
4 Ա. զամբիծն
5 Ա. զառաքեալ
6 Ա. քաղցկեղ
7 Ա. հերձուածոյացն
8 Ա. մահ մանաւանդ
9 Ա. լուսաւորելով
10 Ա. չիբ
11 Ա. ուսումն
12 ԳԹ զաստուածպաշտութեան
13 Ա. գ-ըն-կերպարանս
14 ԳԹ պարզամտաց
15 Ա. զաւրութենէ
16 Ա. յաշտիման
17 ԳԹ կաթողիկոսն
18 Ա. ի
19 Ա. հայրենի
20 ԳԹ Շուշանկան
21 Ա. զհակառակսն
22 ԳԹ նոյնդ
23 ԳԹ սուտանունն
24 ԳԹ Որմզդի
25 Ա. վարդապետութեան
26 Ա. խորխորատ
27 Ա. սահման
28 Ա. կացցէ
29 Ա. ամենեւեմ
30 Ա. չիբ
31 Ա. չիբ
32 ԳԹ բարեկամութիւն
33 ԳԹ դայեակութիւն
34 Ա. աղաւթեմ

բաւի, մի՛ ի Մանգղեաց խաչն¹։ Եւ մի՛ ի մեր եկեղեցիս զնոսա ընդունել, այլ եւ ամուսնութեամբ ամենեւիմբ¹ հեռանալ. բայց միայն գնել ինչ, եւ² կամ գնոյ //տալ որպէս հրէից։⁵⁴ Նոյն հրաման եւ վասն Աղուանին անշարժ կացցէ, զի պատկառեալ դարձցին ի թիւր ճանապարհէն։

⁵⁵ Իսկ մեք ոչ լռեմք ի խրատելոյ որչափ եւ եմք ի կենցաղիս, եւ որք գկնիսն աղաչեմք նախանձաւորս մեզ լինել, ածել զնոսա յուղղութիւն։⁵⁶ Իսկ յարդեան ժամանակիս, որք հաղորդեցան ընդ յառաջ որոշեալսն, եւ կամ ընդ որս ի մէնջ, կամաւ թէ ակամայ, եւ կամ տգիտութեամբ, մարգարէին ձայնակից լիցի այնպիսին ա-

ղաւթիւք. թէ «Զմեղս մանկութեան իմոյ եւ զանգիտութեան մի՛ յիշեր»³, – եւ այլ զգուշացի ըստ կանոնաւոր հրամանիդ մերոյ։⁵⁷ Ապա թէ անխտրաբար վարեսցի ոք հաղորդելով ընդ նոսա, եւ կամակից լինիցի պղծութեան հաւատոց նոցա, այնպիսիքն նզովեսցին հոգւով, նզովեսցին մարմնով, եւ ամենայն կենցաղով իւրեանց, եւ որոշեսցին ի սրբոյ Եկեղեցւոյ Աստուծոյ, եւ եղիցին խաւարաբնակք եւ յաւիտենից հրոյն կերակուր։⁵⁸ Իսկ եթէ ոք ամբարտաւանեսցէ արհամարհելով զնզովիւքս, գիտասցէ այնպիսին զի յետ հոգեւոր պատուհասի, եւ զմարմնաւորս պատրաստ եմք ի վերայ ածել³։

¹ Ա. ամենեւիմ

² Ա. չիբ

³ Ս. Գ. Ի. Գ. 7

³ Ա. չիբ

ՑԱՆԿ

ԳԼՈՒԽ Ա.	ԳԼՈՒԽ ԺԴ.
Պատասխանի թղթոյն Անանիայի, եւ խոստումն կատարել գիայցուածս նորա	Եւ որ այլ ինչ գկնի բաժանման աշխարհաց
ԳԼՈՒԽ Բ.	ԳԼՈՒԽ ԺԵ.
Յաղագս թագաւորաց: Սկիզբն յԱղամայ	Յաղագս Հայկայ
ԳԼՈՒԽ Գ.	ԳԼՈՒԽ ԺԶ.
Յաղագս Նոյի	Յաղագս ազգաց եւ ծննդոցն Հայկայ, եւ որ զինչ ի նոցանէ գործք
ԳԼՈՒԽ Դ.	ԳԼՈՒԽ ԺԷ.
Յաղագս Սեմայ	Յաղագս Արամայ պատերազմին սարտիւր մահատակութեան
ԳԼՈՒԽ Ե.	ԳԼՈՒԽ ԺԸ.
Յաղագս Արքահամու	Յաղագս Արայի
ԳԼՈՒԽ Զ.	ԳԼՈՒԽ ԺԹ.
Յաղագս Քամայ	Յաղագս՝ որ ինչ գկնի մահուանն Արայի պատմին գործք
ԳԼՈՒԽ Է.	ԳԼՈՒԽ Ի.
Յաղագս Յաբեթի	Յաղագս Նահապետացն եւ Դատաւորացն՝ որք կացին Առաջնորդի ժողովրդեանն Իսրայէլի
ԳԼՈՒԽ Ը.	ԳԼՈՒԽ ԻԱ.
Յաղագս բաժանմանց աշխարհաց եւ ընդ որդւոցն Նոյի	Յաղագս թագաւորաց Իսրայէլի
ԳԼՈՒԽ Թ.	ԳԼՈՒԽ ԻԲ.
Եւ այլ սահմանք Քամայ	Թագաւորք Պարսից յազգէն Իսահակայ
ԳԼՈՒԽ Ժ.	ԳԼՈՒԽ ԻԳ.
Սահմանք Յաբեթի	Թագաւորք Հայոց ի Հայկազնեաց
ԳԼՈՒԽ ԺԱ.	ԳԼՈՒԽ ԻԴ.
Յաղագս լերանց	Յաղագս Հրաչէի թագաւորելոյն
ԳԼՈՒԽ ԺԲ.	ԳԼՈՒԽ ԻԵ.
Յաղագս ծովուց	Յաղագս Տիգրանայ
ԳԼՈՒԽ ԺԳ.	
Յաղագս գետոց	

ԳԼՈՒԽ ԻԶ.
Յաղագս թագաւորելոյն Արշակուն-
նեաց ի վերայ Պարսից եւ Հայոց

ԳԼՈՒԽ ԻԷ.
Թագաւորք Հայոց՝ որ ի Պարթեւաց

ԳԼՈՒԽ ԻԸ.
Սկիզբն թագաւորութեան Յունաց

ԳԼՈՒԽ ԻԹ.
Յաղագս Արտաշիսի թագաւորի

ԳԼՈՒԽ Լ.
Վասն թագաւորելոյն Արտաւագդայ

ԳԼՈՒԽ ԼԱ.
Վասն թագաւորելոյ Արգարու ի Հայք

ԳԼՈՒԽ ԼԲ.
Առաքումն իշխանացն Արգարու առ
Մառինոս, յորում տեսին զՓրկիչն մեր,
ուստի եղեւ սկիզբն հաւատոցն Արգա-
րու

ԳԼՈՒԽ ԼԳ.
Թուղթ Արգարու առ Փրկիչն

ԳԼՈՒԽ ԼԴ.
Պատասխանի թղթոյն Արգարու, զոր
գրեաց Թումաս Առաքեալ հրամանաւ
Փրկչին

ԳԼՈՒԽ ԼԵ.
Գնալն Թաղէոսի առ Արգար, եւ քարո-
զել քաղաքին Ուռհայի

ԳԼՈՒԽ ԼԶ.
Թուղթ Արգարու առ Տիրեք կայսր
Հոովմայեցոց

ԳԼՈՒԽ ԼԷ.
Պատասխանի թղթոյն Արգարու

ԳԼՈՒԽ ԼԸ.
Թուղթ Արգարու

ԳԼՈՒԽ ԼԹ.
(Դարձեալ) Թուղթ Արգարու

ԳԼՈՒԽ Խ.
Վասն թագաւորելոյն որդւոյն Արգա-
րու եւ Սանատրկոյ ի միում ժամանակի:
Եւ յաղագս առաքելոյն մերոյ Թաղէոսի:
Եւ Բարթուղիմէոսի

ԳԼՈՒԽ ԽԱ.
Յաղագս Երուանդայ

ԳԼՈՒԽ ԽԲ.
Վասն թագաւորելոյ Արտաշէսի Հայոց

ԳԼՈՒԽ ԽԳ.
Թագաւորելն Արտաւագդայ եւ մեռա-
նելն զարմանալի իմն մահուամբ

ԳԼՈՒԽ ԽԴ.
Յաղագս Տիրանայ

ԳԼՈՒԽ ԽԵ.
Յաղագս Տիգրանայ

ԳԼՈՒԽ ԽԶ.
Յաղագս թագաւորելոյն Վաղարշայ,
եւ որ ինչ ի նմանէ գործի եւ պատերազմ
ընդ Խազրաց, եւ մահուան նորին

ԳԼՈՒԽ ԽԷ.
Յաղագս Խոսրովու թագաւորելոյն

ԳԼՈՒԽ ԽԸ.
Դարձեալ վասն Խոսրովու

ԳԼՈՒԽ ԽԹ.
Թիւ թագաւորացն Պարսից՝ որ ի
Պարթեւաց՝ մինչեւ ի վախճան

ԳԼՈՒԽ Ծ.

Արշաւանի Խոսրովու ի (վերայ) Պարսից, եւ քինախնդիր լինել մահուանն Արտաւանայ

ԳԼՈՒԽ ԾԱ.

Դարձեալ յարձակումն երկրորդ անգամ Խոսրովու ի վերայ Արտաշրի՝ առանց ուրում աւգնականութեան

ԳԼՈՒԽ ԾԲ.

Խաւսի եւ խոստմունքի Արտաշրի Պարսից արքայի առ զաւրս իւր

ԳԼՈՒԽ ԾԳ.

Գալն Անակայ առ Խոսրով յԱրտազ գաւառէ

ԳԼՈՒԽ ԾԴ.

Կարգ թագաւորացն Հայոց եւ համար նոցին սկսեալ ի Վաղարշակայ մինչեւ ի Խոսրով, գոր սպան Անակ

ԳԼՈՒԽ ԾԵ.

Յայտարարութիւն որ ինչ զկնի մահուանն Խոսրովու

ԳԼՈՒԽ ԾԶ.

Արշաւանի Արտաշրի ի Հայք զկնի մահուանն Խոսրովու

ԳԼՈՒԽ ԾԷ.

Յայտարարութիւն յաղագս սրբոյն Գրիգորի՝ թէ ո՞րպէս տարեալ լինէր յերկիրն Յունաց

ԳԼՈՒԽ ԾԸ.

Յաղագս նահատակութեան Տրդատայ նախ քան զթագաւորելն

ԳԼՈՒԽ ԾԹ.

Յաղագս Կոստանդիանոսի Մեծի

ԳԼՈՒԽ Կ.

Յաղագս սննդեան եւ ուսման եւ վարդապետութեանն սրբոյն Գրիգորի յետ մահուանն Անակայ, եւ աղետին՝ որ եհաս ընտանեաց նորա եւ ազգականաց նորա ի զաւրացն Խոսրովու

ԳԼՈՒԽ ԿԱ.

Յաղագս Քառասնից

ԳԼՈՒԽ ԿԲ.

Յաղագս չարչարանաց սրբոյն Գրիգորի

ԳԼՈՒԽ ԿԳ.

Յաղագս Տրդատայ

ԳԼՈՒԽ ԿԴ.

Վասն սրբոց Հովհաննէսեանցն

ԳԼՈՒԽ ԿԵ.

Վասն հարուածոցն Տրդատայ՝ որ եհաս նմա ի Տեաննէ

ԳԼՈՒԽ ԿԶ.

Եւն ի վիրապէն սրբոյն Գրիգորի

ԳԼՈՒԽ ԿԷ.

Գալն Տրդատայ ի Հայք

ԳԼՈՒԽ ԿԸ.

Յաղագս քաջութեան Տրդատայ նախ քան զհաւատալն

ԳԼՈՒԽ ԿԹ.

Դարձեալ ի նոյն խորհուրդ յաղագս սրբոյն Գրիգորի երթալոյն ի ձեռնադրութիւն Հայրապետութեանն

ԳԼՈՒԽ Զ.

Յաղագս եպիսկոպոսաց՝ որք ընկալան Աթոռ ի տեղիս տեղիս ի սրբոյն Գրիգորէ յիրաքանչիւր գաւառ

ԳԼՈՒԽ ՀԱ.

Յաղագս մկրտության Տրդատայ թագաւորին եւ իւրայնոցն եւ ամենայն զաւրացն

ԳԼՈՒԽ ՀԲ.

Գնալն երանելոյն Հեղինէի յերուսաղէմ ի խնդիր սուրբ Խաչի

ԳԼՈՒԽ ՀԳ.

Գնալն Տրդատայ թագաւորին Հայոց ի Հոռմ առ Մեծն Կոստանդիանոս յաղագս միաբանութեան հաւատոյ

ԳԼՈՒԽ ՀԴ.

Դարձեալ ի նոյն խորհուրդ. եւ յաղագս սրբոց առաքելոցն Պետրոսի եւ Պաւլոսի եւ Անդրէի նշխարացն՝ յայլմէ պատմութենէ

ԳԼՈՒԽ ՀԵ.

Յաղագս Թագին երանելոյն Կոստանդիանոսի՝ թէ ուստի՞ կամ ո՞րպէս յաջողեալ եղեւ նմա ի Տեառնէ՝ Շափոյ որդիոյ (Շապհոյ՝ որդւոյ) Աշոտոյ Ապառի Պատրակի ասացեալ ի պատմութեան իւրոյ

ԳԼՈՒԽ ՀԶ.

Ստուգաբանութիւն յաղագս Տրդատայ թագաւորելոյն

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ

Վրաց պատնէն առաջին

Պատմութիւն բաժանման վրաց ի հայոց

(ԳԼՈՒԽ Ա.)

ԳԼՈՒԽ Բ.

Թուղթ Տեառն Մովսիսի Հայոց Կաթողիկոսի առ Կիրոն Վրաց Կաթողիկոս

ԳԼՈՒԽ Գ.

Պատասխանի թղթոյն Տեառն Մովսիսի Հայոց Կաթողիկոսի ի Կիրոնէ Վրաց Կաթողիկոսէ

ԳԼՈՒԽ Դ.

Պատմաո՞թ թղթոյն Հայոց Կաթողիկոսի եւ պատասխանոյն Կիրոնի՝ եթէ ո՞ր գտաւ եւ ո՞րպէս

ԳԼՈՒԽ Ե.

Յաղագս Կիրոնի երկեղին եւ կասկածանաց

ԳԼՈՒԽ Զ.

Թէ ո՞րպէս նենգութեամբ կոչեաց Կիրոն զեպիսկոպոսն Ցուրտաւայ Մովսէս առ ինքն, եւ նա ո՞չ գնաց յաղագս երկիւղի եւ կասկածանաց: Բայց ապա յետոյ գնաց յաղագս յանդիմանելոյ զնա, թէպէտ եւ խափանուամն արար ուխտին իւրոյ

ԳԼՈՒԽ Է.

Գնալն Մովսիսի եպիսկոպոսին Ցուրտաւայ առ Կիրոն

ԳԼՈՒԽ Ը.

Որ ինչ զկնի այսորիկ պատմի յաղագս Կիրոնի

ԳԼՈՒԽ Թ.

Պատնէն երկրորդ վասն բաժանման Վրաց զկնի մահուան Մովսիսի

ԳԼՈՒԽ Ժ.

Թէ զի՞նչ արինակաւ գրեաց Մովսէս եպիսկոպոսն Ցուրտաւայ առ Վրթանէս Քերթոզն՝ գրել թուղթ առ վինակեալս իւր եւ առ Կիրոն եւ իշխանս աշխարհին

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

Թուղթ առաջին Մովսիսի եպիսկոպոսին Ցուրտաւայ առ Վրթանէս Քերթոզն՝ տեղապահ Աթոռոյ սրբոյն Գրիգորի

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

Պատասխանի թղթոյն Մովսիսի ե-
պիսկոպոսի ի Վրթանիսէ Քերթողէ

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

Զկնի թղթոյն Մովսիսի եւ Վրթանէսի
եւ ի սակ(աւ)ուց յայտարարութիւն

ԳԼՈՒԽ ԺԴ.

Թուղթ շրջաբերական Մովսիսի ե-
պիսկոպոսի առ վիճակեալսն իւր

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.

Պատասխանի թղթոյն Մովսիսի ե-
պիսկոպոսին Ցուրտաւայ ի վիճակելոցն
իւրոց

ԳԼՈՒԽ ԺԶ.

Թուղթ շրջաբերական տեառն Վրթա-
նիսի Քերթողի (ի) հայալեզու աշխարհին-
Ցուրտաւայ՝ ի խնդրոյ Մովսիսի եպիս-
կոպոսի՝ առ ի հաստատել զնոսա ի հա-
ւատս

ԳԼՈՒԽ ԺԷ.

Պատասխանի թղթոյն Վրթանիսի հա-
յալեզու աշխարհին Ցուրտաւայ

ԳԼՈՒԽ ԺԸ.

Յաղագս Ցուրտաւայ՝ եւ որ ինչ վասն
Բդեշիսին՝ որ ի նմա լեալ: Եւ վասն Վրաց

ԳԼՈՒԽ ԺԹ.

Յաղագս Մովսիսի եպիսկոպոսին
Ցուրտաւայ՝ թէ ուստի՞ կամ ո՞րպէս ե-
կեալ ի պատիւ առաջնորդութեան. եւ գո-
վութիւն նմա, եւ կշտամբանք եւ ամբաս-
տանութիւն Կիւրոնի եւ իշխանաց աշ-
խարհին եւ այլոց

ԳԼՈՒԽ Ի.

Թուղթ երկրորդ Մովսիսի եպիսկոպո-
սի առ Վրթանէս Վարդապետ Քերթողն

ԳԼՈՒԽ ԻԱ.

Պատասխանի թղթոյն Մովսիսի ե-
պիսկոպոսի ի Վրթանիսէ Վարդապետէ

ԳԼՈՒԽ ԻԲ.

Թուղթ Վրթանիսի Քերթողի առ Կիւ-
րոն Վրաց Կաթողիկոս եւ առ իշխանս
աշխարհին՝ ի խնդրոյ Մովսիսի եպիսկո-
պոսի պատնենին

ԳԼՈՒԽ ԻԳ.

Թուղթ Վրթանիսի Քերթողի առ Պետ-
րոս եպիսկոպոս ի խնդրոյ Մովսիսի ե-
պիսկոպոսի

ԳԼՈՒԽ ԻԴ.

Թէ է՞ր վասն ո՞չ գտաւ գրեալ ի Գիր
թղթոցն պատասխանի թղթոյն Վրթանիսի,
որ առ Կիւրոն՝ եւ առ իշխանս աշխարհին՝
եւ առ Պետրոս եպիսկոպոսն, զոր (ի)
խնդրոյ եպիսկոպոսին Մովսիսի գրեաց

ԳԼՈՒԽ ԻԵ.

Թուղթ երրորդ Մովսիսի եպիսկոպո-
սի առ Վրթանէս Քերթողն

ԳԼՈՒԽ ԻԶ.

Պատասխանի երրորդ թղթոյն Մովսի-
սի եպիսկոպոսի ի Վրթանիսէ Քերթողէ

ԳԼՈՒԽ ԻԷ.

Որ ինչ զկնի երրորդ թղթին Մովսիսի:
Եւ վասն տեառն Աքրահամու, որ հան-
դերձեալ էր գալ յԱթոռ Հայրապետու-
թեան: Եւ հայցումն Մովսիսի ի Վրթանի-
սէ՝ վերստին հաստատելոյ ի հաւատս,
եւ որ ինչ պատնառն էր

ԳԼՈՒԽ ԻԸ.

Թուղթ Վրթանիսի Քերթողի առ Մով-
սէս եպիսկոպոսն Ցուրտաւայ, որ է այժմ
Գաշենք, յաղագս հաւատոյ եւ վերս-
տին հաստատելոյ

ԳԼՈՒԽ ԻԹ.

Որ ինչ գկնի թղթոցն Վրթանիսի՝ զոր խնդրեաց Մովսէս ի խորհուրդ հաւատոյ, եւ որ այլն եւս

ԳԼՈՒԽ Լ.

Յաղագս Արքահամու՝ որ հանդերձեալ էր գալ յԱթոռ Հայրապետութեան Հայոց՝ հրամանաւ Սմբատայ Վրկան Մարգարանի եւ այլոց նախարարացն Հայոց

ԳԼՈՒԽ ԼԱ.

Յաղագս Սմբատայ Վրկան մարգարանի՝ թէ յո՞րմէ ազգէ եւ յորո՞ւմ ժամանակս եղեւ մարգարան

ԳԼՈՒԽ ԼԲ.

Ձեռնարկ՝ զոր խնդրեաց Սմբատ Վրկան մարգարան յայն եպիսկոպոսացն, որք դարձեալ էին, եւ նորին հրամանաւ ի Դուին կարգեալ Կաթողիկոս Հայոց յետ մահուանն Մովսիսի, եւ զիւր ձեռնարկն ետ նոցա

ԳԼՈՒԽ ԼԳ.

Ձեռնարկ Սմբատայ՝ զոր ետ եպիսկոպոսացն, զորոց անուանսն վերագոյն գրեցա՞մ հանդերձ Վրթանիսի եւ այլովք միաբանելովք

ԳԼՈՒԽ ԼԴ.

Յաղագս Վրթանիսի Քերթողի

ԳԼՈՒԽ ԼԵ.

Յաղագս եպիսկոպոսացն այնոցիկ միւսանգամ ժողովելոյ ի ժամադրեալ տեղին՝ հաստատել իւրեանց Առաջնորդ

ԳԼՈՒԽ ԼԶ.

Որ ինչ գկնի ձեռնադրութեան Արքահամու խաւսք եւ խոստովանութիւնք ժողովոյն ձեռնարկ թղթովն, զոր ետուն Արքահամու

ԳԼՈՒԽ ԼԷ.

Ձեռնարկ՝ զոր ետուն Արքահամու Հայոց Կաթողիկոսի՝ ի միաբանութենէ աշխարհիս Հայոց՝ այնոքիկ՝ ոյք էին ընդ իշխանութեամբ Հռոմոց ի թագաւորութեանն Մուրկայ եւ յաշխարհակալութեանն Խոսրովու Պարսից արքայից արքայի

ԳԼՈՒԽ ԼԸ.

Դարձեալ վասն Վրթանիսի վարդապետի

ԳԼՈՒԽ ԼԹ.

Յաղագս արքեմութեան սուրբ իւղոյն՝ զոր արքեմեաց Արքահամ Հայրապետն ի խնդրոյ եպիսկոպոսացն, որ ժողովեալ էին առ նա

ԳԼՈՒԽ Խ.

Յաղագս որ ինչ գկնի այսորիկ պատմի

ԳԼՈՒԽ ԽԱ.

Թուղթ Մովսիսի եպիսկոպոսին Ցուրտաւայ առ Արքահամ Հայոց Կաթողիկոսն

ԳԼՈՒԽ ԽԲ.

Պատասխանի թղթոյն Մովսիսի եպիսկոպոսին Ցուրտաւայ՝ յԱրքահամէ Հայոց Կաթողիկոսէ

ԳԼՈՒԽ ԽԳ.

Թէ ընդէ՞ր չեկն Մովսէս եպիսկոպոսն Ցուրտաւայ ի ժողով անդր եպիսկոպոսացն որք ի ձեռնադրութեան Արքահամու

ԳԼՈՒԽ ԽԴ.

Թուղթ առաջին Հայոց Կաթողիկոսի առ Կիրոն Վրաց Կաթողիկոս ի ձեռն Պետրոսի եպիսկոպոսի եւ այլ ազատաց ի խնդրոյ եպիսկոպոսի

ԳԼՈՒԽ ԽԵ.

Պատասխանի առաջին թղթոյն տեառն Արքահամու Հայոց Կաթողիկոսի՝ ի Կիւրոնէ Վրաց Կաթողիկոս[է]

ԳԼՈՒԽ ԽԶ.

Յաղագս որ ինչ գկնի թղթոյն Արքահամու եւ Կիւրոնի

ԳԼՈՒԽ ԽԷ.

Թուղթ երկրորդ տեառն Արքահամու Հայոց Կաթողիկոսի առ Կիւրոն Վրաց Կաթողիկոսն

ԳԼՈՒԽ ԽԸ.

Պատասխանի երկրորդ թղթոյն տեառն Արքահամու Հայոց Կաթողիկոսի ի Կիւրոնէ Վրաց Կաթողիկոսէ

ԳԼՈՒԽ ԽԹ.

Որ ինչ գկնի երկրորդ թղթին Արքահամու եւ պատասխան[ւոյն] Կիւրոնի

ԳԼՈՒԽ Ծ.

Թուղթ երրորդ տեառն Արքահամու Հայոց Կաթողիկոսի առ Կիւրոն Վրաց Կաթողիկոսն

ԳԼՈՒԽ ԾԱ.

Պատասխանի երրորդ թղթին տեառն Արքահամու Հայոց Կաթողիկոսի, ի Կիւրոնէ

ԳԼՈՒԽ ԾԲ.

Որ ինչ գկնի երրորդ պատասխանոյն պատմի վասն Կիւրոնի

ԳԼՈՒԽ ԾԳ.

Յաղագս Պետրոսի եպիսկոպոսի

ԳԼՈՒԽ ԾԴ.

Թէ ո՞րպէս պատմի վասն թղթոցն Սմբատայ Վրկան մարզպանի. եւ դարձեալ ի նոյն խորհուրդ

ԳԼՈՒԽ ԾԵ.

Թուղթ Տեառն Սմբատայ Վրկան մարզպանի առ Կիւրոն Վրաց Կաթողիկոս

ԳԼՈՒԽ ԾԶ.

Պատասխանի թղթոյն տեառն Սմբատայ Վրկան մարզպանի ի Կիւրոնէ Վրաց Կաթողիկոսէ

ԳԼՈՒԽ ԾԷ.

Թէ ո՞րպէս յերկուս կողմանս բաժանեաց գկամս իւր Կիւրոն կեղծաւորութեամբ

ԳԼՈՒԽ ԾԸ.

Թուղթ Մովսիսի եպիսկոպոսին Յուրտաւայ առ տէր Սմբատ Վրկան մարզպան

ԳԼՈՒԽ ԾԹ.

Պատասխանի թղթոյն Մովսիսի եպիսկոպոսին Յուրտաւայ ի Սմբատայ Վրկան մարզպանէ

ԳԼՈՒԽ Կ.

Յաղագս երրորդ պատմեմին՝ որ ինչ վասն բաժանմանն Վրաց գրեցան, եւ յայտարարութիւն ժամանակաց

ԳԼՈՒԽ ԿԱ.

Յաղագս Կիւրոնի կշտամբութեան՝ եւ որ ինչ ի նմանէ գիր եւ բան ընդդէմ Արքահամու երրորդ թղթոյն, եւ որ այլ եւս ի բանից պատասխանի

ԳԼՈՒԽ ԿԲ.

Յաղագս յայտարարութեան առաջին պատմառին՝ որ վասն բաժանման Վրաց ի Կիւրոնէ

ԳԼՈՒԽ ԿԳ.

Յաղագս երկրորդ պատմառի բաժանմանն Վրաց՝ որ եղեւ ի հակառակութենէ Կիւրոնի

ԳԼՈՒԽ ԿԴ.

Դարձեալ ի նոյն խորհուրդ խնդրոյ
յայլմէ պատմութենէ

ԳԼՈՒԽ ԿԵ.

Թէ յորո՞ւմ ժամանակի հաւատացին
Աղուանք յառաջ քան զՀայք՝ ի պատմու-
թենէ իւրեանց

ԳԼՈՒԽ ԿԶ.

Դարձեալ ի նոյն խորհուրդ վասն Կիւ-
րոնի՝ որ ինչ զկնի թղթոցն պատմի

ԳԼՈՒԽ ԿԷ.

Յաղագս սրբոյն Շուշանայ

ԳԼՈՒԽ ԿԸ.

Առաջարկութիւն յաղագս շրջագայու-
թեան թղթին տեառն Արրահամու Հայոց
Կաթողիկոսի

ԳԼՈՒԽ ԿԹ.

Թէ յորո՞ւմ ժամանակի անիծաւ չար
ժողովն Քաղկեդոնի, եւ մնալ Հայոց եւ
Աղուանից միաբան, եւ Վրաց բաժա-
նումն ի Հայոց, եւ զկնի այնորիկ գիր
շրջագայական տեառն Արրահամու Հա-
յոց Կաթողիկոսի

ԳԼՈՒԽ Հ.

Թուղթ Շրջաբերական տեառն Արրա-
համու Հայոց Կաթողիկոսի

ՄՏԵՓԱՆՈՍ ՏԱՐԱԲՆԵՑԻ ԱՍՈՂԻԿ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՏԻԶԵՐԱԿԱՆ

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՏԱՐՕՆԵՑԻՆ ԵՒ ՆՐԱ «ՏԻԵՋԵՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ» ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ստեփանոս Տարօնեցին ապրել է ստեղծագործել է մի ժամանակաշրջանում (Ժ դարի կեսերից մինչև ԺԱ դարի սկիզբը), որը համարվել է «խաղաղ շինարարութեան դար», եւ այդ շնորհիւ Բագրատունիների ռազմաքաղաքական հզօրացման, երբ համեմատաբար դադարել էին օտար նուաճողների ասպատակութիւնները եւ մեղմացել միջֆեոդալական ներքին պառակտումները: Մ. Աբեղեանը գրել է. «Դա մեր ֆեոդալիզմի ամենաբարեբախտ շրջանն է»¹: Այդ ժամանակ յատկապէս զարկ է տրւում եկեղեցաշինութեանը, աշխուժանում է հոգեւոր եւ մշակութային կեանքը, որի զարգացման իրենց նպաստն են բերում մի շարք նշանաւոր գործիչներ, այդ թւում նաեւ բանիբուն վարդապետ, պատմիչ Ստեփանոս Տարօնեցին:

Ստեփանոս Տարօնեցի Ասողիկի վերաբերեալ կենսագրական որոշակի մանրամասներ յայտնի չեն: Տարօնեցի անուանումից պէտք է եզրակացնել, որ նա հաւանաբար ծնուել է Մեծ Հայքի Տարօն գաւառում: Ասողիկ կամ Ասողնիկ է անուանուել լաւ ձայն ունենալու եւ ճարտասան լինելու պատճառով:

Ասողիկը, գրելով Անանիա Ա. Մոկացի կաթողիկոսի (946-968) եւ ժամանակի նշանաւոր հոգեւոր գործիչների մասին, նշում է, որ իր «տղայութեան» ժամանակ նրանցից ոմանց տեսել է իր աչքով, վայելել նրանց քաղցրաճաշակ խօսքը: Սա նշանակում է, որ այդ ժամանակ Ստեփանոսը դեռեւս պատանի էր: Նա իր գործունէութիւնը ծաւալել է յատկապէս Սարգիս Ա. Սեւանցու (992-1019) կաթողիկոսութեան օրօք, որի պատուէրով էլ գրել է իր «Պատմութիւն»-ը:

Ինչպէս երեւում է Գրիգոր Մագիստրոսի վկայութիւնից, Ստեփանոս Ասողիկը հեղինակել է նաեւ «Մեկնութիւն Երեմիայի մարգարէի» վերտառութեամբ մի երկասիրութիւն²:

Ստեփանոս Ասողիկի «Պատմութեան» բուն վերնագիրը տարակարծութիւնների տեղիք է տուել: Զեռագրերի մեծ մասում այն վերնագրուած է «Պատմութիւն ժամանակաց»: Նախահիմք N 2865 ձեռագրի (XIII դ.) սկիզբը պակաս է, երկրորդ հանդէսը վերնագրուած է «Ստեփանոսի Տարաւնեցույ պատմութիւն բանի ի պատմագրական տառից», այսինքն՝ «Ստեփանոս Տարօնեցու պատմութիւնն ըստ պատմագրական գրուածքների»: Ըստ ՆՀԲ-ի գրաբարում տառ նշանակել է նաեւ գիրք, մատեան (Հտ. II, էջ 847): Իսկապէս, ինչպէս առաջին հանդէսը, այնպէս էլ երկրորդը քաղաքութիւն են նախորդ դարաշրջանների պատմիչների գրուածքներից, հետեւաբար այդպէս պէտք է վերնագրուած լինէր նաեւ առաջին հանդէսը: Մասնաւորապէս ապացոյց է նաեւ երրորդ հանդէսը, որը հիմնականում ինքնուրոյն աշխատանք է, այդ պատճառով էլ այն A ձեռագրում վերնագրուած է՝ «Ստեփանոսի Տարաւնեցույ պատմութեան ժամանակաց, ինքնախաւսութիւն, երրորդ հանդէս»:

Օ ձեռագրում եւ առաջին տպագրութիւնում գրուած է «Ստեփանոսի Տարօնեցույ պատմութիւն ժամանակաց ինքնախաւսութեան, երրորդ հատոր»: Այսինքն՝ ձեռագրերում

1 Մ. Աբեղեան, Հայոց երկն գրականութեան պատմութիւն, հտ. 1, եր., 1944, էջ 507:

2 «Գրիգոր Մագիստրոսի Թղթերը», Ալեքսանդրապոլ, 1910, բուլղ. ԾԵ:

չկայ «Պատմութիւն տիեզերական» վերնագիրը: Անհիմն է այն կարծիքը, ըստ որի իբրեւ թէ «Ասողիկն ինքն է իր Պատմութիւնը կոչել «Տիեզերական...»»¹:

ԺԱ դարի պատմիչ Արիստակէս Լաստիվերցին Ասողիկի եւ նրա գրքի մասին գրել է. «Ստեփաննոս Տարօնացին, որ զաշխարհապատում գիրսն շարագրեաց սքանչելի յօրինուածովք»²: Ուշագրաւ է նաեւ, որ հետագայում Մ. Զամչեանն այն համարել է «Պատմութիւն Հայոց»³, ՆՀԲ-ն՝ «Պատմութիւն»⁴, Մ. Օրմանեանը՝ Պատմութիւն կամ ըստ Լաստիվերցու՝ Աշխարհապատում⁵, Կ. Շահնազարեանցը, ինչպէս երեւում է, չունենալով ձեռագրական հիմք, Ասողիկի գիրքն առաջին անգամ տպագրելով, այն վերնագրել է «Տիեզերական պատմութիւն»՝ հաւանաբար նկատի ունենալով Արիստակէս Լաստիվերցու «աշխարհապատում գիրք» բնորոշումը եւ Ասողիկի աշխատութեան դարեր տեւած պատմական իրադարձութիւնների ընդգրկուն բովանդակութիւնը⁶: Մ.Էմինը, նկատի ունենալով առաջին հրատարակութիւնը, Ասողիկի գիրքը վերնագրել է «Всеобщая история»⁷: Ստ. Մալխասեանցը հետեւել է Կ. Շահնազարեանցին՝ 2-րդ հրատարակութիւնը վերնագրելով «Տիեզերական պատմութիւն», չնայած իր կազմած բնագրի հիմք հանդիսացող Շ ձեռագրում բացակայում է այդպիսի բնորոշումը: Այնուամենայնիւ այս գրքի «Տիեզերական պատմութիւն» անուանումը գտել է լայն տարածում: Մեզ համար ընդունելի է ձեռագրերում եղած «Պատմութիւն ժամանակաց» անուանումը, բայց դժուար է խախտել տեւական ժամանակաշրջանում համընդհանուր ճանաչում գտած աւանդոյթը:

Ստեփաննոս Տարօնացին իր «Պատմութիւն»-ը բաժանել է երեք հանդէսների՝ նպատակ ունենալով շարադրել հայկական երեք թագաւորական իշխանութիւնների (Հայկազեան, Արշակունիներ եւ Բագրատունիներ) համառօտ պատմութիւնը՝ զուգահեռաբար ներկայացնելով Հայոց աշխարհին մօտակայ, նաեւ ինչ-որ չափով հեռաւոր երկրների եւ ժողովուրդների համառօտ պատմութիւնը՝ ըստ հայկական եւ օտարագրի գրաւոր աղբիւրների:

Բոլոր ձեռագրերում առաջին հանդէսի սկզբնամասը պակաս է. այն սկզբում եղել է, ինչը հաստատում է հեղինակը՝ գրելով. «Արդ սկիզբն արասցուք սկզբնականս, յորում նախահայրն մեր եւ արտաքս ի դրախտէն...»⁸: Այդ նոյնն է հաստատում եւ ԺԱ դարի պատմիչ Արիստակէս Լաստիվերցին՝ Ասողիկի մասին գրելով. «Սկսեալ ի մարդն առաջին եւ զայ բովանդակէ զպատմութիւն իւր ի վախճան Գազկայ»⁹:

Առաջին հանդէսը բաղկացած է հինգ գլուխներից, որոնցում շարադրուած է աշխարհի արարչագործութիւնից սկսած մինչեւ Հայոց առաջին Արշակունիների ժամանակաշրջանն ընդգրկող համառօտ պատմութիւնը: Այս հանդէսում անդրադարձ կայ նաեւ Եգիպտոսի

1 «Հայ մշակոյթի մշակաւոր գործիչները» (V-XVIII դարեր), Եր., 1976, էջ 196:

2 «Պատմութիւն Արիստակէսի Լաստիվերցույ», Եր., 1963, էջ 26:

3 Մ. Զամչեան, Պատմութիւն Հայոց, Կոն. Բ., Վենետիկ, 1785, էջ 877:

4 ՆՀԲ, Կոն. Ա., էջ 9:

5 Մ. Օրմանեան, Ազգապատում, Կոն. Ա., Ս.Էմին, 2001, էջ 1383:

6 Յայտնի է, որ միւս պատմութիւն է գրել մաւս Վարդան Արեւելցին: Մ. Էմինը, անշուշտ, Կ. Շահնազարեանցի հետեւութեամբ, 1861 թ. Մոսկուայում հրատարակել է Վարդան Արեւելցու (իմիւր կոչել է Վարդան Բարձրաբերդցի) այդ գիրքը «Պատմութիւն տիեզերական» անուանումով, իսկ Ղ. Ալիշանը 1862 թ. Վենետիկում այն հրատարակել է հմալոյս ձեռագրի հիման վրայ «Հաւաքուած պատմութեան» վերնագրով:

7 «Всеобщая история Степаноса Таронского Асохика по прозванию», Москва, 1864.

8 Ստեփաննոս Տարօնացի, էջ 7: Հմմտ. T2, էջ 295, ծմ. 10:

9 Արիստակէս Լաստիվերցի, էջ 26:

Պաղոմէոսեանների տիրապետութեան, երբայցի աշխարհիկ եւ հոգեւոր առաջնորդների, հռոմէական կայսրերի, պարթեւական թագաւորների վերաբերեալ:

Երկրորդ հանդէսի վեց գլուխներում համառօտակի շարադրուած է Հայոց պատմութիւնը Տրդատ III-ից սկսած մինչեւ Արշակունեաց հարստութեան անկումը (428 թ.) եւ Բագրատունիների հանդէս գալը: Այստեղ ներկայացուած են Գրիգոր Լուսաւորչից սկսած մինչեւ Սահակ Պարթեւը գահակալած Հայոց կաթողիկոսների համառօտ գործունէութիւնը, ինչպէս նաեւ «Սասանեան թագաւորների, արաբական խալիֆների ու բիւզանդական կայսրերի յաջորդական աղիւսակները՝ ժամանակագրութեամբ հանդերձ»¹:

Չնայած առաջին եւ երկրորդ հանդէսները քաղաքութիւններ են նախորդ դարաշրջանների պատմիչների գրուածքներից, յատկապէս Մովսէս Խորենացու, Սեբէոսի եւ Ղեւոնդի աշխատութիւններից, սակայն դրանք ունեն աղբիւրագիտական կարեւոր նշանակութիւն, քանի որ Ասողիկն օգտուել է այս եւ այլ հեղինակների մեզ չհասած աւելի հին ձեռագրերից, իսկ դրանք հետագայ դարերի ընթացքում վերստին ընդօրինակուելիս ինչ-որ չափով խաթարուել են:

Այսպէս, օրինակ, Մովսէս Խորենացու «Պատմութիւն Հայոց»-ի՝ մեզ հասած ամենանախնական գրչագիրը (ՄՄ, ձեռ. 2865, ԺԳ դ.) 1684 թուականին մէկ այլ ձեռագրի հիման վրայ զգալի չափով վերանորոգուել է գրիչ Դաւիթ Ծննդուկի կողմից: Մ. Աբեղեանը հանգամանօրէն նշել է հին ձեռագրի եւ նոր կարկատանների ուղղագրական էական տարբերութիւնները: Սկզբնական օրինակը գրուած է հին ուղղագրութեամբ՝ աւ, եւ երկբարբառներ, օր.՝ առեւծ, արեւն, նորը՝ օ, իւ, առիւծ, արիւն, բայերի անկատարը՝ հինը՝ եր, եիր, նորը՝ էր, էիր եւ այլն²:

Ստեփանոս Տարօնեցու «Պատմութիւն տիեզերական»-ի մեզ հասած ամենահին ձեռագիրը նոյն N 2865 գրչագիրն է, որտեղ Ասողիկի գիրքն ընդօրինակուել է ԺԳ դարում. այնտեղ Խորենացու գրքից կան համառօտ եւ ընդարձակ քաղաքութիւններ: Հետեւաբար Խորենացու գրքի հին եւ նոր գրութիւնների եւ Ասողիկի գրքի համապատասխան հատուածների համեմատութեամբ հնարաւոր է կատարել բնագրային ճշգրտումներ: Այդպէս էլ ճշգրտումներ կարելի է կատարել Սեբէոսի (է դար) եւ Ղեւոնդի (Ը դար) գրքերում, փոխադարձաբար՝ նաեւ Ասողիկի աշխատութիւնում³:

«Պատմութիւն տիեզերական»-ի Գ. հանդէսը ե՛ւ ծաւալուն է, ե՛ւ արժէքաւոր, քանի որ այն իսկապէս ինքնախօսութիւն է, որտեղ քառասունութ գլուխներում հեղինակը շարադրել է Բագրատունեաց հայկական թագաւորութեան 117 տարիների պատմութիւնը՝ սկսած Աշոտ I-ից (885-890) մինչեւ 1004 թուականը, այսինքն՝ մինչեւ Գագիկ I-ի գահակալութեան 15-րդ տարուայ պատմութիւնը, ըստ որում վերջին 80 տարիների պատմութիւնը շարադրել է որպէս պատմական իրադարձութիւններին ժամանակակից եւ լաւատեղեակ հեղինակ: Երրորդ հանդէսում անդրադարձ կայ նաեւ արաբների եւ Բիւզանդիայի պատմութեանը:

1 Ստ. Մելիք-Բախշեան, Հայոց պատմութեան աղբիւրագիտութիւն, Եր., 1979, էջ 159:

2 Հմմտ. Մովսէս Խորենացի, Պատմութիւն Հայոց, աշխատութեամբ Մ. Աբեղեան եւ Ս. Յարութիւնեան, Տփղիս, 1913, էջ ԻԱ:

3 Սեբէոսի Պատմութեան ամենահին ձեռագիրը, որն ընդօրինակուել է ԺԶ դարում, այժմ կորած է, մեզ հասած ամենահին միւս ձեռագիրը (ՄՄ, N 2639) ընդօրինակուել է ԺԷ դարում՝ Բաղէշի Յովհանէս Մկրտչի Ամրդոլու վանքում: Ղեւոնդի Պատմութեան հնագոյն ձեռագիրը (ՄՄ, N 1902) ԺԳ դարի ընդօրինակութիւն է: Բնական է, Ասողիկն օգտուել է Սեբէոսի եւ Ղեւոնդի գրքերի աւելի հին ձեռագրերից, հետեւաբար այստեղ եւս ծագում է համեմատութեան եւ ճշգրտման անհրաժեշտութիւն:

Ասողիկը, լինելով ճանաչուած հոգեւորական գործիչ, սերտ շփումներ է ունեցել կաթողիկոսաւանի եւ Բագրատունեաց արքունիքի հետ, հետեւաբար լաւատեղեակ էր կատարուած եւ կատարուող պատմական իրադարձութիւններին, ինչպէս նաեւ Հայաստանի ներքին կեանքին: Նա գրաւոր աղբիւրների միջոցով քաջատեղեակ է ոչ միայն հայոց, այլեւ յունաց, պարսից, եգիպտական, եբրայական, վրաց եւ Հայաստանի շրջակայ այլ պետութիւնների եւ ժողովուրդների պատմութեանը, իմացել է նաեւ օտար լեզուներ, լաւատեղեակ է եղել տոմարին եւ տոմարագիտութեանը, յաճախակի դիմել է Եւսեբիոս Կեսարացու «Քրոնիկոն»-ին, բազմիցս կատարել ժամանակագրական հաշուարկներ: Սակայն նա Պատմահայր Խորենացու նման չի գրել քննական պատմութիւն, նոյնիսկ տեղ-տեղ նոյն պատմական իրադարձութիւնը կրկին ներկայացրել է ըստ այլ աղբիւրների հաղորդած տարաբնոյթ փաստերի:

Ստեփանոս Ասողիկը հայրենասէր պատմիչ է, կողմնակից է հայոց միացեալ թագաւորութեանն ու հայոց առաքելական եկեղեցուն, դէմ է քաղկեդոնութեանը եւ որոշակի պայքար է ծաւալել ընդդէմ երկրենակութեան: Հէնց այս նկատառումով էլ նա իր գրքի Գ. հանդէսի մէջ է ներառել Հայոց Խաչիկ Ա. կաթողիկոսի հրամանով ընդդէմ Սեբաստիայի քաղկեդոնիկ մետրապոլիտին գրուած ծաւալուն պատասխան «Թուղթը», որը կրօնափոխութեան խորաթափանցութեամբ եւ փաստարկումներով դաւանաբանական գրականութեան գլուխգործոցներից է:

Ստեփանոս Տարօնեցին իր գրքի վերջում «Բան վախճանի փառատրական ի սպառուած յիշատակարանիս» աւարտական խօսքում որոշակիօրէն նշել է իր «Պատմութեան» աւարտման ժամանակը՝ 1004 թուականը, սակայն կայ տեսակէտ, ըստ որի գիրքն աւարտուել է 1000 թուականին¹: Ասողիկն իր այս յիշատակարանում գրել է. «Զոր քննեալ գտաք ի հանդիպման ամին յԱդամայ մինչեւ առ մեզ լինել ամբ ցմճք [6282] եւ ի խաչելութենէ կենարար չարչարանաց Տեառն՝ ամբ ջհթ [972]: Իսկ ըստ Յունաց թուականին ի Փիլիպպոս կայսերէ՝ ամբ չծէ [757], եւ ըստ հայերէն չափոյ թուականիս մերոյ՝ ամբ նծգ [453]»: Անգամ գրել է, որ այն յունաց կայսր Վասիլի թագաւորութեան **երեսուներորդ** տարին է, Մեծ Հայքի թագաւոր Գագիկի իշխելու տասնհինգերորդ տարին, իր գրքի պատուիրատու Տէր Սարգսի հայրապետութեան **տասներեքերորդ** տարին²:

Հեղինակի այս հաշուարկները ճիշտ են:

Պրոֆ. Ա. Գ. Աբրահամեանը քննել է այս հարցը՝ ելակէտ ունենալով այն, որ «Հռոմէական (այն է՝ յունական – Գ. Մ.) թուականը» մեր ներկայ թուականին վերածելու համար, եթէ Նաւասարդից առաջ է, անհրաժեշտ է աւելացնել 247, իսկ եթէ Նաւասարդից յետոյ է, պէտք է գումարել 248³: Յունաց Փիլիպպոս կայսրից անցել է 20-է [757] տարի, այսինքն՝ $757 + 247 = 1004$ թ.: Հայոց ՆԾԳ [453] + 551 (Հայոց մեծ թուականութեան սկիզբը) = 1004 թ.:

Այսպիսով, Ասողիկն իր Պատմութիւնն աւարտել է 1004 թուականին:

Երրորդ հանդէսի ԽԶ գլխի վերջում կայ մի տարեթիւ, որը տարակուսելի է. «Եւ ապա Գուրգէն վախճանի ի նծք [452] թուականին եւ Սենեքերիմ ունի զաթոռ թագաւորութեանն ամս ի [20]»⁴: Ինչպէս ականյայտ է, այստեղ ի (20) տարուայ նշումն աղաւաղում է, քանի որ Վասպուրականում Գուրգէնը եւ Սենեքերիմը թագաւորել են միասին մինչեւ հայոց 452 [1003] թուականը, Գուրգէնի վախճանուելուց յետոյ Սենեքերիմը գարձեալ թագաւորել է 20 տարի, ուրեմն մինչեւ 1023 թուա-

1 Մ. Զամչեան, Պատմութիւն Հայոց, հտ. Բ, էջ 877:

2 Ստեփանոս Տարօնեցի, էջ 285:

3 Ա. Գ. Աբրահամեան, Հայոց գիր եւ գրչութիւն, Եր., 1973, էջ 128:

4 Ստեփանոս Տարօնեցի, էջ 281:

կանը, մինչդեռ Ասողիկին իր գիրքն աւարտել է **1004 թուականին**: Հետեւաբար, ըստ Ստ. Մալխասեանցի՝ այստեղ պէտք է լինի **ամ մի**, որը սխալմամբ դարձուել է **ամս** ¹:

* * *

Ասողիկի աշխատութիւնը հանրայայտ է եղել դարեր շարունակ եւ յաճախ ընդօրինակուել է: Ստեփանոս Տարօնեցուն եւ նրա գիրքը յիշատակել են Արիստակէս Լաստիվեցին (ԺԱ դ.), Սամուէլ Անեցին (ԺԲ դ.), Մխիթար Այրիվանեցին (ԺԲ դ.), Մխիթար Անեցին (ԺԳ դ.), Կիրակոս Գանձակեցին (ԺԳ դ.), Վարդան Արեւելցին (ԺԳ դ.), Առաքել Դաւրիժեցին (ԺԷ դ.) եւ ուրիշներ:

Այսպիսով՝ կարգաւորվ «Տիեզերական պատմութիւն»-ն ընթերցողը եզրահանգում է, որ դարերի թոհոբոհում ինչպիսի՝ մահաշունչ փոթորիկներ են անցել Հայոց աշխարհով, սակայն Հայ ժողովուրդը շարունակել է գոյատեւել եւ վերակառուցել կործանուած գիւղերն ու քաղաքները, ստեղծել հոգեւոր եւ մշակոյթի այլեւայլ կենտրոններ:

Ասողիկի գիրքը Հայ ժողովրդին հաղորդել է յաւերժելու ուժ եւ կենսունակութիւն: Այս աշխատութիւնը, իսկապէս, անցած դարերի **Հայոց մաքառման գրականութեան կոթողներէց է**:

ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ստեփանոս Տարօնեցու «Պատմութիւն տիեզերական» աշխատութիւնն առաջին անգամ լոյս է տեսել 1859 թուականին Փարիզում Ս. Էջմիածնի միաբան, բանիբուն եւ բազմադիւն վարդապետ Կարապետ Շահնազարեանցի կողմից երկու ձեռագրերի համեմատութեամբ: Մի ձեռագիրը, ըստ Կ. Շահնազարեանցի, ընդօրինակուել է Բաղէչի Ս. Յովհաննու Մկրտչի Ամլորդու վանքի գրատանը, իսկ միւսը 1843 թուականին ինքն է ընդօրինակել Սիւնեաց նահանգի Տաթեւի մայրավանքի մի ձեռագրից իր հոգեւոր տեսչութեան ժամանակ:

Ըստ Կ. Շահնազարեանցի՝ այդ երկու ձեռագրերի բնագրային տարբերութիւնները չնչին են եղել. «Աղբիւր երկոցունցն մի գոլով՝ տարբերութիւնքն չնչին իմն էին. այլ դժբախտաբար յերկոսին եւս պակասէր մասն ինչ երրորդ գլխոյ երկրորդ գրոցն» (էջ 11): Կ. Շահնազարեանցը նամակով խնդրել է Մխիթարեան հայրերին՝ լրացնելու պակասը: Պատասխանել են, որ իրենց օրինակում եւս այն պակաս է: Յաւելենք, որ Ասողիկի մեզ յայտնի բոլոր ձեռագրերում այդ հատուածը պակաս է: *AB* ձեռագրերը պակասը չեն նշել եւ տեղ չեն թողել, իսկ *ODE* ձեռագրերը ոչ միայն նշել են, որ այդտեղ պակաս կայ, այլեւ տողեր, անգամ էջեր են ազատ թողել: *O* ձեռագրի գրիչը գրել է. «Բ թողթ ի յօրինակ պակասէ. անմիտ գրիչս չի մեղադրէք» (էջ 380): *D* ձեռագրում (էջ 93ա) նշուած է. «Ի յաւրինակն Թ էջ թողած» (էջ 380):

Կան ապացոյցներ, որ Վենետիկի N 869 ձեռագիրը Կ. Շահնազարեանցի համեմատած միւս ձեռագիրը չէ: Երկրորդ տպագրութիւնը, որը հատուածաբար լրացուած է երեք այլ ձեռագրերից, եւ N 869 ձեռագիրը հիմնականում համընկնում են բնագրի ամբողջականութեամբ (օրինակ՝ *T*₂, էջեր 132-135, 135-145, *O* ձեռագիր, էջ 395, 396-404). երկուսում էլ կան երկրորդ հանդէսի Ե, Զ գլուխները, իսկ *T*₁-ը այս մասերում պակասաւոր է, այնտեղ չկան նաեւ նշուած Ե, Զ գլուխները:

1 Ստեփանոս Տարօնեցի, էջ 393-394, ծմ. 146:

Վենետիկի N 896 ձեռագիրը, չնայած իր առկայ թերութիւններին, Ասողիկի «Պատմութիւն տիեզերական»-ի լաւագոյն գրչագրերից է: Այն 1683-1684 թուականներին ընդօրինակուել է Բաղէշում: Նոտրգիր այդ ձեռագրի գրիչը Դաւիթ Ճնճղուկն է: Այն մեր համեմատած O ձեռագիրն է:

Կ. Շահնազարեանցի համեմատած երկու ձեռագրերից մէկի վերաբերեալ Ստ. Մալխասեանցը գրել է, որ եթէ ինքը չի սխալուում, այն գտնուում է Սարգիս վարդապետ Տէր-Գասպարեանցի մօտ, գրուած է մագաղաթի վրայ մանր երկաթագրով, երեւելի հնութեամբ, բայց ոչ լրութեամբ եւ ընտիր ընթերցուածներով¹: Այդ գրչագրի մասին գրել են նաեւ Ն. Մառը², Մ. Աբեղեանը³ եւ ուրիշներ:

Ըստ Մ. Աբեղեանի՝ այն ընդօրինակուել է Լօռու Աւգոռի գիւղում, Սանահին ուխտում. ստացող՝ «Սարգիս արհեպիսկոպոս Սանահնեցի»: Այժմ այդ ձեռագիրը պահուում է Մաշտոցի անուան Մատենադարանում, N 3160: Եւ քանի որ «Պատմութիւն տիեզերական»-ի նոր բնագրի համար համեմատուած ձեռագրերից մէկն է (ըստ մեր համեմատութեան՝ ձեռ. B), ըստ «Ցուցակ ձեռագրաց»-ի ներկայացնենք այն. «1633-1652² թթ.: Աւգաւր գիւղ (Լօռի): Գրիչ՝ Ներսէս, ստացող՝ Սարգիս Սանահնեցի: Թերթ՝ 289: Մագաղաթ: 22×16: Երկսիւն: Բոլորգիր, տող՝ 27: Կազմ՝ կաշեպատ դրոշմազարդ տախտակ, բովանդակութիւնը՝ «Մովսէս Խորենացի, Պատմութիւն Հայոց, Աշխարհացոյց, Ստեփանոս Ասողիկ, Պատմութիւն Ժամանակաց (էջ 133-221բ), Արիստակէս Լաստիվերցի, Վասն անցից անցելոց»: Ըստ մեր հետազոտութեան՝ այս ձեռագիրն ընդօրինակուել է ոչ թէ 1633-1652 թթ., այլ 1646-1681 թուականներին⁴: Անհրաժեշտ է չեչտել, որ այս ընդօրինակութիւնը սխալաշատ է, սակայն կան նաեւ բնագիրը ճշգրտող ընթերցումներ:

Անշուշտ, հէշտ չէ ոչ ամբողջական ձեռագրերի հիման վրայ եւ այն էլ առաջին անգամ որեւէ պատմիչի որեւէ աշխատութեան բնագրի կազմումը, քանի որ առաջանում են բազում դժուարութիւններ՝ բառանջատում, նախադասութիւնների եւ բառակապակցութիւնների տարանջատում, հասարակ եւ յատուկ անունների որոշում, հայոց այբուբենի տառերով նշուած թուականների տարբերակում, տառերի, բառերի չփոթութեան ճշգրտում, ճիշտ կէտադրում: Անհրաժեշտ են պատմական եւ այլ երեւոյթների իմացութիւն, ձեռագրերը ճիշտ ընթերցելու եւ բազում այլ բարդութիւններ յաղթահարելու կարողութիւն: Ի պատիւ Կ. Շահնազարեանցի պէտք է արդարամտօրէն ասել, որ նա շատ դժուարութիւններ կարողացել է յաղթահարել, իհարկէ, շատ հարցեր էլ մնացել են անլուծելի:

Ստեփանոս Տարօնեցու գրքի առաջին տպագրութիւնն արդէն գրուել էր գիտական շրջանառութեան մէջ, նրա հիման վրայ կատարուել էին ռուսերէն, ֆրանսերէն թարգմանութիւններ, սակայն զգացւում էր այդ աշխատութեան գիտական լիարժէք հրատարակութեան հրատապ պահանջ:

Բանասէր եւ պատմաբան Կ. Հ. Եզեանցի (1835-1905) խորհրդով այդ կարեւոր գործը ձեռնարկեց Ստեփանոս Մալխասեանցը (1857-1947): Աշխատասիրողի ձեռքի տակ կար, ճիշտ է, բաւականին լաւ, բայց միայն մէկ ձեռագիր՝ ընդօրինակուած 1668 թուականին, որն իր գրադարանից Մալխասեանցին է տրամադրուում Կ. Եզեանցը: Այժմ այդ ձեռագիրը պահուում է Մաշտոցի անուան Մատենադարանում՝ N 4864, ըստ մեր համեմատութեան՝ ձեռ. C:

Առաջին տպագրի պակաս հատուածները Ստ. Մալխասեանցը լրացրել է երեք ձեռագրերից՝ Այլ ձեռագիր (այժմ Մաշտոցի անուան Մատենադարանի N 2865 ձեռագիրը), Բրոսէի ձեռագիրը (այժմ

1 Ստեփանոս Տարօնեցի, էջ ԼԲ:

2 **Н. Март**, Из летней поездки в Армению. Записки восточного отделения, т. VI, вып. I-VI, 1892, ст. 179. Նոյնը կրնատումներով քարգմանուել է հայերէն՝ «Ամառնային ուղեւորութիւնից դէպ ի Հայս», Վիեննա, 1892, էջ 85-90:

3 **Մովսէս Խորենացի**, Պատմութիւն Հայոց, էջ ԺԹ:

4 **Գ. Մանուկեան**, Արիստակէս Լաստիվերցի, Երեւան, 1977, էջ 243-244:

Ս.Պետերբուրգի N B-129 գրչագիրը) եւ Վենետիկի մի ձեռագիր: Նկատի է ունեցել նաեւ Ասողիկի գրքի՝ Մ. Էմինի ուղևորական թարգմանությունների հայերէն երեք յաւելումները. դրանք են՝ երկրորդ հանդէսի չորրորդ գլխի վերջը, նոյն գրքի հինգերորդ եւ վեցերորդ գլուխները, որոնք եւս Մ. Էմինը թարգմանել է ուղևորական (էջ 329-335):

Սակայն Մալխասեանցի ձեռքի տակ չեն եղել ոչ միայն ամբողջական այլ ձեռագրեր, այլեւ Ասողիկի գրքի նախահիմք եւ հնագոյն (XIII դ.) գրչագիրը: Այժմ այն պահւում է Մաշտոցի անուան Մատենադարանում (N 2865), ըստ մեր համեմատությունների՝ ձեռ. A:

Ստ. Մալխասեանցի խնդրանքով Կիւրեղ վարդապետ Սրապեանն այլ ձեռագրից ընդօրինակել եւ նրան է ուղարկել առաջին տպագրությունում պակասող երկրորդ հանդէսի Դ, Ե եւ Զ գլուխները:

Նոր բնագիր կազմելիս ի՞նչ սկզբունքներով է առաջնորդուել Ստ. Մալխասեանցը:

Առաջին հերթին նա ձգտել է վերականգնել Ասողիկի գրքի առաջին տպագրության պակասող մասերը, իսկ եթէ կան տարբերություններ, ընտրություն կատարելիս նկատի է ունեցել «Պատմութեան» յօրինման ժամանակաշրջանը, ինչպէս նաեւ հեղինակի լեզուի եւ ոճի ընդհանուր յատկանիշները, որոշ դէպքերում ինքն է լրացրել: Եւ քանի որ նրա համեմատած բուն ձեռագիրը Ժէ դարի (1668 թ.) ընդօրինակություն է, այնտեղ զանազան եւ կրկնուող գրչագրական միջամտություններ լինելիս Մալխասեանցն իր կազմած բնագրում առաջնությունը տուել է ոչ թէ հնագոյն եւ նախնական ընթերցումներին, այլ, ինչպէս ինքն է ասում, կրկնուող եւ նորագոյն ձեւերին:

Առաջին, երկրորդ հանդէսները եւ երրորդ հանդէսի սկզբնամասը կազմելիս հաշուի է առել նաեւ նախորդ պատմիչների այն գրուածքները, որոնք ընդօրինակել է Ասողիկը: Եւ քանի որ տարբեր պատմիչների գրուածքներում կան միմեանցից տարբեր ընթերցումներ, Մալխասեանցն իր կազմած բնագրի զանազան էջերում թողել է նոյն անուան, միեւնոյն տեղի՝ յատկապէս ուղղագրական տարբեր ընթերցումներ: Իսկ ինքնուրոյն գրած երրորդ հանդէսի բնագիրը կազմելիս հիմք է ընդունել առաջին տպագրի ընթերցումները, իսկ որոշ տեղերում էլ ինքն է յաւելումներ կատարել՝ դրանք վերցնելով անկիւնաւոր փակագծերի մէջ: Ստ. Մալխասեանցն իր կազմած բնագրի տարբերությունները ներկայացրել է տողատակերում, իսկ առանձին աղաւաղուած կամ գծաւորակալի հատուծներ, անձնանուններ, էթնիկական անուններ, տեղանուններ, թուականներ, թարգմանություններ բազմակողմանիօրէն ծանօթագրել է 148 ուղղաբաւ ծանօթագրություններում: Կազմել է հայոց, հարեւան եւ նոյնիսկ հեռւոր ժողովուրդներին եւ թագաւորություններին վերաբերող ժամանակագրական ցանկեր, ներկայացրել ըստ Խորենացու եւ ըստ Ասողիկի 303-1004 թուականների հայոց կաթողիկոսների գաւազանացանկը: Մալխասեանցի կազմած այս ծանօթագրություններն չափազանց արժէքաւոր են:

Առանց վարանելու կարելի է ասել՝ Մալխասեանցը կատարել է դասական բանասիրութեանը բնորոշ մեծածաւալ աշխատանք: Վերադումները, թերացումները հիմնականում բնագիրը կազմելիս ԺԳ դարի հիմք ձեռագիրը եւ այլ ձեռագրեր չընդգրկելու հետեւանք են:

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ԱՍՈՂԻԿԻ ԵՐԿԻ ԼԵԶՈՒՆ, ՈՃԸ ԵՒ ԲԱՌԱՊԱՇԱՐԸ

Թ-Ժ դարերն առանձնապատուկ են հայ ժողովրդի կեանքում: Այդ Բագրատունեաց թագաւորութեան հիմնադրման (885) եւ առաջընթացի ժամանակաշրջանն է: Ինքնուրոյն պետականութեան հաստատմամբ մեծ աշխուժութիւն է ապրում նաեւ հայոց մշակոյթը, այդ թւում՝ նաեւ պատմագրությունը:

Թ-Ժ դարերում վերականգնում են Ե դարի մեր Հարուստ պատմագրութեան աւանդները: Առանձնապէս հզօր է Պատմահայր Մովսէս Խորենացու եւ գեղագէտ պատմիչ Եղիշէի գրուածքների բարերար ազդեցութիւնը նաեւ լեզուի ու ոճի առումով: Այդ դարերի մատենագիրներ Մովսէս Կաղանկատուացին, Թովմա Արծրունին եւ Անանունը, Յովհաննէս Դրասխանակերտցին եւ Ստեփանոս Ասողիկը ոչ միայն հետեւում են անցեալի աւանդներին, այլեւ իրենց ինքնուրոյն խօսքն են ասում, որը եւ ընդօրինակում է հետագայ դարերի մատենագիրների կողմից:

Փոթորկուն, ինքնահաստատման այդ պատմաշրջանում բաւականին բարդ էր գրաբարի վիճակը: Նշանաւոր հեղինակները, ստացած լինելով վանական կրթութիւն, գրաբարով ստեղծում են գրական գլուխգործոցներ: Սակայն, կենդանի խօսքն աստիճանաբար հեռանում է դասական հայերէնից, եւ այդ իր ազդեցութիւնը էէր կարող չունենալ յատկապէս պատմագրութեան լեզուի ու ոճի վրայ: Ահա թէ ինչու ի յայտ են գալիս եւ ձեւաւորւում ոճական մի քանի ուղղութիւններ՝ ճարտասանական կամ հռետորական ոճը, որի նշանաւոր ներկայացուցիչը Ժ դարի ականաւոր հոգեւոր գործիչ եւ պատմիչ Յովհաննէս Դրասխանակերտցին է, եւ «գեղջուկ բանը», որի սկզբնավորողը Շապուհ Բագրատունին է: Նրա երկը, ցաւօք, կորել է, միայն տեղեկութիւններ են մնացել այլ հեղինակների գրուածքներում:

Բանաստեղծական արուեստում ճարտասանական ոճի կարկառուն ներկայացուցիչը, անշուշտ, Ժ դարի հանճարեղ բանաստեղծ Գրիգոր Նարեկացին է:

Կայ նաեւ ոճական մէկ այլ ուղղութիւն, որը հարում է ճարտասանական ոճին, դա, այսպէս ասած, խրթին կամ գաղտնածածուկ ոճն է¹: Ոճային այդ ուղղութիւնն իր բարձրակէտին է հասել Ժ-ԺԱ դարերի պետական հանրայայտ գործիչ, մատենագիր, բանաստեղծ, թարգմանիչ, փիլիսոփայ Գրիգոր Մագիստրոսի թղթերում:

Քննուող ժամանակաշրջանի պատմագրութեան լեզուի եւ ոճի մասին առաւել ամբողջական պատկերացում կազմելու համար, մասնաւորապէս, մի քանի խօսքով բնութագրենք Ստեփանոս Տարոնեցի Ասողիկի «Պատմութիւն տիեզերական» երկի լեզուաոճական առանձնայատկութիւնները:

Ասողիկը, լինելով եկեղեցական նշանաւոր գործիչ, ոչ միայն քաջածանօթ էր մեր պատմագրութեանը, այլեւ լաւատեղեակ էր գրաբարի անցած ամբողջ ուղուն: Նրա վրայ առանձնապէս մեծ ազդեցութիւն է թողել Մովսէս Խորենացին, որի «Պատմութիւն Հայոց»-ից բանաբաղութիւն է կատարել՝ շարադրելով իր «Տիեզերական պատմութեան» առաջին, երկրորդ հանդէսները եւ երրորդ հանդէսի սկզբնամասը: Նա ձգտել է ոչ թէ ճառօրէն շարադրել, այսինքն՝ ծաւալել պատմական իրադարձութիւնների նկարագրութիւնները եւ գրանք ներկայացնել գեղարուեստական շնչով, այլ ներկայացնել փաստերը: Ինքն է խոստովանում՝ ասելով, որ ոչ թէ «ճառից են ժամանակ, այլ դոյզն յիշատակարանաց»²: Պէտք է նկատի ունենալ, որ այս շրջանում սկսում է ձեւաւորուել նաեւ մեր պատմագրութեան մէկ այլ ուղղութիւն՝ ժամանակագրութիւնը, որի համար էականը փաստերի վերհանումն էր, ոչ թէ փաստերը գեղարուեստական ոճաւորումով շարադրելը: Ասողիկի երկը գտնւում է պատմագրութեան եւ ժամանակագրութեան խաչմերուկում: Ժամանակագրութեան ուղղութիւնն առանձնապէս զգացւում է այն հատուածներում, որոնք ան-

1 Մ. Արեղեան, Երկեր, հտ. Գ, Երեւան, 1968, էջ 613-615:

2 Ստեփանոս Տարոնեցի, էջ 275:

ցեալի հեղինակներին, յատկապէս Մովսէս Խորենացու երկից բանաքաղութիւններ են: Սակայն, ինչպէս Ժ-ԺԱ դարերի միւս պատմիչները, այնպէս էլ Ասողիկը ժամանակագիրներ չեն. նրանք գեռեւ հաւատարմօրէն հետեւել են դարերի ընթացքում սրբագործուած պատմագեղարուեստական արձակի աւանդներին: Պարզապէս նրանց երկերում ետ է մղւում գեղարուեստական խօսքը, առաջնային է դառնում փաստական նիւթի հաղորդումը: Այս հիմքի վրայ էլ առաջանում ու զարգանում է միջնադարեան ժամանակագրութիւնը, սակայն պատմագրութիւնը չի կորցնում իր դերն ու կշիռը: Իսկ այս ամենը լեզուի եւ ոճի առումով ստանում է իր ուղղակի դրսեւորումը:

Բաւականին հարուստ եւ բազմաբնոյթ է «Պատմութիւն տիեզերական» երկի բառապաշարը: Այնտեղ կայ մօտաւորապէս 6208 բառարանային բառաքանակ, որը գործածուել է մօտաւորապէս 49.165 անգամ, շուրջ 12,62 % յաճախականութեամբ¹:

Սրանք Ժ-ԺԱ դարերում Յովհաննէս Դրասխանակերտցու «Պատմութիւն Հայոց»-ից յետոյ երկրորդ ցուցանիշներն են՝ գերազանցելով Մովսէս Կաղանկատուացու, Թովմա եւ Անանուն Արծրունիների գրուածքների բառապաշարը՝ առանձին վերցրած:

Ասողիկի գրքի բառապաշարը ՆՀԲ-ում բազմիցս վկայուած է այլ հեղինակների գրուածքների բառամթերքի հետ, սակայն կան գլխաբառեր, որոնք բառարանում վկայուած են միայն Ասողիկի գրքի բնագրով, իսկ այս նշանակում է, որ այդ բառերը կա՛մ հեղինակային նորակազմութիւններ են, կա՛մ դրանք մեզ հասած գրաւոր խօսքում առաջին անգամ գործածել է ինքը՝ հեղինակը, որն էլ ապացուցում է, որ նա մեր միւս նշանաւոր մատենագիրների պէս լեզուաշինարար է:

Այդ բառերն են՝ ամահամար, ամբարանոց, ամիրացուցանել, այրացել (այրացեալ), անգանազանապէս, անմարդացուցանել, առաւօտել, յառաւօտանալ, առեղծուած (=պարզապէս եղծումն եւ դիւրեղծական ինչ նշանակութեամբ), աստուածարելաբար (=իբրեւ Աստուած համարելով), արդարահայց, արձականիստ (=ընդարձակ), աւելաձայնութիւն, բով, հրազէն (նշանն Տէրունական, ըստ Մ Էմինի՝ հրաշագէն): Ըստ ՆՀԲ-ի (հտ. Բ, էջ 129) հրով սպառազինեալ, որպէս գէն կամ սուր բոցեղէն), բազմաբոյժ, զազրագործել (ՆՀԲ-ում՝ չի՛ք, Առձեռն, Բ տպ., էջ 285):

Ժժան, կամ՝ ժըժան, հակաճառ (=հակաճառող, ընդդիմախօս), հանապազամեռիկ, հանդարտագնաց (Մ. Խոր.՝ հանդարտ գնացիւք), հետեւակագունդ (=գօրատեսակ), հիւպատաւորութիւն (=հիւպատոսական աստիճան), (հմմտ. Հր. Աճառեան, Արմատական բառարան, հտ. IV, էջ 322), հնգազլխեան գրովք (ըստ հնգազլխեան գրոց Մովսիսի), հովտային (Մ. Խոր., Թ. Արծր.՝ հովտաձեւ), մայրաբոլսակ (=ուր բոլսեալ իցեն մայր ծառք, ՆՀԲ, հտ. Բ, էջ 26): (Ասողիկը գրել է՝ ի մայրաբոլսակ լերինն Մեծրաց), մայրագերան, մեծաշնորհ, միայարեմ (=ի մի յարել, շարակարգել, շարագրել), ներդիմեալ (Ձեռ. A, էջ 218բ, իսկ T₂, էջ 224, ծն 5 – ներգիմեալ), շնմոլութիւն, պաշտօնապայծառ (=պայծառ ի պաշտաման, որ փառաւոր առնէ զպաշտօնն), պէս գունակ, (պէսգունակ, Հր. Աճառ., Արմատական բառարան, հտ. IV, էջ 78), վեհագունեան, փորածոյ (=փորեալ, փորելով գործեալ, վիմափոր), քաջաբարոզ (=լաւ քարոզող) եւ այլն:

1 Ասողիկի գրքի Համաբարբառի 3-րդ մասը ցայօր չի տպագրուել, անյայտ է անգամ, թէ որտեղ է ձեռագիրը, դրա համար էլ մօտաւորապէս եմք հաշուարկել «Տիեզերական պատմութեան» բառապաշարը՝ համեմատութեան համար նկատի առնելով Ա եւ Բ հանդէսների ծաւալը եւ բառաքանակը:

Ասողիկի գրքում կան մի քանի բառեր, որոնք բացակայում են Նոր Հայկազեան եւ Առձեռն բառարաններում:

Այդպիսիք են՝

1) անկերպանալ (անկերպացալ), ՆՀԲ-ն ունի կերպանամ (հտ. I, էջ 1082), սակայն ժխտականը չի վկայում:

2) արհեստաւոր (բազում ջան եղեւ արհեստաւոր ճարտարացն Յունաց առ ի վերստին նորոգել, էջ 251):

3) գեր ի վերոյ. ՆՀԲ-ում կայ վեր ի վերոյ՝ արտաքնապէս նշանակութեամբ, սակայն գեր ի վերոյ կապակցութիւնը վկայում չէ:

4) ապուհիւպատ:

5) հիւպատաւորութիւն, (զհիւպատաւորութեան պատիւն, այսինքն՝ ապուհիւպատ պատիւն, Ասողիկ, T₂, էջ 144): Հ. Աճառեանը տեղեկացնում է, որ ՆՀԲ-ն չունի հիւպատաւորութիւն բառը (Արմատ. բառարան, հտ. Դ, էջ 322): Բառս ունի «Առձեռն բառարան»-ը հիւպատոսութիւն բացատրութեամբ, էջ 497: Երկու բառարաններում չկայ ապուհիւպատ բառը:

6) ներգիմեալ (Հմմտ. Ձեռ. A, էջ 218բ): Ձեռ. C-ի (T₂-ի հիմք ձեռագիրը) ներգիմեալ (T₂, էջ 225). վրիպակ է՝ դ>գ:

7) նոյնահետ (Ձեռ. A, էջ 240ա – նոյնահետ):

8) Չկաթողիկոս (T₂, էջ 102):

9) Քակեղոնիկ (T₂, էջ 102) եւ այլն:

ԱՍՈՂԻԿԻ ԲՆԱԳՐԻՆ՝ ՆՈՐԱՅՐ ԲԻԻՋԱՆԴԱՅՈՒ ԿՈՂՄԻՑ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ԲՆԱԳՐԱՅԻՆ ՃՇԳՐՏՈՒՄՆԵՐԸ

Ասողիկի երկում բնագրային ուղղումներ կատարել են այլեւայլ ուսումնասիրողներ, բայց առանձնապէս արժէքաւոր են Նորայր Բիւզանդացու (1844-1916) «Նախնիք» աշխատութիւնում առաջարկած՝ Ասողիկի գրքին վերաբերող բնագրային աւելի քան 80 ուղղումները¹:

Բազմավաստակ հայագէտն իր «Հայկական բառաքնութիւն»² եւ «Նախնիք» աշխատութիւններում ստեղծել է գրաբար բնագրերը ճշգրտելու ուրոյն համակարգ, որը դեռեւս 1890 թուականին ներկայացրել է Հռոմի Արքայական ակադեմիային³:

Ասողիկի գրքում Ն. Բիւզանդացու գրեթէ բոլոր ճշգրտումներն ընդգրկուած են բուն բնագրում՝ տարընթերցումների բաժնում ՆԲ.Ն. համառօտագրութեամբ:

Որպէսզի պարզ դառնայ, թէ որքան արժէքաւոր են Ն. Բիւզանդացու՝ յաճախ չափազանց սրամիտ արուած ճշգրտումները, դրանցից մի քանիսը ներկայացնենք այստեղ.

1) Առաջի փխ. առաքի, էջ 141:

Ձեռագրերում եւ տպագիրներում աղաւաղուած է թեւաւոր այն խօսքը, ըստ որի Բիւզանդիայի հայագգի կայսր Մորիկի մասին ասուած է. «Աստի յՕչական խունկ առաջի»: Ն. Բիւզանդացին ուղղել է. «Աստի յՕչական խունկ առաքի» (Այստեղից Օչական խունկ

1 Նորայր Ն. Բիւզանդացի, Նախնիք, հրատարակութեան պատրաստեց Մարտիրոս Մինասեանը, Ժնև, 1996:

2 Ն. Բիւզանդացի, Հայկական բառաքնութիւն, ուղղութիւնի ընթերցումն ու մատենագրութեան մասին նշանակութեան բառից ինչ, Կ. Պոլիս, 1880:

3 Մանրամասները տե՛ս Գ. Մանուկեան, Հայ մշակաւոր բանասէրի մի անտիպ աշխատութիւնը, «Գրական թերթ», 1969, օգոստոսի 22:

է առաքում), որով ականարկում է նրա Օչականցի լինելը: Առանց այս ուղղման թեւաւոր խօսքը մնում է անհասկանալի:

2) Շփոթուել են՝ Տայք փխ. Հայք (էջ 267), լուծումն փխ. լուցումն (էջ 195), պիտանի փխ. պատանի (էջ 47), պատուոյ փխ. պատառոյ (էջ 115): Ընդունելով պատերազմից բերուած աւարը՝ թագաւորը դժգոհ ասում է. «Ընթրիքն առաւել մեծագոյն, եւ նշանն ի պատառոյս ծանեաց» (էջ 115), Առանց ուղղման ասուածի իմաստը չի ընկալուի:

3) Վարդան փխ. Վահան (էջ 125):

Խօսքը Վահան Գողթնացու մասին է. մինչդեռ բնագրում Վարդան Գողթնացի չի եղել. այն շփոթահար ուսումնասիրողներին ստիպել է տարբերակներ որոնել:

4) Եգիպտացիք փխ. Եգերացիք (էջ 163):

5) Մեծբաց լեառն փխ. Մեծրաց լեառն (էջ 279):

6) Լսարան փխ. լուսարան (էջ 177):

7) Սըրման փխ. Կըրման (էջ 89):

8) Ժառանգ որդի փխ. Ժառանգորդի (էջ 67):

9) Ոսկէ փունջ փխ. ոսկեփուջ (էջ 107):

10) Ընդ Հալպի դաշտն փխ. Ընդ Հալպ ի դաշտն (էջ 274):

11) Թագաւորեցուցանէին փխ. թագաւորացն էին (էջ 616):

12) Թէպէտ փխ. Թէ դէպ (էջ 44):

13) Նորայր Բիւզանդացին ճշգրտել է Սեբէոսի գրքի բնագրում եղած չփաքարն աղաւաղուած «բառը», որը զչփաքարն աղաւաղուած ձեւով փոխանցուել է Ասողիկի երկին (էջ 96):

Առանձնապէս շատ աղաւաղումներ կան Խաչիկ Ա կաթողիկոսի՝ Սեբաստիայի մետրապոլիտին ուղղուած պատասխան թղթում: Այսպէս, օրինակ, թղթի վերջում կայ բնագրային մի խաթարում, որը փոխում է ամբողջ շարադրանքի իմաստը:

Որպէս պատասխան «Թղթի» աւարտ եւ եզրահանգում Խաչիկ կաթողիկոսը գրում է մետրապոլիտին. «Արդ դու խոստովանեսցի՞ս մի եւ անբաժանելի բնութիւն զեկեալն եւ զգալոցն յանուն Տեառն, եւ զերծեսցի՞ս ի բաժանմանէ բաժանողաց սրոյն եւ յառաջահետեւող հրոյն...» (էջ 243): Մալխասեանցի կազմած բնագրում «բաժանողաց սրոյն»-ը դարձուած է բաժանողաց սրբոյն, որն անբնական է եւ հիմնովին սխալ: ABCODE ձեռագրերում եւ առաջին տպագրութիւնում (էջ 235) գրուած է սրոյն, որը ճիշտ է, քանի որ բաժանողը սուրն ու հուրն են, ոչ թէ սուրբը: Այն Մալխասեանցի կազմած բնագրում, անշուշտ, վրիպակ է, այլապէս տողատակում կնշուէր *T*-ի ճիշտ ընթերցումը:

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՏԱՐՕՆԵՑԻ ԱՍՈՂԻԿԻ

«ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ»-Ի ԶԵՌԱԳՐԵՐԸ

Ստեփանոս Տարօնցի Ասողիկի «Պատմութիւն տիեզերական» (ձեռագրերում՝ «Պատմութիւն ժամանակաց») աշխատութիւնը դարեր ընդգրկող պատմական փաստերի իր համահաւաք բովանդակութեամբ մշտապէս փնտրուել է հայոց մատենագրութիւնում եւ յաճախակի ընդօրինակուել: Միայն Մաշտոցի անուան Մատենադարանում այժմ կան այդ աշխատութեան տասնմէկ ձեռագրեր: Ասողիկի Պատմութեան ձեռագրեր կան նաեւ Վենետիկում, Վիեննայում, Ս. Պետերբուրգում:

Առաջին անգամ մի քանի ձեռագրերի համեմատութեամբ «Պատմութիւն տիեզերական»-ի քննական բնագիրը կազմելու համար հիմնականում ընտրել ենք ՄՄ N 2865 (XIII դ.), N 3502 (1663 թ.), N 4584 (1668 թ.) եւ Վենետիկի N 869 (1683-1684 թթ.) ձեռագրերը՝ հաշուի առնելով նրանց աւելի վաղ ընդօրինակման ժամանակային գործօնը: Իհարկէ, կարեւորուել է նաեւ նրանց բովանդակային լիարժէքութիւնը: Համեմատաբար ամբողջական են եւ ունեն նախընտրելի ընթերցումներ յատկապէս AGO գրչագրերը: Ջնայած C ձեռագիրը Բ տպագրութեան հիմքն է եղել, մենք այն եւս համեմատեցինք, քանի որ Ստ. Մալխասեանցը բնագիրը կազմել է առաջին տպագրի եւ յատկապէս այս միակ ձեռագրի համեմատութեամբ: Իսկ երբ վերջնականապէս ճշգրտուում են C ձեռագրի ընթերցումները միւս ձեռագրերի համեմատութեամբ, աւելի վստահ է կազմուում բուն բնագիրը, նաեւ պարզ են դառնում այդ ձեռագրի տարբեր ընթերցումների հիմքերը:

Նախապէս քննուել է ձեռագրերի ընդօրինակման ժամանակի հարցը, այս առումով կատարուել են որոշ ճշգրտումներ:

Այսպէս, պարզել ենք, որ N 2865 ձեռագիրը ոչ թէ ԺԴ-ԺԵ դարերի ընդօրինակութիւն է, այլ ընդօրինակուել է ԺԳ դարում: Այս է ապացուցում այդ ձեռագրի 306ա էջի լուսանցքում գրչի ձեռքով գրուած տեղեկութիւնը. «Ի ՈԶԵ (1236) Թաթարն էառ զԱնի եւ զամենայն տիեզերս» նախադասութիւնը¹: Դրանից յետոյ Անիի հետ կատարուած այլ ցնցող դէպքեր էլ են եղել, սակայն այսքանով աւարտուում է գրչի յաւելումը:

Ինչպէս ասուեց, ճշգրտուած է «Սանահինեան» կոչուած N 3160 ձեռագրի ընդօրինակման թուականը (ոչ թէ 1633-1652 թթ., այլ 1646-1681 թթ.²), այլեւ որոշուած են N 3502 ձեռագրի աւարտման ժամանակը՝ 1661 թ. եւ ամբողջ գրչագիրը ընդօրինակողի անունը՝ Մատաթիա վարդապետ³:

Բնագիրը կազմելիս նկատի ենք ունեցել նաեւ միւս ձեռագրերի ընթերցումները: Իսկ երբ A ձեռագրին համընկել են ձեռագրերի մեծ մասի ընթերցումները, քննութեամբ առաւել վստահօրէն ենք դրանք տեղափոխել բուն բնագիր:

Բնագիրը կազմելիս մեր ձեռքի տակ են եղել ոչ միայն նշուած 8 ձեռագրերի տարբեր ընթերցումները, այլեւ A ձեռագրի լուսապատճենը եւ O ձեռագրի քսերոպատճենը:

N 2865 մայր ձեռագրի եւ հետագայում ընդօրինակուած միւս գրչագրերի առնչութիւնները, յատկապէս խմբաւորումները պարզելու համար առաջին հերթին հաշուի ենք առել երկու հանգամանք՝

1) N 2865 ձեռագիրը եւ հետագայում ընդօրինակուած միւս ձեռագրերն ինչպէ՞ս են համընկնում նիւթի ամբողջականութեան առումով:

2) N 2865 ձեռագրի նախագաղափար օրինակի սկզբնական յիշատակարանը եւ նրան անմիջապէս յաջորդած եւ աւելացուած նոր գրչի յիշատակարանն ինչպիսի՞ առնչութիւններ ունեն⁴:

Առաջին հարցադրումը պարզելու համար առանձնացրել ենք Ասողիկի գրքի ձեռագրերում պակասող տողերն ու ընդարձակ հատուածները:

1 Գ. Մանուկեան, Արիստակէս Լաստիվերցի, էջ 217, 237-238: Ըստ այս ուղղման՝ այժմ N 2865 ձեռագիրը համարւում է ԺԳ դարի ընդօրինակութիւն:

2 Նոյմը, էջ 243-244:

3 Նոյմը, էջ 238-242:

4 Այստեղ նկատի չունենք հետագայում այլ էջերում աւելացուած միւս յիշատակարանները:

Բոլոր ձեռագրերում բացակայում է Ասողիկի գրքի բուն վերնագիրը, խաթարում կայ առաջին հանդէսի ցանկի սկզբնամասում¹:

Բովանդակային առումով եւս պակաս է առաջին հանդէսի սկիզբը: Պակաս է նաեւ առաջին հանդէսի (T_2) էջ 98 վ. 14 տողից սկսած մի հատուած²: Բոլոր ձեռագրերում պակաս է T_2 -ի էջ 113, ն. 6-ից սկսած մի ընդարձակ հատուած: Այդ պակասը գրիչների կողմից չի նշուած ABEN ձեռագրերում, իսկ միւս ձեռագրերում կա՛մ դատարկ էջեր են թողնուած, կա՛մ դրանից բացի առանձին նշում է արուած: Օրինակ, D-ն դատարկ է թողել 3,5 էջ եւ յաւելել. «Ի յաւրինակն Թ էջ թողած էր»: O-ն տեղ է թողել եւ գրել. «Բ թուղթ ի յօրինակ պակաս է. անմիտ գրչիս չի մեղադրէք»: Ստ. Մալխասեանցը T_2 360-362 էջերի այս պակասը լրացրել է Սեբէոսից (ծան. 87):

Միւս դէպքերում AGO ձեռագրերն ամբողջական են: Մի առանձին խումբ են կազմում CE ձեռագրերը, որոնք AGO ձեռագրերից շատ, իսկ միւսներից համեմատաբար քիչ են պակասաւոր: Այդ ձեռագրերում կան T_2 132⁵, 134⁸ հատուածները, չկայ T_2 144 վ. 10 – 145 էջերի շարադրանքը:

Միւս ձեռագրերը (BDFH, B-129, P) առաւել չափով են պակասաւոր:

N 2865 ձեռագիրը նկարագրուել է մի քանի անգամ³: Այն «Պատմագիրք Հայոց» ժողովածու է, բովանդակութիւնն է՝ Մովսէս Խորենացի, Պատմութիւն Հայոց (4ա-132ա), Ստեփանոս Տարօնեցի, Պատմութիւն (137ա-242 ա), Արիստակէս Լաստիվերցի, Պատմութիւն (242բ-342բ)...

A ձեռագիրն այժմ ձեռագրացուցակում նկարագրուում է այսպէս՝ ԺԳ դար, թերթ 312, մեծութիւն՝ 33,5×25, նիւթ՝ թուղթ, կազմ՝ կաշեպատ դրոշմազարդ տախտակ, գրութիւն՝ երկսիւն, տողեր՝ 28-30, գրիչ՝ Յոհան, գիր՝ բոլորագիր: Կան մի քանի յիշատակարաններ. նախագաղափար օրինակի յիշատակարանում գրող գրչի անունը չի պահպանուել, ԺԳ դարում այս ձեռագիրն ընդօրինակել է Յոհան գրիչը (242ա): Պահպանուել են տարբեր ժամանակաշրջաններում ձեռագիրը նորոգողների եւ կազմողների անունները:

N 2865 ձեռագրի գրչի՝ Յոհանի բուն յիշատակարանը գտնուում է Ասողիկի գրքի վերջում, Լաստիվերցու աշխատութեան սկզբում: Այդ յիշատակարանն առկայ է այդ խմբին պատկանող հինգ ձեռագրերում, բացառութիւն է N 4584 մատեանը, որը, սակայն, նման է 1482 ձեռագրին, որտեղ կայ այս յիշատակարանը: N 1482 եւ 4584 ձեռագրերը պատկանում են նոյն խմբին, քանի որ ունեն ընթերցումների ընդհանրութիւն: Յիշատակարանի սկիզբը եղել է այն մայր ձեռագրում, որից ընդօրինակուել է N 2865 ձեռագիրը: Յոհան գրիչը բարեխղճօրէն գծեր է քաշել նախագաղափար ձեռագրի յիշատակարանի տակ եւ գրել է իրենը. «Ընդ նմին եւ ես յետինս յամենեսեան եւ քան զբնաւս յանցաւորս եւ անթիւ մեղաւք ծանրաբեռնեալս եւ արժանիս բազում մահուց եւ ոչ մի կենաց, խաւարամած

1 Մաշտոցի անուան Մատենադարանի N 1883 (1639թ.) ձեռագրում միայն Խորենացու «Պատմութիւն Հայոցն» է եւ «Աշխարհացոյց»-ը: «Պատմութեան» վերջում կայ Ստեփանոս Ասողիկի գրքի ցանկի մի փոքր հատուած, այնպէս ինչպէս A ձեռագրում է: Գրիչը գրել է. «Վայ ինձ հազար բերան գծողիս անարժան, զի օրինակն ցանկ չկէր, եւ այս միայն էր, անմեղադիր լերուհ»:

2 Այն նկատել է Ստ. Մալխասեանցը, սակայն այդ «պակասը» չի նշուած եւ ոչ մի ձեռագրում:

3 Մովսէս Խորենացի, Պատմութիւն Հայոց, Տփղիս, 1913, էջ ԺԹ-ԻԱ: «Պատմութիւն Արիստակիսի Լաստիվերցու», Եր., 1963, էջ 8-10: Ցուցակ ձեռագրաց Մաշտոցի անուան Մատենադարանի, Եր. 1965, էջ 891-892:

ողուով Յոհան գրիչ աղաչել յիշել յաղաւթս առաջի Քրիստոսի զիս եւ ծնաւդս իմ եւ զեղբայրն իմ, եւ զբամբկոցն...»¹:

Յոհան գրիչը, ինչպէս ասացինք, պահպանել է նախագաղափար ձեռագրի գրչի յիշատակարանը՝ այն գծերով տարանջատել է իր նոր յիշատակարանից: Ըստ երեւոյթին նրա ընդօրինակած ձեռագրի յիշատակարանում պահպանուած չի եղել նախորդ մայր ձեռագրի գրչի անունը:

Եթէ Յոհանը նրա անունը ջնջելիս լինէր, գծերով չէր տարանջատի նրա յիշատակարանն իր գրածից: Դրա ապացոյցներից մէկն էլ N 1482 ձեռագրում (էջ 89բ) նախորդ մայր ձեռագրի յիշատակարանի պահպանումն է՝ առանց նրա գրչի անունն նշումի: Այդ ձեռագրում չկայ ո՛չ Յոհան գրչի անունը եւ ո՛չ էլ նրա յիշատակարանը: Այստեղից թերեւս կարելի է եզրակացնել, որ N 1482 ձեռագիրն ուղղակիօրէն կամ միջնորդաւորուած ընդօրինակուել է N 2865-ի մայր ձեռագրից, որտեղ եւս չի եղել նախորդ գրչի անունը:

Հետագայում N 2865 ձեռագրից ընդօրինակելիս գրիչները ոչ միայն չեն պահպանել նախորդ գրչի եւ Յոհանի յիշատակարանները տարանջատող գծերը, այլեւ դէպքեր կան, որ անգամ ջնջել են Յոհանի անունը, նրա փոխարէն գրել իրենցը՝ չփոթ ստեղծելով որոշ «ուսումնասիրողների» մօտ: Այսպէս ՄՄ N 3070 մատեանի (1669-1674 թթ.) Գրիգոր գրիչը, մայր ձեռագրից արտագրելով այս յիշատակարանը, Յոհան անունն տեղը գրել է Գրգը (էջ 159ա), սակայն վերջինիս վրայ մէկ այլ ձեռքով գծեր են քաշուած եւ վրան աւելացուած Յոհան, որը N 2865 ձեռագրի գրչի՝ Յոհանի անունն վերականգնումն է, ոչ թէ մէկ այլ գրչի անունն յաւելում. այդ նոր ձեռագրի գրիչներից մէկի՝ Գրիգորի անունը պահպանուել է նաեւ 159ա էջում:

Ուշագրաւ է N 2865 եւ N 869 ձեռագրերի վերաբերեալ Մ. Աբեղեանի կարծիքը: Աբեղեանը խորենացու «Պատմութիւն Հայոց»-ի ձեռագրերը նախ բաժանել է անտիպ եւ տպագիր խմբերի, իսկ Հետագայում, երբ պարզուել է, որ անտիպների մէջ էլ կան տպագրուածներ, վերագասաւորել է այդ խմբաւորումները: Ա խմբի մէջ են մտնում Ամատերդամի տպագրութեան ձեռագրերը, իսկ Տ խմբին են պատկանում Վենետիկի տպագրութեան ձեռագրերը: Կայ նաեւ Խ (խառը) խումբ, որի մայրն է Համարել այժմ ՄՄ N 2865 Հնագոյն (XIII դ.) ձեռագիրը: Ըստ Աբեղեանի՝ փաստօրէն եղել են երկու մայր ձեռագրեր՝ Ա, Տ եւ Խ (խառը) խմբերի Համար: Ըստ Աբեղեանի՝ խառը խմբի ընդհանուր մայրը այժմ ՄՄ N 2865 ձեռագիրն է, որից ծագում են նոյն մատենադարանի NN 1482, 1883, 3160, 3502, 4856, Վենետիկի N 1156 ձեռագրերը: Եթէ սրանց աւելացնենք նաեւ N 3070, Ս. Պետերբուրգի B-129 եւ այլ ձեռագրեր, կստացուի, որ Ասողիկի՝ մեզ հասած ութ ձեռագրեր, թերեւս նոյնիսկ աւելին, ծագել են միեւնոյն N 2865 ձեռագրից: Սակայն նշուած ձեռագրերի մեր նախընտրած խմբաւորումները, ըստ «Պատմութիւն տիեզերական»-ի նիւթի ամբողջականութեան, պակասող հատուածների առկայութեան եւ ըստ N 2865 ձեռագրի՝ նախագաղափար բուն օրինակի գրչի եւ Յոհանի յիշատակարանների առկայութեան՝ բնագրում եղած տարբերութեանցների այդպիսի խոշոր խմբաւորում ստեղծելը չի դառնում միանշանակ, քանի որ դժուար է ապացուցել, թէ նշուած ձեռագրերից ո՞րն է ուղղակիօրէն եւ ո՞րը միջնորդաւորուած ընդօրինակուել N 2865 Հնագոյն ձեռագրից: Այստեղ կայ նաեւ մէկ այլ կարեւոր հանգամանք: Մ. Աբեղեանը գտնում է, որ Վենետիկի N 869 ձեռագիրը պատկանում է Տ (տպագիր) խմբին, ոչ թէ Խ (խառը) խմբին: Այն գրիչ Դաւիթ Ճնճղուկն

1 Գ. Մանուկեան, նշվ. աշխ., էջ 234-255:

ընդօրինակել է Վարդան Վարդապետի տուած տպագիր խմբին պատկանող մի լաւ եւ ընտիր ձեռագրից, որից կարկատուած են N 2865 ձեռագրի մաշուած էջերը¹: Այստեղ Աբեղեանը ներկայացրել է անհերքելի փաստ. N 2865 ձեռագրի վերանորոգուած էջերը ուղղագրութեամբ տարբերուում են նոյն ձեռագրի նորոգուած մասերից:

Ըստ Աբեղեանի՝ առանձնանում են երկու մայր ձեռագրեր՝ A ձեռագիրը (N 2865) եւ Վենետիկի N 869 ձեռագրի մէկ այլ մայր ձեռագիր: Սա, իհարկէ, չի բացառում: Սակայն երբ համեմատում ենք այս ձեռագրերը, հաշուի առնում նրանց պակասող տողերն ու հատուածները, համադրում ոչ միայն լուսանցքների յաւելումները, այլեւ այդ յաւելումների տեղադրման միաձեւութիւնը, եզրակացնում ենք, որ, իսկապէս, նրանք ծագել են տարբեր, բայց ըստ էութեան բաւականին միանման նախագաղափար ձեռագրերից, բայց, իհարկէ, ոչ հեղինակային բուն գրչագրից:

ԱՍՈՂԻԿԻ «ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ»-Ի
ՆՈՐ ԲՆԱԳՐԻ ԿԱԶՄՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐԸ

Առաջին անգամ կազմելով Ստեփանոս Տարօնեցի Ասողիկի «Պատմութիւն Տիեզերական» (ձեռագրերում՝ «Պատմութիւն ժամանակաց») գրքի քննական բնագիրը՝ հիմք է ընդունուել պատմիչի մեզ հասած ամենահին, համեմատաբար ամբողջական եւ լաւագոյն ձեռագիրը՝ N 2865 (ԺԳ դ.), նկատի են առնուած նաեւ ՄՄ, NN 3502 (1663 թ.), 4584 (1668 թ.), Վենետիկի N 869 (1683-1684 թթ.) ձեռագրերը², ինչպէս նաեւ Ասողիկի գրքի երկու տպագրութիւնները՝ T₁ (1859 թ.), T₂ (1885 թ.): Յաճախ անհրաժեշտութեան դէպքում, բուն բնագրային ընթերցումը պարզելու համար դիմել ենք Մաշտոցեան Մատենադարանում պահուող մեր համեմատած ութ ձեռագրերին: Այսպիսի համեմատութիւն է կատարուել յատկապէս երրորդ հանդէսի բնագիրը կազմելիս, քանի որ այդ հանդէսը, ինչպէս ասուած է, ինքնուրոյն աշխատանք է եւ պատմագիտական, աղբիւրագիտական առումներով բացարձակ արժէք է ներկայացնում:

Այստեղ է տեղադրուած նաեւ Սեբաստիայի մետրապօլիտին ուղղուած Հայոց Խաչիկ Ա. կաթողիկոսի հրամանով գրուած ընդարձակածաւալ պատասխան «Թուղթը», որը, սակայն, գրիչների կողմից տեղ-տեղ աղճատուել է. այն փորձել ենք ճշգրտել ութ ձեռագրերի եւ երկու տպագրիւնների համաձայն:

Առաջին հերթին կարեւորուել են Ասողիկի ձեռագրերի մեծ մասի մայր A (N 2865) գրչագրի ընթերցումները, սակայն այստեղ եւս կան խնդրահարոյց հարցեր: Զեռագիրը վերջնականապէս բառանշատուած չէ, նախադասութիւնները եւս ամբողջովին տարրոշուած չեն, չկայ համապատասխան կէտադրում, միայն առանձնացուած նախադասութիւններն սկսւում են մեծատառով, աւարտւում վերջակէտով: Յատուկ անունները գրուած են փոքրատառով: Նախադասութիւնները քերականօրէն եւ տրամաբանօրէն առանձնացուած չեն: Ընդօրինակուած բոլոր ձեռագրերում եւ նոյնիսկ T₁ եւ T₂ տպագրութիւններում դրանք յաճախ ներկայացուած են բաւականին ծաւալուն՝ ինքնակամ կէտադրմամբ:

Ինչպէս ասուեց, Ասողիկն առաջին, երկրորդ հանդէսներն ամբողջովին, իսկ երրորդ հանդէսի միայն սկզբնամասը շարադրել է ըստ Ե-Թ դարերի գրութեան կնիքն ունեցող

1 Մ. Աբեղեան, նշ. աշխ., էջ Ժ-ԻԱ:

2 N 4584 ձեռագիրն Ասողիկի գրքի Բ հրատարակութեան հիմքն է: Այն եւս համեմատեցինք՝ նոր կազմուած քնագիրն առաւել ամբողջական դարձնելու նկատառումով:

Հայոց մատենագրութեան գրաւոր փաստերի, ինչպէս նաեւ N 2865 ձեռագիրն ընդօրինակուել է ԺԳ դարում, երբ գրաբարն այլեւս խօսակցական չէր, եւ միջին Հայերէնն այս կամ այն չափով ներթափանցել էր գրաբարով գրուող պատմագեղարուեստական արձակ, անգամ չափածոյ խօսք: Այստեղ կայ նաեւ ընդօրինակուած ձեռագրերի գրիչների գործօնը. նրանք եւս գրաւոր խօսքում խօսակցական լեզուի ազդեցութեամբ կատարել են գրաբարեան կանոններից շեղումներ: Այս ամենը յատկապէս գրասեւորուել է N 2865 ձեռագրի բաղաձայնական համակարգում: Նշենք մի քանի փաստեր:

Յայտնի է, որ գրաբարի բաղաձայնական համակարգը եռաշարք է՝ ձայնեղ, խուլ եւ չնչեղխուլ կիրառմամբ: N 2865 ձեռագրում կան ուշագրաւ դրսեւորումներ:

1) Խուլ բաղաձայնների ձայնեղացում՝ պ>բ, կ>գ, տ>դ, ծ>ձ, ս>զ, խ>ղ: Օրինակ՝ ցանգ, փխ. ցանկ, խորամանգ, փխ. խորամանկ, Մաշղոց, փխ. Մաշտոց, Պոնդոս, փխ. Պոնտոս, Ըռուզ, փխ. ռուս...:

2) Ձայնեղների խլացում՝ բ>պ, դ>տ, գ>ս, ղ>խ, ջ>ճ: Օրինակ՝ Սմպատ, ապստամպել, Մուշեխ, բուխարաց...:

3) Խուլերի չնչեղխլացում՝ կ>ք, օր.՝ մաքիթ, փխ. մզկիթ...:

4) Շնչեղխուլների ձայնեղացում՝ փ>բ, ք>գ, չ>ջ, թ>դ: Օր.՝ ընդ վաջէիւք, փխ. ընդ վաջէիւք (վրանի կամ սայլի ծածկի տակ): Յղբութիւն, փխ. յղփութիւն, պատրիարգ, փխ. պատրիարք, քերական, փխ. քերթող...:

Ուշագրաւ է նաեւ լ>ղ փոխանցումը, որն ըստ Հ. Աճառեանի՝ Հայերէնում ձեւաւորուել է Թ-Ժ դարերում, ետնալեզուային լ բաղաձայնն աստիճանաբար արտասանութեամբ կոչտացել է եւ վերածուել ետագաս ղ (ղատ) հնչիւնի¹:

Կարծիք կայ, որ գրաբարում եղել է միջնալեզուային ղ՝, որը միացել է ետնալեզուային ղ-ին, եւ ստացուեցին ետագաս՝ ղ, նախագաս՝ լ²:

Այս դրսեւորուել է N 2865 ձեռագրում եւս, սակայն առաջացել են նաեւ զուգաձեւութիւններ: Օր.՝ լ>ղ. այլ//այլ, այլեւայլ//այլեւայլ, Հերակղ//Հերակլ, Ղեւոն/Աեւոն եւ այլն:

Յայտնի է, որ Ե դարում է-ն արտասանուել է եյ, իսկ ե-ն՝ է: Հետագայում բառավերջում ե չի գրուել: Ա ձեռագրում հիմնականում պահպանուել է այս կանոնը: Գրուել են թե, եթե, ինչպէս նաեւ անցեալ անկատարի վերջաւորութիւնները՝ եի, եիր, եր եւ այլն: Մինչեւ ԺԳ դարը Հայերէնում չի գործածուել Ֆ տառը, դրա փոխարէն կիրառուել է փ-ն, բնականօրէն N 2865 ձեռագրում Ֆ չի գործածուած:

N 2865 ձեռագրում պահպանուել են գրաբարեան երկբարբառներ՝ առանց պատմական հնչիւնափոխման՝ աւ, ոչ թէ օ, եւ, առանձին դէպքերում՝ իւ, թուական, ոչ թէ թվական: Եւ գրուել է եւ, և գրութեամբ:

Ուղղագրական այս եւ այլ ձեւեր ներթափանցել են N 2865 ձեռագրից ընդօրինակուած գրչագրերը, հետեւաբար դրանց միատեսակ դարձնելու հարցը մտահոգել է եւ T₁, T₂ հրատարակիչներին, ինչպէս նաեւ T₃ բնագիր կազմողին: T₃-ում ճիշտ համարուած ընթերցումը ներկայացուած է բուն բնագրում, իսկ միւս ընթերցումներն արտացոլուած են տարընթերցումների բաժնում:

Բնագիրը կազմելիս առաջնորդուել ենք հետեւեալ սկզբունքներով:

1 Հր. Աճառեան, Երբ է Լ դարձաւ Ղ, «Տեղեկագիր», ՀՍՍՀ ԳԱ հաս. գիտ., 1948, N 5:

2 Ս. Գիւլբաղադեան, Հայերէնի ուղղագրութեան պատմութիւն, Եր., 1973, էջ 17-19, 78-83:

1) Փորձել ենք կարգաւորել նախադասութիւնները, կէտադրել ենք ըստ ժամանակակից հայոց լեզուում գործող հիմնական կանոնների, երբեմն էլ հաշուի ենք առել նաեւ գրաբարեան համահասարակ բնագրերի ավանդական կէտադրումը:

2) Յաճախ առաջնութիւնը տրուած է *A* ձեռագրի ընթերցմանը, եթէ այն աւելի նախնական է եւ ճշգրիտ: Օր.[՝] գեւղ/գիւղ, թուական// այլ ձեռագրերում՝ թվական, եւթն, այլ ձեռագրերում՝ եօթն. նախընտրուած են՝ գեւղ, թուական, եւթն ընթերցումները:

3) Եթէ *A* ձեռագրի ընթերցումն ունի զուգաձեւութիւններ, որոնցից մէկը յաճախ կրկնուում է կամ խմբաւորուում այլ ձեռագրերի նոյնատեսակ ընթերցմամբ եւ լեզուական առումով ճիշտ է, ընտրուած է այդ ընթերցումը:

4) Նկատի են առնուել նաեւ ձեռագրերում եղած յետին ուղղումները: Այդպիսիք կան յատկապէս *BCDO* ձեռագրերում (*bcdο*)¹:

Եթէ որեւէ ձեռագրի յետին ուղղումը ճիշտ է, առաջնութիւնը տրուած է նրան: Օր.[՝] *D* ձեռագրի *d* յետին ուղղումները բաւականին շատ են եւ հիմնականում ճշգրիտ են. ըստ երեւոյթին համեմատուած են լաւագոյն ձեռագրով: Երբեմն բնագիր ենք տեղափոխել այդ *d* ուղղումը, իսկ *D* ձեռագրի ընթերցումը թողել ենք տարընթերցումների բաժնում: Յաճախ *BD* ձեռագրերն իրենց ընթերցումներով միաւորուում են, որն օգնում է միմեանցով ճշգրտել նրանց ընթերցումները:

5) [ ] փակագծերում նշուած են Ստ. Մալխասեանցի յաւելումները, իսկ ( ) փակագծերում՝ նոր յաւելումներն ու ճշգրտումները:

6) Յետին ուղղումներ կատարելիս բնագրում նշուած է ուղղուած բառը, իսկ տարընթերցումների բաժնում բառի բուն բնագրային մասը դրուում է կլոր փակագծերում, իսկ յաւելուող մասը՝ փակագծերից դուրս: Յաւելուող բառից առաջ լատինատիպ փոքրատառով նշուած է ձեռագրի յետին յաւելուած բառը կամ բառի յաւելուած մասը:

7) Նորայր Բիւզանդացու «Նախնիք»-ում եղած մօտ 80 ուղղումները նոյնութեամբ դրուած են բնագրում, իսկ ուղղումը՝ ՆԲ.Ն. համառօտագրութեամբ՝ տարընթերցումների բաժնում:

8) Գործածուած են չիք (= չկայ) եւ փն (=փոխարէն) կրճատ գրութիւնները:

9) Ընդգծուած մեծատառերով են թիւ կամ թուական նշանակող տառերը²:

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ա. ԲՆԱԳՐԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1. Տիեզերական պատմութիւն Ստեփաննոս վարդապետի Տարօնեցոյ, ի լոյս ընծայեաց հանդերձ ծանօթութեամբ Կարապետ վարդապետ Շահնազարեանց, Փարիզ, 1859:

2. Ստեփանոսի Տարօնեցոյ Ասողկան Պատմութիւն տիեզերական. երկրորդ տպագրութիւն, բնագրի կազմումը եւ ծանօթագրութիւնները Ստ. Մալխասեանցի, Ի Ս. Պետերբուրգ, 1885:

Գրախօսութիւնը տե՛ս Ֆր. Միլլէր, «Հանդէս ամսօրեայ», 1888, էջ 128–130:

1 Միեւնոյն ձեռագրում երբեմն կան տարբեր ձեռքով գրուած յետին ուղղումներ, որոնք տարբերակուած չեն միմեանցից:

2 Յատկապէս *A* ձեռագրում տառանիշերով տրուած թուականները մեծ մասամբ աղաւաղուած չեն, կան չնչին բացառութիւններ:

3. Ստեփանոս Տարոնեցի Ասողիկ, Պատմութիւն տիեզերական, գիրք Ա.-Բ (համա-
բարբառ), կազմեց Ս. Մ. Ղազարեանը, Երեւան, 1987:

բ. ԹԱՐԳՄԱՌԻԹԻՆՆԵՐ

1. Всеобщая история Степаноса Таронского, Асох'ика по прозванию, писателя 11-го сто-
летия, переведена с армянского и объяснена Н. Эминым, Москва, 1864.

2. Histoire universelle par Etienne Acoghig de Daron, traduit de l'arménien et annoté par E. Dulaurier,
Paris, 1883.

3. Das Stephanos von Taron Armenische Geschichte, aus dem Altarmenischen übersetzt von H. Gelzer
und Aug. Burckhardt, Leipzig, 1907.

Գրախոսութիւնները տե՛ս A. Meillet, «Revue Critique», 1908, p. 281; E. W. Brooks, «English
historical Review», 1908, N 23, p. 243; K. Krumbacher, «Geschichte der Byz. Lit.», 1908, p. 406.

4. Acoghig of Taron (Etienne), Histoire Universelle, traduit de l'arménien et annotée par Frederic
Macler, Paris, 1917.

5. Ստեփանոս Ասողիկ Տարոնեցի, Տիեզերական պատմութիւն, աշխարհարար
թարգմանութիւնը, առաջաբանը եւ ծանօթագրութիւնները Վ. Հ. Վարդանեանի, Երե-
ւան, 2000:

գ. ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

1. Արգարեան Գ. Վ., Կարծեցեալ Ստեփանոս Տարոնացին նոյն ինքը Ստեփանոս
Տարոնացի Ասողիկն է, տե՛ս «Պատմա-բանասիրական հանդէս», 1962, N 1, էջ 210-255:

2. Արեղեան Մ. Խ., Ստեփանոս Տարոնեցի Ասողիկ, տե՛ս Հայոց հին գրականութեան
պատմութիւն, հտ. 1, Եր., 1944, էջ 507-511:

3. Ալիշան Ղ., Ստեփանոս Ասողիկ, տե՛ս Ղ. Ալիշան, Հայապատում, հտ. Ա, Վենետիկ,
1901, էջ 89:

4. Բարայեան Լ. Հ., Դրուագներ Հայաստանի զարգացած ֆեոդալիզմի դարաշրջանի
պատմութեան (IX-XIII դարեր), Երեւան, 1981, էջ 114-125:

5. Բիւզանդացի Նորայր, Հայկական բառաքնութիւն. ուղղութիւնը ընթերցուածոց,
մատենագրութիւնը նախնեաց եւ նշանակութեան բառից ինչ, Կ. Պոլիս, 1880:

6. Բիւզանդացի Նորայր, Տեղեկութիւն ի գիրս Պատմութեան Ստեփանոսի Տա-
րոնեցոյ Ասողիկ կոչեցելոյ, Մոսկուա, 1889:

7. Բիւզանդացի Նորայր, Նախնիք, Ժնեւ, 1996:

8. Զամինեան Արր., Հայ գրականութեան պատմութիւն, Ա. մաս, Նոր Նախիջեւան,
1914, էջ 155-157:

9. Զարպիհանալեան Գ., Պատմութիւն հայ հին դպրութեան (Դ-ԺԳ դար), Վենետիկ,
1932, էջ 555-560:

10. Մաթեոսեան Ա., Ստեփանոս Տարոնեցի Ասողիկը եւ Ամանիա Շիրակացու
Քննիկոնը, տե՛ս «Պատմա-բանասիրական հանդէս», 1986, N 3, էջ 125-133:

11. Մանուկեան Գ., Ստեփանոս Տարոնեցի (Ասողիկ) եւ Արիստակէս Լաստիվերցի,
տե՛ս Գ. Մանուկեան, Արիստակէս Լաստիվերցի, Եր., 1977, էջ 226-232:

12. **Մելիք-Բախշեան Ստ. Տ.**, Հայոց պատմութեան աղբիւրագիտութիւն, Երեւան, 1979, էջ 156-162:

13. **Վարդանեան Վ. Վ.**, Ստեփանոս Ասողիկ Տարօնացիին բանասիրութեան մէջ, տե՛ս «Բանբեր Երեւանի համալսարանի», 1996, N 3, էջ 148-153:

14. **Քիպարեան Կ.**, Ստեփանոս Տարօնցի (Ասողիկ), տե՛ս **Խ. Կիւրեղ վրդ. Քիպարեան**, Պատմութիւն հայ հին գրականութեան, Վենետիկ, 1992, էջ 313-316, 321:

15. **Քոլանջեան Ա. Էդ.**, Ստեփանոս Տարօնցի Ասողիկ, տե՛ս «Հայ մշակոյթի նշանաւոր գործիչները» (V-XVIII դարեր), Երեւան, 1976, էջ 185-192:

16. **Օրմանեան Մ.**, Ազգապատում, հտ. Ա, Ա. Էջմիածին, 2001:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՊԱՅՄԱՆԱՆԻՇԵՐ ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳՐԵՐԻ ԵՒ ՏՊԱԳԻՐՆԵՐԻ

1. ՁԵՌԱԳՐԵՐ			2. ՏՊԱԳԻՐՆԵՐ		3. ԱՅԼ ՅԱՊԱՌՈՒՄ- ՆԵՐ
	Բուն ձեռագիր	Յետին ուղղում	ա) Բնագրեր	բ) Թարգմանութիւն	
1	A = ՄՄ, ձեռ. 2865, ԺԳ դար	a	T ₁ = Տիեզերական պատմութիւն Ստեփաննոս վարդապետի Տարօնեցւոյ, ի լոյս ընծայեաց հանդերձ ծանօթութեամբ Կարապետ վարդապետ Շահնազարեանց՝ միաբան Սրբոյ Էջմիածնի, Փարիզ, 1859:	R = Всеобщая история Степаноса Таронского Асохика по прозванию, переведена с армянского и объяснена Н. Эминим, Москва, 1861.	ՆՀԲ – Նոր բառգիրք Հայկական լեզուի, հտ. Ա. Բ., Վենետիկ, 1836, 1837:
2	B = ՄՄ, ձեռ. 3502, 1661 թ.	b			
3	C = ՄՄ, ձեռ. 4584, 1668 թ.	c			
4	D = ՄՄ, ձեռ. 3070, 1669-1674 թթ.	d			
5	E = ՄՄ, ձեռ. 1482, 1678 թ.	e			
6	F = ՄՄ, ձեռ. 3160, 1681 թ.	f			
7	G = ՄՄ, ձեռ. 1894, 1782 թ.	g			
8	H = ՄՄ, ձեռ. 6598, ԺԸ դար	h			
9	I = ՄՄ, ձեռ. 2765, 1848 թ.	i	T ₂ = Ստեփանոսի Տարօնեցւոյ Ասողկան Պատմութիւն տիեզերական. երկրորդ տպագրութիւն, աշխատասիրութեամբ Ստ. Մալխասեանցի, Ա.Պետերբուրգ, 1885:		
10	K = ՄՄ, ձեռ. 3730, 1855 թ.	k			
11	L = ՄՄ, ձեռ. 8860, ԺԹ դար	l			
12	M = ՄՄ, ձեռ. 8860, ԺԹ դար	m			
13	N = Պետերբուրգ, ձեռ. B-129, 1843 թ.	n			
14	O = Վենետիկ, ձեռ. 869, 1683-1684 թթ.	o			
15	P = Վենետիկ, ձեռ. 1156, (1655 թ. ?)	p			
16	Q = Վիեննա, ձեռ. 2129, ԺԳ/ԺԴ դար ?	q			

ԲՆԱԳՐԱՅԻՆ ՀԱՄԱՌՈՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

[ ] - բնագրային յաւելում T_2 -ում

( ) - բնագրային յաւելում նոր հրատարակութիւնում

ԾՆ. - ծանօթութիւն

ԲՃ - բնագրային նշգրտումներ

ՆԲ.Ն. - Նորայր Բիւզանդացի, Նախնիք (բնագրային նշգրտում)

չիք - չկայ

փխ - փոխարէն

ՆՀԲ - Նոր բառգիրք Հայկազեան լեզուի

ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ՏԱՐԱԽԵՑԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԲԱՆԻ Ի ՊԱՏՄԱԳՐԱԿԱՆ ՏԱՌԻՑ¹

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆԴԵՍ²

ԳԼՈՒԽ¹⁶ Ա.¹⁷

Ցանկ առաջին գլխոյ գրոցս³

1 Ա⁴ Յաղագս թէ ո՛յք եղեն պատմա-
գիրք յայլոց ազգաց եւ նախասացութիւն
բանի⁵:

2 Բ⁶ Յաղագս Պտղոմեանց, Եգիպտաց-
ւոց⁷ թագաւորաց:

3 Գ⁸ Յաղագս իշխանացն⁹ Երբայեցւոց,
որք ի քահանայից անտի¹⁰ առաջնորդեցին
ժողովրդեանն յետ դարձին¹¹:

4 Դ¹² Յաղագս թագաւորաց Ասորես-
տանեաց¹³ Մարաց եւ Պարսից¹⁴:

5 Ե¹⁵ Յաղագս թագաւորաց Հայոց Ար-
շակունեաց:

Յաղագս¹⁸ թէ ո՛յք եղեն պատմագիրք
յայլոց ազգաց¹⁹ եւ նախասացութիւն բանի

1 Որք յաստուածայինն²⁰ պատուեալ
չնորհէ պուտիկոս²¹ եւ հռետորք²² Հա-
յաստանեայց²³ եւ այլոց ազգաց, նախանձ
բարւոյ²⁴ ի մէջ²⁵ առեալ ընդ մարգարէա-
կան հոգեշարժ²⁶ լեզուսն, որպէս նոքայն²⁷
ի սկզբանց²⁸ արարչութեան Արարչին
սկսեալ՝ տալ ցոյցս ապագայիցս²⁹ զանցե-
լոցն ներկուռ ուղեւորութեամբ, անմոլար
հետեւմամբ, ի նախաստեղծէն մինչեւ
ցգարս ժամանակաց իւրեանց:

2 Որպէս Մովսէս՝ այրն Աստուծոյ
հնգազլխեան³⁰ գրովք զարարչութեանցն
Աստուծոյ եւ զնախնեացն³¹ բարեպաշտու-
թիւն մինչեւ ի ժամանակս իւր: 3 Եւ Յե-
սուայն³² անուանեալ գիրք³³: 4 Եւ Յէու³⁴
որդի Անանիայ՝ զերկու գլուխս³⁵ Թագա-
ւորութեանցն. եւ Երեմիա³⁶ զայլ եւս եր-

1 ABCODGP չի՞ Ստեփանոսի Տարօնեցւոյ պատմու-
թիւն բանի ի պատմագրական տառից E Ստեփա-
նոսի եպիսկոպոսի Տարօնեցւոյ պատմութիւն ի
սկզբանց

2 ABCODGP չի՞ առաջին հանդէս

3 ABCODGP չի՞ Ցանկ առաջին գլխոյ գրոցս O ցանկ
գրոց արարեալ Ստեփանոսի Տարօնեցւոյ

4 O ա

5 O յաղագս թէ ոյ՞ք եղեն պատմագիրք յայլ ազգաց եւ
նախասացութիւն բանի A ե փիս ա ABCDEP չի՞ յա-
ղագս՝ թէ ոյ՞ք եղեն պատմագիրք յայլոց ազգաց եւ
նախասացութիւն բանի ABCDGP [c զանգ] յաղագս
զարմիցն սեմաց եւ ամենայն տոհմին արդարոց
թագաւորաց եւ ժամանակաց նոցին

6 AD Զ փիս Բ O Գ փիս Բ

7 A եգւպտացւոց

8 A Է փիս Գ O Դ փիս Գ

9 O իշխանաց

10 ACD անդի

11 T₁ չի՞ յետ դարձին

12 A Ը փիս Դ O Ե փիս Դ

13 T₁ Ասորւոց

14 T₁ Պարսից եւ Մարաց

15 AD Թ փիս Ե O Զ փիս Ե

16 ABCODEPG T₁ չի՞ գլուխ

17 AOT₁T₂ (գլուխ) Ա.

18 ACBE չի՞ յաղագս

19 ACDE յայլ ազգաց B յայլ ազգեաց

20 ABP յաստուածային ACO յաստուածային

21 ACG պիստիկոս

22 ABDOP հոտորք o հոտորք d հոտորք

23 ABDEP հայաստանեաց

24 C քարոյ

25 T₁ ընդ մէջ

26 ACGO հոգեշարժ

27 CPG նոքա

28 A սկզբանց

29 T₁ ապագայից

30 C հնգեա գլխեան G հնգեգլխեան P հնգա գլխեան

31 BD զնախնեաց

32 ABODEG զեսուայն C զեսուայն

33 ABCEGOP գիրս

34 CE գլուխ

35 BDEP գր գլուխս

36 E երեմիայ

կու գլուխսն. եւ գիրք Մնացորդացն. եւ եզրաս եւ Նեեմի¹ գլխատակ ելիցն² ի Բաբելոնէ³, եւ⁴ գիրկին շինումն Տաճարին եւ զնորոգումն⁵ Երուսաղէմի: 5 Որոց գկնի ժամանակաւք Մակաբայեցւոցն⁶ պատմութիւն⁷ հուպ առ գալստեամբն⁸ Քրիստոսի ի Յովսեպոսէ⁹ ասացեալ:

6 Այսպէս եւ բանիւ պատուեալ բանականքս, գկնի գալստեան Բանին մարմնով՝ յաշխարհ¹⁰ գրական տառիւք պատմագրեցին զանուանս եւ զժամանակս թագաւորաց եւ զամենայն գործեալսն ի ժամանակին արժանի յիշատակի: 7 Որպէս եւ ճշմարիտ թուողն¹¹ ժամանակաց Եւսեբի Պամփիլեայ¹² սկսեալ ի մարդն առաջին, յորժամ ել նա արտաքս ի վայրէն վայելչութեան՝ աւարտաբանէ ի Քսանեմեակն¹³ Կոստանդիանոսի թագաւորի Մեծի¹⁴: 8 Եւ գկնի նորա Սոկրատէս: 9 Նաեւ¹⁵ այլ¹⁶ եւս անթիւք են ի մէջ Յունաց պատմագիրք, բայց սոքա երկուքս¹⁷, որպէս լուսաւորքդ¹⁸ մեծամեծ քան զաստեղս, առաւելուն պայծառութեամբ:

10 Իսկ ըստ հայրումս՝ նախ եւ առաջին¹⁹ քաջն Ագաթանգեղոս, որ նորաս-

քանչ հրաշից եւ չարչարանաց սրբոյն Գրիգորի եւ աստուածածանաւթութեանս մերոյ է պատմիչ: 11 Եւ գկնի մեծն Մովսէս, հանգոյն Եւսեբեայ²⁰, որ քերթողացն²¹ անուանի²² հայր: 12 Եւ ապա Եղիշէ վարդապետ, որ վասն Վարդանանց եւ սուրբ քահանայիցն չարչարանաց²³ եւ կատարման: 13 Եւ գկնի՝ Ղազարու Փարպեցւոյ²⁴ ճարտասանի²⁵ պատմութիւն. եւ Փաւստոս²⁶, որ եւ Բիւզանդ. եւ պատմութիւն Հերակլի²⁷, որ ի Սեբէոսէ²⁸ եպիսկոպոսէ ասացեալ. եւ պատմութիւն Ղեւոնդ երիցու, որ ինչ վասն Տաճկաց ելիցն²⁹ եւ անցից Հայոց ի նոցունց³⁰ բռնութենէ: 14 Հուսկ յետոյ ի վերջին աւուրս պատմութիւնք³¹ Շապհոյ Բագրատունւոյ եւ Տեառնն Յովհաննիսի³² Հայոց կաթողիկոսի³³, որք առ ժամանակաւքն Աշոտոյ եւ Սմբատայ³⁴, առաջին թագաւորաց Բագրատունեաց:

15 Արդ³⁵ յամենեցունց ի սոցանէ, իբր ի լայնալիր մարգաց եւ ի հովտային լեռանց՝ հաւաքեալ ծաղիկս հեշտալի³⁶ աչաց հայելոյ գեղեցկագոյն գունովքն եւ անուշահամ³⁷ հոտովքն՝ բերեալ ընծայ մատուցանեմ աստուածասէր անձինդ³⁸ եւ հար-

1 ABDOP նեմի օ նեմի CE նեմիս

2 BDP T1 գիշատակելոցն

3 A ի բաբելոնիւ COG ի բաբելոնիւ

4 T1T2 չիք եւ

5 ABCDEO նորոգումն

6 ABCDEGO մակաբայեցւոց

7 ACEGO պատմութիւնն

8 A գալստեամբն O գալստն

9 BDP եւ յովսեպոս D չիք եւ ի (յովսեպոս)է

10 CEGO յաշխարհս գրական B յաշխարհագրական

11 A թուաղն BCDGEO թուողն

12 ABCDEO եւսեբի պամփիլեայ

13 E ի ի եմեակն զ ի քան եւ մի ամն C ի ք եմեակն T1 ի քան եւ ի մի ամն

14 A կոստանդիանոսի օ թագաւորի A մեծի O մեծի թագաւորի

15 CO նա եւ

16 A այլ

17 E ք ս

18 ABCDOP զլուսաւորիդ

19 ABCDEGO նախ առաջին

20 ACO եւսեբեայ B եւսեբեայ

21 AB քերթողայն CE քերթողացն P քերթողայն

22 P անանի

23 ACEG չարչարանացն

24 A փարպեցիոյ BODP փարպեցոյ T1T2 փարպեցւոյ

25 a նարտասանի A չիք նարտասանի

26 A փաւստոս T1 փոստոս

27 ADP հերակղի B հելակղի

28 ABCDEOP ի սերիոսէ G սերիոսէ T1 ի սերիոսէ T2 որ ի սերիոսէ

29 BD ելից զ (ելից)ն

30 O ի նոցին

31 CGO պատմութիւնն

32 ABDOP յովաննիսի CEG յովանիսի

33 ABOP կաթողիկոսի

34 ABCEGO սմպատայ D սմպատա P սպատա

35 DP (արդ) ի

36 BDOP հրաշալի զ հեշտալի

37 T1 անուշահոտ

38 ABCDEP անձին զ անձինդ

ցասիրական խորհրդոց քոց¹, ի հարկեցուցանող² հրամանէ քոյ ստիպեալ³, ո՛վ⁴ ամենիմաստղ⁵ յիմաստունս աստուածազարդ եւ առաքինազարդ վայելչութեամբ գերապատուեալ քան զբնաւս, Տէր Սարգիս:

16 Արդ սկիզբն արասցուք սկզբանս, յորում նախահայրն մեր ել արտաքս ի դրախտէն, փշալից երկրի⁶ եղեալ ժառանգորդ. ընդ որ թուեն զայս ձեւ աւերինակի:

17 Յամի հինգերորդի եւթանասներորդի⁷ կենացն Աբրահամու յայտնեցաւ նմա Աստուած եւ զաւակի նորա տալ խոստացաւ զերկիրն Աւետեաց: 18 Եւ արդ լինին⁸ յառաջին տիոցն Աբրահամու ամք ՀԵ, եւ յՀԵ ամէն Աբրահամու մինչեւ ցելսն յԵգիպտոսէ⁹ ամք ՆԼ: 19 Զսոյն¹⁰ եւ Առաքեալն¹¹ ասէ. «Զկտակն, ասէ, որ յառաջագոյն հաստատեալ էր Աստուծոյ, աւրէնքն որ յետ չորեք հարիւր եւ երեսուն¹² ամի եւրան՝ ոչ կարեն խախտել»¹³: 20 Ապա յայտ է, թէ յառաջին ամէն Աբրահամու մինչեւ ի Մովսէս¹³ եւ ցելսն յԵգիպտոսէ¹⁴ են ամք ՇԵ, զոր եւ¹⁵ իսկ թուեն զայս ձեւ աւերինակի.

Աբրահամ լեալ ամաց Ճ ծնանի գիսահակ¹⁶.

Իսահակ¹⁷ ամաց Կ ծնանի զՅակոբ¹⁸.

Յակոբ ամաց ԶԶ ծնաւ¹⁹ զՂեւի.

Ղեւի ամաց ԽԶ ծնաւ զԿահաթ.

Կահաթ ամաց ԿԳ ծնաւ զԱմրամ²⁰.

Ամրամ ամաց Հ ծնաւ զՄովսէս ի Յոքաբեթայ²¹ կնոջէ իւրմէ.

Մովսէս ամաց Զ հանէ զժողովուրդն յԵգիպտոսէ²²:

21 Միանգամայն յառաջին²³ ամէն Աբրահամու մինչեւ ցելսն՝ ամք ՇԵ²⁴ եւ յԱբրամայ՝ ՎՊԹ:

22 Արժանի հաւատարմութեան առն զժամանակագրութիւնս շրջագայեն յոյժ գեղեցկախաղաղ²⁵, քանզի ՎՊԹ ամք ստուգապէս դիպեցուցանէ տասն երեք²⁶ Նիսանայ²⁷ ելիցն յԵգիպտոսէ²⁸: 23 Իսկ յԵլիցն յԵգիպտոսէ²⁹ մինչեւ ցշինուած³⁰ տաճարին ըստ Որոգինեայ³¹ եւ Անանիայի³² Շիրակացւոյ ժողովին ամք ՆԶ, հանեալ ի բաց զԵբրայեցւոց³³ ծառայութեան³⁴ ժամանակն, զոր այլազգեացն³⁵ ծառայեցին. մանաւանդ եթէ³⁶ միանգամայն իսկ յար զժամանակն թուիցեմք, զազատութեանն³⁷

18 A գլակովք

19 ABCDEGP ծնաւ

20 ABCEGOP գլամրամ

21 ACE ի յոքեբայ B ի յոգեբայ DP ի հոգեբայ d (ի հոգեբայ) O ի յոգեբայ co ի յոգեբայ T1 Յովգաբեթ

22 A յեգլպտոսէ

23 B առաջի

24 AO շ եւ Ե (նիսանայ)

25 ABCDEP յոյժ գեղեցկախաղաղ T1T2 գեղեցկապէս, ՆՀԲ, (Ա. էջ 537) գեղեցկախաղաղ կամ գեղեցկախաղաց, «Առձեռն» (էջ 207) գեղեցկախաղաղ:

26 ABCDEO ԺԳ

27 BD նիսանայ

28 A յեգլպտոսէ

29 ABCDEP յեգլպտոսէ

30 BDO մինչեւ ցշինուած

31 ABCDEG ըստ որոգինի

32 A անանիայի BDP անանիա O անանիայ

33 A գեբրայեցւոց

34 ACE ծառայութեան

35 O այլ ազգաց Bod այլ ազգաց DP այլ ազգաց E այլազգացն

36 A եթէ

37 ABDP զազատութեան

1 ABCDGP ԲՆ

2 DP հարկեցուցան

3 A ստիպել BDP ստիպելով

4 BDEP չի՞ ո՛վ

5 AC ամենիմաստղ BDP ամեն իմաստղ

6 D երկի d երկրի

7 T1T2 եօթանասներորդի

8 ABCDEGOP լինի

9 A յեգլպտոսէ

10 D գայն d գայն

11 AE առաքեալ

12 ABCDEGO

13 Գաղաթ. Գ. 17

14 BDEP մինչեւ Մովսէս COG մինչեւ ցՄովսէս

15 A յեգլպտոսէ

16 AO գոր եւ իսկ CE գոր եւ... եր իսկ

17 A գիսահակ CDOG Գսահակ E սահակ

18 ABCDEOGP սահակ

խառն ընդ ծառայութեանն¹ եւ զժամանակ
Դատաւորացն առանձինն թուիցեմք², ե-
լանէ ըստ չափ³ պատմագրաց⁴ ամենեցուն:

24 Ապա համարեալ լիցի այսպէս՝
Մովսիսի⁵ յետ⁶ ելիցն՝ և ամ.

Յեսուայ⁷ Իէ⁸ ամ.

Այլազգեացն⁹ եւ Գողոնիէլի¹⁰ դատաւո-
րի՝ և ամ.

Այլազգեացն¹¹ եւ Աւովդայ եւ Սամէ-
զարայ¹² 2 ամ.

Այլազգեացն¹³ եւ Դերովրայ եւ Բարա-
կայ¹⁴ և ամ.

Գէդէոնի¹⁵ ամս և.

Աբիմէլէքի¹⁶ ամս Գ.

Թովղայ¹⁷ ամս ԻԲ.

Յայիրայ¹⁸ ամս ԻԲ.

Այլազգեացն¹⁹ եւ Յեփթայաեայ²⁰ դա-
տաւորի՝ ամս Զ.

Եսերոնի²¹ ամս Է.

Եղոնի²² ամս Ժ.

Ղաբդոնի²³ ամս Ը.

Իղիոն²⁴ քաղաքն²⁵ առաւ:

25 Այլազգեացն²⁶ եւ Սամփսոնի՝ ամս²⁷
Ի.

Հեղեայ²⁸ ամս և.

Սամուէլի եւ Սաւուղայ²⁹ ամս և,

Դաւթի³⁰ ամս և³¹.

Սողոմոնի³² ամս և:

26 Միանգամայն ի Մովսիսէ³³ եւ յե-
լիցն յԵզրպտոսէ³⁴ մինչեւ ցհանդերձանս
տաճարին ՆՂ ամք³⁵:

27 ԶՄովսիսի³⁶ փոխանակէն³⁷ զՅե-
սուայ³⁸ անուանակից³⁹ գիրքն իւր ո՛չ ինչ
նշանակեն, բայց միայն ի վախճանելն⁴⁰
նորա՝ ընդ ամենայն⁴¹ ասեն կեցեալ ամս
ՃԺ⁴²: 28 Իսկ Եբրայեցիք⁴³ զվերակացու-
թեան⁴⁴ նորա ժամանակն⁴⁵ ասեն Իէ ամ,
որպէս եւս⁴⁶ լինել նմա մինչեւ ցՄովսի-
սի⁴⁷ ելսն⁴⁸ յԵզրպտոսէ⁴⁹ և Դ ամաց: 29 Իսկ
վասն Սամուէլի⁵⁰, զի եւ ոչ զնորա ժամա-
նակն ասեն յայտնի Գիրք, համարիմ, թէ⁵¹
որ յաստուածային առաքեալսն ասացաւ:

26 A այլազգացն B այլ ազգեացն

27 G (ամս) Բաւն

28 ABCODEP հեղեայ

29 A սամուէլի եւ սաւուղ CDEG սամուէլ եւ սաւուղ
BOP չի՞ր սամուէլ եւ սաւուղ օ սամուէլ եւ սաւուղ

30 ABCDGP Դաւիթ

31 BOP չի՞ր ամս և օ ամս և

32 ABDEOP սողոմոն C սողոմոն G սողոմոն T1 Սա-
ղոմօնի

33 AB ի մովսեսէ CEG ի մովսէսէ

34 A յեզրպտոսէ

35 ABCDEGP ամ

36 CEG մովսէսիս

37 CEG փոխանակէն

38 AECGյեսուայ BDOP յեսուա

39 DPանուանակից

40 O ի վաղնանելն T1 ի վախճանիլն

41 T1 ընդ ամէնն

42 DO (ամս) Ճ եւ Ժ

43 AP հեբրայեցիք CGO հեբրայեցիք

44 ABDE զվերակացութիւն P վերանացութիւն

45 ABDCOG ժամանակ

46 COG չի՞ր եւս

47 ABCG մովսէսի

48 ABDEP ելն C յելն

49 A յեզրպտոսէ

50 A սամուիղի D սամուիղի O սամուէլի

51 A թե ա.

« Գ. Բ. Զ. Ժ. Ի. Լ. 21

1 BDO ծառայութեան

2 E թուեցեմք O թվիցեմք

3 A ըզչափ BCDEOG զչափ զօ ՆԲ.Ն ըստ չափ

4 ABCDEOP պատմագրացն

5 ABGOP Մովսէսի CE Մովսէս D Մովսեսի

6 E ի յետ

7 BDO յեսուա P յեսուա

8 T1 25

9 A այլազգեացն CO այլ ազգեացն

10 AO գեղեոնիլի CG գեղեոնիլի

11 A այլազգեացն CO այլ ազգեացն

12 ACE աւովգայ եւ սամեզարայ

13 A այլազգեացն BDOP այլ ազգեացն

14 B բարակա

15 A գեղեոնիլ BCDEP գեղեոնիլ G գեղեոնիլ

16 ABDEOP արիմէլէք CG արիմէլէք

17 ABDR թովղա

18 ABDP յայիրա T1 Յայիրի

19 A այլազգեացն

20 ABDCO յեփթայա

21 ABCE էսերովնի DO էսերովնի G էսերովնի P էսերով-
նի

22 ABDEGP ելովնի CO ելեովնի

23 ABCDOEGP դարդովն

24 ABDEP իղովն CGO իղիովն

25 ABCDOGP քաղաք

զՍաւուղայ¹ եւ Սամուէլի². քանզի երեւի Սամուէլի³ բազում ամս լինել առաջնորդ ժողովրդեան⁴, եւ Սաւուղայ⁵ միայն զերկեամ մի վկայէ բանն: 30 Քանզի ի Թագաւորութեան⁶ գրեալ է այսպէս. «Որդի տարեւոր Սաւուղ ի Թագաւորելն իւրում»⁷. այս ինքն մի ամի⁸ եւ անփորձ ի չարեաց նշանակեաց զառնէն ի ժամանակին⁹, յորում եղեւ սկիզբն Թագաւորութեան, եւ զերկեամ մի կալ յայնպիսի միտս եւ ապա եղծանել եւ լինել նմա տարագիր յԱստուծոյ, մինչեւ գիւի խեղդել զնա: 31 Վասն այնորիկ⁹ այլ¹⁰ եւս ամք՝ Սամուէլի¹¹ համարեալ¹² են. ի նմին¹³ իրի իսկ Սամուէլի եւ Սաւուղայ¹⁴ համարեցաք իս ամ: 32 Բայց ոչ¹⁵ միայն յառաքելական վակայութենէն¹⁶ այսչափ ամաց ժամանակ գումարի¹⁷ Սաւուղայ¹⁸, այլ¹⁹ եւ ի ստոյգ մանր քննելոյ զգիրս. քանզի յետ մահուան²⁰ Սաւուղայ ասէ պատմութիւնն, թէ «Քառասնամեայ²¹ էր Եփուստէ²² որդի Սաւուղայ²³, յորժամ Թագաւորեաց ի վերայ Իս-

րայելի. եւ երկու²⁴ ամ Թագաւորեաց²⁵, բայց²⁶ միայն ի տանէն Յուդայ²⁷, որ էին²⁸ զհետ Դաւթի»²⁹: 33 Քանզի յիշատակեն Գիրք ի սկզբան²⁹ Թագաւորութեան³⁰ Սաւուղայ³¹ զերից որդւոցն՝ զՅովնաթամայ³² եւ զԵսաւէ³³ եւ զՄէլքիսաւէ³⁴. եւ զԵփուստեայ³⁵ չյիշատակեն ինչ, որպէս իմանալ մեզ՝ եթէ³⁶ յետոյ ծնաւ³⁷. եւ այսչափ լինել Թագաւորութեան³⁸ Սաւուղայ³⁹ որչափ⁴⁰ որդւոցն⁴¹ յետ նորա վախճանելոյն⁴² գտանին ամք: 34 Այլ⁴³ ընդ սմին եւ զայն⁴⁴ գիտասլիք, որ ասէ յերկրորդ գլուխ Թագաւորութեան⁴⁵, թէ⁴⁶ «Իբրեւ⁴⁷ եղեւ Նիս ամ յելիցն յԵփուստէ⁴⁸, սկսաւ Սողոմոն⁴⁹ շինել զտունն⁵⁰ Աստուծոյ»⁵¹:

35 Իսկ Հրէիցն վարդապետք⁵¹ եւ⁵² Եւ-

1 ACG սաւուղայ BD սաւուղա

2 A սամուիդի C սաւուղայ

3 A սամուէլ

4 A ժողովրդեանն

5 BD սաւուղա

6 BD ի Թագաւորութեան

7 Ը. Թագ. Ժ. Գ. 1

8 T₂ այս ինքն միամիտ

9 ABCDEG ի ժամանակէն

10 T₂ այսորիկ

11 A այլ

12 A սամուիդի

13 E համարել են

14 T₂ նմին

15 A սամուիդի B սաւուղայ եւ սամուէլի D սամուիդի P սամուէլ

16 BCODEGP չի՞ ոչ

17 BP վկայութենէ C վկայութեանն

18 D դումարի

19 DP սաւուղա

20 A այլ

21 D մահուան

22 ADP իս ամեա BCEG իս ամեայ

23 ACEG յեփուստեա BODP յեփուստեա

24 BD սաւուղա

24 AODE Բ ամ

25 CG չի՞ եւ երկու ամ Թագաւորեաց

26 A բաց

27 DP յուդա

28 A եին

29 Ը. Թագ. Ժ. Գ. 10

30 A ի սկզբան

31 BDP Թագաւորութեան

32 DP սաւուղա

33 ABCODEP զմիմաքամ GO զմիմաքան

34 ABCDOGP գիսաւէ

35 ACDEG զմիմիսաւէ O զմիմիսի սաւէ

36 ADP զեփուստա O զեփուստայ CE զերոսայ G զեփուստայ

37 AO Թէ

38 D ծնաւ

39 ABO Թագաւորութեան

40 D սաւուղա

41 BDO չի՞ որչափ do որչափ E որ չափ

42 ABDO որդւոց

43 O վաղնանելոյն

44 A այլ

45 D գայս

46 DP Թագաւորութեան d Թագաւորութեանն (Ձեռագրերում՝ յերկրորդ գլուխ փխ յերրորդ գլուխ):

47 A Թե

48 ABCDG չի՞ իբրեւ

49 A յեփուստեա C յեփուստեա

50 ADOP սողոմովն

51 A ըզտունն

52 Ը. Թագ. Ժ. Գ. 1

53 AOG վարդապետն

54 P չի՞ եւ

սեբի¹ ժամանակագիր² ՆՁ ամ³ ասեն յե-
լիցն յեգիպտոսէ մինչեւ ցշինուած⁴ տա-
ճարին: 36 Իսկ Որոգինէս⁵ եւ Անանիա⁶
ՆՂ ամ ասեն, համարելով եւ զԺ ամն⁷ Ե-
ղոնի⁸ դատաւորի: 37 Եւ վասն ճառելոյ⁹
զրոց Թագաւորութեան¹⁰ Նիւ ամին՝ այս-
պէս ասէ, եթէ «Յորժամ զՅորդանանաւ
անց ժողովուրդն եւ յերկիրն¹¹ Աւետեաց¹²
առկայացաւ¹³՝ զայն ելս կոչէ. որպէս եւ
պատգամաւորէին¹⁴ առ միմեանս թագա-
ւորքն՝ եթէ¹⁵ «Ազգ ել յեգիպտոսէ»՝:
38 Յոր¹⁶ համարեալ իւր ամ յանապատին եւ
Դ ամ Սողոմոնի¹⁷ մինչեւ ցշինուած¹⁸ տա-
ճարին լինին ամք ՆԼ եւ յառաջին ամէն
Աբրահամու՝ ԶՂէ ամ. եւ յԱդամայ՝
ՏՄՂԹ ամք¹⁹:

39 Եւ զէ ամ շինեցաւ տաճարն սատա-
րութեամբ Քիրամայ²⁰ արքային Տիւրաց-
ւոց. [զկնի²¹] ճիւղ ամաց Փիսմանուն թա-
գաւորեաց Տիւրացւոց²²: 40 Ի սորա²³ է ա-
մին քոյր սորա հատուածեալ ի Լիբէացւոց
աշխարհն՝ շինեաց զԿարքեդոն²⁴:

1 ABCDE եւսերի

2 O ժամանակագիրն

3 O չի՞ ամ

4 O ցշինումն P ցշինած

5 A ովրոգնէս BCODEP ովրոգինէս

6 EP անանիայ

7 BODP ժ ամ

8 O ելունի

9 B վանառելոյ փիւ վասն նառելոյ

10 CEG թագաւորութեանն

11 AE յերկիր

12 AE անտեացն

13 ABCODG առկայացան

14 A պատգամաւորեին BOD պատգամաւոր էին

15 A եթե

16 Մ. Հմմտ. Թագ. Գ. Զ. 1

17 ABCODEG յոր

18 ABCODE սողոմովնի

19 O ցշինումն

20 ABCDOEG ամ

21 ABD քիրամա

22 ABCODGE T₁ չի՞ զկնի T₂ [զկնի]

23 E չի՞ ճիւղ ամաց փիսմանուն թագաւորեաց տիւ-
րացւոց

24 O ի սորայ

25 ABCODEG կարքեդովն

41 Բայց որ առաջի կայ ժամանակագ-
րութիւնն՝ ժողովէ ի յերրորդ ամէն Սողո-
մոնի²⁵ եւ ի տաճարին շինուածոյ մինչեւ
ցտաճարին²⁶ աւերումն ի Բաբելացւոցն²⁷
ամս Նիւ²⁸: 42 Եւ թուին²⁹ այսպէս՝

Սողոմոնի³⁰ այլ³¹ եւս ամս ԼԶ³².

Ռորովամ ամս ԺԷ.

Աբիա³³ ամս Գ.

Ասա³⁴ ամս իւ³⁵.

Յովսափատ³⁶ ամս ԻԵ.

Յովրամ³⁷ ամս Ը.

Ոքոզիա³⁸ ամ մի³⁹.

Գողոզիա³⁹ մայրն ամս է.

Յովաս ամս իւ.

Ամասիա ամս իւ⁴⁰.

Ոզիա, որ եւ Ազարիա՝ ամս ԾԲ.

Յովաթամ ամս ԺԶ.

Ողոմպիադն⁴¹ առաջին:

43 Աքազ⁴² ամս ԺԶ

Եզեկիա⁴³ ամս ԻԹ.

Մանաս⁴⁴ ամս⁴⁵ ԾԵ.

Ամովս ամս ԺԲ.

Յովսիա⁴⁶ ամս ԼԱ.

Յովաքազ ամս Գ.

25 ABODE սողոմովնի CG սողովմոնի

26 O մինչեւ ի տաճարին

27 O ի բաբելացւոցն

28 E դն իսա

29 O թվին

30 ABO սողոմովնի

31 A այլ (եւս) G այլեւս

32 T₁ ամս 35

33 E արիայ

34 B ասիա

35 T₁ ամս 54

36 ABCODEG յովսափաթ

37 BE ոֆոզիայ D ոֆոզա

38 ABCOGE ամ մի T₂ ամ ա

39 A գողոզիա BD գողոզա CE գողոզիայ

40 E ամասիայ T₁ ամս 49 T₂ ամս իւ^Թ

41 COG ոլոմպիադն E ոլոմպիաթն

42 O աֆազն

43 CE Եզեկիայ

44 A մանասսէ

45 CE յովսիայ

46 D չի՞ ամս d ամս

Եղիակիմ¹, որ եւ Յովակիմ² ամս ԺԲ.

Յովակիմ³, որ եւ Յեքոնիա⁴ ամս Գ.

Մատթանի, որ եւ Սեղեկիա⁵ ամս ԺԱ.

Միանգամայն ամք ՆԽԱ: 44 Յետ այսորիկ գերութիւնն⁶ Հրէից ի Բաբելոն⁷ ամս Հ. որ գումարեալ կատարին յերկրորդ ամին Դարեհի արքային⁸ Պարսից:

45 Եւ աստի ուշ եղեալ ասիցես, եթէ⁹ «Զիարդ իցէ¹⁰ ասացեալ ի սկզբան գրոցն Եզրի, եթէ¹¹ «Յամին առաջնում¹² Կիւրոսի¹³ Պարսից¹⁴ արքային¹⁵ զարթոյց¹⁶ Տէր¹⁷ զողի Կիւրոսի արքային¹⁸. եւ հրաման ետ յամենայն¹⁹ թագաւորութեան²⁰ իւրում գրով իսկ զազատութիւն²¹ Հրէից», եւ եթէ²² զիւրդ ետ հրաման²³ գտաճարն շինել Կիւրոս: 46 Համարեսցիս²⁴ այսոքիւք առ Կիւրոսիւ եւթանասնամեայ²⁵ ժամանակ գերութեանն²⁶ կատարեալ, եւ ոչ առ Դարեհի»:

47 Առ այս ասեմ, եթէ²⁷ զերկու եւթանասնամեայ²⁸ ժամանակէ մարգարէական բանքն գուշակեն, մի՛ յաւերածոյ տաճարին, որ դիպի ի գլուխ ելեալ յերկրորդ ամին Դարեհի, եւ միւսն՝ յերեքտասաներորդ ամէն Յովսիայ, որ է սկիզբն մարգարէութեանն²⁹ Երեմիայի³⁰ մինչեւ ցԲաբելոնի³¹ առնուլն՝ եւ ցբառնալ թագաւորութեանն Քաղդէացւոց առ Կիւրոսիւ: 48 Արդ յերեքտասան ամէն Յովսիայ³², որ է սկիզբն մարգարէութեանն³³ Երեմիայի³⁴, մինչեւ ցտաճարին հրձիգ լինելն են³⁵ ամք Խ, եւ մինչեւ ցառաջին ամն Կիւրոսի՝ ամք Հ: 49 Իսկ յերկրորդ ամէն Յովակիմայ Հրէից թագաւորի³⁶, առ որով զառաջին գերութիւնն³⁷ արար Նաբուգոդոնոսոր, որ էր որդի Նաբուպալսարայ³⁸, մինչեւ ցառաջին ամն Կիւրոսի ժողովին Մ ամք³⁹, որ կոչի Յոբելեան⁴⁰:

50 Պարտ եւ արժան էր յայնմ ամի⁴¹ լինել դարձ գերութեանն⁴², յորում զճառայիցն⁴³ ազատութիւն⁴⁴ հրամայեալ էր Աստուծոյ. բայց⁴⁵ աւերածոյ տաճարին առ Կիւրոսիւ Լ ամ էր, եւ յերկրորդ ամին Դարեհի լնոյր եւթանասուն⁴⁶ ամն: 51 Եւ

1 C եղիայկիմ

2 AB յովակիմ

3 ABCOG յովաֆիմ

4 ACE յեֆոնիայ

5 CE սեղեկիայ

6 O գերութիւն

7 A ի Բաբելոն

8 A արիայի

9 AB Եթէ

10 B զիարդիցն

11 A Եթէ

12 OG յառաջնումն

13 C Կիւրոսի

14 E չիֆ պարսից

15 ABDCOG արիայի

16 A (զարթոյց) ասէ

17 A չիֆ տէր

18 ABDCOG արիայի

19 A յամենայ

20 ACEG թագաւորութեանն

21 ACOEG զազատութիւնն

« Ը · Լ · Դ · Բ · 2

22 A Եթէ

23 ACG հրաման ետ

24 B համարիցես CE համարեսցի T₂ համարիցիս (Մն. համարեմ/իմ: ADGO համարեսցիս):

25 ABCODE Հ ամեն G Հ ամայ

26 BD գերութեան

27 A Եթէ

28 AC Բ եւթանասնամեայ D ԶԲ եւթանասնամեայ O Բ եւթանասնամեայ T₂ գերկու եւթանասնամեայ

29 A մարգարէութիւնն

30 A երեմիայի

31 A ցբաբելոնի BCO ցբաբելոնի

32 A յովսիայ B յովսիեայ

33 B մարգարէութեան

34 AB երեմիայի

35 T₂ չիֆ են

36 ABCDEGO թագաւորին

37 A գերութիւն

38 BD մարգարէութեան

39 AC ամ

40 C որեւեմ

41 B չիֆ ամի

42 BDO գերութեան

43 A ըզճառայիցն

44 AE ազատութիւնն

45 B չիֆ բայց

46 ABCDO Հ ամ

յայնմ ժամանակսն կացին մնացին
 Հրէայքն¹ առանց թագաւորի յիւրեանց²
 թագաւորաց, եւ քահանայապետիւքն իւ-
 րեանց, իբրեւ առաջնորդաւք եւ իշխա-
 նաւք վարէին³, եւ զամենայն ժամանակս
 Պարսից թագաւորութեանն ի հնազանդու-
 թեան նոցա կային: 52 Եւ յետ նոցա Մակե-
 դոնացւոց⁴ ծառայեցին, որ յետ Աղեք-
 սանդրի՝ մինչեւ ցեպիփանէսն Անտիոքոս⁵,
 որ թագաւորեաց Ասորւոց⁶ եւ ի հեթանո-
 սութիւն դառնալ զազգն Հրէից նեղէր:

53 Առ որով Մատթիա⁷ քահանայ Ե-
 րուսաղէմացւոց, Ամովնայ⁸ որդի եւ նորին
 որդի Յուդա⁹, որ կոչեցաւ Մակաբէոս, եւ
 սոցա պայազատք զիշխանութիւն Հրէից
 վերստին¹⁰ նորոգեցին եւ ձգեալ կալան
 մինչեւ ցՈգոստոս¹¹: 54 Առ որով նախ՝
 յայլազգեաց¹² Հերովդէս, հրամանաւ Հռո-
 մայեցւոց¹³, առ զՀրէից թագաւորու-
 թիւնն¹⁴ ի ժամանակին¹⁵, յորում Քրիստոս՝
 Որդին Աստուծոյ ծնանէր. եւ վախճան¹⁶
 առնոյր ասացեալքն ի Մովսիսէ¹⁷, թէ¹⁸
 «Մի՛ պակասեցէ իշխան Յուդայ¹⁹, եւ մի՛
 պետ յերանաց նորա, մինչեւ եկեսցեն²⁰, ո-

րում կայն պահի. եւ նա է²¹ յոյս Հեթանո-
 սաց»²²: 55 Այլ²³ այս այսպէս:

56 Բայց ժողովի ամենայն ժամանակն
 ի Սողոմոնէ²⁴ եւ յառաջին շինուածոյ տա-
 ճարին մինչեւ ցերկրորդ ամն Դարեհի
 Պարսից արքայի, մինչեւ ցտաճարին նորո-
 գումն ամք ՇԺԱ²⁵: 57 Եւ յերկրորդ ամէն
 Դարեհի մինչեւ ցխաչելութիւն²⁶ Փրկչին,
 յիննեւտասներորդ²⁷ ամին Տիբերեայ²⁸ ե-
 ղելոյ²⁹ ժողովին ամք ՇԱ, որք մանր մա-
 սամբ³⁰ այսպէս համարին:

58 Յետ Կիւրոսի, որ թագաւորեաց ամս
 Լ, առնու զթագն Կամբիւս³¹ ամս Ը.

Ապա Մոգքն³² ամիսս է.

Ապա Դարեհ, որ թագաւորեաց ամս
 ԼԶ³³:

59 Առ Դարեհիւ Զաւրաբաբէլ³⁴ վերա-
 կացու եղեւ Եբրայեցւոց հանդերձ Յե-
 սուաւ քահանայապետիւ եւ կատարէր
 զշինուած տաճարին: 60 Եւ մարգարէանա-
 յին³⁵ Անգէ եւ Զաքարիա:

61 Քսերքսէս Դարեհեան ամս ԻԱ.

Արտաւան ամիսս է.

Արտաշէս³⁶ Երկայնաձեռն ամս Խ:

62 Առ նովաւ Եզրաս ելեալ յերուսա-
 ղէմ եւ³⁷ ուսուցանէր զԱւրէնս: 63 Եւ ի
 քսաներորդ³⁸ ամին նորին թագաւորու-

1 A հրեայքն

2 B իւրեանց

3 A վարեին

4 ABDEGO մակեդոնացւոց

5 ABCDEO անտոքոս

6 B ասորոց

7 COEմատաթիայ

8 BCO ամովնա

9 AEO յուդայ

10 AD վերստին

11 A ցաւգոստոս

12 BD այլ ազգեաց

13 ABD հռովմայեցւոց O հռոմայեցւոց

14 C առ ի հրէից զքաղաւորութիւնն

15 AB ի ժամանակի

16 O վաղեմն

17 A ի մովսեսէ

18 A թե

19 B յուդա

20 ABCODE եկեսցէ (Ծմ. Աստուածաշնչում՝ եկեսցեն, Ասողիկի բնագիրը, բւոււմ է, միշտ է, քանի որ եզակի է եմբական, որի համար էլ Մովսեսեանցը եզակի է գործածել):

21 B նայէ փիս նա է

22 ԴՆԿ. ԽԹ. 10

22 A այլ

23 A ի սողովնէ B ի սողոմովնէ D ի սողովմոնէ

24 ABDE ամս T1 711

25 B ցխաչելութեան

26 AC իմն եւ տասներորդ O իմն եւ Ժ երորդ

27 A տիբերայ B տիբերա

28 C եղելոյ

29 A մանր մասամբ COE T1 մանրամասամբ

30 A կամբես BC կամբես

31 B մոգն

32 O Լ եւ Զ

33 A զաւրաբաբէլ O զօրորաբէլ

34 A մարգարէանային

35 ABCDEO Արտաշէլ

36 T2 չի՛ եւ

37 ABCDEO ի Ի երորդ

թեանն Նեեմաս¹ տակառապետն արքայի,
խնդրեալ յարքայէ՝ ել յԵրուսաղէմ², չի-
նեաց զպարիսպս եւ կազմեաց զհրապա-
րակս նորա:

64 Քսերքսէս³ Երկրորդ ամիսս⁴ Բ.

Սուգդիանոս⁵ ամիսս Բ.

Դարեհ Խորթ⁶ ամս ԺԹ.

Արտաշէս Ուշեղ ամս Խ.

Արտաշէս, որ եւ Ովգոս⁷ ամս ԻԶ.

Արտաշէս Ովքայ⁸ ամս Դ.

Դարեհ Արսամայ⁹ ամս Զ:

65 Զսա¹⁰ սպանեալ Աղեքսանդրի¹¹ ի
վեցերորդ¹² ամի թագաւորութեանն¹³ իւ-
րոյ՝ եբարձ զՊարսից թագաւորութիւնն, որ
տեւեաց¹⁴ ամս ՄԼ: 66 Եւ թագաւորեաց
այլ եւս¹⁵ Զ ամ եւ ամիսս է յետ ունելոյ
զԲաբելոն¹⁶. եւ կեցեալ ընդ ամենայն¹⁷
ամս ԼԲ՝ վախճանի:

ԳԼՈՒԽ Բ¹⁸

Յաղագս Պտղոմեանց Եգիպտացւոց¹⁹
Թագաւորաց²⁰

1 Յետ նորա թագաւորէ Աղեքսանդ-
րիոյ²¹ եւ Եգիպտոսի²² Պտղոմէոս Ղա-
գիրոս²³ ամս ԻԳ.

Պտղոմէոս²⁴ Փիլադելփոս ամս ԼԸ

Առ սովաւ Եբրայեցւոց Գիրք սուրբք ի
յոյն²⁵ լեզու թարգմանեցան եւ յԱղեք-
սանդրիա քաղաքի ի մատենից տունս ե-
գան: 2 Առ սովաւ թագաւորէ Պարթեւն
Արշակ քաջ:

3 Յետ սորա Պտղոմէոս Եւերգետէս²⁶
ամս ԻԶ.

Պտղոմէոս Փիլոպատովր²⁷ ամս ԺԲ:

4 Առ սովաւ թագաւորեաց Անտիոքոս,
որ կոչեցաւ Եպիփանէս, առ որով որ ի
Մակաբայեցւոց²⁸ գիրսն գործք²⁹ գործե-
ցան. որ զազգն Հրէից ի հեթանոսութիւն
դառնալ բռնադատէր: 5 Առ այսու Ան-
տիոքաւ³⁰ Մատթիա ուստր Ասամով-
նեայ³¹ նախանձ վասն հայրենի կրաւնիցն
առեալ՝ լինէր զաւրավար ժողովրդեանն:
6 Յետ որոյ նորին որդի³² Յուդա³³, որ կո-
չեցաւ³⁴ Մակաբէոս³⁵:

1 ABCDO նեեմաս

2 B Երուսաղեմ

3 C Բսէրբսէս

4 B ամիս

5 A կոստանդիանոս BCDE սոգդիանոս O չի՞ սոգ-
դիանոս o սուգդիանոս

6 T₁ Խորդ

7 ABCDE ովգով

8 ABCDEO արսուէֆու չի՞ Արտաշէս Ովքայ

9 BD դարեհ Արսամա

10 T₁ գայս

11 E աղեքսանդրի

12 BD ի Զ Երորդ

13 BD թագաւորութեան

14 A տեւեաց

15 A այդ եւս

16 A զբաբելոն BD բաբելովն

17 ABCDEO ընդ ամենայն եւ կեցեալ T₂ եւ կեցեալ
ընդ ամենայն

18 ABCO չի՞ գլուխ A Ե O Գ

19 A Եգիպտացոց

20 CO թագաւորացն

21 AB աղեքսանդրի CO աղեքսանդրի

22 A Եգիպտոսի

23 ABDE դաղիոս

24 B պլտղոմէոս

25 C ի յուն լեզու

26 ABD պտղոմէոս եւերգետէս

27 ABCOE փիլիպետովր

28 A մակաբայեցւոց D մակաբայեցւոց

29 ABCDE գործ

30 ABC անտուֆաւ

31 ABCO ասամովնեա

32 OD T₁ որդի մորին

33 CO յուդայ

34 A կոչեցաւն

35 ABDE մակաբէ

7 Իսկ յետ Փիլեմատովր¹ Պտղոմեայ² թագաւորեաց եգիպտոսի³ Պտղոմէոս, որ երկրորդ եւերգետէս⁴ ամս իթ:

Պտղոմէոս Փիւսգոն⁵ ամս ժէ:

Պտղոմէոս Աղեքսանդրի⁶ ամս ժ:

Պտղոմէոս, որ մերժեցաւն՝ ամս Ը⁷:

Պտղոմէոս Դիոնիսիոս⁸ ամս Լ:

Պտղոմէայ⁹ դուստր Կղէոպատրայ¹⁰ թագաւորեաց ամս Բ յառաջ քան զԳայիոսի թագաւորելն եւ զտիրելն Հռոմայեցւոց¹¹ եգիպտոսի¹², եւ ի ամ հրամանաւ Հռոմայեցւոց¹³ թագաւորեաց: 8 Բայց մեզ պարտ է գերկուսն ընդունել ի կանոն եւ անտի¹⁴ յառաջ զՀռոմայեցւոցն¹⁵ թուել զիշխանութիւն:

9 Յետ երկուցն Կղէոպատրայ¹⁶ թագաւորեաց Գայիոս Յուլիոս առաջին կայսր Հռոմայեցւոց¹⁷ միահեծան՝ ամս Դ:

Յետ նորա Սեբաստոս Հոգտաւիոս¹⁸, որ եւ Ոգոստոս¹⁹ ամս ԾԶ:

Յետ սորա Տիբերիոս²⁰ ամս ԻԴ ցնաչելութիւն²¹ Փրկչին:

10 Արդ ժողովի ամենայն ժամանակն յերկրորդ ամէն Դարեհի, յորում եղեւ երկրորդ²² շինութիւն²³ տաճարին, մինչեւ

ցիննեւտասներորդն²⁴ Տիբերեայ²⁵, մինչեւ ցնաչելութիւն²⁶ Փրկչին ամբ²⁷ ՇԱ. իսկ ի Սողոմոնէ եւ յառաջին շինուածոյ²⁸ տաճարին՝ ամբ ՌԺԲ. եւ ի Մովսիսէ²⁹ եւ յելիցն յեգիպտոսէ³⁰ ամբ ՌՇԱ³¹. եւ յառաջին ամէն Աբրահամու՝ ամբ ՍԶ. եւ ի Ջրհեղեղէն՝ ամբ ՎԿԸ եւ յԱդամայ՝ ամբ ԲԶԺ: 11 Իսկ ըստ եւսեբեայ³² յԱդամայ մինչեւ ցիննեւտասներորդն³³ ամն³⁴ Տիբերեայ³⁵, յորում խաչեցաւ Փրկչին, ամբ ԲՄԼԲ³⁶:

ԳԼՈՒԽ³⁷ Գ³⁸

Յաղագս իշխանաց³⁹ եբրայեցւոց, որք ի քահանայից անտի⁴⁰ առաջնորդեցին ժողովրդեանն յետ դարձին ի Բաբելոնէ⁴¹

1 Յեսու⁴² որդի Յովսեփեկեայ⁴³ հանդերձ Ջաւրաբաբէլիւ⁴⁴ էր առ Կիւրոսիւ թագաւորաւ⁴⁵ Պարսից:

Յակիմոս որդի Յեսուայ⁴⁶:

1 ABE փիլեմատովր T₁ փիլիպատովրայ

2 ABE պտղոմեայ

3 A եգիպտոսի

4 ADE երգետէս B երգետէս O Լեբգետէս C երգետէս

5 ABDECO փիւսկոն

6 CO աղեքսանդրի

7 T₁ ամս 30

8 ABEDC դիոնիսիոս O դիոնիսոս

9 ACO պտղոմէոս

10 BD կղէոպատրայ

11 ABC հռովմայեցւոց OE հռոմայեցւոց

12 A եգիպտոսի

13 A հռոմայեցւոց BC հռովմայեցւոց OE հռոմայեցւոց

14 AC անդի

15 ABD հռովմայեցւոց OE հռոմայեցւոց

16 ABCD կղէոպատրայ

17 AB հռովմայեցւոց D հռովմայեցւոց E հռոմայեցւոց

18 ABD հոփտաւիոս C հոփտաւիոս

19 A աւգոստոս

20 BDO տիբերոս

21 O ցիսաչելութիւն

22 ACO կրկին չիբ երկրորդ

23 ABED շինուած O շինումն

24 ACD մինչև յինն եւ ժ երորդն O մինչև յինն եւ ժ երորդն B մինչև յինն եւ տասներորդն

25 AE տիբերայ BO տիբերայ

26 O մինչև ցիսաչելութիւնն

27 ACE չիբ ամբ a ամբ

28 C շինուած

29 AC ի մովսէսէ

30 A յեգիպտոսէ

31 ACE ՌՇԱ ամբ

32 ABC եւսեբեայ O եւսեբայ

33 ADCO մինչև ցինն եւ ժ երորդն B մինչև ցինն եւ տասներորդն

34 ABCO չիբ ամբ

35 AC տիբերայ B տիբերայ

36 CE ՌՄԼԲ T₂ չիբ ՌՄԼԲ

37 ABCD չիբ գլուխ

38 A է փիւս O Գ BC չիբ Գ

39 B իշխանացն

40 AC անդի

41 T₁ չիբ յետ դարձին ի Բաբելոնէ CE ի Բաբելոնէ

42 A յեսու T₁ Յետ դարձին ի Բաբելոնէ Յեսու

43 AE յովսեփեկեայ B յովսեփեկեայ

44 A զաւրաբաբելիւ CO զօրաբաբելիւ

45 ABCDEO քաղաւորի

46 BD յեսուս

Եղարոս որդի Յակիմայ¹.

Յովդայ² որդի Յասեբայ.

Յովհաննէս³ որդի Յովդայ.

Յեայուզոս⁴ որդի Յովհաննոս⁵, առ ուրով Աղեքսանդրոս զԱղեքսանդրիա շինեաց, եկեալ⁶ յԵրուսաղէմ՝ Աստուծոյ երկիր եպագ։

2 Ոնիա որդի Յադգայ⁷.

Եղիազարոս, առ որով Եւթանասունքն⁸ զաստուածեղէն Գիրս թարգմանեցին.

Ոնիա⁹ որդի Սիմոնի¹⁰ եղբայր Եղիազարոս.

Սիմոն, առ որով Յեսու Սիրաքայ ճանաչէր.

Ոնիա¹¹, առ որով Անտիոքոս¹² զՀրէայսն¹³ պաշարէր եւ¹⁴ ի Հեթանոսութիւն դառնալ բռնադատէր¹⁵.

Յուդա¹⁶ որդի Մատթեայ¹⁷ ամս Գ։

3 Սա սրբեաց յամբարիշտ¹⁸ ազգացն զաշխարհն։

4 Յովնաթան եղբայր նորին ամս ԺԹ.

Սիմոն¹⁹ եղբայր Յովնաթանու ամս Ը.

Հիւրկանոս Յովհաննէս²⁰ ամս ԻԶ.

Արիստաբուլոս²¹ ամ Ա²². որ նախ՝ թագ եղ թագաւորական առ քահանայապետութեամբն²³, զոր ունէր։

5 Յանէս, որ եւ Աղեքսանդրոս²⁴ ամս ԻԷ. սա թագաւոր միանգամայն եւ քահանայապետ։ 6 Մինչեւ ցոս²⁵ աւծեալքն²⁶ ի²⁷ Կիւրոսէ իշխանք եղեն, տեւեալ ամս²⁸ ՆԶԳ, որ լինին²⁹ եւթներորդք³⁰ ամաց ԿԹ, որք³¹ առ Դանիէլի³² ասացան զայս աւրինակ³³. «Եւ գիտասցե՛ս, ասէ, եւ իմասցիս յեւրից բանին³⁴ տալ պատասխանի։ 7 Եւ ի³⁵ շինելն Երուսաղէմի մինչեւ ցաւծեալ³⁶ առաջնորդն³⁷ եւթներորդք է³⁸ եւ եւթներորդք³⁹ ԿԹ»։ 8 Առաջին եւթներորդքն⁴⁰ թուին ի Կիւրոսէ առ Դարեհ, առ որով շինուած տաճարին կատարեցաւ, իսկ այլեւս⁴¹ ԿԹ եւթներորդքն⁴² ձգին յառաջիկայս⁴³. եւ յայտնէր տեսիլ⁴⁴ եւթներորդացս⁴⁵ յսոցիկ⁴⁶ Դանիէլի⁴⁷ յառաջնում ամին Դարեհի, որդւոյ Արշաւրի⁴⁸. եւ աս-

- 1 BD յակիմա
- 2 AO յովդալ
- 3 AOC յովաննէս
- 4 AO յուդաս C յուդայ
- 5 AO յովաննու
- 6 ABCODE չիբ եւ (եկեալ) T₁ եւ
- 7 ACO ադդայ BDE ադդայ
- 8 T₁T₂ Եօթանասունքն
- 9 ABOD ունիա C ունիայ
- 10 ABCO որդի սիովմի
- 11 ABCO ունիաս
- 12 AB անտուֆոս E անտուֆոս
- 13 A զհրեայսն
- 14 ABCOED չիբ եւ T₁ եւ T₂ [եւ]
- 15 B բռնադատէր դառնալ
- 16 ACO յուդայ
- 17 ABC մատաթեա O մատաթիա
- 18 A յամպարիշտ B ամբարիշտ O յամբարիշտ T₂ յամբարիշտ
- 19 ABCO սիմովն
- 20 ABCO յովանաթանէս

- 21 A արիստաբուլիա BCO արիստաբուլիս
- 22 ACO ամ մի
- 23 A քահանայապետութեամբ B քահանայետութեամբն
- 24 ACOD աղէֆսանդրոս B աղէֆսանդրէս
- 25 ABO չիբ ցոս O ցոս
- 26 A մինչեւ ցաւծեալքն D մինչեւ ցոծեալքն
- 27 B չիբ ի
- 28 ACODE յամս
- 29 CE լինի
- 30 T₁T₂ Եօթներորդք
- 31 CE որ
- 32 A առ Դանիէլի
- 33 A արիմակ
- 34 O բանէն
- 35 ABCOD չիբ ի (շինելն)
- 36 A ցաւծեալ
- 37 ABCDE առաջնորդք
- 38 T₁T₂ Եօթներորդք D Եօթներորդք Եօթն
- 39 T₁T₂ Եօթներորդք O է երորդք
- 40 T₁T₂ Եօթներորդքն
- 41 C այլ եւս
- 42 T₁T₂ Եօթներորդքն
- 43 B առաջիկայս C յառաջի կայս
- 44 C տեսանիլ
- 45 T₁T₂ Եօթներորդացն
- 46 O պսոթիկ
- 47 A Դանիէլի OD դանիէլի
- 48 BOD արշուրի CE արշարի

տանաւր¹ կատարի ի Յանէս², որ եւ Աղեքսանդրոս³, աւծեալն⁴ առաջնորդ, որ եւ քահանայապետ եւ թագաւոր: 9 Առ որով սպառեցան⁵ որք ըստ յաջորդութեան⁶ քահանայիցն⁷ առաջնորդք եւ աւծեալք⁸ ի մարգարէութենէն անուանեցան:

10 Յետ որոյ թագաւորէ Սաղին⁹, կիրնն¹⁰ Աղեքսանդրի¹¹:

11 Յետ սորա հակառակութիւն եղեալ ընդ միմեանս որդւոց սորա Արիստարուլայ¹² եւ Հիւրկանայ¹³ Պոմպէոս¹⁴ գաւազնաւոր Հռոմայեցւոց¹⁵ պաշարեալ զքաղաքն Երուսաղէմ՝ ունի եւ մտանէ ի տաճարն:

12 Յայնժամ ամենայն ազգք¹⁶ ընդ հարկաւք եղեն¹⁷ Հռոմայեցւոց¹⁸: 13 Եւ տայ Պոմպէոս¹⁹ զքահանայապետութիւնն Հիւրկանայ²⁰, եւ զԱնտիպատրոս²¹ Ասկաղոնացի ի Պաղեստինի²² վերայ կացուցանէ:

14 Առ որով Հռոմայեցւոց²³ նախ միահեծան Գայիոս Յուլիոս կայսր թագաւորեաց ամս Դ եւ ամիսս Է: 15 Ոգոստոս²⁴ ամս ԾԶ եւ ամիսս Զ:

16 ԶԵՐՐԱՅԵՑՈՅ ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹԻՒՆՆ²⁵ նախ ի հեթանոսաց յութերորդ ամին²⁶ Ոգոստեայ²⁷ առնու Հերովդէս, որդի Անտիպատրոսի²⁸ Ասկաղոնացւոյ. որոյ զՀիւրկանոս սպանեալ՝ ոչ եւս²⁹ ըստ յաջորդութեան³⁰, այլ³¹ զԾոծ ոմանց զվարդապետութիւնն³² բաժանէր:

17 Առ որով ծնեալ Տեառն եւ Փրկչին մերոյ³³ Յիսուսի Քրիստոսի՝ լնու մարգարէութիւնն Յակոբայ³⁴, թէ «Մի պակասեցէ իշխան Յուդայ³⁵, եւ մի՛ պետ յերանաց նորա՝ մինչեւ եկեսցէ այն, որոյ իւրն է թագաւորութիւն. եւ նա է՝ յոյս հեթանոսաց»³⁶: 18 Ծնանի Փրկչին մեր Տէր Քրիստոս ի քառասուն երկու³⁷ ամին Ոգոստեայ³⁸ թագաւորութեանն եւ յերեսուն երկու³⁹ ամի թագաւորութեանն⁴⁰ Հերովդէայ⁴¹, որդւոյ Անտիպատրոսի⁴², որ թագաւորեաց ամս ԼԷ. այլազգի⁴³:

19 Եւ զկնի սորա Արքեղաւոս որդի իւր՝ ամս Թ:

20 Հերովդէս Զորրորդապետ եղբայր Արքեղաւոսի ամս ԻԴ:

21 Ի հնգետասաներորդ ամին Տիբերեայ⁴⁴ եւ ի հնգետասան⁴⁵ Հերովդի գայ

1 A աստամար

2 ACO ի յարեհոս օ ի յանէս

3 BCODE աղեքսանդրոս

4 A աւծեալն

5 CE պարտեցան *փի* սպառեցան

6 BD յառաջնորդութեան d յաջորդութեան

7 O փահանայից

8 A աւծեալք

9 ABCODE սագին

10 ACO կին

11 A աղեքսանդրին C աղեքսանդրէին O աղեքսանդրին

12 ABCDE արիստարուլեա

13 BD հիւրկանայ

14 ABCODE պոմպիոս

15 ABD հոովմայեցւոց OE հոովմայեցւոց

16 C ազգ

17 A ընդ հարկաւք եղեն

18 AB հոովմայեցւոց O հոովմայեցւոց

19 ABCDO պոմպիոս

20 ABCO հիւրկանեա

21 ABCO զանթիպատրոս

22 C պաղեստինի

23 AB հոովմայեցւոց O հոովմայեցւոց

24 AO ոգոստոս

25 BD թագաւորութիւն

26 ABDCO ամի C յԼ երորդ

27 A աւգուստեա BO ոգոստեա C ոգոստոսեա

28 ABOC անթիպատրոսի

29 BOD ոչ եւ od (ոչ եւ)ս

30 C ըստ աջորդութեան

31 A այլ

32 BD զվարդապետութիւն E զվերակացութիւնն

33 O մերոյ փրկչին

34 AB յակովբայ

35 BD յուդա

36 B նայէ (յոյս) *փի* նա է (յոյս)

37 **ԾՆՆՔ. ԽԹ. 10**

38 ABCODE ի ԽԲ

39 ABDE ոգուստեա CO ոգոստեա T2 ոգոստեայ

40 ABCOE յ ԼԲ

41 OB թագաւորութեան

42 ABC հերովդիայ O հերովդէի

43 ACE անթիպատրայ O անթիպատրեայ

44 A այլազգի

45 A տիբերայ BO տիբերեա

BD ի հնգետասան

Յիսուս ի Յորդանան առ Յովհաննէս¹ մկրտիլ ի նմանէ եւ անտի² սկիզբն առնէ աւետաւոր վարդապետութեանն³ իւրոյ արդեամբք⁴ եւ բանիւք: 22 Եւ յինն եւ տասներորդին⁵ Հերովդի եւ յինն եւ տասներորդն⁶ Տիբերեայ⁷ կայսեր Յիսուս, Աւծեալն Աստուծոյ, ըստ մարգարէութեանցն որ զնմանէ⁸ գայ⁹ ի չարչարանս:

23 Եւ զկնի¹⁰ Հերովդի Չորրորդապետի թագաւորէ Ագրիպպաս ամս է.

Եւ¹¹ Ագրիպպաս նորին որդի ամս ԻԶ:

24 Առ սովաւ Երուսաղէմի վերջին աւերն ի Վեսպասիանոսէ¹² եւ ի Տիտոսէ:

25 Ի խաչելութենէ Փրկչին մերոյ, ի տասնեւինն¹³ ամէն¹⁴ Տիբերեայ¹⁵, մինչեւ ի Կոստանդիանոսի¹⁶ ժողովն ամք ՄՂԱ, որ թուին զայս ձեւ աւերինակի¹⁷.

Յետ Խաչելութեան Փրկչին նոյն ինքն Տիբեր ի վերայ ժԹ ամացն այլ եւս¹⁸ ամս Դ:

26 Գայիոս ամս Դ.

Կղաւղիոս¹⁹ ամս ԺԳ.

Ներոն ամս ԺԴ.

Վեսպասիանոս²⁰ ամս Ժ.

Տիտոս²¹ ամս Բ.

Դոմետիանոս ամս ԺԶ.

Ներուաս²² ամ Ա.

Տրայանոս²³ ամս ԺԹ.

Ադրիանոս²⁴ ամս ԻԱ.

Տիտոս Անտոնինոս ամս ԻԳ.

Աւրելիոս²⁵ ամս ԺԹ.

Կոմոդոս ամս ԺԳ.

Եղիոս Պերտինաքս ամ Ա²⁶.

Սեւերիոս²⁷ ամս ԺԸ

Անտոնինոս առաջին ամս Դ.

Աղեքսանդրոս Մարեայ²⁸ ամս ԺԴ.

Մաքսիմիանոս²⁹ ամս Գ.

Գորգիանոս³⁰ ամս Զ.

Փիլիպպոս ամս է.

Դեկոս ամս Ա³¹.

Գալոս ամս Բ.

Վաղերիանոս³² ամս ԺԵ.

Կղաւղիոս³³ ամս Բ.

Աւրելիանոս³⁴ ամս Զ.

Տակիտոս³⁵ ամիսս Զ.

Փլորիանոս³⁶ աւուրս ԶԸ.

Պոռբոս ամս Զ.

Կարոս ամս Բ.

Դիոկղետիանոս³⁷ ամս Ի.

Կոստանդիանոսի³⁸ Քսանեմեակն, որ է առաջին խաղաղութիւն³⁹ Եկեղեցւոյ:

1 D յովանէս
2 ACOE անդի BD անդ
3 OD վարդապետութեան
4 B արդեամբք
5 A յինն եւ ժ Երորդին C յինն եւ ժ Երորդն OD յ Թ եւ ժ Երորդին
6 AC յինն եւ ժ Երորդն OD յ Թ եւ ժ Երորդն
7 AB տիբերայ CO տիբերեա D տիբերա
8 A ըզմամէ O ի նմամէ
9 D գա
10 A ըզկնի
11 BCDEO չիբ եւ d եւ
12 ABCOD ի վեսպիանոսէ E ի վեսպիանոսէ T2 վեսպիանոսէ
13 ABCDOE ի ԺԹ
14 BO ամին (A ի...ամին)
15 A տիբերայ BDO տիբերա
16 A կոստանտիանոսի
17 A աւրինակի
18 A այդ եւս
19 A կղաւղիոս
20 ABCO վեսպիանոս

21 C տիտիանոս
22 A ներուաս
23 A տրաիանոս BCO տրայիանոս
24 OT1 անդրիանոս
25 AD աւրիղոս BCO օղիղոս O օրեղիոս
26 AVCDOE ամ մի
27 CO սեբիոս օ (սեբ)եր(իոս) T1T2 Սեվերոս
28 ABCDO մարեա
29 OD մաքսիմոս
30 T1T2 գորգիանոս
31 CE ամ մի OD ամ մէկ
32 ACE վաղերսիանոս
33 A կղաւղիոս B կղեղիոս
34 A աւրիղիանոս B օրեղիանոս C օրիղիանոս
35 ABCDOET1 տատիկոս
36 B փլօրեանոս CE փլօրիանոս
37 A դիոկղիտիանոս D դիոկղիտիանոս
38 AD կոստանտիանոսի BO կոստանդիանոս d (կոստանտիանոս)ի
39 ABCO խաղաղութեան

ԳԼՈՒԽ¹ Դ²

Յաղագս թագաւորաց Ասորեստանեայց³,
Մարաց եւ Պարսից⁴

1 Վասն երկուց⁵ որդւոցն Նոյի՝ Յաբեթի⁶ եւ Սեմայ⁷ նախկին հատուցաք զբան, իսկ վասն ազգին Քամայ եւ որ⁸ ի նմանէ թագաւորք՝ սակաւ ինչ ասացեալ⁹ այլն կայ¹⁰ առաջի ասել:

2 Յետ ջրհեղեղին յերից արանց ընդ բնաւ իսկ տիեզերս ազգ մարդկան սերեցան, քանզի ի Յաբեթի¹¹ եւրոպէ¹² ամենայն, յեմաւոն¹³ լեռնէ մինչեւ յարեւմտեայ¹⁴ Ուկրիանոս¹⁵ ասեն զազգացն բնակութիւն. եւ ի Քամայ՝ զԵգիպտոս եւ զԼիբէացւոց աշխարհն եւ եւս անդր յարեւմտեայ¹⁶ կողմանս: 3 Եւ ի Սեմայ¹⁷, որ եւրէց¹⁸ եղբայրն էր՝ զԱսորեստանեայց¹⁹ եւ զամենայն²⁰ կողմանս Արեւելից²¹: 4 Եւ զԲաբելոնի²² զառաջին շինուածն Նեբրովթայ²³ համարին եբրայեցւոց Գիրք, եւ առաջին թագաւոր քան զամենեւեան զնա

ասեն լինել, զայս ձեւ աւերինակի, եթէ²⁴ «Քուշ ծնաւ զՆեբրովթ²⁵», Քուշ եթէովպացի²⁶, որ ծնաւ զՆեբրովթ²⁷, զորմէ Գիրն ասէ²⁸, եթէ «Նա սկսաւ լինել սկայ ի վերայ երկրի: 5 Եւ եղեւ սկիզբն թագաւորութեան Բաբելոն²⁹: 6 Եւ Որեդ³⁰ եւ Աքադ³¹ եւ Քադանէ յերկրին³² Սենէար: 7 Յերկրէն յայնմանէ եւ Ասուր եւ շինեաց զՆինուէ»³³, որ է առաջին քաղաք Ասորւոց³³, զոր շինեաց Ասուր, եւ էր յորդւոցն³⁴ Սեմայ, զորմէ ասացաք ունել զամենայն կողմանս Արեւելից:

8 Ասեն լինել որդի Սեմայ³⁵ զԵլամ³⁶ եւ զԱսուր եւ զԱրփաքսադ³⁷ եւ զԱրամ եւ զԼուդ³⁸: 9 Եւ զԵլամայ³⁹ լինին Ելամացիք⁴⁰, առաջին ազգ Պարսից, յորոց եւ Ելամայիս⁴¹ քաղաք շինէր⁴²: 10 Եւ յԱսուրայ⁴³ Ասորեստանեայք: 11 Եւ յԱրփաքսադայ⁴⁴ Արփաքսացիք⁴⁵, որ եւ Քաղդէացիք կոչեցան: 12 Եւ յԱրամայ⁴⁶ Արամա-

1 ABCO չի՞ գլուխ

2 ABCO (գլուխ) Ը փիս Դ (գլուխ) Ե փիս Դ

3 BCDO ասորոց ասորւոց

4 BCDO Պարսից եւ Մարաց

5 BCDO Բ

6 ABCOD յեփթի d (յ)ա(փեթի)

7 ABCO սեմա

8 O որ

9 BD ասացեալ O ասացալ

10 CE կայս կա d կայ

11 ACO յեթեթէ ED յեփթէ

12 ACODE երովպէ D երով

13 ABCODE յեմաւովն

14 ABCODE յարեւմտեա

15 C յովկիանոս

16 AC յարեւմտեա O յարեւմտեայ

17 BD եւ սեմա չի՞ ի (սեմայ)

18 CO Էրէց

19 ABDOE զասորեստանեայց

20 T₁ յամենայն

21 BD յարեւելից

22 A զբաբելոնի C զբաբելոնի T₁ զբաբելովնի B զբաբելովնի

23 BD նեբրովթա

24 A եթե

25 CO զնեբրովթ

26 Քուշ. Ժ 8

27 ACO զնեբրովթ

28 Քուշ. Ժ 8

29 ACOE զորմէ ասէ գիր BD զորմէ գիր (չի՞ ասէ) d ասէ

30 A քաբէղովն CO քաբելովն

31 ABCDE ուրեղ O ուրեղ

32 ABCO աքաք

33 ABCO յերկրին

34 Քուշ. Ժ 8-11

35 C ասորոց

36 B յորդւոց C յորդւոցն

37 BD սեմա

38 AC զեղամ

39 CE զարփաքսաք

40 AO զղուդ C զղուք

41 AO յեղամայ

42 AC եղեմացիք BD եղեմացիք

43 B ելիմայիս ACO եղիմայիս

44 O շինէ

45 D յասուրա

46 B յարփաքսադա D յարփաքսաք O յարփաքսաքայ

47 ACE արքաքսացիք

48 BD յարամա

ցիք, որ եւ Ասորիք անուանին¹: 13 եւ ի
 Լուդայ՝ Լուդացիք²: 14 եւ Ասուր չինէ
 զՆինուէ քաղաք, զոր երկրորդ չինէ Նի-
 նոս արքայ Ասորեստանեայց³ եւ յիւր ա-
 նուն անուանէ Նինուէ⁴:

15 ԶՆինոսս զայս ասեն յորդոցն Քա-
 մայ լինել, վեցերորդ ի Ներովթայ⁵, որ ա-
 ռաջին թագաւոր Ասորեստանեայց⁶ առ
 Աբրահամու եկաց ամենայն Ասիացւոց⁷
 բաց ի Հնդկաց՝ ամս ԾԲ:

16 Յետոյ Շամիրամ կին նորա՝ ամս
 ԽԲ⁸.

Զամեսէ, որ եւ Նինուաս՝ ամս ԼԸ⁹.

Արիոս ամս Լ.

Արալիոս ամս Խ.

Քսերքսէս, որ եւ Բաղիոս՝ ամս Լ.

Արամիթրէս ամս ԼԸ.

Բելիքոս¹⁰ ամս Լ¹¹.

Սպերոս ամս Ի.

Մամեղոս ամս Լ.

Սպարեթոս ամս Խ¹².

Ասկակադէս ամս Խ¹³.

Ամիւնդէս ամս ԽԵ¹⁴.

Բելիքոս միւս ամս ԼԵ¹⁵.

Բարեարոս¹⁶ ամս Լ.

Ղաբեդէս¹⁷ ամս ԼԲ.

Մոսարէս ամս Ժ¹⁸.

Ղամբարէս ամս Լ.

Պաննիաս ամս ԽԵ.

Սոսարմաս ամս ԺԹ.

Միթրէոս¹⁹ ամս ԻԵ.

Տեւտամոս ամս ԼԲ²⁰:

17 Առ սովաւ Իլիոն²¹ քաղաք առաւ:

18 Տեւտէոս²² ամս Խ.

Թիւնեւս²³ ամս Լ.

Դերկիոս ամս Խ.

Եպադմէս ամս ԼԸ.

Ղաւոսթենէս ամս ԽԵ.

Պերեդեստէս²⁴ ամս Լ.

Ուիրատ²⁵ ամս ԼԲ.

Ուիրատանէս²⁶ ամս Ծ.

Ակռազանէս ամս ԽԲ.

Սարդանապալլոս ամս Ի:

19 Մինչեւ ցսա թագաւորք Ասորես-
 տանեայց²⁷ թագաւորեցին ամենայն Արե-
 ւելից եւ մասին ինչ²⁸ Հիւսիսոյ²⁹ եւ Հարա-
 ւոյ եւ Արեւմտից, եւ եղեն բռնակալութեւ
 զաւրաւորք³⁰ յոյժ մինչեւ ցթոնոս Կոնկո-
 ռելոս³¹, որ յունարէն կոչեն³² զանուն նո-
 րա Սարդանապալլոս³³, որ մատնեալ ի
 պարտութիւն ի Վարբակայ Մարէ³⁴ եւ ի

1 D անւանին

2 ABD ի դուդա դուդացիք CO ի դուդայ դուդացիք

3 ABDEO ասորեստանեայց

4 D նինուէ

5 A վեցերորդն յեփրովթայ BCD վեցերորդն յեփրով-
 քա

6 ABOE ասորեստանեայց

7 AE ասիացոց

8 ABCOE ամս ԾԲ

9 ABDCO ամս ԼԲ

10 AB մաֆադէոս CO մադաֆէոս

11 B ամս Զ T₁ ամս 10

12 ACE ապերեթոս BOD չիք սպարեթոս ամս Խ d ա-
 պերեթոս ամս Խ T₁ սպարեթոս ամս 3

13 T₁ ամս 20

14 ABDCO ամս ԽԵ T₁ ամս Ժ T₂ ԽԵ (էջ 26, ծմ. 3, ձեռ. C
 ԽԵ, փոխանակ ԽԵ)

15 ADE քելեֆոս ամս ԻԵ CO Մելեֆոս միւս ԻԵ B
 մելեֆոս ԻԵ T₁ ամս 35

16 CO քարեարոս T₁ քարեսարոս

17 AC դաբիդէս

18 AC ամս Ի T₁ Մուարէս

19 ABED միւթրէոս

20 A տեւտամոս T₁ ամս 51

21 O իլոն o իլիոն

22 ABCODE տեւտէս

23 B թիւնեւս C թիւն եւս

24 ABCD պերդիեստէս

25 ABCD ուիրատիւս E ուիրատիւս O ուիրատիւսայ

26 ABD ուիրատանէս O ուիր տանէս C ուիրտանէս

27 AOE ասորեստանեայց

28 C մինչ

29 AC հիւստոսոյ

30 T₁ չիք եւ գորաւորք

31 ABCDE կոնկոռիլոս O կոնկոռիլոս

32 T₂ կոչի զանուն A նորա CO T₁T₂ չիք զանուն նորա

33 AC սարդանապալոս B սարդանապալոս O սան-
 դանապալոս

34 AD ի վարբակայմարէ BE ի վարբակամարէ O ի
 վարբակայ մարէ

Բեկեսիոսէ՝¹ ինքն զանձն իւր՝² ի հուր մատնեաց:

20 ԶԱսորեստանեայց՝³ զիշխանութիւնն՝⁴ Վարբակայ՝⁵ բարձեալ՝ զԲեկեսիոս՝⁶ կացոյց՝⁷ արքայ Բաբելացւոց, եւ ինքն ի Մարս փոխեաց զԱսորեստանեայց՝⁸ իշխանութիւնն՝⁹, որ ձգեցաւ զայսչափ՝¹⁰ ժամանակս՝ թուեալ՝¹¹ զայս ձեւ աւրինակի.

Թագաւորեաց՝¹² ամենայն Արեւելից Վարբակէս Մար՝ ամս ԻԸ.

Մաղաւկէս՝¹³ ամս Ի.

Տարմոս՝ ամս՝¹⁴ Լ.

Հակադիմոս՝¹⁵ ամս Լ.

Դերկէս՝¹⁶ ամս ԾԴ.

Փրաւորտէս ամս ԻԴ՝¹⁷.

Կուարկսարէս՝¹⁸ ամս ԼԲ.

Աժդահակ ամս ԼԸ, զոր ընկեցեալ Կիւրոսի՝ եբարձ զիշխանութիւնն Մարաց. եւ ոչ միայն զՄարաց, այլ՝¹⁹ եւ զՔաղդէացւոց եւ զԲաբելոնի՝²⁰: 21 Սոյնպէս՝²¹ եւ

զԿրեսոս՝²² սպանեալ Կիւրոսի՝ եբարձ զիշխանութիւնն՝²³ Լիւդացւոց:

22 Եւ Թագաւորեաց Կիւրոս ամս Լ.

Կամբիւսոս ամս Ը.

Դարեհ Վեշտասպայ՝²⁴ ամս ԼԶ.

Քսերքսէս՝²⁵ ամս ԽԱ.

Արտաշէս՝²⁶ Երկայնաբազուկ ամս Խ.

Դարեհ Հարճորդի՝²⁷ ամս ԺԹ.

Արտաշէս ամս ԽՃ.

Արտաշէս՝²⁹, որ եւ Ուլքոս՝ ամս ԻԶ

Արշեղ Ուլքոսայ՝³⁰ ամս Դ.

Դարեհ Արշեսեայ՝³¹ ամս Զ.

Զսա սպանեալ Աղեքսանդրի Մակեդոնացւոյ՝³² Փիլիպպեայ՝³³ եւ՝³⁴ միանգամայն Պարսից եւ Ասորեստանեայց՝³⁵ Թագաւորութեանցն՝³⁶ տիրեաց ամս Զ:

23 Յետ սորա վախճանին՝³⁷ ի բազումս անկաւ իշխանութիւնն՝³⁸, որպէս յառաջագոյն իսկ ասացաք, եւ ամենեցուն տէրութիւնն՝³⁹ ի Մակեդոնացւոց՝⁴⁰ անուանէր՝⁴¹ ա-

1 T₁ ի քելիսիոսէ

2 ABC T₁T₂ չիբ իւր

3 ABO գասորեստանեայց

4 BOD զիշխանութիւն d (զիշխանութիւն)ն

5 BO վարբակայ D վարկաբա d վարբակ

6 O գրելեսիոս

7 OBD կացուցանէ

8 ABO գասորեստանեայց

9 BO իշխանութիւն

10 B այսչափ

11 O քվեալ

12 O թագաւորեալ

13 C մաղակիայ

14 ABDO T₁ չիբ տարմոս ամս Լ, o տարմոս ամս լ

15 A հակարմոս BCEOD չիբ հակադիմոս ամս լ d հակադիմոս ամս լ

16 A դերկոս BD դեկոս O դեկէս o (դե)ք(կէս)

17 ABCE ԽԴ OD Խ եւ Դ

18 CE կուարկսարէս

19 A այլ

20 A գրաքիղովն BD գրաքելովն OE գրաքելովն C գրաքիլովն

21 A նոյնպէս

22 ABDECO գկրասոս

23 BD զիշխանութիւն

24 BDO վեշտասպայ

25 AE քսերքէս

26 ABDEO արտաշէղ երկայնաբազուկ

27 T₁T₂ հարճորդի

28 A արտաշէղ BCDOE չիբ արտաշէս ամս Խ d (արտաշէս) ամս Խ

29 ADEO Արտաշէղ (որ եւ ուլքով)

30 ACE արշէղ ուլքոսայ O արտաշէղ Ուլքոսայ o արշէղ T₁T₂ Արտաշէս ուլքոսայ փխ Արշէղ Ուլքոսայ

31 AE Դարեհ արշեսայ BD արշեսեա C արշեզայ O արշեզեա (C ձեռագրում շփոթմունք կայ՝ քսերքէս ամս Խա. արտաշէղ, որ եւ ուլքոս ամս ԽԶ. Դարեհ հարճորդի ամս ԺԹ. արտաշէղ երկայնաբազուկ ամս Խ. արշէղ ուլքոսայ ամս Դ. Դարեհ արշեզայ ամս Զ): (Հմմտ. T₂, էջ 28, Ծմ. 2)

32 ABD աղեքսանդր CEO աղեքսանդր ABCEO մակեդոնացւոց D մակեդոնացւոյ

33 BCDEO փիլպպեայ T₁ փիլիպպայ [որդույ]

34 T₁T₂ չիբ եւ

35 ABDEO ասորեստանեայց

36 ACE թագաւորութեանն D թագաւորութեան

37 O վաղմանիւն

38 BD իշխանութիւն

39 A տերութիւն

40 ABCD ի մակեդոնացւոց

41 D անուանէր

նուն: 24 Թագաւորէ Եգիպտոսի¹ Պտղոմէոս Ղազոսեայ², եւ Բաբելոնի³ եւ Ասորեստանի եւ ամենայն Պարսից՝ Սելեւկոս Նիկանովր. իսկ Ասիացւոց եւ Ասորւոց⁴ թագաւորեն Անտիգոնոս եւ Դեմետրիոս⁵ նորին որդի, որում Պաշարիչ⁶ անուն կոչեցաւ յորջորջանաց⁷: 25 Եւ պատերազմին ընդ միմեանս Սելեւկոս եւ Դեմետրիոս⁸ ի վերայ Ասորւոց⁹: 26 Յայնժամ գայր Հասանէր Պտղոմէոս առաջին, որ եւ Ղազոսեայ¹⁰ արքայ¹¹ Եգիպտացւոց¹² ի Հին Գազայ¹³ եւ ի մարտ պատերազմի¹⁴ գումարէր ընդ Դեմետրի Անտիգոնեայ¹⁵, եւ յաղթէր եւ թագաւոր զՍելեւկոս¹⁶ կացուցանէր Ասորւոց¹⁷ եւ Բաբելոնի¹⁸ եւ վերնոց կողմանցն եւ Պարսից:

27 Իսկ Պարսք եւ Պարթեւք եւ ամենայն Արեւելեայք¹⁹ ոչ կամէին²⁰ մտանել ընդ ծառայութեամբ²¹ Մակեդոնացւոց²²: 28 Բայց Սելեւկոս²³ զաւրաւք բազմաւք²⁴ չողաւ ի մէջ նոցա, ետ պատերազմունս եւ

յաղթեաց. եւ անտի²⁵ կոչէր Նիկանովր, որ է յաղթող²⁶ եւ թագաւորէր ամս ԼԱ եւ կեայր ընդ ամենայն՝ ամս ՀԵ²⁷:

29 Զսա պայազատէր սորին որդի Անտիոքոս²⁸, որ կոչեցաւ Սովտեր²⁹ յԱպամայ, որ ելեալ ի Պարսկաստանէ. կեցեալ ամս ԿԴ եւ թագաւորեալ ամս ԺԹ³⁰:

30 Յետ սորա յաջորդէ զիշխանութիւնն³¹ Անտիոքոս³², որ կոչեցաւ Թէոս³³ տիրեալ ամս ԺԵ³⁴:

31 Եւ եղեւ ի ԺԱ ամին³⁵ սորա եւ ի Կ ամի զկնի վախճանին³⁶ Աղեքսանդրի ապստամբեցին³⁷ Պարթեւք ի ծառայութենէ Մակեդոնացւոց³⁸, եւ թագաւորէ ի վերայ նոցա³⁹ Արշակ Քաջ ի Բահլ շահաստանի յերկրին⁴⁰ Քուշանաց, եւ թափէ զամենայն կողմանս Արեւելից եւ տայ⁴¹ պատերազմ սաստիկ յոյժ⁴²: 32 Հալածէ եւ⁴³ ի Բաբելոնէ⁴⁴ զՄակեդոնացւոց⁴⁵ իշխանութիւնն⁴⁶ եւ թագաւորէ ընդ ամենայն ամս ԾԷ:

33 Եւ յետ նորա որդի նորա Արտաշէս⁴⁷ ամս ԼԱ.

1 A եգիպտոսի
2 ABCO զազոսեայ
3 A բաբիլոնի BDE բաբելոնի
4 ABCD ասորոց
5 AD Բ գիմոս եւ դեմետրէ BCEO գիմոս եւ դեմետրէ O չիբ (գիմոս)
6 B պաշարիչ
7 ABCDEO յորջորջանաց
8 AE սելեւկոս A դեմետրէ C դեմետրի BDE դեմետրէ
9 D ասորոց
10 ABDE զազոսեայ
11 D արքայ
12 A եգիպտոսի a եգիպտացոց CET₁ եգիպտոսի
13 D գազայ
14 ABCDO պատերազմին
15 ABDE անտիգոնեայ
16 ABCDEO սելեւկոս
17 C ասորոց
18 A բաբիլոնի BCDEO բաբելոնի
19 BD արեւելեայ d արեւելեայ
20 A ոչ կամին
21 D ծառայութեամբ
22 ABCDO մակեդոնացւոց
23 ABCDEO սելեւկոս
24 A զաւրաւք բազմաւք

25 ACE անդի
26 A յաղթաւ DE յաղթող
27 CE ամս ՀԵ
28 ABCDE անտիոքոս
29 CDEO սովտեր
30 CO ամս Ժ
31 BDO զիշխանութիւն
32 ABDE անտիոքոս
33 O թիոս
34 CO չիբ յետ սորա յաջորդէ զիշխանութիւնն անտիոքոս, որ կոչեցաւ Թէոս՝ տիրեալ ամս ԺԵ
35 ABCDEO ամի
36 BDO վաղմանին
37 A ապստամբեցին
38 ABCDE մակեդոնացւոց
39 AD նորս
40 ABCDEO յերկրին
41 BCD տա
42 A ոյժ
43 BDEOT₁ չիբ եւ
44 A ի բաբելոնէ B ի բաբելոնէ
45 BE մակեդոնացւոց
46 B իշխանութիւն
47 ABDCEO արտաշէս

եւ յետ սորա թագաւորէ սորին որդի Արշակ, որ կոչեցաւ Մեծ:

34 Ի վերայ սորա եկեալ Դեմետրիոս¹ արքայ² Մակեդոնացւոց³ ի Բաբելոն⁴ եւ պարտեալ՝ ի գերութիւն ըմբռնեցաւ ի նմին Արշակայ⁵, զոր առեալ տարաւ ի Պարթեւս, ուստի եւ Սեպերիթէսն⁶ կոչեցաւ, քանզի գերի չոգաւ եւ յերկաթս⁷ կապեալ կայր ի պահեստի⁸: 35 Էր Դեմետրի եղբայր կրտսեր, որ կոչէր Անտիոքոս⁹, ի Սիդէ¹⁰ քաղաքի սնեալ, որ յայն սակս¹¹ Սիդէացի¹² կոչեցաւ: 36 Իմացաւ, թէ¹³ եղբայրն ի կալանս է¹⁴, գնայր ի Սիդէ¹⁵ քաղաքէ եւ գայր ունէր զԱսորիս: 37 Սա նուաճէր¹⁶ զՀրէայս¹⁷ ընդ ձեռամս եւ¹⁸ ի պաշարմանէն զպարիսպ քաղաքին երուսաղէմի քակէր եւ զընտիր ընտիրս ի նոցանէ կոտորէր:

38 Իսկ արքայն Պարթեւաց Արշակ Մեծ երկոտասան¹⁹ բիւրովք գայր Հասանէր. եւ սա խաբ կամէր գործել. արձակէր զեղբայր իւր զԴեմետրիոս²⁰, որ ի գերութեան էր, բայց Անտիոքոս²¹, քանզի ձմեռն եկեալ Հասեալ էր, յանձուկ²² տեղիսն եկեալ ի

վերայ Արշակայ²³ զաւրացն՝ սաստկացուցանէր զպատերազմն. եւ խոցեալ անկանէր եւ մեռանէր, որոյ Լէ ամ էր ի ծննդենէ²⁴: 39 Իսկ զնորին որդի զՍելեւկոս, որ եկեալ էր զՀետ Հաւրն, կալեալ Արշակայ՝ տանէր²⁵ գերի եւ թագաւորաբար պահէր:

40 Յայնմ ժամանակի Արշակ Մեծ՝ թոռն Արշակայ Քաջի թագաւորեցոյց զեղբայր իւր զՎաղարշակ ի վերայ աշխարհիս Հայոց: 41 Թողու ի նա եւ զամենայն աշխարհս արեւմտից, որ ընդ ձեռամբ նորա իշխանութեանն էին²⁶ հնազանդեալք, եւ ինքն չուեալ գնաց ի Բա՛հլ:

42 Արդ այսպէս զատուցեալ երեւին երկու²⁸ ցեղքն թագաւորութեանց²⁹ Պարսիցն եւ Հայոցն³⁰:

43 Արշակ Քաջ՝ նախնեաց երկուց ցեղից, թագաւորեցելոյ³¹ Պա՛հլաւկանին³² եւ Արշակունւոյն³³, ամենայն քաջութեամբ թագաւորեաց ամս Ծէ. յետ որոյ որդին զատուցեալք թագաւորք Պարսից³⁴.

Արշակ Մեծ ամս ԾԲ³⁵.

Արշական ամս Լ³⁶.

Արշանակ ամս ԼԲ.

Արտաշէս³⁷ ամս Ի.

Արշաւիր ամս ԽԶ.

Արտաշէս ամս ԼԱ.

1 A դեմէտր BCDEO դեմետր

2 D արքա

3 ABE մակեդոնացւոց C մակեդոնացւոց

4 A ի բաբելոն BCDEO ի բաբելոն

5 BCD արշակա

6 ABCDE սիրիպիդէսն O սիրիպիդէս

7 B երկաթս

8 O պաղէստինէ o ի պահեստի

9 ABCO անտիոքոս

10 O ի սիդէ C ի սիդէ

11 B որ սակս այնր չի՛ր յայն

12 ABCD նիդէացի

13 AE երե

14 O ի կապանսն է T₂ ի կալանս է

15 O ի սէդէ

16 BDO նուաճեալ էր

17 A զիրեայս

18 CDEO չի՛ր եւ d եւ

19 ABCE ԺԲ O ԲԺ ան բիրոփ

20 A զդեմետրոս

21 ABCD անտիոքոս

22 ABCD յանձուկ

23 BD արշակա

24 AB ի ծննդենն CDEO ի ծննդենն

25 BD տանէ o տանէր

26 A եին

27 A ի բաիդ

28 ACDEO Բ

29 ADEO քաղաւորութեանցն

30 BDO պարսից եւ հայոց

31 O քաղաւորելոյ

32 ABO պահլաւկանին

33 ABCO արշակունոյն

34 BDO T₁ չի՛ր յետ որոյ որդին զատուցեալք քաղաւորք պարսից o յետ որոյ որդին զատուցեալք քաղաւորք պարսից

35 BDO T₁ չի՛ր արշակ մեծ ամս ԾԲ o արշակ մեծ ամս ԾԲ

36 ABC ամս Լ T₂ չի՛ր ամս

37 BEO արտաշէտ

Դարեհ ամս Լ.

Արշակ ամս ԺԲ.

Արտաշէս ամս Ի¹.

Պերոզ ամս Լ Գ.

Վաղարշակ ամս Ծ.

Արտաւան ամս ԼԶ:

44 Զսա սպանեալ Ստահրացւոյն² Արտաշրի, որդւոյ Սասանայ³ եբարձ⁴ զտէրութիւնն⁵ Պահլաւկաց յերկրորդ ամին Փիլիպպեայ⁶ թագաւորին Հռոմայ⁷: 45 Աստանաւր⁸ դադարէ թագաւորութիւնն⁹ Պարթեւաց յազգէն Պահլաւկաց¹⁰ սկսեալ¹¹ յԼ ամի¹² թագաւորութեան¹³ Փիլադելփոս¹⁴ Պտղոմէոսի¹⁵, կալեալ սոցա ընդ ամենայն ամս ՆԾԷ:

46 Յետ որոյ նուաճեալ Ստահրացւոցն Արտաշրի¹⁶ որդւոյն¹⁷ Սասանայ զամենայն Արիս եւ զԱնարիս եւ զբազումս ի նոյն ազգէ թագաւորութեանն¹⁸ Պարթեւաց եւ Պահլաւկաց¹⁹ թագաւորէ ինքն. եւ յետ նորա պայազատք նորին զնոյն ձեւ աւրինակի²⁰:

ԳԼՈՒԽ²¹ Ե²²

Յաղագս թագաւորաց Հայոց

Արշակունեաց²³

1 Բայց մեք անդրէն ի կարգն առաջին դարձցուք:

2 Որպէս ասացաք, յետ Կ ամի մահուանն Աղեքսանդրի²⁴ թագաւորէ ի վերայ Պարթեւաց Արշակ Քաջ ի քաղաքին, որ կոչի Բահլ²⁵ Առաւատին²⁶ յերկրին Քուշանաց: 3 Եւ յետ սորա որդի²⁷ սորա²⁸ Արտաշէս²⁹ ամս ԼԱ: 4 Զսա պայազատէ սորին որդի³⁰ Արշակ, որ կոչի Մեծ³¹, եւ տիրէ երրորդ մասին աշխարհի, որպէս յիրականաց պատմութեանց Հերովդոտեայ³² է ուսանել ի չորրորդէն, որ յաղագս բաժանելոյ զբոլոր երկիր յերիս մասունս, եւ կոչել զոմն Եւրոպէ³³, եւ³⁴ զոմն՝ Լիբիա³⁵, եւ զոմն՝ Ասիա³⁶, որում եւ տիրեաց Արշակ:

5 Եւ ի ժամանակին յայնմիկ թագաւորեցուցանէ զՎաղարշակ՝ զեղբայր իւր մերոյ աշխարհիս՝ զՀիւսիսի³⁷ եւ զարեւմուտս³⁸ տալով նմա սահմանս³⁹:

6 Որ ի թագաւորելն միաբանէ զաւրս⁴⁰ բազումս Հայոց⁴¹ մաւտ⁴² յԱրմաւիրն

1 D չի՞ ամս Ի d ամս Ի
2 ACO ստահրացւոյն B ստրիացւոյն
3 B սասանա
4 O եւ (երարձ)
5 BDO զտէրութիւն
6 ABCDE փիլիպպեայ
7 ABO հռովմայ C հռոմայ
8 A աստանաւր
9 O թագաւորութիւն
10 AD պահլաւկաց CO պահլաւկաց BE պահլաւկաց
11 ABCDE սկսեալ
12 AC յերեսուն ամի E Լ (ամի)
13 AC թագաւորութեանն
14 ABCDO փիլիպպիոս
15 O պտղոմէոսի
16 BDOT₁ չի՞ արտաշրի d արտաշրի
17 AC որդւոյ
18 BDO թագաւորութեան
19 A պահլկաց CDO պահլկաց
20 AD աւրինակի

21 ABCO չի՞ գլուխ
22 A (գլուխ) Թ փի (գլուխ) Ե O (գլուխ) Զ փի (գլուխ) Ե
23 DEO եւ (արշակունեաց)
24 DE աղեքսանդրի
25 A բահլ
26 D բահլ առաւատ d (բահլ առաւատ)ին
27 D որդին
28 B սորին
29 ABE արտաշէս
30 B որդի սորին
31 BD արշակ մեծ BD չի՞ որ կոչի d որ կոչի
32 AE հերովդոտեայ D հերովդոտիայ
33 ABDE բովալ CO բովալ
34 T₁T₂ չի՞ եւ
35 CDE լիբիայ
36 E ասիայ
37 AC զհիւսիսի D զհիւսիսի E զհիւստիսի
38 C զարեւմուտ
39 ACDEO սահման
40 A զաւրս D զաւուրս d զօրս
41 ABCDEO բազումս հայոց T₂ ի Հայոց
42 T₂ մօտ

բլուր եւ չուեալ հասանէ ի սահմանս
 Խաղտեաց¹. պատերազմի ընդ Մորփոլի-
 կայ², որ բռնացեալ ունէր զսահմանս³ Մա-
 ժաքայ եւ Պոնտոսի⁴: 7 Եւ պատահեն⁵ մի-
 մեանց առ բարձրաւանդակ քարազագաթն
 բլրին Կողոնիոյ⁶: 8 Եւ մեռանի Մորփոլի⁷
 ի ձեռն քաջացն, որ յազգէն Սենեքերի-
 մայ⁸ եւ որ ի տոհմէն Հայկայ: 9 Եւ
 զաւրքն⁹ փախստեայ¹⁰ եղեալ՝ երկիրն¹¹
 նուաճի¹² ընդ ձեռամբ¹³ Վաղարշակայ¹⁴,
 եւ Մակեդոնացւոցն¹⁵ դադարէ դռն:

10 Եւ թագաւորն չուեալ ի Մծբին¹⁶
 յաւրինէ գտուն թագաւորութեանն¹⁷ իւ-
 րոյ: 11 Եւ զկոչեցեալն ի Հրէից Բագարատ
 պատուէ՝ գտանուտէրական¹⁸ պատիւն¹⁹
 ազգին պարգեւելով. եւ թագադիր թագա-
 ւորին լինէր այլ²⁰ եւ ասպետ, եւ առանց
 ոսկոյ²¹ եւ ականց զկրսեր²² մարգարիտն
 երեքտակեան²³ վարսակալ ածեալ²⁴, յոր-
 ժամ յարքունիս եւ ի տուն²⁵ թագաւորին²⁶

չըջիցի: 12 Եւ զգեցուցանողս²⁷ զձեռէս ի
 զաւակէ Քանանացւոց եւ Քանիդայ²⁸, որ
 ի ժամանակս Յեսուայ ի Քանանացւոց
 փախուցեալ եկին²⁹ ի Հայս. եւ անուն կոչէ
 ազգին Գնթունիս: 13 Եւ թիկնապահս³⁰
 իւր զինու հանդերձ ի զաւակէ Խոռայ³¹
 հայկազնոյ³² զՄաղխազ³³ ոմն բարի, այր
 ուժեղ եւ սրտեայ³⁴. եւ անուն ազգին
 զնախնականն³⁵ պահէ զԽոռայ: 14 Իսկ
 զԴատն³⁶, որ ի զաւակէ³⁷ Գառնկայ³⁸, որ ի
 Գեղամայ՝ ի վերայ որսոց արքունական
 կարգէ, որոյ որդի եղեալ Վարաժ³⁹ յա-
 նուն⁴⁰ նորա անուանի⁴¹ ազգն Վարաժնու-
 նիք: 15 Եւ զԳաբաղ ոմն՝ ի վերայ կուտից,
 եւ զԱբէլ՝ սպասարար եւ գահաւոր. եւ
 չէնս պարգեւէ նոցա, յորոց⁴² անուն կոչի
 նախարարութիւն⁴³ Աբէղեան⁴⁴ եւ Գաբե-
 ղեան⁴⁵: 16 Եւ զԱրծրունիսդ, որք⁴⁶ զար-
 ծուիս⁴⁷ առաջի նորա կրէին⁴⁸: 17 Եւ
 զԳնունիսդ⁴⁹, որք զարժանիս թագաւորին
 պատրաստէին⁵⁰ զըմպելիս⁵¹:

1 Օ խախտեաց

2 B մորփիւլիկայ

3 A զսահմանս

4 B պոնդոսի

5 Օ պատահէն

6 ACO կողոնիա

7 ACO ի մորփոլիոն B մորփիւլիկսն

8 Օ սենէֆէրիմայ

9 T₂ գորմ B գորմ

10 ACO փախստեա D փախըստեա

11 BD երկիր d (երկիր)ն

12 ABCDEO նուանեալ

13 Օ ընդ ձեռամբն

14 D վաղարշակա

15 AB մակեդոնացւոցն D մակեդոնացւոց T₂
 մակեդոնացւոցն

16 DO ի մըծբին

17 BDO Թագաւորութեան d (Թագաւորութեան)ն

18 ACEO գտանուտերական

19 Օ պատիւ D պատւէ

20 A այլ եւ

21 DO ոսկոյ

22 ACO զկրսսեր

23 T₂ չիֆ երեքտակեան

24 T₂ ածել

25 AO ի տան D ի տուն չիֆ T₁ ի տան

26 BD Թագաւորի

27 A զգեցուցանալով CO զգեցուցանող

28 B քանիդեա C քանիդեայ

29 Օ եկն

30 C (եւ) ի (թիկնապահս)

31 B խոռա C գիտոռա

32 AC հայկազնոյ

33 ABCO զմախազ

34 ABC սրտեա

35 ADO զնախնական CE զնախնեացն

36 ABCO զդատ D դատ d զ(դատ)

37 ABO որ (ի գաւակէ) C որ ի գաւակէն T₂ չիֆ որ D
 որ գաւակէ d (որ) ի (գաւակէ)

38 D գառնկա

39 T₂ Վարժ

40 C անուն

41 D անւանի

42 B որոց

43 ADEO T₁ չիֆ եւ T₂ (կոչի) եւ (նախարարութիւն)

44 ACEO արեղեան BD արեղեան d արեղեան

45 B գաբելեան

46 Օ որ

47 ABCDE զարծուիսդ Օ զարծուիսդ d (զարծը(ու)-
 նիսդ)

48 A կրեին

49 BD զնունիսդ

50 A պատրաստեին

51 Օ զըմպելիս C զմբելիս

18 Եւ եւն այս երկու տունքս¹ ի զաւակէ² Սենեքերիմայ³, Արծրունիք եւ Գնունիք:

19 Եւ Սպանդունիսդ՝ ի վերայ⁴ զենաւանացն. եւ զՀաւունիսդ՝ բազէակիրս⁵. եւ զԶիւնականս⁶ ընդ⁷ ամարանոցաց պահակս եւ ձիւնակիրս:

20 Եւ երկրորդ թագաւորութեանն լինել ի զաւակէ Ածդահակայ⁸ Մարաց թագաւորին, որ այժմ Մուրացան⁹ կոչին. քանզի ասի Մարացւոյն տէր: 21 Եւ թողու ի վերայ նորա զամենայն շէնսն, որ ի գերութենէն Մարաց: 22 Եւ արեւելեան կողմնակալս¹⁰ բիւրաւորս՝ զերկուս ի ցեղից տանց նահապետութեանց, զՍիսականն եւ որ ի տանէն Կադմեայ¹¹: 23 Եւ յարեւելեան ի հիւսիսոյ¹² կողմանէն կարգէ կողմնակալ¹³ զԱռան առ Կուր¹⁴ գետով, որ հատանէ զդաշտն մեծ: 24 Զի ի Սիսակայ ցեղէն¹⁵ էր գունդն, որ ժառանգեաց զդաշտն Աղուանից եւ զլեռնակողմն նորին դաշտի, ի գետոյն Երասխայ մինչեւ ցամուրն Հունարակերտ¹⁶. եւ աշխարհն յանուն նահապետին նոցա անուանեցան Աղուանք. զի աղու ձայնէին¹⁷ զնա¹⁸ վասն քաղցրութեան բարուցն: 25 Եւ ի սորա ծննդոց¹⁹ այս Առան անուանի եւ

քաջ՝ կարգեցաւ բիւրաւոր կողմնակալ²⁰ ի Վաղարշակայ²¹: 26 Ի սորա²² ծննդոց²³ սերեցան ազգք²⁴ Ուտէացւոց եւ Գարգամացւոց եւ²⁵ Ծովդէացւոց²⁶ եւ Գարգարացւոց:

27 Իսկ Գուշարայ²⁷, որ յորդւոցն²⁸ Շարայի, ժառանգեաց զլեւոն²⁹ Մթին, որ է Կանգարք, եւ կէս մասին³⁰ Զաւախաց, զԿողբ եւ զԾոփ եւ զԶորն մինչեւ ցամուրն Հունարակերտ³¹: 28 Բայց զտէրութիւնն³² Աշոցաց եւ Տաշրայ կարգէ ի զաւակէ Գուշարայ³³ Հայկազնոյ³⁴: 29 Իսկ ընդգէմ լերինն Կովկասայ կողմնակալ³⁵ հիւսիսոյ³⁶ կարգէ զմեծ եւ զհզաւր³⁷ ազգն, եւ նահապետութեան անուն կարգայ³⁸ Բդեաշխ³⁹ Գուգարացւոց, որ ելեալ ի զաւակէ Միհրդատայ⁴⁰, Դարեհի նախարարի, թողեալ իշխան ի վերայ գերւոյն⁴¹ Իվերիացւոց⁴² ազգին, զոր⁴³ էած⁴⁴ Նաբուգոդոնոսոր: 30 Զի Նաբուգոդոնոսոր ուժգնագոյն⁴⁵ քան զԵրակլէս⁴⁶ ի Լիբէացւոց⁴⁷

1 ABCDEO տունն T₁ Բ տունն
2 AO ի զաւակէ E ի զաւակէն
3 B սենեքարիմայ O սենեքերիմայ
4 T₂ ի վեմայ փի ի վերայ
5 ABCO բազէկիրս
6 ABC զգիւնականսն O զգիւնականսդ
7 O չիբ ընդ
8 BD ածդահակա
9 ABCO մուրացեան
10 AO կողմնակալս
11 ABC կադմեա
12 A զարեւելեա հիւսւոյ BD զարեւելեա հիւսիւոյ C զարեւելեա եւ զհիւսւոյ
13 AC կողմնակալ
14 ACO կուր
15 ABCDEO չիբ ցեղէն
16 C հոնարակերտ
17 A ձայնէին
18 ABCDEO նա
19 CO ծննդոց

20 ABCO կողմնակալ
21 BD ի վաղարշակա d (ի վաղարշակայ)
22 T₁ չիբ եւ (ի սորա)
23 AC ծննդոց
24 ABCDO ազգն
25 ABC չիբ եւ
26 ABCO ծովդէացւոց
27 ACO դուշարայ B դուշարա
28 ABCO ի յորդւոցն
29 ACO զլեւոնն T₁T₂ մթին
30 T₁ զկէս մասն T₂ լգլկէս մասին
31 CE հոնարակերտ
32 BD գտէրութիւն
33 AB դուշարայ D դուշարա
34 ABDO հայկազնոյ
35 AC կողմնակալ
36 ACD հիւսւոյ
37 A զհզաւր
38 ABD կարգայ
39 O քղեշխ
40 BD միհրդատա
41 ABCDO գերոյն
42 D ի վիւրիացւոց O իվերիացւոց
43 AE զորս C սորս
44 AE եած
45 B (ուժգնագոյն) էր
46 AO զերակլէս
47 B լիբիացւոց

(եւ¹) յիվերիացւոց² աշխարհն զաւրաժո-
ղով³ լեալ՝ ընդ ձեռամբ նուաճէ⁴, (եւ)
մասն⁵ մի ի նոցանէ յաջակողմն⁶ Պոնտոս⁷
ծովուն⁸ տարեալ բնակեցուցանէր:

31 Եւ յիվերիոյն⁹ անցեալ յեզերս երկ-
րի յարեւմուտս՝ ի¹⁰ հովտին մեծի¹¹ Բասե-
նոյ կարգէ նահապետութիւն¹² գորդունին
անուանեալ, որ ի զաւակացն¹³ Հայկայ:

32 Իսկ զՏուրք անուն, որ վասն ժահա-
ղիմութեանն¹⁴ կոչէր Անգեղեայ¹⁵, ի զա-
ւակէ Պաքամայ, ի Հայկակայ¹⁶ թողանէ¹⁷
հաստատէ կուսակալ արեւմտից, եւ յերե-
սացն անպիտանութենէ կոչէ զանուն ազ-
գին Անգեղ տուն: 33 Զսմանէ երգեն ձի
փղի ոյժ¹⁸ ունել եւ բուռն հարկանել զոր-
ձաքար վիմաց եւ հերձուլ ըստ կամաց եւ
գրել եղնգամբ¹⁹ արծուիս եւ²⁰ կամ այլ
ինչ²¹: 34 Որ եւ յեզերս ծովուն Պոնտոսի
ղիպեալ նաւաց²² թշնամեաց՝ վէմս բլրա-
ձեւս²³ ձգեալ զկնի նաւացն²⁴ ի ծովն, եւ ի
պատառմանէ ջուրցն բազում նաւք ընկը-
մեցան, եւ այլքն²⁵ բազում մղոնս²⁶ յա-

լեացն վարեցան: 35 Այլ²⁷ այս թէպէտ²⁸ եւ
առասպել, այլ²⁹ արժանի զրուցացս էր
այրն այն³⁰:

36 Իսկ զՇարաշան ի տանէն³¹ Սանա-
սարու³² հաստատէ բղեաշխ մեծ եւ կուսա-
կալ յարեւելս հարաւոյ³³, յեզեր սահմա-
նաց Ասորեստանի, առ ափն Տիգրիս գե-
տոյ³⁴, գաւառս պարգեւելով զԱրզն³⁵ եւ
որ շուրջ զնովաւ եւ զլեառն Տաւրոս³⁶, որ
է Սիմ: 37 Իսկ զՄոկացին՝ ի նոյն գաւառէ
գտեալ այր, որ ունէր ընդ իւրեաւ սրի-
կայս բազումս, ի³⁷ նախարարութիւն հաս-
տատէ: 38 Սոյնպէս եւ զԿորդացին³⁸ եւ
զԱնձեւացին³⁹ եւ զԱկէացիսն ի նոյն գա-
ւառէ: 39 Իսկ զՌշտունին⁴⁰ եւ զԳողթնե-
ցին գտի պատմեալ ի Սիսականէն⁴¹ արդա-
րեւ հատուած⁴²:

40 Եւ յետ այսր ամենայնի մեհեան շի-
նեալ յԱրմաւիր⁴³ անդրիս հաստատէ արե-
գական⁴⁴ եւ լուսնի: 41 Եւ աղերսեալ որ ի
Հրէիցն Շամբատայ⁴⁵ Բագարատայ⁴⁶, որ
էր⁴⁷ թագադիր եւ ասպետ, հանդերձ հար-
կեցուցանող⁴⁸ բանիւ թողուլ զաւրէնս⁴⁹

1 ABCDEO չիբ եւ T₂ [եւ]

2 ABCDE ի վերիացւոց Օ իվերիացւոց C իվերիացւոց

3 A զաւրաժողով

4 ABCO չիբ եւ T₂ [եւ]

5 ABC զվասն T₁ մասն մի T₂ [եւ] մասն մի

6 ABCD յաջակողմ

7 DO պոնտոսի

8 ABD ծովու D չիբ ծովու

9 ABCDO ի վերիայն E իվերայն

10 B իսկ (ի հովտին)

11 C մեծին

12 Օ (կարգէ) նախարար նահապետութիւն T₁T₂ նա-
խարարութիւն

13 A ի զաւրացն ACO ի գորացն b զաւակացն

14 BD ժահաղիմութեան

15 ABCO անգեղեա

16 AC հայկայ BO ի հայկա

17 ABCDE բողմէ

18 ABCO ուժ

19 ABC եղնգամբ Օ եղնկամբ D եղնգամբ

20 DO չիբ եւ

21 A այլ ինչ

22 B նաւուց

23 B բողորածեւ

24 Օ նաւուցն

25 A այլքն

26 AC մղոնս

27 A այլ

28 A թեպէտ

29 A այլ

30 AC չիբ այն

31 B ի տանէ

32 ACDE սանասարէ Օ սանասարայ է B սանասարա

33 A յարեւելս հարաւոյ C արեւելս հարաւոյ

34 C գետոյն

35 ABCDO զարզն օ զգերզն

36 ABDO տորոս CE սորոս

37 ABCDEO չիբ ի

38 AE գկորդուացին BDO գկորդացին

39 ABCEO եւ զանձաւացին

40 C զըրըշտունին B զոռշտունին

41 ABCD ի սիսականէն

42 D հատած

43 C արմաւիր

44 C արեգականն

45 ACO շամբաթայ BD շամբաթա

46 Օ բագրատայ D բագրատա

47 C է

48 A հարկեցուցանալ BCO հարկեցուցանող

49 A զաւրէնս

հրէութեան¹ եւ պաշտել զմեհեանս². զոր ոչ առեալ յանձն՝ ըստ կամաց թողու զնա արքայն³ Վաղարշակ: 42 Կարգէ եւ երկուս յիշեցուցանողս⁴ ի ձեռն գրոյ՝ ոմն զբարուոյ յիշողութիւնս⁵ առնելով եւ այլ⁶ ոմն՝ զվրէժխնդրութեանց: 43 Բարուոյ յիշեցուցանողին հրաման տայ ի բարկութեան արքայի յիշեցուցանել զիրաւն եւ զմարդասիրելն: 44 Եւ կարգեաց աւրէնս՝ զմի յորդոց թագաւորացն առ ինքեանս⁷ պահել ի համար թագաւորաց⁸ եւ զայլսն⁹ ի կողմանս Հաշտենից առաքել: 45 Այսպէս եւ զիւր որդին¹⁰ կարգեաց զԱրշակ առ իւր պահելով հանդերձ Արտաշէսի¹¹ նորին որդեով եւ զայլսն¹² ի Հաշտէնս¹³ առաքեաց: 46 Եւ ինքն մեռանի ի Մծբին՝ թագաւորեալ ամս ԻԲ:

47 Եւ ապա Արշակ որդի նորա թագաւորէ ի վերայ Հայոց ամս ԺԳ: 48 Եւ պատերազմեալ¹⁴ ընդ Պոնտացիս¹⁵ նշան եթող¹⁶ յեզր ծովուն մեծի՝ զնիզակն բոլորատէգ, զոր արեամբ ասեն աւծից¹⁷ եւ զեռնոց միեալ, ձգեալ ի հետեւակուց՝ խորագոյնս նստոյց յերկանաքար¹⁸ արձան, զոր կանգնեաց ի ծովեզերն¹⁹: 49 Զայս արձան պատուեցին Պոնտացիքն²⁰ իբրեւ զաս-

տուածոց գործ. զոր ի գոռալն Արտաշէսի²¹ միւսանգամ²² ընդ Պոնտացիսն²³ ի ծով²⁴ ընկեցին զարձանն: 50 Ի սմանէ նեղեալ որդիք²⁵ Բագարատայ²⁶ վասն զկուռս²⁷ պաշտելոյ՝ երկուք²⁸ ոմանք սրով²⁹ կատարեցան արիաբար՝ նմանեալ Անանիանց եւ Նղիազարեանց:

51 Իսկ զկնի այսորիկ Արտաշէս³⁰ թագաւորէ Հայոց փոխանակ Արշակայ³¹ հաւր³² իւրոյ ի քսան եւ ի չորրորդ ամի³³ Արշականայ Պարսից արքայի³⁴: 52 Եւ յառաջագէմ եղեալ՝ ոչ գերկրողականն ունի գահ, այլ³⁵ զաւագութեան թեկն ածէ³⁶, զբամ առանձին եւ զիւր պատկերն հարկանէ:

53 Եւ հրաման տայ Արտաշէս³⁷ զաւր³⁸ բազում յարուցանել, մինչեւ³⁹ ոչ գիտել նմա զհամար, այլ⁴⁰ յանցս եւ յէջս եւ յիջեւանս⁴¹ քար ըստ մարդաթուի կարկառ նշան բազմութեանն⁴² թողուլ: 54 Խաղայ⁴³ յԱրեւմուտս, եւ ձերբակալ⁴⁴ արարեալ զԿրասոս⁴⁵ Լիւդացւոց⁴⁶ թագաւորն եւ

1 A հրէութեանն
2 ACDE զմեհեանսն
3 ACO արքայ BD արքա
4 A յիշեցուցանողս BCO յիշեցուցանողս
5 O յիշողութիւնսն
6 A այլ
7 BO առ ինքեան
8 BD թագաւորացն
9 A զայլսն
10 ABCDEO որդիսն
11 ACE արտաշէսիւ
12 A զայլսն
13 ABCDE ի հաշտեանս
14 B պատերազմել
15 BD ընդ պոնտացիս O ընդ պոնտացիսն
16 B նշանակ եթող CE թողեալ
17 A աւծից
18 BT₁ յերկայմաբար
19 B ի ծովեզերին
20 BO պոնտացիքն

21 A արտաշէսի C արտաշէսիւ
22 O միւս անգամ T₂ միւսանգամ (նշխ-ն ընդունում է երկու գրութիւնները):
23 BOD ընդ պոնտացիսն
24 CEO ի ծովն
25 BO որդիքն
26 B բագարատա
27 O զկուռսն
28 A երկուք
29 O սրով
30 ABCDEO արտաշէս
31 BD արշակա
32 A հաւր
33 ABCDE ի իդ երորդ ամի O ի իդ երորդի ամի
34 DO արքային
35 A այլ
36 D թեկնածէ E թեկն ածէ
37 O արտաշէս
38 T₁T₂ գոր
39 BDT₁ մինչ
40 A այլ
41 AE յիջավանս C յիջեվանս
42 BD բազմութեան
43 C խաղա
44 O ձերբակալ o ձերբակալ
45 B զկրասոս CE զկրասոս
46 ABCD զլիւդացւոց

նուաճեալ զցամաք միջոցաց¹ ծովուցն երկոցունց² լնու զովկիրանոս բազմութեամբ³ նաւաց՝ ծառայեցուցանել կամելով զբոլոր Արեւմուտս: 55 Եւ ոչ գիտեմ յորպիսի ազգմանէ աղմկեալ բազմութեան զաւրացն⁴ զմիմեանս կոտորեալ: 56 Իսկ Արտաշէս փախուցեալ մեռանի, որպէս ասեն՝ յիւրոց զաւրացն, թագաւորեալ ամս ԻԵ⁵:

57 Բայց եւ յելլադայ⁶ առեալ զպատկերսն Դիոսի, զԱրտեմիդեայ⁷, զԱթենայ⁸, զԵփեսոս եւ⁹ զԱփրոդիտեայ¹⁰ տայ բերել¹¹ ի Հայս, որք ոչ ժամանեալ միջամուխ լինել յաշխարհս մեր՝ լուեալ զբաւթ¹² մահուանն¹³ Արտաշիսի¹⁴, փախուցեալ անկանին յամուրն Անի:

58 Յետ Արտաշիսի Առաջնոյ¹⁵ թագաւորէ Տիգրան որդի նորա¹⁶ յիննեւտասնեւորդ ամի¹⁷ Արշականայ թագաւորի Պարսից: 59 Եւ ընդդէմ երթայ զաւրացն Յունաց, որք յետ մահուանն¹⁸ Հաւր նորա Արտաշիսի¹⁹ եւ ցրուելոյ²⁰ զաւրացն²¹ Հետամուտ լեալ²² դիմեալ գային յաշխարհս մեր, որոց ընդդէմ պատահեալ Տիգրա-

նայ²³ արգելեալ ի վերջ նահանջէ: 60 Եւ ի քեռայր իւր Միհրդատ Հաւատայ²⁴ զՄաթաք²⁵ եւ զՀոգս Միջերկրեայց²⁶: 61 Եւ զաւր բազում գումարեալ ընդ նմա՝ դառնայ²⁷ յաշխարհս մեր եւ իջանէ ի Միջագետս. երթեալ յաշխարհն Պաղեստինացւոց եւ²⁸ առեալ բազում գերի ի Հրէիցն²⁹ դառնայ³⁰ այսրէն:

62 Յայնմ ժամանակի Պոմպիոս Հռոմայեցւոց³¹ զաւրավար զաւրաւք³² բազմաւք եկեալ Հասանէ³³ ի Մէջերկրեայս³⁴ եւ ոչ հանդիպեալ Տիգրանայ³⁵ պատերազմի ընդ Միհրդատայ, եւ [զոր]³⁶ փախստական ի Պոնտոս³⁷ անկանի: 63 Եւ առեալ զՄաթաք քաղաք եւ կալեալ զորդին³⁸ նորա զՄիհրդատ՝ ինքն փութով ի Հրէաստան Հասանէ: 64 Իսկ թագաւորն³⁹ Հայոց Տիգրան լուեալ զայն՝ խաղայ գնայ⁴⁰ յԱսորիս ի վերայ զաւրացն⁴¹ Հռոմայեցւոց⁴²: 65 Եւ Գաբիանոս զաւրավար Հռոմայեցւոց⁴³ գայ⁴⁴ ընդդէմ նորա ի պատերազմ, զի Պոմպէի ի Հռոմ⁴⁵ դարձեալ էր. եւ ոչ կա-

1 O միջոցայց

2 C չի՞ Երկոցունց

3 BD բազմութեան

4 A զաւրացն

5 T₂ ամս ԻԵ

6 A յեղդադայ BD յեղդադայ

7 ABD զարտեմիդայ C արտեմիդայ

8 C զաթենա

9 ACDEO չի՞ եւ

10 ABC զափրոդիտեա O զափրոդիտեա

11 ACD տա քերել

12 A զբաւթ

13 D մահուանն

14 AB արտաշեսի CE արտաշէսի

15 AB արտաշէսի առաջնոյ C արտաշէսի առաջնոյ T₂ Արտաշիսի Ա.

16 C որդի նորա տիգրան

17 T₂ յիննեւտասնեւորդ ամի

18 ABO մահուան

19 AO արտաշէսի

20 C ցրուելոց

21 C զորաց

22 B չի՞ Երկոցունց լեալ

23 C տիգրանա

24 B հաւատա C հաւատաց

25 O զմաթակ

26 C ի մէջ երկրեայցս

27 BO դառնա

28 ABCO չի՞ եւ

29 BO ի հրէից

30 BO դառնա

31 ABC հռովմայեցւոց O հռոմայեցւոց

32 B զորավար հռովմայեցւոց զորո՞ւ O զորավարն

33 EO հանէ չի՞ հասանէ

34 ABE ի միջերկրեայս C ի մէջ երկրեայս O ի միջերկրայս o (ի միջերկր)ե(այս)

35 B տիգրանա

36 ABCDEO չի՞ [զոր]

37 BD պոնդոս T₂ պոնտոս անկանի [Միհրդատ]

38 B զորդի

39 D թագաւոր d թագաւորն

40 B խաղա գնա

41 AC զաւրուն

42 ABCO հռովմայեցւոց

43 ABC հռովմայեցւոց O չի՞ եւ զաբիանոս զաւրավար հռովմայեցւոց

44 CD գա

45 A ի հռովմ E հոմ

րացեալ Գաբրիանոսի պատերազմել՝ գաղտնաշտուութիւն խաւսեցեալ ընդ Տիգրանայ՝ տայ՝ զքեռորդին՝ նորա՝ զպատանին Միհրդատ:

66 Զկասկած առեալ Հռոմայեցւոց⁴ զԳաբրիանոս փոխեն եւ զԿրասոս փոխանակ նորա առաքեն, որոյ⁵ եկեալ եւ առեալ զամենայն գանձս գտեալ⁶ ի տաճարին Աստուածոյ որ յերուսաղէմ, խաղայ⁷ ի վերայ Տիգրանայ⁸. եւ անցեալ ընդ Եփրատ⁹ սատակի ամենայն զաւրաւքն ի պատերազմելն ընդ Տիգրանայ¹⁰. զորոյ զգանձս ժողովեալ Տիգրանայ¹¹ դառնայ¹² ի Հայս:

67 Զայսու ժամանակաւ պատանին Միհրդատ ապստամբեալ¹³ ի քեռոյն¹⁴ իւրմէ¹⁵ Տիգրանայ¹⁶ գնայ¹⁷ առ Կեսար: 68 Իշխանութիւն գտեալ ի նմանէ զՊերգեայ¹⁸ քաղաքի¹⁹ չինէ զՄաթաթ²⁰ ընդարձակագոյն եւ պայծառ շինուածովք եւ անուանէ Կեսարիա²¹ ի պատիւ Կեսարու: 69 Եւ յայնմհետէ բարձեալ լինի իշխանութիւն Հայոց ի քաղաքէն²² յայնմանէ: 70 Իսկ Տիգրանայ յԱրտաշէզ²³ Պարսից արքայէ

զաւր յաւգնականութիւն առեալ՝ եւ զՀայոց զաւրս²⁴ տայ²⁵. սպարապետ²⁶ նոցա կացուցանէ զԲարզափրան Ռշտունեաց²⁷ նահապետ²⁸ եւ առաքէ յերուսաղէմ: 71 Ռոբոց երթեալ, զՀիւրկանոս²⁹ Հրէից քահանայապետ³⁰ կալեալ եւ մտեալ յերուսաղէմ, առեալ զինչս նորա աւելի քան զ Յքանքար, եւ զՍամարացւոց քաղաքն գերեալ³¹, թագաւոր կացուցանելով զԱնտիգոնոս: 72 Եւ զՀիւրկանոս կապեալ ածեն Տիգրանայ եւ³² հանդերձ գերութեամբն նստուցանեն ի քաղաքին Շամիրամայ³³: 73 Եւ Տիգրանայ ոչ աւելի բաւեալ քան զերկեամ յետ այնորիկ՝ վախճանի³⁴ թագաւորեալ ամս ԼԳ:

74 Իսկ Անտոնինոս ամենայն զաւրաւքն Հռոմայեցւոց³⁵ հասեալ ի Շամշատն՝ լսէր³⁶ զմահն Տիգրանայ³⁷ եւ առեալ զքաղաքն՝ դառնայ յեգիպտոս³⁸. եւ սպանեալ զԱնտիգոնոս՝ թագաւորեցուցանէ զՀերովդէս ամենայն Հրէաստանի եւ Գալիլեայ³⁹:

75 Իսկ Հայոց թագաւորէ Արտաւազդ՝ Տիգրանայ⁴⁰ որդին: 76 Եւ զեղբարս եւ զքորս իւր⁴¹ ժառանգեցուցանէ ի գաւառին Ադիոփտայ եւ Առքերանւոյ⁴², որպէս զայլ

1 B տիգրանա

2 B տա

3 O գեռորդի

4 ABCD հոռվմայեցւոց EO հոմայեցւոց

5 C որ

6 ABC գանձս գտեալն O գտեալսն

7 BD խաղա

8 BO տիգրանա

9 ABC Եփրատ D Եփրատ

10 BD տիգրանա

11 BD տիգրանա

12 BD դառնա

13 A ապստամպեալ

14 B գեռոյն CO ի քեռոյն

15 B իւրոյ

16 B գտիգրանայ

17 BC գնա

18 ACDE գալերգեա

19 ABC քաղաք

20 A մաթաթ

21 ACDEO կեսարիայ

22 B ի քաղաքէ:

23 ACEO յարտաշէզայ BD յարտաշէզայ

24 BC զաւրսն

25 C չիք տայ

26 C սպարապետ

27 ABC ոռշտունեաց O ըռշտունեաց

28 O նահապետն

29 A գիւրկիանոս

30 O քահանայապետն

31 AC գերի առեալ

32 ABCDEO չիք եւ

33 A շամիրամա CO շամարամայ o շամիրամայ

34 DO վաղնանի

35 ABD հոռվմայեցւոց O հոմայեցւոց

36 O լսէ

37 BD տիգրանա

38 A յեգիպտոս

39 AD գաղիլեա B գալիլեա

40 B տիգրանա

41 B գեղբայրս իւր եւ գորս O գեղբայրս եւ գորս O չիք իւր o իւր

42 BD ադիոփտա BDE առքերանոյ O առ քերանոյ

Արչակունիսն¹ ի Հաշտէնս եւ ի Ձոր²:
77 Եւ ինքն հանեալ զբիւրաւորսն Ատրպա-
տական³ նահանգին եւ զբնակիչս լերինն
Կովկասու հանդերձ Աղուանաւք եւ
Վրաւք՝ խաղայ⁴ իջանէ ի Միջագետս եւ
հալածական առնէ զգաւրս⁵ Հռոմայեցւոց⁶:

78 Եւ մռնչեալ⁷ առիւծաբար⁸ Անտոնի-
նոս⁹ եւ առեալ զբազմութիւն զաւրացն՝
դիմէ ի վերայ Արտաւազդայ¹⁰, եւ անցեալ
ընդ Միջագետս՝ կոտորէ անհնարին
զգաւրս¹¹ Հայոց եւ ձերբակալ առնէ զար-
քայն նոցա. եւ դարձեալ յեգիպտոս¹²
պարգեւէ Կղէոպատրայ¹³ զԱրտաւազդ
բազում ընչիւք:

79 Եւ ի քսաներորդի [ամի]¹⁴ կատար-
ման աւուրց կենացն Արտաշիսի¹⁵ թագաւո-
րէ Հայոց Արջամ, որ է Արշամ՝ որդի Արտա-
շիսի¹⁶, եղբայր Տիգրանայ, հայր Աբգարու:
80 Բայց¹⁷ զի ի նմին ամի վախճանեցաւ¹⁸
Արտաշէզ¹⁹, եւ թագաւորէ Պարսից Արշա-
ւիր, մանուկ փոքր տղայ յոյժ. եւ ոչ ոք էր,
որ աւգնէր Արշամայ²⁰: 81 Խաւսի ընդ Հռո-
մայեցիս²¹ զխաղաղութիւն՝ հարկս տալով ի
Միջագետաց եւ ի կողմանցն Կեսարու²²: 82

Այս եղեւ սկիզբն Հայոց մասնաւոր²³ մտա-
նել ընդ հարկաւ Հռոմայեցւոց²⁴:

83 Իսկ Հերովդէս յետ բազում գործոց
արութեանց²⁵ ձեռնամուխ լինի ի բարեգոր-
ծութիւնս, շինուածս բազումս առնելով
բազմաց քաղաքաց՝ սկսեալ ի Հռոմայ²⁶
մինչեւ ց Դամասկոս: 84 Խնդրեալ յԱրջա-
մայ²⁷ բազմութիւն²⁸ արանց անարուեստից.
եւ զի ոչ առեալ յանձն Արջամայ²⁹ զաւրս
ժողովէ ընդդէմ նորա եւ հրեշտակս առաքէ
առ կայսր՝ զի ի բաց արասցէ³⁰ զնա յիշխա-
նութենէ Հերովդի: 85 Իսկ կայսրն³¹ ոչ
միայն զԱրջամ, այլ եւ զամենայն Միջերկ-
րեայս³² հաւատայ³³ ի Հերովդէս: 86 Յայն-
ժամ Արջամայ³⁴ կամաւ հնազանդեալ Հե-
րովդի՝ տայ զգործաւորսն զոր խնդրէր, ո-
րով լցեալ զհրապարակն Անտիոքացւոց³⁵
քսան վտաւանաւ³⁶ երկայնութեամբ յատա-
կեալ³⁷ սպիտակ կճեայ³⁸ սալաւք³⁹: 87 Բայց
Արջամայ վարեալ զթագաւորութիւն⁴⁰ ամս
Ի՝ վախճանեցաւ⁴¹:

88 Եւ թագաւորեաց Աբգար որդի Ար-
ջամայ⁴² ի քսաներորդ⁴³ ամի Արշաւրի⁴⁴
թագաւորի Պարսից: 89 Ի սորա երրորդ ա-

1 A գայլ արչակունիք BD գայլ արչակունիք O գայլ
արչակունիքն
2 T₁ Ձոր T₂ ձոր
3 BD ատրպատականի
4 BD խաղա
5 C գաւրս
6 ABCD հոովմայեցւոց E հոովմայեցւոց
7 ADC մռնչեալ O մրռնչեալ
8 ABE առնծաբար
9 O անտոնինոսի
10 BD արտաւազդա
11 C գորս
12 A յեգիպտոս
13 O կղէոպատրայ
14 ABCO ի Ի երրորդի T₂ [ամի] ABCOT₁ չի՞ ամի
15 A արտաշեսի BCO արտաշէսի
16 AO արտաշեսի BC արտաէսի
17 T₁T₂ չի՞ զի
18 BO վաղնանեցաւ
19 CO արտաշէզ
20 D արջամա
21 ABCD հոովմայեցիս O հոովմայցիս
22 B կեսարույ

23 O չի՞ մասնաւոր o մասնաւոր
24 AC հոովմայեցւոց B հոովմայեցւոց O հոովմայեցւոց
25 ABC արութեանց
26 ABC ի հոովմայ O ի հոովմայ
27 B յարջամա
28 C բազմութեան
29 A արջամա
30 T₂ չի՞ զնա
31 ABO կայսր
32 ABCO միջերկրայսն
33 B հաւատա
34 A արջամա
35 ABC անտոքացւոց
36 ABCO Ի վտաւանաւ T₂ քսան վտաւանաւ
37 CE յարակեալ
38 ABC կնեա
39 ABCO սալովք
40 A գրագաւորութեան
41 B վաղնանեցաւ
42 B արջամայ
43 AE ի Ի երրորդ CO ի Ի երրորդ B ի քսան եւ հինգե-
րորդ
44 O արշուրի C արշուրի

մի թագաւորութեանն¹ հարկին բոլորովին
Հռոմայեցւոց² ամենայն կողմանքն³ Հա-
յոց. զի հրաման ել յՈգոստոս⁴ կայսերէ
աշխարհագիր առնել ընդ ամենայն տիե-
զերս⁵, որպէս ասի⁶ ի Ղուկայ Աւետարա-
նի⁷: 90 Եւ ի Հայս⁸ առաքէ գործակալս⁹,
որք¹⁰ եկեալ՝ զպատկերն Ոգոստեայ¹¹ յա-
մենայն տեղիս կանգնէին¹²:

91 Զայսու ժամանակաւ լինի ծնեալ
Փրկիչն մեր Յիսուս Քրիստոս Որդին Աս-
տուծոյ, աւրհնեալն յաւիտեանս. ամէն:

92 Իսկ Հերովդէս հրամայէ զիւր պատ-
կերն հուպ ի կայսերական պատկերն
կանգնել ի մեհեանս Հայոց, զոր չառեալ
յանձն Աբգարու. եւ¹³ Հերովդէս զաւր յա-
րուցանէ ի վերայ Աբգարու ի ձեռն քե-
ռորդւոյն իւրոյ: 93 Որ եկեալ ի Միջագետս՝
պատահի¹⁴ Աբգարու ի զաւրանիստ գաւա-
ռին Բուզնան եւ մարտուցեալ մեռանի, եւ
զաւրն փախստական լինի: 94 Նոյնհետայն
վախճանի¹⁵ եւ Հերովդէս. եւ Հրէից ազգա-
պետ՝ զԱրքեղայոս¹⁶ նորին որդի¹⁷ Ոգոս-
տոս¹⁸ կացուցանէ: 95 Եւ զկնի ոչ բազում
ինչ աւուրց վախճանի¹⁹ Ոգոստոս²⁰ կայսր,
եւ փոխանակ նորա թագաւորէ Տիրեր:

96 Յայնժամ Աբգար չինէ քաղաք
զՈւրհայ²¹՝ զտեղի պահպանութեան գնդին
Հայոց, ուր յառաջագոյն զգուշանային
Եփրատու²² ի Կարիոսէ, որ կոչի Եդեսիա²³.
Եւ փոխէ ի նա զարքունիս իւր ի Մծբնայ²⁴
եւ զկուռս իւր եւ զմատեանս մեհենից
վարժարանին: 97 Յետ այսր մեռեալ²⁵ Ար-
շաւիր՝ թագաւորէ ի վերայ Պարսից Ար-
տաշէս որդի նորա: 98 Եւ երթեալ Աբգա-
րու յարեւելս²⁶ խաղաղութիւն առնէ ի մէջ
նոցա. զի Արտաշէս խորհէր ազգաւ թա-
գաւորել, եւ եղբարք²⁷ նորա ընդդիմացան
նմա, Կարէն²⁸ եւ Սուրէն եւ քոյրն Կոշմ,
եւ Արտաշիսի²⁹ պաշարեալ զնոսա՝ յոյժ
անմիաբանութիւն³⁰ էր ի մէջ զաւրացն
Պարսից: 99 Իսկ Աբգարու համոզեալ զնո-
սա ի խաղաղութիւն՝ սահմանէ Արտաշի-
սի³¹ իւրովք ծննդաւք³² թագաւորել, եւ
զեղբարսն³³ անուանել³⁴ Պահլաւս³⁵ յա-
նուն քաղաքին իւրեանց³⁶ եւ աշխարհին
մեծի³⁷ եւ քաջաբերոյ³⁸, որպէս զի լինել³⁹
նոցա առաջինս քան զամենայն նախա-
րարս Պարսից, որպէս արդարեւ զարմս
թագաւորաց: 100 Եւ դաշինս երգմամբ ի

1 BO քաղաւորութեան

2 D հռովմայեցւոց

3 ABCO կողմանքս երկիրս

4 A յաւգոստոս B օգոստոս

5 C երկիրս

6 ABCO ասէ

7 ABO ի դուկաս օ ի դուկայ աւետարանին

8 Ղուկ. Բ 1

9 A ի հայսս

10 AB գործակալս O գործակալս

11 CE առ որք

12 ABCEO օգոստի

13 A կանգնեին B կանգնել

14 ABCO և (հերովդէս)

15 ACDEO պատահէ

16 O վաղնանի

17 C արքեղայոս

18 O որդի նորին

19 A ոգոստոս

20 BO վաղնանի

21 A ոգոստոս

21 A գուրհայ պահպանութեան OT₁ ի պահպանու-
թեան գամս ի (պահպանութեան) փխ գտեղի T₂
ֆաղաֆ գտեղի պահպանութեան ABCDEOT₁ չիֆ
գտեղի BCDEOT₁T₂ չիֆ ուրհայ

22 ABDO Լփրատու C Լփրատոյ

23 AB Եդեսիայ CO Եդեսիայ

24 B ի մծբնա

25 CDE մեռանի d մեռեալ

26 A յարեւելս

27 DO Եղբայրք d Եղբարք

28 A կարեն

29 ACE արտաշէսի

30 C անմիաբանութիւն

31 A արտաշէսի C արտաշէսի

32 ACO ծննդովք D ծննդովք T₂ ծննդովք

33 AC գեղարս O գեղարս BD գեղարս d գ(եղ-
արս)ն

34 ABE անուանեալ D անուանեալ

35 AD պահլաւս BE պահլաւս T₂ պալիաւս

36 B չիֆ իւրեանց

37 C մեծի

38 AC քաջաբարոյ B քաջաբարոյ O քաջաբարոյ

39 C որպէս զի ի լինել

միջին հաստատեալ, զի թէ դէպ լինիցի¹ Արտաշիսի² սպառել³ պատանեացն, նոքա մատիցեն ի թագաւորութիւն: 101 Եւ արտաքոյ ցեղից նոցա⁴ թագաւորելոց⁵ ցեղս որոշեալ⁶ զնոսա երիս⁷ կոչմամբ՝ Կարենի Պահլաւ⁸, Սուրենի Պահլաւ⁹, եւ¹⁰ զքոյրն՝ Ասպահապետի¹¹ Պահլաւ¹², յառն տանուտէրութենէ զանուն նորա որոշեալ, որ էր կին զաւրավարին ամենայն Արեաց: 102 Եւ ասեն զսրբոյն Գրիգորէ՝ ի Սուրենեան Պահլաւայ եւ զԿամսարականէն՝ ի Կարենեան¹³:

103 Իբրեւ դարձաւ Աբգար յԱրեւելից, եկն¹⁴ ի քաղաքն իւր յԵդեսիա¹⁵ միաբանեաց ընդ արքային Պատրիարքոց, սատարս զաւրաց նմա տալով¹⁶. զի պատերազմէր նա¹⁷ ընդ Հերովդէս վասն անարգանաց դստերն. յորում սաստկապէս սատակեցան զաւրքն Հերովդի յաւանականութենէ քաջացն¹⁸ Հայոց, որպէս թէ աստուածային տեսչութիւնն¹⁹ վրէժս պահանջեալ սպանման Մկրտչին:

104 Ընդ այն²⁰ ժամանակս եկաց ի գործ հազարապետութեան կայսեր ի վերայ Փիւնիկեցւոց²¹ եւ Պաղեստինացւոց, Ասորւոց²² եւ Միջագետաց՝ Մառինոս որդին Ստորգեայ²³: 105 Առ որ առաքեաց Աբգար զերկուս²⁴ ի գլխաւորաց իւրոց, զՄար-Իհաբ²⁵ քղաշխ²⁶ Աղձնեաց եւ Շամշագրամ նահապետ Ապահունեաց եւ զԱնան հաւատարիմ իւր²⁷, ի քաղաքն Բեդքորիբիմ զգացուցանել զպատճառս երթալոյն իւրոյ յԱրեւելս²⁸, որ վասն խաղաղութեան ընդ Արտաշէս²⁹ եւ ընդ եղբարս³⁰ իւր: 106 Եւ եկեալ գտին զնա յԵրեւթերոյ պալլիս³¹. ուրոյ ընկալեալ զնոսա³² մեծաբանաւք՝ առնէ պատասխանի Աբգարուն՝ մի՛ կասկածել ի կայսերէն³³ սակս այնր: 107 Եւ նոքա դարձեալ ելին յԵրուսաղէմ՝ տեսանել զՓրկիչն մեր Քրիստոս, վասն լրոյ համբաւոյ սքանչելագործութեանն³⁴, որում աւանատես եղեալ՝ պատմեցին Աբգարուն: 108 Ընդ որ զարմացեալ Աբգարուն³⁵ հաւատաց ճշմարտապէս իբրեւ յՈրդի Աստուծոյ եւ ետ տանել նմա թուղթ աղաչանաց՝ գալ եւ բժշկել զնա ի ցաւոցն³⁶, որ ի մարդկանէ չեղեւ հնար բժշկութեան: 109 Զայս վկայէ աւետարանական բանն³⁷, եթէ «էին³⁸ ոմանք ի հեթանոսաց ելելոց¹ առ

1 ABDEO զի բն պէտ լինիցի ՆԲՆ օ զի բէ դէպ լինիցի C զի բէպէտ լինիցի
2 AC արտաշէսի
3 ABC սպառեալ
4 ABCO նորա
5 B թագաւորելից
6 BO որոշել
7 ACO գ
8 A Կարենի պահլաւ T₂ պալիաւ
9 ABD Սուրենի պահլաւ T₂ պալիաւ
10 ACD չի՞ եւ d եւ
11 ACO ասպապետի E ասպայապետի
12 A պահլաւ BCO պահլաւ T₂ պալիաւ
13 AC զկամսարականն ի կարենեան O զկամսարականն ի պահլաւ կարենեան B զկամսարականն ի պահլաւ կարենեան T₁ զկամսարականն ի պահլաւ Կարենեան T₂ Սուրենեան Պալիաւայ
14 ABCE չի՞ եւ (եկն) T₂ եւ (եկն)
15 ACEO յեդեսեայ B յեդեսեայ
16 ABCDEO տալով նմա
17 T₁T₂ չի՞ նա
18 BD քաջացն d (քաջացն)ն
19 BD տեսչութիւն

20 C յայն
21 B փիւլիկեցւոց
22 C ասորոց
23 T₁ Մարինոս BD ստորգեայ C ասորգեայ
24 ACO ք B երկու
25 ABO զմարիիայ CDE զմարիիայ T₁ զՄար-Իհաբ
26 A քղաշխ CO քղաշխն
27 ABCDEO չի՞ իւր
28 ABD յարեւելս
29 AD արտաշէսի
30 O եղբայրս
31 BDO յԵրեւթերոյ պալլիս
32 A զնա
33 BCE ի կայսերէ
34 AB սքանչելագործութեան
35 ABD արգալ
36 C ի ցաւոցս T₁ ի ցաւոց T₂ ի ցաւոց(ն)
37 O (աւետարանական բանն) յովհաննոս
38 A երբ եին

նա»¹: 110 Որում եւ պատասխանի հրամայէ Փրկիչն գրել Թովմայի² Առաքելոյն³: 111 Եւ եբեր զայս թուղթ⁴ Անան սուրհանգակ⁵ Աբգարու, ընդ որում եւ զկենդանագրութիւն փրկչական պատկերին, որ կայր յԵդեսսացւոց Ուրհայ⁶ քաղաքին մինչեւ յաւուրս⁷ Նիկիփոռայ⁸ Յունաց արքայի⁹, զոր նա ի ձեռն Աբրահամու մետրապոլիտի տարաւ ի Կոստանդնուպոլիս¹⁰:

112 Բայց յետ համբառնալոյ Փրկչին մերոյ Թաղէոս¹¹, մի յեւթանասնից¹² հրամանաւ Թովմայի¹³ առաքելոյն¹⁴ եկն առ Աբգար եւ բժշկեաց զնա. որ եւ հաւատաց յԱստուածն¹⁵ կենդանի, ինքն եւ ամենայն քաղաքն Եդեսսացւոց: 113 Թագաւորեալ¹⁶ ամս ԼԸ՝ վախճանի¹⁷:

114 Եւ Անանուսն, որդի նորա¹⁸ Թագաւորեալ յԵդեսիա¹⁹ սպան զԱդդէ, որ էր կացուցեալ յԱռաքելոյն²⁰ փոխանակ իւր²¹ յԵդեսսացւոց քաղաքին, սրով զերկոսին ոտան հատեալ, մինչ նստէր յաթոռ վարդապետութեան: 115 Իսկ առաքեալն Թաղէոս անցեալ առ Սանատրուկ՝ կատարեցաւ ի նմանէ յԱրտազ գաւառի: 116 Բայց

վիճակեցան²² Հայոց եւ Թովմաս Առաքեալն եւ Բարդողիմէոս²³, որ եւ կատարեցաւ առ մեզ յԱրաբիովն²⁴ քաղաքի: 117 Եւ խնդրեցաւ վրէժ մահուանն Ադդէի՝ յորդուոյն²⁵ Աբգարու, քանզի սիւն²⁶ կճեայ²⁷ անկաւ ի վերայ եւ խորտակեաց զոտսն եւ սատակեաց:

118 Եւ իսկոյն տիրէ Սանատրուկ Ուրհայի²⁸, որ էր քեռորդի Աբգարու, զոր էր յառաջ²⁹ թագաւոր կացուցեալ Հայոց: 119 Քանզի զչինուած Մծբին³⁰ քաղաքի խարխալեալ³¹ ի շարժմանէ³² քակեաց եւ վերստին³³ շինեաց պայծառագոյն եւ պարսպեաց կրկին պատուարաւ: 120 Սա թագաւորեալ յերկոտասան³⁴ ամի Արտաշիսի³⁵ Պարսից արքայի՝ կեցեալ ամս Լ՝ մեռաւ յորսի, նետիւ³⁶ ուրուք դիպեալ փորոտւոյն³⁷, իբրեւ վրէժս հատուցանել չարչարանաց³⁸ սրբոյ դատերն:

121 Իսկ յետ մահուանն Սանատրուկ թագաւորէ Հայոց Երուանդ յուլթերորդ³⁹ ամի Դարեհի վերջնոյ Պարսից արքայի. եւ սատակէ զամենայն որդիսն Սանատրուկ, բայց միայն մնաց⁴⁰ Արտաշէս մանուկ, զոր առեալ ստնտուի⁴¹ նորա եւ Սմբատ⁴²

1 Օ յեկեղ
2 Յ.Վ.Վ. Ժ.Բ. 20
3 CO թումայի
4 ABCE առաքելոյ
5 C զայս թուղթս
6 B սուրհանգակն
7 ABCEO ուրհայ
8 A յաւուրսն
9 A նիկիփաւոյ C նիկիփոռայ T2 նիկիֆոռայ
10 C արքային
11 AD կոստանտնուպոլիս
12 A թաթղէոս B թաթէոս
13 A յեւթանասնիցն B յեթանասնից E յեւթանսնից
14 CEO թումայի
15 ABCOD առաքելոյ
16 ABCO յաստուած
17 T1T2 (թագաւորեալ) [Աբգարու]
18 ADO վաղնանի
19 B չիֆնորա
20 CO յեդեսիայ
21 ABCO առաքելոյն
22 A փոխան իւր O իւր փոխանակ CE փոխանորդ

22 ABDEO վիճակեցաւ
23 AD բարդողիմէոս B բարդուղիմէոս
24 T1T2 յԱրաբիոն
25 C յորդուոյ
26 ABDE սոյն եւ սիւն
27 ABCDE կնեա
28 C Ուրհայի
29 T1T2 յառաջագոյն
30 DO մծբին
31 B (խարխալեալ) էր
32 A ի շարժմանէ
33 AO վերստին
34 ACO ի ժր ամի
35 ABE արտաշէսի CO արտաշէսի
36 BDO (մեռաւ) յորս ի նետիւ T1 չիֆնորսի
37 ABCO փորոտոյն
38 A չիֆ չարչարանաց a չարչարանաց
39 CE յ ը երորդ BDO յ է երորդ T1 յեթմերորդ
40 O մնայ
41 ABD ստնտուի CE ստնդուի O ստնտուի
42 ABCO սմպատայ

դայեկի նորա՝ անցանքն առ Դարեհ ար-
քայ¹ Պարսից՝ սնուցանել զմանուկն:
122 Յայսմ կասկածէ երկուցեալ Երուանդ՝
թիկունս իւր առնելով զՀռոմայեցիս² ոչ
ինչ վտանգիլ³ ի թագաւորութեանն⁴ Վես-
պասիանոսի⁵ եւ Տիտոսի՝ թողլով ի նոսա
զՄիջագետս: 123 Եւ յայսմ հետէ բարձաւ
իշխանութիւնն⁶ Հայոց ի Միջագետաց, եւ
հարկս աւելագոյնս եւս տայր⁷ ի Հայոց Ե-
րուանդ: 124 Իսկ գործակալացն Հռոմա-
յեցոց⁸ մեծապէս հանդերձեալ զքաղաքն
Եդեսիա⁹ ի նմա¹⁰ հաստատեն զտունս
զանձուց¹¹, եւ ժողովեն զամենայն դիւանս
եւ կարգեն երկուս¹² զպրոցս, մի՝ զասորին
եւ մի՝ զյոյնն¹³:

125 Յաւուրս սորա փոխին¹⁴ արքու-
նիքն յԱրմաւրայ¹⁵ յարեւմուտս կոյս ի
քարակտուր մի բլուր, զորով պատ առեալ
Երասխայ¹⁶ ընդդէմ Ախուրեանն հոսեալ
գետոյ¹⁷. պարսպեալ զբլուրն, որ այժմ ասի
Երուանդաքար: 126 Եւ փոխեալ անդր¹⁸
զամենայն ինչ յԱրմաւրայ¹⁹ բաց²⁰ ի
կոոցն, զորս իբր²¹ Խ ասպարիզաւ²² հեռա-

գոյն ըստ հիւսիսոյ²³ քաղաք փոքր շինեալ
ի վերայ Ախուրեան գետոյն եւ անուա-
նեաց Բագարան եւ անդ զբագինսն²⁴ ե-
դեալ՝ զեղբայր իւր զԵրուազ²⁵ քրմապետ
կացուցանէ:

127 Ի²⁶ զարգանալ²⁷ մանկանն Արտա-
շիսի²⁸ հայցէ Սմբատ²⁹ յարքայէն³⁰ Պար-
սից զաւրս յաւգնականութիւն³¹ գալ թա-
գաւորեցուցանել զԱրտաշէս Հայոց:
128 Զոր լուեալ Երուանդ՝ կուտէ առ ինքն
զգաւրս Հայոց եւ Վրաց³². եւ պատերազ-
մին ի տեղին³³, որ Մարաց մարզն³⁴ ասեն,
ի վերայ Ախուրեան գետոյն³⁵, որ է բացա-
գոյն ի քաղաքէն Երուանդայ³⁶ Յ ասպա-
րիզաւ³⁷: 129 Եւ պարտեալ Երուանդայ՝
փախստական անկանի ի քաղաքն իւր՝ յԵ-
րուանդաքար³⁸. զորոյ զհետ մտեալ Ար-
տաշիսի³⁹ եւ զաւրացն՝ սպանանեն զնա
յամրոցին իւրում:

130 Եւ թագաւորէ Արտաշէս ի քսան
եւ իններորդի⁴⁰ ամի Դարեհի Պարսից ար-
քայի: 131 Եւ երթեալ Արտաշիսի⁴¹ ի տեղի
մի⁴², ուր խառնին Երասխ եւ Մեծամաւր,
եւ հաճեալ ընդ բլուրն՝ շինէ քաղաք⁴³ եւ
յիւր⁴⁴ անուն անուանէ Արտաշատ.

1 B առ արքայ պարսից դարեհ

2 A ըզհոովմայեցիս B ըզհովմայեցիս C զհոովմա-
յեցիս O զհոովմայեցւոց թագաւոր

3 AC վտանկիլ B վտանգիլ O վտանգիլ o վտանգի

4 B թագաւորութեան

5 ABDO վեսպիանոսի C եսպիանոսի

6 BO իշխանութիւն

7 T₁ չիբէս T₂ հարկս եւս աւելագոյնս տայր

8 ABCO հոովմայեցւոց

9 ABO եդեսիայ

10 BO ի նա

11 O գանձուցն

12 ABCO Բ

13 B յոյն

14 ABCO փոխի

15 CEO յարմօրայ BD յարմաւրա

16 B երասխա

17 C գետոց

18 ABDEO անդ չիբ C անդ

19 BD յարմաւրա CEO յարմօրայ

20 BCDEO բայց d բաց

21 ABCO գոր իբրեւ

22 ABCO ասպարիսաւ

23 AD հիւսւոյ d հիւսիւոյ C հիւսւոյ

24 B գրագնիս

25 DO գերւագ od գերւագ

26 B իսկ ի փի ի

27 B զարգանալն

28 C արտաշէսի

29 O սմպատ

30 B արքայէն

31 C օգնականութիւն

32 B վրաց

33 BD ի տեղի

34 O մարաց մարգ

35 T₂ գետոյ

36 B երուանդա

37 A ասպարիսաւ

38 D Երւանդաքար T₁ Երվանդաքար T₂ Երուանդաքար

39 AE արտաշէսի CD արտաշէսի

40 ACO ի իբ երորդի ամի

41 AO արտաշէսի C արտաշէս

42 BDO չիբ մի d մի CE չիբ ի տեղի մի

43 C քաղաքն

44 C իւր

ձեռնտու¹ լինի նմա եւ Երասխ փայտիւք մայրեաց²: 132 Եւ զամենայն վայելչութիւն քաղաքին Երուանդայ³, զոր տարեալ էր յԱրմաւրայ⁴ եւ զոր իւր արարեալ էր, փոխէ յԱրտաշատ: 133 Եւ ապա հրամայէ զսահմանս գեղդից⁵ եւ ագարակաց որոշել, քանզի բազմամարդացոյց զաշխարհս Հայոց՝ եկամուտս բազումս ածելով ազգս եւ բնակեցուցանելով ի լերինս եւ⁶ ի հովիտս եւ ի դաշտս: 134 Եւ նշանս սահմանացն հաստատէ այսպէս. հրաման⁷ տալով քարինս կոփել չորեքկուսիս⁸ եւ պնակաձեւ փոսել զմէջսն⁹ ծածկելով յերկրի, եւ չորեքկուսի¹⁰ ի վերայ յարուցանել ամբարտակ¹¹, սակաւ ինչ բարձրագոյն յերկրէ: 135 Ընդ որ նախանձեալ Արտաշրի որդւոյ Սասանայ՝ զնոյն նման հրամայէ առնել եւ¹² ի Պարսից աշխարհին եւ յիւր անունն անուանել, զի մի՛ եւս յիշեսցի անուն¹³ Արտաշիսի¹⁴: 136 Բայց ասի ի ժամանակս Արտաշիսի¹⁵ ոչ մնալ երկիր անգործ յաշխարհս Հայոց, ո՛չ լեռնային եւ ո՛չ դաշտային, յաղագս շինութեան երկրիս:

137 Յաւուրս սորա կարգեցան աւուրք շաբաթուց եւ ամսոց եւ տարեաց բոլորմանց. եւ ի ծովակս աշխարհիս¹⁶ նաւագնացութիւնք¹⁷, եւ կամուրջք, եւ գործիք որսոց¹⁸ ձկանց յաւուրս սորա յաւրինին:

138 Եւ ոչ յամենայն¹⁹ տեղիս երկրագործութիւնք էին մինչեւ ցոսա, այլ²⁰ ըստ աւրինակի հիւսիսականացն²¹ շաղղակերութեամբ կեցեալք: 139 Սորա թագաւորեալ ամս իսկ՝ վախճանի²²:

140 Եւ թագաւորէ Արտաւազդ՝ որդի նորա, որ յետ սակաւ ինչ աւուրց անցեալ զկամրջով²³ Արտաշատ²⁴ քաղաքի, որսալ կինճս եւ իշավայրիս՝ եւ²⁵ աղմկեալ ի ցնորից իմն խելագարանաց՝ ընդ վայր ածելով երիվարին²⁶ անկանի ի խոր մի մեծ եւ խորասոյգ լեալ²⁷ անհետի:

141 Եւ թագաւորէ Տիրան որդի Արտաշիսի²⁸ յերրորդ ամի Պերոզի Առաջնոյ²⁹ Պարսից արքայի³⁰: 142 Սորա³¹ ձիոց երկուց լեալ թեթեւ առաւել քան զՊիգասոս, երագութեամբ անբաւ, զորս ոչ երկրակոխս, այլ³² աւագնացս համարէին:

143 Սա ի գնալն իւրում ի կողմանս Եկեղեաց³³ մեռաւ ի ճանապարհի՝ ձեան հիւսոյ³⁴ կալեալ, որ թագաւորեաց ամս իսկ:

144 Եւ փոխանորդէ զՏիրան՝ եղբայր իւր Տիգրան Վերջին ի քսան եւ չորրորդ³⁵ ամի³⁶ Պերոզի³⁷ արքայի³⁸ Պարսից. եւ երկայնակեաց եղեալ ամս իսկ՝ մեռանի:

1 ACO ձեռնատու

2 CE մարեաց

3 B երուանդա D երւանդա

4 B յարմաւրա CEO յարմորայ

5 T₂ գեղից B գեղից O գիւղից

6 EO չիք եւ ու

7 O հրամանս

8 ACO չորեք կուսիս

9 ABCO զմէջն

10 BE չորեք կուսի O չորեք կուսիս

11 ABCO անպարտակս

12 E չիք եւ

13 ABCO անունն

14 AC արտաշեսի O արտաշէսի

15 AC արտաշեսի D արտաշէսի

16 C աշխարհին

17 ABCO նաւագնացութիւնս

18 C որսաց

19 B ամենայն

20 A այլ

21 AD հիւսսականացն C հիւսսականացն

22 DO վաղմանի

23 T₂ ընդ կամրջով ՆԲ.Ն. զկամրջով

24 B յարտաշատ

25 B չիք եւ

26 A երիւարին

27 BDO խորասուզեալ

28 A արտաշեսի C արտաշէսի

29 ABDE պերոզի առաջնոյ T₂ (Պերոզի) Ա.

30 BDO արքային

31 B սա

32 A այլ

33 ACEO եկեղեցայ

34 A հիւսոյ C հիւսոյ B հիւսիսոյ

35 ABC ի իդ երրորդ O ի իդ երրորդի

36 O չիք ամի

37 O պերոզայ

38 B արքային

145 Եւ թագաւորէ Վաղարշ որդի նորա
ի¹ Լ ամի հոմանուան² իւրոյ Վաղարշայ
Պարսից արքայի³: 146 Սա չինէ աւան մեծ
ի գաւառին Բասենոյ, ուր Երասխ եւ
Մուրց ի միմեանս⁴ խառնին, եւ անուանէ
Վաղարշաւան յիւր անուն. զի յայնմ տեղ-
ւոջ ծնաւ զնա մայրն⁵ իւր, յորժամ երթայր
ի ձմերոց յԱյրարատ⁶: 147 Սա պատեաց
պարսպաւ եւ զհզաւր աւանն⁷ Վարդգէսի⁸,
որ ի վերայ Քասախ գետոյ. զի Վարդգէս
քեռայր էր Երուանդայ Առաջնոյ⁹ Սակա-
ւակեցի¹⁰, որ ի Հայկազանց¹¹, որ զսա ա-
ւան շինեաց¹²: 148 Եւ այժմ Վաղարշ պա-
տեաց պարսպաւ¹³ հզաւր պատուարաւ եւ
անուանեաց Վաղարշապատ, որ եւ Նոր
քաղաք: 149 Եւ թագաւորեալ ամս¹⁴ Ի՝ մե-
ռաւ:

150 Բայց ասեմ եւ կեալ յետ մա-
հուանն յաղագս բարի անուանն քան
զթուլագոյնս ի թագաւորացն. վասն զի ի
սորա աւուրս միաբանեալ ամբողջութիւն
հիւսիսականաց¹⁵, զԽաղրաց ասեմ եւ
զԲարսլաց¹⁶ արտաքս քան զդուռն ձո-
րայ¹⁷ ելանել, առաջնորդ եւ թագաւոր ու-
նելով իւրեանց զՎնասեպ ոմն Սուրհայ¹⁸.
որք անցեալ զԿուր¹⁹ գետով²⁰ վտարին

այսր, որոց պատահեալ Վաղարշ՝ բանա-
կեն²¹ ամբողջիւ²² մեծաւ եւ արամբք²³
մարտկաւք: 151 Եւ²⁴ ձիդ²⁵ զհետ²⁶ առեալ՝
անցանէ ընդ կապանն ձորայ²⁷: 152 Ուր
միւսանգամ միաբանեալ թշնամեաց²⁸ յաւ-
րինեցին²⁹ ճակատ. զորս թէպէտ³⁰ վա-
նեալ³¹ քաջացն³² Հայոց փախստական³³
առնէին, սակայն Վաղարշ մեռանի ի ձե-
ռաց կորովեաց աղեղնաւորաց³⁴:

153 Եւ առնու զթագաւորութիւնն³⁵
Խոսրով որդի նորա յերրորդ ամի Արտա-
ւանայ Պարսից արքայի: 154 Եւ նոյնհե-
տայն³⁶ միաբանեալ զգաւրս Հայոց՝ անցա-
նէ ընդ լեռնն³⁷ մեծ՝ վրէժս պահանջելով
զմահուան³⁸ հաւրն: 155 Եւ վանեալ սրով
եւ զեղարդեամբ³⁹ զհզաւրսն զայնոսիկ
ազգս՝ մի ի հարիւրոց⁴⁰ յամենեցունց ի
պիտանեացն առնու պատանդս, եւ զիւ-
րոյ⁴¹ տէրութեանն⁴² նշանակ⁴³ արձան
հաստատէ հելլենական⁴⁴ գրով:

156 Յայսմ ժամանակի սպանանէ Ար-
տաշիր որդի⁴⁵ Սասանայ⁴⁶ զԱրտաւան

1 AC յԼ BDO Լ

2 C համանունն O համանունն

3 ADO արբային

4 BDO T₁ ի միասին d ի միմիանցս

5 ABO մայր

6 AC յարայրատ B յարարատ

7 AB աւան

8 ABCDEO վարդգեսի

9 T₂ Երուանդայ Ա.

10 B սակաւակեցիկ

11 AC հայկազնաց

12 A շինեց

13 O պարսպեաց

14 CE ամ մի

15 AC հիւսսականաց

16 ACE զբարդաց BD զբաղդաց O զբարսդաց

17 ABD չորա CO չորայ

18 ABCDEO գնասէպ ոմն սուրհանդակ

19 DOT₁ ընդ կուր ՆԲ.Ն. գկուր

20 CE գետովն

21 ABDEOP բանակին

22 BC ամբողջաւ

23 AB արամբք

24 ACDEO չիբ եւ

25 D ձիբ

26 O ըզհետ առեալ

27 ABCDEO չորայ

28 B թշնամեացն

29 C օրինեցին

30 A թեպէտ

31 A վանել

32 AB բաջանցն D բաջաց

33 E փախստական

34 AO աղեղաւորաց

35 BD զբազաւորութիւն

36 BD նոյն հետայն C նոյնհետոցն

37 BDO ընդ լեռն

38 D զմահուան

39 A զեղարդամբ

40 A ի հարիւրոց

41 ACE զիւրոց D զիւրո

42 A տէրութեան BO տէրութեան

43 O նշանակն

44 AO հեղդենական

45 O որդին

46 D սասանա

Պարսից արքայ¹, եւ թագաւորէ ինքն:
 157 Զոր լուեալ խորովու² Հայոց արքայի՝
 ազդէ Փիլիպպոսի կայսեր Հռոմայեցւոց³
 աւգնականութիւն ի նմանէ⁴ խնդրելով:
 158 Եւ տայ⁵ նմա յաւգնականութիւն
 զաւրս բազումս⁶ յԵգիպտոսէ⁷ եւ յանապա-
 տէն մինչեւ ցծովեզրն⁸ Պոնտոսի⁹: 159 Ո-
 րոյ գտեալ զայնչափ¹⁰ բազմութիւն՝ խա-
 դայ¹¹ ի վերայ Արտաշրի եւ ճակատ տալով
 ի փախուստ դարձուցանէ՝ թափելով ի
 նմանէ զԱսորեստան եւ զայլ արքայա-
 նիստ աշխարհս¹²: 160 Եւ փախուցեալ ի
 խորովայ Արտաշրի մերձ յաշխարհն
 Հնդկաց եւ նեղեալ յոյժ բազում խոստ-
 մունս նախարարացն առնէ՝ եթէ¹³ ոք բու-
 ժեսցէ զնա յայնմանէ, եթէ¹⁴ հնարիւք դե-
 ղոց, եթէ¹⁵ խողխողմամբ սրոյ, պէսպէս
 պարգեւս տալ խոստանայր, եւ զհասարակ
 Արեացն ընդ իւրով ձեռամբ երկրորդ իւր
 լինել: 161 Յոր հրապուրեալ Անակ, որ էր
 ի ցեղէն Սուրենեան Պահլաւէ¹⁶, յանձն
 առնու սպանանել զխորով¹⁷. եւ հատուա-
 ծի պատճառաւ փախստական լինի յԱր-
 տաշրէ եւ գայ առ խորով: 162 Եւ ի
 գալն¹⁸ Անակայ ի դաշտն Արտազուն՝ պա-
 տահէ¹⁹ նմա տեղի²⁰ աւթարանի²¹ մաւտ առ

դիրս²² սրբոյ առաքելոյն Թադէոսի, որպէս
 թէ²³ ի²⁴ ներքսագոյն սրսկապանի²⁵ խորա-
 նին: 163 Եւ անդ ասեն լինել զյղութիւն
 մաւր սրբոյ եւ²⁶ մեծի մերոյ²⁷ Լուսաւոր-
 չին:

164 Եւ յետ անցանելոյ երկու²⁸ տա-
 րեաց Անակայ ի Հայս՝ յերրորդումն²⁹
 սպանանէ զխորով, որ թագաւորեաց ամս
 ԽԸ:

165 Եւ այնուհետեւ համարձակաբար
 արշաւեալ ի մեզ Արտաշրի եւ զզաւրս
 Յունաց³⁰ փախստական³¹ արարեալ, գերե-
 լով զյոյով³² մասն աշխարհիս՝ յաւեր դար-
 ձուցանէր. եւ ապա ընդ ձեռամբ իւրով³³
 նուաճեալ զաշխարհս, սահմանադրու-
 թեամբ³⁴ փոսս³⁵ գործելով: 166 Իսկ յետ
 մեռանելոյն խորովու³⁶ Արտաւազդ՝ նա-
 խարար յազգէն³⁷ Մանդակունեաց, առեալ
 զՏրդատ՝ որդի խորովու՝ փախստեայ³⁸
 անկանի յաշխարհն Յունաց: 167 Իսկ
 Բունդար, որ էր յազգէն Պարսից³⁹, եւ կին

1 D արիա
 2 CO խորովայ BD խորովա
 3 ABCD հոովմայեցւոց E հոովմայեցւոց
 4 DO չիբի մմանէ do ի մմանէ
 5 BCD տա
 6 ACE չիբ բագումս
 7 A յեգւպտոսէ
 8 CE ցծովեզրն
 9 B պոնդոսի
 10 BDO զանչափ
 11 D խադա
 12 ABCO աշխարհն
 13 A եթե
 14 A եթե
 15 A եթե
 16 AB պահլաւէ CDE պահլաւէ O պահլաւէ
 17 O չիբ յանձն առնու սպանանել զխորով
 18 BO T₁ ի գմալն o ի գալն
 19 BD պատահի
 20 BDO չիբ տեղի o տեղի

21 B օթեանի
 22 O (մօտ) առ դիրքս T₂ մօտ առ դուրս նԲ.ն., Ի դրա-
 մէ (դուրբ, դուռն) փխ ի դրէ (դիրբ): Հմմտ Մ.Խոր.,
 Բ, հգ, 328 «Մաւտ առ դիրս սրբոյ Առաքելոյն»:
 23 A բե
 24 DO չիբի
 25 A սրկապարի B սկապարի C սրկապանի O սրսը-
 կապանի
 26 O չիբ սրբոյ o սուրբ եւ ACE (սրբոյ) և (մեծի) T₂ չիբ
 եւ
 27 B չիբ մերոյ C մերո
 28 AC երկուց BDO բ
 29 BD յերրորդումն
 30 BDO չիբ եւ զգորս յունաց od եւ զգորս յունաց
 31 A փախստականս C փախստական
 32 C զյովով
 33 ABDO ընդ իւրով ձեռամբ
 34 ABC սահմանադրութիւն
 35 ABCO փոս
 36 ACO խորովայ B խորովա
 37 AC յազգէ
 38 ABCO փախստեա
 39 ABDOT₁ չիբ իսկ բունդար որ էր յազգէն պարսից
 o իսկ բունդար որ էր յազգէն պարսից BCOT₁T₂ չիբ
 եւ էր մանդակունի յազգատոհմէ: (Ծմ. A յաշխարհն
 Յունաց... եւ էր մանդակունի յազգատոհմէ)

նորին¹ հաւատացեալ Սոփիա², որ էր ստնտու³ մերոյ Լուսաւորչին, առեալ զմանուկն Գրիգոր՝ գնաց[ին]⁴ փախստեայ⁵ յաշխարհն Գամրաց⁶, ի քաղաքն Կեսարացւոց. սնուցանէին զմանուկն պահլաւիկ⁷ եւ Քրիստոսի ընծայէին հաւատով:

168 Իսկ Արտաշիր, յետ սպանանելոյն⁸ զԽոսրով⁹, կալեալ զաշխարհս Հայոց ամս Իջ՝ վախճանի¹⁰ թողլով զԹագաւորութիւնն¹¹ Պարսից որդւոյ իւրում¹² Շապոյ, որ թարգմանի¹³ արքայի մանուկ:

169 Իսկ Տրդատ ի Հռոմայեցւոց¹⁴ սնեալ յաշխարհին¹⁵ բազում գործս արութեան ցուցանէր. որ զերկուց ցլուց վայրենեաց միով ձեռամբ կալեալ զեղջերացն¹⁶ թափեաց հանդերձ ընդվզեալ ջախջախմամբ: 170 Եւ ի ձիւնթացս Մեծի Կրկէսիոսի¹⁷ վարել կամելով՝ ի հմտութենէ հակառակադրին ոստուցեալ յերկիր անկաւ, եւ բռնուն հարեալ արգել զկառսն¹⁸, ընդ որ ամենեքեան¹⁹ զարմացան:

171 Այլ²⁰ որ ինչ ի թագաւորութենէն Արշակայ²¹ Քաջի²² մինչեւ ցայս²³ ասա-

ցաւ²⁴ ի մեծէ²⁵ պատմագրէն Մովսիսէ²⁶ Տարաւնեցւոյ²⁷ Բագրեւանդայ²⁸ եւ Արշարունեաց²⁹ եպիսկոպոսէ³⁰ է, որ է³¹ աւարտումն բանիս³² մերոյ մահն Խոսրովու³³ Հայոց արքայի:

ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ՏԱՐԱԽՆԵՑԻՈՅ³⁴

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԲԱՆԻ Ի

ՊԱՏՄԱԳՐԱԿԱՆ ՏԱՌԻՑ³⁵

ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՆԴԵՍ³⁶

Յանկ³⁷ երկրորդ գլխոյ գրոցս³⁸

1 Ա. Յաղագս թագաւորութեանն³⁹ Տրդատայ⁴⁰, եւ որ ի նմանէ թագաւորք Արշակունիք. եւ լուսաւորութեանս Հայոց ի ձեռն սրբոյն Գրիգորի, եւ որ ի նմանէ հայրապետք Հայաստանեայցս⁴¹:

2 Բ. Յաղագս⁴² իշխանացն⁴³ Հայոց, որք զկնի թագաւորացն Արշակունեաց, եւ հայրապետացն⁴⁴ Հայոց, որք⁴⁵ զկնի տոհմին⁴⁶ սրբոյն Գրիգորի:

1 BT₁ ոմն

2 ACO սոփիայ B սոփիա

3 A ստնտուայ B ստրնտու C ստրնդու

4 ABCDEOT₁ գնաց T₂ գնաց[ին]

5 ABDE փախստեա C փախստեա

6 C գամրեաց

7 ABD պահլաւիկ

8 BD սպանանելոյ

9 E խոսրովու

10 O վաղնամի

11 BD զթագաւորութիւն

12 BDOT₁ իւրոյ

13 D թարգմանի

14 AC ի հռովմայեցւոցն B ի հռովմայեցւոց O հռոմայեցւոց

15 ACO աշխարհի B աշխարհի սնեալ E սնեալն

16 B զեղջերացն

17 ABCEO կրկիսիոսի

18 DO զկառս

19 T₂ ամենեքին

20 A այլ

21 AB արշակա

22 A Բաջի

23 E ցայս

24 A ասացեալ BDO չի՞ ասացաւ

25 O ի մեծ

26 ABC մովսէսէ O մովսեսէ

27 E տարօնեցոյ

28 ABDO քագրանդայ օ (քագր) եւ (անդայ)

29 AO աշարունեաց

30 AC եպիսկոպոսի

31 ABDE չի՞ է

32 AT₁ աշխարհիս

33 B խոսրովայ օ խոսրովայ

34 BD ստեփաննոսի E տարօնեցւոյ

35 BDO չի՞ տառից do տառից

36 A չի՞ երկրորդ հանդէս

37 AD ցանգ՞ C ցանգ

38 C չի՞ գրոցս

39 BD քագաւորութեան

40 BD տրդատա

41 BD հայաստանեացս O հայաստանեայց

42 D աղագս

43 ABD իշխանաց

44 ABCO հայրապետաց

45 ABCDE որ

46 ABC տոհմի

3 Գ. Թագաւորք Պարսից Սասանա-
կանք¹, անուանք եւ ժամանակք նոցա:

4 Դ. Ամիր-ալ-մումնիքն² Տաճկաց, եւ
որ ինչ յաւուրս նոցա գործեցան:

5 Ե. Յայլմէ աւրինակէ: 6 Յաղագս ա-
միր-ալ-մումնեացն³ Տաճկաց եւ երկանուն
կոչմանցն⁴:

7 Զ. Կայսերք Յունաց⁵, անուանք եւ
ժամանակք նոցա⁶ ի Կոստանդինոսէ⁷ եւ
այսր⁸:

ԳԼՈՒԽ⁹ Ա¹⁰

Յաղագս թագաւորութեանն¹¹ Տրդատայ¹²,
եւ որ ի նմանէ¹³ թագաւորք Արշակունիք.

եւ լուսաւորութեանս¹⁴ Հայոց ի ձեռն
սրբոյն Գրիգորի, եւ որ ի նմանէ
Հայրապետք Հայաստանեայցս¹⁵

1 Սկիզբն սկզբան¹⁶ պատմութեանս ի
նախաստեղծ մարդոյն¹⁷ նախահաւրն մե-
րոյ Ադամայ սկսեալ¹⁸ քաղուածոյս¹⁹ յաս-
տուածայնոց գրոց կարճ ի կարճոյ Համա-

ռաւորի²⁰ ընդ բնաւս անցեալ, զժամա-
նակսն ճշգրտութեամբ եւ զթիւսն²¹ նշա-
նակեալ՝ ածեալ Հասոցաք մինչեւ ի ժա-
մանակս թագաւորութեանն²² Տրդատայ²³,
որ առաջին ի Քրիստոս Հաւատովքն²⁴
պայծառացեալ թագաւոր: 2 Իսկ երկրորդ
գրոցս գլուխ եւ սկիզբն դիցուք զերկրորդ
Հայրն մեր եւ զառաջին լուսաւորիչ Հա-
յաստանեայցս²⁵ կարգաւ մինչեւ ի ժամա-
նակս մեր, եւ զթագաւորսն²⁶ Արշակունիս՝
մինչեւ²⁷ ցրառնալ նոցին: 3 Եւ զկնի գիշ-
խանսն²⁸ կարգեալ մինչեւ ցԲագրատու-
նեաց թագաւորութիւնն²⁹, եւ զթագաւորս
Պարսից զՍասանեանս եւ³⁰ մինչեւ ցրառ-
նալ նոցին ի Հերակլէ³¹: 4 Եւ ապա զամիր-
ալ-մումնիսն³² Տաճկաց, թէ³³ ո՛րչափ տե-
ւեցին, եւ որ ինչ յաւուրս նոցա³⁴ գործք
արութեան³⁵ քաջացն³⁶ գործեցան, կամ³⁷
ճգնազգեցիկ³⁸ արք, որք ըստ Աստուծոյ
պայծառացան. եւ թէ ո՛ր վարդապետք յո-
րո՛ւմ ժամանակի երեւեցան ճարտասանք
կամ պուլետիկոսք³⁹ պայծառք. եւ թէ⁴⁰ որ
ժամանակք իցեն⁴¹ խաղաղութեան եւ
խռովութեան Հանդիպեալ մեզ:

1 ABC սահմանակամբ

2 AB ամիրալմումնիքն CE ամիրալմումնիքն T₂ Ա-
միր-ալ մումնիքն

3 A ամիրալմումնեացն O ամիր ալմումնեացն B ա-
միրալմումնեաց T₂ Ամիր-ալ-մումնիքն

4 BD կոչմանց

5 O Յաղագս կայսերաց յունաց

6 D նոցայ

7 A ի կոստանտինոսէ

8 B կայսր

9 ABCDEO չի՞ր գլուխ

10 AO (գլուխ) ա

11 BD թագաւորութեան

12 BD տրդատու

13 B ինչ (ի նմանէ)

14 B լուսաւորութեան

15 ABE հայաստանեայց B հայոց CO հայաստանեայց
(Ծմ. A, էջ 140բ, 154ա՝ տողատակին՝ գրեցաւ (?) յա-
կոբէ):

16 O սկզբան

17 a նախահաւրն մերոյ ադամայ BDE մարդոյն

18 AB սկսեալ

19 C քաղաքոյս

20 BCDEO համառօտիւք

21 DO թիւսն օ գ(թիւսն)

22 BD թագաւորութեան

23 BD տրդատա

24 T₁ հաւատով

25 ABE հայաստանեայց

26 B զթագաւորս

27 O և

28 A իշխանս O իշխանսն

29 B թագաւորութիւն

30 O և

31 A ի հերակլէ

32 ABO զամիրալմումնիսն

33 ABCDEO չի՞ր թէ

34 BDOT₁ նոցին

35 AB արութեան O չի՞ր արութեան օ (ար)ւ(ութեան)

36 B քաջացն

37 BD կար փիւ կամ dT₁ ամենայն

38 C ճգնազգեցիկ

39 ABO պիւլետիկոսք C պիւլետիկոսք

40 ACDEO եւ թէ ո՞ր T₁T₂ եթէ որ

41 T₁T₂ եղեն

5 Արդ խնդրելով զառաջին ամն Տրդատայ՝ գտաք թագաւորեալ յերրորդ¹ ամին Դիոկղետիանոսի² եւ յերկրորդ ամին Շապհոյ Պարսից արքայի³: 6 Որոյ հասեալ ի Կեսարիա՝ յոյովք ի նախարարացն Հայոց ընդ առաջ⁴ ելանէին: 7 Եւ յառաջին ամի⁵ թագաւորութեանն⁶ Տրդատայ⁷ սուրբն⁸ Գրիգոր անտանելի չարչարանացն տաւրեալ վասն Քրիստոսի հաւատոցն՝ վիրապընկէց լինէր: 8 Իսկ քաջին Տրդատայ⁹ արագապէս¹⁰ բազում ճակատս տուեալ նախ՝ ի Հայս եւ ապա՝ ի Պարսս¹¹. զորոյ զփորձ առեալ կորովեացն Պարսից զսաստկութեան¹² հսկային՝ բազում վիրաւք զձին սատակեցին նետաձգութեամբ, որ զարկուցեալ յերկիր ընկենոյր զարքայն: 9 Իսկ նորա յարուցեալ եւ ի¹³ հետի յարձակեալ՝ փոխանակ իւր՝ զբազումս ընկենոյր ի թշնամեացն. եւ զմիոյ ուրումն ձի կալեալ՝ աշտանակեաց արիաբար¹⁴: 10 Դարձեալ յերկրորդումն¹⁵ միւսանգամ կամաւոր լեալ ի հետի¹⁶ սուսերաւ զփղուցն¹⁷ գերամակապուղէր: 11 Եւ այսպիսի նահատակութեամբ յամեալ ի Պարսս¹⁸ եւ յԱսորեստան՝ անդր եւս քան զՏիգրէոն¹⁹ յարձակի:

12 Եւ ի հնգետասաներորդ²⁰ ամին Տրդատայ²¹ սուրբ կուսանքն Հովսիսմեանք²² եւ Գայիանեանք²³ վասն աստուածաշտութեան հալածեալք ի Դիոկղետիանոսէ, եկեալ ի Վաղարշապատ քաղաք՝ զմարտիրոսական²⁴ չարչարանս ընկալան ի Տրդատայ²⁵ արքայէ. յորում աստուածատուր պատուհասն ի վերայ²⁶ Տրդատայ եւ աշխարհիս Հայոց: 13 Եւ ի նմին աստուածահրաշ յայտնութեամբ²⁷ ելեալ ի վիրապէն սուրբն Գրիգոր՝ լուսաւոր վարդապետութեամբ²⁸ սկիզբն առնէ եւ բժշկութեան²⁹ հարուածոցն³⁰. որ հինգ³¹ աւր անսուաղ³² մնացեալ ամենայն բազմութեանն³³ ունկն դնելով վարդապետութեան սրբոյն Գրիգորի, որ են Առաջաւոր Պահք³⁴, յամենայն ամի³⁵ պահեալք մինչեւ ցայժմ. թո՛ղ զայլ եւս³⁶ Կ աւր վարդապետութեան նորա:

14 Այլ ի գնալն Տրդատայ³⁷ ի Հռոմ³⁸ առ սուրբն Կոստանդիանոս³⁹ նիւթէ չարիս Շապուհ ի վերայ մերոյ աշխարհիս. եւ ի խորհրդուէ⁴⁰ նորա ելեալ բազմութիւն հիւսիսային⁴¹ ազգացն¹ յաշխարհս մեր:

1 ABCDEO յերկրորդ

2 AD դիոկղիտիանոսի B դիոկղիտեանոսի

3 BO արքային CE չիք արքայի

4 O յառաջ

5 B ամի

6 BD թագաւորութեան

7 BD տրդատա d տրդատայ

8 O սուրբ

9 BD տրդատա

10 CE ստուգապէս

11 ABCDEO ի պարս

12 ABCE զսաստկութիւն

13 ABCDEO չիք ի

14 ABDE արաբար

15 AE յերրորդումն

16 C ի հետի

17 O զփղոցն

18 ACO ի պարս

19 B գտիսրոն

20 C ի հնգետասաներորդ O ի հնգետասաներորդի

21 BD տրդատա

22 AC հովսիսմեան B հովսիսմեան

23 ABC գայիանեան

24 A զմարտիրոսական

25 B տրդատա

26 A ի վերայ

27 ABCO յայտնութեամբն

28 ACO վարդապետութեան BD վարդապետութեան

29 DO բժշկութիւն

30 DO հարուածոցս

31 ABCO ք (աւր)

32 DO անսուաղ

33 DO քաղմութեան

34 O պահի առաջաւորի

35 ABDEOT₁ չիք ամի C ամ ամի T₂ ամի ամի

36 A գայլ եւս

37 BD տրդատա

38 ABDO ի հռովմ E հռոմ

39 A կոստանտիանոս

40 ABCO ի խորհրդութեան T₁ ի խորհրդէ

41 AD հիւսսային d հիւսիսային C հիւսսային B հիւսսային

15 Ի նորին բանս² հրապուրեալ նահապետ ազգին Սկիունեաց³ ապստամբեալ⁴ յարքայէ ամրանայ⁵ յամուրն Ողական⁶: 16 Եւ այն ինչ ընդ հուպ եկեալ մեծին Տրդատայ⁷ յարեւմտից՝ առաքէ առ Սկիունն⁸ զճենազեանն Մամգուն, որոյ եկեալ պատրողական բանիւք խաբեաց զնա, եւ յորժամ որսայր նա երէս՝ հարեալ նետիւ՝ սպան զնա: 17 Զոր լուեալ արքայի՝ կարգէ զնախարարն Մամգուն⁹ ի տեղի ապստամբին¹⁰՝ անուանելով զՏարաւն յանուն իւր Մամգունեան¹¹ տուն:

18 Իսկ թագաւորն Տրդատ ամենայն Հայաստանաւք իջեալ ի դաշտն Գարգարացւոց՝ պատահէ հիւսիսականացն¹² ճակատու պատերազմի. եւ ի խառնել¹³ երկուց կողմանցն՝ յերկուս ճեղքէ զամբոխ¹⁴ թշնամեացն¹⁵ սկայաբար շահատակելով երազութեամբ ձեռին¹⁶: 19 Եւ¹⁷ ամբաւք¹⁸ ի նմանէ յերկիր անկեալ թաւալազլոր¹⁹ խաղային, զոր աւրինակ գեղեցիկ ցանցորդի լի ձկամբք²⁰ յերկիր թաւթափեալ²¹ ի²² ցանցոյն՝ կայտռէին²³ ի վերայ երկրին²⁴:

20 Զոր տեսեալ թագաւորն Բարսիւլաց²⁵ մաւտ հասանէ առ արքայն, եւ ձգեալ զպարանն կորովութեամբ յետուստ կողմանէ՝ ճահ²⁶ դիպեցուցանէ յուս ձախակողմանն²⁷. զի էր վերացուցեալ ումեք սուսերաւն: 21 Եւ ինքն²⁸ վառեալ վերտ պահպանակաւք, ուր ոչ գծէին²⁹ նետք: 22 Եւ քանզի ոչ կարաց ձեռամբ շարժել զհսկայն՝ զլանջաւք երիվարին³⁰ առեալ, եւ ոչ այնչափ ինչ շութափեաց մտրակել զերիվարն³¹ քան թէ³² ահեակ ձեռամբն ի ներդեայ³³ պարանն աճապարեալ հսկային³⁴ եւ սաստկութեամբ ուժոյն զիւրեաւ ցանցեալ³⁵ ի ճահ³⁶ դիպեցուցանէ³⁷ գերկսայրին³⁸ եւ ընդ մէջ կտրէ զայրն, եւ ընդ զոյգ պարանոցին զգլուխ երիվարին³⁹ հատանէ: 23 Իսկ զաւրացն ամենեցուն զայս տեսեալ՝ ի փախուստ դառնային:

24 Սակայն Տրդատ աւարաւ մեծաւ դառնայ⁴⁰ անդրէն. միաբանեալ զամենայն հիւսիս⁴¹ խաղայ յաշխարհն Պարսից, դիմեալ ի վերայ Շապհոյ որդւոյ Արտաշրի՝ չորս յիւրոցն ածելով⁴² զաւրավարս՝ զՄիհրան, առաջնորդ Վրաց, վստահացեալ վասն քրիստոսական հաւատոցն. (զի

1 B չի՞ ազգացն

2 O բանսն

3 ABC սղկունեաց

4 A ապստամպեալ

5 BD ամրանա

6 AB ողոկան C ող կան

7 BD տրդատա

8 AC սղկունն

9 OT₁ մամգուն

10 A ապստամպին

11 ACE մամիկունեան BO մամգունեան

12 BC հիւսսականացն D հիւսսականացն d հիւսիսականացն

13 DO ի խառնիլ E չի՞ ի խառնիլ

14 O զամբոխն

15 O քշնամեաց

16 ACO ձեռինն

17 ABCDEO չի՞ եւ d և

18 ABO անբաւք

19 ABOT₁ բաւալզոր D բաւազլոր

20 CE ձկամք

21 E բափեալ

22 ABCO չի՞ ի

23 A կայտռնին B կայտառնին

24 B երկրի

25 B բաղդաց DT₁ բարսիւլաց

26 ABCDEO մարպ od մահ

27 BDO ձախ կողմանն d (ձախ)ա(կողմանն)

28 D ինք d ինքն

29 A ոչ գծերն նԲ.ն. գծեմ փխ գործեմ, ուր ոչ գործէին նետք

30 A երիւարին

31 AC մտրակեալ գերիւարն

32 A եթե CE եթէ

33 ABC ի ներդեայ

34 ABCO սկային

35 B անցեալ

36 C ի մահի

37 BD դիպեցուցեալ O դիպուցեալ o դիպեցուցանէ

38 DO գերիվարին փխ գերկսայրին

39 AC երիւարին

40 BD դառնա

41 A հիւսիսի O հիւսիսի C հիւսսի

42 A չորս իւր առնելով C Դ իւր ածնելով O ընդ իւր ածնելով O չի՞ չորս յիւրոցն E օծնելով

յայսմ ժամանակի հաւատացին Վիրք¹ յԱստուած կենդանի առաջնորդաւն իւրեանց Միհրանաւ ի ձեռն Նունեայ², որ էր յընկերաց սրբոյն³ Հռիփսիմէի⁴), եւ զԲագարատ ասպետ եւ զՄանածիհր⁵ նահապետ Ռշտունեայ⁶:

25 Յեւթն եւ ի տասներորդ⁷ ամի արքայութեանն⁸ Տրդատայ⁹ եկաց յաթոռ հայրապետութեանն¹⁰ Հայոց սուրբն Գրիգոր, եւ զԼ¹¹ ամ պաշտեաց ի նմա. եւ ի¹² Խէ ամի տէրութեանն¹³ Տրդատայ¹⁴ զՌատակէս¹⁵ կրտսեր որդին Գրիգորի հանդերձեալ կազմեաց եւ առաքեաց ի քաղաքն Կեսարացոց¹⁶, ի ձեռնադրութիւն¹⁷ հայրապետութեան Հայաստան աշխարհիս. որ պաշտեաց զաթոռ¹⁸ հայրապետութեան¹⁹ ամս է: 26 Սա շինեաց զմեծ եկեղեցին յաշխարհին²⁰ Ծովաց ի գիւղաքաղաքին²¹ Խոզան²²: 27 Որոյ լուեալ զանառակ զնացս²³ Արքեպայոսի²⁴ Չորրորդ Հայոց իշխանի, յանդիմանէր զնա հանապաղ:

28 Եւ նորա սպասեալ դիպող ժամու՝ եգիտ զսուրբ հայրապետն Ռատակէս²⁵ ի ճանապարհին²⁶ Ծովաց, սուսերահար արարեալ՝ յերկիր ընկենոյր: 29 Եւ ինքն զանգիտեալ ի թագաւորէն՝ փախստեայ²⁷ անկանի ի Տարսոն Կիլիկեցոց²⁸: 30 Զոր բարձեալ սարկաւազացն՝ տարեալ թաղեցին յեկեղեաց գաւառի²⁹ ի գիւղն³⁰ Թորդան:

31 Եւ ի³¹ ԾԴ ամին Տրդատայ³² զՎրթանէս՝ զերէց³³ որդին Գրիգորի կաթողիկոս³⁴ կացոյց Հայոց Մեծաց, որ պաշտեաց զաթոռ հայրապետութեանն³⁵ ամս ժե³⁶:

32 Իսկ Տրդատ արքայ Հայոց յետ հաւատոցն որ³⁷ ի Քրիստոս՝ ամենայն առաքինութեամբ բացափայլեալ՝ զամենայն Հայաստանեայսս քրիստոսական կրաւնիւքն կամէր զարդարել: 33 Իսկ բարձրալանակ³⁸ եւ խստասիրտ չարաբարոյ³⁹ ազգին մերոյ⁴⁰ ընդդիմացեալ⁴¹ կամաց թագաւորին՝ ընկեցեալ զերկրաւոր պսակն զհետ երթայր⁴² երկնաւորին՝ արագ հասանելով ի տեղի սուրբ ճգնաւորին Քրիստոսի, որ Մանեայ⁴³ այրքն կոչին, ծակամուտ, լեռնակեցիկ⁴⁴ լինէր: 34 Եւ զհետ առաքեալ նախարարացն կոչեն զնա, խոս-

1 Օ վիրքն

2 ABCDO նունեա

3 A սրբոյն

4 ABD հռիփսիմէ d (հռիփսիմէ)ի

5 C մանանիքի E զմանանիքի

6 ABD ոռշտունեաց CE ըռշտունեաց Օ ազգին ըռշտունեաց

7 A յեթն եւ ի տասներորդ B յեթն եւ տասներորդ D յեթն եւ տասներորդ Օ յեթն եւ ի Ժ երորդ C յեթն եւ ի Ժ երորդ

8 BD արքայութեան

9 BD տրդատա

10 BD հայրապետական

11 ABCDO L (ամ)

12 CDEO չիբի

13 BD տէրութեան

14 BD տրդատա

15 ABDO գոքստակէս C գըքստակէս

16 A կեսարացոց

17 B ձեռնագրութիւն

18 CE չիբ գաթոռ

19 ACO հայրապետութեանն

20 ABCDEOT₁ յաշխարհին T₂ յաշխարհի

21 BCD ի գեղաբաղաւմ d ի գիւղաբաղաւմ

22 AB (խոզան). զանառակ CE խոզան ... գփի

23 ABD զմաց E զմացսն d (զմաց)ս

24 AO արքեպայոսի BD արքեպայոսի

25 ABDO ոքստակէս C ըռքստակէս

26 A ի մանապահին a (ի մանապ)ար(հին)

27 ABC փախստեա

28 A կիլիկեցոց BC կիլիկեցոց

29 Օ գաւառին

30 ADE ի գեղն B ի գեղն

31 ABCDEO չիբի

32 B ի տրդատա

33 AB երէց CO էրէց

34 AB կաթողիկոս

35 BCO հայրապետութեան

36 CDEO ամս ժե

37 Օ չիբ ոք ոք

38 C բարձրահունակ E բարձրալունակ

39 AC չարաբարոյ

40 AE ազգս մեր BDO ազգն մեր d ազգին մերոյ

41 BD ընդդիմաւալ Օ ընդդիմաձեւալ

42 ACO երթայ BD երթա

43 ABDO մանեա

44 A լեռնակեցից Օ լեռնակեցիկ ո լեռնակեցիկ

տանան սուրբ լինել ըստ կամաց նորա եւ ունել նմա զթագաւորութիւնն¹: 35 Իսկ ոչ հաւանեալ² սրբոյն՝ տան նմա արբուամն մահու, որպէս³ Սոկրատայ⁴ զմոլեխինդն կամ որպէս կատաղեալ Եբրայեցիքն⁵ ըմպելի լեղեալ⁶ խառնեալ՝ Աստուծոյ մերոյ: 36 Եւ զայս արարեալ շիջուցանեն յինքեանց զբազմափայլ ճառագայթն⁷ աստուածապաշտութեան⁸. եւ զրկեցան ի լուսոյ շնորհաց ճառագայթից նորա, որ թագաւորեաց ամս ԾԶ:

37 Եւ ի հասանել համբաւոյ վախճանին⁹ Տրդատայ [առ¹⁰] երանելի հայրապետն Վրթանէս ի Տարաւն գաւառի յեկեղեցւոյն Աշտիշատի ի հսկման տաւնի Զատկին. եւ ժողովեալ բնակիչք լերինն ի սաղրելոյ¹¹ տիկնաց տիկնոջն¹² վասն հանապազորդ յանդիմանելոյն՝ կամելով սպանանել զնա: 38 Եւ¹³ ելեալ¹⁴ հայրապետն՝ ետես կապեալ զամենեսեան աներեւոյթ կապանաւք եւ հարցեալ զպատճառսն՝ արձակեաց զնոսա. եւ ինքն¹⁵ անցեալ զնաց յեկեղեաց գաւառ¹⁶:

39 Ի նոյն համբաւոյ¹⁷ մահուն¹⁸ Տրդատայ¹⁹ զԳրիգորիս՝ զերէց²⁰ որդին Վրթա-

նայ²¹, որ էր եպիսկոպոս կողմանցն Աղուանից, ի դաւելոյ Սանատրկոյ, որ էր իշխան աշխարհին յագգէն Արշակունեաց, սպանին բարբարոսքն ընթաղեալ ձիաւք ի Վաստեան դաշտին, մերձ ի ծովն Կասպից²². զոր բարձեալ սարկաւագաց²³ նորին եւ²⁴ բերեալ ի Փոքր Սիւնիս՝ [թաղեցին²⁵] յԱմարասն²⁶ աւանի:

40 Իսկ Սանատրկոյ թագաւորեալ՝ յինքն²⁷ ունի զբաղաքն Փայտակարան, խորհէր տիրել բոլոր Հայոց: 41 Զայն տեսեալ մեծ իշխանն²⁸ Բակուր, որ էր բղեշխ²⁹ Աղձնեաց³⁰, զնոյն եւ ինքն խորհեցաւ, եւ ձեռն ետ³¹ յՈրմիզդ³² Պարսից արքայ: 42 Այլ նախարարքն Հայոց ժողովեցան առ մեծն Վրթանէս եւ առաքեցին զերկուս³³ ի պատուաւոր³⁴ իշխանացն³⁵ առ կայսրն Կոստանդինոս³⁶ որդի Կոստանդիանոսի³⁷, որպէս զի առաքեսցէ զաւր յաւգնականութիւն եւ թագաւորեցուցէ Հայոց³⁸ զԽոսրով որդի³⁹ Տրդատայ⁴⁰: 43 Որոյ լսող եղեալ առաքեաց զԱնտիոքոս զաւրու ծանու: 44 Եւ նորա եկեալ թագաւորեցոյց զԽոսրով. եւ զՄանածիհր հարաւային զաւրաւքն եւ կիլիկեցի⁴¹ գնդաւն ա-

1 BD գթագաւորութիւն
2 ABCDE ոչ հաւանեալ T₂ յոչ հաւանել
3 ABCD չի՞ որպէս
4 AO սուկրատայ BD սոկրատա
5 ACDO հեբրայեցիքն
6 BD լեղաւ
7 ABCO նառագայթ
8 ACO աստուածապաշտութեանն
9 BD վախճանի
10 ABCDEOP չի՞ առ T₁T₂ [առ]
11 B ի սաղրելոյ
12 T₂ տիկնոջն
13 ABCO գոր
14 B եկեալ
15 ABCDO իւր d իմմն
16 BO գաւառն
17 ABCO համբաւու
18 B մահուն O մահուանն
19 BD տրդատա
20 CE գերէց

21 BD վրթանա
22 AB կասպից CO կազբից
23 C սարկաւագացն
24 ABCO չի՞ եւ
25 ABCDEO չի՞ թաղեցին T₂ [թաղեցին]
26 ABDO յամարասն CO յամարան
27 ABCO յինքեան
28 B իշխանին
29 ABO բղեշխ
30 CE աղձնեացն
31 ABCO ձեռն ետ
32 B որմիզդ
33 A երկուս BCO Բ
34 DO պատուաւոր
35 AB իշխանաց
36 ADE կոստանտինոս B կոստանտի
37 D կոստանտինոսի
38 CE չի՞ հայոց
39 O որդին
40 BD տրդատա
41 A կիլիկեացի B կիլիկեացի CO կիլիկեացի

ռաքէ ի վերայ Բակուր բղեշխին¹: 45 Եւ իւր առեալ Անտիոքայ² ընդ իւր զայլ³ զաւրս⁴ Հայոց միահամուռ ամենայն յունականան՝ խաղայ ի վերայ Սանատրուկոյ: 46 Իսկ նորա պարսկական զաւրաւք լցեալ զքաղաքն Փայտակարան՝ ինքն առ արքայն Պարսից փախուցեալ⁵ անկանի Հանդերձ Աղուանից նախարարաւքն: 47 Եւ զաւրն Հայոց զաշխարհն նոցա⁶ յաւարի առեալ⁷ դառնան այսրէն⁸:

48 Իսկ Մանածիհր երթեալ⁹ զհարաւով սատակէ զԲակուր բղեշխ¹⁰ եւ զզաւրս նորա¹¹, եւ հալածեաց որ ի Պարսից աւգնականք նորա էին¹²: 49 Եւ բազում գերի ածէ¹³ ի կողմանց¹⁴ Մծբնայ¹⁵, ընդ որս եւ զուրթ սարկաւագունսն¹⁶ Յակոբայ¹⁷ մեծի եպիսկոպոսին. որոց զհետ եկեալ Յակոբայ¹⁸ խնդրէր արձակել զգերիսն. եւ ոչ հաւանեալ Մանածիհր¹⁹ դէմ եղեալ²⁰ Յակոբայ²¹ երթալ առ արքայ: 50 Ընդ²² որ չարացեալ²³ Մանածիհր²⁴ զուրթեսին²⁵ սարկաւագունսն հրամայէ ի ծով ընկե-

նուլ: 51 Զոր լուեալ մեծին²⁶ Յակոբայ²⁷ դառնայ ի տեղի իւր բարկութեամբ, որպէս Մովսէս յերեսաց²⁸ Փարաւոնի²⁹. եւ³⁰ ելեալ ի լեառն ինչ, յորմէ երեւէր գաւառն՝ անէծ զՄանածիհր³¹ եւ զգաւառն: 52 Եւ ոչ յամեցին դատաստանքն Աստուծոյ. այլ³² Մանածիհր³³ նման Հերովդի³⁴ արագապէս սատակեցաւ, եւ աշխարհն յանպտղութիւն դարձաւ, եղեալ ի վերայ նորա երկինք պղնձի³⁵. եւ ծով հակառակեալ՝ ինքն ընդունէր զսահմանս անդաստանաց³⁶. զոր լուեալ արքային Խոսրովայ³⁷ ցասուցեալ հրամայէ արձակել զգերիսն: 53 Այլ յետ ելիցն Յակոբայ³⁸ յաշխարհէ՝ ժառանգորդի³⁹ Մանածիհրի⁴⁰ գեղեցիկ ապաշխարութեամբ, ուժգին արտասուաւք եւ հառաչմամբ՝ նորին բարեխաւսութեամբ գտեալ բժշկութիւն ինքեան եւ գաւառին:

54 Արդ՝ յերկրորդ ամի Որմզդի Պարսից արքային⁴¹ եւ յուրերորդ⁴² ամի ինքնակալութեան⁴³ Կոստանդեայ⁴⁴ յաւգնակալութենէ նորին թագաւորեաց Խոսրով. եւ ոչ ինչ արուրթիւն⁴⁵ քաջութեան ցուցեալ որպէս զՀայրն. զի թէպէտ եւ էր⁴⁶ մարմ-

1 AB բղեշխի

2 AC անտուքայ B անտուքա

3 A զայլ

4 ABC զաւրսն

5 CE փախստական

6 A նոցայ

7 A գերի առեալ

8 B անդրէն

9 A երթեալ փիւ երթեալ C երթալ

10 ABC բղեշխի

11 O եւ զորս նորա

12 A չի՞ր էին B նորայ էին

13 C մածէ

14 ACE ի կողմանցն BDO չի՞ր ի կողմանց

15 O ի մրծբնայ

16 ACEO զը (սարկաւագունսն) BO ընդ որ եւ Բ սարկաւագունս

17 AB յակովբայ

18 AB յակովբայ

19 BCO մանանիւրի

20 T₁ դէմ եղեալ

21 ABO յակովբայ

22 ABC ընդ որս

23 O զչարացեալ

24 CO մանանիւրի

25 CE զը եսին

26 BDO չի՞ր մեծին

27 ABO յակովբայ

28 B երեսաց

29 A փարաւովնի

30 ABCDEO չի՞ր եւ

31 C մանանիւրի

32 A այլ

33 A մանանիւրի

34 AC հերովդէի

35 A պղնձի CE երկինք ի վերայ նորա պղնձի

36 ABO անդաստանացն C անդաստանեաց

37 BD Խոսրովա

38 ABO յակովբայ D յակովբա d (յակովբայ)

39 BC ժառանգ որդի

40 C մանանիւրի O մանանիւրի

41 ABCO արքայի

42 A յու Բ երորդ BD յը երորդ C (եւ) յը երորդի c չի՞ր ամի

43 B ինքնակալութեան

44 A կոստանդեայ B կոստանդեա C կոստանդեա

45 CE արուրթին

46 BOD չի՞ր էր ու էր

նով փոքր, այլ ոչ որքան¹ Մակեդոնացին² Աղեքսանդր³, որ միայն երից կանգնող ունէր չափ⁴ հասակի⁵. այլ միայն զի շինեաց քաղաք առ ստորոտով լերինն⁶ Գեղամայ. եւ զարքունիսն փոխէ յոստ մի, ապարանս⁷ հովանաւորս շինեալ, որ ըստ պարսկական լեզուին Դուին կոչի⁸, որ թարգմանի⁹ բլուր: 55 Քանզի ի ժամանակին յայնմիկ արէս ուղեկցեալ արեգական¹⁰, եւ աւղբ ջերմայինք պղտորեալ ժանտահոտութիւն¹¹ փչէին՝ վասն որոյ բնակիչք Արտաշատու կամաւ յանձն առին¹² զփոխումն¹³:

56 Յաւուրս սորա¹⁴ միաբանեալ հիւսիսոյ¹⁵ բնակիչք Կովկասու արշաւանաւ¹⁶ ի միջոց աշխարհիս մեծաւ ամբոխիւ, որպէս թէ երեք բիւրովք¹⁷, եւ հասեալ ի դրունս Վաղարշապատու՝ պաշարէին: 57 Որոց¹⁸ յանկարծակի ի վերայ անկեալ զաւրացն Հայոց՝ պատերազմեցան ընդ նոսա¹⁹ առ Աւշական առապարաւն²⁰: 58 Եւ անարի ոմն հսկայ²¹, վառեալ, թաղեալ կաճեայ²² բոլոր ամենեւին պարածածկեալ՝ չահատակէր ի մէջ զաւրացն, մինչ ոչ ինչ²³ կա-

րէին²⁴ զաւրել նմա, քանզի հարեալ²⁵ նիզակաւ՝ ճախր առնոյր կաճեայն²⁶: 59 Յայնժամ քաջին Վահանայ²⁷ Ամատունւոյ հայեցեալ յեկեղեցին կաթողիկէ²⁸ ասէ. «Աւգնեա ինձ, Աստուած, որ զղաւթեան պարսաքարն դիպեցուցեր ճակատուն Գողիթն²⁹. ուղղեա եւ զնիզակս իմ հսկայ³⁰ հզաւրիս³¹ այսմիկ³²»: 60 Եւ ոչ վրիպեցաւ ի խնդրոյն. եւ ընդ գաւակ ձիոյն յերկիր կործանեաց զահագին վիրագն. յորմէ զարհուրեալ թշնամեացն ի փախուստ դառնային³³: 61 Եւ անտի դարձեալ յաշխարհն Ծոփաց՝ Բագարատ վկայ հաստատուն առանց նախանձու լինի արքայի: 62 Վասն որոյ պարգեւէ նմա արքայ զտեղի ճակատուն զԱւշական³⁴:

63 Բայց արքայ ոչ յերկարեալ զկեանս իւր՝ վախճանի³⁵ թագաւորեալ ամս թ: 64 Եւ բարձեալ զնա եղին³⁶ յԱնի առ հաւրն³⁷:

65 Եւ յեւթն եւ ի տասներորդի³⁸ ամի ինքնակալութեան³⁹ իւրում Ոգոստոս Կոստանդինոս⁴⁰ թագաւորեցուցանէ զՏիրան որդի Խոսրովայ եւ առաքէ ի Հայս:

66 Իսկ յետ լնլոյ ժե ամի եպիսկոպոսութեան⁴¹ մեծին Վրթանայ⁴² փոխի յաշ-

1 ABCO քան

2 ABD գմակեղովմացին CO գմակեղոնացին

3 CO աղէքսանդր

4 ABCDEO չափ T₂ գչափ

5 BO հասակին օ հասակի

6 ABCEO լերին

7 B յապարանս

8 C կոչին

9 DO քարբմանի

10 ABCO արեգականն

11 T₂ ժանդահոտութիւն

12 B անձն առին

13 A ըգփոխումն B զփոխումն

14 O սորայ

15 AD հւստոյ C հիւսւստոյ B հիւսիսային

16 ABCO արշաւանմ

17 BDO Գ բիւրօ

18 ABCDEOP որոյ

19 B չի՞ր ընդ նոսա

20 D առապարանաւ COE առապարան

21 ACDEOP սկայ

22 ABC կնեա O կանեա

23 BO չի՞ր ինչ

24 A կարեին

25 BD քան զհարեալ d (քան) զի հարեալ

26 O կանեայն BP կնեան

27 BD վահանա

28 ABO կաթողիկէ

29 BC գողիթն

30 ABDP սկան O ալան C որ կան

31 O հզորին

32 BDO աշտրիկ

33 A դառնաին B դարձան

34 A աւշական

35 DO վաղմանի

36 ABCDO չի՞ր եղին d եղին

37 BDO առ հայրն օ առ հորն

38 A յեւթն եւ ի ժ երորդ O յէ եւ ի ժ երորդի C յէ եւ ի ժ երորդ ACDEO չի՞ր ամի T₂ յեթն (եւ)

39 ACO ինքնակալութեանն

40 A աւգոստոս AO կոստանտինոս C կոստանդինոս

41 A եպիսկոպոսութեանն CO եպիսկոպոսապետութեանն

42 B վրդանայ D վրթանա

խարհէս յերրորդ ամին Տիրանայ: 67 Եւ յետ նորա զորդի¹ Վրթանիսի՝ զՅուսիկ առաքեն ի քաղաքն Գամրաց, ի ձեռնադրութիւն հայրապետութեան Հայոց. որ պաշտեաց զաթոռ հայրապետութեանն² ամս 2:

68 Իսկ Տիրանայ³ ոխացեալ ընդ երանելոյն Յուսկանն⁴ վասն հանապազորդ յանդիմանութեանն⁵ իւրոյ եւ վասն պատկերին Յուլիանոսի, զոր արքայ⁶ կանգնեաց յեկեղեցւոյ ի գաւառին Ծոփաց, զոր կոխեալ մանրեաց⁷ երանելին Յուսիկ. եւ հրամայեաց ջալոտիւք⁸ հարկանել զնա, մինչեւ ի գանելն աւանդեաց զհոգին⁹: 69 Եւ յետ այնորիկ նզովեալ Տիրանայ¹⁰ ի Դանիէլէ¹¹ ծերունւոյ¹² քորեպիսկոպոսէ, որ էր աշակերտ լեալ¹³ սրբոյն Գրիգորի. ընդ որ չարացեալ Տիրան¹⁴ հրամայեաց խեղդամահ առնել զնա: 70 Եւ թաղեցին զնա ի մենարանին, որ կոչի Հացեաց դրախտ: 71 Իսկ զմարմին¹⁵ երանելոյն¹⁶ Յուսկանն տարան առ հայրն¹⁷ իւր ի գիւղն¹⁸ Թորդան:

72 Եւ յերկրորդ¹⁹ ամի Տիրանայ յաջորդէ զաթոռն Փառնեհսէհ, որ էր²⁰ յԱշտիշատայ²⁰ Տարաւնոյ, այր գովելի, ամս Դ:

73 Եւ ընդ այն ժամանակս զաւրավար եկեալ²¹ արքային²² Պարսից Շապհոյ զաւրու ծանու ի Հայս, եւ խաբկանաւք²³ կոչեալ առ ինքն զՏիրան²⁴ խաւարեցոյց զաչս նորա յԱպահոսեաց գաւառին, ի գիւղն²⁵, որ²⁶ Արձկաղն²⁷ կոչեն, որպէս պատմէ Բիւզանդ, փոխանակ զի խաւարեցոյց զերկուս²⁸ լուսաւորս²⁹ Հայոց:

74 Եւ յետ Տիրանայ թագաւորեաց Արշակ որդի իւր ամս է³⁰: 75 Սա ի չորրորդ ամի տէրութեանն իւրոյ պատրաստեաց կազմեաց զՆերսէս որդի Աթանագիւնեայ³¹, որդւոյ Յուսկան, որդւոյ Վրթանայ³², որդւոյ սրբոյն Գրիգորի. եւ³³ զաւրու ծանու առաքեաց յաշխարհն Գամրաց՝ ձեռնադրել³⁴ ի հայրապետութիւն Հայոց, որ պաշտեաց զաթոռ հայրապետութեանն³⁵ ամս ԼԴ³⁶: 76 Էին յաւուրս նորա սպարապետ զաւրուն Հայոց Վասակ որդի Վաչէի, որ զՎասակակերտ³⁷ չինեաց յեկեղեաց գաւառին, եւ քաջն Մուշեղ որդի Վասակայ³⁸ ի³⁹ Մամիկոնեան տոհմէն: 77 Սա սպանա-

1 C գորդին

2 BDE հայրապետութեան

3 BD տիրան d տիրանայ

4 ACE ընդ երանելոյ BD ընդ երանելոյն T₁ Յուսկայ

5 BDT₁ յանդիմանութեան

6 D արբա d արբայ

7 CE կոխեաց եւ մանրեաց

8 O ջալոտիւք

9 AE գոգին

10 D տիրանա d տիրանայ

11 A ի դանիէլէ

12 A ծերունոյ O ծերունւոյն

13 BDT₁ աշակերտեալ

14 DO գմարմինն

15 BDO երանելոյն

16 O հայր

17 ADE ի գիւղն B ի գեղն C ի գեղն

18 E յերրորդ ամի

19 O չիք էր

20 ABCEOP յաշտիշատ

21 B եկեալ գորավար

22 B յարբայն

23 ACP խաբանօք

24 B քգտիրան

25 ACEO ի գիւղն B ի գեղն

26 EO գոր

27 C արձկալն

28 B երկուս C գերկու

29 ACO լուսաւորսն

30 AE ամս Լ O ամս է (Ծն. A ձեռագրում ուղղում կայ այլ թանափով տակից երեւացող է կամ ե թիւ նշանակող տառը վրայից դարձուած է Լ):

31 ABCO արթնագինի

32 A որդւոյ յուսկանն, որդւոյ վրթանիսի, որդւոյ սրբոյն գրիգորի BDO չիք որդւոյ Յուսկան, որդւոյ Վրթանայ, որդւոյ սրբոյն Գրիգորի CO որդւոյ յուսկանն, C որդւոյ վրթանիսի d յուսկանն, վրդանիսի

33 ABDO չիք եւ d ե

34 ABCEOP չիք ձեռնադրել D ի ձեռնադրել T₁T₂ ձեռնադրել

35 BD հայրապետութեան

36 DO Լ ե Դ

37 AE զվասկերտն C վասկերտ O զվասակերտն DP զվասակերտ d (զվասակ)կ(երտ)

38 B վասակա DO վասակի do վասակայ

39 DO չիք ի do ի

նէ գ Գնէլ եղբաւորդի¹ իւր վասն նախան-
ձու Փառանձեմայ² կնոջ նորա՝ ի քսութե-
նէ Տիրիթայ³ վատախորհրդի, որ էր
դուստր Անդոկայ⁴ Սիւնեաց իշխանի:
78 Վասն այսր աղէտի⁵ նզովեալ սրբոյն
Ներսիսի⁶ զԱրշակ եւ զաշխարհս Հայոց,
եւ իւր խոյս տուեալ⁷ չոգաւ յաշխարհն
Յունաց՝ փոխանակ իւր թողեալ զԽաղ ե-
պիսկոպոս⁸ Բագրեւանդայ⁹, որ լեալ էր ի
Կարին գաւառէ, ի գեղջէն¹⁰ Մարգաց, որոյ
շտեմարանք¹¹ աղբիւրացան ըստ նմանու-
թեան մեծին Եղիայի¹²:

79 Ընդ այն ժամանակս եկեալ Շապհոյ
Պարսից արքայի¹³ յԱտրպատական¹⁴ եւ
առ¹⁵ ինքն կոչէ զԱրշակ: 80 Եւ կալեալ կա-
պեաց¹⁶ զնա եւ ետ տանել ի Խորասան:
81 Զոր զգացեալ Փառանձեմայ¹⁷ կնոջ նո-
րա¹⁸ փախստեայ¹⁹ անկանի յամուրն Ար-
տազերից: 82 Իսկ արքային Պարսից զՄե-
րուծան²⁰ Արծրունի Հայոց իշխան հաստա-
տեալ՝ ինքն դառնայ ի Պարսս²¹: 83 Եւ պա-
շարեալ Մերուծանայ²² զամուրն Արտազե-
րից՝ առնու²³ զնա եւ հանէ զՓառանձեմ²⁴,

ըստ պարսկական աւերնաց՝ ընդ ցից սայլի:
84 Զայս ամենայն լուեալ մեծին Ներսիսի²⁵
եւ աղաչեալ զինքնակալն Թէոդոս²⁶ չառ-
նել անտես զաշխարհս²⁷ Հայոց. զորոյ
զպաղատանս ընկալեալ մեծին Թէոդոսի²⁸
կոչեաց զորդին Արշակայ²⁹ զՊապ, որ էր
պատանդ³⁰ ի դրան արքունի, եւ թագ ե-
դեալ նմա, եւ զԱնատաւլիս³¹ զաւրավար
[տուեալ]³² աւգնական նմա, եւ զՆերսէս
հայրապետ³³ Հայոց, հանէ զաւրու ծանու ի
Հայս: 85 Եւ եկեալ հալածական առնէին
զՄերուծան³⁴ եւ զզաւրս³⁵ Պարսից: 86 Եւ
յայնմհետէ հաստատեցաւ երկիրս ընդ ձե-
ռամբ Պապայ³⁶ ամս է:

87 Յայնմ ժամանակի Անատաւլեայ³⁷
զաւրավարի ընկալեալ զհրամանն արքու-
նի եւ եկեալ յաշխարհս³⁸ մեր եւ չըջեալ
ընդ բազում կողմանս՝ հաճի ի գաւառին³⁹
Կարնոյ⁴⁰ շինել զքաղաքն արգաւանդա-
հող, շատաջուր եւ բերրի, իբր միջոց վար-
կուցեալ զվայրսն՝ ո՛չ կարի ի բացեայ⁴¹ ի
տեղեացն, ուր⁴² Եփրատայ⁴³ մասինն⁴⁴ ինչ
բղխեն աղբերք⁴⁵ եւ հանդարտազնաց⁴⁶
յառաջանան ծովացեալ մաւրաբար երե-

1 DO եղբոր որդի

2 BD փառանձեմայ

3 BD տիրիթա

4 BD անդոկա

5 ABC աղետի

6 CO մերսէսի B մերսիսէ D մերսեսի

7 O խոյս տուեալ

8 A եպիսկոպոս

9 BD բագրեւանդա

10 ABC ի գեղջէ

11 CD շտեմարանքն O ըշտեմարանաքն

12 A եղիայի

13 ABCO արքային

14 O յատրպատական

15 T₁T₂ չիբ եւ

16 CE կապէ

17 ACO փառանձեմայ BD փառանձեմա

18 D չիբ կնոջ նորա մ կնոջ նորա

19 ABCO փախստեա

20 ACOT₁ զմեհրուծան

21 ACEO ի պարս

22 AT₁ մեհրուծանայ B մեհրուծանա DO մեհրուծանա

23 D առնէ մ առնու

24 ABCDO զփառանձեմ

25 CE մերսէսի DO մերսեսի E հայրապետի

26 A թեոդոս O թեոդորոս

27 ABO զաշխարհն

28 A թեոդոսի

29 BD արշակա

30 ABCDO (պատանդ) չիբ ի պատանդի մ ի (պա-
տանդ) T₁T₂ ի պատանդի

31 A զանատոլիս BCO զանատոլիս

32 T₁T₂ մմա [տուեալ] ABCEO չիբ տուեալ

33 BD հայրապետն

34 A ըզմեհրուծան BO զմեհրուծան

35 ABC զգորն

36 BD պապա

37 ABCO անատոլիս E անատոլիս

38 ABEOP յաշխարհս T₂ յաշխարհն

39 CEO ընդ գաւառին ո (ընդ) գաւառն

40 AB կարնա

41 ABCO բացեալ չիբ ի (բացեայ)

42 O չիբ ուր

43 A Էփրատայ CO Էփրատեայ BD Էփրատա

44 B մասին

45 DEO աղբիւրք

46 E հանդարտ զնաց

ւութիւնք: 88 Յորում անբաւութիւնք ձկանց եւ զանազանութիւնք հաւուց ճարակաւորաց, յորոց¹ ի ձուոց² միայն կերակրեալ լինէին³ բնակիչքն: 89 Եւ զեզերք⁴ մաւրին⁵ շամբք եւ բազմութիւնք⁶ եղեգանց. եւ զաշտն ունի զթանձրութիւն խոտոց⁷ եւ քաջաբերութիւն սերմանաւոր պտղոց. եւ լերինքն⁸ լի են⁹ երէաւք կճղակաբաշխիւք¹⁰ եւ որոճողաւք¹¹: 90 Նաեւ զանասուն¹² պաճարս¹³ բազմացուցանեն մեծահասակս, քաջամարմինս եւ յոյժ¹⁴ սնուցանեն համակեալս ի գիրութիւն: 91 Եւ առ ստորոտով մի գեղեցկանիստ լերինն գտեալ բազում աղբերս¹⁵ ականակիտս¹⁶ եւ մանունս բղխեալ՝ անդ¹⁷ տեղագրեաց զքաղաքն, զորով շրջափակեալ խոր փոսիւ՝ անդնդալիւր¹⁸ հաստատեաց զհիմունս պատուարին. եւ ի վերայ բարձրաբերձ աշտարակս ահագինս շինեաց, յորոց¹⁹ զառաջինն Թէոդոս²⁰ անուանեաց ի պատիւ Թէոդոսի²¹: 92 Եւ ի նմանէ եւ անդր²² շինեաց աշտարակս ժայռաւորս²³,

իբրեւ²⁴ զնաւացուցուկս²⁵, եւ առանցս²⁶ գոգաւոր²⁷ խորշիւք, որ ընդդէմ լերինն հային. սապէս²⁸ եւ ընդդէմ դաշտին հիւսիսոյ²⁹, ընդդէմ արեւելից եւ արեւմտից կանգնեաց աշտարակս բոլորածեւս: 93 Եւ³⁰ ի մէջ քաղաքին ի բարձրաւանդակ վայրի՝ մթերանոցս³¹ շինեալ բազմապատիկս եւ Աւգոստինոն³² անուանեաց ի պատիւ Աւգոստեայ³³. եւ այլ³⁴ ջուրս ընդ յով տեղիս ածեալ մտոյց³⁵ անյայտ գնացիւք. եւ ելից զինու եւ պահպանական գնդիւ զքաղաքն եւ անուանեաց Թէոդուպաւլիս³⁶, զի յիշատակաւ քաղաքին անմահ լիցի անունն: 94 Եւ ի վերայ ջերմ բղխեալ աղբերացն յարկս ի վիմատաշ քարանց շինեալ:

95 Իսկ Պապ ամաւթալի արտիւ զագրագործէր եւ բազում անգամ յանդիմանեալ լինէր³⁷ ի սրբոյն Ներսիսէ: 96 Ընդ որ չարացեալ Պապայ՝ դեղ մահու արբուցանէ նմա յեկեղեաց գաւառի³⁸ ի գիւղն³⁹ Խախ եւ բառնայ⁴⁰ ի կենացս՝ կալեալ զաթոռ հայրապետութեան⁴¹ ամս ԼԴ: 97 Զոր լուեալ մեծ հայրապետին Կեսարացոց⁴² սրբոյն Բարսղի՝ նզովէ զՊապ եւ զիւրսն ամենայն. երգմամբ հաստատէ՝ այլ ո՛չ եւս

1 BC որոց

2 AO ի ձուոցն C ի ձուոցն

3 ABCO լինին

4 AB զեզերք O զեզերքն

5 C եւ զեղէգնամօրին

6 B բազմութիւն

7 ABCO խոտոյ

8 B լերինքն

9 A եին BCO էին

10 T₁ էրէօֆ ABCO կնդակաբաշխ D կնդակաբաշխֆ d կնդակաբաշխ(իւ)ֆ

11 ABCO որոնողօֆ (A որոնողաւֆ) T₁T₂ որոնայնօֆ

12 ABC զանասունս

13 BCO պաճարս o (պա)ն(արս)

14 ABCEOP յոյժ չիֆ յոյրս T₁T₂ յոյրս

15 BO աղբիւրս

16 O և (ակամակիտս)

17 O անտ

18 AB անդընդալիւր

19 C որոց

20 A թեոդոս

21 A թեոդոսի B թեոդոդոսի

22 CE և անդ

23 DO ժառանգաւորս d ժայռաւորս

24 BD իբր

25 B նաւուցըռուկս D նաւուց ոռուկս d զնաւացուցուկս

26 ACDE եւ առանց

27 C գոգաւորս

28 ABCDEO որպէս

29 AD հիւսւոյ d հիւսւոյ C հիւսւոյ

30 DT₁ չիֆ եւ

31 O մըթերանոցս

32 ABC ոգոստիոն

33 ABCO ոգոստեա D ոգոստեա

34 A այլ

35 ABCO մատոյց

36 A թեոդոսուպաւղիս E թեոդուպօլիս C զթեոդոսուպօլիս

37 ABCDO չիֆ լինէր

38 DO գաւառին

39 ACO ի գեւղն B ի գեղն

40 BCD բառնա d (բառնա)յ

41 ACO հայրապետութեան

42 ADE կեսարացոյ

ձեռնադրել կաթողիկոս¹ Հայոց յաթոռն Կեսարու. որոյ նզովքն արագ կատարեալ:

98 Իսկ Պապ² կաթողիկոս³ կացոյց Հայոց զՇահակ ոմն ի գաւառէ⁴ Ապահունեաց առանց հրամանի մետրապալտին Կեսարու, ի Մանգկերտ գեղջէ, որ եկաց ամս Դ⁵:

99 Այլ քաջ զաւրավարին⁶ Անատաւլեայ⁷ նոյնժամայն ըմբռնեալ զՊապ՝ կապեաց երկաթի կապանաւք եւ ետ տանել առ կայսր⁸: 100 Եւ ոչ տեսութեան արժանի արար⁹, այլ հրամայեաց ի ծով ընկենու¹⁰: 101 Եւ նոյնժամայն զկնի նորա թագաւորեցոյց զՎարազդատ ոմն արշակունի, մանուկ տիաւք, որ թագաւորեաց ամս Դ: 102 Սա կացոյց կաթողիկոս¹¹ Հայոց զԶաւէն¹² եղբայր Շահակայ¹³, որ տեւեաց ամս Դ:

103 Իսկ զկնի Վարազդատայ¹⁴ թագաւորեցին որդիքն Պապայ¹⁵ Արշակ եւ Վաղարշակ ամս Ե: 104 Եւ ի վեցերորդ¹⁶ ամի սոցա բաժանեցաւ թագաւորութիւնս Հայոց. Արշակայ առեալ զկողմն Յունաց, իսկ Վաղարշակայ առեալ զկողմն Պարսից՝ զԱրարատեան¹⁷ աշխարհն: 105 Յաւուրս սոցա զկնի Զաւենայ¹⁸ եկաց կաթողիկոս

Հայոց Ասպուրակէս եղբայր նորին¹⁹ ի նմին գեղջէ՝ ամս Ե:

106 Իսկ յետ Վաղարշակայ²⁰ թագաւորէ մասինն արեւելից Խոսրով արշակունի հրամանաւ Շապհոյ Պարսից արքային²¹ ամս Գ: 107 Սա կացոյց կաթողիկոս Հայոց²² զսուրբն Սահակ՝ զորդի²³ մեծին Ներսիսի²⁴, որ պաշտեաց զաթոռ հայրապետութեանն ամս Ծ:

108 Իսկ զկնի երից ամաց²⁵ մերժի ի տէրութենէն²⁶ Խոսրով ի ձեռն չարախաւսաց ի նոյն Շապհոյ արքայէ: 109 Եւ յաջորդէ ի տեղի նորա Վռամ-Շապուհ²⁷ եղբայր նորա, որ թագաւորեաց ամս ԺԵ:

110 Եւ գտաք հանգիպեալ յերկրորդ ամին Արտաշրի²⁸ արքային Պարսից՝ զհինգերորդ²⁹ ամն Վռամ-Շապհոյ³⁰ արքայի Հայոց. յորում Մաշտոցն³¹ երանելի³², որ էր ի գաւառէն³³ Տարաւնոյ, ի գեղջէն³⁴ Հացեկաց՝ ի ձեռն Վռամ-Շապհոյ³⁵ եւ մեծի հայրապետին Սահակայ³⁶ դանիւլեան³⁷ նշանադրաւք զգլորութիւն³⁸ ըստ հայումս յաւրինէր ընկերաւք³⁹ ոմամբք, տուելովք նմա ի Սահակայ⁴⁰: 111 Յետ որոյ դարձեալ

1 A կաթողիկոս
2 B պապա
3 AB կաթողիկոս
4 ABCO ի գաւառէն
5 O ամս Գ
6 O զօրավարի
7 A անատոլեայ B անատոլեա C անատոլեա O անատոլեայ
8 C առ կայսրն
9 O չի՞ արար օ արար
10 ABCDEO ի ծով ընկենուլ T₁T₂ ընկենուլ ի ծով
11 A կաթողիկոս
12 O զաւէն օ զ(զաւէն)
13 AOT₁ սահակայ BD սահակա
14 AB վարազդատա
15 BD պապա
16 C ի Զ երորդ
17 AC զարայրատեան E զայրարատեան
18 AD զաւենա

19 ACDEO նոցաին
20 BD վաղարշակա
21 O (հրամանաւ) պարսից արքային շապհոյ
22 A կաթողիկոս AC չի՞ Հայոց
23 O զորդին
24 O ներսեսի CE ներսէսի
25 C չի՞ ամաց
26 A ի տերութենէն
27 AC զվռամշապուհ B վռամշապուհ O զվռամ շապուհ
28 C արդաշրի
29 BDE զ Ե երորդ
30 AO վռամշապհոյ
31 ACE մաշտոցն BDO մաշթոցն
32 BDO երանելին d երանելի
33 C ի գաւառին
34 ABCO ի գեղջէ
35 A վռամշապհոյ
36 BD սահակա
37 AD դանիւլեան C դանիւլեան
38 A ըզգլորութիւն
39 ABC ընկերով
40 BCD ի սահակա d ի սահակայ

եւս ի վեցերորդումն¹ նորին Վռամ-Շապ-հոյ², որ է ամ առաջին Վռամ-Կրման³ արքայի՝ վերստին⁴ աստուածատուր⁵ նշանադրաւք զնոյնս յեղանակեալ⁶ յաւրինէր, որովք եւ դպրութիւնք⁷ եւ Գիրք աստուածաշունչք ուղղեալ թարգմանին⁸, որպէս պատմեն⁹ Կորիւն եւ Ղազար¹⁰: 112 Եւ սկիզբն դպրութեանս Հայոց եղեւ սկիզբն մեծ¹¹ գիտութեան եւ անպայման խնդութեան բազում աշխարհաց. զի ոչ միայն Հայոց, այլ¹² եւ Վրաց եւ Աղուանից¹³ տուաւ գիր ի խնամոցն Աստուծոյ ի ձեռն երանելոյն¹⁴ Մեսրոպայ¹⁵ վարդապետին:

113 Վռամ-Շապուհ¹⁶ բարեռք վախճանեալ¹⁷. յորոյ¹⁸ տեղին¹⁹ թագաւորեցուցեալ Կրման արքայի զԽոսրով եղբայր նորին՝ զմերժեալն, որ եկաց ի կրկնումն ամ մի²⁰:

114 Յետ որոյ Յազկերտ ոչ եւս²¹ ի նոցունց, այլ²² զՇապուհ զորդի իւր թագաւորեցուցեալ Հայոց. որ յետ մահուան հաւրն սպանաւ ի նոցունց իսկ ի մեծամեծացն²³: 115 Եւ մնայր աշխարհս Հայոց ա-

ռանց թագաւորի ի²⁴ հարուստ ամս: 116 Զոր խնդրեալ գտաք լեալ զժամանակ անիշխանութեանն²⁵ ամս ԺԱ: 117 Յովսէփ եւ Նզնիկ՝ արբանեակք Սահակայ²⁶, զայսու ժամանակաւ առաքեալք յԱսորիս, ուստի եւ ի Յոյնս՝ ի գրաւորութիւնս²⁷ գրոց վարդապետականաց:

118 Յետ որոյ թագաւորէ Արտաշէս²⁸, որ եւ Արտաշիր, հրամանաւ Վռամայ²⁹ արքային Պարսից՝ ամս Զ: 119 Մեսրոպ³⁰, որ եւ Մաշտոց³¹ այր սքանչելի, քահանայ, նախագետոյ³² եւ վարդապետ ըստ հայուսն նշանադրութեան եւ դպրութեան՝ զայսու ժամանակաւք յաւէտ եւս երեւեալ պայծառանայր: 120 Իսկ մեծ³³ քահանայապետն Սահակ, որ ի զաւակէ սրբոյն Գրիգորի՝ զԳիրս սուրբս դարձեալ ի յոյն լեզուէն³⁴ ի հայ լեզու թարգմանէր³⁵ հանդերձ Նզնկաւ ի ստոյգ³⁶ աւրինակացն բերելոց³⁷ սրբոյն Ղեւոնդի եւ այլոցն ի Կոստանդնուպոլս³⁸ քաղաքէն: 121 Սա նորոգեաց զտաճար սրբոց³⁹ կուսանացն, զկործանեալն ի Շապուհայ⁴⁰ թագաւորէ. եւ անգէտ տեղոյ⁴¹ ոսկերացն⁴² սրբոյն Հռիփսիմեայ⁴³ խնդրուածովք⁴⁴ յԱստուծոյ գիտակ

1 B ի Զ երորդ CDEO ի Զ երորդումն
2 A վոամշապիոյ O վոամայ շապիոյ
3 ABCDO վոամայ կրման BD վոամա կրման
4 BD վերստին
5 O աստուածային շնորհաց տուեալ (նշանագրոք)
6 CD եղանակեալ d յ(եղանակեալ)
7 ABCE դպրութիւն
8 BO թարգմանին
9 ABDO պատմէ
10 CE որպէս կորիւն պատմէ եւ Ղազար
11 O մեծի
12 DE այդ եւ
13 DE աղւանից
14 BDO երանելոյն
15 A մեսրոպայ BD մեսրոպա d (մեսրոպայ) O մեսրոպայ
16 A վոամշապուհ
17 DO վաղմանեալ
18 B յորոց
19 ABDEO տեղի
20 A ամ Ա. BCDEO ամս Ա.
21 ABCDEO ևս T₁T₂ չիբ ևս
22 A այդ
23 ABDEO ի նոցունց իսկ մեծամեծացն CoP ի նոցունց իսկ ի մեծամեծաց T₁T₂ ի նոցունց ի մեծամեծացն

24 ABDEO չիբ ի
25 BD անիշխանութեան
26 BD սահակա
27 ABC ի գրաւորութիւն
28 ABCO արտաշէզ
29 CD վոամա
30 A մեսրոք
31 A մաշոց BDE մաշքոց
32 A նախագետաւ CEOP նախագետոյ BT₁ նախագիտոյ
33 D չիբ մեծ d մեծ
34 DO լեզուէն
35 DO թարգմանէր
36 C ի ստուգ
37 ABCDO բերելոցն d բերելոց
38 ADO ի կոստանտնուպոլս
39 BD սր
40 BOT₁ ի շապուհ
41 ABCDE տեղոյն
42 ACE ոսկերաց
43 A հռիփսիմա BCDEO հռիփսիմա
44 ACE խնդրովք BD խնդրելովք O խնդրելով d խնդրովք

եղեւ: 122 Սա է¹, որ նախ քան զքահանայապետութիւնն² ետես ի գիշերի տեսլեան³ զբառնալ թագաւորութեանն⁴ Արշակունեաց եւ զգաղարել⁵ քահանայապետութեանն⁶ յազգէն⁷ սրբոյն Գրիգորի եւ այլոց⁸ ոմանց զկարգն վիճակել. իսկ ի վախճան⁹ ժամանակի անդրէն, ասաց, դարձեալ զյառնել թագաւորութեանն¹⁰ եւ զնորոգել¹¹ քահանայապետութեանն¹² ի նոցունց ազգաց սահմանեալ ժամանակաւ:

123 Զայսու ժամանակաւ միաբանեալ նախարարքն Հայոց եկին առ սուրբն Սահակ՝ չարախաւսել զԱրտաշէ, վասն անառակ ցանկութեանցն ի բաց ընկենուզ թագաւորն եւ պարսիկ ածել¹³ ունող¹⁴ աշխարհիս: 124 Այլ¹⁵ նա¹⁶ ասէ. «Ինձ քա՛ւ լիցի զոչխարն իմ մատնել անաւրէն գայլուն¹⁷, եւ փոխանակել զհիւանդոտ գառնն¹⁸ ընդ առողջ գաղանի, որոյ առողջութիւնն¹⁹ մեծ վնասուց է պատճառ»:

125 Ընդ որ զայրացեալ ազատագունդն Հայոց՝ դէմ եղեալ գնացին առ Վռամ արքայ²⁰ Պարսից՝ չարախաւսել զԱրտաշէ զիրեանց²¹ թագաւորէն եւ զսրբոյն Սա-

հակայ²² սակս մախանաց հայրապետութեանն: 126 Եւ հաւանեալ Վռամայ²³ արքայի Պարսից նախարարացն Հայոց՝ նոյն ժամայն ի դուռն արքունի կոչեալ զթագաւորն Հայոց եւ զսուրբն Սահակ. եւ զԱրտաշէր²⁴ կալեալ եւ կապեալ՝ ի խուժաստան յուղարկեաց, եւ զսուրբն Սահակ հրամայեաց ընկենուզ յաթոռոյ հայրապետութեան²⁵:

127 Եւ ի խնդրոյ²⁶ նախարարացն ետ նոցա կաթողիկոս²⁷ զԱբգիշոյ ոմն ասորի յակոբիկ²⁸ չարագործ, որ ոչ տեւեաց տարի մի: 128 Եւ յետ նորա զՇմուէլ²⁹ ոմն ի նմին³⁰ ցեղէ՝ վատթար քան զնա, որ եւ նա յետ երկու³¹ ամի վախճանեցաւ³²: 129 Եւ յետ նորա զՍուրմակ ոմն անվեհեր, որ չաւառաւսն էր զսրբոյն³³ Սահակայ, ի գաւառէն Բզնունեաց, ի գեղջկէն³⁴ Արծկէոյ՝ ամս է: 130 Սա անկաւ ի թիւ հայրապետաց³⁵. իսկ Աբգիշոյ³⁶ եւ Շմուէլ ոչ թուեցան³⁷:

131 Զոր տեսեալ մեծ վարդապետին Մովսիսի³⁸ քերթողահաւրն³⁹ եւ զաղաղակ բարձեալ՝ թէ «Ողբա՛մ զքեզ, Հայոց աշխարհ⁴⁰, զի բարձաւ ի քէն թագաւոր եւ

1 BDO չիբէ օ է

2 A գհահանայապետութիւն D գհահանայապետութիւն

3 ABC տեսլեամբ O տեսլեան

4 B թագաւորութիւն D թագաւորութեան

5 O զղաղարել D զղաղարիլ

6 B ֆահանայապետութիւն O ֆահանայապետութեան

7 ABDE յազգէ

8 CE այլոցն

9 DO վաղնան

10 BDO թագաւորութեան

11 B նորոգել

12 BDO ֆահանայապետութեան

13 O չիբ ածել

14 CDE ունող O ունել

15 A այլ

16 O նայ

17 A գայլոյն

18 DO գառն

19 D առողջութ. d (առողջութ)իւնն

20 D արբա

21 B իւրեանց

22 BD սահակա

23 BD վռամա

24 ABCDEO զարտաշէս

25 ACO հայրապետութեանն

26 B ի խնդրո

27 A կաթողիկոս

28 ABDO յակովբիկ

29 ABCO զշմուէլ օ զշմուէլ

30 BDOTi ի նոյն

31 ABCO Բ

32 O վաղնանեցաւ

33 ABDO սրբոյն d զ(սրբոյն)

34 ABCO ի գեղջէն

35 AB հայրապետացն C հայրապետաց

36 A արդիշու C արդիշաւ

37 O ոչ թվեցան

38 ABCO մովսէսի

39 A Բերդոդայիւրն B Բերդաւղաօրն CO Բերդոդաօրն

40 ABO աշխարհ հայոց

քահանայ: ¹³² Ողբա՛մ գթեզ, եկեղեցի՛¹ Հայաստանեայց², զի բարձաւ ի քէն մարգարէ եւ խորհրդական», որպէս ժիր մանուկ մարգարէն Երեմիա³ ողբայր զկործանումն ազգին Հրէից եւ զանապատանալ⁴ Տաճարին:

¹³³ Եւ եկեալ սուրբն Սահակ դոյզն⁵ ժամանակ անցուցանել⁶ ի գաւառին Բագրեւանդ ի գիւղն⁷ Բլուր՝ ի կամս Աստուծոյ վախճանեցաւ⁸ ի կենացս: ¹³⁴ Եւ զնշխարս ոսկերաց⁹ նորա առեալ թողին նորա Մամիկոնէից տիկնոջ, որ Դիստիկն¹⁰ անուանէին¹¹ տարեալ Հանգոյց ի Տարաւն գաւառի, ի գիւղն¹² Աշտիշատ¹³, որ կալաւ զաթոռ Հայրապետութեան¹⁴ ամս Ծ:

¹³⁵ Եւ յետ սակաւ աւուրց անցելոց մեծ վարդապետն Հայոց¹⁵ Մեսրոպ¹⁶ վախճանեցաւ¹⁷ ի Քաղաքուղաշտի ի Վաղարշապատ, զոր տարեալ¹⁸ Հանգուցին ի գիւղն¹⁹, որ Աւշական²⁰ կոչի²¹:

¹³⁶ Աստանաւր դադարէ թագաւորութիւն²² Հայոց յազգէն Արշակունեաց՝ սկսեալ յԺԲ ամի²³ Երկրորդ Եւերգետէս²⁴

Պողոտէոսի թագաւորի Եգիպտացւոց²⁵ եւ դադարեալ ի ԻԴ²⁶ ամին²⁷ Թէոդոսի թագաւորի Յունաց, կացեալ²⁸ ընդ ամենայն թագաւորութեան Հայոց²⁹ ամս ՇԾԹ:

ԳԼՈՒԽ³⁰ Բ³¹

Յաղագս իշխանացն³² Հայոց, որք զկնի թագաւորացն Արշակունեաց³³ եւ Հայրապետաց³⁴ Հայոց, որք զկնի տոհմին սրբոյն Գրիգորի

1 Իսկ յետ մահուանն Արտաշէրի³⁵ Հայոց թագաւորի ժողովեալ նախարարացն³⁶ Հայոց՝ զսուրբն³⁷ Վարդան իւրեանց սպարապետ կացուցանէին, որ էր ի Մամիկոնէից³⁸ տոհմէն, թողն սրբոյն Սահակայ: 2 Եւ երբեմն ի հնազանդութեան կային Պարսից թագաւորացն եւ երբեմն՝ յապստամբութեան, որպէս ուսուցանէ պատմութիւնն³⁹ Եղիշէի վարդապետի:

3 Եւ յետ մահուանն Սուրմակայ⁴⁰ ժողովեալ Հայրապետացն Հայոց՝ խնդրեալ գտին քահանայ ոմն Յովսէփ անուն, որ լեալ էր աշակերտ մեծին Մեսրոպայ⁴¹, ի գաւառէն⁴² Վայոց ձորոյ, ի գեղջէն⁴³ Հո-

1 B եկեղեցիք

2 AEO հայաստանեաց

3 CEO երեմիայ

4 O զանապատանալն

5 B դոյզ

6 ABD անցուցեալ

7 ACDE ի գիւղն B ի գեղն

8 O վաղնանեցաւ

9 O ոսկերացն

10 D դիստիկն

11 A անուանեին CE անուանեմ

12 ACDE ի գիւղն B ի գեղն

13 ABD արտաշատ a աշտիշատ

14 ACO հայրապետութեանն

15 B չի՞հ հայոց

16 ACE մեսրոպ O մեսրոպ

17 O վաղնանեցաւ

18 B տարեալ ACOT₁T₂ չի՞հ տարեալ

19 ADE ի գիւղն B ի գեղն

20 AD աւշական BDO օշական

21 B անուանէն փիւ կոչի

22 ACEO թագաւորութիւնն

23 ABCDEO ի ԺԲ ամի T₁ յերկոտասան ամի

24 ABCDE երգատէս O Լերգէտէս

25 A եգիպտացւոց

26 ABCDE ամի

27 A թեոդոսի

28 ABCDEO կալեալ

29 ABCDEO ազգին հայոց արշակունեաց

30 ABCO չի՞հ գլուխ

31 AO (գլուխ) Բ

32 AB իշխանաց

33 B չի՞հ որք զկնի թագաւորացն արշակունեաց

34 B հայրապետեաց

35 CE արտաշիսի

36 D նախարարաց

37 A ըզսուրբն

38 AE մամիկոնեանից

39 A պատմութիւնն BD պատմութիւն

40 BD սուրմակայ

41 AE մեսրոպայ BD մեսրոպ

42 B ի գաւառէ

43 ABDO ի գեղջէ

դոցիմայ: 4 Եւ հրամանաւ Վարդանայ¹ նստողցին յաթոռ կաթողիկոսութեան². ամս Բ: 5 Սա արար ժողով ի Շահապիվանի³, ուր զտուգանաւք կանոնսն⁴ կարգեցին: 6 Իսկ սուրբն⁵ Վարդան միաժողով կալեալ զնախարարսն⁶ Հայոց ամս ԺԲ եւ պատերազմեալ ընդ Յազկերտի Պարսից արքայի⁷ մեռանի ի վերայ սուրբ ուխտի եւ քրիստոսական հաւատոց⁸ ի դաշտին Աւերայրի⁹, ի գաւառին Արտազու:

7 Եւ յետ պատերազմին Վարդանայ, զկնի երկուց¹⁰ ամաց սուրբ Ղեւոնդեանք¹¹ Յովսեփաւ¹² հայրապետաւ կատարեցան յամսեանն¹³ հրոտից¹⁴, որ աւր ԻԶ էր ամսոյն, նոյն յուլիսի¹⁵ յաւուր կիւրակէի: 8 Ըստ որում ստուգեալ մեր զամս թագաւորացն՝ գտաք հանդիպեալ ի ԺԵ¹⁶ ամն Յազկերտի եւ յերեքն¹⁷ Մարկիանոսի Անիծելոյն¹⁸:

9 Իսկ¹⁹ յետ մահուանն Վարդանայ աւնիչխան եղեալ երկիրս Հայոց ամս Ժ՝ հաւածանք եւ խռովութիւնք բազմանային. թէեւ²⁰ սակաւ ինչ Յազկերտ ի²¹ սպառիչ խորհրդոյն²² դադարեալ՝ զվնասն զուրացեալ Վասակաւն²³ արկանէր եւ զնա մե-

ծապէս անարգանաւք քարշել հրամայէր: 10 Եւ ապա Պերոզ որդի նորա թագաւորեալ՝ զնախարարս²⁴ Հայոց արձակէր²⁵ ի կապանաց: 11 Եւ առնու զսպարապետութիւնն²⁶ Հայոց²⁷ Մանգնոս որդի Վարդանայ²⁸ ամս Ի:

12 Իսկ զկնի Տեառն Յովսեփայ կալաւ²⁹ զաթոռ հայրապետութեան³⁰ Տէր Գիւտ ամս Ժ, որ էր ի գաւառէն Վանանդայ³¹ յՈւթմսոյ³² գեղջէ: 13 Եւ յայսմ ժամանակի էր մեծ փրիստփայն³³ Հայոց Մովսէս, որ զճարտասանական արուեստ ի գործ առնու ի Հայս: 14 Եւ ճգնազգեացն Անտոն, որ եւ թաթուլ՝ առ սոքաւք ասի թողեալ զամենայն վասն Քրիստոսի հանդերձ Վարոսիւ եղբարք իւրով երիցաւ, եւ երթեալ ի վայրս դժնդակս³⁴ ընդ զազանաց եւ ընդ վիշապաց բնականայր ի տեղին³⁵, որ այժմ ասի Գազանածակք կամ Թաթլոյ վանք:

15 Եւ յամին քսան եւ հինգերորդի³⁶ Պերոզի Հայք ի Պարսից ապստամբեալ³⁷ ընդդէմ կացին խիստ մարտիւք ի ձեռն Վահանայ, որդւոյ Հմայեկի, եղբաւր Վարդանայ: 16 Եւ էին սորա եղբարք Վասակ քաջ եւ Արտաշէս եւ Վարդ պատրիկ, զոր ուսուցանէ քեզ Ղազար Փարպեցի³⁸, որոց առաջնորդէր խրատու եւ պաշտպանու-

1 BD վարդանա

2 A կաթուղիկոսութեան

3 BDO ի շահապի վանի

4 ACEO կանոնն BD կանոն d (կանոն)ն

5 C սուրբ

6 AD գնախարարս

7 BDO չիք պարսից արքայի od պարսից արքայի

8 ABDO հաւատոյ

9 E ավեր այրի

10 BDEO Բ

11 C դեռնողիանք

12 C յովսեփաւ

13 BD յամսեան

14 ABCO հրոտի

15 ACE յուլիոսի

16 A ԺԵ

17 D յԳ ամն T₂ յԳ-ն

18 ACE անիծելոյ

19 CE եւ (յետ)

20 A քեւ B քէ

21 BCDE յազկերտի

22 ABCO խորհրդոյն

23 ABCO վասակաւ T₁ զվասակաւն

24 BO գնախարարսն

25 ABCDO արձակոյր d արձակէր

26 BD զսպարապետութիւնն

27 B չիք հայոց

28 BD վարդանա

29 CE կալեալ

30 ACO հայրապետութեանն

31 BD վանանդա

32 A յութմայ

33 ABCOT₁ փրիստփոսն

34 AB դժնդակ C դժնդակ OD դժնդակս

35 ABCO ի տեղի

36 ABCO ի ե երորդի

37 A ապստամբեալ

38 aCdO (ad՝ յաւելում լուսանցում, CO՝ քնագրում) եւ էին սորա (d տոբա) եղբարք վասակ քաջ եւ արտաշէս (O արտաշէտ) եւ վարդ պատրիկ, զոր ուսուցանէ քեզ Ղազար փարպեցի (O փարպեցի T₁T₂ փարպեցի), BD չիք յաւելում

թեամբ ինքն իսկ առլցեալն¹ իմաստնական հանճարով երանելի հայրապետն Յովհանն² Մանգակունի³, որ զկնի Տեառն⁴ Գիւտի պաշտեաց զաթոռ հայրապետութեանն⁵ ամս Զ⁶: 17 Յայսմ ժամանակի երանելին Տեառնթագ, որ էր ի գաւառէն Արշարունեաց, ի Կալոց⁷ գեղջէ, վկայեալ վասն Քրիստոսի քաջութեամբ՝ կատարեցաւ ի Զառմիհրն⁸ Հազարաւուխտոյ⁹ ի գաւառ-վարէն Պարսից: 18 Նշխարք սորա՝ ի Շիրակ¹⁰ գաւառի, ի գիւղն¹¹, որ Բեռնաւան¹² կոչի, յեկեղեցւոյն, որ Տեառնթագ ասեն¹³:

19 Իսկ Վաղարշ արքայ Պարսից լսող¹⁴ եղեալ բարի խրատտուացն¹⁵ իւրոց՝ բարե-րարութեամբ զՀայս անդրէն նուաճեաց եւ մեծապատիւ մեծարեալ հաշտութիւն ա-րար: 20 Առ որս նշան¹⁶ հաշտութեան՝ մուրհակս մոռացութեան¹⁷ կնքէր: 21 Եւ առաւել եւս յարգեալ զՎահան՝ ի ձեռն Անդեկանայ¹⁸ զաշխարհս Հայոց ի նա¹⁹

հաւատայր մարգալանութեամբ, որ պետա-նայր²⁰ ամս Լ:

22 Յայսմ ժամանակի Մամբրէ՝ եղբայր Մովսիսի²¹, զորմէ ասեն երրորդ գտեալ²² ի փիլիսոփայս, դառնայր ի Հայս, եւ Դաւիթ աշակերտ Մովսիսի²³ ի Հարք գաւառէ, ի Հերեան գեղջէ: 23 Զայսու ժամանակաւ ե-րանելին Յովհանն²⁴ Մանգակունի, որ էր ի գաւառէն Արշարունեաց ի գեղջէն Ծախ-նոտայ²⁵ զՀայոց բազում կարգս ուղղու-թեան կատարեաց, զքարոզս գիշերի եւ տունջեան²⁶, զկարգս մկրտութեան, զսար-կաւագի, զքահանայի եւ զեպիսկոպոսի եւ զաւրհնութիւնս եկեղեցւոյ եւ զլիսովիմբ²⁷ զպատարագամատոյցն²⁸, զոր Աթանասի ասեն լինել: 24 Եւ ինքն հանգեալ ի կամս Աստուծոյ:

25 Եւ յետ նորա եկաց կաթողիկոս²⁹ Տէր Բաբկէն³⁰ ի գաւառէն³¹ Վանանդայ³² յՈւթմսոյ գեղջէ՝ ամս Գ:

26 Եւ զկնի նորա Տէր³³ Սամուէլ³⁴ ի գաւառէն³⁵ Բզնունեաց ի գեղջէն Արծկէոյ՝ ամս Ժ:

27 Եւ յետ նորա Տէր³⁶ Մուշէ ի գաւա-ռէն³⁷ Կոտայից³⁸ ի գեղջէն³⁹ Այլաբերդից⁴⁰ ամս Ը:

1 B առլցեալ D առլըցեալ

2 A յովհանն C յոհան

3 B մանդակունի

4 OT₁ տէր

5 BD հայրապետութեան

6 CET₂ (յաւելում) (ամս գ) նշխարք սորա ի շիրակ գաւառի, ի գիւղն որ բեռնաւան կոչի, յեկեղեցւոյն, որ տեառնթագ ասեն a (էջ 162բ, տողատակին) նշ-խարք սորա ի շիրակ գաւառի, ի գիւղն որ բեռ-նաւան կոչի յեկեղեցւոյն որ տեառնթագ ասեն: (Յաւելման փոխանցման նշանը ստորեւ «ի զօրա-վարէն պարսից» բառակապակցութիւնից յետոյ: Հմմտ. T₂, էջ 80):

7 CE ի կողոց

8 A գառնմիհրն BCDE գառն միհրն գառն միհր

9 ABCO հազարուխտոյ

10 T₂ [հանգուցան] (ի Շիրակ)

11 AE ի գիւղն

12 O բեռնաւս

13 BD չիք նշխարք սորա ի Շիրակ գաւառի ի գիւղն որ բեռնաւան կոչի, յեկեղեցւոյն որ տեառնթագ աս-են

14 CO լսող

15 A բարեխրատուցն CO բարեխրատուցն BD խրա-տուցն

16 ADO նշանս

17 C մուրացութեան

18 ACEO անտիկանայ BD անտիկանա

19 A ի նայ

20 C մարգալանութիւն, որպէս անայր

21 AC մովսէսի

22 B երկրորդ B չիք գտեալ ի

23 CE մովսէսի

24 CE յոհան

25 ACO ծախնստայ B ծախնստա T₁ ծախնստայ

26 ABO տուրնջեան C տուրնջեանն E տընջեանն

27 B եւ զլիսով իմ

28 D պատարագամատոյցն E զպատարագամատուցն

29 A կաթուղիկոս

30 ABO բարգեն DE բարգեն

31 B գաւառէ

32 BCD վանանդա

33 CE չիք տէր

34 A սամուէլ

35 B ի գաւառէ

36 CE չիք տէր

37 AC ի գաւառէ

38 A կուտէից D կուտէայից

39 ACE ի գեղջէ

40 A այլաբերդից B այլաբերդից

28 Եւ յետ նորա Տէր Սահակ ի գաւառէն¹ Հարքայ², ի գեղջէն³ Եղեգականայ⁴ ամս Ե:

29 Եւ յետ նորա Տէր Քրիստափոր փիլիսոփայ⁵ ի գաւառէն⁶ Բագրեւանդայ⁷ եւ⁸ ի գեղջէն⁹ Տիրառճայ¹⁰ ամս Զ¹¹:

30 Իսկ Վահան գեկեղեցիս Աստուծոյ լուսազարդեալ նորոգէր, զպաշտաւնեայս¹² ուխտին մեծարելով, բարեշէն զաշխարհս¹³ առնելով¹⁴: 31 Նոյն եւ ի ժամանակս իշխանութեանն¹⁵ իւրոյ զմեծ¹⁶ կաթողիկէ¹⁷ եկեղեցին, որ ի Հայս, վերստին մեծապէս նորոգեաց՝ զգասս կրաւնաւորացն¹⁸ բազմացուցանելով, որ Սուրենայ անապատն ասի, վերակացու նոցա կարգեալ զՂազար Փարպեցի¹⁹, ճարտասան եւ պատմագիր: 32 Սա եւ զԱլանս արգելականս արար: 33 Յաւուրս յայտոսիկ արեգակնդ ամենեւին կորեալ. յետ որոյ եղեւ սով սաստիկ²⁰: 34 Իսկ Վահան բարւոք վճարեալ՝ թողու

փոխանակ իւր զեղբայր իւր՝ զՎարդ պատրիկ²¹ ամս Դ:

35 Իսկ յաւուրս Վահանայ յայտնեցան նշխարք սուրբ Առաքելոյն Թադէոսի եւ Սանդիստոյ եւ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ²²:

36 Իսկ զկնի Տեառն Քրիստափորի յաւուրս յայտոսիկ²³ եկաց Հայրապետ Հայոց Տէր²⁴ Ղեւոնդ ի գաւառէն²⁵ Առբերանոյ²⁶, ի գեղջէն²⁷ փոքր Առեստու՝ ամս ԻԱ:

37 Եւ ապա զկնի Վարդ պատրիկայ²⁸ եղբաւրն Վահանայ, մարգպանք պարսիկք տիրեցին Հայոց ամս ԺԱ: 38 Յորում ժամանակի Եզրաս Անգեղացի՝ աշակերտ ճարտասանին Մովսիսի²⁹ եպիսկոպոսի³⁰ Բագրեւանդ գաւառի, զգասս ճարտասանիցն³¹ բազմացուցանէր³²:

39 Եւ ապա եկաց իշխան Հայոց Մեծէժ³³ Գնունի ամս Լ:

40 Եւ ի սորա եւթներորդ³⁴ ամին եկաց կաթողիկոս³⁵ Հայոց Տէր Ներսէս ի գաւառէն³⁶ Բագրեւանդայ³⁷, ի գեղջէն³⁸ Աշտառակաց՝ ամս Թ: 41 Սա ի չորրորդ ամի Հայրապետութեան իւրոյ եւ ի տասներորդ

1 BC ի գաւառէ

2 A հարայ B հարֆա

3 ABCDO ի գեղջէ

4 ACO եղեգակայ BD եղեգակա

5 D փիլիսոփա

6 ABCD ի գաւառէ

7 BD բագրեւանդա

8 A չիբեւ

9 ABCDEO ի գեղջէ T₂ գեղջէն

10 ABCDO տիրառճոյ

11 C (ամս գ) Յաւուրս Վահանայ յայտնեցան նշխարք սուրբ առաքելոյն Թադէոսի եւ սանդիստոյ եւ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ (Հմմտ. ա, ձեռ. 2865, էջ 163ա, տողատակ) ըստ գրչի՝ այն պէտք է տեղադրել «վարդ պատրիկ ամս Դ» գրութեան յետոյ. տե՛ս T₂, էջ 82, վճ: Ձեռ. C տեղը շփոթել է, իսկ ձեռ. O ընագրում միշտ է տեղադրուած:

12 A զպաշտօնայս C պաշտօնայս

13 O զաշխարհսն

14 AOT₁ ունելով

15 BDO գիշխանութեան

16 BCDEO զմեծն

17 ACDO կաթողիկէ

18 ABC կրօնաւորաց

19 ABC փարպեցի DO փարպեցին T₁T₂ փարբեցի

20 ABC սովն O սովն սաստիկ եղեւ օ եղեւ սովն սաստիկ

21 O պատրիկն C զվարդպատրիկ

22 a իսկ եւ յաւուրս վահանայ յայտնեցան նշխարք սուրբ Առաքելոյն Թադէոսի եւ սանդիստոյ եւ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ (ձեռ. A, էջ 163ա, յաւելումը՝ տողատակում, ընագրում նշուած է յաւելման տեղը: Տե՛ս T₂, էջ 81, Ծմ. 10, էջ 82, վ. 9-11:

23 CE յայսմիկ

24 T₁T₂ սուրբն

25 ABCO ի գաւառէ

26 EO առբերանոյ

27 ABCO ի գեղջէ

28 ABCO վարդկայ ABCO չիբ պատրկայ

29 AC մովսէսի

30 A եպիսկոպոսի

31 ABCO մարտասանացն

32 CO բազմացոյց

33 CO մեծէժ T₁ մծէժ

34 ABCO է երորդ T₁T₂ եօթներորդ

35 A կաթողիկոս

36 ABC ի գաւառէ

37 B բագրեւանդա

38 ABCO ի գեղջէ

ամի¹ իշխանութեան² Մեծէժայ արար ժողով ի քաղաքն³ Դուին⁴: 42 Եւ էին գլխաւորք ժողովոյն Պետրոս⁵ եպիսկոպոս քերթող⁶ Սիւնեաց եւ⁷ Ներշապուհ ի Տարաւնոյ. եւ կարգեցին զթուականն Հայոց ի ԺԴ-ն Յոսատիանոսի կայսեր, որ զսուրբն Սոփիա⁸ շինեաց, եւ ի ԺԴ-ն Խոսրովայ⁹ որդւոյ Կաւատայ¹⁰ Պարսից արքայի: 43 Յորում ամի սուրբն Յիգիտաբուզիտ¹¹ կատարեցաւ ի Քրիստոս: 44 Եւ Հայք յայդմ ամի եւ յայդմ¹² ժամանակի ի բաց կացին ի Յունաց հաղորդութենէ: 45 Եւ էր Յունաց թուականն ՅԴ յէ¹³ ամէն Փիլիպպոսի¹⁴ կայսեր:

46 Ժողովի ամենայն ժամանակն ի ծննդենէ¹⁵ Փրկչին մինչեւ ցժողովն¹⁶ Դուինայ¹⁷ եւ ցթուականն¹⁸ Հայոց ամբ ՇԾԳ, եւ ի լուսաւորութենէ սրբոյն Գրիգորի, որ է սկիզբն աստուածածանաւթութեան աշխարհիս Հայոց, ամբ ՄԾԲ:

47 Եւ զկնի Տեառն Ներսիսի¹⁹ եկաց կաթողիկոս²⁰ Հայոց Տէր Յովհաննէս²¹ ի

գաւառէ²² Գաբեղենից²³, ի գեղջէ Սիւն-ծեղնոյ²⁴, ի վանականութենէ Թաթլոյ վանից²⁵ ամս ժն:

48 Եւ զկնի սորա²⁶ Տէր²⁷ Մովսէս ի գաւառէ Արագածոտնէ²⁸, ի գեղջէն²⁹ Եղիվարդայ՝ ամս Լ: 49 Այս Մովսէս զԿիւրիոն՝ սրբոյ կաթողիկէի³⁰ վանաց երէց³¹, ձեռնադրէ³² կաթողիկոս³³ Վրաց, որ մերձ ի վախճանն³⁴ Մովսէսի³⁵ յերկուացեալ³⁶ Կիւրիոն յուղղափառ հաւատոց³⁷ ընդունի զժողովն Քաղկեդոնի³⁸: 50 Եւ Տեառն Մովսիսի³⁹ բազում⁴⁰ անգամ աստուածային խրատու կշտամբեալ զնա եւ ոչ ինչ աւգտեալ ինքն վախճանի⁴¹:

51 Իսկ ըստ իշխանաց կարգին յետ Մեծէժին⁴² Գնունոյ⁴³ պարսիկ մարզպանք⁴⁴ եկին ի Հայս⁴⁵:

52 Նախ Դենշապուհ⁴⁶, որ զշնմուռութիւնն⁴⁷ շատացոյց եւ զորմզդական հուրն

- 1 ABCO ի Ե երրորդ ամի
- 2 ABCDEO (իշխանութեան) իւրոյ փխ մեծէժայ ABCO մեծէժ (արար ժողով)
- 3 ABCO ի քաղաքին
- 4 DO դուին
- 5 CE պոդոս
- 6 A քերթող BCO քերթող
- 7 ACE չիբ եւ
- 8 ABCO սոփի
- 9 ABD խոսրովայ
- 10 BD կաւատայ
- 11 AB յիգիտաբուզիտ C յիգիտաբուզիտ O յիգիտաբուզիտ oT1 եգիտաբուզիտ T2 Յեգիտաբուզիտ (Ծն. անուանացանկում, էջ 83, Յիգիտաբուզիտ):
- 12 A յայդմ ամի եւ յայդ B յայսմ (ամի) եւ յայսմ
- 13 AC յԴ յեւթն ամէն B յԴ յերթն
- 14 ABC փիլիպոսի
- 15 ABCO ի ծննդենէ
- 16 C ի ժողովն
- 17 BCO դուինայ
- 18 O ցթուականն
- 19 O ներսիսի C տէր ներսիսի B ներսիսի
- 20 A կաթողիկոս
- 21 C յովհաննէս

- 22 O ի գաւառէն
- 23 BE գաբեղենից
- 24 O սիւն ձեղնոյ
- 25 A քաթու վանից DO քաթու C վանից E վանաց
- 26 BCDE չիբ սորայ
- 27 AO չիբ տէր
- 28 C արագածոտնէ O արագածոտնի
- 29 ABCO ի գեղջէ
- 30 ABCO սրբոյն կաթողիկէի
- 31 AD էրէց
- 32 A ձեռնադրեաց
- 33 A կաթողիկոս
- 34 ABO ի վաղմանն
- 35 O մովսիսի
- 36 A յերկուացեալ
- 37 ABCO հաւատոյ
- 38 ABD քաղկեդոնի
- 39 ABCO մովսէսի
- 40 a (ձեռ. A, էջ 163բ՝ ոչ բնագրային յաւելում տողատակին) «յայսմ ամի եղաւ քվականն Հայոց»:
- 41 ABC վախճանեալ O մեռանի փխ վախճանի D վաղմանեալ d (վախճան)ի
- 42 A մեծէժին
- 43 BCO գնունոյ
- 44 B մարզպան
- 45 ACO ի հայք
- 46 D դենշապուհ
- 47 A շնմուռութիւնն B շնմուռութիւնն CO զշնմուռութիւնն

վառեաց ի Ռշտունիս¹. եւ ստիպէր զՔրիստոնեայս² կրակի երկիր պազանել³, յաղագս որոյ բազումք մեռան:

53 Եւ յետ նորա Վարազդատ ոմն պարսիկ ի նմին տոհմէ: 54 Յորում ժամանակի մարդամահն սաստիկ հանգերձ չարանաւք: 55 Եւ ապա նշան ահեղ հրափայլ եւ արիւնատեսակ յերկնէ սկսաւ երեւել⁴, որ յողովագոյն ընդ կողմն հիւսիսոյ⁵, յարեւմտից⁶ մինչեւ յարեւելս⁷ յամենայն գիշերի⁸ սիւնաձեւ ցոլացեալ՝ գնայր ամիսս⁹ Ը:

56 Եւ ապա Խոսրով արքայ¹⁰ Պարսից զՍուրէն ոմն ազգական իւր, որում անուն էր Ճիհովր-Վշնասպ¹¹, հանէ ի հազարապետութիւն Հայոց: 57 Որ եկեալ կալաւ գերկիրս մեր՝ յոյժ հարստահարելով գնախարարս Հայոց. զի շնայր ընդ կանայս ազատաց՝ ոչ առնելով զայրն տէր կնոջ¹² իւրոյ: 58 Ընդ որ զայրացեալ Վարդանայ¹³ բռնել խի որդւոյ Վասակայ, որ էր յազգէն Մամիկոնէից, սպասեալ դիպող ժամանակի, սուսերահար առնէր¹⁴ զՍուրէն մարդպան [եւ¹⁵] յերկիր կործանէր յամի քառասներորդի առաջներորդի¹⁶ թագաւորութեան¹⁷ Խոսրովու, որ է ամ եւթներորդ¹⁸ թագաւորութեան¹⁹ Յուստիանոսի²⁰, յամ-

սեանն արեգի ԻԲ սն²¹ ամսոյն, որ է փետրուարի²², յաւուր երեքշաբաթեւոյ²³: 59 Եւ իշխանքն Հայոց համարէն ապստամբեալ²⁴ ի Պարսից՝ ձեռն ետուն ի Յունականն²⁵ նոքաւք ընդդէմ կալով սաստիկ մարտիւ: 60 Իսկ Վարդանայ²⁶ առեալ զընտանիս²⁷ իւր եւ զայլ պայազատսն՝ փախստեայ²⁸ անկանի յաշխարհն Յունաց, ի թագաւորեալ քաղաքն Կոստանդնուպալիս²⁹: 61 Եւ երթեալ յանդիման լինէր թագաւորին Յուստիանոսի, որ զսուրբն Սոփիա³⁰ շինեաց. եւ հազորդի ընդ նմա աւրինաց, եւ յիւր անուն³¹ անուանէ զաւագդուռն³² սուրբ Սոփիայ³³, որ մինչեւ ցայսսաւր կոչի դուռն Հայոց:

62 Եւ այս են ժամանակք³⁴ մարտից երկպառակութեան, անթիւ սպանմանց, գերութեան առից³⁵, խռովից, կապանաց, նեղութեանց, պակասութեանց, խիստ սովոյ³⁶, սրոյ³⁷ եւ մարդամահու, աւերելոյ³⁸ աւանից³⁹, հրդեհից⁴⁰ շինուածոց եւ⁴¹ ամենայն վնասուց բազում աշխարհաց, յերկուց կողմանց հասանէր՝ մոռացեալ աստուածապաշտութիւն⁴²:

1 ABC յոռւշտունիս Օ յրոռւշտունիս

2 Օ գրիստոնեայսն

3 A երկի պազանել C երկրպազանել

4 AD երեւել

5 ADO ընդ կողմ հիւսւոյ C հիւսւոյ

6 AB արեւմտից

7 A յարեւելս

8 ABC գիշեր

9 CO յամիսս

10 ABCO արքայն

11 ABO նիհովր շնասպ C նիհովր շնասպ

12 ABCO կնոջն

13 B վարդանայ

14 ABCO առնէ

15 ABCDEO չիւ և T₁T₂ [և]

16 ABDO ԽԱ երորդի C ԽԱ երորդ

17 BD թագաւորութեան

18 ABCO (ամ) է երորդ T₂ եօթներորդ

19 ABCO թագաւորութեան BD թագաւորութեան

20 ACO յուստինեա B յուստինայ D յուստինա

21 ABCEO ԻԲ սն T₁T₂ Բաւնեւրկուսն

22 BCO փետրվարի

23 BD Գ շաբթուոյ C երեքշաբթոյ

24 A ապստամբեալ O ապստամբեալ

25 ABCO ետուն յունականն

26 B վարդանայ

27 ABDEO զընտիրս C զնտիրս փ/ս զընտանիս (T₁T₂ զընտանիս)

28 ABCO փախստեա

29 A կոստանտնուպալիս D կոստանտնուպոլիս

30 BO սոփիայ

31 DO անունն

32 BO դուռն

33 ABCO սոփէ

34 B ժամանակ

35 ABO գերութեանց առից T₁ գերութեանց, առից

36 AC սովոյ

37 O սրու

38 B ավերումն և (ավեր)ել C ավերելո

39 C յաւանից

40 B հրդեհումն և (հրդեհ)ել

41 CE չիւ և

42 BO T₁ աստուածապաշտութեան

63 Իսկ զկնի Տեառն¹ Մովսիսի² եկաց կաթողիկոս³ Հայոց Տէր Աբրահամ ի գաւառէն⁴ Ռշտունեաց⁵, ի գեղջէ⁶ Աղբաթանից՝ հրամանաւ Սմբատայ⁷ Բագրատունւոյ⁸, որ էր մարզպան Հայոց ի Խոսրովու⁹ հրամանէ: 64 Այս Սմբատ¹⁰ երթեալ յաշխարհն¹¹ Վրկանի պատերազմաւ եւ գտեալ անդ ազգս¹² գերեալս ի Հայոց եւ բնակեալ ի Թուրքաստան անապատին, որ Սագաստանն¹³ անուանի, մոռացեալ զլեզու եւ զգրութիւն հայերէն: 65 Զոր տեսեալ Սմբատայ¹⁴ եւ ուրախացեալ յոյժ երէց¹⁵ մի Հաբէլ¹⁶ անուն վարդապետ նոցա կարգէ. յորմէ ուսեալ զգրութիւն հայերէն՝ կան մինչեւ ցայսաւր վիճակ սրբոյն Գրիգորի:

66 Իսկ հայրապետն Աբրահամ բազում ջանիւ¹⁷ հոգ տարեալ¹⁸ վասն Վրաց աշխարհին՝ ոչ¹⁹ կարաց դարձուցանել յուղղութիւն. ապա հատեալ աստուածային սրովն²⁰ նզովեաց ամենայն Հայոց միաբանութեամբ:

67 Իսկ կայսր²¹ Մաւրիկ²² զՅովհանն²³ ոմն նստուցանէ կաթողիկոս մասինն²⁴

Յունաց: 68 Եւ Աբրահամ նստէր ի Դուին²⁵:

69 Եւ Աշոտ ոմն առաքեալ յարքայէն Պարսից Խոսրովու եւ հարեալ զՅոյնն՝ էառ²⁶ զԿթուիճ քաղաք Հաշտենից, նոյնպէս եւ²⁷ զքաղաքն Կարնոյ²⁸, եւ գերեաց զՅովհան կաթողիկոս²⁹ ամենայն սպասուք³⁰ եկեղեցւոյն³¹ եւ տարաւ ի յԱհմատան³² շահաստան. որ կալաւ զաթոռն ամս ժձ³³: 70 Այլ³⁴ Աբրահամու³⁵ կալեալ զաթոռ հայրապետութեանն³⁶ ամս ԻԳ՝ վախճանի³⁷:

71 Իսկ յետ սուսերահարն լինելոյ³⁸ Սուրենայ ոչ եւս պարսիկ մարզպան առաքէր ի Հայս թագաւորն Պարսից. այլ³⁹ ի խնդրոյ նախարարացն իշխան հաստատէ Հայոց զԴաւիթ Սահառունի, որ կալաւ զհազարապետութիւն⁴⁰ Հայոց ամս Լ հրամանաւ Որմզդի, որդւոյ⁴¹ Խոսրովու Պարսից արքային⁴²: 72 (Յաւելում)⁴³:

73 Ի սորա երկոտասան ամին⁴⁴ երեւեցաւ Մահմէտ⁴⁵ որդի Աբղլայի, ի ԿԸ

1 CO տէր

2 ABCO մովսէսի

3 A կաթողիկոս

4 ABDO ի գաւառէ

5 AB ոռշտունեաց CO ըոըշտունեաց

6 CE ի գեղջէն

7 A սմպատայ E սմբատա

8 CE քագրատունոյ

9 AB ի խոսրովոյ CEO խոսրովայ

10 A սմպատ E սըմբատ

11 CE յաշխարհ

12 C գագս

13 BD սարգաստան O սագաստան

14 A սմպատայ B սմբատա

15 CDEO էրէց

16 ABO հաբէլ

17 C քագում ջանացեալ փխ քագում ջանիւ

18 A հոգս տարեալ B հոգացեալ O հոգալ փխ հոգ տարեալ

19 AB և (ոչ կարաց)

20 BDO սրով

21 ABCO կայսրն

22 BD մուրիկ

23 O գիովհան

24 BD մասին

25 C ի դւին O ի դւին

26 AD եառ

27 DO չիբ և d և

28 ABCO կարմայ

29 A կաթողիկոս

30 ABCE սպասաւորոօ O սպասոֆն

31 C եկեղեցւան

32 BDO տարաւ համատան T₂ յԱհմատան (Ծն. էջ 114 չիբի) T₁ ի Համատան

33 ABCO (ամս) Զ T₁T₂ (ամս) ժձ

34 A այլ

35 AO արքահամայ BE արքահամ

36 BD հայրապետութեան

37 DO վաղնանի

38 C լինելո

39 A այլ

40 B գաշխարհս փխ գհազարապետութիւն

41 AC որդւոյն

42 ABO արքայի

43 ACEO ի մրեն (O ի մոեն) գեկեղեցին սա շինեաց: Տե՛ս T₂, էջ 87, Ծն. 5: Տե՛ս Յովհ. Կաթ., ժԹ:

44 ABDEO ժԳ (ամին) C ԲԺ ան(ամին)

45 ABC մահմետ

թուականին¹: 74 Եւ սկիզբն լինի թագաւորութեան² Իսմայելի³ յէջ թուականին⁴:

75 Եւ զկնի Տեառն⁵ Աբրահամու եկաց⁶ կաթողիկոս Հայոց Տէր Կոմիտաս ի գաւառէ Արագածոտնէ⁷, ի գեղջէ Աղցից՝ ամս Ը: 76 Սա շինեաց զհանգստարան⁸ սրբոյն Հոփսիմեայ⁹ գեղեցկադիր շինուածովք¹⁰, քանզի խարխալեալ¹¹ էր առաջին շինուածն¹² սրբոյն Սահակայ¹³: 77 Եւ ի սորա ժամանակս փայլէր¹⁴ վարդապետութեամբ Յովհան Մայրոգոմեցի¹⁵, որում զկաթողիկոսարանն¹⁶ հաւատացեալ էր Կոմիտաս¹⁷: 78 Սա գրեաց երիս¹⁸ գիրս եւ զանուն¹⁹ իւր ոչ վերագրեաց ի նոսա, վասն չընդունելոյ ժողովրդեանն²⁰. անուն միոյն՝ Խրատ վարուց²¹, եւ անուն միւսոյն²² Հաւատարմատ, եւ անուն միւսոյն²³ Նոյեմակ:

79 Եւ ապա Տէր Քրիստափոր ազատ յաբրահամեան²⁴ բարձէն յԱպահունեաց գաւառէն՝ ամս Զ: 80 Զսա ընկեցին յաթո-

ռոյն, զի խռովութիւն առնէր ի մէջ իշխանացն: 81 Յետոյ եւ այլ ինչ պատճառ սացին:

82 Տէր Եզր ի Նգայ²⁵ գաւառէ, ի գեղջէ Փառածնակերտոյ²⁶ ամս Ժ: 83 Սա հանդիպեալ Հերակլի²⁷ ի Կարնոյ քաղաքի, ոչ տանելով ընդ իւր զՅովհան²⁸ փակակալ սրբոյն Գրիգորի, որ յայնմ ժամանակի կատարեալ էր աստուածային գրոց²⁹ գիտութեամբ, այլ³⁰ զոմն կիսակատար գիտութեամբ ընդ իւր առնոյր: 84 Եւ հասեալ ի ժողովն՝ խնդրէ³¹ ի նմանէ Հերակլ ձեռնարկ հաւատոյ: 85 Իսկ նոքա իբրեւ տգէտ գոլով աստուածային գրոց՝ խաբեալ խորամանկութեամբն Յունաց՝ նզովեալ³² զամենայն հերձուածողս³³ բաց³⁴ ի ժողովոյն Քաղկեդոնի³⁵, հաղորդեալ նոցա ըստ աւերինաց³⁶ մեծապարգեւ փառաւք դառնային. զԿողբ ժառանգեաց փոխան հաւատոյն: 86 Որոյ ընդ առաջ³⁷ ելեալ նմա ուխտ³⁸ եկեղեցւոյն³⁹, իսկ Յովհան⁴⁰ ոչ ել: 87 Եւ մեղադրեալ Եզրի՝ ծանուցանէ նմա. որոյ ասացեալ. «Քա՛ւ լիցի ինձ հաղորդել այնմ, որ քակեաց զցանկ⁴¹ հաւատոյ»: 88 Եւ ապա բռնութեամբ մուծեալ ի սենեակն⁴² ասաց Եզր. «Զի՞ ընդվզեալ եւ խրոխտացեալ ոչ տեսանես զմեզ»: 89 Եւ

1 A ի ԿԸ C ի ԿԲ Բվականին O Բվին

2 CO Բագաւորութեանն

3 A իսմայիլի B իսմայելի C իսմայիլի

4 ABE յ ՀԲ Բուականին CO (յ ՀԲ) Բվականին

5 CEO տէր

6 A կաթողիկոս O (եկաց) յաթոր

7 DO արագածոտնոյ

8 A հանգրստարան

9 AC հոփսիմէ B հոփսիմէի D հոփսիմեա

10 AO շինուածով

11 O խարխալեալ

12 ABCO շինուած

13 BD սահակա

14 A փայլէր

15 ACDEO մորոգոմեցի T1 մայրագոմեցի

16 A զկաթողիկոսութիւնն B զկաթողիկոսութիւնն T1T2 զկաթողիկոսութիւնն ՆԲ.Ն. զկաթողիկոսութեանն

17 ACO կոմիտասայ B կոմիտասա

18 O Գ T1 գերիս

19 O զանունն

20 BE ժողովրդեան

21 CE (Խրատ վարուց) Յաւելում ի մրեն զեկեղեցիսա շինեաց

22 O անուն միոյն BCE չի՞հանունն

23 O անուն միոյն

24 C յաբրահամեանն

25 AC ի նգա B ի նըգայ

26 BD փառածնակերտոյ

27 A հերակլի

28 BCEO պոհան

29 BO չի՞հ գրոց

30 A այլ

31 B խնդրէին C խնդրէր

32 O նըգովեալ

33 O հերձուածողս DE հերձուածողս

34 O բայց

35 ACDEO քաղկեդոնի B քաղկեդոնի ժողովոյն

36 BO ըստ օրինացն

37 ABDE ընդ յառաջ O ընդդէմ յառաջ ելեալ

38 O ուխտին

39 O եկեղեցւոյ

40 C յոհան

41 AD զցանգ

42 A ի սինեակն

նա ասէ. «Խրոխտումն յիս ոչ գոյ, այլ¹ ջատագով² ճշմարտութեանն³ կամիմ լինել. բայց դու յիրաւի կոչեցար Եզր, զի յեզր հանեալ⁴ տրոհեցեր զՀայաստանեայս⁵, քակեալ⁶ զսահման⁷ հաւատոյ Հարցն եւ խրամատեալ զառաքելական զցանկն⁸, կործանեալ ի մարդադաւան տաւմարն⁹ Լեւոնի¹⁰»: 90 Եւ զայս ասացեալ՝ գնաց յերեսաց նորա անարգանաւք: 91 Եւ երթեալ բնակեցաւ ի Մայրոյ վանս¹¹. ուստի հալածեալ գնա Եզրի՝ կոչէ զտեղին Մայրոյ գոմ¹², եւ զՅովհանն¹³ Մայրոգոմեցի¹⁴: 92 Իսկ նորա գնացեալ ի Գարդման¹⁵ անդ կատարէ զկեանս իւր առաքինաջան հանդիսիւ: 93 Զսմանէ համբաւի¹⁶ հերձուած մոլծանել յեկեղեցի, որ ոչ է սորա, այլ ոմն¹⁷ Սարգիս անուն յաշակերտաց¹⁸ նորա արար զայն, զոր հալածեաց¹⁹ Յովհան²⁰ իւրմէ²¹:

94 Իսկ զկնի Դաւթի Սահառունւոյ²² եկաց իշխան Հայոց Թէոդորոս Ռշտունի²³ ամս Ին:

95 Եւ զկնի Եզրի յաջորդէ զաթոռն Ներսէս²⁴ եպիսկոպոս²⁵ Տայոց: 96 Սա չինեաց զվկայարան սրբոյն Գրիգորի ի վերայ վիրապին յԱրտաշատ եւ զմիւս եւս հրաշապայծառ եկեղեցին զսուրբ²⁶ Գրիգոր ի Վաղարշապատու առապարին, զանազան յաւրինուածով²⁷:

97 Յայսմ ժամանակի ամիրապետն Տաճկաց ել ի Սին²⁸ անապատէն զաւրու ծանու եւ անցեալ ընդ ծով²⁹ ի հարաւակողմն³⁰ յարեւելս³¹ ի Սինդ, ի Պարս, ի Սազաստան³² եւ ի Սրման եւ ի Հնդկիս եւ աւերեալ գերեաց բառնալով զամենայն թագաւորութիւնս ազգաց, բաց³³ ի Հռոմայեցւոցն³⁴: 98 Զոր տեսեալ ապա Թէոդորոսի³⁵ Ռշտունեաց³⁶ տեառնն, որ էր զաւրավար Հայոց եւ այլոց³⁷ համախորհից՝ ի բաց կացեալ ի կայսերէ՝ հնազանդին Տաճկաց: 99 Իսկ կայսրն³⁸ Կոստանդին³⁹ թոռն Հերակլի⁴⁰ մեծաւ ցասմամբ դիմէ ի Հայս. խրոխտայր⁴¹ ջնջել ի միջոյ: 100 Որում ընդ առաջ⁴² ելեալ հայրապետն Ներսէս՝ համոզէր ի խաղաղութիւն. եւ ի միասին հասեալ ի Դուին⁴³ քաղաք՝ հրամայէ

1 A այլ
2 O ջաղագով o (ջա)տ(ագով)
3 BDO նշմարտութեան
4 B եզր հանեալ
5 A զհայաստանայս T1 զհայաստանայս
6 ABC քակել
7 BD զսահմանս
8 ABC զցանկն
9 AO տումարն BC տումարն
10 D լեւոնի
11 D ի մայրովանս
12 CD մայրո գոմ
13 A գյովհան CE գյոհան
14 ABO մայրոյ գոմեցի C մայրոգոմեցի D մայրո գոմեցի
15 ACDEO ի գարման փխ ի գարդման (Ծն. A (Էջ 166ա) Գարդման բառի դ տառը վերանորոգուած է ոչ միշտ) o (ի գար)դ(ման)
16 CE համարի փխ համբաւի
17 ABD այլ գայր ոմն O այլ գայլ ոմն C (այլ) այլ (ոմն) E այլ այր ոմն
18 O յաշակերտացն
19 ABCE հալածեալ
20 ADO յովհաննէս B յոհանն
21 E իւրմէ
22 ABDO սահառունոյ CE սահռունոյ

23 ABDO ոուշտունի CE որշտունի
24 A ներսես
25 A եպիսկոպոս
26 O սրբոյն
27 C օրինուածով
28 O սինես
29 DO ընդ ծովն
30 ABO ի հարաւակողմ
31 ABO յարեւելս
32 ACEO յարեւելս ի պարս եւ ի սագաստան, ի սնդ B ի սնդի
33 BCO բաց ի
34 ABC հոովմայեցւոցն O հոովմայեցւոցն
35 A թեոդոսի C թեոդոսի
36 ABO ոուշտունեաց C որշտունեաց
37 A այլոց
38 ABC կայսր
39 A կոստանտին
40 A հերակլի
41 O խրոխտայր Co խրոխտ(ան)այր
42 ABCDE ընդ յառաջ
43 O ի դւին

կայսր¹ հռոմ² երիցանցն³ մատուցանել պատարագս⁴ յեկեղեցիսն, եւ ի միասին հաղորդեցան աւրինաց կայսրն եւ կաթողիկոսն⁵: 101 Յորմէ գայթակղեցան բազումք, զի ութ աւր⁶ ի խորհրդին⁷ եկաց կայսրն ըստ սովորութեանն⁸, եւ ի ժամ ճաշոյն⁹ արհամարհեալ լինէին ազատքն¹⁰ Հայոց առաջի նորա:

102 Իսկ գնացեալ¹¹ կայսրն ի Կոստանդնուպալիս¹² թողու ի զաւրաց իւրոց վերակացուս աշխարհիս Հայոց:

103 Եւ ապա վիշապն ապստամբ¹³, ամենաչար դեւն, աստուածամարտ գազանն ոչ լռէր յիւրոց¹⁴ խորամանկ¹⁵ խորհրդոցն¹⁶ չարութենէ, այլ¹⁷ անքուն ակամբ երկնէր¹⁸ յանձն իւր՝ յարուցանել հալածանս ի վերայ եկեղեցեացն Աստուծոյ, որ ի Հայաստան աշխարհիս. քանզի յամս¹⁹ թագաւորութեանն Կոստանդին²⁰ որդւոյ Կոստանդեայ²¹ թողին Հերակլի²² արկ նա ի գործ զբնիկ կախարդութեանն²³ իւրոյ զչարութիւն²⁴ պղտորել զհաւատս մանկանց եկե-

ղեցուոյ, եւ արբանեակս²⁵ իւր կալաւ զզաւրսն Յունաց, որ²⁶ ի Հայաստան աշխարհիս: 104 Քանզի ոչ երբէք ընդունէին²⁷ Հայք զհռոմն ի հաղորդութիւն մարմնոյ եւ արեան²⁸ Տեառն: 105 Եւ արդ զրեն նոքա ամբաստանութիւն²⁹ ի Կոստանդնուպալիս³⁰ առ Կոստանդին³¹ թագաւորն³² եւ առ հայրապետն, թէ «Իբրեւ գանաւրէնս համարեալ եմք յաշխարհիս այսմիկ³³, զի անարժանս համարին Քրիստոսի Աստուծոյ զժողովն Քաղկեդոնի³⁴ եւ զտոմարն³⁵ Լեւոնի, եւ նզովեն³⁶ զնոսա եւ զամենեսին³⁷, որք ըստ նոցա³⁸ խորհին ի հաւատս»:

106 Յայնժամ հրաման ետ թագաւորն հայրապետաւն՝ զրել ի Հայս հրովարտակ առ սրբասէր կաթողիկոսն³⁹ Հայոց⁴⁰ Ներսէս եւ առ եպիսկոպոսունսն ամենայն եւ առ մեծն Թէոդորոս Ռշտունեաց⁴¹ տէր, որ էր իշխան աշխարհիս եւ զաւրավար զաւրացն, եւ առ ամենայն իշխանս աշխարհիս, զի միաբանութիւն հաւատոյ⁴² արասցեն ընդ Հռոմոց եւ մի՛ խոտեսցեն զժողովն զայն եւ զտոմարն⁴³. եւ թէ գտցի ոք յիշխանացն⁴⁴, որ ընդդիմացի⁴⁵ հրամա-

1 AC կայսրն O կայսր o (կայսր)ն

2 B հռոմ

3 OT₂ երիցանց

4 T₂ պատարագ

5 A կաթուղիկոսն

6 ABCO Ը օր

7 A ի խորհրդին O ի խորհրդի

8 BO ըստ սովորութեան

9 OT₂ ճաշուն

10 C ազատք

11 ABCDEO իսկ գնացեալ կայսրն T₂ իսկ կայսրն գնացեալ

12 AD կոստանտնուպալիս

13 A ապստամպ

14 B իւրոց

15 AB խորամանկ

16 BD խորդոց O խորհրդոց o (խորհրդոց)ն

17 A այլ

18 E յերկնէր

19 BO յայսմ C ամս T₂ [յ] ամս

20 ABO կոստանտի C կոստանդի

21 ABO կոստանտի C կոստանդէ

22 A հերակլի

23 BD կախարդութեան

24 ABCD չարութիւն

25 B արբանակս

26 O չի՞ր որ

27 A ընդունին

28 ABC արեանն

29 C ապստամբութիւն

30 A կոստանտնուպալիս BD կոստանտնուպոլիս

31 AB կոստանտին

32 ABC թագաւոր O արքայ

33 ABCO յայսմիկ

34 AC քաղկեդոնի

35 DO զտոմարն

36 B նզովցին

37 AB զամենեսեան

38 O ընդ մոսս

39 A կաթուղիկոսն

40 B չի՞ր հայոց

41 AO թեոդորոս ռշտունեաց C ըորշտունեաց

42 ABCO հաւատոց

43 AC զտոմար O զտոմարն

44 B իշխանացն

45 C ընդդիմացի

նին, ի պատուոյն եւ յիշխանութենէն¹ ի բաց ընկեսցի, եւ զինչս նորա զամենայն յարքունիս կալցեն², եւ տարեալ զնա ի³ դրունս թագաւորաց⁴ անդ արասցէ⁵ պատասխանի: 107 Եւ էր անդ այր մի ի Բագրեւանդ գաւառէ, ի Բագւան⁶ գեղջէ, որ էր ուսեալ զարուեստ փիլիսոփայութեան, եւ էր⁷ անուն նորա Դաւիթ. զնա հրամայեաց արձակել ի Հայս, զի երթեալ ի բաց⁸ հատցէ զհակառակութիւն⁹ եւ արասցէ միաբանութիւն:

108 Եւ ժողովեցան ի միասին¹⁰ ամենայն եպիսկոպոսունքն¹¹ եւ ամենայն իշխանք աշխարհին ի Դուին¹² քաղաքի¹³ առ քրիստոսասէր եւ ճշմարտապատում կաթողիկոսն¹⁴ Հայոց Ներսէս եւ առ բարեպաշտ իշխան աշխարհին եւ զաւերավարն Հայոց Թէոդորոս¹⁵ Սահառունի¹⁶ պատրիկ, որ էր Ռշտունեաց¹⁷ տէր, եւ տեսին զհրամանս թագաւորին եւ լուան զբանս¹⁸ ի փիլիսոփայէն¹⁹, որ ուսուցանէր բաժանմամբ զերկուց բնութեանցն վարդապետութիւն ըստ ժողովոյն Քաղկեդոնի²⁰: 109 Եւ իբրեւ լուան՝ ոչ առին յանձն²¹ փոխել զճշմարիտ վարդապետութիւն սրբոյն Գրիգորի ըստ

տոմարին²² Լեւոնի²³: 110 Արդ հաճոյ թուեցաւ ամենեցուն առնել բանիցն պատասխանի եւ ցուցանել զհաստատութիւն հիմնադրութեան²⁴ ճշմարիտ հաւատոյն իւրեանց, զոր ունէին²⁵ յառաջին եւ ի բուն վարդապետացն իւրեանց: 111 Զաղաղակ բարձեալ ամենեցուն ասէին, թէ «Լաւ լիցի մեզ²⁶ մեռանել, քան թէ փոխանակել զվարդապետութիւն սրբոյն Գրիգորի ընդ ժողովոյն Քաղկեդոնի եւ տոմարին Լեւոնի²⁷: 112 Յոյս²⁸ ճշմարիտ թուի մեզ եւ²⁹ ամենեցուն իսկ, որ զուղիղն կամիցին պարագիտել³⁰ ճանապարհ՝ ասացեալն յառաքելոյն. «Արդ աղաչեմ նախ քան զամենայն առնել աղաւթս, խնդրուածս, պաղատանս, գոհութիւնս վասն ամենայն մարդկան, մանաւանդ վասն թագաւորաց եւ ամենայն իշխանաց. զի խաղաղութեամբ եւ հանդարտութեամբ վարեսցուք զկեանս մեր ամենայն³¹ աստուածապաշտութեամբ եւ սրբութեամբ»:

113 Արդ թէպէտեւ³² անարժանութիւնս³³ մեր յոլովագոյն է, բայց զհրամայեալսն մեզ³⁴ յոյժ փութամբ կատարել. առնել աղաւթս ի վերայ ամենայն մարդկան, բայց եւս առաւել ի վերայ աստուածընկալ փառաց թագաւորութեանդ եւ ամենայն իշխանաց եւ զաւրաց եւ բոլորո-

1 B յիշխանէն C իշխանութենէն

2 ABO կալցին

3 AD չի՞ր ի

4 B թագաւորին

5 ABDO արասցեն օ արասցէ

6 ABCO ի բագուան

7 ABCO չի՞ր էր

8 O ի բայց

9 ABO զհակառակութիւնն

10 A ի միասին BCO T₂ չի՞ր ի միասին

11 B եպիսկոպոսունքն

12 O ի դւին

13 AB քաղաք

14 A կաթողիկոսն

15 AC քեդորոս ապուհի փիլ սահառունի

16 ABCDO չի՞ր Սահառունի

17 ABO ուշտունեաց C ըրըտունեաց

18 ABC բանս

19 C ի փիլիսոփայէ

20 BCDO քաղկեդոնի

21 O ոչ յառին յանձն B անձն

22 B ըստ տոմարին

23 A դւոնի

24 CO հիմնադրութիւն

25 A ունեին

26 BD չի՞ր մեզ

27 a (ընդ) ժողովոյն քաղկեդոնի եւ տոմարին Ղևովնի T₁ (որ) տե՛ս T₂, էջ 91, Ծմ. 8, էջ 346, Ծմ. 73, CE ընդ ժողովոյ O քաղկեդոնի

28 B յոյժ

29 ABCDEO չի՞ր եւ T₂ (եւ)

30 T₁ պարագիտել

31 BD չի՞ր ամենայն d ամենայն

— ԸՏԻՄՔ. Բ 1-2

32 A թեպէտեւ C թեպէտ եւ

33 O անարժանութիւնն

34 O մեր օ մե(զ)

վին իսկ աստուածապաճ պալատանդ¹, յոր² սէրն Աստուծոյ լիով հանգուցեալ է, եւ շնորհք աստուածային պարգեւացն ամենեցուն իսկ յայտնի են ի վերայ ձեր: 114 Զի ահա թագաւորութիւն մեծ եւ հզաւրագոյն, քան զամենայն թագաւորութիւնս, որ ոչ մարդկային ձեռամբ, այլ աստուածային աջովն է պսակեալ, զոր ոչ ոք երբէք³ կարասցէ փոխանորդել⁴, բայց միայն⁵ Քրիստոսի թագաւորութիւնն⁶: 115 Քահանայապետութիւն սուրբ եւ ճշմարիտ, լի աստուածային շնորհիւ, նախարարք եւ զաւրք քրիստոսասէրք եւ բազմութիւն ամենայն ժողովրդոցդ՝ ժողովուրդ Քրիստոսի Աստուծոյ. եւ մեք⁷ պանծացեալ ի լոյս փառաց ձերոյ⁸ աստուածասէր թագաւորութեանդ⁹ անշարժելի հաւատով կացեալ մնացաք ի մէջ դառնաշունչ եւ դժնդակ¹⁰ եւ անաւրէն թագաւորացն Պարսից: 116 Զի յորժամ բարձին զթագաւորութիւնն, կորուսին զամենայն նախարարս¹¹ եւ զզաւրս¹² աշխարհիս, կոտորեցին սրով զարս¹³ եւ զկանայս¹⁴, եւ ի գերութիւն վարեցին զբազմութիւն քաղաքաց եւ գիւղից¹⁵, իսկ¹⁶ ի մնացելոցն վերայ սուր շողացուցեալ¹⁷ բազում անգամ ջանացան դարձուցանել ի մոլորութիւն, բայց ոչ կարացին շարժել¹⁸:

1 ABCDO պալատանդ

2 C որ

3 AE երբեք

4 B փոխանակել

5 ABCDE միայն

6 A թագաւորութիւն BD թագաւորութիւն

7 BDO չի՞ մեք do մեք

8 ABCDEO ձերոց

9 ABCO թագաւորութեանց

10 ABCO դժնդակ

11 O նախարարսն

12 O զզորսն

13 B զարս CDEO զայրս

14 O (զկանայս) սրով

15 AC գիւղից գեղից

16 B չի՞ ի

17 T₁ իսկ մնացելոցն սուր ի վերայ շողացուցեալ

18 CE (շարժել) գնա

117 Նաեւ¹⁹ ամաչեցին եւս անաւրէնքն²⁰ յունայնութեան իւրեանց, զի նշան քրիստոնէութեան հաւատոյ հզաւրագոյն է, քան զամենայն թագաւորութիւնս հեթանոսաց. մինչեւ հրաման տալ անաւրէն թագաւորացն Կաւատայ եւ յետ նորա որդւոյ նորին Խոսրովու, թէ «Իւրաքանչիւր²¹ ոք զիւր հաւատ²² կալցի, եւ յայսմ հետէ մի՛ ոք իշխեսցէ²³ նեղել զՀայս. ամենեքեան մեր ծառայք են, մարմնով մեզ ծառայեսցեն. վասն հոգւոց՝ որ զհոգին դատէ՝ նա գիտէ եւ նորա»:

118 «Ապա դարձեալ յաւուրս Խոսրովու²⁴ որդւոյ Որմզդի յետ գերութեանն Երուսաղէմի, հրաման ետ արքայն Խոսրով ժողովել²⁵ ամենայն²⁶ եպիսկոպոսաց կողմանց արեւելից եւ Ասորեստանեայց²⁷ ի դուռն արքունի. «Լսեմ, ասէ, թէ երկու²⁸ կողմանք են քրիստոնէից, եւ մին²⁹ զմիւսն նզովէ, վասնզի չհամարին իրաւացի. արդ միաբանութեամբ ամենեքեան ի մի վայր ժողովեսցին»:

119 Եւ ժողովեցան անդ ամենայն եպիսկոպոսունք³⁰ եւ երիցունք³¹ եւ ամենայն հաւատացեալք կողմանցն այնոցիկ: 120 Եւ կացոյց ի վերայ նոցա ոստիկանս³² զՍմբատ³³ Բագրատունի, զանուանեալն Խոսրովչնում եւ զբժշկապետն արքունի: 121 Էր անդ ի գերութեան եւ Զաքարիա³⁴ հայրապետն Երուսաղէմի եւ

19 CE եւ

20 BD անօրէնք

21 C զիւրաքանչիւր

22 O հաւատն

23 E յիշխեսցէ

24 ACOE Խոսրովայ BD Խոսրովա

25 T₂ ժողովիլ

26 CO զամենայն

27 ABO ասորեստանեաց o ասորեստանեայց

28 ABCO Բ

29 ABCOD միմն

30 B եպիսկոպոսուք

31 C իրիցունք

32 B ոսկիկանս

33 AO զսմայատ զգամպատ

34 BOE զաբարիայ

այլ¹ իմաստասէրք բազումք, զորս² գերեալ էր յԱղեքսանդրացւոց³ քաղաքէն: 122 Ուրոց հրաման ետ արքայ խոսրով՝ արդարութեամբ ի վերայ հասանել եւ զուղիղն եւ զճշմարիտն ծանուցանել⁴ արքայի: 123 Եւ ժողովեալ ամենեքեան ի դահլիճն արքունի՝ եղեւ վէճ եւ աղաղակ մեծ, քանզի ոմանք էին ուղղափառութեան հաւատով, եւ գրով եւ կնքով հին թագաւորացն, միաւորեալք եւ միաբանեալք⁵ ընդ հաւատոց աշխարհին Հայոց: 124 Եւ ոմանք Նեստորականք եւ ոմանք Սեւերիտք եւ այլ⁶ բազմութիւն խառնիճաղանճ⁷ աղանդոյն⁸: 125 Նաեւ հրէապետն⁹ եւս իւրովք համազգեաւքն¹⁰ յառաջ մատուցեալ՝ առնէր ամբաստանութիւն ըստ իւրեանց բնիկ սովորութեանցն՝ «Մի կոչեսցի, ասեն, աստուած այրն¹¹ այն»: 126 Եւ ծանուցին զբանսն թագաւորին: 127 Ասէ¹² թագաւորն. «Ո՞ր հրամանաւ եկն¹³ նա ի տեղին յայն. արդ զանալից լիցի եւ զնասցէ ի տեղի իւր»: 128 Նոյնպէս եւ զայլ աղանդոյն բազմութիւնն¹⁴. բայց միայն զՆիկիական¹⁵ եւ զԿոստանդնուպալսին¹⁶ եւ զԵփեսոսին¹⁷ եւ զՔաղկեդոնին հրամայեաց¹⁸ քննել:

1 A այլ

2 ABCO գոր

3 C յաղէփանդրացւոց

4 C ծանուցանելն

5 T₂ չիմփաքանեալք

6 A այլ

7 ABCO խառնաջաղանջ

8 A աղանդոյ C աղանդույ

9 A հրէպետն a (հրէ)ա(պետն) B հրապետն DO հերապետն do հրէապետն T₁ հայրապետն

10 ABCO համազգոփն

11 A աստուած T₁ աստ O այր փիս այրն

12 E և (ասէ)

13 DO եկ

14 A բազմութիւնն BD բազմութեան

15 ABCO զնիկեականն

16 AD զկոստանդնուպալսին

17 B եփեսոսին

18 C հրամայեցաք

129 Դիպեցան անդ ի ժամանակին յայնմիկ արք երկու¹⁹, եպիսկոպոսք²⁰ յաշխարհէն Հայոց, արք հաւատարիմք, զորս վասն բռնութեան աշխարհիս էին²¹ արձակեալ, զի ծանուցեն թագաւորին, Կոմիտաս²² Մամիկոնէից²³ եպիսկոպոս²⁴ եւ Մատթէոս²⁵ Ամատունեաց. եւ ունէին ընդ ինքեանս պատրաստական²⁶ զպատմութիւնս սրբոյն Գրիգորի եւ այլ²⁷ եւս վարդապետական պատմութիւնս: 130 Եւ հրամայեաց հարցանել թագաւորն, եթէ²⁸ յորո՞ց թագաւորաց աւուրս²⁹ եղեն ժողովքդ այդոքիկ: 131 Ասացին, թէ³⁰ «Նիկիոյ³¹ ժողովն առ Կոստանդիանոսիւ³² եղեւ, Կոստանդնուպալսին՝ առ Մեծն Թէոդոսիւ³³, Եփեսոսին՝ առ Թէոդոսիւ Փոքու³⁴, Քաղկեդոնին՝ առ Մարկիանոսիւ³⁵»: 132 Պատասխանի ետ թագաւորն եւ ասէ. «Երից

19 CE ք

20 A եպիսկապոսք

21 ABCDEO գոր... էր

22 O կումիտաս

23 ABC մամիկոնեցից

24 A եպիսկապոս

25 BDE մաթէոս

26 DO պատրաստականս

27 A այլ

28 A եթե

29 ABCDEO աւուրք

30 A թե

31 ABCDE նիկիա O նիկիայ

32 A առ կոստանդիանոսիւ

33 A կոստանդնուպալսին առ մեծ թեոդոսիւ C կոստանդնուպոլսին առ մեծ թեոդոսիւ O կոստանդինուպոլսին առ մեծ թեոդոսիւ D կոստանդնուպոլսին առ մեծ թեոդոսիւ

34 AC եփեսոսին առ թեոդոսիւ փոքու

35 ACO յաւելում (ձեռ. C եւ T₁-ի միւս հիմք ձեռագրում մարկիանոսիւ բառից յետոյ) վասն որոյ թէ ֆաղկեդոնին ընդունելի էր, ապա թուրքս ընդէր ոչ տարաւ եւ զայն, զի եւ նշմարիտ գրեցի, այլ արտաբոյ է երից սուրբ ժողովոյն: AO յաւելումը աշխարհաց բառից յետոյ (A լուսանցում, O բնագրում, զծիկներով տարանջատուած: O-ի միւս ձեռագրում յաւելումը մարկիանոսիւ բառից յետոյ է: BE յաւելում չի: Երկու տպագիրներում յաւելումն այլ տեղում է (T₁ էջ 97, T₂ էջ 96): Հմմտ. T₂, էջ 350, ծմ 76:

Թագաւորաց¹ հրամանքն² ճշմարիտ լինել թուի³, քան զմիոյն»։ 133 Եւ ի վերայ հասեալ Թագաւորին գրով վասն Նեստորի, թէ ո՛ր⁴, կամ ուստի՛, կամ յորո՛ւմ ժողովի եւ թէ զի՛նչ խաւսեցաւ եւ ո՛րպէս եղեւ նմա, եւ հրամայեաց զՆեստորականսն հանել յատենէն արտաքս։

134 Նոյնպէս եւ վասն Քաղկեդոնի⁵ ժողովոյն եհարց, եթէ ո՛րք⁶ էին գլխաւորք, եւ կամ զի՛ իսկ եղեւ ժողովն այն։ 135 Եւ ծանուցին նմա զամենայն եւ⁷ ասացին, թէ⁸ «Ի՞նչ Նիկիայն եւ ի Կոստանդնուպաւսին⁹ ինքեանք իսկ Թագաւորքն¹¹ Կոստանդիանոս¹² եւ Թէոդոս Մեծն¹³, իսկ յԵփեսոս՝ Կիւրեղ Աղեքսանդրոս¹⁴ եպիսկոպոսն¹⁵ եւ ի¹⁶ Քաղկեդոնի¹⁷ Թէոդորեոս¹⁸ ոմն եպիսկոպոս¹⁹, որ զՆեստորին²⁰ խաւսէր, եւ Աննա²¹ անուանեալն կաթողիկոս եւ այլ²² եպիսկոպոսունք եւ երիցունք բազումք ի նորին իշխանութենէ, յԱրուստանէ, ի Խոնժաստան կողմանէ եւ յայլոց աշխարհաց»։

136 Վասն որոյ հրաման ետ արքայ Խոսրով՝ քանդել²³ զամենեցուն նոցա զե-

կեղեցիս. «Թէ Քաղկեդոնին ընդունելի էր, ասէ²⁴, ապա²⁵ թուղթս ընդէ՞ր ոչ տարաւ. եւ այն²⁶ զի ես ճշմարիտ գրեցի. այլ արտաքոյ է երից սուրբ ժողովոցն²⁷»։ 137 Եւ սրով սպառնացեալ²⁸ զամենեւեան զնոսա սատակել, եթէ²⁹ ոչ ի բաց դարձցին ի մոլորութենէն եւ ելանիցեն յարքունական պողոտայն³⁰։

138 Իսկ որք զՔաղկեդոնին³¹ Իվերիոյ³² եւ Աղուանից կաթողիկոսն³³, որ էր ի Փայտակարան, ի³⁴ դրան արքունի, եւ այլք³⁵ ոմանք եպիսկոպոսունք եւ երիցունք քաղաքաց, որ ի Յունաց կողմանէ, եւ իշխանք, որք եկեալ էին ի ծառայութիւն Թագաւորին Պարսից, որոց զպայքարն³⁶ իսկ հրամայեաց տալ։ 139 Եւ ապա խնդրեալ նա յետկար տերանց ի կողմանցն³⁷ երկոցունց՝ զՆիկիայն, որ առ Կոստանդիանոսիւ³⁸ եւ³⁹ զԿոստանդնուպաւսին⁴⁰, որ առ Մեծն Թէոդոսիւ⁴¹ եւ զԵփեսոսին, որ⁴² առ Փոքր Թէոդոսիւ, եւ զՔաղկեդոնին, որ⁴³ առ Մարկիանոսիւ. եւ

1 ACO Թագաւորացն

2 ACDE հրամանք

3 ABCDO քուի լինել

4 BD (թէ) ո՞ր O ո՞ր

5 ABDO քաղկեդովնի

6 A եթե ո՞րք B թէ (ոյք)

7 ABDO չի՞ եւ

8 A եթե

9 ABO չի՞ ի

10 AD ի կոստանտնուպոլսին

11 C չի՞ Թագաւորքն

12 AD կոստանտինոս

13 A քեդոս ABDO մեծ

14 A կիւրիդ աղեկսանդրոս CO կիւրիդ աղեփսանդրոս

15 A եպիսկոպոս O հայրապետ B հայրապետն

16 O չի՞ ի

17 B քաղկեդովնի DO քաղկեդովնի

18 A քեդորիտոս BCDO քեդորիտոս

19 A եպիսկոպոս

20 A զնեստորին

21 C աննայ

22 A այլ

23 B քանել

24 ACDO չի՞ ասէ d ասէ

25 O չի՞ ապա

26 ACDO զայն

27 DO ժողովոյն (Հմմտ. T₂, էջ 95, ծմ. 4)

28 B սպառնալեաց

29 A թե BCO թէ

30 ACDEO պաղատն B պաղատն e (պաղատ)ե(ն) T₁ պալատն T₂ պողոտայն

31 B քաղկեդովնի

32 ABCDO վիւրոյ

33 AD կաթողիկոսն

34 O չի՞ ի

35 A այլք

36 AD զչիփաֆարն B զըչչիփաֆարն CEO զչչիփաֆարն T₁ զփաֆարն T₂ զչիփաֆարն ՆԲՆ. զփայֆարն = զպայֆարն

37 C յետ կարտերաց (ի կողմացն) փ/ս յետկար տերանց (ի կողմացն)

38 A կոստանտինոսիւ

39 ABO չի՞ եւ

40 A (առ) կոստանդնուպաւսին BO կոստանդիանոսիւ պոլսին

41 A քեդոսիւ

42 BDO չի՞ որ

43 BO չի՞ որ

զամենայն¹ քննեալ եւ ի վերայ հասեալ՝
ասէ. «Նոքա ընդէ՞ր ոչ ասացին երկուս²
բնութիւնս բաժանմամբ որպէս զսոսա³.
յայտ է եթէ եւ զմե՛զ պարտ է յերկուս⁴
բաժանել, երկուս ասել թագաւորութիւն
եւ ոչ մի. զի եթէ զբնութիւնն⁵ ոք քննէ,
եւ ես յերկուց⁶ բնութեանց եմ՝ թէպէտ ի
հաւրէ եւ ի մաւրէ, թէպէտ ի հոգւոյ եւ ի
մարմնոյ: 140 Բայց Աստուածութիւնն⁷, որ
յամենայն տեղւոջ է, թէ ինքն զինչ կամի
զամենայն լինել եւ կամ առնել ոչ կարէ՝
ապա⁸ Աստուածութիւնն⁹ զի՞նչ է»:

141 Ապա հրամայեաց հարցանել զԶա-
քարիա¹⁰ հայրապետն Երուսաղէմի եւ
զայլս¹¹ բազումս, զորս ածեալ էր¹² յԱղեք-
սանդրացւոց¹³ քաղաքէն՝ թէ «Ո՛ր իցէ¹⁴
ճշմարիտն. զարդարն ասացէք երդմամբ»:
142 Եւ նոցա պատասխանի տուեալ ասեն.
«Եթէ¹⁵ ոչ էաք խոտորնակի գնացեալ ա-
ռաջի Աստուծոյ, եւ¹⁶ ոչ նա բարկութեամբ
խոտորնակս գնացեալ էր ընդ մեզ:
143 Բայց արդ երկուցեալ յԱստուծոյ՝ ա-
ռաջի ձեր զճշմարիտն ասեմք. հաւատ
ճշմարիտ¹⁷ այն է, որ ի Նիկիայն ասացաւ
առ երանելեալն Կոստանդինոսիւ¹⁸, եւ
նմին միաբան¹⁹ են Կոստանդնուպոլսին²⁰

եւ Եփեսոսին. եւ նոցին միաբան Հայոց
հաւատն է ճշմարտութեամբ: 144 Իսկ
Քաղկեդոնի²¹ ասացեալն ոչ է միաբան նո-
ցին, որպէս ձեր իսկ բարերարութիւնդ ծա-
նեաւ»:

145 Եւ հրաման տուեալ թագաւորին
խնդիր առնել ի գանձս արքայի²², եւ
խնդրեալ գտին տետրեայս²³ գրեալ ի վե-
րայ հաւատս ճշմարիտս ըստ միաբանու-
թեան հաւատոյ աշխարհիս Հայոց, որ էր²⁴
կնքեալ մատանեալ Կաւատայ արքայի եւ
որդւոյ նորին Խոսրովու²⁵: 146 Յորոյ վե-
րայ հրաման ետ եւ արքայ Խոսրով, եթէ²⁶
«Ամենայն քրիստոնեայք, որք²⁷ ընդ իմով
իշխանութեամբ են, հաւատ զՀայոցն կալ-
ցին»: 147 Եւ որ միաբանէին ընդ Հայոց
հաւատոյս ի կողմանս Ասորեստանի՝ կամ
Կայէշով մետրապալիտ²⁸ եւ այլ²⁹ տասն³⁰
եպիսկոպոսք³¹ եւ նոցին միաբան աստուա-
ծասէր թագուհին Շիրէն³² եւ քաջն
Սմբատ³³ եւ բժշկապետն մեծ: 148 Իսկ
զպատճէն³⁴ ուղիղ խոստովանութեանն³⁵
արքայ Խոսրով հրամայեաց կնքել³⁶ իւրով
մատանեալ եւ տալ ի գանձն³⁷ արքունի:

149 Իսկ արդ զի եհան զմեզ Աստուած
ի խաւարին³⁸ իշխանութեանց³⁹ եւ արժանի

1 BCE զամենայն

2 CO Բ ս

3 B զսոսայ

4 O երկուս

5 BO զբնութիւն

6 B երկուց

7 BD աստուածութիւն

8 B ապայ

9 BD աստուածութիւն

10 CEO զգաֆարիայ

11 ABC ցայլս

12 B ածել էր

13 A յաղեկսանդրացւոց C յաղեկսանդրացւոց

14 A քե (ո՞ր իցէ)

15 A եթե

16 ABCO չի՞ եւ

17 C ճշմարիտն

18 A կոստանդինոսիւ

19 ABCO միաբանին

20 AD կոստանդնուպոլսին O կոստանդնու պոլսին

21 AB փաղկեդովնի DO փաղկեդովնի

22 ABCO արքային

23 C տետրապոլս

24 O որ է

25 BO խոսրովոյ

26 A եթե

27 ACO որ

28 A մետրապոլիտ C մետրապոլիդ

29 A այլ B այլև

30 ABCO Ժ

31 A եպիսկոպոս CO եպիսկոպոս

32 ABCDEO շիրէն T₁T₂ Շիրին

33 DO սմպատ

34 B պատմէն

35 BO խոստովանութեան

36 O կըմբել B քննել փիս կնքել

37 ACO ի գանձ

38 O ի խաւարային

39 ABO իշխանութեանցն

արար ծառայութեան երկնաքաղաքացի¹ թագաւորութեանդ, ո՞րչափ² եւս առաւել քան զառաւել արժան է մեզ վայելել ի խաղաղութեան, որ³ եւ պարտիմք աղաւթել եւ խնդրել ի Քրիստոսէ Աստուծոյ վասն բարեպաշտ եւ աստուածասէր թագաւորութեանդ Հաստատուն եւ անշարժ կալոյ մնալոյ մինչեւ յաւիտեան, իբրեւ զաւուրս երկնից ի վերայ երկրի»⁴...

150 Իսկ յետ գնալոյ կայսեր երկուցեալ Ներսէս ի ցասմանէ իշխանացն՝ փախչի⁵ ի Տայս, ի բնիկ գաւառն իւր: 151 Յետ վեց⁶ ամի, յորժամ վախճանեցաւ⁷ Թէոփորոս⁸ զաւրավարն, դարձաւ ի Հայս:

152 Յաւուրս յայտոսիկ եւ իշխանութեանն⁹ Թէոփորոսի Ռշտունւոյ¹⁰, յԶԶ¹¹ թուականին եղեւ առաջին ելք¹² ի Հայս Տաճկաց, Հրամանաւ Ոմարայ¹³ ամիր-ալ-մոմնւոյ¹⁴, որ էր երկրորդ ի Մահմետէ¹⁵. եւ ի ՂԵ ամի¹⁶ թուականութեան¹⁷ դարձեալ սաստիկ զաւրու եկեալ Տաճկաց՝ առին զԴուին¹⁸ քաղաք, եւ եղեւ Համար գերութեան¹⁹ ԼԵՌ²⁰. եւ ապա տիրեցին Հայոց, Վրաց եւ Աղուանից:

153 Իսկ աշխարհս Հայոց ի բաց կացեալ ի Տաճկաց՝ Հնազանդի²¹ կայսեր, եւ ի խնդրոյ Ներսիսի²² լինի Համազասպ Հրամանատար Հայոց ի ՃԴ թուականին²³: 154 Զոր լուեալ ամիրապետին՝ զայրացեալ կոտորէ²⁴ զպատանդսն²⁵ Հայոց ոգիս իբրեւ ՌԶՀէ²⁶: 155 Եւ իսկոյն մեռանի ինքն յիւրոց²⁷ զաւրացն. եւ զաւրն Իսմայիլի²⁸, որ յեգիպտոս, միաբանեալ կայսեր՝ Հաւատացին ի Քրիստոս եւ մկրտեցան ԺԶՌ:

156 Իսկ ի վախճանել²⁹ Համազասպայ³⁰ Հայցէ Ներսէս նախարարաւքն Հանդերձ յամիրապետէն զԳրիգոր Մամիկոնեան՝ եղբայր³¹ Համազասպայ³², որ ի պատանդի իսկ էր առ նմա՝ կացուցանել³³ իշխան Հայոց. եւ շինեաց³⁴ զկաթողիկէն³⁵, որ յԱրուս:

157 Իսկ Ներսիսի³⁶ կացեալ ամս Ժ՝ յաջորդէ զաթոռն Անաստաս ի ՃԻ թուականին³⁷, որ էր սենեկապետ Ներսիսի³⁸, ի գաւառէն³⁹ Մասեացոտնէ⁴⁰, ի գեղջէ Ակոռուոյ⁴¹. որ⁴² եւ զեկեղեցին Ակոռուոյ⁴³ վայե-

1 CE երկնաքաղաքացի (թագաւորութեանդ)

2 A ո՞րչափ T₂ ո՞րչափ

3 ABCDEO չի՞ր արժան է մեզ վայելել ի խաղաղութեան որ եւ

4 Ըստ Ստ. Մայիսանցի՝ այստեղ չնկատված պակաս կա (էջ 98, ծմ. 4, էջ 353-354, ծմ. 80): Այն չի նշուած ABCDEGOP ձեռագրերում եւ T₁-ում (էջ 99):

5 A փախչի

6 ABCO յետ 9 ամի

7 DO վաղնանեցաւ

8 A թէոփոր BO թէոփոր

9 O իշխանութեան B իշխանութեան

10 ABO թէոփորոսի ուշտունւոյ C ընդշտունւոյ

11 C յձգ թվականին O ձգ թվին

12 ABCO ել

13 ABO ոմարայ C մարայ

14 ACO ամիրմունւոյ

15 B երկրորդ մահմետ

16 C (ի) 9 ամի

17 A թուականութեան CO թվականութեան B թվական

18 O գղվին

19 AEO գերութեան

20 D I, եւ եւ

21 BO հնազանդին

22 O ներսիսի

23 CO թվականին B թվին

24 BDO T₁ կոտորեաց

25 BC զպատանդսն

26 T₁ 777 Սեբ., Հովհ. Կաթ. 1775

27 A ի յիւրոց

28 A իսմայիլի B իսմայիլի D իսմայիլի

29 ABC (իսկ) վախճանեալ O (իսկ) վաղնանեալ

30 A համազասպայ BD համազասպա O համազասպայ

31 O գեղբայր

32 A համազասպայ O համազասպայ B համազասպայ

33 B կացուցեալ

34 ABCO շինեալ

35 AB գկաթողիկէն O գկաթողիկէն

36 AC ներսիսի

37 CO թվականին

38 C ներսիսի

39 ABCO ի գաւառէ

40 O մասեաց ունէ

41 A ակոռուոյ CO ակոռուոյ

42 ABD չի՞ր որ եւ

43 A ակոռուոյ O ակոռուոյ

լուչ շինուածով զարդարեաց¹: 158 Ի սորա աւուրս² հաւատաց սուրբն Դաւիթ:

159 Իսկ Անաստաս խորհեալ Հայաստանեայցս կարգել տոմար³ անշարժ ըստ այլոց ազգաց՝ եւ հրամայէ Անանիայի Շիրակացոյ⁴ կարգել զքրաւնիկոնն⁵ հրաշագան, յորում գտոմարս⁶ մեր կարգեաց անշարժ: 160 Եւ Անաստասայ⁷ խորհեալ ժողովով⁸ եւ եպիսկոպոսաւք հաստատել զքրաւնիկոնն⁹ եւ վախճանի¹⁰ կացեալ յաթոռն ամս Զ: 161 Ի սորա աւուրս¹¹ էր եւ Փիլոն Տիրակացին¹², որ զՍոկրատայ¹³ պատմութիւնն թարգմանեաց ի հայ լեզու:

162 Եւ զկնի նորա Տէր¹⁴ Իսրայէլ¹⁵ ի գաւառէն¹⁶ Վանանդայ, ի գեղջէ Ութմսոյ¹⁷ ամս Ժ:

163 Եւ զկնի նորա Տէր Սահակ, որ էր ի Զորափորոյ¹⁸ յԱրքունաշէն գեղջէ՝ ամս ԻԵ: 164 Ի սորա Ե¹⁹ ամին իշխանն Գրիգոր պատերազմեալ ընդ Խազրաց՝ մեռանի ի²⁰ ՃԼ²¹ թուականին²²:

165 Եւ ի ՃԼԵ թուականին²³ Աշոտ Բագրատունի Հայոց իշխան եղեւ²⁴ ամս Գ: 166 Յայսմ ժամանակի հալածումն եւ աւերումն սաստիկ եհաս աշխարհիս Հայոց. զի ի ՃԼԴ թուականին²⁵ տիրեցին հիւսիսային²⁶ զաւրքն, որ են Խազիրք՝ Հայոց, Վրաց եւ Աղուանից, եւ սպանին ի պատերազմին զիշխանն Հայոց եւ զՎրացն²⁷: 167 Իսկ Յուստիանոս ի յերրորդ ամի թագաւորութեանն²⁸ իւրոյ զաւր սաստիկ առաքեաց ի Հայս. եւ հրով եւ գերութեամբ քանդեցին գաւառս ԻԵ, եւ ԸՌ²⁹ երդ գերեալ՝ վաճառեցին: 168 Եւ ի³⁰ միւս ամին այլ զաւր առաքեաց ԽՌ:

169 Եւ էր խռովութիւն մեծ յաշխարհիս Հայոց. զի յարեւելից հարաւոյ տաճիկ զաւր եկեալ՝ գերեցին գաւառս սակաւս³¹: 170 Իսկ Աշոտ իշխանն Հայոց գնաց պատերազմել ընդ Տաճիկն³² եւ սպանաւ ի պատերազմին: 171 Իսկ ոմանք ի Հայոց իշխանացն անձնատուրք³³ եղեն առ զաւրս Տաճկաց³⁴:

172 Իսկ ի գալ չորրորդ ամին Յուստիանոս ինքն խաղացեալ զաւրու ծանուկն ի կողմն³⁵ մի Հայոց, ի լեռն, որ կոչի Արարտակ, եւ յերիս բաժանէ³⁶ զզաւրս իւր, առաքէ ի Հայս, ի³⁷ Վիրս եւ յԱղուանս. եւ կոչեալ առ ինքն զամենայն

1 ACE (վայելուչ) յարդարեաց BDO T₁ (վայելուչ) շինեաց, չի՞ շինուածով զարդարեաց

2 EO յաւուրս

3 ABO տօմար

4 AC շիրակեցոց

5 ABCDEO գֆնիկոնն փ/ս գֆրօնիկոնն (տե՛ս ՆՃԲ, Բ, 1009)

6 ABCO գտօմարս

7 ABCDE անաստա O անաստայ

8 ABCEO ժողովով

9 ABCDEO գֆնիկոնն փ/ս գֆրօնիկոնն

10 DO վաղնամի

11 O յաւուրս

12 AC տիրակացի

13 B գտկրատա

14 C չի՞ տէր

15 A իգրաէդ B իսրաէլ

16 ABDO ի գաւառէ

17 ABDEO յութմսոյ

18 ABCO ի ձորոյ փորոյ

19 A հիւնգ ալին

20 O չի՞ ի

21 C ցի Բվին

22 O Բվին C Բվակամին

23 O ցլէ Բվին

24 B իշխան եղեւ հայոց

25 CE (ի) ցլգ O Բվին C Բվակամին

26 AD հիւսւային d հիւսւային C հիւսւային

27 A ի պատերազմի O գիշխանն հայոց եւ վրաց ի պատերազմին AC եւ վրաց

28 ABO Բագաւորութեան

29 ABCO փ (երդ գերեալ)

30 O չի՞ ի

31 AE սակաւ գաւառ C սակաւ գաւառս BD գաւառ սակաւ d գաւառս սակաւս

32 B ընդ տանիկսն

33 ACE անձնատուրք

34 C առ զօրսն հայոց AB (ջնջված է) հայոց փ/ս տանկաց

35 Ce ի կողմ մի a ի կողմն (հայոց)

36 T₂ յերիս բաժանեալ

37 A չի՞ ի

իշխանս աշխարհացս¹ այսոցիկ. եւ ոչ ի կամաց, այլ² ի հարկէ գնացեալ առ նա: 173 Իսկ նորա զոմանս յիշխանացն³ ընդ իւր առեալ եւ զոմանց զորդիսն⁴ պատանդս⁵ խնդրեալ, ընդ որս եւ զկաթողիկոսն⁶ Հայոց զՍահակ հանդերձ ե կախկոպոսաւք արգելեալ առ ինքն. եւ զոմանս յիշխանացն արքունատուր⁷ պատարագաւք պատուեալ՝ կացոյց իշխանս⁸ աշխարհացն, զՆերսէս⁹ Շիրակայ¹⁰ տէր¹¹, կոմս Կոպոյտիրոց¹² Հայոց իշխան, եւ զՎարազդատ¹³ պատրիկ էքսարխոս¹⁴, որ էր երկրորդ թագաւորին՝ Աղուանից իշխան, եւ ԼՌ զաւր աւգնական¹⁵ իշխանացն, եւ ինքն ի Կոստանդնուպոլիս¹⁶ դարձաւ:

174 Եւ Ներսէս¹⁷ Կամսարական եկաց իշխան Հայոց ամս Դ: 175 Ի սորա աւուրս¹⁸ պայծառանայր Գրիգորիս Արշարունեաց¹⁹ քորեպիսկոպոս²⁰ փիլիսոփայական²¹ արուեստիւ, որ զընթերցուածոց²² մեկնութիւնն զարդարեաց ի խնդրոյ Ներսէսի Կամսարականին²³:

1 C հայոց C չի՛ր աշխարհացս

2 A այլ

3 B իշխանացն

4 C որդիսն

5 ABO պատանդ

6 A զկաթողիկոսն

7 A արքունատուր

8 C իշխան

9 BO զմերսեհ

10 BD շիրակա

11 A տէրն

12 A կոպոյտիրոց BCDO կոպոյ տիրոց E կոմս կոպոյ տիրոց T₁ Կապուտոու, T₁ այլ ձեռ. T₂ Կապոյտիրոց R, էջ 82, ձմ. 58 Кантры

13 C վազդատ

14 AB եխարխոս

15 B չի՛ր աւգնական

16 ADEO կոստանդնուպոլիս C կոստանդնուպոլիս

17 E մերսեհ

18 BO աւուրսն

19 ADO յաշարունեաց օ յարշարունեաց

20 A քորեպիսկապոս

21 A փիլիսոփայական

22 C գոր ընթերցուածոյ

23 AB մերսիսի A կամսարականի CO մերսեսի

176 Եւ զկնի նորա, ի ձեռ թուականին²⁴ Սմբատ²⁵ Բագրատունի Բիւրատեան Հայոց²⁶ իշխան եղեւ ամս Ի:

177 Եւ եկեալ ոստիկան ի Հայս Աբդլայ²⁷ անուն՝ կալաւ զիշխանսն Հայոց եւ խաղացոյց ի Դամասկոս: 178 Ի սմանէ մարտիրոսացաւ սուրբն Դաւիթ ի Դուին²⁸ քաղաքի: 179 Եւ ի սոյն աւուրս²⁹ լինի կոնին ի Վարդանակերտի, յորում բնաջինջ սպառեցաւ զաւրն Իսմայիլի³⁰: 180 Եւ Ոկբայ³¹ զաւրագլուխ Տաճկաց, վանի ի Կամսարականացն եւ զնայ գոյթ³² տալ ամիրապետին, որոյ³³ զայրացեալ՝ զաւր բազում առաքէ ի Հայս՝ հրդեհել, քանդել, կործանել զեկեղեցիս Աստուծոյ ի Հայս:

181 Իսկ կաթողիկոսն³⁴ Հայոց Սահակ, գերեալն³⁵ յԱբդլայէ, կայր ի պատանդս ի Դամասկոս. լուեալ զսպառնալիսն Ոկբայի՝ խնդրէր հրաժեշտ՝ երթալ առ նա, թերեւս կարացէ դարձուցանել զնա: 182 Եւ նորա հրամայեալ: 183 Իսկ իբրեւ չոգաւ ի խառան՝ հիւանդացաւ. եւ զրէ զվերջինս³⁶ բանից իւրոց առ Ոկբայ³⁷ յուշ առնելով զհասարակաց մահն եւ զտարտարոս³⁸ դժոխոցն, դարձեալ եւ զաւտարամահն լինել³⁹ իւր. եւ հրամայէ զհրովարտակն դնել յաջոյ ձեռին իւրոյ, զի ինքն Ոկբայ եկեալ

24 DEO թվին

25 ABO սմպատ

26 B չի՛ր հայոց

27 ABD արդլա

28 O դւին

29 BD աւուր

30 A իսմաիլի BC իսմայէլի DO իսմայելի

31 A աւկբա BD Օկբա

32 BCD գոյթ տալ

33 BD որ d որոյ

34 A կաթողիկոսն

35 BD գերեալ d (գերեալ)ն

36 E զվերջինսն

37 A առ Օկբայ DO առ Օկբա

38 ACE զտարտարոսս BD տարտարոսս d (տարտարոս)

39 O զաւտարամահ լինելն

առցել: 184 Իսկ Ոկբայ¹ իբրեւ լուաւ զմահ սրբոյ հայրապետին՝ հրամայէ պահել մինչեւ ցգալն² իւր: 185 Եւ³ իբրեւ եկն եւ ետես զայրն Աստուծոյ, ձեռն նմա շարժեալ ողջունէր՝ Սալամ⁴ ալէք ասելով: 186 Եւ նորա⁵ ազգամամբ սուրբ Հոգւոյն⁶ շարժեաց զձեռնն⁷ ընդդէմ նորա յաղաչանս: 187 Ընդ որ սարսուցեալ⁸ առնու զնամակն եւ ընթերցեալ՝ ասէ՝ «Այս⁹ խնդիրք քո կատարեալ է, այրդ Աստուծոյ»: Եւ առաքեալ զմարմին նորա ի Հայս, եւ գիր խաղաղութեան առաքէ ի Հայս՝ թողեալ զյանցանս նոցա:

188 Իսկ զկնի Տեառն Սահակայ¹⁰, ի¹¹ ՃԾԸ¹² թուականին¹³ յաջորդէ զաթոռն Եղիա¹⁴ ի գեղջէ¹⁵ Արճիշոյ, յԱղիովտէ¹⁶, յեպիսկոպոսութենէ Բզնունեաց՝ ամս ԺԳ: 189 Սա հրամանաւ Աբղիմէլիքայ¹⁷ արար զժողովն ի Պարտաւ եւ ետ տանել զՆերսէս Բակուր՝ չկաթողիկոս¹⁸ Աղուանից առ ամիրապետն, զի ջանայր զԱղուանս քաղկեդոնիկ առնել:

190 Եւ զկնի նորա Տէր Յովհաննէս¹⁹ փիլիսոփայն ի գաւառէն²⁰ Տաշրաց, ի գեղջէ Աւճնայ²¹ ամս ԺԱ: 191 Սա արար ժողով ի Մանազկերտ քաղաք, ի սահմանագ-

լուխսն Հարքայ²² ամենայն եպիսկոպոսաւք²³ Հայոց, ընդ որս էր եւ Գրիգորիս փիլիսոփայ²⁴ քորեպիսկոպոս²⁵ Արշարունեաց, եւ Զ եպիսկոպոս²⁶ յԱսորւոց²⁷ Յակոբիկ²⁸ տանէ՝ հրամանաւ պատրիարքին²⁹ իւրեանց, յաւուրս³⁰ Սմբատայ³¹ իշխանութեանն³², սրբելով յաշխարհէս զքաղկեդոնականացն երկաբնակ խոստովանութիւն³³ եւ զաւանդութիւնն, որ խմորով եւ ջրով ապականեն³⁴ զսուրբ Խորհուրդն, եւ ձկամբ եւ ձիթով եւ գինւով³⁵ զպահս քառասնորդացն³⁶ եւ զայր աւուրս կանոնեալս, որ յաւուրցն³⁷ Եզրի մինչեւ ցայս մնացեալ³⁸ էր յաշխարհիս³⁹ Հայոց ի մասին⁴⁰ Յունաց: 192 Զայս ամենայն իբրեւ խմոր⁴¹ հին ի բաց ընկեցեալ՝ սահմանեցին խոստովանութիւն հաւատոյ⁴² մի բնութիւն մարմնացելոյ⁴³ Բանին Աստուծոյ, եւ առանց խմորոյ եւ ջրոյ կատարել զսուրբ Խորհուրդն, եւ զպահոց աւուրսն սրբութեամբ տանել ի գլուխ. այլ վասն կարեաց հիւանդաց եւ մարմնասէր իշխանաց թողացուցին զչաբաթ եւ զկիրակէ⁴⁴. ո՛չ

1 AD (իսկ) Օկրա

2 ACE մինչեւ ցգալ

3 Օ չիբ եւ

4 Օ սալամ

5 ABC եւ նմա Օ եւ նա

6 B հոգոյն

7 BD գծնն Օ գծննն

8 ABCDEO սարսուցեալ (տես ՆՃԲ, 2-րդ հատ., էջ 702) T₁T₂ սարսեալ

9 ՆԲ.Ն. այո փ/ս այս

10 BD սահակա

11 B չիբ ի

12 D Գ եւ Ծ եւ Ը

13 BD Թվին CO Թվականին

14 B եղիայ

15 C ի գեղջէն

16 AD յաղիոյովտէ CO յաղիոյ ովտէ

17 ACE արղլմեյլայ Օ արղլմեյլայ BD արղլմեյլա

18 A չկաթողիկոս Օ չկաթողիկոսն T₁ զկաթողիկոս

19 ABC յոհաննէս

20 ABCDEO ի գաւառն

21 AD Օճնա

22 BCD հարբա

23 Օ եպիսկոպոսոֆն

24 A փիլիսոփա BD փիլիսոփայն

25 A քորեպիսկոպոս BD եպիսկոպոս d քոր(եպիսկոպոս)

26 A եպիսկոպոս

27 A ի յասորւոց BO յասորոց C ի յասորոց

28 ABDE յակովբիկ

29 Օ պատրիարքին

30 Օ յաւուր

31 A սմպատայ BD ամպատա

32 BD իշխանութեան

33 ABC խոստովանութիւնն

34 A ապականեին BDOT₁ ապականեին

35 CDO գինով

36 C գառասնորդացն

37 CE յաւուրս

38 B ցայժմ անցեալ էր

39 B աշխարհիս

40 BDO մասին

41 BD (իբրեւ) խոր ին փ/ս խմոր հին d (իբրեւ) (խմոր) հին

42 B հաւատայ

43 C մարմնացելո

44 C զկիրակէ

ուխտի մանկանց եկեղեցւոյ եւ ճգնաւորաց Քրիստոսի:

193 Եւ ինքն Յովհաննէս¹ էր յոյժ գեղեցիկ տեսլեամբ², լի ամենայն առաքինութեամբ. ունէր զգեստս³ այծեայս⁴ եւ ի վերայ պայծառերանդ նիւթով զգեստաւորեալ պճնազարդէր. եւ ոսկի մանր խարտեալ աղացեալ՝ անոյշ⁵ իւղովք⁶ խառնեալ եւ փչեալ զծաղկեալ ալեաւք մաւրուացն⁷:

194 Զոր տեսեալ ոստիկանին Վլթի՝ երթեալ պատմեաց ի Բաղդատ⁸ ամիրապետին զմեծվայելչութիւնն Յովհաննու⁹: 195 Եւ նա տենչացեալ տեսեան նորա՝ կոչէ զնա ի դռուն արքունի եւ հայցէր ըստ սովորական զարդուն պճնազարդիլ եւ երեւել¹⁰ նմա: 196 Իսկ նորա զաւարտահասակ դիտակն իւր եւս առաւել փայլուն եւ պաղպաղուն¹¹ զգեստաւորեալ, եւ զաղբեկ ծաղկեալ մաւրուսն¹² ոսկեփուշս¹³ կազմեալ՝ զոսկիրանկար գաւազանն ի ձեռն առեալ¹⁴ մտանէր յարքունիսն:

197 Ընդ որ հիացեալ ամիրապետն՝ մեծաւ պատուով հրամայէ նստել եւ հարցանէր, թէ «Ընդէ՞ր այդպէս պճնազարդիս, զի Քրիստոսն քո եւ աշակերտքն¹⁵ նորին զգծուծն եւ զչնչինն պատուեցին¹⁶»:

198 Եւ նա ասէ. «Քրիստոսն մեր թէպէտ¹⁷ եւ զաստուածային զփառան¹⁸ մարմնովն ծածկեաց, սակայն ցոյցք նշանացն ահաւոր տեսողացն զնա ցուցանէին¹⁹. եւ աշակերտքն զնոյնն²⁰ առնելով նշանս՝ զտեսողսն²¹ ահացուցանէին: 199 Իսկ զի ի մէնջ բազում նշանաց ցոյցք նուագեցան՝ սակայնր ահարկու²² զգեստուք²³ զխակ տեսողսն ընդոստուցանեմք յերկրւն²⁴ Աստուծոյ, որպէս եւ դուք՝ թագաւորքդ, վասն ահաւոր երեւելոյ մարդկան՝ ծիրանափառ ոսկեճամուկ²⁵ պճնազարդիք: 200 Այլ²⁶ թէ յզգեստ²⁷ իմ կամիս հայել, միայն ընդ միայն տես»: 201 Եւ արտաքս տրոհեալ զամենայն²⁸ եցոյց նմա զխորշորագոյն²⁹ քուրճն³⁰: 202 Ընդ որ զարմացեալ ամիրապետին՝ եւթնպատիկ³¹ պճնազարդէ զնա եւ մեծապատիւ գանձու³² առաքէ ի Հայս:

203 Իսկ յետ³³ Սմբատայ³⁴ եկաց իշխան Հայոց Աշոտ Բագրատունի՝ որդի Վասակայ³⁵ ամս ժե: 204 Զսա խաւարեցուցին ազգն Մամիկոնէից՝ սակս մախանաց իշխանութեանն³⁶, յաւուրս Մրուանայ³⁷ ամիրալ-մումնուոյ³⁸:

1 C յոհաննէս

2 ABCDE տեսանելով d տես(լեամբ)

3 ABCDEO զգեստ

4 D այծայս d այծ(ե)այս

5 ABDEO անուշ

6 C եւղովք

7 ABC մուրուացն EO մուրուացն

8 A ի քաղտատ

9 C յոհաննու

10 BDEO երեւիլ

11 ABCDEO պաղպաղուն T₁T₂ պաղպաղուն

12 BCDEO մուրուսն

13 BCD ոսկեփուշս E ոսկեփունցն O ոսկե փունցն T₁ ոսկեփունցն T₂ ոսկեփունցն Ն.Բ.Ն. ոսկեփունցս, ՆՀԲ, II, 520, ոսկեփունց կամ ոսկեփունցս

14 O ի ձեռին առեալ

15 ABC աշակերտք

16 B չնչին D զընչինն T₁T₂ պատուիրեցին Ն.Բ.Ն. պատուեցին

17 A թեպէտ

18 B փառսն

19 ABC ցուցանէր O ցուցանէին

20 BDO զնոյն

21 BCO զտեսողսն D տեսողս d զ(տեսողս)ն

22 ADO (այնր) հարկու do ահարկու C (այնր) հարկիւ (զգեստուք)

23 ABC զգեստոք O զգեստուք

24 A յերկրւն

25 BCO ոսկեճամուկ

26 A այլ

27 A զզգեստս B զգեստ C զզգեստն

28 A զամենեան

29 C զխորշորագոյն

30 քուրճն

31 AE եւթնպատիկ DO եօթն պատիկ C եւթն պատիկ

32 CE գանձիւ

33 O զկնի փ/ս յետ

34 AO սմպատայ BD սմբատա

35 BD վասակա

36 BO իշխանութեան

37 BDC մրուանա

38 ABCDO ամիր մումնոյ E ամիրմումնոյ T₁ Մրվանայ Ամիրալմումնոյ

205 Եւ յետ նորա Սմբատ¹ որդի նորին ամս իԲ:

206 Իսկ ըստ Հայրապետաց կարգին՝ զկնի² Յովհաննիսի³ եկաց կաթողիկոս⁴ Տէր Դաւիթ ի գաւառէն⁵ Կոտայից⁶, ի գեղջէն⁷ Արամոնեաց⁸ ամս ԺԳ:

207 Եւ զկնի նորա⁹ ի ՃՂ թուականին¹⁰ Տէր Տրդատ¹¹ ի գաւառէ¹² Վանանդայ¹³, յՈւլթմսոյ գեղջէ՝ ամս իԳ:

208 Եւ զկնի նորա Տէր Տրդատ ի Դասնաւանից¹⁴ ամս Գ:

209 Եւ ապա Տէր Սիոն ի Բաւաւնից¹⁵ գեղջէ՝ ամս Ը: 210 Յաւուրս սորա եղեւ կոտորածն թալնայ¹⁶, եւ սպանան ոգիք Զ¹⁷, եւ գերեցան ՌՄ¹⁸:

211 Եւ զկնի սորա յՄԻԱ թուականին¹⁹ Տէր Եսայի²⁰ ի գաւառէն²¹ Նգայ, ի գեղջէն²² Եղապատրշոյ²³ ամս ԺԳ: 212 Սա էր միամաւր որդի կնոջ այրւոյ, որ վասն աղքատութեան մուրացիկ գոլով՝ ստնդիայ²⁴ մանկամբն յարեցաւ ի տուն կաթողիկոսա-

րանին²⁵. եւ ոչ մտեալ ընդ յարկաւ²⁶ խորշակաւ եւ ցրտով տառապեալ պաշտէր զդրունս եկեղեցւոյն: 213 Զոր Հարցեալ քահանայիցն, թէ «Զի՞նչ այդչափ տառապիս», եւ նա ասէ. «Ո՞չ գիտէք, զի²⁷ սակա կաթողիկոսութեան²⁸ սնուցանեմ զորդեակս իմ»: 214 Որ եւ սնեալ ի նմին եկեղեցւոյ՝ լինի նախ՝ եպիսկոպոս²⁹ Գողթան եւ ապա՝ կաթողիկոս³⁰ Հայոց:

215 Եւ զկնի սորա Տէր Ստեփանոս³¹ ի Դուին քաղաքէ՝ ամս Բ:

216 Եւ զկնի սորա յՄԽ թուականին³² Տէր Յովսէփ՝ ամս Զ, որ էր ի յՈստանէն ի կիրապաղատին³³ ապարանից:

217 Եւ ապա Տէր Սողոմոն³⁴ ի գիւղաքաղաքէն³⁵ Գառնւոյ³⁶ ամ Ա³⁷:

218 Եւ ապա Տէր Գէորգ³⁸ յԱրագածոտնէ³⁹, ի գեղջէ Աշտարակաց՝ ամս Գ:

219 Եւ զկնի սորա⁴⁰ Տէր Յովսէփ, որ Կարինն կոչուի՝ ի գաւառէ Արագածոտնէ, ի գեղջէ սուրբ Գրիգորի⁴¹ ամս ԺԱ⁴²:

220 Եւ յետ սորա⁴³ Տէր Դաւիթ ի գաւառէ Մազազայ, ի գեղջէ Կակաղայ⁴⁴ ամս իԵ:

1 ABO սմպատ

2 Օ յետ

3 AD յովհաննիսի Օ հովհաննիսի

4 AB կաթողիկոս

5 ABO ի գաւառէ

6 A կոտայից C կոտեից Օ կոտայից

7 ABO ի գեղջէ

8 ABCDO արամոնեաց

9 A սորա

10 BO Թվին C Թվականին T₁ Թուին

11 B տրդատ

12 C ի գաւառէն

13 BD վանանդայ

14 CD ի դասն աւանից

15 C ի քաւանից E ի քաւանից e (ի քաղվանից)

16 BD Թալնայ

17 Օ էն

18 D n եւ մ

19 ACO ի միա Թվականին B միա Թվին BD մ եւ իա Թուին

20 A էսայի C յեսայի

21 ABO ի գաւառէ

22 ABCO ի գեղջէ (ի գեղջէ)

23 A եղիպատրշոյ T₁T₂ եղիպատրշոյ Օ եղի պատրշոյ ՆԲՆ (եղապատրշոյ) եղապատրշոյ

24 ABDO ստնդիայ CE ստրնդիայ

25 A կաթողիկոսարանին

26 C եւ ոչ մտաւ ընդ արկաւ

27 ABCDEO չի՞ր գի

28 A կաթողիկոսութեան

29 A եպիսկոպոս

30 A կաթողիկոս

31 DO ստեփաննոս

32 A յ մի B ի մի Թվին CO Թվականին D մ եւ ի Թվին

33 ABCO ի կուրապաղատին Օ ի կուրապաղատէն

34 ABDO սողոմոնովն T₁ Տէր Սաղոմոն

35 AC գեղափաղափէն BDO չի՞ր ի գիւղափաղափէն od ի գեղափաղափէն

36 BCO ի գառնոյ

37 ABCOT₁ (ամ) մի

38 A գեորգ

39 ACE ի յարագածոտնէ T₁ յԱրագածոտնոյ

40 T₁T₂ եւ ապա (Տէր)

41 AC գրիգորոյ Bd գէորգա Օ գէորգեայ d գրիգորոյ

42 C ամս Ժ

43 T₂ ապա

44 D կակաղայ

221 Եւ յետ նորա¹ Տէր Յովհաննէս² ի գաւառէ Կոտայից³, ի գեղջէ Ովայիցն⁴ ամս ԻԲ: 222 Ի սորա ժամանակս⁵ Մամու-նիկն ամիրայ⁶ եկն ի Հայս:

223 Իսկ ըստ իշխանաց⁷ կարգին զկնի Սմբատայ⁸ որդւոյ Աշոտոյ⁹ Աշոտ որդի նորա, որ Մսակերն կոչուի¹⁰ ամս Ի: 224 Սա գանձագին արար զգաւառն Արշարունեաց յազգէն Կամսարականաց եւ զարքունիսն ի Կոգովտէ յԱրշարունիս փոխեաց:

225 Եւ զկնի սորա Սմբատ¹⁰ որդի նո-րին, որ Ապլաբասն¹¹ կոչեցաւ՝ ամս Լ: 226 Սա էր¹² ի մանկութեանն պատանդ¹³ ի Սամարայ¹⁴, ի¹⁵ դրան արքունեացն յա-ւուրս Ռաշտին¹⁶ Հարունոյ¹⁷. եւ ապա ար-ձակեալ յՄՀԵ թուականին¹⁸ եկն ի Հայս եւ շինեաց ձեռակերտ մի յԱրշարունեաց¹⁹ գաւառին եւ անուանեաց Ագրճկոյս: 227 Ի սորա աւուրս, յՄՂ²⁰ թուականին²¹, Խալթ իպն Եգիտ²² Հայոց ամիրայ²³ եկն եւ ֆանց բազմութեամբ ի Վիրս. եւ մեռաւ ի Զաւախս, ի գիւղն²⁴, որ կոչի Խոզաբիր²⁵:

- 1 BDO եւ ապա
- 2 C յոհաննէս
- 3 AE կոտայից
- 4 ABD ովայիցն T₁ յովայիցն
- 5 O ժամանակն
- 6 ABC ամիրա
- 7 O իշխանացն
- 8 AO սմպատայ BD սմպատա
- 9 ABCO աշոտի
- 10 ABD սմպատ
- 11 B արլաբասն
- 12 BDO T₁ չիբէր
- 13 O (Սա) ի մանկութեանն պատանդ էր AC մանկու-թեանն
- 14 ACEO ի սամառիայ BD ի սամառիա
- 15 O ի դրանն
- 16 ABCO ըռաշտին
- 17 ACEO եւ (հարունոյ) B եւ հարունոյ
- 18 CO թվականին B (արձակեալ) մին թվին D մ եւ հե թվին
- 19 C արշարունեաց
- 20 ACE (ի սորա աւուրս) իյ մղ BO ի մղ D ի մ եւ գ
- 21 AE թուականին B թվին CO թվականին
- 22 ABCEO իգիտն AD իալթիպ նիգիտն
- 23 ABCO ամիրա
- 24 B գեղն CD ի գեղն
- 25 AB խազաբիր E խոզաբեր

228 Յայսմ ժամանակի, ի Հայրապե-տուլթեան²⁶ Տեառն²⁷ Յովհաննիսի եւ յՅ թուականին²⁸ Հայոց՝ ոստիկան ոմն առա-քի²⁹ յամիրապետէն Զափրայ³⁰, Ապուսէթ անուն: 229 Եւ եկեալ ի Տարաւն եւ կա-լեալ զիշխանն Բագարատ առաքէ առ Զափր³¹: 230 Իսկ բնակիչք Տաւրոս³² լե-րինն³³ ի մի վայր ժողովեալ եւ տարմաբար յարձակեալ՝ սպանին զոստիկանն եւ զգաւրս նորա: 231 Եւ մնացեալքն երթեալ գոյթ³⁴ տային Զափրայ³⁵: 232 Եւ նա մոնչեաց³⁶ առիւծաբար³⁷ գազանութեամբ. եւ³⁸ գաւրս անթիւս գոլմարեալ՝ տայ³⁹ ի ձեռն ընդոծնի միոյ Բուղայ⁴⁰ անուն եւ ա-ռաքէ ի Հայս: 233 Հրամայէ նմա զիշ-խանս աշխարհին⁴¹ առ ինքն ածել եւ զգաւրս⁴² նոցա կոտորել, եւ եթէ ոք ի պաշտաւն Մահմետի դարձցի, պատուել եւ զկնի իւր ածել:

234 Որոյ եկեալ ի Տարաւն՝ կալաւ⁴³ զե-րեսին⁴⁴ որդիսն Բագարատայ⁴⁵ եւ կոտո-րեաց զԽուլթացիսն առհասարակ ի վերայ լերինն, որ Վաչգինակ⁴⁶ ասի: 235 Եւ յա-ռաջ խաղացեալ՝ կալաւ գամենայն իշ-խանս⁴⁷ Հայոց. զիշխանն⁴⁸ Արծրունեաց Ա-

- 26 ACE ի հայրապետութեանն
- 27 B չիբ տեառն
- 28 B յ թվին CO թվականին D յ գ թուին
- 29 B առաքեալ
- 30 ABCO զափոպէ
- 31 ACO Զափո
- 32 ABCOT₁ տորոս T₂ Տորոս
- 33 B լերին
- 34 BC գութ
- 35 ACO զափոպ B զափոպի
- 36 ABO մոնչեաց
- 37 BC առիւծաբար
- 38 ABCDEO չիբ եւ
- 39 ACDE տա d տայ
- 40 ABD O բուղա d բուղայ
- 41 A աշխարհիս
- 42 ACE գորս
- 43 O եւ (կալաւ)
- 44 ABCO գերիս
- 45 BD բագարատա
- 46 ACE վաչգինակն
- 47 BDO իշխանն
- 48 B գիշխան

չոտ՝ զհայր Դերենկին, եւ զսպարապետն Հայոց Սմբատ¹ զհայր թագաւորին Աշոտոյ, եւ զիշխանն Սիւնեաց Վասակ, եւ² զԿարիճն՝ Գարգմանայ³ իշխան⁴, եւ զիշխանն Խաչենոյ Ատրնեբսէհ, եւ զԵսայի⁵ Աղուանից իշխան, եւ զիշխանն Սեւորդեաց՝ զՍտեփանոս⁶, որում Կոնն կոչէին, որ եւ պսակեցաւ ի Քրիստոսէ վկայութեամբ ի դրան⁷ արքունի ի քաղաքին Սամարայ⁸: 236 Զսոսա զամենեան եւ զայլս⁹ բազումս եւս երկաթի կապանաւք խաղացոյց¹⁰ ի Սամարայ¹¹. եւ գերեաց զաշխարհս ամենայն:

237 Նաեւ ձեռն արկ յեկեղեցի¹² դարձուցանել ի մոլորութիւնս ւերինաց¹³ իւրեանց եւ ընտրեաց զգեղեցիկսն¹⁴ եւ¹⁵ զնորահասակսն եւ արկ ի խոշտանգանս¹⁶ բանտից¹⁷ ուրանալ զՔրիստոս: 238 Իսկ նոցա քաջապէս համբերեալ¹⁸ նախատանաց եւ չարչարանաց, գելարանաց եւ հարուածոց, եւ արհամարհեալ զվիշտս՝ համբերէին բազում ճգանց¹⁹ եւ եկին ի մահ խնդութեամբ: 239 Ընդ որ զայրացեալ²⁰ բռնաւորն՝ հրամայէր²¹ զամենեանս սա-

տակել, որք կատարեալք քաջութեամբ պսակեցան ի Քրիստոսէ:

240 Էին²² ի սոցանէ²³ արք եւթն²⁴, որոց գլխաւորին անուն²⁵ Ատոմ կոչիւր, որ էր յԱղբակ²⁶ գաւառէ, յՈսիրան գեղջէ. եւ վասն զի յոյժ զուարթատեսակ եւ քաջ էին ի մարտս, զնոսա ոչ սպանին ընդ այլսն²⁷, այլ²⁸ ջանային դարձուցանել յուրացութիւն. եւ բազում գանձս ոսկւոյ²⁹ եւ արծաթոյ³⁰ մատուցեալ՝ խոստանային գիւղս³¹ եւ գերդաստանս յարքունուստ: 241 Իսկ քաջ նահատակքն առաւել պայծառանային ի Քրիստոս խոստովանութեամբ. վասն որոյ սաստկապէս զայրացեալ բռնաւորն՝ դառնապէս տանջանաւք կտտէր, զոր ո՛չ լեզու բաւէ պատմել: 242 Սակայն յոյսն աւետեաց³² եւ սէրն Քրիստոսի եւ ուրախութիւն վկայութեան³³ թեթեւացուցանէին³⁴ զանհարին³⁵ վիշտսն³⁶. ընդ որ զայրացեալ բռնաւորն՝ հրամայեաց խաչել զնոսա: 243 Իսկ սուրբն Ատոմ պրկեալ ի խաչափայտին³⁷ քաջալերէր զընկերան ասելով. «Մի՛ զարհուրիք, եղբարք³⁸, զի թէպէտ եւ չարչարիմք՝ հաղորդութիւն ունիմք ընդ Աստուծոյ կենդանւոյ», եւ հայեցեալ ընդ յերկինս՝ ասէ. «Գոհանամ զքէն, Քրիստոս յոյս իմ, զի ուխտաւոր գոլով իմ տաւնիս

1 ABO սմպատ

2 ABCOT₁ չիբ եւ

3 BD գարդմանա

4 ABCO իշխանն

5 A գէսաի

6 ABCEO զստեփաննոս

7 O (ի) դրանն

8 ACEO սամառայ B սամառիայ

9 AC (եւ) այլս DO (եւ) այլ բազում (եւս) B (եւ) այլեւս (բազումս)

10 AE խաղաղացոյց

11 ABD ի սամառիա CO սամառիայ

12 B յեկեղեցիսն

13 ABCO չիբ օրինաց D յօրէնս

14 C զգեղեցիկս

15 D չիբ եւ d և

16 BDE ի խոշտանգս d ի խոշտանգ(անս)

17 BO բանդից

18 A համբեալ

19 C ճգանաց

20 O զարմացեալ փիլ զայրացեալ

21 BE հրամայէ

22 B եմ

23 B ի նոցանէ

24 ABCO (արք) է T₂ եօթն

25 B անունն

26 ACDEO ի յաղբակ

27 A ընդ այլսն

28 A այլ

29 B ոսկոյ

30 D արծաթո d արծաթոյ

31 ACDE գեղս B գեղս

32 B աւետեաց T₂ աւետաց

33 DO վկայութեան

34 ABCDEO թեթեւացուցանէր

35 C անհնարին

36 ABD T₁ վիշտն

37 ABDEO T₁ ի փայտին փիլ ի խաչափայտին

38 BDO եղբարք

այսորիկ սրբոյն Գէորգայ¹ նոխազս եւ զառինս ի սմա զենուլ վասն փառաց քոց. արդ զիս ինքն փոխանակ զոհի մատուցանեմ քեզ բոլորապտուղ. ընկա՛լ, Տէր, եւ խառնեա՛ զմեզ ի թիւս սրբոց քոց»:²⁴⁴ Եւ այսպէս յաղթեալ² ամենայնի՝ աւանդեցին զհոգիս³ իւրեանց եւ պսակեցան ի Քրիստոսէ յՅԲ թուականին⁴ Հայոց աւելի քան զՃԾ այր, որոց անուանքն գրեալ են ի դպրութեան⁵ կենաց: 245 Եւ հայրապետն Յովհաննէս սահմանեաց տաւն զաւր յիշատակի նոցա, տարեւորական պատուով⁶ ի ԻՅ⁷ մեհեկանի ամսոյ ի փառս ամենակալին Աստուծոյ:

246 Եւ նոյնժամայն խաղայ⁸ ի վերայ Տփղեաց⁹, եւ զՍահակ՝ զորդին Իսմայելի¹⁰ ի փայտ հանէ: 247 Եւ անցեալ ի Պարտաւ՝ սրով կատարէ զՄովսէսի վանանդացի, որ վկայեաց բարի խոստովանութեամբ հաւատովն որ ի Քրիստոս:

248 Իսկ յետ լնլոյ ԻՅ ամին¹¹ հայրապետութեան¹² Յովհաննիսի, ի¹³ ՅԲ թուականին¹⁴ փոխի յաշխարհէս: 249 Եւ սպարապետն Սմբատ¹⁵ հրամայէ ժողովել¹⁶ եպիսկոպոսաց եւ ձեռնադրել կաթողիկոս¹⁷ զԶաքարիա¹⁸ ի գաւառէ Կոտայից, ի գեղջէ Զազայ, որ եկաց ամս ԻԲ: 250 Սա յառաջ

քան զհայրապետութիւն¹⁹ ոչ ինչ աստիճան²⁰ ընկալեալ երիցութեան կամ սարկաւագութեան²¹, այլ²² անարատ կեանս կեցեալ՝ ի միում աւուր բոլոր աստիճանացն²³ եհաս պատուոյ²⁴:

251 Եւ Սմբատ²⁵ սպարապետն զնաց ընդ Բուղայի առ ամիրապետն Զափր²⁶. եւ լինի սպարապետ Հայոց աւրհնեալն Աշոտ՝ որդի Սմբատայ²⁷, որ թագաւորեաց²⁸ Հայոց յետոյ: 252 Բայց իշխանքն Հայոց, որք²⁹ գերեցան ի Բուղայէ³⁰, յետ ամաց ինչ դարձան յիւրաքանչիւր³¹ աշխարհս, միայն սպարապետն Սմբատ³² եւ Ստեփանոս³³ Կոնն, որք³⁴ վասն Քրիստոսի խոստովանութեանն կատարեցան ի Սամարայ³⁵:

253 Իսկ յՅԺԱ թուականին³⁶ Հայոց նստաւ ամիրաւ-մովսէսին³⁷ Ահմատ³⁸. եւ տայ³⁹ գերկիրս Հայոց Ալեայ⁴⁰, որդւոյ Յահէի⁴¹: 254 Սա կացուցանէ իշխանաց իշխան զԱշոտ որդի Սմբատայ, որ եկաց իշ-

1 A գէորգայ B գէորգեա D գէորգա

2 C աղաւթեալ

3 AC զոգիս

4 B յԲ (300+2=302 ք.) թուին O յերեմ հարիւր CO թվականին D յԲ եւ Ճ եւ Բ թուին (3×100+2=302 ք.)

5 ABCDEO ի դպրութիւն

6 DEO պատուով

7 ACO ի ԻՅ ն T_i ի 27 (մեհեկանի)

8 D խաղա d (խաղայ)

9 ABCO տփխեաց

10 A իսմիլի DO իսմայելի T_i իսմայելի

11 ABCO ամի

12 AC հայրապետութեանն

13 ABCDO չիԲ ի

14 D յ եւ ք թուին B թվին

15 ABO սմպատ

16 B չիԲ ժողովել

17 AB կաթողիկոս

18 B զզաքարիայ

19 ACO զհայրապետութիւնն B զհայրապետութեանն

20 ADET_i աշտինան

21 A սարկավագութեան

22 A այլ

23 ADET_i աշտինանացն

24 CDO պատույ

25 ABO սմպատ

26 ABCO Զափր

27 AO սմպատայ B սմբատա

28 B (որ) յետոյ (թագաւորեաց)

29 ABCDEO որ

30 A ի բուղաէ

31 C իւրաքանչիւր

32 ABO սմպատ

33 ABO ստեփաննոս

34 ABCO որ

35 A սամառաի CO սամառիայ B սամառիա

36 ACO (իսկ) յժա թուականին CO թվականին B (իսկ) յետ յժա թվին D (իսկ) յ եւ ժա թուին

37 ABCO ամիրմուսմի

38 C սահմատն

39 BC տա

40 ABCO ալէ

41 C ահէի

խանաց իշխան ամս ինչ¹ մինչեւ ցՅԼԶ թուականն² եւ ապա թագաւորեաց:

255 ի սորա աւուրս, յՅԺԲ թուականին³, ի քառասնորդս⁴ պահոց⁵, ի փոքրիկ շաբաթուն եղեւ շարժումն ահագին եւ զբազումս կոտորեաց եւ զգեղեցիկ շինուածս տապալեաց եւ տեւեաց մինչեւ ի ժամանակս երկց ամսոց:

256 Եւ յայսմ ամի Շահապ որդի Սեւադայի⁶ ամբոխաստ զաւրու գայ յերկիրս Հայոց՝ աւերել, գերել զերկիրս կամելով: 257 Եւ եկեալ յԱրշարունիս գաւառ՝ իջանէ յեզերս Երասխայ⁷ ըստ հարաւոյ կուսէ, ի տեղին⁸, որ այժմ ասի Քառասունք: 258 Իսկ մանուկն Աբաս՝ սպարապետն Հայոց, յուսալով յԱստուած, ելեալ ի Կաղզուան աւանէ ԽՈՒ արամբք ամենայն Հայոց զաւրուս, քաջաւք եւ մրցողաւք⁹, գայ¹⁰ հասանէ ի վերայ նոցա. զբոլոր բանակն ցիր ու ցան վայրացն ընկեցեալ՝ սրախողխող եւ գետավէժ զամենեւեան առնելով: 259 Սակս որոյ եւ անուն տեղւոյն¹¹ ըստ թուոյ¹² մանկանցն Սեբաստիոյ¹³ մինչեւ ցայսաւր կոչի Քառասունք: 260 Իսկ Շահապայ ԻԶ արամբք¹⁴ մազապուր պրծեալ՝ անցեալ զնայր ամաւթալից:

261 Եւ զկնի այսորիկ, յ ՅԻԴ թուականին¹⁵ վախճանի¹⁶ Տէր Զաքարիա¹⁷: 262 Եւ

նստի կաթողիկոս¹⁸ Տէր Գէորգ¹⁹ մեծաշուք պատուով²⁰ յաւուրս²¹ տաւնի թլփատութեան²² Տեառն: 263 Եւ ի նոյն ամի մահն ահագին համաշխարհական: 264 Սա էր ի գիւղաքաղաքէն²³ Գառնուոյ²⁴, որ կալաւ զաթոռ հայրապետութեան²⁵ ամս իԲ²⁶: 265 Եւ յԺԲ²⁷ ամի սորա²⁸ թագաւորեաց Աշոտ:

266 Այլ²⁹ մեր ըստ աւերինի ուղեւորացն արարեալ, որք միանգամայն³⁰ ոչ կարեն բառնալ զոր կամինն՝ տկարութեան ուժոյն զանգրադարձութիւնն³¹ արարեալ յաւելուած³². այսպէս եւ ի մնացեալսն³³ ի բանէս կրկին դարձցուք՝ բերել զկարգ թագաւորացն³⁴ Պարսից եւ զամիր-ալ-մուսնիսն Տաճկաց, եւ ապա զկայսերս³⁵ Յուսանաց. զի ընդ նմա³⁶ համեմատեսցի վախճան³⁷ բանիս:

1 AO սմպատայ BD սմպատա T₁ ամս 27

2 ABCO (միւնչեւ) յլգ D (միւնչեւ) յգն եւ լգ C թվականին O թվականն D թուին

3 ABCO յժր D գ.ն. եւ ժր թուին B թվին D թուին Co թվականին

4 AB ի քառասնորդս C ի քառասնորդ O ի քառասնորդ T₁ քառասնորդս

5 ABCO պահոցն

6 A սեւմայ

7 BD երասխա

8 CDEO ի տեղի

9 O մրցողով

10 BCD գա d գայ

11 C տեղոյն

12 C ըստ թվոյ

13 ABO սեբաստու C սեբաստոյ

14 ACEO ժգ արամբ BD չիբ իգ արամբ d ժգ արամբ

15 BO յիդ թվին D Գձ եւ ԻԴ թուին C թվականին

16 DO վաղնանի

17 CE զաքարիայն

18 A կաթողիկոս

19 A Գեորգ

20 DO պատուով

21 ABD յաւուր

22 ACO թլփատութեանն

23 ABCE ի գեղաքաղաքէն

24 BCOD գառնոյ

25 AC հայրապետութեանն

26 ABDO T₁ ժԲ R 12 T₂ ԻԲ

27 A յերկոտասան BO յ ԲԺ մ C յ ԲԺ ան

28 A սորայ

29 A այդ

30 AE միանգամ C մի անգամ

31 BD զանդրադարձութիւնն d (զանդրադարձութիւնն)ն

32 O յաւելած

33 ABCO (եւ) զմնացեալն

34 AC թագաւորութեանն

35 BO զկայսերսն

36 ACE (ընդ) նմին

37 DO վաղնանի

ԳԼՈՒԽ¹ Գ²

Թագաւորք Պարսից Սասանականք³,
անուանք եւ ժամանակք նոցին⁴

¹ Արտաշիր ամս խ.

Շապուհ ամս ԾԳ.

Ներսէհ ամս ԺԴ⁵.

Որմիզդ ամս Գ.

Շապուհ ամս ԾԸ.

Արտաշիր ամս Գ.

Վռամ, որ եւ կրման երկանուն⁶ ամս
ԺԱ.

Յազկերտ ամս⁷ Ի.

Վռամ ամս ԻԲ⁸.

Յազկերտ Զախճախ ամս ԺԹ⁹.

Պերոզ ամս ԻԷ.

Վաղարշ ամս Դ.

Կաւատ ամս ԺԱ.

Ջամասպ ամս Դ¹⁰.

Կաւատ ամս ԼԱ¹¹.

Խոսրով, որ մկրտեցաւ՝ ամս ԽԸ¹²: 2 Սա
ի ժամ մահուան¹³ իւրոյ ընկալաւ գերկնա-
յին շնորհս¹⁴, հաւատաց ի Քրիստոս եւ
մկրտեցաւ յերրորդութիւն¹⁵ սուրբ. եւ ի
սենեկի¹⁶ իւրում ետ պատարագ մատուցա-

նել եւ հաղորդեցաւ մարմնոյ եւ արեան¹⁷
Տեառն:

3 Որմիզդ ամս ԺԲ: 4 Ի սորա ժամա-
նակս¹⁸ էր Վահրամ ոմն Մեհեւանդ¹⁹ իշ-
խան արեւելից կողման աշխարհին Պար-
սից, որ հարկանէր քաջութեամբ զգաւրսն
Թետալաց²⁰ եւ բռնութեամբ ունէր զԲահդ
եւ զամենայն երկիրն²¹ Քուշանաց մինչեւ
յայնկոյս գետոյն մեծի, որ կոչի Վեհ-
ռոտ²², եւ մինչեւ ցտեղին, որ կոչի Գաս-
բուն: 5 Այս Վահրամ պատերազմեալ ընդ
արքային²³ Մազքթաց՝ եհար զբազմու-
թիւն զաւրացն եւ սպան զթագաւորն եւ
յափշտակեաց զգանձս թագաւորու-
թեանն²⁴. եւ սուղ ինչ աւարամասն առա-
քեաց ի մեծամեծ ընչիցն թագաւորին
Որմզդի եւ զայլսն²⁵ զաւրացն բաշխեաց:

6 Իսկ թագաւորն²⁶ առեալ զայն՝ ասէ
ցասմամբ. «Ընթրիքն առաւել մեծագոյն,
եւ զնշանն ի պատառոյս ծանեայ²⁷. յայն-
չափ²⁸ մեծամեծ գանձուց²⁹ զա՞յս³⁰ միայն
բերէք յարքունիս»: 7 Եւ հրամայեաց
փշտիպանացն՝ երթալ ժողովել զգանձսն ի
զաւրացն:

8 Ընդ որ զայրացեալ զաւրացն՝ սպա-
նին զփշտիպանսն եւ թագաւորեցուցին
զՎահրամ եւ միաբանութեամբ զիմեցին
յԱսորեստան՝ սպանանել զՈրմիզդ. զոր
լուեալ Որմզդի՝ փախչել³¹ կամելով, եւ ան-

1 ABCDO չի՞ գլուխ

2 ABO (գլուխ) Գ

3 BD սահմանականք d սասանականք

4 B նոցա D չի՞ նոցին d նոցին

5 CEO ներսեհ ԺԳ

6 BDO չի՞ երկանուն o երկանուն

7 ABCDO (ամ) մի

8 BDO (ամս) Բ

9 ABCO (ամս) իթ

10 BCDO (ամս) Բ

11 ABCDEO (ամս) խա

12 ABCO (ամս) խէ

13 ABD մահուն

14 AB երկնային ընկալաւ շնորհս E երկնային շնորհս
ընկալաւ D երկնային d (երկնային) T₂ ընկալաւ
գերկնային շնորհս

15 ACO յերրորդութիւն

16 AD սինեկի

17 A արեան

18 ABCO ժամանակն

19 A մեհեւանդ

20 A թետալաց D թէտալաց

21 B երկիր

22 C մեծի գետոյն... վեհուստ

23 AC ընդ արքայն

24 BD թագաւորութեան

25 A զայլսն

26 C թագաւոր

27 ABOC ծանեա

28 O յայն չափ

29 BO գանձուցն

30 A զայս միա՞յն O զա՞յս C զայս T₁T₂ բերի՞ նԲ.Ն.
բերէ՞

31 COD փաղչել

ցեալ ընդ գետն Դիլաթ ընդ զոմն՝ ի Վեհ-կաւատ¹: 9 Այլ² խորհուրդ արարեալ խորհին արանցն եւ համահարգացն եւ փշտիպանաց՝ սպանին զՈրմիզդ³ եւ նստուցին թագաւոր զԽոսրով որդի նորին ի վերայ աշխարհին⁴ Պարսից:

10 Եւ ոչ⁵ յետ բազում աւուրց Վահրամ ամենայն զաւրաւքն եկն եհաս փութանակի իբրեւ զխոյանալ արծուեաց, իսկ Խոսրով իւրայաւքն⁶ փախստեայ⁷ անց ընդ գետն մեծ Դիլաթ⁸: 11 Եւ Վահրամ հասեալ՝ էառ զտուն եւ զգանձն արքունի եւ նստաւ ի գահոյս թագաւորին⁹...

12 ...ապստամբեցին¹⁰ զաւրն, որ ի Թիւրակ¹¹ եւ կացուցին իւրեանց թագաւոր¹² զՓոկաս, եւ եկեալ ի Կոստանդնուպոլիս¹³ սպանին զՄաւրիկ եւ զորդիս նորա: 13 Եւ¹⁴ լուեալ Խոսրովու¹⁵ առ զբազմութիւն զաւրաց իւրոց եւ ել ի կողմանս արեւմտից. եւ առ նախ զԴարայ¹⁶ քաղաք եւ ապա զԽոռեմ զաւրավար¹⁷, որ Ռագմանն անուանի, զաւրաւք առաքէ ընդ Ա-

սորիս¹⁸, եւ զԱշդատ¹⁹ ընդ սահմանս Հայոց: 14 Որոյ եկեալ պատերազմեցաւ ընդ զաւրսն²⁰ Յունաց, որ ի Դու եւ ի յՈրդերու, եւ²¹ փախստեայ²² տանի մինչեւ ի Սատաւայ²³ եւ առնու զքաղաքն Կարնոյ²⁴ եւ գերէ²⁵ զկաթողիկոսն²⁶ Յովհան²⁷ ամենայն սպասիւք կաթողիկոսարանին²⁸, եւ ամենայն բնակչաւք քաղաքին տանի յԱհմատան²⁹:

15 Իսկ Խոռեմ անցեալ ընդ Ասորիս՝ հնազանդեցոյց զԱմիթ, զՈւռհայ³⁰ եւ զԱնտիոք³¹: 16 Եւ Շահնայ³² զաւրավարի³³ Պարսից առեալ զքաղաքն Կեսարիա³⁴ եկաց ի նմա³⁵ տարի մի:

17 Եւ Խոռեմայ³⁶ անցեալ ի Պիսիդայ³⁷ առնու զՏարսոն քաղաք եւ պաշարեալ զԵրուսաղէմ աւուրս ժթ՝ փորեաց զհիմն քաղաքին եւ առ զնա: 18 Եւ այրեցին³⁸ զնա հրով եւ սատակեցին սրով ԾէՌ եւ գերեցին³⁹ ԼեՌ. եւ զՋաքարիա⁴⁰ հայրապետն եւ զսուրբ Խաչն փրկչական ամե-

1 ABCO վահկաւատ

2 A այլ

3 ABCOD (խորհուրդ արարեալ) խորիի (արանց եւ համարգացն եւ փշտիպանաց) արարին (d ջնջել է՝ արարին)

4 O աշխարհիս (պարսից)

5 CE չի՞ ոչ C եւ յետ բազում

6 A իւրայեալն B իւրայովն

7 A փախստեայ BCD փախստեա O փախստեայ

8 ABD դիլայի

9 Հմմտ. Սեբ. գլ. ԻԱ: (Ասողիկի ձեռագրերում եւ տպագիր բնագրերում մի մեծ հատուած պակաս է: O ձեռագրում գրիչը գրել է. «Բ քուղթ ի յորինակ պակաս է, անմիտ գրիչս չի մեղադրէք»: Ազատ է թողնուած երկու մեծ թերթ՝ 4 էջ (էջ 372-375): A 175բ-176ա էջերում պակասը չի նշուած: B-ն բնագրի պակասը չի նշել (էջ 273բ): Տե՛ս T₂, էջ 113 եւ էջ 360-362, ծն. 87: D դատարկ է թողել ինը էջ:

10 A ապստամբեցին

11 ABD գոր O ի թիրաք T₁ տորք T₂ գորն որ (ի թիրակ)

12 AC եւ թագաւորեցուցին

13 A ի կոստանդնուպոլիս OC կոստանդնուպոլիս

14 AO չի՞ եւ ABOD գոր (լուեալ)

15 ACO խոսրովայ BD խոսրովա (խոսրովայ)

16 ABCO գղարա (ֆաղափ)

17 AO գորավարն

18 ABC ընդ յասորիս

19 BD աշդատ d գաշդատ ՆԲ.Ն. Աշտատ

20 CE ընդ գորս

21 T₁T₂ և (փախստեայ)

22 ABCDO փախստեա d (փախստեայ)

23 A ի սաղատա BD իսաղալա O ի սաղաղա

24 ABCD կարմա

25 AC գերէր

26 A զկաթուղիկոսն B չի՞ զկաթողիկոսն CD զկաթողիկոս

27 AC յոհան BO չի՞ Յովհան o յովհան

28 A սպասուի կաթողիկոսարանին BDO չի՞ ամենայն սպասիւք կաթողիկոսարանին d ամենայն սպասուի կաթողիկոսարանին

29 AC ի յահմատան O ի յահմաղան

30 AD գուռեա d (գուռեայ)

31 ABCDE գանտուփ d (գանտ)ի(տնփ)

32 BD շահեմա

33 BD գորավար d (գորաւար)ի

34 BC կեսարիայ

35 C ի մայ

36 BD խոռեմա

37 AE պիսիդա BD ի պիսիդոն

38 C այրեաց

39 O գերեցին

40 C գաֆարիայ E գաֆարիայ

նայն սպասիւքն¹, ոսկւով² եւ արծաթով տարան ի դուռն արքունի: 19 Իսկ թագաւորն զկալանաւորսն³ հրամայեաց ի քաղաքն դարձուցանել եւ շինել զքաղաքն եւ հալածել զՀէտայսն⁴ եւ կացուցանել երկցապետ քաղաքին զՄոդեստոս⁵, որ ի Հայս թուղթ գրեաց:

20 Եւ յամի ԻԹ թագաւորութեան⁶ Խոսրովո⁷ քակեաց Կոմիտաս⁸ զմատուռն⁹ սրբոյն Հռիփսիմէի¹⁰ զշինեալն ի սրբոյն Սահակայ¹¹: 21 Եւ եգիտ¹² անդ զմարմին սրբոյն Հռիփսիմէի¹³ ինն թիզ եւ չորս մատն¹⁴ կնքեալ¹⁵ մատանեաւ սրբոյն Գրիգորի եւ սրբոյն Սահակայ¹⁶. Եւ իւրով եւս մատանեաւ կնքեալ¹⁷ շինեաց զեկեղեցին եւ ի նոյն տեղի եդ զնշխարսն: 22 Եւ զսուրբ կաթողիկէին¹⁷ փայտայարկսն վերացուցեալ¹⁸ քարայարկ շինեաց: 23 Եւ էր Յովհանն¹⁸ վանաց երէց¹⁹:

24 Իսկ Խոռեմ զաւրափարն Պարսից, որ գերեաց զԵրուսաղէմ, ամենայն զաւրաւքն ի Քաղկեդոն հասանէր եւ մարտուցեալ նաւուք²⁰ ընդ Կոստանդնուպոլիս²¹ ի

միում աւուր ի Պարսից զաւրացն²² մեռան արք ԴԻ²³:

25 Եւ ապա Հերակլէս թագաւորն²⁴ զԿոստանդին²⁵ զորդի իւր թագաւորեցուցեալ²⁶ ի Կոստանդնուպոլիս²⁷, ինքն եւ ի Կեսարիա²⁸ ժողովել զամենայն զաւրս²⁹ իւր ձիւ³⁰: 26 Եւ³¹ դիմեաց ի վերայ արքային Պարսից եւ եկն ի Կարնոյ³² քաղաք³³. Եւ հասեալ ի Դուին՝ աւերէ զնա, եւ զՆախճաւան եւ զԳանձակ³⁴ եւ զՀիեղակ³⁵ ի հիմանց բրէ. կործանէ եւ զբազինս հրատին մեծի, որում Վնասպն³⁶ կոչէին: 27 Յաւարի առեալ զաշխարհն Պարսից՝ զառնայ³⁷ ընդ Մարս³⁸. զայ³⁹ հասանէ ի Փայտակարան, յաշխարհն Կասպից⁴⁰, բանակի⁴¹ ի Տիգրանակերտ աւանի: 28 Եւ զաւրափարքն⁴² Պարսից Շահր-Վարազ եւ Շահէն⁴³ երկուք բանակաւք⁴⁴ յառաջոյ⁴⁵ եւ զկնի հասանեն Հերակլէսի⁴⁶: 29 Եւ զարձաւ Հերակլէս⁴⁷ ի թիկունս կոյս, հար-

1 ABE սպասուին D սպասոին O սպասուին

2 BC ոսկով

3 B զկալաւորսն E զկալանաւորս

4 A զհրեայսն

5 B զմոդեստս E զմոդէստոս

6 ACO թագաւորութեանն

7 ACO խոսրովայ B խոսրովայ

8 O կոմիտաս

9 BD զմատուռն

10 AD հռիփսիմէ BC հռիփսիմէ d (հռիփսիմէ)ի

11 BD սահակա

12 O եգիդ

13 AD հռիփսիմէ B հռիփսիմէ d (հռիփսիմէ)ի

14 ABCO ք (թիզ) եւ դ (մատն)

15 B կըմեալ

16 B սահակա

17 A կաթողիկէին

18 BD յովհանն E յոհան

19 B էրէց

20 BCEO մաւօք

21 A կոստանդնուպոլիս CEO կոստանդնուպոլիս

22 ACE ի պարսից զօրացն մեռան BDO մեռանի

23 ABCE (արք) տ փիս դո D (արք) դ.ո.

24 AC թագաւորն Հերակլէս T₂ Հերակլէս թագաւորն

25 ADO զկոստանդնուպոլիս d զկոստանդնուպոլիս

26 C թագաւորեցուցանել

27 A ի կոստանդնուպոլիս BCEO ի կոստանդնուպոլիս

28 C ի Կեսարիայ

29 AC զօրս

30 D ք եւ իո

31 ABCEO չիք եւ

32 AD ի կարնո d ի կարնոյ

33 O բաղան

34 BD զգանձակ

35 BCDEO չիք եւ զհեղակ Ad եւ զհիդակ T₁T₂ զՀեղակ

36 O վնասայ D վընասայ d (վընասայ)ն

37 BD դառնա

38 CO ի (մարս) CO չիք ընդ (մարս)

39 DE գա d գայ

40 ABD կասից CEO կազից

41 ABCO բանակին

42 ABCDEO զօրն չիք զօրավարն d զօրավարն

43 B շահեն

44 AD բանական

45 ABCE առաջնոյ O առաջոյ

46 ACO երակի BD հերակլի C հերակլոս

47 BCE հերակլոս

կան է զՇահէն¹ ԼՌ-աւքն²: 30 Եւ ինքն ընդ Ծղոռկս ի Նախնական³ Թափի. եւ անցեալ ընդ գետն Երասխ յաւանն⁴ Վրնջոռնս⁵ գնաց ի Բագրեւանդ⁶ եւ անցեալ յԱպահունիս⁷ բանակի ի գիւղն⁸, որ կոչի Խարծտաւնք⁹: 31 Եւ Շահր-Վարազ այրընտիր¹⁰ եղեալ՝ ԶՌ-աւ¹¹ նստի յԱրճէշ՝ դարան գործեալ Հերակլէսի¹²: 32 Եւ հասան է ի վերայ նոցա ի¹³ գիշերի. հոլրբ վառեաց զքաղաքն, եւ զեղեալսն ի նմանէ սրով սատակեաց. եւ առեալ զաւարն¹⁴ ամենայն՝ գնաց ընդ Կեսարիա¹⁵ յԱմասիա¹⁶ հանգուցանել զզաւրս իւր:

33 Եւ դարձեալ դառնայ¹⁷ զաւրաւք¹⁸ ի Հայս, անցան է ի Շիրակ, ընդ Կոգովիտ ճանապարհ կալեալ ի Հեր¹⁹ եւ Զարեւանդ գաւառ, դէպ ուղիղ ի Տիգրոն²⁰ ի վերայ Խոսրովոլ²¹. եւ անցեալ յայնկոյս լերինն Վարասայ²² յերկիրն Ասորեստանեաց: 34 Եւ անցեալ ընդ արեւմուտս²³ գնաց ի Նինուէ: 35 Եւ Հերակլէս²⁴ սաստիկ զաւրութեամբ դարձաւ ի վերայ նոցա. եւ

զաւրն Պարսից ոչ գիտացին²⁵ զդառնալն²⁶ Հերակլէսի²⁷, զի բալ ունէր գերեսս դաշտին, մինչեւ երթեալ խառնեցան ընդ միմեանս: 36 Եւ աւգնեաց Տէր Հերակլէսի²⁸ յաւուր²⁹ յայնմիկ. եւ պարտեցան զաւրն Պարսից առաջի նորա, սպանաւ եւ զաւրավարն³⁰ նոցա. եւ ասպատակ սփռեալ³¹ յաւարի առեալ զաշխարհն³² Պարսից:

37 Եւ ինքն կայսրն հասան է ի դուռն Տիգրոն³³ քաղաքի եւ այրէ շուրջ զքաղաքաւն զամենայն թագաւորական ապարանս եւ դառնայ յԱտրպատական: 38 Յայնժամ զաւրն Պարսից եւ նախարարքն թագաւորեցուցին զԿաւատ որդի Խոսրովոլ³⁴ եւ սպանին զԽոսրով: 39 Եւ Կաւատ առաքեաց հրեշտակս³⁵ պատարագաւ առ կայսրն³⁶ ի հաշտութիւն. առաքեաց եւ նա նոյնպէս, եւ խաղաղութիւն արարին ընդ միմեանս. եւ սահման նոյն հաստատեցաւ, որ ի մէջ Մաւրկայ եւ Խոսրովոլ³⁷:

40 Իսկ Կաւատ կեցեալ ամիսս վեց³⁸ վախճանի³⁹. եւ թագաւորէ Արտաշէր որդի նորա, մանուկ տղայ⁴⁰: 41 Իսկ կայսրն⁴¹ Հերակլէս⁴² գրէ առ Խոռեմ զաւրավարն

1 A զահեմն CO զահէմն B զահեմն

2 ACEO ԼՌ - ոբ

3 A ի մաղմաւանն O ի մախնուան

4 ABD O յաւան

5 ABCO վրնջոռնիս

6 A ի բագրանդ

7 AT₁ ընդ ապահունիս DO ընդ յապահունիս

8 B ի գետն E գետն

9 A խարմաւ a (խարմ)տ(աւմ) BO T₁ խարմտոբ o (խարմտո)ն(f) T₂ խրմտոմբ

10 CD այրընդիր Bd այրընտիր

11 ABCE Յ աւ

12 AE երակղի B հերակլի CDO երակլի d հերակլի

13 ABCO չիբի

14 BDOT₁ զորն փիս զաւարն (ՆԲ.Ն. զաւր, զաւրաց փիս զաւար, զաւրաց)

15 B (գնաց) ի (Կեսարիա) B չիբ ընդ C կեսարիայ

16 BC յամասիայ

17 BCD դառնա

18 ABCO զորոմն

19 ABCEO ի հէր

20 ABC տիսրն

21 C ի խոսրովոլ չիբի վերայ

22 BD վարասայա T₂ Զարասայայ

23 C ընդ յարեւմուտս

24 A Հերակլ CDEO հերակլ

25 ACE ոչ գիտաց D ոչ գիտացին d ոչ գիտացին

26 O զգալն

27 ABCO հերակլի

28 ABCO հերակլի

29 C յաւուրն

30 ABCO զորն P զորավարն

31 E ասպատակս փռեալ

32 O զաշխարհս

33 ABCDE տիսրն

34 CEO խոսրովայ ABD խոսրովայ

35 C զհրեշտակս

36 ACO առ կայսր

37 BD եւ սահմանեցին հաստատ մոյնպէս ի մէջ մուրկա եւ խոսրովա d սահման մոյն հաստատեցաւ ի մէջ ACO խոսրովայ

38 ABCO ամս զ

39 A վախճանի DO վաղմանի

40 AD տղա

41 CE կայսր

42 A երակլ BD հերակլ CO երակլ

Պարսից, որ էր ի կողմանս Աղեքսանդրի¹, եւ կոչէ առ ինքն եւ թագաւորեցուցանէ Պարսից. եւ խնդրէ ի նմանէ զԽաչն փրկչական եւ առաքէ զկնի նորա արս² հաւատարիմս սակաւ զաւրաւք: 42 Եւ եկեալ Խոռեմայ³ սպան զմանուկն Արտաշիր. եւ խնդիր արարեալ փրկչական Խաչին՝ առաքեաց առ Հերակլէս⁴. եւ նորա առեալ տարաւ յԵրուսաղէմ:

43 Աստանաւր դադարէ թագաւորութիւնն⁵ Պարսից յազգէն Սասանայ⁶ սկսեալ յերրորդ ամի Փիլիպպոսի թագաւորի Հռոմայ⁷ եւ դադարեալ յԺԸ⁸ ամի Հերակլէսի⁹, յՀԷ¹⁰ թուականին՝ կալեալ¹¹ ընդ ամենայն թագաւորութիւնն¹² Պարսից ազգին Սասանեան ամս ՅԶԶ:

44 Յետոյ թագաւորեցին մի մի ամ¹³ բազում պատանիք¹⁴ այլ եւ¹⁵ աղջկունք, ամսականաւք, որ ոչ իսկ են արժանի յիշատակի¹⁶. բայց անուանք նոցա են այսոքիկ. յետ Խոռեմայ թագաւորէ Բորն, դուստր Խոսրովու¹⁷. եւ ապա Յազկերտ որդի Կաւատայ թոռն Խոսրովու¹⁸, որ թագաւորէ ի Տիգրոն¹⁹:

ԳԼՈՒԽ²⁰ Դ²¹

Ամիր-ալ-մուսնիքն²² Տաճկաց եւ որ ինչ յաւուրս նոցա գործեցաւ

1 Այլ²³ դոյզն ինչ յառաջ քան զմահն Խոսրովու²⁴, յութերորդ ամի Հերակլէսի²⁵ կայսեր եւ ի ԿԸ թուականին²⁶ Հայոց²⁷ երեւեցաւ Մահմետ ի չքաստանէ, որդի Աբդլայի, մարգարէ Տաճկաց:

2 Յայնժամ Հրէայքն²⁸, որ²⁹ ապստամբեալ³⁰ էին ի³¹ Յունաց եւ ամրացեալ ի քաղաքն Եդեսիա³², յորժամ ոչ կարացին զդէմ ունել զաւրացն Յունաց, ելեալ գնացին ի Տաճկաստան առ որդիսն³³ Իսմայիլի³⁴ ԺԲԻ մարդ, եւ ծանուցանեն նոցա զհարազատութիւն³⁵ իւրեանց եւ կոչեն յաւանականութիւն³⁶: 3 Եւ զի խաւսեցեալ էր Մահմետի առ նոսա, եթէ «Ձեզ³⁷ խոստացեալ է Աստուած տալ զերկիր³⁸, եւ ոչ ոք կարէ կալ ընդդէմ ձեր պատերազմաւ»: 4 Ժողովեցան որդիքն Իսրայէլի³⁹ յԵւրայ⁴⁰ մինչեւ ցՍուր եւ յանդիման Եգիպտոսի⁴¹: 5 Եւ

1 BCO աղեքսանդրի

2 BDO այրս

3 Bd խոռեմայ

4 A առ երակլ B առ հերակլ CDO առ երակլ d (առ) հ(երակլ)

5 BD թագաւորութիւն

6 BD սասանայ

7 ABC հռոմայ O հռոմայ

8 A յուր եւ Ժ (ամի) BC յ Ը եւ Ժ O յ Ը եւ Ժ E յուր եւ Ժ

9 ACO հերակլի B երակլի

10 A ի Հէ թուականին C ի Հէ թվականին B յՀէ թվին O Հէ թվականին

11 ACO կալեալի

12 ACO թագաւորութիւնն T2 գրագաւորութիւն

13 ABCDO մի ժամ

14 ACEO պիտանիք

15 A այլ եւ (աղջկունք)

16 ABC (ոչ իսկ են) յիշատակի արժանի

17 ABCEO խոսրովայ

18 ACO խոսրովայ

19 ABCO ի տիգրոն

20 ABCO չիք գլուխ

21 AO (գլուխ) Դ

22 A ամիրաղմումիք O ամիրաղմումիք C ամիրաղմումիք

23 A այլ

24 BD խոսրովայ

25 ABC հերակլի O հերակլեայ

26 AO թուականութեանն C թվականութեանն BD Ը երորդ թվին

27 Bd չիք հայոց d հայոց

28 A հրեայքն

29 DO չիք որ ո որ

30 A ապստամբեալ եին D ապստամբեալ էին

31 ABCDEO չիք ի

32 ACE եդեսայ O եդեսիայ

33 BD առ որդին

34 B իսմայէլի D իսմայելի

35 A գիարազատութիւնն

36 C օգնականութիւն

37 T2 Ձեզ

38 BDO գերկիրն

39 Ad իսրայիդի

40 AO յեւրայ B յեւրայ C յեւրայ

41 A եգիպտոսի

զնացին յանապատէն Փառանու ԺԲ¹ ցեղ, ըստ ցեղի տանց² նահապետութեան իւրեանց: 6 Եւ Հասեալ յԹաբովթ Մովաբու, ի սահմանս³ Ռուբինի⁴ պատերազմեցան ընդ Թէոդոսի⁵, եղբաւր Հերակլէսի⁶ եւ ի փախուստ դարձուցին: 7 Եւ դարձեալ այլ զաւր կազմեաց կայսրն⁷ Հերակլէս⁸ ՀՌԻ եւ առաքեաց ընդդէմ նոցա: 8 Եւ Հասեալ ի Յորդանան՝ անցին ի յԱրաբիա⁹ եւ Հետիոտս զնացեալ ճակատեցան ընդ բանակին Իսմայիլի¹⁰. Եւ պարտեալ ի նոցանէ ի փախուստ դարձան. եւ նոքա¹¹ անցեալ ընդ Յորդանան՝ բանակեցան¹² յերիքով: 9 Յայնժամ զարհուրեալ ամենայն Երուսաղէմացիք¹³ զսուրբ Խաչն ամենայն սպասուք¹⁴ եկեղեցւոյն նաւաւք¹⁵ ի Կոստանդնուպոլիս¹⁶ յուղարկեցին:

10 Իսկ Մահմետ յետ երկու¹⁷ ամի իշխանութեան¹⁸ իւրոյ մեռանի ի մետասաներորդ¹⁹ ամի Հերակլէսի²⁰: 11 Եւ փոխանորդէ զիշխանութիւնն²¹ Աբուբաքը²², Ոթման²³ եւ Ամր²⁴ ամս ԼԸ²⁵:

12 Եւ իբրեւ թագաւորեաց Կոստանդին²⁶ որդի Հերակլէսի²⁷, տիրեցին Տաճիկք²⁸ Հրէաստանի եւ Ասորեստանի եւ բաժանեցին զգաւրս իւրեանց²⁹ յերիս մասունս. մասն մի յԵգիպտոս³⁰, որ երթեալ կալան մինչեւ ցԱղեքսանդրիա³¹. եւ մասն մի ընդ Հիւսիսոյ կողմն³² ընդդէմ թագաւորութեանն Յունաց, եւ կալան ի վերջնոյ³³ ծովէն մինչեւ յեզր գետոյն մեծի Եւփրատայ³⁴, եւ յայն կողմն³⁵ գետոյն զՈւռհայ³⁶ եւ զամենայն քաղաքս Միջագետաց. եւ մասն մի յարեւելս³⁷, ի վերայ թագաւորութեան³⁸ Պարսից, որք երթեալ ի Տիզբոն³⁹ Հարին զգաւրս Պարսից⁴⁰ եւ⁴¹ սպանին⁴² զթագաւորն նոցա զՈրմիզդ, որ էր թոռն Խոսրովու. եւ աւարեալ⁴³ զՊարսս⁴⁴ զգանձն արքունի⁴⁵ Հասուցին յաշխարհն իւրեանց:

13 Եւ մեծ մասն զաւրուն ասպատակեալ յաւարի առին⁴⁶ զՄարս, զԳողթն⁴⁷, զՆախճաւան: 14 Եւ գունդ մի ասպատա-

1 A երկուսսան B ԲԺ Ը CO ԲԺ-ան
2 ABCDEO T₁ տանց T₂ չի՞ տանց
3 CE ի սահմանս
4 A ուրիմի T₁T₂ ուրեմի R рубин (էջ 87)
5 A ընդ թեոդոսի
6 A երակղի CDO երակլի B հերակլի d հերակլի
7 ACD կայսր E չի՞ կայսրն
8 A հերակղ BCO հերակլ
9 C ի արաբիայ DEO ի յարաբիայ
10 A իսմայիլի B իսմայելի DO իսմայելի
11 A մոքայ
12 CE եւ (բանակեցան)
13 A Էրուսաղեմացիք B Երուսաղեմացիքն
14 ADO սպասուք B սպասուքն C T₂ սպասիւք
15 ACO T₂ նաւովք BD նաւով T₁ նաւով
16 A ի կոստանտնուպոլիս CO ի կոստանտնուպոլիս
17 ABCO Բ (ամի)
18 C իշխանութեանն
19 O մետասաներորդի
20 ABCO հերակլի
21 C իշխանութեանն
22 ABO ապուբաք
23 C օթմոն
24 ABCO ամր
25 D Լ, և, Ը

26 ADO կոստանտին
27 A Հերակղի BCO հերակլի
28 B տանիկ
29 O իւրց փխ իւրեանց
30 A յեգիպտոս
31 A ցաղեքսանդրիա C ցաղեքսանդրիա EO ցաղեքսանդրիայ
32 ABCO ընդ հիւսւոյ կողմանն
33 B ի վերջո E ի վերջնոյ D ի վերջնո
34 ACO Եւփրատայ
35 ACO յայն կողմ B յայնմ կողմ
36 AD գունդ
37 AD յարեւելս
38 ACO թագաւորութեանն
39 BD (յարեւելս), որք երթեալ ի տիսրոն ի վերայ Թագաւորութեան պարսից
40 BD (հարին) եւ զգորս մոցա փխ պարսից ACO զգորսն պարսից
41 ADE չի՞ եւ
42 AE (Սպանիան) եւ
43 ABCDEO աւերեալ
44 BD զպարս
45 B յարեւելս
46 A ասպատակ ամպ (ջնջում կա)եալ C ասպատակ ամպեալ O ասպատակեալ o (ասպատակ) սփն(եալ) E ասպատակ արաբեալ C աւարի (աղիմ)
47 BD զգողք d (զգողք)ն

կեալ ընդ գաւառն Արտազ ի վերայ գաւ-
րավարին Յունաց, որում անուն¹ էր Պռո-
կոպ, եւ հարկանէին զնա. եւ յաւարի ա-
ռին² զբանակն նոցա եւ³ զնացին յաշ-
խարհն իւրեանց: 15 Եւ եղեւ այս⁴ ի ԻԲ ա-
մի Աբուբաքրայ⁵, Ոթմանայ⁶ եւ Ամրայ⁷
իշխանաց⁸ Իսմայիլի⁹:

16 Եւ դադարեալ ամս երիս¹⁰ ապա ի
ԻԶ ամի նոցին իշխանութեան¹¹ եւ յեր-
րորդն Կոստանդնի¹² թողին¹³ Հերակլէսի¹⁴
եւ զաւրն¹⁵ Իսմայիլի¹⁶ յԱսորեստանէ ընդ
ճանապարհ Չորոյ յերկիրն Տարաւնոյ. ընդ
Բզնունիս, ընդ Բերկրոյ ձորն յԱյրարատ¹⁷
թափեցան: 17 Եւ առին զԴուին քաղաք եւ
զգտեալ արսն¹⁸ ի նմա կոտորեցին, եւ
զկանայս¹⁹ եւ զմանկունս ի գերութիւն
վարեցին ոգիս ԼԵՌ, որ աւր Ի էր տրէի²⁰
ամսոյ²¹, ի կռթս այգեստանի²²: 18 Իսկ իշ-
խանն Հայոց Թէոդորոս²³ Ռշտունեաց²⁴
տէր, որ շինեաց²⁵ զԱղթամարայ կղզին²⁶,
պատերազմեցաւ ընդ նոսա ի Կոզովիտ²⁷

եւ ոչ կարաց²⁸ յաղթել: 19 Եւ եղեւ այս
յամս²⁹ Եզրի³⁰ կաթողիկոսի³¹:

20 Արդ իբրեւ ետես արքայն Իսմայի-
լի³², եթէ բարձաւ թագաւորութիւնն Պար-
սից, հրաման ետ ամենայն զաւրաց իւրոց
ունել զգործ պատերազմի ընդ Հռոմոց
թագաւորութեան³³, զի առցեն զԿոստանդ-
նուպոլիս³⁴ եւ բարձցեն³⁵ զայն եւս³⁶ թա-
գաւորութիւն: 21 Եւ գրեաց թուղթ նա-
խատանաց առ թագաւորն, յորում էր եւ
այս բան, եթէ³⁷ «Քրիստոսն քո, որ զանձն
ի Հրէիցն³⁸ ոչ ապրեցոյց, զքեզ ի³⁹ ձեռաց
իմոց զիա⁴⁰ ըդ կարէ ապրեցուցանել»: 22 Եւ
ժողովեցան ամենայն զաւրն, որ ի կող-
մանսն⁴¹ արեւելից, ի Պարսս⁴² եւ ի Խու-
ժաստան եւ ի կողմանէն Հնդկաց եւ յԱսոր-
եստանէ եւ յԵգիպտացւոց⁴³ կողմանէն,
առ Մաւիա⁴⁴ իշխան⁴⁵ զաւրուն, որ նստէր
ի Դամասկոս: 23 Եւ կազմեցին նաւս պա-
տերազմականս⁴⁶ յԱղեքսանդրիա⁴⁷ եւ յա-
մենայն⁴⁸ քաղաքս ծովեզերեայս⁴⁹, եւ լցին
զինուք եւ մեքենայիւք⁵⁰ զնաւսն. Յ նաւ
մեծ, եւ յամենայն⁵¹ նաւի Ռայր. եւ ԵՌ⁵¹

1 DO անունն էր

2 T1T2 առին յաւարի

3 ABCDO չի՞ եւ

4 CE եւ այս եղեւ

5 O ապուրաբի B արուրաբա

6 ACO յօթմանայ o օթմանայ BD յօթմանայ

7 ACO յամոայ B յամոա

8 O իշխանացն

9 A իսմայիլի B իսմայելի O իսմայելի

10 ABCO (ամս) Գ

11 AC իշխանութեանն

12 ABD կոստանտինի

13 ACO քոռինն

14 ABC հերակլի O հերակլայ D հերակլա

15 C գոր

16 A իսմայիլի DO իսմայելի B իսմայելի

17 AC յայրարատ B յարարատ

18 B այրսն

19 DO զկանայսն

20 ABCDO տրէ

21 O ամսոյն

22 O այգէստանի

23 A քեոդորոս BDO քեոդոս

24 ABD ոռշտունեաց CE ըռշտունեաց

25 AC շինեացն

26 ABO գաղթամար կղզին C գաղթամարա կղզին

27 C կոզովիդ

28 C ոչ կարեաց

29 C ամս

30 C եզր

31 A կաթողիկոսի

32 A իսմայիլի B իսմայելի O իսմայելի

33 ACO քագաւորութեանն

34 A զկոստանտնուպոլիս CO կոստանդնուպոլիս

35 B բառնան D բարձնն d բարձցնն

36 AE զայ եւս C չի՞ եւս

37 A եթե

38 BDEO հրէից

39 A զի փիս ի

40 A ի կողման E ի կողմանս

41 ABCD ի պարս d ի պարսս

42 A յեգիպտացւոց

43 CE մաւիայ B մամիա

44 C իշխանն

45 B պատրաստականս

46 BCO յաղէփանդրայ DE յաղէփանդրիա

47 B այլ (յամենայն)

48 ABE ծովեզերայս

49 A մեքենայիւք

50 B ամէն փիս յամենայն

51 ABC Բ

նաւ փոքր, եւ յամենայն նաւի ճ' այր. եւ արձակեաց զնոսա ընդ ծով¹: 24 Եւ ինքն առեալ զգաւրս իւր զնաց ընդ ցամաք² ի Քաղկեդոն: 25 Եւ զաւրն³ Յունաց մտին⁴ ի Կոստանդնուպոլիս⁵ պաշապան քաղաքին, յամի ժԳ⁶ Կոստանդին⁷:

26 Եւ զաւրն Իսմայիլի⁸ յորժամ եհաս ի Քաղկեդոն, առաքեցին⁹ զթուղթն թագաւորին առ կայսրն Կոստանդին: 27 Եւ էառ արքայ զթուղթն¹⁰ թագաւորին առ կայսրն Կոստանդին¹¹: 28 Եւ էառ¹² արքայ զթուղթն եւ եմուտ ի տունն Աստուծոյ եւ¹³ անկաւ ի վերայ երեսաց իւրոց եւ ասէ. «Տե՛ս, Տէր»: 29 Եւ զգեցաւ քուրձ¹⁴ եւ նստաւ ի վերայ մոխրոյ եւ քարոզեաց պաշս:

30 Եւ հրամայեաց իշխանն Իսմայիլի¹⁵ կարգել զնաւսն ճակատս ճակատս ի վերայ ծովուն. եւ զիմեցին ի քաղաքն: 31 Եւ ակնարկեաց Տէր յերկնից սաստիկ հողմոյ բռնութեամբ, եւ զըլլեցաւ¹⁶ ծովն ի ներքուստ անդնդոց¹⁷ ի վեր եւ կորոյս¹⁸ զամենայն նաւսն հանդերձ զաւրաւքն¹⁹, եւ ոչ մնաց ի նոցանէ եւ ոչ մի, զի աւուրս Զ ծփեալ ծածանէր ծովն: 32 Իսկ զաւրն, որ ի

Քաղկեդոն էր, ի²⁰ գիշերի փախուցեալ զնացին ի տեղիս իւրեանց:

33 Եւ դարձեալ յԼԶ ամի²¹ իշխանութեան²² Աբուբաքրայ²³, Աւթմանայ եւ Ամրայ²⁴ յարձակեցան զաւրն²⁵ նոցա յաշխարհս²⁶ Հայոց. եւ յերիս յառաջս²⁷ բաժանեցան²⁸ ի Վասպուրական եւ²⁹ ի Տարաւն:

34 Եւ մի առաջն հասեալ ի Կոգովիտ՝ առին ի գիշերի զբերդն Արծափ եւ այն աւր յանհոգս³⁰ եղեալ՝ զազրալի պղծութեամբ կային: 35 Յորոց վերայ³¹ եհաս իշխանն Թէոդորոս Ո արամբք³², եւ զամենեւեան ի սուր սուսերի մաշեաց, որք էին ԳՌ³³ եւ զգերեալսն դարձոյց եւ զկապուտսն յաւարի³⁴ էառ: 36 Եւ մեռան Աբուբաքր³⁵ եւ Ոթման:

37 Եւ յետ նոցա ունի զիշխանութիւն³⁶ Մաւրիա ամս ժԹ: 38 Ի սորա առաջի³⁷ ամին եւ ի ԻԵ Կոստանդին³⁸, իշխանն Սմբատ Բագրատունի³⁹ եւ զաւրավարն Յունաց հրամանաւ⁴⁰ Կոստանդին⁴¹ երթեալ պատերազմեցան ընդ նոսա, անցեալ

1 C ընդ ծովն

2 ACO (գնաց) ընդ ցամաքն B (գնայ) ցամաքաւ ի փաղկեդոնս

3 B իսկ փխ եւ (զօրն)

4 CE մտան

5 A կոստանտնուպոլիս CO կոստանդնուպոլիս

6 ACDO երեւտասան

7 A կոստանտի

8 ADO իսմայելի B իսմայելի

9 BDO առաքեց

10 ACE գրուղթ

11 AD կոստանտին

12 T₂ առ

13 B չի՞ եւ (անկաւ)

14 D քուրջ

15 A իսմայիլի B իսմայելի O իսմայելի

16 O զըլլըրդեցաւ

17 AE յանդընդոց B յանդընդոց O յանդընդ

18 BDO կորուս d կորոյս

19 O չի՞ հանդերձ գօրօֆն o հանդերձ գօրօֆն

20 CDEO չի՞ ի

21 BD ԼԶ ամի

22 AC իշխանութեանն

23 Bd արուբաքրա O ապուբաքրայ

24 ACO ամոայ B ամոա D ամոա

25 BDO զօր

26 C յաշխարհն

27 ABDO առաջս d յառաջս

28 BD բանակեցան d բաժանեցան

29 ABCDEO չի՞ եւ

30 A յանդոգ BDO անհոգ C յանհոգ

31 C վերա

32 ABC Ո արամբ DO զձ արամբ

33 ABCO Վ

34 T₁T₂ յաւառի

35 O ապուբաքր

36 AC զիշխանութիւնն

37 AEO առաջին

38 ACE եւ ի ԻԵ-ն կոստանտինի BDO չի՞ ի ԻԵ կոստանդինի d ի ԻԵ կոստանդինի T₁T₂ չի՞ եւ (ի ԻԵ)

39 A սմպատ բագրատունի O սմպատ բագրատունին

40 CE հրամանաւ

41 AO կոստանտինի

ընդ զոմն Եւփրատայ¹. եւ պարտեալ ի փախուստ դարձան:

39 Եւ ապա գրեն հրովարտակ ի Հայս՝ հարկել² նոցա. եւ յանձն առին իշխանքն նախարարաւքն եւ կաթողիկոսն³ Ներսէս՝ Շ դահեկան յամենայն ամի հատուցանել⁴:
40 Եւ Մաւիա⁵ զԳրիգոր՝ իշխան⁶ հաստատեաց Հայոց եւ Վրաց. եւ ինքն մեռաւ:

41 Եւ յետ Մաւիայ⁷ որդի իւր եկաց իշխան Տաճկաց ամս Բ:

42 Եւ յետ նորա Աբղլմէլիք⁸ որդի Մրուանայ⁹ ամս ԻԱ:

43 Իսկ Գրիգոր իշխան¹⁰ Հայոց խաղաղացոյց զաշխարհս Հայոց եւ շինեաց զեկեղեցիքն որ յԱրուծ. եւ մեռաւ ի հիւսիսային¹¹ ազգացն: 44 Եւ յաջորդէ զիշխանութիւնն Աշոտ պատրիկ¹², այր երեւելի, ուսումնասէր եւ լի երկիրղիւն Աստուծոյ, որ շինեաց զեկեղեցիքն Դարիւնից¹³. եւ զկենդանագրեալ պատկեր¹⁴ մարդեղութեանն Քրիստոսի ածէր ի մտիցն արեւու, մեծաքանչ զաւրութեամբ հանգուցանէր ի նա. յորոյ զեկեղեցիքն անուանեաց յանուն: 45 Եւ յառաջնում¹⁵ ամին¹⁶ սորա երեւեցաւ աստղն վարսաւոր, զճաճանչ նշուլիցն սիւնաձեւ փողփողէր ի յետոյս¹⁷ ինքեան:

46 Եւ եղեւ նշան սովոյ, սրոյ եւ մեծի սասանման:

47 Իսկ յետ ԺԶ ամի իշխանութեանն¹⁸ իւրոյ Աբղլմէլիք¹⁹ հրամայեաց զաւրաց իւրոց ի ձեռն զաւրագլխին²⁰ Մահմետի եւ լանել յաշխարհս²¹ Հայոց: 48 Որոց եկեալ եւ տեսեալ զուխտ սրբոյն Գրիգորի պայծառ զարդուք²² եւ երեւելի սպասուք. նիւթեն չարիս ի վերայ նորա: 49 Եւ երթեալ գունդ մի անաւրինաց²³ աւթեւանել ի յարկս²⁴ նորա եւ ի գիշերին²⁵ խեղդեալ ծառայ մի զինքեանց եւ ընկեցեալ ի խորափիտ մի եւ ընդ լուսանալն յոյզ արարեալ գտին զծառայն: 50 Եւ ապա²⁶ հրամանաւ Մահմետի ծայրակտուր արարեալ զկրաւնաւորս վանիցն²⁷ եւ զփայտէ²⁸ կախեցին աւելի քան զի մարդ եւ յաւարի վարեցին²⁹ զսրբութեան սպասս³⁰ եկեղեցւոյն:

51 Իսկ Մահմետն³¹ գնացեալ յԱսորիս՝ իշխան յիւրոցն կացուցանէ ի Հայս³², որ կամեցաւ բառնալ զազատագունդն Հայոց:

1 ACO եւփրատայ BD եւփրատայ

2 ADEO հարկիլ

3 A կաթողիկոսն

4 AB յատուցանել CO հատուցանել

5 CE մաւիայ

6 BC իշխանն

7 AB մաւիա

8 A արղլմէլիք BCO արղլմէլիք

9 BD մրուանայ

10 CE իշխանն

11 ACD հիւսիսային C հիւսիսային

12 CE պատրիկն

13 ABCO դարուցից

14 B պատկերն

15 ABO յառաջնումն

16 O ամի

17 ACO ի յետոյսն

18 BD իշխանութեանն

19 ABCO արղլմէլիք

20 C գորագլխին BD չիք գորագլխին (Մի ընդարձակ հատուած քացակայում է BD ձեռագրերում: D էջ 100ա, մ. 9-101ա, մ. 11, B էջ 280 բ, վ. 1-281 բ, վ. 11) D ձեռագրի գրիչը ներքին լուսանցում յաւելագրել է. «Մըջեա՛ զքուդթս եւ զքերին սորա գի՛տ ի բանն (եյլանել յաշխարհս Հայոց) եւ անտի ընթերցիր մինչեւ ցայն բան (թէ կրօնաւորեմ կարգս յանձն առեալ եւ յարմարեալսն դուռն հասեալ), ապա դարձիր ցայսր»: ACO ձեռագրերը լրիւ են:

21 ABD ի յաշխարհս

22 ABDO զարդիւք

23 ABCO անօրինացն

24 A օթեվանեալ յարկս B յօթեվանել յարկս O օթեվանեալ C օթեվանեալ CO չիք ի (յարկս)

25 B ի գիշերի

26 B չիք ապա

27 D վայն իցն փիս վանիցն

28 B փայտէ

29 B վանեցին

30 BD սպաս

31 B մահմետ

32 ACO ի հայս կացուցանէր

52 Եւ յայտնեցաւ նենգութիւնն¹ Սմբատայ Բագրատունւոյ²: 53 Եւ կոչէր առ ինքն զՍմբատ³ որդի Աշոտոյ⁴ իշխանի եւ զՎարդ որդի Թէոդորոսի⁵ իշխանի եւ զեղբայր իւր՝ զԱշոտ. եւ կամեցան գնալ յաշխարհն Յունաց: 54 Որոց հետամուտ եղեն զաւրքն Իսմայիլի⁶ արք ԵՌ⁷, եւ հասանեն ի Վարդանակերտ⁸ աւանի. եւ զաւրքն Հայոց ԲՌ⁹: 55 Եւ պատերազմեալ յառաւատուն¹⁰ պարտեցին զԻսմայէլացիսն¹¹, եւ սրոյ ճարակ տային. զի սառուցեալ էին զցայդն ի բացեայ¹² աւթագայեալք¹³, եւ որք փախեան, ի վերայ սառին ելեալ՝ ընկղմեցան ի գետն Երասխ: 56 Իսկ Սմբատ¹⁴ ձիւ տաճիկս եւ զունչս¹⁵ դիականցն առաքէ առ կայսրն Յունաց. եւ ի նմանէ զպատիւ կիրապաղատութեան¹⁶ ընկալեալ՝ գնաց ի Տայս յամուրն որում Թուխարսն կոչեն:

57 Եւ իբրեւ լուաւ Աբղլմէլիք¹⁷ իշխանն Իսմայիլի¹⁸ զբեկումն զաւրաց իւրոց, հրամայէ Մահմետի զաւրավարի¹⁹ բազմութեամբ զաւրաց ելանել ի Հայս: 58 Որոյ ընդդէմ գնացեալ կաթողիկոսն²⁰ Հայոց Սահակ եւ արար²¹ խաղաղութիւն

մահուամբ²² իւրով ի Խառան քաղաքի, որպէս վերագոյն²³ ասացաք:

59 Եւ Աբղլմէլիք²⁴ վախճանեալ²⁵ տիրէ Տաճկաց Վլիթ որդի նորա՝ ամս Ժ: 60 Սա յառաջնում ամի իշխանութեան իւրոյ խորհեցաւ բառնալ յաշխարհէս զազատագունդն Հայոց. եւ հրամայէ Մահմետի²⁶ զաւրավարին²⁷ զայս առնել: 61 Եւ նա հրամայէ Կասմայ²⁸ ումեմն, որ էր հրամանատար ի կողմանս Նախճաւան²⁹ քաղաքին³⁰, կոչել առ ինքն զնախարարսն Հայոց նոցին հեծելովք³¹, իբրեւ Թէ³² ի հանդիսի անցուցանել եւ առնուլ հոռգ³³ յարքունուտ: 62 Եւ նոքա ըստ աւրինակի պարզմտութեանն³⁴ իւրեանց վաղվաղակի ժողովին անդ: 63 Եւ հրամայեցին յերկունս³⁵ բաժանել զնոսա, զոմանս յեկեղեցին Նախճաւանայ³⁶ եւ զկէսն³⁷ յեկեղեցին Խրամայ³⁸. եւ հրով վառեալ³⁹ զեկեղեցիսն՝ այնպէս այրեցին զամենեսեան⁴⁰ ի ՃԾԳ թուականին⁴¹. եւ զգլխաւոր նախարարսն զփայտէ⁴² կախեալ դատապարտէին: 64 Անդ ըմբռնեցան⁴³ Սմբատ⁴⁴ որդի Աշո-

1 BD մեմգութիւնս

2 AO սմպատայ B սմպատա C քագրատունոյ

3 ABO զսմպատ

4 C աշոտո

5 A քեոդորոսի

6 A իսմաիլի B իսմայէլի O իսմայելի

7 ABCO (արբ)ր

8 B վանանդակերտ

9 ABC (հայոց)ս

10 AD առաւատուն BCO առաւտուն

11 A զիսմայելացիսն O զիսմայելացիսն

12 ABCO ի բացեա

13 ABCO օթագնացեալք

14 BO սմպատ

15 BD ունչս

16 ACO կիրապաղատութեանն BD կիրապաղատութեան

17 ABO արղլմէլիք

18 A իսմաիլի B իսմայէլի O իսմայելի

19 O զօրագլխի

20 A կաթողիկոսն

21 BDT₁ արարեալ

22 O մահուամբն D մահուամբ

23 ACO վերագոյնն

24 ACO արղլմէլք B արղլմէլիք

25 DO վաղնանեալ

26 C մահմետի

27 B զօրավարի

28 ACO կամսայ BD կամսա

29 A մախնաւան B մախնաւանա D մախնուանա E մախնուան

30 ACO քաղաքի

31 BD հեծելովք

32 A իբրեւ քն B իբր քն

33 A հոռգ a (հոռ)յ(գ)

34 T₂ պարզմտութեան

35 C յ Բ

36 BD մախնաւանա

37 A զկեսսն EO զկէսսն

38 BD իրամա C իրամայ

39 D վառել

40 O զամենեսին

41 CO քվականին D ի ձ եւ Ծ եւ Վ քվին

42 B փայտէ

43 A ըմբռնեցան

44 BO սմպատ

տոյ¹ Բագրատունւոյ² եւ Գրիգոր եւ Կորիւն ի տոհմէն Արծրունեաց: 65 Եւ զկանայս եւ զորդիս նոցա ի գերութիւն վարեալ. ընդ որ³ եւ զՎահան⁴ որդի խոսրովու Գողթան տեառն, փոքր մանուկ՝ տարեալ սնուցին, եւ ուսուցանէին անաւրէն⁵ արէնսդրութեամբն իւրեանց: 66 Որ յետոյ յարբունս հասակի հասեալ եւ զիշխանութիւն հայրենեացն⁶ առեալ յարքունուստ՝ ի Հայս ելանէ⁷. եւ զքրիստոսական հաւատն եւ զկրաւնաւորական վարս յանձն առեալ եւ յարքունական դուռն հասեալ՝ զվճիռ մարտիրոսութեան⁸ սրով ընկալաւ⁹ ի ՃԶԶ թուականին¹⁰, որպէս ուսուցանէ՝ որ վասն նորայն ասի Պատմութիւն:

67 Իսկ յետ այրելոյ իշխանացն¹¹ Սմբատ կիւրապաղատն¹² եւ որ ընդ նմա նախարարքն¹³ պրծեալ գնացին ի կողմանս Եգերացոց¹⁴: 68 Եւ տայ նոցա թագաւորն Յունաց զքաղաքն Փոյթ, յոր¹⁵ մտեալ բնակեցան. եւ յետոյ յաւարի առեալ զքաղաքն եւ զսպաս եկեղեցոյն՝ այսրէն դարձան: 69 Եւ կայսրն հրամայէ¹⁶ արքեպիսկոպոսացն¹⁷ եւ մետրապալ-

տաց¹⁸ նզովս կարգել նոցին եւ ի¹⁹ զատկի տաւնին ընթեռնուլ, յորում զապիրատութիւնն²⁰ գործեցին:

70 Իսկ փոխանակ Մահմետի²¹ առաքէ Վլիթ զԱբդլազիզ ոմն, որ էր խաւթ լսելաւ²², որ խաղաղացոյց զաշխարհս Հայոց եւ շինեաց զքաղաքն զԴուլին²³ հզաւրագոյն եւ եւս արձականիստ²⁴ մեծութեամբ քան զառաջինն: 71 Զի ասէր. «Ի ձեռն իմ եղեւ կործանումն քաղաքիս, եւ ես կանգնեցիք գոս. զի էի ես, ասէ, մանուկ ժիւամեայ²⁵ եւ ունէի սփածանելի կարմիր. եւ յորժամ մարտնչէր²⁶ զաւրն Իսմայիլի²⁷ ընդ քաղաքս, մտի ես ընդ խողովակ մի եւ ելի ի պարիսպն եւ ի²⁸ ձայն ուժգին աղաղակեցի առ զաւրսն²⁹ մեր. եւ թաւթափեցան ամենայն պայիկք նախամարտկացն ի պարսպէն. եւ զաւրացեալ զաւրն Տաճկաց՝ առին զքաղաքս»: 72 Եւ այս այսպէս:

73 Իսկ ապա դարձեալ գրգռէր սիրտ զաւրավարին Մահմետի³⁰ ի վերայ աշխարհին ձենաց³¹, եւ խնդրէր յիշխանէն Իսմայիլի³² զաւրս ԲՃԲ³³, եւ անցեալ ընդ Ասորեստան եւ ընդ աշխարհն Պարսից՝ հասանէ ի մասն ինչ աշխարհին ձենաց եւ բանակի յեզր գետոյն, որում Բաւտիսն³⁴ կոչեն: 74 Եւ գրէ հրովարտակ առ արքայն ձենաց. «Ընդէ՞ր դու միայն ոչ մտանես

1 ABCO աշոտի

2 BDT₁ չիբ քագրատունւոյ

3 A ընդ (որ)

4 ACEO վահան T₁T₂ զվարդան ՆԲ.Ն. Վահան

5 A (ուսուցանէին) ջնջում կա... պեղծ (օրէնսդրութեամբն) O անօրէն (օրէնսդրութեամբն)

6 A զիշխանութիւն CO զիշխանութիւն T₁ հայրենի

7 AO T₁ եւ գրիստոսական հաւատ T₂ չիբ եւ գրիստոսական հաւատ

8 ACO մարտիրոսութեանն d (յարբունական) դուռն հասեալ՝ զվճիռ մարտիրոսութեան ընկալաւ (այստեղ D-ն այս չունի, այն կայ էջ 99ա)

9 AC սրով ընկալաւ T₂ ընկալաւ սրով

10 D ի ձ եւ ԶԶ թվին

11 B զիշխանացն

12 BD սմպատ կիւրապաղատն

13 B նախարար

14 ACO եգերայ BD եգերատա d եգերատայ

15 BC որ

16 BD հրամայեաց

17 A արքեպիսկոպոսաց BD արքեպիսկոպոսաց

18 BD մետրապոլաց

19 BD չիբ ի (զատկի տօնին)

20 BD զապիրատութիւն

21 ACO մահմետին

22 ABCO լսելոք D լսելոքն o լսել(ե)ոք

23 ACEO դուին BD գդուին քաղաք

24 D արձանանիստ

25 A երկոտասանամեա BD Բժ ան ամեա O Բժ ն ամեա d (Բժ ան ամեա) յ C Բժ-ան ամեայ

26 A մարտնչէր

27 A իսմայիլի B իսմայելի O իսմայելի

28 ACO չիբ ի

29 CE գորս

30 O մահմետի

31 BD նենեայ d նենաց

32 A իսմայիլի CO իսմայելի B իսմայելի

33 ABCO ՄԻ D գոր ՄԻ

34 CE քաւտիս

ընդ լծով իշխանին մերոյ, յորմէ ամենայն ազգք¹ սարսեցին»։ 75 Եւ պատասխանէ արքայն ձենաց. «Բաբելացւոց թագաւորն, որ² տիեզերաց տիրեաց եւ Մակեդոնացւոցն³ եւ Պարսիցն, ընդէ՞ր եւ նոքա ոչ կարացին տիրել⁴ ի վերայ մեր։ 76 Ոչ տաց քեզ հարկս, բայց միայն թէ⁵ պարգեւս թագաւորականս»։ 77 Եւ դարձեալ Մահմետ յղէ⁶. «Տո՛ւր ինձ, ասէ, աղջկունս ԼՌ, եւ գնացից ի քէն», զի ցանկացեալ էր գեղոյ գեղեցիկ կուսիցն⁷ ձենաց։ 78 Եւ պատրաստեաց արքայն ձենաց սայլս⁸ դիպակաւք⁹ վաչէիւք եւ ի վերայ նոցա¹⁰ սպառազէնս խՈԻ եւ գայ¹¹ յեզր գետոյն։ 79 Եւ ինքն բանակի սակաւ մի բացադոյն ի սայլիցն եւ առաքէ առ Մահմետ. «Ա՛ռ զպատուաւորս քո ըստ թուոյ աղջկանցն¹² իմոց ԼՌ¹³, եւ անցցե՛ս յայսկոյս գետոյս, զի վիճակաւ բաժանեսցուք զաղջկունս¹⁴ եւ մի՛ մարտ լիցի ի մէջ զաւրացդ»։ 80 Եւ Մահմետ առեալ¹⁵ ԼՌ զգլխաւորս¹⁶ իւր անցանէ նաւաւք¹⁷ յայնկոյս։ 81 Եւ հրաման ետ արքայն ձենաց զաւրաց իւրոց յարձակել¹⁸ ի վերայ նոցա։ 82 Եւ ելին որ ի սայլսն¹⁹ ընդ վաչէիւք²⁰ թաքուցեալ²¹

էին եւ ի²² մէջ առեալ զնոսա՝ ի սուր սուսերի մաշեցին²³. Եւ Մահմետ սակաւուք ի գետն²⁴ անկեալ՝ գնաց փախստեալ²⁵։

83 Եւ վլիթ կացեալ²⁶ ամս Ժ՝ վախճանի²⁷. Եւ ունի զիշխանութիւնն Սուլէյման²⁸ ամս Գ։ 84 Սա յերրորդ ամի իշխանուլթեան²⁹ իւրոյ գումարէ զաւրս ի ձեռն Մսլիմայ³⁰. որ³¹ եկեալ ի Դարբանդ քաղաք՝ հանին զգաւրսն³² Հոնաց եւ հալածեցին։ 85 Եւ մինչդեռ քանդէին զպարիսպն՝ գտին վէմ ի հիմունսն, յորում կայր գրեալ. «Մարկիանոս³³ ինքնակալ կայսր³⁴ շինեաց զքաղաքս³⁵ եւ³⁶ զաշտարակս³⁷ զայս բազում տաղանդաւք յիւրոց գանձուցն։ 86 Եւ ի յետին³⁸ ժամանակս որդիքն Իսմայիլի³⁹ քանդեսցեն զսա եւ յիւրեանց գանձուցն⁴⁰ վերստին շինեսցեն»։ 87 Եւ իբրեւ գտին զգիրն, զաղարեցին ի քանդելոյ⁴¹ եւ վերստին շինեցին զկործանեալ պարիսպն։

88 Իսկ յետ Ոմարայ⁴² եկաց իշխան Եզիրտ⁴³ ամս Զ։ 89 Սա չարժեալ յայտոյն⁴⁴

1 B ազգ
2 ABCDO չի՞ր որ
3 ABO մակեդոնացւոցն
4 BD ոչ տիրեցին կարել զ ոչ կարացին տիրել
5 A թե
6 D հղէ զ յղէ
7 BD կուսից
8 BD սայլ զ ս(այլ)ս
9 A չի՞ր դիպակաւք a դիպակաւք
10 ACO նորա
11 D գա զ գ(ա)յ
12 ABC ըստ թուոյ աղջկանց
13 BD չի՞ր ԼՌ զ ԼՌ
14 B գաղջկունսն
15 D չի՞ր առեալ զ առեալ
16 CE գլխաւորս (իւր)
17 BD նոքոք փիւս նաւոք
18 T₂ յարձակել
19 ABCO ի սայլին ո ի սայլս
20 A ընդ վաչէիւք CEO ընդ վաչիւք D ընդ վաչէիւք ո (ընդ վաչ)է(իւք)
21 O թաքուցեալ

22 BD չի՞ր ի
23 O (առեալ զնոսա) ... (մաշեցին) զնոսա
24 C ի գետ
25 ABCO փախստեալ
26 ACO կեցեալ
27 DO վաղմանի
28 ABCDO սուլիման
29 BD իշխանութիւն
30 BD մսլիմա O մսլիմայ
31 B որոյ
32 CE ըզգորս
33 BD մարկիանոս փիւս մարկիանոս զ մարկիանոս
34 O կայսրն
35 AE գրադաք
36 ADE չի՞ր եւ
37 ADE աշտարակս (A շինեաց գրադաք՝ աշտարակս զայս) CO գրադաքաշտարակս
38 ABCDO չի՞ր ի
39 A իսմայիլի B իսմայիլի DO իսմայիլի
40 ABCD գանձուց
41 B քանդելոյն
42 ABCEO ոմարայ D օմարա
43 ABCD իգիտ O իգիդ
44 BD յայտուն E այտոյն

չարութենէ՝ մարտնչէր¹ ընդ ազգիս Քրիստոնէից. տայր հրաման փշրել զկենդանագրեալ պատկերս ճշմարիտ² մարդեղութեան Տեառն եւ նորին աշակերտացն, խորտակէր եւ զնշան տէրունական խաչին Քրիստոսի, զոր ուրէք ուրէք³ կանգնեալ էր ի պատճառս երկրպագութեան համագոյ Երրորդութեանն, եւ ապա հրամայէր զխողս սպանանել եւ ջնջել յերկրէ: 90 Եւ ինքն խեղդամահ սատակէր ի բռնութենէ այսոյն:

91 Եւ փոխանակ նորա տիրէ Հէշմ⁴ ամս ժԲ: 92 Սա ծանրացոյց զսակ հարկի⁵ աշխարհիս Հայոց: 93 Եւ յետոյ սկսաւ գոռալ ընդ Լեւոն կայսրն⁶ Հոռոմոց⁷ զալ նմա ի հնազանդութիւն հարկատրութեան: 94 Եւ իբրեւ ոչ էառ⁸ յանձն՝ սրտմտեալ առաքեաց զՄսլիմ զեղբայր⁹ իւր զաւրու ծանու յաշխարհն Յունաց: 95 Որոյ անցեալ ընդ Կիլիկիա¹⁰ յաշխարհն Միւսիդոն¹¹, որ թարգմանի Միջերկրեայք¹², եւ հասանեն մինչեւ ի Բիւթանիա¹³, հարկանէին զզաւրն Յունաց եւ յաւարի առնուին¹⁴ զաշխարհն¹⁵ նոցա: 96 Եւ դառնան յերկիրն¹⁶ իւրեանց: 97 Եւ տեսեալ զյաղթու-

թիւն¹⁷ մեծի¹⁸ իշխանին իւրեանց Իսմայիլի¹⁹ դարձեալ զաւր գումարէ եւ տայ ի ձեռս զաւրավարին Մսլիմայ²⁰ եղբաւր իւրոյ եւ առաքէ ի վերայ կայսերն Յունաց: 98 Որոյ ուխտեալ երդմամբ Հափ՝ չդառնալ առ նա, մինչեւ կործանեսցէ զԿոստանդնուպոլիս²¹ եւ զսուրբն Սոփիա²²:

99 Եւ խաղացեալ յառաջ՝ հասանէ յեզր ծովուն Պոնտոսի եւ գրէ հրովարտակ առ Լեւոն կայսրն²³. «Զի՞նչ է յամառութիւնդ քո, որ ոչ եկիր ի հնազանդութիւն մեզ. ո՞չ լուար զչարն, զոր ածաք ի վերայ ամենայն թագաւորութեանց, որք²⁴ ընդդէմ մեր դարձան. քանզի փշրեցաք իբրեւ զանաւթ խեցեղէն. զի խոստումն²⁵, որ առ հայրն մեր Իսմայէլ²⁶ ի գլուխ ել: 100 Արդ իմ ուխտ²⁷ եղեալ է²⁸ չդառնալ յերկիր իմ, մինչեւ բարձից զթագաւորութիւնդ²⁹ քո եւ կործանեցից զպարսպաւոր քաղաքդ քո³⁰, եւ զանուանեալդ Սոփիա, որ է տուն երկրպագութեան քո, արարից լուալիս³¹ զաւրաց իմոց. եւ զփայտ խաչիդ, որում երկրպագես, խորտակեալ ջախեցից³² ի գլուխ քո»:

101 Իսկ կայսրն իբրեւ³³ ընթերցեալ զգիր այսպանութեանն³⁴ ընթանայ³⁵ ի

1 AD մարտընչէր

2 BD չի՞մարիտ ըմարիտ

3 A գոր ուրէք ուրէք BD T₁ չի՞մար ուրէք ուրէք... Երրորդութեանն ըմար ուրէք և կանգնեալ էր ի պատճառս երկրպագութեան համագոյ երրորդութեանն

4 ABCDEO արշամ փիս հէշմ

5 BD զհարկ ըմար հարկի

6 AC կայսր

7 B հոռոմայ Dd հոռոմա

8 A չի՞մար BCDO առ

9 BD եղբայր

10 ABD ընդ կիլիկիայ CEO կիլիկիայ

11 T₂ միւսիգոն

12 BD չի՞մար որ թարգմանի միջերկրեայք ըմար թարգմանի միջերկրեայք O թարգմանի ACO միջերկրայք

13 BC բիւթանիայ

14 C աւարի առնուն T₂ յաւարի առնուն O յաւարի առնուն

15 B յաշխարհն

16 A յերկիր

17 AE յաղթութիւնն

18 AE մեծ

19 A իսմայիլի B իսմայէլի O իսմայիլի

20 BD մսլիմա

21 A զկոստանդնուպոլիս CO կոստանդնուպոլիս

22 ABCDO սոփի

23 A առ Ղեւոն կայսր

24 ABCDO որ

25 AC խոստումն BD խոստումն

26 A իսմայէլ

27 O ուխտեալ է o ուխտ եղեալ է

28 BD չի՞մար

29 ABD զթագաւորութիւնն O զթագաւորութիւնն

30 E չի՞մար եւ կործանեցից զպարսպաւոր քաղաքդ քո

31 A լըվալիս

32 A խորտակեցից a (խորտակ)եալ ջախ(եցից) T₂ ջախջախեցից

33 ABO իբրեւ T₁ իբրեւ ըմբերցաւ T₂ չի՞մար իբրեւ

34 BD այսպանութեան

35 BCD ըմբանա ըմբանա

սուրբն Սոփիա¹ հայրապետաւն եւ ամենայն բազմութեամբ քաղաքին եւ տարածանէ զգիր նախատանացն առաջի Տեառն, եւ մինչեւ յերիս² աւուրս զպաշտաւն աղաթիցն³ անդադար կատարեն անճաշակ կացեալ: 102 Եւ ապա զրէ պատասխանի առ Մսլիմ զաւրավարն⁴. «Ընդէ⁵ ր պարծիս ի չարութիւն⁶, հզաւրդ⁶ յանաւրէնութեան. զի⁷ թէ գաւազանն Մովսիսի⁸, որ աւրինակ էր Խաչին Քրիստոսի, խորասոյգ արար զՓարաւոն⁹, ո՞րչափ եւս առաւել նշանս¹⁰ սուրբ Խաչիս¹¹ կործանեսցէ զքեզ¹²: 103 Արդ¹³ եթէ դառնաս անդրէն¹⁴, ընտրես անձինդ¹⁵ եւ զաւրացդ¹⁶ բարի. ապա թէ ոչ՝ արա՛, զոր ստիպիս ի խորհուրդս քո»:

104 Եւ զաւրավարն Մսլիմ, իբրեւ ընթեռնոյր զայս հրովարտակ, սրտմտեալ զազանութեամբ հրաման տայր¹⁷ զաւրացն մտանել ի նաւան, զորս¹⁸ պատրաստեալ էր, եւ երթայր¹⁹, մերձենայր ի քաղաքն: 105 Եւ իբրեւ ետես²⁰ կայսրն Լեւոն²¹ զամբոխ բազմութեանն²² անտառացեալ²³ ի վերայ ծովուն, տայր հրաման կազմել զվան-

դակակապ²⁴ կազմած երկաթեղէն պարսպին²⁵ եւ աղխել²⁶ զդուռն²⁷ չղթայագործ ամրոցին եւ ոչ ումեք ետ պատերազմել ընդ²⁸ թշնամւոյն, այլ²⁹ յուսալով յԱստուած՝ մնայր այցելութեան ի բարձանց:

106 Եւ ինքն³⁰ թագաւորն առեալ զանյաղթելի նշանն ի վերայ ուսոցն³¹, եւ հայրապետն եւ ամենայն բազմութիւն ժողովրդոցն³² մոմեղինաւք եւ բուրմամբ խնկոցն³³ բարձրացուցանէին զաւրհուրութիւնսն. եւ ելեալ ընդ դուռն քաղաքին՝ հարկանէր թագաւորն նշանաւ սուրբ Խաչին³⁴ զջուրս ծովուն, ասելով երիցս³⁵. «Աւգնեա՛ մեզ, Քրիստոս, փրկիչ աշխարհաց»:

107 Եւ նոյնժամայն դրդեալ խորք ծովուն խորասոյգ առնէին զգաւրսն³⁶ Իսմայիլի³⁷. եւ զկէսն ալէկոծ ծփանաւք վարեալ³⁸ յաշխարհն Թրակացւոց եւ զայլսն ի կղզիս³⁹ հեռաւորս. քանզի էին⁴⁰ աւելի քան զԾ բիւր⁴¹ արանց:

108 Եւ զՄսլիմ կալեալ ածին⁴² առ թագաւորն. եւ ասէ թագաւորն. «Զդատաստանս իմ Տէր դատեցաւ, եւ ես⁴³ ոչ մխեցիք զձեռս իմ ի քեզ: 109 Ե՛րթ յերկիր⁴⁴ քո եւ պատմեա՛ զսքանչելիսն Աստուծոյ»:

1 CE սոփիայ

2 B երիս

3 B աղօթից

4 C գորաւարն

5 CO ի չարութիւնդ

6 C հզոր

7 BCO չի՞րդի

8 ABCO մովսէսի

9 A գփարաւովն

10 CO նշան (սուրբ)

11 ACE չի՞ր խաչիս a խաչիս

12 CE գձեզ

13 O ապա

14 A անդրնէն BDO T₁ անդրնէն ABDO չի՞ր յինէն T₂ յինէն

15 CE անձին

16 B գորաց

17 C տայ

18 ABCDO գոր

19 O երթեալ

20 O եւ իբրեւ տեսեալ o եւ իբրեւ ետես

21 A դեւոն

22 BD բազմութեան

23 ACDO անդառացեալ o (ան)տ(առացեալ)

24 B վանդակակապ

25 ABCO պարիսպն

26 C ախեալ

27 ABC զդուռնն

28 ABC ընդդէմ O ընդ o ընդդէմ

29 A այլ

30 C չի՞ր ինքն

31 DEO ուսոյն o (ուսոյ)ց(ն)

32 BD ժողովրդովն d ժողովրդոյցն

33 A խնկոցն B խնկոք

34 A զնշանաւ խաչին O (նշանաւ) սուրբ (խաչին)

35 a երիցս

36 AC գորսն B գոսն

37 A իսմայիլի O իսմայելի B իսմայելի

38 ABCO վարեալ d վարեալ

39 B ի կղզիսն

40 A եին

41 A բիւր C Ծ

42 BD չի՞ր ածին d ածին

43 T₂ և (ես)

44 BDO յերկիրն

110 Եւ զնաց ամաւթով յերկիր¹ իւր, եւ այլ² ոչ յաւել արկանել³ սուր ընդ անձն:

111 Յայնժամ իշխանն Իսմայիլի⁴ Հէշմ⁵ առաքէ ի վերայ ազգիս Հայոց զՄրուան որդի Մահմետի: 112 Սա զԱշոտ որդի Վասակայ⁶ Բագրատունւոյ⁷ պատրիկ կացուցանէ ի վերայ Հայոց⁸:

113 Եւ ապա Հէշմ⁹ վախճանեալ¹⁰ տիրէ փոխանակ նորա Վլիթ ամ մի եւ կէս:

114 Զսա հրամանաւ կռուայիցն սպանին նախարարք¹¹ իւր եւ փոխանակ նորա կացուցանեն զՍուլէյման¹²:

115 Իսկ Մրուան իբրեւ լուաւ զմահն Վլիթի՝ փութանակի ժողովեալ զզաւրս իւր եւ անցեալ ընդ գետն Եւփրատ¹³ եւ¹⁴ պատերազմեալ ընդ Սուլէյման¹⁵ պարտեաց եւ սպան զնա, եւ տիրեաց ինքն ամս Զ:

116 Եւ պաշարեալ զքաղաքն¹⁶ Դամասկոս՝ առ զնա, եւ զբնակիչս¹⁷ քաղաքին՝ զորդիսն Իսմայիլի¹⁸ ի չորս¹⁹ ցիցս պրկեալ՝ հիւսնական գործեաւ²⁰ տաշէին զդէմս նոցա եւ զյղի կանայս²¹ հերձուին²² ընդ մէջ. եւ զմանկունսն արուս զնէին ի մէջ

որմոցն²³ եւ զաղջկունսն²⁴ ի գերութիւն վարէին²⁵: 117 Եւ կատարի մարգարէութիւնն²⁶ Ամովսայ. «Ի վերայ երից ամբարշտութեանցն²⁷ Դամասկեայ²⁸, եւ ի վերայ չորիցն ո՛չ դարձայց ի նոցանէ»²⁹: 118 Քանզի ախտացեալք²⁹ մտաւք եւ զգայութեամբք՝ կատարէին զերկունս³⁰ մահու, զսպանութիւն եւ զցանկութիւն ընչից եւ զհեշտ ցանկութիւն. եւ չորրորդ³¹ զի ոչ ակն ունէին³² այցելութեանն³³ Աստուծոյ³⁴:

119 Եւ զայսու ժամանակաւ էր իշխանն³⁵ Աշոտ պատրիկ՝ կալեալ զիշխանութիւնն³⁶ ամս ԺԵ փառաւորապէս. եւ ապա խաւարումն աչաց նորա ի Մամիկոնեանն³⁷ Գրիգորէ. եւ յետ այնորիկ կեցեալ ամս ԺԴ վախճանէր³⁸ եւ զնէր ի տապանի ի գիւղն³⁹ Դարիւնս⁴⁰:

120 Եւ մինչդեռ Մրուան ունէր զիշխանութիւնն⁴¹ եւ մարտնչէր⁴² ընդ իւրում ազգին՝ զաւր շարժեալ ի Խորասանայ⁴³, եւ Աբղլայ⁴⁴ ոմն գլուխ նոցա, անցեալ ընդ Տիգրիս, ի մեծ⁴⁵ բանակետոյն Տաճկաց Ա-

1 BDO յերկիրն

2 A այլ

3 C արկանէր

4 A Իսմաիլի B Իսմայելի O Իսմայելի

5 BD հեշմ

6 D վասակա d (վասակայ)

7 ACO Բագրատունի BD չի՛ Բագրատունւոյ d Բագրատունւոյ

8 o (ի վերայ) ազգիս (հայոց) T₂ չի՛ ազգիս

9 BD հեղմ

10 O վաղմանեալ

11 C նախարարքն

12 ABDO գալիման C գալիման

13 ABCD եւփրատ O եփրատ

14 CO չի՛ եւ T₂ և (պատերազմեալ)

15 ABDE սլիման CO սիլիման

16 OT₁T₂ չի՛ գաղաքն

17 ACE գրնակիչ

18 A Իսմաիլի O Իսմայելի

19 BD ի Դ C Դ

20 BD գործիւք

21 DO կանայսն

22 O հերձումնին

23 ABCDO որմոցն

24 B զաղջկունսն O զաղջկունսն

25 A վարեին

26 BD մարգարէութիւն

27 A ամպարշտութեանցն

28 ABCDO դամասկեա

29 ԼՃՎԼՅ

29 BCE ախտացեալ

30 O գերկունսն

31 ACO չորրորդն BD զչորրորդն

32 A ոչ ակն ունեին

33 BD այցելութեան

34 B տեառն

35 D իշխան

36 BD զիշխանութիւն

37 BD ի մամիկոնեան

38 C վախճանի O վաղմանէր

39 ACO ի գեւղն B ի գեղն

40 O դարիւնս o դարունս CE դարունս

41 BD զիշխանութիւն

42 A մարտնչէր

43 C ի Խորոսանայ

44 BD արղլայ O ապղլայ

45 A չի՛ մեծ a մեծ

կողայ¹ եւ² պատերազմեալ՝ սատակեցին ի զաւրացն Մրուանայ ՅՌ, եւ հասեալ ի Մրուան՝ սպանին զնա:

121 Եւ տիրեաց փոխանակ Մրուանայ Աբղլայ³: 122 Եւ առաքէ զեղբայր իւր զմիւս Աբղլայ⁴ շրջել ընդ ամենայն աշխարհս իւրոյ իշխանութեանն⁵, առնուլ հարկս ի կենդանեաց եւ ի մեռելոց ըստ մարդաթուի: 123 Որ⁶ բազում վշտաւք եւ նեղութեամբ վտանգէր⁷ զամենեանս եւ հասուցանէր ի չքաւորութիւն: 124 Ստիպէր զքահանայս՝ ի⁸ յայտ ածել զթիւ մեռելոցն, զի զհարկն ընտանիքն⁹ հատուցեն. եւ զնէր կնիք կապարեայ¹⁰ ի պարանոցս ամենեցուն¹¹: 125 Եւ գնացեալ¹² ի Հայոց ի Խորասան եւ յԵգիպտոս¹³ եւ ի Պենդապաւլիս՝ զնոյն հարիս գործէր: 126 Եւ թողոյր հրամանատար Հայոց զիւրիտ որդի Ուսադայի: 127 Եւ Իզիտ կացուցանէր իշխան Հայոց զՍահակ որդի Բագարատայ Բագրատունւոյ¹⁴, այր գեղեցիկ տեսեամբ եւ ծանաւթ երկիրդին¹⁵ Աստուծոյ:

128 Եւ Աբղլայն յետ Գ ամաց¹⁶ վախճանի¹⁷, եւ առնուլ զիշխանութիւն նորա¹⁸

եղբայր նորա միւս Աբղլայ¹⁹ ամս Դ²⁰: 129 Ի սորա աւուրս կայսրն²¹ Կոստանդին²² որդի Լեւոնի ելեալ յարեւելս՝ առնու²³ զքաղաքն Կարնոյ²⁴, եւ կործանեաց զպարիսպ նորա²⁵ եւ բացեալ զտուն գանձուցն եւ զբնակիչս քաղաքին²⁶ զՍառակինոսն²⁷ նոցին ընչիւք տարեալ յաշխարհն Յունաց: 130 Իսկ ի գալ ամին միւսոյ Իզիտ շինեաց զԿարնոյ քաղաքն²⁸ եւ այլ Տաճիկս բնակեցոյց ի նմա:

131 Եւ ապա գունդ մի յիսմայէլացւոց, եւ անուն²⁹ զաւրավարին նոցա Սլիման, ի կողմանցն Պարսից ասպատակեալ յաշխարհն Վասպուրականի: 132 Որոց ի դիմի հարեալ իշխանքն Արծրունի Սահակ եւ Համազասպ եւ սուր ի գործ արարեալ՝ զբազումս ի թշնամեացն խողխողէին:

133 Ուր կարեւէր խոցեալ Համազասպն՝ անկանէր յերիվարէն³⁰ եւ սպանեալ ի թշնամեացն լինէր: 134 Եւ Սահակ տեսեալ զայն՝ դիմեաց ի վերայ, եւ զբազումս սպանանէր, եւ ինքն մեռանէր ի նմին, որք էին որդիք Վահանայ:

135 Եւ եղբայր նոցա Գագիկ ապստամբեալ³¹ յիսմայէլացւոցն³² ամրանայ յա-

1 ACO ասողայ BD ասողա d (ասողայ)

2 ABCO չիբ եւ

3 BD արդլա

4 BD չիբ եւ առաւել գեղբայր իւր զմիւս արդլայ d եւ առաւել գեղբայր իւր զմիւս արդլայ

5 BD իշխանութեան

6 ABCDO չիբ որ d որ

7 C վնտանգէր

8 ABDO չիբ ի

9 CO ընդամիքն

10 BCD կապարեա

11 D չիբ ամենեցուն d ամենեցուն Ծն. ըստ T₂-ի պակաս են B, D էջ 132, վ. 5, 2-րդ հանդէսի ե, Զ գլուխները ներառեալ T₁ էջ 134, վ. 8-145, C էջ 144, վ. 10-145: AO լրիւ են:

12 CE եւ գնաց

13 A յեգիպտոս

14 T₂ բագրատունոյ AEO բագրատունոյ

15 CEO երկիրդի

16 CE ամի

17 O վաղնանի

18 O իւր

19 A արդլա

20 (A ամս Դ) T₂ ամս Բ

21 A չիբ կայսրն a արբայն

22 A Կոստանտին

23 A եւ էառ

24 AC կարնայ O կարնա

25 A նորայ

26 C աշխարհին

27 AO զսառակինոսն CE սառակինոսն T₂ սառակինոսն

28 C կարնո քաղաք O զկարնոյ քաղաք a (քաղաքն)

29 a եւ ապա գունդ մի յիսմայելացւոց եւ անուն a (անկանոն մոտորգրով A-ի գրածի տողամէջերում) եւ այլ տանիկս... եւ անանուն, եւ ապա գունդ մի յիսմայելացւոց եւ անուն

30 A յերիւարէն a (յերի)վ(արէն) Ծն. B (էջ 284ա), D (էջ 103ա) ձեռագրերի շարադրանքն ընդհատում է մինչեւ III հանդէսի ցանկերը:

31 A ապստամբեալ

32 A յիսմայելացւոցն O յիսմայելացւոցն

մուրն նկան¹ եւ զաւրաւք² իւրովք ելեալ աւերէր զաշխարհն Պարսից: 136 Յորոյ վերայ եկեալ զաւր Իսմայիլի³ պաշարեալ պահէին⁴ զամրոցն տարի մի. եւ իբրեւ չկարացին⁵ ինչ առնել, դաւով նենգութեամբ կոչէին⁶ ի խաղաղութիւն. եւ ի բանտի եղեալ ի նմին վախճանեցաւ⁷: 137 Եւ որդիք նորա Համազասպ եւ Սահակ կան փոխանակ Հաւրն:

138 Այլ⁸ յիշխանութեանն⁹ Աբղլայի¹⁰ միւսոյ եւ ի հրամանատարութեան¹¹ Իգիտի յոյժ ծանրացաւ անուր լծոյ հարկապահանջութեան¹² երկրիս Հայոց. զի ոչ ըստ երդ պահանջումն, այլ¹³ ըստ գլուխս արանցն. մինչեւ նախարարքն եւ մեծամեծքն ի չքաւոր աղքատութիւն¹⁴ անկան: 139 Զոր թէպէտ¹⁵ եւ բազում անգամ բողոքէր իշխանն Սահակ եւ հայրապետն Տրդատ, ոչ ինչ աւագտէին, զի ի Տեառնէ էր պատուհասն սաստկացեալ ըստ յանցանաց մերոց, որ եւ զկարկուտ եւ զմարախ եւ զերաշտութիւն ածեալ պատուհաս պարտեաց մերոց: 140 Եւ յիշխանութեանն Մուսէի մարտիրոսացան¹⁶ Սահակ եւ Հա-

մազասպ, սրով զգլուխսն¹⁷ բարձեալ եւ ապա զփայտէ կախեալ ՄԼԴ թուականին:

141 Եւ Մուսէ կալեալ զիշխանութիւնն ամ մի՝ սատակի¹⁸. եւ յետ նորա Ահարոն եղբայր նորա: 142 Սա տայ զԱտրպատական եւ զՀայս հանգերձ Վրաւք եւ Աղուանաւք¹⁹ եղբաւր իւրում Աւբեթլայ²⁰: 143 Սա զԻպն Դաւիթ յազգէ Հոռոմ առաքէ հարկահան ի Հայս. որոյ եկեալ ի քաղաքն Դուին՝ սաստիկ հարկապահանջութեամբ խոշտանգէր²¹ զբնակիչս երկրին: 144 Առ որ ժողովեալ ամենայն նախարարքն եւ կաթողիկոսն²² Յսայի՝ աղաչէին²³ թեթեւացուցանել զանուր ծանրութեան հարկին, զոր պահանջէր. եւ ոչինչ աւագտէին. այլ անդրէն յղէր պահանջողս²⁴ կրկին քան զառաջինն²⁵ ժողովել, եւ տայր կնիք կապարեա դնել յամենեցուն պարանոցս եւ առ մի մի պահանջէր բազում զուգէս՝ մինչեւ հասանել մարդկանն ի²⁶ յետին տնանկութիւն յանհամբեր նեղութեանցն առ ի չարաշուք դահճէն: 145 Եւ երկոտասան հազար²⁷ մարդ տարադէմ գնացին յաշխարհն Յունաց, որոց առաջնորդէր Շապուհ ի տոհմէն²⁸ Ամատունեաց եւ Համամ որդի նորա: 146 Եւ թշնամեաց²⁹ հետամուտ եղեալ՝ հասանեն ի սահմանս Կողայ.

1 O ողկան նԲ.Ն. նկան AT₂ Ողոկան

2 O գորոֆ E գորովֆ

3 A իսմայիլի O իսմայիլի

4 A պահեին

5 AO չկարացին T₂ ոչ կարացին

6 կոչէին

7 A ի խաղաղութիւն եւ իբրեւ ի բանտի եղեալ ի նմին վախճանեցաւ a (ի խաղաղութիւն... վախճանեցաւ (կրկնագիրը տողերի միջեւ անկանոն նոտրգրով)

8 A այդ

9 C իշխանութեանն

10 A արդլայի O ապղլայի

11 A հրամատարութեանն CO հրամանատարութեանն

12 CO հարկապահանջութեանն

13 A այդ

14 AEO ի չփաւոր աղատութիւն (ՆՃԲ, Բ, 581) T₂ ի չփաւորութիւն աղատութեան

15 A թեպէտ

16 A մարտիրոսացան

17 C գլուխսն

18 A թուականին և մուսէ կալեալ զիշխանութիւնն ամ մի սատակի և հետ նորա ահարոն a (թու)ականին ... ահարոն (կրկնութիւնը տողերի միջեւ անկանոն նոտրգրով):

19 AO աղուանիւֆ

20 EO օրեթլայ

21 O խոշտանկէր

22 A կաթողիկոսն

23 A աղաչեին

24 CO պահանջողս

25 AO զառաջինն

26 ACEO չիֆի

27 C (եւ) ԲԺ ան Ռ (մարդ) O ԲԺ ն Ռ

28 A մարդ տարադէմ գնացին յաշխարհն յունաց, որոց առաջնորդն շապուհ ի տոհմէն a մարդ տարադէմ... ի տոհմէն (կրկնութիւն տողերի միջեւ անկանոն նոտրգրով):

29 ACEO թշնամեացն

եւ դարձեալ նոցա¹ ի մարտ պատերազմի փախստական առնեն զՏաճիկն², եւ ինքեանք անցեալ ընդ գետն Ակամսիս, որ ի Տայոց բղխեալ երթայ զՀիւսիսով³ արեւմտից անցանելով, ընդ որ մտանէ ի Պոնտոս⁴: 147 Եւ ազգ եղեալ կայսերն Կոստանդին⁵ բնակեցուցանէ զնոսա ի բարեւոք եւ յարգաւանդ երկրի: 148 Իսկ սինլքորքն⁶, որք⁷ մնացին յաշխարհս մեր⁸, առ սաստիկ կարաւտութեանն անձնատուրք եղեն ի ծառայութիւն որդւոց⁹ Իսմայիլի¹⁰ փայտակոտորք եւ ջրաբերք նոցին եղեալք:

149 Յայնժամ¹¹ կաթողիկոսն¹² Հայոց Եսայի բարի վարուք¹³ վճարեաց զկեանս իւր: 150 Եւ Իբն Դաւլկ¹⁴ զամենայն զանձս եւ զսպասս¹⁵ եկեղեցւոյն սպառնալեալք¹⁶ եւ ահիւ տայ¹⁷ բերել առաջի իւր եւ առնոյր որ ինչ ցանկալի թուէր¹⁸ անձին իւրոյ: 151 Եւ բազում կաշառաւք յաջորդի յաթոռ հայրապետութեանն Ստեփանոս¹⁹:

ԳԼՈՒԽ²⁰ Ե²¹

Յայլմէ պատմադրէ:

Յաղագս Ամիր-ալ-մուլնեացն²² Տաճկաց

1 Որպէս յառաջն ասացաք՝ ի ԿԸ թուականին²³ երեւեցաւ Մահմէտ²⁴ մարգարէ Տաճկաց, պետացեալ ամս Բ:

2 Աբուբաքր ամս Կ.

Ոմառ ամս ԺԱ.

Ոթման իպն Ափան ամս Ժ.

Մովիա²⁵ ծեր ամս ԻԳ.

Իզիտ ամս Զ.

Մաւիա իպն Յիզիտն²⁶ ամ Ա²⁷.

Մրուան ամ Ա²⁸.

Աբդլմեք²⁹ իպն Մրուան ամս Ի.

Վլիթ իպն Աբդլմեք³⁰ ամս Թ, մինչեւ ի ՃԿԳ թուականն Հայոց:

3 Իսկ զկնի Վլիթ եկաց ամիր-ալ-մուլնի³¹ ի ՃՂԲ թուականին Մրուան:

4 Աբդլայ մեռաւ ի³² ՄԺԹ թուականին:

5 Մահդի զամիր-ալ-մուլնի եղեւ: 6 Ահաբոն³³ մեռաւ ի ՃԾԵ թուականին³⁴: 7 Աբդլայ³⁵ միւս իպն, որ ի Հոռոմս եմուտ:

8 Ահաբոն, որոյ եղբայր Զափու ի³⁶ ՄՂԸ թուականին³⁷ մեռաւ: 9 Զափու ի³⁸ ՅԺԱ

1 Օ նոցին

2 a (գտանիկ)ս(ն)

3 AC գիւստով երթայ

4 A ի պոնդոս

5 AO կոստանտին

6 AE իսկ սինլքորքն որ a իսկ այլ որք C սինել ֆորքն

7 CO որ

8 C յաշխարհն մեր

9 ACO որդւոցն

10 A իսմաիլի C իսմայէլի O իսմայելի

11 Օ յայնմ ժամանակի

12 A կաթուղիկոսն

13 a վարուք

14 A իպն դաւլկ O իպն դոկլ CO իպն դոկլ

15 C զսպաս

16 A սպառնալաւք a (սպառնալ)օ(ք)

17 C ահիւ տա

18 Օ չիք ցանկալի օ ցանկալի a եւ առնոյր որ ինչ ցանկալի թւէր (վերանորոգուած է)

19 Օ ստեփանոս

20 ABCO չիք գլուխ

21 A չիք (գլուխ)ն O (գլուխ)ն

22 A Ամիրալմուլնեացն O Ամիրալ մուլնեացն տան կաց

23 CO թվականին

24 AC մահմետ

25 AEO Սովիա C սովիայ

26 Օ յիզիտն օ իզիտ

27 ACO ամ մի

28 Օ չիք մրուան ամ ա օ մրուան ամ մի

29 A Աբդլմեք C ապդլմէլք O ապդլմէլք

30 A իպն արդլմեք O ապդլմեք

31 A ամիրալմուլնի

32 A չիք ի

33 ACO ահաբոն

34 CO թվականին

35 A արդլա

36 ACO չիք ի

37 CO թվականին

38 ACO չիք ի

թուականին: 10 Ահմատ, որ զԱլի որդի Յահէի Հայոց¹ ամիրայ առաքեաց եւ զԱշոտ² իշխանաց իշխան արար, ի³ ՅԺԱ թուականին⁴:

11 Թէեւ⁵ շատ ինչ աշխատեցաք ի պատմագրական տառս⁶ առաջնոցն՝ գրել կարճ ի կարճոյ զգրոյցս⁷ անցելոցս (եւ ստուգիւ են ասացեալքն⁸), սակայն զանուանս եւ զժամանակս ամիր-ալ-մուհ-նեացն⁹ զոմանց այլ եւ այլս¹⁰ գտաք ի պատմութիւնսն. ոչ գիտեմ, թէ¹¹ երկանուն նոքա¹² եղեալք, թէ¹³ մի ընդ միով երեւեալ ահաւորք¹⁴ եւ չքեղք իբրեւ զինքնակալս երեւեցան, զորոց զանուանսն յիշատակ գրոյ¹⁵ առին. սակայն մեք զբոլորն ի գրի աստ գրեցաք, զի մի՛ թերութիւն բանի երեւեսցի աստ: 12 Եւ զայն ճշգրտեալ գիտացես, եթէ¹⁶ ի ԿԸ թուականին¹⁷ եւ յու-թերորդ ամի¹⁸ թագաւորութեանն Հերակլի երեւեցաւ Մահմէտ¹⁹, եւ յայնմհետէ եղեւ բռնութիւն կամ թագաւորութիւն նոցա ի վերայ աշխարհի եւ տեւեալ կալաւ մինչեւ ՅԿԴ թուականն²⁰ Հայոց եւ ի ԻԴ ամին²¹

թագաւորին Սմբատայ²², որ զփայտէ կախեցաւ, մինչեւ ցթագաւորելն Յունաց Լեւոնի, որդւոյ Վասլի²³: 13 Իսկ յայնմհետէ եւ յառաջ թէ եւ ոչ այլ ազգք տիրեցին ի վերայ նոցա, այլ ինքեանք յինքեանս բաժանեալ²⁴ հակառակ ինքեանց եղեալ. զի ոչ միայն որ զերեւելի քաղաքս ունէին՝ պետացեալ բռնակալութե²⁵ եղեն, այլ եւ իշխանք դոյզն քաղաքաց եւ բերդից ինքնակալք եղեն՝ զայրացեալ ցասմամբ ընդդէմ միմեանց:

ԳԼՈՒԽ²⁶ Զ²⁷

Կայսերք Յունաց ի Կոստանդիանոսէ²⁸ եւ այսր. անուանք եւ ժամանակք նոցա²⁹

1 Յերրորդ ամին Դիոկղետիանոսի³⁰ թագաւորէ Տրդատ Հայոց. իսկ Դիոկղետիանոս³¹ ի վերայ երիցն այլ եւս ժէ ամ³² թագաւորեաց: 2 Եւ ապա Կոստանդին³³ ամս ԼԲ. սա յերկրորդ ամի թագաւորութեանն³⁴ իւրոյ փոխեաց զարքունիսն ի Հռովմայ³⁵ ի Բիւզանդիա կղզի եւ պարսպեալ զնա քաղաք մեծ՝ անուանեաց յիւր անուն Կոստանդնուպոլիս³⁶: 3 Եւ բերեալ ընդ իւր մասն ինչ ի նշխարաց սրբոյն Պետրոսի եւ Պաւղոսի՝ առ ի հաստատութիւն թագաւորութեանն, յետոյ շինէ զմեծ

1 A ի ՄՂԸ բուականին մնաւ, ջափո ՅԺԱ. բուականին: Ահմատ որ զալի որդի յահէի հայոց a (ՄՂԸ բուականին...հայոց (կրկնութիւն աջ լուսանցքում, անկանոն մոտրգրով) O (զալի) որդին

2 C առաջնաց հայոց զաշոտ

3 ACO չիբի

4 CO քվականին

5 A քեւ

6 CE տոնս

7 CO գրոյցս

8 ACE ասացեալս

9 A ամիրալմուհնեացն

10 A այլ եւ այլս

11 A քե

12 C չիբնոբա

13 A եքե CO եքե

14 AC ահաւոր

15 C գրոց

16 A եքե

17 CO քվականին

18 AC (եւ) յԸ երորդ ամի

19 A մահմետ

20 CO քվականն

21 AC ամի

22 O սմպատայ

23 A վասլի O վասլին

24 C չիբ բաժանեալ

25 C բոնակալք

26 ABCO չիբ գլուխ

27 O (գլուխ) Զ ABC չիբ Զ

28 A ի կոստանդիանոսէ

29 A մոցին

30 AO դեոկղիտիանոսի C դիոկղետիանի

31 AO դեոկղիտիանոս

32 C չիբ ամ

33 A կոստանդին

34 A բազաւորութեան

35 C ի հռոմայ

36 A կոստանդնուպոլիս

եւ զհռչակաւոր եկեղեցին ի տիեզերական մայրաքաղաքին, զոր յանգագոյն աւուումբ Առաքեալս անուանեաց: 4 Եւ յերրորդ ամին արար ժողով¹ ՅԺԸ սուրբ Հայրապետացն² ի Նիկիա³ Բիւթանացւոց⁴ վասն Արիոսի Աղեքսանդրացւոյ, որ արարած ասէր զՈրդին Աստուծոյ: 5 Եւ յեւթներորդ⁵ ամին առաքէ զմայր իւր յերուսաղէմ ի խնդիր պատուական սուրբ Խաչին Քրիստոսի: 6 Սա խնդրեաց եւ առ զնախկին⁶ թագն Դաւթի մարգարէին ի Շապհոյ Պարսից արքայէ, զոր բարձեալ էր ի գլխոյն⁷ Յեքոնիայ որդւոյ Յովսիայ⁸ Նաբուգոդոնոսոր արքայն⁹, որպէս ուսուցանէ քեզ¹⁰ Պատմութիւնն Շապհոյ Բագրատունոյ՝ որդւոյ Աշոտոյ¹¹ անթիպատրկի: 7 Ի սորա քսանամեկին¹² ՄՂԱ ամ էր ի կենարար չարչարանաց¹³ Տեառն:

8 Եւ զկնի նորա թագաւորեցին որդիք նորա Կոստանդինոս¹⁴ եւ Կոստաս եւ Կոստանդիանոս¹⁵ Յունաց եւ Հռոմոց՝ ամս ԻԴ: 9 Ի սոցա¹⁶ աւուրս Անդրէաս եղբայր Մանգնոսի¹⁷ եպիսկոպոսի յաւրինէր զչարադրութիւն տոմարացն. եւ առ սա թուղթ գրեաց Կիրեղ¹⁸ Երուսաղեմացի վասն Նշանին երեւման:

10 Եւ ապա Յուլիանոս եղբաւորդի Կոստանդիանոսի¹⁹ Բ ամ: 11 Ի սորա աւուրս երանելին Աթանաս Հայրապետն Աղեքսանդրիոյ²⁰ էր ի Սկիւթ՝ երկրորդ անգամ Հալածեալ յարիանոսաց: 12 Սա մեռաւ ի Պարսս եւ թաղեցաւ ի Տարսոն՝ որպէս Սոկրատ ասէ:

13 Յոբիանոս²¹ ամ Ա:

14 Վաղենտիանոս²² եւ Վաղէս ամս ԺԱ. սա աքսորեաց զսուրբն Ներսէս Հայրապետն²³ Հայոց ի Պատմոս կղզի եւ զայլ բազում Հարս, որ ի ձկանցն, զոր ծովն ինքնին²⁴ արտաքս ընկենոյր, կերակրեալ լինէին: 15 Ի սոցա²⁵ մետասան ամին վախճանեցաւ²⁶ երանելին Աթանաս յԱղեքսանդրիա²⁷ դարձեալ ի Հալածանաց: 16 Եւ ի սոցա աւուրս էին²⁸ սուրբ վարդապետքն Բարսեղ Կեսարացի²⁹ եւ Գրիգոր Նիւսացի³⁰ եղբայր նորին եւ Գրիգոր Նազիւանզու³¹ աստուածաբան³¹:

17 Գրատիանոս ամս Ե. առ սովաւ Եպիփան եպիսկոպոս Կիպրացւոց³² զՊարուսակախաւսսն գրեաց:

18 Սուրբ Թէոդոս³³ ամս ԺԵ. սա արար ժողով ի Կոստանդնուպոլիս³⁴ ՃԾ Հարցն վասն Մակեդոնի հոգեմարտի³⁵, եւ էր նա յառաջագոյն մեռեալ:

1 C ժողովս

2 ACO սուրբ (հայրապետացն) T₂ չիբ սուրբ

3 C ի նիկիայ

4 C աղեքսանդրացւոյ

5 CO յէ երորդ ամին T₂ յեթներորդ

6 AEO գնախկին

7 C ի գլուխն

8 AO յովսիա

9 ACO արքայ

10 A զքեզ

11 ACO որդիոյ աշոտի օ որդւոյ

12 ACO Ի ամեկին

13 ACO չարչարանացն

14 AO կոստանտինոս

15 A (և) կոստանտինոս CO կոստանդինոս (յունաց)

16 C ի սորա

17 C մագնոսի

18 A կիրիղ

19 A կոստանտինոսի

20 A աղեքսանդրի C աղեքսանդրի O աղեքսանդրի

21 AC յուրիանոս Ա ամ O ամ մի

22 A վաղենտիանոս

23 AC հայրապետ

24 A ինքնին

25 C ի սորա

26 O վաղմանեցաւ

27 A յաղեքսանդր

28 A եին O աւուրսն

29 AO բարսիղ կեսարացի C կեսարացին

30 A Գրիգոր Նազիւանզու C աղիանզու O գրիգորն աղիանզու

31 O աստուածաբանն

32 A եպիփան եպիսկոպոս Կիպրացւոց C կիպրացոց

33 AO սուրբն թեոդոս CO սուրբն C թեոդորոս

34 A կոստանտնուպոլիս

35 CO հոգեմարտի

19 Արկադէոս¹ եւ Ռնորիոս² որդիք³ Թէոդոսի ամս ԻԴ. ի սոցա աւուրս պայծառանայր Յովհան Ոսկեբերան⁴ եւ Եպիփան Կիպրացի⁵ եւ Ամոն Աղեքսանդրացի⁶, որ զԱւետարանին ցանկան⁷ զարդարեաց, եւ Եւթաղի Աղեքսանդրացի⁸, որ հրաշագան յաւրինուածով զսուրբ առաքելոց⁹ եւ զգործոց առաքելոցն եւ զկաթուղիկէից յառաջաբանսն¹⁰ եւ զգլուխսն եւ զմասնաւորսն եւ զվկայութիւնսն եւ զտունսն¹¹ կարգեաց:

20 Թէոդոս¹² Փոքր՝ որդի Արկադու, ամս ԽԲ. սա արար ժողով յԵփեսոս զերկերիւր սուրբ հարցն¹³ վասն Նեստորի, որ մարդածին ասէր զՄարիամ եւ ոչ աստուածածին, եւ նզովեալ որոշեցաւ ի ժողովոյն. ի սորա աւուրս էր սուրբ հայրապետն Հայոց Սահակ, յորոյ աւուրս զպրովութիւն Հայոց լեզուիս ԻԹ գիր ի Դանիել¹⁴ փրիստփայէ Ասորոց¹⁵ կարգեցաւ, իսկ զԵւթն գրոցն¹⁶ պակասութիւն¹⁷ Մեսրոպ¹⁸ երանելի¹⁹ տարաւնեցի խնդրուածովք²⁰ յԱստուծոյ առնու:

21 Մարկիանոս ամս Է. սա յերրորդ ամի թագաւորութեանն²¹ իւրոյ արար ժողով

ի Քաղկեդոն՝ քինախնդիր եղեալ լուծմանն Նեստորի եւ հրամայեաց զՆեստոր ի Խուժաստանէ ածել վերստին. այլ²² բարկութիւն Աստուծոյ հասեալ ի վերայ նորա՝ եղեալ որդնալից, սատակեցաւ:

22 Լեւոն Մեծ ամս ԺԷ²³:

23 Ռնտոս Լեւոն ամ Ա²⁴:

24 Զենոն առաջին ամ Ա²⁵:

25 Բասիլիսկոս²⁶ ամ Ա:

26 Ռնտոս Զենոն ամս ԺԲ. սա էր այր որկորեայ²⁷ եւ յաւուր բարեկենդանին²⁸ ազահացեալ յուտել եւ յըմպելն մինչեւ ի լուսանալն²⁹ պահոց³⁰. ապա յարուցեալ ի քնոյ՝ մնացած ինչ մսոյ եգիտ յատամունսն, զի Հոռոմք ոչ ունին սովորութիւն յետ կերակրոյն լուանալ եւ մաքրել զբերանն, մանաւանդ լուալի իրաւք, զոր աւշնանն կոչեն, այլ³¹ լոկ ջրով ողողեն: 27 Ապա հրամայեաց հրամանաւ պատրիարգին³² նզովիւք չափ՝ զվերջին բարեկենդանն պանրուտոյ³³ առնել: 28 Սա գրեաց թուղթ առ ամենայն աշխարհն Յունաց եւ Հոռոմոց, որ կոչի Հենատիկոն, յորում նզովէ զժողովն Քաղկեդոնի եւ որք երկու³⁴ բնութիւն ասեն ի Քրիստոս: 29 Սա դարձոյց զՏիմոթէոս յԱղեքսանդրիա³⁵, որ արտասահմանեալն³⁶ էր ի Զենոնէ³⁷, որ յերկրորդ ամին վախճանեցաւ³⁸:

1 C արկաթէոս

2 ACO ռնորէոս

3 O որդիքն

4 C յոհան AC ոսկեբերան

5 A Եպիփան կիպրացի

6 A ամոն աղեքսանդրացի C (եւ) ոմն փիս և ամոն O աղեքսանդրացի

7 AC ցանգսն

8 CO Եսթաղի աղեքսանդրացի

9 AO առաքելոյն C առաքելոցն

10 ACO առաջաբանսն

11 C գտոմսն c (գտ)ն(մսն)

12 A թեոդոս

13 ACO հարսն փիս հարցն

14 A ԻԹ գիր ի դանիելէ CO ի դանիէլէ

15 C ասորոց

16 ACEO գ է գրոյն T₂ գեօթն

17 ACO պակասութիւնն

18 C մեսրոպ

19 C երանելին

20 O խնդրուածով (խնդրուած)ով

21 A թագաւորութեան

22 A այլ

23 A Ղևոն մեծ ամս ԺԵ C Ղևոն

24 ACO ամ մի

25 C ամ մէկ O ամ մի o ամ մի

26 ACO քասելիսկոս O ամ մէկ Co ամ մի

27 C որկորեա

28 C քարեկենդակին

29 A մինչեւ ի լուսանալ

30 A պահոցն

31 A այլ

32 ACO պատրիարգին

33 A պանրոց

34 ACO Բ

35 ACO յաղեքսանդր

36 C արտասահմանեալ էր

37 A ի գինոնէ

38 O վաղնանեցաւ

30 Անաստաս ամս ԻԵ. սա եկաց ի նմին միաբանութեան¹ Զենոնի² ուղղափառութեանն:

31 Յուստիանոս ամս Թ. սա գթադիկեղոնացւոցն ընկալաւ:

32 Յուստիանոս ամս ԼԷ. ի սորա չորեքտասաներորդն կարգեցաւ թուականս Հայոց³ ի Դունայ⁴ ժողովին, եւ ի սորա ԻԳ ամին կարգեցին Աղեքսանդրացիքն⁵ զիննեւտասներեակն⁶ զչորեքտասաներորդն Զատկաց՝ ԻԸ շրջագայութեամբ⁷ ՇԼԲ ամաց բոլորակին: 33 Սա հալածի ի զաւրաց իւրոց վասն դոյզն ինչ պատճառաց, երթայ առ խաքան թագաւորն Խազրաց եւ առեալ զգոլստոր նորա ի կնութիւն իւր եւ Իհոթթեայ քաղաք ի ժառանգութիւն իւր⁸, եւ աւգնութեամբ զաւրացն⁹ Խազրաց դառնայ ի թագաւորեալ քաղաքն Կոստանդնուպալիս¹⁰ եւ հաստատի յաթոռ թագաւորութեան իւրոյ. եւ ապա շինէ զմեծ եւ զհռչակաւոր¹¹ եկեղեցին զսուրբն Սովի:

34 Յուստիանոս ամս ԺԱ՝ ուղղափառ:

35 Տիբեր ամս Դ. առ սովաւ եղեւ ժողով ի Կոստանդնուպալիս¹² Հայոց եւ Հռոմոց վասն սահմանին Քաղկեդոնի, յորում պարտեցան Հայք:

36 Մաւրիկ ամս Ի. զսա ասեն լինել յերկրէն Հայոց, յԱրագածոտն գաւառէ, ի գեղջէ, որ Աւշականն կոչի, որ ի Կոստանդնուպալիս¹³ խնամ ածէր գեղջն իւ-

րում. եւ այս արդարացուցանէ¹⁴ զառասպելին, որ ասեն. «Աստի յԱւշական¹⁵ խունկ առաքի»: 37 Առ սովաւ սպանաւ Որմիզդ Պարսից արքայ եւ թագաւորէ Վահրամ, իսկ Խոսրով որդի Որմիզդի փախստական¹⁶ անկանի առ Մաւրիկ եւ կնքեցաւ ի Քրիստոս եւ աւգնականութեամբ Մաւրիկայ թագաւորէ Պարսից:

38 Փովկաս ամս Ը, որ սպան զՄաւրիկ:

39 Եւ սկսաւ Խոսրով վրէժ խնդրել սպանմանն Մաւրիկայ եւ սրով եւ գերութեամբ աւերեաց զերկիրն¹⁷ Յունաց՝ առեալ եւ զսուրբ քաղաքն Երուսաղէմ գերի տարաւ եւ զսուրբ Խաչն¹⁸ ի Պարսս¹⁹:

40 Հերակլ ամս ԼԱ. սա ի ԺԸ ամի թագաւորութեանն²⁰ իւրոյ սպան զԽոսրով թագաւորն²¹ եւ դարձոյց զսուրբ Խաչն ի Պարսից, յորում ամի ՀԷ էր Հայոց թուականն²²: 41 Ժողովի ամենայն ժամանակն ի ԺԹ ամէն Տիբերի ի խաչելութեանէ Փրկչին մինչեւ ի ԺԸ ամն Հերակլի²³ եւ ցղարձ²⁴ փրկչական Խաչին ամբ ՇՂԵ, իսկ յԱղամայ ԲՁԷ:

42 Կոստանդին²⁵ ամս Գ. առ սովաւ Տաճիկք զԱսորիս կալան եւ զԵրուսաղէմ ընդ հարկաւ արարին:

43 Կոստանդին որդի Կոստանդնոս²⁶ թոռն Հերակլի²⁷, ամս ԺԹ. ի սորա երկրորդ²⁸ ամին առաւ Դուրն ի Տաճկաց:

1 AO միաորութեան

2 AO զինոնի

3 CO քվականս հայոց

4 O ի դըւնայ

5 A աղեկսանդրացիքն CO աղեկսանդրացիքն

6 AE զինն եւ տասնեակն C զինն եւ Ժ եակն O զինն եւ Ժ երեակն

7 ACO շրջագայութեամբն

8 A իհոթթեայԲ C իհոթթեա O չիԲ եւ իհոթթեայ Բաղաբ ի ժառանգութիւն իւր o եւ իհոթթեա Բաղաբ ի ժառանգութիւն իւր AC չիԲ ի (ժառանգութիւն)

9 AC զորաց

10 A ի կոստանտնուպոլիս

11 O զերոջակաւոր

12 A ի կոստանտնուպոլիս

13 A կոստանտնուպոլիս

14 C արդարացուցանէր

15 AO խունգ o (խուն)կ (կրկնակի ուղղում՝ լուսանց-
փում) o խունգ ՆԲ.Ն. առաքի T2 առաքի

16 A փախստական (ոչ քնագրային լուսանցագրու-
թիւն՝ Գ արարի հասկ ոչ)

17 O զաշխարհն

18 A սուրբ խաչն a (սուրբ) զ(խաչն) O սուրբ զխաչն

19 AO ի պարս

20 A քաղաւորութեան

21 AC չիԲ քաղաւորն

22 CO քվականն

23 A հերակլի

24 C ցղարձն

25 AO կոստանտին

26 A կոստանտին որդի կոստանտնոս O կոստանտին

27 A հերակլի

28 ACO Բ (ամին)

44 Կոստանդին Գ¹ ամս ժԳ:

45 Յուստինոս² Գ Կոստանդին որդի՝
ամս է³. Ի սորա առաջին ամին տիրեցին
հիւսիսային ազգն, որ ասի⁴ Խազիրք՝ Հա-
յոց, Վրաց եւ Աղուանից:

46 Լեւոն⁵ ամս Գ⁶:

47 Աղսիմարոս⁷ ամս է

Թուար⁸ ամս Զ.

Փիլիպպոս⁹ ամս Բ.

Արտեմ ամս Բ.

Թէոդոս¹⁰ ամ Ա.

Լեւոն¹¹ ամս ԻԴ. Ի սորա ժԲ ամին Տա-
ճիկն Ի Նիկիա¹² եկն:

48 Կոստանդին¹³ ամս ԼԳ. սա Ի ԻԱ¹⁴
ամի թագաւորութեան իւրոյ էառ զԿարնոյ
քաղաքն Ի ՄԴ թուականին¹⁵ Հայոց. եւ Ի
սորա յերկրորդ ամին¹⁶ Ի¹⁷ ՄԵ թուականին
Իզիտն¹⁸ Հայոց ամիրայ շինեաց զԿարնոյ¹⁹
քաղաքն²⁰:

49 Լեւոն²¹ ամս Ե:

50 Կոստանդին²² եւ Եռինէ մայր նորին
ամս ժ. Ի սոցա աւուրս²³ եղեւ²⁴ պատկե-
րացն կանգնուան Ի Հռովմ²⁵ Ի²⁶ ՄԼէ

թուականին²⁷: 51 Զսոցանէ ասեն, եթէ²⁸
տեսեալ տապան մի մեծ մարմարիոն մեծ
լայնութեամբ եւ զարմացեալ ընդ մեծու-
թիւնն՝ հրաման ետուն²⁹ շուրջ տալ խփան
տապանին. գտին գրեալ Ի նմա ըստ ներ-
քուստ³⁰, թէ «Զի՛նչ է աւգուտ քեզ ծած-
կելդ զիս³¹, զի Ի ժամանակս Կոստանդին³²
թագաւորին եւ Եռինեայ³³ մաւր նորին³⁴
արեգակն տեսանելոց է զիս»:

52 Նիկիփոռ³⁵ ամս Թ. սա Ի³⁶ ՄԿ
թուականին³⁷ Ի Բուլղարս եմուտ եւ կո-
րեաւ ինքն եւ ժողովուրդն³⁸ իւր:

53 Միքայէլ³⁹ ամս Բ. առ սովաւ Թրա-
կացւոց⁴⁰ աւերումն եղեւ:

54 Լեւոն⁴¹ ամս Ե. եկն թշնամին յոսկի
Դուռնն եւ առան բազում քաղաքք, եւ
գերեցաւ մայր քաղաքացն Մակեդոնաց-
ւոց⁴² Աղբիւսանապաւլիս. եւ զպատկերսն
ընկեաց Լեւոն. սա շինեաց զԲիւզուս եւ
զԱրկաղուպաւլիս եւ զԿամառախ Ի⁴³ ՄԿԵ
թուականին⁴⁴:

55 Միքայէլ⁴⁵ ամս Թ. առ սովաւ Թու-
մայի⁴⁶ մոլորեցուցչի գալ եւ քրիստոնէից
չփոթումն եւ կործանումն: 56 Իսկ Ի⁴⁷

1 AO կոստանտին երրորդ երրորդ

2 ACO յուստիանոս չորրորդ

3 AO կոստանտին որդի ամս Ե

4 AC ասիմ

5 A դեւոն

6 AO ամս Ի

7 C աղիմարոս

8 AO կուար

9 A փիլիպպոս

10 ACO Թեոդոս ամ մի

11 A դեւոն

12 CO նիկիայ

13 AO կոստանտին

14 C (սա Ի) ԻԲ

15 CO Թվականին

16 AO Ի սորա երկրորդ (ամին) C եւ երկրորդ ամին
T₂ եւ յերկրորդ ամին

17 ACO չի՛ ACO Ի Թվականին

18 C ամիրա

19 A զկարնո

20 ACO քաղաք

21 AC դեւոն

22 A կոստանտին

23 C աւուր

24 O եղաւ

25 ACO Ի հռոմ

26 ACO չի՛ Ի

27 CO Թվականին

28 A եթե

29 O հրամայեաց

30 C ըստ ներքուսայ

31 A Թե զի՞նչ օգուտ է քեզ ծածկեալդ զիս C Թե զի՞նչ
օգուտ է քեզ ծածկել զիս

32 AO կոստանտին

33 AO եռինա C եռինայ

34 A նորա

35 ACO նիկիփոն

36 A չի՛ Ի

37 CO Թվականին

38 ACO ժողովուրդ

39 A միքայէլ

40 C քրակացոց

41 A դեւոն

42 AO մակեդոնացւոցն C մակեդոնացւոցն

43 ACO չի՛ Ի

44 O Թվականին

45 A միքայէլ

46 A քոմայի

47 ACO չի՛ Ի

ՄՀԲ թուականին¹ Միքայէլ² թագաւորն³ կռուեալ ընդ Թոււմայի եւ կալեալ կտրեաց զոտս եւ զձեռս եւ հան ի փայտ⁴։ Եւ ապա պատերազմեալ Միքայէլի⁵ ընդ Տաճիկ⁶ զաւրուին⁷ եւ զբազումս ի նոցանէ սատակեաց⁸ ի Կռուս աւանին⁹ եւ յաղթեաց նոցա¹⁰ եւ Անկիւռիան¹¹։

57 Իսկ ի¹² ՄՀԲ թուականին¹³ վախճանեցաւ¹⁴ Միքայէլ¹⁵, եւ թագաւորեաց Թէոփիլոս¹⁶ որդի նորա ամս ԺԳ. ի սորա աւուրս եղեւ գալուստ հռոմէիերոյն¹⁷ ի գաւառն Բասեան¹⁸, եւ զբազումս խողխողեցին սրով ի վերայ յարուցեալ գեղաքաղաքին Գոմաձորոյ։ 58 Իսկ Թէոփիլոս զնաց ի ինդտիս եւ ել ի ցամաք կամուրջ եւ գերեաց զբազումս ի Հայոց հանդերձ ընտանեալ¹⁹ իւրեանց, եւ տուեալ²⁰ զհիւպատաւորութեան²¹ պատիւն, այսինքն՝ ապուհիւպատ պատրկութիւն՝ Աշոտոյ որդւոյ Շապհոյ եւ թողու ի Սպեր գաւառի, եւ ինքն առեալ հարկս ի Թէոդուպաւսե-

ցեաց²² դարձաւ անդրէն։ 59 Եւ ապա եկեալ Հռոմդի արանցն²³ ի Վանանդ, ի գիւղն²⁴ Կաճկաքար՝ կոտորեցան ի ձեռն Սահակայ որդւոյ Իսմայիլի²⁵։ 60 Եւ ի նոյն ամի եմուտ Թէոփիլոս²⁶ յԱսորիս եւ էառ²⁷ զքաղաքն Ուրբելի եւ պատերազմեցաւ ընդ Տաճկաց²⁸ յԱյմուլատ²⁹ եւ յաղթեաց։ 61 Սա ի խաղալն իւրում յարեւելս³⁰ կոյս, ի սահմանս Հայոց՝ առնու զԾմուբերդն Հայոց, զԱսաղին եւ զՄեծկերտ եւ զԱլբերդ³¹ ի գաւառին Գեղամայ, եւ զԽոզան եւ զԶորրորդ Հայս անապատ առնէ ի մարդոյ եւ յանասնոյ։

62 Եւ յետ նորա թագաւորէ Միքայէլ որդի նորա ամս ԻԴ, եւ նա զանխլաբար մեռանի ի Վասլէ, զոր ընդ իւր թագաւորեցուցեալն էր։

63 Եւ դարձեալ այլ³² թագաւորէ Վասիլ ամս ԻԲ։ 64 Սա շինեաց զմեծ եկեղեցին ի Կոստանդնուպաւլիս³³ եւ զարդարեաց ի զարդ ոսկիապատ եւ Սուրբ զաւրափարս անուանեաց։ 65 Զսա ասեն լեալ ի Տարաւնոյ³⁴ գաւառէ ի գեղջէն Թլայ։ 66 Եւ յաւուրս սորա պայծառանայ սուրբ պատրիարգարանն³⁵ առատութեամբ եւ դարուցեամբ։

67 Յաւուրս սորա թագաւորէ Աշոտ Հայոց Մեծաց, ուր³⁶ վախճանեալ³⁷ երկ-

1 CO քվականին

2 A միքայէլ

3 AC քագաւոր

4 O հան ի փայտի

5 A միքայիլի O միքայիլի

6 AC ընդ տանկին Ծն. a կամ գրեթէ անընթեռնելի լուսանցագրութիւններ։

7 A չիք գորուն A ընդ տանկին O ընդ տանկի գորուն

8 AO չիք եւ գրագումս ի նոցանէ սատակեաց o եւ գրագումս ի նոցանէ սատակեաց A (անընթեռնելի լուսանցագրութիւն)

9 A (ընդ տանկին) ի կուռնանին a ի կուռն աւանին CO ի կուռն անին

10 AC չիք մոցա

11 AC եւ անկիւռաիւս O անկիւռայիւս

12 CO չիք ի

13 CO քվականին

14 O վաղմանեցաւ

15 A միքայէլ

16 A քեոփիլոս C քեոփիլոս

17 CE հռոմդի O հռոմդիիերոյն

18 CE քասնն

19 AC ընտանոֆ a ընտանեֆ

20 CE չիք տուեալ բառից մինչեւ III հանդէսի ցանկերը։

21 A զհիւպատութեան O զհիւպատութեան

22 A քեոդուպաւսացեաց

23 AO հռոմդիարանցն C հռոմդի դիրանցն

24 A ի գիւղն

25 AO իսմայիլի

26 A քեոփիլոս

27 A եառ

28 A ընդ տանկին

29 AO յաշմուլատ T₂ յալմուլատ

30 AO յարեւելս

31 A զաղբերդ

32 A այլ

33 A ի կոստանտնուպոլիս

34 A տարօն

35 A պատրէարքն

36 A աւուր O ուր

37 A վախճանելի է O վաղմանել o վաղմանեալ

ըրրո՞ղ¹ գլխոյ գրոցս՝ դարձեալ սկսանի ընդ երրորդ² նորոգման թագաւորութեանս Հայոց՝ ի նոր դառնալով³ գիրս⁴:

ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ՏԱՐԱԻՆԵՑԻՈՅ
ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՅ
ԻՆՔՆԱԽԱՍՈՒԹԵԱՆ

ԵՐՐՈՐԴ ՀԱՆԴԵՍ⁵

Ցանկ գլխոց երրորդ գրոցս⁶

1 Ա. Բան նախասացութեան⁷ եւ յաղագս թագաւորելոյ⁸ Աշոտոյ Բագրատունւոյ:

2 Բ. Յաղագս թագաւորութեանն Աշոտոյ⁹ Բագրատունւոյ, թէ յորո՞ւմ ժամանակի¹⁰:

3 Գ. Յաղագս թագաւորելոյն Սմբատայ¹¹, եւ որ ինչ յաւուրս նորա գործեցաւ:

4 Դ. Վասն մահուանն Սմբատայ¹² եւ աւերածոյ¹³ աշխարհիս Հայոց յանաւրէն¹⁴ Յուսուփայ՝ որդւոյն¹⁵ Աբուսաճի¹⁶:

5 Ե. Յաղագս նահատակացն¹⁷, որ ի Դուլին քաղաքի¹⁸ կատարեցան յանաւրէն¹⁹ Յուսուփայ:

6 Զ. Յաղագս փախստի²⁰ երկուց²¹ որդւոցն Սմբատայ²² եւ դառնալոյ²³ այսրէն, եւ թագաւորելոյն Աշոտոյ²⁴:

7 Է. Յաղագս թագաւորելոյն Աբասայ²⁵, եւ որ ինչ յաւուրս նորա գործեցաւ²⁶: 8 Եւ վարք միանձանց եւ բազմակեաց կրանաւորաց²⁷:

9 Ը. Յաղագս թագաւորութեանն Աշոտոյ²⁸ որդւոյ Աբասայ²⁹, եւ որ ինչ յաւուրս³⁰ նորա գործեցաւ³¹. եւ շինուածք սրբութեան տեղեացն:

10 Թ. Յաղագս կաթողիկոսութեան³² Տեառն Խաչկայ³³ եւ շինելոյ³⁴ զեկեղեցին եւ զտուն³⁵ կաթողիկոսարանին³⁶ ի գիւղն Արգինայ³⁷:

1 A գերկրորդ

2 A ընդ որ (երրորդ)

3 A ի նորդ առնելով O ի նոյն դառնալով

4 A (Գրչի հիշատակարան). «Հայր, մի մոռանար զաշխատութիւնս իմ, որ գրեցի շատս ի լի սրտէ առ Աստուած: Ի Քրիստոս ողորմեա յոհանայ (T₂ Յովհանայ) քարոզի սորա յանկաշատ դատաւորութեանն, եւ յանկնունելի ատենին, յորժամ դատես տիեզերս»:

5 A Ստեփանոսի տարանցելոյ պատմութեան ժամանակաց, ինքնախաւութիւն երրորդ հանդէս C չի՞ր պատմութիւն ժամանակաց ինքնախաւութեան OT₁ Ստեփաննոսի տարանցելոյ պատմութիւն ժամանակաց ինքնախոսութիւն, երրորդ հատոր

6 ABCO չի՞ր ցանկ գլխոց երրորդ գրոցս C ցանկ Ստեփանոսի տարանցելոյ պատմութեան: երրորդ հանդէս

7 BD բան մախատութիւն

8 AC յաղագս թագաւորելոյն աշոտի O յաղագս աշոտոյ բագրատունւոյ թագաւորելոյ B թագաւորելոյն

9 A աշոտի բագրատունւոյ

10 ACD ժամանակս

11 A սմբատա BO սմպատայ

12 BO սմպատայ

13 O աւերածի

14 A յանօրէնն

15 B որդոյն

16 ABCO ապուսիմայ D ապուսիմա

17 BDO մահատակութեան d մահատակացն

18 ABCO չի՞ր քաղաքի

19 A յանօրէնն

20 CE փախստի

21 A երկու (որդուցն) CO Բ (որդուցն)

22 B սմպատա

23 A դառնալոյ

24 ACE աշոտի D աշոտո

25 CE սմբատայ D արասա

26 ABC գործեցան

27 B չի՞ր եւ վարք միանձանց եւ բազմակեաց կրօնաւորաց

28 BO թագաւորելոյն աշոտի D թագաւորելոյ d թագաւորութեան

29 ACDEO (որդույ) սմբատայ B սմպատայ

30 ACE յաղագս

31 ABCDEO գործեցան

32 A կաթողիկոսութեան

33 CD խաչկա

34 CD շինելոյ

35 DO գտունն

36 A կաթողիկոսարանին

37 AD ի գիւղն արգինա B գեօղն C գեւղն մորգինա

11 Ժ. Վասն պատերազմին Յունաց որ յԱմիթ, եւ երեւման աստեղն¹. եւ մահունեն² Կիւռ-Ժանայ³ Թագաւորի:

12 ԺԱ. Վասն⁴ Թագաւորելոյն Սմբատայ⁵ որդւոյ Աշոտոյ⁶, եւ շինելոյ զպարիսպն Անւոյ⁷ հանդերձ եկեղեցեաւն, եւ զալոյն⁸ կիւրապաղատին⁹ Դաւթի ի Շիրակ:

13 ԺԲ. Վասն գալոյ¹⁰ ամիրային Աբլահաւայ¹¹ ի Հայս, եւ յետոյ բառնալոյ իշխանութեան նորա, եւ¹² խեղճամահ լինելոյ նորա¹³:

14 ԺԳ. Յաղագս կոտորածին Վասպուրականի¹⁴ եւ ձերբակալ լինելոյ¹⁵ իշխանացն¹⁶ ի ձեռն Աբուտլիփոյ¹⁷ Գողթան ամիրային:

15 ԺԴ. Յաղագս Թագաւորելոյն Վասլի Յունաց, եւ բռնակալութեանն¹⁸ Վարդայ¹⁹ եւ աւերածոյ աշխարհին Յունաց:

16 ԺԵ. Վասն²⁰ վերջին պատերազմին Յունաց, եւ փախստական լինելոյ բռնակալին Վարդայ:

17 ԺԶ. Յաղագս ամիրայութեանն²¹ Իբն Խոսրովու²² եւ իմաստութեան նորա:

18 ԺԷ. Յաղագս Թագաւորելոյն Աբասայ ի Կարս եւ բարեգործութեանցն²³ նորա²⁴, եւ շինելոյ զՇիրիմ վանս²⁵ անուամբ իւրով:

19 ԺԸ. Թէ²⁶ որպէս եկն Աբլահաւ²⁷ որդին²⁸ Ռովդայ²⁹ ի Դուին քաղաք եւ հարկս ի Հայոց առեալ՝ դարձաւ:

20 ԺԹ. Դարձեալ եկն Աբլահաւայ³⁰ յաշխարհն Վասպուրականի, եւ մահ նորին. եւ ամիրայանալ Մամլանայ³¹ որդւոյ նորա³²:

21 Ի. Յաղագս անցուցանելոյ³³ Թագաւորին Վասլի ի ժողովրդէս³⁴ Հայոց յաշխարհն Մակեդոնացւոց³⁵. եւ հալածանք ի ձեռն մետրապալտին Սեբաստիոյ³⁶:

22 ԻԱ. Պատասխանի³⁷ Թղթոյն մետրապալտին Սեբաստիոյ³⁸ գրեալ հրամանաւ Տեառն Խաչկայ՝ Հայոց կաթողիկոսի³⁹:

23 ԻԲ. Թէ⁴⁰ զիւրդ չարաչար մահունամբ մեռաւ մետրապալտին Սեբաստիոյ⁴¹. եւ վասն⁴² Թագաւորացն Բուղարաց⁴³, որք սպանին զնա⁴⁴:

1 Օ աստեղ
2 B մահունեն
3 AB կուռծանայ C կիւռծանա D կուռծանա
4 B յաղագս
5 BO սմպատայ
6 ABCDEO չիբ որդւոյ աշոտոյ
7 CO անուոյ A անոյ BD անու d անւոյ
8 ABCDO գալն
9 ABO կիւռապաղատին CO կիւռպաղատին
10 AE վասն գալոյ B վասն գալոյն
11 ACO ապլիանէ B ապլիանայ
12 ABCDEO չիբ բառնալոյ իշխանութեան նորա եւ
13 ABDO չիբ նորա
14 C վասպուրականին O վասպուրակին
15 ACE լինել
16 BDO իշխանաց
17 B ապտուլիփոյ CO ապտուլիփոյ
18 ACE բռնակալութեանն
19 CD վարդա
20 B յաղագս
21 AC ամիրայութեանն
22 ABCDO իպն խոսրովու

23 Օ բարեգործութեան
24 C չիբ նորա
25 CE վասն փիս վանս
26 A թե
27 ABCEO ապլիանայ
28 ABCDEO որդի
29 BD ոռովդա
30 ACEO ապլիանայ BD ապլիանա
31 A մարմլանայ CO մալմլանայ B ամիրալ փիս ամիրանալ մամլանա B չիբ եւ (ամիրանալ)
32 Օ նորին
33 C անցուցանելոյ
34 ՆԲ.Ն.Ի ժողովրդէս T1T2 ի ժողովարանէս
35 ABDO մակեդոնացւոց
36 ABCDEO սեբաստու
37 ACDEO պատասխանի
38 ABCDEO սեբաստու
39 ABDE հայոց կաթողիկոսի Օ հայոց կաթողիկոսի
40 A թե
41 ABCDEO չիբ Սեբաստիոյ
42 CE եւ վասն
43 C եւ ի թագաւորացն բուղարայ
44 ABO արքային զմա, փիս որք սպանին զմա d որ սպանին

24 ԻԳ. Եթէ¹ ո՛րպէս չոգաւ զաւրաւք թագաւորն Յունաց Վասիլ² յաշխարհն Բուլղարաց եւ պարտեալ³ փախստեայ⁴ այսրէն դարձաւ:

25 ԻԴ. Վասն ելանելոյ բռնակալին Վարդայ⁵ ի Բաղդատայ⁶ եւ մտանելոյ⁷ յաշխարհն Հոռոմոց:

26 ԻԵ. Ելն Փոկասու-Վարդայ⁸ եւ ունել զթագաւորն Վարդ⁹ եւ թագաւորել ինքեան¹⁰:

27 ԻԶ. Գալն Փոկասու-Վարդայ¹¹ յեզր¹² ծովուն զաւրաւք, եւ ելանելն¹³ Վասլի¹⁴ եւ սպանանել զնա:

28 ԻԷ. Յաղագս երեւման աստեղն, եւ շարժման¹⁵ Կոստանդնուպոլսի¹⁶, եւ մահ ասպտամբին Չորտուանէլի¹⁷:

29 ԻԸ. Յաղագս մերժելոյ զթեւտա¹⁸ ի թագաւորութենէն¹⁹ Ափխազաց²⁰ եւ թագաւորեցուցանելոյ²¹ զԲագարատ որդի Գուրգենայ²²:

30 ԻԹ. Յաղագս չար գործոցն Սմբատայ²³, եւ մահ նորին²⁴:

31 Լ. Յաղագս թագաւորելոյն Գագկայ²⁵, եւ որ ինչ յաւուրս²⁶ նորա գործեցաւ²⁷:

32 ԼԱ. Յաղագս մահուան Տեառն Խաչկայ:

33 ԼԲ. Յաղագս կաթողիկոսութեան²⁸ Տեառն Սարգսի:

34 ԼԳ. Թէ զիա՛րդ չոգաւ կրկին անգամ թագաւորն Վասիլ յաշխարհն Բուլղարաց²⁹ եւ առ³⁰ զքաղաքն Վէռայ³¹:

35 ԼԴ. Առաքումն Ժան պատրկի³² յաշխարհն Բուլղարաց եւ կալանաւոր լինելն³³:

36 ԼԵ. Ելն³⁴ տաճիկ զաւրուն Եգիպտացւոց³⁵ յաշխարհն³⁶ Յունաց եւ միանգամ եւ երկիցս պատերազմելն, եւ ելն թագաւորին Վասլի ի վերայ նոցա³⁷:

37 ԼԶ³⁸. Յաղագս շարժման³⁹ Չորրորդ Հայոց:

38 ԼԷ. Դարձեալ ելն Եգիպտացւոց⁴⁰ զաւրուն, եւ վասն Բաբելոնի⁴¹. եւ մահ Դալասանոսին⁴²:

1 A եթե BDO եւ թէ

2 CE չի՞ վասիլ

3 ABO չի՞ պարտեալ C եւ պարս փիս եւ պարտեալ

4 ABCDO փախստեալ

5 A վարդա

6 BD բաղդատա O ի բաղդադայ

7 ABD մտանիլ CE մտանէ

8 AB (ելն)իպն վարդայ C փովկասայ վարդայ O իպն վարդանայ

9 A ունել գրագաւորութիւնդ A չի՞ գրագաւորն վարդ BD չի՞ վարդ

10 ABD ինքն

11 ABD փովկասան վարդա CE փովկասոյն վարդայ O փովկասուն վարդայ

12 C յեզրն

13 ABD ելանել

14 O վասլին

15 B շարժման C շարժմանն

16 A կոստանտնուպոլսի CO կոստանդնուպոլսի

17 A ապստամպին ABCDO չորտուանիլ

18 ABD գրատա a (գրատ)ոս CEO գրատայ

19 O ի թագաւորութենէն

20 AC ափխզայ

21 A թագաւորեցուցանելո BDO թագաւորեցուցանել d թագաւորեցուցանելոյ

22 B գորգենա CDEO գորգենայ

23 B սմպատա D սմբատա O սմպատայ

24 DO եւ մահնն նորին

25 D գագկա

26 B յաւուր

27 ABCDEO չի՞ գործեցաւ

28 AE կաթողիկոսութեանն C կաթողիկոսութեանն

29 A բուլխարաց

30 C եւ առնու E առաւ

31 AB վեոիա CEO վեոիայ D վեոա

32 ABCO Ժանն BD պատրիկ d պատրիկի O պատրիկի

33 ABD լինել CO լինելն

34 ACEO ել փիս ելն o ելն B եւ ի (տանիկ) փիս ելն տանիկ

35 A եգիպտացւոց C յեգիպտացւոց

36 ABD գաշխարհն

37 ABCDE երիցս պատերազմեալ թագաւորին գալ ի վերայ նոցա ABCDE չի՞ եւ ելն վասլի O պատերազմեալ թագաւորին (ի վերայ նոցա) o (պատերազմել) եւ ելն (թագաւորին) վասլի (ի վերայ նոցա)

38 ծն. ABCDO ձեռագրերի վերնագրերի ցանկում (ոչ բուն շարադրանքում) լգ եւ լէ գլուխների վերնագրերը տրուած են հակառակ դասաւորութեամբ՝ լէ փիս լգ, լգ փիս լէ:

39 ABCDO շարժմանն

40 C դարձեալ յեգիպտացւոց C չի՞ ելն O ել

41 ABDO քաբելովնի C քաբելովնի

42 O դալասանոսի

39 **ԼԸ.** Յաղագս ամիրային Բատին մահուանն¹, եւ առումն² Մանագկերտի³, եւ գալն Մամլանայ եւ ի պատահումն կիւրապաղատին⁴ Դաւթի:

40 **ԼԹ.** Թէ զիւրդ⁵ քեռորդին⁶ Բատին ամիրայ եղեալ⁷ հանէ ի նփրկերտոյ զտաճիկ բնակիչսն. եւ մահ⁸ նորին յԱմիրթ:

41 **Խ.** Կոտորած Վրաց զաւրուն ի իւլաթ քաղաքի⁹:

42 **ԽԱ.** Վասն մեծի պատերազմին Պարսից եւ Քրիստոնէից յԱպահոսնեաց գաւառին¹⁰:

43 **ԽԲ.** Մուտն միւսանգամ թագաւորին Վասլի յաշխարհն Տաճկաց ի կողմն¹¹ Ասորոց:

44 **ԽԳ.** Վասն մահուան¹² մեծի կիւրապաղատին¹³ Դաւթի, եւ գալն Վասլի թագաւորին Յունաց յաշխարհն Արեւելից¹⁴:

45 **ԽԴ.** Վասն գալոյն Գուրգենայ¹⁵ յերկիրն Տայոց, եւ զաւրացն Յունաց՝ ի գաւառն Բասենոյ:

46 **ԽԵ.** Թէ զիւրդ¹⁶ Գազիկ աւերեաց զգաւառն Տաշիր¹⁷ եւ զՎրաց դաշտ:

47 **ԽԶ.** Յաղագս նահապետութեանն¹⁸ Արծրունեաց, որ զմերովք¹⁹ ժամանակաւքս²⁰ թագաւորեցին Վասպուրականի:

1 C եւ (մահուանն) BO մահուան

2 O եւ աւերմանն O չի՞ր առումն

3 ABCDO մանակերտի

4 ABCO կիւրապաղատին

5 A զիւրդ

6 AC քեռորդի

7 ABD ամիրա O ամիրա եղել

8 AO գմահ o մահն D գմահն

9 ACO քաղաք

10 AE գաւառն

11 AO ի կողման C ի սահմանս c չի՞ր ի կողմն

12 BO մահուանն

13 ABCO կիւրապաղատին

14 AD յաշխարհ արեւելից C յաշխարհս յարեւելից B յարեւելից

15 BD վասն գալուն Գուրգենա O գուրգենա

16 A թե զիւրդ

17 ABD աւերեաց գտաշիր ACO չի՞ր զգաւառն CO գտաշիր

18 BD նահապետութեան

19 DO գմերով o գմերով

20 O ժամանակով

48 **ԽԷ.** Յաղագս չինելոյն²¹ Գազկայ արքայի²² ի քաղաքն Անւոյ²³ զեկեղեցին մեծ անուամբ սրբոյն Գրիգորի²⁴:

49 **ԽԸ.** Յաղագս վճարելոյ²⁵ մահուամբ իշխանացն Փառխոսոյ²⁶:

ԳԼՈՒԽ Ա²⁷

Բան նախասացութեան²⁸ եւ յաղագս թագաւորելոյ²⁹ Աշոտոյ Բագրատունւոյ³⁰

1 Զմիշտ եւ զանսպառ խաղացմունս ի մեզ աստուածայնոց³¹ շնորհաց ի գերագոյն հոլթենէ գերալիւր լրութեամբ ծայրածաւալ ծագողութեամբ, ի դարս դարուց³² եւ ի ժամանակս ժամանակաց քան զբնաւ իմաստս իմաստնոց գերազանցեալ, եւ անհասական ի հասութենէ³³ մտաց մնացեալ. որ ոչ միայն բանիւ ընդ իմանալի³⁴ բանա-

21 BCDEO չինելոյ

22 ABCEO չի՞ր գազկայ արքայի d գազկայ արքայի

23 ACDO անոյ

24 ABCDEO (սրբոյն Գրիգորի) քաղաւորն Գազիկ

25 D վճարելոյ d (վճարելոյ)

26 O + Աւարտեցաւ Ցանկ Հատածի Գրոց Երրորդ Հատորի Ստեփաննոսի Տարօնեցոյ (գրչի յաւելում) C Ո՛վ սրբասէր եւ բանաստեղծ փիլիսոփայ, յորժամ օգտի՛ր բան ինչ գրոցս այս, յիշեցի՛ր ի մաքրափայլ աղօթս ձեր գտացօղ գրոյս զմահդասի Ղարաղաշն եւ զծօղ գրոյս զԱրքաշահմ երէցն եւ դու՛ք յիշեալ լիջի՛ր ի Քրիստոսէ. ամէն (գրչի յիշատակարան):

27 ABCO չի՞ր Ստեփաննոսի Տարօնեցոյ Պատմութիւն Երրորդ հանդէս Գլուխ Ա. T₁ Ստեփաննոսի Տարօնեցոյ պատմութիւն ժամանակաց ինքնախօսութեան երրորդ հատոր T₂ Ստեփաննոսի Տարօնեցոյ Պատմութիւն Երրորդ հանդէս, Գլուխ Ա.

28 A Ստեփաննոսի Տարօնեցոյ ACE Ստեփաննոսի Տարօնեցոյ ACE բան նախասաց BDO բան նախասացութիւն

29 ABCDO յաղագս քաղաւորելոյն

30 AC աշոտի A քագրատունոյ

31 ABCEO աստուածայնոյ D աստուածայնո

32 ABCDEO ի դարս դարս

33 ABCDEO հասութենէ T₁T₂ ի հաստգութենէ

34 O ընդ դիմանալ o ընդ իմանալ BE ընդ իմանալի ՆԲՆ. ընդ իմանալի

կանսն պատուեաց զմեզ, այլ¹ ի կերպ անկերպութեան իւրոյ, իշխանական կերպիւն զմերս զարդարեաց տեսակ՝ անդուլ խորհրդով խոկալ հասանել հանդերձելոցն անճառ ճառիցն² գիտութեան եւ բերել զյիշատակ հանդերձելոցն ճշմարտապատում պատմագրութեանցն³:

2 Երեքկին լուսով Երրորդութեանն⁴ պայծառացեալ՝ զերից ժամանակաց անստուեր⁵ եւ անմոլար ճառեսցուք զճառս, զանցեալսն⁶ եւ զներկայս⁷ եւ զապառնիսն. զի մի՛ ի յանցեալսն՝ սուտանուն փիլիսոփայիցն⁸ ստապատում բանիցն հետեւեսցուք՝ ինքնակայ զաշխարհս ասել եւ⁹ առանց նախախնամութեան եւ ինքեամբ բերիլ¹⁰ ամենայնի. եւ մի՛ ի ներկայումս սուտ հաւատոյ հերձուածողացն հանդիպեսցուք եւ ի բարեաց գործոց¹¹ արտաքս անկցուք. եւ մի՛ մոլորեսցուք ի մոլար բանս հեթանոսաց, որք զյարութեան¹² յոյս հատանեն յանձանց եւ արդար դատաստանին Քրիստոսի ոչ հաւատան: 3 Այլ¹³ մեր¹⁴ զճրագ պատուիրանաց Տեառն եւ զլոյս գիտութեան¹⁵ առաջի աչաց ունելով՝ իմանամք զամենայն եղեալքս յոչէէ էացեալ յէէն¹⁶ Աստուծոյ եւ նորին նախախնամութեամբ խնամեալք. եւ գովելի գտեալ նախահարքն¹⁷ եւ արդարք ի դարս դարս պա-

տուեցան յԱստուծոյ՝ յիշատակաւ զրոց փառաւորեալք. իսկ ստերիւրեալքն ի կամացն Աստուծոյ ցասումն աստուածասատ¹⁸ ընկալան, եւ վատ անուն յիշատակի մինչեւ ցայժմ պատմի:

4 Եւ նոյն լուսով գիտութեան ի ներկայումս ճանաչեմք զձանապարհն¹⁹ ճշմարտութեան, որ է նոյն ինքն Քրիստոս, որով առ Հայր ուղեւորիմք²⁰ ի բաց կալով ի հեթանոսական անհաւատութեանցն՝ ի բազմախաբ հերձուածողացն մոլորութեանէ: 5 Եւ նոյն լուսով²¹ հանդերձեալ յուսոյն զլինելոցն սրատես ակամբ առաջի աչաց տեսանեմք, զգալք²² նորոգման արարածոց: 6 Այս է խորհուրդ քրիստոնէիցն, որով զանցեալսն պատմագրեմք եւ զհանդերձեալսն²³ մարգարէանամբ ըստ շնորհատուողին²⁴ Աստուծոյ:

ԳԼՈՒԽ Բ²⁵

Յաղագս Թագաւորութեանն Աշոտոյ Բագրատունւոյ²⁶, թէ²⁷ յորո՛ւմ ժամանակի

1 Արդ երիս զարմս յերիս²⁸ ժամանակս Թագաւորեալ Հայոց՝ ամենեցուն յայտնի է, զՀայկազեանցն²⁹ ասեմ եւ զԱրշակունեաց եւ զԲագրատունեաց: 2 Սակս այսորիկ եւ յերիս³⁰ հատուածս զբան պատմու-

1 B այլ

2 E աննառ ի նառիցն

3 B պատմագրութեանց

4 BD երրորդութեան

5 E անըստուեր

6 ACEO զանցեալսն BD զանցեալս T₂ զանցեալսն

7 O զներկայսն

8 A փիլիսոփայիցն E ֆիլիսոֆայիցն

9 T₂ չիք եւ

10 BD բերել

11 O գործոցն

12 A ըզյարութեան

13 A այլ

14 BDO մեք ո մեր

15 ACO գիտութեանցն

16 ACDO յէն aod (յէ)է(ն)

17 A նախարարքն

18 B յաստուածասատ

19 A զնապարհս BCEO զնապարհս

20 B յուղեւորիմք

21 ABCDO յուսով E յուսալով

22 BD զգորն O զգոր ո գոր

23 CE զհանդերձեալսն

24 C շնորհատուողին

25 ABCD չիք գլուխ Բ A (գլուխ) Ա O Ա (թոնակերպ մախշագարդ)

26 AO Աշոտի Բագրատունւոյ C Աշոտի բագրատունւոյ

27 A թե

28 B և երիս

29 ADE հայկազեանցն B զհայկազեանցն O զհայկազանցն

30 B երիս

թեան¹ մերոյ որոշեցաք: 3 Զառաջինն ի նախաստեղծէն սկսանելով՝ զժամանակս անգիտութեան խաւարին ընդ նմա զնելով, մինչեւ ցթագաւորելն Տրդատայ² եւ լուսաւորել չայաստանեայցս³. Իսկ զերկրորդն՝ ի նոյն լուսաւորութենէ⁴ չայոց եւ ի թագաւորութենէն⁵ Տրդատայ⁶ մինչեւ ցերրորդ⁷ նորոգումն թագաւորութեանս չայոց ի ձեռն Աշոտոյ Բագրատունւոյ⁸, որ եղեւ յաւուրս Վասիլ Յունաց թագաւորին⁹ եւ կամակցութեամբ նորին յՅԼԶ թուակաւութեանս¹⁰ չայոց, եւ ի գալստենէ¹¹ Փրկչին մերոյ Տեառն Աստուծոյ ամբ ՊԶԸ¹², յաւուրս Տեառն Գէորգայ¹³ յ ԺԲ ամի¹⁴ չայրապետութեան¹⁵ նորա:

4 Այս Աշոտ որդի Սմբատայ, որ Աբղլաբասն¹⁶ կոչեցաւ, սպարապետն չայոց՝ ի զաւակէ Աբրահամու: 5 Որ ի ժամանակս զերկրութեանն Իսրայէլի¹⁷ ի չայկազանց մերոց պսակաւորաց խնդրեալ եղեն նախնիք¹⁸ սորա ի Նաբուգոդոնոսորայ¹⁹ արքայէ Բաբելացւոց. եւ յաւուրս Վաղարշակայ Արշակունւոյ զթագադիր²⁰ ասպետութիւնն²¹ հաւատացան եւ²² ի կռապաշտ

թագաւորացն մերոց բազումս²³ չարչարեցան վասն աստուածպաշտութեան²⁴. եւ ի լուսալրական ժամանակիս, ի վերայ մովսիսական աւրինացն, զաւետարանականն²⁵ ընկալան շնորհս ի Քրիստոս հաւատոյս²⁶: 6 Եւ բազում անգամ զիշխանութիւն պետութեանս չայոց առեալ, ընդդէմ պատերազմեալ²⁷ պարսկական կրակապաշտութեանցն եւ ապա ընդդէմ Տաճկաստանեաց²⁸ մահմետատուր անաւրէն²⁹ աւրէնսդրութեանն, որ եւ որդի ի հաւրէ ծննդաբանեալ³⁰ մինչեւ ցԱշոտս այս:

7 Սա նախ քան զթագաւորութիւնն³¹ երեսնամեայ³² ժամանակաւ իշխան եւ իշխանաց իշխան եղեալ չայոց եւ Վրաց, եւ յաղթող³³ ամենայն ազգացս շուրջանակի, պայծառացոյց զուխտս³⁴ սրբոյ եկեղեցւոյ եւ զարդարեաց զեկեղեցիս չայաստանեայց³⁵, զի էր այր քաղցր եւ հեզ եւ անարատ. եւ անբամբաս կեանս³⁶ կեցեալ եւ ոչ անաւրինեալ արտաքոյ աւրինաց բնութեանն³⁷ եւ հաճոյ էր Աստուծոյ յամենայն վարս անբիծս³⁸:

8 Ի սորա յաւուրս³⁹ էր Սահակ վարդապետն⁴⁰ չայոց, որ ըստ աւելաձայնութեան⁴¹ Ապիկուրէշն կոչիւր, որ գրեաց

1 ABCD պատմութեանս

2 BD տրդատա

3 ABDE հայաստանեայցս

4 O լուսաւորութենէն

5 C եւ քաղաւորութենէն

6 BD տրդատա

7 ABCDO ցերկրորդ

8 ABDE աշոտի բագրատունւոյ CO աշոտի բագրատունւոյ

9 ABCEO քաղաւորի

10 ABCDEO ՅԼԶ CEO քվակաւութեանս BD քվին

11 C գալստենէ D գալստենէ d ի գալստենէ

12 B (ամբ) ՁԸ փխ ՊԶԸ E (ամբ) ԼՃ D Յ եւ ԼԶ

13 AE Գիորգէ BD գէորգէ C գրիգորէ O գէորգայ

14 ACO ԺԲ ամի E ԲԺ ան ամի

15 O հայրապետութեանն

16 A արլարասն BD արլարասն d արլարասն O ալլարասն

17 ABD O իսրայիլի

18 B նախնի

19 B ի նաբուգոդոնոսա

20 A ըզթագադիր o թագադիր

21 ABCO ասպետութեանն

22 BD չիբ եւ d եւ

23 CE բազում

24 A աստուած a (պաշտ)ութեան

25 O զաւետարականն BD զաւետարանական

26 ABDOT, հաւատով

27 BD չիբ ընդդէմ պատերազմեալ d ընդդէմ պատերազմեալ

28 AO տանկաստանեայց

29 BCD չիբ անօրէն d անօրէն

30 AEO ծննդաբանեալ

31 B գրաւորութեանն

32 ABCDO երեսնամեայ

33 CEO յաղթող

34 O զուխտ

35 O հայաստանեայց

36 T₂ յանրաբաւ կեանս

37 A բնութեանն BD բնութեան

38 ACEO ամբիծս

39 ABCDO աւուրս

40 ABCDO վարդապետ

41 O ըստ աւելաձայնութեանն

պատասխանի թղթոյն Փոտայ Յունաց պատրիարքին¹, լի իմաստութեամբ եւ գիտութեամբ: 9 Եւ Համամ Արեւելցի², որ զվերլուծութիւն³ Առակացն գրեաց եւ Յովբայ⁴ զ՝Ո՞վ է դայն⁵ թարգմանեաց եւ զարհնութիւնսն որ ի գլուխս⁶ սաղմոսացն ասացեալ, գիրս մի, եւ⁷ զԱմբիծսն գիրս մի⁸ եւ վերլուծութիւն⁹ քերականին:

10 Այս Աշոտ կեցեալ ամս ԼԲ¹⁰, թագաւորեալ ամս Ե փոխի մահուամբ¹¹ առ Քրիստոս:

ԳԼՈՒԽ¹² Գ¹³

Յաղագս թագաւորելոյն¹⁴ Սմբատայ¹⁵, եւ որ ինչ յաւուրս նորա գործեցաւ¹⁶

1 Իսկ զկնի Աշոտոյ՝ յՅԽ թուականին¹⁷ թագաւորէ Սմբատ¹⁸ որդի նորին ամս ԻԴ, կամակցութեամբ Լեւոն¹⁹ թագաւորի²⁰ Յունաց. զի Վասիլ²¹ թագաւորեալ ամս

ԺԹ վախճանեցաւ²² եւ թողու փոխանակ զորդի²³ իւր զԼեւոն²⁴, որ թագաւորեաց ամս ԻԶ, այր խաղաղարար եւ բարեխորհ ամենայն երկրի, առատաձեռն ի տուրս, եւ ի բաշխելն ոչ որպէս զՀռոմ²⁵ ուիշտ²⁶. զի չէ սովորութիւն Հռոմոց²⁷ առատ լինել, եւ ոչ յիւրեանց²⁸ լեզուն ասի առատ. այլ²⁹ նա որդի Հայոց³⁰ էր, եւ առաւել³¹ քան զՀայ առատատուր:

2 Յաւուրս Սմբատայ³² յՅԽ թուականին³³ վախճանի³⁴ Տէր Գէորգ³⁵ կաթողիկոս Հայոց³⁶ եւ փոխանորդէ զաթոռ Հայրապետութեանն³⁷ այրն Աստուծոյ սուրբն Մաշտոց³⁸: 3 Սա էր Հայրենեաւք³⁹ յԱրագածոտն⁴⁰ գաւառէ ի գեղջէ Եղիվարդայ⁴¹:

4 Ի մանկութենէ խոտաբուս կենաւք կեցեալ անապատաւոր ճգնութեամբ. որ եւ⁴² ի ծովուն Գեղամայ զկղզին⁴³ Սեւանայ⁴⁴ բնակութիւն իւր արարեալ՝ չինէ զեկեղեցին ի նմա, որ Առաքեալս⁴⁵ անուանի⁴⁶:

5 Յոր միացեալ ժողովեցան եղբարց բազ-

1 ABC պատրիարքի

2 C արեւելից

3 A զվերլուծութիւն

4 ABCE յովբ

5 ABO զո՞վդեան CE զովէդայն T1 Այս ո՞վ է դան

6 ABCO ի գլուխ

7 A չի՞ք

8 A ամբիծսն BDO T1 չի՞ք գամբիծսն գիրս մի օ և գանբիծսն գիրս մի

9 O զվերլուծութիւն

10 ABD (ամս) իա

11 A փոխի ի մահուամբ BCDEO փոխի մահուամբ T1T2 մահուամբ փոխի

12 ABCDO չի՞ք գլուխ

13 AO (գլուխ) Գ B չի՞ք (գլուխ) Գ

14 ACE թագաւորութեանն B թագաւորութեան

15 BD սմբատա O սմպատայ

16 ABDE գործեցան C եւ զինչ յաւուրս նորա գործեցան

17 ABCO յՅԽ B թվին CDO թվականին D Յ եւ Խ

18 AB սմպատ

19 A դեովնի BC լեւոնի O լեովնի

20 A թագաւորին

21 ABD վասիլ

22 AO վաղմանեցաւ

23 O փոխանորդ (իւր) օ փոխանորդ գորդի (իւր)

24 AD զլեւոն

25 A հռոմ B գիռոմ

26 O ընիշտ

27 B հռոմոց

28 BC իւրեանց

29 A այլ

30 ABD հայու (էր) O հայո օT2 հայոյ (էր)

31 DT1 աւելի քան

32 AO սմպատայ BD սմպատա

33 ABCEO ՅԽԶ D Յ եւ ԽԶ BE թվին C թվականին BDEO թվին

34 ADO վաղմանի

35 ACO Գիորգ D Գրիգոր

36 A հայոց կաթողիկոս

37 BD հայրապետութեան

38 A սուրբն մաշդոց BCD մաշթոց

39 AD այրենօf O հայրենօf օ (հայրեն)ե(օf)

40 AD յարագածոտնէ O յարագածոտ օ (յարագածոտ)ն

41 D եղիվարդա

42 B չի՞ք

43 a գեղամայ կղզին

44 BC սևանա O սևանայ

45 C առաքեալսն

46 O անուանեաց

մոլթիւն, կանոնադրութեան¹ սահմանաւ սրբոյն Բարսղի, միակրանք ի տան Աստուծոյ եղեալ, ստանալով զբազմութիւն գրոց² սրբոց, զի լուսաւոր եղիցին աչք ոգւոց ի տեսութիւն ճանապարհին Տեառն ըստ անստերիւր³ ուղեւորութեանց:

6 Յայսմ ժամանակի պայծառանայր առաքինութեամբ հայրն⁴ Գագիկ՝ առաջնորդ ուխտին սուրբ Ատոմայ, որ գլխատակ⁵ մարտիրոսացն⁶ միայարեալ ի⁷ դիր, որ Ատոմայ գիր անուանեալ ասի⁸: 7 Այլ⁹ Մաշտոց¹⁰ այրն Աստուծոյ, կացեալ¹¹ ամ մի ի հայրապետութեան¹² փոխի առ Աստուած, եւ նշխարք ոսկերաց նորա հանգուցեալ եղեւ ի Գառնի մերձ առ հովանոցին Խոսրովիդիստոյ, զոր էր շինեալ Տրդատայ Հայոց արքայի:

8 Եւ յետ նորա նստի յաթոռ հայրապետութեան յՅնՁ¹³ թուականին Տէր Յովհաննէս¹⁴ ի Դունայ¹⁵, ճարտասան եւ պատմագիր՝ ամս ԻԲ: 9 Յաւուրս սորա երեւցաւ Սմբատ¹⁶ Թոնդրակաց¹⁷ առաջինն¹⁸ ի Զարեհաւան գեղջէ, ի Ծաղկոտն գաւառէ¹⁹, հակառակ ամենայն քրիստոնէական կարգաց:

10 (Գրչի յաւելում)²⁰:

11 Իսկ Սմբատ²¹ թագաւորեալ՝ տիրէ բոլոր հայրենեաց իւրոց, Հայոց եւ Վրաց, ժառանգելով զքաղաքս հակառակորդաց իւրոց: 12 Յաւուրս սորա եւ յիշխանութեան²² հաւր իւրոյ էր շինութիւն եւ²³ խաղաղութիւն յաշխարհիս²⁴ Հայոց ըստ մարգարէութեանն²⁵ հանգչել իւրաքանչիւր ուրուք ընդ որթով իւրով²⁶ եւ ընդ թզենեալ²⁷: 13 Եւ այսպէս ագարակաց աւանացեալ եւ աւանաց քաղաքացեալ բազմամարդութեամբ եւ ընչեղութեամբ, մինչեւ հովուաց եւ անդէորդաց մետաքսեայս²⁷ զգնեալ պատմուճան: 14 Սա շինեաց²⁸ զԱմենափրկիչ եկեղեցին յաւանին Շիրակայ, գմբէթաւորեալ բարձրագոյն յաւրինուածով, կոփածոյ քարեայ²⁹ որմով:

15 Յայսմ ժամանակի դիմադարձ եղեւ Դունին. ընդ որ պատերազմեալ թագաւորին՝ առնու զքաղաքն յաւուր մեծի ուրբաթին: 16 Եւ ապա պատերազմի Սմբատ³⁰ ընդ Ահմատայ եւ պարտի ի նմանէ՝ դառնալով ի փախուստ բազում հարուածովք: 17 Եւ լուեալ զայս ամիրայն Ափշին՝ որդի Սաճին³¹, որ էր ոստիկան ի Պարսս³², որ եւ

1 O կանոն դրութեան D կանոնադրութեամբ
2 B եղեալ սրբոց B չի՞ ստանալով գրագմութիւն գրոց
3 B անստուեր իւր b անստուեր իւր E անստեր իւր
4 ADEO հայր
5 C յիշատակ
6 A մարտիրոսացն
7 C ի դիր
8 ACEO որ ատումադիրն անուանի BD ատումագիրն անուանի
9 A այլ
10 A մաշոց BDE մաշոց
11 ABDO կեցեալ
12 ACO ի հայրապետութեանն
13 ABCDEO յԽե թուականին BD Բվին C ՅնՁ
14 ABCO յովանէս
15 A ի դունայ E ի դունայ BD ի դունա
16 BO սմպատ
17 ABCO թոնդրակաց
18 BD առաջին
19 B ի ծաղկոտն գաւառէ ի գարեհաւանդ գեղջէ

20 ACO լուսանցում, E քնագրում, BD չի: ACEO Սա կալաւ գտնուանն տանկաց, եւ ծամ ետ առնել իբրեւ աղջկան ամենայն տանկաց: Եւ կալաւ եւս գրագաւորն ափսագաց, եւ մարդկանն խագեաց զափ, վասն զի գող էին. եւ անուանեցաւ ափսագ: 21 BO սմպատ
22 ABC չի՞ յիշխանութեան O իշխանութեան
23 B (որ իւրոյ) իշխանութիւն եղև խաղաղութիւն B չի՞ էր շինութիւն և
24 ABCDO աշխարհիս
25 ABCDO ըստ մարգարէութեանն
26 O իւրով
27 Միւլէ Գ. 4, 4557. Ը. Թ. 4
28 ACEO մետաքսայս o (մետաքս) (այս) BD մետակսայս
29 C շինեց
30 D յորինածով ABCDEO կոփածու քաղաք որմով d (կոփածու) քարեաց (որմով)
31 BD սմպատ
32 C ափշի որդին շանի
33 ABCO ի պարս

պսակեաց զՍմբատ¹, մանաւանդ զչարեալ ընդ բարեկամանալն Սմբատայ² Յունաց կայսերն³, եւ ելեալ Ափշին⁴ յաշխարհս Հայոց⁵ առնու զբերդն Կարուց, գերի վարեալ զազատս կանամբք եւ մանկամբք⁶ իւրեանց եւ⁷ ողորմելի տեսակաւ հասուցանէ⁸ ի քաղաքն Դուին: 18 Այս այն Ափշին է, որ զՏէր Գէորգ⁹ գերի տարաւ, զոր գնեաց Համամ Աղուանից թագաւորն: 19 Իսկ Շապուհ¹⁰ կրտսեր եղբայր թագաւորին Սմբատայ, եղեալ զանձն իւր ի մէջ մահու եւ կենաց՝ գնաց առ Ափշին¹⁰. եւ մեծաւ փառաւք պատուի ի նմանէ՝ դարձուցեալ զամենայն գերութիւն¹¹ Հայոց: 20 Առնու ի նմանէ թագ թագաւորութեան, եւ¹² բերեալ դնէ ի գլուխ Սմբատայ¹³ եղբար իւրոյ՝ հաստատելով զթագաւորութիւն¹⁴ նորա: 21 Եւ աշխարհս¹⁵ Հայոց խաղաղանայր շինութեամբ եւ լիութեամբ իբրեւ զառաջինն այլ եւս ամս յոլովս:

22 Այլ¹⁶ յորժամ գիրացաք¹⁷, ստուարացաք, լայնացաք եւ անկուղեցաք¹⁸ զսիրելին՝ մոռանալով զԱստուած, արարիչն խաղաղութեան եւ ամենայն բարութեան տուիչն¹⁹, քահանայք եւ ժողովուրդք, մե-

ծամեծք եւ փոքունք բամբասեցան²⁰ ի լիութիւն հացի եւ ի²¹ յղփութիւն գինւոյ²² ըստ մարգարէին՝: 23 Եւ փոխանակ զի ի վերայ բարութեանցն ոչ յիշեցաք զԱստուած, լսել ձայնի պատուիրանաց նորա, ի թշուառանալն եւ ի վշտանալն ոչ լուաւ ձայնից մերոց, յորժամ պաղատեցաք առ նա, այլ մատնեաց զաշխարհս մեր Իսմայէլացւոց²³ զաւրուսն՝ ի քանդել եւ յաւերել²⁴ սրով եւ գերութեամբ:

ԳԼՈՒԽ²⁵ Դ²⁶

Վասն մահուանն Սմբատայ²⁷ եւ աւերածոյ աշխարհիս Հայոց յանաւրէն²⁸ Յուսուփայ²⁹, որդւոյն Աբուսաճի³⁰

1 Յայնմ ժամանակի³¹ մեռանի Ափշին, եւ փոխանակ նորա եկաց ամիրայ Պարսից եւ Ատրպատականի՝ Յուսուփ եղբայր նորին: 2 Եւ Սմբատ ոչ կամեցաւ հնազանդել³² նմա, այլ գրէ հրովարտակ ընծայիւք առ ամիրայպետն Բաբելոնի³³ ազատել զնա յանաւրէն որդւոյ Սաճին. զոր եւ արար իսկ: 3 Զոր լուեալ Յուսուփայ՝ դիմէ գայ ի Պարտաւ եւ անտի³⁴ գաղտագնաց եղեալ ի Տփղիս³⁵ գայ ի Տաշիր: 4 Զոր գիտացեալ

1 B գամպատ

2 B սմպատա

3 ADEO (հունաց կայսերն): (Եւ)

4 B յափշին

5 B աշխարհս հայոց

6 ACE մանկտեւ B մանկտիւ

7 ADEO չիբեւ

8 D հասուցանէ d (հասուցանի)

9 CO գտէր Գիորգ

10 AEO ափշինն

11 B գերութիւնն

12 ABCO չիբեւ

13 BD սմպատա

14 CO զթագաւորութիւնն

15 C զաշխարհս

16 A այլ

17 AO (գիրացաք) տե'ս (յուսանցեալ)

18 B անգուղացաք D անկուղեցաք O (անկուղացեալ զսիրելին). (մոռանալով զած)

19 O տուիչին

20 ABD ամբասեցան E ապստամբեցան փխ բամբասեցան

21 BD չիբի (յղփութիւն)

22 O յղփութիւն գինւոյ

— Եւգէ. ժ. 49, 2557. Եւ 27-28

23 A իսմայելացւոց CO իսմայելացւոց

24 BC աւերել

25 ABCO չիբգլուխ

26 AO (գլուխ) Դ (նկարագարդ) B չիբԴ

27 B սմպատա D սմբատա

28 A յանօրէնն O յանօրէն B անօրէն

29 BD յուսուփա

30 ABCO չիբորդոյն արուսանի

31 T₂ ժամանակի փխ ժամանակի

32 B հնազանդիլ

33 A բաբելոնի CO բաբելոնի BD բաբելոնի

34 AC անդի

35 AO ի տփիսիս

Սմբատայ՝ զաւրաւք բազմաւք պահէ զանցս նորա: 5 Եւ նորա գողաւորէն գնացեալ ընդ լեառն² բարձանց՝ ի Շիրակ անկանի եւ³ ի Դուին չուէ. եւ զհետ հասեալ Սմբատայ⁴ սաստիկ զաւրութեամբ, եւ⁵ զարհուրեալ⁶ Յուսուփ խնդրէ զխաղաղութիւն եւ կրկին պսակեալ զՍմբատ⁷ բազում ընչիւք՝ գնայ⁸ ի Պարսս⁹:

6 Եւ Սմբատ կալեալ զթագաւորն Եգեւրացոց¹⁰ զԿոստանդին¹¹ եւ ընդ ձեռամբ իւրով¹² նուաճեալ՝ թողու: 7 Ընդ որ զայրացեալ Ատրներսեհ¹³ Վրաց թագաւորն¹⁴ հատուածեալ ի նմանէ՝ խորհէր նմա չարիս: 8 Եւ Սաճն անաւորէն ապստամբեալ¹⁵ յամիրապետէն¹⁶ նշկահեաց գնա: 9 Եւ ամիրապետն հրաման տուեալ¹⁷ ընդ ծագս տէրութեան¹⁸ իւրոյ առնուլ զվրէժ¹⁹ ի նմանէ, գրէ եւ առ Սմբատ²⁰ զաւր ի վերայ նորա գումարել: 10 Եւ Սմբատ յոչ կամաց բազմութիւն զաւրաց առաքէ՝ ազդելով²¹ Յուսուփայ, թէ յաւգնութիւն քեզ առաքեցի: 11 Իսկ Յուսուփ²² հնազանդեալ ամիրապետին՝ գումարէ բազմութիւն զաւրաց

ի վերայ Սմբատայ²³. զայ հասանէ ամբոխասաստ զաւրու յաշխարհս Հայոց Յկե²⁴ թուականին:

12 Առ որ երթեալ²⁵ Արտներսեհ Վրաց թագաւոր²⁶ եւ Գագիկ իշխան Վասպուրականի, որ էր քեռորդի²⁷ Սմբատայ²⁸, եւ Աշոտ որդի Շապհոյ, եղբաւր Սմբատայ²⁹, ամենայն զաւրաւքն³⁰ իւրեանց միաբանին ընդ նմա, թողլով ի բաց զթագաւորն Սմբատ՝ նենգագործն³¹ նախանձեալ ընդ շինութիւն աշխարհիս Հայոց: 13 Զոր իմացեալ թագաւորն Սմբատ³² զնենգաւոր խորհուրդս նոցա՝ հանդերձ տերամբք³³ Հայոց եւ ամենայն զաւրաւք³⁴ գնաց ի գաւառն Տաշրաց³⁵, ի գիւղն³⁶ Աւձուն եւ անդուստ³⁷ յԱփխազս անցանէ: 14 Եւ Յուսուփ³⁸ հետամուտ³⁹ լինի մինչ ցամուրն⁴⁰, եւ մարտուցեալ ընդ Կուելայ⁴¹ բերդին՝ առնուլ գնա: 15 Եւ յետ այնորիկ ի Տփղիս⁴² անցեալ գնաց⁴³: 16 Իսկ թագաւորն անդրէն ի Շիրակ դառնայ:

17 Եւ ի գալ ամին⁴⁴ միւսոյ դարձեալ սաստկագոյն զաւրու ելանէ Յուսուփ⁴⁵

1 B սմպատա

2 ACEO ընդ լեառնն

3 D չիբ եւ d և

4 B սմպատա

5 C (գորութեամբ): (եւ)

6 B զարհուրել

7 B զսմպատ

8 B ինքն (գնայ)

9 ABDE ի պարս

10 ABCDE եգիպտացոց օ եգերացոց նԲ.ն. եգերացոց

11 AC զկոստանտին

12 B չիբ իւրով

13 BD ատրներսեհ

14 ACEO թագաւոր

15 A ապստամպեալ

16 C ամիրապետն

17 O հրաման տայ

18 AE տերութեանն C տէրութեանն

19 ABCO վրէժ

20 B սմպատ

21 C սաստիկով

22 O յուսուփայ

23 B սմպատայ

24 AB Յկե թուականին CO Յկե թվականին D Յ եւ կե T₁ յ336 թուին T₂ յ339

25 C երթալ

26 ACO ատրներսեհի վրաց թագաւորի

27 A քեռորդի C քեռորդի O քեռորդի

28 BO սմպատայ

29 BD սմպատայ

30 a եւ ամենայն զաւրաւք

31 ABE նենգագործ

32 BD սմպատ

33 ABO տերամբքն C տէրամբք

34 a ամենայն գործ BO գործն

35 ACO տաշրայ BD տաշրա

36 AC ի գիւղն B ի գեղն

37 O անտուստ

38 a յուսուփ

39 O զհետամուտ

40 C (մինչեւ ցամուրն) կուայ

41 A ընդ կուելայայ BC կուելայ E կուելա D կուելա O կուելայ

42 ABCDO տփիսիս

43 ABO անցեալ գնաց T₂ անցանէ

44 BD ամի d ամին

45 O յուսուփ ելանէ

յերկիրս Հայոց: 18 Որոյ ընդդէմ երթեալ ամենայն զաւրու Սմբատայ¹ եւ երկու որդիք² նորին Աշոտ եւ Մուշեղ³ ի գաւառն Նիգ, եւ մարտուցեալ ընդ միմեանս ի տեղին, որ Զկնավաճառ⁴ կոչի, ուր պարտեալ եղեւ⁵ զաւրն Հայոց՝ ի փախուստ դառնային: 19 Յորում զՄուշեղ՝ որդին⁶ Սմբատայ⁷ ձերբակալ արարեալ ի Դուին տարան եւ անդ մահացու դեղովք⁸ սպանին⁹. զորոյ զղին ի Բագարան բերեալ թաղեցին: 20 Իսկ թագաւորն Սմբատ¹⁰ փախստեայ¹¹ ամրանայ յամուրն Կապուտայ: 21 Եւ հետամուտ եղեալ¹² տաճիկ զաւրուն՝ զան ի գաւառն Բագրեւանդայ¹³ եւ առնուն զբերդն Վաղարշակերտ յՅԿԳ թուականին¹⁴ եւ ապա երթեալ հասանեն յամուրն Կապուտայ:

22 Իսկ թագաւորն ի դաւոյ ազատացն, որք¹⁵ առ իւրն էին մնացեալ, զարհուրեալ՝ ցուպ ի ձեռն առեալ¹⁶ երթայ առ Յուսուփն՝ որդի Աբուսաճի¹⁷: 23 Եւ անաւրէնն Յուսուփ հանդերձ թագաւորաւն ի Դուին չուեաց եւ երթեալ մարտնչէր¹⁸ ընդ զղեակ բերդին, որում Երնջակն կոչեն, յորում ամրացեալ էին կանայք ազատացն¹⁹ եւ

զանձք նոցին²⁰. եւ առեալ զամրոցն՝ անդրէն դառնայ ի Դուին: 24 Եւ ապա զթագաւորն Սմբատ²¹ զփայտէ²² կախեալ սպանանէ ի Դուին քաղաքի յՅԿԳ թուականին²³:

ԳԼՈՒԽ²⁴ Ե²⁵

Յաղագս նահատակացն, որ ի Դուին քաղաքի²⁶ կատարեցան յանաւրէն²⁷ Յուսուփայ²⁸

1 Իսկ զբազումս վասն առ ի Քրիստոս²⁹ խոստովանութեանն³⁰ ի հարց եւ ի փորձ տանջանաց արկեալ՝ ջանայր դարձուցանել ի Կուրանն³¹ Մահմետի: 2 Այլ³² Քրիստոս, որ զանձինս³³ նոցա դարձոյց ի կամս կենարարս՝ նոյն ինքն աստուածային հրով³⁴ ջեռոյց³⁵ զմիտս նոցա ի սէր սուրբ եւ ի հաւատս քաջութեան. որք կոխեցին զխայթոց³⁶ մահու եւ կատարեալք սրով³⁷ առին զպսակն³⁸ լուսոյ, եւ զայլս յայլում ժամու ըմբռնեալ եւ մատնեալ³⁹ տանջանաց:

1 B սմպատայ
2 ABD Բ որդիք մորին O միմ
3 C մուշեղ
4 AB ձկնավաճառն CO ձկնավառն
5 C որ պարտեալ եղեւ T₂ ուր պարտեալ (գորն) E որոյ պարտեալ եղեւ
6 AB գորդին
7 BD սմպատայ
8 BDT₁ դեղով
9 ACDEO սպանեալ
10 B սմպատ
11 ABCD փախստեա
12 T₂ հետամուտ ելեալ փխ եղեալ
13 BD բագրեւանդա
14 AO ՅԿԳ CDE ՅԿԵ T₂ յՅԿԳ A թուակա. CEO թվականին BD թվին T₂ թուականին
15 ABCO որ
16 O ի ձեռն առեալ
17 ABCO ապուսիմայ
18 ACEO մարտ
19 B ազատաց

20 ACO նոցա
21 CO զսմբատ քաղաւորն
22 B զփայտէ
23 ABE ՅԿԳ թուականին CO ՅԿԵ թվականին
24 ABCO չիք գլուխ
25 AO (գլուխ) Ե B չիք Ե
26 B քաղաքին C քաղաքն
27 AO յանաւրէնն B անաւրէն
28 O յուսփայ
29 T₂ վասն առ Քրիստոս
30 BD խոստովանութեան
31 B դուրանն
32 A այլ
33 ABDO յանձինս d զանձինս C անձինս
34 O հրով
35 O ջեռացոյց
36 C զխայթոց
37 AEO սրով T₂ սիրով (տողատակում՝ «թերեւս սրով») ՆԲ.Ն. սրով
38 ACEO զպսակս
39 T₂ ըմբռնեցին եւ մատնեցին

3 Եւ տեսեալ, զի դիմեցին վասն Քրիստոսի որպէս զոչխար ի սպանդ¹ զմի ոմն տիաւք² մանկութեան ծաղկեալ, Միքայէլ³ անուն, յաշխարհէն Գուգարաց՝ յինքեանս կորզէին⁴, զի մի՛ ընդ այլս⁵ մեռցի. թերեւս կարասցեն պատրել⁶ խողտանաւք մեծութեան: 4 Իսկ նա արտասուալից⁷ կականմամբ զաչս⁸ ի վեր առ Աստուած ամբարձեալ եւ զաւրացուցեալ զինքն⁹ վերին աւգնականութեամբ¹⁰ զինքն¹¹ ի նոցանէ ճողոպրեալ որոշէր, եւ դիմեալ առ ընկերսն՝ մատուցանէր սրոյն զպարանոցն: 5 Եւ այսպէս կատարեցան միաբան ի հոտանուշից Աստուծոյ Հաւրն¹²:

6 Էին¹³ յայնժամ եղբարք երկու¹⁴, Գնունիք ազգաւ, մեծք եւ պատուականք, Գուրգէն¹⁵ եւ Դաւիթ, որք ըմբռնեալք¹⁶ ի դահճացն՝ ածան առաջի Յուսուփայ¹⁷: 7 Որոց մեծապէս երգմամբ խոստանայր տալ զկէս տէրութեան¹⁸ իւրոյ, այլ¹⁹ եւ զգնատս պայծառս գունակս գունակս եւ մանեակս ոսկի եւ նժոյգս սրավարս ճոխապաճոյճս²⁰. եւ ձեռն զպարանոցաւն արկեալ՝ համբուրէր²¹ եւ շողմոգ շողմոն-

թեամբ²² հրապուրէր ուրանալ զՔրիստոս: 8 Իսկ նոքա վառեալք աստուածային սիրովն՝ համարձակ պատասխանեալ²³ զբարւոք դաւանութիւնն²⁴, թէ «Քրիստոնեայք եմք, եւ զլոյսն²⁵ Աստուածգիրտութեան, որ²⁶ յինքն ունի զանմահութիւն, ո՛չ փոխանակեմք ընդ ձերում մահաբեր ստութեանդ, որ ոչինչ է²⁷ եւ յոչինչ համարեալ»:

9 Զոր տեսեալ չարին՝ զնոսա²⁸ արձանացեալ ի սէրն Քրիստոսի, հրամայեաց սրով սպանանել: 10 Իսկ նոքա արտասուալից պաղատանս առ Աստուած մատուցանէին՝ խառնել զնոսա ի թիւ վկայիցն, որք խաչակցեցան նմա: 11 Եւ իբրեւ եհաս դահիճն, ուղղէր երէց²⁹ եղբայրն նախ զկրտսեր եղբայրն զենուկ, զանգիտեալ ի մանկական տիոցն, եւ ասէր. «Եղբայր ցանկալի, նախ դու պատարագեաց³⁰ Քրիստոսի յուսոյն մերոյ զենումն բանաւոր. զի նա վասն մեր եղեւ մեռեալ եւ վերագրեաց զմեզ ի կեանս»: 12 Եւ այսպէս յառաջեալ նորա, զկնի ապա եւ երէցն³¹ պսակեցան³² արեամբ:

13 Այսպէս վկայեցան բազում վկայք ի Դուին քաղաքի ի ձեռն անաւրէն ոստիկանին Յուսուփայ³³. որ զանուն իւրաքանչիւր³⁴ ուրուք գրեալ է ի դպրութեան³⁵ կենաց, որոց տարեւոր տաւնախմբու-

1 B ի սպանո

2 ABCEO աստեօփ

3 A միֆաէդ D միֆայէդ

4 A կորգեիմ

5 A այդսն BC այլսն

6 C պարտել

7 A արտասուալից BO արտասուալից

8 DT₁ (գաչս) իւր

9 B իմքն

10 ACO օգնականութեամբն

11 B իմքն

12 ACO հօր

13 A եիմ

14 ABCO Բ

15 AD Գուրգենն O Գորգէն

16 A ըմբռնեալք

17 D յուսուփա O յուսփայ

18 A տերութեան

19 A այդ եւ D չիք այլ d այլ (եւ)

20 C ցոխապաճոյճս

21 C համբուրէ

22 ABCDE շղոմութեամբ O շոգմոգութեամբ օ շոգմոգ շղոմութեամբ

23 ABCO պատասխանեալք

24 BD դաւանութիւն

25 T₂ զլոյս

26 C որոյ

27 ABCO որ յոչինչ է

28 B չիք գնոսա

29 CO Էրէց

30 T₂ պատարագեա ՆԲՆ. պատարագեաց

31 C եւ ապա երէցն O երեցն օ երեց եղբայրն

32 ABDE պսակեցաւ

33 O յուսփայ

34 B իւրաքանչիւրք

35 BDO ի դպրութիւն

թեամբ կատարի յիշատակն ի Ի¹ մարերի, զի անխէթ² հաւատով յաղթեցին խորամանկ³ չարին եւ հատին զոստս մահաբեր պտղոց⁴ նորա. զի չիք ահաւոր, ուր սէրն հարեալ է, որով վառեալ կոխեցին զմահ, եւ առեալ զպսակն լուսոյ՝ դասագրեցան յորդիս լուսոյ⁵ վերին⁶ Երուսաղէմի⁷: 14 Իսկ ոմանք խաբեալ պատրեցան⁸ ի խոստմունս չարին եւ վրիպեալ գտան, զի եւ ի մարմնի անարգեցան ի սով եւ յանարգանս եւ զրկեցան ի⁹ յաւիտենական լուսոյն:

15 Այս է խաւարաբեր ժամանակն Հայոց: 16 Եւ այս Յուսուփ՝ երկրորդ Թեւեաթ եւ առաջին¹⁰ ապստամբ¹¹ յամիրալ-մումնեացն¹² Տաճկաց: 17 Յորում ժամանակի անապատ եւ աւերակ եղեւ երկիրս Հայոց. քաղաքաց քակիլ եւ աւանաց աւերիլ, ցիր եւ ցան յայլալեզուս¹³ եւ յաւտար ազգս բնակչաց աշխարհիս. ամայանալ եկեղեցեաց¹⁴ եւ թափուր¹⁵ մնալ յուխտէ պաշտաւնէից եւ ժողովրդոց, եւ յամենայն բարեգարդ¹⁶ զարդուց անզարդացեալ եղեն: 18 Եւ նոյն ինքն կաթողիկոսն¹⁷ Տէր Յովհաննէս¹⁸ փախստեայ¹⁹ երթայ²⁰ յերկիրն Յունաց, ի հանգստարան եւ ի մենարան

սրբոյ Լուսաւորչին մերոյ, ի լեառն, որ Մանեայ Այրք ասի²¹, ի Դարաղանեաց²² գաւառին, ի վանս²³ Գառնկայ²⁴:

19 Զայս ամենայն տեսեալ Գագկայ Արծրունւոյ²⁵, որ էր առաջնորդ Յուսուփի²⁶, ի գիշերի միում փախուցեալ անկանի յաշխարհն Կորդուաց²⁷. եւ զաշխարհն Վասպուրական գաղթէ յԱսորեստան, մինչեւ անցանել²⁸ չար ամպրոպին²⁹. եւ ապա դարձեալ շինէ³⁰ զաշխարհն՝ թագաւորեալ մասին³¹ Հայոց Վասպուրականի: 20 Այլ³² եւ եղբաւորդին Սմբատայ Աշոտ խորհրդակից³³ եղեալ³⁴ նոյն չարախորհ վիշապին՝ թագակապի³⁵ ի նմանէ ի տեղի հաւրեղբաւր իւրոյ:

21 Եւ այսպէս ամիրայն Յուսուփ Ե³⁶ ամ յամեալ ի Հայս սրով եւ³⁷ սովով եւ գերութեամբ վանեաց զաշխարհս:

1 AO ի Ի-ն (մարերի) BD Ի-ն նոյնմբերի

2 C անխեթ

3 ABD խորամանկ

4 ABCO պտղոյ

5 BDO չիք դասագրեցան յորդիս լուսոյ do դասագրեցան յորդիս լուսոյ

6 ACO վերինն

7 C յերուսաղէմի

8 CE կատարեցան

9 ABCDO չիք ի

10 O չիք առաջին o առաջին

11 A ապստամպ

12 AE յամիրալմումնեացն C ամիրալմումնեացն

13 A յայդալեզուս

14 E եկեղեցայց

15 B քաթոր DO քաթոր d քաթ(ու)ր

16 CE բարեգարդ

17 A կաթողիկոսն

18 ABCDO տէր յովաննէս

19 A փախստեայ BE փախստեա C փախըստեա

20 C երթա

21 ACDEO մանեա պրք BD ասեն

22 C ի դարաղանեաց ՆԲ.Ն. Դարաղանեաց

23 ABCO ի վանսն

24 ABCO կառնոյ

25 BDE արծրունոյ

26 O յուսփայ

27 DO կորդուաց

28 ABE մինչ յանցանել

29 ABDE ամբրոպին d ամպրոպին C ամբոխին

30 T₂ շինէ դարձեալ

31 ACEO մասինն

32 A այդ

33 A խորհրդակից

34 D չիք եղեալի d եղեալ

35 CD քագակապ d քագակապի

36 T₁T₂ եւ ամ ABCDEO է ամ

37 B չիք եւ

ԳԼՈՒԽ¹ Զ²

Յաղագս փախստի երկուց³ որդուցն
Սմբատայ⁴ եւ դառնալոյ այսրէն, եւ
Թագաւորելոյն Աշոտոյ⁵

1 Իսկ մնացեալ երկու⁶ որդիքն Սմբատայ⁷ Աշոտ եւ Աբաս: 2 Աշոտ փախստեայ⁸ երթալ ի Կոստանդնուպոլիս⁹, ի դուռն կայսեր¹⁰ Յունաց Լեւոնի: 3 Իսկ Աբաս գնաց յաշխարհն Վրաց, փեսայացեալ¹¹ նոցին՝ դառնալ յաշխարհս մեր զկնի դառնալոյ եղբաւր իւրոյ Աշոտոյ ի Կոստանդնուպոլսէ¹²:

4 Այս Աշոտ, որ ըստ քաջապինդ¹³ արութեան¹⁴ իւրոյ Երկաթ անուանեցաւ՝ բազում գործս արութեան ցուցեալ ի Կոստանդնուպոլիս¹⁵ եւ յաշխարհն¹⁶ Յունաց՝ հրամանաւ Լեւոնի¹⁷ դառնալ¹⁸ յաշխարհս մեր եւ գտանէ զծառայս հաւր իւրոյ¹⁹ Թագաւորեալ. զինքն²⁰ անուանեաց Շահանշահ²¹, այսինքն Թագաւորաց Թագաւոր. եւ հալածական առնէ զԻսմայէլացւոց²²

զաւրն յաշխարհէս Հայոց. որոյ ի մարտս²³ զաւրաց ոչ պիտաւորէր, այլ²⁴ անձամբ մղէր զպատերազմն:

5 Այլ²⁵ զկնի Լեւոնի²⁶ Թագաւորէ Յունաց Աղէքսանդր՝ եղբայր նորին ամ²⁷ Ա: 6 Եւ ապա Ռոմանոս²⁸ Թագաւորեաց Յունաց յՅԿԵ Թուականին²⁹ Հայոց՝ ամս ԻԲ:

7 Սա յերկրորդ³⁰ ամի Թագաւորութեանն³¹ իւրոյ³² գումարեաց զաւր բազում եւ դեմեալիկոս³³ առաքեաց ի Դուին քաղաք, յորում էր Սպքի³⁴ ամիրայ, որ զԱշոտն Շահանշահ³⁵ աւգնական իւր արկ ի քաղաքն: 8 Եւ եկեալ զաւրն³⁶ Յունաց՝ պաշարեցին զԴուին եւ ոչ կարացին³⁷ ստնանել՝ դարձան անդրէն:

9 Իսկ զկնի մահուան³⁸ Տեառն Յովհաննիսի³⁹ յերկրորդ⁴⁰ շինութեանս Հայոց եկաց կաթողիկոս⁴¹ Տէր Թէոդորոս⁴² ամս ԺԱ:

10 Այլ Աշոտ զկնի մահուան հաւր իւրոյ կեցեալ ամս ԺԵ եւ⁴³ Թագաւորեալ ամս Ը, վախճանի⁴⁴ յՅՀԸ Թուականին⁴⁵:

- 1 ABCDO չի՞ գլուխ
- 2 AO (գլուխ) գ BDE չի՞ (գլուխ) Զ
- 3 CO Բ B Բ որդոյն
- 4 AO սմպատայ B սմպատա
- 5 ABCDO աշոտի
- 6 ABCO Բ
- 7 B սմպատա
- 8 ACO փախստեա CEO փախստեա
- 9 A կոստանտնուպոլիս BCO կոստանդնուպոլիս
- 10 BO կայսերն
- 11 T₁T₂ եւ (փեսայացեալ) ABCDEO չի՞ եւ
- 12 A ի կոստանտնուպոլսէ BC ի կոստանդնուպոլսէ O կոստանդնոյ պոլսէ
- 13 B քաջապինտ
- 14 A արութեան
- 15 A կոստանտնուպոլիս BCEO կոստանդնուպոլիս
- 16 ABCDO յաշխարհին
- 17 AO լեւոնի
- 18 CO դառնալ
- 19 B իւր
- 20 BD ինքն d զինքն
- 21 B շահան շահ
- 22 A զիսմայելացւոց O զիսմայելացւոց

23 ACDO իմաստս d (իմա)ր(տս)

24 A այլ

25 A այլ

26 A դեւոնի C լեւոնի

27 CE ամ մի D ամս մէկ O ամս Ա

28 C ըոմմանոս

29 ABCO ՅԿԵ B Բ ինքն CO Բ վախճանին

30 B երկրորդ

31 B Բագաւորութեան

32 ABCO իւրում

33 ABCO դիմեալիկոս CE դիմեալ իկոս

34 B սաքին D սրպի

35 ACO շահնշահ

36 O գորում

37 T₂ ոչ կարացեալ

38 O զկնի մահուան

39 ABO յովանիսի C յովաննիսի

40 C ի յերկրորդ B և յերկրորդ

41 A կաթողիկոս

42 A տէր Թեոդորոս

43 ABDE չի՞ եւ

44 O վաղնանի

45 ABCO ՅՀԸ D ՅՀ եւ Ը A Բուականին C Բ վախճանին B Բ ինքն O Բ վախճանին

ԳԼՈՒԽ¹ Է²

Յաղագս թագաւորելոյն Աբասայ. եւ որ ինչ յաւուրս³ նորա գործեցաւ⁴, եւ վարք միանձանց եւ բազմակեաց կրաւնաւորաց⁵

1 Իսկ յետ մահուանն Աշոտոյ⁶ թագաւորեաց Աբաս եղբայր նորա՝ ամս ԻԴ: 2 Յաւուրս սորա եկաց կաթողիկոս⁷, գկնի Տեառն⁸ Թէոդորոսի⁹, Տէր Եղիսէ՝ եղբայր նորին ամս Է:

3 Եւ գկնի նորա Տէր¹⁰ Անանիա¹¹ Մոկացի՝ առաջնորդ սուրբ ուխտին Վարազայ, հայրապետ Հայաստանեայցս¹² ամս ԻԲ:

4 Այլ¹³ Աբաս խաղաղութեան եւ շինութեան պատճառ եղեալ աշխարհիս Հայոց, ըստ քաղցր բարուց իւրոց եւ ըստ քաջազար զաւրութեանն¹⁴, որով յաղթող¹⁵ եղեւ շուրջանակի: 5 Եւ զՎրաց եւ Սարմատացւոց ասպատակն դադարեցոյց յաշխարհէս Հայոց. որ ի միում աւուր¹⁶ բազմախուռն բանակաւք, բիրաւոր զաւրաւք ելանէր Բէրն¹⁷ բէլապէս¹⁸ ամբարտաւանութեամբ, իշխանն Ափխազաց¹⁹, ի Սարմատացւոց աշխարհէն, որ յայնկոյս²⁰ քան զԿովկասեան²¹

լերինսն: 6 Խաղայ գայ անթիւ բազմութեամբ առ ափն գետոյն, որ Կուրն կոչի՝ առնապատացուցանել²² կամելով զաշխարհս Հայոց: 7 Դեսպան առաքէ առ թագաւորն Հայոց՝ մի՛ աւրհնել նմա զեկեղեցին ըստ ուղղադաւան հաւատոյ սրբոյն Գրիգորի. վասն զի ասէր իւր գալ կատարել քաղկեդոնական սահմանաւն: 8 (Ջի էր շինեալ թագաւորին զկաթողիկէն²³ սուրբ ի քաղաքին Կարուց վիմարդեան արձանաւք, որ՝ ձաքար պողովատատաշ վիմաւք²⁴ բոլորապէս գմբէթաւորեալ²⁵ պայծառ զարդուք երկնանման խորան²⁶):

9 Եւ գայս պատգամ լուեալ թագաւորին Աբասայ՝ գումարտակ զաւրաց արաբեալ այրուծիոյն²⁷ Հայոց՝ հասանէ ի գետն Կուր, բանակի ընդդէմ բանակին Բէրայ²⁸:

10 Իսկ ասպատակ զաւրացն երկոցունց յամենայն աւուրս²⁹ արշաւանս առնէին³⁰ յայսկոյս եւ³¹ յայնկոյս զափամբ գետոյն³²:

11 Եւ ի միում աւուր ասպատակն Ափխազաց անցեալ ընդ գետն Կուր՝ հասանէին³³ ի բանակն Հայոց. եւ ձայն չփոթին առ թագաւորն հասանէր³⁴: 12 Որոյ արագապէս զերիվարն³⁵ խնդրեալ³⁶, զզարդ³⁷ զինուցն զանձամբ առեալ, զերկսայրի սուսերն ի ձեռին ունելով՝ ընթանայր զգկնի

1 ABCDO չի՞ գլուխ

2 AO (գլուխ) է BD չի՞ (գլուխ) է

3 C աւուրս

4 ABCDE գործեցան

5 E չի՞ եւ վարք միանձանց եւ բազմակեաց կրօնաւորաց B կրօնաւորաց

6 ABCO աշոտի

7 A կաթողիկոս

8 C տէր

9 A թեոդորոսի

10 C չի՞ տէր

11 BC անանիայ

12 T₂ հայաստանեացս

13 A այդ

14 BD գորութեան

15 O յաղթող E հաղթող

16 ACO (ի միում) ամի

17 CE բերն

18 ACEO բելապէս

19 A ափիզաց DO ապիզաց

20 C յայնկոյս

21 A զկովկասսին B զկովկասին CEO զկովկասային

22 A անապացուցանել փխ անապատացուցանել

23 ACEO զկաթողիկէն

24 ADEO վիմովք

25 BD կմբէթաւորեալ Ce գմբէթաւորեալ

26 ACE գրչի յաւելում լուսանցում սա շինէ եւ գլխոյ կաթողիկէն (C կաթողիկէն) անւոյ եւ գլուրք (C սուրբն) Գրիգոր ի քաղաքի դաշտին: BO չի՞ յաւելում

27 B այրոյ ձիոյ D այրոյ ձիոյն E այր ու ձիոյն

28 ACD բերայ

29 ABCO աւուր

30 A առնէին

31 ABCO չի՞ եւ

32 C գետույն

33 A հասանին B հասանէ

34 ABCO հասանէ

35 AE զերիւարն C երիւարն

36 C խնդրեալ

37 B զզարդն

ասպատակին եւ ի մէջ գետոյն հասեալ՝ հարկանէր հարուածովք ձեռին քաջի. կիսախողխող յերիվարացն¹ ի վայր կործանէր՝ յուղարկաւոր նոցա զջուրն տալով. եւ ինքն զափամբ գետոյն ելեալ՝ ուժգնապէս² ձայնիւ զԱստուած աւգնական կարգայր եւ զանուն իւր ասէր. յորմէ ահաբեկ եղեալ հիւսիսական³ ազգին՝ ի փախուստ դառնային:

13 Եւ Հայոց զաւրացն քաջապինդ⁴ զաւրութեամբ հետամուտ եղեալ՝ սրոյ ճարակ տային զամենեան՝ առեալ յաւարի⁵ զբանակս նոցա եւ ձերբակալ արարեալ զամբարտաւանն Բէր՝ ածին⁶ ի քաղաքն Կարուց: 14 Ասելով ցնա թագաւորին⁷ «Տեսցես զգեղեցկաշէն եկեղեցիդ, զի այլ⁸ ոչ ես տեսանելոց», եւ հրամայեաց փորել զաշտ նորա: 15 Իսկ զխաւարեալ⁹ պատկերն արծաթով զնեցին ազգն¹⁰ նորա եւ ուխտ խաղաղութեան ընդ Հայաստանեայցս¹¹ հաստատեցին¹² երդմամբ՝ մի՛ այլ¹³ լինել պատերազմ ի մէջ նոցա:

16 Զայսու ժամանակաւ էր յաթոռ հայրապետութեան¹⁴ Տէր Անանիա¹⁵, ամեներջանիկ¹⁶ սրբութեամբ գերապատուեալ, բարեշնորհ¹⁷ իւրոց վիճակելոցն:

17 Յայսմ ժամանակի ծաղկեալ պայծառանայր կարգ կրանաւորական հանդիսից

յաշխարհիս¹⁸ Հայոց: 18 Եւ ի յոլով տեղիս շինեցան եղբայրանոցք¹⁹, եւ ժողովեցան²⁰ միաբանակեացք²¹ հաւասարականք սիրովն Քրիստոսի:

19 Նախ առաջին²² մեծահռչակ ուխտն Կամրջաձորոյ²³ ի գաւառին Արշարունեաց, որոյ առաջնորդ²⁴ Հայր Յովհաննէս²⁵, որ հալածեալ յարեւմտեայ²⁶ աշխարհէն, յեզերացւոց գաւառէն, ի քաղկեդոնական մարդադաւան աղանդիցն, բերեալ ընդ իւր զհրազէն նշանն տէրունական: 20 Եւ²⁷ ընդ որ անցանէր, բազում սքանչելիք եւ նշանք եւ բժշկութիւնք լինէին²⁸ ի ձեռն պատուական իմաշին. որպէս եւ ի մերում ժամանակիս աշաւք մերովք²⁹ տեսանեմք, զի բազում հիւանդք եւ ախտաժէտք³⁰ բժշկեցան³¹: 21 Եւ հանապազ կայ³² եւ կատարէ զիւր հրաշագործութիւնն³³:

22 Արդ եկեալ բնակեցաւ յառաջասացեալ տեղին Կամրջաձոր³⁴ կանոն կարգի ունելով զսահմանադրութիւն սրբոյն Բարսղի հայրապետին մեծի ի վերայ առաքելական հիմանն՝ թէ «Եւ նոցա ամենայն ինչ հասարակաց»³⁵. յոր ժողովեալ արք³⁶ ճգնազգեացք թուով³⁶ Յ:

18 Օ աշխարհիս

19 ABCDE եղբայրանոց

20 ABCDE չի՛ք եւ ժողովեցան d եւ ժողովեցան

21 ABCDE Տ₁ (միաբանակեացք) հաւասարականք (սիրովն) Տ₂ չի՛ք հաւասարականք

22 Օ առաջինն

23 Օ կամրջաձոր

24 B առաջնորդն

25 AE հայր յովաննէս

26 ABCO յարեւմտեայ

27 B չի՛ք եւ (ընդ որ)

28 A լինեին

29 DO մերօք օ (մեր)ով(ք)

30 BCO ախտաժէտք

31 Օ առողջացան փիւ բժշկեցան

32 A հանապազ կատարէ a (հանապազ) կայ եւ (կատարէ)

33 AE (զիւր) զհրաշագործութիւնն

34 ACO կամրջաց ձոր

35 Գ-Ն-Զ-Ի Բ 44

35 B այրի

36 C փութով Յ փիւ քուով Յ BO քովով Յ D Գձ

1 ACE յերիւարացն B երիւարացն

2 Օ ուժգնակի

3 AC հիւսուական B հիւսական

4 Օ (գորացն) քաջապէս եւ արի օ չի՛ք քաջապինդ

5 CB աւարի

6 ACO ածեն

7 Օ (ասելով) ցրագաւորին Օ չի՛ք ցնա օ (ասելով) ցնա քագաւորին

8 A այլ

9 C զխարեալ փիւ զխաւարեալ

10 ACO ազգն

11 T₂ ընդ Հայաստանեայցս

12 ACE հաստատեալ

13 A այլ

14 BDO հայրապետութեան

15 BCO անանիայ

16 BCO ամեներջանիկ

17 EO բարեշնորհ

23 Եւ գկնի նորա նոյն ուխտի առաջ-
նորդ եղեալ եւ հաւաստի կրաւնիցն պա-
հապան՝ այրն Աստուծոյ Պաւղիկարպոս¹:

24 Եւ գկնի նորա իմաստակն Սամուէլ,
բազմաշնորհն² ի գիտութիւնս Գրոց սրբոց
եւ յերգս երաժշտութեանց:

25 Իսկ ի գաւառին Շիրակայ՝ Հոռոմո-
սին³ կոչեցեալ վանք շինեցաւ ի ձեռն
Յովհաննիսի⁴, որ էր զարդարեալ յամե-
նայն առաքինութիւնս, եւս առաւել⁵ յո-
ղորմածութեան զարդս: 26 Վասն զի ողոր-
մածութեամբ եւ առաքինութեամբ բաշ-
խէր, մինչեւ ի զգեստուցն իւրոց⁶ մերկա-
նայր զամենայն ի բաց՝ յորժամ աղքա-
տաց⁷ հանդիպէր. եւ անցաւորաց⁸ եւ⁹ ճա-
նապարհորդաց հանգստարան պատրաս-
տէր զտեղին՝ մինչեւ հանգչել¹⁰ իբր յիւ-
րեանց¹¹ տան ամենայն աւտարաց, որ մին-
չեւ ցայսաւր երեւի նոյն նշան ողորմա-
ծութեան ի տանն¹² յայնմ:

27 Այսպէս եւ յայսմ ժամանակիս¹³ շի-
նեցաւ Նարեկ ի Ռշտունեաց¹⁴ գաւառին
նոյն կարգաւորութեամբ¹⁵, բազմազարդ
պաշտաւնապայծառ երգեցողովք¹⁶ եւ
զբական գիտողաւք¹⁷:

1 AD պողիկարպոս

2 ABDO բազմաշնորհ

3 B հոռոմոսին

4 ADE յովհաննիսի C յոհաննիսի

5 ABCDEO T₁ (զարդարեալ) յամենայն առաքինու-
թիւնս, եւս առաւել (յողորմածութեան զարդս) T₂
չիբ յամենայն առաքինութիւնս, եւս առաւել B ո-
ղորմածութեան

6 C իւրոցն

7 B աղքատ

8 CE յանցաւորաց

9 BD չիբ եւ

10 C հանգել

11 BC իւրեանց

12 ACO ի տանն յայնմ T₂ ի տան յայնմ

13 ABD յայսմ ժամանակի

14 ABCDO յուշտունեաց չիբ ի

15 AOT₁ կարգադրութեամբ BD կարգադրութեան

16 O երգեցողովք

17 B գիտողովք

28 Նոյնպէս եւ ի գաւառին Դերջանայ
Խլաձորին անուանեալ վանք, որ ըստ վկա-
յարանի նորին՝ սուրբ Գրիգոր¹⁸ կոչի՝ ի
ձեռն հաւրն¹⁹ Սիմովնի հիմնեցեալ²⁰, ժիր
եւ ճգնողական ծառայի²¹ Քրիստոսի, որ ի
սահմանս անախտութեան հասեալ՝ վախ-
ճանի ի կենացս՝ փոխանակ իւր թողլով վե-
րակացու ուխտին զՊետրոս ծերունին, որ ի
տուէ եւ ի²² գիշերի աշխատէր ի մշակու-
թիւն Տեառն՝ գործել ձեռաւք եւ սաղմոսել
բերանով, ցայգատարած²³ բազկատարա-
ծութեամբ, արտաւսրիջոյց ողբովք լցեալ
զաւուրս: 29 Որոյ²⁴ ի ծերութեան վատեալ
աչացն՝ յընտրութենէ ամենեցուն տայ զա-
ռաջնորդութիւնն²⁵ հաւրն²⁶ Բարսղի, որ
ընդ ամենայնի ամենայն եղեւ. զամենե-
ցուն լնու զպակասութիւն կամ զվերակա-
ցութիւն գիտնական եւ իմաստնական
հանճարով. մեռեալ ի կենդանութեան եւ ի
մահու գկեանս քարոզեալ²⁷, աւրինակ բա-
րեաց եղեալ հեռաւորաց եւ մերձաւորաց:
30 Առ որ ժողովեալ բազմութեան²⁸ արանց
արդարոց՝ ճգնազգեստ, խոնարհազարդ²⁹
վայելչութեամբ զարդարեալք ի ճաշակս
անճաշակ, միանգամ միայն յաւուր³⁰ ճա-
շակեալ³¹ եւ զովացեալ ջրով ի շաբաթու եւ
ի կիրակէի³² արբամբ յաւուրս սուրբ քա-
ռասնորդացն: 31 Առ որս եղեալ իմ

18 ABCDEOT₁ Գրիգոր T₂ Գրիգորի

19 B մեծ (հօրն)

20 ABCDO սիովնի հիմնեցեալ AD (ի ձեռն) հօր
(սիովնի) d սիմովնի

21 B ծառային

22 ABCDO (եւ) ի (գիշերի) T₂ չիբ ի (գիշերի)

23 CEO ցանգատարած

24 B որո

25 A զառաջնորդութիւնն BD զառաջնորդութիւն

26 ACO հօր

27 BD քարոզեաց

28 ABDO բազմութիւն CE բազմութիւնն

29 ABCD խոնազարդ b խոնահազարդ d (խոնա)րհ-
(զարդ)

30 B աւուրք C յաւուրք

31 ABCDEO մաշակեալք

32 B ի կիրակի CO ի կիրակէի

յաւուրս¹ սուրբ քառասնորդացն² գրեցի զբանս յիշատակիս այսորիկ սակաւութեւ եւ զչափ ժամանակացս³ թուեցի⁴ ըստ կարի:

32 Ի սոյն ժամանակս եւ ի Լիկանտիոն⁵ աշխարհին, ի Նահրնեար տեղիսն, ի Կարբերդ⁶ գաւառին⁷ ի ձեռն հաւրն Մովսիսի⁸ շինեցաւ վանքն⁹, որ անուամբ նորա կոչի, բարեզարդ կարգադրութեամբ, բազմութեամբ եղբարց, բազմապայծառ բանական իմաստնովք: 33 Եւ էր Մովսէս այրն Աստուծոյ ի Տարաւն գաւառէ ազգաւ, որ ամենայն արեւմտեայ¹⁰ աշխարհին պատճառ բարեաց եղեւ՝ ի բազմացունել զգասս կրանաւորաց. եւ իբրեւ աւանդապահ կրանիցս մեր եղեալ՝ բաւեաց մինչեւ յաւուրս մեր:

34 Նոյնգունակ եւ նոյն աւրինիւ վանքն¹¹ Հնձուց ի Կարին գաւառի ի ձեռն հաւրն¹² Սարգսի ամենայն աւրինաւք լցեալ. եւ վայելչազարդ տեղին, որ Կապուտաքարն անուանի, յԱրշարունեաց գաւառին. եւ Դպրէվանք¹³ ի Շիրակ գաւառի. եւ Յախաց քար¹⁴ ի Վայոց Ձորի¹⁵ ի ձեռն հաւր Ստեփանոսի¹⁶:

35 Սորա¹⁷ ամենեքեան եւ այլք¹⁸ յետ սոցա ի սոցանէ ուսեալք, միաբանական ձգնութեամբ անզբաղ յամենայն ինքնա-

սիրութեան¹⁹ հոգոց²⁰, ոչ ստանալ մարդոյ ինքեան եւ ոչ խերեւէչ²¹ մի. ոչ ճաշակել²² ուրուք քան զհասարակաց սեղանն, ո՛չ ի մրգաց²³ եւ ո՛չ ի դալար խոտոյ, այլ զհրամայեալսն²⁴ ըստ պատուիրանին²⁵ Տեառն գործել եւ զԴաւթեան նուագսն²⁶ հնչեցուցանել ի գիշերի եւ ի տուրնջեան²⁷ հանապազորեան փառաբանութեամբ: 36 Եւ սոցա այս գործ նահատակութեան:

37 Իսկ զմիայնաւորացն բազմազարդ առաքինութիւնս գիւրդ մարթասցութեւ սակաւ բանիւ ասել. որք խաչակցեալք խաչելոյն Բրիստոսի՝ քաղցիւ եւ ծարաւով եւ հանապազամեռիկ կենաւք քաղաքավարեալք ի ժամանակին յայնմ: 38 Որպէս մեծանուն հռչակելին Վարդուկ²⁸ հայրն Վանգոց, եւ սուրբ հայրն Կարմիր: 39 Որք ստուեր զկեանս աշխարհիս համարեալ՝ ամայութեամբ ընդ գազանս ի լերինս եւ յանապատ տեղիս անսուղութեամբ կէին՝ մինչեւ նշանագործ զաւրութեան արժանանալ ի Տեառնէ. զի առիւծ²⁹ հնազանդեցաւ Վարդկայ³⁰, եւ³¹ բերեալ նմա զեղջերացն³² կաշի, եւ կորիւնս երկուս³³ առաջի անկեալ ձգեաց առ ոտս նորա. եւ նա ձեռն եղեալ՝ բժշկեաց զլուսարանս³⁴ նոցա: 40 Եւ այլ³⁵ բազում հիւանդաց ձեռն եղեալ՝ արագապէս բուժէին յախտիցն:

1 B աւուրս

2 ACO Բառասներորդացն E չի՞ առ որս եղեալ իմ յաւուրս սուրբ Բառասներորդացն

3 CE ժամանակիս

4 ABC թուել O թուեալ

5 ABCO ի լիկանտոն

6 ABD T₁ ի կարբերդ O ի կարբերդ

7 ACEO գաւառի

8 AC հօր մովսէսի

9 BD վանք

10 ABDO արևմտեա CE արևմտական

11 BD վանք

12 AC հօր

13 ABCDO դպրէվանս

14 E ցախցաքար

15 B վայոցձոր

16 BO ստեփաննոսի

17 ABCO սո՛րա (ամենեքեան)

18 A այլք

19 BD իմեմասիրութեամբ

20 CE հոգւոց

21 ACDE խերեւէչ

22 ABCO ոչ մաշակեալ

23 ADE ոչ ի մրգոց

24 A ըզհրամայեալսն

25 DO ի պատուիրանին չի՞ ըստ

26 B նուագս

27 T₂ ի տուրնջեան

28 T₂ վարդիկ

29 AC առիւծ

30 ACDO վարդկոյ

31 ABDEO չի՞ եւ

32 ACO զեղջերացն BD եղջերացն ՆԲՆ. եղջերու, եղջերաց T₂ զեղջերուաց

33 A կորիւն (երկու) BCO կորիւն Բ

34 T₁ զլսարանս (նոցա) փիս զլուսարանս (նոցա)

35 A այլ

41 Եւ հանգիստ ոսկերաց նորա որ ի Վան-
գոց¹, յոր² մինչեւ ցայսաւր ի բժշկութիւն³
հիւանդաց լինի:

42 Իսկ սուրբ⁴ Կարմիր հայրն, որ եւ
բարձեալ զՔրիստոս մարմնով՝ ի կերպ ազ-
քատի⁵ ի Ծոփաց գաւառին. մինչ⁶ Տաճկաց
էր աշխարհն՝ բնակէր անդ. եւ յաւուր
միում գնաց առ ամիրայն⁷ ի բերդն Պա-
ղին. եւ ի սահմանսն յայնոսիկ յաւերակ
տեղիսն էր եկեղեցի մի, զոր հանգիստ իւր
կալեալ՝ մտանէր անդ: 43 Ասեն ցնա մար-
դիկն⁸ մի՛ լինել անդ, զի մահաշունչ է վի-
շապն, որ կայ անդ: 44 Իսկ նա ի զաւրու-
թիւնն⁹ Աստուծոյ վստահացեալ՝ մտեալ ա-
զաւթէր ի նմա¹⁰ զցայգն¹¹: 45 Եւ վիշա-
պին¹² մերձեցեալ ի դուռն եկեղեցւոյն՝
զաւրութեամբ Տեառն եւ ազաւթիւք
սրբոյն վաղվազակի սատակեցաւ: 46 Եւ
յառաւաւտելն անհաւատ հեթանոսքն ա-
սեն ցհաւատացեալսն. «Երթա՛յք¹³, տե-
սէ՛ք, զի կլեալ է վիշապն ահաւոր զայրն
զայն¹⁴, զոր Աստուծոյն ասէք». եւ ոչ ոք
իշխէր մերձենալ: 47 Յբազում ժամս ան-
շարժ մնացեալ¹⁵ վիշապին, եւ մարդիկն¹⁶
կասկածանաւք առ սակաւ սակաւ մաւ-

տէին¹⁷: 48 Իսկ ճգնաւորն Քրիստոսի ի
ներքուստ աղաղակեաց. «Քարչեցէ՛ք զ-
պիղծն¹⁸, զի արտաքս ելից¹⁹»: 49 Եւ այս ի
պարծանս²⁰ հաւատացելոց լինէր եւ յա-
մաւթ անհաւատիցն եւ ի փառս Քրիստոի:

50 Էին²¹ եւ վարդապետք վարժեալք
վարդապետութեամբ²² Տեառն եւ ուսու-
ցիչք ճշմարտութեան²³. Բասիլիոս ծերու-
նին, քաջակորովն ի խաւսս եւ քաջաքա-
րոզն ի պատմել զաւրէնս Տեառն. եւ Գրի-
գոր²⁴ քահանայ յամուսնացելոց, յորդա-
խաւսն եւ առատաբանն²⁵ ի պատգամս
Տեառն²⁶. եւ Ստեփանոս²⁷, աշակերտ Բարս-
ղի, որ Հոգեւորն կոչեցաւ առաքելաշնորհ
բանիւ եւ գործով. ընդ սմա եւ մեծանունն
ի գիտութեան եւ յառաքինութեան²⁸ Մով-
սէս, որ քառասուն²⁹ աւուրքք ձգտեցուցա-
նէր³⁰ զանսուաղութիւնն³¹: 51 Եւ Դաւիթ
աղքատակերպ եւ գծասէր գիտնականն³²,
որում անունն³³ Մաշկոտն կոչի³⁴. եւ Պետ-
րոս, հաւաստի մեկնիչ Գրոց սրբոց. եւ Ա-
նանիա³⁵, փիլիսոփայն³⁶ մեծ, որ եւ վանա-
կան Նարեկի: 52 Սորա եւ գիրս է ասա-
ցեալ ընդդէմ աղանդոյն Թոնդրակաց³⁷ եւ
այլոց հերձուածոց³⁸:

1 ABCO ի վանկոյս
2 ABCEO չի՞յոր
3 T₂ չի՞ի (բժշկութիւն)
4 ABDO չի՞սուրք օ սուրք
5 AO (յաւելում լուսանցում) բժշկեաց լուսարանս
նոցա (T₂ էջ 177, վ. 3) AO-ն ունեն յաւելման նշում
այդտեղ. «Որ եւ բարձեալ գրիստոս (A ըգրիս-
տոս) մարմնով ի կերպ աղփատի» CG (T₂, էջ 177, վ.
3) «նոցա» բառից յետոյ B (T₂, էջ 176, ն. 7) յայնմ
բառից յետոյ: T₁ (էջ 163, ն. 10) T₂ (էջ 177, վ. 7) «Իսկ
Կարմիր հայրն» բառերից յետոյ:
6 ABCDEO մինչեւ d մինչ
7 C առ ամիրան
8 C մարդիկն
9 BD ի գորութիւն
10 BD չի՞ի նմա d ի նմա
11 O զցայգ եւ զցերեկ
12 CE վիշապն O վիշապին օ վիշապն
13 C երթեալ
14 T₂ չի՞ի գայն
15 ABCDEO մնալ
16 A մարդիկն DO մարդիկն

17 A մատնիմ
18 ABCDEO զպիղծոյ
19 O ելցի
20 B ի պարծս
21 A եին
22 ADO վարդապետութեամբն
23 ACEO նշմարտութեանն
24 O (տողերի ետեւառաջութիւն) ստեփանոս ... գրի-
գոր քահանայ փիլ գրիգոր քահանայ ... Ստեփանոս
25 BD առատաբան
26 E չի՞ի եւ Գրիգոր ... ի պատգամս տեառն
27 BDE ստեփանոս
28 ABCDEO գիտութիւն եւ յառաքինութիւն
29 CE Խ (աւուրք)
30 ABC ձկտեցուցանէր
31 BD զանսուաղութիւն
32 B գծածասէր գիտնական
33 ABCDO չի՞ի անուն d անուն
34 ABCO որում մաշկոտն կոչեն
35 BC անանիայ
36 C փիլիսոփոսն որ չի՞ի մեծ օ փիլիսոփոսն մեծ
37 ABCO բոնդրկաց
38 B հերձուածոց

53 Զոմանս ի սոցանէ ի ծերութեան իւրեանց՝ ի տղայութեան մերում տեսաք աչաւք մերովք՝ ճաշակելով ի քաղցր ճաշակաց բանից նոցա:

54 Սոքա ամենեքեան խորհրդական¹ քննութեամբ, ընտրութեամբ գրովք աստուածայնովք՝ Հրամանաւ Տեառն Անանիայի² զքաղկեդոնական մկրտեալսն կրկին անգամ հրամայեցին մկրտել: 55 Վասն զի ուրանան քաղկեդոնականքն զԱստուած ի մարմնի³ իւրում լինել ի խաչին եւ ի մահուն. այլ⁴ եւ երկուս բնութիւնս կամաւք եւ⁵ ներգործութեամբ ասեն ի Քրիստոս, եւ զմարդկայինսն ասեն ոչ Աստուծոյ վասն մեր կրեալ կիրս եւ մեռեալ, այլ⁶ սոսկ մահ մարդոյ. եւ ի մահ մարդոյ մկրտին: 56 Իսկ ի⁷ ճշմարիտ Բանին Աստուած խոստովանիմք զմիացեալն ի մարմնի. եւ սոյն Աստուած եկեալ ի չարչարանս, որ խաչեցան⁸ վասն մեր. զի այսպէս յԱստուած իցէ մկրտութիւնն⁹ մեր եւ ի մահ Տեառն կատարեալ, եւ ոչ ի սոսկ մարդոյ, զի մի՛ ընդ անիծիւքն¹⁰ Երեմիայի¹¹ անկցուք, թէ¹² «Անիծեալ է¹³, որ դնէ գլոյս իւր ի մարդ»:

57 Այլ¹⁴ յաւուրս¹⁵ Ռոմանոսի կայսերն Յունաց եւ ի ժամանակս Աբասայ¹⁶ թագաւորի¹⁷ Հայոց առաւ Մեկտենի¹⁸ ի Տաճկաց

յՅԶԳ թուականին¹⁹: 58 Հան Ռոմանոս զԱլախութէթն՝ հալածիչ հաւատոյս մերոյ: 59 Եւ յՅԶԸ թուականին²⁰ Համտուն²¹ ի Կողոնիա²² եմուտ զաւրաւք բազմաւք եւ անդրէն դարձաւ:

60 Եւ ապա թագաւորեաց Կոստանդին²³ որդի Լեւոնի՝ յՅԶԲ թուականին²⁴ ամս ԺԶ: 61 Ի սորա վեցերորդ²⁵ ամին եւ յՅԶԷ թուականին²⁶ Հառ²⁷ զՄարաշ ի Տաճկաց: 62 Եւ ապա յերկրորդ ամին, յՅԶԸ թուականին²⁸ առաքէ կայսրն Կոստանդին²⁹ զդեմեսիկոսն զՉմշկիկ զաւրուծանու ի կողմանս Կարնոյ³⁰: 63 Որ եկեալ պաշարեաց զԹէոդուպոլիս³¹ եւ պատերազմեցաւ, պարտեալ զզաւրն Իսմայիլի³² պատառեաց զխանդակ քաղաքին³³ եւ փոյց զբարձրաբերձ³⁴ աշտարակս նորա եւ Հառ զքաղաքն: 64 Ուր բազում գործս արուլթեան³⁵ ցուցեալ Կիւռ-Ժան³⁶ թոռն Չմշկայ³⁷, ի մանկութեան³⁸ տիս գոլով յայնժամ: 65 Եւ զկնի այսորիկ զաւրն Յու-

1 A խորհրդական

2 AO անանիայի

3 a (ի) մարմնի

4 A այլ

5 T₂ չի՛ւ

6 A այլ

7 B իսկ զի փի իսկ ի O (իսկ) մեք (նշմարիտ) օ չի՛ւ

8 BE խաչեցաւ

9 BD մկրտութիւն

10 DO անիծիւքն AB անիծիւքն T₁T₂ անծիւքն

11 A երեմիայի

12 A եթե BCO եթե

13 ACE չի՛ւ է

■ ԼԵՂԵ. ԺԷ 5

14 A այլ

15 E աւուրս

16 BD արասա

17 O քաղաւորին

18 B մեկտենի O մեկտինի

19 ABCO ՅԶԳ BD ԲՎԻՆ C ԲՎԿԱՆԻՆ

20 ABCDO ՅԶԸ BD ԲՎԻՆ C ԲՎԿԱՆԻՆ

21 ABCO համտունի

22 C ի Կողոնիայ

23 A կոստանտին

24 ABCO ՅԶԲ BD ԲՎԻՆ CO ԲՎԿԱՆԻՆ

25 ABCDEO Զ երորդ ամին

26 ACO ՅԶԷ A ԲՎԻՆ CO ԲՎԿԱՆԻՆ

27 A եառ

28 AC ՅԶԸ O ՅԶԹ BD չի՛ւ ՅԶԸ կամ ՅԶԹ d ՅԶԸ A քուականին C քականին O ԲՎԻՆ

29 AD կոստանտին d (կոստան)դ(ին)

30 ABC կարնայ

31 A գրեողուպալիս BO գրեողուպալիս C գրեողուպալիս

32 A իսմանկացուց B իսմայէլի C իսմայելացուց O իսմայելի

33 C պատառեաց զխաղափն խանդակն B պատառեալ զխանդակ քաղաքին

34 C գրաբարաբերց

35 AC արուրեան

36 ACE կուծան BDO կոծան d կուծան

37 BD քոռն չմշկա O քոռն չըմշկելկայ

38 CE ի մանկութենէ

նաց առնու զՍամուսատ¹ քաղաք ի նէ թուականին²:

66 Եւ մեռաւ Կոստանդին³, եւ թագաւորեաց Ռոմանոս ամս Գ⁴: 67 Իսկ ի ՆԲ թուականին⁵ վախճանեցաւ⁶ Աբաս թագաւորն Հայոց, որ թագաւորեաց ամս ԻԴ:

ԳԼՈՒԽ⁷ Ը⁸

Յաղագս թագաւորութեանն⁹ Աշոտոյ՝ որդւոյ Աբասայ, եւ որ ինչ յաւուրս¹⁰ նորա գործեցաւ¹¹. եւ շինուածք սրբութեան տեղեացն¹²

1 Եւ զկնի Աբասայ¹³ թագաւորեաց Աշոտ որդի նորա, որ եւ Շահանշահ¹⁴ կոչուի՝ ամս ԻԵ: 2 Եւ Մուշեղ եղբայր նորա առ նովաւ թագաւորեաց ի Կարս:

3 Այս Աշոտ խաղաղասէր բարուք կալեալ զաշխարհս Հայոց՝ խոնարհութեամբ եւ ողորմածութեամբ զանցոյց զամենեքումբ¹⁵, վասն զի զգոնջացեալսն¹⁶ եւ զկաղան եւ զկոյրսն¹⁷ հաւաքէր առ ինքն եւ¹⁸ բարձակից ինքեան առնելով ի խրախճանութիւնսն. զոմանս ի նոցանէ իշ-

խանս¹⁹ եւ իշխանաց իշխանս եւ կիւրապաղատս²⁰ անուանէր եւ զբաւանոյր նոքաւք. եւ²¹ զքոսն²² կարմիր եւ զվէրս նոցա առաջի աչաց իւրոց փոխանակ զարդուց եւ ականց փայլելոց համարէր: 4 Այլ եւ զբաժակն իւր թագաւորական ըմպելեաւք²³ մատուցանէր նոցա, եւ յորժամ թարախ վիրաց նոցա խառնէր ընդ գինւոյն²⁴, յայնժամ զմնացորդս նոցա առեալ ինքն ճաշակէր: 5 Եւ այնքան²⁵ առատաձեռնութեամբ բաշխէր կարաւտելոց՝ մինչեւ ի մահուն իւրոյ²⁶ ոչ լինել զբամ մի ի գանձատան նորա. այլ²⁷ եւ զկապուտ զարդուցն եւ զբազմականացն²⁸ եւ որմոց տայր կարաւտելոց²⁹: 6 Եւ քաւեաց զմեղս իւր ողորմութեամբ եւ գթով տնանկաց³⁰:

7 Յաւուրս սորա շինեցան կրաւնաւորանոցք, ճգնաւորականաց տեղիք Սեաւորդեաց աշխարհին, հաւասարակեացք³¹, միաբանականք, ըստ յառաջասացեալ³² կանոնին սահմանադրութեան սրբոյն Բարսղի, որոց երկոցունց տեղեացն առնուանք Հաղբատ եւ Սանահին հանդէպ միմեանց, միակրաւնք ի տան Աստուծոյ՝ արանց Շոց³³: 8 Եւ առաջնորդ Սանահինի³⁴ Յովհաննէս գիտնական այրն Աստուծոյ, իսկ Հաղբատայ՝ Սիմէոն³⁵ ճգնազգեաց ծառայն Քրիստոսի:

1 C սամուսաթ

2 CO քվականին BD քվին

3 A կոստանտին

4 B Դ

5 CO քվականին BD քվին

6 O վաղնանցաւ

7 ABCO չիբ գլուխ

8 AO (գլուխ) Ը

9 BD քագաւորութեան

10 C աւուրս

11 ABCO գործեցան

12 C չիբ սրբութեան տեղեացն O տեղեաց

13 B արասա

14 ABCD շահնշահն O շահնշահ

15 ABD գամնեմբումբ

16 BD զգոնջացեալսն d (զգո)ն(ջացեալսն) C զգոնջացեալսն

17 BD զկուրսն

18 BT₂ չիբ եւ

19 B իշխան

20 ABCDO կիւրապաղատս

21 B չիբ եւ

22 ACO գրոսն

23 A ըմբելոք BO ըմպելոք o (ըմպել)ե(ոք)

24 BD ընդ գինոյն

25 C յայնքան

26 BD իւր

27 A այլ

28 ABO քագմականաց C քբագմականաց

29 O կարօտելոցն

30 A տմանգաց

31 B հաւատարակեացք

32 B ըստ առաջասացեալ

33 ABCDEO Շոց

34 ACO սանահին BD սանահին

35 ABC սիմէոն

9 Այլ¹ Տէր Անանիա² լցեալ զաւուրս իւր բարւոք ծերութեամբ՝ ի ՆժԴ թուականին վախճանեցաւ³:

10 Եւ ապա եկաց կաթողիկոս⁴ Վահանիկն⁵ ի Բաղաց գաւառէ, որդի Զուանշիրի իշխանի Բաղաց: 11 Սա ընդ քաղկեդոնականս⁶ սիրելութիւն եւ⁷ հաճութիւն կամեցաւ առնել թղթովք⁸: 12 Յորոյ վերայ ժողովեցան կրաւնաւորքն⁹ Հայոց ի քաղաքն Անուոյ. Տէր Խաչիկ՝ Արշարունեաց եպիսկոպոս¹⁰ եւ հայր Պողիկարպոս¹¹ առաջնորդ կամրջաձորոյ¹² եւ հայրն¹³ Սարգիս՝ Հոռոմոսի վանաց վանական եւ հայր Ստեփանոս¹⁴ Սեւանայ¹⁵ վանաց վանական, եւ այլ եպիսկոպոսունք եւ հարք¹⁶ բազումք: 13 Իսկ Վահանիկն փախստեայ¹⁷ անկանի ի Վասպուրական, առ Ապուսահլ¹⁸ թագաւոր Վասպուրականի, որ էր որդի Գագկայ¹⁹ Արծրունւոյ²⁰: 14 Իսկ ժողովն կամակցութեամբ²¹ Աշոտոյ Շահանշահի²² կաթողիկոս²³ հաստատեաց²⁴ Հայոց²⁵ զՍտե-

փանոս²⁶ վանական Սեւանայ²⁷: 15 Եւ յերկոցունց կողմանց նզովիւք լցին զաշխարհս Հայոց: 16 Իսկ Ստեփանոս²⁸ վարդապետն մեծ, որ էր յաստիճան երանելւոյն²⁹ Մեսրոբայ³⁰ եւ³¹ հովուէր³² զարեւմտեայ կողմն³³ Հայոց, ժողով բազմութեան կրաւնաւորաց արարեալ ի Տարաւնոյ, ի Հաշտենից, ի Ծոփաց եւ ի Խորձենոյ³⁴ հանդերձ Մովսիսի³⁵ վարդապետաւ եւ Բաբկենիւ³⁶ ընտիր արամբ, որ էր յաշխարհէն³⁷ Սիւնեաց՝ երթայր ի Վասպուրական՝ ի յանդիմանութիւն Վահանայ եւ Ապուսահլի³⁸:

17 Իսկ նոցա վաղէսաբար արարեալ, ոչ տեսեալ³⁹ զնոսա եւ ոչ լուեալ ինչ՝ հրամայեցին աքսորել⁴⁰ ի⁴¹ յԱթթամար կղզի⁴² զՍտեփանոս⁴³ եւ զՄովսէս վարդապետ եւ զհայր Բաբգէն⁴⁴: 18 Եւ ապա զհայր⁴⁵ Բաբգէն եւ զՄովսէս արձակեալ եւ⁴⁶ զՍտեփանոս⁴⁷ ի Կոտորաց⁴⁸ բերդն փոխեցին, որ եւ մեռաւ ի նմին, ոչ գիտեմ⁴⁹, թէ

1 A այդ

2 BCD անանիայ

3 AC վախճանի ի ՆժԴ բուականին C վախճանի ի ՆժԴ բվականին B ի ՆժԴ բվին վախճանեցաւ O վաղմանի ի ՆժԴ բվականին

4 A կաթուղիկոս

5 C վաղանիկն

6 ABCDO քաղկեդոնականսն

7 ABCDEO չիք եւ

8 T₁ թղթովք առնել

9 ACE կրօնաւորացն

10 A եպիսկապոս O եպիսկոպոս արշարունեաց

11 BDO T₁ պողիկարպոս C պողիկարպոս

12 AC կամրջաց ձորոյ O կամրջաձորոյ o (կամրջա)ց- (ձորոյ) T₁ կամրջաձորոյ վանական

13 ACO հայր սարգիս

14 ABC ստեփաննոս

15 BD սեւանայ C սեւանա

16 BCD հայրք d հարք

17 ABCD փախստեա

18 A ապուսահլ

19 BD գագկա

20 BC արծրունոյ

21 O կամակցութեամբն

22 ABCO շահնշահի

23 A կաթուղիկոս

24 ABCO հաստատեցին

25 BD չիք հայոց

26 ABCO զստեփաննոս

27 BD սեւանա

28 ABCDO ստեփաննոս

29 ABCO երանելոյն

30 BC մեսրոպայ

31 BD չիք եւ

32 AB հովուել O հովւել

33 ABD զարեւմտեա C զարեւմտեան կողմն d (զարեւմտեա)յ

34 CE ի խորձենից

35 ABC մովսէսիւ

36 ABCDO քաբգենիւ

37 C աշխարհէն

38 O արուսահլի

39 BDO ոչ տեսանել d ոչ տեսեալ

40 B յաթորել

41 O չիք ի

42 B կղզին

43 ABCDO զստեփաննոս

44 A (զհայր քաբգէն) արձակեալ

45 B զհայրն

46 a եւ (զստեփաննոս)

47 BD զստեփաննոս

48 ABCDEO ի կոտորոց

49 AO ոչ գիտեմք

նենգութեամբ ինքեանց եւ¹ թէ այլով պատճառաւ²: 19 Եւ ապա Վահանիկն եւ Ստեփանոս³ ի միում ամի վախճանեցան⁴, եւ բարձաւ խռովութիւնն⁵ յաշխարհէս Հայոց:

20 Այլ⁶ յաւուրս Ռոմանոսի՝ Յունաց թագաւորի էր մաթիստրոս⁷ Նիկիփոն⁸ եւ պատրիկ Կիւռ-ժան, որք⁹ զարհուրեցուցանէին զամենայն Տաճկաստանեայս¹⁰ զաւրութեամբ իւրեանց: 21 Եւ ի մեռանել Ռոմանոսին նոքա պաշարեալ էին¹¹ զԱնաւարզայ¹² եւ զՀալպ, զորս¹³ եւ առին իսկ:

22 Եւ թագաւորեաց ի Կոստանդնուպոլիս¹⁴ Մարինոս¹⁵ ոմն: 23 Իսկ Նիկիփոն¹⁶ եւ Կիւռ-ժան ամենայն զաւրաւքն դան յեզր ծովուն Յունաց: 24 Եւ մտեալ Կիւռ-ժան ի Կոստանդնուպոլիս¹⁷ ընկենու զՄարինոս¹⁸ եւ թագաւորեցուցանէ զՆիկիփոն¹⁹ ի ՆժԲ թուականին²⁰, որ թագաւորեաց ամս է: 25 Սա քաջապէս յաղթեաց իսմայէլական²¹ զաւրուն, յոլով քաղաքս²² Հանեալ ի նոցանէ՝ զՄսիս ի ՆժԳ թուականին²³, զՏարսոն²⁴ ի ՆժԴ թուականին²⁵:

26 Եւ ապա ի ՆժԵ²⁶ թուականին խաւարեցաւ արեգակն²⁷, եւ վախճանեցաւ²⁸ Տաւաւնոյ²⁹ իշխանն Աշոտ: 27 Եւ Տաւաւնոյ Հոռոմք տիրեցին:

28 Եւ ի ՆժԶ թուականին Վարդ՝ եղբաւորդի Նիկիփոնայ³⁰ զաւրու ծանու գայ յԱպահունիս, պաշարէ զՄանազկերտ քաղաք. եւ առեալ զնա՝ ի հիմանց բրեալ³¹ խրամատեաց զպարիսպ նորա: 29 Եւ ապա ի ՆժԸ թուականին³² առնու զԱնտիոք³³ Մեծ քաղաք Ասորւոց:

30 Եւ ի նմին ամի սպան Կիւռ-ժան զՆիկիփոն³⁴ ի պաղատանն նենգութեամբ թագուհւոյն³⁵ մաւր Վասլին³⁶, եւ ինքն թագաւորեաց ամս Զ: 31 Իսկ Վարդ զուքսն մեծ՝ եղբաւորդին Նիկիփոնայ³⁷, ապստամբեալ³⁸ թագաւորեաց ի ժողունդն: 32 Ընդ որ պատերազմեալ յաղթողն³⁹ Կիւռ-ժան, յաղթեաց եւ հարկ⁴⁰ զՎարդ ի բանտ⁴¹ ի կղզին⁴²:

33 Եւ ինքն գնաց յաշխարհն Բուղարաց՝ պատերազմել ընդ նոսա⁴³: 34 Որոց⁴⁴ զազգն Ռուզագ⁴⁵ աւգնական առեալ⁴⁶

1 ABCO չիֆ եւ (թէ)

2 O պատմառով

3 ABD ստեփաննոս

4 O վաղմանեցան

5 BD խռովութիւն

6 A այլ

7 ACO մաթիստոն

8 ABCO միկիփոն

9 ABCOT₁ որ

10 ACDO տանկաստանայս do (տանկաստան)ե(այս)

11 A պաշարեալ եին

12 BD զանաւարգա

13 ABCDO որ

14 A ի կոստանդնուպոլիս BCO ի կոստանդնուպոլիս

15 ACDEO մադինոս B չիֆ մարինոս... ի կոստանդնուպոլիս (ընկենու):

16 A միկիփոն BDE միկիփոն

17 AD կոստանդնուպոլիս CO կոստանդնուպոլիս

18 ABCO զմադինոս

19 ABCDEO զմիկիփոն

20 BD չիֆ ի (նժԲ) BD Բվին CO Բվականին

21 A իսմանեյական O իսմայեյական

22 C քաղաք

23 CO Բվականին BD Բվին T₂ չիֆ Բուականին

24 ABCO զտարսուն

25 A (ի ՆժԴ) Բուակ.

26 ABCO ի ՆժԶ B Բվին CO Բվականին

27 AO արեգակն

28 O վաղմանեցաւ

29 C տաւաւնոյն

30 ABCEO միկիփոնայ

31 ABCO քրեաց

32 A ի ՆժԸ Բու. CO Բվականին

33 ACDE զանտոնք BD չիֆ ի ՆժԸ Բուականին առնու (զանտոնք) d (եւ ապա) ի ՆժԸ Բուին d չիֆ առնու

34 ABCDO զմիկիփոն E զմիկիփոն

35 BD Բագունեյն

36 BD մօրն վասլի O մօրն վասլին

37 ACO միկիփոնայ

38 A ապստամբեալ

39 BCDO յաղթողն

40 A եարկ

41 BDO քանդ

42 ACO ի կղզի

43 T₁ ընդ մոցա

44 ABCDO որոյ T₁ որոց

45 T₁ զազգն ոռուզաց

46 T₁ (օգնական) եղեալ

եղանեն¹ ի² մարտ ընդդէմ նորա³. եւ ի ճակատելն ընդ միմեանս՝ զերկուս թեւս ճակատուն Յունաց վանէին⁴ Ռուզքն⁵: 35 Իսկ⁶ թագաւորն ամենայն հետեւակ զաւրուն Հայաստանեաւքն⁷ անշարժ մնացեալ ի միջոցի⁸ ճակատուն, որ քաջապէս նահատակեալ գունդ հետեւակացն, որ սաղարքն ասին՝ առաջի թագաւորին պատառեալ զվահանափակն, որ ընդդէմ նոցա: 36 Անդր թագաւորին⁹ ամենայն հեծելագունդ¹⁰ զաւրաւքն մտեալ եւ սուր ի գործ շահատակեալ՝ սրախողխող զնոսա առնելով եւ ցիր եւ ցան վայրացն¹¹ տուեալ՝ ի հնազանդութիւն նուաճեաց զազգն Բուլղարաց:

37 Այս Կիւռ-ժան բազում գործս արութեան¹² ի մանկութենէ ցուցեալ զարմացուցանէր զբազումս, որ եւ¹³ ի թագաւորելն՝ ինքնակամ հնազանդեցան հարկատրութեամբ ազգն Տաճկաց ըստ հարաւոյ կուսէ եւ ազգն Սարմատացւոց, որ ըստ հիւսիսոյ¹⁴, եւ ազգն Վրաց, որ ըստ արեւելից:

ԳԼՈՒԽ¹⁵ Թ¹⁶

Յաղագս¹⁷ կաթողիկոսութեան Տեառն Խաչկայ եւ շինելոյ զեկեղեցին եւ զտուն կաթողիկոսարանին¹⁸ ի գիւղն Արգինայ¹⁹

1 Յաւուրս Կիւռ-ժանայ Յունաց կայսեր եւ²⁰ ի թագաւորութեան²¹ Հայոց Աշոտոյ²² ի ՆԻԱ թուականին²³, զկնի Վահանայ²⁴ եւ Ստեփանոսի²⁵, եկաց կաթողիկոս²⁶ Հայոց Տէր Խաչիկ եպիսկոպոս²⁷ Արշարունեաց քուերորդի²⁸ Տեառն Անանիայի²⁹, որ միապետեալ խաղաղացոյց զաշխարհս Հայոց ամս ժԹ: 2 Եւ նորոգեաց զտուն կաթողիկոսարանին³⁰ ի Շիրակ գաւառի ի գիւղաքաղաքին Արգինայ³¹, յեզերս Ախուրեան գետոյ, ի հանգստարանի³² Տեառն Անանիայի³³ Հայոց վերադիտողի: 3 Եւ ի նմին գեղ³⁴ շինեաց զսուրբ կաթողիկէ³⁵ եկեղեցին վիմարդեան կոփածոյիւք, հաստահելոյս արձանաւք գմբէթարդ³⁶ խորան³⁷ երկնանման, հանդերձ եւս երիւք եւ

1 BD չիբի

2 BD չիբի

3 BD ընդ նմա

4 A վանքին

5 O ոռւսն d (ոռւ)ս(ն)

6 AE (իսկ) որ

7 AB հայաստանոփ C հայաստանոփ O հայաստանոփն օ հայաստանոփ

8 B ի միջի

9 ABC ընդ թագաւորն O ընդ թագաւորին ՆԲ.Ն. («նննի») մտեալ պահանջէ անդր T2 Ծն. 2 «թերեւս անդ»

10 B չիբի հեծելագունդ

11 C վայրեացն

12 AC արութեան a ի մանկութեան A ցուցեալ B արիութեան O արութեան

13 C չիբի

14 AD ըստ հիւսւոյ C ըստ հիւսւոյ

15 ABCDO չիբ գլուխ

16 AO (գլուխ) Թ

17 A Յաղագս կաթողիկոսութեան O կաթողիկոսութեան

18 A կաթողիկոսարանին

19 ABCO չիբի գիւղն Արգինայ

20 T2 չիբի

21 CO թագաւորութեան

22 ABCO աշոտի

23 BCD չիբի (ՆԻԱ) CO թվականին BD թվին

24 BD վահանա

25 BC ստեփաննոսի

26 AD կաթողիկոս

27 A եպիսկոպոս B եպիսկոպոսն

28 O քուերորդի D քուեր որդի

29 O անանիայի

30 A կաթողիկոսարանին

31 ACE ի գեղաբաղանին արգինայի B գեղաբաղանին BDO արգինայի

32 A ի հանգստարանի

33 AO անանիայի

34 O գիւղ T2 գեղ

35 A կոթողիկէ B չիբ գտուրք

36 B կմբէթ արդ CE գմբէթարք

37 B խորան

կեղեցեալք¹ նոյնաձեւ, հրաշատեսակ², չքնաղազեղ յաւրինուածովք³, եւ զարդա-
րեաց մեծապայծառ, ծիրանածաղիկ, ոսկե-
թել⁴ անկուածովք⁵ ի զարդ ոսկւոյ⁶ եւ ար-
ծաթոյ եւ ամենազարդ⁷ պայծառութեան
ջահաբորբոք լուսաւոր անաւթոց. այլ եւ
զաստուածախաւս կտակս յոլովակի ստա-
ցեալ⁸, զԳիրս սուրբս զառաքելասացս եւ
զմարգարէաքարոզ պատգամս, հանդերձ
ամենայն վարդապետացն ձայնիւք:

4 Եւ յաւուրս սորա⁹ էին վարդա-
պետքն¹⁰ Յովհաննէս՝ խաչակիրն Քրիստո-
սի, որ տկար բանիւ եւ մեծ գիտութեամբ
բացայայտէր զգիտութիւն Գրոց սրբոց:
5 Սա մեռաւ ի մոլեալ ազգէն¹¹ Վրաց սրով
եւ թաղեցաւ ի վանս, որ Ակսիգոմս ասի, ի
Բասեան գաւառի, եւ այժմ սուրբ¹² Յով-
հան, առ ստորոտով լերինն Միրանեաց:

6 Հանգոյն նմին եւ առատ գիտու-
թեամբ գերամաքուր¹³ հայրն Յովսէփ՝ ա-
ռաջնորդ ուխտին, որ Հնձուցն անուանի
վանք, ի Կարին գաւառի:

7 Եւ Կիրակոս¹⁴ գծակերպ գիտնա-
կանն, որ վարուք¹⁵ առաւել քան թէ բա-
նիւք¹⁶ վարդապետէր. որ բնակէր յոլովակի
յանապատին, որ Թեղենիսն կոչի, ի Նիգ
գաւառի, առ հաւր Երեմիայի ճգնաւորին¹⁷
Քրիստոսի եւ ընկերակցի իմոյ:

8 Եւ վայելչաբանն Սարգիս յաշխար-
հէն Աղուանից, որ ի մանկութենէ զԳիրս
սուրբս ի բերան առեալ եւ ծերացեալ արդ:
9 Եւս եւ¹⁸ Յովհաննէս քահանայ յամուս-
նացելոց:

ԳԼՈՒԽ¹⁹ Ժ²⁰

Վասն²¹ պատերազմին Յունաց որ²²
յԱմիթ²³, եւ երեւման աստեղն. եւ
մահուան²⁴ Կիւռ-Ժանայ²⁵ Թագաւորին²⁶

1 Իսկ Կիւռ-Ժան Թագաւորն Յունաց
բերաւոր զաւրաւք զՄլեհ զեմեսլիկոսն²⁷
առաքէ յԱմիթ. որ եկեալ պաշարէ²⁸ զԱ-
բութալհապ²⁹ թոռն Համտունայ³⁰: 2 Եւ
յանկարծ յեղակարծ³¹ ժամու արք Ն սուսե-
րամերկք, հեծեալք յերիվարս³² ի բաց ե-
լանէին ընդ դուռն քաղաքին, սուսերա-
հար արարեալ զգունդն, որ առաջի
դրանցն³³ կայր, եւ զամենայն զաւրն ցիր
եւ ցան տուեալ, զբազումս սրախողխող ա-
րարեալ³⁴. եւ կայան զՄլեհ զզեմեսլի-
կոսն³⁵, որ եւ մեռաւ ի Տաճկունսն³⁶:

18 ABCEOT₁ եւ ծերացեալ արդ եւս: եւ

19 ABCO չիք գլուխ

20 AO (գլուխ) Ժ

21 O յաղագս վասն (պատերազմին)

22 CE չիք որ

23 C ի յամիթ

24 ABCDO (եւ) մահ

25 B կիւռ ժան D կիւռ ժանա

26 ABCDEO Թագաւորի

27 O զմլեհ զզեմեսլիկոսն

28 ACOT₁ (պաշարէ) գհաղաքն, մարտ եղեալ ընդ պա-
յիկսն, յորում էր (ապուրաւիապ թոռն համդունայ)
o համտունոյ T₂ չիք (պաշարէ) գհաղաքն մարտ ե-
ղեալ ընդ պայիկսն, յորում էր

29 ABCDEO ապուրաւիապ T₂ զԱբուրաւիապ

30 ABCDEO համդունոյ T₂ համտունայ o (համ)տ(ունոյ)

31 B եղակարծ (ժամու)

32 ADE յերիւարս

33 AC դրացն O դրացն o դրացն

34 AC (սրախողխող) արարին

35 C զզեմեսլիկոսն

36 ABCO ի տանկունս

1 ABCEO Գ եկեղեցովքն

2 ACEO հրաշատեսիկ

3 ABDE յօրինուածով

4 BCD ոսկեթել

5 ABCDEO անգուածովք

6 BD ոսկոյ

7 T₂ ամենայն զարդու

8 B ըստացեալ

9 A սորա եին CE սորայ էին

10 T₁T₂ վարդապետքն

11 B յազգէն

12 B սուրբն

13 B գեղամաքուր

14 ABCDO կիւրակոս

15 BD վարիւք

16 B բանիւ

17 CDEO ճգնաւորի

3 Եւ ապա ի միւս ամին՝ ի ՆԻԳ թուականին¹ նիզակաւոր աստղն երեւեցաւ յաւուրս Հնձոցն, ի մուտս ամառնային եղանակին, ինքն յարեւելս² կալով եւ զնշոյլս լուսոյն նիզակաձեւ յարեւմուտս³ ձգեալ⁴ ի վերայ աշխարհին Յունաց. եւ տեւեաց մինչեւ յաշնանային⁵ եղանակն:

4 Եւ ի նոյն ամի յելս մեռաւ Կիւռ-ժան թագաւորն⁶ ի պաղատանն: 5 Եւ զկնի նորա, ի ՆԻԵ թուականին⁷ թագաւորեաց Վասիլ:

ԳԼՈՒԽ⁸ ԺԱ⁹

Վասն թագաւորելոյն Սմբատայ¹⁰ որդւոյ Աշոտոյ¹¹, եւ շինելոյ¹² զպարիսպն Անւոյ¹³ Հանդերձ եկեղեցեան¹⁴, եւ գալոյն¹⁵ կիւրապաղատին Դաւթի¹⁶ ի Շիրակ¹⁷

1 Զայսու¹⁸ ժամանակաւ մեռաւ թագաւորն Հայոց՝ աւրհնեալն Աշոտ՝ ի ՆԻԶ թուականին¹⁹, եւ ի նոյն աւուր²⁰ թագաւորեաց Սմբատ²¹ որդի նորա ամս ժԳ:

2 Սա²² լիւր արկեալ՝ պարսպափակ առնէ²³ զպարիսպն Անւոյ²⁴, յԱխուրեան²⁵ գետոյ մինչեւ²⁶ ցճորն Ծաղկոցաց, կրով եւ վիմաւք²⁷ մածուցեալ, մահարձանաւք եւ աշտարակաւք բրգանց²⁸, բարձրաբերձ պարսպեալ բացագոյն քան զհին պարիսպն յընդարձակութիւն քաղաքին, եւ մայրաքերան դրամբք՝ երկաթազամ հաստահեղոյս բեւեռապինդ²⁹ ամրացուցեալ: 3 Արկանէ հիմն եւ մեծաչէն եկեղեցւոյն ի նոյն քաղաքին Անւոյ ի ձեռն ճարտարապետին Տրդատայ, որ զկաթողիկոսարանին³⁰ եկեղեցին շինեաց յԱրգինայ³¹:

4 Եւ էր խաղաղութիւն եւ շինութիւն յաշխարհիս Հայոց: 5 Եւ սկսաւ նա գոռալ ընդ հաւրեղբաւր իւր³² Մուշեղայ, որ ի Կարս. եւ առնու զբերդն, որ ի Ճակատս³³, որում Շատիկն³⁴ կոչեն:

6 Յայսմ³⁵ պատճառէ կիւրապաղատն³⁶ Տայոց Դաւիթ ամենայն զաւրաւքն Վրաց խաղայ³⁷ ի վերայ Սմբատայ³⁸ եւ գայ իջանէ ի Շիրակ, ի գիւղն³⁹, որում Բաւաց ձորն կոչեն. ընդ նմա եւ Մուշեղ, որ կոչեացն զնա: 7 Եւ Սմբատայ⁴⁰ զամրոցն անդրէն ի ձեռն նոցա⁴¹ տուեալ՝ խաղաղութիւն հաստատեն, ոչ ինչ մեղուցեալ աշխարհին

1 BD չիԲի (նիԳ) BD Թվին CO Թվականին

2 AO յարեւալս BD արեւլս d յարեւլս

3 B արեւմուտս

4 A ձրգեալ

5 A յաշնային a (յաշ)նա(նային)

6 BD չիԲ Թագաւորն

7 CO Թվականին

8 ABCD չիԲ գլուխ

9 AO (գլուխ) ԺԱ

10 O սմպատայ BD սմբատա

11 ABCO աշոտի

12 B շինելոյն

13 O անուոյ C անոյ

14 BCDO եկեղեցան օ եկեղեցեան

15 AO եւ գալն B ի գալն

16 ABO Դաւթի կիւրապաղատի C եւ ի գալն դաւթի կ...ապաղ

17 B ի շիրակն C չիԲ ի շիրակ

18 C յայսու

19 BD Թվին CO Թվականին

20 ABDO (ի և ինոյն) օր BO (և) նոյն (օր)

21 O սմպատ

22 A սայ (լիւր արկեալ)

23 A պարսպական առնէ

24 AO անուոյ

25 A յա յախուրեան B ախուրեան

26 A միչեւ

27 C վիմովք D վիմովք T2 վիմով

28 ABDO քրգացն C քրգայն

29 B քեւեռապինտ

30 A կաթուղիկոսարանին

31 A յարգինաի BCO յարգինայի

32 T2 իւր

33 O ի մակատսն

34 A շատիկ

35 ABCO յայսր

36 ABCD կիւրապաղատն

37 C խաղաց

38 B սմբատ O սմպատայ D սմբատա

39 ACD ի գեւղն BE գեղն

40 A սմպատա B սմբատա O սմպատայ

41 O չիԲ նոցա օ նոցա

Սմբատայ¹, վասն զի խաղաղասէր եւ իրաւարար էր կիւրապաղատն²:

ԳԼՈՒԽ³ ԺԲ⁴

Վասն գալոյ ամիրային Աբլհաճայ⁵ ի Հայս եւ յետոյ բառնալոյ⁶ ի շխանութեան⁷ նորա, եւ խեղդամահ⁸ լինելոյ նորա⁹

1 Բայց Մուշեղ ոչ ունէր գերկիւղն¹⁰ Աստուծոյ ի մտի, վասն զի բազմաբոյժ բողբոջէր կեայր նա: 2 Եւ առաքեաց կոչեաց զԱբլհաճայ Դեմաստանի¹¹, թոռն Սալարին, ամիրայ¹² պարսիկ. որ թէ եւ ընդ նոսա ոչ ժամանեաց, այլ¹³ յետոյ եկեալ զՀռոմոսի վանքն¹⁴ այրեաց եւ զփրկական¹⁵ Նշանն¹⁶, որ ի վերայ սրբոյ Շողակաթի¹⁷ գմբէթին¹⁸ կանգնեալ էր, ճոպանաւք¹⁹ ի վայր բերէր ի²⁰ ՆԼԱ թուականին²¹. եւ ի վերայ նորա շարժեալ ցասուամն Աստուծոյ՝ դիւաբախ լինէր: 3 Եւ մարտուցեալ ընդ

ամիրային Գողթան²² Աբուտլիոյ²³ պարտեցաւ ի նմանէ. եւ կալանաւոր արարեալ զնա՝ հանէ²⁴ ի նմանէ զԴուրին եւ զամենայն քաղաքս նորա: 4 Եւ նա թափառական շրջէր ամենայն ընտանեաւքն²⁵ իւրովք յաշխարհիս Հայոց եւ Վրաց՝ պատմելով, եթէ²⁶ «Վասն զի թշնամի եղէ իմա՝ չին Քրիստոսի՝ եհան զիս յիմմէ²⁷ հայրենեացն»: 5 Որ եւ երթեալ ի դուռն կայսեր²⁸ Յունաց Վասլի, եւ ոչ ինչ աւգնականութիւն ի նմանէ գտեալ՝ դառնայ²⁹ անդրէն. եւ յիւրոց ծառայիցն խեղդամահ լինի ի քաղաքին Ուխթեաց:

ԳԼՈՒԽ³⁰ ԺԳ³¹

Յաղագս կոտորածին³² Վասպուրականի եւ ձերբակալ լինելոյ ի շխանացն ի ձեռն Աբուտլիոյ³³ Գողթան ամիրային

1 Յայսմ ժամանակի Աբուտլուի³⁴ Գողթան ամիրայն Ջե հետեւակաժողով խաղկաւքն³⁵ գայ յաշխարհն Վասպուրականի: 2 Որոց ընդդէմ երթեալ ի շխանաց ի շխանն Վասպուրականի ամենայն զաւրաւքն, ու

1 O սմպատայ
2 ABCDE կիւռապաղատն O չիբ կիւրապաղատն o կիւռապաղատն
3 ABCO չիբ գլուխ
4 AO (գլուխ) ԺԲ
5 AB ապլիանայ C ապլիանոյ
6 ABCO բառնալ
7 B իշխանութիւն
8 AC խեղդամահն լինելոյ
9 ABC չիբ նորա
10 AB գերկիւղն
11 A գապլիանայ դիւմաստանի B գապլիանայ գիւմաստանի C գապլիանայ դիւմաստանի O դիւմաստի
12 BD ամիրա
13 A այդ
14 BD վանք d (վանք)ն
15 CE չիբ գփրկական
16 C եւ զնշանն
17 CE շողակաթին
18 A գմբէթին O կմբէթին
19 A նոպանաւք B նոպանաւ
20 ABCDE չիբ ի (ՆԼԱ)
21 BD Բվին CO Բվականին

22 ABEO (եւ մատուցեալ) ընդ ամիրայն գողթանի C ընդ ամիրան գողթանի
23 ABCDEO T_i ապուտլիոյ
24 CE հան ամենայն
25 OT_i (եւ նա թափառական շրջէր) ընդ ամենայն աշխարհս հայոց եւ վրաց. ամենայն ընդանեօքն (T_i ընտանեօքն) իւրովք A ընտանեւքն C ընտանեօքն ABCE չիբ իւրովք
26 A եթե
27 BDO յիմ
28 BCDO կայսերն d կայսեր
29 DO դառնա
30 ABCO չիբ գլուխ
31 AO (գլուխ) ԺԳ
32 CE (կոտորածին) և
33 ABCD ապուտլիոյ
34 ABCD ապուտլուի
35 AD ջեհետաժողով CEO հետաժողով B ջեհտայ ժողով ADO խաղկոքն CE խաղկանքն T_iT₂ հետեւակաժողով խաղկոքն

րում Աբլխարիբն¹ կոչիւր, հրամանաւ Ա-
շոտոյ թագաւորի² Վասպուրականի, հան-
դերձ Գրիգորի³ իշխանաւ եւ Տիգրանաւ
մարզպանաւ⁴: 3 Եւ երթեալ իջաւանի⁵ ի
Ճուաշ գաւառի, ի տեղին որ կոչի Բա-
կեար, պաճարարաւ⁶ թողեալ զերիվարս⁷
իւրեանց:

4 Յորոց⁸ վերայ հասեալ տաճիկ զաւ-
րուն՝ առնուն զերիվարս⁹ նոցա. եւ նոքա
յամրոցին յարգելանի մնացեալ: 5 Առ որս
ըստ անաւրէն աւրինացն¹⁰ իւրեանց երդ-
մունս հաստատեալ տաճիկ զաւրուն՝ ասե-
լով եթէ¹¹ «Ոչ մեղիցուք ձեզ, միայն զգէնս
ձեր ցմեզ տուք, եւ դուք երթա՛յք խաղա-
ղութեամբ»: 6 Եւ նոքա յիմարեալ¹² ան-
միտ մտաւ¹³ ետուն¹⁴ ցնոսա զգէնս իւ-
րեանց: 7 Եւ նոցա ստեալ երդմանցն ըստ
հեթանոսական դէնին՝ սրախողխող առ-
նէին¹⁵ զամենեան, ձերբակալ արարեալ
զԱբլխարիբ¹⁶ եւ զերկուս¹⁷ իշխանսն՝
զԳրիգոր եւ զՏիգրան մարզպան, որք
զանձիւ փրկեցան¹⁸:

8 Իսկ յայն մեռեալ մարմինս¹⁹ գտան
նշանք²⁰ հեթանոսական պղծութեան, զոր

չէ աւրէն ասել. վասն որոյ մատենաց զնո-
սա Աստուած ալլազգեացն²¹, ի ՆԼԲ թուա-
կանին²²:

ԳԼՈՒԽ²³ ԺԴ²⁴

Յաղագս թագաւորելոյն²⁵ Վասլի Յունաց²⁶,
եւ բռնակալութեանն Վարդայ, եւ աւերա-
ծոյ²⁷ աշխարհին Յունաց

1 Եւ իբրեւ թագաւորեաց Վասիլ ի ՆԻԵ
թուականին²⁸, որպէս յառաջն²⁹ ասացաք՝
Վարդ, որ ըստ աւելաճայնութեան³⁰ Սիկ-
լառոս³¹ կոչիւր, ապստամբեալ³² թագաւո-
րեաց ի կողմանս Ջահանայ³³ եւ Մելտե-
նոյ³⁴, որ էր³⁵ այր քաջ եւ կորովի ի գործ
պատերազմաց: 2 Եւ միաբանեալ ընդ ին-
քեան զհեծելագունդ զաւրն Հայոց, որ
ընդ Յունաց թագաւորութեամբն, եւ բա-
ժանեալ³⁶ զթագաւորութիւնն Յունաց՝ հա-
սանէ մինչեւ ցրիւթանիա³⁷, ճակատ տա-
լով ընդ թագաւորին Վասլի զամս Դ. եւ
արեան ճապաղիւք³⁸ լնուին զաշխարհն ա-
մենայն:

1 ABDE ապլխարիբն C մապլխարիբն O ապլխա-
րիպն
2 B թագաւորին
3 ACE գրիգորի
4 B պարզպանաւ b մարզպանաւ C եւ (մարզպա-
նաւ)
5 ACE իջաւանի T₁ իջեւանի T₂ իջեւանի
6 A պաճար արաւտ O պանար արօտ
7 ABDE զերիվարս
8 ABDEO յորոյ C որոյ
9 ABCE զերիւարս
10 BD անօրինացն
11 A եթե
12 O յիմարեալք
13 O մտով
14 B ետունս
15 A առնին
16 ABD զապլխարիպ CO զապլխարիպ
17 C գ. Բ ս(իշխանսն) BD գ. Բ O գ. Բ
18 A (մարզպան) եւ քաղաք գանձիւ փրկեցան ABD
չիք որք BD քաղաք
19 C մարմինն O մարմինսն
20 ABCO զըտաւ նշան

21 C ալլազգացն
22 CO թվականին BD թվին
23 ABCO չիք գլուխ
24 AO (գլուխ) ԺԴ
25 ACEO թագաւորութեանն B թագաւորութեան
26 ABCO չիք յունաց
27 ABCDO աւերածի
28 BD թվին CO թվականին
29 C առաջն
30 AC ըստ աւելաճայնութեանն
31 B սիկլառոս
32 A ապստամբեալ
33 A ի կողմանայ a (ի կողման)ս չախան(այ)
34 AC մելտենոյ O մելտինոյ
35 A զի էր BD գոր (էր) d T₂ որ (էր)
36 A բաժանեալ
37 BCDO մինչեւ ցրիւթանիայ
38 (ABCO մապաղիւք) DE մապաղիւք ՆՆԲ մապաղիւք
ՆԲ.Ն. մապաղիւք

3 Վասն զի թագաւորն Վասիլ գումարեաց զգաւրսն¹ Բիւզանդիոնի եւ զԹրակացին եւ զՄակեդոնացին Հանդերձ ամենայն² արեւմտեայ³ ազգաւքն, առաքէ ի⁴ պատերազմ ընդդէմ Վարդայ⁵ բռնակալին⁶: 4 Իսկ Վարդայ⁷ զինեալ ընդդէմ նորա⁸ ի պատերազմ, յորում քաջապէս մարտուցեալ զաւրն Հայոց, որպէս որդիք իշխանին Տարաւնոյ, Գրիգոր⁹ եւ Բագարատ¹⁰, եւ Զափրանիկ¹¹ իշխան Մոկացի, ահաբեկ արարեալ զգաւրսն Յունաց՝ զաւրէն փոթորկեալ¹² մրրկի շփոթէին, զյուրիւս սրախողխող արարեալ եւ զբազումս ձերբակալ¹³. ուր սպանեալ եղեւ ներքինին¹⁴ Պետռանոս՝ գլուխ զաւրուն: 5 Եւ ապա ողորմածաբար¹⁵ գթացեալ յաղագս քրիստոսական հաւատոցն՝ մնացելոցն կեանս շնորհէին:

6 Եւ այսպէս երկիցս եւ երիցս եւ բազում անգամ մարտուցեալք՝ յաղթեցին արեւմտեայ¹⁶ զաւրուն. եւ գրեթէ¹⁷ ընդ բոլոր աշխարհն Յունաց տարածեցաւ պատերազմն, մինչ զի¹⁸ գեւղ¹⁹ ընդ գեւղ եւ քաղաք ընդ քաղաք մարտնչէր, եւ ամենայն ուրեք²⁰ արեանց հեղմունք լինէին: 7 Եւ

սով սաստիկ յընդհանուր աշխարհս²¹ տարածանէր²², եւ դիակունք մեռեալք²³ ի ճանապարհս եւ ի գոհս բազմանային, եւ կենդանիքն ողորմելի քան զմեռեալս շրջէին, եւ գայլք գիշիչք²⁴ ի մարմինս մեռելոցն խանձեալք՝ եւ զկենդանիսն ուտէին²⁵:

8 Եւ մինչ զայսու²⁶ շփոթմամբ էր թագաւորութիւնն Յունաց, իսլաթայ եւ Նփրկերտոյ ամիրայն Բատն վերստին չինէ զքաղաքն Մանազկերտ եւ սրով եւ գերութեամբ անմարդացոյց զգաւառն Տարաւնոյ, յաւարի առեալ զքաղաքն Մուշ, խողխողեալ զքահանայս²⁷ յեկեղեցւոյն, որ սուրբ Փրկիչ անուանի՝ ողորմելի տեսակաւ. յորում²⁸ արեան ներկուածք²⁹ ցարդ եւս ցուցանին³⁰ ի նոյն յեկեղեցւոյ³¹:

ԳԼՈՒԽ³² ԺԵ³³

Վասն վերջին պատերազմին Յունաց, եւ փախստական լինելոյ բռնակալին Վարդայ

1 Եւ ապա³⁴ յետ այսր ամենայնի անցից անցելոց՝ Վասիլ թագաւորն³⁵ Յունաց³⁶ զԹոռնիկ զաւրավարն, որ էր յազգէն Վրաց, աբեղայ ի սուրբ լերինն, հանեալ

1 A գգօրս

2 O չի՞ ամենայն

3 ABCDO արեւմտեայ

4 A չի՞ ի

5 BD վարդա

6 AC բռնակալի

7 BCD վարդա

8 B (ընդդէմ) մոցա

9 ABCDEO գրիգորի

10 B բագարատայ

11 BDO ափրանիկ do գ(ափրանիկ)

12 ACD քոփորկեալ d փոթորկեալ

13 ABCO ձերբակալս

14 BCD ներքինին

15 ABCDO ողորմաբար T2 ողորմածաբար

16 ABCD արեւմտեայ

17 A գրեթէ BCDO գրէթէ

18 O մինչեւ (գիւղ) o մինչ գի

19 A գեւղ ընդ գեւղ O գիւղ ընդ գիւղ T2 գեւղ ընդ գեւղ

20 BCD ուրեք

21 ABCE ընդհանուր յաշխարհս O ընդհանուր աշխարհս

22 BDO տարածեցաւ o տարածանէր

23 C մեռելք

24 BDO գիշերիչք (ACbdo գիշիչք) T2 գիշատիչք

25 A ուտեին

26 ABCDEO գայս (d գայս) ու

27 AC գփահանայսն

28 ABCDO որում

29 B ներկուածքն

30 ABCO ցուցանին

31 ABCO եկեղեցւոյ

32 ABCO չի՞ գլուխ

33 AO (գլուխ) ժե

34 B եւ արդ

35 C բագաւորին

36 C չի՞ հունաց

առաքէ առ¹ կիրապաղատն² Տայոց³ Դա-
ւիթ. եւ խոստանայ⁴ տալ նմա զխաղտոյա-
ռիճ⁵ Կղէսուրաւն⁶, զՋորմայրի եւ զԿա-
րին, զԲասեան եւ զՍեւուկ բերդակ⁷, որ է⁸
Մարդաղի, զՀարք եւ Ապահունիս⁹,
(զորս¹⁰ եւ ետ իսկ) որպէս զի զաւր առա-
քեսցէ յաւգնականութիւն նմա:

2 Եւ կիրապաղատին¹¹ Դաւթի գումա-
րեալ զգաւրսն Վրաց, եւ զիշխանաց իշ-
խանն զՋոշիկ տայ զկնի թողնկայ՝ պատե-
րազմել ընդ Վարդայ¹² բռնակալին¹³:

3 Որք սկսեալ ի Տայոց աշխարհէն՝ քան-
դեալ աւերեցին զամենայն աշխարհն Յու-
նաց, որ ընդ ձեռամբ բռնակալին էր¹⁴:

4 Նոյնպէս եւ հանեալ թագաւորին ի բան-
տէ զՎարդ, որ եւ Փոկան¹⁵ կոչիւր, զոր
արկեալ էր Կիւռ-ժանայ ի կղզի՝ եւ տայ ի
ձեռս զամենայն արեւմտեայ¹⁶ զաւրն Յու-
նաց եւ հանդերձ Վրաց զաւրուն¹⁷ առաքէ
ի վերայ բռնակալին Վարդայ երկուս¹⁸
բանակս:

5 Իսկ բռնակալին¹⁹ ընդ միոյ բանակին
մարտուցեալ, այն ինչ ի փախուստ դար-
ձուցանէր, եւ ահա²⁰ հասեալ ի վերայ երկ-
րորդ բանակին՝ նորոգապէս յարդարէին²¹

զպատերազմն: 6 Յորմէ զանգիտեալ
բռնակալին²² Վարդայ՝ փախստեայ²³ լի-
նէր:

7 Եւ ելեալ յաշխարհէն Յունաց՝ թի-
կունս աւգնականի կալեալ զամիրայն
Բաղդատայ²⁴, որ իբն խոսրովն²⁵ կոչիւր,
զի եւ յառաջն²⁶ իսկ բարեկամացեալ էր
ընդ նմա: 8 Եւ երթեալ հասանէ մերձ առ
քաղաք²⁷ նորա ի Մարտիրոսաց պոլիս²⁸ որ
է Նփրկերտ, ի տեղին որ Փշփաշն կոչի²⁹:

9 Իսկ թագաւորն Վասիլ հրեշտակ խաղա-
ղութեան առաքեալ զկնի՝ դառնալ անդ-
րէն թագաւոր Վարդ³⁰: 10 Ջոր իմացեալ
աւագ հեծպացն իբն խոսրովն³¹ զգացու-
ցանեն նմա ի Բաղդատ³²: 11 Եւ նորա
հրաման տուեալ՝ ունել զթագաւորն, եթէ³³
հնար լիցի: 12 Եւ նոքա յանկարծ յեղա-
կարծ ժամու ի վերայ հասեալ՝ ձերբակալ
արարեալ զթագաւորն Վարդ հանդերձ մե-
ծամեծաւքն³⁴ հասուցանեն ի դուռն իբն
խոսրովն³⁵, ի քաղաքն Բաղդատ³⁶, որ է
Բաբելոն³⁷: 13 Ջոր հրամայեաց երկաթե-
ղէն կապանաւք ի բանտի³⁸ պահել զամե-
նայն աւուրս կենաց իւրոց իբն խոսրովն³⁹:

1 A էառ (կիրապաղատն)

2 ABCO կիրապաղատն

3 BDO չիֆ տայոց od տայոց

4 C խոստանա

5 A գխախտոյառիմ O գխաղտոյառիմն

6 B կղէսուրսն

7 C սեւուքերդակ

8 ABCDO որ և

9 ABT₁ զապահունիս CO զապահունիք

10 ABCDO զոր

11 ABCO կիրապաղատին

12 BDE վարդա

13 AC բռնակալի

14 ABDO չիֆ էր o էր

15 BD փոկաս

16 ABD արեւմտեա

17 D (հանդերձ) զորուն վրաց d վրաց զորուն

18 A երկու BDO Բ C Բ.ս

19 AC բռնակալն

20 ABCO և ապա փիս և ահա

21 AB յորդորեին CO յորդորէին

22 C քոնաւորին

23 ABO փախստեա (լիմէր)

24 AB քաղտատայ

25 ABCDEO իպն խոսրովն

26 A զի զի յոաջ իսկ CE յոաջ իսկ

27 O առ քաղաքն

28 A մարտիրոսաց պաւլիս C մարտիրոսոյ պոլիս O
մարտիրոսացն պոլիս

29 CO կոչիւր

30 T₂ քաղաւորին Վարդայ

31 ABCDO իպն խոսրովն

32 A ի քաղտատ

33 A եթե

34 B մեծամեծոք

35 ABCO իպն խոսրովայ

36 A քաղտատ

37 AB քաբել CO քաբել

38 O ի բանդի B ի բանտ D ի բանդ d (ի բանդ)ի

39 ABCO իպն խոսրով

ԳԼՈՒԽ¹ ԺԶ²

Յաղագս ամիրայութեան³ Իբն Խոսրովու⁴
եւ իմաստութեան նորա

1 Այս Իբն Խոսրով⁵ խոհական⁶ իմաստիւք Հանգոյն Աղեքսանդրի գտեալ՝ զարմացոյց զաշխարհս. հրամանաւք զքաղաքս առնոյր եւ բանիւ ի դղեակ բերդիցն⁷ հալածէր զբնակիչսն⁸: 2 Որ եւ ընդ քաղաքի միոյ մարտուցեալ՝ ոչ հաւանէին բնակիչքն⁹ տալ ի ձեռս նորա. եւ խնդրեալ ի նոցանէ Հնազանդութեան աղազաւ հարկատրիլ յիւրաքանչիւր տանէ¹⁰ շուն մի, (եւ էր քաղաքն¹¹ յեզերս եղեգնաբոյս չամբի¹², եւ ամենայն բնակութիւն¹³ նոցա եղեգամբ պատրաստեալ), եւ առեալ զշունսն զամենայն՝ հրամայեաց նաւթ¹⁴ եւ հուր մատուցանել ի նոսա¹⁵ եւ արձակել: 3 Եւ նոքա դիմեալ յիւրաքանչիւր¹⁶ բնակութիւնս ընդ խողովակ պարսպին՝ հրով տոհորեցին զամենայն քաղաքն:

4 Այս գործ իմաստութեան սորա հանգոյն ցուցաւ Սամփսունի, որ¹⁷ չորեք հարիւր¹⁸ աղուեսաւքն զոճ ալազգեացն¹⁹

հրդեհեաց, կամ Աղեքսանդրի²⁰, որ թռչնաւքն զփայտակերտ ապարանսն ի վերայ բարձր դիտանոցի²¹ վիմին ելոյց²²:

5 Ի սմանէ զարհուրեալ մեծ ազգն Համտունայ²³, որ էին²⁴ բնակեալ ի դաշտին Ասորոց²⁵ թողին զամուր քաղաքս իւրեանց՝ զնփրկերտ, զԱմիթ, զԱզրուեն²⁶ եւ զայլն ամենայն, փախստեալ²⁷ գնացին յաշխարհն Յունաց: 6 Եւ հրամանաւ Վասլի դարձեալ բնակեցան ի Հալպ²⁸, մինչեւ սպառեալ վճարեցան²⁹ մահուամբ:

7 Այս Իբն Խոսրով³⁰ մեծարեալ պատուէր զքրիստոնեայս, մինչեւ զամենայն տաւնս³¹ տէրունականս համարձակապէս կատարել յաշխարհի նորա: 8 Այլ եւ ինքն իսկ ի գալուստ³² Փրկչին ի տաճարն, որ Տեառնընդառաջ³³ կոչի՝ պայծառաբորբոք ջահիւք եւ մոմեղինաւք³⁴ եւ բազմակոյտ վշով զլուցմունսն³⁵ կատարեաց: 9 Այլ³⁶ եւ զաղաւնեացն նաւթիւ³⁷ եւ հրով զթեւս³⁸ պայծառացոյց, եւ ընդ երկինս առաքէր³⁹: 10 Սա թագ եղեալ թագաւոր թագաւորաց կոչեցաւ, զոր ոչ էր աւրէն Տաճկաց զարմին: 11 Եւ սպիտակափայլ արծաթ հրամա-

1 ABCO չիֆ գլուխ

2 AO (գլուխ) ԺԶ

3 ACO ամիրայութեանն

4 ABC իպն խոսրովայ DO իպն խոսրովու

5 ABCO իպն խոսրով

6 C խորհական

7 T₂ ի դղեակ բերդից

8 O գրնակիչքն օ բնակիչսն

9 O չիֆ որ եւ ընդ քաղաքի միոյ մարտուցեալ ոչ հաւանէին բնակիչքն

10 B չիֆ տանէ

11 D քաղաք d (քաղաք)ն

12 AB շամից O շամիոյ օ շամիոյ CE շամից

13 AO բնակչութեան C բնակչաց

14 A մաւթ CE մօթ

15 O մոցա

16 B իւրաքանչիւր

17 ABCO չիֆ որ

18 AC չորբի արիւր

19 A ալազգեացն D ալազգեաց d (ալազգեաց)ն

20 BCO աղէֆսանդրի

21 BDT_i բարձրադիտանոցի

22 C ելուց

23 ABCO համտունայ օ համտունայ

24 A եին

25 C ասորոց

26 ACO զգարունն

27 ABC փախտեա

28 A ի յալպ

29 B վնարեցաւ

30 ABCDO իպն խոսրով

31 A տանս BCE տօն

32 ACE զգալուստ փխ ի գալուստ

33 BD տեառն ընդ յառաջ O տեառն ընդառաջ T₁T₂ տեառն-ընդ-առաջ

34 AC մոմեղինովք

35 A զլուցմունսն BD զլուցմունսն CE զլուծմունսն T₁ զլուցմունսն R զլուցմունսն (էջ 137, ծմ. 2) ՆԲՆ. լուցումն փխ լուցումն

36 A ալ

37 CE մօթիւ

38 ABCEO գրեսն B գրեսն

39 A ընդ յերկինս առաքեր

յեաց ընդ պղնձոյ եւ ընդ կապարոյ խառնել¹, որ ի չընտրել վաճառականացն² զանուն իւր ի վերայ խեցւոյ³ եւ կամ⁴ կաշւոյ հրամայեաց գրել եւ տալ ի ձեռս ոմանց, զի գնեսցեն⁵ այնու կերակուր կամ հանդերձ. եւ ոչ ոք⁶ իշխեաց ընդգրկմանալ:

ԳԼՈՒԽ⁷ ԺԷ⁸

Յաղաքս թագաւորութեան⁹ Աբասայ¹⁰ ի Կարս, եւ բարեգործութեանցն նորա¹¹, եւ¹² շինելոյ զՇիրիման վանս¹³ անուամբ իւրով¹⁴

1 Յայսմ ժամանակի, ի ՆԼԳ թուակաւնին¹⁵ Մուշեղ՝ թագաւորն մայրաքաղաքին Կարուց վախճանի¹⁶, եւ փոխանակ նորա թագաւորէ¹⁷ Աբաս որդի նորա մաս Զ:
2 Սա յառաջ քան զթագաւորելն էր մանուկ փոյթ եւ կայտառ, եւ կարծիս տայր տեսողացն՝ անհաղորդ լինել բարեաց ինչ գործոց հոգեւորաց: 3 Իսկ յորժամ եհաս նա յաթող թագաւորութեանն¹⁸, երեւեցաւ

նա այր շքեղ, լի հանճարով եւ իմաստուն, ընդ առաջին¹⁹ իմաստունս²⁰ համարեալ, եւ դարձաւ նա յայր այլ²¹:

4 Եւ սկիզբն արարեալ²² ամենայն բարեգործութեանց՝ նախ եւ առաջին եբարձ նա յաշխարհէն իւրմէ զաւագակութիւն, զմարդադաւուրութիւն, զոր ազգն Վանանդայ²³ իբրեւ զհայրենիք ունէին, ըստ ասելոյ պատմագրին: 5 Եւ յաւուրս հաւր սորա ոչ միայն ի ճանապարհս եւ ի բացեայ²⁴ տեղիսն կողոպտէին, այլ ի նոյն ինքն ի քաղաքին՝ յերեկոյացեալ ժամուն եւ զգիշերն ամենայն ճիւղ եւ ձայնք կողոպտանաց լինէին²⁵: 6 Այլ²⁶ սա ինքնին վրէժխնդիր եղեալ եւ զգտեալ զողան՝ աւանառ մահու դատապարտեալ՝ ոչ խնայելով ի մեծս կամ ի փոքունս, յիշխանս կամ ի շինականս²⁷. եւ այնպէս խաղաղացոյց զաշխարհս իւր՝ մինչ զի ի գիշերի իբրեւ ի տուրնջեան²⁸, եւ յանապատի իբրեւ յապարանս շրջէին²⁹ ամենեքեան՝ շինութեան եւ աշխատաժիր գործոց պարապեալք³⁰, արդարադատ իրաւամբք³¹ ուղղեալք:

7 Նա եւ որ սովորութեամբ անկարգութիւն էր յաշխարհիս³² Հայոց՝ իշխանաց եւ ազատաց որովայնամոլութեամբ ապականել զկարգեալ աւուրս պահոց, զչորեքշաբաթ³³, զուրբաթ եւ զաւուրս շաբաթուց,

1 ABO T₁ եւ սպիտակափայլ արծաթ հրամայեաց ընդ պղնձոյ (BO պղնձոյ) եւ ընդ կապարաց (BOT₁ ընդ կապարոյ) խառնել T₂ եւ գսպիտակափայլ արծաթ ընդ պղնձոյ եւ ընդ կապարոյ հրամայեաց խառնել
2 T₁ որ ոչ ընտրել վաճառականացն եւ (գանուն իւր)
3 ABCDE խեցոյ
4 ABCD չիֆ եւ (կամ)
5 A գրեկեսցեն
6 A և գոֆ (իշխեաց) փխ ոչ ոք
7 ABCO չիֆ գլուխ
8 AO (գլուխ) ԺԷ
9 ACO Թագաւորութեանն
10 O արասս
11 ABCDO չիֆ եւ բարեգործութեանցն նորա
12 (ACE գշիրիման) T₁T₂ գշիրիման
13 A վանս C (գշիրիման) վանս BD վանս
14 BD անուան իւրոյ
15 BO Թվականին, ՅՄ. մշտապէս C-ում գրուած է Թվական, որն այլեւս չի նշուելու:
16 O վաղնամի
17 ACE Թագաւորեաց
18 Bd Թագաւորութեան

19 B ընդ յառաջին
20 ABDEO իմաստունսն
21 A յայր յայդ BCDO յայր յայլ
22 ACE սկիզբն արար
23 BD վանանդա C վանանդացի
24 ABC ի բացեա տեղիսն
25 A լինելին
26 A այլ
27 B յիշխանական փխ շինական D իշխանական
28 T₂ ի տուրնջեան
29 A շրջելին
30 ABO T₁ (շինութեան) և աշխատաժիր գործոց պարապեալ T₂ շինութեան եւ աշխատութեան գործոց պարապելին
31 C իրաւամբ
32 B աշխարհիս
33 O գշորեք շաբաթն C գիշոր

բաց ի մտոյ կլթեղէն կերակրովք՝ յայնմ՝ անձամբ աւրինակ եղեալ² ո՛չ ի կլթեղինաց ինչ եւ ո՛չ ի ձկանց ճաշակեալ, եւ հացիւ եւ բանջարեղէն մրգաւք անցուցանէր զաւուրսն զայնոսիկ³ զաւրինաւորեալս⁴ կանոնիւ:

8 Եւ ապա խորհուրդ բարի⁵ կալեալ յանձին⁶ շինել վանս ի փրկանս անձին իւրոյ եւ ի⁷ յիշատակ հոգւոյ յաւիտեանական: 9 Եւ ընտրեաց տեղի ընտրանաւ ի գլուխս Արշարունեաց գաւառին, որում Շիրիմսն⁸ կոչիւր. եւ ընդարձակագոյն պարսպեալ որձաքար վիմաւք, չորեքկուսի ձեւով, յիւրոց գանձուցն⁹ մեծածախ աշխատութեամբ յարգարեալ զամենայն շինուածսն¹⁰ պիտոյից ի¹¹ բնակութիւն կրաւնաւորաց: 10 Եւ ըստ հռչակաւոր տեղւոյն կացուցանէ առաջնորդ ուխտին զայրն Աստուծոյ զՄովսէս, ընտիր երեւեալ յամենայն աշխարհիս¹² Հայոց: 11 Զի էին¹³ սոքա արք երեք¹⁴ Մովսէս եւ Յովհաննէս եւ Ամղիքոս¹⁵ եղբարք ըստ մարմնոյ, եւս առաւել հոգւով միասնունդե¹⁶, միակրաւնք ի կարգս Աստուծոյ: 12 Յորս էր մի հոգի եւ անձն եւ բնութիւն շնչակապութեան յերիս անձինս բնակեալ՝ երիւք խոստովանութեամբ զերրորդութիւնն¹⁷ սուրբ փառաւորել բարեպաշտութեամբ, եւ երիւք առաքինութեամբ

պայծառացեալ՝ գործելով եւ պահելով եւ աղաւթիւք: 13 Եւ այսպէս կեցեալ առաքինութեամբ եւ բարի անուամբ՝ ի միում ամի վախճանեցան¹⁸ ի ՆԾԱ թուականին:

14 Իսկ մայր թագաւորին Աբասայ, բարեպաշտուհի ի բարեպաշտ ծնողաց¹⁹, որ էր քոյր թագաւորացն Փառխոսոյ Սենեքերիմայ եւ Գրիգորի²⁰, ի բաց ընկեցեալ զերկրաւոր պսակն եւ²¹ յոչինչ համարեալ զփառս անցաւորս՝ ընթանայր զհետ²² երկնաւորին: 15 Զվարս կրաւնաւորութեան յանձն առեալ՝ երթեալ բնակէ ի տեղին, որ թրին վանք անուանի²³, (զի են²⁴ եկեղեցիք փորածոյ ի սպիտակ քարի ընդդէմ հարաւոյ). եւ աղաւթից եւ գործոց բարեաց պարապեալ եւ հոգեւոր առաքինութեան:

ԳԼՈՒԽ ²⁵ ԺԸ ²⁶

Թէ²⁷ ո՛րպէս եկն Աբելհաճ²⁸ որդին Ռովդայ²⁹ ի Դուին քաղաք եւ հարկս ի Հայոց առեալ՝ դարձաւ

1 Իսկ ի ՆԼԶ թուականին Աբելհաճ³⁰ որդին Ռովդայ³¹, ամիրայ³² Ատրպատականի, ՃՌ³³ պարսիկ զաւրու գայ ի վերայ Աբուտլիփոյ³⁴, հանէ ի նմանէ զքաղաքսն

1 ABCDO գայն
2 Օ օրինակեալ
3 C գայսոսիկ
4 B գօրինաւորեալ
5 ABC բարւոյ Օ բարեաց
6 BD (յանձին) իւրոյ
7 ABCDO չի՛ր ի
8 (ABCO շիրիմսն) T₂ Շիրիմսն
9 ACE գանձուց
10 ABCO շինուածն
11 ABCDEO չի՛ր ի (բնակութիւն) d ի
12 B յաշխարհիս
13 A էին
14 ABCDEO Գ
15 (ABCDEO ամղիքոս) T₂ Յամղիքոս
16 Օ սընունդի
17 BD գերբորդութիւն d (գերբորդութիւն)ն

18 Օ վաղմանեցան BD Բվին
19 BCEO ծնողաց
20 ACO գրիգորոյ
21 BD չի՛ր եւ
22 A ըզհետ
23 T₂ կոչի
24 C չի՛ր են
25 ABCO չի՛ր գլուխ
26 AO (գլուխ) ԺԸ
27 A քե
28 AO ապիւհանայ ABDO ըռովանդիկ C ապիւհանա ըռովանդի
29 ABCDO չի՛ր որդին ռովդայ C ըռովանդի
30 ACD ապիւհանա BO ապիւհանայ
31 ABCO որդի ռովդայ
32 ACD ամիրա
33 A հարիւր հազար
34 A (ի վերայ) ապուտլիփու BCO ապուտլիփոյ

Սալարին. յաւարի առեալ զաշխարհն նորա զԳողթն՝ գայ հասանէ ի Դուին քաղաք եւ¹ առնու զնա, խնդրէ² հարկս³ զանցեալ ամացն ի Հայոց. զոր ընդդէմ յուղարկեալ զհարկսն թագաւորն Սմբատ մեծամեծ ընչիւք՝ դարձոյց:

ԳԼՈՒԽ⁴ ԺԹ⁵

Դարձեալ եկն⁶ Աբլհաճայ⁷ յաշխարհն Վասպուրականի, եւ մահ⁸ նորին. եւ ամիրայանալ⁹ Մամլանայ՝ որդւոյ նորա

1 Դարձեալ ի ՆԼԷ թուականին¹⁰ բորբոքեցաւ Աբլհաճ Ռովդայ¹¹ ցասմամբ մեծաւ ի վերայ աշխարհին Վասպուրականի յայսպիսուոյ¹² պատճառէ: 2 Վասն զի որդի Ալեւորին¹³ Հերայ հատուածի պատճառաւ անցանէ յամիրայն¹⁴ Ապահունեաց. եւ ի կրկին անդրէն դառնալն, յորժամ մերձ եղեալ¹⁵ ի սահմանն Հերայ, անցանէին ընդ գեւղ¹⁶ ինչ, տեսանէին¹⁷ զմանկունս քրիստոնեայս գեղեցիկս ի խաղու. եւ գայլաբար արշաւեալ՝ բառնան յերիվարս¹⁸ իւրեանց եւ ի փախուստ մտանեն¹⁹: 3 Զոր

տեսեալ ազատ ոմն ի հաւատացելոց²⁰, Սարգիս անուն, յերիվար²¹ հեծեալ՝ զհետ ընթանայր. «Զի՞ եւ զի՞ առնէք զայդ²²» ասէր: 4 Եւ նոքա դարձեալ՝ թշնամանս դնէին նմա: 5 Եւ նա զպողոպատիկ սուրն քաջապէս շահատակեալ²³ արեամբ նոցա արբուցանէր՝ զամենեսեան սատակելով, միջակտուր արարեալ զորդի Ալեւորին՝ դարձուցանէր զմանկունսն գերեալս²⁴:

6 Եւ Ալեւորն Հերայ առաքէ առ ամիրայն Ատրպատականի Աբլհաճ²⁵, տալ ցնա²⁶ խոստանայր զքաղաքն Հեր²⁷, միայն թէ²⁸ զվրէժ²⁹ արեան որդւոյ նորա խնդրեսցէ յաշխարհէն Վասպուրականի: 7 Եւ նորա յանձն առեալ, ի բազմութիւն զաւրացն վստահանալով՝ անմարդացուցանել խոստանայր զաշխարհն ամենայն: 8 Եւ ժողովեալ զբազմութիւն խուժադուժացն Պարսից՝ գայ հասանէ ի մուտս սահմանացն Վասպուրականի: 9 Յերիս յառաջս³⁰ զզաւրսն³¹ բաժանելով յերեկոյացեալ ժամուն. զի առ վաղիւն գունդ բանակին միոյ ընդ աջակողմսն³² սփռեալ ընդ եզերս աշխարհին, եւ մինն՝ ընդ ահեկեայսն³³, եւ ինքն բանակաւ մեծաւ զմիջոց³⁴ աշխարհին կալցէ, զի մի ոք կարասցէ ապրել ի քրիստոնէիցն:

10 Զայս խորհեալ եւ խաւսեցեալ ընդ զաւրս իւր ի մուտս արեւուն: 11 Իսկ ի գի-

1 B չիբ եւ (առնու)

2 T₂ եւ (խնդրէ)

3 O հարկսն

4 ABCO չիբ գլուխ

5 AO (գլուխ) ԺԹ

6 ABCDO (դարձեալ) ելն փիս եկն

7 ABO ապլիանայ C ապլիանոյ

8 ABC (մահ) նորա O մահն նորա

9 AO ամիրայանալն B ամիրանալ

10 BD չիբ ի ՆԼԷ թուականին d ի ՆԼԷ թուականին CO չիբ ի (ՆԼԷ)

11 ACO ապլիանայ ռովադիկ B ռովարիկ

12 A յայսպիսու BCO յայսպիսուոյ

13 C ալեորին

14 C յամիրան

15 ABCDO մերձ եղեւ

16 O գիւղ T₂ գեղ

17 A տեսանէին

18 A յերիւարս

19 ABCO ի փախուստ մտեալ

20 A ազատ ոմն ի հաւատացելոց C ի հաւատացելոցն ազատ ոմն

21 C յերիվարի հեծեալ

22 C չիբ գայդ

23 AD շահատեալ d (շահատ)կ(եալ)

24 D գերեալ

25 AB ապլիանա CO ապլիանայ

26 BD (տալ) նմա

27 ACO հէր

28 ACO (միայն) եթէ

29 A զվրէժ

30 ABCDEO (յերիս) առաջս

31 B զգորն

32 (BCDO ընդ աջակողմսն) T₂ ընդ աջակողմն

33 AC ընդ յահեկայսն BO ընդ ահեկայսն

34 O զմիջոցն

չերին յայնմ ասացաւ առ նա բան Փրկչին.
«Անմիտ եթէ¹ յայսմ գիշերի ոգիդ² ի բաց
պահանջի, իսկ այդ խորհուրդ ամբարհա-
ւաճութեան³ մտացդ զիա՞րդ կատարեսցի»:
12 Եւ ի վաղիւն գտաւ մեռեալ, եւ խափա-
նեցաւ խորհուրդ չարութեան նորա:

13 Եւ յետ մահուան նորա առնու գիշ-
խանութիւնն Մամլան՝ որդի նորա: 14 Իսկ
Աբուտուփ⁴ Գողթան ամիրայն⁵, միւսան-
գամ տիրէ Դուռնայ⁶ եւ երդմունս դաշանց
հաստատէ թագաւորն Հայոց Սմբատ⁷ ընդ
նմա, միջնորդութեամբ Տեառն⁸ Խաչկայ՝
խաղաղութեամբ կեալ առ միմեանս⁹:

ԳԼՈՒԽ¹⁰ Ի¹¹

Յաղագս անցուցանելոյ թագաւորին¹²
Վասիլ ի ժողովրդէս¹³ Հայոց յաշխարհն
Մակեդոնացւոց¹⁴. եւ հալածանք ի ձեռն
մետրապալտին¹⁵ Սեբաստիոյ¹⁶

1 Այլ¹⁷ յորժամ էր ի Բաղդատ¹⁸ թագա-
ւորն Վարդ, եւ խաղաղանայր թագաւո-
րութիւն¹⁹ Վասլին²⁰, կամեցաւ յազգէն

Հայոց, որ ընդ իւրով թագաւորութեամբն,
անցուցանել ի Մակեդոնիա²¹ ընդդէմ
Բուլղարացն, զի շինեսցեն զերկիրն: 2 Որ
եւ²² տարեալ²³ բնակեցոյց²⁴ զյուլիս յաշ-
խարհն յայն: 3 Եւ կանացի հովիւքն եւ
մետրապալտն Սեբաստիոյ²⁵ սկսան նե-
ղել զազգն Հայոց վասն հաւատոյ. եւ
զբռնութիւն ի ձեռն առեալ՝ սկսաւ տան-
ջել զքահանայս վասն հաւատոյ, եւ
զգլխաւոր քահանայս Սեբաստիոյ²⁶ քա-
ղաքին երկաթեղէն կապանաւք հասուցա-
նեն²⁷ ի դուռն թագաւորին: 4 Եւ ի բանտի
չարչարեալ զաւագն²⁸ երիցանցն²⁹ զԳաբ-
րիէլ³⁰, սպանին, զի էր այր ծեր եւ իմաս-
տիւք լի եւ քաջապինդ ի հաւատս աս-
տուածեղէնս: 5 Այս եղեւ ի ՆԼԵ թուակա-
նին³¹: 6 Իսկ այլք յաննշան քահանայիցն³²
եւ երկու եպիսկոպոսունք Սեբաստիոյ³³ եւ
Լառիսոյ³⁴, Սիոն եւ Յովհաննէս³⁵, ի ձեռն
նոյն մետրապալտին³⁶ ընկալան զժողովն
Քաղկեդոնի³⁷ ի բաց կալով ի միաւորու-
թենէն Հայոց: 7 Եւ յայնմհետէ արգելին
զժամաձայն Հայոց ի քաղաքէն Սեբաս-
տիոյ³⁸ մինչեւ ցգալ թագաւորին Վասլի

1 A եթե (յայսմ գիշերի) BO եթե D թէ
2 C ոգիտ
3 A ամպարհաւանութեան
4 ABCD ապուտլուփ O ապուտըլուփ
5 C ամիրան
6 O դըւնայ
7 O սմպատ
8 O տէր
9 T₁T₂ ընդ միմեանս (ABCDEO առ միմեանս)
10 ABCO չի՞ գլուխ
11 AO (գլուխ) Ի
12 O քագաւորութեանն
13 ՆԲ:Ն. ի ժողովրդէս T₁ T₂ ի ժողովարանէս
14 ABCDO մակեդովնի
15 ABCO մետրապոլտին
16 ABCO սեբաստու
17 A այլ
18 A քաղատ
19 ABCO քագաւորութիւնն
20 B վասլի

21 ACDO ի մակեդովն B ի մակեդովնեայ
22 E չի՞ (որ) եւ
23 D չի՞ տարեալ d տարեալ
24 C բնակեցոյց
25 ABCDO մետրապոլտն սեբաստու
26 ABCDO սեբաստու
27 BD հասուցանէ T₂ հասուցանէր
28 ABCDO զաւագ d զաւագն
29 BD երիցունսն d երիցանց
30 A զգաբրիէլ
31 CEO ի ՆԼԵ
32 ABD քահանայքն T₁ (այլ) աննշան քահանայք
33 ABDE Բ եպիսկոպոս CO Բ եպիսկոպոս սեբաս-
տու T₂ երկու եպիսկոպոսունք
34 CO զառիսոյ
35 T₁T₂ Սիոն ADE յոհաննէս E յոհանէս
36 A մետրապալտի CO մետրապոլտն B մետրա-
պոլտի
37 ABCDO քաղկեդովնի
38 ABCDO սեբաստու

յաշխարհն¹ արեւելից, զոր յիւրում տեղ-
ւոջն ասասցուք:

8 Եւ ապա մետրապաւլիտն² այն եւ այլ
մետրապաւլիտք³ սկսան թուղթս մեծա-
մեծս գրել առ Տէր Խաչիկ Հայոց կաթողի-
կոս⁴: 9 Որոց⁵ ընդդէմ պատասխանեալ
քաջակորով իմաստիւք յառաջ ասացեալ
վարդապետքն, զոր պարտ համարեցաք
զմի⁶ ի թղթոցն կարգել յայսմ վայրի:

ԳԼՈՒԽ⁷ ԻԱ⁸

Պատասխանի թղթոյն մետրապաւլտին
Սեբաստիոյ⁹ գրեալ հրամանաւ¹⁰ Տեառն
Խաչկայ¹¹ Հայոց կաթողիկոսի¹²

1 Աստուածային, վեհագոյն քան¹³
զմիտս, երկնածիր եւ անբաղդատելի խա-
ղաղութեանն արժանացեալ¹⁴ բանականքս
ի ծագման¹⁵ Բանին Աստուծոյ, եւ նմին
յարահետեւեալքս յոյժ դժուարիմք ընդ
խռովութիւն, ո՛չ միայն ընդ մեծագոյն ի-
րի, այլ¹⁶ եւ ընդ դուզնաքեայ¹⁷ ինչ
խնդիր, մանաւանդ որ առաւել ի թշնա-

մութիւն ածէ ըստ հաւատոցն¹⁸ բաժանման
բան, որ այժմ ի գրեալս ձեր ծանեաք, ո՛վ
պատուական գլուխ եպիսկոպոսաց եւ
մետրապաւլիտ¹⁹ մեծ վիճակիդ²⁰ Սեբաս-
տիոյ²¹: 2 Բայց քանզի սաստելն ոչ է մեծ,
դիւրին է եւ յոյժ վատթարագունացն, որ-
պէս ասէ Գրիգոր Անճիանձու²², բայց ցա-
ծութեան եւ զգաստութեան բանս բարբա-
ռել²³ է արանց իմաստասիրաց եւ կատա-
րելոց, վասն այնորիկ²⁴ եւ մեք ո՛չ թշնա-
մութեան բանս հակառակ թշնամանացն
ձերոց գրեմք, զի ո՛չ մեք եւ ո՛չ եկեղե-
ցիքն Աստուծոյ ունիմք այնպիսի սովո-
րութիւն, որպէս ասէ Պաւղոս երանելին²⁵:

3 Արդ քանզի ի սկիզբն թղթոյս ձերոյ
եւ զկնի բազում անգամ՝ եռետիկոս զմեզ
յեղանակեալ էիք²⁶, եւ իսկ եւ իսկ երկուդ²⁷
բնութեանց զանազանութիւնս²⁸, զկնի ու-
րոյ երկու կամս եւ երկու²⁹ ներգործու-
թիւնս խոստովանեալ էիք Քրիստոսի, եւ
որ սարսափելին է՝ քարոզութեամբ առա-
քելոցն եւ առաջին վարդապետաց³⁰ ասա-
ցեալ³¹, իբրեւ պղնձոյ³² շուրջ եղեալ զխա-
բէութիւն արծաթոյ՝ յա՛յտ արարէք ի նո-
ցունց յառաքելոցն³³ քարոզութենէ եւ յա-
ւետարանչացն աւետարանութենէ³⁴ եւ ի
հարցն վարդապետութենէ՝ մարմնացեալ

1 ABCO յաշխարհէն
2 ABCDEO մետրապոլիտն
3 ABCEO մետրապոլիտք
4 A կաթողիկոս
5 D որո d որոց
6 A ըզմի
7 ABCO չի՞ գլուխ
8 AO (գլուխ) իա (Ծմ. Նկատի ունենալով այս գլխի
կարեւորութիւնը եւ տեղ-տեղ քննադրային աղաւա-
ղումները՝ այն ներկայացուում է գրեթէ բոլոր ձե-
ռագրերի եւ T₁T₂-ի ամբողջական համեմատու-
թեամբ):
9 A մետրապաւլտին սեբաստու BCO մետրապոլտին
սեբաստու
10 C հրամաւ
11 BCD տեառն խաչկայ
12 ABCDEO չի՞ հայոց կաթողիկոսի
13 B չի՞ քան
14 B խաղաղութեանցեալ փխ խաղաղութեանն ար-
ժանացեալ
15 B չի՞ Բ ծագման
16 A այլ
17 ABCDEO ընդ դուզնաքեայ d ընդ դուզնաքեայ

18 ABEO ըստ հաւատոյն D ըստ հաւատոյ
19 A մետրապաւլիտ
20 BO վիճակիտ
21 ABCO սեբաստու
22 T₂ Գրիգոր Նանճիանձու
23 A բանս a բարբառել
24 T₂ վասն այսորիկ
25 AC պաւղոս B պողոս
26 Եւ իսկ եւ իսկ
27 AO երկու BCD Բ
28 C զանազանութիւն
29 CO Բ կամս ABCDE Բ ներգործութիւնս
30 CO վարդապետացն
31 BCDEO ասեալ d ասացեալ
32 ACE պղնձոյ
33 BD առաքելոցն d յ(առաքելոցն)
34 BT₁ յաւետարանութենէ

Բանին երկու բնութիւնս եւ երկու կամս¹ եւ հնազանդիմք իբրեւ ուղիղ բանի: 4 Ապա թէ պաճուճանս միայն² դնէք զանուանս նոցա, զաւրէն ռամկի թագաւոր կերպարանեալ, (զի մի ասացից առիւծենեան³ կերպարանեալ զկենդանին զայն, կամ զարծուովն զանց արարեալ զճային առասպել առ⁴ այլոց⁵ հաւուցն գեղեցկութեամբ), ո՞չ ապաքէն խաբէութիւն է առ տգէտս, ո՛վ իմաստունդ յայտոսիկ:

5 Իսկ որոց աչք ի գլուխ, եւ միտք յիմաստութեան⁶, եւ⁷ կատարեալ հասակաւ, եւ կիրթ ճաշակեղեակք⁸ նոցա կարողութիւն է ընտրութիւն առնել ի մէջ բարոյ եւ չարի: 6 Սակս այնորիկ⁹ եւ մեք զհաւատոյս մերոյ զբարեպաշտութիւն¹⁰ յայտնի քարոզեմք եւ գրեմք ի նամակի աստ: 7 Զի ի վերայ լերին բարձու հրամայեցաւ բարձրացուցանել զբարբառն¹¹ հաւատոց, եւ ի Տեառնէ հրամայեցաւ՝ զի¹² յունկանէ լուեալն ի վերայ տանեաց բարձրութեան¹³ ասել եւ քարոզել:

8 Արդ թէպէտ¹⁴ եւ յոլորտս հիւսիսական¹⁵ աշխարհիս բնակեալ եմք, ուր սառնասառոյց¹⁶ ցրտութեան աւդոցն¹⁷ շնչմունք, եւ ըստ մասին սառուցեալ յառաջագոյն անգիտութեան խաւարաւն ոգւոց մերոց՝ անճաճանչ ի ծագմանէ աւե-

տարանական¹⁸ լուսոյն մնացաք հարուստ ամս եւ ժամանակս, սակայն յորժամ այցարար մեզ ի բարձանց Արեգակն արդարութեան ի ձեռն քաջաճայն առաքինութեան եւ չարչարանաց ամեներջանկին¹⁹ Գրիգորի, Լուսաւորչին սրբոյ եւ խոստովանողին Քրիստոսի, որ աստուածասաստ հարուածովք եւ աստուածահրաշ սքանչելեալք²⁰ դարձոյց յանգիտութենէ յաստուածգիտութիւն ճշմարտութեան²¹ զազգս եւ զթագաւորութիւնս Հայաստանեայց: 9 Յորմէ ուսաք զերրորդութիւնն²² սուրբ խոստովանել եռանձնեայ²³ դիմաւք եւ մի զաւրութեամբ եւ փառաւք եւ աստուածութեամբ երկրպագեալ, համագոյական Հաւր՝ զՈրդին²⁴ եւ զՀոգին սուրբ խոստովանեալ, եւ զնոյն մինն յերրորդութենէն, միածին Աստուած յԱստուծոյ, լոյս ի լուսոյ, որ է պատկեր աներեւութին²⁵ Աստուծոյ, լոյս փառաց եւ նկարագիր էութեան Հաւր, իջեալ յորովայն սրբոյ²⁶ կուսին Մարիամով²⁷ կամաւք Հաւր եւ հովանաւորութեամբ սուրբ Հոգւոյն՝ շրջաստեղծեաց ինքեան մարմին միաւորութեամբ Աստուածութեանն²⁸, ծնեալ ի Կուսէն աստուածախառն մարմնով, յառաջ եկեալ անճառաբար եւ առանց աղտոյ, ի փրկութիւն մեզ եւ ամենեցուն, որք կարգան զանուն նորա:

10 Զոր եւ սուրբ Սիւնհոգոսն Նիկիոյ²⁹, որ ի ձեռն Կոստանդիանոսի³⁰ ՅԺԸ հա-

1 BCDEO Բ բնութիւնս եւ Բ կամս

2 ABCEO միայն պանունանս E պանունանս միայն

3 ABCE առնծնեան

4 ABCDO չի՞ առ

5 A այլոց

6 B իմաստութեան C իմաստութիւն

7 ABCDEO չի՞ եւ

8 ACD նաշակելիւք

9 T₁T₂ այսորիկ

10 ABDT₁ բարեպաշտութիւն

11 A ըզբարբառն BD զբարբառ d (զբարբառ)ն

12 ABCDEO զի փ/ս զ'ի d զ'ի

13 D բարձրութիւն d (բարձրութիւն)ե(ան)

14 A թեպէտ

15 AD հուսական C հիւսական d հիւսիւսական

16 BD սառնասառուց b (սառնասառ)ոյց(g)

17 T₁ (աւդոց)նն

18 A աւետարական

19 ACE ամենեքանկին

20 ADE սփանչելիւք

21 AOT₁ չի՞ նշմարտութեան a նշմարտութեան

22 BD զերրորդութիւն

23 ABD եռանձնեան C եռանձնեա O խոստովանիլ եռանձնեան

24 ABCDEO գորդի

25 C աներեւոյթին

26 CD չի՞ սրբոյ

27 ABC մարիամայ

28 BD աստուածութեան

29 ABCD նիկիա O նիկիայ

30 A կոստանդիանոսի

րանցն¹ սակս Արիոսի չարափառութեանն² ժողովեալք, ընդ որս եւ մերն Ռատակէս³ որդի սրբոյն Գրիգորի զնոյն⁴ ասացեալ եւ քարոզեալ ծագաց տիեզերաց՝ նոցին դաւանութեանն⁵ ձայնակցեալ: 11 Եւ երկրորդ ժողով⁶ ՃԾ հարցն, որ ի Կոստանդնուպոլիս⁷, ի ձեռն բարեպաշտ թագաւորին Թէոդոսի, ընդդէմ Մակեդոնի⁸ հոգեմարտ⁹ հայհոյչին. ընդ որս եւ սուրբ հայրապետն Հայոց Ներսէս: 12 Սոցա սակի եւ միաբարբառէ¹⁰ եւ երրորդ ժողովն յԵփեսոս¹¹ Ն հարանցն¹², ի ձեռն Թէոդոսի Փոքուն բարեյաղթ թագաւորի¹³ ժողովեալ ի¹⁴ յանդիմանութիւն եւ յեղծումն մարդագաւառն աղանդիցն¹⁵ Նեստորի. ընդ որս միաբանեաց թղթովք եւ սուրբն Սահակ¹⁶ հայրապետն Հայոց եւ Մեսրոբ¹⁷ երանելի վարդապետն մեր:

13 Ի սոցանէ ուսեալք՝ զսոցայն խոստովանիմք հաւատ, յոր դաւանեալքն եւ ուսաք, ե՛ւ մկրտեցաք. ե՛ւ պահեմք զգեղեցիկ աւանդութիւն հայրենատուր¹⁸ ժառանգութեանցն¹⁹. եւ իբրեւ զգոյն ի մարմ-

նի՝ անշրջելի²⁰ մնայ²¹ ի սիրտս եւ յոգիս մեր:

14 Այլ զի մի՛ երկայնագոյն բանիւ ցնդեցուք, իբրեւ զՉուրս²² ընդ դաշտս²³ տարածեալ եւ ոչ պնդեալ խողովակաւ՝ հարցանեմք իբրեւ ընդ աշակերտս Առաքելոցն եւ սուրբ հարանցն: 15 Ո՞ւր արդեալք²⁴ ի սոցանէ գրեցաւ կամ քարոզեցաւ՝ բաժանեալ բնութեամբ եւ բաժանեալ²⁵ կամաւք Քրիստոս. զիա՞րդ ասէք բաժանեալ²⁶ բնութիւն աստուածախառն մարմնոյն, որ ո՛չ ի սերմանէ, այլ²⁷ ի սրբոյ Հոգւոյն նիւթեցաւ եւ ի բարձանցն²⁸ ծագմանէն, եւ ի ծնանելն²⁹, որպէս ասաց Գաբրիէլ³⁰ սուրբ կոչեցեալ եւ Որդի Բարձրելոյն³¹:

16 Ո՞ր բնութիւն է Որդի Բարձրելոյն³², կամ զո՞ր բնութիւն ասէք Փրկիչ եւ Աւծեալ եւ Տէր, որպէս ասաց Հրեշտակն առ Հովիւսն³³. ո՛չ երկու բնութեամբ³⁴, զորոյ զփառսն, ասէ, տեսաք՝ իբրեւ զմիածնի առ ի Հաւրէ՛: 17 Ո՞ւմ արդեալք³⁴ զփառսն հայրենի ասէք, մարմնո՞յն եթէ³⁵ Աստուածութեանն: 18 Եւ յերեւել երրորդու-

1 T₁ 328 հարանցն

2 D չարափառութեան

3 ACE ռատակէս O ռեստակէս

4 AEO զնոյն

5 B դաւանութեան

6 ADEO եւ երկրորդ ժողովն

7 A կոստանդնուպոլիս B կոստանտնուպոլիս CO կոստանդնուպոլիս

8 ABDE մակեդոնի

9 AB հոգեմարտ C հոգեմարտ T₂ հեղեմարտ

10 ABCO չի՛ք է

11 B եփեսոսի

12 T₁R 200 (հարանցն)

13 ABCDO ի ձեռն Թէոդոսի փոքուն (BD փոքուն) ժողովեալ բարեյաղթ (B բարեյաղթ) թագաւորի

14 A չի՛ք ի (յանդիմանութիւն)

15 ABDO աւանդիցն նեստորի C նեստորի աւանդիցն

16 A սուրբն սահակ a (սուրբն) ի (սահակ) O իսահակ

17 BE մեսրոպ O մեսրովպ

18 B հայրատուր

19 O ժառանգութեանց BD ժառանգութիւն d (ժառանգութեանց)

20 A անշրջելի

21 ABCO մնայ

22 AE իբրեւ զջուր

23 O ընդ դաշտ B ի (դաշտս)

24 ADE արդեալք

25 ABD բաժանեալ (կամաւք)

26 BD չի՛ք բնութեամբ... ասէք բաժանեալ (բնութիւն) d (բարոգեցաւ) բաժանեալ բնութեամբ եւ բաժանեալ կամաւք Քրիստոսի, զիարդ ասէք

27 A այլ

28 ABCDEO ի բարձանց

29 ABCDE չի՛ք ի (ծնանելն) O զծնեալն

30 A գաբրիէլ

31 a (բարձրելոյն) D բարձրելոյ d (բարձրելոյն)

32 Գ.Վ.Ը 35

33 C չի՛ք ո՞ր բնութիւն է որդի բարձրելոյն O բարձրելոյ

34 Գ.Վ.Ը 11

35 C բնութիւն O բնութեամբ o բնութիւն BCDO Բ (բնութիւն)

36 Գ.Վ.Ը 14

37 ACE արդեալք D արդեալք

38 A եթե C թէ

թեանն¹ ի Յորդանան գետ ի մկրտութիւն Որդւոյ, յորում Հոգին սուրբ ի նմանութիւն աղաւնոյ գայ ի վերայ նորա, եւ ձայն հայրենի ի յայտնութիւն տրեգերաց եկեալ, թէ «Դա² է Որդի իմ սիրելի», յանդգնեցի³ արդեաւք³ եւ ըստ բնութեանցն բաժանել եւ զբարբառն հայրենի: 19 Եւ նոյն ձայն ի լերինն, ի ծագման փառացն Տեառն՝ որո՞յ բնութեան արդեաւք⁴ ասաց Որդի եւ Սիրելի: 20 Եւ յորժամ զսահման սիրոյն Աստուծոյ առ աշխարհս յայտնէ աստուածաբան Աւետարանիչն, ո՞չ ապաքէն ասէ, թէ «զմիածինն ետ»⁵: Եւ ո՞ւր արդեաւք⁵ ետ եթէ⁶ ոչ ի խաչն եւ ի մահ: 21 Արդ բաժանեա՛ զՄիածինն, թէ⁸ ո՞ր արդեաւք⁹ բնութիւն էր, ո՛վ քաջ, որ տուաւ¹⁰ ի Հաւրէ:

22 Զոր բացափայլ լուսաւորութեամբ նոյն ինքն Աւետարանիչն վասն անբաժանելի եւ անճառ միաւորութեանն¹¹ երբեմն զմարդկութիւնս¹² աստուածութիւն անուանէ, եւ երբեմն զաստուածութիւնն մարդ եւ որդի մարդոյ կոչէ. քանզի «Յերկինս¹³, աւսէ, ո՛չ ոք ել, եթէ¹⁴ ոչ՝ որ էջն յերկնից¹⁵ Որդին մարդոյ, որ էն յերկինս»¹⁶: 23 Եւ յորժամ զայս ասաց Տէրն¹⁶, ո՛չ յերկինս էր մարմնովն, եւ ո՛չ կանխաւ յերկնէ իջեալ

մարմին¹⁷, որպէս Եւտիքեայ¹⁸ թուեցաւ, այլ¹⁹ զաստուածութիւնն կոչեաց որդի մարդոյ՝ «Եւ տեսանիցէք զորդի²⁰ մարդոյ, զի ելանիցէ ուր էր²¹ զառաջինն»²². Եւ զիա՞րդ նախ քան զմարդանալն զորդին մարդոյ յերկինս ասիցէ: 24 Բաժանեա՛²² աստանաւր զբնութիւնն, ո՛վ նոր աւետարանիչդ. ո՞չ ապաքէն նոյն ինքն միածինն ի Հաւրէ եւ կուսածինն²³ ի մաւրէ անորոշաբար ասաց, եթէ²⁴ «Խնդրէք զիս սպանանել, մարդ՝ որ զճշմարտութիւն²⁵ ընդ ձեզ խաւեցայ, զոր ուսայ²⁶ ի Հաւրէ իմմէ»²⁷: 25 Եւ յորժամ ինքն զաստուածութեան²⁷ իւրմէ հարցանէր՝ «Զորդւոյ մարդոյ զի՞նչ ասէք»²⁸ եւ յայտ առնէ խոստովանութեամբ պատասխանին Պետրոսի, զի որդի Աստուծոյ դաւանեաց²⁹: 26 Եւ մեկնէ բերան²⁸ ոսկի Յովհանն²⁹, եթէ զաստուածութիւնն³⁰ կոչէ որդի մարդոյ, եւ զվերագոյն զրեալսդ ի վկայութիւն բերէ, եթէ³¹ ո՛րպէս բազում անգամ ասէ զաստուածութիւնն³² որդի մարդոյ:

27 Զայսքան բազմապատիկ եւ հզաւրագոյն բացերեւութեամբ զխորհուրդ միաւորութեան մարմնացելոյ Բանին Աստուծոյ թողեալ՝ յերկուս պատառէք զմիա-

1 B երրորդութեան

2 A քե BCEO քե «Դայ է...»

3 Մատթ. Գ. 17, Գ. 22

4 AC արդեւք

5 ACE արդեւք

6 Յովհ. Գ. 16

7 ACDE արդեւք

8 A եթե

9 B ի մահն

10 A քե

11 AC արդեւք

12 B տուաւ

13 BD միաւորութեան

14 (ABCDEO զմարդկութիւն) T₁T₂ զմարդկութիւնն

15 CE յերկին

16 A եթե

17 B երկնից

18 Յովհ. Գ. 13

19 T₁O զայս տէրն ասաց

17 ACE մարմինն

18 ABD ետիքեայ C ետիքեայ

19 A այլ

20 ABCO զորդին (մարդոյ) T₁ Որդի (մարդոյ)

21 O էրն

22 Յովհ. Գ. 63

23 ACE քարծանեա

24 B կուսածին

25 A եթե

26 ACO զճշմարտութիւնն

27 D ուսաւ d (ուսալ)

28 Յովհ. Լ. 40

29 ACEO զաստուածութիւնն

30 Մատթ. Ժ. Գ. 15

31 Մատթ. Ժ. Գ. 16

32 ABCO քերանն ոսկի

33 BD յոհան

34 BDO զաստուածութիւն

35 A եթե BCDO քե

36 BD զաստուածութիւն C զաստուածութեանն

ւորութեան¹ պատմութեան՝ զանազանեալ բնութեամբ եւ կամաւք, զոր ոչ գրեցին եւ ոչ քարոզեցին Առաքեալքն:

28 Որո՞վ բնութեամբ ըստ մարմնոյ զԲրիստոսն² Պաւղոս Աստուած ի վերայ ամենայնի ասէ՞, կամ ո՞ր կերպարանի եւ բնութեան ամենայն ծունր կրկնի՞³. մարմնո՞յն եթէ³ աստուածութեանն⁴: 29 Բաժանեա՛ւ երկու բնութեանն⁵ եւ երկուս երկրպագութիւնս⁶. (քանզի ոչ իշխէք ասել երկուս⁷ երկրպագութիւնս, թէպէտ⁸ եւ յոյժ էք բաժանասէրք, եւ եթէ⁹ ասէք զմի եւ զնոյն զերկրպագութեանն¹⁰, զերկրպագութիւնն¹¹ բաժանէք, եւ աւտար ոմն Աստուած ի ներս¹² ածէք): 30 Այլ¹³ որպէս մի երկրպագութիւն խոստովանիք՝ հարկ է ձեզ եւ աւամայ, թէպէտ եւ ոչ կամիք՝ միութիւն¹⁴ խոստովանել Տնաւրինեցելոյն. քանզի ոչ երկրպագի մարդկային բնութիւն ըստ աստուածութեան¹⁵, եւ ոչ իսկ վայել է երկնաւորացն երկիր պագանել երկրային բնութեան. ընդ որս եւ հասարակաց բնութիւն ամենայն մարդկութեանս երկրպագէ՞¹⁶ յաղագս մեզ բնութեանակից լինելոյ:

31 Ո՛վ անբանութեանս¹⁷, մանաւանդ եթէ¹⁸ անգիւտ մոլորութեանս. պարտ է ձեզ ի մէջ երկուց բնութեանցն¹⁹ այլ²⁰ եւս բնութիւն խնդրել, զի ճողոպրիցիք ի հայհոյութեանէ²¹, կամ յեւս մեծագոյն հայհոյութիւն անկանիցիք²²: 32 Արդ զայս կնքէ մեծն Կիւրեղ յեւթներորդ²³ գլուխ երկոտասան գլխոցն²⁴. «Եթէ²⁵ ոք ոչ, ասէ, միով երկրպագութեամբ եւ փառաւորութեամբ պատուեսցէ զէմմանուէլն²⁶, նզովեա՛լ եղիցի»: 33 «Բարձրացուցանել, ասէ Պաւղոս, եւ անուն շնորհել գեր ի վերոյ քան զամենայն անուն մարմնոյ»²⁷. եւ զի՞նչ իցէ գեր ի վերոյ²⁷ անունն, եթէ²⁸ ոչ՝ Աստուած: 34 Եւ զիա՞րդ ոք յանդգնի²⁹ ասել երկուս³⁰ Աստուածս: 35 Քանզի Բանն եւ յառաջ իսկ ունէր զաստուածութեանն³¹ անուն, եւ զի զկնի անճառ միաւորութեանն³² եւ խառնելոյ զանխառնելի բնութիւնսն՝ եւ զառեալ մարմինն³³ աստուածացոյց եւ եղեւ ըստ բնութեան առողին եւ ըստ զաւրութեան, որպէս³⁴ Գրիգոր Աստուածաբան³⁵ ասէ. եւ դարձեալ յայլում¹

1 AC զմիաւորութեանն

2 ACO Բրիստոսն

3 Զոր ոչ գրեցին

4 Փ. Գլ. Բ. 9-10

5 A եթէ

6 BD աստուածութեան

7 ABCDEO քարոզանեալ բնութեանն

8 ABCDEO երկուս եւ երկրպագութիւնս ABCDO չի՞ք եւ (երկուս)

9 ABCDO չի՞ք երկուս (երկրպագութիւնս)

10 A թեպէտ եւ

11 A եթէ

12 B զերկրպագութիւն

13 ACDEO զերկրպագութիւն (բաժանեալ)

14 ACDEO ի ներս ածէք

15 A այլ

16 a միութիւն

17 ACO ընդ աստուածութեանն

18 ABCDO երկրպագի

17 A ով անբանութեանս B ով անբանութեան CE ով անբանութեանս

18 A եթէ

19 T₁T₂ երկուցն բնութեանց

20 A այլ և

21 ACEO ի հայհոյութեանէ

22 B չի՞ք ի հայհոյութեանէ կամ յեւս մեծագոյն D չի՞ք կամ յեւս մեծագոյն հայհոյութիւն d կամ յեւս մեծագոյն հայհոյութիւն

23 A Կիւրիղ յեւթներորդ BDO յէ երորդ T₂ յեւթներորդ C յեւթներորդ

24 B ԲԺ.ն D ԲԺ.ն O ԲԺ.ն (գլխոցն)

25 A եթէ

26 a (զե)մմանուէլն BC զէմմանուէլն O զէմմանուէլն

27 Փ. Գլ. Բ. 10

28 C գեր ի վերոյ

29 A եթէ

30 CE անդգնի ասել

31 A երկու BCDO Բ (Աստուածս)

32 BD աստուածութեան D անունն

33 BD միաւորութեան

34 BD մարմին

35 O (որպէս) եւ

36 BE աստուածաբանն

ճառի՝ եթէ «Զաստուածային պատկերն ընդ մարդկային կերպարանն խառնեաց, եւ ծանեալ տունն Իսրայէլի², թէ Տէր եւ աւծեալ զնա Աստուած արար»։ զոր մեկնեալ իւր նոյն ինքն Աստուածաբանն³, յոր⁴ դուքն պարծիք, ի մերն պարծանք՝ եթէ Աւծեալ եւ Քրիստոս կոչեցաւ, ո՛չ զաւրութեամբ ըստ այլոց աւծելոց⁵, այլ մերձաւորութեամբ⁶ բովանդակ Աւծաւդին⁷, որոյ գործ էր՝ մարդոյն լինել աւծեալ եւ առնել Աստուած զաւծեալն։

36 Բաժանեա՛⁸ արդ զաւծեալդ անուն յերկուս⁹ բնութիւնս, եւ ցո՛յց զմիջոց երկուց Աստուծոց ըստ երկու բնութեանց¹⁰։ 37 Եւ զի ոչ կարես, պարտ է քեզ¹¹ խոստովանել՝ մի Տէր, մի Քրիստոս, մի Աստուած, եւ մի բնութիւն։

38 Ե՛կ չըջեցուցից զքեզ եւ ընդ այլ¹² բանսն Աստուածաբանին¹³։ 39 Յորժամ ասէ, թէ «Ոչ միայն զաստուածութիւնն ասեմ կատարեալ, այլ¹⁴ եւ զմարմինն աւծեալ յաստուածութենէն¹⁵ եւ եղեալ՝ որպէս որ էաւծն¹⁶։ եւ համարձակիմ ասել մի Աստուած»՝ զի՞նչ զայս իմանաս¹⁷, ո՛վ բնութիւնասէրդ, եւ զի՞նչ զմի Աստուածն յերկուս¹⁸ բնութիւնս բաժանես։ 40 «Եկեալ՝ Աստուած հանդերձ առեցելովն, մի յեր-

կուց ընդդիմակցացն¹⁹, ի՞նչ մարմնոյ ասեմ եւ հոգւոյ, յորոց մի՞ն²¹ աստուածացոյց եւ միւսն²² աստուածացաւ»։ զաստուածացեալն²³ զի՞նչ իշխես աւտար բնութիւն ասել։ 41 Զի՞նչ իցէ նորաձեւութիւն բնութեանցն ըստ աստուածաբանին²⁴, եթէ²⁵ ոչ՝ միութիւն։ քանզի Աստուած մարդ լինի. ո՛չ՝ որ ինչ էրն՝ փոխեցաւ, այլ զոր ինչ ոչն էր՝ էաւ. զի տարեալ լիցի անտանելին միջնորդաւ հոգւոյն աւծութեանն²⁶, միջնորդելով եւ մարմնոյն թանձրագուլնի։

42 Աստանաւր պարտ է զարմանալ. միջոց ասաց զմարդկային հոգին՝ մարմնոյն²⁷ եւ աստուածութեանն խառնման։ 43 Ո՞չ ահա²⁸ յայտ է, եթէ բաժանումն²⁹ առնես բնութեանցն, ո՛չ միայն երկու³⁰, այլ³¹ եւ երիս բնութիւնս հարկ լինի քեզ խոստովանել՝ զմիջոցն³² յաւելլովն. եւ եթէ³³ բառնաս՝ ո՛չ լինի խառնումն երկուցն³⁴, եւ ո՛չ Աստուած մարդ լինի. եւ ամենեքեան զրկեալք ի փրկութենէն։ 44 Տեսանե՞ս՝ ո՛ւր արդեաւք³⁵ բաժանումնդ³⁶ քո վարէ զքեզ։ 45 Նա ի նոյն ճառի ոչ միայն խառնմամբ³⁷ զաստուածային բնութիւնն³⁸ ընդ մարդկային³⁹ բնութեան՝ ասէ, այլ² եւ

1 A յայդում՝ ճառի

2 A Իսրայիլի

3 ACDEO աստուածաբան

4 C որ (դուքն)

5 A ըստ այլոց CE օծելոյ

6 ACD մերձաւորութիւն

7 A աւծողին BCDO օծողին

8 ACE բարձրանալ

9 C յ Բ ս

10 CO բնութեան

11 AB ձեզ (խոստովանել)

12 A այլ BD չի՞ր այլ d այլ

13 T₁T₂ Աստուածաբանի

14 A այլ եւ

15 ACEO յաւծութենէն փխ յաստուածութենէն

16 CE որ է օծն O էօծն D որ էօծն

17 ACEO յիմանաս

18 CD յ. Բ

19 CO ընդդիմակցայցն

20 ABCDEO չի՞ր ի (մարմնոյ)

21 ABCDO միմն

22 CE միմն փխ միւսն

23 B և (զաստուածացեալն)

24 ACEO ըստ աստուածաբանի BD T₁ ըստ աստուածաբանից

25 A եթե

26 BD օծութեան d (օծութեան)ն

27 B մարմնի

28 O ահայ

29 A բարձրանումն

30 ABCDEO Բ

31 A այլ եւ

32 T₂ միջոցն

33 A եթե

34 D երկուց d (երկուց)ն

35 AC արդեալ

36 ADE բարձրանումն B բաժանումն

37 ABCEO խառնմամբն

38 BD բնութիւն CE բնութիւնսն

39 ABCEO ընդ մարդկան

եւ ընդ մահկանացուն³ զանմահն, եւ ընդ չարչարելին զանչարչարելին եւ ընդ անպատուութեանն⁴, որ քան զամենայն պատիւս գերագոյն է:

46 Եւ Աթանաս ի թղթին Ապողինարի մի բնութիւն ասաց Աստուծոյ Բանին մարմնացելոյ: 47 Զնոյն եւ Հետեւող⁵ նորին Կիւրեղ⁶, յորժամ հհարց զնա⁷ Սեկունդոս⁸ եպիսկոպոս⁹, եթէ¹⁰ պարտ է երկո՞ւս¹¹ բնութիւնս իմանալ Բանին մարմնացելոյ եթէ մի, եւ նա զրոյժ պատասխանի առնէ, եթէ «Յետ միաւորութեանն ո՛չ անջատեմք զբնութիւնս¹² ի միմեանց, ո՛չ յերկուս¹³ որդիս Հատանեմք զմիւնն եւ զանբաժանելին¹⁴, այլ¹⁵ միաւորեմք. որպէս եւ սուրբ Հարքն ասացին մի բնութիւն մարմնացելոյ Աստուծոյ Բանին¹⁶»: 48 Եւ դարձեալ յերկրորդ թղթին, որ առ Սեկունդոս¹⁷ «Այլ¹⁸ ասեն, ասէ, հակառակորդքն՝ եթէ մի բնութիւն է մարմնացելոյ Բանին Աստուծոյ, հարկ է ամենայնի¹⁹ չփոթումն ընդունել²⁰ եւ խառնակումն, որպէս ծախեցելոյ եւ ի ներքս գողացելոյ²¹ մարդկայնոյ բնութեանն²². եւ անգիտացան զուղիղսն թիւրել, թէ ըստ ճշմարտութեան²³ ասէ մի

բնութիւն մարմնացելոյ Բանին²⁴ Աստուծոյ»: 49 Դարձեալ սուրբն Կիւրեղ²⁵ առ Լէգէոս²⁶ քահանայ՝ «Եթէ²⁷ ասեմք, ասէ, մի բնութիւն խոստովանիլ²⁸ եթէ մարմնոյ հոգեւորի եւ իմանալոյ²⁹ եւ ոչ մեկուսին ի միմեանց միաւորեալքն. այլ³⁰ է մի որդի այնուհետեւ եւ մի բնութիւն նորա»: 50 Եւ դարձեալ զրէ առ Թէոդոս³¹ թագաւորն³². «Թէպէտ³³ ի զանազանից եւ յանմանից³⁴ եկեալ առ միմեանս բնութիւնքն՝ մի Քրիստոս, եւ³⁵ մի Որդի, եւ մի բնութիւն Հանդերձ առեցելովն»: 51 Զնոյն զրէ եւ առ Ակակ Մելտինոյ³⁶ եպիսկոպոսն³⁷ Հետեւող³⁸ սուրբ Հարանցն. «Ամենայն ուստեք³⁹ աստուածայնոց ի սուրբ կուսէն ասեն⁴⁰ առնուլ⁴¹ զմարմին⁴² Աստուծոյ Բանին, որ է մի եւ միայն Որդի եւ մի Տէր Յիսուս Քրիստոս. յերկուց⁴³ բնութիւնս միաւորեալ ասեմք⁴⁴ յետ միաւորութեանն՝ որպէս⁴⁵ ի բաց բարձելոյ⁴⁶ յերկուս Հատման⁴⁷. եւ մի գոլ հաւատամք զՈրդւոյ բնութիւնն»:

52 Եւ սուրբն Բարսեղ⁴⁸ ի ճառի ծննդեանն⁴⁹ Քրիստոսի ասէ. «Աստուած ի

1 ACO բնութեանն

2 A այդ և

3 ABCDE ընդ մահկանացուն

4 BD (ընդ) պատուութեան (ընդ)ան(պատուութեան)ն

5 A հետևալ BE հետևող

6 AD կիրիղ d կիրել

7 ABCO ցնա

8 ABCDE սեկունդոս ad (սեկ)ու(նդոս)

9 A եպիսկապոս B եպիսկապոսն

10 A եթե

11 ABCDEO Բ

12 ABE գրութիւնն CO բնութիւնն

13 E Բ (որդիս)

14 A զանբաժանելին

15 A այդ

16 O բանին աստուծոյ

17 ABCDE սեկունդոս

18 A այդ

19 O ամենայնի

20 T₁T₂ ընդունիլ

21 B չի՞ եւ ի ներս գողացելոյ

22 BD բնութեան

23 ACEO ըստ նշմարտութեանն T₁T₂ ըստ նշմարտութեան

24 ADO չի՞ բանին o բանին

25 A կիրիղ

26 A առ դեգեսու CO առ լեգեսու

27 A եթե

28 T₂ խոստովանել

29 ABCEO իմանալոյ

30 A այդ է

31 A առ թեոդոս

32 AC թագաւոր

33 A թեպէտ EO թեպէտ և

34 B անմանից

35 CE չի՞ և

36 AE մեղիտիմոյ C մելիտիմոյ

37 A եպիսկապոսն

38 A հետևալ BCD հետևող

39 ABCD ուստէ՛ք

40 A չի՞ ասեն a ասեն

41 C առեալ O առնուլ o առեալ

42 ABCEO զմարմինն

43 A երկուց

44 C յերկուս բնութիւնս միաւորեալ ասեմք T₁T₂ յերկուց բնութեանց ասեմք միաւորեալ

45 e ոչ (որպէս ի բաց)

46 ABCEO բարձեցելոյ D բարձեցելոց d բարձեցելոյ

47 ABCO յերկուս հատմանն

48 AO բարսիղ

49 BCEO ծննդեանն

մարմնում *ո՛չ առածոյ¹ գործովք, որպէս ի ձեռն մարգարէից², այլ³ բուսակից ինքեան եւ միաւորեալ ներկայացուցանելով⁴ զմարդն: 53 Եւ զի՛նչ աւրինակ ի մարմնումն աստուածութեան⁵ որպէս հուր յերկաթում, ո՛չ փոխարկաբար, այլ⁶ փոխաւորաբար⁷. քանզի ո՛չ եթէ⁸ արտաքս ինչ յիւրմէ⁹ ընթանայ հուր առ երկաթ, այլ¹⁰ մնալով ըստ բնութեանն¹¹ ի¹² տեղւոջ՝ փոխատրէ ի նմա յիւրմէ զաւրութեանէն, որ ոչ նուազ¹³ է փոխատրութեամբ. եւ զբոլորն լնու զընդունողն¹⁴: 54 Ըստ այսմ եւ աստուածային Բանն ոչ չարժի յիւրմէ եւ բնակեաց ի մեզ, եւ ոչ յեղումն ինչ կրեաց, եւ Բանն մարմին եղեւ: 55 Եւ զիա՞րդ, ասեն, ի մարմնական տկարութենէ ոչ լցաւ Աստուածն Բան. ասեմ՝ եթէ ոչ հուրն¹⁵ ի յատկութենէ երկաթոյն առնու ինչ. սեաւ է երկաթ եւ ցուրտ, բայց սակայն հրացեալ՝ զհրոյ կերպարան զգենու, եւ ինքն պայծառանալով՝ ոչ սեւացուցանէ զհուր¹⁶. քանզի եւ ոչ ստեղծականիս այս հրոյ¹⁷ հանգիտաբար տայցես¹⁸ ազդել Աստուածութեանն¹⁹»:*

56 Զնոյն եւ Աթանաս ի ծննդեան²⁰ ճառին. «Ուղղորդապէս եւ մեք խոստովա-

նեսցուք յանապական²¹ մարմնի զտնաւրէնութիւնն²². քանզի մարմին եղեւ Բանն բնութեամբ եւ միացաւ ի նմա անորոշաբար ի մի. եւ Տէր²³ մեր եւ Փրկիչ Յիսուս Քրիստոս միով բնութեամբ եղեւ մարդ ի յարգանդի Կուսին: 57 Մարգարէից²⁴ տառիցն ունին դիցուք. զի անապական ցուցին միով բնութեամբ²⁵: 58 Ո՛չ ուրանամ զբնութիւնն եւ ո՛չ բաժանեմ²⁶, այլ²⁷ միութիւն²⁸ ասեմ անշփոթաբար՝ ըստ Պրոկղ ի յայնմ ճառի²⁹, որոյ սկիզբն է³⁰ «Կուսական է տաւնս³¹», ասէ՝ «Կոչեաց զմեզ ի միասին այսաւր³² սուրբ եւ Աստուածածին կոյսն Մարիամ, անաղտ կուսութեան բաժակն, բանաւոր դրախտն³³ երկրորդ Ադամայ³⁴, գործարան միաւորութեան³⁵ բնութեանցն³⁶, սարսափելի տնաւրէնութեանն³⁷ ոստայն, յորում անճառաբար անկաւ³⁸ միաւորութեանն պատմուճան: 59 Նա անապականաբար ծնաւ, եւ դրաւքն փակելովք³⁹ անխափան ի ներքս եմուտ. զորոյ զմիութիւն բնութեանցն թովմաս⁴⁰ աղաղակեաց՝ «Տէր իմ եւ Աստուած իմ»: 60 Եւ յետ այլոց ասէ, եթէ⁴¹ «Բնութեամբ ան-

1 ABCDO ոչ առածոց

2 O (մարգարէից)ն

3 A այդ

4 ABCDO ներկայացուցանելով

5 ACO աստուածութեանն

6 A այդ

7 E չի՞այլ փոխատրաբար

8 A եթէ

9 C իւրմէ

10 A այդ

11 BD ըստ բնութեան

12 ABDEO չի՞ի (տեղւոջ)

13 AE որ ոչ նուազէ T₁T₂ ոչ նուազ է

14 BCEO զընդունողն

15 ABCDEO ոչ հուր B (եթե ոչ) հուր երկաթն է փի հուրն ի յատկութենէ երկաթոյն առնու ինչ

16 B զհուրն C հուր

17 T₁ չի՞հրոյ

18 E տայցես

19 BD աստուածութեան d (աստուածութեան)ն

20 CDEO ծննդեան

21 D յանական d յանապական

22 BD զտնաւրէնութիւն d (զտնաւրէնութիւն)ն

23 AEO անորոշաբար. մի եւ տէր չի՞ի (մի)

24 A մարգարէիցն a (մարգարէ)ից տառ(իցն)

25 BD բնութիւն

26 ACDO ո՛չ բաժանեմ d ո՛չ բաժանեմ

27 A այդ

28 DT₁ միութեամբ

29 ABD ի յայնր (ճառի) T₁T₂ Պրոկղի յայնմ (ճառի) ՆԲՆ. Պրոկղ ի

30 ACDEO (սկիզբն) չի՞ի է

31 ACO կուսական տաւնս է

32 RՆԲՆ. այսաւր T₁T₂ այսր

33 BD դրախտ d դրախտն

34 B աղամա

35 C միաւորութեանն o միաւորութեանն

36 ABCEO բնութեանց

37 BD տնորէնութեան O տնորութեան o (տնոր)էն(ութեանն)

38 ABCEO անգաւ

39 C դրովն B փակելով

40 C թումաս

41 A եթե

չարչարելին եղեւ զթուլթեամբ բազմաչարչարելի»։ 61 Եւ դարձեալ ասէ. «Գթասէրն Աստուած եկն, որ միշտ մերձն էր, եւ ետ փրկանս զիր արիւնն¹ եւ գնեաց զաշխարհս² ի նզովից աւրինացն. որ գնեաց զմեզ՝ ո՛չ է սոսկ մարդ, ո՛վ Հրէայդ³»։ 62 Եւ դարձեալ՝ «Եթէ⁴ այլ ոք է Քրիստոս եւ այլ⁵ ոք՝ Աստուած Բանն, ո՛չ եւս Երրորդութիւն»։ 63 Մի՛ պատառեր գտնաւ ընդ իրեանն⁶ պատմութեան զ՛ի վերուստ անկեալն⁷. մի՛ աշակերտիր Արիոսի, վասն զի նա ամբարշտելովն⁸ զբնութիւնսն Հատանէ։ 64 Դու զմիաւորութիւնն մի՛ բաժաներ⁹, զի մի՛ բաժանեցիս¹⁰ յԱստուծոյ։

65 Եւ Եպիփան յեւթն եւ տասներորդ¹¹ սաղմոսին ասէ. «Քանզի միածին Որդին Աստուծոյ մարդացաւ, եւ եղեւ որդի Դաւթի ճշմարիտ, եւ անշփոթ մնացեալ բնութեանցն¹² եւ անքակ լեալ միաւորութեանն¹³»։ 66 Եւ դարձեալ նոյն Եպիփան ի Պարունակախաւսն¹⁴ ասէ. «Ինքն Աստուած՝ ինքն մարդ. ոչ չփոթեալ միութեամբն, այլ¹⁵ զերկուսին ի միասին խառնեալ, զերկրայինն ընդ Աստուածութեանն¹⁶»։

67 Տե՛ս, զանճառ միաւորութիւն Բանին եւ մարմնոյն ի մի զաւրութիւն զաւ-

րացոյց, ի մի աստուածութիւն ժողովեաց, մի գոլ Տէր, մի Քրիստոս. ոչ երկու¹⁷ քրիստոսք եւ ո՛չ երկու¹⁸ աստուածք ի նոյն մարմին¹⁹ հոգեւոր, ի նոյն աստուածութիւն²⁰ անհասանելի։ 68 Որպէս Գրիգոր Աստուածաբան²¹ սրբոյն Բարսղի պատասխանի առնէ ի Հարցմանն վասն բնութեանցն²² զանազանութեան. «Եթէ²³ զանազանութիւն²⁴, ասէ, աննմանութիւն, եւ եթէ²⁵ աննմանութիւն՝ ո՛չ պարզութիւն, եւ եթէ²⁶ ոչ պարզութիւն՝ ի բազմաց դրութիւն, որ լինի բազում դրութիւն»։ 69 Այլ²⁷ զի ճշմարտութիւնն²⁸ մի է եւ ո՛չ բազում բնութեամբ, ասէ Աստուածաբանն²⁹, իսկ ի բազումս բաժանելն՝ ստուլթիւն։

70 Յոր ոչ կարացեալ Հասանել Հարախոյեանն Ապողինարէս ի ձեռն անհաւատութեան³⁰ երկու³¹ կատարեալ ասէ ի մի մարմին։ 71 Եւ սուրբն Կիւրեղ³² պատասխանի³³ առնէ, եթէ «Երկուց գոյութեանցն³⁴ կատարելոց³⁵ միաւորութիւն»։ 72 Եւ դարձեալ Ապողինարէս՝ եթէ «Երկու³⁶ կատարեալ ի³⁷ մի կատարեալ կենդանի լինել ո՛չ կարէ»։ 73 Եւ դարձեալ

1 A արեւմն C արեւմն

2 AC գաշխարհ

3 A հրեայդ B չի՞ ով b ով

4 A եթե

5 A այդ

6 BD գտնօրէնութեան

7 ACE զի վերուստ անգեալն O զ՛ի վերուստ DO անգեալն T₁ ըզի (վերուստ)

8 AO ամպարշտելովն

9 ACO մի բարձաներ

10 ACE մի բարձանեցիս

11 CO յէ եւ Ժ երորդ (սաղմոսին) T₁ ի 17 երորդ T₂ յեթն եւ տասներորդ

12 B բնութեանց

13 BD միաւորութեան

14 AE ի պարունակախաւսն C ի պարունակախոսն O ի պարունակախոսն o ի պարունակախոսն

15 A այդ

16 T₁T₂ ընդ Աստուածութեան

17 BCDE Բ

18 BCDEO Բ

19 D և (ի նոյն մարմին) d չի՞ եւ

20 O աստուածութիւն

21 T₂ աստուածաբան

22 A բնութեանց a (բնութեանց)ն

23 A եթե

24 BD զանազանութեան d (զանազանութիւն)ն

25 A եթե

26 A եթե

27 A այդ

28 D ճշմարտութիւն

29 ACDEO աստուածաբան

30 ACO անհաւատութեանն

31 BCDE Բ

32 AO կիւրիդ ACG (յաւելում լուսանցում) յիմա եւ տես զանունդ

33 A պատասխանի

34 ABDEO գոյացութեանցն C T₁ գոյակցութեանցն

35 ABCD կատարեցելոց

36 ABCDO Բ

37 ABCDO չի՞ ի

սուրբն Բարսեղ¹ «Ի մարդկանէ² անկարելի, իսկ առ ի յԱստուծոյ կարելի. որպէս ի Կուսէն³ ծնանելն⁴, եւ ի վերայ ծովուն գնալն⁵, որպէս զբաւքն փակելովք⁶ մարմին⁷ թանձրամած մտանելով՝ ի մտոյ եւ յոսկերաց հաստատեալ⁸: 74 Արդ զոր աւրինակ այս կարելի է Աստուծոյ, նոյնպէս եւ այն. քանզի Աստուծոյ է⁹ եւ աստուածային է ամենայն բնութիւն եւ կիրք եւ ներգործութիւն եւ կամք»:

75 Այսոքիկ յաղագս երկուց բնութեանց¹⁰ ընդդիմասացութիւնք¹¹ բաւականացին ի սուրբ հարանցն, եթէ¹² կամիցիք¹³ ախորժեկով լսել՝ ի բաց թողլով զհակառակելն: 76 Արդ տեսցուք եւ որ յաղագս կամացն, զոր դուք առնուք¹⁴ զասացեալսն ի սրբոյն Կիւրղէ, եթէ «Յայնժամ¹⁵ կամէր՝ թոյլ տայր¹⁶ մարմնոյն կրել զիւրսն», որ անհնարին է այս լինել ի միում անձին: 77 Եթէ հարկաւորապէս ընէք երկաքանչիւր բնութեանցն կամել եւ գործել զիւրն, ապա ոչ էր աստուածացեալ բոլորն, այլ¹⁷ տակաւին եւս թշնամութիւն ի մարմնի: 78 «Զի յորժամ առնէաք, ասէ, զկամս մարմնոյ եւ մտաց՝ եւ

էաք¹⁸ արդարեւ որդիք բարկութեան»¹⁹. որ եւ ո՛չ Պաւղոսի ծառայական¹⁹ բնութեանն հաւասար էր²⁰, որ փոփոխմամբ զմիտս²¹ Քրիստոսի ունէր: 79 Իսկ եթէ աստուածացեալ ասէք զբոլորն, եւ ի մեր փրկութիւն տնաւորինաբար միով իշխանականաւ թողացուցանէր²² մարմնովն կրել զանանգոսնելի²³ կիրսն, յայտ է, եթէ²⁴ զաստուածային²⁵ միայն յայտ²⁶ առնէք զկամսն, վեհագունութեամբ²⁷ յաղթողն²⁸ ամենայնի: 80 Արդ եւ յաղագս այսորիկ²⁹ գիտասցուք զսուրբ³⁰ հարանցն ասացեալսն:

81 Ասէ յաղթող³¹ սպառազէնն Քրիստոսի Աթանասիոս³² ի ճառին, որ³³ ի Յայտնութիւն³⁴ Փրկչին. «Վասն այնորիկ³⁵ եկն Բանն Աստուած վասն առաջնոյ մարդոյն ի կենդանութիւն մարդոյն, ի բաց բարձումն անիրաւ³⁶ թշնամւոյն մեր. ծնաւ ի կնոջէ՝ զառաջին ստեղծուածն զմարդկային կերպարանս ինքեամբ հաստատել³⁷. ցուցաւ մարմնոյ³⁸ առանց մարմնական կամաց³⁹ եւ խորհրդոց⁴⁰ մարդկայ-

1 AO Բարսիդ

2 ABCDO մարդկան չի՞ր ի մարդկանէ

3 ACDEO կուսին չի՞ր ի կուսէն B կուսի

4 OT₁ ծնանիլն

5 BD չի՞ր եւ ի վերայ ծովուն գնալն

6 T₁ փակելովք

7 BD T₁ T₂ մարմին (թանձրամած)

8 T₁ հաստատեալ ի մտոյ և յոսկերաց, մտանելն T₂ հաստատեալ ի մտոյ և յոսկերաց՝ մտանելն BD (հաստատեալ) եւ ի վերայ ծովուն գնալն: (Արդ)

9 A չի՞ր (բանգի) աստուծոյ է BCDEO (բանգի) աստուծոյ եւ աստուծային է

10 ACO բնութեանցն

11 B ընդդիմասացութեանց D ընդդիմասացութեանմ d (ընդդիմասացութիւնմ)

12 A եթե

13 T₁T₂ կամեսչիք

14 ACE առնոյք

15 A եթե նԲ.ն. եթե յայնժամ

16 A թոյլ տայր

17 A այդ

18 A եաք

19 Ընդդիմ. Բ

19 B պողոսի CE պողոս ի ծառայական O պողոսի ծառայական o պաւղոս ի ծառայական

20 A հաւասարի

21 A զմիտ

22 ADE թուղացուցանէր C թուղացուցանէր

23 C զանգոսնելի

24 A եթե

25 ACO զաստուծայինն

26 AB չի՞ր յայտ a յայտ (առնէ)

27 ABCO վեհագոյնութեամբ

28 CDEO յաղթողն

29 ABCE այսոցիկ

30 BD սուրբ d զ(սուրբ)

31 ABCDEO յաղթող

32 T₁T₂ Աթանաս

33 BD չի՞ր որ

34 ABCDEO (ի ճառին որ) ի յայտնութեան

35 T₁T₂ այսորիկ

36 A անիրաւի D անիրաւ BD մարդուն d մարդոյն

37 ABDE հաստատեալ

38 A մարմնով Ba մարմնոց

39 B առանց մարմնոյ կամաց

40 A խորհրդոց

նոց, ի պատկեր նորոգութեան, ի կամս աստուածութեան, վասն զի եւ բնութիւն բոլոր Բանին ցուցմամբ կերպիւ մարդկայնոյ մարմնոյ¹»:

82 Գրէ եւ եպիսկոպոսն² Հռոմայ³ Ոնոբրիոս⁴. «Զի եթէ էր ծանուցեալ, ոչ արդեաւք⁵ զՏէրն փառացն⁶ ի խաչ Հանէին⁷». որ եւ յայտնի է, եթէ աստուածութեանն ոչ է⁸ Հնար ի խաչ ելանել եւ ոչ զչարչարանաց⁹ մարդկայնոց զփորձ առնուլ, եթէ եւ զայսոսիկ կրէր վասն անճառելի միաւորութեան¹⁰ մարմնոյն եւ աստուածային բնութեանն: 83 Վասն որոյ մի կամք խոստովանիմք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. քանզի կամք այլ եւ այլք¹¹ Հակառակ ոչ եղեն ի Փրկիչն մեր, վասն զի ի վեր քան զաւրէնս մարդկութեան¹² ծանուցեալ եղեւ¹³:

84 Եւ¹⁴ Գրիգոր Աստուածաբան¹⁵ զկամացն այսպէս գրէ. «ԶՓրկչին ասելն՝ Ոչ զի զկամս իմ արարից», զի եթէ¹⁶ ոչ ի ստորինս իջելոյն յինքենէ այսոքիկ ասացեալ լինէին¹⁷ ասէաք արդեաւք¹⁸, իբր ի մարդոյ տպաւորեալ զԲանն, որ ըստ Փրկչին¹⁹ իմանան. քանզի նորա կամելն ոչ ընդդէմ

Աստուծոյ է, այլ²⁰ յԱստուծոյ բովանդակն²¹. այլ²² ըստ մեզ՝ իբրեւ մարդկային ախորժակացս ոչ ամենայն իրաւք զՀետ երթայ²³ աստուածայնոյն»: 85 Տեսանե՞ս, զի որոշեալ կամս Փրկիչն²⁴ զՀասարակաց մարդկութենէս ասաց եւ ոչ զիւրոյ մարմնոյն:

86 Այլ եթէ²⁵ զՀրաժարումն²⁶ բաժակին ասես, եւ եթէ²⁷ «Ոչ իմ կամքս, այլ²⁸ քոյդ զաւրացին կամք»²⁹, եւ զայս ի նոյն գլուխ եւթնեկին²⁹ ի տասներորդ³⁰ գլխոցն մեկնէ Աստուածաբանն³¹. «Իբրեւ ոչ եթէ կարողութիւն իցէ, ասէ, եւ կամ թէ ոչ կարողութիւն³², զայն անգիտանալ ի դէպ էր, եւ ոչ կամացն Հակառակ ի ներքս ածել կամս. այլ³³ զի առողին է բանս այս, որ էջն եւ որ առաւն»:

87 Տե՛ս զմիաւորութիւն առողին, եւ որ առաւն. Բանին ասեմ եւ մարմնոյն: 88 Ասա՛, ո՛վ անբան սպասաւոր Բանին, իբրեւ ոչ եթէ³⁴ առանձին ինչ իցեն Որդւոյ կամք քան թէ Հաւր³⁵, այլ որպէս թէ³⁶ ոչ իցեն, բանս է. զի եղիցի այնպիսի իմն ժողովումն:

1 AB մարմնոյ

2 A եպիսկոպոսն C եպիսկոպոս

3 AB հոռովմայ E հոռովայ D հոռմա d (հոռմայ)

4 AO ոնորիա BC ոնորիայ

5 ACDE արդեւք D արդեւք o (արդեւք)աւ(f)

6 ABCO գտէր փառացն

7 A ի խաչ հանեին C հանին

8 O (ոչ) էր

9 BD չարչարանաց d զ(չարչարանաց)

10 ACO միաւորութեանն

11 A այդ եւ այդք

12 C մարդկնութեան

13 ACD (ծանուցեալ) եղէ d եղեւ

14 DT₁ չիք եւ

15 B Գրիգոր աստուածաբանն

16 Պ.Վ.Ի.Բ. 42

17 A եթե

18 A ասացեալ լինեին

19 A արդեւք C արդեւք

20 O որ գիրկէին

20 A այդ

21 ACO բովանդակն

22 A այդ

23 AC երթա

24 O փրկչին o փրկիչին

25 A այդ եթե

26 C հրաժարումն

27 A եթե

28 A այդ

29 Պ.Վ.Ի.Բ. 42

29 AC եւթնեկին O եթնեկին B է երեկին T₁T₂ եթնեկին

30 AEO ի տասներորդ BD ի ժերորդ C ժ որդ o (ի տասն)եր(որդ)

31 ACDEO աստուածաբան

32 BD չիք իցէ, ասէ, եւ կամ թէ ոչ կարողութիւն d իցէ ասէ եւ կամ թէ ոչ կարողութիւն

33 A այդ

34 A եթե

35 A կամք եւ հար a քան թե հար B հար եւ հար (այլ) E և քան թե հար O (կամք) և հար o (կամք) քան թե հար

36 A որպէս թե

89 «Ոչ զի արարից զկամս իմ, զի եւ ոչ են իսկ իմն¹ ի քուամէդ² բաժանեալ, այլ³ հաւասարակից իմ եւ քո են, որպէս մի աստուածութիւն՝ նոյնպէս եւ կամք»։ 90 Տեսե՞ր որպէս կորոյս զմարմնոյն կամս եւ ընդ մի աստուածութիւն⁴ Հաւր եւ Որդւոյ միաւորեաց։

91 Ոչ կարես բաժանել⁵, ո՛չ բնութեամբ եւ ո՛չ կամաւք, որպէս ահա ցուցաւ. քանզի մի է երեւելին եւ աներեւոյթն, անժամանակն եւ ընդ ժամանակաւն, եւ ո՛չ այլ ոք եւ այլ⁶ մի լիցի. վասն զի երկոքին ի մի⁷ խառնելովն, Աստուծոյ մարդանալովն, եւ մարդոյն աստուածանալովն⁸ բազում անգամ յեղանակէ՞⁹ Աստուածաբանն¹⁰ զաստուածանալն¹¹ մարդոյն¹², զի մի՛ հետք իսկ երեւեսցին բնութեան եւ կամացն¹³ զանազանութեան։

92 Եւ Գրիգոր Նիւսացին¹⁴ յերկրորդ գիրսն, որ ընդդէմ Եւնոմիոսի¹⁵ «Զի մեք, ասէ, զմարմինն, որով զհարչարանս¹⁶ ընկալաւ՝ ընդ աստուածային բնութեանն խառնեալ ասեմք, արարեալ ի ձեռն միաւորութեանն՝ զոր ինչ է առողին բնութիւն»։ 93 Նա եւ առ Թէոփիլոս Աղեքսանդրոլ¹⁷ եպիսկոպոսապետն գրէ, եթէ «Ամենայն ինչ, որ տկար եւ ապականացու

բնութիւն էր, խառնեալ ընդ աստուածութեանն եղեւ, որ ինչ աստուածութեանն էր միշտ¹⁸»։

94 Եւ մեծն Բարսեղ¹⁹ յերրորդ սաղմոսի մեկնութեանն²⁰ ասէ. «Կարողակից արարեալ զհոգեղէն մարմինն աստուածութեանն²¹ ի մի զաւրութիւն²² զաւրացոյց եւ ի մի աստուածութիւն ժողովեաց»։

95 Եւ Դիոնէսիոս²³ Պաղղոսի աշակերտն, որ եւ Փրկչին տեսեալն²⁴ արժանաւոր եղեալ, գրէ առ Գայիոս ասպնջական²⁵ Առաքելոցն. «Զառ ի թաքնութենէ²⁶ գերագունին ի մերս երեւոյթ մարդկաւրէն լինելոյ²⁷ գալն թագունեաց²⁸ եւ երեւելոյն²⁹, զի եւ աստուածականագոյն³⁰ ասացից զերեւելն մարմնով։ 96 Եւ այս խորհուրդ³¹ Յիսուսի անյայտ է ո՛չ միայն բանի կամ մտաց՝ Հպել ի խորհուրդն³² նորա, այլ³³ եւ ճառելովն անճառելի մնայ³⁴ եւ գիտելովն անգիտելի³⁵. ո՛չ մարդ էր Քրիստոս եւ ո՛չ որպէս ոչ մարդ, այլ³⁶ որպէս ի

1 ABDEO իմ փխ իմն

2 ADO ի փումէդ do (ի փու)մ(մէդ)

3 A այդ

4 B մի աստուածութիւնն

5 AC բարձանել D չի՞ ոչ կարես բաժանել

6 A ոչ այդ ո՞ր և այդ T₁ չի՞ և

7 ABCDEO չի՞ (եթևոփին) ի (մի)

8 ACOd (մարդոյն) աստուածանլով

9 T₁ եղանակէ

10 ACDEO աստուածաբան

11 CE զաստուածանալ

12 ABCEO մարմնոյն

13 ACO կամաց

14 AB գրիգոր նիւսացի

15 ABCDEO ընդդէմ Եւնոմիոսի

16 AB Հարչարանն CEO զհարչարանն

17 A առ Թեոփիլոս աղեքսանդր CEO աղեքսանդրու

18 T₂ չի՞ եղև որ ինչ աստուածութեանն

19 AO քարսիդ

20 D մեկնութեան

21 D աստուածութեան d (աստուածութեանն)

22 D չի՞ ի (մի գորութիւն) d ի

23 AC դիովնեսիոս BO դիովնեսիոս

24 ABCDEO տեսաւ

25 AE ասպնջական

26 B (զառ ի) քաճութեանն O (զառ ի) քաճութեանն

27 O լինելոյ o (լինելոյ)վ

28 ACD քաճութեան B քաճութեան եւ յետ

29 ACDEO յերևելոյն

30 B աստուածականագոյն O աստուծագոյն o (աստուած)այն(գոյն)

31 B եւ այս է յիսուսի O չի՞ խորհուրդ o խորհուրդ

32 ACE ի խորհուրդ

33 A այդ

34 ABCD մնա

35 T₁ (Էջ 296, ծմ. 80) (Բաղուած Աստղիկի այլ ձեռագրից)։ «մարդկորէն լինելով գոյն. բայց սակայն քաճութեան է եւ յետ երևելոյն. եւ կամ զի աստուածայնագոյն ասացից՝ եւ յերևելն մարմնով. եւ այս Յիսուսի խորհուրդ անյայտ է ո՛չ միայն բանի, կամ մտաց հպել ի խորհուրդն նորա. այլ մանաւանդ եւ նառելովն աննառելի մնայ»։

36 A այդ

մարդկանէ, անդր եւս քան զմարդիկ¹. եւ ապա ո՛չ ըստ Աստուծոյ զաստուածայինսն² ներգործել եւ ո՛չ զմարդկայինսն³ ըստ մարդոյ. այլ⁴ այրացելոյ Աստուծոյ նոր իմն զաստուածային ներգործութիւնսն ի մեզ կենցաղավարեալ»:

97 Այլ⁵ եթէ⁶ գրեալ է՝ «Ո՛չ եկի զկամս իմ առնել, այլ⁷ զկամս առաքելին Հաւր»⁸, եւ «Ո՛չ որպէս ես կամիմ, այլ⁸ որպէս դուր»⁹՝ ո՛չ այսոքիկ այլ եւ այլ⁹ կամս ցուցանեն, այլ¹⁰ այս ըստ ասացելոյ մարդկայնոյս եւ ըստ տնաւրինեցելոյն վասն մեր ասացան, զոր ետ յաւրինակ¹¹ բարի Վարդապետն մեր, զի զհետ շաւղաց¹² նորա հետեւեցուք եւ ո՛չ ըստ իւրաքանչիւր կամաց. այլ¹³ յամենայնի յաւէտ¹⁴ Տեառն նախապատուեցին կամք: 98 Եւ այսոքիկ՝ զանճառ միաւորութիւն եւ զաստուածանալն մարմնով:

99 Ահա՛ յայտ եղեւ մի կամս Քրիստոսի աստուածային, եւ միւսն հասարակաց. մարդկան ասէ եւ Քրիստոսին՝ բոլոր աստուածային:

100 Ասացուք այսուհետեւ եւ յաղագս ներգործութեանցն՝ վկայութեամբ սուրբ հարցն:

101 Ասէ Աթանաս ի չորրորդ ճառին, որ առ Արիոս¹⁵. «Եւ Բանն զմարմնոյն

դարձեալ ունէր զտկարութիւն¹⁶, որպէս զիւրսն. զի նորա է մարմինն գործակից աստուածութեանն¹⁷ գործոց, զի նովաւ լինէր, զի Աստուծոյ մարմին էր»:¹⁰² Եւ յետ սուղ ինչ բանի ասէ. «Քանզի եթէ¹⁸ Աստուծոյ Բանին գործք ոչ ի ձեռն մարմնոյն էր եղեալ, ո՛չ արդեաւ¹⁹ աստուածացեալ մարդն»:¹⁰³ Եւ յետ այլոց²⁰ «Քանզի զգործն Հաւր ի ձեռն մարմնոյն գործէր»:¹⁰⁴ Եւ բարձեալ²¹ նոյնն գրէ առ Դեղբիոս²² եպիսկոպոս²³ եւ խոստովանող²⁴. «Քանզի ձեռն ձգեալ յարոյց, որ ի ջերմութենէն էր ըմբռնեալ. եւ ձայն արձակեալ յարոյց զՂազար»:

105 Եւ Գրիգոր Նիւսիոյ²⁵ յերկրորդ ճառին, որ ընդդէմ Եւնոմիոսի²⁶ «Քանզի եւ ներգործելն, ասէ, որպէս եւ ճշմարիտ Աստուծոյ ի ձեռն իւրոյ մարմնոյն՝ ամենեցուն, որպէս ձայնին կամ²⁷ գործոյն մարդկաւրէն եկեալ յառաջ. իսկ ի ներքուստ ծածկեալ իմացեալ լինի աստուածութիւնն²⁸»:

106 Եւ գրէ եպիսկոպոսապետն²⁹ Հռոմայ³⁰ Յուլիոս³¹. «Եւ ոչ մի ինչ անջատումն, ասէ, Բանին եւ մարմնոյ³² նորա, բերիւր յաստուածային կիրս³³. այլ³⁴ է մի

1 B զմարդիք
2 ABCDE ոչ ըստ այլ զաստուածայինսն (ներգործել) ե ոչ ըստ աստուծոյ զաստուածայինսն
3 BD մարկայինսն
4 A այլ
5 A այլ
6 A քե T₁T₂ եթէ
7 A այլ
8 ԹՎԸ 38
9 A այլ
10 A այլ
11 T₁T₂ յորինակ
12 B շաղաց
13 A այլ
14 a (յամենայնի) յաւէտ
15 B չի՞մադին, որ առ արիոս

16 B տկարութիւն
17 T₁T₂ աստուածութեան
18 A եթե
19 ACDE արդեւ
20 A յետ այլոց
21 T₁T₂ դարձեալ ՆԲՆ. բարձեալ
22 ABD մոյն գրէ առ դեղփիոս C մոյն գիր առ դեղփիոս O դեղփիոս E դեղփիոս
23 A եպիսկոպոս
24 ABCDE խոստովանաւ
25 AC գրիգոր միւսիւ BDO միւսեա
26 ABCDEO եւնոմիոսի
27 O եւ (կամ) o չի՞մա
28 OT₁ (իմացեալ) լիցի ABCDE աստուածութիւն
29 T₁T₂ եպիսկոպոս
30 A հոովմա BCO հոովմայ E հոավմայ
31 AT₁ յուլիոս
32 T₁T₂ մարմնոյն
33 ABCDO գիրս
34 A այլ է

անձնաւորութիւն, մի ներգործութիւն եւ մի դէմք, բոլորովին Աստուած եւ բոլորովին մարդ, նոյն ինքն Յիսուս Քրիստոս»:

107 Եւ Յովհան Ոսկեբերան¹ ի ճառին, յորում ի լերինն² աղաւթէր Յիսուս, ասէ. «Միով զաւրութեամբ եւ միով ներգործութեամբ զբազմատեսակ ախտս բժշկեաց»:

108 Եւ յետ սակաւուց ասէ. «Զի³ զգանազան սքանչելիսն ի ձեռն միոյ ներգործութեան⁴ լնլով»:

109 Եւ Կիրեղ Աղեքսանդրացի⁵ ըստ Մատթէոսի⁶ աւետարանին մեկնութեանն⁷ ասէ, թէ «Ընդ իւր միաւորեաց զմարմինն, ո՛չ որպէս⁸ ասեն՝ որ ընդ Հաւր եւ ի Հաւրէ Աստուած Բանն⁹, որպէս եւ յիւրսն կազմեալ ներգործ¹⁰ մարմնոյ ներգործութիւնս բնաւորականն¹¹, զկերպ մարմնոյն ողջ պահելով վասն ծնանելոյն ի մարմնոյն. եւ լցոյց աստուածավայելուչ ներգործութեամբ եւ յիւրն Հանէ փառս»:

110 Դարձեալ՝ «Զերկուս¹² կոյրսն բժշկէ մերձաւորութեամբ ձեռինն եւ լուսաւորէ աստուածագործ զաւրութեամբ. լի գոլ զիւր մարմինն ցուցանէ, որպէս գոքանչին Պետրոսի ձեռն ի վերայ եղեալ՝ առ ժամայն բժշկէր, եւ պարտէր զնոսա վասն¹³ պատճառին իւրոյ բնութեանն¹⁴, աստուածութեանն¹⁵ ասեմ, միազաւր ցուցեալ զիւր մարմնոյն ներգործութիւնսն»:

111 Եւ դարձեալ՝

«Կարող գոլ¹⁶ զամենայն¹⁷ բանիւ ներգործել՝ վարի եւ թքովն, զի ծանիցուք, եթէ մարմին նորա զամենայն լնլով զներգործութիւնս կենդանարար¹⁸ բանին. եւ լուսաւորութեան¹⁹ առիթ լինի ի ձեռն սուղ ինչ մերձաւորութեանն²⁰, քանզի մարմին էր լուսոյ լոյս²¹ ճշմարտի»:

112 Որպէս մեծ ախոյեանն²² ուղղափառաց ի գիրս Պարապմանցն²³ յայտ առնէ Կիրեղ²⁴ «Աստուածային, ասէ²⁵, գոլ ասեմք զմարմինն Քրիստոսի, վասն զի Աստուծոյ մարմին է եւ²⁶ անճառելի փառաւք²⁷ զարդարեալ, անապական, սուրբ եւ կենդանարար»:

113 Եւ ի գիրս Գանձուցն²⁸ «Միաւորելով զկիրսն անբաժանաբար²⁹ թոյլ տայ³⁰ ինքեան, ասէ, որպէս մարդ, եղեալ ընդ մարդկան՝ եւ քաղցնուլ եւ ծարաւել եւ զայլսն³¹ կրել, զոր ինչ ասենն³² յաղագս նորա»:

114 Տեսանե՞ս, զի ոչ Հարկաւորք ասին, այլ³³ կամաւորք եւ ըստ թողացուցանելոյ³⁴ կրել զանանգոսնելի կիրսն վասն ճշմարտելոյ զմարմինն եւ լուծանելոյ³⁵ ի մէնջ³⁶ զդատապարտութիւնն³⁷. «Քանզի ծառայեաց ճշմարտապէս իւրով մարմ-

1 CEO ոսկեբերան B ոսկեբերան

2 T₁T₂ ի լերին

3 B գիս

4 E ներգործութեանն

5 ADO կիրիղ BCD աղեքսանդրացի E աղեքսանդրացի

6 ABDEO ըստ մաթէոսի T₂ ըստ Մատթէոս

7 D մեկնութեան d (մեկնութեան)ն

8 ABCDEO որպէս ոչ (ասեմ)

9 C ի հօրէ քանն

10 T₁T₂ չի՞ք ներգործ

11 E բնաւորականն

12 O գերկու BD զԲ

13 O չի՞ք վասն

14 DT₁ բնութեան

15 T₁T₂ աստուածութեան

16 BCDEO կարող գոլ

17 ABCDEO զամենայն

18 A զկենդանարար

19 ACEO լուսաւորութեանն

20 BD մերձաւորութեան

21 OT₂ չի՞ք լոյս

22 C ախոյանն BD ախոյեան

23 CE ի գիրս պարապմանց

24 ADO կիրիղ

25 BD չի՞ք ասէ

26 D չի՞ք եւ

27 O աստուածային փառաւօ անմահելի

28 ABCDEO զանձուն

29 ACO անբաժանաբար

30 A թոյլ տայ D տա d տայ

31 A զայլսն կրել

32 ACDEO ասինն

33 A այլ (կամաւորք)

34 A թուղացուցանելոյ C թուղացուցանելոյ

35 E չի՞ք զմարմինն եւ լուծանելոյ

36 BDO չի՞ք ի մէնջ o ի մէնջ

37 ABD T₁ զդատապարտութիւնն

նովն, որպէս ծննդեանն¹, նոյնպէս եւ ախտից մերոց, ասէ Աստուածաբանն², յազաւ մերոյ ազատութեան եւ ամենեցուն, զորս զերծոյց ի մեղաց զըմբռնեալքս³»:
115 Եւ դարձեալ՝ եթէ «ի կերպարանս լինելով ծառայի ընդ ծառայակիցս եւ ընդ ծառայս, եւ կերպարանէ զաւտարին՝ յինքեան բերելով զիս հանդերձ իմովքն. զի ինքեամբ⁴ ծախսեցէ զչարութիւնն⁵, իբրեւ զմոմ՝ հուր, կամ իբրեւ զգոլորշի երկրի⁶ արեգակն, զի ես հաղորդեցայց նորայոցն⁷ յազաւ խառնմանն⁸: 116 Այս է խորհուրդ միաւորական կրիցն Քրիստոսի յազաւ բժշկելոյ զմեզ եւ ոչ բաժանեալ⁹ բնութիւն ցուցանելոյ, որպէս մեղք լեալ¹⁰ ասացաւ եւ նզովք, եւ ոչ եթէ¹¹ յայնոսիկ փոխեցաւ Տէրն. մի՛ լիցի¹², այլ¹³ վասն զտնաւրէնութիւնս մեր առնլոյ եւ զմեղս մեր բառնալոյ, այլ¹⁴ ո՛չ ինքն ախտացաւ:
117 Փորձեցաւ ըստ մեզ, այլ առանց մեղաց. քանզի «լոյսն, որպէս աստուածաբան Աւետարանիչն ասէ, ի խաւարի անդ լուսաւորէ, եւ խաւար նմա¹⁵ ոչ եղեւ հասու», որպէս Աղամայ¹⁶ յառաջնումն եւ որք յԱղամայ:

118 Զի՞նչ ասէք, բաւակա՞ն են ասացեալքս առ ի յայտնի կացուցանել

զճշմարտութիւնն¹⁷, եթէ¹⁸ պիտոյ է, որպէս ի ծանրալուր ականջս՝ բազում անգամ զնոյն ասել: 119 Եւ արդ, աղէ, լո՛ւր դու զպիտառութիւն առածոց սուրբ հարանցն սակս անապականութեան մարմնոյն Քրիստոսի, զոր նախ Երինոս¹⁹ Առաքելոցն հետեւող²⁰, արտադրէ զանապականութիւն խոստովանութեան մերոյ եւ տարագրէ զապականութիւն հայհոյութեան ձերոյ. «Ընդունայնք եւ սնոտիք են, ասէ, ամենեւին, որ զամենայն տնաւրէնութիւն²¹ աւարզեն զԱստուծոյ եւ զմարմնոյս փրկութիւն ուրանան եւ զվերստին²² ծնունդ²³ նորա անպատուեն՝ ոչ գոլ ընդունական ասելով զնա անապականութեան²⁴: 120 Եւ եթէ²⁵ ոչ ապրեցաւ սա, եւ ոչ Տէր աւերամբ²⁶ իւրով ուրեմն փրկեաց, ոչ բաժակն²⁷ փրկութեան գոհութեան՝ հասարակութիւն արեան նորա, եւ ոչ հացն, զոր²⁸ բեկանեմք՝ հասարակութիւն մարմնոյ նորա. քանզի²⁹ արիւն³⁰ ոչ եղիցի՝ բայց եթէ յերակաց եւ ի մարմնոյ գոյացութենէ³¹, զոր ճշմարտապէս եղեալ Բանն Աստուծոյ՝ արեամբն³² իւրով փրկեաց զմեզ»:

121 Արդ ահա ցուցաւ ասացելովքս. որք ապականութեամբ կամ աւտար բնութեամբ զտէրունական մարմինն հայհոյեն, ուրացեալ եւ աւտարացեալ են ի փրկութենէն. եւ զխորհրդական հացն եւ զգոհու-

1 CDEO ծննդեանն

2 ACDEO աստուածաբան

3 D զըմբռնալս d (զըմբռ)ն(եալս)

4 E զինքեամբ

5 ACEO զչարութիւնն

6 OT₁ աշխարհի

7 A նորայնոցն

8 BD խառնման

9 ACDEO ոչ բաժանեալ

10 CE լիեալ

11 A եթէ

12 A փոխեցաւ տերն. մի լիցի: O փոխեցաւ տերն, մի՛ լիցի

13 A այլ

14 A այլ

15 D նմայ

■ Զ•ԿԸ•ԼՇ 5

16 D աղամայ d (աղամայ)

17 BDT₁ զճշմարտութիւն

18 A եթէ

19 ACE երինոս

20 A հետեւող BCEO հետեւող

21 O տնաւորութիւն

22 D զվերստին

23 ADEO ծնունդն

24 B անապականութեանն

25 A եթէ

26 ABCEd արեամբ T₂ արեմբն

27 CE բաժակ

28 B որ փիս գոր (բեկանեմք)

29 D քան d (քան)զի

30 AC արեւն

31 A գոյացութենէ C գոյութենէ

32 ACO արեամբ (իւրով)

թեան բաժակն ոչ ի կեանս ինքեանց, այլ յապականութիւն ընդունին. զի թէպէտ¹ եւ Ադամ զանմեղանչական² մարմինն եւ զանդատապարտականն³ ի դատապարտութիւն եւ յապականութիւն մահու իջոյց, այլ⁴ Քրիստոս զսա անապական եւ փրկանակ⁵ մահու եցոյց՝ իշխանութիւն ունելով յերկրի թողուլ զմեղս, որպէս երանելոյն⁶ Աթանասի ասացեալ է ի բանին⁷, որ զԱպողինարէ⁸:

122 Եւ դարձեալ ի նոյն ճառէ՝ եթէ⁹ «Որպէս ոչ կարաց¹⁰ մահ ածել զինքեամբ զմարդկային զոգին¹¹ Քրիստոսի, եւ ոչ դարձեալ ապականութիւն գոռոզաբար յափշտակեաց զմարմինն Քրիստոսի զաւրութեամբ յապականութիւն. զի եւ այսպէս ապականացու իմանալն ամբարշտութիւն է»։ 123 Եւ դարձեալ ի չորրորդ ճառի¹² գրոցն ասէ նոյն Աթանաս, եթէ¹³ «Այն, որ եկն նորոգել իւրով մարմնով զմարմինս մահկանացուս, ոչ ըմբռնեցաւ յապականութենէ, այլ եւ¹⁴ զհաւերն կապեաց»։ 124 Եւ յետ այլոց¹⁵ «Եթէ¹⁶ զմեղս աշխարհիս ասաց բառնալ Յովհաննէս՝ զառն գոլով Աստուծոյ, զիա՞րդ ասեն ումանք ի մոլորելոցն, եթէ¹⁷ ապականացու¹⁸

էր մարմինն Քրիստոսի, քանզի մայր ապականութեան¹⁹ մեղք են»։

125 Եւ սրբոյն Եպիփանոս ի Պարունակախաւսն²⁰ ասացեալ է, եթէ²¹ «Ամենայն ինչ կարողութիւն²² է Աստուծոյ, եւ զապականեալն²³ փոխել յանապականութիւն²⁴ եւ մի՛ ոք զարմասցի, ասէ, քանզի զայս եկն ի ցուցանել եւ եցոյց առնել²⁵ յապականելի մարմնոյն²⁶ եւ զգեցուցեալ²⁷ աստուածութեանն²⁸ եւ ցուցեալ անապականելի²⁹. քանզի ի՞նչ յանդիմանէ զԱստուած. եւ յանդիմանէ, որ ոչ խոստովանի զտնաւերէնութեան խորհուրդն, այլ³⁰ ուրանայ³¹, որ ոչ հաւատայ³² զմիաւորութիւն բնութեանն, այլ³³ բաժանէ³⁴ յԱստուած ուրոյն եւ ի մարդ ուրոյն, յանապական եւ յապականացու, յանմահ եւ ի մահկանացու³⁵ եւ յայլ³⁶ եւս յայսպիսիս»։

126 Այլ³⁷ մեք տակաւին եւս յաղազս անապականութեան աստուածային մարմնոյն եւ այլ եւս³⁸ ճեպեցուք ասել ի հարցն սրբոց. քանզի ուր իցէ լոյս, սքաւղեսցի³⁹ անդ ամենեւին խաւար. սապէս եւ

1 A քեպէտ
2 ABD զանմեղանչական
3 ACDO զանդատապարտական d (զանդատապարտական)ն
4 A այլ
5 BDE փրկական
6 T₂ յերանելոյն
7 ABCDEO գրանէն չի՞ ի բանին T₁T₂ ի բանին
8 A (որ) զապողինարէ BDO զապողինարէ
9 A եթե
10 C ոչ կարեաց
11 O հոգին
12 CE նաոին
13 A եթե
14 A այլ և C այլ եւս T₁ այլ եւ չի՞ այլ եւս
15 A յետ այլոց
16 A եթե
17 A եթե
18 O ապականելոց (էր) օ ապականացու A ապահաւացու

19 B ապականութեանն
20 A ի պարունակախաւսն CEO ի պարունակախոսսն
21 A եթե
22 O կարողութիւն է օ (կար)ո(ղութիւն)է
23 AE զապականելն
24 CO զապականութիւն E զանապականութիւն
25 ABCDEO առնալ
26 T₂ մարմնոյն
27 AO զգեցեալ
28 BD աստուածութեան
29 C յանապականելի
30 A այլ
31 AD ուրանա d (ուրանա)յ
32 AD ոչ հաւատա d (հաւատա)յ
33 A այլ
34 ACO քարծանէ
35 E չի՞ յանմահ եւ ի մահկանացու
36 A յայլ եւս
37 A այլ
38 A եւ այլ եւս
39 ADE ասգործեցի CO անգործեցի e անգործ լիցի B քանզի ուր b ոչ (իցէ լոյս) այս գործեցի չի՞ սօղեսցի

յանապականութենէ¹ առ ընթեր եղելոյ փախնու ապականութիւն², ըստ ասելոյ³ սրբոյն Կիւրղի ի գիրս Պարապմանցն⁴:

127 Եւ դարձեալ՝ եթէ⁵ «Ոչն գիտողի զմեղս՝ իւրացուցանելով⁶ ընդ մեղաւք՝ խափանել⁷ զմեղս»: 128 Եւ դարձեալ՝ եթէ «Մարմինն, որ ի մէնջ առաւ՝ ընդ Բանին միաւորեալ, անապականութիւն էր եւ փառաւորեալ»: 129 Եւ նախ քան⁸ զԿիւրեղ⁹ վարդապետն նորա Աթանաս, ի թղթին որ առ Եպիկտիտոն¹⁰ եպիսկոպոս¹¹ Աթենացւոց՝ ասէ. «Բանն, որ ի մարմնին¹² էր, ի վեր էր քան զբնութիւն մահկանացու մարմնոյ, արար զմարմին իւր անմահ եւ անապական եւ լռեցոյց¹³ եւ ջնջեաց¹⁴ ի մարմնոյն զբնական մահն եւ զապականութիւնն»:

130 Ո՞ւր են¹⁵ ցոյցք անջատեալ բնութեան, ո՛վ անջատաւ¹⁶: 131 Տե՛ս եւ որ զհետ այսոցիկ. «Վասն զի եղեւ, ասէ, անապական մարմինն մահկանացու, եւ յաղթահարեցաւ մահ ի բնութեան մարմնոյ¹⁷ մահկանացուի»: 132 Եւ դարձեալ զկնի սորին՝ եթէ¹⁸ «Մարմնանալն Քրիստոսի, ասէ, յանամուսնութենէ եւ առանց

մեղաց. վասն այնորիկ¹⁹ ոչ գտաւ ապականութիւն ի մարմինն նորա»: 133 Եւ դարձեալ նոյն ի նոյն²⁰ թղթի՝ եթէ²¹ «Ոչ կարէ մահ բնակել ընդ կեանս, եւ ոչ ապականութիւն՝ ընդ անապականութեան»:

134 Տեսե՞ր զանբաժանելի²² միաւորութիւնն²³, ո՛վ բաժանասէրդ²⁴, ի Հարցն երանելեաց²⁵, որք²⁶ ո՛չ բնութեան զանազանութիւն, եւ ո՛չ կրից, եւ ո՛չ ներգործութեան, եւ ո՛չ կամաց՝ ո՛չ ինչ ի ներքս բերեն²⁷: 135 Հաւատովք խոստովանեալ եւ երկրպագեալ եւ ոչ քննեալ: 136 Ապա թէ²⁸ քննեսցես՝ ընդդէմ այսոցիկ ասա՝ արդ զմի դէմն, զոր ասես կեղծաւորելով՝ եւ զերկուս բնութիւնսն:

137 Եւ նախ յԱռաքելոյն²⁹ սկսանիմք զայս ներդիմեալ³⁰. «Որ ի կերպարանս Աստուծոյ էր, ասէ, զկերպարանս ծառայի էառ³¹». կերպ եւ կերպ ասէ, որ է դէմ եւ դէմ. աստուածայնոյն³² ասեմ եւ մարդկայնոյն: 138 Արդ սահմանեա³³ զերկոսեան, կամ յերկուութեան³⁴ զերկաքանչիւրսն, որ լինի ըստ խոստովանութեանդ քո, եւ ասեմ ըստ քննութեան՝ ո՛չ միայն երկու բնութիւնք, այլ եւ երկու որդիք³⁵ ըստ Նեստորի. (եւ ո՞ւր արդեաւք³⁶ դնիցես

1 ACEO յանապականութեան BD յապականութեան
2 ABCDO փախնու d փախնու ACDEO զապականութիւն B զապականութիւնն
3 CEO ըստ ասելոյն O սրբոյն Կիւրղի
4 B Կիւրեղի (ի գիրս) պատգամացն
5 A եթե
6 ABDT₁ (զմեղս) իւր ցուցանելով
7 ABCDEO խափանել d խափանել
8 O (եւ նախ) չի՞բան o (եւ նախ) բան
9 ADO զԿիւրիղ
10 ABCDEO առ Եպիկտետոն ՆԲ.Ն. Եպիկտիտոն T₁T₂ Եպիկտիմոն
11 A Եպիսկոպոս
12 A (որ ի) մարմինն էր O (որ ի) մարմին էր o (որ ի) մարմինն էր
13 O լոյց o (լո)ց(ոյց)
14 D ջնջեաց
15 A ուր են
16 BCDEO ով անջատող
17 ABCDEO մարմին
18 A եթե

19 T₁T₂ վասն այսորիկ
20 AEO մոյն առ ի մոյն (թղթի) BD մոյն առ մոյն
21 A եթե
22 ADO զանբաժանելի
23 DT₁ միաւորութիւն d (միաւորութիւն)ն
24 ACD ով բաժանասերդ
25 CE երանելեացն
26 T₂ որ
27 ABCDEO բերին
28 A (ապա) թե BCDEO թե T₁T₂ եթե
29 ABCDEO յառաքելոյ
30 C մերգիմեալ D մերդիմեալն
31 A եառ
32 T₁ աստուծայնոյ
33 E սահանեա
34 ABCDEO յիւրութեան
35 ABCDEO Բ (բնութիւն) ABCDEO այլ և Բ (որդի)ք
36 ACDE արդեւք d (արդեւ)աւք(f)

զ«Բանն մարմին եղեալ¹» եւ զ«Ընդ մեզ Աստուած» ասացեալ զէմմանուէն²) եւ կամ՝ միութիւն անշփոթելի յերկաքանչիւրոցն հաւատա³ ըստ հաւատոյ կաթողիկէ⁴ Եկեղեցւոյ անճառելի եւ անքննելի⁵ խոստովանութեամբ. քանզի յառման կերպին Աստուծոյ զմարդկային կերպն եղեւ առողին զաւրութեամբ եւ բնութեամբ: 139 Եւ զի մեծամէծքն այնոքիկ եւ սիւնքն եւ զլիաւորք Եկեղեցւոյ զերկոսին մեզ ուսուցին⁶ առնլով կերպին զկերպն՝ զանշփոթութիւնն⁷ եւ եղելութեամբ⁸ անեղ Բանին մարմին՝ զանքակ միաւորութիւնն⁹ եւ զմի բնութիւնն¹⁰. զոր աստուածային աւրէնքն թագաւորական ճանապարհ գիտելով¹¹ հրամայեն մեզ ոչ խոտորել¹² յաջ կամ յահեակ, ո՛չ միաւորութեամբ յեղումն կամ շփոթումն կամ ի բաց բարձումն ասել ի միոյն զմիւսն¹³, եւ ոչ անյեղութեամբն¹⁴ եւ անշփոթութեամբն կամ մարմնաւորութեանն¹⁵ ճշմարտութեամբ՝ քակտումն բնութեանց ասել եւ բաժանմանն¹⁶ Արիոսի. զոր եւ աստանաւր, որպէս եւ ասացի

վերագոյն¹⁷, պահել պարտ է գեղեցկապէս զերկոցունց չարեաց¹⁸ զմիջոց. եւ ոչ ի ձեռն անշփոթութեան¹⁹ աւտար բնութիւն²⁰ ի ներքս բերել ի համագոյ սրբոյ Երրորդութեանն²¹, կամ միաւորութեամբն ուրանալ, որպէս զԵւտիքէսն²². կամ զՀոգւոյն²³ իբրեւ զԱպողինարէս²⁴. կամ յեղումն ասել աստուածութեանն²⁵ ի մարմին, իբրեւ զՊանդուրացիսն²⁶. կամ ոչ առնուլ զմարմինն կատարեալ բնութեամբ, այլ²⁷ յերկնից բերեալ, իբրեւ զայլ²⁸ ոմն Եւտիքէս²⁹. կամ հակառակ այսմիկ՝ ի Մարիամայ³⁰ առնուլ սկիզբն աստուածութեանն³¹, իբրեւ զՓոտինոս³². կամ յարեգական զնել զմարմինն կամ յաւդս ցնդել, իբրեւ զՄարկեղոս: 140 Թողում ասել զբազմութիւն աղանդոց՝ ուրացելոց զտնաւրէնութեանն³³ ճշմարտութիւն³⁴, որք յաչաղելով զփրկութիւնն ամենակատար³⁵ մի բնութիւն ասացին այսպէս ամբարշտաբար³⁶. զորս տարագրեմք իբրեւ զգրոց³⁷ ինչ առեղծուածս եւ ոչ միոյ բանի արժանաւոր եւ գարշելի:

- 1 ABCDEO մարմին եղեւ T₁ մարմին եղեալ T₂ զ«Բանն մարմին եղեալ»
- 2 AO զընդ մեզ աստուած T₁ զընդ մեզ Աստուած T₂ զ«ընդ մեզ Աստուած» ասացեալն B գէմմանուէլն A գեմմանուէլն CDEO գեմմանուէլն D չիֆ եւ (զընդ մեզ) d եւ զընդ մեզ
- 3 AT₂ հաւատա CE հաւատայ BD հաւատ d հաւատայ T₁ հաւատա՝
- 4 ACO կաթողիկէ D եկեղեցոյ
- 5 ABCDEO (աննառնելի եւ անֆֆնելի)
- 6 BD ուսուց d ուսուցին
- 7 A զանշփոթութիւնն BD զանշփոթութեան d զանշփոթութիւն
- 8 C զեղելութեամբ
- 9 BD միաւորութիւն
- 10 T₁T₂ զմի բնութիւն
- 11 CE դիտելով
- 12 ABCDEO հրամայէ մեզ E (հրամայէ ոչ խոտորել) մեզ T₁ ոչ խոտորել
- 13 ACDEO (ասել) միւսոյն (զմիւսն) եւ միւսուն
- 14 B անեղութեամբն
- 15 B մարմնաւորութեան
- 16 ADO բաժանմանն

- 17 CE եւ ասաց ի վերագոյն D ասաց, ի վերագոյն պահել պարտ է O որպէս եւ ասաց ի վերագոյն
- 18 T₁ զերկոցունցն չարեաց T₂ զերկոցունցն չարեացն
- 19 ABCEO անշփոթութեանն
- 20 BD բնութեան d բնութիւն
- 21 D համագո E սուրբ BD երրորդութեան T₁ սուրբ երրորդութիւն
- 22 O (որպէս) և ACDEO գետիֆէսն T₁ ետիֆէսն
- 23 B գիոգոյն E գիոգոյ
- 24 O զապողինարէս T₁ Ապողինարէս
- 25 BD աստուածութեան
- 26 B զպանդուրացին T₁ Պանդուրացիսն
- 27 A այդ
- 28 A զայդ (ոմն)
- 29 ABEO ևտիֆէս T₁ այլ ոմն
- 30 D ի մարիամա
- 31 BDT₁ աստուածութեան
- 32 T₁ Փոտինոս
- 33 BD զտնաւրէնութեան d (զտնաւրէնութեան)ն
- 34 A ճշմարտութիւնն
- 35 B յաչախելով BD զփրկութիւն d (զփրկութիւն)ն AT₂ զփրկութիւնն ամենակատար
- 36 A ամպարշտաբար
- 37 ABCDO զգրոց

141 Այսոքիւք¹ բաւականապէս ի նա-
նիր գայթակղելոցն² ի մեզ լուծցին կար-
ծիք՝ զմի բնութիւն եւտիքեայն³ ասելով,
զորս նզովեմք եւ աւտար վարկանիմք⁴
յԱստուծոյ⁵ եւ յընդհանրական⁶ եկեղեց-
ւոյ. եւ լո՛ւր լիցի լուր խոստովանութեան⁷
հաւատոյս մերոյ ամենեցուն, որք կամին
ուղիղ լսել: 142 Այլ զի՛նչ պէտք այսոցիկ⁸
ամենեցուն ընդդիմադրութեանց⁹, եթէ ոչ
չաղեալ¹⁰ էիք յաւելորդ խնդիրս եւ յըն-
դունայն¹¹ վիճաբանութիւնս¹²: 143 Քանզի
թողեալ¹³ զհաւատալն եւ զարժանաւորու-
թիւն զաւրութեան հաւատոյն՝ բանին¹⁴ եւ
քննութեան մատնեցիք¹⁵ զձեզ եւ ընդու-
նայն արարիք զԽաչն Քրիստոսի. քանզի
«Հաւատք յայժմու¹⁶ ժամանակիս լրումն
բանին է», ասէ, զոր¹⁷ ասացն¹⁸. «Այլ մեք
յո՛ւն¹⁹ յայլ ինչ պարծեալ, բայց միայն ի
Խաչն Քրիստոսի»:

144 Ընկեսցուք ճառել յաղագս անճառ
չարչարանաց մարմնացելոյ Բանին Աս-
տուծոյ, զոր Պաւղոս, յաղագս անճանալթ
լինելոյ՝ զՏէրն փառաց խաչեալ ասէ, եւ՝
փոխանակ ուրախութեան հայրենի ծոցոյն,

որ նմա առաջի²⁰ կայր, յանձն առնուլ ասէ
նմա զԽաչն եւ արհամարհել զամաւթ²¹»:
145 Եւ Աստուածաբանն²² ի պասեքի ճա-
ռին՝ «Աստուած խաչեալ²³, ասէ, եւ արե-
գակն խաւարեալ. զի ընդ Արարչին պարտ
էր եւ արարածոցս չարչարիլ». եւ դար-
ձեալ՝ եթէ²⁴ «Կարաւտացաք Աստուծոյ
մարմնանալոյ²⁵ եւ մեռանելոյ»: 146 Եւ
դարձեալ՝ «Արիւն²⁶ Աստուծոյ եւ չարչա-
րանս լսելով եւ մահ՝ մի՛ ուրեք ի վայր
անկցիս²⁷ անաստուածաբար որպէս Աս-
տուծոյ ջատագով»:

147 Տե՛ս, ո՛չ ես, այլ²⁸ ամենայն եկեղեց-
ւոյ վարդապետն անաստուածածանալթու-
թիւն²⁹ ասէ ոչ խոստովանողացն Աստուծոյ
զարիւն³⁰ եւ զչարչարանսն եւ զմահն:

148 Եւ նոյն աստուածաբանն³¹ ի բա-
նին որ զԲարսղէ, ի Յաղթեցայ³² գիրսն՝
«Զի՞նչ քան զայս հրաշափառագոյն, ասէ,
զԱստուած խաչեալ տեսանելով եւ զնոյն՝
ընդ աւագակսն, եւ ի մերձ անցողացն
ծաղր լեալ³³ անըմբռնելոյն³⁴, եւ քան
զկրեկ³⁵ ինչ ախտս բարձրագունին»:

149 Արդ զո՞ր ասէք բնութիւն՝ Աս-
տուած անըմբռնելի³⁶:

150 Եւ բերանն³⁷ ոսկի Յովհան¹ ասէ, ե-
թէ² «Առ զբնութիւն մարդկութեանս մերոյ

1 ABCDEO այսոքիւք T₁T₂ այսոքիւք ՆԲ.Ն. այսոքիւք

2 ABDE գայթակղելոյն CO գայթակղելոյն

3 ABCDEO Լտիքեայն T₁ եւտիքեայն

4 CEO վարկանիմք

5 DO աստուծոյ d յ(աստուծոյ)

6 ABDEO d ընդհանրական ընդհանրական

7 T₁T₂ չի՛ր լուր (խոստովանութիւն)

8 D այնոցիկ

9 E ընդ դիմադարձութեանց

10 T₁T₂ շեղեալ ՆԲ.Ն. շաղեալ (Հմմտ. ABCDO)

11 B ընդունայն

12 BD վիճաբանութեան d (վիճաբանութիւն)

13 ABDEO քան զթողեալ e քան զի թողեալ

14 AE (հաւատոյն) քանի BD չի՛ր հաւատոյն C քանի d
հաւատոյն

15 ABCDEO քննութեան մատնեցիք

16 ABCDEO հաւատ այժմու

17 ACEO որ

18 BD չի՛ր ասէ զոր ասացն d ասէ զոր ասացն ՆԲ.Ն.
որ

19 T₁T₂ յոչ (յայլ ինչ)

20 B յառաջի T₁ չի՛ր նմա

21 T₁T₂ զամթ

* Առ երբ. ԺԲ 2

22 ACDO աստուածաբան

23 D խաչին d խաչեալ

24 A խաչեալ

25 BD մարմնացելոյ d մարմնանալոյ

26 ACDO արեւն (աստուծոյ)

27 T₁T₂ անկցիս ի վայր

28 A այլ

29 A անճանալութիւն BCDEO անճանօրութիւն

30 A զարեւն E զարիւն

31 T₂ աստուածաբանն

32 BD յաղթեցաւ

33 ACE լիեալ

34 AE անըմբռնելոյն BCDOT₁ անըմբռնելոյն

35 O զկրեկ oT₁ կրեկ

36 D անըմբռնելի

37 O քերան

ըոյ եւ ետ զաստուածութիւնն³ իւր եւ ընտանեցոյց⁴ իւր զչարչարելիս մեր, զի շնորհեցէ մեզ զիւր անչարչարական աստուածութիւնն⁵ եւ ըստ եկամուտ մահուն՝ զանմահութիւնն⁶ պարգեւեցէ մեզ։ 151 Քանզի զմարդոյն չարչարանս ինքն ստացաւ⁷, ոչ ի բնութենէ փոփոխելով, այլ կամաւք զայս ընտանեցոյց իւր»։ 152 Հարցանէ դարձեալ ի նոյն ճառի, որ է եւթներորդ ի խաչելութեան գրոցն⁸, եթէ⁹ «Վասն որո՞յ¹⁰ պատճառի իւր առնիցէ զչարչարանս մարդկան. վասն զի կամեցաւ չարչարանաւք¹¹ զչարչարանս բռնել եւ մահու¹² զմահ խափանել։ 153 Վասն որոյ¹³ նմանութեամբ նմանութեան կամեցաւ կռուել¹⁴»։ 154 Եւ յետ սակաւու¹⁵ «Քանզի ոչ եթէ զականատես բնութիւնն¹⁶ բեւեռեցին, այլ¹⁷ որ ի նմա էր¹⁸ Աստուած՝ ի նա արկին ձեռս. եւ քանզի¹⁹ երեւելական բնութեամբն իւր ընտանեցոյց զչարչարանսն՝ Աստուծոյ ասին չարչարանքն²⁰»։ 155 Որպէս եւ յայլ²¹ գիրս ասէ նոյն Յովհանն²², եթէ²³ «Զաստուածեղէն

զլուխն մերթ կռփէին, մերթ փշեղէն պսակաւքն թշնամանէին եւ մերթ եղեգամբ ծեծէին²⁴» եւ ո՛չ երբէք²⁵ մարդկային բնութիւն յայտնէ, այլ զմի եւ զնոյն Աստուած եւ զնոյն մարդ։ 156 Զոր կատարելապէս ուսուցանէ մեծ եւ տիեզերական վարդապետն Աթանաս²⁶ զնոյն Աստուած եւ զնոյն մարդ, եւ բնութեանց ինչ խնդիր ոչ առնէ²⁷. «Զնոյն որդի Աստուծոյ. զնոյն որդի²⁸ մարդոյ. զնոյն յերկնից, զնոյն յերկրէ²⁹. զնոյն չարչարելի, զնոյն անչարչարելի. ո՛չ զայլ ոք եւ այլ եւ այլ³⁰»։

157 Տե՛ս, ո՛չ իմ են բանքս, այլ Աթանասի ընդդէմ Պաւղոսի Սամոստացոյ³¹. ո՛չ երկուս³² դէմս, ո՛չ անձնաւորութիւնս³³, ո՛չ երկրպագութիւնս երկուս³⁴։ 158 Զի՞նչ պէտք են խնդրել եւ բանակուիլ լինել. հաւատալն է աւգտակար եւ պաշտելն եւ երկրպագել³⁵ լուծեամբ։ 159 Գիտեմ զնա Աստուած ճշմարտապէս յերկնից³⁶. գիտեմ զնա որդի Դաւթի ըստ մարմնոյ, մարդ յերկրէ³⁷ չարչարելի, եւ ոչ խնդրեմ, եթէ³⁸ զիա՛րդ անչարչարելի եւ

1 C յովհաննէս D յոհան

2 A եթե

3 ACO զաստուածութիւնն

4 CE ընդանեցոյց

5 DT₁ աստուածութիւն

6 CEO զանմահութիւնն

7 O ըստացաւ

8 A եւթներորդի (խաչելութեան) CE է երրորդի BDO է երրորդ (ի խաչելութեան գրոցն) T₂ եօթներորդ

9 A եթե

10 D որո d որոյ

11 O չարչարոք

12 B մահուամբ

13 ABCDEO չի՞ր որոյ d որոյ T₁ վասնորոյ

14 D կռել

15 ABCDEO (յետ) սղի փիս սակաւու

16 BO բնութիւն

17 A այդ

18 CD ի նմայ էր

19 T₂ չի՞ր եւ (բանգի)

20 B չի՞ր զչարչարանսն Աստուծոյ ասին T₁ չարչարանք

21 A այդ

22 BD յովհանն O յոհան

23 A եթե

24 A մերթ կռփէին, մերթ փշեղեն պսակաւքն թշնամանիւն եւ մերթ եղեգամբ ծեծէին CE կռփէին փիս կռփէին AO չի՞ր եւ (մերթ փշեղէն) T₁T₂ եւ (մերթ փշեղեն)

25 ABDEO երբեք

26 ABCDE աթանասիոս

27 O (խնդիր) ո՛չ ո՛չ (առնէ)

28 o T₂ եւ (որդի մարդոյ)

29 B երկնից, (զնոյն) երկրէ T₁ յաշխարհէ

30 A ոչ զոք այլ և այդ a ոչ զայլ ոք և այլ B չի՞ր եւ այլ (եւ այլ) E ոչ զոք (ո՛չ զայլ ոք) D ոչ զայլ ոք եւ այլն d (ոչ զայլոք) այլ (եւ) այլ CO ոչ զոք (ոչ զայլ ոք) T₁ ո՛չ զայլ ոք այլ եւ այլ R ոչ այլ ոք բան գրանն

31 O սամոստացոյ D սամտացոյ d (սամ)ոս(տացոյ)

32 BDO Բ

33 O չի՞ր ոչ անձնաւորութիւնս o ոչ անձնաւորութիւնս

34 BDO Բ d Բ.ս.

35 B երկիրպագելն D երկիր պագել

36 B երկնից

37 T₁ յաշխարհէ

38 A եթե

զիա՛րդ չարչարելի՛, եւ զիա՛րդ Աստուած
եւ զիա՛րդ մարդ. մի՛ գուցէ զզիարդն խու-
զելով եւ զեղանակն խնդրելով՝ անկայց ի
բարութեանցն, որ առաջի կայ՝² մեզ:
160 Քանզի միայն հաւատալն՝³ պարտ է եւ
ի վերուստ հայցել՝⁴ եւ՝⁵ ո՛չ ի մարմնոյ եւ
յարենէ:

161 Եւ մեծն Եպիփան ի ձժժ սաղմո-
սին՝⁶ մեկնութեան՝⁷ յայտնի ասէ զմիանալ
բնութեանցն եւ զչարչարանացն՝ «Անբար-
ժանելի՛⁸ յաստուածային՝⁹ էութեանն՝¹⁰ ա-
րարեալ զմիանալն. այլ՝¹¹ թողացուցանէր՝¹²
նմա չարչարիլ՝ մարդկան շահաւորելով
զփրկութիւն, եւ քանզի դիւրին էր նմա
անմահ զնոյն գործել զբնութիւնն, զոր
էառ՝¹³: 162 Այլ՝¹⁴ քանզի փրկութիւն էր
տիեզերաց չարչարիլն, թողացուցանէր՝¹⁵
զախտանալն, որով զանմահութիւն եւ զա-
նապականութիւն շնորհացէ ազգի մարդ-
կան»:

163 Իսկ Կիւրեղ՝¹⁶ Երուսաղեմացի, որ
զառաքելականն՝¹⁷ ունէր զպատիւ եւ
զշնորհս, այսպէս ասէ ի խաչելութեան
ճառին, ի գիրսն, որ Կոչումն ընծայու-
թեան կոչի. «Եւ զի՞ զարմացեալ ես, եթէ
աշխարհս ամենայն փրկեցաւ. զի ո՛չ եթէ՝¹⁸

դուզնաքեայ՝¹⁹ մարդ ոք էր, այլ՝²⁰ Որդի
Աստուծոյ միածին, որ եկն եւ մեռաւ վասն
մեղաց մերոց»:¹⁶⁴ Յետ սակաւուց՝ «Իսկ
արդ [արիւն] անասուն գառինն՝²¹ զփրկու-
թիւն տայր ժողովրդեանն՝²²»: 165 Եւ դար-
ձեալ ի նոյն ճառի՝ «Եկն եհաս ժամ, զի
փառաւորեսցի որդի մարդոյ, զի փառաւո-
րեալ էր փառաւք յառաջ քան զարարածս
եւ փառաւորեալ էր յառաջ իբրեւ զԱս-
տուած, բայց այժմ առաւել փառաւորե-
ցաւ՝²³, զի զհամբերութեան պսակն խաչին
յանձն իւր էառ»:¹⁶⁶ Եւ դարձեալ զնոյն
կրկնելով ասէ. «Չէ՛ր ինչ ամաչեցեալ յեր-
կանցն, զի զփրկութիւն բարձեալ բերէր ա-
մենայն արարածոց. զի ո՛չ եթէ՝²⁴ մարդ ոք
էր դուզնաքեայ՝²⁵, որ չարչարեցաւն, այլ՝²⁶
Աստուած էր, որ զմարմինն՝²⁷ զգեցաւ եւ
զհամբերութեան պսակն էառ՝²⁸ եւ՝²⁹ ճշնու-
թեամբ պատերազմէր: 167 Եւ յողբալն իւ-
րում Երեմիա՝³⁰ ասէ՝³¹. «Ոգի երեսաց մերոց
Տէր Քրիստոս՝ որ ըմբռնեցաւ յապականու-
թեան մերում»:¹⁶⁸ Մի՞թէ՝³² ես ինչ բան
գիտութեան խաւսիմ. ահաւասիկ վկայէ,
եթէ՝³³ Տէր Քրիստոս ի մարդկանէ ըմբռնե-
ցաւ՝³⁴: 169 «Վա՛յ անձանց նոցա, ասէ Եսա-
յի՝³⁵, զի ասացին՝ կապեսցուք զարդարն»^է:

1 BD չի՞ր եւ զիարդ չարչարելի d և զիարդ չարչա-
րելի

2 D կա

3 ACOE հավատալ

4 D չի՞ր ի (վերուստ) d ի (վերու)ս(տ) B հայցելն

5 ABCDE չի՞ր եւ (ո՛չ)

6 AO Ի ձժժ D ի ձ եւ ԾԹ (սաղմոսին) T2 ձժժ ՆԲ.Ն.
ձժժ

7 B մեկնութեանն

8 B անբարժանելի

9 ACEO աստուածային B չի՞ր աստուածային

10 BD էութեան d (էութեան)ն

11 A այլ

12 AO թողացուցանէր C թուլացուցանէր

13 A ետ

14 A այլ

15 BCDE թուլացուցանէր O թուլացուցանէր

16 AO կիրիղ

17 D գառախակաւ

18 A եթե

19 ABCDEO դուզնաքեայ

20 A այլ

21 T1T2 չի՞ր [արիւն] գառնն ՆԲ.Ն. [արիւն] անասուն
գառինն (Հմմտ. ABCDEO գառինն)

22 T2 ժողովրդեան

23 O (առաւել) փառաւորեալ (փառաւորեցաւ)

24 A եթե

25 ABCDEO դուզնաքեայ

26 A այլ

27 BT1T2 զմարմինն զգեցաւ

28 A ետ

29 ABCDEO չի՞ր եւ (նգնութեամբ)

30 ABCE երեմիաս O երեմիայ

31 O ասէր

« Ո շէ՛ք Լէ՛րէ՛մ. Դ. 20

32 A միթե

33 A եթե

34 A ըմբռնեցաւ

35 A էսայի

է Լ.՝. Գ. 10

170 Քանզի Եսայի¹ սղոցեցաւ, եւ Երեմիա² ի գուբ³ ընկեցաւ, սակայն բժշկեցան վէրք չրէիցն, զի փոքրագոյնք էին⁴. Իսկ իբրեւ⁵ յԱստուած ինքն⁶ գլխովին յանցեան, որ եկն մարդկութեամբ⁷. արդարեւ վա՛յ⁸ է անձանց նոցա⁹: 171 Եւ այլք եկեալ՝ ընդ երեսս թքանէին¹⁰ այնորիկ, որ թքովն իւրով զ'ի ծնէ¹¹ կոյրն բժշկեաց: 172 Եւ թեւեւ ասիցէ ոք, թէ¹² «Որ զՂազար¹³ ճայնիւ արձակեաց ի¹⁴ կապանաց մահու, զանձն իւր ո՞չ կարէր լուծանել»: 173 Զսոյն մարգարէն զարմացեալ¹⁵ ասէ. «Ո՞հ հաւատաց ի լուր մեր»¹⁶. անհաւա՛տ¹⁶ են գործքս, եթէ Աստուած եւ Որդի Աստուծոյ՝ բազում չաւր¹⁷, զայս համբերել¹⁸ հաւանեսցի¹⁹: 174 Արդ²⁰ նա ինքն Աստուած էր իսկ, եւ ի վերայ մարդկան անցից յանձն առնոյր²¹. զի յապա²² մարդիկ²³ ի վերայ մարդկան չարչարեսցին: 175 Այլ²⁴ զինուորքն²⁵ չուրջ եկեալ²⁶ զնովաւ՝ խաղ

առնէին²⁷ զնա. եւ լինէր խաղ Տէրն երկնից, որպէս ասէ մարգարէն. «Հայեցան յիս եւ շարժեցին զգլուխս իւրեանց»²⁸:

176 Տեսանե՞ս, զի ո՛չ բնութեանց ինչ զանազանութիւն ասացին, այլ²⁸ զնոյն ինքն զԱստուած ասացին ի խաչն եւ ի չարչարանս²⁹ եւ զնոյն յո՛յժ պարծանաւք:

177 Բայց որովհետեւ մտաք մեք ի բուրաստան ծաղկանց³⁰ աստուածային գրոց³¹, եկ շրջեաց³² դու եւ յայլ³³ ծաղիկս աստուածազարդ բանիցն, զի առցես զհոտ անուշութեան հոտոյ չարչարանաց Տեառն մերոյ³⁴ եւ Աստուծոյ, եւ մի՛ մեռցիս ի հոտ մահու անհաւատութեան կամ թերահաւատութեան: 178 Եւ լո՛ւր վայելչազարդ բանիցն Եւսեբեայ³⁵ Եմեսացւոց³⁶ եպիսկոպոսի՝ «Երիս ժամս թաքեաւ լոյս արեգականն³⁷, ասէ, մինչդեռ Արեգակն արդարութեան էր ի նաչին ի չարչարանս. աւազակքն ընդ նմա խաչեցան: 179 Իրք կարեւորք, զի ուսցիս, թէ ո՛րպէս մարդիկ մեռանին, եւ ո՛րպէս՝ Աստուած: 180 Որք ընդ բնութեան³⁸ կարեաւք էին³⁹, նոցա բարձքն խորտակեցան, զի ըստ բնութեանն⁴⁰ նոյնպէս եւ⁴¹ զմահն⁴² կրեսցեն, իսկ որ իշխանութիւն ունէր դնել զանձն եւ առնուլ՝

- 1 A Էսայի
- 2 BE երեմիայ
- 3 C ի գուբն
- 4 A փոքրագոյնք էին
- 5 BD չիբ իբրեւ d իբրեւ
- 6 D իմբ d (իմբ)ն
- 7 A մարդութեամբ
- 8 B վա՛յ է
- 9 C նոցա անձանց
- 10 A թքանեին
- 11 ABCD զի ծնէ OT₁ ըզի ծնէ E զծնէ
- 12 A թե
- 13 BDT₁ զղազարն
- 14 C չիբ ի (կապանաց)
- 15 ACEO զարմացեալ մարգարէն
- 16 Խ. Ե. Գ. 1
- 16 AE անհաւա՞տ են
- 17 E հզաւր փիս հաւր
- 18 D հարեալ d (համբ)եր(եալ) T₁T₂ համբերել հաւանեսցի
- 19 ACO եւ (հաւանեսցի)
- 20 B ա՞րդ
- 21 T₁ Աստուած էր իսկ ի վերայ մարդկան անձին յանձն առնոյր B չիբ անցից
- 22 B յապայ T₂ ապա
- 23 B մարդիբ
- 24 A այլ
- 25 D զինուորքն
- 26 ABCDO (չուրջ) եղեալ (զնովաւ)

- 27 A խաղ առնեին
- 28 Ք Ս. Մ. Մ. 25
- 28 A այլ
- 29 CE ի չարչարանսն
- 30 C ծաղկանցն
- 31 O գրոցն
- 32 ABCDEO եկ շրջեցիս d շրջեաց
- 33 A յայլ (ծաղիկս)
- 34 ABC չիբ մերոյ a մերոյ O տեսն եւ աստուծոյ մերոյ
- 35 ABCDEO Էսեբեայ d (Էսեբեայ)
- 36 ACO Էմեսացւոյ
- 37 A արեգակն a լոյս արեգանն D արեգակ d (արեգակ)ն
- 38 ACEO ընդ բնութեանն
- 39 A կարաւ բին BCDE կարաւ էին e (կար)ե(աւ) d կարեոբ
- 40 DT₁ բնութեան
- 41 ABE չիբ եւ
- 42 CE զմահ

որպէս ի կուսէն կամաւ եւ ո՛չ ակամայ առ զմարմինն, նոյնպէս եւ ի խաչին կամաւ եւ ո՛չ ակամայ¹ արար որոշումն հոգւոյն² ի մարմնոյն»:

181 Իսկ Դիոնիսիոս³ Աղէքսանդրացին⁴, ի հակաճառին որ ընդ Պաւղոսի Սամոստացւոյ՝ ասէ. «Զոր ասացն երեմիա⁵, եթէ՝ ունելով կալան զիս թշնամիք իմ որպէս ճնճողակ⁶». զի որպէս ճնճողակն ո՛չ ինչ հատուցանէ՝ որք ունին⁷ զնա⁸, նոյնպէս եւ Քրիստոս՝ որդի⁹ Աստուծոյ, մինչ խաչեցին¹⁰ ոչ ինչ հատոյց ըստ գործս նոցա: 182 Պիղատոս չարչարէր, եւ ծառայն կռփահարէր, եւ Կայիափայ¹¹ թքանէր ընդ երեսս¹² նորա, ժողովուրդն հայհոյէր. զոր Եսայիաս¹³ ասէ. «Զթիկունս իմ ետու ի հարուածս եւ զերեսս իմ ոչ դարձուցի յամաւթոյ ընդ երեսս թքանելոյ»¹⁴: 183 Ո՛վ արդեաւ¹⁴ իցէ սա. բայց միայն Աստուած, որ եթուք յերկիր եւ արար կաւ եւ եղ ի վերայ աչաց կուրին, եւ բացաւ. ընդ աւազակսն խաչեցաւ եւ բեւեռեաց զմեղս մեր ընդ խաչափայտին¹⁵ եւ սպան զմահ եւ զսատանայ, զի զմեզ ողորմութեամբ եւ շնորհաւք յարքայութիւնն¹⁶ իւր ձգեսցէ:

184 Ո՛վ նոր զարմանացս¹⁷, որ եղեւ¹⁸ առ սուրբ Խաչին: 185 Զինուորքն¹⁹ եւ զպատմութեանս նորա ոչ պատահեցին. իսկ հերետիկոսքն²⁰ զՈրդին Աստուծոյ պատահել կամին եւ բաժանել²¹ յերկուս²² զայն, որ անքննելին է եւ անբաժանելին²³ Քրիստոս»: 186 Եւ յետ սակաւուց՝ «Նա ետ նոցա զմանանայն, եւ նոքա ետուն նմա լեղի²⁴, նա ետ նոցա մեղր, եւ նոքա ետուն նմա քացախ եւ ի վերայ խաչին կախեցին զայն, որ զոչընչէ²⁵ կախեաց զերկիրս²⁶, որ է կեանք ամենայն կենդանեաց, եւ գոչմամբ ի Խաչին ետ զհոգի իւր Բանն Աստուած²⁷, որ կամաւորութեամբ եկն ի մահ»:

187 Իսկ բերանն ոսկի Յովհան, ի մեկնութեան աւետարանին, յորժամ զչարչարանս²⁸ եւ զճաղանսն պատմէ, զորս²⁹ ի Խաչին կրեաց Բանն Աստուած՝ եթէ³⁰ «Վասն այնորիկ, ասէ, ի բազմաթողով³¹ տաւնին եւ ի մէջ բազմամբոյ³² ռամիկ ժողովրդեանն ընթեռնումք զայս ամենայն, զի մի՛ ասիցեն հեթանոսք, եթէ³³ «Զմեծամեծսն եւ զպայծառագոյնսն, այսինքն զնշանսն եւ զսքանչելիսն, ընթեռնոյք առաջի ժողովրդեանն³⁴ եւ զնախաւինսն թաքուցանէք»:

1 C չի՞ ո՛չ ակամայ առ զմարմինն, նոյնպէս եւ ի խաչին կամաւ եւ ո՛չ ակամայ D ակամա

2 C հոգոյն

3 AD դիոնիսիոս BCEO դիոնիսիոս

4 ABCDO արիսպագացի E արիսպագացիմ օ աղէփսանդրացի T₁T₂ Արիսպագացիմ R^նԲ.Ն. Աղէփսանդրացիմ

5 BCE երեմիայ T₂ երեմիա, եթէ ունելով կալան

6 D ճնճողակ (զի)

7 BDT₁ ունին

8 BDT₁ չի՞ զմա d զմա

9 B որդին

10 ACO խաչեցին

11 AD կայիափա

12 ACEO ընդ յերեսս

13 A Էսայիաս

14 Ե. Ե. Ե. 6

14 ACDE արդեւ D արդեւ

15 T₁T₂ ընդ խաչափայտն

16 T₁T₂ յարքայութիւն

17 ABCDEO զարմանաց d (զարմանաց)ս

18 ABCDEO եղեւ

19 C զինուորքն

20 AB հերետիկոսք

21 AE բաժանել O բաժանել

22 BC երկուս

23 ADEO անբաժանելին

24 A դեղի

25 C ոչընչէ

26 ABCDO զերկիրս

27 DT₁ աստուած քանն

28 ACEO զչարչարանսն

29 T₁T₂ զորս

30 A եթէ

31 BD բազում ժողով

32 D բազմամբոյ

33 A եթէ

34 T₁ ժողովրդեան

ւին¹ ամենայն ժողովուրդն ի մի վայր իցէ, յայնժամ մեծածայն բարբառով ամենայնն քարոզի, եւ յորժամայն² ընթեռնու եւ քարոզի, յայնժամ հաւատարիմ եղեւ, թէ Քրիստոս³ Աստուած է. եւ հանդերձ այլովք⁴ եւ այսու եւս առնու երկրպագութիւն»:

189 Այսքան եւ քան զսոյնս բազմապատիկ եւ բերապատիկ են ասացուածք ի⁵ սուրբ հարանցն, որք պարծանաւք քարոզեն Աստուած զխաչեալն. եւ դու թշնամանես⁶: 190 Եթէ⁷ խաչեալ զնա ասեմ, երիցս⁸ սրբասացութեամբ եւ երեքկին⁹ տիրական անուամբ Աստուած ընդ արարածի, եւ հզաւր ընդ տկարութեան, եւ անմահ ի մահու, որպէս վերագոյն ճառեալքդ հարցն սրբոց ուսուցին, եթէ զցանկ¹⁰ հարցն ոչ էիք¹¹ պատառեալ¹² եւ բաժանեալ¹³ զմի Տէրն եւ զՔրիստոս եւ զԱստուած ի զանազանութիւնս՝ ոչ աշխատութեամբ ընդդէմ ամբողջութիւն¹⁴ ցանկոյ¹⁵ եւ փականս պիտոյ էր¹⁶ դնել. զի եւ վասն ախտից դեղք:

191 Արդ ըստ հինգ¹⁷ պատառմանցդ քոց, զոր բաժանեցեր զբնութիւնն Աստուծոյ, զկամսն, եւ զներգործութիւն¹⁸, եւ իշխեցեր ապականացու ասել զմարմին Աս-

տուծոյ Բանին, եւ ոչ Աստուած խաչեալ վասն աշխարհի՝ ի հինգ գլուխս որոշեցեր զարձանագրութիւնս¹⁹ բանիս, ըստ հնգագլխեան²⁰ գրոց Մովսիսի²¹ եւ ըստ հնգից²² զգայութեանց քոց, որով ափշեալդ ես. ես ըստ հնգից որոշեալքար վիմացն Դաւթի հարի զճակատ քո պարսիւք Հոգւոյն եւ զաւրութեամբ բազկի²³ Տեառն, զի այլ²⁴ մի՛ յանդգնեսցիս նախատել զճակատ Աստուծոյ կենդանոյ: 192 Եւ զգրեալսն կատարեցաք՝ ի բերանոյ երկուց եւ երից²⁵ վկայից հաստատել ամենայն բանի²⁶: 193 Ընկալ զվկայսն երիս եւ արժանի հաւատարմութեան տնաւրէնութեան²⁶ Տեառն քարոզք՝ զառաքեալս եւ զմարգարէս եւ զվարդապետս²⁷, զորս եդ²⁸ Աստուած յեկեղեցւոյ: 194 Եւ եթէ²⁹ զամենայն բանս սոցա³⁰, որ յազազս տնաւրէնութեանն Քրիստոսի, կամիք լսել՝ բազում քարտիսի եւ մագաղաթի պէտք³¹ են. բայց սակաւք³² ի բազմացն³³ մեզ բաւականացին:

195 Այլ³⁴ զի զԴէոսկորոս եւ զՊետրոս թշնամանս դնէք, իբր³⁵ նոցա աշակերտս գոլ զմեզ. եւ ե՞րբ արդեաւք³⁶ բանիւք նո-

1 A յորժամ (ամենայն) a (յորժամ) բնաւին (ամենայն) T₁ բնաւ
2 T₂ յորժամայն
3 A քրիստոս քե BCDEO քրիստոս քե
4 A այդովք
5 ABCDEO չիք ի (սուրբ)
6 AE քշմամանեւս
7 A եթե
8 ABCDO երից d (երից)ս
9 ABCDEO երիքին
10 ACDEO զցանգ
11 A ոչ եիք
12 ABC պատառել
13 AC բաժանել B բարձանել
14 D ամբողջեան
15 ACDE ցանգոյ
16 CE պիտոյ էր
17 C ճե
18 O զներգործութիւնս

19 ABCDEO զարձանագրութիւն
20 CE հինգագլխեան BD հնգեա գլխեան O հնգեագլխեան d (հնգեա)յ(գլխեան)
21 ABCDE մովսէսի d մովսիսի
22 D երեքից
23 ABCDE բազկին
24 A այլ
25 T₂ չիք եւ երից
26 Մատթ. ԺԷ 16
27 T₁T₂ տնորէնութեան
28 C զառաքեալսն T₂ չիք զառաքեալս եւ զմարգարէս եւ զվարդապետս
29 ABD եդն
30 B քե
31 T₁ Աստուծոյ
32 CE մագաղաթի D մագաղթի d (մագ)աղ(աթի) ABCDE պէտ են
33 ABCDE սակաւութ
34 BD ի բազմաց d (ի բազմաց)ն
35 A այլ
36 ABCDEO իբրեւ
37 ACE արդեւք D արդեւք d (արդեւ)ք(ե)

ցա մարտ եղաք ընդ ձեզ եւ ընդ ժողովն Քաղկեդոնի¹ եւ ընդ տումարն² Լեւոնի: 196 Յորոց³ ոչ երբէք գիր ընկալաք հաւատոյ, այլ⁴ միայն եթէ⁵ ոչ հաւանեցան ժողովոյն որ ի Քաղկեդոն⁶, որպէս եւ այլ աշխարհք եւ⁷ քաղաքք եւ ազգք բազումք: 197 Մեք ո՛չ միայն զի նոքաւք եւ ի ձեռն նոցա բան դնեմք⁸ ընդդէմ բաժանողացդ, այլ⁹ եւ ո՛չ ազգական եւ սեռն ընտանի¹⁰ եւ ուսուցիչ վարդապետաւք մերովք. այլ¹¹ որպէս ընդ Հրէայսն ո՛չ աւետարանական եւ¹² առաքելական վարդապետութեամբք վիճիմք¹³, այլ¹⁴ ի նոցունց մարգարէիցն հաւանեցուցանեմք՝ սոյնպէս եւ ընդ ձեզ՝ ի վարդապետաց ձերոց եւ որ յաշխարհ ձեր պայծառացան՝ բանագիր¹⁵ լինիմք յոգնազան¹⁶ եւ բազմապատիկ պիտառութեամբք, զի առաւել երեւելի եւ նշանաւոր յաղթութիւնն¹⁷ լիցի [ընդդէմ¹⁸] ամենայն հերձուածողաց եւ պիղծ աւանդիցն¹⁹:

198 Երբեմն գրելոցն անհմտութեամբ եւ երբեմն յաչաղանաւք²⁰ թիւրերով գճշմարտութիւնն²¹ կամ բռնադատելով՝ ոչ պակասեաց պատճառ՝ առնուլ ի Գրոց

սրբոց եւ հաւատարիմ առնել զչարն կերպարանաւք բարւոյ տգիտաց եւ պարզամտաց: 199 Որով եւ դուք մանաւանդ, սեղանակապուտք եղեալ գրոցն²², եւ գողացեալք զմիտս գրելոցն²³, եւ բարեաւն վարեցեալ առ չարն եւ զփափագումն²⁴ մարդկան գողանայք զանազան աւրինակաւք²⁵. Երբեմն բազմութեամբ սահմանէք զհաւատ, եւ երբեմն՝ մեծութեամբ, ա՛յնքան²⁶, մինչ զի Աստուծոյ²⁷ ձայն²⁸ ձեզ առնել՝ «Իմ է ոսկի եւ իմ է արծաթ», որ հեռի է յիսկզբանէ²⁹ հաւատոյն եւ ի գալստենէ Փրկչին. զի մայր ընտրեաց³⁰ տառապելապետ եւ³¹ աշակերտս տգէտս եւ աղքատս եւ նուազունս թուով, «զի զէսն իմն³² խափանեսցէ. որպէս զի մի՛ պարծեսցի ամենայն մարմին առաջի Աստուծոյ»³³: 200 Եւ եթէ³⁴ բազմութեամբ կամ մեծութեամբ հաւատ սահմանի, խուժքն Պարսից եւ դուժքն Տաճկաց եւ եւս³⁴ անդր, որք ի ծայր եզերաց տիեզերաց, բազումք եւ փարթամք են քան զձեզ. այլ³⁵ հեռի է այս յայնմանէ, թէ³⁶ «Մի՛ երկնչիր³⁷ հաւտ փոքրիկ»³⁸ եւ «Երանի՛ աղքատաց հոգւով³⁸»³⁸, որովք այդոքիկ հաւատարիմ լինիցին¹ մեզ:

1 DO Բաղկեղովմի

2 CO (ընդ) տումարին BD տոմարն E տաւմարին

3 ABCDEO գորոց

4 A այլ

5 A եթե CEO եթէ T2 թէ

6 O Բաղկեղովմի

7 ABCDEO եւ (Բաղաֆֆ) T2 չիֆ եւ (Բաղաֆֆ)

8 D դեմֆ d (բան)(դ)ն(եմֆ)

9 A այլ

10 CDE սեռնընդամի O սեռն ընդամի d սեռնընտանի o սեռնընդամի

11 A այլ

12 E (եւ) ոչ առաքելական

13 T2 վիճեմք

14 A այլ

15 ABDET1 (բանագիր) T2 բանադիր

16 ACDEO յոճնագան

17 BD յաղթութիւն

18 ABCE աւանդից

19 ABCDET1T2 չիֆ ընդդէմ

20 O յաչախանոֆ o (յաչա)ղ(անաւֆ) B յանախանոֆ

21 BD գնշմարտութիւն

22 ABDOT1 գրոյն

23 T1 գրելոյն

24 CO զփափաֆումն

25 A եղանակաւֆ B եղանակոֆ a աւրինակաւֆ

26 BD չիֆ այնքան d այնքան

27 ACEO զաստուծոյ

28 ABCDEO ձայնն

29 ABCDEO յիսկզբան

30 T2 չիֆ ընտրեաց ՆԲ.Ն. ընտրեաց

31 CE տառապելապետի աշակերտս CE չիֆ եւ (աշակերտս)

32 BCDE գէսն իմ d իմն

33 Ե Կ Դ Զ Ը Թ 29

34 A եթե

35 D եւ փիս եւս

36 A այլ

37 A թե

38 D մի երկընչիր

39 Գ Դ Զ Ը Թ 32

38 C հոգով

201 *Զտէրունեան եւ զաստուածա-*
խառն² մարմինն³ եւ զաստուածացեալ ծա-
ռայական⁴ եւ արարածական բնութիւն
աւտարացուցանէք ի Բանէն, եւ զքանդա-
կեալն⁵ կամ զգրեալ⁶ պատկերն ի նիւթս ո-
մանս՝ պաշտէք աստուածաբեւբար⁷ այն-
քան բազմութեամբ եւ պաշտանասիրու-
թեամբ⁸, մինչ զի եւ յանձանաւթս⁹ եւ որք
ոչ են մեզ՝ յանուն եկեալ ձգիք, զի իւրա-
քանչիւր ոք առանձին¹⁰ է քուրմ եւ տաւն.
եւ յաճախագոյն ընդ նիւթ գոլով¹¹ տգի-
տաց՝ ո՛չ է զգուշագոյն¹²: 202 Եւ յայտ
առնէ Աստուածաբանն¹³ յաստուածաբա-
նութեան¹⁴ ճառին¹⁵. «Են ոմանք, ասէ, որք
պատկեր սիրելեացն արարին. եւ որք զկնի
եկին, անգիտացան զպատճառն եւ սովո-
րութիւն կալեալ՝ Աստուած պաշտեցին.
վասն որոյ¹⁶ Մովսէս խրատէ աւրինաւքն
զԻսրայէլ¹⁷, թէ¹⁸ «Մի՛ արասցես¹⁹ նմանու-
թիւն ինչ եւ պատկեր»²⁰, եւ յերկրորդ աւ-
րէնսն խրատէ, թէ «Յորժամ երեւեցաւ Աս-
տուած՝ նմանութիւն ինչ ո՛չ տեսաք²⁰»²¹. եւ
զհրէշտակաց լինելութենէ²¹ ինչ ո՛չ ճա-

ռեաց վասն նորին պատճառի: 203 Եւ
հրեշտակք որդի եւ պատկեր Աստուծոյ ո՛չ
կոչեցան իբրեւ զմարդ յաղագս սորին
խորհրդոյ²², զի մի՛ ի²³ բազում պաշտա-
մանցն մոլորութիւն լինիցի ի մարդիկ²⁴:

204 *Իսկ եթէ ի Պեննադայ²⁵ քաղաքի, ի*
խառնուրդս Յար եւ Դան աղբերացն Յոր-
դանանու²⁶ զարարեալ²⁷ պատկեր Փրկչին
ի տեռատես կնոջն յիշեացես՝ նոյն, որ
պատմեաց զպատմութիւնն զայն՝ Եւսե-
բէս²⁸ յեկեղեցական շարածին ասէ²⁹, եթէ
«Չեն ինչ զարմանք, զի հեթանոսաբարոյ
մարդիկ³⁰ ըստ հեթանոսական սովորու-
թեանն³¹ արարին զայն»: 205 *Եւ եթէ³² ա-*
սիցես զանձեռագործ պատկերն, զոր
Փրկիչն Աբգարու շնորհեաց, մեզ ո՛չ մար-
թի ձեռագործ անձեռագործին աւրինակ
առնուլ³³, որպէս եւ³⁴ ո՛չ փոխանակ անե-
ղին Աստուծոյ եղական Աստուած:
206 *Այլ³⁵ փառաւորեմք եւ երկրպագեմք*
զանեղն Աստուած եւ զանձեռագործ
պատկեր Փրկչին:

207 *Եւ զի հեզնելով գրեալ էիք³⁶, եթէ³⁷*
«Զխաչն կնքէք եւ երկիր պագանէք»:
208 *Եւ վասն զի Քրիստոս մկրտեցաւ, մի*
երկիր պագանէք³⁸, որով զմեզ սրբեաց եւ

4 Մատթ. Ե 3

- 1 ACEO լինիցի BD լիցի d լինիցի
- 2 BD աստուածախառն d գ(աստուածխառն)
- 3 T₂ մարմին
- 4 D ծառայականն
- 5 B գլանդեալն
- 6 B գրեալն
- 7 D աստուածաբեւբար d գ(աստուած)յ(արեւաբար)
- 8 B պաշտելասիրութեամբ
- 9 Bd յանթս
- 10 ABCDEO առանձինն
- 11 T₂ գալով
- 12 D զգուշագոյն Ed զգոյշագոյն
- 13 ABCDEO աստուածաբան d (աստուածաբան)ն
- 14 CEO յաստուածաբանութեանն
- 15 ABCDE մատի d (մատի)ն
- 16 ABCO չի՞ վասն որոյ
- 17 AD զիսրայէլ
- 18 A թե
- 19 B մի արասցես
- 20 A ոչ տեսաք a (ոչ տես)եք CEO ոչ տեսէք
- 21 ABCDEO լինելութիւն

4 Եւսեբ. Ե 4

- 20 A ոչ տեսաք a (ոչ տես)եք CEO ոչ տեսէք
- 21 S¹ Բ Օ Դ 12, 15-16
- 21 ABCDEO լինելութիւն

- 22 BD խորհրդոց
- 23 BD չի՞ ի
- 24 B ի մարդիկ
- 25 ABCDE պեննադայ
- 26 B չի՞ յորդանան
- 27 D զարդարեալ փի զարարեալ
- 28 ABDE Լսեբէս T₁T₂ Եւսեբի
- 29 O չի՞ յեկեղեցական շարածին ասէ o յեկեղեցական շարածին ասէ
- 30 B մարդիկ
- 31 BD սովորութեան
- 32 B թե
- 33 A (ոչ մարքի ձեռագործ անձեռագործին աւրինակ առնել) T₂ չի՞ ձեռագործ T₁T₂ անձեռագործի BCDEO աւրինակ առնել
- 34 BD չի՞ եւ (ոչ) d եւ
- 35 A ալ
- 36 A եի՞ T₂ հենգնելով
- 37 A եթե
- 38 AOT₁T₂ մի՛ երկիր պագանէք

զջուրսն, մկրտեաց եւ զփայտն, յորում բեւեռեցաւ՝ ջրով եւ արեամբ ի կողէն հոսեցելով¹, վասն որոյ եւ մեք ըստ այնմ աւրինակի ջրով ու գինւով² մկրտեմք՝ ի խորհրդական աւրինակէն ուսեալք, որով սրբանագործի³ հանդերձ աղաւթիւք եւ ընթերցմամբ⁴ առաքելականաց եւ աւետարանականաց⁵ գրոց: 209 Որովհետեւ ոչ համարիք սրբութիւն՝ ընդէ՞ր եւ դուք մկրտիք կամ ընկղմիք. ընդէ՞ր եւ զխորհրդեան բաժակն ձեր մկրտէք ջրով կամ ապականէք. եթէ⁶ մկրտելի⁷ ոչ է⁸ սրբութիւն, ընդէ՞ր ուռն վարիցէք⁹ ընչ անութա՞ խաչին, զոր դրոշմէք, որպէս եւ առնէք իսկ, եւ յորժամ գերախայսն¹⁰ ձեր քրիստոնեայս կամիցիք¹² առնել՝ փոխանակ ջրոյն մկրտելոյ նոյնպէս առնիցէք. զի ասացի՞ց ինչ եւ ծաղրականս այլ¹³ եւ ամաւթալիս. ընդէ՞ր եւ զխորհրդական բաժակն ձեր մկրտէք ջրով, զաւրէն կրպակաւորացն՝ խաբէութեամբ ժանտացուցանելով¹⁴ զանապական եւ զսեռն զուրախացուցիչն¹⁵ սրտից մարդկան. զոր մեծն¹⁶ Դաւիթ կոչէր¹⁷ զբաժակին այնորիկ զաւրութիւն իբրեւ անապական¹⁸ արբեալ՝. զո-

րոյ¹⁹ զհետ երթեալ՝ ասէ. «Զողորմութիւն Տեառն եւ ի տանն²⁰ Աստուծոյ զերկայնակեցութիւն²¹»^բ. զոր ո՛չ այլ²² ինչ իմանամք՝ այլ²³ զՀոգւոյն սրբոյ զընդունելութիւն եւ կամ²⁴ զերկուց կտակաց. հնոյն ասեմ եւ նորոյս²⁵ արբումն զաւրութեամբ Հոգւոյն²⁶ եւ մտաց, եւ կամ խորհրդական բաժակին սեռնութեան եւ անխառնութեան խորհուրդ, ի ձեռն որոյ իմանամք զանայլայլութիւն²⁷ գերաբուն շնորհին: 210 Եւ յայսցանէ, իբրեւ ընտանեգոյն²⁸ եւ հարազատ տարացուցիլ՝ զմի եւ զանայլայլութիւն²⁹ արտաքոյ ընութեան մարմնացեալ Բանին, զոր խոստովանելով յետ անճառ միաւորութեան՝ աւտար բնութեամբ կամ ապականութեամբ ո՛չ յարբումն բերկրութեան հաւատոյ ունակութեան զաւրանայ³⁰, այլ³¹ ըստ ործկացելոցն նողկատութեան ժայթքեալ³² արտաքս հոսի:

211 Եւ զի՞նչ ասէք վասն խորհրդական բաժակին, զոր յաւետարանսն գրեալ է՝ «բաժակ աւրհնել եւ տալ աշակերտացն». եւ ջրոյ ինչ³³ յիշատակ ո՛չ գոյ. եւ «ի բերոյ որթոյ» ասաց ըմպել. զի որթն գինի բերէ եւ ոչ ջուր: 212 Զոր Յովհան³⁴, ի նոյն բանի մեկնութեան՝ հերձուածողս³⁵

1 ABCDEO հոսեցելոյ

2 BCD գինով

3 ACO սրբազանագործի

4 ACDO ընթերցման օ ընթերցմամբ

5 d (աւետարանականաց)ն

6 A եթե

7 T₂ մկրտութիւնդ

8 B չի՞ր է

9 ABCE (ոչ է սրբութիւն): Ոոն վարեցէ՞ O ոչ է սրբութիւն: Ուռն վարեցէ՞ ACO չի՞ր ընդէր

10 T₂ ընդ անօթս

11 C գերեխայսն

12 D կամիք

13 A այդ

14 A ժանտացուցանելով a (ժանդ(ացուցանելով) BCDEO ժանդացուցանելով

15 ABCDEO գուրախացուցիչ

16 C մեծ

17 ABCDEO գոչէր

18 A անապական

բ ՍՏԵՓ. ԻԲ 5

19 E գորոյ

20 ACEO ի տան

21 D երկայնակեցութիւն CE զերկայնակացութիւն
բ ՍՏԵՓ. ԻԲ 6

22 A այդ

23 A այդ

24 ABCDEO և (կամ)

25 D նորոյն d նորոյս

26 AC հոգւոյ

27 A զանայլայլութիւն CT₂ զանայլայլութիւն

28 BDO ընտանեգոյն CE ընդանեգոյն

29 A զանայլայլութիւն CE զանայլայլութեան

30 D գորանա

31 A այդ

32 ABCDEO ժայտեալ

33 BD չի՞ր ինչ

34 B յոհան

35 ABCDEO հերձուածողս

ասէ զայնոսիկ¹, որ զջուրն ի սուրբ խորհուրդն ի կիր արկանեն: 213 Բայց թէ զի է կողէն կենաց ջուր եւ արիւն² կայլակացեալ՝ Կիւրեղ³ ի Կոչումն ընծայութեան զիրսն զջուրն ի մկրտութեան խորհուրդն⁴ մեկնէ եւ զարիւնն⁵ սակս վկայիցն ըստ վկայութեանն⁶ Քրիստոսի:

214 Հարցանեմ դարձեալ այլ⁷ ինչ մեծագոյն, որ փոքրագոյն թուեցաւ յաչս ձեռ⁸. զքահանայութիւնն⁹, որ բարձր է պատուով ըստ նմանութեան քահանայապետին Քրիստոսի՝ զի¹⁰ զհամարձակեցայք կանանց տալ. եւ զի¹¹ նչ ասեմ՝ կանանց, զի եւ այն¹² ստեղծուած Աստուծոյ է, այլ չէ կանացն՝ չէզոքացն, զոր դուք ստեղծիք¹³ իբրեւ զիշակէս, արտաքոյ¹⁴ սահմանաց եւ ստեղծուածոց Աստուծոյ. զորոց Մովսէս մարգարէն¹⁵ ասէ, եթէ¹⁶ զձեռին գործի արկեր ի վերայ նորա, պղծեալ է. եւ կանոնական սահմանն արտաքոյ եկեղեցւոյ հրամայէ առնել զայնպիսին՝ ընդ¹⁷ այնպիսիսն համարել¹⁸: 215 Եւ բերանն ոսկի Յովհան¹⁹, ի մեկնութեան Մատթէոսի աւետարանին, յայնմ բանի որ²⁰ ասէ, եթէ «Են ներքինիք²¹,

որք²² զանձինս իւրեանց արարին ներքինիս²³», եւ ի Գաղատացւոց թղթին²⁴ մեկնութեան²⁵ բանին՝ «Եւրանի՛, թէ մատակտուր իսկ լինէին²⁶»²⁷ յորժամ սաստկութեամբ ապականէ զնոսա եւ զարմանայ²⁸, եթէ²⁹ ուստի³⁰ այնպիսի անաւրէն աւրէնք եմուտ յազգս Հռոմայեցւոց³¹. եւ այն՝ զի ոչ ի մասին³² քահանայութեան էին³³ յայնժամ, այլ³⁴ ի³⁵ զինուորաց եւ յաշխարհականաց³⁶ կարգի: 216 Արդ ձեզէն³⁷ տուք զիրաւն. արժան է զայնպիսիսն ի գլուխ եկեղեցւոյ³⁸ եւ բաշխիչ շնորհաց կացուցանել: 217 Աւա՛ղ զընդունող³⁹ շնորհաց անշնորհութեանն⁴⁰, որք տգիտաբար եւ սովորութեամբ մոլորին:

218 Մեծ է յեկեղեցւոյ աւրէնքն⁴¹ խոստովանութեան ա՛յնքան, մինչ զի հաւասար⁴² է աղբերն մկրտութեան՝ ապաշաւանք⁴³ արտասուաւք⁴⁴ լեալ⁴⁵, զոր ի կաթողիկէական⁴⁶ թուղթսն⁴⁷ ասէ, թէ⁴⁸ աւ-

1 B գայսոփիկ

2 A արեւն

3 ADO կիւրիղ

4 AE խորհուրդ

5 A զարեւնն

6 BD վկայութեան

7 A այլ

8 C (թուեցաւ) ձեզ c յաչս ձեռ

9 ABCDEO գփահանայութիւն

10 T2 զի այն

11 A այլ չէ կանացն, զոր դուք ստեղծուած BD այլ չէ (զոր դուք) ստեղծուած d (այլ չէ) կանացն CO այլ չեզոքացն զոր դուք ստեղծած T1 այլ չըկանացն զոր դուք ստեղծիք T2 այլ չէզոքացն

12 ABCDEO արտաք

13 ACO մովսէս ասէ T2 մարգարէն ասէ

14 A եթէ

15 O և (ընդ)

16 T2 համարեալ

17 C յոհան B յոհան

18 ABCDEO չիք որ

19 BCDEO ներքինիք

20 ABCE որ

21 BCDEO ներքինիս

22 Մատթ. ԺԹ. 12

23 CE քղթի

24 CE մեկնութիւն

25 A լինելին

26 Գաղատ. Է. 12

27 C զարմանէ BD զարմանաւ d զարմանայ

28 A եթէ

29 AE ուստի

30 ABCD հոռվմայեցւոց EO հոռվմայեցւոց

31 B միասին

32 A եին

33 A այլ

34 CE զի փի ի

35 A յաշխարհականակաց

36 C ձեզ

37 B յեկեղեցւոյ

38 ABCDEO զընդունող

39 ABCDEO անշնորհութեան

40 A արեւն BCDEO օրէնք

41 BCDO հաւասարէ

42 A ապաշանք a (ապաշ)աւ(անք)

43 AO արտասուովք

44 A լիեալ

45 ABCDO կաթողիկէական

46 D քղթին d թուղթսն

47 A եթէ

ըէնք եկեղեցւոյ¹ ուսուցանեն մեզ՝ «Խոստովանել լերուք միմեանց զմեզս, եւ աղաւթս արարէք ի վերայ միմեանց, որպէս² զի բժշկեսցիք³», եւ «Ասա՛ դու նախ զանաւրէնութիւնս քո, զի արդարասցիս»։ եւ «Ասացի ինձէն պատմել⁴ զմեզս իմ, եւ դու թողցես զանաւրէնութիւնս իմ»⁵։

219 Զիա՞րդ զայսոսիկ ապախտ արարեր եւ այլ աւրէնս անաւրէնութեամբ⁶ եղեր ազգիդ⁷ քո՝ ոչ յայտնել զյանցանս⁸ քահանային, եւ անխտիր մատչել ի մարմին եւ յարիւն⁹ Տեառն, զոր Պաւղոս բարձրաձայն աղաղակէ։ «Փորձեսցէ¹⁰ մարդ զանձն իւր¹¹, ապա¹² ի հացէ անտի¹³ կերիցէ եւ ի բաժակէն արբցէ»¹⁴։ որ է խոստովանութեամբ քննութիւն¹⁵ քահանային զպատշաճն¹⁶ իւրաքանչիւր ումեք¹⁷ որոշել զտեղին։

220 Իսկ զի՞նչ վասն վարսաւոր գիտուցդ ասիցէք, զոր իբրեւ սահման քրիստոնէութեան¹⁸ զայդոսիկ ունիք։ տեսէ՛ք զգրեալն Պաւղոսի ի թղթին Կորնթացւոց¹⁹, զի ասէ։ «Այլ եթէ գիտաւոր է²⁰, անարգանք են նմա»²¹։ 221 Եւ Յովհանն ի նոյն բանի մեկնութեան²² ասէ, եթէ²³

«Զծածկելն յայնժամ արգելու, յորժամ աղաւթիցէ։ իսկ վարս ունել՝ միշտ հրաժարեցոյց»։ եւ այլս²⁴ բազումս հրաժարելիս ասէ։ Բայց ձեզ չէ ինչ փոյթ զգրելոցն։ զի ո՛չ միայն դուք յանցանէք, այլ եւ զոչ յանցուցեալսն²⁵ Սարակինոսս²⁶ անուանէք վասն ոչ զգէսս²⁷ ունելոյ։

222 Այլ²⁸ զի՞նչ գրեմք վասն «գտանելոյդ զմեզ՝ ի կորստենէ եւ դարձուցանելոյդ իբրեւ ի մոլորութենէ։ որպէս որք²⁹ զճշմարտութիւնն³⁰ ստութիւն³¹ իմանան, կամ զլոյսն՝ խաւար, եւ զքաղցրն³² դառն» զի մի՛ զմարգարէական վա՛յն³³ ասացից։ 223 Եւ երկիր ի հաստատութեան իւրում շուրջ գալ թուի թմբերոցն եւ արբեցելոցն³⁴, իսկ լուրջ³⁵ եղելոցն՝ կալ մնալ հաստատուն։

224 Արդ եթէ իցես քաջ ոմն Թէոփիլոս³⁶, ծանիցես զհաստատութիւն մերոյ³⁷ ուղղափառութեանս եւ աշակերտեսցիս ո՛չ հնութեան³⁸ սովորութեանն³⁹, այլ⁴⁰ նորոգ ճշմարտութեանս, եւ խոստովանեսցիս զմի եւ զնոյն⁴¹ Բանն Աստուծոյ յէութենէն⁴² Հաւր, որ էն առ Աստուած եւ է Աստուած, որպէս միացուցիչ նիւթոյ ի բովս, եւ կամ

1 B յեկեղեցւոյ

2 BD (որպէս) եւ d (որպէս)զի

3 ACDE բժշկեսցիք

4 ՅԷԼ Ե 16

5 D չի՞ր պատմել պատմել

6 ՍԷԼ Լ Ե 5

7 BD անաւրէնութեան

8 C ազգի քո

9 E զանցանս

10 A յարեմն CO յարեմն յարեմն DE յարեմն

11 ABCDEO փորձիցէ

12 ABCE չի՞ր իւր

13 ABCDEO և (ապա)

14 A անդի

15 ՍԷԼ Ե 28

16 BD քննութեան

17 BD զպատշաճն

18 B ումեք

19 CE (քրիստոնէութեան)է

20 BO ի կորնթացւոց թղթին

21 B գիտաւոր էն

22 ՍԷԼ Ե 14

23 B մեկնութեան

20 A եթէ

21 DT₁ և այս

22 B անցուցեալսն

23 ABDO սակառիմոսս C սառակիմոսս

24 A զգեսս

25 A այլ

26 ABCDEO ու՛ր զորք

27 D զճշմարտութիւն

28 AB ստութիւն

29 D քաղցրն d զքաղցրն

30 AEOT₁ վայն

31 B արքունիցն

32 ՆԲՆ. լուրջ (եղելոցն)

33 AE թեովփիլոս BCDO թեովփիլոս

34 B չի՞ր մերոյ D մերոց

35 CE ոչ հնութեան D հնութեան

36 DT₁ սովորութեան

37 A այլ

38 ABCDEO զմի զնոյն ABCDE չի՞ր եւ (զնոյն)

39 D յեկեղեցւոյ d (յեկեղեցւոյ)ն

իբրեւ մակարդ ինչ կաթին¹ յորովայնի² Կուսին մածոյց իւր մարմին ճշմարիտ ի կուսական արենէ³, եւ ո՛չ ըստ ինքեան ինչ ենթակայացեալ⁴ մարմին, այլ⁵ աստուածային շարառութեամբն շարժեցաւ մարմինն⁶ ի գոլ մարմին, եւ բնութեամբ անկերպացաւ⁷ բնութիւն մարմնոյն եւ եղեւ բնութիւն Աստուծոյ: 225 Զի նովաւ էառ⁸ սկիզբն՝ գոլ բնութեան յապականացուէն⁹ սկսեալ. եւ վասն այսորիկ¹⁰ անապական մարմին: 226 Զի որպէս արեգակն ընդմիջաբար¹¹ հանգէտ ընթացեալ՝ անապականութիւն յղութեանն¹² ի բաց փախուցեալ¹³ զխաւար ապականութեան¹⁴, եւ առեալ եղեւ այն, որ ինչ առողին¹⁵ է բնութիւն, նոյնպէս եւ կամք առեցելոյն եւ որ ինչ զհետ երթայ բնութեանն¹⁶: 227 Իբրեւ ճառագայթք ճրագի, արեգականն հասեալ պայծառութեան առանց ի բաց բարձեցելոյ¹⁷ ոչ ուրեք¹⁸ մնաց իւր անձնաւորութիւնն¹⁹, այլ հզաւրագունին յաղթեալ, ինքն փոխարկեալ զաղաւտագունին զլոյս, եւ ոչ ինչ ընտրութիւն կամ միջոց կամ տեսութիւն ճառագայթիցն մնաց: 228 Այսպէս ո՛չ մարմնական բնութեան²⁰

կա՛մ կամաց, կա՛մ ներգործութեանց թիւ մնաց ի մարմնացեալ Աստուծոյ Բանին առնելոյ. քանզի բոլորն աստուածային կամք եւ ներգործութիւնն ասի. զի մնաց Երրորդութիւնն²¹ պարզ եւ անզանազանապէս անխառն ի նիւթականացս: 229 Եւ այսպէս ի կուսէն ծագեաց լոյսն ներշնչմամբն, որ յաշխարհի. ել նա ի կառս խաչին Աստուած մարդացեալ՝ լնով զգրեալսն, եթէ «Ելեր դու ի կառս քո. հեծելութիւնդ քո փրկեաց զաշխարհս ամենայն», եւ ի խաչէ անտի²² ինքնիշխանական²³ ճայնիւ արձակեաց զոգին մարդկային, որով էջն ի դժոխս ներքինս փրկել զ՛ի²⁴ նմա գերեալ հոգիսն: 230 Եւ նոյն աստուածախառն մարմնովն յարուցեալ՝ երեւցաւ իւրոց ընտրելոց աշակերտացն²⁵ քառասնաւրեայ²⁶ ժամանակաւ. եւ յայտ յանդիման նոցա ի Զիթաստանեաց²⁷ լեռնէն ամպաչու գնացիւք հրեշտակացն դասուք վերացաւ, ել նա ի բարձունս վերինս եւ նստաւ ընդ աջմէ մեծութեանն²⁸ Աստուծոյ Հաւր, որպէս ետես նախավկայն Ստեփաննոս²⁹ եւ զկնի՝ անաւթն ընտրութեան Պաւղոս: 231 Եւ եկեսցէ դարձեալ հանդերձ փառաւոր իւրով գալստեամբն³⁰ դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս, ո՛չ³¹ եւս իբրեւ³² զմարմին, այլ³³ եւ ոչ անմարմին³⁴, որովք³⁵ ինքն զիտէ բանիւք աստուածատեսակագոյն մարմնով, զի տեսցի յայնցանէ, որ

1 C և կամ ինչ ինչ իբրեւ մակարթ կաթինն B մակարթ E կաթինն

2 ABOT₁ յորովայն

3 T₁T₂ ի կուսական յարենէ

4 ACO ենթակացեալ BD ինչ են թակացեալ

5 A այլ

6 B մարմին

7 CT₁ բնութեամբն կերպացաւ

8 A ետ

9 B յանապակնացուէն

10 ABCDEO վասն այնորիկ

11 B ընդմիջաբար

12 BD յղութեան d (յղութեան)ն

13 T₂ փափուցեալ

14 B ապականութեանն

15 O առողին o առողին

16 DT₁ բնութեան

17 BD բարձելոյ d (բարձ)ցե(լոյ)

18 CO ոչ ուրեք

19 T₂ անձնաւորութիւն

20 ACEO բնութեանն

21 BD երրորդութիւն d (երրորդութիւն)ն

22 ܠܥܠܡܢ ܬܥܬܐ ܩܝܡܐ

23 ACE անդի T₂ անտի

24 ABCDEO ինքն իշխանական

25 ABCDE զի d զ՛ի T₁ ըզի

26 A չի՛ք աշակերտացն a աշակերտացն

27 A քառասնաւրեայ BCDE քառասնորեայ

28 o ձիթաստանեայց

29 T₂ Ստեփանոս

30 A գալստեամբն

31 B և (ո՛չ)

32 A ոչ իբրեւ a ոչ ևս իբրեւ

33 A այլ

34 O չի՛ք այլ եւ ոչ անմարմին o այլ եւ ոչ անմարմին

35 O որով

խոցեցին, եւ կացցէ մնասցէ¹ Աստուած արտաքոյ թանձրութեան. զի ո՛չ եւս իբրեւ զցաւդ ի վերայ գեղման իջանէ², ըստ առաջին գալստեանն³, այլ⁴ գայ⁵ ահեղակերպ, լուսածագ, գեր ի վերոյ⁶ ճառագայթիւք վեհագունեան, նորաւքանչ, սքանչելի երեւմամբ, որպէս ինքն Փրկիչն ասէ, եթէ «Եկեսցէ որդի մարդոյ փառաւք Հաւր եւ ամենայն հրեշտակք ընդ նմա», եւ Դանիէլ⁷ ասէ⁸, եթէ «Տեսանէի⁹ ընդ ամպս երկնից իբրեւ որդի¹⁰ մարդոյ՝ զի գայր»^է:

232 Արդ դու խոստովանեսցի՞ս մի եւ անբաժանելի¹¹ բնութիւն¹² գեկեալն եւ զգալոցն յանուն¹³ Տեառն եւ զերծցի՞ս ի բաժանմանէ¹⁴ բաժանողաց¹⁵ սրոյն¹⁶ եւ յառաջահետեւող¹⁷ հրոյն. արդեաւք¹⁸ սակայն սիւնհոգոսացն լիցի՞ս կաճառակից, եւ ընդ մեզ երկրպագեսցի՞ս Երրորդութեանն¹⁹, եւ փառաւորեսցի՞ս զՈրդի եւ զՀայր Հանդերձ Հոգւովն սրբով²⁰, որ է աւրհնեալ²¹ յաւիտեանս: 233 Ամէն²²:

ԳԼՈՒԽ²³ ԻԲ²⁴

Թէ զիա՛րդ²⁵ Հարաջար մահուամբ մեռաւ²⁶ մետրապալիտն²⁷ Սեբաստիոյ²⁸, եւ վասն թագաւորացն²⁹ Բուլղարաց, որք սպանին զնա³⁰

1 Իսկ յետ ընդունելոյ զթուղթս զայս՝ ամաւթալից լինէր մետրապալիտն³¹ այն: 2 Բայց ոչ ինչ թուլացաւ³² յիւրմէ³³ Հարութենէն: 3 Այլ³⁴ ի նմին ամի առաքեաց զնա թագաւորն Վասիլ յաշխարհն Բուլղարաց՝ խաղաղութիւն առնել: 4 Եւ նոցա խնդրեալ զքոյր թագաւորին Վասիլ ի Հարսնութիւն ինքեանց, եւ տուեալ թագաւորին կին մի ի ծառայից իւրոց ի կերպ քեռն³⁵ իւրոյ, առաքեաց ի ձեռն մետրապալիտն³⁶: 5 Եւ յերթալն³⁷ յաշխարհն Բուլղարաց՝ ծանեան զկինն³⁸ զայն, եւ դատեալ զմետրապալիտն³⁹ իբրեւ զչուն եւ խաբեբայ⁴⁰ ցաւղուն եւ ժծան⁴¹ պատեալ զնովաւ՝ հրով տոչորեցին թագաւորքն Բուլղարաց: 6 Զի էին⁴² նոքա երկու⁴³ եղբարք, որք Կոմսաճագքն⁴⁴ կոչէին, անուն երիցուն Սամուէլ⁴⁵, յազգէս

1 D մընասցէ
2 CE իջանի
3 A գալստեանն
4 A այլ
5 CD գա
6 D չի՞ր գեր ի վերոյ d գեր ի վերոյ
Է Մարգ. ԻԵ 31
7 A դանիէլ
8 ABCE չի՞ր ասէ a ասէ
9 A տեսանի
10 B որդի
Է Գ.ա. Է 13
11 AO անբաժանելի BD զանբաժանելի
12 ABDO բնութեամբն T1 բնութեամբ
13 C յանուն
14 AEO ի բաժանմանէ
15 ADEO բաժանողաց
16 T2 սրբոյն (ABCOET1 սրբոյն)
17 BDEO յառաջահետեւող
18 ACE արդեւք d (արդեւք) o(f)
19 BD երրորդութեան d (երրորդութեան) n
20 D հոգւովն սրբով d հոգւովն սրբով
21 A արիւնեալն է CEO որ արիւնեալն է
22 O ամէն եւ ամէն D ամէն ամէն d ամէն

23 ABCO չի՞ր գլուխ
24 AO (գլուխ) ԻԲ B չի՞ր իր
25 AB զիա՛րդ D (թէ) արդ d (թէ) զի (արդ)
26 ABCDEO սատակեցաւ
27 AE մետրապալիտն DO մետրապոլիտն
28 AO սեբաստիոյ BDE սեբաստու
29 CE թագաւորելոյն
30 ABDOT1 որ CE չի՞ր որք սպանին զնա
31 A մետրապալիտն CEO մետրապոլիտն
32 A ոչինչ թուլացաւ O (բայց) ինչ ո՛չ թուլացաւ
33 E իւրմէ
34 A այլ
35 ACE քեռ
36 A մետրապալիտն BCDEO մետրապոլիտն
37 B յերթեալ
38 ABC զկին
39 A զմետրապալիտն BE մետրապոլիտն CDO զմետրապոլիտն
40 ADE զխաբեբա BO զխաբեբայ C խաբեբա
41 DO ժըծան
42 A (զի) եին
43 ABCDEO Բ (եղբարք)
44 CE Կոմսաճագն B կոմսաճագն
45 A սամուէլ BCDE սամայէլ

Հայոց, ի գաւառէն Դերձանայ, զոր ընդ գունդս¹ սաղարացն² տարեալ էր զնոսա թագաւորն Վասիլ ի Մակեդոնիա³ պատերազմել ընդ Բուլղարացն. որոց ի զիպող⁴ ժամու ապստամբեալ ի թագաւորէն⁵ Յունաց՝ գնացին առ թագաւորն Բուլղարաց, որ էր⁶ կուրտ, եւ ըստ քաջութեան⁷ իւրեանց մեծացան յաչս նորա⁸:

7 Եւ ապա⁹ յետ այսորիկ թագաւորն Յունաց Վասիլ ի պատերազմի կալաւ¹⁰ զթագաւորն Բուլղարաց զկուրտն՝ գնեքինին¹¹: 8 Իսկ Կոմսաճազքն¹² տիրեալ ի վերայ աշխարհին Բուլղարաց՝ ընդդէմ կացին խիստ մարտիւք թագաւորին Յունաց, զոր ըստ ժամանակին¹³ ասասցուք:

ԳԼՈՒԽ¹⁴ ԻԳ¹⁵

Եթէ¹⁶ ո՛րպէս չոգաւ զաւրաւք¹⁷ թագաւորն Յունաց Վասիլ¹⁸ յաշխարհն Բուլղարաց եւ պարտեալ փախստեայ¹⁹ այսրէն դարձաւ²⁰

1 Եւ զկնի այսորիկ ինքն²¹ թագաւորն Վասիլ զաւրաժողով եղեւ²² գնալ յաշ-

- 1 CE գունդն
- 2 ABCDEO սաղարացն
- 3 ABCDO ի մակեդոն
- 4 BCDEO ի զիպող ժամու
- 5 A ապստամբեալ C ի թագաւորէ
- 6 E որ է
- 7 ACE ըստ քաջութեան B ընդ փխ ըստ
- 8 O նոցա
- 9 BDT₁ չիբ ապա C յապա
- 10 CE կալեալ
- 11 ABD զկուրտն a զմերթինն O զկուրտն զմերթինն BDT₁ չիբ մերթինն
- 12 CE կոմսաճազն
- 13 ACDE ըստ ժամանակի d (ըստ ժամանակի)ն
- 14 ABCO չիբ գլուխ
- 15 AO (գլուխ) իգ
- 16 A թե BCDEO թէ
- 17 C չիբ գաւառք
- 18 ABCDEO չիբ վասիլ
- 19 ABCDE փախստեա
- 20 ABCDEO եկն չիբ դարձաւ
- 21 C չիբ ինքն
- 22 D (զաւրաժողով) եղեւ

խարհն Բուլղարաց: 2 Եւ Հաստաբուռն զաւրութեամբ երթեալ՝ ունի զմիջոց աշխարհի նոցա լայն բանակաւ: 3 Եւ Բուլղարացն աճապարեալ կալան զնեղ տեղիս, զկիրճս կապանաց ճանապարհին (զի են վայրք մացառուտք եւ²³ դժուարագնացք), եւ ի բանտի արգելեալ զթագաւորն Հանդերձ ամենայն զաւրաւքն՝ սրախողխող առնէին²⁴ զամենեւեան: 4 Այլ²⁵ Հետեւաւազունդն²⁶ Հայոց ի մէջ առեալ զթագաւորն²⁷ Վասիլ զկնի եւ յառաջոյ²⁸ ընդ այլ ճանապարհ լեռնագնաց տարեալ²⁹ Հանին ի Մակեդոնիա³⁰: 5 Եւ ամենայն Հեծելազունդ զաւրն մատնեցաւ նոցա Հանդերձ աւարաւն եւ պալատամբ³¹ թագաւորին:

ԳԼՈՒԽ³² ԻԴ³³

Վասն երանելոյ բռնակալին Վարդայ³⁴ ի Բաղդատայ³⁵ եւ մտանելոյ³⁶ յաշխարհն Հոռոմոց³⁷

1 Եւ յայսմ ամի, որ էր ՆԼԵ թուականն³⁸ Հայոց, յորում չարչարեալ մեռանէր Գաբրիէլ՝ երէց³⁹ Սեբաստիոյ⁴⁰, եւ

- 23 B չիբ եւ (դժուարագնացք)
- 24 A սրախողխող առնէին
- 25 A այլ
- 26 D հետեւաւազունդն
- 27 C զթագաւոր
- 28 ABCO զկնի եւ առաջոյ D առ աջոյ
- 29 ACDE ընդ այլ լեռնագնաց արեալ o ընդ այլ E յայլ մանապարհ BD լեռնագնաց արեալ b (ար)ար(եալ) O լեռնագնացեալ o (լեռնագնաց) տար(եալ)
- 30 ABCDEO մակեդոն
- 31 ABCDEO պալատամբ e (պա)լ(ատամբ)
- 32 ABCO չիբ գլուխ
- 33 AO (գլուխ) իգ D չիբ իգ
- 34 DO վարդա
- 35 A ի բաղդատայ D ի բաղդատա
- 36 A մտանելոյ CE մտանել
- 37 ABCEO (յաշխարհն) յունաց
- 38 BD թվին EO թվական Co թվականն T₁ ի 435 թուին
- 39 BCD էրէց
- 40 ABCDEO սեբաստոն

մետրապալիտն¹, որ էր պատճառ չարչարանաց² նորա, չարաչար մահու չարչարեալ ի Բուլղարս սատակէր վրէժխնդրութեամբն Աստուծոյ, եւ հարաւ զաւրն Վասլի յաշխարհին Բուլղարաց:

2 Ի նոյն³ ամի թագաւորն Վարդ ելեալ ի Բաղդատայ⁴ ի Մելտենի⁵ մտանէ. վասն զի Իպն⁶ Խոսրով, զոր յառաջն ասացաք, ի մահուանն⁷ իւրոյ պատուէր տուեալ որդւոյն⁸ իւրոյ՝ արձակել ի կապանաց զթագաւորն Վարդ, զի էր դաշնադիր երդմամբ: 3 Եւ նորա զինուք եւ⁹ հանդերձիւք եւ երիվարաւք¹⁰ արձակեալ զնա ամենայն իւրայովքն, եւ հանեալ¹¹ ըստ քաղաքն¹² Բաղդատայ¹³ բացադոյն ինչ. ամենայն խառնիճաղանձ¹⁴ բազմութիւն քաղաքին շարժեցաւ զկնի՝ սպանանել զնա: 4 Այլ վայրաբնակ Արապկացն ընդդէմ կացեալ¹⁵, առեալ զթագաւորն՝ ընդ անշէն տեղիս ածեն ի վրանս իւրեանց եւ անդուստ¹⁶ արագ հասուցանեն ի Մելտենի քաղաք¹⁷ ի Բաբելոնէ¹⁸ յաւուրս ԼԱ: 5 Եւ ամենայն զաւրք աշխարհին առ հասարակ¹⁹ ի հնազանդութիւն²⁰ գային, եւ Բատն Ապահունեաց, եւ Նփրկերտոյ ամիրայն, եւ վայ-

րաբնակ Արապիկքն²¹ որ ընդ նմա: 6 Եւ դարձեալ առաջին²² խոռվութիւնն²³ շարժեցաւ յաշխարհին²⁴ Յունաց:

ԳԼՈՒԽ²⁵ ԻԵ²⁶

Ելն Փոկասու-Վարդայ²⁷ եւ ունել զթագաւորն Վարդ եւ թագաւորել ինքեան

1 Իսկ Վարդ, որ²⁸ եւ Փոկաս²⁹, հրամանաւ Վասլի գայ ընդդէմ նորա ի պատերազմ ամենայն զաւրաւքն Յունաց եւ Վրաց: 2 Եւ բանս³⁰ պատրողականս առաքէ առ նա ի ձեռն հրեշտակաց իւրոց ասելով, եթէ³¹ «Ե՛կ զի խաղաղութիւն արասցուք առ միմեանս³² եւ ի միջի մերում բաժանեցուք³³ զաշխարհս Յունաց՝ բառնալով զթագաւորութիւն³⁴ Վասլի»: 3 Որում հաւանեալ թագաւորն Վարդ՝ արձակեալ յինքենէ³⁵ զզաւրսն Տաճկաց. եւ ի հանդիպելն միմեանց՝ Վարդ, որ եւ Փոկաս³⁶, ստեալ երդմանն իւրոյ, յետ աւուրց եւթանց³⁷ կալանաւոր³⁸ արարեալ զսիկլառոսն Վարդ³⁹ զինակիր պատրաստութեամբ հրամայէ

1 AE մետրապալիտն CDO մետրապալիտն

2 T₂ սպանման

3 O ի սոյն (ամի)

4 A ի բաղդատայ BD ի բաղդատա

5 A ի մելտենի

6 T₂ Իբն Խոսրով

7 T₁T₂ ի մահուան

8 T₁T₂ որդւոյ

9 BDT₁ չիք եւ (հանդերձիւք)

10 ABC երիւարաւք

11 C չիք գնա ամենայն իւրայովքն եւ հանեալ E ամենայնիւ փխ ամենայն

12 ABCDE ըստ բաղադրն O ըստ բաղադրն

13 A բաղդատայ O բաղդադայ o (բաղդա)տ(այ)

14 ACO խառնիճաղանջ B խառնիճաղանջ

15 ABCDEO ընդդէմ կալեալ

16 O անտուստ

17 A ի մելտիմն բաղադրն O ի մելտիմնի

18 A բաբելոնէ BDO ի բաբելոնէ

19 O առհասարակ

20 A ի հնազանդութիւն D ի հրնազանդութիւն

21 B արապիկք

22 D յառաջին

23 B խոռվութիւն

24 CO յաշխարհն հունաց

25 ABCO չիք գլուխ

26 AO (գլուխ) իւն D չիք իւն

27 AO փոկասայ վարդայ E փոկասայ D վարդա C փոկասայ վարդայ

28 CE չիք եւ (փոկաս)

29 DO փոկաս

30 A և (բանս)

31 A եթե

32 O ընդ (միմեանս)

33 AO բաբելոնացուք

34 ACEO զբազաւորութիւնն

35 A (արձակեալ) յինքեան B ինքեան

36 CDEO փոկաս

37 O եթեանց T₁T₂ եթե քանց

38 BCDEO կալանաւորս (արարեալ) A կալանաւոր a (կալանաւոր)ս

39 A զսիկլառոս վարդ O զսիկլաւորս վարդ o զսիկլառոսն

տանել ի բերդն ժեռաւս¹: 4 Իսկ տաճիկ զաւրն, որ արձակեալ էին² ի սիկլառոսէն, երթեալ ի բնակութիւնս իւրեանց. եւ յորժամ լուան զհամբաւ ունելոյ սիկլառոսին ի հարաւ քաղաքի³ գերեն առիւ ի հարաւոյ⁴ մինչեւ յԱպահոնիս⁵:

5 Եւ Վարդն, որ եւ Փոկաս⁶, ի ՆԼԵ թուականին⁷ թագաւոր բռնակալ եղեալ՝ ճակատս տալով ընդ թագաւորական քաղաքին Կոստանդնուպոլսի⁸ հանդերձ ամենայն Յունաց եւ Վրաց զաւրուն ամս երկու⁹: 6 Որ եւ ընդդէմ թագաւորական քաղաքին ամրոց շինեալ՝ եւ զՏլփինաս¹⁰ մածիստոռոս հանդերձ զաւրականաւք պահապան կացուցանէ, զի մի՛ եւ լիցի ի քաղաքէն¹¹ կամ մուտ արտաքնոցն: 7 Այլ պահապան նաւահանգստին¹² ուրտ խաղաղութեան առ թագաւորն Վասիլ հաստատեալ¹³ զամենայն զաւրս քաղաքին եւ որ ինչ աբեւմտեայ¹⁴ կողմանցն՝ ի միում գիշերի յայսկոյս¹⁵ անցուցանէր, որք ելեալ¹⁶ ըստ թիկանցն կողմանէ ամրոցին՝ զաւրեալ թաքչէին¹⁷: 8 Իսկ ըստ քաղաքին կողմանէ¹⁸ յառաւառտանալ ժամուն նաւս պատե-

րազմականս¹⁹ պատրաստեալ մոմեղինաւք՝ գալ ընդդէմ ամրոցին. որոց տեսեալ որք²⁰ յամրոցին՝ ելանէին²¹ ի պատերազմ ընդդէմ նոցա: 9 Իսկ զաւրեալ զաւրն ի թիկանց կողմանէ յարուցեալք ի վերայ՝ սրախողխող եւ ծովընկէց առնելով զզաւրսն Տլփինասայ՝ ձերբակալ արարին եւ զՏլփինաս²² գլուխ զաւրուն, զոր յանդիման արարին Վասիլ²³ թագաւորին. եւ²⁴ դատապարտեցաւ ի փայտ ելանել: 10 Այս եղեւ²⁵ ի ՆԼԵ թուականին²⁶:

ԳԼՈՒԽ²⁷ ԻԶ²⁸

Գալն Փոկասու-Վարդայ²⁹ յեզր³⁰ ծովուն զաւրաւք, եւ ելանելն³¹ Վասիլ եւ սպանանելն³² զնա

1 Իսկ Փոկասու-Վարդայ³³ արձակեալ յինքենէ զզաւրսն Վրաց³⁴, եւ ինքն ամենայն զաւրաւքն³⁵ Յունաց խաղայ յեզր ծովուն: 2 Իսկ ի գալ ամին միւսոյ³⁶, մինչդեռ³⁷ գարնանային էր ժամանակն, թագա-

1 BCE Ժեռաւս

2 A արձակեալ եին

3 T₁T₂ ի Ժեռաւս Բաղափ

4 ACEO ի հարաւայ BD գերեն առիւ ի հարաւայ d գերի առիւ T₁T₂ (գերի առիւ) ի հարաւայ

5 B յապահանիս

6 ACO եւ վարդ որ և փովկաս E չիբ (որ) եւ E փովկաս

7 ABCDEO չիբ ի (ՆԼԵ) Թվին CDO Թվականին

8 A կոստանդնուպոլսի BCO կոստանդնուպոլսի D կոստանդնու պալսի

9 ABCDEO ամս Բ

10 BO գտլփինոս C գտալփինոս E գտալփինաս D գրտլփինոս

11 ACDEO (գի մի եւ լիցի) Բաղափին

12 AB նաւահանգրստին

13 BD հաստատեցին d հաստատեալ

14 ABCDE արեւմտեա

15 CD յայս կոյս (անցուցանէր)

16 D չիբ ելեալ d ելեալ

17 A Թաֆեին a (կրկնում է)՝ ամրոցին դոդեալ Թաֆէին, իսկ ըստ Բաղափին կողմանէ

18 CE կողման և

19 B պատրաստականս փիս պատերազմականս

20 T₁T₂ որ

21 A ելանեին

22 A գտլփինոս CE գտլփինոսայ O ըզլփինոս BD գտլփինոս

23 AC վասիլ Թագաւորին B Թագաւորին վասիլ DT₂ վասիլ Թագաւորին

24 ABCDEO չիբ եւ

25 B չիբ այս եղեւ

26 BD Թվին C Թվականին

27 ABCO չիբ գլուխ

28 AO (գլուխ) ԻԶ B չիբ ԻԶ

29 A գալն փոկասայն վարդայ B գալ O գալն փովկասայ վարդայ

30 B եզր

31 BD ելանել

32 ABCDEO սպանանել

33 A փոկասայն վարդայ CE փոկասն այն վարդայ O փոկաս այն վարդայ

34 A գաւրսն a գ(գաւրսն) E գգաւրսն վրաց D գգորս վրաց

35 B չիբ գգաւրսն վրաց եւ իմեն ամենայն գգաւրաւքն D գաւրոփ

36 B միւսոյն DT₁ միւսուն

37 CE մինչ

ւորն Վասիլ Հանդերձ եղբարբն Կոստան-
դեալ¹ եւ ամենայն զաւրաւքն արտաքս ե-
լեալ, յերկուս² բաժանեալ զգաւրսն, մասն
մի ընդ ծով առաքէ ի վերայ բանակին
Վարդայ, որք եկեալ հրով լուցին զնաւս
նորա յեզր ծովուն: 3 Եւ ինքն թագաւորն
ցամաքաւն եկեալ³ մերձենայր ի բանակն.
եւ ի լուցանելն⁴ նաւացն⁵, զի զայն նշա-
նակ⁶ տուեալ էր, հնչեցուցանել⁷ հրամա-
յէր⁸ զպատերազմական փողսն. եւ շփոթեալ
բանակին Վարդայ⁹ ահաբեկ լինէին¹⁰ ի
փախուստ դառնալով: 4 Մեռաւ եւ ինքն՝
Վարդ բռնակալ¹¹ թագաւորն¹², չարաչար
մահուամբ ի ՆԼԸ թուականին¹³:

ԳԼՈՒԽ¹⁴ ԻԵ¹⁵

Յաղագս երեւման աստեղն եւ շարժման¹⁶
Կոստանդնուպոլսի¹⁷ եւ մահ ապստամբին¹⁸
Չորտուանէլի¹⁹

1 Ի սոյն ամի, որ էր ի ՆԼԸ թուակա-
նին²⁰, նիզակաւոր աստղն կրկին անգամ

երեւեցաւ յամսեանն²¹ Քաղոց, որ աւր ժե-
էր²² ամսոյն, ի տաւնի փոխման ամենա-
սուրբ Կուսի²³ Աստուածածնին, յարեւելից
կուսէ երեւեալ²⁴ եւ զնշոյլս²⁵ լուսոյն ընդ
հարաւ առաքէր աւուրս ինչ. եւ ապա փո-
խեալ²⁶ յայնմ տեսութենէ՝ կայր ի վերայ
արեւմտեայ²⁷ աշխարհին ընդ մուտս արե-
ւուն՝ զնիզակաւեւ լոյսն ընդ արեւելս²⁸
ձգելով:

2 Եւ զկնի սակաւ աւուրց շարժեցաւ
աշխարհն Յունաց ահաւոր դղրդմամբ,
մինչեւ կործանել²⁹ բազում քաղաքաց եւ
գիւղից³⁰ եւ գաւառաց, եւս առաւել ի³¹
Թրակացւոց եւ Բիւթանացւոց աշխարհին³²
հանդերձ ծովովն, որ ի մէջ նոցա ծածա-
նեալ³³ ծփէր սասանմամբ, մինչեւ ի նոյն
ինքն թագաւորական քաղաքին Կոս-
տանդնուպոլսի³⁴ մեծաշուք եւ բազմա-
պայծառ զարդ³⁵ հրաշատեսիկ սեանց³⁶ եւ
պատկերաց եւ եկեղեցեաց մեծամեծաց
կործանեալ փլուզանիւր³⁷, եւ³⁸ նոյն ինքն
Սոփիայն, այն³⁹, որ կաթողիկէն է՝ հերձա-
նիւր պատառմամբ վերուստ ի վայր:
3 Վասն որոյ բազում ջան եղեւ արհեստա-

1 ADO կոստանտինեալ BC կոստանդինեալ E կոս-
տանդինալ
2 T₁T₂ և (յերկուս)
3 A չիբեկեալ (մերձամայր) O եկեալ մերձեցաւ
4 BCEO ի լուցանել
5 T₁T₂ նաւուց
6 AB նշան a (նշան)ակ
7 D հրնչեցուցանել
8 AO հրամայէ
9 D վարդայ
10 A ահաբեկ լինեին
11 E ինքնակալ
12 BD թագաւորին
13 a (վերանորոգուած) ի ՆԼԸ թվականին BDO T₁ չիբ
ի ՆԼԸ թուականին
14 ABCDO չիբ գլուխ
15 AO (գլուխ) իէ D չիբ իէ
16 ACEO շարժման
17 A կոստանտինու... a (կոստանտինու)պոլսի D կոս-
տանտինուպոլսի BCO կոստանդինուպոլսի
18 AB ապստամպին
19 A չորտուանի CE չորտուանի BD չորտուանիին
20 ABCDEO չիբ ի (ՆԼԸ) CO թվականին BD թվին

21 C ամսեանն
22 B չիբ էր
23 CE կուսին
24 C երեւել
25 A զնշոյլս
26 BD չիբ ապա փոխեալ BDT₁ (և) ամփոփեալ
27 ABCDE արեւմտեա
28 A ընդ յարեւալս CEO ընդարեւս o արեւելս
29 ABCE կործանիլ
30 B գեղից CE գեղից
31 ABCDO չիբ ի
32 R в странах Тракии и Византии T₁T₂ Բիւզանդացւոց
(Հմմտ. ABCODE եւ Բիւթանացւոց) ABCDEO
աշխարհին
33 A ծածկեալ a (ծածկ)ե(ալ) BDEO ծածկեալ C ծածեալ
34 A կոստանտինուպոլսի B փաղափ կոստանդինու-
պոլսի CO փաղափին կոստանդինուպոլսի
35 T₂ զարդ
36 D սեանցն
37 A չիբ եւ (նոյն ինքն)
38 ACDEO նոյն ինքն սոփի o սոփիայն T₁ փիւզանիւր
39 T₁T₂ չիբ այն (որ)

ւոր ճարտարացն Յունաց առ ի վերստին¹ նորոգել: 4 Այլ² անդ դիպեալ ճարտարապետին Հայոց Տրդատայ³ քարագործի՝ տայ⁴ զաւրինակ շինուածոյն⁵, իմաստուն Հանճարով պատրաստեալ զկաղապարս կազմածոյն եւ սկզբնաւորեալ զշինելն. որ եւ զեղեցկապէս շինեցաւ պայծառ քան զառաջինն:

5 Այլ⁶ դեռ եւս մնացեալ էր յապստամբացն⁷, որ ընդ Փոկասուն⁸ Վարդայ⁹ Չորտուանէլ¹⁰ մաթիստոսն՝ եղբաւորորդի Թոռնկայ¹¹ աբեղայի, որ բռնացեալ էր ի կողմանս Դերջանայ¹² եւ Տարաւնոյ¹³: 6 Յորոյ վերայ առաքէ թագաւորն Վասիլ զժանն պատրիկ, որ եւ Պոռտիզ¹⁴ կոչիւր: 7 Որ եկեալ պատերազմեցաւ միանգամ. եւ յերկրորդումն սպան զնա ի դաշտին Բազառնոյ¹⁵, ի Դերջան գաւառի, ի Նլթ թուականին: 8 Եւ յայնմ հետէ խաղաղանայր¹⁶ երկիրն¹⁷ Յունաց՝ ընդ ձեռամբ Վասիլի նուաճեալ:

ԳԼՈՒԽ¹⁸ ԻԸ¹⁹

Յաղագս մերժելոյ²⁰ զԹեւոսա²¹ ի թագաւորութենէն²² Ափխազաց²³ եւ թագաւորացուցանելոյ զԲագարատ՝ որդի Գուրգենայ²⁴

1 Բայց սակաւ ամաւք²⁵ յառաջ քան զայս՝ զթագաւորն Ափխազաց²⁶ զԹեւոսա²⁷ կուրացուցին մեծամեծք աշխարհին՝ բառնալով ի նմանէ²⁸ զթագաւորութիւնն²⁹:

2 Եւ կիւրապաղատն³⁰ Տայոց Դաւիթ եւ Սմբատ³¹ արքայ Հայոց թագաւորեցուցին Ափխազաց³² զՍմբատ³³ որդի Գուրգենայ³⁴, թոռն Բագարատայ³⁵ թագաւորին Վրաց: 3 Եւ մեռեալ Հանւոյ³⁶ նորա՝ Հաւն³⁷ նորա Բագարատ այլ կին արաբեալ, որ Հաւածէր զԳուրգէն³⁸ որդի Բագարատայ ի Հայրենեացն:

4 Յայսմ³⁹ պատճառէ որդին Գուրգենայ⁴⁰ թագաւոր Ափխազաց⁴¹ խաղայ⁴¹ զաւրաւք բազմաւք ի Սարմատացուց աշխար-

1 DO վերստին

2 A այլ

3 D տրդատա

4 D տա

5 C շինուածուն

6 A այլ

7 AB յապստամպացն D յապստամբացն E յապստամբացն

8 ABCDEO փոկասայն T₂ փոկասուն

9 BD վարդա

10 CE չորտուանել

11 D (եղբորորդի) թոռնկա

12 D դերջանա

13 C տարաւնոյ

14 C կոչի իւր T₁T₂ Պոռտեզ

15 T₁ Բագառնոյ

16 A խաղաղայր a (խաղաղ)ան(այր)

17 T₁T₂ աշխարհն (AC երկիրն)

18 ABCO չի՞ գլուխ

19 AO (գլուխ) ԻԸ

20 A յաղագս մերժելոյ

21 A գթաւտաւ O գթոսու B գթաւտոն C գթոտաւ

22 BDT₁ ի թագաւորութենէ T₂ ի թագաւորութենն

23 A ափխզաց

24 A Գուրգենոյ O Գորգենայ D Գուրգենա

25 CE (բայց) սակաւամարտ

26 A ափխզաց

27 ABCDEO գթոսու

28 BDT₁ չի՞ ի նմանէ

29 D գթաւտոնութիւն

30 ABCDOE կիւրապաղատն տայոց

31 BD սմպատ O զսմպատ

32 A ափխազաց

33 O զսմպատ

34 D Գուրգենա E զգուրգեն

35 C բագարատ D բագարատա

36 ABCODE հանու

37 ABCODE հաւ նորա D չի՞ հաւն նրա d հաւն նորա

38 AE զգուրգեն

39 ABCODE յայս

40 A ափխազաց

41 BDT₁ խաղաց

հէն ի վերայ կիրապաղատին Տայոց¹ Դաւթի եւ հաւուն իւրոյ Բազարատայ, յայսկոյս անցեալ² ընդ կովկասային լեւրինսն, գայ³ բանակի յեզերս Կուրն կոչեցեալ գետոյ:

5 Եւ կիրապաղատն Տայոց⁴ Դաւիթ եւ թագաւորն Վրաց Բազարատ առաքեն առ թագաւորն Հայոց Սմբատ⁵ կոչել յաւգնականութիւն⁶ իւրեանց: 6 Եւ նորա առեալ զամենայն զաւրս⁷ Հայոց եւ զԳազիկ՝ զեղբայր⁸ իւր, գնաց առ նոսա ի գաւառն Զաւախաց. եւ⁹ բանակին¹⁰ ի գիւղն¹¹, որ կոչի Դիւեկն¹², եւ մանուկն Աբաս՝ թագաւորն Կարուց¹³, կարմրազգեստ զգունդն իւր ունելով: 7 Եւ ամենայն զաւրն Վրաց եւ Վասպուրականի, Սիւնեաց եւ Աղուանից իշխանքն¹⁴ միահաւաք լինէին¹⁵ ընդդէմ Ափխազաց¹⁶ զաւրուն: 8 Որոց երկուցեալ՝ զխաղաղութիւն խնդրեն¹⁷ եւ սէր հաստատեն առ միմեանս¹⁸: 9 Կիրապաղատն¹⁹ Դաւիթ խնդրէ ի թագաւորէն Ափխազաց²⁰ զբերդն Սակուրէթ²¹, եւ առեալ տայ²² թագաւորին Հայոց Սմբատայ²³ շնորհ նմա ա-

րարեալ վասն աւգնականութեանն²⁴. զոր ի մահուն Սմբատայ²⁵ դարձեալ հանեն²⁶ ի Հայոց զբերդն Սակուրէթ²⁷: 10 Բայց յայնժամ զխաղաղութիւն առ միմեանս հաստատեալ՝ դառնան²⁸ յիւրաքանչիւր²⁹ բնակութիւնս: 11 Այս եղեւ ի ՆԼԷ թուականին³⁰:

ԳԼՈՒԽ³¹ ԻԹ³²

Յաղագս չար գործոցն³³ Սմբատայ³⁴
եւ մահ նորին³⁵

1 Եւ յորժամ յաջողեցաւ³⁶ գործ թագաւորին Հայոց Սմբատայ³⁷ ի ներքնոց եւ յարտաքնոց³⁸, եւ մեծացաւ յոյժ ի յղփութիւն³⁹ հացի եւ ի լիութիւն գինւոյ, անաւրինեցաւ նա. բարձրացաւ սիրտ նորա եւ բարձրացաւ առաւել քան զինքն: 2 Գործեաց նա երիս չարս⁴⁰ եւ դժուարինս առ ի յասել⁴¹ եւ արժանի արտասուլաց:

3 Առաջին՝ զի այրեաց նա հրով զայրոմն անմեղ այսպիսի պատճառաւ: 4 Էր նորա համբարանոց⁴² խոտի եւ աւրանի⁴³ ի

1 ABCOD կիրապաղատին BDT₂ չի՞ տայոց

2 DE յայս կոյս B անցել

3 CD գա

4 ABCODE կիրապաղատն BD չի՞ տայոց

5 O սմպատ

6 BOD յաւգնութիւն օ (յաւգն)ակն (ուրիւն)

7 ACOE զաւրսն

8 C զգալիկ CO զեղբայրն B զեղբայր

9 AO չի՞ եւ

10 A բընակին (ի գելդն) փիւ բանակին BD չի՞ եւ բանակին d բնակին փիւ բանակին

11 C ի գելդն BO ի գեօղն

12 C գիվկն E գիւեկն T₁T₂ ղիվկն

13 C կարուրց

14 ABCODE իշխանին

15 A լինելն

16 A ափխգաց

17 CE խնդրէին

18 A առ մի միմեանս

19 ABCODE կիրապաղատն

20 A ափխգաց a (ափխ)ա(զաց)

21 ABODE սակուրեթ

22 CD տա

23 D սմբատա O սմպատայ

24 BDT₁ վասն օգնականութեան

25 BCD սմբատա O սմպատայ

26 T₁T₂ հանին

27 D գրերթն ABODE սակուրեթ

28 O դարձան օ դառնան

29 C իւրաքանչիւր

30 A ի ՆԼԷ թականին CO թականին BD ՆԼԷ թվին

31 ABCO չի՞ գլուխ

32 AO (գլուխ) իթ CO չի՞ իթ

33 A յաղագս չարեացն B չարագործոցն

34 D սմբատա O սմպատայ

35 AB մահ նորա O մահու նորա

36 AC յաջողեալ էր (գործ) B յաջողեալ

37 A սմպատա O սմպատայ D սմբատ

38 BC արտաքնոց

39 A ի յղփութին B ի յղփութենէ

40 B չարիս

41 ABCODE եւ (դժուարինս) O դժարինս

42 ACDE ամբարոց B ամբարանոց

43 B աւարանի փիւ օրանի D աւրանի d օրանի

քաղաքն¹ Անույ, ի բազում ամաց կուտեալ. եւ լուցին զնա հրով: 5 Եւ այր ոմն ի քաղաքին ցնորեալ ի խելաց՝ մաղասկաթ² գոլով, եւ աղաւթէր նա յառաւատանալ ժամուն յեկեղեցւոյն ընդ ժողովրդեանն³. եւ ելեալ բառնայր զբով կրակին, որով զխուսկն բուրեցուցանէին⁴: 6 Եւ ասեն մարդիկ⁵. «Զի՞նչ է այդ⁶», եւ նա ասէ. «Երթամ այրել զհամբարանոցս⁷ թագաւորին»: 7 Եւ եկեալ պատմեցին թագաւորին, եւ նա հրամայեաց նախ⁸ զաչսն փորել⁹ եւ ապա՝ ծղով եւ եղեգամբ¹⁰ պատել եւ հրոյ ճարակ տալ: 8 Եւ արարեալ այնպէս՝ ընկեցին արտաքոյ քաղաքին:

9 Եւ անապատաւոր¹¹ կրաւնաւորաց ոմանց ի քաղաքին հանդիպեալ՝ զլուրն լուան եւ յողորմելի տեսութիւնն¹² ժամանեցին. կամեցան հողոյ տալ զքրիստոնէին մարմինն¹³, եւ թաղեցին ըստ աւրինի քրիստոնէից: 10 Իսկ թագաւորն լուեալ¹⁴ ցասմամբ մեծաւ բարկացաւ, հրամայէ ի գիշերի հանել եւ շանց¹⁵ ընկենուլ զքրիստոնէի¹⁶ մարմինն զխանձողեալ: 11 Եւ կրաւնաւորացն յառաւատանալ աւուրն¹⁷ կամեցեալ ելանել ընդ դուռն քաղաքին՝ երթալ ի բնակութիւնս իւրեանց, եւ տե-

սեալ¹⁸ զնա ի գիշերի¹⁹ շանց եղեալ եւ ձայնս բարձեալ՝ լացին²⁰ ի վերայ ողորմելի տեսութեանն. բարբառեցան եւ թագաւորին անէծս²¹ ցաւագինս, եւ առ զայրանալ սրտիցն՝ ասացին. «Այսպէս եւ նորա ոսկերացն ելանել²² ի գերեզմանէն»: 12 Որ եւ կատարեցաւ իսկ:

13 Եւ երկրորդն ի չարեացն²³ զի ստեաց նա երդմանն. զոր հաստատեալ էր նա առ ամիրայն Գողթան, զոր նա ըստ հեթանոսական դենին²⁴ պահեաց, եւ սա քրիստոսական աւրինաւք²⁵ ոչ պահեաց. այլ ուխտադրուծ եղեալ՝ տայ²⁶ զզաւրսն²⁷ Հայոց աւգնական Սալարին²⁸ ամիրայացուցանել²⁹ զնա, որ մերժեալն էր յԱստուծոյ³⁰. եթէ³¹ ոչ էր խափանեալ ի կասկածանաց³² նենգոյ եղբաւր իւրոյ³³ Գագկայ:

14 Եւ երրորդ չարն սարսափելի եւս է, զի զգուստր քուերն³⁴ իւրոյ էառ³⁵ խառնակութեամբ:

15 Եւ այսու ամենայն չարեաւք³⁶ բարկացոյց նա զանբարկանալին Աստուած. եւ անդէն եհար Աստուած ցասմամբ մեծաւ նախ գկինն զայն եւ սատակեաց³⁷, եւ թագաւորին կոծ մեծ արարեալ ի վերայ³⁸ նո-

1 B ի քաղաքին

2 A մաղասակաթ գոլով

3 ACOE (ընդ) ժողովրդականսն BD ժողովրդեանսն d ժողովրդեանսն

4 AC զխուսկն A բուրեցուցանեին OCE բուրացուցանեին

5 ACOE մարդիկն

6 BD զի՞նչ այտ

7 BC զամբարնոցս

8 BD չի՞նչ նախ d նախ

9 D փորել զաչս d զաչս փորել

10 D եղեգամբ

11 ABCODE յառաւատաւոր

12 BD տեսութեան

13 T₁T₂ մարմին

14 A թագաւորին լուեալ

15 B ի (շանց ընկենուլ)

16 CO զքրիստոնէին (մարմինն)

17 B յաւուրն C աւուրցն

18 E տեսին

19 T₁T₂ գէշ O (եւ) տես (շանց եղեալ) o (տես)եալ զնա ի գիշերի (շանց եղեալ)

20 T₂ լային D ողորմելի տեսութեան d (տեսութեան)ն

21 B յանէծս

22 B ելեալ

23 ABDCOE և երկրորդ զարեացն

24 O (ըստ) սովորութեան (հեթանոսական դենին)

25 O օրինօքն

26 CD տա

27 O զգորն (հայոց)

28 A սաղարին

29 O ամիրացուցանել

30 B աստուծոյ

31 A եթէ

32 A ի կասկած a ի (կասկած)անաց

33 ABCDE (եղբաւր) նորա D գագկայ

34 A (զղուստր) բլեւրն (իւրոյ) D զղուստր d զղուստր

35 AD ետո

36 A չարեւք D չարիւք

37 ABCODE սատակեացաւ

38 A ի վերայ

րա, հարաւ եւ ինքն բորբոքմամբ տապոյ բոցակէզ ցաւոց. եւ մեռաւ անդէն¹ եւ թաղեցաւ ի նմին քաղաքի ի ՆԼԸ թուականին²:

16 Եւ ապա կին ոմն³ ի քաղաքէն երազ պատմէր⁴ յաւուրս բազումս⁵, թէ⁶ «Թագաւորն թմբրական դեղովք⁷ դնի ի գերեզմանի, եւ կենդանի է, եւ երեւեցաւ ինձ»:
17 Եւ համբաւ դղորդէր⁸ զքաղաքն⁹ ամենայն, մինչ եղբայր նորա Գազիկ հրամայէ¹⁰ նոյն առն¹¹, որ զգի այրեցեալ մեռելոյն հէտն, երթալ¹², հանել եւ տեսանել եւ պատմել քաղաքին եւ զաւրացն, եթէ¹³ ահա՛ մեռեալ¹⁴ է: 18 Եւ այսպէս յայլմէ այլ¹⁵ պատճառով զբան կրանաւորացն կատարեաց Տէր, վասն զի արդարադատ է՝ զմասնաւորն աստ՝ եւ զբովանդակն առ հանդերձեալսն¹⁶ հատուցանելով¹⁷ ամենեցուն:

ԳԼՈՒԽ¹⁸ Լ¹⁹

Յաղագս թագաւորելոյն Գազկայ²⁰, եւ որ ինչ յաւուրս²¹ նորա գործեցաւ²²

1 Եւ իսկ եւ իսկ զկնի Սմբատայ²³, ի նոյն²⁴ աւր՝ թագաւորեաց Գազիկ եղբայր նորա ի ՆԼԸ թուականին²⁵, յաւուրս ձմեռայնոյ, ի քաղաքին Անուոյ²⁶:

2 Եւ տիրեաց նա յոլով բերդից եւ գաւառաց ի սահմանացն²⁷ Վայոց ձորոյ եւ Խաչենոյ²⁸ եւ Փառխոսոյ՝ առաւել քան զեղբայր իւր. եւ ոչ ոք էր, որ զարհուրեցուցանէր զՀայաստանեայս²⁹ մինչեւ ցաւր գրելոյ իմոյ զբան յիշատակիս այսորիկ: 3 Զի էր այր սրամիտ եւ վարժ ի պատերազմի եւ առատաձեռն ի բաշխելն. եւ զբաժ հարկաց յոլովից տեղեաց³⁰ ազատեաց, եւ զկիրակէիցն զցայգապաշտաւն սաղմոսերգութեամբ³¹ կատարէր: 4 (Աւա՛ղ միում չարին, որ արգել զբան գովեստի պատմութեան իմոյ):

5 Այլ³² կին նորա Կատրամիդէ թագուհի բարեպաշտուհի եղեալ, որ էր դուստր Վասակայ³³ Սիւնեաց իշխանին³⁴, շինեաց զհիմարկեալ³⁵ եկեղեցին Սմբատայ³⁶ ա-

1 A անդրէն փ/ս անդէն

2 A ՆԼԸ թուականին O ի ՆԼԸ թվականին BD թվին

3 A եւ ապա կին ոմն OBDT₁ եւ կին մի OB չի/ապա

4 OT₁ երազ պատմէր ի բաղափն B չի/ի բաղափն

5 B աւուրս բազումս T₁T₂ գաւուրս բազումս

6 A թե

7 CDE թմբրական դեղաւք

8 d (համբաւ)ն E դղորդէր T₁T₂ համբաւն դղորդէր

9 ABODE բաղաւն

10 A հըրամայէր

11 C առնել փ/ս առն

12 BD երթեալ d երթալ

13 A եթե

14 C մեռեալ է

15 A յայլմէ, յայլ CDE յայլմէ, յայլ B յայլ մի յայլ

16 DT₁ առ հանդերձեալսն

17 ACODE հատուցանել T₁T₂ հատուցանելով

18 ABCO չի/գլուխ

19 A (գլուխ)ի փ/ս Լ O (գլուխ) Լ

20 D գազկա E գազակայ

21 C աւուրս նորա

22 ABCOE չի/գործեցաւ

23 D սմբատայ d (սմբատայ) O սմպատայ

24 ABCODE չի/ի (նոյն)

25 A ի ՆԼԸ թու. D ի ՆԼ. Լ. Ը BD թվին CO թվականին

26 A անուոյ

27 B ի սահմանս

28 C իսաչկենոյ

29 ACODE գեայաստանայս T₁ գայաստանայս

30 A տեղաց a (տեղ)ե(աց)

31 A զկիրակեացն ցայցսն պաշտաւն սաղմոսերգութեան (կատարէր) B զկիրակեից CE զկիրակեացն... O զկիրակեացն ցայցսն (կատարէր)

32 A այլ

33 B վասակա

34 T₂ իշխանի

35 C զհիմն արկեալ փ/ս հիմնարկեալ

36 DO սմպատայ

մենապայծառ վայելչութեամբ, բարձրաբերձ կամարաւք զմբէթաւորեալ¹ խորան երկնանման, եւ զարդարեաց ի զարդ ծիրանեծաղիկ², ոսկեթել³ նկարագործ անկուածոց⁴, արծաթեղէն եւ ոսկեղէն անաւթոց եւ բազմապայծառ լուսատու⁵ անաւթոց⁶ վայելչութեամբ, որովք ջահանայր ըստ երկնային կամարին կաթողիկէն⁷ սուրբ, որ ի քաղաքին Անուոյ⁸:

6 Իսկ եղբարորդին⁹ նոցա՝ Սմբատայ¹⁰ եւ Գագկայ, Դաւիթ որդի Գուրգենայ Հանդերձ եղբարքն իւրով Սմբատաւ¹¹ ունի զկողմանս Տաշրաց¹² եւ զՎրաց դաշտի¹³. զՇամշուլտեայ¹⁴ մեծ քաղաքանիստ զդեակն նիստ¹⁵ արքունական պատրաստեալ ինքեան՝ արագապէս տիրէ քաղաքին Դմանեաց, Հնազանդեցուցանէ¹⁶ եւ¹⁷ զամիրայն Տփղեաց¹⁸ քաղաքաւն իւրով: 7 Եւ ի պատանեկութեան¹⁹ տիս պատանի²⁰ եղեալ չքեղաշուք Հասակաւ եւ վայելչութեամբ՝ իմաստնանայր²¹ Հանճարով, Հաճոյ²² Աստուծոյ եւ մարդկան, արիացեալ քաջութեամբ, քաջազաւր զաւրութեամբ²³

յաղթող²⁴ եղեալ ամենայն²⁵ Հակառակորդաց իւրոց:

8 Եւ ամիրայն Գանձակայ²⁶ Փատլունն փութացաւ պատերազմել ընդ նմա՝ զի մի՛ զաւրացեալ նկուէն արասցէ զնա: 9 Իսկ Դաւիթ քաջապինդ²⁷ սրտիւ պատերազմեալ՝ պարտեաց զնա²⁸, սրախողխող եւ գետավէժ արարեալ զզաւրս նորա. եւ ինքն [փալտուն]²⁹ մազապուր փախստեայ³⁰ զերծանիւր:

10 Յայնժամ³¹ մարզպանն Դեմետր³², որ էր իշխան ի Գագ բերդին³³ ի սահմանս յայնոսիկ՝ կասկածեալ ի նմանէ՝ թողու զՀաւատս Հայրենի Հայութեան³⁴ եւ³⁵ թիկունս աւզնականի զՎիրս արարեալ ի նոցին³⁶ կրկնամեռ լուանայ ջուր, եւ զորդին իւր՝ մամփուղ⁽¹³⁹⁾ Տաշրաց³⁷ կացուցանէր ի Հիւնէ վանս: 11 Իսկ Դաւիթ, զեղեցկածաղիկ մանուկն եւ նորատի³⁸ արքայն՝ Հանճարով Հանէ զնա ի բերդէն Գագայ³⁹, առեալ ի նմանէ զամենայն ամրոցս⁴⁰ նորա եւ զբոլոր Հայրենիսն. որ թափառեալ⁴¹ շրջեալ՝ չարաչար մահուամբ սատակեցաւ. եւ բարձաւ տոհմն⁴² նորա: 12 Եւ ծանեաւ Դեմետր⁴³, թէ⁴⁴ որք հեռա-

1 AD գմբեթաւորեալ

2 ABCODE ծիրանեծաղիկ

3 BCOE ոսկեթել

4 ABCODE անգուածոց

5 CE եւ (լուսատու)

6 BD անաւթից

7 ABCOD կաթուղիկէն

8 O անուոյ

9 ABCODE եղբարորդի նոցա

10 BD սմբատաւ d (սմբատա)յ O սմպատայ

11 O սմպատաւ

12 ABCODE տաշրայ

13 ABCDE վրաց դաշտի

14 ABCDE զշամշուլտեայ d (զշամշուլ)(տեայ)

15 B եւ (նիստ)

16 D հընագանդեցուցանէ T₁ եւ (հնագանդեցուցանէ)

17 D չիբ եւ

18 ABOD զամիրայն տփիսեաց ֆաղաֆաւն C զամիրան ափիսագաց փիս զամիրայն տփիսեաց E ափիսագաց

19 B ի պատանեկութեանն

20 ՆԲ.Ն. Պիտանի (Հմմտ. ABCODE պիտանի)

21 A իմաստնայր a (իմաստ)ան(այր)

22 C համո

23 C ֆաջագորութեամբ

24 CODE յաղթող եղեալ

25 B յամենայն

26 C ամիրան D գանձակա

27 B ֆաջապինտ

28 AO պարտեց զնա o (պատերազմեալ) ընդ նմա

29 եւ ինքն [փալտուն]

30 ABCD փախստեալ E փախստեալ d (փախստեալ)

31 DE յայն ժամ

32 A դեմետր

33 ABCOE ի գագ բերդի T₁ ի գագկայ բերդին

34 ACO զհաւատն B ի հայութեան T₁T₂ հայութեան

35 ABCODE չիբ եւ

36 ABODT₁ ի նոցայն CE ի նոցա

37 ABD մամփալ COE մամփալլ ABDO տաշրայ CE տաշրա

38 ABCODE նորատիբ

39 BT₁ Գագկայ

40 AD ամրոցս փիս ամրոցս

41 C փաթառեալ փիս թափառեալ

42 D տոհմ

43 A դեմետր

44 A թե

նան¹ ի Տեառնէ՝ կորնչին² սատակին եւ իսպառ մաշին:

ԳԼՈՒԽ³ ԼԱ⁴

Յաղագս մահուան⁵ Տեառն Խաչկայ⁶

1 Իսկ յաւուրս Տեառն Խաչկայ⁷ Հայրապետին⁸ Հայոց սփռեալ⁹ տարածեցաւ ազգս Հայոց զկողմամբքն արեւմտից, մինչեւ ձեռնադրել նմա եպիսկոպոսունս¹⁰ յԱնտիոք¹¹ Ասորւոց¹² եւ ի Տարսոն Կիլիկեցւոց¹³ եւ ի Սուլնդայ¹⁴ եւ յամենայն¹⁵ գաւառսն¹⁶ յայնոսիկ: 2 Սա լցեալ աւուրբք, կատարեալ ժամանակաւ ի բարւոք ծերութեան փոխի յաշխարհէս եւ զնի յիւրում¹⁷ Հանգստարանին¹⁸ ըստ Հիւսիսոյ¹⁹ կուսէ եկեղեցւոյն²⁰ Արգինայի, զոր ինքն շինեալ էր ի ՆԼԹ թուականին²¹ Հայոց²². զոր ի նորուն ժԹ ամն համարեալ՝ թուեսցուք²³ զաւուրս Հայրապետութեան նորա ամս Ի:

1 ABODE հեռանման

2 OD կորնչին

3 ABCO չի՛ գլուխ

4 A (գլուխ) ԻԱ. փխ ԼԱ. O (գլուխ) ԼԱ.

5 B չի՛ մահուան

6 D Խաչկա

7 D Խաչկա

8 ABO հայրապետի

9 B սրփռեալ

10 ABE երիսկապոս COD եպիսկոպոս

11 ACDE յանտոն B յանտոնո

12 OD ասորոց

13 AE կիլիկեցւոց BDE կիլիկեցւոց

14 ABCODE ի սուլնդայ

15 B ամենայն

16 C գաւառս

17 B իւրում

18 O հանգստարանի

19 A ըստ հւսւոյ

20 B յեկեղեցւոյն

21 A ի ՆԼԹ թուակա CO թվականին D ի Ն.Լ. եւ Թ

22 BDO չի՛ հայոց C (Էջ 57ա) հայոց (T₂ Էջ 258, ծմ. 3՝ վիպակ՝ C չի՛ հայոց)

23 O թվեսցուք

ԳԼՈՒԽ²⁴ ԼԲ²⁵

Յաղագս կաթողիկոսութեան²⁶ Տեառն Սարգսի

1 Իսկ ապա, ի ՆԽԱ թուականին²⁷ Գազիկ արքայ²⁸ Հայոց կացոյց կաթողիկոս²⁹ Հայոց³⁰ զՏէր Սարգիս:

2 Սա ի տղայական տիս ընծայեալ Աստուծոյ, սնեալ եւ զարգացեալ առ հաւրեղբաւր իւրոյ, առաքինաջան եւ ժիր մշակին³¹ Քրիստոսի, եւ ոչ ինչ երկրաւորացս³² պարապեալ հոգոց³³. այլ³⁴ ի բաց եղեալ զգրաւսանս³⁵ աշխարհածուփ անցաւոր զբաղմանց՝ ըստ պատուիրանին սրբութեան՝ առաքելական խորանացն սպասաւոր եղեալ ի ծովակին Գեղամայ³⁶, ի վանսն³⁷ Սեւանայ, զոր շինեալ էր երանելոյ³⁸ առնն Աստուծոյ Տէր Մաշտոցի³⁹:

3 Որ եւ ըստ ցանկութեան անձին անապատասէր կենացն⁴⁰, զվարսն⁴¹ գտեալ զաւրէն զուարթուն⁴² անմարմին հրեշտակաց՝ սաղմոսանուագ ձայնիւ⁴³ ժրաջան աղաթիւք զցայգ եւ զցերեկ պաշտէր առաջի Տեառն:

24 ABCO չի՛ գլուխ

25 A (գլուխ) ԻԲ փխ ԻԲ O ԼԲ

26 A կաթողիկոսութեան

27 CO թվականին BD թվին

28 D արքա

29 A կաթողիկոս

30 C չի՛ հայոց

31 ABCODE մշակի

32 T₁ յերկրաւորացս

33 E հոգւոց

34 A այլ

35 CO գրասանս B գրաւս փխ գրոս

36 D գեղամա d (գեղեմա) յ

37 T₁T₂ ի վանս

38 ABCE երանելոյ

39 A մաշտոցի BD մաշթոցի

40 ABCE կենաց

41 ABE զվարսն CO ի վանսն

42 CE զըվարթուն

43 ABCODE ձայնից

4 Իսկ Գազիկ յաւուրս մանկութեան իւրոյ, յորժամ չըջէր նա ի գաւառին Գեղամայ, տայ¹ նմա տեղի եւ վանս բնակութեան, զվանսն, որ յաղագս ծագման իրիք լուսոյ աստուածայնոյ² Շողագայ³ անուանի: 5 Եւ ապա ի թագաւորելն, բոլոր Հայաստանեայցս՝ դարձեալ ի նոյն տեղի սննդեան⁴ իւրոյ, ի վանս Սեւանայ ածեալ⁵ գհայրութեան եւ զառաջնորդութեան պատիւն նմա տալ⁶: 6 Որ եւ ամենայնիւ⁷ յամենայնի ընտիր գտեալ բարւոք վերակացութեամբ՝ հաճոյանայր Աստուծոյ եւ մարդկան: 7 Եւ ապա զկնի Տեառն Խաչկայ⁸ Գազիկ արքայ⁹ Հայոց ժողով եպիսկոպոսաց արարեալ, որ յաշխարհէն Հայոց եւ որ ի Յունաց կողմանէն¹⁰, որոց գլուխ¹¹ Տէր Սահակ Արշարունեաց եպիսկոպոս¹², եւ նստուցանեն զնա յաթոռ կաթողիկոսութեանն¹³ մեծաշուք պատուով զկնի գատկին, յաւուր երեքշաբաթեոջ¹⁴, առանց կաշառոյ եւ այլ երկրաւոր շողոքորթութեանց¹⁵. զի ոչ ինքն զկնի պատուոյն, այլ¹⁶ պատիւն¹⁷ զկնի ինքեան ընթացաւ: 8 Եւ ի փառս առաքելականին¹⁸ ծայրագունին ժամանեալ պատուոյ՝ եկաց ի նոյն

միտս ըստ առաջին խոնարհութեանն¹⁹ եւ ոչ փոխեաց զվարս իւր. այլ²⁰ ըստ Աստուծոյ պատկերեալս²¹ առատաձեռն յողորմութիւնս²² եւ ի խոնարհութեան²³ զարդս, ժրաջան²⁴ աղաւթիւք ի տուէ եւ ի գիշերի կատարէր զկանոն կարգի կրաւնաւորական սահմանին²⁵, պնդութեամբ²⁶ վարեցեալ եւ պահոցն սրբութեամբ²⁷ եւ ձեւով²⁸ մարմնոյ որդունակ²⁹ սրբոյն Բարսղի յԱստուածաբանէն³⁰ ներբողեալ:

ԳԼՈՒԽ³¹ ԼԳ³²

Թէ զիս՝ չոգաւ կրկին անգամ³³
Թագաւորն Վասիլ յաշխարհն Բուլղարաց
եւ առ³⁴ գքաղաքն Վեռայ³⁵

1 Այլ³⁶ իբրեւ պարապ գտեալ թագաւորին Յունաց, յորժամ բարձան ապստամբքն³⁷, որք³⁸ յարեան ի վերայ նորա, ի Նիս թուականին³⁹ զաւրաժողով լինի անթիւ բազմութեամբ՝ երթալ⁴⁰ յաշխարհն

1 CDE տա
2 B չի՞ր աստուածայնոյ
3 D շողագա
4 B սրնդեան DE սննդեան
5 A ի վանս սևանայ ածեալ C (սեւանայ) օծեալ D սեւանա
6 ABCE (պատիւն) տալ մմա T₂ (պատիւն) մմա տալ
7 B ամենայնի
8 D խաչկա
9 D արգա
10 C որ հայոց յաշխարհէս եւ որ յունաց կողմանէն ACO չի՞ր ի (հունաց) BD որ եւ փիս և որ d և որ (յունաց) E հայոց աշխարհէս
11 O գլուխն
12 A եպիսկոպոս
13 A կաթողիկոսութեանն D կաթողիկոսութեան
14 AC երկշաբաթոջ O երկշաբաթոջ
15 aCoE շողոքորթանաց D շողոքորդութեանց
16 A այլ
17 BD պատիւ
18 D առաքելակ ին B առաքելակին d (առաքելակ)ան(ին)

19 BDT₁ խոնարհութեան
20 A այլ
21 T₁T₂ պատկերացեալ, ՆՀ.Բ. պատկերեալս (Հմմտ. ABCODE)
22 ABCODE յողորմածութիւնս
23 E խոնարհութեանն
24 D ժրաջան
25 C սահմանի
26 B պնտութեամբ CE պնդութեամբ
27 ABCODE սրբութեան
28 ABCODE ձև մարմնոյ
29 BDET₁ որ գունակ d որգունակ
30 ABCODE յաստուածաբանէ
31 ABCD չի՞ր գլուխ
32 A (գլուխ) ԻԳ փիս ԼԳ O (գլուխ) ԼԳ
33 ABCOD կրկին անգամ չոգաւ T₂ չոգաւ կրկին անգամ
34 BD էառ
35 ABCE վեռիայ OD վեռիայի d վեռայի
36 A այլ
37 E ապստամբքն
38 ABCODE որ
39 BD քվին CO քվականին
40 ODT₁ եւ երթեալ

Բուլղարաց, պահանջել զքէն վրիժուց¹ իւրոց: 2 Երթեալ պաշարէ զքաղաքն Վէռայ² եւ առնու զնա, եւ զմաժիստոռսն զԳրիգոր՝ զորդի իշխանին Տարաւնոյ³, զաւրաւքն թողու անդէն ընդդէմ Բուլղարին: 3 Ընդ նմա [թողու]⁴ եւ ի Հանձիթայ⁵ զՍահակ՝ զորդին Հաբելի⁶, որ եւ բազում անգամ պատերազմեալ ընդ Բուլղարին՝ յեղակարծ ժամու եկեալ ի վերայ զաւրն Բուլղարաց. որոց ընդդէմ ելեալ որդին Գրիգորոյ՝ պատանեակն Աշոտ, զոր ձերբակալ առնէին⁸: 4 Եւ ապա հաւրն զկեանս ի վերայ եղեալ պատերազմաւ, մինչեւ ի նմին մեռաւ ամենայն զաւրաւքն: 5 Ձերբակալ արարին եւ զՍահակ, որ ընդ նմայն⁹ էր:

ԳԼՈՒԽ¹⁰ ԼԴ¹¹

Առաքումն ժան պատրիկ յաշխարհն
Բուլղարաց¹² եւ կալանաւոր լինելն¹³

1 Յետ այսորիկ թագաւորն Վասիլ առաքէ յարեւելեայս¹⁴ եւ կոչէ զժանն պատրիկ, որ սպան զՉորտուանէն¹⁵, եւ զնա մաժիստոռս արարեալ՝ առաքէ ի Մակեդոնիա¹⁶ ընդդէմ Բուլղարին: 2 Որ եւ նա

քաջապէս պատերազմեալ բազում անգամ, յետոյ պարտեալ՝ անկաւ ի ձեռս նոցա, զոր առեալ տանէին¹⁷ յաշխարհն իւրեաց եւ¹⁸ ի բերդի¹⁹ ուրեմն ի²⁰ բանտի եղեալ պահէին²¹, որպէս զՍահակ եւ զԱշոտ: 3 Եւ այսպէս ի բազում²² ամս ձգեցաւ պատերազմն որ ընդ Բուլղարս²³:

ԳԼՈՒԽ²⁴ ԼԵ²⁵

Ելն տաճիկ²⁶ զաւրուսն Եգիպտացւոց²⁷ յաշխարհն Յունաց եւ միանգամ եւ երկիցս պատերազմելն²⁸, եւ ելն թագաւորին Վասիլ ի վերայ²⁹ նոցա

1 Յայսմ ժամանակի ամիրայն Եգիպտացւոց, որ ի Բաբելոն³⁰, Ազազ անուն³¹ զաւրաւք բազմաւք առաքէ ի վերայ քաղաքին Հալպայ³² եւ ի կողմանս Անտիոքացւոց³³: 2 Որոց ընդդէմ երթեալ Ռոմանոս³⁴ մաժիստոռսն՝ որդի Սիկլառոսին, սակաւ զաւրաւք եւ ոչ կարացեալ պատերազմել³⁵ ամրանայ³⁶ ի կողմանս լերանցն:

1 ABCODE վրիժուցն
2 ADE վեռիա BCO վեռիայ
3 T₁T₂ Տարունոյ
4 ABCODE չիթ [թողու]
5 T₁T₂ ի Հանձիթոյ
6 ABCDE հարիլի O հարիլէ
7 B Գրիգորի
8 A ձերբակալ առնէին
9 BD (ընդ)նմայ(էր) dT₁ (ընդ)նմա(էր)
10 ABCO չիթ գլուխ
11 A (գլուխ) ԻԴ փխ ԼԴ O ԼԴ B չիթ ԼԴ
12 ABCODE ժամն պատրիկի ի բուլղարս ABCODE չիթ յաշխարհն
13 T₂ կալանաւոր լինել
14 AOD յարեւելայ
15 B զչորտուանէն T₁ չորտուանէն
16 ABCD ի մակեդոն E ի մակեդոն

17 A տանին
18 BD չիթ եւ
19 ABD ի բերդն
20 B չիթ ի
21 A պահէին
22 ACDE այսպիսի բազում
23 T₁ ընդ Բուլղարաց
24 ABCD չիթ գլուխ
25 A (գլուխ) ԻԴ փխ ԼԵ O ԼԵ
26 BDO ել bd (ել)ն BOD տանկաց
27 A եգիպտացւոց
28 ACE պատերազմ BD պատերազմեալ O պատերազմել d (պատերազմել)
29 DE ի վերայ
30 A ի բաբելոն BCODE ի բաբելոն
31 AO ազազ անուն BD ազազուն անուն d (ազազ) անուն
32 B յալպա D յալբա d (յալբա)
33 ADC անտոքացւոց E յանտոքացւոց
34 ABCODE ռոմանոս
35 A պատերազմեալ C ոչ կարաց
36 BD ամրանա d (ամրանայ)

3 Եւ նոցա զսակաւ տեղիս յաւարի առեալ՝
դառնան յԵգիպտոս¹:

4 Եւ զկնի երկրորդ ամի² նոյն ամիրայն
զամենայն մախրարապին³ եւ զզաւրսն⁴ Ե-
րուսաղէմի եւ Լիբէացւոց⁵ առաքէ յաշ-
խարհն Յունաց ի նոյն կողմանս Անտիո-
քոս⁶: 5 Որոց ընդդէմ երթեալ⁷ Բուռճն մա-
ծիստոռոսն⁸, հրամանաւ թագաւորին Վասիլի
ի Նիւրթ թուականին⁹, պարերազմի ի Բուր-
գոյ¹⁰ դաշտին եւ պարտեալ ի նոցանէ՝ ի
փախուստ դառնայ¹¹: 6 Որոց հետամուտ ե-
ղեալ զաւրն Տաճկաց՝ զբազումս սրախող-
խող առնէին¹² եւ գյուղովս ձերբակալ¹³, որ-
պէս զժանակ¹⁴ պատրիկ՝ որդի խառնասայ¹⁵,
եւ զթորոս¹⁶ բարեպաշտ եւ աստուածասէր
ի գաւառէն Հաշտենից եւ զայլս յաշխար-
հէն¹⁷ Հայոց յազատաց¹⁸: 7 Զայս լուեալ
թագաւորն Յունաց՝ ինքնին զաւրաւք
բազմաւք¹⁹ անդր հասանէր. եւ Եգիպտաց-
ւոցն²⁰ զգացեալ զգալուստ թագաւորին,
զաղիս²¹ բանակին իւրեանց ի գիշերի հրով
տոչորեալ՝ եւ ինքեանք փախստեայ²² գնա-
ցին յաշխարհն իւրեանց: 8 Եւ թագաւո-

րին²³ անցեալ յաշխարհն²⁴ նոցա՝ զբազում²⁵
գաւառս յաւարի առեալ եւ յեզր²⁶ ծովուն
մեծի²⁷ քաղաք շինեալ՝ յամրութիւն զաւ-
րաց իւրոց, եւ ինքն դարձաւ անդրէն ի
Կոստանդնուպոլիս²⁸ փութանակի:

ԳԼՈՒԽ ²⁹ ԼԶ ³⁰

Յաղագս շարժմանն ³¹ Չորրորդ Հայոց

1 Ի սոյն ժամանակի, ի Նիւրթ թուակա-
նին³² շարժեցաւ երկիր, բայց սաստկա-
գոյն³³ աշխարհն Չորրորդ Հայոց, Հաշ-
տենանք, Խորճեան, Ծոփք³⁴, Բալու եւ Պաղ-
նատուն:

2 Եւ բոլորովին փլան շինուածք ամե-
նայն՝ ի հիմանէ³⁵ դրդեալք³⁶ ըստ գրեցե-
լումն³⁷, թէ «Շարժէ զառ ի ներքոյս³⁸ առ ի
հիմանց, եւ սիւնք նորա դողան», եւ կամ
թէ «Ու հայի³⁹ յերկիր⁴⁰ եւ տայ⁴¹ դողալ
սմա»⁴²:

3 Փոխանակ մարգարէիցն արար Աս-
տուած որմոցն աղաղակել, եւ փոխանակ
առաքելոցն լերինք ձայն արձակեցին, զի

1 A յեգիպտոս O յեգիպտոս

2 ABCE ամին

3 BDO մախր արապին T₁ Մախր Արապին

4 T₁T₂ զզաւրսն

5 ABCDE եւ ի լիբէացւոց

6 ABCDE անտոռոս

7 B ելեալ

8 A մածիստոռոսն C մածիստրոսն

9 ACE չիբի (նիսգ) BD չիբի (նիսգ թուականին d ի նիսգ
թուին

10 E ի բուրդոյ

11 B դառնա D դառնային

12 A առնեին

13 O ձեռքակալս

14 C գժանա (պատրիկ) E գժանապատրիկ

15 BD խոռասա

16 AD գբարոս Ed գթորոս

17 T₁ յաշխարհին

18 BD ազատաց

19 ACDOE T₁T₂ չիբ բազմոք

20 A եզպատացւոցն

21 ABCODE զախ (բանակին) d (զախ)ս

22 ABDE փախստեա C փախստեա d (փախստեա)յ

23 ABOE թագաւորին

24 T₁T₂ յաշխարհս

25 ABCOE և (գրագում)

26 E յեզեր

27 BD չիբ մեծի d մեծի

28 A կոստանդնուպոլիս BCOE կոստանդնուպոլիս

29 ABCO չիբ գլուխ

30 A (գլուխ) ԻԶ փիւ ԼԶ O ԼԶ D չիբ ԼԶ

31 T₁T₂ շարժման

32 CO թվականին BD թվին

33 T₁T₂ սաստկագոյնս

34 ABCODE ծուփք

35 AO ի հիմանէ o ի հիմանէ

36 O դրդողեալք o դրդողեալք

37 B ըստ գրեցումն

38 C գառ ի ներքուստ BE ի ներքուստ O գառ ի ներքոյս

42 ԻՅՎԷ ԽԶ 6

39 ABCOE որ հային

40 B երկիր

41 D տա (դողալ)

Զ ՍՊԶ՝ ՆԳ՝ 32

ծանիցեն եւ իմասցին¹ անգգայքն զահա-
ւոր զաւրութիւնն² Աստծոյ. որք ոչ լուան
ի լրոյ, զփորձ առցեն տեսութեամբ եւ
չարհարանաւք անձանց: 4 Զի հերձան լե-
րինք եւ պատառեցան վէմք, բացան աղ-
բիւրք³ եւ ջուրք յանջրդին⁴ տեղիս, եւ ցա-
մաքեցան ելք սովորական ջուրց. դաշտք
ծածանէին⁵, եւ լերինք որպէս⁶ թէ առ մի-
մեանս խոնարհէին⁷. Ժխոյ նմանութեամբ՝
փոշւոյն⁸ ծառացելոյ զաւղսն⁹ լնոյր: 5 Եւ
ամենայն շինուածք¹⁰ քաղաքաց, գիւղից
եւ ագարակաց տապալեալ՝ զբնակիչսն ի
ներքոյ առնէին՝ մեռեալս¹¹ եւ կիսամեռս¹²
զնոսա առնելով, եւ մնացելոցն¹³ կենդա-
նեաց ճիւղք¹⁴ լալեաց եւ վայք ողբոց ի վեր
բարձրանային¹⁵: 6 Եւ բերդն¹⁶ Բալու հան-
դերձ շինուածովքն¹⁷ եւ քարն եւս փլու-
զանիւր: 7 Խարխալեալ ճապաղաջուր¹⁸,
բերդին Դկլաթայ¹⁹, Աթթախայ եւ Ամ-
թայ²⁰ եւ ամենայն քարուկիր գեղեցկաչէն
եկեղեցեաց եւ ապարանից:

8 Այս լինէր յամսեանն Քաղոց ի վերջ-
նումն աւուր²¹. եւ զայս ձեւ աւրինակի
կացեալ ամիսս է, մինչեւ ցՆաւասարդ²²:

- 1 T₁ իմասցեն
- 2 T₁T₂ զաւրութիւն
- 3 ACE (բացան) աղբւրք B աղբիր DE (բացան)
ջուրք d աղբիրք
- 4 BDT₂ յանջրդի
- 5 A ծածանեին
- 6 A որպէս թե
- 7 A խոնարհեին
- 8 B փոշւոյ
- 9 BD չի՞ գողսն լնոյր E լնոյր
- 10 ADCE շինուած
- 11 E եւ (մեռեալս)
- 12 ABCODE եւ կիսամեռք
- 13 B մնացելոց D մնացելոցն
- 14 AE նիւթ
- 15 ACODE ի վերայ բարձրանայր
- 16 C գրեղն (բալու)
- 17 ABODET₁ հանդերձ շինուածովքն
- 18 ՆձԲ. ճապաղաջոր (ABCODE) T₁T₂ նապաղջոր
- 19 B դկլաղայ
- 20 CE աթթաղայ D չի՞ աթթախայ եւ ամթայ D աթթա-
խայ եւ ամթայ
- 21 ABCDE աւուրն d աւուր

ԳԼՈՒԽ²³ ԼԷ²⁴

Դարձեալ ելն²⁵ Եգիպտացւոց²⁶ զաւրուն.
եւ վասն Բաբելոնի²⁷, եւ մահ
Դաւասանոսին²⁸

1 Դարձեալ, ի ՆԼԷ թուկանին²⁹ նոյն Ե-
գիպտացւոց³⁰ ամիրայն՝ որդի Ագազին,
յետ մեռանելոյ հաւր³¹ նորա զաւր գումա-
րեալ սաստկագոյն³² քան զհայրն իւր յԵ-
րուսաղեմէ եւ ի Բաբելոնէ³³ եւ առաքէ
յաշխարհն Յոռնաց:

2 Այս Բաբելոն³⁴ ոչ է այն, որ յերկրին
Սենէար³⁵ ի Քաղդէացւոց³⁶ աշխարհին,
ուր աշտարակն շինեցաւ, զոր Նաբուգոդո-
նոսոր³⁷ որդին³⁸ Նաբուպալասարայ ի ԺԵ
ամ³⁹ պարսպեաց⁴⁰, որ այժմ փոխեալ տեղ-
ւոյ քաղաքին սակաւ բացագոյն՝ Բաղ-
դատ⁴¹ անուանի⁴². այլ⁴³ է սա բերդ իմն
յերկրին Եգիպտացւոց⁴⁴, Բաբելոն⁴⁵ ա-
նուանեալ, որպէս պատմէ Եպիփան ի

- 22 ABCDE ցնաւասարդի
- 23 ABCO չի՞ գլուխ
- 24 AB (գլուխ) չի՞ ԼԷ O ԼԷ
- 25 O ել
- 26 A Եգիպտական OCBD Եգիպտական
- 27 A եւ վասն բաբելոնի CO բաբելոնի
- 28 ABCDE դաւանոսին
- 29 BDO թվին C թվականին
- 30 ABD Եգիպտացւոց O Եգիպտական
- 31 A հաւրն (նորա)
- 32 BD չի՞ սաստկագոյն d սաստկագոյն
- 33 ABD չի՞ եւ (ի բաբելոնէ) ABCODE ի բաբելոնէ
- 34 ABCODE բաբելոն
- 35 ABCDE սենեար
- 36 CE ի քաղդէացւոց
- 37 ABCDE նաբուգոդոնոսորն
- 38 ABCE որդի
- 39 A նաբուպալասարայ C նաբուպալասարայի BDE
նապալասարայի d (նա)բու(պալասարայի) T₁T₂ նաբու-
պալասարայ ABCDET₁T₂ չի՞ ի (ԺԵ ամ) ՆԲ.Ն. նա-
բուպալասարայ՝ ի հնգետասան ամ
- 40 BD պարբսպայ
- 41 A քաղտատ
- 42 D անւանի
- 43 A այլ է
- 44 A Եգիպտացւոց
- 45 A բաբելոն BCDE բաբելոն

գիրսն ականց. որ այժմ արքունիք շինեալ՝ մեծացաւ անուամբ. յորմէ ելեալ զաւրն՝ զան՝¹ յաւարի առնուլ զկողմանս Անտիոքոս² Ասորոց³:

3 Որոց ընդդէմ երթեալ հրամանաւ արքային⁴ Յունաց մաթիստռոսն Դալասանոս⁵ պատերազմեցաւ ընդ նոսա եւ պարտեալ ի փախուստ դարձուցանէր. եւ ապա զաւարաւ բանակին եղեալ զաւրն Յունաց:⁶ 4 Եւ տաճիկ զաւրուն ընդ կրուկն⁷ դարձեալ ի վերայ նոցա՝ քաջաճիգ աղեղամբք եւ կորովատէգ⁸ նիզակաւք սուսերահար արարեալ զզաւրն Յունաց: 5 Եւ մեռաւ մաթիստռոսն Դալասանոս⁸ եղբարբն եւ որդւոյն, եւ այլ⁹ ամենայն զաւրն¹⁰ ի փախուստ դառնային: 6 Եւ զյոլովս ի նոցանէ ձերբակալ արարեալ՝ տանէին¹¹ ընդ այլսն եւ զՉորտուանէլ¹² պատրիկն՝ եղբաւորորդին Թոռնկայ¹³ արեղայի¹⁴:

ԳԼՈՒԽ¹⁵ ԼԸ¹⁶

Յաղագս ամիրային Բատին¹⁷ մահուան¹⁸ եւ առումն¹⁹ Մանազկերտի, եւ գալն Մամլանայ²⁰ եւ պատահումն կիւրապաղատին²¹ Դաւթի

1 Այլ²² նախ քան զայս ական ամաւք յառաջ ամիրային Ապահունեաց եւ Նփրկերտոյ Բատն մեռանի ի պատերազմի²³ ընդ վայրաբնակ Արապկացն. եւ փոխանակ նորա եկաց ամիրայ²⁴ որդիքուեր²⁵ նորա որդի Մրուանայ²⁶:

2 Իսկ ի մեռանել Բատին կիւրապաղատն Տայոց²⁷ Դաւիթ պաշարեալ զՄանազկերտ քաղաք, սրով²⁸ եւ սովով նեղեալ՝ առնու զնա. յորմէ²⁹ հանեալ արձակեաց զՏաճկաստանեայսն, եւ ինքն լնու զքաղաքն Հայ եւ Վրացի բնակչաւք ընդ իւրով իշխանութեամբ: 3 Յայս³⁰ պատճառէ ի նախանձ բարկութեան բրդեցան ամենայն Պարսիկք եւ Տաճիկք. եւ առաքեն դեսպանս պատգամաւ առ Դաւիթ կիւրապաղատն³¹ դարձուցանել ի նոսա³² զքաղաքն, ապա թէ ոչ՝ պատերազմաւ պատահեցեն նմա:

1 B գայ D գա d (գա)յ
2 ACDE անտոնոս
3 C ասորոց B յասորոց
4 BD արքայի
5 ABD դալանոս C գալանաս OE դալանաս
6 (A ընդ կրուկն) B ընդ կրկնուկն O ընդ կրունգն T₁T₂ ընդ կրունկն
7 ACE կորով տէգ BD կորովի տէգ O կորովիս տէգ
8 ABCDE դալանոս
9 A այլ
10 C չիբ գաւրն
11 A տանեին
12 T₁ զչորդուանէլն
13 D քոռնկա
14 A արեղայի

15 ABCO չիբ գլուխ
16 A (գլուխ) ԽԸ փխ ԼԸ O ԼԸ
17 ABCOE քատայ D քատա
18 BE մահուանն
19 T₁ աւերումն փխ առումն
20 A մամլայնայ D մամլանա
21 ABCO ի (պատահումն) ABCOE չիբ եւ (պատահումն) ADE կիւրապաղատին CO ի պատահումն կուրապաղատին
22 A այլ
23 CE ի պատերազմին
24 D ամիրա
25 D բւեր
26 T₁ որդի բուեր նորա Մրվան D մրուանա
27 D հայոց d տայոց T₁T₂ Կիւրապաղատն Հայոց (ABCE կիւրապաղատն տայոց) ՆԲ.Ն. Տայոց
28 T₁T₂ եւ (սրով)
29 ABCDE չիբ յորմէ d յորմէ
30 E յայսու
31 B առ կիւրապաղատն դավիթ DC (դավիթ) կիւրապաղատ E կիւրապաղատ
32 CE ի նա փխ ի նոսա

4 Որոց ընդգէմ պատասխանիս լուեալ՝ ժողովին¹ զաւրաց բազմութիւն եւ ամիրայն Ատրպատականի Մամլան, գան ի գաւառն Ծաղկոյոտն² ի գիւղն³, որ Կոստեանքն⁴ կոչի: 5 Իսկ կիւռապաղատն⁵ Դաւիթ եւ արքայն Հայոց⁶ Գագիկ եւ Աբաս ընդ նմա, եւ Բագարատ՝ թագաւոր Վրաց, գան ընդգէմ նոցա ի գաւառն Բագրեւանդ, բանակ մեծ բոլորեալ⁷ ի Վաղարշակերտ⁸ քաղաքի: 6 Իսկ պարսիկ զաւրուսն զարհուրեալ յայտնապէս պատերազմել՝ գունդ հատեալ եւ⁹ ցայգագնացս արարեալ՝ զամպարաւք¹⁰ եւ ջահիւք այրեցին զգիւղերն ամենայն զկողմն Բագրեւանդայ եւ¹¹ յոլով չէնս, որ ըստ արեւելից, եւ ինքեանք¹² զարձան յերկիրն¹³ իւրեանց:

ԳԼՈՒԽ¹⁴ ԼԹ¹⁵

Թէ զիարդ¹⁶ քեռորդի¹⁷ Բատին ամիրայ¹⁸ եղեալ¹⁹ Հանէ¹⁹ ի Նփրկերտոյ զտաճիկ բնակիչսն²⁰. եւ մահ նորին յԱմիթ²¹

1 Իսկ քեռորդի Բատին Ապուլմսար ամիրայ²² եղեալ եւ ի Նփրկերտոյ կասկած

- 1 T₁ ժողովն
- 2 E ծաղկոյ ոտն
- 3 ACDE ի գեւղն Bd գեղն
- 4 AD կոստեանք
- 5 T₁T₂ կիւռապաղատն
- 6 ABCODE (արքայն) տայոց (Գագիկ) փիւ հայոց
- 7 OD T₁ ժողովեալ O բոլորեալ
- 8 CE վաղաշկերտ
- 9 ABCODE չիք եւ
- 10 A դամբարաւք BCDE դամբարոք
- 11 ABCOD չիք եւ (յոլով)
- 12 D ինքեան d (ինքեան)ք
- 13 CODE յերկիր
- 14 ABCO չիք գլուխ
- 15 A (գլուխ) Իթ փիւ ԼԹ O ԼԹ
- 16 A քե գիւղք
- 17 OD քեռորդին
- 18 D ամիրա
- 19 T₂ հանէ
- 20 ABOD բնակիչս
- 21 D Յամիթ
- 22 D ամիրա

երկիրդի կալեալ²³ ի տաճիկ բնակչացն՝ հնարաւորի²⁴ յաւուրս տաւնին իւրեանց, յորում զգեմունսն²⁵ առնէին, յերեքն ամսոյն, որ Զլհեջէն²⁶ կոչի ի նոցանէ, ասելով ցբնակիչս քաղաքին, թէ²⁷ «Ամենայն արուք միաբան ելցեն արտաքոյ քաղաքիս²⁸ կատարել²⁹ զգեմունսն³⁰, վասն զի դեսպան մեծ է ի թագաւորէն Յունաց»: 2 Եւ յելանելն³¹ նոցա արտաքս³² քան զպարիսպն՝ զեղբայրն իւր զաւրաւք արտաքս հանեալ, եւ ինքն զգրուսս պարսպին առեալ՝ զոմանս սրով սպանանէին³³ եւ զայլսն³⁴ ի բաց արձակեալ յուղարկէին³⁵, մինչեւ ոչ մնալ Տաճիկ ի Նփրկերտ. այլ³⁶ Հայ եւ Ասորի³⁷ բնակէր³⁸ ի նմա:

3 Իսկ Տաճիկն ցրուէր ի տեղիս³⁹ տեղիս. յոլովք⁴⁰ ի նոցանէ յԱմիթ երթային: 4 Եւ բնակիչք քաղաքին Ամթայ⁴¹ քինախնդիր այնմ⁴² եղեալ՝ կոչեն զամիրայն⁴³ խաբկանաւք⁴⁴ ի քաղաքն. եւ ի մտանել⁴⁵ նորա ընդ դուռն քաղաքին՝ նիւզակաւ հարեալ սպանին զնա:

23 ABCE կալ a (կալ)եալ

24 D հընարաւորի

25 BD գեմունսն E գգեմունսն T₁ գեմունսն

26 AT₁T₂ ալիեդեմ O ալ հեդիմ ՆԲ.Ն. գլիեջէն (ն դիմորոշ հող)

27 A եթե փիւ քէ COE եթէ

28 T₁ քաղաքին

29 B կոտորել փիւ կատարել

30 D գեմունսն T₁T₂ գեմունսն

31 E ելանելն

32 E յարտաքս

33 A սպանանելն

34 A զայլսն

35 A յուղարկելն

36 A այլ

37 B այլեւ (հայ) D հա փիւ հայ d (հա)յ T₁ Հայք եւ Ասորիք

38 T₁ բնակէին

39 B գտեղիս փիւ Ի տեղիս

40 ACE յոլովքն

41 D ամթա

42 B այն b (այն)մ

43 B գամնայն փիւ գամիրայն

44 A խաբանաւք CODE խաբանոք

45 A ի մտանել

ԳԼՈՒԽ¹ Խ²

Կոտորած³ Վրաց զաւրուէն ի Խլաթ⁴
քաղաքի⁵

1 Զայսու⁶ ժամանակաւ լուեալ զայն
կիւռապաղատին Դաւթի⁷ առաքէ զզաւրս⁸
Վրաց ի պաշարումն քաղաքին Խլաթայ⁹:
2 Որոց եկեալ ի ձմեռնային¹⁰ աւուրս¹¹ ի
ՆխՁ թուականին¹² սրով եւ սովով նե-
ղէին¹³ զքաղաքն, եւ զեկեղեցին¹⁴ Հայոց,
որ արտաքոյ¹⁵ պարսպին, եպիսկոպոսա-
րան եւ ուխտի տեղիք լեալ¹⁶ էին յառաջին
շինութեանն¹⁷ Հայոց, եւ զՍուրբ Խաչն եւ
զսուրբ Գամաղիէլ¹⁸ զայն Վրաց զաւրուէն
գոմս եւ իջեալն¹⁹ արարին: 3 Եւ Տա-
ճիկքն ի պարսպէն աղաղակէին, եթէ²⁰
«Զսրբութիւն²¹ քրիստոնէիցդ²² ա՞յդպէս²³
առնէք եւ դուք քրիստոնէայքդ²⁴»: 4 Եւ
Վրացեացն պատասխանեալ, եթէ²⁵ «Մեք
զհայ²⁶ եկեղեցին եւ զճեր մզկիթն²⁷ միա-

պէս ընդունիմք», վասն որոյ շարժեցաւ
ցասումն Աստծոյ ի վերայ նոցա:

5 Եւ փոխանակ որդւոյն Մրուանայ²⁸
եկաց ամիրայ²⁹ ի վերայ նոցա եղբայր³⁰
նորա, եւ նա եւս քեռորդի Բատին. եւ³¹
տիրեալ Ամթայ³² եւ առեալ սակաւ զաւրս՝
գայ³³ ի վերայ զաւրացն Վրաց, որք պա-
շարէին³⁴ զԽլաթ յաւուր³⁵ մեծի զատկին, ի
Նխէ թուականին³⁶: 6 Եւ պատերազմաւ
վառեալ ընդդէմ միմեանց³⁷ քաջակորով
աղեղնաւորքն Տայոց խոցոտեալ ի նոցանէ
յոլովս. եւ նոքա անդրէն դարձեալ³⁸ իջե-
լանս առնէին³⁹: 7 Եւ յայնմ գիշերի գկնի
զատկին ցասումն Աստուծոյ եհաս ի վե-
րայ Վրաց զաւրուէն. եւ ինքեանք յին-
քեանց⁴⁰ փախստական լինէին⁴¹ ի գիշերի
առանց պատերազմի: 8 Զոր իմացեալ տա-
ճիկ զաւրուէն⁴² եւ քաղաքացեացն⁴³ հետա-
մուտ եղեալ⁴⁴ հարկանէին ի հարուածս
սաստկագոյնս⁴⁵ ի սուր սուսերի մաշելով
զնոսա: 9 Յայնմ փախստի⁴⁶ մեռաւ մա-
ծիստոռոսն⁴⁷ Բագարատ՝ որդի Թոռնկայ ա-

1 ABCO չի՞ գլուխ

2 A (գլուխ) L, O (գլուխ) Խ

3 D կոտորածն

4 D որ (ի խաթ)

5 A Բաղաթ CD չի՞ Բաղաթի d Բաղաթ

6 E յայսու փիլ զայսու

7 T₁T₂ կիւրապաղատն դաւիթ

8 C գորսն

9 BD խլաթա

10 ABCODE չի՞ ի ACODE զմեռնային B գամերային

11 ACE աւուրսն

12 ABCODE T₂ չի՞ ի (ՆխՁ) A թու BD թվին CO թվա-
կանին

13 A մեղեին BD մեղեալ

14 E եկեղեցին

15 D արտաքոյ d (արտաքոյ)

16 A լեալ եին D լեալ էի d (լեալ էի)ն

17 BDT₁ շինութեան

18 A սուրբ գամաղիէլ BCD սուրբ գամաղիէլ

19 ACE իջեալն O իջեալն

20 A եթե

21 C գորքութիւնս

22 CE քրիստոնէիցն

23 O աչապէս (առնէլ) B աչապէս

24 ACOE քրիստոնէայքդ

25 A եթե D թե փիլ եթե

26 D զհայ փիլ զհայ d (զհայ)

27 ABO մաթիթն C մըգիթն DE մըսիթն

28 D մրուանա d (մրուանա)

29 BD չի՞ ամիրայ d ամիրայ

30 O եղբայրն (նորա)

31 T₁ չի՞ եւ

32 D ամթա d (ամթա)

33 CD գա d (գա)

34 A պաշարեին

35 E յաւուրս

36 C թվականին BD չի՞ ի Նխէ թուականին d ի Նխէ
թվին

37 T₁T₂ ընդ միմեանց B պատերազմեալ B վառէ ա-
ռեալ փիլ վառեալ

38 A չի՞ դարձեալ a դարձեալ BD դարձան d դարձեալ

39 A իջեալն առնեին C իջեալն E իջեալն

40 ACOE յինքեան B յինքեան

41 A փախստական լինեին BD փախստական d փա-
խստական

42 C տանիկ զաւրացն

43 A Բաղաթեացն a (Բաղաթ)եաց(եացն)

44 BD (հետամուտ) եղեմ d եղեալ

45 BD զհարուածս փիլ ի հարուածս D սաստկագոյն
T₁ զհարուածս սաստկագոյն

46 D փախստի

47 A մաթիստոն C մաթիստոն

բեղայի: ¹⁰ Եւ կալանաւոր առնեն զԲա-
կուրան¹ իշխանաց իշխան եւ զայլսն բա-
զումս²:

ԳԼՈՒԽ³ ԽԱ⁴

Վասն մեծի պատերազմին⁵ Պարսից եւ
Քրիստոնէից⁶ յԱպահունեաց գաւառին⁷

1 Յայսմ⁸ ամի եւ ի սոյն աւուրս, ի Նիւէ
թուականին⁹, դարձեալ զաւարտողով լինի
Մամլան որդի Աբլհաճի¹⁰, թոռն Ռոմիլայ
ամիրայի¹¹ Ատրպատականի գալ ի պատե-
րազմ ի վերայ կիւռապաղատին¹² Դաւ-
թի¹³: 2 Եւ կուտէ առ ինքն զբազմութիւն¹⁴
զաւրացն Պարսից եւ Մարաց, աւգնակա-
նութեամբ¹⁵ ամիրային խորասանայ եւ
այլ¹⁶ խուժաղուժ զաւրաւք բազմաւք խոր-
հի տիրել Հայոց եւ Վրաց, շինել զքա-
ղաքն Կարնոյ¹⁷ եւ յաւարի առնուլ զեր-
կիրն Տայոց, փոխանակ զի ի Մանազկերտ
գտուն աղաւթից նոցա կործանեցին քրիս-
տոնեայք¹⁸: 3 Եւ ելեալ ի Թաւրիզոյ¹⁹ ի
քաղաքէն²⁰ իւրմէ ի սահմանս Հերայ²¹

ծանր ամբոխիւ, լայն բանակաւ՝ անցանէ
ընդ աշխարհն²² Վասպուրականի, գայ²³ ի-
ջանէ ի գաւառն Ապահունեաց:

4 Իսկ կիւռապաղատն²⁴ Դաւիթ ոչ ան-
ձամբ²⁵ երթայ²⁶ ի պատերազմ ընդդէմ նո-
րա, զի այր ծեր էր եւ անցեալ զաւուրբք,
այլ²⁷ առաքէ առ արքայն Հայոց Գագիկ
եւ առ թագաւորն Վրաց Գուրգէն²⁸, զի
մեռեալ էր Բագարատ հայր Գուրգենայ,
եւ թագաւորեաց Գուրգէն²⁹ որդի նորա
ընդ նորա, տալ զաւրս յաւգնականու-
թիւն: 5 Եւ Գագիկայ³⁰ յամենայն զաւրացն
Հայոց հատեալ զգունդ³¹ Զոհ³² յընտիր³³
ընտիր վառելոցն՝ գումարէ ի ձեռն իշխա-
նաց իշխանին Վահրամայ³⁴ որդւոյ Գրի-
գորոյ³⁵ Պահլաւունւոյ³⁶, որ զՄարմաշէն
եւ զԲրզնէրն շինեաց³⁷, եւ Սմբատայ³⁸ մա-
ծիստոռոսի՝ որդւոյ Վահրամայ³⁹, եւ մարզ-
պանին Աշոտոյ, եւ զաւրք թագաւորին

- 1 CoE գրագուրան T₁T₂ գրականւորան
- 2 AC եւ այլս բազումս
- 3 ABCO չի՞ գլուխ
- 4 A (գլուխ) ԼԱ. փխ ԽԱ. O (գլուխ) ԽԱ.
- 5 CE պատերազմի
- 6 CE քրիստոնէիցն
- 7 A գաւառի
- 8 B գայսմ (ամի)
- 9 D ի ն եւ Խ եւ Է BD քվին C քվականին
- 10 ABD ապլիանայի CE արլիանայի O ապլիաչայի o ապլիանայ
- 11 AE թոռն ոռվադայ ամիրայ BD չի՞ թոռն ոռվադայ C ոռվադայ ամիրայ d թոռն ոռվադայ
- 12 T₁T₂ կիւրապաղատին
- 13 B դաւթին
- 14 C բազմութիւն
- 15 T₁T₂ եւ (աւգնականութեամբ)
- 16 A այլ
- 17 ABCDE կարնայ d (կարն)ոյ
- 18 E քրիստոնեայքն
- 19 AE Թաւրիշոյ BD Թորիշոյ CO Թարիշոյ
- 20 ABDE քաղաքէ

- 21 BD հերա d (հերա)յ
- 22 B յաշխարհն
- 23 D գա d (գա)յ
- 24 T₁T₂ կիւրապաղատն Դաւիթ
- 25 T₁T₂ ոչ անձամբն
- 26 ABD երթա
- 27 A այլ
- 28 A գուրգեն D գորգեն d գուրգէն
- 29 AC գուրգենայ
- 30 D գագիկ
- 31 AE գունդ CO գունդս
- 32 AO վեց հազար BDT₂ Զոհ T₁ 6,000
- 33 O ընտիր
- 34 A վահրամայ (a յաւելում լուսանցում)՝ պահղա-
ւունոյ որ զմարմաշէն շինեց, որ զգնէրն շինեց
- 35 C բնագրում իշխանաց իշխան վահրամայ որդւոյ
գրիգորոյ. եւ սմբատայ մածիստոռոսի որդւոյ վա-
րամայ եւ մարզպանին աշոտոյ պահլաւունոյ որ
զմարմաշէն շինեաց. որ զգնէրն շինեաց:
- 36 ABCO չի՞ պահլաւունոյ
- 37 B չի՞ որ զմարմաշէն շինեաց եւ զգնէրն շինեաց
D վահրամայ. լուսանցում գրիգորի պահլաւունոյ
որ մարմաշէն եւ զգնէրն շինեաց E բնագրում որ
մարմաշէն շինեաց, որ զգնէրն շինեաց D լու-
սանցում (աշոտոյ) պահլաւունոյ որ զմարմաշէն
եւ զգնէրն շինեաց
- 38 D սմբատա
- 39 D վահրամա

Վանանդեցւոց¹ Աբասայ²: 6 Նոյնպէս եւ Գուրգէն³ Վրաց թագաւորն յընտրելոցն իւրոց ԶՌ⁴ առնեւ ձիոյ տայ ի ձեռն Փերսի իշխանաց⁵ իշխանին՝ որդւոյ Զոջկայ⁶: 7 Եւ ամենայն բազմութիւն զաւրաց⁷ կիւռապաղատին⁸ Դաւթի՝ ի ձեռն Գաբրիէլի⁹ որդւոյ Ոչոպընտրայ¹⁰:

8 Որք յառաջ երթեալ ի լեռն Սուկաւ, ի ձորն Աղտից՝ պահէին¹¹ զառաջս պարսիկ զաւրուին՝ կարծելով նախ ի Բագրեւանդ¹² մտանել: 9 Առ որ միաբան հասանէին¹³ զաւրքն Հայոց եւ Վրաց եւ չուեալ երթան ի գաւառն Ապահոնեաց. բանակին յանդիման բանակին Մամլանայ¹⁴, ի բարձրաւանդակ ամրագոյն տեղւոյ մի, ի սահմանս գեղջն Ծմբոյ¹⁵, եւ բազում աւուրս ի նմին տեղւոյ աւթեւանս¹⁶ կալեալ: 10 Զի ի սաստկութենէ սպային Պարսից զարհուրեալք էին¹⁷ ոչ իշխելով քան զանձաւ տեղի բանակին արտաքս ելանել, այլ¹⁸ միայն աղաւթիւք պաղատանս առ Աստուած վերառաքէին¹⁹: 11 Նոյնն²⁰ եւ ամենայն²¹ քրիստոնէից աղերսական աղաւթք արտասուաւք սփռեալ լինէին²² առաջի Աստու-

ծոյ²³ յաւգնականութիւն²⁴ անձանց եւ զաւրացն կարգալով զանունն ահաւոր: 12 Եւ թագաւորքն²⁵ առատաձեռն զողորմութիւնսն²⁶ աղքատաց բաշխէին²⁷ եւ զցայգսն՝ պաշտաւն²⁸ սամոսանուագ երգոց²⁹ ուխտն սրբութեան հանդերձ հայրապետաւն կատարէին³⁰:

13 Եւ իբրեւ գիտաց զաւրն Պարսից, եթէ ոչ կամին նոքա կամաւ իջանել առ նոսա ի պատերազմ, մանաւանդ զսակաւութիւն նոցա³¹ գիտացեալ առ իւրեանց բազմութիւնն³², յայնժամ յարուցեալ յամսամտին Արեգ³³ ամսոյ, յերեքշաբաթեւոյ³⁴ աւուր ընդ³⁵ առաւաւտանալն՝ ճակատ պատրաստէին³⁶ բազմակրկին յաւրինուածով, ռազմ յաւրինէին³⁷ ընդ երեսս լայն դաշտին³⁸ դելմաստանեան վահանափակովն, գային մերձենային մաւտ ի բլուրն³⁹ բանակին Հայոց եւ Վրաց: 14 Որոց եւ տեսութիւնն⁴⁰ իսկ ի բազմութենէն ահաւոր թուէր⁴¹ ամենայն տեսողացն⁴², որոց թիւն պատմեցաւ հարիւր հազարաց⁴³ լինել ընդ հետեւակազունդ⁴⁴ եւ ընդ այրուծին⁴⁵

1 AEd վանանդեցւոյ BD վանդանացւոյ
2 BD արասա
3 A գուրգեն
4 A վեց հազար
5 AB իշխանաց իշխանի D չի՞ իշխանաց d իշխանաց
6 D ջոջկա d (ջոջկա) յ
7 BDO գաւրացն
8 T₁T₂ կիւրապաղատին
9 A գաբրիիլի DE գաբրիիլի O գաբրիիլի
10 A ոչոպնտրայ DO ոչոպընտրա d (ոչոպընտրայ)
11 A պահէին
12 D բագւանդ
13 A հասանին
14 D մամլանա
15 ACDEO ծմբոյ BD չի՞ ի սահմանս d ի սահմանս BDT₁ ի գեղջն
16 AB արեւմանս CE արեւմանս T₁ արեւան
17 A գարիուրեալք եին
18 A այլ
19 A վերառաքին
20 ET₁ նոյն
21 ADOT₁ յամենայն
22 A սփռեալ լինին

23 B (առաջի) տեսոն փխ աստուծոյ
24 B արեւականութիւն DT₁ յարեւութիւն
25 D թագաւորն d թագաւորին
26 T₁ գողորմութիւնս
27 D աղքատացն A բաշխին
28 T₁ զցայգապաշտոնն
29 T₁ երգով
30 A կատարեին
31 A նոցայ
32 B առ ինքեանց BD բազմութեանն C բազմութիւնն
33 C յարեգ
34 D յերեք շաբաթոյ E յերեքշաբաթոյ
35 BD չի՞ ընդ d ընդ
36 A ճակատ պատրաստեին
37 A ռազմ յարինին BD ռազման արինէին d ռազմ յարինէին
38 BD լայնադաշտին d լայն դաշտին
39 ABC բլուր
40 D տեսութիւն
41 E թուէր
42 ACE տեսողաց
43 CEO ձմեռաց A հարիւր հազարաց T₁ 100.000 T₂ նո
44 E հետեւագոյնդ
45 ADEO (ընդ) այրուծիոյն C (ընդ) արուծիւն B այրոյ ձիոյն

Պարսից: 15 Ձայն տային ի պատերազմ պատրաստել, յառաջ մատչել ի կռուարանն եւ ի տեղի հանդիսին: 16 Իսկ զաւրքն Հայոց եւ Վրաց զանգիտեալք՝ առաքեն՝ «Ոչ յայսմ աւուր, այլ յայլու՞մ՝ աւուր պատերազմեսցուք»: 17 Իսկ Պարսիկքն՝ պանծացեալ՝ պերճութեամբ՝ առաքեն դեսպանս առ նոսա՝ «Եթէ կամաւ եւ եթէ ակամայ՝ յայսմ աւուր պատերազմեսցուք»: 18 Բայց նոքա ոչ առին յանձն եւ ոչ հեծան յերիվարսն⁶, այլ⁷ մնացին անդէն⁸ ի բանակին, միայն սակաւ արք⁹ իջեալ առ նոսա՝ մենամարտիկս ելանէին¹⁰: 19 Եւ մեռան ի Վրաց զաւրուէն¹¹ արք Ե: 20 Յայնժամ Պարսկաստանեայքն զպատրաստութիւն պատերազմին թողեալք, զկարգ ճակատուն քակեալք եւ զռազմին յարդարումն լքեալք¹² իւրաքանչիւր ոք ձիարձակ լինէին¹³, յառ յաւար յապուռ դիմէին¹⁴, իբրեւ ի կապուտ մեռելոց դիականց կամ փախուցելոց¹⁵, յամենայն կողմանց գային ի վերայ բանակին քրիստոնէից:

21 Իսկ զաւրն Հայոց եւ Վրաց, զի ոչ թագաւոր զոք ունէին¹⁶, զամենեցունց¹⁷

թագաւորն զՔրիստոս ունելով զլուխ եւ աւզնական՝ առ նա աղաղակէին¹⁸ միաձայն¹⁹, եւ զզարդ զինուցն զանձամբ²⁰ առեալ՝ արագապէս յերիվարս²¹ աշտանակէին²²: 22 Եւ ոչ ըստ աւրինաց պատերազմի ճակատ յաւրինէին²³, այլ²⁴ իւրաքանչիւրքն ըստ տոհմից²⁵ եւ աւագութեան գնդից դիմէին²⁶, առիւծաբար մոնչելով²⁷ յանտառացեալ²⁸ բազմութիւն բանակին Պարսից: 23 Անդ շահատակեալ արագաշարժ շարժմամբ զաւրն Հայոց՝ զաջոյ ձեռամբ ի խռան²⁹ մեծ խմբին դիմեալ՝ խուռն խոցուածովք³⁰ խիստ եւ խոր սուսերահար հարկանելով³¹ զխժիցն դուծադարձուցանէին³² դառն հարուածովք³³: 24 Իսկ Կամրակէլքն³⁴ գովեալ եղբարք³⁵ Մէսխուռնիք³⁶ վրացական զաւրուն միջամխեալք հարուստ ուժովք՝ ի հարկանելն զհեծեալն կամ զերիվարն³⁷ կիսակտուր կործանէին³⁸: 25 Յորոց յահէ ցիր վայրացն լինէին³⁹. եւ ամենայն զաւրն Տայոց տարածելոցն դիպէին, դիթաւալ⁴⁰ զդիաւուռն⁴¹ ի ներքոյ ոտիցն տարածելով, զայս

1 A այդ ABCEO յայլմ D յայնմ d յայլում

2 D պարսիկն T₂ ծն. 6 վրիպումով նշում է՝ «Ձ(C) պակասէր հատուածը, սկսեալ ի բառիցդ՝ իսկ պարսիկն»: Մինչդեռ այն կայ Ձնո. C-ում (էջ 58ա):

3 O պանծացեալ

4 A եթե կամաւ եւ եթե ակամայ D ակամա d (ակամայ) T₁T₂ չի՞ք եւ (եթե ակամայ)

5 T₁ պատերազմեսցարուք T₂ պատերազմեսցուք

6 T₂ յերիւարս

7 A այդ

8 BD չի՞ք անդէն d մնային անդէն

9 C այրք

10 A մենամարտիկս ելանեին B մենամարտիկս BD լինէին փխ ելանէին

11 A ի վրաց գաւրուն C ի վրաց գորուն B չի՞ք ի գաւրուն Ed գաւրուն D գորաց B չի՞ք մեռան

12 D լքեալք

13 A (ձիարձակ) լինեին

14 A դիմեին

15 BD ի (փախուցելոց) d չի՞ք ի

16 A ունեին

17 T₁T₂ զամենեցուն (ABE զամենեցունց)

18 A աղաղակեին

19 D միաբան d միաձայն

20 CE զանձամբն

21 A յերիւարսն CE յերիվարսն

22 A աշտանակեին

23 BDT₁ նակատէին փխ նակատ յորինէին

24 A այդ

25 CEO ըստ տոհմիցն

26 A դիմեին

27 BE մոնչելով

28 ACDE յանդառացեալ B յանդառացեալ

29 ABCDE չի՞ք ի (խռան)

30 A խոցուածաւ BCE խոցուածով D խոցուածովք

31 A խիտ (եւ խոր) BDoT₁ (սուսերահար) արարեալ

32 A դարձուցանեին

33 D հարածովք

34 ABCDEO գամրակէլքն

35 ACE եղբարքն B եղբայրքն

36 ABDEO մեսխուռնիք C մեսխուռնիք

37 ABD գերիւարսն

38 A կործանեին

39 A լինեին CE ցիր վայրեացն

40 T₁T₂ դիարաւալ

41 ABCDE զդիակունսն

աւրէն նման ձեւոյ¹ աւրինակեալ՝ իբրեւ զհոլը յանտառս² բորբոքեալ, կամ իբրեւ զարծիւս³ քաջասլացիկ⁴ զհաւուց⁵ երամս խուճապեալս: 26 Այլ⁶ անդ էր տեսանել զարեան⁷ վտակս առուք ելեալ եւ գետք⁸ յորդէին, դիակունք թաւալեալք, եւ կիսամեռք ընդ մեռելոցն⁹ անկեալ դնէին¹⁰: 27 Յայնժամ Մամլան պակուցեալ՝ Պարսկաստանեաւքն¹¹ մնացելովք¹² զփախչելն¹³ փութային: 28 Որոց հետամուտ եղեալ Հայոց եւ Վրաց զաւրուոն՝ սաստիկ հարուածովք¹⁴ հարկանէին¹⁵ ի սուր սուսերի մաշելով զնոսա¹⁶ մինչեւ ի մուտս արեւուն, մինչեւ ի դուռն¹⁷ Արճէշ քաղաքին¹⁸: 29 Եւ անտի¹⁹ դարձեալ՝ յաւարի առին զբանակս նոցա, լցեալ բազմութեամբ զանձուց եւ երիվարաց²⁰ եւ պատուական հանդերձից: 30 Եւս առաւել այն էր ուրախութիւն, զի քան զայն առաջին հինգ մարդոցն²¹ ի մենամարտութեան²², որ ի Վրաց զաւրուէն²³ մեռան՝ այլ ո՛չ հարեալ ոք սրով եւ ո՛չ մեռեալ գտաւ²⁴ յամե-

նայն²⁵ բազմութեանն²⁶ Հայոց եւ Վրաց: 31 Վասն որոյ ուրախալից ցնծութեամբ դարձան յիւրաքանչիւր աշխարհ²⁷ փառաւորելով զԱստուած:

ԳԼՈՒԽ²⁸ ԽԲ²⁹

Մուտն միւսանգամ թագաւորին Վասիլ յաշխարհն³⁰ Տաճկաց ի կողմն³¹ Ասորոց

1 Իսկ յետ հարկանելոյ զաւրացն Յունաց ի յեգիպտացւոց³² զաւրացն, յորում մեռաւ Դաւասանոս մաթիստոսն, ինքն³³ իսկ թագաւորն Վասիլ եկն յԱնտիոք³⁴: 2 Եւ անցեալ ընդ Հալպ ի դաշտն³⁵ Ասորոց, ի տեղին³⁶, ուր հարան զաւրքն նորա, եւ ժողովեալ զխաղիսաղակոյս³⁷ ոսկերացն՝ հրամայեաց փոս հատանել եւ ի միում տեղւոջ թաղել զամենեսեան³⁸, եւ ի վերայ նոցա եկեղեցի շինեաց: 3 Եւ ինքն³⁹ անցեալ՝ առնու զքաղաքն Շաթար եւ այլ⁴⁰ բերդս⁴¹ յոլովս եւ ասպատակ սփռեալ⁴² մինչեւ ցլեառն Լիբանոս՝ յաւարի էառ⁴³ զաշխարհն զայն: 4 Եւ ի տաւնէ Խաչվե-

1 B ձեւոյ
2 AB յանդառս
3 B զարծուիս T₁T₂ զարծուի
4 T₁T₂ քաջասլացիկ
5 ABC գիւուցն
6 A այլ
7 A գ(արեան վտակս) B յարեան CE արեան
8 ACDE գետ
9 T₁T₂ ընդ մեռելոց
10 A դնէին
11 AC պարսկաստանեւքն B պարսկաստանօք
12 D մնացելովք
13 ACO զփախչելն օ զփախչելն
14 D հարուածովք
15 A հարկանելն
16 BD չի՞ր գնոսս d գնոսս
17 C չի՞ր մինչեւ (ի դուռն) D չի՞ր դուռն d ի դուռն
18 ACE քաղաքի a (քաղաքի)ն
19 AC եւ անդի
20 ABD երիւարաց
21 ABCDEO ե (մարդոցն) A զի բան զայն զառաջին ե մարդոցն T₁T₂ (զի բան) զառաջին հինգ (մարդոցն)
22 ACE ի մենամարտութեանն
23 CE ի վրաց գորուն BD գորուն
24 ABCDE չի՞ր գտաւ d գտաւ

25 B ամենայն
26 BDOT₁ բազմութեանն
27 E աշխարհն
28 ABCO չի՞ր գլուխ
29 A (գլուխ) ԼԲ O ԽԲ
30 B չի՞ր յաշխարհն D Յ d յաշխարհն
31 ABCDEO ի կողմանս
32 AB յեգիպտացւոց O ի յեգիպտացւոցն
33 B իսկ ինքն
34 ADE յանտիոք C անտիոք
35 T₁T₂ ընդ Հալպի դաշտն ՆԲ.Ն. հալպ ի դաշտն (Համտ. ձեռ. AO)
36 ABCDEO ի տեղի
37 B զխաղիսաղակոյս O զխաղիսաղակոյսս
38 A զամենեսեանն CE զամենայնսն
39 BD չի՞ր ինքն d ինքն
40 A այլ
41 E բերքս
42 O սփռեալ
43 ABCDEO յաւարի T₂ յաւարի A եառ O առեալ

րացին¹ մինչեւ ցաւը Յայտնութեան² Տեառն յամեաց յաշխարհն յայն. եւ ապա դարձեալ³ եկն նա ձմերել յաշխարհն Կիլիկեցւոց⁴, ի Տարսոն քաղաք, զոր շինեալ էր Սենեքերիմայ⁵ արքայի Ասորեստանեայց⁶: 5 Սա պէսգունակ Բաբելոնի⁷, զի⁸ եւ ընդ սորա մէջն անցանէ գետն Կիզնոս, որպէս Արածանի ընդ մէջ Բաբելոնի⁹: 6 Եւ այս եղեւ ի Նիւլ¹⁰ թուականին Հայոց¹¹:

ԳԼՈՒԽ¹² ԽԳ¹³

Վասն¹⁴ մահուան մեծի կիւռապաղատին Դաւթի¹⁵, եւ գալն Վասլի¹⁶ թագաւորին Յունաց¹⁶ յաշխարհն Արեւելից¹⁷

1 Այլ¹⁸ վասն մահուան մեծի կիւռապաղատին¹⁹ Դաւթի պարտ վարկանէի²⁰ երկաւրաճի²¹ ողբովք վիպասանել, եթէ²² ոչ գերկարանալ բանիս կամէի²³ կարճել. զի

ո՛չ ճառից են ժամանակ, այլ²⁴ դոյզն յիշատակարանաց: 2 Բայց զի էր այրն հեզ եւ հանդարտ, առաւել քան զամենայն թագաւորս, որ ի ժամանակս²⁵ յայս: 3 Եւ եղեւ նա պատճառ խաղաղութեան եւ շինութեան ամենայն արեւելեայց²⁶, մանաւանդ Հայոց եւ Վրաց. զի զգոռ պատերազմաց յամենայն կողմանց դադարեցոյց նա, յաղթող²⁷ եղեալ ամենայն²⁸ շուրջանակի ազգաց, եւ ամենայն թագաւորք կամաւ հնազանդեցան նմա: 4 Սա լցեալ աւուրբք, ծերացեալ ժամանակաւք՝ վախճանեցաւ յաւուր մեծի փրկական Զատիին, ի Նիւթ²⁹ թուականին Հայոց²⁹: 5 Բայց զի ոչ գոյր նորա որդի կամ եղբայր, որ ժառանգէր զաթոռ թագաւորութեան նորա, յանձն արարեալ էր զազատագունդ³⁰ եւ զաշխարհ³¹ իւր թագաւորին Յունաց Վասլի:

6 Որ եւ ի լսել զլուր համբաւոյ մահուան³² նորա, ի Տարսոն Կիլիկեցւոց³³, թագաւորն Վասիլ փութանակի յառաջեաց գալ յաշխարհս մեր: 7 Եւ ել նա ի կողմանս Մելտինոյ³⁴. եւ ի կալն³⁵ առաջի քահանայիցն Սեբաստիոյ³⁶ հրամայեաց համարձակ լինել յամենայն գործս³⁷ հաւատոց³⁸ եւ հնչեցուցանել զձայն³⁹ ժամահարի⁴⁰, զոր արգելեալ էր մետրապալիտն⁴¹,

1 ABD խաչավերացին

2 ACE յայտնութեանն

3 ABD դարձաւ

4 A կիլիկեցւոց BDEO կիլիկեցւոց

5 D սենեքերիմա d (սենեքերիմա)

6 ABDE ասորեստանեայց

7 A բաբելոնի BCDE բաբելոնի

8 B չի՞ր գի (եւ)

9 A բաբելոնի BCDEO բաբելոնի

10 BD չի՞ր B Նիւլ Բվին D Նիւ եւ է Բվին BDT₁ չի՞ր հայոց T₁ ի 447 թուին T₂ Նիւլ թուականին R 447-998 ր.

11 Հմմտ. ABCDEO ի Նիւլ թուականին

12 ABCO չի՞ր գլուխ

13 A (գլուխ) ԼԳ փխ O (գլուխ) ԽԳ

14 B յաղագս

15 T₁ վասն մեծի կիւռապաղատին Դաւթի մահուան T₂ կիւռապաղատին

16 ABCDE չի՞ր թագաւորին յունաց

17 A եւ գալն վասլի յաշխարհս արեւելից D յաշխարհն արեւելից

18 A այլ

19 T₁T₂ կիւռապաղատին

20 AC պարտ վարկանէի

21 ABCD յերկարածիգ

22 A եթե

23 A կամեի

24 A այլ

25 BD ժամանակիս

26 BD արեւելեայց

27 BE յաղթաւոյ

28 C ամենայնի D յամենայն O ամենայնի

29 D ի Նիւ Լ Թ BD Բվին

30 ABCDE զազատագունդն

31 D զաշխարհն T₁ չի՞ր եւ զաշխարհ

32 D մահուան

33 A կիլիկեցւոց BCDEO կիլիկեցւոց

34 ABDE մելտինոյ C մելտինոյ O մելտինոյ

35 T₁ ի գալն

36 ABDEO սեբաստիոն C սեբաստոն

37 ABCDEO գործ

38 D հաւատոց d (հաւատոյ)

39 C ձայն

40 D ժամահարին d ժամահարի

41 A մետրապալիտն CDEO մետրապալիտն

որպէս յառաջն ասացաք: 8 Եւ անցեալ թագաւորն ընդ Հանձիթ եւ ընդ Բալու¹ եւ լանէ ի լեառն Կոհերայ² (յաւուր Վարդա-վառի տաւնին), որ ընդ մէջ Հաշտենից, Ծոփաց եւ Խորձենոյ. եւ անդուստ³ գայ⁴ հասանէ ի գաւառն Արշամուկնաց ի քաղաքն Երիզայ: 9 Եւ ամիրայն Նփրկերտոյ՝ քուերորդի Բատին եկն առ նա ի քաղաքն Երիզայ. եւ արքունատուր ընծայիւք պատուեալ զնա՝ տայ նմա զմաժիստոսութեան⁵ պատիւն⁶: 10 Եւ հրամայէ գաւրացն Չորրորդ Հայոց եւ Տարոնոյ⁷ աւգնական լինել նմա յո՛ւր պէտս եւ կոչեսցէ:

11 Եւ ինքն չուեալ հասանէ ի լեառն⁸ Հաւճիչ⁹, ի քաղաքն յայն: 12 Անդ ընդ յառաջ եղեն¹⁰ նմա Բագարատ թագաւորն Ափխազաց¹¹, եւ հայր¹² նորա Գուրգէն¹³ թագաւոր Վրաց, զոր մեծապատիւ մեծաբանաւք ընկալեալ զթագաւորն Ափխազաց¹⁴ տայ նմա զկիւռապաղատութեան¹⁵ պատիւն եւ զհայրն նորա մաժիստոս աւարեալ՝ արձակեաց զնոսա զնալ յաշխարհն¹⁶ իւրեանց:

13 Եւ ի նոյն աւր գնալոյ նորա պատե-րազմ մեծ եղեւ ի բանակին Յունաց յաղազս դոյզն ինչ պատճառի. զի իշխանք եւ ազատք կիւռապաղատին¹⁷ Դաւթի ե-

կեալ բանակեալ էին¹⁸ մերձ առ բանակին¹⁹ Յունաց: 14 Եւ ի հետեւակազնդէն²⁰ Ռուզաց²¹ ոմն ելեալ²² խոտ տանէր երիվարին²³ իւրոյ, իսկ ոմն ի Վրաց մատուցեալ խլեաց²⁴ զայն. եւ նորա ազաղակեալ²⁵ եկն ոմն յիւրոցն աւգնել նմա²⁶. նոյնպէս եւ Վրացւոյն²⁷ յիւրսն ազաղակեալ, որք²⁸ եկեալ սպանանէին²⁹ զառաջին Ռուզն³⁰: 15 Եւ ապա բոլոր ազգն Ռուզաց³¹, որ ի տեղւոյն յայնմ, չարժեցան ի պատերազմ. (զի էին³² նոքա արք Զո³³ հետեւակա-մարտք, նիզակ եւ ասպար ի ձեռս նոցա, զորս էր խնդրեալ թագաւորին Վասիլ³⁴ ի թագաւորէն Ռուզաց³⁵, յորժամ ետ զքոյրն իւր կնուծեան նմա, յորում ժամանակի եւ հաւատացին նոքա ի Քրիստոս): 16 Եւ ամենայն իշխանքն եւ ազատք Տայոց ելին ընդդէմ նոցա եւ պարտեալք ի նոցանէ՝ մեռաւ մեծ իշխանաց իշխանն³⁶, որում Պատրիարքն³⁷ կոչիւր, եւ երկու³⁸ որդիքն Ոչոպընտրեայ³⁹ Գաբրիէլ⁴⁰ եւ Յով-

1 Օ չիբ եւ ընդ բալու օ և ընդ բալու
2 ACEO ի լեառն D կոհերա d (կոհերայ)
3 Օ անտուստ
4 D գա d (գայ)
5 A գմաժիստոսութեան
6 BD պատիւ d (պատիւն)
7 A տարամոյ CE տարոմոյ
8 ACDE ի լեառն
9 Օ հաւիւն օ հաւնիչ
10 ACE ընդ առաջ եղեն B չիբ ընդ
11 AC (բագարատ բագաւորն) ափխզաց D բագաւորն բագարատ բագաւորն ափխազաց
12 D հայրն
13 A գուրգեն
14 A ափխզաց
15 T₁T₂ գկիւրապաղատութեան (պատիւն)
16 T₁T₂ յաշխարհս
17 T₁T₂ կիւրապաղատին

18 A բանակեալ եին
19 BD չիբ առ (բանակին)
20 A հետեւակ գնդէն Օ ի հետեւակազնդէն
21 ACO ըռուզաց T₁ ոռուաց
22 A չիբ ելեալ a ելեալ
23 ABD երիւարին d երիվարին
24 ADE (ոմն ի վրաց) մատուցեալ իսկ զայն B չիբ կամեցաւ (իսկ) b մատուցեալ B իսկաց լայն T₂ իսկ ոմն ի վրաց կամեցաւ իսկ զայն
25 D չիբ նորա ազաղակեալ
26 A եւ ոմն յիւրոցն աւգնել նմա A չիբ եկն Օ եկն ոմն յիւրոցն օգնել նմա
27 D վրացւոցն
28 ABCDO որ (եկեալ)
29 ACO սպանանեին
30 ABCDE ըռուզն T₁ Ռուսն
31 A ըռուզ BCDOE ըռուզաց
32 A զի եին
33 A արք վեց հազարք E Զո. Բ.
34 BD բագաւորն վասիլ
35 A ըռուզ BCDE ըռուզաց
36 T₂ չիբ իշխանաց
37 ABCDO պատրիարքն E կոչիւր T₁ պատրիարքն
38 B Բ որդիքն D Բ որդիք d (որդիքն)
39 ABCDE ոչոպընտրեայ d (ոչոպընտրեայ)
40 A գաբրիէլ

Հաննէս¹, եւ Չորտուանէլ՝ թոռն Ապուհարպայ² եւ այլք³ բազումք, զի ցասումն Աստծոյ էր ի վերայ նոցա ըստ մեծամտութեան իւրեանց:

17 Եւ սակաւ ինչ յառաջ խաղացեալ թագաւորն Վասիլ՝ եկն առ նա թագաւորն Վանանդայ⁴ մանուկն Աբաս՝ ի ձիավարելն ունելով զնշան քաջութեան արիականաւ զարդարեալ գեղու, եւ Սենեքերիմ թագաւորն⁵ Վասպուրականի՝ եղբայր Գուրգենայ⁶: 18 Ընդ որս առաւել ուրախ եղեւ թագաւորն Վասիլ եւ պատուեաց զնոսա արքունատուր պատուով եւ ետ նոցա ձիս եւ ջորիս եւ հանդերձս պայծառս եւ ոսկի յղով եւ դարձոյց զնոսա յիւրաքանչիւր⁷ տեղիս:

19 Եւ ինքն չուեալ անցանէ ի գաւառն Հարք⁸, ի Մանազկերտ քաղաք եւ անդուստ՝ ի Բագրեւանդ, բանակի ի դաշտին մերձ ի քաղաքն Վաղարշակերտ. մնայր գալստեան⁹ Գագիկայ արքային¹⁰ Հայոց: 20 Այլ¹¹ նա իբրեւ փոքրութիւն Համարեալ¹² զգնալն¹³ իւր առ նա, իսկ քուերորդին¹⁴ Գագիկայ¹⁵ Ապուսահլ չարախաւս եղեւ զնմանէ առ Վասիլ: 21 Վասն որոյ Գագիկ Հրաման տուեալ որդւոյ իւրոյ¹⁶ Յովհաննիսի¹⁷. եւ յաւարի¹⁸ էառ զգաւառն

Ապուսահլի զԿոգոյովիտն¹⁹ եւ զԾաղկոյոտն:

22 Իսկ թագաւորն Վասիլ չու արարեալ գնաց²⁰ ի քաղաքն Ուխթեաց²¹ եւ զամենայն բերդս եւ զամրոցս Տայոց նուաճեաց ընդ ձեռամբ իւրով, զհաւատարիմս կարգեալ ի նոսա եւ զմնացեալ ազատսն²² Տայոց առեալ տարաւ ընդ ինքեան՝ բնակեցուցանել յաշխարհին²³ Յունաց: 23 Եւ դարձաւ նա ընդ Կարին²⁴ եւ ընդ Խաղտոյառիճ²⁵ ի Կոստանդնուպոլիս²⁶:

ԳԼՈՒԽ²⁷ ԽԴ²⁸

Վասն գալոյն²⁹ Գուրգենայ³⁰ յերկիրն Տայոց, եւ գաւրացն Յունաց՝ ի գաւառն Բասենոյ

1 Իսկ Գուրգէն³¹ թագաւոր Վրաց աւնարգանս իւր Համարեալ զմաժիստոռսութեան պատին, զոր ետ նմա արքայն³² Վասիլ, եւ ի խելապատակէն³³ թեթեւ գուլով՝ նշկահեաց զնա. գայ³⁴ ամենայն զաւրաւքն իւրովք եւ տիրէ Տայոց աշխարհին: 2 Եւ մարտուցեալ ընդ փոքր բերդին Ուխթեաց՝ չկարաց ստնանել³⁵, եւ ոչ այլ բեր-

1 ABCDOE յովաննէս

2 BD ապուհարպա

3 A այլք

4 BD վանանդա

5 ACE թագաւոր

6 B չի՞ր եղբայր Գուրգենա bD (եղբայր) Գուրգենա

7 B իւրաքանչիւր

8 BD հարկ փիս հարք

9 A գալստեան

10 ABCDE արքայի

11 A այլ

12 AC համարել

13 ACE զգալն B գալն

14 D քուեր որդին C քուերորդին

15 D գագիկա

16 B չի՞ր իւրոյ

17 ABCDOE յովանիսի

18 A յաւարի ետ BCDOE յաւարի էառ T2 յաւարի էառ

19 ABCE զկոգոյովիտ D զկոգոյովիտն

20 CE գնա

21 BD ուխտեաց

22 O (զմնացեալ) ազատորդիսն

23 ABDE յաշխարհն C յաշխարհ

24 ACD (ընդ կարին) եւ T1 չի՞ր ընդ կարին

25 D ընդ խաղտոյառիճ d (խաղ)տ (ոյ առին)

26 A ի կոստանտնուպոլիս BDE ի կոստանտնուպոլիս

27 ABCO չի՞ր գլուխ

28 A (գլուխ) ԼԳ փիս ԽԴ O (գլուխ) ԽԴ

29 BD (վասն) գալուն

30 D գուրգենա

31 A Գուրգեն

32 ACO արքայ

33 O ի խելապատականէն o ի խելապատակէն

34 DE գա

35 BD ստանալ d ստնանել

դի ումեք¹, այլ² ժողովեալ զբազմութիւն զաւրացն բանակէ³ ի ձորն Մամրուանի:

3 Զոր լուեալ թագաւորին Վասի⁴ հրաման տայ⁵ մաթիստոսին⁶, որում Կանիկլն⁷ կոչիւր, ամենայն⁸ զաւրաւքն Յունաց ելանել⁹ ի վերայ նորա. որ ընդ նոյնահետ¹⁰ ճանապարհաւ թագաւորն¹¹ եկեալ բանակի ի գաւառն Բասեան¹², ի ՆԾ թուականին¹³ Հայոց. եւ զողջոյն¹⁴ ամն մինչեւ ցձմեռնն երկոքին կողմանքն կացին ի նոյն տեղիս: 4 Եւ ապա զխաղաղութիւն խաւսեցեալ Կանիկլին ընդ Գուրգենայ, որպէս թէ առնել թագաւորին զկամս նորա, զոր խնդրիցէ¹⁵: 5 Եւ եկեալ ի Հանդիպումն միմեանց Գուրգէն եւ մաթիստոսն¹⁶ ի մայրաքաղաքի լերինն Մեծրաց¹⁷, ի գիւղն¹⁸, որում սուրբ Աստուածածին¹⁹ կոչի, անուամբ եկեղեցւոյն, որ ի նմա, եւ հանդիպեալ միմեանց եւ խաւսեցեալ զխաղաղութիւն՝ զնացին յիւրաքանչիւր²⁰ տեղիս:

ԳԼՈՒԽ²¹ ԽԵ²²

Թէ զիւրդ Գագիկ²³ աւերեաց զգաւառն Տաշիր²⁴ եւ զՎրաց դաշտ²⁵

1 Իսկ Դաւիթ եղբաւորորդի Գագկայ²⁶, զոր վերագոյն²⁷ յիշեցաք, սակաւ ինչ ամբարձեալ անհնազանդութեան²⁸ մասամբ առ հաւրեղբայր իւր Գագիկ: 2 Ընդ որ ցասուցեալ Գագկայ²⁹ արքայի՝ զնաց զաւրաւք ի Տաշիր եւ³⁰ չըջան առեալ ընդ Շամշուտէ³¹ եւ ընդ Վրաց դաշտ՝ քանդեալ աւերեաց զամենայն³², զի յամեաց ի նմա եռամսեայ³³ աւուրբք³⁴ ի ձմեռնային³⁵ ժամանակին³⁶, ի ՆԾ թուականին³⁷, եւ ընդ Գագ բերդ անցանելով՝ ել նա ի գաւառն Աղստեւ:

3 Եւ Դաւիթ, թէեւ³⁸ միանգամ եւ երկիցս պատերազմել կամեցաւ, եւ ոչ կարաց առնել ինչ յաղազս սակաւ լինելոյ զաւրաց նորա առ բազմութեամբ³⁹ զաւրացն Գագկայ⁴⁰. այլ⁴¹ միջնորդութեամբ Հայրապետին⁴² Տեառն Սարգսի եկն ի հնազան-

1 ACOE ուրում BD ուրեմ d ուրում T₂ ումեք

2 A այլ

3 ABCDOE բնակէ

4 BDO քաղաւորն վասիլ

5 E հրաման տա

6 CE մաթիստոսի

7 C կանիկլ

8 C յամենայն

9 D եկել d ելանել

10 AOE մոյն հետ C մոյնհետ BD մոյն (նանապարհաւ) d (մոյն)ահետ

11 AC քաղաւորն եկեալ

12 T₁ քասն

13 C քվականին BD քվին T₁ի 450 քունին

14 AB գողջ (ամն)

15 A որպէս թե առնել քաղաւորին զկամս նորա զոր խնդրիցէ O որպէս թե առնել զկամս քաղաւորին զոր և խնդրիցէ

16 A չիք եւ (մաթիստոսն) BCDE մաթիստոս d մաթիստոսն

17 ABCODT₁ լերինն մեծրաց d (մեծ)ո(քաց) ՆԲ.Ն. Մեծրաց T₂ Մեծրաց

18 CDE գելդն Bd գեղն

19 A չիք սուրբ a սուրբ ABCE աստուածածինն

20 B իւրաքանչիւր

21 ABCO չիք գլուխ

22 A (գլուխ) Լե փիս Խե O (գլուխ) Խե

23 D աւերեաց գագիկ

24 ACO զգաւառն ABCDOE գտաշիր B չիք զգաւառն

25 CE դաշտն

26 D գագկա

27 AE վերագոյնն D վերագուն

28 B անհնազանդութեանն

29 D ցասուցեալ D գագկա

30 C չիք եւ

31 ABCDOE ընդ շամշուդէ

32 AE զամենայնն

33 A երեքամսեա աւուրբք BDE Գ ամսեա O Գ ամսեայ d (ամսեայ)

34 A աւուրբք CET₁ աւուրք

35 BO ի ձմեռային

36 ABCOE ժամանակի

37 A ի ՆԾ. քու. BD չիք ի ՆԾ քուականին C քվականին d ի ՆԾ. քուականին

38 C թէ փիս թէեւ

39 ABDOE առ քաղմութիւն C առ քաղմութեան

40 D գագկա d (գագկայ)

41 A այլ

42 B չիք հայրապետին

դուրսի՝ Գազկայ¹ արքայի, եւ Հանդիպեցաւ նմա² յաւանն Շիրակայ³: 4 Եւ ուխտ խաղաղութեան հաստատեալ Տեառն Սարգսի՝ կալ ի հնազանդութեան⁴ Դաւթի⁵, իբրեւ որդի առ Հայր, եւ Գազկայ⁶ հայրենի⁷ խնամով սիրել զնա:

ԳԼՈՒԽ⁸ ԽԶ⁹

Յաղագս նահապետութեան¹⁰
Արծրունեաց. որ զմերովք¹¹ ժամանակաւք¹²
Թագաւորեցին Վասպուրականի

1 Այլ¹³ այն նահապետութիւն, որ ընդ¹⁴ որդւոցն¹⁵ Սենեքերիմայ¹⁶ Ասորեստանեայց¹⁷ թագաւորի, որ ի ժամանակա Պարուրայ Հայկազնոյ¹⁸ եկեալ բնակեցան յաշխարհս մեր եւ անուանեցան¹⁹ Արծրունիք: 2 Որք ծննդաբանութեամբ²⁰ եկեալ հասին մինչեւ ց Գազիկ, որ յաւուրս²¹ Սմբատայ²² Մեծի, որ զփայտէ կախեալ

եղեւ յանաւրէն որդւոյն Ապուշիճայ²³, զոր վերագոյն²⁴ յիշեցաք. եւ յաւերմանն²⁵ աշխարհիս Հայոց թագաւորեաց նա ի կողմանս Վասպուրականի ամս Իթ. եւ վախճանի²⁶ յՅԼԲ թուականին²⁷:

3 Իսկ զկնի մահուանն²⁸ Գազկայ²⁹ թագաւորեաց Դերենիկն՝ որդի նորա, ամս Ժէ, եւ վախճանեցաւ³⁰ ի³¹ Նէ թուականին: 4 Եւ ապա թագաւորեաց Աշոտ՝ որդի Աբուսահլի³², ամս ԻԲ, եւ վախճանեցաւ³³ ի ՆԼԹ թուականին³⁴: 5 Եւ ի միասին թագաւորեցին³⁵ երկու եղբարք³⁶ նորա Գուրգէն³⁷ եւ Սենեքերիմ, որդիք Ապուսահլի³⁸: 6 Եւ ի գալ թագաւորին Յունաց Վասլի յաշխարհս արեւելից՝ եկեալ հանդիպեցան նմա նախ՝ Սենեքերիմ³⁹ եւ ապա՝ Գուրգէն⁴⁰ երէց⁴¹ եղբայր նորա, եւ արքունատուր ընծայիւք պատուեալք ի նմանէ առատաճեռն ոսկւով⁴² եւ արծաթով. եւ հրովարտակ⁴³ առաքեալ առ մերձաւոր⁴⁴ ամիրայսն⁴⁵ Տաճկաց, զի մի՛ մեղիցեն աշխարհին Վասպուրականի. դադարեցոյց⁴⁶ զառ

1 D գազկա d (գազկա)յ
2 B չիբնմա
3 D շիրակա
4 ABCDE T₁ ի հնազանդութիւն O չիբի
5 O չիբ դաւթի
6 BD գազկա
7 BD չիբ հայրենի d հայրենի
8 ABCO չիբ գլուխ
9 A (գլուխ) ԼԶ փխ ԽԶ O (գլուխ) ԽԶ
10 BDO նահապետութեան
11 D գմբոֆ
12 AO ժամանակաւս
13 A այդ
14 ABCOE ըստ
15 A ըստ որդւոյն a (որդւոյն) O որդւոցն
16 D սենեքերիմա
17 BD ասորեստանեայց
18 T₁T₂ պարուրայ AE հայկազնու BDC հայկազնույ O պարուրեա o պարոյրայ O (պարոյրայ) քաղաւորի հայկազնույ
19 BD անուանեցին d (անուանեցան)
20 CE ծննդաբանութեամբ
21 CE յաւուր
22 O սմպատայ D սմբատա

23 T₁T₂ Աբուսահլի
24 ACE վերագոյնն
25 ABDO յաւարմանն C յաւարմանն
26 T₁T₂ եւ (վախճանի) D վաղնանի
27 A ի ՅԼԲ թուականին C ի ՅԼԲ թվականին BDEO չիբի (ՅԼԲ) BD ՅԼԲ թվին T₁ յ 392 թուին
28 D զկնի մահուան
29 D գազկա
30 DO վաղնանեցաւ
31 D չիբի (ՆԼԵ)
32 ABCDE ապուսահլի
33 DO վաղնանեցաւ
34 D չիբի (ՆԼԹ) BD թվին
35 CE քաղաւորին
36 ABCDEO ք (եղբարք)
37 ABCE գուրգեն
38 O որդիքն արուսահլին T₁T₂ արուսահլի
39 CO սենեքերիմ
40 ACE գուրգեն
41 ABCDE Էրէց O չիբ երէց
42 BCD ոսկով
43 CE հրովարտակաւ
44 AO առ մերձայար BD առ մերձայար d (մերձ)աւոր o առ մերձաւոր
45 CE ամիրայն
46 T₁ եւ (դադարեցոյց)

եւ զգերութիւն եւ զհարկապահանջ բռնութիւնն¹: 7 Եւ ապա Գուրգէն² վախճանի³ ի ՆԾԲ թուականին⁴. եւ Սենեքերիմ ունի զաթոռ թագաւորութեանն⁵ ամս Ի⁶:

ԳԼՈՒԽ⁷ ԽԵ⁸

Յաղագս շինելոյն⁹ Գազկայ արքայի¹⁰ ի քաղաքն Անուոյ¹¹ զեկեղեցին մեծ՝ անուամբ սրբոյն Գրիգորի¹²

1 Յայնմ¹³ ժամանակի, յորում լնոյր լրութեամբ ամն Ռ մարմնանալոյ¹⁴ կամ մարդանալոյ¹⁵ Տեառն մերոյ, ի Վասիլի կայսեր յաւուրս¹⁶, Գագիկ՝ արքայ¹⁷ Հայոց խորհուրդ բարի ի յանձին կալեալ¹⁸ զմեծաշէն եկեղեցին, որ ի Քաղաքուղաշտի¹⁹, անուամբ սրբոյն Գրիգորի²⁰ շինեալ, որ էր փրեալ եւ կործանեալ, կամեցաւ նոյնաձեւ չափով եւ յաւրինուածով յարդարել ի քա-

ղաքին²¹ Անուոյ, հիմն արկեալ²² ի կուսէ Ծաղկոցաձոր ձորոյն²³, ի բարձրաւանդակ տեղւոջն, տարփատենչ տեսողացն, մեծատաշ, վիմարդեան, կոփածոյ վիմաւք²⁴, մանուածոյ քանդակաւ յաւրինեալ, լոյսանցոյց պատուհանաւք²⁵, երրակի դրանց դրանդեաւք²⁶, սքանչատես²⁷ տեսեամբ²⁸ գմբէթաւորեալ²⁹ գունակ գերամբարձ եւ երկնանման գնդին:

ԳԼՈՒԽ³⁰ ԽԸ³¹

Յաղագս վճարելոյ մահուամբ³² իշխանացն Փառխոսոյ

1 Յայնմ ժամանակի, ի ՆԾԲ թուականին³³ իշխանքն Փառխոսոյ, որ ի Հայկազնեայ³⁴ ազանց՝ բաւեալ մինչեւ ցՍենեքերիմ եւ ցԳրիգորի³⁵ սպառնցան մահուամբ: 2 Զորոց զաշխարհն³⁶ բաժանեալ³⁷ հակա-

1 ABD քոնուքիւն

2 ACE գուրգեն

3 OD վաղնանի

4 AE թուականիս C թվականիս BD թուին

5 BD թագաւորութեան B նորա

6 T₁ ամս 20 T₂ ամս ի (AC ամս ի): Նմ. ըստ Ստ. Մալխանանցի (T₂, էջ 394) ամ մի, որը հաւանական է:

7 ABCO չիք գլուխ

8 A (գլուխ) Լէ փխ իւժ O (գլուխ) իւժ

9 ABCEO շինելոյ

10 ABCE արքային գազկայ D գազկա d (գազկայ)

11 O անուոյ

12 CE որ անուամբ սրբոյն գեորգեա B գրիգորին T₁T₂ Գրիգորի a յաւելում լուսանցում միդատ վարդպետ եկեղեցոյն CE բնագրում միդատ վարդպետ եկեղեցոյն T₂ (ծմ. 2) տրդատ վարդպետ եկեղեցոյն B բնագրում տրդատ վարդպետ եկեղեցոյ

13 ACD յայն d (յայն)մ

14 D մարմնալոյ

15 C չիք կամ մարդանալոյ

16 A ի վասիլի կայսերի աւուրս C ի վասիլի կայսեր աւուրս O ի վասիլի կայսեր BD չիք կայսեր

17 D արքա

18 ACE կրեալ

19 B Բաղաբուղաշտին

20 CE գրիգոր

21 ABCDE ի Բաղաբն

22 AO հիմն արկեալ

23 E կծածկոցաձոր ձորոյն T₁ Ծաղկոցաձորոյն

24 ACDE կոփածու վիմով O կոփածու վիմով B չիք վիմարդեան, կոփածոյ B մեծատաշ վիմով

25 A մանուածոյ քանդակ a (քանդակ)աւ AB յորին (A յարին) լոյսանցոյց պատուհանով B քանդակայ E քանդակա CE մանուածոյ քանդակայարինեցա յանցոյց պատուհանով O մանուածոյ քանդակեալ յորինէ լոյսանցոյց պատուհանով ED չիք լոյսանցոյց d (լուս)անցոյց E յարինեցա

26 B դրամդրեով CE դրամդրեով

27 B սքանչելատես

28 ACDEO տեսեամբ

29 ACE գմբէթաւորեալ

30 ABCOE չիք գլուխ

31 A (գլուխ) ԼԸ փխ ԽԸ

32 D մահամբ

33 ACE ի թուարքեր ժամանակս ՆԾԲ O ի ՆԾԲ թվականին BD թվին T₁ ի 452 թուին

34 ABCDE ի հայկազնեա d (հայկազնեայ) T₁T₂ ի Հայկազնեան

35 ABC (մինչեւ ցսենեքերիմ և) գրիգոր DO (եւ) ի Գրիգոր

36 T₁ գաշխարհս

37 A բարձանեալ

ռակուլթեամբ ի միջի¹ իւրեանց արքայն Հայոց Գագիկ եւ Փատուրն ամիրայն² Գանձակայ³:

ԲԱՆ ՎԱԽՃԱՆԻ⁴ ՓԱՌԱՏՐԱԿԱՆ

Ի⁵ ՍՊԱՌՈՒԱԾ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԻՍ

1 Անբաւ են խորք հրաշից սքանչելագործ հրաշագործութեանցն Աստուծոյ առ ազգս բանականս բիւրուց⁶ բոցեղինացն. ինքն էն⁷ էիցս արարչագործէ լոյս⁸ ծայրագոյն, մշտածաւալ ծագողութեամբ, անհաս եւ անիմաց յամենայն իմացականացս մնացեալ:

2 Այսպէս եւ ի ստորինս զգալի արեգակամբ զզգալիսս պայծառացոյց քառահոլով եղանակաւ⁹, աւրաբեր ժամուր, մանրամասնեալ¹⁰ բարեզարդ¹¹ խառնուածով¹² ի սուգականն եւ ի ժամադիտակն միշտ հոլովեալ անուաշրջիկ յարահոլով գնացիւք. զորս իմաստունքն յիմաստիցն Աստուծոյ առլցեալք՝ թուեալք¹³ յաւուրս եւ յամիսս¹⁴ ամահամար չափեալ գկենցաղոյս չափ:

3 Զոր քննեալ գտաք ի հանդիպման ամին յԱղամայ մինչեւ առ մեզ լինել ամբ ՅՄՁԲ¹⁵ (6282), եւ ի խաչելութենէ¹⁶ կենա-

րար չարչարանաց¹⁷ Տեառն՝ ամբ ԶՀԲ¹⁸ (972): 4 Իսկ ըստ Յունաց թուականին¹⁹ ի Փիլիպպոս կայսերէ՝ ամբ ՉԾԷ²⁰ (757), եւ ըստ հայերէն չափոյ թուականիս մերոյ՝ ամբ ՆԾԳ²¹ (453), որ է ամ երեսներորդ թագաւորութեանն Վասիլ կայսեր Յունաց եւ հնգետասան²² ամ²³ թագաւորութեանն²⁴ Հայոց Մեծաց²⁵ Գագկայ արքայի: 5 Այս ամ երեքտասան է հայրապետութեան²⁶ Տեառն Սարգսի՝ տիեզերափայլ եւ մեծաշնորհ հովուապետի, զորոյ զհրաման²⁷ ընկալեալ՝ ի վեր քան զկար իմ՝ զհնազանդութեան աւրէնսն²⁸ կատարելով՝ աղքատիմաց բայիւք²⁹ զբանս յիշատակիս գրեցի:

6 Այլ³⁰ որ յամենայնի³¹ զխոնարհութեանն երթաս³² զհետ, եւ զխոնարհեալ³³ Բանն ի հոգւոյ³⁴ բարձեալ կրես՝ եւ յայսմ³⁵ եւս խոնարհեալ ընկալցիս զսակաւ սատարութիւնս³⁶, զոր քեզ եւ ամենայն մանկանց եկեղեցւոյ մաղթեմ՝ սիրով անտեսել զսխալանս եւ զյանդգնութիւնս³⁷ իմ. մանաւանդ յարածուփ³⁸ չըջանք եւ

1 ABCE ի մէջ

2 C ամիրան

3 D գանձակա d (գանձակայ)

4 A ԼԹ փ/ս խք C խք O բան վաղնանի

5 ABCDEO չիբ ի (սպառուած)

6 CT₁T₂ բիրոց

7 CE եմ D իմմն էմ d իմմնիմ

8 ABCDEO արարչագործելոյս d (արարչագործ)է-(լոյս)

9 A յեղանակաւ CEO յեղանակոփ

10 ABCDE մանրամասնեալ d (մանրամասնեալ)

11 E բարեզարդ

12 D խառնուածովք

13 Ե թուելիք

14 B ամիսս

15 T₁ ամբ 6282

16 O ի խաչելութենէն

17 B չարչարաց

18 T₁ ամբ 1,004 R 1004

19 BC թվականին

20 B թվին D թուին C թվականիս T₁ ամբ 756

21 T₁ ամբ 453

22 A (եւ) ի (հնգետասան) BCE ի հնգետասան

23 E ամի

24 T₁T₂ թագաւորութեան

25 E չիբ մեծաց

26 AC հայրապետութեանն

27 C հրաման T₁T₂ գիրամանն

28 D արէնս

29 C բացիւք DT₁T₂ բանիւք Ad բայիւք (Ծն. քա-յիւք-բառերով, փոխերով, հմմտ. ՆՀԲ, հ. Ա., էջ 431):

30 A այդ

31 B ամենայնի

32 ABCDEO գիտնարիութեանցն E երթալ

33 A գիտնարիեալն

34 ABCDE ի յոգւոյ

35 B այսմ

36 ADOT₁ զսակաւատրութիւնս B զսակաւատա-րութիւնս օ զսակաւ սատարութիւնս

37 BCDE զանդգնութիւնս de (գլ)(անդգնութիւնս)

38 ABD մանաւանդ ի յարածուփ CE յարածու փշրանք ABDT₁ չիբ զի (յարածուփ)

Հանապազորդեան հոգի¹ եկեղեցւոյ, որ ըստ հրամանի ձեր՝ ոչ թողացուցանէին² մտաց իմոց զետեղել³ ի պատշաճ յաւրինուած բանիս, զոր կրեմ զփառս եւ զանարգանս, զգոլովութիւն⁴ եւ զպարսաւանս ի ծանրասիրտ եւ ի խստապարանոց ազգէս մերմէ, ի բարեխոհ⁵ եւ ի բղջախոհ մարդկանէ, որոց իւրաքանչիւրոցն է⁶ հատուցումն յարդար դատաստանին Աստուծոյ:

7 Այլ⁷ ըստ հայրենի խնամոցն⁸ ձերոց հայցեմ եւ ըստ եղբայրական սիրոյ յընթերցողացդ⁹, զի յիշեսջիք զիս¹⁰ ի ժամ

աղաւթից արդարահայց մաղթանաւք ձեր.զի որպէս դուք ընդ անմարմինսն խմբեալ դասս¹¹ բանակաց¹² եւ ես ընդ ձեզ գտեալ զողորմութիւն¹³ արժանացայց երգել զերգս աւրհնութեան եռանձնեան¹⁴ եւ միասնական սուրբ Երրորդութեանն¹⁵, որ է աւրհնեալ յաւիտեանս յաւիտենից: 8 Ամէն:

ՎԵՐՋ¹⁶

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ

ՏԱՐԱԽՆԵՑԻՈՅ

1 C հաց (եկեղեցւոյ) փխ հոգի (եկեղեցւոյ)

2 ABCDE ոչ թողացուցանէր

3 T₁ գետեղիլ

4 CE գգովութիւն D գովութիւն T₁ գգոհութիւնս

5 A ի բարեխոհ E բարեխոհ

6 A չի՞լ է (հատուցումն)

7 A այդ

8 ABDd խնամոց

9 ABCOD ընթերցողացդ

10 C չի՞լ զիս

11 ABCD խմբել դաս O խմբեալ դաս

12 B բանականաց

13 T₁T₂ գողորմութիւն

14 B եռանձնեանն

15 DT₁ երրորդութեան

16 ABCODET₁ չի՞լ վերջ պատմութեան Ստեփանոսի տարաւնեցւոյ:

ՅԱՆԿԵՐ

ሀብተሰጥሳዊነት

- ንግድ 19-595
 ንግድ 13-16-290
 ንግድ 19-309
 ንግድ 21-309
 ንግድ 458
 ንግድ 21-25-456
 ንግድ 29-456
 ንግድ 11-456
 ንግድ 17-457
 ንግድ 1-2-219
 ንግድ 17-457
 ንግድ 20-29-349
 ንግድ 26-457
 ንግድ 2-457
 ንግድ 25-27-310
 ንግድ 10-311
 ንግድ 8-11-352
 ንግድ 12-457
 ንግድ 32-458
 ንግድ 6-450
 ንግድ 12-250
 ንግድ 20-250
 ንግድ 4-6-458
 ንግድ 15-16-458, 485
 ንግድ 16-469
 ንግድ 349
 ንግድ 33-471
 ንግድ 11-12-231
 ንግድ 10-646, 650
 ንግድ 1-10-65
 ንግድ 19-20-201
 ንግድ 8-16-53
 ንግድ 11-223
 ንግድ 3-449
 ንግድ 4-729
 ንግድ 2-349
 ንግድ 19-447
 ንግድ 32-594
 ንግድ 6-10-381
 ንግድ 382
 ንግድ 2-7-381
 ንግድ 61-348
 ንግድ 12-795
 ንግድ 15-16-795
 ንግድ 17-382
 ንግድ 7-515
 ንግድ 2-126
 ንግድ 1-2-223
 ንግድ 11-380
 ንግድ 15-250
 ንግድ 4-742
 ንግድ 1-559, 643
 ንግድ 13-14-599
 ንግድ 11-512
 ንግድ 48-52-223
 ንግድ 10-643
 ንግድ 4-382
 ንግድ 1-643, 644
 ንግድ 348
 ንግድ 20-37-128
 ንግድ 34-126
 ንግድ 7-382
 ንግድ 2-645
 ንግድ 6-432, 813
 ንግድ 605
 ንግድ 16-489
 ንግድ 5-308
 ንግድ 5-796
 ንግድ 6-796
 ንግድ 7-513, 608
 ንግድ 605
 ንግድ 16-489
 ንግድ 5-308
 ንግድ 9-599
 ንግድ 5-796
 ንግድ 6-796
 ንግድ 7-513, 608
 ንግድ 12-252
 ንግድ 5-798
 ንግድ 2-277
 ንግድ 1-2-159
 ንግድ 2-243
 ንግድ 2-448
 ንግድ 2-452
 ንግድ 9-582
 ንግድ 2-322
 ንግድ 4-448
 ንግድ 10-514
 ንግድ 6-174
 ንግድ 32-432, 813
 ንግድ 25-791
 ንግድ 12-53
 ንግድ 15-223
 ንግድ 5-452
 ንግድ 3-518
 ንግድ 2-448
 ንግድ 32-312
 ንግድ 17-521
 ንግድ 25-592
 ንግድ 27-538
 ንግድ 3-600
 ንግድ 8-9-514

ተሰማሚያ ቀን 12- 534	በሂደት 1-2- 534	ሆሞሎች ቀን 31- 800
ክፍል 3- 392, 572	ሆሞሎች 10- 521	ሆሞሎች ቀን 34- 451
ክፍል 9- 10- 534, 790	ሆሞሎች 19- 207	ሆሞሎች ቀን 41- 513
ክፍል 11-12- 261	ሆሞሎች 10- 219	ሆሞሎች ቀን 52- 489
ክፍል 3- 308		ሆሞሎች ቀን 74- 84
ክፍል 7- 511	ሆሞሎች 4- 742	
ክፍል 18- 452	ሆሞሎች 8- 799	ሆሞሎች ቀን 10- 380
ክፍል 12- 515	ሆሞሎች 5- 196	ሆሞሎች ቀን 8- 309
ክፍል 16- 515		ሆሞሎች ቀን 20- 309
ክፍል 9- 308		ሆሞሎች ቀን 18- 427
ክፍል 1-16- 79	ሆሞሎች 3- 514	ሆሞሎች ቀን 19-28- 427
ክፍል 18-20- 79	ሆሞሎች 20- 506	ሆሞሎች ቀን 36- 573
ክፍል 21-22- 79		ሆሞሎች ቀን 27- 126
ክፍል 6- 515	ሆሞሎች ቀን 10- 597	ሆሞሎች ቀን 7-9- 173
ክፍል 15- 515	ሆሞሎች ቀን 17- 773	ሆሞሎች ቀን 35-37 - 173
ክፍል 1- 541	ሆሞሎች ቀን 10- 449	ሆሞሎች ቀን 22- 359
ክፍል 13- 577	ሆሞሎች 3- 795	ሆሞሎች ቀን 29- 84
ክፍል 15- 514	ሆሞሎች 16- 452	
ክፍል 11- 515	ሆሞሎች 19- 81	ሆሞሎች 22- 39
ክፍል 15- 79	ሆሞሎች 24- 307	ሆሞሎች 24- 39
ክፍል 1- 791	ሆሞሎች 7- 103	ሆሞሎች 26- 39
ክፍል 289	ሆሞሎች 8- 103	ሆሞሎች 27- 39
ክፍል 10- 535	ሆሞሎች 6- 308	ሆሞሎች 35- 772
ክፍል 2- 450	ሆሞሎች 36-39- 57	ሆሞሎች 1- 473, 665
	ሆሞሎች 11- 352	ሆሞሎች 11- 772
ክፍል 16- 449	ሆሞሎች 28- 451	ሆሞሎች 24- 380
ክፍል 8- 526	ሆሞሎች 24-32- 48	ሆሞሎች 18- 517
ክፍል 11- 312	ሆሞሎች 13- 597	ሆሞሎች 9-10- 103
ክፍል 15- 371	ሆሞሎች 15- 773	ሆሞሎች 32 - 349, 794
ክፍል 5- 518, 754	ሆሞሎች 16- 773	
ክፍል 19- 218	ሆሞሎች 16- 793	ሆሞሎች 27- 513
ክፍል 1- 526	ሆሞሎች 18- 573	ሆሞሎች 8- 545
ክፍል 1-2- 526	ሆሞሎች 20- 118	ሆሞሎች 10- 533
ክፍል 29- 449	ሆሞሎች 12- 797	ሆሞሎች 28- 568
ክፍል 9- 534	ሆሞሎች 28- 449	ሆሞሎች 38- 126
ክፍል 27- 467	ሆሞሎች 9-11- 173	ሆሞሎች 42- 780, 782
	ሆሞሎች 25- 173	
በሂደት ክፍል 9- 20- 790	ሆሞሎች 32- 126	ሆሞሎች 5- 784
	ሆሞሎች 12- 450	ሆሞሎች 14- 772
ክፍል 7- 380	ሆሞሎች 21 - 536, 557	ሆሞሎች 13- 773
		ሆሞሎች 16- 448, 773
ክፍል 13- 800		

Յովհ. Զ 35–533	Ա Կարնի. Ժ 20–21 – 307	Ա Թեառ. Ե 21–22 – 263
Յովհ. Զ 36–552	Ա Կարնի. Ժ 33–524	
Յովհ. Զ 38–782	Ա Կարնի. ԺԱ 1–449	Բ Թեառ. Բ 3 – 538, 545
Յովհ. Զ 63–773	Ա Կարնի. ԺԱ 16–770	Բ Թեառ. Բ 3–4–545
Յովհ. Ը 40–773	Ա Կարնի. ԺԱ 14–798	
Յովհ. Ժ 10–513	Ա Կարնի. ԺԱ 19–524, 538, 545	Ա Տեմ. Գ 1–298
Յովհ. Ժ 11–533	Ա Կարնի. ԺԱ 28–798	Ա Տեմ. Գ 7–595
Յովհ. ԺԲ 20–667	Ա Կարնի. ԺԱ 29–382	Ա Տեմ. Գ 1–545, 546
Յովհ. ԺԳ 8–448	Ա Կարնի. ԺԳ 13–450	Ա Տեմ. Ե 1–594
Յովհ. ԺԳ 35–448	Ա Կարնի. ԺԵ 21, 47–570	Ա Տեմ. Զ 6–452
Յովհ. ԺԳ 37–38–84		Բ Տեմ. Գ 16–447
Յովհ. ԺԳ 15–450	Բ Կարնի. Բ 15–531	
Յովհ. ԺԳ 21–448	Բ Կարնի. Բ 16–17 – 309	Տեմ. Գ 10–11–519
Յովհ. ԺԵ 13–14–448	Բ Կարնի. Զ 17–515	Եբր. Ը 5–6–382
Յովհ. ԺԵ 22–24–127	Բ Կարնի. Ը 14–569	Եբր. ԺԱ 34–53
Յովհ. ԺԸ 9–533	Բ Կարնի. Թ 6–130	Եբր. ԺԳ 17–568
Յովհ. ԻԱ 45–48–84	Բ Կարնի. ԺԱ 14–517	
	Գաղաթ. Ա 3–449	Յակ. Ե 16–798
Գարշ. Բ 44–750	Գաղաթ. Ա 6–7–572	Ա Պեդր. Գ 20–349
Գարշ. Է 39–514	Գաղաթ. Ա 8–538, 572	Ա Պեդր. Ե 8–370
Գարշ. Թ 40–127	Գաղաթ. Բ 19–449	
Գարշ. ԺԳ 21–642	Գաղաթ. Բ 20–449	Բ Պեդր. Գ 9–448
Գարշ. ԺԳ 22–465	Գաղաթ. Գ 17–641	
Գարշ. Ի 28 – 169, 379, 568	Գաղաթ. Ե 12–797	Ա Յովհ. Ա 1–528
	Գաղաթ. Զ 14–582	Ա Յովհ. Բ 18–545
Հո. Ա 21–22–591		Ա Յովհ. Գ 22–103
Հո. Ե 9–606	Եփես. Ե 13–513	Ա Յովհ. Գ 1–263
Հո. Ե 10–606	Եփես. Զ 5–65	Ա Յովհ. Գ 7–171
Հո. Ե 15–595		Ա Յովհ. Ե 15–103
Հո. Ը 32–449	Փիլիպ. Ա 23–127	Ա Յովհ. Ե 20–569
Հո. Թ 3–557	Փիլիպ. Բ 9–10–774	
Հո. Թ 5–606, 774	Փիլիպ. Բ 10–774	Բ Յովհ. 9–10–171
Հո. ԺԲ 17–591		
Հո. ԺԳ 8–448	Կաղաթ. Գ 5–449	Բաբելոն. Գ 36–569
Հո. ԺԳ 10–450		
Հո. ԺԵ 30–348	Ա Թեառ. Ե 21–5	Գ Մկեր. Զ 5–53
Ա Կարնի. Ա 29–794		
Ա Կարնի. Ա 31–582		
Ա Կարնի. Ը 3–448		
Ա Կարնի. Ը 6–528		

ԱՆՁՆԱՆՈՒՆՆԵՐ

Ա

- ԱԲԱՍ 363
 ԱԲԱՍ (ԵՐԷՑ) 553
 ԱԲԱՍ (ՍՊԱՐԱՊԵՏ ՀԱՅՈՑ) 710
 ԱԲԱՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱՅՈՑ) 433, 735, 736, 748, 749, 754, 755
 ԱԲԱՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 164-167, 172, 421, 422
 ԱԲԱՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԿԱՐՈՒՑ ԿԱՄ ՎԱՆԱՆԴԻ) 766, 767, 806, 816, 819, 824
 ԱԲԱՍ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ (ԹԱԳԱԽՈՐ) 431
 ԱԲԳԱՐ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱՅՈՑ, ՈՐԴԻ ԱՐՋԱՄԻ) 664-667, 795
 ԱԲԳԱՐ, ԱԲԳԱՐՈՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱՅՈՑ) 473-479, 488
 ԱԲԳԱՐ ԼԱՄԱՑԻ 473
 ԱԲԴԱՆ ԴԱՏԱԽՈՐ 398
 ԱԲԴՈՒ (ԻԾԽԱՆ ԵԴԵՍԻԱՅԻ) 475
 ԱԲԴԼԱԲԱՍ 740
 ԱԲԴԼ ԱԶԻԱԶ, ԱԲԴԼ ԱԶԻԶ, ԱԲԴԼ-ԱԶԻԶ 363, 394, 395, 721
 ԱԲԴԼԱՅ (ՀԱՅՐ ՄԱՀՄԵՏԻ) 692
 ԱԲԴԼԱՅ 362-364, 725, 726, 728
 ԱԲԴԼԱՅ ՄԻԻՍ 726-728
 ԱԲԴԼԱՅ ՈՍՏԻԿԱՆ 703
 ԱԲԴԼ ԱՍՈՒՐ 407
 ԱԲԴԼՄԵԼՔ ԻՊՆ ՄՐՈՒԱՆ 728
 ԱԲԴԼ ՄԵԼՔ, ԱԲԴԼ ՄԵԼԻՔ 368, 377, 378, 407, 704
 ԱԲԴԼՄԵԼԻՔ ԻԲՆ ՄՐՈՒԱՆ 363, 719, 720
 ԱԲԴԼ ՄՈՒՏԱՂԻԲ 363
 ԱԲԵՂԵԱՆ, ԱԲԵՂԵԱՆ Մ. 619, 621, 624, 632, 633
 ԱԲԷԼ (ԻԾԽԱՆ) 658
 ԱԲԻԱ (ՌՈՐՈՎԱՄԻ ՈՐԴԻՆ) 465, 508, 644
 ԱԲԻԿԱԶ (ԵՐԷՑ) 129
 ԱԲԻՄԷԼԷՔ 642
 ԱԲԻՈՒԴ (ՈՐԴԻ ԱՀԱՐՈՆԻ) 348
 ԱԲԻՐՈՆ 382
 ԱԲԼ ԱԲԱՍ 363
 ԱԲԼ ԱԲԱՍ ԱԲԴԼԱՅ (ՈՐԴԻ ՄԱՀՄԵՏԻ) 363
 ԱԲԼԱՍԱԴ 404, տե՛ս ՍՏԵՓԱՆՈՍ ԱԲԼԱՍԱԴ
 ԱԲԼԽԱՐԻԲ 762
 ԱԲԼՀԱԺ (ՈՐԴԻ ՌՈՎԴԱՅ) 763, 767, 768, 818
 ԱԲԼՎԱՀԴԻ ԵՄԷՄԻԿ 411
 ԱԲՈՒԲԱՔՐ 716-718, 728
 ԱԲՈՒԲՔՐ (ԱԲՈՒՀՓԻ ՈՐԴԻՆ) 362
 ԱԲՈՒԲՔՐ ԱԲԻ ԿԱՀՓԵԱՆ 362
 ԱԲՈՒԹԱԼՀԱՊ (ԹՈՌՆ ՀԱՄՏՈՒՆԻ) 759
 ԱԲՈՒՀՓ 362
 ԱԲՈՒՂԿԱՄԷՆՈՍ 357
 ԱԲՈՒ ՄՈՒՍԷ 404, 408, ՏԵՄ ՅԻՍԱՅԻ ԱԲՈՒ ՄՈՒՍԷ
 ԱԲՈՒ ՄՍԼԻՄ 363
 ԱԲՈՒ ԶԱՓՐ 363
 ԱԲՈՒ ԶԱՓՐ ԱՐԱԾԱՑԻ 407
 ԱԲՈՒ ՍԱՀԱԿ 408
 ԱԲՈՒՍԱՀԼ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ) 826, տե՛ս ԱՊՈՒՍԱՀԼ
 ԱԲՈՒՍԱԺ 735, 743, 745
 ԱԲՈՒՍԻԴ 362
 ԱԲՈՒՏԼՈՒՓ (ԱՄԻՐԱՅ) 736, 761, 767, 769
 ԱԲՐԱՀԱՄ (ՆԱՀԱՊԵՏ ՀՐԷԻՑ, ՈՐԴԻ ԹԱՐԱՅԻ) 75, 127, 250, 275, 355, 360, 450, 458, 459, 464, 468, 469, 485, 641, 644, 648, 653, 740
 ԱԲՐԱՀԱՄ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՏԱՐԱԽԻՆԻ) 168
 ԱԲՐԱՀԱՄ (ՄԵՏՐԱՊԱԽԼԻՏ) 667
 ԱԲՐԱՀԱՄ ԱՄԻՐՄՈՄՆԻ 408
 ԱԲՐԱՀԱՄ ԵՊԻՍԿ. ՄԱՄԻԿՈՆԷԻՑ 128
 ԱԲՐԱՀԱՄ (ԵՐԷՑ) 553

- ԱՐԱՐԱՆԱՄ (ՌԵՏՈՒՆԵԱՑ ԵՊԻՍԿՈ-
ՊՈՍ) 547, 549
- ԱՐԱՐԱՆԱՄ Ա. ԱՂԲԱԹԱՆԵՑԻ ԿԱԹՈ-
ՂԻԿՈՍ 443
- ԱՐԱՐԱՆԱՄ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ (ՌԵՏՈՒ-
ՆԵԱՑ ԳԱԻԱՌԻՑ) 692, 693
- ԱՐԱՐԱՆԱՄԵԱՆ Ա. Գ. 622
- ԱՐԱՐԱՄ 458, տե՛ս ԱՐԱՐԱՆԱՄ (ՈՐԴԻ
ԹԱՐԱՅԻ)
- ԱԲԻՈՆ (ՀԵՐՁՈՒԱԾՈՂ) 479
- ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍ 28, 150, 443, 640
- ԱԳԵՆՈՎԹ 34
- ԱԳՐԻՊՊԱՍ (ԿԱՅՍՐ) 651
- ԱԴԱՄ 32, 309, 354, 442, 455, 457, 458,
465, 468, 472, 498, 500, 595, 622, 644,
648, 673, 732, 785, 828
- ԱԴԻԷ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 475, 477, 478, 667
- ԱԴՐԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 480, 651
- ԱԶԱԴ 434
- ԱԶԱԶ (ԱՄԻՐԱՅ) 812, 814
- ԱԶԱՐԻԱ 472, 644
- ԱԹԱՆԱԳԻՆԷՍ 680
- ԱԹԱՆԱՍ, ԱԹԱՆԱՍԻՈՍ (ՀԱՅՐԱ-
ՊԵՏ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԻԱՅԻ) 453, 688,
730, 776, 777, 779, 782, 785, 786, 789
- ԱԹԱՆԱՍ (ՔԱՀԱՆԱՅ) 141
- ԱԹԱՆԱՍ ՍՈՒՐԲ 389
- ԱԹԱՆԱՍԻՈՍ (ՔԱՀԱՆԱՅ) 139, 142
- ԱԹԱՇՈՒՈՐԱ (ԶՕՐԱՊԵՏ ՊԱՐՍԻՑ)
152
- ԱԹԵՆԱԴՐՈՐՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 490
- ԱԹԵՆԱՍ 662
- ԱԺԳԱՀԱԿ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՄԱՐԱՅ) 466-
468, 481, 654, 659
- ԱՇԱԽՈՒԹԷԹ 754
- ԱԼԵԽՈՐ ՀԵՐԱՅ 768
- ԱԼԵՔՍ 434
- ԱԼԻ (ՈՐԴԻ ՅԱՀԷԻ) 709, 729
- ԱԼՓ ԻԼԻԹՈՒԵՐ, ԱԼՓԻՂՈՒԹՈՒԷՐ
(ԶՕՐԱՎԱՐ ԵՒ ՄԵԾ ԻՇԽԱՆ ՀՈՆԵ-
ՐԻ) 295, 314
- ԱԿԱԿ 776
- ԱԿՌԱԶԱՆԷՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈՐԵՍ-
ՏԱՆԻ) 653
- ԱՀԱՐՈՆ 257, 447
- ԱՀԱՐՈՆ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ)
424
- ԱՀԱՐՈՆ (ՄԵՀԵՆՈՒՆԵԱՑ ԵՊԻՍԿՈ-
ՊՈՍ) 547, 549, 553)
- ԱՀԱՐՈՆ ԱՄԻՐ-ԱԼ ՄՈՒՄՆԻ 727, 728
- ԱՀՄԱՏ ԱՄԻՐ-ԱԼ-ՄՈՒՄՆԻ 709, 729,
742
- ԱՀՄԱՏԱՆ (ԶՕՐԱՎԱՐ) 230
- ԱՀՈՏԱ 484
- ԱՂԱ 363
- ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ, ԱՂԵՔՍԱՆԴՐՈՍ, Ա-
ՂԷՔՍԱՆԴՐ 466, 470, 646, 647, 649,
650, 655, 657, 765, տե՛ս ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ
ՄԱԿԵՐՈՆԱՅԻ
- ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ՝ ԱՂԷՔՍԱՆԴՐ ՄԱԿԵ-
ՐՈՆԱՅԻ 136, 468-470, 485, 508, 532,
654, 679
- ԱՂԵՔՍԱՆԴՐՈՍ ՄԱՐԵԱՅ (ԿԱՅՍՐ)
651
- ԱՂԷՔՍԱՆԴՐ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՅՈՒՆԱՅ,
ԵՂԲԱՅՐ ԼԵԽՈՆԻ) 748
- ԱՂԷՔՍԱՆԴՐՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 483
- ԱՂԷՔՍԱՆԴՐՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 487
- ԱՂՍԻՄԱՐՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 733
- ԱՃԱՌԵԱՆ Հ. 634
- ԱՄԱՂԷԿ 223
- ԱՄԱՍԻԱՅ 75, 459, 462, 465, 644
- ԱՄԲԱԿ 75
- ԱՄԲԱԿՈՒՄ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 167
- ԱՄԻՆԴԷՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈՐԵՍԱ-
ՆԻ) 653
- ԱՄՂԻՔՈՍ (ԿՐՕՆԱԽՈՐ) 487, 767
- ԱՄՈՆ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԱՅԻ 731
- ԱՄՈՎՆ 508, 646
- ԱՄՈՎՍ (ՄԱՐԳԱՐԷ) 465, 644, 725
- ԱՄՐ 716-718
- ԱՄՐԱՄ (ՈՐԴԻ ԿԱՀԱԹԻ) 464, 465, 641

- ԱՆԱԿ 671
 ԱՆԱԿ (ՆԱԽԱՐԱՐ) 488, 489, 491
 ԱՆԱԿ ՊԱՐԹԵԻ (ՀԱՅՐ ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒ-
 ՍԱԽՈՐԶԻ 65, 494, 495, 497
 ԱՆԱՆ (ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ ԱԲԳԱՐ ԹԱ-
 ԳԱԽՈՐԻ) 473, 667
 ԱՆԱՆԻԱ 639, 644
 ԱՆԱՆԻԱ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 129, 162
 ԱՆԱՆԻԱ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 426
 ԱՆԱՆԻԱ (ՆԱՐԵԿԱՎԱՆՔԻ ԱՌԱՋ-
 ՆՈՐԴ) 446
 ԱՆԱՆԻԱ Ա. ՄՈԿԱՑԻ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
 ՀԱՅՈՑ) 619, 749, 750, 756, 758
 ԱՆԱՆԻԱ ՆԱՐԵԿԱՑԻ 441-443, 753
 ԱՆԱՆԻԱ ԾԻՐԱԿԱՑԻ 641, 702
 ԱՆԱՆՈՒՆ, ԱՆԱՆՈՒՆ ՀԵՂԻՆԱԿ 28,
 667
 ԱՆԱՆՈՒՆ (ԱՐԾՐՈՒՆԻ) 626, 627
 ԱՆԱՆՈՒՆ (ՈՐԴԻ ԱԲԳԱՐԻ) 477
 ԱՆԱՆՈՒՆ ԿԱՂԱՆԿԱՏՈՒԱՑԻ 28
 ԱՆԱՍԵԱՆ Յ. 441
 ԱՆԱՍՏԱՍ (ԿԱՅՍՐ) 339, 422, 541, 543,
 546, 573, 602, 732
 ԱՆԱՍՏԱՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 254,
 356, 701, 702
 ԱՆԱՍՏԱՍ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ՎՐԱՑ) 424,
 430
 ԱՆԱՏԱԽԼԻՍ (ԶՕՐԱՎԱՐ ՅՈՒՆԱՑ) 681, 683
 ԱՆԱՏՈՂԻՈՍ ԱՂԷՔՍԱՆԴՐԱՑԻ (Ե-
 ՊԻՍԿՈՊՈՍ) 492
 ԱՆԳԷ, ԱՆԳԷԱՍ (ՄԱՐԳԱՐԷ) 466, 646
 ԱՆԴԵԿԱՆ 688
 ԱՆԴՈԿ (ՄԻՆԵԱՑ ՏԷՐԻ ԻԾԽԱՆ) 150-
 152, 681
 ԱՆԴՐԷ (ՍՈՒՐԲ) 351
 ԱՆԴՐԷ (ԻԾԽԱՆ) 189
 ԱՆԴՐԷ ԵՐԷՅ 352
 ԱՆԴՐԷԱՍ (ԱՌԱՔԵԱԼ) 474, 507
 ԱՆԴՐԷԱՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 351
 ԱՆԴՐԷԱՍ (ԵՂԲԱՅՐ ՄԱՆԳՆՈՍ
 ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ) 730
 ԱՆԴՐԻԱՆԷ (ԿԱՅՍՐ) 480
 ԱՆԵԲԻՍ 459
 ԱՆԵՐՈՂՈԳԻՍ (ՈՐԴԻ ԹԷՈՓԻԼՈՍ
 ԶՕՐԱՎԱՐԻ) 147
 ԱՆԹԻՄՈՍ ՆԻԿՈՂԻՄԱՑԻ 492
 ԱՆՆԱ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 699
 ԱՆՈՒՇԱԽԱՆ 75
 ԱՆՏԻՆՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 477
 ԱՆՏԻԳՈՆՈՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ) 655, 663
 ԱՆՏԻՈՔ (ՈՐԴԻ ՍԵՂԵԽԿԻՈՍԻ) 485
 ԱՆՏԻՈՔՈՍ 62, 468, 508, 647, 649
 ԱՆՏԻՈՔՈՍ (ԶՕՐԱՎԱՐ ԿՈՍՏԱՆ-
 ԴԻՈՍԻ) 677, 678
 ԱՆՏԻՈՔՈՍ ԵՊԻՓԱՆԷՍ 647
 ԱՆՏԻՈՔՈՍ ԹԷՈՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ) 655
 ԱՆՏԻՈՔՈՍ ՍԻԴԷԱՑԻ 656
 ԱՆՏԻՈՔՈՍ ՍՈՎՏԵՐ (ԹԱԳԱԽՈՐ, ՈՐ-
 ԴԻ ԱՊԱՄԱՅ) 655
 ԱՆՏԻՊԱՏՐՈՍ, ԱՆՏԻՊԱՏՐՈՍ ԱՍ-
 ԿԱՂՈՆԱՑԻ 650
 ԱՆՏՈՆ (ՃԳՆԱԽՈՐ) 687
 ԱՆՏՈՆԻՆՈՍ 472, 487
 ԱՆՏՈՆԻՆՈՍ ԲԱՐԵՊԱՇՏ (ԿԱՅՍՐ) 480
 ԱՆՏՈՆԻՆՈՍ ԱՌԱՋԻՆ (ԿԱՅՍՐ) 651,
 663, 664
 ԱՆՏՈՆԻՆՈՍ ԵՐԿՐՈՐԴ (ԿԱՅՍՐ) 483
 ԱՇԴԱՏ 712
 ԱՇԽԷՆ (ԹԱԳՈՒՀԻ, ԿԻՆ ՏՐԴԱՏ ԹԱ-
 ԳԱԽՈՐԻ) 501, 503
 ԱՇԽԷՆԴԱՐ (ԱՇԽԷՆ ԹԱԳՈՒՀՈՒ
 ՀԱՅՐԸ) 501
 ԱՇՈՏ 692
 ԱՇՈՏ (ԹԱԳԱԽՈՐ, ՀԱՅՐ ՍՄԲԱՏԻ)
 736, 760
 ԱՇՈՏ (ՈՐԴԻ ԾԱՊՈՒՀԻ) 734, 744, 747
 ԱՇՈՏ (ԻԾԽԱՆ ՍԻՆԵԱՑ) 415
 ԱՇՈՏ (ՈՐԴԻ ՍՄԲԱՏԻ) 745
 ԱՇՈՏ (ԻԾԽԱՆ ՏԱՐՕՆԻ) 757
 ԱՇՈՏ (ՈՐԴԻ ԳՐԻԳՈՐՈՑ ՏԱՐՕՆՈՑ)
 812
 ԱՇՈՏ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ)
 762, 826

- ԱՇՈՏ, ԱՇՈՏ ՄՍԱԿԵՐ (ՈՐԴԻ ՍՄ-
ԲԱՏԻ) 707, 709, 710
ԱՇՈՏ Ա. ԹԱԳԱԽՈՐ 621, 729, 734, 740
ԱՇՈՏ ԱՆԹԻՊԱՏՐԻԿ 730
ԱՇՈՏ ԱՊԱՀԻ ՊԱՏՐԱԿԻ (ՈՐԴԻ ԸԱ-
ՊՈՒՀԻ) 508
ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ 707
ԱՇՈՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ (ԵՂԲԱՅՐ ՍՄ-
ԲԱՏԻ) 414, 702, 705, 720, 735, 738-741
ԱՇՈՏ Բ. ԵՐԿԱԹ (ԸԱՀԱՆԾԱՀ) 735,
748, 749
ԱՇՈՏ Գ. ԸԱՀԱՆԾԱՀ (ՈՐԴԻ ԱԲԱՍԻ)
735, 755, 756, 758, 760
ԱՇՈՏ ՀԱՅԿԱԶՆԻ (ԻԾԽԱՆ) 414
ԱՇՈՏ ՄԱՐԶՊԱՆ 818
ԱՇՈՏ ՊԱՏՐԻԿ 719, 725
ԱՇՈՒԾԱ (ՎՐԱՑ ԲԴԵԾԽ) 163
ԱՇՈՒԾԱՆ (ԻԾԽԱՆ) 508
ԱՊԵՂԷՍ (ՀԵՐՁՈՒԱԾՈՂ) 482
ԱՊՈՂԻՆԱՐ 373
ԱՊՈՂԻՆԱՐԷՍ 776, 778, 785, 787
ԱՊՈՂՈՎՆ 56
ԱՊՈՒԼԻ (ՈՐԴԻ ԳՐԻԳՈՐԻ) 419
ԱՊՈՒ ԱԼԻ ՀԱՅԿԱԶՈՒՆԻ (ԻԾԽԱՆ
ԱՂՈՒԱՆՔԻ) 414
ԱՊՈՒՀԱՐՊ 824
ԱՊՈՒՄՍԱՐ (ԱՄԻՐԱՅ) 816
ԱՊՈՒ ՄՐՈՒԱՆ 414
ԱՊՈՒՍԱՀԼ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՎԱՍՊՈՒՐԱ-
ԿԱՆԻ) 756, 826
ԱՊՈՒՍԱՀԼ (ՔՈՒԵՐՈՐԴԻ ԳԱԳԻԿ
ԹԱԳԱԽՈՐԻ) 824
ԱՊՈՒՍԷԹ (ՈՐԴԻ ԱՏՐՆԵՐՍԵՍՀԻ)
419, 707
ԱՊՈՒՍԷՃ 826, ՏԵՍ ԱԲՈՒՍԱՃ
ԱՊՐՈՒԷԶ-ԽՈՍՐՈՎ (ՊԱՐՄԻՑ ԱՐՔԱ-
ՅԻՑ ԱՐՔԱՅ) 510, 547, 548, 552
ԱՊՐՍԱՄԻԿ (ՔՈՅՐ ՍՏԵՓԱՆՆՈՍԻ)
418
ԱՌԱՆ 38, 39, 42, 75, 76, 468, 598, 659
ԱՌԱՆ (ԹԱՐԱՅԻ ԵՐԷՑ ՈՐԴԻՆ, ԵՂ-
ԲԱՅՐ ԱԲՐԱՀԱՄԻ) 458
ԱՌԱՏԱՆ (ՏՈՀՄԱՊԵՏ) 135
ԱՌԱՔԵԼ ԴԱԽՐԻԺԵՑԻ 623
ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ ՎԱՐԱԳ 27, 28
ԱՌՆԱԿ 75
ԱՍԱ 644
ԱՍԱԲ, ԱՍԱՓ (ՈՐԴԻ ԵԻ ՅԱԶՈՐԴ
ԱԲԻԱՅԻ) 465, 508
ԱՍԱՅ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 76
ԱՍԱՄՈՎՆ 647
ԱՍԼԱՆԾԱՀ 435
ԱՍԿԱԿԱԴԷՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈՐԵՍ-
ՏԱՆԻ) 653
ԱՍՈՂԻԿ, ԱՍՈՂՆԻԿ 619-631, 633
ԱՍՈՒՐ (ՈՐԴԻ ՍԵՄԻ) 459, 652, 653
ԱՍՊԵՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ 470
ԱՍՊՈՒՐԱԿԷՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ,
ԵՂԲԱՅՐ ԶԱԽԷՆԻ)
ԱՍՏՂԻԿ 461
ԱՍՏՈՒԱԾ (Աստ' ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾ)
39, 44, 45, 47-50, 53, 54, 57, 59, 65-69,
71, 72, 78-81, 83, 84, 87-89, 91, 92, 94,
96-98, 100, 103-108, 110, 117, 118, 120-
128, 137-139, 143-147, 161, 165-167,
169-172, 174, 176, 185, 199, 201, 206,
210, 213, 214, 216, 219, 238, 240-243,
257, 260-269, 271, 274, 275, 277, 279-
284, 296, 298, 301-303, 307, 310-316,
318, 319, 321-324, 326-333, 335, 338,
340, 347, 348, 351-353, 359-361, 368,
370-377, 379-386, 390-392, 396, 402,
413-415, 418, 419, 428, 430-433, 442,
446-453, 455-458, 465, 470, 473-478, 480,
482, 484, 490, 494-497, 502-507, 514,
515, 518, 523-527, 529, 531, 536-542,
546, 547, 549-559, 561, 562, 569, 570,
572, 573, 578-583, 585-591, 594, 596,
599, 570, 572, 573, 578-583, 585-591,
594, 596, 599-601, 603-606, 608, 639,
641, 643, 645, 649, 651, 663, 667, 673,
676-678, 684, 686, 688, 689, 695, 697,
700, 703-705, 708, 710, 715, 718, 724-

- 726, 731, 739, 740, 742, 743, 745, 750-751, 753-755, 761, 762, 767, 770, 773-775, 777-784, 786-800, 802, 807, 809-811, 813, 814, 819, 821, 824, 828
- ԱՍՏՈՒԱԾ ԲԱՆՆ, ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԲԱՆՆ 778, 782, 783, 799
- ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆ, ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՆ 487, 490, 775, 778, 780, 781, 784, 788, 795, տե՛ս ԳՐԻԳՈՐ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆ
- ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ 570, 581, 605, 606
- ԱՍՏՈՒԱԾՈՐԴԻ 70, 81, 126
- ԱՍՔԱՆԱԶ 33
- ԱՏՈՄ (ՍՈՒՐԲ) 708
- ԱՏՈՄԱՅ ՈՒԽՏ 742
- ԱՏՐՆԵՐՍԵՀ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԳՐԱՑ) 744
- ԱՏՐՆԵՐՍԵՀ (ԻԾԽԱՆՈՐԴԻ, ՈՐԴԻ ՍԱՀԼԻ) 233, 419, 578, 580, 586
- ԱՏՐՆԵՐՍԵՀ (ՈՐԴԻ ԻԾԽԱՆԱՆՈՒՆԻ) 420
- ԱՏՐՆԵՐՍԵՀ (ԽԱԶԵՆԻ ԻԾԽԱՆ) 708
- ԱՐԱ, ԱՐԱ ԳԵՂԵՑԻԿ 75, 459, 461-463, 511
- ԱՐԱԼԻՈՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
- ԱՐԱՄ 75, 459, 461-463, 511
- ԱՐԱՄ (ՈՐԴԻ ՍԵՄԻ) 652
- ԱՐԱՄԱԶԴ (ՀԱՅՐ ԴԻՑՆ ԱՄԵՆԱՅՆԻ) 501
- ԱՐԱՄԱՅԷԼ 226
- ԱՐԱՄԱՅԻՍ, ԱՐՄԱՅԻՍ (ՈՐԴԻ ԱՐԱՄԻ) 75, 459, 462
- ԱՐԱՄԱՆԵԱԿ, ԱՐՄԵՆԱԿ 75, 459, 462
- ԱՐԲԱԿ 75
- ԱՐԲԷԼ 459
- ԱՐԳԱՄ 479
- ԱՐԴԻԾԻ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 168
- ԱՐԴԻԾՈՅ (ԱՍՈՐԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 685
- ԱՐԵԻԷՍ (ՎՐԱՑ ԶՕՐԱՎԱՐ) 415
- ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ Զ. 442
- ԱՐԷԴ (ՈՐԴԻ ՄԱՂԱՂԻԷԼԻ) 456
- ԱՐԷՍ 292
- ԱՐԻԱՆՈՍ 590
- ԱՐԻՈՍ 170, 342, 358, 359, 373, 494, 549, 553, 592, 772, 778, 782, 787
- ԱՐԻՈՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
- ԱՐԻՈՍ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԱՑԻ 730
- ԱՐԻՍՏԱԲՈՒԼՈՍ 649, 650
- ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ (ՈՐԴԻ ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱԻՈՐՉԻ) 65
- ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ԼԱՍՏԻՎԵՐՏՑԻ՝ ԼԱՍՏԻՎԵՐՑԻ 441, 620, 623, 624, 631
- ԱՐԿԱԴԷՈՍ (ՈՐԴԻ ԹԷՈԴՈՍԻ) 731
- ԱՐՄԱՄԻԹՐԷՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
- ԱՐՄԱՅԷԼ 417
- ԱՐՄԵՆ 463, տե՛ս ԱՐԱՄ
- ԱՐԾԱԿ (ՈՐԴԻ ՊԱՊ ԹԱԳԱԽՈՐԻ) 683
- ԱՐԾԱԿ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՊԱՐՍԻՑ) 36, 486
- ԱՐԾԱԿ Ա (ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱՅՈՑ) 63, 470, 471, 488
- ԱՐԾԱԿ Բ ԱՐԾԱԿՈՒՆԻ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱՅՈՑ) 470, 680, 681
- ԱՐԾԱԿ ՄԵԾ (ՈՐԴԻ ԱՐՏԱԾԷՍԻ) 468, 469, 485, 486, 656, 657, 661
- ԱՐԾԱԿ ՔԱԶ (ՊԱՐԹԵԽԱՑ ԱՐՔԱՅ) 468, 469, 471, 485, 508, 647, 655-657, 672
- ԱՐԾԱԿԱՆ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ) 486, 656, 661, 662
- ԱՐԾԱՄ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱՅՈՑ, ՈՐԴԻ ԱՐՏԱԾԻՍԻ) 472, 473, 664
- ԱՐԾԱՆԱԿ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ) 656
- ԱՐԾԱԽԻՐ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ) 473, 486, 649, 656, 664, 665
- ԱՐԾԱԽԻՐ ԱՐԾԱՐՈՒՆԻ 159
- ԱՐԾԵԶ ՈՎՔՈՍԱՅ 654
- ԱՐԾԷԶ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ) 472, 486
- ԱՐՉԷՍ (ՏՈՀՄԱՊԵՏ) 135
- ԱՐԶԱՄ 664, տե՛ս ԱՐԾԱՄ
- ԱՐՍԵԼԻՈՍ 494
- ԱՐՏԱԾԷԶ, ԱՐՏԱԾԷՍ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ) 478, 486, 654-657, 663-667
- ԱՐՏԱԾԷՍ (ԵՂԲԱՅՐ ՎԱՀԱՆ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆԻ) 687

ԱՐՏԱԾԷՍ ԱՐԾԱԿՈՒՆԻ (ԱՐՔԱՅ ՀԱՅՈՑ) 42, 43, 462, 471, 476, 479-482, 488
 ԱՐՏԱԾԷՍ ԵՐԿԱՅՆԱԲԱԶՈՒԿ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՊԱՐՍԻՑ) 654
 ԱՐՏԱԾԷՍ ԵՐԿԱՅՆԱԶԵՌԻՆ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ) 466, 646
 ԱՐՏԱԾԷՍ ԵՐԿՐՈՐԴ 466, 468
 ԱՐՏԱԾԷՍ Ա (ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱՅՈՑ, ՈՐԴԻ ԱՐԾԱԿԻ) 661, 662, 664, 668, 669
 ԱՐՏԱԾԷՍ ՈՒՇԵՂ՝ ՈՒՇԻՄ 466, 647
 ԱՐՏԱԾԷՍ Գ. ՈՎԳՈՍ 647, 684
 ԱՐՏԱԾԷՍ Դ. ԸՎՔԱՅ 647
 ԱՐՏԱԾԻՐ (ՈՐԴԻ ՎՌԱՄԾԱՊՈՒՀԻ, ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱՅՈՑ) 36, 684-686
 ԱՐՏԱԾԻՐ (ՈՐԴԻ ՊԱՐՍԻՑ ԱՐՔԱՅ ԿԱԽԱՏԻ) 219, 714, 715
 ԱՐՏԱԾԻՐ ՍԱՍԱՆԵԱՆ ՍՏԱՀՐԱՑԻ (ՈՐԴԻ ՍԱՍԱՆԻ) 36, 150, 485-491, 501, 509, 657, 669-672, 675, 711
 ԱՐՏԱԽԱԶ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻ 490, տե՛ս ԱՐՏԱԽԱԶԴ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻ
 ԱՐՏԱԽԱԶԴ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱՅՈՑ) 480, 481, 663, 664
 ԱՐՏԱԽԱԶԴ (ՈՐԴԻ ՏԻԳՐԱՆԻ, ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱՅՈՑ) 42, 472
 ԱՐՏԱԽԱԶԴ (ՈՐԴԻ ԱՐՏԱԾԷՍԻ, ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱՅՈՑ) 669
 ԱՐՏԱԽԱԶԴ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻ (ՍՊԱՐԱՊԵՏ ՀԱՅՈՑ) 671
 ԱՐՏԱԽԱՆ, ԱՐՏԵԽԱՆ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՊԱՐՍԻՑ) 36, 466, 484-486, 491, 646, 657, 670
 ԱՐՏԵՄ (ԿԱՅՍՐ) 733
 ԱՐՏԵՄԻԴԷ, ԱՐՏԵՄԻԴԷՍ 471, 662
 ԱՐՏԵՄՈՆԻ (ՀԵՐՁՈՒԱԾ) 489
 ԱՐՓԱՔՍԱԴ (ՈՐԴԻ ՍԵՄԻ) 457, 652
 ԱՐՔԵՂԱՅՈՍ (ԻՇԽԱՆ ՉՈՐՐՈՐԴ ՀԱՅՔԻ) 665, 676
 ԱՐՔԵՂԱԽՈՍ 650
 ԱԻԲԵԹԼԱՅ 727
 ԱԻԳՈՍՏՈՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՅՈՒՆԱՑ) 260, 471, 473

ԱԻԳՈՍՏՈՍ ՍԵԻԲԱՍՏՈՍ 471
 ԱԻԹՄԱՆ 718, տե՛ս ՈԹՄԱՆ
 ԱԻՀԱՆ (ԵՐԿԱԲՆԱԿ) 552
 ԱԻՈՎԴ 642
 ԱԻԶԻ (ԱԻԱԳ ԻՇԽԱՆ) 328
 ԱԻՏԱՅ (ՆԱԽԱՐԱՐ) 500
 ԱԻՐԵՂԻԱՆՈՍ, ԱԻՐԵՂԻՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 651
 ԱՓՇԻՆ (ԱՄԻՐԱՅ, ՈՐԴԻ ՍԱԺԻ) 742, 743
 ԱՓՈՑ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 567
 ԱՓՐԻԿԱՆՈՍ 483
 ԱՓՐՈԴԻՏԷ 320, 662
 ԱՔԱԶ (ՈՐԴԻ ՅՈՎԱԹԱՄԻ) 465, 644
 ԱՔԻՏՈՓԷԼ 63

Բ

ԲԱԲ, ԲԱՊ (ՈՐԴԻ ՏԻԳՐԱՆ ԱՒ) 459, 468
 ԲԱԲ ՀՐԱՀԱՏԵԱՆ 373, 378
 ԲԱԲԱՆ 403-405, 408
 ԲԱԲԳԵՆ (ԻՇԽԱՆ) 397
 ԲԱԲԳԷՆ, ԲԱԲԿԷՆ (ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 565, 567, 571, 602, 688
 ԲԱԲԳԷՆ, ԲԱԲԿԷՆ ՍԻՆԵՑԻ 756
 ԲԱԲԵՂԱՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 487, 522, 523
 ԲԱԲԵՂԱՍ (ԵՐԷՑ) 520, 553
 ԲԱԲԻԿ (ՈՐԴԻ ԱՆԴՈԿԻ) 153-155
 ԲԱԳԱՐԱՏ 62, 469, 470, 658, 679
 ԲԱԳԱՐԱՏ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՎՐԱՅ) 806, 816, 818
 ԲԱԳԱՐԱՏ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՓԽԱԶԱՅ, ՈՐԴԻ ԳՈՒՐԳԷՆԻ) 737, 805, 823
 ԲԱԳԱՐԱՏ (ԻՇԽԱՆ ՏԱՐՕՆԻ) 707
 ԲԱԳԱՐԱՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ 479, 726
 ԲԱԳԱՐԱՏ ՄԱԺԻՍՏՈՍ (ՈՐԴԻ ԹՈՒՆԻԿ ԱԲԵՂԱՅԻ) 817
 ԲԱԳԱՐԱՏ ՇԱՄԲԱՏ 660, 661
 ԲԱԳԱՐԱՏ ՏԱՐՕՆՈՅ 763
 ԲԱԴՍՂԻ (ԱՄԻՐԱՅ) 407

- ԲԱԶ (ՈՐԴԻ ՄԱՆԱԽԱԶԻ) 462
 ԲԱԶՈՒԿ 75
 ԲԱԽԴԱՆԷՐ (ԴԱՐԲԻՆ) 352
 ԲԱԿՈՒՐ (ՆԱՀԱՊԵՏ) 130, 135
 ԲԱԿՈՒՐ (ԻՇԽԱՆԱՑ ԻՇԽԱՆ) 818
 ԲԱԿՈՒՐ (ԻՇԽԱՆ) 677, 678
 ԲԱԿՈՒՐ (ԵՐԿԱԲՆԱԿ) 364, 376
 ԲԱՀԻՐԱՅ (ՄԻԱՅՆԱԿԵԱՑ) 358
 ԲԱՂԴԱՍԱՐ 465
 ԲԱՆՆ 347
 ԲԱՆՆ ԱՍՏՈՒԱԾ 170, 534, 565, 572, 602, 603, 754, 779, 792
 ԲԱՆՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ 169, 171, 249, 490, 500, 587, 589, 704, 770, 773, 776, 784, 788, 798
 ԲԱՆՆ ԿԵՆԱՐԱՐ ԿԵՆԱՑ 127, 476, 480
 ԲԱՊ 468, տե՛ս ԲԱԲ
 ԲԱՌԱՀԼԱՅ 480
 ԲԱՍԻԼԻՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ 753
 ԲԱՍԻԼԻԿՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 731
 ԲԱՍԻՐԱ 165
 ԲԱՏ (ԱՄԻՐԱՅ) 738, 763, 802, 815-817, 823
 ԲԱՐԱԿ (ԴԱՏԱԻՈՐ ԻՍՐԱՅԷԼԻ) 465, 642
 ԲԱՐԴԱԾԱՆ 28
 ԲԱՐԴՈՂԻՄԷՈՍ, ԲԱՐԹՈՒՂԻՄԷՈՍ (ԱՌԱՔԵԱԼ) 477, 478, 667
 ԲԱՐԵԱՐՈՍ (ԹԱԳԱԻՈՐ ԱՍՈՐԵՍԱՆԻ) 653
 ԲԱՐԶԱՓՐԱՆ (ՌԾՏՈՒՆԵԱՑ ՆԱՀԱՊԵՏ) 663
 ԲԱՐՇԱՄ 463
 ԲԱՐՇԱՄԻՆԱՅ (ԲԱԲԵԼԱՑԻՆԵՐԻ ԱՍՏՈՒԱԾ) 501
 ԲԱՐՍԵՂ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 436
 ԲԱՐՍԵՂ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ ԽԼԱԶՈՐԻ ՎԱՆՔԻ) 751
 ԲԱՐՍԵՂ, ԲԱՐՍԵՂ ԿԵՍԱՐԱՑԻ 730, 742, 750, 776, 778, 781, 788, 811
 ԲԱՐՍԵՂ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆ 811, տե՛ս ԲԱՐՍԵՂ ԿԵՍԱՐԱՑԻ
 ԲԱՐՍԵՂ ԵՐԱՆԵԼԻ 389, 496
 ԲԱՐՍԵՂ ՀՈԳԵԻՈՐ 753
 ԲԱՐՍԵՂ ՍՈՒՐԲ 779, տե՛ս ԲԱՐՍԵՂ ԿԵՍԱՐԱՑԻ
 ԲԱՐՍԵՂ ՍՈՒՐԲ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ) 682
 ԲԵԼ 461, 462
 ԲԵԼԵՍԻՈՍ (ԹԱԳԱԻՈՐ ԱՍՈՐԵՍԱՆԻ) 654
 ԲԵԼԻՔՈՍ (ԹԱԳԱԻՈՐ ԱՍՈՐԵՍԱՆԻ) 653
 ԲԵՆԻԱՄԵՆ (ՈՐԴԻ ՅԱԿՈԲԻ ԵՒ ՌԱՔԵԼԻ) 465
 ԲԵՆԻԱՄԻՆ (ԹԱՐԳՄԱՆ) 162
 ԲԵՐԻՐԵԼՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 484
 ԲԶԱՓԱՅ (ԱՄԻՐԱՅ) 434
 ԲԶՐՄԵՀ (ԻՇԽԱՆ) 535, 537
 ԲԷՐ 749, 750
 ԲԻԻԶԱՆԴ (ՊԱՏՄԻՉ) 680
 ԲՆԴՈՅ 224, 225
 ԲՆՈՏ (ՎԱՐԴԱՊԵՏ) 172
 ԲՈՀ (ՔԱՀԱՆԱՅ) 166
 ԲՈՐ (ԴՈՒՍՏՐ ԽՈՍՐՈՎԻ, ԹԱԳԱԻՈՐ) 715
 ԲՈՒՂԱՅ 111, 707, 709
 ԲՈՒՆԴԱՐ 671
 ԲՈՒՌՇՆ ՄԱԺԻՍՏՌՈՍ 813
 ԲՈՒՐԴԱՔ 491
 ԲՐՈՍԷ 624
- Գ**
- ԳԱԲԱՂ (ԻՇԽԱՆ) 658
 ԳԱԲԻԱՆՈՍ (ԶՕՐԱՎԱՐ) 662, 663
 ԳԱԲՐԻԷԼ (ՀՐԵՇՏԱԿ ԱՍՏՈՒԾՈՅ) 390, 772
 ԳԱԲՐԻԷԼ (ՈՐԴԻ ՈԶՈՊԸՆՏՐԱՅ) 819, 823
 ԳԱԲՐԻԷԼ (ԵՐԷՑ) 769, 801
 ԳԱԲՐԻԷԼ (ՎՐԱՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 565, 567, 571
 ԳԱԲՐԻԷԼ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԾԽԻԹԱՑԻ 571

- ԳԱԳԻԿ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱՅՈՑ, ԵՂԲԱՅՐ ՍՄԲԱՏԻ) 737, 738, 806-811, 816, 818, 824-828
 ԳԱԳԻԿ (ՈՐԴԻ ՎԱՐԱԶ ՏՐԴԱՏԻ) 387
 ԳԱԳԻԿ (ԵՂԲԱՅՐ ՎԱՐԴԱՆ ՊԱՏՐԻԿԻ) 373, 377
 ԳԱԳԻԿ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 426, 431
 ԳԱԳԻԿ (ԻՇԽԱՆ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ) 744
 ԳԱԳԻԿ (ՈՐԴԻ ՆԵՐՍԵՀԻ) 418
 ԳԱԳԻԿ (ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՈՒԽՏԻՆ ԱՏՈՄԱՅ) 742
 ԳԱԳԻԿ (ՄԵԾՆ ՀԱՅՔԻ ԹԱԳԱԽՈՐ) 622
 ԳԱԳԻԿ Ա 621 ԳԱԳԻԿ ԱՐԾՐՈՒՆԻ 726, 747
 ԳԱԴՎԾՆԱՍՊ 208
 ԳԱԶԱՆ (ՄԵԾԱՏՈՒՆ) 155
 ԳԱԶՐԻԿ 159
 ԳԱԼՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 651
 ԳԱՂԻՈՍ, ԳԱՂՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 487, 489
 ԳԱՄԵՐ 33, 75
 ԳԱՅԱՆԷ, ԳԱՅԻԱՆԷ (ՍՈՒՐԲ) 66, 104-106, 109, 119, 499
 ԳԱՅԼ ՊԵՏՐՈՍ 577, տե՛ս ՊԵՏՐՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ)
 ԳԱՅԻՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 471, 477, 648, 651, ՏԵՄ ՅՈՒԼԻՈՍ
 ԳԱՅԻՈՍ ԱՍՊԵՋԱԿԱՆ ԱՌԱՔԵԼՈՑ 781
 ԳԱՅԻՈՍ ՅՈՒԼԻՈՍ 648, 650, տե՛ս ՅՈՒԼԻՈՍ
 ԳԱՅՇԱՔ (ԻՇԽԱՆ) 182, 658
 ԳԱՌՆԻԿ (ԹՈՌՆ ԳԵՂԱՄ ՆԱՀԱՊԵՏԻ) 462, 658
 ԳԱՌՆԻԿ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 164, 567
 ԳԵԴԵԻՈՒՆ (ԵՐԷՑ) 109
 ԳԵԴԷՈՆ, ԳԷԴԷՈՆ 223, 642
 ԳԵԴԷՈՆ (ԴԱՏԱԽՈՐ ԻՍՐԱՅԵԼԻ) 465
 ԳԵՂԱՄ 75
 ԳԵՂԱՄ (ՈՐԴԻ ԱՐԱՄԱՅԻՍԻ) 459, 462, 658
 ԳԵՈՐԳԻ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ 434
 ԳԵՐՄԱՆՈՍԱՆ (ՏՈՀՄԱՊԵՏ) 135
 ԳԷՈՐԳ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 412-414, 425, 706, 710, 740, 741, 743
 ԳԷՈՐԳ (ՎՐԱՑ ԶՕՐԱՎԱՐ) 415
 ԳԷՈՐԳ (ՍՈՒՐԲ) 351, 432, 709
 ԳԷՈՐԳ ՄԱԴՈՅԵԱՆ 445
 ԳԷՈՐԳԻՈՍ (ՍՈՒՐԲ) 165
 ԳԷՈՐԳԻՈՍ (ՆԱՀԱՊԵՏ) 408
 ԳԻՈՐԳԻ (ԹԱԳԱԽՈՐ) 436, 437
 ԳԻԻՏ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 48, 59, 168
 ԳԻԻՏ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 687, 688
 ԳՆԷԼ 681
 ԳՈԴՈՂԻԱ, ԳՈԹՈՂԻԱ 465, 644
 ԳՈԴՈՆԻԷԼ 642
 ԳՈՂԻԱԴ (ՀՍԿԱՅ ԳԵԹԱՅԻ) 493
 ԳՈՄԵՐ (ՈՐԴԻ ՅԱԲԵԹԻ) 459, 461
 ԳՈՌԱԿ 75
 ԳՈՐ (ՄԵԾԱՏՈՒՆ) 155
 ԳՈՐԳԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 484, 631
 ԳՈՐԻԴՈՒԽՏ (ՄԱՅՐ ԶՈՒԱՆՇԻՐ ԻՇԽԱՆԻ) 246
 ԳՈՒՇԱՐԱՅ, ԳՈՒՇԱՐԱՅ ՀԱՅԿԱԶՆ (ՇԱՐԱՅԻ ՈՐԴԻՆԵՐԻՑ) 659
 ԳՈՒՐԳԷՆ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ) 622, 824, 826, 827
 ԳՈՒՐԳԷՆ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՎՐԱՑ, ՀԱՅՐ ԲԱԳԱՐԱՏԻ) 737, 805, 823
 ԳՈՒՐԳԷՆ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՎՐԱՑ, ՈՐԴԻ ԲԱԳԱՐԱՏԻ) 737, 738, 818, 819, 824, 825
 ԳՈՒՐԳԷՆ (ԵՂԲԱՅՐ ԳԱԳԻԿ ԹԱԳԱԽՈՐԻ) 809
 ԳՈՒՐԳԷՆ ԳՆՈՒՆԻ (ԵՂԲԱՅՐ ԴԱԻԹ ԳՆՈՒՆՈՒ) 746
 ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ 637
 ԳՐԱՆԻԿ ՍԱՂԱՐ 180
 ԳՐԱՏԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 730
 ԳՐԻԳՈՐ (ԻՇԽԱՆ, ԶՕՐԱՊԵՏ ՀԱՅՈՑ) 331, 332, 702
 ԳՐԻԳՈՐ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 167

- ԳՐԻԳՈՐ (ԿՐՕՆԱԽՈՐ) 337
- ԳՐԻԳՈՐ (ՄԱՐԳՊԵՏԱԿԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 168
- ԳՐԻԳՈՐ (ՄԻԻՆԵԱՑ ՆԱԽԱՐԱՐ) 347, 350
- ԳՐԻԳՈՐ (ՏԱՆՈՒՏԷՐ ՅՈՎՍԵՓԱՅ ՎԱՆՔԻ) 377
- ԳՐԻԳՈՐ (ԱՆՁԵԽԱՑԵԱՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 547, 549, 553
- ԳՐԻԳՈՐ (ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 506
- ԳՐԻԳՈՐ (ԻԾԽԱՆ, ՈՐԴԻ ՎԱՍԱԿԻ) 434, 435
- ԳՐԻԳՈՐ (ԱՐՀԻԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԳԱՆՋԱԿԻ) 431
- ԳՐԻԳՈՐ (ՎԱՐԴԱՊԵՏ) 431, 432
- ԳՐԻԳՈՐ (ՈՐԴԻ ՍԵԽԱԴԱՅԻ) 420
- ԳՐԻԳՈՐ (ՈՐԴԻ ԻԾԽԱՆԱՆՈՒՆԻ) 420
- ԳՐԻԳՈՐ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՓԱՌԻՍՈՍՈՅ) 767, 827
- ԳՐԻԳՈՐ (ՈՐԴԻ ԱՏՐՆԵՐՍԵՀԻ) 419
- ԳՐԻԳՈՐ (ԳՐԻՉ) 632
- ԳՐԻԳՈՐ ԱՆԱԽԱՐԱՋԵՑԻ 27
- ԳՐԻԳՈՐ ԱՆՁԻԱՆՁՈՒ 770
- ԳՐԻԳՈՐ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆ 508, 774, 778, 780
- ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ 721
- ԳՐԻԳՈՐ ԻԾԽԱՆ 762
- ԳՐԻԳՈՐ ՄԱԳԻՍՏՐՈՍ 619, 626
- ԳՐԻԳՈՐ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ (ԵՂԲԱՅՐ ՀԱՄԱՋԱՍՊԻ) 701, 719, 725
- ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՋԻԱՆՋՈՒ 730
- ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՑԻ 626
- ԳՐԻԳՈՐ ՆԻԻՍԱՑԻ 730, 781, 782
- ԳՐԻԳՈՐ ՊԱՀԼԱԽՈՒՆԻ 818
- ԳՐԻԳՈՐ ՍՈՒՐԲ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ) 37, 44, 45, 49, 64, 65, 67, 70, 102-106, 109, 300, 301, 304, 342, 343, 349, 372, 373, 375, 393, 405, 407, 412, 454, 488, 491, 492, 494, 495, 497-504, 506-508, 518, 521, 524, 525, 529, 531, 536, 537, 539, 550, 554, 556, 561, 564, 565, 569, 576, 578, 581, 586, 593, 594, 596, 597, 603, 640, 666, 672-674, 676, 680, 684-686, 690, 692, 694, 696, 698, 719, 738, 749, 772, 827
- ԳՐԻԳՈՐ՝ ԳՐԻԳՈՐԻՍ ՀԱՅՈՑ ԼՈՒՍԱԽՈՐԻՉ 44, 64, 421, 430, 492, 499, 592, 621, 689, 771
- ԳՐԻԳՈՐ ՏԱՐՕՆՈՅ 763, 812
- ԳՐԻԳՈՐ ՔԱՀԱՆԱՅ 753
- ԳՐԻԳՈՐԻ (ԿԻՆ ՄԻ) 357
- ԳՐԻԳՈՐԻԿ (ՄՊԱՍԱԽՈՐ) 352
- ԳՐԻԳՈՐԻՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 490
- ԳՐԻԳՈՐԻՈՍ ՍՈՒՐԲ 50, 65, 66, 68, 119, 308
- ԳՐԻԳՈՐԻՍ (ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 431
- ԳՐԻԳՈՐԻՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 431
- ԳՐԻԳՈՐԻՍ (ԵՐԷՑ) 553
- ԳՐԻԳՈՐԻՍ (ՍՈՒՐԲ, ՈՐԴԻ ՎՐԹԱՆԷՍԻ) 69, 70, 72-74, 92, 96, 102, 104, 106-110, 113, 116, 677
- ԳՐԻԳՈՐԻՍ ՊԱՀԼԱԽԻԿ ՍՈՒՐԲ 421
- ԳՐԻԳՈՐԻՍ ՍՈՒՐԲ 45, 64, 120, 121, 123, 124, 164, 169, 304, 373, 429, 430, 495, 497
- ԳՐԻԳՈՐԻՍ ՔՈՐԵՊԻՍԿՈՊՈՍ 703, 704
- Դ**
- ԴԱԴԱՆ 382
- ԴԱԼԱՍԱՆՈՍ ՄԱԺԻՍՏՌՈՍ 737, 814, 815, 821
- ԴԱՄԻԱՆՈՍ (ՍՈՒՐԲ) 165
- ԴԱՆԻԷԼ (ՄԱՐԳԱՐԷ) 649, 800
- ԴԱՆԻԷԼ (ՍՈՒՐԲ) 164, 166
- ԴԱՆԻԷԼ (ՔԱՀԱՆԱՅ) 71, 73, 167
- ԴԱՆԻԷԼ (ՔՈՐԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 680
- ԴԱՆԻԷԼ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՍՈՐԻ 731
- ԴԱՏ (ԳԵՂԱՄԵԱՆ ԳԱՌՆԻԿԻ ՑԵՂԻՑ) 658

- ԴԱՐԵՀ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ) 478-480, 486, 508, 645-648, 657, 667, 668
 ԴԱՐԵՀ ԱՐԾԵՍԵԱՅ 654
 ԴԱՐԵՀ ԱՐՍԱՄԱՀ 647
 ԴԱՐԵՀ ԱՐՏԵՄԵԱՅ 466
 ԴԱՐԵՀ ԽՈՐԹ 466
 ԴԱՐԵՀ ՀԱՐՃՈՐԴԻ 654
 ԴԱՐԵՀ ՎԵՇՏԱՍՊԱՅ 654
 ԴԱՐԵՀ ՎՇՆԱՍՊԵԱՆ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՊԱՐՍԻՑ) 466
 ԴԱՐԻՆ ՏԱԽՂԱՆ 434
 ԴԱԽԹԱԿ 287
 ԴԱԽԻԹ (ՄԱՐԳԱՐԷ) 730, 778, 789, 796
 ԴԱԽԻԹ 75, 126, 252, 277, 391, 448
 ԴԱԽԻԹ (ՈՐԴԻ ՅԵՍՍԷԻ) 465, 493, 508, 547, 642, 643
 ԴԱԽԻԹ (ԹԱԳԱԽՈՐ, ՈՐԴԻ ԴԵՄԵՏՐԷԻ) 432-436
 ԴԱԽԻԹ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 262, 264, 267, 268, 270, 271, 275, 297, 335, 346
 ԴԱԽԻԹ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 407
 ԴԱԽԻԹ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 421, 424-426, 430, 431
 ԴԱԽԻԹ (ԱՆՅԱՂԹ) 688
 ԴԱԽԻԹ (ԵՂԲՕՐՈՐԴԻ ԳԱԳԻԿ ԹԱԳԱԽՈՐԻ) 809, 825, 826
 ԴԱԽԻԹ (ԵՐԷՑ) 553
 ԴԱԽԻԹ (ՎԱՐԴԱՊԵՏ) 431
 ԴԱԽԻԹ (ԿԱՂԱՆԿԱՏՈՒՔԻ ՎԱՆԱԿԱՆ) 372
 ԴԱԽԻԹ (ՈՐԴԻ ՍԵՒԱԴԱՅԻ) 420
 ԴԱԽԻԹ (ՄԱԳԻՍՏՐՈՍ ՅՈՒՆԱՑ) 420
 ԴԱԽԻԹ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԿՈՏԱՅՔ ԳԱԽԱՌԻՑ) 706
 ԴԱԽԻԹ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ (ԹԱԳԱԽՈՐ) 436
 ԴԱԽԻԹ ԳՆՈՒՆԻ (ԵՂԲԱՅՐ ԳՈՒՐԳԷՆ ԳՆՈՒՆՈՒ) 746
 ԴԱԽԻԹ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԲՈՂՆԻԱՅ 571
 ԴԱԽԻԹ ԵՐԱՆԵԼԻ 246
 ԴԱԽԻԹ ԿԻՐԱՊԱՂԱՏ 736, 738, 760, 764, 805, 806, 815-819, 822, 823
 ԴԱԽԻԹ ԺՆԺՂՈՒԿ (ԳՐԻՉ) 621, 624, 632
 ԴԱԽԻԹ ՍԱՀԱՌՈՒՆԻ 622, 694
 ԴԱԽԻԹ ՍՈՒՐԲՆ 702, 703
 ԴԱԽԻԹ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՄԱԾԿՈՏՆ 753
 ԴԱԽՈՆ (ԴԱԽԱՃԱՆ) 404
 ԴԵԲՈՎՐ 642
 ԴԵԿՈՎՐ (ԿԱՅՍՐ) 487, 651
 ԴԵՂԲԻՈՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ 782
 ԴԵՄԵՏՐ ՄԱՐԶՊԱՆ 809
 ԴԵՄԵՏՐԷ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՎՐԱՑ) 434, 435
 ԴԵՄԵՏՐԻՈՍ 656
 ԴԵՄԵՏՐԻՈՍ ՊԱԾԱՐԻՉ (ԹԱԳԱԽՈՐ) 655
 ԴԵՄԵՏՐԻՈՍ ՍԵՊԵՐԻԹԷՍ 656
 ԴԵՆՇԱՊՈՒՀ 690
 ԴԵՍԸՄԻ 434
 ԴԵՐԵՆԻԿ 1. (ՈՐԴԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ԱՇՈՏ ԹԱԳԱԽՈՐԻ 708: 2. (ՈՐԴԻ ԳԱԳԻԿ ԹԱԳԱԽՈՐԻ) 826
 ԴԵՐԿԷՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ) 654
 ԴԵՐԿԻՈՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈՐԵՍԱՆԻ) 653
 ԴԷՈՍԿՈՐՈՍ 793
 ԴԻՄԵՏՐԷ 432
 ԴԻՈԴՈՐՈՍ 373
 ԴԻՈԿՂԵՏԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 492, 498, 499, 501, 504, 509, 651, 674, 729
 ԴԻՈՆԷՍԻՈՍ (ԱՇԱԿԵՐՏ ՊՕՂՈՍԻ) 781
 ԴԻՈՆՍԻՈՍ ԱՂԷՔՍԱՆԴՐԱՅԻ 792
 ԴԻՈՍ 662
 ԴԻՏԻԿ 686
 ԴՈՄԵՏԻԱՆՈՍ, ԴՈՒՄԵՏԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 479, 651
Ե
 ԵԲԵՐ (ՈՐԴԻ ՍԱՂՂԱՅԻ) 457, 458
 ԵԶԵԱՆՑ Կ. 624
 ԵԶԵԿԻԱ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՅՈՒԴԱՅԻ) 465
 ԵԶԵԿԻԷԼ 483

- Եղեկիլ (ԴՊԻՐ) 166
 Եղիգ Իբն Աբդուլմուլիք 363
 ԵղիՏ 722
 Եղնիկ (ԿՈՂԲԱՑԻ) 684
 Եջր (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 350, 422, 693, 694, 704, 717
 Եջր 645, տե՛ս ԵջրԱս
 ԵջրԱս (ՔԱՀԱՆԱՅ ԵՒ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՀՐԷԻՑ) 466, 640, 646
 ԵջրԱս ԱՆԳԵՂԱՑԻ 689
 ԵջրԱս ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԻՍԴԱԴ 571
 ԵԼԱՄ (ՈՐԴԻ ՍԵՄԻ) 652
 ԵԼԱՐՈՎԴԱԳ 465
 ԵԼՏԿՈՒՋՆ (ՏԷՐ ՆԱԽՃԱԽԱՆ ՔԱՂԱՔԻ ԵՒ ԳԱԽԱՌԻ) 435
 ԵՂԱՇԱՅ 430
 ԵՂԱՏԵՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԱՆԳԼԵԱՆՑ 571
 ԵՂԱՐՈՍ (ՈՐԴԻ ՅԱԿԻՄԱՅ) 649
 ԵՂԻԱ (ՍՈՒՐԲ) 164, 681
 ԵՂԻԱ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 345, 367-370, 372, 373, 376, 377, 704
 ԵՂԻԱ (ՍԱՂՄՈՍԵՐԳՈՒ) 172
 ԵՂԻԱ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 567
 ԵՂԻԱՋԱՐ 649
 ԵՂԻԱՋԱՐ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ, ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 273, 274, 280, 282, 294, 296, 301, 329-331, 333, 335, 364, 366, 387
 ԵՂԻԱՋԱՐ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 423, 430
 ԵՂԻԱՋԱՐՈՍ 649
 ԵՂԻԱԿԻՄ 645
 ԵՂԻԱՍ (ՄՈԳ) 588
 ԵՂԻԳ ԻԲՆ ՄՈՒԱԽԵԱ 362
 ԵՂԻՇԱՅ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ) 598
 ԵՂԻՇԱՅ ՍՈՒՐԲ ԵՐԱՆԵԼԻ 39-42, 44, 139, 329, 344, 373, 421, 430
 ԵՂԻՇԷ (ՊԱՏՄԱԳԻՐ) 596-598, 626, 640
 ԵՂԻՈՍ ՊԵՐՏԻՆԱՔՍ (ԿԱՅՍՐ) 651
 ԵՂԻՍԱ 33
 ԵՂԻՍԱԲԵԹ (ԿԻՆ ԶԱՔԱՐԻԱՅԻ) 390
 ԵՂԻՍԷ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 749
 ԵՂԻՍԷՈՍ (ՄԱՐԳԱՐԷ) 128
 ԵՂԻՓԱՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՍՍՈՒՐԻԱՂԷ 571
 ԵՂՈՆ 642
 ԵՄԱՆ 466
 ԵՄԷՄԻԿ 411, տե՛ս ԱԲԼՎԱՀԴԻ ԵՄԷՄԻԿ
 ԵՄՐԱՆ 468, 485
 ԵՆԱՆ (ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ) 472
 ԵՆԱՆՈՍ 472
 ԵՆԷՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԱՐՈՒԵԼԻ 571
 ԵՆԻԲ 274, 284
 ԵՆՈՍ (ԵՐԱՆԵԼԻ) 336
 ԵՆՈՎԱ (ԹՈՌՆ ԱԴԱՄԻ) 32, 455
 ԵՆՈՎՔ (ՀԱՅՐ ՄԱԹՈՒՍԱՂԱՅԻ) 32, 456
 ԵՆՈՎՔ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԾԻՂԿԱՆՈՒ 571
 ԵՊԱՂՄԷՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈՐԵՍԱՆԻ) 653
 ԵՊԻԿՏԻՏՈՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ 786
 ԵՊԻՃԱՆ 814
 ԵՊԻՓԱՆ ԿԻՊՐԱՑԻ 472, 730, 731, 778, 785, 790
 ԵՊԻՓԱՆԷՍ ԱՆՏԻՈՔՈՍ 646
 ԵՌԱՆՇԱՀԻԿ ՎԱԶԱԳԱՆ 395
 ԵՌԻՆԷ (ՄԱՅՐ ԿՈՍՏԱՆԴԻՆԻ 733
 ԵՍԱՅԻ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 402, 706, 727, 728
 ԵՍԱՅԻ, ԵՍԱՅԻԱ, ԵՍԱՅԻԱՍ (ՄԱՐԳԱՐԷ) 78, 289, 447, 791, 792
 ԵՍԱՅԻ (ԱՂՈՒԱՆԻՑ ԻՇԽԱՆ) 708
 ԵՍԱՅԻ (ՈՐԴԻ ԸԵԽԻ) 411
 ԵՍԱՅԻ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 567
 ԵՍԱՅԻ ԱԲՈՒ ՄՈՒՍԷ 408, տե՛ս ՅԻՍԱՅԻ ԱԲՈՒ ՄՈՒՍԷ
 ԵՍԱԻ 1. (ՈՐԴԻ ՍԱԽՈՒՂԱՅ) 643: 2. (ՈՐԴԻ ԻՍԱՀԱԿԻ) 470, 471, 594
 ԵՍԵԲՈՆ 642
 ԵՍՎԱՂԷՆ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 76, 116, 162
 ԵՐԱԿԼԷՍ 659
 ԵՐԱՍՏ 462

- ԵՐԵՄԻԱ (ՄԱՐԳԱՐԷ) 371, 466, 526, 569, 639, 645, 686, 754, 790, 791
- ԵՐԵՄԻԱ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ) 162
- ԵՐԵՄԻԱ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆՔԻ) 421, 430
- ԵՐԵՄԻԱ ԺԳՆԱԽՈՐ 759
- ԵՐԻՆՈՍ 784
- ԵՐՈՒԱԶ (ՔՐՄԱՊԵՏ) 668
- ԵՐՈՒԱՆԴ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱՅՈՑ) 42, 467, 478, 479, 488
- ԵՐՈՒԱՆԴ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱՅՈՑ) 667-669
- ԵՐՈՒԱՆԴ ՍԱԿԱԽԱԿԵԱՑ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱՅՈՑ) 76, 467, 670
- ԵՐՐՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ 450, 491, 528, 767, 800, տե՛ս ՍՈՒՐԲ ԵՐՐՈՐԴՈՒԹԻՒՆ
- ԵԻԳԻՆԻՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԱՄԹԱԽԱՅԻ 571
- ԵԻԹԱՂ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԱՑԻ 731
- ԵԻՂԻՈՍ 482
- ԵԻՆԻՄՈՍ 537
- ԵԻՆՈՄԻՈՍ 781, 782
- ԵԻՍԵԲԻԱ 484
- ԵԻՍԵԲԻՈՍ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ) 482, 506, 507
- ԵԻՍԵԲԻՈՍ 648, տե՛ս ԵԻՍԵԲԻՈՍ ՊԱՄՓԻԼԵԱՑ
- ԵԻՍԵԲԻՈՍ ԵՄԵՍԱՑԻ 791
- ԵԻՍԵԲԻՈՍ ԿԵՍԱՐԱՑԻ 443, 622
- ԵԻՍԵԲԻՈՍ ՊԱՄՓԻԼԵԱՑ 640
- ԵԻՏԻՔԷՍ 373, 773, 787, 788
- ԵԻՏԻՔՈՍ 537, 549, 553
- ԵԻՓԻՄԷՆՈՍ 544, 545
- ԵՓԵՍՏՈՍ 662
- ԵՓԵՏԷ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 489
- ԵՓԹԱՂԻՈՍ 491
- ԵՓՈՒՍՏԷ (ՈՐԴԻ ՍԱԽՈՒՂԱՑ) 643
- ԵՓՐԵՄ 511
- Զ**
- ԶԱՄԵՍԷ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
- ԶԱՌՄԻՀՐ ՀԱԶԱՐԱԽՈՒԽՏ (ԶՕՐԱՎԱՐ ՊԱՐՍԻՑ) 688
- ԶԱՐԵՀ 468
- ԶԱՐՄԱՅՐ 75
- ԶԱՐՄԱՆԴՈՒԽՏ (ՄԱՐՏԻՐՈՍՈՒՀԻ) 477
- ԶԱՐՄԻՀՐ ԵՌԱՆԾԱՀԻԿ 226
- ԶԱՐՄԻՀՐ ՎԱՐԱԶ ՔՈՒՐԴԱԿԵԱՆ՝ ՔՈՒՐԴԱՔԵԱՆ 373, 378
- ԶԱԽԱՆ 75
- ԶԱԽԷՆ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ, ԵՂԲԱՅՐ ԾԱՀԱԿԻ) 683
- ԶԱԽՐԱԲԱԲԷԼ 466, 646, 648
- ԶԱՓՐԱՆԻԿ ԻՇԽԱՆ ՄՈԿԱՑԻ 763
- ԶԱՔԱՐԷ (ՄԱՐՏԻՐՈՍՈՒՀԻ) 477
- ԶԱՔԱՐԻԱ (ՀԱՅՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐՏՁԻ) 71, 73, 92, 96, 105, 106, 109, 116, 118, 120, 389, 429
- ԶԱՔԱՐԻԱ, ԶԱՔԱՐԻԱՍ (ՄԱՐԳԱՐԷ) 466, 646
- ԶԱՔԱՐԻԱ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 343, 421, 423, 430
- ԶԱՔԱՐԻԱ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 709, 710
- ԶԱՔԱՐԻԱ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ) 697, 700, 712
- ԶԱՔԱՐԻԱ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ, ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 365, 366
- ԶԱՔԱՐԻԱ (ՔԱՀԱՆԱՑ) 179
- ԶԱՔԱՐԻԱՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԱՍՏԱՑԻ 571
- ԶԵՄԷՆԴՈՍ (ՄԱՐՏԻՐՈՍՈՒՀԻ) 477
- ԶԵՆՈՐ 509
- ԶԵՆՈՐ ԱՍՈՐԻ 492, տե՛ս ԶԵՆՈՐ ԳԼԱԿ
- ԶԵՆՈՐ ԳԼԱԿ 443
- ԶԵՆՈՆ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՀՈՌՈՄՈՑ) 339, 541, 543, 546, 602, 731
- ԶԵՆՈՆ ՈՆՏՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 731, 732
- ԶՈՒՐԱՑ (ՆԱՀԱՊԵՏ) 472
- ԶՐՈՒԱՆ 461

- Է**
- ԷԼՏԿՈՒԶԻ 436, տե՛ս ԵԼՏԿՈՒԶՆ
ԷՄԻՆ Մ. 620, 325
- Ը**
- ԸՆԶԱԿ 75
ԸՍՏԸՆԳԵՆԷ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԲՈՐԶԱ-
ՆԱՅ 571
ԸՐԸՂԻԾ, ԸՐՂԻԾ (ԱՄԻՐԱՅ) 434
- Թ**
- ԹԱԳԱԽՈՐ ԵՐԿՆԻ ԵՒ ԵՐԿՐԻ 465
ԹԱԳՈՒՀԻ (ԿԻՆ ՄԻ) 142-144
ԹԱԴԷՈՍ (ԱՌԱՔԵԱԼ) 39, 64, 344, 421,
474, 475, 477, 480, 488, 596-598, 603,
667, 689
ԹԱԴԷՈՍ (ԱՌՆՈՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 547,
549, 553
ԹԱԴԷՈՍ (ԿՐՕՆԱԽՈՐ) 337
ԹԱԹՈՒԼ (ԾԳՆԱԽՈՐ) 687
ԹԱԼԻԼԷ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՎՐԱՅ) 388,
389, 424
ԹԱՆԳՐԻ ԽԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾ 305
ԹԱՊԱՐԿԱՂԱՆ 435
ԹԱՐԱ (ՈՐԴԻ ՆԱՔՈՎՐԻ) 458, 468
ԹԱՐԾԻԾ 33
ԹԵԻԴԱՍ 747
ԹԵԻՍՏԻԿՆՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 490
ԹԵԻՏԱՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՓԽԱԶԱՅ) 737,
805
ԹԷՈՐԻՏՈՆ (ՀԵՐՁՈՒԱԾՈՂ) 482
ԹԷՈՐՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 157, 162, 681, 682,
686, 730, 733, 772
ԹԷՈՐՈՍ (ԵՂՔԱՅՐ ՀԵՐԱԿԼԷՄԻ) 716
ԹԷՈՐՈՍ (ՄԱՐԳՊԵՏԱԿԱՆ ԵՊԻՍԿՈ-
ՊՈՍ) 547, 549
ԹԷՈՐՈՍ ՄԵԾ 698, 699
ԹԷՈՐՈՍ ՓՈՔՐ 698, 699, 772, 776
ԹԷՈՐՈՐԵՏՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 699
ԹԷՈՐՈՐԻՏՈՆ, ԹԷՈՐՈՐԻՏՈՍ 373,
544, 545, 741
ԹԷՈՐՈՐՈՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ)
748, 749
ԹԷՈՐՈՐՈՍ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱ-
ՆԻՑ) 424, 430
ԹԷՈՐՈՐՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԱՐՆՈՅ)
336
ԹԷՈՐՈՐՈՍ (ՆԱՀԱՏԱԿ) 165
ԹԷՈՐՈՐՈՍ (ՍՈՒՐԲ) 484
ԹԷՈՐՈՐՈՍ (ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ՏԱԺԻԿ)
357
ԹԷՈՐՈՐՈՍ (ՄԱՐԳՊԵՏԱԿԱՆ ԵՊԻՍ-
ԿՈՊՈՍ) 346, 553
ԹԷՈՐՈՐՈՍ ԱՆԱՍՏԱՍԵԱՆ 373
ԹԷՈՐՈՐՈՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՓՈՐԹԱՅ
571
ԹԷՈՐՈՐՈՍ ՌԾՏՈՒՆԻ (ԻԾԽԱՆ ՀԱ-
ՅՈՑ) 694, 695, 701, 717, 718, 720
ԹԷՈՐՈՐՈՍ ՍԱՀԱՌՈՒՆԻ (ՌԾՏՈՒ-
ՆԵԱՅ ՏԷՐ) 696
ԹԷՈՐՈՐՈՍ ՓՈՔՐ (ԿԱՅՍՐ) 162, 731
ԹԷՈՓԻԼՈՍ (ԿԱՅՍՐ, ՈՐԴԻ ՄԻՔԱ-
ՅԷԼԻ) 734
ԹԷՈՓԻԼՈՍ 798
ԹԷՈՓԻԼՈՍ (ԶՕՐԱՎԱՐ) 145-147
ԹԷՈՓԻԼՈՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ ԱՂԵՔ-
ՍԱՆԴՐՈՒ 781
ԹԻՐԱՍ 33, 75, 461, 462
ԹԻՆԵԵԻՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱ-
ՆԻ) 653
ԹՈՔԵԼ 33
ԹՈՄԱ (ԵՐԷՑ) 129
ԹՈՄԱՍ (ՎԱՐԳԱՊԵՏ) 172
ԹՈՆԻՄԻԱՆՈՍ 487
ԹՈՆՈՍ ԿՈՆԿՈՒԵԼՈՍ 653
ԹՈՌԵՆԻԿ (ԱՔԵՂԱՅ, ԶՕՐԱՎԱՐ) 763,
764, 805, 815, 817
ԹՈՎՂ 642
ԹՈՎՄԱ (ԱՌԱՔԵԱԼ) 667

ԹՈՎՄԱ ԱՐԾՐՈՒՆԻ 626, 627
 ԹՈՎՄԱՍ, ԹՈՒՄԱՍ (ԱՌԱՔԵԱԼ) 353,
 473, 667, 777
 ԹՈՐԳՈՄ 33, 75, 461, 462
 ԹՈՐԳՈՄԱՅ ՏՈՒՆ 413
 ԹՈՐՈՍ (ՀԱՇՏԷՆՔ ԳԱԻԱՌԻՑ) 813
 ԹՈՒԱՐ (ԿԱՅՍՐ) 733
 ԹՈՒՄԱՅ ՄՈԼՈՐԵՑՈՒՑԻՑԻՉ 733, 734
 ԹՈՒՄԱՍ 351

Ժ

ԺԱՆ ՊԱՏՐԻԿ 737, 805, 812
 ԺԱՆԱԿ ՊԱՏՐԻԿ (ՈՐԴԻ ԽՕՌԱՍԻ) 813

Ի

ԻԲԱՍ (ԳԱՐԴԱՊԵՏ) 172
 ԻԲՆ՝ ԻՊՆ ԴԱԽԼԿ (ՀԱՐԿԱՀԱՆ) 727,
 728
 ԻԲՆ՝ ԻՊՆ ԽՈՍՐՈՎ (ԱՄԻՐԱՅ) 736,
 764, 765, 802
 ԻԲՐԱՀԻՄ (ՈՐԴԻ ՂԵԹԻ) 404
 ԻԲՐԱՅԻՄ 364
 ԻԳՆԱՏԻՈՍ (ԵՐԱՆԵԼԻ) 480
 ԻԶԻՏ (ՈՐԴԻ ՈՒՍԱԴԱՅԻ) 726-728
 ԻԹԳԻՆ ԽՈՐՍԱՆ՝ ԽՈՒՐՍՈՒՆԱՑ 330,
 333
 ԻԼՈՒԹՈՒԵՐ (ԻՇԽԱՆ ՀՈՆԵՐԻ) 325,
 327, 330
 ԻՄԱՅ (ԶՕՐԱՎԱՐ) 230
 ԻՇԽԱՆԱՆՈՒՆ 420
 ԻՍԱՀԱԿ (ՈՐԴԻ ԱԲՐԱՀԱՄԻ ԵՒ ՍԱ-
 ՌԱՅԻ) 75, 458, 464, 468, 485, 641
 ԻՍԱՀԱԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՏԱՐՍԻ 571
 ԻՍՄԱՅԷԼ 199, 250, 358, 709, 723, 725, 734
 ԻՍՄԱՅԷԼ (ԵՐԷՑ) 553
 ԻՍՐԱՅԷԼ 520
 ԻՍՐԱՅԷԼ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 702
 ԻՍՐԱՅԷԼ (ԵՐԷՑ) 553

ԻՍՐԱՅԷԼ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 260, 265, 266,
 270, 274, 279-281, 297-302, 305, 313,
 327, 328, 330, 331, 333, 366
 ԻԻԱՆԷ (ԶՕՐԱՎԱՐ) 436, 437

Լ

ԼԱՍՏԻՎԵՐՑԻ 620, տե՛ս ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ
 ԼԱՍՏԻՎԵՐՑԻ
 ԼԵԻՈՆ 605, 741
 ԼԵԻՈՆ (ԿԱՅՍՐ ՀՈՌՈՄՈՑ) 723, 724,
 726, 733
 ԼԵԻՈՆ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՅՈՒՆԱՑ) 729, 741,
 748, 754
 ԼԵԻՈՆ ՄԵԾ (ԿԱՅՍՐ) 731
 ԼԵԻՈՆԻ ԱՂԱՆԴ 592
 ԼԵԻՈՆԻ ՏՈՄԱՐ 339, 365, 374, 519, 537,
 543, 549, 553, 560, 565, 567, 570, 571,
 572, 582, 583, 587, 694-696, 794
 ԼԷԳԷՈՍ ՔԱՀԱՆԱՑ 776
 ԼԻԿԻԱՆԷՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ) 494-496, 510
 ԼԻԿԻԱՆԷՍ (ԿՈՄՍ) 490, 493
 ԼԻՓՆԱՌԻԴԷՍ (ԱՐՔԱՅ) 492
 ԼՈՒԴ (ՈՐԴԻ ՍԵՄԻ) 652, 653
 ԼՈՒՍԱԽՈՐԻՉ 429, 491, 498, 500, 502,
 503, 596, 671, 672, 747, տե՛ս ԳՐԻԳՈՐ
 ԼՈՒՍԱԽՈՐԻՉ

Խ

ԽԱԴ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 681
 ԽԱԶԲԵԿ (ԱՄԻՐԱՅ) 433, 435
 ԽԱԶՐ ԽԱՔԱՆ 315
 ԽԱԶՐ ՓԱՏԳՈՍ 408
 ԽԱԼԹ ԻՊՆ ԵԶԻՏ 707
 ԽԱՂԹԻ 411
 ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԶՈՒՂԱՅԵՑԻ 27
 ԽԱՉԻԿ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՐՇԱՐՈՒ-
 ՆԵԱՑ) 756, 758
 ԽԱՉԻԿ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ 622, 629, 633,
 735-737, 758, 769, 770, 810, 811

ԽԱՉԻԿ ՀԱՅՐԱՊԵՏ 453
 ԽԱՐԱՍՆԳՈՒՐ 432
 ԽԱԻՌԱՍ 813
 ԽՆՉԻԿ (ԴՈՒՍՏՐ ԱՐՔԱՅԻ) 124
 ԽՈՇԿՈՐԻԿ 93-96, 116, 117
 ԽՈՌ (ԵՂԲԱՅՐ ՀԱՅԿԻ) 462, 658
 ԽՈՌԱԶԱՏ (ԶՕՐԱՎԱՐ) 230
 ԽՈՌԵԱՆ (ԶՕՐԱՎԱՐ) 175
 ԽՈՌԵՄ, ԽՈՌԵՄ ՌԱԶՄԱՆ (ԶՕՐԱՎԱՐ) 712, 714, 715
 ԽՈՍԿԷՆ (ՏՈՀՄԱՊԵՏ) 135
 ԽՈՍՐՈՎ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՊԱՐՍԻՑ, ՈՐԴԻԿԱՏԻ) 690-692, 697-700, 711, 713, 715
 ԽՈՍՐՈՎ (ՈՐԴԻ ՈՐՄՋԴԻ, ՊԱՐՍԻՑ ԱՐՔԱՅԻՑ ԱՐՔԱՅ) 164, 174, 179, 182, 185, 188-191, 193, 196-198, 200, 224, 225, 588, 607, 732
 ԽՈՍՐՈՎ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՊԱՐՍԻՑ, ՈՐԴԻ ՈՐՄՋԴԻ) 697, 712, 713, 716
 ԽՈՍՐՈՎ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՊԱՐՍԻՑ) 684
 ԽՈՍՐՈՎ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱՅՈՑ, ՈՐԴԻ ՏՐԴԱՏԻ) 677, 678
 ԽՈՍՐՈՎ (ՄԵԾ, ԹԱԳԱԽՈՐ ՊԱՐՍԻՑ) 175, 177, 180, 227
 ԽՈՍՐՈՎ (ՄԵԾ, ՀԱՅՐ ՏՐԴԱՏԻ) 43, 61, 62, 65
 ԽՈՍՐՈՎ (ՀԱՅՐ ՏԻՐԱՆԻ) 679
 ԽՈՍՐՈՎ (ԳՈՂԹԱՆ ՏԷՐ) 721
 ԽՈՍՐՈՎ (ԵՐԷՑ) 553
 ԽՈՍՐՈՎ (ԳԱՐԴՄԱՆԻ ԻԾԽԱՆ) 163
 ԽՈՍՐՈՎ ՄԵԾՆ (ԱՐՔԱՅ ՀԱՅՈՑ) 337, 422, 484-491, 494, 497, 498, 501, 670, 671
 ԽՈՍՐՈՎԱՆՈՅԾ (ԿԻՆ ԶՈՒԱՆԾԻՐ ԻԾԽԱՆԻ) 246
 ԽՈՍՐՈՎԻԴՈՒԽՏ (ՔՈՅՐ ՀԱՅՈՑ ԱՐՔԱՅ ՏՐԴԱՏԻ) 66, 500, 503, 742
 ԽՈՍՐՈՎՈՒՀԻ (ՀՕՐԱՔՈՅՐ ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱԽՈՐՉԻ) 492
 ԽՈՐԵՆԱՑԻ 621, 622, 632, տե՛ս ՄՈՎ-ՍԷՍ ԽՈՐԵՆԱՑԻ

ԽՈՒՀՏՈՒՂՏԻ 432, 433
 ԽՈՒՐ (ԳԱՐԴՄԱՆԻ ԻԾԽԱՆ) 163
 ԽՈՒՐՍ (ՏՈՀՄԱՊԵՏ) 135

Կ

ԿԱԴՄՈՍ (ԹՈՌՆ ՀԱՅԿԻ) 34, 461
 ԿԱԼՈՒԺԱՆ 434
 ԿԱՀԱԹ (ՈՐԴԻ ՂԵԻԻԻ) 464, 641
 ԿԱՄԲԻԻՍ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ) 646
 ԿԱՄԲԻՍՈՍ 654
 ԿԱՅԷՆ 290, 309, 310, 592
 ԿԱՅԷՇՈՎ 700
 ԿԱՅԻԱՓԱՅ (ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏ ՀՐԷԻՑ) 792
 ԿԱՅԻՆԱՆ, ԿԱՅՆԱՆ 1. (ՈՐԴԻ ԵՆՈՎ-ՍԻ) 32, 455: 2. (ՈՐԴԻ ԱՐՓԱՔՍԱԴԻ) 457
 ԿԱՅՊԱԿ 475
 ԿԱՆԻԿԼ ՄԱԺԻՍՏՈՒՍ 825
 ԿԱՌԻՆՈՍ 509, 510
 ԿԱՍՄ (ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐ) 720
 ԿԱՏՐԱՄԻԴԷ (ԹԱԳՈՒՀԻ, ԴՈՒՍՏՐ ՍԻԻՆԵԱՅ ՎԱՍԱԿ ԻԾԽԱՆԻ) 808
 ԿԱՐԱՊԵՏ 352, տե՛ս ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ՄԿՐՏԻՉ)
 ԿԱՐԱՊԵՏ 431
 ԿԱՐԱՊԵՏ ՍՈՒՐԲ 508
 ԿԱՐԲՏԵՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՊԱՐՍԻՑ) 466
 ԿԱՐԴՈՍ (ՈՐԴԻ ԱՐԱ ԳԵՂԵՑԻԿԻ) 464
 ԿԱՐԷՆ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 430
 ԿԱՐԷՆ (ՈՐԴԻ ԿԱՐՈՍԻ) 492
 ԿԱՐԷՆ 665
 ԿԱՐԻՃ (ԳԱՐԴՄԱՆԻ ԻԾԽԱՆ) 708
 ԿԱՐՃԻԿ 431
 ԿԱՐՄԻՐ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ) 752, 753
 ԿԱՐՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 492, 509, 651
 ԿԱԽԱՏ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ) 195-199, 219, 514, 516, 560, 605, 690, 697, 700, 711, 714, 715
 ԿԵՍ (ՀԱՅՐ ՍԱԽՈՒՂԻ) 465

- ԿԵՐԻՆԹՈՍ, ԿԵՐՆԹՈՍ (ՀԵՐՁՈՒԱ-
ԾՈՂ, ԿԱԽԱՐԴ) 479, 588, 592
- ԿԵՓԱՍ 451, տե՛ս ՊԵՏՐՈՍ (ԱՌԱ-
ՔԵԱԼ)
- ԿԻՆԴՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 490
- ԿԻՏՐԻՍ 33
- ԿԻՐԱԿՈՍ (ՔԱՀԱՆԱՅ) 516
- ԿԻՐԱԿՈՍ ԳԱՆՁԱԿԵՑԻ 27, 441-443,
623
- ԿԻՐԱԿՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ 759
- ԿԻՒՌ-ԺԱՆ (ԹԱԳԱԽՈՐ, ԹՈՌՆ ԶՄԾ-
ԿԻԿԻ) 736, 754, 757-760, 764
- ԿԻՒՐԵՂ 277, 391, 774, 776, 778, 779, 797,
տե՛ս ԿԻՒՐԵՂ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԱՑԻ
- ԿԻՒՐԵՂ (ԵՐԱՆԵԼԻ) 505, 506
- ԿԻՒՐԵՂ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԱՑԻ 783, 786
- ԿԻՒՐԵՂ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԱՑԻ 353, 730,
790
- ԿԻՒՐԻԿԷ (ԱՐՔԱՅ) 431, 433, 436
- ԿԻՒՐԻՈՆ, ԿԻՒՐՈՆ (ՄԵՏՐՈՊՈԼԻՏ
ՎՐԱՑ) 339, 343, 344, 510-513, 515-524,
533-535, 537, 539, 540, 541, 546, 550-
552, 556, 558, 559, 561, 563, 564, 566-
568, 573, 576-578, 580, 582, 586, 587,
589-602, 607, 690
- ԿԻՒՐՈՆ ՍԿՈՒՏՐԱՑԻ՝ ՍԿՈՒՐՏԱՑԻ
532, 589
- ԿԻՒՐՈՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՊԱՐՄԻՑ) 174,
465, 468, 471, 508, 645, 646, 648, 649,
654
- ԿՂԱԽԴԷՈՍ, ԿՂԱԽԴԻՈՍ, ԿՂՈՒԷՈՍ
(ԿԱՅՍՐ) 477, 489, 490, 651
- ԿՂԵՈՊԱՏՐԱՅ, ԿՂԷՈՊԱՏՐԱՅ, ԿՂԷ-
ՈՂՎՊԱՏՐԱՅ (ԴՈՒՍՏՐ ՊՏՂՈ-
ՄԷՈՍԻ) 471, 472, 648, 664
- ԿՂՈՒԴԱՅ 478, տե՛ս ԿՂԱԽԴԷՈՍ
- ԿՈԶՄ (ԵՐԷՑ) 553
- ԿՈԶՄԱՍ (ՍՈՒՐԲ) 165
- ԿՈՄԻԴՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 482
- ԿՈՄԻՏԱՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 693,
713
- ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԱՄԻԿՈ-
ՆԷԻՑ 698
- ԿՈՄՈԴՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 651, տե՛ս ԿՈՄԻ-
ԴՈՍ
- ԿՈՄՍԱՋԱԳՔ 800, 801
- ԿՈՅՍ 390, 500, 771, 779, 799, տե՛ս
ՍՈՒՐԲ ԿՈՅՍ
- ԿՈՇՄ 665
- ԿՈՊՈՅՏԻՐՈՑ 703
- ԿՈՌՆԱԿ, ԿՈՒՌՆԱԿ, ԿՌՈՆԱԿ (ԹԱ-
ԳԱԽՈՐ ՀԱՅՈՑ) 76, 467, 509, 510
- ԿՈՍՏ (ԹՈՌՆ ՀԵՂԻՆԷԻ) 505
- ԿՈՍՏԱՆԴԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 44, 122,
239, 260, 277, 327, 401, 494, 500, 504,
506-509, 554, 651, 673, 674, 677, 730, 771
- ԿՈՍՏԱՆԴԻԱՆՈՍ (ՈՐԴԻ ՀԵՂԻՆԷԻ)
505
- ԿՈՍՏԱՆԴԻԱՆՈՍ (ԹՈՌՆ ՀԵՂԻՆԷԻ)
505
- ԿՈՍՏԱՆԴԻԱՆՈՍ ՄԵԾՆ 494, 506, 508,
640, 698-700, 729, 730
- ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ (ՈՐԴԻ ՀԵՐԱԿԼԷՍԻ,
ԹԱԳԱԽՈՐ ՅՈՒՆԱՑ) 236, 255, 392,
695, 713, 716
- ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ (ԿԱՅՍՐ, ՈՐԴԻ ԼԵԽՈ-
ՆԻ) 726, 728, 729, 732, 754, 755
- ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ (ՀԱՅՐ ԿՈՍՏԱՆԴԻԱ-
ՆՈՍԻ) 506
- ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ (ԿԱՅՍՐ, ԹՈՌՆ ՀԵՐԱ-
ԿԼԷՍԻ) 694, 717, 718, 732, 733
- ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ (ԵՂԲԱՅՐ ՎԱՍԻԼ ԹԱ-
ԳԱԽՈՐԻ) 804
- ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԵԳԵՐԱՑ-
ԻՈՑ) 744
- ԿՈՍՏԱՆԴԻՈՍ (ԿԱՅՍՐ, ՈՐԴԻ ԿՈՍ-
ՏԱՆԴԻԱՆՈՍԻ) 677-679
- ԿՈՍՏԱՍ (ՈՐԴԻ ԿՈՍՏԱՆԴԻՆԻ, ԹԱ-
ԳԱԽՈՐ ՅՈՒՆԱՑ) 392, 730
- ԿՈՐԻԻՆ (ՊԱՏՄԻՉ) 684
- ԿՈՐԻԻՆ ԱՐԾՐՈՒՆԻ 721
- ԿՈՐԽ 382
- ԿՈՒԱՐԿՍԱՐԷՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ) 654

ԿՐԱՍՈՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ) 471, 661, 663
 ԿՐԵՍՈՍ 654
 ԿՐՄԱՆ 684, տե՛ս ՎՌԱՄ ԿՐՄԱՆ

Հ

ՀԱԲԷԼ (ՀԱՅՐ ՍԱՀԱԿԻ) 812
 ՀԱԲԷԼ ԵՐԷՑ 692
 ՀԱԿԱԴԻՄՈՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ) 654
 ՀԱՄԱԶԱՍՊ (ԶՕՐԱՎԱՐ) 240, 701
 ՀԱՄԱԶԱՍՊ ԱՐԾՐՈՒՆԻ (ՈՐԴԻ ՎԱ-
 ՀԱՆԻ) 726, 727
 ՀԱՄԱՄ 413
 ՀԱՄԱՄ (ԱՂՈՒԱՆԻՑ ԹԱԳԱԽՈՐ) 743
 ՀԱՄԱՄ (ՈՐԴԻ ԾԱՊՈՒՀ ԱՄԱՏՈՒ-
 ՆՈՒ) 727
 ՀԱՄԱՄ ԱՐԵԻԵԼՑԻ 741
 ՀԱՄՏՈՒՆ 754, 759
 ՀԱՅԿ (ՈՐԴԻ ԹՈՐԳՈՄԻ) 37, 75, 419,
 457, 461, 462, 464, 658
 ՀԱՅԿԱԿ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱՅՈՑ) 75, 467
 ՀԱՅԿԱԿ ՄԻԻՍ 76, 660
 ՀԱՅՐ (ԵՐԿՆԱԽՈՐ) 56, 70, 123, 127, 169-
 171, 246, 308, 312, 326, 328, 349, 430,
 446, 448, 450, 451, 504, 529, 533, 534,
 569-571, 602, 605, 739, 746, 771-773,
 780-783, 791, 798, 800
 ՀԱԶԱԶ ԻԲՆ ՅՈՒՍՈՒՓ 363
 ՀԱՍԱՆ 434, 436
 ՀԱՐՃ 407
 ՀԱՐՄԱՅ (ՈՐԴԻ ԳԵՂԱՄԻ) 75, 459,
 462, 463
 ՀԱՐՈՒՆ 364
 ՀԱՐՈՒՆ-ԱԼ-ՌԱՇԻՏ 707
 ՀԱԻՆԱԿ 75
 ՀԱԻՐՈՅ 75
 ՀԵՂԻ 642
 ՀԵՂԻԱՆՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 490
 ՀԵՂԻՆԷ (ԿԻՆ ԱԲԳԱՐ ԹԱԳԱԽՈՐԻ
 ՀԱՅՈՑ) 478
 ՀԵՂԻՆԷ (ՄԱՅՐ ԿՈՍՏԱՆԴԻԱՆՈՍԻ)
 505, 506

ՀԵՂԻՆԷ (ՏԻԿԻՆ ՀԱՅՈՑ ՄԵԾԱՅ) 300
 ՀԵՊԵՐԻԲՈՍ ԲՈՍՊՈՐԱՑԻ 483
 ՀԵՐԱԿԼ, ՀԵՐԱԿԼԷՍ, ՀԵՐԱԿԼԷՍ
 (ԿԱՅՍՐ) 178, 180, 185, 187, 188, 190,
 195, 239, 241, 350, 392, 640, 673, 693,
 695, 713-717, 729, 792
 ՀԵՐՈՎԴԷՍ 291, 355, 427, 646, 651, 664-
 666, 678
 ՀԵՐՈՎԴՈՏՈՍ 657
 ՀԷԾՄ 723, 725
 ՀԷԾՄ ԻԲՆ ԱԲԴԼՄԷԼԻԲ 363
 ՀԻՄԵՆՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 490
 ՀԻԻՐԿԱՆՈՍ 650, 663
 ՀԻԻՐԿԱՆՈՍ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ 649
 ՀՄԱՅԵԱԿ (ՀԱՅՐ ՎԱՀԱՆ ՄԱՄԻԿՈ-
 ՆԵԱՆԻ) 687
 ՀՈԳԻ ՍՈՒՐԲ 44, 50, 58, 70, 135, 137, 162,
 169, 173, 211, 264, 275, 307, 308, 312,
 324, 326, 347, 348, 365, 371, 379, 382,
 385, 430, 431, 447, 450, 453, 482, 504,
 524, 525, 529, 531, 534, 551, 565, 568,
 571, 591, 603, 606, 771, 773, 796, 800
 ՀՈԿՏԱԽԻՈՍ (ՕԿՏԱԽԻՈՍ) 471, տե՛ս
 ԱԻԳՈՍՏՈՍ ՍԵԻԲԱՍՏՈՍ
 ՀՈՅ 75
 ՀՈՆԱԳՈՒՐ 153
 ՀՈՆԱՀՆ (ԻԾԽԱՆ) 221
 ՀՌԱՔԷԼ 231
 ՀՌԻՓՄԻՄԷ (ՍՈՒՐԲ) 66, 104-106, 109,
 119, 143, 498, 499, 676, 684, 693, 713
 ՀՌՈՄԵԼՈՍ 400
 ՀՌՈՄԷԼ, ՀՌՈՄԷՂ 221, 511
 ՀՌՈՄԻԿ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 167
 ՀՐԱԶԵԱՅ, ՀՐԱԶԷ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱ-
 ՅՈՑ) 37, 75, 464, 467, 492
 ՀՐԱՆՏ 75
 ՀՐՈՐԻԱԴ 427

Ձ

ՁԱԳԻԿ 39

Ղ

ՂԱԲԴՈՆ 642
 ՂԱԲԵԴԷՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱ-
 ՆԻ) 653
 ՂԱԶԱՐ 684, ՏԵՍ ՂԱԶԱՐ ՓԱՐՊԵՑԻ
 ՂԱԶԱՐ (ՅԱՐՈՒՑԵԱԼ) 12, 782, 791
 ՂԱԶԱՐ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ)
 421, 430
 ՂԱԶԱՐ ԶԱՀԿԵՑԻ 27
 ՂԱԶԱՐ ՓԱՐՊԵՑԻ 640, 687, 689
 ՂԱԶԱՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՔՈՂԿԴՆԼԱ 571
 ՂԱՄԲԱՐԷՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱ-
 ՆԻ) 653
 ՂԱՄԷՔ 1. (ԶԱԽԱԿ ԿԱՅԷՆԻ) 32, 309:
 2. (ՈՐԴԻ ՄԱԹՈՒՍԱՂԱՅԻ ԵՒ
 ՀԱՅՐ ՆՈՅԻ) 456
 ՂԱԽՈՍԹԵՆԷՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈՐԵՍ-
 ՏԱՆԻ) 653
 ՂԵԹ 404
 ՂԵՐՆԻԴԷՍ 482
 ՂԵԻԻ (ՈՐԴԻ ՅԱԿՈԲԻ) 464, 641
 ՂԵԻՈՆԴ (ՊԱՏՄԻՉ) 621, 640
 ՂԵԻՈՆԴ, ՂԵԻՈՆԴԻՈՍ (ԵՊԻՍԿՈ-
 ՊՈՍ, ԿՈԹՈՂԿՈՍ) 168, 502, 603, 689
 ՂԵԻՈՆԴ ՍՈՒՐԲ 684
 ՂԵԻՈՆԻ ՏՈՄԱՐ 171
 ՂՈՎՏ 349
 ՂՈՒԿԱՍ (ԱԽԵՏԱՐԱՆԻՉ) 641, 690, 473,
 665
 ՂՈՒԿԻԱՆՈՍ 483, 492

Ճ

ՃԻՀՈՎՐ-ՎՇՆԱՍՊ 691

Ս

ՄԱԳՈԳ 33
 ՄԱԴԱ 33
 ՄԱԴԱԽԷՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ) 654

ՄԱԴԷՍ (ԶՕՐԱԳԼՈՒԽ) 463
 ՄԱԹՈՒՍԱՂԱ (ՈՐԴԻ ԵՆՈՎՔԻ) 32,
 456
 ՄԱԹՈՒՍԱՂԱ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 350
 ՄԱԼԽԱՍԵԱՆՑ, ՄԱԼԽԱՍԵԱՆՑ ՍՏԵ-
 ՓԱՆՈՍ 620, 623-625, 629-631, 624
 ՄԱԿԵԴՈՆ, ՄԱԽԵԴՈՎՆ (ՀՈԳԵ-
 ՄԱՐՏ) 549, 553, 730
 ՄԱԿՐԻՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 483
 ՄԱՀԱԴ 364
 ՄԱՀԱԴԻ 364
 ՄԱՀԴԻ ԱՄԻՐ-ԱԼ-ՄՈՒՄՆԻ 728
 ՄԱՀԴԻՆ 364
 ՄԱՀՄԱՏ, ՄԱՀՄԵՏ (ՄԱՐԳԱՐԷ ՏԱԺ-
 ԿԱՑ) 301, 358-364, 701, 707, 728, 729,
 745
 ՄԱՀՄԱՏ (ՈՐԴԻ ԽԱՂԹԻ) 411
 ՄԱՀՄԱՏ ՇԵՐՈՅԵԱՆ 373, 378
 ՄԱՀՄԵԴ 434
 ՄԱՀՄԵՏ (ԶՕՐԱԳԼՈՒԽ) 719-722, 725
 ՄԱՀՄԵՏ, ՄԱՀՄԷՏ (ՈՐԴԻ ԱԲԴԱ-
 ՅԻ) 692, 715, 716
 ՄԱՀՄԵՏ (ՈՐԴԻ ԵՄԷՄԻԿ ԱԲԼՎԱՀ-
 ԴԻ) 411
 ՄԱՀՄԵՏ ԵՐԿՐՈՐԴ 393, 394
 ՄԱՂԱՂԱՅԷԼ, ՄԱՂԱՂԻԷԼ (ՈՐԴԻ
 ԿԱՅՆԱՆԻ) 32, 456
 ՄԱՂԽԱԶ (ԽՈՒ ՀԱՅԿԱԶՆԻ ՑԵՂԻՑ)
 658
 ՄԱՄԱՍ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ) 165, 490
 ՄԱՄԲՐԷ (ԵՂԲԱՅՐ ՄՈՎՍԷՍ ԽՈՐԵ-
 ՆԱՑՈՒ) 688
 ՄԱՄԳՈՒՆ ՃԵՆԱԶԵԱՆ 675
 ՄԱՄԵՂՈՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱ-
 ՆԻ) 653
 ՄԱՄԷ 483
 ՄԱՄԼԱՆ (ԱՄԻՐԱՅ) 736, 738, 768, 769,
 815, 816, 818, 819, 821
 ՄԱՄՈՒՆ (ՏԱԺԻԿ ԻՇԽԱՆ) 406
 ՄԱՄՈՒՆԻԿ (ԱՄԻՐԱՅ) 707
 ՄԱՅԷՆ (ԵՐԷՑ) 553

- ՄԱՅՄՈՒՆ 364
 ՄԱՆԱԺԻՀՐ (ՆԱՀԱՊԵՏ ՌՇՏՈՒՆԵԱՅ) 676-678
 ՄԱՆԱՍԷ (ԱՐՔԱՅ ՅՈՒԴԱՅԻ) 465
 ՄԱՆԱՍԷ (ԵՐԷՑ) 97, 109, 110
 ՄԱՆԱՍԷ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 129
 ՄԱՆԱՍԷ (ԲԱՍԵՆՈՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 547, 550-552
 ՄԱՆԱԽԱԶ (ԵՂՔԱՅՐ ՀԱՅԿԻ) 462
 ՄԱՆԳՆՈՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ 730
 ՄԱՆԳՆՈՍ (ՈՐԴԻ ՍՊԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՆԻ) 687
 ՄԱՆԵԱՅ ԱՅՐԲ 676
 ՄԱՆԻ (ՀԵՐՁՈՒԱԾՈՂ) 171, 373, 479, 491
 ՄԱՆԿԻԿ (ԵՐԱՆԵԼԻ) 395
 ՄԱՆՈՒԿ 394, տե՛ս ՄԱՆԿԻԿ
 ՄԱՐՇՈՑ (ԵՐԱՆԵԼԻ, ՍՈՒՐԲ) 137-139, 260, 275, 281, 282, 442, 569, 683, 684, տե՛ս ՄԵՍՐՈՊ ՍՈՒՐԲ
 ՄԱՐՇՈՑ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 168
 ՄԱՐՇՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ 741, 742, 810
 ՄԱՌԻՆՈՍ (ՈՐԴԻ ՍՏՈՐԳԵԱՅ) 473, 666
 ՄԱՍՈՒԴ (ՊԱՐՍԻՑ ՍՈՒԼԹԱՆ 434
 ՄԱՏԱԹԻԱ 274, 646, 647
 ՄԱՏԱԹԻԱ (ՔԱՀԱՆԱՅ) 646, 647, 649
 ՄԱՏԱԹԻԱ ՎԱՐԴԱՊԵՏ (ԳՐԶԱԳԻՐԸ ԸՆԴՕՐԻՆԱԿՈՂ) 630
 ՄԱՏԹԱՆԻ 645
 ՄԱՏԹԷ (ԵՐԷՑ) 104, 107, 108, 125, 129
 ՄԱՏԹԷ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 430
 ՄԱՏԹԷՈՍ (ԱՌԱՔԵԱԼ ԵՒ ԱԻԵՏԱՐԱՆԻՉ) 341, 343, 797
 ՄԱՏԹԷՈՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 421, 424
 ՄԱՏԹԷՈՍ (ՔԱՀԱՆԱՅ) 171
 ՄԱՏԹԷՈՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՄԱՏՈՒՆԵԱՅ 698
 ՄԱՐ (ՍՈՒՐԲ) 165
 ՄԱՐ-ԱԲԱՍ 28
 ՄԱՐԵԲԱՅ ԿԱՏԻՆԵԱՅ 469
 ՄԱՐԻԱՄ (ՔՈՅՐ ԳԱԳԻԿԻ) 387
 ՄԱՐԻԱՄ (ՍՈՒՐԲ, ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԿՈՅՍ, ՄԱՅՐՆ ՅԻՍՈՒՍԻ) 471, 529, 606, 731, 771, 777, 787
 ՄԱՐԻԱՄ (ԿԻՆ ՈՄՆ ՇԱՄՔՈՐԵՑԻ) 357
 ՄԱՐԻՀԱՐ (ԲԴԵՇԽ) 473
 ՄԱՐԻՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 757
 ՄԱՐԿԵՂՈՍ 787
 ՄԱՐԿԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 157, 340, 527, 544, 545, 577, 605, 687, 698, 699, 722, 731
 ՄԱՐԿԻՈՆ 171, 373, 537
 ՄԱՐԿՈՍ (ԱԻԵՏԱՐԱՆԻՉ) 341, 477
 ՄԱՐԿՈՍ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ) 390
 ՄԱՐԿՈՍ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 431
 ՄԱՐԿՈՍ (ՔԱՀԱՆԱՅ) 166
 ՄԱՐՈՒԹ (ՏՈՀՄԱՊԵՏ) 135
 ՄԱՐՏԻԱՆՈՍ 487
 ՄԱԻԻԱ ԻՇԽԱՆ 717-719
 ՄԱԻԻԱ ԻՊՆ ՅԻԶԻՏՆ 728
 ՄԱԻՐԻԿ, ՄՈՐԻԿ, ՄՈՒՐԻԿ (ԿԱՅՍՐ) 224, 510, 547, 548, 552, 577, 582, 588, 596, 628, 692, 712, 714, 732
 ՄԱՔՍԻՄԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 484, 487, 494, 501, 504, 651
 ՄԱՔՍԻՄՈՍ 371, 374
 ՄԱՔՍԻՆԴԷՍ 494
 ՄԵԺԷԺ ԳՆՈՒՆԻ 689, 690
 ՄԵՆԱՆԴՐՈՍ (ՀԵՐՁՈՒԱԾՈՂ) 479
 ՄԵՀՐՈՒԺԱՆ, ՄԵՐՈՒԺԱՆ ԱՐԾՐՈՒՆԻ 63, 64, 681
 ՄԵՍՏՐԵՄ, ՄԵՍՏՐԻՄ (ՈՐԴԻ ՔՈՒՇԻ) 458, 459
 ՄԵՍՐՈՐ, ՄԵՍՐՈՊ, ՄԵՍՐՈՎՐ (ՍՈՒՐԲ, ԵՐԱՆԵԼԻ, ՎԱՐԴԱՊԵՏ) 135, 140, 162, 163, 421, 423, 684, 686, 756, 772

- ՄԵՀՐԱԿԱՆ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 76
- ՄԵՐՍԵՔՈՒԽՏ (ՄԱՐԶՊԱՆ ՊԱՐՍԻՑ) 158
- ՄԷԼՔԻՍԱԽԷ 643
- ՄԻԱԾԻՆՆ ԱՍՏՈՒԱԾ 107
- ՄԻԴԱԶԱՏ 394, 395
- ՄԻԹՐԷՈՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈՐԵՍԱՆԻ) 653
- ՄԻԽԵԼ (ԿԱՅՍՐ ՅՈՒՆԱՑ) 434
- ՄԻՀՐ (ԵՊԻՍԿՈՍՊՈՍ) 350
- ՄԻՀՐԱՆ (ԶՕՐԱՎԱՐ) 675, 676
- ՄԻՀՐԱՆ (ՎՐԱՑ ԲԴԵԾԽ) 62
- ՄԻՀՐԱՆ (ԱԶԳԱԿԻՑ ԽՈՍՐՈՎՈՒ) 225
- ՄԻՀՐԴԱՏ՝ ՄԻԻՐՀԴԱՏ ԴԱՐԵՀ (ՆԱԽԱՐԱՐ) 532, 659
- ՄԻՀՐԴԱՏ 6262, 663
- ՄԻՍԱՅԷԼ (ՔԱՀԱՆԱՑ) 412, 413
- ՄԻՐՀ 417
- ՄԻՐՀԱԽՐԻԿ (ՀԱԶԱՐԱՊԵՏ) 135
- ՄԻՐՀԵԱՆ 417
- ՄԻՔԱՅԷԼ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 385, 387-389, 424
- ՄԻՔԱՅԷԼ (ԵՐԷՑ) 553
- ՄԻՔԱՅԷԼ (ԿԱՅՍՐ) 733, 734
- ՄԻՔԱՅԷԼ (ԳՈՒԳԱՐԱՑ ԱԾԽԱՐՀԻՑ) 746
- ՄԻՔԻԵԼ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 430
- ՄԼԵՀ ԴԵՄԵՍԼԻԿՈՍ 759
- ՄԼԵՔԾԱՀ 434
- ՄԽԻԹ (ԵՊԻՍԿՈՍՊՈՍ ԱՄԱՐԱՍԻ) 346, 349
- ՄԽԻԹԱՐ (ՈՄՆ ԱՆԱՊԱՏԱԿԱՆ) 351
- ՄԽԻԹԱՐ (ԿՐՕՆԱԽՈՐ) 352
- ՄԽԻԹԱՐ ԱՅՐԻՎԱՆԵՑԻ 441, 443, 623
- ՄԽԻԹԱՐ ԱՆԵՑԻ 623
- ՄԽԻԹԱՐ ԳՈԾ 27
- ՄԿՐՏԻՉ 472, ՏԵՍ ԶՈՎՀԱՆՆԷՍ (ՄԿՐՏԻՉ) 353, 666
- ՄՈԴԵՍՏՈՍ 713
- ՄՈԿԱԹԼ ՎԱՆԱՆԴԱՑԻ 709
- ՄՈՍԱՐԷՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈՐԵՍԱՆԻ) 653
- ՄՈՍՈՔ 33
- ՄՈՎԱԲ 716
- ՄՈՎՍԷՍ (ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 336, 337, 343, 509-513, 515-519, 521, 537, 547, 548, 550, 552, 554, 555, 561, 563, 564, 566, 568, 572, 573, 578, 581, 586, 588, 593, 602, 690, 692
- ՄՈՎՍԷՍ (ԵՊԻՍԿՈՍՊՈՍ ԽՈՒԽՈՒՈՒՆԵԱՑ) 346, 553
- ՄՈՎՍԷՍ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ ՄՈՎՍԻՍԻ ՎԱՆՔԻ) 752
- ՄՈՎՍԷՍ (ՈՐԴԻ ԹԷՈՓԻԼՈՍ ԶՕՐԱՎԱՐԻ) 147, 148
- ՄՈՎՍԷՍ (ՆԱԽԱՄԱՐԳԱՐԷ ԵՒ ՕՐԻՆԱԴԻՐ) 65, 126, 200, 211, 223, 379, 381, 389, 447, 464, 465, 491, 512, 569, 594, 639, 641, 642, 646, 648, 678, 724, 793, 795, 797
- ՄՈՎՍԷՍ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ ԾԻՐԻՄ ՎԱՆՔԻ) 767
- ՄՈՎՍԷՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 421, 424, 426, 431
- ՄՈՎՍԷՍ 459, 464, 466, 467, 469, 480, 532, 640, 685, 687, տե՛ս ՄՈՎՍԷՍ ԽՈՐԵՆԱՑԻ
- ՄՈՎՍԷՍ Բ. ԵՂԻՎԱՐԴԵՑԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ 443, 512
- ՄՈՎՍԷՍ ԴԱՍԽՈՒՐԱՆՑԻ 27, 430
- ՄՈՎՍԷՍ ԵՊԻՍԿՈՍՊՈՍ 167, 326, 443, 512, 520, 522-525, 529, 530, 533-543, 546, 550, 555-559, 561, 573, 576, 577, 583, 585, 602, 689
- ՄՈՎՍԷՍ ԽՈՐԵՆԱՑԻ 28, 443, 444, 621, 624, 626, 627, 631
- ՄՈՎՍԷՍ ԿԱՂԱՆԿԱՏՈՒԱՑԻ 27, 28, 443, 626, 627
- ՄՈՎՍԷՍ ՍՈՒՐԲ 164
- ՄՈՎՍԷՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ 733, 756

ՄՈՎՍԷՍ ՔԵՐԹՈՂԱՀԱՅՐ 42
 ՄՈՒԱԽԵԱ 362
 ՄՈՒԾԻԿ (ԱՐՔԱՅԻ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐ) 135
 ՄՈՒԾ 159, 161
 ՄՈՒԾԵՂ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԿԱՐՈՒՑ, ԵՂ-ԲԱՅՐ ԱՇՈՏ Գ. ՈՂՈՐՄԱԾԻ) 755, 760, 761, 766
 ՄՈՒԾԵՂ (ՈՐԴԻ ՍՄԲԱՏԻ) 745
 ՄՈՒԾԵՂ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ (ՍՊԱՐԱՊԵՏ) 64, 350, 680
 ՄՈՒԾԷ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 688
 ՄՈՒՍԷ 364, 727
 ՄՍԼԻՄ 722
 ՄՍԼԻՄ (ԵՂԲԱՅՐ ՀԷՇՄԻ) 723, 724
 ՄՍԼԻՄԱՆ 395, 396
 ՄՐՈՒԱՆ (ՈՐԴԻ ՄԱՀՄԱՏԻ) 363, 394
 ՄՐՈՒԱՆ ԱՄԻՐ-ԱԼ-ՄՈՒՄԵՆԻ 705, 719, 725, 726, 728, 815, 716

Յ

ՅԱԲԵԹ, ՅԱԲԷԹ (ՈՐԴԻ ՆՈՅԻ) 32-36, 75, 456, 457, 459-462, 652
 ՅԱԴԴՈՍ 649
 ՅԱԶԿԵՐՏ (ՈՐԴԻ ԽՈՍՐՈՎՈՒ) 227, 228, 230, 232, 236, 684, 687
 ՅԱԶԿԵՐՏ (ՈՐԴԻ ԿԱԽԱՏԻ, ԹՈՌԵՆ ԽՈՍՐՈՎԻ, ԹԱԳԱԽՈՐ) 715
 ՅԱԶԿԵՐՏ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՊԱՐՍԻՑ) 45, 46, 156, 162, 350, 711
 ՅԱԶԿԵՐՏ (ԵՂԲԱՅՐ ԱՂՈՒԱՆԻՑ ԱՐՔԱՅ ՎԱԶԷԻ) 75
 ՅԱԶԿԵՐՏ ԵՐԿՐՈՐԴ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ) 163
 ՅԱԶԿԵՐՏ ԶԱԽԶԱԽ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՊԱՐՍԻՑ) 711
 ՅԱԿԻՄՈՍ (ՈՐԴԻ ՅԵՈՒԱՅ) 648
 ՅԱԿՈՐ (ՆԱՀԱՊԵՏ) 231, 391
 ՅԱԿՈՐ, ՅԱԿՈՐՈՍ, ՅԱԿՈՎԲ (ԵՂ-ԲԱՅՐ ՏԵԱՌԵՆ) 39, 329, 344, 421, 473, 477, 478, 576, 596-598

ՅԱԿՈՐ (ԵՐԷՑ) 95, 129
 ՅԱԿՈՐ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԻԶԱԳԵՏՔԻ) 422
 ՅԱԿՈՐ, ՅԱԿՈՎԲ (ՈՐԴԻ ԻՍԱՀԱԿԻ, ԵՐԿՈՒՈՐԵԱԿ ԵՂԲԱՅՐ ԵՍԱԽԻ) 464, 594, 641, 650
 ՅԱԿՈՐ ԶԳԱԽՆ (ՀՕՐԱՔԵՌՈՐԴԻ ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐԻ) 492
 ՅԱԿՈՐ ՄԾԲՆԵՑԻ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 678
 ՅԱԿՈՐԵԱՆ Ա. Հ. 27, 28
 ՅԱԿՈՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍՐԴԱԽԻ 571
 ՅԱԿՈՐՈՍ (ԵՂԲԱՅՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱԽԵՏԱՐԱՆՉԻ) 477
 ՅԱԿՈՎԲ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 567
 ՅԱԿՈՎԲ 569
 ՅԱԿՈՎԲ (ՔԱՀԱՆԱՅ) 519
 ՅԱՀԷ 709, 729
 ՅԱՅԻՐ 642
 ՅԱՆԷՍ 649, 650
 ՅԱՊԵՏՈՍԹԷ 461
 ՅԱԻԱՆ 33
 ՅԱԻԻՏԵԱՆ (ԵՐԷՑ) 553
 ՅԱԻՀԱՆՆԷՍ (ԱԽԵՏԱՐԱՆԻՉ) 477
 ՅԱԻԶԱԳԱՆ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 76
 ՅԵԱՅՈՒԴՈՍ 649
 ՅԵԶՈՒՏ ԽՈՍՐՈՎ (ԻՇԽԱՆ) 226, 246
 ՅԵՍՈՒ, ՅԵՍՍՈՒ (ԶՕՐԱՎԱՐ ԻՍՐԱՅԵԼԱՑԻՆԵՐԻ) 53, 75, 223, 639, 642, 658
 ՅԵՍՈՒ (ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏ ՀՐԷԻՑ, ՈՐԴԻ ՅՈՎՍԵԳԵԿԻ) 466, 646, 648
 ՅԵՍՈՒ ՆԱԽԵԱՅ 465
 ՅԵՍՈՒ ՍԻՐԱՔԱՅ 649
 ՅԵՍ(Ս)Է (ՀԱՅՐ ԴԱԽԹԻ) 465
 ՅԵՓԹԱՅ (ԴԱՏԱԽՈՐ ԻՍՐԱՅԵԼԻ) 465
 ՅԵՓԹԱՅԷ 642
 ՅԵՔՈՆԻԱ 645, 730
 ՅԷՈՒ (ՈՐԴԻ ԱՆԱՆԻԱՅ) 639
 ՅԻԶԻՏԲՈՒԶԻՏ (ՍՈՒՐԲ) 690

- ՅԻՍԱՅԻ ԱՐՈՒ ՄՈՒՍԷ 404
 ՅԻՍՈՒՍ ՔՐԻՍՏՈՍ 84, 97, 171, 174, 260, 327, 348, 380, 472, 475, 476, 528, 529, 569, 573, 581, 604, 606, 650, 665, 777, 780, 783
 ՅՈՐ 51
 ՅՈՐ (ԵՐԷՑ՝ ԺԳՆԱԽՈՐ) 113
 ՅՈՐԱՂ (ՈՐԴԻ ՂԱՄԷՔԻ) 309
 ՅՈՐԻԱՆՈՍ 730
 ՅՈՐԵԱՂ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 565, 567
 ՅՈՐԵԱՂԻՈՍ 391
 ՅՈՂԱՆ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 430
 ՅՈՂԱՆ, ՅՈՎՀԱՆ (ՈՄՆ ՍԻՒՆԱԿԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 336, 343
 ՅՈՂԱՆ, ՅՈՎՀԱՆ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 421, 423
 ՅՈՂԱՆ (ՊԱՏԱՆԻ) 407
 ՅՈՂԱՆ 352
 ՅՈՂԱՆ (ԳՐԻՉ) 631, 632
 ՅՈՂԱՆ (ԿԱՅՂՈՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 553
 ՅՈՂԱՆ ՈՄՆ 596
 ՅՈՂԱՆ ՄԱՅՐԱԳՈՄԵՑԻ 335, 341
 ՅՈՂԱՆ՝ ՅՈՎՀԱՆ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻ (ՀԱՅՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 104, 688
 ՅՈՂԱՆ՝ ՅՈՎՀԱՆ ՈՍԿԵԲԵՐԱՆ 509, 731, 773, 783, 788, 789, 792, 796, 797
 ՅՈՂԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԱՌՈՒԹԻ 571
 ՅՈՂԱՆԷՍ 487
 ՅՈՂԱՆԻԿ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 168
 ՅՈՂԱՆԻԿ (ԵՐԷՑ) 553
 ՅՈՂԱՆԵՆ (Է) ԿԱՅԵԼՈՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ 549, տե՛ս ՅՈՂԱՆ (ԿԱՅՂՈՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ)
 ՅՈՂԱՆԵՆՍ (ՍՈՒՐԲ) 583
 ՅՈՂԱՆԵՆՍ (ԱՄԱՏՈՒՆԵԱՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 547, 549, 552
 ՅՈՂԱՆԵՆՍ (ԳԱՐԴԱՊԵՏ) 335
 ՅՈՎԱԲ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՅ) 508, 706
 ՅՈՎԱԹԱՄ 465, 644
 ՅՈՎԱԿԻՄ 465, 645
 ՅՈՎԱՍ 465
 ՅՈՎԱՓԱՏ 465
 ՅՈՎԱՔԱԶ, ՅՈՎԱՔԱՂ 465, 644
 ՅՈՎԲ 741
 ՅՈՎԴ, ՅՈՎԴԱՅԷ 649
 ՅՈՎԷԼ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 262, 264, 265, 267, 268, 270, 365
 ՅՈՎԷԼ (ԵՐԷՑ) 129
 ՅՈՎԷԼ (ՍԱՐԿԱԽԱԳ) 108-111
 ՅՈՎՀԱՆ (ԵՐԷՑ) 713
 ՅՈՎՀԱՆ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 567
 ՅՈՎՀԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ 692, 712
 ՅՈՎՀԱՆ ՄԱՅՐԱԳՈՄԵՑԻ 693, 694
 ՅՈՎՀԱՆԵՆՍ (ՈՐԴԻ ԻՇԽԱՆԱՆՈՒՆԻ) 420
 ՅՈՎՀԱՆԵՆՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՅ) 167, 168, 640
 ՅՈՎՀԱՆԵՆՍ (ՄԿՐՏԻՉ, ՈՐԴԻ ԶԱՔԱՐԻԱՅԻ) 71, 92, 96, 352, 427-429, 472, 477, 651
 ՅՈՎՀԱՆԵՆՍ (ԱՌԱՔԵԱԼ ԵՒ ԱԻԵՏԱՐԱՆԻՉ) 171, 341, 342, 479, 528, 592, 785
 ՅՈՎՀԱՆԵՆՍ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 424, 431
 ՅՈՎՀԱՆԵՆՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԱՊԱՂԱԿԻ) 366, 372
 ՅՈՎՀԱՆԵՆՍ (ԿՐՕՆԱԽՈՐ) 352
 ՅՈՎՀԱՆԵՆՍ (ՎԱՐԴԱՊԵՏ) 372
 ՅՈՎՀԱՆԵՆՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 567
 ՅՈՎՀԱՆԵՆՍ (ՏԵՐԱՆՑ ՏԷՐ) 408
 ՅՈՎՀԱՆԵՆՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ) 420
 ՅՈՎՀԱՆԵՆՍ (ՈՐԴԻ ՅՈՎԴԱՅ) 649
 ՅՈՎՀԱՆԵՆՍ (ՈՐԴԻ ՈԶՈՊԸՆՏՐԵԱՅ) 823
 ՅՈՎՀԱՆԵՆՍ (ԿՐՕՆԱԽՈՐ, ԵՂԲԱՅՐ ՄՈՎՍԻՄԻ ՎԱՆԱՀՕՐ) 767
 ՅՈՎՀԱՆԵՆՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԼԱՌԻՍՈՅ) 769
 ՅՈՎՀԱՆԵՆՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՅ) 690

- ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԿՈՏԱՅ-
ՔԻՑ) 707
 ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ ՀՈՌՈՄՈ-
ՍԻՆ ՎԱՆՔԻ) 751
 ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ ԿԱՄՐՋԱ-
ՋՈՐՈՅ ՈՒԽՏԻՆ) 750
 ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ ՍԱՆԱ-
ՀՆԻ) 755
 ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ) 709
 ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ (ՈՐԴԻ ԳԱԳԻԿ ԹԱԳԱ-
ԻՈՐԻ) 824
 ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ, ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՕՋՆԵՑԻ
(ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 704-706
 ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԴՐԱՍԽԱՆԱԿԵՐՏՑԻ
441, 626, 627
 ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՊԱՏՄԱ-
ԳԻՐ 742, 747, 748, տե՛ս ՅՈՎՀԱՆ-
ՆԵՍ ԴՐԱՍԽԱՆԱԿԵՐՏՑԻ
 ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՄԿՐՏԻՉ 427, 428, 523, 569
 ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ 759
 ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՔԱՀԱՆԱՅ 759
 ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ ՊԵՏՐՈՍ Հ. 31, 445
 ՅՈՎՆԱԹԱՄ 643
 ՅՈՎՆԱԹԱՆ 162, 649
 ՅՈՎՆԱՆ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 431
 ՅՈՎՍԱՓԱԹ, ՅՈՎՍԱՓԱՏ 508, 644
 ՅՈՎՍԵԴԵԿ 465, 648
 ՅՈՎՍԵՊՈՍ, ՅՈՎՍԷՊՈՍ (ՊԱՏՄԱ-
ԳԻՐ) 478, 640
 ՅՈՎՍԻԱ 465, 644, 645, 730
 ՅՈՎՍԷՓ (ԱՆԱՊԱՏԱԿԱՆ) 350, 351, 353
 ՅՈՎՍԷՓ (ԵՐԷՑ) 129
 ՅՈՎՍԷՓ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ)
412, 424, 425, 431
 ՅՈՎՍԷՓ (ԱՅՐ ՄԱՐԻԱՄԻ) 471
 ՅՈՎՍԷՓ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 686, 687
 ՅՈՎՍԷՓ (ՊԱՂՆԱՑԻ) 684
 ՅՈՎՍԷՓ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ ՀՆՋՈՒՑ ՎԱՆ-
ՔԻ) 759
 ՅՈՎՍԷՓ ԲՐՏԻԱՅՐԵՑԻ (ԱՆԱՊԱՏԱ-
ԿԱՆ) 28
 ՅՈՎՍԷՓ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱԴԱՌՆԵԼԻ 571
 ՅՈՎՍԷՓ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿՈՒՄՐԴԱՅ
571
 ՅՈՎՍԷՓ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԻԴԱՄԻՂ 571
 ՅՈՎՍԷՓ ԿԱՐԻՃ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱ-
ՅՈՑ) 706
 ՅՈՎՍԷՓԵԱՆՑ Գ. 441
 ՅՈՎՐԱՄ 465, 644
 ՅՈՒԴԱ 349, 497
 ՅՈՒԴԱ, ՅՈՒԴԱ ՄԱԿԱՐԷՆՈՍ 646, 647,
649
 ՅՈՒԴԱ ՍԿԱՐՈՎՏԱՑԻ 532
 ՅՈՒԼԻԱՆՈՍ 680, 730
 ՅՈՒԼԻՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ ՀՈՌ-
ՄԻ) 782
 ՅՈՒԼԻՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 471
 ՅՈՒՆԱՆ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ)
425
 ՅՈՒՆԱՆ (ՀՈՆԱՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 92
 ՅՈՒՆԱՆ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 129
 ՅՈՒՆԱՆԵՍ (ԵՐԷՑ) 553
 ՅՈՒՍԱԿ 75
 ՅՈՒՍԷՓ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ)
430
 ՅՈՒՍԻԿ (ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏ, ՈՐԴԻ
ՎՐԹԱՆԵՍԻ) 69, 680
 ՅՈՒՍՈՒՓ (ԱՄԻՐԱՅ, ՈՐԴԻ ԱԲՈՒ-
ՍԱՃԻ) 735, 743, 744-747
 ՅՈՒՍՏԻԱՆՈՍ (ԹԱԳԱԻՈՐ ՀՈՌՈՄՈՑ)
342, 357, 387, 690, 691, 702, 732, 733
 ՅՈՒՍՏԻՆ, ՅՈՒՍՏԻՆԷ, ՅՈՒՍՏԻ-
ՆԻԱՆ 543, 544, տե՛ս ՅՈՒՍՏԻԱՆՈՍ
 ՅՈՔԱԲԵԴ (ԿԻՆ ԱՄՐԱՄԻ ԵՒ ՄԱՅՐ
ՄՈՎՍԻՍԻ) 641
 ՅՈՔՈՆԻԱ 465, 508

Ն
 ՆԱԲԱՏ (ՀԱՅՐ ՐԱԲՈՎԱՄԻ) 465
 ՆԱԲՈՒԳՈՐԴՆՈՍՈՐ 309, 465, 467, 508,
532, 645, 659, 730, 740, 814

ՆԱԲՈՒՊԱԼԱՍԱՐ, ՆԱԲՈՒՊԱԻԼԱՍԱՐ
(ՀԱՅՐ ՆԱԲՈՒԳՈՂՈՆՈՍՈՐԻ) 645,
814
ՆԱԴԱԲ (ՈՐԴԻ ԱՀԱՐՈՆԻ) 348
ՆԱԹԱՆ (ԵՐԷՑ) 109
ՆԱՐԿԻՍՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 482, 483
ՆԱԽԱՏԻԱՆՈՍ 494
ՆԱԽԱՏԻՈՍ (ԵՐԷՑ) 487
ՆԱՔՈՎՐ (ՈՐԴԻ ՍԵՐՈՒՔԻ) 458
ՆԵՐՐՈՎԹ (ԹՈՒՆ ՔԱՄԻ) 310, 311,
457, 458, 652, 653
ՆԵՆՄԱՍ, ՆԵՆՄԻ 640, 647
ՆԵՌՆ 171, 361, 369, 401
ՆԵՍՏՈՐ 163, 168, 171, 371, 373, 527, 537,
543, 544, 549, 553, 582, 592, 604-606,
699, 731, 772, 786
ՆԵՐՇԱՊՈՒՀ 690
ՆԵՐՇԱՊՈՒՀ ՌՄԲՈՍԵԱՆ 157
ՆԵՐՈՆ (ԿԱՅՍՐ) 478, 651
ՆԵՐՈՒԱՍ (ԿԱՅՍՐ) 480, 651
ՆԵՐՍԵՀ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՊԱՐՄԻՑ) 711
ՆԵՐՍԵՀ ԴԺՆԴԱԿ 417, 418
ՆԵՐՍԷՀ (ԻՇԽԱՆ) 535, 537
ՆԵՐՍԷՀ ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆ 703
ՆԵՐՍԷՀ ՓՂԻՊԵԱՆ 403
ՆԵՐՍԷՍ (ԲԶՆՈՒՆԵԱՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ)
547, 549, 553
ՆԵՐՍԷՍ (ՎԱՆԱՆԴԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ)
553
ՆԵՐՍԷՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ,
ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՏԱՅՈՑ) 694, 696, 701,
719
ՆԵՐՍԷՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԲԱԳՐԵ-
ԻԱՆԴ ԳԱԽԱՌԻՑ) 689, 690
ՆԵՐՍԷՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂՈՒԱՆԻՑ)
423, 430
ՆԵՐՍԷՍ (ԳՐԻԶ) 624
ՆԵՐՍԷՍ ԲԱԿՈՒՐ 364, 365, 368, 369,
374, 376, 379, 384, 385, 704
ՆԵՐՍԷՍ ՄԵԾՆ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱ-
ՅՈՑ) 64, 300, 392, 680-682, 730

ՆԻԿԱՆՈՎՐ 655, տե՛ս ՍԵԼԵԻԿՈՍ ՆԻ-
ԿԱՆՈՎՐ
ՆԻԿԻՏԱ (ՀԱՆԻ, ՏԱՏ) 241
ՆԻԿԻՓՈՒ (ԿԱՅՍՐ) 733
ՆԻԿԻՓՈՒ ՄԱԺԻՍՏՐՈՍ 757
ՆԻԿՈՂՈՍ (ՀԵՐՁՈՒԱԾՈՂ) 479
ՆԻԿՈՄԻԱ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 490
ՆԻՆՈՍ 459, 463, 653
ՆԻՆՈՒԱՍ 459, 464, 653
ՆՈՄԵՐԻԱՆՈՍ 509
ՆՈՄԵՐԻՈՍ 494
ՆՈՄԻՆՈՍ 373
ՆՈՅ 32, 33, 310, 349, 456, 457, 460, 461,
468, 652
ՆՈՅ (ՄԻԱՅՆԱԿԵԱՑ ՈՄՆ) 398
ՆՈՐԱՅՐ 75
ՆՈՐԱՅՐ ԲԻԻԶԱՆԴԱՑԻ 628, 629, 635
ՆՈՒՆԷ (ԱՌԱՔԵԼՈՒՀԻ) 601, 676

Շ

ՇԱԹ 190, 201, 204, 206, 209, 211, 214, 224,
422
ՇԱՀԱԿ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 683
ՇԱՀԱՊ (ՈՐԴԻ ՍԵԻԱԴԱՅԻ) 710
ՇԱՀԱՊՂԱԿ 180
ՇԱՀԵՆ (ԶՕՐԱԿԱՆ) 181
ՇԱՀԷՆ (ԶՕՐԱՎԱՐ ՊԱՐՄԻՑ) 712-714
ՇԱՀՆԱԶԱՐԵԱՆՑ ԿԱՐԱՊԵՏ 620, 623,
624
ՇԱՀ ՎԱՐԱԶ, ՇԱՀՎԱՐԱԶ, ՇԱՀՐ-ՎԱ-
ՐԱԶ (ԶՕՐԱՎԱՐ) 175, 177, 181, 220,
713
ՇԱՄԱ (ՏՈՀՄԱՊԵՏ) 135
ՇԱՄԲԱԹ 37, 467
ՇԱՄԻՐԱՄ 463, 464, 653
ՇԱՄՇԱԳՐԱՄ (ՆԱՀԱՊԵՏ) 473
ՇԱՊՈՒՀ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՄԻՑ) 44, 62, 63,
150-154, 163, 490, 508, 509, 672, 674,
681, 683, 684, 730
ՇԱՊՈՒՀ (ՀԱՅՐ ԱՇՈՏԻ) 734

- ՇԱՊՈՒՀ (ԿՐՏՍԵՐ ԵՂԲԱՅՐ ՍՄԲԱՏ
 ԹԱԳԱԽՈՐԻ) 743
 ՇԱՊՈՒՀ (ԴԱԽԱՃԱՆ) 404
 ՇԱՊՈՒՀ Ա. (ՈՐԴԻ ԱՐՏԱՇՐԻ ՍԱՍԱ-
 ՆԵԱՆ) 501, 675, 711
 ՇԱՊՈՒՀ ԱՄԱՏՈՒՆԻ 727
 ՇԱՊՈՒՀ ԱՐԾՐՈՒՆԻ (ԵՐԱՆԵԼԻ
 ՈՄՆ) 409
 ՇԱՊՈՒՀ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ 443, 626, 640,
 730
 ՇԱՊՈՒՀ ՈՐՄՋԴԵԱՆ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐ-
 ՍԻՑ) 149
 ՇԱՐԱՅ (ՈՐԴԻ ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՆԱՀԱ-
 ՊԵՏԻ) 462, 659
 ՇԱՐԱՇԱՆ (ԲԴԵՇԽ) 660
 ՇԱՐՀԱՊԱՂ (ԶՕՐԱԳԼՈՒԽ) 186
 ՇԱԽԱՐՇ 75
 ՇԱՓՈՒՀ 509
 ՇԵԽ 411
 ՇԵՐԳԻՐ (ԱՐՔԱՅ ՂԵԿԱՅ) 63
 ՇԵՐՈՑ (ԱՂՈՒԱՆՔԻ ԻՇԽԱՆ) 366, 369,
 373, 377, 394
 ՇԻՐԷՆ (ԹԱԳՈՒՀԻ) 700
 ՇՄԱԽԱԽՆ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 478
 ՇՄԱԽՈՆ (ՔՈՐԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 129
 ՇՄՈՒԷԼ (ԱՍՈՐԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 685
 ՇՈՒՇԱՆ (ՍՈՒՐԲ) 532, 600
 ՇՈՒՇԱՆԻԿ (ՍՈՒՐԲ) 560, 566, 568, 576,
 578, 600
 ՇՈՒՇԱՆԻԿ (ԹԱԳՈՒՀԻ ԱՂՈՒԱՆԻՑ)
 98
 ՇՈՒՇԻԿ (ԻՇԽԱՆՈՒՀԻ) 226
 ՇՈՒՓԽԱՂԻՇՈՑ, ՇՈՒՓՀԱՂԻՇՈՑ
 (ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ, ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ)
 129, 421, 430
- Ո**
- ՈԳՈՍՏՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 646, 648, 650, 665
 ՈԳՈՒՀԻ (ԿԻՆ ԱՆԱԿԻ, ՄԱՅՐ ԳՐԻ-
 ԳՈՐ ԼՈՒՍԱԽՈՐՉԻ) 491
 ՈԶԻԱ 382, 465
 ՈԹՄԱՆ 716-718, 728
 ՈԿԲԱՅ (ԶՕՐԱԳԼՈՒԽ ՏԱԺԿԱՅ) 703,
 704
 ՈՂՈՄՊԻԱԴԱ (ՄԱՅՐ ԱՂԷՔՍԱՆԴՐ
 ՄԱԿԵԴՈՆԱՑՈՒ) 469
 ՈՄԱՌ, ՈՄԱՐ 701, 722, 728
 ՈՄԵՐԻԱՆՈՎ (ՈՐԴԻ ԿԱՐՈՍԻ) 492
 ՈՆԻԱ 649
 ՈՆՈՐԻՈՍ (ԿԱՅՍՐ, ՈՐԴԻ ԹԷՈԴՈՍԻ)
 731
 ՈՆՈՐԻՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՀՌՈՄԻ) 780
 ՈՆՏՈՍ ԶԵՆՈՆ (ԿԱՅՍՐ) 731, 732, տե՛ս
 ԶԵՆՈՆ ՈՆՏՈՍ
 ՈՆՏՈՍ ԼԵԻՈՆ (ԿԱՅՍՐ) 731
 ՈՉՈՊԻՆՏՐ (ՀԱՅՐ ԳԱԲՐԻԷԼԻ) 819,
 823
 ՈՎՍԷԷ (ՄԱՐԳԱՐԷ) 534
 ՈՎՔՈՍ 654
 ՈՐԴԵԱԿ (ԵՐԷՑ) 553
 ՈՐԴԻ, ՈՐԴԻ ՄԻԱԾԻՆ, ՈՐԴԻ ՄԻԱ-
 ԾԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾ 56, 70, 169, 170, 308,
 312, 315, 448, 450, 474, 494, 504, 529,
 534, 545, 569-571, 602, 604-606, 771-773,
 776, 780, 781, 800
 ՈՐԴԻ ԱՍՏՈՒԾՈՑ 50, 68, 82, 169, 348,
 359, 423, 475, 476, 478, 522, 523, 526,
 527, 534, 588, 603, 604, 606, 646, 665,
 666, 730, 773, 778, 790-792
 ՈՐՄԻՋԴ 437
 ՈՐՄԻՋԴ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ) 677, 678,
 711
 ՈՐՄԻՋԴ (ՀԱՅՐ ԽՈՍՐՈՎՈՒ) 224, 225,
 607, 711, 712, 732
 ՈՐՄԻՋԴ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՊԱՐՍԻՑ, ԹՈՌՆ
 ԽՈՍՐՈՎՈՒ) 716
 ՈՐՄԻՋԴ (ՈՐԴԻ ՊԱՐՍԻՑ ԱՐՔԱՅ
 ԽՈՍՐՈՎՈՒ) 692
 ՈՐՈԳԻՆԷՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 482, 485,
 486, 644
 ՈՐՈԳԻՆԷՍ ԱՂԷԿՍԱՆԴՐ 483

ՈՐՈՂԻՆԷՍ 641, տե՛ս ՈՐՈՂԻՆԷՍ
ՈՒԹՄԱՆ, ՈՒԹՄԱՆ ԻԲՆ ԱՓԱՆ 362
ՈՒԽՏԱՆԷՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ (ՊԱՏՄԱ-
ԳԻՐ 441-444, 446, 452
ՈՒԽՏԱՆԷՍ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱ-
ՆԻՑ) 240, 262, 268, 273, 335, 423, 430
ՈՒՄԱՐ (ՈՐՈՂԻ ԱԲՂԼ ԱԶԻԱԶԻ) 363
ՈՒՄԱՐ ԻԲՆ ԽԱՏԱՐ 362
ՈՒՌՆԱՅՐ (ԱՐՔԱՅ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 42,
44, 45, 49, 50, 63, 64, 76
ՈՒՍԱԴ (ՀԱՅՐ ԻԶԻՏԻ) 726
ՈՒՐԱԹԱՅՐ (ԵՐԷՑ) 129
ՈՒՐԵՂԻԱՆՈՍ, ՈՒՐԵՂԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ)
490
ՈՓՐԱՏ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ)
653
ՈՓՐԱՏԱՆԷՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈՐԵՍ-
ՏԱՆԻ) 653
ՈՔՈԶԻԱ 644

Ձ

ՁԱՓ ԽԱԶՐ 330, 333
ՁԱԹԿԱՍԱՐ (ՍԵՆԵԿԱՊԵՏ) 328
ՁԱԽՐԾԱՀ 434, 435
ՁԱՄՁԵԱՆ ՄԻՔԱՅԷԼ 27, 620
ՁԱԽԼԻ (ՊԱՐՄԻՑ ԶՕՐԱԳԼՈՒԽ) 433
ՁՄԾԿԻԿ 754
ՁՈՐՊԱՆ ԹԱՐԽԱՆ 220
ՁՈՐՏՈՒԱՆԷԼ 737, 804, 805, 812, 815
ՁՈՐՏՈՒԱՆԷԼ (ԹՈՌՆ ԱՊՈՒՀԱՐ-
ՊԱՅ) 824

Պ

ՊԱՂԴԷՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ 571
ՊԱՃՈՃ, ՊԱՃՈՅՃ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱ-
ՅՈՑ) 76, 467
ՊԱՅԱՊԻՍ ՔԱԱՂԵԱՅ 463
ՊԱՆԴ, ՊԱՆՏ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱ-
ՆԻՑ) 421, 430

ՊԱՆԴԱԼԻՈՆ (ՈՐՈՂԻ ԱՂՈՒԱՆՔԻ
ԱՐՔԱՅ ՎԱԶԱԳԱՆԻ) 71, 73, 92, 96,
100, 105, 109, 116, 119, 120, 125
ՊԱՆՆԻԱՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱ-
ՆԻ) 653
ՊԱՆՈՆ (ՈՄՆ ԺԳՆԱԽՈՐ) 356
ՊԱՆՏԱԼԵՈՆ (ՍՈՒՐԲ) 429
ՊԱՊ (ՈՐՈՂԻ ԱՐԾԱԿԻ, ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱ-
ՅՈՑ) 63, 681-683
ՊԱՊ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 168
ՊԱՍՔԱՄ (ԹՈՌՆ ՀԱՅԿԱԿ ՆԱՀԱՊԵ-
ՏԻ) 660
ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՄԵԾ ԻԾԽԱՆ 823
ՊԱՏՐԻԿ ՔԱՐՈՅԵԱՆ 373, 378
ՊԱՏՐՈՆԻԿԷ (ԿԻՆ ԿՂԱԽԴԷՈՍ ԿԱՅ-
ՍԵՐ) 477
ՊԱՐԷՏ 75
ՊԱՐՄԵՂԻԱՆՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 490
ՊԱՐՄԻԴԷ (ԵՐԷՑ) 129
ՊԱՐՈՅՐ (ՈՐՈՂԻ ՍԿԱՅՈՐԴՈՒ) 37, 75,
464, 466, 467
ՊԱՐՈՅՐ ՀԱՅԿԱԶՆ 826
ՊԱԽԴԻԿԱՐՊՈՍ, ՊՈՂԴԻԿԱՐՊՈՍ (Ա-
ՌԱԶՆՈՐԴ ԿԱՄՐՋԱԶՈՐԻ) 751, 756
ՊԱԽՂՈՍ (ԱՌԱՔԵԱԼ) 127, 130, 348,
361, 401, 449, 473, 478, 499, 504, 507,
508, 528, 529, 538, 546, 572, 592, 594,
606, 729, 770, 774, 779, 781, 788, 798,
799
ՊԱԽՂՈՍ (ԵՐԱՆԵԼԻ) 536
ՊԱԽՂՈՍ (ՍՈՒՐԲ) 556
ՊԱԽՂՈՍ (ԵՐԷՑ) 129
ՊԱԽՂՈՍ (ՎԱՆԱԿԱՆ ԱՂԱԾՈՐԻ) 372
ՊԱԽՂՈՍ ՍԱՄՈՍԱՏԱՑԻ՝ ՍԱՄՈՍԱ-
ՑԻ 170, 389, 489, 490, 789, 792
ՊԱԽՂՈՍԻԿ 165
ՊԵՂՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 492
ՊԵՏՌԱՆՈՍ (ԶՕՐԱԳԼՈՒԽ) 763
ՊԵՏՐՈՍ (ԱՌԱՔԵԱԼ) 48, 83, 126, 275,
477, 478, 499, 504, 507, 508, 573, 729,
773, 783, 793

ՊԵՏՐՈՍ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 426, 431
 ՊԵՏՐՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՂԷՔՍԱՆԴՐԻ) 492
 ՊԵՏՐՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ՝ ՎՐԱՑ ԱԾԽԱՐՀԻՑ) 511, 535, 558, 559
 ՊԵՏՐՈՍ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ ԽԼԱՋՈՐԻՆ ՎԱՆՔԻ) 751
 ՊԵՏՐՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 561, 566, 568, 572, 577, 590, 596
 ՊԵՏՐՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 343, 358-541
 ՊԵՏՐՈՍ (ՔԱՀԱՆԱՅ) 356
 ՊԵՏՐՈՍ (ՏԿՌԱԿԵՐՏԻ ՎԱՆԱԿԱՆ) 372
 ՊԵՏՐՈՍ ԱՆՏԻՈՔԱՑԻ 422, 577
 ՊԵՏՐՈՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԻՒՆԵԱՑ 690
 ՊԵՏՐՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՄԵԿՆԻՉ 753
 ՊԵՐԵԴԵՍՏԷՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
 ՊԵՐՃ 75
 ՊԵՐՈՋ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՊԱՐՍԻՑ) 46, 47, 76, 77, 79, 80, 82, 482, 483, 486, 657, 669, 687, 711
 ՊԻԹԱԳՈՐ 480
 ՊԻՂԱՏՈՍ 354, 355, 473, 475, 476, 792
 ՊՈՂՔԵՐԱ (ԿԻՆ) 340
 ՊՈՂՔԵՐԻԱՆՈՍ 527
 ՊՈՄՊԷՆՈՍ, ՊՈՄՊԻՈՍ (ՋՕՐԱԳԱՐ) 650, 662
 ՊՈՌՏԻՉ 805, ՏԵՍ ԺԱՆ ՊԱՏՐԻԿ
 ՊՌԱՍՄԻՆ 484
 ՊՐՈԲՈՍ, ՊՐՈԲՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 490, 491, 493, 509, 651
 ՊՐՈԿՈՊ (ՋՕՐԱՎԱՐ ՅՈՒՆԱՑ) 717
 ՊՐՈՍՊՈՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՅՈՒՆԱՑ) 493
 ՊՏՂՈՄԷՆՈՍ ԱՂԷՔՍԱՆԴՐԻ 648
 ՊՏՂՈՄԷՆՈՍ ԲԱՐԵՐԱՐ 466
 ՊՏՂՈՄԷՆՈՍ ԴԻՈՆԻՍԻՈՍ 648
 ՊՏՂՈՄԷՆՈՍ ԵՂԲԱՅՐԱՍԷՐ 466
 ՊՏՂՈՄԷՆՈՍ ԵՐՐՈՐԴ 466
 ՊՏՂՈՄԷՆՈՍ ԵԻԵՐԳԵՏԷՍ 647, 648, 686

ՊՏՂՈՄԷՆՈՍ ՂԱԳԻՈՍ՝ ՂԱԳՈՍ 647, 655
 ՊՏՂՈՄԷՆՈՍ-ՈՂՈՔՈՍ 466
 ՊՏՂՈՄԷՆՈՍ ՓԻԼԱԴԵԼՓՈՍ 647, 657
 ՊՏՂՈՄԷՆՈՍ ՓԻԼԵՄՆՏՈՎՐ 648
 ՊՏՂՈՄԷՆՈՍ ՓԻԼՈՊԱՏՈՎՐ 647
 ՊՏՂՈՄԷՆՈՍ ՓԻՍԳՈՆ 648
 ՊՐՈԿՂ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼՍԻ) 422, 777

Ջ

ՋԱԼԱԼ ԴԱԽԼԱՅ 428
 ՋԱՀԱԲ 407
 ՋԱՄԱՍՊ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՊԱՐՍԻՑ) 711
 ՋԱՀԱՌ 396
 ՋԱԽԱՆՇԷՐ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԵՓԹԱՂԵԱՅ) 491
 ՋԱՓՈՒ (ԵՂԲԱՅՐ ԱՀԱՐՈՆԻ) 728
 ՋԱՓՈՒ, ՋԱՓՐ (ԱՄԻՐԱՊԵՏ) 707, 709, 728
 ՋԱՓՐ (ԱՍՈՐԻՆԵՐԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 410
 ՋԵԲՈՒ ԽԱՔԱՆ 182, 188, 189, 213, 224
 ՋՈՋԻԿ (ԵՐԷՑ) 553
 ՋՈՋԻԿ (ԻՇԽԱՆԱՑ ԻՇԽԱՆ) 764, 819
 ՋՈՒԱՆՇԵՐԻԿ 402
 ՋՈՒԱՆՇԻՐ (ԻՇԽԱՆ ԲԱՂԱՑ) 756
 ՋՈՒԱՆՇԻՐ (ԻՇԽԱՆ ԵՒ ՍՊԱՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆՔԻ) 226-228, 230-232, 234-240, 242-247, 251, 253-255, 268, 271, 274, 280, 281, 283-285, 287, 288, 291, 294-296, 396, 417
 ՋՈՒԱՆՔՈՅ (ԱՂՈՒԱՆՔԻ ՍՊԱՐԱՊԵՏ) 373, 377

Ռ

ՌԱԳԱԽ (ՈՐԴԻ ՓԱՌԷԿԻ) 453
 ՌԱՀԱՏ (ՄԻՀՐԵԱՆ ՏՈՀՄԻՑ) 45
 ՌՈԲՈՎԱՄ (ՈՐԴԻ ԵՒ ՅԱՋՈՐԴ ՍՈՂՈՄՈՆԻ) 508, 644

Ռոջաի ՈՋԱՆ 175
 Ռոժձեշ 193
 Ռոմանոս (Թագաիոր Յոհննա) 748,
 754, 755, 757
 Ռոմանոս (Որդի Վարդ Սիկլաիո-
 սի) 812
 Ռոսնոս (ՋորաՎար) 228, 405
 Ռոսնոս Վարաձ Աթոթեան 373, 378
 Ռովարաթի ԳոհրթոնՂԱՅ 434
 Ռովարի (Ամիրա) 434, 435
 Ռովալեն (Որդի Յակոբի) 464
 Ռովր 736, 767, 768, 818
 Ռոհրեն 716
 ՌոհրոնԳԱՆ 434
 Ռոփի (Կոթ) 483
 Ռոսնակեւ (Որդի Ս. Գրիգորի) 676,
 772
 Ռոսնակեւ (Եղիսկոթոս) 506

Ս

ՍԱԲԱՏԻԱՅ 472
 ՍԱԲԱԻՈՎԹ 79
 ՍԱԲԵԼԻՈՍ 537
 ՍԱԹԵՆԻԿ (Կին ԱՐՏԱԾԵՍ Բ-ի) 43, 480
 ՍԱԼԱՐ 416, 761, 768, 807
 ՍԱԼՏՈՒԽ (Ամիրա) 436
 ՍԱԿԴԵՆԷ (Քոթր Յակոբի) 492
 ՍԱԿՍԻՄԻՍ (Եղիսկոթոս) 490
 ՍԱՀԱԿ (Եղիսկոթոս) 129, 431
 ՍԱՀԱԿ (Եղիսկոթոս ԱՄԱՐԱՍԻ) 366,
 372
 ՍԱՀԱԿ (Եղիսկոթոս ՄԵԾ Կոնեհի) 372
 ՍԱՀԱԿ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 425,
 430, 431
 ՍԱՀԱԿ (Եղիսկոթոս ԱՐԾԱՐՈՒ-
 ՆԵԱՑ) 811
 ՍԱՀԱԿ (Որդի ԻՍՄԱՅԷԼԻ) 709, 734
 ՍԱՀԱԿ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ՝ ՀԱՐՔ ԳԱԻԱ-
 ՌԻՑ) 689

ՍԱՀԱԿ (ՀԱՅՈՑ ԻՇԽԱՆ, ՈՐԴԻ ԲԱ-
 ԳԱՐԱՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆՈՒ) 726
 ՍԱՀԱԿ (Որդի ՀԱԲԷԼԻ) 812
 ՍԱՀԱԿ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ՝ ՋՈՐԱՓՈՐԻ
 ԱՐՔՈՒՆԱԾԷՆ ԳԻՒՂԻՑ) 702-704,
 720
 ՍԱՀԱԿ ԱՊԻԿՈՒՐԷԾ ՎԱՐԴԱՊԵՏ 740
 ՍԱՀԱԿ ԱՐԾՐՈՒՆԻ (Որդի ՎԱՀԱՆԻ) 726, 727
 ՍԱՀԱԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՏՓԽԵԱՑ 571
 ՍԱՀԱԿ ԻՍՄԱՅԷԼԵԱՆ 411
 ՍԱՀԱԿ ՊԱՐԹԵԻ 621
 ՍԱՀԱԿ ՍԵԻԱԴԱՅ 419
 ՍԱՀԱԿ ՍՈՒՐԲ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ,
 ՈՐԴԻ ՄԵԾՆ ՆԵՐՍԷՍԻ) 163, 299,
 331, 332, 683-686, 693, 713, 731, 772
 ՍԱՀԼ (ՀԱՅՐ ԱՏՐՆԵՐՍԵՀԻ) 419
 ՍԱՀԼ ՍՄԲԱՏԵԱՆ, ՍԱՀԼԻ ՍՄԲԱ-
 ՏԵԱՆ ԵՌԱՆԾԱՀԻԿ 403, 408
 ՍԱՂԻՆ (ԿԻՆՆ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻ) 650
 ՍԱՂՂԱ (Որդի ԿԱՅՆԱՆԻ) 457
 ՍԱԺ (ՈՍՏԻԿԱՆ) 742-744
 ՍԱՄԱՍ 553
 ՍԱՄԷԳԱՐ 642
 ՍԱՄՈՒԷԼ (ՄԱՐԳԱՐԷ ԵՒ ԴԱՏԱԻՈՐ) 465, 512, 599, 642, 643
 ՍԱՄՈՒԷԼ (Եղիսկոթոս) 411-413, 431
 ՍԱՄՈՒԷԼ (Եղիսկոթոս) 567
 ՍԱՄՈՒԷԼ (ԵՐԷՑ) 553
 ՍԱՄՈՒԷԼ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 688
 ՍԱՄՈՒԷԼ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂՈՒԱ-
 ՆԻՑ) 425, 431
 ՍԱՄՈՒԷԼ ԱՆԵՑԻ 623
 ՍԱՄՈՒԷԼ Եղիսկոթոս ՏԻՄՈՒԷԼ 571
 ՍԱՄՈՒԷԼ ԻՄԱՍՏԱԿ ԿՄՐՋԱՋՈՐՈՑ 751
 ՍԱՄՈՒԷԼ ԿՈՄՍԱՋԱԳ 800
 ՍԱՄՓՍՈՆ (ԴԱՏԱԻՈՐ ԻՍՐԱՅԷԼԻ) 465
 ՍԱՄՓՍՈՆ 642, 765
 ՍԱՆԱՍԱՐ 660

- ՍԱՆԱՏՐՈՒԿ (ԱՐՔԱՅ ՀԱՅՈՑ, ՔԵ-
ՌՈՐԴԻՆ ԱԲԳԱՐՈՒ) 39, 475, 477-
479, 488, 647, 677
- ՍԱՆԱՏՐՈՒԿ (ԱՐՔԱՅ ԱՂՈՒԱՆԻՑ)
61, 62, 678
- ՍԱՆԴՈՒԽՏ (ԴՈՒՍՏՐ ԹԱԴԷՈՍ Ա-
ՌԱՔԵԱԼԻ) 477, 689
- ՍԱՆԵՍԱՆ, ՍՈՆԵՍԱՆ (ԹԱԳԱԽՈՐ
ՄԱՍՔԹԱՑ) 71, 73, 102, 164
- ՍԱՌԱ, ՍԱՐԱ, ՍԱՐՐԱ (ԿԻՆ ԱԲՐԱ-
ՀԱՄԻ) 458, 468
- ՍԱՍԱՆ 486, 657, 669, 715
- ՍԱՍԱՆԵԱՆ ԽՈՍՐՈՎ 224
- ՍԱՏՈՅ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 76
- ՍԱՐԳԻՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՄԱՏՈՒ-
ՆԵԱՑ) 372
- ՍԱՐԳԻՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՌՈՍՏԱԿԻ) 372
- ՍԱՐԳԻՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՇԱՄԻՐԱԶՈ-
ՐԻ) 431
- ՍԱՐԳԻՍ (ՎԱՆԱԿԱՆ ՀՈՌՈՄՈՍԻ) 756
- ՍԱՐԳԻՍ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ ՀՆՋՈՒՑ ՎԱՆ-
ՔԻ) 752
- ՍԱՐԳԻՍ (ԱԾԱԿԵՐՏ ՅՈՎՀԱՆ ՄԱՅ-
ՐԱԳՈՄԵՑՈՒ) 694
- ՍԱՐԳԻՍ (ԻՇԽԱՆ, ԵՂԲԱՅՐ ՎԱՍԱ-
ԿԻ) 436
- ՍԱՐԳԻՍ (ԱԶԱՏ) 768
- ՍԱՐԳԻՍ (ԱԾԱԿԵՐՏ ԱՆԱՊԱՏԱԿԱՆ
ՅՈՎՍԷՓԻ) 352
- ՍԱՐԳԻՍ (ՎԱՐԴԱՊԵՏ) 431, 432
- ՍԱՐԳԻՍ (ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆՔԻՑ)
759
- ՍԱՐԳԻՍ (ՍՈՒՐԲ) 165, 436
- ՍԱՐԳԻՍ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ 737, 810, 825,
826, 828
- ՍԱՐԳԻՍ ՍԱՆԱՀՆԵՑԻ 624
- ՍԱՐԳԻՍ Ա. ՍԵՒԱՆՑԻ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ)
619
- ՍԱՐԴԱՆԱՊԱԼԼՈՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈ-
ՐԵՍՏԱՆԻ) 653
- ՍԱՐԻ (ԱՅ) 472
- ՍԱԽՈՒՂ (ԱՌԱՋԻՆ ԹԱԳԱԽՈՐ ԻՍՐԱ-
ՅԵԼԻ) 126, 465, 493, 512, 599, 642, 643
- ՍԵԲԱՍՏՈՍ 494, ՏԵՍ ԿՈՍՏԱՆԴԻԱ-
ՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ)
- ՍԵԲԱՍՏՈՍ ՀՈԳՏԱԽՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 648
- ՍԵԲԷՈՍ 621, 629, 631, 640
- ՍԵԴԵԿԻԱ (ՎԵՐՋԻՆ ԹԱԳԱԽՈՐ ՅՈՒ-
ԴԱՅԻ) 465, 508, 645
- ՍԵԼԵԿԻՈՍ, ՍԵԼԵԿՈՍ, ՍԵՂԵԿԻՈՍ
(ԹԱԳԱԽՈՐ) 351, 485, 655, 656
- ՍԵԼԵԿՈՍ ՆԻԿԱՆՈՎՐ (ԹԱԳԱԽՈՐ)
655
- ՍԵԿԵՆՏՈՍ (ՓԵԼԻՍՈՓԱՅ) 480
- ՍԵԿՈՒՆԴՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 168, 776
- ՍԵՂԲԵՍՏՐՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ)
500, 504, 505
- ՍԵՂԵԿՈՍ 469, տե՛ս ՍԵԼԵԿԻՈՍ
- ՍԵՄ, ՍԷՄ (ՈՐԴԻ ՆՈՅԻ) 32, 36, 456,
457, 459, 461, 468, 592, 652
- ՍԵՄԱՎՇԵԱՍՊ (ՄԱՐԶՊԱՆ ԱՂՈՒԱ-
ՆԻՑ ԱԾԽԱՐՀԻ) 205
- ՍԵՆԵՔԵՐԻՄ (ԹԱԳԱԽՈՐ) 420
- ՍԵՆԵՔԵՐԻՄ (ԱՐՔԱՅ ԱՍՈՐԵՍՏԱ-
ՆԻ) 465,, 658, 659, 822
- ՍԵՆԵՔԵՐԻՄ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՎԱՍՊՈՒ-
ՐԱԿԱՆԻ) 622, 824, 826, 827
- ՍԵՆԵՔԵՐԻՄ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՓԱՌԻՍՈ-
ՍՈՅ) 767, 827
- ՍԵՐՈԲ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՄԱՐԱՍԻ) 405
- ՍԵՐՈՒՔ (ՈՐԴԻ ՌԱԳԱԽԻ) 458
- ՍԵՒԱԴԱՅ 710
- ՍԵՒԱԴԱՅ 420, տե՛ս ՍԱՀԱԿ ՍԵՒԱԴԱՅ
- ՍԵՒԱԴԱՅ ԻՇԽԱՆԱՆՈՒՆ (ՈՐԴԻ ԳՐԻ-
ԳՈՐԻ) 420
- ՍԵՒԱԴԱՅ ՏԱՃԻԿ 403
- ՍԵՒԵԲԻՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 651
- ՍԵՒԵՐԻՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 482
- ՍԵՒԵՐՈՍ 537
- ՍԵՒՈՒՆՋ (ԾԱՌԱՅ) 435
- ՍԷԴ (ՈՐԴԻ ԱԲՈՒՍԻԴԻ) 362
- ՍԷԹ (ՈՐԴԻ ԱԴԱՄԻ) 32, 455

- ՍՐՄՊԱՏ 434
 ՍԻՂՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 492
 ՍԻՄԱԻՆ 588, ՏԵՄ ՍԻՄՈՆ (ԿԱԽԱՐԴ)
 ՍԻՄԵԻՈՆ 544, ՏԵՄ ՍԻՄԷՈՆ
 ՍԻՄԷՈՆ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 346
 ՍԻՄԷՈՆ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՀՈՇԻ) 366, 368,
 369, 372
 ՍԻՄԷՈՆ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԽՈՌԽՈՌՈՒՆԵԱՑ) 372
 ՍԻՄԷՈՆ (ՄԻԱՅՆԱԿԵԱՑ) 544
 ՍԻՄԷՈՆ, ՍԻՄԷՈՎՆ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 372, 379, 384, 385, 388,
 418, 423, 425, 430, 431
 ՍԻՄԷՈՆ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ ՀԱՂԲԱՏԻ) 755
 ՍԻՄԷՈՎՆ 478
 ՍԻՄՈՆ (ԵՂԲԱՅՐ ՅՈՎՆԱԹԱՆԻ) 649
 ՍԻՄՈՆ (ՄՈԳ ԵՒ ԿԱԽԱՐԴ) 479, 546,
 590
 ՍԻՄՈՆ (ԵՐԷՑ) 553
 ՍԻՄՈՆ (ԱՇԱԿԵՐՏ) 476
 ՍԻՄՈՎՆ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ ԽԼԱՋՈՐԻՆ ՎԱՆՔԻ) 751
 ՍԻՈՆ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԵՐԱՍՏԻՈՅ) 769
 ՍԻՈՆ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 706
 ՍԻՍԱԿ 462, 659
 ՍԼԻՄԱՆ (ԶՕՐԱՎԱՐ) 726
 ՍԼԿՈՒՆ 675
 ՍԿԱՅՈՐԴԻ 37, 75
 ՍՄԲԱՏ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱՅՈՑ) 414, 415,
 420, 455, 640, 729, 735, 737, 741-745,
 747, 748, 769, 806, 808, 826
 ՍՄԲԱՏ (ԴԱՅԵԱԿ ԱՐՏԱՇԻՍԻ) 43,
 667, 668
 ՍՄԲԱՏ, ՍՄԲԱՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ
 (ՍՊԱՐԱՊԵՏ, ՈՐԴԻ ԲԻԻՐԱՏ ԲԱԳ-
 ՐԱՏՈՒՆՈՒ) 64, 479
 ՍՄԲԱՏ (ԹԱԳԱԽՈՐ, ՈՐԴԻ ԱՇՈՏԻ) 736
 ՍՄԲԱՏ (ՎՐԿԱՆ ՄԱՐԶՊԱՆ) 547, 548,
 550-553, 558, 578, 580, 583, 585, 590,
 602, աե՛ս ՍՄԲԱՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ
 (ՎՐԿԱՆԱՑ ՄԱՐԶՊԱՆ)
 ՍՄԲԱՏ, ՍՄԲԱՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ
 (ՄԱՐԶՊԱՆ) 692
 ՍՄԲԱՏ, ՍՄԲԱՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ (ԻՇ-
 ԽԱՆ, ՈՐԴԻ ԱՇՈՏ ԻՇԽԱՆԻ) 706-
 708, 720
 ՍՄԲԱՏ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՓԽԱԶԱՑ) 805
 ԱՄԲԱՏ (ԵՂԲՕՐՈՐԴԻ ԳԱԳԻԿ ԹԱ-
 ԳԱԽՈՐԻ) 809
 ՍՄԲԱՏ (ՄԱՐԶՊԱՆ ՀԱՅՈՑ) 510, 518
 ԱՄԲԱՏ (ԱԶԳԱԿԻՑ ԳՐԻԳՈՐԻ) 419
 ԱՄԲԱՏ (ՀԱՅՈՑ ԻՇԽԱՆ) 396, 397
 ՍՄԲԱՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ (ՎՐԿԱՆԱՑ
 ՄԱՐԶՊԱՆ) 443
 ՍՄԲԱՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ ԱՊԼԱԲԱՍ
 (ՈՐԴԻ ԱՇՈՏ ՄՍԱԿԵՐԻ) 707, 709
 ՍՄԲԱՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ ԲԻԻՐԱՏԵԱՆ
 (ԻՇԽԱՆ) 703-705, 720
 ՍՄԲԱՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆ 718
 ՍՄԲԱՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ ԽՈՍՐՈՎ-
 ՇՆՈՒՄ 697, 700
 ՍՄԲԱՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ ԿԻԻՐԱՊԱ-
 ՂԱՏ 721
 ՍՄԲԱՏ ԹՈՆԴՐԱԿԵՑԻ 742
 ՍՄԲԱՏ ԽԱՂԱԳՈՒՃԵԱՆ 437
 ԱՄԲԱՏ ՄԱԺԻՍՏՈՒՍ (ՈՐԴԻ ՎԱՀ-
 ՐԱՄԻ) 818
 ՍՈԿՐԱՏ, ՍՈԿՐԱՏԷՍ (ՊԱՏՄԱԳԻՐ)
 640, 702, 730
 ՍՈԿՐԱՏ (ԻՄԱՍՏԱՍԷՐ) 677
 ՍՈՂՈՄՈՆ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 341,
 706
 ՍՈՂՈՄՈՆ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂՈՒԱ-
 ՆԻՑ) 402, 424, 430
 ՍՈՂՈՄՈՆ (ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՄԱՔԵՆԱՑ-
 ԻՈՑ) 388, 424
 ՍՈՂՈՄՈՆ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 413
 ՍՈՂՈՄՈՆ (ՎԱՐԴԱՊԵՏ) 341
 ՍՈՂՈՄՈՆ (ԻՄԱՍՏՈՒՆ, ՈՐԴԻ ԵՒ
 ՅԱԶՈՐԴ ԴԱԽԹԻ) 465, 508, 591, 592,
 642-644, 646, 648
 ՍՈՍԱՐՄԱՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈՐԵՍԱ-
 ՆԻ) 653

- ՍՈՎ 387
 ՍՈՒԳԴԱՆԻՈՍ 647
 ՍՈՒԼԷՄԱՆ ԻԲՆ ԱԲԴՆԷՆ 363
 ՍՈՒԼԷՅՄԱՆ ԱՄԻՐ-ԱԼ-ՄՈՒՄՆԻ 722, 725
 ՍՈՒՂԻԱՆՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 492
 ՍՈՒՐ 75
 ՍՈՒՐԲ՝ ԱՄԵՆԱՍՈՒՐԲ ԵՐՐՈՐԴՈՒԹԻՒՆ 50, 83, 124, 146, 168, 308, 328, 334, 347, 348, 350, 374, 375, 422, 524, 525, 529, 531, 536, 537, 546, 549-551, 553, 554, 569, 570, 580, 605, 711, 787, 829
 ՍՈՒՐԲ ԿՈՅՍ 171, 355, 570, 804
 ՍՈՒՐԲ ՀՈԳԻ 39, 56, 138, 169, 170, 244, 333, 348, 380, 384, 450, 451, 453, 529, 534, 544, 551, 552, 569, 570, 590, 598, 602, 604, 605, 704, 771, 772
 ՍՈՒՐԷՆ 491, 665
 ՍՈՒՐԷՆ ՄԱՐԶՊԱՆ 691, 692, տե՛ս ՃԻՀՈՎՐ-ՎՇՆԱՍՊ
 ՍՈՒՐՄԱԿ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 686
 ՍՈՒՓԱՆ 411
 ՍՈՒՔԻԱՍ (ԱԶԳԱԿԱՆ ՍԱԹԵՆԻԿ ԹԱԳՈՒՀՈՒ) 480
 ՍՈՓԻ (ՔՈՅՐ ԵԹԹԱՂԵԱՅ) 491
 ՍՈՓԻԱ (ՍՏՆՏՈՒ Ս. ԳՐԻԳՈՐԻ) 672
 ՍՈՔԴԻԱՆՈՍ 466
 ՍՊԱՆԴԱՐԱՏ ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆ 64
 ՍՊԱՐԱԿՈՍ (ՏՈՀՄԱՊԵՏ) 135
 ՍՊԱՐԵԹՈՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
 ՍՊԵՐՈՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
 ՍՊՐԱՄ ՏԻԿԻՆ 365, 366, 369, 419
 ՍՊՔԻ (ԱՄԻՐԱՅ) 748
 ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԻՆԵԱՅ) 396-398
 ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԳԱՐԴՄԱՆԻ) 422
 ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ (ՆԱԽԱՎԿԱՅ) 165, 351, 353, 799
 ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 168, 346, 512, 567
 ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 431
 ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ (ՈՐԴԻ ԳԱԳԻԿԻ) 418
 ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ (ՔԱՀԱՆԱՅ) 41
 ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ (ՄԱՐՏԻՐՈՍ) 473
 ՍՏԵՓԱՆ(Ն)ՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 487
 ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ, ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ՆԵՐՍԵՀ ՓԻԼԻՊԵԱՆ (ՈՐԴԻ ՎԱՐԱԶ ՏՐԴԱՏԻ) 402, 418
 ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ԱԲԼ ԱՍԱԴ 404
 ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ՍԻՆԵՑԻ 396
 ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ՝ ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՏԱՐՕՆԵՑԻ 619-624, 631, 672, 735
 ՍՏԵՓԱՆՈՍ 619, տե՛ս ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՏԱՐՕՆԵՑԻ ԱՍՈՂԻԿ
 ՍՏԵՓԱՆՈՍ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ ՑԱԽԱՑ ՔԱՐԻ) 752
 ՍՏԵՓԱՆՈՍ (ԲԱԳՐԵԽԱՆԴԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 553
 ՍՏԵՓԱՆՈՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 706, 728, 758
 ՍՏԵՓԱՆՈՍ (ՎԱՆԱԿԱՆ ՍԵԽԱՆԱՅ ՎԱՆՔԻ) 756, 757
 ՍՏԵՓԱՆՈՍ ԱՍՈՂԻԿ 441, 619, 622, 624, 626
 ՍՏԵՓԱՆՈՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՌՈՒԶԹԱԻԻ 571
 ՍՏԵՓԱՆՈՍ ԿՈՆ (ՍԵԽՈՐԴԵԱՅ ԻՇԽԱՆ) 708, 709
 ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ 753, 756
 ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՏԱՐՕՆԵՑԻ ԱՍՈՂԻԿ 619, 626, 629, 633
 ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՕՐԲԷԼԵԱՆ 441, 443
 ՍՏՈՐԳ 473
 ՍՐԱՊԵԱՆ ԿԻԻՐԵՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏ 625
Վ
 ՎԱԽՏԱՆԳ ՎԱՐԱԶՄԱՆԵԱՆ 373, 377, 388, 670

- վաչագան (որդի Տիգրան Ա-ի) 468
 վաչան (իժեխան) 535, 537, 586
 վաչան (Մամիկոնեան, Սողոմոն-
 Պետ) 687-689
 վաչան (որդի Գողթան Տէր Խոս-
 րովի) 721
 վաչան (Աղոթանքի թագաւորնե-
 րի Յեղի) 161
 վաչան Ամասոնի 62, 679
 վաչան Արծրոնի 726
 վաչան Գողթանի 629
 վաչան Մամիկոնեան 356
 վաչան վարաջ Յոջանեան 373, 378
 վաչանիկ Կաթ վաչան (Կաթողի-
 կոս ՀԱՅՈՑ) 756-758
 վաչէ (վերջին թագաւոր ՀԱՅԿԱ-
 ջան) 468
 վաչրաւ (իժեխան) 436, 581, 584
 վաչրաւ (իժեխանի իժեխան, որդի
 Գրիգոր Պաշկապիտոնի) 818
 վաչրաւ Մեհեանի 711, 712, 732
 վաչրաւ Չոբին 224
 վաղարժ (թագաւոր ՀԱՅՈՑ, որդի
 Տիգրանի) 483-485, 488
 վաղարժ (Արթուր Պարսի) 83, 483,
 486, 670, 688, 711
 վաղարժայ (որդի Պաղ թագաւոր-
 րի) 683
 վաղարժայ (թագաւոր ՀԱՅՈՑ) 467-
 469
 վաղարժայ (Արթուր ՀԱՅՈՑ, Պար-
 թի) 36-80, 485, 488, 499, 598, 656-659,
 661
 վաղարժայ (Արթուր Պարսի) 83
 վաղարժայ Արժայոնի (Արթուր
 ՀԱՅՈՑ) 532, 657, 740
 վաղենՏիանոս (Կաթար) 487, 730
 վաղենՏիանոս 373
 վաղերիանոս (Կաթար) 487, 489, 490,
 651
 վաղէս (Կաթար) 730
 վանական վարդապետ 27
 վաճճայ 75
 վաշագան (Արթուր Աղոթանի) 28,
 39, 41, 75-77, 80, 81, 83, 84, 86, 96, 100,
 102, 103, 107, 110, 122, 125, 128, 129,
 135, 164, 378, 417, 598
 վաշէ (Արթուր Աղոթանի) 45, 47, 48,
 59, 74-76, 83, 87, 378
 վասակ (ՀԱՅՐ Մոհոբէր Մամիկո-
 նեանի) 64, 680
 վասակ (որդի վաչրաւ իժեխանի)
 434, 436
 վասակ (Սիւնեան Տէր) 403
 վասակ (Սիւնեան իժեխան) 708, 808
 վասակ (Երթար վաչան Մամիկո-
 նեանի) 687
 վասակ (Որմանոյ) 158, 161, 511, 687
 վասակ Գաթ 411
 վասակ Բագրատոնի 705, 725
 վասակ Մամիկոնեան 691
 վասակ Մանոնի 162
 վասիլ (թագաւոր Յոնան) 622, 729,
 734, 736-738, 740, 757, 760-764, 769,
 800-803, 805, 811, 813, 821-828
 վարաջ Գրիգոր (իժեխան) 226, 227,
 246, 350, 403, 417
 վարաջ Պերոյժ՝ Փերոյժ (իժեխան)
 138, 226, 246, 273, 294, 717
 վարաջ Տրդատ (որդի վարաջ Պե-
 րոյժի) 294-297, 299, 301, 329, 330, 334,
 365, 383, 385-387, 402, 403, 417, 418
 վարաջ Տրդատ Սեփանոսեան 403
 վարաջ Քոնիդակեան 378
 վարաջդատ (թագաւոր ՀԱՅՈՑ) 683
 վարաջդատ Մարջապան Պարսի 691
 վարաջդատ Պարսի 703
 վարաջման (իժեխան) 226, 388, 402,
 417
 վարաջո (որդի վախՏանգի) 284,
 387, 388
 վարաթ, վարաթն 273, 462, 658

- վարձակ 466
 վարձակաբեմ ՄԱՐ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653, 654
 վարդ 226, 417
 վարդ (ՈՐԴԻ ԹԵՆՈՐՈՐՈՍ ԻՇԽԱՆԻ) 720
 վարդ ԲԵՆԱԿԱԼ ԹԱԳԱԽՈՐ 736, 737, 763, 764, 801, 802, 804
 վարձ ՊԱՏՐԻԿ (ԵՂԲԱՅՐ ՎԱՀԱՆ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆԻ) 687, 689
 վարդ ՍԻԿԼԱՌՈՍ 762, 764, 769, 802
 վարդ ՓՈԿԱՍ 737, 757, 764, 802-805
 վարդան (ՈՐԴԻ ՎԱՐԱԶ ՏՐԴԱՏԻ) 387, 717
 վարդան (ՄԻՀՐԱԿԱՆ ՏՈՀՄԻՑ) 377
 վարդան (ՍՈՒՐԲ, ՍՊԱՐԱՊԵՏ) 156-158, 161, 686, 687
 վարդան (ԳԱՐԴՄԱՆԱՅ ՏԷՐ) 135
 վարդան (ԳԱՐԴՄԱՆԻ ԲԵՐԴԸ ԿԱՌՈՒՑՈՂԸ) 226, 417
 վարդան ԱՐԵԻԵԼՑԻ 441, 623
 վարդան ԲԱՂԻՇԵՑԻ 27
 վարդան ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ ԲԵՐԵՐ 691
 վարդան ՊԱՏՐԻԿ 373, 377
 վարդան վարդապետ 633
 վարդան ՓԻԼԻՊԻԿՈՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՀՈՌՈՄՈՑ) 387
 վարդանոնի 388, 402
 վարդաբեմ 483, 670
 վարդիկ, վարդոնիկ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ ՎԱՆԳՈՑ ՎԱՆՔԻ) 752
 վարոս (ՍՈՒՐԲ, ԺԳՆԱԽՈՐ) 165, 987
 վեկերՏՈՒ ՅՈՒ (ԵՐԷՅ) 113
 վեհիկ 165, 166
 վեսպանիանոս (ԿԱՅՍՐ) 651, 668
 վեսպանիանոս (ԿԱՅՍՐ) 217, 478, 479
 վերոն (ԱՂՈՒԱՆԻՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 28, 199, 205, 219, 226, 422, 430
 վլիթ (ՈՍՏԻԿԱՆ) 705
 վլիթ (ՈՐԴԻ ԱԲԴԼՄԷԼԻՔԻ, ԱՄԻՐԱՅ) 363, 720-722, 728
 վլիթ ԻԲՆ ԵԶԻԴ 363
 վլիթ ԻՊՆ ԱԲԴԼՄԷԼԻՔ 728
 վնասեղ ՍՈՒՐՀԱՊ 670
 վնասող 713
 վոնիկ 159
 վոնա (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՄԻՑ) 684, 711
 վոնա ԿՐՄԱՆ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՊԱՐՄԻՑ) 684, 685, 711
 վոնաժապոնի, վոնա-ժապոնի (ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱՅՈՑ) 36, 162, 683, 684
 վոսա 224, 225
 վոսապար 75
 վրթանեմ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ, ՈՐԴԻ ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱԽՈՐԶԻ) 64, 65, 68, 69, 676, 677, 679, 680
 վրթանեմ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԻՆԵՔԻ) 343, 423
 վրթանեմ 521, 522, 524, 530, 531, 533, 535-542, 546, 549, 550, 556, 558, 559, 568, 577, 586, 588, 590, տե՛ս վրթանեմ ՔԵՐԹՈՂ
 վրթանեմ (ՏԵՂԱՊԱՀ ԱԹՈՌՈՅՆ) 555
 վրթանեմ վարդապետ (ՏԷՐԱՆՑ ԶԻՆԱԽՈՐ՝ ԶԻՆՈՒՈՐ ԵՒ ՇԱՐՍԱՂԱՐ) 536, 549-551, 554, 578, 580, 600, տե՛ս վրթանեմ ՔԵՐԹՈՂ
 վրթանեմ ՔԵՐԹՈՂ 543, 547, 550, 557, 559, 564, 585, 586, 590
- Տ**
 ՏԱԲԻԹԱ 128
 ՏԱԼԲ (ՈՄՆ ՏԱԺԻԿ) 360
 ՏԱԿԻՏՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 490, 491, 651
 ՏԱԺԱՏ (ՆԱԽԱՐԱՐ) 495, 497
 ՏԱՐՄՈՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ) 654
 ՏԱԻՂԱՆ 434, 435
 ՏԵԻՏԱՄՈՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
 ՏԵԻՏԷՆՈՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653

ՏԷՐ ԱՍՏՈՒԱԾ 41, 128, 264, 271, 307, 312, 324, 353, 367, 394, 448, 449, 456, 457, 514, 530, 536, 539, 542, 581, 585, 586, 740
 ՏԷՐԿԱՆՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 492
 ՏԷՐ ՅԻՍՈՒՍ 48, 171
 ՏԷՐ ՅԻՍՈՒՍ ՔՐԻՍՏՈՍ 169, 348, 570, 776
 ՏԷՐ ՈՐԴԻ ՄԱՐԴՈՅ 380
 ՏԷՐ ՍԱՐԳԻՍ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ) 622, 641
 ՏԷՐ ՔՐԻՍՏՈՍ 171, 329, 355, 650, 790
 ՏԻԲԵՐ, ՏԻԲԵՐԻՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 260, 472, 473, 475, 476, 646, 648, 650, 651, 665, 732
 ՏԻԳՐԱՆ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱՅՈՑ, ՈՐԴԻ ԱՐՏԱԾԷՍ Ա-Ի) 36, 76, 461, 464, 467, 467, 471, 472, 488, 489, 662-664
 ՏԻԳՐԱՆ ՄԱՐԶՊԱՆ 762
 ՏԻԳՐԱՆ ՎԵՐՋԻՆ (ԵՂԲԱՅՐ ՏԻՐԱՆԻ) 483, 669
 ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ (ՔՈՅՐ ՏԻԳՐԱՆԻ) 467, 468
 ՏԻՄՈԹԷՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 167
 ՏԻՄՈԹԷՈՍ 595
 ՏԻՄՈԹԷՈՍ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱԼԵՔՍԱՆ-ԴՐԻԱՅԻ) 422, 541, 731
 ՏԻՏԱՆ 461
 ՏԻՏՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 218, 478, 479, 483, 526, 651, 668
 ՏԻՏՈՍ ԱՆՏՈՆԻՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 651
 ՏԻՐԱԶԴ (ՏՈՀՄԱՊԵՏ) 135
 ՏԻՐԱՆ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱՅՈՑ) 63
 ՏԻՐԱՆ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱՅՈՑ, ՈՐԴԻ ԽՈՍՐՈՎԻ) 679, 680
 ՏԻՐԱՆ (ՈՐԴԻ ՏԻԳՐԱՆ Ա-Ի) 468
 ՏԻՐԱՆ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱՅՈՑ, ՈՐԴԻ ԱՐՏԱԾԷՍ Բ-Ի) 481-483, 488, 669
 ՏԻՐԻԹ 166
 ՏԻՐԻԹ 681
 ՏՈՒԲԻԱ (ԻՇԽԱՆ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ) 474
 ՏՈՒԵՐԱԿ 273

ՏՈՒՐՔ ԱՆԳԵՂԵԱՅ 660
 ՏՐԱՅԱՆՈՍ, ՏՐԱՅԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 480, 651
 ՏՐԴԱՏ, ՏՐԴԱՏԻՈՍ (ԱՐՔԱՅ ՀԱՅՈՑ) 42-44, 49, 50, 61, 62, 65, 66, 122, 490, 492-495, 497-503, 506, 507, 509, 510, 554, 671-674, 676, 677, 729, 740, 742
 ՏՐԴԱՏ Գ. ՄԵԾՆ 442, 621, 675
 ՏՐԴԱՏ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ՝ ՎԱՆԱՆԴ ԳԱ-ԻԱՌԻՑ) 706
 ՏՐԴԱՏ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ՝ ԴԱՍՏԱԻԱՆԻՑ) 706
 ՏՐԴԱՏ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ՀԱՅՈՑ) 726
 ՏՐԴԱՏ ԺԱՐՏԱՐԱՊԵՏ 760, 805

Ր

ՐԱԲՈՎԱՄ, ՐՈԲՈՎԱՄ (ՈՐԴԻ ԵՒ ՅԱ-ՋՈՐԴ ՍՈՂՈՄՈՆԻ) 348, 465, տե՛ս ՐՈԲՈՎԱՄ
 ՐԵՓ (ՊԱՐՄԻԿ) 361
 ՐԻՓԱԹ 33

Ց

ՑՈԼԱԿ (ՈՐԴԻԿ ԱՐԱՄԱՅԻՍԻ) 462

Փ

ՓԱԽՐԱԴԻՆ 433, 434
 ՓԱՂԵԿ, ՓԱՂԷԿ (ՈՐԴԻ ԵԲԵՐԻ) 457, 458
 ՓԱՌԱՆՋԵՄ (ԴՈՒՍՏՐ ԱՆԴՈԿԻ) 681
 ՓԱՌՆԱԿ 75
 ՓԱՌՆԱԽԱԶ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱՅՈՑ) 76, 467
 ՓԱՌՆԵՐՄԵՀ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 680
 ՓԱՏԼՈՒՆ (ԱՄԻՐԱՆ ՎԱՆՋԱԿԻ) 809, 828
 ՓԱՐԱԽԱԽՆ, ՓԱՐԱԽՈՆ 223, 489, 514, 678, 724

ՓԱՐՈՒՆ (ՈՐԴԻ ԱՐԱՄԱՅԻՍԻ) 462
 ՓԱԽՈՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ՀԱՅՈՑ) 76, 467
 ՓԱԽՍՏՈՍ ԲԻԻԶԱՆԴ 640
 ՓԵԼԻԱՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 492
 ՓԵՐՍ (ՈՐԴԻ ԶՈՋԿԱՅ) 819
 ՓԻԼԻՊՊԷ (ՈՐԴԻ ԻՇԽԱՆԱՆՈՒՆԻ) 420
 ՓԻԼԻՊՊՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 400, 485, 486, 622, 651, 654, 657, 671, 715, 733, 828
 ՓԻԼԻՊՊՈՍ (ԱՌԱՔԵԱԼ) 474
 ՓԻԼԻՊՊՈՍ (ՀԱՅՐ ԱՂԷՔՍԱՆԴՐ ՄԱԿԵՌՆԱՅՈՒ) 469
 ՓԻԼԻՊՊՈՍ (ՔԱՀԱՆԱՅ) 446, 454
 ՓԻԼՈՆ ՏԻՐԱԿԱՑԻ 702
 ՓԻՍՄԱՆՈՒՆ 644
 ՓԻՐՈՎ (ՆԱՀԱՊԵՏ) 135
 ՓԼԱԲԻԱՆՈՍ, ՓՂԱԲԻԱՆՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 484, 487
 ՓԼԱԽՈՍ ՀԵՐԱԿԼ (ԿԱՅՍՐ) 174
 ՓԼՈՐԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 651
 ՓՈԴ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 129
 ՓՈԿԱՍ, ՓՈՎԿԱՍ (ԿԱՅՍՐ) 712, 732
 ՓՈԿԱՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՍՏԵՐՄԻԻՂԱՅ 571
 ՓՈՂԵՍՏԻԱՆՈՍ, ՓՈՂԻՍՏԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 490, 491
 ՓՈՏ ՊԱՏՐԻԱՐՔ 741
 ՓՈՏԻՆՈՍ 787
 ՓՈՒՍԱՆ ՎԵՀ (ՀԵԾԵԼԱԿ) 383, 384
 ՓՐԱԽՈՐՏԷՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ) 654

Ք

ՔԱԱՂ 459
 ՔԱՄ (ՈՐԴԻ ՆՈՅԻ) 32, 36, 310, 456, 457, 459, 461, 652, 653
 ՔԱՆԱՆ (ՈՐԴԻ ՔԱՄԻ) 310, 349, 357
 ՔԵՏԻՆ 33
 ՔԵՏՈՒՐԱ (ԿԻՆ ԱԲՐԱՀԱՄԻ) 468, 469, 485
 ՔԻՍՄԱՆ 644

ՔԾԻԿ (ՆԵՐՍՄԵՐՀԻ ՎԱՆՔԻ ՏԱՆՈՒՏԷՐ) 372, 377, 383
 ՔՈԼԱՆՋԵԱՆ Ա. 441, 442
 ՔՈՍ 466
 ՔՈՒԱՐ ԱՍՏՈՒԱԾ 305
 ՔՈՒՇ (ՈՐԴԻ ՔԱՄԻ) 458, 652
 ՔՈՒՐԴ (ԻՇԽԱՆ) 397, 436
 ՔՍԵՐՔՍԷՍ (ԹԱԳԱԽՈՐ ԱՍՈՐԵՍԱՆԻ) 653, 654
 ՔՍԵՐՔՍԷՍ ԴԱՐԵՀԵԱՆ 466, 646
 ՔՍԵՐՔՍԷՍ ԵՐԿՐՈՐԴ 466, 647
 ՓՐԻՍՏԱՓՈՐ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 168, 346
 ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 689, 693
 ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ (ԱՊԱՀՈՒՆԵԱՆՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 663
 ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ (ՍԻԻՆԵԱՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 547, 549, 551, 552
 ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅՔ 723
 ՔՐԻՍՏՈՍ 36, 49, 57-61, 65-67, 71, 73, 74, 77, 78, 81, 88, 92, 96-98, 100, 101, 106, 111, 120, 123, 127, 138, 143, 145-148, 156, 164, 165, 170, 211, 229, 233, 237, 243, 246, 252, 273, 275, 277, 278, 280-282, 299-301, 304, 308, 314, 321, 324, 325, 329, 331, 332, 334, 347, 348, 351, 353-355, 361, 365, 367, 370, 371, 379, 380, 385, 389-390, 391, 405-407, 414, 417, 418, 420, 432, 433, 447, 449, 452, 453, 465, 472, 473, 475, 476, 482, 492, 494, 496, 498-500, 504, 505, 507, 524, 527, 531, 533, 536, 537, 543, 553, 556, 557, 565, 569, 570, 572, 576, 585, 592, 595, 600, 603, 606, 632, 640, 646, 666, 672-674, 676, 687, 688, 690, 697, 701, 705, 708, 709, 711, 717, 719, 723, 724, 730-732, 739-741, 745, 746, 751-755, 759, 770-772, 774, 775, 777-779, 781-786, 788, 792, 793, 795, 797, 810, 820, 823
 ՔՐԻՍՏՈՍ ԱՍՏՈՒԱԾ 83, 169, 171, 172, 241, 349, 353, 367, 387, 428, 429, 477, 525, 527, 530, 531, 535, 536, 558, 563, 566, 570, 579, 598, 603, 697, 701

ՔՐԻՍՏՈՍԱՏՈՒՐ (ԱՇԱԿԵՐՏ ԱՆԱ-

ՊԱՏԱԿԱՆ ՅՈՎՍԷՓԻ) 352

ՔՐԻՍՏՈՍ ՅԻՍՈՒՍ 313, 537, 558

ՔՐՏԻԿԱՐԻՆ (ԶՕՐԱԿԱՆ) 181

Օ

ՕՐՄԱՆԵԱՆ Մ. 620

ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ, ՑԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ, ՏՈՂՄԱՆՈՒՆՆԵՐ

Ա

- ԱԲԷՂԵԱՆ (ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ) 658
 ԱԲԽԱԶՔ 396, 805
 ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ 485
 ԱԳԻՍՏՈՍԵԱՆ՝ ԱԳԻՍՏՐՈՍԵԱՆ
 ԳՈՒՆԴ 145, 147, 148
 ԱԳՐԺԿՈՅՔ 707
 ԱԴԱԽ 433
 ԱԴԱԿԱՐՍՈՎԴԱ (ԿՂԶԻ) 460
 ԱԴՐԻԱԿԱՆ ԾՈՎ 35
 ԱԴՐԻԱԿԷ 35
 ԱԴՐԻԱՆԱՊԱԽԼԻՍ 733
 ԱԶՐՈՒՆ 765
 ԱԶՔԱՆԱԶԵԱՆ ԳՈՒՆԴ 466
 ԱԹԵՆԱՑԻ 480
 ԱԹԵՆԱՑԻՔ 33, 480, 786
 ԱԹԷՆՔ 34
 ԱԹԹԱԽ 814
 ԱԼԱՆ, ԱԼԱՆՔ 43, 47, 394, 480, 689
 ԱԼԲԳՐԴ 734
 ԱԼԻՍ (ԳԵՏ) 496
 ԱԼՄՈՒԼԱՏ 734
 ԱԽԹԱՄԱՐ, ԱՂԹԱՄԱՐ ԿՂԶԻ 717,
 756
 ԱԽՈՒՐԵԱՆ (ԳԵՏ) 441, 453, 668, 758,
 760
 ԱԿԱՄՍԻՍ (ԳԵՏ) 728
 ԱԿԱՐՆԷՍ 35
 ԱԿԷ 503
 ԱԿԷԱՑԻՔ 660
 ԱԿՈՒԻ (ԳԻՒՂ) 701
 ԱԿՈՐԶ (ԳԻՒՂ) 155
 ԱԿՍԻԳՈՄՍ (ՎԱՆՔ) 759
 ԱՀՄԱՏԱՆ 692, 712
 ԱՂԱԾՈՐ 372
 ԱՂԱՀԷՋ (ԳԱԽԱՌ) 409
 ԱՂԲԱԹԱՆ, ԱՂԲԱԹԱՆՔ (ԳԻՒՂ) 551,
 692
 ԱՂԲԱԿ (ԳԱԽԱՌ) 708
 ԱՂԲԵՈՍ (ԳԵՏ) 460
 ԱՂԲԵՐԴ (ԳԱԽԱՌ) 378
 ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԱՑԻՔ 698, 732
 ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻԱ, ԱՂԷԿՍԱՆԴՐԻԱ,
 ԱՂԷՔՍԱՆԴՐԻԱ (ՔԱՂԱՔ) 341,
 422, 471, 477, 487, 492, 647, 649, 715,
 717, 730, 731
 ԱՂԻՈՎԻՏ 357, 663, 704
 ԱՂԻՍԱՍ (ԳԵՏ) 460
 ԱՂՋՆԻՔ 502, 666, 677
 ԱՂՈՒԱՆ 356, 608
 ԱՂՈՒԱՆԻՑ ԱԾԽԱՐՀ՝ ԵՐԿԻՐ՝ ՆԱ-
 ՀԱՆԳ 50, 51, 61, 83, 87, 91, 113, 141,
 145, 149, 156, 160, 165, 167, 172, 174,
 182, 190, 200, 205, 206, 224, 235, 242,
 263, 281, 287, 294, 295, 329, 332, 335,
 344, 378, 387, 408, 421, 431, 432, 435,
 557, 558, 759
 ԱՂՈՒԱՆԻՑ ԴԱՇՏ 659
 ԱՂՈՒԱՆԻՑ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆ 71
 ԱՂՈՒԱՆԻՑ ԿՈՂՄԱՆՔ 225, 417
 ԱՂՈՒԱՆԻՑ ՏՈՒՆ 205, 333
 ԱՂՈՒԱՆԻՔ 571
 ԱՂՈՒԱՆՔ 27, 32, 34-39, 41, 42, 44-47, 59,
 61-64, 68, 70, 73-77, 80, 83, 85, 87, 98,
 102, 109, 116, 125, 128, 129, 135, 136,
 138-140, 150, 156, 158, 160-163, 167,
 172, 178, 179, 199, 204, 205, 213, 226-
 232, 235, 237, 238, 240, 241, 243, 245,
 259, 262, 268, 271, 273, 296, 297, 300,
 303, 304, 329-331, 333, 335, 337-340,
 343-346, 350, 356, 357, 364-367, 369,
 370, 372, 374-379, 383-389, 393-395,
 401-403, 408, 409, 411-414, 416, 420,
 422-425, 427, 430, 431, 460, 472, 486,
 501, 530, 532, 551, 593, 594, 596-598,
 602, 607, 659, 664, 678, 684, 699, 701-
 704, 708, 733, 743, 806

- ԱՂՈՒԷՆ 123, 130, 378
 ԱՂՍՏԵԻ (ԳԱԻԱՌ) 825
 ԱՂՏԱՍ (ԼԵԱՌՆ) 460
 ԱՂՏԻՑ ԶՈՐ 819
 ԱՂՑԻՑ ԳԻԻՂ 693
 ԱՂՑԻՑ ՎԱՆՔ 553
 ԱՄԱԶՈՆԻԱ 34, 460
 ԱՄԱՍԻԱ(Յ) (ՔԱՂԱՔ) 484, 714
 ԱՄԱՏՈՒՆԻՔ 168, 503, 547, 549, 552, 698, 727
 ԱՄԱՐԱՍ (ԳԻԻՂԱՔԱՂԱՔ, ԳԱԻԱՌ) 68, 72, 102, 109-111, 115, 120, 121, 164, 167, 269, 346, 349, 357, 366, 402, 404, 405, 408, 423, 424, 597, 677
 ԱՄԵՆԱՓՐԿԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻ 742
 ԱՄԻԹ 712, 736, 738, 759, 765, 814, 816, 817
 ԱՄԻՐ-ԱԼ-ՄՈՒՄՆԻՔ 673, 715, 728
 ԱՄԻՐ ՄՈՄՆԻ 407
 ԱՄՍՏԵՐԴԱՄ 632
 ԱՅԵՏԱՑԻՔ 34
 ԱՅԼԱՔԵՐԴ (ԳԻԻՂ) 688
 ԱՅՐԱՐԱՏ 670, 717
 ԱՅՐԱՐԱՏ ԳԱԻԱՌ 488, 499
 ԱՅՐԱՐԱՏԵԱՆ ԳԱԻԱՌ՝ ԳԱԻԱՌՔ 247, 253, 299, 300, 497, 499, 506, 508, 511
 ԱՅՐԱՐԱՏԵԱՆ ԿՈՂՄԱՆՔ 242
 ԱՆԱՀՏԱԿԱՆ (ԿՈՒՌՔ) 495
 ԱՆԱՀՏԱԿԱՆ ՄԵՀԵԱՆ 497, 501
 ԱՆԱՀՏԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐ 501
 ԱՆԱՆԻԱՆՔ 661
 ԱՆԱՏԱԽԼԻԿԷՔ
 ԱՆԱՐԻՔ 249
 ԱՆԱԽԱՐԶԱՅ 757
 ԱՆԳԵՂ ՏՈՒՆ 502, 660
 ԱՆԹԻԼԻԱՍ-ԼԻՔԱՆԱՆ 27, 28
 ԱՆԻ (ՔԱՂԱՔ) 436, 437, 501, 630, 662, 679, 736, 738, 756, 760, 807-809
 ԱՆՁԵԻԱՑԻ 660
 ԱՆՁԵԻԱՑԻՔ 503, 547, 549, 553, 688
 ԱՆՅՈՒԾ (ՔԵՐԴ) 196
 ԱՆՏԻՈՔ (ՔԱՂԱՔ) 176, 341, 343, 389, 487, 489, 544, 712, 757, 813, 821
 ԱՆՏԻՈՔ ԱՍՈՐԻՈՑ 810, 815
 ԱՆՏԻՈՔԱՑԻ 422
 ԱՆՏԻՈՔԱՑԻՔ 477, 664, 812
 ԱՇՆԱԿ 437
 ԱՇՈՑՔ 659
 ԱՇՏԱՐԱԿՔ (ԳԻԻՂ) 689, 706
 ԱՇՏԻՇԱՏ 677, 680, 686
 ԱՊԱՀՈՒՆԻՔ (ԳԱԻԱՌ) 346, 473, 503, 553, 666, 680, 683, 693, 714, 738, 757, 764, 768, 802, 803, 815, 818, 819
 ԱՌԱՆ 547, 549, 553
 ԱՌԱՆԱՅ ԱՇԱԽԱՐՀ 435
 ԱՌԱՆՇԱՀԻԿ ՏՈՀՄ 138
 ԱՌԱԽԵՆԵԱՆՔ 468
 ԱՌԱԽԵՆՔ (ՎԱՆՔ) 357
 ԱՌԱՔԵԱԼՔ ԵԿԵՂԵՑԻ 741
 ԱՌԲԵՐԱՆԻ 663, 689
 ԱՌԵՍ ՓՈՔՐ (ԳԻԻՂ) 689
 ԱՍԱՂԻՆ 734
 ԱՍԻԱ 36, 341, 657
 ԱՍԻԱԿԱՆ ԵՐԿԻՐ 400
 ԱՍԻԱՑԻՔ 653, 655
 ԱՍՈՐԵՍԱՆ 139, 187, 223, 227, 251, 415, 463, 465, 466, 486, 660, 671, 674, 700, 711, 717, 721, 747
 ԱՍՈՐԵՍԱՆԵԱՅՑ ԱՇԽԱՐՀ՝ ԵՐԿԻՐ 177, 228
 ԱՍՈՐԵՍԱՆԵԱՅՔ 191, 252, 401, 412, 414, 463, 639, 652-654, 697, 714, 716, 822, 826
 ԱՍՈՐԻՔ 36, 74, 150, 168, 242, 392-394, 410, 418, 463, 473, 483, 487, 503, 646, 652, 653, 655, 656, 666, 704, 712, 719, 731, 732, 738, 757, 810
 ԱՍՈՐՈՑ ԿՈՂՄՆ 492
 ԱՍՈՐԻՈՑ ԴԱՇՏ 765, 821
 ԱՍՊԱՀԱՊԵՏԻ ՊԱՀԼԱԽ 666
 ԱՍՏԵՂԱՔԼՈՒՐ (ՏԵՂԻ) 144

- ԱՍՏԵՂՆ (ԲԼՈՒՐ) 140, 141, 142, տե՛ս
 ԱՍՏԵՂԱԲԼՈՒՐ (ՏԵՂԻ)
 ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ (ԵԿԵՂԵՑԻ) 436
 ԱՍՔԱՆԱԶԵԱՆ 65
 ԱՏՏԻԿԷ 35
 ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆ 34, 42, 150, 178, 190,
 231, 242, 378, 405, 432, 472, 488, 664,
 681, 714, 743, 767, 816, 818
 ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆՔ 234, 257, 460
 ԱՐԱԲԱՑԻՔ 416, 484
 ԱՐԱԲԻԱ 392, 716
 ԱՐԱԲԻԱ ԱՌԱՋԻՆ ԵՒ ԵՐԿՐՈՐԴ 459
 ԱՐԱԲԻՈՎՆ ՔԱՂԱՔ 667
 ԱՐԱԳԱԾՈՏՆ (ԳԱԻԱՌ) 512, 520, 523,
 690, 693, 706, 732, 741
 ԱՐԱԹԻԻՆ (ԼԵԱՌՆ) 501
 ԱՐԱԺԱԿԱՆ 273
 ԱՐԱԺԱՆՔ 108, 109
 ԱՐԱԾԱՆԻ (ԳԵՏ) 822
 ԱՐԱՄԱՑԻՔ 652
 ԱՐԱՄՈՆԻՔ (ԳԻԻՂ) 706
 ԱՐԱՄՈՒՆԻՔ 533
 ԱՐԱՑԻ ԴԱՇՏ 464
 ԱՐԱՊԻԿՔ 802, 815
 ԱՐԱՐԱԴԱՅ ԵՐԿԻՐ 461
 ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀ 683
 ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԳԱԻԱՌ 491
 ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԴԱՇՏ 463
 ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԹԱԳԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆ 466
 ԱՐԱՐՏԱԿ (ԼԵԱՌՆ) 702
 ԱՐԳԵՍԱՑԻՔ 73
 ԱՐԳԻՆԱՑ (ԳԻԻՂ) 735, 758, 760, 810
 ԱՐԵԱՑ ԱՇԽԱՐՀ 194, 221, 562, 563, 581
 ԱՐԵԱՑ ԳՈՒՆԴ 45, 46, 150
 ԱՐԵԻԵԼԵԱՆ՝ ԱՐԵԻԵԼԻՑ ՄԵԾ ԾՈՎ
 (ԿԱՍՊԻՑ ԾՈՎ) 182, 201
 ԱՐԵԻԵԼԻՑ ԱՇԽԱՐՀ 738, 822
 ԱՐԵԻԵԼԻՑ ԿՈՂՄԱՆՔ 655
 ԱՐԵԻՍԲՈՆՍ (ՔԱՂԱՔ) 478
 ԱՐԶՆ 660
 ԱՐԻՔ 150, 249, 592, 671
 ԱՐԾԱՓ (ԲԵՐԴ) 718
 ԱՐԾԱՓԱՑ ՎԱՆՔ 553
 ԱՐԾԿԷ (ԳԻԻՂ) 685, 688
 ԱՐԾՐՈՒՆԻ 470
 ԱՐԾՐՈՒՆԻՔ 502, 503, 658, 659, 707, 721,
 738, 826
 ԱՐԿԱԴՈՒՊԱԻԼԻՍ 733
 ԱՐԿԱԶԵԱՆ ՍԵՆԵԱԿ 397
 ԱՐՋԱԱԶ (ԳԻԻՂ) 680
 ԱՐՃԷՇ (ԳԻԻՂ, ՔԱՂԱՔ) 704, 714, 821
 ԱՐՃՈՑ ԶԱՆՔ 553
 ԱՐՄԱԽԻՐ 462, 463, 471, 657, 668, 669
 ԱՐՄԵՆԱԿՔ 495
 ԱՐՄԵՆԵԱԿ (ԳԱԻԱՌ) 484
 ԱՐՄԵՆԵԱՆ ԱԶԳ 368
 ԱՐՄՆԻՔ 463
 ԱՐՇԱԿԱՇԷՆ (ԳԱԻԱՌ) 273, 409
 ԱՐՇԱԿՈՒՆԵԱՑ ԱԶԳ 513
 ԱՐՇԱԿՈՒՆԵԱՑ ԹԱԳԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆ
 36
 ԱՐՇԱԿՈՒՆԵԱՑ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆ 621
 ԱՐՇԱԿՈՒՆԻ 122, 478, 656
 ԱՐՇԱԿՈՒՆԻՆԵՐ 620
 ԱՐՇԱԿՈՒՆԻՔ 71, 76, 468-470, 479, 639,
 657, 664, 672, 673, 677, 685, 686, 739
 ԱՐՇԱՄՈՒՆԵԱՑ ԳԱԻԱՌ 688, 823
 ԱՐՇԱՄՈՒՆԻՔ 503, 688
 ԱՐՇԱՐՈՒՆԵԱՑ ԳԱԻԱՌ 750, 752, 767
 ԱՐՇԱՐՈՒՆԻՔ 503, 672, 704, 707, 710,
 756, 758, 811
 ԱՐՈՒՇ (ԳԻԻՂԱՔԱՂԱՔ) 254, 719
 ԱՐՈՒՍՏԱԿԱՆ ԿՈՂՄՆ 506
 ԱՐՏԱԳԵՐՍ (ԱՄՐՈՑ) 681
 ԱՐՏԱԶ (ԳԱԻԱՌ) 39, 43, 475, 487, 598,
 667, 687, 717
 ԱՐՏԱԶՈՒ ԴԱՇՏ 671
 ԱՐՏԱՇԱՏ (ՔԱՂԱՔ) 66, 480, 481, 489,
 491, 501, 506, 668, 669, 679, 694
 ԱՐՏԱՇՐԱԿԱՆ ՏՈՀՄ 227
 ԱՐՏԱԻԱԶԴԱՅ ԱՊԱՐԱՆԻՑ ՎԱՆՔ
 553

ԱՐՑԱԽ 27, 82, 104, 113, 129, 269, 350, 351, 357, 422, 427, 428
 ԱՐՑԱԽԱԿԱՆ ԳԱԻԱՌ 141, 337
 ԱՐՑԱԽԱԿԱՆ ԿՈՂՄԱՆՔ 262
 ԱՐՑԱԽԱՅ ԱՇԽԱՐՀ՝ ԳԱԻԱՌ 140, 165, 184, 185
 ԱՐՑԱԽՈՒՆԵԱՅ ԳԱԻԱՌ 286
 ԱՐՓԱՔՍԱՑԻՔ 652
 ԱՐՔՈՒԳԵՏ (ԱԻԱՆ) 409
 ԱՐՔՈՒՆԱՇԷՆ (ԳԻԻՂ) 702
 ԱԻԱՆ 336, 553
 ԱԻԳՈՐ (ԳԻԻՂ) 624
 ԱԻԵՐԱՅՐԻ ԴԱՇՏ 687
 ԱԻՋՈՒՆ (ԳԻԻՂ) 704, 744
 ԱԻՇԱԿԱՆ (ՕՇԱԿԱՆ) 62, 553, 679, 686, 732
 ԱՓԽԱԶՔ 532, 737, 744, 749, 806, 823
 ԱՔԱԴ (ՔԱՂԱՔ) 652
 ԱՔԱՅԵՑԻՔ 398
 ԱՔԱՅԻԱ 35
 ԱՔԱՐ (ՔԱՂԱՔ) 459
 ԱՔՍԻՈՍ (ԳԵՏ) 460

Բ

ԲԱԲԵԼԱՑԻՔ 37, 75, 465, 467, 508, 644, 654, 622, 740
 ԲԱԲԵԼՈՆ, ԲԱԲԵԼՈՎՆ 33, 36, 78, 311, 457-459, 462, 466, 469, 508, 534, 645, 647, 648, 652, 654-656, 737, 743, 764, 802, 812, 814, 822
 ԲԱԳԱՌԻՃ 805
 ԲԱԳԱՐԱՆ 668, 745
 ԲԱԳԱՐԱՆԻ ՎԱՆՔ 553
 ԲԱԳՆԱՑ ԳԻԻՂ 142
 ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԵԱՅ ԱԶԳ 37
 ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԵԱՅ
 ԹԱԳԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆ 621, 625
 ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ 548
 ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻՆԵՐ 619, 620
 ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻՔ 37, 155, 467, 470-472, 474, 622, 640, 673, 739

ԲԱԳՐԵԻԱՆԴ (ԳԱԻԱՌ) 346, 503, 553, 672, 681, 686, 689, 696, 714, 745, 816, 819, 824
 ԲԱԳԻԱՆ (ԳԻԻՂ) 969
 ԲԱԴԴՈՋՆ 459
 ԲԱԺՈՒՆԻՔ 503
 ԲԱԼՈՒ 813, 814, 823
 ԲԱԽԱՂԱՏ 167
 ԲԱԿԱՌԻՃ (ԳԻԻՂ) 501
 ԲԱԽԵԱՐ (ՏԵՂԻ) 762
 ԲԱՀԼ, ԲԱՀՂ (ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔ ՔՈՒՇԱՆԱՅ) 469, 655, 657, 711
 ԲԱՀԼ ԱՌԱԽԱՏԻՆ 657, տե՛ս ԲԱՀԼ, ԲԱՀՂ
 ԲԱՀՂԱԻ (ՔԱՂԱՔ) 485
 ԲԱՂԱԲԵՐԴ 151
 ԲԱՂԱԿԱՆԵՑԻՔ 404
 ԲԱՂԱԽԱԿԱՆ 159, 167
 ԲԱՂԱՑ ԳԱԻԱՌ 403, 501, 756
 ԲԱՂԴԱՏ 364, 408, 409, 411, 705, 737, 764, 769, 801, 802, 814
 ԲԱՂԷՇ 623
 ԲԱՂՍԱՑ ԱՇԽԱՐՀ 501
 ԲԱՂՔ 409
 ԲԱՍԵԱՆ, ԲԱՍԵՆ (ԳԱԻԱՌ) 483, 503, 547, 549, 550, 552, 660, 670, 734, 738, 759, 764, 824, 825
 ԲԱՍԼՔ, ԲԱՍՂՔ 43, 61, 483
 ԲԱՐՍԼԻՔ 670, 675
 ԲԱՐՍՂԱԲԵՐԴ 501
 ԲԱԽԱՑ ՋՈՐ (ԳԻԻՂ) 760
 ԲԱԽԱԽՆՔ 706
 ԲԱԽՏԻՍ (ԳԵՏ) 721
 ԲԵԴ (ԳԻԻՂ) 129
 ԲԵԴՔՈՒԲԻՄ (ՔԱՂԱՔ) 666
 ԲԵԹԱՆԻԱ 505
 ԲԵԹՂԵՀԷՄ 355, 471, 472
 ԲԵԼԱՊԱՏ (ՔԱՂԱՔ) 435
 ԲԵԿՂԱՂ 231
 ԲԵՂԱՄԷՋՔ 430
 ԲԵՌՆԱԽՆՍ (ԳԻԻՂ) 688

- ԲԵՍԻՈՍ (ԼԵԱՌՆ) 479
 ԲԵՏԷՍ (ԳԵՏ) 460
 ԲԵՐԴԱԿ 428
 ԲԵՐԴԱԿՈՒՐ 370
 ԲԵՐԴԱԿՈՒՐ 370
 ԲԵՐԴԱՏԵՂԻ 403
 ԲԵՐԴՈՅ ՎԱՆՔ 388
 ԲԵՐԿՐԻ 717
 ԲԵՐՋՈՐ (ԳԱԻԱՌ) 404
 ԲԶՆՈՒՆԵԱՅ ԳԱԻԱՌ 462, 685, 688
 ԲԶՆՈՒՆԻՔ 547, 549, 5533, 704, 717
 ԲԷԹՔՈՒԲԻՆ (ՔԱՂԱՔ) 473
 ԲԷՈՍ (ԳԵՏ) 460
 ԲԻՈՎՏԻԱ 35
 ԲԻԻԶԱՆԴԻԱ 255, 401, 443, 621, 628, 729
 ԲԻԻԶԱՆԴԱՑԻՔ 463, 508
 ԲԻԻԶԱՆԴԻՈՆ 162, 460, 494, 763
 ԲԻԻԶՈՒ 733
 ԲԻԻԹԱՆԱՑԻՔ 494, 730, 804
 ԲԻԻԹԱՆԻԱ 63, 723, 762
 ԲԼՈՒՐ (ԳԻԻՂ) 686
 ԲՈԿՈՂՈՍՈՐԻՍԱՔ 477
 ԲՈՍՈՐ (ՔԱՂԱՔ) 484, 490
 ԲՈՍՓՈՐԻԱ 34
 ԲՈՐԻՍԹԵՆԷՍ (ԳԵՏ) 460
 ԲՈՒԳՆԱՆ ԳԱԻԱՌ 665
 ԲՈՒԼԽԱՐ (ԵՐԿԻՐ) 408
 ԲՈՒԼՂԱՐ(Ք) 812
 ԲՈՒԼՂԱՐԱՅ ԱԾԽԱՐՀ 737, 800-802, 811, 812
 ԲՈՒԼՂԱՐՔ (ԱԾԽԱՐՀ) 733, 736, 757, 758, 769, 800-802
 ԲՈՒՐՋՈՅ ԴԱԾՏ 813
 ԲՐԳՆԵՐ 818ԲՐԵՆՏԻՆԱ (ԿՂԶԻ) 460
 ԲՐԻՏԱՆԻԿԵՑԻՔ 35
 ԲՐՏԻ ԱՅՐԵԱՅ (ՎԱՆՔ) 350
- Գ**
- ԳԱԲԵՂԵԱՆ (ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ) 658
 ԳԱԲԵՂԵՆԻՑ ԳԱԻԱՌ 690
 ԳԱԳ (ԲԵՐԴ) 436, 809, 825
 ԳԱԴԻՐՈՆ, ԳԱԴԻՐՈԳՆ 33, 35, 58, 459, 460
 ԳԱԶԱ (ՔԱՂԱՔ) 655
 ԳԱԶԱՆԱԾԱԿՔ 687, տե՛ս ԹԱԹԼՈՅ ՎԱՆՔ
 ԳԱԼԻԱ, ԳԱՂԻԱ 35, 460
 ԳԱԼԻԼԻԱ 663
 ԳԱՂԱՏԻԱ (ԿՂԶԻ) 34, 459, 460
 ԳԱՂԱՏԱՑԻՔ 33, 797
 ԳԱՂԱՑԻՔ 492
 ԳԱՂՈՍ (ԿՂԶԻ) 459
 ԳԱՄԻՐՔ 33, 672, 680
 ԳԱՄՐԱՅ ԱԾԽԱՐՀ 680
 ԳԱՅԵԳՈՒԺ 129ԳԱՅԻԱՆԵԱՆՔ 674
 ԳԱՅԼ ԳԵՏ 495, 501, 511
 ԳԱՅԾԱԽԱՆ 178
 ԳԱՆՋԱԿ (ՔԱՂԱՔ) 409, 431-435, 713
 ԳԱՆՋԱՍԱՐ (ՎԱՆՔ) 427, 428, 435
 ԳԱԶԵՆՔ, ԳԱԶԵՆՔ 512, 532, 543, 555, տե՛ս ՑՈՒՐՏԱԽ
 ԳԱԶԵՆԱԳԵՏ 532
 ԳԱՌՆԻ 462, 553, 706, 710, 742
 ԳԱՌՆԿԱՅ ՎԱՆՔ 747
 ԳԱՍԲՈՒՆ (ՏԵՂԻ) 711
 ԳԱՐԳԱՐԱՑԻՔ 38, 61, 162, 501, 659
 ԳԱԳԱՐԱՑԻՈՅ ԴԱԾՏ 501, 675
 ԳԱՐԴՄԱՆ (ԳԱԻԱՌ) 135, 163, 168, 225, 226, 238, 240, 243, 244, 252, 254, 337, 350, 365, 366, 378, 419, 422, 423, 426, 503, 694, 708
 ԳԱՐԴՄԱՆ ԲԵՐԴ 417
 ԳԱՐԴՄԱՆԱՑԻՔ 38, 659
 ԳԵԳ ԴԱԾՏԱԿԱՆ, ԳԵԳԴԱԾՏԿԱՐ, ԳԻԳԱԴԱԾՏԱԿԱՐԱՆ 549, 553
 ԳԵԹԵՍՄԱՆ 355
 ԳԵՀՈԳՆ (ԳԵՏ) 460
 ԳԵՂԱԼԵԱՌՆ 462, տե՛ս ԳԵՂԱՄԱՅ ԼԵԱՌՆ
 ԳԵՂԱՄԱՅ ԳԱԻԱՌ 350, 353, 419, 734, 811

ԳԵՂԱՄԱՅ ԼԵԱՌՆ 432, 435, 679
 ԳԵՂԱՄԱՅ ԾՈՎ՝ ԾՈՎԱԿ 42, 222, 741, 810
 ԳԵՂԱՄԻ, 462, տե՛ս ԳԱՌՆԻ
 ԳԵՂԱՐՔՈՒՆԻ (ԳԱԻԱՌ) 352, 403, 462
 ԳԵՐԳԵՍԱՑԻՈՑ ԾՈՎ 489
 ԳԵՐՄԱՆԻԿՔ 481
 ԳԷԹ (ՔԱՂԱՔ) 493
 ԳԹԱՑ ԿՈՂՄՆ 492
 ԳԻՍ (ՏԵՂԻ, ԳԻԻՂ) 40, 136, 138, 260, 273, 275, 344, 423, 598
 ԳԻՍԱՆԷ 508
 ԳԻՍԱԻԱՆ (ՆԱՀԱՆԳ) 282
 ԳԻՍՈՒ ԵԿԵՂԵՑԻ 597
 ԳԼԱԿԱՆՔ 508
 ԳԼԽՈՑ ՎԱՆՔ 268, 273, 279, 298, 301
 ԳՄԲԷԹ ԱԲՐԱՀԱՄՈՒ (ՏԵՂԻ) 360, 361, 364
 ԳՆԹՈՒՆԻՔ 472, 658, 659
 ԳՆՈՒՆԻՔ 503, 658, 659, 746
 ԳՈԴԵՍՏԱՆՔ 221
 ԳՈԹՔ 509
 ԳՈՂԳՈԹԱ 354
 ԳՈՂԹՆ 481, 503, 547, 705, 716, 721, 736, 761, 768, 769, 807
 ԳՈՂԹՆԵՑԻ 660
 ԳՈՄԱՁՈՐ (ԳԻԻՂԱՔԱՂԱՔ) 734
 ԳՈՎԳԱՑ ԱՇԽԱՐՀ 295
 ԳՈՐՈՋ (ԲԵՐԴ) 404
 ԳՈՐՈՋՈՒ (ԳԱԻԱՌ) 597
 ԳՈՐՈՍ (ԿՂՋԻ) 459
 ԳՈՐՍԵՆԻԱ (ԿՂՋԻ) 459
 ԳՈՒԳԱՐԱՑ ԱՇԽԱՐՀ 746
 ԳՈՒԳԱՐԱՑԻՔ 532, 659
 ԳՏԱՑ ՎԱՆՔ 372

Դ

ԴԱԴՈՅԻ՝ ԴԱԴՈՒԻ ՎԱՆՔ 418, 433
 ԴԱՋԻՄՈՆ 495
 ԴԱՂՄԱՏԱՑԻՔ 506

ԴԱՂՄԱՏԻԱ 506
 ԴԱՄԱՍԿՈՍ 251, 401, 664, 703, 717, 425
 ԴԱՆ 795
 ԴԱՍԵՄԱՆ (ՔԱՂԱՔ) 459
 ԴԱՍՆԱԻԱՆՔ 706
 ԴԱՍՏԱԿԵՐԱՅՆ ՏՈՒՆ 273
 ԴԱՍՏԱԿԵՐՏ (ԳԻԻՂ) 411, 424
 ԴԱՍՏԱԿԵՐՏ ՄԵԾ 231
 ԴԱՐԱՀՈՋ, ԴԱՐԱՀՈՐ (ԳԻԻՂ) 104, 107, 129
 ԴԱՐԱՑ (ՔԱՂԱՔ) 712
 ԴԱՐԱՆԱՂԵԱՑ ԳԱԻԱՌ 300, 501, 747
 ԴԱՐԲԱՆԴ (ՔԱՂԱՔ) 304, 395, 396, 501, 598, 722
 ԴԱՐԴԱՆԴԱՑ ԵՐԿԻՐ 492
 ԴԱՐԻԻՆԻՑ ԵԿԵՂԵՑԻ 719
 ԴԱՐԻՆՔ (ԳԻԻՂ) 719, 725
 ԴԱՐՈՒՆԻՑ ՎԱՆՔ 553
 ԴԱՐՔՈՒՆԱՆԴ (ԾԻՐԻՄՔ) 326
 ԴԱԻԹԻ ԱՇՏԱՐԱԿ 357
 ԴԵԼԵՄԻԿՔ 416
 ԴԵԼՄԱՍՏԱՆ 761
 ԴԵԿՂԱԹ ԵՓՐԱՏ (ԳԵՏ) 460
 ԴԵՌԻՍ 34
 ԴԵՐՋԱՆ (ԳԱԻԱՌ) 751, 801, 805
 ԴԻՋԱՓԱՅՏ (ԼԵԱՌՆ) 164
 ԴԻՄԱՔՍԵՆԻՑ ԳՈՒՆԴ 159
 ԴԻԻԱԽՈՐ (ԼԵԱՌՆ) 435
 ԴԻԻՏԱԿԱՆ (ԳԻԻՂ) 104, 105, 108, 124, 125, 179
 ԴԼԻԻԵԿ (ԳԻԻՂ) 806
 ԴԿԼԱԹ, ԴԿՂԱԹ (ԳԵՏ) 33, 36, 192, 228, 231, 712, 814
 ԴՂԵԱԿ (ԲԵՐԴ) 498
 ԴՂՄԱՀՈՂՔ 378
 ԴՂՄՈՒՆՔ 378
 ԴՄԱՆԻՔ 809
 ԴՈՒ 712
 ԴՈՒԻՆ, ԴՈՒՆԻ, ԴՎԻՆ 336, 337, 343, 392, 393, 397, 411, 413, 422, 425, 437, 443, 499, 511, 547, 548, 550, 551, 596,

604, 679, 690, 692, 696, 701, 703, 706,
713, 717, 721, 727, 732, 735, 736, 742-
746, 748, 761, 766, 768, 769
ԴՈՒՌՆ ԶՈՐԱՅ 136, 150, 304
ԴՊՐԷՎԱՆՔ 752
ԴՐՈՒՆՔ ԱԼԱՆԱՑ 47

Ե

ԵԲՐԱՅԵՑԻՔ 35, 390, 466, 467, 639, 641,
642, 646, 647, 677
ԵԲՐՈՎՆ (ԳԵՏ) 460
ԵԳԵՐԱՑԻՔ 721, 744
ԵԳԵՐԱՑԻՈՑ ԱՇԽԱՐՀ 177, 190
ԵԳԵՐԱՑԻՈՑ ԳԱԻԱՌ 750
ԵԳԻՊՏԱՑԻՔ 492, 639, 647, 655, 686, 717,
737, 812-814, 821
ԵԳԻՊՏՈՍ 459, 460, 464, 466, 471, 477,
478, 486, 500, 514, 525, 620, 641-644,
647, 648, 650, 652, 655, 663, 664, 671,
701, 715, 716, 726
ԵԴԵՍԱՑԻՔ 474, 667
ԵԴԵՍԱՑԻՈՑ ՔԱՂԱՔ 667
ԵԴԵՍԻԱ 474, 665-668, 715
ԵԹԷՈՎՊԱՑԻ 652
ԵԹԷՈՎՊԻԷ 459
ԵԼԱՄԱՅԻՍ (ՔԱՂԱՔ) 652
ԵԼԱՄԱՑԻՔ 652
ԵԼԵԹԵՐՈՑՊԱԽԼԻՍ 666
ԵԼԻ 503
ԵԿԵՂԵԱՑ ԳԱԻԱՌ 495, 501, 508, 676,
677, 680, 682
ԵԿԵՂԵՑԱԲԼՈՒՐ 152, 155
ԵԿԵՂԵՑԱԶՈՐ 496
ԵՂԱՊԱՏՐԻԾ (ԳԻԻՂ) 706
ԵՂԵԳԱԿԱՆ (ԳԻԻՂ) 689
ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆՔ 661
ԵՂԻՄԱՆԹՈՍ (ԳԵՏ) 460
ԵՂԻՈՎՆ (ԼԵԱՌՆ) 460
ԵՂԻՎԱՐԴ (ԳԻԻՂ) 512, 553, 690, 741
ԵՂՋԻԻՐ ԽՈՅԻ (ՍԱՐ) 409

ԵՄԱԽՈՆ (ԼԵԱՌՆ) 652
ԵՄԱԽՈՒՍ 483
ԵՄՈՎՐԻԱ (ՔԱՂԱՔ) 408
ԵՊԱՐՔԻՈՍ (ԳԵՏ) 460
ԵՌԱՆՇԱՀԻԿՔ 226
ԵՐԱՍԽ (ԳԵՏ) 38, 65, 155, 177, 191, 220,
239, 247, 404, 432, 460, 462, 479, 659,
668-670, 710, 714
ԵՐԵՋԱՄՈՅՆՔ 501
ԵՐԵԻԱՆ 444, 553
ԵՐԻՋԱՅ (ԳԻԻՂ) 495, 497
ԵՐԻՋԱՅ (ՔԱՂԱՔ) 823
ԵՐԻՋԱՑԻՔ 501
ԵՐԻՑՈՒ ՎԱՆՔ 345
ԵՐԻՔՈՎ 716
ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՅՔ 484
ԵՐՄՈՍ (ԳԵՏ) 460
ԵՐՆՋԱԿ (ԲԵՐԴ) 745
ԵՐՈՒԱՆԴԱԿԵՐՏ 479
ԵՐՈՒԱՆԴԱՔԱՐ 479, 668
ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ 39, 40, 115, 136, 138, 139,
174, 175, 217, 277, 329, 343, 350-353,
356, 357, 390-392, 421, 428, 430, 452,
465, 466, 471, 473, 477, 478, 505, 526,
540, 541, 559, 562-565, 567, 572, 576,
598, 640, 646, 647, 649-651, 656, 663,
666, 697, 700, 712, 713, 715, 730, 732,
747, 813
ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԱՑԻ 473, 572, 716
ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԵԱՆ ՄԱՍՈՒՆՔ 270
ԵՐՈՒՏԱԿՔ 503
ԵԻԲԻԱ, ԵԻԲԻԱ (ԿՂՋԻ) 35, 460
ԵԻԲՈՏԱՍ (ԳԵՏ) 460
ԵԻԵՆԲԷՈՎՏԱՑԻՔ 460
ԵԻԼԱՅ 715
ԵԻՐԻԹՐԱ, ԵՐԻԹՐԷ, 460, տե՛ս ԿԱՐ-
ՄԻՐ ԾՈՎ
ԵԻՐՈՊԱ, ԵԻՐՈՊԷ 398, 652, 657
ԵԻՓՐԱՏ, ՏԵՍ ԵՓՐԱՏ
ԵԻՔԱ(Յ)ԻՏԱ (ԳԻԻՂ) 484
ԵՓԵՍՈՍ 169, 341, 343, 422, 460, 487, 514,
519, 537, 546, 554, 590, 698-700, 731, 772

ԵՓՐԱՏ (ԳԵՏ) 229, 410, 460, 471, 503,
504, 509, 510, 663, 665, 681, 719, 725

Զ

ԶԱԿԻԻՆԹՈՍ (ԿՂԶԻ) 35
ԶԱՆԳԱՆ (ՔԱՂԱՔ) 433
ԶԱՐԱԽԱՆԴ, ԶԱՐԵԽԱՆԴ 502, 714
ԶԱՐԳՈՒՆԻ ԴԱՇՏ 598
ԶԱՐԵՀԱԽԱՆ (ԳԻԻՂ) 742
ԶԱՐԵՀՈՒԱՆ 468
ԶԱՐԵԽԱՆՔ 503
ԶԱՐԻՇԱՏ 357
ԶԱՄԻՐՀԱԿԱՆ ՏՈՀՄ 408
ԶԵՐԳՈՒՆԻ ԴԱՇՏԱԿ 40
ԶՄԻԻՌՆԻԱ 460
ԶՈՒՏԱՌԻՄԱՅ (ԳԻԻՂ) 511

Թ

ԹԱԹԼՈՅ ՎԱՆՔ 687, 690
ԹԱԼԻՆ 437, 706
ԹԱՆԱՏԱՅ ՎԱՆՔ 397
ԹԱԻՐԻԶ 818
ԹԲԻԼԻՍԻ 443
ԹԵԲԵԱՑԻՔ 34
ԹԵՂԵՆԻՔ 759
ԹԵՍԱԼՔ 33
ԹԵՍԱՂԻՍ 35
ԹԵՍԱՂՈՆԻԿ (ՔԱՂԱՔ) 399
ԹԵՍՈՐՈՆ (ԳԵՏ) 460
ԹԵՏԱԼՔ 711
ԹԵԻԼԱԽՈՒՆԷՔ 495
ԹԷԱԹՈՍ (ԿՂԶԻ) 460
ԹԷՈՐՈՍԻՈՊԱԻԼԻՍ 340
ԹԷՈՐՈՍԻՈՊԱԻԼԻՍ, ԹԻՈՐՈՍԻՈՊԱԻԼԻՍ
436, 682, 754, տե՛ս ԿԱՐԻՆ
ԹԷՈՐՈՍԻՈՊԱԻԼՍԵՑԻՔ 734
ԹԷՈՄԱՑԻՔ 492
ԹԻՐՐՈՍ (ԳԵՏ) 460
ԹԻԼ ԱԽԱՆ 501, 508, 734

ԹԻՐԱԿ 712
ԹՈԲԵԼԱԿԱՆ՝ ԹՈԲԵԼԵԱՆ ԳՈՒՆԴ
140, 142
ԹՈԲԵԼԵԱՆ ԶԱԻՐԱՎԱՐ 145
ԹՈՆԴՐԱԿԵՑԻՔ 742, 753
ԹՈՐԳՈՄԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ 65
ԹՈՐԳՈՄԱՅ ՏՈՒՆ 415
ԹՈՐԴԱՆ (ԳԻԻՂ) 300, 501, 676, 680
ԹՈՒԽԱՐՔ 720
ԹՈՒՐՔԱՍՏԱՆ 315, 692, տե՛ս ՍԱԳԱՍ-
ՏԱՆ
ԹՈՒՐՔԱՍՏԱՆԵԱՅՔ 251
ԹՈՒՐՔՄԱՆ 434
ԹՌԵԽՔ 532
ԹՐԱԿԱՑԻ 763
ԹՐԱԿԱՑԻՔ 33, 724, 733, 804
ԹՐԱԿԱՑԻՈՑ ԱՇԽԱՐՀ 724
ԹՐԱԿԷ 34, 509
ԹՐԻՆ ՎԱՆՔ 767

Ժ

ԺԵՌԱԻՍ (ԲԵՐԴ) 803
ԺՌՈՒՆԳՆ 757

Ի

ԻԲԵՐԻԱ 35
ԻԹԱԿԷ (ԿՂԶԻ) 36
ԻԼԻՈՆ, ԻՂԻՈՆ (ՔԱՂԱՔ) 35, 642, 653
ԻՄԲՈՍ (ԿՂԶԻ) 460
ԻՆԴՈՍ (ԳԵՏ) 460
ԻՆՆԱԿՆԵԱՆ ՏԵՂԻՔ 508
ԻՍՄԱՅԵԼԵԱՆ ԱԶԳ 358
ԻՍԱՄՅԵԼԵԱՆ ՀԱԳԱՐԱՑԻՔ 401
ԻՍՄԱՅԷԼ 693, 701, 703, 715-717, 720-722,
725, 727, 728, 754
ԻՍՄԱՅԷԼԱՑԻՔ 720, 726, 748
ԻՍՏՐՈՍ (ԳԵՏ) 460
ԻՍՐԱՅԷԼ 243, 381, 464-466, 512, 547,
594, 643, 715, 718, 740

ԻՍՐԱՅԷԼԱՑԻՔ 389, 563
 ԻՎԵՐԻԱ 660, 699
 ԻՎԵՐԻԱՑԻՔ 660
 ԻՏԱԼԻԱ 338-400, 602
 ԻՏԱԼԱՑԻՈՑ ԵՐԿԻՐ 506

Լ

ԼԱՌԻՍԱՅ 769
 ԼԱՏԻՆԱՑԻՔ 34, 35
 ԼԻԲԱՆԱՆ (ԼԵԱՌՆ) 460
 ԼԻԲԱՆՈՍ ԼԵԱՌՆ՝ ԼԵՐԻՆՔ 293, 821
 ԼԻԲԷԱՑԻՔ 532, 644, 659, 813
 ԼԻԲԷԱՑԻՈՑ ԱՇԽԱՐՀ 652
 ԼԻԲԻԱ 657
 ԼԻԿԱՆՏԻՈՆ ԱՇԽԱՐՀ 752
 ԼԻԻԴԱՑԻՔ, ԼՈՒԴԱՑԻՔ 471, 653, 654, 661
 ԼՈՒԲՆԱՍ (ԳԵՏ) 159
 ԼՈՒՐԻԿԱՑԻՔ 33
 ԼՓԻՆՔ 136, 159, 213, 296, 422, 430, 486
 ԼՓՆԱՑ ԱՇԽԱՐՀ 421
 ԼՓՆԱՑԻՔ 303
 ԼՕՌԻ 624

Խ

ԽԱԶԻՐՔ 150, 163, 180, 225, 242, 243, 366, 394-396, 483, 485, 670, 702, 732, 733
 ԽԱԶՐԱՑ ԿՈՅՍ 408
 ԽԱԼԸՆՃԱՔԱՐ 433
 ԽԱԽ (ԳԻԻՂ) 682
 ԽԱՄՇԻՎԱՆ 431
 ԽԱՂԽԱՂ (ՔԱՂԱՔ) 141, 158
 ԽԱՂՏԵԱՑ ՍԱՀՄԱՆՔ 658
 ԽԱՂՏԻՔ 469, 472, 502, 658, 734
 ԽԱՂՏՈՅԱՌԻՄ 764, 824
 ԽԱԶԵՆ, ԽԱԶԷՆ 432, 433, 435, 708, 808
 ԽԱՌԱՆ (ՔԱՂԱՔ) 458
 ԽԱՐՃՏԱԻՆՔ (ԳԻԻՂ) 714
 ԽԱՐՏԱՆԱՑՔ 495

ԽԱԻԱԽԱՆ ԲԵՐԴ 434
 ԽԼԱԹ (ՔԱՂԱՔ) 738, 763, 817
 ԽԼԱԶՈՐԻ ՎԱՆՔ 751
 ԽՈԶԱԲԻՐ (ԳԻԻՂ) 707
 ԽՈԶԱՆ (ԳԻԻՂԱՔԱՂԱՔ) 676, 734
 ԽՈՅՏԱ (ԵՐԿԻՐ) 408
 ԽՈՏ (ԱԻԱՆ) 155
 ԽՈՐԱԶՄԻ 150
 ԽՈՐԱԶՈՐ 418
 ԽՈՐԱՍԱՆ 363, 364, 725, 726
 ԽՈՐԱՍԱՆԻ 150
 ԽՈՐԽՈՌՈՒՆԵԱՑ ԱԶԳ 462
 ԽՈՐԽՈՌՈՒՆԻՔ (ԳԱԻԱՌ) 168, 346, 503
 ԽՈՒԹԱՑԻՔ 707
 ԽՈՒԺԱՍՏԱՆ 434, 685, 699, 717, 731
 ԽՐԱՄ 393, 720

Ծ

ԾԱԴ (ԺՈՂՈՎՈՐԻՐ) 442, 443, 446
 ԾԱԽՆՈՏ (ԳԻԻՂ) 688
 ԾԱՂԿԷՈՏՆ (ԼԵԱՌՆ) 480
 ԾԱՂԿՈՅՈՏՆ 816, 824, տե՛ս ԾԱՂԿՈՏՆ
 ԾԱՂԿՈՏՆ (ԳԱԻԱՌ) 742
 ԾԱՂԿՈՑԱԶՈՐ, ԾԱՂԿՈՑԱՑ ԶՈՐ 760, 827
 ԾԱՆԱՐՔ 532
 ԾԱՐՈՒՐԱՑԻՔ 492
 ԾԱԻԴԵԱՑ ԱՇԽԱՐՀ 502
 ԾԱԻԴԻԱՑԻՔ 38
 ԾԻՐԱՆԵԱՑ ԼԵԱՌՆ 759
 ԾՂԻԿՔ (ԳԱԻԱՌ) 403
 ԾՂՈՒԿՔ 714
 ԾՄԲՈՅ ԳԻԻՂ 819
 ԾՄՈՒ ԲԵՐԴ 734
 ԾՈՎԴԷԱՑԻՔ 659
 ԾՈՓ 659
 ԾՈՓԱՑ ԱՇԽԱՐՀ 676, 679
 ԾՈՓԱՑ ԳԱԻԱՌ 680, 753
 ԾՈՓՔ 676, 756, 813, 823

Կ

- ԿԱՐԲԻ 431
 ԿԱԶԲԻՑ՝ ԿԱՍՊԻՑ ԾՈՎ 36, 38, 407, 460, 677
 ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՔԱՐ (ԲԵՐԴ) 431, 433
 ԿԱԼՈՑ ԳԻՒՂ 688
 ԿԱԽԻՍՏՐՈՍ (ԳԵՏ) 460
 ԿԱԿԱՂ (ԳԻՒՂ) 706
 ԿԱԿՈՒ (ՎԱՅՐ) 387
 ԿԱՂԱՆԿԱՏՈՒԱՑ ՎԱՆՔ 357
 ԿԱՂԱՆԿԱՏՈՒՔ (ԳԻՒՂ) 129, 130, 179, 184, 372, 378
 ԿԱՂՋՈՒԱՆ 710
 ԿԱՂՍԵՏ 165, 167
 ԿԱԺԿԱՔԱՐ (ԳԻՒՂ) 734
 ԿԱՄԱՌԱԽ 733
 ԿԱՄԲԷՃՔ 85
 ԿԱՄԲԻՃԱՆ 378
 ԿԱՄԻՃԻԿ 136
 ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆ 666
 ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆՔ 707
 ԿԱՐՄՐԱԿԷԼՔ 820
 ԿԱՄՐՋԱՋՈՐ 750, 756
 ԿԱՄՐՋԱՋՈՐՈՑ ՈՒԽՏ 750
 ԿԱՅԵԼ, ԿԱՅԵՂ 549, 553
 ԿԱՅԾՈՑ ԾԱՌ (ԼԵԱՌՆ) 434
 ԿԱՆ ԳԱՐՔ (ԼԵԱՌՆ) 577, 659
 ԿԱՊԱԴՈՎԿԻԱ 34, 460
 ԿԱՊԱՂԱԿ (ՔԱՂԱՔ) 129, 167
 ԿԱՊԱՂԱԿ (ԳԱԽԱՌ) 295, 366, 372, 378, 424, 426
 ԿԱՊԵՏՂԻՈՅՆ ՏԱՃԱՐ 504
 ԿԱՊԻՃԱՆ 233
 ԿԱՊՈՒՏԱԿԷ (ԳԱԽԱՌ) 495
 ԿԱՊՈՒՏԱՅ ԱՄՐՈՑ 745
 ԿԱՊՈՒՏԱՔԱՐ ՎԱՆՔ 752
 ԿԱՊՈՒՏԿԱՑԻՔ 491, 502
 ԿԱՊՊԱԹԱ 355
 ԿԱՌՆԱԿԱԾ (ԱԽԱՆ) 404
 ԿԱՍԲՔ, ԿԱՍՊՔ 136, 416, 486
 ԿԱՍՊԻՑ ԱԾԽԱՐՀ 713
 ԿԱՏԱՐՈՑ ՎԱՆՔ 372
 ԿԱՏՇԱՆ 229
 ԿԱՐԱՊԵՏԱՆՑ ՔԱՐ 433
 ԿԱՐԲԵՐԴ (ԳԱԽԱՌ) 752
 ԿԱՐԳԵԴՈՎՆԱՑԻՔ 34
 ԿԱՐԵՆԻ ՊԱՀԼԱԽ 666
 ԿԱՐԻՆ (ՔԱՂԱՔ) 336, 436, 693, 712, 713, 726, 733, 754, 818, 824
 ԿԱՐԻՆ (ԳԱԽԱՌ) 681, 752, 759, 764
 ԿԱՐՄԻՐ ԾՈՎ 185, 211, 460, 489
 ԿԱՐՈՒՑ ԲԵՐԴ 743
 ԿԱՐՈՒՑ ՔԱՂԱՔ 749, 750, 766
 ԿԱՐՍ 736, 755, 760, 766
 ԿԱՐՔԵԴՈՆ 644
 ԿԱԽԿԱՍ, ԿԱԽԿԱԽՍ, ԿՈՎԿԱՍ (ԼԵԱՌՆ) 37, 38, 42, 136, 151, 182, 189, 226, 139, 295, 303, 411, 460, 472, 501, 516, 532, 659, 664, 679, 749
 ԿԱԽԿԱՍԱՅԻՆ ԿՈՂՄԱՆՔ 531
 ԿԱՓԹՈՐԻՄԱՑԻՔ 459
 ԿԵՂՏՔ 33
 ԿԵՍԱՐԱՑԻՔ 502, 672, 682
 ԿԵՍԱՐԱՑԻՈՑ ԵՐԿԻՐ 494
 ԿԵՍԱՐԻԱ 335, 342, 405, 463, 490, 491, 502, 506, 663, 664, 674, 683, 712-714
 ԿԵՏԱՑԻՔ 459
 ԿԵՓԱՂԵՆԻԱ (ԿՂՋԻ) 36
 ԿԵՓԻՍՈՍ (ԳԵՏ) 460
 ԿԹՈՒԺ (ՔԱՂԱՔ) 692
 ԿԻԴՆՈՍ (ԳԵՏ) 822
 ԿԻԹԵՐԱ (ԿՂՋԻ) 35
 ԿԻԹԵՐՈՆ (ԼԵԱՌՆ) 460
 ԿԻԼԻԿԵՑԻՔ 676, 810
 ԿԻԼԻԿԵՑԻՈՑ ԱԾԽԱՐՀ 822
 ԿԻԼԻԿԻԱ 723
 ԿԻՆԻԴՈՍ (ԿՂՋԻ) 460
 ԿԻՊՐԱՑԻՔ 34, 730
 ԿԻՊՐՈՍ (ԿՂՋԻ) 459, 460, 487
 ԿԻՏԻԱՑԻՔ 34
 ԿԻԻՂԱԴԷՍ (ԿՂՋԻ) 36
 ԿԻԻՊՈՍ (ԿՂՋԻ) 460
 ԿՂԱՋՈՄԵՆԷ (ԿՂՋԻ) 460

- ԿՂԷՍՈՒՐ 764
 ԿՈԳՈՅՈՎԻՏ, ԿՈԳՈՎԻՏ 707, 714, 717, 718, 824
 ԿՈՀԱՐ (ԼԵԱՌՆ) 823
 ԿՈՂ 727
 ԿՈՂԱՅ ՍԱՀՄԱՆՔ 727
 ԿՈՂԲ 659, 693
 ԿՈՂԹ (ԳԱԽԱՌ) 273, 378, 431
 ԿՈՂԹԱԳԱՐԱԿ (ԳԻԻՂ) 208
 ԿՈՂՈՆԻԱ (ԳԱԽԱՌ) 510, 511, 658, 754
 ԿՈՂՈՎՓՈՆ 460
 ԿՈՂՔԻՍ 34, 460
 ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ 169, 327, 340, 342, 401, 406, 422, 494, 508, 514, 519, 537, 546, 554, 582, 590, 604, 667, 691, 695, 698-700, 703, 712, 713, 716-718, 723, 729, 730, 732, 734, 737, 748, 757, 772, 803, 804, 813, 824
 ԿՈՍՏԵԱՆՔ (ԳԻԻՂ) 816
 ԿՈՎԱՍ (ԿՂԶԻ) 460
 ԿՈՏԱՅՔ (ԳԱԽԱՌ) 688, 706, 707, 709
 ԿՈՏՈՐԱՅ ԲԵՐԴ 756
 ԿՈՐԴԱՑԻ 660
 ԿՈՐԴՈՒԱՅ ԱՇԽԱՐՀ 747
 ԿՈՐԿԻՐԻԱ (ԿՂԶԻ) 36
 ԿՈՐՆԹԱՑԻՔ 798
 ԿՈՒԱԴՔ 481
 ԿՈՒԵԼԱՅ ԲԵՐԴ 744
 ԿՈՒՌ, ԿՈՒՐ, ԿՈՒՐԱԿԱՆ ԳԵՏ 38, 43, 87, 88, 140, 145, 158, 186, 220, 233, 242, 243, 247, 273, 296, 303, 395, 402, 407, 460, 516, 659, 670, 749
 ԿՈՒՌՆ ԱԽԱՆ 734
 ԿՈՒՐԴՈՒՔ 463, 488, 502
 ԿՈՒՐԻՇԿՔ 363
 ԿՐԵՏԷ, ԿՐԻՏԷ (ԿՂԶԻ) 459, 460
- Հ**
- ՀԱԲԱՆԴ (ԳԱԽԱՌ) 68, 72, 404
 ՀԱԳԱՐԱՑԻՔ 236, 401
 ՀԱԳԱՐՈՒ ԱԶԳ 227
 ՀԱԳԱՐՈՒ ՈՐԴԻՔ 229, 231, 255
 ՀԱԴԱՀԵՐԱՅ ԼԵՌՆԱԿՈՂՄ 432
 ՀԱԼՊ (ՔԱՂԱՔ) 757, 765, 812, 821
 ՀԱԿԱՐ (ԱԽԱՆ) 404
 ՀԱԿՈՒ (ԳԻԻՂ) 74, 92, 93
 ՀԱՂԲԱՏ 433, 755
 ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱԿԱՆ ԾՈՎ 460
 ՀԱՄՏՈՒՆ (ԱԶԳ) 765
 ՀԱՅ 581, 815, 816
 ՀԱՅԱՍՏԱՆ 65, 73, 136, 341-343, 622
 ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՇԽԱՐՀ 64, 66, 72, 549, 676, 695
 ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻ 686, 740
 ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵՐԿԻՐ 165
 ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՔ 40, 42, 44, 156, 168, 344, 388, 394, 401, 462, 501, 529, 540, 548, 598, 604, 639, 672, 673, 675, 676, 686, 694, 702, 740, 749, 750, 758, 808, 811
 ՀԱՅԿԱԶԱՆՔ, ՀԱՅԿԱԶԵԱՆՔ, ՀԱՅԿԱԶԻՆՔ, ՀԱՅԿԱԶՆԵԱՅՔ 417, 466, 670, 739, 740
 ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ 620
 ՀԱՅԿԱԶՆԵԱՅ ԱԶՆ 827
 ՀԱՅԿԱԶԵԱՆՑ ԱԶԳ 226
 ՀԱՅԿԱՇԷՆ 461
 ՀԱՅՈՑ ԱՇԽԱՐՀ 760, 761, 766, 767, 769, 813, 826
 ՀԱՅՈՑ ԵՐԿԻՐ 37, 43, 161, 727, 745, 747
 ՀԱՅՈՑ ԹԱԳԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆ 735
 ՀԱՅՈՑ ԶՈՐ 462
 ՀԱՅՈՑ ՄԻՋԱԳԵՏՔ 441
 ՀԱՅՔ 373, 376, 377, 387, 390, 392-394, 396, 398, 401-403, 406-416, 421-426, 430-433, 435, 436, 442, 453, 457, 462-464, 466-469, 471, 473, 475, 476, 478, 479, 482-486, 488, 489, 491, 498-502, 507, 509-513, 515, 519-521, 530, 532, 533, 547, 548, 550-552, 554, 556, 558, 559, 561, 563-568, 571, 573, 574, 576, 577, 583, 584, 586, 587, 593, 596-598,

- 601, 602, 622, 639, 640, 657, 658, 661, 663, 664, 666-674, 676-681, 683-692, 694-698, 700-707, 709, 710, 713-715, 719-721, 725, 726, 728, 729, 731-734, 736, 739, 740, 742, 743, 745, 747-749, 754-756, 758, 760-762, 767-770, 772, 801, 805-807, 810, 811, 813, 816-822, 824, 827, 828
- ՀԱՆԴԻ ԲԵՐԴ 419
- ՀԱՆՁԻԹ 812, 823
- ՀԱՇՈՒ (ԲՆԱԿԱՎԱՅՐ) 129
- ՀԱՇՏԵԱՆՔ, ՀԱՇՏԷՆՔ 661, 664, 692, 756, 813, 823
- ՀԱՐԱԶԴԱՆ (ԳԵՏ) 462
- ՀԱՐՔ (ԳԱԽԱՌ) 461, 462, 503, 688, 689, 704, 764, 824
- ՀԱՑԵԱՑ ԴՐԱԽՏ 680
- ՀԱՑԵԿԱՑ (ԳԻԻՂ) 683
- ՀԱՑԻԻ (ԳԻԻՂ) 418
- ՀԱԽԱԽԱՂԱՑԻ ԲԵՐԴ 419
- ՀԱԽՃԻՉ (ԼԵԱՌՆ) 823
- ՀԱԽՈՒՆԻՔ 659
- ՀԵՐ (ԳԱԽԱՌ) 502, 714
- ՀԵՐ (ՔԱՂԱՔ) 768, 818
- ՀԵՐԵԱՆ (ԳԻԻՂ) 688
- ՀԵՐՔԱՆ ԲԵՐԴ 434
- ՀԵՓԹԱՂԱԿԱՆ ԱԶԳ 78, 79
- ՀԵՓԹԱՂԵԱՑ ԹԱԳԱԽՈՐ 491
- ՀԵՓԹԱՂՔ 136
- ՀԻԵԴԱԿ 713
- ՀԻԻՆԷ ՎԱՆՔ 809
- ՀՆԱՐԱԿԵՐՏ (ԱՄՐՈՑ) 38
- ՀՆԴԿԱՑ ԱՇԽԱՐՀ 255, 487, 671
- ՀՆԴԿԱՑ ԾՈՎ 460
- ՀՆՁՈՒՑ ՎԱՆՔ 752, 759
- ՀՈՄԵԱՆՔ (ՏԵՂԻ) 598
- ՀՈՄԷՆՔ 40
- ՀՈՆԱՍՏԱՆԵԱՅՔ 330
- ՀՈՆԱՍՏԱՆՔ 305
- ՀՈՆԱՑ ԱՇԽԱՐՀ՝ ԵՐԿԻՐ 161, 301, 302, 316, 332
- ՀՈՆԱՑ ԴՐՈՒՆՔ 239
- ՀՈՆԱՑ ՊԱՀԱԿ 161
- ՀՈՆՔ 47, 62, 73, 92, 153, 156, 161, 247, 248, 293-296, 301, 304, 3018, 321, 323, 325-328, 330, 331, 334, 366, 421, 722
- ՀՈԾ 366, 372
- ՀՈՌՈՄՈՍԻ ՎԱՆՔ 751, 756, 761
- ՀՈՌՈՄՈՑ ԱՇԽԱՐՀ 511
- ՀՈՌՈՄՈՑ՝ ՀՌՈՄՈՑ ԹԱԳԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆ 547, 717
- ՀՈՌՈՄՍՏԱՑՆ 393
- ՀՈՌՈՄՔ 33, 35, 224, 236, 250, 251, 335, 336, 338, 339, 351, 386, 387, 392, 393, 396, 397, 405, 406, 408, 478, 514, 515, 518, 547, 552, 562, 563, 573, 577, 582, 583, 588, 602, 695, 723, 728, 730-732, 737, 741, 757
- ՀՈՌՈՑԻՄ (ԳԻԻՂ) 686
- ՀՈՎՐ (ԼԵԱՌՆ) 355
- ՀՈՒՆԱՐԱԿԵՐՏ 659
- ՀՈՒՊԻՐԻՍՏԻՄ 35
- ՀՌԵՆԻԿՈՐՈՐՈՎ, ՀՌԷՆԻԿՈՐՈՒՐ 459
- ՀՌԻՓՍԻՄԵԱՆՔ (ՍՈՒՐԲՔ) 66, 67, 492, 498, 500, 507, 674
- ՀՌՈՄ, ՀՌՈՎՄ 50, 175, 180, 341, 397, 398, 400, 477, 478, 482, 483, 485, 487, 490, 494, 499, 500, 504, 506-509, 662, 664, 674, 715, 729, 733, 780
- ՀՌՈՄԱՅԵՑԻՔ, ՀՌՈՎՄԱՅԵՑԻՔ, ՀՌՈՎՄՔ 42, 176, 178-180, 186, 191, 192, 222, 327, 336, 340, 348, 386, 392, 400, 405, 460, 471-473, 475, 477-480, 482-487, 489, 491, 494, 498, 501, 510, 515, 552, 648, 650, 662-664, 668, 671, 672, 694, 797
- ՀՌՈՄԱՅԵՑԻՈՑ՝ ՀՌՈՎՄԱՅԵՑԻՈՑ ԹԱԳԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆ 233, 255, 256
- ՀՌՈՄՈՑ ԱՇԽԱՐՀ՝ ԵՐԿԻՐ 510, 560, 801
- ՀՌՈՄՔ 513, 540
- ՀՌՈՎՄԱՅԵՑԻՈՑ ԱՇԽԱՐՀ 152, 498
- ՀՌՈՎՄԱՅԵՑԻՈՑ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ 63
- ՀՐԷԱՅ 505

ՀՐԷԱՅՔ 36, 37, 339, 467, 469, 470, 472,
474-478, 505, 534, 543, 645, 647, 649,
656, 658, 660, 662, 663, 665, 686, 713,
715, 717, 791, 794

ՀՐԷԱՍՏԱՆ 467, 471, 472, 646, 662, 663,
716

ՀՐԷՈՒԹԻՒՆ 472

Ձ

ՁԱԳԱՅ ԳԻՒՂ 709

ՁԻԹԱՍՏԱՆԵԱՑ՝ ՁԻԹԵՆԵԱՑ ԼԵԱՌՆ
277, 355, 356, 799

ՁԻՒՆԱԿԱՆՔ 659

ՁԿՆԱՎԱԺԱՌ (ՏԵՂԻ) 745

ՁՈՐ 659, 664, 717

ՁՈՐԱՓՈՐ 702

ՁՈՐՈՅԳԵՏ (ԳԱԽԱՌ) 419

Ղ

ՂԱԶԱՐԱՊԱՏ 430

ՂԵԹԵԹԻՐԱ (ԿՂԶԻ) 460

ՂԵԿՔ 63

ՂԵՄՆՈՍ (ԿՂԶԻ) 460

ՂԵՍԲՈՍ (ՂՈՍԲՈՍ (ԿՂԶԻ) 35, 460

ՂԵՏԱՅ ԱԶԳ 381

ՂԵՒՈՂԻՍԵՑԻՔ 492

ՂԵՒՈՆԴԵԱՆՔ 687

ՂԷՈՎՐՈՍ (ԿՂԶԻ) 460

ՂԻՈՆ (ԻԼԻՈՆ՝ ՏՐՈՅԱ ՔԱՂԱՔԸ) 398-
400

ՂԻՈՆԱՑԻՔ 399

ՂԻՈՒՐԻԱ 35

ՂԻԻԳԱԲԱՆԴՈՍ (ԼԵԱՌՆ) 460

ՂԻՔՆԻՏԻՍ 35

ՂՈԿՐԻՍ 35

ՂՈՆՊՈՍ (ԼԵԱՌՆ) 460

Ճ

ՃԱԿԱՏՔ 760

ՃԱՊԱՂԱԶՈՒՐ 814

ՃԱՐԱԲԵՐԴ 434

ՃԵՆԱՑ ԱՇԽԱՐՀ՝ ԵՐԿԻՐ 487, 492, 721

ՃԵՆԱՑ ՍԱՀՄԱՆՔ 485

ՃԵՆՔ 721, 722

ՃԻՂԲՔ 486,

ՃՂԲԱՑ ԱՇԽԱՐՀ 92, 303

ՃՆՇՄԻԱՅՆ ՏՈՒՆ 273

ՃՈՐԱՅ 501, 598

ՃՈՐԱՅ ԴՈՒՌՆ՝ ԿԱՊԱՆ 670

ՃՈՒԱՇ (ԳԱԽԱՌ) 762

Մ

ՄԱԴԻԱՄ 201

ՄԱԴԻԱՆԱՑԻՔ 378

ՄԱԶԱԶ (ԳԱԽԱՌ) 706

ՄԱԶՔՈՒԹՔ 711, տե՛ս ՄԱՍՔՈՒԹՔ

ՄԱԺԱՔ 658, 662, 663

ՄԱԽԱԶ(ՈՒՆԻ) 470

ՄԱԿԱԲԱՅԵՑԻՔ 470, 640, 647

ՄԱԿԵԴՈՆ 399

ՄԱԿԵԴՈՆԱՑԻ 763

ՄԱԿԵԴՈՆԱՑԻՔ, ՄԱԿԵԴՈՎՆԱՑԻՔ
398, 468, 469, 485, 646, 654-657, 722,
733, 736, 769

ՄԱԿԵԴՈՆԻԱ 34, 769, 801, 812

ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ 470

ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ ՏՈՀՄ 254, 680

ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆՔ 155, 503, 686, 691, 698

ՄԱՄԻԿՈՆԷԻՑ ԱԶԳ 705

ՄԱՄԳՈՆԵԱՆ ՏՈՒՆ 675

ՄԱՄՇԵՂՈՒՆ ՏՈՒՆ 273

ՄԱՄՈՍՏԷՆՍ (ԿՂԶԻ) 460

ՄԱՄՐՈՒԱՆ 825

ՄԱՅՐՈՅ ՎԱՆՔ 694

ՄԱՆԱԶԿԵՐՏ (ԳԻՒՂ, ՔԱՂԱՔ) 683,
704, 738, 757, 763, 815, 818, 824

ՄԱՆԱԽԱԶԵԱՆ ՆԱՀԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ
462

ՄԱՆԳԼԵԱՑ՝ ՄԱՆԳՂԱԽԵԱՑ՝ ՄԱՆԳ-
ՂԵԱՑ ԽԱԶ 339, 602, 608

- ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻՔ 671
 ՄԱՆԵԱՅ ԱՅՐՔ (ԼԵԱՌՆ) 747
 ՄԱՆԻՆԵՑԻՔ 491
 ՄԱՆԿՂԻՔ 590
 ՄԱՍԵԱՑՈՏՆ (ԳԱԻԱՌ) 701
 ՄԱՍԻՍ (ԼԵԱՌՆ) 457, 462, 481
 ՄԱՍԻՔ (ԼԵԱՌՆ) 460
 ՄԱՍՔԹԱՅ ԱՇԽԱՐՀ՝ ԿՈՂՄՆ 71, 73, 92, 506
 ՄԱՍՔՈՒԹՔ 40, 46, 71, 102, 164, 598
 ՄԱՏՈՒՍԻԱ 35
 ՄԱՐ 460
 ՄԱՐԱՇ 754
 ՄԱՐԱՍՊԱՆ, ՄԱՐԱՍՊԱՆԻ 198
 ՄԱՐԱՑ ԱՇԽԱՐՀ 178, 239, 433
 ՄԱՐԱՑ ԹԱԳԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆ 466
 ՄԱՐԱՑ ՄԱՐԳ (ՏԵՂԻ) 668
 ՄԱՐԳԱՑ ԳԻՒՂ 681
 ՄԱՐԴԱՂ 503
 ՄԱՐԴԱՂԻ 764
 ՄԱՐԴՊԵՏԱԿԱՆ 547, 549
 ՄԱՐՄԱՇԷՆ 818
 ՄԱՐՏԻՐՈՍԱՅ ՊՈԼԻՍ 764, տե՛ս ՆՓՐ-ԿԵՐՏ
 ՄԱՐՔ 33-36, 177, 178, 363, 466-468, 479, 639, 652, 654, 659, 713, 716, 818
 ՄԱՔԱ (ՔԱՂԱՔ) 361, 362
 ՄԱՔԵՆԱՑԻՔ 341, 388, 404, 424
 ՄԵԱՆՏՐԱՍ (ԳԵՏ) 460
 ՄԵԴԱՑԻ 466
 ՄԵԴԱՑԻՔ 463, 468
 ՄԵԴԻՆ (ՔԱՂԱՔ) 361
 ՄԵԼԵՍԻՏ 495
 ՄԵԼՏԵՆԻ 754, 762, 776, 802, 822
 ՄԵԾԱՄԱԻՐ 489, 668
 ՄԵԾԱՑԻՔ 492
 ՄԵԾԻՐԱՆՔ (ԳԱԻԱՌ) 164, 262, 264, 267, 346, 365, 402, 410, 422
 ՄԵԾԿԵՐՏ 734
 ՄԵԾ ԿՈՂՄԱՆՔ (ԳԱԻԱՌ) 168, 262, 264, 298, 299, 302, 330, 331, 335, 366, 412
 ՄԵԾ ԿՈՒԵԱՆՔ, ՄԵԾԿՈՒԵԱՆՔ (ԳԱԻԱՌ) 140, 141, 273, 279, 297, 372, 424-426
 ՄԵԾ ՀԱՅՔ 27, 44, 122, 619, 622
 ՄԵԾՐԱՑ ԼԵԱՌՆ 825
 ՄԵՀԵՆԿԵՐՏ (ԳԻՒՂ) 533
 ՄԵՀԵՆՈՒՆԻՔ, ՄԵՀՆՈՒՆԻՔ 503, 547, 549, 553
 ՄԵՂԻՏԷ (ԿՂԶԻ) 459
 ՄԵՆԻԴԱ, ՄԵՆԻԴՈՍ (ԿՂԶԻ) 459, 460
 ՄԵՆՈՍ (ԳԵՏ) 460
 ՄԵՈՎՏԻՍ 34
 ՄԵՌԵԱԼ ԶՈՒՐ 228
 ՄԵՍՏՐԱՑ ԾՆՈՒՆԻ 592
 ՄԷԶԵՐԿՐԵԱՅՔ, ՄԻԶԵՐԿՐԵԱՅՔ 662, 664, 723
 ՄԷՍԽՈՒՆԻՔ 820
 ՄԹԻՆ (ԼԵԱՌՆ) 659
 ՄԻՀՐԱԿԱՆ ՄԵՀԵԱՆ 501
 ՄԻՀՐԱԿԱՆ՝ ՄԻՀՐԵԱՆ ՏՈՀՄ 45, 224, 377, 403, 417
 ՄԻՀՐԱԽԱՆ (ՔԱՂԱՔ) 225
 ՄԻԶԱԳԵՏՔ 42, 422, 472, 473, 479, 662, 664, 666, 668, 716
 ՄԻԶՆԱՐՑԱԽ (ԳԱԻԱՌ) 298
 ՄԻԻՍԱԽՈՐԻՔ 503
 ՄԻԻՍԻԴՈՆ 723, տե՛ս ՄԷԶԵՐԿՐԵԱՅՔ
 ՄԻԻՏԻԻՂՈՆԷ (ԿՂԶԻ) 460
 ՄԻԱՆՑ ՏՈՀՄ 165
 ՄԻԱՆՔ (ԳԱԻԱՌ) 404
 ՄԾԲԻՆ 470, 471, 478, 658, 661, 665, 667, 678
 ՄԾԽԷԹ, ՄՑԽԷԹ, ՄԾՀԷԹ (ՔԱՂԱՔ) 339, 511, 560, 571, 576, 577, 581
 ՄԾՆԱԲԵՐԴ (ԱՄՐՈՑ) 433
 ՄՈԶ (ԳԱԻԱՌ) 397, 398
 ՄՈԿՔ 168, 502, 503
 ՄՈՄՀԱՐԵԱՅՔ 166
 ՄՈՎԱԲՈՒ ԱԶԳ 290
 ՄՈՎՂԻՍ 35
 ՄՈՎՍԻՍԻ ՎԱՆՔ 752

ՄՈՒԾ (ՔԱՂԱՔ) 763

ՄՈՒՐԱՑԱՆ, ՄՈՒՐԱՑԻՈՅՆ ՏԷՐ 659

ՄՈՒՐՑ (ԳԵՏ) 670

ՄՍԻՍ 757

ՄՐՈՒՈՅ ՎԱՆՔ 356

ՄՑԽԻԹԱՅ 584, 590, տե՛ս ՄԾԽԷԹ

ՄՑԽԻԹԱՅԻ ԽԱՉ 602, 607

Յ

ՅԱԲԵԹԱԿԱՆ ԱԶԳ 37

ՅԱԲԵԹԱԿԱՆ ԾՆՈՒՆԴՔ 37

ՅԱԿՈԲԻԿ 704

ՅԱՐ 795

ՅԱՐԿՈՍ (ԿՂԶԻ) 460

ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ 354, 355

ՅՂԵՐԿՔ (ԳԻԻՂ) 350

ՅՈՂԱՆՆՈՒ, ՅՈՎՂԱՆՆՈՒ ՎԱՆՔ 166, 520, 522

ՅՈՅՆՔ 33-35, 162, 175, 176, 180, 193, 224, 232, 236, 239, 245, 254, 289, 315, 335, 338-341, 343, 344, 368, 385, 387, 398, 420, 434, 460, 463, 470-472, 480, 482-484, 489, 490, 492, 493, 501, 504, 506, 509, 548, 551, 552, 595-597, 602, 622, 640, 662, 667, 671, 673, 684, 686, 690-693, 699, 704, 710, 715-718, 720, 721, 723, 726, 729-731, 736, 737, 740, 741, 743, 748, 754, 757-759, 761-763, 801-805, 811, 815, 816, 821-823, 825, 826, 828

ՅՈՎԱՆԻԱ 36

ՅՈՎՍԵՓԱՅ ՎԱՆՔ 372, 377

ՅՈՐԴԱՆԱՆ (ԳԵՏ) 355, 356, 460, 472, 484, 644, 651, 715, 773, 795

ՅՈՒԴԱ 508, 643, 650

ՅՈՒՆԱԿԱՆԱՑ՝ ՅՈՒՆԱՑ ԿՈՂՄՆ 343, 551, 555

ՅՈՒՆԱՑ ԱՇԽԱՐՀ՝ ԵՐԿԻՐ 59, 65, 494, 671, 691, 723, 727, 736, 747, 748, 760, 762-765, 812, 813, 824

ՅՈՒՆԱՑ ԹԱԳԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆ 716

ՅՈՒՆԱՑ ԾՈՎ 757

Ն

ՆԱԽԻՋԵԻԱՆ, ՆԱԽՃԱԽԱՆ (ՔԱՂԱՔ, ԳԱԽԱՌ) 393, 407, 435, 713, 716, 720

ՆԱՀՐՆԵԱՐ ՏԵՂԻՔ 752

ՆԱՆԷԱԿԱՆ ՄԵՀԵԱՆ 501

ՆԱՐԵԿ (ՎԱՆՔ) 751, 753, տե՛ս ՆԱՐԵԿԱՎԱՆՔ

ՆԱՐԵԿԱՎԱՆՔ 442, 446

ՆԵՂՈՍ (ԳԵՏ) 460

ՆԵՍՏՈՐԱԿԱՆ 593

ՆԵՍՏՈՐԱԿԱՆՔ 698, 699

ՆԵՐՍՄԵՀՐ, ՆԵՐՍՄԻՀՐ (ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ) 41, 372, 377, 383

ՆԵՓԹԱՂԻՄԱՑԻՔ 459

ՆԻԳ (ԳԱԽԱՌ) 693, 706, 745, 759

ՆԻԿԻԱ 169, 494, 505, 514, 519, 537, 538, 546, 554, 570, 590, 604, 698-700, 730, 733, 771

ՆԻԿԻԱԿԱՆ ՀԱՐՔ 390

ՆԻԿՈՄԻԴԷ, ՆԻԿՈՄԵԴԻԱ (ՔԱՂԱՔ) 71, 92, 96, 498

ՆԻԿՈՊՈԼԻՍ (ՔԱՂԱՔԱԳԻԻՂ) 483, 511

ՆԻՆՈՒԷ 457, 459, 463, 466, 652, 653, 714

ՆՈՇԻՐԱԿԱՆ ԿՈՂՄՆ 506

ՆՈՐ ՍԻՈՆ 451

ՆՈՐ ՔԱՂԱՔ 67, 670, տե՛ս ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ

ՆՊԱՏ (ԼԵԱՌՆ) 503

ՆՓՐԿԵՐՏ 738, 763-765, 802, 815, 816, 823

Շ

ՇԱԺԱՐ (ՔԱՂԱՔ) 821

ՇԱԿԱՇԷՆ (ԳԱԽԱՌ) 234, 386

ԾԱՀԱՊԻՎԱՆ 687
 ԾԱՂԱՏ (ԳԻՒՂ) 151, 152, 155, 156, 403
 ԾԱՄԱՐՏԱՑԻՔ 472
 ԾԱՄԻՐԱՄԱՁՈՐ 431
 ԾԱՄԻՐԱՄԱՅ ՔԱՂԱՔ 663
 ԾԱՄԾԱՏ 663
 ԾԱՄՇՈՒԼՏԷ 809, 825
 ԾԱՄՔՈՐ 388, 825
 ԾԱՄՔՈՐԵՑԻ 357
 ԾԱՏԻԿ (ԲԵՐԴ) 760
 ԾԱԽԱՐԾԱՆ 43, 475, 477, տե՛ս ԱՐՏԱԶ
 ԾԱՔԻ 167, 273, 423-425
 ԾԻԿԱՔԱՐ 403
 ԾԻՐԱԿ (ԳԱԽԱՌ) 394, 462, 688, 714, 736, 742, 744, 751, 752, 758, 760
 ԾԻՐԱԿԱՅ ԱԻԱՆ 826
 ԾԻՐԻՄ ՎԱՆՔ 736, 766, 767
 ԾՈՒՓՀԱՂԻԾ 123

Ո

ՈՂԱԿԱՆ (ԱՄՐՈՑ) 675
 ՈՂՈՂԻՄԱՑԻՔ 459
 ՈՍԻՐԱՆ (ԳԻՒՂ) 708
 ՈՍԿԵԱՆՔ 480
 ՈՍԿԻ ԴՈՒՌՆ 733
 ՈՍՏԱՆ ՀԱՅՈՑ 547, տե՛ս ԴՈՒԻՆ
 ՈՍՏՆ 503
 ՈՎԱՅՔ (ԳԻՒՂ) 707
 ՈՎԿԻԱՆՈՍ 460, 463, 471, 473, 652
 ՈՐԲԵԼԵԱՆՔ 436
 ՈՐԴՈՒՆԻ 660
 ՈՐԴՐՈՒ 712
 ՈՐԵԴ, ՈՐԻԴ (ՔԱՂԱՔ) 459, 652
 ՈՐՄՋԴԵԱՆ ՊԱՐՍԻՑ ԱՐՔԱՅԻՑ ԱՐ-ՔԱՅ 174
 ՈՐՊԻՍ (ԳԵՏ) 460
 ՈՒԹՄՍՈՑ ԳԻՒՂ 687, 688, 702, 706
 ՈՒԽԹԵԱՑ ՔԱՂԱՔ 761, 824
 ՈՒԽԹԻՔ (ՔԱՂԱՔ) 761, 824
 ՈՒՂՈՒՄՊ ԱԶԳՔ 315
 ՈՒՌԵԿԱՆ (ԳԻՒՂ) 41

ՈՒՌԻՔ 404
 ՈՒՌՀԱՅ, ՈՒՐՀԱՅ 441, 473, 474, 571, 665, 667, 712
 ՈՒՏԷԱՑԻՔ, ՈՒՏԻԱՑԻՔ 38, 502, 659
 ՈՒՏԻ, ՈՒՏԻ՝ ՈՒՏԻԱԿԱՆ ԳԱԽԱՌ 40, 42, 129, 136, 142, 145, 179, 184, 211, 225, 233, 273, 275, 284, 296, 378, 488, 598
 ՈՒՏԻԱՑԻՈՑ ԱԾԽԱՐՀ՝ ԳԱԽԱՌ 136, 140, 297, 501
 ՈՒՏԻՔ 27
 ՈՒՐԲԵԼԻ (ՔԱՂԱՔ) 734
 ՈՒՐԴԱՅ ՎԱՆՔ 553
 ՈՒՓՐԵԹ (ԲԵՐԴ) 601
 ՈՔՂՈՍ (ԼԵԱՌՆ) 487

Ձ

ՁԱՐԱԲԵՐԴ (ԱՄՐՈՑ) 209
 ՁԱՐԷՔ 435
 ՁՂԱԽ (ՏԵՂԻ) 140, 269
 ՁՂԱԽԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴ 141
 ՁՈԼ 430
 ՁՈՂ (ՄԱՍՔՈՒԹՆԵՐԻ ՄԱՅՐԱՔԱ-ՂԱՔԸ) 40
 ՁՈՂԱՅ ՊԱՀԱԿ 46
 ՁՈՐ 158, 163, 182, 213, 393, 422, տե՛ս ՁՈՂ
 ՁՈՐԱՅ ԱԾԽԱՐՀ 421
 ՁՈՐԱՅ ԴՈՒՌՆ՝ ԴՐՈՒՆՔ 189, 190, 243, 393
 ՁՈՐԱՅ ԿՈՂՄԱՆՔ 158
 ՁՈՐՄԱՅՐԻ 764
 ՁՈՐՐՈՂ ՀԱՅՔ 676, 734, 737, 813, 823

Պ

ՊԱԶԿԱՆՔ (ԳԱԽԱՌ) 404
 ՊԱԼՈՒՆԻՔ 503
 ՊԱՀԼԱԽԻԿՔ 149, 656, 657
 ՊԱՀԼԱԽՔ 665
 ՊԱՀՂԱԽԿԱՑ ԱԶԳ՝ ԹԱԳԱԽՐՈՒԹԻՆ 486

- ՊԱՀՈՒԱՂԻ (ՊԱՀԼԱԽԻ) 508
 ՊԱՂԵՍՏԻՆ 175
 ՊԱՂԵՍՏԻՆԱՑԻՔ 178, 473, 475, 483, 490, 662, 666
 ՊԱՂԵՍՏԻՆԱՑԻՈՑ ԱՇԽԱՐՀ 220
 ՊԱՂԻՆ ԲԵՐԴ 753
 ՊԱՂՆԱՏՈՒՆ 813
 ՊԱՄՓՂԱԳՈՎՆԻԱ 460
 ՊԱՆԴԱՎԱՆՔ 356
 ՊԱՆԴՈՒՐԱՑԻՔ 787
 ՊԱՆՏԱԼԷԻՈՎՆԻ ԵԿԵՂԵՑԻ 430
 ՊԱՌՆԱՍՈՍ (ԼԵԱՌՆ) 460
 ՊԱՏՄՈՍ ԿՂԶԻ 479, 730
 ՊԱՏՐԹԵՆԻՈՍ (ԼԵԱՌՆ) 460
 ՊԱՏՐԻԱՑԻՔ 666
 ՊԱՐԶԿԱՆՔ (ԳԱԽԱՌ) 113
 ՊԱՐԹԵՆԻՈՍ (ԳԵՏ) 460
 ՊԱՐԹԵԻ 647
 ՊԱՐԹԵԻԱՑ ԱԶԳ 468
 ՊԱՐԹԵԻԱՑ ԹԱԳԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆ 36
 ՊԱՐԹԵԻՔ 36, 149, 468, 469, 485, 486, 655-657
 ՊԱՐԳԱՄԻԴՈՍ (ԳԵՏ) 35
 ՊԱՐՈՍՆԻՄԱՑԻՔ 459
 ՊԱՐՍԻԿՔ 161, 343, 437, 459, 463, 513, 548, 588, 595, 596, 815, 820
 ՊԱՐՍԻՑ ԱՇԽԱՐՀ 153, 239, 433, 471, 486, 493, 669, 675, 712, 727
 ՊԱՐՍԻՑ ԹԱԳԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆ 195, 196, 203, 350, 466, 468, 646, 672, 716, 717
 ՊԱՐՍԻՑ ԿՈՂՄՆ՝ ԿՈՂՄԱՆՔ 205, 582, 583, 683
 ՊԱՐՍԻՑ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ 249
 ՊԱՐՍԿԱԿԱՆԱՑ ԿՈՂՄՆ 555
 ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ 655
 ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԱՔ 232
 ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԵԱՑՔ 820, 821
 ՊԱՐՍՔ 36, 40, 44, 45, 47, 62, 63, 73, 78, 79, 83, 149, 150, 152, 156, 158, 162, 175-180, 182, 185, 187, 189, 190, 192, 194, 200, 219, 220, 227-229, 231-236, 239, 240, 247, 249, 358, 378, 385, 403, 405, 416, 417, 419, 433-436, 459, 463, 465, 468, 469, 471, 478-480, 483-485, 487-491, 493, 501, 508-510, 547, 548, 551, 552, 598, 639, 645, 647, 648, 652, 654-656, 661, 663, 665, 667-671, 673, 674, 677, 678, 681, 683, 685-688, 691, 692, 694, 697, 699, 710, 711, 713-716, 721, 722, 730, 732, 738, 742-744, 768, 794, 818-820
 ՊԱՐՏԱԽ (ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔ ԱՂՈՒԱՆՔԻ) 39, 76, 129, 163, 179, 182, 183, 211, 225, 284, 295, 334, 356, 367-369, 372, 376, 377, 394, 395, 401, 402, 407, 411-414, 416, 422-424, 430, 435, 597, 704, 709, 743
 ՊԵՂԵՆԻՍ 35
 ՊԵՆԴԱՊԱԽԼԻՍ 726
 ՊԵՆԻՈՍ (ԼԵԱՌՆ) 460
 ՊԵՆՆԱԴԱՅ (ՔԱՂԱՔ) 795
 ՊԵՏՐՈՍԻ ՎԱՆՔ 168
 ՊԵՐԻՆԹՈՍ (ԿՂԶԻ) 460
 ՊԵՐԳԵԱՅ ՔԱՂԱՔ 663
 ՊԵՐՈԶ՝ ՊԵՐՈԺ ԿԱԽԱՏ (ՔԱՂԱՔ) 233, 235, 244, 246, 274, 303
 ՊԵՐՈԶԱՊԱՏ (ՔԱՂԱՔ) 76, 232, 435, տե՛ս ՊԱՐՏԱԽ
 ՊԻՍԻԴԱՅ 712
 ՊԻԻՐԱՄՈՍ (ԳԵՏ) 460
 ՊՈՂՈՊԱՆԻՍ 398
 ՊՈՆԴՈՍ, տե՛ս ՊՈՆՏՈՍ (ԾՈՎ)
 ՊՈՆՏԱՑԻՔ 470, 490, 661
 ՊՈՆՏՈՍ (ԾՈՎ) 471, 486, 532, 660, 671, 723
 ՊՈՆՏՈՍ 460, 463, 658, 662, 728
 ՊՏԵՆԷՈՍ (ԳԵՏ) 460
 ՊՏՂՈՄԵԱՆՔ 639, 647
 ՊՏՂՈՄԷՈՍԵԱՆՆԵՐ 621
 ՊՐԳԵՆԷ (ԿՂԶԻ) 460
Ջ
 ՋԱՀԱՆ 762
 ՋԱԽԱԽԱՑ ԳԱԽԱՌ 510

ՋԱԻԱԽՔ 532, 659, 707, 806

ՋՐՎՇՏԻԿ (ՎԱՆՔ) 41

Ռ

ՌԱԲՈՎԹ 716

ՌԵՆՈՍ (ԳԵՏ) 460

ՌՇՏՈՒՆԵԱՑ ԳԱԻԱՌԻ 510, 551, 692, 751

ՌՇՏՈՒՆԻ 660

ՌՇՏՈՒՆԻՔ, ՌՈՒՇՏՈՒՆԻՔ 168, 502,
503, 547, 549, 663, 676, 691, 695, 696

ՌՈԳԱՑԻՔ 459

ՌՈԳԻՍՔԻՍ (ԿՂԶԻ) 460

ՌՈԴՈՍ (ԿՂԶԻ) 35, 460

ՌՈՍՄՈՍՈՔԵԱՆ ԹԱԳԱԻՈՐ 140, 145

ՌՈՍՏԱԿ 264, 372

ՌՈՒԶԱՑ ԱԶԳ 823

ՌՈՒԶԻԿ 416

ՌՈՒՍՔ 416, 757, 758, 823

ՌՈՒՌՎԹ (ՔԱՂԱՔ) 459

ՌՈՒՏԱԿ (ԳԻԻՂ) 86

ՌՈՓԵԱՑ, ՌՈՓՍԵԱՆ 483

Ս

ՍԱԲՈԲԷ (ԳԻԻՂ) 484

ՍԱԳԱՍՏԱՆ 692, 694

ՍԱԿՈՒՐԷԹ (ԲԵՐԴ) 806

ՍԱՀԱՌ, ՍՈՒՀԱՌ (ՔԱՂԱՔ) 40, 107

ՍԱՀՄԱՆԱԽԱԶ 424

ՍԱՂԲԻՄԱՑԻՔ 459

ՍԱՄԱՐԱՑ (ՔԱՂԱՔ) 707-709

ՍԱՄԱՐԱՑԻՔ 663

ՍԱՄԱՐԻԱ 465

ՍԱՄՈԹՐԱԿԷ (ԿՂԶԻ) 460

ՍԱՄՈՍ (ԿՂԶԻ) 460

ՍԱՄՈՏԱՑԻՔ 605

ՍԱՄՈՍԱՏ (ՔԱՂԱՔ) 755

ՍԱՆԱՀԻՆ 433, 624, 755

ՍԱՆԿՏ ՊԵՏԵՐՔՈՒՐԳ 444, 625, 629,
632

ՍԱՌԱԿԻՆՈՍ (ՔԱՂԱՔ) 726

ՍԱՌԴՈՆԻԱ (ԿՂԶԻ) 459

ՍԱՍԱՆԱԿԱՆ 214, 221

ՍԱՍԱՆԱԿԱՆ ԱԶԳ 358

ՍԱՍԱՆԱԿԱՆԱՑ ՏՈՒՆ 199

ՍԱՍԱՆԱԿԱՆՔ 673

ՍԱՍԱՆԵԱՆ ԱԶԳ՝ ՏՈՀՄ 417, 715

ՍԱՍԱՆԵԱՆ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ 443

ՍԱՍԱՆԵԱՆՔ 673

ՍԱՏԱԼԱՑ 712

ՍԱՐԱԿԻՆՈՍՔ 798

ՍԱՐԴՈՎՆԻԱ (ԿՂԶԻ) 459

ՍԱՐԵԱԹՈՍ (ԿՂԶԻ) 460

ՍԱՐՄԱՏԱՑԻՔ 749, 758

ՍԱՐՄԱՏԱՑԻՈՑ ԱՇԽԱՐՀ 749, 805

ՍԱՐՄԱՏԻԱ 34

ՍԱՐՄԱՏՔ 33, 481

ՍԱԻՐՈՄԱՏԷՍ 34

ՍԱԻՐՈՄԱՏՔ 33

ՍԱԻՓԵՐ (ԼԵԱՌՆ ԱՐԵԻԵԼԵԱՆ) 457

ՍԵԱԻՐԴԵԱՑ ԱՇԽԱՐՀ 755

ՍԵԲԱՍՏԻԱ (ՔԱՂԱՔ) 441, 442, 495,
496, 503, 622, 633, 710, 736, 769, 770,
800, 801, 822

ՍԵԹԵԱՆ ԱԶԳ 310

ՍԵՆԷԱՐ՝ ՍԷՆԱՅԱՐ ԵՐԿԻՐ 459, 652,
814

ՍԵՆԻՄԱՑԻՔ 459

ՍԵԻԱՆ 393, 756

ՍԵԻԱՆԱՑ ԿՂԶԻ 741

ՍԵԻԱՆԱՑ ՎԱՆՔ 810, 811

ՍԵԻԵՐԻՏՔ 698

ՍԵԻՈՒԿ ԲԵՐԴԱԿ 764

ՍԻԱԻՆ, ՍԻՈՆ, ՍԻՈՎՆ 240, 354, 355,
371, 392, 519, 565, 572, 573

ՍԻԴԷ (ՔԱՂԱՔ) 656

ՍԻԴՈՆԱՑԻՔ 34

ՍԻԿԵՂԻԱ (ԿՂԶԻ) 460

ՍԻԿԻԼԱՑԻՔ 33

ՍԻԿԻԼԻԱ (ԿՂԶԻ) 35, 460

ՍԻՄ 660, տե՛ս ՏԱԻՐՈՍ (ԼԵԱՌՆ)

- ՄԻՄՈՍ (ԳԵՏ) 460
 ՄԻՆ ԱՆԱՊԱՏ 694
 ՄԻՆԴ 694
 ՄԻՍԱՆ (ԳԱԽԱՌ) 408
 ՄԻՍԱԿԱՆ (ԳԱԽԱՌ) 404, 659, 660
 ՄԻՍԱԿԱՆ ՏՈՂՄ 37
 ՄԻՍԱԿԱՆԵԱՆ ԱԾԽԱՐՀ 234
 ՄԻՍԱԽԱՆԱՑ ԳԱԽԱՌ 282
 ՄԻՒՆԵԱՑ ԱԾԽԱՐՀ 180, 409
 ՄԻՒՆԵԱՑ ՆԱՀԱՆԳ 623
 ՄԻՒՆԵՍՏԱՆԵԱՑՑ ԱԾԽԱՐՀ 247
 ՄԻՒՆԵՑԻ 347
 ՄԻՒՆԻՔ 571
 ՄԻՒՆԻՔ 150-152, 154, 162, 163, 228, 234, 340, 343, 345, 346, 350, 396-398, 403, 415, 419, 423, 462, 470, 502, 503, 547, 549, 551, 552, 596, 597, 623, 681, 690, 708, 756, 806, 808
 ՄԻՒՆՁԵՂՆՈՅ ԳԻՒՂ 690
 ՄԼԿՈՒՆԻՔ 675
 ՄԿԱՄԱՆՏՐՈՍ 460
 ՄԿԻԻԹ 730
 ՄԿԻԻԹԻԱ 34
 ՄԿՈՒՏՐԻ (ԳԻՒՂ) 510
 ՄՆԴԱՐԻՍ (ԳԵՏ) 460
 ՍՈԴՔ, ՍՈԹՔ (ԳԱԽԱՌ) 337, 419
 ՍՈՀԱՌՆ ՔԱՂԱՔ 598
 ՍՈՂՈՄՈՆԵԱՆ՝ ՍՈՂՈՄՈՆԻ ՏԱՃԱՐ 244, 338
 ՍՈՒԼՆԴԱՑ 810
 ՍՈՒԿԱԻ, ՍՈՒԿԱԻԷԹ (ԼԵԱՌՆ) 480, 819
 ՍՈՒՐ 715
 ՍՈՒՐԲ ԱՌԱՔԵԱԼՔ (ԵԿԵՂԵՑԻ) 508
 ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ (ՎԱՆՔ, ԵԿԵՂԵՑԻ) 356, 357
 ՍՈՒՐԲ ԳԱՄԱՂԻԷԼ (ԵԿԵՂԵՑԻ) 817
 ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐ (ՎԱՆՔ) 357, 751
 ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐ (ԵԿԵՂԵՑԻ) 392, 395, 409, 827
 ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐԻ (ԳԻՒՂ) 706
 ՍՈՒՐԲ ԶԱԻՐԱՎԱՐՔ (ԵԿԵՂԵՑԻ) 734
 ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱԾԻՆ 623
 ՍՈՒՐԲ ԽԱԶ 383, 560, 561, 577, 580, 581, 590, 817
 ՍՈՒՐԲ ԿԱԹՈՒՂԻԿԷ 560, 580
 ՍՈՒՐԲ ԿԱԹՈՒՂԻԿԷ ՎԱՆՔ 553
 ՍՈՒՐԲ ՀՌԻՓՍԻՄԷ (ՎԱՆՔ) 553
 ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԿՐՏՁԻ ԱՄԼ-ՈՐԴՈՒ ՎԱՆՔ 623
 ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՎԱՆՔ 553, 584
 ՍՈՒՐԲ ԾՈՂԱԿԱԹ 761
 ՍՈՒՐԲ ՍՈՓԻԱ 690, 691, 723, 724, 732, 804
 ՍՈՒՐԲ ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ (ԳԱՆՔ) 357
 ՍՈՒՐԲ ՓՐԿԻԶ (ԵԿԵՂԵՑԻ) 763
 ՍՈՒՐԵՆԱՑ ԱՆԱՊԱՏ 689
 ՍՈՒՐԵՆԵԱՆ՝ ՍՈՒՐԵՆԻ ՊԱՀԼԱԻ 666, 671
 ՍՊԱՆԴՈՒՆԻՔ 659
 ՍՊԱՆԻԱ ՄԵԾ 35, 460
 ՍՊԱՆԻԱՑԻՔ 35, 476
 ՍՊԱՆԻՈՅ ԳԱԼԻԱ 35
 ՍՊԱՐԻՈՎՆ 34
 ՍՊԵՐ ԳԱԽԱՌ 734
 ՍՏԱԾԱՆԻ (ԳԵՏ) 460
 ՍՏԱՀՐ (ԳԱԽԱՌ) 378
 ՍՏԻՄՈՆ 460
 ՍՐՄԱՆ 694
- Վ**
- ՎԱՂԱՐԾԱԿԵՐՏ 745, 816, 824
 ՎԱՂԱՐԾԱՊԱՏ (ՔԱՂԱՔ) 163, 241, 298, 300, 444, 507, 508, 670, 674, 679, 686, 694
 ՎԱՅՈՑ ԶՈՐ (ԳԱԽԱՌ) 398, 411, 686, 752, 808
 ՎԱՅՈՒՆԻՔ (ԳԻՒՂ) 419
 ՎԱՆԱՆԴ (ԳԱԽԱՌ) 168, 441, 503, 553, 687, 688, 702, 706, 734, 766, 824
 ՎԱՆԱՆԴԵՑԻՔ 819
 ՎԱՆԳՈՑ (ՎԱՆՔ) 752, 753

վաճօհիւնակ (լեւան) 707
 վասակակերճ 680
 վասպոհիրական 414, 441, 622, 718, 726,
 736, 738, 744, 756, 761, 762, 768, 806,
 818, 824, 826
 վասպոհիրական աճիւարչ 726, 747, 768
 վասնեւթ՝ վասնեւան ԴԱՇՏ 72, 102,
 677
 վարագաթ ուիւս 749
 վարաժնոհնիք 658
 վարաժնոհնի (վախան) 462
 վարաշան (ՔԱՂԱՔ) 304, 322
 վարասող (լեւան) 714
 վարթակ 464
 վարդանակերճ 703, 720
 վարդանանք 156, 640
 վարդէրոհակ 303
 վեչ արսաճիր (ՔԱՂԱՔ) 196
 վեչկախաս (ԳԱԽԱՆ) 228, 712
 վեչոնոս (ԳԵՏ) 711
 վենեսիկ 444, 623-625, 629, 630, 632, 633
 վեոնաթ (ՔԱՂԱՔ) 737, 811, 812
 վեոնիս (ՔԱՂԱՔ) 484
 վերիւնիք 532
 վերին երոհիսաղլիս՝ 565, 570
 վերին վաթկոհնիք (ԳԱԽԱՆ) 404
 վերիւն 532
 վիեննա 629
 վիրակ 498
 վիրք 33, 42, 43, 62, 64, 68, 70, 77, 136,
 140, 158, 162, 178, 233, 338, 339, 344,
 388, 396, 408, 415, 421, 422, 424, 432,
 434-436, 442, 443, 446, 460, 472, 486,
 510, 512, 513, 515, 516, 519, 521, 523,
 530, 532, 533, 537, 546, 548, 550, 552,
 557-559, 261, 262, 284, 286, 287, 289-
 593, 595, 601, 602, 607, 664, 668, 675,
 676, 684, 690, 701, 702, 707, 719, 733,
 738, 740, 742, 744, 749, 758-761, 763,
 764, 802, 803, 805, 806, 816-819, 821-824
 վրասան 441, 443

վրաճ աճիւարչ 141, 185, 190, 201, 203,
 224, 234, 242, 511, 534, 536, 558, 577,
 580, 589, 592, 601, 602, 748
 վրաճ ԴԱՇՏ, վրաճԴԱՇՏ (նաչանգ)
 532, 738, 809, 825
 վրաճի, վրաճիք 532, 581, 815, 817, 823
 վրկան 510, 247, 548, 550, 553, 576, 578,
 580, 583, 585, 692
 վրկան աճիւարչ 559
 վրկանիկ, վրկանք 443, 459
 վրնջոհնիք, վրնջոհնք (ԱԽԱՆ)
 714

Տ

ՏԱԹԵԻԻ ՄԱՅՐԱՎԱՆՔ 625
 ՏԱԽԱԼԱՍՈՒՆ 495
 ՏԱՂՁԱՆՔ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՆՈՑ) 299
 ՏԱճիկ 413-415, 702, 728, 734, 812, 816
 ՏԱճիկք 297, 362, 375, 386-388, 392, 394-
 396, 401, 402, 406, 407, 409, 410, 414-
 416, 419, 640, 673, 694, 701, 702, 710,
 715, 719, 721, 725, 726, 728, 732, 733,
 738, 747, 754, 758, 765, 794, 802, 813,
 815, 826
 ՏԱճկասան 715
 ՏԱճկասանեւթք 740, 757, 815
 ՏԱճկաճ ԱՋԳ 350, 359
 ՏԱճկաճ աճիւարչ 738, 753, 821
 ՏԱճկոհնք 759
 ՏԱՅՈՑ աճիւարչ՝ երկիր 738, 764
 ՏԱՅՔ 168, 441, 503, 694, 720, 728, 738,
 760, 764, 805, 806, 815, 817, 818, 820,
 824
 ՏԱՆԻՍ (ԳԵՏ) 460
 ՏԱՆՁիք 351, 433
 ՏԱՇԻՐ, ՏԱՇԻՐՔ (ԳԱԽԱՆ) 533, 659,
 704, 738, 743, 744, 809, 825
 ՏԱՊՐԻԿՔ 459
 ՏԱՐԱԽՆ, ՏԱՐՈՆ (ԳԱԽԱՆ) 69, 168,
 394, 508, 619, 675, 677, 680, 683, 686,

690, 707, 717, 718, 734, 752, 756, 757, 763, 805, 712, 823
 ՏԱՐՍՈՆ (ՔԱՂԱՔ) 676, 712, 730, 757, 810, 822
 ՏԱՐՍՈՆԱՑԻՔ 490
 ՏԱԽՈՒՇ (ԲԵՐԴ) 431, 433
 ՏԱԽԻՆԻՍ 34
 ՏԱԽՐՈՍ (ԼԵԱՌՆ) 351, 660, 707
 ՏԱՓԱՏ (ԱԻԱՆ) 404
 ՏԵԱՌՆԹԱԳ (ԵԿԵՂԵՑԻ) 688
 ՏԻՔԵՐԱԿԱՆ ԾՈՅՔ 293
 ՏԻՔԵՐՈՍ (ԳԵՏ) 460
 ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏ 468, 713
 ՏԻԳՐԻՍ (ԳԵՏ) 187, 196, 660, 725
 ՏԻԶԲՈՆ 151, 196, 228, 230, 487, 674, 714-716
 ՏԻՐԱՌՈՒԾ (ԳԻՒՂ) 689
 ՏԻԿՆՈՑ ԿՈՂՄՆ 495
 ՏԻՐԱՑԻՔ 644
 ՏԻՐԵՆԱՑԻՔ 33
 ՏԻՐՈՍ (ՔԱՂԱՔ) 34
 ՏԿՌԱԿԵՐՏ 372
 ՏՈՍՊ (ԳԱԻԱՌ) 464
 ՏՈՐՈՍ (ԼԵԱՌՆ) 460
 ՏՈՐՈՍ (ԳԵՏ) 460
 ՏՈՒՏԱՔԵԱՆՔ 435
 ՏՐԱՊԻԶՈՆՏ 36
 ՏՐԻ (ԳԱԻԱՌ) 166, 404, 408
 ՏՐՏՈՒ, ՏՐՏՈՒԱԿԱՆ ԳԵՏ 140, 179, 264, 370
 ՏՓԽԻՍ, ՏՓՂԻՍ (ՔԱՂԱՔ) 185, 411, 436, 516, 519, 584, 709, 743, 744
 ՏՓՂԵԱՑ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔ՝ ՔԱՂԱՔ 201, 436, 532, 809

Ր

ՐՈԴԱՆՈՍ (ԳԵՏ) 460

Ց

ՑԱԽԱՑ ՔԱՐ 752

ՑՈԼԱԿԵՐՏ 462
 ՑՈՒՐՏԱԻ (ԳԻՒՂԱՔԱՂԱՔ) 443, 512, 518, 520-523, 525, 529-533, 539, 543, 550, 556-558, 560, 562, 566, 568, 572, 573, 578, 579, 581, 583, 585, 589, 590, 599-602, 607
 ՑՈՒՐՏԱԻԱՅ ԱՇԽԱՐՀ 530, 531
 ՑՐԻ (ՔԱՂԱՔ) 71, 73, 92-94, 116, 129

Փ

ՓԱՅՏԱԿԱՐԱՆ (ՔԱՂԱՔ) 62, 597, 677, 678, 699, 713
 ՓԱՌԱԺՆԱԿԵՐՏ (ԳԻՒՂ) 693
 ՓԱՌԱՆ (ԱՆԱՊԱՏ) 716
 ՓԱՌԻՍՈՍ (ԳԱԻԱՌ) 432, 738, 767, 808, 827
 ՓԱՌԻՍՈՍ (ՎԱՆՔ) 425, 426
 ՓԱՌՆԱՅ ԳԱԻԱՌ 419
 ՓԱՏԳՈՍ (ԵՐԿԻՐ) 408
 ՓԱՐԲԻ 553
 ՓԱՐԻԶ 444, 623
 ՓԱՐՈՒՍՈՏ 462
 ՓԱՐՍ 434
 ՓԻՒՆԻԿԵՑԻՔ 473, 666
 ՓԻՒՆԻԿԷ 459, 492
 ՓՂՇՏԱՑԻՔ 459
 ՓՇՓԱՇ (ՏԵՂԻ) 764
 ՓՈՅԹ (ՔԱՂԱՔ) 721
 ՓՈՎԿԷ (ԿՂԶԻ) 460
 ՓՈՔՐ ՀԱՅՔ 441
 ՓՈՔՐ ՍԻՆԻՔ 677
 ՓՈՒԻԳԱՑԻՔ 482
 ՓՈՒԻԳԻԱ 460, 490

Ք

ՔԱՂԱՆ (ՔԱՂԱՔ) 459
 ՔԱՂԱՆԷ (ՔԱՂԱՔ) 652
 ՔԱՂԱՔԱԴԱՇՏ, ՔԱՂԱՔՈՒԴԱՇՏ 392, 686, 827, տե՛ս ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ

- ՔԱՂԴԷԱՑԻՔ 645, 652, 654
 ՔԱՂԿԵԴՈՆ 168, 171, 337, 338, 364, 365, 367, 674, 376, 405, 423, 430, 460, 510-512, 519, 520, 523, 527, 530, 535, 537-540, 543-546, 549, 552, 553, 560, 563, 565, 567, 570-572, 577, 583, 587, 592, 602, 606, 607, 690, 693, 695, 696, 698-700, 713, 718, 731, 732, 769, 794
 ՔԱՂԿԵԴՈՆԻԿ 596
 ՔԱՂՆԱՆԷ (ՔԱՂԱՔ) 459
 ՔԱՆԱՆԱՑԻՔ 658
 ՔԱՆԻԴԷՍ 658
 ՔԱԶ-ՎԱՀԱՆԱՅ (ԸԷՆ) 496
 ՔԱՍԱՂ (ԳԵՏ) 483, 670
 ՔԱՏԱԿԻ ՀՆԴՈՒԿ 198
 ՔԱՐՄԵՂԻՆ (ԱՆԱՊԱՏ) 166
 ՔԱՐՈՒԷԺ (ԳԻԻՂ) 110, 111, 123
 ՔԱԽՍԱՅ ԳԱԽԱՌ 419
 ՔԵՂԿՈՍ (ԳԵՏ) 460
 ՔԻՈՍ (ԿՂԶԻ) 35, 460
 ՔՈՒՆԳՐ (ԳԻԻՂ) 240
 ՔՈՒԾԱՆ 592
 ՔՈՒԾԱՆԱՑ ԵՐԿԻՐ 468, 655, 657, 711
 ՔՈՒԾԱՆԱՑԻՈՑ ԱԾԽԱՐՀ՝ ԵՐԿԻՐ 485, 814
 ՔՈՒԾԱՑԻՔ 460
 ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅՔ 691, 738, 746